אלג̈ז אלאו̈ל

# מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיו̈מי

---

אכ̇רג̇הא וצח̈חהא צחבה̈ ג̇מאעה̈ מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̈ רב̈ה

## יוסף דירינבורג

---

# ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

---

## חלק ראשון

# תרגום חמשה חומשי תורה

## בלשון ערבית

## לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאו לאור וביארו בהערות עבריות

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**


בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ"ג לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר' יצחק איטצקאווסקי בברלין

# תפסיר אלתוריה̈ באלערבי̈ה̈

תאליף

## רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכ̇רג̇ה וצח̇חה ובי̇נה בחואש באלעבראני̈ה̈

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̈ רב̇ה

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג


יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי̇

במדינה̈ באריס אלמחרוסה̈

סנה̈ א' תתצ"ג.

VI

# הקדמת המו"ל.

הנה אנכי נותן היום לפני דורשי תוה"ק ואוהבי דברי חכמינו הראשונים החלק הראשון מספרי רבינו סעדיה ז"ל אשר יעדתי להוציא לאור לזכר ולכבוד הגאון המפואר הנודע בשערים בפעולותיו הרבות על שדה חכמת ישראל בשנה זו אשר היא אלף שנה ליום הולדו והשנה הזאת היתה תרנ"ב לאלף החמישי, אך על ידי סבות שונות נתאחר זמן הדפסת זה החיבור עד היום. החלק הזה כולל חמשה חומשי תורה בהעתקתם מלשון עברית אל לשון ערבית עם הערות קצרות אשר ספחתי אליהן. וידידי הרב החכם ד"ר פעריין מורה צדק לעדתו דק"ק ליגניין לקח חלק בעמל רוחינו ובטובו טרח ויגע בהעתקת הגאון לספר במדבר והוסיף עליה הערות מושכלות ונכבדות זכרה לו ה' לטובה. להוצאתי הזאת השתמשתי בשלש נוסחאות שונות אשר האחת מהן היא דפוס קונסטיטינא משנת ה' אלפים ש"ו ליצירה והשנית היא הנמצאת בהפאליגלאטטא אשר יצאה לאור בעיר לונדון בשנת 1657 למספרם והשלישית כ"י מדוייק מאד הנשלח לי מירושלים באמצעית ידידי הר"ה נסים בכר ראש המורים בבית הלימוד הנוסד שם על ידי חברת כי"ח. הכ"י הזה הוא לר' דוד הכהן אשר בא מארץ תימן לירושלים ויגר שם, ונחלק לשלשה חלקים לא ראי זה כראי זה. וידוע שהראב"ע בפירושו על התורה (בראשית ב' י"א) זכר את הגאון ואמר שתרגם את התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתה אם בעיניו ראה כ"י הנכתב ערבית או אם קבלה זאת בידו נקבל. אך לא נוכל לכחד כי הדבר הזה זר בעינינו כי לא נמצא עד עתה עוד בלשון ערבי מאיזה מחבר יהודי רבני אשר לא נכתב באותיות עבריות ובפרט אם החיבור הוא פירוש לכתבי הקדש, ורק המוציא לאור את תרגום ר' סעדיה בהפאליגלאטטא הדפיס אותו באותיות ערביות ומזה נולדו שבושים רבים אין מספר בהחליפו אותיות הדומות זה לזה.

הגאון ר"ס בפתיחתו יגיד לנו שבתחלה העתיק התורה ללשון ערבי וצרף לו פירוש רחב ארוך מאד ואחרי כן חיבר העתקה שנית בלא ביאור לבקשת אנשים אשר שאלו זאת ממנו ואמר שם: ואחרי ראיתי כל זה הברתי זה הספר והוא איננו כי אם פתרון פשט התורה מדוקדק על פי ידיעותנו בשכל ובקבלה ואם אוכל להוסיף בו איזה מלה או אות אשר בו יגולה ענין הפסוק והנרצה בו לאיש מבין אשר תספיק לו הרמיזה תחת הדבור אעשה זאת. והנה העתקה הראשונה נאבדה בכללה ולא נשאר לנו ממנה רק מעט מזעיר אצל מחברים שונים אשר זכרו את דבריו כמו ר' אברהם בן עזרא, ור' אברהם בן הרמב"ם ורבינו בחיי בן אשר, או באיזה כ"י הגנוזים

בבתי עקד הספרים באוקספורד ובפעטערסבורג וכל אלו הלקוטים יאספו יחד ויצאו לאור בחלק מיוחד.

והעתקה השנית היא אשר אנחנו נותנים לפני קוראינו הנכבדים. בהערותי היתה מגמתי לבאר המלות והאותיות הנוספות אשר רמז בהם הגאון לפעמים לכונה מיוחדת ואקוה אשר ת״ל יגעתי ומצאתי.

והנה בזמן הגאון שרשי הלשון וכללי הדקדוק היו כמעט בלתי ידועים והיו אז בנוער ימיהם ובעבור זה מעתיק לפעמים את הפסוק רק כפי הענין ונגד חוקי הלשון, ולפעמים גם כן הוא מקשר ומחבר סוף הפסוק עם הפסוק הבא אחריו מבלי השגיח על פסקי הפסוקים אשר העמידו לנו הראשונים. ועוד לפעמים הוא משתמש במלות ערביות אשר באמת אין מובנים כן בלשון ההיא כי אם על צד הקירוב, ועשה זה מפני הדמות אלו המלות הערביות להמלות העבריות אשר תרגם בהם ועל כל אלו הדברים ידובר בהרחבה במאמר מיוחד אשר מקומו יהיה בחלק אחד מחלקים הבאים. ובסוף הוספתי כמה פרשיות מזה התרגום בהעתקה צרפתית כפי מובנם אשר נתן להם הגאון, ועשיתי זאת בעבור האנשים אשר אינם מבינים שפת לשוננו הקדושה ולא לשון ערבית למען ידעו ויכירו הדרך אשר דרך בה הגאון בתרגומו.

ועתה אביעה תודתי לכל נדיבי לב אשר נדבו רוחם להזיל מכספם להוצאת הדפוס, כי אנכי וכל חברי אשר נתחברו עמי לעשות מלאכת הקדש עבודתם לשם שמים היתה למען הציב מצבת עולם לזכר רס״ג הגדול שבגאונים אשר לא קם אחריו כמהו.

פאריז, ערב פסח תרנ״ג לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

בשם ה׳ נעשה ונצליח

# שרח אלתורה לראס אלמתיבה רב סעדיה ז״ל

## [והו] אכראג מעאני אלכתאב אלמקדס מן כתב אלנבוה אלמסמי אלתורה מן אללגה אלקדיסה אלי אללגה אלגאלבה עלי זמאן אלמכרג לה ווטנה

---

## [צדר אלכתאב]

קאל למא כאן חמד אללה גל גלאלה ושכרה עלי מא בה אחסן גיר מתנאהיין אד אלקדרה אלתי להא יחמד ואלפעל אלדי עליה ישכר לא חד להמא כאן אפצל אלחמד אלתעאלי ואשרף אלשכר אלמבאלגה פללה אלחמד ותבארך אלממגד וגודא אליא אלואחד עלי חקיקה אלוחדאניה אלחכים אלחכמה אלמחצה אלקאדר קדרה תאמה אלמחסן אחסאנא כאמלא אלעאלי עלי כל תסביח ומגד.

אמא בעד כאן אלחכים למא קצד בהדא אלכתאב תאדיב אלנאטקין ואנהאדהם אלי טאעתה וכאן אלתאדיב עלי תלתה צרוב בעצהא אוכד מן בעץ. אלאול והו אצעפהא אן יקאל ללמקצוד תאדיבה אפעל הדא ולא תפעל הדא

---

## פתרון התורה לראש הישיבה רב סעדיה ז״ל

והוא העתקת עניני הספר הקדוש מספרי הנבואה הנקרא תורה מן לשון הקודש אל הלשון הגוברת על זמן המעתיק ועל ארץ מולדתו.

---

## הקדמה

אמר המחבר: יתברך וישתבח האל הנמצא במציאות אשר אין לה תחלה, האחד באחדות אמתית, החכם בחכמה ברה, הגבור בגבורה שלמה, המטיב בהטבה תמימה, המרומם על כל ברכה ותהלה. כי שבח האל וההודאה לו על כל מה שהטיב עמנו אין להם סוף, כי גבורתו הנשגבה ומעשיו המבורכים אין להם קין. לכן התהלה הנאותה לו מכל התהלות היא ההתעלות וההודאה הנשאה על כל ההודאות היא ההפלגה.

ואחר מה שפתחנו בו נאמר: כי רצה החכם ית׳ בספרו ללמד את בני דעת ולהנהיגם אליו למען ישמעו בקולו. והלימוד הזה יהיה על שלשה דרכים אשר אחד מהם חזק מחברו. הדרך הראשון והוא הרפה שבכלם הוא שיאמר לאיש אשר ירצה ללמדו עשה

גיר אן יכשף לה עאקבה̈ מא אמר ומא נהא מנולא אד̇ קד וקע לה אנה יקרב מן אמרה בד̇לך אלפעל ויבעד ען נהיה בד̇לך אלפעל. ואלת̇אני אן יכשף ללמאמור ואלמנהי מע אלאמר ואלנהי ת̇מרה̈ מא יכ̇תארה פי פעלהמא והו אן יקאל לה אפעל כד̇א תג̇אזי בכד̇י ולא תפעל כד̇א תעאקב בכד̇י והד̇א אקוי מן אלאול לאנה יתצור לה בד̇לך מא ינאלה מן סעאדה̈ או שקא עלי כל פעל יכ̇תארה. ואלת̇אלת̇ אן יכון מע תעריף אלמאמור ואלמנהי מא עלי טאעתה מן חסן אלג̇זא יכ̇בר בכ̇בר קום אמתת̇לו תלך אלטאעה̈ פאחסן ג̇זאהם ואסעדו ומע אעלאמה מא עלי מעציתה מן שדיד אלעקאב יכ̇בר בכ̇בר קום אקתרפו תלך אלמעציה̈ פעוקבו ושקו. פהד̇א אלצ̇רב אקוי מן אלצ̇רבין אלאולין לאן אלמחנה̈ ואלתג̇רבה̈ תחצל לסאמע ד̇לך פיקום ד̇לך ענדה מקאם אלמשאהדה̈. ראי אן ינזל הד̇א אלכתאב אלמראד בה אצלאח אלעבאד ג̇אמעא להד̇ה אלת̇לת̇ה̈ צ̇רוב חתי יכון פי גאיה̈ אלאתקאן ונהאיה̈ אלאחכאם. פאמר עבאדה פיה באלבר ונהאהם ען אלאת̇ם וועדהם עלי מא יאתונה מן עמל אצלאחאת ותואעדהם עלי אלסיאת ואכ̇ברהם ען קום קד תקדמוהם פאצלחו פי אלבלאד פאנג̇חו וקום אפסדו פיה פהלכו חתי לם יבק אצל מן אצול אלתאדיב אלא וקד אחאט בה כתאבה. ומת̇אל הד̇ה אלת̇לאת̇ צ̇רוב ממא פי אלתורה קול אלעזיז ג̇ל ג̇לאלה להרון ולא תדכ̇ל פי כת̇יר מן אלאוקאת אלי אלקדם כקולה ואל יבא בכל עת אל הקדש ת̇ם כשף לה עאקבה̈ ד̇לך פקאל לילא תהלך ד̇לך קולה ולא ימות ואד̇כרה מא לחק בניה חין פעלו מת̇ל ד̇לך בקולה אחרי מות שני בני אהרן. ומת̇אל ד̇לך איצ̇א מא קאל סלימאן והו ינהי ען אלכסל פי אמר אלדין ואלדניא כקולה אל תאהב שנה וגו׳ ת̇ם בין אן ת̇מרה̈ ד̇לך קטע אלמחמודאת כקולה תאות עצל תמיתנו.... והי קצה̈ מן תכאסל פי אלענאיה̈ בציעתה חתי נבת פיהא אלשוך בל חתי אנהדם

---

כזאת ואל תעשה כזאת מבלי הודיע אותו פרי הצווי והאזהרה וזה כי כבר ידע החכם כי האיש הזה בעשותו מעשהו יקרב אל הצווי וירחק מן האזהרה. והדרך השני הוא שיגלה לאיש המצווה והמוזהר עם הצווי והאזהרה פרי המעשה אשר יבחר בו ויאמר לו עשה כזה בשביל גמול זה ואל תעשה כזה פן תענש כזה והדרך הזה חזק מהדרך הראשון, כי ידע האיש הזה בנפשו ההצלחה אשר תגיע לו, וההפסד אשר ישיגהו בבחירת אחד מן המעשים. והדרך השלישי הוא שאחרי הודיעו את האדם המצווה והמוזהר גמולו הטוב בשמעו בקולו יספר לו מה שקרה לאנשים אשר שמעו בקול המצוה והמזהיר והצליחו ואחר אשר ייעד לו העונש החמור על רשעתו יגיד לו מה שנעשה לאנשי בליעל אשר מרו בו ונענשו ונענו והדרך הזה הוא חזק משני דרכים הראשונים כי הנסיון והבחינה יכנסו בלב השומע ויעמדו במקום הראיה. ולזה חשב החכם ית׳ לתת לנו ספרו אשר רצה בו הצלחת עבדי אלהים וכלל בו שלשה הדרכים האלה למען אשר ישלם בו התיקון ויהיה קיים לעולם. וצוה את עבדיו לעשות הצדק והזהירם מן הרשעה והבטיחם על הטוב אשר יעשו והפחידם על המעשים הרעים וספר להם מה שקרה בזמנים הקודמים לאיזה אנשים שעשו הטוב בארץ והצליחו ולאנשים אחרים שהשחיתו דרכם ואבדו. ועל הדרך הזה ספרו לא יחסר בו מאומה משרשי הלימוד. והנה תמצא שלשה הדרכים האלה בתורתנו במה שאמר השם ית׳ לאהרן ואל יבא בכל עת אל הקדש (ויקרא ט״ז, ב׳), ואח״כ גלה לו היוצא מזה באמרו ולא ימות (שם) והוסיף והזכיר מה שקרה את בניו בעשותם כזה באמרו אחרי מות שני בני אהרן (שם א׳). והא לך עוד ממה שאמר שלמה כאשר הזהיר מן העצלות בדברי העולם והאמונה. אל תאהב שנה וגו׳ (משלי כ׳, י״ג), אחר זה באר פרי העצלות והוא אבוד כל טוב באמרו תאות עצל תמיתנו. (שם כ״א כ״ה)..., וזה מקרה איש עצל אשר לא השגיח על שדהו עד שעלה בו שמיר ושית

ס̇יאג̇הא ד̇אך̇ קולה על שדה איש עצל עברתי וגו׳. ועלי וצף אלנט̇אם ואלתרתיב פאלאחק̇ אן יקדם אלאמר ת̇ם אלעאקבה̈ ת̇ם אלכ̇בר ולכן למא כאן תנזיל אלתורה ליס הו פי או̇ל אלזמאן לכון אלחכמה̈ אוג̇בת אן יכון תנזילה פי אלוקת אלד̇י בלג̇ אלנאס פיה אלעדד אלתאם̇ אלד̇י עלי שביה במת̇לה יבקון אוג̇ב אלג̇ליל תבארך ותעאלי אן יערפהם עיון אלאכ̇באר אלתי תקד̇מתהם לימתת̇לו במא חמדה למן סבקהם מן פעלה וינתהו ען מא ד̇מה מן פעל מן כאן קבלהם. ואן ינט̇ם ד̇לך̇ וינסקה מן אול מא אחדת̇ אלאשיא אלי וקת אלתנזיל ת̇ם יאמר וינהי יעד ויתואעד את̇כאלא עלי אנה יכ̇אטב ד̇וי אלעקול אלצחיחה̈ אלסלימה̈ מן אלאפאת.

ואעלם יא נאט̇ר פי הד̇א אלכתאב אנה עלי ג̇לאלה̈ קדרה ושרף מרתבתה ואל̇א תקאס [בה] סאיר כתב אלנבוה̈ ועלי פציה לפט̇ה יפסר מא אסתגלק ואעתאץ̇ מנה לא יג̇וז ללעבאד אן יעתקדו אנה לא חג̇ה̈ לה עז וג̇ל עליהם סואה בל יג̇ב עליהם אן יעלמו אן לה עליהם חג̇תין אכ̇רתין. אחדאהמא מקדמה̈ קבלה והי חג̇ה̈ אלעקל אלתי בהא יעלמון אן ג̇מיע אלאעיאן אלמראיה̈ וסאיר אלמחסוסה̈ מחדת̇ה̈ ואן מחדת̇הא אזלי לם יזל ולא יזול ואנה ואחד ואנה לא ישבההא ולא הי תשבהה ואנה אלחכים עאלם מא יכון קבל כונה ואנה אלכ̇אלק יכ̇לק מא יריד בלא מאד̇ה̈ ואנה אלעדל לא יכלף עבאדה מא לא יטיקון וסאיר מא תכ̇רג̇ה אלבראהין אלעקליה̈ מן אצול אלאמאנאת נחו אלשראיע אלעקליה̈ כאלחק ואלעדל ואכ̇תצר אן את̇בת שיא מן אלחג̇ה̈ עלי שי מן ד̇לך̇ פי הד̇א אלכתאב אד̇ ליס להד̇ה אלפנון כתבתה. ואלחג̇ה̈ אלאכ̇רי מוכ̇רה̈ בעדה והי מערפה̈ את̇אר אלאנביא כיף כאנו יחכמון פי כל חאדת̇ה̈ תחדת̇ פי מא בין אלנאס וכיף כאנו יצנעון אלשראיע אלסמעיה̈ אלתי ליס תדפע אלעקול אן תפרץ̇ ולא תוג̇ב ד̇לך̇ בל

---

ונהרסה משוכתו וזה אמרו על שדה איש עצל עברתי וגו׳ (שם כ״ה, ל׳). ולפי הסדר השלם בתכלית השלמות מן הראוי שיתחיל בצווי ושיודיע אחר זה פרי הצווי ושיגמור בספור אך התורה לא נתנה בתחלת הזמן כי רצתה חכמתו ית׳ כי לא תרד מן השמים אלא בעת אשר יהיו בה בני אדם על המספר השלם אשר ישארו עליו ולכן הוכרח האל יתב׳ ללמד להם גופי המעשים אשר נעשו לפני היותם בעבור יקרבו אל מה ששבח מן מעשי הקודמים וירחקו מכל מה שגנה בהם. והוכרח עוד לספר על הסדר הנאות כל הדברים מן תחלת היצירה עד עת ירידת התורה מן השמים. ואח״כ צוה והזהיר הבטיח והוכיח מפני שהתאמת לו כי בוא יבוא דברו אל אנשי בינה טהורה ושלמה מכל נגע.

ודע אתה המעיין בספר התורה הזה כי אעפ״י שערכו יקר מאד ומדרגתו נשאה עד שלא ידמו אליו שאר ספרי הנבואה ואף על פי שלשונו הצחה תפרש הסתומות והנסתרות בכל זאת אין רשות לעבדי האלהים להאמין כי אין לו יתב׳ ויתע׳ עליהם מופת אחר זולתו אבל צריכים שידעו כי יש להם עליהם שני מופתים אחרים. הראשון הוא קודם לתורה והוא מופת השכל אשר בו ידע האדם כי כל העצמים הנראים והמוחשים מחודשים והמחדש אותם הוא נצחי ואין לו תחלה ואין לו סוף וכי הוא אחד לא ידמה לזולתו וזולתו לא ידמה לו וכי הוא חכם יודע מה שיהיה לפני היותו וכי הוא הבורא ברא מה שרצה בלא חומר וכי הוא צדיק לא שם על שכם עבדיו משא אשר לא יוכלו לסבול אותו ושאר שרשי האמונות הנולדות על ידי הראיות השכליות כמו המצוות השכליות כמו הצדק והיושר ואמנע מלהביא דבר מן המופת הזה עליהם בספר הזה כי לא חברתיו לפנים האלה. והמופת השני מאוחר למופת התורה והוא ידיעת קבלת הנביאים איך הורו על כל דבר חדש אשר יקרה בין בני אדם, ואיזה הדרך הלכו בו בעשיית המצוות המקובלות, כי השכל לא ימנע ולא יכריח המשפטים האלה רק אפשר לאדם לעשותם אכן אחרי שהורו

שרעהא עלי אלעבד יגוז אן יכון פלמא אתת בהא אלרסל צארת ואגבה אלא אן כמיאתהא וכיפיאתהא גיר מנצוצה פי אלכתאב מתל כמיה אלצלוה וכמיה אלזכוה וכיפיה אלעמל פי אלסבת וסאיר מא כאן מפרוצא מן עלם אלסמע. ואכתצר איצא אן אשרח שיא מן דלך פי כתאבי הדא לאני לם ארסמה בסבבה ואיצא לאני קד שרחת האתין אלמערפתין אעני ממא פי אלאתאר פי כתאב תפסיר אלתורה אלכביר שרחא ואסעא.

ואנמא ארסמת הדא אלכתאב לאן בעץ אלראגבין סאלני אן אפרד בסיט נץ אלתורה פי כתאב מפרד לא ישובה שי מן אלכלאם פי אללגה מצרפהא ומבדלהא ומקלובהא ומסתעארהא ולא ידכל פיה קול מן מסאיל אלמלחדין ולא מן אלרד עליהם ולא מן פרוע אלשראיע אלעקליה ולא כיף תעמל אלסמעיה אלא אכראג מעאני נץ אלתורה פקט. פראית אן אלדי סאלה מן דלך פיה צלאח ליסמע אלסאמעון מעאני אלתורה מן כבר ואמר וגזא עלי נסק ונטאם מכתצר ולא יטול שגל מן טלב מנהא קצה מא במא יכאלטה מן אקאמה אלחגה עלי כל פן פיתקל עליה. [ואן] כאן הו אראד בעד דלך אלוקוף עלי תשריע אלשראיע אלעקליה וכיפיה צנאעה אלסמעיה ובמא דא יזול טען כל טאען עלי קצץ פי אלכתאב טלב דלך מן אלכתאב אלאכר אד הדא אלמכתצר ינבהה עלי דלך ויקתציה קצדה. ולמא ראית דלך רסמת הדא אלכתאב תפסיר בסיט נץ אלתורה פקט מחררא במערפה אלעקל ואלנקל ואדא אמכנני אן אזרע איאה כלמה או חרפא ינכשף בה אלמעני ואלמראד למן יקנעה אלתלויח מן אלקול פעלת דלך ובאללה אסתעין עלי כל מצלחה אקצדהא מן אמר דין ודניא.

---

הנביאים המשפטים האלה מוכרחים הם ועם כל זה הכמות והאיכות אינן נכתבות בפירוש בספר התורה ולא נדע למשל כמה פעמים יתפלל האדם בכל יום וכמה היא הצדקה אשר יעשה ואיזה גדר המלאכה בשבת וכל אשר נצטוינו בעל פה. ואמנע עוד מלתת פשר דבר מה מזה בזה הספר כי לא בשביל זה כתבתיו וכבר דברתי ברחבה על שתי הידיעות האלה רצוני לומר קבלת הנביאים בס׳ פתרון התורה הגדול.

ולא חברתי זה הספר כי אם לבקשת קצת אנשים ששאלו ממני כי אכתוב להם ספר מיוחד שאפרש בו פשט מלות התורה בלי התערב בו דבר מן שימוש הלשון מתמורתה משינויה ומהעברתה ולא אביא בו שאלות הכופרים ולא תשובותי עליהן ולא ענפי המצוות השכליות ולא הלכות מצוות השמעיות וכי אעתיק להם רק עניני התורה בלבד. וראיתי כי טוב הדבר אשר בקשוני למען ישמעו ויבינו השומעים עניני התורה ר״ל הספור והצווי והגמול על הסדר הנאות להם ובקצור, ולא תארך מלאכת המבקש לידע איזה ספור מן התורה במה שתתערב בו העמדת המופת על כל דבר ודבר פן תכבד עליו. ואחר זה אם יש בנפשו לראות סדר המצוות השכליות ומהות מעשה השמעיות ובמה יוסרו טענות הלוחמים על ספורי התורה יבקש כל זה בספרי האחר כי זה הספר הקצר יעירהו על זה ויוליכהו אל מבוקשו. ואחרי ראותי כל זה חברתי זה הספר, והוא איננו כי אם פתרון פשוט התורה מדוקדק על פי ידיעתנו בשכל ובקבלה ואם אוכל להוסיף בו איזה מלה או אות אשר בו יגולה הענין והנרצה לאיש מבין אשר תספיק לו הרמיזה תחת הדבור אעשה זאת. והאלהים יעזר לי בכל מה שאבקשהו מן הצלחת העולם הזה והעולם הבא.

# ספר בראשית

## א

1 איל מא[1]) כ̇לק אללה אלסמאואת ואלארץ̇: 2 ואלארץ̇ כאנת
גאמרה̈[2]) ומסתבחרה̈ וט̇לאם עלי וג̇ה אלג̇מר וריח אללה תהב̇ עלי וג̇ה
אלמא: 3 וישא[3]) אללה אן יכון נור פכאן נור: 4 פלמ̈א עלם[4]) אללה
אן אלנור ג̇יד פפצל אללה בין אלנור ובין אלט̇לאם: 5 וסמ̈א אללה
אוקאת אלנור נהארא ואוקאת אלט̇לאם סמאהא לילא ולמא מצ̇י מן אלליל
ואלנהאר יום ואחד[5]). 6 ושא אללה אן יכון ג̇לד פי וסט אלמא ויכון
פאצלא בין מאין: 7 פצנע אללה אלג̇לד ופצל בין אלמא אלדי מן
דונה ובין אלמא אלדי מן פוקה פכאן כדאך: 8 וסמ̈א אללה אלג̇לד
סמאא ולמא מצ̇י מן אלליל ואלנהאר יום ת̇אן. 9 ושא אללה אן
תג̇תמע אלמיא מן תחת אלסמא אלי מוצ̇ע ואחד ויט̇הר אליבס פכאן
כדאך: 10 פסמ̈א אללה אליבס ארצ̇א ומלאם אלמא סמ̈אהא בחארא
פעלם אללה אן דלך ג̇יד: 11 וישא אללה אן תנבת אלארץ̇ כלאא
ועשבא דא חב ושג̇רא דא ת̇מר מת̇מר לאצנאפה מא גרסה מנה
עלי אלארץ̇[6]) וכאן כדאך: 12 ואנבתת אלארץ̇ כלאא ועשבא דא
חב̈ לאצנאפה ושג̇רא מת̇מר ת̇מר מא גרסה מנה לאצנאפה פעלם אללה
אן דלך ג̇יד: 13 ולמא מצ̇י מן אלליל ואלנהאר יום ת̇אלת̇. 14 ושא
אללה אן תכון אנואר פי ג̇לד אלסמא ותפרז בין אלנהאר ואלליל
פיכונאן איאת לאוקאת ולאיאם וסנין[7]): 15 ותכון אלאנואר פי ג̇לד

[1]) הגאון משתמש כלשון אול מא במקום אולא = בראשונה.

[2]) ראב"ע: אמר הגאון תהו שהוא מתהום.

[3]) ראב"ע: אמר הגאון כי פי' ויאמר כמו וירצה. והעתיק כן כל ויאמר בפרשה הזאת עד פסוק כ"ו כי עד העת ההיא לא היתה עוד כל בריה בעולם שידבר ה' עמה אבל בבריאת האדם נמלך ה' במלאכים כדאיתא במדרש.

[4]) וטעם הראיה על השם ית' השגת ידיעתו.

[5]) הגאון מחבר בששת ימי הבריאה את הפסוק ויהי ערב וגו' עם הפסוק שלאחריו, ר"ל אחר שעברו הלילה והיום של היום הראשון רצה אלהים וכו'.

[6]) „אשר הנטע שלו מן העץ על הארץ". לפי שהעצים ניטעים ואינם נזרעים.

[7]) עיין בליקוטים.

אלסמא לתצי עלי אלארץ פכאן כדאך: 16 פצנע אללה אלנירין אלעטימין אלניר אלאכבר ללאצאה פי אלנהאר ואלניר אלאצגר ללאצאה פי אלליל ואלכואכב: 17 וגעלהם אללה פי גלד אלסמא ליצו עלי אלארץ: 18 וללאצאה[1] פי אלנהאר ופי אלליל ואלתפרד בין אלנור ואלטלאם פעלם אללה אן דלך גיד: 19 ולמא מצי מן אלליל ואלנהאר יום ראבע. 20 שא אללה אן יסעי מן אלמא סאע דו נפס חיה וטאיר יטיר עלי אלארץ קבאלה[2] גלד אלסמא: 21 פכלק אללה אלתנאנין אלעטאם וסאיר אלנפוס אלחיה אלדאבה אלתי סעת מן אלמא לאצנאפהא וכל טאיר די גנאח לאצנאפה פעלם אללה אן דלך גיד: 22 ובארך אללה פיהם וקאל להם חכמא[3] אתמרו ואכתרו ועמו אלמא פי אלבחאר ואלטאיר יכתר פי אלארץ: 23 ולמא מצי מן אלליל ואלנהאר יום כאמס. 24 שא אללה אן תכרג אלארץ נפוסא חיה לאצנאפהא בהאים ודביבא ווחש אלארץ לאצנאפה וכאן כדאך: 25 וצנע אללה וחש אלארץ לאצנאפה ואלבהאים לאצנאפהא וסאיר דביב אלארץ לאצנאפה פעלם אללה אן דלך גיד: 26 וקאל[4] אללה נצנע אנסאנא בצורתנא כשבהנא מסלטא[5] יסתולין עלי סמך אלבחר וטאיר אלסמא ואלבהאים וגמיע אלארץ וסאיר אלדביב אלדאב עליהא: 27 פכלק אללה אדם בצורתה בצורה שריפה מסלטא[6] כלקה דכרא ואנתי כלקהמא: 28 ובארך פיהמא אללה וקאל להמא אתמרו ואכתרו ועמו אלארץ ואמלכוהא ואסתולו עלי סמך אלבחר וטאיר אלסמא וסאיר אלחיואן אלדאב עלי אלארץ: 29 וקאל אללה הודא קד אעטיתכם כל עשב די חב אלדי עלי וגה גמיע אלארץ וכל שגר פיה תמר די חב יכון לכם טעאמא: 30 ולגמיע וחש אלארץ וגמיע טאיר אלסמא וסאיר מא דב עלי אלארץ אלדי פיה נפס חיה אלי אן[7] גמיע כצר אלעשב מאכלא פכאן כדאך: 31 ולמא עלם אללה אן גמיע מא צנעה גיד גדא ולמא מצי מן אלליל ואלנהאר יום סאדס.

1) „ולהאיר".

2) על־פני, טעמו לפני. הראב"ע: ואמר הגאון על פני הוא עם פני וכו׳.

3) „בגזרה". לפי שהבהמות אין להן דעת שיצוה להם הוסיף את המלה הזאת.

4) ע׳ דף ה׳ הערה ג׳.

5) הראב"ע: ואמר הגאון כי פי׳ בצלמנו כדמותנו בממשלה.

6) „בצורה נשגבה להיות מושל". ובפוליגלוטא הנוסחא בצורה שרפהא אללה מסלטא ענינו, בצורה אשר נשאה ד׳ לממשלה. ע׳ אלאמאנאת צד 94.

7) „עד זמן מוגבל". רש"י: השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר וכו׳. ע׳ סנהדרין נ"ט:

# ב

1 במלת אלסמא ואלארץ וגמיע גיושהם: 2 ואכמל אללה פי
אליום אלסאבע כלקה אלדי צנעה ועטל פיה אן יכלק שיא מן מתל
כלקה אלדי צנעה: 3 ובארך פיה וקדסה אד עטל פיה אן יכלק
שיא מן מתל כלקה אלדי צנעה[1]: 4 הדא שרח נואשי אלסמאואת
ואלארץ אד כלקתא[2] פי וקת צנע אללה אלארץ ואלסמא: 5 ואן
גמיע שגר אלצחרא קבל אן יכון פי אלארץ וגמיע עשבהא קבל אן
ינבת אד לם ימטר אללה עליהא ולא אנסאן כאן יפלחהא: 6 ולא
כאר כאן יצעד מנהא[3] פיסקי גמיע וגההא: 7 ואן אללה כלק אדם
תראבא מן אלארץ ונפך פי אנפה נסמה אלחיוה פצאר אדם נפסא
נאטקה[4]: 8 וגרס אללה גנאנא פי עדן שרקיא וציר תם אדם אלדי
כלקה: 9 ואנבת אללה מן אלארץ כל שגרה חסן מנטרהא וטיב
מאכלהא ושגרה אלחיוה פי וסט אלגנאן ושגרה מערפה אלכיר ואלשר:
10 ונהר יכרג מן עדן יסקי אלגנאן ומן תם יפתרק ויציר לארבעה
רוס: 11 אסם אחדהא אלניל[5] והו מחיט בגמיע בלד זוילה אלדי תם
אלדהב: 12 ודהב דלך אלבלד גיד תם אללולו[6] וחגארה אלבלור[7]:
13 ואסם אלנהר אלתאני גיחון והו מחיט בגמיע בלד אלחבשה:
14 ואסם אלנהר אלתאלת אלדגלה והו יסיר פי שרקי אלמוצל ואלנהר
אלראבע הו אלפראת: 15 ואכד אללה אדם ואנזלה פי גנאן עדן
ליפלחהא וליחפטהא: 16 ואמר אללה אדם קאילא מן גמיע שגר
אלגנאן גאיז אן תאכל: 17 ומן שגר מערפה אלכיר ואלשר לא תאכל
פאנך פי יום תאכל מנהא תסתחק אן תמות[8]: 18 וקאל אללה לא
כיר פי בקא אדם והדה אצנע לה עונא חדאה: 19 פחשר[9] אללה

[1] „כי חדל בו מברוא דבר הדומה לבריאתו אשר עשה״ שאחר יום הששי לא ברא עוד יש מאין.

[2] „זה באור וספור מה שהולידו השמים והארץ בהבראם״. כי לדעת הגאון הפרשה הבאה תבאר ותרחיב דברי הפרשה הראשונה.

[3] ראב״ע: והגאון אמר כי פירושו ולא אד יעלה מן הארץ. מכלול יופי: פירש רבינו סעדיה ולא אד ומלת אין עומדת במקום שנים וכן פירושו כי לא היה בתחלת העולם לא אדם שיזרע ולא אד שיעלה אלא ברא הקב״ה בגזרותיו הכל מתוקן.

[4] ת״א: לרוח ממללא.

[5] ראב״ע: אמר הגאון כי פישון הוא יאור מצרים וכו׳.

[6] „מרגליות״. ראב״ע: אמר הגאון כי הבדולח הם האבנים הקטנים עגולים היוצאים מהמים שהם „דקים.

[7] ת״א: ואבני בורלא. ראב״ע: ואמר כי השהם אבן יקרה לבנה והיא צחה.

[8] „תהיה ראוי למות״. ע׳ ראב״ע ג׳ ח׳.

[9] „ויאסוף״. מכלול יופי: יש מפרשים אותו ענין אסיפה כמו יוצר גובי (עמוס ז׳ א׳).

מן אלארץ גמיע וחש אלצחרא וטאיר אלסמא ואתי בהא אלי אדם
לירא מא יסמיהא פכל מא סמאה אדם מן נפס חיה הו אסמה אלי
אלאן[1]: 20 פסמא אדם אסמא לגמיע אלבהאים וטאיר אלסמא וגמיע
וחש אלצחרא ולם יגד אדם עונא הדאה[2]: 21 פאוקע אללה סבאתא
עלי אדם לילא יחס[3] פנאם ואסתל אחדי אצלאעה וסד מכאנה בלחם:
22 ובנא אללה אלצלע אלתי אכד אמראה פאתי בהא אלי אדם:
23 פקאל אדם הדה אלמרה שאהדת[4] עטמא מן עטאמי ולחמא מן
לחמי וינבגי אן תסמא אמראה לאנהא מן אמר אכדת: 24 לדלך יתרך
אלרגל אבאה ואמה וילזם זוגתה פיצראן כגסד ואחד: 25 וכאנא
גמיעא עריאנין אדם וזוגתה ולא יחתשמאן מן דלך:

## ג

1 ואלתעבאן צאר חכימא מן גמיע חיואן אלצחרא אלדי כלקה
אללה פקאל ללאמראה איקנא קאל אללה לא תאכלא מן גמיע
שגר אלגנאן: 2 קאלת אלמראה ללתעבאן מן גמיע תמר שגר אלגנאן
נאכל: 3 לכן מן תמר אלשגרה אלתי פי וסטה קאל אללה לא תאכלא
מנהא ולא תדנוא בהא כילא תמותא: 4 וקאל להא לסתמא תמותאן:
5 אן אללה עאלם אנכמא פי יום תאכלאן מנהא תנפתח עיונכמא ותציראן
באלמלאיכה[5] עארפין אלכיר ואלשר: 6 פלמא ראת אלאמראה אן
אלשגרה טיבה אלמאכל שהיה ללמנטר[6] מנאא ללעקל[7] אכדת מן תמרהא
פאכלת ואעטת בעלהא יאכל מעהא[8]: 7 פאנפתחת עיונהמא פעלמא
אנהמא עריאנאן פלפקא מן ורק אלתין מא צנעא מנה מיאזר: 8 פסמעא
צות אללה מארא פי אלגנאן כרפק בחרכה אלנהאר[9] פאסתכבא אדם
וזוגתה היאא[10] מן בין ידי אללה[11] פימא בין שגר אלגנאן: 9 פנאדא
אללה אדם וקאל לה מקררא[12] אין אנת: 10 קאל אני סמעת צותך פי

והעתיק כן מפני שאלו היה ויצר מלשון יצירה היה ראוי להכתב בשני יודין; ועוד מפני
שהעוף נברא מן המים ולא מן האדמה. ע׳ ראב״ע.

[1]) „עד עתה״.

[2]) פי׳ אחרי ׳הכירו טבע כל הבהמות והחיות אשר נתן להן שמות ראה שביניהן לא
ימצא לו בן זוג ע׳ רש״י.

[3]) „למען לא ירגיש (את הכאב)״.

[4]) „זאת הפעם ראיתי״.

[5]) ראב״ע: כמלאכים.

[6]) מכלול יופי: יש מפרשים כמו למראה. [7]) „לשכל״ עיין ראב״ע.

[8]) ראב״ע: וטעם עמה שיחד אכלוהו.

[9]) „בנחת כפי תנועת היום״, ע׳ בלקוטים פי׳ ר״ס לשמות ג׳.

[10]) „מפני הבושה״.

[11]) פי׳: מן קבל צות אללה = מפני קול ד׳.

[12]) פי׳ „למען יודה על עונו״.

אלגנאן פאתקית אד אנא עריאן פאכתבית: 11 קאל מן אכברך אנך
עריאן אמן אלשגר אלתי אמרתך לא תאכל מנהא אכלת: 12 קאל
אדם אלאמראה אלתי געלתהא מעי הי אעטתני מן אלשגרה פאכלת:
13 קאל אללה ללאמראה מא דא צנעת קאלת אלתעבאן אגואני פאכלת:
14 קאל אללה ללתעבאן אד צנעת הדא בעלם[1] פאנת מלעון מן גמיע
אלבהאים וגמיע וחש אלצחרא ועלי צדרך[2] תסלך ותראבא תאכל
טול איאם חיותך: 15 ועדאוה אגעלהא בינך ובין אלאמראה ובין נסלך
ובין נסלהא והו ישדכך אלראס ואנת תלדגה אלעקב: 16 וקאל ללאמראה
לאכתרן מן משקתך וחמלך במשקה תלדין אלאולאד ואלי בעלך
יכון שוקך והו אלמתסלט עליך באלאכתיאר[3]: 17 וקאל לאדם אד
קבלת קול זוגתך פאכלת מן אלשגרה אלתי אמרתך קאילא לא תאכל
מנהא מלעונה אלארץ בסבבך במשקה תאכל מנהא טול איאם חיותך:
18 ושוכא ודרדרא תנבת לך ותאכל עשב אלצחרא: 19 בערק וגהך
תאכל אלטעאם אלי רגועך אלי אלארץ אלתי אכדת מנהא לאנך
תראב ואלי אלתראב תעוד: 20 וסמי אדם אסם זוגתה חוה לאנהא
כאנת אם כל חי נאטק מאית[4]: 21 וצנע אללה לאדם ולזוגתה תיאב
בדן[5] ואלבסהמא: 22 תם קאל אללה הודא אדם קד צאר כואחד מנא
פי מערפה אלכיר ואלשר ואלאן כילא ימד ידה פיאכד מן שגרה אלחיוה
איצא ויאכל ויחיא אלי אלדהר: 23 פטרדה אללה מן גנאן עדן ליפלח
אלארץ אלתי אכד מנהא: 24 ולמא טרד אדם אסכן מן שרקי גנאן עדן
אלמלאיכה ולמע סיף מתקלב ליחפטו טריק שגרה אלחיוה:

## ד

ואן אדם ואקע חוה זוגתה פחמלת וולדת קין פקאלת קד רזקת
רגלא מן ענד אללה: 2 תם עאודת וולדת אכאה הבל וכאן הבל
ראעי גנם וקין כאן יפלח אלארץ: 3 פלמא כאן בעד איאם אתי קין
מן תמר אלארץ בהדיה ללה: 4 והבל אתי הו איצא מן בכור גנמה ומן
סמאנהא פקבל אללה הבל והדיתה: 5 וקין והדיתה לם יקבלהמא
ואשתד עלי קין גדא ווקע וגהה חיאא[6]: 6 וקאל אללה לקין לם
אשתד עליך ולם וקע וגהך: 7 אלא אן גודת קבלת ואד לם תגוד

[1]) „בדעת", כי לולא כן לא היה נענש.
[2]) ראב"ע: על החזה.
[3]) ראב"ע: כפי רצונו
[4]) „חי מדבר שסופו למות". וע' אלאמאנאת צד 212.
[5]) „בגדי הגוף" וכן העתיק לערו (שמות כ"ב כ"ו).
[6]) „מפני הבושה".

פאינמא אתגהת[1] לטאך ראבץ ואליך קיאדה ואנת אלמסלט עליה באלאכתיאר[2]: 8 תם קאול קין הבל[3] אכאה פלמא כאנא פי אלצחרא קאם קין אלי הבל אכיה פקתלה: 9 פקאל אללה מקררא[4] אין הבל אכוך קאל לא אעלם אחאפט אכי אנא: 10 פקאל לה מא דא צנעת צות דם אכיך צארך אלי מן אלארץ: 11 ואלאן אנת מלעון מן אלארץ אלתי פתחת פאהא וקבלת דם אכיך מן ידך: 12 באן תפלח אלארץ ולא תעוד אן תעטיך קואהא נאיעא ונאידא תכון פי אלארץ: 13 קאל קין ללה דנבי אעטם מן אן יגפר[5]: 14 פאן טרדתני אליום ען וגה אלארץ הל מן בין ידיך אנסתר[6] ואן כנת נאיעא ונאידא פי אלארץ כאן כל מן וגדני יקתלני: 15 קאל אללה לדלך כל מן קתל קין יקאד בה כתירא[7] פגעל אללה לקין איה לילא יקתלה כל מן וגדה: 16 פכרג קין מן בין ידי אללה פאקאם בבלד נוד שרקי עדן: 17 וואקע קין זוגתה פחמלת וולדת חנוך תם אנה בנא קריה פסמאהא באסם אבנה חנוך: 18 תם ולד לחנוך עירד ועירד אולד מחויאל ומחויאל אולד מתושאל ומתושאל אולד למך: 19 ואתכד לה למך זוגתין אסם אחדאהמא עדה ואלאכרי צלה: 20 פולדת עדה יבל והו כאן אול מן סכן אלאכביה ומלך מאשיה[8]: 21 ואסם אכיה יובל והו כאן אול מן חמל אלטנבור ואלקיתאר: 22 וצלה הי איצא ולדת תובל קין והו כאן אול ציקל לגמיע צנעה אלנחאס ואלחדיד ובאנת אכתה נעמה: 23 פקאל למך לנסאה ואתקא[9] יא עדה ויא צלה אסמעא קולי יא נסא למך אנצתא מקאלתי אתריאני קתלת רגלא בשגתי או צביא בגראחתי[10]: 24 פאן כאן כתירא יקאד בקין פבלמך אכתר ואכתר[11]: 25 ואן אדם ואקע איצא זוגתה פולדת אבנא ואסמתה שת קאלת קד רזקני אללה נסלא אכר בדל הבל אד קתלה קין: 26 ולשת הו איצא אולד אבן וסמאה אנוש חיניד תבדלת[12] אלדעוה באסם אללה:

[1]) „בכל מקום שתשים פניך", כן העתיק מלת לפתח.

[2]) „ברצונך ובבחירתך".

[3]) „דבר קין עם הבל".

[4]) ע' למעלה צד ח' הערה י"ב. — [5]) „משיכופר".

[6]) בלשון תמיה. ר"ל, וכי אוכל להסתר מפניך.

[7]) „הרבה". לדעת הגאון כל שמות המספר כמו מאה ואלף אינם מורים אלא על הרבוי דרך כלל.

[8]) „הראשון שישב באהלים והיה בעל מקנה".

[9]) „בהשקט ובבטח" ר"ל לפי שנפרשו נשיו ממנו מפני שהיו מילידי קין כמו שנמצא במדרש.

[10]) „החושבות אתן כי הרגתי איש בפצעי או ילד בחבורתי".

[11]) ע' צד י' הערה ז'.

[12]) מלשון חלול, ע' ת"א, ובפוליגלוטא „אבתדי באלדעאא", מלשון התחלה, וזה תיקון איזה מעתיק אחרון.

# ה

1 הדא כתאב שרח תאליד[1] אדם פי יום כלקה אללה בשבהה
מסלטא צנעה[2]: 2 דכרא ואנתא כלקהמא ובארך פיהמא ודעא
אסמהמא אדם[3] פי יום כלקהמא: 3 בלאך למא עאש אדם מאיה
ותלתין סנה אולד אבנא בשבהה בצורתה וסמאה שת: 4 פעאש בעד
דלך תמאן מאיה סנה אולד פיהא בנין ובנאת: 5 פצאר גמיע עמרה
תסע מאיה ותלתין סנה תם מאת: 6 ולמא עאש שת מאיה ולמס סנין
אולד אנוש: 7 ועאש בעד דלך תמאן מאיה סנה וסבע סנין אולד פיהא
בנין ובנאת: 8 פצאר גמיע עמרה תסע מאיה ואתנתי עשרה סנה תם
מאת: 9 ולמא עאש אנוש תסעין סנה אולד קינן: 10 ועאש אנוש בעד
דלך תמאן מאיה סנה ולמס עשרה סנה אולד פיהא בנין ובנאת: 11 פצאר
גמיע עמרה תסע מאיה סנה ולמס סנין תם מאת: 12 ולמא עאש קינן
סבעין סנה אולד מהללאל: 13 ועאש קינן בעד דלך תמאן מאיה
וארבעין סנה אולד פיהא בנין ובנאת: 14 פצאר גמיע עמרה תסע
מאיה סנה ועשר סנין תם מאת: 15 ולמא עאש מהללאל למס וסתין
סנה אולד ירד: 16 ועאש בעד דלך תמאן מאיה סנה ותלתין סנה אולד
פיהא בנין ובנאת: 17 פצאר גמיע עמרה תמאן מאיה סנה ולמס
ותסעין סנה תם מאת: 18 ולמא עאש ירד מאיה ואתנתין וסתין סנה
אולד חנוך: 19 ועאש בעד דלך תמאן מאיה סנה אולד פיהא בנין
ובנאת: 20 פצאר גמיע עמרה תסע מאיה ואתנתין וסתין סנה תם מאת:
21 ולמא עאש חנוך למס וסתין סנה אולד מתושלח: 22 וסלך חנוך
פי טאעה אללה בעד מא אולד מתושלח תלת מאיה סנה אולד פיהא
בנין ובנאת: 23 פצאר גמיע עמרה תלת מאיה סנה ולמס וסתין סנה:
24 ולמא סלך חנוך פי טאעה אללה תופי[4] וקבצה אללה: 25 ולמא
עאש מתושלח מאיה וסבעה ותמאנין סנה אולד למך: 26 ועאש בעד
דלך סבע מאיה ואתנתין ותמאנין סנה אולד פיהא בנין ובנאת: 27 פצאר
גמיע עמרה תסע מאיה סנה ותסע וסתין סנה תם מאת: 28 ולמא
עאש למך מאיה אתנתין ותמאנין סנה אולד אבנא: 29 וסמאה נוחא

[1]) במקום תואליד והוא רבוי תוליד.

[2]) כפ׳: „הדא שרח אעמאר אולאד אדם אלדי צנעה אללה פי יום כלקה איאה בצורה אללה״.

[3]) כפ׳: „וסמאהמא אדמיין״.

[4]) „גוע ואסף אותו אלוהים״, ואולי שינה פה הגאון את הלשון לרמז אל דעת האומר שחנוך לא טעם טעם מיתה.

קאילא הדא יעזינא מן אעמאלנא ומן משקה אידינא פי אלארץ אלתי לענהא אללה: 30 ועאש בעד דלך כמס מאיה וכמס ותסעין סנה ואולד פיהא בנין ובנאת: 31 פצאר גמיע עמרה סבע מאיה סנה וסבע וסבעין סנה תם מאת: 32 ולמא צאר נוח אבן כמס מאיה סנה אולד שם וחם ויפת:

## ו

1 ולמא אבתדא אלנאס אן יכתרו עלי וגה אלארץ וולד להם בנאת: 2 ראו בני אלאשראף בנאת אלעאמה[1] אנהן חסאן פאתכדו להם נסא מן גמיע מא אכתארוה: 3 פקאל אללה לא יגמד ראתי[2] פי הולא אלנאס אלי אלדהר אד הם בשריון ותכון מהלתהם[3] מאיה ועשרין סנה: 4 וכאן אלגבאברה פי אלארץ פי תלך אלזמאן ובעד דלך איצא באנו ידכלון בני אלאשראף אלי בנאת אלעאמה חראמא[4] פילדן להם הם אלגבאברה אלדין מן אלדהר דוי אלאסמא: 5 פלמא ראי אללה אן קד כתר שר אלנאס פי אלארץ וגמיע כאטר אפכאר קלובהם רדי מהין טול אלזמאן: 6 תואעדהם[5] אללה במא צנעהם פי אלארץ ואוצל אלמשקה אלי קלובהם[6]: 7 פאן קאל אללה אמחו אלנאס אלדין כלקתהם ען וגה אלארץ מן אנסאן אלי בהימה אלי דביב ואלי טאיר אלסמא אד תואעדתהם במא כלקתהם[7]: 8 ונוח וגד חטוא ענד אללה: 9 הדא שרח תואליד נוח וכאן נוח רגלא צאלחא צחיחא פי אגיאלה פי טאעה אללה סלך נוח: 10 ואולד נוח תלתה בנין שם וחם ויפת: 11 ואנפסדת אלארץ בין ידי אללה ואמתלת אלארץ טלמא[8]: 12 ולמא ראהא אללה אד אנפסדת כאן אפסד כל בשר טריקה עליהא: 13 קאל אללה לנוח קד דנא אגל כל בשר בין ידי אד אמתלת אלארץ

1) „ויראו בני הנשיאים את בנות המון העם".

2) ראב"ע: י"א שהוא כמו וישב חרבו אל נדנה (מלכים א' כ"א כ"ז) כי הגוף לרוח כנדן. פוליגלוטא: לא תחל רוחי ר"ל לא תרד רוחי.

3) פול': ויכון אלמהל מני להם. ר"ל אאריך להם אפים. ולפי החשבון לא היה המבול כ"א אחרי מות מתושלח ובעת שהודיע ה' ביאת המבול היה עוד ק"כ שנה לפני מות מתושלח.

4) „באסור" — פול': לאן בני אלוהים דכלו עלי בנאת קין. ע' ראב"ע לפסוק ב'.

5) הגאון העתיק כן המלה הזאת בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו וכן תרגם למטה כ"ז, מ"ב מלת „מתנחם", ע' מה שכתב הגאון בפירושו לשמות ל"ב י"ד ועי' עוד ראב"ע ובגליון ספר השרשים לאבן גנאח ש' נחם. ופ' שינה העתקת הפסוק הזה והפסוקים שלאחריו, ע"ש.

6) „הביא העצבון בלבביהם", והפך הענין למען הרחיק הגשמות. ומה שהביא הראב"ע כי לבו הוא הנביא תמצאהו באגרת ר' יהודה אבן קריש צד 33.

7) „כי התריתי בהם כאשר יצרתים". ואפשר שר"ל שכבר הזהיר ד' את האדם בכניסתו לגן עדן כאשר צוהו לבלתי אכל מעץ הדעת.

8) פ': אתמא ופגורא, ר"ל בעשק ובנאוף.

טלמא מן קבלהם והאנא מהלכהם מנהא: 14 אצנע לך תאבותא מן
כשב אלשמשאר ואצנעהא טבקאת וקפרהא מן דאכל ומן כארג
באלקפר: 15 והדא מקדאר מא תצנעהא תלת מאיה דראע טולהא וכמסין
ערצהא ותלתין סמכהא: 16 ואצנע להא צׄיאא ואלי דראע תכמלהא
מן אלעלו וציר להא באבא פי גנבהא אספל ותואני ותואלת תצנעהא:
17 והא אנא אתי בטופאן אלמא עלי אלארץ לאהלך כל בשרי פיה
רוח אלחיוה מן תחת אלסמא כל מן פי אלארץ יתופי: 18 ואתבת
עהדי מעך ותדכל אלי אלתאבות אנת ובנוך וזוגתך ונסא בניך מעך:
19 ומן כל חי מן גמיע אלבשר אזואגא מן אלכל תדכלהם אלי אלתאבות
ליחיו מעך דכור ואנאת יכונון: 20 מן אלטאיר לאצנאפה ומן אלבהאים
לאצנאפהא ומן סאיר דביב אלארץ לאצנאפה אזואגא מן אלכל ידכלון
אליך ליחיו: 21 ואנת פכד לך מן כל טעאם יוכל וצמה אליך ויכון לך
ולהא מאכלא: 22 ועמל נוח בגמיע מא אמרה אללה בה:

ז

1 וקאל לה אללה אדכל אנת וגמיע אלך אלי אלתאבות פאני
ראיתך צאלחא בין ידי פי הדא אלגיל: 2 מן גמיע אלבהאים אלטאהרה
תאכד סבעה סבעה דכורא ואנאתא ומן אלבהאים אלתי ליסת בטאהרה
זוגין דכורא ואנאתא: 3 ואיצא מן טאיר אלסמא סבעה סבעה דכורא
ואנאתא ליחיא נסלהם עלי גמיע וגה אלארץ: 4 פאן בעד אלסבעה איאם
אנא ממטר עלי אלארץ ארבעין יומא וארבעין לילה ואמחו גמיע אלנאס
אלדין צנעתהם ען וגה אלארץ: 5 ועמל נוח בגמיע מא אמרה אללה
בה: 6 וכאן נוח אבן סת מאיה סנה חין כאן מא אלטופאן עלי אלארץ:
7 פדכל נוח ובנוה וזוגתה ונסא בניה מעה אלי אלתאבות מן קבל מא
אלטופאן: 8 מן אלבהאים אלטאהרה ומן אלבהאים אלתי ליסת בטאהרה
ומן אלטאיר וסאיר אלדאב עלי אלארץ: 9 אזואגא אזואגא דכלו אלי
נוח אלי אלתאבות דכור ואנאת כמא אמרה אללה בה: 10 ולמא כאן
בעד סבעה איאם כאן מא אלטופאן עלי אלארץ: 11 פי סנה סת מאיה מן
עמר נוח פי אלשהר אלתאני פי אליום אלסאבע עשר מנה פי דלך
אליום תשקקת עיון אלגמר אלעטים וכואן אלסמא תפתחת: 12 ואקאם
אלמטר עלי אלארץ ארבעין יומא וארבעין לילה: 13 פי דאת דלך
אליום דכל נוח ושם וחם ויפת בניה וזוגתה ותלת נסא בניה מעהם
אלי אלתאבות: 14 הם וגמיע אלוחוש לאצנאפהא וגמיע אלבהאים
לאצנאפהא וסאיר אלדביב אלדאב עלי אלארץ לאצנאפה וגמיע אלטאיר

לאצנאפה כל טאיר די גנאח[1]: 15 ודכלו אלי נוח אלי אלתאבות
אזואגא אזואגא מן כל בשר פיה רוח אלחיוה: 16 ואלדאכלון דכור
ואנאת מן כל בשר דכלו כמא אמרה אללה בה וחגב אללה דונה:
17 ולמא אקאם אלטופאן ארבעין יומא עלי אלארץ כתר אלמא פחמל
אלתאבות וארתפעת ען אלארץ: 18 ולמא כתר אלמא ועטם גדא
עלי אלארץ סארת אלתאבות עלי וגה אלמא: 19 ולמא עטם אלמא
גדא גדא עלי אלארץ תגטי גמיע אלגבאל אלשאמכה אלתי תחת
אלסמא: 20 כמסה עשר דראע מן אלעלו צעד אלמא עלי אלארץ
ותגטת אלגבאל: 21 ותופי כל בשר דאב עלי אלארץ מן טאיר
אלי בהימה אלי וחש וסאיר אלדביב אלדאב עלי אלארץ וכל אלנאס:
22 כל מן נסמה חיוה[2] פי אנפה מן כל מן פי אלגפאף מאתו:
23 ומחא אלמא כל אלנאם אלדין עלי וגה אלארץ מן אנסאן אלי
בהימה אלי דביב אלי טאיר אלסמא ואמתחו מן אלארץ ותבקא
נוח פקט ומן מעה פי אלתאבות: 24 ולמא עטם אלמא עלי אלארץ
מאיה וכמסין יומא.

# ח

1 דכר אללה נוחא[3] וגמיע אלוחש ואלבהאים אלדין מעה פי
אלתאבות פאמר אללה בריח עלי אלארץ סכן בהא אלמא: 2 ואנסדת
עיון אלגמר ורואזן אלסמא ואנחבס אלמטר מן אלסמא: 3 ותראגע אלמא
ען אלארץ כלמא מר רגע ונקץ אלמא בעד מאיה וכמסין יומא: 4 ואסתקרת
אלתאבות פי אלשהר אלסאבע פי אליום אלסאבע עשר מנה עלי
גבאל קרדא: 5 וכאן אלמא כלמא מר נקץ אלי אלשהר אלעאשר
ופי אלואחד מנה טהרת רוס אלגבאל: 6 ולמא כאן בעד ארבעין
יומא פתח נוח כוה אלתאבות אלתי צנעהא: 7 ואטלק אלגראב
פאקאם יכרג וירגע אלי אן יבס אלמא ען אלארץ: 8 תם אטלק
אלחמאמה מן ענדה לינטר הל כף אלמא ען וגה אלארץ: 9 פלם
תגד אלחמאמה מסתקרא לרגלהא פרגעת אליה אלי אלתאבות אד
כאן אלמא עלי גמיע וגה אלארץ פמד ידה ואכדהא ואדכלהא אליה
אלי אלתאבות: 10 וצבר איצא סבעה איאם אכר ועאוד אטלקהא מן

[1]) „בעל כנף".

[2]) הגאון לא העתיק מלת רוח מפני שלפי דעתו נשמה ורוח ענין אחד להן ונשמת חיים תאמר על האדם ועל הבהמה.

[3]) הפסוק הזה מחובר לפסוק האחרון שבפרק ז', כלומר: כאשר גברו המים עוד זכר ה' את נח וכו'. וע' אלאמאנאת צד 105.

אלתאבות: 11 פגאת אליה וקת עשא ואדא בורקה זיתון מקטועה[1] פי פיהא פעלם נוח אן אלמא קד כף ען אלארץ: 12 וצבר איצא סבעה איאם אכר תם אטלקהא ולם תעאוד אלרגוע אליה איצא: 13 ולמא כאן פי סנה אחדי וסת מאיה פי אליום אלאול מן אלשהר אלאול גף אלמא ען אלארץ פנזע נוח גטא אלתאבות ונטר פאדא קד גף וגה אלארץ: 14 ופי אלשהר אלתאני פי אליום אלסאבע ועשרין מנה גפת אלארץ: 15 וקאל אללה לנוח קאילא: 16 אכרג מן אלתאבות אנת וזוגתך ובנוך ונסא בניך מעך: 17 וגמיע אלוחוש אלדין מעך מן כל בשרי ומן אלטאיר ואלבהאים וסאיר אלדביב אלסאעי עלי אלארץ אכרגהם מעך ליתואלדו פי אלארץ ויתמרו ויכתרו עליהא: 18 פכרג נוח ובנוה וזוגתה ונסא בניה מעה: 19 וגמיע אלוחוש ואלטיר וסאיר אלדביב[2] אלדאב עלי אלארץ לאגנאסהם כרגו מן אלתאבות: 20 ובנא נוח מדבחא ללה ואכד מן בעץ אלבהאים אלטאהרה ובעץ אלטאיר אלטאהר וקרב צואעד עלי אלמדבח: 21 פקבל אללה אלקרבאן אלמרצי[3] וקאל אללה מן דאתה[4] לא אעוד אבדא אלען אלארץ איצא בסבב אלאנסאן עלי אן כאטר קלב אלאנסאן רדי מן צגרה ולא אעוד זיאדה אקתל כל חי כמא צנעת: 22 אבדא טול עמר אלארץ אלזרע ואלחצאד ואלקר ואלחמא ואלקיט ואלכריף ואלנהאר ואלליל לא תעטל:

# ט

1 ובארך אללה פי נוח ופי בניה וקאל להם אתמרו ואכתרו ועמרו אלארץ: 2 ולופכם ורעבכם יכונאן עלי גמיע וחש אלארץ וגמיע טאיר אלסמא וכל מא ידב עלי אלארץ וגמיע סמך אלבחר פי ידיכם מסלמין: 3 כל דביב טאהר[5] חי יכון לכם מאכלא וכבצר אלעשב קד אעטיתכם אלכל[6]: 4 ואמא אללחם פלא תאכלוה בדמה פאנה נפסה[7]: 5 ואמא דמאכם מן אנפסכם פאטלבהא באלמנע[8] מן כל וחש אטלבהא ומן יד אלאנסאן אי אנסאן קתל אכאה טאלבתה בנפסה:

---

[1] „חתוך", ע' תשובות דונש ס' 32.

[2] הגאון העתיק כאילו כתוב וכל רמש הרומש.

[3] וכן בתרגום: וקביל ה' ברעוא ית קרבניה.

[4] פ': לנביה = לנביאו. וע' למעלה צד י"ב הערה ו'.

[5] „מהור". ע' ראב"ע.

[6] אחר המבול התיר לאדם אכילת בשר ע' צד ו' הערה ז'.

[7] ע' ראב"ע.

[8] ר"ל אמנע אתכם מלשפוך את דמכם. — ראב"ע: והמפרש דמכם לנפשותיכם זה ההורג נפשו הוא רחוק בעיני וע' אלאמאנאת צד 305.

6 אן יכון סאפך דם אלאנסאן באנסאן מתלה[1] דמה יספך לאן בצורה
שריפה מסלטא צנעה: 7 ואנתם אתמרו ואכתרו ואסעו פי אלארץ
ואכתרו פיהא: 8 תם קאל אללה לנוח ולבניה מעה קאילא: 9 האנא
מתבת עהדי מעכם ומע נסלכם בעדכם: 10 ומע כל נפס חיה אלתי
מעכם מן אלטאיר ואלבהאים והיואן אלארץ אלדין מעכם כל מן
כרג מן אלתאבות מן גמיע חיואן אלארץ: 11 ואתבת עהדי מעכם
ולא ינקטע כל בשר איצא מן מא אלטופאן ולא יכון אבדא
טופאן ליהלך אלארץ: 12 וקאל אללה הדה עלאמה אלעהד אלתי
אנא גאעלהא ביני וביניכם ובין כל נפס חיה אלתי מעכם לאגיאל
אלדהר: 13 והי קוסי קד תבתהא[2] פי אלגמאם ותציר עלאמה עהד
ביני ובין אהל אלארץ[3]. 14 ויכון אדא גימת גמאמא עלי אלארץ
טהר אלקוס פי אלגמאם: 15 ודכרת עהדי אלדי ביני וביניכם ובין כל
נפס חיה לכל בשר ולא יציר איצא אלמא טופאנא ליהלך כל בשר:
16 פתציר אלקוס פי אלגמאם אטהרהא דכרא לאמאן אלדהר מן אללה
לכל נפס חיה פי כל בשר אלדי עלי אלארץ[4]: 17 וקאל אללה לנוח
הדה עלאמה אלעהד אלתי תבתהא ביני ובין כל בשר אלדי עלי אלארץ:
18 וכאן בנו נוח אלכארגין מן אלתאבות שם וחם ויפת וכאן חם יכנא
אבא כנעאן[5]: 19 האולי אלתלתה בנו נוח ומנהם תפרק אלנאס פי
אלארץ: 20 ואד אבתדי נוח בפלאחה אלארץ פגרס כרמא: 21 ושרב
מן אלכמר וסכר ותכשף פי כבאיה: 22 וראי חם אבו כנעאן עורה
אביה ואכבר אכויה והמא פי אלסוק: 23 פאכד שם ויפת תובא
געלאה עלי מנכביהמא ומציא מסתדברין פגטיא עורה אביהמא ווגההמא
מסתדברה ועורה אביהמא לם יריא: 24 ולמא אפאק נוח מן סכרה
פעלם מא צנע בה אבנה אלצגיר: 25 וקאל מלעון אבו כנעאן עבדא
מסתעבדא[6] יכון לאכויה: 26 תם קאל תבארך אללה אלה שם ויכון
אבו כנעאן עבדא לה: 27 יחסן אללה ליפת ויסכן אכביה שם ויכון
אבו כנעאן עבדא לה: 28 תם עאש נוח בעד אלטופאן תלת
מאיה ולמסין סנה: 29 פצאר גמיע עמרה תסע מאיה ולמסין סנה
תם מאת:

[1] „באדם כמוהו".
[2] „כבר נתתי" ועיין ראב"ע אמר הגאון כי בתחלה היתה עיין צד ז' הערה א'.
[3] „יושבי הארץ", וכן תרגם בכל מקום מלת „הארץ" כאשר יוסב הענין אל הדרים עליה.
[4] ר"ל אראה את הקשת לזכרון שלום-עולם שהבטיח ה' לכל נפש חיה.
[5] „וכנוי חם היה: אבי כנען", ולפי דעת הגאון השם „כנען" אשר בפסוקים הבאים הוא במקום „אבי כנען" והוא חם בעצמו, וכן תרגומו. ועיין ראב"ע בפסוק כ"ו.
[6] „עבד עולם".

# י

1 והדא שרח תאליד בני נוח שם וחם ויפת אד ולדו להם בנון
בעד אלטופאן: 2 בני יפת תרך[1] ויאגוג ומאהאת ואליונאניה ואלצין
ואלכראסאן ופארס: 3 בני גמר אלצקאלבה ופרנגה ואלברגאן:
4 ובנו יון אלמציצה וטרסוס וקברוס ואדנה: 5 מן האולי תפרקת
גזאיר אלאמם פי בלדאנהם כל פריק ללגתה לעשאירהם ואממהם:
6 ובנו חם אלחבשה ומצר ותפת וכנעאן: 7 ובנו כוש סבא וזוילה
וזגאוה ואלקאקן ואלדמם ובנו רעמה אלסנד ואלהנד: 8 וכוש אולד
נמרוד הו אבתדי אן יכון גבארא פי אלבלד: 9 והו כאן גבארא
מלופא[2] בין ידי אללה ולדלך יקאל כנמרוד גבאר מלוף בין ידי אללה:
10 וכאן אול מלכה באביל ואלכרם ואכד וכלנה פי בלד אלשינער:
11 ומן דלך אלבלד כרג אלמוצל פבנא נינוה ורחבה אלקריה ואלאבלה:
12 ואלמדאין בין נינוה ובין אלאבלה והי אלקריה אלעטימה: 13 ומצר
אולד אלתניסיין ואלאסכנדראניין ואלבהנאסיין ואלפרמיין: 14 ואלבימיין
ואלצעידיין אלדי כרג מנהם אלפלסטיניון ואלדמיאטיון: 15 וכנעאן
אולד צידן בכרה וחת: 16 ואליבוסיין ואלאמוריין ואלגרגשיין:
17 ואלחויין ואלערקיין ואלארודיין: 18 ואלארודיין ואלחמציין
ואלחמאתיין ובעד דלך תפרקת עשאיר אלכנעאניין: 19 וכאן תכם
אלכנעאניין מן צידא אלי אן תגי אלי בליין ואלי גזה ואלי אן תגי אלי
סדום ועמורה ואדמה וצביים אלי לישע: 20 האולי בנו חם לעשאירהם
ולגאתהם פי בלדאנהם לאממהם: 21 ולשם ולד הו איצא אבי גמיע
בני עבר אכי יפת אלאכבר: 22 ובנו שם כוזסתאן ואלמוצל וארפכשד
ולוד וארמין: 23 ובנו ארם אלגוטה ואלחולה ואלגראמקה ומשי:
24 וארפכשד אולד שלח ושלח אולד עבר: 25 ולעבר ולד אבנאן
אסם אחדהמא פלג לאן פי איאמה אנקסמת אלארץ ואסם אכיה קחטאן:
26 וקחטאן אולד אלמודד וסלף וחצרמות וירח: 27 והדורם ואוזל
ודקלה: 28 ועובל ואבימאל וסבא: 29 ואופיר וחוילה ויובב כל
האולי בנו קחטאן: 30 וכאן מסכנהם מן מכה אלי אן תגי אלי אלמדינה
אלי אלגבל אלשרקי: 31 האולי בנו שם לעשאירהם ולגאתהם פי
בלדאנהם ואממהם: 32 האולי עשאיר בני נוח לתאלידהם ואממהם
ומנהם תפרקת אלאמם פי אלארץ בעד אלטופאן:

[1]) כל שמות האומות והמדינות הנזכרים בפרשה הזה יבוארו במאמר מיוחד.
[2]) „גבור נורא" ואונקלס תרגם גבר תקיף.

# יא

1 וכאן ג̇מיע אהל אלארץ̇ לג̇ה̈ ואחדה̈ וכלאם ואחד:
2 ולמא רחלו מן אלמשרק וג̇דו בקיעא פי בלד אלשינור פאקאמו ת̇ם:
3 וקאל בעצ̇הם לבעץ̇ תעאלו נלבן לבנא וננצ̇ג̇ה טבכ̇א פכאן להם
אללבן כאלחג̇ארה̈ ואלקפר כאן להם כאלמלאט[1]: 4 וקאלו תעאלו
נבני לנא קריה̈ ומג̇דלא ראסה יד̇אני אלסמא ונצנע לנא אסמא כילא
נתבדד̇ עלי וג̇ה ג̇מיע אלארץ̇: 5 פאורד אללה אמרא מוג̇לא[2] לירי
אלקריה̈ ואלמג̇דל אלד̇ין בנו בנו אדם: 6 וקאל אללה הוד̇א הם שעב ואחד
ולג̇ה̈ ואחדה̈ לג̇מיעהם והד̇א מא אבתדו אן יפעלו ואלאן לא יפותהם
ג̇מיע מא המו בה אן יצנעוה: 7 תעאל אורד אמרא מוג̇לא אשת̇ת בה
לג̇תהם חתי לא יסמע כל אמר לג̇ה̈ צאחבה: 8 פבדדהם אללה מן
ת̇ם עלי וג̇ה ג̇מיע אלארץ̇ ואנתהו ען בנא אלקריה̈: 9 ולד̇לך אסמהא
באבל לאן ת̇ם שת̇ת[3] אללה לג̇ה̈ אהל אלארץ̇ ומן ת̇ם בדדהם אללה
עלי ג̇מיע וג̇ההא: 10 הד̇א שרח תואליד שם חין כאן אבן מאיה̈ סנה̈
אולד ארפכשד סנתין בעד אלטופאן: 11 ועאש שם בעד ד̇לך כ̇מס
מאיה̈ סנה̈ אולד פיהא בנין ובנאת: 12 ולמא עאש ארפכשד כ̇מס
ות̇לת̇ין סנה̈ אולד שלח: 13 ועאש בעד ד̇לך ארבע מאיה̈ סנה̈ ות̇לת̇
סנין אולד פיהא בנין ובנאת: 14 ולמא עאש שלח ת̇לת̇ין סנה̈ אולד
עבר: 15 ועאש בעד ד̇לך ארבע מאיה̈ סנה̈ ות̇לת̇ סנין אולד פיהא בנין
ובנאת: 16 ולמא עאש עבר ת̇לת̇ין וארבע סנין אולד פלג: 17 ועאש
בעד ד̇לך ארבע מאיה̈ ות̇לת̇ין סנה̈ אולד פיהא בנין ובנאת: 18 ולמא
עאש פלג ת̇לת̇ין סנה̈ אולד רעו: 19 ועאש בעד ד̇לך מאיתין סנה̈ ותסע
סנין אולד פיהא בנין ובנאת: 20 ולמא עאש רעו את̇נתין ות̇לת̇ין סנה̈
אולד שרוג: 21 ועאש בעד ד̇לך מאיתין סנה̈ וסבע סנין אולד פיהא
בנין ובנאת: 22 ולמא עאש שרוג ת̇לת̇ין סנה̈ אולד נחור: 23 ועאש
בעד ד̇לך מאיתין סנה̈ אולד פיהא בנין ובנאת: 24 ולמא עאש נחור
תסע ועשרין סנה̈ אולד תרח: 25 ועאש בעד ד̇לך מאיה̈ סנה̈ ותסע
עשרה̈ סנה̈ אולד פיהא בנין ובנאת: 26 ולמא עאש תרח סבעין סנה̈
אולד אברם ונחור והרן: 27 והד̇א שרח תאליד תרח תרח אולד אברם
ונחור והרן והרן אולד לוט: 28 ומאת הרן בחצ̇רה̈ תרח אביה פי בלד

[1]) כן הוא בק׳ ובפ׳ ובי׳.
[2]) „ויורד ה׳ דבר אשר לא ישוב״ וכן למטה בפסוק ז׳. ותרגם כן להרחיק הגשמיות.
[3]) פ׳ בלבל.

מולדה פי אתון אלכסדניין: 29 ואתّכד אברם ונחור להמא נסאא
אסם זוגה אברם שרי ואסם זוגה נחור מלכה בנת הרן אבי מלכה ואבי
יסכה: 30 וכאנת שרי עאקרא ליס להא ולד: 31 ואכד תרח אברם
אבנה ולוט אבן הרן אבן אבנה ושרי כנתה זוגה אברם אבנה וכרגו
מעהם[1] מן אתון אלכסדאניין לימצו אלי בלד כנעאן פגאו חראן
פאקאמו תם: 32 וכאן עמר תרח מאיתין סנה וכמס סנין ומאת תרח
פי חראן:

# יב

1 אד[2]) קאל אללה אלי אברם אמץ לך מן ארצך ומולדך ומן בית
אביך אלי אלבלד אלדי אריך: 2 ואצנע מנך אמה כבירה ואבארך
פיך ואעטם אסמך ותכון ברכה: 3 ואבארך מבארכיך ושאתמך אלען
ויתברך[3]) בך גמיע עשאיר אלארץ: 4 פמצא אברם כמא אמרה אללה ומצא
מעה לוט וכאן אברם אבן כמס וסבעין סנה חין כרג מן חראן: 5 פאכד
אברם שרי זוגתה ולוט קריבה[4]) וגמיע סרחהם אלדי מלכוה ואלנפוס
אלתי אכתסבו פי חראן וכרגו לימצו אלי בלד כנעאן וגאו אליה:
6 פטאף אברם פי אלבלד אלי מוצע נאבלוס ואלי מרג[5]) ממרא
ואלכנעאני חינד כאן מקימא פי אלבלד: 7 תם תגלי לה אללה[6])
וקאל לנסלך אעטי הדא אלבלד ובנא תם מדבחא ללה אלמתגלי לה:
8 תם אנתקל מן תם אלי אלגבל מן שרקי בית אל ומד תם כבאה
בית אל מן אלגרב ואלעי מן אלשרק ובנא תם מדבחא ללה ודעא
באסמה[7]): 9 תם רחל אברם כלמא מר רחל אלי אלקבלה: 10 תם
כאן גוע פי אלבלד פאנחדר אברם אלי מצר ליסכן תם אד אשתד
אלגוע פי אלבלד: 11 פלמא קרב מן אלדכול אלי מצר קאל לשרי
זוגתה אנא אעלם אנך מראה גמילה אלמנטר: 12 אכאף אן ראוך
אלמצריון וקאלו הדה זוגתה קתלוני ואסתבקוך: 13 קולי עני אנת אכתי
לכי יחסן אלי בסבבך באן תחיא נפסי בגרירתך: 14 ולמא דכל אברם

---

1) ר״ל, גם אנשים אחרים יצאו עמם. ובנוסח פ׳ פכרג מעהם קום = ויצאו אתם אנשים.
2) זה הפסוק דבוק עם הפסוק הקודם מפני שצווי השם היה קודם מיתת תרח ובכ״י פקאל.
3) רש״י: אדם אומר לבנו תהא כאברהם.
4) פ׳ וכ״י אבן אביה.
5) ר״ל שדה וכן תרגם אונקלוס מישר ובנוסחת פ׳: בלוט = אלה, והם ב׳ הפירושים שהביא הראב״ע.
6) פ׳ מלאך אללה וכן בסוף הפסוק: ללה אלדי געל מלאכה מתגליא אליה וזה ההפרש בין פ׳ וק׳ וי׳ נמצא במקומות הרבה.
7) ר״ל קרא בני אדם לעבודת האל. פ׳ „ודעאה באסמה״, ר״ל התפלל לה׳. ושני הפירושים האלו נמצאים בראב״ע.

אלי מצר פראו אלמצריון אלמראה̈ אנהא חסנה̈ ג̇דא: 15 וראוהא רוסא
פרעון ומדחוהא אליה פאכ̇ד̇ת אלמראה̈ אלי קצר פרעון: 16 ואחסן
לאברם בסבבהא פצאר לה גנם ובקר וחמיר ועביד ואמא ואתאן וג̇מאל:
17 פתואעד[1] אללה פרעון בבלאיא עט̇ימה̈ ואלה בסבב שרי זוג̇ה̈
אברם: 18 פדעא פרעון באברם וקאל מה ד̇א צנעת בי ולם תכ̇ברני
אנהא זוג̇תך: 19 ולם קלת לי הי אכ̇תי חתי אתכ̇ד̇תהא לתכון לי זוג̇ה̈[2]
ואלאן הוד̇א זוג̇תך כ̇ד̇הא ואמץ̇: 20 פוכל עליה פרעון ברג̇אל פבדרקו
בה וזוג̇תה וג̇מיע מא לה:

## יג

1 פצעד אברם מן מצר הו וזוג̇תה וג̇מיע מא לה ולוט מעה
אלי אלקבלה̈: 2 ואברם עט̇ים ג̇דא באלמאשיה̈ ואלפצ̇ה̈ ואלד̇הב:
3 ומצ̇א פי מראחלה מן אלקבלה̈ אלי בית אל אלי אלמוצ̇ע אלד̇י כאן
ת̇ם כ̇באה פי אלאבתדא בין בית אל ובין אלעי: 4 אלי מוצ̇ע אלמד̇בח
אלד̇י צנעה ת̇ם פי אלאבתדא פדעא ת̇ם אברם באסם אללה: 5 ואיצ̇א
ללוט אלסאלך מע אברם כאן גנם ובקר ואכ̇ביה̈: 6 ולם יחמלהמא
אלבלד אן יקימא פיה ג̇מיעא אד̇ כאן סרחהמא כת̇ירא ולם יטיקא אן יקימא
ג̇מיעא: 7 פכאנת כ̇צומה̈ בין רעאה̈ מאשיה̈ אברם ובין רעא מאשיה̈
לוט ואלכנעאניון ואלפריזיון חינד̇ מקימון פי אלבלד: 8 חתי קאל
אברם ללוט לא תכן כ̇צומה̈ ביני ובינך ובין רעאי ורעאך פאננא קום
ד̇ו קראבה̈: 9 אליס ג̇מיע אלארץ̇ בין ידיך אנפרד מני אמא יסרה̈
פאתיאמן ואמא ימנה̈ פאתיאסר: 10 פרפע לוט עיניה וראי ג̇מיע מרג̇
אלארדן אן כלה סקי קבל אן יהלך אללה סדום ועמורה כג̇נאן אללה
כארץ̇ מצר אלי אן תג̇י אלי זגר: 11 פאכ̇תאר לה לוט ג̇מיע מרג̇
אלארדן ורחל מן אלמשרק ואנפרד כל אמר ען אכ̇יה: 12 אברם אקאם פי
בלד אלכנעאן ולוט אקאם פי קרי אלמרג̇ וכ̇ים אלי סדום: 13 ואהל
סדום אשראר וכ̇אטיון ללה ג̇דא: 14 ת̇ם קאל אללה לאברם בעד מא
פארקה לוט ארפע עיניך ואנט̇ר מן אלמוצ̇ע אלד̇י אנת ת̇ם שמאלא וג̇נובא
ושרקא וגרבא: 15 פאן ג̇מיע אלארץ̇ אלד̇י תראהא לך אעטיהא ולנסלך
אלי אלדהר: 16 ואצי̇ר נסלך כתראב אלארץ̇ חתי אן אמכן אלאנסאן
אן יחצי תראב אלארץ̇ פנסלך איצ̇א יחצא: 17 קם פאמש פי אלארץ̇

---

[1]) ר״ל הפחידו והזהירו שיכהו. נראה שכונת הג׳ בפירושו הזה למען לא יענוש ה׳ את פרעה שלא בצדק. ובפ׳ פבלא אללה = וינגע.

[2]) „כדי שתהיה לי לאשה״.

טולהא וערצהא פאני לך אעטיהא: 18 פכים אברם וגא פאקאם פי מרג
ממרא אלדי פי חברא ובנא תם מדבחא ללה:

## יד

1 תם כאן פי איאם אמרפל מלך אלשינור ואריוך מלך אלסר
כדרלעמר מלך כוזסתאן ותדעל מלך אלאמם: 2 פצנעו חרבא מע בלע
מלך סדום וברשע מלך עמורה שנאב מלך אדמה ושמאבר מלך צבוים ומלך
בלע הי זגר: 3 וגמיע האולי אצטחבו פי מרג אלסדין[1] הו אלבחירה
אלמאלחה: 4 אתנתי עשר סנה אטאעו כדרלעמר ופי אלתאלתה עשרה
עצוה: 5 ופי אלסנה אלראבעה עשר אקבל כדרלעמר ואלמלוך אלדין
מעה פקתלו אלשגעא[2] אלדין פי עשתרות קרנים[3] ואלדהאקין[4] אלדין
פי הם ואלהיבין[5] אלדין פי שוה קריתים[6]: 6 ואלחוריין אלדין פי
גבאל שראה אלי מרג פארן אלדי פי טרף אלבריה: 7 תם רגעו וגאו
אלי עין אלחכם הי רקים[7] פקתלו כל מן כאן פי ציעה אלעמאלקה
ואיצא אלאמוריין אלמקימין פי אלתפאף אלנכל[8]: 8 תם כרג מלך סדום
ומלך עמרה ומלך אדמה ומלך צבויים ומלך בלע הי זגר פצאפוהם[9] אלחרב
פי עמק אלסדין[10]: 9 מע כדרלעמר מלך כוזסתאן ותדעל מלך אלאמם
ואמרפל מלך אלשינור ואריוך מלך אלסר ארבעה מלוך מע אלכמסה:
10 ועמק אלסדין פיהא אבאר תכרג חמרא פהרב מלך סדום ועמורה ווקעא
תם ואלבאקין הרבו אלי אלגבל: 11 פאכדו גמיע סרח סדום ועמורה וגמיע
טעאמהם ומצו: 12 ואכדו לוט אבן אכי אברם וסרחה ומצו והו מקים
פי סדום: 13 תם גא אלפלית ואכבר לאברם אלעבראני והו מקים פי
מרג ממרא אלאמורי אכי אשכול וענר והם דוו עהד[11] אברם: 14 פלמא
סמע אן קד סבי קריבה גרד נצחאה אלמולודין פי מנזלה תלת מאיה

---

[1] פ׳: אלהקול וכן בתרגום חקליא = שדות.

[2] וכן בתרגום „גבריא״.

[3] פ׳: פי אלצנמין = שני הצלמים.

[4] „ראשי הכפרים״ ובתרגום תקיפיא.

[5] הגאון תרגם מלת אימים מלשון אימה שהוא בערבית היבה. ובפ׳ „אלמהיין״ וצ״ל „אלמהיבין״, ע׳ דברים, ב׳ י״א, וענינו „המאימים״.

[6] פ׳: פי מסתוי קראוא ואפשר שצ״ל קראיא (ע׳ ש׳ישום לאבן גנאח 647 הערה 47) והוא העתקת שוה קריתים.

[7] וכן בתרגום אונקלוס רקם.

[8] „בסבך-התמרים״ ולא ידעתי מאין באה לו ההעתקה הזאת למלת חצצן.

[9] כן הוא ברוב הנוסחאות ונראה שצריך להיות פצאפו מעהם ובי׳ פצאפוהם ללחרב.

[10] ע׳ הערה 1.

[11] פ׳: אצדקא.

ותֿמאניהֿ עשר וכלבהם אלי באניאס: 15 ותפרّק עליהם לילא הו
ועבידה פקתלהם וכלבהם אלי חובה אלתי ען יסאר דמשק: 16 פרדّ
גֿמיע אלסרח ואיצֿא לוט קריבה וסרחה רדّהמא ואלנסא וסאיר אלקום:
17 תֿםّ כֿרג מלך סדום תלקאה בעד רגֿועה מן חרב כדרלעמר ואלמלוך
אלדֿין מעה אלי עמק שוה[1]) הו מלעב[2]) אלמלך: 18 ומלכי צדק מלך
ירושלם[3]) אכֿרג לה טעאמא ושראבא והו אמאם ללטאיק אלעאלי:
19 פבארך עליה וקאל יכון אברם מבארכא ללטאיק אלעאלי מאלך
אלסמאואת ואלארץֿ: 20 ותבארך אלטאיק אלעאלי אלדֿי אסלם אעדאך
פי ידיך פאעטאה אלעשר מן אלכלّ: 21 פקאל מלך סדום לאברם
אעטני אלנפוס ואלסרח כֿדֿה לך: 22 קאל לה אברם רפעת ידיّ
חאלפא[4]) באללה אלטאיק אלעאלי מאלך אלסמאואת ואלארץֿ: 23 מן
כֿיט אלי שסע נעל אן אכֿדֿת מן גֿמיע מאלך ולא תקול אנא אגֿנית
אברם: 24 גיר מא אכלה אלגלמאן ונציב אלקום אלדֿין מצֿו מעי ענר
ואשכול וממרא הם יאכֿדֿון נציבהם:

## טו

1 בעד הדֿה אלאמור כאן קול אללה לאברם בוחי קאילא
לא תכֿף אברם אנא תרסך אגֿרך עטֿים גדّא: 2 קאל אללהם יא רבّ
מא תעטיני ואנא מנצרף עקימא ודו קיאד מנזלי[5]) אליעזר אלדמשקיّ:
3 פקאל אדֿ לם תרזקני נסלא פאן אלאבן אלדֿי פי מנזלי ירתֿני:
4 פאדֿא בקול אללה קאילא לה לא ירתֿך הדֿא אלّא מן יכֿרג מן צלבך
הו ירתֿך: 5 תֿםّ אכֿרגֿה אלי כֿארג וקאל לה אלתפת אלי אלסמא ואלתמס
אחצא אלכואכב הל תטיק תחצידהא תֿםّ קאל לה כדֿא יכון נסלך:
6 פאמן באללה וכתבהא לה חסנהֿ: 7 וקאל לה אנא אללה אלדֿי
אכֿרגֿתך מן אתון אלכסדֿאניין לאעטיך הדֿא אלבלד לתחוזה: 8 קאל
אללהםّ יא רבّ במא דֿא אעלם אני אחוזה: 9 קאל לה קדّם לי עגֿלא
מתֿלתֿא וענזא מתֿלתֿא וכבשא מתֿלתֿא ושפנינא ופרך חמאם[6]):
10 פקדّם לה גֿמיע דֿלך ושטרהא פי אוסאטהא תֿםّ גֿעל כלّ שטר
תלקא צאחבה ואלטאיר לם ישטרה: 11 תֿםّ וצֿע אלטאיר עלי אלאגֿסאד

[1]) ע׳ דף 21 הערה 6.
[2]) תרגום: אתר בית ריסא, והוא מקום מרוצת הסוסים.
[3]) כן הוא גם בתרגום ובפירוש הראב״ע.
[4]) „בשבועה״.
[5]) ר״ל הממונה והשוקד על ביתי וכן תרגם ישק (בראשית מ״א, מ׳), וכן תרגם כמשק גבים שקק בו (ישעיה ל״ג ד׳).
[7]) תרגום: ושפנינא וכר יונה.

וחרכהא אברם פתחרכת[1]: 12 ולמא כאן ענד מגיב אלשמס וקע
סבאת עלי אברם פאדא בהיבה טלמה עטימה קד וקעת עליה:
13 פקאל לאברם אעלם עלמא אן סיכון נסלך גריבא פי בלד ליס
להם ויסתעבדוהם ויעדבונהם[2] ארבע מאיה סנה: 14 ואיצא אלקום
אלדין יסתכדמונהם פאחכם עליהם ובעד דלך יכרגון בסרח עטים:
15 ואנת תציר אלי אבאך בסלאם ותדפן בשיבה צאלחה: 16 ואלגיל
אלראבע ירגע אלי ההונא אד לם יכמל דנב אלאמוריין אלי אלאן:
17 פלמא גאבת אלשמס וכאנת אלדהמה[3] פאדא בשביה[4] תנור דכאן
ופליל[5] נאר גאז בין תלך אלאשטאר: 18 פי דלך אל יום עהד אללה
מע אברם עהדא קאילא לנסלך אעטי הדא אלבלד מן נהר מצר אלי
אלנהר אלכביר נהר אלפראת: 19 אלקיניין ואלקניזיין ואלקדמוניין:
20 ואלחיתיין ואלפריזיין ואלשגעא: 21 ואלאמוריין ואלכנעאניין
ואלגרגשיין ואליבוסיין:

# טז

1 ושרי זוגה אברם לם תלד לה וכאן להא אמה מצריה אסמהא
הגר: 2 פקאלת לאברם הודא קד מנעני אללה מן אלולאדה אדכל אלי
אמתי לעל יבנא ביתי[6] מנהא פקבל אברם קול שרי: 3 פאכדת שרי
זוגה אברם הגר אלמצריה אמתהא בעד עשר סנין מן מקאם אברם פי
בלד כנעאן פאעטתהא לאברם זוגהא לתכון לה זוגה: 4 פדכל אלי
הגר פחמלת פלמא ראת אנהא כד חמלת האנת סידתהא ענדהא:
5 פקאלת שרי אלי אברם טלמי עליך אעטיתך אמתי בחגרך פלמא
ראת אנהא קד חמלת הנת ענדהא יחכם אללה ביני ובינך: 6 קאל
אברם לשרי הודא אמתך פי ידך אצנעי בהא מא חסן ענדך פעדבתהא

---

1) „אחרי כן הניח את הצפור על הפגרים והניע אותם ויתנועעו״ פירוש התרגום הקשה הזה נמצא בתשובות דונש ס׳ 7 והוא שאחרי שחיטתם ונתוחם נשב אברם עליהם ויחיו, ודונש הוסיף עוד מפירוש ר״ס כי אילולי החיים הקב״ה אחר שחיטתם ונתוחם באי זו אות היה מאמין שיעשה מה שנשבע לו דהיינו שיצאו מתחת שעבוד מצרים לחירות ושיצאו ברכוש גדול. וע׳ שפת יתר סימן ז׳ ובכרם חמד מחברת חמישית דף 180 מה שבאר הר׳ אברהם גייגר ודבריו נכוהים.

2) בפ׳ הוסיף פה מלת תמאם = השלמת, ר״ל להשלים מספר ארבע מאות שנה המתחיל מלידת יצחק. ע׳ רש״י ומה שהביא הראב״ע בשם הגאון בפירושו הקצר לשמות י״ב ו׳ ועיין עוד אלאמאנאת צד 237.

3) וכן בשרשים לאבן גנאח צד 528 הערה 21. ובפ׳ וכן בכ״י „אלרהמה״.

4) הראב״ע: „כדמות תנור העולה עשן ממנו״.

5) כן תרגם מלת לפיד בכל מקום ובפ׳: „משעל״.

6) „יִבָּנֶה ביתי״. ע׳ דברים כ״ה ט׳.

שרי חתי הרבת מן בין ידיהא: 7 וו̇גדהא מלאך אללה עלי עין מא פי אלבריה̈ עלי אלעין פי טריק חג̇ר אלחג̇אז[1]): 8 קאל יא הג̇ר אמה̈ שרי מן אין תג̇י ואלי אין תמצ̇י קאלת מן בין ידי שרי ס̇ידתי אנא הארבה̈: 9 וקאל להא מלאך אללה ארג̇עי אלי סידתך ואסתד̇למי תחת ידיהא: 10 ת̇ם קאל להא מלאך אללה כת̇רא אכת̇ר נסלך חתי לא יחצי מן אלכת̇רה̈: 11 ת̇ם קאל להא הא אנת חאמל תלדין אבנא ותסמיה אסמעאל אד̇ סמע אללה לצ̇עפך[2]): 12 והו יכון וחשיא מן אלנאס ידה פי אלכל ויד אלכל פיה ובחצ̇רה̈ ג̇מיע אכ̇ותה יסכן: 13 פסמת אסם אללה אלמתג̇לי אליהא אנת אלטאיק אלנאט̇ר לאנהא קאלת אני ראית ההנא רחמתך בעד ראיי אלשקא[3]): 14 ולד̇לך סמית אלביר ביר ללחי אלנאט̇ר[4]) הודא היא בין רקים ובין ברד: 15 ת̇ם ולדת הג̇ר לאברם אבנא פסמא אברם אבנה אלד̇י ולדתה הג̇ר אסמאעיל: 16 וכאן אברם אבן סת ות̇מאנין סנה̈ חין ולדת הג̇ר לאברם אסמאעיל:

## יז

פלמא צאר אברם אבן תסע ותסעין סנה̈ תג̇לא לה אללה[5]) וקאל לה אנא אלטאיק אלכאפי אסלך פי טאעתי וכן צחיחא: 2 ואג̇על עהדי ביני ובינך ואכת̇רך ג̇דא ג̇דא: 3 פוקע אברם עלי וג̇הה וכ̇אטבה אללה קאילא: 4 האנא ג̇אעל עהדי מעך ותכון אבא ג̇מהור אלאמם: 5 ולא יסמי איצ̇א אסמך אברם בל יכון אסמך אברהם לאני ג̇עלתך אבא ג̇מהור אלאמם: 6 ואנמיך[6]) ג̇דא ג̇דא ואג̇על מנך אממא ומלוך מנך יכ̇רג̇ון: 7 ואת̇בת עהדי ביני ובינך ונסלך בעדך לאג̇יאלהם עהד אלדהר לאכון לך אלאהא ולנסלך בעדך: 8 ואעטיך ונסלך בעדך בלד סכנאך ג̇מיע בלד כנען חוז אלדהר ואכון להם אלאהא: 9 ת̇ם קאל אללה לאברהם ואנת פאחפט̇ עהדי אנת ונסלך בעדך לאג̇יאלהם: 10 הד̇א עהדי אלד̇י תחפט̇וה ביני ובינכם ונסלך בעדך יכ̇תתן מנכם כל רג̇ל[7]): 11 פאד̇א

[1]) „בדרך חגר חגׄאז" וכן תרגם אונקלוס חגרא וזהו ארץ הערב האמצעית אשר בה עיר מכה̈ הקדושה לישמעלים ובכ"י י': פי טריק גׄפאר וכן תרגם מלת שור למטה כ' א'. ובפ': פי טריק חגׄז אלחגׄאז = בדרך ארץ חגׄאז. והחלוף הזה יצא משווי האותיות ר' וז' בערבי.

[2]) פ': דעאך אליה מן שקאיך = תפלתך אליו בצרתך.

[3]) „ראיתי פה רחמיך אחרי רואי את עניי".

[4]) פ': אלרחים = המרחם.

[5]) פ': תראי לה מלאך אללה = וירא אליו מלאך ה'.

[6]) פ': ואתׄמרך.

[7]) פ': דׄכר.

תכתנון קלפה אחלילכם[1]) תכון עלאמה עהדי ביני ובינכם: 12 ואבן
תמניה איאם יכתתן כל דכר מנכם לאגיאלכם אלמולוד פי מנאזלכם
ואלמשתרי בתמן מן כל גריב אלדי לים הו מן נסלך: 13 בל תכתן
אלמולוד פי ביתך ואלמשתרי לך בתמן ויכון עהדי פי אבדאנכם עהד
אלדהר: 14 ואי רגל אקלף לא יכתן אלקלפה מן בדנה ינקטע דלך
אלרגל מן קומה למא פסך עהדי: 15 תם קאל אללה לאברהים שרי
זוגתך לא תסמהא שרי בל סמהא שרה: 16 פאני אבארך פיהא
וארזקך מנהא אבנא ואבארך פיהא ויכון מנהא אמה[2]) ומלוך אלשעוב
מנהא יכרגון: 17 פוקע אברהים עלי וגהה וצחך[3]) וקאל פי נפסה
אלאבן[4]) מאיה סנה יולד וסארה בנת תסעין סנה תלד: 18 פקאל
אברהים בין ידי[5]) אללה לית יסמעיל יחיא בין ידיך: 19 קאל אללה
לה לכן סארה זוגתך סתלד לך אבנא ותסמיה אסחק ואתבת עהדי מעה
עהד אלדהר ולנסלה[6]) בעדה: 20 ופי אסמאעיל קד סמעתך הא אנא קד
בארכתה לאתמרה ואכתרה גדא גדא ואתני עשר שריפא יולד ואגעל
מנה אמה עטימה: 21 ועהדי אתבתה מע אסחק אלדי תלד לך סארה
פי מתל הדא אלוקת פי אלסנה אלאכרי[7]): 22 פלמא פרג מן מכאטבתה
ארתפע נור[8]) אללה ען אברהים: 23 פאכד אברהים אסמאעיל אבנה
וגמיע אלמולודין פי מנזלה ואלמשתרין בתמנה כל רגל מן אהל בית
אברהים פכתן אלקלפה מן אבדאנהם פי דאת דלך אליום כמא אמרה
אללה: 24 וכאן אברהים אבן תסע ותסעין סנה חין כתן אלקלפה מן
בדנה: 25 ואסמאעיל אבנה אבן תלאת עשר סנה חין כתן אלקלפה
מן בדנה: 26 פי דאת דלך אליום אכתתן אברהים ואסמעיל אבנה:
27 וכל רגל פי מנזלה אלמולוד פיה ואלמשתרי בתמנה כל גריב
אכתתנו מעה:

## יח

1 ותגלי לה אללה פי מרג ממרא והו גאלס פי באב אלכבא ענד
חמא אלנהאר: 2 ורפע עיניה פנטר פאדא בתלתה נפר וקוף אמאמה

[1]) פ׳: מן אבדאנכם = מגופותיתם.
[2]) תרגם בל׳ יחיד כי הברכה מוסבת רק על ישראל ולא על ארום.
[3]) בפ׳: וצחך סרורא = ויצחק שמח, עיין רש״י.
[4]) בק׳ הסר א׳ השאלה.
[5]) תרגום: קדם.
[6]) פ׳: ומע נסלה = ואת זרעו.
[7]) פ׳: אלאתיה = הבאה.
[8]) פ׳: מלאך.

פלמא ראהם חאצ̇ר תלקאהם מן באב אלכ̇בא וסג̇ד אלי אלארץ̇: 3 וקאל ברג̇בה[1] יא ולי אללה[2] אן וג̇דת חט̇אא ענדך פלא תג̇ז ען עבדך: 4 יקדם לכם קליל מן מא ואג̇סלו ארג̇לכם ואסתנדו תחת אלשג̇רה: 5 ואקדם כסרה מן כ̇בז ואסנדו קלובכם בעד ד̇לך תמצ̇ון פאנכם עלי ד̇לך[3] עברתם ען עבדכם קאלו כד̇לך אצנע במא קלת: 6 פסרע אברהים אלי אלכ̇בא אלי סארה פקאל אסרעי בת̇לת̇ אצוע מן דקיק אלסמיד אעג̇ניה ואצנעיה מלילא: 7 ואלי אלבקר חאצ̇ר אברהים פאכ̇ד̇ עג̇לא מן אלבקר רכ̇צא וטיבא ודפעה אלי אלג̇לאם ואסתעג̇לה באצלאחה: 8 ת̇ם אכ̇ד̇ סמנא ולבנא ואלעג̇ל אלד̇י אצלחה וג̇על בין אידיהם והו ואקף אמאמהם תחת אלשג̇ר פאכלו: 9 ת̇ם קאלו לה אין סארה זוג̇תך קאל הודא הי פי אלכ̇בא: 10 קאל[4] סארג̇ע אליך פי מת̇ל הד̇א אלוקת מן קאבל והודא אבן לסארה זוג̇תך וסארה תסמע ענד באב אלכ̇בא והו וראה: 11 ואברהים וסארה שאכ̇א וטענא פי אלסן ואנתהי אן יכון לסארה סביל כאלנסא: 12 פצ̇חכת סארה פי נפסהא קאילה בעד מא בלית יכון לי זי וסידי שיך̇: 13 פקאל אללה לאברהים לם צ̇חכת סארה קאילה איקינא אלד וקד שכ̇ת: 14 הל יכ̇פי ענד אללה שי סארג̇ע אליך פי מת̇ל הד̇א אלוקת מן קאבל ולסארה אבן: 15 פג̇חדת סארה פי נפסהא קאילה לם אצ̇חך אד̇ כ̇אפת פקאל לא בל קד צ̇חכת: 16 ת̇ם קאם אלקום מן ת̇ם ואשרפו קבאלה סדום ואברהים מעהם לישיעהם: 17 פקאל אללה הל אכ̇פי אנא ען אברהים מא אנא צאנעה: 18 ואברהים סיכון מנה אמה כבירה עט̇ימה ויתבארך בה ג̇מיע אמם אלארץ̇: 19 ואנא אעלם באנה סיאמר[5] בניה ואלה בעדה ויחפט̇ון טריק אללה ליעמלו באלעדל ואלחכם בסבב אן יופי אללה לאברהים במא ועדה: 20 פקאל אללה צראך̇[6] סדום ועמורה קד כת̇ר וכ̇טיתהם קד עט̇מת ג̇דא: 21 אורד אלאן אמרא מוג̇לא ואנט̇רו[7] אבצראכ̇הם

[1] „בתשוקה״, ר״ל בחפצו להכניסו לביתו.

[2] „ידיד ה׳״, כן קרא למלאך. ועיין אלאמאנאת צד 90 והשתמש בלשון יחיד מפני שדבר להגדול שבהם ואחרים עמדו עמו וזה דעת רש״י או מפני שאברהם היה מדבר בפרט עם המלאך הבא לבשר את שרה. ועיין בבא מציעא פ״ו ע״ב.

[3] מבחר: על זה הפת שנזדמן עכשיו עברתם על בית עבדכם.

[4] פ׳: קאל אלמבעות̇ מנהם אליהא = השלוח מהם אליה עיין למעלה הערה 2.

[5] „ואני יודע שיצוה״ ולא תרגם מלת למען.

[6] פ׳: הוסיף מלות אלמט̇לומין פי. ר״ל זעקת העשוקים בסדום ועמורה. ראב״ע: זעקת החמס וזהו הפירוש השני של ראב״ע.

[7] פ׳: פאחדר אליהא נד̇ירא ינט̇רו = אוריד אליהן מוכיח למען יראה וכו׳.

אלואצל אלי צנע גמלתהם[1] אם לא[2]: 22 תם ולי מן תם אלקום ומצו אלי סדום ואברהים עאדה ואקף בין ידי אללה: 23 פתקדם אברהים וקאל איקנא תסיף אלצאלח מע אלטאלח: 24 לעל יוגד כמסון צאלחא פי אלקריה איקנא תסיפהם ולא תצפח ענהם בסבב אלכמסין צאלחא אלדין פי מא בינהם: 25 ואנת מעאד מן אן תצנע מתל הדא אלאמר אן תסיף אלצאלח מע אלטאלח פיכון אלצאלח באלטאלח אנת מעאד אחאכם גמיע אלעאלם לא יעמל באלחכם: 26 פקאל אללה אן וגדת פי סדם כמסין צאלחא פי מא בינהם צפחת ען גמיע אהל אלמוצע בסבבהם: 27 פאגאבה אברהים פקאל הודא קד אמענת פי אלכלאם בין ידי אללה ואנא תראב או רמאד[3]: 28 לעל ינקצון מן אלכמסין צאלחא כמסה אתהלך בסבב אלכמסה גמיע אלבלד קאל לא אהלכהם אן וגדת כמסה וארבעין: 29 ועאוד איצא בכלמה פקאל לעל יוגד תם ארבעון קאל לא אצנע שיא בסבב אלארבעין: 30 קאל לא יצעב בין ידי אללה אן אתכלם לעל יוגד תם תלתון קאל לא אצנע שיא אן וגדת תם תלתין: 31 קאל הודא קד אמענת פי אלכלאם בין ידי אללה לעל יוגד תם עשרון קאל לא אהלכהם בסבב אלעשרין: 32 קאל לא יצעב בין ידי אללה חתי אתכלם הדה אלמרה פקט לעל יוגד תם עשרה קאל לא אהלכהם בסבב אלעשרה: 33 וארתפע נור[4] אללה במא פרג מן מכאטבה אברהים ואברהים רגע אלי מוצעה:

## יט

1 תם דכל אלמלכאן אלי סדום וקת אלעשא ולוט גאלס עלי באב סדם פלמא ראהמא קאם תלקאהמא וסגד עלי וגהה עלי אלארץ: 2 וקאל ברגבה יא סידי מילא אלאן אלי בית עבדכמא וביתא ואגסלא ארגלכמא ותדלגאן ותמצאן פי טריקכמא קאלא לא אלא פי אלרחבה נבית: 3 חתי אלח עליהמא גדא פמאלא אליה ודכלא מנזלה פצנע להם מגלסא וכבז פטירא פאכלו: 4 קבל אן ינצגעו פאדא באהל אלקריה אהל סדום קד אחאטו באלמנזל מן שאב אלי שיך וגמיע אלקום אלדי פי נאחיתה: 5 פדעו בלוט וקאלו לה אין אלקום אלדין דכלו אליך אלליה אכרגהם אלינא חתי נואקעהם[5]: 6 פכרג אליהם

[1] ראב״ע: אראה אם עשו כלם כרעה הזאת.

[2] הגאון לא העתיק כלת ואדעה. ואפשר שחשב שמלת ואראה כוללת השגת ידיעתו ועיין למעלה דף ה׳ הערה 4.

[3] עיין ראב״ע: עפר היתי ואל אפר אשוב.

[4] עיין אלאמאנאת צד 104.

[5] ראב״ע כינוי לשכיבה.

לוט אלי אלבאב וסד אלמצראע וראה: 7 קאל יא אכותי לא תסיו אליהם: 8 הודא לי אבנתאן לם יערפא רגלא אכרגהמא אליכם ואצנעו בהמא מא חסן ענדכם עדא להאולי אלקום לא תצנעו שיא לאנהם דכלו תחת טל סקפי: 9 פקאלו תקדם אלי ההנא תם קאלו ואחד[1] גא ליסכן מענא וצאר יחכם עלינא אלאן נסי אליך אכתר מנהם פאלחו עלי לוט גדא ותקדמו ליכסרו אלמצראע: 10 פמד אלקום אידיהם ואדכלו לוט אליהם אלי אלבית וגלקו אלמצראע: 11 ואלקום אלדי בבאב אלבית צרבוהם באלעשא[2] מן שאב אלי שיך פעגזו ען וגוד אלבאב: 12 וקאלו אלקום ללוט מן לך ההנא איצא מן צהר[3] ובניך ובנאתך וגמיע מא לך פי אלבלד אכרגה מן הדא אלמוצע: 13 לאנא מהלכון הדא אלמוצע למא עטם צראכהם בין ידי אללה פבעתנא לנהלכהם[4]: 14 פכרג לוט וכלם אצהארה אלמתזוגין בבנאתיה וקאל להם קומו אכרגו מן הדא אלמוצע לאן אללה מהלכה פכאן ענדהם כאללאעב: 15 פלמא כאן ענד טלוע אלפגר אלח אלמלאיכה עלי לוט קאילין קם כד זוגתך ואבנתיך אלמוגודתין כילא תנסאף בדנוב אהל אלבלד: 16 פתלבת ואמסך אלקום בידה וביד זוגתה ויד אבנתיה בשפקה אללה עליה פאכרגוה וודעוה כארג אלקריה: 17 פלמא אכרגהם אלי ברא קאל לה אנג בנפסך לא תלתפת וראך ולא תקף פי שי מן אלמרג ותכלץ אלי אלגבל כילא תנסאף: 18 פקאל לוט להמא ברגבה לא יא רסולי אללה: 19 הודא קד וגד עבדך חטא ענדך וכתרת פצלך אלדי צנאעתה מעי לתחיי נפסי ואנא לא אטיק אלתכלץ אלי אלגבל כילא תלחקני אלבליה פאמות: 20 הודא הדה אלקריה קריבה אן יהרב אליהא והי צגירה פאתכלץ אליהא עלי אנהא צגירה[5] ותחיא נפסי: 21 קאל לה הודא קד שפעתך פי הדא אלאמר איצא לילא אקלב אלקריה אלתי סאלת פיהא[6]: 22 אסרע תכלץ אלי תם פאני לים אטיק אן אצנע שיא אלי אן תדכלהא אלי תם לדלך סמית אלקריה זגר: 23 אלשמס כרגת עלי אלארץ ולוט דכל אלי זגר: 24 ואללה אמטר עלי סדום ועלי עמרה כבריתא ונארא מן ענדה מן אלסמא: 25 פקלב תלך אלקרי וסאיר[7]

---

[1] פ׳ ובכ״י: אואחד כאלו הה׳ של האחד היתה ה׳ השאלה.

[2] כן הוא בכ״י י׳ אבל בפ׳ וק׳: באלגשא וזה אחד מן החלופים אשר מקורם בצורות האותיות הערביות.

[3] „מן המתחתנים בך״.

[4] פ׳: לאהלאך הדה אלמדינה = לשחת את העיר הזאת.

[5] „אם גם היא קטנה״.

[6] תרגום: דבעותא עלה.

[7] כן הוא בכ״י י׳ וחסר בפ׳ ובק׳.

אלמרג וגמיע סבאנהא חתי נבאת אלארץ׃ 26 פאלתפתת זוגתה וראה פצארת נצבה מלח׃ 27 פאדלג אברהים באלגדאה אלי אלמוצע אלדי וקף תם בין ידי אללה׃ 28 פאשרף עלי וגה סדם ועמרה וסאיר ארץ אלמרג פנטר פאדא קד צעד דכאנהא כקתאר אלאתון׃ 29 ולמא אהלך אללה קרי אלמרג דכר אללה אברהים פאטלק ללוט מן וסט אלמקלב בעד מא קלב אלקרי אלתי כאן יסכנהא לוט׃ 30 פצעד לוט מן זגר ואקאם פי אלגבל ואבנתאה מעה אד כאף אן יקים פי זגר פקאם פי אלמגארה הו ואבנתאה׃ 31 וקאלת אלכברי ללצגרי אבונא שיך ולים רגל פי אלבלד ידכל אלינא כסביל אלנאס[1]׃ 32 תעאלי נסקי אבאנא כמרא ונצאגעה ונסתבקי מן אבנא נסלא׃ 33 פסקתא אבאהמא כמרא פי תלך אללילה וגאת אלכברי פצאגעתה ולם יעלם בנִאמהא וקיאמהא[2]׃ 34 פלמא כאן מן גד קאלת אלכברי ללצגרי הודא צאגעת אמס אבי פנסקיה כמרא אללילה איצא ותעאלי צאגעיה ואסתבקי מנה נסלא איצא׃ 35 פסקתא פי תלך אללילה אבאהמא כמרא וקאמת אלצגרי פצאגעתה ולם יעלם בנִאמהא ולא בקיאמהא׃ 36 פחמלתא אבנתא לוט מן אביהמא׃ 37 וולדת אלכברי אבנא ואסמתה מאב הו אבו אלמאביין אלי אליום׃ 38 ואלצגרי איצא ולדת אבנא ואסמתה בן עמי והו אבו בני עמאן אלי אליום׃

## כ

1 תם רחל מן תם אברהים אלי בלד אלקבלה ואקאם בין רקים ובין גפאר[3] וסכן פי אלכלוין׃ 2 ולמא קאל אברהים ען סארה זוגתה הי אכתי בעת אבימלך מלך אלכלוין[4] פאכדהא׃ 3 פגא מלאך אללה אלי אבימלך פי חלם אלליל פקאל לה אנך מית בסבב אלאמראה אלתי אכדתהא והי דאת בעל׃ 4 ואבימלך לם ידן מנהא פקאל יא רב אאנסאנא[5] צאלחא תקתל׃ 5 אלים הו קאל לי אכתי הי והי איצא קאלת הו אכי בצחה קלבי ובנקא כפי צנעת דלך׃ 6 פקאל לה מלאך אללה פי אלחלם אנא איצא קד עלמת אן בצחה קלבך צנעת דלך

---

[1] כדרך בני האדם.

[2] מלת השלילה חסרה כאן ונמצאת למטה פסוק ל״ה. ואפשר שהגאון רמז בזה למה שאמרו רבותינו ז״ל (נזיר כ״ג א׳) שבלילה הראשונה ידע בקומה.

[3] למעלה (ט״ז ז׳) העתיק מלת שור: חגר אלחיגאז.

[4] פ׳: פלסטין.

[5] „האיש צדיק״ וכן דעת אבן גנאח בספרו אללמע צד 294 שורה 9, ואל זה כוון הראב״ע בדבריו לא תשמע אל דברי חולם החלום וכו׳.

וצדדתך באלתעריף[1]) ען אן תכטי לי ולדלך לם אדעך אן תדנו מנהא: 7 ואלאן ארדד זוגה אלרגל אנה נבי וידעו לך פתחיא ואן לם תרדהא אעלם אנך האלך אנת וגמיע מא לך: 8 ואדלג אבימלך באלגדאה ודעא בגמיע קואדה וכלמהם בגמיע הדא אלכלאם פפזע אלקום גדא: 9 תם דעא אבימלך באברהים וקאל לה מא צנעת בנא ומא אכטית לך אד גלבת עלי ועלי ממלכתי כטיה עטימה אעמאל לם יצנע מתלהא צנעתהא מעי: 10 וקאל אבימלך לאברהים מא ראית אד[2]) צנעת הדא אלאמר: 11 וקאל אברהים אני קלת לעל ליס כוף אללה פי הדא אלמוצע פיקתלוני[3]) בסבב זוגתי: 12 ועלי אלחקיקה הי קריבתי מן אבי לכן ליס מן אמי[4]) פצארת לי זוגה: 13 פלמא אכתלעני אללה מן בית אבי קלת להא הדא פצלך אלדי תצנעינה מעי פי כל מוצע נדכל אליה קולי עני הו אכי: 14 פאכד אבימלך גנמא ובקרא עבידא ואמאא ואעטי אברהים ורד אליה שרה זוגתה: 15 וקאל אבימלך הודא בלדי בין ידיך אין מא צלח לך אקם פיה: 16 ולשרה קאל קד אעטית אלף דרהם פצה אכאך תכון לך כסוה חסנה לכל מן מעך והודא אלכל היאלך[5]): 17 תם דעא אברהים אלי אללה פאעפי אללה אבימלך וזוגתה ואמאה פולדן: 18 לאן אללה כאן קד תואעד[6]) בחבס כל בטן מן אל אבימלך בסבב שרה זוגה אברהים:

# כא

1 תם דכר אללה סארה כמא קאל וצנע אללה לסארה כמא ועד: 2 פחמלת וולדת סארה לאברהים אבנא פי שיכוכתה פי אלוקת אלדי קאל לה אללה[7]): 3 פסמא אברהים אבנה אלמולוד לה אלדי ולדתה לה סארה אסחק: 4 וכתן אברהים אבנה אבן תמניה איאם כמא אמרה אללה: 5 וכאן אברהים אבן מאיה סנה חין ולד לה אסחק אבנה: 6 וקאלת סארה

---

[1]) מלה 'זאת נוספת ועניגה בהודיעך.

[2]) פ': מה ראית מני חתי, ר״ל מה מצאת בי, וכו'.

[3]) פ': פיקתלני אהלה, ר״ל יושבי המקום.

[4]) „ובאמת היא קרובתי מצד אבי ולא מצד אמי״.

[5]) הלשון קשה מאד וכ״י פ': כסוה פי ופ' הוסיף אחרי תכון לך את המלות מצרופא פי, ונראה שכן כונתו: נתתי לאחיך אלף כסף לקנות בהם מלבוש יפה שיהיה תאוה לעיני כל אשר אתך, והנה הכל נגדך לעשות בו כרצונך וזה הוא קצת מה שהביא ראב״ע בשם י״א; וע' מה שהביא הראב״ע בשם הגאון בענין מלת ונוכחת.

[6]) ר״ל הפחידהו והזהירהו בעצירת רחם ועיין למעלה צד 20 הערה 1. ועי' על כל הפרשה הזאת אלאמאנאת צד 109.

[7]) פ' הוסיף: אנהא תלד בה = שתלד בו.

קד צנע אללה לי סרורא כל מן סמע פרח לי[1]: 7 תם קאלת מן קאל
לאברהים אן סארה תרצע אבנא אד ולדת אבנא פי שיכוכתה: 8 תם
כבר אלצבי ופטם פצנע אברהים מגלסא עטימא פי יום פטם אסחק: 9 תם
ראת סארה אבן הגר אלמצריה אלדי ולדתה לאברהים לאעבא: 10 פקאלת
לה אטרד הדה אלאמה ואבנהא פאנה לא ירת מע אבני אסחק: 11 פשק
אלאמר גדא עלי אברהים בסבב אבנה: 12 וקאל לה אללה לא ישק
עליך אמר אלצבי ואמר אמתך כל מא תקולה לך סארה אקבל מנהא
פאן מן אסחק ידעי לך אלנסל: 13 ואבן אלאמה איצא אציר מנה
אמה פאנה נסלך: 14 ואדלג אברהים באלגדאה ואכד טעאמא וקרבה
מא פדפעהמא אלי הגר וציר עלי ענקהא ואעטאהא אלצבי ואטלקהא
ומצת פצלת פי ברייה ביר סבע: 15 ופני אלמא מן אלקרבה פטרחת
אלצבי תחת בעץ אלשגר: 16 ומצת פגלסת חדאה בעידא כגלוה קוס
לאנהא קאלת לא ארא מותה פגלסת חדאה ורפעת צותהא ובכת: 17 פסמע
אללה צות אלצבי ונאדא מלאך בהגר מן אלסמא וקאל להא מא לך יא
הגר לא תכאפי אן אללה קד סמע צות אלצבי חית הו תם: 18 קומי
פאחמליה ואמסכי[2] ידך עליה פאני אציר מנה אמה כבירה: 19 פכשף
אללה ען בצרהא וראת ביר מא ומצת ומלאת אלקרבה מאא ואסקת
אלצבי: 20 וכאן אללה מעה חתי כבר פאקאם פי אלברייה וכאן ראמי
קוס[3]: 21 ואקאם פי ברייה פארן ואתכדת לה אמה זוגה מן בלד
מצר: 22 פלמא כאן פי דלך אלוקת קאל אבימלך ופיכל רייס גישה
לאברהים קאילא אללה מעך פי גמיע מא תצנעה: 23 ואלאן אחלף
לי באללה ההנא אנך לא תגדר בי ובנסלי ובעקבי כאלאחסאן אלדי
צנעתה מעך תצנעה מעי ומע אלבלד אלדי סכנתה: 24 וקאל אברהים
אנא אחלף: 25 וובך[4] אברהים אבימלך בסבב ביר אלמא אלתי
גצבוהא עבידה: 26 וקאל אבימלך לם אעלם מן צנע הדא אלאמר
ואנת לם תכברני ואנא איצא לם אסמע אלא אליום: 27 תם אכד
אברהים גנמא ובקרא ואעטי אבימלך ועהדא גמיעא עהדא: 28 פאוקף
אברהים סבע נעאג מן אלגנם וחדהן: 29 וקאל אבימלך לאברהים מא
הדה אלסבע נעאג אלתי אוקפת וחדהן: 30 וקאל אן תאכדהא מן ידי
לקבל אן תכון לי שאהדה אני חפרת הדה אלביר: 31 ולדלך סמי אלמוצע

[1]) וכן ת״א: בחדוא . . . יחדי לי.
[2]) כ״י י׳ ופ׳: ואשדדי.
[3]) פ׳ וכ״י גלאמא ראמיא = נער קַשָּׁת וכן ת״א רביא קַשָּׁתָא.
[4]) פ׳: וועט.

ביר סבע לאנהמא תֿם חלפא גֿמיעא: 32 פלמא קטעו עהדא[1] פי ביר סבע קאם אבימלך ופיכל ריֿס גֿישה ורגעו אלי בלד אלפלסטין: 33 וגרס גרסא[2] פי ביר סבע ודעי תֿם באסם אללה רב אלעאלם: 34 וסכן אברהים פי בלד פלסטין איאמא כתֿירה:

# כב

1 פלמא כאן בעד הדֿה אלאמור אמתחן אללה אברהים וקאל לה יא אברהים קאל לבּיך: 2 קאל כֿד אבנך וחידך אלדֿי תחבּה הו אסחק ואמץֿ בה אלי בלד אלעבאדה[3] ואצעדה תֿם קרבאנא עלי אחד אלגבאל אלדֿי אקול לך: 3 ואדלגֿ אברהים באלגדאה ואסרגֿ חמארה ואכֿד גלאמיה מעה ואסחק אבנה ושקّק חטבא ללקרבאן וקאם ומצֿא אלי אלמוצֿע אלדֿי קאל לה אללה: 4 ולמא כאן פי אליום אלתֿאלתֿ רפע אברהים עיניה וראי אלמוצֿע מן בעיד: 5 פקאל אברהים לגלאמיה אגֿלסא הנא מע אלחמאר ואנא ואלגלאם נמצֿי אלי ההנא ונסגד ונרגֿע אליכמא: 6 פאכֿד אברהים חטב אלקרבאן וצירה עלי אסחק אבנה ואכֿד בידיה אלנאר ואלסכּין ומצֿיא גֿמיעא: 7 וקאל אסחק לאברהים אביה וקאל לה יא אבתאה קאל לבּיך יא בני קאל הודֿא אלנאר ואלחטב ואין אלחמל ללקרבאן: 8 קאל אברהים אללה יטהר[4] אלחמל ללקרבאן יא בני ומצֿיא גֿמיעא: 9 חתי גֿאו אלי אלמוצֿע אלדֿי קאל לה אללה פבנא תֿם אברהים אלמדֿבח ונצֿם אלחטב וכתף אסחק אבנה וצירה עלי אלמדֿבח פוק אלחטב: 10 ומדّ אברהים ידיה ואכֿד אלסכין לידֿבח אבנה: 11 פנאדאה מלאך אללה מן אלסמא וקאל יא אברהים יא אברהים קאל לבּיך: 12 פקאל לא תמדّ ידך אלי אלגלאם ולא תצנע בה שיא פאני אלאן ערّפת אלנאס[5] אנך תקי אללה ולם תצדّ אבנך וחידך ענّי: 13 תֿם רפע אברהים עיניה בעד דֿלך[6] פאדֿא בכבש מלתחמה פי שעב אלשגרה קרנאה פמצֿי פאכֿדה פקרבה קרבאנא בדל אבנה: 14 וסמי אברהים דֿלך אלמוצֿע אללה יתגלא כמא יקאל אליום פי הדֿא אלגבל[7] אללה יתגלא[8]: 15 תֿם נאדא מלאך אללה באברהים

1) כ״י תעאהדו.
2) פי׳ וכ״י י׳: ונצב נצבה, וכן בתרגום: ונצב נצבא.
3) אונקלוס: לארעא פולחנא, ר״ל אל הארץ אשר יעבדו שם אלהים.
4) כאלו כתוב יֵראה בפתח.
5) „הודעתי לבני אדם", עי׳ רשב״ם.
6) אונקלוס: בתר אלין. וזה הוא מה שהביא הראב״ע בשם „ויש מפרש".
7) אונקלוס: בטורא הדין.
8) אפשר שרמז על בהמ״ק ששם ישרה ה׳ שכינתו, ובפ׳: וסמי אברהים אסם דֿלך

ת̇אניה̈ מן אלסמא: 16 וקאל באסמי קסמת יקול אללה אנך לאג̇ל מא צנעת הד̇א אלאמר ולם תצדד אבנך וחידך ענ̈י: 17 לאבארכן פיך ואכת̇רן נסלך ככואכב אלסמא וכאלרמל אלד̇י עלי שאטי אלבחר ויחוז נסלך קרי אעדאיה: 18 ויתבארך בנסלך ג̇מיע אמם אלארץ̇ ג̇זא מא קבלת קולי: 19 ת̇ם רג̇ע אברהים אלי ג̇לאמיה פקאמו ומצ̇ו אג̇מעין אלי ביר סבע ואקאם ת̇ם: 20 פלמא כאן בעד הד̇ה אלאמור אכ̇בר אברהים וקיל לה הוד̇א קד ולדת מלכה הי איצ̇א בנין לנחור אכ̇יך: 21 עוץ̇ בכרה ובוז אכ̇אה וקמואל אבא ארם: 22 וכשד וחזו ופלדש וידלף ובתואל: 23 ובתואל אולד רבקה האולי אלת̇מאניה̈ ולדתהם מלכה לנחור אכ̇י אברהים: 24 ואמתה אסמהא ראומה וולדת איצ̇א הי טבח וגחם ותחש ומעכה:

# כג

1 וכאן עמר סארה מאיה̈ וסבע ועשרין סנה̈ סני חיותהא: 2 ומאתת סארה פי קריה̈ ארבע הי חברי פי בלד כנעאן פאקבל אברהים ינדבהא ויבכיהא: 3 ת̇ם קאם אברהים מן חצ̇רה̈ מיתה וכלם בני חת קאילא: 4 אנא גריב וצ̇יף[1] מעכם אעטוני חוז קבר מעכם ואדפן מיתי מן בין ידי: 5 פאג̇אבו בנו חת לאברהים וקאלו לה: 6 אסמע מנ̈א יא סידנא אנת שריף אללה פי מא בינגא פי כ̇יר קבורנא אדפן מיתך וכל רג̇ל מנא לא יבכ̇ל[2] עליך בקבר לה אן תדפן פיה מיתך: 7 פקאם אברהים וסג̇ד שכרא[3] לאהל אלבלד בני חת: 8 ת̇ם כלמהם וקאל להם אן שאת אנפסכם אן אדפן מיתי מן בין ידי אסמעו מני ואשפעו לי ענד עפרון בן צחר: 9 פי אן יעטיני אלמגארה̈ אלמצ̇אעפה̈ אלתי לה אלתי פי טרף̇ צ̇יעתה בת̇מן כאמל יעטיניהא פי מא בינכם חוז קבר: 10 ועפרון ג̇אלס פי מא בין בני חת פאג̇אב עפרון אלחתי לאברהים בחצ̇רה̈ בני חת וסאיר מן דכ̇ל פי באב קריתה קאילא: 11 לא יא[4] סידי אסמע מני אלצ̇יעה̈ קד אעטיתהא לך ואלמגארה̈ אלתי פיהא בחצ̇רה̈ בני קומי אעטיתהא לך אדפן מיתך: 12 פסג̇ד אברהים שכרא[5] בחצ̇רה̈ אהל אלבלד: 13 ת̇ם

אלמוצ̇ע מכאן ירחם אללה זאירה כמא יקאל פי הד̇א אליום פי ג̇בל אללה יג̇ב אן יתראי אלנאס = ויקרא אברהם שם המקום הזה מקום אשר ירחם האל על מי שהולך לראותו, כאשר יאמר היום בהר ה' חייבים בני האדם להראות, ולפ"ז הכונה למצות ראיה; ועי' מבחר: יהי רצון שיהי מקום לבני ושם יראה כל זכורך.

[1]) כ"י י': או צ̇יף ועיין רש"י.

[2]) הג' גזר יכלה מלשון כילי.

[3]) "להודות להם".

[4]) פ': לא תד̇כר ת̇מנא = אל תזכור המחיר, ע' רש"י.

[5]) ע' הערה 3.

כלם עפרון בחצרתהם קאילא אמא אן אנת[1] ליתך תסמע מני ואעטיך תׄמן אלציעה אקבלהא מני חתי אדפן מיתי תׄם: 14 פאגׄאבה עפרון וקאל לה: 15 יא סידי אסמע מני רוצׄה תסאוי ארבע מאיה מתׄקאל פצׄה מא הי ביני ובינך אדפן פיהא מיתך: 16 פלמא סמע אברהים דׄלך מנה וזן לה אלפצׄה אלתי דׄכרהא בחצׄרה בני חת ארבע מאיה מתׄקאל פצׄה גׄאיזה פי אלתגׄאראת: 17 פוגׄבת ציעה עפרון אלמערופה באלמצׄאעפה אלתי בחצׄרה ממרא אלציעה ואלמגׄארה אלתי פיהא וגׄמיע אלשׄגׄר אלתי פיהא ופי גׄמיע תׄכׄמהא מסתדירא: 18 שראא לאברהים בחצׄרה בני חת וסאיר מן דׄכׄל מן באב קריתהם: 19 בעד דׄלך דפן אברהים סארה זוגׄתה פי מגׄארה אלציעה אלמצׄאעפה בחצׄרה ממרא הי חברא פי בלד כנעאן: 20 פוגׄבת אלציעה ואלמגׄארה אלתי פיהא לאברהים חוז קבר מן בני חת.

# כד

1 ולמא שאךׄ אברהים וטען פי אלסן ובארכה אללה פי כל שי: 2 קאל אברהים לעבדה שיךׄ מנזלה אלמסלט עלי גׄמיע מא לה אום אלאן בידך אלי עהדי[2]: 3 ואחלפך באללה רב אלסמאואת ואלארץׄ אלא תאכׄד זוגׄה לאבני מן בנאת אלכנעאניין אלדׄין אנא מקים פי מא בינהם: 4 אלא אלי בלדי ומולדי תמצׄי ותאכׄד זוגׄה לאבני אסחק: 5 פקאל לה אלעבד לעל לא תשא אלאמראה אן תתבעני אלי הדׄא אלבלד הל ארד אבנך אלי אלבלד אלדׄי כׄרגׄת מנה: 6 קאל לה אברהים אחדׄר אן תרד אבני אלי תׄם: 7 אללה רב אלסמא אלדׄי אכׄרגׄני מן בית אבי ומן ארץׄ מולדי אלדׄי קאל לי ואקסם לי קאילא לנסלך אעטי הדׄא אלבלד הו יבעתׄ במלאכה בין ידיך פתאכׄד זוגׄה לאבני מן תׄם: 8 ואן לם תואפק אלאמראה אלמגׄי כׄלפך[3] פתברו מן דׄלך אלימין עדא אנך לא תרגׄע אבני תׄם: 9 פאומי אלעבד בידה אלי עהד אברהים מולאה וחלף לה עלי הדׄא אלאמר: 10 תׄם אכׄד אלעבד עשרה גׄמאל

---

[1] פ׳: ליס חאגׄתי אלא ענדך = אין לי עסק כי אם עמך, ואפשר שהנוסחא הזאת מבארת את נוסחתנו, והמקרא הוא מקרא קצר, כלומר אם אתה תרצה להשתדל בדבר הזה הלואי שתשמעני ושאתן לך מחיר השדה, וכן כל המפרשים חשבו את הכתוב למקרא קצר.— בכ״י י׳: אמא אנת בל ליתך. ודע שהגאון מתרגם ברוב המקומות מלת אך במ׳ אמא = quoad, וחותם את המאמר בפ״א רפה = הנה, כמו אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא (ויקרא כ״ג, כ״ז) תרגומו: אמא אלעאשר מן הדׄא אלשהר אלסאבע פהו יום אלגפראן = מה שנוגע אל העשירי לחדש השביעי הזה, הנה הוא יום הכפורים.

[2] „רמוז בידך אל בריתי״, ר״ל מילתי שהמילה נקראת ברית, עיין רש״י.

[3] פ׳ ובכ״י י׳: ואן לא תשא אלמראה אן תתבעך.

מן גמאל מולאה ומצא וכל כיר מולאה מעה וקאם ומצא אלי ארם נהרים אלי קריה נחור: 11 פאנאך אלגמאל כארג אלקריה עלי ביר אלמא וקת אלעשא וקת כרוג אלנסא יסתקין: 12 פקאל אללהם יא אלאה מולאי אברהים ופק בין ידי אליום האגתי[1]) ואחסן בדלך אלי מולאי אברהים: 13 האנא ואקף עלי עין אלמא ובנאת אהל אלקריה יכרגן ליסתקין מאא: 14 פאיה גאריה אקול להא מילי גרתך חתי אשרב פתקול אשרב ואיצא גמאלך אסקי פקד ופקתהא לעבדך לאסחק ובהא אעלם אנך קד אחסנת אלי מולאי: 15 פהו קבל אן יפרג מן כלאמה פאדא ברבקה קד כרגת אלתי ולדת לבתואל בן מלכה זוגה נחור אכי אברהים וגרתהא עלי כתפהא: 16 ואלגאריה חסנה אלמנטר גדא בכר ורגל לם יערפהא פנזלת אלי אלעין ומלאת גרתהא וצעדת: 17 פחאצר אלעבד תלקאהא וקאל אגרעיני אלאן קלילא מן גרתך: 18 קאלת אשרב יא סידי ואסרעת ואנזלת גרתהא עלי ידהא ואסקתה: 19 ולמא פרגת מן סקיה קאלת איצא לגמאלך אסתקי אלי אן יכמל שרבהם: 20 פאסרעת ופרגת[2]) גרתהא פי אלסאקיה וחאצרת איצא אלי אלביר לתסתקי חתי אסתקת לכל גמאלה: 21 ואלרגל מסתסק להא[3]) ממסך ליעלם הל אנגח אללה טריקה אם לא: 22 פלמא פרג אלגמאל מן שרבהם אכד אלרגל שנף דהב וזנה נצף מתקאל פאעטאהא וגעל סוארין עלי ידיהא וזנהמא עשרה מתאקיל דהב: 23 בעד מא קאל להא[4]) אכבריני אבנה מן אנת הל אגד פי בית אביך מוצעא לנא נבית פיה: 24 פקאלת לה אנא אבנה בתואל בן מלכה אלדי ולדתה לנחור: 25 תם קאלת אלתבן ואלקת כתיר ענדנא ואיצא מוצע ללמבית: 26 תם כר אלרגל וסגד ללה: 27 וקאל תבארך אללה אלאה מולאי אברהים אלדי לם יכל פצלה ואחסאנה מן מולאי אנא פי טריק מסתקים[5]) סירני אללה אלי בית אכי מולאי: 28 תם חאצרת אלגאריה ואכברת פי מנזל אמהא בהדה אלאמור: 29 ולרבקה אך אסמה לבן פחאצר אלי אלרגל אלי ברא אלי אלעין: 30 ולמא ראי[6]) אלשנף ואלסוארין פי ידי אכתה וסמע כלאמהא קאילה

[1]) „הפצי" עיין ראב"ע.

[2]) ק׳: ונפצת וכן ת"א ונפצת ובכ"י ואכפת = והקלה ר"ל הריקה.

[3]) „והאיש בקש ממנה שתשקה ר"ל את הגמלים, ע׳ רשב"ם: והמפרש לשון שתיה אי אפשר וכו׳, ובפ׳ תקנו את המעות והעתיקו: ובקי אלרגל מתאמלא להא = והאיש נשאר מתבונן עליה, וכן תרגם אונקלוס. ועיין בליקוטים.

[4]) „אחרי אמרו לה", כלומר שלא נתן לה את הנזם והצמידים כ"א אחרי ידעו את משפחתה, ראה למטה פסוק מ"ז.

[5]) „בדרך ישר"

[6]) פ׳: וכאן דלך בעד נטרה.... ובעד סמאעה = ויהי זה אחרי ראותו... ואחרי שמעו, כלומר רין ההוצה אחרי ראותו הנזם והצמידים וכו׳, עיין רש"י.

כדא קאל לי אלרגל צאר אליה פאדא הו ואקף עלי אלגמאל עלי אלעין: 31 פקאל אדכל יא מבארך אללה לם תקף ברא ואנא קד נגלת אלבית ואצלחת[1] מוצעא ללגמאל: 32 פדכל אלרגל אלמנזל וחל ען אלגמאל וטרח להא תבנא וקתא ואעטאה[2] מאא ליגסל רגליה וארגל אלקום אלדין מעה: 33 תם ציר בין ידיה ליאכל פקאל לא אכל חתי אקול כלאמי קאל תכלם: 34 קאל אנא עבד אברהים: 35 ואללה בארך למולאי גדא פעטם ואעטאה גנמא ובקרא ופצה ודהבא ועבידא ואמא וגמאלא וחמירא: 36 תם ולדת סארה זוגה מולאי אבנא לה בעד שיכוכתהא פאעטאה גמיע מא לה: 37 פחלפני מולאי קאילא לא תאכד זוגה לאבני מן בנאת אלכנעאניין אלדין אנא סאכן פי בלדהם: 38 אלא אלי בית אבי תמצי ואלי עשירתי ותאכד זוגה לאבני: 39 פקלת למולאי פלעל לא תתבעני אלאמראה: 40 פקאל לי אללה אלדי סלכת פי טאעתה יבעת במלאכה בין ידיך וינגח טריקך חתי תאכד זוגה לאבני מן עשירתי ומן בית אבי: 41 חיניד תברו מן חרגי אדא צרת אלי עשירתי ואן הם לא יעטוך[3] כנת בריא מן חרגי: 42 פגית אליום אלי אלעין פקלת יא אללה אלאה מולאי אברהים אן כנת תנגח טריקי אלדי אנא סאיר פיה: 43 פהודא אנא ואקף עלי עין אלמא פאיה גאריה אלתי תכרג לתסתקי פאקול להא אסקיני קליל מא מן גרתך: 44 פתקול לי אשרב אנת ואיצא לגמאלך אסתקי הי אלאמראה אלתי ופקהא אללה לאבן מולאי: 45 אנא קבל אן אפרג מן אלכלאם פי נפסי פאדא ברבקה כארגה וגרתהא עלי כתפהא פנזלת אלי אלעין ואסתקת פקלת להא אסקיני אלאן: 46 פאסרעת ואנזלת גרתהא ענהא וקאלת אשרב ואיצא גמאלך אסקי פשרבת וסקת אלגמאל: 47 תם סאלתהא וקלת להא בנת מאן אנת קאלת בנת בתואל בן נחור אלדי ולדתה לה מלכה פצירת אלשנף עלי אנפהא ואלסוארין עלי ידיהא: 48 וכררת וסגדת ללה ובארכת אללה אלאה מולאי אברהים אלדי סירני פי טריק אלחק לאכד אבנה אכי מולאי לאבנה: 49 ואלאן אן כנתם צאנעין פצלא ואחסאנא מע מולאי אכברוני ואלא פאכברוני חתי אולי ימנה או יסרה: 50 פאגאבה לבן ובתואל וקאלא מן ענד אללה כרג הדא אלאמר מא נטיק נכלמך פיה בשר ולא בכיר: 51 הודא רבקה בין ידיך כדהא ואמץ תכן זוגה לאבן מולאך כמא ופק אללה: 52 פלמא

---

1) „הכינותי".

2) שלשת הפעלים האלה מוסבים על לבן שהוא פתח את הגמלים ונתן לפניהם תבן ומספוא והביא לאליעזר מים לרחוץ רגליו ורגלי אנשיו, וזה ג"כ דעת הרמב"ן.

3) בפ' נוסף פה לבאר: אמראה לאבני = אשה לבני.

סמע עבד אברהים כלאמהם סגד עלי אלארץ ללה: 53 ואכרג אלעבד אניה פצה ואניה דהב ותיאבא פאעטא רבקה ופואכה אעטא אכאהא ואמהא: 54 ואכלו ושרבו הו ואלקום אלדין מעה ובאתו פלמא קאמו באלגדאה קאל אטלקוני אלי מולאי: 55 וקאל אכוהא ואמהא תקים אלגאריה ענדנא חולא או עשרה[1] ובעד דלך תמצי: 56 קאל להם לא תוכרוני ואללה קד אנגח טריקי אטלקוני אמץ אלי מולאי: 57 קאלו נדעו באלגאריה ונסאלהא ען קולהא: 58 פדעו ברבקה וקאלו להא אתמצין מע הדא אלרגל קאלת נעם: 59 פאטלקו רבקה אכתהם ודאיתהא[2] ועבד אברהים ורגאלה: 60 ובארכו לרבקה וקאלו להא יא אכתנא יכן מנך אלוף ורבואת ויחוזו בנוך קרי שאניהם: 61 פקאמת רבקה וגואריהא פרכבן אלגמאל ומצין מע אלרגל פאכד אלעבד רבקה ומצי: 62 וכאן אסחק קד גא פי מגיה מן אלביר אלתי ללחי אלנאטר והו מקים פי בלד אלקבלה: 63 פכרג אסחק ליצלי[3] פי אלצחרא ענד תולי אלליל פרפע עיניה פנטר פאדא באלגמאל מקבלה: 64 ולמא רפעת רבקה עיניהא וראת אסחק באדת תסקט[4] ען אלגמל: 65 וקאלת ללעבד מן הדא אלרגל אלסאיר פי אלצחרא תלקאנא קאל אלעבד הו מולאי פאכדת אלקנאע ותגטת בה: 66 תם קץ אלעבד עלי אסחק בגמיע אלאמור אלתי צנעהא: 67 פאדכלהא אסחק אלי כבא סארה אמה ואכד רבקה וצארת לה זוגה ואחבהא ותעזא אסחק בעד מות אמה[5]:

# כה

1 תם עאד אברהים ואתכד זוגה ואסמה קטורה: 2 וולדת לה זמרן ויקשן ומדן ומדין וישבק ושוח: 3 ויקשן אולד שבא ודדן ובנו דדן כאנו אשורים ולטושים ולאמים: 4 ובנו מדין עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל האולי בנו קטורה: 5 ואעטא אברהים גמיע מא לה לאסחק: 6 ולבני אלאמא אלתי לאברהים והב אברהים הבאת ואטלקהם ען אסחק אבנה ועאדה באק שרקא אלי בלד אלשרק: 7 הדה איאם סני חיוה אברהים אלתי עאש מאיה וכמס וסבעין סנה: 8 תם תופי

---

[1] בפ׳ נוסף אשהר = חדשים.

[2] ק׳: וראבתהא, צ״ל ורבתהא = ואומנתה.

[3] „להתפלל״, ע׳ תרגום ורש״י.

[4] „כמעט נפלה״, ע׳ רש״י.

[5] „אחרי מות אמו״.

אברהים ומאת בשיבה צאלחה שיבא קד שבע[1]) מן אלעמר וצאר אלי קומה: 9 ודפנה אסחק ואסמאעיל אבנאה פי מגארה אלציעה אלמצאעפה פי ציעה עפרון בן צחר אלחתי אלדי בחצרה ממרא: 10 אלציעה אלתי אשתראהא אברהים מן בני חת תם דפן אברהים וסארה זוגתה: 11 ולמא כאן בעד מות אברהים בארך אללה פי אסחק אבנה ואקאם אסחק ענד אלביר ללחי אלנאטר: 12 והדא שרח תאליד אסמאעיל בן אברהים אלדי ולדתה הגר אלמצריה אמה סארה לאברהים: 13 הדה אסמא בני אסמאעיל באסמאיהם לתאלידהם בכר אסמאעיל נבית וקדר ואדבאל ומבשם: 14 ומשמע ודומה ומשא: 15 חדד ותימא יטור נפיש וקדמה: 16 האולי הם בנו אסמאעיל והדה אסמאהם פי ארבאצהם וקצורהם אתני עשר שריפא לאממהם: 17 והדה סנו חיוה אסמאעיל אלתי עאש מאיה וסבע ותלתין סנה ותופי ומאת וצאר אלי קומה: 18 וסכנו מן זוילה אלי גפאר אלדי בחצרה מצר אלי אן תגי אלי אלמוצל בחצרה גמיע אכותה סכן: 19 והדא שרח תאליד אסחק בן אברהים בעד מא כ̈ן אברהים מן אילאדה אסחק[2]): 20 למא כאן אסחק אבן ארבעין סנה תזוג ברבקה אבנה בתואל אלארמני מן פדן ארם אכת לבן אלארמני פכאנת לה זוגה: 21 תם שפע אסחק אלי אללה חיאל זוגתה אד כאנת עאקרא פשפעה אללה פחמלת רבקה זוגתה: 22 תם אזדחם אלאולאד פי בטנהא פקאלת לו עלמת אן אלאמר הכדא לם אטלבה[3]) ומצת לתלתמס עלמא מן ענד אללה: 23 פקאל אללה להא אן אבוי אמתין פי בטנך והזבין יתפרקאן מנהמא[4]) יתאיד אחדהמא מן אלאכר[5]) ואלכביר יכדם אלצגיר: 24 ולמא כמלת איאם ולאדתהא פאדא בתאמין פי בטנהא: 25 פכרג אלאול אחמרי כלה[6]) כבסא מן שער פאסמוה עשו: 26 ובעד דלך כרג אכוה וידה מאסכה פי עקב עשו ואסמי יעקוב וכאן אסחק אבן סתין סנה אד ולדא: 27 תם כבר אלגלאמאן פכאן עשו רגלא עאלמא באלציד רגלא צחרויא ויעקוב

---

[1]) „שבע ימים".

[2]) „אחרי אשר נתן אברהם ליצחק יתרון על בניו", כמו שכתוב למעלה וישלחם מעל יצחק בנו.

[3]) „ותאמר לו ידעתי כי הדבר כן לא שאלתיהו", ע' רש"י.

[4]) „שני אבות של שתי אומות בבטנך ושני גוים מהם יפרדו" כן הוא בק' ובאחד מכ"י י' וכ"י י' אחר מן אמעאיך ובפ' ממן פי אחשאיך = ממי שהם במעיך.

[5]) פ': אכתר מן אלאכר = יותר מן השני, ואפשר שלפי נוסחתנו יש להעתיק: האחד יאמץ על ידי השני, ר"ל שאם האחד יקום יפול השני, וע' רש"י.

[6]) פ': כ̈ל בדנה = כל גופו.

רג̇לא סאדג̇א[1]) מקימא פי אלאכ̇ביה̈: 28 פאחב̈ אסחק עשו למערפתה
באלציד[2]) ורבקה אחבת יעקוב: 29 ת̇ם טבך̇ יעקוב טביכ̇א פדכ̇ל עשו
מן אלצחרא והו לג̇ב: 30 פקאל ליעקוב אטעמני אלאן מן הד̇א
אלאחמר אלמחמר פאני לג̇ב ולד̇לך̇ אסמי עשו אלאחמרי: 31 קאל
יעקוב בעני אליום בכורתך̇: 32 קאל עשו הו̇ד̇א אנא סאלך̇ אלי מות
ולמא ד̇א לי בכורה̈: 33 קאל אחלף̇ לי פחלף̇ לה ובאעה בכורתה:
34 ואעטאה יעקוב כ̇בזא וטביכ̇א מן עדס פאכל ושרב וקאם פמצ̇י
ואזדרי עשו באלבכורה̈:

# כו

1 ת̇ם כאן ג̇וע פי אלבלד סוי אלג̇וע אלאול אלד̇י כאן עלי עהד
אברהים ומצ̇א אסחק אלי אבימלךמלך פלסטין אלי אלכ̇לוץ̇: 2 פתג̇לא
לה אללה פקאל לא תנזל אלי מצר אקם פי[3]) אלבלד אלד̇י אקול לך̇:
3 ובאלעאג̇ל[4]) אסכן הד̇א אלבלד ואכון מעך̇ ואבארך̇ עליך̇ פאני לך̇
ולנסלך̇ אעטי הד̇ה אלבלדאן ואפי באלקסם אלד̇י אקסמת לאברהים
אביך̇: 4 ואכת̈ר נסלך̇ ככואכב אלסמא ואעטיהם ג̇מיע הד̇ה אלבלדאן
ויתבארך̇ בהם ג̇מיע אמם אלארץ̇: 5 ג̇זא מא קבל אברהים קולי וחפט̇ מא
אסתחפט̇תה מן רסומי ווצאיאי ושראיעי: 6 פאקאם אסחק פי אלכ̇לוץ̇:
7 ת̇ם סאלה אהל אלמוצ̇ע ען זוג̇תה פקאל הי אכ̇תי לאנה תכ̇וף̈ אן
יקול הי זוג̇תי קאילא כילא יקתלני אהל אלבלד עליהא אד̇ הי חסנה̈
אלמנט̇ר: 8 פלמא טאלת לה איאם מקאמה ת̇ם[5]) אטלע אבימלך מלך
פלסטין מן כוה̈ לה פנט̇ר פאד̇א אסחק ילאעב רבקה זוג̇תה: 9 פדעא
בה וקאל אד̇ הי זוג̇תך̇ לם קלת הי אכ̇תי קאל אני תכ̇ופת אן אקתל
בסבבהא: 10 קאל אבימלך מא ד̇א צנעת בנא ען קליל לו צ̇אג̇ע אחד
קומנא זוג̇תך̇ לג̇לבת עלינא את̇מא: 11 פנאדי פי ג̇מיע אלקום קאילא
מן אד̇א הד̇א אלרג̇ל או זוג̇תה פליקתל קתלא: 12 ת̇ם זרע אסחק פי
תלך̇ אלארץ̇ פוג̇ד פי תלך̇ אלסנה̈ מאיה̈ באלחזר[6]) ובארך̇ אללה לה:
13 פכת̇ר[7]) אלרג̇ל וכאן כל מא מר̈ כת̇ר אלי אן עט̇ם ג̇דא: 14 פצארת

[1]) ע' רש"י.
[2]) "מפני שידע (עשו) לצוד".
[3]) בכ"י י' אסכן.
[4]) "ולעת עתה". עיין רמב"ן.
[5]) "ימי מגוריו שם".
[6]) "מאה בשיעור". ר"ל כפי שיעור מה שזרע, ועיין תרגום.
[7]) בפ': פעט̇ם שאן אלרג̇ל = ויגדל כבוד האיש.

לה מאשיה̈ גנם ובקר וחשם כת̇יר[1]) חתי חסדוה אלפלסטיניון: 15 וג̇מיע אלאבאר אלתי חפרהא עביד אביה עלי עהד אברהים אביה כאן קד סד̈הא אלפלסטיניון ומלוהא תראבא: 16 ת̇ם קא̇ל אבימלך לאסחק אמץ̇ מן ענדנא פאנך קד עט̇מת מנ̈א ג̇דא: 17 פמצ̇א אסחק מן ת̇ם ונזל פי ואדי אלג̇לוץ̇ ואקאם ת̇ם: 18 ת̇ם עאד פחפר אבאר אלמא אלתי כאנת חפרת פי איאם אברהים אביה וסדהא אלפלסטיניון בעד מותה וסמאהא באסמא כמא סמאהא אברהים אבוה: 19 ולמא חפרו עביד אסחק פי אלואדי וג̇דו ת̇ם ביר מא נאבע: 20 פכ̇אצם רעאה̈ אלג̇לוץ̇ מע רעאה̈ אסחק קאילין לנא אלמא פסמי אלביר שגלא למא אשתגלו מעה[2]): 21 וחפרו בירא אכ̇רי פכ̇אצמוה עליהא פסמאהא ד̇את אלענאד: 22 ת̇ם אנתקל מן ת̇ם וחפר בירא אכ̇רי ולם יכ̇אצמוה עליהא פסמאהא ד̇את אלסעה̈ וקאל אלאן יוסע[3]) אללה לנא וינמינא פי אלבלאד: 23 ת̇ם צעד מן ת̇ם אלי ביר סבע: 24 ותג̇לא לה אללה פי תלך אללילה̈ וקאל אנא אלאה אברהים אביך לא תכ̇ף פאני מעך אבארך עליך ואכת̇̈ר נסלך בסבב אברהים עבדי: 25 ובנא ת̇ם מד̇בחא ודעא באסם אללה ומד̈ ת̇ם כ̇באה וכרו ת̇ם עביד אסחק בירא: 26 ואבימלך צאר אליה מן אלג̇לוץ̇ ואחזת[4]) נדימה ופיכ̇ל רייס ג̇ישה: 27 פקאל להם אסחק מא באלכם ג̇יתם אלי̈ ואנתם שניתמוני וטרדתמוני מן ענדכם: 28 קאלו אנ̈א ראינא אן אללה מעך פקלנא יכון אלאן חרג̇ ביננא ובינך ונעאהדך עהדא: 29 אל̈א תצנע בנא שר̈א כמא לם נודך וכמא צנענא מעך כ̇ירא מחצ̇א ואטלקנאך בסלאם פאנת אלאן מבארך אללה: 30 פצנע להם מג̇לסא אכלו פיה ושרבו: 31 ואדלג̇ו באלגדאה̈ פחלף כל אמר לאכ̇יה פאטלקהם אסחק ומצ̇ו מן ענדה בסלאם: 32 ולמא כאן פי ד̇לך אליום ג̇או עביד אסחק פאכ̇ברוה בסבב אלביר אלד̇י חפרוה וקאלו לה קד וג̇דנא מאא: 33 פסמאהא סבעה̈ ולד̇לך אסם אלקריה̈ ביר סבע אלי הד̇א אליום: 34 ולמא כאן עשו אבן ארבעין סנה̈ תזוג̇ באמראה̈ אסמהא יהודית בנת בארי אלחתי ובשמת בנת אלון אלחתי: 35 פכאנתא מכ̇אלפתי ראי אסחק ורבקה[5]):

---

[1]) ר"ל עם רב ובפ' ופלאחה̈ עט̇ימה̈ = פלחנא סגיא של ת"א.

[2]) כתרגום אונקלוס.

[3]) "עתה ירחיב".

[4]) שם עצם פרטי כדעת ר' יהודה בב"ר פ' ס"ד.

[5]) "ותהיין ממרות את דעת יצחק ורבקה" ובק': מע רבקה = עם רבקה.

# כז

1 תם למא שאך אסחק קאמתא[1]) עינאה מן אן ינטר פדעא בעשו
אבנה אלאכבר פקאל לה יא בני קאל לביך: 2 קאל הודא קד שבת
ולם אעלם יום מותי: 3 ואלאן אחמל אלתך סלאחך וקוסך ואכרג אלי
אלצחרא וצד לי צידא: 4 ואצלחה לי אלואנא כמא אחב ואתני בה
אכל מנה לכי תבארכך נפסי קבל אן אמות: 5 פסמעת רבקה חין כלם
יצחק בדלך עשו אבנה פלמא מצא עשו אלי אלצחרא ליצוד צידא
יאתי בה. 6 קאלת[2]) ליעקוב אבנהא קד סמעת אבאך יכלם עשו אכאך
קאילא: 7 אתני בציד ואצלחה לי אלואנא אכל מנה חתי אבארכך
בין ידי אללה קבל מותי: 8 ואלאן יא בני אקבל מני מא אמרך בה:
9 אמץ אלי אלגנם וכד לי מנהא גדיין מן אלמאעז אצלחהמא
אלואנא לאביך כמא יחב: 10 פתדכלהמא אלי אביך ויאכל מנהא לכי
יבארכך קבל מותה: 11 קאל להא הודא עשו אכי רגל שער ואנא רגל
אגרד: 12 לעל יגסני אבי פאכון ענדה כאללאעב בה[3]) פאגלב עלי
נפסי לענה ולא ברכה: 13 קאלת לה אמה עלי אסתדפאע לענתך[4]) יא
בני לכן אקבל מני ואמץ וכד לי דלך: 14 פמצא ואכד ואתי בה אלי
אמה פאצלחת אמה אלואנא כמא אחב אבוה: 15 תם אכדת רבקה תיאב
עשו אבנהא אלאכבר אלפאכרה אלתי מעהא פי אלבית פאלבסתהא
יעקוב אבנהא אלאצגר: 16 וגלוד אלגדיין אלבסתהא עלי ידיה ועלי
מלוסה חלקה: 17 ואעטתה אלאלואן מע אלכבז אלדי צנעתה[5]): 18 פדכל
אלי אביה וקאל יא אבי קאל לביך מן אנת יא בני: 19 קאל יעקוב לאביה
אנא עשו בכרך צנעת כמא אמרתני קם פאגלס וכל מן צידי לכי
תבארכני נפסך: 20 קאל מא דא אסרעת אלוגוד יא בני קאל לאן
אללה רבך ופק בין ידי: 21 קאל אסחק תקדם חתי אגסך יא בני הל
אנת אבני עשו אם לא: 22 פתקדם יעקוב לאסחק פגסה וקאל אלצות
צות יעקוב ואליראן ידא עשו: 23 ולם יתבתה אד כאנתא ידאה כידי
עשו שעראניתין פבארכה: 24 בל קאל לה[6]) אנת אבני עשו קאל

[1]) פ': צעפת.
[2]) „ויהי כאשר הלך עשו... אמרה רבקה"
[3]) „כמצחק עליו", וכן ת"א כמתלעב, ועיין תשובת דונש ס' 79.
[4]) ראב"ע: והגאון פירש עלי להסיר קללתך.
[5]) בכ"י י': וגעלת אלאלואן ואלכבז אלדי צנעת ביד יעקוב אבנהא.
[6]) „ויותר מזה אמר לו".

אנא הו: 25 קאל קדם לי חתי אכל מן צידך לכי תבארכך נפסי פקדם
לה פאכל ואתאה בכמר פשרב: 26 תם קאל לה תקדם קבלני יא בני:
27 פתקדם וקבלה ושם ראיחה תיאבה פבארכה וקאל אנטר ראיחה
אבני כראיחה רוצה קד בארכהא אללה: 28 יעטך אללה מן טל
אלסמא ודסם אלארץ וכתרה אלבר ואלעציר: 29 ויכדמוך אלאמם
ותכצע לך אלאחזאב וכן מולא עלי אכותך ויכצע לך בנו אמך לאענך
מלעון ומבארכך מבארך: 30 פלמא פרג אסחק מן תבריך יעקוב כאן
כמא כרג מן בין ידיה אד אקבל עשו אכוה מן צידה: 31 וצנע הו
איצא אלואנא אתא בהא אלי אביה פקאל לה יקם אבי ויאכל מן ציד
אבנה לקבל אן תבארכני נפסך: 32 קאל לה מן אנת קאל אנא אבנך
בכרך עשו: 33 פזעג אסחק זעגה עטימה גדא וקאל פמן דאך אלדי
צאד צידא פאתאני בה ואכלת מנה קבל אן תגי פבארכתה וליכן איצא
מבארכא: 34 ולמא סמע עשו כלאם אביה צרך צרכה עטימה מרה
גדא וקאל לאביה בארכני אנא איצא יא אבת: 35 קאל גא אכוך במכר
ואכד ברכתך: 36 קאל נעמא אסמי יעקוב לאנה תעקבני מרתין אולא
אכד בכורתי ואלאן אכד ברכתי תם קאל אלא אבקית לי ברכה:
37 אגאב אסחק פקאל הודא קד צירתה מולאך וגמיע אכותה געלתהם
לה עבידא ואלבר ואלעציר אסנדתה[1] אלאן מא דא אצנע יא ולדי:
38 קאל עשו אברכה ואחדה הי לך יא אבת בארכני אנא איצא ורפע
צותה ובכי: 39 פאגאבה וקאל הודא מן דסם אלארץ סיכון מסכנך
ומן טל אלסמא מן עלו: 40 ועלי סיפך תחיי ואכאך תכדם פיכון אדא
אסתולית פככת אצרה ען ענקך: 41 וחקד עשו עלי יעקוב בסבב
אלברכה אלדי בארכה אבוה[2] וקאל עשו פי נפסה סתקרב איאם חזן
אבי ואקתל יעקוב אכי: 42 פאכברת רבקה בכלאם עשו אבנהא אלאכבר
פבעתת ודעת ביעקוב אבנהא אלאצגר וקאלת לה הודא עשו אכוך
מתואעדך[3] ליקתלך: 43 ואלאן יא בני אקבל מני וקם פאמץ אלי לבן
אכי אלי חרן: 44 וקם ענדה איאמא יסירה אלי אן תרגע חמיה אכיך:
45 אלי אן ירגע גצבה ענך פינסי מא צנעת בה פאבעת אכדך מן תם
לילא אתכלכמא גמיעא פי יום ואחד: 46 תם קאלת רבקה לאסחק
צגרת פי חיותי מן קבל בנאת חת פאן תזוג יעקוב במראה מנהן מתל
האולי או מן בנאת סאיר אהל הדא אלבלד פלמא דא לי חיוה:

---

[1] „חלקתי לו".
[2] „מה שברכו אביו" ובפ׳: אלתי.
[3] עיין ראב״ע ולמעלה דף 12 הערה 5.

# כח

1 פדעא אסחק ביעקוב ובארכה ואוצאה וקאל לה לא תתכ֗ד זוג֗ה
מן בנאת כנעאן: 2 פאמץ֗ אלי פדן ארם בית בתואל ג֗דך ותזוג֗ מן ת֗ם
במראה֗ מן בנאת לבן כ֗אלך: 3 ואלטאיק אלכאפי יבארך עליך וינמיך
ויכת֗רך ויכון מנך ג֗וק אמם: 4 ויעטיך ברכה֗ אברהים לך ולנסלך בעדך
אן תחוז בלד סכנאך[1] אלד֗י אעטאה אללה לאברהים: 5 וארסל ביעקוב
פמצ֗י אלי פדן ארם אלי לבן בן בתואל אלארמני אכ֗י רבקה אם יעקוב
ועשו: 6 פעלם עשו אן אסחק קד בארך יעקוב ובעת֗ בה אלי פדן ארם
ליתּכ֗ד֗ לה מן ת֗ם זוג֗ה֗ ואד֗ בארכה ואמרה וקאל לה לא תתזוג֗ במראה֗
מן בנאת אלכנעאניין: 7 וקבל יעקוב מן אביה ואמה ומצ֗א אלי פדן
ארם: 8 ולמא ראי עשו אן בנאת כנעאן אשראר ענד אסחק אביה:
9 מצ֗א עשו אלי אסמעיל פתזוג֗ במחלת אבנה֗ אסמעיל בן אברהים
אכ֗ת נביות לתכון לה זוג֗ה֗ מע נסאיה: 10 ת֗ם כ֗רג֗ יעקוב מן ביר סבע
לימצ֗י אלי הראן[2]: 11 פואפי אלי מוצ֗ע אלכאץ֗[3] ובאת ת֗ם אד֗
גאבת אלשמס ואכ֗ד֗ מן חג֗אר אלמוצ֗ע פצירהא מתוסדה ונאם פיה:
12 פראי חלמא כאן סלמא מנתצבא עלי אלארץ֗ וראסה מדאן אלסמא
ומלאיכה֗ אללה תצעד ותנזל פיה: 13 ואד֗א בנור אללה ואקף אמאמה[4]
פקאל לה אנא אללה אלאה אברהים אביך ואלאה אסחק אלארץ֗
אלתי אנת נאים עליהא לך אעטיהא ולנסלך: 14 ויכון נסלך כתראב
אלארץ֗ ותנמו גרבא ושרקא ושמאלא וג֗נובא ויתבארך בך ג֗מיע עשאיר
אלארץ֗ ובנסלך: 15 והאנא מעך אחפט֗ך אינמא סלכת וארדך אלי
הד֗א אלבלד ולא אתרכך אלי אן אפי לך במא ועדתך: 16 פאסתיקט֗
יעקוב מן נומה וקאל איקינא[5] נור אללה פי הד֗א אלמוצ֗ע ואנא לם
אעלם: 17 פכ֗אף וקאל מא אכ֗וף הד֗א אלמוצ֗ע ומא הד֗א אלא בית
אללה והד֗א באב אלסמא: 18 ת֗ם אדלג֗ יעקוב באלגדאה֗ פאכ֗ד֗ אלחג֗ר
אלד֗י ג֗עלה מתוסדה ואנצבה דכה֗ וצב֗ דהנא עלי ראסה: 19 וסמא
ד֗לך אלמוצ֗ע בית אל ואנמא אסם אלקריה֗ אולא לוז: 20 ת֗ם נד֗ר

[1] פ׳: בארתך ארץ֗ מג֗אורתך = ברשתך הארץ אשר גרת בה, ר״ל שהיית שם רק גר. התרגום הזה נמצא רק במקום הזה, ובשאר מקומות נמצא כמו לפנינו.

[2] ראב״ע: אמר הגאון כי וילך חרנה ללכת ואיננו כמשמעו (כן נוסחת מקור חיים) ושב לבאר מה שפגע בדרך וכו׳.

[3] „במקום המיוחד“, ע׳ רש״י.

[4] „לפניו“, ר״ל לפני יעקב ונראה שהיתה כן דעת רש״י באמרו לשמרו.

[5] ת״א: בקושטא והגאון הוסיף א׳ לסמן התמיהה. בכ״י י׳ ובפ׳ ארן = אם כן.

יעקוב נדרא קאילא אן כאן אללה מעי וחפטני פי הדא אלטריק אלדי
אנא סאלכה ורזקני כבזא אכלה ותיבא אלבסה: 21 וארגע סאלמא
אלי בית אבי וכאן אללה לי וליא[1]: 22 פאן הדא אלחגר אלדי געלתה
דכה יכון לי בית אללה וגמיע מא תרזקני עשרא אעשרה לך:

# כט

1 תם רפע יעקוב רגליה ומצי אלי בלד אהל אלשרק: 2 פראי
פאדא בביר פי אלצחרא ואדא בתלתה קטוע מן אלגנם ראבצה עליהא
לאן מנהא יסקון[2]) אלקטוע וצכרה עטימה עלי פיהא: 3 וכאן אדא
אגתמע תם רעא אלקטוע[3]) דחרגו אלחגר ען פם אלביר וסקו אלגנם
תם רדוה אלי מוצעה: 4 פקאל להם יעקוב יא אכותי מן אין אנתם
פקאלו נחן מן חרן: 5 קאל להם אתערפון לבן בן נחור קאלו נעם:
6 קאל אסאלם הו קאלו נעם והודא רחל בנתה גאיה מע אלגנם: 7 תם
קאל להם הודא אלנהאר עאדה כביר וליס הו וקת אנצמאם אלמאשיה
אסקו אלגנם ואמצו ארעוהא: 8 קאלו לא נטיק דלך אלי אן יגתמע
רעא אלקטוע ודחרגו אלחגר ען פם אלביר ונסקי אלגנם: 9 בינאה
יכאטבהם אד גאת רחל מע גנם אביהא לאנהא ראעיה: 10 פכמא
ראי יעקוב רחל בנת לבן כאלה וגנם לבן כאלה תקדם פדחרג אלחגר
ען פם אלביר וסקי גנמה: 11 תם קבל יעקוב רחל ורפע צותה ובכי:
12 ואכברהא אנה אבן עמתהא[4]) אבן רבקה פחאצרת ואכברת אבאהא:
13 פלמא סמע לבן כבר יעקוב בן אכתה האצר תלקאה פעאנקה וקבלה
ואדכלה אלי מנזלה פקץ עלי לבן גמיע הדה אלאמור: 14 קאל לה
לבן אנת[5]) עטמי ולחמי פאקאם ענדה שהרא: 15 תם קאל לבן ליעקוב
ואן אנת קריבי פתכדמני[6]) מגנא אכברני מא הי אגרתך: 16 וכאן
ללבן אבנתאן אסם אלכברי לאה ואסם אלצגרי רחל: 17 ועינא לאה
חסנתאן[7]) וכאנת רחל חסנה אלחליה ואלמנטר: 18 פאחב יעקוב רחל
וקאל אכדמך סבע סנין ברחל אבנתך אלצגרי: 19 קאל לבן אצלה אן
אעטיהא לך מן אן אעטיהא לרגל אכר קם ענדי: 20 פכדמה יעקוב ברחל
סבע סנין וכאנת ענדה כאיאם יסירה מן מחבתה להא: 21 תם קאל לה

[1]) „ויהיה השם אוהבי״.

[2]) בפ׳ הוסיף אלרעאה = הרועים.

[3]) „רועי העדרים״.

[4]) ת״א: בר אחת דאבוה.

[5]) פ׳: אמא אנת פעטמי, עיין למעלה דף 34 הערה 1.

[6]) פ׳: אתכדמני בל׳ תמיהה ועיין רש״י.

[7]) וכן ת״א יאין.

אעטני זוגתי אד קד כמלת איאמי אדכל אליהא: 22 פאגמע לבן גמיע אהל אלמוצע וצנע להם מגלסא: 23 פלמא כאן באלעשי אכד לאה אבנתה פזפהא אליה ודכל אליהא: 24 ואעטאהא לבן זלפה אמתה לתכון להא אמה: 25 פלמא כאן באלגדאה פאדא בהא לאה פקאל ללבן מה דא צנעת בי אלים ברחל כדמתך ולם וארבתני: 26 קאל לא יצנע כדא פי בלדנא אן תזוג אלצגרי קבל אלכברי: 27 לבן אכמל אסבוע הדה אעטיך הדה איצא בכדמה תכדמני סבע סנין אכר: 28 פצנע יעקוב כדאך ואכמל אסבוע לאה תם אעטאה רחל אבנתה זוגה: 29 ואעטאהא לבן בלהה אמתה לתכון להא אמה: 30 פלמא דכל אלי רחל אחבהא אכתר מן לאה תם כדמה סבע סנין אכר: 31 ועלם אללה אן לאה משניה פרזקהא ולדא ורחל עאקר: 32 פחמלת לאה וולדת אבנא ואסמתה ראובן לאנהא קאלת קד נטר אללה לצעפי ואלאן יחבני רגלי: 33 וחמלת איצא וולדת אבנא וקאלת קד סמע אללה אני משניה ורזקני איצא הדא ואסמתה שמעון: 34 וחמלת וולדת אבנא וקאלת הדה אלמרה ינעטף אלי רגלי לאני קד ולדת לה תלתה אולאד ועלי דלך סמי אסמה לוי: 35 וחמלת איצא וולדת אבנא וקאלת הדה אלמרה אשכר אללה ולדלך אסמתה יהודה תם וקפת ען אלולאדה:

## ל

1 ולמא ראת רחל אנהא לם תלד ליעקוב חסדת אכתהא וקאלת לה אסתרזק לי ולדא[1]) ואלא פאנא מיתה: 2 פאשתד גצבה עליהא וקאל אמן דון אללה אנא אלדי מנעך תמר אלבטן: 3 קאלת הודא אמתי בלהה אדכל אליהא תלד פי חגרי ויבני ביתי אנא איצא מנהא: 4 פאעטתה בלהה אמתהא לה זוגה פדכל עליהא: 5 פחמלת וולדת לה אבנא: 6 פקאלת רחל קד חכם אללה לי ואיצא סמע צותי פרזקני הדא ואסמתה דן: 7 וחמלת איצא בלהה אמה רחל וולדת אבנא תאניא ליעקוב: 8 פקאלת רחל עטפה מן ענד אללה אנעטפת[2]) מע אכתי וטקת דלך פאסמתה נפתלי: 9 ולמא ראת לאה איצא אנהא קד וקפת ען אלולאדה אכדת זלפה אמתהא ואעטתהא ליעקוב זוגה: 10 פולדת לה אבנא: 11 פקאלת לאה קד צח אלכבר[3]) ואסמתה גד: 12 וולדת לה

[1]) „שאל (מה') בעדי בן", עי' רש"י וראב"ע.

[2]) רש"י בשם מנחם בן סרוק: חבורים מאת המקום נתחברתי.

[3]) תשובות דונש סימן 14: ועוד פתר (הגאון) באה ההגדה ונתבררה ע"ש ובשפת יתר סי' י"ג. והמבחר כוון ג"כ אל הגאון באמרו והמפרש מגזרת הגיד שקר הגיר.

זלפה אמה̈ לאה אבנא ת̇אניא: 13 פקאלת לאה בוצפי אן יצפני אלנסא[1] פאסמתה אשר: 14 ת̇ם מצ̇א ראובן פי איאם חצאד אלחנטה̈ פוגד לפאחא פי אלצחרא פאתי בהא אלי לאה אמה פקאלת להא רחל אעטיני מנהא: 15 קאלת להא אמא כפאך אן אכ̇דת זוגי חתי תאכ̇די לפאח אבני איצ̇א קאלת רחל לכנה ינאם ענדך אללילה̈ בדל ד̇לך: 16 פלמא גא יעקוב מן אלצחרא פי אלעשא כ̇רגת לאה תלקאה פקאלת אדכ̇ל אלי̈ לאני אסתחקקתך[2] בלפאח אבני פנאם ענדהא תלך אללילה̈: 17 פסמע אללה לאה פחמלת וולדת לה אבנא כ̇אמסא: 18 וקאלת לאה קד אעטאני אללה אג̇רי כמא זו̈גת אמתי לרג̇לי פאסמתה יששכר: 19 פחמלת וולדת לה אבנא סאדסא: 20 קאלת קד פו̇צ̇ני[3] אללה תפויץ̇ כ̇יר והד̇ה אלמרה̈ יסאכנני רג̇לי אד̇ ולדת לה סתה̈ בנין פאסמתה זבולון: 21 ובעד ד̇לך ולדת אבנה̈ פאסמתהא דינה: 22 ת̇ם ד̇כר אללה רחל וסמע להא פרזקהא ולדא[4]: 23 פחמלת וולדת אבנא וקאלת קד צ̇ם̈ אללה עני אלעאר: 24 ואסמתה יוסף קאילה̈ יזידני אללה אבנא אכ̇ר: 25 פלמא ולדת רחל יוסף קאל יעקוב ללבן אטלקני אמצ̇י אלי מוצ̇עי ובלדי: 26 ואעטני נסאי ואולאדי אלד̇ין כ̇דמתך בהם חתי אמצ̇י פאנך תעלם כ̇דמתי אלתי כ̇דמתך: 27 קאל לה לבן אן וג̇דת חט̇א ענדך קד ג̇רבתך[5] פבארכני אללה בג̇רירתך: 28 וקאל בי̈ן לי אג̇רתך חתי אעטיך: 29 קאל לה אנת תעלם כיף כ̇דמתך וכיף כאנת מאשיתך ענדי: 30 פאנהא כאנת קלילה̈ ונמת כת̇רה̈ ובארך אללה לך בסבבי ואלאן מתי אצנע אנא איצ̇א לביתי: 31 קאל מא ד̇א אעטיך קאל יעקוב לא תעטיני שיא לבן אצנע בי הד̇א אלאמר בה ארג̇ע ארעא גנמך ואחפט̇הא: 32 אן אמר̈ אליום פי גנמך ואעזל מנהא כל שא מנק̈ט ואבלק וכל שא חמ̈א פי אלצ̇אן[6] ואבלק ומנקט פי אלמאעז ויכון ד̇לך אג̇רתי: 33 פישהד לי עדלי גדא אד̇א חצ̇רת אן אטלב אג̇רתי בין ידיך[7] באן כל מא ליס הו מנקט ואבלק מן אלמאעז וחמא מן אלצ̇אן

[1]) ת״א ,תושבהא . . . ישבחונני וכן תרגם הגאון משלי ל״א כ״ח.

[2]) „זכיתי בך״.

[3]) דונש בתשובתו ס׳ כ״א, והראב״ע בשפת יתר סי׳ כ׳, הביאו בשם הגאון שפירוש זבד מגזרת זבת חלב ודבש וכן בעל המבחר כתב: ויש מי שהוציאו מלשון זבת, ונראה שמצאו בנוסחת הגאון פיצ̇ני תפייץ̇, אבל בנוסחתנו נמצא פו̈ץ̇ שהוראתו הפקיד.

[4]) „ויתן לה כן״.

[5]) „נסיתך״, וכן תרגום אונקלוס.

[6]) בכ״י י׳ מלת שא חסרה שתי פעמים ונראה שלפי דעת הגאון נקוד וטלוא וחום כולם מוסבים על הכשבים ועיין שמות י״ב ג׳ ד׳ ה׳ ודברים י״ד ד׳ ששם גם כן לא תרגם מלת שה.

[7]) אפשר שכונתו, אם תבא לראות את העדרים תעיד עלי צדקתי כשאבקש ממך את שכרי, שכל שאיננו נקוד וטלוא בעזים הוא גנוב.

איצא פהו מסרוק ענדי: 34 קאל לבן נעם לית יכון במא קלת: 35 פעזל פי דלך אליום אלתיוס אלמחגלה[1]) ואלבלק וגמיע אלענוז אלמנקטה ואלבלק[2]) כל מא פיה ביאץ וכל חמא מן אלצאן איצא ודפע דלך ביד בניה: 36 וציר מסיר תלתה איאם בינה ובין יעקוב ורעא יעקוב גנם לבן אלבאקיה: 37 תם אכד יעקוב עצי לבנא רטב וחור[3]) ודלב וקשרהא אלקשר אלאביץ חתי קשט אלביאץ אלדי עליהא[4]): 38 ווצע אלעצי אלתי קשרהא פי אלאחואץ מסאקי אלמא חתי תגי אלגנם לתשרב היאלהא[5]) פתתוחם פיהא ענד דלך: 39 פאדא תוחמת[6]) באלעצי ולדת מחגלה ומנקטה ובלקא: 40 ולמא אפרד יעקוב אלצאן געל פי אול אלגנם כל מחגל[7]) וחמא פי צאן לבן וגעל לה קטועא וחדהא ולם יצפהא אלי גנם לבן: 41 וכאן יעקוב פי כל וקת והאם אלגנם אלרביעיה[8]) יציר אלעצי הדאהא פי אלאחואץ לתתוחם עליהא: 42 ואדא כרפת לא יציר דלך פתציר אלכריפיה[9]) ללבן ואלרביעיה ליעקוב: 43 פאנמי[10]) אלרגל גדא גדא וצאר לה גנם כתיר ואמא ועביד וגמאל וחמיר:

# לא

1 וסמע כלאם בני לבן יקולון קד אכד יעקוב מא לאבינא ומן מאלה אצטנע גמיע הדא אליסאר: 2 וראי יעקוב איצא[11]) וגה לבן פאדא ליס הו מעה מתל אמס ומא קבלה: 3 וקאל אללה לה ארגע אלי ארץ אבאיך ומולדך אכן מעך: 4 פבעת יעקוב ודעא ברחל ולאה אלי אלצחרא אלי גנמה: 5 פקאל להן הודא ארא וגה אביכן ליס הו מעי מתל אמס ומא קבלה ואלאה אבי לם יזל מעי[12]): 6 ואנתן תערפן

---

1) עיין ספר השרשים לאבן גנאח שרש עקד.

2) ר״ל מלבד הנקוד והטלוא בכשבים.

3) ראב״ע: והגאון אמר כי לוז שקדים בעבור שנקרא כן בלשון ישמעאל כי הב׳ לשונות והארמית ממשפחה אחת היו. ונראה שכוון פה אל רבנו האי, כי ר״ס לא העתיק כן כ״א העתקתו מסכמת עם דעת אבן גנאח בשרשים שלו.

4) „לגלות הלבן אשר עליהן״ ועיין העתקתו לישעיה נ״ב י׳

5) פי׳: ותכון היאלהא ר״ל שיהיו המקלות לנוכח הצאן.

6) בכ״י פתוחמת.

7) „ויתן בראש הצאן כל עקוד״.

8) ראב״ע: בימי ניסן.

9) ראב״ע: בימי תשרי.

10) בכ״י י׳ ובפי׳: ואיסר.

11) „גם״ כלומר לא לבד שמע את דברי בני לבן כ״א ראה גם את פני לבן וגו׳.

12) „לא חדל להיות עמדי״.

אני כדמתה בגמיע קותי: 7 ואבוכן סכר בי ובדל אגרתי עשרה אעדאד
ולם ידעה אללה אן יסי בי: 8 אן קאל כדא יכון אגרך מנקטה ולד
גמיע אלגנם כדאך ואן קאל מחגלה ולד גמיע אלגנם כדאך:
9 פאפאד[1]) אללה מן גנם אביכן ואעטאני: 10 ולמא כאן וקת והאם
אלגנם רפעת עיני פראית פי אלמנאם פכאן אלתיוס אלצאעדה
עלי אלגנם מחגלה ומנקטה ובלנגיה[2]): 11 תם קאל לי מלאך
אללה פי אלחלם יא יעקוב פקלת לביך: 12 קאל ארפע עיניך
ואנטר גמיע אלתיוס אלצאעדה עלי אלגנם מחגלה ומנקטה ובלנגיה
פאני קד ראית גמיע מא לבן צאנע לך: 13 אנא אלטאיק אלמבשרך[3])
פי בית אל אלדי מסחת תם אלנצבה ונדרת לי תם אלנדר ואלאן קם
פאכרג מן הדא אלבלד וארגע אלי בלד מולדך: 14 פאגבתא רחל ולאה
וקאלתא לה הל בקי לנא נציב או נחלה פי בית אבינא: 15 אלא אן
כאלגרבא חסבנא ענדה וכאנה באענא ואכל תמננא[4]): 16 אמא גמיע
אלגנא אלדי אפאדה אללה[5]) מן קבל אבינא הו לנא ולבנינא ואלאן
גמיע מא קאל אללה לך אצנעה: 17 פקאם יעקוב וחמל בניה ונסאה
עלי אלגמל: 18 וסאק גמיע מאשיתה וגמיע סרחה אלדי מלכה ומע
מאשיתה סאיר מלכה אלדי מלכה[6]) פי פדן ארם ליגי אלי אסחק אביה
אלי בלד כנעאן: 19 וכאן לבן קד מצא ליגז גנמה פאלבפת[7]) רחל
אלתמתאל[8]) אלדי לאביהא: 20 וכתם יעקוב סרה ען לבן אלארמני אד
לם יכברה באנה מנצרף[9]): 21 פאנצרף הו וגמיע מאלה וקאם ועבר
אלפראת וגעל קצדה גבל גרש: 22 פאכבר לבן פי אליום אלתאלת
אן אנצרף יעקוב: 23 פאכד אצחאבה מעה וכלבה מסיר סבעה איאם
ולחקה פי גבל גרש: 24 פגא מלאך אללה אלי לבן אלארמני פי חלם
אלליל וקאל לה אחדר לך אן תכלם יעקוב מן כיר אלי שר: 25 תם
לחק לבן יעקוב וכאן יעקוב קד צרב כבאה פי אלגבל ולבן אנזל אכותה
פי גבל גרש: 26 פקאל לבן ליעקוב מא דא צנעת אד כתמתני וסקת

[1]) פ׳: פאפרדי וכן ת״א: ואפרש.
[2]) עיין שרשים לאבן גנאח ש׳ ברד.
[3]) וכן תרגם אונקלוס: דאתגלי לך.
[4]) „כאלו מכרנו ואכל מחירנו״, כלומר דמי שכר פעולתך כפרש״י.
[5]) פ׳: אפאדך אללה איאה, = „אשר נתן לך ה׳״.
[6]) „ועם מקנהו כל קנינו אשר קנה״.
[7]) „החביאה״.
[8]) „הצלם״, „כן הוא בכל הנוסחאות בל״י ובס׳ השרשים לאבן גנאח ש׳ תרף אלתמאתל = הצלמים.
[9]) ויסתר יעקב את סודו מלבן הארמי שהוא הולך לו״.

בנאתי באלסביאת באלסיף: 27 ולם אכתפית פאנצרפת ובתמתני ולם
תכברני פבנת אשיעך בפרח וגנא ודפוף וטנאביר: 28 ולם תדעני[1]
אן אקבל בני ובנאתי אלאן קד גהלת פי מא צנעת: 29 ומוגוד טאקה
פי ידי אן אצנע בכם שרא לולא אן אלאה אביכם אלבארחה קאל לי
אחדר לך אן תכלם ליעקוב מן כיר אלי שר: 30 ואלאן מצית מציא
אד אשתקת אלי בית אביך פלם סרקת מעבודי: 31 פאגאב יעקוב וקאל
ללבן לאני תכופת וקלת כילא תגצבני עלי בנאתך: 32 וענד מן יוגד
מעבודך לא יחיי הדא אצחאבנא אתבת מא לך ענדי וכדה ולם יעלם
יעקוב אן רחל אכפתה: 33 פדכל לבן כבא יעקוב וכבא לאה וכבא
אלאמתין ולם יגד שיא תם כרג מן כבא לאה פדכל אלי כבא רחל:
34 ורחל קד אכדת אלתמתאל וצירתה פי קתב אלגמל וגלסת פוקה
פגסס לבן גמיע אלכבא ולם יגד שיא: 35 פקאלת לה לא ישתד עלי
סידי פאני לא אטיק אן אקום מן בין ידיך אד סביל אלנסא קד ערץ לי
פפתש ולם יגד אלתמתאל: 36 פאשתד דלך עלי יעקוב וכאצם לבן
ואגאבה וקאל לה מא גרמי ומא כטאי אד רהקתני: 37 וקד גססת גמיע
אניתי מא וגדת מן גמיע אניה ביתך צירה ההנא הדא אצחאבי ואצחאבך
ויובכנא בה עלי אלבדל[2]: 38 הדא לי עשרון סנה מעך רבאלך ועניזך[3]
לם תתכל ומן כבאש גנמך לם אכל: 39 ופריסה לם אדפע אליך ומא
אסתהלכתהא מן ידי תטלבהא[4] כדדת נהארא ולילא[5]: 40 וכנת
פי אלנהאר תחרקני אלסמום ואלגליד פי אלליל ונפר נומי ען עיני:
41 הדא לי עשרון סנה פי מנזלך כדמתך מנהא ארבע עשרה סנה
בבנתיך וסת סנין פי גנמך פבדלת אגרתי עשרה אעדאד: 42 לולא אלאה
אבי אברהים ופזע אסחק כאן לי עונא[6] לקד כנת אטלקתני פארגא
לצעפי ולתעבי כפי נטר אללה ווכך אלבארחה: 43 פאגאבה לבן
וקאל אלאילאד אולאדי ואלבנאת בנאתי ואלגנם גנמי וגמיע מה תראה
פהו לי פמא עסי אן אצנע אליום בבנאתי או באולאדהן אלדין ולדן:
44 ואלאן תעאל נעהד עהדא אנא ואנת יכון שאהדא ביני ובינך:
45 פאכד יעקוב חגרא ורפעה נצבה: 46 תם קאל יעקוב לאצחאבה

1) פ׳: תדרני.
2) ר״ל יוכיחו בזה אותי או אותך.
3) פ׳: ומואעזך.
4) „מה שאבדתי מן הצאן תבקשנו מידי״ וקרוב לזה תרגום אונקלוס: דהות שגיא מנינא מני את בעי לה.
5) „עמלתי ביום ובלילה״, וקרוב לזה תרגום אונקלוס: נטרית ביממא ונטרית בלילא. ודונש בתשובותיו סי׳ 13 השיג על הגאון.
6) „עזרה״.

אגמעו חגארה פגמעו חגארה ונצבוהא רגמא ואכלו תם טעאמא פוקהא: 47 וסמאה לבן רגם אלשהאדה ויעקוב סמאה באלעבראניה גלעד: 48 וקאל לה לבן הדא אלרגם שאהד ביני ובינך אליום ולדלך סמאה אלרגם אלשאהד: 49 וסמא אלחגר[1]) אלמטלע אד קאל יטלע אללה ביני ובינך פאנא ננסתר כל אמר מן צאחבה[2]): 50 אלא תעדב בנאתי[3]) ולא תתכד עליהן נסאא לים מענא אנסאן גריב[4]) אנטר אללה שאהד ביני ובינך: 51 וקאל לבן ליעקוב הדא אלרגם והדה אלנצבה אלתי סדות[5]) בהא ביני ובינך: 52 הדא אלרגם שאהד ואלנצבה שאהדה עלי אלא אגוזהמא אליך ועליך אלא תגוזהמא אלי לשר: 53 אלאה אברהים ואלאה נחור יחכם פי מא בינגא הו אלאה אביהמא[6]) וחלף יעקוב בפזע אביה אסחק: 54 תם דבח יעקוב דבחא פי אלגבל ודעי באצחאבה אן יאכלו טעאמא פאכלו טעאמא ובאתו פי אלגבל:

# לב

1 פאדלג לבן באלגדאה פקבל בניה ובנאתה ודעי להם תם מצא לבן ורגע אלי מוצעה: 2 ויעקוב מצא אלי טריקה ופאגאתה מלאיכה אללה: 3 פקאל יעקוב למא ראהם הדא עסכר אללה וסמא דלך אלמוצע דא אלעסכרין: 4 תם בעת יעקוב ברסל בין ידיה אלי עשו אכיה אלי בלד אלשראה בלד אדום: 5 ואוצאהם קאילא כדא קולו לסידי לעשו כדא קאל עבדך יעקוב מע לבן סכנת פתאכרת אלי אלאן: 6 וצאר לי בקר וחמיר וגנם ועביד ואמא ובעתת אכבר סידי לאגד חטא ענדך: 7 פרגע אלרסל אלי יעקוב קאילין צרנא אלי אכיך עשו פאדא בה מאין תלקאך ומעה ארבע מאיה רגל: 8 פכאף יעקוב גדא וצאק בה אלאמר פקסם אלקום אלדין מעה ואלגנם ואלבקר ואלגמאל עלי עסכרין: 9 קאל אן גא עשו אלי אלעסכר אלואחד פאהלכה כאן אלעסכר אלבאקי פליתא: 10 תם קאל יעקוב יא אלאה גדי אברהים ואלאה אבי אסחק אללה אלדי קאל לי ארגע אלי בלדך ואלי מולדך ואחסן אליך: 11 אנא אקל מן אסתחקאק גמיע אלפצל ואלאחסאן אלדי צנעתה מע עבדך לאני בעצאי עברת הדא אלארדן ואלאן פקד

---

[1]) „ויקרא את האבן" ובכ"י י' חסרות אלו המלות.

[2]) עיין ראב"ע.

[3]) ר"ל אחר שנסתר איש מרעהו יצף ה' שלא תענה. ראב"ע: אמר הגאון פירושו אם לא תשכב עם נשיך ובודאי ראה זאת בבאור הגאון. וע' יומא ע"ז ע"א.

[4]) „איש נכרי".

[5]) בכ"י י': זדות.

[6]) „הוא אלהי אבי שניהם", כלומר אלהי תרח.

צאר לי עסכראן[1]): 12 פכ̇לצני מן יד אכ̇י מן יד עשו פאנני אכ̇אפה כ̇ילא יאתי פיקתלני[2]) אלאם מע אלבנין קסאוה̈[3]): 13 ואנת קלת אני אחסן אליך ואציר נסלך כרמל אלבחר אלד̇י לא יחצא מן כת̇רה̈: 14 ת̇ם באת ת̇ם תלך אללילה̈ ועזל ממא ג̇א בה מעה הדיה̈ לעשו אכ̇יה: 15 מאיתי ענז עשרין תיסא ומאיתי רכ̇לה̈ עשרין כבשא: 16 ת̇לת̇ין נאקה̈ מרצ̇עה̈ מע אולאדהא ארבעין בקרה̈ עשרה̈ ת̇יראן עשרין אתאנא עשרה̈ ג̇חאש: 17 ואעטי ד̇לך ביד עבידה קטיעא קטיעא עלי חדה̈ וקאל להם תקד̇מוני וצ̇ירו פרג̇ה̈ בין קטיע וקטיע: 18 ואמר אלאול קאילא אן פאג̇אך עשו אכ̇י וסאלך קאילא למן אנת ואלי אין תמצ̇י ולמן הד̇א אלד̇י בין ידיך: 19 פקל לעבדך ליעקוב הי הדיה̈ מבעות̇ה̈ לסידי עשו והוד̇א הו איצ̇א וראנא: 20 ואמר אלת̇אני ואיצ̇א אלת̇אלת̇ ואיצ̇א סאיר אלמאצ̇יין מע אלקטוע קאילא מת̇ל הד̇א אלקול תקולון לעשו אד̇א ואפיתמוה: 21 וקולו איצ̇א הוד̇א עבדך יעקוב וראנא לאנה קאל אתרצ̇אה אולא באלהדיה̈ אלמתקדמה̈ בין ידי ובעד ד̇לך אנט̇ר אלי וג̇הה לעלה ישפעני: 22 פתקד̇מת אלהדיה̈ בין ידיה ובאת הו תלך אללילה̈ פי אלעסכר: 23 וקאם תלך אללילה̈ פאכ̇ד̇ זוג̇תיה ואמתיה ואחד עשר אבנא לה פעבר מעבר[4]) יבק: 24 ת̇ם אכ̇ד̇הם פעבר בהם אלואדי ועבר בג̇מיע מא לה: 25 ובקי יעקוב פי ד̇לך אלג̇אנב[5]) וחדה פצארעה אלמלאך[6]) אלי מטלע אלפג̇ר: 26 פלמא ראי אנה לם יטקה דנא מן חק̇ ורכה פזאל חק ורך יעקוב פי מצארעתה מעה: 27 ולמא טלע אלפג̇ר[7]) קאל לה אטלקני קאל לא אטלקך דון אן תבארכני: 28 קאל לה מה אסמך קאל יעקוב: 29 קאל לא יסמי אסמך אבדא יעקוב פקט[8]) אלא אסראיל לאנך תראסת[9]) ענד אללה וענד אלנאס וטקת ד̇לך: 30 ת̇ם סאלה יעקוב פקאל לה אכ̇ברני אסמך קאל ומא סואלך ען אסמי ולמא בארכה ת̇ם: 31 סמי[10]) יעקוב אלמוצ̇ע

---

1) בק׳: צארת לי אסכרין ר״ל המקל נהיה לי לשתי מחנות.

2) פ׳: פיקתל כן מעי כן אלאמהאת = ויכה את אשר עמי מן האמות.

3) „באכזריות״.

4) פ׳: גיזה.

5) „בעבר הזה״.

6) בכ״י י׳: רג̇ל, עיין בלקוטים.

7) „וכאשר עלה השחר״.

8) „בלבד״ ר״ל שיקרא יעקב וישראל ועיין למטה שמות ו׳, ג׳. ורבנו בחיי מביא הפירוש הזה בשם רבינו חננאל.

9) עיין תרגום אונקלוס.

10) „ואחרי אשר ברך אותו שם קרא״ וגו׳.

פניאל קאילא אני ראית מלאך אללה מואגהה ותכלצת נפסי: 32 פלמא עבר פניאל אשרקת לה אלשמס וכאן[1] יטלע מן ורכה: 33 ולדלך לא יאכלו בנו אסראיל ערק אלנסא אלדי מע חק אלורך אלי הדא אליום למא דנא מן חק ורך יעקוב בערק אלנסא:

## לג

1 תם רפע יעקוב עיניה פנטר פאדא בעשו מקבל ומעה ארבע מאיה רגל פפרק אלאולאד עלי לאה ועלי רחל ועלי אלאמתין: 2 וציר אלאמתין ואולאדהמא אולא תם לאה ואולאדהא בעדהם תם רחל ויוסף בעדהם: 3 והו תקדמהם פסגד עלי אלארץ סבע מראת אלי אן דנא מן אכיה: 4 פחאצר עשו תלקאה פעאנקה ואנכב עלי ענקה פקבלה ובכיא: 5 פרפע עיניה פנטר אלנסא ואלאולאד פקאל מן הולא מנך קאל אולאדי אלדין רזקהם אללה לעבדך: 6 פתקדמתא אלאמתאן ואולאדהמא וסגדו: 7 תם תקדם לאה ואולאדהא פסגדו ובעד דלך תקדם יוסף ורחל פסגדא: 8 תם קאל למא[2] לך גמיע אלעסכר אלדי פאגיתה קאל לאגד חטא ענד סידי: 9 קאל עשו מוגוד לי אכתר מן דלך[3] יא אכי יכן לך מא לך: 10 קאל יעקוב לא יא סידי אן וגדת חטא ענדך אקבל הדיתי מן ידי פאני קד ראית וגהך כנטר וגה אלאשראף[4] פארץ עלי: 11 ואקבל ברכתי אלתי גבת לך פאן אללה קד ראפני ומוגוד לי אכתר מן דלך[5] פאלח עליה חתי קבלהא: 12 תם קאל נרחל ונמץ ואסיר מעך: 13 קאל לה סידי יעלם אן אלאולאד רכצה ואלגנם ואלבקר מרצעאת ענדי פאן כדדתהא יומא ואחדא תמאות כתיר מנהא[6]: 14 יתקדם סידי בין ידי עבדה ואנא אסוקהם רוידא לאגל אלמלך[7] אלדי מעי ומן אגל אלאולאד אלי אן אגי אלי סידי אלי אלשראה: 15 קאל עשו אכלף מעך מן אלקום אלדי מעי קאל למא דא וגדת חטא ענד סידי: 16 פרגע עשו פי דלך אליום אלי טריקה אלי אלשראה: 17 ורחל יעקוב אלי סכות פבנא לה ביתא ולמאשיתה צנע ערשא ולדלך אסמי אלמוצע סכות: 18 תם דכל יעקוב

---

[1] בכ״י י׳ ובפ׳ נוסף פה: אלי וקתה דאך = עד היום ההוא.

[2] תרגם מי כמו למה.

[3] „רב מזה״.

[4] ת״א: אפי רברביא.

[5] תרגם פה מלת כל כמו מלת רב בפסוק ט׳.

[6] „אם אכביד עליהם יום אחד רובם יהיו כמתים״.

[7] „בגלל המקנה״.

סאלמא אלי קריה נאבלס אלתי פי בלד כנעאן פי מגיה מן פדן ארם
פנזל קבאלה אלקריה: 19 פאבתאע חדיקה אלציעה אלתי צרב תם
כבאה מן ידי בני חמור אבי שכם במאיה נעגה[1]: 20 ונצב תם מדבחא
ודעא אמאמה באסם אלטאיק אלאה אסראיל[2]:

# לד

1 תם כרגת דינה אבנה לאה אלתי ולדתהא ליעקוב לתנטר אלי
בנאת אהל אלבלאד: 2 פראהא שכם בן חמור אלחוי שריף אלבלד
פאכדהא וצאגעהא ואתאהא: 3 ותעלקת נפסה בדינה בנת יעקוב
ואחבהא וראאהא: 4 וקאל שכם לחמור אביה כדהא לי זוגה:
5 וסמע יעקוב אנה קד נגס דינה בנתה וכאן בנוה מע מאשיתה פי
אלצחרא פאמסך יעקוב אלי מגיהם: 6 תם כרג חמור אבו שכם אלי
יעקוב ליכלמה פי דלך: 7 ובנו יעקוב גאו מן אלצחרא כמא סמעו
פאגתם אלקום ואשתד עליהם גדא לאנה קד צנע כסאסה באסראיל
אד צאגע בנת יעקוב וכדאך לא יצנע: 8 פכלמהם חמור קאילא שכם
אבני קד שגפת נפסה באבנתכם פאעטוהא לה זוגה: 9 וצאהרונא
אעטונא בנאתכם וכדו בנאתנא: 10 ואקימו מענא הודא אלבלד בין
ידיכם אגלסו ואתגרו פיה וחוזוה: 11 וקאל שכם איצא לאביהא
ולאכותהא אגד חטא ענדכם ומא תקולון לי אעטיכם: 12 כתרו עלי
גדא מן אלמהר ואלאעטא אעטיכם כמא תקולון לי ואעטוני אלגאריה
זוגה: 13 פאגאבוהמא בנו יעקוב במכר קאילין כמא נגס דינה אכתהם:
14 וקאלו להמא לא נטיק אן נצנע הדא אלאמר אן נעטי אכתנא לרגל
לה קלפה לאנה עאר עלינא: 15 לכנא בכלה נטאבקכם[3] אן צרתם
מתלנא ואכתתן מנכם כל רגל: 16 נעטיכם בנאתנא ותזוגנא בנאתכם
ואקמנא ענדכם וצרנא אמה ואחדה: 17 ואן לם תקבלו מנא אן
תכתתנו אכדנא אכתנא ומצינא: 18 וחסן כלאמהם ענד חמור ושכם
אבנה: 19 ולם יוכר אלגלאם אן יצנע דלך לאנה מריד אבנה
יעקוב והו אכרם מן גמיע בית אביה: 20 פלמא דכל חמור ושכם אבנה
אלי קריתהמא כאטבא אהלהא קאילין: 21 האולי אלקום מסאלמון
לנא אן יגלסו פי אלבלד ויתגרון פיה והודא הו ואסע אלאמאכן[4] בין
ידיהם ואן נתזוג אבנאתהם ונזוגהם בנאתנא: 22 לכן בכלה יטאבקונא

---

[1] „במאה מלאים" וכן ת"א.

[2] „ויקרא לפני המזבח בשם אל אלהי ישראל", הביא הראב"ע בשם הגאון שקרא אל השם.

[3] פ': טואתיכם.

[4] ר"ל והארץ יש לו הרבה מקומות, עיין ראב"ע.

אלקום עלי אן יקימו מענא ונציר אמה ואחדה באן נכתתן כל רגל
כמא הם מכתנון: 23 ומואשיהם[1]) ובהאימהם וסאיר מלכהם אנמא הי
לנא עדא אן נטאבקהם עלי הדא ויקימון מענא: 24 פקבל מן חמור
ומן שכם אבנה כל מן כרג מן באב קריתה פאכתתן כל רגל מנהם:
25 פלמא כאן פי אליום אלתאלת והם ואגעון אכו שמעון ולוי אכוא
דינה כל רגל סיפה פדכלא עליהם והם מטמאנון פקתלא כל דכר:
26 וחמור ושכם אבנה קתלהמא בחד אלסיף ואכדא דינה מן בית שכם
וכרגא: 27 ובנו יעקוב דכלו עלי אלצרעי וגנמו מא פי אלקריה כמא
נגסו אכתהם: 28 גנמהם ובקרהם וחמירהם ומא פי אלקריה ומא פי
אלציאע אכדוה: 29 וגמיע אתאתהא ואטפאלהם ונסאיהם סבוהא
וגנמוהא וסאיר מא פי אלמנאזל: 30 פקאל יעקוב לשמעון ולוי קד
פצחתמאני ואפסדתמא האלי מע אהל אלבלד ואלכנעאניין ואלפריזיין
ואנא פי רהט די אחצא פיגתמעון עלי ויקתלוני פאנפד אנא ואלי:
31 קאלא אכזאניה יצנע אכתנא:

# לה

1 תם קאל אללה ליעקוב קם פאצעד אלי בית אל וקם תם ואצנע
תם מדבחא ללטאיק אלמתגלי לך פי הרבך מן ידי עשו אכיך: 2 פקאל
יעקוב לאלה ולמן מעה אנזעו מעבודאת אלגרבא אלתי פי מא בינכם
ותטהרו ואבדלו תיאבכם: 3 ונקום ונצעד אלי בית אל ונצנע תם
מדבחא ללטאיק אלמגיבני פי יום שדתי ובאן מעי פי אלטריק אלדי
סלכתה: 4 פאעטו יעקוב גמיע מעבודאת אלגרבא אלתי באנת מעהם
ואלאשנפה אלתי פי אדאנהם פדפנהא יעקוב תחת אלבטמה אלתי
ענד[2]) נאבלם: 5 תם רחלו פכאן רעד אללה עלי אהל אלקרי[3]) אלתי
חואליהם ולם יכלבו ורא בני יעקוב: 6 התי גא[4]) יעקוב אלי לוז אלתי
פי בלד כנעאן הי בית אל הו ואלקום אלדי מעה: 7 ובנא תם מדבחא
ודעי פי אלמוצע בית אל אלי אלטאיק[5]) לאן תם תגלא לה אללה פי
הרבה מן בין ידי אכיה: 8 תם מאתת דבורה דאיה רבקה פדפנת
אספל מן בית אל תחת אלמרג פסמאה מרג אלבבא: 9 תם תגלי
אללה ליעקוב איצא פי מגייה מן פדן ארם פבארכה: 10 וקאל לה אסמך

[1]) בכ״י י׳: סרחהם מואשיהם = רכושם ומקניהם.
[2]) בכ״י י׳ ובפ׳: בחצרה.
[3]) „יושבי הערים״.
[4]) „עד אשר בא״.
[5]) „ויקרא במקום (והוא) בית אל אל האל״.

יעקוב לא יסמי אבדא יעקוב פקט[1] אלא אסראיל פסמאה איצא אסראיל: 11 תם קאל אללה לה אנא אלטאיק אלכאפי אנם ואכתר אמה מן בעד גוק אלאמם תכון מנך[2] ומלוך מן צלבך יכרגון: 12 ואלבלד אלדי אעטיתה לאברהים ואסחק לך אעטיה ולנסלך מן בעדך: 13 תם ארתפע ענה נור אללה פי אלמוצע אלדי כאטבה: 14 פנצב יעקוב נצבה פי אלמוצע אלדי כאטבה אללה נצבה חגארה ורש עליהא מזאגא וצב עליהא דהנא: 15 וסמא יעקוב דלך אלמוצע אלדי כאטבה אללה תם בית אל: 16 תם רחלו מן בית אל ובקי להם מיל[3]) מן אלטריק לידכלו אלי אפרת פולדת רחל וצעב ולאדהא: 17 פלמא צעב ולאדהא קאלת להא אלקאבלה לא תכאפי פאן הדא לך אבן: 18 פענד כרוג נפסהא והי מיתה אסמתה אבן תרחי ואבוה אסמאה בנימין: 19 תם מאתת רחל ודפנת פי טריק אפרת הי בית לחם: 20 ונצב יעקוב דכה עלי קברהא הי תסמי נצבה קבר רחל אלי אליום: 21 תם רחל אסראיל ומד כבאה מן הנאך מן מגדל עדר: 22 פלמא סכן דלך אלבלד מצי ראובן פצאגע בלהה אמה אביה פסמע אסראיל פצארו בנו יעקוב בבנימין[4]) אתני עשר: 23 בנו לאה בכר יעקוב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון: 24 בנו רחל יוסף ובנימין: 25 ובנו בלהה אמה רחל דן ונפתלי: 26 ובנו זלפה אמה לאה גד ואשר האולי בנו יעקוב אלדין ולדו לה פי פדן ארם: 27 תם גא יעקוב אלי אסחק אביה ממרא קריה ארבע הי חברא אלתי סכן פיהא אברהים ואסחק: 28 פכאן עמר אסחק מאיה סנה ותמאנין סנה: 29 תם תופי אסחק ומאת ואנצם אלי קומה שיך קד שבע מן אלעמר ודפנה עשו ויעקוב אבנאה:

## לו

1 והדא שרח תאליד עשו הו אדום: 2 עשו קד תזוג בנסא מן בנאת כנעאן עדה אבנה אילון אלחתי ואהליבמה בנת ענה אבנה צבעון אלחוי: 3 ובשמת אבנה אסמאעיל אכת נביות: 4 פולדת עדה לעשו אליפז ובשמת ולדת רעואל: 5 ואהליבמה ולדת יעוש ויעלם וקרח האולי בנו עשו אלדין ולדו פי בלד כנעאן: 6 תם אכד עשו נסאה ובניה ובנאתה וכל נפס מן אלה ומאשיתה וסאיר בהאימה וסאיר

[1]) עיין למעלה צד 51 הערה 8.

[2]) „גוי יצא ממך אחרי קהל הגוים", מוסב על בנימין שנולד אחרי יהר השבטים׳ עיין ב"ר פ׳ פ"ב.

[3]) עי׳ תשובות דונש סימן 93 ושפת יתר סימן 79 שכתבו בשם הגאון כי כ"ף מלת „כברת" הוא כ׳ הדמיון ולפי זה צ"ל „כמיל" במקום „מיל" ועיין ראב"ע

[4]) „ע"י בנימין".

מלבה אלדׄי מלך פי בלד כנעאן פמצׄי אלי בלד גירה[1] מן קבל יעקוב אכׄיה: 7 לאן סרחהם כאן אכׄתׄר מן אן יקימא גׄמיעא ולם יטק בלד סכנאהמא אן יחמלהמא מן קבל מואשיהמא: 8 פסכן עשו אלדׄי הו אלאחמרׄ פי גׄבל שעיר: 9 והדׄא שרח תואליד עשו אבו אלאחמריין פי גׄבל שעיר: 10 הדׄה אסמא בני עשו אליפז אבן עדה זוגׄתה ורעואל אבן בשמת זוגׄתה: 11 וכאן בנו אליפז תמן אומר צפו וגעתם וקנז: 12 וכאן תמנע אמהׄ לאליפז בן עשו פולדת לה עמלק האולי בנו עדה זוגׄהׄ עשו: 13 והאולי בנו רעואל נחת וזרח שמה ומזה האולי כאנו בנו בשמת זוגׄהׄ עשו: 14 והאולי כאנו בנו אהליבמה אבנהׄ ענה אבנהׄ צבעון זוגׄהׄ עשו וולדת לה יעוש ויעלם וקרח: 15 והאולי צנאדיד בני עשו בנו אליפז בכרה תימן צנדיד ואומר צנדיד וצפו צנדיד וקנז צנדיד: 16 וקרח צנדיד וגעתם צנדיד ועמלק צנדיד האולי צנאדיד אליפז פי בלד אדום האולי בנו עדה: 17 והאולי צנאדיד רעואל בן עשו נחת צנדיד וזרח צנדיד ושמה צנדיד ומזה צנדיד האולי צנאדיד רעואל פי בלד אדום והם בנו בשמת זוגׄהׄ עשו: 18 והאולי בנו אהליבמה זוגׄהׄ עשו יעיש צנדיד ויעלם צנדיד וקרח צנדיד האולא צנאדיד אהליבמה אבנהׄ ענה זוגׄהׄ עשו: 19 האולי אלכׄמסהׄ בנו עשו והאולי אלאכׄר צנאדידהם[2] והם אלאחמריון: 20 והאולי בנו שעיר אלחוריין סכׄאן אלבלד לוטן ושובל וצבעון וענה: 21 ודישון ועצר ודישן האולי צנאדיד אלחוריין בני שעיר פי בלד אדום: 22 וכאנו בנו לוטן חרי והימם ואכׄתה תמנע: 23 והאולי בנו שובל אלון ומנחת ועיבל שפו ואונם: 24 והאולי בנו צבעון ואיה וענה הו ענה אלדׄי רכב אלבגאל[3] פי אלברׄ חין כאן ירעא חמיר צבעון אביה: 25 האולי בנו ענה דישן ואהליבמה אבנהׄ ענה: 26 האולי בנו דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן: 27 האולי בנו אצר בלהן וזעון ועקן: 28 האולי בנו דישן עוץ וארן: 29 והאולי צנאדיד אלחוריין לוטן צנדיד שובל צנדיד צבעון צנדיד ענה צנדיד: 30 ודישון צנדיד ואצר צנדיד ודישן צנדיד האולי צנאדיד אלחוריין פי בלד שעיר: 31 והאולי אלמלוך אלדׄין מלכו פי בלד אדום קבל אן ימלך מלך לבני אסראיל: 32 ומלך באדום בלע בן בעור ואסם קריתה דנהבה: 33 תׄם מאת בלע ומלך בדלה יובב אבן זרח מן בצרה: 34 תׄם מאת יובב ומלך בעדה חושם מן ארץׄ אלימן: 35 תׄם מאת חושם ומלך בעדה הדד בן בדד אלצׄארב אלמדיניין פי צׄיעהׄ

[1]) „אל ארץ אחרת“ וכן ת״א.

[2]) „אלה חמשת בני עשו ואלה האחרים אלופיהם“.

[3]) ראב״ע: ויאמר הגאון שהם פרדים ופי׳ מצא הרכיב.

אלמאבין ואסם קריתה עוית: 36 תֿם מאת הדד ומלך בעדה שמלה
מן משרקה: 37 תֿם מאת שמלה ומלך בעדה שאול מן רחבת אלואדי[1]:
38 תֿם מאת שאול ומלך בעדה בעל חנן בן עכבור: 39 תֿם מאת בעל
חנן בן עכבר ומלך בעדה הדר ואסם קריתה פעו ואסם זוגֿתה מהיטבאל
אבנה מטרד אבנה סאבך אלדֿהב[2]: 40 האולי אסמא צנאדיד עשו
לעשאירהם פי מואצֿעהם באסמאיהם תמנע צנדיד ועלוה צנדיד ויתת
צנדיד: 41 ואהליבמה צנדיד ואלה צנדיד ופינן צנדיד: 42 קנז צנדיד
ותימן צנדיד ומבצר צנדיד: 43 ומגדיאל צנדיד ועירם צנדיד האולי
צנאדיד אלאחמריין פי מסאכנהם פי בלד חוזהם הו עשו אבו אלאחמריין:

# לז

1 וסכן יעקוב פי בלד סכנא אביה פי בלד כנעאן: 2 והדֿא שרח
תאליד יעקוב למא כאן יוסף אבן סבע עשרה סנה וכאן ירעי מע
אכֿותה אלגֿנם וכאן נאשיא מע בני בלהה[3] ומע בני זלפה נסוה אביה
אתי יוסף בשנאעה רדיה[4] ענהם אלי אביהם: 3 וכאן אסראיל יחב
יוסף אכתֿר מן גֿמיע בניה לאנה אבן שיכֿוכֿה לה פצנע לה תוניה[5]
דיבאגֿ: 4 ולמא ראו אכֿותה אן אבאהם יחבה אכתֿר מן גֿמיעהם
שנוה ולם יטיקו אן יסלמו עליה[6]: 5 תֿם אן יוסף ראי רויא פאכֿבר
אכֿותה בהא פאזדאדו איצֿא שנאה לה: 6 אד̇ קאל להם[7] אסמעו אלאן
הדֿה אלרויא אלתי ראיתהא: 7 כאנא נגֿרז גֿרזא פי אלצחרא וכאן
גֿרזתי וקפת תֿם אנתצבת וכאן גֿרזכם תחיט בהא ותסגֿד להא:
8 וקאלו לה אכֿותה אמלכא תמלך עלינא או סלטאנא תתסלט עלינא
ואזדאדו איצֿא שנאה לה עלי אחלאמה ועלי כלאמה: 9 וראי איצֿא
רויא אכֿרי פקצהא עלי אכֿותה פקאל הודֿא ראית רויא וכאן אלשמס
ואלקמר ואחד עשר כוכב תסגֿד לי: 10 פקץ עלי אביה ועלי אכֿותה
פזגֿר בה אבוה וקאל לה מא הדֿה אלרויא אלתי ראיתהא הל נגֿי אנא
ואמך ואכֿותך פנסגֿד לך עלי אלארץ: 11 וחסדה אכֿותה ואבוה חפטֿ
כלאמה: 12 תֿם מצֿו אכֿותה לירעו גֿנם אביהם פי נאבלס: 13 פקאל
אסראיל ליוסף הודֿא אכֿותך ירעון פי נאבלס תעאל אבעתֿ בך אליהם

[1]) פי: אלפראת.
[2]) ראב״ע: והגאון אמר צורף זהב. ובכ״י י׳ כמשמעו: מא אלדֿהב.
[3]) „הוא גדל עם בני בלהה״.
[4]) ר״ל מעשיהם הרעים.
[5]) בפי: בכל הפרשה גבה.
[6]) „לשאול בשלומו״.
[7]) „מפני שאמר להם״.

קאל לה נעם: 14 קאל אמץ׳ אעלם סלאמה אכותך וסלאמה אלגנם ורד׳ עלי אלג׳ואב פבעת׳ בה מן עמק חברא פאתי נאבלס: 15 פוג׳דה רג׳ל צ׳אלא פי אלצחרא פסאלה מא תטלב: 16 קאל אנא אכותי אטלב אכברני אלאן אין הם ירעון: 17 קאל אלרג׳ל קד רחלו מן הנא וסמעתהם יקולון נמצ׳י אלי דתן פמצ׳י יוסף ורא אכותה פוג׳דהם בדתן: 18 פראוה מן בעיד וקבל אן יקרב אליהם אגתאלוה ליקתלוה: 19 פקאלו בעצ׳הם לבעץ׳ הודא צאחב תלך אלאחלאם[1]) קד גא: 20 אלאן פתעאלו נקתלה ונטרחה פי אחד אלאבאר ונקול וחש רדי אכלה חתי נריה[2]) מא יכון מן אחלאמה: 21 פסמעהם ראובן וטלב אן יכ׳לצה[3]) מן אידיהם וקאל לא נקתל נפסא: 22 ת׳ם קאל להם ראובן לא תספכו דמא אטרחוה פי הדׄא אלביר אלד׳י פי אלבר ולא תמד׳ו ידכם אליה לקבל אן יכ׳לצה מן ידיהם לירדה אלי אביה: 23 פלמא גא יוסף אלי אכותה סלכוה תוניתה תוניה אלדיבאג׳ אלתי עליה: 24 פאכ׳דוה וטרחוה פי אלג׳ב וכאן אלג׳ב פארגא ליס פיה מא: 25 ת׳ם גלסו ואכלו טעאמא פרפעו עיונהם פנט׳רו פאד׳א בקאפלה אעראב גאיה מן אלג׳רש וג׳מאלהם מחמלה כ׳רנובא ותריאקא[4]) ושאהבלוט[5]) מארין ליחדרו ד׳לך אלי מצר: 26 פקאל יהודה לאכותה מא אלנפע[6]) אן נקתל אכאנא ונגטי דמה: 27 תעאלו נביעה ללאעראב וידנא לא תבטש פיה לאנה אכונא בלחמנא פקבלו מנה אכותה: 28 פלמא גאזו אלרג׳אל אלמדיניון אלתג׳אר ג׳דבו יוסף ואצעדוה מן אלג׳ב ובאעוה להם בעשרין דרהמא ואתו בה אלי מצר: 29 ת׳ם רג׳ע ראובן אלי אלג׳ב ואד׳א ליס פיה יוסף פכ׳רק ת׳יאבה: 30 ורג׳ע אלי אכותה וקאל אלגלאם ליס הו פאנא אלי אין אמצ׳י: 31 ת׳ם אכ׳ד׳ו תוניה יוסף פד׳בחו עתודא מן אלמאעז וגמסוהא פי דמה: 32 ובעת׳ו בהא מע מן אתא בהא אלי אביהם[7]) וקאלו הד׳ה וג׳דנא את׳בתהא אלאן הל הי תוניה אבנך אם לא: 33 פאת׳בתהא וקאל הי תוניה אבני וחש רדי אכלה פריסה אפתרס יוסף: 34 פכ׳רק יעקוב ת׳יאבה ושד׳ מסחא פי חקויה וחזן עלי אבנה איאמא כת׳ירה: 35 וקאם ג׳מיע בניה ובנאתה

[1]) „בעל החלומות האלה”.

[2]) „נראהו” מבנין הפעיל.

[3]) „ויבקש להצילו”.

[4]) ראב״ע: הגאון פי׳ אותו כי הוא הנעשה משבעים וחמשה עקרים

[5]) ראב״ע: אמר הגאון שהוא הפרי הנקרא כן בלשון ישמעאל בתוספת בי״ת ועיין בשרשים לאבן גנאח ש׳ לוט.

[6]) „תועלת” ובכ״י י׳ ובפ׳: אלטמע = רֶוח. ועי׳ ראב״ע.

[7]) „וישלחוה עם איש אשר הביא אותה אל אביהם”, עי׳ רמב״ן.

ליעזוה פאבא אן יתעזי וקאל בל אנזל אלי אלתרא ואנא חזין עלי
אבני[1]) תם בכא עליה גדא: 36 ואלמדיניון באעוה פי מצר לפוטיפר
כאדם פרעון רייס אלסיאפין:

# לח

1 וכאן פי דלך אלוקת איצא הבט יהודה ען אכותה פמאל אלי
רגל עדלמי אסמה חירה: 2 תם ראי יהודה בנת רגל תאגר[2]) אסמה
שוע פתזוגהא ודכל אליהא: 3 פחמלת וולדת אבנא ואסמתה ער:
4 וחמלת איצא וולדת אבנא ואסמתה אונן: 5 ועאודת וולדת אבנא
ואסמתה שלה וכאן יהודה פי כזיב חין ולדתה: 6 תם אתכד יהודה
זוגה לער בכרה אסמהא תמר: 7 וכאן ער בכר יהודה רדיא ענד אללה
פאהלכה: 8 פקאל יהודה לאונן אדכל אלי זוגה אכיך ואבתן בהא[3])
ואקם נסלא לאכיך: 9 פעלם אונן אנה ליס אליה ינסב אלנסל פכאן
אדא דכל אלי זוגה אכיה אפסד סבילה עלי אלארץ[4]) לילא יגעל נסלא
לאכיה: 10 פסא ענד אללה מא פעל ואהלכה איצא: 11 פקאל יהודה
לתמר כנתה אגלסי ארמלה פי בית אביך אלי אן יכבר שלה אבני
לאנה קאל כילא ימות הו איצא כאכותה פמצת וגלסת פי בית אביהא:
12 תם טאלת אלמדה ומאתת אבנה שוע זוגה יהודה ותעזי בעדהא
יהודה וצעד אלי גאזי גנמה הו וחירה צאחבה אלעדלמי אלי תמנת:
13 פאכברת תמר וקיל להא הודא חמיך צאעד אלי תמנת ליגז גנמה:
14 פנזעת תיאב חזנהא ענהא ותגטת באלכמאר ותנקבת בה וגלסת פי
מנטרה[5]) עלי טריק תמנת למא ראת אן קד כבר שלה והי לם תעט
לה לתכון לה זוגה: 15 פראהא יהודה וחסבהא ממתעה[6]) לאנהא
כאנת תגטי וגההא: 16 פמאל אליהא ען אלטריק וקאל אן שית[7])
אדכל אליך לאנה לם יעלם אנהא כנתה קאלת מא תעטיני חתי תדכל
אלי: 17 קאל אנא אבעת בגדי מן אלגנם קאלת אעטני רהנא אלי אן

[1]) „ארד שאולה ואני אבל על בני.‟
[2]) ת״א: תגרא ובכ״י י׳ ובפ׳: כנעאני ושני הפירושים האלה הביא הראב״ע.
[3]) „ובעול אותה‟.
[4]) „השחית דרכו על הארץ‟ וכן ת״א: ומחבל ארחה על א״עא. בכ״י ובפ׳: אפסד דלך עלי אלארץ‟ = השחית זה (הזרע) על הארץ.
[5]) מבחר: במקום שכל עובר יביט אליה.
[6]) וכן העתיק הגאון מלת קדשה למטה וכן בדברים כ״ג י״ט, ורצה לאמר כי לא חשבה יהודה לזונה ממש כי אם לקדשה.
[7]) „אם תרצי‟.

תבעתׄה: 18 קאל מא אלרהן אלדׄי אעטיך קאלת כׄאתמך ומפתולך
ועצאך אלתי פי ידך ואעטאהא דׄלך ודכׄל אליהא וחמלת מנה: 19 תׄם
קאמת ומצׄת פנזעת כׄמארהא ענהא ולבסת תׄיאב חזנהא: 20 ובעתׄ
יהודה באלגדי מע צאחבה אלעדלמי ליפתך[1] אלרהן מן יד אלמראהׄ
פלם יגׄדהא: 21 פסאל אהל מוצׄעהא וקאל להם אין אלממתעהׄ אהי[2]
פי אלמנטׄרהׄ עלי אלטריק קאלו מא כאנת קט ההנא ממתעהׄ: 22 פרגׄע
אלי יהודה וקאל לם אגׄדהא ואיצׄא אהל אלמוצׄע קאלו מא כאנת ההנא
קט ממתעהׄ: 23 וקאל יהודה תאכׄד דׄלך[3] כילא נכון אזרא קד ארסלת
גׄדיא מן אלמאעז ואנת לם תגׄדהא: 24 פלמא מצׄת תׄלתׄהׄ אשהר אכׄבר
יהודה וקיל לה זנת תמר כנתך והא הי חאמל מן אלזנא קאל יהודה
אכׄרגׄוהא פתחרק: 25 בינאהא תכׄרגׄ פבעתׄת לחמיהא וקאלת מן
אלרגׄל אלדׄי לה הדׄה אלאעלאק[4] מנה אנא חאמל תׄם קאלת אתׄבת
למן הדׄא אלכׄאתם ואלמפתולהׄ ואלעצא: 26 פאתׄבת יהודה וקאל
קד צדקת דׄלך מני[5] ולדׄלך[6] לם אזוגׄהא בשלה אבני ולם יעד איצׄא
אן יואקעהא: 27 ולמא כאן פי וקת ולאדהא פאדׄא בתומין פי בטנהא:
28 פלמא ולדת אכׄרגׄ אחדהמא ידה[7] פאכׄדׄת אלקאבלהׄ קרמזא
פעקדתה עלי ידה וקאלת הדׄא כׄרגׄ אולא: 29 פלמא רד ידה כׄרגׄ אכׄוה
פקאלת מא אחסן נמוך יא נאמי[8] ואסמתה[9] פרץ: 30 ובעד דׄלך כׄרגׄ
אכׄוה אלדׄי עלי ידה אלקרמז ואסמתה זרח:

# לט

1 ויוסף הבט בה מצר פאשתראה פוטיפר כׄאדם פרעון ריים
אלסיאפין רגׄל מצרי מן יד אלאעראב אלדׄין אחדרוה אלי תׄם: 2 פכאן
אללה מע יוסף וכאן רגׄלא מנגׄחא ואקאם פי בית מולאה אלמצרי:
3 פלמא ראי מולאה אן אללה מעה וגׄמיע מא יעמלה אללה מנגׄחה פי
ידה: 4 וגׄד יוסף חטׄא ענדה פכׄדמה ווכׄלה עלי מנזלה וגׄמיע מא לה

[1]) מלשון פריון.

[2]) „האם היא“, בלשון שאלה.

[3]) בכ״י י׳ הוסיפו מלת מעוארא ואפשר שצ״ל מעואצא ר״ל יהיה לה מה שבידה תחת הגדי

[4]) „המחמדים האלה“.

[5]) „האמת עמה וזה ממני“ ר״ל המחמדים האלה או ההריון.

[6]) „ובשביל זה“ ר״ל כי לא נתתיה.

[7]) „הוציא אחד מהם את ידו“.

[8]) תרגם מה פרצת עליך פרץ מלשון ויפרוץ לרוב (ל׳ ל׳) וטעם הכתוב: מה יפית לפרוץ, אתה הפורץ. ואפשר שרמז אל דוד שיצא מפרץ עי׳ ב״ר פ׳ פ״ה. ולפי מה שהביא הראב״ע בשם הגאון תרגם מה פרצת מלשון פרץ גדר ועליך פרץ מלשון יפרוץ לרוב.

[9]) „ותקרא“ וכן בפסוק שאח״ז, כלומר המילדת, ולפ״ז צריך לפרש „ויקרא“ כמו ויקרא הקורא.

געלה פי ידה: 5 ולמא כאן מן חין ובלה עלי מנזלה וגמיע מא לה
בארך אללה פי בית אלמצרי בגרירה יוסף ובאנת ברכה אללה פי גמיע
מא לה פי אלמנאזל ואלציאע: 6 תרך גמיע מא לה ביד יוסף ולם
ימנע[1] ממא מעה שיא אלא אלטעאם אלדי יאכלה וכאן יוסף חסן
אלחליה ואלמנטר גמיעא: 7 ולמא כאן בעד הדה אלאמור מדת מראה
מולאה עינהא אלי יוסף וקאלת צאגעני: 8 פאבא וקאל להא הודא
מולאי לם ימנע מני[2]) במא פי אלמנזל וגמיע מא לה קד געלה פי ידי:
9 וליס הו פי הדא אלבית באכבר מני ולם יצד עני שיא אלא אנת
לאנך זוגתה פכיף אצנע הדה אלבליה[3]) אלעטימה ואלטא ללה[4]):
10 פלמא כלמתה יומא בעד יום ולם יקבל מנהא אן ינאם לצקהא[5])
אן יכון מעהא: 11 כאן פי בעץ אלאיאם דכל יוסף אלי אלבית ליצנע
צנאעה לה ולם יכן רגל מן אהל אלבית פיה: 12 פתעלקת בקמיצה
קאילה צאגעני פתרך קמיצה פי ידהא והרב וכרג אלי אלסוק: 13 פלמא
ראת אנה קד תרך קמיצה פי ידהא וכרג אלי אלסוק: 14 דעת באהל
ביתהא וקאלת להם אנטרו כיף גאנא ברגל עבראני ליתלעב בנא
אתא אלי ליצאגעני פנאדית בצות עאל: 15 פלמא סמעני קד רפעת
צותי פנאדית תרך קמיצה בידי והרב וכרג אלי אלסוק: 16 וודעת
קמיצה ענדהא אלי אן דכל מולאה אלי מנזלה: 17 פקאלת לה מתל
הדא אלקול אתאני אלעבד אלעבראני אלדי גיתנא בה ליתלעב בי:
18 פלמא רפעת צותי פנאדית תרך קמיצה פי ידי והרב אלי אלסוק:
19 פלמא סמע כלאמהא אלתי קאלת לה כדא צנע בי עבדך אשתד
גצבה עליה: 20 פאכדה ודעה פי אלסגן מוצע[6]) אסארי אלמלך מחבוסין
פאקאם תם פי אלסגן: 21 וכאן אללה מעה איצא[7]) ומיל אליה פצלה
ורזקה חטאא ענד רייס בית אלסגן: 22 חתי געל רייס בית אלסגן בידה
גמיע אלאסארי אלדין פי אלסגן וגמיע מא כאנו יצנעון תם הו כאן
ידברה[8]): 23 וליס רייס בית אלסגן ירא שיא מנכורא[9]) ממא אללה
מעה ומא יעמלה אללה מנגחה:

[1]) בכ״י י׳ ובפ׳: יפתקד = שם לבו.

[2]) בכ״י י׳ ובפ׳: יערף מעי.

[3]) כ״י י׳ ובפ׳: אלסיה.

[4]) פ׳: ואעצי אללה.

[5]) פ׳: בגאנבהא.

[6]) פ׳: אלדי פיה = אשר בו.

[7]) ר״ל גם במקום הזה.

[8]) ת״א: במימרה הוה מתעביד. וראב״ע: הוא היה פקיד עליהם.

[9]) מעשה עול וכן ת״א.

# מ

1 וכאן בעד הדה אלאמור אדנבא סאקי מלך מצר ואלכבאז
לסידהמא מלך מצר: 2 פסכט פרעון עלי כאדמיה רייס אלסקאה ורייס
אלכבאזין: 3 וגעלהמא פי אלחפט פי מנזל רייס אלסיאפין פי אלסגן
אלדי כאן יוסף מחבוסא פיה: 4 פוכל רייס אלסיאפין יוסף עליהמא
ליכדמהמא ואקאמא מדה פי אלחפט: 5 אלי אן ראיא גמיעא רויא כל
רגל עלי חדתה פי לילה ואחדה וכאן חלם כל ואחד חסב תפסירה
אלסאקי ואלכבאז אלדאן למלך מצר אלמאסוראן פי אלסגן: 6 פדכל
אליהמא יוסף באלגדאה וראי וגוההמא כאלחין: 7 פסאל כאדמי פרעון
אלדאן מעה פי חפט בית מולאה וקאל להמא מא באל וגוהכמא מתגירה
אליום: 8 קאלא לה ראינא רויא וליס להא מפסר קאל להמא יוסף אן
ללה אלתפאסיר קצוהא עלי: 9 פקץ רייס אלסקאה רויאה עלי יוסף וקאל
ראית כאן גפנא בין ידי: 10 ופי אלגפן תלאתה קצבאן והי כמא פרעת[1]
צעד[2] נוארהא ונצגת ענאקידהא יצארת ענבא: 11 וכאן כאס פרעון
פי ידי פאכדת אלענב ועצרתה פיה ונאולתה כאסה: 12 קאל לה יוסף
הדא תפסירה אלתלאתה קצבאן תלאתה איאם: 13 אלי תלאתה איאם
ידכרך[3] פרעון וירדך אלי מרתבתך ותנאולה כאסה כאלסירה אלאולי
אלתי כנת סאקיה: 14 אלאן אדכרני[4] מעך אדא גאד אמרך ואצנע אלי
פצלא ואדכרני אלי פרעון ואכרגני מן הדא אלבית: 15 לאני סרקת מן
בלד אלעבראניין וההנא איצא לם אצנע שיא אסתחקקת בסבבה[5] אן
יגעלוני פי אלחבס: 16 ולמא ראי רייס אלכבאזין אנה קד פסרהא לה
ללכיר קאל לה ראית אנא איצא כאן תלת סלאל חוארי[6] עלי ראסי:
17 ופי אלסלה אלעליא מן גמיע טעאם פרעון ממא יצנעה אלכבאז
וכאן אלטאיר יאכל מנהא פי אלסל פוק ראסי: 18 פאגאבה יוסף וקאל
הדא תפסירה אלתלת סלאל תלתה איאם: 19 אלי תלתה איאם ינזע
פרעון ראסך ען גסדך ויצלבך עלי כשבה פיאכל אלטאיר מן לחמך:
20 פלמא כאן פי אליום אלתאלת והו מתל יום ולד פיה פרעון[7] צנע

[1] „אחר שפרחו".
[2] ק׳: צאר.
[3] „יזכרך", וכן העתיק למטה בפסוק כ׳ וקרוב לזה ת"א.
[4] בכ"י י׳: אלא אן תדכרני.
[5] „דבר אשר בעבורו הייתי ראוי".
[6] ראב"ע: אמר הגאון שהוא לחם לבן כמו חורי יהודה.
[7] „כיום שנולד בו פרעה".

פיה מגלסא לגמיע קואדה פד̇כר רייס אלסקאה̈ ורייס אלכ̇באזין פי מא בינהם: 21 פאמר בר̇ד̇ רייס אלסקאה̈ עלי סקיה ונאולה כאסה: 22 וצלב רייס אלכ̇באזין כמא פסר להמא יוסף: 23 ת̇ם נסי רייס אלסקאה̈ יוסף ולם יד̇כרה[1]:

# מא

1 פלמא מצ̇ת סנתאן הולתאן[2] ראי פרעון כאנה ואקף עלי שאטי אלניל: 2 וכאן קד צעד מנה סבע בקראת חסנאת אלמנט̇ר וצ̇כ̇מאת אללחם ורעת פי אלקרט[3]: 3 וכאן סבע בקראת אכ̇ר קד צעדן וראהן מן אלניל קביחאת אלמנט̇ר ודקיקאת אללחם ווקפת אלי גאנבהן עלי שאטי אלניל: 4 ת̇ם אכלת אלבקראת אלקביחאת אלמנט̇ר אלרקיקאת אללחם אלסבע אלבקראת אלחסנאת אלצ̇כ̇מאת ת̇ם אסתיקט̇ פרעון: 5 ת̇ם נאם פראי ת̇אניה̈ כאן סבעה̈ סנבלאת קד נבתן פי קצבה̈ ואחדה̈ מלא גיאד: 6 וכאן סבע סנבלאת אכ̇ר דקאק משובה̈ בריח אלקבול קד נבתן וראהן: 7 ת̇ם בלעת אלסנבלאת אלדקאק אלסבע סנבלאת אלסמאן אלמלא ת̇ם אסתיקט̇ פרעון פאד̇א בה חלם: 8 פלמא כאנת אלגדאה̈ כרבת רוחה פבעת̇ פדעא בגמיע עלמא מצר וחכמאהא פקץ̇ עליהם רויאה פלם יכן מן פסרהא לה: 9 פתכלם רייס אלסקאה̈ אלי פרעון וקאל אני אד̇כר אליום כ̇טאי: 10 ד̇לך אן פרעון כאן קד סכ̇ט עלי עבדיה פגעלהמא פי חפט̇ בית רייס אלסיאפין אנא ורייס אלכ̇באזין: 11 פראינא חלמא פי לילה̈ ואחדה̈ אנא והו וכאנת רויא כל ואחד חסב תפסירה: 12 וכאן ת̇ם מענא גלאם עבראני עבדא לרייס אלסיאפין פקצצנאהא עליה ופסרהא לנא פסר לכל ואחד חסב רויאה: 13 פכמא פסר לנא כד̇אך כאן רדני אלמלך[4] עלי מרתבתי וצלב ד̇אך: 14 פבעת̇ פרעון פדעי ביוסף פהאצ̇רו בה מן אלחבס ותקצין[5] שערה ואבדל ת̇יאבה ודכ̇ל אלי פרעון: 15 וקאל פרעון ליוסף קד ראית רויא וליס להא מפסר וקד סמעת ענך אנך אד̇א סמעת אלרויא פסרתהא[6]: 16 אגאבה יוסף וקאל מן גיר עלמי[7] אללה יגיב פרעון באלסלאם: 17 ת̇ם כלמה וקאל לה ראית כאנני ואקף עלי שאטי אלניל: 18 וכאן קד צעדת מן

---

[1] „אחר זה שכח וכו׳ ולא זכרהו״.

[2] „שתי שנים תמימות״, עי׳ רשב״ם.

[3] מין עשב.

[4] „המלך״.

[5] בק: ואתקצין בכ״י ובפ: והרק וכן נמצא גם בק׳ בשאר המקומות.

[6] „כאשר תשמע חלום תפתרהו״ וזאת דעת ר׳ יהודה בב״ר פ׳ פ״ט.

[7] וכן תרגם אונקלוס בר מן הכמתי.

אלנ̇יל סבע בקראת צ̇מאת אללחם חסנאת אלחלי פרעת פי אלקרט:
19 וכאן סבע בקראת אכ̇ר קד צעדת וראהן עג̇אף קביחאת אלחלי
ג̇דא ודקיקאת אללחם לם אר מת̇להא פי ג̇מיע בלד מצר פי אלקבח:
20 פאכלת אלבקראת אלרקאק אלקביחה̈ אלסבע אלבקראת אלאואיל
אלצ̇מאת: 21 פדכ̇לת אלי אג̇ואפהא ולם יתבין אנהא קד דכ̇לת
ומנט̇רהא קביח כמא כאן אולא ת̇ם אסתיקט̇ת: 22 ת̇ם ראית כאן
סבע סנבלאת נבתת פי קצבה̈ ואחדה̈ מלא ג̇יאד: 23 וכאן סבע
סנבלאת צ̇אויאת רקאק משובה̈ בריח אלקבול קד נבתן וראהן:
24 פבלעת אלסנבלאת אלרקאק אלסבע סנבלאת אלג̇יאד וקלת ד̇לך
ללעלמא ולם יכ̇ברוני בשי: 25 אג̇אבה יוסף וקאל רויא פרעון ואחד אלד̇י
סיצנעה אללה אכ̇בר פרעון: 26 אלסבע אלבקראת אלג̇יאד ואלסבע
סנבלאת אלג̇יאד הי סבע סנין כ̇יר הד̇א חלם ואחד: 27 ואלסבע בקראת
אלרקאק אלקביחה̈ אלצאעדה̈ וראהן ואלסבע סנבלאת אלפארג̇ה̈
אלמשובה̈ בריח אלקבול תכון סבע סנין ג̇וע[1]): 28 הו אלקול אלד̇י
קלתה לפרעון אלד̇י סיצנעה אללה אראה לפרעון: 29 סתאתיכם סבע סנין
יכון שבע כת̇יר פי ג̇מיע בלד מצר: 30 ת̇ם תואפיכם סבע סנין ג̇וע מן
בעדהא פינסא ג̇מיע אלשבע אלד̇י כאן פי בלד מצר חתי [יכאד] אן
אלג̇וע יפני אהל אלבלד[2]): 31 ולא יתבין את̇ר ד̇לך אלשבע פי אלבלד
מן קבל אלג̇וע אלאתי[3]) בעדה לאנה עט̇ים ג̇דא: 32 ואמא תכריר אלרויא
עלי פרעון מרתין פלאן אלאמר ת̇אבת ענד אללה והו מסרע אן יצנעה:
33 ואלאן ינט̇ר פרעון רג̇לא פהימא חכימא יוליה עלי בלד מצר:
34 יסלט לה אן יוכל[4]) וכלא עלי אלבלד חתי יעבו[5]) גלה̈ בלד מצר פי
סבע סנין אלשבע: 35 ויג̇מעון טעאם הד̇ה סני אלג̇יד אלאתיאת
ויכנזון[6]) ברהא תחת יד וכלא פרעון ויחפט̇ון טעאמהא פי קראהא:
36 יכון אלטעאם ודיעה̈ פיהא לסבע סני אלג̇וע אלתי תכון פי בלד
מצר ולא ינקטע אהל אלבלד באלג̇וע: 37 פחסן כלאמה ענד פרעון
וג̇מיע קואדה: 38 ת̇ם קאל פרעון לקואדה הל נג̇ד מת̇ל הד̇א רג̇לא
פיה רוח אללה עלמא[7]): 39 ת̇ם קאל לה בעד מא ערפך אללה ג̇מיע

[1]) עי׳ מה שכתב הגאון על שלשת הפסוקים האלה בבאורו למשלי א׳ ו׳ על מלת מליצה.
[2]) „וכלה הרעב כמעט את יושבי הארץ״.
[3]) „אשר יבוא״.
[4]) „יתן לו רשות להפקיד״.
[5]) וכן ת״א: ויזרזון נגזר מלשון וחמושים (שמות י״ג, י״ח) שתרגומו מזרזין.
[6]) פ׳: ויכזנון.
[7]) „בחכמה״.

הד̇ה אלאמר לא פהם חכים מת̇לך: 40 אנת תכון עלי ביתי ואלי אמרך ינקאד ג̇מיע קומי לא אשרף עליך אלא באלכרסי פקט: 41 ת̇ם קאל פרעון ליוסף אנט̇ר קד וליתך ג̇מיע בלד מצר: 42 ת̇ם נזע פרעון כ̇אתמה מן ידה וג̇עלה פי יד יוסף ואלבסה ת̇יאב עשר וציר טוקא מן ד̇הב פי ענקה: 43 וארכבה פי ג̇ניבתה[1] ונודי בין ידיה אלטריק[2] וולאה עלי בלד מצר: 44 ת̇ם קאל לה ועלי אני פרעון פמן גיר ראיך לא ימד רג̇ל ידה אלי ענן ולא רג̇לה אלי רכאב עלי ג̇מיע מצר[3]: 45 וסמי פרעון אסם יוסף מוצ̇ח אלכ̇פאיא[4] וזוג̇ה באסנת בנת פוטיפרע אמאם אלאסכנדריה וכ̇רג̇ יוסף ואליא[5] עלי ג̇מיע בלד מצר: 46 וכאן יוסף אבן ת̇לאת̇ין סנה חין וקף בין ידי פרעון מלך מצר ולמא כ̇רג̇ מן בין ידיה טאף פי ג̇מיע בלד מצר: 47 ת̇ם אנבתת אלארץ̇ פי סבע סני אלשבע מלו אלכ̇זאין[6]: 48 פג̇מע באקי טעאם אלסבע סנין אלתי כאנת פי בלד מצר וג̇על טעאמהא פי קראהא וג̇על טעאם כל צ̇יעה פי אלקרי אלתי חואליהא: 49 פג̇מע יוסף מן אלבר שביהא ברמל אלבחר כת̇רה ג̇דא חתי אנתהי ען אחצאיה ממא לא אחצא לה: 50 וולד ליוסף אבנאן קבל אן תדכ̇ל סנה אלג̇וע ולדתהמא לה אסנת בנת פוטיפרע אמאם און: 51 פסמי אלבכר מנשה קאל אן אללה קד נסאני ג̇מיע שקאי ומא כאן מנה פי בית אבי[7]: 52 וסמי אלת̇אני אפרים קאל אן אללה אנמאני פי בלד צ̇עפי: 53 ת̇ם פנית סבע סני אלשבע אלד̇י כאן פי בלד מצר: 54 ובדאת סבע סני אלג̇וע אן תאתי כמא קאל יוסף פכאן ג̇וע פי ג̇מיע אלבלדאן[8] ופי ג̇מיע בלד מצר כאן טעאם: 55 פלמא ג̇אע אהל מצר צרך̇ אלקום אלי פרעון בסבב אלטעאם וקאל להם אמצ̇ו אלי יוסף מא יקול לכם אצנעוה: 56 ולמא אנבסט אלג̇וע עלי וג̇ה אלבלד פתח יוסף ג̇מיע מא פיה אלטעאם[9] פאמאר אלמצריין ואשתד אלג̇וע פי בלד מצר: 57 וכת̇יר מן אהל

---

[1]) נראה כי הוראת המלה הזאת אחד מסוסי המלך אשר דרכם ללכת אחרי רכבו.

[2]) „פנו דרך" ולא ידענו מאין באה לו ההעתקה הזאת, ובלי ספק תרגם לפי הענין.

[3]) „אף כי אני פרעה בלי דעתך לא ירים איש את ידו (לאחוז) ברסן ואת רגלו לרכוב על הסוס בכל ארץ מצרים". המלות אלענן ואלרכאב נוספות בק' (ושם נדפס אלעינן, אלראכב). ובכ"י י': ידה פי קלם = ידו בקולמס. ועי' ת"א.

[4]) „מגלה צפונות", עי' ת"א.

[5]) ת"א: שליט.

[6]) „מלא האוצרות" ת"א: לאוצרין.

[7]) „ואת (העמל) אשר היה בבית אבי".

[8]) בק': פכאן ג̇אע ג̇מיע אהל אלבלדאן, והנוסחא הזאת איננה נכונה.

[9]) ת"א: די בהון עיבורא.

אלבלדאן[1]) גׄאו אלי מצר אן ימתארו מן יוסף אדׄ אשתד אלגׄוע פי בלדאנהם:

# מב

1 פסמע[2]) יעקוב אן אלמירהׄ מוגׄודהׄ במצר פקאל יעקוב לבניה לא תתואנו[3]): 2 קאל הודׄא קד סמעת אן מירהׄ מוגׄודהׄ במצר אנחדרו אליהא ואמתארו לנא מנהא ונחיא ולא נמות: 3 פאנחדרו עשרהׄ אכׄוהׄ יוסף לימתארו ברׄא מן מצר: 4 ובנימין אכׄו יוסף לם יבעתׄה יעקוב מע אכׄותה קאל כילא תלחקה אלמניהׄ[4]): 5 פלמא דכׄלו בנו אסראיל לימתארו פי וסט אלדאכׄלין אדׄ כאן אלגׄוע פי בלד כנעאן: 6 ויוסף הו סלטאן אלבלד והו ממיר לגׄמיע קומה פגׄאו אכׄותה וסגׄדו לה עלי וגׄוההם עלי אלארץׄ: 7 פראי יוסף אכׄותה פאתׄבתהם ותנכׄר אליהם וכׄלמהם בצעובהׄ פקאל להם מן אין גׄיתם קאלו מן בלד כנעאן נמתאר טעאמא: 8 פאתׄבת יוסף אכׄותה מחקׄקא[5]) והם לם יתׄבתוה: 9 ולמא דׄכר אלאחלאם אלתי ראהא להם קאל להם גׄואסים אנתם אנמא גׄיתם לתנטׄרו כׄבר אלבלד[6]): 10 קאלו לה לא יא סידי אנמא גׄאו עבידך ימתארון טעאמא: 11 ונחן כלנא בנו רגׄל ואחד ונחן תׄקאת מא כאן קט עבידך גׄואסים: 12 קאל להם לא בל אנמא גׄיתם לתנטׄרו כׄבר אלבלד: 13 קאלו נחן עבידך אתׄנא עשר אכׄא בנו רגׄל ואחד פי בלד כנעאן ואלאצגׄר אליום ענד אבינא ואלואחד מפקוד: 14 קאל להם יוסף הו מא קלת לכם אנכם גׄואסים: 15 בהדׄה אלכׄלהׄ תמתחנון וחיוהׄ פרעון לא כׄרגׄתם מן ההנא אלא במגׄי אכׄיכם אלאצגׄר ההנא: 16 אבעתׄו בואחד מנכם ויאכׄדׄ אכׄאכם[7]) ואנתם תחבסון חתי ימתחן כלאמכם הל אלחק מעכם ואם לא וחיוהׄ פרעון אנכם גׄואסים: 17 פצׄמׄהם אלי אלחפטׄ תׄלתׄהׄ איאם: 18 תׄם קאל להם פי אליום אלתׄאלתׄ אצנעו כׄלהׄ תחיו בהא פאני אתׄקי אללה: 19 אן כנתם תׄקאת פואחד מנכם יחבס פי בית חפטׄכם ואנתם אמצׄו ואדׄו מירהׄ קות מנאזלכם: 20 ואתׄו באכׄיכם אלאצגׄר אליׄ ויתחקׄק כלאמכם ולא תהלכו פצנעו כדׄא:

---

[1]) „ורבים מיושבי הארצות“.

[2]) „וישמע“.

[3]) „אל תאחרו“.

[4]) „הרעה אשר נגזרה עליו“, ויירא יעקב פן יקראנו האסון בדרך מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה, וערש״י.

[5]) ראב״ע: הסתכל בכל אחד והכירו.

[6]) ר״ל לראות עניני הארץ ומצבה.

[7]) פ׳: ישכׄצה = יביאנו.

21 תם קאלו בעצהם לבעץ באלחקיקה אתמון נחן פי אכינא אד ראינא
נפסה פי שדה וצרעה אלינא ולם נקבלה לדלך נאלתנא הדה אלשדה:
22 פאגאבהם ראובן קאילא אלם אקל לכם לא תכטו עליה פלם תקבלו
ואלאן פהודאנא[1] מטאלבון בדמה: 23 והם לם יעלמו אן יוסף יפהם
דלך לאנה אוקף תרגמאנא בינה ובינהם: 24 פאסתדאר ענהם ובכא
תם רגע אליהם פכאטבהם ואכד מן בינהם שמעון פחבסה בחצרתהם:
25 תם אמר יוסף פמלית אועיתהם ברא ורדת פצצהם כל רגל אלי
גולקה ואעטי להם זאדא ללטריק פלמא צנע בהם כדאך: 26 חמלו[2]
מירתהם עלי חמירהם וסארו מן תם: 27 ופתח אלואחד גולקה ליעטי
עלפא לחמארה פי אלמבית פראי פצתה פאדא בהא פי ועאיה: 28 פקאל
לאכותה קד רדת פצתי והודא הי פי ועאיי פנפרת קלובהם וזעג כל
ואחד מע אכיה קאילין מא דא צנע אללה בנא: 29 תם גאו אלי יעקוב
אביהם אלי בלד כנעאן פקצו עליה גמיע מא נאלהם קאילין: 30 כאטבנא
אלרגל סיד אלבלד בצעובה ואתהמנא בגסאסה אלבלד: 31 פקלנא
לה נחן תקאת לם נכן קט גואסים: 32 ונחן אתנא עשר אכא בנו אבינא
אלואחד מפקוד ואלאצגר ענד אבינא אליום פי בלד כנעאן: 33 פקאל
לנא אלרגל סיד אלבלד בהדה אעלם אנכם תקאת אכאכם אלואחד
דעו ענדי וקות מנאזלכם כדו ואמצו: 34 ואתוני באכיכם אלאצגר חתי
אעלם אנכם לסתם בגואסים ואנתם תקאת ואכאכם אעטי לכם ותתגרון
פי אלבלד: 35 פבינאהם יפרגון אועיתהם פאדא בצרה פצה כל רגל
פי ועאיה פלמא ראו צרר פצצהם הם ואבוהם פזעו: 36 תם קאל
להם יעקוב אבוהם קד אתכלתמוני יוסף מפקוד ושמעון מחבוס ובנימן
מטלוב עלי אגתמעת הדה כלהא: 37 קאל לה ראובן אתכל[3] אבני
אן לם אגבה אליך אעטניה ואנא ארדה אליך: 38 קאל לא ינחדר אבני
מעכם לאן אכאה קד מאת והו וחדה קד בקי פאן ואפתה אלמניה פי
אלטריק אלדי תמצון פיה אנזלתם שיבתי בחסרה אלי אלתרי:

## מג

1 ואלגוע שדיד פי אלבלד: 2 פלמא פרג מן אכל אלמירה אלתי
אתו בהא מן מצר קאל להם אבוהם ארגעו אמתארו לנא קלילא מן
טעאם: 3 קאל לה יהודה אן אלרגל נאשדנא וקאל לנא לא תרו וגהי

[1] „פהודא נחן".
[2] „ובאשר עשה להם כן נשאו וכו׳.
[3] „אשכל שני בני".

אלّא ואכׄוכם מעכם: 4 פאן בעתׄת אכׄאנא מענא אנחדרנא ואמתרנא לך טעאמא: 5 ואן לם תבעתׄה לא ננחדר לאן אלרגׄל קאל לנא לא תרו וגׄהי אלא ואכׄוכם מעכם: 6 קאל אסראיל ולם אסאתם אליّ פאכׄברתם אלרגׄל אן קד בקי לכם אךׄ: 7 קאלו אנה סאלנא אלרגׄל ענّא וען תאלידנא וקאל הל עאד אבוכם באק והל בקי לכם אךׄ פאכׄברנאה עלי סביל הדׄא אלכלאם הל עלמנא אנה סיקול אחדרו אכׄאכם: 8 תׄם קאל יהודה לאסראיל אביה אבעתׄ באלגׄלאם מענא ונמצׄי ונחיא ולא נמות נחן ואנת ואטפאלנא: 9 אנא אצׄמנה ומן ידי תטלבה פאן לם אגׄבה אליך ואצׄעה בין ידיך פאנא מכׄטי לך טול אלזמאן: 10 לולא אנא תלבّתׄנא לכנא קד רגׄענא מרתין: 11 קאל להם אסראיל אבוהם אן כאן כדׄאך פאצנעו כלה̈ כׄדׄו מן פאכהה̈ אלבלד פי אועיתכם ואחדרוהא ללרגׄל הדיה̈ קליל תריאק וקליל עסל וכׄרנוב ושאה בלוט ובטם ולוז: 12 וצׄעפא מן אלפצׄה̈ כׄדׄו מעכם ואלפצׄה̈ אלמרדודה̈ פי פואה אועיתכם רדّוהא מעכם לעל כאן סהוא: 13 וכׄדׄו אכׄאכם וקומו וארגׄעו אלי אלרגׄל: 14 ואלטאיק אלכאפי יעטיכם רחמה̈ בין ידיה ויטלק לכם אכׄאכם אלאכׄר ובנימין ואנא אכׄאף אן אתׄכל כמא תׄכלת[1]: 15 פאכׄדׄ אלקום אלהדיה̈ וצׄעפא מן אלפצׄה̈ אכׄדׄוה מעהם ובנימין פקאמו ואנחדרו אלי מצר ווקפו בין ידי יוסף: 16 פלמא ראי יוסף אן בנימין מעהם קאל להאגׄבה אדכׄל אלקום אלי אלמנזל ואדׄבח דׄבחא ואצלחה פאן מעי יאכלון אלקום פי אלטׄהירה̈: 17 פצנע אלרגׄל כמא קאל לה יוסף פאדכׄלהם אלי מנזלה: 18 ולמא ראי[2] אלקום אנהם אדכׄלו אלי מנזל יוסף וקאלו בסבב אלפצׄה̈ אלמרדודה̈ פי אועיתנא פי אלאבתדא נחן מדכׄולון ליתסבב[3] עלינא ויתגׄנّא עלינא ויאכׄדׄנא עבידא וחמירנא מלכא[4]: 19 פתקדّמו אלי האגׄב יוסף וכלّמוה ענד באב אלבית: 20 וקאלו יא סידי אנא אנחדרנא פי אלאבתדא נמתאר טעאמא: 21 פלמא צרנא אלי אלמבית פתחנא אועיתנא פאדׄא בפצׄה̈ כל רגׄל פי ועאיה פצׄתנא בוזנהא פרדדנאה מענא: 22 ופצׄה̈ אכׄרי אחדרנאהא מענא לנמתאר טעאמא ולם נעלם מן ציّר פצׄתנא פי אועיתנא: 23 קאל להם סלאם לכם לא תכׄאפו אלאהכם ואלאה אביכם רזקכם כנזא פי אועיתכם ואמא פצׄתכם פקד צארת אליّ תׄם אכׄרגׄ אליהם שמעון:

---

[1]) „ואני ירא פן אשכל (בנימין) כאשר שכלתי (יוסף ושמעון)" עיין רש"י.

[2]) העתיק מלשון ראיה כאלו היה כתוב „ויראו" ביו"ד אחת, בכ"י י' ובפ': פכׄאפו מלשון יראה.

[3]) ר"ל לבקש סבה ועלילות דברים עלינו מלשון בגלל.

[4]) „לאחוזה".

24 ולמא אדכל אלרגל אלקום אלי בית יוסף אעטאהם מאא פגסלו
ארגלהם וטרח קתא לחמירהם: 25 והיו אלהדיה אלי אן גא יוסף פי
אלטהירה לאנהם סמעו אן תם יאכלון טעאמא: 26 ולמא גא יוסף אלי
מנזלה אדכלו אלהדיה אלתי מעהם אלי מנזלה וסגדו לה עלי אלארץ:
27 פסאלהם ען סלאמתהם וקאל הל עאד אבוכם אלשיך אלדי קלתם
באך והל הו סאלם: 28 קאלו עאד עבדך אבונא באך והו סאלם וכרו
וסגדו: 29 תם רפע עיניה ונטר בנימין אכאה אבן אמה פקאל אהדא
אכוכם אלאצגר אלדי קלתם[1]) לי פקאל אללה ירוף עליך יא בני:
30 פאסרע יוסף ממא האגת רחמתה עלי אכיה פטלב אן יבכי פדכל
אלי אלכדר ובכא תם: 31 תם גסל וגהה וכרג ותרפק[2]) וקאל קדמו
אלטעאם: 32 פגעלו לה וחדה ולהם וחדהם וללמצריין אלדין יאכלון
מעה וחדהם ממא אלמצריון לא יסתגיזון אן יאכלו מע אלעבראנין
טעאמא פאנה[3]) מכרוה ענדהם: 33 ואגלסהם בין ידיה אלבכר כבכורתה
ואלצגיר פי מרתבתה ואבהת אלקום בעצהם לבעץ: 34 פארסל בזלאת[4])
מן ענדה אליהם פכאנת זלה בנימין אכתר מן זלאתהם כמסה אצעאף
ושרבו מעה חתי סכרו:

# מד

1 תם אמר יוסף וכילה וקאל לה אמלא אועיה אלקום טעאמא
כמא יטיקון חמלה וציר פצה כל רגל פי ועאיה: 2 וגאמי גאם אלפצה
ציר פי פם ועא אלאצגר מע פצה מירתה פצנע כמא קאל לה יוסף:
3 פלמא אצא אלצבח אטלק אלקום הם וחמירהם: 4 פהם קד כרגו
מן אלקריה ולם יבעדו אד קאל יוסף לוכילה קם פאכלבהם פאדא
לחקתהם קל להם לם כאפיתם שרא בדל כיר: 5 אלים הדא אלדי
ישרב פיה מולאי והו אנמא אמתחנכם בה[5]) אסיתם פימא צנעתם:
6 פלחקהם וכלמהם בדלך: 7 פקאלו לה לא יקל סידי הדא אלכלאם
עבידך מעאדין מן אן יצנעו מתל הדא אלאמר: 8 הודא פצה וגדנאהא
פי פואה אועיתנא רדדנאהא עליך מן בלד כנעאן פכיף נסרק מן בית
מולאך פצה[6]) או דהבא: 9 ומן מוגד מעה מן עבידך פליקתל ונחן איצא

[1]) כפ׳ נוסף: קאלו נעם קאל = ויאמרו הן ויאמר.

[2]) ,ויעורר רחמיו׳ וכן תרגם למטה מ״ה א׳ וישעיה מ״ב ט״ו.

[3]) בכ״י י׳ ובפ׳: לאן טעאמהם ר״ל מפני שמאכל העברים תועבה היא למצרים וכן פירוש הכתוב לפי תרגום אונקלוס שהעברים אוכלים הבהמות אשר המצרים עובדים אותן.

[4]) ראב״ע: דורן

[5]) ,והוא רק נסה אתכם בו״, לדעת אם אתם גנבים, עי׳ ת״א וראב״ע.

[6]) בכי י׳: אניה פצה = כלי כסף.

נכון לסידי עבידא: 10 קאל אלאן כמא קלתם כדאך הו[1]) מן וגד מעה כאן לי עבדא ואנתם תכונון אבריא: 11 פאסרעו וחט כל רגל ועאה עלי אלארץ ופתח כל רגל ועאה: 12 פפתש בדא באלאכבר ואנתהי אלי אלאצגר פוגד אלגאם פי ועא בנימן: 13 פכרקו תיאבהם וחמל כל רגל עלי חמארה ורגעו אלי אלקריה: 14 פדכל יהודה ואכותה אלי בית יוסף ועאדה תם פוקעו בין ידיה עלי אלארץ: 15 קאל יוסף מא הדא אלצנע אלדי צנעתם אמא עלמתם אנה ימתחן רגל מתלי: 16 קאל יהודה מא נקול לסידי ומא נתכלם[3]) ובמא נחתג אללה אוקע[2]) עבידך בדנבהם הא נחן עביד לסידי נחן ומן וגד אלגאם פי ידה: 17 קאל אנא מעאד מן אן אצנע הדא אלרגל אלדי וגד אלגאם פי ידה הו יכון לי עבדא ואנתם אצעדו בסלאם אלי אביכם: 18 פתקדם אליה יהודה וקאל יא סידי יתכלם עבדך בחצרה מולאי ולא ישתד גצבך עלי עבדך פאנך מתל פרעון: 19 כאן סידנא סאל עבידה קאילא הל מוגוד לכם אב או אך: 20 פקלנא לה מוגוד לנא אב שיך ואבן שיכוכה צגיר ואכוה קד מאת פבקי הו וחדה לאמה ואבוה יחבה: 21 פקלת לעבידך אחדרוה אלי אגעל עינאיתי בה[4]): 22 פקלנא לסידנא לא יטיק אלגלאם אן יתרך אבאה פאן הו תרכה מאת: 23 וקלת לעבידך אן לם יחדר אכוכם אלאצגר מעכם פלא תעאודו אן תרו וגהי: 24 פלמא צעדנא אלי עבדך אבינא אכברנאה בכלאם סידנא: 25 ולמא קאל אבונא ארגעו אשתרו לנא קלילא מן אלטעאם: 26 קלנא לא נטיק אן ננחדר אן כאן אכונא אלצגיר מענא אנחדרנא לאנא לא נטיק נרא וגה אלרגל ואכונא אלצגיר ליס הו מענא: 27 פקאל עבדך אבינא לנא אנתם תעלמון אן אתנין ולדת לי זוגתי: 28 פכרג אחדהמא מן ענדי וקלת לעלה קד אפתרס ולם ארה אלי אלאן: 29 פאן אכדתם הדא איצא מן ענדי וואפתה אלמניה אנזלתם שיבתי בחסרה אלי אלתרא: 30 ואלאן אן צרת אלי עבדך אבי ואלגלאם ליס הו מענא ונפסה מעקודה בנפסה: 31 פכמא ירי אנה ליס מענא ימות ויכונו עבידך קד אנזלו שיבה עבדך אבינא בחסרה אלי אלתרא: 32 ואעלם[5]) אן עבדך צמן אלגלאם מן

---

[1]) אבן שועיב בדרשותיו: והנכון פירש ר׳ סעדיה ז״ל גם עתה חוזר לאמונתם שאמרו הן הכסף גו׳ ואמר להם גם עתה כדבריכם כן הוא שאתם נאמנים ועל זה אעשה עמכם חסד אשר ימצא אתו וכו׳.

[2]) „העניש״, עי׳ ספורנו.

[3]) פ׳ איתכלם בלי שאלה.

[4]) „ואשמרהו״, מבחר: לא היה המאמר ראית עינים כי אם לשמרו כמובן קחנו ושים עינך עליו (ירמיה ל״ט י״א).

[5]) „ודע״.

אביה קאילא אן לם את בה אליך פאכון כטיא לך טול אלזמאן:
33 ואלאן יגלם עבדך מכאן אלגלאם עבדא לסידי ויצעד אלגלאם מע
אכותה: 34 פאני אפכר[1] כיף אצעד אלי אבי ואלגלאם ליס הו מעי
כילא אשאהד אלבלא אלדי ינאלה:

# מה

1 פלם יטק יוסף אן יתרפק[2] לדלך מן כתרה אלוקוף בין ידיה
פנאדא אכרגו כל רגל מן בין ידיי ולם יקף אנסאן מעה חין תערף
יוסף באכותה: 2 פרפע צותה בבכא חתי סמעוה אלמצריון וסמעה
אל פרעון: 3 תם קאל יוסף לאכותה אנא יוסף הל עאד אבי באק פלם
יטיקו אן יגיבוה ממא דהשו בין ידיה: 4 קאל להם תקדמו אליי פתקדמו
פקאל אנא יוסף אכוכם אלדי בעתמוני אלי מצר: 5 ואלאן לא תגתמו
ולא ישתד עליכם אד בעתמוני האהנא פאן אללה בעתני בין ידיכם
ללמעישה: 6 ודלך אן הדה סנתא גוע[4]) קד מצתא פי אלבלד ובקי
כמם סנין ליס פיהא זרע[5]) ולא חצאד: 7 פבעתני אללה בין ידיכם
ליציר לכם בקאא פי אלבלד ויחיי לכם פליטה עטימה[6]): 8 פאלאן ליס
אנתם בעתתמוני האהנא אלא אללה פצירני אסתאדא לפרעון וסידא
לגמיע אלה וסלטאנא עלי גמיע בלד מצר: 9 אסרעו ואצעדו אלי אבי
וקולו לה כדא קאל אבנך יוסף צירני אללה סידא לגמיע אלמצריין
אנהדר אליי לא תקף: 10 פקם[7]) פי בלד אלסדיר ותכון קריבא מני
אנת ובנוך ובנו בניך וגנמך ובקרך וגמיע מא לך: 11 ואמונך תם לאן
קד בקי כמס סני גוע כילא תפתקר אנת ואלך וגמיע מא לך: 12 והודא
עיונכם נאטרה ועינא אכי בנימין אן פאיי יכאטבכם: 13 פאכברו אבי
בגמיע כראמתי במצר וגמיע מא ראיתמוה ואסרעו ואחדרוה אליי ההנא:
14 תם אנכב עלי ענק בנימין אכיה פבכא ובנימין איצא בכא עלי ענקה:
15 וקבל סאיר אכותה ובכא עליהם ובעד דלך כלמוה: 16 וארתפע
אלצות אלי בית פרעון וקיל לה קד גאו אכוה יוסף פחסן דלך ענדה
וענד גמיע עבידה: 17 תם קאל פרעון ליוסף קל לאכותך אצנעו כלה

[1]) „אני תושב".
[2]) בכ"י י' ובפ': יתהרך ור"ל ולא יכול יוסף להראות את חמלתו על אחיו.
[3]) בפ' נוסף: ללמנהדין = ליורדים.
[4]) פ': האתין סנתא גוע.
[5]) פ': הרת = חריש.
[6]) „כדי שיעשה לכם (האל) שארית בארץ ויחיה לכם פליטה גדולה".
[7]) פ': פתקים.

וסקו דואבּכם ואמצׄו ורדוהא[1]) אלי בלד כנעאן: 18 ואחמלו[2]) אבאכם
ואלכם וצׄרו אליּ אעטיכם כׄיר בלד מצר ותאכלו אגׄוד מא פיהא:
19 ואנת מאמור אן תקול להם אצנעו כׄלה̈ כׄדו לכם מן בלד מצר
עגׄלא לאטפאלכם ונסאיכם ואחמלו אבאכם ותעאלו: 20 ועיונכם לא
תשפקו עלי אניתכם אן כׄיר גׄמיע בלד מצר הו לכם: 21 פצנעו כׄדאך
בנו אסראיל ואעטאהם יוסף עגׄלא באמר פרעון וזאדא ללטריק:
22 ואעטי לכל רגׄל מנהם כׄלעה̈[3]) ואעטי בנימין תׄלאתׄ מאיה̈ דרהם
וכׄמס כׄלעאת: 23 ובעתׄ לאביה בעשרה̈ חמיר מחמלה̈ מן כׄיר מצר
ובעשר אתאן מחמלה̈ ברא וטעאמא וגׄדאא לאביה ללטריק: 24 תׄם
בעתׄ באכׄותה וקאל להם לא תרגׄזו פי אלטריק: 25 וצעדו מן מצר
וגׄאו אלי בלד כנעאן אלי יעקוב אביהם: 26 פאכׄברוה וקאלו עאד יוסף
באק ואיצׄא הו סלטאן עלי גׄמיע בלד מצר פשבּך קלבה ולם יתׄק
בהם: 27 תׄם כׄלמוה בגׄמיע כלאם יוסף אלדׄי כׄלמהם וראי אלעגׄלאת
אלתי בעתׄ בהא לתחמלה פעאשת רוח יעקוב אביהם: 28 וקאל אסראיל
חסבי אן עאד יוסף אבני באק אמצׄי ואראה קבל אן אמות:

# מו

1 פרחל אסראיל וגׄמיע מא לה חתי גׄא אלי ביר סבע פדׄבח
דׄבאיח לאלה אביה אסחק: 2 פקאל אללה לה פי רויא אלליל יא יעקוב
יא יעקוב קאל לביך: 3 קאל אנא אללה אלאה אביך לא תכׄף מן
אלחדור אלי מצר פאני אצׄיר מנך תׄם אמה̈ עטׄימה̈: 4 אנא אנזל מעך
אלי מצר ואנא אצעדך ויוסף יגמצׄך[4]): 5 פקאם יעקוב מן ביר סבע
וחמלו בנו אסראיל יעקוב אבאהם ואטפאלהם ונסאהם עלי אלעגׄל אלתי
בעתׄ בהא פרעון לתחמלה: 6 ואכׄדׄו מאשיתהם וסרחהם אלדׄי מלכוה
פי בלד כנעאן וגׄאו אלי מצר וגׄמיע נסלה מעה: 7 בנוה ובנו בניה
ובנאתה ובנאת בניה וסאיר נסלה גׄא בהם מעה אלי מצר: 8 והדׄה
אסמא בני אסראיל אלדאכׄלין אלי מצר יעקוב ובנוה בכרה ראובן:
9 ובנו ראובן חנוך ופלוא חצרן וכרמי: 10 ובנו שמעון ימואל וימין
ואהד ויכין וצחר ושאול אבן אלכנעאניה̈: 11 ובנו לוי גרשון וקהת
ומררי: 12 ובנו יהודה ער ואונן ושלה ופרץ וזרח ומאת ער ואונן פי
בלד כנעאן וכאן בנו פרץ חצרן וחמול: 13 ובנו יששכר תולע ופוה

---

1) „והביאו את בעירכם" (עם השבר אשר עליהם).
2) „שאו".
3) ר"ל בגדי יקר לכבוד ולתפארת.
4) „יסתום את עיניך". ראב"ע: במותך.

ויוב ושמרון: 14 ובנו זבולן סרד ואלון ויחלאל: 15 האולי בנו לאה
אלדין ולדתהם ליעקוב פי פדאן ארם ודינה בנתהם גמיעהם תלאת
ותלאתין נפסא: 16 ובנו גד צפיון וחגי ושוני ואצבון ערי וארודי ואראלי:
17 ובנו אשר ימנה וישוה וישוי ובריעה וסרח אכתהם ובנו בריעה חבר
ומלכיאל: 18 האולי בנו זלפה אלתי אעטאהא לבן ללאה אבנתה גמיע
מא ולדת ליעקוב סת עשרה נפסא: 19 בנו רחל זוגה יעקוב יוסף ובנימן:
20 פולד ליוסף פי בלד מצר מא ולדת לה אסנת אבנת פוטיפרע אמאם
און מנשה ואפרים: ובנו בנימן בלע ובכר ואשבל וגרא ונעמן ואחי
וראש ומפים וחפים וארד: 22 האולי בנו רחל אלדין ולדו ליעקוב
גמיעהם ארבע עשרה נפסא: 23 ובנו דן חושים: 24 ובנו נפתלי יחצאל
וגוני ויצר ושלם: 25 האולי בנו בלהה אלתי אעטאהא לבן לרחל
אבנתה וגמיע מא ולדתה ליעקוב סבע נפוס: 26 גמיע אלנפוס אלגאיה
מן אל יעקוב אלי מצר מא כרג מן צלבה ודלך סוי נסוה בני יעקוב סת
וסתון נפסא: 27 ויוסף ואבנאה[1]) אלדאן ולדא לה במצר נפסאן גמלה
אלנפוס אלדין דכלת מן אל יעקוב אלי מצר סבעון: 28 תם בעת יעקוב
ביהודה בין ידיה אלי יוסף לידלה עלי בלד אלסדיר תם גאו אליה:
29 ואסרג יוסף דאבתה[2]) וצעד יתלקא אסראיל אבאה אלי אלסדיר פלמא
טהר לה אנכב עלי ענקה ובכא עליה הויא[3]): 30 וקאל לה אמות
אלאן בעד מא ראית וגהך אן עאדך באק: 31 תם קאל יוסף לאכותה
וסאיר אל אביה אצעד אלי פרעון פאכברה ואקול לה אכותי ואל אבי
אלדין פי בלד כנעאן קד גאו אלי: 32 ואלקום רעא גנם לאנהם כאנו
דוי מאשיה וגנמהם ובקרהם וגמיע מא להם אתו בה: 33 פאדא דעא
בכם פרעון וקאל לכם מא צנעתכם: 34 קולו כאן עבידך דוי מאשיה
מן צגרנא אלי אלאן וכדלך אבאונא לקבל אן תקימו פי בלד אלסדיר
לאן אלמצריין יכרהון כל ראעי גנם:

# מז

1 תם דכל יוסף אלי פרעון פאכברה וקאל אבי ואכותי וגנמהם
ובקרהם וגמיע מא להם קד גאו מן בלד כנעאן והודא הם פי בלד
אלסדיר: 2 ואכד למסה אנאס מן אכותה ואוקפהם בין ידי פרעון:

[1]) „ויוסף ושני בניו". מנה בתחלה יעקב עם בני לאה והיו שלשים ושלש נפשות ואח"כ יצא מחשבון יוצאי ירך יעקב וכן יצאו יוסף ושני בניו שהיו במצרים והיו כלם יחד עם יעקב ששים ושבעה, ובפסוק הזה חשב ג"כ יוסף ושני בניו והיו שבעים.

[2]) רש"י: הוא בעצמו אסר את הסוסים למרכבה.

[3]) „באהבה".

3 וקאל פרעון לאכוה יוסף מא צנעתכם קאלו לפרעון רעא גנם עבידך נחן ואבאונא: 4 תם קאלו לפרעון גינא נסכון בלדך אד ליס מרעי לגנם עבידך ממא אשתד אלגוע פי בלד אלשאם ואלאן פליקם עבידך פי בלד אלסדיר: 5 פקאל פרעון ליוסף אד אתאך אבוך ואכותך: 6 הודא בלד מצר בין ידיך פי אגוד אלבלד סכן אבאך ואכותך ודלך אן יקימו פי בלד אלסדיר ואן כנת תעלם אן פיהם דוו היל פצירהם רוסא וכלא עלי מאשיתי[1]): 7 ואדכל יוסף יעקוב אבאה פאוקפה בין ידי פרעון פסלם עליה[2]): 8 וקאל פרעון ליעקוב כם איאם סני חיותך: 9 וקאל יעקוב לפרעון איאם סני עמרי מאיה ותלתון סנה וכאנת קלילה ורדיה ולם תלחק בסני חיות אבאי איאם סכנאהם[3]): 10 תם סלם[4]) יעקוב עלי פרעון וכרג מן בין ידיה: 11 ואסכן יוסף אבאה ואכותה ואעטאהם חוזא פי בלד מצר פי אגודה והו בלד עין שמס כמא אמר פרעון: 12 ומאן יוסף אבאה ואכותה וסאיר אלה טעאמא עלי קדר אטפאלהם: 13 וטעאם ליס פי גמיע אלבלד ממא אשתד אלגוע גדא חתי כל[5]) אהל בלד מצר ובלד כנעאן מן קבל אלגוע: 14 וגמע יוסף גמיע אלורק אלדי כאן מוגודא פי בלד מצר ובלד כנעאן באלמירה אלתי כאנו ימתארונהא ואדכלה יוסף אלי בית מאל[6]) פרעון: 15 חתי פני אלורק מן בלד מצר ובלד כנעאן תם גאו גמיע אלמצריין אלי יוסף קאילין אעטנא טעאמא ולא נמות חדאך אד פני אלורק: 16 קאל להם האתו מאשיתכם אביעכם בהא אד פני אלורק: 17 פאתוה במאשיתהם פאעטאהם טעאמא באלכיל ומאשיה אלגנם ואלבקר ואלחמיר וגזאהם באלטעאם תלך אלסנה: 18 פלמא פנית תלך אלסנה גאוה פי אלסנה אלתאניה וקאלו לה לא נכתם מן סידנא אן אלורק קד פני ואלמואשי מן אלבהאים ענד סידנא ולם יבק בין ידי סידנא אלא אבדאננא וריאצנא: 19 פלם נמות בחצרתך נחן וריאצנא אשתרנא וריאצונא באלטעאם

[1]) ראשי שרי מקנה״.

[2]) ״שאל בשלומו״ בבואו וכן בפסוק י׳ בצאתו.

[3]) ״ביחס אל הימים אשר ישבו (שקטים)״.

[4]) פ׳: דעא לה.

[5]) ״גלאו״. וההעתקה הזאת הובאה בתשובות דונש סי׳ צ״ח וז״ל: ותלה ארץ מצרים פירשו (הגאון) ותלא, ואמר בספר צחות לשון הקדש שחבר בשער החילופים כי ותלה ותלא הוא כמות תבוא אליך ותלא (איוב ד׳ ה׳) שעקרו — למד אלף והוציא ההא בדיבור. ודונש השיג עליו אבל הראב״ע בשפת יתר ס׳ פ״א מסכים לדעת הגאון ואמר שיתכן שפי׳ הגאון אינו בחלוף (ה׳ בא׳) רק בטעם כאדם גלאה לא ידע מה יעשה וכן כתב בפירושו עי׳ ת״א ושרשים לאבן גנאח ש׳ להה.

[6]) ״בית אוצר״.

חתי נציר עבידא וריאצ̇נא מלכא לפרעון[1] ואעטנא חב̇א נחיא בה ולא נמית ואלארץ̇ לא תב̇ל: 20 פאשתרי יוסף ג̇מיע ריאץ̇ אלמצריין לפרעון לאנהם באעו כל רג̇ל צ̇יעתה ממא אשתד̇ עליהם אלג̇וע פצארת אלצ̇יאע לפרעון: 21 ונקל אלקום מן קראהם[2] מן טרף תכ̇ם מצר אלי טרפה: 22 עדא ריאץ̇ אימ̇תהם פאנה לם ישתרהא לאן אלרזק כאן להם מן פרעון פכאנו יאכלון רזק פרעון ולד̇לך לם יחתאג̇ו אן יביעו[3] ריאצ̇הם: 23 ת̇ם קאל יוסף ללקום הו̇דא קד אשתרית אליום אנתם[4] וריאצ̇כם לפרעון הא לכם חב̇א תזרעונה פי אלארץ̇: 24 פאד̇א דכ̇לת אלג̇לאת פאעטו אלכ̇מס לפרעון ואלארבע אג̇זא תכון לכם לבד̇ר אלצ̇יאע ומאכלכם ומן פי מנאזלכם ואטפאלכם: 25 קאלו קד אחייתנא נג̇ד חט̇אא ענד סידנא ונכון[5] עבידא לפרעון: 26 פצ̇ירה יוסף רסמא אלי הד̇א אליום עלי בלד מצר אן יעטו אלכ̇מס לפרעון עדא ריאץ̇ אימ̇תה וחדהם לם תצר לפרעון: 27 ולמא אקאם אסראיל פי בלד מצר פי בלד אלסדיר חאזוהא ואת̇מרו וכת̇רו ג̇דא: 28 ועאש יעקוב פי בלד מצר סבע עשרה̈ סנה̈ פצאר ג̇מיע עמרה סני חיותה מאיה̈ וסבעא וארבעין סנה̈: 29 ולמא קרב אג̇ל אסראיל ללמות דעא באבנה יוסף וקאל לה אן וג̇דת חט̇אא ענדך אום אלאן בידך אלי עהדי[6] ואצנע מעי פצ̇לא ואחסאנא באן לא תדפנני במצר: 30 בל אד̇א צרת אלי אבאי אחמלני מן מצר ואדפנ̇י פי מקברתהם קאל אנא אצנע במא קלת: 31 קאל לה אחלף לי פחלף לה וסג̇ד אסראיל שכרא[7] עלי טרף אלסריר:

# מח

1 וכאן בעד הד̇ה אלאמור קיל ליוסף אן אבאך מריץ̇ פאכ̇ד̇ אבניה מעה מנשה ואפרים: 2 ת̇ם אכ̇בר יעקוב וקיל לה הו̇דא אבנך יוסף ואצל אליך פתקוי אסראיל וג̇לס עלי אלסריר: 3 פקאל יעקוב ליוסף אעלם אן אלטאיק אלכאפי תג̇ל̇א לי פי לוז פי בלד כנעאן ובארך פי: 4 וקאל לי האנא מת̇מרך ומכת̇רך ואג̇על מנך ג̇וק אמם ואעטי

[1]) ונהיה אנחנו עבדים ואדמתנו אחוזה.
[2]) „מעריהם״, ת״א: מקרי לקרי.
[3]) „לא הוצרכו למכור״.
[4]) „אתם״ במקום איאכם = „אתכם״.
[5]) כפ״: הוסיף כדאך = כן.
[6]) ראה הערתנו למעלה כ״ד, ב׳.
[7]) „להודה״, אם להודות ליוסף על טובו או לתת שבח לה׳.

הדא אלבלד לנסלך בעדך חוז אלדהר: 5 פאלאן[1] אבנאך אללדין ולדא לך פי בלד מצר אלי אן אתיתך אלי מצר המא ינסבאן אלי אפרים ומנשה מתל ראובן ושמעון יכונא לי: 6 ותאלידך אלדי תלד בעדהמא אליך ינסבון ואלי אסמא אכויהם יצאפון פי נחלתהם: 7 ואמא אנא פפי מגיי מן פדן מאתת עני רחל פי בלד כנעאן פי אלטריק וקד בקי מיל[2] מן אלמסאפה אלי דכול אלי אפרת פדפנתהא תם פי טריק אפרת הי בית לחם פלם יולד לי בעד דלך: 8 ולמא רא אסראיל אבני יוסף קאל מן האולי: 9 קאל יוסף אלי אביה אבנאי אללדין רזקניהמא אללה ההנא קאל קדמהמא אלי ואבארך פיהמא: 10 ועינא אסראיל קד תקלתא מן אלשיכוכה לם יטק אן ינטר פקדמהמא אליה פקבלהמא ועאנקהמא: 11 וקאל אסראיל ליוסף אלנטר אלי וגהך לם אטן[3] בה והודא קד אראני אללה איצא נסלך: 12 תם אכרגהמא מן ענד חגרה וסגד יוסף עלי וגהה עלי אלארץ: 13 תם אכד יוסף כליהמא אפרים מן ימינה מן יסאר אסראיל ומנשה ביסארה מן ימין אסראיל וקדמהמא אליה: 14 פמד אסראיל ימינה פגעלהא עלי ראס אפרים והו אלאצגר ויסארה עלי ראס מנשה אחכם ידיה כדאך עלי אן מנשה אלבכר[4]: 15 ובארך פי יוסף וקאל לה אללה אלדי סלכו אבאי פי טאעתה אברהים ואסחק הו אללה אלדי רעאני מד כנת אלי הדא אליום: 16 באלמלאך[5] אלדי פכני מן כל שר הו יבארך פי הדין אלגלאמין ויסמיאן באסמי ואסם אבאי אברהים ואסחק ויגמיאן כתרה פי אלארץ: 17 פלמא ראי יוסף אן אבאה קד געל ידה אלימני עלי ראס אפרים סאה דלך ענדה פאסנדהא ליזילהא ען ראס אפרים אלי ראס מנשה: 18 וקאל יוסף לאביה ליס כדא[6] יא אבי כל הדא אלבכר אגעל ימינך עלי ראסה: 19 פאבא אבוה וקאל קד עלמת יא בני אן הדא יכתר איצא ותכון מנה אמה ולכני אעלם אן אכאה אלאצגר יכתר מנה ויכון נסלה מל אלאמם שבהא[7]: 20 פלמא ברך פיהמא פי דלך אליום קאל בך יתבארך בנו

---

[1] „לכן עתה" ובסוף פסוק ז' הוסיף ולם יולד לי בעד דלך = ולא נולד לי בן אחר זה וזה מבואר לפי מה שכתב הראב"ע: על דעת הגאון שאמר לי השם הנני מפרך ובן לא נולד לי רק מתה רחל ועתה ידעתי כי בעבור בניך הנולדים לך אמר הנני מפרך.

[2] עי' הערתנו למעלה ל"ה ט"ז.

[3] כן צ"ל במקום ארון אשר בק'. בכ"י י' ובפ"ב: אמל וכן נמצא בשרשים לאבן גנאח ש' פלל בהערה.

[4] „נתן שכל לידיו לעשות כן אף כי מנשה היה הבכור".

[5] „הוא האלהים הרועה אותי מעודי עד היום הזה ע"י המלאך".

[6] פ': ליס הדא צואבא = אין זה ישר.

[7] „וזרעו יהיה דומה למלא הגוים".

אסראיל קאילין בעץ֗ לבעץ֗[1] יצ֗יר֗ך אללה מת֗ל אפרים ומנשה פקד֗ם
אפרים עלי מנשה: 21 ת֗ם קאל אסראיל ליוסף אנא מאית ויכון אללה
מעכם וירד֗כם אלי בלד אבאיכם: 22 ואנא קד אעטיתך חט֗א זאידא
עלי אכ֗ותך[2] אלד֗י אכ֗ד֗תה מן ידי אלאמוריין בסיפי וקוסי:

# מט

1 ת֗ם דעא יעקוב בבניה וקאל אג֗תמעו[3] אכ֗ברכם במא ינאלכם
פי אכ֗ר אלאיאם[4]: 2 אג֗תמעו ואסמעו ד֗לך יא בנו יעקוב ואקבלו מן
אסראיל אביכם: 3 ראובן אנת בכרי וקו֗תי ואו֗ל נילי מפצ֗ל פי אלשרף
מפצ֗ל פי אלעז֗: 4 ואלאן בנהלה֗ מן אלמא לא תפצ֗ל אד֗ צעדת אלי
מצ֗ג֗ע אביך חיניד֗ ממא תבד֗לת פראשי תכ֗ל֗יץ[5]: 5 שמעון ולוי אכ֗ואן
פי אלה֗ אלט֗לם פרצ֗תהמא[6]: 6 ופי עצבתהמא לא תדכ֗ל נפסי ופי
תג֗ו֗קהמא לא תג֗תמע ד֗אתי לאן בג֗צ֗בתהמא קתלא אמה֗ וברצ֗אהמא
קלעא סורהא[7]: 7 פמד֗מום[8] ג֗צ֗בהמא מא אעז֗ה והמיתהמא מא
אצעבהא אקסמהמא פי אל יעקב ואבדדהמא פי אל אסראיל: 8 ואנת יא
יהודה יס֗ודונך[9] אכ֗ותך וידך פי אקפא אעדאיך ויכ֗צע לך בנו אביך:
9 תכון יא יהודה כשבל אלאסד פי אלקו֗ה֗[10] לאנך כ֗לצת אבני מן
אלקתל[11] אלד֗י אד֗א ג֗ת֗א ורבץ֗ כאסד ולבוה֗ מן ד֗א יתירה[12]: 10 ולא

1) „ויאמרו איש לרעהו".

2) „חלק אחד ביותר על אחיך" וכן ת"א.

3) בפ' נוסף: אבארך פיכם = ואברך אתכם, וזאת דעת האומרים שהביא הראב"ע ואמר עליהם שתעו.

4) בפ' ובפ"ב הנוסחה: הדה אלאיאם, כלומר באחרית הימים האלה, וז"ל המבהר: והמפרש שאמר הימים בעבור ימי השעבוד שהם ימים נודעים אין טעם לדבריו וכו'.

5) „ועתה (אף) כגמיאת מים לא יהיה לך יתרון יען כי עלית על משכב אביך, אז משהללת (כבודך) יצועי נסתלק". וז"ל הראב"ע: והגאון אמר אפילו דבר רק כמים לא יהיה לך יתרון ופחז מגזרת אנשים רקים ופוחזים. . אז חללת כיום שחללת נסתלק יצועי כאלו אמר עלה מעלי וכו', וכן כתב בעל המבהר: אבל ריקות המים לא יהיה לך יתרון ורוממות מפני שעלית משכבי אביך נסתלק יצועי ממני, וזה הפתרון נזכר ג"כ בס' העושר ליעקב בן ראובן. ור' אברהם בן הרמב"ם בפירושו אומר: ר"ס ז"ל פי שרחה מא מענאה אל תותר על אחיך ולו בפחז מים יעני ג֗רעה֗ מא אלתי הי אקל אלמקאדיר, ר"ל גמיאת מים שהיא הפחותה שבמדות. ועי' פירוש הרמב"ן למעלה ל"ה, כ"ב.

6) ובפ': פרצתהם ר"ל שגורלם וחלקם בכלי חמס.

7) דונש בתשובותיו ס' קנ"ד: ואמר. . . שור חומה, כמו אדלג שור. וכן דעת הראב"ע בשפת יתר (ס' קמ"ו) ובפירושו והפסוק מוסב על אנשי שכם.

8) „דבר מגונה".

9) ר"ל יתנו לך הוד מלכות, עי' רשב"ם. ובפ': ינשדנך = ישבחוך, ואת הפירוש הזה חשב הרשב"ם לשטות.

10) בגבורה.

11) „הצלת את בני (יוסף) שלא יהרג", ועי' תשובות דונש ס' קנ"ג, ובפי' הראב"ע.

12) „יהרידנו ממקומו", ובפ': יקימה.

יזול אלקציב מן אל יהודה ואלראסם מן תחת אמרה[1] אלי אן יגי אלדי
הו להו[2] ואליה תגתמע אלשעוב[3]: 11 ראבטא ללגפן גחאשה
וללסריק בני אתניה גאסלא באלכמר לבאסה ובדם אלענב כסותה[4]:
12 מזור[5] אלעינין אכתר מן אלכמר ואביץ׳ אלאסנאן אכתר מן אללבן[6]:
13 זבולון פי סאחל אלבחר יסכן ופי סאחלה ספן וטרף תכמה[7] אלי
צידא: 14 יששכר כגסם מנפרד ראבץ׳ בין אלצפין[8]: 15 תם ראי
אלראחה מא אגודהא ואלארץ׳ מא אנעמהא פימד ענקה ללנקל ויציר
באלדמה כאדמא[9]: 16 דן יחכם לקומה כגמלה סבט מן בני אסראיל:
17 ויכון דן כאלתעבאן עלי אלטריק וכאלמערון[10] עלי אלסכה אללאסע
עקב אלפרס פוקע ראכבה אלי ורא: 18 יקול[11] רגות גותך יא רבי:
19 גד אי כרדוס תכרדם עליה פהו יגד אעקאבה[12]: 20 ואשר[13] טעאמה
סמין והו יעטי מלאד אלמלוך: 21 נפתלי באילה מרסלה תרד אקואל
אלחסני[14]: 22 ויוסף אבן מתמר כגצן מתמר עלי עין מא לה עריק
קד אמתדת עלי סור[15]: 23 אמרוה פכתרו ותהדדוה אצחאב אלסהאם[16]:
24 פתבתת קוסה פי צלאבה ופאזא דראעאה מן טאעה גליל יעקוב ומן

---

[1]) המבחר: מחוקק זה סופר, מבין רגליו, מתוך ממשלתו.

[2]) „אשר לו״, כונתו כתרגום אונקלוס: עד דייתי משיחא דדילה היא מלכותא, ודונש הביא זאת בס׳ ס״א וטען עליו כמה טענות.

[3]) דונש בתשובותיו ס׳ קמ״ו בשם הגאון: יתקהל עמים.

[4]) דונש בתשובותיו ס׳ קנ״ב: מנה סותה בין המלות החסרות לפי דעת הגאון והביא בשמו סותה כמו כסותו.

[5]) אבן גנאח בשרשים שלו תרגם חכלילות (משלי כ״ג, כ״ט) בערבית „אזוראר״ וע׳ בפירוש הגאון למשלי כ״ג, כ״ט.

[6]) ראב״ע: ואמר הגאון ז״ל חכלילי עינים יותר מהיין וכן אמר מחלב.

[7]) „וקצה גבולו״.

[8]) „יששכר כגוף נפרד הרובץ בין שתי המערכות״ ר״ל בין מחנה ישראל ובין מחנה האויב. העתקת מלת חמר בגוף נזכרת בשם הגאון בתשובות דונש ס׳ קנ״ה, וענין זה לא ימצא כ״א בלשון הפילוסופים ומה שתרגם גרם בנפרד הוא מלשון ארמית.

[9]) ר״ל שאהב יותר לסבול ולתן מס כעבד מלצאת למלחמה. ועיין ראב״ע.

[10]) לא ידעתי לפרש המלה הזאת, ואונקלוס תרגם: כחיוי חורמן.

[11]) „ויאמר (הרוכב)״ והראב״ע מזכיר הפירוש הזה בשם הנגיד.

[12]) „כל מחנה אשר יחנה עליו הוא יכרות את עקביו״ ובמבחר: וטעמו שישמר בדרכים ובכל מקום שיראה משרידי חרב ממחנה האויב יהרגנו.

[13]) ראב״ע: יש אומרים כי המ״ם נוסף.

[14]) „המבשר אמרי-נצחון״, המשיב אמרים נעים וזה רמז לנצחון ישראל על סיסרא או לשירת דבורה וברק (במלחמה).

[15]) „ויוסף הוא בן פורה כענף הפורה על פלג מים, אשר לו נטישות העולות על החומה״, וע׳ ראב״ע והגאון העתיק בן הראשון כמשמעו.

[16]) „וימררו את חייו וריבו (אתו) ויקנאו בו בעלי חצים.

תם רעא דאת אסראיל[1]: 25 אסאל[2] מן אלטאיק אלאה אביך אן
יעינך ומן אלכאפי אן יבארך פיך ברכאת אלסמא מן אלעלו ברכאת
אלגמר אלראבצה ספלא ברכאת אלתדאיא ואלבטון: 26 וברכאת
אביך תנצאף אלי ברכאת אסלאפי ואלי מא אשתהי יפאע אלדהר[3]
ויכון גמיע דלך עלי ראס יוסף והאמה נאסך אכותה: 27 בנימן כאלדיב
יפתרס באלגדאה יאכל נהבא ובאלעשי יקסם סלבא: 28 האולי גמיע
אסבאט אסראיל אתני עשר והדא מא קאל להם אבוהם ובארך פיהם
כל רגל חסב אסתחקאקה[4] בארך עליהם: 29 תם אוצאהם וקאל להם
אנא מנצם אלי קומי אדפנוני מע אבאי פי אלמגארה אלתי פי ציעה
עפרון אלחתי: 30 הי אלמגארה אלתי פי אלציעה אלמצאעפה בחצרה
ממרא פי בלד כנעאן אלתי אשתראהא אברהים מן עפרון אלחתי חוז
קבר: 31 תם דפנו אברהים וסארה זוגתה ותם דפנו אסחק ורבקה זוגתה
ותם דפנת לאה: 32 שרא אלציעה ואלמגארה אלתי פיהא מן בני חת:
33 פלמא פרג יעקוב מן וציתה לבניה צם רגליה אלי אלסריר ותופי
וצאר אלי קומה:

# נ

1 פאנכב יוסף עלי וגה אביה פבכא עליה וקבלה: 2 ואמר יוסף
עבידה אלאטבא אן יחנטו אבאה פחנטת אלאטבא אסראיל: 3 אלי
אן כמל לה[5] ארבעין יומא לאן כדאך כאנת תכמל איאם אלמחנוטין
ובכא עליה אלמצריון סבעין יומא: 4 ולמא גאזת איאם בכאיה כלם
יוסף אל פרעון וקאל להם אן וגדת חטאא ענדכם כלמו פרעון וקולו לה:
5 אן אבי כאן אסתחלפני וקאל לי הא אנא מאית אדפני פי קברי אלדי
כריתה לי פי בלד כנעאן ואלאן אצעד אדפן אבי וארגע: 6 קאל אצעד
אדפן אבאך כמא אחלפך: 7 פצעד יוסף לידפן אבאה פצעד מעה
גמיע קואד פרעון ושיוך אלה וגמיע שיוך בלד מצר: 8 וגמיע אל יוסף
ואכותה ואל אביה עדא אן אטפאלהם וגנמהם ובקרהם תרכוהא פי בלד
אלסדיר: 9 וצעד מעה איצא אלכיל ואלפרסאן פכאן אלעסכר עטימא
גדא: 10 וגאו אלי אנדר אלעוסג אלדי פי עבר אלארדן פנדבוה תם

[1] ר"ל בעת אשר אחיו מררו את חייו וישנאוהו, נשאר יוסף חזק ולא רפו זרעותיו מפני ששמע לקול ה׳ והוא אביר יעקב ולכן היה יכול לכלכל את משפחתו.

[2] ראב"ע: והגאון פירש אשאל מאל אביך.

[3] וכן תרגם אונקלוס: ברכתא דאבוך יתוספון על ברכתא דילי בריכו אבהתי דחמידו להון רברביא דמן עלמא.

[4] „כפי הראוי לו".

[5] „עד אשר מלאו לו".

נדבא כבירא עטימא גדא וצנע לאביה חזנא סבעה איאם: 11 פרא
סאכן אלבלד אלכנעאני אלחזן פי אנדר אלעוסג פקאלו הדא חזן עטים
ללמצריין ולדלך סמי חזן אלמצריין אלדי פי עבר אלארדן: 12 וצנע
בה בנוה בגמיע מא אוצאהם: 13 והמלוה אלי בלד כנעאן ודפנוה פי
מגארה אלציעה אלמצאעפה אלתי אשתראהא אברהים אלציעה לחוז
קבר מן עפרון אלחתי בחצרה ממרא: 14 תם רגע יוסף אלי מצר הו
ואכותה וסאיר מן כאן צעד מעה לידפן אבאה בעד מא דפנה: 15 פלמא
ראו אכוה יוסף אן מאת אבוהם קאלו כילא יחקדנא[1]) יוסף ויכאפינא
בגמיע אלשר אלדי אולינאה: 16 פאמרו מן קאל ליוסף[2]) אן אבאך
אוצאנא קבל מותה קאילא: 17 כדא קולו ליוסף יא יוסף אגפר דנב
אכותך וכטיתהם פקד אולוך שרא פאלאן נסאלך[3]) אן תצפח דנב
עביד אלאה אביך פבכא יוסף חין כלמוה בדלך: 18 וגאו אכותה איצא
ווקעו בין ידיה וקאלו הודא נחן עביד לך: 19 וקאל להם יוסף לא
תכאפו אנני אכאף אללה[4]): 20 אנתם קדרתם עלי שרא ואללה קדר
כירא לקבל אן יצנע מא תרוהא אליום[5]) ויחיי מנכם קומא כתירא:
21 פאלאן לא תכאפו אנא אמונכם ואטפאלכם פעזאהם ודאראהם:
22 תם אקאם במצר הו ואל אביה ועאש יוסף מיאה ועשר סנין:
23 חתי ראי לאפרים בנין תואלתא ואיצא בנו מכיר אבן מנשה ולדו פי
הגרה: 24 תם קאל לאכותה אנא מאית ואללה סידכרכם ויצעדכם מן
הדא אלבלד אלי אלבלד אלדי אקסם לאברהים ואסחק ויעקוב:
25 פאחלף יוסף בני אסראיל וקאל להם אדא דכרכם אללה פאצעדו
בעטאמי מעכם: 26 פמאת יוסף אבן מיאה ועשר סנין וחנטוה וציר פי
צנדוק במצר:

[1]) פ׳: לית יוסף לא יתהדדנא.
[2]) רש״י: ויצוו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן.
[3]) „נבקש ממך״.
[4]) בכ״י י׳: אתקי וכן ת״א: ארי דחלא דה׳ אנא, והראב״ע הזכיר בשם הגאון פירוש אחר
[5]) „מה שאתם רואים היום״.
[6]) „אתכם״, והמלה זאת נמצאת בשמות י״ג, י״ט.

# ספר ואלה שמות

## א

1 הדׄה אסמא בני אסראיל אלדׄאכׄלין אלי מצר מע יעקוב רגׄל ואלה דׄכׄלו: 2 ראובן שמעון לוי ויהודה: 3 יששכר זבולן ובנימן: 4 דן ונפתלי גד ואשר: 5 וכאן גׄמלה אלנפוס אלכׄארגׄה מן צלב יעקוב סבעין נפסא מע יוסף אלדׄי כאן במצר[1]: 6 תׄם מאת יוסף וגׄמיע אכׄותה וגׄמיע אהל דׄלך אלגׄיל: 7 ובנו אסראיל אתׄמרו וסעו וכתׄרו ועטׄמו גׄדא גׄדא ואמתלי דׄלך אלבלד[2] מנהם: 8 וקאם מלך גׄדיד עלי מצר מן לם ישאהד יוסף[3]: 9 וקאל לקומה הודׄא קום בני אסראיל אכתׄר ואעטׄם מנא: 10 תעאלו נחתאל להם כילא יכתׄרון פיכון אדׄא ואפאנא[4] חרב אנצׄאפו הם איצׄא אלי אעדאינא פחארבונא ואהרבונא[5] מן אלבלד: 11 פצירו עליהם רוסא דׄמה לקבל אן יעדׄבוהם בנקלהם פבנו קרי מכׄאזן לפרעון פי אלפיום ופי עין אלשמס[6]: 12 וכלמא עדׄבוהם כדׄאך יכתׄרון ויזדאדון[7] חתי צׄגׄרו מן קבל בני אסראיל: 13 ואסתכׄדם אלמצריון בבני אסראיל באקמא[8]: 14 ואמרו היאתהם בכׄדמה צעבה באלטין ואללבן וסאיר אעמאל אלצחרא וגׄמיע כׄדמתהם אלתי אסתכׄדמוהם באקמא: 15 תׄם קאל מלך מצר ללקואבל אלעבראניאת אלתי אסם אחדאהמא שפרה ואלאכׄרי פועה: 16 קאל אדׄא קבלתן אלעבראניאת פאנטׄרן ענד אלמתׄבר אן כאן אבנא פאקתלנה ואן כאנת אבנה פאסתבקינהא: 17 פכׄאפת אלקואבל אללה ולם יצנען מא קאל

1) „עם יוסף אשר היה במצרים".

2) ראב"ע: „הארץ הזאת" ארץ גשן.

3) „אשר לא ראה את יוסף"

4) תרגם כאלו היה כתוב תקראנו. וכן ת"א יערעננא.

5) „וניסוגו" וקרוב לזה מה שהביא הראב"ע בשם ר' מרינוס כי טעם ועלה כמו ועלינו.

6) „עין שמש".

7) בכ"י י' ובפ': וויסרון.

8) וכן העתיק בפרק ויקרא כ"ה, מ"ג.

להן מלך מצר פאסתבקון אלבנין[1]: 18 פדעי בהן מלך מצר וקאל להן
מא באלכן צנעתן הדא אלאמר ואסתבקיתן אלבנין: 19 קלתא לה ליס
באלנסא אלמצריאת אלעבראניאת בל הן בציראת[2] וקבל אן תדכל
אליהן אלקאבלה ילדן: 20 פאחסן אללה אלי אלקואבל פכתר אלקום
ועטמו גדא: 21 ולמא כאף אלקואבל אללה צנע להן ביותא הגבהן[3]:
22 תם אמר פרעון גמיע קומה קאילא כל אבן יולד להן אטרחוה פי
אלניל וכל אבנה אסתבקוהא:

# ב

1 תם מצי רגל מן אל לוי פתזוג באבנה לוי: 2 פחמלת וולדת
אבנא ולמא ראתה חסנא[4] אכפתה תלתה שהור: 3 ולם תטק אן
תכפיה זיאדה פאכדת לה תאבותא מן ברדי וקפרתה באלקפר ואלזפת
וצירת פיה אלצבי וצירתה באלדיס עלי שאטי אלניל: 4 ווקפת אכתה
מן בעיד לתנטר מה יצנע בה: 5 פנזלת אבנה פרעון לתגתסל פי
אלניל וכאן גואריהא ימשין עלי שאטיה פראת אלתאבות פי וסט
אלדיס פמדת ידהא[5] פאכדתה: 6 ופתחתה פראת בצבי יבכי
פשפקת עליה וקאלת הדא מן אולאד אלעבראניין: 7 קאלת להא אכתה
אאמצי ואדעי לך במראה מרצע מן אלעבראניאת תרצעה לך: 8 קאלת
להא אבנת פרעון אמץ פמצת אלגאריה ודעת באם אלצבי: 9 קאלת
להא אבנה פרעון הא לך[6] הדא אלצבי ארצעיה לי ואנא אעטיך
אגרתך פאכדת אלמראה אלצבי וארצעתה: 10 ולמא כבר אלצבי גאת
בה אלי אבנה פרעון וצאר להא כאבן וסמתה מוסי קאלת לאני נשלתה
מן אלמא: 11 וכאן פי תלך אלאיאם אן מוסי כבר וכרג אלי אכותה
ונטר פי נקלהם פאדא ברגל מצרי יצרב רגלא עבראניא מן אכותה:
12 פאלתפת ימנה ויסרה[7] פראי אנה ליס אנסאן פצרב אלמצרי
פמאת[8] ודפנה פי אלרמל: 13 תם כרג פי אליום אלתאני פאדא
ברגלין עבראניין יתנאצאן פקאל ללטאלם לם תצרב צאחבך: 14 פקאל
מן צירך רגלא רייסא והאכמא עלינא אתריד אן תקתלני כמא קתלת

[1]) „את הבנים".

[2]) „פקחות" וכן תרגם אונקלוס: חכימן.

[3]) הראב"ע בפירוש הקצר: ויאמר הגאון כי עשה להם בתים שהסתירם שם ולא נמצאו.

[4]) ראב"ע בפירוש הקצר: יפה מראה.

[5]) „ותשלח את ידה", ע' מה שהשיב ע"ז דונש בתשובותיו ס' א' ומה שהשיב לו הראב"ע בשפת יתר ס"א.

[6]) „הא לך" ראב"ע: אמר הגאון כי היליכי הם שתי מלות.

[7]) „ימין ושמאל".

[8]) „וימת".

אלמצרי פפזע מוסי וקאל אדן[1] קד ערף אלאמר: 15 ולמא סמע
פרעון בהדא אלכבר טלב אן יקתל מוסי פהרב מוסי מן בין ידיה וצאר
אלי בלד מדין וגלס עלי ביר[2] מא: 16 ובאן לאמאם מדין סבע בנאת
פגאת ודלת ומלאת אלאחואץ לתסקי גנם אביהן: 17 ולמא גאו
אלרעאה פטרדוהן קאם מוסי פאגאתהן וסקי גנמהן: 18 ולמא גין אלי
רעואל אביהן קאל מא באלכן אסרעתן באלמגי אליום: 19 קלן רגל
מצרי כלצנא מן יד אלרעאה ואיצא דלא לנא וסקי אלגנם: 20 קאל
להן ואין הו לם תרכתן אלרגל אדעין בה יאכל טעאמא: 21 פלמא
אמען מוסי פי אלמקאם ענד אלרגל זוגה בצפורה אבנתה: 22 פולדת
אבנא וסמאה גרשם לאנה קאל צרת גריבא פי בלד אלגרבה[3]:
23 ובאן איצא פי תלך אלאיאם אלטוילה[4] ואנבריץ[5] מאת מלך מצר
פתנהדו בנו אסראיל מן כדמתהם וצרכו פצעד שהיקהם[6] אלי אללה
מן אלכדמה: 24 פסמע אללה שהיקהם ודכר עהדה אלדי מע אברהים
ואסחק ויעקוב: 25 ונטר אללה אלי בני אסראיל ורחמהם[7]:

## ג

1 ובאן מוסי ירעא גנם יתרו חמיה אמאם מדין פסאקהא אלי
טרף אלבריה[8] חתי גא אלי גבל אללה אלי חריב: 2 פתגלי לה מלאך
אללה בצרים[9] נאר מן אלסנא[10] פראי אלסנא משתעל באלנאר והו
ליס יחתרק: 3 פקאל מוסי אמיל אלאן ואנטר הדא אלמנטר אלעגיב
מא באל אלסנא לא יחתרק: 4 פעלם אללה אנה קד מאל לינטר פנאדאה
מן אלסנא וקאל יא מוסי יא מוסי קאל לביך: 5 קאל לא תתקדם אלי
הנא אנזע נעליך ען רגליך פאן אלמוצע אלדי אנת ואקף עליה מקדס:

[1] בכ״י י׳: איקינא = בודאי.

[2] „באר מים" בכ״י: אלביר.

[3] פ׳: פי ארץ גריבה. בפ׳ נוסף תרגום פסוק אחד הנמצא למטה י״ח ד׳.

[4] „הארוכים", מפני שהיו ימים של צער נראו להם כארוכים, וע׳ שמות רבה פ״א ס׳ ל״ד.

[5] „נצטרע", וכן במדרש רבה שם ולא היה לו להוסיף מלת „מאת" = וימת, ונראה שמלת „אנבריץ" היה כתוב בגליון הספר לפרש מלת מאת הנמצאת לבדה בפ׳ ובפ״ב ובכ״י י׳.

[6] בכ״י י׳ ובפ׳ תגאותהם = צעקתם לעזרה.

[7] „וירחם עליהם".

[8] „אל קצה המדבר" ולא במדבר עצמו שהוא מקום חרב ויבש.

[9] בחבורו שבעים שמות נפרדים אמר הגאון: בלבת אש, ובא אחר ולבה (ב״ק פ״ו מ״ד), וע׳ תשובות דונש ס׳ קנ״ב ובשפת יתר ס׳ ק״ב.

[10] ראב״ע: אמר הגאון כי זה מין קוץ ורצון שוכני סנה שמים והאריך בזה בפירושו הקצר ואמר בשם הגאון, כי סנה תתחלק לשני חלקים האחד קוץ והשני שמים.

6 תם קאל אנא אלאה אביך אברהים ואסחק ויעקוב פסתר מוסי וגהה
אד כאף אן ינטר אלי נור אללה: 7 תם קאל אללה נטרת לצעף[1]
קומי אלדי במצר וסמעת צראכהם מן קבל גלאוזתהם ועלמת באוגאעהם:
8 פתגלית[2] לאכלצהם מן יד אלמצריין ואצעדהם מן דלך אלבלד אלי
בלד גיד ואסע בלד יפיץ אללבן ואלעסל אלי מוצע אלכנעניין ואלחתיין
ואלאמוריין ואלפרזיין ואלחויין ואליבוסיין: 9 ואלאן הודא צראך בני
אסראיל קד וצל אליי וראית אלצגט אלדי אלמצריין יצאגטונהם:
10 פתעאל אלאן אבעת בך אלי פרעון ואכרג קומי בני אסראיל מן בלד
מצר: 11 קאל מוסי ללה מן אנא חתי אמצי אלי פרעון ואכרג בני
אסראיל מן בלד מצר: 12 קאל אנא אכון מעך והדה איה לך אני בעתת
בך[3] ואדא אכרגת אלקום מן מצר תעבדון אללה עלי הדא אלגבל:
13 וקאל מוסי ללה הא אנא סאיר אלי בני אסראיל פאקול להם אלאה
אבאיכם בעתני אליכם פאן קאלו לי מא אסמה מא אקול להם: 14 קאל
לה אלאזליי אלדי לא יזול[4] קאל כדא קל לבני אסראיל אלאזליי בעתני
אליכם: 15 וקאל לה איצא כדא קל לבני אסראיל אללה אלאה
אבאיכם אלאה אברהים ואסחק ויעקוב בעתני אליכם הדא אסמי אלי
אלדהר והדא דכרי אלי גיל ואגיאל: 16 אמץ פאגמע שיוך בני אסראיל
וקל להם אללה אלאה אבאיכם תגליי אלי אלאה אברהים ואסחק
ויעקוב קאילא קד דכרתכם ומא צנע בכם במצר: 17 פקלת אצעדכם
מן עדאב אלמצריין אלי מוצע אלכנעאניין ואלחתיין ואלאמוריין ואלפריזיין
ואלחויין ואליבוסיין אלי בלד יפיץ אללבן ואלעסל: 18 פאדא קבלו
מנך ארסל אנת ושיוך בני אסראיל אלי מלך מצר וקולו לה אללה
אלאה אלעבראניין ואפאנא אמרה[5] פאלאן נסיר אלאן מסיר תלתה איאם
פי אלבר ונקרב ללה רבנא: 19 ואנא אעלם אן מלך מצר לא ידעכם
אן תמצו ולא ביד ואחדה שדידה[6]: 20 חתי אבעת באפתי[7] פאצרב

---

1) „שמתי לב אל עני".

2) וכן ת"א: אתגליתי.

3) נראה שלפי דעת הגאון באור הכתוב הוא: אחרי שאמר משה מי אנכי וגו׳ ויירא ללכת אל פרעה השיבהו ה׳ אנכי אהיה עמך ואחזקך והאות ע"ז הוא כי אנכי שלחתיך אל פרעה ואחרי ששלחתיך לא אעזבך, וע׳ אללמע לאבן גנאח צד 351, 352, ולכן תרגם „בהוציאך" כאלו היה כתוב וכאשר תוציא.

4) „שהוא מעולם ושאין לו אחרית".

5) „צוויו הגיענו".

6) ראב"ע: והגאון אמר ולא ביד חזקה בפעם אחת, ורבנו בחיי הביא הפירוש הזה בשם ר׳ חננאל.

7) פירוש הקצר: ידי, מכתי, כי המכה ביד היא. ובכ"י י׳: בגמיע ופאתי = בכל מכותי.

אלמצריין בגמיע אעגובאתי אלתי אצנעהא פי מא בינהם ובעד דלך יטלקכם: 21 ואעטי אלקום חטאא ענד אלמצריין פאדא מציתם לא תמצו פרגא: 22 בל תסתוהבו[1] אלמראה מן מסאכנתהא וגארתהא אניה פצה ודהב ותיאבא תצירונהא עלי בניכם ובנאתכם ותנתצפון מן אלמצריין[2]:

# ד

1 פאגאב מוסי וקאל לעלהם לא יומנון בי ולא יקבלון מני בל יקולון לם יתגלי לך אללה: 2 פקאל אללה לה מנבהא[3] מא דא בידך קאל עצא: 3 קאל אטרחהא עלי אלארץ פטרחהא פצארת תעבאנא פהרב מוסי מן בין ידיה: 4 קאל אללה לה מד ידך ואמסך דנבה פלמא מד ידה פאמסכה פצאר עצא פי ידה: 5 לכי יומנו אן קד תגלי לך אללה אלאה אבאיהם אברהים ואסחק ויעקוב: 6 וקאל לה איצא אדכל ידך אלי כמך[4] פאדכלהא תם אכרגהא פאדא בהא ביצא[5] כאלתלג: 7 וקאל לה איצא ארדד ידך אלי כמך ורדהא תם אכרגהא וקד עאדת כסאיר בדנה[6]: 8 קאל פאן לם יומנו בך ולם יקבלו אלאיה אלאולי פיומנון באלאיה אלתאניה: 9 קאל פאן לם יומנו בהאתין אלאיתין ולם יקבלו מנך כד מן מא אלניל ואצבבה עלי אליבס פאנה ינקלב ויציר דמא[7] פי אליבס: 10 קאל מוסי לרבה יא רב לים אנא דו נטק מן אמס ומא קבלה ולא מן חין כאטבת עבדך אני תקיל אלפם ואללסאן גמיעא[8]: 11 קאל לה אללה מן כלק נטקא ללאנסאן או מן יכלק אלאכרס או אלאצם או אלבציר או אלאעמי אלים אנא אללה: 12 פאמץ אלאן פאנא אכון מע קולך ואדלך עלי מא תתכלם בה: 13 קאל יא רבי אבעת מן אנת באעתה: 14 ואשתד גצב[9] אללה עלי מוסי וקאל אלים הרון אכוך אללואני אנא אעלם אנה מתכלם והודא הו כארג תלקאך פינטר אליך ויסר פי נפסה: 15 פכלמה וציר הדא אלכלאם פי

---

[1] „תבקש להנתן לה במתנה" ור' בחיי הביא הפירוש הזה בשם ר' חננאל.

[2] „ותשיגו מאת המצריים את המגיע לכם בצדק", ר"ל תחת העבודה שעבדתם אותם חנם. ובפ' ותנתספון אלמצריין = ותשרשו המצריים מן לשון ושרשך מארץ החיים ועיין למטה י"ב ל'.

[3] „לעוררו" ר"ל שד' לא היה צריך לשאול אותו מה בידו.

[4] ראב"ע: הגאון אמר כי החיק הוא בית הזרוע

[5] ת"א: חורא.

[6] כשאר גופו.

[7] „ויהפכו ויהיו לדם"

[8] נראה שר"ל שאינו רגיל לדבר לפני מלכים ועוד שהיה מגמגם בלשונו.

[9] בכ"י י': וגד ר"ל ויתאנף ה' במשה מאד.

פיה פאנא אכון מע קולך וקולה ואדללכמא עלי מא תצנעון: 16 פיכלם
הו לך אלקום ויכון לך תרגמאנא[1] ואנת תכון לה אסתאדא[2]: 17 ובד
הדה אלעצא בידך תצנע בהא אלמעגזאת: 18 פמצי מוסי ירגע אלי
יתר חמיה וקאל לה אמצי וארגע אלי אכותי אלדין במצר ואנטר הל
הם באקיין קאל לה אמץ בסלאם: 19 תם קאל אללה למוסי במדין
אמץ ארגע אלי מצר פאן קד מאת גמיע אלקום אלטאלבין נפסך:
20 פאכד מוסי זוגתה וולדיה וארכבהם עלי חמאר ובעת בהם ירגע אלי
בלד מצר ואכד אלעצא אלדי אמרה אללה בהא[3] פי ידה: 21 תם
קאל אללה לה פי מצ׳ך לתרגע אלי מצר אנטר גמיע אלבראהין אלתי
צירתהא פי ידך ואצנעהא בין ידי פרעון ואנא אשדד קלבה ולא יטלק
אלקום: 22 פקל לה כדא קאל אללה משרפא[4] אבני בכרי אסראיל:
23 פקלת לך אטלק אבני יעבדני פאן אבית אן תטלקה הא אנא קאתל
אבנך בכרך: 24 ולמא כאן פי אלטריק פי אלמבית פאגא ולדה מלאך
אללה[5] פטלב קתלה: 25 פאכדת צפורה צואנא פקטעת קלפה אבנהא
וקדמתה בין ידיה וקאלת באד אלערים אן יכון מקתולא[6]: 26 פכף
ענה חינד קאלת צאר אלערים אלמקתול מכתונא[7]: 27 תם קאל
אללה להרון אמץ תלקא מוסי פי אלבר פמצא פואפאה פי גבל אללה
פקבלה: 28 פאכברה מוסי בגמיע כלאם אללה אלדי בעתה בה וגמיע
אלאיאת אלתי אמרה אללה[8]: 29 פמצא מוסי והרון וגמעא גמיע
שיוך בני אסראיל: 30 וכלמהם הרון בגמיע אלכלאם אלדי כלם אללה
מוסי וצנע אלמעגזאת בחצרה אלקום: 31 פאמן אלקום אד סמעו אן
אללה קד דכר בני אסראיל ונטר צעפהם וכרו וסגדו:

## ה

1 ובעד דלך דכל מוסי והרון וקאלא לפרעון כדא קאל אללה
אלאה אסראיל אטלק קומי יחגון לי פי אלבר: 2 קאל פרעון מן אללה

[1] ת״א: למתרגמן.
[2] ת״א: לרב. ועיין למטה ז׳ א׳.
[3] „אשר צוה אלהים לקחתו״.
[4] „לכבוד (ישראל)״ ובפ׳ הוסיף: עלי סביל אלמגאזי = על דרך ההעברה: וכל זה לפרש למה קרא את ישראל בני בכורי, והפירוש הזה הובא מאת רבנו בחיי בשם רבנו חננאל.
[5] „ויפגוש את בנו מלאך האלהים, וזאת ג״כ דעת ר׳ שמואל בן חפני, לפי מה שהביא הראב״ע בשמו.
[6] „ותקריבהו (את בנה) לפניו (לפני משה) ותאמר כמעט היה נהרג החתן״.
[7] „החתן הנהרג (כמעט) עתה הוא נמול״.
[8] בפ׳ הוסיף: באקאמתהא = לעשותם.

חתי אקבל מנה ואטלק בני אסראיל לא אערף אללה ולא אטלק בני
אסראיל איצֿא: 3 קאלא אלאה אלעבראניין ואפאנא אמרה נמצֿי מסיר
תלתה איאם פי אלבר ונקרב ללה רבנא כילא יפאגֿנא בובא או בסיף:
4 קאל להמא מלך מצר לם יא מוסי והרון תגֿדבאן אלקום ען אעמאלהם
אמצֿו אלי נקלכם: 5 תֿם קאל אמן כתֿרה אהל אלבלד חתי תעטלאהם
מן נקלהם[1]: 6 ואמר פרעון פי דלך אליום גֿלאוזה אלקום וערפאהם
קאילא: 7 לא תעודו אן תעטו תבנא לילבנו אללבן מתֿל אמס ומא
קבלה בל הם ימצֿון ויקמשון[2] להם תבנא: 8 וצֿראיב אללבן אלתי
כאנו יצנעונהא אמסא ומא קבלה צֿירוהא עליהם ולא תנקצון מנהא
לאנהם מרפהון ולדלך יצרכון ויקולון נמצֿי נקרב לרבנא: 9 יתֿקל
אלעמל עלי אלקום פישתגלו בה ולא ישתגלו[3] באמור באטלה:
10 פכֿרגֿ גֿלאוזה אלקום וערפאהם וקאלו להם כדֿא קאל פרעון ליס
אעטיכם תבנא: 11 אנתם אמצֿו וכֿדֿו לכם תבנא חית מא תגֿדון ואעלמו
אן לא ינקץ מן עמלכם שי: 12 ותבדד אלקום פי גֿמיע בלד מצר
ליקמשו קשא ללתבן: 13 ואלגֿלאוזה מלחין קאילין אכמלו עמלכם
אמר יום ביום כמא כאן פי וקת אעטא אלתבן[4]: 14 פצֿרב ערפא בני
אסראיל אלדין ולוהם עליהם גֿלאוזה פרעון וקאלו להם מא באלכם
לם תכמלו צֿראיבכם אן תלבנו מתֿל אמס ומא קבלה איצֿא אמס
ואליום: 15 וגֿא ערפא בני אסראיל ואסתגֿאתֿו אלי פרעון קאילין לם
תצנע כדֿא בעבידך: 16 תבן לם ידפע אלינא ויקולון לנא אצֿרבו לבנא
הודֿא עבידך מצֿרובון ממא יכֿטי עליהם קומך[5]: 17 קאל אנתם מרפהון
ולדלך תקולון נמצֿי נקרב לרבנא: 18 ואלאן אמצֿו אעמלו ותבן לא
יעטי לכם וצֿראיבכם תופון: 19 פנטֿר ערפא בני אסראיל אנהם[6] בשר
וקאלו לא תנקצֿו מן לבנכם אמר יום ביום: 20 ופאגֿו מוסי והרון ואקפין
תלקאהם ענד כֿרוגֿהם מן ענד פרעון[7]: 21 פקאלו להמא ינטֿר
אללה ויחכם עליכם במא אפסדתמא האלנא ענד פרעון וענד קואדה
חתי לו אן סיפא פי ידהם לקתלונא[8]: 22 פרגֿע מוסי אלי אללה וקאל

[1]) אפשר שכונתו: האם רבים הם עם הארץ, עד שתשביתו אותם מסבלתם? כלומר שכלם הם נצרכים לעבוד את עבודתם.

[2]) פ׳: ויקשון. וכן למטה פסוק י״ב.

[3]) ראב״ע: אמר הגאון כי אל ישעו כמו אל ישענו והנו״ן חסר כחסרונו במלת תת פחדך וכו׳. ולא נמצא זה בהנוסחה שלפנינו המסכמת עם תרגום אונקלוס: ולא יתעסקון.

[4]) „בעת אשר נתן התבן״.

[5]) „מפני שחטא עמך נגדם״ ומלת עם כאן בלשון נקבה כמו שאמר הראב״ע.

[6]) פ: נפוסהם וכצ״ל, וכן אמר הראב״ע: כי ראו נפשם בצרה.

[7]) בפ׳ הוסיף: וענד עבידה = ועבדיו.

[8]) „כאשר השחתם את מצבנו בעיני פרעה ושריו, עד שלוא היה חרב בידם הרגונו״.

יא רב לם אבלית הולאי אלקום ולם דא בעתת בי: 23 ומן חית
דכ֗לת אלי פרעון פכ֗אטבתה באסמך אסא אליהם ולם תכ֗לצהם מן דלך:

## ו

1 קאל אללה למוסי אלאן תנט֗ר מא אצנע לפרעון אנה סיטלקהם
ביד שדידה֗ ויטרדהם מן בלדה ביד שדידה֗: 2 ת֗ם כלם אללה מוסי
וקאל לה אנא אללה: 3 אלד֗י תג֗לית[1]) לאברהים ואסחק ויעקוב
באלטאיק אלכאפי[2]) ואסמי אללה פקט[3]) לם אערפהם: 4 ואיצ֗א
ת֗בת עהדי מעהם לאעטיהם בלד כנעאן בלד סכנאהם אלד֗י סכנוה:
5 ואיצ֗א אני קד סמעת שהיק בני אסראיל ממא אלמצריון יסתכ֗דמונהם
פד֗כרת עהדי: 6 לד֗לך קל לבני אסראיל אנא אללה לאכ֗רג֗כם מן נקל
אלמצריין ואכ֗לצכם מן כ֗דמתהם ואפככם בד֗ראע ממדודה֗ ובאחכאם
עט֗ימה֗: 7 ואתכ֗ד֗כם לי אמה֗ ואכון לכם אלאהא ותעלמון אנני אללה
רבכם אלמכ֗רג֗כם מן נקל אלמצריין: 8 ואדכ֗לכם אלי אלבלד אלד֗י
אקסמת באמרי[4]) אן אעטיה לאברהים ואסחק ויעקוב פאעטיה לכם
חוזא אנא אללה אפי בד֗לך[5]): 9 פכלם מוסי בד֗לך בני אסראיל ולם
יקבלו מנה מן ציק ארואחהם ומן כ֗דמתהם אלצעבה֗: 10 ת֗ם כלם
אללה מוסי תכלימא: 11 אדכ֗ל כלם פרעון מלך מצר פי אן יטלק בני
אסראיל מן בלדה: 12 וכלם מוסי בין ידי אללה[6]) קאילא הוד֗א בנו
אסראיל לם יקבלו מני פכיף יסמע מני פרעון ואנא אלת֗ג אלפם:
13 פכלם אללה מוסי והרון ווצאהמא בסבב בני אסראיל ופרעון מלך
מצר[7]) אן יכ֗רג֗א בני אסראיל מן בלד מצר: 14 האולי רוסא ביות אבאיהם
בנו ראובן בכר אסראיל חנוך ופלוא חצרן וכרמי האולי עשאיר ראובן:
15 ובנו שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול אבן אלכנעאניה֗
האולי עשאיר שמעון: 16 והד֗ה אסמא בני לוי עלי תאלידהם גרשון
וקהת ומררי וסנו חיוה֗ לוי מאה֗ וסבע ות֗לת֗ון סנה֗: 17 ובנו גרשון
לבני ושמעי לעשאירהם: 18 ובנו קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל

---

[1]) „אשר נגליתי".

[2]) עיין מה שכתב כאן הראב"ע בשם הגאון בפתרון מלת שדי.

[3]) ראב"ע: אמר רב סעדיה הגאון כי תחסר באחרונה מלת לבדו כאלו אמר ובשמי ה' לבדו לא נודעתי להם רק פעם באל שדי ופעם בשם ה' וכמוהו לפי דעתו לא יעקב לבדו יאמר עוד שמך כ"א ישראל משתתף עמו (עיין העתקת הגאון בראשית ל"ב כ"ט)

[4]) וכן תרגם אונקלוס: די קיימית במימרי.

[5]) ראב"ע: וטעם אני ה' שאקיים זה.

[6]) „לפני ד'". נראה שכונת הגאון שמשה דבר כן בלבו לפני ה' מפני שכבר התאנף ה' בו פעם ראשונה. עיין למעלה ד' י"ד. ובכ"י י' ובפ': יארב אבל בפסוק ל' לא שינו נוסחתנו.

[7]) „אדות בני ישראל ופרעה מלך מצרים".

וסני חיותה מיאה ותלת ותלתין סנה: 19 ובנו מררי מחלי ומושי האולי
עשאיר אללויאניין עלי תאלידהם: 20 פתזוג עמרם ביוכבד עמתה קבל
אן תחטר[1] פולדת לה הרון ומוסי וכאן סני חיותה מיאה וסבע
ותלתין סנה: 21 ובנו יצהר קרח ונפג וזכרי: 22 ובנו עזיאל מישאל
ואלצפן וסתרי: 23 פתזוג הרון באלישבע בנת עמינדב אכת נחשון
פולדת לה נדב ואביהוא ואלעזר ואיתמר: 24 ובנו קרח אסיר ואלקנה
ואביאסף הדה עשאיר אלקרחיין: 25 ואלעזר אבן הרון תזוג במראה
מן בנאת פוטיאל פולדת לה פינחס האולי רוסא אבא אללויאניין
לעשאירהם: 26 המא הרון ומוסי אללדאן קאל להמא אללה אכרגא
בני אסראיל מן בלד מצר עלי גיושהם: 27 המא אלמכאטבאן פרעון
מלך מצר ליכרגא בני אסראיל מן בלד מצר המא מוסי והרון: 28 ולמא
כאן יום כאטב אללה מוסי פי בלד מצר: 29 וקאל אללה למוסי קאילא
אנא אללה כלם פרעון מלך מצר בגמיע מא אמרך בה: 30 וקאל מוסי
בין ידי אללה הודא אנא אלתג אלפם וכיף יסמע מני פרעון[2]:

# ז

1 קאל אללה למוסי אנטר קד געלתך אסתאדא פי אמר פרעון
והרון אכוך יכון תרגמאנך[3]: 2 אנת תכלם הרון אכאך[4] בגמיע מא
אמרך בה והו יכלם פרעון ליטלק בני אסראיל מן בלדה: 3 ואנא
אעצב קלב פרעון ואכתר איאתי ובראהיני פי בלד מצר: 4 ולא יקבל
מנכמא פרעון חתי אחל אפאתי באלמצריין ואכרג גיושי וקומי בני
אסראיל מן בלד מצר באחכאם עטימה: 5 ויעלמון אלמצריין אני אללה
אלדא מדדת ידי[5] עלי אלמצריין ואכרגת בני אסראיל מן בינהם:
6 פצנע מוסי והרון כמא אמרהמא אללה כדאך צנעא: 7 וכאן מוסי
אבן תמנין סנה והרון אבן תלת ותמנין סנה חין כלמא פרעון: 8 תם
קאל אללה למוסי והרון קאילא: 9 אדא כלמכמא פרעון וקאל אעטוני
ברהאנא פקל להרון כד עצאך פאטרחהא בין ידי פרעון ותציר תנינא:
10 פדכל מוסי והרון אלי פרעון וצנעא כמא קאל אללה וטרח הרון
עצאה בין ידי פרעון ועבידה פצארת תנינא: 11 תם דעא פרעון

[1]) „דודתו מן האב קודם שנאסרה", עיין סנהדרין נ"ח ע"ב.
[2]) שלשת הפסוקים בין כ"ח עד ל' דבוקים יחד ומספרים מה שכבר נזכר למעלה בפסוק
י"ב, ובמקום הזה הוסיף שביום אשר דבר משה כן לפני ה' השיבהו: ראה נתתיך וגו'.
[3]) עיין למעלה ד', ט"ז.
[4] „אל אהרן אחיך".
[5]) בכ"י י': אטלקתי אפאתי = שלחתי את מכותי.

באלחכמא ואלסחרה פצנע כדאך איצא עלמא מצר בכפיהם[1]: 12 פטרח
כל רגל עצאה פצארת כתנאנין[2] פאבתלעת עצא הרון עציהם:
13 פאשתד קלב פרעון ולם יקבל מנהמא כמא קאל אללה: 14 תם
קאל למוסי קד תקל קלב פרעון ואבא אן יטלק אלקום: 15 אמץ אליה
באלגדאה הודא הו כארג אלי אלמא פקף תלקאה עלי שאטי אלניל
ואלעצא אלתי אנקלבת חיה כדהא בידך: 16 וקל לה אללה אלאה
אלעבראניין בעתני אליך קאילא אטלק קומי יעבדני פי אלבר והודא
אנת לם תקבל אלי אלאן: 17 כדא קאל אללה בהדה אלכלה תעלם
אני אללה[3]) הא אנא צארב באלעצא אלתי בידי אלמא אלדי פי אלניל
פינקלב דמא: 18 ואלסמך אלדי פי אלניל ימות פינתן אלניל ויעגז
אלמצריון ען אן ישרבו מאא מן אלניל: 19 תם קאל אללה למוסי קל
להרון כד עצאך ומד ידך עלי מיאה אלמצריין ואנהארהם וכלגאנהם
ואגאמהם וסאיר מלאם מיאההם פתציר דמא ויכון דם פי גמיע בלד מצר
ופי אואני אלכשב ואלחגארה[4]): 20 פצנע כדאך מוסי והרון כמא
אמר אללה ורפע אלעצא וצרב אלמא אלדי פי אלניל בחצרה פרעון
ובחצרה קואדה פאנקלב גמיע אלמא אלדי פי אלניל דמא: 21 ואלסמך
אלדי פי אלניל מאת ונתן אלניל פעגז אלמצריון אן ישרבו מאא מן
אלניל וצאר אלדם פי גמיע בלד מצר: 22 פצנע כדאך עלמא מצר
בכפיהם ואשתד קלב פרעון ולם יקבל מנהמא כמא קאל אללה:
23 תם ולי פרעון ודכל מנזלה ולם ירד באלה אלי הדה איצא: 24 ואחתפר
גמיע אלמצריין חואלי אלניל אבארא לישרבו מנהא מאא אד לם יטיקו
אן ישרבו מן מא אלניל: 25 ולמא כמלת סבעה איאם בעד מא צרב
אללה אלניל: 26 קאל אללה למוסי[5]) אדכל אלי פרעון וקל לה כדא
קאל אללה אטלק קומי יעבדוני: 27 פאנך אן אבית אן תטלקהם הא
אנא צאדם תכמך באלצפאדע: 28 פתסעי מן אלניל אלצפאדע פתצעד
ותדכל פי ביתך ופי כדר מצ̈געך ועלי סרירך ופי ביות קואדך וסאיר
קומך ופי תנאנירך ומעאגנך: 29 ופי[6]) גסמך וגסם קומך וקואדך
תצעד אלצפאדע:

---

[1]) נראה שענינו כמו שתרגם אונקלוס: בלחשיהון.

[2]) „כמו תנינים" עיין בחיי על התורה שכתב: לא אמר ויהיו תנינים אלא לתנינים בא ללמד שלא היה כח בחרטומים לעשותם תנינים ממש רק שנדמו לתנינים בחכמת הכשפים ואחיזת עינים.

[3]) בכ"י י' הוסיף „אלמואקב" = המעניש.

[4]) „בכלי עץ ואבן" עיין ראב"ע.

[5]) חבר את שני הפסוקים ותרגם: אחר שנמלאו שבעת ימים וכו' אמר ד' אל משה וכו'.

[6]) „ובגופך ובגוף עמך ועבדיך" עיין רש"י.

# ח

1 תם קאל אללה למוסי קל להרון מד ידך בעצאך עלי אלאנהאר
ואלכלגאן ואלאגאם ואצעד אלצפאדע עלי בלד מצר: 2 פמד הרון
ידה עלי מיאה מצר פצעד אלצפאדע וגטא בלד מצר: 3 וצנע בדׄאך
אלעלמא בלטפיהם ואצעדו אלצפאדע עלי בלד מצר: 4 פדעא פרעון
במוסי והרון וקאל אשפעא אלי אללה ויזיל אלצפאדע עני וען קומי
חתי אטלק אלקום ידׄבחו ללה: 5 קאל מוסי לפרעון אקתרח עלי[1]
מתי תשא אן אשפע לך ולקואדך וקומך פינקטע אלצפאדע ענך וען
מנאזלך ותבקא פי אלניל פקט: 6 וקאל גדא קאל במא קלת לכי
תעלם אנה ליס מתׄל אללה רבנא: 7 אדׄ תזול אלצפאדע ענך וען
קומך וקואדך ותבקא פי אלניל פקט: 8 ולמא כׄרג מוסי והרון מן ענד
פרעון דעא מוסי אלי אללה בסבב אלצפאדע אלתי אחלהא בפרעון:
9 פצנע אללה במא קאל מוסי ותמאות[2] אלצפאדע מן אלביות ומן
אלדור ומן אלציאע: 10 חתי גמעוהא אנבארא אנבארא ונתנת אלארץ
מנהא: 11 ולמא ראי פרעון אן אלפרגה קד באנת תׄקל קלבה ולם
יקבל מנהמא במא קאל אללה: 12 תׄם קאל אללה למוסי קל להרון
מד עצאך ואצׄרב תראב אלארץ יציר קמלא פי גמיע בלד מצר:
13 פצנעא כדׄאך ומד הרון ידה בעצאה פצׄרב תראב אלארץ פצאר
קמלא פי אלאנסאן ואלבהימה גמיע תראב אלארץ צאר קמלא פי גמיע
בלד מצר: 14 וצנע כדׄלך אלעלמא בלטפיהם ליכׄרגו אלקמל פלם יטיקו
פתׄכת[3] אלקמל פי אלנאס ואלבהאים: 15 פקאלו אלעלמא לפרעון
הדׄה גׄראחה מן ענד אללה[4] פאשתד קלבה ולם יקבל מנהמא במא
קאל אללה: 16 תׄם קאל אללה למוסי אדלג באלגדאה וקף בין ידי
פרעון הודׄא הו כׄארג אלי אלמא וקל לה כדׄא קאל אללה אטלק קומי
ויעבדוני: 17 לאנך אן אבית אן תטלק קומי הא אנא באעתׄ עליך ועלי
קואדך וסאיר קומך ומנאזלך כׄלט אלוחוש[5] חתי תמתלי מנה ביות
אלמצריין ואלארץ אלתי הם עליהא: 18 ואבין פי דׄלך אליום בלד
אלסדיר אלדׄי קומי מקים בה לילא יכון תׄם והש לכי תעלם אנני

[1] רשב״ם: התנשא עלי לבקש חפצך ואעשה.
[2] עי׳ בראשית ל״ג, י״ג.
[3] ״ותעמוד״.
[4] ״חבורה מאת אלהים״ וכן ת״א מחא מן קדם ה׳ היא. ועי׳ ראב״ע
[5] ראב״ע: חיות רעות מעורבות וכו׳.

אללה מסלט[1] עלי אלארץ׳: 19 ואצ׳יר פראא לקומי ממא יחל בקומך[2] גדא תכון הדה אלאיה: 20 פצנע אללה כד׳אך ודכ׳ל והיש כת׳יר אלי בית פרעון ובית קואדה וג׳מיע בלד מצר אנפסד מן קבל אלוחיש: 21 פדעי פרעון במוסי והרון וקאל אמצ׳ו אד׳בחו לרבכם פי אלבלד: 22 קאל מוסי לא נטיק אן נצנע ד׳לך לאן מא יכרהה אלמצריון נד׳בחה ללה רבנא פהל נד׳בח מא יכרהונה בחצ׳רתהם ולא ירג׳מונא: 23 לכן מסאפה ת׳לת׳ה איאם נסיר פי אלבר ונד׳בח ללה רבנא כמא יאמרנא: 24 קאל פרעון אטלקכם תד׳בחון ללה רבכם עדא פאבעאדא לא תבעדו פי אלמסיר ואשפעא עני: 25 קאל מוסי הא אנא כ׳ארג׳ מן ענדך ואשפע אלי אללה פיזול אלוחיש ען פרעון וקואדה וקומה עדא לא יעאוד פרעון אלסכ׳ריה[3] לילא יטלק אלקום ידבחון ללה: 26 ולמא כ׳רג׳ מן ענדה שפע אלי אללה: 27 פצנע אללה כמא קאל מוסי פזאל אלוחיש ען פרעון וען קואדה וסאיר קומה לם יבק ואחד: 28 ות׳קל פרעון קלבה הד׳ה אלמרה איצ׳א ולם יטלק אלקום:

# ט

1 ת׳ם קאל אללה למוסי אדכ׳ל אלי פרעון וקל לה כד׳א קאל אללה אלאה אלעבראניין אטלק קומי יעבדוני: 2 פאנך אן אבית אן תטלקהם ועאדך מתמסך בהם: 3 פאן אפה אללה כאינה פי מואשיך אלתי פי אלצחרא פי אלכ׳יל ואלחמיר ואלג׳מאל ואלגנם ואלבקר ובא עט׳ים ג׳דא: 4 ויבין אללה בין מואשי בני אסראיל ומואשי אלמצריין ולא ימות שי מן ג׳מיע מא הו לבני אסראיל: 5 וציר אללה וקתא קאילא גדא יצנע אללה הד׳א אלאמר פי אלבלד: 6 פצנע אללה הד׳א אלאמר מן אלגד ומאת ג׳מיע[4]) מואשי אלמצריין ומן מואשי בני אסראיל לם ימת ואחדה: 7 ובעת׳ פרעון פאד׳א לם ימת מן מואשי בני אסראיל ואחדה פת׳קל קלבה ולם יטלקהם: 8 ת׳ם קאל אללה למוסי והרון כ׳ד׳א מלא חפניכמא מן פיח אלאתון ויהוי בה מוסי פי אלהוא[5]) בחצ׳רה פרעון: 9 פיציר גבארא פי ג׳מיע בלד מצר ויציר פי אלנאס ואלבהאים קרחא נאבתא מתנפטא פי ג׳מיע בלד מצר: 10 פאכ׳ד׳א מן פיח אלאתון ווקפא בין ידי פרעון והוי בה מוסי פי אלהוא פצאר קרח מתנפט נאבת

---

1) „כי אני מושל על הארץ".

2) ונתתי כפר עמי מה שיחול על עמך, ר"ל במכת הערוב. וקרוב לזה ת"א.

3) וכן תרגם בראשית ל"א ז' מלת התל.

4) בכ"י י': אכתר = רוב

5) „וישליכהו משה באויר" וכן בפסוק י'. פ': וירשה מוסי אלי אלסמא, וכן בפסוק י' וזה העתקת וזרק כמשמעו.

פי אלנאס ואלבהאים: 11 ולם יטיקו אלעלמא אן יקפו בין ידי מוסי מן קבל אלקרח אלדי כאן פיהם ופי סאיר אלמצריין. 12 ושדّד אללה קלב פרעון ולם יקבל מנהמא כמא קאל אללה אלי מוסי: 13 תֿם קאל אללה למוסי אדלג באלגדאה וקף בין ידי פרעון וקל לה כדא קאל אללה אלאה אלעבראניין אטלק קומי יעבדוני: 14 לאני פי הדה אלמרّה אנא באעתֿ בכתֿיר מן אפאתי פי קלבך וקואדך וקומך לכי תעלם אן ליס מתֿלי פי גֿמיע אלעאלם[1]: 15 לאני אלאן לו אטלקת ידי לקתלתך וקומך באלובא ואגֿתחדת מן אלבלד[2]: 16 ולכן בסבב כֿלّה אבקיתך לכי אוריך קֿותי לכי יקץّ באסמי פי גֿמיע אלעאלם: 17 ועאדך מתרבّין[3] בקומי לילא תטלקהם: 18 הא אנא ממטר פי מתֿל הדֿא אלוקת מן גֿד ברדא עטֿימא גֿדא מא לם יכן מתֿלה פי מצר מן יום אסّסת אלי אלאן: 19 ואלאן אבעתֿ פצֿםّ[4] מאשיתך וגֿמיע מא לך פי אלצחרא פאנה אי אנסאן או בהימה וגֿד פי אלצחרא ולם ינצֿםّ אלי אלמנאזל ינזל עליהם אלברד פימותון: 20 פמן כֿאף כלאם אללה מן קואד פרעון אהרב עבידה ומאשיתה אלי אלביות: 21 ומן לם ירדّ באלה אלי כלאם אללה תרך עבידה ומאשיתה פי אלצחרא: 22 תֿם קאל אללה למוסי מדّ ידך נחו אלסמא פיכון אלברד פי גֿמיע בלד מצר עלי אלנאס ועלי אלבהאים וגֿמיע עשב אלצחרא פי בלד מצר: 23 פמדّ מוסי עצאה נחו אלסמא פאעלן אללה אצואתא וברדא וסארת אלנאר עלי אלארץ ואמטר אללה בררא עלי בלד מצר: 24 פכאן אלברד ואלנאר אלמתלבדה[5] פי וסטה עטֿימא גֿדא מא לם יכן מתֿלה פי בלד מצר מד צארת לאמה: 25 פצֿרב אלברד פי גֿמיע בלד מצר מא פי אלצחרא מן אנסאן אלי בהימה וצֿרב גֿמיע עשבהא וכסّר גֿמיע שגֿרהא: 26 עדא פי בלד אלסדיר אלתי תֿם בני אסראיל לם יכן ברד: 27 פבעתֿ פרעון

[1]) „ככל הארץ", ר"ל בשמים ובארץ. ועי' מה שכתב בפירושו לתהלים סוף מזמור ח'.

[2]) „לו שלחתי את ידי הרגתי אותך ואת עמך בדבר ותכחד מן הארץ" השתמש כאן ולמטה כ"ג כ"ג במלה ערבית אגֿתחד להעתיק הכחיד בטעם „הכרית" מפני שהשתי מלות דומות זו לזו אע"פ שאין זה הוראת המלה בערבית. ובפ' ובק': אגֿתחית = נאבדת. ובתרגום ר' סעדיה איוב ד' ז' למלת נכחד יש ג"כ שתי נוסחאות אגֿתחד ואגֿתיחו ובתהלים מזמור פ"ג ה' העתיק נכחידם ונכתרמהם.

[3]) ההעתקה הזאת נמצאת גם בשרשים לאבן גנאח בהערה 60 לשרש סלל. ועניננו עודך מבקש תחבולות.

[4]) וכן תרגם אונקלוס כנוש. ובכ"י ובפ': פצן = ושמור, וכן העתיק הגאון העיזו (ישעיה י', ל"א).

[5]) המלה הזאת נמצאת ג"כ בשרשים לאבן גנאח ש' לקח בהערה. ופירושה שהאש והברד היו דבוקים זה בזה ועי' רש"י. ובפ': מתחדה = מתאחדת.

במוסי והרון וקאל להמא קד אכֿטאת הדֿה אלמרה אללה אלעאדל ואנא וקומי אלטֿאלמון: 28 אשפעא אלי אללה וחסבנא[1] אן תכון אצואת אללה וברד עלינא חתי אטלקכם ולא תעאדו אן תקפו: 29 קאל לה מוסי אדֿא כֿרגת מן אלקריה אבסט ידי אלי אללה פתנתהי אלאצואת ואלברד לא יכון אבדא[2] לכי תעלם אן אלארץ ללה: 30 ואנת וקואדך פאעלמו אנכם קבל אן[3] תכֿאפו מן בין ידי אללה: 31 אן אלכתאן ואלשעיר קד עטבא לאן אלשעיר כאן פריכא ואלכתאן משלפא: 32 ואלחנטה ואלכרסנה לם יעטבא לאנהמא אפלתאן[4]: 33 ולמא כֿרג מוסי מן ענד פרעון מן קריתה בסט ידיה בין ידי אללה פאנתהת אלאצואת ואלברד ולם ינחל מטר עלי אלארץ: 34 ולמא ראי פרעון אן קד אנתהי אלמטר ואלברד ואלאצואת עאוד אלכֿטא פתקל קלבה הו ועבידה: 35 ושדד אללה קלב פרעון[5] ולם יטלקהם כמא קאל אללה למוסי:

י

1 תֿם קאל אללה למוסי אדכֿל אלי פרעון פאני קד קוית קלבה וקלב קואדה לכי אחל אפאתי הדֿה בהם: 2 ולכי תקץ עלי אבנך ואבן אבנך מא בטשת באלמצריין ואפאתי אלתי אחללתהא בהם ותעלמו אנני אללה: 3 פדכֿל מוסי והרון אלי פרעון וקאלא לה כדֿא קאל אללה אלאה אלעבראניין אלי כם אבית אן תדען מן בין ידי אטלק קומי יעבדוני: 4 פאנך אן אבית אן תטלק קומי הא אנא אתי באלגראד גדא פי תכֿמך: 5 פיגטי טֿהר אלארץ ולא יטיק אחד[6] אן ינטֿר אליהא ויאכל באקי אלפליטה אלתי תבקת לכם מן אלברד ויאכל גמיע אלשגר אלנאבת לכם מן אלצחרא: 6 ותמתלי מנה ביותך וביות קואדך וביות סאיר אלמצריין מא לם יר מתלה אבאוך ואבא אבאיך מדֿ כונהם עלי אלארץ אלי הדֿא אליום תֿם ולי וכֿרג מן ענד פרעון: 7 פקאל קואד פרעון לה אלי כם יכון הדֿא לנא והקא אטלק אלקום יעבדו אללה רבהם קבל אן תשאהד מצר קד באדת[7]:

---

[1]) „ודי לנו".

[2]) „לעולם" ובכ"י י': איצא.

[3]) „ואתה ועבדיך דעו כי קודם שתיראו מפני ה' כבר נכתה הפשתה והשעורה וגו' והחטה והכסמת לא נכו וגו', ועי' ראב"ע שהביא פירוש הגאון, וכן הביא בשמו רבנו בחיי בפירושו.

[4]) ראב"ע: שהיו עוד תחת הארץ ולא נראו, וע' אבן גנאח בשרש אפל.

[5]) העתיק כאלו היה כתוב: ויחזק ה' את לב פרעה ובכ"י י': פאשתד קלב.

[6]) ראב"ע: תחסר מלת איש והגאון הוסיף מלת אחד.

[7]) „שלח את העם... בטרם תראה כי אבדה מצרים", לא העתיק ה' השאלה ותרגם לפי הענין.

פארד מוסי והרון אלי פרעון וקאל להמא אמצו ואעבדו אללה רבכם
מן ומן אלמאצין: 9 קאל מוסי בצביאננא ושיוכנא נמצי ובבנינא
ובנאתנא וגנמנא ובקרנא נמצי לאן חג אללה לנא: 10 קאל להמא
כדאך יכון אללה מעכם במא אטלקכם ואטפאלכם הודא ארי אלשר
חדי וגוהכם: 11 ליס כדאך ימצי אלרגאל מנכם יעבדון אללה פאנכם
אנמא תטלבונהא וטרדהמא מן ענד פרעון: 12 תם קאל אללה למוסי
מד ידך עלי בלד מצר בסבב אלגראד פיצעד עלי בלד מצר ויאכל
גמיע עשב אלבלד גמיע מא בקאה אלברד: 13 פמד מוסי עצאה עלי
בלד מצר וסאק אללה ריח אלקבול טול דלך אליום וטול אלליל פלמא
כאנת אלגדאה חמלת ריח אלקבול אלגראד: 14 פצעד אלגראד עלי
גמיע בלד מצר ואסתקר פי גמיע תכמהא עטימא גדא מא לם יכן קבלה
גראד מתלה ובעדה לא יכון כדאך: 15 פגטא טהר גמיע אלבלד חתי
אטלם אלבלד ואכל גמיע עשבה וגמיע תמר אלשגר אלדי בקאה
אלברד ולם יבק שי מן אלכצרה פי אלשגר ופי עשב אלצחרא פי גמיע
בלד מצר: 16 פאסרע פרעון פדעי במוסי והרון וקאל קד אכטאת ללה
רבכמא ולכמא: 17 ואלאן פאחתמלא דנבי הדה אלמרה ואשפעא אלי
אללה רבכמא ליזיל עני הדא אלמות אלמחין[1]: 18 פלמא כרג מן ענדה
שפע אלי אללה: 19 פקלב אללה ריחא גרביה שדידה גדא פחמלת
אלגראד וצבת[2] בה בחר אלקלזום ולם תבק גראדה ואחדה פי בלד
מצר: 20 ושדד אללה קלב פרעון ולם יטלק בני אסראיל: 21 תם
קאל אללה למוסי מד ידך נחו אלסמא ויכון טלאם עלי גמיע בלד מצר
בעד זואל טלאם אלליל[3]: 22 פמד מוסי ידה נחו אלסמא פכאן
טלאם אפל פי גמיע בלד מצר תלתה איאם: 23 לם יר אנסאן צאחבה
ולם יקם אנסאן מן מכאנה תלתה איאם ולגמיע בני אסראיל כאן נור
פי מסאכנהם: 24 פדעי פרעון במוסי וקאל אמצו אעבדו אללה לכן
גנמכם ובקרכם דעוהא ואמא אטפאלכם פתמצי מעכם: 25 קאל לה
מוסי בל אנת תעטינא דבאיח וצואעד נקרבהא ללה רבנא: 26 ומואשינא
איצא תמצי מענא לא יבקא מנהא טלף לאנא מנהא נאכד מא נעבד
בה אללה רבנא ונחן לא נעלם כם מקדאר מא נעבד[4] אללה בה
מנהא אלי אן נציר אלי תם: 27 פשדד אללה קלבה ולם ישא

[1]) „המות המוחלט", ואפשר שענינו שאחר מכת הברד והארבה לא נשאר מאומה למחית האדם ועיין בחיי על התורה.

[2]) בכ"י י' ובפ' ובק': סכת, ר"ל הכה את הים בחוזק וטבע בו את הארבה.

[3]) „אחר שמשה אפלת הלילה", וכן תרגם אונקלוס.

[4]) „במה שיעור מה שנקריב".

אטלאקהם: 28 תֿם קאל פרעון אמץׄ עני אחדׄר אן תעאוד תרא וגׄהי
פאנך יום תרא וגׄהי תסתחקّ אן תמות[1]: 29 תֿם קאל לה מוסי נעמّא
קלת לסת אעאוד אן ארי וגׄהך:

# יא

1 פקאל אללה למוסי קד בקי בלא ואחד אתי בה עלי פרעון
ועלי אלמצריין בעד דׄלך יטלקכם מן ההנא פענד אטלאקה גׄמלהׄ[2]
יטרדכם מן ההנא: 2 מר אלקום אן יסתוהבו[3] אלרגׄל מן צאחבה
ואלמראהׄ מן צאחבתהא אניהׄ פצׄהׄ ואניהׄ דׄהב: 3 פאעטא אללה
אלקום חטׄא ענד אלמצריין ואמא מוסי אלרסול[4] פעטֿם גׄדא פי גׄמיע
בלד מצר ענד קואד פרעון וענד אלקום: 4 פקאל מוסי כדׄא קאל
אללה פי נצף אלליל[5] אנא מתגׄלי[6] פי בלד מצר: 5 פימות כל
בכר פיה מן בכר פרעון אלגׄאלס עלי כרסיّה אלי בכר אלאמהׄ אלתי
ורא אלרחא וסאיר בכור אלבהאים: 6 ויכון צראךׄ עטֿים פי גׄמיע בלד
מצר מא לם יכן מתֿלה ולא יעוד מתֿלה: 7 ולגׄמיע בני אסראיל לא
ינבח כלב בפיה פמא פוקה מן אלאדׄא מן נאסהם אלי בהאימהם[7] לכי
תעלמו מא יבײן אללה בין אלמצריין ובין אלאסראיליין: 8 פינחדר
גׄמיע קואדך האולי אליّ ויסגׄדון לי קאילין אכׄרגׄ אנת וגׄמיע אלקום
אלדׄי מעך ובעד דׄלך אכׄרגׄ פכׄרגׄ מן ענד פרעון בשדّהׄ גׄצׄב: 9 תֿם
קאל אללה אלי מוסי לא יקבל מנכמא פרעון לכי תכתֿר בראהיני פי
בלד מצר: 10 ומוסי והרון צנעא גׄמיע הדׄה אלבראהין בחצׄרתה פשדّד
אללה קלבה ולם יטלק בני אסראיל מן בלדה:

# יב

1 תֿם קאל אללה למוסי והרון פי בלד מצר קאילא: 2 הדׄא
אלשהר הו לכם אוّל אלשהור יכון לכם אולא לשהור אלסנהׄ: 3 וכלّמא
גׄמאעהׄ בני אסראיל וקולא להם[8] פי אלעאשר מנה אן יתّכׄדׄו להם כל

[1] ראב״ע: אתה תהיה חייב מיתה.
[2] ת״א: גמירא.
[3] עיין למעלה ג׳ כ״ב.
[4] „משה הנביא״ ובכ״י י׳: אלרגׄל.
[5] ובכ״י י׳: פי שביה [נצף] מן אלליל = בכמו חצות הלילה. וזה דרוש רבותינו ז״ל עיין רש״י.
[6] ת״א: מתגלי, ובפ׳: מסיר מלאכי = שולח מלאכי.
[7] ר״ל ולכל בני ישראל בין לאנשיהם בין לבהמותיהם לא ינבח כלב בפיו להפחידם ולא יהיה להם רעה יותר גדולה מזה. עיין ראב״ע.
[8] ר״ל דברו בעשור לחדש שיקחו וזה דעת בעל הטעמים.

פריק ראסא לבית אבאיהם דֹאך ראס לכל בית[1]: 4 פאן קֹל אהל
בית מן אלהאגֹה אלי ראס[2] פליאכֹד הו וגֹארה אלאקרב אלי מנזלה
במקאסאה מן אלנפוס כל רגֹל עלי קדר טעאמה תתואסוה: 5 וליכן
לכם ראסא צחיחא דֹכרא מן סנתה[3] מן אלצֹאן ואלמאעז תאכֹדוה:
6 יכון ענדכם מחפוטֹא אלי אליום אלראבע עשר מן הדֹא אלשהר
פידֹבחה גֹיק גֹמאעה בני אסראיל בין אלגרובין[4]: 7 ויאכֹדו מן דמה
ויגֹעלו עלי כֹדי אלבאב ואלמטל[5] עלי אלביות אלדֹי יאכלונה פיהא:
8 ויאכלו לחמה פי תלך אללילה שוא נאר ופטיר מע מראר יאכלוה:
9 לא תאכלו שיא מנה ניא ולא טבילא מֹצֹגֹא במא אלא משויא בנאר
ראסה ואכארעה וגופה: 10 ולא תבקו מנה אלי אלגדאה פאן בקי
מנה שי אלי אלגדאה פאחרקוה באלנאר: 11 וכדֹא פכלוה תכון
אחקאיכם משדודה ונעאלכם פי ארגֹלכם ועציכם פי אידיכם ותאכלוה
פי חפז הו פסח ללה: 12 ואתגלי[6] פי בלד מצר פי הדֹה אללילה
ואקתל כל בכר פיה מן אנסאן אלי בהאים ובגֹמיע מעבודאת אלמצריין
אצנע אחכאמא אנא אללה[7]: 13 פיציר אלדם לכם עלאמה עלי אלביות
אלתי אנתם פיהא ואנטֹר אלדם וארתי[8] עליכם ולא יכון בכם ובא
מהלך אדֹא צֹרבת אהל בלד מצר: 14 פיציר הדֹא אליום לכם דֹכרא
ותחגֹון פיה חגֹא ללה לאגֹיאלכם רסם אלדהר תחגֹונה: 15 סבעה איאם
תאכלו פטירא לכן פי אליום אלאול תעטלו כֹמירא מן מנאזלכם וכל
מן אכל כֹמירא ינקטע דֹלך אלאנסאן מן בני אסראיל מן אליום אלאול
אלי[9] אליום אלסאבע: 16 ואליום אלאול אסם מקדס[10] ואליום אלסאבע
אסם מקדס יכונא לכם ולא יצנע פיהמא שי מן אלצנאיע אלא מא יוכל
לכל נפס הו וחדה יצנע לכם: 17 ואחפטֹו אלפטיר לאני פי דֹאת הדֹא
אליום אכֹרגֹת גֹיושכם מן בלד מצר ואחפטֹו הדֹא אליום לאגֹיאלכם

[1]) „כל חבורה וחבורה ראש (ר״ל בהמה אחת) לבית אבותם, וזה הוא ראש לכל בית״, ובפ׳ הוסיף לבאר: מן אלגנם = מן הצאן. ועי׳ למעלה הערתנו לבראשית ל׳ ל״ב.

[2]) „ואם ימעטו אנשי הבית מהיות צריכים לבהמה אחת״.

[3]) ר״ל בשנה שנולד בה.

[4]) עיין מה שהביא הראב״ע בשם הגאון בדבר זמן שחיטת הפסח.

[5]) עיין בשרשים לאבן גנאח שרש שקף, ופירושו מצפה וכן העתיק מלת והמצפה (בראשית ל״א, מ״ט). ועי׳ ג״כ תרגומו דברים כ״ו, ט״ו.

[6]) פ׳: ואגלי מלאכי ר״ל ואשלח את מלאכי.

[7]) בכ״י י׳ ובפ׳ הוסיפו אלואחד = האחד.

[8]) „ואחמול״. וכן תרגם אונקלוס ואיחוס. — ובפ׳: פיראה מלאכי וירתי לכם = ויראהו מלאכי ויחוס עליכם.

[9]) פ׳: אלי אכר אליום אלסאבע = עד סוף היום השביעי.

[10]) „שם מקודש״, ר״ל קרא אותו קדש עיי׳ רש״י.

רסם אלדהר: 18 ופי אלשהר אלאול פי אליום אלראבע עשר מנה
באלעשי כלו פטירא אלי אליום אלאחד ועשרין מן אלשהר באלעשי:
19 סבעה איאם לא יוגד כמיר פי ביותכם וכל מן אכל מכמרא ינקטע
דלך אלאנסאן מן גמאעה בני אסראיל מן אלגריב אלי צריח אלבלד:
20 שיא מן אלמכמר לא תאכלו ופי גמיע מסאכנכם כלו פטירא:
21 פדעי מוסי בגמיע שיוך אסראיל וקאל להם אגדבו[1] וכדו לכם
גנמא לעשאירכם ואדבחו אלפסח: 22 וכדו באקה מן צעתר ואגמסוהא
פי אלדם אלדי פי אלטסת ואדנו אלי אלמטל וכדי אלבאב מן דלך
אלדם אלדי פי אלטסת ולא יכרג אנסאן מנכם מן באב מנזלה אלי
אלגדאה: 23 פיתגלי אללה[2] ליצדם אלמצריין וינטר אלדם עלי אלמטל
ועלי כדי אלבאב פירתי למן דאכלה[3] ולא ידע אלמהלך אן ידכל אלי
ביותכם פיהלככם: 24 ואחפטו הדא אלאמר רסמא לכם ולבניכם אלי
אלדהר: 25 ואדא דכלתם אלי אלבלד אלדי יעטיכם אללה כמא קאל
פאחפטו הדה אלצנעה[4]: 26 פאדא קאל לכם בנוכם מא הדה אלצנעה
לכם: 27 קולו הו דבח רתא[5] ללה כמא רתי לביות בני אסראיל אד
צדם אלמצריין וכלץ ביותנא פכר אלקום וסגדו: 28 ומצו בנו אסראיל
וצנעו בגמיע מא אמר אללה מוסי והרון כדאך צנעו: 29 פלמא כאן
נצף אלליל קתל אללה כל בכר פי גמיע בלד מצר מן בכר פרעון
אלגאלס עלי כרסיה אלי בכר אלסבי אלדי פי אלחבס וגמיע בכור
אלבהאים: 30 פקאם פרעון לילא הו וגמיע קואדה וסאיר אלמצריין
פכאן צראך עטים במצר אד לים בית אלא ופיה מית: 31 פדעי
במוסי והרון לילא וקאל קומא אכרגא מן בין קומי אנתמא ובנו אסראיל
ואמצו ואדבחו ללה כמא קלתם: 31 ואיצא גנמכם ובקרכם כדוהא כמא
קלתם ואמצו ואגעלוני פי הל[6]: 33 ושדד אלמצריין עלי אלקום ליסרעו
יטלקונהם מן אלבלד לאנהם קאלו כלנא מאיתון: 34 פחמל אלקום
עגינהם קבל אן יכתמר פכאנת מעאגנהם[7] משדודה[8] פי תיאבהם

---

[1] וכן תרגם אונקלוס: נגידו. ובפ׳: אנהצו = קומו. ובכ״י י׳: אמתדו ר״ל שלחו ידיכם.

[2] פ׳: ויגוז מלאך אללה = ועבר מלאך ה׳.

[3] „ויחמול על אשר בבית״.

[4] פ׳: אלעבאדה.

[5] „זבח החמלה״.

[6] נראה שפירוש המלות האלה: שימוני בתוך הברכה שתברכו בהקריבכם את צאנכם. וזה לשון המבחר בשם יש אומרים: וכאשר תברכו למקריבי הקרבנות ברכו גם אותי, וכן כתב הראב״ע בפירושו הקצר: שתתפללו עלי בעת זבחכם.

[7] עריבות שהבצק ינתן בהן, ע׳ למעלה ז׳ כ״ח.

[8] בכ״י י׳: מצרורה.

עלי אענאקהם: 35 ובנו אסראיל צנעו חיניד̇ כמא אמר מוסי פאסתוהבו
מן אלמצריין אניה̈ פצה̈ ואניה̈ ד̇הב ות̇יאבא: 36 ואללה אעטא אלקום
חט̇אא ענד אלמצריין פוהבוהא להם ואנתספו[1] אלמצריין: 37 ת̇ם רחל
בנו אסראיל מן ען אלשמס אלי סכות[2] שביה בסת מאיה̈ אלף רגל
אלרג̇אל כ̇לא אלאטפאל: 38 ואיצ̇א כ̇לט כת̇יר צעד מעהם וגנם ובקר
מואשי עט̇ימה̈ ג̇דא: 39 פאכ̇תבזו אלעג̇ין אלד̇י אכ̇רג̇וה מן מצר מלילא
פטירא אד̇ לם יכ̇תמר למא טרדו מן מצר ולם יטיקו אן יתלבת̇ו וחתי
זאדא לם יצנעו להם: 40 וכאן מקאם אהל אסראיל אלד̇י אקאמוה פי
עמל[3] מצר ארבע מאיה̈ ות̇לת̇ין סנה̈[4]: 41 פלמא כאן בעד ארבע
מאיה̈ ות̇לת̇ין סנה̈ פי ד̇את ד̇לך̇ אליום כ̇רג̇ ג̇מיע ג̇יוש אללה מן בלד
מצר: 42 כמא כאן הד̇ה אללילה̈ מחפוט̇ה̈ ללה ליכ̇רג̇הם מן בלד מצר
כד̇אך הד̇א אלליל ללה מחפוט̇ לבני אסראיל לאג̇יאלהם[5]: 43 ת̇ם
קאל אללה למוסי והרון הד̇א רסם אלפסח כל אג̇נבי לא יאכל מנה:
44 וכל עבד לאנסאן משתרי בת̇מן פאכ̇תנה חיניד̇ יאכל מנה:
45 ואלצ̇יף ואלאג̇יר לא יאכלא מנה: 46 ופי בית ואחד יוכל לא יכ̇רג̇
מן אלבית מן אללחם כ̇ארג̇א ועט̇מא לא תכסרו מנה: 47 כד̇אך
ג̇מאעה̈ בני אסראיל יצנעוה: 48 ואד̇א ד̇כ̇ל מעכם גריב וארא̇ד אן
יצנע פסחא ללה פליכ̇תתן כל ד̇כר פי נאחיתה[6] פחיניד̇ יתקד̇ם
פיצנעה אד̇ יציר כצריח אלבלד וכל אקלף לא יאכל מנה: 49 שריעה̈
ואחדה̈ תכון ללצריח וללג̇ריב אלד̇כ̇יל פי מא בינכם: 50 פצנע בנו
אסראיל כמא אמר אללה מוסי והרון כד̇אך צנעו: 51 ולמא[7] כאן פי
ד̇את הד̇א אליום אלד̇י אכ̇רג̇ אללה בני אסראיל מן בלד מצר עלי
ג̇יושהם:

## יג

1 ת̇ם כ̇לם אללה מוסי תכלימא: 2 קד̇ם לי כ̇ל בכר פאתח כל
בטן מן בני אסראיל מן אלנאס ואלבהאים לי הם: 3 פקאל מוסי
ללקום אד̇כרו הד̇א אליום אלד̇י כ̇רג̇תם פיה מן מצר מן בית אלעבודיה̈

---

1) המלה כתובה פה בשין (שמאלית) ועי׳ למעלה ג׳ כ״ב.
2) פ׳: אלעריש וכן למטה י״ג כ׳.
3) בכ״י י׳: אעמאל = מדינות.
4) עי׳ בראשית ט״ו. י״ג ומה שהערנו שם.
5) „כמו שהלילה הזה היתה שמורה לה׳ להוציאם מארץ מצרים כן תהיה שמורה לה׳ לבני ישראל לדורותם״ ועי׳ ראב״ע.
6) „במשפחתו״.
7) הפסוק הזה דבק עם שלאחריו. ועי׳ ראב״ע ואפשר שצריך למחוק מלת ת̇ם.

לאן ביד שדידה אכרגכם אללה מן הנא ולא יוכל כמיר: 4 אליום אנתם כארגון פי שהר אלפריך: 5 ואדא[1] אדכלך אללה אלי בלד אלכנעאניין ואלחתיין ואלאמוריין ואלחויין ואליבוסיין אלדי קסם אללה לאבאיך אן יעטי לך בלד יפיץ אללבן ואלעסל פאצנע הדה אלצנעה פי הדא אלשהר: 6 סבעה איאם תאכל פטירא ופי אליום אלסאבע חג ללה: 7 ואדא אכל פטיר פי הדה אלסבעה איאם לא ירא לך כמיר ולא מכמר פי גמיע תכמך: 8 ואכבר אבנך פי דלך אליום קאילא הדא בסבב מא צנע[2] אללה לי פי כרוגי מן מצר: 9 ויכן איה לך עלי ידך ודכרא בין עיניך לכי תכון שריעה אללה פי פיך לאן ביד שדידה אכרגך אללה מן מצר: 10 ואחפט הדא אלרסם פי וקתה מן חול אלי חול[3]: 11 כדאך[4] אדא אדכלך אללה אלי בלד אלכנעאניין כמא קסם לך ולאבאיך ואעטאה לך: 12 פאעזל[5] כל פאתח בטן ללה וכל אול נתאג אלבהאים אלדי יכון לך מן אלדכור ללה: 13 ובכור אלחמיר אפדה בשאה ואן לם תפדה פאקפה וכל בכר דכר מן בניך פאפדה: 14 ואדא סאלך אבנך גדא קאילא מא הדא פקל לה בשדה יד אכרגנא אללה מן מצר מן בית אלעבודיה: 15 ולמא תצעב פרעון ליטלקנא קתל אללה כל בכר פי בלד מצר מן בכור אלנאס אלי בכור אלבהאים ולדלך אנא דאבח ללה כל פאתח בטן מן בכור אלבהאים וכל בכור בני אפדיהם: 16 פתכון איה עלי ידך ומנשורא[6] בין עיניך לאן ביד שדידה אכרגנא אללה מן מצר: 17 וכאן למא אטלק פרעון אלקום לם יסירהם אללה טריק בלד אלפלסטיניין לאנה קריב ולאן קאל אללה כילא ינדם אלקום אדא ראו אלחרב פירגעון אלי מצר: 18 פאדארהם אללה טריק אלבר אלי בחר אלקלזם ומתעביין[7] צעדו בנו אסראיל מן בלד מצר: 19 ואכד מוסי עטאם יוסף מעה לאנה אחלף בני אסראיל וקאל להם אדא דכרכם אללה פאצעדו עטאמי מן האהנא מעכם: 20 תם רחלו מן סכות ונזלו פי איתם פי טרף אלבר: 21 ואללה סאיר בין ידיהם נהארא בעמוד מן גמאם לידלהם עלי אלטריק ופי אלליל בעמוד מן נאר ליצי להם פיסירו נהארא ולילא: 22 לא יזול עמוד אלגמאם נהארא ועמוד אלנאר לילא מן בין ידי אלקום:

[1]) ק׳ ובכ״י י׳: כמא.

[2]) „זה בעבור מה שעשה״ ועי׳ ראב״ע שהזכיר זה הפירוש בשם ר׳ יונה.

[3]) „משנה לשנה״.

[4]) „וכמו זה״ דבוק עם פסוק י״ב.

[5]) רש״י: לשון הפרשה.

[6]) „מתפשט״ ואפשר שכיון אל מאמר ר׳ אבהו (שבת נ״ז ב׳) שמקפת מאזן אל אזן.

[7]) וכן תרגם אונקלוס: מזרזין.

# יד

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל אן ירגעו
וינזלו בין ידי פם אלחירות[1] בין אלמגדל ואלבחר בין ידי צנם צפון
חיאלה תנזלון עלי אלבחר: 3 חתי יקול פרעון ען בני אסראיל אנהם
מתחירון פי אלבלד ואן אלבר קד אנגלק עליהם: 4 פאשדד קלבה
ויבלבהם ואתעטם בה וגמיע גנדה ויעלם אלמצריון אני אללה פצנעו
כדלך: 5 ולמא אכבר מלך מצר אן אלקום קד הרבו אנקלב קלבה
וקלוב קואדה אליהם וקאלו מא דא צנענא אד אטלקנא בני אסראיל מן
כדמתנא: 6 פאסרג מרכבה ואכד קומה מעה: 7 ואכד סת מאיה
מרכב מכתאר וסאיר מראכב אלמצריין[2] וקואד עלי גמיעהם: 8 ושדד
אללה קלב פרעון מלך מצר וכלב בני אסראיל ובנו אסראיל כארגון
ביד רפיעה: 9 ובלבהם אלמצריון ולחקוהם נאזלין עלי אלבחר גמיע
כיל פרעון ופרסאנה וגנדה אלי פם אלחירות בין ידי צנם צפון:
10 ולמא קרב פרעון שאל בנו אסראיל עיונהם פאדא באלמצריין ראחלין
וראהם פכאפו גדא וצרכו אלי אללה: 11 וקאלו למוסי אמן עדם
אלקבור במצר אכרגתנא לנמות פי אלבר מא דא צנעת בנא אד
אכרגתנא מן מצר: 12 אליס הדא אלקול אלדי קלנאה לך במצר דענא
נכדם אלמצריין פאן כדמתנא להם אצלח לנא מן מותנא פי אלבר:
13 קאל מוסי ללקום לא תכאפו קפו ואנטרו מגותה אללה אלת
יצנעהא לכם אליום פאנכם כמא ראיתם אלמצריין אליום ליס תעודון אן
תרוהם אבדא אלי אלדהר: 14 אללה יחארב ענכם ואנתם פאמסכו:
15 תם קאל אללה למוסי מא תצרך אלי מר בני אסראיל אן ירחלו:
16 ואנת ארפע עצאך ומד ידך אלי אלבחר פשקה פידכל בנו אסראיל
פי וסטה פי אליבס: 17 והאנא משדד קלב אלמצריין פידכלון וראהם
ואתעטם בפרעון ובגמיע גנדה ומראכבה ופרסאנה: 18 ויעלם אלמצריון
אני אללה אדא תעטמת בפרעון ומראכבה ופרסאנה: 19 פרחל מלאך
אללה אלסאיר בין ידי עסכר בני אסראיל וצאר וראהם ורחל עמוד
אלגמאם מן בין ידיהם ווקף וראהם: 20 פדכל בין עסכר אלמצריין
ובין עסכר אלאסראיליין וכאן אלגמאם ואלטלאם פגשיא[3] אלליל ולם

[1] פ׳: אלגבלאת וכן פסוק ט׳ ועניננו פה הסלעים ועיין מכילתא בראש פרשת בשלח.

[2] בכ״י י׳: אלדין כדאך = שהיו גם כן (בחורים).

[3] החשיכו׳ וכן העתיק מלת אור תהלים קל״ט א׳. והראב״ע הזכיר את הפירוש הזה בשם ר׳ יונה ונמצא בשרשים בשורש אור.

יתקדם אחדהמא אלי אלאכר טול אלליל: 21 פמד מוסי ידה עלי אלבחר וסאק אללה אלבחר בריח אלקבול צעבה טול אלליל חתי צירה גפאפא בעד מא אנשק אלמא[1]: 22 ודכל בנו אסראיל פי וסט אלבחר פי אליבס וצאר אלמא להם אסוארא ען ימינהם וען יסארהם: 23 וכלבהם אלמצריון ודכלו וראהם גמיע כיל פרעון ומראכבה ופרסאנה אלי וסט אלבחר: 24 ולמא כאן פי נובה אלגדאה אטלע אללה אלי עסכר אלמצריין בעמוד מן נאר וגמאם פאהאמה: 25 ואזאל לואלב מראכבהם וסאקהם בענף חין קאל אלמצריון[2] נהרב מן בין ידי בני אסראיל לאן אללה יחארב ענהם אלמצריין: 26 תם קאל אללה למוסי מד ידך עלי אלבחר ירגע אלמא עלי אלמצריין ועלי מראכבהם ופרסאנהם: 27 פמד מוסי ידה עלי אלבחר פרגע אלבחר ענד אתגאה אלגדאה אלי צעובתה ואלמצריון הארבון תלקאה פגרקהם אללה פי וסט אלבחר: 28 באן רגע אלמא פגטא אלמראכב ואלפרסאן וסאיר גיש פרעון אלדאכלין וראהם פי אלבחר ולם יתבק מנהם ולא ואחד: 29 ובנו אסראיל סארו פי אליבס פי וסט אלבחר ואלמא להם אסואר ען ימינהם וען יסארהם: 30 ואגאת אללה פי דלך אלוקת בני אסראיל מן יד אלמצריין וראי בנו אסראיל אלמצריין אמואתא עלי שאטי אלבחר: 31 וראי בנו אסראיל אלאפה אלעטימה[3] אלתי צנעהא אללה באלמצריין פכאפו אלקום אללה ואמנו באללה ובמוסי רסולה:

# טו

1 חיניד סבח[4] מוסי ובנו אסראיל בהדא אלתסביח ללה וקאלו אגמעין נסבח ללה אד אקתדר אקתדארא אלכיל ורכאבהא רמא בהם פי אלבחר: 2 עזי ומגדי אלאזלי אלדי צאר לי גיתא הדא טאיקי אוי[5] אליה אלאה אבי ארפעה: 3 אללה דו אלמלאחם אללה אסמה: 4 מראכב פרעון וגנדה רמי בהא פי אלבחר וכיאר קואדה גרקו פי בחר אלקלזם: 5 אלגמור גטתהם נזלו פי אלקער כאלחגארה: 6 ימינך יא רב גלילה[6] פי אלקוה ימינך יא רב תרהב אלאעדא: 7 ובכתרה

---

[1] „אחר שנבקעו המים״.

[2] רוצה לומר שהשם הסיר אופני מרכבותיהם וינהג את המצרים בהנהגה שהיתה קשה להם כאשר אמרו המצרים. ובכ״י י׳: חתי קאל = עד שאמרו ועי׳ מכילתא.

[3] „את המכה הגדולה״ וע׳ ראב״ע.

[4] ת״א: בכן שבח.

[5] כן הוא בכ״י י׳ ובפ׳: ונגזר מלשון נוה, ועיין פירושו למשלי י״ח י׳ ובק׳: אהוי.

[6] בפ׳: גזילה.

אקתדארך תהדם מקאומיך תבעת בסכטך פיאכלהם כאלקש: 8 ובריח גצבך תערמת אלאמיא ווקפת כאלאטואד אלהואטל אנגמדת אלגמור פי קלב אלבחר: 9 ואד קאל אלעדו אכלבהם פאלחקהם ואקסם סלבהם ותשתפי מנהם נפסי ואגרד סיפי פתקרצהם ידי: 10 אהבבת ריחך פגטאהם אלבחר ורסבו כאלרצאץ פי אלמא אלגזיר: 11 מן מתלך מן אלמעבודאת יא רב מן מתלך אלגליל אלמקדס מכוף אלמדאיח[1] צאנע אלאעגובאת: 12 מדדת ימינך פאבתלעתהם אלארץ: 13 וסירת בפצלך אלשעב אלדי פככתהם פסקתהם בעזך אלי מאוא קדסך: 14 פסמעת אלאמם פרגזת ואכד אלטלק סכאן פלסטין: 15 חינד דהש צנאדיד אדום ואגלא מואב אכדתהם אלרעדה ומאגו גמיע סכאן כנעאן: 16 תקע עליהם אלהיבה ואלפזע בעטים קדרתך יסכתון כאלחגארה אלי אן יגוז שעבך יא רב אלי אן יגוז אלשעב אלדי מלכתהם חוזא: 17 תאתי בהם פתגרסהם פי גבל נחלתך מהיא לסכינתך צנעתה יא רב מקדסא יא רב אצלחתה ידך[2]: 18 אללה מלך אלדהר ואלאבד: 19 אד דכל[3] כיל פרעון ומראכבה ופרסאנה פי אלבחר פרד אללה עליהם מא אלבחר ובנו אסראיל סארו פי אליבס פי וסט אלבחר: 20 תם אכדת מרים אלנביה אכת הרון אלדף פי ידהא וכרג גמיע אלנסא וראהא בדפוף וטנאביר: 21 פאגאבתהם[4] מרים סבחו ללה אד אקתדר אקתדארא אלגליל ורכאבהא רמא בהם פי אלבחר: 22 ורחל מוסי בני אסראיל מן בחר אלקלזם וכרגו אלי בריה שור פסארו תלתה איאם פי אלבריה ולם יגדו מאא: 23 פגאו אלי אלמרירה ולם יטיקו אן ישרבו מנהא מאא לאנה מר ולדלך סמית אלמרירה: 24 פתדמר אלקום עלי מוסי קאילין מא נשרב: 25 פדעי אלי אללה פדלה עלי שגרה טרח מנהא פי אלמא פחלא אלמא תם ציר לה רסומא ואחכאמא ותם אמתחנה: 26 וקאל אן קבלת אמר אללה רבך וצנעת אלמסתקים ענדה ואנצת אלי וצאיאה וחפטת גמיע רסומה פגמיע אלאמראץ אלתי אחללתהא באלמצריין לא אחלהא בך לאני אללה מעאפיך: 27 תם גאו אלי אלים וכאן תם אתנתא עשר עין מא וסבעון נכלה ונזלו תם:

[1]) ראב״ע בפירושו הקצר: שירא האדם לספר תהלותיו כי נשגבו מהכל. פ׳: דו אלמדאיח.
[2]) „מוכן לשכינתך פעלת אותו (את ההר) למקדש כוננוהו ידיך“.
[3]) עיין רמב״ן.
[4]) בכ״י י׳: פגאובתהן ולפי זה להם תחת להן.

# טז

1 ת̇ם רחלו מן אלים וג̇את ג̇מאעה̈ בני אסראיל אלי ברי̈ה̈ סין
אלתי בין אלים וסיני פי אליום אלכ̇אמס עשר מן אלשהר אלת̇אני
לכ̇רוג̇הם מן בלד מצר: 2 פתדמ̇ר ג̇מאעה̈ בני אסראיל עלי מוסי והרון
פי תלך אלברי̈ה̈: 3 וקאלו להמא בנו אסראיל ליתנא מתנא באמר
אללה פי בלד מצר פי ג̇לוסנא עלי קדור אללחם ואכלנא אלטעאם
חתי שבענא אד̇ אכ̇רג̇תמאנא אלי הד̇ה אלברי̈ה̈ לתקתלא ג̇מיע הד̇א
אלג̇וק באלג̇וע: 4 וקאל אללה למוסי האנא מנזל לכם טעאמא מן
אלסמא יכ̇רג̇ אלקום פילקטונה אמר יום ביום לקבל אן אמתחנהם הל
יסירון פי שראיעי אם לא: 5 פאד̇א כאן אליום אלסאדס יצלחון[1]
מא יאתון בה פאנה יכון צ̇עפא עלי מא ילקטונה פי כל יום: 6 פקאל
מוסי והרון לג̇מיע בני אסראיל באלעשא תעלמון אן אללה אכ̇רג̇כם
מן בלד מצר[2]: 7 ובאלג̇דאה̈ תנט̇רון נור אללה אד̇ סמע תדמ̇רכם
עליה ונחן מן חתי תתדמ̇רו עלינא: 8 ת̇ם קאל מוסי ד̇אך[3] באן יעטיכם
אללה באלעשא לחמא תאכלונה וטעאמא באלג̇דאה̈ תשבעון מנה אד̇
סמע תדמ̇רכם אלד̇י אנתם מתדמרון עליה ונחן מן ליס עלינא תדמ̇רכם
בל עלי אללה: 9 ת̇ם קאל מוסי להרון קל לג̇מאעה̈ בני אסראיל
תקדמו בין ידי אללה פאנה קד סמע תדמ̇רכם: 10 פלמא כלם הרון
בד̇לך אלי ג̇מאעה̈ בני אסראיל אלתפתו פי אלברי̈ה̈ פאד̇א בנור אללה
קד ט̇הר פי אלג̇מאם: 11 וכלם אללה מוסי קאילא: 12 קד סמעת תדמ̇ר
בני אסראיל קל להם בין אלגרובין תאכלון לחמא ובאלג̇דאה̈ תשבעון
טעאמא ותעלמון אנני אללה רבכם: 13 פלמא כאן באלעשי צעד
אלסלוי פג̇טא אלעסכר ובאלג̇דאה̈ כאן סבב אלטל חואלי אלעסכר:
14 ולמא צעד סבב אלטל פאד̇א בה עלי וג̇ה אלברי̈ה̈ דק מדחרג̇[4]
דק כאלדמק עלי אלארץ̇: 15 פנט̇רה בנו אסראיל וקאל בעצ̇הם
לבעץ̇ הו מן לאנהם לם יעלמו מא הו פקאל מוסי להם הו אלטעאם
אלד̇י אעטאה אללה לכם מאכלא: 16 הד̇א אלאמר אלד̇י אמר אללה
בה ילקט מנה כל רג̇ל עלי קדר עיאלה[5] מרזבאן לכל ג̇מג̇מה̈ עלי

---

[1] תרגום אונקלוס: יתקינו.
[2] ר״ל בזה תראו כי הוא הוציא אתכם.
[3] ר״ל מה שהזכיר בשני הפסוקים הקודמים.
[4] כן תרגם רבינו יונה בשרשיו ועניננו עגול. עי׳ ראב״ע.
[5] ר״ל האוכל הצריך לאשתו ולבניו ולמי שהוא חייב במזונו וכן בפסוק י״ח.

אחצא נפוסהם וכל רגל יאכד למן פי ביתה: 17 פצנע כדאך בנו
אסראיל ולקטו מן כתר ומן קלל: 18 תם כאלוה באלמרזבאן פלם
יפצל מן כתר ומן קלל לם ינקצה כל רגל עלי קדר עיאלה לקטו:
19 וקאל להם מוסי לא יבק אנסאן מנה שיא אלי אלגדאה: 20 פלם
יקבל אנאס מן מוסי ובקי מנה אלי אלגדאה ונגל דודא ונתן פסכט
עליהם מוסי: 21 וכאנו ילקטונה פי כל גדאה כל רגל עלי קדר עיאלה
פאדא חמית אלשמס תמאסי: 22 ולמא כאן פי אליום אלסאדס לקטו
מן אלטעאם צעפא מרזבאנין לכל ואחד פגא גמיע אשראף אלגמאעה
פאכברו מוסי: 23 פקאל להם מוסי הו מא קאל אללה הי סבת עטלה
מקדס ללה גדא מא תרידון אן תכבזוה פאכבזוה ומא תרידון אן
תטבכוה פאטבכוה ומא פצל דעוה לכם מחפוטא אלי אלגדאה:
24 פדעוה אלי אלגדאה כמא אמרהם מוסי פלם ינתן ורמה לם תכן
פיה: 25 פקאל מוסי כלוה אליום לאן אליום סבת ללה ואליום לא
תגדונה פי אלצחרא: 26 וכדלך סתה איאם תלקטונה ואליום אלסאבע
סבת לא יכון פיה: 27 ולמא כאן פי אליום אלסאבע כרג אנאס מן
אלקום לילתקטו פלם יגדו שיא: 28 פקאל אללה למוסי אלי כם קד
אביתם אן תחפטו וצאיאי ושראיעי: 29 אנטרו אן אללה קד אעטאכם
שריעה אלסבת ולדלך הו מעטיכם פי אליום אלסאדס טעאם יומין
פליגלס כל אמר מכאנה ולא יכרג אחד מן מוצעה פי אליום אלסאבע:
30 פאסבת אלקום פי אליום אלסאבע: 31 וסמי אסראיל אסמה מן
והו כבזור אלכזברה אביץ וטעמה כקטאיף בעסל[1]: 32 תם קאל
מוסי הדא אלאמר אלדי אמר אללה בה מל מרזבאן מנה יכן מחפוטא
לאגיאלכם לכי ינטרו אלטעאם אלדי אטעמתכם פי אלבר חין אכרגתכם
מן בלד מצר: 33 וקאל מוסי להרון כד ברניה ואחדה ואגעל פיהא מל
מרזבאן מנה וצעה בין ידי אללה מחפוטא לאגיאלכם: 34 פכמא אמר
אללה מוסי וצעה הרון בין ידי אלשהאדה מחפוטא : 35 ובנו אסראיל
אכלו אלמן ארבעין סנה אלי דכולהם אלי בלד עאמר אכלו אלמן אלי
דכולהם אלי טרף בלד כנעאן: 36 וכאן אלמרזבאן עשר אלויבה:

# יז

1 תם רחלו בנו אסראיל מן ברייה סין פי מראחלהם עלי אמר
אללה ונזלו פי רפידים ולם יכן מא ישרבה אלקום: 2 פכאצם אלקום
מוסי וקאלו אעטנא מאא נשרבה פקאל להם מוסי מא תכאצמוני ומא

[1]) עיין במדבר י״א ה׳.

תמתחנון אללה: 3 ולמא עטש ת̇ם אלקום אלי אלמא תדמ̇רו עלי
מוסי וקאלו לה לם אצעדתנא מן מצר לתקתלנא ואטפאלנא ומואשינא
באלעטש: 4 פצרך̇ מוסי אלי אללה קאילא מא אצנע בהאולי אלקום
ען קליל וירג̇ומוני: 5 פקאל אללה למוסי סר בין ידי אלקום וכ̇ד̇ מעך
מן שיאכ̇הם ועצאך̇ אלתי צ̇רבת בהא אלניל כ̇ד̇הא בידך ואמץ̇:
6 האנא מוקף̇ דלילא[1] בין ידיך הנאך עלי אלצואן פי חריב פאצ̇רב
אלצואן יכ̇רג̇ מנה מא ישרבה אלקום פצנע מוסי כד̇אך בחצ̇רה̇ משאיך̇
בני אסראיל: 7 פסמא אסם ד̇לך אלמוצ̇ע ד̇א אלמחנה̇ ואלכ̇צומה̇
עלי מא כ̇אצם בנו אסראיל ואמתחנו אללה קאילין הל מוג̇וד נור אללה
פי מא ביננא אם לא: 8 ת̇ם ג̇א עמלק פחארב בני אסראיל פי רפידים:
9 פקאל מוסי ליהושע אכ̇תר לנא רג̇אלא ואכ̇רג̇ חארב עמלק ג̇דא
אנא ואקף̇ עלי ראס אליפאע ואלעצא אלתי אמר אללה בהא[2] פי ידי:
10 פצנע יהושע כמא קאל לה מוסי אן יחארב אלעמאלקה̇ ומוסי והרון
וחור צעדו אלי ראס אליפאע: 11 פכאן מוסי כמא ירפע ידה יגלב
בנו אסראיל וכמא יחט̇הא יגלב אל עמלק: 12 ולמא ת̇קלת ידא מוסי
אכ̇ד̇ו חג̇רא וצי̇רוה תחתה וג̇לס עליה והרון וחור אסנדא ידיה
אחדהמא ימנה̇ ואלאכ̇ר יסרה̇ פכאנת ידאה מחצ̇ונתין[3] אלי מגיב
אלשמס: 13 חתי כרד יהושע עמלק וקומה בחד̇ אלסיף̇: 14 וקאל
אללה למוסי אכתב הד̇א ד̇כרא פי כתאב ואתלה[4] עלי יהושע פאני
סאמחו ד̇כר עמלק מן תחת אלסמא: 15 ובנא מוסי מד̇בחא וסמאה
אללה עלמי: 16 קאל אן אלאזלי אקסם באלכרסי̇ אן יכון ללה חרב
פי אל עמלק ג̇ילא בעד ג̇יל[5]:

# יח

1 ת̇ם סמע יתרו אמאם מדין חמו מוסי ג̇מיע מא צנעה אללה
במוסי ובאל אסראיל קומה אד̇ אכ̇רג̇ אללה בני אסראיל מן מצר:
2 פאכ̇ד̇ יתרו חמו מוסי צפורה זוג̇תה בעד מא בעת̇ בהא אליה[6]:
3 ואבניהא אללד̇ין אסם אחדהמא גרשם לאנה קאל צרת גריבא פי

---

1) „הנני מקים אות״.

2) בפ׳: באתכ̇אד̇ה ר״ל אשר צוה אלהים לאחוז בו.

3) ענינו כמה שהזכיר הראב״ע בשם יש אומרים שהוא מגזרת ויהי אומן את הדסה כאלו הם אומנים שישאו ידיו.

4) „וקרא אותו״.

5) „נשבע יה בכסאו שיהיה לאל מלחמה עם עמלק מדור דור״. עיין ת״א וראב״ע.

6) „אחר ששלח אותה אליו״ ר״ל אל אביה.

אלג̇רבה̈: 4 ואסם אלאכ̇ר אליעזר לאנה קאל[1] אלאה אבי כאן פי עוני
וכ̇לצני מן סיף פרעון: 5 וג̇א יתרו חמו מוסי ואבנאה וזוג̇תה אליה אלי
אלבר̈ אלד̇י הו נאזל ת̇ם אלי ג̇בל אללה: 6 ובעת̇ במן קאל למוסי
ענה[2] אנא חמוך יתרו ג̇א אליך וזוג̇תך ואבנאהא מעהא: 7 פכ̇רג̇
מוסי תלקא חמאה פסג̇ד ת̇ם קבּלה וסאל כל ואחד ען סלאמה̈ צאחבה
בעד מא דכ̇לא אלי אלכ̇בא[3]: 8 וקץ̃ מוסי עלי חמיה ג̇מיע מא צנע
אללה בפרעון ואלמצריין בסבב בני אסראיל וג̇מיע אלמצאיב אלתי
נאלתהם פי אלטריק וכ̇לצהם אללה: 9 פסר̃ יתרו בג̇מיע אלכ̇יר אלד̇י
צנעה אללה לבני אסראיל וכ̇לצהם מן יד אלמצריין: 10 וקאל יתרו
תבארך אללה אלד̇י כ̇לצכם מן יד אלמצריין ומן יד פרעון אלד̇י כ̇לץ̃
אלקום מן תחת נקל אלמצריין[4]: 11 אלאן עלמת אן אללה אכבר
מן ג̇מיע אלמעבודאת אד̇ עאקבהם באלאמר אלד̇י אתקחו בה עליהם[5]:
12 ת̇ם קדם יתרו חמו מוסי צואעד ד̇באיח ללה וג̇א הרון וג̇מיע שיוך̇
בני אסראיל ליאכלו טעאמא מע חמי מוסי בין ידי אללה: 13 פלמא
כאן מן גד ג̇לס מוסי ליחכם ללקום פוקף אלקום אמאם מוסי מן
אלג̇דאה̈ אלי אלעשי: 14 וראי חמו מוסי ג̇מיע מא הו צאנע
באלקום וקאל לה מא הד̇א אלאמר אלד̇י אנת צאנע באלקום
מא באלך אנת ג̇אלס וחדך וג̇מיע אלקום ואקף אמאמך מן אלג̇דאה̈
אלי אלעשי: 15 קאל מוסי לה אד̇א ג̇אני אלקום יטלבון אמר אללה[6]:
16 אן כאן להם כ̇צומה̈[7] פג̇או אלי חכמת בין אלרג̇ל וצאחבה
וערפתהם רסום אללה ושראיעה: 17 קאל חמו מוסי לה ליס
יצלח הד̇א אלאמר אלד̇י אנת צאנעה: 18 כלאלא תכלّ[8] אנת
ואלקום אלד̇ין מעך איצ̇א לאן הד̇א אלאמר ת̇קיל עליך ולא תטיק אן
תצנעה וחדך: 19 אלאן אקבל מני מא אשיר עליך בראי ויכון אללה מעך
כן אנת ללקום מן ג̇הה̈ אללה תרפע אמורהם אליה[9]: 20 ותנד̇רהם עלי
אלרסום ואלשראיע ותערפהם אלטריק אלד̇י יסלכון פיה ואלעמל אלד̇י
יעמלונה: 21 ואנת פאנט̇ר מן ג̇מיע אלקום אנאסא ד̇וי חיל אתקיא

[1] „כי אמר״.
[2] „וישלח מי שאמר למשה בשמו״ עי׳ רש״י וראב״ע.
[3] „אחרי בואם אל האהל״ ובכ״י וכפ׳: ודכ̇לא = ויבואו.
[4] „מתחת סבלות מצרים״.
[5] „כי העניש̇ם בדבר אשר זדו בו עליהם״ וכן תרגם אונקלס ועי׳ סוטה י״א א׳.
[6] עיין ת״א.
[7] „ריב״.
[8] ת״א: מלאה תלאה.
[9] „היה אתה לעם מצד השם״ ר״ל היה מליצם אצל השם כלומר אם תהיה מליץ העם אצל השם תביא אליו את דבריהם.

אללה אנאסא דׄוי אלחק שאני אלטמע וולׄ עלׄיהם רווסא אלוף
ומאיין וכׄמסין ועשראת: 22 פיחכמו אלקום פי כל וקת ויכון כל אמר
עט̇ים ירפעונה אליך וכל אמר צגיר יחכמון פיה הם וכׄפׄף ען נפסך
ויחתמלון מעך: 23 פאן אנת צנעת הדׄא אלאמר ואמרך אללה בה[1])
אסתטעת אלקיאם ואיצׄא גׄמיע הדׄא אלקום אלי מוצׄעה יסיר בסלאם:
24 וקבל מוסי מן חמיה וצנע גׄמיע מא קאל לה: 25 פאכׄתאר מוסי
אנאסא דׄוי חיל מן בני אסראיל פולאהם רווסא עלׄיהם רווסא אלוף
ומאיין וכׄמסין ועשראת: 26 פצאר יחכמון אלקום פי כל וקת אלאמר
אלצעב ירפעונה אלי מוסי ואלאמר אלצגיר יחכמון פיה הם: 27 תׄם
אטלק מוסי חמאה ומצׄי אלי בלדה:

# יט

1 פי אלשהר אלתׄאלתׄ מן כׄרוגׄ בני אסראיל מן בלד מצר פי
דׄלך אליום גׄאו אלי ברית̇ סיני: 2 אדׄ רחלו מן רפידים[2]) פגׄאו אלי
ברית̇ סיני ונזלו פי אלבר ונזל תׄם אל אסראיל חדׄא אלגׄבל: 3 ומוסי
צעד אלי אללה פנאדאה אללה מן אלגׄבל קאילא כדׄא קל לאל יעקוב
ואכׄבר בני אסראיל: 4 אנתם שאהדתם מא צנעתה באלמצריין וחמלתכם
שביהא[3]) עלי אגׄנחה̇ אלנסור ואתית בכם אלי גׄבלי הדׄא[4]: 5 ואלאן
אן קבלתם אמרי וחפטׄתם עהדי כנתם לי כׄאצה̇ מן גׄמיע אלשעוב עלי
אן לי גׄמיע אלעאלם[5]): 6 ואנתם תכונון לי מלך אמאמה̇[6]) ושעבא
מקדסא הדׄא אלכלאם אלדׄי תקולה לבני אסראיל: 7 פגׄא מוסי פדעי
באשיאךׄ אלקום ותלא עליהם גׄמיע הדׄא אלכלאם אלדׄי אמרה אללה
בה: 8 פאגׄאבוה אגׄמעין וקאלו גׄמיע מא קאל אללה נצנעה פרד מוסי
כלאמהם אלי אללה: 9 חין קאל אללה למוסי[7]) האנא מתגׄל לך פי
גׄמאם אלסחאב לכי יסמע אלקום מכׄאטבתי לך וליומנו בך איצׄא אלי
אלדהר וקץ מוסי בכלאם אלקום ללה: 10 פקאל אללה למוסי אמץ
אלי אלקום וטהרהם אליום וגדא ויגסלו תׄיאבהם: 11 ויכונו מסתעדין
אלי אליום אלתׄאלתׄ פאן פיה יתגׄלי אללה בחצׄרתהם עלי גׄבל סיני:

[1]) „ואם יצוך אלהים וכן פירש הראב״ע.
[2]) ר״ל וזה שנסעו כבר מרפידים. ועיין ראב״ע.
[3]) „כמו״ ובפ׳: שביה אלמחמול = כמו הנשוא.
[4]) „אל הרי זה״.
[5]) „אף על פי שכל העולם שלי״ עי׳ ראב״ע שהזכיר זה בשם אבן גנאח.
[6]) כהונה״ בכ״י י׳: אימה̈ = כהנים.
[7]) „בעת שאמר האל למשה״ ולפי דעת הגאון לא השיב משה את דברי העם אל ה׳ אלא אחר שאמר לו ה׳ הנה בא אליך בעב הענן, עיין בלקוטים.

12 פתחׄם אלקום חואליה וקל להם אחדׄרו מן אלצעוד אלי אלגׄבל
ואלדנו מן טרפה וכל מן דנא בה פליקתל קתלא: 13 מן חית לא תמסה
יד אלא ירגׄם רגׄמא או יגׄשב נשבא פיהא נשבא בהימה כאן אם אנסאנא לא
יחיא ואדׄא צׄרב באלבוק גׄאז להם אן יצעדו אלגׄבל: 14 פנזל מוסי
אלי אלקום פטהרהם וגסלו תׄיאבהם: 15 וקאל להם כונו מסתעדין
לתׄלאתׄה איאם ולא תקארבו אמראה: 16 פלמא כאן אליום אלתׄאלתׄ
באלגׄדאה כאנת אצואת וברוק וגׄמאם עטׄים עלי אלגׄבל וצות בוק
שדיד גׄדא חתי זעגׄ גׄמיע אלקום אלדׄי פי אלעסכר: 17 פאכׄרגׄ מוסי
אלקום ליתלקי אמר אללה מן אלעסכר פוקפו אספל אלגׄבל:
18 וגׄבל סיני מתדכׄן כלה מן קבל מא תגׄלי אללה עליה באלנאר וצעד
דכׄאנה כדכׄאן אלאתון ותזעזע אלגׄבל גׄדא: 19 וכאן צות אלבוק כלמא
מר אשתד גׄדא ומוסי יתכלם ואללה יגׄיבה בצות: 20 אדׄ תגׄלי אללה
עלי גׄבל סיני פי ראס אלגׄבל ונאדי אללה מוסי מן ראסה פצעד:
21 פקאל לה אנזל נאשד אלקום כילא יהגׄמו אלי נור אללה פינטׄרו
פיקע מנהם כתׄיר: 22 ואיצׄא אלאימה אלמקרבון אלי אללה יתקדסון
לילא יתׄלם אללה מנהם: 23 קאל לה מוסי לא יטיק אלקום אלצעוד
אלי גׄבל סיני לאנך נאשדתנא וקלת לנא תחׄם אלגׄבל וקדסה: 24 קאל
לה אללה אמץׄ אנזל תׄם אצעד אנת והרון מעך ואלאימה וסאיר אלקום
לא יהגׄמו עלי אלצעוד אלי נור אללה לילא יתׄלם מנהם: 25 פנזל
מוסי אלי אלקום וקאל להם דׄלך:

# כ

1 תׄם כלמהם אללה בגׄמיע הדׄא אלכלאם קאילא: 2 אנא אללה
רבך אלדׄי אכׄרגׄתך מן בלד מצר מן בית אלעבודיה: 3 לא יכון לך
מעבוד אכׄר מן דוני[1]: 4 לא תצנע לך פסלא ולא שבהא ממא פי
אלסמא פי אלעלו וממא פי אלארץׄ פי אלספל וממא פי אלמא תחת
אלארץׄ: 5 לא תסגׄד להם ולא תעבדהם לאני אללה רבך אלטאיק
אלגׄיור אלמטאלב בדׄנוב אלאבא מע אלבנין[2] ואלתׄואלתׄ ואלרואבע
לשאני: 6 וצאנע אלאחסאן לאלוף למחבי וחאפטׄי וצאיאי: 7 לא
תחלף[3] באסם אללה רבך באטלא לאן אללה לא יברי מן יחלף באסמה
באטלא: 8 אדׄכר יום אלסבת וקדסה: 9 סתה איאם תעמל ותצנע

[1] ת״א: בר מני.

[2] „עם הבנים“. עיין ראב״ע וביאור הגאון למטה ל״ד ז׳ בלקוטים.

[3] „לא תשבע“.

גׄמיע צנאיעך: 10 ואליום אלסאבע סבת תסבת פיה[1]) ללה רבך לא
תצנע שיא מן אלצנאיע אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ובהאימך
וצׄיפך אלדׄי פי מחאלّך: 11 לאן אללה כׄלק פי סתהׄ איאם אלסמא
ואלארץׄ ואלבחר וגׄמיע מא פיהא ואראחהא[2]) פי אליום אלסאבע
ולדׄלך בארך אללה פי אליום אלסאבע וקדّסה: 12 אכרם אבאך ואמך
לכי יטול עמרך פי אלבלד אלדׄי אללה רבך מעטיה לך: 13 לא תקתל
אלנפס[3]) לא תזן לא תסרק לא תשהד עלי אכׄיך שהאדהׄ
באטלהׄ[4]): 14 לא תתמןّ מנזל צאחבך לא תתמן זוגׄתה ועבדה ואמתה
ותׄורה וחׄמארה וגׄמיע מא לה: 15 וגׄמיע אלקום ינטׄרון אלאצואת
ואלפלאיל וצות אלבוק ואלגׄבל מתדכׄנא פלמא ראי אלקום דׄלך זעגׄו
ווקפו מן בעיד: 16 וקאלו למוסי כׄלמנא אנת נסמע מנך ולא יכׄלמנא
אללה כׄילא נהלך: 17 קאל מוסי ללקום לא תכׄאפו פאנה לכי ימתחנכם
תגׄלّי לכם אללה ולכי תכון תקותהׄ פי קלובכם לילא תכׄטאו: 18 פוקף
אלקום מן בעיד ותקדّם מוסי אלי אלצׄבאב אלדׄי תׄם נור אללה:
19 פקאל אללה למוסי כדׄא קל לבני אסראיל אנתם שאהדתם אני מן
אלסמא כׄאטבתכם: 20 פלא[5]) תצנעו מעי מעבודאת מן פצׄהׄ ומעבודאת
מן אלדׄהב לא תצנעו לכם: 21 מדׄבחא עלי אלארץׄ[6]) אצנע לי
ואדׄבח עליה צואעדך ודׄבאיח סלמאתך מן גׄנמך ובקרך ופי כל מוצׄע
אדׄכר אסמי[7]) אתגׄלי לך ואברך פיך: 22 ואן צנעת לי מדׄבחא מן חגׄארהׄ
פלא תבנהא מהנדמהׄ פאנך אן חרכׄת חדידא עליהא בדׄלתהא[8]):
23 ולא תצעד בדרגׄ עלי מדׄבחי לילא תנכשף סואתך עליה:

# כא

1 והדׄה אלאחכׄאם אלתי תתלוהא בין ידיהם: 2 קל להם[9]) אדׄא
אבתעת עבדא עבראניא פליכׄדמך סת סנין ופי אלסאבעהׄ יכׄרגׄ חרّא[10])
מגׄאנא: 3 אן דכׄל עאזבא פליכׄרגׄ עאזבא[11]) ואן כאן דׄו זוגׄהׄ כׄרגׄת

[1]) „שבת תשבות בו".
[2]) „ונתן להם מנוחה" ר"ל למה שברא.
[3]) וכן תרגם אונקלס: לא תקטל נפש.
[4]) פ': שהאדהׄ זור וכן ת"א: סהדותא דשקרא.
[5]) לפיכך אל תעשו.
[6]) „על האדמה" ר"ל שלא יהיה במקום גבוה.
[7]) פ': באסמי. נראה שר"ל בכל מקום אשר אתן לכם רשות להזכיר את שמי שם. ועיין רש"י.
[8]) „לפי שאם הנפת ברזל עליהן חללת אותן".
[9]) „ואמרת אליהם".
[10]) ת"א: לבר חורין.
[11]) רש"י: שלא היה נשוי.

זוגתה מעה: 4 ואן זוגה מולאה במראה פולדת לה בנין או בנאת אלמראה ואולאדהא יכונו למולאהא והו יכׄרג̃ עאזבא: 5 ואן קאל אלעבד קד אחבבת מולאי וזוג̃תי ובני לא אכׄרג̃ חרא: 6 פליקדמה מולאה אלי אלחאכם יקדמה אלי מצראע אלבאב או כׄדה ויוסם מולאה אדׄנה במיסמה[1] ויכׄדמה ללדהר: 7 ואן באע רג̃ל בנתה לאמה פלא תכׄרג̃ באלעביד[2]: 8 אן קבחת ענד מולאהא אן יתזוג̃ בהא[3] פליפדהא ולבעץׄ קום גריב[4] לא יתסלט אן יביעהא אדׄ גדר בהא: 9 ואן זוג̃הא לאבנה פבסירה אלבנאת יצנע בהא: 10 ואן תזוג̃ באכׄרי פטעאמהא ובסותהא ואוקאתהא[5] לא ינקצהא: 11 פאן לם יצנע בהא ואחדה מן הדׄה אלתׄלתׄ[6] פלתכׄרג̃ מג̃אנא בלא תׄמן: 12 ומן צׄרב אנסאנא ומאת פליקתל קתלא: 13 ואן לם יתעמדה[7] ואללה סבב לה עלי ידה[8] פאציר לך מוצׄעא יהרב אלי תׄם: 14 ואן אתקח אנסאן עלי צאחבה וקתלה במכר פמן ענד מדׄבחי תאכׄדה ליקתל[9]: 15 ומן צׄרב אבאה ואמה פליקתל קתלא: 16 ומן סרק אנסאנא פבאעה או וג̃ד פי ידה פליקתל קתלא[10]: 17 ומן שתם אבאה ואמה פליקתל קתלא: 18 ואדׄא תכׄאצם אנאס פצׄרב אחדהמא צאחבה בחג̃ר או בשאדׄך[11] פלם ימת בל וקע עלי פראש: 19 פאן קאם ומשא פי אלסוק עלי וכאיה לנפסה[12] פקד ברא אלצׄארב עדא עטלתה[13] יעטיה ועלאג̃א יעאלג̃ה: 20 ואן צׄרב אנסאן עבדה או אמתה בקצׄיב פמאת תחת ידה פליקד בה[14]: 21 ואמא אן קאם יומא או יומין פלא יקד בה לאנה מולאה[15]: 22 ואן תנאצא אנאס פצדמו מראה האמלא פכׄרג̃ אולאדהא ולם תכן מניה[16]

---

[1]) ר״ל שיעשה לו אדוניו סימן בכלי מתכת.

[2]) ק׳: לא תקים מקאם אלעביד.

[3]) „מישישא אותה אישה״. ועיין בליקוטים.

[4]) „ולאחד מעם נכרי״ עי׳ ראב״ע.

[5]) „ועונותיה״ וזה מלשון הכמים.

[6]) „אחת משלש אלה״ עיין ראב״ע.

[7]) ר״ל אם לא עשהו במזיד. וכן תרגם בצדיה במדבר ל״ה כ״ה.

[8]) בכ״י י׳: ואן אללה אוצל פי אמרה. והענין אחד הוא.

[9]) נראה שהגאון חילק בין שלשה רוצחים. הראשון המכה איש בהכאה של מיתה. והשני שהמית שלא ברצונו שהשם סיבב עלילות שימות זה ושיגלה זה. והשלישי שהרג במזיד ובערמה.

[10]) „או נמצא בידו״. עיין אבן גנאח בספרו אללמע 26,52.

[11]) כמו זה תרגם מלת אגרוף ישעיה נ״ח ד׳. ועי׳ אבן גנאח בשורש גרף.

[12]) ס׳: מתכיה לנפסה. והענין אחד. ר״ל שהוא נשען על מקלו מבלי שישאהו אחר.

[13]) ראב״ע: מגזרת שביתה.

[14]) „ינקם במיתה״. עי׳ רש״י.

[15]) „מפני שהוא עבדו״. ר״ל מקנת כספו ובכ״י י׳: מאלה.

[16]) ת״א: מותא.

פליגרם אלצאדם כמא ילזמה בעלהא ויעטיה באנצאף[1]: 23 ואן
באנת מניה פאגעל נפסא בדל נפס: 24 ודיה[2]) עין בדל עין וסן בדל
סן ויד בדל יד ורגל בדל רגל: 25 וכי בדל כי ושגה בדל שגה וגראחה
בדל גראחה: 26 ואן צרב אנסאן עין עבדה או עין אמתה פאדהבהא
פליטלקה חרא בדל עינה: 27 ואן טרח סן עבדה או סן אמתה
פליטלקה חרא בדל סנה: 28 ואן נטח תור רגלא או מראה פקתלה
פלירגם אלתור ולא יוכל מן לחמה ורב אלתור ברי: 29 ואן כאן תורא
נטאחא מן אמס ומא קבלה פנושד צאחבה ולם יחפטה וקתל רגלא או
מראה פלירגם אלתור ואיצא צאחבה יקתל: 30 ואן אלזם דיה פליעט
פדא נפסה גמיע מא ילזמה: 31 ואן נטח אבנא או אבנה פליצנע בה
מתל הדא אלחכם: 32 פאן נטח עבדא או אמה פליעט מולאה תלתין
מתקאלא מן אלפצה וירגם אלתור: 33 ואן כשף אנסאן בירא או כרא
בירא פלם יגטהא פוקע תם תור או חמאר: 34 פליגרם תמנה צאחב
אלביר וירדה אלי צאחבה ואלמית יכון לה: 35 ואן צאדם תור אנסאן
תור צאחבה פמאת פליביעו[3]) אלתור אלחי ויקתסמא תמנה וכדלך
אלמית יקתסמאנה: 36 פאן ערף אנה תור נטאח מן אמס ומא קבלה
ולם יחפטה צאחבה פליגרם תורא בדל אלתור ואלמית יכון לה: 37 ואן
סרק אנסאן תורא או שאה פדבחה או באעה פליגרם בדל תור כמסה
ובדל אלשאה ארבעה:

# כב

1 ואן וגד אלסארק פי אלנקב פצרב ומאת פלים לה דיה[4]):
2 ואן אשרקת אלשמס עליה פלה דיה פליגרם מא סרק ואן לם יכן
מעה פליבע עלי סרקה: 3 ואן וגדת פי ידה אלסרקה מן תור אלי
חמאר אלי שאה אחיא פליגרם בדל אלואחד אתנין: 4 אדא ארעי
אלאנסאן ציעה או כרמא לה פאטלק בהימתה או רעת[5]) פי ציעה
אכרי אגוד ציעתה או כרמה יגרם: 5 ואן כרגת נאר פוגדת שוכא

---

[1]) בק׳ נוספה כאן בטעות מלת כפר והיא אך למותר ועיין במדבר כ״ה ו׳. וענין באנצאף = בצדק.

[2]) עונש ממון ועי׳ בליקוטים.

[3]) אפשר שר״ל שהמכירה תהיה בבית דין.

[4]) „אין לו עונש ממון״ בכ״י י׳: פלא תבל לה = לא תקום ואלה שתי הנוסחאות נמצאות ג״כ בפסוק ב׳.

[5]) „או בער״ והביעור רק הם שני מיני נזקין כמו שמבואר בבבא קמא ב׳ ב׳ ובכ״י י׳ ובפ׳: ורעת.

ואחרקת כדיסא או סנבלא קאימא או סאיר מא פי אלציאע[1]) פליגרם מא יגב פיה אלמשעאל אלאשתעאל[2]): 6 ואן דפע אנסאן אלי צאחבה ורקא או אניה ליחפטה לה פסרק דלך מן בית אלרגל פאן וגד אלסארק פליגרם אתנין: 7 ואן לם יוגד אלסארק תקדם צאחב אלמנזלה אלי אלחאכם וחלף אנה לם ימד ידה אלי מלך צאחבה[3]): 8 ועלי כל אמר יגחדה מן תור אלי חמאר ואלי שאה ואלי תוב ואלי כל צאלה אן יקול הדא הו לי[4]) פאלי אלחאכם ירפע אמרהמא פמן טלמה אלחאכם יגרם אתנין לצאחבה: 9 ואן דפע אנסאן אלי צאחבה חמארא או תורא או שאה או סאיר אלבהאים ליחפטה פמאת או אנכסר או סבי בגיר בינה[5]): 10 פימין אללה תפצל[6]) פי מא בינהמא אנה לם ימד ידה אלי מלך צאחבה פיקבלהא צאחבה ולא יגרם[7]): 11 ואן סרק מן ענדה יגרם לצאחבה: 12 פאן אפתרס פליאת בשאהד ולא יגרם אלפריסה: 13 ואדא אסתעאר אלאנסאן שיא מן צאחבה פאנכסר או מאת ולים צאחבה מעה פליגרמה: 14 ואן כאן צאחבה מעה פלא יגרמה ואן כאן אגירא פקד מצי באגרתה: 15 ואן כדע רגל גאריה בכרא לם תמלך פצאגעהא פלימהרהא לה זוגה: 16 פאן אבא אבוהא אן יזוגהא מנה פליזן לה מן אלורק במהר אלאבכאר: 17 ואלסאחר[8]) פלא תסתבקה: 18 פכל מן צאגע שיא מן אלבהאים פליקתל קתלא: 19 ומן דבח ללמעבודאת פליתלף חאשא ללה וחדה: 20 ואלגריב לא תגבנה[9]) ולא תצגטה פטאלמא[10]) כנתם גרבא פי ארץ מצר: 21 וכל ארמלה ויתים פלא תטלמה: 22 פאן כאן טלמתה וצרך אלי אגבתה ען צראכה: 23 כאן ישתד גצבי ואקתלכם באלסיף פתציר נסאכם אראמל ובנוכם יתאמא: 24 ואן אקרצת בעץ קומי ורקא לצעיף מעך פלא תכן לה כאלגרים

[1]) „או כל הה שהוא ששדה".

[2]) „המבעיר את הבערה ישלם כל מה שהוא חייב בו".

[3]) „ונשבע שלא שלח ידו באשר לרעהו.

[4]) המלה הזאת נמצאת בפ׳ וחסרה בק׳ ובכ״י י׳ ור״ל על כל דבר שהשומר כחש ואמר זהו שלי יובא הדבר לפני הדיין וכו׳. וזה לשון בעל העושר: אשר יאמר בעל הפקדון לבעל הבית כי הוא פקדוני עליך ובעל הבית אומר לא כי שלך נגנב ואני אשבע וזה אומר כי הוא לי ואני מכירו. עיין במכילתא.

[5]) ר״ל ולא נתאמת הדבר בעדים.

[6]) „יכריע".

[7]) „יקבל את השבועה ולא יהיה לו תשלומין.

[8]) „מכשפה" בין זכר בין נקבה עיין רש״י, וכן לפי דעת אבן גנאח בספרו אללמע צד 71 כי ההא נוספת.

[9]) כפ: לא תענוה.

[10]) „כי זמן ארוך" והגאון הוסיף זאת המלה תמיד בהזכירו מושב בני ישראל במצרים.

ולא תצ̈רו עליה עינה̈: 25 אן אסתרהנת ת̇וב צאחבך פענד מגיב אלשמס רדה̈ אליה: 25 אן כאנת הי כסותה וחדהא או הי ת̇וב בדנה[1] פבי̇ד̇א ינצ̇גע פאן הו צרך̇ אלי̈ סמעת לה אני ראוף: 27 אלחאכם לא תשתם ושריף פי קומך לא תלענה: 28 וסלאפך ורשחך[2] לא תו̈כרהמא ובכור בניך תעטי לי: 29 וכד̇אך תצנע בבקרך וגנמך סבעה̈ איאם יכון מע אמה ופי אליום אלת̇אמן תעטיה לי: 30 ואנאסא מקדסין תכונו לי וחיואן מפתרס פי אלצחרא לא תאכלוה בל ללכלב אטרחוה:

## כג

1 לא תקבל כ̇ברא זורא ולא תכ̇אלטן ידך מע אלט̇אלם פתכון לה שאהד ט̇לם: 2 ולא תכן פי תבע כת̇יר לשר̈ ולא ת̇גב פי כ̇צומה̈ לתמילהא בל ורא אלאכת̇ר פמל[3]: 3 ולא תחאב אלפקיר פי כ̇צומתה: 4 ואד̇א פאג̇ית ת̇ור עדוך או חמארה צ̇אלא פארדדה עליה: 5 ואד̇א ראית חמאר שאנך ראבצ̇א תחת חמלה פאנתה ען תרכה בל חט̈א תחטה̈ מעה[4]: 6 לא תמל חכם מסכינך פי כ̇צומתה: 7 ומן כלאם אלבאטל פאבעד ואלברי ואלזכי לא תקתלהמא פאני לא אזכ̈י טאלמא: 8 ולא תאכ̇ד̇ רשוה̈ פאן אלרשוה̈ תעמי אלבצרא[5] ויזיף̈ אלאמור אלעאדלה̈: 9 ולא תצ̇גט אלג̇ריב לאנכם עארפון בנפס אלג̇ריב אד̇ טאלמא כנתם גרבא פי בלד מצר: 10 סת סנין אזרע ארצ̇ך ואג̇מע ג̇לתהא: 11 ופי אלסאבעה̈ תס̈יבהא ותד̇רהא יאכל מנהא מסאכן קומך ופצ̇להא יאכלה חיואן אלצחרא כד̇אך תצנע בכרמך וזיתונך: 12 סתה̈ איאם אעמל אעמאלך פיהא ופי אליום אלסאבע תסבת לכי יסתריח ת̇ורך וחמארך ויקר̈ אבן אמתך ואלג̇ריב ענדך: 13 ובג̇מיע מא קלתה לכם אחפט̇ו ואסם אלמעבודאת אלאכ̇ר לא תד̇כרוה ולא יסמע מן פיך: 14 ת̇לת̇ מראת תחג̈ לי פי אלסנה̈: 15 חג אלפטיר פאחפט̇ה סבעה̈ איאם תאכל פטירא כמא אמרתך פי וקת שהר אלפריך לאנך פיה כ̇רג̇ת מן מצר ולא תחצ̇רו בין ידי̈ פרגא: 16 וחג̇ אלחצאד בכור עמלך אלד̇י תזרעה פי אלצחרא וחג̇ אלג̇מע ענד כ̇רוג̇ אלסנה̈ וג̇מעך אעמאלך[6]

---

1) „אם היא כסותה לבדה או בגד עורו" ר"ל החלוק.

2) ר"ל ראשית תירושך ויצהרך ועי' מה שהביא הראב"ע בשם הגאון.

3) לא תענה על ריב להטותו אבל נטה אחר הרבים ועי' מה שהביא הראב"ע בשם הגאון.

4) ר"ל חדל מלעזוב אותו אבל פרק המשא מעל הבהמה בחברת שונאך ועיין ספרי דברים סימן רכ"ה.

5) בכ"י י': אלעלמא ען אלחק = החכמים מראות האמת.

6) נראה שהגאון העתיק בתחילה מעשיך בלשון יחיד מפני שאינו מדבר אלא במעשה הזריעה ובסוף העתיק בלשון רבים מפני שענינו כל מעשי השנה.

מן אלצׄהרא: 17 תׄלתׄ מראת פי כל סנהׄ יחצׄר גׄמיע רגׄאלך בין ידי
אלסיד אללה: 18 ולא תדׄבח פסחי עלי כׄמיר[1]) ולא תבית שחום חגׄי
אלי אלגׄדאהׄ: 19 ואואיל בכור ארצׄך תאתי בהא אלי בית אללה רבך
ולא תאכל לחמא בלבן[2]): 20 האנא באעתׄ במלאך בין ידיך יחפטׄך פי
אלטריק ויאתי בך אלי אלמוצׄע אלדׄי אצלחתה לך: 21 פאחדׄרה
ואקבל אמרה ולא תכׄאלפה פאנה לא יצפח גׄרמכם ועלי אן אסמי
מעה[3]): 22 פאנך אן קבלת אמרה וצנעת גׄמיע מא אקולה עאדית
אעדאך ואצׄררת מצׄארּיך: 23 ואדׄא סאר מלאכי בין ידיך אדׄלך אלי
אלאמוריין ואלכנעאניין ואלפרזיין ואלחתיין ואלחויין ואליבוסיין
ואגׄהדתהם[4]): 24 לא תסגׄד למעבודאתהם ולא תעבדהא ולא תעמל
באעמאלהם בל אהדמהא הדמא וכּסר מדׄאבחהם[5]) תכסירא: 25 ואעבדו
אללה רבכם יבארך פי טעאמך ופי שראבך ויזיל אלאמראצׄ ענך:
26 לא תכון מתׄכל ועאקר פיך ואחצא איאמך אכמלהא[6]): 27 ואבעתׄ
בהיבתי בין ידיך ואהים גׄמיע אלקום אלדׄין תציר אליהם ואגׄעל גׄמיע
אעדאך בין ידיך מסתדברין: 28 ואבעתׄ באלעאההׄ בין ידיך פתטרד
אלחויין ואלכנעאניין ואלחתיין מן בין ידיך: 29 לא אטרדהם מן בין
ידיך פי סנהׄ ואחדהׄ כילא יציר אלבלד וחשא פיכתׄר עליך חיואן
אלצׄחרא: 30 לכן קלילא קלילא אטרדהם מן בין ידיך אלי אן תנמו
פתחוז אלארצׄ: 31 פאגׄעל תכׄמך מן בחר אלקלזם אלי בחר אלפלסטין
ומן אלברּ אלי אלפראת באן אסלם פי אידיכם סכּאן אלבלד ותטרדהם
מן בין ידיך: 32 לא תעהד מעהם ולא מע מעבודאתהם עהדא: 33 ולא
יקימו פי בלדך כילא יכׄטיך לי באן תעבד מעבודאתהם פיכון לך והקא:

# כד

1 תׄם קאל למוסי אצעד אלי אללה אנת והרון ונדב ואביהוא
וסבעון מן שיוכׄ בני אסראיל ואסגׄדו מן בעיד: 2 תׄם יתקדּם מוסי
וחדה אלי אללה והם לא יתקדמו ואלקום לא יצעדו מעה: 3 תׄם גׄא
מוסי וקץּ עלי אלקום גׄמיע כלאם אללה וגׄמיע אלאחכאם פאגׄאבה
גׄמיע אלקום בצות ואחד וקאלו גׄמיע אלאמור אלתי אמר אללה

[1]) רש״י: לא תשחט את הפסח בי״ד בניסן עד שתבער את החמץ.
[2]) „לא תאכל בשר בחלב״.
[3]) „ומפני ששמי עמו״ ר״ל עם המלאך.
[4]) עיין הערתנו למעלה ט׳ ט״ו.
[5]) „מזבחותם״ העתיק כן במקום מצבותם אע״פ שלפי דעתו הנתיצה תאמר למזבח שהוא מאבנים רבות והשבירה למצבה שהיא מאבן אחת.
[6]) כן הוא בק׳ ובכ״י י. ובפ׳: אכמלה.

נצנעהא: 4 פכתב מוסי גמיע כלאם אללה ואדלג באלגדאה ובנא
מדבחא תחת אלגבל ונצב אתנתי עשרה דכה באזא אתני עשר אסבאט
אסראיל: 5 ובעת בבכור בני אסריל[1] פקרבו צואעד ודבחו דבאיח
סלאמה ללה מן אלבקר: 6 פאכד מוסי בעץ אלדם וגעלה פי אגאגין
ובאקיה רשה עלי אלמדבח[2]: 7 תם אכד כתאב אלעהד פקראה עלי
אלקום וקאלו גמיע מא אמר אללה בה נקבלה ונצנעה: 8 פאכד מוסי
אלדם ורשה עלי אלקום וקאל הודא דם אלעהד אלדי עהד אללה
מעכם עלי גמיע הדה אלכלמאת: 9 תם צעד מוסי והרון ונדב ואביהוא
וסבעון מן שיוך אסראיל: 10 פנטרו נור אללה אסראיל ומן דונה
כצנעה ביאץ אלמהא וכדאת אלסמא פי אלנקא: 11 ועלי נקבא בני
אסראיל לם יבעת באפה פנטרו נור אללה ועאשו פאכלו ושרבו[3]:
12 תם קאל אללה למוסי אצעד אלי אלי אלגבל וקם תם אעטיך לוחי
אלגוהר[4] ואלשראיע ואלוצאיא אלתי כתבתהא לאדלהם בהא:
13 פקאם מוסי ויהושע כאדמה וצעד מוסי אלי גבל אללה: 14 וקאל
ללשיוך אגלסו לנא ההנא אלי אן נרגע אליכם והודא הרון וחור מעכם
מן לה אמר יתקדם אליהמא: 15 ולמא צעד מוסי אלי אלגבל גטא
אלגמאם אלגבל: 16 וסכן נור אללה עלי אלגבל וגטאה אלגמאם
סתה איאם תם דעא במוסי פי אליום אלסאבע מן וסט אלגמאם:
17 וכאן ריא נור אללה כנאר אכלה פי ראס אלגבל בחצרה בני אסראיל:
18 פדכל מוסי פי וסט אלגמאם אד צעד אלי אלגבל ואקאם פיה
ארבעין יומא וארבעין לילה:

# כה

1 וכלם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל אן יאכדו לי
רפיעה[5] מן ענד כל רגל תסכוה נפסה תאכדו רפיעתי: 3 והדה
אלרפיעה אלתי תאכדוהא מנהם דהב ופצה ונחאס: 4 ואסמאנגון
וארגואן וצבג קרמז ועשר[6] ומרעז: 5 וגלוד כבאש אדים וגלוד דארש
וכשב אלסנט: 6 דהן ללאצאה ואטיאב לדהן אלמסח ולבכור אלצמוג:
7 והגארה אלבלור והגארה אלנטאם ללצדרה וללבדנה: 8 פיצנעו לי

---

[1] „בכורי בני ישראל" וכן תרגם אונקלוס.

[2] הגאון לא פירש מלת חצי חצי ממש כי אם חלק מן הדם שם באגנות והנשאר זרק על המזבח.

[3] „ואת אצילי בני ישראל לא הכה ויראו את אור השם ויחיו ויאכלו וישתו" ע׳ ראב"ע.

[4] „שני לוחות מאבן טובה"

[5] פ׳: בכל מקום פריזה.

[6] ראב"ע: והגאון תרגמו בלשון ערבי עשר והוא ידוע עד היום.

מן גמיע דלך[1] מקדסא אסכן נורי פי מא בינהם: 3 בגמיע מא אנא מריך
מן שכל אלמסכן ושכל גמיע אניתה כדאך תצנעו: 10 ויצנעו צנדוקא מן
כשב אלסנט דראען ונצף טולה ודראע ונצף ערצה ודראע ונצף סמכה:
11 וגשה בדהב כאלץ מן דאכל ומן כארג ואצנע עליה זיגא מן דהב
מסתדירא: 12 וצג לה ארבע חלק מן דהב ואגעלהא עלי ארבע גהאתה
חלקתין[2] פי גאנבה אלואחד וחלקתין פי גאנבה אלתאני: 13 ואצנע
דהוקא מן כשב אלסנט וגשהא בדהב: 14 ואדכל אלדהוק פי אלחלק
עלי גאנבי אלצנדוק ליחמל בהא: 15 ותקים אלדהוק פי חלק אלצנדוק
לא תזול מנה: 16 ואגעל פי אלצנדוק אלשהאדה אלתי אעטיכהא:
17 ואצנע גשאא מן דהב כאלץ דראען ונצף טולה ודראע ונצף ערצה:
18 ואצנע כרובין מן דהב מצמתין תצנעהמא מן טרפי אלגשא:
19 ואצנע כרובא ואחדא מן הדא אלטרף וכרובא ואחדא מן הדא
אלטרף מן נפס אלגשא[3] תצנע אלכרובין מן טרפיה: 20 ויכון
אלכרובאן באסטין אגנחתהמא אלי פוק ומטללין בהא עלי אלגשא
ווגוההמא אלואחד אלי אלאכר ואלי אלגשא תכון וגוההמא: 21 ואגעל
אלגשא עלי אלצנדוק מן פוק בעד מא תגעל[4] פי אלצנדוק אלשהאדה
אלתי אעטיכהא: 22 פאחצרך תם ואכאטבך מן פוק אלגשא אלדי
עלי צנדוק אלשהאדה מן בין אלכרובין בגמיע מא אמרך אלי בני
אסראיל: 23 ואצנע מאידה מן כשב אלסנט דראען טולהא ודראע
ערצהא ודראע ונצף סמכהא: 24 וגשהא בדהב כאלץ ואצנע להא זיגא
מן דהב מסתדירא: 25 ואצנע להא האפה מקדאר קבצה מסתדירא
ואצנע זיגא מן דהב להאפתהא מסתדירא: 26 ואצנע להא ארבע חלק
מן דהב ואגעל אלחלק פי אלארבע זואיא אלתי באזא ארבע ארגלהא[5]:
27 אמאם אלחאפה תכון אלחלק מבאנא ללדהוק לתחמל בהא:
28 ואצנע אלדהוק מן כשב אלסנט וגשהא בדהב לתחמל בהא
אלמאידה: 29 ואצנע קצאעהא והרוגהא ומדאהנהא ומלאעקהא אלתי
תגטא בהא[6] מן דהב כאלץ תצנעהא: 30 ואגעל עלי אלמאידה כבזא
מוגהא בין ידי דאימא: 31 ואצנע מנארה מן דהב כאלץ מצמתה
תצנעהא וארגלהא וקצבתהא וגאמאתהא[7] ותפאפיחהא וסואסנהא

---

[1] „מכל אלה“ ובכ״י י׳ הסרה זאת ההוספה.
[2] „ונתת אתם על ארבעה צדיו שתי טבעות וכו׳“.
[3] „מהכפרת עצמה“ עיין רש״י.
[4] „אחרי אשר תתן“.
[5] „אשר מצד ארבע רגליו“.
[6] רש״י: אשר יכוסה בהן.
[7] נ״א: ובואטיהא.

מנהא תכון: 32 וסת קצבאת כארגאת מן גאנביהא תלת קצבאת מן גאנבהא אלואחד ותלת קצבאת מן גאנבהא אלתאני: 33 תלת גאמאת מלוזאת פי כל קצבה תפאחה וסוסנה כדאך ללסת אלקצבאת אלכארגאת מנהא: 34 ופי אלמנארה ארבע גאמאת מלוזאת ותפאפיההא וסואסנהא: 35 ותפאחה תחת כל קצבתין מנהא[1] כדאך ללסת אלקצבאת אלכארגאת מן אלמנארה: 36 תפאפיההא וקצבאתהא מנהא תכון כלהא מצמתה ואחדה מן דהב כאלץ: 37 ואצנע להא סבעה סרג פאדא אסרג סרגהא תצי אלי גהה וגההא: 38 כלבאתהא ומגאמראתהא מן דהב כאלץ: 39 בדרה מן דהב כאלץ יצנעהא וגמיע הדה אלאניה: 40 ואנטר דלך ואעמל בשכלה אלדי אנת מראה פי אלגבל:

# כו

1 ואצנע דאת אלמסכן עשר שקק מן עשר משזור ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז צורה כרובין[2] צנעה חאדק תצנעהא: 2 טול כל שקה תמאן ועשרין דראעא וערצהא ארבע אדרע מסאחה ואחדה לגמיע אלאשקאק: 3 כמס שקק תכון מלוטה ואחדה מע אכרי וכמס אשקאק תכון מלוטה ואחדה מע אכרי: 4 ואצנע ערי מן אסמאנגון פי חאשיה אלשקה אלואחדה אלטרפיה אלמולפה וכדאך תצנע פי חאשיה אלשקה אלטרפיה אלמואלפה אלתאניה: 5 כמסון ערוה תצנעהא פי אלשקה אלואחדה וכמסון ערוה תצנעהא פי טרף אלשקה אלמואלפה אלתאניה תכון אלערי מתקאבלה אלואחדה אלי אלאכרי: 6 ואצנע כמסין שטטא מן דהב וולף אלשקק אלואחדה מע אלאכרי באלשטט פיציר אלמסכן ואחדא: 7 ואצנע שקאקא מן מרעזי כבאא עלי אלמסכן אחדי עשר שקה תצנעהא: 8 טול כל שקה תלתין דראעא וערצהא ארבע אדרע מסאחה ואחדה לאחדי עשר שקה: 9 וליט אלכמס שקאק עלי חדה ואלסת שקאק עלי חדה ואתן אלשקה אלסאדסה אלי מא ילי וגה אלכבא: 10 ואצנע כמסין ערוה פי חאשיה אלשקה אלטרפיה אלמואלפה אלואחדה וכמסין ערוה פי חאשיה אלשקה אלטרפיה אלמואלפה אלתאניה: 11 ואצנע כמסין שטטא מן נחאס ואדכל אלשטט פי אלערי וולף אלכבא פיציר ואחדא: 12 ואסבל[3] אלפאצל מן שקאק אלכבא ונצף אלשקה אלפאצלה תסבלהא עלי מוכר אלמסכן: 13 ודראע מן ההנא ודראע מן ההנא אלפאצל מן טול

[1]) קצר כאן הגאון בתרגומו.

[2]) „צורת כרובים" עיין רש"י ובכ"י י' ובפ': צורא ר"ל צורות סתם ועיין למטה פסוק ל"א.

[3]) בלשון צווי ר"ל ותסרח העדף.

אשקאק אללבא יכון מסבלא עלי גאנבי אלמסכן מן ימנה ויסרה ליגטיה: 14 ואצנע גטאא ללמסכן מן גלוד כבאש אדים וגטאא מן גלוד דאריש מן פוק: 15 ואצנע אלתכאתג ללמסכן מן כשב אלסנט קאימה: 16 עשר אדרע טול כל תכתגה ודראע ונצף ערצהא: 17 ולהא ציראן מלסנאן אחדהמא באזא אלאכר כדאך תצנע בגמיע תכאתג אלמסכן: 18 ואצנע אלתכאתג ללמסכן עשרין תכתגה פי גהה מהב אלגנוב: 19 וארבעין קאעדה מן פצה תצנעהא תחת אלעשרין תכתגה קאעדתאן תחת כל תכתגה לצירהא: 20 ולגאנב אלמסכן אלתאני מן גהה מהב אלשמאל עשרון תכתגה: 21 ולהא ארבעון קאעדה מן פצה קאעדתאן תחת כל תכתגה: 22 ופי מוכר אלמסכן מן אלגרב תצנע סת תכאתג: 23 ותכתגתאן תצנעהמא פי רכני אלמסכן פי אלזאויתין: 24 ותכון מעתדלה מן אספל וגמיעא תכון מעתדלה[1] מן פוק בחלקה ואחדה כדאך יכון ללרכנין כליהמא: 25 פתציר תמאן תכאתג וקואעדהא מן פצה סת עשרה קאעדה קאעדתאן תחת כל תכתגה: 26 ואצנע אמהאגא[2] מן כשב אלסנט כמסה לתכאתג גאנב אלמסכן אלואחד: 27 וכמסה אמהאג לתכאתג גאנב אלמסכן אלתאני וכמסה אמהאג לתכאתג גאנב אלמסכן ללזאותין פי אלגרב: 28 ואלמהג אלאוסט פי גוף אלתכאתג נאפד מן אלטרף אלי אלטרף: 29 וגשי אלתכאתג בדהב ואצנע להא חלקהא מן דהב מכאנא ללאמהאג וגשי אלאמהאג איצא בדהב: 30 ואנצב אלמסכן בהיאתה אלתי אוריתהא פי אלגבל: 31 ואצנע סגפא מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה האדק תצנעהא צורא[3]: 32 ואגעלה עלי ארבעה עמד מן סנט מגשאה דהבא וזראפינהא דהבא על ארבע קואעד מן פצה: 33 ועלק אלסגף תחת אלשטט ואדכל הנאך מן דאכל אלסגף צנדוק אלשהאדה פיפצל לכם אלסגף בין אלקדס ובין כואין אלאקדאס: 34 ואגעל אלגשא עלי צנדוק אלשהאדה פי כואין אלאקדס: 35 וציר אלמאידה כארג אלסגף ואלמנארה בחיאלהא אלי גאנב אלמסכן אלגנובי ואלמאידה אגעלהא אלי גאנב אלשמאל: 36 ואצנע סתרא לבאב אלכבא מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה ראקם: 37 ואצנע ללסתר כמסה עמד מן סנט וגשהא בדהב וזראפינהא בדהב וצג להא כמס קואעד נחאס:

1) וכן תרגם אונקלוס שתי פעמים מכונין וכן פירש רש״י: תמים כמו תואמים.

2) בפ׳: עוארזין.

3) כן הוא בנ״א (רצוננו בזה הנוסחא הראשונה המחוברת עם הביאור) ובכ״י י׳ ובפ׳ ועי׳ רש״י שאמר כרובין ציורין של בריות ובק נוספה בטעות מלת כרובין ע״פ לשון הכתוב עי׳ למעלה 112 הע׳ 1.

# כז

1 ואצנע מדבח אלקראבין[1] מן כשב אלסנט כמס אדרע טולה וכמס אדרע ערצה מרבעא יכון אלמדבח תלת אדרע סמכה: 2 ואצנע ארכאנה עלי ארבע זואיאה[2] מנה תכון ארכאנה וגשה בנחאס: 3 ואצנע צנאנה לרמאדה ומגארפה ובראניבה ומנאשלה ומגאמרה גמיע אניתה תצנעהא מן נחאס: 4 ואצנע לה סרדא עלי צנעה אלשבכה מן נחאס ואצנע פי אלשבכה ארבע חלק מן נחאס פי ארבעה אטראפהא: 5 ואגעלהא תחת שרגב[3] אלמדבח מן אספל פתבלג אלי נצפה: 6 ואצנע דהוקא ללמדבח מן כשב אלסנט וגשהא בנחאס: 7 ואדכל אלדהוק פי אלחלק ותכון עלי גאנבי אלמדבח אדא חמל: 8 אלואחא מגופה[4] תצנעה כמא אורית פי אלגבל כדאך יצנעו: 9 ואצנע צראדק אלמסכן מן גהה מהב אלגנוב קלוע ללצראדק מן עשר משזור מאיה דראעא טולהא פי אלגהה אלואחדה: 10 ועמדהא עשרון וקואעדהא עשרון מן נחאס וזראפין אלעמד וטלאהא פצה: 11 וכדאך פי גהה אלשמאל פי אלטול קלוע טולהא מאיה דראעא ועמדהא עשרון וקואעדהא עשרון מן נחאס וזראפין אלעמד וטלאהא פצה: 12 וערץ אלצראדק מן גהה אלגרב קלוע כמסון דראעא ועמדהא עשרה וקואעדהא עשר: 13 וערץ אלצראדק מן גהה אלשרק כמסון דראעא: 14 מנהא כמס עשרה דראעא קלוע ללכתף ועמדהא תלתה וקואעדהא תלת: 15 וללכתף אלתאני כמס עשרה דראעא ועמדהא תלתה וקואעדהא תלת: 16 ולבאב אלצראדק סתר טולה עשרון דראעא מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה ראקם ולה עמד ארבעה וקואעדהא ארבע: 17 כל עמד אלצראדק מסתדירא תכון מטליה פצה וזראפינהא מן פצה וקואעדהא מן נחאס: 18 טול אלצראדק מאיה דראעא וערצה כמסין באלכמסין וסמכה כמס אדרע מן עשר משזור וקואעדה מן נחאס: 19 וסאיר אניה אלמסכן אלתי פי גמיע כדמתה וגמיע אותאדה ואותאד אלצראדק מן נחאס: 20 ואנת פמר בני אסראיל אן יאתוך בדהן זיתון צאף מדקוק ללאצאה לתסרג בה אלסרג דאימא: 21 פי כבא אלמחצר כארג אלסגף אלדי עלי אלשהאדה ינצדה[5] הרון ובנוה מן אלעשי אלי אלצבח בין ידי אללה רסם אלדהר לאגיאלכם מן בני אסראיל:

[1] „מזבח הקרבנות" — בנ"א: מדבח אלצעידה = מזבח העולה.
[2] בנ"א: שרפה על ארבע ארכאנה. בפ': שרפאתה עלי ד' זואיאה.
[3] עי' אבן גנאח שרש כרכב.
[4] „לחת חלולות".
[5] תרגם בלשון יחיד לפי הכתוב אע"פ שהעתיק נר כמו נרות בלשון רבים.

# כח

1 ואנת איצא פקרב אליך הרון אכאך ובניה מעה מן בין גמיע
בני אסראיל ליאמו לי הרון ונדב ואביהוא ואלעזר ואיתמר בניה:
2 ואצנע תיאב אלקדס להרון אכיך לכראמה ופכר: 3 ואנת פכלם כל
חכים קלב אכמלת פיה רוח אלחכמה אן יצנעו תיאב הרון לתקדיסה
ליאם לי: 4 והדה אלתיאב אלתי יצנעוהא בדנה וצדרה וממטרא ותוניה
מישאה ועמאמה וזנארא ויצנעו תיאב אלקדס להרון אכיך ובניה ליאמו
לי: 5 והם יאכדו אלדהב ואלאסמאנגון ואלארגואן וצבג אלקרמז
ואלעשר: 6 פיצנעו אלצדרה מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז
ועשר משזור צנעה חאדק: 7 וגיבאן מלטאן תכון להא תכבט עלי
טרפיהא[1]: 8 וישפשג אלצדרה אלתי עליהא בצנעתהא יכון מתלהא
מן דהב ואסמאנגון וצבג קרמז ועשר משזור: 9 ותאכד חגרי בלור ואנקש
עליהמא אסמא בני אסראיל: 10 סתה מן אסמאיהם עלי אלחגר
אלואחד ואלאסמא אלסתה אלבאקיה עלי אלחגר אלתאני כתאלידהם:
11 צנעה כארט אלגוהר בנקש אלכאתם תנקש עלי אלחגרין אסמא בני
אסראיל מחיטה מעינה מן דהב תצנעהא[2]: 12 וציר אלחגרין פי גיבי[3]
אלצדרה חגארה דכר לבני אסראיל ויחמל הרון אסמאהם בין ידי
אללה עלי כתפיה דכרא: 13 ואצנע עיונא מן דהב: 14 וסלסלתין מן
דהב כאלין מעתדלתין תצנעהמא צנעה אלצפר ועלק אלסלסלתין
אלמצפורתין עלי אלעיון: 15 ואצנע בדנה מהיאה[4] צנעה חאדק כצנעה
אלצדרה מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור
תצנעהא: 16 ותכון מרבעה מצאעפה טולהא שבר וערצהא שבר:
17 ואנטם פיהא נטאם גוהר ארבעה סטור מן אלגוהר אלסטר אלאול
יאקות אחמר וזמרד ואצפר: 18 ואלסטר אלתאני כחלי ומהא ובהרמאן:
19 ואלסטר אלתאלת גזע וסבג ופירוזג: 20 ואלסטר אלראבע אזרק
ובלור ויסף תכון מעינה בדהב פי נטאמהא[5]: 21 ותכן עלי אלחגארה
אסמא בני אסראיל אד הי אתני עשר[6] נקש אסמאיהם בנקש אלכאתם

[1] לא העתיק מלת והבר כי היא למותר.

[2] ר״ל עשה את השבצות שיהיו סובבים את שתי האבנים בתוך גומות קטנות של זהב הדומות לעינים ובנ״א: ויחיט בהא עיון אלדהב ובכ״י י׳: ואצנעהא תחיט בהא עיון.

[3] נ״א: כתפי.

[4] ,מוכן ומתוקן׳ נ״א ופ׳: היתהא = משפטו ר״ל תקונו.

[5] ואמר הראב״ע כי אין לנו דרך בבירור לדעת אבני המלואים כי הגאון תרגם כרצונו כי אין לו קבלה שיסמוך עליה עי׳ שם.

[6] נראה שצריך להיות אתנתא עשרה ופירושו מפני שהאבנים הן שתים עשרה כמו שמותם פתוחי חותם שם כל אחד על אבן אחת תהיין לשני עשר שבט.

אסם כל ואחד עלי חגרה תכון לאתני עשר סבטא: 22 ואצנע ללבדנה סלאסל מעתדלה צנעה צפר מן דהב כאלץ: 23 ואצנע להא חלקתין מן דהב ואגעלהמא פי טרפיהא: 24 ועלק אלצפירתין אלדהב עלי אלחלקתין אלתי פי טרפי אלבדנה: 25 וטרפא אלצפירתין אלאברתין[1] תעלקהמא עלי אלעיון פתציר עלי גיבי אלצדרה מן מקדמהא: 26 ואצנע איצא חלקתין מן דהב ואגעלהמא פי טרפי אלבדנה פי האשיתהא אלתי אלי גאנב אלצדרה מן דאכל: 27 ואיצא אצנע חלקתין מן דהב ואגעלהמא באזא גיבי אלצדרה מן אספל פי מקדמהא אמאם תאליפהא פוק שפשגהא: 28 ויחבכו אלבדנה מן חלקהא אלי חלק אלצדרה בסלך מן אסמאנגון חתי תציר פוק שפשגהא ולא תזול ענהא: 29 ויחמל הרון אסמא בני אסראיל פי אלבדנה אלמהיאה עלי קלבה ענד דכולה אלי אלקדס דכרא בין ידי אללה דאימא: 30 ותגעל עלי אלבדנה אלמהיאה אלאנואר ואלצחאיח ותכונו עלי צדר הרון פי דכולה בין ידי אללה ויחמל הרון היאה בני אסראיל עלי קלבה בין ידי אללה דאימא: 31 ואצנע ממטר אלצדרה צנעה האיך[2] גמלתה מן אסמאנגון: 32 ויכון פוה אלדי [הו] ראסה[3] מן וסטה וחאשיה תחיט בפיה מסתדירא צנעה חאיך כפם אלדרע[4] תציר לה לילא יתכרק: 33 ואצנע פי דילה רמאמין מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז פי דילה מסתדירא וגלאגל מן דהב פי מא בינהא מסתדירא: 34 גלגל מן דהב ורמאנה גלגל מן דהב ורמאנה פי דיל אלממטר מסתדירא: 35 ויכון עלי הרון אדא כדם ויסמע צותה פי דכולה אלי אלקדס בין ידי אללה ופי כרוגה ולא ימות: 36 ואצנע עצאבה מן דהב כאלץ ואנקש עליהא בנקש אלכאתם קדסא ללה: 37 ושדהא בסלך מן אסמאנגון ותכון דון אלעמאמה[5] מן מקדמהא: 38 ותכון עלי גבהה הרון אדא אסתגפר ען דנוב אלאקדאס אלתי יקדסהא בנו אסריל לגמיע עטאיאהם ואקדאסהם[6] פתכון עלי גבהתה דאימא לירצא ענהם בין ידי אללה: 39 וושי אלתוניה אלעשר ואצנע אלעמאמה מן עשר ואלזנאר תצנעה צנעה ראקם: 40 ולבני הרון תצנע תואניא ואצנע להם זנאניר וקלאנס תצנעהא להם לכראמה ופכר: 41 ואלבסהא הרון אכאך ובניה מעה ואמסחהם ואכמל ואגבהם וקדסהם פיאמו לי: 42 ואצנע להם סראויל

1) „אחרות".

2) "מעשה אורג" אלו שתי המלות לקוחות מפסוק ל"ב.

3) „ויהיה פיו שהוא ראשו" ועי' מה שהביא הראב"ע בשם הגאון.

4) ת"א: כפום שרין.

5) „תחת המצנפת וכן למטה כ"ט ו' עיין רש"י.

6) „לכל מתנותם וקדשיהם".

מן עשר לתגטי מן אבדאנהם אלסואה[1] מן אלחקוין אלי אלרכבתין תכון: 48 ותכון עלי הרון ובניה פי דכולהם אלי כבא אלמחצר ופי תקדמהם אלי אלמדבח ליכדמו פי אלקדס ולא יחמלו וזרא פיהלכו רסם אלדהר לה ולנסלה מן בעדה:

# כט

1 והדא אלאמר אלדי תצנעה להם לתקדסהם ויאמו לי כד רתא מן אלבקר וכבשין צחיחין: 2 וכבז פטיר וגראדק פטיר מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה בדהן מן סמיד אלחנטה תצנעהא: 3 ואגעלהא פי סלה ואחדה וקדמהא פיהא מע אלרת ואלכבשין: 4 וקדם הרון ובניה אלי באב[2] כבא אלמחצר ואגסלהם באלמא: 5 וכד אלתיאב ואלבס הרון אלקמיץ אלתוניה ואלממטר ואלצדרה ואלבדנה ואשדדה בשפשגהא: 6 וציר אלעמאמה עלי ראסה ואגעל תאג אלקדס דון אלעמאמה: 7 וכד מן דהן אלמסח וצבה עלי ראסה ואמסחה בה: 8 תם קדם בניה ואלבסהם תואניא: 9 ואשדדהם בזנאניר הרון ובניה ואלבסהם קלאנס פתציר להם אמאמה רסם אלדהר ואכמל ואגב הרון ויאגב בניה: 10 תם קדם אלרת בין ידי כבא אלמחצר ויסנד הרון ובניה אידיהם עלי ראסה: 11 ואדבח אלרת בין ידי אללה ענד באב כבא אלמחצר: 12 וכד מן דמה ואגעלה עלי ארכאן[3] אלמדבח באצבעך וצב באקי אלדם עלי אסאס אלמדבח: 13 וכד גמיע אלשחם[4] אלמגטי אלגוף וזיאדה אלכבד ואלכליתין ואלשחם אלדי עליהמא וקתר דלך עלי אלמדבח: 14 ולחם אלרת וגלדה ופרתה תחרקה באלנאר כארג[5] אלעסכר לאנה דכוה: 15 תם קדם אחד אלכבשין ויסנד הרון ובניה אידיהם עלי ראסה: 16 ואדבחה וכד מן דמה ורשה עלי אלמדבח מסתדירא: 17 ועצה לאעצאיה ואגסל גופה ואכארעה ואצפהא אלי[6] אעצאיה וראסה: 18 וקתרה עלי אלמדבח לאנה צעידה ללה מרצי מקביל קרבאן ללה: 19 תם קדם אלכבש אלתאני ויסנד הרון ובניה אידיהם עלי ראסה: 20 ואדבחה וכד מן דמה

[1] „לכסות מגופיהם את הערוה".

[2] נ"א: עלי באב.

[3] נ"א: שרף פ': שרפאת.

[4] בכ"י י': אלתרב וגמיע אלשחום וזהו בלשון התלמוד „תרבא וכל שומן" ואפשר שהבדיל בין חלב המותר לחלב האסור.

[5] נ"א: בטאהר.

[6] „ותוסיף אותן אל נתחיו וראשו" עיין רש"י.

ואגׄעל עלי שחמהׄ[1]) אדׄן הרון אלימני ועלי שחמאת אדׄאן בניה אלאׄיאמן ועלי אבהאם אידיהם אלאׄיאמן ואבהאם ארגׄלהם אלאׄיאמן ורשׄ באקיה עלי אלמדׄבח מסתדירא: 21 תׄם כׄדׄ מן אלדם אלדׄי עלי אלמדׄבח ומן דהן אלמסח ואנצׄח עלי הרון ותׄיאבה ועלי בניה ותׄיאב בניה מעה פיתקדׄס הו ותׄיאבה ובנוה ותׄיאב בניה מעה: 22 וכׄדׄ מן אלכבׄש אלתׄרב ואלאליהׄ וגׄמיע אלשחם אלמגטי אלגׄוף וזיאדהׄ אלכבד ואלכׄליתין ואלשחם אלדׄי עליהמא ואלסאק אלאׄימן לאנה כבשׄ אלכׄמאל: 23 ורגׄיפא ואחדא מן כל נוע[2]) מן אלכׄבז וגׄרדקהׄ ואחדהׄ ממסוחהׄ בדהן ורקאקהׄ ואחדהׄ מן סלהׄ אלפטיר אלתי בין ידי אללה: 24 וצׄיר אלגׄמיע עלי כפי הרון ועלי כפי בניה וחרׄך דׄלך תחריכא בין ידי אללה: 25 תׄם כׄדׄה מן אידיהם וקתׄרה עלי אלמדׄבח פוק אלצעידהׄ מקבול מרצׄי בין ידי אללה קרבאן הו ללה: 26 תׄם כׄדׄ אלקׄץ מן כבשׄ אלכׄמאל אלדׄי להרון וחרׄכה תחריכא בין ידי אללה ויכון לך נציבא: 27 וקדׄס קׄץ אלתחריך אלדׄי חרך וסאק אלרפיעהׄ אלתי רפע מן כבשׄ אלכׄמאל אלדׄי להרון ובניה: 28 פיצירא להרון ובניה רסם אלדהר מן בני אסראיל כמא אנהמא רפיעהׄ כדׄאך יכונא רפיעהׄ[3]) מן ענד בני אסראיל מן דׄבאיח סלאמתהם המא רפיעהׄ ללה: 29 ותׄיאב אלקדס אלתי להרון תכון לבניה מן בעדה ימסחון פיהא ויכמלון בהא ואגׄבהם: 30 סבעהׄ איאם ילבסהא אלאמאם בעדה מן בניה פיצלח אן ידכׄל[4]) אלי כׄבא אלמחצׄר אן יכׄדם פי אלקדס: 31 וכבשׄ אלכׄמאל תאכׄדׄ ותנצׄגׄ לחמה פי מכאן מקדׄס: 32 ויאכל הרון ובנוה לחם אלכבשׄ מע אלכׄבז אלדׄי פי אלסל ענד באב כׄבא אלמחצׄר: 33 ויאכלון דׄלך אלדׄין אסתגפר ענהם לאכׄמאל ואגׄבהם ותקדיסהם ואי אגׄנבי לא יאכל מנה אדׄ הו קדס: 34 ואן תבקׄי מן לחם אלכׄמאל ומן אלכׄבז אלי אלגׄדאהׄ פאחרק אלפאצׄל לא יוכל אדׄ הו קדס: 35 ואצנע להרון ובניה כדׄא כגׄמיע מא אמרתך סבעהׄ איאם תכמל ואגׄבהם: 36 ורתׄ ללדׄכוהׄ תצנעה כל יום ללגפראן פתדׄכׄי אלמדׄבח ותסתגפר ענה ותמסחה ותקדסה: 37 סבעהׄ איאם תסתגפר עלי אלמדׄבח פתקדׄסה ויציר מן כׄואץׄ אלאקדאס כל מן דנא בה תקדׄס: 38 והדׄא מא תקרׄבה עלי אלמדׄבח חמלין אבני סנהׄ פי כל יום דאימא: 39 ואלחמל אלואחד תצנע באלגׄדאהׄ ואלאכׄר בין אלגׄרובין:

---

[1]) ראב״ע: והגאון אמר הרך הדבק בעגול האוזן. נ״א גצׄרוף = סחוס.

[2]) „מכל מין״.

[3]) „וכאשר המה (החזה והשוק) תרומה כן יהיו תרומה״ וכו׳.

[4]) „ויהיה ראוי שיבוא״.

40 ועשר מן אלסמיד מלתות ברבע קסט מן דהן זיתון מדקוק ומזאגה
רבע קסט כֿמר מע כל חמל: 41 ואדֿא קרבת אלתֿאני בין אלגרובין
פכהדיה אלגדאה ומזאגהא תצנע בה פיציר מקבולא מרצׄיא קרבאנא
ללה[1]): 42 צעידה דאימה לאגיאלכם ענד באב כֿבא אלמחצׄר בין ידי
אללה אלדֿי אחצׄרך ואכֿאטבך תֿם: 43 ואחצׄר הנאך לבני אסראיל
ויתקדס[2]) בוקארי: 44 ואקדס בה[3]) כֿבא אלמחצׄר ואלמדֿבח ואקדס
הרון ובניה ליאמו לי: 45 ואסכן נורי פי מא בין בני אסראיל ואכון להם
אלאהא: 46 ויעלמון אנני אללה רבהם אלדֿי אכֿרגתהם מן ארץׄ מצר
לאסכן נורי פי מא בינהם אנא אללה אפי בדֿלך[4]):

# ל

1 ואצנע מדֿבחא לתבכֿיר אלבכֿור מן כֿשב אלסנט תצנעה:
2 דֿראע טולה ודֿראע ערצׄה מרבעא יכון ודֿראעאן סמכה מנה ארכאנה:
3 וגשה בדֿהב כֿאלץׄ סטחה וחיטאנה מסתדירא וארכאנה ואצנע לה זיגא
מן דֿהב מסתדירא: 4 וחלקתאן מן דֿהב תצנעהמא לה מן דון זיגה פי
גהתיה כדֿאך עלי גאנביה תכון מכאנא ללדהוק[5]) ליחמל בהא: 5 ותצנע
אלדהוק מן כֿשב אלסנט וגשהא בדֿהב: 6 ואגעלה בין ידי
אלסגף אלדֿי עלי צנדוק אלשהאדה בין ידי אלגשא אלדֿי אחצׄרך
הנאך: 7 ויבכֿר עליה הרון מן בכֿור אלצמוג פי כל גדאה אדֿא אצלח
אלסרג בכֿר בה: 8 כדֿלך אדֿא אסרג אלסרג בין אלגרובין
בכֿר בה בכֿורא דאימא בין ידי אללה לאגיאלכם: 9 לא תבכֿרו עליה
בכֿורא גריבא ולא צעידה ולא הדיה ומזאגא לא תרשו עליה:
10 ויסתגפר הרון ענד ארכאנה מרה ואחדה פי אלסנה מן דם דֿכוה יום
אלגפראן[6]) מרה פי אלסנה יסתגפר ענה לאגיאלכם מן כֿואץׄ אלאקדאס
ללה: 11 תֿם כלם אללה מוסי תכלימא: 12 אדֿא הצרת גמלה בני
אסראיל[7]) עלי עדדהם פליעט כל רגל פדא נפסה ללה אדֿא
אחציתהם ולא יחל בהם ובא ענד דֿלך: 13 והדֿא יעטי כל מן גאז
עליה אלעדד נצף מתֿקאל במתֿקאל אלקדס עשרון דאנקא אלמתֿקאל

[1]) „ואם תקריב הכבש השני בין הערבים כמנחת וכו׳״.
[2]) בק׳ אתקדס בלשון התרגום: ואתקדש ביקרי ובכ״י י׳: פאדֿא חצׄרת תֿם לבני אסראיל תקדס אלבית בנורי = וכאשר אראה שם לבני ישראל ונקדש הבית באורי ועיין ראב״ע.
[3]) ק׳: „בו״ ר״ל בכבודי.
[4]) „אקיים זה״.
[5]) ר״ל ובזה האופן השתי הטבעות אשר בשני צדיו יהיו לבתים לבדים.
[6]) „מדם חטאת יום הכפורים״ ועיין רש״י ורשב״ם.
[7]) רש״י: כשתחפוץ לקבל סכום מנינם לדעת כמה הם. ובכ״י י׳: אדֿא חצלת.

נצפה רפיעה ללה: 14 כל מן גאז עלי אלעדד והו אבן עשרין סנה פצאעדא יעטי רפיעה ללה: 15 אלמוסר לא יכתר ואלפקיר לא יקלל מן נצף מתקאל פאעטו רפיעה ללה וכפרו ען אנפסכם: 16 וכד פצה אלגפראן מן בני אסראיל ואצרפה פי כדמה כבא אלמחצר ויכון לבני אסראיל דכרא בין ידי אללה ליסתגפר[1]) ען אנפסכם: 17 וכלם אללה מוסי תכלימא: 18 אצנע חוצא מן נחאס ומקעדה מן נחאס ללגסל ואגעלה בין כבא אלמחצר ואלמדבח ואגעל פיה מאא: 19 ויגסל הרון ובנוה מנה אידיהם וארגלהם: 20 פי דכולהם אלי כבא אלמחצר יגתסלו באלמא ולא יהלכו ופי תקדמהם אלי אלמדבח ליכדמו ויקתרו קרבאנא ללה: 21 יגסלון[2]) איצא אידיהם וארגלהם ולא יהלכו ויכון להם רסם אלדהר לה ולבניה לאגיאלהם: 22 תם כלם אללה מוסי תכלימא: 23 ואנת פכד לך מן רוס אלטיב מן אלמסך אלכאלץ כמס מאיה מתקאל ומן עוד אלטיב מתל נצפה מאיתין וכמסין מתקאלא ומן קצבה[3]) דרירה מאיתין וכמסין איצא: 24 ומן אלקסט כמס מאיה מתקאל במתקאל אלקדס ומן דהן אלזיתון מל[4]) קסט: 25 ואצנע דלך דהן מסח אלקדס עטרא מעטרא צנעה עטאר בדאך יכון דהן מסח אלקדס: 26 ואמסח מנה כבא אלמחצר וצנדוק אלשהאדה: 27 ואלמאידה וגמיע אניתהא ואלמנארה ואניתהא ומדבח אלבכור: 28 ומדבח אלצעידה וגמיע אניתה ואלחוץ ומקעדה: 29 וקדסהם יכונו מן כואץ אלאקדאס כל מן דנא בהם[5]) תקדס: 30 והרון ובנוה תמסחהם וקדסהם ליאמו לי: 31 ומר בני אסראיל קאילא יכון הדא דהן מסח אלקדס לי[6]) לאגיאלכם: 32 עלי בדן אנסאן לא ידהן מנה ובהיאתה לא תצנעו מתלה וכמא הו קדס כדאך קדסא יכון לכם[7]): 33 אי אנסאן תעטר במתלה או געל מנה עלי אגנבי ינקטע מן קומה: 34 וקאל אללה למוסי כד לך אצמאגא מנהא מצטכי[8]) ולאדן[9]) ולבנא[10]) אלצמוג

[1]) בכ״י י׳ ובפ׳: כפארה. מן השרש אשר השתמש בו בפסוק הקודם

[2]) פסוק זה דבק עם מה שלפניו ר״ל וגם בגשתם אל המזבח ירחצו ידיהם וגו׳.

[3]) נ״א: אלטיב.

[4]) ת״א: מלא הינא ובנ״א: קסט.

[5]) בנ״א: כלמא מסהא ועיין לקוטים.

[6]) נ״א: באמרי = בצוויי.

[7]) נ״א: כמא הו מקדס ענדי. ותרגומו כאשר הוא קדש לי כן יהיה קדש לכם.

[8]) נ״א: אסטראק ועיין שרשי אבן גנאח בשרש נטף.

[9]) נ״א ובכ״י י׳: ואטפאר עיין אבן גנאח.

[10]) נ״א ובכ״י: י׳ ומיעה.

ולבאן דׄכי גׄז בגׄז יכון[1]: 35 ותצנעהא בכׄור עטר צנעהׄ עטׄאר מטריא[2] טאהרא מקדסא: 36 ותסחק מנהא דקיקא ותגׄעל מנהא חדׄא[3] אלשׄהאדהׄ פי כׄבא אלמחצׄר חיתׄ אחצׄרך תׄם כׄואןׄ אלאקדאס יכון לכׄם: 37 ובכׄור אלדׄי תצנעוה בהיאתה לא תצנעו לכׄם קדסא יכון ללׄה: 38 איׄ אנסאן צנע במתׄלהא ליתבכׄר[4] בה פינקטע מן קומה:

# לא

1 תׄם כׄלׄם אללׄה מוסי תכׄלימא: 2 אנטׄר קד שרפת אסם[5] בצלאל בן אורי בן חור מן סבט יהודה: 3 ואכמלת פיה עלמא מן ענד אללׄה בחכמהׄ ופהם ובמערפהׄ בגׄמיע אלצנאיע: 4 וחדׄקא באלמהן בצנעהׄ[6] אלדׄהב ואלפצׄהׄ ואלנחאס: 5 ובכׄרט אלגׄוהר ללנטׄאם ונגׄר אלכׄשב ויצנע סאיר אלצנאיע: 6 ואנא פקד צׄממת מעה אהליאב בן אחיסמך מן סבט דן ופי קלוב סאיר אלחכמא קד גׄעלת אלחכמהׄ פיצנעו גׄמיע מא אמרתך: 7 כׄבא אלמחצׄר ואלצנדוק ללשׄהאדהׄ ואלגׄשא אלדׄי עליה וסאיר אניהׄ אלכׄבא: 8 ואלמאידהׄ וגׄמיע אניתהא ואלמנארהׄ אלכׄאלצהׄ וגׄמיע אניתהא ומדׄבח אלבכׄור: 9 ומדׄבח אלצעידהׄ וגׄמיע אניתהא ואלחוץׄ ומקעדה: 10 ותׄיאב אלושי ותׄיאב אלקדס להרון אלאמאם ותׄיאב בניה ללאמאמהׄ: 11 ודהן אלמסח ובכׄור אלצמוג ללקדס כגׄמיע מא אמרתך יצנעוהא: 12 תׄם קאל אללׄה למוסי קאילא: 13 ואנת פמׄר בני אסראיל וקל להם אמא סבותי פאחפטׄוהא לאנהא עלאמהׄ ביני ובינכם לאגׄיאלכם לתעלמו אני אללׄה מקדׄסכם: 14 ואחפטׄו אלסבת פאנהא לכם מקדׄסהׄ ובאדׄלהא יקתל קתלא וכל מן עמל פיהא עמלא ינקטע דׄלך אלאנסאן מן בין קומה: 15 ודׄאך אן תצנע אלצנאיע פי סתהׄ איאם ופי אליום אלסאבע עטלהׄ הי סבת מקדסהׄ ללה כל מן עמל עמלא פי יום אלסבת יקתל קתלא: 16 ובדׄאך יחפטׄ בנו אסראיל אלסבת ויקימו בהא[7] לאגׄיאלהם עהד אלדהר: 17 פי מא ביני ובין בני אסראיל הי עלאמהׄ ללדהר לאן פי סתהׄ איאם צנע אללׄה אלסמאואת ואלארץׄ ופי אליום אלסאבע עטלהא ואראחהא[8]: 18 תׄם דפע אלי

[1] כן הוא בק׳ אבל בנ״א ובכ״י י׳ ובפ׳: אגׄזא מתסאויהׄ תכון = לחלקים שוים.

[2] בנ״א בכ״י י׳ ובפ׳: מטרא וענינו מעורב היטב וכן תרגם אונקלוס.

[3] בכ״י ובפ׳: בין ידי.

[4] ר״ל כדי שיהיה לו ריח טוב וזהו ג״כ ענין מלת אשר ירקח כמוה בפסוק ל״ג.

[5] ת״א: רביתי בשם.

[6] נ״א: ואלחדׄאקהׄ במא יצנעה פ׳: וחדׄק בצנאעה.

[7] בפ׳: ואגׄבתהא = מצותיה.

[8] עיין הערתנו למעלה כ׳ י״א.

מוסי חין פרג̇ מן מכ̇אטבתה עלי ג̇בל סיני לוחי אלשהאדה̈ לוחין
אלג̇והר מכתובין בקדרה̈ אללה[1]:

# לב.

1 ולמא ראי אלקום אן מוסי קד אבטא אן ינזל מן אלג̇בל תג̇וקו
עלי הרון וקאלו לה קם אצנע לנא מעבודא יסיר בין ידינא פאן ד̇לך
אלרג̇ל מוסי אלד̇י אצעדנא מן בלד מצר לם נעלם מא כאן מן אמרה:
2 פקאל להם הרון פכו אשנאף אלד̇הב אלתי פי אד̇אן נסאיכם ובניכם
ובנאתכם ואתוני: 3 ופכ̇ך[2] ג̇מיע אלקום אשנאף אלד̇הב אלתי באד̇אנהם
ואתו בהא אלי הרון: 4 פאכ̇ד̇הא מנהם ואמר מן צורהא[3] בקאלב
פצנעהא עג̇לא מסבוכא וקאלו הד̇א רבך יא אל אסראיל אלד̇י
אצעדך מן בלד מצר: 5 פלמא ראי ד̇לך הרון בנא מד̇בחא בין ידיה
ונאדי וקאל ללה חג̇ גדא: 6 ת̇ם אדלג̇ו מן גד פקרבו צואעד וד̇בחו
סלאמה̈ וג̇לסו אלקום ליאכלו וישרבו וקאמו לילעבו: 7 פקאל אללה
למוסי אמץ̇ אנזל פאן קד אפסד קומך אלד̇י אצעדתהם מן בלד מצר:
8 וזאלו סריעא מן אלטריק אלד̇י אמרתהם בה וצנעו להם עג̇לא
מסבוכא פסג̇דו לה וד̇בחו וקאלו הד̇א רבך יא אל אסראיל אלד̇י אצעדך
מן בלד מצר: 9 ת̇ם קאל לה קד עלמת אן האולי אלקום הוד̇א הם
קום צעאב אלרקאב: 10 ואלאן פאן תרכתני[4] אשתד̇ גצ̇בי עליהם
פאפניתהם וצנעת מנך אמה̈ עט̇ימה̈: 11 פאבתהל מוסי אלי אללה
רבה וקאל יא רב לא ישתד̇[5] גצ̇בך עלי קומך אלד̇י אכ̇רג̇תהם מן
בלד מצר בקוה̈ עט̇ימה̈ ויד שדידה̈: 12 ולא יקולו אלמצריון קאילין
בשר̇ אכ̇רג̇הם ליקתלהם פי מא בין אלג̇בל ויפניהם ען וג̇ה אלארץ̇
ארג̇ע מן שד̇ה̈ גצ̇בך ואצפח ען אלבליה̈ לקומך[6]: 13 ואד̇כר לאברהים
ואסחק ואסראיל עבידך אלד̇ין אקסמת להם באסמך וקלת אכת̇ר
נסלכם ככואכב אלסמא וג̇מיע אלבלד אלד̇י קלת אעטיה לנסלכם
ויחוזוה אלי אלדהר: 14 פצפח אללה ען אלבליה̈ אלתי קאל אן יחלהא
בקומה: 15 ת̇ם ולי מוסי ונזל מן אלג̇בל ולוחא אלשהאדה̈ פי ידה
לוחאן מכתובאן מן ג̇אנביהמא מן דאכ̇ל ומן כ̇ארג̇: 16 ואללוחאן המא
צנעה̈ אללה ואלכתאב הו כתאב אללה מחפור עליהמא: 17 פסמע

[1] „בגבורת אלהים".
[2] ר"ל הסיתו את נשיהם שיפרקו.
[3] וצוה למי שיצר את הגזמים בחרט.
[4] וכן ראב"ע בפירושו הקצר: אם תניח ותעזוב ולא תתפלל בעדם.
[5] העתיק למה כאלו היה כתוב לא יחרה ולא יאמרו.
[6] נ"א: ען סרעה̈ עקאבתהם ר"ל אל תמהר להענישם וכן למטה פסוק י"ד.

יהושע צות אלקום פי תגליבהם[1] פקאל למוסי צות חרב פי אלעסכר:
18 תם קאל ליס צות ידל עלי טפר ולא צות ידל עלי הזימה בל צות צוצא
אנא סאמע: 19 פלמא קרב מן אלעסכר ראי אלעגל ואלטבול פאשתד גצב
מוסי פטרח אללוחין מן ידיה וכסרהמא תחת אלגבל: 20 תם אכד אלעגל
אלדי צנעוה פאחרקה באלנאר וברדה באלמברד אלי אן דק ודראה
עלי וגה אלמא וסקא בני אסראיל אבאחה[2]: 21 וקאל מוסי להרון
מא צנע בך האולי אלקום אד גלבת עליהם כטיה עטימה: 22 קאל
לא ישתד גצב סידי אנת עארף באלקום אנהם שרירון[3]: 23 פקאלו
לי אצנע לנא מעבודא יסיר בין ידינא פאן דלך אלרגל מוסי אלדי
אצעדנא מן בלד מצר לם נעלם מא כאן מן אמרה: 24 פקלת להם
אנטרו למן דהב פפכוה ואתוני בה פטרחתה פי אלנאר פכרג הדא
אלעגל: 25 פלמא ראי מוסי אלקום אנהם מכשופון אד כשף הרון דוי
אלשין מן מקאומיהם[4]: 26 ווקף מוסי בבאב אלעסכר פקאל מן ללה
יקבל אלי פאגתמע אליה גמיע בני לוי: 27 פקאל להם כדא קאל
אללה אלאה אסראיל יתקלד כל רגל מנכם סיפה עלי ורכה ואמצו
וארגעו מן באב אלי באב פי אלעסכר ויקתל כל רגל חתי אכאה[5]
וצאחבה וקארבה: 28 פצנע בנו לוי כמא אמרהם מוסי פוקע מן אלקום
פי דלך אליום שביה בתלתה אלאף רגל: 29 וקאל מוסי אכמלו אליום
יאגבכם ללה כל רגל חתי באבנה ואביה ותחל עליכם אליום ברכה:
30 ולמא כאן מן גד קאל מוסי ללקום אנתם אכטאתם כטיה עטימה
ואלאן אצעד אלי אללה לעל אסתגפרה ען כטיתכם: 31 ורגע מוסי
אלי אללה וקאל יא רב קד אכטא האולי אלקום כטיה כבירה וצנעו
להם מעבודא מן דהב: 32 ואלאן אן גפרת כטיתהם ואלא פאמחני[6]
מן דיואנך אלדי כתבתה פאסתריח[7]: 33 פקאל אללה למוסי אלדי
אכטא לי אמחוה מן דיואני[8]: 34 ואלאן אמץ סיר אלקום אלי

[1] „בהריעם".

[2] „בהיתר" ר"ל שאף על פי שעגל היה אסור בהנאה שהוא עבודה זרה התיר להם לשתות מן המים אשר בהם עפר הזהב לפי שנתפזר במים.

[3] נ"א: אן פיהם שרירון = שיש בהם אנשים רעים.

[4] ר"ל מפני שאהרון גלה המגונים והבזוים מהם והבדיל ביניהם ובין הקמים נגדם.

[5] פי: מן עבד אלעגל ואן כאן אכאה = מי שעבד את העגל אף על פי שהוא אחיו.

[6] בנ"א נוסף מעהם = עמהם.

[7] „ואנוה".

[8] נ"א: קד אגבתך אלא אן אמחו מן ספרי אלדי אכטא לי פקט = כבר עניתיך אבל אמחה מספרי רק מי שחטא לי ועיין ראב"ע בפירושו הקצר. ומה שהביא בשם הגאון בפירושו הארוך לא מצאתי בביאורו.

אלמוצׄע אלדׄי קלתה לך והודׄא מלאכי יציר בין ידיהם ופי יום מטאלבתי אטאלבהם בכׄטיתהם: 35 פצדם אללה מן אלקום[1]) עלי מא אצטנעו אלעגׄל אלדׄי צנעה הרון:

# לגׄ

1 תׄם קאל אללה למוסי אמׄץׄ אצעד מן ההונא אנת ואלקום אלדׄין אצעדתהם מן בלד מצר אלי אלבלד אלדׄי אקסמת לאברהים ואסחק ויעקוב קאילא לנסלכם אעטיה: 2 ואבעתׄ בין ידיך מלאכא אטרד בה אלכנעאניין ואלאמוריין ואלחתיין ואלפרזיין ואלחויין ואליבוסיין: 3 אלי בלד יפׄיץׄ אללבן ואלעסל פאני לא אצעד נורי פי מא בינכם לאנכם קום צעאב אלרקאב כילא אפניכם פי אלטריק: 4 למא סמע אלקום הדׄא אלכׄבר אלסו פחזנו ולם יגׄעל כל רגׄל זיׄה עליה: 5 קאל אללה למוסי קל לבני אסראיל אנכם קום צעאב אלרקאב פלו אני אצעד נורי פי מא בינכם טרפׄה ואחדׄה לאפניתכם ואלאן אדימו נזע זׄיכם[2]) ענכם חתי אערפׄכם מא אצנע בכם: 6 פדאם בנו אסראיל עלי נזע זׄיהם פי גׄבל חריב: 7 וכאן מוסי יאכׄד אלכׄבא פיצׄרבה כׄארגׄ אלעסכר בעידא מנה ויסמיה כׄבא אלמחצׄר וכאן כל מן טלב אללה[3]) יכׄרגׄ אלי כׄבא אלמחצׄר אלדׄי כׄארגׄ אלעסכר: 8 וכאן מוסי אדׄא כׄרגׄ אלי אלכׄבא יקום גׄמיע אלנאס וינתצב כל רגׄל עלי באב כׄבאה וילתפתון ורא מוסי אלי דכׄולה אלכׄבא: 9 וכאן מוסי אדׄא דכׄל אלכׄבא ינזל עמוד אלגׄמאם ויקף עלי באב אלכׄבא ויכׄלם אללה מוסי: 10 פאדׄא ראי גׄמיע אלקום עמוד אלגׄמאם ואקפא עלי באב אלכׄבא קאמו אנׄמעין פסגׄד כל רגׄל עלי באב כׄבאיה: 11 ויתכׄלם אללה מע מוסי שפׄאהא[4]) כמא יכׄלם אלמר צאחבה וירגׄע אלי אלעסכר וכאן כׄאדמה יהושע בן נון שאבא לא יזול מן אלכׄבא: 12 תׄם קאל מוסי ללה אנת עאלם באנך קלת לי[5]) אצעד האולי אלקום ואנת פלם תערפׄני במן תבעתׄ מעי ואנת פקד קלת לי אני קד שרׄפׄת אסמך ווגׄדת חטׄאא ענדי: 13 פאלאן אן וגׄדת חטׄאא ענדך ערׄפׄני סׄירך חתי אערׄףׄ

1) פ׳: גׄמאעהׄ מן אלקום ונ״א: אלקום.

2) „הורידו עדיכם תמיד“ ר״ל לא תשובו עוד לשום את עדיכם וכן בפסוק שלאחריו העתיק ויורידו בני ישראל את עדים תמיד ועיין ראב״ע.

3) בכ״י י׳: עלמא מן ענד אללה = דעת מאת ד׳.

4) פ׳: בגיר ואסטהׄ = בלא אמצעי.

5) „אתה יודע כי אמרת לי וכו׳ כי הגדלתי את שמך“ וכן תרגם למטה פסוק י״ז.

בך לבי אגד חטאא ענדך[1]) ואנטר לשעבך הדה אלאמה[2]): 14 קאל
לה נורי יסיר מעך[3]) אלי אן אקרדך[4]): 15 קאל לה אן לם יסר נורך
מענא מן אלאן פלא תצעדנא מן ההנא: 16 במא דא יערף באני קד
וגדת הטאא ענדך אנא וקומך אלים במצי נורך מענא פנכון אנא וקומך
מתשרפין אכתר[5]) מן גמיע אלקום אלדין עלי וגה אלארץ: 17 קאל
אללה למוסי הדא אלכלאם אלדי קלת אצנעה איצא לאנך וגדת חטאא
ענדי ושרפת אסמך: 18 קאל ארני אלאן וקארך: 19 קאל לה אנא
אמר בגמיע נורי[6]) בין ידיך ואנאדי באסמי[7]) בחצרתך וארוף עלי מן
ארוף וארחם למן ארחם: 20 וקאל לה איצא לא תסתטיע אן תנטר אול
נורי[8]) לאנה לא יראה אנסאן פיחיי: 21 קאל לה אללה פהודא מוצע
ענדי אנתצב עלי אלצואן: 22 פאדא מר בך נורי צירתך פי נקור
אלצואן וטללת בסחאבי עליך חתי יגוז אולה[9]): 23 תם אזיל סחאבי
חתי תנטר אואכר נורי ואואילה לא תרא[10]):

# לד

1 תם קאל אללה למוסי אנחת לך לוחי גוהר כאלאולין אכתב
עליהמא אלכלמאת אלתי כאנת עלי אללוחין אלאולין אללדין כסרתהמא:
2 וכן מהיא ללגדאה ואצעד פי אלגדאה אלי גבל סיני וקף לי תם עלי
ראס אלגבל: 3 ורגל לא יצעד מעך ולא ירא אנסאן פי שי מן אלגבל
חתי אלגנם ואלבקר לא ירעון מקאבלה: 4 פנחת מוסי לוחי אלגוהר
כאלאואלין ואדלג באלגדאה וצעד אלי גבל סיני כמא אמרה אללה
ואכד מעה אללוחין: 5 פתגלי אללה פי אלגמאם ואוקף נורה מעה
תם ונאדא באסם אללה[11]): 6 ולמא מר אללה בנורה בין ידיה נאדאה
אללה[12]) אללה אלטאיק אלרחים אלרוף טויל אלמהל כתיר אלפצל

---

[1]) נ״א: חתי אערף אלקום בך ואזדאד וגוד חטא ענדך = ואודיעך אל העם ואוסיף למצא חן בעיניך.

[2]) „והשתדל בעד עמך הגוי הזה" ואפשר שר״ל השגח על הגוי הזה שהוא עמך.

[3]) „אורי ילך עמך עד שאניחך" ר״ל עד שאתן לכם מנוחה בארצכם.

[4]) נ״א: אדא אקררתך = כאשר הניחותיך והשיב משה „אם אין אורך הולך עמנו מעתה" ומה שהביא הראב״ע בשם הגאון לא נמצא אתנו.

[5]) נ״א ובכ״י י' ובפ': ונבין וכן תרגם אונקלוס.

[6]) „כל אורי".

[7]) בכ״י י' ובפ': באסם אללה.

[8]) „תחלת אורי".

[9]) „והיה בעבור אורי וכו' ושכתי בענני עליך עד עבור תחלת אורי".

[10]) „והסרתי את ענני עד שתראה אחרית אורי ולא תראה תחלתו".

[11]) „ויתיצב אורו עמו שם ויקרא בשם ד'" והשם הוא הקורא בשם ד'.

[12]) ראב״ע: אמר הגאון כי השם הראשון דבק עם ויקרא. ועיין בלקוטים.

ואלאחסאן: 7 חאפט̇ אלפצ̇ל לאלוף גאפר אלד̇נב ואלג̇רם ואלכ̇טיה̈ ויברי ולא יברי[1]) ומטאלב בד̇נוב אלאבא מע[2]) אלבנין ובני אלבנין ואלת̇ואלת̇ ואלרואבע: 8 פאסרע מוסי וכ̇ר̈ עלי אלארץ̇ וסג̇ד: 9 וקאל אן וג̇דת חט̇אא ענדך יא רב אד̇ יסיר נורך פי מא בינכא והם קום צעאב אלרקאב פאגפר[3]) ד̇נבנא וכ̇טיתנא ואצטפנא[4]): 10 קאל האנא עאהד עהדא חד̇א ג̇מיע קומך אצנע אעג̇ובאת מא לם יכ̇לק מת̇להא פי ג̇מיע אלעאלם פי מא בין אלאמם פינט̇ר ג̇מיע אלקום אלד̇י אנת פי מא בינהם צנע אללה אנה מכ̇וף אלד̇י אנא צאנעה מעך: 11 פאחפט̇ מא אנא אמרך בה אליום האנא טארד מן בין ידיך אלאמוריין ואלכ̇נעאניין ואלחתיין ואלפרזיין ואלחויין ואליבוסיין: 12 ואחד̇ר אן תעהד עהדא לאהל אלבלד אלד̇י אנת דאכ̇ל אליה כילא יכונו והקא פי מא בינך: 13 בל מד̇אבחהם תנקצ̇ו דכ̇כהם תכסרו וסואריהם תג̇דעו: 14 ולא תסג̇ד למעבוד אכ̇ר לאן אללה אסמה אלמעאקב והו יקדר עלי אן יעאקב[5]): 15 כילא תעהד עהדא מע אהל אלבלד פיטגון פי תבע מעבודאתהם וידבחון להא וידעו בך פתאכל מן ד̇בחה: 16 ותזו̈ג̇ בניך מן בנאתה פתטגא בנאתה פי תבע מעבודאתהן ותטגי בניך איצ̇א: 17 ומעבודא מסבוכא לא תצנע לך: 18 וחג̈ אלפטיר פאחפט̇ה סבעה̈ איאם כל פטירא כמא אמרתך פי וקת שהר אלפריך לאנך כ̇רג̇ת מן בלד מצר פי שהר אלפריך: 19 וכל או̈ל בטן פהו לי מא ד̇כ̈רתה מן ג̇מיע מאשיתך[6]) מן אואיל אלבקר ואלגנם: 20 ובכ̇ר אלחמיר פאפדה בשאה̈ ואן לם תפדה פאקפה וג̇מיע בכור בניך אפדהם ולא תחצ̇רו בין ידי̈ פארגא: 21 ופי סתה̈ איאם אלכ̇דם ופי אלסאבע אסבת חתי פי וקת אלחרת̇ ואלחצאד[7]) תסבת: 22 וחג̈ אלאסבוע תצנעה לך בכור חצאד אלחנטה̈ וחג̇ אלג̇מע פי נהאיה̈ אלסנה̈: 23 ת̇לת̇ מראר פי אלסנה̈ יחצ̇ר ג̇מיע רג̇אלך בין ידי אלסיד אללה אלאה אסראיל: 24 פאני אקרץ̇ אלאמם מן בין ידיך ואוסע תכ̇מך ולא יתמני[8]) אחד ארצ̇ך אד̇א צעדת לתחצ̇ר בין ידי אללה רבך ת̇לת̇ מראר פי אלסנה̈: 25 לא תד̇בח פסחי עלי כ̇מיר ולא תבית שחומה אלי אלגדאה̈[9]):

[1]) עיין רש״י.

[2]) וכן העתיק מלת על למעלה כ׳ ה׳.

[3]) „אם נא מצאתי חן בעיניך ד׳ כאשר ילך אורך בינינו והם עם קשה עורף תסלח וכו״.

[4]) ראב״ע בפירושו הקצר: תשימנו נחלה לך כמו והם עמך ונחלתך (דברים ט׳ כ״ו) ועיין שם העתקת הגאון.

[5]) „כי ד׳ שמו הוא העונש וביכלתו לענש״.

[6]) „כל זכר אשר יולד לך מן בהמתך״. — [7]) „אף בעת החריש והקציר״.

[8]) בכ״י י׳ ובפ׳: יגצב = יגזל.

[9]) רש״י: אמוריו. ועיין למעלה כ״ג י״ח. ובנ״א: ד̇בח חג̈ אלפסח.

26 ואואיל בכור ארצ̇ך תאתי בהא אלי בית אללה רבך ולא תאכל[1]
לחמא מע לבן: 27 ת̇ם קאל למוסי אכתב לך הד̇ה אלכלמאת לאני
בסבבהא עהדת מעך עהדא ומע בני אסראיל: 28 פאקאם ת̇ם ענד
אללה ארבעין יומא וארבעין לילה̇ לם יאכל טעאמא ולם ישרב מאא
וכתב לה[2]) עלי אללוחין כלאם אלעהד אלעשרה̇ כלמאת: 29 פלמא
נזל מוסי מן אלג̇בל ולוחא אלשהאדה̇ פי ידיה פי נזולה מן אלג̇בל
ומוסי לם יעלם אן קד ביץ̇[3]) וג̇הה חין כלּמה אללה: 30 פראה הרון
וסאיר בני אסראיל פאד̇א קד ביץ̇ וג̇הה פכ̇אפו אן יתקדמו אליה:
31 ת̇ם דעא בהם מוסי פרג̇ע אליה הרון וג̇מיע אשראף אלג̇מאעה̇
פכלּמהם: 32 ובעד ד̇לך תקדּם סאיר בני אסראיל פאמרהם בג̇מיע מא
קאל לה אללה פי ג̇בל סיני: 33 פלמא פרג̇ מן כלאמהם ג̇על עלי
וג̇הה ברקעא: 34 וכאן אד̇א דכ̇ל מוסי בין ידי אללה ליכ̇אטבה ינזע
אלברקע אלי כ̇רוג̇ה ת̇ם יכ̇רג̇ ויכלּם בג̇מיע מא יומר בה: 35 חתי ינט̇ר
ג̇מיעהם וג̇הה אנה קד ביץ̇ חתי ירדּ אלברקע עלי וג̇הה אלי וקת דכ̇ולה
ליכ̇אטבה:

# לה

1 ת̇ם ג̇וּק מוסי ג̇מאעה̇ בני אסראיל וקאל להם הד̇ה אלאמור
אלתי אמר אללה אן תצנעוהא: 2 פי סתה̇ איאם תצנע אלצנאיע ופי
אליום אלסאבע יכון לכם קדסא עטלה̇ הי סבת ללה מן עמל פיהא
עמלא יקתל: 3 לא תשעלו אלנאר פי ג̇מיע מסאכנכם פי יום אלסבת[4]):
4 ת̇ם קאל מוסי לג̇מאעה̇ בני אסראיל קאילא הד̇א אלאמר אלד̇י אמר
אללה קאילא: 5 כ̇ד̇ו מן ענדכם ברפיעה̇ ללה כל מן סכ̇ת נפסה יאתי
ברפיעה̇ מן ד̇הב ופצ̇ה̇ ונחאס: 6 ואסמנג̇ון וארג̇ואן וצבג̇ קרמז ועשר ומרעזּ:
7 וג̇לוד כבאש אדים וג̇לוד דאריש וכ̇שב אלסנט: 8 ודהן ללאצ̇אה̇ ואטיאב
לדהן אלמסח ולבכ̇ור אלצמוג̇: 9 וחג̇ארה̇ אלבלור וחג̇ארה̇ אלנט̇אם
ללצדרה̇ ואלבדנה̇: 10 וכל חכים קלב פיכם יג̇י ויצנעו ג̇מיע מא אמר אללה
בה: 11 אלמסכן וכ̇באה וגטאה ושט̇טה ותכ̇אתג̇ה ואמהאג̇ה ועמדה
וקואעדה: 12 ואלצנדוק ודהוקה ואלג̇שא ואלסג̇ף[5]): 13 ואלמאידה̇
ודהוקהא וג̇מיע אניתהא ואלכ̇בז אלמוג̇ה: 14 ומנארה̇ אלאצ̇אה̇ ואניתהא

[1]) נ״א: לא תטבך ולפ״ז דבר הכתוב כאן באיסור בישול ולמעלה כ״ג י״ט באיסור אכילה.
[2]) ר״ל השם כתב למשה ועיין פירושו בליקוטים.
[3]) נ״א וכפ׳: ביץ̇ סטח וג̇הה = הזהיר שטח פניו.
[4]) ראב״ע: והגאון רב סעדיה חבר ספר נכבד תשובות על החולקים על קדמוננו על נר שבת.
[5]) נ״א: ואלסג̇ף אלמסתור. פ׳: ואלחג̇לה. רש״י: פרכת המחיצה שהיא לפני הארון.

וסרגהא ודהן אלאצׄאה: 15 ומדׄבח אלבכׄור ודהוקה ודהן אלמסח ובכׄור אלצמוג וסתר באב אלמסכן: 16 ומדׄבח אלצעידה ואלסרד אלנחאס אלדׄי לה ודהוקה וגמיע אניתה ואלחוץ ומקעדה: 17 וקלוע אלצראדק ועמדה וקואעדה וסתר באבה: 18 ואותאד אלמסכן ואלצראדק ואטנאבהא: 19 ותׄיאב אלושי ללכׄדמה פי אלקדס ותׄיאב אלקדס להרון אלאמאם ותׄיאב בניה ללאמאמה: 20 תׄם כׄרג גמאעה בני אסראיל מן בין ידי מוסי: 21 ואתו כל רגל במא ראי ראיה[1] וכל מן סכׄת נפסה אתו ברפיעה אללה לצנעה כׄבא אלמחצׄר וגמיע עמלה ותׄיאב אלקדס: 22 אתי בדׄלך אלרגאל מע אלנסא ומן כאן סכׄת נפסה[2] מנהם אתי חתי בדסתינאק ושנף וכׄאתם וחקאב[3] וסאיר אניה אלדׄהב וכל מן עזל עזלה מן דׄהב ללה[4]: 23 וכל רגל אן וגד ענדה אסמנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר ומרעז וגלוד כבאש אדים וגלוד דארש אתי בהא: 24 וכל מן רפע רפיעה פצׄה ונחאס אתי ברפיעה ללה וכל מן וגד ענדה כׄשב אלסנט לגמיע צנעה אלעמל אתי בה: 25 וכל אמראה בצירה באן תגזל בידהא[5] אתין מגזולא באלאסמאנגון ואלצבג קרמז ואלעשר: 26 וכל אמראה בלג מן בצרהא גזלן אלמרעזי[6]: 27 ואלאשראף אתו בחגר אלבלור וחגארה אלנטׄאם ללצדרה ואלבדנה: 28 ואלאטיאב ואלדהן ללאצׄאה ודהן אלמסח ובכׄור אלצמוג: 29 כׄדׄאך כל רגל ומראה סכׄת אנפסהם אן יאתו בשי לגמיע אלצנאעה אלתי אמר אללה אן תצנע ביד מוסי אתו בה בנו אסראיל[7] תברעא ללה: 30 תׄם קאל מוסי לבני אסראיל אנטׄרו אן אללה קד שרף אסם בצלאל בן אורי בן חור מן סבט יהודה: 41 ואכמל פיה עלמא מן ענד אללה בחכמה ופהם ומערפה בגמיע אלצנאיע: 32 וחדׄקא באלמהן בצנאעה אלדׄהב ואלפצׄה ואלנחאס: 33 וכׄרט חגארה אלגוהר ללנטׄאם ונגׄר אלכׄשב ועמל סאיר צנאיע אלמהן: 34 ואלתעלים[8] געל פי קלבה הו ואהליאב בן אחיסמך מן סבט דן: 35 אכמל פי קלובהמא אלחכמה

---

[1]) ת״א: אתרעי לבה. נ״א: כל מן תברע.

[2]) פ׳: וכל מן כאן סכׄיא.

[3]) פ׳: תרכיה.

[4]) „וכל מי שהפריש שום דבר מזהב לד׳״.

[5]) „לטוות בידיה״.

[6]) הבדיל בין הנשים המהירות במלאכת ידיהן ובין הנשים שהיתה להן מעלה יתירה לעשות עבודתן בדעת ובחכמה. ונוסחת כ״י י׳ מסכמת עם נוסחתינו ובנ״א: וכל אמראה מהירה בידהא תגזל דׄלך... וסאיר אלנסא אלתי שערן מן נפוסהן בחדאקה וכו׳.

[7]) בכ״י י׳ ובפ׳ לא נעתקו מלות בני ישראל שהם אך למותר.

[8]) פ׳: ואלעלם באלתעלים = ולדעת להורות.

אן יצנעא כל צנעה̈ אסתאד̇[1]) וחאד̇ק וראקם פי אלאסמאנג̇ון ואלארג̇ואן
ואלצבג אלקרמז ואלעשר והאיך̇ פהמא צאנעא כל צנעה̈ וחאד̇קאן
באלמהן[2]):

# לו

1 פליצנעא בצלאל ואהליאב וכל רג̇ל חכים קלב אלד̇י ג̇על אללה
פיהם חכמה̈ ופהמא אן יערפו ויעמלו ג̇מיע צנעה̈ עמל אלקדס כמא
אמר בה אללה: 2 ת̇ם נאדי בהמא ובסאיר אלחכמא אלד̇ין ג̇על
אללה אלחכמה̈ פי קלובהם כל מן ראי ראיה אן יתקדם אלי אלצנאעה̈
ליעמלהא: 3 פקבצ̇ו מן בין ידי מוסי ג̇מיע אלרפיעה̈ אלתי ג̇או בהא בנו
אסראיל לצנעה̈ עמל אלקדס לתעמל מנהא ועאד אלקום יאתונה
בבראעה̈ פי כל גדאה̈: 4 חתי אתי ג̇מיע אלחכמא אלצאנעין ג̇מיע
צנעה̈ אלקדס כל רג̇ל מן פן צנעתה אלד̇ין יצנעוהא: 5 פקאלו למוסי
הוד̇א אלקום מכת̇רון אן יאתו באפצ̇ל מן כפאיה̈ עמל ואלצנעה̈ אלתי
אמר אללה אן תעמל: 6 פאמר מוסי פנודי בצות פי אלעסכר יקול
כל רג̇ל ומראה̈ לא יאת בשי[3]) בעד הד̇א מן רפיעה̈ אלקדס פאנקטע
אלקום מן אלמג̇י בשי: 7 וכאן מא אתי בה כפאיה̈ לג̇מיע אלצנעה̈[4]) אן
תעמל מנהא ופצ̇לא: 8 פצנע כל חכים מן אלצנאע נפס אלמסכן
עשר אשקאק מן עשר משזור ואסמאנג̇ון וארג̇ואן וצבג קרמז צורא[5])
צנעה̈ חאד̇ק צנעהא: 9 טול כל שקה̈ ת̇מאן ועשרון ד̇ראעא וערצ̇הא
ארבע אד̇רע מסאחה̈ ואחדה̈ לג̇מיע אלשקאק: 10 ולי̇ט כמס אשקאק
ואחדה̈ מע אכ̇רי ולמס אשקאק ואחדה̈ מע אכ̇רי: 11 וצנע ערי מן
אסמאנג̇ון פי חאשיה̈ אלשקה̈ אלואחדה̈ פי אלטרף אלמולף וכד̇לך צנע
פי חאשיה̈ אלשקה̈ אלטרפי̇ה̈ אלמולפה̈ אלת̇אניה̈: 12 כמסון ערוה̈
צנעהא פי אלשקה̈ אלואחדה̈ וכמסון ערוה̈ צנעהא פי טרף אלשקה̈
אלמולפה̈ אלת̇אניה̈ ואלערי מתקאבלה̈ ואחדה̈ באזא אלאכ̇רי:
13 וצנע כמסין שט̇ה̈ מן ד̇הב וולף אלאשקאק ואחדה̈ אלי אכ̇רי
באלשט̇ט̇ פצאר אלמסכן ואחדא: 14 וצנע אשקאקא מן מרעז̇י כבאא
עלי אלמסכן אחדי עשר שקה̈ צנעהא: 15 טול כל שקה̈ ת̇לת̇ון ד̇ראעא

---

[1]) נ״א: מאהר.

[2]) נ״א: וכמא הם צנעו כל צנעה̈ כד̇אך הם מחד̇קו אלחד̇אק = וכאשר הם (ר״ל החרש והחשב והרקם והארג) עושים כל מלאכה כן היו מלמדים את חושבי מחשבות.

[3]) „לא יביאו עוד דבר״.

[4]) „ומה שהביאו היה די לכל המלאכה״ ועי׳ רש״י. נ״א: וכאנת אלחואיג̇ אלתי חצ̇רת

[5]) „עשה אותה צורות״ ועיין למעלה הערתנו כ״ו א׳.

וערצהא ארבע אדרע מסאחה ואחדה לאחדי עשר שקה: 16 ולט אלכמס אשקאק עלי חדה ואלסת שקאק עלי חדה: 17 וצנע כמסין ערוה פי חאשיה אלשקה אלואחדה אלטרפיה אלמולפה ואיצא כמסין ערוה פי טרף אלשקה אלמולפה אלתאניה: 18 וצנע כמסין שטה מן נחאס ליולף אלכבא ויציר ואחדא: 19 וצנע גטאא ללכבא מן גלוד כבאש אדים וגטאא מן גלוד דארש מן פוקה: 20 וצנע אלתכאתג ללמסכן מן כשב אלסנט קאימה 21 עשר אדרע טול כל תכתגה ודראע ונצף ערצהא: 22 ולהא ציראן מלסנאן אחדהמא באזא אלאכר כדאך צנע בגמיע תכאתג אלמסכן: 23 פצנע אלתכאתג ללמסכן עשרין תכתגה מן גהה מהב אלגנוב: 24 וארבעין קאעדה מן פצה צנעהא תחת אלעשרין תכתגה קאעדתאן תחת כל תכתגה לציריהא וקאעדתאן תחת כל תכתגה לציריהא: 25 ולגאנב אלמסכן אלתאני מן גהה מהב אלשמאל צנע עשרין תכתגה: 26 וארבעין קאעדה מן פצה קאעדתאן תחת כל תכתגה: 27 ולמוכר אלמסכן פי אלגרב צנע סת תכאתג: 28 ותכתגתאן צנעהמא לרכני אלמסכן פי אלזואיתין: 29 פצארת מעתדלה מן אספל וגמיעא צארת מעתדלה מן פוקה בחלקה ואחדה כדאך צנע ללזואיתין כלתיהמא: 30 פצארת תמאן תכאתג וקואעדהא מן פצה סת עשרה קאעדה קאעדתאן תחת כל תכתגה: 31 וצנע אמהאגא מן כשב אלסנט כמסה לתכאתג גאנב אלמסכן אלואחד: 32 וכמסה אמהאג לתכאתג גאנב אלמסכן אלתאני וכמסה אמהאג לתכאתג גאנב אלמסכן פי מוכרה גרבא: 33 וצנע אלמהג אלואסט מנהא נאפדא פי גוף אלתכאתג מן אלטרף אלי אלטרף: 34 וגשא אלתכאתג בדהב וצנע חלקהא מן דהב מכאנא ללאמהאג וגשא אלאמהאג איצא בדהב: 35 וצנע אלסגף מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה חאדק צורא צנעה[1]: 36 וצנע לה ארבעה עמד מן סנט וגשאהא בדהב וזראפינהא מן דהב וצאג להא ארבע קואעד מן פצה: 37 וצנע סתרא לבאב אלכבא מן אסמנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור צנעה ראקם: 38 ועמדה כמסה וזראפינהא וגשא רוסהא וטלאהא דהבא וקועדהא כמס מן נחאס:

## לז

1 וצנע בצלאל אלצנדוק מן כשב אלסנט דרעאן ונצף טולה ודראע ונצף ערצה ודראע ונצף סמכה: 2 וגשאה בדהב כאלץ מן

---

[1]) „עשה אותה צורות".

דאכל ומן כארג וצנע לה זיגא מן דהב מסתדירא: 3 וצאג לה ארבע
חלק מן דהב וגעלהא פי ארבע גהאתה חלקתין פי גאנבה אלואחד
וחלקתין פי גאנבה אלתאני: 4 וצנע דהוקא מן כשב אלסנט וגשאהא
בדהב: 5 ואדכל אלדהוק פי אלחלק עלי גאנבי אלצנדוק ליחמל בהא:
6 וצנע אלגשא מן דהב כאלץ דראעאן ונצף טולה ודראע ונצף ערצה:
7 וצנע כרובין מן דהב מצמתין צנעהמא מן טרפי אלגשא: 8 כרוב
ואחד מן הדא אלטרף וכרוב ואחד מן הדא אלטרף מן אלגשא
צנעהמא ענד טרפיה[1]: 9 וכאן אלכרובאן באסטי אגנחתהמא אלי פוק
מטללין בהא עלי אלגשא ווגוההמא אלואחד אלי אלאכר ואלי אלגשא
כאנת וגוההמא: 10 וצנע אלמאידה מן כשב אלסנט דראעאן טולהא
ודראע ערצהא ודראע ונצף סמכהא: 11 וגשאהא בדהב כאלץ וצנע
להא זיגא מן דהב מסתדירא: 12 וצנע להא האפה מקדאר קבצה
מסתדירא וצנע זיגא מן דהב להאפתהא מסתדירא: 13 וצאג להא ארבע
חלק פי אלארבע גהאת אלתי באזא ארבע ארגלהא: 14 אמאם
אלהאפה כאנת אלחלק מכאנא ללדהוק לתחמל בהא אלמאידה:
15 וצנע אלדהוק מן כשב אלסנט וגשאהא בדהב לתחמל בהא אלמאידה:
16 וצנע אלאניה אלתי עליהא אלקצאע ואלדרוג ואלמלאעק ואלמדאהן
אלתי תגשא[2] בהא מן דהב כאלץ: 17 וצנע אלמנארה מן דהב
כאלץ מצמתה צנעהא ארגלהא וקצבאתהא וגאמאתהא ותפאפיחהא
וסואסנהא מנהא כאנת: 18 וסת קצבאת כארגאת מן גאנביהא תלת
קצבאת מן גאנבהא אלאימן ותלת קצבאת מן גאנבהא אלאיסר:
19 תלת גאמאת מלוזאת פי כל קצבה ותפאחה וסוסנה כדאך צנע לסת
אלקצבאת אלכארגאת מנהא: 20 ופי נפס אלמנארה ארבע גאמאת
מלוזאת ותפאפיחהא וסואסנהא: 21 ותפאחה תחת כל קצבתין מנהא
לסת אלקצבאת אלכארגאת מנהא: 22 תפאפיחהא וקצבאתהא מנהא
כאנת וכלהא מצמתה ואחדה מן דהב כאלץ: 23 וצנע להא סבעה
סרג וכלבאתהא ומגאמרהא מן דהב כאלץ: 24 מן בדרה דהב כאלץ
צנעהא וגמיע אניתהא: 25 וצנע מדבח אלבכור מן כשב אלסנט טולה
דראע וערצה דראע מרבעא וסמכה דראעא וארבאנה מנה: 26 וגשאה
בדהב כאלץ סטחה וחיטאנה מסתדירא וארבאנה וצנע לה זיגא מן
דהב מסתדירא: 27 וחלקתאן מן דהב צנעהמא לה תחת זיגה פי גהתיה
כדאך עלי גאנביה מכאנא ללדהוק ליחמל בהא: 28 וצנע אלדהוק מן

[1] פ׳: צורתין וכן תרגם כרוב בפסוק שלאחריו. ובכ״י י׳: אחד מימין ואחד משמאל.
[2] מלשון סכך ועי׳ רש״י. ובפ׳: תנצח מלשון נסך. ולמעלה כ״ה כ״ט תגטי בהא ובנ״א תזין.

כׄשב אלסנט וגשאהא בדׄהב: 29 וצנע דהן אלמסח מקדּסא ובכׄור
אלצמוג מטהּרא צנעהׄ עטׄאר:

# לח

1 וצנע מדׄבח אלצעידהׄ מן כׄשב אלסנט טולה כׄמס אדׄרע
וערצׄה כׄמס אדׄרע מרבּעא וסמכה תׄלתׄ אדׄרע: 2 וצנע ארכאנה
פי ארבע זואיאה מנה כאנת ארכאנה וגשאה בנחאס: 3 וצנע גׄמיע
אניתה אלצנאן ואלמגׄאריף ואלכראניב ואלמנאשל ואלמגׄאמר גׄמיע
דׄלך מן נחאס: 4 וצנע ללמדׄבח סרדא עלי צנעהׄ שבכהׄ מן נאחס דון
שרגׄבה מן אספל אלי נצפה: 5 וצאג ארבע חלק פי אלארבעהׄ אטראף
לסרד אלנחאס מבאנא ללדהוק: 6 וצנע אלדהוק מן כׄשב אלסנט
וגשאהא בנחאס: 7 ואדכׄלהא פי אלחלק עלי גׄאנבי אלמדׄבח ליחמל
בהא אלואחא מגׄופהׄ צנעה: 8 וצנע אלחוץׄ ומקעדה מן נחאס מן
מראיא אלנסא אלמתגׄישאת[1] אלי באב כׄבא אלמחצׄר: 9 וצנע צראדק
אלמסכן מן גׄהתׄ מהב אלגׄנוב קלוע אלצראדק מן עשר משזור מאיהׄ
דׄראעא: 10 ועמדהא עשרון וקואעדהא עשרון מן נחאס וזרפין אלעמד
וטׄלאהא פצׄהׄ: 11 ומן גׄהתׄ אלשמאל מאיהׄ דׄראעא ועמדהא עשרון
וקואעדהא עשרון מן נחאס וזראפין אלעמד וטׄלאהא פצׄהׄ: 12 ומן
גׄהתׄ אלגרב קלוע טולהא כׄמסון דׄראעא ועמדהא עשרהׄ וקואעדהא
עשר וזראפין אלעמד וטׄלאהא פצׄהׄ: 13 ומן גׄהתׄ אלשרק כׄמסון
דׄראעא: 14 מנהא קלוע כׄמס עשרהׄ דׄראעא ללכּם ועמדהא תׄלאתׄהׄ
וקואעדהא תׄלתׄ: 15 וללכּם אלתׄאני פיציר[2] ימנהׄ ויסרהׄ לבאב
אלצראדק קלוע טולהא כׄמסהׄ עשר דׄראעא ועמדהא תׄלתׄהׄ וקואעדהא
תׄלתׄ: 16 וגׄמיע קלוע אלצראדק מסתדירא מן עשר משזור: 17 וגׄמיע
קואעד עמדהא מן נחאס וזראפין אלעמד וטׄלאהא פצׄהׄ וגשא רווסהא
איצׄא פצׄהׄ כמא אן גׄמיעהא מטליהׄ פצׄהׄ: 18 וסתר באב אלצראדק
צנעהׄ ראקם מן אסמאנגׄון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור טולה עשרון
דׄראעא ורפעה אלדׄי הו ערצׄה[3] כׄמס אדׄרע באזא קלוע אלצראדק:
19 ועמדהא ארבעהׄ וקואעדהא ארבע מן נחאס וזרפינהא פצׄהׄ וגשא
רווסהא וטׄלאהא פצׄהׄ: 20 וגׄמיע אותאד אלמסכן ואלצראדק מסתדירא
מן נחאס: 21 והדׄא עדד מא דכׄל פי אלמסכן מסכן אלשהאדהׄ אלדׄי

---

1) „ממראות הנשים הצובאות" ראב"ע: וב' במראות תחת מ"ם.

2) נ"א: חתי צאר.

3) „וקומתו שהוא רחבו".

עד באמר מוסי וחמל אלליואניין עלי יד איתמר בן הרון אלאמאם[1]:
22 אלדי צנעה בצלאל בן אורי בן חור מן סבט יהודה עלי גמיע מא
אמר אללה בה מוסי: 23 ומעה אהליאב בן אחיסמך מן סבט דן אסתאד
חאדק וראקם פי אלאסמאנגון ואלארגואן וצבג קרמז ואלעשר: 24 אמא
כל אלדהב אלדי עמל פי אלצנאעה לגמיע צנאיע אלקדס פכאן גמלה
דהב אלרפיעה תסע ועשרין בדרה וסבע מאיה ותלתין מתקאלא במתקאל
אלקדס: 25 ואמא אלפצה פכאן מא חצל מן מעדודי[2] אלגמאעה מאיה
בדרה ואלף וסבע מאיה וכמסה וסבעין מתקאלא במתקאל אלקדס:
26 מן שקה לכל גמגמה וזנהא נצף מתקאל במתקאל אלקדס מן כל מן
גאז עליה אלעדד מן אבן עשרין סנה פצאעדא לסת מאיה אלף ותלתה
אלף וכמס מאיה וכמסין: 27 פכאן מן אלמאיה בדרה אלורק מא יצאג
מנהא קואעד אלקדס וקואעד אלסגף ודלך מאיה קאעדה מן מאיה
בדרה כל קאעדה מן בדרה: 28 ואלאלף ואלסבע מאיה ואלכמסה
ואלסבעין מתקאלא צנע מנהא זראפין אלאעמדה וגשא רווסהא
וטלאהא: 29 ואמא נחאס אלעזל פבלג סבעין קנטארא ואלפין וארבע
מאיה מתקאלא: 30 פצנע מנה קואעד באב קבא אלמחצר ומדבח
אלנחאס וסרד אלנחאס אלדי לה וגמיע אניתה: 31 וקואעד אלצארק
מסתדירא וקואעד באבה וגמיע אותאד אלמסכן ואותאד אלצארק
מסתדירא:

# לט

1 ומן אלאסמנגון ואלארגואן ואלצבג קרמז צנעו תיאב ושי ללכדמה
פי אלקדס וצנעו תיאב אלקדס אלדי להרון כמא אמר אללה מוסי:
2 וצנע אלצדרה מן דהב ואסמנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור:
3 ודלך[3] כאן ארקו צפאיח אלדהב תם קצוהא סלוכא וגזלוה מע
אלאסמנגון ואלארגואן וצבג אלקרמז ואלעשר צנעה חאדק: 4 וצנעו
לה גנבין מלטין[4] כאטהמא פי טרפיה: 5 וישפשג[5] אלדי עליה מתלה
בצנעתה מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור כמא
אמר אללה מוסי: 6 וצנעו חגרי אלבלור יחיט בהמא עיון אלדהב מנקוש

1) נ״א: כרמה ובכ״י י׳ אלדי יחמלוה ובפ׳: וחמלה אלי. והענין אחד הוא ר״ל וזה מנין הכלים אשר באו אל המשכן ונמנו על פי משה ואשר ינשאו על ידי הלוים בפקודת איתמר.

2) „וסכום הכסף הבא ממנין העדה״.

3) „וזה״ ר״ל שטוו כן הזהב עם התכלת וכו׳.

4) נ״א: מעתדלין.

5) נ״א: ושפשג סראויל.

עליהמא בנקש אלכאתם אסמא בני אסראיל: 7 וצירוהמא פי גיבי אלצדרה חגרי דכר לבני אסראיל כמא אמר אללה מוסי: 8 וצנע אלבדנה צנעה חאדק כצנעה אלצדרה מן דהב ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז ועשר משזור: 9 וכאנת אד צנעוהא מרבעה מטויה[1] שבר טולהא ושבר ערצהא: 10 ונטמו פיהא ארבעה סטור חגארה גוהר אלסטר אלאול יאקות אחמר וזמרד ואצפר: 11 ואלסטר אלתאני כחלי ומהא וברהמאן: 12 ואלסטר אלתאלת גזע וסבג ופירוזג: 13 ואלסטר אלראבע אלאזרק ובלור ויסף ויחיט בהא עיון דהב פי נטאמהא: 14 ועלי אלחגארה אסמא בני אסראיל לאנהא אתנתא עשר באזא אסמאיהם בנקש אלכאתם אסם כל ואחד כדאך עלי חגרה לאתני עשר סבטא[2]: 15 וצנעו פי אלבדנה סלסלתין מעתדלתין צנעה אלצפר מן דהב כאלץ: 16 וצנעו עיון אלדהב פגעלו אלחלקתין פי טרפי אלבדנה: 17 ועלקו אלצפירתין אלדהב פי אלחלקתין פי טרפי אלבדנה: 18 וטרפי אלצפירתין אלאכרתין[3] עלקוהמא פי אלעיון אלתי געלוהא עלי גיבי אלצדרה מן מקדמהא: 19 וצנעו איצא חלקתין מן דהב פצירוהמא פי חאשיתהא אלתי אלי גאנב אלצדרה מן דאכל: 20 וצנעו איצא חלקתין מן דהב פגעלוהמא באזא גיבי אלצדרה מן אספל מן מקדמהא אמאם תאליפהא פוק שפשגהא: 21 וחבכו אלבדנה מן חלקהא אלי חלק אלצדרה בסלך אסמאנגון לתכון פוק שפשגהא ולא יזול ענהא כמא אמר אללה מוסי: 22 וצנע ממטר אלצדרה צנעה חאיך גמלתה מן אסמאנגון: 23 וראסה פי וסטה כפם אלדרע וחאשיה תחיט בפיה לילא יתכרק: 24 וצנעו פי דילה רמאמין[4] מן אסמאנגון וארגואן וצבג קרמז משזור: 25 וצנעו גלאגל מן דהב כאלץ וגעלו אלגלאגל פי מא בין אלרמאמין פי דיל אלממטר מסתדירא: 26 גלגל ורמאנה גלגל ורמאנה פי דילה מסתדירא ליכדם כמא אמר אללה מוסי: 27 וצנעו אלתואניא מן עשר צנעה חאיך להרון ולבניה: 28 ואלעמאמה מן עשר ואלקלאנס אלפאכרה מן עשר ואלסראויל מן עשר משזור: 29 ואלזנאר מן עשר משזור ואסמאנגון וארגואן וצבג קרמז צנעה ראקם כמא אמר אללה מוסי: 30 וצנעו עצאבה תאג אלקדס מן

[1]) „והיה ארכו זרת ורחבו זרת מפני שעשוהו רבוע כפול״. נ״א: מרבעה מצאעפה צנעו אלבדנה.

[2]) „ועל האבנים שמות בני ישראל לפי שהן שתים עשרה כנגד שמותם כפתוחי חותם שם כל אחד היה כן על אבן לשנים עשר שבט״ ועיין למעלה כ״ח כ״א.

[3]) „האחרות״.

[4]) נ״א: גנבדאת.

ד̇הב כ̇אלץ̇ וכתבו עליהא כתאבה̈ בנקש אלכ̇אתם קדסא ללה: 31 וג̇עלו עליה אלאסמאנג̇ון ליג̇על עלי אלעמאמה̈ מן פוק[1]) כמא קאל אללה למוסי: 32 פכמל ג̇מיע עמל אלמסכן כ̇בא אלמחצ̇ר ולמא צנע בנו אסראיל כג̇מיע מא אמר אללה מוסי: 33 אתו[2]) באלמסכן אלי מוסי ואלכ̇בא וג̇מיע אניתה שט̇טה ותכ̇אתג̇ה ואמהאג̇ה ועמדה וקואעדה: 34 ואלג̇טא אלג̇לוד אלכבאש אלאדים ואלג̇טא אלג̇לוד אלדארש ואלסג̇ף אלמסתור[3]): 35 וצנדוק אלשהאדה̈ ודהוקה וג̇שאה: 36 ואלמאידה̈ וג̇מיע אניתהא ואלכ̇בז אלמוג̇ה: 37 ואלמנארה̈ אלכ̇אלצה̈ וסרג̇הא סרג̇ אלנצ̇וד וג̇מיע אניתהא ודהן אלאצ̇אה̈: 38 ואלמד̇בח אלד̇הב ודהן אלמסח ובכ̇ור אלצמג̇ וסתר באב אלכ̇בא: 39 ואלמד̇בח אלנחאס ואלסרד אלנחאס אלד̇י לה ודהוקה וג̇מיע אניתה ואלחוץ̇ ומקעדה: 40 וקלוע אלצ̇ראדק ועמדה וקואעדה וסתר באבה ואטנאבה ואותאדה וסאיר אניה̈ עמל אלמסכן לכ̇בא אלמחצ̇ר: 41 ות̇יאב אלושי ללכ̇דמה̈ פי אלקדס ות̇יאב אלקדס להרון אלאמאם ות̇יאב בניה ללאמאמה̈: 42 כג̇מיע מא אמר אללה בה מוסי כד̇אך צנעו בנו אסראיל ג̇מיע אלעמל: 43 פלמא ראי מוסי ג̇מיע אלצנעה̈ פאד̇א בהם צנעוהא כמא אמר אללה באךך עליהם מוסי:

## מ

1 ת̇ם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 פי אלשהר אלאול פי אול יום מנה אנצב מסכן כ̇בא אלמחצ̇ר: 3 וצ̇יר פיה צנדוק אלשהאדה̈ ואסתר עליה אלסג̇ף: 4 ת̇ם אדכ̇ל אלמאידה̈ וצף צפיהא[4]) ת̇ם אדכ̇ל אלמנארה̈ ואסרג̇ סרג̇הא: 5 ת̇ם אג̇על מד̇בח אלד̇הב ללבכ̇ור בין ידי צנדוק אלשהאדה̈ וצ̇יר אלסתר לבאב אלמסכן: 6 ואג̇על מד̇בח אלקראבין[5]) בין ידי כ̇בא אלמחצ̇ר: 7 ת̇ם אג̇על אלחוץ̇ בין כ̇בא אלמחצ̇ר ואלמד̇בח ואג̇על פיה מאא: 8 ת̇ם אצ̇רב אלצ̇ראדק מסתדירא ועלק סתר באבה: 9 ת̇ם כ̇ד̇ מן דהן אלמסח ואמסח אלמסכן וג̇מיע מא פיה וקדסה וג̇מיע אניתה פיציר קדסא: 10 ואמסח איצ̇א מד̇בח אלצעידה̈ וג̇מיע אניתה וקדסה פיציר מן כ̇ואץ̇ אלאקדאס: 11 ואמסח איצ̇א אלחוץ̇ ומקעדה וקדסהמא: 12 וקדם הרון ובניה אלי באב כ̇בא

[1]) כ״י י׳: פוק אלג̇בהה̈ = למעלה מן המצח.

[2]) „וכאשר עשו בני ישראל וכו׳ הביאו״.

[3]) ק׳: אלסתר עיין למעלה ל״ה י״ב.

[4]) ר״ל שתי מערכות של לחם הפנים.

[5]) „ונתת את מזבח הקרבנות לפני אהל מועד״ ולא העתיק פתח משכן.

אלמחצ̇ר ואגסלהם באלמא: 13 ואלבס הרון ת̇יאב אלקדס ואמסחה וקדّסה
ליאםّ לי: 14 וקדّם בניה ואלבסהם תואניא: 15 ואמסחהם כמא מסחת
אבאהם ליאמّו לי ויכון מסחהם ד̇אך להם אמאמה̈ אלדהר לאג̇יאלהם:
16 וצנע מוסי כג̇מיע מא אמרה אללה בה: 17 פלמא כאן פי אלשהר
אלאוّל מן אלסנה̈ אלת̇אניה̈ פי אליום אלאוّל מנה נצב אלמסכן:
18 פאוّל מא נצבה מוסי וצ̇ע[1] קואעדה ורכّב עליהא תכ̇אתג̇ה ווצ̇ע
פיה אמהאג̇ה ואוקף עמדה: 19 ת̇ם בסט אלכ̇בא עליה וציّר אלגשא
עליה מן פוק כמא אמרה אללה: 20 ת̇ם אכ̇ד̇ אלשהאדה̈ פוצ̇עהא פי
אלצנדוק וג̇על עליה אלדהוק וג̇על עליה אלגשא מן פוק: 21 ת̇ם
אדכ̇לה אלי אלמסכן ועלّק אלסג̇ף אלמסתור פסתרה עליה כמא אמרה
אללה: 22 ת̇ם ג̇על אלמאידה̈ פי כ̇בא אלמחצ̇ר פי ג̇אנב אלמסכן
אלשמאליّ כ̇ארג̇ אלסג̇ף: 23 וצפّף עליהא צפי[2] כ̇בז בין ידי אללה כמא
אמרה אללה: 24 ת̇ם ציّר אלמנארה̈ פי כ̇בא אלמחצ̇ר חד̇א אלמאידה̈
פי ג̇אנב אלמסכן אלג̇נוביّ: 25 ואסרג̇ אלסרג̇ בין ידי אללה כמא
אמרה אללה: 26 ת̇ם ציّר אלמד̇בח אלד̇הב פי כ̇בא אלמחצ̇ר בין ידי
ידי אלסג̇ף: 27 ובכّר עליה מן בכ̇ור אלצמוג כמא אמרה אללה: 28 ת̇ם
עלّק סתר אלבאב עלי אלמסכן: 29 וציّר מד̇בח אלקראבין עלי באב
כ̇בא אלמחצ̇ר וקרّב עליה אלצעידה̈ ואלהדיה̈ כמא אמרה אללה:
30 ת̇ם ציّר אלחוץ̇ בין כ̇בא אלמחצ̇ר ואלמד̇בח וג̇על פיה מאא ללגסל:
31 פיגסל מנה מוסי והרון ובנוה אידיהם וארג̇להם: 32 פי דכ̇ולהם
אלי כ̇בא אלמחצ̇ר ופי תקדّמהם אלי אלמד̇בח יג̇סלוהא כמא אמרה
אללה: 33 ת̇ם צ̇רב אלצראדק חואלי אלמסכן ואלמד̇בח ועלّק סתר באבה
פאכמל מוסי ג̇מיע אלצנעה̈: 34 ת̇ם גטא אלגמאם כ̇בא אלמחצ̇ר
ונור אללה מלא אלמסכן: 35 ולם יטק מוסי אן ידכ̇ל אלי כ̇בא
אלמחצ̇ר ממא סכן עליה אלגמאם ונור אללה מלא אלמסכן: 36 וכאן
אלגמאם אד̇א ארתפע ען אלמסכן ירחל בנו אסראיל אלי ג̇מיע
מראחלהם: 37 ואן לם ירתפע לם ירחלו אלי יום ארתפאעה: 38 לאן
גמאמא מן ענד' אללה עלי אלמסכן נהארא ונאר תכון פיה לילא בחצ̇רה̈
בני אסראיל פי ג̇מיע מראחלהם:

---

[1] „והדבר הראשון אשר הקים משה."

[2] עיין למעלה הערתנו פסוק ד'.

# ספר ויקרא

## א

1 תם דעא אללה במוסי פכאטבה אללה מן כבא אלמחצר קאילא: 2 כלם בני אסראיל קאילא אי אנסאן קרב מנכם קרבאנא ללה מן אלבהאים פמן אלגנם ואלבקר תקרבוה: 3 אן כאן קרבאנה צעידה מן אלבקר דכרא צחיחא יקרבה וליקדמה אלי באב כבא אלמחצר עלי מא ירתצי ענה בין ידי אללה[1]: 4 ויסנד ידה עלי ראסה וירצי ענה ויגפר לה: 5 וידבח אלרת בין ידי אללה וליקדם בנו הרון אלאימה אלדם וירשה[2] ענד אלמדבח מסתדירא אלדי ענד באב כבא אלמחצר: 6 ויסלך אלצעידה ויעצהא אעצאא: 7 וישעל[3] בנו הרון אלאמאם נארא עלי אלמדבח וינצדו עליהא חטבא: 8 וינצד בנו הרון אלאמאם אלאעצא ואלראס ואלקצבה[4] עלי אלחטב אלדי עלי אלנאר אלתי עלי אלמדבח: 9 וגופה ואכארעה יגסלהא באלמא ויקתר אלאמאם אלכל עלי אלמדבח צעידה הי קרבאן מקבול מרצי ללה[5]: 10 ואן כאן קרבאנה מן אלגנם מן אלצאן או מן אלמאעז צעידה פליקרבה דכרא צחיחא: 11 וידבחה אלי גאנב אלמדבח שמאליא בין ידי אללה וירש בנו הרון אלאימה דמה עלי אלמדבח מסתדירא: 12 ויעצה אעצאא וראסה וקצבתה וינצדהא אלאמאם עלי אלחטב אלדי עלי אלנאר אלתי עלי אלמדבח: 13 ואלגוף ואלאכארע יגסלהא באלמא ויקדם אלאמאם אלכל ויקתרה עלי אלמדבח צעידה קרבאן מרצי ללה: 14 ואן כאן קרבאנה צעידה ללה מן אלטאיר פליקרבה מן

[1] פי׳: מרציא ענד אללה. והענין אחד ר״ל באופן שיהיה הקרבן לרצון לפני ד׳. וזה ג״כ דעת רשב״ם נגד דעת ס׳ זרא.

[2] השתמש בלשון יחיד ואפשר שעניננו אחד מן בני אהרון ועיין למטה ב׳ א׳ שתרגם בני אהרן אחד מבני אהרן.

[3] „ויבערו״ עיין מה שהביא רבינו בחיי קמ״א עמוד ג׳ בשם הגאון.

[4] עיין שרשים לאבן גנאח שרש פדר: ירצה בו הראה הלב והכבד.

[5] „לעלה שהיא קרבן מקבל ומרוצה לפני ד״ ובמקומות אחרות הגאון תרגם ריח נחוח במלת מרוצה לבד.

אלשפאנין או מן פראך אלחמאם: 15 ויקדמה אלאמאם אלי אלמדבח
ויפצל[1] ראסה תם יקתרה עלי אלמדבח וימצי[2] דמה עלי חאיט
אלמדבח: 16 וינזע חוצלתה מע קאנסתה[3] ויטרחהא לזק אלמדבח
שרקיא מוצע אלרמאד: 17 ויפצלה מן אגנחתה ולא יפרזה תם יקתרה
אלאמאם עלי אלמדבח עלי אלחטב אלדי עלי אלנאר הי צעידה קרבאן
מרצי ללה:

# ב

1 ואי אנסאן קרב קרבאן הדיה ללה וכאן קרבאנה סמידא[4]
פליצב עליה דהנא ויגעל עליה לבאנא: 2 ויאת בהא אלי בעץ בני
הרון אלאימה ויקבץ מנהא מלו קבצתה מן סמידהא ומן דהנהא מע
גמיע לבאנהא ויקתר פוחהא דלך[5] עלי אלמדבח קרבאן מקבול מרצי
ללה: 3 ואלפאצל מנהא להרון ובניה מן כואץ אלאקדאס מן קראבין
אללה: 4 ואן קרבת הדיה מן כבז אלתנור פלתכן גראדק סמיד פטיר
מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה בדהן: 5 ואן כאן קרבאנך הדיה
עלי אלטאבק פלתכן פטירא מן סמיד מלתות בדהן: 6 ואתרדהא
תרדה וצב עליהא דהנא בדלך תכון הדיה[6]: 7 ואן כאן קרבאנך
הדיה מן צנעה אלטנגיר[7] פלתעמל סמידא בדהן: 8 פלתאת באלהדיה
אלתי קד עמלת מן אחדי הדה[8] ללה ויקדמהא אלי אלאמאם יקדמהא
אלי אלמדבח: 9 וירפע מנהא פוחהא ויקתרה עלי אלמדבח קרבאן
מקבול מרצי ללה: 10 ואלפאצל מנהא להרון ובניה מן כואץ
אלאקדאס מן קראבין אללה: 11 גמיע אלהדאיא אלתי תקרבונהא
ללה לא תעמל כמירא לאן כל כמיר וכל עסל לא תקרבו מנהמא
קרבאנא מחרקא[9] ללה: 12 לכן קרבאנא אולא תקרבונהמא ללה ואלי
אלמדבח לא יצעדא לקבול מרצי: 13 וגמיע קרבאן הדאיאך אמלחהא

---

[1] „יפריד" ועיין אבן גנאח שרש מלך.

[2] העתיק ונמצה במלה ערבית הדומה לו וענינו שיכבוש את בית המליקה כדי שירד הדם על קיר המזבח.

[3] „עם הקורקבן" וזה דעת אבא יוסי בן חנן בספרא. ועיין שרשים לאבן גנאח שרש נצה.

[4] „ואם היה קרבנו סלת".

[5] ר"ל הריח הזה הנודף מן קמץ הסלת והשמן עם כל הלבונה וכן נמצא בהושע י"ד ח': וזכרו כיין לבנון ושם פי' מכלול יופי: ענינו ריח וקבול הדבר ברצון כמו אזכרתה לד'.

[6] „ובזה תהיה מנחה" וכן למטה פ' ט"ו.

[7] עיין אבן גנאח שרש רחש.

[8] „מאחת מאלה" ר"ל משלשת מיני המנחה.

[9] „קרבן הנשרף באש" והוסיף הנשרף באש להוציא את שתי הלחם של עצרת הבאות מן השאור ואת הבכורים הבאים מן הדבש.

במלח ולא תעטל אלמלח פאנה עהד רבך מן הדיתך[1] ומע סאיר
קראבינך פקרّב מלחא: 14 ואן קרّבת הדיה̈ בכור ללה פפריכא מקלוّ
באלנאר גׄרישא מן אלהדף[2] קרّבהא: 15 ואגׄעל עליהא דהנא וצירّ
עליהא לבאנא כדׄאך היא הדיה̈: 16 ויקתّר אלמאם פוההא מן גׄרישהא
ודהנהא מע גׄמיע לבאנהא קרבאנא ללה:

# ג

1 ואן כאן קרבאנה דׄבח סלאמה̈ מן אלבקר דׄכרא או אנתׄי
פליקרّבה צחיחא בין ידי אללה: 2 ויסנד ידה עלי ראס קרבאנה
וידׄבחה ענד באב כׄבא אלמחצׄר וירשّו בנו הרון אלאימّה̈ אלדם עלי
אלמדׄבח מסתדירא: 3 ויקרّב מן דׄבח אלסלאמה̈ קרבאנא ללה אלתׄרב
אלמגטّי אלגׄוף וסאיר אלשחם[3] אלדׄי עלי אלגׄוף: 4 ואלכליתין
ואלשחם אלדׄי עליהמא אלדׄי עלי אלאחשא וזיאדה̈ אלכבד מע אלכלי
ינזעהא: 5 ויקתّר דׄלך אלאמאם עלי אלמדׄבח[4] קרבאן מקבול מרצׄיّ
ללה: 6 ואן כאן קרבאנה מן אלגנם דׄבח סלאמה̈ ללה דׄכרא או אנתׄי
פצחיחא יקרّבה: 7 פאן כאן קרבאנה מן אלצׄאן[5] פליקדّמה בין ידי
אללה: 8 ויסנד ידה עלי ראסה וידׄבחה ענד באב כׄבא אלמחצׄר וירשّ
בנו הרון דמה עלי אלמדׄבח מסתדירא: 9 ויקרّב מנה קרבאנא ללה
שחמה ואלאליה̈[6] צחיחה̈ יקלעהא אמאם אלעצאעׄ אלשחם אלמגטّי
אלגׄוף וסאיר אלשחם אלדׄי עליה: 10 ואלכליתין ואלשחם אלדׄי עליהמא
אלדׄי עלי אלאחשא וזיאדה̈ אלכבד מע אלכלי ינזעהא: 11 פיקתّר דׄלך
אלאמאם עלי אלמדׄבח קרבאן מחרّק[7] ללה: 12 ואן כאן קרבאנה
מן אלמאעז פליקרّבה בין ידי אללה: 13 ויסנד ידה עלי ראסה וידׄבחה
בין ידי כׄבא אלמחצׄר וירשّו בנו הרון דמה עלי אלמדׄבח מסתדירא:

---

[1] „לא תשבית המלח מן מנחתך מפני שהוא ברית אלהיך“.

[2] לא מצאתי המלה הזאת באוצר השרשים. ונראה שענינה תבואה לחה ומלאה עם קליפתה.

[3] הוא השומן המחובר לבשר ומלת תׄרב נופלת לפעמים על החלב הנפרד מן הבשר.

[4] וכן הנוסחא ג״כ בפ׳ ולפ״ז לא העתיק מלות על העלה אשר על העצים אשר על האש אבל בכ״י י׳: עלי אלצעידה̈ אלדׄי עלי אלחטב אלתי עלי אלנאר. ובאמת לפי פשוטו של מקרא המלות האלו מיותרות וצריכות להדרש. עיין רש״י.

[5] בכ״י י׳: מן אלחמל ושנוי הנוסחאות הזה נמצא הרבה פעמים.

[6] „החלבו והאליה“ עיין ראב״ע שהביא הדעת הזאת בשם הגאון והשיג עליו. ותרגם כאן יסירנה במלת יקלעהא = יעקרנו בחזקה ר״ל שיסירנו באופן שיוסר עם העצה חלב רב שהוא מחובר בה בצד הפנימי ועיין ר׳ בחיי קמ״ג ג׳.

[7] „קרבן נשרף“.

14 ויקר̈ב מנה קרבאנה קרבאנא ללה אלת̇רב אלמג̇ט̇י אלג̇וף וסאיר
אלשחם אלד̇י עלי אלג̇וף: 15 ואלכליתין ואלשחם אלד̇י עליהמא אלד̇י
עלי אלאחשא וזיאדה̈ אלכבד מע אלכלי ינזעהא: 16 ויקת̇רהא קרבאנא
מחרקא מרצ̇יא מקבולא כל שחם כד̇אך ללה[1]: 17 רסם אלדהר עלי
מר̈ אג̇יאלכם פי ג̇מיע מסאכנכם כל שחם וכל דם לא תאכלוהמא:

# ד

1 ת̇ם כל̈ם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל קאילא אד̈
אנסאן אכ̇טא בסהו פי שי מן פראיץ̇ אללה אלתי לא תעמל פעמל
ואחדה̈ מנהן: 3 אן אכ̇טא אלאמאם אלממסוח עלי סביל כ̇טא אלנאס[2]
פליקר̈ב עלי כ̇טיתה אלתי אכ̇טאהא רת̇א מן אלבקר צחיחא ללה
לד̇כוה̈: 4 ויאת באלרת̇ אלי באב כ̇בא אלמחצ̇ר בין ידי אללה ויסנד
ידה עלי ראסה וד̇בחה בין ידי אללה: 5 ויאכ̇ד̇ אלאמאם אלממסוח
מן דמה פידכ̇לה אלי כ̇בא אלמחצ̇ר: 6 ויגמס אצבעה פיה וינצ̇ח מנה
סבע מראר בין ידי אללה קבאלה̈ סג̇ף אלקדס: 7 ת̇ם יצ̇ע מן אלדם
עלי ארכאן מד̇בח בכ̇ור אלאצמאג אלד̇י בין ידי אללה פי כ̇בא אלמחצ̇ר
ובאקי אלדם יצב̈ה ענד אסאס מד̇בח אלצעידה̈ אלד̇י עלי באב כ̇בא
אלמחצ̇ר: 8 וג̇מיע שחם אלרת̇ אלד̇כוה̈ ינזעה מנה אלת̇רב אלמג̇ט̈י
אלג̇וף וסאיר אלשחם אלד̇י עלי אלג̇וף: 9 ואלכליתין ואלשחם אלד̇י
עליהמא אלד̇י עלי אלאחשא וזיאדה̈ אלכבד מע אלכלי ינזעהא:
10 כמא ירפע מן ת̇ור ד̇בח אלסלאמה̈ ויקת̇רהא אלאמאם עלי מד̇בח
אלצעידה̈: 11 וג̇לד אלת̇ור וג̇מיע לחמה מע ראסה ואכארעה ובטנה
ופרת̇ה: 12 ויכ̇רג̇ ג̇מיע ד̇לך כ̇ארג̇ אלעסכר אלי מוצ̇ע טאהר אלי
מטרח אלרמאד ויחר̈קה מע חטב באלנאר עלי מטרח אלרמאד יחרק:
13 פאן אכ̇טא ג̇מיע מן ג̇מיע אסראיל[3] וג̇אב אמר מן עין אלג̇וק
פיעמל ואחדה̈ מן פראיץ̇ אללה אלתי לא תעמל פאת̇מו: 14 ת̇ם
ערפת אלכ̇טיה̈ אלתי אכ̇טאוהא פליקר̈ב אלג̇וק רת̇א מן אלבקר
לד̇כוה̈ ויאת בה בין ידי כ̇בא אלמחצ̇ר: 15 ויסנד שיוך̇ אלג̇מע
אידיהם עלי ראס אלרת̇ בין ידי אללה וד̇בח אלרת̇ בין ידי אללה:
16 וידכ̇ל אלאמאם אלממסוח מן דמה אלי כ̇בא אלמחצ̇ר: 17 ויגמס
אצבעה פיה וינצ̇ח מנה סבע מראת בין ידי אללה קבאלה̈ אלסג̇ף:

[1]) נראה שכונתו: ולפי זה כל החלב הוא לגבוה ואסור לאדם. ועיין ראב״ע.
[3]) ר׳ בחיי: לפי מנהג העם ודרכם שהם אנשים. עיין ראב״ע.
[2]) „ואם חטא קהל אחד מכל ישראל״ ובכ״י י׳: ואן סהא ג̇מיע אל אסראיל = ואם ישגה כל עדת ישראל.

18 ומנה יצב עלי ארכאן אלמדבח אלדי בין ידי אללה אלדי פי כבא אלמחצר ובאקיה יצבה ענד אסאס מדבח אלצעידה אלדי פי באב כבא אלמחצר: 19 וגמיע שחמה ירפעה מנה ויקתר עלי אלמדבח: 20 ויעמל בה כמא עמל בתור דכוה אלאמאם[1] כדאך יעמל בה ויסתגפר ענהם ויגפר להם: 21 ויכרג אלתור כארג אלעסכר פיחרקה כמא אחרק אלתור אלאול הו דכוה אלגוק: 22 אן אלמטא שריף פיעמל ואחדה מן פראיץ אללה אלתי לא תעמל בסהו פאתם: 23 תם[2] עלם בכטיתה אלתי אכטאהא פליאת בקרבאנה עתודא מן אלמאעז דכרא צחיחא: 24 ויסנד ידה עלי ראסה וידבחה פי מוצע ידבח אלצעידה בין ידי אללה בדלך מא יכון דכוה[3]: 25 ויאכד אלאמאם מן דם אלדכוה באצבעה ויגעלה עלי ארכאן מדבח אלצעידה וסאיר דמה יצבה ענד אסאסה: 26 וגמיע שחמה יקתרה עלי אלמדבח כשחם דבח אלסלאמה ויסתגפר ענה אלאמאם מן כטיתה פיגפר לה: 27 ואן אלמטא אנסאן מן עואם אלכלד פהוא פעמל ואחדה מן פראיץ אללה אלתי לא תעמל פאתם: 28 תם ערף בכטיתה אלתי אלמטא פליאת בקרבאנה מן אלמאעז צחיחה אנתי עלי כטיתה אלתי אלמטא: 29 ויסנד ידה עלי ראסהא וידבחהא פי מוצע אלצעידה: 30 ויאכד אלאמאם מן דמהא באצבעה ויגעל עלי ארכאן מדבח אלצעידה וסאיר דמהא יצבה ענד אסאס אלמדבח: 31 וגמיע שחמהא ינזעה כמא ינזע שחם אלמאעז[4] מן דבח אלסלאמה ויקתרה אלאמאם עלי אלמדבח מקבול מרצי ללה[5] ויסתגפר לה אלאמאם פיגפר לה: 32 ואן הו גא בקרבאנה מן אלצאן ללדכוה פליאת בהא אנתי צחיחה: 33 ויסנד ידה עלי ראסהא וידבחהא ללדכוה פי מוצע אלצעידה: 34 ויאכד אלאמאם מן דמהא באצבעה ויגעל עלי ארכאן מדבח אלצעידה וסאיר דמהא יצבה ענד אסאסה: 35 וגמיע שחמהא ינזעה כמא ינזע שחם אלצאן מן דבח אלסלאמה ויקתרה אלאמאם עלי אלמדבח עלי קראבין אללה[6] ויסתגפר ענה אלאמאם ען כטיתה אלדי אכטא פיגפר לה:

---

[1] „כפר החטאת של הכהן (המשיח)" עיי' רש"י.

[2] „ואחר זה" ועיי' רש"י ובשרשים לאבן גנאח שרש או. וכן בפסוק כ"ח.

[3] „בזה יהיה חטאת".

[4] „חלב העז" עיין רש"י.

[5] בק' ובפ': עלי קראבין אללה = על אשי ד' כמו בפסוק ל"ה.

[6] „כפי קרבנות ד'".

# ה

1 ואי אנסאן אכ̇טא באן סמע צות חרג̇ והו שאהד או ראי ד̇לך
או עלם בה ולם יכ̇בר פקד חמל וזרה: 2 או אנסאן דני בשי מן
אלאמור אלנג̇סה̇ או בנבילה̇ וחש נג̇ס או בנבילה̇ בהימה̇ נג̇סה̇ או
בנבילה̇ שי מן אלדביב אלנג̇ס וג̇אב ד̇לך ענה פהו נג̇ס ואת̇ם: 3 או
דני בנג̇אסה̇ אנסאן בשי מן נג̇אסתה ממא סבילה אן ינג̇ס בהא פג̇אב
ענה פאת̇ם והוא עאלם במא פעל ואת̇ם[1]): 4 או אנסאן חלף בלפט̇
שפתיה לאסאה̇ או לאחסאן עלי ג̇מיע מא לפט̇ אלאנסאן בימין וג̇אב
ד̇לך ענה ת̇ם עלם במא פעל[2]) ואת̇ם בואחדה̇ מן הד̇ה: 5 פאד̇א את̇ם
בואחדה̇ מנהא ת̇ם אקר במא אכ̇טא: 6 פליאת בקרבאנה ללה עלי
כ̇טיתה אלד̇י אכ̇טא אנת̇י מן אלג̇נם נעג̇ה̇ או שאה̇ לד̇בוה̇ ויסתג̇פר
ענה אלאמאם מן כ̇טיתה: 7 פאן לם תנל ידה מקדאר שאה̇ פליאת
בקרבאנה עלי מא אכ̇טא שפנינן או פרכ̇י חמאם ללה אחדהמא
לד̇בוה̇ ואלאכ̇ר לצעידה̇: 8 פאד̇א אתי בהמא אלי אלאמאם פליקרב
אלד̇י לד̇בוה̇ אולא ויפצל ראסה ממא ילי קפאה[3]) ולא יפרז: 9 וינצ̇ח
מן דם אלד̇בוה̇ עלי חאיט אלמד̇בח ואלפאצ̇ל מן אלדם ימצ̇[4]) עלי
אסאס אלמד̇בח לאנהא ד̇בוה̇: 10 ואלת̇אני יעמלה צעידה̇ באלסירה̇
ויסתג̇פר ענה אלאמאם ען כ̇טיתה אלתי אכ̇טא ויג̇פר לה: 11 ואן לם
תנל ידה ת̇מן שפנינן או פרכ̇י חמאם פליאת בקרבאנה עלי מא אכ̇טא
עשר אלויבה̇ סמיד לד̇בוה̇ ולא יצב עליהא דהנא ולא יג̇על עליהא
לבאנא לאנהא ד̇בוה̇: 12 פאד̇א אתי בהא אלי אלאמאם וקבץ̇ אלאמאם
מנהא מלו קבצ̇תה פוההא פקת̇רה עלי אלמד̇בח מע קראבין אללה
בד̇אך תציר ד̇בוה̇: 13 ויסתג̇פר ענה אלאמאם ען כ̇טיתה אלתי אכ̇טא
בואחדה̇ מן הד̇ה ויג̇פר לה ותציר ללאמאם כסאיר אלהדאיא[5]): 14 ת̇ם
כלם אללה מוסי תכלימא: 15 אי אנסאן נכת̇ נכת̇א ואכ̇טא בסהו
בשי מן אקדאס אללה פליאת בקרבאנה ללה כבשא צחיחא מן אלג̇נם

---

[1]) „ונעלם ממנו ואשם (ר״ל שנעלמה ממנו הטומאה) והוא ידע מה שעשה ואשם״ בכ״י י׳ ובפ׳: חסרה מלת ואשם השנית והיא אך למותר.

[2]) „ואחר זה ידע מה שעשה״.

[3]) „מצד אחורי הצואר״.

[4]) „והנשאר מן הדם מכבשהו (מלשון כובש את בית השחיטה) ובכ״י י׳: ימצי כמו למעלה א׳ ט״ו.

[5]) „ככל המנחות״.

בקימתה מתֿאקיל פצֿה במתֿקאל אלקדס[1] ללקראבין[2]: 16 ואלדֿי
אכֿטא בה מן אלקדס יגרם מתֿלה וכֿמסה יזד עליה ויעטה ללאמאם
ואלאמאם יסתגפר עליה בכבש אלקרבאן פיגפר לה: 17 ואיּ אנסאן
אכֿטא פעמל ואחדה מן פראיץ̇ אללה אלתי לא תעמל ולם יעלם באנה
קד אתֿם והמל וזרה: 18 פליאת בכבש צחיח מן אלגנם בקימתה
ללקרבאן אלי אלאמאם ויסתגפר ענה אלאמאם ען סהוה אלדֿי סהא
והו לא יעלם פיגפר לה: 19 הו קרבאן אלאתֿם[3] ען אתֿמה אלדֿי
אתֿם ללה: 20 תֿם כלם אללה מוסי קאילא: 21 איּ אנסאן אכֿטא ונכתֿ
נכתֿא באללה פגחד צאחבה ודיעה או מעאמלה[4] או גצב או גשם
צאחבה: 22 או וגד צֿאלה וגחדהא וחלף עלי באטל עלי כלה[5] מן
גמיע מא יעמל אלאנסאן פיכֿטא בהא: 23 פאדֿא הו אכֿטא ואתֿם
פלירד אלגצב אלדֿי גצבה או אלגשם אלדֿי גשמה או אלודיעה אלתי
אודעת ענדה או אלצֿאלה אלתי וגדהא: 24 או מא סוי דֿלך ממא חלף
עליה באטלא פלירדה בראסה ויזד עליה אכֿמאסה ויעטה לאלדֿי הו
לה פי יום אעתראפה בדֿנבה[6]: 25 וליאת בקרבאנה ללה כבשא
צחיחא מן אלגנם בקימתה ללקרבאן אלי אלאמאם: 26 ויסתגפר ענה
אלאמאם בין ידי אללה ויגפר לה עלי איה כלה מן גמיע מא יעמל
פיאתֿם בהא:

## ו

1 תֿם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר הרון ובניה קאילא הדֿה
שריעה אלצעידה הי[7] אלצעידה תוצֿע עלי וקיד אלמדֿבח טול אלליל
אלי אלגדאה ונאר אלמדֿבח תסתוקד עליה: 3 וילבס אלאמאם קמיצא[8]
מן עשר וסראויל עשר ילבס עלי בדנה וירפע אלרמאד אלדֿי תאכל אלנאר
אלצעידה עלי אלמדֿבח[9] ויצירה לזק אלמדֿבח: 4 תֿם יסלך תֿיאבה
וילבס תֿיאבא אכֿר ויכֿרג אלרמאד אלי כֿארג אלעסכר אלי מוצֿע
טאהר: 5 ואלנאר אלתי עלי אלמדֿבח תסתוקד פיה ולא תטפא

[1]) אלו שתי המלות נמצאות בכ״י י׳ ואינן לא בק׳ ולא בפ׳.

[2]) „לקרבנות״ ר״ל בערך הכשבים המיוחדים לקרבנות. ואפשר שצ״ל ללקרבאן כמו בפסוק י״ח וכ״ה.

[3]) „קרבן אשם הוא״.

[4]) „בשותפות״ וכן תרגם אונקלוס ועי׳ ג״כ רש״י.

[5]) „על דבר אחד״ ר״ל איזה דבר שיהיה. וכן למטה בפסוק כ״ו.

[6]) „ביום אשר התודה על חטאתו״ עיין רשב״ם.

[7]) ר״ל שהתורה היא שתונח העולה על המוקד וכו׳.

[8]) חלוק

[9]) העתיק מלה במלה וענינה הבא מן האש אשר תאכל וכו׳.

וישעל עליהא אלאמאם הטבא פי כל גדאה וינצ׳ר עליהא אלצעידה
ויקתר עליהא שחום אלסלאמה: 6 כדאך[1]) אלנאר דאימא תוקד עלי
אלמדבח ולא תטפא: 7 והדה שריעה אלהדיה אן יקדמהא בנו הרון
בין ידי אללה בין ידי אלמדבח: 8 וירפע מנהא בקבצ׳תה מן סמידהא
ודהנהא וג׳מיע לבאנהא אלדי עליהא פיקתר פוחהא עלי אלמדבח[2]) מקבול
מרצ׳י ללה: 9 ואלפאצ׳ל מנהא יאכלה הרון ובנוה פטירא תוכל פי
מוצ׳ע מקדס פי צחן כבא אלמחצ׳ר יאכלוהא: 10 לא תכבז כמירא
ג׳עלתהא קסמהם מן קראבני מן כואץ׳ אלאקדאס הי כאלדכוה וקרבאן
אלאתם: 11 כל דכר מן בני הרון יאכלהא רסם אלדהר לאג׳יאלכם
מן קראבין אללה כל מן לאמסהא תקדס: 12 ת׳ם כלם אללה מוסי
קאילא: 13 הדא קרבאן הרון ובניה אלדי יקרבה ללה מן יום[3]) מסחה
עשר אלויבה סמידא הדיה דאימא נצפהא באלגדאה ונצפהא באלעשי:
14 עלי טאבק באלדהן תעמל סתותיה[4]) תאת בהא רפכה ת׳רדא[5])
תקרבהא מקבול מרצ׳י ללה: 15 וכדלך אלאמאם אלמסתכלף בעדה
מן בניה יצנעהא רסם אלדהר ללה ג׳מלה תקתר: 16 וסאיר הדאיא
אלאמאם ג׳מלה תקתר ולא תוכל: 17 וכלם אללה מוסי תכלימא:
18 מר להרון ולבניה קאילא הדה שריעה אלדכוה פי מוצ׳ע תדבח פיה
אלצעידה תדבח אלדכוה בין ידי אללה אד הי מן כואץ׳ אלאקדאס:
19 אלאמאם אלמדכי[6]) בהא יאכלהא פי מוצ׳ע מקדס תוכל פי צחן
כבא אלמחצ׳ר: 20 כל מן דני בלחמהא תקדס ואן אנתצ׳ח מן דמהא
אלדי ינצ׳ח מנהא[7]) עלי ת׳וב פיג׳סל פי מוצ׳ע מקדס: 21 ואנא אלכזף
אלדי תטבך פיה יכסר פאן טבכת פי אנא נחאס פלידלך[8]) ויג׳סל
באלמא: 22 כל דכר מן אלאימה יאכלהא אד הי מן כואץ׳ אלאקדאס:
23 וכל דכוה ידכל מן דמהא אלי כבא אלמחצ׳ר ליסתג׳פר בה פי
אלקדס פלא תוכל בל תחרק באלנאר:

[1]) „כן" ר"ל על זה הדרך.

[2]) „על המזבח".

[3]) „מן היום" ראב"ע: ורבים אמרו כי בית תחת מ"ם והטעם כי מיום המשח אותו הנה זה חייב להקריב תמיד מנחתו. בכ"י י': פי יום = ביום.

[4]) המלה הזאת נמצאת בכל הנוסחאות חוץ בפ' והיא שתיתא המובאה כמה פעמים בתלמוד (עבודה זרה ל"ח ב' ברכות ל"ח א') ולמטה ז' י"ב העתיק וסלת מרבכת סמיד רפך = סלת רכה, ר"ל מרבכה בשמן ובזאת המלה הערבית תרגם כאן תופיני.

[5]) ובפ': מתרודה ועיין למעלה ב' ו'.

[6]) „המטהר" ר"ל המסיר חטא החוטא. עיין ראב"ע.

[7]) תרגם כאלו כתוב אשר יזה ממנה ר"ל מן החטאת.

[8]) פ': יג׳רד.

# ז

1 והדה שריעה קרבאן אלאתם הו איצא מן כואץ אלאקדאס:
2 פי מוצע תדבח אלדכוה ידבח קרבאן אלאתם ודמה ירש עלי אלמדבח
מסתדירא: 3 וגמיע שחמה ירפעה מנה[1] אלאליה ואלתרב אלמגטי
אלגוף: 4 ואלכליתין ואלשחם אלדי עליהמא אלדי עלי אלאחשא וזיאדה
אלכבד מע אלכליתין ינזעהא: 5 ויקתרהא אלאמאם עלי אלמדבח
קרבאנא ללה כדאך מא יציר קרבאן אלאתם: 6 כל דכר מן אלאימה
יאכלה ופי מוצע מקדס יוכל לאנה מן כואץ אלקדאס: 7 כאלדכוה
קרבאן אלאתם שריעה ואחדה להמא אלאמאם אלדי יגפר בה לה יכון:
8 ואלאמאם אדא קרב צעידה אנסאן פגלדהא בעד תקריבהא יכון לה:
9 וכל הדיה ממא יכבז פי אלתנור או יעמל פי טנגיר או עלי טאבק אי
אמאם קרבהא לה תכון: 10 וכל הדיה מלתותה בדהן או גאפה לגמיע
בני הרון תכון לאלואחד כאלאכר: 11 והדה שריעה דבח אלסלאמה
אלדי יקרבה ללה: 12 ואן קרבה עלי שכר פליקרב מעה גראדק
פטיר מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה בדהן וסמיד רפך
גראדק מלתותה בדהן: 13 מע גראדק כבז כמיר יקרב קרבאנה מע
דבח שכר סלאמתה: 14 פליקרב מן דלך ואחדא[2] מן כל קרבאן רפיעה
ללה ללאמאם אלדי ינצח דם[3] אלסלאמה לה יכון: 15 ולחם דבח שכר
אלסלאמה פי יום קרבאנה יוכל לא יבק מנה אלי אלגדאה: 16 ואן
כאן דבח קרבאנה נדרא או תברעא פליוכל פי יום תקריבה ומן אלגד
פמא פצל מנה יוכל[4]: 17 ואלפאצל מן לחם אלדבח אלי אליום
אלתאלת[5] פליחרק באלנאר: 18 פאן אכל מנה פי אליום אלתאלת פלא
ירתצי אלמקרב לה לא יחסב לה בל יכון כאלאכם[6] ואי אנסאן אכל
מנה פקד חמל וזרה: 19 ולחם אלאקדאס אן דנא בשי מן אלנגאסאת
פלא יוכל בל יחרק באלנאר ואלטאהר מנה פלא יאכלה אלא טאהר[7]:

[1] תרגם כאלו כתוב ירים אותו.

[2] ובכ״י י׳: רגיפא ואחדא = לחם אחד.

[3] פ׳: דם דבאיח = דם זבחי. ובכ״י י׳: דם דבח = דם זבח.

[4] פ׳: ופי גדה יוכל מא פצל מנה = וממחרתו יאכל הנותר ממנו. והנוסחא הזאת יותר ברורה ומסכמת למה שאמרו חז״ל שמצוה לאכול לכל הפחות מקצת הזבח ביום הראשון.

[5] „עד היום השלישי״ עיין למטה י״ט ו׳. ובכ״י י׳: פי אליום אלתאלת = ביום השלישי.

[6] זאת הנוסחא נמצאת בשרשים לאבן גנאח שרש פגל הערה 25 לפי כ״י אקספארד. ובכ״י י׳: כאלכאים.

[7] „ובשר הקדשים אשר יגע בדבר מן הטמאות לא יאכל אבל ישרף באש והטהור מן הבשר לא יאכלהו כי אם טהור״.

20 ואי אנסאן אכל לחמא מן דבח אלסלאמה אלדי ללה ונגאסתה עליה
פינקטע דלך אלאנסאן מן קומה: 21 ואי אנסאן לאמס שיא מן
אלנגאסאת בנגאסה אנסאן או בבהימה נגסה או בשי מן אלדביב אלנגס
פאכל מן דבח אלסלאמה אלדי ללה פינקטע איצא דלך אלאנסאן מן
קומה: 22 תם כלם אללה מוסי קאילא: 23 מר לבני אסראיל קאילא
כל שחם בקר וצאן ומאעז לא תאכלוה: 24 ושחם אלנבילה ואלסקימה )
אסתעמלוה פי כל צנעה ואכלא לא תאכלוה: 25 פאן כל מן יאכל
שחמא מן אלבהימה אלתי יקרב מנהא קרבאן ללה ינקטע דלך
אלאנסאן אלאכלה מן קומה: 26 וכל דם לא תאכלוה פי גמיע מסאכנכם
מן אלטאיר ואלבהאים: 27 אי אנסאן אכל שיא מן אלדם ינקטע דלך
אלאנסאן מן קומה: 28 תם כלם אללה מוסי קאילא: 29 מר בני
אסראיל וקל להם אלמקרב דבח סלאמה ללה הו אלדי יאתי בקרבאנה
ללה מן דבח אלסלאמה: 30 ידאה תחמל קראבין אללה אלשחם מע
אלקץ יאת בה מעה פיחרכה תחריכא ללה[2]: 31 ויקתר אלאמאם
אלשחם עלי אלמדבח תם יציר אלקץ להרון ובניה: 32 ואלסאק
אלאימן אעטוה רפיעה ללאמאם מן דבאיח סלאמתכם: 33 ואלמקרב
דם אלסלאמה ואלשחם מן בני הרון לה יכון אלסאק אלאימן נציבא:
34 לאן קץ אלתחריך וסאק אלרפיעה אכדתהמא מן בני אסראיל מן
דבאיח סלאמתהם ואעטיתהמא להרון אלאמאם ובניה רסם אלדהר מן
בני אסראיל: 35 הדה חצה הרון ובניה מן קראבין אללה מן יום קדמו
ליאמו לי[3]): 36 אלתי אמר אללה בהא אן יעטוהא מן יום מסחהם מן
בני אסראיל רסם אלדהר לאגיאלהם: 37 הדה אלשריעה ללצעידה
ואלהדיה ואלדכוה וקרבאן אלאתם וללכמאל ולדבח אלסלאמה:
38 אלתי אמר אללה בהא מוסי פי גבל סיני פי יום אמר בני אסראיל
אן יקרבו קראבינהם ללה פי בריה סיני:

## ח

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 קדם הרון ובניה מעה
ואלתיאב ודהן אלמסוחיה ורת אלדכוה ואלכבשין ואלסל אלפטיר:
3 ואגמע אלגמע גוקה אלי באב כבא אלמחצר: 4 פצנע מוסי כמא אמרה

[1]) „חולה" ר"ל בהמה שיש בה אחד מי"ח טריפות. וכן העתיק למטה כ"ב ח'.

[2]) המשך שני הפסוקים האלו זה הוא: המקריב את זבח שלמיו לד' והוא המביא את קרבנו לד' מזבח שלמיו ידיו תביאנה את קרבנות ד' את החלב עם החזה יביאנו (את החלב) עמו (ר"ל עם החזה) להניף וכו' ולפי זה אין צורך לשלשה כהנים. עיין רש"י ומנחות ס"ב ע"א וכן תרגם מלת על בלשון עם למטה ט' כ' וי' ט"ו.

[3]) „זה חלק אהרן ובניו מן קרבנות ד' מן יום אשר נקרבו לכהן לי".

אללה פתג̇וק אלג̇מע אלי באב כ̇בא אלמחצ̇ר: 5 וקאל להם מוסי הד̇א אלאמר אלד̇י אמר אללה אן יעמל: 6 פקדם הרון ובניה פגסלהם באלמא: 7 וג̇על עליה אלתוניה̈ וקלדה באלזנאר ואלבסה אלממטר וג̇על עליה אלצדרה̈ ושדה בהמיאנהא וקלדה בה[1]: 8 וציר עליה אלבדנה̈ וג̇על פיהא אלאנואר ואלצחאיח: 9 וציר אלעמאמה̈ עלי ראסה וג̇על דונהא[2] ממא ילי וג̇הה עצאבה̈ אלד̇הב תאג̇ אלקדס כמא אמר אללה מוסי: 10 ואכ̇ד̇ מוסי דהן אלמסוחיה̈ ומסח מנה אלמסכן וג̇מיע מא פיה וקדסהם: 11 ונצ̇ח מנה עלי אלמד̇בח סבע מראר ומסח אלמד̇בח וג̇מיע אניתה ואלחוץ̇ ומקעדה וקדסהם: 12 וצב מן דהן אלמסוחיה̈ עלי ראס הרון ומסחה וקדסה: 13 וקדם מוסי בני הרון ואלבסהם תואניא וקלדהם בזנאניר וצ̇מדהם בקלאנס כמא אמר אללה מוסי: 14 ת̇ם קדם רת̇ אלד̇כוה̈ ואסנד הרון ובנוה אידיהם עלי ראסה: 15 פד̇בחה מוסי ואכ̇ד̇ מן דמה וג̇על עלי ארכאן אלמד̇בח מסתדירא באצבעה וד̇כאה ובאקי אלדם צבה ענד אסאסה וקדסה ואסתגפר ענה: 16 ואכ̇ד̇ מוסי ג̇מיע אלת̇רב אלד̇י עלי אלג̇וף וזיאדה̈ אלכבד ואלכליתין ושחמהמא וקת̇ר עלי אלמד̇בח: 17 ואלרת̇ מע ג̇לדה ולחמה מע פרת̇ה אחרק באלנאר כ̇ארג̇ אלעסכר כמא אמר אללה מוסי: 18 ת̇ם קרב כבש אלצעידה̈ פאסנד הרון ובנוה אידיהם עלי ראסה: 19 פד̇בחה מוסי ונצ̇ח אלדם עלי אלמד̇בח מסתדירא: 20 ועצ̇א מוסי אלכבש אעצ̇אא וקת̇ר אלראס ואלאעצ̇א ואלקצבה̈: 21 ואלג̇וף ואלאכארע גסלהא באלמא וקת̇ר מוסי ג̇מיע אלכבש עלי אלמד̇בח הו צעידה̈ מקבול מרצ̇י קרבאן ללה כמא אמר אללה מוסי: 22 ת̇ם קדם אלכבש אלת̇אני כבש אלכמאל ואסנד הרון ובנוה אידיהם עלי ראסה: 23 פד̇בחה מוסי ואכ̇ד̇ מן דמה פג̇על עלי שחמה̈ אד̇ן הרון אלימני ועלי בהאם ידה אלימני ובהאם רג̇לה אלימני: 24 ת̇ם קדם בני הרון וג̇על מן אלדם עלי אשחאם אד̇אנהם אלאימן ואבאהם ארג̇להם אלאימן ורש מוסי באקי אלדם עלי אלמד̇בח מסתדירא: 25 ואכ̇ד̇ אלת̇רב ואלאליה̈ וג̇מיע אלשחם אלד̇י עלי אלג̇וף וזיאדה̈ אלכבד ואלכליתין ושחמהמא ואלסאק אלאימן: 26 ומן אלסל אלפטיר אלד̇י בין ידי אללה אכ̇ד̇ ג̇רדקה̈ פטירה̈ ואחדה̈ וג̇רדקה̈ כבז מדהונה̈ ואחדה̈ ורקאקה̈ וצירהא עלי אלשחום ואלסאק אלאימן: 27 וג̇על אלכל עלי ידי הרון ועלי ידי בניה והרבהא[3] תחריכא ללה: 28 ת̇ם אכ̇ד̇הא מוסי מן פוק אידיהם

[1] בכ"י י': וצדרה.

[2] ר"ל שהציץ תלוי במצנפת. עיין שמות כ"ט ו'.

[3] פ': חרכה. והתנופה היתה למה שהיה על כפי אהרן ובניו.

וקתרהא עלי אלמדבח מע אלצעידה[1] לאנהא קרבאן כמאל ללה מקבול
מרצי: 29 תם אכד מוסי אלקץ וחרכה תחריכא בין ידי אללה וכאן
למוסי נציבא מן כבש אלכמאל כמא אמר אללה מוסי: 30 תם אכד
מוסי מן דהן אלמסוחיה ומן אלדם אלדי עלי אלמדבח פנצח עלי הרון
ותיאבה ובניה ותיאב בניה מעה וקדסהם אגמעין: 31 וקאל מוסי להרון
ובניה אטבכו אללחם ענד באב כבא אלמחצר ותם איצא פכלוה מע
אלכבז אלדי פי סל אלכמאל כמא אמרת וקלת הרון ובנוה יאכלוה:
32 ומא פצל מן אללחם ואלכבז פאחרקוה באלנאר: 33 ומן באב כבא
אלמחצר לא תכרגו סבעה איאם אלי יום פראג איאם כמאלכם פאן
סבעה איאם תכמל ואגבכם[2]: 34 וכמא עמל בכם אליום כדאך אמר
אללה אן יעמל[3] ויסתגפר ענכם: 35 וענד באב כבא אלמחצר תגלסו
לילא ונהארא סבעה איאם ותחפטו חפט אללה ולא תהלכו לאן
כדאך אמרת: 36 וצנע הרון ובנוה בגמיע אלאמור אלתי אמר אללה מוסי:

# ט

1 פלמא כאן אליום אלתאמן דעא מוסי בהרון ובניה ואשיאך
אסראיל: 2 פקאל להרון כד עגלא מן בקר ללדכוה וכבשא ללצעידה
צחיחין וקרבהמא בין ידי אללה: 3 ומר בני אסראיל קאילא כדו עתודא
מן אלמאעז ללדכוה ועגלא וכבשא אבני סנה צחאחא ללצעידה:
4 ותורא וכבשא ללסלאמה ידבחאן בין ידי אללה והדיה מלתותה בדהן
לאן הדא אליום אללה מתגל לכם: 5 פקדמו מא אמר בה מוסי אלי
באב כבא אלמחצר ותקדם גמיע אלגמע ווקפו בין ידי אללה: 6 קאל
מוסי הדא אלאמר אלדי אמר אללה אעמלוה ויתגלי לכם נור אללה:
7 פקאל מוסי להרון תקדם אלי אלמדבח ואעמל דכותך וצעידתך
ואסתגפר ענך וען קומך ואעמל קרבאן אלקום ואסתגפר ענהם כמא
אמר אללה: 8 פתקדם הרון אלי אלמדבח פדבח עגל אלדכוה אלדי
לה: 9 פקדם בנו הרון אלדם אליה פגמס אצבעה פיה וגעל עלי ארכאן
אלמדבח ובאקי אלדם צב ענד אסאס אלמדבח: 10 ואלתרב ואלכלי
וזיאדה אלכבד מן אלדכוה קתר דלך עלי אלמדבח כמא אמר אללה
מוסי: 11 ולחמה וגלדה אחרקהמא באלנאר כארג אלעסכר: 12 תם
דבח אלצעידה ובלגו בנו הרון אלדם אליה ורשה עלי אלמדבח

[1]) „עם העלה".
[2]) „כי שבעת ימים ימלאו חובתכם" ר"ל ששבעת ימים נצרכים למלאות ימי מלאיכם.
[3]) ר"ל כמו שנעשה בכם היום כן צוה ד' לעשות כל שבעת הימים.

מסתדירא: 13 תם בלגו אליה אעצא אלצעידה מע אלראס וקתר דלך
עלי אלמדבח: 14 וגסל אלגוף ואלאכארע וקתר דלך מע אלצעידה
עלי אלמדבח: 15 תם קדם קרבאן אלקום פאכד עתוד אלדכוה אלדי
ללקום פדבחה ודכא בה כאלאול: 16 וקדם אלצעידה וצנעהא
כאלסירה: 17 תם קדם אלהדיה ומלא כפה מנהא וקתר דלך עלי
אלמדבח מא כלא צעידה אלגדאה: 18 ודבח אלתור ואלכבש דבאיח
אלסלאמה אלתי ללקום ובלגו בנו הרון אליה אלדם ורשה עלי אלמדבח
מסתדירא: 19 ואלשחום מן אלתור ומן אלכבש אלאליה ואלמגשי[1])
ואלכלי וזיאדה אלכבד: 20 פגעלו אלשחום מע אלקצוץ[2]) וקתר אלשחום
עלי אלמדבח: 21 ואלקצוץ ואלסאק אלאימאן הרכהא הרון תחריכא
בין ידי אללה כמא אמר מוסי: 22 תם שאל הרון ידיה אלי אלקום
ובארך עליהם בעד אן נזל[3]) מן עמל אלדכוה ואלצעידה ודבח
אלסלאמה: 23 תם דכל מוסי והרון אלי כבא אלמחצר וכרגא ובארכא
אלקום ותגלי ללקום נור אללה: 24 באן[4]) כרגת נאר מן ענד אללה
פאכלת עלי אלמדבח אלצעידה ואלשחום פנטר אלקום ורנו ווקעו עלי
וגוההם:

י

1 תם אכד אבנא הרון נדב ואביהוא כל רגל מגמרתה וגעלא
פיהמא נארא וצירא עליהמא בכורא וקרבא בין ידי אללה נארא גריבה
מא לם יאמרהם[5]) בהא: 2 וכרגת נאר מן ענד אללה פאכלתהמא
ומאתא בין ידי אללה: 3 פקאל מוסי להרון הו מא קאל אללה אני
באלמקרבין אלי אתעטם[6]) ובחצרה גמיע אלקום אתכרם פסכת הרון:
4 תם דעא מוסי במישאל ואלצפן אבני עזיאל עם הרון פקאל להמא
תקדמא אחמלא אכותכם[7]) מן בין ידי אלקדס אלי כארג אלעסכר:
5 פתקדמא וחמלאהמא בתואניהמא אלי כארג אלעסכר כמא אמר
מוסי: 6 קאל מוסי להרון ולאלעזר ולאיתמר אבניה רווסכם לא
תשעתו ותיאבכם לא תמזקו ולא תהלכו ועלי גמיע אלגמעה יכון סכט[8])

1) בב״י י׳: אלמגטי אלגוף = המכסה את הקרב.
2) „עם החזות״ ועיין למעלה ז׳ ל׳.
3) „אחר שירד (מן המזבח) וכן בראב״ע: וכבר ירד.
4) ר״ל שכבוד ד׳ נראה ביציאת האש.
5) ר״ל אשר לא צוה את הכהנים.
6) „אתגדל בנקרבים אלי״.
7) פ׳: אבויכמא.
8) „יהית קצף״ עיין ר׳ בחיי בלקוטים.

ואכותכם גמיע בני אסראיל הם יבכון עלי אלחריק אלדי אחרקה אללה: 7 ומן באב כבא אלמחצ'ר לא תכ'רגו לילא תהלכו לאן דהן מסח אללה עליכם פצנעו כמא קאל מוסי: 8 תם כלם אללה הרון קאילא: 9 כ'מרא ומסכרא לא תשרב אנת ובנוך מעך פי דכ'ולכם אלי כבא אלמחצ'ר ולא תהלכו רסם אלדהר עלי מר אג'יאלכם: 10 ולתפצלו[1]) בין אלקדס ואלבדל ואלנגס ואלטאהר: 11 ולתפתו[2]) בני אסראיל בגמיע אלרסום אלדי אמרתכם עלי ידי מוסי: 12 תם כלם מוסי להרון ולאלעזר ולאיתמר אבניה אלבאקיין כ'דו אלהדיה אלפאצ'לה מן קראבין אללה וכלוהא פטירא לזק אלמדבח לאנהא מן כ'ואץ אלאקדאס: 13 וגאיז אן תאכלהא איצ'א פי סאיר אלמואצ'ע אלמקדסה[3]) אד' הי רזקך ורזק בניך מן קראבין אללה לאן כד'א אמרת: 14 ואמא קץ אלתחריך וסאק אלרפיעה פכלוהמא פי מוצ'ע טאהר[4]) אנת ובנוך ובנאתך מעך פאנהא רזקך ורזק בניך קד אעטיתהמא מן דבאיח סלאמה בני אסראיל: 15 כ'דאך סאק אלרפיעה וקץ אלתחריך מע אלשחום אלמחרקה יאתו בהא[5]) לתחרך תחריכא בין ידי אללה פתכון לך ולבניך מעך רסם אלדהר כמא אמר אללה: 16 ועתוד אלדכוה אלתמסה מוסי פהודא קד אחרק פסכ'ט עלי אלעזר ואיתמר אבני הרון אלבאקיין קאילא: 17 מא באלכם לם תאכלו אלדכוה פי מוצ'ע מקדס לאנהא מן כ'ואץ אלאקדאס ואללה אעטאכם איאהא לתחמלו וזר אלגמע ותסתגפרו ענהם בין ידי אללה[6]): 18 ואיצ'א הודא לם ידכ'ל מן דמהא אלי אלקדס אלגואני פקד כאן יג'ב אן תאכלוהא פי אלקדס[7]) כמא אמרת לכם: 19 פקאל הרון אלי מוסי הודא אליום אלדי קרבו דכותהם וצעידתהם בין ידי אללה ואפאני מת'ל הדה אלמצאיב פלו אכלת אלדכוה אליום הל כאן יחסן דלך ענד אללה[8]): 20 פלמא סמע מוסי דלך חסן ענדה:

## יא

1 וכלם אללה מוסי והרון וקאל להמא: 2 כלמא בני אסראיל

[1]) „כדי שתבדילו" עי' רש"י. — [2]) „ותורו" מלשון אשר יורו אתכם הכהנים דברים כ"ד ח'.

[3]) „ומותר לכם ג"כ לאכול אותה בשאר מקומות המוקדשים" וכן נמצא בספרא מ"ז א': לרבות הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש.

[4]) ר"ל בתוך ירושלים. עיין ספרא. — [5]) ר"ל וכן יובאו השוק והחזה עם החלבים.

[6]) השתמש הגאון כאן בלשון רבים מפני שהגערה מוסבת על כל הכהנים שהיו עם שני בני אהרן.

[7]) „ועוד הן לא הובא מדמה אל הקדש פנימה וכבר היה ראוי שתאכלהו במקום קדש" ובספרא ע"ז ב': ואין חטאת פסולה עד שיכנס דמה לפנים.

[8]) „ותקראנה אותי כאלו הצרות ואלו אכלתי היום את החטאת ההיה זה לרצון לפני ד'" והא הא השאלה עיין אבן גנאח בכספרו אללמע 357.

וקולא להם הדא אלחיואן אלדי יגוז אן תאכלוה מן גמיע אלבהאים אלתי עלי אלארץ: 3 כל מטלפה בטלף ומפרק טלפהא תפריקא ומצעדה אלאגתראר מן אלבהאים פכלוהא: 4 ואמא הדה פלא תאכלוהא מן אלמצעדה אלאגתראר ומן אלמטלפה אלאטלאף אלגמל פאנה מצעד אגתראר גיר מטלף בטלף והו נגס לכם[1]: 5 ואלובר פאנה מצעד אגתראר גיר מטלף בטלף מחרם הו לכם: 6 ואלארנבה פאנהא מצעדה אגתראר וגיר מטלפה בטלף מחרמה הי לכם: 7 ואלכנזיר פאנה מטלף בטלף וטלפה מפרק תפריקא והו אגתרארא לא יגתר מחרם הו לכם: 8 מן לחומהא לא תאכלו ובנבאילהא לא תדנו כדאך הי נגסה לכם: 9 והדא מא יגוז אן תאכלו מן גמיע מא פי אלמא כל מא לה אגנחה ופלוס פי אלמא פי אלבחאר ואלאודיה פכלוה: 10 וכל מא ליס לה אגנחה ופלוס פי אלבחאר ואלאודיה פי גמיע דביב אלמא וגמיע אלחיואן אלדי פיה פהו רגס לכם: 11 וסביל כונה רגסא הו אן מן לחומהא לא תאכלו ובנבאילהא תרגסו: 12 כדאך כל מא ליס לה אגנחה ופלוס פי אלמא רגס הו לכם[2]: 13 והדא תרגסו מן אלטאיר ולא יוכלו לאנהא אגנאס אלנסר ואלעקאב ואלענקא[3]: 14 ואלחדא[4] ואלצדא לאצנאפהא: 15 וגמיע אלגראביב לאצנאפהא: 16 ואלנעאם ואלטטאף ואלסאף ואלבאז לאצנאפהא: 17 ואלבום ואלזמג ואלבאשק: 18 ואלשאהין ואלקוק ואלרכם: 19 ואלצקר ואלבבגא לאצנאפהא ואלהדהד ואלכפאש: 20 וגמיע דביב אלטאיר אלסאלך עלי ארבע ארגל הו רגס לכם: 21 אמא הדה פכלוה מן גמיע דביב אלטאיר אלסאלך עלי ארבע מא לה כראעאן פוק רגליה ליתב[5] בהמא עלי אלארץ: 22 הדא מא תאכלוה מנהם אלגראד וצנופה ואלדבא וצנופה ואלחרגל וצנופה ואלגנדב וצנופה: 23 וסאיר דביב אלטאיר אלדי לה ארבע ארגל פהו רגס לכם: 24 ומן הדה פאנגסו[6] כל מן דנא בנבאילהם ינגס אלי אלמגיב: 25 ומן חמל מן נבאילהם יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב: 26 מן גמיע אלבהאים אלתי הי מטלפה בטלף ותפריקא ליסהא[7] מפרקה ואגתרארא ליסהא מצעדה פהי רגסה לכם מן דנא

[1] העתיק כאן טמא כמשמעו ובפסוקים הבאים תרגם מחרם = אסור.

[2] „ובזה יהיה שקץ שמבשרם לא תאכלו וכו' ועל דרך הזה כל אשר אין לו וכו'.

[3] עיין ראב"ע שהשיג על הגאון ואמר שזה העוף לא היה ולא נברא.

[4] עיין מה שהערנו בזה בדברים י"ד י"ג.

[5] וכן ת"א: לקפצא.

[6] ר"ל ומכל אלה האמורים למטה כ"ו כ"ז תטמאו והשתמש בהעתקתו פעם בלשון זכר פעם בלשון נקבה.

[7] בפ': ליסת.

בהא ינגס: 27 וכל סאלך עלי כפיה מן גמיע אלוחש אלסאלך עלי ארבע פהו נגס לכם כל מן דנא בנבאילהם ינגס אלי אלמגיב: 28 ומן חמל מן נבאילהם יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב כדאך הי אנגאס לכם: 29 והדא לכם אלנגס מן אלדביב אלדאב עלי אלארץ אלכלדה ואלפאר ואלצב לאצנאפהא: 30 ואלורל ואלחרדון ואלעטאיה ואלחרבא ואלסאם אברץ: 31 הדה אלנגסה לכם מן גמיע אלדביב כל מן דנא בהא פי האל מותהא ינגס אלי אלמגיב: 32 וכל מא וקע עליה מנהא בעד מותהא ינגס מן גמיע אניה אלכשב או תוב או גלד או מסח וכל אניה יעמל בהא צנעה וידכל פי אלמא וינגס אלי אלמגיב ויטהר: 33 וכל אנא כזף וקע מנהא שי אלי דאכלה כל מא דאכלה ינגס ואיאה פאכסרו: 34 מן גמיע אלטעאם אלדי יוכל ממא ידאכלה אלמא ינגס וגמיע אלשראב אלדי ישרב פי כל אנא ינגס: 35 וכל מא וקע מן נבאילהם עליה פינגס מן תנור ומסתוקד פאנקצוהמא לאנהא נגסה וכדאך נגס יכון לכם[1]: 36 אמא עין וביר ומלאם אלמא פיכון טהרא[2] ומן דנא בנבאילהא[3] פינגס: 37 ואן וקע מן נבאילהא עלי שי מן אלנבאת ואלחב אלדי יזרע[4] פהו טאהר: 38 פאן געל מא עליה ווקע מן נבאילהא עליה פהו נגס לכם: 39 ואדא מאת מן אלחיואן אלדי הו טלק לכם אן תאכלוה מן דנא בנבילתה פלינגס אלי אלמגיב: 40 ומן אכל מנהא יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב ומן חמל מנהא יגסל תיאבה וינגס אלי אלמגיב: 41 וגמיע אלדביב אלדאב עלי אלארץ פהו רגס לא יוכל: 42 מן סאלך עלי צדרה וסאלך עלי ארבע אלי כל מא כתרת ארגלה[5] מן גמיע אלדביב אלדאב עלי אלארץ לא תאכלוהם פאנהם ארגאס: 43 לא תרגסו אנפסכם בשי מן אלדביב אלדאב ולא תתרגסו בהם פתעצוני בדלך[6]: 44 אנא אללה רבכם פתקדסו וכונו מקדסין פאני אלקדוס ולא תנגסו אנפסכם בשי מן אלדביב אלדאב עלי אלארץ: 45 לאני אללה אלמצעדכם מן בלד מצר לאכון לכם אלאהא פכונו מקדסין לאני אללה אלקדוס: 46 הדה שריעה אלבהאים ואלטאיר וגמיע אלנפוס אלחיה אלדאבה

---

[1]) פי: וכדלך חכם כל מא הו לכם נגס = וכן הדין בכל מה שהוא טמא לכם.

[2]) רש״י: הטובל בהם.

[3]) רש״י: אפילו הוא בתוך מעין ובור שבהם הנבילה.

[4]) „מן הצמחים ומן הזרע אשר יזרע״.

[5]) וכן ת״א: עד כל סגיאות רגלאין. ר״ל מן השרץ ההולך על גחון וכו׳ עד השרץ אשר רבו רגליו.

[6]) „ותמרוני בזה״ עיין למטה י״ח כ״ד וספרא נ״ז ב׳: ואם מטמאים אתם בהם סופכם ליטמא בם.

פי אלמא וסאיר אלנפוס אלדאבה[1] עלי אלארץ׳: 47 תפרז[2] בין
אלנג׳ס ואלטאהר ובין אלחיואן אלד׳י יוכל ואלד׳י לא יוכל:

## יב

1 ת׳ם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל קאילא איה
אמראה עלקת פולדת ד׳כרא פתנג׳ס סבעה איאם כאיאם בעד חיצ׳תהא[3]
תכון נג׳אסתהא: 3 ופי אליום אלת׳אמן תכ׳תן קלפה אחלילה[4]:
4 ות׳לאת׳ה ות׳לת׳ין יומא תקים פי דם אלטהר לא תלאמס שיא מן
אלאקדאס ולא תדכ׳ל אלי אלקדס אלי כמאל איאם טהרהא: 5 פאן
ולדת אנת׳י פלתנג׳ס אסבועין כחכם חיצ׳תהא[5] וסתה וסתין יומא תקים
עלי דם אלטהר: 6 וענד כמאל איאם טהרהא לאבן או אבנה תאת
בכבש אבן סנתה ללצעידה ופרך׳ חמאם או שפנינא ללד׳כוה אלי באב
כ׳בא אלמחצ׳ר אלי אלאמאם: 7 ויקרבה בין ידי אללה ויסתגפר ענהא
ותטהר מן נביע דמהא הד׳ה שריעה אלואלדה ללד׳כר או ללאנת׳י:
8 פאן לם תנל ידהא מקדאר שאה פלתאכ׳ד׳ שפנינין או פרכ׳י חמאם
אחדהמא ללצעידה ואלאכ׳ר ללד׳כוה ויסתגפר ענהא אלאמאם פתטהר:

## יג

1 ת׳ם כלם אללה מוסי והרון קאילא: 2 אי אנסאן כאן פי ג׳לד
בדנה שאמה או עארצ׳ה או בקעה או צאר[6] פי בדנה בלא ברץ׳ פליות
בה אלי הרון אלאמאם או אלי אחד מן בניה אלאימה: 3 פינט׳ר
אלאמאם אלבלא פי ג׳לד אלבדן פאן כאן פיה שער קד אנקלב אביץ׳
ומנט׳ר אלבלא עמיק מן ג׳לד בדנה פהו בלא ברץ׳ פאד׳א ראה כד׳אך
פלינג׳סה: 4 ואן כאנת בקעה ביצ׳א לים מנט׳רהא עמיק מן אלג׳לד
ושערהא לם ינקלב אביץ׳ פליוקפה[7] סבעה איאם: 5 ת׳ם ינט׳רה פי
אליום אלסאבע פאן וקף אלבלא בעינה לם יתפשׁ פי אלג׳לד פליוקפה
סבעה איאם ת׳אניה: 6 ת׳ם ינט׳רה פי אליום אלסאבע ת׳אניה פאן כבי

---

[1] פ׳: אלסאעיה. וכן מנהג הגאון לתרגם פעל שרץ.

[2] ר״ל זאת התורה תבדיל.

[3] וכן ת״א: כיומי רחוק סובתה וכן העתיק הגאון למטה ט״ו ל״ג מלת דוה חאיץ׳ והיא אשה שיש לה וסתה.

[4] „ערלת אמתו״.

[5] „כדין דותה״ ר״ל כדין וסתה.

[6] „או היה״ ר״ל אפילו יהיה נגע אחד משנים ומשלשה מינים הנזכרים מצטרפין. ועיין ספרא דף ס׳ א׳.

[7] „יעמדהו״.

אלבלא ולם יתפש פי אלג̇לד פליטהרה פאנהא עארצ̇ה̇ ויגסל ת̇יאבה ויטהר: 7 ואן תפשת אלעארצ̇ה̇ פי ג̇לדה בעד מא אורי ללאמאם פטהרה פליורהא לה ת̇אניה̇: 8 ואד̇א ראי אלאמאם קד תפשת פי ג̇לדה פלינג̇סה פאנהא ברץ̇: 9 ואד̇א כאן באנסאן בלא ברץ̇ פליות בה אלי אלאמאם: 10 פנט̇ר אלאמאם פאד̇א בשאמה̇ ביצ̇א פי ג̇לדה וקד אנקלבת אלשער אביץ̇ או ג̇זו מן לחם נקי[1] פי אלשאמה̇: 11 ברץ̇ עתיק פי ג̇לד בדנה פלינג̇סה אלאמאם ולא יוקפה אד̇ הו נג̇ס: 12 ואן אנתשר אלברץ̇ פי אלבדן חתי גטא ג̇מיע בדן אלמבתלי[2] מן ראסה אלי רג̇ליה ג̇מיע מנט̇ר עיני אלאמאם: 13 פנט̇ר אלאמאם פאד̇א קד גטא אלברץ̇ ג̇מיע בדנה פליטהרה אד̇ קד אנקלב כלה אביץ̇ פהו טאהר: 14 ואי̇ יום ט̇הר פיה לחם נקי פלינג̇ס פיה: 15 באן ירי אלאמאם אללחם אלנקי פלינג̇סה לאן אלג̇זו מן אללחם אלנקי מע אלברץ̇ נג̇ס הו[3]: 16 ואן רג̇ע אללחם אלנקי פאנקלב אביץ̇ פליג̇י אלי אלאמאם: 17 פאד̇א נט̇ר אלאמאם אן אלבלא קד אנקלב אביץ̇ פליטהרה אנה טאהר: 18 ואי אנסאן כאן פי ג̇לד בדנה קרח פברא: 19 פצאר פי מוצ̇ע אלקרח שאמה̇ ביצ̇א או בקעה̇ ביצ̇א מחמרה̇ פליור ללאמאם: 20 פאד̇א ראי אלאמאם מנט̇רהא מתספלה̇ מן אלג̇לד ושערהא קד אנקלב אביץ̇ פלינג̇סה פאנהא בלא ברץ̇ אנתשר פי אלקרח: 21 ואן הו נט̇רהא ולם יכן פיהא שער אביץ̇ ולים הי מתספלה̇ מן אלג̇לד בל הי כאביה̇ פליוקפה אלאמאם סבעה̇ איאם: 22 ואן הי תפשת פי אלג̇לד פלינג̇סה אלאמאם פאנהא בלא: 23 ואן וקפת אלבקעה̇ מכאנהא לם תתפש פהי מן את̇ר[4] אלקרח פליטהרה אלאמאם: 24 ואי אנסאן כאן פי ג̇לד בדנה כי̇ נאר ת̇ם צאר ג̇ז אלכי בקעה̇ ביצ̇א מחמרה̇ או ביצ̇א פקט[5]: 25 פלינט̇רהא אלאמאם פאן אנקלב אלשער אביץ̇ וכאן מנט̇רהא עמיקא מן אלג̇לד פהו ברץ̇ אנתשר פי אלכי̇ פלינג̇סה אלאמאם[6]: 26 פאן ראהא אלאמאם וליס פיהא שער אביץ̇ וליסת הי מתספלה̇ מן אלג̇לד בל הי כאביה̇ פליוקפה אלאמאם סבעה̇ איאם: 27 ת̇ם ינט̇רה פי אליום אלסאבע פאן תפשת פי אלג̇לד פלינג̇סה אלאמאם פאנה בלא ברץ̇: 28 ואן וקפת אלבקעה̇

1) „חלק מבשר נקי״.
2) „כל בשר הנגוע״.
3) „כאשר יראה הכהן הבשר החי יטמאהו מפני שחלק מבשר החי עם הצרעת טמא הוא״.
4) ת״א: רושם שחנא. ועיין רש״י.
5) „או רק לבנה״.
6) לא העתיק הגאון המלות נגע צרעת היא כי למותר הן.

מבאנהא ולם תתפש פי אלגלד והי באביה פהו מן אתר אלכי פליטהרה אלאמאם פאנהא תשויט אלכי[1]: 29 ואי רגל או מראה כאן בה בלא פי ראסה או פי להיתה: 30 פלינטרה אלאמאם פאן כאן מנטרה עמיקא מן אלגלד ופיה שער דקיק אצהב פלינגסה אלאמאם פאנה בלק והוא ברץ אלראס או אללחיה: 31 ואן ראה אלאמאם ולים מנטרה עמיקא מן אלגלד ולים פיה שער אסוד פליוקפה סבעה איאם: 32 תם ינטרה פי אליום אלסאבע פאן הו לם יתפש ולם יכן פיה שער אצהב ומנטרה לים עמיק מן אלגלד: 33 פליחלק גמיע שערה מא כלא מוצע אלבלק פליוקפה סבעה איאם תאניה: 34 תם ינטרה אלאמאם פי אליום אלסאבע פאן הו לם יתפש פי אלגלד ומנטרה לים עמיקא מן אלגלד פליטהרה ויגסל תיאבה ויטהר: 35 ואן תפשי אלבלק פי בדנה בעד טהרה: 36 פנטרה אלאמאם וקד תפשי פי אלגלד פלא יפחץ ען אלשער אלאצהב בברהאן[2] אנה נגס: 37 ואן וקף אלבלק פי עינה ונבת פיה שער אסוד פקד ברא אלבלק והו טאהר פליטהרה אלאמאם: 38 ואי רגל או מראה כאן פי גלד בדנהם בקע ביץ: 39 פלינטר אלאמאם פאלא כאן פי גלד אבדאנהם בקע באביה ביץ[3] פהו בהק אנתשר פי אלגלד והו טאהר: 40 ואי אנסאן אנתתף שער ראסה פהו אצלע והו טאהר: 41 ואן אנתתף ממא ילי וגהה פהו אגלה והוא טאהר: 42 ואן כאן פי אלצלעה או אלגלחה בלא אביץ מחמר פימכן אן יכון ברצא[4] קד אנתשר פי צלעתה או פי גלחתה: 43 פלינטרהא אלאמאם אן כאנת שאמה אלבלא ביצא מחמרה פי צלעתה או פי גלחתה עלי סביל מנאטר ברץ סאיר גלד אלבדן ואחכאמהא[5]: 44 הו רגל אברץ והו נגס פלינגסה אלאמאם תנגיסא פאן בלאה פי ראסה: 45 ואלאברץ אלדי בה אלבלא יגב אן תכון תיאבה ממזקה וראסה משעתא ועלי שארבה יתלתם ויגאדי אלנגס אלנגס[6]: 46 טול מא אקאם בה אלבלא ינגס פאנה נגס פליגלס פרארא כארג אלעסכר יכון מסכנה: 47 ואי תוב כאן פיה בלא אלברץ מן תוב צוף או כתאן: 48 או סדא או לחמה מן כתאן או צוף או פי

[1]) הגאון תרגם בזה הפסוק שאת כמו שתרגם למעלה בפסוק כ״ג צרבת במלת אתר = רושם. והעתיק כאן צרבת בערבי שויט = חמום.

[2]) ר״ל לא יבקש סימן טומאה בשער הצהב.

[3]) בכ״י י׳ ובפ׳: פי ביאצהא = בלובן שלהם וזה כמו שפירש רש״י: שאין לובן שלהן עז אלא כהה.

[4]) „אפשר שכבר פרחה צרעת״.

[5]) „כדרך מראות צרעת שאר עור גופו ומשפטיה״.

[6]) רש״י: משמיע שהוא טמא ר״ל כדי להרחיק בני אדם ממנו.

גלד או פי מא צנע מנה: 49 ויכון אלבלא אכצר או אחמר פי אלתוב או פי אלגלד או אלסדא או אללחמה או פי שי מן אנא אלגלוד פדלך הו בלא אלברין פליורא אלי אלאמאם: 50 תם ינטרה אלאמאם ויוקפה סבעה איאם: 51 תם ינטרה אלאמאם פי אליום אלסאבע פאן תפשי פי אלתוב או פי אלסדא או אללחמה או פי אלגלד וגמיע מא יעמל אלגלד ללצנאעה פדאך אלבלא ברין מאחק והו נגס: 52 פליחרק אלתוב או אלסדא או אללחמה כאן מן צוף או כתאן או גמיע אנא אלגלד אלדי יכון פיה אלבלא פאנה ברין מאחק לדלך יחרק באלנאר: 53 ואן ראה אלאמאם לם יתפש פי אלתוב או אלסדא או אללחמה או גמיע אניה אלגלד: 54 פליאמר אלאמאם בגסלה באלמא ויוקפה סבעה איאם תאניה: 55 תם ינטרה אלאמאם בעד מא גסל פאן כאן לם ינקלב לונה ולם יתפש פהו נגס וליחרק באלנאר והי מהלכה כאנת פי סחקה או זבירתה[1]): 56 פאן ראה אלאמאם קד כבי אלבלא בעד מא גסל פליכרקה מן אלתוב או מן אלגלד ויקטעה מן אלסדא או אללחמה[2]): 57 ואן טהרת זיאדה פי אלתוב או אלסדא או אללחמה או גמיע אנא אלגלוד פהי אלמנתשרה[3]) פלתחרק באלנאר אלתוב אלדי פיה אלבלא: 58 ואלתוב או אלסדא או אללחמה או גמיע אנא אלגלוד אן גסלת פזאל ענהא אלבלא פלתגסל תאניה ותטהר: 59 הדה שריעה בלא אלברין אלכאץ[4]) פי תוב אלצוף או אלכתאן או אלסדא או אללחמה או שי מן אנא אלגלוד ליטהר או לינגס:

# יד

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 הדה תכון שריעה אלאברין פי וקת טהרה אן יותא בכברה אלי אלאמאם[5]): 3 פליכרג אלאמאם אלי כארג אלעסכר פאדא נטר אן אלאברין קד אשפי מן בלא אלברין אמר פיה במא יגב[6]): 3 פיאמר אלאמאם ויוכד ללמתטהר עצפוראן חיאן[7])

[1]) העתקה הזאת הובא בספר המבחר וזה לשונו: ואינו קרוב שיהיה בקרחתו בבגד ישן שנפל שערו ומתחיל וגבחת בבגד חדש שמגביה שערו. וכן בתרגום אונקלוס: בשחיקותה או בחדתותיה. והראב״ע הביא בשם הגאון פירוש אחר וזה לשונו: בקרחת הפאה האחרת כי בגבחת היא מפאת פני הבגד. ורש״י ערב את שני הפירושים.

[2]) „ויקרעהו מן הבגד או מן העור ויחתכנה מן השתי או מן הערב״.

[3]) „מתפשטת״.

[4]) „צרעת פרטית״ מפני שלא דבר הכתוב בצרעת בכלל.

[5]) ר״ל הרואים את המצורע מחוץ למחנה יבואו ויגידו לכהן כי נרפא הוא ואז הכהן יצא אליו.

[6]) „יצוה בו מה חובתו״.

[7]) כן הוא בכ״י י׳. ובק׳ ובפ׳ חסרה זאת המלה.

טאהראן ועוד ארז והריר[1] קרמז וצעתר: 5 תם יאמר אלאמאם פידבח
אחדהמא פי אנא כזף עלי מא מן נביע[2]: 6 וליאכד אלעצפור אלחי
ועוד ארז והריר קרמז וצעתרא ויגמס דלך מע אלעצפור אלחי פי דם
אלעצפור אלמדבוח עלי אלמא אלדי מן נביע: 7 וינצח עלי אלמתטהר
מן אלברץ סבע מראת ויטהרה ויטלק אלעצפור אלחי עלי וגה אלצחרא:
8 תם יגסל אלמתטהר תיאבה ויחלק גמיע שערה וירחץ באלמא ויטהר
ובעד דלך ידכל אלי אלעסכר ויקים כארג מנזלה סבעה איאם:
9 פאדא כאן איצא פי אליום אלסאבע[3] יחלק גמיע שער ראסה
ולחיתה וחואגב עינה מע סאיר שערה ויגסל תיאבה וירחץ בדנה
באלמא ויטהר: 10 ופי אליום אלתאמן יקדם כרופין צחיחין ורכלה
אבנת סנתהא צחיחה ותלאתה עשור מן סמיד הדיה מלתותה בדהן ולג
דהן: 11 ויוקף אלאמאם אלמטהר אלרגל אלמתטהר והי בין ידי אללה
ענד באב קבא אלמחצר: 12 ויאכד אלאמאם אחד אלכרופין ליקרבה
ען אלאתם ואללג אלדהן ויחרכהא תחריכא בין ידי אללה: 13 תם
ידבחה פי אלמוצע אלדי ידבח אלדבוה ואלצעידה פי מוצע אלקדס
לאן קרבאן אלאתם הו כאלדבוה ללאמאם מן כואץ אלאקדאס: 14 תם
יאכד מן דמה ויגעל עלי שחמה אדן אלמתטהר אלימני ועלי אבהאם
ידה אלימני ואבהאם רגלה אלימני: 15 ויאכד אלאמאם מן אללג
אלדהן ויצב עלי כפה אליסרי: 16 תם יגמס אצבעה אלימני מן אלדהן
אלדי עלי כפה אליסרי וינצח באצבעה סבע מראר בין ידי אללה:
17 תם יצע מן באקיה עלי שחמה אדן אלמתטהר אלימני ועלי
אבהאם ידה אלימני ואבהאם רגלה אלימני עלי דם קרבאן אלאתם:
18 ואלפאצל מנה יצעה עלי ראס אלמתטהר ויסתגפר ענה בין ידי
אללה: 19 תם יעמל אלאמאם אלדבוה ויסתגפר ען אלמתטהר מן
נגאסתה ובעד דלך ידבח אלצעידה: 20 תם יצעד אלצעידה ואלהדיה
עלי אלמדבח ויסתגפר ענה אלאמאם ויטהר: 21 ואן כאן פקירא לא
תנאל ידה דלך פליקרב כרופא ואחדא קרבאן אלאתם ללתחריך
ליסתגפר ענה ועשרא מן סמיד מלתות בדהן הדיה ולג דהן: 22 וישפנינין
או פרכי חמאם עלי מא תנאל ידה פיכון אחדהמא דבוה ואלאכר
צעידה: 23 פליאת בהמא פי אליום אלתאמן מן אול טהרה אלי אלאמאם

[1]) כן הנוסחא בכ״י י׳ ובפ׳ ר״ל ובגד משי הצבוע בתולעת. וזה נגד דעת קדמונינו שאמרו כלם ששני הוא בגד של צמר. ובק׳: צבג קרמז. וזה מה שתרגם אונקלוס: וצבע זהורין. ושנוי הנוסחאות הזה נמצא בכל הפרשה.

[2]) „המים הלקוחים מן מעין״.

[3]) „ובהיותו עוד ביום השביעי״ ר״ל אחר שישב מחוץ לאהלו.

אלי באב כבא אלמחצר בין ידי אללה: 24 ויאכד אלאמאם כרוף קרבאן אלאתם ולג אלדהן ויהרכהא תחריכא בין ידי אללה: 25 תם ידבחה ויאכד מן דמה ויצע עלי שחמה אדן אלמטתהר אלימני ועלי אבהאם ידה אלימני ואבהאם רגלה אלימני: 26 ויצב מן אלדהן פי כפה אליסרי: 27 וינצח באצבעה אלימני מן אלדהן אלדי עלי כפה אליסרי סבע מראת בין ידי אללה: 28 ויצע באקי אלדהן אלדי פי כפה עלי שחמה אדן אלמתטהר אלימני ועלי אבהאם ידה אלימני ואבהאם רגלה אלימני עלי מוצע דם קרבאן אלאתם: 29 ובאקיה יצעה עלי ראס אלמתטהר ויסתגפר ענה בין ידי אללה: 30 תם יעמל[1] מן אלשפאנינן או מן פרכי אלחמאם עלי מא תנאל ידה: 31 תנאל ידה אחדהמא דכוה ואלאכר צעידה מע אלהדיה ויסתגפר ענה בין ידי אללה: 32 הדה שריעה מן כאן בה בלא אלברץ ולם תנל ידה פי זקת טהרה: 33 תם כלם אללה מוסי והרון תכלימא: 34 אדא דכלתם אלי בלד כנעאן אלדי אנא מעט לכם אן תחווה פאחללת בלא אלברץ פי בעץ בית ארץ חוזכם: 35 פליאת אלדי לה אלבית ויכבר אלאמאם קאילא קד טהר לי פי אלבית שביה בלא[2]: 36 ויאמר אלאמאם ליפרגו אלבית קבל אן ידכל לינטר אלבלא ולא ינגס גמיע מא פיה ובעד דלך ידכל פינטר אלבית: 37 פאן ראי אלבלא פאדא פי חיטאן אלבית כטוט[3] מכצרה או מחמרה ומנטרהא מתספל מן אלחאיט: 38 פיכרג מן אלבית אלי באבה וליוקפה סבעה איאם: 39 תם ירגע פי אליום אלסאבע פאן כאן אלבלא קד תפשי פי חיטאן אלבית: 40 פליאמר אלאמאם ותקלע אלחגאר אלדי פיהן אלבלא ותרמי אלי כארג אלקריה אלי מוצע נגס: 41 ויקשר[4] אלבית מן דאכל מסתדירא וירמו באלתראב אלדי קשרוה אלי כארג אלקריה אלי מוצע נגס: 42 ויאכדו חגארה אכר פידכלוהא מוצע תלך אלחגארה ותראב אכר יוכד ויטין אלבית: 43 פאן עאד אלבלא ואנתשר פי אלבית בעד מא קלעת אלחגארה ובעד מא קשר אלבית ובעד מא טין: 44 פדכל אלאמאם ונטר פאדא קד תפשי אלבלא פי אלבית פהו ברץ מאחק פי אלבית והו נגס: 45 פלינקצה מן חגארה וכשבה וגמיע תראבה וירמי דלך אלי כארג אלקריה אלי מוצע נגס: 46 ומן דכל אלי אלבית טול אלאיאם אלדי אוקפה[5] פלינגס אלי אלמגיב: 47 ומן

[1] בק׳ ובפ׳ לא נעתקה מלת אחד שהיא אך למותר. ובפ׳ חסרה ג״כ העתקת את אשר תשיג ידו מפני שהם ג״כ יתרות. ובכ״י י׳ נמצא תרגום כל אלו המלות ואת מתורגם בלשון עם.

[2] עיין רש״י.

[3] „שורות וקוים" ועיין בשרשים לאבן גנאח שהביא את פתרון הגאון והשיג עליו.

[4] וכן תרגם אונקלוס: יקלפון.

[5] בכ״י י׳ ובפ׳: אלדי אוקף פיהא = אשר הוסגר בהם.

אנצֿגֿע פיה פליגסל תֿיאבה וכֿדאך מן אכל פיה פליגסל תֿיאבה:
48 פאן דכֿל אלאמאם פנטֿר פאדֿא לם יתפשׁ אלבלא פי אלבית בעד
תטׄינה פליטהרה פאן אלבלא קד ברא: 49 ויאכֿד לתדֿכיתה עצפורין
ועוד ארז וחריר קרמז וצעתרא: 50 וידֿבח אלעצפור אלואחד עלי אנא
מן כֿזף עלי מא מן נביע: 51 ויאכֿד אלעוד ארז ואלצעתר וחריר קרמז
ואלעצפור אלחי ויגמסהא פי דם אלעצפור אלמדֿבוח ואלמא אלדֿי מן
נביע וינצֿחה עלי אלבית סבע מראת: 52 וידֿכי אלבית בדם אלעצפור
ואלמא אלנאבע ואלעצפור אלחי ואלעוד ארז ואלצעתר ואלחריר קרמז:
53 ויטלק אלעצפור אלחי כֿארג אלקריה אלי וגֿה אלצחרא ויסתגפר ען
אלבית ויטהר: 54 הדֿה אלשריעה לגֿמיע בלא אלברץ וללכלף:
55 ולברץ אלתֿיאב ואלמנאזל: 56 וללשאמה וללעארצֿה וללבקעה:
57 ואלפתיא פי[1] וקת אלתנגֿס ואלתטהיר הדֿה שריעה אלברץ:

# טו

1 תֿם כלם אללה מוסי והרון קאילא: 2 כלמא לבני אסראיל
וקולא להם אי רגֿל כאן דֿאיבא מן אחלילה[2] פדֿובה דֿאך הו נגֿס:
3 והדֿה צפה דֿובה אלתי תכון בה נגֿאסתה אמא אן יגֿעל אחלילה
אלדֿוב באלריאל או יכֿתם מנה פתלך נגֿאסתה[3]: 4 וחכמה[4] אן יכון
כל מצֿגֿע יצֿגֿע עליה ינגֿס וכל אנא יגֿלס עליה ינגֿס: 5 ואי אנסאן
דנא מן מצֿגֿעה פליגסל תֿיאבה וירחץ באלמא וינגֿס אלי אלמגיב:
6 ואלדֿי יגֿלס עלי אנא יגֿלס עליה דֿאיב יגתסל באלמא וינגֿס אלי
אלמגיב: 7 ומן דנא בגֿסד דֿאיב פליגסל תֿיאבה וירחץ באלמא וינגֿס אלי
אלמגיב: 8 ואן בזק אלדֿאיב עלי אלטאהר יגסל תֿיאבה וירחץ באלמא
וינגֿס אלי אלמגיב: 9 וכל מרכב ירכב עליה אלדֿאיב ינגֿס: 10 וכל
מן דנא בשי ממא יכון תחתה כדֿאך ינגֿס אלי אלמגיב ומן חמל שיא
מנהא[5] יגסל תֿיאבה וירחץ באלמא וינגֿס אלי אלמגיב: 11 וגֿמיע מא
דנא בה אלדֿאיב ולם יגסל דֿאתה[6] באלמא פליגסל תֿיאבה וירחץ
באלמא וינגֿס אלי אלמגיב: 12 ואי אנא כֿזף דנא בה אלדֿאיב פליכסר

---

[1] בכ״י י׳: תדל עלי.

[2] „מן אמתו״.

[3] „וזה תואר זובו אשר יהיה בו טמאתו אם שתוריד האמה את הזוב כריר או שסתם הזוב את פי האמה זאת היא טמאתו״.

[4] „ודינו״.

[5] „מהם״ ר״ל כל האמור בענין זובו ורוקו ומשכבו ומרכבו. עיין ספרא.

[6] ר״ל בעוד שלא טבל גופו. ועי׳ רש״י.

ואי אנא כשב פליגסל באלמא: 13 ואדא טהר אלדאיב מן דובה
פליחץ לה סבעה איאם לטהרה ויגסל תיאבה וירחץ בדנה במא מן
נביע ויטהר: 14 ופי אליום אלתאמן יג׳ בשפנינין או פרכי חמאם אלי
אלאמאם אלי אלבאב כבא אלמחצר[1]: 15 ויצנע אלאמאם אחדהמא
דכוה ואלאכר ללצעידה ויסתגפר ענה בין ידי אללה מן דובה: 16 ואי
רגל כרגת מנה נטפה אנסאל פליגסל גמיע בדנה באלמא וינגס אלי
אלמגיב: 17 ואי תוב או גלד צאר עליה מנהא שי פליגסל באלמא
וינגס אלי אלמגיב: 18 ואיה מראה צאגעהא רגל בנטפה אנסאל[2]
פלירחצא באלמא וינגסא אלי אלמגיב: 19 ואיה מראה כאנת דאיבה
והו אן יכון דם ינחל מן פרגהא[3] פלתקם סבעה איאם פי חיצתהא
וכל מן דנא בהא ינגס אלי אלמגיב: 20 וגמיע מא תנצגע עליה פי
חיצתהא ינגס וגמיע מא תגלס עליה ינגס: 21 וכל מן דנא במצגעהא
יגסל תיאבה וירחץ באלמא וינגס אלי אלמגיב: 22 וכל מן דנא בשי
מן אלאניה אלתי תגלס עליה יגסל תיאבה וירחץ באלמא וינגס אלי
אלמגיב: 23 ואן כאן עלי מצגעהא או עלי אלאנא אלדי הי גאלסה
עליה ממאסא לה פלינגס אלי אלמגיב: 24 ואן צאגעהא רגל פקד צאר
חכם חיצתהא עליה[4] וינגס סבעה איאם וכל מצגע ינצגע עליה ינגס:
25 ואיה מראה פאץ דמהא איאמא כתירה מן גיר וקת חיצתהא או
בעקבה פגמיע איאם פיץ נגאסתהא פלתכן פיהא באיאם חיצתהא
נגסה: 26 וגמיע אלמצגע אלדי תנצגע עליה טול איאם פיצהא פליכן
להא כמצגע חיצתהא וגמיע אלאנא אלדי תגלס עליה פליכן נגסא
בנגאסתה פי חיצתהא: 27 וכל מן דנא בשי מנהא פלינגס באן
יגסל תיאבה וירחץ באלמא וינגס אלי אלמגיב: 28 ואן הי טהרת מן
פיצתהא[5] פלתחץ סבעה איאם ובעד דלך תטהר: 29 ופי אליום
אלתאמן תאכד שפנינין או פרכי חמאם ותאת בהמא אלי אלאמאם
אלי באב כבא אלמחצר: 30 ויעמל אלאמאם אחדהמא דכוה ואלאכר
צעידה ויסתגפר ענהא בין ידי אללה מן פיץ נגאסתהא: 31 פיגב אן
תגאנבא בני אסראיל מן נגאסתהם ולא יהלכון בנגאסתהם אדא הם

[1]) זאת ההעתקה הקצרה נמצאת בק׳ ובפ׳. ובכ״י י׳ נעתק הפסוק בשלימותו: ופי יום אלתאמן יאכד שפנינין או פרכי חמאם ויאת בין ידי אללה אלי באב כבא אלמחצר ויסלמהא אלי אלאמאם.

[2]) בכ״י י׳: מצאגעה אנסאל ועיין במדבר ה׳ נ״ג.

[3]) „דם היורד מערותה"

[4]) „כבר היה דין נדתה עליו" ר״ל שיטמא שבעת ימים כנדה. עיין ספרא.

[5]) וכן תרגם אונקלוס: מדובה. בק׳ ובפ׳: חיצתהא = נדתה.

נגסו מסכני אלדי הו בינהם[1]: 32 הדה שריעה אלדאיב ומן תכרג מנה
נטפה אנסאל ללתנגס בהא: 33 ואלחאיץ פי טמתהא ואלפאיץ דובה
מן דכר ואנתי ורגל יצאגע נגסה:

# טז

1 אן אללה כלם מוסי בעד מות אבני הרון אד תקדמא בין ידי
אללה עלי מא בין[2] פמאתא: 2 וקאל אללה למוסי מר הרון אכאך
באן לא ידכל פי כתיר מן אלאוקאת אלי אלקדס מן דאכל אלסגף אלי
חצרה אלגשא אלדי עלי אלצנדוק לילא ימות פאני מתגל באלגמאם
פוק אלגשא: 3 בהדה אלאמור ידכל הרון אלי אלקדס באן יחצר רתא
מן אלבקר ללדכוה וכבשא ללצעידה: 4 ואן ילבס תוניה מן עשר
מקדסה בעד אן יכון עלי בדנה סראויל מן עשר[3] ויתקלד בזנאר מן
עשר מחץ[4] ויתעמם בעמאמה מתל דלך פהדה הי תיאב אלקדס ויגסל
בדנה באלמא וילבסהא: 5 וליאכד מן ענד גמאעה בני אסראיל עתודין
ללדכוה וכבשא ללצעידה: 6 פיבתדי אולא[5] פיקדם רת אלדכוה
אלדי לה ויסתגפר ענה וען אלה: 7 תם יאכד אלעתודין ויוקפהמא בין
ידי אללה ענד באב כבא אלמחצר: 8 וילקי עליהמא סהמין אחדהמא
לבית אללה ואלאכר לגבל עזאז[6]: 9 פליקדם אלעתוד אלדי וקע עליה
אלסהם לבית אללה ויצנעה דכוה: 10 ואלעתוד אלדי וקע עליה
אלסהם לגבל עזאז יקף חיא בין ידי אללה ליסתגפר ענה ליבעתה
לגבל עזאז ללבריה: 11 ויקדם הרון תאניה[7] רת אלדכוה אלדי לה
ויסתגפר ענה וען אלה תם ידבחה: 12 תם יאכד מלא אלמגמר גמר
נאר מן פוק אלמדבח מן בין ידי אללה ומלו חפניה מן בכור אלצמוג
אלמדקוק וידכל אלגמיע אלי דאכל אלסגף: 13 פילקי דלך אלבכור
עלי אלנאר בין ידי אללה חתי יגטי צבאב אלבכור אלגשא אלדי עלי

---

[1] ר״ל מפני שהמטמא מקדש חייב כרת ולפיכך חובה עליכם שתרחיקו את בני ישראל מטומאתם.

[2] „כמו שמבואר״ בפ׳ ויהי ביום השמיני. וזהו לשון הרמב״ן: מיד כאשר מתו בניו הזהיר את אהרן מן היין ומן השכר שלא ימות ואמר עוד למשה שיזהיר אותו שלא ימות בקרבתו לפני ד׳. ואפשר שהגאון הסמיך הפסוק עם הפסוק והזרתם וכו׳.

[3] „אחר שהיה על גופו מכנסי בוץ״ עיין סנהדרין מ״ט ע״ב.

[4] „שש נקי״ ר״ל מבלי שנתערב בה שום דבר וזה שהאבנט אשר לבש הכהן הגדול לעבודת יום הכפורים לא היה כמו האבנט המתואר בשמות ל״ט כ״ט.

[5] ויתחיל בראשונה.

[6] „גורל אחר לבית ד׳ והאחד להר עז ותקיף״ עיין מה שהביא הראב״ע בשם הגאון.

[7] „שנית״ עי׳ למעלה פסוק י״א ומה שכתב הראב״ע.

אלצ̇נדוק פאנה לא ימות[1]: 14 ת̇ם יאכ̇ד̇ מן דם אלרת̇ פינצ̇ח באצבאעה קבאלה̈ אלגשא שרקא מרה̈ ואחדה̈[2] ת̇ם ינצ̇ח בין ידיה מנה סבע מראת: 15 ת̇ם יד̇בח עתוד אלד̇בוה̈ אלד̇י ללקום וידכ̇ל מן דמה אלי דאכ̇ל אלסג̇ף פיצנע בה כמא צנע בדם אלרת̇ אן ינצ̇ח מנה קבאלה̈ אלגשא ובין ידיה: 16 פיסתגפר פי אלקדס ען מעאצי בני אסראיל וג̇רומהם וג̇מיע ד̇נובהם וכד̇לך יצנע מן אלדמין פי כ̇בא אלמחצ̇ר אלד̇י הו סאכן מעהם פי מא בין מעאציהם[3]: 17 ולא יכון אחד מן אלנאס פי כ̇בא אלמחצ̇ר חין ידכ̇ל ליסתגפר פי אלקדס אלי אן יכ̇רג̇ וקד אסתגפר[4] ענה וען אלה וען ג̇מיע ג̇וק אל אסראיל: 18 ת̇ם יכ̇רג̇ אלי אלמד̇בח אלד̇י בין ידי אללה פיסתגפר עליה באן יאכ̇ד̇ מן דם אלרת̇ ודם אלעתוד מג̇מועין[5] פיצ̇ע עלי ארכאן אלמד̇בח מסתדירא: 19 ת̇ם ינצ̇ח עליה מן אלדם באצבאעה סבע מראת פיטהרה ויקדסה מן מעאצי בני אסראיל: 20 פאד̇א פרג̇ מן אלאסתגפאר פי אלקדס ופי כ̇בא אלמחצ̇ר וענד אלמד̇בח קדם אלעתוד אלחי: 21 פאסנד ידיה עלי ראסה ואקר בד̇נוב בני אסראיל וג̇רומהם וג̇מיע כ̇טאיאהם פאד̇א תלאהא ענד ראס אלעתוד[6] בעת̇ בה מע רג̇ל מעד לה אלי אלבר: 22 פהו יחמל אלעתוד עלי ענקה̈ ען ג̇מיע ד̇נובהם[7] אלי ארץ̇ מנקטעה̈ ת̇ם יטלקה פי אלבר: 23 ת̇ם ידכ̇ל הרון אלי כ̇בא אלמחצ̇ר פיכ̇רג̇ אלמג̇מרה̈[8] ת̇ם ינזע אלת̇יאב אלעשר אלתי לבסהא פי דכ̇ולה אלי אלקדס וידעהא הנאך: 24 ת̇ם יג̇סל בדנה באלמא פי מוצ̇ע מקדס וילבס ת̇יאבה אלמעלומה̈[9] ת̇ם יכ̇רג̇ פיקרב צואעדה וצואעד אלקום ויסתגפר ענה וען אלקום: 25 וישחום אלד̇באיח[10] יקתרהא עלי אלמד̇בח: 26 ואלמטלק אלעתוד פי ג̇בל עזאז יג̇סל ת̇יאבה וירחץ̇ בדנה באלמא ובעד ד̇לך ידכ̇ל אלי אלעסכר: 27 ואמא רת̇ אלד̇בוה̈ ועתוד אלד̇בוה̈

[1]) רש״י: הא אם לא עשה כתקנה חייב מיתה.

[2]) „פעם אחת״ עיין רש״י.

[3]) ויכפר בקדש על עונות בני ישראל ועל פשעיהם וכל חטאתם וכן יעשה בשני הדמים (ר״ל מן דם הפר ומן דם השעיר) באהל מועד השכן אתם בתוך חטאתם״ ר״ל שיעשה זה בבית המקדש וכן באהל מועד. ונראה שלפי דעת הגאון הטומאות הם העברות החמורות והן ע״ז ג״ע וש״ד וזה נגד דעת חז״ל בספרא שאמרו שהכתוב מדבר בטומאת מקדש וקדשיו.

[4]) „עד צאתו וכבר כפר״.

[5]) ר״ל שהם מעורבין יחד.

[6]) „אחר שפרט את העונות על ראש השעיר״.

[7]) „והוא ישא את השעיר על צוארו בעד כל פשעיהם״ וקשה להולמו כי לא נשא השעיר על כתיפיו אלא אם היה הולה. עיין יומא ס״ו ע״ב.

[8]) „ויוציא את המחתה״ עם הכף אשר היתה בו הקטורת.

[9]) „בגדיו הידועים״ ר״ל שהוא עובד בהם כל השנה.

[10]) רש״י: אימורי פר ושעיר.

אללדין אדכל מן דמהמא ללאסתגפאר פי אלקדס פליכרגא אלי כארג
אלעסכר פיחרקו[1] באלנאר גלודהמא ולחומהמא ופרותהמא:
28 ואלמחרקהמא יגסל תיאבה וירחץ בדנה באלמא ובעד דלך ידכל
אלי אלעסכר: 29 פיכון דלך לכם רסם אלדהר פי אליום אלעאשר מן
אלשהר אלסאבע תגיעו אנפסכם ושיא מן אלעמל לא תעמלו אלצריח
ואלגריב אלדכיל פי מא בינכם: 30 ופי הדא אליום יסתגפר ענכם
ליטהרכם כמא בינת[2] פמן גמיע כטאיאכם בין ידי אללה פתטהרון:
31 וסבת הי עטלה לכם אד תגיעון אנפסכם רסם אלדהר: 32 ובדלך
יסתגפר אלאמאם אלדי ימסח ויכמל ואגבה ליאם מכאן אביה פילבס
תיאב אלעשר תיאב אלקדס: 33 פיסתגפר פי כואץ אלאקדאס ופי
כבא אלמחצר וענד אלמדבח יסתגפר פיהא ען אלאימה וען סאיר
אלגוק: 34 פיכון הדא לכם רסם אלדהר אן יסתגפר כדאך ען בני
אסראיל מן גמיע כטאיאהם מרה ואחדה פי אלסנה פצנע הרון כמא
אמר אללה מוסי:

# יז

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר הרון ובניה וסאיר בני
אסראיל וקל להם הדא אלאמר אלדי אמר אללה בה: 3 אי רגל מן
בני אסראיל ידבח תורא או כבשא או ענזא פי אלעסכר או כארגה:
4 ולא יאתי בה אלי באב כבא אלמחצר פיקרבה אד הו קרבאן ללה[3]
בין ידי מסכנה פהו יחסב עליה כמן קד ספך דם אנסאן[4] פינקטע
דלך אלאנסאן מן בין קומה: 5 לכי יאתי בני אסראיל בדבאיחהם אלתי
לעלהם ידבחוהא[5] עלי וגה אלצחרא פיגו בהא בין ידי אללה אלי
באב כבא אלמחצר אלי אלאמאם פידבחוהא דבאיח סלאמה ללה:
6 וירש אלאמאם דמהא עלי מדבח אללה אלדי ענד באב כבא אלמחצר
ויקתר שחמהא מקבולא מרציא ללה: 7 ולא ידבחון אבדא דבאיחהם
ללשיאטין[6] אלדי הם יגטון פי תבעהם פיכון להם דלך רסם אלדהר
לאגיאלהם: 8 וקל להם אי רגל מן בני אסראיל ומן אלגריב אלדכיל

---

[1]) „הכהנים".

[2]) „וביום הזה יכפר (הכהן) עליכם לטהר אתכם כמו שבארתי".

[3]) כן הוא הנוסחא בק' ובפ'. ובכ"י י': ליקרבה קרבאנא ללה. והענין אחד ור"ל שיקריבו בני ישראל את החולין כאלו הם קרבנות המוקדשים לד'.

[4]) ספרא: כאלו שפך דם האדם שנתחייב בנפשו.

[5]) „שהיו יכולים לזבוח".

[6]) קבוץ מלת שיטאן = שטן.

פי מא בינהם יחרק צעידה או דבחא[1]: 9 ואלי באב כבא אלמחצ̇ר לא יאתי בה ליקרّבה כד̇אך ללה פינקטע דלך̇ אלאנסאן מן בין קומה: 10 ואי רג̇ל מן אל אסראיל ומן אלגריב אלדכ̇יל פי מא בינהם יאכל שיא מן אלדם אחללת גצ̇בי[2] פיה וקטעתה מן בין קומה: 11 לאן נפס גמיע אלבשרין אלדם מסכנהא[3] ולד̇לך ג̇עלתה לכם עלי אלמד̇בח ליסתגפר בה ען נפוסכם לאן אלדם כד̇אך כפר ען אלנפס: 12 ולד̇לך קלת לבני אסראיל כל אנסאן מנכם לא יאכל דמא חתי אלגריב אלדכ̇יל פי מא בינכם לא יאכל דמא: 13 ואי רג̇ל מן אל אסראיל ומן אלגריב אלדכ̇יל פי מא בינכם צאד צידא מן אלוחש ואלטאיר אלד̇ין יוכלאן חלאלא[4]) פליצבّ דמה וידארה באלתראב: 14 לאן נפוס אלבשרין כל ואחדה פי דמה[5]) ולאני קלת לבני אסראיל דם כל בשרّ לא תאכלו אד̇ נפוס כל אלבשרין אלדם מסכנהא וכל מן אכלה ינקטע: 15 ואי אנסאן אכל נבילה או פריסה מן אלצריח ואלגריב פיגסל ת̇יאבה ויר̇חץ באלמא וינג̇ס אלי אלמגיב ויטהר: 16 פאן הו לם יגסלהא או לם ירחץ בדנה פקד זאד פי חמל וזרה[6]):

# יח

1 ת̇ם כלّם אללה מוסי קאילא: 2 כלّם בני אסראיל וקל להם אנא אללה רבכם: 3 כצנאיע אהל בלד מצר אלד̇י אקמתם פיה לא תצנעו וכצנאיע אהל בלד כנעאן אלד̇י אנא מדכ̇לכם ת̇ם פלא תצנעו וברסומהם לא תסירו: 4 אחכאמי פאצנעו ורסומי פאחפט̇ו וסירו בהא אנא אללה רבכם אג̇אזיכם כ̇ירא[7]): 5 ואחפט̇ו רסומי ואחכאמי פאן ג̇זא אי אנסאן עמל בהא אן יחיא אלחיאה אלדאימה אנא אללה אלדאים אלבקא[8]): 6 וכל רג̇ל מנכם אלי נסיב ד̇אתה[9]) לא יתקדّם לכשף סואתהא אנא אללה נהיתכם ען ד̇לך[10]): 7 סואה אביך וסואה אמך לא תכשף אמא סואה אמך פהי אמך נפסהא פלא תכשפן סואתהא:

---

[1]) „השורף עולה או זבח" ר"ל המקטיר את האברים בחוץ. ועיין רש"י. ובכ"י י': יקרّב.

[2]) ת"א: רוגזי.

[3]) „כי נפש כל אדם הדם משכנה" ר"ל הנפש שוכנת בהדם.

[4]) „בהתר".

[5]) פ': פי דם כלّ ואחד מנהם = ברם כל אחד מהם.

[6]) ר"ל הוסיף עון על עונו מפני שלא בלבד אכל נבלה או טריפה כי אם גם נשאר בטומאתו.

[7]) „אשלם לכם שכר טוב" ועיין רש"י

[8]) „כי שכר כל איש אשר יעשה אותם הוא שיח[illegible] חיי עד, אני ד' החי לעולם".

[9]) „קרובי בשרו" ר"ל הקרובים ממשפחתו.

[10]) „אני ד' הזהרתי אתכם מזה" ובכ"י י' נוסף וקלת = ואמרתי.

8 ואמא סואה̈ זוג̇ה̈ אביך פהי זוג̇ה̈ אביך פלא תכשפן סואתהא[1]):
9 וסואה̈ אכ̇תך אבנת אביך או אבנת אמך אלמולודה̈ דאכ̇לא או
כ̇ארג̇א[2]) פלא תכשפן סואתהא: 10 סואה̈ בנת אבנך או בנת אבנתך
פלא תכשפהמא לאנהמא סואתך: 11 סואה̈ בנת זוג̇ה̈ אביך אלמולודה̈
מן אביך הי אלתי ב̇ינת[3]) אנהא אכ̇תך פלא תכשפן סואתהא: 12 סואה̈
אכ̇ת אביך פלא תכשף לאנהא נסיבה̈ אביך: 13 סואה̈ אכ̇ת אמך פלא
תכשף לאנהא נסיבה̈ אמך: 14 סואה̈ עמך לא תכשף ודלך אלא
תתקדם אלי זוג̇תה אד̇ הי עמתך: 15 סואה̈ כנתך פלא תכשף והי
זוג̇ה̈ אבנך פלא תכשף סותהא: 16 סואה̈ זוג̇ה̈ אכ̇יך פלא תכשף לאנהא
סואה̈ אכ̇יך: 17 סואה̈ מראה̈ ואבנתהא פלא תכשפן וכד̇לך בנת
אבנהא ובנת אבנתהא לא תתכ̇ד̇ לתכשף סואתהמא אד̇ הן נסאיב
פהי פאחשה̈: 18 ומראה̈ מע אכ̇תהא פלא תתכ̇ד̇ לתכון צ̇רתהא
לתכשף סואתהא מעהא פי חיאתהא: 19 ואלי מראה̈ פי חיצ̇ה̈ נג̇אסתהא
לא תתקדם לתכשף סואתהא: 20 ומע זוג̇ה̈ צאחבך לא תג̇על
מצ̇אג̇עתך לאנסאל לתתנג̇ס בהא[4]): 21 ולא תעט מן נסלך ללתקריב
ללצנם ולא תבד̇ל אסם רבך אנא אללה אלמעאקב[5]): 22 ואלד̇כר
פלא תצ̇אג̇ע עלי צ̇רוב מצ̇אג̇עאת אלנסא פאנהא כריהה̈: 23 ומע שי
מן אלבהאים לא תג̇על מצ̇אג̇עתך ללתנג̇ס בהא וכד̇לך אלמראה̈ לא
תקף בין ידי בהימה̈ לתנזוהא פאנהא אבדה̈[6]): 24 לא תעצוני בשי מן
הד̇ה פאן במת̇להא עאצוני אלאמם[7]) אלד̇ין אנא טארדהם מן בין
ידיכם: 25 ולמא נג̇ס אהל אלבלד טאלבתהם בד̇נובהם פשתת אלבלד
אהלה[8]): 26 פאחפט̇ו אנתם רסומי ואחכאמי ולא תצנעו שיא מן הד̇ה
אלמבארה אלצאריח ואלג̇ריב אלדכ̇יל פי מא בינכם: 27 אד̇ ג̇מיע הד̇ה
אלמבארה צנעהא אהל אלבלד אלד̇ין מן קבלכם חתי נג̇ס: 28 לילא
ישתתכם אלבלד אד̇ נג̇סתמוה כמא שתת אלאמם אלד̇ין מן קבלכם:

[1]) אחר שאמר ערות אביך וערות אמך ביאר זה באמרו שערות אמך היא האם עצמה וערות אביך היא אשת אביו ועי' רש"י.

[2]) ר"ל בין שנולדה מאשה אחרת בבית אביו אחרי מות אמה או שנולדה מאב אחר. וכן תרגם אונקלוס.

[3]) „היא הנאמרה עליה שהיא אחותך" ר"ל בפסוק ט' וכן בראב"ע: ויש אומרים כי זה הפסוק לחזוק.

[4]) „להוליד זרע לטמאה בה" ראב"ע: והוסיף לטמאה בה כי לא ינקה כל הנוגע בה.

[5]) „הנפרע ממך".

[6]) „השחתה" עיין ראב"ע.

[7]) ולא תמרוני בכל אלה כי בדומיהם המרוני הגוים" וכן תרגם בכל מקום טומאת הנפש. ועיין למעלה י"א מ"ג.

[8]) „וכאשר נטמאו יושבי הארץ פקדתי עליהם את עונותיהם והארץ הפיצה את יושביה".

29 ואעלמו[1] אן מן צנע שיא מן הדה אלמבארה תנקטע תלך אלנפוס
אלצאנעאת מן קומהא: 30 פאחפטו מא אסתחפטתכם לילא תצנעו
מן רסום אלמבארה אלתי צנעת מן קבלכם ולא תעצוני בהא אנא
אללה רבכם אגאזיכם כירא[2]:

## יט

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר גמאעה בני אסראיל וקל
להם כונו מקדסין לאני אללה רבכם אלקדוס: 3 ליתק כל רגל אמה
ואבאה וסבותי אחפטו אנא אללה רבכם אגאזיכם כירא: 4 לא תולו
אלי אותאן ומעבודאת מסבוכה לא תצנעו לכם אנא אללה רבכם
אלואחד[3]: 5 ואדא דבחתם דבח סלאמה ללה פעלי מא ירתצי מנכם[4]
אדבחוה: 6 אן יכון יוכל יום דבחכם ומן גדה ומא בקי אלי אליום
אלתאלת פליחרק באלנאר: 7 ואן אכל מנה שי פי אליום אלתאלת
פהו באלאכל לא יקבל: 8 ואכלה פקד חמל וזרה למא בדל אקדאס
אללה[5] וינקטע דלך אלאנסאן מן קומה: 9 ואדא חצדתם זרע
בלדכם פלא תסתקין גהה מן ציעתך פתחצדהא[6] ולקאט זרעך פלא
תלקטה: 10 וכרמך פלא תמשה[7] ומפרוט כרמך פלא תלקטה בל
אתרכהא ללצעיף ואלגריב אנא אללה רבכם אגאזיכם כירא: 11 לא
תסרקו ולא תגחדו ולא יכבת כל אמר בצאחבה: 12 לא תחלפו באסמי
באטלא פאנך אד בדלת אסם אללה רבך אנא אללה רבך אלמעאקב[8]:
13 לא תגשם צאחבך ולא תגצבה ולא תבת אגרה אלאגיר ענדך אלי
אלגדאה: 14 לא תשתם אצם ובין ידי אלאעמי לא תציר מעתרא
ולתק רבך אנא אללה אלמעאקב: 15 לא תצנעו גורא פי אלחכם לא תחאבו
פקירא ולא תבתהגו גלילא בל אחכם פי מא בין קומך באלעדל: 16 לא
תמין מאחלא בקומך ולא תקם עלי דם צאחבך אנא אללה אלמעאקב:
17 לא תשנא אכאך פי קלבך בל עטה ועטא ולא תחמל ענה וזרה[9]:

---

1) „ודעו".
2) „ולא תמרוני אני ד׳ אלהיכם המשלם לכם שכר טוב".
3) „אני ד׳ אלהיכם אל אחד".
4) „באופן שיהיה מקובל ברצון מכם" וכן תרגם למעלה לרצונו א׳ ג׳.
5) „את קדשי ד׳".
6) „לא תלך עד פאת שדך לקצור אותו".
7) ובזה הלשון תרגם עוללות ישעיה י״ז ו׳.
8) „כי אם חללת את שם אלהיך אני ד׳ אלהיכם הנפרע ממך".
9) כן הוא הנוסחא בק׳ ובפ׳ ועניננו אם לא תוכיחהו תשא בעבורו חטא ר״ל תענש בעבורו וזה דעת הראב״ע. ובכ״י י׳: ולא תחמל עליה וזרא עניננו כאשר תוכיח את עמיתך אל תוכיחהו בחטא אשר לא חטא. ועיין פירוש הגאון למשלי ט׳ ז׳.

18 לא תנקם ולא תחקד עלי קומך ואחבב לצאחבך מתל נפסך[1]) אנא
אללה אגאזיך כירא: 19 ורסומי פאחפטוהא בהאימך לא תנזוהא מן
נועין וציעתך לא תזרעהא מן נועין ותוב מן נועין מלחמין[2]) לא יעלו
עליך: 20 ואי רגל צאגע אמראה מצאגעה אנסאל והי אמה מלטובה
לאי רגל כאן[3]) ופדא לם תפדא או עתקהא לם ידפע אליהא פלתכן
מחדודה ולא יקתלא אד לם תעתק: 21 פליאת בקרבאנה אלי
אללה אלי באב לבא אלמחצר כבשא לקרבאן אלאתם: 22 ויסתגפר
אלאמאם ענה בה בין ידי אללה ען כטיתה אלתי אכטא פיגפר לה
דלך: 23 ואד תדכלון אלי אלבלד פתגרסון כל שגר מטעם פחרמו
תמרה תחרימא[4]) תלאת סנין יכון עליכם מחרמא לא יוכל: 24 ופי
אלסנה אלראבעה יכון גמיע תמרה מקדסא מהללא[5]) ללה: 25 ופי
אלסנה אלכאמסה תאכלו תמרה פאני אללה רבכם אזיד לכם פי
גלתה[6]): 26 ולא תאכלו מע אלדם[7]) ולא תתטירו ולא תתפאלו:
27 לא תחדקו בזואיא ראסכם[8]) ולא תסתאצל זואיא לחיתך: 28 ולדישא
עלי מית[9]) לא תגעלו פי אבדאנכם וכתאבה רשם[10]) לא תגעלו פיכם
אנא אללה אלמעאקב: 29 ולא תבדל אבנתך ללפגור כילא יפגר אהל
אלבלד פתמתלי פואחש: 30 סבותי פאחפטוהא ומקדסי פתוקוה
אנא אללה שרפתהא[11]): 31 ולא תולו אלי אלמשעודין ואלעארפין
ולא תטלבו אן תעצוני בהא אנא אללה רבכם עאלם אלגיב[12]): 32 מן
בין ידי די אלשיבה פקם ואבתהג וגה אלשיך ותק רבך אנא אללה
אלמעאקב: 23 ואדא סכן מעכם גריב פי בלדכם פלא תגבנוה: 34 וליכן
באלצריח מנכם אלגריב אלדכיל פי מא בינכם ואחבב לה כנפסך
לאנה טלמא בנתם גרבא פי בלד מצר אנא אללה רבכם אגמעין[13]):

[1]) ראב״ע: שיאהב הטוב לחבירו כמו לנפשו.

[2]) עיין שרשים לאבן גנאח שרש שעטנז הערה 73.

[3]) „ואיש כי ישכב את אשה שכבת זרע והיא אמה מאורשה לאיזה איש שיהיה והפדה לא נפדתה או לא נתן לה גט שחרור היא לוקה ולא יומתו מפני שאיננה משוחררת״ עי׳ רש״י.

[4]) ת״א: ותרחקון רחקא.

[5]) ר״ל ראוי להקריבו ולפי דרכו תרגם הלולים בלשון נופל על לשון.

[6]) עי׳ רש״י.

[7]) „על הדם״ ורבותינו ז״ל דרשו בסנהדרין ס״ג א׳ את הכתוב הזה על ענינים רבים.

[8]) „לא התנו צורה עגולה לפאת ראשכם״ ובספר המבחר: מלשון ותקופתו (תהלים י״ט ז׳) שלא יגלח סביב סביב והמצוע יותר.

[9]) וכן ת״א: על מית.

[10]) ת״א: רושמין חריתין.

[11]) „אני ד׳ כבדתי אותם״.

[12]) „לא תבקשו להמרות אותי אני ד׳ יודע נסתרות״.

[13]) „ובקש טוב לו כלנפשיך כי זמן ארוך גרים הייתם בארץ מצרים אני ד׳ אלהיכם כלכם.

35 לא תצנעו גורא פי אלחכם ולא פי אלמסאחה ואלוזן ואלמכאיל:
36 בל מואזן עאדלה וצנגאת עאדלה ואכיאל עאדלה ואקסאט עאדלה
תכון לכם אנא אללה רבכם אלעדל[1] אלמכרגכם מן ארץ מצר:
37 ואחפטו גמיע רסומי ואחכאמי ואעמלו בהא אנא אללה אגאזיכם כירא:

## כ

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל איצא[2] וקל
להם אי אנסאן מן בני אסראיל ומן אלגריב אלדכיל פי מא בינהם יעטי
מן נסלה ללצנם פליקתל קתלא והוא אן אהל אלבלד ירגמוה באל
חגארה: 3 ואנא אחל גצבי בדלך אלאנסאן פאקטעה מן בין קומה
אד אעטא מן נסלה ללצנם לכי ינגס מקדסי ויבדל אסם קדסי: 4 ואן
תגאפל אהל אלבלד תגאפלא ען דלך אלאנסאן מע אעטאיה מן נסלה
ללצנם פלם יקתלוה: 5 אחללת גצבי בדלך אלאנסאן ובמגאנסיה
פאקטעתה וגמיע אלטאגיין פי תבעה מן בין קומהם: 6 ואי אנסאן ולי
אלי אלמשעודין ואלעארפין ליטגי אלנאס פי תבעהם[3] אחללת גצבי בדלך
אלאנסאן פאקטעתה מן בין קומה: 7 פתקדסו וכונו מקדסין לאני אללה
רבכם אלקדוס[4]: 8 ואחפטו רסומי ואעמלו בהא לאני אללה מקדסכם:
9 ואי אנסאן לען אבאה ואמה פליקתל למא לען אבאה ואמה פקד חל
דמה[5]: 10 ואי רגל זנא בזוגה רגל או זנא במראה צאחבה[6]
פליקתל אלזאני ואלזאניה קתלא: 11 ואי רגל צאגע זוגה אביה פקד
כשף סואה אביה פליקתלא גמיעא פקד חל דמאהמא: 12 ואי רגל
צאגע כנתה פליקתלא גמיעא ולמא צנעא דאהיה פקד חל דמאהמא:
13 ואי רגל צאגע דכרא עלי פן מצאגעה אלנסא פקד צנעא גמיעא
כריהה וליקתלא פקד חל דמאהמא: 14 ואי רגל אתכד מראה ואמהא
פתלך פאחשה פליחרק באלנאר הו והן עלי אלבדל[7] ולא תכון
פאחשה פי מא בינכם: 15 ואי רגל געל מצאגעתה מע בהימה פליקתל
קתלא ואלבהימה איצא פאקתלוהא: 16 ואיה מראה תקדמת אלי

---

1) „הצדיק".

2) „דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם עוד" אפשר שכוון בזה למה שאמר הראב"ע בפירושו.

3) כן הנוסחא בק' ובפ' וענינו שהוא מסית את בני אדם לפנות אחר האובת והידעונים ולפי זה יש הפרש בין הפסוק הזה ובין הפסוק שלמעלה י"ט ל"א. ובכ"י י' חסרה מלת אלנאס = בני אדם.

4) „הקדוש".

5) ר"ל מותר לשפוך את דמו.

6) הבדיל בין שני חלקי הפסוק במלת או לפי דעת הספרא שאמר איש פרט לקטן ורעהו פרט לעכו"ם.

7) ר"אב"ע: זאת או זאת אם היתה האם אשתו תשרף הבת וכן הפך הדבר.

בהימה לתנזוהא פאקתל אלמראה ואלבהימה למא צנעא דאהיה[1]
פקד חל דמאהמא בדלך: 17 ואי רגל אכד אכתה בנת אביה או בנת
אמה פנטר אלי סואתהא ונטרת הי אלי סואתה פדלך עאר פלינקטעא
מן חצרה קומהם למא כשף סואה אכתה פקד חמל וזרה: 18 ואי רגל
צאגע מראה חאיצא פכשף סואתהא וערי נביעהא והי כשפת נביע
דמהא פלינקטעא גמיעא מן בין קומהם: 19 וסואה כאלתך ועמתך
פלא תכשף לאן מן ערי נסיבתה פקד חמל וזרה[2]: 20 ואי רגל
צאגע זוגה עמה פקד כשף סואה עמה וממא חמלא וזרהמא ימותאן
עקימאן: 21 ואי רגל אתכד זוגה אכיה אלתי הי מבעדה מנה[3] פלמא
כשף סואה אכיה יכונאן עקימאן: 22 פאחפטו גמיע רסומי ואחכאמי
ואעמלו בהא ולא ישתתכם אלבלד אלדי אנא מדכלכם תם לתחווה:
23 ולא תסירו פי רסום אלאמם אלדין אנא טארדהם מן בין ידיכם פאנהם
למא צנעו גמיע הדה אקליתהם[4]: 24 וקלת לכם האכמא[5] אנתם תחוון
בלדהם ואנא אעטיה לכם תחווה בלדא יפיץ אללבן ואלעסל אנא אללה
רבכם אלדי אפרזתכם מן גמיע אלאמם: 25 פמיזו אלבהימה אלטאהרה
מן אלנגסה ואלטאיר אלנגס מן אלטאהר ולא תנגסו אנפסכם באלבהאים
ואלטאיר וסאיר מא ידב עלי אלארץ אלדי אפרזתה לכם ללתנגיס:
26 וכונו לי מקדסין לאני אללה אלקדוס אפרזתכם מן בין אלאמם
לתכונו לי כאצה[6]: 27 ואי רגל או מראה כאן ואחד מנהמא[7] משעודא
או עארפא פליקתלא קתלא ובאלחגרה ירגמוהמא פקד חל דמאהמא:

# כא

1 תם קאל אללה למוסי מר לאימה בני הרון וקל להם לא ינגס
ואחד מנכם במית מן קומה[8]: 2 אלא בנסיבה אלאקרב אליה[9]
לאמה ואביה ואבנה ואבנתה ואכיה: 3 ואכתה אלבכר אלאקרב אליה
והי אלתי לם תצר לרגל פבהא ינגס: 4 ולא ינגס בבטיר מן קומה

---

[1]) כן הוא בכל הנוסחאות וצ״ל צנעתא דהיה = תבל עשו. ושתי מלות האלו אינן במקרא ועיין למעלה י״ח כ״ג.

[2]) ת״א: ארי ית קריבה גלי.

[3]) „שהיא רחוקה ממנו״ ר״ל שהיא אסורה עליו אם יש לה בנים מאחיו.

[4]) „מאסתים״ עיין רש״י.

[5]) „בשפטי״.

[6]) „להיות לי סגולה״.

[7]) „כי יהיה אחד מהם״.

[8]) „במת מעמו״.

[9]) „היותר קרוב״.

פאנה תבדלה[1]: 5 לא ינתפו נתפא מן שעור דרוסהם וזואיא להאהם לא יחלקוהא ופי אבדאנהם לא יבדשון כדישא: 6 ליכונו מקדסין לרבהם ולא יבדלו אסמה פאנהם למא הם מקרבון קראבין אללה רבהם אלדאימה[2] יכונו מקדסין: 7 במראה פאגרה ומבדולה לא יתזוגו ובמראה מטלקה מן בעלהא לא יתזוגו פאן כל ואחד מנהם[3] מקדס לרבה: 8 פקדסה באלאלזאם[4] לאנה יקרב קרבאן רבך אלדאים[5] פליכן לך מקדסא כמא אני אללה אלקדוס מקדסכם: 9 ואי אבנה רגל אמאם תבדלת[6] פפגרת פקד פצחת אבאהא פלתחרק באלנאר: 10 ואלאמאם אלכביר מן אכותה אלדי יצב עלי ראסה דהן אלמסח ויכמל ואגבה בלבס אלתיאב ראסה לא ישעת ותיאבה לא ימזקהא: 11 ועלי אי אנסאן מית פלא ידכל חתי באביה[7] ואמה לא ינגס: 12 ומן אלמקדס לא יכרג וראהמא[8] ולא יבדל תקדיס רבה פאנה למא צאר תאג דהן מסח רבה עליה אנא אללה שרפתה[9]: 13 פלא יתזוג אלא במראה בכר: 14 ואמא ארמלה ומטלקה ומבדולה ופאגרה פלא יתזוג באחדי האולי אלא במראה בכר מן קומה יתזוג: 15 ולא יבדל נסלה בסואהא מן קומה[10] לאני אללה מקדסה: 16 תם כלם אללה מוסי קאילא: 17 מר הרון וקל לה אי רגל מן נסלך עלי מר אגיאלכם יכון פיה עיב לא יתקדם ליקרב קרבאן רבה: 18 אד רגל פיה עיב לא יתקדם פמן דלך רגל אעמי ואזמן ואכרם וכאמע: 19 או רגל בה כסר רגל או כסר יד: 20 או אחדב או אלפיש או כתיב[11] פי עינה או גרב או חזאז או אדר: 21 כדאך כל רגל פיה עיב מן נסל הרון אלאמאם לא יתקדם ליקרב קראבין אללה ומהמא דלך אלעיב פיה[12] פקרבאן רבה לא יתקדם ליקרבה: 22 לכן רזק רבה מן כואין

1) „ולא יטמא לנכבד שבעמיו כי זהו חילולו״ ר״ל כל מת חוץ מהקרובים המנויין כאן ואפילו גדול ונשיא מטמא את הכהן וכן ת״א ברבא.

2) „התמידים״.

3) „כל אחד מהם״ הוסיף אלו המלות לפי שקדוש הוא לשון יחיד וכן הוסיף למעלה פסוק א׳.

4) רש״י: על כרחו שאם לא רצה לגרש הלקהו ויסרהו עד שיגרש.

5) „כי הוא מקריב את קרבן תמיד לאלהיך״ והתמיד נקרא לחם במדבר כ״ח ב׳.

6) תחל מלשון חלול ועיין ראב״ע.

7) „ואף לאביו״.

8) „אחרי (מטת) שניהם״ עיין ספרא.

9) „כבדתי אותו״ להיות כהן גדול.

10) „באחרת מעמו״.

11) פ׳: נכת והוא לבן פוסק את הסירה ונכנס בשחור, ספרא.

12) „כל זמן שהמום בו״ ואם עבר מומו כשר.

אלאקדאס ועואמהא[1] יאכל: 23 ואמא אלי אלסגף פלא ידכל ואלי
אלמדבח לא יתקדם אד פיה עיב ולא יבדל מקאדסי לאני אללה
מקדסהא: 24 פאמר מוסי בדלך הרון ובניה וסאיר בני אסראיל:

# כב

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר הרון ובניה באן יגאנבו
אקדאס בני אסראיל ולא יבדלו מא סמיתה קדסא[2] ממא הם מקדסוה
לי אנא אללה שרפתה[3]: 3 קל להם עלי מר אגיאלכם אי רגל מן
נסלכם תקדם אלי אלאקדאס אלתי יקדסוהא בנו אסראיל ללה והו פי
חד נגס ילזמה[4] פינקטע תלך אלנפס מן עאלמי לאני[5] אללה אלמעאקב:
4 אי רגל מן נסל הרון והו אברץ או דאיב פלא יאכל מן אלאקדאס
אלי אן יטהר ומן דני[6] במית או כרגת מנה מצאגעה אנסאל: 5 ואי רגל
דני בכל דביב סבילה אן ינגס מנה או באנסאן סבילה אן ינגס מנה
עלי סביל נגאסתה[7]: 6 פאי אנסאן דני בשי מן דלך פלינגס אלי
אלמגיב ולא יאכל מן אלאקדאס אלי אן יגסל דאתה באלמא: 7 פאדא
גאבת אלשמס פקד טהר ובעד דלך יאכל מן אלאקדאס לאנה טעאמה:
8 ואלמיתה ואלפריסה לא יאכלהמא פיעצוני בהא אנא אללה אלמעאקב:
9 פליחפטו מא אסתחפטתהם ולא יחמלו עליה וזרא פיהלכון בסבבה
אדא הם תבדלוה לאני אללה מקדם דלך[8]: 10 וכל אגנבי פלא
יאכל קדסא חתי ציף אלאמאם ואגירה לא יאכלא קדסא: 11 ואי
אמאם אשתרי אנסאנא שראא במאלה פהו יאכל מנה וכדלך תילאד
ביתה הם יאכלון מן טעאמה: 12 ואיה אבנה אמאם תזוגת רגלא
אגנביא פהי לא תאכל מן רפאיע אלאקדאס: 13 ואיה אבנה אמאם
צארת ארמלה או מטלקה לא נסל להא פלתרגע אלי בית אביהא
כחכם צבאיהא ומן טעאם אביהא תאכל וסאיר אלאגנביין לא יאכלו
מנה: 14 ואי אנסאן אכל שיא מן אלאקדאס סהוא פליזד עליה מתל
כמסה וידפעה אלי אלאמאם ען אלקדס[9]: 15 ולא יבדלו אקדאס

[1] ר״ל מן קדשים קלים ועיין רש״י. — [2] „ולא יחללו מה שקראתי בשם קדש״.
[3] „כבדתי אותו״ ר״ל את הקדש.
[4] „והוא בגדר טומאה הדבוקה בו״ ר״ל שגוף המקריב טמא ולא בשר הקדשים. עיין ספרא.
[5] „מן עולמי״ כן הוא בק׳ ובפ׳. ובכ״י י׳: מן בין ידי = מלפני.
[6] המשך הפסוקים הוא זה: והנוגע וכו׳ או איש וכו׳ נפש אשר תגע בו וכו׳.
[7] „ואיש אשר יגע בכל שרץ אשר מדרכו שיטמא ממנו או באדם אשר מדרכו שיטמא ממנו על דרך טמאתו״ ובספרא: לרבות את השעורים. ועיין רש״י.
[8] ר״ל ושמרו את הקדש אשר נתתי להם לשמור ולא ישאו בגללו חטא ומתו בעבורו אם הם מחללים אותו מפני שאני ד׳ מקדש את הקדש. וכן בספרא: בקדש הכתוב מדבר.
[9] „תחת הקדש״ שאכל בשגגה.

בני אסראיל ומא ירפעונה ללה: 16 פיחמלון ענהא ד̇נובא ות̇אמא אד̇א אכלו כד̇אך אקדאסהם לאני אללה מקדסהם: 17 ת̇ם כלם אללה מוסי קאילא: 18 מר הרון ובניה וסאיר אל אסראיל וקל להם אי רג̇ל מן אל אסראיל או אלגרבא אלדאכלין פי אל אסראיל שא אן יקרב קרבאנה עלי צ̇רב נד̇ורהם או תברעהם אלד̇י יקרבונהא ללה ללצעידה̈: 19 פאלמרתצ̇א מנכם[1] אן יכון ד̇כרא מן אלבקר ואלצ̇אן ואלמאעז: 20 ומא פיה עיב פלא תקרבוה פאנה לא ירתצ̇א מנכם: 21 וכד̇לך אי רג̇ל שא אן יקרב ד̇בח סלאמה̈ ללה תסויג נד̇רא[2] או תברעא מן אלבקר או מן אלצ̇אן פאלצחיח הו אלמרתצ̇י מנה לא יכון פיה עיב: 22 מן עוראא או מכסורה̈ או מבתורה̈ או ד̇את ת̇אלול או ג̇רב או חזאז פלא תקרבוהא ללה ולא תג̇עלו מנהא קרבאנא עלי אלמד̇בח ללה: 23 ואי ת̇ור או שאה̈ גאמזה̈ או מדמג̇ה̈[3] פאצנעה עלי ג̇הה̈ תברע ואמא עלי ג̇הה̈ אלנד̇ר פלא ירתצ̇י: 24 ואלממרוס ואלמדקוק ואלמנצול ואלמקטוע[4] פלא תקרבוהא ללה ופי בלדכם לא תצנעוהא: 25 ומן יד אלאמם לא תקבלו קרבאן רבכם אלדאים ופיה שי מן הד̇ה אלעיוב[5] לאן פסאדהא מעהא והו אלעיב אלד̇י פיהא פלא ירתצ̇י מנכם: 26 ת̇ם כלם אללה מוסי קאילא: 27 אי עג̇ל או חמל או ג̇די[6] ולד פליקם סבעה̈ איאם מע אמה ומן אליום אלת̇אמן פצאעדא ירתצ̇י אן יקרב קרבאנא ללה: 28 ואלבקרה̈ ואלנעג̇ה̈ הי וולדהא לא תד̇בחוהמא פי יום ואחד: 29 ואד̇א ד̇בחתם ד̇בח שכר ללה פעלי מא ירתצ̇י מנכם[7] אד̇בחוה: 30 אן יכון יוכל פי ד̇לך אליום פקט לא תבקו מנה אלי אלגדאה̈ אני אללה אמרת בד̇לך[8]: 31 פאחפט̇ו וצאיאי ואעמלו בהא לאני אללה אג̇אזיכם כ̇ירא: 32 ולא תבד̇לו אסם קדסי כ̇י אתקדס פי מא בין בני אסראיל אני אללה מקדסכם: 33 אלמכ̇רג̇כם מן בלד מצר לאכון לכם אלאהא אנה אללה צאדק אלדהר[9]:

---

[1]) „המקובל מנכם לרצון״.

[2]) הגאון תרגם כן מלת פלא בפעל ובהפעיל בכל מקום שיבוא אחריה נדר (למטה כ״ז ב׳ ובמדבר ו׳ ב׳. ט״ו ז׳). ואפשר שבחר הגאון בזאת המלה הערבית שענינה הבדלה והפרשה כמו שאמר הראב״ע בבמדבר ו׳ ב׳: יפריש או יעשה דבר פלא כי רוב העולם הולכים אחר תאותם. עיין רש״י: להפריש בדבורו.

[3]) מלה ערבית נגזרת מן דמאג = מוח, וענינה שמוחו לח. ורש״י פירש שפרסותיו קלוטות וזה מסכים לדעת אבן גנאח בשרשים שרש קלט. ובפ׳: קיליט.

[4]) כל אלו מיני סירוס הם.

[5]) לפי העתקת הגאון הכתוב מדבר בקרבן תמיד הנקרא לחם כמו שפי׳ ג״כ הספרא אבל תרג׳ בכל אלה ובו אחד מכל אלה המומים מה שאינו כן בספרא שאמר: כי בכל אלה לרבות כל הקרבנות.

[6]) „עגל או שה או גדי״ וזה מה שאמר הראב״ע שנקראים על שם סופם.

[7]) „באופן שיהיה מקובל מנכם וזה שיאכל וכו׳״.

[8]) „אני ד׳ צויתי זאת״. — [9]) „האמת לעולם״ בכ״י י׳ ובפ׳: אלמעאקב = המעניש.

# כג

1 ת֒ם כ֒לם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל וקל להם
עֿאיאד אללה אלתי יג֒ב אן תסמוהא באסמא כ֒אצה֒ הדֿה הי אעיאדי:
3 סתה֒ איאם תצנע אלצנאיע ופי אליום אלסאבע עטלה֒ הי סבת ואסם
מקדס כל צנעה֒ לא תצנעו כ֒דֿאך הי סבת ללה פי גמיע מסאכנכם:
4 והדֿה אעיאד אללה אלתי אסמאוהא כ֒אצה֒ אלתי יג֒ב אן תסמוהא
כ֒אצה֒ פי אוקאתהא[1]): 5 פי אלשהר אלאול פי אליום אלראבע עשר
מנה בין אלג֒רובין פסחא[2]) ללה: 6 ופי אליום אלכ֒אמס עשר מן
הדֿא אלשהר חג֒ אלפטיר ללה סבעה֒ איאם תאכלו פטירא: 7 ופי
אליום אלאול מנהא אסם מקדס יכון לכם וכל צנאעה֒ מכסב[3]) לא
תצנעו: 8 וקרבו קראבין ללה פי הדֿה אלסבעה֒ איאם פי אליום
אלסאבע אסם מקדס וכל צנאעה֒ מכסב לא תצנעו: 9 ת֒ם כלם אללה
מוסי קאילא: 10 מר בני אסראיל וקל להם אדֿא תדכ֒לון אלי אלבלד
אלדֿי אנא מעטיכם פאחצדו מן זרעהא ואתו[4]) בג֒מר אול חצאדכם
אלי אלאמאם: 11 פיחרכה בין ידי אללה עלי מא ירתצ֒י מנכם וליכן
תחריכה לה פי גד אלעטלה֒[5]): 12 וקרבו פי יום תחריככם לה חמלא
צחיחא אבן סנתה צעידה֒ ללה: 13 ומעה מן אלבר עשרין מן סמיד
מלתות בדהן קרבאנא מקבולא מרצ֒יא ללה ומזאג֒ה מן אלכ֒מר רבע
קסט: 14 ולבזא וסויקא ופריכא לא תאכלו אלי דֿאת דֿאך אליום אלי
אן תאתו בקרבאן רבכם רסם אלדהר עלי מר אג֒יאלכם פי ג֒מיע
מסאכנכם: 15 ואחצו מן גד אלעטלה֒ מן יום ג֒יתם בג֒מר אלתחריך
סבעה֒ אסאביע תאמה֒ תכון: 16 ואלי גד אלאסבוע אלסאבע פיציר
ג֒מלה֒ מא תחצונה כ֒מסין יומא וקרבו קרבאנא ג֒דידא ללה[6]): 17 באן
תאתו[7]) מן מסאכנכם בכבז ללתחריך רגיפין מן עשרין סמידא יכונאן
כ֒מירא יכ֒בזאן המא בכור ללה: 18 וקרבו מע אלרגיפין[8]) סבעה֒

[1]) „אלה מועדי ד׳ אשר להם שמות מיוחדות אשר חובה עליכם לקרותם בשמותם בזמניהם״.

[2]) כן הוא בק׳ ובכ״י י׳ מלשון התרגום פסחא. ובפ׳: פסח.

[3]) „כל מלאכת קנין״.

[4]) „קצרו מזרעה והביאו״ עיין רמב״ן.

[5]) „ממחרת השביתה״ ר״ל ממחרת יו״ט הראשון של פסח וכן העתיק בפסוק ט״ו ובפסוק ט״ז וכל זה נגד דעת הצדוקים והקראים האומרים שהשבת הוא שבת בראשית.

[6]) רש״י: היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש.

[7]) ר״ל והקרבן הוא שתביאו.

[8]) „עם השני להם״.

חמלאן צהאחא אבני סנה ותורא מן אלבקר וכבשין יכונא צעידה ללה וברהמא ומזאגהמא קרבאנא מקבולא מרציא ללה: 19 וקרבו איצא עתודא מן אלמאעז ללדכוה וחמלין אבני סנה לדבח אלסלאמה: 20 פיחרך מא יגב מנהא אלאמאם מע רגיפי אלבכור תחריכא בין ידי אללה עלי אלחמלין ולתכן קדסא ללה תדפע אלי אלאמאם[1]: 21 ואסמו דאת הדא אליום אסמא מקדסא יכון לכם כל צנאעה מכסב לא תצנעו רסם אלדהר בגמיע מסאכנכם לאגיאלכם: 22 ואדא חצדתם זרע בלדכם פלא תסתקץ גהה צ׳עתך פי חצאדך ונתיר זרעך פלא תלקטה ללצעיף ואלגריב אתרכהמא אנא אללה רבכם אגאזיכם כירא: 23 תם כלם אללה מוסי קאילא: 24 מר בני אסראיל וקל להם פי אליום אלאול מן אלשהר אלסאבע יכון לכם עטלה ותבויק[2] גלבה ואסם מקדס: 25 כל צנאעה מכסב לא תצנעו וקרבו קרבאנא ללה[3]: 26 תם כלם אללה מוסי קאילא: 27 אמא פי אלעאשר מן הדא אלשהר אלסאבע פהו יום אלגפראן אסם מקדס יכון לכם ואגיעו אנפסכם וקרבו קרבאנא זאידא ללה: 28 וכל עמל לא תעמלו פי דאת הדא אליום לאנה יום גפראן לכי יתגפר פיה ענכם בין ידי אללה: 29 וכל אנסאן באלג[4] לם יצם פי דאת הדא אליום פינקטע מן קומה: 30 וכל אנסאן יצנע שיא מן אלעמל פי דאת הדא אליום אביד דלך אלאנסאן מן בין קומה: 31 כדאך שיא מן אלצנאיע לא תעמלו רסם אלדהר לאגיאלכם פי גמיע מסאכנכם: 32 הי עטלה סבת לכם[5] ותגיעו אנפסכם מן עשיה אלתאסע פי אלשהר אלי עשא אלתאלי תעטלו עטלתכם: 33 תם כלם אללה מוסי קאילא: 34 מר בני אסראיל וקל להם פי יום אלכאמס עשר מן הדא אלשהר אלסאבע הג אלמטל סבעה איאם ללה: 35 פי אליום אלאול אסם מקדם כל צנאעה מכסב לא תצנעו: 36 ופי הדה אלסבעה איאם תקרבו קרבאנא ללה ופי אליום

[1]) „והניף מה שטעון תנופה מהם הכהן עם שני הלחם של בכרים תנופה לפני ד׳ על שני הכבשים ויהיו קדש לד׳ וינתן לכהן״ נראה שלפי דעת הגאון השני כבשים הם כבשי השלמים אשר מהם הכהן מרים החזה והשוק ומניף אותם עם לחם הבכרים. ובהעתקתו כאן ולמעלה י״ח מלת „על״ בענין „עם״ אין מקום למחלקת התנאים בספרא. וזה לשון המבחר: ותנופת הכשבים כתנופת הלוים אחר שהניפו הכבשים חיים שוחטן ומפשיטן ולוקח חזה ושוק מכל אחד משניהן ומניחן בצד שתי הלחם ומניח שתי ידיו מלמטה ומניף הכל. . . והבשר והלחם נאכל לכהנים לאותו היום. ועיין רמב״ם הלכות תמידין ומוספין פרק ח׳ י״א.

[2]) „תקיעת תרועה בשופר״.

[3]) ובכ״י י׳: קרבאנא זאידא = קרבן מוסף המבואר בפרשת פנחס. וכן למטה בפסוק כ״ז ופסוק ל״ו גם בנוסחתנו.

[4]) „כל אדם שהגיע לשלש עשרה שנה״.

[5]) „מנוחת שבת היא לכם״.

אלתאמן אסם מקדס יכון לכם וקרבו קרבאנא זאידא ללה ואמכתו פי קדסה[1] וכל צנאעה מכסב לא תעמלו: 37 הדה אעיאד אללה אלתי יגב אן תסמוהא באסמא מאצה לתקרבו פיהא קרבאנא ללה מן צאעידה ובר ודבח ומזאג ואגב כל יום ביומה: 38 מא כלא סבות אללה ומא כלא עטאיאכם ונדורכם ותברעכם אלתי תגעלוהא ללה: 39 ואמא פי אליום אלכאמס עשר מן אלשהר אלסאבע פי אואן גמעכם גלה אלארץ תחגו חגא ללה סבעה איאם ופי אליום אלאול מנהא עטלה ופי אליום אלתאמן עטלה: 40 ולדו לכם פי אליום אלאול מן תמר שגר אלאתרג ומן לב אלנכל ומן אגצאן עוד אלאס עלי צנעה אלצפר[2] ומן ערב אלואדי ואפרחו בין ידי אללה רבכם סבעה איאם: 41 ותחגו דלך חגא ללה סבעה איאם פי אלסנה כדאך רסם אלדהר עלי מר אגיאלכם פי אלשהר אלסאבע תחגוה: 42 ואגלסו פי אלמטאל סבעה איאם לאמרי[3] וכל צריח מן אל אסראיל יגלסו פי אלמטאל: 43 לכי יעלם אגיאלכם אני אללה רבכם אגלסת בני אסראיל פי טלאל מן גמאם[4] חין אכרגתהם מן בלד מצר: 44 פכאטב מוסי בני אסראיל ואוצאהם באעיאד אללה[5]:

## כד

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 אוץ בני אסראיל אן יאתוך בדהן זיתון צאף מן אלמדקוק ללאצאה יסרג בה אלסרג דאימא: 3 כארג סגף אלשהאדה פי כבא אלמחצר יגצדה[6] הרון מן אלמסא אלי אלצבח בין ידי אללה דאימא רסם אלדהר עלי מר אגיאלכם: 4 עלי אלמנארה אלטאהרה יגצדהא[7] בין ידי אללה דאימא: 5 וכד סמידא פאכבזה אתנתי עשרה גרדקה לתכון כל גרדקה מן עשרין: 6 וצירהא צפין פי כל צף סת מנצדה עלי אלמאידה אלטאהרה בין ידי אללה: 7 ואגעל עלי אלמצפפה לבאנא דכיא וליכן ען אלכבז[8] פוהא מקרבא ללה: 8 ופי כל יום אלסבת יצפה בין ידי אללה דאימא מן ענד בני

[1] „וישבתם במקדש" וכן תרגם ועצרה ישעיה א׳ י״ג.

[2] „מפרי עץ אתרג ומלב התמרים ומן ענפי עץ ההדס שהם כמעשה קליעה" תרגם מלת כפת כמו כפת בהיריק ישעיה ט׳ י״ג ואיוב ט״ו ל״ב.

[3] המלה הזאת נוספת ואינני יודע טעמה. ואפשר שרצה בו שהמצוה הזאת היא רק לזכרים מפני שנשים אינן חייבות בסוכה.

[4] רש״י: ענני כבוד.

[5] „וידבר משה אל בני יש׳אל ויצום (לחוג) את מועדי ה׳".

[6] ר״ל את השמן לכל נר ונר. ועיין רש״י.

[7] ר״ל את הנרות. — [8] „במקום הלחם" עיין רש״י.

אסראיל עהד אלדהר: 9 תם ידפע אלי הרון ובניה ויאכלוה פי מוצע מקדס לאנה להם מן כואץ אלאקדאס מן קרבאן אללה רסם אלדהר: 10 ולמא קאם[1]) אבן מראה אסראיליה והו אבן רגל מצרי פי מא בין בני אסראיל תנאצי פי אלעסכר הדא אלאבן אלאסראיליה ואלרגל אלאסראילי: 11 וסב אבן אלאסראיליה אלאסם ויתמה פאתו בה אלי מוסי וכאן אסם אמה שלומית בנת דברי מן סבט דן: 12 פוצעוה פי אלחבס ליבין להם אמרה ען קול אללה: 13 תם כלם אללה מוסי קאילא: 14 אכרג אלשאתם כארג אלעסכר וליסנד כל מן סמעה אידיהם עלי ראסה ולירגמה גמיע אהל אלמחצר רגמא[2]): 15 ומר בני אסראיל וקל להם אי אנסאן שתם רבה פקד חמל וזרא עטימא[3]): 16 ומן סב כדאך אסם אללה פליקתל קתלא ולירגמה גמיע אהל אלמחצר רגמא ואלדכיל כאלצריח סואא איהמא סב אלאסם פליקתל: 17 ואי אנסאן קתל אחדא מן נפוס אלנאס פליקתל קתלא: 18 ומן קתל בהימה יגרמהא ראסא מתלהא בדל ראס[4]): 19 ואי אנסאן געל עיבא פי אחד מן אמתה פליצנע בה כמא צנע: 20 ללכסר בדל כסר וללעין בדלהא וללסן בדלהא כמא יגעל עיבא פי אנסאן כדאך יגעל עליה[5]): 21 ומן צרב בהימה פליגרם ומן צרב אנסאנא פמאת[6]) פליקתל: 22 וליכן לכם חכם ואחד יסאוי פיה אלדכיל ואלצריח לאני אללה רבכם אלואחד[7]): 23 פכלם מוסי בדלך בני אסראיל ואכרגו אלשאתם כארג אלעסכר פרגמוה באלחגארה וצנעו בנו אסראיל פי סאיר מא נזל עליהם[8]) כמא אמר אללה מוסי:

# כה

1 תם כלם אללה מוסי פי טור סיני תכלימא: 2 מר בני אסראיל וקל להם אדא תדכלו אלי אלבלד אלדי אנא מעטיכם פעטלו אלארץ עטלה ללה: 3 אן תכון סת סנין תזרע צ׳יעתך וסת סנין תרפק כרמך ותגמע גלתהא: 4 ופי אלסנה אלסאבעה עטלה ללארץ הי סבת ללה פלא תזרע צ׳יעתך ולא תרפק כרמך: 5 וכלף זרעך לא תחצדה

1) „ויקם״.

2) „האנשים הנמצאים שם״ וכן תרגם למטה פסוק מ״ו.

3) „חטא גדול״.

4) ר״ל ישלם את הבהמה בהדומה לה שור תחת שור וכן כולם.

5) לפי דעת הז״ל בבא קמא פ״ג ב׳ העונש הוא עונש ממון ולפיכך הוסיף הגאון שמות כ״א כ״ד מלת דיה = עונש ממון: ותמה אני למה לא פירש כמו זה אלו הפסוקים.

6) „ומת״.

7) „אני ד׳ אלהיכם אל אחד״.

8) „בכל מה שנצטוו בו״.

ואלפראד מן ענבך[1] פלא תקטפה לאנהא סנה עטלה ללארץ:
6 וליכן מא ינבת פי אלארץ אלמעטלה לכם מאכלא[2]) לך ולעבדך
ולאמתך ואגירך וציפך אלמקימין מעך: 7 ולבהאימך וללוחש אלדי פי
ארצך תכון גמיע גלאתהא מאכלא: 8 תם אחץ לך סבע סנין עטלה
ודלך סבע סנין סבע מראר פתציר גמלה דלך תסע וארבעין סנה:
9 ואצרב בבוק מגלב[3]) פי אליום אלעאשר מן אלשהר אלסאבע והו יום
אלגפראן אצרבו פיה באלבוק פי גמיע בלדכם: 10 וקדסו הדה אלסנה
אלכמסין ונאדו בעתק פי אלבלד לגמיע אהלה פיכון לכם אטלאקא
ירגע פיה כל אמר אלי עשירתה ואלי חוזה: 11 ומן שרוט הדה סנה
אלאטלאק[4]) סנה אלכמסין אן לא תזרעו פיהא ולא תחצדו כלפהא
ולא תקטפו פראדהא: 12 לאנהא סנה אלאטלאק תכון לכם מקדסה
ומן אלצחרא תאכלו גלתהא מבאחה[5]): 13 ופי הדה סנה אלאטלאק
ירגע כל אמר אלי חוזה: 14 ואדא בעת ביעא לצאחבך או אבתעת
מנה פלא יגבן כל ואחד אכאה: 15 באחצא סנין מן בעד סנה אלאטלאק
תשתרי מן צאחבך ובאחצא גלתהא יביעך הו: 16 פעלי קדר כתרה
אלסנין יגב אן תכתר לה אלתמן ועלי קדר קלתהא יגוז אן תקללה
לאנה אנמא יביעך גלאת מחצאת: 17 ולא יגבנו כל ואחד צאחבה
ולתתק רבך פאני אללה רבכם אלמעאקב: 18 ואעמלו רסומי ואחכאמי
ואחפטוהא ואסכנו אלבלד ואתקין: 19 ותכרג אלארץ תמרהא פתאכלוה
הניא ותקימון ואתקין עליהא: 20 פאן קלתם מא נאכל פי אלסנה
אלסאבעה אד לא נזרע ולא נגמע גלתהא: 21 פאני אמר בברכתי
לכם פי אלסנה אלסאדסה פתכפיכם[6]) גלתהא תלאת סנין: 22 ותזרעון
פי אלסנה אלתאמנה ואנתם תאכלון מן גלתהא עתיקא ואלי אלסנה
אלתאסעה אלי מגי גלתהא תאכלון עתיקא: 23 ואלארץ פלא תנבאע
בתאתא לאנהא לי אלארץ ואנמא אנתם סכאן ואציאף ענדי: 24 ופי
גמיע בלד חוזכם אגעלו ולאיה ללארץ: 25 ואדא תמאהן אכוך פבאע
שיא מן חוזה פליאת וליה אלאקרב אליה פיתולי ביע אביה: 26 ואי
רגל לם יכן לה ולי פנאלת ידה פאצאב כמקדאר פכאבה: 27 פליחסב

[1]) „ונזירי ענביך" ר"ל הענבים שהשאיר בכרמו ושמרם לעצמו לאכול אותם בשנה השביעית. ועיין רש"י.

[2]) „והיה כל מה שתצמיח הארץ בשבתה לכם לאכלה וכו'" ר"ל שהכל שוים בו מפני שהוא הפקר.

[3]) „והקעתם בשופר".

[4]) „ומתנאי שנת הדרור הזאת".

[5]) „שנעשית הפקר".

[6]) „ותספיק לכם".

סני ביעה וירד אלפאצל אלי אלרגל אלדי באעה וירגע אלי חוזה:
28 ואן לם תנל ידה מקדאר מא ירד עליה פליכן ביעה פי יד אלמשתרי
לה אלי סנה אלאטלאק ויכרג פיהא וירגע אלי חוזה: 29 ואי רגל
באע ביתא מסכנא פי קריה להא סור פיכון באלכיאר[1] אלי אנקצא
סנה מן יום ביעה פיכון פכאכה חולא: 30 פאן לם יפכה אלי אן
כמלת סנה תאמה פקד תבת אלבית אלדי פי אלקריה אלתי להא סור
בתאתא ללמשתרי ולאגיאלה ולא יכרג פי סנה אלאטלאק: 31 וביות
אלארבאץ אלתי ליס להא סור יחיט בהא[2] פמתל ציאע אלארץ
תחסב אן יכון להא ולאיה ותכרג פי סנה אלאטלאק: 32 ואמא קרי
אללויאניין וביות קרי חוזהם פלהם אן יפתכוהא אבדא: 33 פמן
אשתרי דלך מנהם פליכרג כל בית מביע וקריה חוזה[3] פי סנה
אלאטלאק לאן ביותהם וקראהם הי חוזהם פי מא בין בני אסראיל:
34 וציאע פנא קראהם לא תבאע לאנהא חוז אלדהר להם: 35 ואדא
תמאהן אכוך ומאלת ידה מעך פאשדדה כאן יכון לך סאכנא וציפא
פיעיש מעך: 36 ולא תאכד מנה עינה ולא רבא ולכי רבך חתי יעיש
אכוך מעך: 37 ולא תדפע לה ורקך וטעאמך בעינה ולא ברבא[4]:
38 לאני אללה רבכם אלמכרגכם מן בלד מצר לאעטיכם בלד כנעאן
לאכון לכם אלאהא: 39 ואדא תמאהן אכוך מעך פבאע נפסה לך פלא
תסתכדמה כדמה אלעביד: 40 כל כאגיר או ציף יכון מעך ואלי סנה
אלאטלאק יכדם מעך: 41 תם יכרג מן ענדך הו ובנוה מעה וירגע אלי
עשירתה וחוז אבאיה: 42 לאנהם עבידי אלדי אכרגתהם מן בלד מצר
פלא יבאעו ביע אלעביד: 43 לא תסתטיל עליה באקמא ולכי רבך: 44 ועבדך
ואמתך אלדאן יכונאן לך פמן אלאמם אלדין חואליכם מנהם תשתרון
אלעביד ואלאמא: 45 ואיצא מן בני אלסכאן מעכם אלמקימין מעכם
תשתרון ומן עשירתהם אלדין מעכם אלמולודין פי בלדכם פיכונו לכם
חוזא: 46 ותורתונהם לבניכם מן בעדכם ורת אלחוז אלדהר ותסתכדמונהם
אבדא ואמא אחד אכותכם בני אסראיל פכל ואחד לא יסתטיל עליה
באקמא: 47 ואדא נאלת יד גריב או סאכן מעך ותמאהן אכוך מעה פבאע
נפסה לגריב או סאכן[5] מעך או לאצל עשירה אלגריב: 48 פבעד מא
אנבאע פכאך יכון לה וואחד מן אכותה יפתכה: 49 או עמה או אבן

[1] ר"ל תהיה לו הבחירה.
[2] „הסובבת אותם".
[3] רש"י: ואם יקנה בית או עיר מהם.
[4] „את כספך ואת אכלך לא תתן לו בנשך ובמרבית" עיין בבא מציעא דף ס"א א'.
[5] „לגר או לתושב".

עמ̈ה יפתכ̈ה או מן נסיב דֿאתה מן עשירתה יפתכ̈ה או נאלת ידה פפך̈ נפסה[1]): 50 פליחאסב משתריה כם מן סנה̈ אנבאע לה אלי סנה̈ אלאטלאק פיסקט תֿמן ביעה עלי אחצא אלסנין[2]) וליכן מעה פיהא באֿאם אלאגיר: 51 פאן בקי מן אלסנין כתֿיר פעלי קדרהא ירד̈ פכאבה מנסובא מן תֿמן שראה: 52 ואן בקי מנהא קליל אלי סנה̈ אלאטלאק פליחסבה ועלי קדרהא ירד̈ פכאבה: 53 ובאלגמלה̈[3]) כאגיר סנה̈ בסנה̈ יכון מעה ולא יסתול עליה באקמא בחצ̇רתך: 54 ואן לם ינפך̈ בהדה אלאמור פליכ̇רג פי סנה̈ אלאטלאק הו ובנוה מעה: 55 לאן בני אסראיל עביד לי אד̇ הם עבידי אלדֿי אכ̇רגתהם מן בלד מצר אנא אללה רבכם אעבדוני[4]):

# כו

1 לא תצנעו לכם אותֿאנא ומנחותא ונצבא לא תקימו לכם וחגרא מוכרפא[5]) לא תצ̇עו פי בלדכם לתסגדו לה לאני אללה רבכם אלואחד: 2 סבותי פאחפט̇ו ומקדסי פהאבוה אנא אללה רבכם אגאזיכם כירא: 3 אלא אן סרתם פי רסומי והפט̇תם וצאיאי ועמלתם בהא: 4 אנזלת אג̇יאתֿכם פי וקתהא פאכ̇רגת אלארץ̇ אדאהא[6]) ושג̇ר אלצחרא יכ̇רג תֿמרה: 5 חתי ידרך לכם אלדיאס אלקטאף ואלקטאף ידרך לכם אלבדאר ותאכלון טעאמכם הניא ותקימון ואתֿקין פי בלדכם: 6 ואג̇על לכם אלסלאמה̈ פי אלארץ̇ פתנג̇עון ולים מזעג̇ ואעטל שר̈ אלחיואן אלמפסד[7]) מן אלארץ̇ וסיף לא ימר̈ בבלדכם: 7 ואדֿא כלבתם אעדאכם וקעו בין ידיכם תחת סיפכם: 7 חתי יכלב מנכם אלכמסה̈ מאיה̈ ואלמאיה̈ תכלב רבוה̈ ויקע אעדאכם בין ידיכם תחת אסיאפכם: 9 ואקבל ברחמתי[8]) אליכם ואתֿמרכם ואכתֿרכם ואפי בעהדי לכם: 10 ותאכלון עתיק אלמעתֿק ותכ̇רג̇ון אלעתיק מן חצ̇רה̈ אלחדיתֿ: 11 ואג̇על מסכני פי מא בינכם ולא אקלאכם: 12 ואסיר נורי[9]) פי מא בינכם ואכון לכם אלאהא ואנתם תכונו לי שעבא: 13 אנא אללה

1) וגאל את עצמו״.

2) וימעט מהיר ממכרו לפי מספר השנים״.

3) ובכלל״.

4) „ותעבדוני״ ולא בני אדם.

5) אבן מצוירת״ ועיי׳ ראב״ע

6) כן תרגם יבול בכל מקום וענינו הוב ר״ל מה שתוציא האדמה לשלם לעובדיה.

7) „את הרעה הבאה מן החיה המפסדת״.

8) „רחמים שלי״ והמלה הזאת נוספת ואיננה בכ״י י׳ ולא בפ׳.

9) ת״א: ואשרי שכינתי.

רבכם אלדי אכרגתכם מן בלד מצר מן אן תכונו להם עבידא וכסרת
קראבים אסרכם וסירתכם אחראראً[1]: 14 פאן לם תסמעו לי ולם
תעמלו בגמיע הדה אלוצאיא: 15 ואן זהדתם פי רסומי ואחכאמי
ואקלאת אנפסכם לילא תעמלו וצאיאי ותפסכו עהדי: 16 אנא איצא
אצנע בכם הדה אלעקובאת[2] פאוכל בכם עלי סרעה[3] מן חמי
אלסל ואלחארה מא תשכץ עיונכם ותדבל נפוסכם ותזרעון זרעכם
ללפראג או יאכלה אעדאכם[4]: 17 ואחל גצבי בכם פתנצדמון בין
ידי אעדאיכם ויסתולי עליכם שאניכם פתהרבון ולא טאלב לכם:
18 ואן לם תקבלו מני מע הדה הדתכם פי אלתאדיב סבעא עלי
כטאיאכם: 19 ואכסר אקתדאר עזכם ואגעלת סמאכם כאלחדיד וארצכם
כאלנחאס: 20 פיפנא קואכם פראגא ולא תכרג ארצכם אדאהא ויגר
אלצחרא לא יכרג תמרה: 21 ואן סלכתם מעי לגאגא[5] ולם תשאו
אן תסמעו לי זדתכם צרבה הי סבע בכטאיאכם: 22 ואטלק פיכם
חיואן אלצחרא פיתכל מנכם ויקטע מן בהאימכם ויקלל עדדכם ותתוחש
טרקאתכם: 23 ואן לם תתאדבו לי בהדה אלעקובאת וסלכתם מעי
לגאגא: 24 וסרת אנא איצא מעכם עלי לגאג וצרבתכם בסבע עלי
כטאיאכם: 25 ואגיב סיפא מנתקמא נקמה אלעהד פתגתמעון אלי
קראכם ואבעת אלובא פי מא בינכם ותסלמון ביד אל עדו: 26 ואכסר
לכם מעונה אלטעאם[6] ויכבז בתירה מן אלנסא טעאמכם פי תנור ואחד
ויררדנה פי אלמיזאן ותאכלון ולא תשבעון: 27 ואן לם תסמעו לי
ותטיעו בהדה אלעקובאת וסלכתם מעי לגאגא: 28 סרת איצא
בעקובה אללגאג ואדבתכם סבעא עלי כטאיאכם: 29 פתאכלון לחום
בניכם ובנאתכם: 30 ואנפד ביעכם ואקטע אנדאדכם ואלקי אגסאדכם
עלי אגסאד טואגיתכם ואקלאכם: 31 ואגעל קראכם כראבא ואוחש
מקאדסכם ולא אקבל ולא ארצא קראבינכם[7]: 32 ואוחש אלבלד
מנכם ויסתוחש מנה[8] אעדאכם אלמקימון בה: 33 ואדריכם פי מא
בין אלאמם ואגרד וראכם אלסיף פתציר ארצכם וחשה וקראכם
כראבא: 34 חיניד תסתופי אלארץ עטלהא[9] טול איאם והשתהא

[1] „בני חורין".

[2] „אלו העונשים".

[3] „במהרה" ותרגם בהלה כמו בבהלה. ועיין ראב"ע.

[4] „או יאכלהו אויביכם" עיין רש"י.

[5] ת"א: בקשיו.

[6] „ואשבור לכם מסעד אכל".

[7] ת"א: ולא אקבל ברעוא.

[8] ראב"ע: ישומו עליה הפך משוש לכל הארץ.

[9] „ואז תשלם הארץ את שבתותיה" ר"ל את שמיטותיה אשר לא שמרן.

ואנתם פי בלד אעדאיכם חינד̇ תתסב̇ת אלארץ̇ ותסתופי עטלהא:
35 וסבב טול איאם והשתהא אן תתעטל במא לם תעטלוהא פי
עטלכם פי מקאמכם בהא[1]: 36 ואלבאקון מנכם אדכ̇ל אלג̇בן פי
קלובהם פי בלדאן אעדאיהם חתי אנה לו לחקהם צות ורקה̈ מנדפעה̈
להרבו כאלהרב מן אלסיף[2] ווקעו ולים באלב: 37 ועת̇ר בעצ̇הם
בבעץ̇ כמא יכון מן קבל אלסיף ולים באלב ולא יכון לכם קיאם מן
בין ידי אעדאיכם: 38 ויביד מנכם[3] פי מא בין אלאמם ויפניכם בלד
אעדאיכם: 39 ואלבאקון מנכם יכ̇שעון בד̇נובהם פי בלדאן אעדאיהם
ואיצ̇א בד̇נוב אבאיהם אלד̇ין מעהם יכ̇שעון[4]: 40 פאן אקרו בד̇נובהם
וד̇נב אבאיהם בכ̇יאנתהם אלד̇י כ̇אנו בי ואיצ̇א במא סלכו מעי לג̇אג̇א
ולם יתובו[5]: 41 אנא איצ̇א אסיר מעהם עלי אללג̇אג̇ ואדכ̇להם
בלדאן אעדאיהם אכ̇רין[6] או אלי אן ינהזם קלבהם אלג̇אש או .אלי
אן יסתופי ד̇נובהם[7]: 42 ואד̇כר עהדי אלד̇י מע יעקוב[8] ואיצ̇א עהדי
אלד̇י מע אסחק ואיצ̇א עהדי אלד̇י מע אברהים אד̇כרה להם ולארצ̇הם[9]:
43 אלארץ̇ אלתי תרכת מנהם ואסתופת עטלהא באסתיחאשהא
מנהם והם אסתופו ד̇נובהם ג̇זאהם אד̇ זהדו פי אחכאמי ורסומי אקלתהא
אנפסהם[10]: 44 ואיצ̇א מע הד̇ה אלאמור פי כונהם פי בלד אעדאיהם
לא אזהד פיהם ולא אקלאהם ולא אפניהם ולא אפסך̇ עהדי מעהם לאני
אללה רבהם: 45 ואד̇כר להם עהד אלאולין אלד̇י אכ̇רג̇תהם מן בלד
מצר בחצ̇רה̈ אלאמם לאכון להם אלאהא אנא אללה רבכם אלצאדק
אלועד[11]: 46 הד̇ה אלרסום ואלאחכאם ואלדלאיל אלתי ג̇עלהא אללה
בינה ובין בני אסראיל עלי טור סיני על יד מוסי:

[1]) „ומעם אורך ימי השמה שתשבות הארץ כמו שלא שבתה בשמיטותיה כאשר ישבתם בה".

[2]) „שאם ישיגם קול עלה נדף ינוסו כנס מפני חרב".

[3]) „ויאבדו מקצת מכם בין הגוים" ובפי': תבאדון פי אלאמם.

[4]) ר"ל יכרעו ויפלו. ובכ"י י' ובק': יכסעון = יגרשו.

[5]) ר"ל בכל זאת אלך עמם בקרי אם התודו את עונם וכו' ולא שבו מדרכיהם.

[6]) ואביאם אל ארץ אויבים אחרים.

[7]) ר"ל אם עד שיכנע לבם או עד שיתכפרו עונותיהם ביסורים.

[8]) ראב"ע: ויאמר הגאון כי טעם להזכיר בתחילה יעקב בעבור היות שנותיו כלם בבריה

[9]) אזכר להם ולארצם".

[10]) הארץ אשר נעזבה מהם והרצתה את שמטותיה בהיותה שממה מהם והם רצו את עונם לענשם על שמאסו במשפטי וכו'" כל זה מוסב על והארץ אזכר.

[11]) „המקים את הבטחתו".

# כז

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל וקל להם אי אנסאן סוג נדרא מן אלנפוס ללה פליקום[1]: 3 פיכון קימה אלדכר מן עשרין סנה אלי סתין סנה כמסין מתקאל פצה במתקאל אלקדס: 4 ואן כאנת אנתי פקימתהא תלאתון מתקאלא: 5 ואן כאן מן אבן כמס סנין אלי עשרין פקימה אלדכר עשרון מתקאלא ואלאנתי עשרה: 6 ואן כאן מן אבן שהר אלי כמס סנין פקימה אלדכר כמסה מתאקיל פצה ואלאנתי תלאתה מתאקיל: 7 ואן כאן מן סתין סנה פצאעדא פקימה אלדכר כמסה עשר מתקאלא ואלאנתי עשרה מתאקיל: 8 ואן כאן מהינא מן אלקימה פליוקף בין ידי אלאמאם ויקומה חסב מא תנאל יד אלנאדר כדאך יקומה אלאמאם: 9 ואן כאנת בהימה תצלח אן יקרב מנהא קרבאנא ללה פכל מא יגעל מן דלך ללה יכון קדסא בעינה[2]: 10 לא יבדלה ולא יגירה גידא ברדי ולא רדיא בגיד פאן גיר בהימה בבהימה פקד צאר הו ובדילה קדסא: 11 ואן כאנת בהימה נגסה או[3] מא לא יקרב מנהא קרבאנא ללה פלתוקף בין ידי אלאמאם: 12 פיקומהא אלאמאם עלי גודתהא או רדאתהא ויכון אלואגב כמא קום אלאמאם: 13 ואן שא פכאכהא פליזד עלי אלקימה כמסהא: 14 ואי רגל אקדס ביתה קדסא ללה פליקומה אלאמאם עלי גודתה או רדאתה וכמא יקומה כדאך יגב: 15 פאן שא אלמקדס פכאך מנזלה פליזד עלי קימתה כמסהא ויכון לה: 16 ואן אקדס רגל ללה שיא מן ציעה חוזה פלתכן אלקימה עלי קדר בדרה כל מבדר כר מן שעיר כמסין מתקאלא מן פצה: 17 פאן אקדס ציעתה מן סנה אלאטלאק פאלקימה תאבתה בחאלהא[4]: 18 פאן אקדסהא בעד סנה אלאטלאק פליחסב לה אלאמאם אלדראהים עלי קדר אלסנין אלבאקיאת אלי סנה אלאטלאק וינקץ מן קימתה: 19 ואן שא אלרגל אלמקדס אלציעה אן יפתכהא פליזד עלי אלקימה כמסהא פתגב לה: 20 ואן לם יפתכהא ובאעהא אלאמין[5] לרגל אכר פלא תפתך אבדא: 21 ותכון ענד כרוגהא מן יד אלמשתרי[6]

[1]) „איש כי יפליא נדר נפשות לד׳ ונערך״.

[2]) „בעצמה״ ר״ל שלא יחליפנו.

[3]) והגאון הוסיף מלת או להבדיל בין הטמאה והיא הבהמה שמתה או שנעשית טריפה ובין אשר לא יקריבו והיא בעלת מום קבוע. ועי׳ תמורה ל״ב א׳. ובכ״י י׳ לא נמצאה מלת או.

[4]) „הערך קיים כמו שהוא״ ר״ל שישאר חמשים כסף בלא שינוי.

[5]) ר״ל הגזבר כן הוא בספרא.

[6]) „בצאתו מיד הלוקח״.

פי סנה̈ אלאטלאק קדסא ללה בצ׳יאע אלצואפי ותציר ללאמאם: 22 ואן אקדם ללה מן צ׳יעה̈ אשתראהא וליסת לה בחוז: 23 פליחסב לה אלאמאם תקסיט אלקימה̈[1]) מן סנתה אלי סנה̈ אלאטלאק פידפע אלקימה̈ פי דלך אליום קדסא ללה: 24 ותרג׳ע אלצ׳יעה̈ פי סנה̈ אלאטלאק ללבאיע אלד׳י אשתראהא מנה לאלד׳י לה חוז אלארץ׳[2]): 25 וג׳מיע קימתך תכון במת׳אקיל אלקדס כל מת׳קאל עשרון דאנקא: 26 ואמא בכר יבכר ללה מן אלבהאים פלא יחתאג אן יקדּסה אנסאן אן כאן מן אלגנם ואלבקר פהו ללה[3]): 27 ואן אקדם שיא מן אלבהאים אלנג׳סה̈ פליפדה בקימתה ויזד עליהא כ׳מסהא ואן לם יפתכּהא פליבע בקימתה: 28 ואמא כל צואף יג׳עלהא אלאנסאן ללה מן ג׳מיע מאלה מן עביד[4]) ובהאים וצ׳יעה̈ חוזה פלא יבאע ולא יפתךּ בל יכון מן כ׳ואץ׳ אלאקדאס ללה: 29 וכל מתלוף יסתחק אלתלף[5]) מן אלנאס פלא יפדא בל יקתל קתלא: 30 וג׳מיע עשור אלארץ׳ מן חבּהא ומן ת׳מר אלשג׳ר פהו ללה קדס: 31 ואן אפךּ רג׳ל שיא מן עשורה פליזד עליה כ׳מס ת׳מנה: 32 וג׳מיע עשור אלבקר ואלגנם מא יג׳וז תחת אלעצא פאלעאשר יכון קדסא ללה: 33 לא יפחץ׳ ענה בין ג׳יּד או רדיּ ולא יג׳יּרה פאן ג׳ירה פקד צאר הו ובדילה קדסא ללה לא יפך: 34 הד׳ה אלוצאיא אלתי אמר בהא מוסי לבני אסראיל פי ג׳בל סיני:

[1]) ר״ל הערך הקצוב שהוא חייב לשלם.

[2]) בכ״י י׳ ובפ׳: רקבה̈ אלארץ׳.

[3]) רמב״ן: אין צורך להקדיש אותו כי אם הוא שור או שה לד׳ הוא מעצמו.

[4]) רש״י: מאדם כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים.

[5]) „כל מחויבי מיתה אשר דינם ליהרג״ נראה שלפי דעת הגאון אין להם פדיון ולא ערך אע״פ שלא נגמר דינם.

# ספר במדבר

## א

1 וכלם אללה מוסי פי ברייה סיני פי כבא אלמחצ̇ר פי אליום
אלאול מן אלשהר אלת̇אני מן אלסנה אלת̇אניה לכ̇רוג̇הם מן בלד מצר
קאילא: 2 ארפעו ג̇מלה ג̇מאעה בני אסראיל לעשאירהם וביות אבאיהם
באחצא אסמא כל דכר לג̇מאג̇מהם: 3 מן אבן עשרין סנה פצאעדא
כל מן יכ̇רג̇ אלי ג̇יש בני אסראיל תחציהם לג̇יושהם[1] אנת והרון:
4 וליכן מעכם רג̇ל מן כל סבט והד̇א אלרג̇ל הו רייס בית אביה:
5 והד̇ה אסמא אלרג̇אל אלד̇ין יקומון מעכם מן ראובן אליצור בן שדיאור:
6 ומן שמעון שלמיאל בן צורישדי: 7 ומן יהודה נחשון בן עמינדב:
8 ומן יששכר נתנאל בן צוער: 9 ומן זבולן אליאב בן חלן: 10 ומן
בני יוסף פמן אפרים אלישמע בן עמיהוד ומן מנשה גמליאל בן פדהצור:
11 ומן בנימן אבידן בן גדעני: 12 ומן דן אחיעזר בן עמישדי: 13 ומן
אשר פגעיאל בן עכרן: 14 ומן גד אליסף בן דעואל: 15 ומן נפתלי
אחירע בן עינן: 16 האולי דעאה אלג̇מאעה אשראף אסבאט אבאיהם
והם רוסא אלוף בני אסראיל: 17 פאכ̇ד̇ מוסי והרון האולי אלרג̇אל אלד̇ין
שרחת אסמאוהם[2]: 18 וג̇וקו ג̇מיע אלג̇מאעה פי אליום אלאול פי אלשהר
אלת̇אני פתנסבו[3] לעשאירהם וביות אבאיהם באחצא אלאסמא מן אבן
עשרין סנה פצאעדא לג̇מאג̇מהם: 19 כמא אמר אללה מוסי עדהם פי
ברייה סיני: 20 פכאן בני ראובן בכר אסראיל תואלידהם לעשאירהם
לביות אבאיהם באחצא אסמא לג̇מאג̇מהם כל דכר מן אבן עשרין סנה
פצאעדא כל מן יכ̇רג̇ פי ג̇יושהם: 21 ואלמעדודון כד̇לך מנהם סתה
וארבעון אלפא וכ̇מס מאיה: 22 ואלמעדודון כד̇לך מן בני שמעון
תואלידהם לעשאירהם לביות אבאיהם באחצא אסמא לג̇מאג̇מהם כל
דכר מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כ̇ארג̇ ג̇יש: 23 ואלמעדודון לסבט

---

1) בפ׳ וק׳ חסרה מלת לג̇יושהם.
2) ראב״ע: שהם מפורשים.
3) מכלל יופי: כלומר תראו יחסם מאיזה שבט הם.

שמעון תסעה וכמסין אלפא ותלאת מאיה: 24 ואלמעדודון בדלך מן בני
גד תאלידהם לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין
סנה פצאעדא כל כארג גישה: 25 ואלמעדודין לסבט גד כמסה וארבעין
אלפא וסת מאיה וכמסין: 26 ואלמעדודין בדלך מן בני יהודה תאלידהם
לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא
כל כארג גישה: 27 ואלמעדודין לסבט יהודה ארבעה וסבעון אלפא
וסת מאיה: 28 ואלמעדודין בדלך מן בני יששכר תאלידהם לעשאירהם
לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כארג
גישה: 29 ואלמעדודין לסבט יששכר ארבעה וכמסון אלפא וארבע
מאיה: 30 ואלמעדודין בדלך מן בני זבולון תאלידהם לעשאירהם לבית
אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כארג גישה:
31 ואלמעדודין לסבט זבולון סבעה וכמסין אלפא וארבע מאיה:
32 ואלמעדודין בדלך מן יוסף פמן אפרים תאלידהם לעשאירהם לבית
אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כארג גישה:
33 ואלמעדודין לסבט אפרים ארבעין אלפא וכמס מאיה: 34 ואלמעדודון
בדלך מן בני מנשה תאלידהם לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא
אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כארג גישה: 35 ואלמעדודון
לסבט מנשה אתנאן ותלאתון אלפא ומאיתאן: 36 ואלמעדודון בדלך מן
בני בנימן תאלידהם לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן
עשרין סנה פצאעדא כל כארג גישה: 37 ואלמעדודין לסבט בנימן
כמסה ותלאתין אלפא וארבע מאיה: 38 ואלמעדודין בדלך מן בני דן
תאלידהם לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין
סנה פצאעדא כל כארג גישה: 39 ואלמעדודין לסבט דן אתנאן וסתון
אלפא וסבע מאיה: 40 ואלמעדודין בדלך מן בני אשר תאלידהם
לעשאירהם לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא
כל כארג גישה: 41 ואלמעדודין לסבט אשר אחד וארבעון אלפא
וכמס מאיה: 42 ואלמעדודין בדלך מן בני נפתלי תאלידהם לעשאירהם
לבית אבאיהם באחצא אסמא מן אבן עשרין סנה פצאעדא כל כארג
גישה: 43 ואלמעדודון לסבט נפתלי תלאת וכמסין אלפא וארבע מאיה:
44 האולי אלמעדודין אלדין עדהם מוסי והרון ואשראף אסראיל אלאתני
עשר רגלא כל ואחד מנהם שריף בית אבאיה[1]: 45 וכאן מן עדה מנהם
מנסובא אלי בית אביה מן אבן עשרין סנה פצאעדא[2] כל מן יכרג פי

[1] „כל אחד מהם נשיא לבית אבותיו".

[2] „ויהי מי שפקד מהם מיוחס לבית אבותיו מבן עשרים שנה ומעלה ר"ל שלא נפקד לבית אבותם רק מי שהוא בן כ' ומעלה. עי' ראב"ע.

גיושהם: 46 פדלך גמלה עדדהם[1] סת מאיה אלף ותלאת אלאף וכמס מאיה וכמסון: 47 ואמא אלליואניון לסבט אבאיהם פלם יעדו מעהם: 48 תם כלם אללה מוסי קאילא: 49 אמא סבט לוי לא תעדה ולא תרפע גמלתהם פי מא בין בני אסראיל: 50 ואנת פוכל אלליואניין עלי מסכן אלשהאדה ועלי גמיע אניתה וגמיע מא לה פהם יחמלון אלמסכן וגמיע אניתה והם יכדמונה וחואליה ינזלון: 51 ופי רחילה יפצלוה אלליואניון ופי נזולה ינצבוה אלליואניון ואי אגנבי תקדם אלי דלך פליקתל: 52 וינזלו בנו אסראיל כל סבט פי עסכרה[2] פי מרכזה[3] עלי גיושהם: 53 ואלליואניון ינזלון חואלי מסכן אלשהאדה לילא יכון סכט עלי גמאעה בני אסראיל ויחפטון אלליואניין מא אסתחפטתהם מן דלך: 54 פצנע בנו אסראיל בגמיע מא אמר אללה מוסי:

## ב

1 תם כלם אללה מוסי והרון קאילא: 2 כל סבט פי מרכזה בעלאמאת לביות אבאיהם ינזל בנו אסראיל חדא כבא אלמחצר וחואליה[4] ינזלון: 3 ואלנאזלון פי אלמשרק[5] מרכז עסכר בני יהודה לגיושהם ושריפהם נחשון בן עמינדב: 4 ועדד גישה ארבעה וסבעון אלפא וסת מיה: 5 ואלנאזלון אלי גאנבה[6] סבט יששכר ושריפהם נתנאל בן צוער: 6 ועדד גישה ארבעה וכמסון אלפא וארבע מאיה: 7 ואלי גאנבה סבט זבולן ושריפהם אליאב בן חלון: 8 ועדד גישה סבעה וכמסון אלפא וארבע מאיה: 9 פדלך גמיע עדד עסכר יהודה מאיה ותמנין אלפא וסת אלאף וארבע מאיה לגיושהם והם אולא ירחלון: 10 מרכז עסכר ראובן פי אלגנוב לגיושהם ושריפהם אליצור בן שדיאור: 11 ועדד גישה סת וארבעין אלפא וכמס מאיה: 12 ואלנאזלון אלי גאנבה סבט שמעון ושריפהם שלמיאל בן צורישדי: 13 ועדד גישה תסעה וכמסון אלפא ותלאת מאיה: 14 ואלי גאנבה סבט גד ושריפהם אליסף בן רעואל: 15 ועדד גישה כמסה וארבעון אלפא וסת מאיה וכמסון: 16 פדלך גמיע עדד עסכר ראובן מאיה ואחד וכמסון אלפא

---

[1]) „וזה כל מספרם"

[2]) „כל שבט על מחנהו" עיי' ראב"ע.

[3]) מרכז בלשון ערבי הוא הנקודה האמצעית שבתוך העגול והגאון העתיק בו בכל מקום מלת דגל ור"ל מקום הדגל.

[4]) „מנגד לאהל מועד וסביבו".

[5]) הגאון לא העתיק מלת קדמה.

[6]) „מצדו".

וארבע מאיה̈ וכ̇מסין לג̇ישהם ירחלון ת̇אניהם[1]: 17 וירחל כ̇בא אלמחצ̇ר
עסכר אללויאניין פי וסט אלעסאכר[2] וכמא הם ינזלון כד̇אך ירחלון כל
פריק[3] פי מכאנה ומרכזה: 18 ומרכז עסכר אפרים לג̇ישהם פי
אלמגרב ושריפהם אלישמע בן עמיהוד: 19 ועדד ג̇ישה ארבעון אלפא
וכ̇מס מאיה̈: 20 ואלי ג̇אנבה סבט מנשה ושריפהם גמליאל בן פדהצור:
21 ועדד ג̇ישה ת̇לאת̇ון ואת̇נאן אלפא ומאיתאן: 22 ואלי ג̇אנבה סבט
בנימן ושריפהם אבידן בן גדעני: 23 ועדד ג̇ישה ת̇לאת̇ון וכ̇מסה̈ אלפא
וארבע מאיה̈: 24 כד̇לך ג̇מיע עדד עסכר אפרים מאיה̈ אלפא ות̇מאניה̈
אלאף ומאיה̈ לג̇ישהם וירחלון ת̇אלת̇א: 25 ומרכז עסכר דן פי אלשמאל
לג̇ישהם ושריפהם אחיעזר בן עמישדי: 26 ועדד ג̇ישה את̇נאן וסתון
אלפא וסבע מאיה̈: 27 ואלי ג̇אנבה סבט אשר ושריפהם פגעיאל בן
עכרן: 28 ועדד ג̇ישה אחד וארבעון אלפא וכ̇מס מאיה̈: 29 ואלי ג̇אנבה
סבט נפתלי ושריפהם אחירע בן עינן: 30 ועדד ג̇ישה ת̇לאת̇ה̈ וכ̇מסון
אלפא וארבע מאיה̈: 31 פד̇לך ג̇מיע עסכר דן מאיה̈ וסבעה̈ וכ̇מסון
אלפא וסת מאיה̈ וירחלון אכ̇ירא לג̇ישהם: 32 האולי מעדודו בני אסראיל
לביות אבאיהם ג̇מלה̈ עדד אלעסאכר לג̇ישהם סת מאיה̈ אלפא ות̇לאת̇ה̈
אלאף וכ̇מס מאיה̈ וכ̇מסון: 33 ואללויאניון לם יחצו פי ג̇מלה̈ בני אסראיל
כמא אמר אללה מוסי: 34 ת̇ם צנעו בנו אסראיל ג̇מיע מא אמר אללה
מוסי כד̇אך נזלו פי מראכזהם וכד̇אך רחלו כל סבט לעשאירה עלי
ביות אבאיהם:

## ג

1 והד̇ה נסבה̈ הרון ומוסי פי וקת כ̇אטב אללה מוסי פי ברייה̈
סיני[4]: 2 והד̇ה אסמא בני הרון נדב אלבכר ואביהוא אלעזר ואיתמר:
3 הד̇ה אסמא בני הרון אלאימה̈ אלממסוחין אלד̇ין כמל ואג̇בהם
ללאמאמה̈: 4 ומאת נדב ואביהוא בין ידי אללה במא קרבא נארא
גריבה̈ בין ידי אללה פי ברייה̈ סיני ולם יכן להמא בנון ואם אלעזר
ואיתמר בחצ̇רה̈ הרון אביהמא: 5 פכלם אללה מוסי קאילא: 6 קדם
סבט לוי ואוקפהם בין ידי הרון אלאמאם פיכ̇דמוה: 7 ויחפט̇ו מחפט̇ה
ומחפט̇ אלג̇מאעה̈ בין ידי כ̇בא אלמחצ̇ר ויכ̇דמו כ̇דמה̈ אלמסכן: 8 ויחפט̇ו

---

[1] ר״ל שנית ביחס אל הנוסעים ראשונה. העתיק כאלו כתוב שניים בקמץ תחת היוד.
[2] ר״ל מחנות ישראל. עיין ראב״ע.
[3] כל כת וכת על מקומו ודגלו. עיין ראב״ע ומכלל יופי.
[4] „במדבר סיני" כמו שכתוב (למטה י״ד) ועי׳ מה שכתב הראב״ע וזה לשונו: הנה היו תולדות אהרן ומשה במדבר סיני כאשר היו בהר סיני.

גׄמיע אניה̈ כׄבא אלמחצׄר ומחפטׄ בני אסראיל ויכׄדמו כׄדמה̈ אלמסכן:
9 ואדפע אללויאניין אלי הרון ובניה מסלמין מעטון לה הם מן בני
אסראיל: 10 ווכּל הרון ובניה עלי אן יחפטׄו אמאמתהם ואיּ אגׄנביּ
תקדּם אליהא פליקתל: 11 תׄם כׄלּם אללה מוסי קאילא: 12 פאני
קד שרפת[1] אללויאניין מן בני אסראיל בדׄל כל בכר אוּל בטן מן בני
אסראיל פיציר לי אללויאניון: 13 כמא כאן לי כל בכר פי יום אהלכת
כל בכר פי בלד מצר אקדסת לי כל בכר פימא בין בני אסראיל מן
אנסאן אלי בהימה̈ כׄדאך יציר לי האולי אנא אללה שרפתהם[2]:
14 תׄם כׄלּם אללה מוסי פי בריּה̈ סיני קאילא: 15 עדּ בני לוי לביות
אבאיהם ועשאירהם כל דׄכר מן אבן שהר פצאעדא תעדּהם: 16 פעדּהם
מוסי עלי קול אללה כמא אמר: 17 פהאולי כאנו בנו לוי באסמאיהם
גרשון וקהת ומררי: 18 והדׄה אסמא בני גרשון לעשאירהם לבני ושמעי:
19 ובנו קהת לעשאירהם עמרם ויצהר וחברון ועזיאל: 20 ובנו מררי
לעשאירהם מחלי ומושי הדׄה עשאיר אללויאניין לביות אבאיהם:
21 לגרשון עשירה̈ לבני ועשירה̈ שמעי הדׄה עשאירהם: 22 עדדהם
באחצא כל דׄכר מן אבן שהר פצאעדא סבעה̈ אלאף וכׄמס מאיה̈:
23 ועשאירהם ינזלון ורא אלמסכן פי אלמגרב: 24 ושריפהם אליסף בן
לאל: 25 וחפטׄהם מן כׄבא אלמחצׄר אלמסכן ואלכׄבא וגׄשאה וסתר
באב כׄבא אלמחצׄר: 26 וקלוע אלצׄראדק וסתר באבה אלדׄי עלי אלמסכן
ואלמדׄבח מסתדירא ואטנאבהא וסאיר כׄדמתהא: 27 ולקהת עשירה̈
עמרם ועשירה̈ יצהר ועשירה̈ חברון ועשירה̈ עזיאל הדׄה עשאיר קהת:
28 באחצא כל דׄכר מן אבן שהר פצאעדא תׄמאניה̈ אלאף וסת מאיה̈
חאפטׄו מחפטׄ אלקדס: 29 ועשאירהם ינזלון אלי גׄאנב אלמסכן פי
אלגׄנוב: 30 ושריפהם אליצפן בן עזיאל: 31 וחפטׄהם אלצנדוק ואלמאידה̈
ואלמנארה̈ ואלמדׄאבח ואניה̈ אלקדס אלתי יסתכׄדמון בהא ואלסתר
וגׄמיע כׄדמתה: 32 ושריף אשראף אללויאניין אלעזר אבן הרון אלאמאם
מוכּל בחאפטׄי מחפטׄ אלקדס[3]: 33 ולמררי עשירה̈ מחלי ועשירה̈
מושי הדׄה עשאירה[4]: 34 ועדדהם באחצא כל דׄכר מן אבן שהר
פצאעדא סתה̈ אלאף ומאיתאן: 35 ושריפהם צוריאל בן אביחיל וינזלון
אלי גׄאנב אלמסכן פי אלשמאל: 36 ובאלה̈ חפטׄ בני מררי תכׄאתגׄ
אלמסכן ואמהאגׄה ועמדה וקואעדה וכל אניתה וכׄדמתה: 37 ועמד

---

1) „בחרתי בלוים" כמו שפי׳ ראב״ע: מעלה גדולה ללויים.

2) „כן יהי׳ לי אלו (הלוים) אני ה׳ בחרתי בם".

3) „ממונה על שומרי משמרת הקדש" וכן ת״א.

4) בפ׳: האתאן עשירתאה = אלה הם שתי משפחתיו.

אלצראדק מסתדירא וקיאעדהא ואותאדהא ואטנאבהא: 38 ואלנאזלון בין ידי אלמסכן בין ידי כבא אלמחצ׳ר פי אלמשרק[1] מוסי והרון ואבנאה חאפט׳י מחפט׳ אלמקדס[2] ומחפט׳ בני אסראיל ואי׳ אגנבי תקדם אלי דלך פליקתל: 39 פדלך גמיע עדד אלליואניין אלדין עדהם מוסי והרון עלי קול אללה לעשאירהם כל דכר מן אבן שהר פצאעדא אתנאן ועשרין אלפא: 40 תם קאל אללה למוסי עד כל בכר דכר מן בני אסראיל מן אבן שהר פצאעדא וארפע אחצא אסמאיהם: 41 וכד לי אללויאניין אנא אללה שרפתהם בדל כל בכר מן בני אסראיל ובהאים אללויאניין בדל כל בכר מן בהאים בני אסראיל: 42 פעד מוסי כמא אמרה אללה בה כל בכר פי בני אסראיל: 43 פכאן כל בכר דכר באחצא אסמאיהם בדלך אתנין ועשרין אלפא ומאיתין ותלאתה וסבעין: 44 תם כלם אללה מוסי קאילא: 45 כד אללויאניין בדל כל בכר מן בני אסראיל ובהאים אללויאניין בדל בהאימהם פיצירו לי אנא אללה שרפתהם: 46 ואמא פדא[3] אלמאיתין ואלתלאתה ואלסבעין אלזאידין עלי אללויאניין מן בכור בני אסראיל: 47 פכד כמסה מתאקיל לכל גמגמה מנהם במתקאל אלקדס כל מתקאל עשרון דאנקא: 48 ואדפע אלפצה להרון ובניה פדא אלפאצ׳לין עליהם: 49 פאכד מוסי פצה אלפדא מן אלזאידין עלי פדא אללויאניין: 50 מן בכור בני אסראיל אכד תלך אלפצה והי אלף ותלאת מאיה וכמסה וסתין מתקאלא במתקאל אלקדס: 51 ודפעהא אלי הרון ובניה עלי קול אללה כמא אמרה:

# ד

1 תם כלם אללה מוסי והרון קאילא: 2 ארפעא גמלה בני קהת מן בין בני לוי לעשאירהם ובית אבאיהם: 3 מן אבן תלתין סנה פצאעדא אלי כמסין סנה כל מן ידכל ללגיש ליעמל צנאעה פי כבא אלמחצ׳ר: 4 והדה כדמה בני קהת פי כבא אלמחצ׳ר כאין אלאקדאס: 5 וידכל הרון ובנוה ענד רחיל אלעסכר פיחטו[4] אלסגף אלמסתור ויגטון בה צנדוק אלשהאדה: 6 ויגעלו עליה גשא גלוד דאריש ויבסטו תובא גמלתה אסמאנגון פוקה ויצלחו אקיאבה: 7 ועלי אלמאידה אלמוגהה יבסטו תוב אסמאנגון ויגעלו עליהא אלקצאע ואלדרוג ואלמלאעק

[1]) אף כאן לא העתיק הגאון מלת קדמה עי׳ למעלה ב׳ ג׳.

[2]) ק׳ ופ׳: אלמסכן = המשכן.

[3]) „ופדיון" וכן תרגם אונקלס.

[4]) „ויכינו".

ומׄדאהן אלסתר[1]) ואללבז אלדאים יכון עליהא: 8 ויבסטו עליהא תׄוב צבג קרמז ויגטוהא בגשא גׄלוד דארש ויצלחו אקואבהא: 9 ולׄיאכׄדו תׄוב אסמאנגׄון פיגטו בה מנארה̈ אלאצׄאה̈ וסרגׄהא וכׄלאבאתהא ומגׄאמרהא וגׄמיע אניה̈ דהנהא אלתי יכׄדמונהא בהא: 10 ויגׄעלוהא וגׄמיע אניתהא פי גשא גׄלוד דארש ויצנעו[2]) דׄלך עלי אלדהק: 11 ועלי מׄדבח אלדׄהב פליבסטו תׄוב אסמאנגׄון ויגטוה בגשא גׄלוד דארש ויצלחו אקואבהא: 12 ויאכׄדׄו גׄמיע אניה̈ אלכׄדמה̈ אלתי יכׄדמון בהא פי אלקדס פיגׄעלוהא פי תׄוב אסמאנגׄון ויגטוהא בגשא גׄלוד דארש ויצנעוהא עלי אלדהק: 13 וירמׄדו אלמׄדבח ויבסטו עליה תׄוב ארגׄואן: 14 ויגׄעלו עליה גׄמיע אניתה אלתי יכׄדמון עליה בהא אלמגׄאמר ואלמנאשל ואלמגׄארף ואלכׄראנב וסאיר אניה̈ אלמׄדבח ויבסטו עליה גשא גׄלוד דארש ויצלחו אקואבה[3]): 15 פאדׄא פרג הרון ובנוה מן תגטיה̈ אלקדס וגׄמיע אניתה ענד רחיל אלעסכר פבעד דׄלך ידכׄל בנו קהת ויחמלוהא ולא ידנו מן אלקדס פיהלכון הדׄה צפה̈ חמל בני קהת[4]) בכׄבא אלמחצׄר: 16 ובאלה̈ אלעזר אבן הרון אלאמאם דהן אלאצׄאה̈ ובכׄור אלצמוג ואלבׄר אלדאים ודהן אלמסח פדׄלך וכאלה̈ אלמסכן וגׄמיע מא פיה מן קדס ואניתה: 17 תׄם כׄלם אללה מוסי והרון תכלימא: 18 לא תקטעא עשאיר סבט קהת[5]) מן בין אללויאניין: 19 בל אצנעא להם הדׄה אלכׄלה̈ חתי יחיו ולא יהלכו בדנוהם אלי כׄאׄן אלאקדאס ידכׄל הרון ובנוה וידׄלונהם כל פריק עלי כׄדמתה וחמלה: 20 ולא ידכׄלו פינטׄרו ענד תגטיה̈[6]) אלקדס פיהלכון: 21 תׄם כׄלם אללה מוסי תכלימא: 22 ארפע גׄמלה̈ בני גרשון הם איצׄא לביות אבאיהם ועשאירהם: 23 מן אבן תׄלתׄין סנה̈ פצאעדא אלי אבן כׄמסין סנה̈ תעדׄהם כל מן ידכׄל ללגׄיש לכׄדמה̈ כׄבא אלמחצׄר[7]): 24 והדׄה כׄדמה̈ עשאיר גרשון לכׄדמה̈ ולחמל: 25 ויחמלו שקאק אלמסכן וכׄבא אלמחצׄר וגשאה וגשא אלדארש אלדׄי עליה מן פוק וסתר באב כׄבא אלמחצׄר: 26 וקלוע אלצׄראדק וסתר באבה[8]) אלתי עלי אלמסכן ואלמׄדבח מסתדירא ואטנאבהא וסאיר אניה̈ כׄדמתהא

---

[1]) „המסך" וזהו דעת רש"י שהוא לשון כסוי. ובפ׳: אלרשׁ = הזיה. וככ"י י׳: אלמזאגׄ = הנסך בצירי תחת הנון.

[2]) בכ"י י׳: ויגׄעלו = ושמו.

[3]) פ׳: דהוקהא והוא לשון מוט.

[4]) „זה משפט משא בני קהת".

[5]) „משפחות שבט קהת".

[6]) ראב"ע: ככסות. — [7]) „כל הבא לצבא לעבדת אהל מועד".

[7]) „ואת מסך פתחו".

וכל מא יצלח להא הם יכדמון: 27 עלי קול הרון ובניה יכון גמיע
כדמה בני גרשון מן חמלהם וגמיע עמלהם ועדו עליהם בחפט גמיע
חמלהם: 28 הדה כדמה עשאיר גרשון פי כבא אלמחצר וחפטהא
עלי יד איתמר אבן הרון אלאמאם: 29 ובנו מררי לעשאירהם וביות
אבאיהם תעדהם: 30 מן אבן תלתין סנה פצאעדא אלי אבן כמסין סנה
כל מן ידכל ללגיש לכדמה כבא אלמחצר: 31 והדא חפט חמלהם וגמיע
עמלהם פי כבא אלמחצר תכאתג אלמסכן ואמהאגה ועמדה וקואעדה:
32 ועמד אלצראדק מסתדירא וקואעדהא ואותאדהא ואטנאבהא וגמיע
אניתהא וסאיר אעמאלהא ועדו באסמא גמיע אניה חפט חמלהם:
33 הדה כדמה בני מררי פי כבא אלמחצר עלי יד איתמר אבן הרון
אלאמאם: 34 פעד מוסי והרון ואשראף אלגמאעה בני קהת לעשאירהם
לביות אבאיהם: 35 מן אבן תלתין סנה פצאעדא אלי אבן כמסין סנה
כל מן ידכל ללגיש לכדמה כבא אלמחצר: 36 וכאן עדדהם לעשאירהם
אלפין וסבע מאיה וכמסין: 37 האולי עדד עשאיר קהת כל מן יכדם
פי כבא אלמחצר אלדי עד מוסי והרון עלי קול אללה ביד מוסי:
38 ועדד בני גרשון לעשאירהם ולביות אבאיהם: 39 מן אבן
תלאתין סנה פצאעדא אלי אבן כמסין סנה כל מן דכל ללגיש
ללכדמה פי כבא אלמחצר: 40 וכאן עדדהם לעשאירהם לביות אבאיהם
אלפין וסת מאיה ותלאתין: 41 האולי מעדודו עשאיר בני גרשון כל מן
כדם פי כבא אלמחצר אלדי עד מוסי והרון עלי קול אללה: 42 ועדד
עשאיר בני מררי לעשאירהם לביות אבאיהם: 43 מן אבן תלאתין
סנה פצאעדא אלי אבן כמסין סנה כל מן דכל ללגיש ללכדמה פי כבא
אלמחצר: 44 וכאן עדדהם לעשאירהם תלאתה אלאף ומאיתין: 45 האולי
מעדודו עשאיר בני מררי אלדין עד מוסי והרון עלי קול אללה ביד
מוסי: 46 וגמיע אלמעדודין אלדי עד מוסי והרון ואשראף אסראיל
אלליואניין לעשאירהם ולביות אבאיהם: 47 מן אבן תלאתין סנה
פצאעדא אלי אבן כמסין סנה כל מן דכל ליכדם כדמה עמל וכדמה
אלחמל פי כבא אלמחצר: 48 וכאן עדדהם תמאניה אלאף וכמס מאיה
ותמאנין: 49 עלי קול אללה עדהם מוסי כל פריק פי עמלה וחמלה
ועדדה כמא אמר אללה מוסי[1]:

# ה

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל באן ינפו מן
אלעסכר כל אברין וכל דאיב וכל נגס למית: 3 מן דכר אלי אנתי

[1]) „על פי ה׳ פקד אותם משה כל כת וכת על עבודתו ומשאו ומנינו כאשר צוה ה׳ את משה.

תנפוהם אלי כ'ארג' אלעסכר ולא ינג'סו עסכרהם אלד'י אנא סאכן פימא בינהם: 4 פצנעו כד'אך בנו אסראיל ונפוהם אלי כ'ארג' אלעסכר כמא אמר אללה מוסי כד'אך צנעו בנו אסראיל: 5 ת'ם כלם אללה מוסי קאילא: 6 קל לבני אסראיל אי רג'ל או מראה' יצנע שיא מן כ'טאיא אלנאס פינכת' נכת'א באללה[1] פיאת'ם: 7 ת'ם יקר בכ'טיתה אלתי צנעהא פלירד אלט'לאמה' בראסהא וכ'מסהא יזיד עליהא וידפעהא אלי מן ט'למה: 8 ואן לם יכן ללמט'לום ולי לתרד אלט'לאמה' עליה פלתכן אלט'לאמה' אלמרדודה' ללה והי ללאמאם[2] סוי כבש אלגפראן ויסתגפר בה ענה: 9 וכל רפיעה' מן ג'מיע אקדאס בני אסראיל פלאי אמאם דפעוהא פהי לה[3]: 10 וכל אמר יכון אמר אקדאס אליה לאי אמאם דפעהא כאנת לה[4]: 11 ת'ם כלם אללה מוסי קאילא: 12 מר בני אסראיל וקל להם אי רג'ל האדת זוג'תה פכ'אנת כ'יאנה': 13 באן צ'אג'עהא רג'ל מצ'אג'עה' אנסאל וכ'פי ד'לך ען זוג'הא ואנסתרת והי נג'סה' ושאהד ליס עליהא והי לם תקהר[5]: 14 וכ'טר בבאלה[6] ראי גירה' פיגאר עליהא והי נג'סה' או גיר נג'סה'[7]: 15 פליאת' ד'לך אלרג'ל בזוג'תה אלי אלאמאם ויאת' בקרבאנהא מעהא[8] עשר ויבה' מן דקיק אלשעיר לא יצב עליה דהנא ולא יג'על פוקה לבאנא לאנה קרבאן אלגירה' קרבאן אלד'כר יד'כר באלד'נוב: 16 פיקדמהא אלאמאם ויקפהא[9] בין ידי אללה: 17 ויאכ'ד' אלאמאם מן אלמא אלמקדס פי אניה' כ'זף ומן אלתראב אלד'י יכון פי ערצ'ה' אלמסכן יאכ'ד' וילקי פי אלמא: 18 ויקפהא אלאמאם בין ידי אללה ויכשף ראסהא ויג'על עלי ידיהא קרבאן אלד'כר קרבאן אלגירה' פלימסך פי ידה אלמא אלמר[10] אללאען: 19 ויחלפהא אלאמאם ויקול להא אן כאן לם יצ'אג'עך רג'ל ולם תחידי אלי נג'אסה' גיר זוג'ך פאברי מן הד'א אלמא אלמר אללאען: 20 ואן כנת קד חדת אלי גיר זוג'ך ותנג'סת בה וג'על גירה פיך מצ'אג'עתה: 21 ויחלף אלאמאם אלאמראה'

[1] פי': בעהד אללה = בברית ה'.

[2] ר"ל שמה שאמר לה' ענינו לכהן.

[3] „ויהיה לאיזה כהן שיתנוהו לו".

[4] „וכל איש אשר בידו לצות על קדשיו לאיזה כהן שיתנם לו יהיו".

[5] „והיא לא נאנסה" עיי' ספרי ורש"י. להוציא את האנוסה, אבל בפי' תנוסחא תצבט.

[6] „ועלה במחשבתו" כמו שפי' ראב"ע.

[7] הגאון לפי דרכו קיצר הענין.

[8] ראב"ע: עמה או בעבורה.

[9] ר"ל האשה עיי' ספרי וסוטה דף ח' ע"א ולא כמו שפי' ראב"ע.

[10] בק' הסרה מלת אלמר.

בימין אלחרג ויקול להא יגעלך אללה מסבה וימינא[1] פי מא בין קומך
במא יגעל ורכך סאקטה ובטנך וארמא: 22 ודלך אדא צאר הדא
אלמא אללאען פי אמעאיך פירם אלבטן ויסקט אלורך ותקול אלמראה
אמין אמין: 23 ויכתב אלאמאם הדה אללענאת פי כתאב וימחוה
באלמא אלמר: 24 ויסקיהא אלמא אלמר אללאען פיסתחיל פיהא
מרא: 25 ויאכד מן ידהא קרבאן אלגירה ויחרכה בין ידי אללה ויקדמה
אלי אלמדבח: 26 ויקבץ מנה פיחה ויקתרה עלי אלמדבח ובעד דלך
יסקיהא אלמא: 27 פאדא סקאהא פאן כאנת קד תנגסת וכאנת זוגהא
כאנה אסתחאל פיהא מרא פירם בטנהא וסקטת ורכהא וצארת מסבה
פימא בין קומהא: 28 ואן כאנת לם תתנגס בל הי טאהרה בריח
וחמלת חמלא: 29 הדה שריעה אלגירה פי אן תחיד אמראה ען זוגהא
פתתנגס: 30 או רגל יכטר בבאלה ראי גירה פיגאר עלי זוגתה
פליקפהא בין ידי אללה ויצנע בהא אלאמאם גמיע מא פי הדה אלשריעה:
31 חתי יברי אלרגל מן אלוזר ותלך אלמראה תחמל וזרהא:

ו

1 וכלם אללה מוסי קאילא: 2 מר בני אסראיל וקל להם אי רגל
או מראה סוג[2] נדר נסך לינסך לרבה: 3 פמן אלכמר ואלמסכר מנה
יתנסך חתי כל כמר וכל מסכר מנה לא ישרב וכל נקיע[3] אלענב לא
ישרבה ועגבא רטבא ויאבסא לא יאכל: 4 וטול איאם נסכה מן כל מא
יעמל מן גפן אלכמר מן אלפרצאן[4] אלי אלזג לא יאכל: 5 וטול
איאם נדר נסכה לא ימר האלק עלי ראסה אלי אן תתם אלאיאם אלתי
תנסכהא ללה יכון מקדסא וירבי פרע שער ראסה: 6 וטול איאם נסכה
ללה אלי חצרה מית[5] לא ידכל: 7 חתי אבוה ואמה ואכוה ואכתה
לא יתנגס בהם פי מותהם לאן נסך רבה עליה: 8 כדלך טול איאם
נסכה מקדסא יכון ללה: 9 פאן מאת מעה מית בגתה או גפלה[6] פקד
קטע אלי[7] נסכה פליחלק ראסה פי יום טהרה ודלך פי אליום אלסאבע
יחלקה: 10 ופי אליום אלתאמן יאת בשפנינן או פרכי חמאם אלי

[1]) לקלון ולשבועה.
[2]) עיי' ויקרא כ"ב כ"א.
[3]) מלת משרת הוא מן השבעים מלות אשר פירש הגאון מלשון המשנה עיי' תשובות דונש אות 59 וראב"ע פירשו כהגאון.
[4]) כן הוא בכ"י י' ובפ'. ובת"א: פרצונין. וזה מסכים למה שנמצא בנזיר ל"ט ע"א. ועיין אבן גנאח שרש זג ולפי דעתו צ"ל פרצאד.
[5]) ר"ל שלא יכנס גם באהל המת.
[6]) רש"י: פתע זה אונס, פתאם זה שוגג.
[7]) כבר נפסקה תחלת נזרו' וכן תרגם למטה י"ב.

אלאמאם אלי באב כבא אלמחצר: 11 ויעמל אלאמאם אחדהמא דבוה
ואלאכר צעידה ויסתגפר ענה ממא אלטא פי אמר מית[1]) ויקדס ראסה
פי דלך אליום: 12 ויתנסך ללה איאם נסכה ויאת בחמל אבן סנתה
לקרבאן אלאתם ואלאיאם אלאואיל תסקט למא אנקטע נסכה: 13 והדה
שריעה אלנאסך פי יום כמאל איאם נסכה יאתי בה[2]) אלי באב כבא
אלמחצר: 14 פיקרב קרבאנה ללה חמלא אבן סנתה צחיחא ללצעידה
ורחלה אבנה סנתהא צחיחה ללדבוה וכבשא צחיחא לדבח אלסלאמה:
15 וסלה פטיר גראדק פטיר[3]) מלתותה בדהן ורקאק פטיר ממסוחה
בדהן ואלבר ואלמזאג אלדי מעהא: 16 פיקדמהא אלאמאם בין ידי
אללה ויצנע דבותה וצעידתה: 17 ואלכבש יצנעה דבח אלסלאמה
ללה מע סלה אלפטיר תם יצנע אלבר ואלמזאג אלדי מעהא: 18 ויחלק
אלנאסך ענד באב כבא אלמחצר שער ראסה[4]) ויאכדה וילקיה עלי
אלנאר אלתי תחת דבח אלסלאמה: 19 ויאכד אלאמאם אלדראע
מטבוכה[5]) מן דלך אלכבש וגרדקה ואחדה ורקאקה ואחדה מן סלה
אלפטיר ויצע דלך עלי כפי אלנאסך בעד חלקה שערה[6]): 20 ויחרך
אלגמיע תחריכא בין ידי אללה וליכן קדסא ללאמאם מע קץ אלתחריך
וסאק אלרפיעה ובעד דלך ישרב אלנאסך כמרא: 21 הדה שריעה
אלנאסך אלדי ינדר וקרבאנה ללה ען נסכה סוי מא תנאלה ידה וליכן
דלך במקדאר מדה נסכה יצמה אלי שריעה אלנסך[7]): 22 תם כלם
אללה מוסי קאילא: 23 מר הרון ובניה וקל להם כדא פבארכו בני
אסראיל מקולא להם[8]): 24 יבארכך אללה ויחפטך: 25 ויצי בנור וגהה
עליך וירופך: 26 ויקבל בקצדה[9]) אליך ויציר לך אלסלאם: 27 פיתלו[10])
אסמי עלי בני אסראיל ואנא אבארך פיהם:

## ז

1 ולמא כאן פי יום פרג מוסי מן נצב אלמסכן מסחה וקדסה וגמיע
אניתה ואלמדבח וגמיע אניתה מסחהא וקדסהא: 2 וקרב אשראף בני

[1]) „אשר חטא בדבר המת" עיי' רש"י.

[2]) רשב"ם: את עיקר קרבנו. ובכ"י י' ובפ' בהא = אותן ר"ל כל מה שמפרש והולך.

[3]) כן הוא בכל הנוסחאות שלפנינו והעתיק חלת מצות במקום סלת חלת.

[4]) „וגלח הנזיר אצל פתח אהל מועד את שער ראשו".

[5]) ראב"ע: והיא בשלה. — [6]) „אחרי גלחו את שערו".

[7]) „זאת תורת הנזיר וקרבנו לה' על נזרו . . . . ויהיה זה לפי שיעור ימי נזרו אשר יוסיף על תורת הנזירות" עיי' רש"י.

[8]) ר"ל בברכה האמורה לבני ישראל ואפשר שר"ל האמורה לאהרן ולבניו.

[9]) „ויקבל אותך ברצון" עיי' אלאמאנאת דף 97 ועוד עיי' פי' ראב"ע לפסוק כ"ח.

[10]) „ויקראו בשמי" עיי' רש"י.

אסראיל רוסא בית אבאיהם אלדין הם רוסא אלאסבאט והם אלחאצרון
עלי עדדהם: 3 פאתו בקרבאנהם ללה סת עגל מצבבה[1] ואתני
עשר תורא עגלה לכל שריפין ותור לכל ואחד פקדמוהא בין ידי
אלמסכן: 4 פקאל אללה למוסי קאילא: 5 כדהא מנהם תכון לכדמה
כבא אלמחצר ואדפעהא אלי כל פריק מן אללויאניין חסב כדמתהם:
6 פאכד מוסי אלעגל ואלבקר פדפעהא אלי אללויאניין: 7 עגלתין
וארבע בקראת לבני גרשון חסב כדמתהם: 8 וארבע עגל ותמאן
בקראת דפע לבני מררי חסב כדמתהם ואלגמיע עלי יד איתמר[2] אבן
הרון אלאמאם: 9 ולבני קהת לם ידפע שיא לאן כדמה אלקדס עליהם
ואנמא יחמלונה עלי אכתאפהם: 10 ולמא קרב אלאשראף דשן אלמדבח
פי יום מסחה וקדמו קראבינהם בין ידי אלמדבח: 11 קאל אללה למוסי
שריף ואחד פי כל יום יקרב קרבאנה דשנא ללמדבח: 12 פכאן
אלמקרב פי אליום אלאול קרבאנה נחשון בן עמינדב מן סבט יהודה:
13 וכאן קרבאנה קצעה מן פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב
פצה וזנה סבעון מתקאלא במתקאל אלקדס[3] כלאהמא ממלואן סמידא
מלתותא בדהן ללהדיה: 14 והרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא
בכורא: 15 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה:
16 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה: 17 ולדבח אלסלאמה בקרתין ולמסה
כבאש ולמסה עתדאן ולמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן נחשון בן
עמינדב: 18 פי אליום אלתאני קרב נתנאל בן צוער שריף יששכר:
19 קרב קרבאנה קצעה מן פצה וזנהא תלתון ומאיה מתקאלא וברניב
פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן
ללהדיה: 20 והרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא:
21 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה: 22 ועתודא
מן אלמאעז ללדכוה: 23 ולדבח אלסלאמה בקרתין למסה כבאש
למסה עתדאן למסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן נתנאל בן צוער:
24 פי אליום אלתאלת קרב שריף זבולן אליאב בן חלון: 25 וכאן קרבאנה
קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתין מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעין
מתאקלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה: 26 והרגא
מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא: 27 ותורא מן אלבקר וכבשא

1) „בעלות בריחי ברזל" ואולי כונת הגאון על מאמר הכמינו ז"ל בספרי: אין צב אלא מטוקסין שלא היו מחוסרים כלום. לפי דרכו בחר הגאון במלה ערבית הדומה לעברית. ועוד עיי' תרגום יונתן: מחפן ומטקסן.

2) „והכל על יד איתמר".

3) לא העתיק בשקל הקדש כי אם ביום הראשון.

וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 28 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה׃ 29 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן אליאב בן חלון׃ 30 פי אליום אלראבע קרב שריף ראובן אליצור בן שדיאור׃ 31 וכאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה׃ 32 ודרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא׃ 33 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 34 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה׃ 35 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן אליצור בן שדיאור׃ 36 פי אליום אלכאמס קרב שריף שמעון שלמיאל בן צורי שדי׃ 37 וכאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה׃ 38 ודרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא׃ 39 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 40 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה׃ 41 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן שלמיאל בן צורי שדי׃ 42 פי אליום אלסאדס קרב שריף בני גד אליסף בן דעואל׃ 43 וכאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה׃ 44 ודרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא׃ 45 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 46 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה׃ 47 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתודאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן אליסף בן דעואל׃ 48 פי אליום אלסאבע קרב שריף בני אפרים אלישמע בן עמיהוד׃ 49 וכאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה׃ 50 ודרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא׃ 51 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 52 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה׃ 53 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן אלישמע בן עמיהוד׃ 54 פי אליום אלתאמן קרב שריף בני מנשה גמליאל בן פדהצור׃ 55 וכאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקלא וברניב פצה וזנה סבעון מתאקלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה׃ 56 ודרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלו בכורא׃ 57 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה׃ 58 ועתודא מן אלמאעז

ללדבוה: 59 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה
חמלאן בני סנה הדא קרבאן גמליאל בן פדהצור: 60 פי אליום אלתאסע
קרב שריף בני בנימן אבידן בן גדעוני: 61 ובאן קרבאנה קצעה פצה
וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא
ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה: 62 והרגא מן דהב וזנה עשרה
מתאקיל ממלוא בכורא: 63 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה
ללצעידה: 64 ועתודא מן אלמאעז ללדבוה: 65 ולדבח אלסלאמה
בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן
אבידן בן גדעוני: 66 פי אליום אלעאשר קרב שריף בני דן אחיעזר אבן
עמישדי: 67 ובאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא
וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא
בדהן ללהדיה: 68 והרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא:
69 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה: 70 ועתודא מן
אלמאעז ללדבוה: 71 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה עתדאן כמסה
חמלאן בני סנה הדא קרבאן אחיעזר בן עמי שדי: 72 פי אליום אלחאדי
עשר קרב שריף בני אשר פגעיאל בן עכרן: 73 ובאן קרבאנה קצעה פצה
וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא
ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה: 74 והרגא מן דהב וזנה עשרה
מתאקיל ממלוא בכורא: 75 ותורא מן אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה
ללצעידה: 76 ועתודא מן אלמאעז ללדבוה: 77 ולדבח אלסלאמה בקרתין
כמסה כבאש כמסה עתדאן כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן פגעיאל בן
עכרן: 78 פי אליום אלתאני עשר קרב שריף בני נפתלי אחירע בן עינן:
79 ובאן קרבאנה קצעה פצה וזנהא מאיה ותלתון מתקאלא וברניב פצה
וזנה סבעון מתקאלא כלאהמא ממלואן סמידא מלתותא בדהן ללהדיה:
80 והרגא מן דהב וזנה עשרה מתאקיל ממלוא בכורא: 81 ותורא מן
אלבקר וכבשא וחמלא אבן סנתה ללצעידה: 82 ועתודא מן אלמאעז
ללדבוה: 83 ולדבח אלסלאמה בקרתין כמסה כבאש כמסה עתדאן
כמסה חמלאן בני סנה הדא קרבאן אחירע בן עינן: 84 הדה גמלה
דשן אלמדבח פי יום מסחה מן אשראף בני אסראיל מן קצאע אלפצה
אתנתא עשרה ומן בראניב אלפצה אתנא עשר ומן דרוג אלדהב אתנא
עשר: 85 כל קצעה מן מאיה ותלתין מתקאל פצה וכל ברניב מן
סבעין פדלך גמיע פצה אלאניה אלפא מתקאל וארבע מאיה מתקאל
במתקאל אלקדס: 86 ודרוג אלדהב אלאתנא עשר אלממלוה בכורא
כל דרג מן עשרה מתאקיל במתקאל אלקדס פדלך גמיע דהב

אלדרוג[1] מאיה ועשרון מתקאלא: 87 וגמיע בקר אלצעידה אתנתא
עשרה ואלכבאש אתנא עשר ואלחמלאן בנו סנה אתנא עשר ואלבר
מעהם[2] ואלעתדאן אתנא עשר ללדכוה: 88 וגמיע בקר דבאיח
אלסלאמה ארבע ועשרון וסתון כבשא וסתון עתודא וסתון חמלא בנו
סנה הדא דשן אלמדבח בעד מא מסח: 89 וכאן מוסי אדא דכל לבא
אלמחצר ליכלם יסמע אלצות מכאטבה מן פוק אלגשא אלדי עלי
צנדוק אלשהאדה בין אלכרובין פיכאטבה:

# ח

1 תם כלם אללה מוסי קאילא: 2 מר הרון וקל לה אדא אסרגת
אלסרג פאלי מא ילי וגה אלמנארה תצי סבעתהא: 3 פצנע הרון כדאך
ואסרג סרג אלמנארה אלי מא ילי וגההא כמא אמר אללה מוסי:
4 והדה צנאעה אלמנארה מצמתה מן דהב חתי ארגלהא וסוסאנהא
מצמתה כאלמנטר אלדי ארא אללה מוסי כדאך צנעהא: 5 תם כלם
אללה מוסי קאילא: 6 קדם אללויאניין מן בין בני אסראיל פטהרהם:
7 וכדא אצנע בהם פי תטהירהם אנצח עליהם מן מא אלדכוה וימרו
אלמוס עלי גמיע בדנהם ויגסלו תיאבהם ויטהרו: 8 ויאכדו תורא מן
אלבקר ומעה בר סמיד מלתות בדהן ותור אכר כדה מן אלבקר
ללדכוה: 9 וקדמהם בין ידי כבא אלמחצר וגמע גמאעה בני אסראיל:
10 וקדמהם בין ידי אללה ויסנד בנו אסראיל אידיהם עליהם: 11 ויזפהם
הרון זפא[3] בין ידי אללה מן בין בני אסראיל פיכונו יכדמון כדמה
אללה: 12 ואללויאניון יסנדו אידיהם עלי ראס אלתורין ואצנע אחדהמא
דכוה ואלאכר צעידה ללה ואסתגפר ענהם: 13 ואוקפהם בין ידי הרון
ובניה וזפהם זפא ללה: 14 ואעזלהם מן בין בני אסראיל ויכונו לי:
15 ובעד דלך ידכלו ליכדמו כבא אלמחצר וקד טהרתהם[4] וזפפתהם
זפא: 16 לאנהם מגעולון לי מן בין בני אסראיל בדל כל בכר פאתח
בטן מן בני אסראיל אתכדתהם לי: 17 כמא[5] כאן לי כל בכר ממא בין
בני אסראיל מן אנסאן אלי בהימה ודלך אנני פי יום אהלכת כל בכר
פי בלד מצר אקדסתהם לי: 18 כדלך אתכדת אללויאניין בדלהם:

[1] „וזה כל זהב הכפות מאה ועשרים שקל".

[2] „והמנחה עמהם".

[3] תרגם הגאון בפרשה זו שרש תנופה בלשון הולכה בכבוד ובהדור מפני שהתנופה הזאת מוסבת על בני אדם.

[4] „וכבר הנפת וטהרת אותם".

[5] „כמו שהיה לי כל בכור בתוך בני ישראל... וזה כי ביום הכותי... כן לקחתי את הלוים תחתם ואתן אותם לאהרן... לעבוד עבדתם".

19 וגעלתהם להרון ולבניה מן בין בני אסראיל ליכדמו כדמתהם פי
כבא אלמחצ'ר ויסתגפרו ענהם ולא יחל בהם ובא אד'א הם תקדמו אלי
אלקדס: 20 פצנע מוסי והרון וגמאעה בני אסראיל ללליואניין כגמיע
מא אמר אללה בה מוסי פי סבבהם[1]) כד'לך צנעו בהם: 21 פתדכו
וגסלו תיאבהם וזפהם הרון זפא בין ידי אללה ואסתגפר ענהם וטהרהם:
22 ובעד ד'לך דכלו אלליואניון ליכדמו כדמתהם פי כבא אלמחצ'ר בין
ידי הרון ובניה כגמיע מא אמר אללה מוסי בסבבהם כד'אך צנעו בהם:
23 תם כלם אללה מוסי תכלימא: 24 הד'א רסם אלליואניין[2]) מן אבן
כמס ועשרין סנה פצאעדא ידכל ללגיש לכדמה כבא אלמחצ'ר: 25 ומן
אבן כמסין סנה ירגע ענה ולא יכדמה אבדא: 26 לכן יכדם מע אכותה
פי חפט' כבא אלמחצ'ר ואמא כדמתה אלאולי פלא יכדמהא[3]) כד'א
פאצנע בהם פי מחפט'הם:

# ט

1 וקבל ד'לך כלם[4]) אללה מוסי פי בריה סיני פי אלסנה אלת'אניה
לכרוגהם מן בלד מצר פי אלשהר אלאול קאילא: 2 ליצנע[5]) בנו אסראיל
אלפסח פי וקתה: 3 פי אליום אלראבע עשר מן הד'א אלשהר בין
אלגרובין יצנעוה פי וקתה בגמיע רסומה ואחכאמה יצנעוה: 4 פכלם
מוסי בני אסראיל פי עמל אלפסח[6]): 5 פעמלוה פי אלשהר אלאול
פי אליום אלראבע עשר מנה בין אלגרובין פי בריה סיני כגמיע מא
אמר אללה מוסי כד'אך צנעו בנו אסראיל: 6 פכאן פיהם אנאס תנגסו
במית מן אלנאס פלם יגז להם אן יצנעו אלפסח פי ד'לך אליום פתקדמו
פיה בין ידי מוסי והרון: 7 וקאלו נחן אנגאס במית מן אלנאס פלם
נמנע אן נקרב מת'ל קרבאן אללה[7]) פי וקתה פימא בין בני אסראיל:
8 קאל להם מוסי קפו חתי אסמע מא יאמר אללה פיכם: 9 פכלם
אללה מוסי קאילא: 10 מר בני אסראיל וקל להם אי אנסאן כאן נגסא
מן מית או פי ספר מנכם או מן אג'יאלכם פליצנע פסחא ללה[8]): 11 פי

---

[1]) „בעבורם".

[2]) „זאת חקת הלוים".

[3]) „אבל ישרת עם אחיו במשמרת אהל מועד ועבדתו הראשונה לא יעבד" עיין רש"י ורמב"ן.

[4]) „וקודם לכן דבר" ספרי: ללמדך שאין מוקדם ומאוחר בתורה.

[5]) „יעשו אותו" בלשון צווי.

[6]) „בענין עשית הפסח".

[7]) ר"ל להקריב כמו שהקריבו בני ישראל את קרבן ה' במועדו.

[8]) שלש מלות האלו דבוקות למה שלאחריו ר"ל יעשה פסח לה' בי"ד וכו'.

אלשהר אלתאני פי אליום אלראבע עשר מנה יצנעוה בין אלגרובין ומע פטיר ומראר יאכלוה: 12 ולא יבקו מנה שיא אלי אלגדאה ולא יכסרו מנה עטמא וכסאיר רסום אלפסח יצנעוה: 13 ואי רגל כאן טאהרא ולם יכן עלי ספר ואמתנע[1] אן יעמל אלפסח ינקטע דלך אלאנסאן מן בין קומה אד לם יקרב קרבאן אללה פי וקתה פקד חמל דלך אלרגל וזרה: 14 ואן דכל פיכם דכיל פליצנע פסחא ללה כרסם אלפסח והכמה כדאך יצנע אד שריעה ואחדה תכון לכם ללדכיל וצריח אלאמה[2]: 15 ופי יום נצב אלמסכן גטאה אלגמאם עלי כבא אלשהאדה[3] ובאלליל יכון עליה כרויא אלנאר אלי אלגדאה: 16 כדאך יכון דאימא אלגמאם יגטיה נהארא ורויא אלנאר לילא: 17 ועלי קדר ארתפאע אלגמאם ען אלכבא פבעד דלך ירחל בנו אסראיל ופי מוצע יסכן פיה אלגמאם תם ינזל בנו אסראיל: 18 עלי קול אללה ירחל בנו אסראיל ועלי קולה ינזלון פהם טול מדה מא סכן אלגמאם עלי אלמסכן מקימון: 19 ואן טאל אלגמאם עלי אלמסכן איאמא כתירה פיחפט בנו אסראיל חפט אללה פלא ירחלון: 20 ורבמא כאן אלגמאם איאמא מחצאה עלי אלמסכן פהם עלי קול אללה ינזלון ועלי קולה ירחלון: 21 ורבמא כאן אלגמאם מן אלמסא אלי אלצבאח תם ירתפע באלגדאה פירחלון או נהארא ולילא תם ירתפע פירחלון: 22 או יומין או שהרא או חולא אלא טאלת מדה אלגמאם עלי אלמסכן פסכן עליה פבנו אסראיל מקימון גיר ראחלין ופי ארתפאעה ירחלון: 23 כדאך עלי קול אללה ינזלון ועלי קולה ירחלון יחפטון מא אסתחפטהם מן קולה ביד מוסי[4]:

י

תם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 אצנע בוקין מן פצה מצמתין יכונאן לך לדעוה אלגמאעה ותרחיל אלעסאכר: 3 ואן צרב בהמא אגתמע אליך אלגמאעה אלי באב כבא אלמחצר: 4 ואן צרב באחדהמא אגתמע אליך אלאשראף רוסא אלוף אסראיל: 5 ואנפכו נפכה מגלבה ירחל בהא אלעסאכר אלנאזלה פי אלמשרק: 6 ואנפכו נפכה מגלבה תאניה ירחל בהא אלעסאכר אלנאזלה פי אלגנוב כדאך ינפכון

[1]) תרגם אונקלוס: ויתמנע. ספרי: אין וחדל אלא כל שיכול לעשות ולא עשה.
[2]) „ולאזרח העם״.
[3]) „כסהו הענן על אהל העדות״ ר״ל על המקום שהיו שם הלוחות.
[5]) „שומרים את אשר צוה להם לשמור על פיו ביד משה״.

נפלא לרחילהם: 7 ופי תגׄויק אלגׄוק תנפלו נפלא ולא תגׄלבו: 8 ובנו הרון אלאימׄה יצׄרבון באלאבואק פיכון דׄלך לכם רסם אלדהר עלי מר אגׄיאלכם: 9 ואדׄא צעדתם אלי חרב פי בלדכם מע אלעדו אלמעאדיכם פגׄלבו באלאבואק פאדׄא בוקתם בין ידי אללה[1] רבכם תגׄאתׄון מן אעדאיכם: 10 ופי יום פרחכם ואעיאדכם ורוס שהורכם פאצׄרבו באלאבואק עלי צואעדכם ודׄבאיח סלאמתכם פיכון לכם דׄכרא בין ידי רבכם אנא אללה רבכם אמרת בדׄלך[2]: 11 פלמא כאן פי אלשהר אלתׄאני מן אלסנה אלתׄאניה פי עשרין מנה ארתפע אלגׄמאם ען מסכן אלשהאדה: 12 פרחל בנו אסראיל אלי מראחילהם מן ברייה סיני וסכן אלגׄמאם פי ברייה פארן: 13 פכאן אול רחילהם עלי קול אללה ביד מוסי: 14 באן רחל מרכז עסכר בני יהודה עלי מקדמה לגׄיושהם ועלי גׄישה נחשון אבן עמינדב: 15 ועלי גׄיש סבט יששכר נתנאל בן צוער: 16 ועלי גׄיש סבט זבולן אליאב בן חלן: 17 תׄם פצׄל[3] אלמסכן פרחל בנו גרשון ובנו מררי חאמלוה: 18 תׄם רחל מרכז עסכר ראובן לגׄיושהם ועלי גׄישה אליצור בן שדיאור: 19 ועלי גׄיש סבט שמעון שלמיאל בן צורישדי: 20 ועלי גׄיש סבט גד אליסף בן דעואל: 21 תׄם רחל אלקהתיון חאמלו אלמקדס וקד נצב אלמסכן אלי מגׄיהם[4]: 22 תׄם רחל מרכז עסכר אפרים לגׄיושהם ועלי גׄישה אלישמע בן עמיהוד: 23 ועלי גׄיש סבט מנשה גמליאל בן פדהצור: 24 ועלי גׄיש סבט בנימן אבידן בן גדעוני: 25 תׄם רחל מרכז עסכר בני דן עלי סאקה אלעסאכר לגׄיושהם ועלי גׄישה אחיעזר בן עמישדי: 26 ועלי גׄיש סבט אשר פגעיאל בן עכרן: 27 ועלי גׄיש סבט נפתלי אחירע בן עינן: 28 הדׄה מראחיל בני אסראיל לגׄיושהם פלמא רחלו: 29 קאל מוסי[5] לחובב בן רעואל אלמדיני חמוה אנא ראחלון אלי אלמוצׄע אלדׄי קאל אללה איאה אעטיכם פתעאל מענא נחסן אליך פאן אללה קד ועד אל אסראיל בכׄיר: 30 קאל לא אמצׄי אלא אלי ארצׄי ומולדי: 31 קאל יא הדׄא לא תתרכנא באנך תעלם אן פי טול מקאמנא פי אלבר כנת לנא באבצארנא[6]: 32 פאן סרת מענא

[1] „ואם תקעתם בחצוצרות לפני ד׳״ וכן תרגם בויקרא כ״ג כ״ד זכרון תרועה תבויך גׄלבה = תקיעת תרועה.

[2] „צויתי זה״.

[3] תרגם אונקלס: ומתפרק.

[4] „וכבר הוקם המשכן בבואם״ ר״ל על ידי הגרשוניים והמרריים. עיין ראב״ע.

[5] „וכאשר נסעו אמר משה״ חבר הגאון את שני הפסוקים.

[6] „ואתה ידעת כי כל זמן תנותנו במדבר היית לנו כעינינו״ מלשון עינים הייתי לעור איוב כ״ט ט״ו) עיין רשב״ם וכן פירש ראב״ע באמרו: רמז על העצה שנתן למשה וגו׳.

פאי כיר יחסן אללה בה אלינא נחסן אליך מנה: 33 פרחלו מן גבל אללה מסאפה תלאתה איאם וצנדוק עהדה יסיר בין ידיהם מסאפה תלך אלתלאתה אלאיאם ליכתאר להם מסתקרא[1]: 34 וגמאמה עליהם נהרא אדא רחלו מן אלעסכר: 35 וכאן אלסביל ענד רחיל אלצנדוק אן יקול מוסי קם יא רב בנצרנא[2] יתבדד אעדאוך ויהרב שאניך מן בין ידיך: 36 וענד נזולה אן יקול רד יא רב נורך[3] אלי רבואת אלוף אסראיל:

# יא

1 וכאן אלקום כמעתני[4] אלשר בין ידי אללה פסמע אללה דלך ואשתד גצבה ואשתעלת פיהם נארה פאחרקת פי טרף אלעסכר: 2 פצרך אלקום אלי מוסי פדעי רבה פגארת אלנאר[5]: 3 וסמא דלך אלמוצע אלמשתעלה למא אשתעלת פיהם נאר אללה: 4 ואללפיף אלדין פימא בינהם תשהו שהוה פרגע בנו אסראיל איצא מעהם ובכו וקאלו מן יטעמנא לחמא: 5 דכרנא אלסמך אלדי כנא נאכלה במצר מגאנא ואלקתא ואלבטיך ואלכראת ואלבצל ואלתום: 6 ואלאן אנפסנא יאבסה ממא ליס לנא שי ואנמא עיוננא אלי אלמן ממדודה[6]: 7 וכאן אלמן כבזר אלכזברה ולונה כלון אללולו: 8 יטוף אלקום פילקטונה ויטחנון מנה פי אלרחא או ידקון פי אלמדק ויטבכון מנה פי אלבראם ויצנעון מנה מלילא ויכון טעמה כחלאוה בדסם[7]: 9 וענד נזול אלטל עלי אלעסכר לילא ינזל אלמן עליה: 10 פלמא סמע מוסי אלקום יבכון לעשאירהם כל אמר עלי באב כבאה פאשתד גצב אללה גדא וסא דלך ענד מוסי: 11 קאל מוסי ללה לם אבלית עבדך ולם לם אגד חטאא ענדך אד צירת כלפה גמיע האולי אלקום עלי: 12 הל אנא חמלתהם אם ולדתהם אד קלת לי ססהם[8] באנך תחמלהם פי חגרך כמא יחמל אלחאצן אלרציע אלי אלבלד אלדי אקסמת לאבאיהם: 13 מן אין לי להם אעטי

---

[1]) „לבחור להם מקום לחנות שם" וכן תרגם אונקלס.

[2]) „ויהי הדרך בנסע הארון שאמר משה אם תקום ה׳ לעזרתינו יפצו אויביך" עיין אלאמאנאת צד 104.

[3]) „השב אורך לרבבות" עיין אונקלס.

[4]) ר"ל כחושבי און. עי׳ ראב"ע ובכ"י י׳: כמתענדין אלשר = ויהיו כמזוידים לעשות הרע.

[5]) רש"י: שקעה במקומה בארץ. — [6]) „ועינינו רק אל המן נשואות".

[7]) ר"ל כטעם מתיקה האפויה בשמן. ודונש בתשובותיו סימן 43 טעה והחליף הב׳ בכ׳ וכן הראב"ע בשפת יתר סימן 40. והראיה שהנוסחא הישרה היא בב׳ שהעתיק הגאון שמות ט"ז ל"א כצפיחית בדבש כקטאיף בעסל = עוגות בדבש. כלומר שהמן שאינו מבושל היה טעמו כרקיק הטבול בדבש.

[8]) „היה להם למנהיג".

גמיעהם אד יבכון עלי פיקולון אעטנא לחמא נאכלה: 14 לא אטיק אנא וחדי אן אסוסהם כל הו תקיל עלי: 15 ואן כנת אלזמתניה עקובה פאגעלהא אמאתתי[1]) אן וגדת חטאא ענדך ולא ארי בליתי: 16 פקאל אללה למוסי אגמע לי סבעין רגלא מן שיוך אסראיל אלדין תעלם אנהם שיוכהם ועדפאהם ודדהם אלי כבא אלמחצר יקפו תם מעך: 17 חתי אתגלי פאכאטבך הנאך ואפידהם מן אלנור אלדי עלי וגהך[2]) ואגעלה עליהם פיעאונך עלי סיאסה אלקום ולא תסוסהם אנת וחדך: 18 וקל אלי אלקום אסתעדו אלי גד חתי תאכלו לחמא לאגל מא בכיתם בין ידי אללה וקלתם מן יטעמנא לחמא ומא כאן אצלח לנא פי מצר ויעטיכם אללה לחמא תאכלונה: 19 לא יומא ואחדא ולא יומין תאכלון ולא כמסה ולא עשרה ולא עשרין: 10 אלא אלי איאם שהר אלי אן יכרג מן אנאפכם מתלא[3]) ויציר לכם הזאלה[4]) לאגל מא זהדתם פי נור אללה אלדי פי מא בינכם ובכיתם בין ידיה וקלתם לם אכרגנא מן מצר[5]): 21 קאל מוסי סת מאיה אלף רגאל אלקום אלדין אנא פי מא בינהם ואנת קלת אני אעטיהם לחמא יאכלונה שהרא: 22 פמן אגנא ענהם[6]) אגנם ובקר תדבח להם פתכפיהם או גמיע סמך אלבחר יחאש להם פיקנעהם: 23 פקאל אללה למוסי הל קדרה אללה תקצר אלאן תנטר איואפיכם כלאמי אם לא: 24 פכרג מוסי ואכבר אלקום בגמיע כלאם אללה וגמע סבעין רגלא מן שיוכהם ואוקפהם חואלי אלכבא: 25 פתגלי אללה פי אלגמאם וכאטבה ואפאד מן אלנור אלדי עליה וגעלה עלי אלסבעין אלשיוך פלמא אסתקר עליהם דלך אלנור תנבו ולם יחתאגו אלי עודה[7]): 26 ובקי רגלאן פי אלעסכר אסם אחדהמא אלדד ואלאכר מידד פאסתקרת עליהמא אלנבוה והמא מן אלמכתובין לם יכרגא אלי אלכבא כל תנביא פי אלעסכר: 27 פחאצר גלאם[8]) פאכבר מוסי אן

[1]) „ואם תכריחני לזה להענישני עשה עונשי להרגני״.

[2]) „ואתן להם מן האור אשר על פניך״ ואפשר שלפי דעת הגאון מלת רוח תורה על הזוהר אשר היה על פני משה ברדתו מהר סיני. ובכ״י י׳: עליך.

[3]) הגאון הוסיף מתלא = על דרך משל.

[4]) עיין אבן גנאח בהערה 53 לשורש זור: ותרגם הזאל = רזון או בשם = דבר נתעב.

[5]) „למה הוציאנו ממצרים״.

[6]) „ומי יספיק להם״ כן הוא הנוסחא בפ׳. ובכ״י י׳ ובק׳: פמן אענאתהם = ומדאגותיהם. ולפי זה העם שהיה קצר אמונה שאל הצאן ובקר וכו׳. וחלוף הנוסחאות מקורו באותיות הדומות בכתב ערבי.

[7]) נראה שר״ל ולא היו צריכים עוד לאצילות משה פעם אחרת כלומר שהתנבאו מאליהם. וכן תרגם אונקלס: ולא פסקין. או מפני שלא נתנבאו עוד פעם שנית וזה כדעת ספרי.

[8]) „נער אחד״ עיי׳ רש״י.

אלדד ומידד מתנביאן פי אלעסכר: 28 פאג̇אבה יהושע בן נון כ̇אדם
מוסי מן תלאמידה[1]) וקאל יא סי̈די יא מוסי אחבסהמא: 29 קאל לה
מוסי הל תגאר לי לית צאר[2]) אמה̈ אללה אנביא באן יג̇על אללה מן
נורה ונבו̈תה עליהם[3]): 30 פלמא אנצ̇ם מוסי אלי אלעסכר הו ושיוך̇
בני אסראיל: 31 הב̂ת ריח מן ענד אללה פקטעת סלוי מן אלבחר
ואלקתה עלי אלעסכר שביה במסיר יום[4]) ימנה̈ ויום יסרה̈ חואליה
וארתפאעה[5]) מן אלארץ̇ מת̇ל ד̇רעין: 32 פאקאם אלקום באקי יומהם
ולילתהם וטול נהאר ג̇דהם פג̇מעו אלסלוי אקלהם ג̇מע עשרה̈ אנאביר
פסטחוהא להם סטיחא חואלי אלעסכר: 33 אללחם בעד בין אסנאנהם
קבל אן ימצ̇גוה[6]) אד̇ אשתד̈ ג̇צ̇ב אללה עליהם פצ̇רבהם צ̇רבה̈ עט̇ימה̈
ג̇דא: 34 פסמ̈י ד̇לך̇ אלמוצ̇ע קבור אלשהוה̈ לאנהם דפנו פיה אלקום
אלמשתהיין: 35 ורחלו מנה אלי חצרות פלמא אקאמו בהא:

## יב

1 תכ̇למת מרים והרון פי מוסי בסבב אלמראה̈ אלחסנא אלתי
תזו̈ג̇הא לאנה כאן קד אעתזלהא[7]): 2 וקאלא אן כאן מן אג̇ל אלנבוה̈
אפתראה וחדה פקט כ̇אטבה אללה[8]) אליס קד כ̇אטבנא איצ̇א פסמע
אללה ד̇לך̇: 3 וכאן מוסי כ̇אשעא ג̇דא אכת̇ר מן ג̇מיע אלנאס אלד̇ין
עלי וג̇ה אלארץ̇: 4 פקאל אללה ג̇פלה̈ למוסי והרון ומרים אכ̇רג̇ו
ת̇לת̇אתכם אלי כ̇בא אלמחצ̇ר פכ̇רג̇ו ת̇לאת̇תהם: 5 פתג̇לי אללה בעמוד
גמאם וקאם עלי באב אלכ̇בא ונאדא יא הרון ויא מרים פכ̇רג̇א כלאהמא:
6 קאל אסמעא כלאמי אן יכון נבי̈כמא אנא אללה תער̈פת בה פי רויא
או כ̇אטבתה פי חלם: 7 פליס כד̇אך̇ עבדי מוסי בל פי ג̇מיע אמ̈תי
מחק̈ק הו[9]): 8 אן שפאהא אכ̇אטבה ורויא ולא באחאדית̇ וצור
אללה אלמכ̇לוקה̈ לה[10]) יראהא פמא באלכמא לם תכ̇אפא אן תתכ̇למא

[1]) „מתלמידיו״.
[2]) כן נמצא בק׳ בלי העתקת מלת כל ובפ׳ ג̇מיע.
[3]) „מאורו ונבואתו״.
[4]) „כמו דרך יום״.
[5]) „וגבהו״ וכן תרגם אונקלס: ורמא.
[6]) ר״ל שהבשר היה בפיהם ולא לעוסוה עוד.
[7]) „וכאשר היו בחצרות דברו מרים ואהרן במשה על אודות האשה היפה אשר נשא ושכבר פירש ממנה״. עי׳ תרגום אונקלס וספרי.
[8]) „אם הדבר תלוי בנבואה התראה כי רק עמו לבדו דבר ה׳״.
[9]) „אני ד׳ נודעתי לו במראה או דברתי אתו בחלום ולא כן עבדי משה בכל עמי נאמן הוא״.
[10]) „וצורות ה׳ הנבראות לו יראה״.

פי עבדי מוסי: 9 פאשתד̇ ג̇צ̇ב אללה עליהמא וארתפע נורה: 10 פכמא
זאל אלג̇מאם ען אלכ̇בא פאד̇א במרים ביצ̇א כאלת̇לג̇[1] פלמא אלתפת
הרון אלי מרים פאד̇א בהא ברצא: 11 פקאל למוסי יא סידי לא תג̇על
עלינא כ̇טיה̈ פימא ג̇הלנא[2] ואכ̇טאנא: 12 ולא תבק הד̇ה כסקט[3] כ̇רג̇
מן בטן אמה וקד תהרא נצף ג̇סמה: 13 פדעי מוסי רבה קאילא אללהם
פאשפהא: 14 פקאל אללה לה ולו אן אבאהא בצק פי וג̇ההא אלם
יג̇ב אן תסתחי מנה סבעה̈ איאם פלתקף כד̇אך כ̇ארג̇ אלעסכר ובעד
ד̇לך תנצ̇ם אליה: 15 פוקפת מרים כ̇ארג̇ אלעסכר סבעה̈ איאם ולם
ירחל אלקום אלי אנצ̇מאמהא: 16 ובעד ד̇לך רחלו אלקום מן חצרות
ונזלו פי ברייה̈ פארן:

# יג

1 ת̇ם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 אבעת̇ ברג̇אל ירומו בלד
כנעאן אלד̇י אנא מעטיה לבני אסראיל רג̇לא ואחדא מן סבט אבאיה
תבעת̇ו בה כל שריף מנהם: 3 פבעת̇ בהם מוסי מן בריה̈ פארן עלי
קול אללה וכלהם רג̇אל רוסא בני אסראיל: 4 והד̇ה אסמאוהם מן
סבט ראובן שמוע בן זכור: 5 ומן סבט שמעון שפט בן חורי: 6 ומן
סבט יהודה כלב בן יפנה: 7 ומן סבט יששכר יגאל בן יוסף: 8 ומן
סבט אפרים הושע בן נון: 9 ומן סבט בנימן פלטי בן רפוא: 10 ומן
סבט זבולן גדיאל בן סודי: 11 ומן סאיר סבט יוסף[4] ומן סבט מנשה גדי
בן סוסי: 12 ומן סבט דן עמיאל בן גמלי: 13 ומן סבט אשר סתור בן
מיכאל: 14 ומן סבט נפתלי נחבי בן ופסי: 15 ומן סבט גד גאואל בן
מכי: 16 הד̇ה אסמא אלרג̇אל אלד̇ין בעת̇ בהם מוסי לירומו אלבלד
וסמי מוסי הושע בן נון יהושע: 17 ולמא בעת̇ בהם מוסי לירומו בלד
כנעאן קאל להם אצעדו אולא אלי אלדארום ת̇ם אצעדו אלי אלג̇בל[5]:
18 ואנט̇רו אלבלד מא הו ואלקום אלמקימין בה אשדיד הו אם מסתרך̇
אקליל הו אם כת̇יר: 19 ומא אלארץ̇ אלתי הו סאכנהא אג̇ידה̈ הי אם
רדיה̈ ומא אלקרי אלתי הו סאכנהא אפי ארבאץ̇ אם פי חצון: 20 ומא
היה̈ אלארץ̇[6] אהי סמינה̈ אם הזלי והל פיהא שג̇ר מג̇רוס[7] אם לא

[1] ת״א: חורא כתלגא.

[2] וכן תרגם נואלו ישעיה י״ט י״ג מלשון אולת וסכלות.

[3] „בנפל״ ועיין ראב״ע.

[4] ואפשר שלא הזכיר יוסף עם אפרים לחלק בין הנשיא שהוציא דבת הארץ ובין הנשיא שלא הוציא דבת הארץ.

[5] „עלו בראשונה בדרום ואחר כן עלו את ההר״.

[6] „תכונת הארץ״.

[7] „עץ נטוע״ עיין ת״י.

ותשדדו וכדו מן תמרהא והדא אלפצל איאם בכור אלענב: 21 פצעדו וראמו אלבלד מן ברית צין אלי רחוב אלי חמאה: 22 פצעדו אולא[1]) אלי אלדארום וגאו[2]) אלי חברי ותם אחימן וששי ותלמי בנו אלגבאברה וכאנת חברי קד בנית קבל צען מנבר[3]) מצר בסבע סנין: 23 וגאו אלי ואדי אלענקוד וקטעו מן תם חבלה וענקוד ענב ואחדא וחמלוה באלדהק פימא בין אתנין ומן אלרמאן ומן אלתין: 24 פלדלך סמי אלמוצע ואדי אלענקוד בסבב אלענקוד אלדי קטעוה מן תם בנו אסראיל: 25 ורגעו מן ריאם אלבלד בעד ארבעין יומא: 26 וסארו חתי גאו אלי מוסי והרון וסאיר גמאעה בני אסראיל אלי ברית פארן אלי רקים פאגאבוהמא באלכבר וסאיר אלגמאעה ואורוהם תמר אלארץ: 27 וקצו עליה וקאלו צרנא אלי אלבלד אלדי בעתת בנא אליה וחקא[4]) אנה יפיץ אללבן ואלעסל והדא תמרה: 28 כלא אן אלקום אלמקימין בה עזיזון ואלקרי חזינה עטימה גדא ואיצא אולאד אלגבאברה ראינאהם תם: 29 ואלעמאלקה מקימון פי בלד אלדארום ואלחתיון ואליבוסיון ואלאמוריון סכאן פי אלגבל ואלכנעאני סאכן עלי אלבחר ועלי שאטי אלארדן: 30 פאסכת כלב אלקום אלי קול מוסי[5]) וקאל בל נצעד צעודא ונחוזהם פאנא נטיקהם: 31 ואלקום אלדין מצו מעה קאלו לא נטיק אן נצעד אלי אלקום לאנהם אשד מנא: 32 ואכרגו שנאעה[6]) עלי אלבלד אלדי ראמוה אלי בני אסראיל וקאלו אלבלד אלדי מררנא בה פרמנאה הו בלד יהלך אהלה וגמיע אלקום אלדין ראינאהם פיה דוו מסאחה: 33 וראינא תם אלעלוג[7]) בני אלגבאברה מן עלוגהם פצרנא פי עיוננא כאלגראד וכדאך כנא פי עיונהם:

## יד

1 פרפעת אלגמאעה באצואתהם ובכו פי תלך אללילה: 2 ותדמר עלי מוסי והרון גמאעה בני אסראיל וקאלו להם יא ליתנא מתנא פי בלד מצר יא ליתנא מתנא פי הדא אלבר: 3 ולם ידכלנא אללה דלך

---

1) „ויעלו בראשונה".

2) „ויבאו" ולא כפי' התלמוד (סוטה ל"ד) שכלב לבדו בא אל חברון.

3) כן הוא בכ"י י'. ובפ' הסרה מלת צען ובק': פסטאט מצר והוא חלק מעיר אלקאהרה.

4) „ובאמת".

5) „השתיק את העם (לשמוע) אל דבר משה".

6) ובכ"י י' נוסף רדיה = רעה.

7) הוראת זאת המלה היא אנשים גסים ובורים בלי כל אמונה. ובבראשית ו' ד' תרגם אלגבאברה = הגבורים והענקים.

אלבלד פנקע באלסיף ויציר נסאנא ואטפאלנא גנימה אלא אן אלאצלח לנא אלרגוע אלי מצר: 4 תם קאל בעצהם לבעץ נולי ריסא ונרגע אלי מצר: 5 פוקע מוסי והרון עלי וגוההמא בחצרה גוק גמאעה בני אסראיל: 6 ויהושע בן נון וכלב בן יפנה מן ראימי אלבלד כרקא תיאבהמא: 7 וקאלא לגמאעה בני אסראיל קאילין אלבלד אלדי מררנא פיה לנרומה בלד גיד גדא גדא: 8 אן כאן ללה מראד פינא אדכלנאה ווהבה לנא בלד יפיץ אללבן ואלעסל: 9 אמא עלי אללה פלא תתדמרו ולא תכאפו אהל אלבלד פאנהם טעאמנא וסיזול טלהם ענהם[1]) ואללה מענא פלא תכאפוהם: 10 פכאד גמיע אלשעב אן ירגמוהמא[2]) באלחגארה תם טהר נור אללה פי כבא אלמחצר לגמיע בני אסראיל: 11 פקאל אללה למוסי אלי כם יעצונני האולי אלקום ואלי כם לא יומנון בי מע גמיע אלאיאת אלתי צנעתהא פימא בינהם: 12 יסתחקון אן אצרבהם[3]) באלובא ואקרצהם ואגעלך אמה אעטם ואכתר מנהם: 13 קאל מוסי ללה פיסמע דלך אלמצריון אלדין אצעדת האולי אלקום מן בינהם בקדרתך: 14 פיקולון מע אהל הדא אלבלד אלדין סמעו אנך אללה נורך פימא בין האולי אלקום עינא בעין ירונה וגמאמך מקים עליהם[4]) ובעמוד גמאם תסיר בין ידיהם נהארא ובעמוד נאר לילא: 15 פאדא קתלתהם אגמעין כרגל ואחד קאל גמיע אלאמם אלדין סמעו אכבארך הדה קאילין: 16 ממא לם יטק אלרב אן ידכל האולי אלקום אלבלד אלדי ועדהם בה[5]) קתלהם פי אלבר: 17 ואלאן יתבין עטם קדרתך יא רב כמא קלת לי[6]): 18 אנך אללה טויל אלאמהאל כתיר אלפצל גאפר אלדנב ואלגרם ויברי ולא יברי מטאלב בדנוב אלאבא מע אלבנין יאלתיאלת ואלרואבע[7]): 19 אצפח דנב האולי אלקום בכתרה פצלך וכמא אחתמלת להם מן מצר ואלי אלאן: 20 קאל אללה קד צפחת ענהם אלמעאגלה כמא סאלת[8]): 21 ולכן ובקאי אלדאים ונורי אלדי ימלא גמיע אלארץ: 22 אן גמיע אלרגאל אלדין ראו כרמי

[1]) „ויסור צלם מעליהם".

[2]) ר"ל וכמעט רגמו אותם.

[3]) ר"ל הייבים הם וראוים שאכה אותם.

[4]) „ויאמרו עם יושבי הארץ הזאת אשר שמעו כי אתה ה' אשר הם רואים עין בעין אורך בקרב העם הזה וענגך וכו'".

[5]) „אשר הבטיח להם" ולא תרגם מלת נשבע כדרכו מפני שהמאמר הזה בפי הגוים יושבי הארץ.

[6]) „ועתה יראה גודל גבורתך ה' כאשר דברת לי".

[7]) עיין שמות ל"ד ז'.

[8]) רשב"ם: עכשיו. ר"ל שאאריך אפי להם ולא אכם בדבר מיד.

ואיאתי אלתי צנעתהא פי מצר ופי אלבר ואמתחנוני הדה אלמרה אלעאשרה[1]) ולם יקבלו אמרי: 23 אן ראו[2]) אלבלד אלדי אקסמת עליה לאבאיהם וכדלך כל מן יעציני לא יראה[3]): 24 ואמא עבדי כלב פגזא מא כאן לה ראי אכר אתבע בה טאעתי לאדכלנה אלבלד אלדי צאר אליה ולנסלה יורתה: 25 ואלאן פאלעמאלקיון ואלכנעאניון מקימון פי אלמרג פולו פי גד וארחלו אלי אלבריה אלי טריק בחר אלקלזם[4]): 26 תם כלם אללה מוסי והרון תכלימא: 27 אלי כם אבקי הדה אלגמאעה אלרדיה אלתי דמרת אלאמה עלי[5]) ולקד סמעת תדמר בני אסראיל אלדי תדמרו עלי: 28 אלא קל להם ובקאי אלדאים יקול אללה אן לם אצנע בכם כמא קלתם בחצרתי: 29 ופי הדא אלבר תקע אגסאדכם מן כל מעדוד ומחצי מנכם[6]) מן אבן עשרין סנה פצאעדא כמא תדמרתם עלי: 30 ואן אנתם דכלתם אלבלד אלדי אקסמת באמרי[7]) אסכנכם פיה אלא כלב בן יפנה ויהושע בן נון: 31 ואטפאלכם אלדין קלתם[8]) אנהם יצירון גנימה פאני אדכלהם חתי יערפו אלבלד אלדי זהרתם פיה: 32 ואמא אגסאדכם אנתם פתקע פי הדא אלבר: 33 ובנוכם יקימון תאיהין פי אלבר ארבעין סנה פירמון[9]) טגיאנכם אלי פנא אגסאדכם פיה: 34 באחצא אלאיאם אלתי רמתם פי אלבלד ארבעין יומא לכל יום סנה תחמלון אוזארכם אלי תמאם ארבעין סנה[10]) פתערפון מוצע אענאתי[11]): 35 אנא אללה קלת דלך ואצנעה[12]) בגמיע הדה אלגמאעה אלרדיה אלמגתמעה עלי פי הדא אלבר יפנון באלמות: 36 ואלרגאל אלדין בעת בהם מוסי לירומו אלבלד פרגעו ודמרו עליה אלגמאעה ואכרגו שנאעה עלי אלארץ: 37 פמאת אולאיך אלרגאל אלדין אכרגו שנאעה רדיה עלי אלבלד באלצדאם בין ידי אללה: 38 ויהושע בן נון וכלב בן יפנה עאשא מן גמלה אלרגאל אלדין מצו

1) „בפעם העשירית". עיין ערכין ט״ו א׳ ששם נמנו העשרה נסיונות.

2) פ׳: לא ראו = לא יראו.

3) „וכל אשר ינאצני" ר״ל מבניהם עיין ראב״ע. פ׳: וכל מן עצאני לשעבר.

4) „ועתה העמלקי וכו׳ לכן פנו" וכו׳.

5) „עד מתי אשאיר את העדה הזאת (ר״ל את המרגלים) המלינים את העם עלי" עיין רש״י.

6) „מכל פקוד ונמנה מכם".

7) ת״א: די קיימית במימרי.

8) ובכ״י י׳: תוהמתם = חשבתם.

9) העושר: יגידו וישיחו את זנותכם.

10) ר״ל עוד ל״ט שנה שכבר היו רועים במדבר שנה אחת עיין אלאמאנאת צד 213 ואנמא כאנת ל״ט = ולא היו כי אם ל״ט.

11) ר״ל וידעתם מי הוא הגורם שאני אשבור את שבועתי ואבטל דברי עי׳ ראב״ע ומכלל יופי.

12) „דברתי ואעשה זאת".

פראמו אלבלד: 39 ולמא כלם מוסי בהדא אלכלאם גמאעה בני אסראיל
חזן אלקום גדא: 40 ואדלגו באלגדאה פצעדו אלי ראס אלגבל וקאלו
הא נחן צאעדון אלי אלמוצע אלדי אמרנא אללה[1] פקד אכטאנא:
41 קאל להם מוסי יא קום לא תתגאוזו אמר אללה פאנהא לא תנגח:
42 לא תצעדו פאן אללה ליס הו מעכם ולא תנצדמו בין ידי אעדאיכם:
43 לאן אלעמאלקיין ואלכנעאניין תם בין ידיכם פתקעון באלסיף לאנכם
רגעתם ען טאעה אללה ולא יכון אללה מעכם: 44 פאעתדו וצעדו[2]
אלי ראס אלגבל וצנדוק עהד אללה ומוסי לם יזולא מן וסט אלעסכר:
45 פנזל אלעמאלקיון ואלכנעאניון אלמקימון פי דלך אלגבל פצרבוהם
וטרדוהם[3] אלי חרמה:

# טו

1 תם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל וקל להם
אדא דכלתם אלי בלד סכנאכם אלדי אנא מעטיכם הנאך: 3 פקרבתם
קרבאנא ללה צעידה או דביחא תסויג נדר או תברעא או פי אעיאדכם
וארדתם אן יכון מקבולא מרציא ללה מן אלבקר או מן אלגנם:
4 פליקרב צאחב דלך אלקרבאן מעה ללה[4] מן אלבר עשר סמיד
מלתות ברבע קסט דהן: 5 וכמרא ללמזאג רבע קסט תצנעהא מע
אלצעידה או מע אלדבח ללחמל אלואחד: 6 וללכבש[5] פקדם מן אלבר
עשרין מן סמיד מלתות בתלת קסט דהן: 7 וכמרא ללמזאג תלת קסט
תקרבה מקבולא מרציא ללה: 8 ואן צנעת מן אלבקר צעידה או דבחא
תסויג נדר או סלאמה ללה: 9 פליקרב מעה מן אלבר תלאתה עשור מן
סמיד מלתות בנצף קסט דהן: 10 וכמרא קרבה ללמזאג נצף קסט
קרבאנא מקבולא מרציא ללה: 11 כדא יצנע מע כל תור ומע כל
כבש ומע כל ראס מן אלחמל או מן אלמאעז: 12 בחסב אחצא מא
תקרבון כדאך אצנעו מע כל ואחד מן אלמחציין: 13 כדא יצנע כל
צריחי אלא קרב קרבאנא מקבולא מרציא ללה: 14 ואי דכיל דכל

[1] פ׳ הוסיף: באלצעוד אליה = לעלות בו.

[2] „ויכינו עצמם ויעלו” ואפשר שענינו כמו פתעדו = ויעברו על דבר ה׳. ובעל העושר פירש נתגאו וזדו וזה דומה לדברים א׳ מ״ג: ותזידו לעלות ההרה. ואונקלס תרגם כאן וארשעו כמו שתרגם שם ותזידו.

[3] פ׳: ותטמוהם ענין שבירה. עי׳ מכלל יופי וכן תרגם הגאון וכתותי (תהלים פ״ט כ״ד).

[4] המשך הפסוקים הוא: כי תבאו וכו׳ וכי תעשו וכו׳ ותרצו שיהיה קרבנכם לריח ניחוח יקריב המקריב עם הקרבן סלת עשרון וכו׳.

[5] „ולאיל”. רש״י: ואם איל הוא.

מעכם או סכן פימא בינכם עלי מר̈ אג̇יאלכם פעמל קרבאנא אראד אן יכון מקבולא מרצ̇יא ללה פכמא תצנעון כד̇אך יצנע: 15 יאי̈הא אלג̇וק[1] רסם ואחד לכם וללג̇ריב אלדכ̇יל רסם אלדהר עלי מר̈ אג̇יאלכם כמא אן אלג̇ריב מת̇לכם בין ידי אללה: 16 כד̇אך שריעה̈ ואחדה̈[2] וחכם ואחד יכון לכם וללג̇ריב אלדכ̇יל פימא בינכם: 17 ת̇ם כל̈ם אללה מוסי קאילא: 18 מר בני אסראיל וקל להם אד̇א דכ̇לתם אלי אלבלד אלד̇י אנא מדכ̇לכם אליה: 19 פמתי מא אכלתם מן טעאמה פארפעו רפיעה̈ ללה: 20 או̈ל עג̇ינכם ג̇רדקה̈ תרפעוהא רפיעה̈ כרפיעה̈ אלבידר כד̇אך תרפעוהא: 21 וכד̇אך מן או̈ל עג̇ינכם תג̇עלו ללה רפיעה̈ עלי מר̈ אג̇יאלכם: 22 ואן סהותם פלם תעמלו הד̇ה אלוצאיא אלתי אמר אללה בהא מוסי: 23 מת̇ל ג̇מיע מא אמר אללה בה עלי יד מוסי מן יום אבתדי באלאמר[3] והלם אלי אג̇יאלכם: 24 פאן כאן אלסהו ען עיון אלג̇מאעה̈[4] פליצנעו רת̇א מן אלבקר צעידה̈ מקבולא מרצ̇יא ללה ומעה בר̈ ומזאג̇ כמא יג̇ב ועתוד מן אלמאעז ללד̇כוה̈: 25 ויסתג̇פר אלאמאם ען ג̇מאעה̈ בני אסראיל פיג̇פר להם אד̇ ד̇לך סהו והם פאתו בצעידתהם[5] קרבאנא ללה וד̇כותהם בין ידי אללה עלי סהוהם: 26 פיג̇פר לג̇מאעה̈ בני אסראיל וללג̇ריב אלדכ̇יל פימא בינהם אד̇ ג̇מיע אלקום עלי סהו: 27 ואן אכ̇טא אנסאן ואחד כד̇לך סהוא פליקר̈ב שאה̈ אבנה̈ סנתהא ללד̇כוה̈: 28 פיסתג̇פר אלאמאם ען ד̇לך אלאנסאן אלסאהי עלי מא אכ̇טא סהוא בין ידי אללה פיג̇פר לה ויצפח ענה: 29 אלצריח מן בני אסראיל ואלג̇ריב אלדכ̇יל פימא בינהם שריעה̈ ואחדה̈ תכון לכם למן יכ̇טי סהוא: 30 ואי̈ אנסאן צנע ד̇לך ביד רפיעה̈ מן אלצריח ואלדכ̇יל פהו קד̇ף רבה וינקטע ד̇לך אלאנסאן מן בין קומה: 31 למא אזדרא בכלאם אללה ופסך̇ עהדה[6] פינקטע ד̇לך אלאנסאן אנקטאעא ווזרה עליה: 32 ולמא אקאם בנו אסראיל פי אלבר̈ וג̇דו רג̇לא יחתטב חטבא פי יום אלסבת: 33 פקד̈מוה אלד̇ין וג̇דוה יחתטב חטבא אלי מוסי והרון וסאיר אלג̇מאעה̈: 34 ווצ̇עוה פי אלחבס לאנה לם יפס̈ר להם מא יצנע בה: 35 פקאל אללה למוסי יקתל אלרג̇ל קתלא וד̇לך אן ירג̇מוה באלחג̇ארה̈ ג̇מיע אלג̇מאעה̈

[1] „אתם הקהל" הה"א הוא לקריאה. עי' ראב"ע שהשיג על העתקת הגאון בשם י"א.
[2] „כמו שהגר הוא ככם לפני ה' כן תהיה לכם תורה אחת".
[3] „ככל אשר צוה וכו' מיום אשר החל לצוות".
[4] נראה שכוון אל הקהל ששגה לפי שראשי העדה ושופטיה לא הורו כהוגן. עי' רש"י.
[5] „עולתם" וכן איתא בספרי קרבנם אשה לה' זו עולה.
[6] „בריתו". פ': וציתה = מצותו.

כ̇ארג̇ אלעסכר: 36 פכ̇רג̇וה כ̇ארג̇ אלעסכר ורג̇מוה באלחג̇ארה̈ חתי
מאת כמא אמר אללה מוסי: 37 וקאל אללה למוסי קאילא: 38 מר
בני אסראיל וקל להם אן יצנעו להם ד̇ואבה̈ עלי אכנאף̇ אזרהם[1]) עלי
מר̈ אג̇יאלהם ויג̇עלו עלי ד̇ואבה̈ אלכנף̇ סלך אסמאנג̇ון: 39 פיכון ד̇לך
לכם ד̇ואבה̈ ט̇אהרה̈[2]) תרוהא פתד̇כרו ג̇מיע וצאיא אללה ותעמלוהא
ולא תרומו אתבאע קלובכם ועיונכם אלתי אנתם טאגון וראהא:
40 לכי תד̇כרו ד̇לך דאימא[3]) ותעמלו ג̇מיע וצאיאי פתכונו מקדסין
לאלאהכם: 41 אנא אללה רבכם אלד̇י אכ̇רג̇תכם מן בלד מצר
לאכון לכם אלאהא אנא אללה רבכם אלדאים אלבקא[4]):

# טז

1 ותקד̈ם[5]) קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם אבנא
אליאב ואון בן פלת בנו ראובן: 2 פוקפו אמאם מוסי ואנאס מן בני
אסראיל מאיתאן וכ̇מסון אשראף̇ אלג̇מאעה̈ דעאה̈ מחצ̇ר ד̇וו אסמא:
3 פתג̇ו̈קו עלי מוסי והרון וקאלו להמא חסבכמא ריאסה̈[6]) אד̇ אלג̇מאעה̈
כלהם מקדסון ופימא בינהם נור אללה פמא באלכמא תתשרפאן עלי
ג̇וק אללה: 4 פסמע ד̇לך מוסי ווקע עלי וג̇ההֿ[7]): 5 פכל̈ם קרח וכל
ג̇מועה[8]) וקאל להם גדא יערף̇ אללה מן הו לה ומן אלמקד̈ס פיקר̈בה אליה
ומן יכ̇תארה יקר̈בה אליה: 6 אצנעו כ̇לה̈ כ̇ד̇ו מג̇אמר קרח וכל ג̇מועה:
7 ואג̇עלו עליהא נארא ואלקו פיהא בכ̇ורא בין ידי אללה גדא פאי̈ רג̇ל
אכ̇תארה אללה פהו אלמקד̈ס חסבכם ד̇לך יא בני לוי: 8 ת̇ם קאל
מוסי להם[9]) אסמעו יא בני לוי: 9 אקליל ענדכם אד̇ אפרזכם אלאה
אסראיל מן ג̇מאעתהם פקר̈בכם אליה לתכ̇דמו כ̇דמה̈ מסכנה ותקפו
בין ידי אלג̇מאעה̈ תכ̇דמונהם: 10 פכ̇דאך קר̈בך וסאיר אכ̇ותך בני לוי
מעך חתי טלבתם אלאמאמה̈ איצ̇א: 11 לד̇לך אנת וכל ג̇מועך
אלמג̇תמעון עלי אללה והרון מן הו חתי תתד̇מ̈רו עליה: 12 ת̇ם בעת̇
מוסי ידעו בדתן ואבירם אבני אליאב פקאלא לא נצעד: 13 אקליל מא
אצעדתנא מן בלד יפיץ̇ אללבן ואלעסל לתקתלנא פי אלבר חתי

[1]) „הבגד העליון".
[2]) רשב"ם: הציצית הזה יהיה לכם לראייה".
[3]) „למען תזכרו זה תמיד".
[4]) „החי לעד". — [5]) „ויקרב".
[6]) וכן תרגם יונתן: סגי לכון רבנותא.
[7]) בכ"י י' ובפ': ילתמס אלותי = לבקש חזון.
[8]) דע שבכל הפרשה הזאת הגאון השתמש במלת ג̇מוע לעדת קרח ובמלת ג̇מאעה לעדת ישראל.
[9]) „ויאמר משה להם" ר"ל לקרח ולכל עדתו.

תתראּם עלינא איצ̇א תרוּסא: 14 ואיצ̇א לם תד̇כ̇לנא אלי בלד יפיץ̇ לבנא ועסלא ולא אעטיתנא נחלה̈ מן צ̇יעה̈ וכ̇רם פלו תהד̇דת האולאיך אלקום בקלע עיונהם לם נצר אליך[1]: 15 פאשתד̇ ד̇לך עלי מוסי ג̇דא פקאל אללהם לא תקבל בכ̇ורהם וד̇ל בה עלי אני לם אסכ̇ר לאחדהם חמארא פצ̇לא ען אני אסי אלי אחדהם[2]: 16 ת̇ם קאל מוסי לקרח אנת וג̇מועך אחצ̇רו בין ידי אללה מע הרון גדא: 17 וליאכ̇ד̇ כל רג̇ל מג̇מרה̈ ואלקו עליהא בכ̇ורה וקד̇מוהא בין ידי אללה מאיתין וכ̇מסין מג̇מרה̈ ואנת והרון כל ואחד מג̇מרתה: 18 פאכ̇ד̇ כל ואחד מג̇מרתה וג̇עלו פיהא נארא ואלקו עליהא בכ̇ורא ווקפו עלי באב כ̇בא אלמחצ̇ר ומוסי והרון: 19 וג̇וּק עליהם קרח ג̇מיע אלג̇מאעה̈ אלי באב כ̇בא אלמחצ̇ר פט̇הר נור אללה לג̇מיעהם: 20 וכלּם אללה מוסי והרון תכלימא: 21 אן אנפרזתמא מן בין הד̇ה אלג̇מאעה̈ אפניתהם כטרפה̈[3]: 22 פוקעא עלי וג̇והמא וקאלא יא טאיק יא אלאה ארואח כל בשרי ארג̇ל ואחד[4] יכ̇טי ועלי כל אלג̇מאעה̈ תסכ̇ט: 23 וכלּם אללה מוסי קאילא: 24 מר אלג̇מאעה̈ וקל להם ארתפעו ען חואלי מסכן קרח דתן ואבירם: 25 פקאם מוסי ומצ̇י אלי דתן ואבירם ומצ̇ו מעה שיוכ̇ בני אסראיל: 26 פכלם אלג̇מאעה̈ וקאל להם אעתזלו מן אכ̇ביה̈ האולי אלקום אלט̇אלמין ולא תדנו בשי ממא הו להם כילא תנסאפו בג̇מיע כ̇טאיאהם: 27 פארתפעו ען חואלי מסכן קרח דתן ואבירם והמא כ̇רג̇א איצ̇א פאנתצבא עלי באב כ̇באיהמא ונסאוהמא ובנוהמא ואטפאלהמא[5]: 28 פקאל מוסי בהד̇ה תעלמון אן אללה בעת̇ני אן אעמל ג̇מיע הד̇ה אלאעמאל ולים מן תלקא נפסי: 29 אן מאת האולי אלקום כמות כל אלנאס וטולבו במטאלבתהם פלים אללה בעת̇ני: 30 ואן כ̇לק אללה כ̇לקא אן תפתח אלארץ̇ פאהא פתבתלעהם וג̇מיע מא להם פינזלון אחיא אלי אלת̇רי עלמתם אן האולי אלקום קד עצו אללה: 31 פכאן ענד פראגה מן קול הד̇א אלכלאם אנשקּת אלארץ̇ אלתי תחתהם: 32 ופתחת אלארץ̇ פאהא פאבתלעתהם וביותהם וכל אנסאן לקרח וג̇מיע אלסרח: 33 פנזלו הם וג̇מיע מאלהם אחיא אלי אלת̇רי ותג̇טת עליהם אלארץ̇ ובאדו מן בין אלג̇וק: 34 וג̇מיע בני אסראיל אלד̇ין חואליהם

[1] „אף כי תפחידם לעקר עיני האנשים ההם".

[2] „אל תקבל קטרתם ויודע בזה שאני לא העמסתי משא על חמור אחד מהם ואף כי הרעותי את אחד מהם".

[3] „אם תבדלו מתוך העדה הזאת אכלה אותם" וכמו זה תרגם למטה י"ז י' ועי' תרגום הגאון שמות ל"ב י'.

[4] כן הוא בכ"י י' ובפ' אבל בק': אלרגל אלואחד.

[5] בכ"י י' ובפ' נוסף: לירו מא יכון = לראות מה יהיה.

הרבו מן שדה צותהם[1] לאנהם קאלו כילא תבתלענא אלארץ:
35 ונאר כרגת מן ענד אללה ואחרקת אלמאיתין וכמסין אלרגל מקרבי
אלבכור:

## יז

1 וכלם אללה מוסי קאילא: 2 מר אלעזר אבן הרון אלאמאם
באן ירפע אלמגאמר מן בין אלמחרקין[2] וידרי אלנאר הנאך לאנהא
קד תקדסת: 3 פאמא מגאמר אולאיך אלמכטיין עלי נפוסהם פיצנעוהא
צפאיח רקאקא גשאא ללמדבח פאנהם למא קדמוהא בין ידי אללה קד
תקדסת ותציר עלאמה לבני אסראיל: 4 פאכד אלעזר אלאמאם
אלמגאמר אלנחאס אלתי קדמוהא אלמחרקון פארקוהא צפאיח ללמדבח:
5 דכרא לבני אסראיל לכי לא יתקדם רגל אגנבי מן ליס הו מן נסל
הרון ליבכר בכורא בין ידי אללה ולא יכון בקרח וגמועה כמא נזל
אללה עלי יד מוסי פיה[3]: 6 ותדמרת גמאעה בני אסראיל מן גד עלי
מוסי והרון קאילין אנתמא קתלתמא מן אמה[4] אללה: 7 פלמא תגוקו
עליהמא אלתפתו אלי כבא אלמחצר פאדא בנור אללה קד טהר פי
אלגמאם[5]: 8 פתקדם מוסי והרון בין ידי כבא אלמחצר: 9 וכלם
אללה מוסי קאילא: 10 אן ארתפעתמא מן בין הדה אלגמאעה אפניתהם
בטרפה[6] פוקעא עלי וגוההמא: 11 וקאל מוסי להרון כד אלמגמרה
ואגעל עליהא נארא מן פוק אלמדבח ואלק בכורא ואדהב בה מסרעא
אלי אלגמאעה ואסתגפר ענהם פאן אלסכט קד כרג מן בין ידי אללה
וקד בדא בהם אלצדאם: 12 פאכד דלך הרון כמא קאל מוסי והאצר
אלי וסט אלגוק פאדא באלובא קד אבתדא בהם פבכר אלבכור ואסתגפר
ענהם: 13 ווקף בין אלמותי ואלאחיא פאנחבס אלובא: 14 פכאן עדד
מן מאת בדלך אלובא ארבעה עשר אלפא וסבע מאיה סוי מן מאת
בסבב קרח: 15 ורגע הרון אלי מוסי אלי באב כבא אלמחצר וקד
אנחבס אלובא: 16 תם כלם אללה מוסי קאילא: 17 מר בני אסראיל וכד
מנהם עצא עצא לכל בית מן אשראפהם לביות אבאיהם יכון דלך אתנתא
עשרה עצא ואכתב אסם כל רגל עלי עצאה: 18 ואסם הרון פאכתבה

1) „לצעקת קולם” עיין רשב״ם.
2) „מבין הנשרפים” וכן תרגם אונקלס.
3) ר״ל כאשר גלה ה׳ דעתו למשה על קרח. עי׳ ראב״ע שהביא הפירוש הזה בשם י״א.
4) „מעם ה׳” ובפ׳ נוסף: כלקא = אנשים.
5) „והנה כבוד ה׳ נראה בענן”.
6) עיין למעלה מ״ז כ״א וההערה שם.

עלי עצאה̈ לוי לאנך אנמא תאכ̇ד̇ עצא ואחדה̈ לג̇מלה̈ ביות אבאיהם[1]:
19 וצ̇עהא פי כ̇בא אלמחצ̇ר בין ידי אלשהאדה̈ אלתי אחצ̇רך הנאך:
20 פאלרג̇ל אלד̇י אכ̇תארה תפרّע עצאה חתי אהדّי ענّי תדמّר בני
אסראיל אלד̇ין הם מתדמّרון עליכם: 21 פכלّם מוסי בני אסראיל פדפע
אליה כל אשראפהם עצא מן כל שריף לביות אבאיהם את̇נתא עשרה̈
עצא ועצאה̈ הרון פימא בינהם[2]: 22 פוצ̇עהא מוסי בין ידי אללה פי
כ̇בא אלשהאדה̈: 23 פלמא כאן מן גד ד̇לך̇ מוסי אלי כ̇בא אלשהאדה̈
פאד̇א קד פרّעת עצאה̈ הרון אלתי הי לבית לוי פאכ̇רג̇ת פרועא ונוّרת
נוארא ועקדת לוזא: 24 ת̇ם אכ̇רג̇ מוסי ג̇מיע אלעצא מן בין ידי אללה אלי
ג̇מיע בני אסראיל פנט̇ר כל ואחד אלי עצאה פאכ̇ד̇הא[3]: 25 ת̇ם קאל
אללה למוסי רדّ עצא הרון בין ידי אלשהאדה̈ תכון חפט̇ עלאמה̈ לד̇וי
אלכ̇לף פיפנא תדמّרהם עליّ ולא יהלכון: 26 פצנע מוסי כמא אמרה
אללה מן ד̇לך: 27 ת̇ם קאל בנו אסראיל למוסי הוד̇א תופי מנّא ובאד
מנّא פכלנא האלכון[4]: 28 ואד̇א כאן כל מן תקדّם אלי מסכן אללה
יהלך פהא נחן פאנון מתופון[5]:

# יח

1 פקאל אללה להרון אנת ובנוך ואל אביך מעך תחמלון וזר
אלמקדס ואנת ובנוך מעך תחמלון וזר אמאמתכם: 2 ואיצ̇א אכ̇ותך
סבט לוי סבט אביך קדّמהם אליך פינצ̇אפו אליך ויכ̇דמוך ואנת ובנוך
מעך פקט[6] בין ידי כ̇בא אלשהאדה̈: 3 ויחפט̇ו מחפט̇ך ומחפט̇ ג̇מיע
אלכ̇בא ואמא אלי אניה̈ אלקדס ואלי אלמד̇בח לא יתקדّמו[7] בילא
יהלכו איצ̇א הם ואיצ̇א אנתם: 4 ואלמנצ̇אפון אליך יחפט̇ון[8] חפט̇ כ̇בא
אלמחצ̇ר וג̇מיע כ̇דמתה ואג̇נביّ לא יתקדّם אליכם: 5 ותחפט̇ון חפט̇
אלקדס וחפט̇ אלמד̇בח ולא יכון זיאדה̈ סכ̇ט עלי בני אסראיל: 6 פאני
קד אכ̇ד̇ת אכ̇ותכם אללואניין מן בין בני אסראיל וג̇עלתהא הבה̈
לכם ללה ליכ̇דמו כ̇דמה̈ כ̇בא אלמחצ̇ר: 7 ואנת ובנוך מעך תחפט̇ון

---

1) „כי לא תקח רק מטה אחד לכל בתי אבותם״.
2) נראה שצ״ל בינהא.
3) „וירא כל אחד מטהו ויקחהו״.
4) ר״ל הן גועו רבים ממנו ואבדו רבים ממנו ונירא פן נמות כלנו.
5) „הנה אנחנו תמנו וגוענו״.
6) ראב״ע: לבדכם ולא הלויים.
7) פ׳: ויחפט̇וא מחפט̇ך ומחפט̇ כל אלמט̇רב לכן לא יתקדמוא אלי אלה אלקדס ואלמדבח לילא ימותוא הם ואנתם.
8) „והנלוים עליך ישמרו״

אמאמתכם לגמיע אמור אלמדבח ודאכל אלסגף ותכדמונה פקד געלת אמאמתכם כדמה מוהובה ואי אגנבי תקדם אליהא פליקתל: 8 תם כלם אללה הרון פקאל אני קד אעטיתך חפט רפאיעי מן גמיע אקדאס בני אסראיל[1] אעטיתהא לך מסחא[2] ולבניך רסם אלדהר: 9 הדא יכון לך מן כואץ אלאקדאס מן בעד אלמחרק[3] מן גמיע קראבינהם וברהם ודכותהם וקרבאן אלאתם אלדי יאתוני בה פהו מן כואץ אלאקדאס לך ולבניך: 10 ובכאץ אלטהר[4] תאכלה כל דכר יאכל מנה כדאך יכון לך קדסא: 11 והדה לך רפאיע עטאיאהם מן גמיע מחרכאת בני אסראיל לך אעטיתהא ולבניך ולבנאתך מעך רסם אלדהר וכל טאהר פי מנזלך יאכלהא: 12 וגמיע אגוד אלדהן ואלעציר ואלבר[5] אואילהא אלתי יגעלונהא ללה קד געלתהא לך: 13 ובכור כל מא פי ריאצהם אלתי יאתון בהא ללה תכון לך וכל טאהר פי מנזלך יאכלהא: 14 וגמיע צואף פי אל אסראיל יכון לך: 15 וכל אול בטן מן כל בשרי אלדי יקדמונה ללה מן אנסאן ובהימה יכון לך לכן יגב אן תפדי בכור אלנאס ובכור אלבהימה אלנגסה: 16 ופדא אלנאס[6] מן אבן שהר בקימתה כמסה מתאקיל פצה במתקאל אלקדס והו עשרון דאנקא: 17 פאמא בכור אלבקר ואלצאן ואלמאעז פלא תפדהא פאנהא מקדסה רש דמהא עלי אלמדבח וקתר שחומהא קרבאנא מקבולא מרציא ללה: 18 ולחמהא יכון לך בקץ אלתחריך וסאק אלימני יכון לך: 19 וסאיר רפאיע אלאקדאס אלתי ירפעונהא בנו אסראיל ללה געלתהא לך ולבניך ולבנאתך מעך רסם אלדהר עהד תבת אלדהר הו[7] ללה לך ולנסלך מן בעדך: 20 תם קאל אללה לה פי ריאצהם לא תנחל ולא יכן לך קסם פימא בינהם פאני קד געלת קסמך ונחלתך פימא בין בני אסראיל[8]: 21 ולבני לוי קד געלת כל עשר מן אל אסראיל נחלה בדל כדמתהם אלדין יכדמון כבא אלמחצר: 22 ולא יתקדם איצא בנו אסראיל אלי כבא אלמחצר פיחמלון וזרא ויהלכון: 23 ויכדם אלליואניון וחדהם[9] כבא אלמחצר והם

[1] „את תרומתי מכל קדשי בני ישראל".

[2] נראה שר"ל מפני שנמשחת או מן היום שנמשחת ובויקרא ד' ל"ה העתיק מלת משחה חצה = חלק.

[3] לאחר הקטרת האישים.

[4] „ובמקום היותר טהור" וזה בעזרה. ועיין רש"י.

[5] „היותר טוב מן השמן והתירוש והדגן" עיין התרגומים וראב"ע.

[6] תרגם יונתן: ופרקוניה דבר נש.

[7] „ברית קיימת לעולם היא" עיין ריש"י ורשב"ם.

[8] „אני נתתי חלקך ונחלתך בתוך בני ישראל" עיין ת"א וספרי. ובכ"י י': קד געלת קראבין קסמך = אני נתתי קרבנותי חלקך.

[9] „לבדם".

יחמלון וזרהם רסם אלדהר עלי מר̈ אג̇יאלהם ופימא בין אסראיל לא ינחלו נחלה̈: 24 פאן עשור בני אסראיל אלתי ירפעונהא ללה רפיעה̈ ג̇עלתהא לללויאניין נחלה̈ פלד̇לך קלת להם פי מא בין בני אסראיל לא ינחלו נחלה̈: 25 וכל̈ם אללה מוסי קאילא: 26 ומר אללויאניין וקל להם אד̇א תאכ̇ד̇ון מן בני אסראיל אלעשור אלתי ג̇עלתהא לכם מנהם בנחלתכם פארפעו מנהא רפיעה̈ ללה עשרא מן אלעשור: 17 וד̇לך אן תחסב לכם רפאיעכם כאלבר̈ לבני אסראיל מן אלבד̇אר[1]) וכאלסלאפה̈ מן אלתגאר: 28 פכד̇אך תרפעו אנתם איצ̇א רפיעה̈ ללה מן ג̇מיע אעשארכם אלתי תאכ̇ד̇ונהא מן בני אסראיל ואעטו רפיעה̈ אללה מנהא להרון אלאמאם: 29 וליכן מא תרפעונהא ללה מן ג̇מיע עטאיאכם אג̇ודהא ואכ̇צ̈הא מנהא[2]): 30 וקל להם[3]) אד̇א רפעתם אג̇ודה מנה צאר אלבאקי לכם יא ליואניין כגל̈ה̈ בני אסראיל מן אלבד̇אר ואלתגאר[4]): 31 וג̇איז אן תאכלה[5]) פי כל מוצ̇ע אנתם ואהלכם לאנה אג̇רתכם בדל כ̇דמתכם פי כ̇בא אלמחצ̇ר: 32 ולא תחמלו ענה וזרא ענד רפעכם אג̇ודה מנה ואקדאס בני אסראיל לא תבד̇לוהא ולא תהלכו:

## יט

1 ת̇ם כל̈ם אללה מוסי והרון תכלימא: 2 הד̇א רסם אלשריעה̈ אלתי אמר אללה בהא מר בני אסריאל באן יאתוך בבקרה̈ צ̇פרא צחיחה̈ מא ליס פיהא עיב ממא לם יקע[6]) עליהא ניר: 3 ואדפעוהא אלי אלעזר אלאמאם יכ̇רג̇הא כ̇ארג̇ אלעסכר וידבחהא בחצ̇רתה[7]): 4 ויאכ̇ד̇ מן דמהא באצבעה וינצ̇ח מקאבל וג̇ה כ̇בא אלמצ̇ר מנה סבע מראר: 5 ויאמר בחרקהא[8]) בחצ̇רתה ג̇לדהא מע לחמהא ודמהא ופרת̇הא: 6 ת̇ם יאכ̇ד̇ אלאמאם עוד ארז וצעתרא וצבג קרמז וילקי ד̇לך אלי וסט חריקהא: 7 ויגסל ת̇יאבה הד̇א אלאמאם[9]) ויר̇חץ̇ בדנה באלמא ובעד ד̇לך ידכ̇ל אלי אלעסכר וינג̇ס אלי אלמגיב: 8 ואלמחרקהא יגסל ת̇יאבה ויר̇חץ̇ בדנה באלמא וינג̇ס אלי אלמגיב: 9 ויג̇מע רג̇ל

---

[1]) „כדגן לבני ישראל מן הגורן" עיין רש"י.
[2]) „ואשר תרימו לה' מכל מתנותיכם יהיה הטוב והמובחר שבהן".
[3]) ר"ל ללויים. עיין ספרי.
[4]) „יהיה הנשאר לכם, הלויים, כתבואת בני ישראל מן הגורן והיקב" עי' למעלה פסוק כ"ז.
[5]) „ומותר לאכלו" עיין ראב"ע.
[6]) ובכ"י י': יטלע.
[7]) ר"ל יצוה להוציאה מחוץ למחנה ושתשחט לפניו. רש"י: זר שוחט ואלעזר רואה.
[8]) „ויצוה לשרפה". ספרי: אחר שורף ואלעזר רואה.
[9]) „הכהן הזה" ר"ל המשליך את האזוב. עיין ספרי.

טאהר רמאד אלבקרה ויצעה כארג אלעסכר פי מוצע טאהר ויכון לגמאעה בני אסראיל מחפוטא למא אלנצח[1]) והו דכוה: 10 ויגסל אלגאמע רמאדהא תיאבה וינגס אלי אלליל ותכון לבני אסראיל וללגריב אלדאכל פימא בינהם רסם אלדהר: 11 ומן דני במית מן גמיע אנפס אלנאס פלינגס סבעה איאם: 12 והו יתדכא מנה פי אליום אלתאלת ופי אליום אלסאבע פיטהר ואן לם יתדך מנה פיהמא פלא יטהר: 13 פכל מן דנא במית מן נפוס אלנאס אלדי ימות ולא יתדכא פקד נגס מסכן אללה אן דכלה[2]) פינקטע דלך אלאנסאן מן בין אלגוק[3]) אד מא אלנצח לם ירש עליה פהו נגס לדלך ונגאסתה עליה אבדא[4]): 14 והדה אלשריעה אי אנסאן מאת פי כבא פכל מן דכל אליה וגמיע מא פיה ינגס סבעה איאם: 15 וכל אנא מפתוח מא ליס עליה צמאם מקיד פהו נגס: 16 וכל מן דנא עלי וגה אלצחרא בקתיל סיף או מית או עטם אנסאן או קבר ינגס סבעה איאם: 17 וליוכד לה מן רמאד[5]) חריק אלדכוה ויצב עליה מאא מן נביע פי אנא: 18 ויאכד רגל טאהר שיא מן צעתר[6]) ויגמסה פי דלך אלמא וינצח מנה עלי אלכבא ועלי גמיע אלאניה ואלנפוס אלתי כאנת פיה ועלי אלדאני באלעטם או באלקתיל או אלמית או אלקבר: 19 כדאך ינצח אלטאהר עלי אלנגס פי אליום אלתאלת ואלסאבע פאדא דכאה פי אליום אלסאבע[7]) גסל תיאבה ורחץ באלמא וטהר באלעשי: 20 ואי רגל תנגס ולם יתדך פינקטע דלך אלאנסאן מן בין אלגוק למא נגס מקדס אללה אד דכלה ולם ינצח עליה מא אלנצח פהו נגס 21 ויכון להם הדא רסם אלדהר ונאצח מא אלנצח יגסל תיאבה ומן לאמס מא אלנצח ינגס אלי אלליל: 22 וכל מא לאמסה אלנגס ינגס פאן כאן אנסאן דנא בה פלינגס אלי אלליל:

# כ

1 תם גאו בנו אסראיל אגמעין[8]) אלי ברייה צין פי אלשהר אלאול ואקאם אלקום פי רקים ומאתת הנאך מרים ודפנת תם: 2 ולם יכן מא ללגמאעה פתגוקו עלי מוסי והרון: 3 ולמא כאצם אלקום מוסי קאלו

---

[1]) „למי הזיה" עיין רש"י.

[2]) „אם נכנס בו" עיין רש"י וכן תרגם למטה פסוק כ׳.

[3]) „ונכרת האיש ההוא מתוך הקהל" כמו שאמר למטה פסוק כ׳.

[4]) ראב"ע: תמיד. רש"י: אעפ"י שטבל.

[5]) הגאון העתיק כאלו נכתב „מאפר" באל"ף.

[6]) „מעט אזוב".

[7]) ספרי: וחטאו ביום השביעי ואח"כ וכבס בגדיו וגו׳.

[8]) „כלם יחד" עיי׳ רש"י וראב"ע.

יא ליתנא תופינא בופאה̈ אכ̇ותנא בין ידי אללה: 4 ולם ג̇יתמא בג̇וק אללה אלי הד̇א אלב̇ר נמות פיה נחן ובהאימנא: 5 ולם אצעדתמאנא מן מצר פג̇יתמא בנא אלי הד̇א אלמוצ̇ע אלד̇י מוצ̇ע לא זרע פיה ולא תין וג̇פן ורמאן חתי מא ליס ללשרב: 6 פאקבל מוסי והרון הארבין[1] מן בין ידי אלג̇וק אלי באב כ̇בא אלמחצ̇ר פוקעא עלי וג̇והמא פט̇הר נור אללה להמא: 7 ת̇ם כלם אללה מוסי תכלימא: 8 כ̇ד̇ אלעצאה̈ וג̇וק אלג̇מאעה̈ אנת והרון אכ̇וך וקולא עלי אלצכ̇ר[2] בחצ̇רתהם אן יכ̇רג̇ מאה פתכ̇רג̇ להם אלמא מן אלצכ̇ר ותסקיהם ובהאימהם: 9 פאכ̇ד̇ מוסי אלעצא מן בין ידי אללה כמא אמרה: 10 וג̇וק מוסי והרון אלקום אלי חצ̇רה̈ אלצכ̇ר פקאל להם אסמעו יא עצאה̈ מן הד̇א אלחג̇ר נכ̇רג̇ לכם מאא[3]: 11 פרפע ידה וצ̇רב אלצכ̇ר בעצאה מרתין פכ̇רג̇ מא כת̇יר שרבת מנה אלג̇מאעה̈ ובהאימהם: 12 פקאל אללה למוסי והרון במא לא תומנאהם בי ותקדסאני בחצ̇רה̈ בני אסראיל כד̇אך לא תדכ̇לא הד̇א אלג̇וק אלי אלבלד אלד̇י אקסמת בה להם[4]: 13 ד̇לך מא אלכ̇צומה̈ אלד̇י כ̇אצם בנו אסראיל רסולי רבהם בסבבה פתעט̇ם פיהם[5]: 14 ת̇ם בעת̇ מוסי ברסל מן רקים אלי מלך אדום קאילא כד̇א קאל אכ̇וך אסראיל אנת אעלם בג̇מיע אלמצאיב אלתי נאלתנא: 15 ואן אבאינא נזלו מצר פאקמנא במצר מדה̈ טוילה̈ ואסי אלמצריון בנא ובאבאינא: 16 פדעונא אללה פסמע צותנא ובעת̇ ברסול[6] אכ̇רג̇נא מן מצר והא נחן פי קריה̈ רקים פי טרף̈ תכ̇מך: 17 נריד אן נג̇וז פי בלדך ולסנא נמיל אלי צ̇יעה̈ ולא כרם ולא נשרב מא צהריג̇ לכ̇נא נסיר פי טריק אלג̇אדה̈ לא נמיל ימינא ולא שמאלא אלי אן נג̇וז תכ̇מך: 18 קאל לה אלאחמרי[7] לא תג̇ז פי תכ̇מי כילא באלסיף̈ אכ̇רג̇ תלקאך: 19 קאל לה בנו אסראיל נצעד פי אלמחג̇ה̈ ואן שרבנא לך מאא נחן ומאשיתנא דפענא ת̇מנה וליס אמר אלא אן נג̇וז פקט[8]: 20 קאל לא תג̇ז כד̇אך

---

1) ראב״ע: כדמות בורחים.

2) „ודברתם על הסלע״ ענינו דברו אל העדה אודות הסלע שיתן מימו. ובפ׳ ללצכ̇ר = אל הסלע כמשמעו.

3) „מהאבן הזאת נוציא לכם מים״ ולפי זה הה״א של המן אינה לשאלה ולתמה אלא לאמתת הדבר עיין רמב״ן ומכלל יופי. ובכ״י י׳: אמן = המן. ואפשר שלפי דעת הגאון משה חטא שה׳ לא צוה להכות את הסלע רק לדבר אליו.

4) „אשר נשבעתי להם״ ובכ״י י׳: אעטיתהם כמשמעת הכתוב.

5) „המה מי מריבה אשר בעבורם רבו בני ישראל את שני נביאי אלהיהם והראה להם גדולתו״ ועיין ויקרא י׳ ג׳.

6) „נביא״ עיין רש״י.

7) „האדמוני״ על שם עשו הוא אדום ועיין בראשית כ״ה, ל׳.

8) הגאון לא העתיק מלת „ברגלי״.

ובלג̇ אדום תלקאה בשעב עט̇ים ויד שדידה̇: 21 פלמא אבא אדום אן
יתרך אל אסראיל אן יג̇וז פי תכ̇מה מאל ענה: 22 פרחלו מן רקים
וג̇את ג̇מאעתהם אלי ג̇בל הור: 23 פקאל אללה למוסי והרון פי ג̇בל
הור ענד תכ̇ם בלד אדום קאילא: 24 ינצ̇ם הרון אלי קומה פאנה לא
ידכ̇ל אלבלד אלדי אעטיתה בני אסראיל במא קלת הין כ̇אלפתמא
אמרי[1] פי מא אלכ̇צומה̇: 25 כ̇ד הרון ואלעזר אבנה ואצעדהמא אלי
ג̇בל הור: 26 ואסלך̇ הרון ת̇יאבה ואלבסהא אלעזר אבנה והרון ינצ̇ם
וימות הנאך: 27 פצנע מוסי במא אמרה אללה פצעדו אלי ג̇בל הור
בחצרה̇ אלג̇מאעה̇: 28 וסלך̇ מוסי ת̇יאב הרון ואלבסהא אלעזר אבנה
ומאת הרון הנאך פי ראס ג̇בל הור[2] ונזל מוסי ואלעזר מן אלג̇בל:
29 פלמא ראת אלג̇מאעה̇ אן הרון קד מאת בכא עליה ת̇לאת̇ין יומא
ג̇מיע אל אסראיל:

# כא

1 ת̇ם סמע אלכנעאני מלך ערד אלמקים פי אלדארום באן בני
אסראיל קד ג̇או טריק את̇רים פחארבהם וסבא מנהם סביא: 2 פנד̇ר
אל אסראיל נד̇רא ללה וקאלו אן אסלמת האולי אלקום פי ידי ג̇עלת
קראהם צואפי: 3 פסמע אללה דעא אל אסראיל ואסלם פי אידיהם
אלכנעאני פג̇עלוה וקראה צואפי וסמי ד̇לך אלמוצ̇ע חרמה: 4 ת̇ם רחלו
מן ג̇בל הור טריק בחר אלקלזם ליסתדירו בבלד אדום וצ̇ג̇רת נפוסהם
פי אלטריק: 5 פתכלמו פי אללה ופי מוסי וקאלו לם אצעדתמאנא[3]
מן מצר נמות פי אלבר̇ ממא ליס כ̇בז ולא מא וקד צ̇ג̇רת נפוסנא מן
אלטעאם אלכ̇פיף[4]: 6 פבעת̇ אללה פי אלקום חיאת מחרקה̇[5]
לסעתהם פמאת מנהם קום כת̇ירון: 7 פג̇או אלקום אלי מוסי וקאלו
קד אכ̇טאנא אד̇ תכלמנא פי אללה ופיך אדע אללה אן יזיל ענא
אלחיאת פדעי להם מוסי: 8 פקאל אללה לה אצנע מחרקא וארפעה
עלי עלם פכל מלסוע ילתפת לה תאיבא פיבקא[6]: 9 פצנע מוסי
ת̇עבאנא מן נחאס וג̇עלה עלי עלם פכאן אד̇ אנסאן לדגה ת̇עבאן
אלתפת תאיבא אלי ד̇לך בקי חיא: 10 ת̇ם רחל בנו אסראיל מן ת̇ם

---

1) „כאשר דברתי כאשר מריתם פי".
2) „בראש הור ההר".
3) עיין רש"י.
4) „בלחם הקל" עיין ראב"ע.
5) „השורפים".
6) „וכל הנשוך אשר יפנה אליו בתשובה וחי" עיין רש"י. וכן תרגם הגאון בפסוק ט'.

ונזלו פי אבת: 11 ורחלו מנהא ונזלו פי עיי אלמגאז[1]) פי אלברייה אלתי עלי גהה מואב מן משרק אלשמס: 12 ורחלו מן תׄם ונזלו פי ואדי זרד: 13 ורחלו מן תׄם ונזלו פי גׄאנב אלארנון אלדׄי פי אלברייה אלכׄארג׳ ען תכׄם אלאמוריין לאן ארנון הו אלחד בין מואב ואלאמוריין: 14 ולדׄלך יקאל פי כתאב פתוח[2]) אללה מן דרדור אלקלזם ומן אלאודיה פארנון[3]): 15 ומצב אלאודיה אלדׄי מילה אלי עמארה ער ואסנאדה אלי תכׄם מואב: 16 ורחלו מן תׄם אלי אלביר והי אלביר אלתי קאל אללה למוסי ענהא אגׄמע אלקום חתי אעטיהם מאא: 17 חיניד אנשא אסראיל הדׄה אלאנשא פקאלו אצעדי יא ביר תגׄאובו להא[4]): 18 ביר חפרהא אלריסא וכראהא נבל אלקום ראסמוהא בוכׄאיאתהם[5]) תׄם רחלו מן תלך אלברייה אלי דׄאת אלעטא[6]): 19 ומן דׄאת אלעטא אלי אלואד[7])

---

[1]) „ויחנו בעיי המעברות" ובכ"י י׳: בלאקע אלאגׄאזאת פ׳: וחטוא פי בלאקע אלגׄיזין = ויחנו בחורבות אשר בשתי גדות הנהר. עיי׳ רשב"ם.

[2]) פ׳: מלאחם.

[3]) „על כן יאמר בספר גבורות ה׳ ממשברי (ים) סוף ומהנחלים ארנון ושפך הנחלים וגו׳ ר"ל כשם שיסופר מגבורות השם בים סוף כן דברו מגבורותיו אשר הראה בנחלים. נראה שהגאון העתיק מלות „את והב" בענין הבא מלשון תרגום יונתן בן עזיאל בעלעולא דסגירותא. וזה לשון בן בלעם בפירושו על התורה: את והב בסופה דׄהב אלתרגום פיה עלי מא נקל אלאולון פי אן ואדי ארנון צנעת ללקום אעגׄובאת פיה ותבעה אלמפסר פקאל פי שרחה אן אלדׄראדר פאלקלזם ופי אלאודיה ארנון והדׄא אללפט כתׄיר מא ידרסה מן לם יערף מענאה וקד אוקפת פיה מדה חתי ראית פי בעץׄ כלאם אלערב אן אלדראדר אלמיאה אלגזירה פסח לי אנה עבר ען קול אלמדרש פי את והב בסופה גׄעל סופה מתׄל ים סוף יעני אן מן אלמואצׄע אלתי צנע ללקום פיהא איאת ים סוף ופי אלאודיה ארנון ואלי הדׄא אשאר אלתרגום פי עד יעבר עמך ה׳ ואלנץׄ אנמא דׄהב אלי דׄכר חדוד בלד אלאמורי אלמחכום להם בה ליכׄרג׳ מן דׄלך חדוד בלד מואב אסתתׄני עליהם בה כקולה אל תצר את מואב פקאל פי חשבון עיר סיחון וסאיר תלך אלחדוד אלדׄי דׄכר לימנע בהדׄא ען אלתערץׄ עלי שי מן בלד מואב אלא מא כׄרג׳ קדימא מן אידיהם וצאר מלך אלאמורי כקולה ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון. ובעברית: דעת התרגום היא לפי מה שמסרו הראשונים שבנחל ארנון נעשו נסים לעם והלך אחריו בעל הפתרון ואמר בתרגומו מן המים האדירים ים סוף ובנחלים ארנון ומלת אלדראדר (אשר תרגם בה והב) יבקש אותה זמן ארוך מי שאינו יודע עניגה וחפשתי אחריה איזה זמן עד שראיתי באחד מערב כי דראדר עניגה המים האדירים ונתברר לי שביאר לפי מה שנאמר במדרש את והב בסופה כמו בים סוף ר"ל שמן המקומות אשר נעשו בהם אותות לעם הם ים סוף ונחלי ארנון. ולזה רמז התרגם בפסוק עד יעבר עמך ה׳ (שמות ט"ו ט"ז והוסיף שם ית ארנונא). והפסוק לא כיון כי אם לזכור גבול ארץ האמורי הנתן להם להוציא ממנו תחומי ארץ מואב הנמנעים מהם כמו שאמר אל תצר את מואב ואמר על חשבון עיר סיחון ושאר התחומים אשר זכר להזהירם שלא יקחו כלום מארץ מואב חוץ מה שיצא מקודם מידם ונאחזו בו האמורים כאמרו ויקח את כל ארצו מידו עד ארנון.

[4]) וכן תרגם ותען שמות ט"ו כ"א ואגׄבתהם.

[5]) „המחוקקים אותה במשענותם".

[6]) „ואחר זה נסעו ממדבר אל בעלת המתנה" עיין התרגומים.

[7]) „אל הנחל".

ומן דלך אלואד אלי דאת אלבנאים[1]: 20 ומן תם אלי אלואד אלדי פי
בלד מואב ענד ראס אלקלעה אלמטלעה[2] עלי וגה אלסמאוה:
21 תם בעת אל אסראיל ברסל אלי סיחון מלך אלאמוריין קאילא:
22 אריד אן אגוז פי בלדך ולסנא נמיל אלי ציעה וכרם ולא נשרב מא
צהריג בל פי טריק אלגאדה נסיר אלי אן נגוז תכמך: 23 פלם ידע
סיחון אסראיל אן יגוז פי תכמה פגמע גמיע קומה וכרג תלקאהם אלי
אלבריה חתי ואפי יהץ פחארבהם: 24 פקתלה אסראיל בחד אלסיף
וחאז בלדה מן ארנון אלי יבק אלי בני עמון אד כאן תכמהם שדידא
עליה[3]: 25 ואכדו גמיע הדה אלקרי פסכנו אסראיל פי גמיע קרי
אלאמוריין פי השבון ורסאתיקהא[4]: 26 ודלך אן חשבון הי מנבר סיחון[5]
מלך אלאמוריין והו כאן חארב מלך מואב אלאול פאכד גמיע בלדה מן
ידה אלי ארנון: 27 ולדלך יקול אלממתלון אדכלו אלי חשבון חתי תבנא
ותהיא קריה סיחון: 28 לאן נארא כרגת מן חשבון ולהיב מן קריה
סיחון פאכלת ער מואב ואצחאב ביע ארנון: 29 פוילך יא מואב כיף
בדת יא קום עבדת כמוש[6] לקד געל בניה אסארי ובנאתה סביא לסיחון
מלך אלאמוריין: 30 וזאל סימאהם[7] מן חשבון אלי דיבון ותוחש אלי
נפח אלתי ענד מידבא: 31 ולמא אקאם אסראיל פי בלד אלאמוריין:
32 בעת מוסי בקום ירומון יעזר פפתחו רסאתיקהא וקרצו אלאמורי
אלדי פיהא: 33 תם ולו פצעדו טריק אלבתניה פכרג עוג מלך אלבתניה
תלקאהם הו וגמיע קומה ללחרב אלי אדרעאת: 34 פקאל אללה למוסי
לא תכפה פאני מסלמה בידך וגמיע קומה ובלדה פאצנע בה כמא צנעת
בסיחון מלך אלאמוריין אלמקים פי חשבון: 35 פקתלוה ובניה וגמיע
קומה חתי לם יבק להם שריד וחאזו בלדה:

## כב

1 תם רחלו בנו אסראיל פנזלו פי בידאת מואב אלתי עלי ארדן
יריחא: 2 ולמא ראי בלק אבן צפור גמיע מא צנע אסראיל באלאמוריין:

---

1) „אל בעלת בתי כנסיות".

2) „ומשם אל הגיא אשר בארץ מואב אצל ראש המגדל הנשקף על ארץ שממה" עיין ראב"ע. והגאון מתרגם כל אלו השמות לפי ענינם.

3) „כי היה גבולם חזק עליו" ר"ל לא יכלו בני ישראל לרשת את ארצו.

4) „וכפריה" עיי' רש"י וראב"ע.

5) נראה שענינו עיר מלוכה. ועיין פירוש בן בלעם למעלה י"ד.

6) „העם אשר עבדת כמוש" ק': יא קום. ובפ': שעב כמוש.

7) „ואבדו גדולתם מחשבון עד דיבון ושממה הארץ עד נפח". העתיק ונירם מלשון ניר (מלכים י"א ל"ח) ומלת ונשם מלשון שממה.

3 והד'ר אלמואביון מן קבל אלקום ג'דא אד' הם כת'ירון וצ'גרו מנהם:
4 פקאל לשיוך' מדין אלאן סילחס הד'א אלג'וק כל אנאם[1]) חואלינא
כמא ילחס אלת'ור כ'צ'ר אלצחרא ובלק אבן צפור מלכהם פי ד'לך' אלוקת:
5 פבעת' ברסל אלי בלעם אבן בעור אלי פתורא אלתי עלי אלפראת[2]) בלד
קומה לידעו בה קאילה הוד'א אלקום אלד'י כ'רג' מן מצר קד גטא
טאהר אלארץ' והו ג'אלס מקאבלי: 6 ואלאן פתעאל אלענה לי אד' הו
אעט'ם מני פלעלי אסתטיע אן אהארבה[3]) ואטרדה ען בלדי[4]) לאני
אעלם אן מן תבארכה מבארך ומן תלענה ילען: 7 פמצ'י שיוך' מואב
ושיוך' מדין בפאלאת' מעהם חתי ואפו בלעם פאכ'ברוה בכלאם בלק:
8 קאל להם ביתו ההנא אללילה' ארד' עליכם ג'ואבא כמא יקול אללה
לי פאקאם ריסא מואב ענד בלעם: 9 פואפא אמר אללה[5]) בלעם
וקאל לה מפתתחא[6]) מן האולי אלקום אלד'ין ענדך: 10 קאל אן בלק
אבן צפור מלך מואב בעת' בהם[7]) אלי': 11 יקול[8]) אן אלקום אלד'ין
כ'רג'ו מן מצר קד גטו טאהר אלארץ' פאלאן תעאל סב'הם לי פלעלי
אסתטיע אהארבהם פאטרדהם: 12 קאל לה לא תמץ' מעהם ולא תלען
אלקום פאנה מבארך: 13 פקאם בלעם באלגדאה' וקאל לריסא בלק
אמצ'ו אלי בלדכם פאן אללה נהאני ען אן אמצ'י מעכם[9]): 14 פקאם
ריסא מואב וג'או אלי בלק וקאלו קד אבא בלעם אן יג'י מענא: 15 ועאוד
בלק איצ'א בעת' ריסא אג'ל ואעט'ם מן ד'לך': 16 פג'או אלי בלעם וקאלו
לה כד'א קאל בלק אבן צפור לא[10]) תמתנע מן אלמסיר אלי': 17 פאני
סאכרמך ג'דא וכל מא תקול לי אצנעה ותעאל פאלען לי האולי אלקום:
18 פאג'אב בלעם קואד בלק וקאל להם לו אעטאני בלק מל ביתה
פצ'ה' וד'הבא לם אסתטע אן אתג'אוז אמר אללה רבי פאעמל צגירה' או
כבירה': 19 ואלאן אקימו אנתם איצ'א ההנא אללילה' חתי אנט'ר מא
יעאוד אללה יכ'אטבני בה: 20 פואפא אמר אללה בלעם לילא וקאל
לה אן כאן האולי אלקום ג'או לידעוך פקם אמץ' מעהם לכן אלאמר

---

[1]) „כל הבריות" ר"ל האדם והבהמה והצמחים.

[2]) „אשר על פרת".

[3]) „אכה" השתמש הפסוק בלשון רבים כפי מה שהעיר אלאמאנאת צד 89.

[4]) „מארצי".

[5]) וכן תרגם אונקלוס „ואתא מימרא מן קדם ה'" וכן בפסוק כ'.

[6]) ראב"ע: פתחון ותחלת דבור.

[7]) „שלחם אלי".

[8]) „ויאמר".

[9]) „מנע ממני שאלך עמכם".

[10]) פ': לם = למה.

אלד̇י אקולה לך אצנעה פקט: 21 פקאם באלגדאה̈ ואסרג̇ אתאנה ומצ̇י מע ריסא מואב: 22 ת̇ם אשתד̇ ג̇צ̇ב אללה למצ̇יה טאמעא[1] פוקף מלאך אללה פי אלטריק ליחידה ען ד̇לך והו ראכב עלי אתאנה ומעה גלאמאה: 23 פלמא ראת אלאתאן מלאך אללה קאימא פי אלטריק וסיפה מצלת בידה מאלת ען אלטריק וסארת פי אלצ̇יאע פצ̇רבהא בלעם לירד̇הא אלי אלטריק: 24 ת̇ם וקף מלאך אללה פי זקוק אלכרום והנאך ג̇דאר ימנה̈ ויסרה̈[2]: 25 פלמא ראתה אלאתאן אזדחמת מע אלחאיט פצ̇גטת רג̇ל בלעם אלי אלחאיט פזאד פי צ̇רבהא: 26 ת̇ם עאוד מלאך אללה פג̇אז ווקף פי מוצ̇ע מצ̇יק מא ליס טריק ימאל ענה ימנה̈ או יסרה̈: 27 פלמא ראתה רבצ̇ת תחת בלעם פאשתד̇ ג̇צ̇בה פצ̇רבהא באלעצא: 28 פפתח אללה פאהא פקאלת לבלעם מא ד̇א צנעת בך אד̇ צ̇רבתני הד̇ה אלמרה̈ אלת̇אלת̇ה̈[3]: 29 קאל לאנך תמרסת בי[4] ולו אן כאן פי ידי סיף לכנת קד קתלתך: 30 קאלת אלסת אנא אתאנך אלתי רכבתני מד̇ כנת אלי אליום הל עוד̇תך[5] אן אצנע בך כד̇א קאל לא: 31 ת̇ם כשף אללה ען בצר בלעם פראי אלמלאך ואקפא פי אלטריק וסיפה מצלת בידה פכ̇ר בין ידיה סאג̇דא: 32 פקאל לה לם צ̇רבת אתאנך הד̇ה אלמרה̈ אלת̇אלת̇ה̈ ואנא כ̇רג̇ת פי אן אחידך אן תורטת אלטריק חד̇אי: 33 חתי ראתני אלאתאן פמאלת עני הד̇ה אלמרה̈ אלת̇אלת̇ה̈ ולו לם תמל עני לקתלתך אלאן ובקיתהא[6]: 34 קאל לה קד אכ̇טאת ולם אעלם אנך ואקף תלקאי פי אלטריק ואלאן פאן סאך מצ̇יי רג̇עת[7]: 35 קאל אמץ̇ מע אלקום ואלקול אלד̇י אקולה לך קלה פקט פמצ̇י מעהם: 36 פלמא סמע בלק במג̇י בלעם כ̇רג̇ תלקאה אלי קריה̈ מואב עלי ארנון[8] אלתי פי טרפה: 37 פקאל בלק לבלעם אלם ארסל אליך מרה̈ קבל הד̇ה[9] לאדעוך לם לם תג̇י[10] אלי אתראני לסת אקדר אן אכרמך: 38 קאל ואלאן אד̇ קד צרת אליך

[1] רשב״ם: ברצון מתאוה לקללם.
[2] „ושם גדר ימין ושמאל“.
[3] „פעם שלישית“.
[4] „גלהטת“ ובכ״י י׳: תמרדת = מרדת בי.
[5] „ההרגלתיך“ וכן ת״א. עיין ראב״ע ומכלל יופי.
[6] „למה הכית אתונך זאת הפעם השלישית ואנכי יצאתי להטותך כי הדרך מלאה חתחתים לפני עד שראתני האתון ותט לפני זאת הפעם השלישית ולולי נטתה מפני“ וכו׳ ובק׳ מלות זה שלש פעמים תרגומו: ת̇לאת̇ ערכאת ובפ׳: הד̇ה אלת̇אלת̇ה̈ אלדפעאה̈.
[7] „אם רע בעיניך לכתי אשובה“.
[8] „פ׳: עלי תכ̇ם ארנון“.
[9] „פעם אחת לפני זאת“.
[10] „למה לא באת“ עיין ראב״ע.

אתראני אסתטיע אן אקול שיא אלא מא ילקנניה[1]) אללה פקט:
39 ומציא גמיעא חתי גאא אלי קריה חצות: 40 ודבח בלק בקרא
וגנמא ובעת בדלך אלי בלעם ואלי אלריסא אלדין מעה: 41 פלמא
כאן באלגדאה אכד בלק בלעם ואצעדה אלי בעץ ביע מעבודה[2])
פנטר מן תם אלי בעץ אלקום:

# כג

1 פקאל אבן לי ההנא סבעה מדאבח ואעד לי סבעה רתות
וסבעה כבאש: 2 פצנע דלך וקרבא תורא וכבשא עלי כל מדבח[3]):
3 תם קאל לה בלעם קף ענד קרבאנך ואמצי אנא פלעלי יואפיני אמר
אללה ואי קול ילקנניה אכברתך בה ומצי פי הדי[4]): 4 פלמא ואפאה
אמר אללה[5]) קאל יא רב אני קד נצדת סבעה מדאבח וקרבת תורא
וכבשא עלי כל ואחד מנהא: 5 פלקנה אללה כלאמא פקאל ארגע
אלי בלק וקל כדא: 6 פרגע אליה פאדא בה ואקפא ענד קרבאנה
וגמיע ריסא מואב מעה: 7 פצרב מתלה וקאל מן ארם סירני בלק מלך
מואב מן גבאל אלמשרק קאילא תעאל פאלען לי יעקוב ודם אל
אסראיל: 8 מא אסב מא לם יסבה אלטאיק ומא אדם מא לא ידמה אללה:
9 ואנא אראה מן רוס אלגבאל ואלמחה מן אליפאע אנה שעב סיסכן
פרידא ולא יחסב מע סאיר אלאמם[6]): 10 יא מן יעד נסל יעקוב
ויחצי דריה אסראיל אסאלך אן תמות נפסי[7]) מות אלמסתקימין ותכון
אכרתי מתלהם: 11 קאל לה בלק מא דא צנעת בי דעותך לתסב
אעדאי פאדא בך תבארך פיהם: 12 פאגאבה וקאל לה אלא אן מא
ילקנניה אללה אחפטה ואקולה: 13 קאל תעאל מעי אלי מוצע אכר
תנטרה מנה לכנך תנטר בעצה לא כלה פלעלך תסתטיע אן תסבה[8])
14 פאכדה אלי אלציעה אלמשרפה[9]) עלי ראס אלקלעה פבני הנאך
סבעה מדאבח וקרב תורא וכבשא עלי כל מדבח: 15 וקאל לה קף

---

[1]) „ועתה אף כי באתי האוכל דבר מאומה אם לא אשר ילמדני אלהים".

[2]) „אל אחת מן במות אלהיו" ת"א: לרמת דחלתה.

[3]) „ויעש כן (בלק) ויקריבו שניהם שור ואיל על כל מזבח".

[4]) „בנחת" והמלה הזאת אחת מן השבעים שמות נפרדים אשר באר הגאון מלשון המשנה.

[5]) „דבר ה'" וכן ת"א.

[6]) „עם כל הגוים".

[7]) „אתה (האל) המונה זרע יעקוב וסופר צאצאי ישראל אשאל ממך שתמות נפשי וגו'". עיין ראב"ע ורש"י ורשב"ם.

[8]) „אולי תוכל לקללו" הגאון לא העתיק מלת „משם" השנית ובכ"י י': פתסבה לי מן תם כמשמעות הכתוב.

[9]) „את שדה המצפה" ר"ל אשר הצופים עומדים שם לראות אם יבוא חיל על העיר.

ההנא ענד קרבאנך ואנא אתלקׄי מן ההנא: 16 פואפא אמר אללה אלי
בלעם ולקׄנה כלאמא פקאל ארגע אלי בלק וקל כדׄא: 17 פגׄא אליה
והו קאים עלי קרבאנה וריסא מואב מעה קאל מא דׄא קאל אללה:
18 פצׄרב מתׄלה וקאל קם יא בלק ואסמע ואנצת לקולי יא אבן צפור:
19 ליס אלטאיק כאלנאס פיכדׄב ולא כבני אדם פינדם אתראה יקול
ולא יפעל או יתכלׄם ולא יקום בה: 20 אלא אן ברכאת קד קבלתהא
פאבארך פיהם ולא ארדׄהא[1]: 21 ממא לם יבצר גׄלא פי אל יעקוב
ולא דגׄלא פי אל אסראיל פאללה רבהם מעהם וצחאבהׄ אלמלך
להם[2]: 22 אלטאיק אלמכׄרגׄהם מן מצר בארק אלרים מאנע ענהם[3]:
23 ולא טׄירהׄ תחיך פי אל יעקב ולא קסאמהׄ תותׄר פי אל אסראיל
ואנמא יקאל להם מא צנע אלטאיק פקט[4]: 24 והו שעב כלבוׄ יקום[5]
וכאסד ירתפע לא ינצׄגׄע אלי אן יאכל אלפריסהׄ וישרב דם אלצרעי:
25 קאל לה בלק אדׄ לא תסבׄה סבׄא פלא תבארכה ברכהׄ: 26 פאגׄאבה
וקאל אלם אקל לך אן כלמא יקולה אללה אצנע: 27 קאל תעאל
אכׄדׄך אלי מוׄצׄע אכׄר פלעל יסהל ענד אללה פתסבׄה לי מן הנאך:
28 פאכׄדׄה אלי ראס אלראביהׄ[6] אלמטלעהׄ עלי וגׄה אלסמאוהׄ:
29 קאל אבן לי ההנא סבעהׄ מדׄאבח ואעדׄ לי סבעהׄ רתׄות וסבעהׄ
כבאש: 30 פצנע כמא קאל לה וקרבא תׄורא וכבשא עלי כל מדׄבח:

# כד

1 פלמא ראי בלעם אן אלאצלח ענד אללה תבריך אל אסראיל
לם ימׄץ כאלמרתין אלאוׄלתין פי טלב אלפאלאתׄ ואקבל בוגׄהה אלי
ברׄהם[7]: 2 פלמא מדׄ בצרה וראהם נזלין עלי נׄטׄאם אסבאטהם חלׄת
עליה נבוׄהׄ אללה: 3 פצׄרב מתׄלה וקאל קל יא בלעם אבן בעור וקל
יאיהא אלרגׄל אלחדיד אלבצר[8]: 4 וקל יא סאמע אקואל אלטאיק
ונאטׄר מנאטׄר אלכאפי והו נאים והו מפתוח אלעין[9]: 5 מא אגׄוד

[1] „הנה ברכות קבלתי ואברך אותם ולא אשיבנה" (ר"ל את הברכה) וכן תרגם אונקלס.

[2] „וריעות המלך להם" ותרועת מלשון חבה וריעות עיין רש"י ורשב"ם.

[3] „אל המוציאם ממצרים בקרני ראם נלחם להם" ובפירושו לתהלים צ"ה ד' אמר הגאון: ארק אלרים והו אלקרון ר"ל שקרני ראם נקראו בערבי ארק. ועיין אבן גנאח בשרשים צד 789.

[4] „ולא נחש ישריש בבית יעקב ולא קסם יפעל פעולה בבית ישראל ורק יאמר להם מה פעל אל".

[5] נראה מזה שהגאון השתמש כלביא בלשון יחיד זכר.

[6] וכן תרגם אונקלס: ריש רמתא.

[7] „כהשתי הפעמים הראשונות לבקש הקסמים ויפן פניו אל מדברם".

[8] וכן תרגם אונקלס: דשפיר חזי. עיין רש"י ורשב"ם.

[9] „והוא ישן ועיניו פתוחות" עיין ראב"ע.

אלביתך יא אל יעקוב ומנאזלך יא אל אסראיל: 6 פהי כאודיה̈ ממדודה̈
ובגנאן עלי נהר ובמצ̇ארב[1]) צ̇רבהא אללה וכארוז עלי מא: 7 יהטל
אלמא מן דואליה וגרסה פי מא גזיר וירתפע מן אגג[2]) מלכה ותתסאני
ממלכתה: 8 ואלטאיק אלמכ̇רגה מן מצר כארק אלרים מאנע ענה[3])
פהו יאכל אעדאה מן אלאמם[4]) ועט̇אמהם ינהש[5]) וסהאמה תדנפהם[6]):
9 ואד̇א ג̇ת̇א ורבץ̇ פהו כאסד או לבו[7]) מן ד̇א יתירה מבארכך
מבארך ולאענך מלעון: 10 פאשתד גצ̇ב בלק עלי בלעם וצפק כפיה
הרדא[8]) וקאל לה אנמא דעות בך לתסב̇ אעדאי פאד̇א בך קד
בארכתהם הד̇ה אלמרה̈ אלת̇אלת̇ה̈[9]): 11 פאלאן פאנצרף̇ אלי
מוצ̇עך לקד עזמת אן אכרמך פמנעך אללה מן אלכראמה̈: 12 קאל
לה אלם אקל לרסלך אלד̇ין בעת̇ת בהם אלי̈: 13 לו אעטאני בלק
מל ביתה פצ̇ה̈ או ד̇הבא לא אסתטיע אן אתג̇אוז אמר אללה פאעמל
ג̇ידה̈ או רדיה̈ מן ראיי אלד̇י יקולה אללה אקולה פקט: 14 ואלאן הא
אנא מנצרף̇ אלי קומי תעאל חתי אערפך[10]) מא יצנע האולי אלקום
בקומך פי אכ̇ר אלאי̈אם: 15 פצ̇רב מת̇לה וקאל קל יא בלעם אבן בעור
וקל יאיהא אלרג̇ל אלהדיד אלבצר: 16 קל יא סאמע אקואל אלטאיק
ועארף̇ מערפה̈ אלעאלי ונאט̇ר מנאט̇ר אלכאפי והו נאים והו מפתוח
אלעין: 17 אמר אראה[11]) ולים הו אלאן ואלמחה פהו גיר קריב אן
יטלק[12]) כוכב מן אל יעקוב ויקום קציב מן אל אסראיל פיוהן[13]) ג̇האת
מואב ויזלזל סאיר בני שת: 18 וסיכון אדום מנקרצ̇א ובד̇לך שעיר
וסאיר אעדאיה ואסראיל יזדאד תאידא: 19 ואלד̇י יסתולי מן אל יעקוב
יביד אלשריד מן אלקרי[14]): 20 ת̇ם ראי עמלק וצ̇רב מת̇לה וקאל או̈ל
אלאמם עמלק ואכ̇רהא אלי אבאדה̈[15]): 21 ת̇ם ראי אלקיניין פצ̇רב מת̇לה

---

1) „כאהלים" מלשון אהל ומקנה. עי' תשובות דונש על רס"ג סי' 2 ועוד עי' מכלל יופי.

2) ר"ל יותר מן אגג.

3) עיין למעלה כ"ג כ"ב.

4) „והוא יאכל צריו מן הגוים".

5) פ': יערק, ועניננו אחד.

6) „וחציו ימחצום ויחלום".

7) כן הוא בכ"י י'. פ': לבוה̈ ועיין למעלה כ"ג כ"ד.

8) „מאף". — 9) „זאת הפעם השלישית".

10) „לכה ואודיעך".

11) „איש אחד ראנו" עיין רשב"ם וראב"ע.

12) ובכ"י י': יטלע = יעלה.

13) „יחליש" וכן תרגם דברים ל"ב ל"ט.

14) „ואשר ימשול מבית יעקב יאביד השריד מן הערים".

15) „ראשון בגוים עמלק ואחריתו לאבדון. ובכ"י י': אול חרב אלאמם = הגוי הנלחם עם ישראל בראשונה.

וקאל סיבון מסכנך[1]) צלבא ותצ̈יר פי אלצכ̇ר וכרך: 22 ואד̇א יכון
וקת לנפי אלקיניין פכם יסבי מנהם אלמוצליון[2]): 23 ת̇ם צ̇רב מת̇לה
פקאל אלויל למן יחיא אד̇א צי̈רה אלטאיק[3]): 24 ואלדראמין[4]) מן
פרצ̈ה קברס[5]) תע̇לב אלמוצליין ואלעבריין והם איצ̇א אלי אבאדה̈:
25 ת̇ם קאם בלעם פמצ̇י ורגע אלי מוצ̇עה ובלק איצ̇א מצ̇י אלי סבילה:

# כה

1 ת̇ם אקאם אל אסראיל פי שטים ובדא אלקום אן יזאנו בנאת מואב:
2 פדעון באלקום אלי ד̇באיח מעבודאתהם פאכלו מנהא וסג̇דו להא:
3 פלאזם[6]) אל אסראיל פעור אלצנם ואשתד̈ ג̇צ̇ב אללה עליהם: 4 פקאל
אללה למוסי כ̇ד̇ מעך[7]) ריסא אלקום ואצלבהם ללה חד̇א אלשמס תרג̇ע
שדה̈ ג̇צ̇בה ען אל אסראיל: 5 פקאל מוסי לחכאמהם ליקתל כל רג̇ל מן
פי נאחיתה[8]) מן מלאזמי פעור אלצנם: 6 ואד̇א ברג̇ל מן בני אסראיל קד
אקבל וקד̈ם אלי מא בינהם מראה̈ מדיניה̈ בחצ̇רה̈ מוסי וג̇מאעתהם
והם יבכון ענד באב כ̇בא אלמחצ̇ר: 7 פלמא ראי פינחס אבן אלעזר
אבן הרון אלאמם קאם מן וסט אלג̇מאעה̈ ואכ̇ד̇ רמחא בידה: 8 וד̇כ̇ל
וראה אלי אלקבה̈ פטענהמא ג̇מיעא אלרג̇ל ואלמראה̈ פי בטנהא[9])
פאנחבס אלובא ען בני אסראיל: 9 פכאן עדד מן מ את באלובא
ארבעה̈ ועשרין אלפא: 10 וכל̈ם אללה מוסי קאילא: 11 אן פנחס אבן
אלעזר אבן הרון אלאמאם רד̈ חמיתי ען בני אסראיל במא גאר לי
פי מא בינהם חתי לם אפנהם בעקאבי[10]): 12 פלד̇לך קל לה[11]) אני
מעטיה עהדי סלאמה̈: 13 יכון לה ולנסלה בעדה עהד אמאמה̈ אלדהר
בד̇ל מא גאר לרבה וכפר ען בני אסראיל: 14 וכאן אסם אלרג̇ל
אלאסראילי אלמקתול אלד̇י קתל מע אלמדיניה̈ זמרי אבן סלוא שריף

---

[1]) ובכ״י י׳: מג̇לסך״.

[2]) „מושבך איתן יהיה ותשים בסלע קנך אבל אם יהיה העת לבער הקינים וכמה מהם ישבו האשוריים״ הגאון תרגם אשור בכמה מקומות באלמוצל.

[3]) ר״ל אוי למי שיחיה בעת שיעשה ה׳ אלה הדברים. עיין ראב״ע.

[4]) „אלדראמין״ נראה מלת זרה נלקחה מלשון לעז דרומון הנזכר בפי׳ רשב״ם ועניננו ספינה גדולה.

[5]) „והספינות אשר בחוף קפרוס יענו האשורים ובני עבר והם ג״כ (ילכו) לאבדון״.

[6]) וכן תרגם אונקלס ואתחבר.

[7]) „קח אתך״.

[8]) ר״ל שיהרג כל איש מן האנשים אשר סביבו.

[9]) „בבטנה״ עיין רשב״ם וראב״ע.

[10]) „בקנאו לי את קנאתי בתוכם עד שלא כליתים בעונשי״.

[11]) כן הוא בכ״י י׳ אבל בפ׳: להם ר״ל לבני ישראל.

בית אבאיה אלשמעוני[1]: 15 ואסם אלמראה̈ אלמדיניה̈ אלמקתולה̈ כזבי אבנה̈ צור והו רייס אהל בית מן אמתה[2] במדין: 16 ת̇ם כלם אללה מוסי תכלימא: 17 חאצר אלמדיניין חתי תקתלוהם: 18 לאנהם אעדא לכם[3] באגתיאלהם אלד̇י אגתאלוכם בסבב פעור ובסבב כזבי אבנה̈ שריף מדין אכ̇תהם אלמקתולה̈ פי יום אלובא בסבב פעור:

# כו

1 ולמא כאן בעד אלובא קאל אללה למוסי ולאלעזר אבן הרון אלאמאם תכלימא: 2 ארפעא ג̇מלה̈ ג̇מאעה̈ בני אסראיל מן אבן עשרין סנה̈ פצאעדא לביות אבאיהם כל מן יכ̇רג̇ לג̇יושהם: 3 פאמר מוסי ואלעזר אלאמאם באחצאיהם[4] פי בידאת מואב עלי ארדן ירחו: 4 מן אבן עשרין סנה̈ פצעדא כמא כאן אמר אללה מוסי ובני אסראיל אלכ̇ארג̇ין מן בלד מצר[5]: 5 פכאן בנו ראובן בכר אסראיל עשירה̈ אלחנוכ̇ין ועשירה̈ אלפלויין[6]: 6 ועשירה̈ אלחצרוניין ועשירה̈ אלכרמיין: 7 פכאן עדד עשאיר ראובן הד̇ה ת̇לאת̇ה̈ וארבעין אלפא וסבע מאיה̈ ות̇לאת̇ין: 8 ואבן פלוא אליאב: 9 ובנו אליאב נמואל ודתן ואבירם הו דתן ואבירם דעאה̈ אלג̇מאעה̈ אלד̇ין תלפ̇פו[7] עלי מוסי והרון פי ג̇מאעה̈ קרח וכאן ד̇לך בין ידי אללה[8]: 10 פפתחת אלארץ̇ פאהא פאבתלעתהמא מע קרח פי וקת מות תלך אלג̇מאעה̈ ואכלת אלנאר[9] אלמאיתין וכ̇מסין רג̇לא פצארו עלמא: 11 ובנו קרח כ̇סף בהם[10] ולם ימותו: 12 ובנו שמעון לעשאירהם עשאיר אלנמואליין ועשאיר אלימיניין ועשאיר אליכיניין: 13 ועשאיר אלזרחיין ועשאיר אלשאוליין: 14 פכאן עדד עשאיר שמעון הד̇ה את̇נין ועשרין אלפא ומאיתין: 15 ובנו גד לעשאירהם עשאיר אלצפוניין ועשאיר אלחגיין ועשאיר אלשוניין: 16 ועשאיר אלאזניין ועשאיר אלעריין: 17 ועשאיר אלארודיין ועשאיר

[1]) „נשיא בית אבותיו השמעוני״ עיין ראב״ע.

[2]) ר״ל ראש משפחה בעמו.

[3]) „כי אויבים הם לכם״.

[4]) „ויצוו משה ואלעזר הכהן לפקדם״ וכן תרגם אונקלס.

[5]) עיין רש״י.

[6]) „ויהיו בני ראובן בכור ישראל משפחת החנוכיים״ וכן העתיק בכל הפרשה.

[7]) וכן תרגם אונקלס: דאתכנשו.

[8]) „וזה היה לפני ה׳״ שהיה ריבם על משה לא על ה׳ כמו שדרשו חז״ל (סנהדרין ק״י ע״א).

[9]) „ותבלע אותם עם קרח בעת מות העדה הזאת ואכול האש וגו׳״. הגאון העתיק כן לומר לך שקרח מהנבלעים היה ולא מהשרופים. וזה נגד דברי חז״ל (שם) ונגד דעת הראב״ע (למעלה ט״ז ל״ד).

[10]) „טבעו ולא מתו״ ר״ל בלעה הארץ אותם אבל ניצולו אח״כ וחיו.

אלאראליין: 18 פבאן עדד עשאיר גד הדֿה ארבעין אלפא וכֿמס מאיהֿ:
19 ובנו יהודה אוֿלא[1]) ער ואונן ומאתא פי בלד כנעאן: 20 תֿם צאר
בנו יהודה[2]) לעשאירהם עשאיר אלשלניין ועשאיר אלפרציין ועשאיר
אלזרחיין: 21 ובני פרץ עשאיר אלחצרניין ועשאיר אלחמוליין: 22 פבאן
עדד עשאיר יהודה הדֿה סתהֿ וסבעין אלפא וכֿמס מאיהֿ: 23 ובנו
יששכר לעשאירהם עשאיר אלתולעיין ועשאיר אלפוניין: 24 ועשאיר
אלישוביין ועשאיר אלשמרניין: 25 פבאן עדד עשאיר יששכר הדֿה
ארבעהֿ וסתין אלפא ותֿלאתֿ מאיהֿ: 26 ובנו זבולן לעשאירהם עשאיר
אלסרדיין ועשאיר אלאלוניין ועשאיר אליחלאליין: 27 פבאן עדד
עשאיר זבולן הדֿה סתין אלפא וכֿמס מאיהֿ: 28 ואבנא יוסף לעשאירהם
מנשה ואפרים: 29 פבנו מנשה עשאיר אלמכיריין ועשאיר
אלגלעדיין מן גלעד אבן מכיר[3]): 30 ובנו גלעד עשאיר אלאיעזריין
ועשאיר אלחלקיין: 31 ועשאיר אלאשריאליין ועשאיר אלשכמיין
32 ועשאיר אלשמידעיין ועשאיר אלחפריין: 33 וצלפחד אבן חפר לם
יכן לה בנון אלא בנאת ואסמהן מחלה ונעה וחגלה ומלכה ותרצה:
34 פבאן עדד עשאיר מנשה הדֿה אתֿנין וכֿמסין אלפא וסבע מאיהֿ:
35 ובנו אפרים לעשאירהם עשאיר אלשותלחיין ועשאיר אלבכריין
ועשאיר אלתחניין: 36 ועשאיר אלערניין מן ערן אבן שותלח[4]):
37 פבאן עדד עשאיר בני אפרים הדֿה אתֿנין ותֿלאתֿין אלפא וכֿמס
מאיהֿ האולי אולאד יוסף ועשאירהם: 38 ובנו בנימן לעשאירהם עשאיר
אלבלעיין ועשאיר אלאשבליין ועשאיר אלאחירמיין: 39 ועשאיר
אלשופמיין ועשאיר אלחופמיין: 40 ועשאיר אלארדיין ועשאיר אלנעמיין
מן בני בלע[5]): 41 פבאן עדד עשאיר בנימן הדֿה כֿמסהֿ וארבעין אלפא
וסת מאיהֿ: 42 ובני דן לעשאירהם עשאיר אלשוחמיין ומא תעשר
מנהם[6]): 43 פבאן עדד דֿלך ארבעהֿ וסתין אלפא וארבע מאיהֿ:
44 ובני אשר לעשאירהם עשאיר אלימניין ועשאיר אלישויין ועשאיר
אלבריעיין: 45 ועשאיר אלחבריין ועשאיר אלמלכיאליין מן בני בריעה[7]):
46 וכאן אסם אבנהֿ אשר שרח: 47 פבאן עדד עשאיר אשר הדֿה
תֿלאתֿהֿ וכֿמסין אלפא וארבע מאיהֿ: 48 ובנו נפתלי לעשאירהם עשאיר

[1]) „בראשונה.
[2]) „ואחרי כן היו בני יהודה״.
[3]) „ומשפחות הגלעדיים מגלעד בן מכיר״.
[4]) „ומשפחות הערניים מערן בן שותלח״.
[5]) „ומשפחות הארדי ומשפחות הנעמי מבני בלע״.
[6]) „משפחות השוחמים ומה שהתיחס להם״ עיין ראב״ע.
[7]) „ומשפחות החברי ומשפחות המלכיאילי מבני בריעה״.

אליחצאליין ועשאיר אלגוניין: 49 ועשאיר אליצריין ועשאיר אלשלמיין: 50 פבאן עדד עשאיר נפתלי הדֿה כֿמסה וארבעין אלפא וארבע מאיהֿ: 51 פֿדֿלך גֿמלהֿ עדד בני אסראיל סת מאיהֿ אלף ואלף ואחד וסבע מאיהֿ ותֿלאתֿון: 52 תֿם כלּם אללה מוסי קאילא: 53 להאולי יגֿב אן יקסּם אלבלד נחלהֿ באחצא אסמאיהם: 54 פללכתֿיר תכתּר נחלתה וללקליל תקלּלהא כל סבט עלי קדר עדדה[1]) יעטי נחלתה: 55 לכן באלסהם יקסּם אלבלד באסמא אסבאט אבאיהם: 56 ועלי קדר אלסהם תקסּם נחלתהם בין כתֿיר וקליל: 57 והדֿה אעדאד לוי לעשאירהם עשאיר אלגרשניין ועשאיר אלקהתיין ועשאיר אלמרריין: 58 וסאיר עשאירהם[2]) עשאיר אללבניין ועשאיר אלחברניין ועשאיר אלמחליין ועשאיר אלקרחיין ואולד קהת עמרם: 29 וכאן אסם זוגהֿ עמרם יוכבד אבנהֿ לוי אלתי ולדת ללוי במצר פולדת הרון ומוסי ומרים אכֿתהמא: 60 וולד להרון נדב ואביהוא ואלעזר ואיתמר: 61 ומאת נדב ואביהוא במא קרבא נארא גריבהֿ בין ידי אללה: 62 פבאן עדדהם תֿלאתֿהֿ ועשרין אלפא כל דֿכר מן אבן שהר פצאעדא לם[3]) יעדו פי גֿמלהֿ בני אסראיל אדֿ לם יעטו נחלהֿ פי וסטהם: 63 האולי מעדודו מוסי ואלעזר אלאמאם אללדֿאן עדּא בני אסראיל פי בידאת מואב עלי ארדן ירחו: 64 ולם יכן פיהם רגֿל מן מעדודי מוסי והרון אלאמאם אללדֿאן עדּא בני אסראיל פי בריּהֿ סיני: 65 לאן אללה חכם עליהם באן יתמאותו[4]) פי אלבריּהֿ ולם יבק מנהם רגֿל אלּא כלב אבן יפנה ויהושע אבן נון:

# כז

1 תֿם תקדּם בנאת צלפחד אבן חפר אבן גלעד אבן מכיר אבן מנשה מן עשאיר מנשה אבן יוסף אללאתי אסמאהן מחלה ונעה וחגלה ומלכה ותרצה: 2 פקמן בין ידי מוסי ואלעזר אלאמאם ואלאשראף וסאיר אלגֿמאעהֿ ענד באב כֿבא אלמחצֿר קאילאת: 3 אן אבאנא מאת פי אלבריּהֿ והו פלם יכן פי גֿמלהֿ אלגֿמאעהֿ אלדֿין תגֿמּעו עלי אללה מע קרח לאנה מאת בכֿטיתה ולם יכֿלף בנין: 4 פלם ינקץ אסם אבינא מן בין עשירתה אדֿ ליס לה אבן בל אעטנא נחלהֿ פימא בין אעמאמנא: 5 פרפע מוסי חכמהן אלי אללה: 6 תֿם קאל אללה למוסי תכלימא: 7 נעמא קאל בנאת צלפחד אעטהן חוז נחלהֿ פימא בין

---

1) „כל שבט לפי מספרו".

2) „ושאר משפחותיהם".

3) ובכ"י י': אדֿ.

4) „ה' גזר עליהם שימותו אחד אחד".

אעמאמהן ואנקל נחלה̈ אביהן להן: 8 ומר בני אסראיל וקל להם אי̃
רגׄל מאת וליס לה אבן פאנקלו נחלתה לאבנתה: 9 פאן לם תכן לה
אבנה̈ פאעטו נחלתה לאכׄותה: 10 פאן לם יכן לה אכׄוה̈ פאעטוהא
לאעמאמה: 11 פאן לם יכן לה אעמאם פאעטוהא לנסיבה אלאקרב
אליה מן עשירתה יחוזהא וליכן דׄלך לבני אסראיל רסם חכם כמא
אמר אללה מוסי: 12 ולמא קאל אללה למוסי אצעד אלי גׄבל אלעברים
הדׄא ואנטׄר אלבלד[1] אלדׄי אנא מעטיה בני אסראיל: 13 פאדׄא
אבצרתה פאנצׄם אלי קומך אנת איצׄא כמא אנצׄם הרון אכׄוך: 14 כמא
כׄאלפתמא אמרי פי בריה̈ צין ענד כׄצומה̈ אלגׄמאעה̈ פלם תקדסאני
בדׄלך אלמא בחצׄרתהם ולדׄלך סמי מא כׄצומה̈ רקים[2] פי בריה̈ צין:
15 קאל מוסי בין ידי אללה קאילא: 16 אן שית יא רב אלאה ארואח
גׄמיע אלבשר פאסתכׄלף רגׄלא עלי אלגׄמאעה̈[3]: 17 יכׄרג בין ידיהם
וידכׄל בין ידיהם ויכׄרגׄהם וידכׄלהם ולא יבקו כגנם ליס להם ראע:
18 פקאל אללה למוסי כׄדׄ יהושע אבן נון פאנה רגׄל פיה פצׄל[4] ואסנד
ידך עליה: 19 ואוקפה בין ידי אלעזר אלאמאם וסאיר אלגׄמאעה̈ ומרה
בחצׄרתהם: 20 ואגׄעל עליה מן בהאיך לכי תקבל מנה[5] גׄמאעה̈ בני
אסראיל: 21 וליכן וקופה בין ידי אלעזר אלאמאם חתי יסאל פי חואיגׄה
בהיאה̈ אלאנואר בין ידי אללה וען אמרה יכׄרגׄו וידכׄלו[6] הו ובנו
אסראיל וסאיר אלגׄמאעה̈: 22 פצנע מוסי כמא אמרה אללה אן אכׄדׄ
יהושע ואוקפה בין ידי אלעזר אלאמאם וסאיר אלגׄמאעה̈: 23 ואסנד
ידיה עליה ואוצאה כמא קאל לה אללה:

# כח

1 תׄם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל וקל להם
קרבאני דאימי[7] מרצׄי מקבולי אחפטׄוה אן תקרבוה לי פי וקתה: 3 ובין
להם[8] אן אלמרצׄי אלדׄי תקרבונה ללה חמלאן אבנא סנה̈ צחיחאן פי
כל יום צעידה̈ דאימא: 4 אחדהמא באלגדאה̈ ואלאכׄר בין אלגרובין:

---

1) פ׳ וק׳: בלד כנעאן.
2) „ולא קדשתם אותי במים ההם לעיניהם ולכן נקראו מי מריבת קדש״.
3) הגאון מחבר פסוק י״ב וי״ג עם פסוק ט״ו ועניגו ויהי כאשר אמר ה׳ אל משה עלה ... ונאספת ... ויאמר משה לפני ה׳ אם תרצה מיתתי מנה תחתי איש על העדה וגו׳.
4) „יתרון״.
5) „ישמעוהו״.
6) „עד שישאל ממנו על צרכיו בתכונת האורים לפני ה׳ ועל פיו יצאו ויבואו״ ר״ל על פי אלעזר הכהן. ובפ׳: ען אמר אללה = על פי ה׳ ר״ל על פי משפט האורים.
7) „קרבני תמיד״.
8) ר״ל והודעת להם כי הקרבן אשר תקריבו לה׳ לרצונו וכו׳.

5 ועשר ויבה סמיד מן אלבר מלתות ברבע קסט מן דהן מטחון:
6 צעידה דאימה כמא צנעת פי ברית סיני[1]) מקבולה מרציה ללה:
7 ומעה מן אלמזאג רבע קסט לכל חמל ירש פי אלקדס רשא
מן עתיקה[2]) ללה: 8 ואדא צנעת אלחמל אלתאני בין אלגרובין
פכצעידה אלגדאה ומזאגהא אצנעה[3]) קרבאנא מקבולא מרציא ללה:
9 ופי יום אלסבת חמלאן אבנא סנה צחיחאן ומעהמא עשראן מן אלבר
סמידא מלתותא בדהן ומזאגה: 10 דלך קרבאן סבת בסבת מע אלקרבאן
אלדאים ומזאגה: 11 ופי רווס שהורכם קרבו צעידה ללה רתין מן
אלבקר וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה צחאחא: 12 ותלאתה עשור
מן אלבר סמידא מלתותא בדהן לכל רת ועשרין ללכבש: 13 ועשרא
לכל חמל כדאך אלצעידה אלמקבולה אלמרציה ללה: 14 ומזאגהם
נצף קסט לכל תור ותלת קסט ללכבש ורבע קסט לכל חמל מן אלשראב
הדא קרבאן שהר בשהר לשהור אלסנה: 15 ועתודא מן אלמאעז דכוה
ללה ומע אלקרבאן אלדאים יקרב דלך ומזאגה: 16 ופי אלשהר אלאול
פי אליום אלראבע עשר מנה פסח ללה: 17 ופי אליום אלכאמס עשר
מנה חג סבעה איאם יוכל פטיר: 18 פי אליום אלאול מנהא אסם מקדס
כל צנאעה מכסב לא תצנעו: 19 וקרבו קרבאנא צעידה ללה רתין
מן אלבקר וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה צחאחא יכונו לכם: 20 ומעהם
מן אלבר סמידא מלתותא בדהן תלאתה עשור לכל תור ועשרא ללכבש:
21 ועשרא לכל חמל מן אלסבעה: 22 ועתודא ללדכוה ליסתגפר ענכם:
23 מא כלא קרבאן אלגדאה וקרבאן אלדאים אלתאן[4]) תקרבו הדה:
24 ומתלהא קרבו פי כל יום מן אלסבעה אלאיאם קרבאנא מקבולא
מרציא ללה מע אלקרבאן אלדאים ומזאגה: 25 ופי אליום אלסאבע
אסם מקדס יכון לכם כל צנאעה מכסב לא תעמלו: 26 ופי יום אלבכור
פי תקריבכם ברא גדידא ללה בעד אסאביעכם[5]) אסם מקדס יכון לכם
כל צנאעה מכסב לא תצנעו: 27 וקרבו צעידה מקבולה מרציה ללה
רתין מן אלבקר וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה: 28 ומעהם מן אלבר
סמידא מלתותא בדהן תלאתה עשור לכל רת ועשרין ללכבש: 29 ועשרא

---

[1]) „כאשר נעשתה במדבר סיני" ר"ל כאותה שנעשו בימי המלואים (שמות כ"ט א') הגאון העתיק במדבר סיני כי בהר סיני לא נקרב תמיד.

[2]) ת"א: נסוך דחמר עתיק.

[3]) „וכאשר תעשה הכבש השני בין הערבים תעשהו וכו'.

[4]) „מלבד עולת הבקר ועולת התמיד השנית" ר"ל תמיד של שחר ותמיד של בין הערבים. אולי העתקת הגאון מורה על מאמר ר' יהודה (בבלי יומא ע' ע"ב) אחד (ר"ל מן שבעת כבשים) קרב עם תמיד של שחר וששה עם תמיד של בין הערבים.

[5]) „אחר שבועותיכם" (שבעה). תרגום יונתן: כד יתמלון שבעתי שבועיא.

לכל חמל מן אלסבעה: 30 ועתודא מן אלמאעז ליסתגפר ענכם: 31 מא
כלא אלקרבאן אלדאים וברה תקרבו דלך וצחאחא תכון לכם ומזאגהא:

# כט

1 ופי אליום אלאול מן אלשהר אלסאבע אסם מקדס יכון לכם כל
צנאעה מכסב לא תצנעו ויום גלבה יכון לכם: 2 וקרבו צעידה מקבולה
מרציה ללה רתא מן אלבקר ואחדא וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה
צחאחא: 3 ומעהם מן אלבר סמידא מלתותא בדהן תלאתה עשור
ללרת ועשרין ללכבש: 4 ועשרא לכל חמל מן אלסבעה: 5 ועתודא מן
אלמאעז דכוה ליסתגפר ענכם: 6 מא כלא קרבאן אלשהר וברה
ואלקרבאן אלדאים וברה ומזאגהמא כאלסביל מקבולה מרציה קרבאן
ללה: 7 ופי אלעאשר מנה אסם מקדס יכון לכם ואגיעו אנפסכם וכל
עמל לא תעמלו: 8 וקרבו צעידה ללה מקבולה מרציה רתא ואחדא
וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה צחאחא: 9 ומעהם מן אלבר סמידא
מלתותא בדהן תלאתה עשור ללרת ועשרין ללכבש: 10 ועשרא לכל
חמל מן אלסבעה: 11 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה מא כלא דכוה
אלגפראן ואלקרבאן אלדאים וברהמא ומזאגהמא: 12 ופי אליום אלכאמס
עשר מנה אסם מקדס יכון לכם וכל צנאעה מכסב לא תצנעו וחגו חגא
ללה סבעה איאם: 13 וקרבו צעידה קרבאנא מקבולא מרציא ללה
תלאתה עשר רתא מן אלבקר וכבשין וארבעה עשר חמלא בני סנה
צחאחא: 14 ומעהם מן אלבר סמידא מלתותא בדהן תלאתה עשור לכל
רת מן אלתלאתה עשר ועשרין לכל כבש מן אלכבשין: 15 ועשרא
לכל חמל מן אלארבעה עשר: 16 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה סוי
אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 17 ופי אליום אלתאני אתנא עשר
רתא מן אלבקר וכבשין וארבעה עשר חמלא בני סנה צחאחא:
18 וברהם ומזאגהם ללרתות וללכבשין ואלחמלאן באחצאיהם עלי
אלסביל: 19 ועתודא מן אלמאעז ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה
ומזאגה: 20 ופי אליום אלתאלת אחד עשר רתא וכבשין וארבעה
עשר חמלא בני סנה צחאחא: 21 וברהם ומזאגהם ללרתות וללכבשין
וללחמלאן באחצאיהם עלי אלסביל: 22 ועתודא ללדכוה סוי אלקרבאן
אלדאים וברה ומזאגה: 23 ופי אליום אלראבע עשרה רתות וכבשין
וארבעה עשר חמלא בני סנה צחאחא: 24 וברהם ומזאגהם ללרתות
וללכבשין ואלחמלאן באחצאיהם עלי אלסביל: 25 ועתודא מן אלמאעז
ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 26 ופי אליום אלכאמס
תסעה רתות וכבשין וארבעה עשר חמלא בני סנה צחאחא: 27 וברהם

ומזאגהם ללרתות ואלכבשין ואלחמלאן באהצאיהם עלי אלסביל: 28 ועתודא ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 29 ופי אליום אלסאדס תמאניה רתות וכבשאן וארבעה עשר חמלא בני סנה צחאחא: 30 וברהם ומזאגהם ללרתות ואלכבשין ואלחמלאן באחצאיהם עלי אלסביל: 31 ועתודא ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 32 ופי אליום אלסאבע סבעה רתות וכבשין וארבעה עשר חמלא בני סנה צחאחא: 33 וברהם ומזאגהם ללרתות ואלכבשין ואלחמלאן באהצאיהם עלי סבילהם: 34 ועתודא ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 35 ופי אליום אלתאמן מכת פי אלקדס[1] יכון לכם כל צנאעה מכסב לא תצנעו: 36 וקרבו צעידה קרבאנא מקבולא מרציא ללה רתא ואחדא וכבשא וסבעה חמלאן בני סנה צחאחא: 37 וברהם ומזאגהם ללרת וללכבש ואלחמלאן באהצאיהם עלי אלסביל: 38 ועתודא ללדכוה סוי אלקרבאן אלדאים וברה ומזאגה: 39 הדא מא תקרבו ללה פי אעיאדכם מא כלא נדורכם ותברעכם מן צואעד והדאיא ומזאג ודבח סלאמה[2]:

# ל

1 פקאל מוסי לבני אסראיל גמיע מא אמרה אללה בה: 2 תם כלם מוסי ריסא אלאסבאט אלדין לבני אסראיל[3] קאילא הדא אלאמר אלדי אמר אללה בה: 2 אי רגל נדר נדרא ללה או חלף ימינא ליעקד עקדא עלי נפסה פלא יבדל קולה ככל מא כרג מן פיה יעמל: 4 ואיה מראה נדרת נדרא ללה או עקדת[4] עקדא פי בית אביהא פי חאל צבאיהא: 5 פסמע אבוהא נדרהא ועקדהא אלדי עקדת עלי נפסהא פאמסך ענהא[5] פקד תבת גמיע נדורהא וכל עקד עקדתה עלי נפסהא: 6 ואן אנתהרהא[6] אבוהא פי יום סמע דלך פכל נדורהא ועקדהא אלדי עקדתה עלי נפסהא גיר תאבת ואללא יגפר להא אד אנתהרהא אבוהא: 7 ואן צארת לרגל ונדורהא עליהא או לפט שפתיהא אלדי עקדתה עלי נפסהא: 8 פסמע בעלהא פי אי יום סמע[7] פאמסך ענהא פקד תבתת נדורהא ועקודהא אלתי עקדתהא עלי נפסהא: 9 ואן אנתהרהא

---

[1]) עיין ויקרא כ״ג ל״ו וההערה שם.

[2]) „מעולות ומנחות ונסכים וזבח שלמים״.

[3]) „אשר לבני ישראל״ דלא כפירש״י וראב״ע.

[4]) „או אסרה״ עיין ראב״ע.

[5]) ענינו וחשך עצמו מלדבר אתה.

[6]) לשון מניעה.

[7]) „באיזה יום ששמע״.

בעלהא פי יום סמע בדלך פקד פסך נדרהא אלדי עליהא ולפט שפתיהא אלדי עקדתה עלי נפסהא[1] ואללה יגפר להא: 10 ונדר אלארמלה ואלמטלקה פגמיע מא עקדתה עלי נפסהא פתאבת עליהא: 11 ואן כאנת קד נדרת פי בית בעלהא או עקדת עקדא עלי נפסהא בימין: 12 פסמע דלך בעלהא ואמסך ענהא ולם ינתהרהא פקד תבתת נדורהא וכל עקד עקדתה עלי נפסהא: 13 ואן פסך דלך פי יום סמע בדלך פכל מא כרג מן שפתיהא מן נדור ועקוד עלי נפסהא פגיר תאבת ולמא פסכהא בעלהא פאללה יגפר להא: 14 וכדאך כל נדר וכל ימין בעקד לעדאב אלנפס פבעלהא יתבת דלך ובעלהא יבטלה: 15 ואן אמסך ענהא מן יום אלי יום פקד תבת גמיע נדורהא ועקודהא אלתי עליהא תבתהא למא אמסך ענהא פי יום סמע דלך: 16 פאן פסך דלך בעד מא סמע בה פקד חמל וזרהא: 17 הדה אלרסום אלתי אמר אללה בהא מוסי פימא בין אלרגל ומראתה[2] ופימא בין אלאב ואבנתה פי חאל צבאיהא והי פי בית אביהא:

# לא

1 תם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 אנתקם נקמה בני אסראיל מן אלמדינין ובעד דלך תנצם אלי קומך: 3 פקאל מוסי לקומה גרדו מנכם רגאלא ללגיש יגזון אלמדין ליחלו נקמה אללה בהם: 4 אלפא מן כל סבט מן אסבאט בני אסראיל תבעתו בהם ללגזו: 5 פאנתמאו[3] מן אלוף אל אסראיל אלף מן כל סבט פצארו אתני עשר אלפא מגרדין ללגזו: 6 פבעת בהם מוסי אלפא מן סבט ללגזו ובפינחס אבן אלעזר אלאמאם ללגזו ואניה אלקדס ואבואק אלתגליב בידה: 7 פגזו אל מדין כמא אמר אללה מוסי וקתלו כל רגל: 8 וקתלו למסה מלוך מדין מע קתלאהם אוי ורקם וצור וחור ורבע ואיצא בלעם אבן בעור קתלוה באלסיף: 9 פסבי בנו אסראיל נסא מדין ואטפאלהם וגמיע בהאימהם ומואשיהם ואתאתהם[4] גנמו: 10 וגמיע קראהם מע[5] מסאכנהם וקצורהם[6] אחרקוהא באלנאר: 11 ואכדו גמיע אלסלב ואלפי מן אלנאס ואלבהאים: 12 וגאו אלי מוסי ואלעזר אלאמאם ואלי גמאעה בני אסראיל באלסבי ואלפי ואלנהב אלי

---

[1]) ק׳: פגמיע נדורהא ועקודהא אלתי עקדתהא עלי נפסהא גיר תאבת = וכל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה לא יקומו.

[2]) פ׳ הוסיף כאן מלת דאימא = תמיד ובין אב לבתו בנעוריה לבד.

[3]) וכן תרגם אונקלוס: ואתבחרו.

[4]) „וגכסיהם״ עיין ת״א וראב״ע.

[5]) ק׳: מן מסאכנהם.

[6]) „וארמנותיהם״ עיין רש״י וראב״ע.

אלעסכר אלי בידאת מואב אלתי עלי ארדן יריחו: 13 פכ׳רג מוסי ואלעזר אלאמאם ואשראף אלגמאעה תלקאהם אלי כ׳ארג אלעסכר: 14 פסכ׳ט מוסי עלי אלמוכ׳לין באלג׳יש ריסא אלאלוף וריסא אלמיין אלג׳איין מן גזאה אלחרב[1]): 15 וקאל להם מוסי הל אסתבקיתם כל אנת׳י: 16 אליס הן[2]) לבני אסראיל בקול בלעם חתי אוקען נכ׳תא באללה[3]) בסבב פעור פחל אלובא בג׳מאעה אללה: 17 פאלאן אקתלו כל ד׳כר מן אלאטפאל וכל מראה ערפת מצ׳אג׳עה אלרג׳ל[4]): 18 וסאיר אטפאל אלנסא אלתי לם יערפן מצ׳אג׳עה אלרג׳אל אסתבקוהן לכם: 19 ואנתם פאנזלו כ׳ארג אלעסכר סבעה איאם כל מן קתל נפסא וכל מן דנא בקתיל פתתד׳כו פי אליום אלת׳אלת׳ ופי אליום אלסאבע אנתם וסביכם: 20 וכל ת׳וב ואניה מן ג׳לוד ומעמול מן מרעז ואניה כ׳שב תד׳כוה: 21 ת׳ם קאל אלעזר אלאמאם לרג׳אל אלג׳זאה אלג׳איין מן אלחרב[5]) הד׳א רסם אלשריעה אלתי אמר אללה בהא מוסי: 22 אמא אלד׳הב ואלפצ׳ה ואלנחאס ואלחדיד ואלקלעי ואלאסרב: 23 פכל שי ימכן אן יד׳כ׳ל אלנאר[6]) אמרוה פי אלנאר פיטהר ואיצ׳א יד׳כא במא אלנצ׳ח[7]) וכל מא לא יד׳כ׳ל אלנאר אמרוה פי אלמא: 24 ואגסלו ת׳יאבכם פי אליום אלסאבע ואטהרו ובעד ד׳לך תדכ׳לון אלי אלעסכר: 25 ת׳ם קאל אללה למוסי קאילא: 26 ארפע ג׳מלה[8]) מא פי אלסבי מן אלנאס ואלבהאים אנת ואלעזר אלאמאם וריסא אבא אלג׳מאעה: 27 ואקסם ד׳לך בין אהל אלחרב אלכ׳ארג׳ין ללג׳זו ובין סאיר אלג׳מאעה: 28 וארפע מכ׳סא ללה מן אהל אלחרב אלכ׳ארג׳ין ללג׳זו ראסא ואחדא מן כל כ׳מס מאיה מן אלנאס ואלבקר ואלחמיר ואלג׳נם: 29 וכ׳ד׳ו ד׳לך מן קסמהם רפיעה ללה ואדפע ד׳לך אלי אלעזר אלאמאם[9]): 30 וכ׳ד׳ מן קסם בני אסראיל ואחדא מן כ׳מסין[10]) מן אלנאס ואלבקר ואלחמיר ואלג׳נם וסאיר אלבהאים ואדפע ד׳לך אלי אללויאניין האפט׳י מחפט׳ מסכן אללה: 31 פצנע מוסי ואלעזר אלאמאם כמא אמר אללה מוסי: 32 פכאן

---

[1]) ובכ״י י׳: מן אלחרב.

[2]) בפ׳ נוסף: כן מטגיאת = הסיתו.

[3]) „עד שהפילו (ר״ל נשי מדין) מעל״.

[4]) בכ״י י׳: קד ערפת ר״ל אשה בעולה. וזה נגד דעת ספרי.

[5]) „הבאים מהמלחמה״ עיין אללמע דף 43 שורה 10.

[6]) „אשר יוכל לבא באש״.

[7]) „וגם במי הזיה יתחטא״ עיין למעלה י״ט י״ג.

[8]) „שא את סכום״ עיין שמות ל׳ י״ב.

[9]) „וקחו זאת מחלקם תרומה לה׳ ותן אותה לאלעזר״.

[10]) „וקח מחלק של בני ישראל אחד מחמשים״.

אלפי גמלה אלגנימה[1] אלתי גנמהא קום אלגזו עדד אלגנם סתמאיה אלף וכמסה וסבעון אלפא: 33 ועדד אלבקר אתנאן וסבעון אלפא: 34 ועדד אלחמיר אחד וסתון אלפא: 35 ומן אלנאם מן אלנסא אלתי לם יערפן מצאגעה אלרגל אתנאן ותלאתון אלפא: 36 פכאן נצף דלך והו נציב אלדין כרגו ללגזו עדד אלגנם תלאתמאיה אלף וסבעה ותלאתין אלפא וכמס מאיה: 37 פכאן עדד אלמכס ללה מן אלגנם סתמאיה וכמסה וסבעין ראסא: 38 ואד אלבקר סתה ותלאתון אלפא פמכסהא ללה אתנאן וסבעין[2]: 39 ואד אלחמיר תלאתון אלפא וכמסמאיה פמכסהא ללה אחד וסתון: 40 ואד אלנאם סתה עשר אלפא פמכסהא ללה אתנאן ותלאתון ראסא: 41 פדפע מוסי אלמכס אלמרפוע ללה אלי אלעזר אלאמאם כמא אמרה אללה: 42 ועדד קסם בני אסראיל אלדי קסמה מוסי מן קום אלגזאה: 43 פכאן דלך מן אלגנם תלאת מאיה אלף וסבעה ותלאתין אלפא וכמס מאיה: 44 ומן אלבקר סתה ותלאתין אלפא: 45 ומן אלחמיר תלאתין אלפא וכמס מאיה: 46 ומן אלנאם סתה עשר אלפא: 47 פאכד מוסי מן דלך ואחדא מן כל כמסין מן אלנאס ואלבהאים ודפעה אלי אללואניין חאפטי מחפט מסכן אללה כמא אמרה: 48 תם תקדם אלי מוסי אלמוכלון באלוף אלגיש ריסא אלאלוף וריסא אלמיין: 48 פקאלו לה עבידך רפעו גמלה אהל אלחרב אלדין מענא[3] פלם יפתקד מנא רגל: 50 וקד קרבנא קרבאנא ללה אי רגל מנא וגד אניה דהב מן דמלג וסואר וחלקה ותרכי וחקאב[4] לנסתגפר ען נפוסנא בין ידי אללה: 51 פקבץ מוסי ואלעזר אלאמאם אלדהב מנהם כל אניה מצוגה[5]: 52 פכאן גמלה דהב אלרפיעה אלדי רפעוה ללה סתה עשר אלפא וסבע מאיה וכמסין מתקאלא מן ריסא אלאלוף ואלמיין: 53 ואמא סאיר אהל אלחרב פמא גנמה כל ואחד כאן לה[6]: 54 ולמא אכד מוסי ואלעזר אלאמאם אלדהב מן ריסא אלאלוף ואלמיין אתו בה אלי כבא אלמחצר דכרא לבני אסראיל בין ידי אללה:

---

[1]) „כל הבזה" עיין ראב"ע. וזה לשון המבחר: יתר עושר כמו יתרם עשה ויתרם לעולליהם.

[2]) „ומפני שהבקר היו ששה ושלשים אלף."

[3]) „אשר עמנו".

[4]) העתקת שמות אלו החלאים נמצאת ג"כ בשרשים לאבן גנאח חוץ מהעתקת מלת עגיל המתורגם שם קרט והגאון תרגם תרכי ובלי ספק ענינו כמו תרך והוא הנזם לאזנים.

[5]) „כל כלי עשוי ביד הצורף".

[6]) „ושאר אנשי המלחמה מה שבזז כל אחד לו היה".

# לב

1 ומאשיה כתירה כאנת לבני ראובן ולבני גד עטימה גדא פראו בלד יעזר ובלד גלעד פאדא בהמא מוצע מאשיה: 2 פגאו בנו גד ובנו ראובן וקאלו למוסי ואלעזר אלאמאם ואשראף אלגמאעה קאילין: 3 אן עטרות ודיבן ויעזר ונמרה וחשבון ואלעלה ושבם ונבו ובען: 4 אלבלד אלדי פתחה אללה בין ידי גמאעה בני אסראיל הו בלד יצלח ללמאשיה ולעבידך מאשיה: 5 פאן וגדנא חטאא ענדך ידפע אלינא הדא אלבלד נחלה ולא תגזנא אלארדן: 6 קאל להם מוסי הל אכותכם ימצון אלי אלחרב ואנתם תגלסון ההנא: 7 ולם תגבנון[1]) קלוב בני אסראיל מן אלמציר אלי אלבלד אלדי אעטאהם אללה[2]): 8 כדא צנע אבאוכם חין בעתת בהם מן רקים ברנע לירומו אלבלד[3]): 9 פבלגו אלי ואדי אלענקוד וראוה וגבנו קלוב בני אסראיל מן אן ידכלו אלי אלבלד אלדי אעטאהם אללה: 10 פאשתד גצב אללה פי דלך אלוקת ואקסם קאילא: 11 אן ירא אלרגאל אלדין צעדו מן מצר מן אבן עשרין סנה פצאעדא אלבלד אלדי אקסמת אן אעטיה לאברהים[4]) ואסחק ויעקוב אד לם יתבעו טאעתי: 12 אלא כלב בן יפנה אלקנזי ויהושע בן נון פאנהמא אתבעא טאעה אללה: 13 ולמא אשתד גצב אללה עליהם תוההם פי אלברייה ארבעין סנה אלי אן פני גמיע אלגיל אלדי פעל אלשר בין ידיה: 14 פהו דאכם קד קמתם מכאן אבאיכם עלי תעלים אלנאס אלכטאיין[5]) לתזידו איצא פי שדה גצב אללה עלי בני אסראיל: 15 לאנכם אן רגעתם ען טאעתה זאד פי תרכהם פי אלברייה פתהלכון האולי אלקום אדא אמסכו ענכם[6]): 16 פתקדמו אליה וקאלו אנא נבני חטאיר למואשינא ההנא וקרי לאטפאלנא: 17 ונתגרד מסרעין[7]) בין ידי בני אסראיל אלי אן נוצלהם אלי מכאנהם פתקים אטפאלנא פי קרי חצינה מן קבל אהל אלבלד: 18 לא נרגע אלי ביותנא אלי אן יחוז כל

---

[1]) „למה תרכו ותמסו את לב בני ישראל".

[2]) פ׳: אלדי אמר אללה באלמציר אליה = אשר צוה ה׳ לבוא אליה.

[3]) „לתור את הארץ".

[4]) „אשר נשבעתי לתת אותה לאברהם".

[5]) לפי מה שלימדו האנשים החטאים" וענין ההעתקה הזאת כמו שתרגמו אונקלוס ויונתן: תלמידי גובריא הייביא. עיין ראב"ע.

[6]) „כי אם תשובו ולא תשמעו אליו הוא יעזבם עוד במדבר ושחתם להעם הזה אם יחרישו לכם" הגאון הוסיף אדא אמסכו ענכם ר"ל אם ישמעו אליכם. עיין למעלה ל׳ ה׳ ואיוב י"ג י"ג.

[7]) „מהירים" עיין רש"י וראב"ע.

סבט מן בני אסראיל נחלתה: 19 לאן לא נחוז מעהם שיא מן עבר אלארדן אלי הנאך[1] אדא קבצנא נחלתנא[2] מן עבר אלארדן שרקיא: 20 קאל להם מוסי אן צנעתם הדא אלאמר ותגרדתם בין ידי אללה פי אלגיש: 21 ויעבר לכם כל מגרד פיכם אלארדן בין ידיה אלי אן יקרץ אעדאה מן בין ידיה: 22 פאדא פתח אלבלד בין ידיה פבעד דלך תרגעון תכונו אבריא ענד אללה וענד אל אסראיל ויכון הדא אלבלד לכם חוזא בין ידיה: 23 ואן לם תצנעו כדאך פקד אכטאתם ללה פאעתרפו בכטאיאכם אדא נאלתכם עקובתה[3]: 24 ואבנו לכם קרי לאטפאלכם וחטאיר לגנמכם ומא כרג מן פמכם תצנעוה: 25 קאלו לה עבידך יצנעון במא יאמרהם סידנא: 26 אטפאלנא ונסאונא ומואשינא וסאיר בהאימנא יקימון פי בלד אלגרש: 27 ועבידך יעבר מנהם כל מגרד ללגיש בין אללה ללחרב במא קאל סידנא: 28 פאמר להם מוסי ואלעזר אלאמאם ויהושע בן נון ורוסא אבא גמאעה בני אסראיל[4]) 29 וקאל אן עברו מעכם אלארדן כל מגרד ללחרב בין ידי אללה חתי יפתח אלבלד בין ידיכם פאעטוהם בלד גרש חוזא: 30 ואן לם יעברו מגרדין מעכם פליחוזו פימא בינכם פי בלד כנעאן: 31 פאגאבוה וקאלו גמיע מא אמר אללה בה עבידך אנא צאנעון: 32 פנחן נעבר מגרדין בין ידי אללה אלי בלד כנעאן חתי יחצל לנא חוז נחלתנא[5]) מן עבר אלארדן: 33 פאעטי מוסי בני גד ובני ראובן ונצף סבט מנשה אבן יוסף בלד ממלכה סיחון מלך אלאמוריין ובלד ממלכה עוג מלך אלבתניה כל ארץ מע קראהא אלתי עלי תכמהא מסתדירא[6] : 34 פבני בנו גד דיבן ועטרת וערער: 35 ועטרת שופן ויעזר ויגבהה: 36 ובית נמרה ובית הרן קרי חצינה וחטאיר גנם: 37 ובני ראובן בנו חשבון ואלעלא וקריתים: 38 ונבו ובעל מעין מנקולה אסמאהן ושבמה ודלך אנהם סמו אלקרי אלתי בנוהא במא שאו[7] : 39 תם מצו בנו מכיר אבן מנשה אלי גרש פפתחוהא וטרדו אלאמורי אלדי פיהא: 40 ואעטי מוסי אלגרש למכיר אבן מנשה וסכנהא: 41 ומצי יאיר אבן מנשה ופתח

[1]) „עד המקום הזה“.

[2]) „כי לקחנו נחלתנו“ עיין ת' אונקלוס.

[3]) „ותתודו את חטאתכם כאשר ימצא אתכם ענשו“.

[4]) „וראשי אבות עדת ב"י“.

[5]) עד שיהיה לנו אחזת נחלתנו“.

[6]) „ארץ ממלכת סיחון . . . וארץ ממלכת עוג . . . כל הארץ עם עריה אשר בגבולה סביב.

[7]) אשר הוסבו שמותם ושבמה וזה שקראו הערים אשר בנו כמו שרצו“ ר"ל ששנו שמות נבו ובעל מעון שהיו שמות אלילים ולא שם שבמה.

סואדהן וסמאה סואד יאיר: 42 ומצי נבח פפתח קנת ורסאתיקהא
וסמאהא נבח עלי אסמה:

# לג

1 והדה מראחל בני אסראיל אד כרגו מן בלד מצר עלי גיושהם
ביד מוסי והרון: 2 פכתב מוסי כרוגהם אלי מראחלהם[1] עלי קול
אללה והדה מראחלהם לכרוגהם: 3 אד רחלו מן עין שמס פי אלשהר
אלאול פי אליום אלכאמס עשר מנה ודלך מן גד אלפסח פכרג בנו
אסראיל ביד רפיעה בחצרה גמיע אלמצריין: 4 והם ידפנון אלדין
קתלהם אללה פיהם מן כל בכר וצנע אחכאמא במעבודאתהם:
5 פרחלו מן עין שמס ונזלו פי סכת: 6 ורחלו מן תם ונזלו פי איתם
פי טרף אלבריה: 7 ורחלו מן תם ונזלו פי פוהה חירות[2]) אלתי פי
חצרה בעל צפון ונזלו בין ידי מגדל: 8 ורחלו מן תם ועברו פי וסט
אלבחר אלי אלבריה תם סארו מסאפה תלאתה איאם פי בריה איתם
ונזלו פי מרה: 9 ורחלו מנהא וגאו אלי אילם וכאן פיהא אתנתא
עשרה עין מא וסבעון נכלה פנזלו הנאך: 10 ורחלו מנהא ונזלו עלי
אלקלזם: 11 ורחלו מן תם ונזלו פי בריה סין: 12 ורחלו מן תם ונזלו
פי דפקה: 13 ורחלו מנהא ונזלו פי אלוש: 14 ורחלו מנהא ונזלו פי
רפידים ולם יכן תם מא ללקום ישרבונה: 15 ורחלו מנהא ונזלו פי
בריה סיני: ורחלו מנהא ונזלו פי מקאבר אלמשתהיין: 17 ורחלו
מנהא ונזלו פי חצרת: 18 ורחלו מנהא ונזלו פי רתמה: 19 ורחלו
מנהא ונזלו פי רמן פרץ: 20 ורחלו מנהא ונזלו פי לבנה: 21 ורחלו
מנהא ונזלו פי רסה: 22 ורחלו מנהא ונזלו פי קהלתה: 23 ורחלו
מנהא ונזלו פי גבל שפר: 24 ורחלו מן תם ונזלו פי חרדה:
25 ורחלו מנהא ונזלו פי מקהלת: 26 ורחלו מנהא ונזלו פי תחת:
27 ורחלו מנהא ונזלו פי תרח: 28 ורחלו מנהא ונזלו פי מתקה:
29 ורחלו מנהא ונזלו פי חשמנה: 30 ורחלו מנהא ונזלו פי מסרות:
31 ורחלו מנהא ונזלו פי בני יעקן: 32 ורחלו מנהא ונזלו פי חר אלגדגד:
33 ורחלו מנהא ונזלו פי יטבתה: 34 ורחלו מנהא ונזלו פי עברנה:
35 ורחלו מנהא ונזלו פי עצין גבר: 36 ורחלו מנהא ונזלו פי בריה צן
הי רקים: 37 ורחלו מנהא ונזלו פי גבל הור פי טרף בלד אדום:
38 פצעד הרון אלאמאם אלי גבל הור פמאת תם באמר אללה פי סנה

---

[1]) ר"ל איך יצאו ממקום למקום. עיין ראב"ע.

[2]) „ויחנו בפי החירת" ואפשר שחסר כאן ורגעו = וישובו. עיין שמות י"ד ב'.

ארבעין לכ̇רוג̇ בני אסראיל מן בלד מצר פי אליום אלאו̇ל מן אלשהר
אלכ̇אמס: 39 וכאן לה מאיה̈ ותלאת̇ ועשרון סנה̈ למא מאת הנאך:
40 ת̇ם כאן כ̇בר מא סמע אלכנעאני̈[1] מלך ערד והו סאכן אלדארום
פי בלד כנעאן במג̇י בני אסראיל: 41 ורחלו מן ת̇ם ונזלו פי צלמנה:
42 ורחלו מנהא ונזלו פי פונן: 43 ורחלו מנהא ונזלו פי אבת: 44 ורחלו
מנהא ונזלו פי עיי אלמג̇אז[2] פי בלד מואב[3]: 45 ורחלו מנהא ונזלו
פי דיבן גד: 46 ורחלו מנהא ונזלו פי עלמן דבלתימה: 47 ורחלו מנהא
ונזלו פי ג̇באל אלעברים[4] בין ידי נבו: 48 ורחלו מנהא ונזלו פי בידאת
מואב עלי ארדן יריחו: 49 פנזלו עלי אלארדן מן בית ישמת אלי מרג̇
שטים והלך בידאת מואב[5]: 50 פכל̇ם אללה מוסי פי בידאת מואב
עלי ארדן יריחו תכלימא: 51 מר בני אסראיל וקל להם אנתם ג̇איזון
אלארדן אלי בלד כנעאן: 52 פאקרצ̇ו ג̇מיע אהל אלבלד מן בין ידיכם
ואבידו ג̇מיע מזכ̇רפאתהם[6] ואצנאם מסבוכאתהם וביעהם תנפ̇דוהא:
53 ואד̇א קרצ̇תמוהם פאסכנו אלבלד פאני קד אעטיתכם איאה̈[7]:
54 ותו̇זעוה̇[8] באסהם לעשאירכם ללכת̇יר כת̇רו נחלתה וללקליל קל̇לוהא
ומן כ̇רג̇ לה אלסהם פי אי מוצ̇ע פליכן לה ועלי אסבאט אבאיכם
תוזעוה: 55 ואן לם תקרצ̇ו אהל אלבלד מן בין ידיכם פיציר מא תבקונה
מנהם כאבר פי עיונכם וכמסאל̇ פי ג̇נובכם[9] ויצ̇איקוכם פי אלבלד אלד̇י
אנתם מקימון פיה: 56 פאכון כמא קצדת אן אצנע בהם אצנעה בכם:

# לד

1 ת̇ם כלם אללה מוסי תכלימא: 2 מר בני אסראיל וקל להם
אנכם דאכ̇לון אלי בלד כנעאן פהד̇ה חדוד אלבלד אלד̇י יחצל לכם
נחלה̈[10]: 3 פיבתדי לכם אלחד̇ אלג̇נובי מן ברי̈ה̈ צן אלי ג̇אנב אדום
פיכון מן טרף אלבחירה̈ אלמיתה̈ אלשרקי̈[11]: 4 ת̇ם יסתדיר לכם

[1] ואחר כך היה הדבר (הידוע) אשר שמע הכנעני" ר"ל המלחמה אשר נלחמו ישראל עם מלך ערד. עי' ראב"ע. ובכ"י י': ת̇ם סמע מבלי ההוספה.
[2] עיין למעלה כ"א י"א וההערה שם.
[3] „בארץ מואב".
[4] ק': אלעבראניין ובכ"י י' ובפ': אלעברין.
[5] „עד מישור השטים וזהו ערבת מואב" עיין רש"י.
[6] עיין ויקרא כ"ו א'.
[7] „וכאשר הורשתם אותם (ר"ל את יושבי הארץ) תשבו בארץ כי כבר אני נתתיה לכם".
[8] „והחלקו".
[9] „כמחט בעיניכם וכמחט של סקאים בצדיכם".
[10] „אלה גבולות הארץ אשר תפל לכם לנחלה".
[11] „ויתחיל לכם גבול הנגב ממדבר צן אל צד אדום ויהי' (הגבול) המזרחי מקצה ים המלח".

אלגנוב אלי עקרבין[1] ויעבר אלי צן פיכון כרוגה אלי גנוב רקים
ברנע ליכרג אלי רפח ויעבר אלי מאזל: 5 ויסתדיר מן מאזל אלי
ועדי אלעריש ויכון כרוגה אלי אלבחר: 6 ואלחד אלגרבי[2] יכון
לכם אלבחר אלכביר ותלמה: 7 והדא יכון לכם אלחד אלשמאלי מן
אלבחר אלכביר תחדו[3] אלי גבל הור: 8 ומנה אלי חמאה פיכון
כרוגה אלי צדד: 9 ויכרג אלי זפרן וינתהי אלי חצר עינן: 10 וחדו
לכם אלחד אלשרקי מן חצר עינן אלי פאמיה[4]: 11 וינחדר מן פאמיה
אלי דפני מן שרקי אלעין וינחדר ויצרב אלי גאנב בחר גנסר[5]
שרקא: 12 וינזל אלי אלארדן ויכון כרוגה אלי אלבחירה אלמיתה הדה
תכון לכם חדוד אלבלד מסתדירא: 13 פאמר מוסי בני אסראיל ען
קול אללה[6] הדא אלבלד אלמחדוד תוזעה[7] באסהם כמא אמר
אללה אן יעטי לתסעה אסבאט ונצף: 14 אד קד אכד סבט ראובן וסבט
גד ונצף סבט מנשה נחלתהם לבית אבאיהם[8]: 15 הדאן אלסבטאן
ואלנצף אכדו נחלתהם מן עבר ארדן יריחו אלשרקי: 16 תם כלם
אללה מוסי תכלימא: 17 הדה אסמא אלרגאל אלדין יקסמון לכם
אלבלד אלעזר אלאמאם ויהושע בן נון: 18 ושריפא מן כל סבט כדוה
ליקסם אלבלד: 19 והדה אסמאהם מן סבט יהודה כלב בן יפנה: 20 ומן
סבט שמעון שמואל בן עמיהוד: 21 ומן סבט בנימן אלידד בן כסלון:
22 ומן סבט דן בקי בן יגלי: 23 ומן בני יוסף מן סבט מנשה חנניאל בן
אפד: 24 ומן סבט אפרים קמואל בן שפטן: 25 ומן סבט זבולן
אליצפן בן פרנך: 26 ומן סבט יששכר פלטיאל בן עזן: 27 ומן סבט
אשר אחיהוד בן שלמי: 28 ומן סבט נפתלי פדהאל בן עמיהוד: 29 האולי
אלדין אמר אללה אן יקסמו לבני אסראיל בלד כנעאן:

# לה

1 תם כלם אללה מוסי פי בראת מואב עלי ארדן יריחא קאילא:
2 מר בני אסראיל באן יעטו ללליואניין מן נחלה חוזהם קרי יסכנונהא

---

[1] ר״ל למקום העקרבים. הגאון לא העתיק „למעלה״ אלא במלת „אלי״ וכן תרגם בפסוק ה׳ מלת „לבא״.

[2] „והגבול המערבי יהיה הים הגדול וגבול״.

[3] רשב״ם: תתתימו לשון תחום וגבול.

[4] תרגום יונתן: לאפמיא וכן תרגם בפסוק י״א רבלה דפני.

[5] ת״א: על כיף ים גנסר.

[6] „על פי ה׳״.

[7] „זאת הארץ לגבולותיה אשר תתחלקו״.

[8] „כי כבר לקחו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה נחלתם לבית אבותם״.

ואפניה להא חואליהא תעטוהם[1]: 3 פתכון אלקרי סכני להם ואפניתהא תכון לבהאימהם וסרחהם וסאיר חיואנהם: 4 ואפניה אלקרי אלתי תעטונהא אליואניין מן כארג חאיט אלקריה אלף דראע מסתדירא: 5 תם אמסחו מן כארג אלקריה אלי גהה אלמשרק אלפי דראע ואלי גהה אלגנוב אלפי דראע ואלי גהה אלמגרב אלפי דראע ואלי גהה אלשמאל אלפי דראע ואלקריה פי וסטהא פדלך יכון להם מקדאר אפניה אלקרי: 6 ואלקרי אלתי תעטונהא אליואניין מנהא סת קרי אלחמי אלתי תעזלונהא[2] ליהרב אליהא אלקאתל ואציפו אליהא אתנתין וארבעין קריה: 7 פיציר גמיע אלקרי אלתי תעטונהם תמאן וארבעין קריה ואפניתהא: 8 פהדה אלקרי אלתי תעטונהם מן חוז בני אסראיל פממן אלכד כתירא כתרו וממן אלכד קלילא קללו וליעט כל סבט עלי קדר נחלתה[3]: 9 תם כלם אללה מוסי תבלימא: 10 מר בני אסראיל וקל להם אדא אנתם גזתם אלארדן אלי בלד כנעאן: 11 תסמוי[4] לכם דלך קרי חמי יהרב אליהא אי קאתל קתל נפסא סהוא: 12 פתכון תלך אלקרי תחמיה מן אלולי ולא יקתל חתי יקים בין ידי אלגמאעה פיחכמון עליה בדלך[5]: 13 ואלקרי אלתי תעזלונהא סת קרי חמי תכון לכם: 14 ותלאת מנהא מן עבר אלארדן ותלאת מנהא פי בלד כנעאן תכון קרי חמי: 15 לבני אסראיל[6] ואלגריב ואלדכיל פימא בינכם ליהרב אליהא כל מן קתל נפסא סהוא: 16 ואן כאן צרבה באניה חדיד פקתלה פהו קאתל יסתחק אלקתל[7]: 17 ואן צרבה בחגר מקבוץ[8] במקדאר מא ימות בה פקתלה פהו קאתל יסתחק אלקתל: 18 אי צרבה באניה כשב מקבוץ במקדאר מא ימות בה פקתלה פהו קאתל יסתחק אלקתל: 19 וולי אלדם יקתלה אדא צאדפה בחק[9]: 20 ואן דפעה בשנאה או טרח עליה שיא בתעמד[10] פקתלה: 21 אי צרבה בידה בעדאוה פקתלה פהו קאתל יסתחק אלקתל וולי אלדם יקתלה אדא פאגאה בחק: 22 ואן דפעה בגתה בלא בגצה אי

1) פ׳: תעטונהם איאהא.
2) „אשר תבדילו מהן״.
3) „ויתן כל שבט לפי נחלתו״.
4) הגאון העתיק והקריתם כמו וקראתם.
5) „וישפטו אותו בזה״ ר״ל למיתה.
6) הגאון לא העתיק מלת תהיינה מפני שזה הפסוק דבק עם הפסוק שלפניו. ודונש בתשובותיו סימן 177 הזכירו והשיג עליו וזה דעת הראב״ע.
7) „רוצה הוא שחייב מיתה״.
8) „ואם הכהו באבן הנאחזת ביד אשר יש בה שיעור להמית״ עיין ת״א ות״י.
9) תרגום אונקלוס: מן דינא הוא יקטלנה וכן בפסוק כ״א.
10) בזדון.

טרח עליה אניה בלא תעמד: 23 או אוקע עליה אי חגר כאן בלא עלם פמאת והו פי דלך ליס בעדו לה ולא טאלב שרה[1]: 24 פלתחכם אלגמאעה בין אלקאתל ובין אלולי בהדה אלאחכאם: 25 ותכלץ הדא אלקאתל מן יד אלולי ותרדה אלי קריה המאה אלתי הרב אליהא ויקים בהא אלי מות אלאמאם אלכביר אלדי מסח[2]) בדהן אלקדס: 26 ואן הו כארג ען חד קריה המאה אלתי הרב אליהא: 27 פאצאבה ולי אלדם כארג ען חד קריה חמאה פקתלה פלא תאר לה[3]): 28 בל יגלס פי קריה המאה אלי מות אלאמאם אלכביר ובעד דלך ירגע אלי ארץ חוזה: 29 פלתכן הדה לכם רסום חכם עלי מר אגיאלכם פי גמיע מסאכנכם: 30 כל מן קתל נפסא עאמדא[4]) פבקול שאהדין אקתלוה ואמא שאהד ואחד פלא ישהד עליה פיקתל: 31 ולא תאכדו דיה ען נפס קאתל יגב עליה אלקתל[5]) בל יקתל קתלא: 32 ולא תאכדו מנה איצא דיה פתהרבוה אלי בעץ קרי אלחמי ליעוד פיסכן אלבלד בעד מות אלאמאם[6]) 33 ולא תדנסו אלבלד אלדי אנתם פיה לאן אלדם ידנסה ולא יגפר לה אלדם אלדי ספכה אלא בדם סאפכה: 34 ולא תנגסו אלבלד אלדי אנתם מקימון בה אלדי נורי סאכן פיה פאני אללה נורי סאכן פימא בין בני אסראיל:

# לו

1 תם תקדם ריסא אבא עשירה בני גלעד אבן מכיר אבן מנשה מן עשאיר בני יוסף פקאלו בין ידי מוסי ואלאשראף ריסא אבא בני אסראיל: 2 אן אללה אמר סידנא באן יעטי אלבלד נחלה באסהם לבני אסראיל ואמרה איצא באן ידפע[7]) נחלה צלפחד אכינא לבנאתה: 3 פנכאף אן יצרן נסאא לואחד מן אסבאט בני אסראיל[8]) פתנקץ נחלתהן מן נחלה אבאינא ותזיד עלי חצה אלסבט אלדי יתזוגן מנה

---

[1]) „או הפיל עליו איזה אבן שיהיה בלי דעת ומת ועם זה לא היה אויב לו וכו'.״

[2]) „המשוח״.

[3]) ר״ל אין לדרש הדם ממנו.

[4]) „בזדון״.

[5]) תרגום אונקלוס: די הוא חייב למקטל.

[6]) „ולא תקחו גם כן ממנו כופר כדי שינוס אל אחת מערי המקלט לשוב לשבת בארץ אחרי מות הכהן״ עיין ספרי ומכלל יופי והתרגומים. ולפי זה הפסוק מדבר להורג במזיד. ובכ״י י׳: אלי מות וזה מסכים עם פירוש רש״י והכתוב מדבר בהורג בשוגג שלא ליקח כפר כדי שישוב אל אחזתו קודם מות הכהן.

[7]) „וצוהו גם כן לתת״.

[8]) „ונירא פן תהיינה נשים לאחד משבטי בני ישראל״.

פיכון סהם נחלתנא נאקצא: 4 ולו חתי יואפי אלטלאק לבני אסראיל[1]
לבקית חצתהן מזאדה עלי חצה אלסבט אלדי יתזוגן מנה ונאקצה מן
חצתנא: 5 פאמר מוסי בני אסראיל ען קול אללה וקאל להם נעמא
קאל סבט ולד יוסף: 6 והדא מא אמר אללה בה פי חכם בנאת
צלפחד[2] אן יתזוגן במן חסן ענדהן לכן יכון מן עשירה סבט אביהן[3]:
7 חתי לא תדור חצה אלנחלה לבני אסראיל מן סבט אלי סבט בל
ילזם כל סבט מנהם נחלה אבאיה: 8 וכדא חכם כל בנת[4] תרת נחלה
מן בעץ אסבאט בני אסראיל פלאחד מן עשירה סבט אבאיהא תכון
זוגה לכי ירת כל סבט מנהם נחלה אבאיה[5]: 9 ולא תדור איה נחלה
באנת מן סבט אלי סבט אכר בל ילזם כל סבט מן בני אסראיל נחלתה:
10 פצנע בנאת צלפחד במא אמר אללה מוסי: 11 פצארת מחלה
ותרצה וחגלה ומלכה ונועה בנאת צלפחד נסאא לבני אעמאמהן:
12 אלדין מן עשירה בני מנשה אבן יוסף פבקית נחלתהן פי עשירה סבט
אביהן: 13 הדה אלוצאיא ואלאחכאם אלתי אמר אללה בהא מוסי אלי
בני אסראיל פי בידאת מואב עלי ארדן ירחו:

---

[1]) ואף כי יבוא היבל לבני ישראל תשאר נחלתן נוספת על חלק השבט אשר תהיינה להם לנשים ונגרעה מן נחלתנו".

[2]) "במשפט בנות צלפחד".

[3]) "אך יהיה ממשפחת מטה אביהן".

[4]) "וכן משפט כל בת".

[5]) "למען יירש כל שבט מהם נחלת אבותיו.

# ספר דברים

## א

1 הדה אלכלמאת אלתי כלם בהא מוסי בני אסראיל פי עבר
אלארדן פי ברית אלבידא מקאבל אלקלזם[1] בין פארן ובין תופל
ולבן וחצרת ודי אלדהב: 2 עלי מסאפה אחד עשר יומא מן חרב[2] עלי
טריק גבל שעיר אלי רקים ברנע: 3 פלמא כאן פי אלסנה אלארבעין
פי אליום אלאול מן אלשהר אלחאדי עשר כלם מוסי בני אסראיל בגמיע
מא אמרה אללה אליהם: 4 בעד פתחה בלד סיחון[3] מלך אלאמוריין
אלמקים פי חשבון ועוג מלך אלבתניה אלמקים פי עשתרות פי אדרעאת:
5 פי עבר אלארדן פי בלד מואב אמען מוסי פי ביאן הדה אלתוריה
קאילא: 6 אללה רבנא קאל לנא פי חרב חסבכם אלמקאם פי הדא
אלגבל: 7 ולו וארחלו ואדכלו אלי גבל אלאמורי וגמיע גיראנה פי
אלגור ואלגבל ואלסהל ואלדארום וסאחל אלבחר בלד אלכנעאניין
ואללבנאן אלי נהר אלכביר נהר אלפראת: 8 ואנטרו קד געלת אלבלד
בין ידיכם אצעדו[4] וחוזוהא כמא קסם אללה לאבאיכם אברהים ואסחק
ויעקוב אן יעטיהם ולנסלהם בעדהם: 9 וקלת לכם פי דלך אלוקת
לא אסתטיע והדי אן אחתמלכם[5]: 10 אד אללה רבכם כתרכם
פהודאכם אליום ככואכב אלסמא כתרה: 11 ואסל אללה אלאה
אבאיכם אן יזיד פיכם מתלכם אלף מרה ויבארך פיכם כמא ועדכם[6]:
12 כיף אחתמל והדי תקלכם וקצצכם[7] ולצאמאתכם: 13 האתו לכם
ברגאל חכמא פהמא מערופין לאסבאטכם אצירהם ריסא עליכם:

---

[1] בכ״י י׳: בחר אלקלזם = ים סוף.
[2] „ברחוק י״א יום מן חרב״.
[3] „אחר שכבש ארץ סיחון״.
[4] „עלו״.
[5] בק׳ נוסף אן אחרון ונראה כי זה טעות.
[6] „ואשאל מאת ד׳ אלהי אבותיכם להרבות אתכם״.
[7] „קורותיכם״ וכן תרגם הגאון מלת משא בכל מקום.

14 פאגׄבתמוני וקלתם מא אצלח אן יעמל הדׄא אלאמר אלדׄי קלתה: 15 פאכׄדׄת מן אסבאטכם רגׄאלא חכמא מערופין פגׄעלתהם ריסא עליכם ריסא אלוף וריסא מיין וריסא כׄמסין וריסא עשׂראת ועׄרפא עלי אסבאטכם: 16 ואמרת חכאמכם פי דׄלך אלוקת קאילא אסמעו פי מא בין אכׄותכם ואחכמו באלעדל בין כל רגׄל ואכׄיה וצׄיפה: 17 לא תחאבו אלוגׄוה פי אלחכם ואסמעו פי אלצגׄיר כאלכביר ולא תחדׄרו אחדא פאן אלחכם הו ללה ואיּ אמר צעב עליכם אדפעוה אליּ חתי אנטׄר פיה[1]: 18 ואוציתכם פי דׄלך אלוקת בגׄמיע אלאמור אלתי יגׄב אן תצנעוהא: 19 תׄם רחלנא מן חרב וסרנא תלך[2] אלבריה אלעטׄימה אלמכׄופה אלתי ראיתמוהא עלי טריק גׄבל אלאמוריין כמא אמרנא אללה רבנא חתי גׄינא אלי רקים ברנע: 20 פקלת לכם קד גׄיתם אלי גׄבל אלאמורי אלדׄי אללה רבנא מעטינאה: 21 אנטׄר קד גׄעל אללה רבך אלבלד בין ידיך אצעד פחזה כמא ועדך אללה אבאיך לא תכׄף ולא תרעד: 22 ותקדׄם אליּ כתׄיר מנכם פקלתם נבעתׄ ברגׄאל בין ידינא ירומו לנא אלבלד וירדּון עלינא גׄואבא ען אלטריק אלדׄי נצעד פיה ואלקרי אלתי נדכׄל אליהא: 23 פחסן דׄלך ענדי פאכׄדׄת מנכם אתׄני עשׂר רגׄלא רגׄלא ואחדא מן כל סבט: 24 פולּו וצעדו אלי אלגׄבל וגׄאו אלי ואדי אלענקוד וראמוה: 25 ואכׄדׄו מעהם מן תׄמר אלארץׄ ואחדרוה אלינא ורדּו עלינא גׄואבא וקאלו אן אלבלד אלדׄי אללה רבנא מעטינאה לגׄיּד: 26 פלם תשאו אלצעוד אליה וכׄאלפתם אמר אללה רבכם: 27 ותכׄרּסתם[3] פי אכׄביתכם וקלתם מן שנאה אללה לנא אכׄרגׄנא מן בלד מצר ליסלמנא פי יד אלאמוריין פינפדׄונא: 28 אלי אין נחן צאעדון ואכׄותנא אמאסו[4] קלובנא בקולהם אן אלקום אכתׄר וארפע מנּא ואן קראהם כבאר וחצינה תׄראני אלסמא חתי בני אלגׄבאברה ראינאהם תׄםּ: 29 פקלת לכם לא תראהבוהם ולא תכׄאפוהם: 30 אללה רבכם אלסאיר נורה בין ידיכם[5] הוא יחארב ענכם בגׄמיע מא צנע במצר בחצׄרתכם: 31 וכמא ראית פי אלברּ אן אללה רבך חמלך כמא יחמל אלמרו ולדה אשׂפאקא[6] פי כל טריק סרתם פיהא אלי אן גׄיתם אלי

[1] „כדי שאעיין בו״.

[2] כן הוא בכ״י י׳ וב״ק. וב״פ: אלי תלך.

[3] ההעתקה הזאת נזכרת בפירוש בן בלעם ויאמר שענין המלה הזאת הוא: אלתטׄלם וקלּה ארצׄא = התרעומה ומיעוט ההסתפקות.

[4] בפ׳: ארׄאבו. הגאון השתמש במלה הדומה לעברית ולארמית כמו שעשה ג״כ ישעיה ג׳ ז׳.

[5] „אשר אורו הולך לפניכם״ וכן תרגם בפסוק ל״ג.

[6] „בחמלתו״.

הדא אלמוצע: 32 ופי הדא אלאמר אפלא תומנון באללה רבכם[1]: 33 אלסאיר נורה אמאמכם פי אלטריק ליצלח לכם מכאנא לנזולכם ובאלנאר לילה ליציכם[2] אלטריק אלדי תסלכונה ובאל גמאם נהארא: 34 פסמע אללה כלאמכם פסכט וקסם קאילא: 35 אן ראי רגל מן האולי אלנאס הדא אלגיל אלרדי אלבלד[3] אלדי אקסמת באעטאיה לאבאיכם: 36 סוי כלב בן יפנה פאנה יראה ולה אעטי אלבלד אלדי סלכה ולבניה למא אתבע טאעה אללה: 37 איצא עלי וגד אללה בסבב מא חדת אד תאכרתם[4] קאילא איצא אנת לא תדכלה: 38 יהושע אבן נון אלקאים בין ידיך הו ידכלה פשדדה פאנה יורתה לבני אסראיל: 39 ואטפאלכם אלדין קלתם אנהם יכונון גנימה ובנוכם אלדין הם אליום לא יערפון כירא ושרא הם ידכלונה ולהם אעטיה פיחוזונה: 40 ואמא אנתם פולו וארחלו פי אלבר אלי טריק בחר אלקלזם: 41 פאגבתמוני וקלתם קד אכטאנא ללה ונחן נצעד פנחארב כמא אמרנא אללה רבנא פתקלד כל ואחד מנכם אלאת חרבה ובאדרתם[5] לתצעדו אלי אלגבל: 42 פקאל אללה לי לא תצעדו ולא תחארבוהם פאני לים נורי מעכם לילא תנסדמו בין ידי אעדאיכם: 43 פקלת לכם דלך ולא קבלתם בל כאלפתם אללה ותוקחתם עלי צעוד אלי אלגבל: 41 פכרג אלאמוריין אלמקימון פי דלך אלגבל תלקאכם פכלבוכם כמא ילסע אלנחל[6] והטמוכם[7] פי שעיר אלי חרמה: 45 פרגעתם באכין בין ידי אללה פלם יסמע צותכם ולא אגאבכם: 46 פאקמתם פי רקים מדה טוילה שביהה בסאיר מא אקמתם[8]:

# ב

1 תם ולינא ורחלנא פי אלבר אלי טריק בחר אלקלזם כמא אמרני אללה ואסתדרנא גבל שעיר מדה טוילה: 2 תם כלמני אללה תכלימא: 3 חסבכם מן אלאחאטה בהדא אלגבל ולו ענה שמאלא:

[1]) העתיק בלשון שאלה „האם אינכם מאמינים וכו׳.״

[2]) „להאיר לכם״ ובכ״י י׳ ובפ׳: ליריכם = להראותכם.

[3]) כן הוא בק׳ ובפ׳ מבלי העתקת מלת טובה שאינה נמצאת בבמדבר י״ד כ״ג. ובכ״י י׳: אלבלד אלגיד.

[4]) כן הוא בכ״י י׳ ובפ׳ „בגלל מה שקרה כאשר אחרתם״ ונראה שענינו כאשר שבתם עוד מאחרי ד׳ וזה במעשה הסלע. ועיין רמב״ן ובק׳: בסבבכם = בגללכם. בלי הוספה.

[5]) „ומהרתם״ ועיין בשרשים לאבן גנאח בשרש הין בההערה 68.

[6]) „כאשר ינשכו הדבורים״ ועיין ראב״ע.

[7]) וכן תרגם וכתותי תהלים פ״ט כ״ד „ואחטם״ מגזרת כתת.

[8]) ר״ל שישבו בקדש י״ט שנה. עיין רש״י. ראה תשובת דונש סימן 34 שהשיג על הגאון ואמר כי הכף בכימים הוא כמו הימים.

4 ומר לקומך וקל להם אנכם גאיזון פי תכֿם אכֿותכם בני עשו אלמקימין
בשעיר פסיכֿאפונכם פאחדֿרו גדא: 5 לא[1]) תתחרשו בהם פאני ליס
מעטיכם מן בלדהם ולא וטי קדם לאן וראתֿה לעשו אעטית גבל שעיר:
6 בל אשתרו מנהם טעאמא בתֿמן פכלוה ומאא פאשרבוה: 7 לאן
אללה רבך קד בארך לך פי גמיע אעמאלך ואחסן עליך[2]) ענד מסירך
פי אלבר אלעטים פהדֿה ארבעין סנה אללה רבך מעך לם יעוזך שיא[3]):
8 פגזנא אכֿותנא בני עשו אלמקימין בשעיר מן טריק אלבידא ואילת
ועציון גבר וולינא והגֿזנא טריק בריה מואב: 9 פקאל אללה לי לא
תחאצר אלמואביין ולא תתחרש בהם פאני לא אעטיכם מן בלדהם
חוזא אן לבני לוט געלת ער וראתֿה: 10 וכאן אלמהיבון[4]) אקאם
בהם קבלהם קום כביר ורפיע וכתֿיר כאלגבארין: 11 והם יחסבון
אלשגעא באלגבארין ואלמואביין יסמונהם מהיבין[5]): 12 ואמא פי שעיר
פאקאם אלחוריון קבל בני עשו חתי אתו פקרצוהם ואנפדוהם מן
בין אידיהם ואקאמו פי מכאנהם כמא צנע אל אסראיל בבעץ חוזה
אלדי אעטאהם אללה: 13 אלאן קומו אעברו ואדי זרד פעברנאה:
14 וכאנת גמלה אלאיאם מנד סרנא מן רקים ברנע אלי אן עברנא
ואדי זרד תֿמאניה ותֿלתֿין סנה אלי אן פני גמיע אלקום אלמחארבין מן
אלעסכר כמא קסם אללה עליהם: 15 וואפה מן ענד אללה[6]) חלת
בהם לאהאמתהם אלי אן פנו: 16 פלמא פני גמיעהם מן בין אלאמה:
17 קאל אללה לי תכלימא: 18 אנת גאיז אליום תכֿם מואב אלדי הו
ער: 19 פתקרב מן בני עמון פלא תחאצרהם ולא תתחרש בהם פאני
לא אעטיך מן בלדהם חוזא אד געלתהא לבני לוט חוזא: 20 והי תחסב
איצא מן בלד אלגבארין לאן אלגבאברה אקאמו בהא קבלהם ואלעמאניון
יסמונהם דוי אלהמם[7]): 21 קום כביר ורפיע כאלגבארין אנפדהם אללה
מן בין אידיהם פקרצוהם וגלסו מכאנהם: 22 כמא צנע לבני עשו
אלמקימין בשעיר אד אנפד אלחוריין מן בין ידיהם פקרצוהם ואקאמו
מכאנהם אלי הדא אליום: 23 ואלעוין אלמקימון ברפח[8]) אלי גזה

[1]) פ': מן אן ועינינו ונשמרתם מאד משתתגרה בם.
[2]) „והטיב עמך" ומטעם הזה תרגם אונקלוס: ספק לך צרכך.
[3]) „לא החסיר אותך דבר".
[4]) עיין מה שהערנו בראשית י"ד ה'.
[5]) „האמים לפנים ישב ביניהם עם גדול ורם ורב כענקים והם (ר"ל האימים והעם היושב ביניהם) נחשבו לרפאים כמו הענקים והמואבים קראו להם אמים".
[6]) „מכה מאת ד'" וכן תרגם אונקלוס: מחא.
[7]) „אנשי מזימות" ואונקלוס תרגם: חשבני.
[8]) וכן בת"א: רפיח. וכן תרגם חצר אדר במדבר ל"ד ד'.

ואלדמיאטיון אלדׄין כׄרגׄו מן דמיאט קרצׄוהם ואקאמו מכאנהם: 24 פקומו ארחלו ואעברו ואדי ארנון אנטׄר קד אסלמת פי ידך סיחון מלך חשבון אלאמורי ובלדה פאבדי בקרצׄה ותחרּש במחארבתה: 25 ומן הדׄא אליום אבתדי באיקאע פזעך וכׄופך פי קלוב אלאמם אלדׄין תחת גׄמיע אלסמא פאדׄא הם סמעו בכׄברך רגׄזו וארתעדו מן בין ידיך: 26 פבעתׄת ברסל מן בריּה קדמות אלי סיחון מלך חשבון באלסלאם ואלכלאם: 27 אעבר[1] פי בלדך פי אלטריק אלגׄאדה אסיר ולא אמיל ימנה ולא יסרה: 28 טעאמא תמירני בתׄמן פאכלה ומאא תביעני בתׄמן פאשרבה ואעבר ברגׄלי פקט: 29 כמא צנע בי בעץׄ דׄלך[2]) בנו עשו אלמקימון בשעיר ואלמואביון אלמקימון בעאר אלי אן אעבר אלארדן אלי אלבלד אלדׄי אללה רבנא מעטינאה: 30 פלם ישא סיחון מלך חשבון אגׄאזתנא פי בלדה לאן אללה רבך צעּב רוחה ואיּד קלבה לכי יסלמה פי ידך כמא תרי אליום: 31 פקאל אללה לי אנטׄר קד בדית אן אסלם סיחון ובלדה פי ידך פאבד בקרצׄה וחז בלדה: 32 פכׄרגׄ סיחון תלקאנא הו וגׄמיע קומה ללחרב אלי יהץ: 33 פאסלמה אללה רבנא פי אידינא פקתלנאה ובניה וסאיר קומה: 34 פפתחנא גׄמיע קראה פי דׄלך אלוקת ואתלפנא מן כל קריה אלרהט ואלנסא ואלאטפאל לם נבק שרידא: 35 וגנמנא כל בהימה וסלב אלקרי אלתי פתחנא: 36 מן ערער אלדׄי עלי שאטי ואדי ארנון ואלקריה אלתי פי אלואדי ואלי גׄרש לם תבק קריה מנעת מנּא בל אלכל אסלמה אללה רבנא בין ידינא: 37 עדא בלד בני עמון פאנך לם תקרבה פגׄמיע שאטי ואדי יבק[3]) וקרי אלגׄבל וסאיר מא נהאנא ענה אללה רבנא:

# ג

1 תׄם ולּינא פצעדנא טריק אלבתׄניה פכׄרגׄ עוג מלך אלבתׄניה תלקאנא הו וגׄמיע קומה ללחרב אלי אדׄרעאת: 2 פקאל אללה לי לא תכׄפה פאני קד אסלמתה פי ידך וגׄמיע קומה ובלדה פאצנע בה כמא צנעת בסיחון מלך אלאמורי אלמקים בחשבון: 3 פאסלם אללה רבנא פי ידנא איצׄא עוג מלך אלבתׄניה וקומה פקתלנאהם חתי לם נבק מנהם שרידא: 4 ופתחנא גׄמיע קראה פי דׄלך אלוקת ולם תבק קריה לם נאכׄדׄהא מנהם מן דׄלך סתין קריה[4]) עלי כׄטּ אלמוגׄב ממלכה

[1]) בכ״י י׳: אריד אן אגׄזו = ארצה לעבור.

[2]) „קצת מזה״ ר״ל איזה דברים ששאלתי מהם. עיין ראב״ע.

[3]) כן הוא בפ׳. ובק׳: ארנון. ובכ״י י׳: אלארדן.

[4]) „מהם ששים עיר״ על גבול אלמוגב ולמטה י״ג וי״ד העתיק כל חבל כמשמעו ולא ידעתי למה תרגם ארגוב באלמוגׄב.

עוג פי אלבתניה: 5 כל הדה [קרי חצינה[1]] בסור שאמך ומצארע ונגור סוי קרי אלרבץ פאנהא כתירה גדא: 6 וכמא צנענא בסיחון מלך חשבון כדאך אתלפנא מן כל קריה אלרהט ואלנסא ואלאטפאל: 7 וכל בהימה וסלב אלקרי גנמנאהא: 8 פחצל לנא פי דלך אלוקת בלד מלכי אלאמוריין אללדין פי חדא גאנב אלארדן מן ואדי ארנון אלי גבל חרמון: 9 אלדי יסמונה אלצידאניון שריון ואלאמוריון שניר: 10 וגמיע קרי אלסהל ואלגרש ואלבתניה אלי סלכה ואדרעאת הי איצא ממלכה[2] עוג פי אלבתניה: 11 לאנה בקי מן באקיה אלגבאברה הודא לה סריד מן חדיד פי אלראביה אלתי לבני עמאן טולה תסעה דרע וערצה ארבעה דרע בדראע אלמלך[3]: 12 והדא אלבלד אלדי חזנאה פי דלך אלוקת פמן ערער אלתי עלי ואדי ארנון ונצף גבל אלגרש וקראה דפעת דלך אלי אלראובניין ואלגדיין: 13 ובאקי גרש וגמיע אלבתניה ממלכה עוג דפעתה אלי נצף סבט אלמנשה וגמיע כט אלמוגב ואלבתניה יסמיאן בלד אלשגעא[4]: 14 ויאיר אבן מנשה אכד גמיע אלמוגב אלי חד אלגשוריין ואלמעכתיין פסמאהא באסמה סואד יאיר אלי יומנא הדא: 15 ולמכיר דפעת אלגרש: 16 ודפעת אלי אלראובניין ואלגדיין מן אלגרש אלי ואדי ארנון ווסט אלואדי וחדה אלי ואדי יבק תכם בני עמאן[5]: 17 ואלגור ואלארדן וחדה מן גינסר אלי בחר אלגור ואלבחירה אלמיתה ומצב אלקלעה שרקיא[6]: 18 פאמרת האולי מנכם[7] פי דלך אלוקת קאילא אד אללה רבכם קד אעטאכם הדא אלבלד פחותמוה פאעברו מגרדין בין ידי אכותכם בני אסראיל כל דוי חיל: 19 עדא נסאכם ואטפאלכם ומאשיתכם פאני עאלם אן לכם מאשיה כתירה פליקימו פי קראכם אלתי אעטיתכם: 20 אלי אן יקר אללה אכותכם מתלכם פיחוזו הם איצא אלבלד אלדי אללה רבכם מעטיהם פי דאך גאנב אלארדן פתרגעו כל אמר אלי חוזה אלדי אעטיתכם: 21 ואמרת יהושע פי דלך אלוקת וקלת לה עינאך קד ראת גמיע מא צנע אללה בהדין אלמלכין כדאך יצנע אללה בגמיע אלממאלך אלתי אנת גאיז אליהא: 22 פלא תכאפוהם אן אללה רבכם מחארב ענכם: 23 תם תחננת בין ידי אללה פי דלך אלוקת קאילא:

[1]) בכ״י י׳ נוסף: מחדקה = מוסבות. — [2]) „הם ג״כ ממלכת״.

[3]) ת״א: באמת מלך. ת״י: באמתיה דגרמה = באמת גופו.

[4]) אחר שהזכיר מה שנתן מארץ עוג לראובני ולגדי ומה שחלק לחצי שבט המנשה סיים כאן לאמר: כל חבל ארגב והבשן שתיהם יקראו ארץ רפאים.

[5]) „ותוך הנחל וגבולו עד נחל יבק גבול בני עמון״.

[6]) „ואשדת הפסגה״ ולא תרגם מלת תחת.

[7]) „ואצו אלה (השבטים) מכם״.

24 אללהם יא רב אנת אבתדית אן תרי עבדך עטמתך וקדרתך אלשדידה
לאן אי אלאה פי אלסמא ופי אלארץ יצנע כצנאיעך וגבארותך:
25 אסאלך אן אגוז[1] ואנטר אלי דלך אלבלד אלדי פי דאך גאנב
אלארדן ודלך אלגבל אלגיד ואללבנאן: 26 פוגד אללה עלי בסבבכם
ולם יסמע לי בל קאל לי חסבך ולא תזד פי מסאלתי[2] פי הדא
אלבאב: 27 לכן אצעד אלי ראס אלקלעה וארפע עינך אלי אלגרב
ואלשמאל ואלגנוב ואלשרק ואנטרהא בעינך פאנך לא תגוז הדא
אלארדן: 28 ומר יהושע ושדדה ואידה פאנה יעבר בין ידי האולי
אלקום וינחלהם אלבלד אלדי תראה: 29 תם גלסנא פי אלואדי
ממא ילי בית פעור:

# ד

1 ואלאן יא אסראיל אסמע אלרסום ואלאחכאם אלתי אנא
מעלמכם לתעמלו בהא לכי תחיו ותדכלו ותחוזו אלבלד אלדי אללה
אלאה אבאיכם מעטיכם: 2 לא תזידו שיא עלי מא אמרכם בה ולא
תנקצו מנה ואחפטו וצאיא אללה רבכם אלתי אנא אמרכם בהא:
3 עיונכם ראת גמיע מא צנע אללה בפעור אלצנם אן כל רגל
אתבעה אנפדה אללה רבכם מן בינכם: 4 ואנתם אללאזמון טאעה
אללה[3] רבכם כלכם אחיא אליום: 5 אנטרו קד עלמתכם רסומא
ואחכאמא כמא אמרני אללה רבי לתצנעוהא פי אלבלד אלדי אנתם
צאירון אליה לתחווה: 6 פאחפטוהא ואעמלו בהא פאנהא חכמתכם
ופהמכם בחצרה אלאמם אדא הם סמעו הדה אלרסום יקולו יקינא[4] אן
הדא אלקביל אלכביר שעב חכים פהים: 7 לאן אית אמה כבירה להא
אלאה קריב אליהא כאלאלאה רבנא מנא מתי מא דעונאה: 8 ואית אמה
כבירה להא רסום ואחכאם עאדלה כגמיע הדה אלתוריה אלתי אנא
תאליהא[5] עליכם אליום: 9 ולאצה אחתרס ואחפט נפסך גדא כילא
תנסא אלכלאם אלדי ראתה עינאך ויזול מן קלבך טול איאם חיאתך
בל ערפה לאבנך ואבן אבנך: 10 פי יום וקפת בין ידי אללה רבך ענד
חרב חין קאל אללה לי אגמע לי אלקום חתי אסמעהם כלאמי לכי
יתעלמו אן יכאפוני טול אלאיאם אלתי הם מקימון עלי אלארץ ויעלמו
בניהם: 11 פתקדמתם ווקפתם אספאל אלגבל ואלגבל משתעל

[1] „אשאל ממך כי אעבור".
[2] „לשאול ממני" ובק׳: מכתבתי.
[3] ת"א: בדהלתא דה׳. — [4] „באמת".
[5] „קורא" וכן תרגם בכל מקום נתן או שם אם הנושא משה והנשוי התורה.

באלנאר אלי כבד אלסמא יחיט בה סואד אלגמאם ואלצ̇באב[1]: 12 פכ̇למכם אללה מן לדן אלנאר פכנתם סאמעין אלכלאם ושבהא לא תרון סוי אלצות פקט: 13 ואכ̇ברכם בעהדה אלד̇י אמרכם אן תעמלו בה והי אלעשר כלמאת וכתבהא עלי לוחי אלחג̇ארה̈: 14 ואמרני אללה פי ד̇לך אלוקת באן אעלמכם רסומא ואחכאמא תעמלוא בהא פי אלבלד אלד̇י אנתם צאירון אליה לתחוזוה: 15 פאחד̇רו ג̇דא עלי נפוסכם פאנכם לם תרו שבהא פי יום כ̇אטבכם אללה פי חרב מן וסט אלנאר: 16 לילא תפסדון פתצנעון לכם פסלא עלי שכל כל שכ̇ץ מן ד̇כר או אנתי[2]: 17 או שכל מן בהאים אלארץ̇ או שכל מן אלטאיר ד̇י אלג̇נאח אלד̇י יטיר פי אלסמא: 18 או שכל ממא ידב̇ עלי אלארץ̇ או שכל מן אלסמך אלד̇י פי אלמא תחת אלארץ̇: 19 כילא תרפע עיניך אלי אלסמא פתנט̇ר אלשמס ואלקמר ואלכואכב וג̇מיע נג̇ום אלסמא[3] פתזול ותסג̇ד להא ותעבדהא אלתי בת̇ נורהא אללה רבך לג̇מיע אלשעוב[4] אלד̇ין תחת ג̇מיע אלסמא: 20 ואנתם אצטפאכם אללה ואכ̇רג̇כם מן שביה בכור אלחדיד מן מצר לתכונו לה שעב צפוה̈[5] כהד̇א אליום: 21 ואד̇ קד וג̇ד אללה עלי̈ בסבבכם וקסם לילא[6] אעבר אלארדן ולא אדכ̇ל אלבלד אלג̇יד אלד̇י מעטיך אללה רבך נחלה̈: 22 ואנא מאית פי הד̇א אלבלד לא אעבר אלארדן ואנתם עאברוה פתחוזון ד̇לך אלבלד אלג̇יד: 23 פאחד̇רו אן תנסו עהד אללה רבכם אלד̇י עהדה מעכם פתצנעו לכם פסלא שבה כל מא נהאך ענה אללה רבך[7]: 24 לאן עקאב אללה רבך נאר אכלה̈ הו אלטאיק אלמעאקב[8]: 25 ואד̇א אולדתם בנין ובני בנין ועתקתם פי אלבלד פאפסדתם באן עמלתם פסלא מן כל שבה ופעלתם אלשר̈ בין אללה רבכם ואסכ̇טתמוה: 26 קד אשהדת עליכם מן אליום אלסמא ואלארץ̇ אנכם סתבידון סריעא מן אלבלד אלד̇י אנתם עאברון אלארדן אליה לתחוזוה ולא תטול מד̇תכם פיה בל אנפאד̇א תנפד̇ון: 27 ויבד̇דכם אללה פי מא בין אלאמאם ותבקון רהט ד̇ו אחצא פימא בין אלאמם

[1]) „וסביב לו חשך הענן והערפל״.

[2]) „על תבנית כל נפש אדם זכר או נקבה״.

[3]) „וכל מזלות השמים״ עיין ישעיה י״ג י׳ ומה שהערנו שם.

[4]) „אשר הפיץ ד׳ אלהיך את אורם לכל העמים״.

[5]) ר״ל העם אשר בחר בו. וכן תרגם מלת נחלה במדבר ט׳ כ״ו וישעיה י״ט כ״ה ובכל מקום אשר עניגו על דרך העברה.

[6]) פ׳: אן לא.

[7]) אלו שלשה הפסוקים דבקים וזה ענינם: אחר שהתאנף בי ד׳ וכו׳ ואחר שאנכי מת וכו׳ השמרו לכם וכו׳.

[8]) „כי נקמת ה׳ אלהיך דומה לאיש אכלה הוא האל הנוקם״.

אלדין יסוקכם אללה אלי תם: 28 ותכדמון תם אלהה מן צנעה אידי אלנאס מן חגר וכשב מא לא תבצר ולא תסמע ולא תאכל ולא תשתם: 29 פאטלבו מן תם אללה רבכם תגדוה[1]) ואלתמסה מכלצא[2]) בכל קלבך ונפסך: 30 ואדא צאק בך ונאלך גמיע הדה אלאמור פי אכר תלך אלאיאם תב אלי אללה רבך ואקבל אמורה: 31 לאן אללה רבך טאיק רחים לא יכליך[3]) ולא יהלכך ולא ינסא עהד אבאיך אלדי קסם בה להם: 32 ואלאן פסל ען אלאיאם אלאואיל אלתי סלפת מן קבלך מן יום כלק אללה אדם עלי אלארץ ומן טרף אלסמא אלי טרפה הל כאן קט מתל הדא אלאמר אלעטים או סמע מתלה: 33 והל סמעת אמה צות אללה מכלמהא[4]) מן דאכל אלנאר כמא סמעת אנת פעאשת: 34 או רפע אללה עלמא באן טהר פתכלץ לה אמה[5]) מן בין אכרי באעלאם ואיאת ובראהין ומלחמה ויד שדידה ודראע ממדודה ומכאוף כבירה כמא צנע לכם אללה רבכם במצר בחצרתכם: 35 פאנת יגב עליך אן תעלם[6]) אן אללה הו אלאה לא גירה ולא סואה: 36 ומן אלסמא אסמעך צותה ליודבך ועלי אלארץ אוראך נארה אלעטימה וסמעת כלאמה מן דאכל אלנאר: 37 ודלך בעד מא אחב[7]) אבאך ואכתאר נסלהם מן בעדהם ואכרגך ברצאיה[8]) בקולה אלעטימה מן מצר: 38 ליקרץ אממא אכבר ואעטם מנך מן בין ידיך וידכלך ויעטיך בלדהם נחלה כמא תרי אליום: 39 פאעלם דלך וארדדה פי קלבך אן אללה הו אלאלאה פי אלסמאואת אלעליא ואלארץ אלספלי לא סואה: 40 ואחפט רסומה ווצאיאה אלתי אמרך בהא אליום לכי יכאר לך ולבניך מן בעדך ותטול מדתך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך טול אלזמאן: 41 חיניד אפרד מוסי תלאת קרי פי גאנב אלארדן אלשרקי: 42 ליהרב אליהא כל קאתל יקתל צאחבה בגיר קצד והו גיר שאני לה מן אמס ומא קבלה פיהרב אלי ואחדה מנהא פיחיא: 43 פבצר פי אלסהל מן אלברייה מן בלד ראבן וראמות פי אלגרש מן בלד גד וגולן

---

[1]) ר״ל אם תבקשו את ה׳ תמצאוהו. — [2]) „בתמים״.

[3]) וכן תרגם ירפה ישעיה ה׳ כ״ד.

[4]) „קול אלהים מדבר אל העם״.

[5]) „או הרים ה׳ נס באשר נגלה לבחר לו גוי״ וזה לשון בן בלעם בפירושו: תבע פיה אלמפסר קול אלתרגום ואשתקה מן „נס״ אלדי הוא אלעלם = הלך בעל הפתרון בזאת המלה אחר התרגם וגזר „הנסה״ מן „נס״. וזה פלא כי אין זה דעת אונקלוס שתרגם: או נסין דעבד ד׳. ועיין רש״י. ועיין דונש בתשובותיו סימן 140 שהשיג על הגאון ואמר כי מלת אלהים בזה הפסוק ענינה אלהים אחרים.

[6]) „ולכן חובה עליך לדעת כי ה׳ הוא אלהים לא אחר ולא זולתו״.

[7]) „וזה (היה) אחרי אשר אהב וכו׳״.

[8]) „בחסדו״.

אלבתניה מן בלד מנשה: 44 והדה אלשריעה אלתי תלאהא מוסי עלי
בני אסראיל: 45 והדה אלשואהד ואלרסום ואלאחכאם אלתי אמר
בהא מוסי בני אסראיל אלכארגין מן מצר[1]: 46 פי דאך גאנב אלארדן
פי אלואדי ממא ילי בית פעור פי בלד סיחון מלך אלאמוריין אלמקים
פי חשבון אלדי קתלה מוסי ובנו אסראיל פי כרוגהם מן מצר: 47 פחאזו
בלדה ובלד עוג מלך אלבתניה והמא מלכא אמוריין אללדין פי גאנב
אלארדן אלשרקי: 48 מן ערועך אלתי עלי שאטי ואדי ארנון ואלי גבל
שיאון הו חרמון: 49 וגמיע אלגור גאנב אלארדן אלשרקי אלי בחירה
טבריה[2] תחת מצב אלקלעה:

# ה

1 תם דעא מוסי בגמיע אל אסראיל פקאל להם אסמעו אלרסום
ואלאחכאם אלתי אנא אמרכם אליום פתעלמוהא ואחפטוהא ואעמלו
בהא: 2 אן אללה רבנא עהד מענא עהדא פי חרב: 3 ולים מע אבאינא
פקט עהד אללה דלך אלעהד אלא מענא איצא ונחן ההנא אליום כלנא
אחיא: 4 ודלך אן שאפהא[3] כלמכם אללה פי חרב מן וסט אלנאר:
5 ואנא קאים בין נור אללה ובינכם פי דלך אלוקת אכברכם בכלאמה
לאנכם כפתם אלנאר ולם תצעדו אלגבל פקאל לכם[4]: 6 אנא אללה
רבך אלדי אכרגתך מן בלד מצר מן בית אלעבודיה: 7 לא יכון לך
אלאה אכר מן דוני: 8 ולא תצנע לך פסלא ולא כל שבה ממא פי
אלסמא אלתי פוקך וממא פי אלארץ אלתי תחתך וממא פי אלמא
אלדי תחת אלארץ: 9 לא תסגד להא ולא תעבדהא לאני אללה
רבך אלטאיק אלמעאקב מטאלב בדנוב אלאבא מע אלבנין ואלתואלת
ואלרבאוע מן שאניי: 10 מגאזי באלאחסאן אלופא מן מחביי והאפטי
וצאיאי: 11 לא תחלף באסם אללה רבך זורא לאן אללה לא יברי מן
יחלף באסמה זורא: 12 ואחפט יום אלסבת וקדסה כמא אמרך אללה
רבך: 13 סתה איאם תעמל ותצנע גמיע צנאיעך: 14 ואליום אלסאבע
סבת ללה רבך לא תעמל שיא מן אלצנאיע אנת ואבנך ואבנתך ועבדך
ואמתך ותורך וחמארך וסאיר בהאימך וציפך אלדי פי מחאלך לכי
יסתריח עבדך ואמתך מתלך: 15 ואדכר אנך כנת עבדא פי בלד מצר
פאכרגך אללה רבך מן תם ביד שדידה ודראע ממדודה ולדלך אמרך

[1] „היוצאים ממצרים״.
[2] „עד ים טבריה״ והוא ים אשר קרא במקום אחר גניסר = ים כנרת.
[3] „פה אל פה״ עיין במדבר י״ב ח׳. ובפ׳: בגיר ואסטה = בלא אמצעי.
[4] „ואמר לכם״.

באן תקים[1] פי יום אלסבת: 16 אכרם אבאך ואמך כמא אמרך אללה
רבך לכי תטול איאמך ויכ׳ר לך פי אלבלד אלד׳י אללה רבך מעטיך:
17 לא תקתל אלנפס ולא תזן ולא תסרק ולא תשהד עלי צאחבך
שהאדה זור: 18 ולא תתמן זוגה צאחבך ולא תשתה מנזלה וציעתה
ועבדה ואמתה ותורה וחמארה וסאיר מא לה: 19 הדׄה אלכלמאת
כלם אללה בהא גמיע גוקכם פי אלגבל מן לדן אלנאר ואלגמאם
ואלצ׳באב בצות עט׳ים גיר מעאוד[2]) וכתבהא עלי לוחי אלגוהר ודפעהמא
אלי: 20 פלמא סמעתם אלצות מן לדן ט׳לאם אלגים[3]) ואלגבל משתעל
באלנאר תקדם אלי ריסא אסבאטכם ומשאיכ׳כם: 21 פקלתם הודׄא קד
אוראנא אללה רבנא כרמה ועט׳מתה וסמענא צותה מן דאכ׳ל אלנאר
ועלמנא אליום אנה יגוז אן יכלם אללה[4]) אנסאנא פיחיא: 22 ואלאן
פלא נהלך ולא תאכלנא[5]) הדׄה אלנאר אלעט׳ימה פאנא אן עאודנא
אסתמאע כלאם אללה רבנא איצ׳א מתנא: 23 לאנה אי בשרי סמע
צות אללה אלחי מכ׳אטבה מן אלנאר מת׳לנא פעאש: 24 תקדם אנת
ואסמע גמיע מא יקולה אללא רבנא ואנת תכלמנא בגמיע מא יכלמך בה
אללה רבנא ונסמע ונעמל בה: 25 פסמע אללה כלאמכם אד׳ כלמתמוני
וקאל לי קד סמעת כלאם האולי אלקום אד׳ כלמוך וקד אחסנו פי גמיע
מא קאלו: 26 פליתמנו אן יבקא להם הדׄא אלקלב[6]) אן יכ׳אפוני
ויחפט׳ו וצאיאי טול אלזמאן לכי יכ׳ר להם ולבניהם אלי אלדהר:
27 אמץ׳ פקל להם ארגעו אלי אכ׳ביתכם: 28 ואנת פקם ההנא בין ידי
חתי אכלמך בגמיע אלוצאיא ואלשראיע ואלאחכאם אלתי תעלמהם
יצנעונהא פי אלבלד אלד׳י אנא מעטיהם יחוזונה: 29 פאחפט׳ו ואעמלו
כמא אמרכם אללה רבכם ולא תזולו ימנה ולא יסרה: 30 בל פי גמיע
אלטריק אלתי אמרכם אללה רבכם תסירון לכי תחיו ויכ׳ר לכם ותטול
מדתכם פי אלבלד אלד׳י תחוזונה:

## ו

1 והדׄה אלוצאיא ואלרסום ואלאחכאם אלתי אמרני אללה רבכם
אן אעלמכמוהא תצנעוהא פי אלבלד אלד׳י אנתם צאירון[7]) אליה

[1]) „שתשמור״. — [2]) ראב״ע: כי זה היה פעם אחת.
[3]) „מתוך חשך הענן״.
[4]) „כי אלהים יכול לדבר״.
[5]) „ועתה לא נמות ולא תאכלנו״.
[6]) „לכן מי יתן ויתאוו שישאר להם זה הלב״ הגאון הוסיף זאת המלה בתחלת הפסוק מפני שה׳ לא יתאוה שום דבר והכל יעשה בגזירתו אבל רצונו שהאדם יבחר במה שהוא טוב לו.
[7]) בכ״י י׳: גאיזון.

לתחוזוה: 2 לכי תכאף אללה רבך ותחפט גמיע רסומה ווצאיאה אלתי אנא
אמרך בהא אנת ואבנך ואבן אבנך טול איאם חיאתך ולכי תטול מדתך:
3 פאסמע דלך יא אסראיל ואחפטה ואעמל בה לכי יכאר לך ולכי תכתר
גדא כמא ועדך אללה אלאה אבאיך פי בלד יפיץ לבנא ועסלא:
4 אעלם[1]) אל אסראיל אן אללה רבנא אללה אלואחד: 5 ואחבב אללה
רבך מכלצא[2]) בכל קלבך ונפסך וגהדך[3]): 6 ולתכן הדה אלכלמאת
אלתי אנא אמרך בהא אליום פי נפסך: 7 ואחכהא לבניך ואדרסהא[4])
פי חאל גלוסך פי מנזלך ומסירך פי טריקך וענד נאמך וקיאמך:
8 ואעקדהא עלאמה עלי ידיך ותכון מנשורה בין עיניך: 9 ואכתבהא
עלי כדוד פתוח מנזלך ואבואבך: 10 ויכון אדא אדכלך אללה רבך אלי
אלבלד אלדי קסם לאבאיך לאברהים ואסחק ויעקוב אן יעטיכה תלך
קרי עטימה גיאד לם תבנהא: 11 וביות ממלוה כל כיר לם תמלאהא
וצהאריג מנקורה לם תנקרהא וכרום וזיאתין לם תגרסהא פאכלת
ושבעת: 12 פאחדר לך אן תנסא אללה רבך אלדי אכרגך מן בלד
מצר מן בית אלעבודיה: 13 בל כף אללה רבך ואעבדה ואחלף באסמה
בארא[5]): 14 לא תתבע מעבודאת אכר מן מעבודאת אלאמם אלדין
חואליכם: 15 לאן אללה רבך טאיק מעאקב[6]) פי מא בינכם לילא
ישתד גצבה עליך פינפדך ען וגה אלארץ: 16 ולא תגרבו אללה רבכם
כמא גרבתמוה פי דאת אלמחנה[7]): 17 בל אחפטו חפטא וצאיא אללה
רבכם ושואהדה ורסומה אלתי אמרך בהא: 18 ואצנע אלמסתקים
ואלכיר בין ידיה לכי יכאר לך פתדכל ותחוז אלבלד אלגיד אלדי קסם
אללה לאבאיך: 19 וידפע אללה גמיע אעדאיך בין ידיך כמא ועדך:
20 ואן סאלך אבנך גדא קאילא מא סבב אלשואהד ואלרסום ואלאחכאם
אלתי אמרכם אללה רבנא בהא: 21 פקל לה אנא כנא עבידא לפרעון
במצר פאכרגנא אללה מנהא ביד שדידה: 22 ואחל איאת ובראהין
עטימה צארה במצר פי פרעון וגמיע אלה בחצרתנא: 23 ואכרגנא מן
תם לכי ידכלנא ויעטינא אלבלד אלדי קסם עליה לאבאינא: 24 פאמרנא
אללה באן נצנע הדה אלרסום ונכאף אללה רבנא לכי יכאר לנא טול

[1]) „דע" כן הוא הנוסחא בכ"י י' ובפ', ובק': אסמע. וכן תרגם למטה ט' א'.

[2]) „בתמים".

[3]) כן הנוסחא בק' ובפ'. וענינו בכל כוחך. וזה דעת ראב"ע שאמר מטעם מאד מאד ובכ"י י': ווגדך = ועשרך. וזה דעת חז"ל בפסחים כ"ה א'.

[4]) „ותגידם לבניך ותהגה בם".

[5]) „באמת".

[6]) ב"ק הוסיפו כאן „נורה" וכן בת"א: שכנתה.

[7]) ר"ל אם יוכל ה' לעשות איזה דבר אם לא. עיין אלמאנאת 212.

אלזמאן ונחיא כיומנא הדא: 25 וחסנאת[1] תכון לנא אדא חפטנא
ועמלנא גמיע הדה אלשריעה בין ידי אללה רבנא כמא אמרנא:

## ז

1 אדא אדכלך אללה רבך אלי אלבלד אלדי אנת דאכל אליה
לתחוזה פיטחטח אממא כתירה מן בין ידיך אלחתיין ואלגרגשיין
ואלאמוריין ואלכנעאניין ואלפרזיין ואלחויין ואליבוסיין סבעה אמם
אכתר ואעטם מנך: 2 פסלמהם אללה רבך בין ידיך פאקתלהם
ואתלפהם ולא תעאהד מעהם עהדא ולא תרף עליהם: 3 ולא
תצאהרהם פתעטי אבנתך לאבנה ולא תאכד אבנתה לאבנך: 4 פאנהם
יזילון אבנך מן עבאדתי פיעבדון אלהא אכר פישתד גצב אללה עליך
וינפדך סריעא: 5 בל כדא פאצנעו בהם מדאבחהם פאנקצו ודכאבהם
פכסרו וסואריהם תגדעו ופסולהם פאחרקוהא באלנאר: 6 לאנך שעב
מקדס ללה רבך ובך אכתאר אללה אן תכון לה אמה כאצה מן גמיע
אלאמם אלתי עלי וגה אלארץ: 7 וליס מן כתרתכם מן גמיע אלאמם
אצטפאכם אללה ואכתארכם בל אנתם אקל מנהם מגמועין[2]: 8 לכן
מן מחבה אללה לכם ומן חפטה אלימין אלתי קסם בהא לאבאיכם
אכרגכם אללה ביד שדידה ופדאך מן בית אלעבודיה מן יד פרעון מלך
מצר: 9 פאעלם אן אללה רבך הו אללה אלטאיק אלאמין חאפט
אלעהד ואלאחסאן למחביה והאפטי וצאיאה לאלף גיל: 10 ומכאפי
שאניה בחצרתה לאנפאדה ולא יוכר לה שיא בל בחצרתה יכאפיה:
11 ואחפט אלוצאיא ואלרסום ואלאחכאם אלתי אמרך בהא אליום
ואעמל בהא: 12 פיכון גזא מא תסמעון הדה אלאחכאם ותחפטוהא
ותעמלו בהא אן יחפט אללה רבך לך אלעהד ואלפצל אללדין קסם
בהמא לאבאיך: 13 פיחבבך ויבארך פיך ויכתרך ויבארך פי תמרך[3]
ותמר ארצך ברך ועצירך ודהנך ונתאג בקרך וגפראת גנמך פי
אלבלד אלדי קסם אללה לאבאיכם אן יעטיכה: 14 ותכון מבארכא
מן גמיע אלאמם ולא יבקא פיך עאקר ולא עאקרה ולא פי בהאימך:
15 ויזיל אללה מנך כל מרץ וגמיע אדוא מצר אלרדיה אלתי תערפהא
לא יחל בך שיא מנהא בל יחלהא בשאניך: 16 פתפני גמיע אלשעוב
אלתי יעטיכהם אללה רבך ולא תשפק עינך עליהם ולא תעבד
מעבודתהם פיכונו לך והקא: 17 פאן קלת פי נפסך הדה אלאמם

---

[1] ר״ל ויהיו לך מעשים טובים שיגינו עליך. וזה ענין ת״א: וזכותא. עי׳ אלמאנאת דף 261.

[2] כי אתם המעט מהם כלם יחד״.

[3] בכ״י י׳: פי נסלך = זרעך.

אכתר מני פכיף אטיק אן אקרצהם: 18 לא תכפהם בל אדכר מא צנע
אללה רבך בפרעון וסאיר אלמצריין: 19 אלאעלאם אלעטימה אלתי
ראתהא עינאך ואלאיאת ואלבראהין ואליד אלשדידה ואלדראע אלממדודה
כמא אכרגך אללה רבך כדאך יצנע בגמיע אלאמם אלתי תכאפהם:
20 ויבעת באלעאהה פיהם חתי יביד אלבאקיון ואלמנסתרון מן בין
ידיך: 21 פלא תרהבהם לאן נור אללה רבך פי מא בינך אלטאיק אלעטים
אלמכיף: 22 והו יטחטח אולאיך אלאמם מן בין ידיך קלילא קלילא
אד לא יגוז אן תפניהם סריעא כילא יכתר עליך וחש אלצחרא:
23 פאדא אסלמהם אללה רבך בידך ואהאמהם אהאמה כבירה אלי
אנפאדהם: 24 ואסלם מלוכהם פי ידך פאבד אסמאהם מן תחת אלסמא
פאן אנסאנא לא יקף בין ידיך אלי אן תנפדהם[1]: 25 ואחרקו פסול
מעבודאתהם באלנאר ולא תתמן שיא מן אלפצה ואלדהב אלתי
עליהם[2] פתאכדה לך כילא תוהק בה פאנה כריהה אללה: 26 ולא
תדכל מא יכרהה אללה אלי ביתך ותכון מתלופא מתלה בל רגסה
תרגיסא ואכרהה כריהה אד הו מתלוף:

# ח

1 וגמיע אלוצאיא אלתי אמרך בהא אליום אחפטוהא ואעמלו
בהא לכי תחיו ותכתרו ותדכלו ותחוזו אלבלד אלדי קסם אללה
לאבאיכם: 2 ואדכר גמיע אלטריק אלדי סירך רבך פי אלבר הדה
ארבעין סנה ליתעבך וימתחנך ויטהר ללנאס מא פי קלבך[3] אתחפט
וצאיאה אם לא: 3 ואתעבך ואגאעך פאטעמך אלמן אלדי לם תערפה
ולם יערפה אבאוך לכי יערפך אנה ליס עלי אלכבז וחדה יחיא אלאנסאן
בל עלי גמיע קול אללה יעיש[4]: 4 ותיאבך לם תבל ורגלך לם
תחף[5] פי הדה אלארבעין אלסנה: 5 פאעלם פי נפסך אנה כמא יודב
אלמר ולדה אללה רבך מודבך: 6 פאחפט וצאיאה וסר פי טרקה
ולפה: 7 פאן אללה רבך מדכלך אלי בלד גיד בלד אודיה מא ועיון
וגמר תפגר פי בקאעה וגבאלה: 8 בלד חנטה ושעיר וגפן ותין ורמאן
בלד זיתון זית ועסל: 9 בלד לא תאכל פיה טעאמך בתקדיר[6] ולא
יעוזך פיה שיא בלד מן חגארתה אלחדיד ומן גבאלה תקטע אלנחאס:

---

[1]) „ואם נתן וכו׳ והמם וכו׳ ואם נתן מלכיהם בידך אבד את שמם כי לא יתיצב״.

[2]) „אשר עליהם״ ובכ״י י׳: מיעהם = עמם. — [3]) „להראות את בני אדם מה בלבבך״.

[4]) „כי על כל דבר ד׳ יהיה״ ובכ״י י׳: בל עלי גמיע מא אכרגה קול אללה יעיש, וזה תרגום הכתוב מלה במלה: על כל מה שיוצא דבר ה׳ יהיה. עיין ראב״ע.

[5]) וכן תרגם אבן גנאח בשרש בצק, והוסיף: כלומר לא נשארה מבלי נעל.

[6]) „במדה ובמשקל״ ר״ל שהכל יהיה ברוח ולא בצמצום.

10 פאדֿא אכלת ושבעת פבארך אללה רבך עלי אלבלד אלגֿיד אלדֿי
אעטאך: 11 ואחדֿר אן תנסא אללה רבך פלא תחפט וצאיאה ואחכאמה
ורסומה אלתי אמרך בהא אליום: 12 כילא תאכל ותשבע ותבני ביותא
חסאנא פתסכנהא: 13 ובקרך וגנמך יכתֿרון ופצֿה ודֿהב יכתֿר לך
וגֿמיע מא לך יכתֿר: 14 פירתפע קלבך פתנסא אללה רבך אלדֿי אכֿרגך
מן בלד מצר מן בית אלעבודיה: 15 אלמסלכך פי אלבר אלכביר
אלמכֿיף חיתֿ אלחיאת אלמחרקה ואלעקארב ועטש חיתֿ ליס מא[1]
אלמכֿרג לך מאא מן אלצואן אלצלד: 16 אלמטעמך אלמן פי אלבר
מא לם יערף אבאוך ליעדֿבך וימתחנך ויעוצֿך כֿירא פי אכֿרתך[2]:
17 ולא תקל[3] פי נפסך אן קותי ועטֿם קדרתי אכתסבת לי הדֿא
אליסאר: 18 בל אדֿכר אללה רבך פאנה אלמעטיך קוה תכתסב בהא
אליסאר לכי יפי בעהדהא אלדֿי קסם לאבאיך כיומנא הדֿא: 19 פאן
נסית אללה רבך ומצֿית פעבדת מעבודאת אכֿר וסגֿדת להא פקד
ערּפתכם מן אליום אנכם תבידון: 20 כאלאמם אלדֿין אללה מבידהם
מן בין ידיכם כדֿלך תובדון אדֿ לא תקבלו[4] אמר אללה רבכם:

## ט

1 ואעלם יא אסראיל אנך גֿאיז פי הדֿה אלמדה[5] אלארדן
לתדכֿל ותחוז אממא אכתֿר ואעטֿם מנך פי קרי כבירה וחצינה תדאני
אלסמא: 2 קום כביר רפיע בנו אלגֿבאברה כמא עלמת וסמעת מן דֿא יקום
בין ידי אלגֿבאברה: 3 פאעלם מן אליום אן אללה רבך נורה גֿאיז בין
ידיך כנאר אכלה הו ינפדֿהם והו יהזמהם בין ידיך פתקרצֿהם ותבידהם
סריעא כמא ועדך אללה: 4 ולא תקל פי נפסך אדֿא דפעהם אללה מן
בין ידיך אנה בצלאחי אדכֿלני אללה אחוז הדֿא אלבלד ובטֿלם תלך
אלאמם אללה קארצֿהם מן בין ידיך: 5 בל ליס בצלאחך ובאסתקאמה
קלבך פקט אנת סאיר לתחוז בלדהם לכן מע טֿלם אואליך אלאמם
אללה רבך קארצֿהם מן בין ידיך ולכי יפי באלקול אלדֿי קאל לאברהים
ואסחק ויעקוב: 6 פתיקן אנך ליס בצלאחך אללה רבך מעטיך הדֿא
אלבלד לתחוזה אדֿ אנת שעב צעב אלרקאב[6]: 7 פאדֿכר ולא תנסי

---

[1] „וצמאון מקום אשר אין בו מים".
[2] „ולהטיבך תחת זה (ר"ל תחת הענוי והנסיון) באחריתך" עיין אלמאנאת דף 200.
[3] „ולא תאמר".
[4] „אם לא שמעתם".
[5] „בזמן הזה" וכן פירש הראב"ע.
[6] ר"ל אל תחשוב שה' נתן לך את הארץ מפני צדקתך בלבד ומרשעת הגוים בלבד כי

מא אסכׄטת אללה רבך פי אלבר ודׄלך מן אליום כׄרגׄת מן מצר ואלי אן גׄיתם אלי הדׄא אלבלד לם תזאלו מכׄאלפין אללה: 8 ופי חרב אסכׄטתם אללה פגצׄב עליכם וכאד אן ינפדׄכם[1]): 9 חין צעדת אלי אלגׄבל לאכׄדׄ לוחי אלגׄוהר לוחי אלשהאדה̈ אלתי עהדהא אללה מעכם פאקמת פיה ארבעין יומא וארבעין לילה̈ לם אכל טעאמא ולם אשרב מאא: 10 ודפע אללה לי לוחי אלגׄוהר אלמכתובין בקדרה̈ אללה ועליהמא מתׄל גׄמיע אלכלמאת אלתי כלמכם אללה בהא פי אלגׄבל מן וסט אלנאר פי יום אלגׄוק: 11 וכאן דׄלך בעד ארבעין יומא וארבעין לילה̈ דפעהמא אלי[2]): 12 וקאל לי קם אנחדר סריעא מן ההנא לאן קד אפסדו קומך אלדׄין אכׄרגׄתהם מן בלד מצר וזאלו סריעא מן אלטריק אלדׄי אמרתהם[3]) וצנעו להם מסבוכא: 13 תׄם קאל אללה לי עלמת האולי אלקום אנהם צעאב אלרקאב: 14 ואן כפפת ען אלתשפע אפניהם[4]) פמחית אסמאהם מן תחת אלסמא וגׄעלת מנך אמה̈ עאטׄמה̈ ואכתׄר מנהם: 15 פולית[5]) ונזלת מן אלגׄבל והו משתעל באלנאר ולוחא אלשהאדה̈ עלי ידי: 16 פנטׄרת פאדׄא בכם קד אכׄטאתם ללה רבכם ואתכׄדׄתם עגׄלא מסבוכא וזלתם סריעא מן אלטריק אלדׄי אמרתכם: 17 פצׄבטת באללוחין וטרחתהמא ען ידי וכסרתהמא בחצׄרתכם: 18 ושפעת בין ידי אללה כאלמרה̈ אלאולה̈ ארבעין יומא וארבעין לילה̈ לם אכל טעמא ולם אשרב מאא בסבב כׄטיתכם אלתי אכׄטאתם וצנעתם אלשר בין ידי אללה ואסכׄטתמוה: 19 לאן חדׄרת מן אלגׄצׄב ואלחמיה̈ אלתי סכׄט אללה בהא עליכם לינפדׄכם פסמע אללה פי דׄלך אלוקת[6]): 20 ועלי הרון וגׄד אללה גׄדא וכאד אן ינפדׄה[7]) פאסתגפרת לה איצׄא פי דׄלך אלוקת: 21 ואמא כׄטיתכם והי אלעגׄל אלדׄי אתכׄדׄתמוה פאני אכׄדׄתה פחרקתה באלנאר וברדתה באלמברד נעמא חתי דק כאלתראב פטרחת תראבה פי ואדי אלמא אלמנחדר מן

---

אם בעבור צדקתך עם רשעת הגוים יחד ועוד להקים את בריתו עם האבות הנה ידע תדע באמת כי לא בצדקתך וכו׳.

[1]) „וכמעט השמידכם״.

[2]) „ויהי זה מקץ ארבעים יום וארבעים לילה נתן לי את שניהם״.

[3]) בפ׳ הוסיף „בסלוכהא״ = ללכת בה וכן הוסיף בהרבה פסוקים.

[4]) ר״ל אם תמנע מלהתפלל בעדם אשמידם. ותרגם כן להרחיק הדעת שה׳ אינו שומר את דברו. עיין ג״כ שמות ל״ב י׳.

[5]) ר״ל אחר שנתן לי ה׳ הלוחות מקץ ארבעים יום וארבעים לילה ואחר שצווני לירד מן ההר מפני העגל וכו׳ ואפן.

[6]) לא העתיק הגאון מלת „גם״ מפני שקודם מעשה העגל ה׳ לא אמר להשמידם. אבל עיין מה שכתב בזה ראב״ע.

[7]) „וכמעט השמידו״.

אלגבל: 22 ופי דׄאת אלאשתעאל ודׄאת אלמחנהֹ וקבור אלמשתהיין לם תזאלו מסכׄטין אללה: 23 ולמא בעתׄ אללה בבעצׄכם מן רקים ברנע קאילא אצעדו ואנטׄרו אלארץׄ אלדׄי אעטיכם כׄאלפתמוה ולם תאמנו בה ולם תקבלו אמרה: 24 באלגׄמלהֹ[1] לם תזאלו מכׄאלׄפין אללה מן יום ערפתכם: 25 פלמא שפעת בין ידי אללה תלך אלארבעין יומא ואלארבעין לילהֹ אדׄ אראד אללה אן ינפדׄכם: 26 פצלית[2] בין ידי אללה וקלת אללהם יא רב לא תהלך קומך וצפותך אלדׄין פככתהם בעטׄמתך ואכׄרגׄתהם מן מצר ביד שדידהֹ: 27 אדׄכר אוליאך אברהים ואסחק ויעקוב ולא תנטׄר אלי צעובהֹ הדׄא אלקום וטלאחה וכׄטיתה: 28 כילא יקול אהל אלבלד אלדׄי אכׄרגׄתנא מנה ממא לם יטק רבהם אן ידכׄלהם אלבלד אלדׄי ועדהם בה מן שנאתה להם אכׄרגׄהם ליקתלהם פי אלברּ: 29 והם קומך וצפותך אלדׄין אכׄרגׄתהם בקוֹתך אלעטׄימהֹ ודׄראעך אלממדודהֹ:

# י

1 פי דׄלך אלוקת קאל אללה לי אנחת לך לוחי אלגׄוהר כׄאלאוּלין ואצעד בהמא אלי אלגׄבל וקד צנעת[3] צנדוקא מן כׄשב: 2 חתי אכתב עליהמא אלכלמאת אלתי כאנת עלי אללוחין אלאולין אללדׄין כסרתהמא וציּרהמא פי אלצנדוק: 3 פצנעת צנדוקא מן כׄשב אלסנט ונחתּ לוחי אלגׄוהר כׄאלאולין וצעדת אלי אלגׄבל והמא פי ידיּ: 4 פכתב עליהמא כׄאלכתאב אלאול אלעשר אלכלמאת אלתי כּלמכם אללה בהא פי אלגׄבל מן וסט אלנאר פי יום אלגׄוק ודפעהמא אליּ: 5 תׄם ולּית פנזלת מן אלגׄבל וציּרת אללוחין פי אלצנדוק אלדׄי צנעתה פבקיא תׄםּ כמא אמרני אללה: 6 ולמא שפעני פי הרון אקאם אלי אן רחל בנו אסראיל מן בארות בני יעקן אלי מוסרה תׄם מאת הרון ודפן תׄם[4] ואםּ אלעזר אבנה מכאנה: 7 ורחלו מן תׄם אלי גדגד ומנהא אלי יטבת ארץׄ דׄאת אודיהֹ מא: 8 פי דׄלך אלוקת אפרז אללה סבט לוי ליחמלו צנדוק עהד אללה ויקימון בין ידיה פיכׄדמוה ויבארכו באסמה אלי יומנא הדׄא למא אסעפוני[5]: 9 ולדׄלך לם יכן ללויאניין נציב ונחלהֹ

---

[1] „ובכלל" ר"ל בכל עת.

[2] המשך הפסוקים הוא כן: וכאשר התנפלתי וכו' התפללתי.

[3] כן הנוסחא בכ"י י' ובפ' ועניינו: וכבר עשית וארון היה נעשה קודם שנפסלו הלחת כמו שנראה מפסוק ג'. ובק': ואצנע = ועשה. וזה לפי דעת הראב"ע.

[4] „ואחר ששמע ד' את תפלתי בעד אהרן חיה עד שנסעו בני ישראל מבארת בני יעקן למוסרה וימת ויקבר שם". עיין ראב"ע.

[5] „מפני שבאו לעזרתו" ר"ל במעשה העגל.

מע אלותהם בל הבאת אללה הי נציבהם[1]) כמא אמר בהא להם:
10 ואנא אקמת פי אלגבל מתל אלמרה אלאולי ארבעין יומא וארבעין
לילה פסמע אללה פי דלך אלוקת איצא ושא אלא יהלכך[2]): 11 וקאל
אללה לי קם פאמץ בין ידי אלקום פרחלהם חתי ימצון פירתון אלבלד
אלדי קסמת לאבאיהם אן אעטיהם: 12 ואלאן יא אסראיל מא אללה
רבך יטלב מנך אלא אן תכאפה ותסיר פי טרקה ותחבה ותעבדה
מכלצא בכל קלבך וכל נפסך[3]): 13 ותחפט וצאיאה ורסומה אלתי
אמרך בהא אליום ליכאר לך: 14 והודא ללה רבך אלסמאואת כלהא[4])
ואלארץ וכל מא פיהא: 15 לכנה אצטפא אבאך פאחבהם ואכתאר
בניהם מן בעדהם ואנתם[5]) הם מן בין אלאמם כמא תשאהדון:
16 פאזילו גש קלובכם[6]) ורקאבכם לא תצעבוהא אבדא: 17 לאן
אללה רבכם הו רב אלארבאב וסיד אלאסיאד אלטאיק אלכביר אלגבאר
אלמכיף אלדי לא יחאבי אלוגוה ולא יאכד רשוה: 18 צאנע חכם
אליתים וארמלה ומחב אלגריב ירזק לה טעאמא וכסוה[7]): 19 ואחבו
אלגריב פטאלמא כנתם גרבא פי בלד מצר: 20 וכף אללה רבך
ואעבדה ואלזמה ואחלף באסמה בארא: 21 הו מדחתך והו אלאהך
במא צנע מעך תלך אלכבאיר ואלמהאיב אלתי ראתהא עינאך:
22 פמנהא[8]) אן אבאך נזלו מצר בסבעין נפסא ואלאן פקד צירך
אללה רבך ככואכב אלסמא כתרה:

# יא

1 פאחבב אללה רבך ואחפט מא אסתחפטך[9]) ורסומה ווצאיאה
ואחכאמה טול אלזמאן: 2 ואעלמו מן אליום אן ליס אלעמל עלי
בניכם[10]) אלדין לם יעלמו ולם ירו אדאב אללה רבכם ועטמתה וידה
אלשדידה ודראעה אלממדודה: 3 ואיאתה ואעמאלה אלתי צנעהא

[1]) „ומתנות ה׳ הן נחלתם״ וכן ת״א: מתנן דיהב לה ה׳ אנון אחסנתה.

[2]) „ואבה שלא ישחיתך״.

[3]) עיין אלמאנאת דף 153 שהזכיר שם דברי חז״ל הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות ל״ג).

[4]) „השמים כלם״.

[5]) „ובחר בבניהם אחריהם והם אתם״ ר״ל ואתם זרעם. וכן פירש ראב״ע.

[6]) ת״א: ותעדון ית טפשות לבכון.

[7]) ת״א: מזונא וכסו.

[8]) ר״ל מן אלו הגדולות והנוראות הוא כי בשבעים נפש וכו׳.

[9]) „ושמרת את אשר שאל לשמור״.

[10]) ר״ל שבניכם אינם חייבים לעשות המצות כמוכם מפני שלא ראו מעשי ה׳ אשר ראיתם.

פי וסט מצר בפרעון וג̇מיע קואדה[1]) וסאיר אהל בלדה: 4 ומא צנע בג̇נד מצר וכ̇ילה ומראכבה אלד̇י אטאף מא בחר אלקלזם עלי וג̇וההם למא כלבוכם פאהלכהם אלי יומנא הד̇א: 5 ומא צנע בכם פי אלבר̈ אלי אן ג̇יתם אלי הד̇א אלמוצ̇ע: 6 ומא צנע בדתן ואבירם בני אליאב אבן ראובן אד̇ פתחת אלארץ̇ פאהא פאבתלעתהם וביותהם ואכ̇ביתהם וג̇מיע אלאנאם אלד̇ין מעהם פי מא בין בני אסראיל: 7 בל עיונכם ראת ג̇מיע צנע אללה אלעט̇ים אלד̇י צנעה: 8 פאחפט̇ו ג̇מיע אלשריעה̈ אלתי אמרכם בהא אליום לכי תשתד̈ו ותדכ̇לו ותחוזו אלבלד אלד̇י צאירון אליה לתחוזוה: 9 ולכי תטול מד̈תכם פיה כמא קסם אן יעט̇יה לאבאיכם ולנסלהם והו בלד יפיץ̇ לבנא ועסלא: 10 פאן אלבלד אלד̇י אנת צאיר אליה לתחוזוה ליס הו כבלד מצר אלד̇י כ̇רג̇ת מנה אלד̇י כנת תזרע זרעך פיה ותסקיה ברג̇לך כג̇נאן אלבקול[2]): 11 לכן אלארץ̇ אלתי אנתם ג̇איזון אליהא לתחוזוהא ארץ̇ ג̇באל ובקאע מן מטר אלסמא תשרב מאא: 12 ארץ̇ אללה רבך מתעאהדהא ודאימא ענאיתה בהא מן אול אלסנה̈ אלי אכ̇רהא[3]): 13 פאן סמעתם לוצאיא אלתי אמרתם בהא אליום לתחב̇ו אללה רבכם ותעבדוה מכ̇לצין בכל קלבכם ובכל נפסכם: 14 נזלת מטר בלדכם פי וקתה וסמיא ולקיסא ותג̇מע בר̈ך ועצירך ודהנך: 15 ואנבת̈ עשבא פי צחראך לבהאימך פתאכל ותשבע: 16 ואחד̇רו אן ינכ̇דע קלובכם פתול̈ון ותעבדון מעבודאת אכ̇ר ותסג̇דון להא: 17 פישתד̈ ג̇צ̇ב אללה עליכם ויחבם אלסמא פלא יכון מטר ואלארץ̇ לא תנבת אדאהא פתבידון בסרעה̈ ען אלארץ̇ אלג̇יד̈ה̈ אלתי אללה מעטיכמוהא: 18 וצי̈רו כלאמי[4]) הד̇א פי קלובכם ופי נפוסכם ואעקדוהא עלאמה̈ עלי אידיכם ותכון מנשורה̈ בין עיונכם: 19 ואעל̈מוהא בניכם ותדרסוהא[5]) פי חאל ג̇לוסך פי מנזלך ומסירך פי טריקך וניאמך וקיאמך: 20 ואכתבהא עלי כ̇דוד פתוח ביותך ואבואבך: 21 לכי תטול אי̈אמכם ואיאם בניכם עלי אלארץ̇ אלתי קסם אללה לאבאיכם אן יעטיכם כאי̈אם אלסמא עלי אלארץ̇: 22 פאנכם אן חפט̇תם ג̇מיע הד̇ה אלוצאיא אלתי אנא אמרכם ועמלתם בהא אן תחב̇ו

---

[1]) כן הוא הנוסחא בק׳ ובפ׳: לפרעה ולכל עבדיו ולכל עם ארצו״ ובכ״י י׳: לפרעון מלך מצר ולסאיר אהל בלדה.

[2]) „כגני הירקות.

[3]) „ארץ אשר ה׳ אלהיך משגיח עליה וכו׳ תמיד שקידתו עליה וכו׳״

[4]) הגאון השתמש בשני הפסוקים פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה אע״פ כי הכל מוסב על מלת „כלאמי״ שהוא לשון זכר.

[5]) „ותהגו בם״.

אללה רבכם ותסירו פי גמיע טרקה ותלזמוה: 23 יקרץ אללה גמיע
האולי אלאמם מן בין ידיכם פורתתם אממא אכבר ואעטם מנכם:
24 וכל מוצע יטאה קדמכם יכון לכם מן אלבר ואללבנאן ונהר אלפראת
ואלבחר אלכביר יכון תכמכם: 25 ולא יקף אנסאן בין ידיכם בל
פזעכם ולופכם ילקיה אללה רבכם עלי גמיע אלבלד אלדי תסלכוה
כמא ועדכם: 26 אנטרו האנא תאל עליכם[1] אליום ברכאת ולענאת:
27 פאמא אלברכאת פאן קבלתם וצאיא אללה רבכם אלתי אנא אמרכם
אליום: 28 ואמא אללענאת פאן לם תקבלו וצאיא אללה רבכם וזלתם
ען אלטריק אלדי אנא אמרתכם בה אליום ואתבעתם מעבודאת אכר
מא לם תערפוהא: 29 פאדא אדכלך אללה רבך אלי אלבלד אלדי
אנת צאיר אליה לתחוזה פאתל[2] אלברכאת עלי גבל גריזים ואללענאת
עלי גבל עיבל: 30 אלא אנהמא פי גאנב אלארדן ורא טריק מגיב
אלשמס ען בלד אלכנעאני אלמקים פי אלגור ממא ילי אלגבל[3] ענד
מרוג מרה: 31 לאנכם גאיזון אלארדן לתדכלו ותחוזו אלבלד אלדי
אללה רבכם מעטיכם פאדא חזתמוה וגלסתם פיה: 32 פאחפטו[4]
ואעמלו בגמיע אלרסום ואלאחכאם אלתי אנא אמרכם בהא אליום:

# יב

1 הדה אואיל אלרסום ואלאחכאם[5] אלתי תחפטוהא ותעמלו
בהא פי אלבלד אלדי אעטאך אללה אלאה אבאיך אן תחוזה טול
אלזמאן אלדי אנתם אחיא עלי אלארץ: 2 אן תבידו גמיע אלמואצע
אלדי עבד תם אלאמם אלדין אנתם קארצוהם ומעבודאתהם עלי אלגבאל
אלרפיעה ועלי אליפאע ותחת כל שגרה ריאן: 3 ואנקצו מדאבחהם
וכסרו דכאבהם וסואריהם אחרקו באלנאר ופסול מעבודאתהם תגדעוהא
ואבידו אסמאהם מן דלך אלמוצע: 4 ולא תצנעו כדאך ללה רבכם:
5 בל אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבכם מן גמיע אסבאטכם ליחל
פיה נורה אלתמסו מסכנה חתי תצירו אליה: 6 פתחמלו אליה
צואעדכם ודבאיחכם ועשורכם ורפאיעכם ונדורכם ותברעכם ובכור

---

[1]) „אנכי קורא לכם ברכות וקללות" עיין למעלה ד׳ ח׳.

[2]) „וקראת".

[3]) „מול ההר" כן הנסחא בק׳ ובפ׳. ובכ"י י׳: ממא ילי אלגלגל". ווה לשון בעל העושר: מול הגלגל כנגד שכם ולא הוא גלגל שאמר היום גלותי (יהושע ה׳ ד׳) כי זו גלגל רחוקה מהם וביניהם מהלך כ׳ ימים אלא היא שאמר וירד (צ"ל וילך) אליהו ואלישע מן הגלגל (מלכים ב׳ ב׳ א׳).

[4]) „ולכן אם ירשתם אותה וישבתם בה תשמרו לעשות".

[5]) „אלה הם החקים והמשפטים הראשונים".

בקרכם וגנמכם: 7 פתאכלוהא תם בין ידי אללה רבכם ותפרחון בגמיע מא אנבסטת ידכם[1] אנתם וביותכם במא רזקך אללה רבך: 8 לא תצנעו מן הדה אלאמור[2] כמא נחן צאנעון אליום כל אנסאן מא חסן ענדה: 9 פאנכם לם תצירו בעד אלי אלמסתקר ואלנחלה אלתי אללה רבך מעטיך: 10 פאדא עברתם אלארדן וגלסתם פי אלבלד אלדי אללה רבכם מעטיכם[3] ויסתקרכם[4] מן גמיע אעדאיכם אלמחיטון בכם וגלסתם ואתקין: 11 פאי מוצע אכתארה אללה רבכם ליחל נורה פיה אליה תאתו בגמיע מא אמרכם מן צואעדכם ודבאיחכם ועשורכם ורפאיעכם וכיאר נדורכם אלתי תנדרוהא ללה[5]: 12 פתפרחו בהא[6] בין ידי אללה רבכם אנתם ובנוכם ובנאתכם ועבידכם ואמאכם ואללוי אלדי פי מחאלכם אד ליס לה נציב ונחלה מעכם: 13 ואחדר לך אן תקרב קראבינך פי אי מוצע ראיתה: 14 אלא פי אלמוצע אלדי אכתארה אללה מן אחד אסבאטך תם קרב קראבינך ואצנע גמיע מא אמרך בה: 15 לכן מתי אשתהת נפסך לחמא פאדבח כרזק אללה רבך אלדי אעטאך פי סאיר קראך וגאיז אן יאכל מנה אלטאהר ואלנגס כמא יוכלאן לחם אלטבי ואלאיל[7]: 16 לכן אלדם לא תאכלה צבה עלי אלארץ כאלמא: 17 ולא יגוז לך אן תאכל פי מחאלך עשור ברך ועצירך ודהנך ובכור בקרך וגנמך ונדורך אלתי נדרתהא ותברעך ורפאיעך: 18 אלא בין ידי אללה רבך תאכלה פי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ואללוי אלדי פי מחאלך ותפרח בין ידי אללה רבך במא אנבסטת בה ידך: 19 ואחדר אן תתרך אללוי טול מקאמך פי בלאדך[8]: 20 ואדא אוסע אללה רבך תכמך כמא ועדך פקלת אכל לחמא ען שהוה מן נפסך לה פכלה מתי אשתהיתה: 21 ואן בעד ענך אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך ליחל נורה פיה פאדבח מן בקרך וגנמך אלדי רזקך אללה רבך כמא אמרתך וכלה פי מחאלך מתי מא אשתהתה נפסך: 22 לכן כמא יוכל אלטבי ואלאיל

[1] ר״ל בכל מה שיש לכם. עיין אבן גנאח בשרש שלח.

[2] עיין רש״י וראב״ע.

[3] בכ״י י׳: מנחלכם.

[4] בכ״י י׳ ובפ׳: אראחכם.

[5] שני הפסוקים האלה דבקים ור״ל כאשר עברתם את הירדן וכו׳ איזה מקום שיבחר ד׳ וכו׳. ובכ״י י׳ נוספה בתחילת הפסוק הראשון מלת „אלא״ כלומר: לא באתם עד עתה אל המנוחה כי אם כאשר עברתם את הירדן וכו׳.

[6] ר״ל בכל אלו המתנות המפורשות בפסוק הקודם.

[7] לפי דעת הגאון הכתוב מדבר מבשר תאוה שהוא מותר לזבוח ולאכול בכל מקום, והוסיף שהטמא והטהור יכולים לאכול ממנו כמו שאוכלים יחד בשר הצבי והאיל שאינם ראוים לקרבן.

[8] רשב״ם: כל הימים אשר אתה חי על האדמה.

כדׄאך תאכלה אן יגׄוז ללנגׄס ואלטאהר אן יאכלא מנה: 23 לכן תשדّד
אלّא תאכל אלדם פאנה מסכן אלדם אלנפס[1]) פלא תאכל אלנפס
מע אללחם: 24 ואדׄ לא יגׄוז אן תאכלה[2]) פצבّה עלי אלארץׄ כאלמא:
25 ואדׄ לא תאכלה יכׄאר לך[3]) ולבניך מן בעדך אדׄא תצנע אלמסתקים
ענד אללה: 26 עדא אקדאסך מא כאן לך מנהא[4]) ונדׄורך פאחמלהא
ואת בהא אלי אלמוצׄע אלדׄי יכׄתארה אללה: 27 ואצנע צואעדך
לחומהא ודמאהא כמלא[5]) עלי מדׄבח אללה רבך ומן דם דׄבאיחך יצבّ
עלי מדׄבחה וכל לחומהא: 28 אחפטׄ ואקבל גׄמיע הדׄה אלאמור אלתי
אמרך בהא לכי יכׄאר לך ולבניך בעדך אלי אלדהר אדׄא תצנע אלכׄיר
ואלמסתקים ענד אללה רבך: 29 ואדׄא קטע אללה רבך אלאמם אלדׄין
אנת דאכׄל אלי תׄם לתקרצׄהם מן בין ידיך פאדׄא קרצׄתהם וסכנת מא פי
קראהם וביותהם[6]): 30 אחדׄר לך אן תוהّק פי תבעהם בעד אנפאדׄהם מן
בין ידיך וכילא תלתמס למעבודאתהם קאילא כיף כאן יעבדהא האולי
אלאמם פאצנע אנא איצׄא כדׄאך: 31 לא תצנע כדׄאך ללה רבך פאן
כתׄירא ממא יכרהה אללה וישנאה צנעוה למעבודאתהם חתי אן בניהם
ובנאתהם קד יחרקונהא באלנאר להא[7]):

# יגׄ

1 פגׄמיע מא אמרכם בה פאחפטׄוה ואעמלו בה לא תזידו עליה
ולא תנקצו מנה: 2 ואן קאם פי מא בינכם מדّעי נבוّה או האלם[8]) חלם
פאעטאכם איה או ברהאנא: 3 פלו אתת אלאיה ואלברהאן ממן קאל
לך[9]) תעאל בנא אלי מעבודאת אכׄר מא לם תערפהא פנעבדהא: 4 פלא
תקבל מן דׄלך אלמדّעי אלנבוّה או אלהאלם אלחלם פאן אללה רבכם
ממתחנכם ליטׄהר[10]) הל אנתם מחבّוה מכׄלצין בכל קלובכם ונפוסכם:
5 כל פי תבע אללה רבכם תסירו ואיّאה פארהבו ווצאיאה פאחפטׄוהא
וקולה פאקבלו ואיّאה פאעבדו וטאעתה פאלזמוהא: 6 ודׄלך אלמדّעי

---

[1]) „מושב הדם הוא הנפש".

[2]) „ולפי שאינו מותר לך לאכלו וכו'".

[3]) „ואם לא תאכלנו ייטב לך" ובכ"י י': אדׄ לא תאכלו כדׄאך לכי יכׄאר לך.

[4]) ר"ל אשר יהיו לך מן הקדשים ולא לכהנים. — [5]) „כליל".

[6]) „וישבת בעריהם ובבתיהם".

[7]) „כי הרבה ממה שיתעב וישנא ה' עשו לאלהיהם עד כי לפעמים שורפים באש את בניהם ובנותיהם".

[8]) „האומר שדבר ה' עמו בהקיץ או בחלום". עיין ראב"ע. וכן תרגם למטה פסוק ד' ופסוק ו'.

[9]) „ואפילו באו האות והמופת מן האיש אמר לך".

[10]) „להראות". ובכ"י י' נוסף ללנאס = לבני אדם. עיין אלמאנאת דף 133.

אלנבוה ואלחאלם אלחלם פיקתל למא תקול אלמחאל עלי אללה רבכם אלמכרגכם מן בלד מצר אלמפדיכם מן בית אלעבודיה לידחו בך ען אלטריק אלדי אמרך אללה רבך אן תסיר פיה פאנף אהל אלשר[1] מן וסטך: 7 ואן אגואך אכוך אבן אמך או אבנך או אבנתך או אמרתך אלתי הי חרמתך[2] או צדיקך אלדי כנפסך פי אלסתר קאילא תעאל נעבד מעבודאת אכר מא לם תערפהא אנת ואבאוך: 8 מן מעבודאת אלאמם אלדין חואליכם אלאקרבין אליך או אלאבעדין מנך מן טרף אלארץ אלי טרפהא: 9 פלא תשא דלך ולא תקבל מנה ולא תשפק עליה ולא תרת להי[3] ולא תסתר עליה: 10 בל אקתלה קתלא וידך תבטש פיה[4] אולא פתקתלה ויד סאיר אלקום אכירא: 11 וארגמה באלחגארה חתי ימות למא קצד אדהאך ען אללה רבך אלמכרגך מן בלד מצר מן בית אלעבודיה: 12 וסאיר אלקום יסמעון ויכאפון פלא יעאודון אן יצנעו מתל הדא אלאמר אלרדי פי וסטך: 13 ואן סמעת ען בעץ קראך אלתי אללה רבך מעטיכהא אן תסכן פיהא קול קאיל: 14 אן קד כרג קום כפאר מנהא פאצלו אהל קריתהם קאילין תעאלו נעבד מעבודאת אכר מא לם תערפוהא: 15 פאלתמס דלך ואסתברה וסל ענה נעמא באן כאן אלאמר חקא תאבתא קד צנעת הדה אלכריהה פי וסטך: 16 פאקתל קתלא אהל תלך אלקריה בחד אלסיף ואתלפהא וגמיע מא פיהא חתי בהאימהא בחד אלסיף: 17 וגמיע סלבהא אגמעה אלי וסט רחבתהא ואחרק באלנאר תלך אלקריה וגמיע סלבהא גמלה ללה רבך ותכון תלא אלי אלדהר לא תבנא אבדא: 18 ולא ילזק בידך שי מן אלמתלוף לכי ירגע אללה לך מן שדה גצבה ויעטיך רחמתה פירחמך ויכתרך כמא קסם לאבאיך: 19 אד תקבל אמר אללה רבך ותחפט ותעמל בגמיע וצאיאה ורסומה אלתי אמרך בהא אליום באן תצנע אלמסתקים ענדה:

## יד

1 ואד אנתם אוליא אללה רבכם כאלבנין[5] פלא תתכדשו[6] ולא תגעלון נתפא בין עיונכם עלי אמואתכם[7]: 2 לאנך שעב מקדס ללה

---

1) „אנשי הרע" ת"א: עבד דביש.

2) „המקודשת לך" וכן ת"א: אתת קימך, ר"ל הבאה עמך בברית.

3) „ולא תנוד לו". — 4) „תפגע בו בחזקה".

5) „מפני שאתם קרובים לד' אלהיכם כבנים".

6) ר"ל לא תעשו שרטת בבשרכם. ובכ"י י': תתואגו ובפ': תנואגו מן ואג והוא במקום וגא = לא תתנו שרט בבשרכם.

7) „על מתיכם".

רבך ואצטפאך אן תכון לה אמה כאצה מן גמיע אלאמם אלתי עלי וגה אלארץ: 3 לא תאכל כל מכרוה: 4 הדה מא תאכלו מן אלבהאים אלבקר ואלצאן ואלמאעז[1]: 5 ואלאיל ואלטבי ואליחמור ואלועל ואלארוי ואלתיתל ואלזראפה[2]: 6 וכל בהימה מטלפה בטלף ומפרקה תפריקא אטלאפהא ומצעדה אגתראר מן אלבהאים פכלוהא: 7 כלא הדה אלאשכאץ פלא תאכלוהא מן מצעדי אלאגתראר ואלמטלפה באטלאף מפרקה אלגמל ואלארנב ואלובר אנהא מצעדה אלאגתראר וגיר מטלפה בטלף והי מחרמה עליכם: 8 ואלכנזיר פאנה מטלף בטלף ולא יגתר והו מחרם עליכם לא תאכלו לחומהא ולא תדנו מן נבאילהא אלא תנגסו[3]: 9 והדא מא תאכלו מן גמיע מא פי אלמא כל מא לה אגנחה ופלוס פכלוה: 10 וכל מא ליס לה אגנחה ופלוס פלא תאכלוה והו נגס לכם: 11 כל טאיר טאהר פכלוה: 12 והדה אלאשכאץ פלא תאכלוהא מן אלטאיר אלנסר ואלעקאב ואלענקא: 13 ואלגארח ואלצדא ואלהדא באצנאפהא: 14 וגמיע אלגראביב לאצנאפהא: 15 ואלנעאמה ואלכטאף ואלסאף ואלבאז באצנאפהא: 16 ואלבום ואלבאשק ואלשאהין: 17 ואלקוק ואלרכם ואלזמג: 18 ואלצקר ואלבבגא באצנאפהא ואלהדהד ואלכפאש: 19 וגמיע דביב אלטאיר אלדי הו מחרם עליכם לא תאכלוה: 20 וכל מא הו טאיר טאהר מנה פכלוה: 21 ולא תאכלו שיא מן אלנביל בל אעטהא ללגריב אלדי פי מחלך פיאכלהא או תביעהא לאגנבי לאנך שעב מקדס ללה רבך לא תטבך לחמא בלבן: 22 עשרא תעשר גמיע גלה זרעך מא תנבתה אלצחרא סנה סנה: 23 וכלה בין ידי אללה רבך פי אלמוצע אלדי יכתארה ליסכן נורה פיה עשור ברך ועצירך ודהנך ובכור בקרך וגנמך לכי תתעלם כיף תעבדה[5] טול אלזמאן: 24 פאן טאל עליך אלטריק ולם תטק אן תחמלה ובעד ענך אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך אן יגעל נורה פיה ובארך לך מע דלך[6]: 25 פבעה בתמן וצרה וכדה פי ידיך ואמץ אלי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך פיה: 26 ואצרפה פי גמיע מא תשתהי נפסך מן בקר וגנם וכמר ונביד וגמיע מא תחבה וכלה תם בין ידי אללה רבך ואפרח אנת ואהל ביתך: 27 ואללוי אלדי

[1]) הגאון לא העתיק מלת שה ועיין למעלה בראשית ל׳ ל״א.

[2]) עיין בשרשים לאבן גנאח בשרש דיש.

[3]) „פן תטמאו״.

[4]) „ועוף הדורס״. הוא שם כולל לכל מיני עופות טמאות. ובאמת מספר אלו המינים בזאת הפרשה יעלה לעשרים במקום התשע עשר הנמצאים בויקרא י״א עיין ראב״ע שם.

[5]) „למען תלמד איך תעבוד אותו״.

[6]) „ועם כל זאת ברכך״ עיין ספרי.

פי קראך[1]) פלא תתרכה אד̇ ליס לה נציב ונחלה̈ מעך: 28 פי כל ת̇לאת̇ סנין תכ̇רג̇ עשור ג̇לתך פי תלך אלסנה̈ ותצ̇עה פי מחלך: 29 פיאתי אללוי אד̇ ליס לה נציב ונחלה̈ מעך ואלגריב ואליתים ואלארמלה̈ אלד̇ין פי מחלך פיאכלון וישבעון לכי יבארך לך אללה רבך פי ג̇מיע מא תצנעה ידך:

# טו

1 פי כל סבע סנין אצנע תסייבא: 2 והד̇א שרח אלתסייב אן יסיב כל ד̇י נסי ידה ממא ינסי צאחבה[2]) פלא יקתצ̇י מן צאחבה ולא מן אכ̇יה אד̇ קד סמ̇אהא תסייבא ללה[3]): 3 ואמא אלגריב פג̇איז אן תקתצ̇יה ואמא מא יכון לך עלי אכ̇יך פסיב ידך ענה: 4 ויקינא אנה לא יכון פיך מסכין ממא יבארך לך אללה פי אלבלד אלד̇י יעטיכה נחלה̈ תחוזהא: 5 מא דאם תסמע ותקבל אמר אללה רבך ותחפט̇ ותעמל בג̇מיע הד̇ה אלשריעה̈ אלתי אמרך בהא אליום[4]): 6 כמא אן אללה רבך קד בארך לך כמא ועדך פתעו̇ץ̇ אממא כת̇ירה̈ ואנת פלא תתעו̇ץ̇[5]) מנהם ותתסלט עלי כת̇יר מנהם ועליך לא יתסלטון: 7 פאן כאן פיך מסכין בד̇נב או מחנה̈[6]) מן בעץ̇ אכ̇ותך פי בעץ̇ מחלך מן בלדך אלד̇י אללה רבך מעטיך פלא תקס קלבך ולא תקבץ̇ ידך ענה: 8 בל אפתחהא לה פתחא ועו̇צ̇ה תעויצ̇א מקדר מא יעו̇זה: 9 ואחד̇ר אן יכון פי קלבך קול ג̇הל[7]) פתקול קד קרבת אלסנה̈ אלסאבעה̈ סנה̈ אלתסייב פתשח̇ עלי אכ̇יך אלמסכין פלא תעטיה שיא פידעו עליך אלי אללה פתחל בך עקובתה[8]): 10 בל אעטה עטאא ולא תשח̇ בה נפסך עליה פאן בג̇רירה̈ הד̇א אלאמר יבארך לך אללה רבך פי אעמאלך וג̇מיע מא תמד̇ אליה ידך: 11 פעלי מא קלת לך[9]) ליס יעדם מסכין מן בין

---

[1]) „בעריך״.

[2]) „שישמיט כל בעל משה את ידו מאשר ישה את רעהו״. ר״ל שהמלוה לא יתבע מן הלוה את חובו.

[3]) ר״ל מפני שנקראה השנה הזאת שנת שמיטה לכבוד ה׳.

[4]) „ובאמת לא יהיה בך אביון וכו׳ כל זמן שתשמע וכו׳״.

[5]) ענין עוץ̇ בערבי הוא החליף דבר בדבר ובחר בה הגאון מפני שהוא דומה למלת העביט בעברית וכן עשה למטה פסוק ח׳.

[6]) „בעון שעשה או לנסותו״ הוסיף אלו המלות מפני שהעניות איננה באה על ישראל אלא בזמן שאינם עושים רצונו של מקום. ראה למעלה ד׳, ה׳. עיין ספרי.

[7]) „דבר כסילות״.

[8]) והיה עליך ענשו״ עיין ויקרא י״ט י״ז. ובכ״י י׳: עקובה̈.

[9]) „לפי מה שאמרתי לך״ עיין למעלה הערה 6.

אלבלד אנא אמרך אליום באן תפתח ידך לאכיך צעיפך ומסכינך פי
בלדך: 12 ואן אסתבאע[1] לך אכוך אלעבראני או אכתך אלעבראניה
פליכדמך סת סנין ופי אלסנה אלסאבעה אטלקה מן ענדך חרא:
13 ואדא אטלקתה חרא מן ענדך פלא תטלקה פארגא: 14 בל צלה
בצלה מן גנמך ובידרך ותיגארך[2] וחסב מא רזקך אללה רבך פאעטה:
15 ואדכר אנך טאל מא כנת עבדא במצר פעלי דלך אפדך אללה רבך
ואמרך במתל הדא אלאמר פי מתל הדא אליום[3]: 16 פאן קאל לך
לא אכרג מן ענדך לאנה אחבך ואחב מנזלך אד אלאצלח לה אלמקאם
מעך: 17 פכד אלמיסאם וצעה פי אדנה ענד באבך פיכון לך עבד
אלדהר ולאמתך איצא פאצנע כדאך: 18 ולא יצעב עליך אטלאקך לה
חרא מן ענדך פאנה יגוז אן יכון קד כדמך צעף מא יסאוי אגר אגיר[4]
סת סנין פיבארך לך אללה רבך פי גמיע מא תצנעה: 19 וכל בכור
יולד לך פי גנמך ובקרך אלדכור פאלזמה אלתקדים ללה רבך[5] לא
תפלח באלבכר מן בקרך ולא תגז אלבכר מן גנמך: 20 בל תאכלה בין
ידי אללה רבך סנה בסנה פי אלמוצע אלדי יכתארה אנת ואלך:
21 ואן כאן פיה עיב מן אזמן או אעמי וסאיר אלעיוב אלפאסדה[6] פלא
תדבחה ללה רבך: 22 וגאיז אן תאכלה פי מחלך ואן יאכלה איצא
אלטאהר ואלנגס כמא יאכלאן אלטבי ואלאיל[7]: 23 מא כלא דמה
פלא תאכלה בל צבה עלי אלארץ כאלמא:

# טז

1 ואחפט שהר אלפריך אן תצנע פיה פסחא ללה רבך כמא
אטלקך פיה ללכרוג מן מצר לילא[8]: 2 ואדבח אלפסח ללה רבך מן
אלגנם ומעה מן אלבקר[9] פי אלמוצע אלדי יכתארה ליחל נורה פיה:
3 ולא תאכל מעה כמירא בל כל בעדה[10]. סבעה איאם פטירא

[1] כן הוא בק' ובפ' ולא מצאנו בערבי זה הבנין בענין כי ימכר בנפעל. ובכ"י י': אנבאע.

[2] „מן הגרן ומן בית הבד שלך" ובפ': מן בדארך ועצירך = מן גרנך ותרושך.

[3] „על כן אנכי מצוך כמו זה הדבר ביום כזה" ופירושו שתתן לעבדך משלך כאשר תשלח אותו כמו שנתתי לך כלי כסף וכלי זהב בצאתך ממצרים. עיין ספרי.

[4] „לפי שאפשר שכבר עבדך שש שנים הוא כפל מה ששוה שכר שכיר".

[5] רש"י: מצוה לומר הרי אתה קדוש לבכורה.

[6] „כל מומים הפוסלים".

[7] עיין למעלה י"ב כ"ב.

[8] „כמו שנתן לך בו רשות לצאת ממצרים לילה" ר"ל הי' ביד פרעה. עיין רש"י.

[9] „ועמו מן הבקר" ר"ל לחגיגה. עיין רש"י.

[10] ר"ל אחר הקרבת קרבן פסח.

טעאם אלצ̇עף לאנך כ̇רג̇ת מן מצר בחפז ואד̇כר יום כ̇רוג̇ך מן מצר טול זמאנך: 4 ולא ירי לך כ̇מיר פי ג̇מיע תכ̇מך סבעה̈ א̃יאם ולא יבית מן אללחם אלד̇י תד̇בחה פי אלעשא אלי גדאה̈ אליום אלאו̃ל[1]: 5 ולא יג̇וז לך אן תד̇בח אלפסח פי בעץ̇ מחא̃לך אלד̇י אללה רבך מעטיך: 6 אלא̃ פי אלמוצ̇ע אלד̇י יכ̇תארה אללה רבך ליח̃ל נורה ת̇ם ת̇ם[2] תד̇בח אלפסח ענד אלמסא קבל מגיב אלשמס[3] וד̇לך פי פצל כ̇רוג̇ך מן מצר: 7 ואנצ̇ג̇ה וכלה פי ד̇לך אלמוצ̇ע אלד̇י יכ̇תארה אללה רבך פיה ת̇ם ו̃ל באלג̇אדה̈ ואמץ̇ אלי מנזלך: 8 וכל בעדה[4] אלפטיר סתה̈ א̃יאם ופי אליום אלסאבע מכת̇ פי קדס אללה רבך ולא תצנע פיה צנאעה̈: 9 ואחץ̇ סבעה̈ אסאביע מן וקת אבתדא אלמנג̇ל פי סנבל אבתדי בהא: 10 ואצנע חג̃ אסאביע ללה רבך עלי מקדאר ניל ידך ומא תתברע̃ בה[5] כ̇מא ירזקך אללה רבך: 11 ואפרח בין ידיה אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ואללוי אלד̇י פי מחאלך ואלגריב ואליתים ואלארמלה̈ אלד̇ין פי מא בינכם פי אלמוצ̇ע אלד̇י יכ̇תארה אללה ליח̃ל נורה פיה: 12 ואד̇כר אנך כנת עבדא במצר ואחפט̇ הד̇ה אלרסום ואעמל בהא: 13 ואצנע חג̃ אלמט̇ל̃ סבעה̈ א̃יאם ענד ג̇מעך ג̇לתך מן בידרך ותג̇ארך: 14 ואפרח פי חג̃ך אנת ואבנך ואבנתך ועבדך ואמתך ואללוי ואלגריב ואליתים ואלארמלה̈ אלד̇ין פי מחא̃לך: 15 כ̇ד̇אך תחג̃ סבעה̈ א̃יאם ללה רבך פי אלמוצ̇ע אלד̇י יכ̇תארה ליבארך לך פי ג̇מיע ג̇לתך וסאיר מא תמד̃ אליה ידיך פתכון פארחא מחצ̇א: 16 ת̇לאת̇ מראר פי אלסנה̈ יחצ̇ר ג̇מיע רג̇אלך בין ידי אללה רבך פי אלמוצ̇ע אלד̇י יכ̇תארה פי חג̃ אלפטיר וחג̃ אלאסאביע וחג̃ אלמט̇ל̃ ולא יחצ̇רו בין ידיה פארגא: 17 בל יאת̇ כל רג̇ל במא תנאל ידה[6] כרזק אללה רבך אלד̇י אעטאך: 18 ואג̇על לך חכמא וערפא פי ג̇מיע מחא̃לך אלד̇י יעטי אללה רבך אסבאטך ויחכמו פי מא בין אלקום חכם עדל: 19 לא תמ̃יל אלחכם ולא תחאב אלוג̇וה ולא תאכ̇ד̇ אלרשא לאן אלרשא תעמי עיון אלעלמא ען אלחק̃[7] ותזי̃ף אלאקואל אלעאדלה̈: 20 ואטלב אלחק אלמחץ̇ לכי תחיא ותחוז אלבלד אלד̇י אללה רבך מעטיך: 21 לא תגרס סאריה̈ מן

---

1) „עד בקר יום הראשון".
2) פ׳: פיה הנאך. ומלת שם דבוקה עם מה שלפניה ושלאחריה.
3) „קודם ביאת השמש".
4) ר״ל עוד ששה ימים אחר יום הראשון.
5) ר״ל כפי יכלתך ונדבתך.
6) „רק יביא כל איש באשר תשיג ידו".
7) ר״ל מראות האמת.

אלשג̇ר אלי ג̇אנב מד̇בח אללה רבך אלד̇י תצנעה: 22 ולא תנצב לך
דכ̇ה̈ עלי מא[1] ישנאה אללה רבך:

# יז

1 לא תד̇בח ללה רבך ת̇ורא או שאה̈ אלד̇י יכון פיה עיב שי מן
אלעיוב אלרדיה̈[2] לאן כריהה̈ אללה רבך הו: 2 ואן וג̇ד פי מא בינכם
פי בעץ̇ קראך אלתי אללה רבך מעטיך רג̇ל או אמראה̈ צנע אלשר
בין ידי אללה רבך פתג̇אוז עהדה: 3 ומצ̇א ועבד מעבודאת אכ̇ר וסג̇ד
להא או ללשמס או ללקמר או ללסאיר נג̇ום אלסמא ממא לם אטלקלה[3]:
4 פאד̇א אכ̇ברת בד̇לך[4] פאסתמעה ואלתמסה ג̇ידא פאד̇א כאן ד̇לך
אלאמר חקא ת̇אבתא וקד צנעת הד̇ה אלכריהה̈ פי מא בינכם[5]:
5 פאכ̇רג̇ ד̇לך אלרג̇ל או תלך אלאמראה̈ אללד̇ין צנעא הד̇א אלאמר
אלרדי פי מא בינכם אלרג̇ל וחדה[6] או אלאמראה̈ וחדהא וארג̇מהמא
באלחג̇ארה̈ אלי אן ימותא: 6 בקול שאהדין או ת̇לאת̇ה̈ שהוד יקתל מן
יקתל ולא יקתל בקול שאהד ואחד: 7 ואידי אלשאהדין תבטש בה אולא
לקתלה ואידי סאיר אלנאס אכ̇רא ואנף̇ אהל אלשר[7] מן וסטך: 8 ואד̇א
כ̇פי ענך אמר מן אלאחכאם בין דם אלי דם ודין אלי דין וחכם בלא[8]
אלי בלא ואמור כ̇צומאת פי מחאלך פקם ואצעד אלי אלמוצ̇ע אלד̇י
יכ̇תארה אללה רבך: 9 וצר אלי אלאימה̈ אללויאניין ואלי אלחאכם
אלד̇י יכון פי ד̇לך אלזמאן פסל מנהם ד̇לך[9] אמר אלחכם יפתונך
בה: 10 פאעמל בחסב אלאמר אלד̇י יפתוך בה מן ד̇לך אלמוצ̇ע אלד̇י
יכ̇תארה אללה ואחפט̇ לתעמל בג̇מיע מא ידלונך: 11 ובחסב אלדלאלה̈
אלתי ידלונך ואלחכם אלד̇י יקולון לך תצנע ולא תזל מן אלאמר אלד̇י
יפתונך ימנה̈ ולא ויסרה̈: 21ואי רג̇ל יסתעמל אלקחה̈ פלא יקבל מן אלאמאם
אלמקים ת̇ם ליכ̇דם אללה רבך או מן אלחאכם פליקתל ד̇לך אלרג̇ל ואנף̇
אהל אלשר מן אל אסראיל: 13 וסאיר אלנאס יסמעון ויכ̇אפון ולא
יתוקחון איצ̇א: 14 ואד̇א דכ̇לת אלבלד אלד̇י אללה רבך מעטיך פתחוזה

[1] עיין ראב״ע.

[2] „מן המומים הרעים״ ובכ״י י׳: עיב מן אלאמור אלפאחשה̈ = מן הדברים הנתעבים. וזה כולל כל מה שנדרש בזה בזבחים ל״ו ע״א.

[3] „אשר לא הרשיתי״. — [4] „ואחר שהוגד לך הדבר תשמעהו ותחקרהו היטב״.

[5] „בקרבך״ עיין למעלה י״ד י״ד.

[6] „האיש לבדו או את האשה לבדה״ ואפשר שהוסיף הגאון אלו המלות ללמד שהאשה אינה יוצאת להריגה עם האיש מפני שהוא נסקל ערום. עיין סנהדרין פ׳ ג׳ מ״ח.

[7] „אנשי הרע״.

[8] „בין דין נגע״ ר״ל למה שנוגע להלכות נגעים.

[9] „ותשאל מהם את דבר המשפט הזה״.

ואקמת פיה פקלת אנצב לי מלכא כסאיר אלאמם אלדי חואלי: 15 פיגוז אן תנצב לך מלכא[1] מן יכתארה אללה רבך וליכן אלמלך אלדי תנצבה מן בעץ אכותך ולא יגוז אן תנצב עליך רגלא גריבא מן ליס הו אכאך: 16 לכן לא יסתכתר לה כילא לילא ירד אלקום אלי מצר לאסתכתאר אלכיל ואללה פקד קאל לכם לא תעודו אלרגוע פי דלך אלטריך אבדא: 17 ולא יסתכתר לה מן אלנסא לילא יזול קלבה ומן אלדהב ואלפצה לא יסתכתר לה גדא: 18 וכמא יגלס עלי כרסי מלכה פתכתב לה נסכה הדה אלתוריה פי ספר מן חצרה אלאימה אללואניין[2]: 19 ותכון מעה ויקרא פיהא טול חיותה לכי יתעלם אן יכאף אללה רבה ויחפט גמיע כלאם הדה אלתוריה והדה אלרסום ויעמל בהא: 20 לילא ירתפע קלבה עלי אכותה ולילא יזול מן אלשריעה ימנה ולא יסרה ולכי תטול איאמה פי מלכה הו ובנוה פי מא בין אל אסראיל:

# יח

1 ואד לא יכון ללאימה ואללואניין אלדין הם סאיר סבט לוי[3] קסם ונחלה מע אל אסראיל פמן קראבין אללה ונחלתה יאכלון: 2 ונחלה לא תכון לה פי מא בין אכותה אד פראיץ אללה הי נחלתה כמא אמר לה בהא: 3 והדא יכון מעך[4] רסם אלאימה מן אלקום מן דאבחי אי דבח כאן מן אלבקר ואלגנם אן יעטיהם אלדראע ואללחיין ואלקבה: 4 ואול ברך ועצירך ודהנך ואול גז גנמך תעטיה: 5 לאן אללה רבך אכתארה מן גמיע אסבאטך ליקום ויכדם באסם אללה הו ובנוה טול אלזמאן: 6 ואדא חג אי לוי מן בעץ מחאלך אלתי לגמיע אל אסראיל אלתי הו מקים בהא פלידכל אי וקת שא אלי אלמוצע אלדי יכתארה אללה: 7 ויכדם באסם רבה כגמיע אללואניין אלמקימין תם בין ידי אללה[5]: 8 וליתקסמו אנצבה מתסאיה מא כלא מא אתבתה אלאבא מן אלנואיב[6]: 9 ואעלם אנך דאכל[7] אלי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך פלא תתעלם אן תעמל כמכארה אולאיך אלאמם: 10 לא יוגד פיכם

[1]) „ברשותך שתשים מלך״ עיין ראב״ע.

[2]) „תכתב לו נוסחת התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים הלוים״ ר״ל שאין צריך לכתוב בעצמו.

[3]) „לכהנים וללוים אשר הם כל שבט לוי״.

[4]) „עמך״ כן הוא בק׳ ובפ׳. ובכ״י י׳ זאת המלה איננה.

[5]) „ואם יעלה אחד מן הלוים לרגל וכו׳ יבוא באיזה זמן שירצה אל המקום וכו׳ וישרת בשם אלהיו וכו׳״ ר״ל כמו שנמצא בספרי: כהן בא ונושא את חלקו במשמר שאינו שלו עי׳ רש״י.

[6]) „יחלקו לחלקים שוים חוץ ממה שהאבות קבעו מן המשמרות״ ר״ל חוץ מהדברים שאינם באים מחמת הרגל כגון נדרים ונדבות שכבר נקבעו בימי דוד. עיין רש״י.

[7]) „ודע כי אתה בא״.

מן ישעל אבנה או בנתה באלנאר וקאסם קסאמאת[1] ומתפאל ומתטאייר וסאחר: 11 וראקי רקאא וסאיל משעוד̇ או עראף ומלתמס מן אלמותי: 12 לאן אללה רבך יכרה כל מן יצנע הד̇ה אלצנאיע ובג̇רירתהא הו קארצ̇הם מן בין ידיך: 13 בל כן סאד̇ג̇א ללה רבך: 14 ואן האולי אלאמם אלד̇ין אנת וארת̇הם מן אלמתפאלין ואלקאסמין[2] הם יקבלון ואנת לם יטלק לך אללה רבך מת̇ל ד̇לך[3]: 15 לכן אי̇ נבי̇ מן בינכם מן בעץ̇ אכ̇ותך מת̇לי ינצבה לך אללה רבך מנה פאקבלו: 16 כג̇מיע מא סאלת אללה רבך פי ג̇בל חריב פי יום אלג̇וק וקלת לא אעוד אן אסמע צות אללה רב ולא ארי הד̇ה אלנאר אלעט̇ימה̈ לילא אמות: 17 פקאל אללה לי קד אחסנו פי מא סאלו: 18 ואי̇ נבי̇ אנצבה להם מן בעץ̇ אכ̇ותהם מת̇לך אלקנה כלאמי פיכ̇אטבהם בג̇מיע מא אמרה בה: 19 ואי̇ אנסאן לם יקבל כלאמי אלד̇י יודיה עני פאני אטאלבה: 20 ואי̇ מתנבי̇[4] תוקח פיקול קולא עני ממא לם אמרה אן יקולה ומן יתנבי במעבודאת אכ̇ר פליקתל ד̇לך אלמתנבי: 21 פאן קלת פי נפסך כיף נערף אלקול אלד̇י לם יקלה אללה: 22 פאנה מא יקולה אלמתנבי ען אללה ולא יג̇וז ד̇לך אלקול ולא יג̇ב[5] פהו אלקול אלד̇י לם יקלה אללה ואנמא קאלה אלמתנבי בקחה̈ פלא תחד̇רה:

## יט

1 ואד̇א קטע אללה רבך אלאמם אלד̇ין מעטיך בלדהם פורת̇תהם וסכנת פי קראהם ומנאזלהם: 2 אפרז לך ת̇לאת̇ קרי פי וסט בלדך אלד̇י אללה רבך מעטיך לתחוזה: 3 ואצלח טרקהא[6] עלי תת̇לית̇ תכ̇ם ארצ̇ך אלד̇י ינחלך אללה רבך פתכון מעד̇ה̈ ליהרב אליה כל קאתל: 4 והד̇א כ̇בר אלקאתל אלד̇י יהרב אליה פיחיא מן יקתל צאחבה בלא מערפה̈ והו ג̇יר שאני לה מן אמס ומא קבלה: 5 וד̇לך כמן ידכ̇ל[7] מע צאחבה אלי אלשערא ליקטע חטבא פתמיל ידה באלמקטע ליקטע אלעוד או ינסל אלחדיד מן אלעוד פיציב צאחבה[8]

---

1) פ׳: מנג̇ם תנג̇ימאת = החוזה בכוכבים.

2) פ׳: מנג̇מין.

3) „ואתה לא הרשה לך ה׳ דברים כאלה״.

4) ר״ל המתנבא מלבו.

5) ר״ל ומה שאמר הנביא ואי אפשר שיהיה ואיננו צריך להיות. עיין אלמנאת דף 133 ומלת יג̇ב הנמצא בכל הנוסחאות אולי טעות סופר הוא במקום יג̇י = ולא יבוא.

6) ת״א: תתכין לך ארחא. ר״ל שהיו מתקנים את הדרכים לעולי רגלים ולרוצחים בשגגה.

7) „וזה כמי שיבוא״.

8) ר״ל שיד החוטב מצאה את רעהו בגרזן שלו תחת האילן או שהברזל נשמט מן העץ המתבקע והרג את רעהו.

פימות והו יהרב אלי ואחדה מן הדה אלקרי פיחיא: 6 כילא יכלב ולי אלדם אלקאתל ממא יחמי קלבה פילחקה לכתרה אלטריק פיקתלה ולים עליה חכם קתל אד' לים שאניא לה מן אמס ומא קבלה: 7 פלדלך אמרך אליום באן תפרז לך תלאת קרי: 8 ואן אוסע אללה רבך תכמך כמא קסם לאבאיך פאעטאך גמיע אלבלאד אלתי קסם באן יעטיהא לאבאיך: 9 ודלך[1] אדא תחפט גמיע הדה אלשריעה ותעמל בהא באן תחב אללה רבך ותסיר פי טרקה טול אלזמאן פזד תלאת קרי אכר עלי הדה אלתלאת: 10 לילא יספך דם ברי פי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה פיכון עליך דמא: 11 ואן כאן אלרגל שאניא לצאחבה פכמן לה וקאם עליה חתי צ'רבה וקתלה פמאת תם הרב אלי ואחדה מן הדה אלקרי: 12 פליבעת שיוך קריתה ויאכדוה מן תם ויסלמוה אלי ולי אלדם חתי יקתל: 13 ולא תשפק עליה כל אנף קאתלי אלברי[2] מן בין בני אסראיל ויכאר לך: 14 לא תזיג תכם צאחבך אלדי תכמוה אלאולון בנחלתך אלתי תנחלהא פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך לתחוזה: 15 לא יקם שאהד ואחד עלי אנסאן פי שי מן אלדנוב ואלכטאיא ואלגנאיאת אלתי יגניהא בל עלי קול שאהדין או תלאתה שהוד תקום אלאמור: 16 ואן קאם שאהד טלם עלי אנסאן לישהד עליה במחאל[3]: 17 פליקף אלרגלאן אללדאן אלחכומה[4] להמא בין ידי אללה ובין ידי אלאימה ואלחכאם אלדין ילו פי דלך אלזמאן: 18 פליתלמסו דלך אלחכאם גדא פאן כאן אלשאהד שאהד זור וקד שהד בבאטל עלי אכיה: 19 פאצנעו בה מתל מא הם אן יצנעה באכיה ואנף אהל אלשר מן וסטך: 20 ואלבאקון יסמעון ויכאפון ולא יעודו אן יצנעו מתל הדא אלאמר אלרדי פי מא בינכם: 21 ולא תשפק עינך פי אלקצאץ[5] נפס בנפס ודיה[6] עין בעין וסן בסן ויד ביד ורגל ברגל:

# כ

1 ואדא כרגת ללהרב עלי אעדאיך פראית כילא ומראכב קומא אכתר מנך פלא תכאפהם פאן אללה רבך מעך אלמצעדך מן בלד מצר: 2 וענד תקדמכם אלי אלחרב פליתקדם אלאמאם ויכאטב אלקום:

---

[1] „וזה" ר"ל שירחיב ה' את גבולך אם תשמור — [2] „רוצחי הנקי".

[3] רש"י: דבר שאינו.

[4] ובכ"י י': אלכצומה.

[5] „תשלום העונש שוה בשוה".

[6] עיין שמות כ"א כ"ד.

3 ויקול להם אסמעו יא אל אסראיל אנתם אליום מתקדמון אלי אלחרב
עלי אעדאיכם פלא תרק קלובכם ולא תכאפו ולא תפזעו ולא תרהבו
מנהם: 4 לאן אללה רבכם אלסאלך נורה מעכם יחארב לכם אעדאכם
ויגיתכם: 5 תם יכלם אלערפא אלקום קאילין אי רגל בנא ביתא גדידא
ולם ידשנה פלימץ וירגע אלי מנזלה כילא יקתל פי אלחרב ורגל אכר
ידשנה: 6 ואי רגל גרס כרמא ולם יבדלה פלימץ וירגע אלי מנזלה
כילא יקתל פי אלחרב ורגל אכר יבדלה: 7 ואי רגל אמלך אמראה
ולם יזפהא פלימץ וירגע אלי מנזלה כילא יקתל פי אלחרב ורגל אכר
יזפהא: 8 תם יזידו אלערפא פי מכאטבה אלקום ויקולון אי רגל כאיף
רקיק אלקלב פלימץ וירגע אלי מנזלה ולא יחל קלב אכותה כקלבה:
9 פענד פראגהם מן מכאטבה אלקום כדלך יוכל בהם ריסא אלגיוש:
10 ואדא תקדמת אלי קריה לתחארבהא פנאדהא אולא באלסלאם:
11 פאן אגאבתך באלסלאם ופתחת לך פגמיע אלקום אלמוגודין פיהא
יכונו לך דמה וילדמוך: 12 ואן לם תסאלמך בל חארבתך פחאצרתהא:
13 פיסלמהא אללה רבך פי ידך פאקתל רגאלהא בחד אלסיף: 14 ואמא
אלנסא ואלאטפאל ואלבהאים וגמיע מא פי אלקריה מן סלבהא פאגנמה
לנפסך וכל סלב אעדאיך אלדי רזקך אללה רבך: 15 כדא אצנע
באלקרי אלבעידה מנך גדא אלתי ליסת מן קרי האולי אלאמאם:
16 ואמא מן קרי האולי אלאמם אלדין אללה רבך מעטיך נחלה פלא
תבק מנהם נסמה: 17 בל אתלפהם אתלאפא אלחתיין ואלאמוריין
ואלכנעאניין ואלפרזיין ואלחויין ואליבוסיין כמא אמרך אללה רבך: 18 לכי
לא יעלמוכם אן תצנעו כגמיע מכארההם אלתי צנעוהא למעבודתהם
פתכטו ללה רבכם: 19 ואדא חאצרת קריה איאמא כתירה לתחארבהא
לתפתתחהא פלא תפסד שגרהא באן תחרך עליה אלחדיד אד מנה
תאכל פלא תקטעה טנא מנך אן שגר אלצחרא כאלאנסאן אלדי
אלכתפי מנך פי אלחצאר[1]: 20 לכן אי שגר עלמתה אנה ליס במטעם
פאפסדה ואקטעה ואבני אלאת אלחצאר[2] עלי איה קריה חארבתך
אלי אן תחדרהא:

# כא

1 ואן וגד קתיל פי אלבלד אלדי אללה מעטיך לתחוזה מטרוח
פי אלצחרא לא יערף מן קתלה: 2 פליכרג בעץ[3] שיוכך וחכאמך

[1]) „בחשבך כי עץ השדה הוא כאדם אשר יסתר מפניך במצור".
[2]) „ובנית כלי המצור".
[3]) „מקצת".

וימסחו אלי אלקרי אלתי חואלי אלקתיל: 2 פאיה קריה כאנת אקרב
אליה פליאכד אהלהא[1] עגלה מן אלבקר מא לם תפלח ומא לם תמד
אלניר: 4 ויחדרוהא אלי ואד צעב מא לם יפלח ולם יזרע ויקפוהא
פיה: 5 תם יתקדם בעץ אלאימה בני לוי לאן אללה רבך אכתארהם
ליכדמוה ויבארכו באסמה ועלי קולהם יפצל כל כצומה וכל בלא:
6 פאדא גסלו גמיע שיוך תלך אלקריה אלקריבה מן אלקתיל אידיהם
עלי אלעגלה אלמקפאה פי אלואדי: 7 ואבתדו וקאלו אידינא לם
תספך הדא אלדם ועיוננא לם תר דלך: 8 תנוהם פקאלו אללהם אגפר
לקומך אל אסראיל ולא תדע עליהם עקובה תואן פי דם ברי פיגפר להם
מא תואנו פי דלך אלדם[2]: 9 ואנת פאנך קאתלי דם אלברי מן בינכם
פאנך תצנע אלמסתקים ענד אללה: 10 ואדא כרגת ללחרב עלי
אעדאיך פאסלמה[3] אללה רבך פי ידך פסבית סביה: 11 וראית פי
אלסביה אמראה חסני אלחליה פשגפת בהא פתכדתהא לך זוגה:
12 באן תדכלהא אלי וסט מנזלך ותחלק ראסהא ותרבי אטפארהא:
13 ותנזע תיאב סביהא ענהא ותקים ותבכי עלי מדהב אביהא ואמהא
שהרא[4] תם בעד דלך תדכל אליהא פתבתני בהא ותכון לך זוגה:
14 פאן לם תרדהא בעד דלך[5] פאטלקהא חרה לנפסהא וביעא לא
תביעהא בתמן ולא תסתרקהא[6] בעד מא אתיתהא: 15 ואן כאנת
זוגתאן לרגל ואחד אחדאהמא מחבובה ואלאכרי משניה פולדתא
לה אולאדא וכאן אלאבן אלבכר ללמשניה מנהמא: 16 פפי
יום ינחל בניה מא יכון לה פלא יגוז לה אן יפצל אבן
אלמחבובה עלי אבן אלמשניה אלבכר: 17 בל יגב עליה אן יערף
אלנאס באלבכר אבן אלמשניה[7] ליעטי לה סהמין מן גמיע מא יוגד
לה אד הו אול נילה ולה חכם אלבכוריה: 18 ואדא כאן לרגל אבן

[1] „יושביה".

[2] בפ׳ בתואהם ומחובר עם פסוק הקודם וזה טעות סופר אבל בנוסחת ק׳ ובכ״י י׳ תנוהם ועינינו היו שניים להם ר״ל, יבואו אחריהם והמשך הפסוקים הוא כך: ואחר שרחצו הזקנים את ידיהם והתחילו ואמרו ידינו לא שפכו את הדם הזה וכו׳ הכהנים יעמדו אחריהם ויאמרו אנא ה׳ כפר לעמך ישראל ולא תענישם על מה שלא השגיחו על דם נקי ויכופר להם על אשר לא שמו לב על זה הדם. עיין רש״י.

[3] כן הוא בכל הנוסחאות בלשון יחיד כמו בעברי.

[4] ר״ל אם ראית בשביה אשה יפת תואר וחשקת בה תהיה לך לאשה בתנאי שתביאה לביתך ושתגלח שער ראשה ושתגדל את צפרניה ושתסיר בגדי שביה מעליה ותבכה על אמונת אביה ואמה ירח ימים וכו׳ עיין רש״י ורמב״ן.

[5] ר״ל אחר שבאת אליה.

[6] ר״ל אל תשוב לעשותה שפחה.

[7] „חייב הוא להודיע לבני אדם כי בן השנואה הוא הבכור" עיין ראב״ע.

זאיל מכאלף ליס יקבל אמר אביה ואמר אמה ויודבאנה ולם יקבל
מנהמא: 19 פליקבץ עליה אבוה ואמה ויכרגאה אלי שיוך קריתה ואלי
באב האכם מוצעה[1]: 20 פיקולא להם אבננא הדא זאיל מכאלף ליס
יקבל אמרנא והו מצרף ומפרט פי אלחראם[2]: 21 פירגמוה גמיע אהל
קריתה באלחגארה התי ימות ואנף אהל אלשר מן בינכם וגמיע
אל אסראיל יסמעון ויכאפון: 22 ואדא וגבת עלי אנסאן כטיה חכמהא
אלקתל פיקתל פאצלבה עלי כשבה: 23 ולא תבת גתתה עליהא בל
אדפנה דפנא פי דלך אליום אד צלב למא אפתרא עלי אללה[3] ולא
תנגס בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה:

# כב

1 לא תר תור אכיך או שאתה צאלין פתתגאפל ענהמא בל
רדהמא עליה רדא: 2 ואן לם יכן אכוך קריבא אליך או לם תערפה
פצם דלך אלי מנזלך ויכון ענדך אלי אן ילתמסה אכוך פתרדה עליה:
3 וכדא פאצנע בחמארה ובתובה ובסאיר צאל אכיך אלדי תציע מנה
פתגדהא ולא יחל לך אן תתגאפל ענהא: 4 לא תר חמאר אכיך או
תורה ואקעין פי אלטריק ותתגאפל ענהמא בל אקמהמא מעה[4] אקאמה:
5 לא תכן אלאת אלרגאל[5] עלי אלנסא ולא ילבס אלרגל זי אלנסא[6]
לאן אללה רבך יכרה כל מן יצנע דלך: 6 ואדא ואפית וכרא מן
אלטאיר פי אלטריק או פי אלשגר או עלי אלארץ פיה פראך או ביץ
ואלאם ראבצה עליהם פלא תאכד אלאם מע אלבנין: 7 בל אטלק אלאם
אטלאקא וכד אלבנין לנפסך לכי יכאר לך ותטול איאמך: 8 ואדא
בנית ביתא גדידא פאצנע דראבזין עלי סטחך ולא תגעל גררא[7] פי
מנזלך יסקט מנה מן יסקט: 9 לא תזרע כרמך מן נועין כילא תחרם
עליך סלאפה אלזרע אלדי תזרעה מע גלה אלכרם[8]: 10 לא תצמד[9]
אלתור ואלחמאר גמיעא: 11 לא תלבס תובא מכתלטא מן צוף וכתאן
גמיעא: 12 ואצנע לך גדאילא פי ארבעה אטראף אזארך[10] אלדי

---

[1] „אל שער שופט מקומו".
[2] „והוא פרוע ושובב בדברים האסורים".
[3] „כי הוא נתלה מפני שחרף את ה'" עיין ראב"ע.
[4] עיין שמות כ"ג ה'.
[5] נזיר נ"ט ע"א: לא תצא אשה בכלי זיין.
[6] „תכשיטי נשים".
[7] „סכנה".
[8] „כדי שלא תאסר עליך המלאה מן הזרע אשר תזרע עם תבואת הכרם".
[9] ר"ל לא תאסרם יחד.
[10] „לבוש העליון".

תתגׄטא בה: 13 ואן תזוׄג רגׄל במראה̈ ודכׄל בהא תׄם שנאהא:
14 פגׄעל להא עללא מן אלכׄלאם ואכׄרג עליהא אסמא רדיא פקאל
אני תזוגׄת בהדׄה אלמראה̈ פדנית מנהא פלם אגׄד להא בראה̈[1]):
15 תׄם אכׄד אבוהא או אמהא אלבראה̈ ואכׄרגׄאהא אלי שיוךׄ אלקריה̈
ואלי באב אלחאכׄם[2]): 16 פקאל אבוהא ללשיוךׄ אני זוגׄת בנתי להדׄא
אלרגׄל פשנאהא: 17 והודׄא קד גׄעל להא עללא מן אלכׄלאם פקאל
לם אגׄד להא בראה̈ והדׄה בראה̈ בנתי ובסטו אלמנדיל או מקאמה[3])
בין ידיהם: 18 פליאכׄדׄו שיוךׄ אלקריה̈ אלרגׄל יודׄבוה: 19 ויגׄרמוה
מיאה̈ דרהם פצׄה̈ וידפעוהא אלי אבי אלגׄאריה̈ למא אכׄרג אסמא רדיא
עלי בכר אסראיל ותכון לה זוגׄה̈ ולא יגׄוז לה טלאקהא טול עמרה[4]):
20 ואן כאן אלאמר חקא ולא תוגׄד ללגׄאריה̈ בראה̈: 21 פלתכׄרגׄ
אלגׄאריה̈ אלי באב בית אביהא וירגׄמוהא גׄמיע אהל קריתהא באלחגׄארה̈
אלי אן תמות למא צנעת חסיסה̈ פי אל ארסאיל ופגׄרת מחצנהא פי
בית אביהא[4]) פאנףׄ אהל אלשר מן בינכם: 22 ואן וגׄד רגׄל מצׄאגׄע
אמראה̈ דׄאת אלבעל פליקתלא גׄמיעא אלרגׄל אלמצׄאגׄעהא והי ואנףׄ
אהל אלשר מן אל אסראיל: 23 ואדׄא כאנת גׄאריה̈ בכר ממלכה̈ לרגׄל
פוגׄדהא רגׄל פי אלקריה̈ פצׄאגׄעהא: 24 פאכׄרגׄוהמא גׄמיעא אלי באב
תלך אלקריה̈ וארגׄמוהמא באלחגׄארה̈ חתי ימותא אמא אלגׄאריה̈
פבסבב מא לם תצרךׄ והי פי אלקריה̈ ואמא אלרגׄל פבסבב מא אתי
זוגׄה̈ צאחבה ואנףׄ אהל אלשר מן בינכם: 25 ואן וגׄד אלרגׄל אלגׄאריה̈
אלממלכה̈ פי אלצחרא פאמסכהא וצׄאגׄעהא פליקתל דׄלך אלרגׄל
אלמצׄאגׄעהא וחדה: 26 ולא תצנע בהא שיא אדׄ ליס להא כׄטיה̈ תוגׄב
אלקתל ואנמא מתׄל אמרהא הדׄא כמן יקום עלי צאחבה פיצׄרבה
פיפיתה רוחה[6]): 27 ואדׄ וגׄדהא פי אלצחרא פימכן אן תכון קד
צרכׄת[7]) פלם יכן לה מגׄית: 28 ואדׄא וגׄד רגׄל גׄאריה̈ בכרא מא לם
תמלך פצׄבטהא פצׄאגׄעהא פוגׄדא: 29 פליעט דׄלך אלרגׄל לאביהא
כׄמסין דרהמא ותכון לה זוגׄה̈ בדל מא אתאהא ולא יגׄוז לה טלאקהא
טול עמרה:

---

[1]) „נקיות‟ וכן העתיק מלת בתולים בכל הפרשה בלשון נקיה.

[2]) „אל שער השופט‟.

[3]) „השמלה או דבר הדומה לה‟.

[4]) המשך הפסוקים הוא כן אם נשא אשה והוציא עליה שם רע ואבי הנערה הוכיח שהבעל ענה שקר בבתו אז יקחו זקני העיר את האיש וכו׳.

[5]) „שמסרה לזנות צניעותה בבית אביה‟.

[6]) „כאיש אשר יקום על רעהו ויכהו עד שתצא נפשו‟.

[7]) „ואפשר שצעקה‟.

# כג

1 לא יתזוג רגל זוגה אביה ולא יכשף כנף אביה: 2 לא ידכל
מפדוג אלכצי[1] ומקטוע אלאחליל[2] פי גוק אללה: 3 לא ידכל זנים פי
גוק אללה חתי אלגיל אלעאשר מנה לא ידכל פי גוק אללה: 4 ולא
ידכל עמאני ומואבי פי גוק אללה חתי אלגיל אלעאשר לא ידכל
מנהם פי גוק אללה אלי אלאבד: 5 בסבב מא לם ילתקוכם באלכבז
ואלמא פי אלטריק פי כרוגכם מן מצר ואלדי אסתגאר[3] עליך בלעם אבן
בעור מן פתור ארם נהרים לילענך: 6 ולם ישא אללה רבך אן יקבל
מן בלעם בל קלב אללה רבך לך אללענה ברכה למא אחבך אללה רבך:
7 פלא תלתמס סלאמהם וכירהם טול זמאנך אבדא: 8 לא תכרה
אלאדומי פאנה אכוך ולא תכרה אלמצרי פאנך כנת גריבא פי בלדה:
9 ואלגיל אלתאלת מן אלבנין אלדי יולדון להם ידכלון פי גוק
אללה[4]: 10 ואדא כרגת פי עסכר עלי אעדאיך פאחתרס מן כל אמר
קביח[5]: 11 ואן כאן פיכם רגל ליס הו טאהר מן עארץ אלליל פליכרג
אלי כארג אלעסכר מן חית לא ידכל אלי וסטה: 12 פאדא כאן ענד
אתגאה אלליל ירחץ באלמא וענד דכול אלשמס[6] ידכל אלי אלעסכר:
13 וליכן לך מכאן[7] מן כארג אלעסכר תנזל הנאך כארגא מנה:
14 וליכן לך ותד מע סלאחך[8] פאדא תברזת כארגא מנה פאחפר בה
ועד וגט דלך אלרגיע: 15 לאן אללה רבך נורה סאלך פי וסט עסכרך
ליכלצך ויסלם אעדאך בין ידיך פיכון עסכרך מקדסא ולא ירי פיך
אמרא קביחא פינצרף ענך: 16 לא תסלם אלעבד למולאה אלדי
יתכלץ מן דינה[9] בל תמנה מעך[10]: 17 וליגלס ענדך פי מא בינך פי
אלמוצע אלדי יכתארה פי אחד מחאלך פי אלאצלח לה ולא תצהדה[11]:

---

[1]) ספרא: ואפילו ביצה אחת. — [2]) רש״י: שנכרת הגיד.

[3]) נראה שלפי דעת הגאון אשר שכר מוסב על מואב לבדו או על בלק מלכם.

[4]) „והדור השלישי מן הבנים אשר יולדו להם וכו׳״ ואמרו בתוספתא קדושין פ״ה ה״ד: מצרי נשא מצרי ואדומי נשא אדומית דור ראשון ושני אסור שלישי מותר.

[5]) „ערות דבר״ ר״ל דבר מגונה עיין למטה פסוק ט״ו.

[6]) ר״ל האחד מן דברי ערוה שיזהר מהם האדם בהיותו במחנה הוא שבעל קרי ירחץ גופו במים בעת הקרוב לביאת השמש ויהיה טבול יום ויבוא אל המחנה אחר הערב שמש.

[7]) „ומקום יהיה לך״.

[8]) „עם כלי מלחמתך״ עיין ת״א.

[9]) ר״ל מאמונת אדוניו ולפיכך לא תחזירנו לו לעבוד ע״ג. עיין רמב״ן ובפי׳: מן דיתה בעבור עונש ממון שהיה עליו וזאת אחת מן הנוסחאות המשובשות אשר מקורן בחלוף האותיות הערביות.

[10]) „אבל היטב לו עמך״.

[11]) ר״ל לא תרדה אתו בפרך.

18 לא תכן מן בנאת אסראיל ממתעה[1]) ולא מן בני אסראיל ממתע:
19 לא תדכל שיא מן אגעאל אלזנא[2]) ואתמאן אלכלאב אלי בית אללה
רבך פי נדר לאן אללה רבך יכרההמא גמיעא: 20 ולא תעאין אכאך
עינה פצה ולא טעם וכל אמר יעאין: 21 בל אלגריב תעאינה ואכוך
לא תעאינה לכי יבארך לך אללה רבך פי גמיע ממדוד ידך פי אלבלד
אלדי אנת דאכל אליה לתחוזה: 22 ואדא נדרת נדרא ללה רבך פלא
תוכר אלופא בה לאן אללה רבך יטאלבך בה מטאלבה פתחל בך
עקובה[3]): 23 ולו אנתהית אולא מן אלנדר לם תחל בך עקובה[4]):
24 אלאן מא כרג מן שפתיך אחפטה ואעמל בה כמא נדרת ללה רבך
מתברעא מא קלתה בפיך: 25 אדא אסתוגרת[5]) פי כרם צאחבך
פתאכל ענבא אלי אן תשבע ופי אניתך לא תגעל שיא: 26 ואדא
אסתוגרת פי סנבל צאחבך פאקטף מא תפרכה בידך ומנגלא לא תחרך
עלי סנבל צאחבך לנפסך:

# כד

1 ואדא תזוג רגל מראה ומלכהא[6]) תם אנהא לם תגד חטאא ענדה
או וגד עליהא אמרא קביחא פליכתב להא כתאב קטעה וידפעהא
אליהא ויטלקהא מנה: 2 פאן כרגת מן מנזלה ומצת וצארת לרגל
אכר: 3 פשנאהא אלרגל אלאכר וכתב להא כתאב קטעה פדפעה
אליהא וטלקהא מנה או מאת אלרגל אלאכר אלדי אתכדהא לה זוגה:
4 פלא יחל לבעלהא אלאול אלדי אטלקהא ליעוד ויתזוג בהא לתכון
לה זוגה בעד מא מלכהא גירה[7]) פאנהא כריהה בין ידי אללה פלא
תוקע כטאא עלי בלדך אלדי אללה רבך מעטיך נחלה: 5 ואדא תזוג
רגל מראה גדידה פלא יכרג פי אלגיש ולא ימר עליה שי מן אלאמור
בל יכון פארגא לביתה סנה ואחדה ויפרח זוגתה אלתי אתכדהא:
6 לא יסתרהן אחד אלרחא אלספלא ואלעליא[8]) פאנה יסתרהן קות
אלנפוס[9]): 7 ואן וגד אנסאן קד סרק נפסא מן אכותה מן בני אסראיל

---

[1]) ר״ל שאסור ליקח אשה על תנאי לזמן קבוע ומוגבל עיין בראשית ל״ז ט׳.
[2]) „אתנני זנות״.
[3]) „והיה בך עונש״.
[4]) ואלו חדלת מלנדור לא היה בך עונש ועתה וכו׳״.
[5]) „ואם היית פועל בכרם רעך״ עיין רש״י.
[6]) לשון קנין. ובספרי מלמד שהאשה נקנית בבעילה. וכן תרגם למטה פסוק ד׳ אחרי אשר הטמאה שעניננו אחרי שאיש אחר קנה אותה בבעילה.
[7]) עיין למעלה הערה 6.
[8]) רש״י: רחים היא התחתונה רכב היא העליונה.
[9]) „מחית הנפשות״.

פאסתרקהא או באעהא פליקתל דלך אלסארק ואנף אהל אלשר מן
בינך: 8 ואחתרס מן בלוי אלברץ ואחפט רסמה גדא ואעמל פיה
במא יפתיכם אלאימה אללואניון כמא אמרתהם: 9 ואדכר מא צנע
אללה רבך במרים פי אלטריק פי כרוגכם מן מצר: 10 ואדא אנסאת
צאחבך נסיה פלא תדכל אלי ביתה פתאכד עוצהא[1]: 11 בל תקף
כארגא ואלרגל אלדי אנסאתה הו יכרג אליך אלעוץ אלי כארג:
12 ואן באן רגלא צעיפא פלא תבת ועוצה ענדך: 13 בל רדה אליה
רדא ענד מגיב אלשמס אד ינאם פיה פידעו לך ותכון לך חסנה בין
ידי אללה רבך: 14 ולא תגשם אגירא וכאצה צעיף או מסכין[2] מן
אכותך או מן צ׳יפך אלדי פי בלדך פי מהאלך: 15 בל אדפע לה אגרתה
פי יומה מן קבל מגיב אלשמס אד הו צעיף ועליהא קד כאטר
בנפסה[3] ולא ידעו עליך אלי אללה פתחל בך עקובה: 16 לא יקתל
אלאבא ען אלבנין ולא אלבנון ען אלאבא בל יקתל כל אמר בכטיתה:
17 לא תמל חכם גריב או יתים ולא תסתרהן תוב ארמלה: 18 ואדכר
אנך כנת עבדא במצר ופכך אללה רבך ולדלך אנא אמרך אן תצנע
הדה אלאמור: 19 ואדא חצדת חצאדך פי צ׳יעתך פנסית כפה[4]
פי אלצהרא פלא תרגע פתאכדהא בל תכון ללגריב ואליתים ואלארמלה
לכי יבארכך אללה רבך פי גמיע עמל ידיך: 20 ואדא נפצת זיתונך
פלא תסתקץ בעד דלך בל יכון ללגריב ואליתים ואלארמלה: 21 ואדא
קטפת כרמך פלא תמשה בעד דלך בל יכון ללגריב ולליתים ואלארמלה:
22 ואדכר אנך כנת עבדא במצר ולדלך אנא אמרך באן תצנע הדה
אלאמור:

## כה

1 ואדא וקעת כצומה בין אנאס פליתקדמו אלי דוי אלחכם[5]
יחכמו בינהם וליזכו אלזכי ויטלמו אלטאלם: 2 ואדא אסתחק אלטאלם
צרבא פליבטחה אלחאכם ויצרבה בחצרתה במקדאר כטיתה באחצא:
3 יגלדה ארבעין לא יזד עליהא שיא פאן זאד עלי דלך צארת גלדה
עטימה וליהן דלך אכאך בחצרתך[6]: 4 לא תכטם אלתור פי דוסה:

[1]) עיין למעלה ט״ו ו׳.

[2]) בפ׳: ולא סיאמא = ובפרט אם הוא עני ואביון. ובכל הנוסחאות שלפנינו צעיף ומסכין בלא א׳ הפעול.

[3]) „ועליו (ר״ל על השכר הזה) הוא מסכן את נפשו״ עיין רש״י.

[4]) „אלומה״.

[5]) ר״ל השופטים.

[6]) נראה שפירושו ואלה הארבעים יספיקו שיקלה אחיך בעיניך.

5 ואדא אקאם אכואן גמיעא תם מאת אחדהמא וליס לה ולד פלא תכן זוגה אלמית לרגל גריב ען אלאכוה[1]) בל סלפהא ידכל אליהא באן יתכדהא לה זוגה ויבתני בהא[2]): 6 וליכן אלבכר אלדי ירגו אן תלד מנה[3]) יקום עלי אסם אכיה אלמית לילא ינדרס אסמה מן אל אסראיל: 7 פאן לם ישא אלרגל אן יתזוג סלפתה פלתצעד אלי באב אלחאכם אלי אלשיוך ותקול קד אבא סלפי אן יקים לאכיה אסמא פי מא בין בני אסראיל ולם ישא אן יבני בי: 8 פידעו בה שיוך קריתה ויכלמוה פי דלך פאדא וקף עלי אלקול וקאל[4]) אנא לא אריד אלתזויג בהא: 9 תקדמת סלפתה אליה בחצרה אלשיוך וכלעת נעלה מן רגלה ובצקת בחצרתה[5]) ואגאבתה וקאלת כדא יצנע ברגל לא יבני בית אכיה: 10 וליסמי אסמה פי אל אסראיל בית מכלוע אלנעל: 11 ואדא תכאצמא רגלאן גמיעא פגלב אחדהמא אכאה פתקדמת זוגה אחדהמא לתכלצה מן ידה פמדת ידהא פאמסכת פי חיאה: 12 פאקטע כפהא ולא תשפק עליהא: 13 לא יכן פי כיסך צנגתאן כברי וצגרי: 14 לא יכן לך פי ביתך מכיאלאן כביר וצגיר: 15 בל צנגאת ואפיאת עאדלאת תכון לך ואכיאל ואפיה עאדלה תכון לך לכי תטול איאמך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך: 16 לאן אללה יכרה כל פאעל האולי כל צאנע אלגור: 17 אדכר מא צנע בך עמלק פי אלטריק פי כרוגכם מן מצר: 18 אנה ואפאך פי אלטריק פתטרף מנך גמיע אלמזחפין וראך ואנת לאגב ותעב ולם יכף אללה[6]): 19 פאדא אראחך אללה רבך מן גמיע אעדאיך אלתי חואליך פי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך נחלה לתחוזה פאמח דכר עמלק מן תחת אלסמא ולא תנס דלך:

# כו

1 ואדא דכלת אלי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך נחלה פחזתה ואקמת פיה: 2 פכד מן אואיל תמר אלארץ אלדי תדכלה מן ריאצך אלתי אללה מעטיך וצירה פי בניגה[7]) ואמץ בה אלי אלמוצע אלדי יכתארה אללה רבך ליחל נורה פיה: 3 וסר בה אלי אלאמאם אלדי ילי

---

[1]) „לאיש אשר איננו מן האחים״.

[2]) „ויבנה ממנה״.

[3]) „אשר יקוה שתלד ממנו״.

[4]) „ואם עמד על דבורו ואמר״.

[5]) „לפניו״ ר״ל על גבי קרקע.

[6]) ר״ל עמלק. ועיין רש״י.

[7]) בלשון פרסי שק לתבואה.

פי דׄלך אלזמאן וקל לה שכרת[1]) אליום אללה רבך אדׄ דכׄלת אלי
אלבלד אלדׄי קסם אללה לאבאינא אן יעטינאה: 4 ויאכׄד אלאמאם
תלך אלבניגׄה מן ידך פיצׄעהא בין ידי קדם אללה[2]): 5 תׄם אבתד וקל
בין ידי אללה רבך אן לבן אלארמניׄ כאד אן יביד אבי[3]) פנזל מצר
וסכן תׄם ברהט קליל פצאר תׄם אמׄה כבירׄה עטׄימׄה: 6 פאסא בנא
אלמצריון ועדׄבונא וגׄעלו עלינא כׄדמׄה צעבׄה: 7 פצרחנא אלי אללה
אלאה אבאינא פסמע צותנא ונטׄר לצׄעפנא ושקאינא וצׄגטנא:
8 פאכׄרגׄנא מן מצר ביד שדידׄה ודׄראע ממדודׄה ותכׄויף עטׄים ואיאת
ובראהין: 9 וגׄא בנא אלי הדׄא אלמוצׄע ואעטאנא הדׄא אלבלד יפיץׄ
אללבן ואלעסל: 10 ואלאן הודׄא קד גׄית באואיל תׄמר אלארץׄ אלדׄי
רזקתני יא רב תׄם צׄעה בין ידי קדם אללה רבך[4]) ואסגׄד בין ידי אללה
רבך: 11 ואפרח בכל כׄיר רזקך אללה רבך ואלך אנת ואללוי
ואלגׄריב אלדׄי פי מהאלך: 12 ואדׄא פרגׄת מן תעשיר גׄמיע עשור גׄלתך
ודׄלך פי אלסנׄה אלתׄאלתׄה סנׄה כמאל אלעשור[5]) ודפעת דׄלך אלי
אללוי ואלגׄריב ואליתׄים ואלארמלׄה ואכלו מנה פי מחאלך ושבעו: 13 פקל
בין ידי אללה רבך קד נפית אלאקדאס מן ביתי וקד דפעתהא ללוי
וללגׄריב ולליתׄים וללארמלׄה כגׄמיע וצאיאך אלדׄי אוציתני לם אתגׄאוז
שׄיא מנהא ולם אנסאה: 14 ואלעשר אלדׄי לי לם אכל מנה פי חזני
ולם אצרף מנה שׄיא אלי נגׄס ולא פי חואיגׄ מיׄת[6]) בל קבלת אמר
אללה רבי פיה וצנעת פיה כמא אמרתני: 15 פאטלע מן מוטן קדסך
מן אלסמא ובארך פי שעבך אל אסראיל ופי אלארץׄ אלתי אעטית
לנא כמא קסמת לאבאינא אן תכון ארצׄא[7]) תפיץׄ לבנא ועסלא:
16 ואעלם באן אללה רבך יאמרך פי הדׄא אליום בהדׄה אלרסום
ואלאחכאם פאחפטׄהא ואעמל בהא בכל קלבך ובכל נפסך: 17 ואנך
במא אמׄרת אללה רבך אן יכון לך אלאהא ואן תסיר פי טרקה ותחפטׄ
רסומה ווצאיאה ואחכאמה ותקבל אמרה: 18 פכדׄאך אללה רבך אמרך

---

[1]) „הודיתי" עיין ראב"ע.

[2]) „לפני מקדש ה' אלהיך" ובכ"י י': מדׄבח. אבל עיין למטה פסוק י' ואין ענין למזבח בהבאת הבכורים.

[3]) „לבן הארמי כמעט האביד את אבי" וכן תרגם אונקלוס.

[4]) „ואחר זה תניח אותו לפני מקדש ה' אלהיך" ר"ל אחר שהניח הכהן את הטנא נטלוהו הבעלים בעת הודוי.

[5]) „וזה בשנה השלישית שנת מלאת המעשרות" ר"ל אחר שנגמר סדר המעשרות והן מעשר ראשון ושני בשנה הראשונה והשניה.

[6]) „ומן המעשר אשר לי לא אכלתי באבלי ולא הוצאתי ממנו לטמא ולא לצרכי מת".

[7]) „שתהיה ארץ".

אליום לתכון לה אמה כאצה כמא ועדך ואן תחפט גמיע וצאיאה[1]:
19 ואן יגעלך עליא עלי סאיר אלאמם אלדין כלקהם מדיחא ואסמא
ופכרא ואן תכון שעבא מקדסא ללה רבך כמא ועדך:

# כז

1 תם אמר מוסי ושיוך אל אסראיל אלקום קאילין אחפטו גמיע
אלוציה אלתי אמרכם בהא אליום: 2 פיכון פי יום תעברון אלארדן
אלי אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך אנצב לך חגארה עטימה וביצהא
באספידאג: 3 ואכתב עליהא גמיע עיון הדה אלתוריה בעד עבורך[2]
לכי תפתח אלבלד אלדי אללה רבך מעטיך בלד יפיץ לבנא ועסלא
כמא ועדך אללה אלאה אבאיך: 4 פמן אול מא תעברון אלארדן
תנצבו הדה אלחגארה אלתי אמרכם בהא אליום פי גבל עיבל ותביצוהא
באספידאג: 5 ואבן תם מדבחא ללה רבך מדבח חגארה לם תחרך
עליהא חדידה: 6 ולתבן מע דלך חגארה צחיחה[3] וקרב עליהא
צואעדך ללה רבך: 7 ואדבח דבאיח סלאמה וכלהא תם ואפרח בין
ידי אללה רבך: 8 ואכתב עלי אחגאר גמיע[4] כלאם אלתוריה בינא
נעמא: 9 תם כלם מוסי ואלאימה אללואניון לאל אסראיל קאילין
ארבן[5] ואסמע יא אל אסראיל פאנך יומך הדא קד צרת שעבא ללה
רבך: 10 ואקבל קולה ואעמל גמיע וצאיאה אלתי אמרך בהא אליום:
11 תם אמר מוסי קומה פי דלך אליום קאילא: 12 האולי יקומון
ליבארכו אלאמה עלי גבל גריזים בעד עבורכם אלארדן שמעון ולוי
ויהודה וישׂשכר ויוסף ובנימן: 13 והאולי יקומון עלי אללענה עלי גבל
עיבל ראובן גד ואשר זבולון דן ונפתלי: 14 פיבתדו אללויאניון ויקולו
לגמיע אל אסראיל בצות עאל: 15 מלעון אלרגל אלדי יצנע פסלא או
מסבוכא למא יכרהה אללה או יתכדה מן צנעה צאנע פיצירה לה פי
סתר פיגיבהם גמיע אלקום אמין: 16 ומלעון מסתכף באביה ואמה
ויקול גמיע אלקום אמין: 17 ומלעון מן יסוג תכם צאחבה ויקול גמיע

---

[1]) „כמו׳ שהמלכת עליך ה׳ אלהיך כי יהיה לך לאלהים וכי תלך בדרכיו ותשמור חקיו ומצותיו ומשפטיו ותשמע מצותיו כן ה׳ אלהיך נתנך לראש היום להיות לו וכו׳ כאשר הבטיחך וכי תשמור מצותיו". וזה לשון דונש בתשובותיו סימן 169: ואמר האמירך פחה כמו בראש אמיר וכו׳ ובפ׳: פכדאך אהלך אללה לתכון = כן כבד ה׳ אותך להיות.

[2]) „כל יסודי התורה הזאת אחר שעברת" עיין יהושע ד׳ ג׳.

[3]) ר"ל אע"פ שלא הונף עליהן ברזל תהיינה שלמות כבריאתן.

[4]) ובכ"י י׳: גמיע עיון = כל יסודי כמו בפסוק ג׳.

[5]) „הטה (אזנך) ושמע".

אלקום אמין: 18 ומלעון מצ̈ל גאהלא פי אלטריק[1]) ויקול גמיע אלקום
אמין: 19 ומלעון מן ימיל חכם גריב ויתים או ארמלה̈ ויקול גמיע
אלקום אמין: 20 ומלעון מן יצ̇אגע זוגה̈ אביה למא כשף כנפה ויקול
גמיע אלקום אמין: 21 ומלעון מן יצ̇אגע שיא מן אלבהאים ויקול גמיע
אלקום אמין: 22 ומלעון מן יצ̇אגע אכ̇תה בנת אביה או בנת אמה
ויקול גמיע אלקום אמין: 23 ומלעון מן יצ̇אגע חמאתה ויקול גמיע
אלקום אמין: 24 ומלעון מן יצ̇רב צאחבה סר̈א ויקול גמיע אלקום
אמין: 25 ומלעון מן יאכ̇ד רשוה̈ ליקתל נפסא זכי̈ה̈ ויקול גמיע אלקום
אמין: 26 ומלעון מן לא יתׄבת כלאם הד̇ה אלתוריה̈ ליעמל בהא ויקול
גמיע אלקום אמין:

# כח

1 ואעלם אנך אן סמעת ואטעת אמר אללה רבך לתחפט̇ ותעמל
גמיע וצאיאה אלתי אמרך בהא אליום יג̇עלך אללה רבך עאליא עלי סאיר
אמם אלארץ̇: 2 והל̈ת בך הד̇ה אלברכאת ואדרכתך אד̇א סמעת אמר
אללה רבך: 3 וכנת מבארכא פי אלחצ̇ר ומבארכא פי אלבר̈:
4 מבארכא תׄמר בטנך ותׄמר ריאצ̇ך ותׄמר בהאימך ונתאג בקרך
וגפראת גנמך: 5 ומבארכא מא פי נבאיגך ומעאג̇נך: 6 וצרת מבארכא
פי דכ̇ולך ומבארכא פי כ̇רוג̇ך: 7 ויג̇על אללה אעדאך אלמקאומין לך
מנהזמין בין ידיך פיכ̇רג̇ון אליך פי טריק ואחדה̈ ויהרבון מן בין ידיך
פי סבע טרק: 8 ויאמר אללה בברכתה פי אהראיך ופי גמיע ממדוד
ידך ויבארך לך פי אלבלד אלד̇י אללה רבך מעטיך: 9 וינצבך אללה
לה שעבא מקד̈סא כמא ועדך אד̇ תחפט̇ וצאיאה ותסיר פי טרקה:
10 פינט̇ר גמיע אלאמם אן אסם אללה קד סמ̈י עליך פיכ̇אפונך: 11 ויזידך
אללה כ̇ירא[2]) פי תׄמר גסמך ותׄמר ריאצ̇ך ותׄמר בהאימך פי אלבלד
אלד̇י קסם לאבאיך אן יעטיך: 12 ויפתח אללה לך כ̇זאין כ̇ירה[3]) מן
אלסמא פינזל מטר בלדך פי וקתה ויבארך פי גמיע עמל ידיך חתי
תקרץ̇ אממא כתׄירה̈ ואנת פלא תקתרץ̇: 13 ויג̇עלך אללה ראסא
ולא ד̇נבא ותכון עאליא מחצ̇א ולא תכון מתספ̈לא אד̇ תקבל וצאיאה
אלתי אנא אמרך בהא לתחפט̇הא ותעמל בהא: 14 ולא תזול מן גמיע
אלאמור אלתי אמרך בהא אליום ימנה̈ ולא יסרה̈ פתתבע מעבודאת אכ̇ר
פתעבדהא: 15 ואן לם תקבל קול אללה רבך לתחפט̇ ותעמל וצאיאה

---

[1]) „מתעה כסיל" עיין רש"י.

[2]) „יוסף ה' להטיבך".

[3]) „את אוצרות טובו".

ורסומה̈ אלתי אמרך בהא אליום פחל̈ת בך הד̈ה אללענאת פאדרכתך:
16 ובנת מלעונא פי אלחצ̇ר ומלעונא פי אלבר̈: 17 ומלעונא מא
פי נביג̇תך ומעאג̇נך: 18 ומלעונא ת̇מר בטנך וסאיר ת̇מר ארצ̇ך ונתאג̇
בקרך וג̇פראת גנמך: 19 וצרת מלעונא פי דכ̇ולך ומלעונא פי כ̇רוג̇ך:
20 ויבעת̇ אללה עליך אלמחק ואלאהאמה̈ ואלזג̇רה̈ פי ג̇מיע ממדוד
ידך אלד̇י תצנעה אלי אנפאד̇ך ואבאדתך סריעא מן קבל רדאה̈
שמאילך אד̇ תרכתני: 21 וילזמך אללה אלובא אלי אן יפניך מן
אלארץ̇ אלתי אנת דאכ̇ל אליהא לתחוזהא: 22 ויצ̇רבך אללה בחמי
אלסל̈ ואלחאדה̈ ואלרבע ואלפאלג̇ ובאלג̇פאף ואלשוב[1]) ואלירקאן
פיכ̇לבוך אלי אבאדתך: 23 ותכון סמאוך אלתי פוק ראסך כאלנחאס
ואלארץ̇ אלתי תחתך כאלחדיד: 24 ויג̇על אללה מא ימטרה עלי
ארצ̇ך גבארא ותראבא מן אלסמא יחדר עליך אלי אנפאד̇ך: 25 יג̇עלך
אללה מצדומא פי מא בין ידי אעדאיך חתי תכ̇רג̇ אליהם פי טריק
ואחדה̈ ותהרב בין ידיהם פי סבע טרק פתציר עברה̈[2]) לג̇מיע ממאלך
אלארץ̇: 26 ותציר ג̇ת̇תך מאכלא לטאיר אלסמא ובהאים אלארץ̇ וליס
מזעג̇ להא: 27 ויצ̇רבך אללה בקרח מצר ואלבואסיר ואלג̇רב ואלחכ̈ה̈
מא לא תסתטיע מדאואתה: 28 יצ̇רבך אללה באלג̇נון ואלעמי ובהתה̈
אלקלב: 29 חתי תציר כמג̇ס̈ם פי אלט̇הירה̈ כמא יג̇ס̈ם אלאעמי וכ̇אצ̈ה̈
פי אלאפלה̈[3]) ולא תנג̇ח טרקך ותציר מגשומא ומגצובא טול זמאנך
וליס לך מג̇ית̇: 30 באן תתזו̈ג̇ מראה̈ פיאתיהא רג̇ל אכ̇ר ותבני ביתא
ולא תג̇לס פיה ותגרס כרמא פלא תבד̇לה: 31 ויכון ת̇ורך מד̇בוחא
חד̇א עיניך פלא תאכל מנה וחמארך מגצובא מן בין ידיך פלא ירג̇ע
אליך וגנמך מסלמה̈ אלי אעדאיך וליס לך מג̇ית̇: 32 בנוך ובנאתך
מדפועין אלי קום אכ̇רין ועינאך תריאהם שאכ̇צתאן אליהם טול
אלזמאן ולא פי ידך טאקה̈: 33 ות̇מר ארצ̇ך וסאיר כסבך יאכלה קום
לם תערפהם ותציר כד̇אך מגשומא מעסופא טול אלזמאן: 34 חתי תציר
מעתוהא מן נט̇ר עיניך אלד̇י תראה: 35 ויצ̇רבך אללה בקרח רדי̈
עלי אלרכאב ואלסאקין מא לא תטיק מדאואתה במא יולמך מן קדמך
אלי האמתך[4]): 36 ויג̇ליך[5]) אללה ומלכך אלד̇י תנצבה לך אלי קום

[1]) כן הוא בהערה 9 לשרש שדף בשרשים לאבן גנאח. ובפ': אלדק̈.

[2]) „למשל" וכן הוא בהערה 12 בשרש זעה בשרשים לאבן גנאח.

[3]) „ובפרט באפילה" ר"ל והית ממשש כצהרים כאשר ימשש העור ואין צריך לומר באפילה.

[4]) „במה יכאיבך מכף רגלך עד קדקדך" כן הוא בכ"י י' ובפ'. ובק': מן וטא קדמך אלי האמתך.

[5]) ת"א: יגלי יתך.

לם תערפהם אנת ואבאוך פתכ̇דם ת̇ם מעבודאת אכ̇ר מן כ̇שב והג̇ארה̈: 37 פתציר וחשה̈ ומת̇לה̈ וחכאיה̈[1] פי ג̇מיע אלאמם אלד̇י יסוקך אללה אלי ת̇ם: 38 אד̇א כ̇רג̇ת בד̇ארא פי אלצחרא כת̇ירא פקליל מא תג̇מע מנה כל̇ יקצמה אלג̇ראד: 39 ואד̇א תגרס כרומא ותפלחהא פלא תשרב מנהא כ̇מרא ולא תועיה כ̇ל יאכלה אלדוד: 40 ואד̇א יכון לך זיאתין פי ג̇מיע תכ̇מך פלא תדהן מנהא בדהן כל̇ תנת̇ר נת̇רא: 41 ואד̇א תולד בנינא ובנאת פלא יבקון לך כ̇ל יג̇לון פי אלסבי: 42 וג̇מיע שג̇רך ות̇מר ארצ̇ך יקרצ̇ה אלפראש[2]: 43 ואלג̇ריב אלד̇י פימא בינכם ירתפע עליך עליא כבירא ואנת תנחט ספלא הויא: 44 חתי אנה יקרצ̇ך ואנת לא תקרצ̇ה הו יציר ראסא ואנת תציר ד̇נבא: 45 ותחל̈ בך ג̇מיע הד̇ה אללענאת ותכלבך פתדרכך אלי אנפאד̇ך אד̇ לם תקבל אמר רבך פתחפט̇ וצאיאה ורסומה אלתי אמרך בהא: 46 פתציר בך איה̈ וברהאנא ופי נסלך אלמשאבהך[3] אלי אלדהר: 47 ובדל̇ מא לם תעבד אללה רבך בפרח וג̇ודה̈ קלב מן כת̇רה̈ אלאשיא[4]: 48 פתכ̇דם עדו̈ך אלד̇י יסלטה אללה עליך בג̇וע ועטש ועריִ ועוז כ̇ל שי ויצ̇ע אצרא מן חדיד עלי ענקך אלי אן יפנ̇יך: 49 ויג̇זיך אללה קבילא מן בעיד מן טרף אלארצ̇ כמא יתחל̈ק אלנסר קבילא לא תפהם לג̈תה: 50 קבילא וקיח אלוג̇ה מן לם יהאב וג̇ה שיכ̇ ולא יראף עלי צבי: 51 פיאכל ת̇מר בהאימך ות̇מר ארצ̇ך אלי אנפאד̇ך ולא יבקי לך בר̈א ולא עצירא ולא דהנא ולא נתאג̇ בקרך וג̇פראת ג̇נמך אלי אן יבידך: 52 ויהאצרך פי ג̇מיע מחאל̇ך אלי אן יהד̈ אסוארך אלשאמכ̇ה̈ ואלחצינה̈ אלתי אנת ואת̇ק בהא פי ג̇מיע בלדך ויהאצרך פי ג̇מיע מחאלך פי בלדך אלד̇י אעטאך אללה רבך: 53 ותאכל ת̇מר ג̇סדך לחם בניך ובנאתך אלד̇י אעטאך אללה רבך בחצאר וציק ממא יציק עליך עדו̈ך: 54 חתי אן אלרג̇ל אלרכ̇ין מנך ואלמדלל ג̇דא ישח̈ עלי אכ̇יה ואמראתה חרמתה ובאקי בניה אלד̇ין יבקיהם: 55 מן אן יעטי לואחד מנהם מן לחם בניה אלד̇י יאכל ממא לא יבקי לה שיא מן אלחצאר[5] ואלציק אלד̇י יציק עליך עדו̈ך פי ג̇מיע מחאלך: 56 חתי אלרכ̇צה̈ מנך ואלמדל̈לה̈ אלתי לם תעו̈ד קדמהא אן תצ̇עה עלי אלארצ̇ מן אלדללה̈

---

[1] ראב"ע: מגזרת ושננתם.

[2] מין שרץ העוף שיש לה ארבע כנפים ובלע"ז papillon.

[3] "ובזרעך אם הוא דומה לך".

[4] רש"י: בעוד שהיה לך כל טוב.

[5] רש"י: ימתק לו לרעבונו בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עיניו בבניו הנותרים מתת לאחד מהם מבשר בניו אחיהם אשר יאכל.

ואלרכצה תשח עלי זוגהא חרמהא ואבנהא ובנתהא: 57 ובמשימתהא
אלסאקטה מנהא ואגנגהא אלתי תרמי בהא תנפרד בהא הי
פתאכלהא מן עוז כל שי פי סתר[1] בהצאר וציק ממא יציק עליך
עדוך פי מהאלך: 58 ואן לם תחפט[2] ותעמל גמיע כלאם הדה
אלתוריה אלמכתובה פי הדא אלספר אן תכאף אסם אלגליל
אלמכוף הוא אללה רבך: 59 פיגעל אללה צרבאתך עגיבה וצרבאת
נסלך אלמדכורין[3] צרבאת כברי דארה ואמראצא רדיה דארה:
60 וירד עליך גמיע אדוא מצר אלתי הדרתהא מן קבלהם[4] פתלזמך:
61 ואיצא כל צרבה ממא ליס מכתובא פי ספר הדה אלתוריה יסלמהא
אללה עליך אלי אנפאדך: 62 ותבקו רהטא דא אחצא בדל מא כנתם
כבואכב אלסמא כתרה אד לם תקבל קול אללה רבך: 63 ויכון כמא
קצד אללה בכם אן יחסן אליכם ויתמרכם כדלך יקצד אללה רבכם[5] אן
יבידכם וינפדכם ותנדרסון ותנגלון ען אלבלד ותנגלון ען אלארץ[6] אלתי אנת
דאכל אליהא לתחוזהא: 64 ויבדדך אללה פי גמיע אלאמם מן טרף
אלארץ אלי טרפהא פתעבדו תם מעבודאת אכר מא לם תערפהא אנת
ואבאוך כשבא וחגארה: 65 ופי תלך אלאמם לא תטמאן ולא יכון
קראר לקדמך ויעטיך אללה תם קלבא רגזא ישכין אלעין ודביל
אלנפוס: 66 פתכון היאתך מעלקה חדאך ותפזע לילא ונהארא ולא
תאמן בחיאתך: 67 תקול באלגדאה יא ליתני אמסית ובאלעשא יא
ליתני אצבחת מן פזע קלבך אלדי תפזע ומן נטר עינך אלדי תנטר:
68 וירדך אללה אלי מצר פי אלסכן פי אלטריק אלתי קלת לך לא
תעוד אבדא אן תראה ותערצון תם ללביע לאעדאיכם עבידא ואמא
ולים משתר: 69 הדא כלאם אלעהד אלדי אמר אללה מוסי אן יעאהד
בני אסראיל פי בלד מואב סוי אלעהד אלדי עאהדהם פי חריב:

## כט

1 תם דעי מוסי בגמיע בני אסראיל וקאל להם אנתם שאהדתם
גמיע מא צנע אללה בחצרתכם פי בלד מצר בפרעון וגמיע קואדה

---

1) „בשליתה הנופלת ממנה ועובריה אשר תשליכם היא בודדת עמהם לאכלם בחסר כל בסתר" כן הוא בכ"י י' ובפ'. ובק' הוסיף עוד תרגום ובניה אשר תלד.

2) „ואם לא תשמר" ר"ל ואם אחרי כל זאת לא תסור מן הדרך הרעה.

3) „ישים ה' עליך מכות נפלאות ומכות זרעך הנזכרים" ר"ל בפסוק מ"ו. הנה זה הפסוק דבוק עם הפסוק שלפניו.

4) ר"ל מאת המצרים ובפ' חסרו שתי המלות האלו.

5) „כאשר חשב וכו' כן יחשוב וכו'".

6) „ונעקרתם מן הארץ ותגלו מן הארץ". כפל התרגום במלות שונות.

וסאיר אהל בלדה: 2 אלאעלאם[1] אלעטאם אלתי ראתהא עינאך ותלך אלאיאת ואלבראהין אלעטימה: 3 ולם יעטכם אללה קלבא לתעלמו ועיונא תנטרו ואדאנא תסמעו אלי הדא אליום: 4 וסירתכם ארבעין סנה פי אלבר תיאבכם לם תבל עליכם ונעאלכם עלי ארגאלכם: 5 וטעאמכם אלדי אעתדתמוה[2] לם תאכלוה ולמרא ומסכרא לם תשרבו לכי תעלמו אנא אללה רבכם: 6 תם גיתם אלי הדא אלמוצע ונרג סיחון מלך חשבון ועוג מלך אלבתניה תלקנא ללחרב פקתלנאהמא: 7 ואכדנא בלדהמא ודפענאהא נחלה ללראובניין וללגדיין ונצף סבט מנשה: 8 פאחפטו כלאם הדא אלעהד ואעמלו בה לכי תנגחו פי גמיע מא תצנעון: 9 אנתם וקוף אליום כלכם בין ידי אללה רבכם ריאסכם ואסבאטכם ושיוכֹכם וערפאכם וגמיע אל אסראיל: 10 ואטפאלכם ונסאכם ואלגריב אלדי פי וסט עסכרך מן מחתטב חטבך אלי מסתקי מאך: 11 לאדכלך פי עהד אללה רבך ופי חרגה אלדי אללה עאהד מעך אליום: 12 לכי יתבתך אליום לה לאמה והו יכון לך אלאהא כמא ועדך וכמא קסם לאבאיך לאברהים ואסחק ויעקוב: 13 וליס מעכם וחדכם אנא עאהד הדא אלעהד והדא אלחרג: 14 אלא מע מן הו מוגוד האצר אליום בין ידי אללה רבך ומע מן ליס מענא אליום[3]: 15 ואנתם עלמתם מא אקמנא פי בלד מצר ומא גזנא פי מא בין אלאמם אלדין גזתם בינהם: 16 וראירם ארגאסהם וטואגיתהם מן כשב וחגארה ופצה ודהב אלתי מעהם: 17 כילא יוגד פיכם רגל או אמראה או עשירה או סבט מן קלבה מאיל אליום ען טאעה אללה רבנא לימצי ויעבד מעבודאת אלתי לאוליאך אלאמם כילא יוגד פיכם אצל מתמר סם או עלקם: 18 פאדא סמע הדא אלחרג קדר פי נפסה קאילא לא יכון לי אלא סלאם אד אנמא אסיר מע הוי קלבי לכי אמד באלרוא אלעטש[4]: 19 פלא ישא אללה אן יגפר לה דלך בל חיניד ישתד גצב אללה וחמיתה פי דלך אלרגל וילזק בה גמיע הדא אלחרג אלמכתוב פי הדא אלספר וימחו אללה אסמה מן תחת אלסמא: 20 ויפרדה אללה עלי שר מן גמיע אסבאט אסראיל בגמיע חרג הדא אלעהד אלמכתוב פי ספר הדה אלתוריה: 21 חתי יקול אלגיל אלאכר מן בניכם אלדין יקומון מן בעדכם

[1]) „הנסים" עיין למעלה ד' ל"ד.

[2]) „הלחם אשר הרגלתם בו לא אכלתם".

[3]) ובכ"י י' ובפ' הוסיפו: אל נקל אליה = אשר נמסר לו (הברית לדורות).

[4]) „כדי שאאריך בשתיתי צמאי". ידוע כי המתאוים לשתות אינם יכולים לרוות את צמאונם וברוב שתיתם ירבה צמאונם כן נראה לי. עיין משלי כ"ג ל"ה.

ואלגריב אלדי יאתי מן בלד בעיד פינטרון צרבאת תלך אלארץ ואמראצהא
אלתי אמרצהא אללה: 22 חתי כאן גמיע ארצהא מחרקה בכברית
ונאר לא תזרע ולא תנבת ולא יטלע פיהא שי מן אלעשב במקלב סדום
ועמורה אדמה וצבוים אלתי קלב אללה בגצבה וחמיתה: 23 ויקול
גמיע אלאמם למא דא צנע אללה בדלך לתלך אלארץ ומא סבב שדה
אלגצב אלעטים הדה: 24 פיגאבון באן דלך עלי מא תרכו אללה[1]
אלאה אבאיהם אלדי עהד מעהם חין אכרגהם מן בלד מצר: 25 ומצו
ועבדו מעבודאת אכר וסגדו להא מעבודאת לם יערפוהא ולם תנצב
להם נציבא[2]): 26 ואשתד גצב אללה עלי דלך אלבלד ליאתי עליהא
גמיע אללענה אלמכתובה פי הדא אלספר: 27 פקלעהם אללה מן
בלדה בגצב וחמיה ובסכט עטים וטרחהם אלי בלד אכר כמא תרונהם[3])
אליום: 28 פיעתברון פיקולון כדאך[4]) אלמסתוראת ללה רבנא
ואלמכשופאת אלתי הי אלינא ולבנינא אלי אלדהר פי אן נעמל גמיע
הדה אלתוריה גמיעא:

# ל

1 ויכון אדא חלת בך גמיע הדה אלאמור אלברכאת ואללענאת
אלתי תלותהא[5]) עליך פארגע פי נפסך פי מא בין גמיע אלאמם אלדי
דהאך אללה רבך תם: 2 ותב אלי אללה ואקבל קולה כגמיע מא
אנא אמרך אליום אנת ובניך בכל קלבך ובכל נפסך: 3 פירד אללה
רבך סביך וירחמך ויעוד ויגמעך מן בין גמיע אלאמם אלדי בדדך
אללה רבך הנאך: 4 פלו אן דהאך פי טרף אלסמא[6]) לגמע שמלך
אללה מן תם ולקדמך: 5 וידכלך אללה רבך אלי אלבלד אלדי
חאזו אבאוך וחזתה ויחסן אליך ויתמרך ויכתרך מן אבאיך: 6 וישרח
אללה רבך צדרך[7]) וצדר נסלך לתחב אללה בגמיע קלבך ונפסך לכי

[1]) המשך הכתובים כן הוא: הדור האחרון והנכרי כאשר יראו את מכות הארץ הזאת ואת תחלואיה וזה שכל הארץ שרופה בגפרית ואש כסדום ועמרה ואדמה וצביים וישאלו כל הגוים למה עשה לה ה׳ כזאת יענו ויאמרו יושבי הארץ מפני שעזבו את ברית ה׳. העתיק „מלח" במלת נאר = אש מפני שכן הוא בבראשית י"ט כ"ד.

[2]) ר"ל אלהים אשר לא נתנו להם שום חלק ונחלה. עיין רש"י.

[3]) „כאשר תראה אותם היום" ובק: מתל הדא אליום.

[4]) „ויהיה להם זה למשל ויאמרו כן הנסתרות לה׳ אלהינו והנגלות לנו ולבננו הן שנעשה וכו'".

[5]) „אשר קראתי לפניך".

[6]) העתיק בלשון צווי השב אל לבבך ושוב אל ה׳ אלהיך ואז ישיב ה׳ את שבותך אפילו אם יהיה נדחך בקצה השמים.

[7]) „ירחיב ה׳ לבך" ר"ל יטהר לבך לאהוב אותו למען תחיה.

תחיא: 7 ויחל אללה רבך הדה אללענאת עלי אעדאיך ועלי שאניך
אלדין בלבוך: 8 ואנת תתוב ותקבל אמר אללה ותצנע גמיע וצאיאה
אלתי אנא אמרך אליום: 9 ויזידך אללה כירא[1] פי גמיע עמל ידך
ותמר גסמך ותמר בהאימך ותמר ריאצך אד ירגע אללה אן יקצד
בך כירא כמא קצד באבאיך: 10 אד תקבל קול אללה רבך לתחפט
וצאיאה ורסומה אלמכתובה פי ספר הדה אלתוריה אד תתוב אלי
אללה רבך בכל קלבך ונפסך: 11 ואעלם אן[2] הדה אלוצאיא אלתי אנא
אמרך בהא אליום ליס הי בכפיה ענך ולא הי בעידה: 12 ליסת הי
באלסמא פיקול קאיל מן דא יצעד לנא אלי אלסמא וינזלהא לנא
ויסמעונהא ונעמל בהא: 13 וליסת הי מן עבר אלבחר פיקול קאיל מן
דא יעבר לנא אלי גאנב אלבחר ויאכדהא לנא ויסמעונהא ונעמל בהא:
14 בל אלאמר קריב אליך גדא ימכנך בפיך ובקלבך לתעמל בה:
15 אנטר קד געלת בין ידיך אליום אלחיאה ואלכיר ואלמות ואלשר:
16 אלדי אמרך אליום לתחב אללה רבך ותסיר פי טרקה ותחפט
וצאיאה ורסומה ואחכאמה ותחיא ותכתר ויבארכך אללה רבך פי
אלבלד אלדי אנת דאכל אליה לתחוזה: 17 ואן תולי קלבך ולם תחפט
ותזול ותסגד למעבודאת אכר ותעבדהא: 18 פקד אכברתכם מן
אליום באנכם תאבדון ולא תטול מדתכם פי אלבלד אלדי אנתם
עאברון אלארדן לתסיר אליה לתחוזוה: 19 קד אשהדת עליכם אליום
אלסמא ואלארץ אלחיאה ואלמות באני געלת בין ידיך אלברכאת
ואללענאת וארי לך אן תכתאר אלחיאה[3] לכי תחיא אנת ונסלך:
20 ודלך לתחב[4] אללה רבך ותקבל קולה ותלזם טאעתה אד הי
חיאתך וטול איאמך לתקים עלי אלארץ אלתי קסם אללה לאבאיך
אברהים ואסחק ויעקוב אן יעטיהם:

# לא

1 תם מצי מוסי וכלם בני אסראיל בגמיע הדה אלכלמאת:
2 וקאל להם אנא אליום אבן מאיה ועשרין סנה לא אטיק זיאדה עלי
אלדכול ואלכרוג ואללה קד קאל לי אנך לא תעבר הדא אלארדן:
3 אן אללה רבך אלדי נורה גאיז בין ידיך הו ינפד האולי אלאמם מן
בין ידיך ותחוזהם יהושע הו יעבר בין ידיך כמא קאל אללה: 4 ויצנע

[1] עיין למעלה כ״ח י״א.
[2] ודע״.
[3] רש״י: אני מורה לכם שתבחרו.
[4] „וזה שתאהב״.

אללה בהם כמא צנע בסיחון ועוג מלכי אלאמורי ובאהל בלדהמא
אלדין אנפדהם: 5 ויסלמהם אללה בין ידיכם ותצנע בהם בגמיע
אלוציה אלדי אוציתכם: 6 תשדדו ותאידו לא תכאפהם אן אללה רבך
נורה סאיר בין ידיך לא ידעך ולא יתרכך: 7 ודעי מוסי ביהושע וקאל
לה בחצרה גמיע אסראיל תשדד ותאיד פאנך תדכל האולי אלקום
אלי אלבלד אלדי קסם אללה לאבאיהם אן יעטיהם ואנת תנחלה להם:
8 ואללה אלדי נורה סאיר בין ידיך הו יכון מעך לא ידעך ולא יתרכך
פלא תכף ולא תרעד: 9 תם כתב מוסי הדה אלתוריה ודפעהא אלי
אלאימה בני לוי אלחאמלין צנדוק עהד אללה ואלי גמיע שיוך אסראיל:
10 פאמרהם מוסי קאילא בעד סבע סנין[1]) פי וקת סנה אלתסבב פי
חג אלמטל: 11 אדא חג גמיע אל אסראיל ליחצרו[2]) בין ידי אללה רבך
פי אלמוצע אלדי יכתארה תקרא הדה אלתוריה חדא גמיע אסראיל
בחית יסמעונהא[3]): 12 ודאך באן תגוק[4]) גמיע אלקום אלרגאל ואלנסא
ואלאטפאל ואלגריב אלדי פי מחאלך לכי יסמעו ויתעלמו ויכאפו אללה
רבכם ויחפטו ויעמלו בגמיע כלאם הדה אלתוריה: 13 ובנוהם אלדין
לם יבלגו[5]) יסמעו ויתעלמו ליכאפו אללה רבכם טול אלזמאן אלדין
אנתם אחיא עלי אלבלד אלדי אנתם עאברון אלארדן לתחוזוה:
14 וקאל אללה למוסי הודא דנא אגלך לתמות אדע ביהושע וקפא פי
כבא אלחצר חתי אסתכלפה[6]) פמצי מוסי ויהושע ווקפא פי כבא
אלמחצר: 15 פתגלא אללה פי אלכבא בעמוד גמאם ווקף עלי באבה:
16 פקאל אללה למוסי אנך מנצגע מע אבאיך וסיקום הדא אלשעב
פיטגו פי תבע מעבודאת אהל אלבלד אלדי הו סאיר אלי תם פי מא
בינהם פיתרכני ויפסך עהדי אלדי עאהדתה מעה: 17 פישתד גצבי
עליהם פי דלך אליום פאתרכהם ואחגב רחמתי ענהם פיצירון מאכלא
ותציבהם שראיר כתירה ומצאיק פיקול פי דלך אלזמאן אלא אן ממא
לים נור רבי מעי אצאבתני הדה אלשראיר: 18 ומע דלך אנא מקים[7])
עלי חגב רחמתי פי דלך אלזמאן ענהם בסבב אלשר אלדי עמל אד
ולי אלי מעבודאת אכר: 19 ואלאן אכתבו לכם הדה אלתסבחה

1) „אחר שבע שנים" ר"ל בשנה השמינית, עיין ת"א ורש"י ובכ"י י' ובפ': פי כל מדה סבע סנין כמו למעלה ט"ו א'.

2) בכ"י י' ובפ': פי מגי גמיע אל אסראיל ללחצור.

8) ת"א: ותשמעינן.

4) „וזה שתקהיל".

5) „אשר לא הגיעו לבר עונשין". כן הוא בכ"י י'. אבל בפ' ובק': לא יעלמון.

6) „כדי שאעמידהו תחתך".

7) „ובכל זאת אסתיר עוד ממנו רחמים שלי". ראב"ע: שאם יקראו אלי לא אענם.

ולקנהא לבני אסראיל חתי תצירהא פי אפואההם[1]) לכי תכון לי הדה אלתסבחה שאהדא עליהם: 20 אד אדכלהם אלי אלבלד אלדי קסמת לאבאיהם והו יפיץ לבנא ועסלא פיאכל קומהם[2]) וישבע ויסמן תם יולי אלי מעבודאת אכר פיעבדהא וירפצני ויפסך עהדי: 21 פיכון אדא אצאבתהם שראיר כתירה ושדאיד הצרת הדה אלתסבחה בשאהד עליה אד יגב אן לא תנסי מן אפואה נסלה לאני עאלם בכאטרה[3]) מן אליום קבל אן אדכלה אלי אלבלד אלדי קסמת לה: 22 פכתב מוסי הדה אלתסבחה פי דלך אלוקת ולקנהא בני אסראיל: 23 תם אסתכלף מוסי[4]) יהושע אבן נון וקאל לה תשדד ותאיד לאנך תדכל בני אסראיל אלבלד אלדי קסמת להם ואנא אכון מעך: 24 פלמא פרג מוסי מן כתב גמיע כלאם הדה אללתוריה פי אלספר אלי אן כמלת: 25 אמר מוסי אללואניין האמלי צנדוק אלשהאדה וקאל להם: 26 כדו הדא אלספר אלתוריה וצירוה אלי גאנב צנדוק עהד אללה רבכם פיכון תם עליך[5]) שאהדא: 27 לאני עאלם כלאפך וצעובה רקבתך הודא ואנא פי אלחיאה מעכם לם תזאלו מכאלפין וכיף בעד מותי: 28 גמעו אלי גמיע שיוך אסבאטכם וערפאכם חתי אכלמהם בהדא אלכלאם ואשהד עליהם אלסמא ואלארץ: 29 לאני עאלם אנכם בעד מותי סתפסדון ותזולון מן אלטריק אלדי אמרתכם בה פיואפיכם אלשר פי אכר הדה אלאיאם אד תצנעון אלשר בין ידי אללה לתגיטוה באעמאל ידיכם: 30 וכלמהם מוסי בגמיע כלאם הדה אלתסבחה אלי אן כמלת:

# לב

1 ינצת אהל אלסמאואת חתי אתכלם ויסמע אהל אלארץ אקואל פאי[6]): 2 וידר באלמטר כתי ותהטל כאלטל מקאלתי כאלטש עלי אלכלא וכאלרדאד עלי אלעשב[7]): 3 לאני אדעוכם באסם אללה פאעטו אלכבריא לרבנא[8]): 4 אלכאלק[9]) אלצחיח פעלה אלדי גמיע סירה באלחכם אלטאיק דו אלאמאנה לא גור ענדה הו אלעדל אלמסתקים:

---

[1]) בכ״י י׳ ובפ׳: חתי תסתמלהא מן אפואההם = עד שתחתוף אותה מפיהם. ר״ל שתהיה שגורה בפיהם.

[2]) נראה שענינו קום מנהם = איזה מהם.

[3]) הגאון לא העתיק המלות אשר הוא עושה. עיין אלמאנאת דף 155.

[4]) המלה הזאת חסרה בכ״י י׳ ובפ׳: ובאמת נראה שהציווי מוסב על ה׳. ועיין רש״י.

[5]) עיין ראב״ע.

[6]) הגאון תרגם: יאזינו יושבי השמים וישמעו יושבי הארץ.

[7]) וכן תרגם ג״כ אבן גנאח בשרשים שעירים ורביבים.

[8]) מפני שאקרא אתכם בשם ה׳ ולפיכך הבו גדל״. ראב״ע: שב אל השמים והארץ.

[9]) תרגם צור כמו יוצר וכן למטה פסוק י״ח.

5 אפסד אמאמה לא כאוליאה לכן אלמעיבין אלגיל אלעסר אלמנפתל[1]): 6 אללה תכאפון בהדה אלאפעאל[2]) יא שעב גאהל גיר חכים אלים הו מנשיך קאניך הו צנעך ואתקנך: 7 אדכר איאם אלדהר פתפהם סנין גיל וגיל סל אבאך ויכברך אשיאכך ויקולון לך: 8 אן אלעאלי מן חית אנחל אלאמם ופרק בני אדם אוקף מן תכם אלאמם אחצא בני אסראיל[3]): 9 לאן צפוה אללה שעבה אל יעקוב פצלה וכאצתה[4]): 10 כפאה[5]) פי ארץ אלברייה ופי תיה פלאה אלסמאואה אחאט בה ופהמה וחפטה כגנין עינה: 11 כאלנסר יתיר עלי וכרה ועלי גואזלה ירפרף יבסט גנאחיה פיאכדהם ויחמלהם עלי רישה: 12 כדאך אללה סירה פרדא ולים מעה מעבודאת אכר: 13 וארכבה עלי קמאקם אלארץ חתי אכל מן נמו אלריאץ וכאנה ארצעה אללבן מן אלחגר ואלעסל מן אלצואן אלצלדי[6]): 14 סמן אלבקר ולבן אלגנם מע שחום אלכראף וכבאש בני אלבתניה ואלעתדאן מע לב דרמך אלחנטה[7]) וכאן דם אלענב ישרבה כמרא[8]): 15 פלמא סמן אלמוצוף[9]) כדאך בטר אד קיל לה[10]) קד סמנת וגלטת וגסות[11]) פתרך אלאלאה אלדי צנעה ואמתחן[12]) מעתמד גותה: 16 ואגארוה[13]) באגנביין ובמכארה יגצבונה: 17 ידבחון ללשיאטין וליסת באלהה והי מעבודאת לם יערפוהא גדד גאת מן קריב ולם יעב בהא אכיאר אבאיכם[11]): 18 פקיל לה אלכאלק אלמנשיך תנסי[15]) ואלטאיק אלמבתדיך: 19 פלמא ראי דלך אללה פרפצהם

---

[1]) נראה שהפירוש הוא כן: הדור העקש והנפתל השחית דרכו לפניו לא כאוהביו כי אם כבעלי מום אנשי רשע.

[2]) „הלה׳ תגמלו באלה המעשים".

[3]) ראב"ע: אמרו המפרשים על דור הפלגה שנפצה כל הארץ כי אז גזר השם להיות ארץ שבעה גוים לישראל והיא שתספיק למספרם על כן למספר בני ישראל.

[4]) „כי נחלת ד׳ עמו ויעקב בחירו וסגולתו".

[5]) וכן ת"א: ספק צרכיהון.

[6]) „ויאכילהו מתנובת השדה וכאילו הניקהו חלב מסלע ודבש מחלמיש צור" העתיק לפי הענין עיין תהלים פ"א י"ז.

[7]) ענינו הקמח היותר שמן והיותר נקי מן החטים.

[8]) „כאילו דם הענב משקהו יין" ר"ל המובחר שבענבים.

[9]) „העם הנבחר והמשובח" וכן תרגם למטה ל"ג ה׳.

[10]) „וכאשר אמרו לו".

[11]) „קשית".

[12]) „וינסה" כן הוא בכ"י י׳ ובק׳ ונראה שצ"ל אמתהן = ויבז. ועיין פירושו למשלי כ"ב י׳ ושם נמצא ג"כ אמתחן בגוף הכ"י ונרשם בגליונו אמתהן באותיות ערביות אבל בפ׳ ואסקט ר"ל שחשבוהו כנפל מלשון נבל תבול שהוא כמו נפל תפל.

[13]) בכ"י י׳ ובפ׳: ואכדו יכאידונה = והתחילו להבעיר אש חמתו עיין למטה פסוק כ"א.

[14]) „לא שתו לבם אליהם הנבחרים שבאבותיכם" עיין תשובות דונש סימן 72.

[15]) „ואמרו לו" תרגם תשי ותשכח במלה אחת מפני שענינם אחד.

ממא אגצׂבוה מנהם אלבנון ואלבנאת[1]: 20 פקאל אחג׳ב רחמתי ענהם אוריהם[2] מא עאקבתהם לאנהם ג׳יל מתקלּב בנון לא אמאנה פיהם[3]: 21 כמא אנהם אבאדוני בג׳יר אלאה ואגצׂבוני בג׳רוראתהם כדׄאך אני אביׄדהם בלא שעב ובקביל ג׳אהל אג׳יטׄהם: 22 לאן אלנאר תנקדח מן גצׂבי פתתוקּד אלי אספל אלת׳רי ותאכל אלארץׄ ונבאתהא חתי תסטע אסאס אלג׳בל: 23 כדׄאך אזידהם שרורא וסהאמי אפרקהא[4] פיהם: 24 סג׳אר אלג׳וע וחמי אלוהג׳ וחתף אלמרּ ואסנאן אלבהאים[5] אטלקהא פיהם מע חמיה זואחל אלתראב: 25 וסיף מת׳כל מן כׄארג׳ והיבה מן אלכׄדור חתי אלשאב חתי אלעאתק ואלרצׂיע מע דׄוי אלשיבה כׄאפה[6]: 26 ולקד קלת אתקצּׂאהם[7] באסתחקאק ואעטל מן בין אלנאס דׄכרהם: 27 לולא אנא אחדׄר להם כיד אלעדוּ[8] לילא ינכר דׄלך אעדאוהם כילא יקולו ידנא קד עלת ולים אללה פעל בהם כל הדׄה אלאמור: 28 לאנהם[9] קביל מצׂיּע אלחכמה ולים פיהם פהם: 29 ולו תחכּמו לעקלו כלה יפהמון בהא עאקבתהם: 30 והו אן יקולו[10] כיף יקלב אלואחד אלפא ואת׳נאן יהרבון רבוה לולא אן מעתמדהם אסלמהם ואללה אמכן מנהם: 31 אנה לים כמעתמדנא מעתמדהם ולא אעדאונא יפקהון: 32 אנהם יעאקבון כאן מן ג׳פן סדום ג׳פנהם[11] ומן דואלי עמרה כדׄאך ענבהם ענאב אלסם וענאקידהם מרּה להם: 33 וכחמיה אלתנאנין

---

1) „וכאשר ראה זאת ה׳ נאץ אותם מפני שבניהם ובנותיהם הכעיסוהו״.

2) „אראה להם״ מבנין הפעיל.

3) וזה לשון תשובות דונש סימן 141: ואמר לא אמן בם אין אמנה בהם ואינו כן בלתי לא נאמן בהם.

4) „אחלקם״ ר״ל עד שיכלו מאשפתי דונש סימן 74: מן אוסיף עליהם מרורות.

5) „זלעפות רעב וחום רשפי אש ומות קשה ושיני בהמות״ . . ובשרשים לאבן גנאח דף 369 הערה 46: פסר פיה סג׳ור והו אלוהג׳. ותרגם לחומי בענין חום ורשף מן רשפיה שה״ש ח׳ ודונש בתשובותיו 42 הביא ההעתקה הזאת והשיג עליה.

6) „יראים ממנו״. ר״ל מן החרב.

7) כן הוא הנוסחא ב״ק ובכ״י י׳ וענינו אשימם במצור ובמצוק ובפ׳: אהלך ג׳האתהם = אאבד פאותם ושתי ההעתקות האלו אינן מסכימות עם מה שהזכיר דונש בתשבותיו בשם הגאון סימן 174 וזה לשונו: ואמר בפירוש אפאיהם שהוא מלשון אף ואלו היה כן היה אומר אאפיהם אבל אומר שהוא מן פאה. ונראה שכן היתה דעת אונקלוס שתרגם: אחיל רגזי עליהון ואשצנון.

8) עיין למעלה פסוק כ״א.

9) ר״ל מפני שהאויבים וכן בפסוק שלאחריו לו חכמו וכו׳ ר״ל לו חכמו אויבי ישראל ישכילו על הדבר להבין ממנו מה תהיה אחריתם.

10) „וזה שיאמרו״.

11) „ואויבינו אינם יודעים שיענשו כאלו מגפן סדום גפנם״ וכן אמר דונש בתשובותיו סימן 77: והם לא ידעו כי נפרעין מהם.

כמרהם וסם אלרקש מנהא[1] אלצאריה: 34 אלא אן גמיע דלך[2] מכנוז ענדי ומכתום פי כזאיני: 35 ולי אלאנתקאם ואלתופיה פי וקת תזול אקדאמהם אנה מא אקרב[3] יום תעסהם ואסרע אלמעדאת להם: 36 אד יחכם אללה לשעבה וען עבידה יצפח אדא ראי אן אלמקדרה קד דהבת וכלא אלמחבוס ואלמתרוך גמיעא מן סכטהם[4]: 37 וקאל אלעדו[5] אין אלאההם אלמעתמד אלדי אסתכנו אליה: 38 אלדין כאנו יאכלון שחום דבאיחהם וישרבון כמר מזאגהם יקומו אלאן פיעינוכם ויכונו עליכם גנה[6]: 39 אנטרו אלאן אנני הו וחדי ולים אלאה מעי אנא אמית ואחיי כמא טאלמא קד אוהנת ולם אזל אשפי[7] ולים מן ידי מכלין: 40 ואנא אקסם באלסמא ואקול ובקאי אלדאים: 41 לאסנן בריק סיפי ותמסך אלחכם ידי וארד אלאנתקאם לאעדאיי ואלמכאפה[8] עלי שאניי: 42 פכאני אסכר סהאמי מן דמאהם[9] וסיפי יאכל להומהם פירוי מן דם אלצריע ואלסבי מן רוס פראענה אלאעדא: 43 אמדחו יאיהא אלאמם שעבה לאנה ינתקם דם עבידה פירד תלך אלנקמה עלי אעדאיה ויגפר לבלאדה ושעבה[10]: 44 ואתי מוסי וכלם אלקום בהדה אלתסביחה הו ויושע בן נון: 45 פלמא פרג מוסי ליכלם גמיע הדה אלכלמאת אלי גמיע אסראיל: 46 קאל להם רדו באלכם אלי גמיע אלכלאם אלדי אנא שאהדכם בה אליום לתאמרו בה בניכם פיחפטו ויעמלו גמיע אמור הדה אלתוריה: 47 לאנה לים בכלאם פארג הו ענכם בל הו חיאתכם ובה תטול מדתכם פי אלבלד אלדי אנתם גאיזון אלארדן אליה לתחוזוה: 48 תם כלם אללה מוסי פי דאת דלך אליום קאילא: 49 אצעד אלי גבל אלעברין הדא גבל נבו אלדי פי בלד מואב אלדי בחצרה יריחו ואנטר אלבלד אלדי אנא מעטיה לבני אסראיל חוזא: 50 ומת פי אלגבל אלדי אנת צאעד אליה ואנצם אלי קומך כמא מאת

---

[1]) ר״ל המזיקים מן הפתנים.

[2]) „הלא כל זה״.

[3]) תרגם בלשון תמיהה ר״ל מה קרוב וכו׳.

[4]) „כי ידין ה׳ את דין עמו ויסלח לעבדיו כאשר ראה כי כחם עזבם ואין עוד לא עצור לא עזוב מפני חמתם״ ר״ל שלא נשאר עוד איש מפני חמת האויבים.

[5]) „ואמר האויב״

[6]) ראב״ע: כדברי האויבים שחשבו כי העולות מאכל לשם וכן בלשון רבים כדבריהם.

[7]) „כאשר זה כמה פעמים מחצתי ולא חדלתי מלרפאות״.

[8]) כן הוא בק׳ ובכ״י י׳ ובפ׳ בטעות אלמכאפה וצ״ל אלמכאפאה עיין למעלה ז׳ י׳.

[9]) „כאילו אשכיר חצי מן דמם וחרבי תאכל בשרם וישבור צמאו מדם חלל ושבוי מראשי (המלכים ששעבדו את ישראל וכמו) פרעה האויבים״ ומלת פראענה הוא לשון רבים מן פרעון = פרעה. עיין ספרי. ודונש בתשובותיו סימן 76 מזכיר בשם הגאון: פורענות האויבים.

[10]) „אדמת ועמו״.

הרון אכוך פי גבל הר ואנצם אלי קומה: 51 עלי מא נכתתמא[1]
אלאמה כי פי מא כצומה רקים פי בריה סין ולם תקדסאני פי מא
בינהם: 52 לדלך תנטר אלארץ אלתי אעטיתהא לבני אסראיל מן
אלמקאבלה ולא תדכל אליהא:

# לג

1 והדה אלברכאת אלתי בארך בהא[2] מוסי רסול אללה בני
אסראיל קבל מותה: 2 וקאל אללהם אלדי תגלי לנא מן טור סיני
ואשרק בנורה מן גבל שעיר ולוח בה מן גבל פארן ואתי רבואת אלקדס
בשריעה נור מן ימינה להם: 3 ואחתבא איצא שעבא פגמיע כואצהם
פי טאעתך והם יקפון אתארך ויתנאקלון כלמאתך: 4 אללהם אלדי
אמר לנא מוסי באלתוריה פגעלהא וראתה לגוקה יעקוב: 5 וכאן מלכא
פי אלמוצוף חין תגתמע אליה ריאסה וסאיר אסבאטה: 6 אסאלך
אן יחיא אל ראובן ולא ימות ולא יציר רהטה דא אחצא[3]: 7 והדא מא
קאל ליהודה אללהם אסמע צות יהודה ורדה אלי קומה מן גזוה ואגעל
ידיה מנתצפתין לה וכן לה עונא עלי אעדאיה[4]: 8 וקאל ללוי אללהם
אלדי אנחלת צחאיחך ואנוארך ללרגל אלדי הו בארך וקד אמתחנתה
פי דאת אלמחנה ואכצמתה פי מא אלכצומה: 9 פוגדתה אלקאיל ען
אביה ואמה כאנה לם יראהם ולם יתבת אכותה ולם יעתרף בבניה ממא
חרסו מקאלתך והם יחפטון עהדך: 10 והם יפתון פי אחכאמך לאל
יעקוב ופי תוראתך לאל אסראיל ויצירון אלבכור בין ידיך ואלכמאל
עלי מדבחך: 11 אללהם כדאך פבארך פי גנדה וארץ מא תצנעה
ידאה ואוהן אחקא מקאומיה ושאניה מן אן יקאומוה[5]: 12 וקאל

---

[1]) „על אשר גרמתם שעמי מעל בי" עיין רש"י.

[2]) „ואלה הברכות אשר ברך בהן".

[3]) „אנה השם אשר נגלה לנו מהר סיני וזרח באורו מהר שעיר והופיע מן הר פארן והביא לרבבות קדש דת אש מימינו להם ואשר אהב ג"כ עם אשר כל קדושיו שומעים לקולך והולכים בדרכיך ומוסרים את דבריך. אנא השם אשר צוה את משה (לתת) לנו את התורה ושם אותה מורשה לקהלת יעקב ואשר היה מלך בישרון בעת אשר התאספו ראשי העם וכל שבטי ישראל אשאל ממך שיחיו בני ראובן ולא ימותו ולא יהיה מתיו מספר" עיין ראב"ע שזכר קצת מפירוש הגאון ועיין אמאנאת דף 133 ושם אמר כי סיני שעיר ופארן הם שלשה שמות להר ארוך אחד וכל חלק ממנו יקרא על שם הארץ הסמוכה לו.

[4]) „אל עמו תביאנו מן המלחמה ותן לידיו שיספיקו לו לריב את ריבו".

[5]) „ואמר ללוי אנא השם אשר הנחלת תמיך ואוריך לאיש אשר הוא חסידך וכבר נסיתו במסה (עיין למעלה ו' י"ו) ורבת עמו במי מריבה ואשר מצאת אותו מדבר על אביו ואמו כאלו לא ראם ולא הכיר את אחיו ולא ידע את בניו מפני ששמרו (הלוים) אמרתך והם ינצרו בריתך והם יורו משפטיך לבית יעקב ותורתך לבני ישראל וישימו הקטרת לפניך ועולה על מזבחך (והם הכהנים) אנא השם ברך חילו ורצה את מעשה ידיו ומחץ מתני קמיו ומשנאיו מלהתקומם עליו".

לבנימין אד הו ודיד אללה סיסכן ואתקא בה והו יטוף בה טול אלזמאן ובין טהראניה יסכן[1]): 13 וקאל ליוסף אללהם פבארך פי בלדה מן מלאד סמאואתך וטלהא מן אלגמור אלגאיצה אלספלי: 14 ומן מלאד אלגלאת אלשמסיה ומלאד אלחבוב אלקמריה: 15 ומן אצול אלגבאל אלאוליה ומן פרוע אליפאע אלדהריה: 16 ומן נעמה אלארץ באסרהא ורצא סאכן אלסנא יחל גמיע דלך בראס יוסף ובהאמה נאסך אכותה: 17 וליכן אלבהא ללממתל בבכר תורה פתציר קרונה כקרון אלכרכדאן חתי ינטח בהא אלאמם אלי אקטאר אלארץ ושרחהא אנהא רבואת אפרים ואלוף מנשה[2]): 18 וקאל לזבולן אפרה יא זבולן פי אספארך[3]) ואנת יא יששכר פי מנאזלך: 19 פאן אלאמם אלי גבלכמא תחצר ותדבח פיה דבאיח עאדלה פהם גרק אלבחאר[4]) ירצעון ודפאין אלרמל יכנזוהא: 20 ולגד קאל תבארך אלמוסע לה בלדה פהו כלבו יסכנהא אלדי ידק אלדראע מע אלהאמה: 21 ואנה ראי פי אול בלדה אן יכון גוקה אלראסמין הנאך מכנוזה פאתי ריסא אלקום פתלמדהם וצנע בעדל אללה ואחכאמה מע סאיר אל אסראיל[5]): 22 ולדן קאל כן יא דן כשבל אלאסד בקוה אדא יערץ מן אלבתניה[6]): 23 ולנפתלי קאל יא נפתלי אסתכתר מן אלרצא וכן ממלוא מן ברכה אללה וחז מן אלארץ גרבא וגנובא[7]): 24 ולאשר קאל כן מבארכא מן אלאוליא[8])

[1]) עיין ראב״ע. — [2]) „ואמר ליוסף אנא השם ברך ארצו ממתק שמיך וטליו ומן תהום הנוזלת מתחת וממתק התבואות הגדלות בשמש וממתק הגרגרים הצומחים בירח ומן מוסדי הררי קדם ומענפי גבעות עולם וממעדני הארץ כלה ורצון השכן בסנה יבוא כל זה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו ויהי ההדר לנמשל לבכור שורו ויהיו קרניו כקרני ראם עד שינגח בהם העמים עד אפסי ארץ וביאור זה שהם רבבות אפרים ואלפי מנשה״.

[3]) ר״ל שזבולון היה יוצא באניות למסחר ויששכר יושב אהל. עיין רש״י.

[4]) „מפני שהאומות יראו בהרכם ויזבחו עליו זבחי צדק והם יינקו (העושר) הנטבע בים ויאספו מטמונות החול״. נראה שההר הוא הר ציון ונקרא הר זבולן ויששכר ביחס אל אומות העולם הבאים מן הים אל חופם ועיין בפירוש השני שהזכיר רש״י. ונראה שלפי דעת הגאון כי שפע ימים וכו׳ מוסב על האומות מפני שכתב והם בלשון רבים ולא והמא בלשון שנים ובפ׳: וכנוזהא במקום יכנזוהא כלומר וטמונות החול ואוצרותיו.

[5]) „ואמר לגד ברוך המרחיב לו ארצו והוא ישכון בה כלביא אשר יטרף הזרוע עם הקדקד כי ראה בראשית ארצו כי שם קהילת מחוקקים טמונה ויבוא אל ראשי העם ויהי תלמידם ויעש בצדקת ה׳ ובמשפטיו עם כל ישראל״ העתקנו את שני הפסוקים מלה במלה ולא ידענו היטב כונת הגאון. ואפשר שכוון אל מה שנמצא ביהושע כ״ב י״ד וכו׳ שבנו בני גד ובני ראובן מזבח על הירדן בתחלת גבול ארצם וכאשר באו אליהם פנחס ואליעזר ונשיאי העדה להוכיחם הלכו אליהם ושמעו לקולם ועשו את חקות ה׳ ומשפטיו עם כל אחיהם בני ישראל. אבל בכל זאת המחקקים מה הם. ומלת יסכנהא במקום יסכנה.

[6]) „ולדן אמר היה דן בגבורה כגור אריה כאשר ידלג פתאום מן הבשן״ עיין ראב״ע.

[7]) „ולנפתלי אמר היה נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה׳ ורש מן הארץ המערב והדרום״.

[8]) ר״ל מן האוהבים והקרובים ואפשר שכוון לפירוש הרמב״ן שכל אחיו יברכוהו בשביל המעדנים הבאים מארצו וגם זיתים רבים היה בתחומו.

יא אשר אלדי סיכון רצא אלותה וגאמסא פי אלדהן קדמה: 25 תכון
מן אלחדיד ואלנחאס מגאלקך ולתכן כאיאמך הדה שגאעתך[1]: 26 ליס
אללה אלא אלאה אסראיל אלדי ליס במתלה סאכן אלסמא ואלשואהק
בקדרתה פי עזך[2]: 27 והו אלותן אלאלאה אלאזלי ומן דונה מלוך
אלעאלם כמא טרד מן בין ידיך אלעדו וקאל לך אנפדה[3]: 28 חתי סכן
בעץ אל אסראיל ואתקא מנפרדא נטיר קול יעקוב[4] פי בלד די בר
ועציר ואיצא סמאוה תדר טלא: 29 פטובאך יא נסל אסראיל מן מתלך
שעב מגאת באללה והו תרסך ועזך וסיפך ואקתדארך[5] פיכצע אעדאוך
לך ואנת תטא עלי קמאקמהם:

# לד

1 תם צעד מוסי מן בידאת מואב אלי גבל נבו ראס אלקלעה אלתי
בחצרה יריחו פאוראה אללה גמיע אלבלד מן גרש אלי באניאס[6]: 2 וגמיע
בלד נפתלי ואפרים ומנשה וגמיע בלד יהודה אלי אלבחר אלגרבי[7]:
3 ואלדארום ואלמרג בקיע יריחו קריה אלנכל אלי זגר: 4 וקאל
לה הדא אלבלד אלדי אקסמת לאברהים ואסחק ויעקוב קאילא לנסלכם
אעטיה אריתך בעינך ואלי תם לא תגוז: 5 פמאת תם מוסי רסול
אללה פי בלד מואב באמר אללה: 6 ודפנה[8] פי אלואדי פי בלד מואב
ממא ילי בית פעור ולם יעלם אחד בקברה אלי יומנא הדא: 7 ומוסי
אבן מאיה ועשרין סנה אד מאת לם תדמס עינה ולם תזל רטובתה:
8 פבכי בנו אסראיל עלי מוסי פי בידאת מואב תלאתין יומא אלי אן
אנקצת[9] איאם חזנה: 9 ויהושע בן נון מלי רוח אלחכמה ממא אסנד
מוסי ידיה עליה פקבל מנה בנו אסראיל וצנעו כמא אמר אללה מוסי:
10 ולא יקום בעד דלך[10] נבי לאל אסראיל כמוסי לאן ערפה אללה

[1] „וכימים האלו תהיה גבורתך" עיין ת"א וראב"ע.

[2] „אין אלוה כאלהי ישראל אשר אין כמוהו שוכן השמים והשחקים בגבורתו בעזרך". ובפ' אלמסתוי במקום סאכן.

[3] „הוא המעון האל הנצחי ותחתיו מלכי העולם כמו שגרש מפניך האויב ואמר לך השמד אותו" וזה לשון הראב"ע: והגאון אמר כי ומתחת פירוש ומתחת השם.

[4] „עד ששכן קצת מישראל לבטח נפרדים איש מאחיו (עיין רש"י) כמו שאמר יעקב וכו'" ר"ל בברכתו. עיין ת"א.

[5] „והוא מגנך ועזרך וחרבך וגאותך".

[6] כן תרגם גלעד ודן בכל מקום.

[7] רש"י: עד ים המערב.

[8] רש"י: הקב"ה בכבודו.

[9] „עד אשר תמו".

[10] „ולא יקום אחר זה".

משאפההׂ[1]: 11 ולסאיר[2] אלאיאת ואלבראהין אלתי בעת̇ אללה בהא
מוסי פצנעהא פי בלד מצר לפרעון ולג̇מיע קואדה ולסאיר אהל בלדה:
12 ולג̇מיע אלאידי אלשדידהׂ וסאיר אלמכ̇אוף אלעט̇ימהׂ אלתי צנעהא
מוסי בחצ̇רהׂ ג̇מיע אל אסראיל:

---

[1] ובכ״י י׳: אד̇ תג̇לא אללה לה ונאג̇אה שאפהא = כי נגלה ה׳ אליו ודבר עמו בלחש פנים אל פנים. ובפ׳: גיר ואסטהׂ = בלי אמצעי במקום משאפההׂ. עיין במדבר י״ב ח׳.

[2] כן הוא בק׳ ובפ׳ ולפי זה „לכל״ הוא דבוק עם אשר ידעו פנים אל פנים. ובכ״י י׳: לסאיר = לכל ולפי זה הוא דבוק עם ולא קם נביא עוד. עיין רמב״ן.

le lionceau qui broie le bras en même temps que le sommet de la tête. — 21. Et il vit au commencement de son pays qu'une réunion de législateurs y sera enterrée, il vint donc auprès des chefs de sa nation, devint leur disciple et agit selon la justice de Dieu et de ses décisions envers le reste du peuple d'Israël. — 22. Il dit à Dan : Sois, ô Dan, comme un jeune lion qui s'élance du Basan. — 23. Il dit à Nephtali : Sois rassasié de la grâce, sois comblé des bénédictions de Dieu et occupe le couchant et le midi de la terre. — 24. Il dit à Ascher : Sois béni de la part des amis de Dieu, ô Ascher, toi qui seras bienvenu auprès de tes frères et baigneras tes pieds dans l'huile ; — 25. tes verrous seront de fer et d'airain ; que ton courage soit comme il est maintenant. — 26. Il n'y a d'autre Dieu que le Dieu d'Israël, qui n'a pas son pareil, qui, par sa toute-puissance, trône dans le ciel et sur les hauteurs pour te secourir. — 27. Il est le refuge, le Dieu éternel ; au-dessous de lui sont les rois du monde puisqu'il a chassé devant toi l'ennemi et qu'il t'a dit : Extermine-le ; — 28. jusqu'à ce qu'une partie d'Israël résidât en sécurité, solitaire selon la parole de Jacob, sur une terre de blé et de vin et où son ciel aussi fait couler de la rosée. — 29. Sois donc heureux, ô Israël ! Quel peuple, comme toi, est secouru par Dieu, qui est ton bouclier, ton aide, ton épée et ton orgueil ? Tes ennemis s'humilieront devant toi, et toi tu fouleras leurs hauteurs.

---

ANGERS, IMP. A. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

Dieu, entends la voix de Juda et ramène-le à son peuple de ses excursions, que ses mains lui fassent obtenir justice et sois son aide contre ses ennemis. — 8. Il dit à Lévi : O Dieu, qui as accordé tes *toumîm* et tes *ourîm* à l'homme dont tu as reconnu la piété, que tu as éprouvé à Massah et à qui tu as fait des reproches au sujet des eaux de Meribah, — 9. que tu as trouvé parlant de son père et de sa mère comme s'il ne les avait pas vus, qui ne reconnaissait pas ses frères et reniait ses fils parce qu'ils (les Lévites) observaient tes paroles et gardaient ton alliance. — 10. Ils rendent des jugements d'après tes prescriptions aux hommes de Jacob et d'après ta Loi à Israël; ils placent l'encens devant toi et l'holocauste sur ton autel. — 11. O Dieu, bénis ainsi sa troupe et agrée l'œuvre de ses mains, affaiblis les reins de ses adversaires et de ses ennemis pour qu'ils ne puissent plus l'attaquer. — 12. Il dit à Benjamin : Comme il est le favori de Dieu, il reposera confiant en lui; Dieu l'entoure toujours et demeure à ses côtés. — 13. Il dit à Joseph : O Dieu, bénis son pays par les douceurs de ton ciel et de sa rosée, par les abîmes aux couches souterraines, — 14. par les douceurs des récoltes mûries au soleil et les douceurs des grains mûris par la lune, — 15. par les racines des hautes montagnes et les branches des collines antiques, — 16. par les délices de la terre entière et par la faveur de Celui qui demeure dans le buisson. Puisse tout cela descendre sur la tête de Joseph, sur le sommet de l'Élu de ses frères! — 17. Qu'il resplendisse, lui qui est comparé au premier-né de son taureau, et que ses cornes soient comme les cornes du rhinocéros, au point de frapper avec elles les nations jusqu'aux extrémités de la terre, j'entends parler des myriades d'Éphraïm et des milliers de Manassé. — 18. Il dit à Zabulon : Réjouis-toi, Zabulon, dans tes voyages, et toi, Issachar, sous tes tentes, — 19. car les nations se présenteront à notre montagne et y sacrifieront des victimes équitables; elles puiseront ce qui est au fond de la mer et ramasseront ce qui est caché dans le sable. — 20. Il dit à Gad : Béni soit Celui qui élargit son territoire! Gad l'habitera comme

ni homme libre, — 37. et que l'ennemi aura dit : Où est leur Dieu, le soutien sur lequel ils se sont reposés? — 38. Que ces dieux qui se nourrissaient de la graisse de leurs sacrifices et buvaient le vin de leurs libations se lèvent maintenant, viennent à votre aide et vous mettent sous leur protection! — 39. Voyez maintenant que je suis seul et qu'il n'y a pas de Dieu avec moi, que seul je fais mourir et vivre, de même que depuis longtemps je blessais et ne cessais pas de guérir et que personne ne sauve de ma main. — 40. Moi, je le jure par le ciel, et je dis : Par mon existence éternelle! — 41. J'aiguiserai l'éclat de mon glaive et ma main saisira la justice; je rendrai le châtiment à mes ennemis et la rétribution à ceux qui me haïssent; — 42. ce sera comme si j'enivrais mes flèches de leur sang, comme si mon glaive dévorait leurs chairs et s'abreuvait du sang des tués et des captifs, des têtes des Pharaons parmi les ennemis. — 43. Louez, ô nations, son peuple, car il vengera le sang de ses serviteurs, infligera son châtiment à ses ennemis et pardonnera à son pays et à son peuple.

## X — *Deutéronome*, XXXIII, 1-13.

1. Voici les bénédictions dont Moïse, l'envoyé de Dieu, bénit les enfants d'Israël avant sa mort. — 2. Il dit : O Dieu qui t'es révélé à nous sur le mont de Sinaï, qui as fait briller ta lumière du mont Séir et nous es apparu au mont Paran, toi qui as apporté aux myriades des saints une loi de feu (écrite) par ta droite pour eux, — 3. et qui as aussi favorisé des nations! alors tous leurs hommes d'élite t'obéissent, ils suivent tes traces et transmettent tes paroles. — 4. O Dieu qui as ordonné à Moïse de nous donner la Loi et en as fait l'héritage pour la communauté de Jacob, — 5. et dont l'empire s'étendit sur l'élu lorsque ses chefs se réunirent à lui ainsi que toutes les tribus d'Israël! — 6. je te prie que Ruben vive et ne meure pas et qu'il ne soit pas réduit à une population qu'on pourrait compter. — 7. Voici ce qu'il dit à Juda : O

gence. — 22. Car le feu de ma colère s'enflammera, puis se propagera jusqu'au plus profond de l'abîme; il dévorera la terre et les plantes, embrasera jusqu'au fondement de la montagne. — 23. Ainsi j'augmenterai leurs malheurs et je répandrai mes flèches parmi eux; — 24. les ardeurs de la faim, la chaleur de la fièvre brûlante et la mort amère et la dent des carnassiers, je les enverrai contre eux en même temps que le venin de ceux qui rampent dans la poussière. — 25. L'épée fera des victimes au dehors et la terreur au dedans; jusqu'à l'adolescent avec la jeune vierge et jusqu'au nourrisson avec le vieillard la craindront. — 26. Déjà je disais : J'irais avec eux jusqu'au bout, et je ferais disparaître leur souvenir parmi les hommes, — 27. si je ne redoutais pas pour eux l'artifice de l'ennemi, que leurs adversaires méconnaissant cela ne disent : Notre main a triomphé et ce n'est pas Dieu qui a fait tout cela. — 28. Car (ces ennemis) sont une nation dépourvue de sagesse et privée d'intelligence. — 29. S'ils étaient devenus sages, ils réfléchiraient là-dessus et comprendraient par là quelle sera leur fin. — 30. Alors ils diraient : Comment un seul homme pourrait-il en poursuivre mille, deux mettre en fuite une myriade, si leur soutien ne les avait pas livrés et si Dieu ne les avait pas vaincus. — 31. Certes leur soutien n'est pas comme notre soutien, et nos ennemis ne savent pas juger; — 32. ils seront châtiés comme si leur vigne venait des vignes de Sodome et des treilles de Gomorrhe; aussi leurs raisins sont des raisins vénéneux et les grappes sont amères pour eux, — 33. et leur vin est comme le venin du serpent, comme le poison de l'espèce tachetée, qui est la plus violente. — 34. Tout cela n'est-il pas réservé chez moi, scellé dans mes trésors? — 35. A moi appartient le châtiment et la rétribution à l'époque où leurs pieds glisseront. O combien est proche le jour de leur catastrophe! Et avec quelle promptitude arrive ce qui est préparé pour eux! — 36. Lorsque Dieu prendra parti pour son peuple et pardonnera à ses serviteurs, lorsqu'il aura vu que leurs forces sont à bout et que, par suite de la colère des ennemis, il n'y a plus ni prisonnier

et organisé? — 7. Souviens-toi des jours d'autrefois et médite les années des générations passées; interroge ton père, il te l'apprendra, tes anciens et ils te le diront. — 8. Le Très-Haut, quand il donna aux nations leurs propriétés et dispersa les fils d'Adam, retint des territoires des nations le compte des enfants d'Israël. — 9. Car ce peuple appartient à Dieu, et Jacob est son élu et sa propriété. — 10. Il l'a pourvu dans le désert et quand ce peuple errait dans des terres incultes, il l'a protégé, a veillé sur lui et l'a gardé comme la prunelle de ses yeux. — 11. Comme l'aigle veille sur son nid et plane sur ses aiglons, il déploie ses ailes, prend ses aiglons et les emporte sur ses pennes; — 12. ainsi Dieu l'a conduit à lui seul, sans le concours d'aucune autre divinité. — 13. Il l'a fait monter sur les hauteurs de la terre, au point de lui faire manger les produits des vergers; c'est comme s'il l'avait nourri du lait sortant de la pierre et du miel fourni par le dur rocher, — 14. de la crème de la vache, du lait des brebis, ainsi que de la graisse des agneaux, des béliers de Basan et des boucs et encore de la moelle exquise du froment; c'est comme si le sang du raisin l'abreuvait de vin. — 15. Lorsque le peuple élu se fut engraissé ainsi, il regimba quand on lui dit : Tu es devenu gros, gras et dur; alors il abandonna le Dieu qui l'avait créé et méprisa le soutien de son salut. — 16. Il l'irrita par des divinités étrangères, et par ses actes abominables il excita sa colère. — 17. Il sacrifia aux démons qui ne sont pas Dieu, aux idoles qu'il ne connaissait point, à de nouveaux venus que les meilleurs de tes ancêtres n'avaient pas aperçus, — 18. On l'avertit : Tu oublies le Créateur qui t'a produit et le Tout-Puissant à qui tu dois ton origine. — 19. En voyant cela, Dieu rejeta ce peuple parce que ses fils et ses filles avaient excité sa colère. — 20. Il dit : Je retirerai d'eux ma miséricorde, je leur montrerai quelle sera leur fin, car ils sont une race perverse, des enfants sans foi. — 21. De même qu'ils m'ont irrité par qui n'est pas Dieu et excité ma colère par leurs vanités, ainsi je les combattrai par qui n'est pas peuple et je les affligerai par une tribu sans intelli-

hommes d'Israël; il affaiblira les côtes de Moab et il fera trembler les enfants de Seth. — 18. Édom sera exterminé, et de même Séir et tous les ennemis d'Israël, qui augmentera en vigueur. — 19. Et celui de la famille de Jacob qui régnera fera périr le reste des villes. — 20. Puis il vit Amaléq, et il proféra son oracle en disant : Amaléq est la première des nations, et elle finira par périr. — 21. Puis il vit les Kênéens, et il proféra son oracle en disant : Ta demeure sera forte et tu mettras sur le rocher ton nid. — 22. Lorsque sera venu le temps d'exterminer les Kênéens, combien d'eux seront faits captifs par les hommes de Mossoul. — 23. Puis il proféra son oracle et dit : Malheur à celui qui vivra lorsque le Tout-Puissant l'aura fait, — 24. lorsque les galères, sorties du port de Chypre, châtieront les gens de Mossoul et d'Eber, et que les Chypriens à leur tour seront menés à la destruction. — 26. Puis Balaam se leva, s'en alla, retourna dans son pays ; et Balâq aussi se remit en route.

## IX. — *Deutéronome,* XXXII, 1-43.

1. Que les habitants des cieux soient attentifs pour que je parle, et que les habitants de la terre écoutent les paroles de ma bouche ! — 2. Que mon éloquence coule comme la pluie et que ma parole ruisselle comme la rosée, comme l'ondée sur l'herbe et comme les gouttes d'eau qui se succèdent sur le gazon. — 3. Car je vous invoque au nom de Dieu ; rendez donc hommage à la grandeur de notre Maître, — 4. au Créateur dont l'œuvre est parfaite, dont toutes les voies sont (conformes) à la justice, au Tout-Puissant en qui est la vérité et en qui on ne trouve aucune iniquité, qui est équitable et droit. — 5. Elle s'est corrompue devant lui, non pas comme ses élus, mais comme des gens couverts de taches, cette race perverse et tortueuse. — 6. Est-ce par des actions pareilles que vous payez Dieu de retour, ô peuple sot et nullement sage ? N'est-ce pas lui qui t'a produit, créé, qui t'a fait

tribus, la prophétie de Dieu descendit sur lui. — 3. Il proféra son oracle et dit : Parle, ô Balaam, fils de Beor ! Parle, ô homme à la vue perçante ! — 4. Parle, ô toi qui entends les paroles du Tout-Puissant et qui vois les visions de Celui qui suffit à tout et qui dors les yeux ouverts ! — 5. Combien sont belles tes tentes, ô famille de Jacob, et tes demeures, ô peuple d'Israël ! — 6. Elles sont comme des vallées étendues, comme des jardins aux bords d'un fleuve, comme des tentes dressées par Dieu, comme un cèdre près de l'eau. —7. L'eau ruisselle de ses branches, c'est une plante abondamment arrosée ; son roi est plus grand qu'Agag et sa royauté est sublime. — 8. Le Tout-Puissant qui a fait sortir son peuple d'Égypte le défend avec les cornes du reêm ; il dévore ses ennemis parmi les nations, il ronge leurs os et il les blesse avec des flèches. — 9. Lorsqu'il est couché et accroupi comme un lion ou un lionceau, qui le soulèvera? Ceux qui te bénissent sont bénis et ceux qui te maudissent seront maudits. — 10. La colère de Balâq s'enflamma contre Balaam, et de colère il frappa des mains en disant : Je t'ai appelé seulement pour injurier mes ennemis, et voici que tu viens de les bénir pour la troisième fois. — 11. Maintenant, pars pour ton pays ; je pensais te faire des honneurs, mais Dieu y a mis obstacle. — 12. Balaam répondit : N'ai-je pas dit aux messagers que tu m'as envoyés : — 13. Quand même Balâq me donnerait de l'argent et de l'or plein son palais, je ne pourrais transgresser l'ordre de Dieu ni faire du bien ou du mal de mon chef ; je ne saurais dire que ce que Dieu me dit. — 14. Maintenant je retourne chez mon peuple. Eh bien, je veux te faire connaître ce que ce peuple fera au tien vers la fin des jours. — 15. Et il proféra son oracle et dit : Parle, ô Balaam, fils de Beor ! Parle, ô homme à la vue perçante ! Parle, ô toi qui entends les paroles du Tout-Puissant et qui connais la science du Très-Haut et qui vois les visions de Celui qui suffit à tout, qui dors les yeux ouverts. — 17. Un homme, je le vois, mais il n'est pas maintenant ; je l'aperçois, mais il n'est pas près : un astre s'élancera de la famille de Jacob et un sceptre se dressera des

Reste ici auprès de ton sacrifice, et moi, je chercherai une rencontre dans cet endroit. — 16. L'ordre de Dieu rencontra Balaam et lui enseigna un discours et dit : Retourne auprès de Balâq et parle ainsi. — 17. Il revint auprès de lui, qui se tenait près de son sacrifice avec les princes de Moab. Balâq demanda : Qu'a dit Dieu ? — 18. Balaam proféra son oracle et dit : Lève-toi, Balâq, et écoute ; cherche à bien entendre la parole, fils de Sippôr ! — 19. Le Tout-Puissant n'est pas comme les hommes pour qu'il mente, ni comme un fils d'Adam pour qu'il se repente. Penses-tu qu'il parle et n'agisse pas, qu'il affirme et n'exécute pas ? — 20. Eh bien, n'ai-je pas reçu des bénédictions ? Je les bénis donc et je ne me dédis pas, — 21 parce qu'il ne voit pas d'iniquité dans la famille de Jacob ni de vice parmi les hommes d'Israël ; Dieu, leur Maître, est avec eux, et l'amitié du Roi leur est acquise. — 22. Le Tout-Puissant qui les a fait sortir de l'Égypte les défend avec les cornes du *reêm*. — 23. Les mauvais augures ne font pas impression sur la famille de Jacob, ni le sortilège n'influe sur les hommes d'Israël ; on leur dit seulement ce que le Tout-Puissant a fait. — 24. C'est un peuple qui se lève comme un lionceau, et comme un lion il se dresse, sans se coucher avant d'avoir dévoré sa proie et bu le sang de sa victime. — 25. Balâq lui dit : Puisque tu ne l'injuries pas, ne lui donne pas de bénédictions. — 26. Balaam lui répondit et dit : Ne t'ai-je pas prévenu que je ferai ce que Dieu m'ordonnera ? — 27. Balâq reprit : Je te conduirai à un autre endroit ; peut-être plaira-t-il à Dieu que tu m'injuries ce peuple de là. — 28. Il l'amena sur la cime de la colline qui dominait la surface du désert. — 29. Balaam dit : Bâtis-moi sept autels et prépare-moi sept taureaux et sept béliers. — 30. Balâq fit comme il lui avait dit, et ils sacrifièrent un taureau et un bélier sur chaque autel.

XXIV — 1. Lorsque Balaam vit qu'il plaisait à Dieu de bénir la famille d'Israël, il n'alla pas, comme les deux premières fois, chercher les sortilèges, et il tourna sa face vers le désert. — 2. Ayant étendu ses regards et les voyant camper dans l'ordre de leurs

## VIII. — *Nombres*, XXIII, 1 — XXIV, 26.

Balaam dit à Balâq : Bâtis-moi ici sept autels et prépare-moi sept taureaux et sept béliers. — 2. Balâq le fit ; ils sacrifièrent tous les deux un taureau et un bélier sur chaque autel. — 3. Puis Balaam dit à Balâq : Arrête-toi auprès de ton sacrifice ; moi, je m'en irai, peut-être l'ordre de Dieu viendra-t-il à ma rencontre, et la parole qu'il m'enseignera je t'en ferai part. Il s'en alla tranquillement, — 4. et lorsque l'ordre de Dieu vint à sa rencontre, il dit : J'ai dressé sept autels et sacrifié un taureau et un bélier sur chacun d'eux. — 5. Dieu lui enseigna un discours et dit : Retourne auprès de Balâq et parle ainsi. — 6. Il retourna auprès de lui et le trouva debout auprès de son sacrifice, et tous les princes de Moab étaient avec lui. — 7. Il proféra son oracle et dit : D'Aram me fit venir Balâq, roi de Moab, des montagnes d'Orient, en disant : Lève-toi ! maudis-moi Jacob, livre-moi au mépris le peuple d'Israël. — 8. Comment blâmerai-je ceux que le Tout-Puissant n'a pas blâmés et comment livrerai-je au mépris ceux que Dieu ne méprise pas ? — 9. Et moi, je le vois des cimes des montagnes, je l'aperçois des collines, que c'est un peuple qui demeurera séparé et ne sera pas compté avec les autres nations. — 10. O toi, qui comptes la postérité de Jacob et énumères les descendants d'Israël, je te prie que mon âme meure de la mort des justes et que ma fin ressemble à la leur. — 11. Balâq lui dit : Que m'as-tu fait ? je t'ai appelé pour injurier mes ennemis et voici que tu les bénis. — 12. Il répondit et lui dit : Ne dois-je pas observer et dire ce que Dieu m'enseigne. — 13. Il reprit : Viens avec moi dans un autre endroit d'où tu le verras, seulement tu le verras en partie, mais pas tout entier ; peut-être pourras-tu l'injurier. — 14. Il le conduisit au champ élevé, sur la hauteur de la tour, et il y bâtit sept autels et sacrifia sur chaque autel un taureau et un bélier. — 15. Balaam lui dit :

tout cela, quand ils seront dans les pays de leurs ennemis, je ne les dédaignerai ni les repousserai et je ne les anéantirai ni ne romprai mon alliance avec eux, car je suis l'Éternel leur Dieu. — 45. Et je me rappellerai en leur faveur l'alliance avec les ancêtres que j'ai fait sortir du pays d'Égypte en présence des nations pour être leur Dieu, moi, l'Éternel, votre maître, qui tiens ma promesse.

## VII. — *Nombres,* xxi, 13-20.

Ils repartirent de là et campèrent sur la rive de l'Arnon, situé dans le désert et partant du territoire des Amorrhéens, car l'Arnon est la frontière entre Moab et les Amorrhéens. — 14. C'est pourquoi on lit dans le livre des Conquêtes de Dieu : Parmi les flots impétueux la mer Rouge et parmi les fleuves l'Arnon [1] — 15. et l'embouchure des fleuves qui incline vers la terre cultivée d'Ar et s'appuie sur la frontière de Moab. — 16. Ils partirent de là vers le Puits, et c'est le Puits au sujet duquel Dieu dit à Moïse : Rassemble le peuple pour que je lui donne de l'eau. — 17. C'est alors qu'Israël composa ce cantique : Jaillis, ô Puits! Et alors répondez! — 18. Ce Puits, des princes l'ont creusé, et les nobles du peuple l'ont foré en le traçant avec leurs bâtons. Puis ils partirent de ce désert vers l'endroit du Don. — 19. Et de l'endroit du Don vers la Vallée et de cette vallée vers l'endroit des Temples [2].

1) D'après une ancienne tradition, Dieu fit pour Israël des prodiges non seulement sur la mer Rouge, mais aussi sur l'Arnon. Dans le livre des Conquêtes de Dieu, ces prodiges étaient énumérés.

2) A défaut du commentaire du Saadia, il est difficile de se rendre compte du sens de ces versets, bien qu'il y ait dans le Targoum des allusions à des traditions que nous ne connaissons pas.

sera changée en solitude et vos villes en ruines. – 34. Alors la terre acquittera la dette de ses chômages pendant les jours de sa solitude et tandis que vous serez dans les pays de vos ennemis; alors la terre chômera et acquittera la dette de ses chômages. — 35. Et la cause de la durée des jours de sa solitude est qu'elle chômera aussi longtemps que vous ne lui avez pas fait observer le chômage dans les années sabbatiques, lorsque vous y demeuriez. — 36. Pour ceux qui survivront d'entre vous, je leur mettrai la défaillance au cœur dans les pays de leurs ennemis, au point que, atteints par le bruit d'une feuille détachée, ils fuiront comme on fuit devant le glaive, et ils tomberont sans que personne les poursuive. – 37. Et ils trébucheront les uns sur les autres, comme cela arrive à cause du glaive, tandis que personne ne poursuit. Vous ne pourrez pas vous maintenir devant vos ennemis. — 38. Il y en aura parmi vous qui se perdront parmi les nations, et le pays de vos ennemis vous anéantira. — 39. Et les survivants d'entre vous s'humilieront à cause de leurs fautes, dans les pays de leurs ennemis; ils s'humilieront aussi à cause des fautes de leurs pères qui sont avec eux. — 40. Et quand ils auront confessé leurs fautes et les fautes de leurs pères, la forfaiture qu'ils ont commise envers moi et aussi la conduite opiniâtre qu'ils ont suivie sans se repentir [1], — 41. je me conduirai aussi avec eux opiniâtrément, et je les déporterai dans les pays d'autres ennemis jusqu'à ce que leur cœur faux soit dompté, ou bien jusqu'à ce qu'ils aient expié leurs fautes. — 42. Je me souviendrai de mon alliance avec Jacob, ainsi que de mon alliance avec Isaac, et aussi de mon alliance avec Abraham, je m'en souviendrai pour eux et pour leur pays, — 43. le pays qui a été abandonné d'eux, qui a acquitté la dette de ses chômages en devenant solitaire, tandis qu'eux, ils payaient pour leurs fautes leur dû, puisqu'ils avaient dédaigné mes préceptes et que leurs âmes avaient haï mes prescriptions. — 44. Et pourtant, malgré

1) C'est-à-dire ceux qui ont confessé leurs péchés sans se corriger.

les mangeront. — 17. Je tournerai ma colère contre vous, et vous serez abattus devant vos ennemis; ceux qui vous haïssent vous domineront, et vous fuirez sans que personne vous poursuive. — 18. Si, malgré cela, vous ne m'écoutez pas, j'augmenterai jusqu'au septuple la correction pour vos péchés. — 19. Je briserai l'orgueil de votre puissance, et je ferai votre ciel comme le fer et votre terre comme l'airain. — 20. Vos forces s'épuiseront en vain, votre terre ne produira pas ce qu'elle doit et les arbres des champs ne donneront pas de fruits. — 21. Si vous marchez avec moi avec opiniâtreté sans vouloir m'écouter, j'augmenterai mes châtiments au septuple de vos péchés. — 22. Je lâcherai contre vous les bêtes des champs, qui vous priveront de vos enfants, qui extermineront une partie de votre bétail, qui diminueront votre nombre, et vos routes deviendront solitaires. — 23. Si vous n'êtes pas encore corrigés par ces châtiments, si vous marchez avec moi avec opiniâtreté, — 24. je marcherai également opiniâtrément avec vous et je vous frapperai au septuple de vos péchés. — 25. Je vous punirai par le glaive, qui vengera mon alliance, vous vous réunirez dans vos villes où j'enverrai parmi vous la peste, et vous serez livrés entre les mains de vos ennemis. — 26. Je vous couperai le secours de la nourriture, et beaucoup de femmes cuiront votre pain dans un four et vous le rapporteront au poids, et vous mangerez sans être rassasiés. — 27. Si vous ne m'écoutez pas, si par ces châtiments vous ne revenez pas à l'obéissance et si vous marchez avec moi opiniâtrément, — 28. je marcherai aussi, en vous châtiant avec opiniâtreté, et je vous punirai au septuple de vos péchés. — 29. Vous dévorerez la chair de vos fils et de vos filles. — 30. Je détruirai vos temples, je couperai vos stèles, et je jetterai vos corps sur les corps de vos idoles, et je vous haïrai. — 31. Je ferai de vos villes des ruines et de vos sanctuaires des solitudes, et je ne recevrai ni n'agréerai vos sacrifices. — 32. Le pays sera désolé parce que vous ne serez plus, et vos ennemis qui y demeureront en seront stupéfaits. — 33. Et vous, je vous disperserai parmi les nations, et je ferai tirer le glaive derrière vous; votre terre

## VI. — *Lévitique*, XXVI, 3-46.

XXVI — 3. Si vous suivez mes prescriptions, si vous observez mes commandements et les exécutez, — 4. je vous ferai descendre vos pluies en leur temps, la terre produira ce qu'elle doit et les arbres des champs donneront leurs fruits, — 5. au point que le battage du blé atteindra la vendange et que la vendange atteindra les semailles, et vous mangerez vos aliments en abondance et vous demeurerez dans votre pays en sécurité. — 6. Je ferai régner la paix dans le pays; vous serez couchés sans que personne vous trouble, je ferai disparaître le fléau des animaux nuisibles de la terre, et le glaive ne traversera pas votre pays. — 7. Lorsque vous poursuivrez vos ennemis, ils succomberont devant vous sous votre glaive, — 8. au point que cinq d'entre vous poursuivront cent et que cent poursuivront une myriade; et vos ennemis succomberont devant vous sous votre glaive. — 9. Je tournerai vers vous ma miséricorde, je vous ferai croître et multiplier, et je maintiendrai mon alliance avec vous; — 10. vous mangerez le vieux de ce qui a vieilli, et vous enlèverez le vieux en présence du nouveau. — 11. J'établirai ma demeure parmi vous, et je ne vous haïrai pas; — 12. je laisserai ma lumière se répandre parmi vous, je serai votre Dieu et vous, vous serez mon peuple. — 13. Je suis l'Éternel votre Dieu qui vous ai fait sortir du pays d'Égypte pour que vous n'y soyez plus des esclaves, j'ai brisé les barres de votre joug, et j'ai fait de vous des hommes libres. — 14. Si vous ne m'écoutez pas et que vous n'exécutez pas tous ces commandements, — 15. si vous dédaignez mes prescriptions et mes préceptes, si vous vous lassez d'exécuter mes commandements et que vous rompez mon alliance, — 16. moi, à mon tour, je vous infligerai ces punitions : je vous livrerai rapidement à la consomption et à la fièvre qui feront languir vos yeux et défaillir vos âmes; vous sèmerez en vain vos semences, ou bien vos ennemis

ras même à l'époque du labourage et des moissons. — 22. Tu célébreras la fête des Semaines pour les prémices de la récolte du froment, et la fête de la Récolte à la fin de l'année. — 23. Trois fois l'année se présenteront tous vos hommes devant le Seigneur, l'Éternel, le Dieu d'Israël. — 24. Car moi j'exterminerai les peuples devant toi, j'élargirai tes frontières et personne ne convoitera ton pays lorsque tu monteras pour te présenter devant l'Éternel, ton maître, trois fois l'année. — 25. N'égorge pas mon sacrifice pascal sur du pain levé, et n'en conserve pas les graisses jusqu'au matin. — 26. Les premières prémices de ta terre, tu les apporteras dans la maison de l'Éternel, ton Dieu. Et ne mange pas de la viande avec du lait. — 27. Puis Dieu dit à Moïse : Écris-toi ces paroles, car à cause d'elles j'ai conclu avec toi une alliance ainsi qu'avec les enfants d'Israël. — 28. Et il resta là auprès de l'Éternel quarante jours et quarante nuits, ne mangeant pas d'aliment et ne buvant pas d'eau, et il écrivit pour lui sur les deux tables les paroles de l'alliance, les dix paroles. — 29. Lorsque Moïse descendit de la montagne, ayant en main les deux tables du témoignage quand il descendit de la montagne, et ne sachant pas que son visage était devenu rayonnant pendant que l'Éternel lui avait parlé; — 30. Aaron et tous les enfants d'Israël le virent et, son visage étant devenu rayonnant, ils craignirent de s'avancer auprès de lui. — 31. Ensuite Moïse les appela, et Aaron et tous les chefs de la communauté retournèrent auprès de lui, et il leur parla. — 32. Après cela, approchèrent tous les enfants d'Israël, et Moïse leur ordonna tout ce que Dieu lui avait dit sur la montagne de Sinaï. — 33. Moïse, ayant achevé de leur parler, mit un voile sur son visage. — 34. Quand Moïse entrait auprès de Dieu pour s'entretenir avec lui, il écartait le voile jusqu'à sa sortie; puis il sortait et disait tout ce qui lui avait été ordonné. — 35. Ainsi tous pouvaient voir que son visage était rayonnant jusqu'à ce qu'il eût remis le voile sur son visage, puis il remettait son voile sur son visage jusqu'au moment où il rentrait pour s'entretenir avec Dieu.

(ceux qui ne se repentent pas), qui demande compte des péchés des pères en même temps que de ceux des fils, des petits-fils et de la troisième et de la quatrième génération. — 8. Moïse se hâta, s'inclina à terre et se prosterna. — 9. Il dit : Si j'ai trouvé faveur auprès de toi, ô Seigneur, puisque ta lumière marchera parmi nous et que ce peuple est récalcitrant, pardonne nos méfaits et nos péchés et considère-nous comme des élus. — 10. Dieu répondit : Eh bien, je conclus une alliance ; à la face de tout ton peuple je ferai des prodiges tels qui n'ont pas été créés dans le monde entier, chez aucune nation, et tout le peuple au milieu duquel tu es verra l'œuvre imposante de Dieu que j'opère avec toi. — 11. Observe ce que je t'ordonne aujourd'hui. Voici que j'expulse devant toi l'Amorrhéen, le Cananéen, le Héthéen, le Phérézéen, le Hivvéen et le Jébuséen ; — 12. garde-toi de conclure une alliance avec les habitants du pays dans lequel tu entreras, pour qu'ils ne deviennent pas un piège au milieu de toi. — 13. Au contraire, vous renverserez leurs autels, vous briserez leurs stèles et vous couperez leurs bosquets. — 14. Ne te prosterne pas devant une autre divinité, car Dieu se nomme le vengeur et il a le pouvoir de punir. — 15. (Garde-toi) de conclure une alliance avec les habitants du pays ; ils t'égareraient à suivre leurs idoles et, en leur sacrifiant, ils t'inviteraient, et tu mangerais de leur sacrifice ; — 16. tu marierais tes fils à leurs filles, et ces filles, égarées par le culte de leurs idoles, égareraient également tes fils. — 17. Tu ne te feras point des idoles en fonte. — 18. Observe la fête des azymes : sept jours tu mangeras des azymes, comme je te l'ai ordonné, à l'époque du mois de la germination, car dans le mois de la germination tu es sorti du pays d'Égypte. — 19. Toutes prémices des entrailles sont à moi, les mâles qui te naîtront de ton bétail, les premiers-nés des taureaux et des brebis. — 20. Le premier-né de l'âne, tu le rachèteras par un agneau, et, si tu ne le rachètes pas, brise-lui la nuque ; tous les premiers-nés de tes fils, rachète-les. Ne vous présentez pas devant moi sans offrande. — 21. Travaille pendant six jours et chôme le septième ; tu chôme-

et que moi et ton peuple, nous serons plus illustrés que tous les peuples qui sont sur la face de la terre. — 17. Dieu répondit à Moïse : J'agirai encore selon la parole que tu as dite, puisque tu as trouvé faveur auprès de moi et que j'ai illustré ton nom. — 18. Moïse reprit : Fais-moi voir ta majesté. — 19. Dieu répondit : Je ferai passer toute ma lumière devant toi, et je proclamerai mon nom en ta présence ; je ferai grâce à qui je devrai faire grâce, et je serai miséricordieux pour qui je devrai l'être. — 20. Il lui dit encore : Tu ne pourras pas contempler le commencement de ma lumière ; car aucun homme ne pourra me voir et vivre. — 21. Dieu lui dit : Voici un endroit près de moi, place-toi sur le rocher. — 22. Et lorsque ma lumière passera devant toi, je te mettrai dans les cavités du rocher, je t'abriterai par mon nuage jusqu'à ce que le commencement de ma lumière ait passé. — 23. Puis je retirerai mon nuage de manière à ce que tu voies la fin de ma lumière, mais tu n'en verras pas le commencement.

XXXIV — 1. Ensuite Dieu dit à Moïse : Taille-toi deux tables d'une pierre précieuse, comme les deux premières, sur lesquelles j'écrirai les paroles qui étaient sur les deux premières tables que tu as brisées. — 2. Sois prêt pour le matin, monte le matin sur le mont Sinaï, et tu m'y attendras au sommet de la montagne. — 3. Que nul ne monte avec toi, que personne ne se fasse voir à aucune partie de la montagne, le menu et le gros bétail même ne paîtront pas dans son voisinage. — 4. Moïse tailla les deux tables d'une pierre précieuse comme les premières, et il se leva le matin, monta sur la montagne de Sinaï, comme Dieu lui avait ordonné, ayant pris avec lui les deux tables. — 5. Dieu parut dans les nuages, y arrêta sa lumière avec lui et proclama le nom de Dieu. — 6. La lumière de Dieu ayant passé devant lui, Dieu lui fit connaître le Dieu, le tout-puissant, le clément, le miséricordieux, le longanime, le très gracieux, le très bon, — 7. qui conserve sa grâce à mille générations, qui pardonne le méfait, le délit et le péché, qui absout (les repentants), qui n'absout pas

ayant entendu cette mauvaise nouvelle, s'attrista, et nul ne mit ses ornements. — 5. Dieu dit à Moïse : Dis aux enfants d'Israël : Vous êtes un peuple récalcitrant et, si je faisais monter ma lumière parmi vous un seul instant, je vous anéantirais. Maintenant, continuez à vous dépouiller de vos ornements jusqu'à ce que je vous fasse connaître comment j'agirai envers vous.—6. Les enfants d'Israël continuèrent à se dépouiller de leurs ornements à la montagne de Horeb.—7. Moïse prenait habituellement la tente et la dressait hors du camp, à distance, la nommant la tente d'assignation ; quiconque avait à consulter Dieu sortait vers la tente d'assignation, hors du camp. — 8. Et, chaque fois que Moïse sortait vers la tente, tout le monde se levait, et chacun se tenait debout à la porte de sa tente, et suivait Moïse du regard jusqu'à ce qu'il fût entré dans la tente. — 9. Et dès que Moïse entrait dans la tente, la colonne de nuage descendait et s'arrêtait à la porte de la tente, pendant que Dieu parlait à Moïse. — 10. Et tout le peuple, voyant la colonne de nuage arrêtée à la porte de la tente, se levait ensemble, et chacun se prosternait à la porte de sa tente. — 11. Et Dieu parlait avec Moïse bouche à bouche, comme l'homme s'entretient avec son ami ; puis Moïse retournait au camp, et son serviteur, Josué, fils de Noun, était un jeune homme qui ne quittait pas la tente. — 12. Ensuite Moïse dit à Dieu : Tu sais que tu m'as dit : Fais monter ce peuple ; mais tu ne m'as pas fait connaître qui tu enverras avec moi ; cependant tu m'avais dit : J'ai illustré ton nom, et tu as trouvé faveur auprès de moi. — 13. Et maintenant, si j'ai trouvé faveur auprès de toi, fais-moi connaître tes voies afin que je puisse te faire connaître à mon tour pour trouver faveur auprès de toi, et considère cette nation comme ton peuple. — 14. Dieu répondit : Ma lumière marchera avec toi jusqu'au moment où je te ferai reposer. — 15. Moïse lui dit : Si ta lumière ne marche pas avec nous dès maintenant, ne nous fais pas monter d'ici. — 16. Comment reconnaîtra-t-on que nous avons trouvé faveur auprès de toi, moi et ton peuple ? N'est-ce pas lorsque ta lumière marchera avec nous

Que celui qui est pour Dieu avance vers moi. Tous les enfants de Lévi se réunirent à lui. — 27. Il leur dit : Ainsi a parlé Dieu, le Dieu d'Israël : Que chacun de vous ceigne son glaive sur sa hanche ! passez et repassez de porte à porte dans le camp ! Que tout homme tue même son frère, son ami et son proche. — 28. Les enfants de Lévi firent ce que Moïse leur avait ordonné ; et il tomba en ce jour environ trois mille hommes du peuple. — 29. Moïse dit : Remplissez aujourd'hui votre devoir envers Dieu, chacun même contre son fils et son frère, et la bénédiction descendra sur vous aujourd'hui. — 30. Le lendemain, Moïse dit au peuple : Vous avez commis un péché grave ! Et maintenant je vais monter vers Dieu, peut-être obtiendrai-je le pardon de votre péché. — 31. Et Moïse retourna vers Dieu et dit : Seigneur, ce peuple a commis un péché grave en se faisant une idole d'or ; — 32. et maintenant, si tu pardonnes ce péché, c'est bien ; sinon, efface-moi du livre que tu as écrit, et je serai tranquille. — 33. Dieu répondit à Moïse : Celui qui a péché contre moi, je l'effacerai de mon livre. — 34. Maintenant, va, conduis le peuple vers l'endroit que je t'ai indiqué ; et voici mon ange qui marchera devant eux[1], et, le jour où je demanderai des comptes, je leur en demanderai de leur péché. — 35. Puis Dieu frappa le peuple pour avoir commandé le veau qu'Aaron avait fabriqué.

XXXIII — 1. Ensuite Dieu dit à Moïse : Va, montez d'ici, toi et le peuple que tu as fait monter du pays d'Égypte vers le pays que j'ai promis par serment à Abraham, à Isaac et à Jacob en disant : Je le donnerai à votre postérité. — 2. J'enverrai devant toi un ange, par lequel j'expulserai le Cananéen, l'Amorrhéen, le Héthéen, le Phérézéen, le Hivvéen et le Jébuséen, — 3. vers le pays où coulent le lait et le miel, car moi je ne ferai pas monter là ma lumière parmi vous, parce que vous êtes un peuple récalcitrant, pour que je ne vous anéantisse pas en chemin. — 4. Le peuple,

1) Dans ce verset comme dans ce qui suit, Dieu menace le peuple de remettre le soin de le conduire à un ange, tandis que Moïse obtient par sa prière que Dieu lui promet de s'en charger lui-même.

ple. — 13. Souviens-toi d'Abraham, d'Isaac et d'Israël, tes serviteurs, auxquels tu as juré par ton nom et dit : Je multiplierai votre postérité comme les étoiles du ciel, et tout le pays dont j'ai parlé, je le donnerai à vos descendants et ils le posséderont à tout jamais. — 14. L'Éternel arrêta la calamité qu'il avait dit vouloir infliger à son peuple. — 15. Puis Moïse se détourna et descendit de la montagne, ayant en mains les deux tables du témoignage, les deux tables écrites des deux côtés, du dedans et du dehors. — 16. Les deux tables sont l'œuvre de Dieu et l'écriture est l'écriture de Dieu gravée sur elles. — 17. Josué entendit la voix du peuple qui poussait des clameurs, et il dit à Moïse : Il y a des vociférations de guerre dans le camp. — 18. Puis il dit : Ce n'est pas un son qui indiqueune victoire, ni un son qui indique une défaite, mais j'entends le son d'un tumulte. — 19. Lorsque Moïse approcha du camp, il vit le veau et les timbales, et sa colère s'enflamma et il jeta de ses mains les deux tables et les brisa au pied de la montagne. Ensuite il prit le veau qu'ils avaient fait, le calcina dans le feu et le lima jusqu'à ce qu'il devînt menu ; il répandit (cette poussière) sur l'eau et en fit boire aux enfants d'Israël, comme cela était permis[1]. — 21. Moïse dit à Aaron : Que t'a fait ce peuple pour que tu l'aies entraîné dans un si grand péché ? — 22. Il répondit : Que la colère de mon maître ne s'enflamme pas, tu connais ces gens comme méchants. — 23. Ils me dirent : Fais-nous une idole qui marche devant nous, car cet homme Moïse qui nous a fait monter du pays d'Égypte, nous ne savons pas ce qu'il est devenu. — 24. Je leur répondis : Voyez qui a de l'or, détachez-le et donnez-le moi ; je l'ai jeté au feu, et ce veau en sortit. — 25. Lorsque Moïse vit que le peuple était dévoilé, puisque Aaron avait dévoilé les fomenteurs du mal ; (en les séparant) de ceux qui s'y étaient opposés[2], — 26. il se plaça à la porte du camp en disant :

1) C'est-à-dire ainsi dispersé dans l'eau, car autrement la loi interdit toute jouissance provenant d'un idole.

2) Ce qu'il y avait des meneur s d'une part et d'autre part la masse du peuple qui avait été entraînée.

cendre de la montagne, ils se rassemblèrent autour d'Aaron et lui dirent : Lève-toi et fais-nous une idole qui marche devant nous, car cet homme Moïse qui nous a fait monter du pays d'Égypte, nous ne savons pas ce qu'il est devenu. — 2. Aaron leur répondit : Détachez les pendants d'or qui sont aux oreilles de vos femmes, de vos fils et de vos filles et apportez-les-moi. — 3. Tous les gens détachèrent les pendants d'or qui étaient à leurs oreilles, et ils les apportèrent à Aaron. — 4. Il les accepta d'eux et donna des ordres à quelqu'un qui les transforma dans un moule, puis en fit un veau fondu ; et ils dirent : Voici ton Seigneur, ô peuple d'Israël, qui t'a fait monter du pays d'Égypte. — 5. Lorsqu'Aaron vit cela, il bâtit un autel devant lui, et il proclama et dit : Demain il y aura des victimes[1] en l'honneur de Dieu. — 6. Ensuite les gens se levèrent le matin et offrirent des holocaustes et sacrifièrent des sacrifices de reconnaissance, ils s'assirent pour manger et pour boire, puis se levèrent pour jouer. — 7. Dieu dit alors à Moïse : Va, descends ! car ton peuple que tu as fait monter du pays d'Égypte s'est perverti. — 8. Ils se sont écartés vite de la voie que je leur avais ordonné de suivre ; ils se sont fait un veau fondu, ils se sont prosternés devant lui, lui ont sacrifié en disant : Voici ton Seigneur, ô peuple d'Israël, qui t'a fait monter du pays d'Égypte. — 9. Ensuite il lui dit : Je savais déjà que ces gens-là sont rétifs, — 10. et maintenant si tu me laisses, ma colère s'allumera contre eux et je les anéantirai, tandis que je ferai de toi une grande nation. — 11. Moïse pria Dieu, son Seigneur, et dit : O Seigneur, que ta colère ne s'enflamme pas contre ton peuple que tu as fait sortir du pays d'Égypte avec une grande puissance et une main forte. — 12. Que les Égyptiens ne disent pas ainsi : Pour leur malheur il les a fait sortir, pour les tuer dans la montagne et pour les anéantir de la surface de la terre ! Reviens de ta colère ardente et arrête la calamité de ton peu-

1) Par cette équivoque, Aaron voulait parler des mutins qui seraient tués le lendemain, tandis que le peuple pensait aux sacrifices qu'on offrirait à l'idole.

fler ton vent, et la mer les a couverts, ils se sont abîmés comme le plomb au sein des eaux abondantes. — 11. Qui est comme toi, parmi les idoles, ô Seigneur, qui est comme toi, qui es majestueux, saint qu'on redoute de louer, qui fais des miracles? — 12. Tu as étendu ta droite et la terre les a engloutis. — 13. Tu guides par ta grâce le peuple que tu as affranchi, et tu le conduis par ta puissance vers l'endroit de ton sanctuaire. — 14. Les peuples l'entendent et tremblent, et une douleur comme celle de l'enfantement saisit les habitants de la Palestine. — 15. Alors les chefs d'Elam sont dans la stupeur, les grands de Moab sont pris de frayeur et tous les habitants de Canaan sont consternés. — 16. Sur eux pèsent l'anxiété et l'épouvante, par ta toute-puissance ils deviennent muets comme des pierres, jusqu'à ce qu'il ait passé, ton peuple, Seigneur ! jusqu'à ce qu'il ait passé, le peuple que tu as acquis comme propriété. — 17. Tu l'amènes et tu le plantes sur la montagne de ton domaine que tu as préparée pour ta résidence, ô Seigneur ! pour ce temple, ô Seigneur ! que tes mains ont établi. — 18. Dieu est roi à tout jamais. — 19. Lorsque les chevaux de Pharaon, chars et cavalerie, furent entrés dans la mer, alors Dieu ramena sur eux les eaux de la mer, et les enfants d'Israël marchèrent à pied sec au milieu de la mer. — 20. Miriam, la prophétesse, sœur d'Aaron, prit le tambourin à la main, et toutes les femmes la suivirent avec des tambourins et des guitares. — 21. Et Miriam leur répondit : Chantez un cantique à Dieu, car il a montré sa toute-puissance ; chevaux et cavaliers, il les a lancés dans la mer.

## V. — *Exode*, XXXI, 18 — XXXIV, 27.

XXXI — 18. Puis (Dieu) remit à Moïse, lorsqu'il eut fini de s'entretenir avec lui sur le mont Sinaï, les deux tables du témoignage, les deux tables de pierre écrites par la puissance de Dieu.

XXXII — 1. Lorsque les gens virent que Moïse tardait de des-

ancêtres, à ce que désirent les collines du monde ; que tout cela se repose sur la tête de Joseph et sur le crâne de l'élu de ses frères ! — 27. Benjamin est comme le loup qui déchire ; le matin il dévore sa proie et le soir il distribue du butin. — 28. Ce sont là les douze tribus d'Israël ; c'est ce que leur père leur dit en les bénissant, et il bénit chacun d'eux selon son mérite.

## IV. — *Exode*, XIV, 30 — XV, 21.

XIV — 30. Dieu secourut, à cette époque, les enfants d'Israël de la main des Égyptiens, et les enfants d'Israël virent les Égyptiens morts sur le rivage de la mer. — 31. Les enfants d'Israël virent la grande calamité que Dieu avait infligée aux Égyptiens ; alors le peuple craignit Dieu et crut en Dieu et en Moïse, son prophète.

XV — 1. Alors Moïse et les fils d'Israël chantèrent ce cantique en l'honneur de Dieu et ils dirent tous : Chantons en l'honneur de Dieu, car il a montré sa toute-puissance ; chevaux et cavaliers, il les a lancés dans la mer. — 2. Ma force et ma gloire sont l'Éternel, qui est devenu mon secours, il est mon Omnipotent, auprès duquel je cherche un abri, le Dieu de mon père que j'exalte. — 3. Dieu est le maître des batailles, Dieu est son nom. — 4. Les chars de Pharaon et son armée, il les lança dans la mer, et l'élite de ses généraux se noya dans la mer de Koulzoum. — 5. Les abîmes les ont couverts, ils sont descendus dans le gouffre comme des pierres. — 6. Ta droite, ô Seigneur, brille par sa force ; ta droite, ô Seigneur, terrifie l'ennemi. — 7. Par ta toute-puissance tu abats tes adversaires, tu déchaînes ton courroux et il les consume comme du chaume. — 8. Au souffle de ta colère, les eaux se sont amoncelées, les ondes se sont dressées comme des rochers, les abîmes se sont figés au sein de la mer. — 9. Et lorsque l'ennemi dit : Je les poursuivrai, je les atteindrai, je partagerai leur butin, je m'assouvirai sur eux, je tirerai mon épée et ma main les exterminera, — 10. tu as fait souf-

seras, ô Juda, comme un jeune lion en force, car tu as sauvé mon fils (Joseph) du meurtre; lorsqu'il est couché et accroupi, comme le lion et la lionne, qui le fera lever? —10. Le sceptre n'échappera pas aux gens de Juda, ni le législateur à son commandement, jusqu'à ce que vienne celui à qui il appartient et à qui les tribus se réuniront,—11. qui attachera son ânon à la vigne, et à la treille es fils de son ânesse, qui lavera son vêtement dans le vin et dans le sang des raisins son manteau, — 12. dont les yeux seront plus rouges que le vin et les dents plus blanches que le lait. —13. Zabulon demeurera au bord de la mer; sur ses rivages, il y aura des vaisseaux, et l'extrémité de ses frontières ira jusqu'à Sidon. —14. Issachar était comme un corps détaché qui couche entre les deux rangées.—15. Puis il vit combien le repos était bon et combien la terre était agréable, il tendit le cou au joug et devint soumis comme un sujet payant des tributs. — 16. Dan gouvernera en faveur de son peuple, comme toutes les tribus d'Israël.—17. Dan sera comme le serpent sur la route, comme une couleuvre dans un sentier, qui mord le talon du cheval de manière que le cavalier tombe en arrière, — 18. en disant : J'espère dans ton secours, ô Dieu ! — 19. Gad, quelle que soit l'armée qui l'attaque, lui coupera les talons. — 20. Pour Ascher, sa nourriture sera grasse et il fournira les délices des rois. — 21. Nephtali est comme une biche qui s'élance, qui répond par des paroles de bonté. — 22. Joseph est un fils qui porte des fruits, comme une branche fertile au-dessus d'une source d'eau; il a des rameaux qui sont étendus au-dessus d'un mur. — 23. Ils lui causèrent de l'amertume, lui imposèrent par leur nombre et le menacèrent, les porteurs de flèches. —24. Mais son arc restait fortement tendu et ses bras étaient victorieux, parce qu'il obéissait au Glorieux de Jacob, et par là il entretenait le noyau d'Israël.—25. Je demande au Tout-Puissant, au Dieu de ton père de te secourir et à l'Omnipotent de te bénir des bénédictions du ciel d'en haut, des bénédictions de l'abîme qui demeure en bas et des bénédictions des mamelles et des entrailles.—26. Que les bénédictions de ton père s'ajoutent aux bénédictions de mes

l'ordre, aux filles des races vulgaires, qui leur donnaient des enfants; ce sont là les Forts d'autrefois, si renommés. — 5. Lorsque Dieu vit que la méchanceté des hommes augmentait sur la terre, et que toutes les pensées de leur cœur les portaient vers le mal toujours, — 6. Dieu les menaça au sujet de ce qu'il les avait créés sur la terre, et fit entrer la souffrance dans leur cœur — 7. en disant : J'effacerai l'homme que j'ai créé de la surface de la terre, aussi bien l'homme que le bétail, les reptiles et les oiseaux du ciel, puisque je les ai menacés au sujet de ce que je les avais créés[1]. — 8. Mais Noé trouva grâce auprès de Dieu.

## III. — *Genèse*, XLIX, 1-29.

XLIX — 1. Puis Jacob appela ses fils et dit : Rassemblez-vous, pour que je vous révèle ce qui vous arrivera à la fin des jours. — 2. Rassemblez-vous, et entendez cela, ô fils de Jacob! écoutez Israël, votre père! — 3. Ruben! tu es mon premier-né, ma force et la première faveur que j'aie obtenue, supérieur en noblesse, supérieur en puissance. — 4. Et maintenant tu n'auras pas même la supériorité d'une gorgée d'eau, puisque tu es monté sur la couche de ton père; mais, alors que tu t'es déshonoré, alors mon lit a été sauvé. — 5. Siméon et Lévi sont deux frères qui manient des instruments de violence. — 6. Que mon âme n'entre pas dans leur communauté et que mon être ne se réunisse pas à leur assemblée, car dans leur colère ils ont tué un peuple, et pour leur agrément ils ont démoli ses murailles. — 7. Que leur colère soit réprouvée, combien elle est forte! et leur courroux, combien il est opiniâtre! Je les diviserai dans la famille de Jacob, et je les disperserai dans la famille d'Israël. — 8. Toi, ô Juda! tes frères te reconnaîtront comme maître, ta main sera sur la nuque de tes ennemis et les fils de ta mère s'humilieront devant toi. — 9. Tu

1) Peut-être : lorsque je les ai créés. Cela ferait allusion à la menace de Dieu lorsqu'il introduisit Adam dans le jardin d'Éden.

ne le tuât. — 16. Caïn se retira de devant l'Éternel et resta dans le pays de Nod, à l'est d'Éden. — 17. Caïn eut commerce avec sa femme, qui devint enceinte et enfanta Hénoch; puis il bâtit une ville, qu'il appela Hénoch d'après le nom de son fils. — 18. Il naquit à Hénoch Irad; Irad engendra Mechouyaël; Mechouyaël engendra Mehouschaêl, et Mehouschaël engendra Lémech. — 19. Lémech se choisit deux femmes, dont l'une s'appelait Adah, et l'autre Tsillah. — 20. Adah enfanta Jabal; il fut le premier qui demeura dans les tentes et posséda du bétail. — 21. Son frère se nommait Joubal; il fut le premier qui mania le tambourin et la lyre. —22. Tsillah également enfanta Toubalcaïn; il fut le premier qui forgea tous les ouvrages d'airain et de fer. Sa sœur était Naamah. — 23. Lémech dit à ses deux femmes avec assurance : O Adah et Tsillah, écoutez mes paroles! O femmes de Lémech, prêtez l'oreille à mon discours! Pensez-vous que j'aie tué un homme en le frappant ou un enfant en le blessant? — 24. Si Caïn doit être vengé sévèrement, Lémech le sera encore bien davantage. — 25. Adam eut de nouveau commerce avec sa femme, et elle enfanta un fils qu'elle appela Seth en disant : Dieu m'a gratifié d'une autre postérité à la place d'Abel, puisque Caïn l'a tué. — 26. A Seth, lui aussi, il naquit un fils qu'il appela Énosch. A cette époque, l'invocation du nom de Dieu fut profanée.

## II. — *Genèse*, VI, 1-8.

VI — 1. Lorsque les hommes commencèrent à se multiplier sur la terre et que des filles leur naquirent, — 2. les fils des races nobles virent que les filles des races vulgaires étaient belles, ils se choisirent des femmes parmi celles qui leur plurent. — 3. Dieu dit : Mon essence ne restera pas éternellement enfermée dans ces hommes, puisqu'ils sont chair et que la durée de leur vie sera cent vingt ans. — 4. Les Forts étaient à cette époque sur la terre et encore après, les fils des races nobles se mêlaient, contre

prenne pas également de l'arbre de la vie, pour en manger et vivre éternellement. — 23. Dieu le chassa donc du jardin d'Éden pour qu'il labourât la terre de laquelle il avait été pris. — 24. Et après qu'Adam eut été chassé, Dieu établit à l'est du jardin d'Éden les anges et une lame d'épée flamboyante, pour garder le chemin de l'arbre de la vie.

IV — 1. Or Adam eut commerce avec Ève, sa femme. Elle devint enceinte, enfanta Caïn et dit : J'ai été gratifiée d'un fils de la part de Dieu. — 2. Puis elle enfanta encore Abel, son frère. Abel était pasteur de menu bétail et Caïn cultivait la terre. — 3. Ce fut après quelque temps que Caïn apporta du fruit de la terre comme offrande à Dieu. — 4. Abel apporta aussi des premiers-nés et des plus grasses de ses brebis. Dieu reçut Abel et son offrande ; — 5. mais Caïn et son offrande, il ne les reçut pas. Caïn en fut fortement chagriné et son visage fut abattu de honte. — 6. Dieu dit alors à Caïn : Pourquoi te chagrines-tu et pourquoi ton visage est-il abattu? — 7. Certes, si tu t'améliores, tu seras agréé, et si tu ne t'améliores pas, partout où tu te dirigeras, ton péché sera accroupi, mais il te sera soumis, et tu seras rendu son dominateur selon ton libre arbitre. — 8. Caïn s'entretint avec son frère Abel, et, lorsqu'ils furent dans les champs, Caïn se leva contre son frère Abel et le tua. — 9. Puis Dieu dit à Caïn, pour lui faire avouer son crime : Où est ton frère Abel? Il répondit : Je ne sais pas; suis-je le gardien de mon frère? — 10. Dieu reprit : Qu'as-tu fait? la voix du sang de ton frère crie vers moi de la terre. — 11. Maintenant, sois maudit par cette terre qui a ouvert sa bouche et reçu le sang de ton frère de ta main. — 12. De sorte que tu cultiveras la terre, et elle ne t'accordera plus ses forces ; tu seras errant et vagabond sur la terre. — 13. Caïn dit à Dieu : Mon péché est trop grand pour être pardonné. — 14. Si tu m'as chassé aujourd'hui de la surface de la terre, pourrai-je me cacher devant toi? et si je suis errant et vagabond sur la terre, quiconque me trouvera me tuera. — 15. Dieu dit : C'est pourquoi, quiconque tuera Caïn sera sévèrement châtié. Puis Dieu le marqua d'un signe pour que personne, en le rencontrant,

firent des vêtements. — 8. Et ils entendirent la voix de Dieu, traversant le jardin, douce comme le mouvement du jour, et Adam et sa femme se cachèrent de honte devant Dieu, entre les arbres du jardin. — 9. Dieu appela Adam, et lui dit afin de le faire avouer : Où es-tu? — 10. Il répondit : J'ai entendu ta voix dans le jardin; j'ai eu peur parce que je suis nu, et je me suis caché. — 11. Dieu dit : Qui t'a appris que tu es nu? Est-ce que tu aurais mangé de l'arbre dont je t'avais défendu de manger? — 12. Adam répondit : La femme que tu as placée avec moi, c'est elle qui m'a donné (du fruit) de l'arbre, et j'ai mangé. — 13. Dieu dit à la femme : Qu'as-tu fait? et elle répondit : Le serpent m'a séduite, et j'ai mangé. — 14. Dieu dit alors au serpent : Puisque tu as fait cela sciemment, sois maudit entre tout le bétail et toutes les bêtes sauvages des champs; tu marcheras sur ta poitrine, et tu mangeras de la poussière pendant toute ta vie. — 15. Je ferai régner la haine entre toi et la femme, entre tes descendants et les siens : ils t'écraseront la tête, et toi, tu leur mordras le talon. — 16. Puis il dit à la femme : J'augmenterai les souffrances de ta grossesse; tu mettras au monde des enfants avec douleur; tu seras soumise à ton mari, et lui, il sera rendu ton dominateur selon son libre arbitre. — 17. Et il dit à Adam : Puisque tu as écouté les paroles de ta femme et que tu as mangé de l'arbre dont je t'avais défendu de manger, que la terre soit maudite à cause de toi; tu t'en nourriras avec souffrance tant que tu vivras. — 18. Elle te fera pousser des ronces et de l'ivraie, et tu te nourriras des plantes (non cultivées) des champs. — 19. A la sueur de ton visage tu mangeras ton pain, jusqu'à ce que tu retournes à la terre de laquelle tu as été pris, car tu es poussière et à la poussière tu retourneras. — 20. Adam nomma sa femme *Ève* (la vivante), puisqu'elle est la mère de tout être vivant, intelligent et mortel. — 21. Et Dieu fit à Adam et à sa femme des vêtements pour leurs corps, et les en revêtit. — 22. Après cela Dieu dit : Voici qu'Adam est devenu semblable à l'un de nous pour la science du bien et du mal, et maintenant, pourvu qu'il n'étende pas la main et ne

mourir [1]. — 18. Dieu dit : Il n'est pas bien que l'homme reste seul ; je lui ferai une aide qui lui convienne. — 19. Dieu rassembla de la terre toutes les bêtes sauvages des champs et les oiseaux du ciel et les amena auprès d'Adam pour voir comment il les nommerait, et tout être vivant auquel Adam donna un nom porte ce nom jusqu'aujourd'hui. — 20. Aussi Adam donna-t-il des noms à tout le bétail, aux oiseaux du ciel et à toutes les bêtes sauvages des champs, mais Adam ne trouva pas d'aide qui lui convînt. — 21. Dieu fit alors tomber un sommeil profond sur Adam, pour qu'il ne sentît rien, et il s'endormit ; il retira une de ses côtes, et ferma la place avec de la chair. — 22. Il forma de la côte qu'il avait prise une femme, et l'amena auprès d'Adam. — 23. Puis Adam dit : Cette fois je reconnais un os de mes os et une chair de ma chair ; il convient qu'elle soit nommée *Imraat* (femme), puisqu'elle est prise de l'*Imrouou* (homme). — 24. C'est pourquoi l'homme quitte son père et sa mère et s'attache à sa femme, et ils deviennent un seul corps. — 25. Ils étaient tous les deux nus, Adam et sa femme, et n'en éprouvaient aucune honte.

III — 1. Le serpent était rusé entre tous les animaux des champs que Dieu avait créés, et il dit à la femme : Est-ce qu'en vérité Dieu a dit que vous ne devez manger d'aucun arbre du jardin ? — 2. La femme dit au serpent : Nous pouvons manger de tous les fruits des arbres du jardin ; — 3. mais des fruits de l'arbre qui est au milieu Dieu a dit : N'en mangez pas et n'y touchez pas pour que vous ne mouriez pas. — 4. Il lui dit : Vous ne mourrez pas. — 5. Dieu sait qu'au jour où vous en mangerez, vos yeux seront désillés, et vous deviendrez semblables aux anges, connaissant le bien et le mal. — 6. Lorsque la femme vit que l'arbre était bon comme nourriture, qu'il était attrayant pour la vue et désirable pour l'intelligence, elle prit de ses fruits et mangea, puis elle en donna à son mari, qui mangea avec elle. — 7. Leurs yeux se désillèrent, et ils surent qu'ils étaient nus ; ils cousirent ensemble des feuilles de figuier, et s'en

1) En traduisant ainsi, Saadia veut écarter la contradiction entre la menace de Dieu et la conservation définitive d'Adam.

II — 1. le ciel et la terre et toutes leurs armées étaient terminés. — 2. Et Dieu termina au septième jour sa création qu'il avait faite, et il cessa en ce jour de créer une chose qui fût semblable à sa création qu'il avait faite[1]. — 3. Il le bénit et le sanctifia, puisqu'il y avait cessé de créer une chose qui fût semblable à sa création qu'il avait faite.

— 4. Ce qui suit expose[2] ce que produisirent les cieux et la terre quand ils furent créés à l'époque où Dieu fit la terre et le ciel. — 5. C'était avant qu'aucun arbre des champs ne fût sur la terre et qu'aucune de ses plantes n'eût encore poussé, puisque Dieu n'avait pas fait pleuvoir sur elle et qu'il n'y avait pas d'homme pour la cultiver, — 6. et qu'aucune vapeur n'en était montée pour humecter toute sa surface. — 7. Alors Dieu créa Adam de la poussière de la terre et souffla dans ses narines la respiration de la vie, et Adam devint un être pensant. — 8. Dieu planta un jardin en Éden, vers l'orient, et y plaça Adam qu'il avait créé. — 9. Dieu fit pousser de la terre toute espèce d'arbres beaux à voir et bons à manger, et l'arbre de la vie au milieu du jardin, ainsi que l'arbre de la science du bien et du mal. — 10. Un fleuve sortait d'Éden qui arrosait le jardin; de là il se divisait et formait quatre bras. — 11. L'un d'eux s'appelait le Nil; il entourait tout le pays de Zawîlah où se trouve l'or. — 12. L'or de ce pays est beau; là il y a les perles et le béryl. — 13. Le nom du second fleuve était Djiḥôn; il entourait tout le pays de l'Abyssinie. — 14. Le nom du troisième fleuve était le Tigre, qui coule à l'est de Mossoul. Le quatrième fleuve était l'Euphrate. — 15. Dieu prit Adam et l'établit dans le jardin d'Éden pour le cultiver et le garder. — 16. Dieu ordonna à Adam en disant : De tous les arbres du jardin il t'est permis de manger. — 17. Et de l'arbre de la science du bien et du mal tu ne mangeras pas, car le jour où tu en mangeras tu mériteras de

1) C'est-à-dire que dorénavant Dieu ne créa plus rien du néant.

2) Les versets qui suivent sont, d'après Saadia, l'exposition ou l'explication de certaines parties de la création qui avaient été seulement indiquées sommairement dans ce qui précède.

c'était bon. — 22. Dieu les bénit et leur dit en ordonnant[1] : Croissez, multipliez-vous et remplissez l'eau dans les mers et que les oiseaux se multiplient sur la terre. — 23. Lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire la cinquième journée, — 24. Dieu voulut que la terre produisît des êtres vivants selon leurs espèces, du bétail, des reptiles et les bêtes sauvages de la terre selon leurs espèces ; il en fut ainsi. — 25. Dieu fit les bêtes sauvages de la terre selon leurs espèces, le bétail selon ses espèces et tout ce qui rampe sur la terre selon ses espèces. Dieu sut que c'était bon. — 26. Et Dieu dit : Faisons un homme à notre image, selon notre ressemblance, désigné pour la domination[2], qui règne sur les poissons de la mer, sur les oiseaux du ciel, sur les bêtes, sur toute la terre et sur tous les reptiles qui rampent sur elle. — 27. Alors Dieu créa Adam à son image, il le créa selon une image noble, désigné pour la domination ; mâle et femelle, il les créa tous deux. — 28. Dieu les bénit tous deux et leur dit : Croissez, multipliez-vous et remplissez la terre, emparez-vous d'elle et régnez sur les poissons de la mer, sur les oiseaux du ciel, et sur tous les animaux qui rampent sur la terre. — 29. Dieu dit : Voici que je vous ai accordé toute herbe portant graine qui est sur la surface de la terre entière, et tout arbre fruitier portant graine vous servira de nourriture, — 30. ainsi qu'à toute bête sauvage et à tout oiseau du ciel et à tout ce qui rampe sur la terre ayant un souffle de vie, au point que toute herbe verte servira de nourriture jusqu'à une époque fixée[3]. Il en fut ainsi. — 31. Dieu sut que tout ce qu'il avait fait était très bon. Lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire la sixième journée[4],

1) Ainsi se distingue la bénédiction donnée aux animaux de celle que Dieu donne plus loin aux hommes qui agissent librement.

2) Saadia explique par cette addition, ici et plus loin, la ressemblance de l'homme avec Dieu, afin d'écarter l'anthropomorphisme.

3) Les animaux et les êtres vivants ne furent accordés comme nourriture qu'après le déluge.

4) Le premier verset du second chapitre est encore rattaché à l'histoire de la réation.

du ciel en un seul endroit et que la partie sèche apparût; il en fut ainsi. — 10. Dieu nomma la partie sèche terre, et l'agglomération des eaux il la nomma mer. Dieu sut que cela était bon. — 11. Puis Dieu voulut que la terre se couvrît de verdure et de plantes portant des graines et d'arbres produisant des fruits, selon leurs différentes espèces, qui sont plantés sur la terre, et il en fut ainsi. — 12. La terre produisit de la verdure et des plantes portant des graines selon leurs différentes espèces et des arbres produisant des fruits, qui sont plantés selon leurs différentes espèces. Dieu sut que c'était bon. — 13. Lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire la troisième journée, — 14. Dieu voulut qu'il y eût dans la partie ferme du ciel pour séparer le jour de la nuit des luminaires, dont deux seront des signes, des époques, des jours et des années. — 15. Les luminaires seront dans la partie ferme du ciel pour éclairer la terre; et il en fut ainsi. — 16. Et Dieu fit les deux grands luminaires, le luminaire le plus grand pour éclairer pendant le jour et le luminaire le plus petit pour éclairer pendant la nuit, et les étoiles. — 17. Dieu les plaça dans la partie ferme du ciel pour éclairer sur la terre, — 18. pour briller pendant le jour et pendant la nuit et pour faire une distinction entre la lumière et les ténèbres. Dieu sut que c'était bon. — 19. Lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire la quatrième journée, — 20. Dieu voulut que surgissent de l'eau des êtres remuants, doués d'un souffle de vie[1], et que des oiseaux prissent leur vol au-dessus de la terre dans la direction de la partie ferme du ciel. — 21. Dieu créa les grands poissons marins et tous les êtres vivants rampants qui surgirent de l'eau selon leurs espèces et tous les oiseaux doués d'ailes selon leurs espèces. Dieu sut que

1) Yephet traduit : « que les eaux fassent mouvoir des êtres remuants ». Il ajoute dans son commentaire que ces êtres avaient été créés de l'eau comme les plantes de la terre. C'est la même pensée que S. veut exprimer. — Peut-être faut-il traduire la seconde partie du verset : ainsi que les oiseaux qui volent, etc. ; car, d'après la tradition, les oiseaux furent créés d'une espèce de marais, mélange d'eau et de terre.

# FRAGMENTS

DE LA

# VERSION ARABE DU PENTATEUQUE

**par SAADIA**

TRADUITS EN FRANÇAIS

---

## I. — *Genèse*, I, 1 — IV, 26.

I — 1. Au commencement Dieu créa les cieux et la terre. — 2. Et la terre était plongée dans un abîme et couverte d'eaux[1], des ténèbres étant sur la surface de l'abîme et les vents de Dieu soufflant sur la surface de l'eau. — 3. Et Dieu voulut[2] que fût la lumière, et la lumière fut. — 4. Puis, lorsque Dieu sut[3] que la lumière était bonne, il distingua entre la lumière et les ténèbres, — 5. et Dieu nomma les époques de la lumière jour, et les époques des ténèbres il les nomma nuit. Et lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire une journée, — 6. Dieu voulut qu'il y eût au milieu de l'eau une partie ferme, qui serait une séparation entre deux eaux. — 7. Dieu fit donc la partie ferme et établit une séparation entre l'eau qui était au-dessous et l'eau qui était au-dessus; il en fut ainsi. — 8. Et Dieu nomma la partie ferme ciel. Lorsqu'une nuit et un jour se furent passés pour faire la deuxième journée, — 9. Dieu voulut que les eaux se réunissent au-dessous

1) En traduisant ainsi les mots *tôhou* et *bôhou*, S. établit un rapport entre le premier de ces mots et la phrase relative « aux ténèbres... », et entre le second et « les vents de Dieu... ».

2) Littéralement : Dieu dit. S. traduit ainsi partout jusqu'au verset 24. D'après une ancienne tradition, Dieu *parlait* aux anges lors de la création de l'homme. Toutefois S. lui-même (*Amanât*, p. 89) explique le pluriel *faisons* (v. 26) comme un pluriel de majesté.

3) Littéralement : vit.

mentateurs anciens qui reproduisaient l'opinion de Saadia, tantôt en le nommant, tantôt en omettant la mention de la source où ils avaient puisé.

J'ai tenu à faire connaître également la méthode originale de Saadia dans sa version aux amateurs des études bibliques, qui auraient été hors d'état de comprendre mes notes. C'est pour eux que j'ai ajouté un certain nombre de fragments français à la fin du volume. J'ai traduit littéralement la version arabe de Saadia, en choisissant surtout les morceaux poétiques comme les bénédictions de Jacob et de Moïse, les cantiques du passage de la mer Rouge, etc., etc. Il paraît superflu d'insister ici davantage sur les procédés du Gaôn en cette matière, puisque, dans un volume de notre publication, un mémoire spécial sera consacré à l'exégèse de notre auteur.

Ce volume, pour coïncider avec le millénaire de Saadia, aurait dû paraître quelques mois plus tôt; en revanche nous espérons pouvoir terminer dans le courant de 1893 l'édition des *Proverbes*, celle d'*Isaïe*, ainsi que celle du *Traité des Héritages*.

Paris, avril 1893.

sa dignité personnelle contre le Chef de la captivité (*Rèsch-Galouta*) qui cherchait à abaisser les fonctions de Gaôn, on est surpris du nombre considérable d'ouvrages qu'il nous a laissés et dont une partie est restée inédite dans les bibliothèques de l'Europe.

Dès l'année 1885, je me suis adressé aux savants israélites, versés dans les études orientales et rabbiniques, afin qu'ils unissent leurs efforts aux miens pour la publication des œuvres du Gaôn et pour que s'élevât ainsi, surtout à l'occasion de son millénaire, un monument durable et digne du grand docteur dont il devait porter le nom. J'ai rencontré de l'empressement chez les uns, de la tiédeur chez les autres, mais néanmoins les encouragements ne m'ont pas manqué, et je me suis décidé à me mettre à l'œuvre avec les quelques collaborateurs qui m'avaient assuré de leur concours. Aujourd'hui je mets sous les yeux des lecteurs le premier volume qui contient la version arabe du Pentateuque, revue et corrigée d'après les meilleurs textes dont j'aie pu disposer. Un manuscrit appartenant à un Yéménite établi à Jérusalem, M. David Kohen, m'a servi pour rectifier un grand nombre d'erreurs qui s'était glissées dans l'édition de Constantinople et surtout dans la Polyglotte, où la transcription des caractères hébraïques en caractères arabes a été la cause d'une infinité de bévues et de contresens. Le texte arabe a été accompagné de notes hébraïques qui doivent expliquer aux lecteurs moins initiés à l'idiome arabe, l'exégèse originale et souvent ingénieuse du Gaôn. J'ai, dans la rédaction de ces notes, essayé d'être aussi concis que possible, et souvent il m'a suffi de renvoyer à d'autres com-

# AVANT-PROPOS

Une édition complète des œuvres de Saadia m'a paru depuis longtemps un hommage mérité par le plus éminent docteur dont se glorifie le judaïsme. Saadia embrassait toutes les branches des sciences qui florissaient à son époque. Il était à la fois grammairien et exégète, philosophe et théologien, mathématicien et astronome, talmudiste et poète. Il avait sans doute, comme tous les savants de son temps, étudié la médecine, mais sur cette discipline il ne nous a laissé aucun travail. Le caractère de Saadia était à la hauteur de sa science. Il était ferme et indépendant et aucune intimidation de ses supérieurs ne le faisait dévier du chemin droit que sa conscience lui avait tracé. Né à Dalâṣ, en Égypte, en 892, Saadia vint de bonne heure s'établir à Fayyoûm et mourut à Soura, en Irak, dans l'année 942, à l'âge de cinquante ans. Si l'on considère les luttes continuelles qu'il eut à soutenir, soit dans l'intérêt de ses croyances contre les Karaïtes et contre les hérétiques qui menaçaient l'unité du judaïsme, soit pour la défense de

# VERSION ARABE

DU

# PENTATEUQUE

DE

## R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

REVUE, CORRIGÉE ET ACCOMPAGNÉE DE

## NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC QUELQUES FRAGMENTS DE

## TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

—

1893

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG
MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME PREMIER

# VERSION ARABE DU PENTATEUQUE



PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES
28, RUE BONAPARTE, 28

1893

ANGERS, IMP. BURDIN ET C^ie^, 4, RUE GARNIER.

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME PREMIER

## VERSION ARABE DU PENTATEUQUE

אלגז אלת̇אלת̇

# מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

---

אכ̇רג̇הא וצח̇חהא צחבה̇ ג̇מאעה̇ מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̇ רבה

## יוסף דירינבורג

---

# ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

---

חלק שלישי

# תרגום ספר ישעיהו

## עם לקוטים מן ביאורו

בלשון ערבית

## לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**
ובנו צבי המכונה הארטוויג דירינבורג

בבית הארון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ״ו לפ״ק

בדפוס צבי הירש בר׳ יצחק איטצקאווסקי בברלין

# תפסיר ספר ישעיהו

## מע קטע שרחה באלערביה

תאליף

## רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי


אכרגאה וצחחאה ובינאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

**נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

**ואבנה צבי** המכונה **הארטוויג דירינבורג**



יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה בארים אלמחרוסה

סנה א' תתציו.

# הקדמת המוציא לאור.

הנני נותן היום לפני אוהבי ספרות קרמונינו ז״ל את החלק השלישי מכתבי רבנו סעדיה גאון הכולל תרגומו הערבי לישעיה. והתרגום הזה כבר נדפס בשנת 1790 למספרם על ידי החכם הנוצרי פולוס[1]) אשר תקע אהל בית מדרשו בעיר היידעלבערג לפי כ״י אשר מצא באוצר הבודליאנא באקספארד. החכם הזה לא היה בקי בלשון ערבית ובפרט בהחליפו האותיות העבריות לערביות נפל ברשת שגיאות רבות לאין מספר מפני שהרבה פעמים לא הבדיל בין אותיות השוות כמו דלת וריש בית וכף הא וחית וכו׳. ומאז ועד עתה רבו וגם רבו האנשים הנבונים והמפורסמים בידיעת לשון הגר אשר יגעו את עצמם להגיה הטעיות הנמצאות בהוצאת פולוס והם אייכהארן[2]) געזעניוס[3]) מונק[4]) ולא באו עד תכלית מטרתם כי אין בית אשר אין שם מת. וגם אנכי הוצאתי לאור את התרגום הזה עם איזה הערות בלשון צרפת בשנת 1889 למספרם במכתב עתי של החכם סטארע[5]. והיה בידי עוד כ״י אחר מוגה מאד מבית עקד הספרים הלאומי אשר בפארים נומ׳ 1325 והוא מכיל 126 דפים in-folio ובכל דף ודף כ״ג שורות באותיות מרובעות ובכל פסוק ופסוק נמצאו המקרא ותרגום יונתן מנוקדים בנקוד האשורי ופתרון הגאון. ואף כי עשיתי את מלאכתי ביגיעה רבה ובשקידה עצומה לא יכולתי לנקות תמיד האוכל מן הפסולת לפיכך שנסתי את מתני ודרשתי וחקרתי מחדש את תרגום הגאון להביאו עוד הפעם תחת מכבש הדפוס בין כתבי רבנו סעדיה גאון. ומלבד הלקוטים אשר נתתי בהערותי בשנת 1889 הוספתי עוד לקוטים אחרים כאשר יראה הקורא בסוף התרגום דף 101 וגם העתקנו אני ובני הארטוויג כל התרגום הערבי ללשון צרפת כדי שיבין הקורא אשר לשונות הקדם מוזרות לו דעת הגאון בכמה פסוקים אשר פתרונם סתום במה נבדל הוא מן המפרשים האחרים.

[1]) R. Saadiae Phijumensis Versio Jesaiae Arabica etc. Jenae 1790—1791.
[2]) Allgemeine Bibliothek der biblischen Litteratur, III, p. 9 sqq.
[3]) Der Prophet Jesaias. Leipzig, 1829.
[4]) Notice sur Saadia. Paris, 1858.
[5]) Zeitschrift für alttestamentliche Wissenschaft. Jahrgang IX (1889).

פארים, ר״ח ניסן תרנ״ה לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

# תפסיר ישעיהו

## ומנתהבאת מן שרחה

בשם ה׳ נעשה ונצליח

---

## א

1 וחי אללה אלי ישעיה אבן אמוין[1]) אלדׄי אוחאה אליה פי מא
בין אל יהודה ואל ירושלם עלי עהד עזיה ויותם ואחז ויחזקיה מלוך אל
יהודה: 2 אסמעו יא סמאואת ואנצתי יא ארץׄ מא קאלה אללה[2]) בנון
רביתהם ורפעתהם והם כפרו בי: 3 קד יערף[3]) אלתׄור קאניה ואלחמאר
מעלף רבה ואסראיל לם יעלם וקומי לם יפהם: 4 יא איהא אלקביל
אלכׄאטי אלשעב אלתׄקיל אלדׄנב ואלנסל אלשריר ואלבנון אלמפסדין
תרכו טאעה אללה ורפצׄו בקדוס אסראיל ותרחו אלי ורא[4]): 5 ועלי
מא תודׄבון איצׄא תזדאדין זואלא[5]) פכל ראס ממרץׄ וכל קלב מדוי:
6 מן אלקדם אלי אלראס ליס פיהם מצח אלא ותׄם שגה או גׄראחה
או צׄרבה מסתקיחה לם תעצר ולם תצמד ולם תלין בדהן: 7 בלדכם
וחשה וקראכם חריקה באלנאר וריאצׄכם בעצׄהא חׄדׄאכם אלאגׄנביון
אכלוהא ובעצׄהא כׄאויה כהפך אלסיול[6]): 8 וקד בקי גׄמע ציון[7]) כעריש
פי כרם כמנטורה פי מקתׄאה בקריה מכׄצצה[8]): 9 ולולא אן אללה רב

---

[1]) „חזון ה׳ לישעיהו״ בן בלעם השיג על הגאון ואמר שאין צורך להוסיף מלת ה׳ שענין הפסוק הוא נבואת ישעיהו.

[2]) „מה דבר ה׳״.

[3]) „לפעמים ידע״ ועיין ביאורו למשלי ל׳ כ״ד ושם הזכיר את ביאורו לזה הפסוק ואמר שאם הבהמות המתוכמות רק בטבען מכירות את בעליהם על אחת כמה וכמה האדם צריך להכיר בשכלו את הבורא.

[4]) כן צ״ל בריש משרש תרח ועיין דוזי בשרשיו. ולפי זה נזרו ענינו נסוגו.

[5]) ר״ל אהרי שכבר אתם מכים עוד תוסיפו לחטוא. עיין רש״י.

[6]) „ואדמתכם קצתה לנגדכם וכו׳ וקצתה שממה כמהפכת זרמים״ ודונש בתשובותיו נומ׳ 23 השיג על הגאון ואמר שאי אפשר להיות זרים לשון רבים מזרם. ועיין שפת יתר נומ׳ 22. ובן בלעם ג״כ טען על פירוש הגאון ואמר עליו האיש אשר אין לו ידיעה בשרשי לשון עברית.

[7]) „קהל ציון״ וכן תרגם בכל מקום.

[8]) וזה לשון בן בלעם: ופתר הגאון כקריה מכׄצוצה ירצה בו שבתי העיר הם כבתים הנעשים מקנים וזה צמח וכל זה תחבולת איש אשר לא ידע ענינו. ונראה שהגאון גזר מלת נצורה מן נצר.

אלגויש בקי לנא שרידא קלילא[1]) לכנא כאל סדם ושבהנא אל עמורה:
10 אסמעו כלאם אללה יא שבהא[2]) ולאה אל סדום ואנצתו שריעה רבנא
יא נטרא קום עמורה: 11 פאן לא אשא[3]) כתרה דבאיחכם יקול אללה
קד אסתכתרת צואעד אלכבאש ושחום אלגואמים[4]) ודמא אלבקר
ואלחמלאן ואלעתדאן לא ארידהא: 12 ואדא תאתון ללחצור בין ידי
מן טלב דלך מנכם אן תדוסו צחוני באטלא[5]): 13 לא תעאודו אתיאן
הדאיא אלזור ובכורכם כרה הו ענדי ואלשהור ואלאעיאד אללואתי
תסמונהא באסמא לא אגיז לכם אלגל ואלמכת פי אלקדס[6]): 14 שהורכם
ואעיאדכם קד שנאתהא נפסי וצארת ענדי כאלתקל יעגז אלחק
אחתמאלהא[7]): 15 וענד בסטכם כפיכם אחגב רחמתי ענכם[8]) ואיצא אן
אכתרתם מן אלצלוה לא אסמעהא ממא אידיכם מעאצי ממלוה[9]):
16 ארתחצו ותזכו ואזילו קבח שמאילכם מן בין ידי ואנתהו ען אלאסאה:
17 תעלמו אלאחסאן ואלתמסו אלחכם וארשדו אלמתהור[10]) ואקצו
לליתים ואכצמו לארמלה: 18 תם תעאלו חתי נתקאבל יקול אללה[11])
פאנה אן כאנת כטאיאכם כאלחמרה אביצת כאלתלג ואן אחמרת
כאלקרמז צארת כאלצוף נקאא[12]): 19 אלא אן[13]) שיתם וסמעתם ואטעתם
אכלתם כיר אלבלד: 20 ואן אביתם דלך וכאלפתם אפניתכם באלסיף[14])
לאן כדא קאל אללה: 21 כיף צארת טאגיה[15]) אלקריה אלאמינה אלתי

---

[1]) „כשריד מועט.״

[2]) „הדומים לקציני סדום״ וכן „הדומים לעם עמרה״ עיין רד״ק.

[3]) „כי לא ארצה.״

[4]) כתב הפרחי בספרו כפתור ופרח דף קכ״ד (דפוס בערלין) וראיתי בספר התגנים לר׳ יהודה בן בלעם אמר ר׳ סעדיה ז״ל שהגמוס כשר לקרבן וחלבו אסור שנאמר שבעתי עלות אלים וחלב מריאים ונאמר ויזבח שור ומריא וצאן (מ״א א׳ י״ח). ור׳ האי ז״ל אמר שהוא פסול לקרבן וחלבו מותר והוא מין משור הבר ופירש מריא שמן דכתיב כעת במרום תמריא (איוב ל״ט מ״ז) ובלשון משנה ממרים את העגלים (שבת קנ״ה) עד כאן לשונו. ולפי זה הגאון שהזכיר הראב״ע הוא ר׳ האי ולא ר׳ סעדיה.

[5]) „לשוא.״

[6]) „והחדשים והמועדים אשר תקראו אותם בשמות לא ארשה לכם און ועצרה בבית המקדש״ עיין ויקרא כ״ג ל״ו ובמדבר כ״ט ל״ה.

[7]) ״לא תוכל האמת (וזה כנוי לה׳) לסובלם״.

[8]) „רחמים שלי״.

[9]) „מפני שידיכם מלאו פשעים״ וכן תרגם בכל מקום מלת דמים אם אין ענינה דם ממש.

[10]) „ישרו הפוחזים״.

[11]) ר״ל נקביל אנוכי ואתם כלומר שה׳ אומר לישראל נעמד יחד למשפט. עיין Opuscules LVI, 2.

[12]) „יהיו נקיים כצמר״.

[13]) „הלא אם״.

[14]) „אשמידכם בחרב״.

[15]) תרגום: תבו למהוי כמעיתא.

באנת ממלוה חבמא ואלעדל באן פיהא מקימא[1] ואלאן צארו קתאלין:
22 ממא קד צאר ורקך זיפא[2] ובמרך מגשושא באלמא: 23 ריסאך
זאילון ואצחאב סארקין בלה מחב אלרשוה ובאלב אלמבאפאת[3] אליתים
לא יחבמון לה ודעוי אלארמלה לא תצל אליהם: 24 לדלך קאל אלסיד
רב אלג׳יוש ג׳ליל אסראיל אד׳ אשתפי מן אעדאי[4] ואנתקם מן באגצי:
25 וארד ידי עליך ואסבך נקאא זיפך[5] ואזיל ג׳מיע סתוקך[6]: 26 וארד
קצאתך באלאולי וחבאמך באלאבתדא בעד דלך תדעין בלד אלעדל
אלקריה אלאמינה: 27 לאן ציון תפדא בחכם וראג׳עוהא בעדל:
28 חינד יאתי בסר[7] אלפאסקין ואלכטאיין אג׳מעין ותארבו אללה יפנון:
29 במא קיל להם אנבם סתכיבון מן אלבטם אלתי תמניתם עבאדתהא
ותכג׳לון מן אלג׳נאן אלתי אכתרתם נזהתהא[8]: 30 ותצירון בבטמה
סאקט ורקהא ובג׳נאן ליס להא מא: 31 ויציר אלותיק בדלך
באלמשאקה ואפעאלה תלד באלשראר[9] ישתעלאן ג׳מיעא פלא להם[10]
מן מטפי:

# ב

1 אלכטאב אלדי אוחי בה אלי ישעיה אבן אמוץ פי מא בין אל
יהודה ואל ירושלם: 2 פיכון פי אכר אלזמאן אן יכון ג׳בל בית אללה
מהיא עלי רוס אלג׳באל וסניא מן אליפאע ויקבל אליה ג׳מיע אלאמם:
3 וינטלק אלשעוב אלכתירין יקולון תאעלו נצעד אלי ג׳בל אללה ואלי
בית אללה יעקוב ידלנא מן סירה מא נסיר בה פי טרקה[11] לאן אלתוראה

---

1) עיין פירושו למשלי י״ט כ״ג.

2) „מזויף״ והרד״ק כתב בשם אביו שהביא לו (ר״ל למהול) חבר מהערבי אלמהל וכן הוא אומר בשרשים: והביא לו ראיה אדוני אבי ז״ל מהערבי שאומר לדבר המעורב מהלא מהלי. ולא ידעתי ענינו.

3) מלשון לי נקם ושלם. ואפשר שענינו כמו שתרגם יונתן. ועיין בן בלעם.

4) „אכלה חמתי באויבי״ עיין דוזי שרש שפי.

5) ר״ל לנקות הכסף מן הזיקים. עיין תהלים י״ח כ״ה.

6) ענינו המעות המזויפות.

7) „ואז יבוא שבר״.

8) „כאשר נאמר להם אתם תבושו מן האלים אשר חמדתם לעבדם ותחפרו מן הגנות אשר בחרתם להשתעשע בהן״ ודונש בתשובותיו (נומ׳ 49) אמר שהגאון העתיק אלים כמו כבשים כמו הנחמים באלים (למטה נ״ז ה׳) ובאמת תרגם שם באלים = באלכבאש אבל כאן לא מצאנו בכתבי יד כי אם מן אלבטם אשר ענינו אלים קבוץ מאלה. ואפשר שסופר אחד הגיה זאת המלה מדעתו. ולפי דעת הגאון הכבשים הם משל לגדולי העם וראשיהם כאשר תראה בהעתקתו אלי הצדק (למטה ס״א ג׳).

9) „והיה החזק כזה (ר״ל התקיף שברשעים) כנעורת ומעשיו האלה (ר״ל מעשיו הרעים אשר ספרם למעלה) כניצוצים וכו׳״ וזה דעת יונתן.

10) צ״ל להטא. — 11) „ללכת בארחתיו״.

תכׄרג מן ציון וכלאם אללה מן ירושלם: 4 פיחכם פימא בין אלאמם
ויעטׄ שעובא כתׄירהׄ פיחטמון סיופהם יגׄעלוהא סככא ומזארקהם
מנאגׄלא לא יחמל קביל עלי אכׄר סיפא ולא יתעלמון אבדא אלחרב:
5 יא אל יעקוב תעאלו נסיר פי נור אללה: 6 פאנך קד ודׄרת מדׄהב
קומך יא אל יעקוב וקד אתבע קומכם סבל אלקדם[1] ומתפאלון
באלפלסטיניין ובנואשי אלגׄרבא יכתפון[2]: 7 ואמתלא בלדהם פצׄהׄ
ודׄהבא ולא חד לכׄזאינהם ואמתלא בלדהם כׄילא ולא חד למראכבהם:
8 ואמתלא בלדהם אותׄאנא פהם למא עמלת אידיהם יסגׄדון כל למא
עמלת אצאבעהם: 9 ינכׄפץׄ אלאדמיון ויתצׄע אלנאס ולא תסאני להם[3]:
10 יקיל בעצׄהם לבעץׄ אדכׄל פי אלצואן מתׄלא ואנטמר פי אלתראב
מן קבל פזע אללה ומן בהאיה ואקתדארה[4]: 11 ואדׄא אתׄצׄע עיון
אלשמכׄי מן אלאדמיין וינכׄפץׄ ארפע אלנאס[5] יכון אללה אלקאהר וחדה
פי דׄלך אליום: 12 לאן ללה רב אלגׄיוש יום עלי כל מקתדר ורפיע
ועלי כל סני פיתצׄע[6]: 13 ועלי גׄמיע ארוז אללבנאן אלרפיעהׄ אלסניהׄ
וגׄמיע שגׄר אלבתׄניהׄ: 14 ועלי גׄמיע אלגׄבאל אלרפיעהׄ ואליפאע
אלסניהׄ: 15 ועלי כל ברגׄ שאמכׄ וכל סור חצין: 16 ועל גׄמיע ספן
אלבחר[7] וגׄמיע זכׄרפאת[8] אלמנא: 17 פינכׄפץׄ אשמכׄ אלאדמיין ויתצׄע
ארפע אלנאס ויכון אללה אלקאהר וחדה פי דׄלך אליום: 18 ואלאותׄאן
גׄמלהׄ ימצׄיהא[9]: 19 פידכׄל אהלהא[10] פי מגאיר אלצואין וסראבאת
אלתראב מן קבל פזע אללה ובהאיה ואקתדארה בקיאמה לירהב אהל
אלארץׄ: 20 פי דׄלך אליום יטרח אלאנסאן אותׄאנה אלפצׄהׄ ואותׄאנה
אלדׄהב אלתי צנעת לה ליסגׄד להא לאכלי אלתׄמאר ואלכׄפאפיש[11]:
21 לידכׄל פי נואקר אלצואין ופי בהוףׄ אלצכׄור מתׄלא מן קבל פזע
אללה ובהאיה ואקתדארה בקיאמה לירהב אלעאלם: 22 אנתהו ען
אלאדמי אלדׄי פי אנפה אלנסמהׄ אנה מאדׄא יחסב:

---

1) „כי נטשתה דרך עמך (ר״ל תורתו) והלך עמכם אחרי דרכי אנשי קדם״.

2) עיין ראב״ע ורד״ק.

3) „ולא תרוממם״. והיה צריך להיות בערבי ולא תסאניהם ובעברי ואל תשאם ואפשר שמלת תסאני הוא מקור מבנין הששי.

4) „ואז יאמר איש לאחיו . . . מהדרו וגאונו״ וכן למטה פסוק י״ט וכ״א.

5) „וכאשר שפלו עיני גבהות אדם ושח היותר רם מן האנשים נשגב ה׳ לבדו״.

6) „ועל כל רם וישפל״.

7) „הים״ וכן העתיק תרשיש בכל מקום.

8) עיין ויקרא כ״ו א׳ ואבן גנאח בשרש שכה.

9) ר״ל יעבירם ויכריתם.

10) ר״ל עובדי האלילים.

11) „לאוכלי הפרות״ עיין ראב״ע שהביא דעת יש אומרים שהוא עוף שיאכל הפרות בלילות.

# ג

1 לאן אלסיד רב אלגיוש מזיל מן אל ירושלם ומן אל יהודה מא
הם מתכלון עליה מן אלרגאל ואלנסא[1] אלמתכל עליה פי אלטעאם
ואלמתכל עליה פי אלשראב: 2 ואלגבאר ודא אלהרב ואלהאכם
ואלשאער[2] ואלהאתם[3] ואלשיך אלכביר: 3 ורים קומה ואלוגיה ואלמשיר
ואסתאד אלצנאע ואלפהם אללטיף[4]: 4 חתי אציר אלאחדאת רווסהם
ואלצביאן יתסלטון עליהם: 5 ויתשבת אלקום אלפריק באלאכר ואלרגל
בצאחבה יפתתנון[5] אלצבי באלשיך ואלהין באלכרים: 6 חתי יתעלק
רגל באכיה או באחד אהל ביתה יקול אד לך תוב קנענא אן תכון לנא
מדברא ותכון הדה אלאמה אלפקירה תחת ידך[6]: 7 תראה יחלף להם
פי דלך אלוקת יקול לא אציר מצמד תאג[7] ולים פי ביתי טעאם ולא
תיאב ולא תגעלוני מדבר קום: 8 ממא קד אפתקר אל ירושלם ואל
יהודה קד וקעו ממא לסאנהם ושמאילהם אלי אללה יכאלפון בהא מא
קצרה פי גלאלה[8]: 9 פראסה וגוההם[9] תשהד עליהם וכטאיאהם כאהל
סדום הם יכברון בהא לא יגחדון אלויל לנפוסהם פאנהם קד אולוהא
שרא: 10 לאנה במא יגב אן יקאל ען אלצאלח מא אגודה ואנה סיאכל
תמר שמאילה: 11 כדאך יגב אן יקאל אלויל ללטאלם אלרדי[10] ואנה
סיכאפא במא אילת ידאה: 12 ואד צאר קומי ערפאהם אלצביאן חתי
אלנסא תסלטן עליהם וצאר מרשדוה מצלין ואלסאלכון פי סבלה קד
אהלכוהם: 13 פאן אללה מנתצב לאלצאמהם[11] לדינונה הדא אלקום:
14 במא אן אללה פי אלחכם ידכל אשיאך קומה ורוסאהם כדאך יקול

---

[1] „האנשים והנשים אשר הם נשענים עליהם."

[2] „המשורר" ר"ל המחבר שירים ופיוטים.

[3] ר"ל ההותך את משפטו בדבור קצר ומתוקן כאלו צלחה עליו רוח נבואה. ועיין בן בלעם.

[4] „ושר עמו והנכבד והיועץ וראש האומנות והנבון המדבר צחות".

[5] וכן תרגם למטה ל' ז' רהב פתנה.

[6] „עד שיתפש איש ברעהו או באחד מאנשי ביתו ויאמר לך שמלה וזה יספיק לנו שתהיה מנהיגנו ותהיה זאת האומה העניה תחת ידך".

[7] „תראה אותו שישבע ביום ההוא לאמר לא אהיה מוכתר".

[8] „כי אנשי ירושלים כבר העוו ואנשי יהודה נפלו מפני שבלשונם ובמעלליהם אל ה' ממרים מה שהוא רוצה בכבודו".

[9] ר"ל תמונת הפנים אשר בו יכיר האדם טבע חבירו.

[10] „כי כאשר הוא ראוי לאמר על הצדיק מה טוב הוא וכי יאכל פרי מעלליו. כן ראוי הוא לאמר אוי לרשע הרע וכו'."

[11] שני הפסוקים האלה דבקים וענינם מפני ששוטרי העם נערים עד שנשים משלו בו ומישריו מתעים וההולכים בדרכי ה' האבידום, נצב לריב וכו'.

להם אנתם רעיתם אלכרם טלמא וגצב אלמסאכין פי ביותכם[1]:
15 מא לכם תצ׳עפון קומי וגוה אלמסאכין תמערון[2] יקול אללה רב
אלג׳יוש: 16 קאל אללה לאג׳ל מא תשמכ׳ן בנאת ציון וצרן ימשין
ממדודאת אלחלוק ומברקאת אלעיון[3] אד׳א ימשין יכ׳טרן ובארג׳להן
יעכסן[4]: 17 סיג׳רד אללה האמתהן ויערי ג׳האתהן[5]: 18 פי ד׳לך אלוקת
יזיל אללה אלאפתכ׳אר באלאכ׳פאף[6] ואלכ׳לאכ׳ל ואלאהלה:
19 ואלקלאיד[7] ואלושאחאת[8] ואלג׳לאג׳ל[9]: 20 ואלאכליל[10] ואלאסורה[11]
ואלעקוד[12] ואלבדנאת[13] ואלדמאלג׳[14]: 21 ואלכ׳ואתם ואלאשנאף:
22 ואלחלל[15] ואלמטארף[16] ואלמקאנע[17] ואלמכ׳רוטה[18]: 23 ואלאזר[19]
ואלסבאני[20] ואלצ׳נאיף ואלארדיה[21]: 24 פיציר להם בדל אלטיב אלנתן
ובדל אלאזראת אלכ׳לקאת ובדל עמל אלמשט אלנתף[22] ובדל
אלגלאיל[23] אתזאר אלמסוח אן אלתבדיל אג׳מל להן[24]: 25 במא יקע

---

1) „כאשר הוא מביא במשפט זקני העם ושריהם כן יאמר להם אתם בערתם הכרם בחמס וכו׳״.

2) „תשנו ותמירו״.

3) ענינו מגדלות את עיניהן ומביטות בעזות מצח. וכן פירש בן בלעם.

4) הגאון בחר במלה ערבית הדומה לעברית וענינה מתעות האנשים לזנות אחריהן. וכן תרגם וכעכס אל מוסר אויל (משלי ז׳ כ״ב) כעאכס ר״ל כאיש המעקש דרכיו ולא ישמע כי אם למוסר אויל עיין בהערתינו שם.

5) ראב״ע: יש אומרים חסר אלף פאתהן.

6) „הנעלים״.

7) מין ענקים עיין רד״ק.

8) מן חגורה המשובצת באבנים יקרים.

9) פעמונים.

10) הכתר.

11) והנזמים.

12) „ענקי הגרגרת״.

13) „כתנות הנשים״.

14) „הנזמים שמשימין הנשים למעלה מן ארכבת הזרוע״.

15) „לבושים נאים״.

16) „כסות שמתעטפות בה״ עיין רד״ק.

17) מין צעיף המכסה כל הגוף.

18) ענינו בהנדסה כדור מחודד ואפשר שטעמו כאן עדי הנשים אשר צורתו דומה לזה והרד״ק פירש כיסים.

19) „סינר״.

20) מין אזור הנקרא על שם מקום עשיתו. ובמשלי ל״א כ״ד תרגם מלת סדין אזאר כמו שתרגם כאן גליון.

21) עיין רד״ק וצ״ל שם ארדיה במקום אריד. ואמר בן בלעם שקצת אלה המלות ידועות וקצתן אי אפשר לעמוד על ענינם.

22) „ויהיה להן תחת בשם כרחון ותחת חגורות בלויי סחבות ותחת מעשה מסרק קרחה.

23) ראב״ע: חלוק דק מרוקם יושם על כל המלבושים.

24) ראב״ע: אמר הגאון ההפך שהוא תחת יותר יפה להן. ועיין מה שכתבתי בהערותי לפירוש בן בלעם.

רהטהן באלסיף והו גׄברותהן[1] פי אלמלאחם: 26 ויתרחון ויחזנון פי
מנאזלהן ופוארג יקעדן עלי אלארץׄ[2]:

## ד

1 חתי יתעלק[3] בתׄיר מן אלנסא ברגׄל ואחד פי דׄלך אליום יקלן
לה טעאמנא נאכל ותׄיאבנא נלבס לכן יסמׄי אסמך עלינא צׄם ענׄא
עארנא: 2 פי דׄלך אליום יכון מא ינבתה אללה לסראהׄ וכרם ותׄמר
אלארץׄ לאקתדאר ופכׄר לפלית אל אסראיל: 3 ויכון אלבאקׄי פי ציון
ואלפאצׄל פי ירושלם יסמׄי קדוסא כל מן כתב ללחיוהׄ פיהא: 4 אדׄא
גׄסל אללה וסךׄ אל ציון גׄמיעא ומעאצי אל ירושלם ינטׄפהא[4] מן בין
קׄימהא אמא בקוהׄ אלחכם או בקוהׄ אלנפי: 5 ויברו אללה עלי גׄמיע
גׄבל ציון מהיאהׄ ומא דעי באסמה גמאמא נהארא ודכׄאנא וספר נאר
להיבהׄ לילא ועלי גׄמיע אלכרם יטיף בהא[5]: 6 וטׄלהׄ תכון טׄלא נהארא
מן אלסמום וכנא וסתרא מן סיל ומטר:

## ה

1 הודׄא אנשי קולא לודידי הו מא אנשאה מחבׄי פי כרמה ואקול
באן לודידי כרם פי רכן דׄי סמן: 2 ועזׄקה בעד מא נגׄלה[6] וגרסה
סריקא[7] ובנא פי וסטה ברגׄא ונחת פיהא תגארא רגׄא בדׄלך אן ינבת
ענבא פאנבת זואנא[8]: 3 ואלאן יא אהל ירושלם ויא אהל יהודה אחכמו
ביני ובין כרמי: 4 מא אלדׄי יגׄב אן יעמל פיה איצׄא פלם אעמלה מא
באלה רגׄותה אן ינבת ענבא פאנבת זואנא: 5 ואלאן אנא מערפכם
מא אלדׄי אצנעה בה אזיל טׄלאלה[9] פיציר רעיא ואתׄגר סיאגׄה פיציר
דוסא: 6 ואגׄעלה באירא לא יזבר ולא ינכׄש פינבת חסכא וקיצׄומא[10]
ואמר אלׄא תמטר אלגיום עליה מטׄרא: 7 ואעלמו אן כרם רב אל

[1]) ר״ל והאנשים אשר היו בוטחות בגבורתם.

[2]) „ואנו ואבלו בבתיהן והשבנה על הארץ עצלות״ אפשר שרמז הגאון על איסור מלאכה באבילות.

[3]) „עד שיחזיקו״ הפסוק הזה דבק עם הפסוק שלפניו.

[4]) „אחר שרחץ וכו׳ וכאשר ידיח פשעי אנשי ירושלים״ עיין למעלה דף ב׳ הערה 6.

[5]) „ויברא ה׳ על כל הר ציון מכון ועל הנקרא בשמו ענן וכו׳ ועל כל כבוד יחפה בהם״ ר״ל בענן יומם וכו׳.

[6]) ר״ל הפרו אחר שסקלו.

[7]) עיין בראשית מ״ט י״א. ובן בלעם השיג על הגאון ואמר שזאת המלה איננה נמצאת בערבי. אבל אבן גנאח בשרשים אומר שהענבים המובחרים נקראים בארץ ישראל שריק.

[8]) רד״ק: באושים פירוש ענבים רעים וכן פי׳ ר׳ סעדיה מתרגום וירע ובאש.

[9]) הגאון גזר משכתו מלשון סכך ומסוכה.

[10]) כן הוא בב״י. ואבן גנאח בשרשיו קיצום בלא נקודה על הצדי וכן הוא באוצר השרשים הערביים שלנו. עיין Loew Aramäische Pflanzennamen p. 78.

גׄויש אל אסראיל ואל יהודה גרס קרّתה רגׄא להם אלחכם פאדׄא
בעסף[1]) ובעדל פאדׄא בצראךׄ: 8 אלויל ללמדאניין אלבית באלבית
אלדׄין יקרّבון צׄיעה אלי צׄיעה אדׄא כׄלת אלמואצׄע אקמתם והדכם פי
אלבלאד[2]): 9 פאנה פי סמעי קאל רב אלגׄיוש אן לם תצׄיّר אלמנאזל
אלכתׄירה והשה ואלכבאר אלגׄיאד בלא סאכן[3]): 10 ממא עשרה
פדאדין מן אלכרם תכיל מטרא ואחדא ויא ליתהם ובדׄאר כר יכיל
ויבה פקט[4]): 11 אלויל ללמצטבחין באלגדאה ואלנביד̇ יטלבון ואלמגתבקין
פי אלמסא ואלכׄמר ירהקהם[5]): 12 ואלדׄין יכון בטנבורין ועוד ודף ונאי
אלכׄמר משרובהם ואלי פעל אללה לא ילתפתון מא צנעתה ידאה
לא ירונה[6]): 13 לדׄלך גׄלא כתׄיר מן קומי בלא מערפה וצאר כראמהם
רהטא דׄוי גׄוע וגׄמהורהם לאגבין עטאשא[7]): 14 ולדׄלך אוסע אלתׄרי
נפסה ופגר פאה סרפא בגיר הד[8]) חתי נזל פיה דׄו בהאיהם וגׄמהורהם
ודׄו גׄלבתהם ואלרכין מנהם[9]): 15 ואדׄ אנכׄפץׄ האולי אלנאס ואתצׄעת
הדׄה אלרגׄאל ועיון אלשאמכׄין אתצׄעת: 16 פתעאלי רב אלגׄיוש[10])
באלחכם ואלטאיק אלקדוס תעטّם בעדלה: 17 ועקׄ אלנאס פרעת
אלכׄראף כסבילהא ואלריאץׄ אלסאחה אכלוהא אצׄיאפהא[11]): 18 ואלויל
לגׄאדׄבי אלדׄנוב בחבאל אלזור וכׄטאהם גׄליטׄ בענאן אלעגׄלה[12]):
19 אלקאילין לית יהי ויסרע[13]) באפעאלה חתי נרי ויקרב תקדיר קדוס
אסראיל[14]) פיאתי חתי נעלם: 20 ואלויל עלי אלקאילין[15]) עלי אלשר
כׄירא ועלי אלכׄיר שרא ואלמצׄיّרי אלטׄלאם נורא ואלנור טׄלאמא

---

[1]) „חמס ועושק" תרגם מלת משפח לפי ענינו וכן בתרגום יונתן: והא אינון אנוסין.

[2]) „אחר ששממו המקומות תשבו לבדכם בארץ".

[3]) הפסוק הזה הם דברי הנביא כמו שתרגם יונתן ופי' רש"י וענינו באזני שמעתי גזירת ה' צבאות שלא תשבו לבדכם בארץ אם לא בתים רבים לשמה יהיה אחרי שהגדולים והטובים ישארו מאין יושב אתם ג"כ לא תוכלו לשבת בהם.

[4]) „ומי יתן וזרע חמר יעשה רק איפה" ר"ל שלא יעשה אף איפה אחת.

[5]) „ירדפם" מלשון כי דלקת אחרי, וכן פירש בן בלעם ואמר כי הוא במקום ירדפם היין ויבקשם.

[6]) ר"ל הוי לשותי יין והם מנגנים בכלי זמר ואינם רואים מעשי ידי ה'.

[7]) „לכן גלו רבים מעמי מבלי דעת ונכבדיהם היו מתי רעב והמונם עיפים בצמא".

[8]) „באין קצבה".

[9]) „הנהדרים מהם וכו' והמתענג מהם".

[10]) שני הפסוקים דבקים וענינם אחר שנכנעו בני אדם יגבה ה' צבאות וכו'.

[11]) „וענוים מבני האדם הם ירעו הכבשים כמנהגם והשדות השמנות יאכלו (תבואתם) אורחיהם".

[12]) „וחטאיהם עבים כעבותות העגלה".

[13]) „מי יתן יחיש וימהר" וכן תרגם יונתן: אימתי יוחי.

[14]) „ותקרב גזירת קדוש ישראל".

[15]) אפשר שצ"ל ללקאילין.

ואלמצירי אלמר חלוא ואלחלו מרא: 21 אלויל ללמתחכמין ענד
אנפסהם ופי וגוההם יתדאהנין: 22 ואלויל ללגבאברה פי שרב אלכמר
ודוי אלחיל פי מזג אלנביד: 23 מזכי אלטאלם לאגל אלרשא וזכוה
אלזכי יזילונהא ענה: 24 לדלך כמא יאכל אלקש לסאן אלנאר ואלהשים
במא יבליהא אללהיב ענאצרהם תציר כאלדק ופרועהם תצעד כאלגבאר
אד זהדו פי תוראה רב אלגיוש וקול קדוס אסראיל רפצו בה: 25 ולדלך
אשתד גצב אללה עלי בעץ קומה[1] ומד ידה עליה פצרבה חתי רגזת
אלגבאל וצארת גבאילהם מכסוחה פי וסט אלאסואק ומע דאך לם
ירגע גצבה ענהם ועאד ידה ממדודה עליהם: 26 פאן ירפע עלמא
לקביל מן בעיד וינאדיה[2] מן אקאצי אלארץ פאדא בה סריעא בכפה
יאתי: 27 ליס פיה לגב ולא עאתר ולא ינאם ולא יוסן ולא ינחל אזאר
חקויה ולא ינתצל שסע מן נעלה: 28 אלדי סהאמה מסנונה וקסיה
מותרה ואטלאף כילה כאלצואן תחסב ובכרה כאלזואבע: 29 ולה
זיראן כאללבו יזאר כאלצרגאם ינהם ויחוז אלפריסה ויפלת בהא וליס
מכלין: 30 וינהם עליהם פי דלך אליום כפיץ אלבחר וילתפתון אלי
אלארץ פאדא הי טלמא ואלקמר ואלשמס[3] קד אטלמא פי אקטארהמא[4]:

## ו

1 פי סנה אברץ פיהא[5] עזיה אלמלך ראית נור אללה גאלסא
עלי כרסי רפיע וסני וישעאעה[6] מלא אלהיכל: 2 ולה מלאיכה וקוף
פי אלעלו[7] סתה אגנחה לכל ואחד באתנין יסתר וגהה ובאתנין יסתר
רגליה ובאתנין יסעי[8]: 3 וינאדי בעצהם בעץ ויקולון קדוס קדוס קדוס
רב אלגיוש וכרמה מלא גמיע אלעאלם: 4 פאצטרבת מלאבן
אלסכפאת[9] מן צות אלמנאדי ואמתלא אלבית דכאנא: 5 פקלת וילי
אד קצרת ואנא רגל מנקטע אלקול[10] ופימא בין קום מנקטעין אלאקאויל

---

[1] „מקצת עמו״. — [2] „ויקראהו״.

[3] „הירח והשמש״ ולפי זה צר ענינו צהר בחסרון הא וכן כתב דונש בתשובותיו No. 152. ובן בלעם הזכיר את הפירוש הזה בשם הגאון והשיג עליו.

[4] „במחוזיהם״.

[5] „שנצטרע בה״. וכן תרגם יונתן ועיין עוד נדרים ס״ד ב׳.

[6] „וזהרי אורו״.

[7] „ולו שרפים עומדים ממעל״ הפריד בין ממעל ולו מפני שאם תחבר השתי מלות תאמר שהשרפים הם ממעל לה׳ וזה כפירה. עיין ביאורו למשלי כ״ה י״א.

[8] „ירוץ״ והגאון מתרגם בזאת המלה הערבית כל חי המתנענע במהירות וכן למטה פסוק ו׳ עיין בראשית א׳ כ׳.

[9] עיין אבן גנאח בשרש ספ.

[10] „ואמרתי אוי לי כי קצרה ידי ואנכי איש אשר אין ביכלתו לדבר . . . מפני שעיני ראו אור המלך״.

אנא גאלם באן ראת עיני נור אלמלך רב אלגיוש: 6 פסעי אלי אחד
אלמלאיכה ופי ידה גמרה אכדהא בכלבתין מן פוק אלמדבח:
7 פאדנאהא מן פאי וקאל קד דנית הדה בשפתיך פקד זאל דנבך
וגפרת כטיתך: 8 וסמעת צות אללה יקול מן ארסלה מאמורא ומן
ימצי לנא מתברעא[1] פקלת האנא ארסלני: 9 פקאל אדהב פקל להאולי
אלקום אלעצאה[2] אסמעו סמאעא לא תפהמונה ואנטרו ריאא לא
תערפונה: 10 וטמס קלובהם ותקל אסמאעהם וגמץ עיונהם כילא
ינטרו בעיונהם ויסמעו באדאנהם פתפהם קלובהם וירגעון ען ראי סו פי
אמר דניאהם פישפון מן דלך[3]: 11 פקלת אלי מתי יא רב קאל לי
אלי אן תכוי קראהם מן סאכן ומנאזלהם מן אדמי וריאצהם תכוי ותציר
וחשה: 12 ואד יבעד אללה האולי אלנאס יכתר אלתרך ואלכלא פי
אלארץ[4]: 13 ויבקי פיהא שביה באלעשר חתי תעוד ותציר רעיא כאלבטם
ואלבלוט פי שלכת מנתצבין בהא כדאך אלנסל אלמקדס נצבתהם[5]:

## ז

1 וכאן פי איאם אחז אבן יותם אבן עזיה מלך אל יהודה אן
רצין מלך ארם ופקח אבן רמליה מלך אל אסראיל צעדא לירושלם[6]
ליחארבא אהלהא[7] פלם יסתטיעא מחארבתהם: 2 פלמא אכבר אל
דאוד וקיל להם קד נזלת אלארמניה עלי אל אפרים אצטרב קלב
אלמלך וקלוב קומה כאצטראב שגר אלשערא מן קבל אלריאח:
3 פקאל אללה לישעיה אכרג תלקא אחז אנת ושאר ישוב ולדך אלי
טרף קנאה ברכה אלמא אלעליא אלי מחגה רוצה אלקצארין: 4 וקל
לה אטמאן וקר[8] לא תכף וקלבך לא יסתרך מן קבל הדין אלרגלין
אלשביהין בטרפי מחראך מדכנין דלך שדה גצב רצין וארם ואבן
רמליה[9]: 5 גזא מן אגל מא דבר עליך אל ארם[10] אלשר ואפרים ואבן

---

[1]) את מי אשלח בצווי ומי ילך לנו בנדבת לבו״.

[2]) „הפושעים״.

[3]) „וישובו מעצתם הרעה בדברי העולם הזה וירפו מזה״ עיין ביאור הפסוק הזה באלאמאנאת דף 160.

[4]) „וכאשר ירחיק ה׳ אלה האנשים ירבה העזובה והשממה בארץ״.

[5]) „וישארו בה (צדיקים) כחלק עשירי עד שתשוב (הארץ) ותהיה למרעה כאלה וכאלון בשער השלכת והם יעמדו כן יהיה הזרע הקדש מצבתם״ ר״ל קיומם.

[6]) אפשר שצ״ל צעדא אלי ירושלם.

[7]) „למלחמה על יושביה״.

[8]) ר״ל שינות וישקוט ורד״ק הביא בשם הגאון שפירש השמר מלעשות מלחמה והשקט לך אל תירא ולא נמצא הפירוש הזה בהעתקה שלפנינו.

[9]) „מפני שני האנשים האלה הדומים לשני וכו׳ וזה חרי אף רצין וכו׳״.

[10]) „אנשי ארם״.

רמליה קאילין: 6 נצעד אלי בלד יהודה נתטרפה[1]) וננפדהא אלינא[2])
ונולי מלכא פיהא הו אבן טבאל: 7 כדא קאל אללה רבי לא יקום
דלך ולא יכון: 8 בל אנמא ריאסה̈ ארם עלי דמסק פקט כמא אן
רים דמסק רצין ואלי סתין וכמסה̈ סנין ינדק אל אפרים מן קומהם[3]):
9 וריאסה̈ אפרים עלי שמרון פקט כמא אן רים שמרון הו אבן
רמליה אן כנתם לא תאמנון אד לא תומנון[4]): 10 ועאוד אללה
מכאטבא נביה ען אחז[5]) קאילא: 11 אסאל לך איה̈ מן ענד אללה
רבך אמא עמקת מסאלתך או רפעתהא עלוא: 12 קאל אחז לא
אסאל ולא אגרב אללה: 13 קאל אלנבי אסמעו יא אל דאוד אקליל
ענדכם תעגיז אלנאס חתי תעגזון רבי איצא[6]): 14 לכן יעטיכם אללה
הו מן ענדה[7]) איה̈ הודא לך גאריה̈ חאמל סתלד אבנא[8]) ותסמיה
עמנואל: 15 ויכון אלסמן ואלעסל יאכלהמא טבעא[9]) קבל מערפתה
אלזהדה̈ פי אלשר ואלאכתיאר ללכיר: 16 עלי אנה קבל אן יערף
אלצבי אלזהדה̈ פי אלשר ואלאכתיאר ללכיר תתרך אלבלדה̈[10]) אלתי
קד צגרת מן קבל מלכיהא: 17 ויאתי אללה במלך אלמוצל עליך
ועלי אלך ועלי קומך פי איאם לם יאתך מתלהא מן יום זואל אל
אפרים ען אל יהודה[11]): 18 ויכון פי דלך אלעצר אן ינאדי אללה בקום
פי אקאצי כלגאן מצר שביה באלדבאב וקום פי בלד אלמוצל שביה
באלזנאביר[12]): 19 פיאתון כלהם וינזלון פי אלאודיה̈ אלבאירה̈ ופי כהוף
אלצכור ופי מא בין אלסדר ופי מא בין אלינבות[13]): 20 ופי דלך אלוקת

---

[1]) עיין בן בלעם שפירש המלה הזאת נקטע אטראפה = נכרת את קצותיה וכן תרגם הגאון שמות ל״ו י״א והקיצונה אלמטרפה̈.

[2]) רד״ק: נבקיע חומותיה ונכנס בה ותהיה ברשותינו.

[3]) „אבל מלכות ארם איננה כי אם על דמשק כאשר מלך דמשק הוא רצין ובעוד ששים וחמש שנה ירוצצו אנשי אפרים מעמם״ אפשר שר״ל שאנשי אפרים יגלו ולא יהיו עוד עם.

[4]) עיין ראב״ע ורד״ק.

[5]) „ויוסף ה׳ דבר עם הנביא על אחז״.

[6]) „אמר הנביא שמעו נא בית דוד המעט מכם שתחשבו כאין כח האדם עד שתחשבו כאין כח אלהי ג״כ״.

[7]) „מעצמו״ רד״ק: אף על פי שאין אתם חפצים בו.

[8]) „הנה לך עלמה הרה כופה ללדת בן״ ראב״ע: ומאמר הגאון כי האות הוא שיהיה זכר.

[9]) „בטבעו״.

[10]) ר״ל זה יהיה לאות שקודם שידע הנער לבחור בטוב ולמאוס ברע תעזב הארץ.

[11]) „יביא ה׳ את מלך אשור עליך ועל ביתך ועל עמך בימים אשר לא באו כמוהם מיום סור אפרים מעל יהודה״.

[12]) „והיה בעת ההיא יקרא ה׳ לעם אשר בקצה יאורי מצרים הדומה לזבוב ולעם אשר בארץ אשור הדומה לדבורים״.

[13]) וכן תרגם נעצוץ למטה נ״ה י״ג. לפי דעת הרד״ק הנעצוץ והנהלל הם עצים פחותים.

ימסחהם אללה במא ימסח אלמוסי אלהאד שער אלראס ואלמקדם
ואללחיה בדלך יהלך אהל עבר אלנהר וקום מלך אלמוצל[1]: 21 ויכון
פי דלך אליום יסתבקי אלמר עגלה מן אלבקר וראסין מן אלגנם
אמנא[2]: 22 ויכון מן כתרה צנעה אללבן יוכל סמנא כדאך אלסמן
ואלעסל יאכל כל מן בקי פי הדא אלבלד: 23 ויכון פי דלך אלוקת
תציר מואצע כתירה מא יכון פיהא כתיר מן אלגפאן תסאוי כתירא
מן אלמאל מצירא ללחסך ואלקרטב[3]: 24 ובאלסהאם ובאלקסי ידכל
הנאך מלך אלמוצל[4] כדאך חסך וקרטב יציר גמיע דלך אלבלד:
25 וגמיע אלגבאל אלתי תרפק באלמראפק[5] לא ידכלהא כוף אלחסך
ואלקרטב בל תכון עאמרה יטלק פיהא אלבקר וידוסהא אלגנם[6]:

# ח

1 תם קאל אללה לי כד לך צפיחה כבירה ואכתב עליהא בכט
אלעאמה[7] לוחי אלסלב וסרעה אלגנימה: 2 ואשהדת עליהא שאהדין
אמינין אוריה אלאמאם וזכריה אבן יברכיה: 3 תם דנות מן אלנביה
פחמלת וולדת אבנא פקאל אללה לי אסמה והי אלסלב וסרעה
אלגנימה: 4 לאן אלצבי מן קבל אן יערף אן יקול אבא ואמא יחמל
מלך אלמוצל אתאת דמשק וסלב שמרון בין ידיה[8]: 5 תם עאוד אללה
מכאטבתי קאילא: 6 גזא מא זהד האולי אלקום פי מא סלואן[9] אלסאיר
עלי רויד ואסרו[10] ברצין ואבן רמליה: 7 ולדלך סיצעד אללה עליהם
מא אלנהר אלעטים אלכתיר הו מלך אלמוצל וגמיע אגלאיה[11] פיצעד
עלי גמיע גדראנה ויסיר פי גמיע שטוטה: 8 וימצי פי אל יהודה

---

[1]) „ביום ההוא יגלחם ה׳ כאשר יגלח התער החד שער הראש והערוה והזקן כן יאביד יושבי עבר הנהר ועם מלך אשור.

[2]) „בשלוה״.

[3]) עיין תרגום יונתן ראב״ע ובן בלעם שפירשו כן ולא כפירוש הרד״ק.

[4]) „יבוא שמה מלך אשור״ ר״ל כי מחנה אשור ישחית את הארץ שנה אחר שנה.

[5]) בכ״י א׳: באלמרא והוא המרא בלשון חז״ל (בבא מציעא ק״ג ע״א) וענינו כלי שחופרין בו האדמה.

[6]) „אבל יהיו עבודים וישלחו בהם הבהמות וירמסם הצאן״ עיין אבן גנאח בשרש עדר ובן בלעם בפירושו ולפי דעתם ההרים הם הרי יהודה ושם לא בא חיל מלך אשור ובשני הפסוקים הקודמים הנביא מדבר על ארץ עשרת השבטים שגלו בשנת שש למלך חזקיה ונשארה אדמתם שממה.

[7]) „בכתיבת המון העם״.

[8]) „ישא מלך אשור את חיל דמשק ושלל שומרון לפניו״.

[9]) זה שם השלח עד היום הזה.

[10]) ר״ל ששו ושמחו.

[11]) „הם מלך אשור וכל שריו וכו׳״ הנמשלים במים העצומים והרבים.

וינסאב וימר בעד אן יבלג אלמא אלי אלענק מת̇לא פיכון מאל[1]
אכ̇תארה מלא סעה̈ בלדך יא עמנו אל[2]: 9 ארתצ̇ו יא אמם ואנדקו
ואנצתו ד̇לך יא ד̇וי אבעאד אלארץ̇ אתזרו ואנדקו ת̇ם תעאונו ואנדקו[3]:
10 תשאורו משורה̈ פתפסך̇ ותכלמו כלאמא לא ית̇בת לאן אללה̈
מענא: 11 לאן כ̇דא קאל אללה לי בשדה̈ קדרה[4] ואדבני מן אלמצ̇י
פי טריק האולי אלקום קאילא: 12 לא תקולו עקדא לג̇מיע מא קאלה
האולי אלקום אנה עקד ומכ̇ופהם לא תכ̇אפו ומרהבהם לא תרהבו:
13 אללה רב אלג̇יוש קדסוה והו מכ̇ופכם והו מרהבכם: 14 פאנה יכון
קדסא לאל ירושלם וכחג̇ר צאדם וצואן מעת̇ר לביתי מלך אסראיל
כפך̇ ווהק[5]: 15 פיעת̇ר בהמא כת̇ירון פיקעון וינכסרון ויבהקון ויעלקון:
16 אחפט̇ אלשהאדה̈ ואכ̇תם אלדלאלה̈ ללתלאמיד̇[6]: 17 וקאל[7] אנא
אנתט̇ר ללה אלד̇י חג̇ב רחמתה ען אל יעקוב וארג̇וה: 18 והאנא
ואלאולאד אלד̇ין רזקני איאהם אללה איאת ובראהין פי מא בין אל
אסראיל מן ענד רב אלג̇יוש אלסאכן פי ג̇בל ציון: 19 אן קאלו לכם
אלתמסו אלי אלמשעוד̇ין ואלעראפין ואלמוצוצין ואלהדארין קולו להם
אלים אלשעב אלי אלאהה ילתמס פכיף יטלב ען אלאחיא מן אלמותי[8]:
20 דלאלה̈ או שהאדה̈ ואן לם יקולו הד̇א אלקול אלד̇י ליס לה טלב[9]:
21 לימרו בהם כל עסר וג̇איע פיכון אד̇א הו ג̇אע תג̇צ̇ב וישתם מלכה
ומעבודה ואלתפת אלי אלסמא: 22 ואלי אלארץ̇ ילתפת איצ̇א
פאד̇אהא בשדה̈ וט̇למה̈ ולג̇ב וצ̇יק ואפל מנתשר פיהא: 23 פאנה לא

[1]) נראה שצריך להיות מיאל במקום אמיאל והוא הקבוץ מן מיל וכן דרכו לפעמים להשמיט אל״ף הראשון כמו פואה תחת אפואה ותרגם מטות כמו מוטות שהוא שם עצם מלשון אגודת מוטה למטה נ״ח ו׳ שהעתיק מיל ולפי זה ענין הפסוק הוא ויהיו נטיות כנפיו מלא רחב ארצך. כלומר שכנפי חיל מלך אשור יהיו פרושים על כל ארץ יהודה.

[2]) בלשון קריאה כלומר ארצך אתה עמנו אל והוא שם בן אחז אשר יולד לו אחר המלחמה וזה היה לאות שלא תכבש ירושלים עיין למעלה ז׳ י״ד.

[3]) „האזינו זאת יושבי מרחקי ארץ התאזרו ותשברו ואח״ז תאזרו איש את אחיו ותשברו".

[4]) „בחזקת גבורתו".

[5]) „כי (ה׳) יהיה למקדש ליושבי ירושלים ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי מלך ישראל כפח ומוקש" הנה לפי דעתו הפסוק הזה הוא מסורס וזה ג״כ דעת בן בלעם אלא שהגאון פירש שני בתי ישראל כאלו אמר שני בתי מלך ישראל ובן בלעם ביאר ששני בתי ישראל הם עשרת השבטים ולא ידענו מי הם השני בתים למלך ישראל ולמה קרא כן עשרת השבטים.

[6]) „נצור העדות וחתום התורה לתלמידים."

[7]) „ואמר" ר״ל הנביא עיין ראב״ע ורד״ק.

[8]) „אמרו להם הלא וכו׳ ואיך ידרש בעד החיים מן המתים" עיין ראב״ע ורד״ק.

[9]) הגאון חבר אלו השתי מלות עם מה שקדם ר״ל ואיך יבוקשו תורה ועדות מן המתים אחר זה יאמר הנביא: „אם לא יאמרו זה הדבר אשר איננו לבקש" ר״ל אשר איננו ראוי לדרוש אחריו מלשון שחר טוב (משלי י״א כ״ז) אשר תרגם טאלב אלכ̇יר.

לגב למן יציק עליהם באלוקת אלאול אלדי אסרעו בבלד זבולן ונפתלי
ובאלאכר אלדי תקל עלי אהל טריק אלבחר ועבר אלארדן וסואחל
אלאמם[1]):

# ט

1 ואלקום אלסאלכון פי טלאם ראו נורא עטימא ואלמקימון פי
ארץ גבסא[2]) נור אספר עליהם: 2 וקאל[3]) לקד כתרת הדא אלקביל
ועטמת להם אלפרח פפרחו בין ידיך כאלפרח פי אלחצאד וכמא
יסרון פי קסמתהם אלסלב: 3 אד אצר נקלהם ודהק[4]) עאתקהם וקציב
אלמסתולי עליהם קד דקקת גמיע דלך בעצר מדין: 4 ואד כל כיל
מכיול בזלאזל ואלתוב אלמלות באלמעאצי קד צאר חריקא אכילה
אלנאר[5]): 5 ואד ולד לנא ולד ורזקנא אבנא דכרא וכאנת אלריאסה עלי
ראסה סמאה אללפי אלחכים אלטאיק אלגבאר מלך אלאבד ריס
אלסלאם[6]): 6 לכתרה אלריאסה וסלאם לא אנקצא לה עלי כרסי דאוד
וממלכתה ליצלההא ויסעדהא באלחכם ואלעדל מן אלאן ואלי אלדהר
נצרה רב אלגיוש[7]) תצנע דלך: 7 ואד בעת אללה בהדא אלאמר[8]) פי
אל יעקוב ווקע פי אל אסראיל: 8 תם טאהר אלקום מן אל אפרים
ואהל שומרון אגמעין באקתדאר ועטם קלב קאילין[9]): 9 אן וקע אללבן
בנינא חגארה מהנדמה ואן גדע כשב אלגמיז בדלנאהא בארז: 10 נצר
אללה אעדא רצין עליה[10]) והיג[11]) באגציה: 11 פיכון אלארמניון מן אלמשרק

[1]) יעברו בהם כל נקשה ורעב והיה אם ירעב יתקצף ויקלל מלכו ואלהיו ויפנה אל השמים. ואל הארץ יביט ג״כ והנה היא בצרה וחשכה ועיפה וצוקה ואפלה מתפשטת עליה. כי אין עיפות למי שיציק להם בעת הראשון כאשר מהרו לבוא בארץ זבלן ונפתלי ובעת האחרון המכביד על דרך הים ועבר הירדן וחופי הגוים״ נראה שצ״ל אסרע במקום אסרעו.

[2]) ״בארץ חשכה״.

[3]) ״ואמר״ ר״ל העם.

[4]) העתיק מטה כמו מוט (במדבר י״ג כ״ג) מפני שהמוט נשא על הכתף.

[5]) ״וכי כל מדה נמדדת בצרות והשמלה המגוללה בפשעים היתה לשריפה מאכולת אש״. בן בלעם הביא זה הפירוש ואמר שלפי דעת הגאון סואן הוא מלשון סאה והפסוק הזה דבק עם הפסוק שלפניו וענינו שהצרות אשר באו על מלך אשור היו מדה במדה והבגדים המלוכלכים בפשעים אי אפשר לטהרם כי אם ישרפו.

[6]) ״וכי וכו׳״ ר״ל ועוד יש טעב שלישי לשמחת העם והוא הולדת בן זכר. ראב״ע: יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אבי עד הן שמות השם ושם הילד שר שלום, וזה דעת הגאון וכן פירש בן בלעם.

[7]) ״תשועת ה׳ צבאות״.

[8]) ר״ל הרעה הזאת ששלטו אויביהם בהם.

[9]) ר״ל והראו אנשי אפרים ושומרון את גאותם ועוצם לבבם באמרם.

[10]) ״הושיעה ה׳ את אויבי רצין עליו״. רד״ק: מלך אשור ומתנהו שתפש דמשק והמית רצין.

[11]) ״יעורר״ וכן תרגם למטה י״ט ב׳. וזה ג״כ דעת בן בלעם אשר הביא עוד פירוש אחר בשם פותר אחד שפירש יסכסך יבלבל והפותר הזה איננו רב סעדיה.

ואלפלסטיניין מן אלמגרב יאכלון אל אסראיל בכל פא מת̇לא ומע ד̇לך
לם ירג̇ע ג̇צ̇בה ועאד ידה ממדודה̈: 12 ואן אלקום לם ירג̇עו אלי
צ̇ארבהם בד̇לך ולם ילתמסו רב אלג̇יוש: 13 פיקטע[1] אללה מנהם אלראס
ואלד̇נב אללבה̈ ואלסעפה̈[2] פי יום ואחד: 14 ושרח ד̇לך אן אלשיך̇
ואלוג̇יה מנהם הו אלממת̇ל באלראס ומנביהם ודאלהם באלבאטל הו
אלשביה באלד̇נב[3]: 15 וקד צארו מרשדו האולי אלקום מצ̇לין ומרשדוה
מהלכין: 16 לד̇לך שבאבה לא יפרחהם אללה[4] ואיתאמה וארמלה לא
ירחמהם אד̇ כלהם דנסון אשראר וכל פא מנהם יתכלם באלספה מע
ד̇לך לם ירג̇ע ג̇צ̇בה ועאד ידה ממדודה̈ עליהם: 17 לאן ט̇למהם קד
אשתעל כאלנאר פהו יאכל מנהם אלחסך ואלקיצ̇ום חתי יתאג̇ג̇[5] פי
שעב אלשערא ויתבאת̇ך̇ אקתדאר אלדכ̇אן: 18 ובעברה̈ רב אלג̇יוש
אד̇ אצ̇טרב אלבלאד[6] צאר אלקום כשעלה̈ מן נאר ולא ישפק אלמר
מנהם עלי צאחבה ואכ̇יה[7]: 19 קטע מן אלימין ועאדה ג̇איע ואכל מן
אליסאר ולא ישבע ולם יעלם אלרג̇ל מנהם אנה אנמא יאכל מן לחם
ד̇ראעה[8]: 20 ד̇לך מנשה מע אפרים ואל אפרים מע אל מנשה הם
ג̇מיע עלי אל יהודה[9] מע ד̇לך לם ירג̇ע ג̇צ̇בה ועאד ידה ממדודה̈ עליהם:

## י

1 אלויל לראסמי רסום אלג̇ל וכאתבי כתב אלדג̇ל[10]: 2 לימילו
אלצ̇עפא מן אלדין ויג̇צבו חכם באיסי[11] אלקום ויצירו אלאראמל סלבהם
ואלאיתאם יג̇נמון: 3 מא תצנעון פי יום אלעקאב וענד דוי יאתי מן
בעיד אין תפרון לעון ואין תתרכון כרמכם: 4 ואלא אלג̇את̇ו דון

---

1) „לכן יכרית" (בעתיד).

2) „מות העץ וסעיפו" ובפרט עץ התמרים. וכן תרגם כפה ויקרא כ"ג מ' ואיוב ט"ו ל"ב אבל שם ענינו ענף התמר וכן מלת קלב בערבי ענינה מוח וענף אבל לא ידענו למה לא העתיק כאן אגמון מלשון גמא כמו שתרגם למטה נ"ח ה'.

3) „וביאור זה כי הזקן והנכבד מהם הוא הנמשל בראש ונביאיהם והמורה להם שקר הם הדומים לזנב".

4) „על כן בחוריו לא ישמח ה' וכו'".

5) „עד שתצת" עיין רד"ק.

6) „התרועעה הארץ" ועיין בן בלעם בפירושו.

7) „על רעהו ואחיו".

8) „ויגזר מימינו ועודנו רעב ויאכל משמאלו ולא ישבע ואין איש מהם יורע כי הוא רק אוכל מן בשר זרועו".

9) ר"ל ביאור המשל הזה הוא כי אפרים ומנשה מריבים זה עם זה ושניהם יחדיו יצורו על יהודה.

10) ר"ל לדיינים ולסופרים.

11) ענינו הנדכאים והאומללים.

אלאסארי[1]) ודון אלקתלי תקעון ומע ד̇אך לם ירג̇ע ג̇צ̇בה ועאד ידה
ממדודה̈ עליכם במקאמכם עלי חאל אלכ̇טא[2]): 5 אלויל לאשור[3]) קצ̇יב
ג̇צ̇בי אלד̇ין עצא פי אידיהם הו סכ̇טי[4]): 6 אמא אבעת̇ בה פי אמה̈
דנסה̈ ואוכלה עלי קום עברתי ליגנם גנימתהם וינהב נהבהם ויג̇עלהם
דוסא כטין אלאסואק: 7 והו מא כד̇אך יט̇ן וקלבה לם יחסב ד̇לך[5]) בל
פי קלבה אלנפד וקטע אמם גיר קליל[6]): 8 בל[7]) יקול אן קואדי אג̇מעין
מלוך: 9 ואן אלרקה̈ מת̇ל קרקסיא וחמאה̈ מת̇ל ארפד וסבסטיה̈ מת̇ל
דמשק: 10 כמא נאלת ידי ממאלך אלאות̇אן מן כאנת פסולהם אכת̇ר
מן ירושלם ומן שמרון[8]): 11 אלא אני כמא צנעת בשמרון ואות̇אנהא
כד̇אך אצנע בירושלם ואזלאמהא: 12 פיכון אד̇א תמם אללה ג̇מיע
מא יצנעה פי ג̇בל ציון וירושלם קאל אטאלב[9]) מלך אשור עלי ת̇מר
עט̇ם קלבה ופכ̇ר ארתפאע עיניה: 13 לאנה קאל בקוה̈ ידי צנעת ד̇לך
ובחכמתי אד̇ ד̇הנת לה[10]) פאזלת תכ̇ום אלשעוב ומא אסתעדוה[11])
אט̇טלמתה והטטת כת̇ירא[12]) מן אלעמארה̈[13]): 14 ונאלת ידיאת̇את̇[א]
כעש טיר מבאח וכג̇מע ביץ̇ מתרוכה̈ קד ג̇מעת כל מאל אלארץ̇ חתי ליס
טאיר יחרך ג̇נאחה פימאנע ולא יפתח פאה פיוצוץ̇[14]): 15 הל יפתכ̇ר
אלפאס עלי אלנאחת בה או יתכבר אלמנשאר עלי מחרכה וכחרכה̈
אלקצ̇יב מן ראפעה ורפע אלעצא ליס מנהא[15]): 16 לד̇לך יבעת̇ אללה
אלסיד רב אלג̇יוש פי סמאנה אלהזל ופי כרמה[16]) יתוקד וקיד בוקיד

1) ר״ל ולא ישאר לכם כי אם לכרוע תחת האסירים.

2) „ועוד ידו נטויה עליכם בעמדכם על חטאיכם״ הוסיף כאן זה התנאי ובאמת ההוספה הזאת מקומה ג״כ למעלה ט׳ י״א ט״ז כ׳.

3) „אוי לאשור״ ולפי דעתו הוי איננו כאן לשון קריאה.

4) „ואשר מטה בידם הוא זעמי״.

5) המשך הפסוקים הוא: הלא אנכי אשלחנו וכו׳ והוא לא כן יחשב וכו׳.

6) „לא מעט״ הוא תואר למלת אכרית ר״ל להכרית עמים רבים.

7) „ויותר מזה״.

8) „אשר פסיליהם רבים מפסילי ירושלים ושומרון״.

9) „והיה אחר שהשלים ה׳ כל אשר יעשה בהר ציון ובירושלים יאמר אפקד וכו׳״.

10) ר״ל שיש לי בינה יתרה לעשות זה.

11) תרגם הכל בלשון עבר.

12) „ומה שהכינו (באוצרותיהם) בזותי פעם אחר פעם״ ובשרשים לאבן גנאח עמוד 735 הערה 87: קאל רב סעדיה ואמא אלאטלאם פהו אלנהב בעד אלנהב וזה לקוח בלי ספק מביאורו על הפסוק הזה

13) „והורדתי רבים מיושביהם״.

14) „ותמצא ידי חיל העמים כקן צפור משלח וכאסוף ביצים עזובות כן אספתי כל הון הארץ עד שלא היה עוף נודד כנפיו לקום נגדי ופוצה פיו לצפצף״.

15) ר״ל כתנופת השבט הבאה מן המרים אותה וכהרמת המטה שאינה מן עץ המטה כי אם מן האיש המרים אותו.

16) „ובכבודו״.

אלנאר: 17 ויציר נור אסראיל לה כאלנאר וקדוס אסראיל כאללהיב
ישתעל פיאכל אלממת̇ל באלחסך ואלקיצ̇ום מן קומה פי יום ואחד[1]:
18 ואלמשבהון בג̇ליל אלשערא ואלכרמל מן אלשג̇ר[2] מן נפוסהם אלי
אג̇סאמהם יפנון פיציר עלמא מעלומא[3]: 19 ואלבאקון אלממת̇לון בשג̇ר
אלשערא ד̇וי אחצא יכונון חתי ימכן גלאמא ואחדא אן יכתבהם מן
קלה̄[4]: 20 פיכון פי ד̇לך אלוקת לא יעוד איצ̇א באקי אל אסראיל
ופלית אל יעקוב אן יתוכּלו עלי קאתלהם בל יתוכּלון עלי אללה קדוס
אסראיל בחק̄: 21 וירג̇ע אלבאקי מן בקיה̈ אל יעקוב אלי אלטאיק
אלג̇באר: 22 פאנה לו כאן קומך ואל אסראיל כרמל אלבחר לרג̇ע
מנהם בקיה̈ מן בעד פנא קארץ̇ ג̇ארף̇ בעדל[5]: 23 אד̇ פנא וקרץ̇[6]
יצנעהמא אללה רב אלג̇יוש פי ג̇מיע הד̇א אלבלד: 24 ולד̇לך הכד̇א
קאל אללה רב אלג̇יוש לא תכ̇ף̇ יא קומי יא סאכן ציון מן אשור ואן
צ̇רבך באלקצ̇יב ושאל עצאה עליך עלי סביל אלמצריין: 25 פאנה אנמא
בקי קליל יסיר חתי יכמל סכ̇טי וג̇צ̇בי פאבליהם ואפניהם[7]: 26 ויט̇הר
עליה רב אלג̇יוש סוטא כצ̇רבה̈ מדין פי צואן עורב וכעצאה אלתי עלי
אלבחר ויהמלהא עליה כסביל מצר[8]: 27 ואד̇א יכון ד̇לך אלוקת יזול
נקלה ען עאתקך ואצרה ען ענקך ויפסד אצרה מן קבל אג̇לאה[9]:
28 אד̇א אתי עית ועבר במגרון ואודע סלאחה פי מכמש[10]: 29 ועבר
קומה מעברה ובאתו פי אל גבעה וזעג̇ להם אהל רמה ופר̄ אהל גבעת
שאול[11]: 30 וצהל צות ג̇מע גלים ואצג̇י אהל ליש וצ̇עף̇ אהל ענתות[12]:
31 ונאד אהל אדמנה וסכאן גבים אנצאנו[13]: 32 ובקי יום יקף̇ פי נוב

---

[1]) „והיה אור ישראל לו (ר״ל לאשור) כאש וקדוש ישראל כלהבה ויבער ויאכל הנמשל מעמו לשית ולשמיר ביום אחד״.

[2]) „והנמשלים בכבוד היער ובכרמל מן העצים״ ר״ל השרים והגדולים שהיו במחנה אשור.

[3]) „ויהיה (מלך אשור) כנס הנצב לסימן״ וכן תרגם נס להתנוסס (תהלים מ׳ ו׳) עלמא יתעלמון בה = נס אשר יעשו בו סימן. ואפשר שצ״ל מעלמא במקום מעלומא.

[4]) „והנשארים הנמשלים בעצי היער יהיו מתי מספר עד כי נער אחד יוכל לכתבם למיעוטם.

[5]) „עמך (ר״ל בני יהודה) ובני ישראל (ר״ל עשרת השבטים שגלו) אחר כליון חרוץ וכו׳.

[6]) „כליון והשמדה״.

[7]) „ואם הכה אותך בשבט ונשא מטהו עליך כדרך המצריים הנה נשאר מעט מזער עד כלות זעמי ואפי ואכלם ואשמידם״.

[8]) עיין רד״ק.

[9]) „וישחת עלו מצד שריו וגדוליו״ תרגם שמן מלשון כל שמן וכל איש חיל (שופטים ג׳ כ״ט).

[10]) „והפקיד כלי מלחמתו במכמש״.

[11]) „ועבר עמו מעברה ולנו עם אנשי גבעה וחרדו מפניהם יושבי רמה ויושבי גבעת שאול נכו.

[12]) „ונשמע קול בת גלים והקשיבו יושבי ליש ואנשי ענתות יצא לבם״.

[13]) „נדדה יושבי מדמנה ויושבי גבים נשמרו לנפשם״ וכן תרגם העז שמות ט׳ י״ט.

יחרך ידה ראימא גׄבל גׄמע ציון ויפאע ירושלם[1]: 33 הודׄא אלסיד רב
אלגׄיוש האדׄה כפרמהׄ פי רהבה ורפיעו אלקאמהׄ יגׄדעון ואלשואמךׄ
יתצׄעון[2]: 34 ויחדק באלמשבהין בשעב שגׄר אלשערא מנהם באלחדיד
ואלממתׄלון באללבנאן באלגׄליל מנה יקטעון[3]:

# יא

1 יכׄרגׄ קצׄיב מן ענצר ישי וסנךׄ מן אצולה ינמו: 2 ותחל עליה רוח
אללה והי רוח אלחכמהׄ ואלפהם ואלראי ואלגׄברוׄהׄ ואלמערפהׄ ותקוי
אללה[4]: 3 וילהמה אללה טאעתה[5] ויכון לא יחכם עלי ריא פקט וכדׄלך
סמע אלאדׄן[6]: 4 ויחכם בעדל ללצׄעפי ויעטׄ באסתקאמהׄ ען עואם
אלבלאד[7] ויצׄרב אהלה באלקצׄיב ען אמרה ובאדׄן מנה יקתל אלמסתחק[8]:
5 ויכון לה אלחק כאזאר אלחקוין ואלאמאנהׄ כשדאד אלצלב: 6 ויסכן
אלדׄיב מע אלחמל ואלנמר מע אלגׄדי ירבץׄ ויגׄתמע[9] אלעגׄל ואלצׄרגאם
ואלגׄאמוס וצבי צגיר יסוקהם: 7 ואלבקרהׄ ואלדב ירעון ואולאדהן
ירבצׄון אגׄמעין ואלאסד יאכל אלתבן כאלבקר: 8 ויתלאהא חתי אלצבי
בתׄקב עיון אלשגׄאע מן אלחׄיאת ופי הדק אלרקש מנהא חתי אלמפטום
ילקי ידה[10]: 9 לא תסי ולא תפסד פי גׄמיע בלד קדסי אדׄ אמתלאת
אלארץׄ מן אלמערפהׄ באללה וטאעתה[11] כאלמא אלמגטי ללבחר:
10 ויכון פי דׄלך אלוקת ענצר ישי אלדׄי הו ואקףׄ עלמא ללאמם
פילתמסונה ויכון מחלה מכרמא[12]: 11 ויכון פי דׄלך אלוקת איצׄא יעיד
אללה תׄאניהׄ אמרה פי גׄמע באקי שעבה[13] אלדׄי יתבקי פי אלגׄזירהׄ ומצר
ואלבימא ואלחבשהׄ וכׄוזסתאן ואלשינור ואנטאכיהׄ וגׄזאיר אלבחר[14]:

---

1) „ונשאר יום לעמוד בנוב להניף ידו בתאותו לבוא אל הר ציון וגבעת ירושלים״.

2) ר״ל יבוס אשור כדורך ענבים ביקב ויערצהו ואולי צ״ל פירהבה במלה אחת. עיין שרשים לאבן גנאח שרש פור הערה 18: קאל רב סעדיה פרמהׄ והי גׄמאעהׄ מן אלענב אעדׄת ללעציר.

3) „ויסובב הנמשלים בסבכי עצי היער בברזל והנמשלים בלבנון יכרתו באדיר ממנו״ ר״ל בגרזן אדיר. תרגם מלת נקף מענין הקפה.

4) רד״ק: אמר בתחילה רוח ה׳ ואחר כך פירש רוח חכמה וכו׳.

5) ר״ל יתן ה׳ ברוחו לשמוע בקולו ויעוררהו לשמור מצותיו.

6) „ולא ישפוט רק למראה עיניו וכן למשמע אזניו״.

7) רד״ק: ויוכיח החזקים במשור בעבור ענוי ארץ, והגאון תרגם ענוי כמו עמי.

8) „וברשיונו ימית מי שמשפטו למות״.

9) „ויאספו יחד״.

10) „ושעשע אף היונק בחור עיני האכזרים מן הנחשים ובעפעפי הצבועים מהם אף הגמול ידה ישלח״.

11) „דעת ה׳ ויראתו״.

12) „ויהיה מקומו מכובד״.

13) יוסיף ה׳ שנית לצוות לאסוף את שאר עמו״.

14) עיין בראשית י׳.

12 פירפע עלמא ללאמם פי גמע מדחיי אל אסראיל ומבדדו אל יהודה
יחשרהם מן ארבע אקטאר אלארץ: 13 פיזול חסד אל אפרים ואעדא אל
יהודה[1] ינקטעון פלא יחסד אל אפרים יהודה ואל יהודה לא יעאדונהם:
14 ויסירון עלי אטראף אלפלסטיניין גרבא ויגנמון גמיע אהל אלשרק[2]
ופי אדום ומואב ימדון אידיהם ויכון בנו עמון טאעתהם: 15 ויתלף
אללה לסאן בחירה מצר וישיר באמרה עלי אלפראת בסכון מן ריאחה
ויקסמה עלי סבעה אודיה[3] ויסלך פיה באלנעאל: 16 פתציר מחגה
לבאקי שעבה אלדי יתבקי פי אלגזירה כמא כאנת לאל אסראיל פי יום
צעודה מן ארץ מצר:

# יב

1 תקול פי דלך אלוקת אשכרך יא רב עלי מא וגדת עלי ואסאלך
אן ירגע גצבך עני[4] ותעאזיני: 2 פאקול הודא רב גיאתי אתק בה ולא
אפזע כמא כאן עזי ומגדי אלאזלי אללה וצאר לי גותא[5]: 3 ואדא
תסתקון מאא בפרח מן עיון אלגות: 4 תקולון פי דלך אליום אשכרו
אללה ואדעו באסמה ואכברו פי אלאמם בשמאילה אדכרו אן אסמה
אלמניע[6]: 5 ומגדו אללה אד צנע קדרה והי מעלומה פי גמיע אלעאלם:
6 אנטקי בדלך[7] ורנני יא סאכנה ציון אן קדוס אסראיל כביר פי מא
בין קומך:

# יג

1 קצה באבל[8] אלתי אוחי בהא אלי ישעיה אבן אמוץ: 2 עלי גבל
אלגלס[9] ארפעו אלעלם ואעלנו אלצות להם ואשירו באליד חתי ידכלון
אלאבואב אלנבל[10]: 3 אנא אמרת בדלך למסתעדי ודעות בה גבאברתי

---

[1]) ראב"ע: שונאיה ר"ל אנשי אפרים השונאים את בית יהודה וזה הפך דעת הרד"ק.

[2]) אפשר שצ"ל ויסרעון. „ויבוזו כל בני קדם״.

[3]) „ויצוה על נהר את רוחו החמה ויחלקהו לשבעה נחלים״. ובן בלעם הזכיר את הפירוש הזה ואמר שהשתיקה היתה לו יותר טובה מפני שאיננו יודעים ענין מלת בעים. עיין על הפסוק הזה אלאמאנאת דף 250.

[4]) „ואשאלך שישוב חרונך ממני״.

[5]) „ואומר הנה וכו׳ כאשר היה עזי וזמרתי״ ויתכן שרמז בזה על קריעת ים סוף ושירת משה.

[6]) שני הפסוקים האלה דבקים ואמר הנביא כאשר תשאבו מים בששון תאמרו הודו לה׳ וכו׳ ותרגם מלת נשגב אלמניע ר"ל שוכן מרום ואין אדם יכול להשיגו.

[7]) „הרימי קולך״.

[8]) ר"ל ספור מה שיעשה ה׳ לבבל. וכן תרגם מלת משא בפרשות הבאות ובמשלי בתחלת פרשות ל׳ ול"א.

[9]) על הר נשפה״ וכן נקרא בבל מנחות נ"ב א׳ ארעא דחשוכא.

[10]) ר"ל שאנשי פרס ומדי יבואו בפתחי נדיבי בבל ונראה שצ"ל אלי אבואב אלנבל.

בג̇צ̇בי ואבטאל קדרתי[1]: 4 צות ג̇מהורהם[2] פי אלג̇באל שבה שעב כת̇יר
וצות צ̇ג̇ה̈ ממאלך אמם מג̇תמעה̈ אד̇ רב אלג̇יוש וכ̇ל ג̇ישא ללחרב[3]:
5 והם מקבלון מן בלד בעיד כ̇אנה מן אקצא אלסמא רסל אללה
באלאת סכ̇טה ליהלך ג̇מיע בלדהם[4]: 6 יקולון ולולו פמא אקרב יום
אללה הו כנהב מן ענד אלכאפי יאתי[5]: 7 לד̇לך ג̇מיע אידיהם תסתרכ̇י
וג̇מיע קלוב אנאסהם תתמאסא[6]: 8 וידהשון חתי אן מת̇ל אלמג̇ץ
ואלמכ̇ץ יאכ̇ד̇הם וכאלואלדה̈ יטלקון וכל אמר אלי צאחבה יבהתון וג̇וה
ד̇את להיב וג̇והם[7]: 9 הוד̇א יום אללה יאתיהם[8] יום קאס ועברה̈ ושדה̈
ג̇צ̇ב יציר ארצ̇הם וחשה̈ וכ̇טאוהא ינפדהם מנהא: 10 חתי כואכב
סמאהם ונג̇ומהם[9] לא ילמע נורהא ואט̇למת שמסהם פי אשראקהא
וקמרהם לא יספר צ̇וה: 11 ואטאלב סכאן עמארתהם[10] בשרהם ואלט̇אלמין
בד̇נובהם ואעטל קדרה̈ אלוקחין ואקתדאר אלאבטאל אצ̇ע: 12 ואעז̇
אנאסהם מן אלפוז ואלאדמיין מנהם מן פצוץ אופיר: 13 לד̇לך ארג̇ז
אלסמא עליהם ותתזלזל ארצ̇הם מן מוצ̇עהא בעברה̈ רב אלג̇יוש ופי
יום שדה̈ ג̇צ̇בה: 14 פיכונון כאלט̇בי אלמנדחיין[11] וכגנם ליס להא חאשר
כל אמר אלי אמתה יולון וכל פריק אלי בלדה יהרבון: 15 וכל מן וג̇ד
בעג̇ ומן אנצ̇ם[12] וקע באלסיף: 16 צביאנהם יוד̇רון בחצ̇רתהם וביותהם
תט̇טלם ונסאהם תצ̇אג̇ען: 17 והאנא מט̇הר עליהם אלהמדאניין אלד̇ין
לא יחסבון אלורק שיא ואלד̇הב לא ירידונה: 18 בל קסיהם תטרח
אלשבאב[13] ותמרה̈ אלבטן לא ירחמון ועלי אלבנין לא תרק עיונהם:
19 פתציר באבל סראה̈ אלממאלך ופכ̇ר קדרה̈ אלכסדאניין כמקלב

---

[1] „אני צויתי זאת (לאנשי פרס) המזומנים לי וקראתי לזאת את גבורי באפי ואת אנשי השם (משרתי) גבורתי".

[2] „קול המונם" ר"ל אנשי פרס.

[3] „מינה פקידים על הצבא למלחמה".

[4] „והם באים מארץ מרחק כאלו מקצה השמים שלח ה' את כלי זעמו להשחית כל ארצם".

[5] „ויאמרו (ר"ל אלה העמים לאנשי בבל) הלילו (מלשון יללה) ומה קרוב יום אשר הוא כשוד וכו'".

[6] המלה הזאת ארמית וכן תרגם יונתן יתמסי עיין דברים א' כ"ח.

[7] עיין אלאמנאת 276 ואמר שם שיש רשעים בגיהנם אשר פניהם אדומים מפני האש השורפת אותם.

[8] „יבוא אליהם" ר"ל אל אנשי בבל.

[9] „וכוכביהם" הגאון מתרגם כסיל איוב ט' ט' בלשון יחיד סהיל.

[10] „ופקדתי על יושבי ארצם כרעתם" אשר עשו לישראל.

[11] „ויהיו כצבאים מודחים".

[12] תרגם נספה כמו נוסף והוא פירוש הראשון של רד"ק.

[13] רד"ק: היו משימים הנערים בקשתות מקום חצים ומורים אותם אל הקרקע ואל הקירות.

אללה סדם ועמרה: 20 לא תעמר אלי אלגאיה̈ ולא תסכן אלי גׄיל
ואגׄיאל לא יכׄים הנאך אעראבי ואלרעאה̈ לא ירבצׄון פיהא: 21 וירבץׄ
תׄם אלצדא[1] ותמתלי ביותהם נמוס[2] ויסכן הנאך אלנעאם ואלענז אלברי[3]
ילעב פיהא: 22 ויעוי בנו אוא פי ארוקתהם[4] ואלערבד פי אלהיאכל
אלמדללה̈ וקריבא יאתי וקתהא הדׄא ומדתה לא תמתד:

## יד

1 וירחם אללה אל יעקוב ויכׄתאר איצׄא אל אסראיל וינזלהם פי
בלדהם וינעטף אלגריב עליהם וינצׄאפון אלי בית יעקוב: 2 ויאכׄדׄוהם
אלאמם פיאתון בהם אלי מואצׄעהם ויחוזונהם בנו אסראיל פי בלד
אללה עבידא ואמאא פיצירון סאביין סאבייהם ויסתולון עלי מקתצׄיהם:
3 פאדׄא כאן יום יריחך אללה מן משקתך ורגׄזך וכדך אלצעב אלדׄי
אסתכדך: 4 אצׄרב הדׄא אלמתׄל פי מלך באבל וקל כיף עטל אלמקתצׄון
ועטלת אלגׄבאיאת[5]: 5 לאן אללה כסר עצא אלטאלמין וקצׄיב
אלמתסלטין כדׄאך: 6 לאנה צׄרב האולי אלאמם בעברה̈ צׄרבה̈ גיר
זאילה̈ ומסתול עליהם בגצׄב יכלבהם בה לא יצדה[6]: 7 אלאן אסתראח
גׄמיע אהל אלבלאד[7] וקד אנטקו ברנה̈: 8 חתי אלברותׄא מן ארוז
אללבנאן כאנהם פרחו בך וקאלו[8] מנדׄ מתׄ מא צעד קאטע עלינא:
9 חתי אלתׄרי כאנה ירגׄז לך פי תלקא מגׄיך ואתׄאר לך אלשגׄעא מן
אגׄלא אלארץׄ ואקאם כתׄירא מן מלוך אלאמם מן כראסיהם[9]: 10 פכלהם
יגׄיבונך ויקולון לך אנת איצׄא קד צרעת[10] מתׄלנא ומאתׄלתנא: 11 ואנזל
אלתׄרי אקתדארך וצׄגׄיגׄ עידאנך פצארת אלרמה̈ תפרש תחתך ואלדוד
יגטיך: 12 וכיף כאנך וקעת מן אלסמא יא לאיח פי אלסחר[11] וגׄדעת אלי

---

1) כן תרגם מלת איה ויקרא י״א י״ד.

2) כתב בן בלעם שהגאון תרגם בזאת המלה אחים ואמר שאין לו ראיה לזה.

3) הוא עז הבר והוא היעל. עיין תרגומו לאיוב ל״ט א׳.

4) תרגם אלמנותיו כמו ארמנותיו. ומלת וענה יגביה קולו בקול אבל. ואיים ותנים הם חיות המדבר.

5) ראב״ע: זהב המס. וכן אמר בן בלעם: שבתה מדהבה בטלה גביית המס. ושרשו מן תרגום זהב דהבא.

6) „כי הכה אלה העמים בעברה . . . רודף אותם באף ולא ישיבהו“ ר״ל את אפו.

7) „ועתה שקטו יושבי הארץ וכו׳“.

8) „גם הברושים מארזי הלבנון כאלו שמחו לך ואמרו וכו׳“. הברושים הם מין ארז.

9) „גם השאול כאלו רגזה לך לקראת בואך ועוררה לך הגבורים משרי הארץ והקימה רבים מן מלכי העמים מכסאותם“.

10) „גם אתה נהיית חלל כמנו“.

11) „המאיר בשחר“.

אלארץ יא מסאהם[1]) פי אלאמם: 13 לאנך קלת פי נפסך אצעד אלי
אלסמא פוק כואכב אלטאיק ארפע כרסיי מתלא והו אן אגלס פי גבל
אלמחצר[2]) וארכאן אלשמאל: 14 אצעד עלי קמאקם אלגים אתשבה
באלעאלי: 15 אד אלי אלתרי תנזל בל אלי ארכאן אלביר: 16 נאטרוך
פיך יתפרסון ויתפהמון יקולון[3]) אהדא אלרגל אלמרגז אלבלדאן אלמזלזל
אלממאלך: 17 אלדי ציר אלדניא כאלבר וקראהא הדם ואסארהא לם
יפתח ביותהם: 18 אלאן[4]) כל מלוך אלאמם אגמעין אנצגעו פי כראמה
כל אמר פי מנזלה: 19 ואנת טרחת מן קברך כסקט מברוה[5]) או כתוב
מקתולין מטעונין בסיף או וארדי חגארה אלביר כגסד מדהוץ[6]): 20 לא
תגאמעהם פי קבר אד בלדך אפסדת וקומך קתלת ולא ידעא ריסא
אבדא נסל אלאשראר[7]): 21 פהיו לבניה מקצבא לתמסכהם[8]) בדנוב
אבאיהם לילא יקומו פירתון אלבלאד וימלון וגה אלדניא קראא[9]): 22 בל
אקום עליהם קאל רב אלגיוש באן אהלך לבאבל אלאסם ואלבקא
ואלנסל ואלעקב קאל אללה: 23 ואצירהא מאוי אלקנאפד ואגאם
מא ואכנסהא במכנסה אלנפאד קאל רב אלגיוש: 24 ואקסם רב אלגיוש
קאילא ליכונן אלאמר כמא קדרת[10]) ליתבתן כמא חכמת: 25 אן אכסר
אשור פי ארצי ואדהצה עלי גבאלי פיזול ענהם אצרה ונקלה ען עאתקהם:
26 הדא אלקדר אלמקדר עלי גמיע בלדהם והדה אליד אלממדודה עלי
גמיע אמתהם: 27 אד רב אלגיוש קדרה פמן יפסכהא וידה אלממדודה
מן דא ירדהא: 28 פי סנה מאת פיהא אחז אלמלך נזלת הדה אלקצה:
29 לא תפרחי יא פלסטין גמעא אד אנכסר קציב צארבך פאן סיכרג מן
אצל אלתעבאן ארקש ויציר תמרה מחרקא טאירא[11]): 30 ומעה ירעי
בנו אלצעפי כאלבכור[12]) ואלמסאכין ירבצון ואתקין ואמית אצלך באלגוע

---

[1]) „המפיל גורלות״. מלשון המשנה מטילין חלשים (שבת כ״ג ב׳).

[2]) „וזה כי אשב בהר מועד״ ר״ל בהר ציון אשר שם יועדו כל ישראל (רד״ק). עיין דברים ט״ז ט״ז ושם תרגם יראה יחצר.

[3]) „ויאמרו״. — [4]) „עתה״ וכו׳.

[5]) „כנפל נתעב״ ויונתן תרגם כחט טמיר.

[6]) כן תרגם שרש בוס בכל מקום עיין למטה פסוק כ״ה וס״ג ו׳ י״ח. ולא מצאתי שרש דהץ באוצרי שרשי לשון ערבי אשר בידנו וענינו כמו דוס = רמס.

[7]) „לא יקרא ראש לעולם״ ר״ל שזרעו לא ימלוך וכן תרגם הגאון מלת קרא שמות ל״א ב׳.

[8]) „מפני שהם מחזיקים בעון אבותיהם״ ר״ל שמעשה אבותיהם בידיהם. עיין בלקוטים בסוף הספר.

[9]) מלשון עיר ערים וזה פירוש השני שהביאו הראב״ע והרד״ק.

[10]) „אם לא יהיה כאשר גזרתי״.

[11]) „(נחש) שורף מעופף״ עיין אבן גנאח שורש שרף.

[12]) „ועמו ירעו בני דלים כבכורים״ אפשר שלפי דעת הגאון דמה אלה הדלים לבכורים מפני שיש בכורים הרועים עד שיסתאבו (בכורות ד׳ ו׳) עיין בלקוטים.

והו יקתל בקיתך: 31 ולולי פי אלמחאל אצרכ̇י פי אלקריה̈ וקד מאג̇ת
פלסטין ג̇מיעא אד̇ אקבל אלהרג̇ מן אלשמאל כאלדכ̇אן ולים מן
מסתעדיה[1]) מנפרד: 32 ומא יג̇יב רסל אלאמם אן אללה יעמר ציון
ופיהא יסתכן צ̇עפי שעבה:

# טו

1 קצה̈ נזלת פי מאב כמא אנה פי ליל נהב עאר מן מאב ארדם
כ̇ראד̇ פי ליל נהבת חיטאנהא ארדמת[2]): 2 וקד צעד מאב עלי ביותה ועלי
ביעה וכד̇לך אל דיבון ליבכו[3]) ועלי נבו ומידבא יולולון ופי רווסהם אלנתף
ופי לחאהם אלחלק[4]): 3 ופי אסואקהם תאזרו באלמסח ועלי סטוחהם
ורחאבהם כלה יולול מנחדר בבכא: 4 ואד̇ צרך̇ אהל חשבון ואלעלא סמע
צותהם אלי יהץ ועלי ד̇אך מג̇רדו מואב יג̇לבון ממא נפוסהם קד
תרועת[5]): 5 יקול כל ואחד קלבי[6]) אלי מאב יצרך̇ אלתי צאר מהרבהא
אלי צ̇ער עגלת שלישיה[7]) וצארת עקבה̈ לוחית בבכא יצעדון פיהא
ומנחדר חורונים[8]) בצראך̇ אלכסר יפזעון[9]): 6 ומא נמרים קד צאר
כ̇ואא ממא כ̇לא אלחשיש ופני אלכלא ואלכ̇צ̇ר לם תכן אצלא: 7 ומע ד̇אך
אלבאקי אלד̇י נבת ומא אסתודעה עלי ואד אלערבים קד חמלה עדוהם[10]):
8 ואחדק אלצראך̇ תכ̇ום מאב ובלגת ולולתהא אלי אגלים ואלי ביר
אלים[11]): 9 ומא דימון קד אמתלא מן דמאיהם ממא אסלט עלי אהלהא
אסאפאת ועלי פלית אלמאביין אלאסד ובקיה̈ אהל בלדהם[12]):

---

[1]) „הלילי בשער וזעקי בעיר ונמוגה פלשת כלה כי בא ההרג מצפון כעשן ואין מי שיפרד מן הנועדים" ללכת עם חיל חזקיה

[2]) „כאשר בלילה אשר שודד בה עיר מואב נהרס כן בלילה אשר שודדו חומותיה נהרסו".

[3]) וכבר עלה מואב אל בתיו ואל במותיו וכן אנשי דבון לבכות".

[4]) „גרעון" ומזה נראה שהיה לפני הגאון גרועה ברי"ש כמו שהוא בירמיה מ"ח ל"ז ועיין אבן גנאח שרש גרע ומנחת שי על זה הפסוק.

[5]) „וכאשר יזעקו אנשי חשבון ואלעלה ישמע קולם עד יהץ . . מפני שנפשותם נבהלו".

[6]) „יאמר כל אחד לבי וכו'".

[7]) תרגם בריחיה כמו בורחיה ועגלת שלישיה תואר לצוער.

[8]) „במורד חרנים„ כמו שהוא כתוב בנבואת ירמיה שם ה'.

[9]) „יפחדו".

[10]) „ועם זה הנותר אשר צמח ומה שהפקידו על נחל הערבים כבר נשאום אויביהם". הנה זה הפסוק דבוק עם מה שלפניו.

[11]) „ובאה יללתה עד אגלים ובאר אלים".

[12]) „כי אשליט על יושביה צרות גדולות ועל פליטת מואב האריה ועל שארית יושבי ארצם" תרגם נוספות מלשון תספה בראשית י"ח כ"ג. והאריה ענינו האריה הידוע והוא נבוכדנצאר או אריה ממש והוא משל לחיות השדה. עיין בלקוטים.

# טז

1 יבעת̇ון פי אלמרג̇ סלטאן בלדהם ומן אלג̇באל ואלבר אלי בלד
ג̇מע ציון: 2 ויצירון כטאיר נאיד או כעש מנה מכ̇לא ותציר איצ̇א
אהל רסאתיק מאב יעברון אלי ארנון[1]): 3 יסאלונהם[2]) אעטונא משורה̈
אצנעו לנא חילה̈ ואג̇עלו ט̇לכם עלינא פי אלט̇הירה̈ יסתרנא כאלליל
ואסתרו מדחיינא ולא תכשפו נאידנא: 4 יסכנון פי מא בינכם ג̇לואתנא
אלמאביון כונו להם סתרא מן קבל אלנאהב במא קד כ̇לא אלמנאצי
ופני אלנאהב ומן כאן ידוס אלארץ̇ ענפא[3]): 5 ויהיא אלכרסי באחסאן
יג̇לס פוקה בחק פי כ̇בא דאוד חאכם טאלב אלחכם מאהר פי אלעדל:
6 אד̇ סמענא אקתדאר מאב מקתדרא ג̇דא ואקתדארה וקדרתה ועברתה
ליס ד̇לך מן קדרה[4]): 7 פלד̇לך יולול מאב עלי נפסה כלה ואלממת̇לון
מנה בקנאני אלכ̇מר מן אהל חרשת תראהם יהדרון והם מכתאבין[5]):
8 ממא אסתביח מן חשבון אלשביהו אקטאף אלענב ומן שבמה
אלממת̇לון באלג̇פן מן אלכרם ומלוך ד̇וי אלאמם קד הבג̇ו אלסריק
מנהא פבלג אלג̇מיע אלי יעזר ת̇ם צ̇לו פי אלבריה̈ ואלמטלקון מנהא
אנבת̇ו פעברו אלי אלבחר[6]): 9 יקול ג̇מיעהם לד̇לך אבכי פי בכא יעזר
עלי שביה ג̇פן שבמה וארויך מן דמעי יא חשבון ויא אלעלה אד̇ וקע
אלמסתן̈ עלי קומך אלד̇ין הם מקאם אלפואכה ואלזרוע לך[7]): 10 חתי
אנצ̇ם אלפרח ואלסרור מן ג̇באלך[8]) ופי כרומך לא ירנן ולא יג̇לב ולא
יטא אלעצאר אלכ̇מר פי תגארך ממא עטל אלאסתנאן[9]): 11 פלד̇לך אמעאי

---

[1]) „ישלחו בנוה דשא מושל ארצם ומן ההרים והמדבר אל ארץ בת ציון ויהיו כעוף נודד או כקן רק ממנו ויושבי בנות מואב יעברו ג״כ לארנון״ נראה שכונתו שהמואבים ישלחו מלכם שהיה נוקד (מ״ב א׳ א׳) לירושלים.

[2]) „וישאלו מהם הביאו וכו׳״.

[3]) „יגורו בכם נדחינו המואבים היו סתר להם מפני השודד כי כבר אפס המנאץ וכלה השודד ומי שרמס את הארץ באכזריות״. וזה אחר מפלת סנחריב כאשר ישב חזקיה על כסא דוד.

[4]) ר״ל וגאונו ועברתו לא היו כדי מעלתו. עיין דברים כ״ה ב׳ ושם העתיק כדי ובמקדאר. וי״ת: לא שוי להון רק בענין אחר.

[5]) „לכן ייליל מואב כלו על נפשו והנמשלים ממנו בקנקני יין מיושבי חרשת תראה אותם מהגים והם נכאים. ראב״ע: והנכון בעיני שהוא כמו ואשישי ענבים. וזה ג״כ דעת בן בלעם.

[6]) „כי מופקרים הם מן חשבון הדומים לאשכלות ענבים ומן שבמה הנמשלים בגפן הכרם והמלכים בעלי גוים הלמו שרוקיה ובאו כלם עד יעזר אחרי כן תעו במדבר והגולים מהם התפשטו ועברו אל הים. רד״ק: ושדמות משל על המון העם וכן גפן שרוקיה על השרים.

[7]) „יאמר כל אחד מהם לכן אבכה בבכי יעזר הדומה לגפן שבמה ואריוך מן דמעתי חשבון ואלעלה כי נפל (הנוצח) המתרועע על עמך אשר הם לך מקום הקיץ והזרע״.

[8]) „מן הריך״.

[9]) הגאון תרגם הידד בפסוק ט׳ אלמסתן̈ וענינו האויב ההולך אנה ואנה בשמחה ולא יחדל מלבוז בז ובפסוק הזה אסתנאן ר״ל גילה ורנן הדורך בענבים.

תהיג בחרבה אלעוד[1]) עלי מאב ובדלך אחשאי עלי אהל קיר חרש:
12 פיכון מואב אדא ראי אנה קד עגז לגא אלי ביעתה ירום דכולהא
ליצלי פלא יטיק[2]): 13 הדא קול נזלה אללה פי מאב מד חין: 14 ואלאן
קאל אללה אלי תלאת סנין מעדודה[3]) כסני אלאגיר יכף עטם מאב מן
הדא אלגמהור אלכתיר ויבקי קליל יסיר לא כביר:

## יז

1 קצה דמשק סתזול דמשק מן אן תכון מדינה ותציר בלאקע[4])
ואקעה: 2 ותתרך קראהא מתל ערוער[5]) ותציר לקטוע אלגנם ירבצון
פיהא ולים להם מזעג: 3 ותעטל אלחצון מן אל אפרים ואלממלכה מן
דמשק ובאקו ארם מתל עטם בני אסראיל יכונון קאל רב אלגיוש:
4 ויכון פי דלך אלוקת יצעף עטם אל יעקוב וסמן גסמה יהזל: 5 פיציר
כגמע זרע אלסבל אלקאים[6]) וכמן בדראעה יחצד אלסנבל ויציר
כלאקט סנבל פי עמק אלשגעא: 6 ויבקא פיה מושא כברט אלזיתון
אלדי יבקי גרגרין או תלאתה פי ראס גצן או ארבעה או כמסה פי
אפנאן אלשגרה אלמתמרה קאל אללה אלה אסראיל: 7 ופי דלך
אלוקת יתכל אלאנסאן עלי צאנעה ותנטר עינאה אלי קדוס אסראיל
נטר מתרג[7]): 8 ולא יתכל עלי אלמדאבח אלתי צנעתהא ידאה[8]) ולא
ינטר אלי מא צנעת אצאבעה מן אלסוארי ואלנדאד: 9 פי דלך אלוקת
תציר קרי עזה כאלמתרוך מן קרי חורש ואמיר אלתי תרכהא אהלהא[9])
מן קבל בני אסראיל פבאנת וחשה: 10 אד נסית יא אמה רב גיאתך
ומעתמד עזך לם תדכרי לדלך תגרסין גרוס נעמאניה[10]) ותזרעינהא
חבלה גריבה: 11 ופי יום גרסך תעלקין ופי גדאתה זרעך תפרעין פיכון
מא פרעת מנה חרבה תצאד ויום מנחל ווגע מדנף[11]): 12 יא[12]) גמהור

---

[1]) כהמית הכנור״ אלה השלשה פסוקים הם דברי כל אחד מן המואבים.

[2]) „והיה כאשר יראה מואב כי נלאה יבקש מנוסו אל הבמה וירצה לבוא בה להתפלל ולא יוכל״.

[3]) ר״ל מצומצמות.

[4]) ראב״ע: מעי כמו לעיים והמ״ם נוסף. וזה ג״כ דעת הגאון שתרגם כן בעיי במדבר כ״א י״א.

[5]) „ויערו עריה כערער״ עיין אבן גנאח לומע דף 295.

[6]) תרגום קמה כמו שבולת וסמך המלה למלת קציר שלפניה וטעמו כמו שיאסף קציר הקמה.

[7]) „יבטה״ והוסיף בסוף הפסוק „כאשר יראה המיחל״.

[8]) „אשר עשו ידיו״ והרד״ק השיג על זה הפירוש.

[9]) „כעזובות מערי חורש ואמיר אשר עזבום יושביהם מפני בני ישראל״ הנה לפי זה חורש ואמיר הם שמות שתי אומות.

[10]) ראב״ע: כמשמעו בלשון קדר והוא צמח שיצמח מהרה.

[11]) עיין פירוש זה הפסוק בליקוטי ביאורו.

[12]) פירש כאן הוי בלשון קריאה וכמו כן הוסיף הקריאה לפני שאון לאומים.

אלאמם אלכת̇ירין אלד̇ין כהיאם אלבחאר יהימון ויא דוי אלמלל אלד̇ין
כדוי אלמא אלכביר ידוון[1]): 13 אנהם כד̇אך כדוי אלמא סידוון פיזג̇רהם
ויפרון מן בעיד ויכלבון כהרים פי אלג̇באל בין ידי אלריח וכאלגרבאלה̈[2])
בין ידי אלזובעה̈: 14 פיצירון ענד אלעשא נכאלא וקבל אלצבח יעדמון
הד̇א נציב מט̇טלמינא וסהם נאהבינא:

# יח

1 יא איהא[3]) אלבלד אלמט̇ללה̈[4]) אקטארה אלד̇י מן ג̇אנב אנהאר
אלחבשה̈[5]): 2 אלראסל פי אלבחר ספרא ופי אנא מן ברדי עלי וג̇ה
אלמא יקול אמצ̇ו יא רסל מסרעין אלי אלקביל אלמג̇ד̇ב אלמנתוף
אלד̇י יציר מכ̇ופא מן אלאן והלם אלי אלקביל אלמוהום אלמדהוץ̇
אלד̇י ג̇נם בלדה קום שביה באלאנהאר[6]): 3 יא ג̇מיע סכאן אלעמארה̈
מן ג̇מיע אלארץ̇[7]) כרפע עלם עלי אלג̇בל תרון ד̇לך וכצ̇רב אלבוק
תסמעונה: 4 לאן כד̇י קאל אללה לי אנא וקומי[8]) סאקר קראר ואלתפת
אלי מת̇ואי פאג̇דה כדפא מחץ̇ בעד מטר וכגים ד̇י נדא פי חמא
אלחצאד[9]): 5 ואנה קבל לחאק אלחצאר ותאת̇יר אלפרע וקבל אן
יציר אלת̇מר חצרמא ולא עאקדא ולא נוארא יקטע אלקצ̇באן מנהם
באלמנאג̇ל ואלמודורה̈ יזילהא בנקיז[10]): 6 ויתרך ג̇מיעהא לטאיר אלג̇בל
ובהאים אלארץ̇ יציף עליהא אלטאיר ובהאים אלארץ̇ עליהא תשתו[11]):

---

[1]) „והם כן כשאון מים ישאון".

[2]) כן תרגם המלה הזאת בתהלים פ"ג י"ד והוא האבק היוצא מן הכברה.

[3]) עיין בלקוטים.

[4]) רד"ק: שארצותם מסובבים ונסתרים מהרבה בני אדם.

[5]) עיין אלאמאנאת דף 244 ומשם נראה כי לפי דעת הגאון הפרשה הזאת נאמרה על ימות המשיח ושם נמצא ג"כ פירוש שני הפסוקים הראשונים ומשם העתיקו הרד"ק בביאורו וטעה באמרו כי במקום הגבוה מהנהר הר יוצא במים וצ"ל כי במקום הגבוה מהנהר יש הרים צומחים במים והם הקורלים המפוזרים בים האדום ובנהר גיל והם חדים מאד עד שלפעמים חותכים את הספינות לשתים.

[6]) „ויאמר לכו וכו' אשר יהיה נורא מעתה והלאה אל גוי נרמס ומובס אשר בזז ארצם עם הדומה לנהר ים" וענין מלת והס בערבי הוא שירמוס אדם דבר ברגליו עד שישברהו. ואפשר שתרגם כן קו קו ר"ל שהגוי נעשה בקוים דקים.

[7]) „כל שוכני תבל מכל הארץ".

[8]) „אני ועמי". שתי מלות האלו נוספות לבאר אלי.

[9]) ואמצאהו כחם צח אחר המטר.

[10]) „כי לפני בוא הקציר ושלימות הפרח וטרם יהיה הפרי בוסר ולא גומל ולא נצה יכרת זלזליו במזמרות ושלוחותיו יסיר בהתזה" והתז הוא מלשון המשנה (חולין ב' ג') והזכירו הגאון במאמרו על שבעים מלות נפרדות.

[11]) תרגם קץ מלשון קיץ ותחרף מלשון חורף ככל המפרשים.

7 פי דׄלך אלוקת יגׄלב באלהדיה לרב אלגׄיוש אלקום אלמגׄדב ואלמנתוף
אלדׄי יציר מלופא מן אלאן והלם אלקביל אלמוהוס אלמדהוש אלדׄי
גׄנם בלדה קום שביה באלאנהאר אלי מוצׄע אסם רב אלגׄיוש גׄבל ציון:

# יט

1 אלקצה אלתי נזלת פי אלמצריין הודׄא אללה מצׄמן אמרה
סהאבא מסרעא פיצל אלי מצר פתצׄרב אותׄאן מצר מן בין ידיה[1])
וקלוב אלמצריין תתמאסא פי אגׄואפהם: 2 ואהיגׄ בעצׄ אלמצריין עלי
בעצׄ חתי יחארב אלרגׄל מנהם אכׄאה פכיף צאחבה או אהל קריה
לאכׄרי[2]) או ממלכה באכׄרי: 3 ותתהרי[3]) ארואחהם פי אגׄואפהם ואהלך
ראיהם פיטלבון אלי אלאותׄאן ואלי אלמנגׄמין ואלי אלמשעודׄין
ואלערׄאפין: 4 ואסלם אלמצריין פי יד מולא צעב ומלך עזיז
יתסלט עליהם קאל דׄלך אלסיד רב אלגׄיוש: 5 וינצב אלמא
מן בחרהם ונהרהם יגׄף וייבס: 6 ותכׄדל אנהארהם ותרק ותגׄף
אלכׄלגׄאן אלמחצורה[4]) ואלקצב ואלדים תעטל מן אלנבאת[5]): 7 וכדׄלך
אלתרע[6]) אללואתי עלי אלכׄליגׄ ועלי שטה וגׄמיע זרעה ייבס חתי ינדפע
פלא יוגׄד: 8 ויגׄתם אלסמאכון ויחזן כל טארח פי אלכׄליגׄ שצׄא ובאסטו
אלשבאך עלי וגׄה אלמא יסתבאחון: 9 ויכׄיב צנאע אלכתאן
ומאשטוה[7]) ונאסגׄו אלקראטים[8]): 10 פתציר ריאצׄהא[9]) צׄעיפה וגׄמיע
צנאע אלסכור אגׄמה כל אמר לנפסה[10]): 11 אדׄ גׄהלו ריסא בלד צען
אלחכמא אלדׄין אשארו עלי פרעון משורה מגׄהולה כיף תקולון לה
נחן בנו אלחכמא ואנת אבן מלוך אלזמאן אלקדים[11]): 12 אין חכמאך

---

[1]) „הנה ה׳ מפקיד את גזירתו אל עב קל ובאה מצרים ויתנועעו אלילי מצרים מלפניה וכו׳.״

[2]) „ואערור מקצת המצרים על מקצתם עד שילחם כל איש מהם באחיו ועל אחת כמה וכמה ברעהו או יושבי עיר ביושבי עיר אחרת או ממלכה בחברתה״.

[3]) „ותמק רוחם בגופם״. הנה פירש הגאון ונבקה כמו ונמקה. ובערבי שרש הרא עניני בישול הבשר עד שיפול מן העצם.

[4]) „היאורים הבצורים״ עיין ראב״ע.

[5]) „יחדלו מלצמוח״.

[6]) המלה הזאת היא ארמית תרעא ר״ל שער. ובשרשים לאבן גנאח שרש ערה הערה
50 הביא בשם הגאון התרגום הזה ואמר שענינו מקום סגור אשר יפתח להוציא ממנו מי היאור להשקות את הארץ הזאת.

[7]) „המסרקין אותם במסרק״.

[8]) מין צמח אשר מקליפתו הפנימית יעשה הנייר.

[9]) נראה שירצה בו הבצות אשר אלה הצמחים גדלים בהם.

[10]) פירושו: כל אחד יעשה לו אגם מים ויגבילהו לנפשו וזה ג״כ דעת בן בלעם.

[11]) „איך תאמרו לו אנחנו בני חכמים ואתה בן מלכי ימי קדם״.

אלאן פיכ̇ברוך הל יעלמון מא קדר רב אלג̇יוש[1] עלי מצר: 13 קד
ג̇הלו ריסא צען ואגתר רויסא נף ואצ̇ל אלמצריין ארכאן אפכ̇אד̇הא[2]:
14 אללה מזג̇ פי מא בינהם ראי אלתשויש חתי אצ̇לו אלמצריין פי
ג̇מיע אעמאלהם כמא יצ̇ל אלסכראן פי קיה: 15 ולא יכון להם עמל
ממא יצנעה אלמשבה באלראס ואלד̇נב ולא באללבה̈ ואלסעפה̈[3]:
16 ופי ד̇לך אליום יכון אלמצריון כאלנסא פיזעג̇ון ויפזעון מן קבל חרכה̈
קדרה̈ רב אלג̇יוש אלתי יחרכהא עליהם: 17 פתציר בלד יהודה
ללמצריין ג̇ולאנא וכל מן ד̇כרה לה יפזע מן קבל תקדיר רב אלג̇יוש
אלד̇י יקדר עליהם: 18 ופי ד̇לך אלוקת תכון כ̇מס קרי פי בלד מצר
תתכ̇אטב בלג̇ה̈ אלכנעניין ותחלף באסם רב אלג̇יוש יקאל לואחדה̈
מנהן קריה̈ אלהרס[4]: 19 ופי ד̇לך אלוקת יכון מד̇בח ללה פי וסט בלד
מצר ודכה̈ פי תכ̇ומהא ללה: 20 פיכונאן[5] איה̈ ושהאדה̈ לרב אלג̇יוש
פי בלד אלמצריין פאד̇א הם צרכ̇ו אלי אללה מן קבל צ̇אג̇טין בעת̇
להם במג̇ית̇ ומכ̇אצם ונג̇אהם[6]: 21 וכד̇לך יתערף אללה בהם פיערפונה
פי ד̇לך אלוקת ויטיעונה בד̇בח והדאיא[7] וינד̇רון ללה נד̇רא פיסלמונה:
22 וישפי אללה חינד̇ אלמצריין בעד מא צדמהם[8] אד̇ ירג̇עון אליה
ישפעהם ויעאפיהם: 23 ופי ד̇לך אלוקת תכון מחג̇ה̈ מן מצר אלי
אלג̇זירה̈ פידכ̇ל בעצ̇הם אלי בעץ̇ ויטיעון אלמצריון אלג̇זריין[9]: 24 פי
ד̇לך אלוקת יכון אל אסראיל ת̇ואלת̇א ללמצריין ואלג̇זריין ותכון בהם
אלברכה̈[10] פי אלארץ̇: 25 כמא בארך פיהם רב אלג̇יוש קאילא מבארך
מן הו שעבי מן אלמצריין ומן אעתרף באנה כ̇לקי מן אלג̇זריין וצפותי
ג̇מלה̈ אלאסראיליין[11]:

# כ

1 פי אלסנה̈ אלתי דכ̇ל תרתן אלי אשדוד אד̇ בעת̇ בה סרג̇ון
מלך אלג̇זירה̈ פחארבהא ופתחהא: 2 פי ד̇לך אלוקת קאל אללה

[1] „איה חכמיך עתה ויגידו לך אם הם יודעים מה גזר וכו׳״.

[2] „פנות משפחותיהם״ והם הגדולים.

[3] עיין למעלה ט׳ י״ג.

[4] נראה שלפי דעת הגאון ההרס הוא שם העיר.

[5] בלשון שנים ר״ל המזבח והמצבה יהיו וכו׳.

[6] „וכאשר יצעקו וכו׳ ישלח להם מושיע ומריב את ריבם והצילם״ תרגם ורב מלשון ריב.

[7] וכן תרגם יונתן: ויפלחון בנכסת קודשין ובקורבנין.

[8] „וירפא ה׳ את מצרים אחר שנגפם כי ישובו אליו יעתר להם וירפאם״.

[9] „וישמעו המצרים לקול האשורים״.

[10] ראב״ע: יתברכו בם.

[11] „כאשר ברך אותם ה׳ צבאות לאמר ברוך מי שהוא עמי מן המצריים ומי שהכיר כי הוא מעשי ידי מן האשורים וסגולתי כל בית ישראל״.

לישעיה אבן אמוץ קאילא אמץ̇ פחל̈ אלמסח חינא[1]) ען חקויך ואכ̇לע
כ̇פ̄ך וקתא ען רג̇לך פצנע כד̇אך ומשי עאריא חאפיא: 3 וקאל אללה
כמא משי עבדי ישעיה חינא עאריא חאפיא כד̇אך יכון ת̇לאת̇ה̈ סנין
איאת ובראהין פי אלמצריין ואלחבשיין: 4 כד̇אך יסוק מלך אלג̇זירה̈
סביהם וג̇לאתהם שבאבא ושיוכ̇א עראה̈ וחפאה̈ ומכאשפי אלסואה̈
ואלעורה̈[2]): 5 פינדק ויכ̇יב מן כאן מן אלחבש תכלאנהם ואלמצריון
פכ̇רהם[3]): 6 ויקול אהל הד̇ה אלג̇זירה̈ פי ד̇לך אלוקת הוד̇א קד צאר
תכלאננא הכד̇א אלד̇י הרבנא אליה ללמעונה̈ לנכ̇לץ מן בין ידי מלך
אלג̇זירה̈ פכיף נפלת נחן:

# כא

1 קצה̈ סאחל אלבחר[4]) אמר כאלזואבע פי אלצחרי תמצ̇י יאתי מן
אלבר̄ מן בלדה̈ מכ̇ופה̈: 2 יקול אהלה קד אכ̇ברנא בנבא צעב והו אן
אלגאדר סיגדר ואלנאהב סינהב אצעדו יא כ̇וזיון וחאצרו יא מדאיון
אלאן ג̇מיע חד̇רי קד עטלתה: 3 לד̇לך קד עם̄ חקוי אלקלק ואכ̇ד̇ני
מג̇ץ̇ כמא תמג̇ץ̇ אלואלדה̈ ותשו̄ש סמעי ודהש מנט̇רי: 4 וצ̇ל ראיי
ואעתראני אלרעש אד̇ סחר שעפי צאר לי אזעאג̇א: 5 קום מואידהם
מנצ̇ודה̈ ומנאט̇רהם מצפופה̈ והם יאכלון וישרבון וקד קאם רויסאהם
ומסחו אלמלך מנהם: 6 הכד̇א קאל אללה ענ̄א אמצ̇ו אוקפו לכם
דידבאנא יכ̇ברכם במא ירי: 7 פאיקפנאה וראי כ̇ילא ואזואג̇א מן

[1]) ר״ל זמן מועט וזה ג״כ ענין מלת וקתא כי לפי דעת הגאון לא הלך הנביא ערום ויחף כי אם איזה זמן וזה הספיק להיות אות ומופת על מצרים וכוש.

[2]) לא העתיק מצרים מפני שערות מצרים איננו כמשמעו כי אם כמו גדלי בשר (יחזקאל ט״ז כ״ו).

[3]) „ויחתו ויבשו מי שהיה בטחונם בכוש ובמצרים תפארתם״.

[4]) אין בידנו ביאור זאת הפרשה אבל בלא ספק הנבואה הזאת נאמרה על מפלת בבל ואפשר שקרא בבל סאחל אלבחר ר״ל חוף הים מפני שבימי קדם היא היתה שטופה במים. וזה הוא המשא: „הנה דבר הדומה לסופות החולפות בארץ הנגב בא מן המדבר מארץ נוראה... ויאמרו יושביו (ר״ל יושבי מדבר ים) הנה נבואה קשה הוגדה לנו לאמר הבוגד יבגד והשודד יושד עלו אנשי עילם וצורו אנשי מדי עתה השבתי כל (קריאת) השמר (ר״ל שאנשי עילם ומדי אין להם עוד לירא מבבל)... על כן וכו׳ ונטרפה דעתי ואחזתני רעדה כי אחרית ליל (בכ״י א׳ ופ׳ סחר וצ״ל סחר עיין תרגומו לאיוב ג׳ ו׳ ואצול ע׳ 464 הערה 7) חשקי נהיתה לי לחרדה.. . שלחנותם ערוכות וצופיהם על המצפה והם אוכלים ושותים וכבר עמדו שריהם ומשחו המלך מהם (כל אלו דברי הבבלים אשר שמעו שאנשי פרס ומדי היו טובי לב ומוכנים למלחמה וגם משחו מלך מביניהם תחת מלך בבל)... כה אמר ה׳ עלינו (ר״ל אנחנו שרי בבל) לכו העמידו לכם צופה אשר יגיד לכם מה יראה. . והעמדנוהו וירא וכו׳. . ויקראהו האריה (ר״ל הנביא קרא אל הצופה) לאמר על מצפה ה׳ אנכי עומד תמיד כל היום ועל משמרתי אנכי נצב כל הלילה (ר״ל אנכי עומד תמיד יום ולילה בשליחות השם לראות בחזון מה יעשה) והנה איש כבר בא ואחריו צמד פרשים ויענני ואמר כבר נפלה בבל כמו שנפלה (ר״ל נפלה ולא תקום עוד) וכל פסילי יושביה שבר והשליכם לארץ ונהיתה כמדושתי או כבן גרן (ר״ל כתבן) ואשר שמעתי וכו׳״ הגדתי לכם (ר״ל לבבליים).

אלפרסאן וקום רכאב חמיר ורכאב ג̇מאל ואצגא אצגא שדידא:
8 פנאדאה אלאסד יקול עלי מטלעה̈ אללה אנא ואקף דאימא טול
אלנהאר ופי מחפט̇י אנא מנתצב טול אלליל: 9 פאד̇א ברג̇ל ראכב קד
אקבל ווראה זוג̇ מן אלכ̇יל פאג̇אבני וקאל קד וקעת באבל כמא וקעת
וג̇מיע מעבודאת אהלהא אלמנחותה̈ כסרהא ואלקאהא אלי אלארץ̇:
10 פצארת כמדאסי או כד̇את אלג̇רן ואלד̇י סמעתה מן ענד רב אלג̇יוש
אלאה אסראיל אכ̇ברתכם בה: 11 קצה̈ אל דומה יקולון יקאל ענ̃א מן
ג̇בל שעיר יא חאפט̇ אכ̇ברנא כם מצ̇י מן אלליל וכם בקי מנה[1]:
12 פקאל אלחאפט̇ קד תקצ̇י נהארכם ולילכם אג̇מעין פאי מטלב
טלבתמוה ארג̇עו ענה ואקבלו[2]: 13 קצה̈ פי אלאעראב אחסן אן יכון
פי אלשערי תביתון אצ̇יאפכם יא בני דדן[3]: 14 מן דון אן תתלקו
אלעטשאן באלמא אנתם יא סכאן בלד תימא טעאמכם תקדמון ללנאיד[4]:
15 אמא תעלמון אנהם אנמא מן קבל אלסיף נאדו מן קבל סיף מצקול
וקום מותורה̈ ות̇קל אלחרב[5]: 16 הכד̇א קאל אללה לי אלי סנה̈
מעדודה̈ כסני אלאג̇יר[6] יפנא ג̇מיע אג̇לא קדר[7]: 17 ויבקי קום ד̇ו
אחצא מן רמאתהם וג̇באברתהם יקלון[8] כמא קאל אללה אלאה אסראיל:

# כב

1 קצה̈ פי ואדי אלוחי יקאל לאהלה[9] מא לכם ההנא אד̇ צעדתם
ג̇מיעכם אלי אלסטוח: 2 וכיף צארת אלמדינה̈ אלג̇זלה̈ כקריה̈ האימה̈
ממלוה̈ דוי[10] וקתלאכם ליס צרעי סיף ולא מותי חרב: 3 וג̇מיע מדבריך
נ̇דו אג̇מעין חתי אנהם מן קוס ואחדה̈ אסרו[11] וכל מוג̇ודיך אסרו אג̇מעין
ומן בעיד הרבו: 4 ולד̇לך קלת כפו עני חתי אמר בבכאי ולא תלחו פי
אן תעאזוני עלי מציבה̈ ג̇מע קומי: 5 לאן יום הימאן ודהש̇ וחירה̈ ללה

---

1) „משא יושבי דומה האומרים קוראים עלינו מהר שעיר אתה השומר אמור לנו מה עבר מן הלילה ומה נשאר ממנו" עיין ראב"ע.

2) „ואמר השומר כבר תמו יומכם ולילכם יחד ואיזה בקשה אשר תבקשו שובו ממנה ובואו" עיין בלקוטים.

3) „משא על הערביים הטוב הוא בני דדן כי תלינו ביער אורחיכם".

4) „מבלי הביא מים לקראת הצמא אתם יושבי ארץ תימא תביאו לחמכם לנודד". עיין מדריש איכה ב׳ ב׳.

5) „הלא ידעתם כי לא נדדו אלא מפני חרב לטושה וכו׳".

6) ר"ל שנה מצומצמת עיין למעלה ט"ז י"ד.

7) „יכלו כל גדולי קדר".

8) „וישארו מתי מספר מן רובי קשתם וגבוריהם ימעטו".

9) משא על גיא החזון (ר"ל על ירושלים) יאמר ליושביו מה לכם עתה כי עליתם כלכם לגגות".

10) „ואיך נהיתה העיר הגדולה כקריה הומיה מלאה שאון וכו׳".

11) „עד כי בקשת אחת אוסרו".

רב אלגׄיוש פי ואדי אלוחי תזלזל חיטאנה ותובׄא עלי אלגׄבאל[1]):
6 ואללוׄזיון חמלו פיה גׄעאבהם וכׄיול קומהם ופרסאנהם ועלי חיטאנה
אטׄהרו תראסהם[2]): 7 ויכון אכׄיר סכׄאנך ימתלון רכאב ויגׄעלון עלי
אלאבואב הראסא[3]): 8 ולמא כשף סתר אל יהודה אלתפתֿם אלי סלאח
דאר אלאמארהֿ[4]): 9 ולמא ראיתם שקוק קריהֿ דאוד אדׄ כתֿרת גׄמעתם
מא אלברכהֿ אלספלי לתצלחוהא[5]): 10 ואחציתם מנאזל ירושלם
ונקצׄתם בעצׄהא לתחצנו אלסור בחגׄארתה[6]): 11 וצנעתם מלאמא בין
אלסורין מן מא אלברכהֿ אלעתיקהֿ ולם תלתפתו אלי צאנעהא
ומצוׄרהא[7]) לם תרוה מן בעיד: 12 פלדׄלך נאדא אללה רב אלגׄיוש פי
דׄלך אליום בקום[8]) ללבכא ואלנדב ונתף אלשעור ואלאתֿזאר באלמסוח:
13 ואדׄא לבעצׄהם סרור[9]) ופרח דׄבח אלבקר ואלגנם אכל אללחם ושרב
אלכׄמר יקולון אכלא ושרבא אנא גדא מאיתון: 14 פקד אטלעני רב
אלגׄיוש[10]) אנה לא יגׄפר לכם הדׄא אלדׄנב אלי אן תמותו קאל אללה רב
אלגׄיוש: 15 כׄדׄי קאל אללה רב אלגׄיוש תעאל אמץׄ אלי הדׄא אלוכׄיל
הו שבנא אלדׄי עלי בית אלמלך[11]): 16 וקל לה מא לך ההנא ומא
לך ההנא אדׄ לזמתה כאנך קד נחתֿ לך פיה קברא יא נאחת פי אלרפע
קברה[12]) יא ראסם פי אלסכׄר מסכנה: 17 סיקלקלך אללה קלקלהֿ
גׄבאר[13]) וישתמלך שמלא: 18 ויקלֿבך תקלֿבא[14]) ככרהֿ פי ארץׄ ואסעהֿ
אלאמכאן פיהא תמות וקבל דׄלך תציר פיהא מראכב כרמך כאהון פי
בית מולאך[15]): 19 ואדפעך מן מנצבך ומן מוקפך אהדמך[16]): 20 ואדׄא

---

[1]) „ונשען על ההרים" ר"ל ישעו אל ההרים לבקש שם מפלט עיין ראב"ע.

[2]) „ואנשי עילם נשאו בו אשפתם וסוסיהם ופרשיהם ועל חומותיו גלו מגניהם".

[3]) צ"ל סכנאך או מסאכנך והעתקת הפסוק היא: „וימלאו הטובים ממשכניך רכב וישימו על השערים שומרים". ובכ"י פ' נוסחא אחרת והיא: ואלכׄיל ואלפרסאן מלו אכׄיר מואצׄעך וצארו מוכׄלין עלי אלאבואב = והסוסים והפרשים מלאו מבחר המקומות והם נפקדו על השערים.

[4]) „וכאשר נגלה מסך יהודה הבטתם אל כלי המלחמה אל בית היער" ר"ל אשר בנה שלמה

[5]) „לתקן הפרצות".

[6]) „והרסתם קצתם לבצר החומה באבניהם". — [7]) מרחוק דבק עם ראיתם.

[8]) „לכן קרא ה' צבאות ביום ההוא לאנשים לבכי וכו'" ובכ"י פ' חסרה מלת בקום.

[9]) „והנה למקצת העם ששון ושמחה וכו' אומרים אכול וכו'".

[10]) וכן תרגם יונתן: אמר נביא באודני הויתי שמע אתגזר דא מן קדם ה' צבאות.

[11]) „על בית המלך".

[12]) ואמרת לו מה לך פה ומה לך פה (עיין ת"י) כי דבקת בו (ר"ל בבית המלך) כאלו חצבת לך בו וכו'".

[13]) „כאשר יטלטל גבור".

[14]) ר"ל כמו שכורכים הבגד לעשות ממנו כדור. עיין רד"ק וזה ג"כ דעת אבן גנאח שרש צנף.

[15]) „ולפני זה (ר"ל מותך) יהיו בה מרכבות כבודך כדבר היותר נקלה בבית אדוניך" ונראה שצ"ל כאהון מא ובכ"י א' כאהון מן.

[16]) „וממעמדך אהרסך".

באן דלך אלוקת דעות בעבדי אליקים אבן חלקיה: 21 ואלבסתה
תוניתך וקלדתה זנארך וגעלת פי ידה סלטאנך פיציר אסתאדא[1]
לסאכן ירושלם וסאיר אל יהודה: 22 פאגעל מפתאח בית דאוד פי ידה
פאן הו פתח פלים גאלק סואה ואן הו גלק פלא פאתח גירה[2]: 23 ויכון
כאלותד אלמצרוב פי מוצע רכין ויכון ככרסי כרם לבית אביה[3]:
24 ויתעלק בה אגלא בית אביה מן חלי אלדק ואלגל[4]) מן חלי אלעאמה
אלי חלי אלאימה דוי אלאגאגין וחלי אלליואיה דוי אלתסביח[5]: 25 דלך
וקת יקול רב אלגיוש יזול פיה אלותד אלאול אלדי כאן מצרובא פי
פי מוצע רכין[6]) פינהד ויקע וינקטע אלחמל אלדי פוקה כמא קאל אללה:

## כג

1 קצה צור קאל ולולו יא אהל ספן אלבחר אד נהבת מנאזלהא
מן אן תדכלוהא ומן בלד קברס טהר להם דלך[7]: 2 פקפו יא אהל
גזאירהא יא תגאר צידא ועאברו אלבחר אלדין קד עמוהא[8]: 3 ופי
אלמא אלעטים כאן יגלב אליהא מן נבאת אלניל וזרע כלגאנה וגלתה
פצארת בה מתגר אלאמם[9]: 4 וכאב אהל צידא מן אלבחר כאנה קאל
להם אלעזיז מנה מא טלקת ולא ולדת ולא רבית מנכם שבאבא ולא
רפעת אבכארא[10]: 5 וכאן אלכבר מציבה ללמצריין כדאך ירתעדון
ענד כבר צור[11]: 6 אעברו פי אלבחר ולולו יא סכאן אלגזאיר[12]: 7 יקולון
יא קריה גזלה הל כאנת הדה לכם עאדה מן אלזמאן אלקדים אן
תודיכם ארגלכם אלי בעד לתסכנו פיה[13]: 8 ואדא סאלו מן קדר דלך

---

[1]) „והיה לאדון".

[2]) „ונתתי מפתח בית דוד בידו ואם יפתח אין סוגר זולתו ואם יסגור אין פותח זולתו".

[3]) „ויהיה כיתד התקוע במקום חזק ויהיה ככסא כבוד לבית אביו".

[4]) צ"ל מן חלי אלגל ואלדק. וזה לשון הערה 94 בשרשים לאבן גנאח 618: קאל ר' סעדיה אלגל ואלדק ופצר פיהמא אלבנין ואלחפדא והם אולאד אלאולאד והו ראי אלתרגם בניא ובני בניא ובלי ספק זה לקוח מביאור הגאון שמלות אלגל ואלדק ענינם הבנים ובני בנים.

[5]) „ואת כלי המון העם עד כלי הכהנים בעלי האגנות וכלי הלוים המשוררים בנבלים".

[6]) „היתד הראשון התקועה במקום נאמן". ר"ל שבנא.

[7]) „אמר (הנביא) הילילו יושבי אניות הים כי שדדו בתיה (ר"ל בתי צור) מלבוא בהם מארץ קפרס נגלה להם זה".

[8]) „ודמו היושבים באייה (ר"ל באיי צור) סוחרי צדון ועוברי ים אשר כבר מלאום".

[9]) „ובמים רבים היו מביאים אליה מצמחי נילוס ומזרע אגמיה ותבואתה ונהיתה (צור) בזה מקום מסחר הגוים".

[10]) „ובשו יושבי צדון מן הים כאלו אמר להם מעוז הים (ר"ל העיר התקיפה על הים והיא צור) וכו'".

[11]) „וכאילו היתה השמועה צרה למצריים כן ירעדו לשמועת צור".

[12]) „עברו בים והלילו השוכנים באיים".

[13]) „יאמרו הוי קריה גדולה ההסכנתם מימי קדם כי רגליכם יובילוכם אל ארץ רחוקה לגור בה".

עלי צור אלמט̇פרה̈ אלתי תג̇ארהא ריסא ומג̇הוזהא אג̇לא אלארץ̇[1]:
9 אג̇אבו באן רב אלג̇יוש קדּרה ליבד̇ל אקתדאר כל סראתהא ויהין כל
אג̇לאהא[2]: 10 וקאל אעברי בלדך כבליג̇ מא בסרעה̈ פאנה יא ג̇מע
אלבחר לא מנטקה̈ בעד תתקלדינהא[3]: 11 אד̇ מדּ ידה עלי אלבחר
ארג̇ז ממאלכה ואמר אללה פי בלד כנעאן לינפד̇ אעזאהא[4]: 12 וקאל
לא תעודין בעד ד̇לך אן תעזפי יא מג̇שומה̈ יא ג̇מע צידא קומי אעברי
אלי קברס ות̇ם איצ̇א לא תסתריחין[5]: 13 ותעאזי באן הוד̇א בלד
אלכסדאניין אתאה הד̇א אלקום אלד̇י לא יכון אל אשור פג̇עלוהא
מפאזאת ואקאמו צנאמהא וערו דיארהא וג̇עלוהא ואקעה̈[6]: 14 ולולו
יא אהל ספן אלבחר אד̇ נהב בלד עזכם[7]: 15 פאד̇א כאן ד̇לך אלוקת
תכ̇רב צור סבעין סנה̈ בעמר אחד אלמלוך ובעד סבעין סנה̈ יכון להא
עודה̈ באמרה̈ סואקה̈ קד נסית[8]: 16 ותאכ̇ד אלעוד ותטוף קריתהא
ותג̇וּד אללחן ותכת̇ר מן אלגנא לכי תד̇כרי[9]: 17 ובעד סבעין סנה̈ ידכר
אללה אהל צור וירדּהם אלי מתג̇רהם וימירון ג̇מיע ממאלך אלארץ̇
אלד̇ין קבאלה̈ בלדהם[10] 18 ת̇ם יכון מתג̇רהם וארבאחהם קדסא לרב
אלג̇יוש לא תכ̇זן ולא תות̇ק אלא תכון ללמקימין בין ידי אללה יאכלון
מנהא וישבעון ויתג̇טּון ג̇טאא ג̇סימא[11]:

---

[1]) „ואם ישאלו מי גזר זאת על צור הנותנת תשועה (לעמים) אשר סוחריה שרים ותגריה נכבדי ארץ".

[2]) „יעצו ויאמרו כי ה' צבאות גזר זאת לחלל גאון כל הדרה ולהקל כל גדוליה".

[3]) „ואמר (הנביא עוד) עברי ארצך מהר כאגם מים כי בת ים אין לך עוד אזור לחגור בו". ר"ל אין לך עוד כח וכן תרגם מזיח איוב י"ב כ"א: אלמנאטק.

[4]) „כי נטה ידו על הים הרגיז ממלכותיו וצוה ה' על ארץ כנען להשמיד מעוזיה" ר"ל עריה הבצורות.

[5]) „ואמר לא תוסיפי אחר זה להתענג בכלי זמר את המעשקה בת צדון קומי עברי אל קפרס גם שם לא תנוחי „עיין למטה כ"ד ח' העתקת מלת עליזים ומה שהערנו שם.

[6]) „והנחמי כי הנה ארץ הכשדים באה אליה זה העם אשר לא היה אנשי אשור עשוה למדברות והקימו מגדליהם והרסו משכנותיה ושמוה למפלה" בכ"י א': אלד̇ין ליס יכון להם במקום אלד̇י לא יכון. והעתקנו הפסוק לפי השערתנו.

[7]) „הילילו היושבים בספינות הים כי שדדה עיר מעוזכן".

[8]) „ובעת ההיא תחרב צור שבעים שנה כימי אחד המלכים ומקץ שבעים שנה תנגן בכנור כאשה זונה נשכחה" עיין רד"ק. ומלות זונה נשכחה לקוחה מפסוק שלאחריו ושם לא תרגם אותן הגאון.

[9]) „ותקח הכנור ותסובב את עירה ותיטיב נגן ותרבה שיר למען תזכר"

[10]) ומקץ שבעים שנה יפקד ה' את יושבי צור וישיבם אל מסחרם ויכלכלו מאוצרותם כל ממלכות הארץ אשר נגד אדמתם".

[11]) „ואחר זה יהיה סחרם ומה שירויחו קדש לה' צבאות לא יאצרו ולא יגנזו כי אם יהיו ליושבים לפני ה' יאכלו מהם וישבעו ויתכסו במכסה עב".

# כד

1 אן אללה סיביח[1]) כלא אלבלד ויבלקה[2]) ויגיר וגהה ויבדד אהלה[3]):
2 יתסאוי אלעאמי ואלכאצי אלעבד ומולאה אלאמה וסידתהא אלמשתרי
ואלבאיע אלמקרץ ואלמתקרץ אלגרים ואלמדאין לה: 3 ממא יבאח
אלבלאד אבאחה ויגנם גנימה קאל אללה כלא אלקול: 4 וקד חזן
אהלה וסקט ואסתביח אהל עמארתה ודוי ואנקצ ארפאע קומהם[4]):
5 ממא תדנס[5]) בלדהם תחתהם ותגאוזו אלשראיע ובדלו אלרסום
ופסכו עהד אלדהר: 6 ולדלך אלהרג אכל אגלא אהלה[6]) חתי כוי
סכנאה ולדלך נכר[7]) אלמקימון בה ומא בקי מן אנאסהם אלא קליל[8]):
7 וחזן דוי אלעציר ואנקצ דוי אלגפאן[9]) ותנהד גמיע פרחי אלקלוב:
8 ועטל סרור אלאדפאף ואנתהי דוי אלעזאף[10]) ובטל סרור אלקיתאר:
9 ולא ישרב כמר בגנא וצאר אלנביד ימר שארבה[11]): 10 ואנכסר אהל
קריה אלעבת[12]) וגלקת מנאזלהא מן אלדכול: 11 וצאר עלי אלכמור
צראך פי אלאסואק[13]) וגאב כל פרח וגלא סרור אלבלאד: 12 ובקי פי
אלקריה אלוחשה ודוא יחטם מחאלהא[14]): 13 אנמא יבקי אוחאד
הבדא פי וסט כלא אלבלד[15]) פימא בין האולי אלקום כנפץ אלזיתון או
כבצל אדא פרג אלקטאף: 14 והם אדא ירפעון אצואתהם ירננון
בקדרה אללה יצהלון מן אלבחאר[16]): 15 לדלך אכרמו אללה פי וקת

---

[1]) עיין שרשים לאבן גנאח שרש בקק הערה 12 וצ״ל שם אבאחה = הפקר.

[2]) בן בלעם ורד״ק פירשו המלה הזאת ממה שאומרים בערבי אבלקת אלבאב = פתחתי הדלת.

[3]) עיין ראב״ע ורד״ק.

[4]) „וכבר אבלו אנשיה ונפלו ואומללו יושבי תבל ובושו ונשברו מרומי עמם״ ר״ל שגדוליהם נכרתו.

[5]) „נטמאה״ וכן תרגם תחניפו במדבר ל״ה ל״ג.

[6]) „גדולי אנשיה״.

[7]) נראה שענינו מלשון המשנה הנוחר והמעקר (חולין פ״ה מ״ג) ולפי זה חרו מן חור.

[8]) „ולא נשארו מאנשיה כי אם מזער״.

[9]) „אבלו בעלי תירוש ואומללו בעלי גפן״.

[10]) קבוץ מלת זעף והוא אחד מכלי זמר הנקרא mandoline בלע״ז ותרגם כן עליזים כדי שיהיה ממין התופים והכנור.

[11]) נראה שצ״ל עלי שארבה.

[12]) „נשברו אנשו קרית תהו״ ר״ל ההולכים אחרי התהו וההבל. עיין ראב״ע.

[13]) אפשר שענינו מוכר היין בשוקים ויתכן ג״כ שצ״ל כמיר = שותה יין.

[14]) „ושאיה תשבר שעריה״ ר״ל שערי הקריה.

[15]) „ולא ישארו כה כי אם (אנשים) אחדים בקרב הארץ וכו״.

[16]) „והם (ר״ל הנמלטים) כאשר ישאו קולם ירנו״.

שהור נורה חתי מן פי גזאיר אלבחר ישכרון אסם אללה אלאה אסראיל[1]:
16 מן אקטאר אלארץ סמענא תסאביחא מנא אלצאלחין פקלנא יא
צעפאה יא וילאה וקת יגדר באלגדארין וימכר באלמכארין[2]: 17 ויכון
אלפזע ואלפכות ואלפכאך עלי אהל אלארץ[3]: 18 פיכון מן הרב מן צות
אלפזעה וקע פי פכתה פאן הו צעד מן פכתה עלק באלפך אד
אנפתחת רואזן אלסמא ותזלזלת אסאסאת אלארץ: 19 פתרצץ בעצהא
ותמוק בעצהא ותמיל בעצהא[4]: 20 ומן אהלהא מן אצטרב באלסכראן
ומנהם מן נאד באלערזאל ומנהם מן תקל עליה דנבה פיקע ולא יעאוד
אלקיאם[5]: 21 דאך אלוקת יטאלב אללה גיוש אלסמא פי אלרפע ומלוך
אלארץ פי אלהבוט: 22 פיגמע גמיעהם אסארי אלי אלחבס ותגלק
דונהם אלמגאלק ואלי זמאן טויל ידכרון[6]: 23 ויכזא אלקמריון ויכיב
אלשמסיון[7] אדא טהר מלך רב אלגיוש פי בלד ציון וירושלם פיציר חדא
עלמאיה אלכרם:

## כה

1 תקול אלאמה[8] אללהם אנת רבי ארפע אסמך ואשכרך אד צנעת
אלאעגובאת ואלתקדיר אלדי סבקת בה מן זמאן בעיד צאר חקא
מחקקא[9]: 2 אד צירת מן קרי אלכפאר רדומא ואלחצינה מנהא ואקעה
ואמא קצורהם פהי מן קראהם לא תבנא אבדא[10]: 3 ועלי דאך יכרמך
אעזא מן אלשעוב ואהל בלד אלאמם אלראהבין יכאפונך: 4 אד כנת
עזא ללפקיר ומעזא ללמסכין פי צרה וכאלכן מן אלהטל ואלטל מן
אלסמום ומא ראי אלטאלמין אלא כסיל מן סטח חאיט[11]: 5 ובאזא דלך

[1] על כן כבדו ה׳ בעת אשר יראה אורו וגם יושבי איי הים ישבחו את שם אלהי ישראל״.

[2] הפסוק הזה נאמר על הצרות אשר תבאנה על הרשעים בימות המשיח (עיין אלאמאנאת דף 241) וזה תרגומו: מכנפות הארץ שמענו זמירות חפץ הצדיקים ונאמר אהה רזון אויה על העת אשר יבגד בבגדים ויונו המונים״.

[3] „ויהיו הפחד וכו״. ועל חבור מלות פחת ופחד ופח עיין ביאור הגאון בספר יצירה פרק א׳ ה״א.

[4] „והתריעעה מקצתה והתפוררה מקצתה והתמוטטה מקצתה״.

[5] „ומיושביה מי שנוע כשכור ומהם מי שינוד כמלונה ומהם מי שכבד עליו פשעו ויפול ולא יוסיף קום״.

[6] „ויאספו כולם אסירים אל הבור ויסגרו בעדם המסגרות ועד זמן רב יזכרו״ ר״ל לרעה.

[7] „ויחפרו עובדי הלבנה ויבשו עובדי השמש״ וכן תרגם יונתן.

[8] „ותאמר האומה ה׳ אלהי וכו״.

[9] „והגזירה אשר הקדמת מן זמן רחוק נהיתה אמת מאומת.

[10] „כי שמת ערי הכופרים לגל והבצורות מהן למפלה וארמונותיהם הם מעריהם אשר לא יבנו לעולם״.

[11] „ועצת הרשעים איננה כי אם כזרם משטח קיר״ ר״ל שהמטר לא יעמוד על שטח החומה אבל יזל ממנו.

בסמום פי מפאזה̈ כד̇אך דוי אלאג̇נביין תהזם ובצ̇מר פי ט̇ל גים קטע
אלט̇אלמין יט̇הר[1]): 6 פיצנע רב אלג̇יוש לג̇מיע אלאמם אלמקבלין אלי
הד̇א אלג̇בל[2]) שראבא מן אדהאן ודראדי תלך אדהאן מדפאה̈[3]) ודראדי
מצפאה̈: 7 יהלך בהא פי הד̇א אלג̇בל אלוג̇וה אלמלתפה̈ אלמחתג̇בה̈
ען ג̇מיע אלשעוב ואלמסתור דונהא סתורא ען ג̇מיע אלאמם[4]): 8 ויזיל
אלקצף[5]) גאיה̈ אלזואל וימחו אללה תלך אלדמוע ען ג̇מיע אלוג̇וה
ואלעאר ען שעבה יזילה מן ג̇מיע אלארץ̇ כמא קאל אללה: 9 ויקול
אלקום פי ד̇לך אליום הוד̇א רבנא אלד̇י רג̇ונאה קד אגאת̇נא הד̇א רב
יג̇ב אן נרג̇וה איצ̇א חתי נסר ונפרח בגות̇ה[6]): 10 ואד̇א יחל אמר
אללה פי הד̇א אלג̇בל ינדק אלאמם תחתה באנדקאק אלתבן פי ד̇את
אלמדר[7]): 11 ויבסט קדרתה פי מא בינהם כמא יבסט אלסאבח ידה
פיסבח ויצ̇ע אקתדארהם מע מכ̇אתלה̈ אידיהם[8]): 12 והצונהם ואלמניע
מן אסוארהם[9]) יכ̇פצ̇ה ויצ̇עה ויבלגה אלי אלארץ̇ אלי אלתראב:

# כו

1 פי ד̇לך אלוקת יסבחבהד̇א אלתסביח פי בלד יהודה יקולון[10]) אן
לנא קריה̈ עז̇ ג̇על אללה עלי אסוארהא ופצילהא[11]) אלגיאת̇: 2 אפתחו
אלאבואב ידכ̇ל אלקביל אלצאלה חאפט̇ אלאמאנה̈: 3 לכ̇לק מסנוד
אליך תחפט̇ אלסלאם יא סלאם[12]) אד̇ ות̇קו בך: 4 פיקולון כד̇אך ת̇קו
באללה אלי אלדהר כמא אן באללה אלאזלי אעתמאד אלעואלם[13]):

---

1) „וכנגד זה כשרב בארץ ציה כן תכניע (ר״ל תשקיט) שאון זרים וכיבש (מלשון חרבו המים) בצל עב תראה כריתת הרשעים״.

2) „הבאים אל ההר הזה״.

3) „משתה שמנים ושמרים וזה שמנים מוחמים״ ר״ל הנעשים לחים ע״י פעולת האש והוא מלשון ממחה (חולין ק״כ ע״א) ואפשר שהגאון פירש מוח כמו חום.

4) ישחית בהם (ר״ל בהשמנים ובהשמרים) בהר הזה הפנים המעוטפים והמכוסים מעיני כל העמים והנסתר מפניהם במסוה מעיני כל הגוים״ ועל ענין מלת הלוט עיין אלאמאנאת דף 124.

5) „ויסיר השברון בתכלית הסרה״ ואפשר שהשברון כאן ענינו מיתה מקרית כמו שפירש רד״ק.

6) „ויאמר העם ביום ההוא זה אלהינו אשר קוינו לו כבר הושיענו (במה שעבר) הוא האלהים אשר ראוי שנקוה לו ג״כ (לעתיד) עד כי נגילה ונשמחה בישועתו״.

7) „וכאשר ירד דבר ה׳ בהר הזה ידושו העמים תחתיו כהדוש התבן במקום דמן״ ומואב כאן כולל כל העמים. עיין רד״ק.

8) רש״י: לשון וארב לו (דברים י״ט) וזה דעת מנחם במחברתו.

9) „ומבצריהם ומשגב חומותיהם ישחה וישפיל ויגיעם לארץ עד עפר״.

10) „ויאמרו״.

11) ר״ל על חומות העיר וחלה.

12) „ליצור הנשען עליך תשמור השלום הה שלום כי בטחו בך״. עיין ויקרא רבה ט׳ ט׳: גדול שלום ששמו של הקב״ה נקרא שלום.

13) „ויאמרו כן בטחו בה׳ עדי עד כאשר בה׳ הנצחי יסוד העולמים״.

5 אד׳ כֿפץׄ אהל אלארפאע ואלקרי אלמניעהֿ פחטֿהא ווצֿעהא אלי
אלארץׄ וכֿלֿגהא אלי אלתראב[1]: 6 פצארת אלארגֿל תדוסהא בל ארגֿל
אלמסאכין ואקדאמהם[2]: 7 טריקא ללצאלח מסתקימא יא מסתקים
קד סקמת כֿדאך מסלך אלצאלחין[3]: 8 ואיצֿא עלי סביל אחכאמך יא
רב רגֿונאך ואסמך ודֿכרך שהוהֿ נפוסנא[4]: 9 יקול כל ואחד נפסי
משתאקהֿ אליך לילא ורוחי פי גֿסמי תטלבך נהארא לאן אחכאמך כמא
הי פי אלארץׄ תעלם תעדילהא אכֿיאר אהל אלדניא[5]: 10 ואמא אלטֿאלם
פקד יראףֿ פלא יתעלם אלתעדיל ופי מכאן אלצואב יגֿור אלקצֿא ולא
ירא קדרהֿ אללה בחקֿהא[6]: 11 פיא רב אלדֿי לא ירון ארתפאע קדרתך
פינטֿרון ויכֿזון מן חסד אלקום אלכֿואץׄ ואלנאר איצֿא תאכל אעדאך[7]:
12 ותנצב אלסלאם לנא כמא טאלמא קצֿית לנא גֿמיע חואיגֿנא[8]:
13 אללהם יא רבנא אדֿ מלכנא סאדאת סואך לם נזל נדֿכר אסמך
והדך[9]: 14 והם אמואת לא יחיון והלכי לא יקומון ולדֿלך עאקבתהם
פאנפדתהם ואבדת כל דֿכר להם[10]: 15 ועאודת אלאמם יא רב כמא
עאודתהם במא תעטֿמת בה ואבעדת אלטֿאלמין אלי אקאצי אלארץׄ[11]:
16 אללהם קום דֿכרוך פי אלצֿר וצבֿו אלנתֿ צבֿא ענד תאדיבך להם[12]:
17 פקאלו[13] כהאמל קד קרב ולאדהא פהי תטלק ותצרךֿ מן מכֿאצהא
כֿדאך כנֿא בין ידיך יא רב: 18 כאנא חמלנא וטלקנא וולדנא ריחא ומע
דֿאך לם נצנע אהל אלארץׄ דֿוי גותֿנא ולא וקע לנא סכאן אלדניא

1) עיין רד״ק.
2) „ואף רגלי דלים ופעמיהם״ ר״ל כי גם רגלי הדלים תרמסנה מקום אלה הערים.
3) ר״ל להיות ארח מישרים לצדיק אתה הישר כבר פלסת מעגל הצדיקים.
4) „ועוד כפי ארח משפטיך ה׳ קוינוך ושמך וזכרך הם תאות נפשינו״. נראה שלפי דעת הגאון הלמד נוספת עיין אבן גנאח למע 41.
5) „ויאמר כל אחד בנפשי אויתיך בלילה ורוחי בקרבי תבקשך בשחר כי משפטיך כאשר הם על הארץ למדו צדקם הטובים מיושבי תבל.
6) „והרשע לפעמים יחן אבל לא ילמד הצדק ובמקום היושר יעול המשפט ולא יראה גבורת ה׳ באמתה״.
7) „לכן הה ה׳ הם אשר לא יראו רום גבורתיך יחזו ויבשו מקנאתך לעם סגולה וגם האש תאכל צריך״.
8) „ותקים השלום לנו כאשר זה זמן רב ספקת לנו כל צרכינו״.
9) „ה׳ אלהינו כאשר משלו בנו אדונים זולתך לא חדלנו מלזכור שמך לבדך״.
10) „והם מתים וכו׳״.
11) „ואתה ה׳ יספת (ליסר) הגוים פעם אחר פעם כאשר יספת להראות להם גבורתך והרחקת הרשעים אל קצוי הארץ״.
12) „ה׳ עם אחד הזכיר אותך בצרה ושפך (לפניך) שיחה כאשר יסרתו״. הגאון השתמש במלת נתֿ לתפלה בלחש וכן תרגם ישוחח (למטה נ״ג ח׳) ינתֿ = ידבר דבר. ובן בלעם פירש והודיך על אשר יסרתם בנחת ולחש הוא נסמך למוסרך.
13) „ואמרו כמו הרה וכו׳״.

בדׄלך[1]: 19 בל נסאלך אן יחיא אמואת קומך ותקום גׄתתהם בקולך
תיקטׄו ורננו יא סכאן אלתראב ואד׳ יכון נדא אלאנואר נדאוך ואלי
אלארץׄ תוקע אלהאלכין[2]: 20 אמץׄ יא קומי אדכׄל פי כׄדורך ואגלק
באבך דונך אכׄתבי ען קליל בטרפה׳ חתי יגׄוזך אלסכׄט: 21 אן אללה
סיכׄרג׳ אמרא מן סמאיה ליעאקב בעץׄ אהל אלארץׄ בדׄנובהם פתכשף
אלארץׄ חיניד׳ מעאציהם ולא תגטי איצׄא מקתוליהם[3]:

# כז

1 דׄאך וקת יעאקב אללה בסיפה אלצעב אלכביר אלשדיד מן
כאן ישבה אלממתד׳ מן אלחיׄאת אלעארצׄה׳ ואלמלתוי מנהא אלמעוג׳
ויקתל אלמשאכל ללתנין אלדׄי פי אלבחר[4]: 2 ופי דׄלך אלוקת ינבגי
אן תגׄיבו אלאמה׳ אלשביהה׳ בכרמה׳ אלכׄמר ותערפונהא: 3 אני אללה
חאפטׄהא ופי כל טרפה׳ אסקיהא שרבא ואחפטׄהא אלליל ואלנהאר
לילא יתוכׄל עליהא: 4 מן יגׄעלני להא בכׄטאיה כאלחסך ואלקיצׄום פי
מלאחמה׳ אלנאר בעד מא לם תכן לי חמיה׳ עליהא פבמקדאר כׄטוה׳
אאג׳ג׳ גׄמיעהא[5]: 5 או יעוד וימסך בעזׄי באן יעמל מעי בסלאמה׳ תׄם
יסתעמלהא מעי בסלאמה׳[6]: 6 פיכון אלאתיון יענצרון מן אל יעקוב
וינׄורון ויפרעון מן אל אסראיל וימלון טׄאהר אלעמארה׳ נמוא[7]:
7 ויעתרפון באנה לם יצׄרבהם כצׄרבה׳ צׄארביהם ולם יקתלהם בקתל

---

[1]) „כאלו הרינו וחלנו וילדנו רוח ובכל זאת לא עשינו יושבי הארץ לבעלי ישועתנו ולא נפלו לנו יושבי תבל כמו כן״ ר״ל אחרי כל הצרות שסבלנו והיה כל עמלינו לשוא לא בקשנו ישועה אצל העמים ולא עלה על לבנו לשאול עזרתם.

[2]) „אבל שואלים אנחנו ממך שיחיו מתי עמך ושתקום נבלתם באמרך הקיצו ורננו שוכני עפר. ואז יהיה טל אורים טליך ואל ארץ תפיל הרפאים״ עיין אלאמאנאת דף 215 ושם ביאר אורת הרכבת האש עם הרוח והיא הנפש המאירה והם כאשר יתחברו עם עפר המת ורטיבת הטל יעשו הארבעה יסודות אשר מהם נברא כל דבר.

[3]) „הנה ה׳ יוציא דברו מן השמים לפקד על מקצת יושבי הארץ על עונותיהם ואז תגלה הארץ פשעיהם ולא תכסה עוד על הרוגיהם״.

[4]) הפסוק הזה דבק עם הפסוק שלפניו ואמר: (הפקידה תהיה) „ביום אשר יענוש ה׳ בחרבו הקשה והגדולה והחזקה (העם) הנמשל בהנחש הארוך המבריח (מן קצה אל קצה) ובהנחש המעוקל והמעוקס ויהרוג הנדמה להתנין אשר בים״ בלי ספק הגאון פירש בביאורו מי הן השלש אומות הנמשלות לשלשה מיני נחש.

[5]) „ובעת ההיא יצדק כי תענו להעם הנמשל לכרם חמר ותודיעהו. כי אני ה׳ נוצרו ובכל רגע אשקנו ואצרנו יומם ולילה פן יפקד עליו. הנותן אותי לו בחטאיו כשמיר ושית בפגשם האש אחרי כי לא היתה לי חמה עליו וכפשע אציתנה יחד״ ר״ל שה׳ ישמרנו ממושל רשע.

[6]) הפסוק הזה דבק ג״כ עם מה שלפניו וירצה בו אם לא שהמלך הזה ישוב ויחזיק במעזי ויעשה עמי שלום (הוא בעצמו) ויזרז את עמי לעשות שלום עמי.

[7]) „והבאים (מן הגלות) יכו שרש מבית יעקב ויציצו ויפרעו מבית ישראל וימלאו פני תבל תנובה״ עיין ת״י.

מקתוליהם[1]: 8 ואנמא בכיאלה תכאצמהא פי מידאנהא נחאהא בריאחה
אלצעבה פי יום גנוב[2]: 9 ולדלך בהדה אלכלה יגפר דנב אל יעקוב
והדא מן תמרה זואל כטאיאהם באן יצירו גמיע חגארה מדאבח
אלטאגות[3] כחגארה אלגיר מפרדה ולא תתבת אלסוארי ואלאנדאד:
10 אן תציר אלקרי אלחצינה לאעדאיהם מנפרדה ומאויהם מכלאה
מתרוכה כאלבר תרעי פיהא אלבהאים ותרבץ חתי תפני אגצאנהא[4]:
11 ואדא יבסת זרועהא תכסרת חתי תדללהא אלנסא ותגניהא[5] ולאנהם
שעב לא פהם להם לדאך לא ירחמהם צאנעהם וכאלקהם לא ירופהם:
12 ופי דלך אלוקת יכבטהם אללה מן תיאר אלפראת אלי ואדי אלעריש
ואנתם תלקטון ואחדא ואחדא יא בני אסראיל[6]: 13 דאך וקת יצרב
פיה בבוק עטים[7] חתי יאתי אלהאלכון פי בלד אלגזירה ואלמדחיון פי
בלד מצר פיסגדון ללה פי גבל אלקדס פי ירושלם:

# כח

1 אלויל לדוי תאג אלאקתדאר סכארי אל אפרים ואלעצאבה
אלסאקטה וסראה פכרהם אלתי עלי רווס אלמקתדרין באלדהן
אלממענין פי אלכמר[8]: 2 סיכון ללה עליהם שדה אמר ועקאב
ותאייד כהטל אלברד ועאצף אלהתף וכסיל מא גזיר גארף יורדהא
אלי אלארץ בקדרה[9]: 3 חתי תציר באלרגלין תדאס תיגאן אלמקתדרין
סכארי אל אפרים[10]. 4 ותציר אלעצאבה אלסאקטה וסראה אלפכר

---

[1]) „ויכירו וידעו כי לא הכה אותם כמכת מכיהם ולא הרג אותם כהרג הרוגיהם״. ואמר בן בלעם: ויש מי שפתר כי מכהו הם המצריים והרוגיו הכנעניים. ונראה שהפותר הוא הגאון.

[2]) „ורק במדה אשר עשתה (האומה) מריבה בשלחה (ר״ל בארצה) הסירה ברוחו הקשה ביום קדים״ וענין הפסוק שהגלה את עמו ולא האבידו כמו שהאביד את אומות העולם. נראה שהגאון פירש בסאסאה כמו סאה בסאה ותרגם שלחה מלשון שלחיך (שה״ש ד׳ י״ג) והגה מל׳ הגו סיגים (משלי כ״ה ד׳) ועיין ראב״ע.

[3]) תרגם פרי כמו מפרי ומזבח מזבחות העבודה זרה.

[4]) הפסוק הזה דבק עם פרי הסר חטאתו ר״ל שאם לא יעבדו עוד עבודת גלולים „יהיו הערים הבצורות אשר לאויביהם בדד ומושבותיהם ריקות ונעזבות כמדבר ירעו בהן הבהמות וירבצו עד כי יכלו סעפיהן״.

[5]) „וכאשר יבשו קציריה תשברנה עד כי הנשים באות בהן ולוכדות אותן ומפני שהם (ר״ל האויבים) עם וכו׳״.

[6]) „משבולת נהר פרת עד נחל מצרים.״ ושמו עד היום ואדי אלעריש והמשך הפסוקים הוא אחר שנחרבו ערי האויבים ושדותיהם יקבץ בני ישראל המפוזרים בין העמים הנמשלים לעצי זית. ומלת יחבט ענינו כמו שפירשו הראב״ע והרד״ק. — [7]) „וזה יהיה כאשר יתקע וכו׳״.

[8]) „הוי לנושאי עטרת גאות שכרי בית אפרים ולציין הנופל ולצבי תפארתם אשר על ראשי המתגאים בשמן השוקדים על היין״.

[9]) „הנה יהיו לה׳ עליהם חוזק דברו וענשו ואמץ כזרם הברד וסערת הקטב וכזרם מים כבירים שוטפים אשר יוריד אותם (ר״ל עטרת גאות וציין נובל) על הארץ בחזקה״.

[10]) „עד כי ברגלים תרמסנה עטרות הגאים שכורי בית אפרים״.

אללואתי עלי רווס אלמקתדרין באלדהן כתמרה הרפת קבל אלציף[1]
אלתי אדא נטרהא אלנאטר פמן אן תבקי פי כפה יבלעהא סרעה[2]:
5 פי דלך אלוקת יכון אמר אללה תאגא סרי[3] ועצאבה פכר לבקאיא
שעבה: 6 וראי חכם למן יגלס ללחכם וגברוה למן ירד אלחרב ען
אלמחאל[4]: 7 והאולי איצא זלו פי אלכמור וצלו פי אלמסכר אימה
ומפתיון[5] סהו מן קבל אלנביד והלכו מן אלשראב וצלו מן סאיר
אלמסכראת חתי גלטו פי אלמשאהד פצלא עלי תוקיף אלפתוא[6]:
8 וגמיע מואדיהם ממלוה קיא וקדרא[7] לים מוצע בכלאף דלך: 9 מן
ידל מנהם במערפה או יפהם אלאכבאר והם כאנהם מפטומון מן
אללבן ומנקולון מן אלתדאיא[8]: 10 יצעון שרעא באזא שרע וחכמא
נטיר חכם וקליל מן הדא כקליל מן הדא: 11 כאנהם בלגה אעגמיה
או בלסאן אכר יכאטבון הדה אלאמה: 12 אלדין קיל להם אריחו
אלתעב בהדה אלראחה והדה אלדעה ולם ישאו אלקבול: 13 וצאר
ענדהם כלאם אללה אלאמר לא אמר ואלנהי לא נהי ואלועד לא ועד
ואלועיד לא ועיד הדא מסתצגר והדא מסתצגר לכי ימצו ויעתרו פיקעו
אלי וראהם ויוהקו ויעלקו[9]: 14 לדלך אסמעו כלאם אללה יא דוי
אלדהא[10] סימא יא סלאטין האולי אלקום אלדין פי ירושלם: 15 פאנכם
קלתם אנא קד עהדנא עהדא מע אלמות וצנענא מיתאקא[11] מע אלתרי
ואלסוט אלגאר אדא ימר לא יאתינא אד צירנא אלכדב מבננא
ובאלבאטל אנסתרנא: 16 לדלך הכדי יקול אללה האנא מאסס פי ציון
חגרא הו חגר צנאם פי זאויה עזיזה פי איואן מבני חית יכון אלמומן לא
יסרע אליה[12]: 17 ואציר אלחכם כאלתר קאיסא ואלעדל כאלשאקול

[1] „כפרי המבושל בטרם הקיץ". — [2] רד"ק: בזמן שתהיה בכפו תכף יבלענה.

[3] צ"ל: סריא והוא תואר למלת תאגא ר"ל עטרת יקרה.

[4] „למשיב המלחמה מן השער" וזה מה שזכר הראב"ע בשם י"א.

[5] „כהנים וסופרים" ר"ל המורים. ותרגם תעו מן השכר תעו בשאר מיני משקים המשכרים.

[6] „שגו בדברים הנראים לעינים (עיין רד"ק) וכל שכן בעריכת הדינים".

[7] „קיא וצואה (ר"ל מאלו הכהנים והסופרים) ואין מקום לדבר אחר" עיין רד"ק.

[8] „מי מהם יורה דעה וכו'" והם כאלו נגמלו מחלב וכמוסרים מן השדים".

[9] „יסדרו מצוה כנגד מצוה ומשפט כמשפט ומעט מזה כמעט מזה. כאלו בלעגי שפה וכו'". אשר נאמר להם הניחו לעיף זאת המנוחה וזאת המרגעה וכו'. והיה להם דבר ה' הצווי כלא צווי ואזהרה כלא אזהרה והבטחה כלא הבטחה והפחדה כלא הפחדה זה נחשב להם כמועט וזה נחשב להם כמועט למען ילכו ויכשלו ויפלו אחור ונוקשו ונלכדו".

[10] כן תרגם הגאון שרש לץ בכל מקום ובפרט במשלי ולפי דעתו המלה הערבית נאמרה על הנבהל בדבריו ובמעשיו.

[11] ענינו ג"כ כמו ברית ואלה.

[12] „הנני מיסד בציון אבן והוא אבן מבצר בפנה יקרה בארמון בנוי והמאמין לא ימהר לבוא שם" ר"ל אל מקום המשפט מיראתו וכל שכן הכופר. או ענינו גם היודע לדבר צחות (עיין איוב י"ב כ') לא יבוא שם וכל שכן ערל שפתים. עיין בלקוטים.

ואזנא פיג̇רף אלברד מכנא מן אלכד̇ב וסתרה יג̇רה אלמא[1]:
18 פידהץ̇[2]) עהדכם אלד̇י מע אלמות ומית̇אקכם אלד̇י מע אלת̇רי לא
ית̇בת פאלסוט אלג̇אר אד̇א ימר בכם תצירון לה דוסא: 19 פי אול חין
מן מרורה יאכ̇ד̇כם ת̇ם ימר בכם יומא בעד יום נהארא ולילא פיכון
אלתזעזע אלמחץ̇ למפהמי אלאכ̇באר בד̇לך̇[3]): 20 פאן קד קצר
אלבסאט מן אלאסתרכ̇א ואלסתר קד צ̇אק מן אלאג̇תמאע[4]):
21 אלאן כמא כאן פי ג̇בל פרצים יקום בהם אללה וכמא כאן פי עמק
גבעון ירג̇זהם ויצנע בהם צנאיעה מג̇אנבה̈ עאדתה ויעמל בהם אעמאלה
גריבה̈ מן אעמאלה[5]): 22 ואלאן לא תתדאהו כילא תשתד אדאבכם[6])
פאני סמעת מן ענד אללה רב אלג̇יוש פנאא ובתרא לג̇מיע אהל הד̇א
אלבלד[7]): 23 בל אנצתו[8]) ואסמעו צותי ואצגו ואסמעו מקאלתי: 24 אכל
אלנהאר יחרת̇ אלפאלח ליזרע יפתח רוצ̇תה ויכרבהא[9]): 25 אלא אנה
לא בד אן יסוי וג̇ההא ויבד̇ר פיהא[10]) מן אלקצח ואלכמון ויציר אלחנטה̈
עזלא ואלשעיר עלאמאת ואלכרסנה̈ פי תכ̇ומ[11]): 26 כמא אדבה ד̇ו
אלסירה̈ ודלה רבה[12]): 27 ומן אלחבוב מא לא ידאס באלג̇רג̇ר ולא ידאר
עליה לולב אלעג̇ל מת̇ל אלקצח ואלכמון בל יכ̇בטאן בעצא או קציב[13]):
28 ואלבר ועלי אנה ידקה פאנא ליס אלי אלגאיה̈ ידוסה בל יהים לולב
אלעג̇לה̈ ומרכבה פלא תדקה[14]): 29 והד̇ה אלמקאלה̈ מן ענד רב אלג̇יוש
כ̇רג̇ת ממא בין אלחכמה̈ וכת̇ר אלפקה[15]):

---

1) „ואשים המשפט כקנה המדה אשר ימדד בו הבונה והצדקה כחוט העופרת אשר יישר בו בנינו ויגרף הברד מחסה כזב וסתרו ישטפו המים״.

2) עיין בן בלעם.

3) „בראשונה בעברו יקח אתכם ואחר זה יעבור בכם יום יום ביום ובלילה והיה רק זועה למביני השמועות בזה״. ר״ל מה שישמעו מחילות מלך אשור אשר לא ינוחו לא ביום ולא בלילה.

4) רד״ק: מלפשוט את רגליו.

5) פירושו על תחילת הפסוק עיין בלקוטים ובסופו העתיק: „ויעשה בהם מעשיו זרים ממנהגו ויעבד בהם עבודתו נכריה מן עבודתו״.

6) „יסוריכם אשר ייסר אתכם בהם.״

7) „כי שמעתי מאת ה׳ צבאות כליון וכריתה לכל יושבי הארץ הזאת״.

8) „אבל האזינו״.

9) כן תרגם ישדד איוב ל״ט י׳ וענינו כמו שאמר הראב״ע: יתקן השדה.

10) תרגם בהמלה הזאת הפיין ויזרק שענינם אחד.

11) ר״ל שירשם לכל זרע וזרע המקום הראוי לו.

12) „כאשר יסרו בעל משפט (הזריעה) והורהו אלהיו״.

13) „ומן הזרעים הדקים כל מה שדומה לקצח וכמון לא יודש בחרוץ ולא יוסב עליהם אופן עגלה כי אם יחבטו במקל ובשבט״.

14) „והדגן אף על פי שידקנו לא ידושנו עד תכליתו אבל יהום גלגל עגלתו ומרכבתו ולא ידקנו״.

15) „וזה הדבור (ר״ל המשל הזה עיין רד״ק) מן ה׳ צבאות יצאה וביאר בה חכמתו והרבה בה מצותיו. הגאון מתרגם בכל מקום תושיה בהמלה הערבית פקה אשר הוראתה המצוות השמעיות.

# כט

1 יא איהא אלמוסם מוסם אלקריה̈ אלתי נזלהא דאוד אלתי באצ̇אפה̈
סנה̈ אלי סנה̈ יחדק בהא אלחאג̇[1]): 2 לאצ̇יקן עלי ד̇את אלמואסם[2])
פינאלהא אלתרחה̈ ואלצ̇גנה̈ פתציר כאלמוסם אלד̇י תקד̇מהא[3]):
3 ואנזל קומא עליך כאלסכאן פיחאצרונך כאלמנתצב ויוקפון עליך
אלמחאפט̇[4]): 4 ותתצ̇עין חתי תתכלמין מן אלארץ̇ ואלי אלתראב
ינכ̇פץ̇ קולך פיציר חאלה כתנגים אלמשעוד̇ או כתצויץ̇ אלמוצוץ̇[5]): 5 ת̇ם
יציר כאלדקאק מן אלגבאר ג̇מהור אלאג̇נביין אלג̇איזין[6]) וכמוץ̇ מאר ג̇מהור
מרהביך פמא תכון אלא בגתה̈ או גפלה̈[7]): 6 תד̇כר מן ענד רב אלג̇יוש
ברעוד וזלאזל ואצואת עט̇ימה̈ וזואבע ועואצף ולהיב נאר אכ̇אלה̈:
7 ויציר כחלם ראי פי אלליל ג̇מהור ג̇מיע אלאמם אלמתג̇ישין עלי ד̇את
אלמוסם וג̇מיע מרידיהא ללשר ומתעמדיהא ואלמצ̇יקין עליהא[8]): 8 פיכון
כמא ירי אלג̇איע פי חלמה כאנה יאכל פיסתיקט̇ פאד̇א בנפסה פארגה̈
וכמא ירי אלעטשאן פי חלמה כאנה ישרב פיסתיקט̇ פאד̇א בה לג̇ב
ונפסה מתלט̇יה̈[9]) כד̇אך יכון ג̇מהור ג̇מיע אלאמם אלמתג̇ישין עלי ג̇בל
ציון: 9 תלבת̇ אלקום ואבהתו וארתבכו ת̇ם אלקו סכארי מן גיר כ̇מר
אצ̇טרבו בלא נביד̇[10]): 10 כאן אללה קד אפרג עליכם מן ריח סבאת מא

---

[1]) ענין מלת מוסם בערבי ידוע. והנביא מכנה כן בפסוק הזה את בית המקדש ואפשר שהגאון ביאר אריאל כמו ראי אל ר״ל מקום הראיון (עיין בראשית ט״ז י״ג) ואמר שהחוגגים מקיפים ירושלים בעלותם לרגל ר״ל שהם נוטעים את אהליהם סביב לעיר.

[2]) „בעלת החגים״ ר״ל ירושלים. עיין פסוק ז׳.

[3]) ר״ל והיה ראיון החוגגים כמו שהיה לפנים ואפשר שהפסוק הזה הוא קיצור ענין הפסוקים שלאחריו ויחלק לשלשה חלקים א׳ והציקותי לאריאל הוא מכוון נגד פסוק ג׳. ב׳ והיתה תאניה נגד פסוק ד׳. ג׳ והיתה לי נגד פסוק ה׳ וכו׳.

[4]) „וחניתי עליך גוים כדרים (ר״ל כאלו הם שוכנים בארץ) ויצורו עליך כמצב (ר״ל כדבר נטוע אשר לא ימוט או כמו שפירש רד״ק מגדל עץ שמעמידים על העיר ללכדה) ויקימו עליך מצרות (מל׳ נצר) וזה רמז אל חיל מלך אשור״.

[5]) כן הוא בכ״י פ׳ ובכ״י א׳ כתצ̇ויץ̇ אלמצות ועיין למעלה ח׳ י״ט „ושפלת עד כי תדברי מהארץ ואל העפר ישח קולך ויהיה כהגיון האוב או כצפצוף המצפצף״ מלשון המהגים והמצפצפים.

[6]) „כהמון הזרים העוברים״.

[7]) המלות והיה לפתע פתאום דבקות עם הפסוק שלאחריו כאלו אמר ומהרה יפקדו מעם ה׳ צבאות וכו׳ ועיין במדבר ו׳ ט׳.

[8]) „וכל דורשיה לרעה וצודיה והמציקים לה״. וכן תרגם בצדיה במדבר כ״ט כ׳: בצדיה במעתמד.

[9]) עיין אבן ג̇נאח שרש שקק הערה 76, 78 ושם אמר השביע נפש שוקקה [נפס] עטשאנה̈ ודוב שוקק מתלט̇ אי עטשאן לאן אלסקי צ̇ד אללט̇א = והשביע נפש שוקקה [נפש] צמאה ודוב שוקק צחה ר״ל צמא מפני שהשקוי הפך הצמאון.

[10]) „העם נתעכבו ותמהו ונבהלו ואחר זה נמצאו שכורים ולא יין נעו ולא שכר״ הנביא מדבר על עם בית יהודה ויושבי ירושלים בראותם חיל מלך אשור קרוב לעיר ובשמעם נביאי השקר אשר הגידו להם משאות שוא ואמר שיהיו כשכורים וכאדם שנפלה עליו תרדמה.

גמיﬠ בה עֿינכם אי אלאנביא ואהל אלוחי אי רויסאכם קד חגֿבהם
ענכם[1]: 11 פצאר לכם גֿמיע אלוחי מגֿהולא כאלכֿבאר כתאב מכֿתום[2]
אלדֿי אן דפע אלי מן יחסן אלכתאבה וקיל לה אקרא הדֿא פאנה יקול
לא אטיק לאנה מכֿתום: 12 פביף אן הו דפע אלי מן לא יחסן
אלכתאבה וקיל לה אקרא הדֿא פאנה יקול לא אערף אלכֿט בתה[3]:
13 פקאל אללה לאגֿל מא קדם עלי[4] האולי אלקום פהם יכרמוני
באפואההם ושפתיהם וקלובהם מבעדה עני וצארת תקואהם לי כפרץֿ
אלנאס אלמכלף[5]: 14 לדֿלך האנא מזידהם מן אלאלֿפא ואלאגֿבא פי
מצאלח דניאהם[6] חתי תצֿיע בה חכמה חכמאיהם וינסתר ענדה פהם
פהמאיהם: 15 אלויל ללמעמקין אמורהם מן רבהם ויסתרון משורתהם[7]
ותכון פי אלטֿלאם אעמאלהם ויקולון מן יראנא ומן יערפנא: 16 אעלמו
אנמא יחסב תקלבכם כטין אלפכֿראני וכמא יקול אלמצנוע ען צאנעה
אנה לם יצנעני כדֿאך יקול אלמכֿלוק ען כֿאלקה אנה לם יפהמני[8]: 17 אלא
אנמא בקי קלילא יסירא חתי יעוד אללבנאן פיציר כאלכרמל ויחסב
אלכרמל מקאם אלשערי[9]: 18 פיסמע דֿלך אליום אלצֿאמון אלכלאם אלדֿי
פי אלכתאב ומן אלאפל ואלטֿלאם עיון אלעמי ינטֿרון: 19 ויזדאד אלכֿאשעון
באללה פרחא ואלמתואצֿעון מן אלנאס בקדוס אסראיל יסרון: 20 אדֿ
כלא אלראהבון יפני אלדהאה ואנקטע כל אלמראבטין עלי אלגֿל:
21 אלדֿין כאנו יכֿטיון אלנאס פי אלכלאם ועלי אלואעטֿ פי אלמחאל
יתצאעבון וקד מילו אלזכי פי אלמחאל מן אלקול[10]: 22 ולדֿלך הכדֿא
קאל אללה ען סאיר אל יעקוב כמא טאלמא פדא אל אברהים אנהם
לא יכֿזון דֿלך אלאן ולא תביץֿ וגֿוההם כגֿלא[11]: 23 בל אדֿא ראת

[1]) „ויעצם בה את עיניכם והם הנביאים והחוזים והם ראשיכם הסתירם מכם".

[2]) והיה לכם כל חזות נעלם כדברי וכו'".

[3]) „על אחת כמה וכמה אם הוא נתן וכו'". ותרגם בשני הפסוקים ספר בענין כתיבה.

[4]) תרגם נגש בשין ימנית.

[5]) וענין מלת אלמכלף הוא כמו שפירש רד"ק מי שאינו עושה הדבר המצווה מחפצו ומרצונו.

[6]) „לכן הנני מוסיף לעשות דברי פלא וסתר בהצלחתם העולמית עד כי תאבד בזה הכמת חכמיו ובינת נבוניו".

[7]) „הוי המעמיקים דבריהם מן ה' ויסתירו עצתם וכו'".

[8]) „דעו כי הפככם לא יחשב כי אם כחמר היוצר וכאשר יאמר המעשה על עושהו לא עשני כן יאמר היצור על יוצרו לא הבין אותי".

[9]) „הלא לא יהיה כי אם מעט מזער עד כי ישוב הלבנון ויהיה ככרמל ויחשב הכרמל במקום היער".

[10]) „אשר החטיאו בני אדם בדבר ועל המוכיח בשער יקשו וכבר הטו (משפט) הצדיק בדברי הבל ותהו".

[11]) „לכן כה אמר ה' על שאר בית יעקב כאשר פדה לפנים בית אברהם כי לא יבושו מזה עתה ולא יחורו פניהם מבושת".

נאשיתהם צנעי פי מא בינהם יקדסון אסמי פיקדסון כדאך קדוס יעקוב
וירהבון אלאה אסראיל[1]: 24 ויערפון צאלו אלראי אלפהם ואלמתכרסון
יתעלמון אלבת:

# ל

1 ויל לבנין זאילין יקול אללה אד יצנעון משורה ולים מני ויכתצון
כאצה בגיר ראיי[2] לקבל אן יזידו כטאיא עלי כטאיאהם: 2 אלמאציון
לינזלו מצר ולם יסאלו ען אמרי ליעתזו בעז פרעון ויסתכנו פי טל מצר:
3 סיכון לכם עז פרעון כיבה וכן טל מצר כזיא: 4 כמא כאן פי צאן
חאל רויסאהם ורסלהם אלדין יבלגון בהנסא: 5 באזא מא עצוני לחאל
קום לא ינפעונהם אד הם לא לעון ולא לנפע בל לכיבה ועאר איצא[3]:
6 אד תחמל אלדואב פי צהאריהם ופי ארץ ציקה שדידה יאתי אלשביה
באללבו ואללית מנהם ואלממתל באלאפעי ואלמחרק אלטיאר פיחמלון
עלי טהור אלגחאש אתאתהם ועלי סנאם אלאבל כזאינהם אלי קום לא
ינפעונהם[4]: 7 ואלמצריון הבא ומחאל יעאונוהם ודלך אסמיתהם אן
אלמקאם ענדהם פתנה[5]: 8 אלאן אמץ אכתבהא[6] עלי לוח ענדהם
וארסמהא פי כתאב תכון אלי גיל אלאכיר אלדהר ואלאבד: 9 אנהם
שעב מכאלף ובנון גאחדון בנון לם ישו קבל תוריה אללה: 10 אלדין
קאלו ללנאטרין לא תנטרו לנא וללדוי אלוחי לא תאתונא בוחי צואב
כלמונא באללין ובוחי די סכריה[7]: 11 זולו מן אלסביל ומילונא
ען אלטריק ועטלו מן תגאהנא דכר קדוס אסראיל[8]: 12 לדלך
קאל קדוס אסראיל לאגל מא זהדתם בהדא אלאמר וותקתם
באלגשם ואלרואג ותוכלתם עליהמא: 13 לדלך יכון לכם הדא

---

[1]) „אבל כאשר יראו ילדיו מעשה ידי בקרבם יקדישו את שמי וכן יקדישו וכו׳״.

[2]) „יעשו עצה ולא מני ויבדלו את עצמם ולא ברוחי״ ר״ל שהם הולכים בדרכם ולא בדרך ה׳.

[3]) כאשר היה בצוען מצב שריהם ומלאכיהם אשר יגיעו חנס. . . מפני שהמרוני בעבור עם אשר לא יועילו להם וכו׳״ עיין אלאמאנאת דף 178 ושם אמר כי מלת כל ענינו כמו כל קבל בארמית וכמו זה כל תשא עון (הושע י״ד ג׳). שני הפסוקים האלו הם ביאור הפסוק אשר לפניהם.

[4]) כאשר ישאו הבהמות משא בנגב אשר להם (ר״ל למצרים) ובארץ צוקה חזקה יבואו מהם הדומה ללביא וליש והנמשל באפעה ובעוף מעופף וישאו על כתף עירים חיליהם ועל גבנון גמליהם אוצרותם אל עם לא יועילו להם״ ר״ל שיורדי מצרים טוענים את בהמותם ושריהם וגדוליהם נושאים את חיליהם על העירים והגמלים.

[5]) „ומצריים עזרתם הבל וריק וזה השם נתתי להם שבת עמהם צרה״.

[6]) ר״ל זאת הנבואה.

[7]) „בנבואה אשר בה דברי שחוק והתולים״.

[8]) „הטו אותנו מן הדרך והשביתו מפנינו זכר קדוש ישראל״.

אלדנב כתלמה ואהיה ואקעה מן סור מניע אלתי בגתה או גפלה יאתי
כסרהא: 14 כתכסרכם ככסר טרף פכאר מדקוק בגיר שפקה ולא
יוגד פי דקיקה כזפה נאפעה ליחתא בהא נאר מן מוקד או ינזק בהא
מא מן גאביה[1]): 15 לאן כדי קאל אללה אלרב קדוס אסראיל בתובה[2])
וראחה תגאתון בקראר ומיתאק תכון גברותכם פלם תשו דלך: 16 בל
קלתם לא אלא עלי ביל נהרב פלדלך תהרבון ועלי מא כף נרכב
פלדלך יכף באלבוכם: 17 חתי ינהזם מנכם אלף מן קבל זגרה ואחד
וכלכם תפרון מן זגרה כמס[3]) חתי תבקון כדקל עלי ראס גבל או כעלם
עלי ראביה: 18 ואנמא יפעל אללה דלך מעכם לינטרכם בראפתה
ויתעטם פיכם לירחמכם[4]) לאן אללה רב חכם טובא מן ינתטרה:
19 ואנך יא קום סתקים פי ציון ופי ירושלם[5]) ובכא לא תבכי אד יחן
עליך ענד צראכך ואדא סמע מנך אגאבך[6]): 20 ויעטיך טעאמא קותא
ומאא מקותא ולא יצם ענך דאלך בל תכון עינאך תנטר מהדיך[7]):
21 ואדנאך יסמעאן קול מן יקול לך מן וראך הדא אלטריק אסלכו פיה
אמא ימנה או יסרה: 22 פאן אנתם נגסתם פסול פצצכם וגשאהם
ומסבוכאת דהבכם וושיהם וגאנבתמוהא כאלחאיץ וקלתם אכרגוהא
ענא[8]): 23 נזלת מטר גיתכם לזרעכם אלדי תזרעון אלארץ פיכון טעאם
גלתהא דסמא סמינא ותרעי מאשיתכם דלך אלוקת פי מרג ואסע[9]):
24 ואלבקר ואלגחאש פאלחוהא יאכלון עלפא מכמרא[10]) ממא דרי
באלראח ואלמדרא: 25 פיציר עלי כל גבל שאמך ועלי כל ראביה
סניה אקסאם מא וגדאולה[11]) פי וקת קתל כביר ווקוע אלמגאדל:
26 ויתבאשרון באן יציר נור אלביצא לכם כנור אלחארה ונור אלשמס
יכון אצעפא עלי נור אלסבעה אלאיאם פי יום יגבר אללה כסר קומה

[1]) תרגם כפרץ נבעה נופל ר״ל תהיו כפרץ רחב נופל וכו׳ „כאשר תשברו כשבר כלי יוצר כתות בלי חמלה וכו׳״.

[2]) „בתשובה״.

[3]) „וכולכם תנוסו מפני גערת חמשה״.

[4]) „ורק יעשה ה׳ זאת עמכם להראותכם את חמלתו ויתרומם בכם לרחמכם״.

[5]) „ואתה העם תשב בציון ובירושלים״.

[6]) „וכאשר ישמעך יענך״.

[7]) „ויתן לך לחם ליזון ומים מספיקים ולא יתרחק ממך מנהיגך אבל עיניך תראנה מאשריך״. ר״ל ה׳ יתן בתחלה לחם ומים במשורה אשר יספיק לפי שעה אבל אחרי כן ימטיר על הארץ ויהיה הכל ברוה. עיין פסוק כ״ג.

[8]) „וכאשר טמאתם פסילי כספכם וצפוים ומסכות זהבכם ואפודתם והרחקתם אותם כמו דוה ואמרתם הוציאו אותם מאתנו״.

[9]) „אוריד מטר המצמיח לכם את זרעיכם אשר תזרעו את הארץ וכו׳״.

[10]) תרגם בלת חמיץ מלשון כי לא חמץ.

[11]) „פלגי מים ויבליהם״.

ויש̇פי והנה וצ̇רבתה[1]: 27 הוד̇א מלך אללה מקבל מן בעד משתעל
ג̇צ̇בה ועט̇ים הולה[2] שפתאה ממלוה̈ זג̇מא ולסאנה כנאר אכ̇אלה̈:
28 ורוחה תגרק כואד ג̇ארי יחג̇ז אלי אלענק פיהרך בעין אלאמם
חרכה̈ זור ויצ̇ע רסנא מצ̇לא עלי כ̇דודהם[3]: 29 ויכון לכם בד̇לך
אלתסביח כלילה̈ תקדיס אלחג̇ וסרור אלקלב כמן יסיר בצות מלאהי[4]
ליג̇י אלי ג̇בל אללה מעתמד אסראיל: 30 פיסמעכם אללה בהא צותה
ויריכם נזולה[5] קדרתה פיהם בזג̇ם מן סכ̇ט ולהיב נאר אכ̇אלה̈ ותבדיד
וסיל והג̇ארה̈ ברד: 31 אנה מן צותה ידער אשור אלד̇ין באלקצ̇יב
יצ̇רבון[6]: 32 פיכון מג̇אז אלאדב אלמאסס אלד̇י יחלה אללה פיהם
בדפאף ועידאן ובמלאחם חרכה̈ ילאחמהם: 33 אן אלהאויה̈ מעדה̈
מן אמס והי איצ̇א ללמלך אצלחת עמקהא פאוסעהא מאואהא נאר
והטב כת̇יר ואמר אללה כואד מן כברית משתעל פיהא[7]:

# לא

1 אלויל ללנאזלין מצר ללאסתעאנה̈ ועלי אלכ̇יל יתוכלון פות̇קו
באלמראכב לכת̇רתהא ובאלפרסאן לעט̇מתהא ולם יתוכלו עלי קדוס
אסראיל ולם יטלבו אללה: 2 פאנה לחכים סיאתיהם במן יסי בהם[8]
ולא יזיל כלאמה פיקום עלי בית אלאשראר ופי מעונה̈ פעלה̈ אלג̇ל:
3 ואלמצריון אדמיון גיר טאיקין וכ̇יולהם בשר גיר רוחאניה̈[9] ואללה ימד
קדרתה פיעת̇ר אלמעין ויקע אלמעאן ויפנון כלהם אג̇מעין: 4 והכד̇א
קאל אללה לי אנה כמא יזאר אלאסד או אלצ̇רגאם עלי פריסתה אלד̇י
ילתאם[10] עליה מלא מן אלרעאה̈ והו מן צותהם לא ידער ומן ג̇מהורהם
לא יצ̇עף[11] כד̇אך יתג̇לי רב אלג̇יוש פיחמי ען ג̇בל ציון וען רואיבהא[12]:
5 וכמא יט̇לל אלטאיר כד̇אך יג̇ן רב אלג̇יוש עלי דאר אלסלאם ג̇נה̈

[1] „ויברכו איש את רעהו כי יהיה להם אור הלבנה כאור החמה ואור השמש יהיה כפל אור שבעת הימים וכו׳ וירפא מחצו ומכתו״ תרגם לבנה מלשון לבן וחמה מלשון חמום.

[2] „הנה מלכות ה׳ וכו׳ וכבדה אומתו״.

[3] „ורוחו תטבע כנחל שוטף המתעכב בצואר״ ר״ל המגיע עד הצואר ואז האדם יטבע.

[4] „ויהיה לכם בזה שיר. . . כהולך בקול כלי זמר״ ובכ״י פ׳: מלהאה̈.

[5] מלשון נחת.

[6] „אשור המכים בשבט״ עיין פירוש שני של רד״ק. ואשור ענינו האשורים או בני אשור ולפיכך השתמש בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו בלשון רבים ותרגם עליהם ובם.

[7] „העמיקה הרחיבה משכנה אש ועצים הרבה ודבר ה׳ וכו׳״ גזר מדרתה מלשון דירה.

[8] „יביא עליהם מי שירע להם״.

[9] „והמצריים בני אדם ולא בני אלים וסוסיהם בשר ולא רוחניים״.

[10] רד״ק: ענין אסיפה וקבוץ.

[11] מגזרת עני. עיין בן בלעם וראב״ע.

[12] „כן יגלה ה׳ צבאות להגן על הר ציון״.

וגגא ארתא וכלאץ[1]: 6 ויקול תובו יא בני אסראיל אלדין אסתגרקו
פי זואלהם[2]: 7 פאנהם פי דלך אלוקת יזהד כל אמר פי אותאן פצתה
ואותאן דהבה אלכטאיא אלתי צנעתהא לכם אידיכם[3]: 8 אד שאהד
אל אשור קד וקע לא בסיף אנסאן וגיר סיף אלאדמי אפנאה פהרב מן
קבלה וצאר מכתארוה מתלאשיין[4]: 9 וגאז מן כאן מעה כאלצכר מן
חדר דלך ואנדק רויסאה מן דאך אלעלם[5] קאל אללה אלדי אעד לה
אתונא פי ציון ותנורא פי ירושלים מחרקא[6]:

# לב

1 ואנמא ימלך אלמלך ללעדל ותרום אלריום ללחכם[7]: 2 וליציר
אלמר מנהם[8] כאלמכבאה מן אלריאח ואלמסתר מן אלסיל וכאקסאם
מא פי מפאזה וכטל סכרה עטימה פי ארץ טאמיה: 3 ולא תגמץ
עין אלנאטרין מנהם[9] ואדאן אלסאמעין יצגון: 4 וקלוב אלבלדין
תפהם אלמערפה ואלסן אלעגם תסרע בכלאם אלפצאחה: 5 ולא ידעא
איצא אלספיה נבילא ואלבכיל לא יקאל לה סכיא: 6 בל יסמי ספיהא
מן כאן בספה יתכלם וקלבה יעתקד אלגל פיצנע אלדנס ויתקול עלי
אללה אלמחאל ויכלי נפס אלגאיע וסקי אלעטשאן יעוזה[10]: 7 ויסמי
מגתאלא מן כאן אלתה רדיה ומן הו באלפואחש ישיר ויהלך אלצעפי
בכלאם אלבאטל ופי מנאטרה אלמסכין ענד אלחכם[11]: 8 ויסמי נבילא
מן ישיר באלנבל ומן הו עלי בראעתה יתבת[12]: 9 יא איהא אלמדן
אלשביהה באלנסא אלמטמאנאת קמן פאסמען צותי ויא אלממתלה

[1]) „כאשר הצל מחסה לצפרים כן יגן וכו'" ולא ארע למה תרגם כן מלת עפות.

[2]) ראב"ע: הם דברי הנביא שובו לשם אתם בני ישראל שהעמקתם לו סרה.

[3]) „החטאים אשר עשו לכם ידיכם".

[4]) בראותו (זה האיש) כי בני אשור נפלו לא בחרב איש וחרב לא אדם כלם ונסו מפניו ומבחר אנשיהם היו כאין".

[5]) ועבר מי שהיה עמהם כסלע מפחדו ויחתו שריו מזה הנס" אפשר שירצה בו האות והמופת אשר עשה ה' במחנה אשור.

[6]) רד"ק: שישרפם.

[7]) עיין בן בלעם.

[3]) ראב"ע: כל אחד משרי חזקיהו.

[9]) „עיני הרואים מהם" ר"ל מן השרים.

[10]) „אבל יקרא נבל אשר נבלה ידבר ולבו יחשוב און ויעשה חנף וידבר נגד ה' תועה ווריק וכו'".

[11]) „והעושק כלי אומנתו (ר"ל מה שהוא עושה להגיע אל חפצו) רעים והוא יועץ בתועבות וישחית עניים באמרי שקר ובריב אביון במשפט" לא העתיק כאן מלת כלי כמו בפסוק ה' מפני שבאמת אין זה גדר הכלי ולא בחר הנביא בזה המקום בזאת המלה כי אם לפי שהוא לשון נופל על לשון עם כליו.

[12]) „ויקרא נדיב וכו'".

בבנאת ואתקאת אנצתן מקאלתי[1]: 10 אלי אחואל וסנין סתרגז
אלואתקאת אד פני אלקטאף ולם ידכל אלגמע[2]: 11 יזעג אלמטמאנאת
וירגז אלואתקאת יסלבן תיאבהן ויתערין ויתזרן עלי אצלאבהן[3]:
12 פתראהם ידקון עלי אלתדיין כאלנאדבאת[4] עלי ציאע אלמנא וגפאן
מתמרה: 13 עלי בלד קומי אלדי ינבת חסך וקיצום פאנה יכון עלי גמיע
ביות אלסרור ואלקרי אלגזילה[5]: 14 אדא ודרת אלקצור ותרך גמהור
אלקרי ואלדהליז ואלצנאם צאר פי עדאד אלמגאיר[6] דהרא אקאם
סרור אלוחש רעי אלקטוע: 15 אלי אן תנפרג עלינא רחמה מן
אלסמא[7] פירגע אלבר כאלכרמל ואלכרמל כשערי אללבנאן יחסב:
16 ויסכן דוו אלחכם[8] פי אלבר ודוו אלעדל יקימון פי אלכרמל:
17 פתכון צנאעה אלעדל אלסלאם וכסב דוי אלאנצאף אלקראר ואלותאק
אלי אלדהר: 18 ויקים קומי פי מאוא אלסלאם ומסאכן אלמואתק
ומנאזל אלדעאת: 19 ופי אואן אלברד תברד שעראהם ופי נזול אלדפא
תדפא קראהם[9]: 20 פטובא מן יזרע עלי הדא אלמא פאנהם לא יזאלון
יטלקון ארגל אלבקר ואלחמיר פי נקל אלכיראת[10]:

# לג

1 יא איה אלנאהב ואנת לא מנהוב ויא גאדר לם יגדר בה אעלם
אנך אדא אפנית אלנאהבין נהבת ואדא אעגזת אלגאדרין גדרו בך[11]:
2 אללהם רפנא פאנא נרגוך וכן קואנא עלי מר אלנהאר ומגיתנא פי

---

[1]) „אהה המדינות הדומות לנשים שאננות קמנה שמענה קולי ואתן הנמשלות לבנות בוטחות האזנה אמרתי" עיין תרגום שתרגם בנות כמו ובכל בנותיה במדבר כ"א כ"ה.

[2]) „הלא ימים ושנים תרגזנה וכו' ולא יבוא האסיף".

[3]) „תחרדנה השאננות ותרגזנה הבוטחות תפשוטנה בגדיהן ותהיינה ערומות ותחגורנה על חלציהן".

[4]) ואחר זה תראה אותם (ר"ל אנשי המדינות הנמשלות לנשים) מכים על השדים כמקוננות".

[5]) דבק עם הפסוק שלפניו ר"ל מקוננות על אדמת עמי אשר תצמיח קוץ שמיר כי הוא יהיה על כל בתי המשוש והערים הגדולים" נראה שצ"ל חסך קיצום בלא וי"ו כמו שהוא בעברי שמיר נסמך לקוץ אבל בכ"י נמצא וקיצום.

[6]) „במספר" תרגם בעד במלה ערבית הדומה לה.

[7]) מלשון ותער כדה (בראשית כ"ד כ') ותרגם רוח ממרום רחמים מן השמים ויער כמו יער הלבנון.

[8]) „אנשי המשפט" וכמו זה: „עושי הצדקה" ובמקום עבודת הצדקה „שכר עושי צדק".

[9]) „וברד יערם בעת הקור ובעת החום יחמו עריהם" ולא ידעתי איך תרגם כן שרש שפל.

[19]) אשרי האיש אשר יזרע על אלו המים כי לא יהדלו לשלח רגלי השור והחמור לשאת את טובם". אפשר שר"ל את תבואת ארצם. עיין רש"י.

[11]) „דע כי כאשר כלית השודדים (ר"ל שאר מלכי הארץ) תושד וכאשר הלאית הבוגדים יבגדו בך" תרגם כהתמך מלשון ויהי כאשר תמו וכנלותך מלשון נלאה בחסרון האל"ף. אבל בשרשים לאבן גנאח 437 הערה 87 נמצא כתוב: תכמלה ואתמאם הדא קאלה רב סעדיה = שלימות ותמימות. ואפשר שהגאון בביאורו הביא שני פירושים ובהעתקתו בחר באחד מהם.

וקת אלשדה[1]: 3 כמא אן מן צות גמהורך נאדו אלשעוב ומן תרפעך
תבדדת אלאמם[2]: 4 חתי גמע סלבך כגמע אלקצאם ובקוד אלגראד
כדאך יקאד[3]: 5 וכמא אן אללה מניע לאנה סאכן אלסמא כדאך מלא
ציון מן אלחכם ואלעדל[4]: 6 מא צארת אוקאתה מצמנה אלותאק ואלגות
ואלחכמה ואלמערפה ותקוי אללה הי דכירתה[5]: 7 ואד נגבהם תצרך
פי אסואקהם ורסל סלאמתהם יבכון בכא מרא: 8 ותוחש מחאגהם
ותעטלת אלמארה מן טרקהם ופסכת עהודהם וזהד פי קראהם ולם
יחסבהם אלנאס: 9 וחזן אהל בלדהם ואסתביחו וכזו אלמשבהון מנהם
באללבנאן ועטלו וצאר אלסהל מן בלדהם כאלבידא ונפץ מנה אלנטיר
אלבתניה ואלכרמל: 10 אלאן אקום בהם יקול אללה ואלאן ארתפע
פיהם ואתעטם: 11 באן יקאל להם קד צרתם כמן חמל אלדק וולד
קשא וארואחכם כנאר תאכלכם: 12 פתציר אלאמם כמחרקאת אלכלס
וכשוך מכסוח יאגגון באלנאר[6]: 13 אסמעו יא בעידון מא צנעתה ואעלמו
יא קריבון גברותי: 14 לקד פזע מנהא[7] פי ציון אלכטאון ואכדת
אלרעדה אלמראיין יקולון מן דא יגאור הדה אלנאר אלאכאלה או
יגאור מואקיד אלדהר[8]: 15 פיגאבון[9] אלסאלך פי אלעדל ואלמתכלם
מסתקימא ואלזאהד פי טמע אלמגאשם ואלנאפץ כפיה מן אדעאם

[1]) „ה׳ חננו כי לך קוינו והיה גבורתינו בכל בקר ובקר ומושיענו בעת צרה״.

[2]) „כאשר מקול המונך נדדו עמים״ נראה שהנביא מדבר על ישראל כענין שמעו עמים ירגזון.

[3]) „עד כי אסף שללך כאסף החסיל וכמשק גבים כן שקק בו״ ובשרשים לאבן גנאח שרש שקק הערה 72: אנקיאד אלגראד ינקדון = כהנשא הארבה ינשאו ר״ל חיל מלך אשור אבל לפי העתקת הגאון ינשא ר״ל שלל מחנה אשור.

[4]) „וכאשר נשגב ה׳ כי הוא שוכן שמים כן מלא ציון משפט וצדקה״.

[5]) „מה שתהיה בו עתותיו (ר״ל של ישראל) נמלאות חוסן וישועה וחכמה ודעת ויראת ה׳ היא אוצרו״ צ״ל בערבי מא צארת בה וזה פעול שני מן מלת מלא.

[6]) כל הפסוקים מן ז׳ עד י״ג הם דבקים ואמר הנביא: „והנה שריהם (ר״ל שרי העמים אשר משלו עליהם מלכי אשור) צועקים בשוקים ומלאכי שלומם (ר״ל המבקשים שלום) בוכים בכי מר. ונשמו מסילותם ושבתו העוברים מן דרכיהם והופרה בריתם ומאס בעריהם ולא חשבום בני אדם לכלום (בכ״י פ׳ לנאס) לאנשים. ואבלו יושבי ארצם ואמללו וחפרו הנמשלים מהם בלבנון (ר״ל גדוליהם) ונשבתו והיה העמק מארצם כמדבר ונער ממנה הדומה לבשן וכרמל. עתה אקום עליהם יאמר ה׳ וכו׳. עד שיאמר להם כבר הייתם כמי שהרה חשש וילד קש ורוחכם כאש תאכלכם. והיו וכו׳״ ובשרשים לאבן גנאח דף 657 הערה 38 הובא בשם הגאון העתקת אראלם רסל במקום נגב וכן אמר בשמו בן בלעם והענין אחד.

[7]) „ממנה״ ר״ל מגבורתי.

[8]) „אומרים מי ישכון עם זאת האש האוכלת או מי ישכון עם מוקדי עולם״. ובאלאמאנאת דף 278 הזכיר הגאון הפסוק הזה ואמר שהכתוב מדבר על הרשעים הנשרפים באש של גיהנם ותמהים על הצדיקים הדרים בשכונתם ולא תזיקם האש.

[9]) ר״ל וזאת תהיה התשובה על שאלת הרשעים.

אלרשא ואלצאם אדניה מן סמאע אלמעאצי ואלגאץ טרפה מן ראי
אלשר: 16 הו יסכן ארפע אלמנאזל ושביה בקלל אלצכור מנעתה[1]
וטעאמה מרזוק ומיאה[2] דארה: 17 ויקאל לה נור אלמלך וגמאלה תרא
עינאך כמא תרא אלבלאד אלבעיד[3]: 18 פיציר קלבך ידרס אמורא
מהיבה אין אלכאתב ואין אלואזן ואין מחצי אלמנאזל[4]: 19 ואלקום
אללגט[5] לא תראהם אבדא קומא עמיקי אללגה מן אן תסמע ועגם
אללסאן מן אן יפהם: 20 בל אנטר ציון קריה אעיאדנא עינאך תרי
ירושלם מאוא מטמאנא כבבא לא יטען[6] ולא תקלע אותאדה אלי
אלגאיה וגמיע חבאלה לא תנבתר: 21 לאן תם אללה אלגליל לנא פי
מוצע[7] אנהאר וכלגאן ואסעה אלשטוט מא לא תסיר פיהא ספינה
מקדאף ודרמין[8] גליל לא יגיזהא: 22 בל אללה האבמנא אללה ראסמנא
אללה מלכנא הו יגיתנא: 23 ואעדאונא ודרת חבאלהם מתלא פלא
ישדון דקאלהם ולא יבסטון שראעהם חיניד יקסם נהבהם וגנימתהם
בכתרה חתי אלזמני גנמו מן גנאימהם[9]: 24 ולן יקול אחד גיראנהם קד
מרצת[10] ואלקום אלמקימון בהא מגפור לה אלדנב:

# לד

1 תקדמו יא אמם ואסמעו יא מלל אנצתו תם יסמע אהל אלארץ
באסרהא אלתי הי אלעמארה חיואן וכל פיהא[11]: 2 אן[12] ללה סכטא עלי
הדה אלאמם וחמיה עלי גמיע גיושהם חכם בתלפהם ותסלימהם
ללתקציב: 3 פצרעאהם תטרח ואגסאדהם תצעד ראיחה נתנהם
ותתסאיל אלגבאל מן דמאהם: 4 וכאן נגום אלסמא תגור ענהם או

[1] „וכראשי הסלעים יהיה משגבו".

[2] אפשר שצ"ל מיאהה.

[3] „ויאמר לו (ר"ל לאיש אשר לו אלה המדות הטובות) אור המלך ויפיו תחזינה עיניך כאשר תראינה הארץ הרחוקה" ר"ל כבוד מלכות ה' וכן תרגם יונתן.

[4] „לבך יהגה דברים נוראים" ר"ל שתחשבו בלבכם על הדברים הנוראים שעברו והם הגבאים והמוכסים אשר בקשו מס כבד מכל מושבותיכם.

[5] וכן תרגם מלת לועז תהלים קי"ד א' בחלוף ל' בנו"ן וזה ג"כ דעת בן בלעם. והראב"ע השיג על זה ואמר: והאומר כי הנו"ן תחת הלמ"ד לא דבר נכונה.

[6] תרגם במלה ערבית הדומה לעברית ירצה בו שירושלים יהיה כאהל אשר לא ינתק.

[7] „במקום" עיין רד"ק.

[8] עיין במדבר כ"ד כ"ד ואבן גנאח דף 606 הערה 35.

[9] „ואויבנו (ר"ל האשורים) הם כאלו נטשו חבליהם ולא חזקו תרנם ולא פרשו נסם אז יחלק שללם וביזתם למרבה עד כי הפסחים בזזו מן בזתם".

[10] אפשר שירצה בו שלא יאמר אחד משכיני הפסחים חליתי ולא אוכל ליקח מן השלל.

[11] „אחר זה ישמעו יושבי הארץ כלם אשר היא לישוב לכל חי אשר בה" ויונתן תרגם: תבל וכל דדירין בה.

[12] וזה הוא אשר ישמעו.

קד הרגת אלסמא באלכתאב מנהם או קד סקטת נגומהא כאלורק
אלסאקט מן אלגפן או אלתמרה מן אלתין[1]: 5 ממא סיפי מרהף
מסקי[2] כאנה פי אלסמא פסתרד עלי אל אדום ועלי שעב הו מתלופי
בחכם 6 והו סיף אללה ממלו דמא מדסם מן אלשחם מן דם אלשביהי
כראף ועתדאן ומן שחום כלי אלממתלין באלכבאש אן ללה דבחא
פי בצרה ותקציב כביר פי בלד אדום: 7 וינזל פיה מעהם קום שביה
באלגאמים וממתלין באלרתות מן אלבקר מן אגלאדהם[3] פתרוי ארצהם
מן דמאהם ותראבהם מן שחומהם ידסם: 8 דֿאך יום נקמה ללה
פיהם ותלך סנה תופיה מטאלבה ען ציון: 9 תם תנקלב אודיתהא
זפתא ותראבהא כבריתא ותציר ארצהא זפתא משתעלא: 10 לילא
ונהארא לא תטפא ואבדא יצעד דכאנהא מן גיל אלי גיל תכרב ואלי
גאיה אלגאיאת לא יכון בהא מאר מן אלנאס[4]: 11 בל יחוזהא מן גנס
אלקוק ואלקנפד ומן נוע אלשאהין ואלגראב יסכנהא פיכון מחיטהא
אלממדוד עליהא באלתר תראבא כאליא ומרכזהא חגארה כאויה[5]:
12 ליס פיהא מן אחראהא אחד פכיף ידעא להם באלמלך[6] וגמיע
ריסאהא יצירון כלוא: 13 ותנבת דיארהא אלסנאריה[7] ויציר אלקריין[8]
ואלשוך פי חצונהא ומע דֿאך יאויהא אלעראבד וירעאהא אלנעאם[9]:
14 יפאגי פיהא אלצרא ובנו אוא ואלענוז אלבריה בעצהא בעצא[10] והנאך
תטמאן אלגילאן[11] פתגד ראחה: 15 והנאך תעשש אלקנאפיד ותלד
ותפקס דֿואת אלביץ ותחצנהם ותגמעהם פי טלהא[12] והנאך ינחשר

[1] „כאלו כוכבי השמים ירדו לעמק מפניהם או כאלו נגלו מהם השמים כספר או כאלו נפלו כוכביהם כעלה הנופל מן הגפן או הפרי מן התאנה טרם בכורו". תרגם נמקו מלשון עמק ונובלת כתרגומו נבלא. ועיין ירמיה ח' נ"ג.

[2] בכ"י פ': ממא ארהף סיף לי והמלה הערבית ענינה דקה וחדה. ובכ"י א' נוסף מסקי = משקה. ואפשר שההוספה הזאת היא ביאור מלת טרהף אבל לא מצאנו ענין זה באוצרי השרשים.

[3] „וירדו בו עמם גוי הדומה למריאים ושריו הנמשלים לפרים מן הבקר וכו'" תרגם ראמים כמו מריאים עיין למעלה א' י"א. עיין ת"י על שני הפסוקים האלה נראה שצ"ל וממתלון.

[4] „אין איש עובר בה".

[5] „ויהיה היקפה אשר ימשך עליה כקו עפר תהו ומרכזה אבני בהו" ועיין בפירושו לס' יצירה פרק ד' הלכה ו'.

[6] „אין בה אחד מחוריה ואיך יקראו למלוכה".

[7] אין ספק שענינה מין קוץ אבל לא מצאנו המלה הזאת ועיין זעף ד' 321 וערוך השלם בערך סנר.

[8] בשני כ"י קריין בנקודה על הצרי.— [9] „ועם זה ישכנוה התנים וירעו בה בנות יענה".

[10] [ופגשו] „שם . . . שעירי המדבר כל אחד את רעהו".

[11] זה לשון בן בלעם: פתר לילית גול ר"ל שד. וזה רחוק.

[12] „(העופות) אשר להם ביצים בוקעות אותן ורובצות עליהן ואוספות אותן בצלן". וזה לשון בן בלעם: ובזה מוקדם ומאוחר מפני שאסיפת הביצים קודם לרביצת העוף ולבקיעת

אלחדאן בעין אלי בעין: 16 אטלבו הדה אלאנואע פי כתאב אללה[1]
ואקרוה פאן ואחדה מנהן לא תעדם ולא יפתקד בעצהן בעצא אד הו
בקול אמר בהן ומלכה הו חשרהן[2]: 17 כאן אלמלך אוקע להן פיהא
אלסהאם או קסמהא בינהן בחבאל פצארו יקסמונהא אלי אלדהר
ויסכנונהא אלי גיל ואגיאל[3]:

# לה

1 יסר בראר אלקום ומפאיזהם ותטרב בואדיהם ותפרע ריחאנהא
כאלנרגס[4]: 2 ויזדאד בלדהם תפרעא מן אלסרור ואלרנין אד אעטו[5]
כרם אללבנאן ובהא אלכרמל ואלסהל אולאיך ירון כרם אללה ובהא
רבנא: 3 פאשדדו אלאידי אלמסתרכיה ואידו אלרכבתין אלעאתרה:
4 וקולו לבלידי אלקלוב אשתדו לא תכאפו אן רבכם כמא סיאתי
בנקמה עלי אעדאיכם כדאך יאתיכם בתואב אללה ויגיתכם[6]: 5 וחיניד
תנפץ עיון אלעמי ותנפתח אדאן אלצם: 6 וחיניד יטפר אלאזמן
כאלאיל וירן לסאן אלאכרס ואדא תפגר אלמא פי אלבר ואלאודיה
פי אלבראר: 7 יציר מכאן אלסראב אגאמא ודו אלעטש ינאבע מא
ופי מאוא אלערבד מרבץ מואש ודואת אלחשיש קצבא וברדיא[7]: 8 ויציר
הנאך מחאג וטרק ותסמי טרק אלקדס לא ימר בהא נגס ולא מן הו מן
נאחיתה[8]) ומע דאך מארה אלטריק ואלגהאל בהא לא יצלון: 9 לא
יכון פיהא מן גנס אלאסד וסאיר מתגרי אלחיואן לא יצעדון פיהא בל
לא יוגדון תם פיסירהא אלאוליא פקט[9]: 10 ואלדין יפדיהם אללה ירגעון
וידכלון ציון ברנין ופרח אלדהר פי קלובהם[10] אלסרור ואלפרח ילחקאנהם
ואלחסרה ואלתנהד יהרבאן ענהם:

---

הביצים. והפסיק הגאון בין תמלט ובקעה והוסיף העופות אשר להם ביצים מפני שהקפוד אין לו ביצים והכנוים הזכרים בהעתקתו מוסבים על האפרוחים וכנוי הנקבה על האם.

[1]) נראה שהגאון פירש הפסוק הזה כרי"קם. — [2]) „ומלאכו הוא קבצן" ר"ל את החיות.

[3]) „כאילו המלאך הפיל להן בה הגורל או חלקה ביניהן בחבלים ויאחזו בה עד עולם וישכנו בה לדור ודור".

[4]) „ישישו מדברות העם וחרבותיו ויגילו ערבותיו ויפרח ריחן הטוב כחבצלת".

[5]) „ותרבה ארצו לפרוח מִן גילה ורנהָ כי נתן להערבה כבוד הלבנון וכו'".

[6]) „הנה אלהיכם כאשר יביא נקם על אויביכם כן יביא לכם גמול ה' ויושיעכם".

[7]) הפסוק הזה דבק עם מה שלפניו וזה תרגומו: „וכאשר יבקעו המים במדבר והנחלים במדברות אז יהיה אגם במקום השרב וצמאון למבועי מים וכנוה תנים תהיה רבצת הבהמות ובמקום החציר (יצמיחו) קנה וגמא.

[8]) נראה שירצה בזה הטמא ומי שהוא במדרגתו. עיין רש"י.

[9]) „לא יהיה שם מין אריה ושאר המתפרצים מן בעלי החיים לא יעלנה ואף כי לא ימצא שם וילכו שם רק הגאולים". ותרגם שרש פריץ כמו למעלה ה' ה'.

[10]) „בלבותם".

# לו

1 פלמא כאן פי אלסנה אלראבעה עשרה מן מלך חזקיה צעד
סנחריב מלך אלגזירה אלי גמיע קרי אל יהודה אלחצינה פהאצרהא[1]:
2 ובעת' רבשקה מן לכיש אלי ירושלם אלי חזקיה אלמלך בגנד עט'ים
פוקף ענד קנאה אלברכה אלעליא פי מחגה רוצה אלקצארין[2]:
3 פנאדא[3] פכרג אליה אליקים אבן חלקיה אלחאגב ושבנא אלכאתב
ויואח אבן אסף אלמדכר: 4 פקאל להם קולו לחזקיה כדא קאל
אלמלך אלכביר מלך אלגזירה מא הדא אלותאק אלדי ותקת בה:
5 אקול לעל מנטק או משורה או גבורה פי אלחרב פלאן באיהם
ותקת אד עציתני[4]: 6 פאן לם יכן מן דלך שי פאנמא ותקת במצר
אלשביה בובאה מן קצב מרצוץ אלדי אדא אסתנד אלמר עליה ידכל
פי כפה פיתקבהא כדאך פרעון מלך מצר לגמיע מן ותק בה[5]: 7 ואן
קלת אנא ותקנא באללה רבנא אליס הו חזקיה אלדי אזאל ביעה
ומדאבחה וקאל לאל יהודה וסכאן דאר אלסלאם אסגדו קבאלה מדבח
ואחד[6]: 8 ואלאן פאדא ראהנת סידי מלך אלגזירה אעטיתך אלפי דאבה
פתנטר אן אסתטעת אן תעטיני מן יטיק אן ירכבהא[7]: 9 פכיף תסתכף
בבעץ אלאמרא אלצגאר עביד סידי[8] ותתק במצר למראכבהם וכיולהם
10 ואלאן אתרי מן גיר אמר אללה צעדת אלי הדא אלבלד לאכרבה
אללה אלדי קאל לי אצעד אליה פאכרבה[9]: 11 פקאל אליקים ושבנא
ויואח לרבשקה כלם עבידך באלנבטיה[10] פאנא נפהמהא ולא תכלמנא
באלעבראניה פיסמעהא אלקום אלדין הם פוק אלסור: 12 קאל רבשקה
אתרי אנמא בעת' בי מולאי אליך ואלי מולאך פקט אן אכלמכם
בהדא אלכלאם כל אלי אלקום אלדין הם פוק אלסור אבשרהם

[1]) „ויצר עליהן" ולא תרגם ויתפשם כמשמעו מפני שלא לכדם כמו שנמצא בדה"ב ל"ב א'. עיין בן בלעם.

[2]) „שדה הכובסים".

[3]) „ויקרא ויצאו אליו". עיין מלכים ב' י"ח י"ח.

[4]) „אמרתי אולי דבר שפתים או עצה או גבורה (עוזרים) במלחמה ועתה באיזה מהם בטחת כי מרדת בי".

[5]) „ואם לא על אחד מאלו הנה בטחת על מצרים הדומה למשענת קנה הרצוץ אשר וכו'"

[6]) „ויאמר לאנשי יהודה וליושבי ירושלים לפני מזבח אחד תשתחוו" עיין דה"ב ל"ב י"ב.

[7]) „ואתה אם תתערב את אדוני מלך אשור אתן לך אלפים סוסים ותראה אם יש לאל ידך לתן לי מי שיוכל לרכוב עליהם".

[8]) „ואיך נקל בעיניך אחד הפחות הקטנים עבדי אדוני וכו'".

[9]) „התחשוב כי מבלעדי וכו'".

[10]) „בנבטית" עיין בראשית רבה על בראשית י"ח א'.

באנהם סיאכלון רגיעהם וישרבון בולהם מעכם[1]): 13 פוקף רבשקה
ונאדא בצות עאל באלעבראניה וקאל אסמעו כלאם אלמלך אלכביר
מלך אלגזירה: 14 כדא קאל אלמלך לא יגרכם חזקיה פאנה לא יטיק
אן יכלצכם: 15 ולא יוכלכם עלי אללה קאילא אן אללה יכלצנא ולא
תסלם הדה אלמדינה פי יד מלך אלגזירה: 16 לא תקבלו מנה פאן
כדא קאל מלך אלמוצל צאלחוני ואכרגו אלי ויאכל כל אמר מנכם
תמרה גפנה ותינה וישרב מא בירה[2]): 17 אלי אן אגי פאכדכם אלי
בלד מתל בלדכם בלד בר ועציר בלד טעאם וכרום: 18 כילא יגרכם
חזקיה קאילא אן אללה יכלצכם פהל כלצת מעבודאת אלאמם כל ואחד
בלדה מן יד מלך אלגזירה: 19 אין מעבודאת אהל חמאה וארפד ואין
מעבודאת אהל ספרוים הל כלצו סבסטיה מן ידי: 20 אומן פי גמיע
מעבודאת הדה אלבלדאן כלץ בלדה מן ידי חתי יכלץ אללה ירושלם
מן ידי: 21 פאמסכו ולם יגאובוה בשי אד אמרהם אלמלך בדלך וקאל
לא תגאובוה: 22 פדכל אליקים אבן חלקיה אלחאגב ושבנא אלכאתב
ויואח אבן אסף אלמדכר אלי חזקיה מכרקין אלתיאב ואכברוה
בכלאם רבשקה:

# לז

1 פלמא סמע דלך חזקיה אלמלך כרק תיאבה ותגשי במסח
ודכל בית אללה: 2 ובעת באליקים אלחאגב ושבנא אלכאתב ומשאיך
אלאימה מתגשין במסוח אלי ישעיה אבן אמוץ אלנבי: 3 פקאלו לה
כדא קאל חזקיה הדא אליום יום שדה ועקובה ומציבה ישבה וקת
ידנו אלולד מן אלמתבר[3]) וליס קוה ללולאד: 4 לעל יסמע אללה רבך
כלאם רבשקה אלדי בעת בה מלך אלגזירה מולאה ליקדף אללה
אלחי פיעקבה עלי אלכלאם אלדי סמעה[4]) פקדם צלוה עלי אלבקיה
אלמוגודה: 5 וגאו עביד חזקיה אלמלך אלי ישעיה: 6 פקאל להם
ישעיה כדא קולו למולאכם הכדא קאל אללה לא תכף מן קבל
אלכלאם אלדי סמעתה אלדי קדפני בה גלמאן מלך אלגזירה: 7 הא
אנא מחל בה אמרא[5]) באן יסמע כברא וירגע אלי בלדה ואוקעה

---

[1]) „ויאמר רבשקה התראה כי רק שלחני אדוני אליך ואל אדוניך בלבד לדבר אתכם את הדברים האלה אבל אל האנשים אשר הם על החומה להגיד להם כי יאכלו את ציאתם וישתו מימי רגליהם עמכם".

[2]) „עשו עמי שלום וצאו אלי ויאכל כל אחד מכם פרי גפנו ותאנתו וישתה מי בורו".

[3]) „דומה לעת אשר יקרב הילד אל המשבר".

[4]) ויענשהו על הדברים אשר שמע וכו'" וכן תרגם יונתן. עיין רד"ק מ"ב י"ט ה'.

[5]) „אני נותן בו גזירתי" ר"ל רצוני.

באלסיף פי בלדה: 8 ורגע רבשקה פוגד מלך אלגזירה יחארב אהל
לבנה לאנה סמע אנה קד רחל ען לכיש: 9 וסמע ען תרהקה מלך
כוש מן קאל לה אנה קד כרג[1] יחארבך פלמא סמע דלך בעת ברסל
אלי חזקיה קאילא[2]: 10 כדא קולו לחזקיה מלך יהודה קאילין לא יגרך
מעבודך[3] אלדי אנת ואתק בה קאילא לא תסלם הדה אלמדינה פי יד
מלך אלגזירה: 11 הודא קד סמעת מא צנע מלך אלגזירה בגמיע
אלבלדאן פאתלפוהא ואנת תתכלץ: 12 הל כלצת מעבודאת אלאמם
אלתי אהלכוהא אבאי מן בלך אלי חראן ואלי רצף ובני עדן אלדין
בארמיניה[4]: 13 ואין מלך חמת וארפד וספרוים הנע ועוה: 14 פאכד
חזקיה אלכתב מן יד אלרסל פקראהא תם צעד אלי בית אללה ובסטהא
בין ידי אללה: 15 פצלי חזקיה ללה וקאל: 16 יא רב אלגיוש אלאה
אסראיל יא סאכן אלכרובין אנת הו אללה וחדך לגמיע ממאלך
אלעאלם אנת צנעת אלסמאואת ואלארץ: 17 אללהם טאלב מטאלבה
סמיע ועאקב מעאקבה בציר אד סמעת[5] כלאם סנחריב אלדי בעת בה
ליקדף אללה אלחי: 18 חקא יא רב אן מלוך אלמוצל אתלפו גמיע
אהל אלבלדאן ובלדאנהם[6]: 19 ואלקו מעבודאתהם פי אלנאר לאנהם
גיר אלהה אלא צנעה אידי אלנאס מן כשב וחגארה פלדלך אבאדוהא:
20 ואלאן יא אללה יא רבנא אגתנא מן ידה ויערף גמיע ממאלך
אלעאלם אנך אללה וחדך: 21 ובעת ישעיה אבן אמוץ אלי חזקיה
קאילא הכדא קאל אללה אלאה אסראיל אלדי צלית ודעותני פי
סנחריב מלך אלגזירה קד סמעתה[7]: 22 והדא אלקול אלדי קאל
אללה פיה לקד אזראתך והזת בך גמע ציון וחרכו רוסהם וראך אל
ירושלם: 23 אתראך מן קדפתה ועירתה ועלי מן רפעת צותך
אישלת[8] עינך אלי אלסמא אלי קדוס אסראיל: 24 חתי ביד עבידך
קדפת אללה וקלת אני בכתרה כילי צעדת אלי ארפע אלגבאל וזואיא
אללבנאן פקטעת קאמאת ארזה וכיאר אלברותי מנה וצלת אלי אקאצי
רפעה[9] ואלי שערא אלכרמל: 25 אנא ואפית אלאנהאר פשרבת

[1] „וישמע מאיש אחד האומר לו על תרהקה מלך כוש כי יצא וכו׳״.

[2] „אחר ששמע זאת שלח מלאכים וכו׳״.

[3] מלך אשור קרא כן אלהי ישראל מפני שחשבו כאלילי הגוים.

[4] הגאון כפי דרכו השתמש בשמות המדינות אשר היו ידועות לו כמו שעשה בבראשית פ׳ י׳.

[5] „אלהי פקוד כאשר יפקוד השומע וענוש כאשר יענוש הרואה כי שמעת וכו׳״.

[6] „החריבו כל יושבי הארצות וארצם.״

[7] „וקראתני על סנחריב מלך אשור שמעתי״ עיין מלכים ב׳ י״ט כ׳.

[8] „הידעת את מי חרפת וכו׳״ הנשאת את עיניך אל קדוש ישראל״.

[9] „ובאתי אל קצוי מרומו״ ר״ל מרום הלבנון.

מאהא כל גפפת באקדאם ארגל מן מעי גמיע אלכלגאן אלמהצורה[1]):
26 אלם תסמע במא צנעתה פי אלזמאן אלבעיד ומא כלקתה מן
אלאיאם אלמתקדמה אלאן אתי במתלה פתציר אלקרי אלחצינה כואא
רדומא ומפאוזא[2]): 27 וסכאנהא תקצר אידיהם פינדקון ויכבון ויצירון
כעשב אלצחרא ובכצרה אלכלא ובחשיש אלסטוח או אלגאפיר קבל
אן יציר סנבלא קאימא[3]): 28 וגלוסך וכרוגך ודכולך אנא עאלם בה
פכיף אחתראדך אלי[4]): 29 פלאגל מא אחתרדת נחוי וגלבתך אלתי
צעדת בין ידי לאצירנך כמן יגעל אלזנאק פי אנפה ואללגאם פי פמה[4])
וארדך פי אלטריק אלדי גית פיה: 30 והדה לך עלאמה יא חזקיה אנך
תאכל הדה אלסנה אלכלף ופי אלעאם אלקאבל נתיר אלכלף[5]) ופי
אלסנה אלתאלתה אזרעו ואחצדו ואגרסו כרומא וכלו אתמארהא:
31 פתזדאד פליתה אל יהודה אלבאקיה אצולא פי אלארץ תכרג
אתמארהא פי אלעלו: 32 עלי אן מן ירושלם סתכרג באקיה ופליתה
מן בלד ציון תכלף[6]) בקדרה רב אלגיוש יכון דלך: 33 ולדלך כדא
קאל אללה ען מלך אלגזירה אנה לא ידכל הדה אלמדינה ולא ינשב
פיהא סהמא ולא יקדם אליהא תרסא ולא יטרח עליהא חסכא: 34 בל
פי אלטריק אלדי גא ירגע ואלי הדה אלמדינה לא ידכל קאל אללה:
35 ואגן עלי הדה אלמדינה ואגיתהא כמא אנא אהלה ולקבל דאוד
עבדי: 36 פכרג מלך אללה וקתל מן עסכר אלגזריין מאיה וכמסה
ותמאנין אלפא פאדלגו באלגדאה ואדא באכתרהם[7]) אגסאד מותי:
37 פרחל סנחריב מלך אלמוצל ומצי ורגע פאקאם בנינוה: 38 פבינאה
יסגד פי בית נסרך מעבודה אד קתלה אדרמלך ושראצר אבנאה באלסיף
תם אפלתא אלי בלד קרדא[8]) ומלך אסרחדון אבנה מכאנה:

---

[1]) „אני באתי אל הנהרים ושתיתי את מימיהם וגם הובשתי בפעמי רגלי חילי כל יארי מצור". עיין אבן גנאח בשרשיו שרש קור ושם ביאר קרתי: כאלו אמר אני באתי עד מקור המים. ועל יארי מצור עיין למעלה י"ט ו'.

[2]) „הלא שמעת אשר עשיתי בזמן רחוק ואשר יצרתי מימי קדם עתה אביא כמו זה ותהיינה הערים הבצורות שאיה גלים ומדברות". נראה שהגאון גזר נצים מלשון ציה.

[3]) „ויושביהן יהיו קצרי יד ויחתו ויבשו ויהיו כעשב השדה וכירק דשא וכחציר גגות או כשפון טרם יהיה שבולת קמה".

[4]) „ומפני שאונך אשר עלה לפני שמתיך כאיש אשר הושם חח באפו ומתג בפיו".

[5]) „וזה לך אות חזקיהו כי תאכל בשנה הזאת ספיח ובשנה הבאה היוצא מן הנופל מן הספיח".

[6]) „ופלטה מהר ציון תבוא אחריה".

[7]) „והנה רובם פגרים מתים".

[8]) עיין בראשית ח׳ ד׳.

# לח

1 ופי תלך אלאיאם מרץ̇ חזקיה ובלג̇ אלמות ודכ̇ל אליה ישעיה
אבן אמוץ̇ אלנבי וקאל לה כד̇א קאל אללה אן אוצית עלי אלך̇ פאנך̇
מאית לא תברא[1]): 2 פאדאר חזקיה וג̇הה אלי אלקבלה̈[2]) יצלי ללה:
3 וקאל יא רב אד̇כר לי מא סרת פי טאעתך בחק וקלב סלים וצנעת
אלמסתקים בין ידיך ובכי חזקיה בכאא כת̇ירא: 4 פאוחי אללה אלי
ישעיה קאילא: 5 אמץ̇ וקל לחזקיה כד̇א קאל אללה אלאה דאוד
אביך קד סמעת צלותך וראית דמעתך והאנא מזיד עלי עמרך כ̇מסה̈
עשר סנה̈: 6 ומן יד מלך אלג̇זירה̈ אכ̇לצך אנת והד̇ה אלמדינה̈ ואג̇ן
עליהא: 7 והד̇ה לך עלאמה̈ מן ענד אללה אנה סיצנע הד̇א אלקול
אלד̇י קאלה: 8 האנא ראד̇ ט̇ל אלדרג̇ אלד̇י אנחדרתה אלשמס פי
מראקי אחז אלי ורא עשר דרג̇את פרג̇עת אלשמס עשר דרג̇את פי
אלמראקי אלתי כאנת קד אנחדרת[3]): 9 והד̇א אלקול לחזקיה מלך אל
יהודה אד̇ מרץ̇ פברא מן מרצ̇ה[4]): 10 לקד קלת פי נפסי אני בטראה̈
איאמי[5]) אמצ̇י אלי אבואב אלת̇רי ואני קד עדמת באקי סני: 11 וקלת
אני לא אדל̇ עלי אלאזלי אנה אלאזלי פי בלד אלאחיא ולא אנט̇ר אלי
אלנאס אבדא מע סכאן אלדניא[6]): 12 ואן מאואי קד רחל ואנכשף עני
ככבי אלרעאה̈ וקד טוית כאלחאיך חיותי מן אלאלאם אלתי תכאד אן
תנפדני ומן אלנהאר אלי אלליל תסלמני[7]): 13 וסאוית אלאסד פי
זארה אלי אלגדאה̈ וכד̇אך יכסר ג̇מיע עט̇אמי ומן אלליל אלי אלנהאר
תסלמני[8]): 14 ובאלסנוניה̈ או אלכרכי[9]) כד̇אך אוצוץ̇ ואהדר באלחמאם

[1]) „אם תצוה לביתך אז תמות ולא תרפא". אפשר שהגאון תרגם כן בלשון תנאי מפני שבאמת נתרפא. עיין אלאמאנאת ושם ביאר באופן אחר איך לא נתקיימה זאת הנבואה.

[2]) תרגום: לכותל בית מקדשא.

[3]) „הנני משיב צל המעלה אשר הורדה עליה השמש במעלות אחז וכו". נראה שהגאון השתמש בבנין אשר לא נזכר שם פעלו כי השמש לא ירדה כי אם הצל.

[4]) „וזה הדבר אשר דבר חזקיה וכו".

[5]) „אמרתי בנפשי בלהלותית ימי וכו". וזה לשון בן בלעם: ופתר בדמי ימי בלחלוחית ימי ר"ל בנעורי מלשון אמך כגפן בדמך (יחזקאל י"ט י').

[6]) רד"ק: פירש רבינו סעדיה ענין הוראה. וזה תרגומו: „ואמרתי כי לא אורה על הקדמון כי הוא קדמון בארץ החיים" וכו'.

[7]) „ומדורי נסע ונגלה ממני כאהל הרועים וקפדתי כארג חיי מן המכאובים אשר כמעט האבידוני ומן היום עד הלילה תשלימני".

[8]) „דמיתי לאריה בשאגתו עד בקר וכן נשברו כל עצמותי ומן הלילה עד היום תשלימני" נראה שהגאון פירש תשלימני כמו שפירש הרד"ק תשלום ימי. ותרגם בפסוק הזה מיום עד לילה כאלו כתוב מן הלילה עד היום ר"ל שכל היום וכל הלילה ה' יכאיבהו מן הבקר עד הערב ומן הערב עד הבקר.

[9]) ר"ל כסוס או עגור וכן נמצאו שניהם בירמיה ח' ז' ושם תרגם יונתן וכורכיא וסנוניתא. הגאון תרגם סוס סנוניתא ועגור כורכיא.

ואשיל עיני אלי אלסמא ואקול יא רב קד טֿלמת נפסי פאקבלני[1]:
15 מא אתכלם ויועדני אלא והו יצנע דֿלך ואנא אנפר גֿמיע נומי עלי
מר נפסי[2]: 16 אללהם כמא עלי דֿלך יחיון כדֿאך פי גֿמלתהם אחיי
רוחי ואנקהני ואבריני[3]: 17 הודֿא מן ראי אלסלאם[4] נאלני אלמר ואנת
צדדת נפסי מן אלהלאך ואלבלא וגפרת כֿטאיאי כמן יטרחהא ורא
טֿהרה: 18 לאן אלתֿרי לא ישכרך ואלמות לא יחמדך ולא ירגֿי וארדו
אלהלאך פצֿלך[5]: 19 אלמברא ואלמחיא[6] המא ישכראנך מתֿלי אליום
ואב לבניה יערפהם חקך: 20 אללהם כדֿאך פאגתֿנא לכי נלחן
בלחוננא טול איאם חיותנא פי בית אללה[7]: 21 וקאל ישעיה יוכֿד לבן
אלתין וידלך עלי אלקרח פיברא: 22 ולמא קאל חזקיה מא אלאיה אני
אצעד אלי בית אללה פאעטאהא[8]:

# לט

1 דֿלך אלוקת ארסל מרדך בלאדן אבן בלאדן מלך באבל כתבא
והדאיא אלי חזקיה למא סמע[9] אנה קד מרץֿ וברא: 2 פפרח בהם
חזקיה ואוראהם ביות דֿכֿאירה מן פצֿה ודֿהב ואטיאב ואדהאן וגֿמיע
אלאתה וסאיר מא וגֿד פי כֿזאינה ולם יבק שי לם יוריהם חזקיה פי
ביתה ופי סאיר סלטאנה: 3 פדכֿל ישעיה אלנבי אלי חזקיה אלמלך
וקאל לה מא קאלו האולי אלקום ומן אין גֿאו אליך פקאל חזקיה מן
בלד בעיד גֿאו אלי מן באבל: 4 קאל מא ראו פי מנזלך קאל חזקיה
גֿמיע מא פי מנזלי קד ראוה לם יבק שי לם אוריהם פי כֿזאיני: 5 פקאל
ישעיה לחזקיה אסמע כלאם רב אלגֿיוש: 6 סיאתי איאם יחמל גֿמיע
מא פי מנזלך ומא כֿזנה אבאוך אלי אליום אלי באבל לא יבקי שי
קאל אללה: 7 ומן בניך אלדֿין יכֿרגֿון מן צלבך[10] וממן תולדהם יוכֿדֿון

[1]) „ואומר עשקה נפשי והיה ערב לי" מלשון כי עבדך ערב את הנער (בראשית מ"ד ל"ב).

[2]) „לא אדבר ולא יבטחני כי אם יעשה זאת ואנכי רחקתי כל שנה על מרירות נפשי".

[3]) „ה' כאשר הם חיים על זאת (ר"ל כמו שבני אדם חיים כפי מה שקצבת להם) כן החיה את רוחי בקהלם והחלימני ורפאני" ואפשר שענין עלי דֿלך = על זאת על מרירות נפשם ר"ל שאין אדם ימלט מחלאים וצרות והפירוש הזה מסכים עם הפסוק שלאחריו: „והנה לשלומי נתן לי מר ואתה חשכת את נפשי מן השחת והבליה וסלחת לעונותי כאיש המשליך אותם אחרי גוו". עיין בן בלעם שאמר שיש מפרשים חשקת כמו חשכת ועוד יתכן שרמז בפסוק ט"ז אל תחיית המתים.

[4]) אפשר שירצה בו למען בריאותי ורפואתי. עיין ראב"ע ובכ"י פ' מן דֿא אלסלאם.

[5]) „ולא ייחלו יורדי בור אל חסדך" עיין ראב"ע.

[6]) ר"ל הנרפא מחליו והאיש אשר נתוספו לו שנות חיים.

[7]) „אלהי כן הושיענו כדי שנגגן וכו'".

[8]) „וכאשר אמר חזקיהו מה האות כי אעלה בית ה' נתן לו האות". עיין ראב"ע.

[9]) „אחר ששמע". — [10]) „אשר יצאו מחלציך".

ויצירון כ֗דמא פי היכל מלך באבל: 8 פקאל חזקיה לישעיה מא אחסן
כ֗לאם אללה אל֗די קלתה ת֗ם קאל[1] ואסאלה אן יכון אלפצ֗ל ואלסלאמה֗
פי איאמי:

# מ

1 עזו קומי ת֗ם עזוהם[2] יקול רבכם: 2 ודארו ג֗מאעה֗ מדינה֗
אלסלאם ונאדוהא באנהא קד אמתלאת מן ג֗ישהא[3] וקד גפר ד֗נבהא
וקד קבלת מן ענד אללה צ֗עף עקובה֗ כ֗טאיאהא[4]: 3 צות אלמנאדי
ינאדי פי אלבראר[5] נג֗לו טריק אללה ואצלחו פי אלבואדי מחג֗ה֗ לרבנא:
4 אן ירתפע כל ואד[6] ויתצ֗ע כל ג֗בל ות֗ריב ותציר כל עקבה֗ סהלא
ואלכ֗שנה֗ בקיעא: 5 חתי יתג֗לא נור אללה וירי ג֗מיע אלנאס אן אללה
אל֗די יקול הד֗א אלקול[7]: 6 וצות מן יקול[8] נאדי פאד֗א סאלה אלמאמור
במאד֗א אנאדי יקול באן ג֗מיע אלנאס[9] כאלחשיש וג֗מיע מערופהם
כנואר אלצחרא: 7 פכמא ייבס אלחשיש ויסקט אלנואר אד֗א ריאח
אללה הבת בה כד֗אך אלקום אלממת֗לון בה: 8 ת֗יבס אג֗סאמהם
תסקט מואעידהם וכלאם רבנא ית֗בת אלי אלדהר[10]: 9 אצעדי עלי
ג֗בל שאמך֗ יא מבשרה֗ ציון וארפעי צותך בקוה֗ יא מבשרה֗ ירושלם
ארפעיה ולא תכ֗אפי וקולי לאהל קרי יהודה הוד֗א רבכם[11]: 10 הו אללה
רב אלעאלמין יאתיכם בשדה֗ אמר וקדרתה בסלטאן הוד֗א אג֗רכם
ענדה ות֗ואבכם בין ידיה[12]: 11 וירעא אלשביהי אלקטוע מנכם ברפק
כראע ובקדרתה יג֗מע אלממת֗לין באלחמלאן אלמחמולין פי אלחג֗ר
ויסוק נט֗איר אלשואיל מן אלג֗נם[13]: 12 מן אלמא ענדה כמסאחה֗

---

1) „מה טוב הדבר אשר דברת ואחר זה אמר ושאל ממנו כי יהיה וכו'".

2) אבן עזרא: רגע אחרי רגע.

3) ת"י: עתידא דתתמלי מעם גלותהא והגאון תרגם בל' עבר במקום העתיד.

4) „כפל עונש חטאתיה".

5) „קול הקורא יקרא במדבר".

6) ר"ל שהמסלה תהיה ישרה כאשר ינשא כל גיא וכו'.

7) רד"ק: כלומר ידעו אז כי הנחמות האלה שדברו הנביאים על פי ה' דברו מה שדברו.

8) אפשר שהקול הזה הוא קול שני.

9) „ואם ישאל המצווה (ר"ל הנביא) מה אקרא ה' יאמר לו שיקרא כל הבשר וכו'".

10) וכאשר ייבש החציר ויבל הציץ כי רוח ה' נשבה בו כן העם הנמשל אליו ייבשו גופותם ויפלו הבטחותיהם ודבר אלהינו יקום לעולם" עיין תרגום.

11) מתרגומו לא נודע אם ביאר מבשרת ציון כרד"ק: את ציון המבשרת או כת"י: די מבשרין לציון.

12) „הוא אלהים אלהי העולמים יביא לכם את חוזק דברו וגבורתו בממשלתו הנה שכרכם אתו ופעולתכם לפניו". עיין אלאמאנאת דף 113.

13) „וירעה הנמשלים מכם לעדרים בחמלה ובגבורתו יקבץ הנמשלים לטלאים הנשאים

ראחה ואלסמא כהיה שבר ותראב אלארץ בכיל מביול ואלגבאל
באלמוזונה בקבאן ואלאטראב במיזאן: 13 ומן היא אלרוח הו אללה
ואי אמר ערפה משורתה[1]): 14 פטובאה מן שאורה פפהמה ואעלמה
סבל אלחכם ועלמה אלמערפה וטריק אלפהם ערפה[2]): 15 והולא
אלאמם ענדה כנקטה מן דלו וכעין אלמיזאן[3]) מחסובין ואהל אלגזאיר
באלדק אלמחמול[4]): 16 ושגר אלשערי לא יכפון שעלה לה וחיואנה
לא יכפי קרבאן[5]) לה[6]): 17 וגמיע אלאמם כלא שי הדאה כאלכלו
ואלתיה חסבו ענדה: 18 פבמן תשבהון אלטאיק ואי שבה תצאפוה
בה: 19 הל אלפסל אלדי אנתכבה[7]) אלנגאר ואלצאיג באלדהב רקעה
וסלאסל מן פצה צאג לה: 20 וסנדיאן רפע לה ועוד לא ינכר אכתאר
לה ונגאר חכים טלב ליצלה לה פסלא לא ימיל[8]): 21 אמא עלמתם ולא
סמעתם ולא אכברתם מן אול ולא תפהמתם אסאסאת אלארץ: 22 אנה
אלתאבת עלי הגאב[9]) אלארץ וסכאנהא ענדה כאלגראד אלמאד אלסמא
כאלפאזה[10]) ומתחהא כאלכבא ללתבאת: 23 וצנע אלוזרא כלא שי
וקצאה אלארץ כאלתיה צנעהם: 24 וכאנהם לם יגרסו ולם יזרעו ולם
יענצר פי אלארץ סנכהם[11]) ולו נפך פיהם ליבסו וכאן עאצף יחמלהם
כאלקש: 25 ובמן תשבהוני פאסאויה יקול אלקדוס: 26 ארפעו אלי
אלסמא עיונכם ואנטרו מן כלק הדה אלכואכב[12]) אלמכרג גיושהא

---

בחיק וינהל הדומים להרות מן הצאן„ תרגם כאן עלות כמו שפירש הראב״ע. ובבראשית ל״ג י״ג פירש עלות מניקות כמו שתרגם יונתן כאן.

1) „מי אמר המים אצלו כרוחב כף היד והשמים כתכונת הזרת ועפר הארץ כמדת דבר הנמדד וההרים כדבר השקול בפלס וגבעות במאזנים. ומי תכן את הרוח הוא ה׳ ומי האיש אשר הודיעהו את עצתו״. עיין פירושו למשלי כ״ה י״ג. והזכיר הנביא את הארבעה יסודות והשמים במקום האש וכן במשלי ל׳ ג׳. עיין אלאמאנאת 232—233. וביאורו לספר יצירה פ״א הלכה א׳.

2) „ואשרי הנועץ אתו ויבינהו וכו״.

3) נראה שענינו הדבר המועט המכריע נטית לשון המאזנים.

4) „כדק הנטול״.

5) צ״ל קרבאנא.

6) „ועצי הלבנון לא יספיקו לו לבער וחיתו לא יספיקו לו לקרבן״.

7) ה״א הפסל הוא הא השאלה והפסוק דבק עם מה שלפניו „האם תדמו האל לפסל אשר בחרו החרש והצרף בזהב רקעהו ושלשלאות כסף עשה לו הצרף״.

8) נראה שצ״ל וסנדיאנא וכן ועודא ונגארא חכימא בלשון פעולים או רפעה אכתארה טלבה בכנוי. וסנדיאן ענינו אורן כמו שתרגם יונתן עיין למטה מ״ד י״ד והעתקת הפסוק לפי דעת הגאון הוא: (העובד עבודה זרה) „ירים לו אורן ויבחר לו עץ לא ירקב ויבקש לו חרש חכם וכו״.

9) „יריעה״ וכן תרגם מלת חוג איוב כ״ב י״ד ומשלי ח׳ כ״ז.

10) וכן תרגם אבן גנאח בשרש דוק.

11) „כאלו לא נטעו וכו״.

12) „מי ברא אלה הכוכבים״.

באחצא וידעו גמיעהא באסמא מן כתרה אלניל ואיד אלקוה ואחד
מנהא לא יעדם: 27 לם תקיל יא אל יעקוב ותתכלם יא אל אסראיל
באן קד אנסתר האלי מן ענד אללה ומרת סירתי[1]) ען רבי: 28 אמא
עלמת או סמעת אן אללה רב אלעאלמין כאלק אקאצי אלארץ לם
לגב ולם יתעב ולא נהאיה לעלמה: 29 מעטי אללגב אלקוה ולגיר די
ניל יכתר אלעטמה: 30 חתי ילגב אלאחדאת ויתעבון ויעתר אלשבאב
ויצעפון[2]): 31 וראגיו אללה תתבדל להם אלקוה כמא יצעד אלריש עלי
אלנסור[3]) פיחאצרון ולא יתעבון וימשון ולא ילגבון:

# מא

1 אנצתו אלי יא אהל אלגזאיר ותתבדל אלאחזאב קוה
אלאסתמאע[4]) יתקדמון חיניד יתכלמון נתקדם אלי אלחכם אגמעין:
2 מן דא אטהר מן אלמשרק עדלא יתבעה אלי טאעתה[5]) יסלם בין
ידיה אלאמם ועלי אלמלוך יסתולי יגעל כאלתראב סיפה וכקש מנדפע
קוסה[6]): 3 פיכלבהם וימר סאלמא ופי טריק ברגליה לא ידכל[7]):
4 אלדי כלק פצנע מנאדי אלאגיאל מן אואילהם אנא אללה אלאול
ואנא מע אלאכרין[8]): 5 ראי דלך אהל אלגזאיר פכאפוה ומן אקאצי
אלארץ יזעגון לה פתקרבו ואתו: 6 כל אמר מנהם יעאון צאחבה
ויקול לאכיה תשדד: 7 כמא יתעאון אלנגאר ואלסבאך וצארב
אלפטיס מע אלמטארק מראת חתי יקאל ללחאם מא אצלחה וכמא
ישדד באלמסאמיר לא ימיל[9]): 8 ואנת הו אסראיל עבדי יא יעקוב אלדי
אכתרתך נסל אברהים מחבי: 9 אלדי אמסכת בידך מן אקאצי אלארץ
ומן אקטארהא דעות בך וקלת לך אנת עבדי אכתרתך לא אזהד
פיך[10]): 10 לא תכאף פאני מעך לא תרתבך אנא רבך אאידך כמא טאל

[1]) הרגם דרכי = עניני ומשפטי כמו בשמות כ״א ט׳. ועיין אלאמאנאת דף 233.

[2]) „אף הנערים וכו׳ והבחורים יכשלו ויתלישו״.

[3]) עיין רד״ק שכתב בשם ר׳ סעדיה כי הנשר יעלה לעשר שנים גבוה מאוד על פני רקיע השמים וכו׳. וזה דומה קצת למה שאמרו חז״ל על העוף הנקרא חול בבראשית רבה ב׳ על הפסוק ותתן מפריו ותאכל (בראשית ג׳ ו׳).

[4]) „יחליפו כח לשמוע״. עיין רד״ק.

[5]) מי העיר ממזרח צדק (ר״ל צדיק) ידריכהו בדרכיו ר״ל כורש.

[6]) עיין מה שכתב הראב״ע בשם יש אומרים.

[7]) „ובדרך ברגליו לא יבוא״ אפשר שר״ל שיעבור מהר על רכבו ולא ירד ממנו ללכת ברגליו.

[8]) זה הפסוק תשובה על השאלה מי העיר.

[9]) „כל אחד מהם יעזור את רעהו כאשר יעזרו איש את אחיו פעם אחר פעם החרש את הצורף והמכה בפטיש את ההולם עד כי יאמר לדבק מה טוב הוא וכאשר נתחזק (מעשהו) במסמרים לא ימוט.

[10]) „החזקתי בידך״ וכו׳ „בחרתיך ולא אמאסך״. עיין על כל הפרשה הזאת בלקוטים.

מא אענתך[1] ואדעמתך איצא בימין עדלי: 11 וסיכיב ויכזא גמיע מן
תולע בך ויציר לא כשי ויביד דוו כצומתך: 12 ודוו מנאצאתך
תטלבהם ולא תגדהם ויצירון כמן ליס וכמן כלא דוו מחארבתך:
13 אד אנא אללה רבך מאסך ימינך אלקאיל לך לא תכאף אנא מעינך:
14 לא תכאפי יא שיעה יעקוב[2] ויא רהט אסראיל אנא מעינך יקול
אללה ווליך קדוס אסראיל: 15 סאציירך כמורג בתאר[3] גדיד די אפואה
תדוס אלגבאל ותדקהם ואליפאע כאלמוץ תצירהא: 16 כדאך תדריהם[4]
ואלריח תחמלהם ואלעאצף יבדדהם ואנת תסר באללה ובקדוס
אסראיל תמתדח: 17 ואלצעפא ואלמסאכין אלדין יטלבון מאא וליס
אלסנתהם באלעטש קד נצבת אנא אללה אגיבהם קדוס אסראיל[5] לא
אתרכהם: 18 אפתח להם עלי אלכדי אלאנהאר ופי וסט אלבקאע
אלעיון אציר אלבראריה אגאם מא ואלמפאוז מכארג מא: 19 ואנבת פי
אלבריה מן אלארז ואלסנט ואלאס ועוד אלדהן ואציר פי אלבידא
אלברותי[6] ואלסאג ואלשרבין אגמעין: 20 לכי ירו אלנאטקון[7] ויעלמו
ויבחתו ויעקלו אגמעין אן קדרה אללה צנעת דלך וקדוס אסראיל
בראה: 21 קרבו דוי כצומתכם יקול אללה וקדמו דוי משאגרתכם[8]
יקול מלך אל יעקוב: 22 יתקדמו פיכברונא במא ואפי מן אלחואדת
ומא הי אלאואיל אכברונא חתי נרד באלנא ונעלם עאקבתהא או
אלאתיאת אסמעונא איאהא: 23 פאדא תכברון באלגאיאת אלי ורא[9]
נעלם אנכם אשראף ואיצא אן אחסנתם או אסאתם נתגאדל ונגטר דלך
גמיעא[10]: 24 פממא אנתם לא כשי וממא אפעאלכם מתלאשיה מכרוה
אלאכתיאר אן יקע עליכם[11]: 25 לכני אטהר מן מהב אלשמאל פיאתי
ומן משרק אלשמס ידעו באסמי ויתוסט אלכלפא כדכול אלמצור פי

---

[1]) „ולא תבהל אני אלהיך אאמצך כאשר זה זמן כביר עזרתיך".

[2]) „קהל יעקב" וכן ביאר אבן גנאח בשרש תלע. ויונתן תרגם: שבטיא דבית יעקב.

[3]) „ואשימך למורג חרוץ וכו'". רד"ק: או יהיה חרוץ תאר למורג ר"ל מורג מחתך היטב.

[4]) „כן תזרם וכו'".

[5]) תרגם כאלו כתוב קדוש ישראל במקום אלהי ישראל.

[6]) כן הוא בכ"י וכן הוא למעלה ל"ז כ"ד והיו"ד היא במקום א' מפני שהמלה היא ארמית ברותא.

[7]) „המדברים" ר"ל בעלי השכל.

[8]) „אנשי ריבכם" וכן „אנשי עצמותיכם".

[9]) ר"ל העתידות לבוא. ועיין ביאורו למשלי כ"ט י"א ושם אמר כי מ"ת לאחור נופלת על מה שכבר עבר וגם על מה שעתיד להיות.

[10]) „ואף אם תטיבו או תרעו נוכחה ונראה זאת יחד" ותרגם נשתעה מלשון חז"ל משתעי דינא בהדיה (בבא מציעא דף י"ד ב').

[11]) ומאשר אתם כאין ומאשר מעשיכם כאפס תועבה היא שהבחירה תפול עליכם".

אלט̇ין וכ̇מא ידום אלפ̇כ̇ראני אלחמאה̈[1]): 26 מן אד̇א אכ̇בר בשי מן
אול עלמנאה ומן קבל ד̇לך נקול הו עדל[2]) ואיצ̇א בלא מכ̇בר ואיצ̇א בלא
מסמע בל מן גיר אן יסמע אקואלכ̇ם[3]): 27 הו אלאול לאל ציון הוד̇אה
והוד̇אהם ובה אג̇על לאל ירושלם מבשרא בה[4]): 28 חתי אנט̇ר פאד̇א לים
רג̇ל מנאזע ומן האולי לים משיר בשי ואן אסאלהם פירדון אלג̇ואב[5]):
29 באן כ̇להם ללבאטל ואלכ̇לו אעמאלהם באלריח ואלתיה כ̇ואצ̇הם[6]):

# מב

1 הוד̇א עבדי אדעמה מכ̇תארי רצ̇ית בה נפסי אג̇על נבותי פיה
יכ̇רג̇ בהא אחכאמי אלי אלאמם[7]): 2 מן חית̇ לא יצרך̇ ולא יעלן ולא
יסמע פי אלאסואק צותה[8]): 3 חתי קצבה̈ מרצ̇וצ̇ה̈ לא יכסרהא ופתילה̈
כ̇אמדה̈ לא יטפיהא יכ̇רג̇ אלחכם עלי חקה[9]): 4 בל לא יכ̇מד ולא
יתרצ̇ץ̇ אד̇[10]) יציר אלחכם פי אלבלאד ולשריעתה אלאמם ירג̇ון: 5 כד̇א
קאל אלטאיק אללה בארי אלסמאואת ומאדהא באסט אלארץ̇
ואסאסתהא[11]) מעטי אלנסמה̈ ללקום אלד̇ין עליהא ואלרוח ללמארין
פיהא: 6 אנא אללה שרפתך בעדל ואמסך בידך ואקויך[12]) ואג̇עלך
לעהד אלקום וצ̇יא אלאמם: 7 ופץ̇ עיון עמי ואכ̇ראג̇ אלאסיר מן
אלמג̇לק ואלג̇לוס פי ט̇לאם מן אלחבוס: 8 ומע ד̇לך אנא אללה[13]) הו
אסמי וכרמי לא אעטיה לאכ̇ר ומדחתי ללפסול: 9 וכמא אן אלאואיל
קד אתת כד̇אך אנא אכ̇ברכם באלחואדת̇[14]) וקבל אן תאתי אבשרכם
בהא: 10 סבחו אללה תסביחא ג̇דידא וקולו מדחתה מן אקאצי

[1]) „ויבוא בין הסגנים“ ר״ל ירמסם כמו היוצר וכו׳ ואין ספק כי לפי דעת הגאון הפסוק מוסב על כרש מלך פרס.

[2]) מי הוא פעול העירותי ועניננו „העירותי איש אשר ידענו מראש את דברו כאשר יגידנו ומלפנים נאמר הוא צדיק“ ר״ל צדקו דבריו.

[3]) ר״ל אמרי עובדי אלילים הנזכרים בפסוקים כ״ג וכ״ד.

[4]) „הוא הראשון ליושבי ציון הנה הוא והנם ובו אתן ליושבי ירושלים מבשר בו“ נראה שהראשון הוא המבשר והוא כורש מלך פרס והנה הוא מוסב על כרש והנם על יושבי ציון וירושלים ואפשר שמלת בה השנית מוסבת על בשי = דבר הנמצא בפסוק שלפניו.

[5]) „עד שארא ואין איש מתוכח ומאלה (ר״ל מהאלילים ועובדיהם) אין יועץ וכו׳“.

[6]) „כי כלם מעשיהם לשוא ולריק וגדוליהם כרוח ותוהו.“

[7]) ראב״ע: ויאמר הגאון כי הוא כורש.

[8]) „באופן שלא יצעק וכו׳“. — [9]) עיין בלקוטים.

[10]) תרגם עד בלשון כי ואפשר שרצה בו כי לא תהיה פשתה כהה ולא קנה רצוץ מפני שישים בארץ משפט ולתורתו יקוו האומות.

[11]) „רוקע הארץ ומוסדותיה“.

[12]) „ואאמצך“ תרגום יונתן ואתקנינך.

[13]) ר״ל אף על פי שנתתי שליחותי לכרש בכל זאת אני ה׳ וכו׳.

[14]) „וכמו שהראשונות כבר באו כן חדשות אני מגיד וכו׳“.

אלארץ יא נאזלי אלבחר באסרה[1]) ואלגזאיר וסכאנהא: 11 יעלן צותה
בדלך אהל אלבר וקראה ואלרבץ אלדי יסכנה[2]) קדר וירן בה אהל
אלצכור ומן רוס אלגבאל יציחון: 12 באן יגעלו ללה וקארא ומדאיחה
פי אלגזאיר יכברון: 13 אד[3]) יטהר אללה כאלגבאר וכדי אלמלאחם
יתיר אלגירה פיגלב ויצרך ועלי אעדאה יתגבר: 14 ויקול מהלתהם
דהרא פאמסכת ורפקת בהם אלאן כאלואלדה אגאהרהם ואבויהם
ואשופהם אגמעין[4]): 15 ואגפף גבאלהם ויפאעהם וגמיע עשבהם
איבסה ואציר אנהארהם גזאירא ואגאמהם איבסהא: 16 ואסיר עמי[5])
פי טרק לם יערפוהא ופי סכך לם יעלמוהא אסלכהם ואציר אלטלאם
בין ידיהם ציאא ואלעסראת סהלה כמא אן הדה אלאמור קד צנעתהא
להם ולם אתרכהם[6]): 17 פיתרחו[7]) אלי ורא ויכזו כזאא אלואתקון
באלפסל אלקאילון ללמפרג אנת רבנא: 18 יא מתצאמין אסמעו ויא
מתעאמיין אלתפתו אנטרו[8]): 19 מן אלמתעאמי אלא פי אנה עבדי
ואלמתצאם אלא אדא בעת אליה ברסולי ולא מתעאמי אלא ענד
אלעקובה ולא מתצאם אלא פי גזא אוליא אללה[9]): 20 רואיאת כתירה
לם יחפטהא ואסמאע מפתוחה פלא יסמע להא[10]): 21 ואללה מריד לכי
יצלחה פעטם לה אלפקה וגזרה[11]): 22 והם קום מגנומון מטטלמון כאב
גמיע שבאבהם[12]) ופי אלחבוס כבו וצארו גנימה ולא מכלין להם
ואטטלאם לא קאיל רד עליהם: 23 פמן פיכם ינצת הדה אלמקאלה

[1]) „אמרו תהלתו מקצה הארץ אתם יורדי הים כלו״. תרגם יורדי הים בלשון קריאה.

[2]) „ישאו קולם בזה יושבי מדבר ועריו וחצרים אשר קדר יושבים בהם״ עי׳ בראשית כ״ה י״ו.

[3]) „כי ה׳ וכו׳״.

[4]) „ויאמר (ה׳) הארכתי להם אפי מעולם החרשתי וחמלתי עליהם ועתה אצעק עליהם כיולדה (בחבליה) ואשוממם ואביט עליהם (להשמידם) כלם״. עיין על אתאפק בראשית מ״ג ל״א ולמטה ס״ד י״א ועל אשאף עיין תרגומו לאיוב ז׳ ב׳ ואבן גנאח שרש שאף.

[5]) כן הוא בכ״י א׳ ובכ״י פ׳ קומי. ואפשר שצ״ל קומי אלשביה בעמי כמו שתרגמו יונתן: ואדבר לבית ישראל דדמן כסמין.

[6]) „כאשר כבר עשיתי להם אלה הדברים ולא עזבתים״.

[7]) „עד שיסגו אחור״ וענין מלת תרח עיין למעלה א׳ ד׳.

[8]) „אתם העושים עצמכם כחרשים שמעו ואתם העושים עצמכם כעורים הביטו לראות״.

[9]) „מי הוא העושה עצמו כעור כי אם (כשעליו להודות) כי הוא עבדי ומי הוא העושה עצמו כחרש כי אם כאשר נשלח אליו מלאכי ואין עושה עצמו כעור כי אם בעת העונש ואין עושה עצמו כחרש כי אם בעת גמול אוהבי ה׳״ ותרגם מלת עור השנית כמו חרש עיין אללמע דף 296.

[10]) קבוץ רואיה = מסורת ובאמת ענינו משרש ראי = ראה. אף על פי שלפי זה היה צריך להיות רויאת בלא אלף אחר הויו. וטעם הפסוק הוא שהעושה עצמו כעור רואה דברים רבים ולא ישמרם בלבו והעושה עצמו כחרש אזניו פתוחות ולא ישמעם.

[11]) ר״ל ה׳ הוא הרוצה לפקוח עיני העור ולפתוח אזני החרש והגדיל תורתו והאדירה להצלחתם. ובכ״י פ׳ וגודהם.

[12]) „נפלו ברעה הבחורים כלם״ ובחורים קבוץ בחור ועיין אבן גנאח opuscules 223.

ויצגי אליהא ויסמע עאקבתהא[1]: 24 ויעלם מן געל אל יעקוב אסטלאמא
ואל אסראיל ללגאנמין אליס הו אללה אלדי אכטאנא לה ולם ישא
קומנא אלמסיר בסירה ולם יקבלו תוראתה[2]: 25 פספך עליהם מן חמיה
גצבה ועזה מלאחמתה מא סטעת חואליהם ולם יעלמו ואשתעלת
פיהם ולם ירדו באלהם:

# מג

1 ואלאן כדא קאל אללה באריך יא אל יעקוב וכאלקך יא אל
אסראיל לא תכף פאני מתוליך ושרפת אסמך ואנת לי כאצה[3]: 2 ולו
גזת פי אלמא פאנא מעך ואלאנהאר לא תגרקך ולו סרת פי אלנאר
לא תנכוי ואללהיב לא ישתעל פיך: 3 לאני אללה רבך וקדוס אסראיל
מגיתך כמא געלת פדאך מן אלמצריין ומן אלחבשה ובני סבא דונך:
4 פאכתר ממא עזזת ענדי אכרמך לאני אחבבתך ואגעל סאיר אלנאס
דונך ובאקי אלמלל דון נפסך[4]: 5 לא תכף איצא[5] אד אנא מעך פמן
אלמשרק אתי בנסלך ומן אלמגרב אגמע שמלך: 6 ואקול לגהה
אלשמאל האתיהם ולגהה אלגנוב לא תחבסיהם איתי באוליאי מן
אלבעד ווליאתי מן אקאצי אלארץ[6]: 7 הם גמיע מן סמי באסמי ולכרמי
בראתהם כדאך בעד מא כלקתהם וצנעתהם: 8 פיכרג אלקום
אלמתעאמין[7] ומוגודה עיונהם ואלמתצאמון ולהם אסמאע: 9 אן אנחשר
אלאמם אגמעין ואגתמעת אלאחזאב מן פיהם יכבר בהדה אלאמור או
יסמענא אלאואיל או ידעון שהודהם פיצדקון או יסמעון פיקולון אלחק[8]:
10 לכנכם אנתם שהודי יקול אללה ועבדי אלדי אכתרתה לכי תעלמו
ותומנו בי ותפהמו אני אנא הו קבל פעלי לם יציר אלאה ובעדי לא
יכון[9]: 11 ואני אנא אללה וליס גירי מגית: 12 כמא אנא אכברתכם

---

[1] עיין רד״ק.

[2] „וידעו מי נתן וכו׳ הלא ה׳ אשר וכו׳ ולא אבה עמנו הלוך בדרכיו״.

[3] „גואלך והכבדתי את שמך ואתה לי סגולה״.

[4] „כאשר נתתי כפרך (לשעבר) וכו׳ וכן אכבדך יותר מאשר יקרת בעיני כי אהבתיך ואתן כל האדם תחתיך ושאר האומות תחת נפשך (לעתיד)״.

[5] „ועוד אל תירא״.

[6] תרגם צפון ותימן פאת צפון ופאת דרום ובני ובנותי אוהבי מן האנשים והנשים.

[7] „הם כולם (ר״ל הנקבצים מארבע כנפות הארץ) הנקראים בשמי ואשר בראתים לכבודי כן אחר שבראתים ועשיתים עם עור וכו׳״ אחר ששבח הנביא רחמי ה׳ על עמו שב אל העושים עצמם כעורים והרשים ואמר שיגאלם.

[8] ר״ל ואם כל הגוים נקבצו יחדיו אין בהם אשר יגיד זאת או ישמיע הראשונות או יתן עדיו ויצדק או ישמע ויאמר כי אמת הוא. עיין ראב״ע ורד״ק.

[9] רד״ק: לפני שיצרתי היצירות לא יצר אל זולתי שום יצירה עיין אלאמאנאת דף 103 ושם ביאר מלת לפני ואחרי על אופנים רבים.

ואגתתכם ואסמעתכם ולים פיכם אגגבי כדאך אנתם שהודי יקול אללה
ואנא אלטאיק[1]: 13 ואיצא מן וקת[2] אנא הו כדאך ולים מן ידי מכלץ
אפעל מא שית[3] ומן ירדה: 14 כדא קאל אללה וליכם קדוס אסראיל
מן אגלכם כלית אלבאבליין ואחדרת גמיעהם הארבין ואלכסדאניון פי
אלספן רנינהם[4]: 15 אעלמו אני אללה[5] קדוסכם ובארי אסראיל
מלככם: 16 כדא קאל אללה אלגאעל פי אלבחר טריקא ופי מא עזיז
סבה: 17 אלמכרג אלכיל ואלפרסאן ואלגנד ואלאעזא[6] פגתי גמיעהא
ולם יקומו בל כמדו ואנטפו כאלפתילה: 18 לא תדכרו אלאואיל ולא
תתפהמו אלקדימאת: 19 האנא צאנע מגותה גדידה אלאן תטהר
אלא תעלמוהא ואציר איצא פי אלבריה טרקא ופי אלסמאוא[7]
אנהארא: 20 ויכרמני וחש אלצחרא חתי אלערבד ואלנעאם אד געלת
פי אלבראר מאא ופי אלסמאוא אנהארא לאסקי שעבי מכתארי:
21 ויכון אלשעב אלדי כלקתה לי יקצון מדאיחי: 22 ומע מא לם
תדעני יא אל יעקוב ולם תתעב פי טאעתי יא אל אסראיל: 23 ולם
תאתני מן שאה צואעדך ולם תכרמני בדבאיחך עלי אני לם אסתכדך
בהדאיא ולא ענפתך בבכור: 24 ולם תשתר לי בורקך קסטא ולא מן
שחם דבאיחך כתרת ענדי לכנך אסתכדאת נפסך לי פי כטאיאך
וענפתהא בדנובך: 25 אעלם אני הו אלמאחי דנובך כמא אנא אהלה
וכטאיאך לא אדכרהא[8]: 26 אד תדכרני פנתחאכם גמיעא ותקץ אנת
מא בה תנצלה[9]: 27 ותעתרף באן אבאך אלאולין אכטו ועלמאך
אדנבו לי[10]: 28 ואני בחכם בדלת ריסא אלקדם וגעלת מן אל יעקוב
מתלופין ומן אל אסראיל מקדופין[11]:

---

[1]) „כאשר הגדתי לכם וכו׳ ולא היה בכם זר כן אתם עדי וכו׳".

[2]) „מזמן רב" ויונתן תרגם מעלמא עיין אלאמאנאת שם.

[3]) „אפעל מא שארצה".

[4]) „בעבורכם עזבתי הבבליים".

[5]) „דעו כי אני ה׳".

[6]) והגדולים והשרים" ועל מלת כפשתה עיין למעלה מ"ב ג׳ בלקוטים.

[7]) „תשועה חדשה אשר תגלה עתה וכו׳. ועל תרגום מלת ישימון עיין במדבר כ"א כ׳ ודברים ל"ב י׳.

[8]) אלו הארבעה פסוקים דבקים וענינם: „אף על פי שלא קראת לי וכו׳ דע כי אני הוא המוחה את פשעיך" ותרגם העבדתני וכו׳: „אבל הטרחת נפשך לי בחטאתיך והוגעת אותה בעונותיך".

[9]) „אם תזכירני נשפטה יחד ותספר אתה מה שתוכל להצטדק בו".

[10]) „ותודה כי אבותיך הראשונים חטאו וחכמיך פשעו בי" עיין בן בלעם.

[11]) „וכי אנכי במשפט חללתי שרי המקדש (הכהנים) ונתתי מבני יעקב לחרם ומבני ישראל לגדופים".

# מד

1 פאסמע אלאן יא אל יעקוב עבדי ויא אל אסראיל אלדי
אכתרתה: 2 כדא קאל אללה צאנעך וכאלקך פי אלבטן אנה יעינך[1]
פלא תכף יא אל יעקוב עבדי ויא אל אסראיל אלדי אכתרתה: 3 פאנה
כמא יצב אלמא עלי אלעטשאן ואלהואטל עלי אליבס אצב נבותי צבא
עלי נסלך וברכתי עלי דראריך[2]: 4 וינבתון מן בין אלחשיש כאלגרב
עלי גדאיל אלמא: 5 מן[3] הדא יקול אנא ללה והדא יתסמי באסם
יעקוב והדא יכתב נפסה ללה ובאסם אסראיל יתלקב: 6 כדא קאל
אללה מלך אסראיל וולִיה רב אלגיוש אנא אלאול ואנא אלאכר ולא
אלאה גירי: 7 ומן מתלי ידעו באלאשיא ויכבר בהא ויקומהא לי מנד
צירת אמה פי אלעאלם ואלאתיאת ומא יגי יכברונהם בהא[4]: 8 פלא
תפזעו ולא תכשו אליס מן דהרכם אסמעתכם ואכברתכם ואנתם
שהודי פהל מוגוד אלאה גירי והל יגוז אן יכון מעתמד לא אערפה[5]:
9 ואנמא כלהם מצורו אלפסיל אלתי הי תיה ופי מנאהם לא תנפעהם[6]
והם שהודהם אנהם לא ירון ולא יעלמון[7] לכי יכזו: 10 מן צור אלמעבוד
ואפרג אלפסל אלדי לא ינפע: 11 פסיכזא גמיע אצחאבה ויגמע
צנאעהם מן בין אלנאס פיקפון ויפזעון ויכזון אגמעין[8]: 12 מן דלך
אלחדאד באלקרנאס ופעלה לה באלפחם ובאלמראזב יצורה ויצנעה
בקוה דראעה ולו גאע לם יכן לה קוה ולו לם ישרב מא ללגב[9]:
13 ואלנגאר אלדי ימד אלתר ויחליה באלרקאן ויצנעה באלרנדג תם
יחליה באלברכאר ויצנעה כשכל רגל או שכל אמראה חסני גאלסה
פי אלבית[10]: 14 ואלקאטע לה ארזא אד יאכד אלצנובר ואלבלוט ומא

---

[1]) רד״ק: שיעזרך.

[2]) „כי כאשר יוצקו המים על מקום צמא ונוזלים על מקום יבש אצק נבואתי על זרעך וכו׳״.

[3]) מלת מן נוספת בראש הפסוק ועניינו קשה בדקדוק לשון ערב.

[4]) „מיום שמתי עם בעולם והעוברות והבאות יגידו להם (ר״ל לעובדיהם)״.

[5]) „ואיך יתכן שיהיה צור (ר״ל חכם או גדול) אשר לא ידעתיו״ עיין אלאמאנאת דף 22—24 ושם ביאר היטב הפסוק הזה עם שני הפסוקים שלפניו.

[6]) „והם כלם רק יוצרי פסילים שהם תהו ולא יועילום במה שהם חומדים״.

[7]) יוצרי הפסילים הם עדים עליהם שלא יראו ולא ידעו.

[8]) „הנה יבשו כל חבריו (ר״ל חברי היוצר את הפסל) ויתקבצו חרשיהם מבין בני אדם ויעמדו ויפחדו ויבשו כלם״. חבר הגאון מלת התקבצו עם מה שלפניו נגד בעלי הטעמים.

[9]) ספר עתה האומנים עושי הפסל איך טורחים להבל והם „חרש ברזל בקרנס ומעשהו לו (ר״ל לפסל) בפחם ובמקבות יצרהו ויפעלהו בכח זרועו ואם היה רעב לא היה לו כח ואם לא שתה מים היה יעף״ אפשר שצריך למחוק מלת לה או לכתוב ויפעלה במקום ופעלה לה.

[10]) „והנגר הנוטה את הקו ומיפהו בשרד (ר״ל במין צבע אדום) (ועי׳ אבן גנאח שרש

יאו̇דה מן סאיר שג̇ר אלשערי ואלד̇י יג̇רס אלסנדיאן ואלמטר ירביהא[1]):
15 חתי תציר ללאנסאן משעלא יאכ̇ד̇ מנה שיא פיצטלי בה וקד יסג̇ר
מנה ויכ̇תבז כ̇בזא וקד יפעל מעבודא פיסג̇ד לה או יצנע פסלא ויר̇כע
לה[2]): 16 בעד מא אחרק בעצ̇הא באלנאר ואכל אללחם טביכ̇א עלי
בעצ̇הא או ישוי שואא פשבע מנה ואצטלי בעצ̇הא וקאל הד̇א
אלתאכ̇י[3]) אד̇ דפית ושערת באלנאר: 17 ובאקיהא צנעה מעבודא
ופסלא לה תראה ירכע לה ויסג̇ד ויצלי לה ויקול כ̇לצני לאנך רבי[4]):
18 ולא יעלמון בג̇הלהם ולא יפהמון כאן עיונהם קד טמסת[5]) מן אלנט̇ר
וקלובהם מן אלעקל: 19 ולא ירג̇ע אלי נפסה ולא מערפה לה ולא
פהם פיקול בעד מא אחרקת בעצ̇הא באלנאר וכ̇בזת עלי ג̇מרהא כ̇בזא
ושוית שואא ושבעת מנהא[6]) אצנע באקיהא מא יכרהה אללה ואסג̇ד
לכ̇שבה באליה[7]): 20 תראה יראעי אלרמאד וראי אלסכ̇ריה[8]) קד מילה
ולא יכ̇לץ נפסה ולא יקול אלא אן אלבאטל פי קבצ̇תי: 21 אד̇כר
הד̇א יא אל יעקוב ויא אל אסראיל לאנך עבדי וכמא כ̇לקתך עבדא לי
כד̇אך אנת איצ̇א יא אל אסראיל לא תנסאני[9]): 22 פאני אמחו ד̇נובך
כאלג̇ים אלמאר ואתג̇אוז כ̇טאיאך כאלסחאב אד̇ תרג̇ע אלי
פאתולאך[10]): 23 וירן אהל אלסמא אד̇ צנע אללה ד̇לך ויג̇לב אהל
אלארץ מן אספל וינטק אהל אלג̇בל ברנין ואהל אלשעארי פי מא בין
אלשג̇ר אלתי פיהא אד̇ תולי אללה אל יעקוב ואפתכ̇ר באל אסראיל[11]):
24 כד̇א קאל אללה וליך וכ̇אלקך פי אלבטן אנא אללה צאנע אלכל

שרד) ויקציעהו (עיין אבן גנאח בשרש קצע הערה 69) כתבנית איש או כתבנית אשה יפה היושבת בבית״. עיין ת״י.

[1]) אחר שמנה חרש הברזל והנגר הוסיף עוד אומן שלישי והוא הכורת את הארזים „ומה שיאמצהו בו משאר עצי היער״ ועוד אומן רביעי והוא הנוטע את האלנות ומיחל שהגשם יגדלם.

[2]) „עד שיהיה לאדם לבער בקחתו מעט ממנו לחמום ולפעמים משיק ויאפה לחם לפעמים יעשה אליל וישתחו לו או יעשה פסל ויסגד לו״.

[3]) „אחר ששרף מקצתו באש ואכל בשר מבושל במקצתו או צלה צלי וישבע ממנו וחמם את בשרו במקצתו ואמר זאת היא האחוה (כי זה העץ יצלח לדברים שונים) כי חמותי וראיתי אור״ תרגם האח מלשון אחוה וריעות. ובתהלים ל״ה כ״א השתמש במלת תואכ̇י והענין אחד.

[4]) „ושאריתו עשה לו לאליל ולפסל תראהו כורע ומשתחוה לו ויתפלל אליו ויאמר תצילני כי אתה אלהי״.

[5]) „לא ידעו באולתם ולא יבינו כאלו טח וכו׳ ״.

[6]) „צליתי צלי ושבעתי ממנו״.

[7]) רש״י לרקבון עץ. תרגם בול מלשון בלה.

[8]) וכן תרגם בבראשית ל״א ז׳ התל בי וכן למעלה ל׳ י׳ מהתלות.

[9]) „וכאשר יצרתיך עבד לי כן אתה ישראל לא תנשני״.

[10]) „כי אמחה פשעיך כעב העובר ואעביר חטאתיך כענן כאשר תשוב אלי אגאלך״.

[11]) „וירננו שוכני שמים כי עשה ה׳ זאת ויריעו יושבי הארץ מתחת ויפצחו היושבים בהרים ברנה והיושבים ביערים בין העצים אשר בו וכו׳״.

מאד אלסמא וחדי באסט ארץ מן ענדי[1]: 25 אלפאסך איאת
אלמשעדין ואלקאסמין יהגן כדאך ירד אלמתחכמין אלי ורא[2]
ומערפתהם יגהל: 26 אלמקים כלאם עבדה וראי רסלה יתממה אלקאיל
ען ירושלם תעמר וען קרי יהודה תבנא ומקים כראבאתהא[3]:
27 אלכאיל ללקער גף ומיבס אנהארה[4]: 28 אלקאיל ען כורש אנה מלכי[5]
וכל מראדי יתממה ויקול ען ירושלם תבנא ואלהיכל יאסס:

# מה

1 לאן כדא קאל אללה למסיחה ען כורש אלדי אמסך ימינה
אדלל בין ידיה אלאמם ואחקא אלמלוך אחלהא ואפתח בין ידיה
מצארעהם ואבואבהם לא תגלק[6]: 2 ואסיר קדרתי בין ידיה ואסהל לה
אלעטוף[7] ואכסר מצארע אלנחאס ואגדע עוארץ אלחדיד: 3 ואעטיך
כזאין מכפיה[8] ודפאין מסתורה לכי תעלם אני אללה אלדי שרפת
אסמך אלאה אסראיל: 4 ודלך לקבל עבדי יעקוב ואסראיל מכתארי
סמיתך באסמך וכניתך קבל אן תערפני[9]: 5 ולאני אללה לא סואי
ולא אלאה גירי אוזרך באלקוה קבל אן תערפני[10]: 6 לכי יעלם אלנאס
מן משרק אלשמס ומגרבהא אנה ליס גירי כמא אנא אללה לא סואי:
7 כאלק אלנור ואלטלאם צאנע אלסלאמה ואלבלא אנא אללה צאנע
גמיע דלך[11]: 8 תדר אלסמאואת מן אלעלו ואלשואהק תהטל אלעדל
פתפתח בה אלארץ וינמו אלגות ואלצלאח ינבת מעה אנא אללה
כלקת דלך[12]: 9 פאלויל ללמכאצם כאלקה והו כאלכזף[13] מן אלכזף

1) „ממני“ ר״ל מנפשי ומכחי והוא הקרי.

2) „כן ישיב העושים עצמם כחכמים אחור“.

3) „האומר על ירושלים תושב ועל ערי יהודה תבנינה ומקומם חרבותיה“.

4) „ומיבש נהרותיה“.

5) „האומר על כורש הוא מלכי“.

6) זה הפסוק דבוק עם הפסוק שלפניו וזה ענינו: „כי כה אמר ה׳ לנביאו על דבר כורש אשר אחזיק בימינו אכניע לפניו הגוים ואפתח מתני המלכים ואפתח לפניו דלתותיהם ושעריהם לא יסגרו“.

7) עיין אבן גנאח שרש הדר.

8) „ואתן לך אוצרות צפונות“.

9) רד״ק: כי פעם היתה (הנבואה) בשם כורש כמו בזאת הפרשה ופעם בלא זכר שם כורש וזהו הכנוי. „ועדיין לא היית יודע אותי“.

10) רד״ק: אתן אזור במתניך עד שלא ידעתני.

11) ר״ל אני ולא אחר קראתי לכרש כמו שאני ולא זולתי הוא יוצר הכל. רד״ק: וכתב ר׳ סעדיה יחס הטוב והרע לבריאת האל כנגד דעת מי שהוא מאמין בשני אלוהות אחד טוב ואחד רע לפיכך אמר אני ה׳ עושה כל אלה. והגאון האריך בזה באלאמאנאת דף 64.

12) ר״ל השמים יזלו צדק ובו תפתח הארץ ותפרה ישע ותצמיח צדקה עם הישע.

13) „והוא כחרש“.

אלארץ הל יקול אלטין למפכרה מא תצנע פכיף תקול אן צאנעך
לא קדרה לה[1]: 10 חתי אן אלויל ללקאיל[2] לאביה מא תולד ולאמה
מא תטלקין: 11 כדא קאל אללה קדוס אסראיל וכאלקה סאלוני ען
אלאתיאת ועלי מא אחדתה ומא תצנעה ידי תתאמרו לי[3]: 12 לאני
צנעת אלארץ וכלקת אלנאס עליהא ולאני ידי מדת אלסמאואת ואמרת
גמיע גיושהא: 13 פאני אטהרה בעדל וגמיע טרקה אסהלהא והו יבני
קריתי ויטלק גאליתי לא בתמן ולא ברשא קאל רב אלגיוש[4]: 14 כדא
קאל אללה מן כסב אלמצריין ותגארה אלחבשיין ובני סבא אנאס דוי
מסאחה עליך יעברון תם לך יכונון ווראך יסירון אד באלאגלאל יעברון
ולך יסגדון ואליך יצלון ויקולון יקינא אן פיך אלאה לא סואה ולא אלאה
גירה[5]: 15 ויקינא אנך לרב מחתגב ואלאה אסראיל מגיתה[6]: 16 אדא
אסתחו[7] תם כזו גמיעהם וסארו בכזיהם חדאק אלספרא אגמעין[8]:
17 כדאך אסראיל מגאת באללה גות אלדהור פאנתם לא תסתחו ולא
תכזו אלי עואלם אלדהר[9]: 18 כדא קאל אלרב אלבארי אלסמא והו
אללה כאלק אלארץ וצאנעהא הו אצלחהא פלם יברהא תיהא בל
ללתבאת כלקהא אנא אללה ולים גירי[10]: 19 כדאך לם אכאטבכם פי
אלסתר ולא פי מוצע מטלם ולם אקל לנסל יעקוב אטלבוני תיהא בל
אנא אללה מכלמכם באלעדל מכברכם באלמסתקים[11]: 20 אגתמעו
ותעאלו ותקדמו אגמעין יא פלתא אלאמם תרו אלחאמלין כשב
פסלהם לא יעלמון ויצלון אלי מעבוד לא יגיתהם[12]: 21 פאכברוהם
ותקדמו אליהם תם תשאורו אגמעין וקולו מן אסמע הדה אלאמור מן
קדים ואכבר בהא מן חין אלים אנא אללה ולא אלאה גירי אלטאיק

---

[1]) „ואיך תאמר כי עושך אין לו כח" ר"ל כי האדם נמשל לחמר והבורא ליוצר.

[2]) „עד כי הוי לאומר וכו'".

[3]) „שאלוני על האותיות ועל מה שאברא ועל מעשי ידי דרשוני" הנה לפי דעת הגאון מלת בני ענינה פעולות ה'. עיין אלאמאנאת דף 35.

[4]) „אנכי אעירהו בצדק וכו'" הפסוק הזה מוסב על כורש. עיין מ"א כ"ה.

[5]) עיין רד"ק ותרגם בזיקים כמו שהעתיק תהלים קמ"ט ח'.

[6]) ר"ל הם יאמרו ג"כ שאלהי ישראל הוא המושיע לכורש.

[7]) במקום אסתחיו וכן בפסוק שלאחריו תסתחו במקום תסתחיו.

[8]) „המהירים מהשלוחים".

[9]) עיין אלאמאנאת דף 246 ושם פירש ענין עולמי עד שהתשועה תהיה לנצח ולא תפסוק לעולם.

[10]) אחר שדבר בתארי השם שהוא ברא העולם ותקנה ורצה בקיומו הזכיר הנביא מאמר ה' וזהו אני ה' וכו' ולא העתיק הגאון מלת כי מפני שהפסוקים הבאים אינם סבה למה שקדם.

[11]) „וכן לא בסתר וכו' במקום חשך וכו' אבל אני ה' וכו'".

[12]) „הקבצו וכו' ותראו שהנושאים עץ פסלם לא ידעו (ר"ל אין להם דעת) וכו'".

אלעדל אלמגית ולים סואי[1]): 22 פולו אליّ תגאתו יא אהל גמיע אקטאר
אלארץ לאני אלטאיק ליס גירי[2]) 23 וקד אקסמת באסמי וכרג מן קולי
אמר בזכוה לא ירגע לאן כל רכבה תגתו לי ולסאן תחלף כדא
באסמי[3]): 24 ומן יקול ענّי יקינא באללה זכותי ועזי יבלג אליה פיכזא
כל מן יתולע בה[4]): 25 ובאללה יזכון וימתדחון גמיע נסל אל אסראיל :

# מו

1 ואלא גתא בל ותשטّא נבו וצארת אולאמהם דוסא ללוחוש
ואלבהאים ומשרפאתהם אלמזמולה חמלא עלי לגבין: 2 תשטّו הם
איצא וגתו אגמעין ואחרי אן לא יטיקו כלאץ חמלהם ואנפסהם דהבת
פי אלסבי[5]): 3 אסמעו לי יא אל יעקוב וגמיע באקיה אל אסראיל
אלממתّלין בבנין מזמולין מן אלבטן אלמחמולין מן אלרחם[6]): 4 אעלמו
אנכם אלי מתל חאל אלשיכוכה אנא הו לכם ואלי שביה בהאל
אלשיבה אנא אשילכם וכמא צנעת אנא אחמלכם ואנא אנקדכם
ואכלّצכם[7]): 5 במן תשבّהוני פתסאווני או תמתّלוני ואשבהה[8]):
6 כאלדין יצבّון[9]) אלדהב מן אכיאסהם ואלורק באלשאהין יזנונה
ויסתאגרון סבّאכא פיצנעה מעבודא ורכעו[10]) לה ואיצא יסגדון:
7 ויחמלונה תّם עלי אכתאפהם יזרמלונה וידעונה מכאנה[11]) פיקף ומן
מוצעה לא יברח ויצרך אליה אחדהם[12]) איצא פלא יגיבה ומן שדّתה
לא יגיתה: 8 אלכרו הדה ואיסו מנהא[13]) ורדّוהא יא מגרמון עלי

---

1) „הגידו להם והגישו אליהם ואחר זה הועצו יחדיו ואמרו מי השמיע וכו׳״.
2) „לכן אם תפנו אלי תושעו וכו׳״.
3) „וכבר נשבעתי בשמי ויצא מפי דבר צדקה אשר לא ישוב וכו׳.״
4) „והאומר עלי אך בה׳ צדקתי ועוזי יבוא אליו ויבושו וכו׳״ שני הפסוקים הם דברי הנביא ועיין רד״ק.
5) „אחר שכרע בל וקרס נבו ונעשו עצביהם למרמס לחיות ולבהמות והנבחרים מהם הנושאים היו למשא על העיפים. נשברו גם הם (ר״ל הנושאים) וכרעו יחדיו וכל שכן שלא יוכלו למלט משאם אחר שהם עצמם הלכו בשבי״.
6) „הנמשלים לבנים העמוסים מני בטן וכו׳״.
7) „דעו כי אני הוא לכם עד העת הנמשלה לזקנה וכי אסבול אתכם עד הזמן הדומה לשיבה (ר״ל גם אחר שכלה כחכם) וכמו שעשיתי אני אשא אתכם ואצילכם ואמלט אתכם״.
8) ר״ל אין דבר דומה לי ואינני דומה לשום דבר. עיין אלאמאנאת דף 93.
9) רש״י: הזלים לשון יזלו מים.
10) בכ״י פ׳ פיצנעו מעבודא ורכעו.
11) רד״ק: במקומו.
12) „אחד מהם״.
13) „והתיאשו״ וראב״ע הביא בשם הגאון פירוש אחר וזה שהוא מאש והטעם הוקדו ובעל העושר כתב: ד״א תהיו נואשים כי לא יבוא מאלהיכם דבר.

קלובכם: 9 ואדכרו אלאואיל מן אלדהר פאני אלטאיק ליס גירי אנא
אללה ליס מתלי: 10 אלמכבר מן אלאול באלאכר ומן אלמקדם במא
לם יצנע בעד אלקאיל תדבירי יתבת וכל מראדי אצנעה: 11 אני
אלדאעי בה מן אלמשרק באלטאיר[1] ומן אלבלד אלבעיד דא תדבירי
וכמא קלת אתי בהא וכמא כלקתהא אצנעהא איצא[2]: 12 אסמעו לי
יא צעאב אלקלב[3] אלבעידין מן אלזכוה: 13 אד קרבת לכם זכותי לא
תבעד וגותי לא יתאכר אגעל פי ציון מגותתי ואל אסראיל פכרי:

# מז

1 אנחדרי ואגלסי עלי אלתראב יא גמאעה אהל באבל אגלסי
עלי אלארץ בלא כרסי יא גמע אלכסדאניין פאנך לא תעודין
תסמין אלרכצה ואלמדללה[4]: 2 וצירי כמן יקאל להא כדי אלרחא[5]
תם אטחני דקיקא ואכשפי נקאבך[6] ואחסרי עצדך[7] ואכשפי סאקך
לתעברי אלאנהאר: 3 תם תנכשף סואתך ותבדי איצא עורתך
כדאך אכד מנך אלקוד לא אשפע מנך אנסאן[8]: 4 קאל דלך[9] ולינא
רב אלגיוש אסמה קדוס אסראיל: 5 ואגלסי סאכתה ואדכלי פי
אלטלאם יא גמע אלכסדאניין פאנך לא תעודין תסמין סידה אלמלוך:
6 לאנך אדא סכטת עלי אמתי ובדלת צפותי ואסלמתהא פי ידך לם
תצירי רחמה להם בל חתי עלי אלשיך תקלת אצרך גדא[10]: 7 וקלת
אלי אלדהר אכון סידה אד לם תצירי הדה פי באלך ולם תדכרי
עאקבתהא: 8 ואלאן פאסמעיהא יא מנעמה יא גאלסה ואתקה יא
קאילה פי נפסהא אנא וליס גירי לא אגלס ארמלה ולא אערף אלתכל:
9 פיאתיך כלאהמא פי טרפה עין מן יום ואחד אלתכל ואלתרמל פי
אצח מא המא יאתיאנך מע כתרה סחרך ועטם רקאיך גדא[11]: 10 ולמא

---

1) „אני הקורא אותו (ר״ל איש עצתי) ממזרח בעיט״.

2) „וכאשר דברתי אביאנה (עצתי) וכאשר יצרתיה אעשנה״ הגאון תרגם בלשון נקבה אע״פ שהמלה הערבית תדבירי אשר תרגם בה עצתי הוא לשון זכר.

3) ראב״ע: שאינם מאמינים בדבר ה׳ כטעם חזקי לב.

4) עיין דברים כ״ו כ״ח.

5) „ותהי כמי (כשפחה) אשר יאמר לה קחי וכו׳״.

6) „צעיפיך״ וכן תרגם שה״ש ד׳ א׳.

7) „זרועך״ ותרגם כן לפי ענינו מפני שמצא למטה נ״ב י׳ ויחזקאל ד׳ ז׳ שרש חשף עם מלת זרוע.

8) כן הוא בכ״י וצ״ל אנסאנא או מן אנסאן וראב״ע הלך אחר פירוש הגאון ואמר: ולא אקבל פגיעת אדם כמו פיוס כמו ואל תפגע בי.

9) „אמר זה גואלנו וכו׳״.

10) „כי כאשר קצפתי וכו׳״.

11) „באופן היותר שלם יבואו עליך שניהם עם רב כשפיך וכו׳״ עיין רד״ק.

ותכת בשרך וקלת ליס מן יראני וחכמתך ומערפתך המא אעתיאנך
פקלת פי נפסך אנא וליס גירי: 11 סיאתיך שר[1]) לא תערפין תלאפיה
ותקע עליך אפה ליס תטיקין רפאעהא[2]) ותאתי עליך גפלה כאבה לא
תערפינהא: 12 ויקאל לך[3]) קפי אלאן ברקאיך ובכתרה סחרך כמא
תעבת פיה מן אואילך לעלך תטיקין אלנפע ולעלך תרהבין:
13 פתעגזין מן כתרה משוראתך ואן וקפו ליגיתוך מכתארו היאה
אלסמא אלנאטרון פי אחואל אלכואכב מערפין פי אלאוקאת ממא
יאתי עליך: 14 ואדא הם יצירון כקש ואלנאר תחרקהם ולא יכלצון
אנפסהם מן אללהיב וליס דאך מן גמר כבזהם ולא וקיד יגלסון חדאה:
15 כדאך צאר לך גמיע מא תעבת פיה ותגארך מן אואילך כל אמר
אלי גהתה צלו וליס מגיתך[4]):

# מח

1 אסמעו הדא יא בעין[5]) אל יעקוב אלמסמיין באסם אסראיל
ואנמא הם מן מא יהודה כרגו אלחאלפין באסם אללה וידכרון אלאה
אסראיל לא בחק ולא בעדל: 2 ואנמא סמו באסם קריה אלקדס פקט[6])
ואסתנדו עלי אלאה אסראיל אלדי אסמה רב אלגיוש: 3 אלאואיל
אכברתם[7]) בהא מן חין וכרגת מן קולי ואסמעתכמוהא פמא כאנת אלא
גפלה חתי צנעתהא פאתת[8]): 4 לעלמי אנך שעב צעב ועצב מתל
אלחדיד קדאלך וגבהתך שביהה באלנחאס[9]): 5 לדלך אכברתך בהא מן
חין וקבל אן תאתי אסמעתך כילא תקול זלמי צנעהא ופסלי ומסבוכי
אמר בהא: 6 פכמא סמעתהא אנטר גמיעהא ואנתם אלים יגב אן

---

[1]) „ומפני שבטחת ברעתך ואמרת אין רואני וחכמתך ודעתך שתיהם גובה לבבך וכו׳ יבוא עליך וכו׳״. צ״ל עתיאנך והוא שם דבר עיין תהלים ס׳ ג׳.

[2]) „לא תדעי לרפותה ולהמלט ממנה״ עיין שרשים לאבן גנאח שרש שחר. ובמשלי מ״ז י״ד העתיק יכפרנה יזילהא והענין אחד.

[3]) „ויאמר לך״ עיין תשובות דונש סימן 190.

[4]) „כאשר יגעת בהם (ר״ל בכשפיך) מראשיתך אולי תוכלי הועיל אולי תערוצי. ואחר זה נלאית מרוב עצתיך אף כי עמדו להושיעך הבוחרים בתכונת השמים החוזים במצב הכוכבים המודיעים בזמנים מאשר יבאו עליך. והנה יהיו כקש ואש תאכלם ולא יצילו את נפשם מיד הלהבה ואין בזה גחלים (לאפות) לחמם ולא יקוד לשבת נגדו. כן היה לך כל מה שיגעת בו וסוחריך מראשיתך כל אחד לעברו תעו ואין מושיעך״. תרגם הגאון הברי מגזרת ברר ועיין בן בלעם שהביא פירוש הגאון על אין גחלת לחמם.

[5]) רד״ק: כנגד אנשים שהיו רעים.

[6]) ר״ל והם רק מזרע יהודה. ולא נקראו כי אם מעיר הקדש ובאמת אינם יהודים ולא ראוים להיות מירושלים.

[7]) כן הוא בכ״י פ׳ ובכ״י א׳ אכברתהם ונראה שצ״ל אכברתכם.

[8]) ר״ל ולא האמנתם לדברי נביאי והיו כאלו באו פתאם.

[9]) „מדעתי כי עם קשה אתה וגיד דומה לברזל ערפך ומצחך דומה לנחושת״.

תכׄברו בדׄלך אדׄ אסמעתך אלחואדתׄ מן אלאן ומחפוטׄאת ליס
תערפהא: 7 ומא קד כׄלק ולם תעלם בה מן חין וקבל יום כונה לם
תסמע בה כילא תקול אני קד ערפתה: 8 בל לם תסמע בל לם תעלם
בל לם יתקדּם אלי סמעך בהא מן חין לאני עלמת אנך סתגדר
ואלכאפר מן חאל אלבטן סמּית[1]): 9 ולמא אנא אהל לה אטול מהלי
ופכׄרי אן אמהלך[2]) לילא אקטעך: 10 בל אסבכך לא במתׄל אלפצׄה
ואבליך פי כור אלעדׄאב[3]): 11 וכמא אנא אהלה אצנע מעך ואקול כיף
יתבדּׄל[4]) וכרמי לא אעטיה לאכׄר: 12 אסמע לי יא אל יעקוב ויא אל
אסראיל מסמאי אני אנא הו אלאוׄל ואנא איצׄא אלאכׄר: 13 ואיצׄא ידי
אססת אלארץׄ וימיני אכׄתרעת אלסמא ואנא דעות בהם פחאצׄרו
אגׄמעין[5]): 14 פאגׄתמעו כלכם ואסמעו מן ככם יכׄבר בהדׄה אלאמור
פאן אללה יחבּה ויערפה באנה יצנע מראדה מתׄל מא קאל פי באבל
וקדרתה כמא וצף פי אלכסדאניין[6]): 15 ויעתרף לי באני אנא אלדׄי
דעותה תׄם כׄאטבתה[7]) ואתית בה ואנגׄחת טריקה: 16 פיקול[8]) תקדּמו
אליּ אסמעו הדׄה פאני מן אול ליס פי אלסתר תכלמת בהאולא מן וקת
כונהא אנא תׄם[9]) ואלאן אללה רבי בעתׄני בנבותה[10]): 17 כדׄא קאל
אללה וליּך קדוס אסראיל אנא אללה רבך אלמעלּמך מא ינפעך
אלמסלכך פי אלטריק אלואגׄב אן תמצׄי פיה: 18 לו אצגית אלי וצאיאי
לכאן סלאמך תׄאירא כאלנהר וחסנאתך כמוגׄ אלבחר[11]): 19 ויכון נסלך
כאלרמל ודׄראריך כלוא אלבחר[12]) לא ינקטע ולא ינפד אסמה מן בין

[1]) זה המשך הפסוקים מן פסוק ג׳: הגדתי לכם הראשונות כדי שלא תאמרו פסלי עשו זאת ועתה הנה באו נעשו ואם כן חובה עליכם להודות ולהאמין בחדשות אשר אגיד לכם על העתיד אשר לא שמעתם ולא תוכלו לאמר כי כבר שמעתם אותן כי ידעתי שתבגדו ופושעים מבטן תקראו.

[2]) רד״ק: אחטם כמו אאריך אפי כי האף יקרא חוטם.

[3]) „אבל אצרוף אותך לא ככסף ואנסך בכור הרעות״. עיין ראב״ע ורד״ק שהביאו בשם י״א כי בחרתיך הוא במקום בחנתיך.

[4]) ואומר איך יתחלל (שמי או כבודי).

[5]) עיין אלאמאנאת דף 88.

[6]) „מי בכם יגיד אלה הדברים כי ה׳ אהבו (ר״ל כורש עיין ראב״ע ורד״ק) ויודיעהו כי יעשה חפצו כאשר אמר על בבל (ויראה) גבורתו כמו שדבר על הכשדים״.

[7]) „ויודה לי כי אני קראתיו וכו׳״.

[8]) „ויאמר״.

[9]) ראב״ע: אמר הגאון מכאן רמז שהנשמה קודם הגוף. נראה מזה שפירש מעת היותה אני שם משעת בריאת שמים וארץ מפני שהאותות והמופתים נבראו ג״כ בששת ימי בראשית.

[10]) ראב״ע: והגאון אמר כי הוי״ו תחת בי״ת.

[11]) „ויהי שלומך שוטף כנהר ומעשיך הטובים כגלי הים״.

[12]) פירושו כתל עפר אשר על שפת הים סביב לחופו וכן תרגם לוית חן משלי ד׳ ט׳ לואא מן חטא והוא הנזר הסובב את המצח. עיין רד״ק שפירש מעות אבני החול שהם צרורות קטנות.

ידי: 20 אלא אכ'רג'ו מן באבל ואהרבו מן אלכסדאניין ובצות רנה
אכ'ברו הדה ואסמעוהא ואכ'רג'והא אלי אקאצי אלארץ' וקולו קד פך
אללה עבדה יעקוב: 21 ולם יעטשו אד' פי אלג'פאף סירהם אד' מא מן
אלצואן אהטלה להם כמא שק אלצואן והטל מנה אלמא[1]) 22 כד'אך
לא סלאם קאל אללה ללפאסקין:

## מט

1 אסמעו לי יא אהל אלג'זאיר ואנצתו יא אחזאב מן בעד אן
אללה סמאני נביא מן חאל אלבטן ומן אמעא אמי ד'כר בה אסמי[2]):
2 וציר פאי כסיף חאד ופי טל ידה אכננני וצירני כסהם מנתקי[3]) ופי
ג'עבתה סתרני: 3 וקאל לי אנת רסולי יא אסראיל[4]) אלד'י בה אפתכ'ר:
4 פאן קלת ללפראג' תעבת וללתיה ואלהבא אפנית קותי אד'א חכמי
ענד אללה ואג'רי ענד רבי: 5 אלאן קאל אללה כ'אלקי מן חאל אלבטן
רסולא לה לארד אל יעקוב אליה ואל אסראיל אליה יג'תמעון פאכרם
בד'לך ענדה ויציר אלאהי מעזי: 6 וקאל הינא ענדי אן תכון לי רסולא
לתת'בת אל יעקוב ועלוק אל אסראיל תרדהם בל אג'עלך נורא ללאמם
לתכון מג'ותתי אלי אקטאר אלארץ'[5]): 7 כד'א קאל אללה ולי אסראיל
וקדוסה למבזא אלנפס ומכרוה אלאמם ועבד אלסלאטין ירוה אלמלוך
פיקומו לה ואלרוסא פיסג'דו לה לקבל קול אללה חתי יתחקק[6]) וקדוס
אסראיל אלד'י אכ'תארך: 8 וכד'א קאל אללה פי וקת אלרצא אג'יבך
ופי יום אלג'ות' אעינך ואקויך ואג'עלך עהד אמאנה ללקום ות'באת
אלבלאד ותנחל צ'יאעא כאנת וחשה[7]): 9 ותקול ללאסארי[8]) אכ'רג'ו
וללד'ין פי אלט'למאת אט'הרו פירעון פי אלטריק ועלי ג'מיע אלכדי:

---

[1]) כאשר בקע הצור ויזלו המים וזה רמז לשמות י״ז ו׳.

[2]) „כי ה׳ קראני נביא מבטן וממעי אמי הזכיר בו שמי״ ר״ל בשם נביא.

[3]) ת״י: בחיר ר״ל מרוק ומרוט.

[4]) „נביא אתה ישראל״ קרא הנביא בשם ישראל עיין רד״ק.

[5]) המשך הפסוקים הוא כן: ואם אמרתי שיגיעתי להוכיח את ישראל היתה לריק כאשר שכר מרחי היה לפני אמר לי ה׳ עתה להשיב את ישראל אליו כדי שאכבד בעיניו ואמר עוד נקל בעיני שתהיה נביאי לשובב יעקב וכו׳ אבל אתנך לאור גוים עד שיושעו קצוי הארץ. העתיק מלת לא יאסף כקריאתה וזה לשון ראב״ע: והגאון אמר לא יאסף לא ימות כי מנהגו לפרש בדרך קרי ובדרך כתיב. והפירוש הזה לא נמצא בהעתקתנו ואפשר שמצא זה בביאורו. ותרגם נצורי מלשון נצר.

[6]) „למען דבר ה׳ כדי שיתאמת״.

[7]) תרגם כל הפעלים בלשון עתיד אענך ואעזרך ואצרך ואחזיקך (עיין למעלה מ״ב ו׳) ואתנך לברית אמונה לעם ולהקים הארצות ותנחל הנחלות אשר היו שממות.

[8]) „ותאמר לאסירים״.

10 פלא יג̇ועון ולא יעטשון ולא יצ̇רבהם אלסמום ולא אלשמס אד̇
ראחמהם יסוקהם ואלי ינאביע אלמא יקודהם: 11 ויקול[1] אצ̇יר ג̇מיע
ג̇באלי טרקא ומהג̇אתי תרתפע: 12 והו̇דא האולי אלקום מן בעיד
יאתון והאולי איצ̇א מן אלשמאל ומן אלגרב והאולי מן בלד סין[2]:
13 פיסר̄ אהל אלסמא ויג̇דל אהל אלארץ̇ וינטק אהל אלג̇באל ברנה̈
אד̇א עאזא אללה קומה ורחם צ̇עפהם: 14 אד̇[3] קאלת ציון אן אללה
תרכני ובאנה נסאני[4]: 15 הל יג̇וז תנסא אמראה̈ טפלהא ואן לא
תרחם אבנהא וימכן האולי איצ̇א ינסון ואנא לא אנסאך: 16 וכאנ̄ך
עלי אלכפ̄ין[5] רסמתך ואסוארך חד̇אי דאימא: 17 ויסרעון באנוך[6]
והאדמוך ומכ̇רבוך מנך יכ̇רג̇ון: 18 ארפעי עיניך חואליך ואנט̇ריהם.
כלהם קד אג̇תמעו ג̇או אליך ובקאי אלדאים יקול אללה לתלבסי
ג̇מיעהם כאלתיג̇אן[7] ותעקדיהא באלערוס: 19 ואן כ̇ראבאתך ווחשאתך
ובלדך אלמהדם ליצ̇יקון מן אלעמארה̈[8] ויבעדון מהלכוך: 20 וליקולון
איצ̇א בחצ̇רתך אהלך אלד̇ין תוהמת אנך ת̇כלתהם בעץ̇ לבעץ̇ קד
צ̇אק לי אלמוצ̇ע תקד̄ם לי חתי אג̇לס[9]: 21 ותקולין פי נפסך מן ולד
לי האולי ואנא ת̇כלא מישומה̈[10] ואד̇ כנת ג̇אליה̈ זאילה̈ האולי מן
רבאהם ואד̇ כנת קד בקית וחדי האולי אין כאנו[11]: 22 כד̇א קאל אללה
לאשירן̄ אלי אלאמם בידי[12] ואלי אלשעוב ארפע עלמי פיאתוך בבניך
פי חצ̇ונהם ובנאתך עלי אכתאפהם תחמל: 23 ויכון מן מלוכהם
האצ̇נוך ומן ריסאתהם מרצ̇עאתך עלי וג̇והם עלי אלארץ̇ יסג̇דון לך
ותראב רג̇ליך ילחסונה ותעלמין אני אללה אלד̇י לא יכ̇יב ראג̇י̄:
24 והל יוכ̇ד̇ מן אלג̇באר פיء או סבי אלפלג̇ יפלת: 25 הכד̇א קאל

---

1) „ויאמר" ר"ל האל.

2) רד"ק: ופירש ר' סעדיה ז"ל טראבלסיון. כצ"ל וזה נמצא בהעתקתו לבראשית י' י"ז.

3) בכ"י א': וקד.

4) „וכאילו שכחני".

5) העתיק מלת כפים כמשמעו אבל ראב"ע ורד"ק העידו על הגאון שתרגם כפים העננים כאשר העתיק וסכתי את כפי שמות ל"ג כ"ב.

6) „וימהרו בוניך" (ר"ל יבואו הבונים) ומהרסיך ומחריביך יצאו ממך ועיין בן בלעם שהזכיר הפירוש הזה בשם ר' סעדיה ובשם ר' שמואל הנגיד.

7) בכ"י א': כאלזינה̈.

8) „יצרו מן הישוב" ר"ל מרוב היושבים.

9) „ויאמרו עוד בפניך בניך אשר חשבת כי שכלת מהם כל אחד לחבירו צר לי וכו'".

10) וכן תרגם זאת המלה איוב ג' ז' ועניננו מי שמזלו רע ואיננו מצליח.

11) „וכאשר הייתי בגלות ומתרחקת ממקומי מי גדל אלה וכאשר נשארתי לבדי אין היו אלה".

12) „וארמוז בידי אל הגוים" עיין אלאמאנאת דף 244.

אללה חתי סבי אלגבארה אכ̇ד̇ה ופי. אלראהבין אפלתה וכ̇אצמך
אנא אכ̇צמה ובנוך אנא אגית̇הם[1]: 26 ואטעם גאבניך לחומהם
וכ̇אלרב̇ יסכרון מן דמאהם ויעלם גמיע אלבשריין אני אללה מגית̇ך
ווליך גליל יעקוב:

# נ

1 כ̇דא קאל אללה איד̇א כתאב טלאק אמכם אן כאן טלקתהא[2]
או מן ד̇א מן גרמאי בעתכם לה אנמא אבתעתם בד̇נובכם וטלקת
אמכם בגרומכם: 2 מא באלכם כ̇אטבתכם פלם יכן אנסאן נאצתא
בעד מא דעותכם פלם יכן מגיבא[3] אהו לקצור קצרת ידי ען פדאכם
או ליס פי קוה אנגיכם הוד̇א בזגרתי אגפף אלבחאר ואציר אלאנהאר
ברארי חתי ינתן סמכהם ממא ליס מא בעד מא ימות באלעטש[4]:
3 ואלבס עליהם[5] אלסמא סוادא ואגעל כסותהם כאלמסח: 4 אללה
רזקני לגה̈ אלתעלים אעלם אמרא אלקנה אללגב[6] יט̇הר לי פי כל
גדאה̈ ויתיר לי אלאסמאע לתסמע בתעלימי בהא: 5 וקד תקדם
אללה אלי באשיא לם אכ̇אלפה עליהא ולם אתרח אלי ורא: 6 בל[7]
געלת ט̇הרי ללצ̇ארבין וכ̇די ללנאתפין ולם אחגב וגהי ען אלאכ̇זא
ואלבצאק: 7 ואללה יעינני ולד̇לך לם אכ̇זא וקד געלת וגהי כאלחגר
אלצלד ועלמת אני לא אסתחי בקולי[8]: 8 ומא אקרב אפלאגי[9] פמן
יכ̇אצמני נתואקף גמיעא ומן ד̇ו מהאכמתי יתקדם אלי: 9 ואד̇א כאן
אללה יעינני פמן יגלבני כל כלהם כאלת̇וב יבלון ואלעת̇ יאכלהם:
10 ומן כאן פיכם יכ̇אף אללה ויסמע קול רסולה פלו סאר פי
אלט̇למאת[10] ולא יכון לה ספר ליתק באסם אללה ויתוכל אלי רבה:

---

[1] „והיוקה מגבור מלקות (בכ״י א׳ נוסף בסרע = מהר) או הימלט שבי הנוצת. כה אמר ה׳ גם שבי גבור אקח ומלקות עריצים אמלט וכו׳״ תרגם צדיק פלג̇ = המתגבר על אויביו וכן למטה נ׳ ח׳ העתיק מצדיקי אפלאגי והפך זה בפסוק מרשיעי פמן יגלבני = ינצחני וענין הפסוקים הוא שהגולים לא ישארו ביד אויביהם.

[2] „אם שלחתיה״ ובאמת ה׳ לא נתן לה ספר כריתות.

[3] „מדוע דברתי אליכם ואין איש שומע אחרי שקראתיכם ואין עונה״.

[4] „אחר שמתו בצמא״ מפני שהדגה לא תבאש אלא אחר מיתתה״.

[5] „עליהם״ ונראה שרצה בזה הימים והנהרות.

[6] „אדע דבר אשר אלמדהו את היעף״ בכ״י פ׳ לאערף לאלקן אללגב אמרא עיין אבן גנאח בשרשים שרש עות הערה 44 ובפנים הספר פירש לעות משרש עתת אשר ענינו דעת דין ומשפט.

[7] וכבר צווני ה׳ בכמה דברים (ר״ל להיות שלוחו עיין ת״י רש״י ראב״ע ורד״ק) ולא מריתי ולא נסוגתי אחור. כי אם וכו׳.

[8] „בדבורי״. — [9] „מה קרוב נצחוני״.

[10] „ואף כי הלך במחשכים״.

11 ואן כאן גֿמיעכם קאדחי אלנאר מדֿרי אלשראר לסרתם פי שהאב
נארכם ופי שראר אשעלתמוהא ומן קדרתי יחל הדֿא בכם וכמא
כסבתם תנצֿגֿעון[1]:

# נא

1 אסמעו לי יא טאלבי אלעדל מלתמסי אללה אלתפתו אלי צואן
מנה נחתתם ואלי מחפר ביר מנהא נקרתם: 2 שרח דֿלך[2]) אלתפתו
אלי אברהים אביכם ואלי סארה חאמלתכם פאני דעותה ואחדא
פבארכת פיה וכתֿרתה: 3 ואעלמו אן כדֿאך יעאזי אללה ציון[3])
ויעאזי גֿמיע כֿרבאתהא ויגֿעל בריתהא כעדן ובידאתהא כגֿנאן אללה
אלסרור ואלפרח יוגֿד פיהא אלשכר וצות אלתסביח: 4 אצגו לי יא
קומי ויא אמתי אנצתו לי פאן שריעה תכֿרגֿ מן ענדי יכון בהא חכמי
נורא ללאמם יסכנהא[4]): 5 וכמא עדלי יקרב ויכֿרגֿ בה גותֿי כדֿאך
אפאתי תחכם פי אלאמם פהם ירגֿון רחמתי ויצברון לאפאתי[5]):
6 ארפעו אלי אלסמא עיונכם ואלתפתו אלי אלארץֿ מן דונהא ואעלמו
אן אלסמאואת כאלדכֿאן תצֿמחל ואלארץֿ כאלתֿוב תבלא ואהלהא
כדֿאך ימותון וגותֿי יכון אלי אלדהר[6]) ואהל זכותי לא ידֿערון: 7 אסמעו
לי יא עארפי אלעדל קום תוראתי פי קלובהם פלא תכֿאפו מן עֿאר
סאיר אלנאס ומן קדֿאיפהם לא תדֿערו: 8 אנהם כאלתֿוב יאכלהם
אלעתֿ וכאלצוף יאכלהם אלסוס ועדלי יתֿבת אלי אלדהר וגותֿי אלי גֿיל
ואגֿיאל: 9 ואקול אלא אטֿהרי אלבסי עזֿא יא קדרה אללה אטֿהרי
כאלאיאם אלקדימה אלאגֿיאל אלדהריה אלים אנת הי אלנאחתה
אלמפתן אלמרדעה אלתנין[7]): 10 אלים אנת הי אלמגֿפפה מן אלבחר
מא אלגֿמר אלכביר אלמצירה אעמאק אלבחר טריקא ימר פיהא

[1]) „ואם תהיו כלכם קודחי אש ומזרי נצוצות תלכו באור אשכם ובנצוצות אשר בערתם ובגבורתי יהיה זאת לכם וכפי מעשי ידיכם תשכבון" תרגם מאזרי כמו מזרי והשכיבה היא שכיבת חולי או שכיבת מות.

[2]) „ביאור זה" ר"ל כי זה הפסוק מפרש המשל אשר בפסוק שלפניו.

[8]) „ודעו כי כן ינחם ה' ציון" ואפשר שהגאון פירש הכתוב כר' יוסף קמחי. עיין רד"ק.

[4]) „כי מאתי תצא תורה אשר בה משפטי יהיה אור לגוים אשר ישקיטם".

[5]) „וכאשר יקרב צדקי ותצא בו (ר"ל בצדק) ישועתי כן מכותי ישפטו העמים והם יקוו אל חסדי ויסבלו מכותי".

[6]) עיין אלאמאנאת דף 223 ומשם נראה כי צ"ל אהל גותֿי = אנשי ישועתי ר"ל הנושעים בתחית המתים יחיו לעולם אחר שהכל כלה ואבד.

[7]) עיין למעלה ל' ז' והרהב והתנין רומזים אל פרעה ואל מצרים ותרגם מחוללת כמו משלי כ"ה כ"ג וכ"ו י'.

אלמפכוכון[1]: 11 פכדאך מן יפדיהם אללה ירגעון וידכלון ציון[2] ברנה
ופרח אלדהר פי קלובהם אלסרור ואלפרח ילחקאנהם ותהרב ענהם
אלחסרה ואלתנהד: 12 אנני אנא הו מעאזיכם פמא אנתם אן תכאפו
מן אנסאן ימות ומן אבן אדם אלדי יציר כאלחשיש: 13 ותנסא אללה
צאנעך אלמאד אלסמא ומאסס אלארץ ותפזעת דאימא טול אליום
מן קבל חמיה אלמצאיק כמא היאהא[3] ליפסד בהא פאין אלאן חמיה
אלמצאיק: 14 אד סארע שפא אן יחלהא[4] פלא ימות אלקום הלאכא
ולא יעוזהם טעאמהם: 15 ואנא אללה רבך זאגר אלבחר פתהיג
אמואגה[5] רב אלגיוש אסמה: 16 ולקנתך כלאמי ופי טלי גטיתך וכמא
נצבת אלסמא ואססת אלארץ כדאך אקול לאל ציון אנתם קומי[6]:
17 אנתבהי אנתבהי קומי יא ירושלם אלתי שרבת מן ענד אללה כאס
חמיתה חתי תפל אלכאס אלמסדר[7] שרבתיה ונשפתיה: 18 וקיל לך
ליס להא סאיק[8] מן גמיע אלבנין אלדין ולדתהם ולא אכד בידהא מן
כל בנין רבתהם: 19 ועלי כלתין ממא ואפאך מן ינוד לך עלי אלנהב
ואלכסר ואלגוע ואלסיף מן יעאזיך[9]: 20 ובנוך קד תצורו ואנצגעו פי
טרף כל סוק כאלתיתל פי אלשבכה[10] אלממלוון מן חמיה אללה ומן
זגרה רבך: 21 לדלך אסמעי הדא יא צעיפה יא סכרי[11] לא מן כמר:
22 כדא קאל אללה סידך ורבך יכצם לקומה האנא אכד מן ידך אלכאס
אלמסדר דאך תפל כאס חמיתי[12] פלא תעודין אן תשרביהא אבדא:
23 ואצירהא פי יד מחסריך אלדין קאלו לנפסך אנכפצי חתי נגוז פצירת
טהרך כאלארץ וכאלסוק[13] ללמארה:

---

[1] „המחרבת מן הים מי תהום רבה" עיין ראב"ע ורד"ק.

[2] ר"ל כמו שעשיתי בגאולת מצרים כן אעשה בציון.

[3] „כונן אותה להשחית בה" ר"ל בחמתו ועיין למטה בלקוטים לנ"ז י"א.

[4] ותבוא חיש מהר רפואה אשר תשכך את חמתו" ונראה שבאמת הגאון פירש המלות האילו כפירוש רש"י וזהו שמי שנקביו קשים עליו ימהר להפתח ר"ל להריק את צאתו וזה משל למי שיסלם מצרות קשות והגאון השתמש בלשון נקיה והעמיד הנמשל במקום המשל.

[5] „גוער בים" עיין בן בלעם שהזכיר פירוש הגאון והשיג עליו.

[6] „ולמדתיך דברי ובצילי כסיתיך וכאשר נטעתי השמים ויסדתי הארץ כן אומר לציון עמי אתה" בכ"י א' כלאמאתי.

[7] „ועד שמרי הכוס המביאה רעדה".

[8] „ואמרו עליך אין לה מנהל".

[9] „ועל שתים (עיין משלי ל' ז') מן קורותיך מי ינוד לך וכו' מי ינחמך" והזכיר הנביא ארבע רעות והן רק שתים מפני שהשוד הוא החרב והשבר הוא הרעב עיין ראב"ע ורד"ק.

[10] „כתוא במכמר" ותרגם תוא כמו תאו דברים י"ד ה'.

[11] בכ"י א': סאכרה.

[12] „הנה אקח מידך את הכוס המרעיד וזה שמרי כוס חמתי".

[13] רד"ק: כמו השוק שהכל עוברים עליו.

# נב

1 אטהרי אטהרי אלבסי עזך יא ציון אלבסי תיאב פכרך יא
ירושלם בית אלמקדס פאנה לא יעוד אן ידכלך אבדא אקלף ולא
נגס: 2 ואנתפצי מן אלתראב וקומי ואגלסי יא ירושלם וחללי אכנאק
ענקך יא מסביה גמע ציון: 3 הכדא קאל אללה כמא אבעתם מגאנא
כדאך בלא תמן תפתכון: 4 וקאל אללה איצא כמא צנעת במצר אלתי
ורדהא אולא קומי ליסכנהא כדאך אצנע באשור אלדי גשמהם אכירא[1]:
5 ואלאן יקול אללה לם ההאנא יסאק שעבי מגאנא וצאר סלאטינהם
יולולון יקול אללה ואסמי טול הדא אלזמאן ירפץ דאימא[2]: 6 לכן סיערף
קומי אסמי ויעלמון איצא אני הו מכאטבהם כמא כנת[3]: 7 מא אחסן
עלי אלגבאל ארגל מבשר מסמע אלסלאם מבשר באלכיר מסמע
אלמגותה יקול לציון קד טהר מלך רבך: 8 וצות מטלעיך קד רפעו
אצואתהם[4] והם ירננון אגמעין יא אד ינטרון עינא לעין רגוע נור אללה
אלי ציון: 9 פאנטקו ורננו אגמעין יא אהל כראבאת ירושלם אד עאזא
אללה קומה ותולי ירושלם[5]: 10 ואטהר אללה קדרתה אלמקדסה[6]
בחצרה גמיע אלאמם וראי גמיע אהל אקטאר אלארץ מגותה רבנא:
11 פזולו זולו אכרגו מן תם ולא תדנו בנגאסה ואדא כרגתם מנהא
תנקו יא חאמלי כתאב אללה[7]: 12 פאנכם לא בחפז תכרגון[8] ובהרב
לא תסירון בל אללה עלי מקדמתכם הו אלאה אסראיל עלי סאקתכם:
13 אלא סיעקל רסולי[9] וירתפע ויתסאנא וישמך גדא: 14 וכמא

---

[1] „כאשר עשיתי במצרים אשר ירד עמי בראשונה לגור שם כן אעשה באשור אשר עשקו באחרונה". ותרגם אפס מלשון אפסי ארץ שהוא כמו קצות הארץ עיין ראב"ע למטה פסוק י'.

[2] „ועתה יאמר ה' למה פה יקח עמי וכו'".

[3] „וידעו עוד כי אנכי הוא המדבר אתם כאשר הייתי" ר"ל לא שניתי ולא אשנה.

[4] (ומה נאה) קול צופיך אשר כבר נשאו קולם".

[5] „ומלך בירושלים".

[6] „גלה ה' את גבורתו הקדושה".

[7] „אל תגעו בטומאה וכאשר תצאו משם הנקו אתם הנושאים ספרי ה'" עיין ראב"ע: הם ישראל נושאי התורה.

[8] ר"ל לא תצאו בחפזון כאשר יצאתם ממצרים. עיין אלאמאנאת דף 225.

[9] וזה לשון ראב"ע: והגאון רב סעדיה ז"ל פירש כל הפרשה על ירמיה ויפה פירש וטעם יזה גוים רבים (פסוק ט"ו) בפיו בדרך נבואתו כינוק לפניו (נ"ג ב') גם כתב בתחלת ספרו (ירמיה א' י') כי קטן היה כאשר נתנבא וה' הפגיע בו והוא חטא רבים נשא (נ"ג י"ב) כי כן כתוב זכר עמדי לפניך לבקש עליהם טובה (ירמיה י"ח כ') כשה לטבח יובל (נ"ג ז') כי כן כתוב ואני ככבש אלוף יובל לטבח (ירמיה י"א י"ט) ופירש ואת עצומים יחלק שלל (נ"ג י"ב) על ארוחה ומשאת שנתן לו רב טבחים (ירמיה מ' ה').

יסתוחש מנה אלכתירון כדאך ינפסד מן כל אמר מנהם מנטרתה
והליתה מן בני אדם[1]: 15 וכדאך יבדד אלאמם אלכתירה ועגה תצם
אלמלוך אפואההם לאנהם ראו מא לם יקץ עליהם מתלה ושאהדו מא
לם יסמעו נטירה[2]:

## נג

1 מן צדק באכבארנא הדה[3] וקדרה אללה עלי מן תטהר: 2 מן
נבת באלרצאעה קבל דלך וכאצל מנפרד פי בלד מפאזה[4] אלדי לא
רועה לה ולא בהגה ואדא נטרנא לא מנטר לה פנתמנאה[5]: 3 בדלך
הו זרי ומנקטע מן אלנאס דו אוגאע ומערוף באלאמראץ וכמן תחגב
אלוגוה ענה[6] כדאך הו זרי פמא נחסבה: 4 אלא אמראצנא הו
אחתמלהא ואוגאענא אזדמלהא ונחן חסבנאה מבתלא מצרובא מן ענד
אללה[7] ומעדבא: 5 והו ממרץ[8] מן גרומנא מדוך מן דנובנא מזאלה[9]
מבאפאתנא לנא ובגראחתה עופינא[10]: 6 כלנא באלגנם צללנא וכל
אמר עלי וגהה תוגהנא פאן אללה לקאה דנוב גמיענא: 7 תלתל והו
מעדב פמא יפתח פאה באלחמל אלדי יודי ללדבח וכרכלה בין ידי
גאזהא סאכתה פמא יפתח פאה: 8 ומן אלחבס ואלמחאכמה יוכד
ומא פי גילה מן ינת שיא חתי קטע מן בלד אלחיוה ומן גרם קומי
אלבלא עליהם[11]: 9 וגעל מע אלטאלמין קברה אסתקלאלא ומע
אלמסתגנין בקתלה טלמא מע מא לם יצנע טלמא ולא מכר פי פיה[12]:
10 ואללה אראד בתדויכה ואמראצה אן תציר נפסה אלאתם אתמא[13]

[1]) „כאשר ישתוממו עליו רבים כן ישחת (יותר) מכל איש מהם מראהו ותארו מבני אדם".

[2]) „וכן יפזר הגוים הרבים ואודותיו המלכים ישימו ידם על פיהם כי ראו את אשר לא סופר להם כמוהו והביטו את אשר לא שמעו דמיונו".

[3]) „לשמועותינו האלה" ר"ל למה שסופר על ירמיה.

[4]) „מי צמח כיונק לפני זה וכשרש נפרד בארץ ציה" ובשרשים לאבן גנאח עמוד 286 הערה 75 פירש יונקותיו (הושע י"ד ז) אצול אלשגר וערוקהא אלרואצע = שרשי האילן וענפיו הרכים ולפי זה היה צ"ל כאלראצעה. ופירש הגאון לפניו לפני זה ר"ל לפני זה כאשר היה קטן.

[5]) „עד שנחמדהו" ר"ל עד שיחשב אצלנו כדבר יקר אשר חומדים אותו.

[6]) רד"ק: שלא היינו רוצים להביט בו מרוב מאוס שהיו מואסים אותו.

[7]) „כאשר נשא את חלינו וכו' מכה מאת האלהים".

[8]) תרגם מחלל מלשון הולי.

[9]) בכ"י פ': מן אלם.

[10]) ר"ל העונש שהיה עלינו לשלם בעד עונותינו הוסר ממנו והוא סבלו ונענש תחתינו. תרגם מוסר מלשון הסרה ושלמנו מכאפתנא מלשון שלם ישלם.

[11]) „מבית האסורים וממשפט יוקח (הנביא) ואין בדורו מי ידבר דבר עד שנגזר מארץ החיים כאשר היה הנגע (ראוי שיפול) על עמי בעבור פשעיו".

[12]) „והושב עם הרשעים קברו לבזותו ועם הרוצים להעשיר עצמם ברציחתו ברשע אף על פי שלא עשה עול ואין מרמה בפיו".

[13]) „שתשים נפשו האשם אשם" ר"ל שתכיר נפשו שהאשם הוא אשם ועיין בן בלעם.

וירא אלנסל אלכאין תטול מדתה[1]) ומראד אללה ינגח פי ידה: 11 ומן
שקאוה נפסה ירא תואבא וישבע מנה; ומן עקלה יזכי אלזכי בדאך
רסולי ללכתירין ודנובהם יחתמלהא[2]): 12 לדלך אנצבה מע אלאגלא
ומע אלעטמא יקתסם אלסלב[3]) בדל מא גרד ללמות נפסה ומע
אלפאסקין אנעד והו קד אחתמל דנב אלכתירין ועלי אלפאסקין
יסתקבל[4]):

# נד

1 רני יא גמאעה[5]) הי כעאקר לם תלד ואנטקי ברנין ואצהלי יא
אמה הי כמן לם תטלק[6]) פאן אהל אלוחשה סיכונון אכתר מן
אלמסכונה[7]) קאל אללה: 2 פאוסעי מוצע כבאך ושקאק מסאכנך
ימתדון לם תצדיהם[8]) וטולי אטנאבך ושדדי אותאדך: 3 פאנך
סתנבסטין ימנה ויסרה ונסלך ירת אממא וקרי וחשה יעמרונהא:
4 ולא תכאפי פאנך לא תכזין ולא תכגלי פאנך לא תכזין בל תנסין
חיא צבאיך ועאר תרמלך לא תדכרינה אבדא: 5 אן רבך כאלקך
אסמה רב אלגיוש[9]) ווליך קדוס אסראיל אלאה גמיע אלעאלם ידעא:
6 ואנמא אמראה תרכת חינא[10]) פאגתמת רוחהא סמאך אללה או
אמראה אלשבאב אד זהד בהא וקתא קאל רבך: 7 פאן כנת טרפה
יסירה תרכתך פאני ברחמה ואסעה אגמע שמלך: 8 ואן כאן בזבר[11])
מן סכט חגבת רצאי כטרפה ענך פבפצל מובד ארחמך קאל וליך
אללה: 9 והדא ענדי כעצר נוח[12]) אנה כמא אקסמת אן לא ימר מתל

---

[1]) „ויראה הזרע הנבחר ויאריכו ימיו".

[2]) „ומצרת נפשו יראה גמולו וישבע ממנו ובשכלו יצדיק את הצדיק זה חלק נביאי לרבים ועונותם הוא יסבול".

[3]) „לכן אתן לו חלק עם הגדולים ועם השרים יחלק השלל".

[4]) אפשר שר״ל שיסב פניו אל בית המקדש להתפלל בעד הפושעים עיין למעלה ל״ח ב׳.

[5]) „הקהל". ר״ל כנסת ישראל.

[6]) „האומה אשר היא (כאשה) אשר לא היה לה חיל כיולדה".

[7]) ר״ל מן אהל אלמסכונה = מן בני הארץ הנושבת.

[8]) בכ״י א׳: לבי ונראה שצ״ל לא במקום לם וענינו כמו שפירש ראב״ע אל תמנעי בני שוממה או הנוטים שיטו יריעות אהלך.

[9]) „כי אדוניך בוראך ה׳ צבאות שמו".

[10]) „עזובה איזה זמן" וכן פירוש מלת וקתא ר״ל שלא תמאס אלא זמן מועט.

[11]) הוראת המלה הזאת בערבי הוא דבר קשות והעתיק הגאון שצף שהיא מלה יחידה שאין לה רע כפי הענין ואפשר שצ״ל זבד בדלת וענינו השמנונית אשר על החלב. ולפי זה אפשר שפירש הגאון שצף קצף כדעת דונש בתשובותיו על מנחם (צד 20) ששצף הוא המעט הנראה מחרון ה׳.

[12]) „וזה אצלי כימי נח" וכן ת״י וכן במסורה: מתחלפין כימי מלא חדה. עיין אלאמאנאת דף 248.

מא עצר נוח אבדא עלי אלארץ׳ כדאך אקסמת אן לא אסכט עליך
ולא אזג׳רך: 10 חתי אן אלג׳באל תזול ואלאפאע תמיל ופצלי לא יזול
ענך ועהד סלאמי לא ימיל קאל ראחמך אללה: 11 יא צעיפה מנקולה[1]
לם תעזא האנא משקע[2] חג׳ארתך באלאתמד ואוסס באלמהא[3]:
12 ואציר כואדך[4] מן ברכנד[5] ואבואבך מן חג׳ארה ג׳והר וסאיר תכומך
מן חג׳ארה מראדה[6]: 13 וג׳מיע אהלך תלאמיד אללה ומא אכתר
סלאמתהם[7]: 14 ובאלעדל תתבתין תבעדין מן אלגשם בל לא תכאפיה[8]
ומן אלאנדקאק פאנה לא יקרבך: 15 לעל סאכנא יסכן אלארץ׳ מן דוני
פמן קדר אן יסכנך פיך יקע[9]: 16 פאני אלדי כלקת אלצנאע מנהם
מן ינפך אלנאר פי אלפחם ויכרג׳ אניה לצנאעתה ואנא כלקת אלמהלך
ליהלך: 17 פכל סלאח יצור עליך לא יג׳נח וכל לסאן יקאומך פי
אלחכם תפלג׳ין עליה הדא מן נחלה אוליא אללה וחסנאתהם ענדי
יקול אללה:

# נה

1 יא מעשר אלעטאש תעאלו אלי מא ליס לה עליכם תמן[10] תם
תעאלו אמתארו וכלו מג׳אנא תם תעאלו אמתארו בלא פצה ולא ג׳ירהא
מן אלתמן כמרא ולבנא: 2 לם תזנון ורקכם בג׳יר טעאם ותצרפון
מכאסבכם פי ג׳יר משבע[11] אסמעו מני סמאעא וכלו אלכיר ותתדלל
באלדסם אנפסכם: 3 בל מילו אסמאעכם תם אקבלו אלי ואסמעו מא
תחיא בה נפוסכם פאני עאהד לכם עהד אלדהר מתל פצאיל דאוד
אלדאימה[12]: 4 וכמא אני ג׳עלתה שאהדא ללאמם ומדברא ואמרא:
5 כדאך אנת יא אסראיל אמה לם תערפהא תדעו בהא ואמה לם

[1] רד״ק: סוערת בסערת הגלות.
[2] עיין בשרשים לאבן גנאח שרש רבץ הערה 25: קאל ר׳ סעדיה משקע והו אלחג׳ר פי
אלקלס או גירה = אמר ר׳ סעדיה שקוע והוא האבן בתוך הסיד או זולתו.
[3] רד״ק: פירש הגאון ר׳ סעדיה שהוא אבן לבנה. ועיין תרגומו לשמות כ״ד י׳.
[4] „חלונותיך“ וכן פירשו ראב״ע ורד״ק.
[5] רד״ק הביא בשם ת׳ ירושלמי שמות כ״ח י״ח נפך ספיר כרכדינא וספרינא.
ובאלאמאנאת דף 245 אמר הגאון כי זאת הפרשה מוסבה על ימות המשיח.
[6] ראב״ע: שיש לאדם חפץ בהם.
[7] „וכל יושביך תלמידי ה׳ ומה גדול שלומם“.
[8] „ותרחקי מעשק ואף גם לא תיראי אותו“.
[9] „ואולי יש שוכן אשר ישכון בארץ שלא במצותי הנה מי שחשב לשכון אתך יפול
בתוכך“ ומלת יסכנך הוא במקום יסכן פי בלדך.
[10] „הוי קהל הצמאים לכו למים שאין עליכם (ליתן) כסף בעדם“.
[11] „למה תוציאו מה שהרווחתם על דבר שאינו משביע“.
[12] „כחסדי דוד הקיימים“.

תערפך תהאצר אליך לאמר אללה רבך ולקדוס אסראיל אלדי הו
פכרך[1]: 6 אטלבו אללה במא הו מוגוד לכם ואדעוה במא יכון קריבא
מנכם[2]: 7 וליתרך אלטאלח טריקה ודו אלגל אפכארה וירגע אלי
אללה ירחמה ואלי רבנא פאנה כתיר אלגפראן: 8 פאנה ליס תקדירי
כתקדירכם[3] ולא סירכם כסירי יקול אללה: 9 בל אן כמא אלסמאואת
אשמך מן אלארץ כדאך סירי אשמך מן סירכם ותקדירי מן תקדירכם:
10 וכמא ינזל אלמטר ואלתלג מן אלסמא ואלי תם לא ירגע בל ירוי
אלארץ וינמיהא וינבתהא ויעטי חבא ללבאדר וטעאמא ללאכל:
11 כדאך יכון אמרי אלדי יכרג ען קולי לא ירגע אלי פארגא בל יצנע
מא ארידה וינגח מא אבעת בה פיה[4]: 12 וכדאך סתכרגון בפרח
ותודין בסלאם ואהל אלגבאל ואליפאע ינטקון בין ידיכם ברנין ודוו
שגר אלצחרא יספקון באכפאפהם[5]: 13 בדל אלסדר ינבת לכם ברותי
ובדל אלסוס[6] אסא פיציר דלך ללה אסמא ואיה אלדהר לא תנקטע:

# נו

1 כדא קאל אללה אחפטו אלחכם ואעמלו באלעדל פאן גותי
קריב אלמגי ותזכיתי לכם תטהר[7]: 2 וטובא אנסאן יצנע הדה
אלשראיע[8] ואדמי יתמסך בהא אן יחפט אלסבת מן בדלה ויחפט ידה
מן עמל כל שר: 3 ולא יקל אלגריב אלמנעטף אלי אללה קאילא
סיפרזני אללה מן קומה ולא יקל אלכאדם אנמא אנא בעוד יאבס:
4 לאן כדא קאל אללה ען אלכדם אלדין יחפטון סבותי ויכתארון מא
ארדתה ויתמסכון בעהדי: 5 סאעטיהם פי ביתי ואסוארי אתארא
ואסמא כיר מן אלבנין ואלבנאת אעטיהם אסם אלדהר מא לא ינקטע:
6 ואלגרבא אלמנעטפון אלי אללה ליכדמוה ויחבו אסמה ויכונו לה
עבידא כל מן יחפט אלסבת מן בדלה ואלמתמסכון בעהדי: 7 סאדכלהם
אלי גבל קדסי ואפרחהם פי בית צלותי ותכון צואעדהם ודבאיחהם
לרצא עלי מדבחי לאן ביתי יסמא לגמיע אלאמם בית צלוה: 8 יקול

---

[1]) ר״ל כאשר נתתי דוד נגיד לאמים כן אתה ישראל תקרא גוי וכו׳.

[2]) רד״ק בשם אביו: בענין שימצא לכם בענין שיהיה קרוב.

[3]) הגאון מתהגם מלת מחשבה או עצה אם הן נאמרות על ה׳ במלת תקדיר = גזרה.

[4]) „תצלית הדבר אשר אודותיו שלחתיה (גזרתי)״.

[5]) הגאון העתיק לפי דרכו בעלי ההרים והגבעות ובעלי עצי השדה.

[6]) כן הוא הנוסחא בכ״י א׳ והזכירה אבן גנאח בשרשים שרש סרפד ואמר שהיא טעות המתרגם או שגיאת סופר וצ״ל סואס. ובאמת זאת הנוסחא נמצאת בכ״י פ׳.

[7]) ר״ל שיראה לכם שהצדקתי אתכם מכל חטאתיכם.

[8]) „אלו המצות״ עיין ראב״ע.

אללה אלג̇אמע מנדחי אל אסראיל פאצ̇ם אליהם איצ̇א מן מג̇תמעיהם:
9 ג̇מיע והוש אלצחרא אלתי תאתי לתאכל ג̇מיע והוש אלשערי:
10 אלמתטלעון מנהם כלהם עמי לא יעלמון שיא וכלהם כבלאב כ̇רס
לא תסתטיע נבאחא כל̇ תט̇ן ותנצ̇גע ותחב אלנום: 11 ונפוסהא וקחה̈
לא תערף אלשבע כד̇אך האולי רעאהם לא יערפון אלפהם וכלהם פי
טרקהם קד ולי כל רג̇ל עלי טמעה פי נאחיתה: 12 יקולון תעאלו
נאכ̇ד̇ אלכ̇מר ונחתבר מן אלמסכר פיציר לנא גדא מת̇ל יומנא הד̇א
כל̇ אכבר מנה ואפצ̇ל ג̇דא[1]:

## נז

1 וקד באד מנהם אלצאלחון ולים אחד ירד באלה אלי כ̇יר
והו אלפצ̇ל ינצ̇מון ולים מן יפהם ואנמא אנצ̇מאמהם מן קבל אלשרור[2]:
2 ואנמא הם באלסלאם ילקאהם ויסתקרון פי מצ̇אג̇עהם כל מן סאר
חיאלה[3]: 3 ואנתם פתקדמו אלי ת̇ם יא ד̇וי אלפאלאת ונסל אלפג̇ור
ואלזנא[4]: 4 עלי מן תתדללון ועלי מן תוסעון אפואהכם ותטילון אלסנתכם
אלים אנתם אולאד אלג̇רם נסל אלבאטל: 5 אלמתסכ̇נין באלכבאיש
כ̇דל אלשג̇ר אלמת̇מרה̈ ד̇אבחי אלאולאד פי אלאודיה̈ תחת כהוף
צכ̇ורהא: 6 ופי מרד אלכ̇דוד קסמכם ופי מהמא הם כד̇אך חצתכם
להם איצ̇א תצבון אלמזאג̇ ותקדמון אלהדאיא[5] אפעלי הד̇א אצפח לכם:
7 ועלי כל ג̇בל שאמך̇ סני מנהם קד צירתם מצ̇ג̇עכם וצעדתם הנאך

---

[1]) נראה שהמשך הפסוקים הוא כן „כן אמר האל המקבץ את נדחי ישראל הנה אוסיף עליהם עוד מן נקבציהם כל חית השדה אשר יבואו לאכול חית היער (וזה לפי ראב״ע משל לרשעי אומות העולם שיהרגו את רשעי ישראל) והצופים מהם (ר״ל נביאי השקר) כלם עורים ואינם יודעים מאומה וכלם ככלבים אלמים שאינם יכולים לנבוח רק הם נוהמים ושוכבים ואוהבים לנום ותאותם לאכול עזה ולא ישבעו וכן רועיהם אין להם תבונה וכלם פונים לדרכם איש איש לבצעו מקצה שלו ואומרים נקח יין ונאסוף לנו כל שכר ויהיה לנו יום מחר כיום הזה או יהיה יותר גדול ממנו ויותר טוב מאד" ועיין במחברת מנחם דף 78 שהזכיר בשם הגאון כי הה״א במלת הוזים הוא מן השרש.

[2]) „וכבר אבדו מהם הצדיקים ואין איש אשר יטה את לבבו לעשות טוב ואנשי חסד נאספו ואין מבין ולא נאספו כי אם מפני הרעות" ר״ל שלא יראו הרעות אשר תבאנה.

[3]) „ורק הם (הצדיקים) בשלום יבוא אליהם (המות והאסיפה) וכו׳ ואפשר שר״ל השם יבוא לקראתם ויברכם בשלום ועיין בילקוט. או יתכן שצ״ל ואמא הם פאלסלאם וכו׳ = והם השלום יבוא אליהם וינוחו על משכבותם כל ההולך נגדו ר״ל נוכח השלום שהוא ה׳ מפני שה׳ נקרא ג״כ שלום עיין ויקרא רבה פרשה ט׳ סימן ט׳. ואבן גנאח בשרשים שרש נכח פירש הולך נכוחו ההולך בדרך הישר ואפשר ג״כ שזה דעת הגאון.

[4]) „זרע הניאוף והזונות" עיין ביאור הגאון על הפסוקים מן ג׳ עד ח׳ בסוף הספר ושם פירש קצתם על משכב זכר. ובן בלעם השיג עליו ואמר שזה החטא אינו מצוי בעמנו.

[5]) „(ובנערים) אשר אין להם שער בלחייהם חלקכם ובעת אשר הם כזה הם גורלכם גם להם תשפכו הנסך ותעלו מנחות" ובכ״י א׳ והו מהמא כד̇אך ונראה שצ״ל ופיהם מהמא הם כד̇אך חצתכם.

לתקתלו קתלא[1]: 8 וורא אלמצראע ואלמלבן מנהם צירתם דכורכם
ודלך אד אנכשפתם ענ̈י פצעדתם ואוסעתם מצֿגעכם ועאהדתם בעצֿהם
מן אחבבתם מצֿאגֿעתהם ואלנטֿר אלי אידיהם[2]: 9 ואמא אנת[3]
פאטרפת אלמלוך באלאדהאן וכתֿרת להם עטרך וארסלת אליהם
בפיוגֿך אלי בעד והבטת אליהם אלי אלגֿחים: 10 ובכתֿרה̈ סעיך קד
תעבת ולם תקולי בס ואלחיואן אלדי טלבתה יחך וגֿדתה ולדלך לם
תרתעדי: 11 ומן דא אלדי אהתממת בה או כֿפתה אד תכדבין ואיאי
פלם תדכרי ולם תרד̈י אלי באלך אלא אני אלממהל וכֿאצֿה̈ מן דהרך
ואיאי לא תכֿאפין: 12 אני אלדי אפלגֿ בחגֿתך ואמא אעמאלך הדה
פלא תנפעך: 13 ואדא צרכֿת ליכֿלציך מגֿמועין פאן גֿמיעהם יחמלהם
אלריח מתֿלא ויאכֿדהם אלהבא ואלמסתכן בי ינתחל אלבלאד ויחוז
גֿבל קדסי: 14 ויקול אכֿלצוהא אכֿלצוהא ונגֿלו טרקהא[4] וארפעו
אלמעאתֿר מן טריק קומי: 15 ואעלמו אן כדא קאל אלרפיע אלסני
אלתֿאבת אלי אלאבד אלקדוס אסמה אנא אסכן אלסמא ואלקדס ומע
אלצֿעיף וכֿאשע אלרוח לאחיי רוח אלכֿאשעין ואקוי קלב אלצֿעפא[5]:
16 ואנא לא אלי אלדהר אכֿצמכם ולא אלי אלגֿאיה̈ אסכֿט עליכם לאן
ארואחכם מן בין יד̈י שמלתכם ונסמתכם אנא צנעתהא[6]: 17 ואלפריק
מנכם בדנב טמעה סכֿטת̈ עליה פצֿרבתה סר̈א וטֿאהרא ומא דאם
עאתיא פי ראי נפסה[7]: 18 תֿם למא ראית מדאהבה אוגֿבת אן אשפיה
ואסירה אנא וארד̈ עזאא עליה ועלי אלמתחזנין לה[8]: 19 קאל אללה
כֿאלק נטק אלשפתין סלאמא סלאמא ללבעיד ואלקריב ואנא אשפיהם[9]:

[1] „להרג הרג" בענין שחטי הילדים.

[2] „ואחר הדלתים„ והמלבן שלהם שמתם אברכם וזה כאשר גליתם מאתי ועליתם והרחבתם משכבכם וכרתם ברית עם איזה מהם אשר אהבתם משכבם ועיניכם על ידיהם" ורמז בזה על דרך אוהבי משכב זכר לראות בידי הנערים אם הם רכות ויפות.

[3] אחרי שהוכיח הנביא את ישראל על תאות המאכל והזנות שב להוכיחם על שהם בוטחים באדם ולא בה׳. עיין רד"ק ועיין בלקוטים מן ט׳ עד ט"ו בסוף הספר.

[4] הגאון הוסיף על העתקת השלש מלות סלו סלו ודרך הכנוי הערבי הא ונראה שזה הכינוי מוסב על ארץ והר קדשי. ולפי זה יהיה הענין סלו ופנו שיתקנו הדרכים לעולי ירושלים כפירוש רד"ק אבל בביאורו פירש הפסוק בענין טהרת הלב וזה מסכים עם ת"י ורש"י.

[5] „ודעו כי כה אמר הרם הנשא השוכן לעולם הקדוש שמו אני אשכן בשמים ובמקדש ועם הדכא ושפל רוח להחיות רוח הענוים ולאמץ לב הנדכאים".

[6] „ואנכי לא לעולם אריב עמכם ולא לנצח אקצף עליכם מפני שרוחותיכם מלפני עטפו אתכם ונשמתכם אני עשיתיה".

[7] „וכת אחת מכם בעון בצעה קצפתי עליה והכיתיה בסתר ובגלוי ובכל זמן שמרדה בי בשרירות לבה".

[8] „ואחר זה כאשר ראיתי את דרכיה הוכרחתי לרפאותה ולהנחותה ולהשיב נחומים לה ולמתאבלים עליה".

[9] „אמר ה׳ הבורא דבור השפתים שלום לרחוק ולקרוב ואנכי ארפאם".

20 ואמא אלטאלחון פהם כאלבחר אלמנטרד אלדי לא יסתטיע אלקראר
פתכדר אמיאה באלחמאה ואלטין[1]): 21 ולא סלאם קאל רבי ללכפאר[2]):

## נח

1 וקאל לי[3]) נאד בחלקך ולא תצד דלך וארפע צותך באלבוק
ואכברהם מן קומי בגרומהם ומן אל יעקוב בכטאיאהם[4]): 2 ואנהם
יטלבוני יומא יומא וירידון אן יערפו[5]) סירי בקביל קום צנע אלזכוה ולם
יתרך חכם רבה כדאך יסאלונני אחכאם אלעדל וירידון אלתקדם אלי
חכם אללה[6]): 3 ויקולון לם צמנא ולם תר לנא דאך ואגענא נפוסנא
ולם תערפה לנא אנמא פי יום צומכם תטלבון מראדכם וגמיע משקאתכם
תקתצונהא[7]): 4 ואנמא ללכצומה ואלמנאצאה תצומון וללתצארב
בשאדך[8]) אלטלם פלא תצומון כדאך אן תסמעו ברפע צותכם[9]):
5 אכדא יכון צום אכתארה באן יכון יומא יגיע אלאנסאן פיה נפסה
וינכס ראסה באלפאפיר ויפתרש אלמסח ואלרמאד אהדא ינבגי אן
תסמיה צומא או יום רצא ללה: 6 אלא הדא אלצום אלדי אכתארה
תחליל אעקאד אלטלם ואטלאק רבאטאת אלמיל ואטלאק אלמעסופין
אחראר וכל חיף[10]) פאנגזלוה: 7 תם ואס אלגאיע מן טעאמך ואלצעפא
אלאדלא ארכלהם אלי ביתך ואן ראית עריאנא פאכסה ולא תגפל ען
די בשר מתלך[11]): 8 חיניד ינשק כאלפגר נורך ועאפיתך תטלע סריעא
ותסיר בין ידיך חסנאתך ונור אללה יצמך[12]): 9 חיניד תדעו פיגיבך
אללה תגות ויקול לך לביך אן אזלת מן בינך אלמיל וגמז אלאצאבע[13])
וכלאם אלגל: 10 תם תסנח ללגאיע נפסך[14]) ואלנפס אלגאיעה[15]) תשבעהא

[1]) „אבל הרשעים הם כים המתגעש אשר לא יוכל לנוח ואשר מימיו עכורים מרפש וטיט".
[2]) „ואין שלום אמר אלהי לכופרים" ועיין ביאורו על אלו הפסוקים בסוף הספר.
[3]) „ואמר לי" ר"ל ה'.
[4]) ר"ל החוטאים מעמי והפושעים מבית יעקב ולא כל עמי.
[5]) כן הוא בפב' ובא' אבל בפ' תעריף = הודיע ואינני יודע למה תרגם בפעל היוצא לשני פעולים.
[6]) „כן ישאלוני משפטי צדק ויחפצו להקרב אל משפט ה'" מלשון ונקרב בעל הבית אל האלהים.
[7]) „והם אומרים למה צמנו ולא תחשב לנו זה (לטובה) ועינו את נפשותינו ולא תזכרנו לנו הן ביום צומכם תבקשו חפציכם ותדרשו את יגיעכם" וזה לשון בן בלעם: הממון אשר הרוחתם בעצבון תדרשוהו ביום צום.
[8]) „להכות איש את אחיו". בא' ובפב': בשואדך.
[9]) „שתשמיעו הרמת קולכם".
[10]) ענינו שנאה וחמס ר"ל מה שבידכם מן החמס תשיבו לבעליו.
[11]) „מבשר ודם כמוך". — [12]) עיין רד"ק.
[13]) נראה שלפי דעת הגאון זה מלשון מורה באצבעותיו (משלי ו' י"ג).
[14]) אפשר שר"ל אם נפשך טובה לרעב וזה שתתן לו ברוח נדיבה.
[15]) מלשון ועניתם את נפשותיכם.

פיטרק פי אלטלאם נורך ויציר אפלך כאלטהירה׃ 11 ויסרך אללה
דאימא וישבעך פי וקת אלקחט ויקוי עטאמך ותציר כגנאן ריאן וכעין
מא לא יקצר מאהא[1]׃ 12 ואן בני מנך כראבאת מזמנה ונצבת
אסאסאת גיל וגיל וסמית גאדר אלתגר ראד אלסבך אלי עמארה[2]׃
13 ואן רדדת פי אלסבת קדמך מן צנע מראדך פי יום קדסי ותלקיתהא
בדלאל וסמית קדס אללה מכרמא[3] פאכרמתה מן קצא האגתך ווגוד
מראדך ואלכלאם פיה[4]׃ 14 חיניד תתדלל עלי אללה פארכבך עלי
קמאקם אלבלאד ואטעמך נחלה יעקוב אביך כמא קאל אללה באמרה[5]׃

# נט

1 אנה לם תקצר יד אללה ען אלמגותה ולא עטם ענדה אסתמאע
אלדעא[6]׃ 2 לאן דנובכם[7] צארת פאצלה בינכם ובין רבכם וכטאיאכם
חגבת רחמתה ענכם מן אן יסמע לכם׃ 3 ממא אכפאפכם קד תלותת
באלמעאצי[8] ואצאבעכם באלדנוב ושפתאכם תכלמת באלבאטל
ואלסנכם תדרס אלגור׃ 4 פלים מדעי בעדל[9] ולא מחאכם באמאנה
אלתכלאן עלי אלתיה וכלאם אלזור וכאנהם יחמלון אלדגל וילדון
אלגל[10]׃ 5 ויפקסון ביץ אלרקש מן אלחיאת[11] וינסגון סחאיאת
אלענכבות פמן אכל מן ביצהא ימות ואלמדרה[12] מנהא תפקס אפעא׃
6 וסחאיאתהם לא תציר תיבא להם ולא יתגטון בשי מן אעמאלהם
פאעמאלהם אעמאל אלגל ופעל אלטלם פי אכפאפהם׃ 7 וארגלהם
תתאצר ללשר ותסארע לספך דמא אלברי ואפכארהם אפכאר אלגל

---

1) עיין ביאורו בסוף הספר.

2) „אם יבנו ממך חרבות (שנחרבו) זמן רב ואם תקומם מוסדות דור ודור (ר״ל אם תשמור המצות אשר עזבת ימים רבים ומה שנמסרה בקבלה תקומם) ותקרא גודר פרץ משובב הנתיבות (השוממות) לישוב״.

3) „והלכת לקראת השבת בעונג וקראת קדש ה׳ מכבד וכו׳״ הנה העתיק הגאון מלת וקראת על שני פנים האחד מלשון מקרה והשני מלשון קריאה.

4) ר״ל לדבר בחפציך עיין שבת קי״ג ע״ב.

5) ביאור הפרשה הזאת תמצאהו בסוף הספר.

6) „ולא כבד עליו לשמוע תפלתכם״.

7) „כי עונותיכם״.

8) עיין למעלה א׳ ט״ו.

9) רד״ק: אין אחד מהם קורא לחבירו להוכיח בצדק.

10) רד״ק: דמה המחשבה להריון והדבור והמעשה ללידה.

11) „הצבועים מן הנחשים״ וכן תרגם צפעוני בכל מקום.

12) וכן תרגם בן בלעם הזורה והוסיף ביאור מלת אלמדרה ואמר שהם הביצים המזורות (עיין חולין פ׳ י״ב מ׳ ג׳.) כלומר שנתערב בהם הלובן עם הצהוב וביצי הנחשים הם כמו זה וכאשר יבקעו יצא מהם אפעה.

ואלנהב ואלכסר פי סככהם: 8 טריק אלסלאמה באנהם לא יערפונהא[1]
ולא חכם פי מסאלכהם וקד עסרו סככא להם חתי צאר כל מן סלכהא
לא יערף אלסלאם: 9 וצאר אלמעתרפין מן בינהם יקולון[2] לדלך בעד
אלחכם מנא פלים ילחקנא אלעדל נרגו אלנור פאדא בטלאם ונתוקע
אלספר פנסיר אלי אלאפל: 10 ונגסס אלחיטאן כאלעמי כל כמן ליס
לה עינאן נגססהא ונעתר פי אלטהירה כהאל אלגלס וצרנא כאלמותי
פי אללחוד[3]: 11 ונהים כאלאדבאב כלנא תם נהדר כאלחמאם[4] ונרגו
אלסירה פלם נגדהא[5] ואלמגותה קד בעדת ענא: 12 ממא כתרת
גרומנא ענדך ובטאיאנא שהדת עלינא ועאד[6] גרומנא מענא ודנובנא
נעתרפהא[7]: 13 והי[8] אלכפר באללה וגחודה ואלתתרה מן טאעה
רבנא ואלכלאם פי אלגשם ואלמהאל ואפתא מן תלקא אלנפס בכלאם
באטל והדסה[9]: 14 ואזיג דוו אלחכם אלי ורא ודוו אלעדל מן בעיד
יקפין ויעתר אהל אלחק פי אלרחאב ואלמציבין לא יקדרון עלי אלדכול[10]:
15 פלמא צאר אלחק מעדומא ואלזאיל ען אלשר מסלובא ראי דלך
אללה יסא ענדה אד ליס חכם: 16 ולמא ראי אן ליס רגל ואטרקהם
ולם יכן מפאג אגאת בקדרתה ואסנד בעדלה[11]: 17 פאטהר עדלה
כלבאס אלדרע ואעלן גותה באלתריך עלי אלראס וכמן ילבס תיאב
אלנקמה לבסא וישתמל באלגירה כאלממטר: 18 וכמא עלי אלאילא
כאן יכאפי בחמיה לאעדאיה ומכאפאה לבאגציה כדאך לאהל אלגזאיר
יכאפיה: 19 כמא יכאפין מן אלמגרב אסמה ומן אלמשרק כרמה באן
יאתיהם בעדו כנהר גאר ואמר אללה עלמה: 20 תם יאתי לציון אלפאך

[1]) „כאלו לא ידעוה".

[2]) „והמודים מהם על עונותיהם אומרים לכן וכו'" הנביא מדבר על לשון בני הגלות.

[3]) „והיינו כמתים בקברים" וכשרשים לאבן גנאח שרש שמן הערה 48: ופסר ר' סעדיה פיה לחוד אלקבור = כוכי הקברים.

[4]) עיין רד"ק.

[5]) „נקוה להנהגה ולא מצאנוה" ר"ל לא מצאנו מי שידריכנו בדרך טובה מלשון וזה משפט המלך.

[6]) ראב"ע: והם עוד ובכ"י פ' חסרה מלת עאד.

[7]) רד"ק: אנחנו מכירים בהם ומתודים עליהם.

[8]) ר"ל ואלה הם העונות אשר מתודים עליהם.

[9]) „והורות מלב דבר שקר ולהגות כהם" והרד"ק הביא הפירוש הזה בשם אביו ואמר הרו כמו להורות את בני ישראל שרשו ירה ולפי זה מלב ענינו כדעתו.

[10]) „ונסוג אחור אנשי משפט (ר"ל השופטים) והעושים צדקה מרחוק יעמודו כי כשלו ברחוב אנשי אמת והישרים לא יוכלו לבוא".

[11]) „וכאשר היתה האמת נעדרת וכו' ראה זה ה' וכו' וכאשר ראה כי אין איש והסתכל בהם ואין מפגיע הושיע בכחו וסמך בצדקתו" הנה לפי דעת הגאון וישתומם נגזר מן שתום העין כדעת מנחם בן סרוק במחברתו שרש שתם ולפי זה המם האחרון במלת והשתומם הוא כנוי לנסתר לרבים ואין מקום להשגת הראב"ע על מנחם.

וללתאיבין מן אלדנוב מן אל יעקוב קאל אללה[1]: 21 ואמא אנא פהדא
עהדי מעהם קאל אללה נבותי אלתי עליך ובלמאתי אלתי לקנתבהא
לא תזול מן פיך ומן פי בניך ובני בניך מן אלאן אלי אלדהר:

# ס

1 אלא פקומי פאצ̇י יא דאר אלסלאם[2] לאן נורך קד אקבל ונור
אללה עליך קד אשרק: 2 ואן אלטלאם סיגטי אלבלדאן ואלצבאב
אלאמם ועליך ישרק אללה ונורה עליך יטהר: 3 חתי תסעי[3] אלאמם
אלי צ̇יאך ואלמלוך אלי ספר נורך: 4 ויקאל לך[4] ארפעי טרפך חואליך
ואנטרי כלהם קד אג̇תמעו ג̇או אליך ובניך מן אלבעד יאתון ובנאתך
עלי אלג̇נוב תחצ̇ן[5]: 5 חינד̇ תנטריהם פתסתנירין ובמא כאן פזע
יתסע קלבך[6] אדא אנקלב אליך ג̇מהור אלבחר וג̇יש אלאמם יג̇י
אליך: 6 וקטאר אלג̇מאל תגטיך באקתאב מדין ועיפה ובתיר מנהם מן
אלשחר יאתון אלדהב ואללבאן יחמלון ומדאיח אללה יבשרון[7]:
7 וג̇מיע גנם קדר תחשר לך ואג̇לא נביות יכ̇דמונך פיקרבון לרצ̇א עלי
מדבחי ובית פכ̇רי אפכ̇רהם בה[8]: 8 מן האולי כאלג̇יום יטירון
וכאלחמאם אלי רואזנהא[9]: 9 פאן אלג̇זאיר לי תרג̇ו וספן אלבחר פי

[1] „והראה צדקתו כלבוש שריון וגלה ישועתו כבובע על הראש וכלובש בגדי נקם תלבשת וכמתעטף בקנאה כמעיל. וכאשר היה משלם לפי הגמול בחמה לאויביו ושלם לשונאיו כן ישלם ליושבי האיים. וזה כי יראו ממערב את שמו וממזרח שמש כבודו בהביאו עליהם צר כנהר שוטף ודבר ה׳ נסו. ואחר זה יבוא לציון גואל וכו׳״. על מה שהרחיק הגאון הגשמות עיין אלאמאנאת דף 96 – 97. ומלת נוססה נגזרת מן נס. ראה מה שהעירונו למעלה י׳ י״ח.

[2] אלה השלש מלות נוספות וכן בתרגום: קומי אנהרי ירושלם.

[3] „עד שילכו״.

[4] „ויאמר לך״.

[5] ר״ל וישאו בנותיך בזרועות שהם בצד הגוף כאשר ישא האומן את היונק. עיין למטה ס״ו י״ב.

[6] „אז תראי אותם ויצהבו פניך וכאשר פחד לבך כן ירחב וכו׳ וגדודי גוים יבואו לך״. ובכ״י אשר נמצאו בו הלקוטים מפירוש הגאון יש כאן ביאור קצר וזה לשונו: אז תראי ונהרת ופחד ורחב לבבך יריד בעקב יראה תאתיך נהרה ובעקב פחד לב רחב לבבך. הנה גזר המפרש הזה תראי מלשון יראה וזה ג״כ דעת הראב״ע אבל הרד״ק אמר שזה טעות.

[7] „חבורת גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה ורבים מהם יבואו מארץ שחר זהב ולבונה ישאו וכו׳״. ראב״ע: הבית משרת מגזרת שלחו כר. ושחר הוא שם מדינה בערב הדרומית וגמליה משובחים.

[8] „ושרי נביות ישרתוך ויקריבו לרצון על מזבחי ובבית תפארתי אפארם״ ר״ל אתן בלבם להתפאר בבית תפארתי.

[9] בכ״י א׳: ואד אקול מן האולי ונראה שצריך להיות ואדא קיל = וכאשר יאמרו בתמיה מי הם הבאים והנה כעב תעופנה וכו׳. לפי דעת הגאון באלאמאנאת דף 244 הפסוק הזה נאמר על יושבי מדבר ואין שם מן האומות אשר יביאם שה׳ ישיבם במהרה כאלו העננים ישאום.

אלי אלאמר לתג׳יב בניך מן בעיד ורקהם וד׳הבהם מעהם לאסם אללה
רבהם וקדוס אסראיל אלד׳י פכ׳רהם[1]: 10 ויבני אלגרבא אסוארך
ומלוכהם יכ׳דמונך לאני צ׳רבתך בסכ׳טי ורחמתך ברצ׳אי: 11 ותפתח
אבואבך דאימא נהארא ולילא לא תגלק ליחמל אליך פיהא ג׳נוד אלאמם
ומלוכהם מסאקין: 12 ואי אמה וממלכה לא יטיעך יבידון ובעצ׳הם
יג׳פין ג׳פאפא[2]: 13 ואכרם מא פי אללבנאן אליך יג׳א בה מן אלברותי
ואלסאג ואלשרבין אג׳מעין לאפכ׳ר בה מוצ׳ע קדסי ואכרם מחל סכינתי[3]:
14 ויסיר אליך מעד׳בין מטאטין ויסג׳דון עלי קדמיך ג׳מיע ראפצ׳יך
ויסמונך מדינה אללה וציון קדוס אסראיל[4]: 15 בדל מא כנת מתרוכה
ומשנוה ולא מאר בך לאציירך[5] אכתיאר אלדהר וסרור ג׳יל בעד ג׳יל:
16 ותרצ׳עין לבן אלאמם מתלא חתי תד׳אי[6] אלמלוך תרצ׳עינהא
ותעלמין אני אללה מגיתך ווליך ג׳ליל יעקוב: 17 ולאעוצ׳ך[7] בדל
אלנחאס ד׳הבא ובדל אלחדיד ורקא ובדל אלכ׳שב נחאסא ובדל
אלחג׳ארה חדידא ואציר ובלאך ד׳וי אלסלאמה ואעואנך ד׳וי עדל[8]:
18 ולא יסמע אבדא אלט׳לם פי בלדך ולא אלנהב ולא אלכסר פי תכ׳ומך
ותסמין אסוארך אלגיאת ואבואבך אלמדחה: 19 ולא יכון לך אבדא
אלשמס פקט נור אלנהאר ואלקמר פקט לא יצ׳י לך צ׳יא אלליל[9] בל
יכון אללה לך נור אלדהר ורבך פכ׳רך: 20 מן חית לא תגיב שמסך
אבדא ולא קמרך לכן אפצ׳ל מנהא יכון אללה לך נור אלדהר ותפנא
איאם חזנך[10]: 21 וקומך כלהם צאלחין ויחוזון אלבלאד אלבאין[11] אלי
אלדהר ויצירון פיה כגצ׳ן גרסי וצנעה קדרתי ללאפתכ׳אר: 22 אלצגיר

[1]) עיין אלאמאנאת דף 244.

[2]) „ומקצתם ייבשו" מלשון הרבו המים מעל הארץ. והגאון באלאמאנאת 249 הביא ראיה מאלו הפסוקים שכל הפרשה נאמרה על העתיד וזה ג"כ דעת בן בלעם ורד"ק ולא על בית שני ששם בנו בני ישראל בעצמם חומות ירושלים והמלכים לא שרתום והשערים היו נפתחים בבקר וסגורים בערב והממלכות לא היו תחת ידיהם.

[3]) „והוהר נכבד מן הלבנון יובא אליך וכו׳ כדי שאפאר מקום מקדשי ואכבד מקום שכינתי" וכן תרגם למטה ס"ו א׳ הדום רגלי.

[4]) „ויקראוך עיר ה׳ וציון של קדוש ישראל"

[5]) אשיבך.

[6]) עיין ראב"ע ורד"ק.

[7]) „ואחליף לך.

[8]) „ואשים פקידיך אנשי שלום ושוטריך אנשי צדק" עיין שמות ה׳ ו׳ ומשם תראה שהנוגשים הם השוטרים אשר עליהם לגבות המסים ולהשגיח על שמירת מצות המלך.

[9]) „השמש בלבד . . . והירח בלבד".

[10]) „עד שלא יבואו לעולם השמש והירח אבל טוב משניהם ה׳ יהיה לך וכו׳" נראה שצ"ל מנהמא במקום מנהא.

[11]) „יירשו הארץ הנחמדה" ר"ל ארץ ישראל.

מנהם יכון כתירא[1]) ואלקליל אמה עטימה ואנא אללה אסרע בדלך
פי וקתה:

# סא

1 נבוה אללה רבי עלי[2]) לאנה מסחני לאבשר אלכאשעין ובעתני
לאגבר מכסורי אלקלוב ואדעו ללמסביין בעתק וללאסארי באנפצאץ:
2 ובזמאן רצא לאוליא אללה ובעצר נקמה לאעדא רבנא[3]) ואעאזי
גמיע אלחזאני: 3 ואציר להזאני ציון ליעטו אלפכר בדל אלרמאד
ודהן אלסרור בדל אלחזן ושמל אלמדיח בדל אלרוח אלכאיב ויסמון
אגלא אלעדל[4]) וגרס אללה ללאפתכאר: 4 פיבנון כראבאת דהריה
וחשאת אלאולין ינצבון ויגדדון קרי כראב וחשאת גיל בעד גיל:
5 ויקף אלאגנביון ירעון גנמכם ויציר אלגרבא אכרתכם ופלאחכם:
6 ואנתם אימה אללה תסמון וכדם רבנא יקאל לכם קוה אלאמם
תאכלון ופי כרמהם תתבדלון[5]): 7 ובדל מא אסתחיתם צעפא וכזיתם
ממן באנו ירנון בקסמהם לדלך פי בלדאנהם תרתון צעפא כדאך
אלצאלחון פרח אלדהר יכון להם[6]): 8 לאני אללה מחב אלחכם שאני
אלגצב[7]) מע אלגרם ואעטיהם אגרתהם בחק ועהד אלדהר אעהדה
מעהם: 9 יערף בה[8]) פי אלאמם נסלהם ודראריהם פי מא בין אלשעוב
וכל מן ראהם יתכתהם אנהם נסל בארך אללה פיה: 10 והם יקולון[9])
נסר באללה סרורא ותפרח נפוסנא ברבנא אד אלבסנא תיאב אלגות
ובממטר אלעדל שמלנא ככתן ירום בפכר[10]) וכערוס תתזין באלאתהא:
11 וכמא תכרג אלארץ נבאתהא ותנבת אלגנה הבובהא כדאך אללה
ינבת חסנאתהם ומדיחהם[11]) חדא גמיע אלאמם:

---

[1]) „המעט מהם יהיה הרבה".

[2]) „נבואת ה' אלהי עלי".

[3]) „(ולקרא) עת רצון לאהבי ה' וזמן נקמה לאויבי אלהינו".

[4]) „שרי הצדק".

[5]) רש"י: אתם תכנסו תחתיהם בכבוד שנטלו עד הנה. ופירש כמו הגאון תתימרו מלשון ואם המר ימיר.

[6]) „תחת כי בשתם כפלים ונכלמתם (מאויביכם) אשר שמחו בחלקם לכן בארצם תירשו כפלים כן הצדיקים שמחת עולם תהיה להם". הפסוק הזה הוא ביאור תתימרו. עיין אלאמאנאת דף 231.

[7]) ובכ"י פ' שאני אלטמע = ושנא בצע וזה טעות סופר.

[8]) „אשר יודע בו" ר"ל בברית אשר כרת עמם. עיין אלאמאנאת דף 246.

[9]) „והם אומרים" ר"ל בני ישראל בשובם מהגלות.

[10]) „כחתן המתנשא בלבושיו המפוארים" עיין ת"י ורד"ק.

[11]) „טובותם ותהלתם".

# סב

1 ויקול[1]) מן אגל ציון לא אמסך ומן אגל ירושלם לא אקר חתי
יטהר חסנאתהא כאלספר וגיאתהא כפליל[2]) ישתעל: 2 פאדא ראי
אלאמם חסנאתך וגמיע אלממאלך כראמתך סמוך באסם גדיד מא
ישרחה אללה בקולה[3]): 3 ותצירין תאג פכר ענד אללה וכצניף מלך
ענד[4]) רבך: 4 לא יקאל לך אבדא יא מתרוכה ולא לבלדך יא וחשה
בל יקאל לך יא מן מראדי פיהא ולבלדך יא מרבובה[5]) אד ירידך אללה
ותרבב בלדך: 5 וכמא ירבב אלשאב אלגאריה אלבכר ירבך אהלך וכמא
יסר אלכתן באלערוס יסרך רבך בנפסך[6]): 6 עלי אסוארך יא ירושלם
קד וכלת חראסא טול אלנהאר ואלליל דאימא מא יסכתון יקאל להם
יא מדכרי אללה לא סכות לכם[7]): 7 ולא תדעוה מן אלשפע אן ימסך
חתי יצלח לכם[8]) וחתי תציר ירושלם מדיחה פי אלארץ: 8 וקד אקסם
אללה בקדרתה וקוה עזה אן לא ידר דגנכם אבדא מאכלא לאעדאיכם
ואן לא ישרב אלגרבא עצירכם אלדי תעבתם פיה: 9 אלא גאמעוה
יאכלונה ויחמדון אללה עליה וואעוה ישרבונה פי צחן קדסי: 10 אלא
פמרו וארגעו פי מחאל אלקום ונגלו טרקהם ועזלו מחגאתהם ואחצבו
חגארתהא וארפעו עלמא עלי אלאמם[9]): 11 וקולו[10]) אן אללה קד בשר
אהל אקאצי אלארץ קולו לגמע ציון הודא גותך אקבל והודא גזא
טאיעיה[11]) ענדה ואגרתהם בין ידיה: 12 ויסמונהם שעב אלקדס אוליא
אללה ויסמונך אלמטלובה אלמדינה אלתי לא תתרך:

---

[1]) רד"ק: אלה דברי ה'.

[2]) וכן תרגם שמות כ' ט"ו הלפידים: אלפלאיל. ולא מצאתי בערבי מזה השרש כי אם מלת פל אשר ענינה נצוצי האש.

[3]) "וכאשר יראו העמים צדקך והממלכות כבודך יקראוך בשם חדש אשר יפרשהו ה' בדברו" עיין פסוק ד'.

[4]) העתיק מלת ביד ובכף כתרגומם מן קדם. ובכ"י אקספורד: וכצניף עמאמה. ונראה שמלת עמאמה = מצנפת נוספה לבאר מלת צניף ובאמת מלת צניף איננה נמצאת בערבי בזה הענין כי אם נציף. עיין בשרשים לאבן גנאח שרש צנף.

[5]) ר"ל מי שיש לו אדון או בעל.

[6]) "כן ישמח אותך אלהיך בנפשך".

[7]) יאמר להם (ר"ל לשומרים) אתם המזכירים את ה' אל דמי לכם".

[8]) ר"ל וכאשר אתם מליצים בעדנו לפני ה' לא תתנו לו שידום עד שיכונן את ירושלים.

[9]) קומו עברו ושובו בשערי העם ופנו דרכיהם וישרו מסילותיהם והשליכו בהם אבנים (ר"ל לתקן הדרכים) וכו'".

[10]) ואמרו".

[11]) "הנה שכר השומעים לדבריו אתו".

# סג

1 ואדא יקאל מן דא אלמקבל ולה מן אדום ממצר אלתיאב מן
בצרה מן הדא אלבהי בלבאסה ודאל בכתרה קותה אקול אנא אלמתכלם
באלעדל כתיר אלאגאתה: 2 ואדא יסאל מא באל אלחמרה עלי לבאסך
ותיאבך כאלואטי פי מעצרה: 3 יקול הו ממתלא[1] לאני עצרת פרמה
והדי ולים רגל מעי מן אלאמם פאעצרהם בגצבי ואדוסהם בחמיתי
וינצח גאיתהם עלי תיאבי וגמיע לבאסי לותתה: 4 וממא להם יום נקמה
פי קלבי וקד חצר עצר תולייי דלך[2]: 5 ואלתפת ולים מעין ואטרקתהם
ולים סאנד פאסתגתת בקותי והמיתי תסנדני: 6 פאדהין אלאמם בגצבי
ואסכרהם בחמיתי ואנזל עלי אלארץ גאיתהם: 7 אדכר פצאיל אללה
ומדאיחה כמא עלי גמיע מא אולאנאה וכתרה כירה עלי אל אסראיל
אלדי אולאהם ברחמתה וכתרה פצלה: 8 וקאל אד הם אמתי ואוליאי
לא יגדרון פכאן להם מגיתא[3]: 9 ופי כל שדה לם יצר בהם ובמלך מן
כאצתה אגאתהם[4] ובמחבתה להם ושפקתה הו תולאהם פרפעהם
ושרפהם לגמיע איאם אלדהר: 10 פכאלפו ושאקו נבותה אלמקדסה
פאנקלב עליהם בעדו[5] הו הארבהם: 11 וצאר קומה ידכר איאם דהר[6]
מוסי ויקול אין אלמצעדהם מן אלבחר מע ראעי גנמה ואין אלמציר פי
מא בינהם רוח אלקדס: 12 אלמסיר מן ימין מוסי קדרה פכרה ושאק
אלמא מן בין ידיהם ליצנע לה אסם אלדהר: 13 אלמסירהם פי אלגמור
כאלכיל פי אלבריה לא יעתרון: 14 וכאלבהימה תנזל פי בקיע אמר
אללה יסירהם פי אמן[7] כדאך סירת קומך לתצנע לך אסם פכר:
15 אלתפת מן אלסמא ואנטר לנא מן מתוא קדסך ופכרך אין מוצע
גירתך וגברותך וגמהור רקתך[8] ורחמתך אן תתהרך אלינא: 16 פאנך
מנשינא אד אברהים לא יערפנא ואסראיל לא יתבתנא ואנת יא רב חקא[9]

[1]) „ואם יאמרו מי זה אשר אותבו בא מאדום וכו׳ מי זה ההדור בלבושו וכו׳ אומר אני הוא המדבר וכו׳ ואם ישאלו למה וכו׳ יאמר הוא במשל פורה וכו׳. עיין בלקוטים.

[2]) כי להם (ר״ל לאויבים) יום נקמה בלבי וכבר בא הזמן לתת הממשלה לזה (ר״ל לאוהבי).

[3]) „ויאמר מפני שהם עמי ואוהבי לא ישקרו לפיכך היה להם למושיע״. בכ״י א׳ וקאל איצא הם קומי מכצוצין בי אוליאי לא ינכתון בעהדי.

[4]) תרגם לא באלף ובכ״י א׳: ופי וקת אן תגיחהם (צ״ל תגיהם) שדה לא תציק בהם ברסול מן חצרתה אגאתהם = „ובעת שתבוא עליהם צרה לא תצר להם ובמלאך מפניו הושיעם״

[5]) „נבואתו הקדושה ונהפך להם כאויב ונלחם בהם״.

[6]) עיין בלקוטים.

[7]) „דבר ה׳ ינחם בבטח״.

[8]) ״חסדך״.

[9]) „באמת״.

מנשינא ואסמך ולינא לם תזל: 17 ולא תצלנא[1]) יא רב מן טרקך ותקסי
קלובנא מן תקואך אסתגבנא[2]) לקבל עבידך אסבאט צפותך: 18 פאן
ען קליל[3]) ורתו אמה קדסך ואעדאנא דהצו מקדסך: 19 וצרנא כקום
לם תכן קט סלטאנהם ולם יסם אסמך עליהם ולא פתחת אלסמא
פאורדת נורך עליהם ומן בין ידיך אנחלת אלגבאל[4]):

# סד

1 וכמא[5]) תקדח אלנאר אלהמס וכמא תנפט אלנאר אלמא לתערף
אסמך לאעדאך ומן בין ידיך ירגזון אלאמם: 2 וחין צנעת אללפיאת
אלתי לם נרגוהא ונזלת כלאמך פמן בין ידיך הטלת אלגבאל: 3 ובדאך
גירנא לם יסמעו במתל דלך ולם ינצתו ולם תר עין מעבודא סואך צנע
מתל דלך למן ירגוה: 4 וטאל מא שפעת אלסאר בעמל אלצאלחאת
אד כאנו ידכרונך בסירך אדא כנת תסכט לחאל מא כנא נכטי בהם
דהרא נגאת: 5 ואלאן צרנא כלנא כאלאנגאס וכתוב דנס גמיע חסנאתנא
ותסאקט גמיענא כאלורק וצארת דנובנא כאלריח תחמלנא: 6 וליס
דאע באסמך ולא מנתבה אן יתמסך בך וקד חגבת רחמתך ענא
ואסלמתנא ביד דנובנא: 7 ואלאן אנת רבנא אנת מנשינא ונחן כאלטינה
ואנת כאלקנא וצניעתך גמיענא: 8 אללהם לא תסכט גדא ולא תדכר
אלדנוב אלי אלאבד ואנטר אלי גמאעתנא שעבך כיף נחן: 9 וקרי
קדסך קד צארת בריה וציון איצא כאלבריה וירושלם והשה: 10 ובית

1) „אל תתענו" וכן העתיק בהרבה מקומות מלת למה כמו אל.

2) ר"ל שמע תפלתינו ועננו.

3) כמעט".

4) „והיינו כעם אשר לא היית מושלם מעולם ולא נקרא שמך עליהם ולא פתחת השמים להוריד עליהם את אורך ומפניך נמסו ההרים". עיין בשרשים לאבן גנאח דף 421 והראב"ע בפירושו.

5) נראה שצריך למחוק הוו ויהיו הפסוקים הבאים דבקים למה שלפניהם ר"ל מפניך הרים נזלו כקדוח אש המסים וכו׳. והעתיק מלת המסים אלהמס אשר אין לו ענין כאן בערבי כדרכו לפעמים לקיים המלה העברית בתרגומו ואפשר שפירושו כמו שביאר אבן גנאח בשרשים שהוא העשב היבש הנקרא בערבי השים וגם הפרחון במחברתו פירש המסים קוצים יבשים. וזה המשך הפסוקים עד סוף הפרשה לפי דעת הגאון: „כאשר תקדח האש העשב היבש וכאשר תבעה האש המים להודיע שמך לאויביך ומפניך ירגזו הגוים. ובעת אשר עשית הנוראות אשר לא קוינו והורדת דברך ומפניך הרים נזלו. וכן זולתנו לא שמעו כזה ולא האזינו ולא ראתה עין אלהים מבלעדך אשר יעשה למחכה לו כמו זה. ולפנים קבלת תפלת הששים במעשה צדקות כאשר הזכירוך בדרכיך (במדותיך) ובעת שקצפת לפי שחטאנו נושענו בעבורם מעולם. ועתה היינו כולנו כטמאים וכבגד מגואל כל צדקותינו ונפלנו כלנו כעלה ועונותינו כרוח נשאונו. ואין קורא בשמך ואין מתעורר להחזיק בך וכבר הסתרת רחמיך ממנו ונתת אותנו ביד עונינו. ועתה אתה אלהינו ואתה אבינו ואנחנו כחמר ואתה בוראנו ומעשה ידך כלנו. אנא ה׳ אל תקצף וכו׳ והבט עדתנו עמך איככה אנחנו. וערי קדשך וכו׳. ובית קדשנו ותפארתנו אשר הקדישו לך אבותינו וכו׳".

קדסנא ופכרנא אלדי אהללה לך אבאונא צאר חריק נאר וסאיר מנאנא
צארת כראבה: 11 אעלי הדה אלאמור[1] תמהל יא רב או תמסך
פתעדבנא גדא:

# סה

1 אנטלבת לקום לם יסאלו עני ואנוגדת למן לא ילתמסני וקלת
האנא דא מרה בעד אכרי[2] לאמה לם תסם באסמי: 2 ובסטת ידי דאימא
לקום זאיל אלסאלכין פי טריק גיר גיד פי תבע אפכארהם: 3 ואלקום
אלדין יגיטוני בחצרתי דאימא ידבחון פי אלגנאין פיקתרון עלי אללבן:
4 אלגאלסין פי אלמקאבר ויביתון פי אלצואמע[3] ויאכלון שבה לחם
אלכנזיר[4] ואניתהם מתל אמראק אלזפר[5]: 5 והם מע דלך יקולון
לאלאכרא תקדם אליך ולא תדן מני לאני אקדס מנך האולי ידכנון
גצבי פיציר נארא מתוקדה טול אלזמאן[6]: 6 הודא הי מכתובה בין
ידי לא אמהלהם חתי אכאפיהם ואכאפי במתלה כלפהם[7]: 7 פאגתמעת[8]
דנובכם ודנוב אבאיכם גמיעא קאל אללה אלדין קתרו עלי אלגבאל
ואבאדוני עלי אליפאע פכלת גזאהם אולא עלי כלפהם: 8 כדא קאל
אללה כמא יגד אלאנסאן אלסלאפה פי אלענקוד פיקול לצאחבה[9] לא
תפסדה לאן פיה אלברכה כדאך אצנע בכם לקבל אוליאי לילא אהלך
אלכל: 9 ואכרג מן אל יעקוב נסלא ומן יהודה מן ירת גבאלי פירתהא
מכתארי ואוליאי יסכנונהא: 10 פיציר אלסהל מנהא חטאיר אלגנם
ואלאעמאק[10] מראבץ בקר לקומי אלדין אלתמסוני: 11 ואנתם יא תארכי
אללה יא נאסיי גבל קדסי אלנאצדין ללותן אלמאידה ואלמאליין
לאצנאפה אלמזאג[11]: 12 לאעדן גמיעכם ללסיף וכלכם ללקתל תגתון
מן אגל מא דעותכם פלם יכן מגיב וכלמתכם פלם תסמעו וצנעתם

---

[1]) העל אלה הדברים״.

[2]) „ואמרתי הנני פעם אחר פעם״.

[3]) עיין בן בלעם שהזכיר העתקת הגאון.

[4]) „ויאכלו הדומה לבשר החזיר״ ר״ל כל מה שאסור לאכול.

[5]) „וכליהם דומים למרק דברים הנתעבים״.

[6]) „והם עם כל זה אומרים לאחרים קרב אליך ואל תגע בי כי אנכי קדוש ממך אלה מעלים עשן חרון אפי עד שיהיה איש יוקדת כל היום״.

[7]) „ואשלם מדה כנגד מדה לבניהם אחריהם״ עיין אלאמאנאת דף 167 ודף 201.

[8]) רד״ק: הצטרפו אלה עם אלה.

[9]) „כאשר ימצא איש התירוש באשכל ויאמר לחבירו״.

[10]) תרגם השרון = הבקעה. וגדרות כמו בבמדבר ל״ב ט״ז. ועמק עכור = עמקים. עיין רד״ק.

[11]) „העורכים לאליל שלחן והממלאים למיניו הנסך״ ובן בלעם אמר שהגאון גזר ממני מלשון מין והשיג עליו.

אלדי הו שר ענדי ומא לא אריד אכתרתמוה: 13 לדלך כדא קאל
אללה אלרב סיאכלון אוליאי ואנתם תגועון וסישרבון ואנתם תעטשון
וסיפרחון ואנתם תכיבון: 14 וסירנון אוליאי מן טיב אנפסהם ואנתם
תצרכון מן וגע אלקלוב ומן אנכסאר אלארואח תולולון: 15 פתדעון
אסמאכם חלפא למכתארי ויהלככם אללה אלרב ופי כל וקת יסמי[1]
אוליאה באסם אכר: 16 וקת יציר פיה מן יתבארך פי אלעאלם פבאללה
אלחק יתבארך ומן חלף פי אלעאלם פבאללה אלחק יחלף יקול ואלדי
נסאני אלשדאיד אלאולי וסתרהא ען עיני[2]: 17 פאני סאכלק אלסמא
באנהא גדידה ואלארץ בגדידה[3] ולא תדכר אלאואיל ולא תכטר עלי
באל: 18 בל סרו ואפרחו אלי אלאבד במא אנא כאלקה פאני סאכלק
ירושלם מן פרח וקומהא מן סרור[4]: 19 פאסרהם בירושלם ואפרחהם
בקומי ולא יסמע פיהא אבדא צות בכא וצות צראך[5]: 20 ולא יכון
הנאך אבדא צבי פי אלעמר ולא יקאל שיכא למן לא יכמל איאמה בל
מן מאת אבן מאיה סנה קיל צביא ומן אכטא אבן מאיה סנה יסתכף
בה[6]: 21 ויבנון ביותא ויסכנוהא ויגרסון כרומא ויאכלון תמרהא: 22 לא
יבנון פיסכנה אכר ולא יגרסון פיאכלה אכר לאן עמר קומי בעמר
אלשגר ומכתארי יבלון מא תצנעה אידיהם: 23 ולא יתעבון ללפראג
ולא יולדון ללאנבאל[7] לאנהם נסל ברכה אללה ודראריהם מעהם:
24 ויכון קבל אן ידעו אגיבהם ובינאהם יתכלמון קד סמעת להם:
25 ואלדיב ואלחמל ירעיאן גמיעא ואלאסד יאכל אלתבן כאלבקר
ואלחיאת טעאמהא אלתראב לא יודון ולא יפסדון פי עמל[8] גבל קדסי
קאל אללה:

---

[1]) „ובכל עת יקרא״.

[2]) בעת אשר בה המתברך בעולם יתברך באל אמונה והנשבע בעולם ישבע באל אמונה לאמר (אשבע) במי שנשני הצרות הראשונות והסתירן מעיני״.

[3]) רד״ק: כאלו יהיה העולם חדש שמים חדשים וארץ חדשה.

[4]) „ר״ל אבנה ירושלים בגילה ועמו במשוש״.

[5]) „עיין אלאמאנאת דף 246 ושם הזכיר שכבר ביאר את הפסוק הזה בפירושו לישעיה ועיין עוד שם דף 270.

[6]) עיין אלאמאנאת דף 229 ואמר שם כי בזמננו זה אנו עוברים על פשע בן מאה שנים כי הזקנות יתשש הדעת אבל בעת הישועה בן מאה שנה יחשב כבעל דעה ואם חטא יקולל.

[7]) נראה שצ״ל ללנבאל ר״ל שבניהם אשר יולדו להם לא יהיו להם לבלהה ולעונש כלומר שלא ימותו בחייהם הנה העתיק הגאון בהלה כמו שתרגם בלהה למעלה י״ז י״ד ובלהות איוב כ״ד י״ז.

[8]) „במחוז הר קדשי״ והוא ארץ ישראל.

# סו

1 כדי קאל אללה אלסמא כרסיי ואלארץ מחל סכינתי אידא בית
תבנון לי ואידא מכאן מסתקר נורי[1]: 2 וגמיע הדה ידי צנעתהא חתי
צאר גמיע דלך קאל אללה ואנמא אלתפת אלי אלצעיף[2] ואלכאב
אלרוח ואלנשיט אלי כלאמי: 3 וקום ענדהם דאבח אלתור כקאתל
אנסאן ודאבח אלשאה כמן יקפי כלבא ומצעד אלהדיה כדם אלכנזיר
ומפיח אללבאן כעאבד אלותן בל הם קד אכתארו מדאהבהם ונפוסהם
מרידה ארגאסהם: 4 אנא איצא אכתאר מבאטשתהם ומהאדרהם
אחלהא בהם מן אגל מא דעותהם ולם יכן מגיב וכלמתהם פלם
יסמעו ועמלו אלשר בין ידי ומא לם ארדה אכתארוה[3]: 5 אסמעו
כלאם אללה יא איהא אלנשיטון לכלאמה קאלו אלסאעה אכותכם
שאניוכם מבעדוכם ען אסמי יתעטם אללה ויטהר פרחכם והם יכזון:
6 ויסמע צות אלצגה מן קריה אלקדס וצות מן אלהיכל וצות אללה
יכאפי אילא אעדאיה[4]: 7 והי כאמרה[5] ולדת קבל אן תטלק והי כמן
וצעת דכרא קבל אן יציבהא מכאץ: 8 מן סמע באתר הדה[6]) ומן
ראי מתל האולי הל יבתדא בבלד כמא הו פי יום ואחד או תלד אמה
כמרה ואחדה אד אבתדת ציון פולדת אהלהא דפעה[7]: 9 ויקול אללה
הל אנא אלדי אמית ולא אנשי בל אנא אלמולד יאלהאבם יקול רבכם[8]:

---

[1]) מקום שכינתי וכו׳ ואיזה מקום מנוחת אורי״. עיין רד״ק.

[2]) „ולא אביט כי אם אל העני וכו׳״.

[3]) „והאנשים אשר בעיניהם שוחט השור כמכה איש וזובח שה כעורף כלב ומעלה מנחה (כמעלה) דם חזיר ומקטיר לבונה כעובד אלילים וגם הם בחרו בדרכיהם ונפשם הפצה בשקוציהם״ . . . . „גם אני אבחר להתעולל בהם ומה שהם יראים ממנו אביא להם יען קראתים ואין עונה ודברתי אתם וכו׳״ ובכ״י פ״ב וק׳ גם אני אבחר בתעלוליהם יריד בה אבחר בתעלוליהם אשר אתעולל בהם ופי נט׳יר דלך יקול את אשר התעללתי במצרים (שמות י׳ ב׳) כאשר התעלל בהם (ש״א ו׳ ו׳) בטש = ואמרו וגם אני אבחר בתעלוליהם ירצה בו אבחר בתעלולים אשר אתעלל בהם כמו שאמר את אשר התעללתי במצרים אשר אתעלל בהם מלשון בעיטה וענוי.

[4]) „שמעו דבר ה׳ החרדים אל דברו אמרו בשעה הזאת (ר״ל האנשים אשר דבר מהם בפסוק ג׳) אחיכם (אשר באמת הם) שנאיכם מרחיקיכם בשמי יתגדל ה׳ ותראה שמחתכם והם (ר״ל אלה האנשים האומרים כן במרמה ובשקר) יבשו וישמע קול שאון מעיר הקדש וכו׳.

[5]) ר״ל והעיר הזאת היא כאשה. — [6]) בכ״י א׳: במתל הדה.

[7]) ר״ל היש עיר אשר ראשיתה היתה ביום אחד כמו שהיא עתה „אם יולד וכו׳ כי החלה ציון וכו׳״ ביאר היוחל וחלה מלשון תחלה ובן בלעם השיג עליו.

[8]) „ואמר ה׳ האני אמית ולא אוליד אבל אני המוליד והעוצר רחם יאמר אלהיכם״ וזה לשון ביאור הנמצא בכ״י פ״ב: וקו׳ היוחל ארץ ביום אחד יעני בה היוחל מלא ארץ ביום אחד ועלי דלך קאל האני אשביר ולא אוליד יאמר ה׳ כאנה גואב ואן כנת אנא אלמשביר לם לא אולד

10 אפרחו בירושלם ואג̇דלו בהא יא מעאשר מחביהא[1] וסרו
בהא סרורא יא ג̇מיע אלמתחזנין עליהא: 11 לכי תרצ̇עו פתשבעון מן
ת̇דאיא[2] עזאיהא ולכי תשרבו ותתדללון מן לד̇יד̇[3] ברמהא: 12 לאן
כד̇א קאל אללה האנא ממיל אליהא מן אלסלאם כאלנהר ומן בראמה̈
אלאמם כואד ג̇אר וד̇לך מא תרצ̇עונה[4] ועלי אלג̇נוב תחמלון ועלי
אלרכב תלהון: 13 וכאנסאן אמה תעאזיה כד̇אך אנא אעאזיכם
ובירושלם תעאזון: 14 פאד̇א ראיתם ד̇לך וסר קלובכם ועט̇אמכם
תפרע באלכלא ערפת נעמה̈ אללה עלי אוליאה וזג̇מה עלי אעדאיה[5]:
15 אן אללה סיאתי באלנאר לה מראכב כאלזובעה̈ ויתרדד ג̇צ̇בה
בחמיה̈[6] וזג̇רתה בלהיב אלנאר: 16 אן אללה סיעאקב באלנאר כמא
יהלך בסיפה כת̇יר מן אלנאס ומא אכת̇ר אלצרעי באמרה:
17 אלמסתעדין ואלמתצנעין ללג̇נאין ויטופון ורא שג̇רה̈ ואחדה̈ והי פי
אלוסט ויאכלון לחם אלכ̇נזיר ואלפאר וסאיר אלרג̇ס אד̇א ינסאפון
אג̇מעין קאל אללה[7]: 18 ואנא בציר באעמאלהם ואפכארהם פי
אלאתיה̈ סאחשר[8] ג̇מיע אלאמם ואהל אללג̇את פיקבלון וינט̇רון

---

ד̇לך פעם אחת יעני לא אקדר אן אפעל ד̇לך ואן כנת אנא אלקאדר עלי אן אולד ד̇לך פעם אחת לם אעצור ולא אוליד. תרגומו: „ואמרו היוחל ארץ וכו' ירצה בו מלא ארץ ביום אחד. ועל אופן הזה אמר האני אשביר ולא אוליד יאמר ה' וזה תשובה למה שקדם אם אנכי המשביר למה לא אוליד זה בפעם אחת כלומר למה לא אוכל לעשות זה ואם ביכלתי להוליד זה בפעם אחת למה אעצור ולא אוליד" וזה דעת הגאון ואינני יודע אם זה לשונו בעצמו כי אין דרכו לערב המלות הערביות עם העבריות וכן בלעם בפירושו הזכיר העתקת מלת אשביר במלת אמית ואמר שהגאון גזר אשביר מן שבר ה' (למעלה י"ד ה') והשיג עליו.

[1]) „קהל אוהביה".

[2]) „משדי" מלשון שני שדיך.

[3]) וכן תרגם יונתן: מחמד. ובשרשים לאבן גנאח במלת זיז הערה 18 הביא פירוש הגאון.

[4]) ר"ל שהגוים יביאו לירושלים מנחות מהונם ומעשרם אשר תינקו ותשבעו מהן. ובתהלים מ"ט קי"ח תרגם מלת כבוד מאל = עושר ועיין תרגומו לבראשית ל"א א'.

[5]) „ובאשר ראיתם זה ושש לבכם ועצמותיכם פרחו כדשא יודעו חסדי ה' על עבדיו וזעמו על אויביו וצ"ל ותפרע עטאמכם או ועטאמכם תפרעת.

[6]) כן הוא בשתי הנוסחאות וענינו כמים חמים. ואפשר שצ"ל בחמיה̈ וענינו בחרון. „כי הנה ה' יענש באש כמו שיאבדו בחרבו רבים מן בני אדם ומה רבו החללים בגזרתו.

[7]) „המכינים והמיפים את עצמם לבוא אל הגנות ויסובבו אחר עץ אחד אשר הוא בתוך ויאכלו בשר החזיר והעכבר ושאר השקצים כאשר יהדו יספו נאם ה'" תרגם המתקדשים כמו במדבר י"א י"ח והעץ הוא האשרה. עיין ראב"ע ורד"ק. ובכ"י פ"ב נמצא הביאור הזה: וקו' אחר אחת הי כנאיה ען אלות̇ן אלד̇י יהוטון בה ויג̇תמעון אליה. ותרגומו: „ואמרו אחר אחת כנוי לעבודה זרה אשר יקיפוה ונאספים אליה".

[8]) „ואנכי רואה את מעשיהם ומחשבותיהם בימים הבאים אקבץ וכו'. ובכ"י פ"ב: וקו' ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם פיהא אצ̇מאר כלמה̈ כאנה קאל ואנכי ידעתי מעשיהם ומחשבותיהם ממא ישאכל אלמעני. תרגומו: ובאמרו ואנכי מעשיהם ומחשבותיהם חסרה מלת אחת המובנת מענין הפסוק כאלו אמר ואנכי ידעתי מעשיהם ומחשבותיהם. ואפשר שלדעת הגאון ענין יחדיו

עט̇מתי: 19 ואצ̇יּר להם איה̈ באן אבעת̇ מנהם פלתא אלי אלאמם
אלתי פי אלבחר ובלד פול ולוד רמאה̈ באלקוס בלד אלצאן ואליונאניה̈
ואהל אלג̇זאיר אלבעידה̈ מן אלקדם אלד̇ין לם יסמעו באכ̇בארי ולם
ירו תעט̇ימי ויכ̇ברון בה אלאמם[1]: 20 ויאתון באכ̇ותכם מן בין ג̇מיע
אלאמם הדיה̈ ללה באלכ̇יל ואלפרסאן ואלמחאמל[2] ואלבגאל
ואלעמאריּאת[3] אלי ג̇בל קדסי ירושלם קאל אללה כמא יאתי בנו
אסראיל באלהדאיא פי אניה̈ טאהרה̈ אלי בית אללה: 21 ואקדּם מנהם
איצ̇א אלי מרתבה̈[4] אלאימּה̈ ואללויאניין קאל אללה: 22 ואן מת̇ל
אלסמאואת אלג̇דד ואלארצ̇ אלג̇דידה̈ אלד̇י אכ̇לקהא[5] ת̇אבתה̈ בן ידי
קאל אללה כד̇אך ית̇בת נסלכם ואסמכם: 23 ותכון אוקאת שביה
שהר בשהר וסבת בסבת[6] יג̇י פיהא כל בשרי ללסג̇וד בין ידי יקול
אללה: 24 ויכ̇רג̇ון וינט̇רון אלי אג̇סאד אלקום אלד̇ין כפרו בי כל אן
דודהם לא ימות ונארהם לא תטפא פיצירון עברה̈ לבאקי אלבשריין[7]:

---

יסופו דבק עם הפסוק שלאחריו וירצה בו כאשר נאספו ואבדו עובדי הפסילים מפני שאנכי ידעתי מעשיהם ומחשבותיהם אז בימים הבאים אקבץ וכו׳.

[1]) עיין אלאמאנאת דף 243 ושם אמר הגאון שבלחמת גוג ומגוג הנשארים יהיו בהם רשמים אשר יפלו בהם שעינם תעקר או חוטמם יכרת או אצבעם תקצץ ויצאו מן הארצות ויגידו מה שראו כאמרו ושמתי בהם אות וכו׳" „אל הגוים אשר בים ואל ארץ פול ולוד מושכי קשת ואל ארץ צין ויון ואל יושבי האיים הרחוקים מירושלים".

[2]) ענינו תיבה קבועה על הבהמה ועשויה לישא בני אדם. עיין בשרשים לאבן גנאח שרש צב והגאון תרגם באופן אחר מלת צב במדבר ו׳ ג׳.

[3]) מין נכבד מן הגמלים הקלים בהליכותם.

[4]) „אל מעלת".

[5]) „אברא". ועיין אלאמאנאת 270 ואמר שם כי השמים החדשים והארץ החדשה נקראים כן על דרך העברה ובאמת העולם הבא אשר אין בו לא אכילה ולא שתיה אינו דומה לעולם הזה והשמים והארץ שהזכיר למעלה ס"ה י"ז הם שמים וארץ ממש אשר הבטיח בהם ה׳ לעמו בימות המשיח.

[6]) „ויהיו זמנים כמו חדש בחדש ושבת בשבת" ר"ל שהזמנים ג"כ נקראים חדש ושבת על דרך העברה מפני שבאמת בעולם הבא אין הזמן כזמננו. עיין אלאמאנאת דף 269.

[7]) „ויהיו למשל להנשארים מן בני בשר".

# אלקטע אלבאקיה̈

מן שרח אלפ̈יומי̈ לכתאב ישעיה אלנבי̈

---

# הלקוטים הנשארים

מן ביאור הפיומי לספר ישעיה הנביא

אמר המלקט: ידוע לכל ההוגים והדורשים בדברי לשוננו הקדושה כי הגאון רב סעדיה בן יוסף ז"ל בהעתקת ספרי תנ"ך מעברית לערבית הוסיף על תרגומו ביאור רחב ומספיק לפרש עניני הפרשיות וטעמי פסוקיהם. אבל על הרוב הסופרים בכתביהם לא מסרו לנו כי אם התרגום ובעצלותם מאסו בביאור ולא שמו לבם עליו ובזה אירע כי אין אחד מכ"י אשר ידענו מתרגום הגאון על ישעיה מכיל ג"כ את ביאורו. והנה מדרך הגאון לתרגם רוב הפסוקים מלה במלה ויבאר טעמם ועניינם בפירושו. ואע"פ שהעתקתי הערבית תספיק לנו ברוב המקומות לדעת המשך הפסוקים ועניניהם כי מספר מלות החבור והעטוף בערבי גדול מאד ובאופן הזה המתרגם יכול לרמוז בנקל על מה שחרש בהגיונו ובשבלו הצח בכל זה כמה פעמים לא היה ביכלתנו לעמוד על נכון על סוד תרגומו והוכרחנו להעיר עליו בהערותנו ולהשתמש במלות נראה או אפשר כדי שידע הקורא כי אין זה כי אם השערתנו.

ואחר שדאגתי מאד על אבדן הדבר היקר הזה, האל בחסדו אנה לידי הלקוטים אשר אני נותן פה היום ערבית ועברית בסוף הספר ומהם ידע כל מבין כי לא לחנם הצטערתי וקראתי תגר על עצלות הסופרים. הלקוטים האלה נחלקים לשני חלקים. החלק הראשון נשלח לי זה כמה שנים מאת אהובי הנכבד החכם המפורסם אברהם הרכבי אשר מצא באוצר הספרים הקיסרי בעיר הבירה פעטערסבורג בין כתבי יד של החכם הקראי פירקאוויטש כתב יד אחד אשר בו ביאור קצר על ספר ישעיה מלוקט מאיזה מחבר אשר לא ידענו את שמו ובסופו נמצא ההעתקה הערבית להגאון עם ביאורו מן פרשה נ"ז עד סוף הספר ואע"פ שיש בו כמה השמטות, שמחתי מאד על מציאת האבדה הזאת כי רק על ידה נתברר לנו ענין כמה פרשיות אשר בלעדיה היו סגורות וסתומות לכל קורא התרגום בלבד. והחלק השני הגיע אלי מאת ידידי ואהובי החכם הגדול אברהם נייבויער משגיח אוצר הספרים המזרחיים באקספארד. וזה דבר הלקוטים האלה: זה איזה שנים התחילו אנשי אלקאהירה במצרים לחפור חפירה עמוקה ליסוד בית מרחץ גדול ורחב ליושבי המדינה ובחפירתם הגיעו עד מקום אחד אשר היתה שם גניזה ישנה מבית הכנסת הנהרסת עד היסוד מבלי השאיר שום רושם וראשי הבונים צוו לחפש בזאת הגניזה ומצאו בה עלים רבים מאד כתובים באותיות מרובעות והואילו לשלחם לאקספארד והחכם הנזכר אברהם נייבויער הכיר מיד איזה עלים מביאור הגאון על ישעיה ובחסדו ובאהבתו נתן לי הבשורה הטובה הזאת ומבלי איחור שאלתי ממנו לעשות לי על ידי אומן מהיר תבנית אלה העלים. ומקורם על שני אופנים קצתם יצאו מכרך אחד שהיו בו תרגום הגאון וביאורו על ישעיה וקצתם מסדר ההפטרות ובהם נמצא תמיד הפסוק קודם ההעתקה הערבית כאשר יראה הקורא בראש ההפטרות בראשית למטה דף 121 הלקוטים האלה מרוב הימים אשר עברו עליהם הם לפעמים קרועים מעבר אחד או משני עבריהם ולפעמים כתיבתם נמחקת וקריאתם קשה מאד ויש ביניהם אשר לא יכולתי להשיג את מגמתי לפתור אותם. וכל הלקוטים עולים למספר שמנה עשרה ובראש כל אחד מהם רשמנו את הפסוקים אשר יסוב עליהם:

## א) ישעיה יד. כו—לב.

26 זאת. הדֿא אלקדֿר אלמקדר עלי גֿמיע בלדהם והדֿה אליד אלממדודה̈ עלי
גֿמיע אמתהם: 27 כי ה'. אדֿ רב אלגֿיוש קדֿרהא פמן יפסכֿהא וידה אלממדודה̈
מן דֿא ירדֿהא. לֿצצת איצֿא פי הדֿא אלמוצֿע שבט משלים מכה עמים ומא אשבההמא
פקלת האולי אלסלאטין האולי אלאמם אדֿ לם תכן עאמֿא[1]) | וידל קו' הזה האיש
מר[גיז] הא[ריץ] שם תבל עלי מן שֿפר נבוכדנצר ואקתדארה | עלי מן מלכה. וקו'
השלכת מקברך יחקֿק מא חכי אלאוֿלון אן אויל מרודך | נבשה מן קברה וסחבה
חתי וקףֿ גֿמיע אגֿלא אלממלכה̈ עלי מותה | פבאיעו חיניד לאויל מרודך ואלסבב
אלדֿי חמלהם עלי אלאמתנאע מן ביעתה | הו אנהם לם יצדֿקו במותה בל תוהֿמו
אנה חֿי וקד עאודה אלאכֿתלאט אלדֿי | כאן ערץֿ לה אולא חתי תוחֿש והרב אלי
אלצחרא ואקאם[2]) יאכל אלעשב ז' אחואל | ממא תגֿיר ראיה ועלי מה הו משרוח
פי ספר דניאל בה שעתא מלתא ספת | על נבוכדנצר וגו' ולדֿלך יתוהֿם בעץֿ אלנאס
אנה מסךֿ בהימה̈ ואנמא אלצחיח | אנה תוחֿש מן אכֿתלאט ערץֿ לה פסאר מע
אלבהאים תֿם עאד אליה מלכה | ברגֿוע עקלה פעלם אן אלמלך ללה ינילה מן שא
ותרךֿ אלתעטֿם ואלכבר אלדֿי | כאן יסתעמלה במא שרח בה זמנא מנדעי יתוב עלי
וליקר מלכותי הדרי | וזיוי יתוב עלי וגו' כען אנא נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר

(בראש הדף נמצא תרגום י"ד, כו, כז). פרטתי בזה המקום ג"כ שבט מושלים
מכה עמים והדומה להם ואמרתי אלה המושלים ואלה העמים מפני שאינם מוסבים
על המושלים והעמים בכלל. ויורה אמרו הזה האיש וכו' שם תבל וכו' על מי
שנצחו נבוכדנצר וגאותו על מי שמלך עליו. ואמרו השלכת מקברך יאמת מה שספרו
הקדמונים שאויל מרודך הוציאו מקברו וסחבו כדי שיכירו כל גדולי ממלכתו במותו
והמליכו אז אויל מרודך והסבה אשר נשאתם שלא לסור אל משמעתו היא שהם
לא האמינו במותו כי אם חשבו שהוא חי ושחזר לשגעונו אשר אירע לו קודם זה עד
שנהיה כבהמה ונס אל השדה ואכל עשב שבע שנים מפני שנשתנה שכלו כמו
שהוא מפורש בספר דניאל בה שעתה מלתא ספת על נבוכדנצר וגו' (ד' ל') ולפיכך
חשבו קצת בני אדם שנהיתה לו צורת בהמה והאמת היא שנהיה פרא אדם מן השגעון
אשר השינו והלך עם הבהמות ואחר זה ישבה אליו מלכותו בשוב אליו שכלו וידע
כי לה' המלוכה ויתננה למי שירצה ועזב גאונו וגאותו אשר נהג בהם כמו שפירש
ואמר בה זמנא מנדעי יתוב עלי וליקר מלכותי הדרי וזיוי יתוב עלי וגו' כען אנא
נבוכדנצר משבח ומרומם ומהדר וגו' (ד' ל"ג ול"ד) ונשאר על מצבו זה עד שמת

[1]) ויש לתמוה שלמעלה בזה הדף ובכ"י העתיק עלי גֿמיע אלאמם כמשמעו.
[2]) המלה הזאת נמצאת על הגליון.

וגו׳ ואקאם עלי הדא אל | חאל אלי אן מאת. פכאן הדא סבב איקאע אלשבהה תם לם יצדק במותה | אלי אן נבש ואטהר. ולקד כאן פי קצתה עגב עגיב למן יעקל וידעה לנאס | מן אן יתעטמון ויתכברון ואן הם בלגו אלאדעאן [1]) לרב אלעאלמין אלמלך אל | ואחד אלקאהר. וקו׳ הכינו לב[ניו] מ[טבח] [בעון אבותם] ליס מענאה אן אולאדה צאלחין | פיאכדהם אללה בדנוב אביהם ואנמא יעני אן אלואדה הין פעלו מן גנס אביהם | והו אלעגב ואלכבר אסתחקו אן יהלכון ודלך בלשצר בקולה לה דניאל אנך קד | וקפת עלי מא נאל אבאך עלי אלתעטם בין ידי אללה ומע דלך לם תתואצע | אנת בין ידיה בל תרפעת ושמכת הו קו׳ ען נבוכדנצר וכדי רם לבביה וגו׳ | ואנת בריה בלשצר לא השפלת לבבך [וגו׳] ועל מרמי שמיא התרוממת. וקלת על כל | הגוים עלי האולי אלאמם אד כאן כאצא לא עאמא[2]). וה[דא] קול מקדם קבל התך אלפלסטינין. 28 בשנת מות. פי סנה מאת פיהא אחז אלמ[לך] נזלת הדה אלקצה. 29 אל תשמחי. לא תפרחי יא פלסטין ג[מיע]א אדא [אנכסר] [קציב] | צארבך פאן סיכרג מן אצל אלתעבאן ארקש [ויציר תמרה מחרקא | טאירא. 30 ורעו. ומעה ירעא בנו אלצעפי באלבכ[ור ואלמסאכין ירבצון ואתקין] | ואמית אצלך באלגוע והו יקתל באקיתך. 31 הילילי. ולולי פי אלמחאל אצרכי | פי אלקריה וקד מאגת פלסטין גמיעא. [אד אקבל אלהרג מן אלשמאל כאלדכאן] | וליס מן מסתעדיה מנפרד. 32 ומה. ומא יגיב רסל אלאמם אן אללה [יעמר] | ציון ופיהא יסכן צעפא שעבה. [למא] מתל אחז אלמא [לך] באלתעבאן [פי | באב] אנה קתל בעץ אלפלסטיניין תם מתל אבנה חזקיהו באלארקש מן אל | חיאת פי באב אהל[א]כהם אחתאג אלקום אלי אן ישרח להם אן חזקיהו | ליס הו כדי לגמיע אלנאס קתל אנהאבא בל אנמא הו כדי ללכפאר | ואעדא אללה ואמא אלמומנון פהם ירעון פי

---

וזה היתה סבת הספק אשר נפל אודותיו ואחר זה לא האמינו במותו עד שהשלך מקברו ונראה לכל. והיה במה שקרהו דבר נפלא מאד לכל מבין להרחיק בני אדם מלהתגאות ומלהתגבר אף על פי שהפליגו בהכנעתם לפני אדון העולם המלך היחיד הגבור. ואמרו הכינו לבניו מטבח בעון אבותם אין ענינו שבניו היו צדיקים ויענישם ה׳ בעונות אבותיהם אבל ירצה בו שבניו כאשר עשו מה שעשו אבותיהם ברום לבבם וגאונם ראוים הם שיאבדו וכן היה בלשצר כמו שאמר לו דניאל ראית מה שאירע לאביך בעבור שהתגאה לפני ה׳ ובכל זה לא הכנעת את עצמך לפניו אבל התרוממת והתנשאת זה אמרו על נבוכדנצר וכדי רם לבביה וגו׳ (ה׳ כ׳) ואנת בריה בלשצר לא השפלת לבבך וגו׳ ועל מרא שמיא התרוממת (כ״ב וכ״ג). על כל הגוים על אלה הגוים מפני שענינו בפרט ולא בכלל. וזה המאמר קדם למכת פלשתים. (כאן נמצא העתקת הגאון מן פסוק כ״ט עד סוף הפרשה) אחר שהמשיל אחז המלך בנחש בדבר אשר הרג קצת הפלשתים והמשיל אחר כן בנו חזקיהו בצפע מפני שהשמידם הוצרכו בני אדם שיבאר להם כי חזקיהו לא היה כן לכל בני אדם להרוג כדי שישלול שלל אבל לא היה כן כי אם לכופרים ואויבי ה׳ אבל המאמינים ירעו בימיו לבטח ולפיכך

[1]) אפשר שיש חסרון אחר מלת בלגו ושצריך להיות יזדאדו פי אלאדעאן וענין המאמר הוא ואם הגיעו לגדולה יוסיפו על הכנעתם וכו׳.

[2]) בהעתקה שלפנינו העתיק כל הגוים כמשמעו.

אאמה והם ואתקין ולדלך | וצל בקי ורעו בכורי דלים וצחה מא קאלה ישעיהו
פי ספר מלכים | אד יקול ען חזקיהו הוא הכה את פלשתים עד עזה וגו׳. ופסרת יסד
ציון | יעמר אד כאן אלאסאס קד סבק ובאנת לפטה יסידה וישיבה מן גנ[ס ואחד.

## ב) ישעיה טו. א—ט טז. א—ו.

ואתבע דלך בקצה פי הלאך אלמאביין בסבב אקתדארהם לתעטמהם[1]) | בין ידי
אללה ליעתבר אלנאס בדלך ולא יתעדון אטוארהם פקאל. 1 משא מואב | ונזל פי
קצה מואב כמא אנה פי ליל נהב עאר מן מואב ארדם כדאך | פי ליל נהבת חיטאנהא
ארתדמת. 2 עלה. וקד צעד מואב עלי ביותה ועלי | ביעה וכדלך אל דיבון ליבכו
ועלי נבו ומידבא ילולון ופי רווסהם אלנתף | ופי לחאהם אלחלוף. 3 בחוצתיו.
ופי אסואקהם תאזרו באלמסוח ועלי | סטוחהא ורחאבהא כלה יולול מנחדר בבכא.
4 ותזעק. ואד צרך אהל | השבון ואלעלא סמע צותהם אלי יהץ ועלי דאך מגרדו
מואב ילבון | ממא נפוסהם קד תרועת. 5 לבי. יקול כל ואחד קלבי עלי מואב
יצרך | אלתי צאר מהרבהא אלי צוער עגלת שלישיה וצארת עאקבה[2]) בבכא | יצעדון
פיהא ומנחדר חרנים בצראך אלכסר יפזעון. 6 כי מי. ומא | נמרים קד צאר כלוא
ממא כלא אלחשיש ופני אלכלא וכצר לם תבן | אצלא. 7 על כן. ומע דאך אלבאקי
אלדי נבת ומא אסתודעה עלי ואד אל | ערבים קד חמלה עדוהם. 8 כי הקיפה.
ואחדך אלצראך בתכם מואב ובלגת | ולולתה אלי אגלים ואלי ביר אלים. 9 כי מי.
ומא דימון קד אמתלאו מן | דמאיהם כמא אסלט עלי אהלהא אספאת ועלי פלית
אלמאביין | אלאסד ובקיה אהל בלדהם. XVI 1 שלחו. יבעתון פי אלמרג סלטאן
בלדהם ומן | אלגבל ואלבר אלי בלד גמע ציון. 2 והיה. ויצירון כטאיר נאיד בעש
מנה | מכלא ותציר איצא אהל רסאתיך מואב יעברון אלי ארנון. 3 הביאי. ו
יסאלונהם אעטונא משורה אצנעו לנא חילה ואגעלו טלכם עלינא | פי אלטהירה
יסתרנא כאלליל ואסתרו מברחינא ולא תכשפו נארחינא | 4 יגורו. יסכונון פי מא בינכם
גלואתנא אלמאביין כונו להם סתרא מן קבל | אלנאהב ממא קד כלא אלמנאצי ופני
אלנאהב ומן כאן ידוס אלארץ ענפא | 5 והוכן. ויהיא אלכרסי באחסאן ויגלס פוקה
בחק פי כבא דאוד חאכם | טאלב אלחכם מאהר פי אלעדל. 6 שמענו. ואד סמענא

הוסיף אמרו ורעו בכורי דלים. ונתאמת מה שאמר ישעיה במה שנמצא במלכים על
חזקיהו הוא הכה את פלשתים עד עזה (מלכים ב׳ יח ח׳). ותרגמתי יסד ציון ויושיב ציון
מפני שהיסידה כבר קדמה וענין מלת יסידה וישיבה ממין אחד.

ואחר זה (ר״ל אחר משא פלשת) הביא משא במפלת המואבים מפני גאותם
וגאונם לפני ה׳ כדי שיהיה זה למשל לבני אדם שלא יעברו חקם ואמר משא מואב
(נמצא כאן העתקת הגאון מן פרשה ט״ו א׳ עד ט״ז ו׳) אחזור אל העתקת המלות
בערבית ואביא ראיות לזה מן הכתובים. תרגמתי נדמה ארדם כמו יורדי דומה (תהלים

[1]) צ״ל ותעטמהם.
[2]) חסרה כאן מלת לוחית.

אקתדור[1]) מאב[2]) גרא ואקתדארה וקדרתה ועברתה.[3] | אעוד אליאלאלפאטׄ אלמכׄרגׄהׄ מן לגהׄ אלערב | באסתש ה[אר] עליהא. פס[רת] נדמה ארדם מתׄל יורדי דומה ואשבאהה אלדׄי | תקדירה [אלרד]ם. וקו׳ כי בליל שדד נדמה הו קול תעגׄיל ועדו אן עדו | [אלמאביין פי] אלוקת אלדׄי ואפאהם לינהבהם. פי דׄלך אלוקת הדם אבניתהם [וארדם חיטאנהם. וא]מא עגלה [שלישיה] ולוחית ואגלים ובאר אלים אלתי | . . [4])] אסמא קרי מן עמל מואב. ואשתקקת נוספת | מן קולה] האף תספה [צדיק עם רשע] פפסרתה אסאפהׄ. ויחתמל קו׳ לפליטת מ׳ | עלי מענאיין אחדהמא אנה עלי אלטׄאהר אנהם יסלט עליהם אלאסבאע | שביה במא קאל לנא ענד אלכׄטא והשלחתי בכם. ואלאכׄר עלי | טריק אלתמתׄיל יסלט עליהם מלכא קויא נטׄיר מא קאל לנא איצׄא | עלה אריה מס[בכו]. ואמא קו׳ על כן ית[רה] עשה פאנה מתצל אלי קול אלדׄי קבלה | והו כי יבש חצ[יר] פאכׄבר באן ארצׄהם לא תנבת כמלא פאן אנבתת | יסירא אכלה אלעדו כמא כאן קאל לנא איצׄא וזרעתם לריק זר[עכם]. ופס[רת] | שלחו כר פי אלמרג מתׄל ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב. ופס[רת] המיץ מן ריב | ומצה פאכׄרגׄתהמא מנאצׄהׄ. ובעד מא קדם מא ינאל מואב מן אלאפאת | אכׄבר בדׄנבה ושרח אנה אלתגׄבר ואלתעטׄם הו קו׳ שמענו.

---

קט״ו י״ז) והדומים לו אשר ענינם מפלה. ואמרו כי בליל שדד נדמה ענינו החפזון והמרוצה כי אויב המואבים בעת אשר בא אליהם לשלול שללם באותו זמן הרס בניניהם והפיל חומותיהם. ועגלת שלישיה ולוחית ואגלים ובאר אלים אשר [הזכיר כאן הם] שמות ערים מן מחוז מואב. גזרתי נוספת מאמרו האף תספה צדיק עם רשע (בראשית י״ח כ״ג) ולפיכך תרגמתיו אסאפהׄ (ר״ל כליון והשמדה). ויתכן שאמרו לפליטת מואב אריה יהיה על שני ענינים האחד על פשוטו כי ישליט עליהם חיות רעות כמו שאמר לנו אם נחטוא והשלחתי בכם וגו׳ (ויקרא כ״ו כ״ב) והשני על דרך משל שישליט עליהם מלך עצום כמו שאמר לנו ג״כ עלה אריה מסבכו (ירמיה ד׳ ז׳). ואמרו על כן יתרה עשה דבק עם מה שלפניו והוא כי יבש חציר ואמר כי ארצם לא תצמיח כלום ואם הצמיחה יאכלהו האויב כמו שכבר אמר לנו ג״כ וזרעתם לריק זרעכם (ויקרא כ״ו ט״ז). ותרגמתי שלחו כר בבקעה כמו ירעה מקניך ביום ההוא בכר נרחב (למטה ל׳ כ״ג). ותרגמתי המיץ מן לריב ומצה (למטה נ״ח ד׳) והעתקתי שניהם מלשון מריבה. ואחר שהקדים הצרות שיבואו על מואב ספר את פשעו וביאר שהוא גאונו וגאותו וזה אמרו שמענו גאון. . . .

---

1) יש לפני המלה הזאת עיגול המורה על חסרון תחלת הביאור ונכתבו על הגליון והוא קרוע ולא נשארו כי אם איזה אותיות ואפשר שעל זה רמז במלת אעוד = אשוב.

2) צ״ל אקתדאר.

3) חסר כאן מקתדרא.

4) ג׳ אותיות חסרות.

## ג) ישעיה יז. עד סוף הפרשה.

גיא]תׄך ומעתמד עזך לם תדׄכרי לדׄלך תגרסין גרוס | נעמאניה̈ ותזרע]ינהא חבלה̈ גריבה̈. 11 ביום. פי יום גרסך תעלקין ופי | גראתה תפרעין פיכון מא פרעת מנה חרבה̈ חצאד ויום מנחל וגע מדנף. עכס | ישעה האדם על עשהו בקול ולא ישעה ובעכס ועיניו תר׳ בקול ולא יראה | .ובעד אכׄצאסה אלאותׄאן באנהא עמל אלאיאדי אכׄצהא באעטׄם מן | דׄלך וקאל אנהא עמל אלאצאבע. ואכׄבר באלסבב אלמכסב האולי אלקום | אלרגוע אלי אללה אנהא אלשדה̈ ואלציקה̈ חין כׄרבת קרי עזהם. תׄם אכׄבר באלסבב | אלדׄי אוגב כׄראבהא פקאל כי שכחת אלהי ישעך והו מא כאן האולי אלאסבאט תרכו | אלתכלאן עלי אללה ותוכׄלו עלי רצין מלך ארם. וקו׳ וזמורת זר יע[ני] אנהם אצׄאפו | אלי אסתנגׄאדהם מלך ארם קומא אכׄר אגנביין מן אלאמם. וקו׳ ביום נטעך יעני בה | אן פעלהם הדׄא אלדׄי מתׄלתה בזרע לא יתׄמר לכם תׄמרא נאפעא כל כאנת תׄמרתה | אחדי ג׳ אשיא אמא נד קציר והו סרעה̈ אלקתל כמא ביׄנת אן אלקתל ימתׄל באל | חצד שלחו מגל כי בשל קציר או יום נחלה והו אלהזימה̈ אלדׄי תנחל אלקלוב . . . . | . . . . [1]) דהא או וגע מדנף מן אלאמראץׄ או אלג׳ אגׄמע. וקד ימכן אן ינצרף הדׄא | [אלקול] מן נטעי נעמנים אלי זמורת זר אלי אלתשבׄה באלאמם ואלתעלם מן שמאילהם | . . . . [2]) אלדׄי קד אנכרו מרארא כתׄירה̈ פקאל [3]) מא גׄלב עליכם אכׄתלאטכם | [באלגנביין] ופרע לכם כל בליה̈ נשיר, ויתערבו בגוים וי[למדו מעשיהם] ויעבדו את עצביהם. | [וקד נבׄה עלי דׄלך] אולא פי אלתוראה̈ לא ישבו בארצך. ובעד הדׄה אלקצץ | אנצרף אלי אלמ]לוך ואלהיל אלתי תמלך בני אסראיל פי אלגלות ותסתוליהם | . . . [4]) וקאל 12 הוי

---

(בראש הדף נמצא הפסוקים י׳ וי״א). בהפך אמרו ישעה האדם אל עשהו (פסוק ז׳) הזכיר ולא ישעה ובהפך ועיניו אל קדוש ישראל תראינה אמר ולא יראה (פסוק ח׳) ואחר שגינה האלילים באמרו שהם מעשי ידים גינה אותם יותר מזה ואמר שהם מעשי אצבעות. וספר הסבה אשר בשבילה ישובו אלה האנשים אל ה׳ והיא הצרה והצוקה בעת אשר תחרבנה ערי מעוזם. אחר זה ספר סבת חרבנן ואמר כי שכחת אלהי ישעך וזה כי אלה השבטים עזבו הבטחון בה׳ ובטחו ברצין מלך ארם [וזה ש]אמר נטעיהם נטעי נעמנים. ואמרו וזמורת זר כלומר שלא בלבד בקשו עזרתם ממלך ארם כי אם עוד מן עמים אחרים זרים מן האומות. ואמרו ביום נטעך ענינו שהמעשה הזה אשר המשלתיו בזריעה לא יוציא לכם פרי מועיל אבל פריו יהיה אחד מן שלשה דברים אם נד קציר וזה שתהרגו מהר כמו שביארתי שההריגה נמשלה לקציר שלחו מגל כי בשל קציר (יואל ד׳ י״ג) או יהיה יום נחלה וזה שתנוסו מפני המנוסה תמס הלבות או כאב אנוש מן החלאים או שלשתם יחד. ויתכן כי זה המאמר מן נטעי נעמנים

[1]) נראה שחסרה כאן ד׳ אותיות מימין הקו וה׳ משמאלו ותרגמתי אלה המלות לפי הענין.

[2]) בתחלת השורה חסרות כאן חמשה אותיות.

[3]) נראה שחסרה כאן מלת הדׄא.

[4]) בתחלת השורה חסרות כאן ארבעה אותיות.

המון. יא גמהור אלאמם אלכתירין אלדין כהיאם | אלבחאר יהימון ויא דוי אלמלל
אלדין כדוי אלמא אלכביר ידוון. 13 לאמים. אנהם כדאך | כדוי אלמא סידוון
פיזגרהם ויפרון] מן בעיד ויכלבון כהרים פי אלגבאל בין ידי אלריח | וכאלגרבאלה
בין ידי א[לזובעה. 14 לעת.פיצירון ענד אלעשא נכאלא וקבל] אלצבח יעדמון |
הדא נציב מטטלמי[נא וסהם נאהבינא].

## ד) ישעיה יח. ב—ז.

וגה[1]) אלמא יקול אמצו יא רסל מסרעין אלי אלקביל [אלמגדב אלמנתף אלדי
יציר] | מכופא מן אלאן והלם [אלי אלקביל] אלמוהוס אלמדהוין אלדי גנם בלדה
[קום שביה באלאנהאר] | 3 כל. יא גמיע סכאן אלעמארה מן גמיע אלארין כרפע
עלם ע[לי אלגבל | תרון דלך וכצרב אלבוק תסמעונה. 4 כי כה. לאן כדא קאל
אללה לי אני וקומי | סאקר קרארא ואלתפת אלי מתואי פאגדה כדפא מחין בעד
מטר וכגים | די נדא פי חמא אלחצאד. 5 כי. ואנה קבל לח[א]ק אלחצאד ותאתיר
אלפרע וקבל | אן יציר אלתמר חצרמא ולא עאקדא ולא נוארא יקטע אלקצבאן
מנהם | באלמנאגל ואלמורורה יזילהא בנקיז. 6 יעזבו. ויתרך גמיעהא לטאיר אל |
גבאל ובהאים אלארין יצ[י]ף עליהא אלטאיר ובהאים אלארין עליהא תשתו | 7 בעת
ההיא. פי דלך אלוקת יגלב באלהדיה לרב אלגיוש אלקום אלמגדב ואלמנתף | אלדי
יציר מכופא מן אלאן והלם אלי קביל אלמוהוס אלמדהוין אלדי גנם בלדה | קום
שביה באלאנהאר אלי מוצע אסם רב אלגיוש גבל ציון. אבתדי | אולא באלאסתשהאד
עלי תצריף אלכלאם ואשתקאק אלאלפאט. ואמא [הוי] | אלדי פסרנאה יאיהא לאן
הדה אללפטה פי אלכתאב עלי ג׳ צרוב אדא [כאנת] | פי מוצע דם וועיד פתפסירהא
ויל כמא שרחת פי מואצע כ[תירה מתל] הוי | משכימי. הוי משכ׳ הוי השאננים.

---

עד זמורת זר מוסב על הדמותם בגוים עד שלמדו מעלליהם [וזה ממה שהוכיחום עליו הנביאים] פעמים רבות ולפיכך אמר (ישעיהו) [זהו] מה שהביאה עליכם התערבותכם [בהגוים . . . .] והצמיחה לכם כל צרה כאמרו ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם ויעבדו את עצביהם (תהלים ק״ו ל״ה). [וכבר העירנו על זה] בראשונה בתורה לא ישבו בארצך (שמות ל״ג כ״ג) ואחר אלה המשאות [ניבא על] המלכים ועל המשפחות אשר ימלכו על בני ישראל בגלות וישלטו עליהם . . . . ואמר הוי עמון עמים וכו׳ (כאן נמצא העתקת הפסוקים מן י״ב עד סוף הפרשה).

(בזה הדף נמצא העתקת פרשת י״ח. ובראש הדף היה מן ו׳ עד ז׳ שורות מביאורו על הפסוקים הקודמים). אתחיל בראשונה להביא ראיות מן הכתוב על המשך המאמר וגזרת המלות. וביארנו הוי בערבי יא איהא (אהה) מפני שזאת המלה במקרא על שלשה דרכים אם ענינה גינוי ותוכחה תרגומה ויל (אוי) כאשר ביארתי בהרבה מקומות כמו הוי משכימי (למעלה ה׳ י״ח) הוי משבי (למעלה ה׳ כ״ה) הוי השאננים

---

[1]) נראה שחסר כאן ביאור הפסוקים האחרונים מן הפרשה י״ז וההעתקה מן תחלת פרשה י״ח.

ואלא כאנת מוצע נ[רבה פתפסירהא] | יא בהיאה כק׳ הוי ארון הוי הודו יא סידאה
יא בהאיאה. [ותכון איצא מוצע] נדא | כק׳ הוי הוי ונסו תנאדי יא פלאן ופלאן.
יא[מא צלצל אלדי פסרנאה] | תסלילא מן אלחרוף אלמראדפה מתל חלקות
[וחלקלקות | ועלי מא ישהד גמלה אלקצה אן פיהא [. . . . . .[1])] | חתי ינתסק
אלאמר לכו מלאכים קלים . . . . . . . .[2]) | . . . . . .[3])] ואמא מבוסה.

## ה ו) ישעיה כא. יא—טז כב. א—יד[4]).

חיניד אד כאן לם יבק לכם יומא ולא לילה פארגעו מן אלחרב אלתי כנתם
קצדתמוהא ולא תחארבו אחדא הו קו׳ אם תבעיון בעיו שובו אתיו. והתאן | אלפטתאן
מן לגה אלתרגום. די כל יבעא בעו. ואתבעהא בקצה תצמנת | אתאר אלאנביא שרחהא
ואלגין יומי אלי דלך אלמעני באלאשארה והי בעין מן | אלאסאה אסא בעין אלאעראב
אלי אבאינא חין הרבו מן בין ידי נבוכדנצר | פכרגת מן אלקום עדה פ׳ אלף קצדת
בני אסמעיל פלמא ראוהא ען בעד | תשאורו פי קתלהא באלעטש אד כאן דלך
אלאואן וקת חר פאעדו | להם טעאמא בגיר מא פלמא דנו מנהם פאסקוהם[5]) קדמו
להם אלטעאם | ולא יסקוהם אלמא פמאת אלקום ען אכרהם פכתב אללה עליהם
דלך | דאמא ומוכלא ומתועדא. תם געל כברהם עברה לסאיר אלנאס לילא יסון
אלטפר באעדאיהם פכיף בדוי אלרחם ואלקראבה מנהם. אבתדי פקאל | 13 משא
בערב. וקצה פי אלאעראב אחסן אן יכון פי אלשערא תביתון | אציאפכם יא בני
דדן. 14 לקראת צמא. מן דון אן תתל[ק]ו אלעטשאן באלמא | אנתם יא סכאן

---

(עמוס ו א׳) ואם ענינה הספר תרגומה יא בהאיה כאמרו הוי ארון הוי הודו (ירמיה
כ״ב י״ח) בערבי יא סידאה יא בהאיה[6]) [ותבוא בלשון] קריאה כאמרו הוי הוי ונוסו
(זכריה ב י׳) וזה קריאת איש לחברו אהה פלוני ופלוני. [וצלצל אשר העתקנו מלשון]
צל היא מן המלות הנרדפות כמו חלקות [וחלקלקות] (תהלים ל״ה ל״ו) . . . ולפי מה
שיראה מן המשא כולו הוא שבו . . . עד שיאות לסדר המאמר הצווי לכו מלאכים
קלים . . . ואמרו מבוסה . . .

. . . אז מפני שלא נשאר לכם לא יום ולא לילה שובו מן המלחמה אשר היה
ברצונכם לעשות ולא תלחמו עם איש זה אמרו אם תבעיון בעיו שובו אתיו. ושתי
המלות האלה מלשון תרגום די כל יבעא בעו (דניאל ו׳ ח׳). והביא אחר זה משא
אשר ביאורו נמצא בקבלת הנביאים והכתוב יורה על זה הענין כרמיזה וזו אחת מן
הרעות אשר הרעו בהן קצת הערביים לאבותינו כאשר נסו מפני נבוכדנצר ויצאו מן העם
במספר שמונים אלף ופנו אל בני ישמעאל וכשראו אותם מרחוק נתיעצו להמיתם בצמא

1) בסוף השורה חסרות כמו ח׳ אותיות ועמוד השני תחלתו במלת וקתלאכם.
2) בסוף השורה חסרות כמו ח׳ אותיות.
3) אלו השתי מלות נשארו לבדן באמצע השורה.
4) החלק הזה כולל שני עמודי דף אחד והדפסנום יחד.
5) צ״ל פאסתסקוהם.
6) ר״ל בזה הענין משימין בלשון הערב יא לפני התיבה ומוסיפים בסופה אותיות אלה.

בלד תימא טעאמכם תקדמון ללנאיד. 15 כי מפני. אמא תעלמון אנהם מן קבל
אלסיף נאדו מן קבל סיף מצקול וקוס מותורה̈ ותקל | אלחרב. האולי דדנים הם בני
דדן בני יקשן בן אברהם כק׳ ויקשן ילד את | שבא ואת דדן. וארחות הו גמע אורח
אלדי הו צ̇יף פיכון הינא יגמע כאל | ורד[1]) כק׳ מלון ארחים הינא יגמע בואו
ותאו נט̇יר שנים ושנות הרים והרות | רעים ורעות. ופס׳ נטושה מצקולה̈ אד̇ כאן מן
באב אבדאל אללמד | בנון נט̇יר קו׳ פי טוביה לעשות לו נשכה הו לשכה וקו׳
אחריו החזיק | ומשלם בן ברכיה וגו׳ נשכתו הו לשכתו וד̇אך ההנא חרב נטושה הו
לטושה | . פהד̇ה אלג׳ פואסיק משא בערב. לקראת צמא. כי מפני חרב הו תוביך̇
להם | ואמא עקובתהם פהי פי מא בעדהא. 16 כי כה אמר ה׳ אלי. הכד̇א קאל
אללה לי | אלי סנה̈ מעדודה̈ כסני אלאגיר יפנא גמיע אגלא קדר. 17 ושאר. ויבקי
קום ד̇ו | אחצא מן רמאתהם וגבאברתהם יקלון כק׳ אללה אלאה אסראיל. מענאה
פי קו׳ | שנה בשני שכיר כד̇לך ההנא איצ̇א[2]) יריד אן אלקום אלד̇ין פעלו
הד̇א | אלצנוע[3]) באלאבא לם ימהלהם אללה כתירא בל אד̇א חל עליהם אלחול
אהלכהם | לד̇לך קאל סנה̈ כסני אלאגיר לאנהא לא תזיד ולא תנקץ. וליס הד̇ה
אלקצה̈ | מצרופה̈ אלי אהל הד̇א אלזמאן בוגה מן אלוגוה לאן אלקום אלד̇ין ט̇למו
אלאבא | הם אלמעאקבון לאולאדהם כאן ג̇ז[א]והם והלאכהם עלי יד נבוכדנצר כקו׳
ירמיהו לקדר ולממלכות חצור אשר הכה וגו׳ אלהיהם וצאנם יקחו וגו׳ נוסו | נדו
מאד וגו׳. וקו׳ ושאר מספר קשת יעני לא יבקא מנהם אלא נפר יסיר | לאן קול

---

מפני שהמנוסה היתה בעת החום והכינו להם לחם בלא מים וכאשר קרבו אליהם בני
ישראל ובקשו מהם לרוות את צמאונם קדמו להם המאכל ולא השקום מים ומתו כולם
ולא נשאר מהם אף אחד ואז כתב ה׳ זה עליהם וסיפר המאורע והוכיחם והפחידם. אחר זה
שם ספורם למשל לשאר בני ארם כדי שלא ירעו הנוצחים באויביהם ועל אחת כמה
וכמה בשארם וקרוביהם והתחיל ואמר משא בערב (כאן נמצא העתקת הפסוקים מן
י״ד עד ט״ז) אלה הדדנים הם בני דדן בני יקשן בן אברהם כאמרו ויקשן ילד את
שבא ואת דדן (בראשית כ״ה ג׳). וארחות הוא קבוץ מאורח אשר ענינו אכסנאי ופעם
קבוצו ביזד ומים כאמרו מלון ארחים (ירמיה ט׳ א׳) ופעם קבוצו בואו ותאו כמו שנים
ושנות הרים והרות רעים ורעות. ותרגמתי נטושה כמו לטושה בחלוף הלמד בנון כאמרו
בטוביה לעשות לו נשכה (נחמיה י״ג ז׳) והוא לשכה ואמר אחריו החזיקו ומשלם בן
ברכיה וגו׳ (שם ג׳ ל׳) נשכתו הוא לשכתו וכן כאן נטושה כמו לטושה. ואלה שלשה
פסוקים משא בערב, לקראת צמא, כי מפני חרב הם להוכיחם וענשם נמצא אחריהם
(כאן נמצאה העתקת הפסוקים ט״ז וי״ז) וענין אמרו שנה כשני שכיר ירצה בו כאן
ג״כ שהגוי אשר עשה זה לאבותינו ה׳ לא האריך להם אפו זמן רב אבל אחר שעברה
עליה שנה אחת השמידם לפיכך אמר שנה כשני שכיר לא פחות ולא יותר. ואין
המשא הזה מוסב בשום אופן על הזמן הזה מפני שהגוים אשר הרעו לאבותינו הם
אשר בניהם נענשו ואבדו על יד נבוכדנצר כמו שאמר ירמיה לקדר ולממלכות חצור

---

[1]) המלה הזאת איננה מובנת ואפשר שצ״ל ביזד ומים.

[2]) ר״ל כמו שהוא מבואר למעלה ט״ז י״ד.

[3]) צ״ל צניע.

אלעבראניין קד יעני בה אלי אלקלה̈ כק׳ יעקוב ואני מתי מספר וקו׳ ירמיהו | ופליטי חרב
ישובון מארץ מצרים אל יהודה מתי מספר ואשבאה ד̇לך. | ולמא אפתתח אלקצה̈
בערב ואשרך פי אלתוביך̇ בני דדן ואג̇לט פי | אלעקובה̈ בני קדר עלמנא אן כת̇ירא
מן בני אסמעיל ובני קטורה ובני ערב מכ̇תלטין וקד צארו כאמה̈ ואחדה̈. ת̇ם עאד
אלי קול תהיב | לבני אסראיל באעלאמהם אי מציבה̈ תנאלהם פקאל משא גיא
חזיון 1 וקצה̈ | פי ואד אלוחי יקול לאהלהא מא לכם ההנא אד̇ צעד ג̇מיעכם אלי
אלסטוח | 2 תשואות. וכ̇יף צארת אלמדינה̈ אלג̇ליל̇ה̈ כקריה̈ האימה̈ ממלוה̈ דוי. |

וקתלאכם ליס צרעא סיף ולא מותא חרב. 3 כל קציניך. וג̇מיע מדבריך
נאדו | אג̇מעין חתי אנהם מן קוס ואחדה̈ אוסרו וכל מוג̇ודיך אוסרו אג̇מעין מן | בעיד
הרבו. 4 על כן. ולד̇אך קלת כפו עני חתי אמר בבכאיא ולא תלחו | פי אן תעזוני עלי
מציבה̈ ג̇מיע קומי. 5 כי יום. לאן יום היאם ודהש̇ וחירה̈ | ללה רב אלג̇יוש פי ואד.
אלוחי תזלזל חיטאנה ותוכא עלי אלג̇באל. 6 ועילם. ואל | כ̇וזיון חמלו פיה
נעאבהם וכ̇יול קומהם ופרסאנהם ועלי חיטאנה את̇הרו | תראסהם. 7 ויהי. ויכון
אכ̇יאר סבאנך ימתלין רכאב ויג̇עלון עלי אלאבואב חראסא. 8 ויגל. וחיניד̇ למא כשף
סתר אל יהודה אלתפתו אלי סלאח דאר | אלאמארה̈. 9 ואת בקיעי. ולמא ראיתם
שקוק קריה̈ דאוד אד̇ | כת̇רת ג̇מעתם מא אלברכה̈ אלספלי לתצלחונהא. 10 ואת
בתי. ואחציתם מנאזל | ירושלם ונקצ̇תם בעצ̇הא לתחצנו אלסור בחג̇ארתה.
11 ומקוה. וצנעתם | מלאמא בין אלסורין מן מא אלברכה̈ אלעתיקה̈ ולם תלתפתו
אלי צאנעהא | ומצורהא לם תראוה מן בעיד. 12 ויקרא. פלד̇לך נאדא רב אלג̇יוש
פי ד̇לך אליום | בקומהם ללבכא ואלנדב ונתף אלשער ואלתאזר באלמסוח.
13 והנה. ואד̇א לבעצ̇הם סרור ופרח ד̇בח אלבקר ואלגנם אכל אללחם ושרב
אלכ̇מר | יקולון אכלא ושרבא אנא גדא מאיתון. 14 ונגלה. פקד אטלעני רב | אלג̇יוש
אנה לא יגפר לכם הד̇א אלד̇נב אלי אן תמותו קאל אללה רב אלג̇יוש. | גיא חזיון
הו בית אלמקדס ואנמא סמי כד̇אך לאנה בלד אלנבוה̈ ואכת̇ר | אלנביין מנה לאן
חזיון וחזון ואחד כק׳ ככל הדברים וככל החזיון הזה | וקאל פי דברי הימים ובכל

---

אשר הכה וגו׳ אהליהם וצאנם יקחו וגו׳ נסו נדו מאד וגו׳(מ״ט כ״ח עד ל׳). ואמרו ושאר מספר קשת ענינו שלא ישאר מהם כי אם אנשים מעטים מפני שמספר בלשון העברים ענינו לפעמים מעט כמו שאמר יעקב ואני מתי מספר (בראשית ל״ד ל׳) וכמו שאמר ירמיה ופליטי חרב ישובון מארץ מצרים אל יהודה מתי מספר (מ״ד כח) ודומיהם. ואחר שפתח המשא בערב והדביק בתוכחתו את בני דדן ועירב בענשו את בני קדר ידענו שרבים מן בני ישמעאל ובני קטורה ובני ערב נתערבו אלו באלו והיו כעם אחד. אחר זה חזר לדבר אל בני ישראל ולהפחידם בהודיעם את הצרה אשר תשיגם ואמר משא גיא חזיון (כאן נמצאו הפסוקים מן כ״ב א׳ עד ט״ו).

(כאן מתחיל העמוד השני ואין הסרון בין שני העמודים). גיא חזיון היא ירושלים ולא נקראת כן אלא מפני שהיא ארץ הנבואה ורוב הנביאים ממנה כי חזון וחזיון ענינם אחד כאמרו ככל הדברים וככל החזיון הזה (שמואל ב׳ ז׳ י״ז) ואמר בדברי הימים

החזון הזה. פג̇על סביל תכ̇ויפהם וצף מא יסאלה | ען ה׳ אשיא. אלאו̃ל מה לך
איפוא כי עלית כ׳ לג׳. ואלב׳ כיף צארת אלקריה̈ | אלג̇זילה̈ ממלוה̈ דוי והיאם. ואלג׳ קו׳
חלליך לא חללי חרב בל אנמא מותהם[1]) מן | אלג̇וע והו אשד̃ כק׳ טובים היו חללי
חרב יעני אנהם | לם יחארבו חתי יגלבו בל הרבו בלא חרב כק׳ הנאך ותבקע העיר
[ואלד׳ כל קציניך נדדו יחד...] ואלה׳ | מקשת אוסרו יעני מן קוס ואחדה̈ סלם
אלקום כ̇ופא פכיף מן ג̇מאעה̈ קסי̃ | נט̇יר קו׳ מקול פרש ורובה קשת. פלמא קדם
הד̇ה אלה׳ אסתפהאמא פכיף צאר | אלקום אלי הד̇ה אלאחואל אג̇אב וקאל כי יום
מהומה והו אלג̇לבה̈ ואלדוי כק׳ | והמו גליהם כמים רבים נתן שאון קולם. ומבוסה
והו דהי̇ך אלעדו להם ברג̇ליה כק׳ | ועל הרי אבוסנו. ומבוכה והו אלתחייר לם יעלם
אלקום מא יצנעון כק׳ | עתה תהיה מבוכתם. פס׳ ושוע אל ההר ותוכ̃א מת̇ל ישעה
האדם אלד̇י הו | תכלאן. ופס׳ ערה מגן אט̇הארא מת̇ל נט̇ראיה. ת̇ם סבק להם במא
יכון | מן צ̇עפהם אנהם ילתג̇ון אלי אלסלאח אלד̇י פי דאר אלאמארה̈ אלד̇י
סמ̃אהא | שלמה בית יער הלבנון. והד̇א נט̇יר מא נאל רחבעם או̇ בדל
באלתראס | אלד̇הב נחאסא ויעש המלך רחבעם תחתם מגני נחשת. ומן צ̇עפהם |
איצ̇א אנהם ראו פי חצן ציון אלתי הי קריה̈ דוד שקוקא ואהיה̈ פלם תך | להם חילה̈
יבנוהא חתי ג̇מעו כל מן יסתקי מא אלברכה̈ אלספלי פטרחו | עליהם פסאסא אנהם
קס̃טו עליהם תקסיטא עלי כל ואחד כם יעטי פי | אצלאחהא ואו̇ לם [יפעלו] ד̇לך
טועא מנעוהם אלמא חתי אעטוה צ̇רורה̈ | פלד̇לך קאל ותקבצו את מי הברכה

---

וככל החזון הזה (דה״א י״ז ט״ו) ובחר לו הדרך לתת פחד כלב בני ישראל בהציעו שאלות על חמשה דברים. הראשונה מה לך אפוא כי עלית כלך לגגות. והשנית איך נהיתה הקריה העליזה תשאות מלאה. והשלישית חלליך לא חללי חרב כי אם מתו ברעב וזה יותר קשה כאמרו טובים היו חללי חרב (איכה ד׳ ט׳) ירצה בו שהם לא נלחמו עד שגבר עליהם האויב כי אם נסו מבלי מלחמה כמו שאמר ותבקע העיר (מלכים ב׳ כ״ה כ׳). [והרביעית כל קציניך נדדו יחד . . .]. והחמישית מקשת אוסרו ירצה בו מקשת אחת מסר העם את עצמו מיראה ועל אחת כמה וכמה מקשתות רבות וזה דומה לאמרו מקול פרש ורובה קשת (ירמיה ד׳ כ״ט). ואחר שהקדים אלה החמשה דברים בלשון שאלה איך בא העם אל המצב הזה השיב ואמר כי יום מהומה והוא הצעקה והשאון כאמרו והמו גליהם כמים רבים נתן שאון קולם (שם נ״א נ״ו) ומבוסה הוא שירמסם האויב ברגליו כאמרו ועל הרי אבוסנו ומבוכה הוא טרוף הדעת עד שלא ידע העם מה יעשה כאמרו עתה תהיה מבוכתם (מיכה ז׳ ט׳). ותרגמתי ושוע אל ההר ונשען כמו ישעה האדם (למעלה י״ז ז׳) שענינו בטחון. ותרגמתי ערה מגן הראה כמו הדומים לו. ואחר זה התחיל במה שיארע להם מן חולשתם שיבקשו להם מפלט בכלי המלחמה אשר בבית הנשק אשר קראו שלמה בית יער הלבנון וזה דומה למה שאירע לרחבעם כאשר החליף מגיני הזהב במגיני נחושת (מ״א י״ד כ״ז). ועוד היה מהולשתם שראו במצודת ציון אשר היא קרית דוד בקיעים רחבים ולא היה להם תחבולה לבנותם עד שקבצו כל שואבי מים מן הבריכה התחתונה והפילו עליהם גורלות להטיל עליהם בצדק כמה יתן כל אחד מהם לבצרם ואם לא עשו כן ברצון מנעו מהם המים עד

---

[1]) אפשר שצ״ל מותאהם.

התחתונה. ומן צֿעפהם איצֿא אנהם | אראדו אן יזידו עלי אלחצן פלם יך ענדהם
חגֿארה פי אלמדינה והם | מחאצרון לם ימכנהם אלכֿרוג אלי אלגֿבל יקטעון פלגֿיו
אלי אן ינקצֿון. |

## ז ח) ישעיה כח. יד.

אן אלמטאלבה ענד אללה עלי | [אלסלאטין] אצעב ואל . . . . . הנז[1])
מן אפעאלהם אמורא לם ימכן וצפהא אולא | . . . . . . קאל אלרוח פ[2]) אמנו
אלאפאת ואלמצאיב כאנהם קד עאהדוא | [עהדא וצנעו מיתֿאקא] בק' כרתנו
ברית עשינו הוזה. וכרר מות ושאול | . . . . . סבק סמי . . . הנא[3]) [אל]מות
אלטביעי ואלאכֿר גֿיר אלטביעי | כדֿלך ראו כזב ושקר מחסה וסתר פאמא כזב
פהו אלכלאם אלדֿי | יתוהם אלגֿאהל אנה כלה[4]) פי דאר אלדניא מן אן תפלג
עליה אלחגֿה ומן | אן יטיקה אל[ברהאן] ואמא שקר פהו אלמדֿאהב אלבאטלה
מתֿל מדֿאהב | אלדהריין ואלתליין[5]) אלדֿין יחסבון אנהם אדֿא אעתקדוהא סקט
ענהם | אלחסאב ואלעדֿאב ואלמטאלבה. ומא מתֿל אלמדֿכורין אולא אלא
כמן | [יכֿרגֿ מן] כיסה צפרה אוהם אלנאס אנה דֿהבא אלדֿי לא יציר דֿהבא|
[ואמא] מתֿל אלמדֿכורין אכֿרא פמן סתר וגהה ען נור אלשמס וקדר
כדֿלך | [אן] אלשמס קד עדמת אדֿ חאל הו בינה ובינהא. ועדפהם בעד דֿלך |
. . . . . ליתֿקו[6]) בה גֿיר מותֿוק ואן אללה גֿל גֿלאלה יצֿע כרסיה ללחכם | . . . .

---

שיתנוהו בעל כרחם ולפיכך אמר ותקבצו את מי הברכה התחתונה ומן חולשתם היה גם כן שרצו להוסיף על המצודה ולא היה להם אבנים בעיר ולא היו יכולים לעלות אל ההר לחצבם מפני שהיו במצור והיו מוכרחים להרוס. . . .

[ואמרו משלי העם הזה אשר בירושלים מפני שפקידת ה' על [המושלים] יותר קשה וחזקה [וספר] כאן ממעשיהם מה שלא היה יכול לתאר בתחלה שהשרים אמרו שהם בלי פחד שיבואו עליהם המכות והפגעים כאלו כרתו ברית ועשו חוזה כאמרו כרתנו ברית עשינו חוזה. והשתמש בשתי מלות מות ושאול מפני שיש שני מיני מיתה האחד מהם המות הטבעי והאחר המות הבלתי טבעי וכן חשבו כזב ושקר למחסה וסתר. וכזב הוא הדבר אשר יחשוב הכסיל שיהיה מחסהו בעולם הזה באופן שלא תנצחהו הטענה ולא תגבר עליו הראיה. והשקר עניני הדעות הבטלות כדעות מאמיני הקדמות והשניים החושבים כי באמונתם יסירו מהם החשבון והעונש והפקודה והנזכרים בתחלה דומים רק להמוציא מכיסו דבר צהוב ויחשבו בני אדם שהוא זהב ואיננו זהב והנזכרים באחרונה הם כמי שהסתיר פניו מאור השמש ודמה בנפשו כי השמש כבר נעדר מפני שיש סתר בינו ובין השמש. והודיעם אחר זה שמה שבטחו

[1]) אפשר שצ"ל ואשד ווצף הנא וכן תרגמתי.
[2]) יתכן שצ"ל כאן קאלו אלרוסא אנהם.
[3]) אולי צ"ל כחסב קסמין אחדהמא.
[4]) צ"ל כנה.
[5]) צ"ל ואלתנויין.
[6]) צ"ל אן מא ותקו.

כק׳ הנני יסד בציון אבן. ואלאולי אן יכון הד̇א אלחג̇ר | [אלד̇י בה] נעת הד̇ה̈
אלקאעדה̈ באנה חג̇ר צנאם כק׳ אבן בחן | [ובעד ד̇לך נע]ת באנה זאויה̈ עזיזה̈
כק׳ פנת יקרת ונעת ג̇מלה̈ | [אלמוצ̇ע אנה] מבני עאמר כק׳ מוסד מוסד. ווצפה
איצ̇א באן לה | . . . . . . ת. אן אלמומנין לא תג̇דהם יסרעון אלי אלוקוף
עלי | [הד̇א] אלמקאם אלחכם[1]) כק׳ המאמין לא יחיש פביף אלעצאה̈ אלטאלחון
[אלג̇ה]לא עלי מא קאל איוב אשר אם צדקתי לא אענה וגו׳. ויחתמל איצ̇א
קולה | המאמין לא יחיש אן יצרף מן לפט̇ה̈ מסיר שפה לנאמנים[2]) וה[ם אלד̇ין]
יכון[3]) | פי אלכלאם אלמתבועין פיקול ההנא אנה מן כאן ד̇א כל[אם פציח]
אן | לא תראה יסארע אלי אלאחתג̇א[ג̇] במן . . . . אללה פביף מן [כלאמה
מנ]קטע | כק׳ אלנבי ואל תבא במשפט. ומת̇[ל אל]לה אלקסט ואלד[4]) . . .
באלתר | אלד̇י (לא) ימד̇ה אלבנא אלמסמא קו ואלשאקול אלרצאץ̇ אלתי
יטרחהא אל | מסמאה̈ משקלת אראד בד̇לך ג̇מיע אלחדוד אלהנדסייה̈ לאנהא
ואן | כת̇רת אשכאלהא פיג̇מעהא אלטול ואלערץ̇ ואלעמק פבאזא ד̇לך אלתר |
יעדל אלטול ואלערץ̇ וכד̇לך אלשאקול תסקם אלעמק יעני בהד̇א אלמת̇ל | אן
אללה עז וג̇ל לא יטיה[5]) שי ולא יפותה ולא יג̇פל ענה. וחסב מא כאן | תחד̇רהם
אולא [באן] אול בהם אמרה כאלברד וסיל אלמא כק׳ כזרם ברד | כזרם מים כד̇לך
[קאל הנא] ויעה ברד ומים ישטפו. וקאבל אלמות גיר | אלטביעי באנה [ירחץ̇]
כק׳ וכפר וואזי אלמות אלטביעי באנה לא יתבת | כק׳ לא תקום אד̇ ב[ינה̈

---

בו אינגו מבטח ושה׳ יתעלה יכון את כסאו למשפט . . כאמרו הנני יסד בציון אבן והתואר היותר נאות לזאת האבן אשר אמר עליה שיסדה הוא שתהיה אבן בחן ואחר זה תארה שתהיה פנת יקרת ותארה בכללה שהיא בנויה לישוב כאמרו מוסד מוסד. והוסיף עוד לתאר המקום הזה שלא תמצא המאמינים שימהרו לעמוד למשפט כמו שאמר המאמין לא יחיש וכל שכן המורדים והרשעים [והכסילים] כאשר אמר איוב אם צדקתי לא אענה וגו׳ (ט׳ ט״ו) ויתכן עוד שאמרו המאמין לא יחיש נגזר מלשון מסיר שפה לנאמנים (איוב י״ב כ׳) והם האנשים אשר דבריהן נשמעים ואמר כאן שהיודע לדבר צחות לא תראנו שימהר להתוכח לפני ה׳ על אחת כמה וכמה מי שהוא ערל שפתים וכמו שאמר הנביא ואל תבוא במשפט עמנו (תהלים קמ״ג ב׳). והמשיל ה׳ היושר והצמצום בחבל אשר יטהו הבונה והוא הנקרא קו ובחוט הברזל אשר ישליכהו והוא הנקרא משקלת ורצה בזה כל גבולי ההנדסה מפני שאף על פי שרבו הצורות כלם נכללו באורך ברוחב ובעמק ועל זה הדרך החבל מישר האורך והרוחב וכן המשקלת ימוד העמק וענין המשל הזה הוא שה׳ יתעלה לא נעלם ממנו דבר ושהוא משגיח על כל וכפי מה שהזהירם בתחלה באמרו להם על דרך רמז כזרם ברד וכזרם מים (למעלה פסוק ב׳) כמו זה אמר כאן ויעה ברד ומים ישטפו וכנגד המות הבלתי טבעי אמר שתופר (הברית) כאמרו וכפר וכנגד המות הטבעי שלא תתקיים (החזות) כאמרו לא תקום

---

[1]) ללחכם.

[2]) עיין תרגומו ובארו שם אשר העתיק נאמנים אלדרבין אשר ענינו היודעים לדבר צחות.

[8]) צ״ל יכונון.

[4]) אפשר שצ״ל ואלעדל או ואלדקה̈.

[5]) לא הבנתי המלה הזאת ולא העתקתיה.

אל]חגה פיה אוכד ואחרי. ומתל אלאפאת באל | שוט אלדי יצרב בה אלסלאטין
כדאך אפאת אללה תמתל בה ובאלקציב | אלמצרוב בה ולא ש[אפע]
אליה עליהם וקאל ועורר עליו ה׳ צבאות שוט | כמא בינא פי [מוצעה.
וקולה] מדי עברו [זדת פיה פי] אול חין לאנה זאיה[1]) הו | זאיד והו קצר
אלתהויל ואלתרגיע. וציר אל . . . . . הם בקו׳ יקח | עלי אלרוסא אלי מא ראיתה
צדר בהם פי [קולה מושלי העם הזה וימכן] אן יכון דלך | פי מוצע אלעין[2]).
ובדלך צרפת קו׳ הבין ש[מועה עלי א]לדין תקדם | וצפהם באנהם לא יצדקון
ען תפהים אלאכבאר כקו׳ יבין | שמועה וקאל אן אלדין א[כבר]הם בדלך פהם
אול . . . ערפהם | אן[3]) אללאמה אלדי וצף אללה. . . . . . . | לם ימהלהם
בל אחל בהם עקאבה ושבה [אמהאל אללה. . . באלבסאט אלמבסוט] | ואלסתר
אלמרפוע כק׳ קצר המצע והמסכה צרה . . . . . . | חלם אלדי בסטה אללה ללכלק
הו אמהאל [ואלבסאט הו המצע ובסט אלמבסוט יסמי] | ארכא ואלסתר הו המסכה
ודלך מא יקול. . . . . | סתרי מרפוע לכם ובסאטי מבסוט. . . . . . . מא | ארדתם
תגרוני ורפע אלסתר יסמי אגתמאע אן . . . . | לאנהא אדא רפע גמע בעצה אלי
בעץ פיקול גל ועו . . . . אלבסאט | מבסוט ואלסתר מרפוע עלי סביל אלתמתיל
אלמלך מ . . . | אלאן ועלי מא וצף דרשו ה׳ בהמצאו וגו׳ קבל ען ישבל אל . . |
כסאטא ויתגב בינהם ובין אלמלך[4]). ויחתמל קו׳ שוט שוטף [כי יעבור] | אומי
בה אלי אלמלך ימר בבלדהם ויאכדהם סביא אול[א תם ירגע תאניא כק׳ מדי |
עברו יקח אתכם ואן כאן הדא אלמלך סנחריב פהו אקרב ואומי בהר | פרצים
אלי מא צנע אללה לדוד פי בעל פרצים מן אלנצר [כק׳ בהברית] | ה׳ את

---

מפני שראית הטענה בו היא יותר חזקה ויותר מעולה. והמשיל המכות לשוט אשר יכו
בו המושלים וכן מכות ה׳ נמשלו בו ובשבט המכה בלי חמלה ואמר ועורר עליו ה׳
צבאות שוט (למעלה י׳ כ״ו) כמו שבארנו במקומו ואמרו מדי עברו יקח אתכם
הוספתי בתחלת הזמן מפני ש . . . הוא מבקש להפחיד ולישוב פעם אחר פעם.
ובאמרו יקח אתכם רצה בו השרים כמו שתראה כי התחיל בהם ב[אמרו מושלי העם
הזה ויתכן שמלת אתכם] מוסבת על אנשי לצון. וכמו כן הסבתי אמרו הבין שמועה
על האנשים שקדם זכרם כי אינם צודקים בהבנת השמועות כאמרו את מי יבין
שמועה (למעלה ט׳) . . ו . . . והודיעם שהאומה אשר תאר ה׳ . . . לא האריך לה
אפו אבל שלח בה נקמתו ודמה אריכת אף ה׳ למצע המשתרע והמסכה הנעלה
כאמרו קצר המצע והמסכה צרה . . . כי החסד אשר יציעהו ה׳ לברואיו היא אריכת
אף [ופריסת המצע תקרא] השתרע והסתר הוא המסכה וזה מה . . . . . ויתכן שאמרו
שוט שוטף כי יעבור רמז בו אל המלך אשר יעבור בארצם וישבה שביה בפעם
הראשון ואחר זה ישוב שנית כאמרו מדי עברו יקח אתכם והיותר קרוב שיהיה זה
המלך סנחריב. ורמז בהר פרצים אל מה שעשה ה׳ לדוד בהר פרצים מן הנצחון

---

[1]) לא ידעתי ענין המלה הזאת.

[2]) אפשר שצ״ל אנשי לצון ר״ל שמלת אתכם מוסבה אל אנשי לצון.

[3]) כאן מתחיל עמוד ב׳.

[4]) החסרונות רבות באלה השורות ולא יכולנו להעתיקם ואפשר שזה ענינם אם ה׳ יאריך

אויבי דוד ואשאר בקו׳ כעמק בגבעון ירגז אלי מא [צנע אללה] | פי גבעון ופי
עמק אילון מן וקוף אלשמס ואלקמר פי אלפלך ולם יתחרכא כקו׳ שמש | בגבעון
דם וגו׳ אלא אנה בעד מא שבה טהור [קדרתה ועטמתה במא צנע פי גבעון | ופי
פרצים צאר פרק פי בינהמא ואלסבב פי דלך [לאן] | פי הדין אלמוצעין כאן
רחמה לבני אסראיל [ועקובה לאעדאיהם] | ואמא טהור אמרה[1]) פהו צד
דלך והו טהור עקובה ונקמה פהו | מא גאל אלמצרבין פי באב אלגלאל
ואלעטמה ואלקדרה והו יגאנבה | אנה צד רחמה והו נקמה ולדלך קאל זר
ונכריה ואלאקרב אן יכון | אשארה זר אלי קצה גבעון אלתי כאנת בכלאף
אלעאדה אד כאנת | עאדה אלפלך אלחרכה אלדאימה לם יקף בתה ואשארתה
כקו׳ נכריה אלי | בעל פרצים אלדי דלך גריב מן סירתה אלמערופה אלתי הי
רחמה [וראף] | ושפקה ווסט בין הדה אלג׳ קצין סעאדאת למן כאנו מן ג׳
אגנאס עלי | צלאח פאלמלוך אלצאלחון קאל פיהם עטרת צבי וצפירת תפארה
ואלאימה ואלחכאם ואלאכיאר געל להם רוח משפט ואלעאמה ואלגנד אלגיאד|
געל להם גבורה. וכמא אנה צדר אול אלקצה בהם ואנשי לצון | עאד ההנא
אלי נהיהם ען אלדהא ואלצלף פקאל 22 ועתה אל תתלוצצו ואלאן פלא | תתדאהו
כילא תשתד אראבכם פאני סמעת מן ענד אללה רב אלגיוש | פנאא ובתרא לגמיע
אהל הדא אלבלד. 23 האזינו בל אנצתו ואסמעו | צותי ואצגו ואסמעו מקאלתי.
24 הכל היום אכל אלנהאר יחרת אל | פלאח ליזרע יפתח רוצתה ויכרבהא. 25 הלא
אם אלא אנה לא בד אן יסוי | וגהה ויבדר פיה מן אלקצח ואלכמון ויציר
אלחנטה עולא ואלשעיר | עלאמאת ואלכרסנה פי אלתכום. 26 ויסרו כמא אדבה
דו אלסירה ודלה | רבה. 27 כי לא בחרוין [ומן אלחכוב] מא לא ידאס באלגרגר

---

[כאמרו בהכרית] ה׳ את אויבי דוד (שמואל א׳ כ׳ ט״ו) ורמז באמרו כעמק בגבען ירגז על מה שעשה ה׳ בגבעון ובעמק אילון בהעמדת השמש והירח [בתנועת גלגלם כאמרו שמש בגבעון דם וגו׳ (יהושע י׳ י״ב) אלא אחר שהמשיל הראות [גבורתו ועזו במה שעשה בגבעון ובהר פרצים היה הפרש בין שניהם והסבה בזה מפני שמעשי ה׳ באלו השני מקומות היה רחמים לבני ישראל ועונש לאויביהם אבל הראות גזרתו כאן הפך זה וזה הראות ענשו ונקמתו הנה מה שהביא ה׳ על המוכים בענין התפארת והגדולה והגבורה וזה מה שאינו מתנהג בו כי זהו הפך רחמים והוא נקמה ולפיכך אמר זר ונכריה. והיותר קרוב הוא שרמז בזר אל מעשה גבעון שהיה נגד הטבע מפני שמטבע הגלגל ינוע תמיד ולא יעמוד לעולם ורמז בנכריה אל בעל פרצים מפני שזה נכרי ממנהגו הידוע שהוא רחמים וחנינה והמלה. וזכר באמצע אלה השלש נבואות ההצלחות לשלשה מיני הצדיקים ואמר על המלכים הישרים עטרת צבי וצפירת תפארה ועל הכהנים והשופטים והתמימים רוח משפט ועל המון העם ואנשי צבא הטובים גבורה. וכמו שהתחיל בראש הנבואה באמרו אנשי לצון שב כאן להזהירם על ליצנותם וגאותם ואמר ועתה וכו׳ (כאן נמצא העתקת הפסוקים

---

אפו לחוטאים הוא כאלו אומר להם מצעי פרוס לכם ומסכתי נעלה ותוכלו למצוא אותי ודומה למלך אשר יש לו וילון על פתחו המסתיר את פניו מהעם.

[1]) נראה שחסרה כאן מלת ההנא.

ולא ידאר עליה לולב | אלעגל [מתל אלקצח ואלכמ]ון כל יכבטאן בעצאה או
קציב. 28 לחם ואל | כר ועלי [אנה ידקה] פאנה ליס אלי אלגאיה יהוסה כל יהים
לולב עגלה | ומרכבה פלא תדקה]. 29 גם זאת והדה אלמקאלה מן רב אלגיוש
ברנת | ממא כין [אלחכמה וכתר אלפקה. צרפת מוסריכם מן מוסר מתל || ותקח
צפורה צור או מוסרות ומוטות פיפסר רבאטא [1]). ופס' בהדה |

## ט) ישעיה מא. ח—יח.

ממורח פקאל. 8 ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע
אברהם | אהבי. ואנת יא אסראיל עבדי יא יעקוב אלדי אכתרתך נסל אברהים מחבי.
9 אשר | החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי אתה.
בחרתיך | ולא מאסתיך. אלדי אמסכת בידך מן אקאצי אלארץ ומן אקטארהא דעות
בך וקלת | לך אנת עבדי אכתרתך לם אזהד פיך. 10 אל תירא כי עמך אני אל
תשתע כי אני | אלהיך אמצתיך אף עזרתיך אף תמכתיך בימין צדקי. לא תכף פאני
מעך | לא תרתבך אנא רבך אאידך כמא טאל מא אענתך וארעמתך איצא בימין
עדלי. | 11 הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך.
וסיכיב ויכזא | גמיע מן תולע[2]) ויציר לא בשי ויבאדון כצומך. 12 תבקשם ולא
תמצאם אנשי | מצתיך יהיו כאין וכאפס אנשי מלחמתך. ודוו מנאצאתך
תטלבהם פלא תוגדהם | ויציר כמן ליס וכמן כלא דוו מחארבתך. 13 כי אני ה'
אלהיך מחזיק ימינך האומר | לך אל תירא אני עזרתיך. אד אנא אללה
רבך מאסך ימינך אלקאיל [לך] לא תכף אני מעינך. 14 אל תיראי תולעת יעקב מתי
ישראל אני עזרתיך נאם ה' וגאלך | קדוש ישראל. ולא תכאפי יא דריה
יעקוב ולא רהט אסראיל אנא מעינך יקול אללה | וולייך קדוס אסראיל. 15 הנה
שמתיך למורג חרוץ חדש בעל פיפיות תדוש הרים | ותדק וגבעות כמוץ
תשים. ואציירך כמורג בתאר גדיד די אפואה תדוס אלגבאל | ותדקהם ואליפאע
כאלמוין תצירהא. 16 תזרם ורוח תשאם וסערה תפיץ אותם | ואתה תגיל
בה' בקדוש ישראל תתהלל. כדאך תדריהם ואלריח תחמלהם | ואלעאצף יבדדהם
ואנת תסר באללה ובקדוס אסראיל תמתדח. 17 העניים ואביונים | מבקשים מים
ואין לשונם בצמא נשתה אני ה' אענם אלהי ישראל לא | אעזבם. ואלצעפא
אלמסאכין אלדין ישלבון מאא וליס ואלסנהם באלעטש קד נשבת אנא | אללה אגיבהם
וקדוס אסראיל לא אתרכהם. ודת פי תפסיר החזקתיך מסכת בידך | ועברת אציליה
אקטארהא מן אצל לפטה אצל. ופסרת הן יבישו והנה שמתיך סיכון עלי | מא קדמת.

---

מן כ"ב עד סוף הפרשה) גזרתי מוסריכם מן מוסר כמו ותקח צפרה צור (שמות
ד' כ"ה) או מן מוסרות ומוטות ויהיה ענינו עבותות.

(הרף מתחיל בהעתקת הפסוקים) ממורח. ואמר ואתה ישראל עבדי וגו' הוספתי
בהעתקת החזקתיך מלת בידך. ותרגמתי אציליה גלילותיה משרש מלת אצל

---

1) ר"ל שההולם הוא במקום שרק כמו צר שהוא במקום צור.
2) חסרה מלת בך.

וזלת פי קולה יהיו כאין וכאפס כמן ליס וכמן כלא אד ליס ואלכלא גמיעא | ליסא בשי ולא יגוז אן ימתל בהמא שי עלי אללפט אללהם אלא אן יכון עלי אלמעני פכשפת | אלמעני. ופסרת תולעת שיעה[1]) עלי אלמפרד. ויתצרף נשתה מן ונשתו מים מהים. קסמת | אלבשארה ללמבשרין ההנא ג׳ אקסאם אלאול גמלה בני אסראיל קאל להם ואתה ישראל עבדי | ואלב׳ מלוכהם ורוסאהם. קאל להם אל תיראי תולעת וגו׳ ואלג׳ צעפאהם ועואמהם קאל להם | העניים והאביונים וינבגי אן נתכלם פי מא כאטב בה אלכל ואלקסמין גמיעא קאל ללכל | זרע אברהם אהבי ומנצוין אן ישמעאל איצא הו זרע אברהם כק׳ וגם את בן האמה לגוי | אשימנו כי זרעך הוא פמא אלפרק בינה ובין יצחק פנקול אן נסל יצחק איצא יסמיה אלכתאב | זרע אברהם כק׳ ההנא ליעקב זרע אברהם אוהבי ונסל ישמעאל לם יסמה אלכתאב | זרע אברהם ועלי אן אלמצאף יוגב תסמיתה אלא אן תסמיה אלכתאב אלתי הי אחד | אבואב אלשרף לם תסמה. וקסם אלאעדא ד׳ אקסאם מתולעון ומכאצמון ומנאציון | ומחארבון פאמא הנחרים פהם אלמעתקדון ללאמה שר[א] וידברונהא בתוהם ריבה | ולדלך יבשו. ואנשי ריבך הם אלמכאצמון כצומה מנאטרה בלא חרב ולא צרב ולדלך | יאבדו מרסל[א] ואנשי מצותך הם אלמצארעון ואלמצארבון כק׳ כי ינצו ונגפו ולדלך | תבקשם ולא תמצאם לא תבקא להם באקיה ואנשי מלחמתך הם אלמחארבון ולדלך | יהיו כאין וכאפס יצעהם מא נאל אלאולין ממן

---

וביארתי הן יבושו (י״א) והנה שמתיך (ט״ו) סיכון = עתיד להיות כפי מה שהקדמתי והוספתי באמרו ויהיו כאין וכאפס כמן ליס וכמן כלא כי ליס וכלא יחד ענינם אין דבר ולא יתכן להמשיל אליהם דבר מה לפי משמעם רק לפי ענינם ותרגמתים לפי הענין. והעתקתי תולעת (י״ד) שיעה בלשון יחיד. ונשתה (י״ג) נגזר מן ונשתו מים מן הים (י״ט ה׳). וחלקתי פה הבשורה הטובה להמבושרים לשלשה חלקים החלק הראשון לכל בני ישראל ואמר להם אתה ישראל עבדי. והשני למלכיהם ושריהם ואמר להם אל תראי תולעת. והשלישי לאביוניהם ולהמון העם ואמר העניים והאביונים. וראוי שנבאר מה שדבר בו אל הכלל ואל שני החלקים יחד אמר לכלם זרע אברהם אוהבי וברור הוא מן הכתוב כי ישמעאל ג״כ נקרא זרע אברהם כאמרו וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא (בראשית כ״א י״ג) ומה הוא ההפרש בינו ובין יצחק נאמר כי זרע יצחק נקרא ג״כ במקרא זרע אברהם כמו שאמר כאן ליעקב זרע אברהם אוהבי וזרע ישמעאל לא נקרא במקרא זרע אברהם ואף על פי שהכנוי (במלת זרעך) יחייב שיקרא כן התורה לא קראהו בשם שהוא אחד ממיני היחוס והמעלה. וחלק האויבים לארבעה חלקים הנחרים והמריבים ואנשי מצה והלוחמים. והנחרים הם החושבים רעה על האומה ובהנהגתם מעוררים בה רוח קנאה ולפיכך יבשו. ואנשי ריבך הם המחרחרים ריב הדעות בלא חרב ובלא מכה ולכן אמר על דרך כלל יאבדו ואנשי מצותך הנצים והנוגפים כאמרו כי ינצו ונגפו (שמות כ״א כ״ב) ולכן תבקשם ולא תמצאם לא ישאר מהם שריד ואנשי מלחמתיך הם הנלחמים ולכן יהיו כאין וכאפס יעשה עמהם כמה שעשה להקדמונים אשר נלחמו עם

---

[1]) כן תרגם מלת תולעת בפנים הספר ובתרגומו למעלה דף 119 שורה 20 נמצא מלת דריה ואפשר שזה טעות סופר.

לאחם אלאמה̈ [כמא עלמת] מן סיחון ועוג | וגירהמא. ת̇ם קאל לאגלאיהם אל
תיראי תולעת וגו׳. ומ[רג חרוץ אלה̈] מן חדיד | תקטע אלגבאל ועלי אן אלמורג
נפסה אנמא יקשר אלחנטה̈ וליס [יקטע] אלחג̇ר לכנה קאל | הנה שמתיך למורג
תדוש הרים דל̇ עלי אנה לם יום אלי אלג̇רג̇ר נפסה בל אלי אלחדיד אלקטוע | כאלפאס
ואלפטיס ומא שאכלהמא ואנמא שב̇ה במורג לעלה̈ מא ידו[ס בה] ימת̇ל בה | אלאמם
כמוץ תשים. ת̇ם קאל ללצ̇עפא ולאלרעאע העניים והאביונים וג׳ אענם ולא אעזבם הו̇לא
כלאם | מקדם אני ה׳ לא אעזבם בל אענם מת̇ל קול יוסף השלום אביכם הזקן אשר
אמרתם | העודנו חי אנמא אלנט̇אם העוד אביכם הזקן חי השלום וכו׳ | [1])

## י) ישעיה מב. א—ד.

בשמ[ך] רחמ[נא] תפסיר אלאפטיר[2])

ישרים ותמימים ספון פתר בנו נעימים ישכונו עזוז קדש בנו
בראשית בישעיה

1 הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט
לגוים | יוציא. הו̇לא עבדי ארעמה מ̇כתארי רצ̇ית בה נפסי אג̇על נבותי פיה יכ̇רג
בהא | אחכאמי אלי אלאמם. 2 לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו.

---

האומה כמו שידעת מן סיחון ועוג וזולתם. ואחר זה אמר לגדוליהם אל תראי תולעת
וכו׳ ומורג חרוץ הוא כלי ברזל החותך הרים ואף על פי שהמורג בעצמו איננו אלא
לקלוף החטים ואינו חותך האבנים אבל אמר הנה שמתיך למורג תדוש הרים והורה
בזה שלא רמז על הכלי הקולף את החיטים בעצמו כי אם על הברזל החותך כהגרזן
והפטיש והדומיהם ולא דמה (ישראל) למורג כי אם מפני שהגוים נמשלו למוץ כמו
שאמר כמוץ תשים. ואחר זה אמר אל העניים ואל המון העם העניים ואביונים וכו׳ יש
במאמר הזה מוקדם ומאוחר אני ה׳ לא אעזבם אבל אענם כמו שאמר יוסף השלום
אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי (בראשית מ״ג כ״ו) והסדר הנכון הוא העוד
אביכם הזקן חי השלום וכו׳.

בשמ[ך] רחמ[נא] פתרון ההפטרות.

ישרים ותמימים ספון פתר בנו נעימים ישכונו עזוז קדש בנו
בראשית בישעיה

(כאן נמצאו ארבעה הפסוקים הראשונים בעברי ובערבי) תרגמתי פשתה פתיל
מפני שמצאתי שסמך אל המלה הזאת כהה והיא נופלת על רפיון האור והשכו כמו
שאמר ותכהין עיניו מראות (בראשית כ״ד א׳) ועוד והנה כהה הנגע (ויקרא י״ג ו׳)

---

[1]) בסוף העמוד הזה נמצא כזה: וירא אליו במלכים | ואשה אחת מנשי בני הנביאים
צעקה אל אלישע עבדך אישי | עד לעבדים. וזה מכתיבת סופר אחר אשר הוסיף זאת ההפטרה.
אחר הפטרת לך לך.

[2]) מזה נראה ברור שהדפים הנמצאים בהגניזה היו לקוחים מכרך אחד שהיה בו
ההפטרות עם באור ר׳ סעדיה גאון. השיר אשר בהשורה השנית נרשם בו „יוסף בן יעקב“
וזה שם אבי הגאון.

מן חית | לא יצרך ולא יעלן ולא יסמע פי אלאסואק צותה. 3 קנה רצוץ לא
ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט. חתי קצבה מרצוצה לא יכסרהא
ופתילה כאמדה | לא יטפיהא יכרג אלחכם עלי חקה. 4 לא יכהה ולא ירוץ עד
ישים בארץ משפט | ולתורתו איים ייחלו. בל לא יכמד ולא יתרצץ אד יציר
אלחכם פי אלארץ ולשריעתה | אלאמם ירגון. פסרת פשתה פתילה לאני וגדתה צם
אליהא כהה והדה אללפטה | מצרופה אלי כמוד אלצו ודמסה נטיר קולה ותכהין עיניו
מראות ואיצא והנה כהה | הנגע פיגב אן תכון לפטה ופשתה ממא ילאאם כהה.
ואשתקקת לא ירוץ מן קנה | רצוץ פגעלתה תרצצא. למא כאנת אלפואסיק אלתי תקדמת
מן קרבו רבכם אלי ההנא | אנמא תנעת הדא אלמלך פי נפסה ולם תצף אן אללה
אלדי יוידה בעלום אלגיב אוגב אן | יפצח ההנא מן אין וקע לה הדא אלעלם פאכבר
אנה ליס עלם אכתסאבי בל הו עלם אלאהי | לקולה נתתי רוחי עליו והי אלרוח אלתי
כאן וצפהא פי קצה ונחה עליו רוח ה׳ פק׳ ההנא אתמך בו יעני אוחטה ואכצה נטיר
קו׳ אשת חן תתמך כבוד ועריצים יתמכו עשר | . ואומי בקו׳ רצתה נפשי אלי
אלחכמה וכדלך כל נפש מצרוף אלי אלקדים מתל ורשע ואהב | חמס שנאה נפשו
וכדלך ישבע תועבות נפשו [אל]כל חכמה פקאל אן חכמתי אוגבת | אן אכתארה אד
כאן אלנאס לא בד להם מן מודב ואלאמר פי תשליצה אלי נאצבה פאני | קד
אכתרת הדא ובאלואגב אעלמה אלגיב חתי ינקאד אליה אלנאס טועא כק׳ משפט
לגוים | יוציא בגיר תעב ולא אגתהאד חתי ולא צראך ולא רפע צות כק׳ לא יצעק
ולא ישא ולא ישמיע | בחוץ קולו וגעלהא ג׳ מנאזל אלצראך ורפע אלצות דונה
ודונהמא אסמאע אלצות עלי | רסלה אלא ברפק וסלאמה יסוק אלכלך. ולקולה קנה
רצוץ מעניאן אחדהמא עלי טאהרה | ויכון מבאלגה פי אלכלאם יעני אן אלנאס
ינקאדו לה מן גיר אן יכסר קצבה או יטפי | פתילה פצלא עלי אן יפתח פתחא או

---

לכן צריך שענין מלת פשתה יאות לכהה. וגזרתי ירוץ מן קנה רצוץ והעתקתיו בערבי
תרצצא. ומפני שבפסוקים הקודמים מן קרבו ריבכם (למעלה מ״א כ״א) עד כאן לא
תאר אלא המלך עצמו ולא סיפר שה׳ יאמצהו בחכמות הנסתרות הוכרח לבאר כאן
מאין באה לו זאת החכמה והגיד כי לא קנה אותה ביגיעת הלמוד כי אם באה לו
מאת ה׳ כאמרו נתתי רוחי עליו וזה הוא הרוח אשר תאר בפרשת ונחה עליו רוח ה׳
(למעלה י״א ב׳). ואמר כאן אתמך בו רצה לומר אנצרנו ואתן לו סגולה כאמרו
אשת חן תתמך כבוד ועריצים יתמכו עשר (משלי י״א ט״ז). ורמז באמרו רצתה נפשי
אל ההכמה וכן כל נפש הנופלת על הקדוש כמו ורשע ואהב חמס שנאה נפשו
(תהלים י״א ה׳) וכן ישבע תועבת נפשו (שם ו׳ ט״ז) והכל ענינה החכמה ואמר כי
חכמתי תכריח שאבחרהו מפני שבני אדם נצרכים בהכרח למנהיג ומורה ויש על
הממנה אותו לתאר אותו המנהיג הנה אנכי בחרתיהו ועלי ללמדו הנסתרות כדי שיהיה
בני אדם נמשכים אחריו ברצון כאמרו משפט לגוים יוציא בלי יגיעה ובלי עיפות
עד שלא יצעק ולא ישמיע קולו כאמרו לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו
ונתן בזה שליש מדרגות הצעקה ותחתיה הרמת הקול ותחת שניהם השמעת הקול
לשלוחיו ורק בישובה ונחת ינהיג את הבריות. ולאמרו קנה רצוץ שני ענינים האחד
על פשוטו ויהיה המאמר על דרך הפלגה ר״ל שבני אדם ילכו אחריו מבלי שישבר
קנה או יכבה פתילה וכל שכן שלא יכבש קריה או יצור על מבצר או יהרג איש

יכ̇יב חצנא או יקתל נאסא ויתאלף מע הד̇ה | אלעבארה̈ לא יכהה וגו׳ כל לא תוג̇ד פי אלאמה̈ פתילה̈ מטפיה̈ ולא קצבה̈ מרצ̇וצ̇ה̈ ממא | אלחק ט̇אהר פתכון אלברכאת ואלכ̇צב ואלצ̇יא עלי מא הו משרוח פי פצל אלהים משפטיך | למלך תן וצדקתך לבן מלך. ואלאכ̇ר עלי סביל אלתמת̇יל פיכון מעני קולה קנה רצוץ אלצ̇עפא מן אלקום אלד̇י לא קוה̈ להם ומעני ופשתה כהה אלקטיעון מנהם אלד̇ין ליס להם חנה̈ פקאל.

## יא) ישעיה מג. ז.

ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו ק׳ רבינו סעדיה ז״ל יתג̇ה אן | יכון אוחי בה אלי ג׳ תפאצ̇יל תפצ̇יל אלחיואן עלי אלג̇מאד ת̇ם תפצ̇יל | אלנאטק עלי גירה ת̇ם תפצ̇יל ישראל עלי ג̇מיע אלנאטקין והו גאיז[1]. ופי[2]) | מעני אכ̇ר והו אן אלבריאה ואליצירה ואלעשיה ואן כאנת מתקארבה̈ אלמעאני | פאן לכל ואחדה̈ מעני תכ̇ץ בה דון אלאכ̇רי. פאלבריאה הי אלאכ̇תראע | אלמארה̈ ואט̇הארהא מן אלעדם אלי אלוג̇וד וכמא אסתעמל הד̇ה אללפט̇ פי | אצל איג̇אדה̈ אלעאלם פק׳ בראשית ברא אלהים וגיר ד̇לך. ואליצירה הו | איג̇אדהא באלתקדיר אלד̇י יצלח למא יראד כ̇לקתה וכמא יקול פי כ̇לק אדם | ואיג̇אדה וייצר ה׳ אלהים וגו׳. ועשיתיו הו תרתיב צורה̈ אולמכ̇לוק עלי אחסן | תרתיב ותצויר וכמא יקול פי כ̇לק חוה עלי אחסן צורה̈ אעשה לו עזר כנגדו | פכל מא יכ̇רג̇ מן אלעדם אלי אלוג̇וד פיסתקר[3]) אלי

---

ועם זה הביאור מסבים לא יכהה וכו׳ לא ימצא בימיו אפילו פשתה כהה וקנה רצוץ מפני שהאמת נגלתה ויהיו הברכות והשבע והאור כמו שהוא מבואר בפרשת אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך (תהלים ע״ב א׳). והענין השני על דרך משל ויהיה טעם אמרו קנה רצוץ עניי העם אשר אין להם כח וטעם ופשתה כהה הנדכאים מהם אשר אין להם מאומה. ואמר

ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו אמר ר׳ סעדיה ז״ל יתכן שגלה בזה שלשה יתרונות יתרון בעלי החיים על הדומם ואחר זה יתרון המדבר על זולתו ואחר זה יתרון ישראל על כל המדברים וזה אפשר. ויש בו ענין אחר וזה כי הבריאה והיצירה והעשיה אף על פי שהם קרובים בענין יש לכל אחד מהם ענין נפרד אשר אין בזולתו. והבריאה היא התחדשות החמר וגלויו מן ההעדר אל המציאות וכמו שהשתמש בזאת המלה בראשית תולדת העולם ואמר בראשית ברא אלהים (בראשית א׳ א׳) ובשאר המקומות. והיצירה הוא המצאתה במדה הראויה למה שהוא מכוון להברא כמו שאמר בבריאת האדם והמצאתו וייצר ה׳ אלהים וגו׳ (שם ב׳ י״ט). ועשיתיו הוא הכנת צורת הנברא על אופן היותר נאה להכנתו ולצורתו וכמו שאמר בבריאת חוה על הצורה היותר יפה אעשה לו עזר כנגדו (שם י״ח) וכל דבר היוצא מן ההעדר

---

[1]) לפי דעתנו עד כאן פירוש הגאון והפירוש האחר הוא לר׳ אברהם בן שלמה מחבר כ נשה עז.

[2]) צ״ל ופיה.

[3]) צ״ל פיפתקר.

תקדירה אולא ואלי אלאיגאד | עלי ופק אלתקדיר תאניא ואלי אלתצויר עלי ופק אלאיגאד תאלתא פאללה ת״ע יוצר מן | חית אנה מקדר ובורא מן חית אנה מכתרע ומוגד ועושה מן חית הו מרתב צור | אלמכתרעאת אחסן תרתיב. והדא כאלבנא מתלא פאנה יחתאג אלי מקדר יקדר מא | לא בד מנה מן אלכשב ואללבן ומסאחה אלארץ ועדד אלאבניה וטולהא וערצהא והדא | יתולאה אלמהנדס פי רסמה ויצורה תם יחתאג אלי בנא יתולא אלאעמאל | אלתי ענדהא תחדת אצול אלאבניה תם יחתאג אלי אלמזין ינקש טאהרהא ויזין | צורתהא פי תולאה גיר אלבנא הדה פי אלעארה ואלתקדיר ואלבנא ואלתצויר | וליס כדלך פי אפעאל אללה ת״ע בל הו אלמקדר ואלמוגד ואלמזין פהו אלכאלק אלבארי | אלמצור ומתלה אלאנסאן והו אחד מכלוקאתה הו מחתאג פי וגודה אולא אלי אן יקדר | מא מנה וגודה פאנה גסם מכצוץ פלא בד מן אלגסם אולא חתי יכצץ באלצפאת כמא | יחתאג אלבנא אלי אלאלאת חתי יבני תם לא יצלח אלאבניה[1] אלאנסאן אלא אלמא | ואלתראב גמיעא אד אלתראב והדה יאבס מחץ פלא ינתני ולא ינעטף פי | אלחרכאת ואלמא וחדה רטב מחץ לא יתמאסך ולא ינתצב בל ינבסט ולא בד ואן | ימתנע אלרטב באליאבס תם יעתדל וענה יעבר באלטין ולדלך יקול איוב פי | כלקה אלמכלוק זכר נא כי כחומר וגו׳ תם לא בד מן חרארה טאבכה חתי | יסתחכם מזג אלמא באלתראב ולא ינפצל פלא ינכלק אלאנסאן מן אלטין אלמחץ בל | צלצאל כאלפכאר. ואלפכאר הו אלמא אלמעגון באלטין אלדי קד עמלת פיה | אלנאר חתי אחכמת מזאגה וען הדה ק׳ איוב

---

אל המציאות צריך בתחלה שיהיה לו שעור ושיהיה שנית יציאתו אל המציאות נאותה לשעורו ושתהיה שלישית צורתו נאותה למציאותו וה׳ יתעלה הוא יוצר במה שהוא נותן השעור ובורא במה שהוא ממציא ומוציא כל דבר מן ההעדר ועושה במה שהוא מכין צורות הנבראות בהכנה היותר נאותה וזה דומה לבונה כי הוא צריך לאמדן המשער כמות העצים והלבנים וחלקת הארץ ומספר הבנינים וארכם ורחבם הנצרכים לו ויפקיד בזה המהנדס לעשות תארו וציורו ואחר זה הוא צריך לאומן אשר יפקידהו על המלאכות אשר בהן יעשה עקר הבנין ואחר זה הוא צריך לציר המיפה את הבנין מחוץ ויתארהו ויפקיד על זה אומן אחר אלה הם כפי המנהג מלאכות המשער והבונה והמציר ואיננו כן במעשי ה׳ יתעלה אבל הוא המשער והממציא והציר ולפי זה הוא הבורא והיוצר והעושה וכן האדם אשר הוא אחד מברואיו הוא נצרך במציאותו בתחלה שישוער הדבר אשר ממנו מציאותו כי הוא גשם מיוחד ואי אפשר בתחלה לגשם שלא יתיחד בתוארים כמו שנצרך הבונה לכלים אשר בהם יבנה ואחר זה לא יתוקן האדם כי אם שיהיה בנוי ממים ומעפר יחד מפני שהעפר לבדו הוא רק יבש ולא יתנועע בכפיפה ולא בעטיפה והמים לבדם הם רק דבר רטוב ואי אפשר להחזיקו בידים או להציבו אבל יתפשט בהכרח ויתעכב הרטוב ביבש ויתערבו בשוה ולפיכך נקרא האדם על דרך העברה חמר ואמר איוב בבריאת הנבראים זכר נא כי כחמר וכו׳ (שם י׳ ט׳) ואחר זה אי אפשר לו להיות מבלי חמום המבשל אותו כדי שיתחזק מזג המים עם העפר ולא יתפזר. הנה האדם לא נברא מן טיט פשוט אבל מן חרש היוצר והחרש הוא המים הנלושים בטיט אחר שעשה בו האש פעולתו שיתחזק המזג. ועל זה אמר איוב הלא כחלב תתיכני (שם י״א) ואחר זה צריך האדם

---

[1]) נראה שצ״ל אלי בניה.

הלא כחלב תתיכני וגו׳ ת̇ם | יחתאג̇ אלי תקדיר אלמא ואלטין במקדאר מכ̇צוץ פאנה
אן צו̇ר מת̇לא לם יחצל | מנה אלאפעאל אלנפסאניה̈ בל כאן עלי קדר אלדר[1]
ואלנמל פתספיה אלריאח | ויהלכה אדני שי ולא יחתאג̇ אלי ג̇בל מן אלטין פאן
ד̇לך זיד עלי קדר אלחאג̇ה̈ | בל אלכאפי מן גיר זיאדה̈ ונקצאן קדר מעלום יעלמה
אללה ת״ע ופי תפאציל ד̇לך | קו׳ עור ובשר תלבישני פקד תביין מעני אלבריאה
ואליצירה ואלעשייה ואנה אראד | בכל ואחד מעני ולמא כאן כ̇לק אלג̇נין מן
אלמאדה̈ אלצאדרה̈ ען אלואלדין דון אלאכ̇תראע | פמא כאן ימכן אן יסתעמל פי
כ̇לקה̈ אלא לפט̇ה̈ אליצירה כמא יקול לירמיהו בטרם אצרך | בבטן וכו׳ ועתה כה
אמר ה׳ יוצרי מבטן וכו׳ הד̇א קו׳ ישעיה וק׳ איצ̇א כה אמר ה׳ גואלך ויוצרך מבטן
וגו׳ מפר אותות בדים וגו׳ מקים דבר עבדו וכו׳ האומר לצולה וכו׳ האומר לכורש
רועי וכו׳.

## יב) ישעיה נה,׳ ב.

וג̇ארי בעד ד̇לך באלפרקה̈ אלג̇׳ מן אלאמה̈ אלד̇ין אקתרפו אלכבאיר מן
אלמעאצי ולד̇לך. . . עקובה̈ עליהם פקאל דרשו ה׳ וכו׳. . . ת̇ם אתבעה̇א בבשאראת
ללג̇מאעה̈ אד̇ כאן אלקצד בג̇מיע הד̇ה אלאקואל עזא אלאמה̈ וקאל כי כאשר וכו׳.

## יג) נז. מן יג עד מ.

קסמת הד̇ה אלקצה̈ אלפסאד קסמין אלזנא ואלפסק. פאמא אלזנא פקדמתה
אולא וקאלת פיה(א) אנה מנכר [והו מת̇ל] אלארץ̇ אלתי יכרר פיהא זרעה[א]

---

שהמים והטיט יהיו קצובים במדה מיוחדת מפני שאם היה נוצר על דרך מקרה לא
היה לו פעולת הנפשיות אבל יהיה בערך התולעים והנמלים אשר תשאם הרוח ויאבדם
הדבר היותר מעוט ואיננו צריך למשא כבד מטיט מפני שזהו יותר מן הנצרך לו אבל
מה שהוא מספיק לא פחות ולא יותר שעור ידוע מאת ה׳ יתעלה ועל אלה ההבדלים
אמר איוב עור ובשר תלבישני (שם). הנה נתבארו עניני הבריאה והיצירה והעשיה
וישרצה בכל אחד מהם ענין מיוחד ומפני שיצירת העובר תעשה מן החמר היוצא
מאביו ומאמו בלא בריאה חדשה אי אפשר להשתמש בבריאותו אלא במלת יצירה
כמו שיאמר ה׳ לירמיהו בטרם אצרך בבטן (א׳ ה׳) ועתה כה אמר ה׳ יוצרי מבטן
(ישעיה מ״ט ה׳) כה אמר ה׳ גואלך ויוצרך מבטן מפר אותות בדים וכו׳ מקים דבר
עבדו האומר לצולה וגו׳ האומר לכורש רועי (שם מ״ד מן כ״ה עד כ״ח).

וקרא אחר זה המחלקה השלישית מן האומה אשר עברו על העבירות החמורות
ולכן הוכיחם לעשות תשובה כדי שלא יענשו.
ואחר זה הזכיר בשורות טובות לישראל כי כונתו בכל אלה המאמרים לנחם
האומה ואמר.

הפרישה הזאת תחלק הזמה לשני חלקים הזנות והמשכב זכר והקדימה הזנות
ואמרה בה שהיא דבר מגונה והיא דומה לארץ אשר יזרע בה פעם אחר פעם וקרא

---

1) צ״ל אלדור.

וסמא[ת]הא עוננה פי מעני אל[ת] פאאל לא[נה]א תתשוף פי אלטרק ואלאסואק עסי אן תקע ותצאדף עלי מן יאתיהא כמא קאל שלמה פעם בחוץ פעם ברחובות. ת̇ם תציר אלי מן ליס הי לה בחק̇ ולא הו להא פלד̇לך קיל מנאף. ומע מא הי מעה פקלבהא נאשז ענה פלד̇לך קאל ותזנה. ואיצ̇א לאן אלתוריה̈ חכמת עלי אלולד באלאבעאד פמנהא(?) קאל פי צדר אלכלאם קרבו הנה ומע אבעאד לקו(?) ען באב אלבית ואיצ̇א אלזאני ואלזאניה̈ ואלולד לא ירפעון רוסהם כ״ק וחרפתו לא תמחה ומנהא קאל ההנא על מי תתענגו. ובאלנאב (?) על מי תאריכו פה (?) ג׳ מראר[1]) ת̇ם אכתפא אן יד̇ם אלזנא באכת̇ר מן הד̇א למא קד כאן שלמה פיה את̇סע פי קצה̈ כי בחלון ביתי ועלי מא שרחנאה פי תפסיר משלי ומא נחא נחו ד̇לך ואיצ̇א לאן מצאיבא כת̇ירה̈ חלת באלנאס מן אג̇לה כמא בינת אלתוריה̈. ת̇ם אקבל אלי אלקסם אלת̇אני אלד̇י הוא גשיאן אלד̇כור ואת̇סע פי ד̇מה אד̇ כאן לם יתסע פיה קבל ד̇לך ועלי אן אלתוריה̈ קד נהת ענה ווצפת עקאבה̈ פי אלמנזל וקבל ד̇לך אכ̇ברת באהל סדום ומא חל̇ בהם עלי הד̇ה אלמעציה̈ אלא אן אעתבאראת כאנת פי אמר אלזנא אוסע פנזל הד̇א אלקול ליזיד פי אלתחאיד מנהא. וקולה הנחמים באלים פסרתה תסכ̇ין והו מת̇ל קולה ולא יחם לו וקולה גם אם ישכבו שנים וחם להם ומת̇ל ד̇כורהם באלכבאש כמא מת̇ל אלאמראה̈ בכבשה̈ לקול ויקח את כבשת האיש הרש פקאל אנהם יתסכ̇נון בהד̇ה אלכבאש בדל אלשג̇ר אלמת̇מרה̈ יעני אלנסא ומא קד חללה אללה לך עלי מא[הו]

---

הזונה עוננה בענין חוזה בעננים מפני שהיא תסתכל בדרכים ובשוקים אולי תמצא ותפגוש מי שיבוא אליה כמו שאמר שלמה פעם בחוץ ופעם ברחובות (משלי ז׳ י״ב). ואחר זה תהיה לאיש אשר אין לו רשות עליה ולא לה עליו ולפיכך אמר מנאף ובעודה עמו לבה זונה מאחריו ולפיכך אמר ותזנה. ועוד מפני שהתורה גזרה להרחיק ילדי הזונה ועליהם אמר הנביא בתחלת מאמרו קרבו הנה מפני שברחוקם הושלכו מפתח הבית. ועוד כי הנואף והנואפת וילדיהם לא יגביהו ראשיהם כאמרו וחרפתו לא תמחה (שם ו׳ ל״ג) אמר עליהם על מי תתענגו... ואחר זה חשך מלגנות הזנות יותר מזה מפני שכבר האריך בה שלמה בפרשת כי בחלון ביתי כפי שפירשנוה בבאור למשלי ובכיוצא בה ועוד מפני שצרות רבות באו לבני אדם על ידה כאשר פירשה התורה. ואחר זה פנה הנביא אל חלק השני אשר הוא משכב זכר והאריך בגנותו מפני שלא האריך בו קודם זה ואף על פי שהתורה כבר הזהירה עליו והגידה ענשו בין המצות הנתונות בסיני וקודם זה ספרה מאנשי סדום ומה שאירע להם על דבר העבירה הזאת אלא שמספר ההזהרות אשר נתנה לנו על דבר זנות הוא יותר גדול לפיכך אמר הנביא זה המאמר לרחק אותנו יותר מזאת העבירה. ואמרו הנחמים באלים פירשתיו מענין חמום והוא כאמרו ולא יחם לו (מלכים א׳ א׳ א׳) וכאמרו גם אם ישכבו שנים וחם להם (קהלת ד׳ י״ב). והמשיל הזכרים באלים כמו שהמשיל האשה בכבשה כאמרו ויקח את כבשת האיש הרש (שמואל ב׳ י״ב ד׳). ואמר שהם מחממים עצמם באלים תחת עץ רענן רצה בזה הנשים מה שכבר התיר לך ה׳ כאשר הוא נראה מפירותיהם.

---

[1]) המאמר מן מלת ובאלנאב לא יכולתי להולמו ואפשר שצ״ל ובאטנאב על מי תאריכו פה תרחיבו לשון = ובאריכת הלשון על מי וכו׳.

משאהד מן אתמארהם[1]). ופי חאל מא יצרפון נטפתהם אלי חאל גיר מצרפהא געלהם כאנהם יקתלון נפוסא לקו' שוחטי הילדים בנחלים. והדה אלאודיה ואלצכור הי אעצא מן אלאנסאן מא תקער מנהא ועמק ישבה באלאודיה ומא אכפהר מנהא פנסא שבה באלצכור. ופסרת בחלקי נחל חלקך מרד אלכרוד מתל יעקב איש חלק ואצל אללפטה אללין ואלמלוסה מתל קולה אמריה החליקה וחלק משמן חכה וקו' הם הם גורלך עלי מא ישאהד מן אהל הדא אלשאן אנהם ליס ללאבד יעאשרון עשירהם בל מא דאם עלי האלה תלך. וגעל מגאלסהם ושראבהם ופואכההם מנכרה אד כלהא אנמא תעד למעציה בקו' גם להם שפכת נסך. פקאל העל אלה לא אנהם קיל מסתפטע אלונא אלדי קיל פיה סוסים מוזנים העל אלה לא אפקד בם ואלגור אלדי קיל פיה שמנו עשתו וגו' העל אלה לא אפקד ואלמחאל אלדי קאל פיה חין שחוט לשונם וגו' העל אלה לא אפקד. וקו' על הר גבוה ונשא הו מא ישאהד אנהם קד יכתארון מנהם כל תליע וגסים. ולמא תוסט אלקול דכר פיה משכב ג' מראר שמת משכבך הרחבת משכבך אהבת משכבם וכל מא מר פי הדא אלפן פצח אד קאל ואחר הדלת והמזוזה וליס לנא דלך פי אלאנסאן אלא פי מוצעין פמה ואספלה פאמא אלפם קאל פי אלחיואן דלתי פניו מי פתח ואלספל קאל פיה כי לא סגר דלתי בטני ולמא לקב אלעצו באסם אלדלת לקב מא פיה זאדה[2]) מן אלגאנבין במזוזה פקאל הנאך שמת זכרונך אסם אלדכר פציח. ואלכברהם באן מן אסתעמל דלך מנהם פקד באן מן רבה כ"ק כי מאתי גלית ותעלי. וקד צאר ול"הם

---

ומפני שמשתמשים בזרעם שלא כדרכו עשאם כאלו הם הורגי נפשות כאמרו שוחטי הילדים בנחלים. ואלה הנחלים והסלעים הם אברי האדם האבר החלול והעמוק דמהו לנחלים והאבר המתקשה והמתעבה המשילו בסלעים. ופירשתי בחלקי נחל חלקך חלקת חלקים כאמרו ביעקב איש חלק (בראשית כ"ז י"א) והמלה נגזרת מענין רכות והחלקה כאמרו אמריה החליקה (משלי ז' ה') וחלק משמן חכה (שם ה' ג'). ואמרו הם הם גורלך זה כפי מה שנראה מדרך אלו האנשים שהם לא יתרועעו בחבריהם תמיד אלא בעודם על המצב הזה. וגנה חבורותם ומשתיהם ורקחיהם מפני שכל זה הכנה לפשעם כאמרו גם להם שפכת נסך. ואמר העל אלה לא אנחם להורות על שערורת הזנות אשר עליה נאמר סוסים מוזנים וגו' העל אלה לא אפקד בם (ירמיה ה' ח' ט') ועל שערורת החמס אשר עליו נאמר שמנו עשתו וגו' העל אלה לא אפקד (שם כ"ח וכ"ט) ועל שערורת הרכילות אשר עליו נאמר חץ שחוט לשונם וגו' העל אלה לא אפקד (שם ט' ז' ח'). ואמרו על הר גבוה ונשא הוא מה שנראה כי יבחרו מי שקומתו גבוהה ובשרו שמן. ובתוך המאמר הזה זכר משכב שלש פעמים שמת משכבך הרחבת משכבך אהבת משכבם וכל מה שהובא בזה הענין הוא ברור כי אמר ואחר הדלת והמזוזה והדלת לא תמצא במקרא באדם אלא בשני מקומות בפה ובתחתיתו ואמר בפה אצל בעלי החיים דלתי פניו מי פתח (איוב מ"א ו') ובתחתיתו אמר בה כי לא סגר דלתי בטני (שם ג' י'). ואחר שכנה האבר בדלת כנה מה שהוא עודף עליו משני צדדיו מזוזה ואמר כאן שמת זכרונך הוא ברור כי הוא שם להאמה. והגיד להם שמי שהשתמש מהם בזה כבר עזב את אלוהיו כאמרו כי מאתי גלית ותעלי וכבר נהיה

[1]) צ"ל אתמרהן. ר"ל הילדים שהם פרי בטן האשה יורו שיש מהן שהתורה התירה לבוא עליהן.

[2]) אפשר שצ"ל מא זאדה וכן תרגמנו.

במא עאהדהם כק׳ ותכרת לך מהם באצמאר ותכרת ברית. פאתסע פי דם הדה אלמעציה ליואזן מא תקדם מן דם אלזנא. פאן טן טאן אן הדה אלקצה פי עבארה אלאותאן ואן אלים מעבודאת מתל אלילים וקו׳ בחלקי נחל הי אלמלם מן אלחגארה מתל קולה חלקי אבנים ואן אלשחיטת ילדים הו מא כאנו יקרבון להם מן נסלהם ובדלך נסך [ומנחה] אלמדכורין [נקול לה] אן דלך לא ילאאם אלאול ואיצא לאן פיה משכב ג׳ מראר ואיצא למא וצפתה מן דלת ומזוזה ואיצא לאן בעץ אלאולין כל כתיר מנהם קד קאל כל המחמם עצמו לבטלה עליו הכתוב אומר שחטי הילדים בנחלים. [1]

קד קדמת איצא מן תפסיר מא נולה אללה פי אלמתכלין עלי אלנאס מן הוי היורדים מצרים הוי בנים סוררים ואקול ההנא איצא אן הדא אלמוצע למא כאן מוצע עטה ללעצאה מן אלאמה וקד דכר אלכבאיר ראי אן יתבעהא בדם אלתוכל עלי אלנאס לילא תתכל אלאמה כמא פעל בעצהא פי עצר אלשעבוד עלי בעץ אלמלוך או בעץ אלאמם מן דון אלאסמה[2]) וכמא פעל בעצהא פי עצר יחזקיה וקבלה פי עצר אחז עלי מא בינת פובך ההנא מן יפעל מתל דלך אן יבעתו באדהאן לשפא או טרפה ללמלוך לאן לפטה ותשורי מתצרפה מן קולה ותשורה אין להביא ואנמא כ׳ציץ אלדהן ואלעטר לאנה עלי אלאכתר יגלב מן אלשאם אלי מצר אלבאן ואדהאן ואלמרכבה וכמא פעלו לפרעה כדלך פעלו למלך אשור. פקריב אן יכון קולה ההנא ותשלחי ציריך יעני אשור ותשפילי עד שאול יעני מצר לאן אלדהאב אליהא מחכי אברא בלפטה ירידה.

---

חבר להם בהועדו עמהם כאמרו ותכרת לך מהם אשר שיעורו ותכרת ברית. והאריך בגנות הפשע הזה להשוותו עם מה שקדם בגנאי הזנות. ואם יחשוב חושב כי זאת הפרשה נאמרה בעבודה זרה וכי אלים הוא במקום אלילים ושאמרו בחלקי נחל הם האבנים החלקות כמו שאמר חלקי אבנים (שמואל א׳ י״ז מ׳) וששחיטת הילדים ירצה בו מה שהקריבו להם את זרעם וכן הנסך והמנחה הנזכרים אחר זה נאמר לו כי זה איננו מסכים עם מה שקדם ועוד שמלת משכב נמצא שלש פעמים ועוד לפי מה שפירשתי בדלת ומזוזה ועוד כפי שאמרו קצת מן הקדמונים וגם רבים מהם כל המחמם את עצמו לבטלה עליו הכתוב אומר שחטי הילדים בנחלים.

כבר הקדמתי ג״כ לבאר מה שנבא ה׳ על הבוטחים באדם בפרשת הוי היורדים מצרים (למעלה ל״א א׳) והוי בנים סוררים (שם ל׳ א׳) ואומר כאן ג״כ שבזה המקום מפני שהוא תוכחה להממרים מהאומה וכבר זכר העבירות החמורות ראה לדבר אחר זה בגנות הבטחון בבני אדם כדי שלא תבטח האומה כמו שעשו איזו ממנה בימי השעבוד על איזה מלכים או אומות ולא על ה׳ וכמו שעשו איזו ממנה בימי יחזקיה ולפניו בימי אחז כמו שפירשתי והוכיח כאן העושה כמו זה לשלוח שמנים לרפואה או למנחה להמלכים מפני שהמלת ותשורי נגזרה מן ותשורה אין להביא (ש״א ט׳ ז׳). ולא פרט השמן והרקוחים כי אם מפני שעל הרוב מוליכים מן ארץ ישראל למצרים לבונה ושמנים ומרכבות וכאשר עשו לפרעה כן עשו למלך אשור. וקרוב שאמרו כאן ותשלחי ציריך מוסב על אשור ואמרו ותשפילי עד שאול מוסב על מצרים מפני שמשתמשים תמיד במלת ירידה למי שהולך שם.

---

[1]) לא מצאנו הלשון הזה בשום מקום אבל עיין נדה י״ג א׳.

[2]) נראה שצ״ל אללה.

ויסתקים אן אלדי דכרה בקול חית ידך הוא אלכיל כאנו יגלבונהא מן מצר פלמא וגדוהא לם ירתעדו מן רבהם כמא קאל מצאת על כן לא חלית.

תם קאל להם ומן אלקום אלדין נפתמוהם חתי אסתענתם באשור ומצרים פאן קלתם נעם הם אהל יכאפון כדבתם. ואת מי דאגת וגו׳ הדא נטיר קולה לנא פי אלגלות מי את ותיראי מאנוש ימות עלי מא שרחתה. תם קאל ממן תכאפין ואנא לכם מד כנתם ממהלא ונאצרא מד דהרכם נטיר קולה ותשכח ה׳ עושיך עלי מא בינתה.

תם קאל פאן כנתם טלבתם אלפלג עלי נצומכם באלחגה לא צדקתם. וצדקתך הו יתצרף מן נצטדק פמא תפלגון בשי הו אכתר מני הו כקול אביה והנה עמנו בראש האלהים וכהניו וקאל אסא כי אין עמך לעזור וקאל יהושפט אלהינו הלא תשפט בם.

וינצרף קולה בזעקך אלי אן יכון פי וקת אלישועה כל מן תוכל מן בני אסראיל עלי אלאמם לא ינפעה שיא בל יפנון כלהם ולא יבקי אלא אלואתקון בה כמא קאל והחסה בי ינחל ארץ ועלי מא קאל צפניה והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳ אי מן תאב מן אולאיך אלדין כאנו תוכלו לתכרירה אול אלקצה באלתובה פיכון אלבאקון יחדרון אולאדהם בעצהם בעצא מן אלתוכל עלי אלנאס כקולה ואמר סלו סלו.

ומעני [סלו] אלאכלאץ צפאה אלניה לרב אלעאלמין כקולה סלו לרכב בערבות ביה שמו ומא אוצה בה אן הדה אלאכלאץ פי אלקלב יכון קולה מסלות בלבבם ויעתקד אן כל מן יעתקד דון אללה פהו מכשול כמא כנת שרחת פי קצה וכשלו בם רבים וצאר פי אכר הדה אלקצה אלתי דכרת טרף מן אלתובה ליכתמהא.

---

ואפשר שהחיה אשר זכר באמרו חית ידך ענינה על הסוסים אשר הביאו מן מצרים ואחר שמצאום לא יראו עוד את אלהים כמו שאמר מצאת על כן לא חלית.

אחר זה אמר להם ומי העם אשר יראתם ממנו עד שתבקשו עזרה מאשור ומצרים ואם תאמר הן הם יספיקו לנו תכזבו ואת מי דאגת וגו׳ זה דומה למה שאמר לנו בגלות מי את ותיראי מאנוש ימות (למעלה נ״א י״ב) כפי מה שבארתי. אחר זה אמר ממי תראו ואנכי מחשה לכם מהיותכם ועוזרכם מעולם כאמרו ותשכח ה׳ עושיך (למעלה נ״א י״ג) כפי מה שפרשתי.

ואחר זה אמר ואם תבקשו לנצח על אנשי ריבכם בויכוח לא תצטדקו. וצדקתך נגזר מן נצטדק (בראשית מ״ד י׳) ולא תנצחו בדבר שהוא גדול ממני וזה כמו שאמר אביה והנה עמנו בראש האלהים וכהניו (דברי הימים ב׳ י״ג י״ב) ואמר אסא כי אין עמך לעזור (שם י״ד י׳) ואמר יהושפט אלהינו הלא תשפט בם (שם כ׳ י״ב).

ואמרו בזעקך מוסב למה שיהיה בעת הישועה שכל הבוטחים מן בני ישראל על העמים לא יועיל להם מאומה אבל יאבדו כלם ולא ישארו כי אם החוסים בו כמו שאמר והחסה בי ינחל ארץ וכמו שאמר צפניה והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם ה׳ (ג׳ י״ב) או מי ששבו מדרכיהם מאלה אשר בטחו על העמים לפי מה שהזהיר והוהיר על התשובה בראש הפרשה והנשארים יזהירו את בניהם אלו את אלו מלבטוח באדם כאמרו סלו סלו.

סלו ענינו הטהרו וזה טהרת הכונה לאדון העולמים כאמרו סלו לרכב בערבות ביה שמו (תהלים ס״ח ה׳) ומה שיורה בבירור שזאת הטהרה היא טהרת הלב אמרו מסלות בלבבם (שם פ״ד ו׳) ויחשוב שכל המאמין במבלעדי ה׳ הוא מכשול כמו שבארתי בפרשת וכשלו בהם רבים (למעלה ח׳ ט״ו) והתם בן ואת הפרשה אשר זכרתי בדברי הדרוש ונאה בענין התשובה.

פקאל כי כה אמר רם ונשא וגו׳ פסרת מרום אלסמא עלי מא קד תקדם ועברת ולהחיות לב נדכאים תקויה̈ למא כאנת חיוה̈ קלב אנמא הי קוה̈.

ופסרת יעטף ישתמל מת̇ל ועמקים יעטפו בר אלד̇י הוא מת̇ל לבשו כרים הצאן ומת̇ל גבעות תחגרנה אלמתקד̇מין לה.

ואכ̇רג̇ת הסתר ואקצוף סר̇א וט̇אהרא לאן לפט̇ה̈ קצף ליסת הי נפסהא ט̇אהרא בל הי נפסהא סכ̇ט אלא אנהא סכ̇ט ט̇אהר. אבתדא פי הד̇א אלקול בתפצ̇יל אלכ̇אשעין לאמר כאן אנכר עלי אלקום אלמקדם ד̇כרהם אלמתוכלין עלי אלכ̇יל ואלג̇באברה̈ ואמרהם ברד̇ אלמתכלין עליה[א] פערפהם אנה ליס ימכנהם בשי מן תלך אלאלאת כקולה הנאך והושעתים בה׳ אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב אד̇ פי זואלהא יכון אלכ̇שוע כקולה פינא פי וקת אלישועה אנא נאצר אלכ̇אשעין בתרך אלכ̇יל עני ורוכב על חמור והכרתי רכב מאפרים. וקאל הנא אני סמית מס...נא לי מוצ̇ע באלסמא ואלקדס פי אלארץ̇ לאני פוק אלסמא אוריכם אמרי נאזלא עלי קדס[1] כמא קאל פי סיני מן השמים השמיעך את קולו ליסרך וקאל פי אלקדס והאש ירדה מן השמים ולד̇לך קאל מרום וקדוש. ואלכ̇אשע יסמא צ̇עיפא מן כאן צ̇עיפא עלי אלחקיקה̈ ויסמא כ̇אשעא מן כאן קויא ויתד̇אלל לרבה. ופסרת ואת מע מענאה סכנאה מעהם אד̇ ליס עלי סביל סכנאה פי אלסמא ולא פי אלארץ̇ בל אנמא ד̇לך ליחייהם ויקוי קלובהם פקט להחיות רוח ולהחיות לב. ובדא בשפלים פי מצלחתהם לאנהם אלמד̇כורון אולא והם אלנדכאים עלי מא סבילה אן ינעת אלאקרב. ווצף מן רחמתה ללעבאד אלד̇ין כ̇לקהם אנה לא יטאלבהם אבדא מע אלתובה̈ כאנך תקול

ואמר כי כה אמר רם ונשא וגו׳ פרשתי מרום השמים לפי מה שכבר קדם. וביארתי להחיות לב נדכאים לתת כח מפני שחיות הלב היא רק כח.

ופרשתי יעטף מענין לבוש כמו ועמקים יעטפו בר (תהלים ס״ה י״ד) שהוא דומה לאמרו לבשו (שם) כרים הצאן וכמו גבעות תחגרנה (שם י״ג) הקודמין לו.

והעתקתי הסתר ואקצוף בסתר ובגלוי מפני שמלת קצף אין ענינה בעצמה בגלוי אבל ענינה חרון אלא שהוא חימה גלויה. התחיל בזה המאמר לתת היתרון לענוים מפני שגנה את העם שקדם זכרם הבוטחים על הסוסים ועל הגבורים וצוום לדחות הבוטחים בהם והודיעם שכל אלה כלי המלחמה לא יועילו להם מאומה כאמרו שם והושעתים בה׳ אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב (הושע א׳ ז׳) כי בעזבם תהיה הענוה כמה שאמר עלינו בעת הישועה אנכי עוזר את הענוים בעזיבת הסוסים עני ורוכב על חמור (זכריה ט׳ ט׳) והכרתי רכב מאפרים (שם י׳) ואמר כאן אנכי נקראתי מרום וקדוש ר״ל לי מקום בשמים ובמקדש על הארץ מפני שמעל השמים אראה לכם דברי היורדים על מקדשי כמו שאמר בסיני מן השמים השמיעך את קולו ליסרך (דברים ד׳ ל״ו) ואמר על המקדש והאש ירדה מן השמים (דברי הימים ב׳ ז׳ א׳). ועניו נקרא שפל מי שהוא חלש באמת ונקרא נדכא מי שהוא חזק ויכניע את נפשו לאלהיו. ופרשתי ואת עם ענינו שהוא שוכן עמם מפני שאין דרך שכנתו בשמים ולא על הארץ כי אם להחיותם ולחזק את לבם בלבד להחיות רוח ולהחיות לב. ופתח בטובת השפלים מפני שהנזכרים בתחלה הם הנדכאים ודרכו לתאר היותר

[1]) בכ״י: עלי קדסת.

מעני קולה כי לא לעולם אריב ולא אעאקב עלי כל חאל ואלעלה כי רוח מלפני יעטף כמא כאנת אלעלה פי [קולה] בעון בצעו. ואלטמע פהו עלי צרבין אמא אן יטמע לנפע או דפע צרר וכדאך כמן יתוכל עלי אלמלוך יקול אללה פקד צרבתה לדלך באטנא וטאהרא פמן אלצרבאת אלבאטנה אן כאן אלמעאקבה פראדא פי אלאמראץ אלמנגסה מתל זיבות וצרעת אלתי ליס אלמהא מנטקי ואנמא הו שריעי ואלטאהרה מתל אלחמיאת ואלאפאת [אלתי אלמהמא] אלמערופה ענד אלמבתלי ואדא כאן אלמעאקבה אמה פמן אלבאטן כראב אלקום ורפע אלנבוה אלתי לא יקום אלמנטק אי תרי[1] )(?) ומן אלטאהר זואל אלמלך ותבדיד אלשמל אלדי לא יכתלף אחד פאנהא מצאיב אלאמה. וקולה וילך שובב בדרך לבו יעני מא דאמו מתמאדיין פי כטאיאהם פהדה אלאלאם תתעאקבהם ועלי מא קדם פי אלתוריה ואם תלכו עמי קרי תם אסתתני עלי אלרגוע בקולה דרכיו ראיתי וארפאהו יעני אני ראית אחואלהם אלתאניה נטיר קולה פי נינוה וירא אלהים את מעשיהם פיגב אן ארפאהו. ואלשפא עלי צרבין ללפראד עלי טאהרה וללאמה מן גלותהא גמע אלשמל ואלמלך כקולה כי אעלה ארוכה לך ואלתסייר אלדי קאל פיה ואנחהו פהו ללעליל אלנהצה ואלמשי פי אלאסואק וללגמאעה גמעהם מן כל בלד ורדהם אלי אלוטן. ואלעזא ללגמיע וללפראד תגדיד נעמה. ויסתקים אן נקול אן מעני תסמיתה נפסה כאלק אלנטק לאסבאב ארבעה מנהא לא יריד אלכלאם ואנמא יריד אלנטק ואלרצא ואיצא לאן אלתאיב אחד אחדאד רגועה אלכלאם כקולה קחו עמכם דברים ואיצא עלי אלתאיב רגועה בכלמה יתכלם בהא

---

קרוב. ואמר ברחמי האל על עבדיו אשר בראם שלא יענשם לעולם אם יעשו תשובה כאילו תאמר שענין אמרו לא לעולם אריב ולא אענשם על כל פנים והסבה כי רוח מלפני יעטף כמו שהיתה הסבה בפסוק בעון בצעו והבצע הוא על שני פנים אם שיתאוה להועיל או להרחיק את הנזק כן הוא כמי שבוטח במלכים ואמר ה' ואכהו בגלוי ובסתר ומן המכות הנסתרות אם העונש הוא ביחידים על ידי המחלות המטמאות כזיבות וצרעת שאינן רעות לפי השכל אלא לפי התורה והמכות הנגלות כמו הקדחת [והמחלות אשר יעתם נכרת בהחולה ואם יהיה העונש בעם המכות הנסתרות הם השחתת העם וסתימת החזון אשר לא יבחינם אלא השכל ואינם נראים לעינים ומן המכות הנגלות הסרת המלוכה ופזור העם אשר אין איש יכזבם מפני שהם צרות הנוגעות להאומה כלה. ואמרו וילך שובב בדרך לבו רצה לומר כל זמן שיעמדו בחטאיהם אלו הצרות תשיגום אלו אחר אלו כמו שקדם בתורה ואם תלכו עמי קרי (ויקרא כ״ו כ״א). ואחר זה הוציא מן הכלל העושה תשובה באמרו דרכיו ראיתי וארפאהו ירצה בו אנכי ראיתי מצבם השני כמו שאמר בנינוה וירא אלהים את מעשיהם (יונה ג׳ י׳) ולפיכך חייב אני שארפאהו והרפואה היא על שני פנים ליחידים לפי פשוטה ולהאומה שיקבץ גליות ויקים המלכות באמרו כי אעלה ארוכה לך (ירמיה ל י״ז) ושינחה אותה באמרו ואנחהו והוא לחולה שיקום ממטתו וילך בשוקים ולעדה שיאספה מכל הארצות ויחזירה לארץ מולדתה ונחומים הם ליחידים ולקהל שיחדש אשרם. ואפשר לאמר שקרא את עצמו בורא ניב שפתים מארבע סבות האחת שלא רצה בו הדבור בכלל כי אם הדבור השכלי והרצוי והשנית שאחד מגדרי העושה תשובה הוא הדבור באמרו קחו עמכם דברים (הושע י״ד ג׳). והשלישית כי העושה

---

[1]) הנוסחא משובשת ותרגמנו לפי השערתנו.

ואיצ̇א ליערפה אן יד נעמתה סהל עלי רבה בכלמה̈ ובאלחרי אנה כ̇לק אלכל בכלמה̈.
ותכ̇ראר שלום שלום באזא לרחוק ולקרוב ואלעלה̈ פי ד̇לך לאן אלעצאה̈ עלי צ̇רבין
אלבאלג פי אלמעאצי וגיר אלבאלג פקד ימכן אן יכון אלרחוק אלממען לטול מכת̇ה
ואלקרוב הוא אלקריב אלעהד בהא וקד ימכן אן יכון אלרחוק הו אלבעיד מן אלהלאך
ממא לם יגרק פי אלכ̇טא ואלקרוב אנה מן אסתגרק פיה וקרב אלי אלהלאך עלי מא
קאל ותקרב לשחת נפשו ואלגמיע תאיבון וקאל ען אלכל ורפאתיו יעני אגפר ללגמיע
לאן רפואה ההנא גפראן כקול חזקיהו ה׳ הטוב יכפר בעד ואג̇יב וישמע ה׳ אל חזקיהו
וירפא את העם ופי לגה̈ אבאינא עליהם אלסלאם לשון רפואה סבע מעאני הד̇ה אלתי
תקדמת וסת אכ̇ר מנהא רפואה חלאוה̈ אלמא כקולה וירפאו המים עד היום הזה ורפואה
אצלאח אלאנא אלמכסור קולה כאשר ישבר את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפא
ורפואה נג̇דה̈ ועז פי אלחרב קולה למצר לשוא הרבית רפואות ורפואה בנא מוצ̇ע
מהרוס קולה ען אליהו עליה אלסלאם וירפא את מזבח ה׳ ההרוס ורפואה הי אלצדק
קולה חיי בשרים לב מרפא ורפואה הי תלזיק אלכלאם אלבאטל קול איוב רופאי אליל
כלכם. וג̇מיע מא בשר בה פי הד̇ה אלקצה̈ פהו לג̇מיע אלאמה̈ ואנתהי אלי אלפרקה̈
אלראבעה̈ פבעצ̇הא כ̇רג ען אלדין ובעצ̇הא אקאם פיה מנאפקא יט̇אהר באקי אלאמה̈
במא ליס יעתקדה קאל פיהם אקואלה מורדה̈ עלי לסאנה שביה באלאקואל אלאולי
אלמנסובה̈ אלי רבה ולמא צדר בה אן שלום פיהם אילא הנאך כאנת נסבה̈ אלכלאם אלי
אללה פקאל אמר ה׳ והנא מנסוב אלי נביה וקאל אלנבי״ אמר אלהי. אפתתחוקאל והרשעים.

---

תשובה חייב שיערוך את שחתו אשר ידבר בה והרביעית להודיעו שקל הוא לאלהיו
להחזיר לו את אשרו בדבור אחד כי גם הכל ברא בדבור אחד. וכפל שלום שלום
נגד לרחוק ולקרוב והסבה לזה שהרשעים הם על שני פנים הרשע גמור ואינו גמור
ואפשר שהרחוק הוא המחזיק ברשעתו זה זמן רב והקרוב הוא שהתחיל לחטוא זה לא
כביר. ואפשר שהרחוק הוא הרחוק מן האבדון מפני שלא נשקע בחטאיו והקרוב הוא
מי שנשקע בהם וקרוב לשחת כמו שאמר ותקרב לשחת נפשו (איוב ל״ג ל״ב) וכלם
הם חוזרים בתשובה ואמר על כלם ורפאתיו ירצה בו אכפר על כלם מפני שרפואה
הוא כאן כפרה כמו ששאל חזקיהו ה׳ הטוב יכפר בעד (דברי הימים ב׳ ל׳ י״ח) והיתה
התשובה וישמע ה׳ אל חזקיהו וירפא את העם (שם כ׳). ובלשון אבותינו עליהם
השלום מלת רפואה תשתמש לשבעה ענינים הענין אשר קדם וששה אחרים. מהם
רפואה מתיקת המים כאמרו וירפאו המים עד היום הזה (מלכים ב׳ י״א כ״ב) ומהם תקון
הכלי הנשבר כאמרו כאשר ישבר את כלי היוצר אשר לא יוכל להרפא (ירמיה י״ט י״א)
ומהם הכח והגבורה במלחמה כאמרו למצרים לשוא הרבית רפואות (שם מ״ו י״א)
ומהם בנין מקום ההרוס כאמרו על אליהו עליו השלום וירפא את מזבח ה׳ ההרוס
(מלכים א׳ י״ח ל׳) ומהם היושר כאמרו חיי בשרים לב מרפא (משלי י״ד ל׳) ומהם
חבור דברים בטלים כמו שאמר איוב רופאי אליל כלכם (י״ד ד׳). וכל מה שבשר בזאת
הפרשה הוא ג״כ לכלל האומה והגיע אל המחלקה הרביעית ומקצתה יצאה מן האמונה
ומקצתה עמדה בה בחנופה ומראים את עצמם לשאר העם כאלו הם מאמינים במה שלא
יאמינו ובהם אמר הנביא הדברים הנאמרים על פיו הדומים לדבריו הראשונים המיוחסים
לאלהיו ואחר שהתחיל שם בפסוק אין שלום הדבור מיוחס אל ה׳ ואמר אמר ה׳ (למעלה
מ״ח כ״ב) וכאן הדבור מיוחס אל נביאו ואמר הנביא אמר אלהי. פתח ואמר והרשעים.

יד) נח מן פסוק א עד סוף הפרשה.

ת̇ם אן אלסלאם אלד̇י כאן בשר בה אלצאלחין ומענאה̇ אלסלאם מן אלעקאב מנע האולי מנה בק׳ אין שלום ומע ד̇אך לם ימנע ועט̇הם וארתג̇אעהם כל אמר בד̇לך בקול פצח קרא בגרון ואנמא ואד פיה אל תחשך לאן אלוהם והם אלואעט̇ תרכהם לאיאסה מן רג̇ועהם פקאל לה אל תחשך. ויסתקים אן יכון תמת̇יל כשופר פי אלבוק אלמסמוע ופי אלד̇ליל אלמקול. ואראד בקולה עמי ובית יעקב בעצ̇א לא אלכל. ואכ̇בר ען נפאקהם אנהם ממא יט̇הרון אלנאס באלכ̇יר יסאלונה דאימא ת̇ם יבתהלון אלי אלכ̇אלק אן יט̇הר אלחק ויצ̇ע כרסיה ללקצ̇א כאנהם ממן יתבאשר באלחכם מן כת̇רה̇ מא אצלח עמלה ד̇לך ק׳ ואותי יום יום ידרשון והד̇א נט̇יר מא קאל עמוס הוי המתאוים את יום ה׳ הו מעני נצף אלפסוק אלאול ואמא נצפה אלת̇אני אלד̇י הו ישאלוני משפטי צדק מענאה אנהם יכארון אן יהאכמו רבהם ירידון מנה אן יג̇יבהם סעה̇ או ירעיה ממא יט̇הרון ללנאס אנהם צאלחון לד̇לך קאל קרבת אלהים יחפצון מת̇ל ונקרב בעל הבית אל האלהים. ת̇ם כשף ען תד̇מרהם ד̇אך אד̇א הם צאמו או צלו פקאל אנמא תצומון לאחדי ת̇לאת̇ כ̇לאל אמא לטלב אלתכסב ואלט̇לם לקולה תמצאו חפץ או ליצול בעצ̇כם עלי בעץ̇ בה פיה קאל הן לריב ומצה תצומו או לתתצלפו בה ענד רבכם פיה קאל להשמיע במרום קולכם וכמא עלמת אן איזבל אנמא צאמת לתכסב אלט̇לם בקתל נבות וקום יהויקים אנמא צאמו ליט̇הרו נסכא ליצ̇בו בה ואחאב אנמא צאם ללקום עד̇רא ענד רבה וכד̇לך כל מן יחסן מן אלמנאפקין פאנמא יחסן לאחדי הד̇ה אלת̇לאת̇. ואתבע הד̇א אלמוצ̇ע בטאעה̇ וצפהא

---

אחר זה אמר שהשלום אשר בשר לצדיקים שהוא עזר להנצל מן העונש ימנעהו מן הרשעים באמרו אין שלום ועם כל זה לא מנע מלהוכיחם ומלעוררם לתשובה ויותר מזה ה׳ צוה את הנביא במאמר ברור קרא בגרון ולא הוסיף אל תחשך אלא מפני שעלה בטעות על מחשב המוכיח לעזבם לפי שנתיאש להחזירם לתשובה אמר לו אל תחשך. ויתכן שהמשיל הקול לשופר ביחס אל האזן השומעת והפה המדבר. ורצה באמרו עמי ובית יעקב קצתם ולא כלם. והגיד שחנופתם היא שעושים את עצמם כאלו הם טובים ודורשים תמיד את ה׳ ומתפללים להבורא שיראה להם האמת ויכין כסאו למשפט כאלו הם שמחים על משפטו מרוב צדקת מעשיהם וזה אמרו ואותי יום יום ידרשון וזה דומה למה שאמר עמוס הוי המתאוים את יום ה׳ (ה׳ י״ח) זה ענין חלק הראשון מן הפסוק וחלק השני הוא ישאלוני משפטי צדק ענינו שעוד מעט והם מריבים את אדיהם ומבקשים ממנו שישפיע להם טובה וקוראים אותו למשפט מפני שהם מראים את עצמם לבני אדם כאלו הם צדיקים ולכן אמר קרבת אלהים יחפצון כמו ונקרב בעל הבית אל האלהים (שמות כ״ב ז׳). אחר זה זכר את תלונותם אם צמו או התפללו ואמר לא תצומו כי אם משלש סבות אם לבצוע בצע ולחמוס חמס באמרו תמצאו חפץ אם להתנפל איש על רעהו באמרו הן לריב ומצה תצומו אם להתפאר בו לפני אלהים באמרו להשמיע במרום קולכם כמו שידעת כי איזבל לא צמה כי אם לעשות חמס בהריגת נבות ואנשי יהויקים לא צמו כי אם להראות את פרישותם ולהצטדק בה ואחאב לא צם אלא להראות לרעים שיבקש סליחה מאלהיו וכן כל מה שיטיבו החנפים לא ייטיבו אלא לאחת מאלה השלש סבות. ותאר אחר זה המעשים הטובים והבטיח

וועד מן בעץ תואבה באשיא יקדר מן יסמעהא אן כל גז מנהא מפרד לטאעה בעינהא אד ירי אגזא אלטאעאת מתפרקה ואגזא אלתואב מבדדה פי מא בינהמא. פינבגי אן נקדם אן כל גז מן אלאגזא מגמועה לכלהא אעני לכל טאעאת ואבתדא באנכאר אלצום בגיר אלאסתוא פקאל הכזה. אכדא יכון וכו׳. . .[1])

פסרת ונחך מן נחית כצאן עמך ופסרת צחצחות קחטא מן צחה צמא אלדי הו קחט ועטש וקיל אנה אראד בקולה וקראת לשבת ענג בטול המלאכה וכבוד שבת עונג או יעד דלך כלה ממצוא חפצך ודבר דבר אלא תאמר פיה באמר אי לא תאמר גירך אן יפעל לך מא לא יחל לך פעלה[2]). נפי או לא אן יכון אלצום טאעה לעינה ואכבר באנה אנמא יראד בה אלאסתעאנה עלי אלטאעה כמא וציף דניאל פאן כאן ליס יפעל אלא אחד אלאתנין[3]) פאן אלטאעה הי צום אלמרתצי כמא שרח זכריה וישלח בית אל שראצר אלי אכרה. פשבה קואמה וראסה מדלא באלפפיר והו נוע מן אלברדי יכון במצר תעמל מנהא אלקראטים והו עריץ לה ראס מדלא אבדא כקולה הלכוף כאגמון ראשו ערפנא אן דאך אלברדי אלמנכס כמא אנה לא תואב לה ללברדי עליה כדאך לא תואב ללצאים בלא ניה. ואכתצר אן ישבה סאיר אלתואבע מן אלאפעאל ולכן קיאסה הדא באלתואב לא אגר לה ואלמסח עליה כשער עלי אלבהאים ואלרמאד כרמאד אלתנור כמא לא גזא עלי הדה אלאשיא עלי גמיע דלך כדאך לא גזא לה. וכמא אכבר באן אלצום עלי הדה אלגהה לם ירצאה בקולה הכזה יהיה צום אבחרהו כדאך נהי ען תסמיתה

שישלם גמולם בדברים אשר יחשב השומע שכל חלק מהם הוא נפרד לאיזה פעולה טובה מיוחדת בראותו כי כל חלקי המעשים הטובים נפרדים אלו מאלו וכן כל חלקי הגמול לפיכך ראוי שנקדם שכל חלק מחלקי הגמול סובב על כל אחד ממעשים הטובים. והתחיל לגנות הצום אם לא ישים האדם מעצור לרוחו ואמר הכזה וגו׳.

פרשתי ונחך מן נחית כצאן עמך (תהלים פ״ח כ״א) ופרשתי צחצחות רעב מן צהה צמא (למעלה ה׳ י״ג) שענינו רעב וצמאון. ויש אומרים שרצה באמרו וקראת לשבת ענג בטול המלאכה וכבוד שבת עונג או שהוא מונה כל זה באמרו ממצוא חפצך ודבר דבר שלא תצוה בשבת בצווי כלומר לא תצוה לזולתך לעשות בשבילך מה שאינו מותר לך לעשות. כחש בתחלה שהצום בעצמו הוא קיום מצוה והגיד כי הוא רק סיוע לקיום המצות כמו שספר דניאל אשר [עם כל הסידותו] לא עשה כי אם אחד משניהם מפני שקיום המצות הוא הצום הרצוי כמו שביאר זכריה וישלח בית אל שראצר וגו׳ (ז׳ א׳ וג׳) והמשיל קומת העם הזקופה וראשו כפוף באגמון והוא מין גומא הנמצא במצרים אשר עושים ממנו הניר והוא זקוף וראשו כפוף תמיד באמרו הלכוף כאגמון ראשו ולמדנו כי כמו שזה הגומא הכפוף אין לו שכר בעד כפיפתו כן אין שכר להיושב בתענית בלי כונה וקצר ולא נשא משל לשאר המעשים הנזכרים אחר זה אבל אם תקיש מזה אל בעל תשובה שאין לו שכר תאמר ושק עליו כשער הבהמה ואפר כאפר התנור וכמו שאין שכר לאלו כן לא שכר לזה. וכמו שאמר שצום כזה לא ירצה כאמרו הכזה יהיה צום אבחרהו כן הזהיר מלקראהו

[1]) בכ״י נמצא כאן העתקת הפסוקים מן ה׳ עד י״ב.

[2]) אפשר שר״ל שקראת לשבת עונג מוסב על מה שקדם או על מה שבא אחריו.

[3]) עיין דניאל ט׳ ר״ל שעד אותו הזמן דניאל שמר את מצות ה׳ והתפלל אל אלהיו ולא צם כי אם בשנה אחת למלך דריוש.

באלמעני בקולה הלזה תקרא צום ויום רצון לה'. וגעל ללמומנין ולמן ירגע אליה מן כפרה בדלא מן אלצום אלמרסל אד̇ אראדו אלקרב מנה כ"א פנ̃א מן אלטאעאת גמודגא לגמיע אלטאעאת וכתב עליהא כ"א פנא מן אלנעמה̈ נמודגא לסאיר אנואע אלסעאדה̈ וגעל כל [נוע מן הד̇ה] אלטאעאת בדל אלצום אד̇ אפתתח הלא זה צום אבחרהו. פמנהא ז' פי אלעדל ואלאנצאף אלאול פתח חרצובות רשע והו אן יחל̃ אלמומן עזימה̈ אלט̇לם מן קלבה. ואלב' התר אגודות מוטה מא כאן קד חכם לה בה עלי סביל אלגור יטלקה וסמאה אגודות לאנה יכון באג̇תמאע. ואלת̇אלת̇ ושלח רצוצים מן כאן קד ארתצ̇ה מן אלנאס פאסתעבדה יעתקה. ואלראבע וכל מוטה תנתקו יריד איה̈ ט̇לאמה̈ גאר אלמר פתגאולה ירד̇ה עלי אלמט̇לם. ואלכ̇אמס אם תסיר יזיל אלחאכם אלגאיר מילה. ואלסאדס שלח אצבע יתגאמזון אלכ̇אצמן בין ידיה פאנהא כ̇אליה(?)[1] ) ואלסאבע ודבר און לא ישהד אלשהוד פצ̇ולא במא לם ינעמו אלוקוף עליה. מא יגב מן הד̇ה אלסבעה̈ יגב אסתעמאלה פי גיר מג̇אלס אלחכם. פהו יתבעהא ז' ה' פי אלעדל ואלאחסאן אול ד̇לך אטעאם אלגאיע קיל הלא פרס לרעב ואלת̇אני אל...פי מן הו מחתאג אלי מאוא פי מנזל קאל פיה ועניים מרודים תביא בית. ואלת̇אלת̇ כסוה̈ אלעריאן קאל פיה כי תראה ערום וכסיתו ואלראבע תזויג מן יחתאג אלי ד̇לך מן אלאיתאם קאל פיה ומבשרך לא תתעלם ואלכ̇אמס עזא כל מציבה̈ באלכלאם במת̇ל מא יצלח לה קאל ותפק לרעב לחמך געל נפעה כנפע אלגאיע לאנה כרר ונפש נענה ליואזנה בה. ומנהא את̇נתאן פי אצלאח והמא יכונאן ללעלמא ואהל אלתדביר אחדהמא רד מא כאן קד תשאעת̇ מן

---

כשם צום באופן הזה כאמרו הלזה תקרא צום ויום רצון לה'. ונתן להמאמינים ולהשבים מן כפירתם במקום הצום הרגיל ברצותם להתקרב אליו כ"א אופני קיום המצות שהם כתבנית לכלם וכתב להם כ"א מיני שכר הכוללים כל מיני ההצלחה ושם כל אחת מאלו האופנים במקום הצום כאשר פתח הלא זה צום אבחרהו. ומהם שבעה בצדק ובמשפט האחד פתח חרצובות רשע והוא שיסיר המאמין מחשבות רשע מלבו. והשני התר אגודות מוטה שיתיר את האגודה ר"ל הסכמת הדינים שהצדיקוהו בעול. והשלשי ושלח רצוצים לשלח חפשי העבדים שהם רצוצים ביד אדוניהם. והרביעי וכל מוטה תנתקו ירצה בו שישיב להחמוץ מה שנתן לו בעול והחמישי אם תסיר ירצה בו שיחדל הדין החומס מלהטות את הדין. והששית שלא ירמזו בעלי הריב באצבעותיהן לפני הדין מפני שזה דרך רמאות. והשביעי ודבר און שלא יעידו העדים בדברים שהם אך למותר על מה שלא יכלו לדעת היטב. וכל מה שהאדם צריך לעשות מאלו השבעה צריך ג"כ לקיימם אם איננו במושב בית דין. ומנה הנביא אחריהם שבעה חמשה מהם ביושר ובצדקה האחד לתן אוכל לרעב כאמרו הלא פרס לרעב והשני להכנים לביתו מי שנצרך לדירה כאמרו ועניים מרודים תביא בית. והשלישי להלביש ערומים כאמרו כי תראה ערום וכסיתו והרביעי להשיא היתומים הצריכים לזה כאמרו ומבשרך לא תתעלם והחמישי לנחם על כל צרה בדברים הנאותים לה כאמרו ותפק לרעב להמך וישם תועלת הניחום כתועלת הלחם לרעב מפני שכפל הענין באמרו ונפש נענה הדומה לו ומהם שנים בתקון חיי האדם והם מיועדים להכמים ולמנהיגים האחד להחזיר לישנה מה שנתפזר מן ההכמות והדינים כדי שלא

---

[1]) עיין משלי.

אמר אלעלום ואלדין לילא ינדרס קאל פיה ובנו ממך ואלאכ̇ר מן אלסנן אלחסנה̈ אלתי תת̇בת עלי טול אלזמאן ותנחפט̇ בה אלמלה̈ קאל ענהא מוסדי דור ודור ואלסבעה̈ אלבאקיה̈ פי שריעה̈ אלסבת[1]). . . . . .

הנני. ואלז' ציאנתה מן אלמצאיב אד̇א הי שאפת מג̇אוריה קאל ענה וזרח בחשך אורך נט̇יר מא יקול לג̇מיענא כי הנה החשך יכסה ארץ. ואלח' יקלב בה אלאחואל אלנכרה̈ אלי סהולה̈ וצלאח קאל ען ד̇לך ואפלתך כצהרים. ואלט' יופק לה חסן אלתדביר דאימא כמא קאל ונחך יי' ולד̇לך דא... פיה תמיד. ואלי' יתבארך אלנאס בה אן יכון אלג̇וע אד̇א חדת̇ פי [אל]בלד סלם הו ואהשיתה כק' והשביע בצחצחות נפשך. ואלי"א ועצמותיך יחליץ ותנאזע קוה̈ אלעט̇אם קוה̈ אלד̇את עלי תפסיר בעצם היום הזה וקוה̈ אלקראבה̈ עלי תאויל עצמי ובשרי אתה אלד̇י קאל לבן יעקב וקוה̈ אלאעואן ואן כאנו גרבא עלי מת̇ל מא קאל ישראל לדוד הננו עצמך ובשרך אנחנו. ואלי"ב והיית כגן רוה יכון סאר̈א בנעמתה שאכרא לרבה עליהא. ואלי"ג וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו יורת̇הא לכ̇לפה. . . ומא בעדה פלא תנקטע ולא תנקרץ̇. ואלי"ד וקרא לך גדר פרץ יסמוה אלנאס סאד̈ אלת̇גר ומעני ד̇לך אד̇א עצא קומה פ. . . . . . בהם ת̇גרה̈ מן עקובה̈ סד̈הא הו בד. . . תיה כבעץ̇ מא קאל פ. . . לולי

---

ישתכחו כאמרו ובנו ממך והשני לעשות כמו זה בהמנהגים הטובים אשר הוקמו בארך הזמן אשר בהם ישמרו המדות הטובות כאמרו מוסדי דור ודור. והשבעה הנותרים בהלכות שבת. . . . .

הנני. ואלז' שישמר (הצדיק) מן המאורעות הרעות בעת אשר הפגיעו בשכניו ואמר בזה וזרח בחשך אורך כמו שאמר לכלנו כי הנה החשך יכסה ארץ וכו' (ישעיה ס' ב'). והח' שיהפוך לו המצבים הקשים ויישרם ויתקנם וזה אמרו ואפלתך כצהרים. והט' שיפיק לו תמיד הנהגה טובה כמו שאמר ונחך ה' ולפיכך הוסיף מלת תמיד. והי' שיתברכו בו בני אדם ואם יהיה רעב בארץ ינצל הוא ואנשי ביתו כאמרו והשביע בצחצחות נפשך. והי"א ועצמותיך יחליץ וחלוץ עצמות יאמר על כמה פנים אם על כח עצמו ויהיה פירושו כמו בעצם היום הזה או על כח הקרבות ויהיה באורו כמו עצמי ובשרי אתה שאמר לבן ליעקב (בראשית כ"ט י"ד) או על כח העוזרים אע"פ שהם נכרים כמו שאמר ישראל לדוד הננו עצמך ובשרך אנחנו (שמואל ב' ה' א'). והי"ב והיית כגן רוה שיהיה שמח באשרו ויודה על זה לאלהיו. והי"ג וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו שיוריש אשרו לזרעו ולמי שיבוא אחריו ולא יחדל ולא יכרת. והי"ד וקרא לך גדר פרץ יקראוהו בני אדם גודר פרץ וענינו אם חטא עמו ואירע בהם פרצה מן העונש הצדיק גודר אותה בתפלתו וזה ממש מה שנאמר במעשה העגל לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו (תהלים ק"ו כ"ג). והט"ו

---

[1]) יש כאן בכ"י פעטערסבורג חסרון הרבה דפים עד באור הגאון לפרשה ס"א פסוק י' ואין ספק שבענין שמירת שבת ברר שם פסוק י"ג המתחיל אם תשיב משבת רגליך ומנה בו שבע מצות מהלכות שבת כגון חוץ לתחום וכו' ואחר שפרט הכ"א אופני קיום המצות פרט ג"כ הכ"א מיני שכר. וקצת ממה שנאבד מכ"י פעטערסבורג מצא ידידי החוקר הגדול אברהם נייבויער באקספורד על שני דפים נפרדים המתחילים בהנעימה השביעית והולכים עד סוף באור הפרשה.

משה בחירו עמד בפרץ לפניו. ואלט״ז משובב נתיבות לשבת יציר יסתתיב אלנאס ויסתרגעהם מן אלכ֗טא כבעץ֗ מא ק׳ [ען] אהרן ורבים השיב מעון. ואלי״ו אז תתענג על ה׳ מענאה א[נה יעטיה אללה סואלה פי נפסה ואן לם יפצח בה בלפט֗ה כק׳ וה[תענג] על ײ׳ ויתן לך משאלות לבך. ואלי״ז והרכבתיך על במתי א[רץ] מענאה אן יט֗פרה באעדאה אנפסהם כק׳ ואתה על במו[תימו] תדרוך ובלדאנהם איצ֗א קולה ירכיבהו על במתי ארץ. [ואל]ארבעה֗ אלבאקיה֗ לתמאם כ״א מא כאן יצחק דעא בה לי[עקב] פי אלנעמה֗ קאל ען ארבעתהא והאכלתיך נחלת יעקב [אביך] ונחלת יעקב הו מא דעא לה יצחק ויתן לך האלהים מט[ל וג׳] ינצ֗ם אלי טל השמים ג֗מיע אלברכאת אלסמאויה֗ ואלי [משמני] הארץ אלברכאת אלתי פי אלארץ֗ ולים הי נבאת בל ח. — או גירהמא ואלי רב דגן ג֗מיע אלחבוב ואלי תירוש אלת֗מאר ואלמיוע ואמא באקי מא דעא ליעקב מן יעבדוך עמים פקד דכ֗לת פי קולה והרכבתיך על במתי ארץ. פמא כאן מן הד֗ה אלכ״א פנ֗א מן סעאדאת אלאכ֗רה֗ פהי באלוא. . . י ומא כאן פי דאר אלדניא פהי עלי סביל אלאיאת אלמעג֗[זאת] אלתי יפעלהא אללה ללצאלחין פי אוקאת ומא אסתקאם [מן] הד֗ה אלכ״א באבא אן יכון בשארה֗ ללאמה֗ פי וקת אלישועה פליעתקד כד֗אך פסבחאן אלמבצר עבאדה וגוה אלתובה֗ ומא יפעלונה בעדהא וג֗אעל בעץ֗ אלטאעאת ובעץ֗ אלג֗זא מת֗לא ונמודג֗א לכליה֗ כל אצל [וכל פרע] מנהא וצאר ממא שרחנאה אלי כלאם תוביך֗ וג֗יע פהו אסתרג֗אע להאולי אלד֗ין כפרו ואסתצלאח איצ֗א ללממומנין אד֗א סמעו.

---

משובב נתיבות לשבת שיעורר את בני אדם לשוב אל ה׳ ולעזוב את עונותם וזה כמה שנאמר על אהרן ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳). והי״ו אז תתענג על ה׳ ענינו כי ה׳ יתן לו המשאלות שהן בנפשו אע״פ שלא הוציא אותן בשפתיו כאמרו ויתענג על ה׳ ויתן לך משאלות לבך (תהלים ל״ז ד׳). והי״ז והרכבתיך על במתי ארץ ענינו שיתן לו נצחון על איביו בעצמם כאמרו ואתה על במותימו תדרוך (שם ל״ג כ״ט) וגם על ארצם כאמרו וירכיבהו על במתי ארץ (שם ל״ב י״ג). והארבע הנעימות הנשארות לתשלום הכ״א הן מה שברך בהן יצחק את יעקב ואמר על ארבעתם והאכלתיך נחלת יעקב אביך ונחלת יעקב היא מה ששאל בעדו יצחק ויתן לך האלהים מטל השמים וזה כולל כל הברכות היורדות מן השמים וכלל במשמני הארץ הברכות אשר על הארץ ולא כוון בהם הצמחים כי אם הבעלי חיים. . . . . וזולתם וכלל ברב דגן כל הגרגרים ובתירוש כל הפירות וכל הירקות הלחים. ושאר הברכות אשר ברך בהן את יעקב מן יעבדוך עמים כבר נכנסו באמרו והרכבתיך על במתי ארץ. והטובות שהן על אלו הכ״א פנים בעולם הבא הבהירות ובעולם הזה על דרך אותות נפלאות אשר יעשה ה׳ לצדיקים בזמנים קבועים וכן יחשב מה שאפשר מן אלו הכ״א אופנים שיהיה בשורה להאומה בעת הישועה. וישבח לאל אשר הראה לעבדיו אופני התשובה ומה שיעשו אחרי כן ואשר שם קצת מן המעשים הטובים וקצת מן הגמולים למשל ולתבנית לכללי של כל שורש וסעיף מהם. ואחרי מה שביארנו הנביא מוכיח בדברים קשים הכופרים כדי שישובו מרעתם והמאמינים כדי שייטיבו אם ישמעו ואמר הן לא קצרה וגו׳.

## טו) ישעיה נט. יח עד פסוק כא.

ישראל[1]) אלדׄי פי אלגׄזאיר חתי יכׄאפה וירתדונה מנא כל מן פי אלמשרק ואלמגרב כק׳ וייראו | ממערב את שם ה׳ וממזרח שמש. ויתגׄה אן יכון אלמעני ההנא לאבתדאיה באלמגרב לאנה | נטׄיר אלפרקאן אלאול אלדׄי כאן פי מצר לאן מצר מן חיז אלגרב ולאן גלות אלבית אלב׳ | אליה צארת עלי מא הו מעלום מן כׄבר טיטוס פבדא במן הו אקרב עהדא באלגלות ומן | עטׄם אלשדאיד שבההא בנהר יגׄרק בקו׳ כי יבא כנהר צר וקיל אנה תעאלי ירפע | עלמה ויקויהא לאן נוססה בו יתצרף מן נס אלדׄי הו עלם ואיצׄא הו כמן ישיל שיא | וירפעה ליתהדד בה אוׄ לוח בה. והדׄה אלאמור תכון פי עצר משיח בן יוסף ועלי | מא שרחת פי תפסיר מכנף הארץ והו נפס מא ק׳ זכריה פי קצה̈ ואספתי את כל | הגוים אל ירושלים חתי נצׄטר אלי אלתובה̈ ונגאה̈ כמא תמם אלקול ובא לציון גואל | פמן קו׳ ולשבי פשע ביעקב עלמנא אנה אנמא יגׄרי בנא אלעדׄאב חתי נתוב ואנה כל | מן תאב גפר לה וילחקה באלמגׄאתׄין ולו חתי יפעל כל מא קדם דׄכרה מן אלכׄטאיא | וכׄתם עלי אלקול לא ימושו מפיך והו יחתמל מענאיין אמר ובשארה̈ פי אלאמר יקול פיה לנא | תדׄכרו הדׄה אלבשאראת אנתם ונסלכם דאימא ולא תנסוהא ואלועד פיה יבשרנא באן אלעלום | אלדיאנה̈ לא תנקטע מנא ומן נסלנא אלי אלאבד. פדלך תמאם מא נזל פי אלפרקה̈ אלראבעה̈ | עלי לסאן אלנבי והו תמאם אלח׳ אבואב מן אלנחמות

---

ישראל אשר באיים עד שיראו אותו . . . כל הגוים אשר במזרח ובמערב כאמרו וייראו ממערב את שם ה׳ וממזרח שמש. ויתכן שיהיה הטעם להתחלתו ממערב מפני שהגאולה הזאת דומה לגאולה הראשונה שהיתה במצרים כי מצרים היא בפאת מערב ומפני שגלות הבית השני היתה למערב כמו שהוא ידוע ממעשה טיטוס. והתחיל בזמן הגלות היותר קרוב ומפני גודל הצרות המשילן בנהר שוטף כאמרו כי יבוא כנהר צר. ונאמר כי ה׳ יתעלה ירים נסו ויחזק אותן כי נוססה בו נגזר מן נס והוא ג״כ כמרים דבר וישאהו להפחיד בו בהניפו, ואלה הדברים יהיו בזמן משיח בן יוסף כמו שביארתי בפרשת מכנף הארץ (למעלה כ״ד ט״ז) וזהו בעצמו מה שאמר זכריה ואספתי את כל הגוים אל ירושלים (י״ד ב׳) עד שנהיו מוכרחים לעשות תשובה ונושע כמו שחתם המאמר ובא לציון גואל. ומאמרו ולשבי פשע ביעקב ידענו כי ה׳ לא יענישנו אלא כדי שנשוב ושכל מי ששב יסלח לו ויספחהו אל הנושעים אע״פ שעשה כל החטאים אשר קדם זכרם. וחתם באמרו לא ימושו מפיך ויתכן להיות על שני ענינים על דרך ציווי ועל דרך הבטחה ואם הוא על דרך צווי הנביא אומר לנו זכרו אלה הבשורות הטובות אתם וזרעכם תמיד ולא תשכחו אותן ואם היא על דרך הבטחה הנביא מבשר אותנו כי החכמות התוריות לא ימושו מאתנו ומזרענו

---

[1]) הביאור הזה הועתק מספר מטה עז לר׳ אברהם בר שלום ואחריו יבוא תרגום הערבי לפרשה ס׳ מן א׳ עד י״ב המסכים עם תרגום הגאון אשר לפנינו ולכן שערנו כי הביאור ג״כ לר׳ סעדיה והצגנוהו בין הלקוטים אע״פ שאין ביכלתנו להחליט את זה בברור.

ובקי אלבאבאן אלאכ׳ראן והמא | אללד׳אן פרדהמא אלנבי ללצאלחין אלכמל ואלכפאר אלד׳ין לם יתובו והו תמאם אל י׳ אבואב | כמא כנת קד קדמת בעד שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה פ״ק פי אלצאלחין אלכמל.

### טז) סא. פסוק י.

ליס אללבאס אלמקול עלי אלגות ואלעדל אן אלצאלחין ילבסונה מא הוא שי אכת׳ר מן אנהם ינאלונהמא פאמא אלעדל פבאלאכ׳תיאר ואמא אלגות פבאלאסתחקאק פשבה ד׳לך באללבאס לכון ד׳לך שאמלא כמא מן אלעאדה אד׳א עם אלאנסאן מא כאן מן אלאפעאל או אלאכ׳לאק שבה בלבאסה כק׳ איוב ען אלעדל צדק וילבשני וקאל יחזקאל חרדות ילבשו ען אלאזעאג וכד׳לך קאל דוד ען אלארץ׳ לבשו כרים הצאן ולעלה׳ אן אלקצה׳ ען אלכאמלין אלצלאח הוד׳א יתוכד פי אט׳האר צלאחהם בחצ׳רה׳ גמיע אלאמם.

ומעני תמת׳ילה באלנבאת אד׳ קאל כי כארץ תוציא צמחה לאנהם טול מקאמהם פי אלגלות כאנו כאלזארעין פכמן מא עמלוה ואנסתר כמא יכמן אלזרע פי אלארץ׳ ופי וקת אלישועה יט׳הר פיחצדוה מת׳לא. ומנה קאל הנאך ממת׳לא הזרעים בדמעה ברנה יקצרו. ופרק אג׳זא חסנאתהם פמנהם מן שבה בג׳נה׳ ומנהם מן שבה באלבור חסב אקסאמהמא ללכת׳רה׳ ואלקלה׳.

---

עד עולם וזה מה שנגלה למחלקה הרביעית על פי הנביא והוא תשלום שמונה שערי הנחמות ונשארו שני השערים האחרונים והם אשר הפרידם הנביא לצדיקים הגמורים ולכופרים שלא עשו תשובה ובהם נשלמו עשרת השערים כמו שכבר הקדמתי אחרי שאו מרום עיניכם (למעלה מ׳ כ״ו) ואמרו על הצדיקים הגמורים.

הלבוש הנאמר על הישע ועל הצדק שילבשום הצדיקים איננו הדבר היותר נעלה ממה שישיגום כי הצדק הוא בבחירתם והישע אם הם ראוים לזה והמשיל הצדק והישר בלבוש מפני שהם כמעטה לגוף כמו שירגיל האדם לדמות מה שיש בו מן המעשים או המדות בכלל בלבושו כמו שאמר איוב על הצדק צדק לבשתי וילבשני (כ״ט י״ד) ואמר יחזקאל על הפחד חרדות ילבשו (כ״ו י״ו) וכן אמר דוד על הארץ לבשו כרים הצאן (תהלים ס״ה י״ד) ומפני שהפרשה נאמרת על הצדיקים גמורים שלמים הוסיף לחזק הדבר שתראה הצלחתם לעיני כל העמים.

והמשילם לצמחים באמרו כי כארץ תוציא צמחה מפני שכל זמן היותם בגלות היו כזורעים והיה מה שעשו טמון ונסתר כזרע הטמון בארץ ובעת הישועה יגלה ויהיה כאלו יקצרוהו וכן אמר במקום אחר על דרך משל הזרעים בדמעה ברנה יקצרו (תהלים קכ״ו ה׳) והפריד להלקים מעשיהם הטובים ויש צדיקים הנמשלים לגנה ויש מהם הנמשלים לארץ לא זרועה כפי מה שנחלקו מעשיהם הטובים אם הם רבים ומעטים.

יז) **סב.** מן פסוק ב עד סוף הפרשה.

ואלאסם[1]) אלגדיד יגוז אן יכון מתל מא קאל חפצי בה דרושה עיר ה׳ או גיר הדה אלמשרוחה.

והיית עטרת תפארת ביד ה׳ יקאל עלי אלקדס ועלי אלאמה פאדא צרף אלי אלקדס כאן כל מן אראד אללה יתוגה ויטרקה[2]) געל לה אתרא פי קדסה ואדא אלי אלאמה תאגאן ביד אללה יתוג בהמא מן שא וצניפאן יעם בהמא מן יריד.

ותמתילה כי יבעל בחור עלי אלתקריב אנה ירד אלקום אלי מתל חאל שבאב אעני כרוגהם מן מצר כק׳ הוא ינהגנו עלמות וקאל כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

ואלחפאט אלדין יוכלהם אללה עלי אסואר ארושלאם יצלח אן יקאל אנהם ג׳ אחדהם אלדל אלדי אחתמלוה ישראל פי אלגלות כלה מחפוט ענדה שי שי ועלי מא קלנא פי עצר עזרא אל ימעט לפניך את כל התלאה פכיף אלי אלסאעה. ואלתאני אלתובה אלתי נחדתהא קבל אלישועה וסימא אן כאן פינא קום צאלחון. ואלתאלת אלמואעיד אלתי ועד בהא מן איאם אברהם אלי אכר אלנביאים והו מלאכי פאן הדה אלג׳ צרוב כאנהא תשפע ענדה ותדכרה וכאנהא מתלא לא תפארק חתי יגית אלאמה ויבני אלקדס לקו׳ ואל תתנו דמי לו מנצרף עד יכונן אלי ישראל ועד ישים אלי ירושלים. וחקיקה אלמתל אד קאל לם יכן בד מן אן יפעל עלי אלשרוט אלתי בינתהא.

---

והשם החדש יתכן שיהיה כמו שאמר חפצי בה (למטה ד׳) דרושה עיר ה׳ (למטה י״ב) או זולת אלו המפורשים.

והיית עטרת תפארת ביד ה׳ נאמר על בית המקדש ועל האומה ואם הפסוק מוסב על בית המקדש ענינו שכל מי שה׳ רוצה לתן לו כתר וגבורה נתן לו מקום בבית מקדשו ואם הוא מוסב על האומה ענינו כי שתי עטרות ביד ה׳ אשר יכתר בהן מי שירצה ושני צניפים אשר יצנף בהם מי שירצה[3]).

והמשיל כי יבעל בחור על דרך הקירוב שישיב את העם אל מצב הבחרות ארצה בו כצאתם מארץ מצרים כאמרו הוא ינהגנו עלמות (תהלים מ״ח ט״ו) ואמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות (מיכה ז׳ ט״ו)[4]).

וראוי הוא לאמר כי השומרים אשר הפקידם האל על חומות ירושלים הם שלשה. האחד הוא החרפה אשר סבל ישראל בגלות וכל אחת שמורה אצלו כמו שאמרנו בזמן עזרא אל ימעט לפניך את כל התלאה (נחמיה ט׳ ל״ב) ועל אחת כמה וכמה בזמנינו. והשני התשובה אשר נחדש קודם הישועה ובפרט אם יש בינינו צדיקים. והשלישי ההבטחות אשר הבטיחנו מימי אברהם עד האחרון שבנביאים והוא מלאכי מפני שאלו השלשה אופנים הם כמליצינו אצלו וכמזכירים לפניו וכאלו הם על דרך משל לא יפרדו ממנו עד שיעזר האומה ויבנה את המקדש כאמרו ואל תתנו דמי לו ועד יכונן מוסב על ישראל ועד ישים על ירושלים וענין המשל הוא שאמר שאי אפשר לו שיעשה כי אם כפי התנאים אשר ביארנו.

---

[1]) בכ״י נמצא כאן ההעתקה מן פסוק ב׳ עד ז׳.

[2]) אפשר שצ״ל יטוקה.

[3]) וקשה למה הזכיר הגאון שני כתרים ושני צניפים.

[4]) וכן תרגם תהלים מ״ח ט״ז יסיירן וירדון אלי חאל צבאינא = ינהגנו וישיבנו למצב בחרותנו.

[1]) למא כאנת אלקדרה̈ אלמכ֗רג̇ה̈ אלי אלפעל ענדנא באלידין וכאנתא ימין ושמאל מת֗לת עלי אלתקריב קדרה̈ אלבארי בד֗לך. פימכן אן יכון מעני ימינו וזרועו אלידין ג̇מיעא לד֗לך קלת קדרה̈ וקוה̈ וימכן אן יכון ימינו אלתוריה̈ עלי מעני מימינו אש דת למו וזרוע עז אלמלך עלי מעני ויתן עז למלכו וימכן אן יכון ימינו אלת֗ואב חסב קו' נעימות בימינך נצח וזרוע עזו אלעקאב כקו' בזרוע עזך פזרת אויביך.

ולא ינאקץ֗ לקו' ישתוהו בחצרות קדשי נהי יין ושכר אל תשת לאן אלחצרות ואללשכות הי חואלי בית אללה ויג̇וז פיהא אלאכל ואלשרב עלי מא יצלח. וממא יבין אנהא כ֗ארג̇ קולה ען דוד ותבנית כל אשר היה ברוח עמו לחצרות בית ה' ולכל הלשכות סביב וקד עלמת אן אללה אמר ירמיה אן יחצ֗רה כ֗מרא פי בעץ֗ אלקלל ויסום בני יהונדב שרבה לקו' הלוך אל בית הרכבים לולא סבב אלימין לם יכן יכרה.

וקו' עברו עברו בשערים יאמר בה אלצאלחין פי חאל מכת֗הם פי גלות אן ינד֗רו אלאמה̈ ויסתנב[ה]והא יקול אד֗א כאן הד֗א כלה מעד̈א לכם פג̇דו פי מא בה תנאלונה פמעני עברו עברו אד֗הבו וארג̇עו פי תפקד אכ֗ותכם ומעני פנו דרך העם אצלחו טרקהם באלאמר ומעני סלו סלו המסלה צרוהם באלנהי ומעני סקלו אזילו כל שי̈ מן קלובהם לילא יעת֗רו בה כאלחג̇ר ומעני הרימו נס תבאשרו באלמוא[ע]יד עלאניה̈ ולא תכ֗אפו אלאמם.

ומעני הנה ה' השמיע יקול לכל פריק לא תט֗ן אנך פי בלדך אלד֗י הוד֗א תבוח בהד֗ה אלבשאראת אנך אן כתמתהא אנכתמת אעלם אן אללה קד בי̈נהא פי

---

הכח המוציא אל הפעל אצלינו הוא בידים והם ימין ושמאל לפיכך נמשלה בהם על דרך הקירוב גבורת הבורא. ואפשר שיהיה ענין ימינו וזרועו השתי ידים יחד ולכן אמרתי (בהעתקתינו) גבורה וכח ואפשר שענין ימינו הוא התורה כמו שנאמר בימינו אש דת למו (דברים ל"ב ב') וזרוע עז זו המלכות כמו שנאמר ויתן עז למלכו (שמ"אל א' ב' י') ואפשר שיהיה ימינו השכר כאמרו נעימות בימינך נצח (תהלים ט"ז י"א) וזרוע עזו העונש כאמרו בזרוע עוך פזרת אויביך (שם פ"ט י"א).

ואמרו ישתוהו בחצרות בית קדשי אין בזה סתירה להאזהרה יין ושכר אל תשת (ויקרא י' ט') מפני שהחצרות והלשכות הם סביב בית ה' ומותר לאכול ולשתות שם כפי הראוי והראיה כי הם בחוץ אמרו בשם דוד ותבנית כל אשר היה ברוח עמו להצרות בית ה' ולכל הלשכות סביב (דברי הימים א' כ"ח י"ב). וכבר ידעת שה' צוה את ירמיהו להביא יין בגביעים ולהשקותו את בני יהונדב כאמרו הלוך אל בית הרכבים (ל"ה ב') ולולא סבת השבועה לא היו נמנעים מלשתות.

ואמרו עברו בשערים יצוה בו הצדיקים בשבתם בגלות להוכיח את האומה ולהעירה יאמר אחר שכל זה מוכן לכם התאמצו במה שתשיגוהו. וענין עברו לכו ושובו בהשמת עין על אחיכם וענין פנו דרך העם ישרו דרכיהם בצווי וענין סלו סלו המסלה עכבו אותם באזהרה וענין סקלו הסירו כל רעה מלבם כדי שלא יכשלו כבאבן וענין הרימו נס השמיעו את ההבטחות בגלוי ולא תיראו מן האומות.

ואמרו הנה ה' השמיע ענינו יאמר לכל אחד אל תחשוב שבארצך אשר תגלה בה הבשורות אם הסתרת אותן תהינה נסתרות דע שה' כבר השמיען בכל קצוי הארץ

---

[1]) בכ"י ההעתקה מן פסוק ח' עד סוף הפרשה.

גמיע אקטאר אלארץ פי אפואה בני אסראיל וגעלהא איאת ועלאמאת עלי אלתואב ואלעקאב אלדי פי אלאכרה כק' הנה שכרו אתו ועלי מא שרחת פי קצה ואמר ביום ההוא.

### יח) סג. מן א עד ז.

ואלחק פי הדה אלקצה טרפה מן קצה הלאך אלכפאר מן אלאמם והו ילאאם מא קבלה לאנה געל אלישועה איה ללתואב ואלעקאב פוצף מן אלתואב מא תקדם אעני הנה שכרו אתו והודא יצף איצא בעין אל עקובה פיקול מי זה בא מאדום. מצירה אלתיאב הו צבגהא כמא יפעל מן מא אלעצפר בעד אכדה אלראס מנה. ואלפרמה הי אלגמאעה מן אלענב או אלזיתון אדא עזלת ללעצר. ואלגאיה אלתי פסרת בה ויז נצחם ואוריד לארץ נצחם הו אלדם לאן אלגארח ואלקאתל גאיתה אכראג אלדם ולדלך וצפה באלנצח ובאלאנצבאב אלי אלארץ. ועברת שנת גאולי באה עצר ובדלך שנת רצון ויום נקם פי מא תקדם עלי מא עאד(ה) אלעבראניון אסמא מן אוקאת אלזמאן ירידון בהא אוסע מנה כאנהם [יריד]ון אלשכץ או אלנוע אלגנסי. ותצריף אגאלתי מתל הגאלתי [בתבדיל] הא באלף וממא הו כהדה אלצורה ואחרי כן אתחבר יהושפט הו התחבר. ואלמשאר אליה בהדה אלקצה הו רב אלעאלמין גל גלאלה ולכן מא צלה מנהא אן יפצח בנסבתה אלי רב אלעאלמין פצחת בה וממא לם יצלח רדדתה אלי ולי"ה פאבתדא בהא עלי סביל אלמסלה בעד אתבאתה אנה סתכון לה חרב פי אל אדום והם בנו עשו אלדין כאנו יסכנון פי בצרה אלתי פי בלאד אלשאם פי גבאל אלשראה כמא שרחת פי קצה חרב לה' מלאה דם פקאל אדא סאל אלנאס פקאלו הדא אלמחארב לאדום אלדי קד אקבל מן בלדהם ותיאבה מצבוגה באלדם מתלא מן כתרה קתלה ולי" מן הו וצאחב מן הו פיגיב אללה ויקול הו וליי וצא[חבי].

---

בפיות בני ישראל וישמן לאותות ולמופתים על הגמול והעונש בעולם הבא כאמרו הנה שכרו אתו וכאשר ביארתי בפרשת ואמר ביום ההוא (למעלה כ"ה ט').

והוסיף בסוף זאת הפרשה לדבר מהשמדת כופרי האומות וזה מסכים למה שלפניו מפני שעשה הישועה לאות על הגמול והעונש ותאר את הגמול במה שקדם באמרו הנה שכרו אתו ועכשיו יתאר ג"כ מקצת העונש ויאמר מי זה בא מאדום. חמוץ בגדים הוא הצבע שלהם כמה שעושים בקרטותא אחר שניטל ראשו. ופורה הם הענבים והזיתים המקובצים והמופרשים לדרכם בגת. וענין נצחם אשר העתקתי בערבי גאיה = סוף ותכלית הוא הדם מפני שהחובל וההורג תכליתו הוא להוציא הדם ולפיכך תארו בויז ובאוריד לארץ. ותרגמתי שנת גאולי באה בענין זמן וכן שנת רצון ויום נקם (ס"א ב') במה שקדם מפני שממנהג העברים להשתמש בשם אחד מעתות הזמן ורוצים בו זמן יותר גדול כאלו ירצו בו האישי או המין הזוני ואגאלתי כמו הגאלתי בחלוף הא בא' ומן הדומה לזה הוא ואחרי כן אתחבר יהושפט (דה"ב כ' ל"ה) שהוא התחבר. והמרומז אליו בזאת הפרשה הוא אלהי העולם יתעלה וכל מה שיאות להתיחס אליו סמכתיו לו ומה שלא יאות סמכתיו לאוהבו. והתחיל כאן על דרך שאלה אחר שגזר אמר שיהיה לו חרב באנשי אדום והם בני עשו אשר ישבו בבצרה אשר בארץ ישראל בהר שעיר כמו שפרשתי בפרשת חרב לה' מלאה דם (ל"ד ו') ואמר אם ישאלו בני אדם לאמר זה הנלחם באדום והבא מארצו ובגדיו כאלו הם מגואלים בדם מרוב הריגתו

אני מדבר בצדקה הכמת עליהם בעדל רב להושיע ואגתת אמתי בחק פוקעת לפטה ולי' פי אלאצמאר. תם קאל ואדא [שא] הו יעני אלמלך אלפאתח לם אנצ[בגת] הכדא תיאבך כאנך עצרת ענבא יקול נעם קד קתלת קומא ישבהון עציר אלענב יעני בה אנהם קד דנא אגלהם כאלענב אדא נצג וצלח ליעצר לא יגוז אן יוכ'רו עלי תמתיל יואל שלחו מגל כי בשל קציר ויקול לם אחתג בואחד מן אלנאס ומעמים אין איש אתי בל הו חרב סמאויה כק' כי רותה בשמים חרבי ושרח אלתמתיל אנה בלוג אלאגל פקאל יום נקם ושנת גאולי וקו' ואביט ואין עוזר יעני אני תאמלת פלם יכן פיהם צאלח מעינהם ואשתומם ואין סומך ואטרקתה סאני אמתלהם מתל מן יטרק סאעה פהו ממסך מן קול אלכתאב ען דניאל אשתומם כשעה חדא פלמא מתלתהם פלם יתובו פאסנדת אנא נקמתהם עלי אלאמם ואגתת מן ידהם הו קו' ותושע לי זרועי יקול ולי' אללה אנא אסכר אולאיך אלממתלין באלענב כק' ואשכרם בחמתי יריד א. . אן ושדה. . .

. . ולא יכול יוסף להתאפק ואתאפק ואעלה העלה והדה לפטה מן אלאלפאט אלתי תחתמל מעניין והו כתיר מתל גילה. . . עריצים ואשבאההם. חסדי ה' אבתדי אלנבי בשיין בחמד אללה ובשכרה ודלך אן אלחמד פי לגה אלערב יכון עלי פצל אלמחמוד פי נפסה אחסן אלי אלחאמד או לא ואלשכר לא יכון לה ענדהם אלא ממן אחסן אליה ופי אלעבראני כדאך הודאה תחתמל אלמעניין פקאל אלנבי ההנא תהלות ה' יריד בה מדאיחה לדאתה אנה אלאולי אלחכים אלקאדר. וקו' חסדי ה' ישיר בה אלי מא אנעם ואחסן

---

אוהב של מי הוא ורע של מי הוא וישיב ה' הוא אוהבי ורעי. אני מדבר בצדקה ר"ל אני שפטתי אותם בצדקה. רב להושיע ר"ל והושעתי את עמי ביושר ונפלה מלת אוהב מפני שהיא מובנת מעצמה. ואחר זה אמר ואחר שאתה הוא המלך הנוצח למה נגואלו כזה בגדיך כאלו דרכת ענבים יאמר הן כבר הרגתי עם הדומה לדריכת הענבים ירצה בו שכבר קרב קצם כה ענבים אשר בישלו ונתקנו לדריכה ואי אפשר לאחרם כמו שהמשיל ג"כ יואל באמרו שלחו מגל כי בשל קציר (ד' י"ג). ויאמר לא הוצרכתי לאחד מבני אדם ומעמים אין איש אתי אבל הוא חרב מן השמים כאמרו כי רותה בשמים חרבי (ל"ד ה') ונשא משל מן הענבים לבאר שהגיע העת ואמר יום נקם ושנת גאולי ואמרו ואביט ואין עוזר ירצה בו הסתכלתי ולא היה בהם צדיק שיעזרם. ואשתומם ואין סומך היתי עוין אותם כלומר נראיתי להם כאלו התאנפתי בהם רגע ואתאפק כמה שאמר הכתוב על דניאל אשתומם כשעה חדא (ד' ט"ז) ואחר שהוכחתי אותם ולא שבו סמכתי אני את נקמתי על העמים והושעתי את עמי מן ידיהם וזה אמרו ותושע לי זרועי ואמר אוהב ה' אשכיר אלו הנמשלים בענבים כאמרו ואשכרם בחמתי ירצה בו . . .

ולא יכול יוסף להתאפק (בראשית מ"ה א') ואתאפק ואעלה העולה (ש"א י"ג י"ב) וזה אחת מן המלות אשר תתכן לשני ענינים וזה הרבה כמו גילה. . . עריצים ודומיהם. חסדי ה' התחיל הנביא בשני דברים בתהלת ה' ובתודתו וזה כי מלת חמד בלשון ערבית תשתמש מספור תהלות המשובח בעצמו בין שהיטיב להמשבח או לא ובמלת שכר רק אם היטיב לו וכן בלשון עברית מלת הודאה נאמרה על שני ענינים (בין שהיטיב או לא) ואמר הנביא כאן תהלות ה' רצה בו שבחיו לעצמותו כי הוא הנצחי החכם והיכל יכול. ואמרו חסדי ה' יורה בו אל הטובות אשר גמלנו וחנן אותנו בהם ולפי דעתנו

ותפצ̈ל וקד כאן פי מא נרי אלאולי אן יקדם תהלות עלי חסדי לתקדם אלכ̇אלק עלי כ̇לקה ולכן למא כנ̈א לא נעקל כ̇אלקנא חתי נעקל קבלא אנפסנא ונרי אנ[עאמה] ואחסאנה פאד̇א [אוגב] עלי הד̇ה אלנהה̈ אן יקדם [חסדי]. וקו' גמלנו וגמלם ימכן פיה קולאן אחדהמא אן יכון אשר גמלנו לגמיע אלנאטקין עאמא ואשר גמלם לבני אסר' כ̇אצה̈ ואלאכ̇ר אן יכון אשר גמלנו קול אלבנין מן ישראל אלד̇ין אקאמו פי אלגלות ואשר גמלם קולהם ען אלאבא אלד̇ין תקדמת נעמתהם פלמא צ[ד]ר אלנבי בהד̇א אלקול גמע פי הד̇ה אלקצה̈ אלתי פסרת מעאניהא כ̇מסה̈ אחואל מן אלסבעה̈ אלתי תקדמת אסמאוהם אלאולה̈ [חאל] אלנעמה̈ ויאמר אך עמי המה ולם ירד בד̇לך אנה תעאלי אחסן אליהם רגא מנה או טנ̈א אנה[ם] לא יגדרון בל קד עלם ·· קבל כונה אד̇ ד̇אתה ד̇את עאלמה̈ ולכן אראד בקולה הד̇א אנה ועלי אי· אנהם סיגדרון לם יגז אן יקדם אלעקובה̈ קבל ד̇נב פיציר אלת̇ואב ואל עלי עלמה הו לא עלי אעמאל אלעבאד ולכנה יוג̇ב אי יעצוה בעד והד̇א קול יוג̇בה אלנט̇ר וקד קאל איצ̇א האדם אלא לפי שעתו ועלי אן לקו' [בכל צרתם ל ... קאתא כת̇ירה̈ אלא אנה אשהרהא פי הד̇א אלבי... ר יענו אתו ופיה תפסיראן אחדהמא עלי אלרסול ... ק' ען משה עליה אלסלאם וישלח מלאך ויוציא... מאוי והו אלמלאך אלד̇י סאל משה רבינו אן יתולא... אך פאבא וסאל אלא ידברה בואסטה̈ פבעת̇ בה אלי יהושע כק... עמי המה וגו' וינצרף קולה באהבתו

---

היה לו להקדים תהלות לחסדי כי הבורא קודם לברואיו אלא מפני שאיננו משיגים בשכלנו בוראינו עד שנשיג לפני זה נפשותינו ונראה חסדיו וטובותיו וזה הכריחו להקדים חסדי. ואמרו גמלנו וגמלם אפשר לפרשו על שני פנים האחד שגמלנו יכלול כל החיים המדברים ואשר גמלם מוסב על בני ישראל בפרט והשני שאשר גמלנו הוא מה שאמרו בני ישראל אשר עמדו בגלות ואשר גמלם מה שאמרו על אבותם אשר עשה עמהם חסד לפנים. אחר שפתח הנביא בזה המאמר אסף בזאת הפרשה אשר ביארתי עניניה חמשה מצבים מן השבעה אשר קדמו שמותם. הראשון הוא מצב האושר ויאמר אך עמי המה ולא רצה בזה כי השם יתברך היטיב להם מפני שקוה או חשב שלא ישקרו ובאמת ידע זה קודם שהיה כי עצמותו הוא עצמות הידיעה אבל רצה במאמר זה שאף על פי שידע שעתידים הם לשקר אי אפשר לו שיקדים העונש לפשע עד שיהיה הגמול והעונש רק לפי ידיעתו ולא לפי מעשי עבדיו אבל בהכרח ייטיב להם כל זמן שלא הרעו עוד וזה דבר אשר יחייבהו העיון וכבר אמרו קדמונינו אין הקב"ה דן את האדם אלא לפי שעתו (ראש השנה ט"ז ע"ב). ואף על פי שאמרו בכל צרתם לא צר נופל על זמנים רבים הצרה היותר מפורסמת היא שעבוד מצרים אשר נאמר עליו וכאשר יענו אתו (שמות א' י"ב) ובאמרו ומלאך פניו הושיעם שני פירושים האחד שהוא שליח מן בני אדם שיקרא מלאך כאמרו במשה ע"ה וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים (במדבר כ' ט"ז) והשני שהוא מלאך מן השמים והוא המלאך אשר רצה ה' לתן למשה ללותו כאמרו ושלחתי לפניך מלאך (שמות ל"ג ב') וימאן משה ושאל שלא ינהגהו על ידי אמצעי ואחר זה שלח ה' את המלאך ליהושע כאמרו ויאמר אך עמי המה ואמרו באהבתו מוסב אל סבת האושר כאמרו

אלי סבב אלנעמה̈ נט̇יר קו׳ באהבת ה׳ אלהיך את ישראל לעולם וינצרף קולה ובחמלתו אלי אן נג̇אה מן אלאפאת נט̇יר קו׳ פי לוט בחמלת ה׳ עליו ולקו׳ וינטלם וינשאם כל ימי עולם ג̇׳ מעאני אלמעני אלאול אן יכון אלנעם אלתי אסכנהא עליהם מוברה̈ בשרט אלטאעה̈ ואלאכ̇ר יכ̇ץ אלנעם אלמוברה̈ עלי כל חאל מת̇ל אלתורה אלתי לם נסלבהא אד̇ עצינא ואלג̇׳ יכ̇ץ מעני עולם פינעלה עצר מוסי ואלנביין אלאולין אלי וקת אלגלות. ואלת̇אני חאל אלכ̇טא קאל פיהא והמה מרו ועצבו יכון מעני מרו מכ̇אלפה̈ אלאמר נט̇יר קו׳ כל איש אשר ימרה את פיך ועצבו פעלי מא נהי ענה מן אלשר כקו׳ דויד כל היום דברי יעצבו ואכ̇תצר אן ינוע שכ̇צא מן כ̇טאיהם ואכתפי בד̇כר גמלה̈ אלגנסין. ואלת̇אלת̇ חאל אלעקובה̈ קאל פיה ויהפך להם לאויב אכ̇תצר איצ̇א אן יצנף מן פנון אלאלאם ואלעד̇אב אכת̇ר מן אלעדאוה̈ וליס כעדו ירייד אן יפניהם בל כעדו יריד אן יחארבהם לידלהם (לה) לד̇לך קאל הוא נלחם בם לתכון אלאפה̈ אקל בל הי רחמה̈ אד̇ כאן אנמא יחארבהם ליסתתיבהם ונלחמתי אני אתכם ואלראבע חאל אלנדם ואלאסף ווצף כיף נד̇כר סאלף נדמנא ווצ̇ע אולא אלפעל ת̇ם סמי פאעלה קאל ויזכר ימי עולם [משה] ד̇כר עצר מוסי ת̇ם ד̇כר אלד̇אכר לד̇לך אלעצר הו עמו פצאר נט̇אם אלכלאם ויזכר עמו ימי עולם משה ועזל ממא כאן עלי עהד מוסי עלי ד׳ אשיא נזול אלבחור ואלצעוד מנה קאל בוקע מים מפניהם איה המעלם מים ובאן אנה אנמא ד̇כר ד̇לך לנד̇כרה אבדא וננצלח לטאעתה ת̇ם אלנבוה̈ וכלמא נאת תתויד איה השם בקרבו וגו׳ ת̇ם אלאיאת אלתי כאנת תט̇הר עלי ידי

---

באהבת ה׳ אלהיך את ישראל לעולם (מ״א ט׳ י׳) ואמרו בחמלתו מוסב אל מה שהציל את ישראל מן המכות כאמרו בלוט בחמלת ה׳ עליו (בראשית ט״ז י״ט). ובאמרו וינטלם וינשאם כל ימי עולם שלשה ענינים שהטובות אשר עשה עמהם יקומו לעולם בתנאי שישמעו בקולו ועוד שיטיב עמהם לעולם על כל פנים בדבר פרט והוא התורה אשר לא תלקח מאתנו אף אם נמרה את פיהו ועוד שיהיה טעם מלת עולם בפרט על כל ימי משה והנביאים הראשונים עד זמן הגלות. והשני מצב החטא ואמר בו והמה מרו ועצבו ויהיה ענין מרו שעוברים על המצות עשה כאמרו כל איש אשר ימרה את פיך (יהושע א׳ י״ח) וענין עצבו על מה שעוברים על המצות לא תעשה כמו שאמר דוד כל היום דברי יעצבו (תהלים נ״ו ו׳) וקצר ולא הזכיר מיני החטאים והסתפק בזכרו שני הסוגים בכלל[1] והשלישי מצב העונש ואמר בו ויהפך להם לאויב קצר ג״כ ולא הזכיר מיני הצרות והיסורים רק שיהיה להם לאויב ולא רצה לאמר כאויב שישמידם אבל שילחם בהם להכניעם ולפיכך אמר הוא נלחם בם כדי שתהיה הצרה יותר קלה ותהפך לרחמים כי לא ילחם בהם אלא כדי לעוררם אל התשובה כאמרו ונלחמתי אני אתכם (ירמיה כ״א ה׳). והרביעי מצב ההרטה ושברון לב ותאר איך נזכור הטובות שעשה עמנו בימי קדם וזכר בתחלה את הפעולה וקרא אחרי כן את הפועל כאמרו ויזכר ימי עולם משה זכר זמן משה ואחר זה הזוכר את הזמן הזה והוא עמו ויהיה סדר המאמר ויזכר עמו ימי עולם משה ופרט ממה שהיה בימי משה ארבעה דברים שירד העם אל הים ושעלה ממנו ואמר בוקע מים מפניהם איה המעלם מים וברור הוא שלא זכר זה אלא כדי שנזכירהו תמיד ונהיה מתוקנים לשמוע בקולו ועוד הנבואה אשר הלכה וגדלה כאמרו איה

---

[1]) ר״ל מצות עשה ומצות לא תעשה.

מוסי עליה אלסלאם קאל מוליך לימין משה זרוע תפארתו ומעני דׄלך אן משה כאן אדׄא אשאר באלעצאה̈ וקאל יהי ברד יהי חשך יכון עלי אלמכאן פצאר ענד אלנאטׄרין כאן יד אללה מע יד מוסי סאירה̈ אדׄא אחדׄת אללה דׄלך אלשי בעד חרכה̈ יד מוסי סוא וכדׄלך אשאר מן הדׄא אלגאנב פמאל אלבחר אלי דׄלך אלגאנב פלמא עבר אשאר בידה מן תׄם פרגע אלבחר אלי [אלתׄא]ני תׄם סלוכהם פי אלבריה̈ ישבה לסיר אלכׄיל פי אלברׄ לסרעתה וסלאמתה פי מא לא יתהיא להם [חצ]אר פי אלגבאל לקו׳ הירוצון בסלע סוסים פלדׄלך קאל כסוס במדבר לא יכשלו וכסיר אלבהאים ואלמואשי פי אלבקיע קאל כבהמה בבקעה תרד ויריד בדׄלך בקיעא פיה עשב וכלא כמא יקול בתוך בקעות מעינות חתי יכון להא פיה עיש יעני בדׄלך טול מא צארו פי אלברׄיה̈ לם יעוזהם שי מן אלמצאלח כק׳ זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר. ואבתדא בוצף אלהאל אלכׄאמס והו חאל אלסכנא ואלדעא פקאל יקולון יא [אללה] כן נהגת עמך הבט משמים ומעני זיאדתהם ותפארתך לאנהם וצפו אן אלפכׄר אלטׄאהר. כאן לה קדימא באלאיאת כק׳ זרוע תפארתו שם תפארת יקולון ואלאן אלפכׄר לך באלאגאבה̈ אלדעא ויסלון אטׄהאר ד׳ אשיא קנאה והי לתסמיה̈ אסמה עלינא כק׳ וקנאתי לשם קדשי וגבורה והי מלאחם אלאעדא כק׳ ה׳ כגבור יצא עלי אלמסתעאר והי ללאבא רחמה̈ והי רחמה̈ ללבנין וקולנא ען אללה תב׳ ותע׳ כי אתה אבינו לאנה אנשאנא ואצטנענא ופצׄלנא עלי מא תאולת פי אלתורה הלא הוא אביך קנך וקולנא ואברהם לא ידענו ליס אנא ננתפי מן אברהם בל הו אלדׄי ינתפי מנׄא אן [לזמ]נא אלכׄטא ולם נתב ויגוז איצׄא אן יכון מעני דׄלך אן אלאבא לם ישאהדונא באעיאנהם

---

השם בקרבו ועוד האותות שנעשו על ידי משה ע״ה כאמרו מוליך לימין משה זרוע תפארתו וענינו כי כאשר הטה משה את מטהו ואמר יהי ברד יהי חשך היה זה מיד והיה בעיני הרואים כאלו יד ה׳ הולכת עם יד משה מפני שה׳ חדש זה הדבר תיכף לתנועת יד משה וכן רמז בידו מעבר הזה ונטה הים אל עבר הזה ואחר שעבר רמז בידו משם וישב הים אל עבר השני ועוד הליכתם במדבר כמו שהולך הסוס בערבה במהירות ולא יכשל מפני שלא היה להם לרוץ בהרים כאמרו הירוצון בסלע סוסים (עמוס ו׳ י״ב) ולפיכך אמר כסוס במדבר לא יכשלו וכמו שהולכים הבהמות והעדרים בבקעה כאמרו כבהמה בבקעה תרד ירצה בו בקעה אשר בה עשב ומספוא כמו שאמר בתוך בקעות מעינות (למעלה מ״א י״ח) כדי שיהיה להם בה מחיה ירצה בו כל זמן שהלכו במדבר לא חסרו דבר הנצרך לטובתם כאמרו זה ארבעים שנה ה׳ אלהיך עמך לא חסרת דבר (דברים ב׳ ז׳). והתחיל לדבר ממצב החמישי והוא מצב הישוב בארץ והתפילה ואמר והם אומרים אהה השם כן נהגת עמך וכו׳ הבט משמים והוסיפו ותפארתך ענינו שספרו שבימי קדם נגלתה להם התפארת באותות כאמרו זרוע תפארתו שם תפארת ואומרים ועתה תפארתך להקשיב את התפלה וישאלו שיגלה להם ארבעה דברים והם קנאה וזה שיקרא שמו עלינו כאמרו וקנאתי לשם קדשי (עזרא ל״ט כ״ה) וגבורה וזה שילחם באויבים כאמרו ה׳ כגבור יצא (למעלה מ״ב י״א) על דרך ההשאלה ושירחם על האבות וירחם על הבנים ואמרנו על ה׳ יתברך ויתעלה כי אתה אבינו כי הוא גדלנו ועשנו ובחר בנו כמו שבארתי בתורה הלא הוא אביך קנך (דברים ו׳ ל״ב). ואמרנו ואברהם לא ידענו אין זה שאנחנו איננו יודעים אברהם אבל שאברהם אינו יודע אתנו מפני שהחטא דבק בנו ולא שבנו ואפשר ג״כ שירצה בו שאבותינו לא

ורבנא הו עלים בנא אין כנّא. ודׄכרה ההנא לאברהם ויעקב ותרך יצחק ליס לאן האולאי להם פצׄילה̈ עלי יצחק בל הדׄה אלעאדה̈ מן אלכתאב אן ידׄכר בעץׄ אלאשכׄאץׄ וידע גׄירהא ותכון תלך אלקצׄאיא תלזם גׄמיע אלאשכׄאץׄ דׄלך כקו׳ לבנימין ויהודה וזבולון ונפתלי פי מזמור יקום אלהים מן דון אלי״ב סבטא ואלכלאם יעמהם כלהם וכתׄיר מתׄל הדׄא פי אלעבראני ולא אטול.

---

ראו אתנו בעיניהם ואלהינו יודע בנו באיזה מקום שנהיה. והזכיר כאן אברהם ויעקב ולא הזכיר את יצחק אין זה מפני שיש להם יתרון על יצחק אבל זה מדרך המקרא להזכיר קצת מן האנשים ויניח את האחרים והענין מוסב בהכרח על כלם וזה כאמרו בנימין ויהודה וזבולון ונפתלי במזמור יקום אלהים (ס״ח ב׳) במקום כל הי״ב שבטים והענין מוסב על כלם והדומה לזה הרבה בלשון עברית ולא אאריך.

# לוח תקונים והוספות.

| דף | | | |
|---|---|---|---|
| 2 | שורה | 1 | צ״ל סדום |
| — | ״ | 9 | ״ ואעיאדכם |
| 3 | ״ | 20 | ״ אלאה |
| 4 | ״ | 16 | ״ ועלי |
| 8 | ״ | 6 | המלות ויא ליתהם חסרות בכ״י א׳ וטוב למחוק אותן ולהגיה לפי זה ההערה 5 |
| 9 | ״ | 21 | צ״ל בעצא |
| — | ״ | 24 | ״ קצדת וצריך להגיה ההערה 10 |
| 11 | ״ | 1 | ״ נתמרפהא |
| 13 | ״ | 11 | ״ יוהקון |
| 15 | ״ | 1 | ״ אלראס |
| 17 | ״ | 21 | ״ מרמנה |
| 18 | הערה | 13 | צריך להוסיף: ר״ל אחר יציאת מצרים שהיא הגאולה הראשונה |
| 19 | שורה | 2 | צ״ל ארבעה |
| — | הערה | 3 | צ״ל ויצוה על הפרת |
| 20 | | 3 | צ׳ להוסיף: ועיין רד״ק |
| — | ״ | 10 | צ״ל רעתם |
| 21 | שורה | 1 | ״ סדום |
| — | ״ | 5 | ״ ומדתהא |
| — | הערה | 4 | ״ כקול אבל |
| 22 | שורה | 6 | ״ ואסאראהא לם |
| — | ״ | 19 | ״ קדרהא |
| — | ״ | 21 | ״ גמיעא |
| — | הערה | 12 | ״ בכורות ב׳ ו׳ |
| 23 | שורה | 16 | ״ בכ״י א׳ אסתודעהם |
| — | הערה | 2 | ״ ער מואב — וצריך להוסיף ובכ״י פ׳ ונזל פי קצה מואב ממא אנה וכו׳ |
| — | ״ | 3 | ״ דיבון |
| — | ״ | 10 | ״ ומה שהופקד אצלם |
| 24 | ״ | 12 | ״ מבתאבון |
| — | ״ | 3 | ״ אפס המריב |
| — | ״ | 4 | צ׳ להוסיף אחר ובמקדאר: ואיוב ו׳ ז׳ |
| | ״ | 7 | צ״ל יאמרו כולם לכן . . . על הדומה |
| 25 | שורה | 2 | מאב |
| — | ״ | 12 | ״ אלסנבל |
| — | ״ | 15 | ״ אלאה |
| 25 | שורה | 18 | ״ ואלאנדאד |
| | הערה | 5 | ״ ״ויעזבו עריה כערוער |
| — | ״ | 6 | ״ תרגם קמה כמו שבלת קמה וקציר כמו זרע וסמך קציר לקמה שעורו כמו שיאסף זרע הקמה |
| — | ״ | 9 | צ׳ להוסיף או שני מקומות |
| 26 | שורה | 14 | צ״ל מתואי |
| — | הערה | 8 | ״ לבאר אשקטה ר״ל אני עם עמי הארץ ועיין תרגום |
| — | ״ | 10 | צ׳ להוסיף וענין הפסוק הוא שיכרות השם את גוג ומגוג קודם שיתישבו בארץ |
| 27 | שורה | 9 | צ״ל לאכרי |
| — | ״ | 12 | ״ וינצב |
| — | ״ | 13 | ״ וייבם |
| — | ״ | 18 | ״ אלקראטיס |
| — | הערה | 6 | ״ הובא בשם הגאון |
| 28 | שורה | 8 | ״ דכרת |
| — | ״ | 16 | ״ חיניף |
| 29 | ״ | 10 | ״ אלצחרא |
| 30 | ״ | 4 | ״ זוג |
| — | ״ | 18 | ״ לכם |
| — | ״ | 21 | ״ נאדו |
| — | הערה | 2 | ״ ואיזה מבוקש |
| 33 | שורה | 1 | ״ ומגהזוהא |
| — | ״ | 13 | ״ תדכר |
| | הערה | 3 | ״ ואמר השם |
| 34 | שורה | 4 | ״ ואלמתקרץ |
| — | הערה | 13 | ״ אפשר שענינו שתיית היין ועי׳ למטה כ״ת ז׳ |
| 37 | שורה | 9 | ״ אלדין |
| — | הערה | 7 | ״ לכן אהה |
| 38 | ״ | 5 | ״ תענו את העם — ותודיעוהו |
| — | ״ | 7 | צריך למחוק מן הגלות |
| 39 | שורה | 17 | צ״ל יורדה |
| — | הערה | 2 | ״ אשר תריב האומה בשלחה וכו׳ |
| 40 | שורה | 8 | ״ מואירהם |
| 41 | ״ | 17 | ״ פאנה |
| 43 | ״ | 6 | ״ אקדם — אלקום |

# תקונים והוספות

| דף | | | |
|---|---|---|---|
| 43 | הערה | 10 | צ״ל הטו הצדק ומדרך הישר |
| — | 〃 | 11 | 〃 כן לא יבושו |
| 44 | שורה | 17 | 〃 קבול |
| — | הערה | 2 | 〃 ויבחרו לעצמם בחורים ר״ל ראשים ושרים |
| - | 〃 | 3 | 〃 ובארץ צרה וקשה |
| 45 | שורה | 23 | 〃 אצ̇עאפא |
| — | הערה | 7 | צ׳ להוסיף: ובכ״י פ׳ ומאא מקתרא והענין אחד |
| 46 | שורה | 22 | צ״ל רואביהא |
| - | הערה | 2 | 〃 הנה מלאך ה׳ |
| 47 | שורה | 2 | 〃 ואנהם |
| | 〃 | 7 | 〃 ירושלם |
| — | 〃 | 9 | 〃 אלרויסא |
| — | 〃 | 17 | 〃 מגתאלא |
| 48 | 〃 | 17 | 〃 איהא |
| — | הערה | 10 | 〃 האנשים אשר יזרעו |
| 49 | שורה | 4 | 〃 אוקאתהא |
| 50 | 〃 | 18 | 〃 וכל חיואן |
| 52 | 〃 | 1 | 〃 אלחדיאן |
| 54 | 〃 | 24 | 〃 פיעאקבה |

| דף | | | |
|---|---|---|---|
| 56 | הערה | 6 | צ״ל ופליטה מהר ציון תחליף |
| 57 | שורה | 8 | כן בכ״י וצ״ל כ̇מס עשרה̈ |
| — | 〃 | 12 | צ״ל אלשמס |
| 58 | 〃 | 6 | 〃 ירג̇ו |
| 61 | 〃 | 5 | 〃 ילגב |
| - | 〃 | 15 | 〃 אואילהם |
| 74 | 〃 | 11 | בכ״י א׳ מן פיהם ואולי צ״ל מן פיכם |
| — | 〃 | 15 | צ״ל בהא ולא |
| 78 | הערה | 5 | צ׳ להוסיף: ולא תרגם מלת איים |
| 80 | שורה | 8 | צ״ל האהנא |
| — | 〃 | 13 | צריך למחוק יא |
| — | 〃 | 18 | בכ״י פ׳ כתב וכן צ״ל |
| 83 | 〃 | 2 | צ״ל חתי |
| 85 | הערה | 3 | 〃 „ורק הם יביא להם (השם) את השלום״ |
| 89 | שורה | 9 | 〃 „אלכ̇תן |
| 94 | 〃 | 26 | 〃 רב |
| 95 | הערה | 3 | צ׳ להוסיף „או בזמן מועט״ |
| 100 | שורה | 9 | צ״ל בין ידי |

la viande du porc, du rat et des autres impuretés, voici qu'ils périront tous, a dit Dieu. — 18. Et moi, je connais leurs actes et leurs desseins; dans l'avenir je réunirai tous les peuples et les gens de toutes les langues; ils s'avanceront et verront ma puissance. — 19. Je leur mettrai une marque et j'enverrai ainsi des fuyards d'entre eux vers les peuples maritimes, vers le pays de Poul et de Loud, où l'on tire de l'arc, vers le pays de Ṣân, vers les Grecs, vers les habitants des îles éloignées de Jérusalem, qui n'ont jamais entendu parler de moi, qui n'ont jamais vu ma gloire et ils en informeront les nations. — 20. Ils ramèneront vos frères du milieu de tous les peuples comme une offrande pour Dieu, sur des chevaux et des juments, dans des palanquins, sur des mulets et dans des litières, vers ma montagne sainte, Jérusalem, a dit Dieu, comme les enfants d'Israël apportent les offrandes dans des vases purs vers le temple de Dieu. — 21. Et j'en ferai également avancer parmi eux au rang des prêtres et des lévites, a dit Dieu. — 22. Certes, de même que les cieux nouveaux et la terre nouvelle que je créerai, subsisteront devant moi, a dit Dieu, de même subsisteront votre postérité et votre nom. — 23. Et il y aura des époques analogues aux néoménies et aux sabbats successifs, où chaque être humain viendra se prosterner devant moi, a dit Dieu. — 24. Ils sortiront et verront les corps de ceux qui m'ont renié; bien plus, leurs vers ne mourront pas, et leur feu ne s'éteindra pas. Ils deviendront un exemple pour le reste des humains.

ANGERS, IMP. A. BURDIN ET C^ie^, RUE GARNIER, 4.

poussent loin de mon nom, ont dit : Que Dieu soit glorifié et que votre joie éclate! Ils seront confondus. — 6. Et l'on entendra la voix du tumulte (venant) de la ville sainte, une voix (venant) du sanctuaire, la voix de Dieu qui punira les agissements de ses ennemis. — 7. (Jérusalem) sera comme une femme ayant enfanté avant d'être atteinte des souffrances et ayant mis au monde un mâle avant d'être saisie par les douleurs de la maternité. — 8. Qui a entendu rien de pareil, et qui a rien vu de semblable? Un pays est-il créé tel qu'il est en un seul jour, ou un peuple est-il enfanté en une seule fois? Sion a commencé et a enfanté ses habitants d'un seul coup. — 9. Et Dieu dit : Suis-je celui qui fais périr et je ne ferais pas naître? Mais au contraire c'est moi qui enfante et qui arrête (l'enfantement), dit votre Maître.

10. Réjouissez-vous en Jérusalem et jubilez pour elle, ô assemblées de ceux qui l'aiment et tressaillez d'allégresse à son sujet, ô vous tous qui portez son deuil! — 11. Afin que vous suciez à satiété des mamelles de sa consolation et afin que vous buviez avec délices des douceurs de sa gloire.

12. Car ainsi a dit Dieu : Voici que je vais diriger vers elle comme un fleuve le salut, et comme un torrent qui déborde la richesse des nations, et c'est ce dont vous serez allaités; vous serez portés sur les hanches et vous serez choyés sur les genoux. — 13. Comme un homme que sa mère console, de même je vous consolerai et c'est par Jérusalem que vous serez consolés. — 14. Lorsque vous le verrez, que vos cœurs se réjouiront et que vos os s'épanouiront comme la verdure, on connaîtra les bienfaits de Dieu envers ses amis et sa colère contre ses ennemis. — 15. Certes Dieu viendra dans le feu, il aura des chars comme l'ouragan; sa colère ira et viendra avec ardeur et sa remontrance avec une flamme de feu. — 16. Certes Dieu punira par le feu, de même que nombre d'hommes périront par son épée, et combien sont nombreux ceux qui seront couchés à terre par son ordre! — 17. Ceux qui se préparent et s'apprêtent pour les jardins, qui tournent derrière un arbre isolé qui est au milieu, qui mangent

pas ce qu'un autre habitera; ils ne planteront pas ce qu'un autre mangera, car la vie de mon peuple sera comme la vie des arbres et mes élus consommeront l'œuvre de leurs mains. — 23. Ils ne se fatigueront pas en vain et ils n'enfanteront pas pour l'affliction, parce qu'ils sont une postérité bénie de Dieu, et que leurs rejetons subsisteront avec eux. — 24. Avant qu'ils n'appellent, je les exaucerai, et pendant qu'ils parlent encore, je les aurai déjà entendus. — 25. Le loup et l'agneau paîtront ensemble, le lion mangera de la paille comme le bœuf, les serpents se nourriront de poussière ; ils ne causeront ni dommage ni destruction dans le district de ma montagne sainte; Dieu l'a dit.

## LXVI

1. Ainsi a parlé Dieu : Le ciel est mon trône, et la terre est la résidence de ma majesté. Quelle maison me bâtirez-vous et quel endroit sera le séjour de ma lumière? — 2. Toutes ces choses, mes mains les ont faites, en sorte qu'elles ont existé, a dit Dieu. Mais je ne jette les yeux que vers l'humble, à l'esprit contrit, attentif à ma parole. — 3. Il est des gens aux yeux desquels celui qui sacrifie le taureau est comme celui qui tue un homme, celui qui immole la brebis est comme celui qui frappe à la nuque un chien, celui qui présente l'offrande est comme celui qui présente le sang du porc, celui qui fait fumer l'encens est comme le serviteur de l'idole; bien plus, ils se sont choisi leurs voies et leurs âmes se plaisent à leurs abominations. — 4. Moi aussi, je choisirai la lutte avec eux et, ce qu'ils redoutent, je le ferai fondre sur eux, parce que je les ai appelés sans que personne répondît et je leur ai parlé sans qu'ils entendissent, qu'ils ont fait ce qui est mal devant moi et que ce que je n'ai pas voulu, ils l'ont choisi.

5. Écoutez la parole de Dieu, ô vous qui êtes attentifs à sa parole. Aujourd'hui vos frères qui vous haïssent, qui vous re-

pour les bœufs, en faveur de mon peuple qui m'a recherché. — 11. Mais vous qui abandonnez Dieu et qui oubliez ma montagne sainte, qui dressez la table pour l'idole et qui remplissez pour les dieux divers la coupe des mélanges, — 12. je vous destine tous à l'épée, tous vous serez renversés et mis à mort, parce que je vous ai appelés sans que personne me répondît, que je vous ai parlé sans que vous entendissiez, que vous avez fait ce qui m'est odieux et que vous avez donné la préférence à ce que je ne veux pas.

13. C'est pourquoi, ainsi a parlé Dieu, le Maître, mes amis mangeront, tandis que vous aurez faim ; ils boiront, tandis que vous aurez soif; ils se réjouiront, tandis que vous serez confondus. — 14. Mes amis chanteront par suite du bonheur qui leur est échu, tandis que vous, vous pousserez des cris par suite de la douleur de vos âmes et vous gémirez de vos cœurs brisés. — 15. Aussi laisserez-vous vos noms comme une formule d'imprécation à mes élus, et Dieu, le Maître, vous fera périr; en tout temps il nommera ses amis d'un autre nom; — 16. (ce sera) un temps où celui qui se bénira dans le monde se bénira par le vrai Dieu et où quiconque jurera dans le monde jurera par le vrai Dieu en disant : Par celui qui m'a fait oublier les premières calamités et les a dérobées à mes yeux! — 17. Car je vais créer le ciel comme s'il était nouveau et la terre comme si elle était nouvelle; on ne se souviendra plus des choses passées et elles ne se présenteront plus à l'esprit. — 18. Mais réjouissez-vous et soyez toujours dans l'allégresse à cause de ce que je vais créer; car je créerai Jérusalem de joie et ses habitants d'allégresse. — 19. Je les réjouirai par Jérusalem et je leur donnerai l'allégresse par mon peuple, et on n'y entendra plus jamais ni sanglots, ni cris de détresse. — 20. On n'y rencontrera plus jamais un homme jeune pour l'âge et on n'appellera pas vieillard celui qui n'aura pas achevé sa carrière ; bien plus, celui qui mourra à cent ans sera désigné comme un jeune homme ; et quiconque pèche à cent ans sera méprisé. — 21. Ils bâtiront des maisons et les habiteront ; ils planteront des vignes et en mangeront les fruits. — 22. Ils ne bâtiront

tout cela, ô mon Maître, ou attendras-tu en nous punissant outre mesure?

## LXV

1. Je me suis laissé rechercher par des gens qui ne me demandaient pas et trouver par qui ne me désirait pas, et j'ai dit : « Me voici », à plusieurs reprises, à un peuple qui n'était pas nommé de mon nom. — 2. J'ai étendu ma main sans cesse vers un peuple pervers, qui marche dans un chemin qui n'est pas bon, au gré de ses desseins, — 3. vers des gens qui m'irritent sans cesse en face, qui font des sacrifices dans les jardins, qui offrent l'encens sur les briques, — 4. qui s'assoient parmi les tombeaux, qui passent la nuit dans les tourelles, qui mangent des mets analogues à la viande de porc, dont les ustensiles (contiennent) ce qui ressemble aux bouillons impurs. — 5. Et malgré cela ils disent : « Retire-toi et n'approche pas de moi, parce que je suis plus sacré que toi. » Ceux-ci font fumer ma colère, qui deviendra un feu brûlant éternellement. — 6. Voici que c'est écrit devant moi. Je ne leur accorderai pas de répit jusqu'à ce que je les aie rétribués et que j'aie rétribué de même leur descendance. — 7. Ainsi vos iniquités et les iniquités de vos pères, qui ont offert l'encens sur les montagnes et qui m'ont irrité sur les collines, se sont réunies, a dit Dieu; j'ai donc mesuré tout d'abord leur rétribution (pour la faire retomber) sur leur postérité.

8. Ainsi a parlé Dieu : De même que l'homme trouve le premier jus dans la grappe et dit à son prochain : Ne le détruis pas, parce qu'en lui est la bénédiction ; c'est ainsi que j'agirai envers vous à cause de mes amis pour ne pas tout anéantir. — 9. Je ferai sortir des gens de Jacob une postérité et de Juda un héritier de mes montagnes, pour que mes élus en héritent et que mes amis y habitent. — 10. Alors la plaine de cette région deviendra des enclos pour les brebis, et les vallées des lieux de repos

le ciel pour faire descendre sur elle ta lumière, et comme si les montagnes ne s'étaient pas dissoutes devant toi,

## LXIV

1. de même que le feu consume la menue paille et que le feu fait bouillonner l'eau, afin que tu fisses connaître ton nom à tes ennemis et que devant toi les peuples frémissent. — 2. Et lorsque tu as fait les choses mystérieuses que nous n'avions pas espérées et que tu as révélé ta parole, alors devant toi les montagnes fondirent en averses. — 3. Ainsi, aucun autre que nous n'a jamais rien entendu, ni perçu de semblable; jamais œil n'a vu de divinité hormis toi qui ait fait rien de semblable pour celui qui espère en lui. — 4. Jadis tu as accueilli l'intercession de ceux qui se réjouissaient d'accomplir les bonnes actions, alors qu'ils t'invoquaient selon tes attributs. Lorsque tu t'irritais à cause de nos péchés, c'est par eux que nous étions toujours secourus. — 5. Et maintenant nous sommes devenus tous comme les impurs et toutes nos bonnes actions sont comme un vêtement souillé; nous sommes tous tombés comme les feuilles et nos péchés nous emportent comme le vent. — 6. Personne n'invoque ton nom, et ne s'éveille pour s'attacher à toi; tu nous as voilé ta miséricorde et tu nous as livrés à nos iniquités. — 7. Maintenant, tu es notre Maître, tu es notre créateur; et nous, nous sommes comme l'argile, tu nous a formés et nous sommes tous ton œuvre. — 8. O Dieu, ne t'irrite pas trop, et ne te souviens pas à tout jamais de nos iniquités! Regarde notre communauté, ta nation, (et vois) où nous en sommes. — 9. Tes villes saintes sont devenues un désert; Sion lui-même ressemble à un désert et Jérusalem à une solitude. — 10. La maison de notre sainteté et de notre gloire, que t'ont consacrée nos pères, a été brûlée par le feu, et tout ce qui nous était cher a été détruit. — 11. Tarderas-tu en face de

7. Je célèbre les grandeurs de Dieu et ses louanges en raison de tout ce qu'il a fait pour nous, l'étendue de sa bonté envers les gens d'Israël, qu'il a comblés de sa miséricorde, et l'abondance de sa grâce. — 8. Il a dit : « Voici qu'ils sont mon peuple et mes amis qui ne trahissent pas. » Et il a été leur sauveur. — 9. Dans toute épreuve il ne leur a jamais nui, mais il les a délivrés par un ange de ses familiers ; par son amour pour eux et par sa sollicitude il les a délivrés, puis les a élevés et anoblis pour l'éternité. — 10. Eux, ils se sont révoltés et se sont insurgés contre sa prophétie sacrée ; alors il s'est retourné contre eux comme un ennemi qui les combat. — 11. Et son peuple se rappelait les jours du temps de Moïse et disait : Où est celui qui les a fait monter de la mer avec le berger de son troupeau? Où est celui qui a mis au milieu d'eux l'esprit de sainteté, — 12. qui a placé à la droite de Moïse la puissance de sa gloire, qui a fendu l'eau devant eux, pour se faire un nom éternel, — 13. et qui les a conduits dans les abîmes? comme les chevaux dans le désert, ils ne trébuchaient pas, — 14. et comme la bête de somme descend la vallée, de même l'ordre de Dieu les guidait en sécurité ; ainsi, tu as conduit ton peuple pour te faire un nom glorieux. — 15. Regarde des cieux, et considère-nous de la demeure de ta sainteté et de ta gloire. Quel est l'endroit où sont ton zèle, ta puissance, toute ta tendresse et ta miséricorde pour qu'ils s'émeuvent en notre faveur? — 16. Car tu es notre créateur, puisqu'Abraham ne nous connaît pas et qu'Israël ne nous distingue pas. Et toi, ô mon Maître, en vérité tu es notre créateur et ton nom a été de tout temps : Notre sauveur. — 17. Ne nous égare pas, ô mon Maître, hors de tes voies et n'endurcis pas nos cœurs loin de ta crainte ; exauce-nous à cause de tes serviteurs, de tes tribus d'élection. — 18. En effet, pour un peu on héritait de ton peuple saint, et les ennemis foulaient aux pieds ton sanctuaire. — 19. Nous sommes devenus pareils à une nation dont tu n'aurais jamais été le chef, qui n'aurait jamais porté ton nom, comme si tu n'avais pas ouvert

recueillent (le vin) en boiront dans le parvis de mon sanctuaire.

10. Allez, passez et repassez dans les cités du peuple, aplanissez ses chemins et débarrassez ses grandes routes; empierrez-les, et élevez un étendard en vue des nations. — 11. Et dites : « Certes Dieu a annoncé la bonne nouvelle aux habitants des extrémités de la terre. » Dites à la communauté de Sion : « Voici que ton salut s'est avancé et voici chez lui la récompense de ceux qui lui obéissent, et devant lui est leur salaire. » — 12. Et on les appellera le peuple de la sainteté, les amis de Dieu, et on t'appellera la Recherchée, la Ville non délaissée.

## LXIII

1. Lorsqu'on dira : Qui est celui dont l'ami s'avance d'Edom, de Boṣra avec des vêtements rougis? Qui est celui-ci, qui brille dans ses vêtements, qui marche légèrement dans la grandeur de sa force? Je répondrai : C'est moi, celui qui parle avec équité, qui répands abondamment le secours. — 2. Et lorsqu'on demandera : Pourquoi le rouge sur ton vêtement? pourquoi tes habits sont-ils comme ceux de l'homme qui foule le pressoir? — 3. Il dira par comparaison : C'est que j'ai pressé la cuve à moi seul, sans l'appui de personne parmi les peuples; aussi les pressais-je dans ma colère et les écrasais-je dans ma fureur; leur (sang) finalement jaillissait sur mes habits et tous mes vêtements je les ai souillés. — 4. Et puisqu'il y a pour eux un jour de vengeance dans mon cœur et que l'époque de ma revendication présente était arrivée, — 5. que j'ai examiné, mais personne ne m'aidait, je les ai regardés à la dérobée et nul ne me soutenait; j'ai alors demandé secours à ma puissance, et ma colère seule me soutenait. — 6. Je broyais les peuples dans ma colère, je les étourdissais dans ma fureur et je faisais couler sur la terre leur sang.

comme un fiancé qui se distingue par sa parure, comme une fiancée ornée de ses bijoux. — 11. Et de même que la terre produit ses plantes, que le jardin fait pousser ses graines, de même Dieu fera croître leurs vertus et leur mérite devant tous les peuples.

## LXII

1. (Dieu) dit : C'est à cause de Sion que je ne m'abstiendrai pas, et c'est à cause de Jérusalem que je ne m'arrêterai pas, jusqu'à ce que ses vertus apparaissent comme l'aurore et son salut comme une torche qui brûle. — 2. Aussi, lorsque les peuples verront tes vertus et tous les royaumes ta noblesse, ils t'appelleront d'un nom nouveau, ce que Dieu expliquera par sa parole. — 3. Tu deviendras une couronne de parure auprès de Dieu et comme une tiare de royauté auprès de ton Maître. — 4. On ne te dira plus jamais : O Abandonnée ! ni à ton pays : O Désert ! mais on te dira : O Toi en qui est mon désir ! et à ton pays : O Gouverné, puisque Dieu te désirera et que ta région sera gouvernée. — 5. De même que le jeune homme gouverne la jeune vierge, c'est ainsi que les tiens te gouverneront; et de même que le fiancé se réjouit de la fiancée, c'est ainsi que ton Maître te fera trouver du bonheur en toi-même. — 6. Sur tes murs, ô Jérusalem, j'ai préposé des gardiens, pendant tout le jour et toute la nuit, jamais ils ne se tairont; on leur dira : O vous qui réveillez les souvenirs de Dieu, ne vous taisez pas. — 7. Ne cessez d'intercéder auprès de lui jusqu'à ce qu'il rétablisse pour vous (Israël) et jusqu'à ce que Jérusalem devienne une gloire sur la terre. — 8. Dieu a juré, par sa puissance et par la force de son pouvoir, de ne jamais laisser votre blé en nourriture pour vos ennemis, et d'empêcher les étrangers de boire votre moût, pour lequel vous avez peiné. — 9. Mais ceux qui rassemblent (le blé) le mangeront et en loueront Dieu, et ceux qui

## LXI

1. La prophétie de Dieu mon maître est sur moi, parce qu'il m'a oint pour que j'apporte la bonne nouvelle aux humbles, qu'il m'a envoyé pour panser les hommes aux cœurs brisés, pour que j'annonce aux captifs un affranchissement, aux prisonniers une délivrance, — 2. une époque de bienveillance aux amis de Dieu et un temps de vengeance aux ennemis de notre Maître; pour que je console tous les affligés; — 3. pour que je fasse en sorte que les affligés de Sion reçoivent la splendeur au lieu des cendres, l'huile de la joie au lieu de la tristesse et le vêtement de la gloire au lieu de l'esprit abattu, afin qu'ils soient nommés les nobles de l'équité et la plantation de Dieu pour sa glorification. — 4. Ils rebâtiront des ruines anciennes et rétabliront les (demeures) dévastées des ancêtres; ils renouvelleront des villes détruites, ainsi que les (demeures) dévastées des générations passées. — 5. Les étrangers se mettront à faire paître vos brebis, les hommes du dehors deviendront vos agriculteurs et vos laboureurs. — 6. Vous, vous serez appelés les prêtres de Dieu et on vous nommera les serviteurs de notre Maître; vous absorberez la puissance des peuples et vous leur serez substitués dans leur gloire. — 7. En place de la double honte que vous avez eue et de la confusion où vous avez été à cause de ceux qui se réjouissaient de leur part, vous hériterez double dans leurs régions; c'est ainsi que les justes auront une joie éternelle, — 8. car je suis Dieu, qui aime la justice, qui hais la violence avec le crime; c'est moi qui leur donnerai la récompense méritée et contracterai avec eux une alliance éternelle. — 9. Par elle on connaîtra parmi les peuples leur race et leur descendance parmi les nations; et quiconque les verra les reconnaîtra comme une race bénie de Dieu. — 10. Eux diront : Nous nous réjouissons en Dieu et nos âmes tressaillent en notre Maître, puisqu'il nous a revêtus des vêtements du salut et qu'il nous a enveloppés du manteau de l'équité,

toujours ouvertes sans jamais être fermées ni jour ni nuit, pour que les armées des peuples y entrent vers toi avec leurs rois amenés de force. — 12. Quel que soit le peuple ou le royaume qui ne t'obéira pas, il périra et quelques-uns dessécheront. — 13. Ce qu'il a de plus noble dans le Liban on te l'apportera, des cyprès, des tecks et des cèdres, tous ensemble, pour que j'en orne le lieu de ma sainteté et que j'honore l'endroit de ma majesté. — 14. Tes adversaires viendront vers toi, en se courbant, et tous tes détracteurs se prosterneront devant tes pieds. Ils t'appelleront la ville de Dieu et la Sion du Saint d'Israël. — 15. Au lieu que tu étais abandonnée et haïe, sans que personne passât devant toi, je ferai de toi la gloire de l'éternité et la joie d'une génération après l'autre. — 16. Tu suceras pour ainsi dire le lait des peuples, même les mamelles des rois tu les suceras et tu sauras que je suis Dieu, ton protecteur et ton ami, le héros de Jacob. — 17. Je te remplaçerai l'airain par l'or, le fer, par l'argent, le bois, par l'airain, les pierres, par le fer; je rendrai tes préposés paisibles et tes gardiens équitables. — 18. On n'entendra plus parler d'injustice dans ton pays, ni de pillage et de ruine dans tes frontières, et tu nommeras tes murs Salut et tes portes Louange. — 19. Tu n'auras plus jamais le soleil seul comme lumière du jour, ce n'est pas la lune seule qui brillera pour toi comme lumière de la nuit; mais Dieu sera pour toi la lumière de l'éternité et ton Maître sera ta gloire, — 20. en sorte que ni ton soleil ni ta lune ne se coucheront; mais, bien mieux, Dieu sera pour toi la lumière de l'éternité et les jours de ton deuil disparaîtront. — 21. Ton peuple tout entier sera (composé) de justes qui habiteront pour toujours le pays élu et qui y deviendront le rejeton de ma plantation, l'œuvre de ma puissance pour ma glorification. — 22. Le petit d'entre eux se multipliera, et le moindre deviendra un peuple puissant. Moi Dieu, je hâterai cela en son temps.

et les paroles que je t'ai enseignées; elles ne quitteront point ta bouche, ni les bouches de tes fils et de tes petits-fils, depuis maintenant jusqu'à l'éternité.

## LX

1. Allons! Lève-toi, éclaire, ô Demeure de la paix (Jérusalem)! Car ta lumière s'est avancée et la lumière de Dieu a brillé sur toi. — 2. Certes les ténèbres couvriront les contrées et le brouillard les peuples; mais sur toi Dieu brillera, et sa lumière apparaîtra au-dessus de toi, — 3. au point que les nations s'empresseront vers ton éclat et les rois vers ta lumière brillante. — 4. Et l'on te dira : Lève ton regard autour de toi, et vois-les tous réunis, venus vers toi; tes fils arrivent de loin et tes filles sont portées sur les côtés. — 5. Alors tu les verras et tu rayonneras; et de même qu'il avait tremblé, ton cœur s'épanouira, lorsque la foule (venant) de la mer se tournera vers toi et que les armées des peuples viendront vers toi; — 6. les troupes des chameaux te couvriront avec les selles de Midyan et de 'Êfâh, nombre d'entre eux viendront de Schahar portant de l'or et de l'encens et proclameront les louanges de Dieu; — 7. toutes les brebis de Kêdâr seront assemblées pour toi, les grands de Nébayôt te serviront; ils sacrifieront pour me complaire sur mon autel et je les glorifierai par le temple de ma gloire. — 8. Si l'on demande : Qui sont ceux-là qui volent semblables aux nuages, comme les colombes vers leurs pigeonniers? — 9. C'est que les îles espèrent en moi, et que les vaisseaux de la mer (sont destinés) dès l'abord à ramener de loin tes enfants apportant avec eux leur argent et leur or, pour le renom de Dieu leur maître et du Saint d'Israël, qui les a couverts de gloire. — 10. Les étrangers rebâtiront tes murailles et leurs rois te serviront, parce que je t'ai frappée dans ma colère et que j'ai eu pitié de toi dans ma grâce. — 11. Tes portes seront

bres; nous attendions les lueurs de l'aurore, et nous marchons vers l'obscurité. — 10. Nous tâtonnons contre les murs comme les aveugles, bien plus comme des gens privés d'yeux nous y tâtonnons; nous trébuchons en plein midi comme au crépuscule et nous sommes devenus comme les morts dans les tombes. — 11. Nous hurlons tous comme les ours, puis nous gémissons comme les colombes; nous espérions une direction, mais nous ne l'avons pas trouvée; le salut, mais il s'est éloigné de nous, — 12. parce que nos fautes envers toi ont été nombreuses, et que nos péchés ont témoigné contre nous; nos fautes sont encore avec nous, et nos péchés, nous les confessons, — 13. à savoir : ne pas croire en Dieu et le renier, s'écarter de l'obéissance à notre maître, parler avec injustice et absurdité, inventer des décisions mensongères et les méditer. — 14. Ceux qui exercent la justice ont été repoussés, et ceux qui pratiquent l'équité out dû se tenir à distance; les véridiques trébuchent sur la place publique et ceux qui ont raison ne peuvent pas entrer. — 15. Donc, lorsque la vérité eut disparu et que celui qui s'éloigne du mal eut été dépouillé, Dieu le vit et cela lui déplut, parce qu'il n'y avait plus de justice. — 16. Et lorsqu'il vit qu'il n'y avait pas d'homme, lorsqu'il les eut regardés et qu'il n'y avait pas d'intercesseur, il apporta le secours de sa puissance et fournit l'appui de son équité. — 17. Alors il montra son équité comme la cuirasse que l'on revêt et il étala son secours comme le casque sur la tête, semblable à celui qui revêt le vêtement de la vengeance et s'enveloppe du zèle jaloux comme d'un manteau. — 18. Et de même que selon leurs agissements il payait avec colère ses ennemis et rendait la pareille à ceux qui le haïssaient, de même il rétribuera les habitants des îles. — 19. Ainsi l'on craindra son nom à l'occident et sa gloire à l'orient, parce qu'il leur amènera un ennemi pareil à un fleuve débordant et dont l'ordre de Dieu sera le drapeau. — 20. Puis viendra le sauveur pour Sion, pour ceux d'entre les gens de Jacob qui se repentent de leurs péchés; Dieu l'a dit. — 21. Quant à moi, voici mon pacte avec eux, a dit Dieu, la prophétie dont je t'ai chargé

tenant de faire tes affaires, d'accomplir ta besogne et d'en parler ; — 14. alors tu te délecteras en Dieu; je te ferai monter sur les hauteurs du pays; je te ferai savourer l'héritage de Jacob ton père, comme Dieu l'a dit dans son décret.

## LIX

1. Certes la main de Dieu n'était pas incapable de sauver, et il n'était pas difficile pour lui d'exaucer la prière; — 2. c'est que vos péchés sont devenus une séparation entre vous et votre Maître; et que vos méfaits ont voilé sa miséricorde pour vous, empêchant qu'il vous écoutât, — 3. car vos mains ont été souillées par les crimes et vos doigts par les péchés; vos lèvres ont proféré le mensonge et vos langues méditent l'oppression. — 4. Personne n'émet de prétention équitable, ni ne plaide avec droiture; on se fie à l'erreur et au mensonge; c'est comme si ces gens étaient gros de la fausseté et enfantaient l'iniquité, — 5. comme s'ils brisaient les œufs des serpents jaspés et tissaient les toiles des araignées; aussi quiconque mangera de leurs œufs mourra et leurs œufs gâtés se briseront (pour produire) des vipères. — 6. Leurs toiles d'araignées ne leur serviront pas de vêtements, et ils ne se couvriront avec aucune de leurs œuvres; car leurs actes sont des actes d'iniquité et les œuvres de l'injustice sont dans leurs mains. — 7. Leurs pieds courent vers le mal et se hâtent pour verser le sang de l'innocent; leurs desseins sont des desseins d'iniquité, le pillage et la destruction se trouvent sur leurs routes. — 8. Le chemin de la paix, on dirait qu'ils ne le connaissent pas; il n'y a pas de justice dans leurs sentiers; ils se sont rendu leurs chemins pénibles, au point que quiconque y marche ignore la paix. — 9. Ceux d'entre eux qui feront des aveux diront: Voilà pourquoi la justice a été loin de nous, pourquoi l'équité ne nous arrive pas. Nous espérions la lumière et voici les ténè-

nous sommes-nous mortifiés sans que tu nous l'aies reconnu? » Au jour de votre jeûne, vous poursuivez votre but; et vous exigez le payement (du fruit) de vos peines. — 4. Ce n'est que pour vous disputer et pour vous quereller que vous jeûnez, et aussi pour vous battre les uns les autres avec le poing de l'iniquité; et en agissant ainsi, vous ne jeûnez pas de manière à faire entendre l'élévation de votre voix. — 5. Est-ce là le jeûne que j'aime, à savoir un jour où l'homme se mortifie, incline sa tête comme le roseau, étale le cilice et la cendre? Est-ce là ce que vous appelez un jeûne ou un jour agréé par Dieu? — 6. Le jeûne que j'aime, n'est-ce pas de rompre les chaînes de l'injustice, de relâcher les liens de la partialité, de renvoyer en liberté les maltraités? Et toute violence, faites-la cesser. — 7. Ensuite, assiste l'affamé avec ta nourriture, et les malheureux, les humiliés, fais-les entrer dans ta maison; si tu vois un homme nu, couvre-le et ne sois pas indifférent à un être humain comme toi. — 8. Alors ta lumière poindra comme l'aurore et ta guérison apparaîtra promptement; tes bonnes œuvres te précéderont, tandis que la lumière de Dieu t'accompagnera. — 9. Alors tu invoqueras Dieu et il t'exaucera; tu imploreras du secours et il te dira : A tes ordres! Si tu écartes de chez toi la partialité, les signes des doigts et les paroles d'iniquité, — 10. puis si tu t'attendris pour l'affamé et que tu rassasies celui qui a faim, ta lumière brillera dans les ténèbres et ton obscurité deviendra comme le plein midi. — 11. Dieu te guidera sans cesse et te rassasiera au temps de la famine; il fortifiera tes os; tu deviendras alors comme un jardin bien arrosé et comme une source dont l'eau ne fait pas défaut. — 12. Si, par toi, des ruines antiques sont reconstruites, si tu redresses les fondements des anciennes générations, que tu sois appelé le réparateur de la brèche, le restaurateur des routes désormais populeuses, — 13. si tu retiens pendant le sabbat ton pied de faire ta besogne au jour de ma sainteté; si tu accueilles (ce jour) avec délices, que tu appelles vénérable la sainteté de Dieu, que tu l'honores en t'abs-

— 14. Il dira : Purifiez, purifiez (vos cœurs) et débarrassez-en les voies, enlevez les pierres d'achoppement sur la route de mon peuple. — 15. Sachez qu'ainsi a parlé le Très-Haut, le sublime, qui subsiste éternellement, dont le nom est saint : Moi, j'habite le ciel et le sanctuaire et avec le faible et l'humble, pour ranimer le souffle des humbles et pour fortifier le cœur des opprimés. — 16. Je ne vous querellerai pas éternellement et ce n'est pas pour toujours que je serai courroucé contre vous, car c'est de moi qu'émane l'esprit qui vous enveloppe et votre âme, c'est moi qui l'ai créée. — 17. Une fraction de vous, à cause du péché de sa cupidité, je me suis irrité contre elle et je l'ai frappée en secret et ouvertement, tant qu'elle est restée rebelle en (suivant) ses propres desseins. — 18. Mais ensuite, lorsque j'ai vu sa manière d'agir, j'ai dû le guérir, le guider moi-même et lui rendre la consolation à lui et à ceux qui s'affligent à cause de lui. — 19. (Ainsi) a parlé Dieu, le créateur de l'articulation des lèvres : Paix, paix à l'éloigné et au proche, et moi, je les guérirai ! — 20. Quant aux impies, ils sont comme la mer agitée qui ne peut pas se reposer et dont les eaux sont troublées par la vase et le limon ! — 21. Il n'y a pas de paix, dit mon Maître, pour les infidèles.

## LVIII

1. (Dieu) m'a dit : Appelle à plein gosier et ne t'arrête pas ; élève ta voix comme la trompette ; instruis de leurs péchés (certains hommes) de mon peuple, et de leurs méfaits, certaines gens de Jacob. — 2. Eux, ils me cherchent jour par jour, voulant que je leur enseigne mes voies, comme une nation qui aurait pratiqué la vertu et qui n'aurait pas abandonné la loi de son Maître. Ils me demandent les jugements de l'équité et prétendent s'avancer vers le jugement de Dieu. — 3. Ils disent : « Pourquoi avons-nous jeûné, sans que tu nous en aies tenu compte ; pourquoi

quiconque marche droit devant soi reposera tranquillement sur sa couche.

3. Et quant à vous, approchez de là, vous qui étudiez les présages, ô génération de la débauche infâme et de l'adultère. — 4. Avec qui vous délectez-vous, et pour qui vous élargissez-vous la bouche, allongez-vous la langue? N'êtes-vous pas les enfants du péché, la race de la fausseté? — 5. ceux qui s'échauffent avec des béliers, au lieu d'arbres fruitiers, qui sacrifient les enfants dans les vallées sous les cavernes des rochers. — 6. Vous prenez votre part chez ceux qui ont les joues imberbes et ils sont votre lot tant qu'ils sont ainsi; c'est à eux que vous versez les libations et que vous présentez les offrandes. Est-ce que cela, je vous le pardonnerai? — 7. Sur toute montagne haute et élevée d'entre eux, vous avez établi votre couche et vous y êtes montés pour pratiquer le meurtre. — 8. Et derrière leur battant et leurs bâtis, vous avez mis votre membre viril, et cela parce que vous vous êtes retirés de moi; vous êtes montés, vous avez élargi votre couche, vous vous êtes alliés à quelques-uns d'entre eux, ceux dont vous avez aimé partager la couche et regarder les mains. — 9. Et quant à toi, tu as apporté aux rois tes huiles rares, tu leur as prodigué tes parfums et tu leur as envoyé tes messagers au loin et tu es descendue vers eux (comme) vers l'enfer. — 10. Par l'excès de ta course tu t'es fatiguée, sans que tu aies dit : Assez! Et l'animal qu'a cherché ta main, tu l'as trouvé; c'est pourquoi tu n'as pas tremblé. — 11. Quel est celui dont tu t'es inquiétée et que tu as craint, alors que tu mentais? et à moi tu n'as pas pensé et tu ne m'as pas rappelé à ton esprit; n'est-ce pas moi qui suis longanime, en particulier depuis que tu existes; et moi, tu ne me crains pas. — 12. Certes c'est moi qui ferai triompher ta cause; quant à tes œuvres présentes, elles ne te serviront pas. — 13. Lorsque tu crieras pour qu'elles te délivrent en se réunissant, alors toutes seront pour ainsi dire emportées par le vent et enlevées par la poussière; mais celui qui s'abrite en moi héritera du pays et conquerra la montagne de mon sanctuaire.

peuple; et que l'eunuque ne dise pas : Je ne ressemble qu'à un bois desséché. — 4. Car ainsi a dit Dieu au sujet des eunuques qui observeront mes sabbats, qui choisiront ce que je veux et qui s'attacheront à mon alliance : — 5. Je leur donnerai dans ma maison et dans mes murs un rang et une réputation valant mieux que des fils et des filles; je leur donnerai un nom éternel, impérissable. 6. Et les étrangers, qui s'attachent à Dieu pour le servir, aimer son nom et être ses serviteurs, qui se gardent de profaner le sabbat et qui maintiennent mon alliance, — 7. je les ferai entrer vers la montagne de mon sanctuaire, et je les réjouirai dans ma maison de prière; leurs holocaustes et leurs sacrifices seront agréés sur mon autel, parce que ma maison sera appelée pour tous les peuples une maison de prière. — 8. Ainsi a parlé Dieu, qui rassemble les exilés des gens d'Israël. Puis je leur ajouterai encore parmi ceux qui leur seront réunis — 9. tous les animaux sauvages de la plaine, qui viendront pour manger tous les animaux sauvages de la forêt. — 10. Ceux d'entre eux qui sont en observation sont tous des aveugles qui ne savent rien; ils sont tous comme des chiens muets qui ne peuvent pas aboyer, mais qui grognent, se couchent et aiment dormir, — 11. dont le naturel est effronté, insatiable; de même ceux-ci, leurs bergers ne savent pas comprendre et tous ils se sont dirigés dans leurs routes, chacun choisissant sa direction d'après son intérêt. — 12. Ils disent : Venez, nous prendrons du vin et nous accaparerons la boisson enivrante, et demain sera comme aujourd'hui, mais supérieur et bien meilleur.

## LVII

1. Déjà parmi eux les justes ont péri et personne ne tourne son cœur vers le bien; les hommes vertueux sont enlevés, et personne n'y réfléchit, et cependant leur enlèvement n'a lieu qu'à cause des malheurs. — 2. A eux seuls (Dieu) accordera la paix;

vers toi, à cause de Dieu ton maître et pour le Saint d'Israël, qui est ta gloire.

6. Cherchez Dieu, de manière qu'il se laisse trouver par vous; et invoquez-le de telle sorte qu'il soit proche de vous. — 7. Que le méchant abandonne sa voie et l'homme d'iniquité ses desseins; qu'il retourne vers Dieu, qui aura pitié de lui, et vers notre Maître, car il prodigue le pardon. — 8. En effet, ma décision ne ressemble pas à votre décision, et vos voies ne ressemblent pas à mes voies, dit Dieu. — 9. Mais certes, de même que les cieux sont plus élevés que la terre, de même mes voies sont plus élevées que vos voies et ma décision l'est plus que votre décision. — 10. Comme la pluie et la neige descendent du ciel, et n'y retournent point, mais arrosent la terre, la fécondent et la fertilisent, donnent des grains au semeur et de la nourriture à qui mange, — 11. de même mon ordre qui sort de ma parole, ne revient pas vers moi sans effet; mais il accomplit ce que je veux et il fait réussir ce pour quoi je l'ai envoyé. — 12. C'est ainsi que vous partirez avec joie et que vous serez ramenés en paix; les habitants des montagnes et des collines éclateront en chants d'allégresse devant vous et les possesseurs des arbres des champs battront des mains. — 13. A la place des lotus il fera pousser pour vous des cyprès; et à la place de la bruyère le myrte : ce sera pour Dieu un titre et un signe éternel, indestructible.

## LVI

1. Ainsi a parlé Dieu : Observez le droit et agissez avec équité; car la venue de mon secours est proche et ma justification vous apparaîtra. — 2. Heureux l'homme qui pratique ces lois et le fils d'Adam qui s'y applique, en se gardant de profaner le sabbat et en gardant sa main de toute mauvaise action. — 3. Que l'étranger qui s'attache à Dieu ne dise pas : Dieu me séparera de son

et je te fonderai sur les saphirs. — 12. Je formerai de rubis tes fenêtres, de diamants tes portes et de pierres précieuses toutes tes frontières. — 13. Toute ta famille, ce seront des disciples de Dieu, et combien sera grand leur salut ! — 14. C'est par la justice que tu seras raffermie, tu seras loin de l'oppression, que tu ne craindras même pas, et de l'écrasement, qui ne t'approchera pas. — 15. Il se peut que quelqu'un habite le pays sans ma volonté. Mais celui qui aura décidé d'habiter chez toi tombera au milieu de toi. — 16. Car c'est moi qui ai créé les ouvriers, et parmi eux celui qui souffle le feu dans les charbons et qui produit des vases par son travail, et moi j'ai créé le destructeur pour qu'il détruise. — 17. Donc toute arme qui sera forgée contre toi ne réussira pas, et toute langue qui te combattra en justice, tu en triompheras. Cela rentre dans l'apanage des protégés de Dieu et tels sont leurs avantages auprès de moi, dit Dieu.

## LV

1. O assemblée des altérés, venez vers une eau qui ne vous coûtera rien; puis venez, approvisionnez-vous et mangez gratuitement; puis venez et, sans dépenser d'argent ni autre chose approvisionnez-vous de vin et de lait. — 2. Pourquoi payeriez-vous de l'argent pour ce qui n'est pas de la nourriture et dépenseriez-vous vos revenus pour ce qui ne rassasie pas? Écoutez-moi attentivement et vous mangerez ce qu'il y a de meilleur, et vos personnes se délecteront de la graisse. — 3. Bien plus, inclinez vos oreilles, puis avancez vers moi et écoutez ce qui vivifiera vos âmes, car je contracte avec vous une alliance éternelle, semblable à mes faveurs constantes envers David. — 4. De même que je l'ai placé comme témoin pour les peuples, pour diriger et ordonner, — 5. de même toi, ô Israël, tu appelleras un peuple que tu ne connaissais pas, et un peuple qui ne te connaissait pas accourra

## LIV

1. Réjouis-toi, ô communauté pareille à une femme stérile qui n'a pas enfanté ; pousse des cris de joie et jubile, ô nation semblable à une femme qui n'a pas eu les douleurs de l'accouchement ; car les habitants du désert seront plus nombreux que ceux de la terre habitée. — 2. Aussi élargis la place de ta tente et qu'on déploie les rideaux de tes demeures sans que tu t'y opposes ; allonge tes cordes et affermis tes pieux ! — 3. Car tu t'étendras à droite et à gauche, ta descendance héritera des nations et peuplera des villes désertes. — 4. Ne crains pas, car tu ne seras pas déçue ; ne rougis pas, car tu ne seras pas confondue ; mais tu oublieras la honte de ta jeunesse, et l'opprobre de ton veuvage, tu ne t'en souviendras jamais. — 5. Certes ton Maître, ton créateur, son nom est le Maître des armées, et ton protecteur, le Saint d'Israël, est appelé le Dieu du monde entier. — 6. Car Dieu t'a seulement appelée femme abandonnée pour un moment, dont l'âme a été attristée, ou bien épouse de la jeunesse, qu'on a repoussée pour un temps, a dit ton Maître. — 7. Or, si je t'ai délaissée un court instant, voici que je réunirai tous les tiens par une large miséricorde. — 8. Et si, dans un débordement de colère, j'ai voilé ma faveur pour un instant devant toi, c'est avec une bienveillance éternelle que j'aurai pitié de toi, a dit ton protecteur, Dieu. — 9. C'est pour moi comme le temps de Noé ; de même que j'ai juré qu'il ne passerait plus jamais sur la terre rien de semblable aux eaux du temps de Noé, ainsi j'ai juré que je ne me mettrais plus en colère contre toi et que je ne te repousserais plus. — 10. Même les montagnes pourraient s'ébranler et les collines fléchir ; mais ma grâce ne s'ébranlera pas en se retirant de toi, et le pacte de mon salut ne fléchira pas, a dit Celui qui a pitié de toi, Dieu.

11. O malheureuse, amenée en captivité, qui n'as pas été consolée, voici que moi j'encastrerai tes pierres dans l'antimoine

gardé, il n'avait pas d'apparence, pour que nous le désirions? — 3. Tellement il était méprisé, retranché des hommes, endolori, connu pour ses maladies, pareil à celui devant lequel on se voile la face, tant il était méprisé et nous ne tenions pas compte de lui; — 4. alors que lui il a supporté nos maladies, qu'il s'est chargé de nos douleurs et que nous, nous l'avons cru éprouvé, frappé de la part de Dieu et châtié; — 5. alors qu'il était rendu malade par nos péchés, écrasé par nos fautes, que nous étions débarrassés de la punition qui nous revenait et que par ses blessures nous étions guéris. —6. Nous tous nous avons erré comme les brebis et nous nous sommes dirigés chacun selon sa voie et voici que Dieu a fait retomber sur lui nos fautes à tous. — 7. Il a été secoué dans les tourments, sans qu'il ouvrît la bouche comme l'agneau que l'on conduit à l'abattoir, comme une brebis devant son tondeur reste muette; il n'a pas ouvert la bouche. — 8. Après l'emprisonnement et la comparution devant les juges, il est enlevé et personne dans sa génération ne souffle mot, au point qu'il a été retranché du pays de la vie, tandis que le malheur devait frapper mon peuple à cause de son péché. — 9. Sa tombe a été placée par dérision à côté des méchants et à côté de ceux qui se sont enrichis en le tuant injustement, bien qu'il n'eût rien fait d'injuste et qu'il n'y eût pas de ruse dans sa bouche. — 10. Dieu a voulu, en le frappant et en le rendant malade, que sa personne fît reconnaître le péché comme un péché; il verra la postérité élue prolonger ses jours et la volonté de Dieu prospérera dans sa main. — 11. Pour les souffrances de son âme il verra une récompense et il s'en rassasiera; par son intelligence il reconnaîtra l'innocence de l'innocent. Tel sera mon envoyé en face de la foule, dont il supportera les péchés. — 12. C'est pourquoi je lui donnerai une part avec les grands, et avec les puissants il partagera le butin, parce qu'il s'est exposé à la mort et qu'il a été compté parmi les scélérats, alors qu'il avait porté le péché de la foule; et il priera pour les scélérats.

nom pendant tout ce temps est sans cesse blasphémé? — 6. Mais mon peuple connaîtra mon nom et saura aussi que c'est moi qui lui adresse la parole, comme je l'avais fait.

7. Qu'ils sont beaux sur les montagnes, les pieds d'un messager de bonheur, annonçant le salut, qui dit à Sion : Le règne de ton Maître est apparu, — 8. (qu'il est beau) le cri de tes sentinelles qui ont élevé la voix en jubilant toutes, puisqu'elles verront face à face le retour de la lumière de Dieu à Sion. — 9. Donc exclamez-vous et jubilez tous, ô gens des ruines de Jérusalem, puisque Dieu a consolé son peuple et a pris Jérusalem sous sa protection. — 10. Dieu a montré sa puissance sanctifiée en présence de tous les peuples et tous les habitants des contrées de la terre ont vu le salut de notre Maître. 11. — Aussi partez, partez, sortez de là et n'approchez d'aucune impureté; et, lorsque vous en serez sortis, purifiez-vous, ô vous qui portez les livres de Dieu. — 12. Car ce n'est pas avec précipitation que vous sortirez et ce n'est pas en fuyant que vous vous en irez ; mais Dieu sera à votre avant-garde; lui, le Dieu d'Israël, sera à votre arrière-garde.

13. Certes mon envoyé sera intelligent ; il sera élevé, exalté et placé très haut. — 14. Et comme la foule (des hommes) aura horreur de lui, tant son aspect sera gâté entre eux tous et son extérieur parmi les fils d'Adam, — 15. de même il dispersera les peuples nombreux et devant lui les rois fermeront leurs bouches; car ils auront vu une chose telle qu'on ne leur en a jamais racontée et ils auront été témoins d'une chose dont ils n'avaient jamais entendu la pareille.

## LIII

1. Qui a ajouté foi à nos nouvelles que voici? et la puissance de Dieu, sur qui apparaîtra-t-elle? — 2. Qui auparavant a poussé comme le rejeton et comme une racine isolée dans un pays de désert? Il n'avait ni charme ni éclat, et, lorsque nous l'avons re-

la coupe qui donne le vertige, tu l'as bue et absorbée. — 18. On a dit à ton sujet : Elle n'a pas de guide parmi tous les enfants qu'elle a enfantés, ni personne qui la prenne par la main parmi tous les enfants qu'elle a élevés. — 19. Pour deux des maux qui t'ont atteint, qui te plaindra? pour le ravage et la ruine, pour la faim et l'épée, qui te consolera? — 20. Tes fils ont langui et se sont étendus au coin de toutes les places publiques, comme l'antilope dans le filet, remplis qu'ils sont de la colère de Dieu et de la réprimande de ton Maître. — 21. C'est pourquoi, écoute ceci, ô malheureuse, ô femme ivre, mais non de vin. — 22. Ainsi dit Dieu, ton Seigneur et ton Maître, qui lutte en faveur de son peuple : Voici que moi je prendrai de ta main la coupe qui donne le vertige, c'est-à-dire la lie de la coupe de ma colère, et tu ne la boiras plus jamais. — 23. Et je la mettrai dans la main de ceux qui te tourmentaient et te disaient : Baisse-toi, pour que nous passions. Tu as alors présenté ton dos comme le sol et comme la place publique pour les passants.

## LII

1. Apparais, apparais, revêts ta force, ô Sion, revêts tes vêtements de gloire, ô Jérusalem, ville sainte, car il n'entrera plus jamais chez toi d'incirconcis ni d'impur. — 2. Secoue la poussière, lève-toi, et assieds-toi, ô Jérusalem, dénoue les liens de ton cou, ô captive, communauté de Sion. — 3. Ainsi a dit Dieu : De même que vous avez été vendus pour rien, de même ce n'est pas à prix d'argent que vous serez affranchis. — 4. Et Dieu a dit encore : Comme j'ai agi pour l'Égypte où mon peuple est descendu d'abord afin d'y habiter, ainsi j'agirai pour l'Assyrie qui l'a dépouillé en dernier lieu. — 5. Et maintenant, dit Dieu, pourquoi ici mon peuple est-il entraîné sans motif, pourquoi ses maîtres poussent-ils des hurlements, dit Dieu, et mon

secours s'étendra jusqu'à l'éternité et que mes pieux serviteurs ne seront pas effrayés.

7. Écoutez-moi, ô vous qui connaissez la justice, ô peuple dans le cœur duquel est ma loi. Ne craignez pas l'outrage des autres hommes et ne vous laissez pas effrayer par leurs insultes. — 8. Certes, comme le vêtement, la teigne les dévorera, comme la laine, les vers les mangeront, tandis que ma justice se maintiendra éternellement et mon secours de génération en génération. — 9. Et je dirai : Montre-toi, revêts-toi de force, ô puissance de Dieu, montre-toi comme aux jours anciens, comme dans les générations passées. N'est-ce pas toi qui as mis en pièces le perturbateur, qui repousses le dragon ? — 10. N'est-ce pas toi qui dessèches dans la mer l'eau de l'abîme profond, qui changes les gouffres de la mer en chemin que traversent les délivrés? — 11. De même, ceux que Dieu rachète reviendront et entreront à Sion avec allégresse, avec une joie éternelle dans leurs cœurs. La joie et le contentement s'attacheront à eux et loin d'eux fuiront le soupir et la tristesse.

12. C'est moi-même qui vous console. Qu'avez-vous donc à vous effrayer d'un homme qui mourra ou d'un fils d'Adam qui passera comme l'herbe, — 13. pour oublier Dieu ton créateur, qui étend le ciel et qui consolide la terre? Tu t'es effrayé sans cesse et continuellement devant la colère de l'oppresseur, lorsqu'il l'avait préparée pour te perdre. Or, où est-elle, la colère de l'oppresseur? — 14. Puisqu'un remède est arrivé rapidement pour la faire cesser, les hommes ne mourront donc pas de misère et leur nourriture ne leur manquera pas. — 15. Je suis Dieu, ton Maître, qui réprimande la mer, et alors ses vagues s'agitent, moi dont le nom est le Maître des armées. — 16. Je t'ai enseigné mes paroles et je t'ai abrité à mon ombre; et, de même que j'ai fixé le ciel et que j'ai fondé la terre, ainsi je dirai aux gens de Sion : Vous êtes mon peuple.

17. Réveille-toi, réveille-toi, mon peuple, ô Jérusalem, toi qui as bu de la part de Dieu la coupe de sa colère; même la lie de

9. Et lorsque Dieu m'aide, qui donc me vaincra? Mais tous seront usés comme le vêtement, et la teigne les mangera.

10. Celui qui parmi vous craint Dieu et écoute la parole de son envoyé, quand même il serait dans les ténèbres et n'aurait point de lueur, qu'il se confie dans le nom de Dieu et qu'il s'appuie
sur son Maître! — 11. Et si vous tous, vous allumez du feu et répandez des étincelles, vous irez dans la flamme de votre feu, et dans les étincelles que vous avez fait jaillir. C'est par ma puissance que cela vous arrivera et, comme vous l'avez mérité, vous serez étendus à terre.

## LI

1. Écoutez-moi, vous qui poursuivez la justice, qui recherchez Dieu! Regardez le rocher dont vous avez été taillés et le pic (qui a creusé) le puits dont vous avez été extraits. — 2. C'est-à-
dire, regardez Abraham, votre père, et Sara, qui vous a portés dans son sein. Car je l'ai appelé (quand il était) unique; puis je l'ai béni et multiplié. — 3. Et sachez que de même Dieu consolera
Sion et consolera toutes ses ruines. Il changera son désert en Éden et sa solitude en jardins de Dieu; là se trouveront la joie et l'allégresse, les remerciements et le son du cantique.

4. Prête-moi l'oreille, ô mon peuple; ô ma nation, écoute-moi. Car une loi émanera de moi, grâce à laquelle mon jugement sera pour les peuples une lumière qui leur donnera le repos. —
5. Et, de même que ma justice s'approchera et que mon secours en sortira, de même mes coups châtieront les peuples; alors ils mettront leur espoir dans ma miséricorde et supporteront avec patience mes coups. — 6. Élevez vos yeux vers le ciel
et regardez la terre au-dessous de lui; sachez que les cieux se dissiperont comme la fumée, que la terre s'usera comme le vêtement et que ses habitants mourront ainsi, tandis que mon

secourrai. — 26. Je ferai manger à tes oppresseurs leurs chairs et, comme du vin doux, ils seront enivrés de leur sang; et tous les humains sauront que je suis Dieu, ton sauveur et ton protecteur, le Grand de Jacob.

## L

1. Ainsi a dit Dieu : Quel est l'acte de divorce de votre mère, s'il est vrai que je l'aie répudiée? Ou quel est celui de mes créanciers à qui je vous ai vendus? Vous n'avez été vendus qu'à cause de vos péchés et votre mère n'a été répudiée qu'à cause de vos méfaits. — 2. Pourquoi donc vous ai-je interpellés sans que personne m'ait écouté, après que je vous avais appelés sans que personne ne répondît? Était-ce parce que ma main était impuissante à vous racheter ou parce que je n'avais pas la force de vous délivrer? Voici que par ma menace je dessèche les mers et je change les fleuves en déserts, au point que leurs poissons pourrissent faute d'eau après être morts de soif. — 3. Je revêts au-dessus d'eux le ciel de ténèbres et je fais ressembler leur enveloppe au cilice.

4. Dieu m'a accordé le langage de l'enseignement, afin que je sache une chose dont j'instruirai l'homme harassé; il m'apparaît chaque matin et il excite en ma faveur les oreilles pour qu'elles écoutent mon enseignement. — 5. Dieu m'a communiqué des choses pour lesquelles je ne lui ai pas désobéi et devant lesquelles je n'ai pas reculé en arrière. — 6. Bien plus, j'ai présenté mon dos à ceux qui frappaient et mes joues à ceux qui m'arrachaient la barbe, je n'ai pas caché mon visage devant l'outrage et le crachat. — 7. Dieu m'aidera; aussi n'ai-je pas été confus; j'ai rendu ma face semblable à la pierre dure et j'ai su que je n'aurais pas honte de ma parole. — 8. Combien est proche mon triomphe! Qui donc osera me combattre? Présentons-nous ensemble au tribunal. Qui est mon adversaire? qu'il s'avance vers moi? —

alors que Dieu consolera son peuple et aura pitié des faibles d'entre eux.

14. Sion a dit : « Certes Dieu m'a abandonnée, il semble m'avoir oubliée. » — 15. Est-il possible qu'une femme oublie son nourrisson et qu'elle n'ait pas pitié de son fils ? Alors même qu'elle pourrait oublier, moi, je ne t'oublierais pas. — 16. C'est comme si j'avais tracé ton plan sur mes mains et comme si tes murs étaient toujours en face de moi ! — 17. Tes constructeurs s'empresseront, et tes destructeurs et tes dévastateurs s'en iront de toi. — 18. Lève les yeux autour de toi et regarde-les, tous se sont réunis pour venir vers toi : Par ma durée éternelle, dit Dieu, tu te revêtiras d'eux tous comme de couronnes et tu te ceindras d'eux comme la fiancée. — 19. Certes tes ruines, tes solitudes et ton pays ravagé seront trop étroits, tant ils seront peuplés, et ceux qui sont acharnés à ta perte s'éloigneront. — 20. Les gens de ta famille que tu croyais avoir perdus diront en ta présence, l'un à l'autre : La place m'est trop étroite, range-toi pour moi, afin que je m'asseye. — 21. Et tu te diras en toi-même : Qui m'a enfanté ceux-ci à moi qui avais perdu les miens et qui étais malheureuse ? Alors que j'étais exilée et écartée, ceux-ci, qui les a élevés ? puisque je suis restée seule, ceux-ci, où étaient-ils ?

22. Ainsi a dit Dieu : Je ferai un signe aux nations avec ma main et vers les peuples je lèverai mon drapeau ; ils t'apporteront tes fils sur leur sein et tes filles seront chargées sur leurs épaules. — 23. Tes nourriciers seront pris parmi leurs rois, tes nourrices parmi leurs princesses ; ils se prosterneront sur leur face à terre devant toi, ils lécheront la poussière de tes pieds et tu reconnaîtras que je suis Dieu et que ceux qui mettent leur espoir en moi ne sont pas déçus.

24. Enlève-t-on au puissant un butin, ou bien le captif du vainqueur échappe-t-il ? — 25. Ainsi a dit Dieu : Même le captif des puissants je le prendrai ; le butin des redoutables, je le délivrerai ; ton adversaire, je le combattrai, et tes fils, je les

une flèche polie et il m'a caché dans son carquois. — 3. Il m'a dit : Tu es mon envoyé, ô Israël, dont je tire gloire. — 4. Et si je dis : C'est inutilement que je me suis fatigué ; c'est pour la vanité et pour le néant que j'ai épuisé ma force ; alors je trouverai la justice en Dieu et mon salaire auprès de mon Maître.

5. Maintenant Dieu a parlé, lui qui m'a créé depuis le sein de ma mère comme son envoyé, pour que je ramène vers lui les gens de Jacob et que les gens d'Israël se réunissent à lui. Je serai ainsi honoré auprès de lui et il deviendra mon Dieu qui me fortifie. — 6. Il a dit : C'est peu à mes yeux que tu sois mon envoyé pour maintenir les gens de Jacob et ramener les branches principales des gens d'Israël ; mais je ferai de toi une lumière pour les peuples, afin que mon secours parvienne aux extrémités de la terre.

7. Ainsi a dit Dieu, le protecteur et le Saint d'Israël, à celui dont la personne est méprisée et qui est détesté des peuples, au serviteur des princes. Les rois le verront, les chefs se lèveront devant lui et se prosterneront à cause de la parole de Dieu, pour qu'elle se confirme, et du Saint d'Israël qui t'a choisi.

8. Et ainsi a dit Dieu : Au temps de la faveur je t'exaucerai, au jour du salut je t'aiderai, je te fortifierai, je te mettrai comme un pacte de sécurité pour le peuple et comme soutien des contrées et tu hériteras de champs qui étaient dévastés ; — 9. et tu diras aux captifs : « Sortez » ; et à ceux qui sont dans les ténèbres : « Paraissez » ; ils viendront paître sur les chemins et sur toutes les collines. — 10. Ils n'auront ni faim ni soif ; ils ne seront frappés ni par le vent brûlant ni par le soleil, puisque leur Miséricordieux les conduira et les amènera vers les sources d'eau. — 11. Et (Dieu) dit : Je transformerai toutes mes montagnes en chemins, et mes grandes routes seront élevées. — 12. Voici que ceux-ci viendront de loin, d'autres aussi du nord et de l'occident et d'autres encore de la région de Sîn. — 13. Les habitants du ciel se réjouiront et les habitants de la terre seront dans l'allégresse ; les habitants des montagnes feront retentir des chants.

tre vous qui annoncera ces choses, car Dieu l'aime et lui fait savoir qu'il accomplira sa volonté, comme il l'a dit au sujet de Babel, et son décret, comme il s'est exprimé au sujet des Chaldéens. — 15. Il reconnaîtra que c'est moi qui l'ai appelé, puis qui lui ai adressé la parole ; qui l'ai amené et qui ai fait réussir sa voie, — 16. et il dira : Avancez vers moi, écoutez ceci. Car dès l'abord ce n'est point en secret que j'en ai parlé et j'étais là depuis que ces événements existent ; et maintenant Dieu, mon Maître, m'a envoyé apporter sa prophétie.

17. Ainsi a dit Dieu, ton protecteur, le Saint d'Israël : Je suis Dieu ton maître qui t'enseigne ce qui te profitera, qui te dirige dans la voie où tu dois marcher. — 18. Si tu avais écouté mes préceptes, ton salut déborderait comme le fleuve et tes bonnes œuvres comme les vagues de la mer ; — 19. et ta postérité serait comme le sable et tes descendants comme les dunes de la mer. Leur nom ne sera ni retranché ni détruit de devant moi.

20. Oui, sortez de Babel ! Fuyez les Chaldéens ! et avec un cri d'allégresse annoncez ces choses, faites-les entendre, publiez-les jusqu'aux extrémités de la terre et dites : Dieu a délivré son serviteur Jacob. — 21. Et ils n'ont pas eu soif, alors même qu'il les a conduits dans les endroits secs, puisqu'il a fait couler de l'eau pour eux du rocher, de même qu'il a (jadis) fendu le rocher et qu'il en a coulé de l'eau. — 22. De même, point de paix, a dit Dieu, pour les pervers !

## XLIX

1. Écoutez-moi, ô habitants des îles, et prêtez l'oreille, ô peuples du lointain : Dieu m'a appelé prophète depuis le sein de ma mère et, depuis les entrailles de ma mère, il m'a désigné de ce nom. — 2. Il a fait ma bouche semblable à une épée tranchante, il m'a mis à couvert à l'ombre de sa main, il m'a fait ressembler à

êtes appelés du nom d'Israël et qui n'êtes que sortis de l'eau de Juda, qui jurez par le nom de Dieu et qui invoquez le Dieu d'Israël, ni avec vérité ni à bon droit. — 2. Ils sont seulement appelés du nom de la ville sainte et ils se sont appuyés sur le Dieu d'Israël, dont le nom est le Maître des armées ! — 3. Les événements précédents, je vous en ai informés jadis, ils sont sortis de ma parole et je vous les ai fait entendre. Puis, alors que vous ne vous y attendiez pas, je les ai réalisés et ils sont arrivés, — 4. parce que je savais que tu es revêche, que ta nuque est un tendon (résistant) comme le fer et que ton front est semblable à l'airain. — 5. C'est pourquoi je t'en avais informé jadis; et, avant qu'ils n'arrivassent, je te les avais fait entendre, de peur que tu ne dises : Mon idole les a faits; ma statue et mon image fondue les ont ordonnés. — 6. Donc, de même que tu les avais appris, considère-les tous, et alors vous, ne serez-vous pas obligés de le déclarer, puisque je t'ai fait entendre les nouveautés dès maintenant, des choses réservées que tu ne connaissais pas, — 7. ce qui a été créé, sans que tu l'aies jamais connu, et ce dont tu n'avais pas entendu parler avant le jour où cela fut; de peur que tu ne dises : Je le savais déjà. — 8. Mais tu n'en as pas entendu parler, tu n'en as même rien su, rien n'en est même venu à tes oreilles, parce que je savais que tu trahirais ton pacte et que tu as été appelée l'Infidèle dès le sein de ta mère. — 9. En raison de ma dignité, j'accorderai un plus long répit, et c'est ma gloire de te l'accorder, pour ne pas t'anéantir. — 10. Mais je te ferai fondre, autrement que l'argent, et je t'éprouverai dans le creuset du châtiment. — 11. Et selon ma dignité j'agirai avec toi et je dirai : Comment (mon nom) serait-il profané? ma gloire, je ne la céderai à aucun autre?

12. Écoutez-moi, ô gens de Jacob et gens d'Israël, appelés de mon nom : Moi, je suis le premier, et moi aussi, je suis le dernier. — 13. C'est aussi ma main qui a fondé la terre, c'est ma droite qui a créé le ciel; je les ai appelés, ils se sont tous présentés. — 14. Donc, assemblez-vous tous et écoutez celui d'en-

ces choses et n'ayant point songé à leurs conséquences. — 8. Et maintenant, prête l'oreille, ô volupteuse, ô toi qui es assise en sécurité, ô toi qui dis en toi-même : Moi, je suis sans pareille, je ne m'assiérai pas (à terre) comme veuve et je ne connaîtrai pas la perte des enfants. — 9. Mais ils t'arriveront tous deux en un clin d'œil dans un même jour, la perte des enfants et le veuvage ; ils t'arriveront dans leur plénitude, malgré le grand nombre de tes sortilèges et la puissance de tes incantations. — 10. Et puisque tu te confiais dans ta méchanceté et que tu disais : Personne ne me voit! tandis que ta sagesse et ta science faisaient ton orgueil, et que tu disais en toi-même : Je n'ai pas mon pareil, — 11. il fondra sur toi un malheur que tu ne pourras pas réparer, il tombera sur toi un désastre que tu ne sauras repousser, tu seras atteinte à l'improviste par une douleur que tu ne connais pas, — 12. et l'on te dira : Lève-toi maintenant avec tes incantations et le grand nombre de tes sortilèges, comme tu t'y es appliquée depuis tes origines; peut-être pourras-tu en profiter, peut-être que tu inspireras de la terreur. — 13. Tu seras épuisée par le grand nombre de tes consultations, quand bien même se présenteraient pour te secourir ceux qui choisissent la forme du ciel, qui observent les états des étoiles, qui te prédisent aux époques fixes une partie de l'avenir. — 14. Voici qu'ils deviendront comme la paille, le feu les dévorera, ils ne se sauveront pas de la flamme. Ce (feu) n'a rien de commun avec le charbon pour (cuire) leur pain, ni avec le foyer en face duquel ils s'asseyent. — 15. Voilà où aboutiront toutes tes peines. Ceux qui trafiquaient chez toi depuis tes commencements errent chacun de leur côté, et personne ne te secourra.

## XLVIII

1. Écoutez ceci, vous qui faites partie des gens de Jacob, qui

pécheurs, à vos cœurs! — 9. Souvenez-vous des événements passés. Car je suis le Tout-Puissant; il n'y en a pas en dehors de moi. Je suis Dieu, je n'ai pas mon pareil; — 10. qui dès le commencement annonce la fin et, dès l'origine, ce qui n'a pas encore été fait, qui dis : Mes plans subsisteront et toute ma volonté, je l'accomplirai. — 11. C'est moi qui l'appelle de l'orient comme l'oiseau et du pays lointain, l'homme de mes plans. Comme je les ai énoncés, je les exécuterai et comme je les ai créés, ainsi je les réaliserai. — 12. Écoutez-moi, ô cœurs endurcis, vous qui êtes loin du salut! — 13. Puisque j'ai rapproché mon salut de vous, il ne sera pas éloigné et ma délivrance ne sera pas retardée; j'établirai dans Sion mon secours et les gens d'Israël seront ma gloire.

## XLVII

1. Descends et assieds-toi dans la poussière, ô communauté des gens de Babel; assieds-toi à terre sans trône, ô réunion des Chaldéens; car dorénavant tu ne seras plus nommée la délicate, la choyée. — 2. Deviens comme celle à laquelle on dit : Prends la meule et va moudre de la farine; ôte ton voile, mets à nu ton bras et découvre ta jambe pour traverser les fleuves. — 3. Ensuite tes parties honteuses seront découvertes et ta nudité sera aussi révélée. C'est ainsi que je prendrai sur toi ma vengeance; je n'accepterai pour toi l'intercession de personne. — 4. Ainsi a parlé notre protecteur, le Maître des armées, dont le nom est le Saint d'Israël. — 5. Assieds-toi silencieuse et entre dans les ténèbres, ô réunion des Chaldéens; car tu ne seras plus appelée la maîtresse des rois. — 6. Parce que, lorsque je me suis irrité contre mon peuple, que j'ai abandonné mon héritage et que je l'ai livré dans ta main, tu n'as montré aucune pitié pour eux, même sur le vieillard tu as fait peser durement ton joug, — 7. et tu as dit : « Je serai éternellement maîtresse », n'ayant pas réfléchi à

jure ainsi par mon nom. — 24. Celui qui dira à mon sujet : Certes mon droit et ma force sont en Dieu, verra arriver auprès de lui, puis rougir tous ceux qui étaient excités contre lui. — 25. Et c'est en Dieu que se justifieront et que se glorifieront tous les descendants des gens d'Israël.

## XLVI

1. Lorsque Bêl a fléchi et que Nebô a été brisé, que leurs images ont été foulées aux pieds par les bêtes féroces et par les animaux domestiques, et que les plus honorées d'entre elles ont été portées comme des fardeaux sur des (hommes) harassés, —
2. ceux-ci également ont été brisés et ont tous fléchi; à plus forte raison ne pouvaient-ils pas sauver leur fardeau, alors que leurs personnes sont parties en captivité.

3. Écoutez-moi, ô gens de Jacob et vous tous, survivants des gens d'Israël, qui êtes comparés à des enfants portés depuis le sein, tenus dans les bras depuis la naissance. — 4. Sachez que jusqu'au moment semblable à l'état de vieillesse je serai avec vous et que jusqu'au temps pareil à l'âge des cheveux blancs je vous soulèverai; et, comme j'ai toujours fait, c'est moi qui vous porterai, c'est moi qui vous délivrerai et qui vous sauverai.

5. A qui me comparerez-vous pour m'assimiler à lui, à qui m'égalerez-vous pour que je sois son pareil? — 6. Ferez-vous comme ceux qui répandent l'or de leur bourse et qui pèsent l'argent sur la balance, qui engagent un fondeur pour qu'il fabrique une idole, qui s'inclinent et même se prosternent devant elle; —
7. qui la portent puis la chargent sur leurs épaules; ils la déposent à un endroit et elle y reste et ne bouge pas de sa place; lorsque l'un d'eux élève la voix vers elle, elle ne lui répond pas et ne le sauve pas de son infortune.

8. Pensez à ces choses et soyez-en désespérés, rappelez-les, ô

ville et affranchira mes exilés, non point à prix d'argent, ni par suite d'un présent, a dit le Maître des armées.

14. Ainsi a dit Dieu : Une part du gain des Égyptiens et du commerce des Abyssins et des Sabéens, gens à la haute stature, passera à toi, puis t'appartiendra. Ils marcheront derrière toi, en passant enchaînés, ils se prosterneront devant toi, ils t'adresseront leurs prières, en disant : « En vérité Dieu est en toi, il n'y en a pas d'autre; il n'y a pas de Dieu en dehors de lui. — 15. Et en vérité, tu es un Maître caché et le Dieu d'Israël, qui le secourt. » — 16. Alors ils rougiront, puis seront tous couverts de honte et ils marcheront dans l'opprobre eux tous les plus habiles des ambassadeurs; — 17. tant Israël est secouru par Dieu, secouru pour toujours. Vous donc ne rougissez pas et n'ayez pas honte jusqu'à toute éternité.

18. Ainsi a dit le Maître, le créateur du ciel et c'est lui Dieu, le créateur et le formateur de la terre, lui qui l'a bien disposée et qui ne l'a pas créée pour être déserte, mais qui l'a créée pour être habitée : Je suis Dieu et il n'y en a pas d'autre. — 19. Ainsi je ne vous ai pas parlé dans le mystère, ni dans un endroit obscur et je n'ai pas dit à la postérité de Jacob : Cherchez-moi en vain! Mais je suis Dieu qui vous adresse la parole avec justice, qui vous annonce la vérité. — 20. Rassemblez-vous, venez et approchez, ô échappés des nations, vous verrez ceux qui portent le bois de leurs statues dans leur ignorance et adressent leur prière à une idole qui ne les sauvera pas. — 21. Informez-les alors, approchez d'eux, puis délibérez ensemble et dites : Qui a fait entendre ces choses autrefois et les a annoncées auparavant? N'est-ce pas moi, Dieu? et il n'y a pas d'autre dieu que moi, le Tout-Puissant, le juste, le libérateur et il n'y en a pas hors moi. — 22. Tournez-vous vers moi, vous serez sauvés, ô habitants de toutes les régions de la terre, parce que je suis le Tout-Puissant, et il n'y en a pas hors moi. — 23. J'ai juré par mon nom; et de ma parole est sortie un ordre bienveillant qui est irrévocable, car tout genou fléchit devant moi et toute langue

# XLV

1. Car ainsi a parlé Dieu à son oint au sujet de Cyrus : Celui dont je saisirai la droite, j'abaisserai devant lui les peuples et je délierai les ceintures des rois; j'ouvrirai devant lui leurs battants et leurs portes ne seront pas fermées ; — 2. devant lui je ferai avancer ma puissance, pour lui j'aplanirai les chemins tortueux, pour lui je briserai les battants d'airain et je couperai les traverses de fer; — 3. je te donnerai des trésors cachés et des richesses enfouies, afin que tu saches que je suis Dieu, qui ai ennobli ton nom, le Dieu d'Israël, — 4. et cela à cause de mon serviteur Jacob et d'Israël, mon élu. Je t'ai appelé par ton nom et je t'ai désigné avant que tu me connusses, — 5. et parce que je suis Dieu, l'unique, et qu'il n'y a pas de Dieu hors moi, je te ceins de force avant que tu ne me connaisses. — 6. afin que les hommes de l'Orient et de l'Occident sachent que ce n'est pas un autre que moi, de même que moi Dieu, et non un autre, — je suis le créateur de la lumière et des ténèbres, l'auteur du salut et du malheur. Moi, Dieu, je fais tout cela. — 8. Les cieux font couler des hauteurs et les nuées lancent par ondées la justice; la terre alors s'ouvre, le secours croît, le bonheur pousse. Moi, Dieu, j'ai créé cela. — 9. Aussi, malheur à qui lutte avec son créateur, étant comme le tesson d'entre les tessons de la terre. Est-ce que l'argile dira à son potier : Que fais-tu? Comment alors dis-tu que ton créateur est impuissant? — 10. Malheur aussi à celui qui dit à son père : Qu'engendres-tu? et à sa mère : Qu'enfantes-tu?

11. Ainsi a dit Dieu, le Saint d'Israël et son créateur : Interrogez-moi sur les choses à venir et consultez-moi sur ce que je produirai et sur ce que mes mains feront, — 12. parce que moi, j'ai fait la terre et créé sur elle les hommes, et parce que ce sont mes mains à moi qui ont étendu les cieux et qui ont commandé à toutes leurs armées. — 13. Car c'est moi qui susciterai (Cyrus) avec justice, qui aplanirai toutes ses voies, et lui, il bâtira ma

de manière à ne pas saisir. — 19. Il ne fera pas un retour sur lui-même, n'ayant ni connaissance, ni intelligence pour dire : Après que j'en ai brûlé une partie par le feu, que j'ai cuit sur le charbon du pain et que j'ai fait un rôti pour m'en rassasier, je ferai avec le reste ce que Dieu a en abomination et je me prosternerai devant un bois pourri. — 20. On le voit se préoccuper des cendres, entraîné qu'il est par un esprit de fascination. Il ne se délivrera pas et ne dira pas : N'est-ce pas le néant qui est dans ma poignée?

21. Rappelle-le-toi, ô peuple de Jacob et ô peuple d'Israël, parce que tu es mon serviteur; et, de même que je t'ai créé pour me servir, de même toi aussi, ô peuple d'Israël, ne m'oublie pas. — 22. Car moi, j'effacerai tes péchés comme la pluie passagère et je passerai sur tes méfaits comme les nuages. Alors que tu reviendras à moi, je te prendrai en amitié. — 23. Les habitants du ciel glorifieront Dieu de l'avoir fait; ceux de la terre jubileront d'en bas; ceux des montagnes feront entendre des chants, ainsi que ceux des forêts au milieu des arbres qui y sont, puisque Dieu a pris en amitié le peuple de Jacob, s'est glorifié du peuple d'Israël. — 24. Ainsi a dit Dieu, ton protecteur, celui qui t'a formé dans le sein (de ta mère) : Je suis Dieu, le créateur de tout, qui étends le ciel à moi seul, qui déploie la terre par moi-même; — 25. qui détruis les signes des jongleurs et expose au mépris les exorciseurs; ainsi il refoule en arrière ceux qui prétendent à la sagesse, et montre l'ignorance de leur science, — 26. lui qui confirme la parole de son serviteur et qui ratifie le conseil de ses envoyés, qui dit de Jérusalem : Elle sera repeuplée; et des villes de Juda : Elles seront rebâties, et qui en relève les ruines; — 27. qui dit à l'abîme : Taris, et qui en dessèche les fleuves; — 28. qui dit de Cyrus : Il est mon roi et il accomplira toute ma volonté; il dira de Jérusalem : Qu'elle soit rebâtie et que le temple soit fondé.

pas et ne craignez pas ; est-ce que de tout temps je ne vous ai pas fait entendre et savoir (ce qui arrivera) et vous êtes mes témoins? Existe-t-il un Dieu autre que moi? Se peut-il qu'il y ait un soutien que j'ignore? — 9. Eux tous ne sont que les fabricants des idoles qui sont néant et qui ne leur servent pas à réaliser leurs désirs; ils sont témoins qu'elles ne voient pas et ne savent pas, afin que soit confondu — 10. celui qui a fabriqué l'idole et a fondu l'image qui ne sert pas. — 11. Alors tous ses compagnons seront confondus et leurs ouvriers se réuniront du milieu des hommes, s'arrêteront, trembleront et seront confondus tous. — 12. Parmi eux le forgeron avec l'enclume, qui fabrique l'idole avec les charbons, qui la façonne avec les maillets et qui la travaille avec la force de ses bras; s'il souffrait de la faim, il serait sans forces, et s'il ne buvait pas d'eau, il serait défaillant; — 13. le charpentier, qui étend le cordeau, qui pare (l'idole) de henné, qui la travaille avec le rabot, puis la dessine avec le compas et lui donne la forme d'un homme ou la forme d'une belle femme assise dans la maison ; — 14. celui qui coupe pour l'idole des cèdres, en prenant les pins, les frênes et ce qui peut la soutenir d'entre les autres arbres de la forêt; et celui qui plante les chênes que la pluie fait grandir, — 15. afin qu'ils deviennent pour les hommes du combustible, dont il prend une partie pour se chauffer; tantôt il allume avec cela le feu et se cuit du pain, tantôt il en fait l'objet de son culte, devant lequel il se prosterne, ou en fait une idole, devant laquelle il se courbe, — 16. après qu'il en avait brûlé une certaine quantité par le feu, qu'il avait mangé la viande cuite sur une autre partie, ou rôtie pour s'en rassasier, et qu'il en avait pris pour se chauffer, en disant : Cela s'accorde bien, puisque j'ai chaud et que j'ai senti le feu. — 17. De ce qui restait il a fait un objet de culte et une idole; tu le vois se courber devant elle, se prosterner, prier et dire : Délivre-moi, parce que tu es mon Maître. — 18. (Ses pareils) ne connaissent pas leur sottise et ils ne comprennent pas, comme si leurs yeux étaient obscurcis de manière à ne pas voir et leurs cœurs

fatigué en réclamant de l'encens; — 24. bien que tu ne m'aies pas acheté d'encens pour ton argent et que tu n'aies pas accumulé devant moi la graisse de tes victimes, mais que tu m'aies importuné par tes péchés et fatigué par tes iniquités, — 25. sache que je suis celui qui efface tes iniquités, comme j'en suis digne, et tes péchés, je ne m'en souviendrai pas. — 26. Lorsque tu provoqueras mes souvenirs, nous discuterons ensemble et tu exposeras toi-même ce qui peut servir à te justifier. — 27. Tu avoueras que tes premiers pères ont péché et que tes docteurs ont eu des torts envers moi; — 28. et que moi, avec justice, j'ai profané les chefs du sanctuaire, que j'ai livré à la mort des gens de Jacob, et aux insultes, des gens d'Israël.

## XLIV

1. Écoute maintenant, ô peuple de Jacob, mon serviteur, et peuple d'Israël que j'ai élu! — 2. C'est ainsi que Dieu, ton auteur et ton créateur au sein de ta mère, a dit qu'il te secourra. Ne crains donc rien, ô peuple de Jacob, mon serviteur, et peuple d'Israël que j'ai élu! — 3. Car, de même que l'eau se répand sur l'altéré et les averses sur la terre aride, de même je répandrai abondamment ma prophétie sur ta postérité et ma bénédiction sur tes descendants. — 4. Ils pousseront du milieu de l'herbe comme les saules sur les ruisseaux, — 5. ceux dont l'un dira : Je suis à Dieu ; l'autre s'appellera du nom de Jacob ; l'autre enfin s'inscrira devant Dieu et se donnera le surnom d'Israël.

6. Ainsi a parlé Dieu, le roi d'Israël et son protecteur, le Maître des armées : Je suis le premier et je suis le dernier, et hors moi il n'y a pas de dieu. — 7. Et qui, comme moi, provoquera les choses, les annoncera et me les exposera, depuis que j'ai établi une nation dans le monde? (Qui) rapportera (à ses adorateurs) les événements qui surgiront et qui arriveront? — 8. Donc ne tremblez

donner raison, ou qu'ils écoutent et qu'ils disent : C'est la vérité. — 10. Mais vous, vous êtes mes témoins, dit Dieu, et mon serviteur que j'ai choisi, afin que vous sachiez, que vous croyiez en moi, que vous compreniez que c'est moi ; avant mon action, aucun dieu n'a été établi et après moi il n'y en aura pas ; — 11. que c'est moi qui suis Dieu et qu'il n'y a pas hors moi de sauveur. — 12. De même que je vous ai informés, que je vous ai sauvés et avertis alors qu'il n'y avait point parmi vous d'étranger, de même vous êtes mes témoins, dit Dieu, et je suis le Tout-Puissant. — 13. Oui, de tout temps, je suis ainsi, personne ne peut sauver de ma main. Je fais ce que je veux ; qui pourrait s'y opposer?

14. Ainsi a dit Dieu, votre protecteur, le Saint d'Israël : A cause de vous j'ai abandonné les Babyloniens et je les ai fait tous descendre en fuyards, et les Chaldéens ont gémi dans les navires. — 15. Sachez que je suis Dieu, votre Saint, et le créateur d'Israël, votre roi.

16. Ainsi a dit Dieu, qui a frayé dans la mer une route et dans une eau puissante un passage ; — 17. qui a fait sortir les chevaux, les cavaliers, l'armée et les chefs ; puis ils sont tous tombés pour ne plus se relever ; bien plus ils ont cessé de flamber et se sont éteints comme une mèche. — 18. Ne vous rappelez pas les choses anciennes et ne réfléchissez pas aux choses passées. — 19. Voici que je réalise un nouveau secours ; maintenant il apparaît. Ne le reconnaissez-vous pas? J'établirai encore dans le désert des chemins et dans les lieux arides des fleuves. — 20. Les bêtes sauvages de la plaine m'honoreront, même les serpents et les autruches, puisque j'ai placé dans les déserts de l'eau, et dans les lieux arides des fleuves, pour abreuver mon peuple, mon élu. — 21. Le peuple que je me suis créé racontera mes louanges. — 22. Et bien que tu ne m'aies pas invoqué, ô descendance de Jacob, et que tu ne te sois pas fatiguée à mon service, ô descendance d'Israël, — 23. que tu ne m'aies pas apporté de brebis en holocauste et que tu ne m'aies pas honoré par tes sacrifices, parce que je ne t'ai pas importuné par mes demandes de présents ni

pas Dieu envers qui nous avons péché, dans les voies de qui notre peuple n'a pas voulu marcher et dont il n'a pas écouté la loi? — 25. Il a déversé alors sur eux l'ardeur de sa colère et la violence de ses guerres, qui ont allumé la flamme autour d'eux, sans qu'ils le sussent, et mis l'incendie en eux, sans qu'ils y fissent attention.

## XLIII

1. Et maintenant ainsi a parlé Dieu, votre auteur, ô gens de Jacob, votre créateur, ô gens d'Israël. Ne crains pas, car je suis ton protecteur et j'ai ennobli ton nom, tu m'appartiens en propre. — 2. Si même tu passais à travers l'eau, je serais avec toi et les fleuves ne t'engloutiraient pas; si tu t'avançais dans le feu, tu ne serais pas brûlé et la flamme ne te consumerait pas; — 3. c'est que je suis Dieu ton maître et le Saint d'Israël, ton sauveur; c'est ainsi que j'ai pris pour ta rançon les Égyptiens et que j'ai mis les Éthiopiens et les Sabéens à ta place. — 4. Plus encore que tu n'as été cher à mes yeux, je t'honorerai, parce que je t'aime; je mettrai à ta place les autres hommes, et les autres nations au lieu de ta personne. — 5. Ne crains pas non plus, puisque je suis avec toi; de l'orient j'amènerai ta postérité et de l'occident je te rassemblerai. — 6. Je dirai au côté du nord : Donne-les; et au côté du sud : Ne les retiens pas. Amène mes amis de loin et mes amies des extrémités de la terre. — 7. Ce sont eux tous qui ont été appelés de mon nom et que j'ai créés pour ma gloire; il en est de même après que je les ai créés et formés. — 8. Alors on fera sortir les gens qui font les aveugles, tandis que leurs yeux existent, et ceux qui simulent la surdité et qui ont des oreilles. — 9. Si tous les peuples se réunissent et que les nations se rassemblent, qui parmi eux annoncera ces choses ou nous fera entendre les événements anciens? Ou bien qu'ils appellent leurs témoins pour leur

honneur à Dieu, en proclamant ses louanges dans les îles, — 13. alors que Dieu paraîtra comme le héros et que, comme le guerrier, il excitera l'ardeur, qu'il poussera une clameur et criera, qu'il triomphera de ses ennemis. — 14. Et il dira : Je leur ai donné un délai pendant quelque temps, je me suis contenu et j'ai montré de la bienveillance à leur égard ; maintenant je crierai contre eux à haute voix comme la femme qui enfante, je les désolerai et je les viserai tous. — 15. Je rendrai arides leurs montagnes et leurs collines ; toute leur verdure, je la dessécherai ; je transformerai leurs fleuves en îles, et leurs étangs, je les dessécherai. — 16. Je ferai passer des aveugles par un chemin qu'ils n'ont pas connu et je les conduirai par des sentiers qu'ils ont ignorés ; je changerai l'obscurité qui est devant eux en lumière et les aspérités de la route en plaines, de même que j'ai déjà fait de telles choses pour eux et que je ne les ai pas abandonnés. — 17. Aussi reculeront-ils en arrière et seront-ils couverts de honte, ceux qui se fient aux idoles, et qui disent à la statue coulée : Tu es notre maître.

18. O vous qui faites les sourds, écoutez ; et vous qui faites les aveugles tournez les yeux et regardez. — 19. Qui fait l'aveugle, si ce n'est quand il s'agit d'être mon serviteur ? qui fait le sourd, si ce n'est celui à qui mon messager est envoyé ? Personne ne fait l'aveugle qu'à l'égard du châtiment, et personne ne fait le sourd que pour la rétribution des amis de Dieu. — 20. (L'homme) voit bien des choses sans y faire attention, ses oreilles sont ouvertes sans rien entendre. — 21. Or, la volonté de Dieu a pour but de l'amender, c'est pourquoi il a multiplié et accru les préceptes. — 22. C'est un peuple de dépouillés, d'opprimés, dont toute la jeunesse a été déçue, qui ont été enfermés dans les prisons, qui sont devenus une proie sans trouver de libérateur, et un objet de spoliation, sans que personne dise : Rendez-leur. — 23. Qui donc parmi vous prêtera l'oreille à cette parole, l'écoutera, en entendra les conséquences, — 24. et saura qui a livré les gens de Jacob à la spoliation et les gens d'Israël aux pillards ? n'est-ce

tions néant, et que leurs chefs sont semblables au vent et au désert.

## XLII

1. Voici mon serviteur que je soutiens, mon élu que mon âme a agréé, en qui je mettrai ma prophétie, pour que mes décisions parviennent aux peuples, — 2. sans qu'il pousse de cri ni de clameur, sans qu'il fasse entendre sa voix sur les places publiques. — 3. Même un roseau cassé, il ne le brise pas; même une mèche fumante, il ne l'éteint pas; il rend la justice selon la vérité. — 4. Bien plus, il n'y aura ni (mèche) fumante ni (roseau) brisé, puisqu'il répandra la justice dans les contrées, et c'est dans sa loi que les peuples mettront leur espérance.

5. Ainsi a parlé le Tout-Puissant, Dieu, qui a créé les cieux et les a déployés, qui a étendu la terre et ses fondements, qui a donné le souffle aux êtres qui l'habitent et l'âme à ceux qui y passent : — 6. Je suis Dieu; je t'ai anobli avec justice; je te prendrai par la main et je t'affermirai; je t'établirai pour l'alliance des hommes et pour la lumière des nations; — 7. pour ouvrir des yeux aveugles et pour faire sortir le prisonnier de la captivité et des cachots ceux qui sont assis dans les ténèbres. — 8. Mais en même temps, je suis Dieu, tel est mon nom; ma gloire, je ne la donnerai pas à un autre, ni ma renommée aux idoles. — 9. Et, de même que les événements passés sont arrivés, de même je vous ferai connaître les nouveaux et je vous les annoncerai avant qu'ils ne se produisent.

10. Chantez à Dieu un cantique nouveau et dites sa renommée des extrémités de la terre, ô vous qui descendez sur la mer tout entière, îles et leurs habitants. — 11. Que les gens du continent avec ses villes et les bourgades qu'habite Kèdâr entonnent ce (chant), que les habitants des rochers le fassent retentir, qu'on pousse des cris des sommets des montagnes, — 12. en rendant

la soif, moi, Dieu, je les exaucerai, moi, Saint d'Israël, je ne les abandonnerai pas. — 18. Je leur ouvrirai sur les collines les fleuves et au milieu des plaines les sources ; je transformerai les déserts en lacs d'eau et dans les terres arides je ferai jaillir l'eau. — 19. Je ferai pousser dans le désert des cèdres, des acacias, des myrthes, des arbres donnant l'huile et je planterai dans la lande les cyprès, les platanes et les pins tous ensemble, — 20. afin que les êtres raisonnables voient et sachent, examinent et comprennent eux tous que la puissance de Dieu l'a fait et que le Saint d'Israël l'a créé.

21. Faites approcher vos plaideurs, dit Dieu, et faites avancer vos querelleurs, dit le roi de la famille de Jacob. — 22. Qu'ils approchent, afin de nous apprendre les événements qui sont arrivés. Informez-nous des origines, afin que nous y réfléchissions et que nous en connaissions les conséquences; ou bien faites-nous entendre ce qui arrivera. — 23. Puis, lorsque vous nous aurez informés de ce qui viendra par la suite, nous saurons que vous êtes des êtres supérieurs, et de même, si vous faites du bien ou du mal, nous discuterons, et nous examinerons cela ensemble. — 24. Or, comme vous êtes nuls, que vos actions sont du néant, c'est une chose abominable que le choix tombe sur vous.

25. Mais moi je susciterai quelqu'un du côté où souffle le vent du nord et il viendra, du côté où le soleil se lève et il invoquera mon nom; il passera au milieu des princes, comme l'artiste manie l'argile, comme le potier presse la terre glaise. — 26. Celui-là, lorsqu'il annoncera quelque chose, d'avance nous l'admettrons et dès l'abord nous dirons que c'est juste. Alors même que personne ne l'annonce, ne le proclame, bien plus, sans qu'il ait entendu vos paroles, — 27. c'est lui qui est le premier pour les gens de Sion; le voici et les voici, et c'est lui que je donnerai aux gens de Jérusalem comme messager de la bonne nouvelle; — 28. au point que mes regards ne verront personne qui conteste; parmi eux aucun ne donnera un conseil. Lorsque je les interrogerai, ils répondront — 29. qu'eux tous sont vanité et leurs ac-

générations depuis les plus anciennes, moi Dieu qui ai été le premier, moi qui serai avec les derniers. — 5. Les habitants des îles ont vu cet (événement) et en ont eu peur; ils en tremblent depuis les extrémités de la terre; ils se sont donc approchés et sont venus. — 6. Chacun d'entre eux vient en aide à son prochain et dit à son frère : Prends courage. — 7. C'est ainsi que s'entr'aident bien des fois le charpentier et le fondeur, celui qui frappe avec le marteau et le lamineur, au point qu'on déclare la soudure parfaite; c'est ainsi qu'on fortifie (l'œuvre) avec les clous pour qu'elle ne bronche pas.

8. Et toi tu es Israël mon serviteur, ô Jacob que j'ai élu, race d'Abraham mon bien-aimé, — 9. dont j'ai saisi la main depuis les extrémités de la terre et que j'ai appelé de ses (diverses) contrées, et à qui j'ai dit : Tu es mon serviteur, je t'ai élu, je ne te rejetterai pas. — 10. Ne crains pas; car je suis avec toi; ne te trouble pas; je suis ton maître : je t'appuierai comme autrefois je t'ai aidé, et comme aussi je t'ai soutenu par la droite de ma justice. — 11. Et tous ceux qui se sont acharnés contre toi seront confondus et honteux; tes adversaires seront réduits à néant et détruits. — 12. Ceux qui luttaient avec toi, tu les chercheras et ne les trouveras pas; ceux qui te combattaient deviendront comme s'ils n'étaient pas, comme s'ils n'existaient pas, — 13. puisque je suis Dieu, ton Maître, qui saisis ta droite, qui te dit : Ne crains pas, je viens à ton secours.

14. Ne craignez pas, ô partisans de Jacob, et ô peuplade d'Israël, je suis ton aide, dit Dieu ton protecteur, le Saint d'Israël. — 15. Je ferai de toi une herse tranchante, neuve, garnie de dents; tu broieras les montagnes et tu les réduiras en poussière; tu transformeras les collines en balle. — 16. C'est ainsi que tu les disperseras, le vent les emportera et l'ouragan les disséminera. Et toi, tu te réjouiras en Dieu, et tu te glorifieras du Saint d'Israël.

17. Quant aux malheureux et aux pauvres qui cherchent de l'eau sans qu'il y en ait, dont les langues ont été desséchées par

— 24. C'est comme s'ils n'avaient été ni plantés, ni semés, et comme si leur tronc n'avait pas été enraciné dans la terre. S'il soufflait sur eux, ils se dessécheraient, une tempête les emporterait comme la paille. — 25. Et à qui me comparerez-vous, pour que je sois son égal? dit le Saint. — 26. Levez vers le ciel vos yeux et regardez qui a créé ces astres, qui en fait sortir les armées en les comptant, qui les appelle tous par leur nom, sans que, grâce à sa puissance étendue et sa force solide, aucun d'eux ne manque.

27. Pourquoi dis-tu, ô famille de Jacob, et pourquoi vous écriez-vous, ô gens d'Israël : Ma condition a été cachée à Dieu et ma conduite a échappé à mon Maître? — 28. N'as-tu pas su ou n'as-tu pas entendu que Dieu, le Maître des mondes, le créateur des extrémités de la terre ne s'est ni lassé ni fatigué et que sa science n'a pas de limites, — 29. Lui qui donne la vigueur à l'exténué et qui augmente la puissance de ceux qui sont dénués de force, — 30. au point que les jeunes sont lassés et fatigués, que les adolescents trébuchent et s'affaiblissent, — 31. mais ceux qui espèrent en Dieu, leur force se renouvelle, comme les plumes repoussent sur les aigles ; ils courent sans se fatiguer, ils marchent sans se lasser.

## XLI

1. Prêtez-moi l'oreille, ô gens des îles, et que les peuples renouvellent leurs forces pour écouter attentivement ; qu'ils approchent maintenant en disant : Avançons tous vers le jugement. — 2. Qui a fait paraître de l'orient un juste qu'il fera marcher dans son obéissance, à qui il a soumis les peuples, à qui il donne la domination sur les rois, dont il rend l'épée pareille à la poussière, et l'arc semblable à la paille disséminée, — 3. qui poursuit les rois et passe sain et sauf, sans poser les pieds sur aucune route ? — 4. C'est celui qui a créé, puis façonné, qui appelle les

est auprès de lui et votre récompense est devant lui. — 11. Il fera paître avec douceur ceux d'entre vous qui ressemblent aux troupeaux, comme un berger, et grâce à sa puissance, il rassemblera ceux qui sont comparés aux agneaux portés dans le giron, et il guidera ceux qui sont pareils aux brebis pleines.

12. Celui pour qui l'eau est comme la dimension d'une paume, le ciel comme la forme d'un empan, la poussière de la terre comme une mesure précise, les montagnes comme ce qui est pesé avec le crochet et les collines comme ce qui est pesé avec la balance; — 13. celui qui a disposé l'esprit, c'est Dieu. Et quel est l'homme à qui Dieu a fait connaître son dessein? — 14. Heureux donc celui qui a consulté Dieu, en sorte qu'il lui a fait comprendre et enseigné les voies de la justice, qu'il lui a appris la science et lui a fait connaître le chemin de la raison! — 15. Voici que les peuples sont pour lui comme une goutte d'un seau; ils sont considérés comme l'atome (qui fait pencher) la balance, et les habitants des îles comme la poussière emportée. — 16. Les arbres de la forêt ne suffisent pas pour brûler en son honneur et les animaux n'y suffisent pas pour ses sacrifices. — 17. Tous les peuples sont comme un rien en face de lui; ils sont considérés par lui comme le vide et le désert. — 18. A qui donc comparerez-vous le Tout-Puissant, et quel être semblable mettrez-vous au même rang que lui? — 19. Est-ce l'idole qu'a choisie le charpentier, que l'orfèvre a plaquée d'or et pour laquelle il a fondu des chaînes d'argent? — 20. pour laquelle il a mis en réserve un chêne, il a choisi un bois qui ne pourrit pas et il a cherché un charpentier habile pour préparer une idole qui ne chancelle pas? — 21. N'avez-vous pas su et n'avez-vous pas entendu? N'avez-vous pas été informés dès l'origine? N'avez-vous pas examiné les fondements de la terre — 22. (pour voir) que Dieu est établi sur le firmament de la terre, dont les habitants sont à ses yeux comme les sauterelles; qu'il étend le ciel comme un dais, qu'il le déploie comme une tente pour s'y établir. — 23. Il a réduit les ministres à rien et les juges de la terre à néant.

Babel. » — 8. Ezéchias répondit à Isaïe : « Que la parole de Dieu que tu as prononcée est belle ! » Puis il ajouta : « Et je Lui demande que la grâce et la paix durent pendant mes jours ! »

## XL

1. Consolez mon peuple, puis consolez-le encore, dit votre Maître. — 2. Apaisez la communauté de Jérusalem et proclamez-lui qu'elle est déjà remplie de ses légions, que son péché est pardonné, qu'elle a déjà reçu de la part de Dieu le double du châtiment de ses péchés.

3. La voix du héraut proclame dans les déserts : Enlevez les pierres sur le chemin de Dieu et établissez dans les plaines une large voie pour notre Maître. — 4. Que toute vallée s'élève, que toute montagne et toute colline s'abaissent, que toute montée devienne une plaine, tout terrain raboteux une vallée. — 5. Afin que la lumière de Dieu se manifeste et que tous les hommes voient que c'est Dieu qui prononce cette parole.

6. (On entend) la voix de celui qui dit : Proclame; puis, lorsque celui qui a reçu l'ordre lui demande : Que proclamerai-je? il répond : Que tous les hommes sont comme l'herbe et tous leurs bienfaits comme les fleurs des champs. — 7. Aussi, de même que l'herbe se dessèche, que la fleur tombe au souffle des vents de Dieu, de même les hommes qui y sont comparés. — 8. Leurs corps se dessèchent, leurs promesses tombent, tandis que la parole de notre Maître demeure éternellement.

9. Gravis une haute montagne, ô toi qui portes de bonnes nouvelles à Sion ; élève ta voix avec force, ô toi qui portes de bonnes nouvelles à Jérusalem. Élève-la, ne crains pas, et dis aux habitants des villes de Juda : Voici que votre Maître, — 10. à savoir Dieu, le Maître des mondes, vient vers vous avec autorité, et sa puissance a la domination; certes votre salaire

remercie pas, la mort ne te loue pas, et ceux qui descendent dans l'anéantissement n'espèrent pas en ta générosité. —
19. L'homme guéri et l'homme rendu à la vie, eux te remerciront comme moi aujourd'hui ; le père fera connaître à ses fils ta vérité. —
20. O Dieu, secours-nous ainsi, afin que nous fassions retentir nos chants tous les jours de notre vie dans la maison de Dieu. » —
21. Isaïe dit : Qu'on prenne un gâteau de figues et qu'on le frotte sur la tumeur pour qu'il guérisse. —
22. Et lorsque Ezéchias dit : « Quel est le signe prouvant que je monterai à la maison de Dieu? » Isaïe le lui donna.

## XXXIX

1. A cette époque Mérôdak Baladân, fils de Baladân, roi de Babel, envoya des lettres et des présents à Ezéchias, ayant appris qu'il avait été malade et qu'il était guéri. —
2. Ezéchias accueillit avec joie (les messagers) et leur montra ses trésors d'argent et d'or, de parfums et d'huiles, d'armes diverses, et tout ce qui se trouvait dans ses magasins; il ne resta rien qu'il ne leur montrât dans son palais et dans tout son royaume. —
3. Alors Isaïe le prophète entra chez le roi Ezéchias et lui dit : « Qu'ont dit ces gens et d'où sont-ils venus vers toi? » Ezéchias répondit : « C'est d'une contrée lointaine qu'ils sont venus vers moi, de Babel. » —
4. Isaïe reprit : « Qu'ont-ils vu dans ta résidence ? » Ezéchias dit : « Tout ce qui est dans ma résidence ils l'ont vu ; il n'est rien resté que je ne leur aie montré dans mes magasins. » —
5. Isaïe dit à Ezéchias : « Écoute la parole du Maître des armées : —
6. Il viendra des jours où tout ce qui est dans ta résidence et tout ce qu'ont mis en réserve tes ancêtres jusqu'à ce jour sera emporté à Babel, sans que rien reste, dit Dieu. —
7. Et de tes fils qui sortent de tes reins et que tu engendreras on prendra pour en faire des serviteurs dans le palais du roi de

entendu ta prière, j'ai vu tes larmes et voici que je vais ajouter à ta vie quinze années. — 6. Et de la main du roi de Mésopotamie, je te délivrerai toi et cette ville, et je la protégerai. — 7. Et voici un signe de la part de Dieu (pour te prouver) qu'il tiendra la parole qu'il a prononcée : — 8. Je vais faire reculer l'ombre des degrés que le soleil est descendu sur l'échelle d'Aḥâz, en arrière de dix degrés. » Et le soleil en effet revint sur l'échelle, des dix degrés qu'il était descendu.

9. Voici la parole qu'Ezéchias, roi des gens de Juda, prononça alors qu'il était tombé malade et qu'il guérit de sa maladie : — 10. « Je m'étais dit que, dans la fraîcheur de mes jours, je m'en irais aux portes du tombeau et que je serais privé du reste de mes années. — 11. J'avais dit que je ne montrerais plus, dans la région des vivants, que l'Éternel est éternel, que je ne verrais plus jamais les hommes, au milieu des habitants de ce monde, — 12. que ma demeure était partie et m'avait été enlevée comme les tentes des bergers et que j'avais ployé comme le tisserand ma vie par suite des douleurs qui ont failli m'anéantir, que tu m'achèverais du jour à la nuit. — 13. Jusqu'au matin, j'ai ressemblé au lion dans son rugissement, tant mes os étaient tous brisés ; et depuis la nuit jusqu'au jour tu allais m'achever. — 14. Comme l'hirondelle ou comme la grue, je gémissais ; je soupirais comme la colombe et je levais mes yeux vers le ciel en disant : O mon Maître, mon âme a été violentée ; sois mon garant. — 15. Toutes les fois que je parle et qu'il me fait une promesse, il ne manque pas de l'exécuter. Moi je fuis tout sommeil dans l'amertume de mon âme. — 16. O Dieu, de même que (les hommes) revivront ainsi[1], de même fais-moi vivre parmi eux, rétablis-moi et guéris-moi. — 17. C'est par l'avis de celui qui est appelé Paix[2] que l'amertume m'a atteint ; toi, tu m'as éloigné de la mort et de la destruction et tu m'as pardonné mes péchés comme en les jetant derrière le dos, — 18. car la tombe ne te

1) Saadia nous paraît faire allusion ici à la résurrection des morts.
2) Dieu est appelé Paix ; voir Lévitique Rabbâh, IX, 153.

— 32. parce que de Jérusalem sortiront des survivants, et qu'un reste repoussera dans le pays de Sion. C'est par la puissance du Maître des armées que cela arrivera.

33. C'est pour ce motif que Dieu a dit ainsi au sujet du roi de Mésopotamie : Il n'entrera pas dans cette ville, il n'y lancera pas de flèche, il n'y fera pas pénétrer de bouclier, il n'élèvera pas contre elle de palissade. — 34. Mais par la route par laquelle il est venu il retournera, et il n'entrera pas dans cette ville ; Dieu l'a dit. — 35. Je protégerai cette ville et je la secourrai comme cela est digne de moi, et à cause de David mon serviteur.

36. Alors l'ange de Dieu sortit et tua de l'armée des Mésopotamiens cent quatre-vingt-cinq mille hommes. On se leva le lendemain matin, et voici que la plupart étaient des cadavres. — 37. Sanḥêrîb, roi de Mossoul, leva le camp, partit et s'en retourna, puis resta à Ninive. — 38. Or, pendant qu'il était prosterné dans le temple de Nisrôk, sa divinité, voici qu'Adrammélek et Scharéṣer, ses deux fils, le tuèrent par le glaive ; ensuite ils se réfugièrent au pays des Kurdes et son fils Asarḥadôn régna à sa place.

## XXXVIII

1. En ces jours-là Ezéchias tomba malade et toucha à la mort. Alors Isaïe, fils d'Amôs, le prophète, entra chez lui et lui dit : Voici ce que Dieu t'annonce ; si tu fais un testament pour ta famille, alors tu es un homme mort, tu ne guériras pas. — 2. Ezéchias tourna sa face dans la direction (du temple) pour prier Dieu, — 3. et dit : « O mon Maître, souviens-toi en ma faveur de ce que j'ai marché dans ton obéissance avec vérité et avec un cœur pur, et j'ai agi, avec droiture devant toi. » Et Ezéchias pleura abondamment.

4. Alors Dieu révéla à Isaïe ces paroles : — 5. Va et dis à Ezéchias : Voici ce qu'a dit Dieu, le dieu de David ton père : « J'ai

Dieu, le Dieu d'Israël : La prière et l'invocation que tu m'as adressées au sujet de Sanhêrib, roi de Mésopotamie, je les ai entendues. — 22. Et voici la parole que Dieu a dite à son sujet : La communauté de Sion t'a méprisé et t'a raillé, et les habitants de Jérusalem ont hoché la tête derrière toi. — 23. T'imagines-tu qui tu as insulté et irrité, contre qui tu as élevé la voix? as-tu levé les yeux vers le ciel, vers le Saint d'Israël? — 24. Même par l'entremise de tes serviteurs tu as insulté Dieu et tu as dit : « Moi, grâce au nombre de mes cavaliers, j'ai gravi les montagnes les plus élevées et les recoins du Liban, j'ai abattu les sommets de ses cèdres et ses plus beaux cyprès, je suis parvenu à l'extrémité de ses hauteurs et jusqu'à la forêt du Karmel. — 25. Moi, j'ai rencontré les fleuves et j'ai bu leur eau ; bien plus j'ai desséché, sous les pas des pieds de ceux qui sont avec moi, tous les canaux enserrés. » — 26. N'as-tu pas entendu ce que j'ai fait dans les temps lointains, et ce que j'ai créé depuis les jours anciens? maintenant j'en ferai autant, de sorte que les villes fortifiées deviendront des lieux inhabités, des décombres et des déserts. — 27. Leurs habitants auront les mains débiles, seront écrasés et couverts de confusion ; ils deviendront semblables à l'herbe des champs, à la verdure du fourrage, aux brins des toits ou à la folle avoine avant qu'elle ne devienne un épi sur tige. — 28. Que tu t'asseyes, que tu sortes ou que tu entres, je le sais ; à plus forte raison (je connais) ton agitation contre moi. — 29. Et parce que tu t'es agité vers moi, et à cause de tes cris qui sont montés jusqu'à moi, je te rendrai semblable à celui à qui l'on place dans le nez la courroie et dans la bouche les mors et je te ramènerai par le chemin par lequel tu es venu. — 30. Voici un signe pour toi, ô Ezéchias, à savoir que tu mangeras cette année le regain, dans la deuxième année les nouvelles pousses du regain, et, dans la troisième année, semez, moissonnez, plantez des vignes et mangez-en les fruits. — 31. Et ce qui aura été sauvé parmi les gens de Juda, et qui subsistera, donnera dans la terre de nouvelles racines qui produiront leurs fruits en haut,

entendue et par laquelle les valets du roi de la Mésopotamie m'ont insulté. — 7. Voici que je rends un arrêt à son sujet : il apprendra une nouvelle, retournera dans son pays et je le ferai tomber par l'épée dans son pays. — 8. Rabschâkêh revint, trouva le roi de Mésopotamie combattant les gens de Libnâh, ayant appris qu'il avait levé le camp de devant Lâkîsch. — 9. Celui-ci entendit au sujet de Tirhâkâh, roi de Kousch, quelqu'un qui lui dit : « Il est sorti pour te combattre. » L'ayant appris, il envoya des messagers vers Ezéchias pour lui dire : — 10. Faites savoir à Ezéchias, roi de Juda : Que ta divinité, en qui tu as confiance, ne t'égare pas en disant que cette ville ne sera pas livrée entre les mains du roi de Mésopotamie. — 11. Tu as bien entendu ce qu'ont fait les rois de Mésopotamie à toutes les contrées; ils les ont ruinées, et toi tu serais sauvé? — 12. Est-ce que les divinités des peuples que mes pères ont exterminés les ont sauvés depuis Balkh jusqu'à Ḥarrân, Réṣéf et les Edénites qui sont en Arménie? — 13. Où sont les rois de Ḥamâ, d'Arpad et de Sefarwâyim, de Hêna' et de 'Iwwâh? — 14. Ezéchias prit les écrits de la main des messagers, puis les lut; ensuite il monta vers la maison de Dieu et les déploya devant lui. — 15. Ezéchias pria alors devant Dieu en ces termes : — 16. O Maître des armées, Dieu d'Israël, ô toi qui demeures entre les deux chérubins, c'est toi qui es le dieu unique pour tous les royaumes du monde, c'est toi qui as créé les cieux et la terre. — 17. O Dieu, punis comme punit quelqu'un qui entend et châtie comme châtie un clairvoyant, puisque tu as entendu la parole que Sanḥêrîb a adressée pour insulter le Dieu vivant. — 18. En vérité, ô mon Maître, les rois de Mossoul ont anéanti tous les habitants des pays eux-mêmes et leurs pays; — 19. ils ont jeté leurs divinités dans le feu, parce que ce ne sont pas des dieux, mais des œuvres humaines en bois et en pierre, et c'est pourquoi ils les ont détruites. — 20. Et maintenant, ô Dieu, ô notre Maître, délivre-nous de sa main, pour que tous les royaumes du monde sachent que toi seul tu es Dieu. — 21. Et Isaïe fils d'Amôṣ envoya dire à Ezéchias : Voici ce qu'a dit

et de son figuier, et boira l'eau de sa citerne, — 17. jusqu'à ce que je vienne et que je vous emmène dans un pays comme le vôtre, pays de blé et de vin, pays de nourriture et de vignes ; — 18. c'est afin qu'Ezéchias ne vous égare pas en disant que Dieu vous sauvera; or, les divinités des peuples ont-elles sauvé chacune son pays des mains du roi de Mésopotamie? — 19. Où sont les divinités des gens de Ḥamâ et d'Arpad ; et où sont les divinités des gens de Sefarwâyim; ont-elles sauvé Sébastiya de ma main? — 20. Ou bien laquelle d'entre les divinités de ces contrées a sauvé son pays de ma main, pour que Dieu sauve de ma main Jérusalem? — 21. Ils se turent et ne lui répondirent rien, parce que le roi le leur avait ordonné et avait dit : Ne lui répondez pas. — 22. Alors Elyâḳîm fils de Ḥilḳiyyâh l'intendant, Schébna le scribe et Yô'âḥ fils d'Asaf le chancelier entrèrent chez Ezéchias, avec leurs vêtements lacérés et lui rapportèrent les paroles de Rabschâḳêh.

## XXXVII

1. Lorsque le roi Ezéchias l'entendit, il déchira ses vêtements, se couvrit d'un cilice et entra dans la maison de Dieu. — 2. Il envoya Elyâḳîm l'intendant, Schébna le scribe et les anciens des prêtres, couverts de cilices, vers Isaïe, fils d'Amôṣ, le prophète. — 3. Ils lui dirent : Ainsi a dit Ezéchias : Ce jour est un jour de détresse, de châtiment et de malheur, qui ressemble au moment où l'enfant approche du lieu de l'accouchement, la force manquant pour le faire naître. — 4. Peut-être Dieu ton Maître, ayant entendu la parole de Rabschâḳêh, qu'a envoyé le roi de la Mésopotamie, son maître, pour insulter le Dieu vivant, le punira-t-il de la parole qu'il aura entendue ; adresse donc une prière pour le reste qui subsiste. — 5. Les serviteurs du roi Ezéchias vinrent chez Isaïe. — 6. Isaïe leur dit : Dites à votre maître que Dieu a ainsi parlé : Ne t'effraie pas de la parole que tu as

ou la vaillance dans la guerre. Et maintenant, sur laquelle de ces choses t'es-tu appuyé pour te révolter contre moi? — 6. Et, s'il n'y a rien de tout cela, tu as compté seulement sur l'Égypte qui ressemble à un soutien de roseau brisé, qui, lorsque l'homme s'y appuie, entre dans sa main, et la perce. Tel est Pharaon, roi d'Égypte, pour quiconque met sa confiance en lui. — 7. Si tu réponds : « Nous nous sommes confiés en Dieu notre Maître », n'est-ce pas Ezéchias qui a aboli ses lieux de prière et ses autels et qui a dit aux gens de Juda et aux habitants de Jérusalem : Prosternez-vous devant un seul autel? — 8. Et maintenant, si tu veux faire une gageure avec mon maître le roi de la Mésopotamie, je te donnerai deux mille chevaux et tu verras si tu peux me donner des gens en état de les monter. — 9. Comment dédaignerais-tu l'un des petits chefs, serviteurs de mon maître, pour mettre ta confiance dans l'Égypte à cause de ses chars et de ses cavaliers? — 10. Et maintenant, crois-tu que c'est sans l'ordre de Dieu que je suis monté vers ce pays pour le dévaster; c'est Dieu qui m'a dit : Monte vers ce pays et dévaste-le. — 11. Alors Elyâḳîm, Schébnâ et Yô'aḥ dirent à Rabschâḳêh : Parle à tes serviteurs en nabatéen, car nous le comprenons; et ne nous parle pas en hébreu, de peur que les gens qui sont sur le mur ne l'entendent. — 12. Rabschâḳêh répondit : Penses tu que mon maître ne m'a envoyé que vers toi et vers ton maître seulement pour que je vous adresse cette parole, et non vers ces gens qui sont sur le mur pour que je leur prédise qu'ils mangeront leurs excréments et qu'ils boiront leur urine avec vous? — 13. Rabschâḳêh s'arrêta et cria à haute voix en hébreu : Écoutez la parole du grand roi, du roi de la Mésopotamie. — 14. Ainsi a dit le roi : Qu'Ezéchias ne vous égare pas, car il ne pourra pas vous sauver. — 15. Qu'il ne vous donne pas confiance en Dieu, en disant : Certes Dieu nous sauvera et cette ville ne sera pas livrée entre les mains du roi de Mésopotamie. — 16. Ne l'écoutez pas; car ainsi a dit le roi de Mossoul : Accordez-vous avec nous, sortez vers moi, et chacun de vous mangera le fruit de sa vigne

apportera la récompense divine et vous secourra. — 5. Alors se dessilleront les yeux des aveugles et s'ouvriront les oreilles des sourds ; — 6. alors le paralytique sautera comme le chevreau, et la langue du muet chantera. Et lorsque l'eau jaillira dans le désert et les torrents dans les plaines incultes, — 7. l'endroit du mirage deviendra un étang, le terrain aride des sources d'eau; dans la demeure des vipères sera le lieu de repos du bétail et dans les endroits où pousse l'herbe il y aura des joncs et des roseaux. — 8. Il y aura là des routes et des chemins appelés chemins de la sainteté ; il n'y passera aucun impur, ni personne de son genre. En outre, les passants et ceux qui ignorent le chemin ne s'y égareront pas. — 9. Il n'y aura aucun être du genre du lion ; les autres animaux qui assaillent (l'homme) n'y monteront pas; on ne les y trouvera même pas; mais les amis de Dieu y marcheront seuls. — 10. Et ceux que Dieu aura délivrés reviendront et entreront dans Sion avec des chants, et une joie éternelle sera dans leurs cœurs. L'allégresse et la joie s'attacheront à eux, tandis que les soupirs et les gémissements les fuiront.

## XXXVI

1. Lorsque ce fut en l'an 14 du règne d'Ezéchias, Sanḥêrîb, roi de la Mésopotamie, monta vers toutes les villes fortifiées des gens de Juda et les assiégea. — 2. Il envoya Rabschâḳêh de Lakisch à Jérusalem vers le roi Ezéchias avec une armée puissante; il s'arrêta près de l'aqueduc du réservoir supérieur, sur le chemin du champ des foulons. — 3. Il appela; alors sortirent vers lui Elyaḳim fils de Ḥilḳiyyah l'intendant, et Schébna le scribe, et Yo'aḥ fils d'Asaf le chancelier. — 4. Il leur dit : Faites savoir à Ezéchias qu'ainsi a parlé le grand roi, le roi de la Mésopotamie : Quelle est cette force à laquelle tu t'es confié? — 5. Je me disais : Peut-être est-ce la parole ou le conseil

cordeau sera un sol désert, et son centre sera des pierres creuses.
— 12. Aucun de ses nobles n'y restera; comment donc pourrait-
on en appeler un à la royauté? tous ses chefs seront réduits au
néant. — 13. Ses demeures produiront des chardons; les ronces
et les épines envahiront ses forteresses; et de plus, les vipères
s'y établiront et les autruches y paîtront. — 14. Les hiboux s'y
rencontreront avec les chacals, et les chèvres sauvages les unes
avec les autres; c'est là que se reposeront les goules et qu'elles
trouveront la tranquillité. — 15. C'est là que les hérissons feront
leurs nids et qu'ils mettront bas, que les pondeuses briseront
leurs œufs, couveront et réuniront leurs petits sous leur ombre;
c'est là que les milans s'assembleront les uns avec les autres. —
16. Cherchez ces espèces dans le livre de Dieu et lisez-le; car il
n'en manquera pas une et aucune d'elles ne déplorera l'absence
de l'autre, puisque c'est lui qui, par sa parole, a donné un ordre
à leur sujet, que c'est son ange qui les a réunis, — 17. comme
si l'ange leur avait donné des parts de cette terre et la leur avait
distribuée en lots; aussi se l'attribueront-elles pour toujours et
l'occuperont-elles de génération en génération.

## XXXV

1. Les déserts et les solitudes du peuple se réjouiront, ses plai-
nes jubileront et elles exhaleront des parfums comme des nar-
cisses. — 2. Son pays s'épanouira plus encore dans l'allégresse et
les cris de joie, puisqu'ils auront reçu la gloire du Liban et l'éclat
du Karmel et de la plaine. Ils verront la gloire de Dieu et l'éclat
de notre Maître.

3. Fortifiez donc les mains affaiblies, et affermissez les genoux
qui chancellent, — 4. et dites à ceux dont les cœurs sont hébé-
tés : Prenez courage, n'ayez pas peur, car votre Maître, de
même qu'il apportera une vengeance contre vos ennemis, vous

## XXXIV

1. Approchez, ô nations, et entendez ; ô peuples, soyez attentifs.
Puis, que les habitants de la terre entière entendent, c'est-à-dire
la terre habitée et tout être vivant qu'elle contient : — 2. Dieu
entre en colère contre ces peuples, en fureur contre l'ensemble
de leurs armées, il a résolu de les anéantir, de les livrer au car-
nage. — 3. Leurs cadavres seront jetés, leurs corps répandront
leur puanteur, et les montagnes ruisselleront de leur sang. —
4. On dirait que les constellations du ciel se dérobent à eux et des-
cendent sous l'horizon, ou que le ciel s'est roulé pour eux comme
un livre, ou que ses constellations sont tombées comme les
feuilles tombent de la vigne ou les fruits du figuier. — 5. C'est
que mon épée est affilée, trempée, comme si elle était dans le ciel
pour descendre ensuite sur les gens d'Edom et sur une tribu
vouée par ma justice à l'extermination. — 6. C'est l'épée de
Dieu, remplie de sang, nourrie de graisse, du sang de ceux
qui ressemblent à des agneaux et à des boucs, et de la graisse
des reins de ceux qui sont comparés aux béliers ; certes Dieu a
une immolation à Bosrâ et un grand carnage dans le pays d'Edom.
— 7. Avec eux tomberont là des gens semblables aux buffles, et
ceux de leurs notables qui sont pareils aux jeunes taureaux ;
leur terre sera abreuvée de leur sang et leur sol nourri de leur
graisse. — 8. Ce sera un jour où Dieu se vengera d'eux, et ce
sera une année où il se fera payer ce qu'il réclame pour Sion.
— 9. Puis ses rivières seront transformées en poix et leur sol
en soufre ; leur terre deviendra de la poix enflammée, — 10. nuit
et jour elle sera embrasée, la fumée en montera éternelle-
ment ; de génération en génération elle sera dévastée, et jus-
qu'aux siècles des siècles, aucun homme n'y passera. — 11. Mais
elle sera occupée par des (animaux) de l'espèce de la chouette et
du hérisson, et (d'autres) du genre des gerfauts et des corbeaux
y habiteront ; la circonférence tracée autour d'elle comme au

13. Écoutez, ô vous qui êtes loin, ce que j'ai fait, et connaissez, ô vous qui êtes près, ma puissance. — 14. Déjà les pécheurs en ont été effrayés à Sion, et la terreur a saisi les hypocrites, qui diront : « Qui donc approchera de ce feu dévorant ou approchera des foyers éternels? » — 15. Et on leur répondra : « Celui qui marche dans l'équité, qui parle avec droiture, qui s'abstient de désirer les gains iniques, qui secoue ses mains pour ne pas retenir les présents corrupteurs, qui bouche ses oreilles pour ne pas entendre de propos criminels et qui ferme les yeux pour ne pas voir le mal. » — 16. Il occupera la plus haute des demeures, il sera inaccessible comme les cimes des rochers, son pain lui sera fourni, et son eau coulera en abondance. — 17. Et on lui dira : La lumière et la beauté du Roi, tes yeux les verront comme ils voient le pays lointain. — 18. Ton cœur réfléchira sur des événements terribles : Où est le scribe? Où est le percepteur? Où est celui qui comptait les demeures? — 19. Et les gens à la langue inintelligible, tu ne les verras plus jamais, gens aux paroles trop obscures pour qu'on les entende, à l'idiome trop étrange pour qu'on le comprenne. — 20. Mais regarde Sion, la ville de nos fêtes; tes yeux verront alors Jérusalem, un séjour paisible, semblable à une tente immobile, dont les pieux ne seront pas arrachés, dont aucune corde ne sera défaite, — 21. parce que là Dieu, l'être sublime, sera pour nous, à un endroit de fleuves et de canaux aux bords larges, où ne voyage pas un bateau à rames, et qu'aucun grand bâtiment ne traverse. — 22. Oui, Dieu est notre juge, Dieu est notre législateur, Dieu est notre roi, c'est lui qui nous portera secours, — 23. tandis que, chez nos ennemis, les cordages pour ainsi dire ont été abandonnés; ils ne serrent pas leurs mâts et ne tendent pas leurs voiles; à ce moment on se partagera en abondance leur butin et leurs dépouilles; même les boiteux prendront leur part de leur butin. — 24. Aucun de leurs voisins ne dira : Je suis tombé malade. Le peuple qui séjournera à (Jérusalem) verra son péché pardonné.

## XXXIII

1. O pillard qui n'as pas été pillé, et ô traître qui n'as pas été trahi, sache que, lorsque tu auras anéanti les pillards, tu seras pillé et que, lorsque tu auras rendu impuissants les traîtres, ils te trahiront.

2. O Dieu, sois-nous bienveillant, car nous espérons en toi ; sois notre force pendant la durée du jour et notre secours au moment de la détresse, — 3. de même que par le tumulte de tes troupes les peuples se sont agités, que par ton apparition les nations se sont dispersées, — 4. au point que ton butin a été ramassé comme ramassent les insectes rongeurs et comme emportent les sauterelles, de même il est emporté. — 5. De même que Dieu est inaccessible, parce qu'il habite le ciel, de même il remplit Sion d'une justice et d'une équité, — 6. qui lui assureront dans tous les temps la solidité, le secours, la sagesse et la science ; et la crainte de Dieu sera son trésor.

7. Voici que leurs chefs crient sur leurs places publiques et leurs messagers de paix pleurent. — 8. Leurs grandes routes sont désertes ; personne ne passe plus sur leurs chemins ; leurs alliances sont rompues, on dédaigne leurs villes, les hommes ont cessé de les considérer. — 9. Les gens de leur pays ont été attristés et abattus ; ceux d'entre eux qui sont comparés au Liban ont rougi de honte et ont langui ; la plaine de leur contrée est devenue comme le désert, et l'on en a secoué la partie qui ressemble à la Batanée et au Karmel. — 10. Maintenant je me lèverai contre eux, dit l'Éternel, maintenant je me dresserai au milieu d'eux et je montrerai ma grandeur, — 11. car on leur dira : Vous êtes devenus comme (une femme) qui conçoit la balle et qui a enfanté de la paille, et vos âmes vous dévoreront comme le feu. — 12. Les peuples alors deviendront semblables aux fours à chaux et, comme des épines balayées, seront consumés par le feu !

par des paroles mensongères et le pauvre lorsqu'il plaide devant la justice. — 8. Mais l'on nommera noble celui qui conseille les actes nobles et qui persiste dans sa générosité.

9. O villes semblables aux femmes insouciantes, levez-vous, écoutez ma voix; et vous qui êtes comparées à des filles confiantes. prêtez l'oreille à ma parole. — 10. Jusqu'à des années et des années, les confiantes trembleront, puisque la vendange a disparu et que la récolte n'est pas venue. — 11. Les insouciantes seront agitées et les confiantes trembleront, elles se dépouilleront de leurs vêtements, se mettront à nu et se ceindront les flancs. — 12. Alors on verra les (gens) se frapper la poitrine, comme les pleureuses, à cause des champs de délices et des vignes fertiles, — 13. à cause du pays de mon peuple, où pousseront des ronces et des épines ; il en sera ainsi de toutes les maisons de plaisance et de toutes les villes opulentes; — 14. lorsque les châteaux seront abandonnés, lorsque toutes les villes seront délaissées, lorsque le portique et la forteresse seront pour toujours au nombre des cavernes, la joie des bêtes fauves, le pâturage des troupeaux dureront, — 15. jusqu'à ce qu'une miséricorde céleste se répande sur nous, que le désert redevienne comme le Karmel et que le Karmel soit considéré comme la forêt du Liban ; — 16. ceux qui exercent la justice habiteront le désert, et les gens d'équité s'établiront sur le Karmel ; — 17. l'œuvre de la justice sera la paix, et ceux qui se conforment au droit y gagneront la tranquillité et la sécurité pour toujours. — 18. Alors mon peuple séjournera dans la résidence de la paix, dans les habitations sûres et dans les demeures calmes. — 19. Au temps du froid, leur forêt sera froide; à l'arrivée de la chaleur, la chaleur régnera dans leurs villes. — 20. Heureux donc ceux qui sèment près de cette eau, car ils feront toujours aller les pieds des bœufs et des ânes pour le transport de leurs biens!

mées et il protégera la montagne de Sion et ses collines. —
5. Et comme l'oiseau abrite (ses poussins), de même le Maître
des armées veillera sur Jérusalem; il veillera, sauvera, épargnera
et délivrera. — 6. Il dira : Repentez-vous, ô fils d'Israël, vous
qui êtes plongés dans votre défection! — 7. Or, à ce moment-là
tout homme rejettera ses idoles d'argent et ses idoles d'or, les
péchés que vos mains ont fabriqués pour vous, — 8. lorsqu'il
verra que les Assyriens ont succombé par une épée qui n'est
point celle d'un homme, ont été détruits par une épée qui n'est
point d'un mortel; ils se sont enfuis devant elle, leurs élus ont
été anéantis; — 9. épouvantés par là, ceux qui étaient avec eux
semblables aux rochers ont disparu, et leurs chefs, à l'aspect de
ce signe, ont été écrasés; Dieu, qui s'est préparé une fournaise
dans Sion et un foyer ardent dans Jérusalem, l'a dit.

## XXXII

1. Le roi ne régnera que pour l'équité et les chefs ne gouver-
neront que pour la justice. — 2. Certes, chacun d'eux deviendra
comme l'abri contre les vents et comme le refuge contre la trombe,
comme des courants d'eau dans un désert et comme l'ombre
d'un grand rocher dans une terre aride. — 3. Les yeux de ceux
d'entre eux qui regardent ne se fermeront pas, et les oreilles des
auditeurs seront attentives. — 4. Les esprits des sots comprendront
la science et les langues des bègues prononceront rapidement le
langage éloquent. — 5. On n'appellera plus l'insensé noble,
et l'on ne dira plus de l'avare qu'il est généreux. — 6. Mais on
appellera insensé celui qui dit des folies et dont le cœur conçoit
le mal, qui pratique l'infamie, profère des absurdités contre Dieu,
laisse l'affamé dans l'inanition et prive de breuvage l'homme
altéré. — 7. On appellera inique celui dont les instruments sont
mauvais, qui conseille les abominations, qui fait périr les faibles

fiez la fête, et votre cœur se réjouira comme lorsqu'on marche au son des instruments de musique pour aller à la montagne de Dieu, le soutien d'Israël. — 30. Dieu vous fera entendre l'éclat de sa voix et vous fera voir sa puissance descendant sur (les peuples) dans un emportement de colère, avec une flamme de feu dévorant, amenant la dispersion, lançant l'averse et les grêlons. — 31. Sa voix fera trembler les Assyriens, qui frappaient avec la verge. — 32. Et la punition déterminée que Dieu leur infligera se frayera un passage au son des tambourins et des luths, et il les combattra dans des batailles qui les secoueront. — 33. Certes l'enfer est préparé depuis la veille; il est préparé aussi pour le roi; on l'a creusé et élargi; sa demeure est de feu et de bois en abondance, et l'ordre de Dieu y est enflammé comme un torrent de soufre.

## XXXI

1. Malheur à ceux qui descendent en Égypte pour demander du secours et qui se fient aux chevaux; ils ont mis leur confiance dans les chars à cause de leur nombre et dans les cavaliers à cause de leur force, et ils ne se sont pas confiés au Saint d'Israël et n'ont pas recherché Dieu! — 2. Certes lui, il est sage; il leur amènera quelqu'un qui les maltraitera; il ne révoquera pas sa parole, mais s'élèvera contre la maison des méchants et contre le secours des auteurs de l'iniquité, — 3. tandis que les Égyptiens sont des humains et non des Tout-puissants, et leurs chevaux sont chair et non esprit. Dieu étendra sa force, celui qui donne le secours trébuchera, celui qui le reçoit tombera: ils seront anéantis tous ensemble.

4. Voici ce que Dieu m'a dit : Certes, de même que le lion ou le lionceau rugit sur sa proie, alors qu'une troupe de bergers se réunit contre lui; il ne s'effraie pas de leurs cris et ne faiblit pas devant leur multitude; ainsi apparaîtra le Maître des ar-

sance sur vous que pour vous prendre en miséricorde, parce que Dieu est un Maître de justice. Heureux ceux qui espèrent en lui!

19. Et certes toi, ô peuple, tu séjourneras à Sion et à Jérusalem, et tu ne pleureras plus, puisque Dieu te prendra en grâce, lorsque tu l'imploreras, et lorsqu'il t'aura entendu, il t'exaucera; — 20. il te donnera comme nourriture les aliments indispensables et l'eau nécessaire; et celui qui te guide ne se retirera pas de toi, mais tes yeux regarderont ceux qui te dirigent — 21. et tes oreilles entendront la parole de ceux qui derrière toi te diront : Voici le chemin, marchez-y, soit à droite soit à gauche. — 22. Donc si vous déclarez impurs vos idoles d'argent et leur revêtement, ainsi que vos images fondues en or et leurs ornements, et que vous les écartiez comme les femmes dans leurs menstrues, en disant : « Faites-les sortir du milieu de nous » ; — 23. alors je ferai descendre une pluie abondante pour la semence avec laquelle vous ensemencerez la terre, la nourriture provenant de sa récolte sera grasse et riche et vos troupeaux paîtront à cette époque dans une vaste prairie. — 24. Et les bœufs et les jeunes ânes qui labourent le sol mangeront du fourrage fermenté, qui a été passé par le van et le crible. — 25. Il y aura sur toute montagne élevée et sur toute colline haute des ruisseaux et des eaux courantes, au jour du grand massacre et de la chute des tours. — 26. On se félicitera de ce que la lumière de l'astre blanc deviendra pour vous comme la lumière de l'astre ardent et que la lumière du soleil sera plusieurs fois comme la lumière des sept jours (de la création) au temps où Dieu pansera la plaie de son peuple, guérira sa blessure et sa meurtrissure.

27. Voici que l'ange de Dieu s'avance de loin, enflammé de colère, répandant une forte terreur, ayant les lèvres remplies de fureur, la langue semblable à un feu dévorant; — 28. son souffle submergera comme un torrent rapide qui atteint le cou, et il agitera une partie des peuples par une agitation trompeuse et il placera sur leurs joues un frein qui égare. — 29. Alors vous entonnerez un cantique, comme au soir où vous sancti-

leur rendront aucun service. — 7. Or, le secours des Égyptiens sera faiblesse, vanité, absurdité. Voici le nom que je leur ai donné : Certes séjourner chez eux est Rébellion. — 8. Maintenant, va, écris (cette prophétie) chez eux sur une tablette et trace-la dans un livre pour qu'elle reste jusqu'à la dernière génération à perpétuité et pour l'éternité. — 9. Ils sont un peuple rebelle et des fils impies, des fils qui n'ont pas voulu écouter la loi de Dieu, — 10. qui ont dit aux voyants : Ne soyez pas des voyants pour nous, et aux prophètes : Ne nous apportez pas de prophétie vraie; parlez-nous en termes flatteurs et en révélations fallacieuses. — 11. Écartez-vous du chemin, détournez-nous de la voie, et faites disparaître de devant nous la mention du Saint d'Israël. — 12. C'est pourquoi le Saint d'Israël a dit : Puisque vous avez dédaigné cette parole, que vous avez eu confiance dans la violence et dans la perversité, et que vous vous êtes appuyés sur elles, — 13. pour ce motif ce péché sera pour vous comme la brèche qui est béante et croulante dans un mur inaccessible, et qui subitement ou à l'improviste amène la ruine, — 14. car vous serez brisés comme se brise un vase de potier broyé sans pitié, dans les morceaux duquel on ne trouve pas un tesson pouvant servir à retirer le feu d'un foyer, ou à puiser de l'eau dans une citerne. — 15. Car, ainsi avait dit Dieu, le Maître, le Saint d'Israël : C'est par le repentir et par le repos que vous serez secourus, c'est au calme et à la confiance que vous devrez votre force. Vous ne l'avez pas voulu. — 16. Vous avez dit au contraire : « Non, mais nous fuirons sur des chevaux »; c'est pourquoi vous fuirez; « nous chevaucherons sur ce qui est léger »; c'est pourquoi ceux qui vous poursuivent seront légers, — 17. au point que mille d'entre vous seront mis en déroute devant la menace d'un seul et que vous tous vous fuirez devant la menace de cinq, et au point que vous resterez comme une perche sur le sommet d'une montagne, comme un drapeau sur une colline. — 18. Toutefois Dieu n'agira ainsi avec vous que pour vous faire espérer en sa bienveillance, et il ne montrera sa puis-

hommes dans leurs discours, qui créaient des difficultés à ceux qui les exhortaient dans les cités et qui avaient fait dévier l'innocent, au moyen de paroles absurdes.

22. C'est pourquoi, Dieu a dit aussi au sujet de tous les gens de Jacob : De même qu'il a autrefois racheté les fils d'Abraham, ils n'auront pas à rougir dans ce temps-ci et leurs visages ne pâliront pas de honte; — 23. mais lorsque leurs descendants verront mon œuvre au milieu d'eux, ils sanctifieront mon nom et ils sanctifieront de même le Saint de Jacob et ils craindront le Dieu d'Israël, — 24. et les égarés connaîtront l'intelligence, et ceux qui murmuraient apprendront à s'instruire.

## XXX

1. Malheur aux fils rebelles, dit Dieu, puisqu'ils tiennent conseil sans mon assentiment, et qu'ils se choisissent des élus sans mon avis, de façon qu'ils accumulent des péchés sur leurs péchés; — 2. qui vont pour descendre en Égypte, sans avoir demandé mon ordre, pour se fortifier par la force de Pharaon, pour s'abriter à l'ombre de l'Égypte. — 3. La force de Pharaon sera pour vous une déception, et l'abri à l'ombre de l'Égypte une honte, — 4. tel qu'avait été le sort de leurs chefs à Ṣô'an et celui de leurs messagers lorsqu'ils avaient atteint Bahansâ, — 5. en raison de ce qu'ils se sont révoltés contre moi pour des gens qui ne leur seront pas utiles, puisqu'ils ne sont pas capables d'aider, ni de servir, mais qui leur attireront déception et honte. — 6. Lorsque les bêtes de somme seront chargées dans leurs déserts et que dans un terrain étroit, difficile, viendront ceux d'entre eux qui ressemblent aux lionnes et aux lions et ceux qui sont comparés aux vipères et aux serpents brûlants et volants, ils transporteront sur les dos des ânes leurs ustensiles et sur les bosses des chameaux leurs trésors vers des gens qui ne

de sommeil profond, par lequel il a fermé vos yeux, c'est-à-dire vos prophètes, et il vous a rendu inaccessibles, les hommes inspirés, c'est-à-dire vos chefs. — 11. Toute la révélation donc vous est devenue chose inconnue comme les histoires contenues dans un livre scellé; si on le présente à quelqu'un qui connaisse bien l'écriture et qu'on lui dise : Lis ceci, il répondra : Je ne le puis, puisque le livre est scellé. — 12. A plus forte raison, si on le présente à quelqu'un qui ne connaît pas bien l'écriture et qu'on lui dise : Lis ceci, il répondra : Je ne connais pas du tout l'écriture.

13. Dieu dit : Puisque ces gens viennent vers moi, qu'ils m'honorent de leurs bouches et de leurs lèvres, tandis que leurs cœurs sont loin de moi et que le respect qu'ils me témoignent devient comme une prescription humaine imposée, — 14. c'est pourquoi moi, j'augmenterai chez eux l'ignorance et l'inintelligence à l'égard des avantages de ce monde, de sorte que la sagesse de leurs sages se perde et que la raison de leurs hommes raisonnables disparaisse.

15. Malheur à ceux qui cachent leurs affaires à leur Maître, qui couvrent leurs desseins, dont les actions sont dans les ténèbres et qui disent : Qui nous voit, qui nous connaît? — 16. Sachez que votre transformation est considérée comme celle de l'argile (entre les mains) du potier. De même que l'objet fabriqué dirait de son fabricant : Il ne m'a pas fabriqué, de même la créature dirait de son Créateur : Il ne m'a pas compris. — 17. Certes, il manque fort peu pour que le Liban soit changé et devienne un Karmel, et que le Karmel soit considéré comme la forêt. — 18. En ce jour, les sourds entendront la parole qui est dans le Livre et, au lieu d'être dans des ténèbres et l'obscurité, les yeux des aveugles verront. — 19. Les modestes se réjouiront davantage en Dieu, et les humbles d'entre les hommes seront dans l'allégresse à cause du Saint d'Israël, — 20. puisque les orgueilleux auront disparu, que les moqueurs seront anéantis et qu'il n'y aura plus d'hommes adonnés à l'iniquité, — 21. qui poussaient au péché les

## XXIX

1. O lieu de réunion, lieu de réunion dans la ville où a résidé David, et qui, année par année, est entouré de pèlerins! — 2. Je mettrai la détresse dans le lieu des réunions saintes, il y régnera le chagrin et la tristesse, et alors il deviendra comme le lieu de réunion qui l'a précédé[1]. — 3. Je ferai camper autour de toi des gens comme (s'ils étaient) des habitants, ils t'assiégeront comme s'ils étaient installés et ils établiront contre toi leurs postes. — 4. Et tu seras déprimée au point que tu parleras (comme si ta voix sortait) de terre, que tes paroles s'abaisseront vers la poussière, qu'elles ressembleront au fredonnement du nécromancien ou au chuchotement du magicien. — 5. Ensuite, la masse des étrangers qui passent deviendra comme de la poussière fine et la masse de ceux qui t'effrayent comme une paille qui s'envole. Ce sera subitement et à l'improviste — 6. que le Maître des armées se souviendra de toi, au milieu de coups de tonnerre, des tremblements de terre, de grands bruits, d'ouragans, de tempêtes et de flammes de feu dévorant. — 7. Et comme le rêve d'une vision nocturne, ainsi deviendra la masse de tous les peuples attroupés contre la ville des réunions saintes, de tous ceux qui veulent son malheur et le préméditent, qui la réduisent à l'extrémité. — 8. Et de même que l'affamé dans son rêve croit qu'il mange, puis se réveille avec le ventre vide, et de même que l'homme altéré dans son rêve croit qu'il boit puis se réveille défaillant, avec une soif ardente, ainsi il en sera de la masse de tous les peuples attroupés contre la montagne de Sion.

9. Les gens sont devenus hésitants, ont été stupéfiés et troublés; puis ils sont tombés ivres sans vin, ils ont chancelé sans boisson enivrante, — 10. comme si Dieu avait répandu sur vous un souffle

1) Saadia a pensé vraisemblablement à Silo, l'ancien sanctuaire d'Israël; cf. *Jér.*, VII, 12.

17. Et je rendrai la justice pareille au cordeau pour mesurer, et l'équité pareille au fil à plomb pour niveler; alors la grêle emportera le refuge du mensonge et l'abri de la fausseté sera entraîné par l'eau. — 18. Alors sera brisé votre pacte conclu avec la mort, et votre accord avec la tombe ne tiendra plus; et le courant qui déborde, lorsqu'il passera devant vous, vous broyera. — 19. Au début de son passage, il vous saisira, puis il passera devant vous quotidiennement, jour et nuit, et il n'y aura que terreur pour ceux qui expliqueront cette nouvelle. — 20. Car le tapis est devenu trop court pour qu'on puisse s'y étendre, et la couverture trop étroite pour qu'on puisse s'y blottir. — 21. Maintenant, ainsi qu'il a fait sur la montagne de Peràṣìm, Dieu se lèvera contre ces gens-là et comme il a fait dans la vallée de Guib'ôn, il les fera trembler; il accomplira sur eux ses œuvres, contraires à sa coutume, et il exécutera sur eux ses actes, étrangers à ses habitudes. — 22. Maintenant ne vous montrez pas frivoles, de peur que vos punitions ne soient accrues, car j'ai entendu annoncer de la part de Dieu, le Maître des armées, un anéantissement et une destruction pour tous les habitants de ce pays. — 23. Mais faites silence et écoutez ma voix; prêtez l'oreille et écoutez ma parole : — 24. Est-ce que toute la journée le laboureur travaille la terre pour semer, ouvre son champ et le herse? — 25. N'est-il pas obligé d'en égaliser la surface pour répandre de la nielle et du cumin, pour placer le froment à part, l'orge à un endroit marqué et l'épeautre dans des limites fixes, — 26. comme le lui a appris Celui qui le dirige, comme le lui a montré son Maître? — 27. Et parmi les grains il y en a qui ne sont pas broyés par le traîneau et sur lesquels on ne fait pas tourner la roue des chariots, comme la nielle et le cumin, qui sont battus avec un bâton ou avec une verge. — 28. Quant au blé, l'agriculteur, bien qu'il le broie, ne l'écrase pas entièrement, mais il fait passer çà et là la roue de son chariot et de son attelage sans l'écraser. — 29. Cette parole émane du Maître des armées, parce qu'il a montré clairement sa sagesse et multiplié la doctrine.

6. il inspirera la justice à celui qui siégera pour rendre la justice et donnera la force à celui qui repoussera la guerre loin de la cité.

7. Ceux-ci également ont chancelé par le vin et se sont égarés par les liqueurs enivrantes, prêtres et légistes; ils se sont trompés à cause des boissons fermentées, ont péri pour avoir trop bu et se sont égarés par toutes les liqueurs enivrantes; ils ont erré même pour ce qui tombe sous la vue, à plus forte raison quand il s'agissait d'émettre une consultation. — 8. Toutes leurs tables sont remplies de vomissements et d'immondices; aucun endroit n'en est exempt. — 9. Qui d'entre eux enseignera la science, ou fera comprendre les récits du passé, puisqu'ils sont comme s'ils venaient d'être sevrés du lait, éloignés des mamelles? — 10. Ils placent une prescription en face d'une prescription, un jugement vis-à-vis d'un jugement, un peu de ceci comme un peu de cela, — 11. comme si c'était en langue barbare ou dans un idiome étranger qu'ils adressaient la parole à cette nation, — 12. eux à qui il a été dit : Donnez à l'homme fatigué ce repos et ce bien-être. Mais ils n'ont pas voulu entendre. — 13. La parole de Dieu s'est transformée à leurs yeux : l'ordre n'est plus un ordre, la défense une défense, la promesse une promesse, la menace une menace, ceci et cela sont considérés comme peu de chose, afin qu'ils marchent, trébuchent, tombent à la renverse, soient pris dans des lacs et dans des filets. — 14. C'est pourquoi écoutez la parole de Dieu, hommes frivoles, et vous surtout, princes de ce peuple qui est à Jérusalem! — 15. Certes vous avez dit : Nous avons conclu un pacte avec la mort, nous avons fait un accord avec la tombe, et le courant qui déborde, lorsqu'il passera, ne nous atteindra pas, puisque nous avons fait du mensonge un lieu de refuge et que nous nous sommes abrités sous la fausseté. — 16. C'est pourquoi Dieu dit : Voici que moi je fonde en Sion une pierre qui est une pierre de taille, dans l'angle solide d'un palais construit là où celui qui croit ne se hâtera pas[1]. —

1) Parce qu'il se sentira en sécurité.

sistent plus. — 10. Alors les villes fortifiées de leurs ennemis deviendront une solitude et leurs demeures seront délaissées et abandonnées comme le désert; les animaux y paîtront et s'y accroupiront, de sorte que les rameaux en disparaîtront. — 11. Lorsque les pousses en seront desséchées, elles se briseront, de sorte que les femmes viendront les ramasser. Et, parce qu'ils sont une race sans intelligence, leur auteur n'aura pas pitié d'eux et leur créateur ne leur fera pas grâce. — 12. A ce moment, Dieu les secouera depuis les tourbillons de l'Euphrate jusqu'au Wâdî 'l-'Arîsch, et vous, vous serez ramassés un à un, ô fils d'Israël. — 13. C'est le moment où l'on sonnera de la grande trompette, afin que ceux qui sont perdus dans le pays de la Mésopotamie et les exilés dans la terre d'Égypte reviennent; ils se prosterneront devant Dieu sur la montagne sainte, à Jérusalem.

## XXVIII

1. Malheur à ceux qui portent la couronne orgueilleuse des gens ivres d'Ephraïm, le bandeau fragile et la parure de gloriole posés sur les têtes des hommes fiers de leurs parfums et adonnés au vin! — 2. Dieu lancera contre eux un décret et un châtiment violents et énergiques, pareils à l'averse de grêle, à l'ouragan mortel et au torrent d'eau abondante, qui emporte tout, qu'il fait descendre à terre avec force, — 3. au point que les couronnes des orgueilleux, des gens ivres d'Ephraïm seront foulées aux pieds — 4. et que le bandeau fragile et la parure de gloriole qui étaient sur les têtes des hommes fiers de leurs parfums, deviendront comme un fruit mûri avant l'été, qui, à peine aperçu par quelqu'un, est avalé rapidement par lui dès qu'il le tient dans sa main. — 5. A ce moment, l'ordre de Dieu sera une couronne magnifique et un bandeau éclatant pour le reste de son peuple. —

## XXVII

1. C'est là le moment où Dieu punira avec son épée puissante, grande et forte, celui qui ressemblait au serpent allongé parmi les serpents qui se tiennent en travers, ainsi qu'à celui d'entre eux qui est replié et tortueux, et où Dieu tuera celui qui est pareil au monstre qui est dans la mer.

2. Dans ce temps il conviendra que vous vous adressiez à la nation pareille au cep qui donne le vin, et vous lui ferez connaître ce qui suit : — 3. Moi, Dieu, j'en suis le gardien et à chaque instant je l'abreuve de boisson; je la surveille nuit et jour, de peur qu'on ne la confie à quelqu'un — 4. dont les péchés m'obligeraient à la combattre comme le feu combat les épines et les ronces, alors que je n'avais ressenti aucune colère contre elle, et il ne s'en faudrait que d'un pas pour que je la consumasse en entier; — 5. à moins qu'il ne s'attache de nouveau à ma puissance, en agissant avec intégrité envers moi, puis en tâchant que la nation agisse intègrement envers moi. — 6. Alors ceux qui viendront prendront racine en Jacob; ils fleuriront et s'épanouiront en Israël et ils rempliront de végétation la surface du monde habité. — 7. Ils reconnaîtront que Dieu ne les a pas frappés comme il a frappé ceux qui les frappaient et qu'il ne les a pas tués comme ont été tués ceux d'entre (les ennemis) qui ont été tués. — 8. Mais c'est seulement en combattant (la nation) avec mesure dans son pays[1], qu'il l'a écartée par ses vents violents au jour (où ils soufflent) du sud. — 9. C'est pourquoi, par le moyen suivant le péché des gens de Jacob sera pardonné, et ceci sera le fruit de la cessation de leurs fautes : qu'ils dispersent les pierres des autels des faux dieux comme des pierres calcaires et que ni les bocages ni les statues ne sub-

1) Ou peut-être : C'est seulement dans la mesure où la nation a lutté (contre Dieu) dans son pays.

et ils seront confus devant l'envie que le peuple portera à tes élus, et le feu aussi dévorera tes ennemis. — 12. Et tu affermiras pour nous la paix, comme jadis tu as pourvu à tous nos besoins.

13. O Dieu, ô notre Maître, alors que nous avions pour rois d'autres seigneurs que toi, nous avons toujours célébré ton nom seul, — 14. tandis qu'eux sont des cadavres qui ne revivront pas, des morts qui ne se relèveront pas; aussi les as-tu châtiés et exterminés et tu as anéanti d'eux tout souvenir. — 15. Tu es revenu à la charge contre les peuples, ô Maître, comme tu l'as fait, en manifestant ta puissance, et tu as éloigné les méchants jusqu'aux extrémités de la terre.

16. O Dieu, des gens t'ont célébré dans la détresse ; ils ont versé de douces prières, lorsque tu les as châtiés. — 17. Ils ont dit : Comme une femme enceinte, près d'enfanter, souffre et crie par suite des douleurs de l'accouchement, ainsi nous avons été devant toi, ô notre Maître. — 18. Nous avons semblé porter, souffrir et mettre au monde du vent; pourtant nous n'avons pas fait des peuples de la terre nos libérateurs et les habitants du monde n'ont pas joué ce rôle pour nous. — 19. Mais nous te demandons que les cadavres de ton peuple soient ressuscités et que leurs corps se relèvent quand tu diras : Réveillez-vous et chantez, ô habitants de la poussière. Et alors ta rosée sera la rosée des fleurs, et tu jetteras vers la terre ceux qui doivent périr.

20. Va, ô mon peuple, entre dans tes chambres, ferme ta porte derrière toi; cache-toi pour un moment, pour un clin d'œil, jusqu'à ce que la colère divine t'ait dépassé. — 21. Voici que Dieu lancera de son ciel un ordre pour punir une partie des habitants de la terre à cause de leurs péchés, et alors la terre mettra à nu leurs iniquités et elle ne couvrira plus leurs victimes.

puissance au milieu d'eux, comme le nageur étend sa main pour nager, et il abaissera leur orgueil malgré les ruses qu'ils trament de leurs mains. — 12. Et leurs forteresses, et leurs murs imprenables, Dieu les abattra et les abaissera et les fera descendre jusqu'à terre, jusque dans la poussière.

## XXVI

1. A ce moment, on entonnera cette glorification dans le pays de Juda; on dira : Certes nous avons une ville forte, sur les murs et les remparts de laquelle Dieu a placé le secours. — 4. Ouvrez les portes; que la nation juste, gardienne de la foi, y entre. — 3. Pour des créatures qui s'appuient sur toi tu conserves la paix, ô (dieu de la) paix, parce qu'ils se sont fiés en toi. — 4. Et ils diront ainsi : Fiez-vous en Dieu à tout jamais, car c'est sur le Dieu éternel que s'étayent les mondes. — 5. Voici qu'il a abattu les habitants des hauteurs et les villes imprenables, qu'il les a abaissées, les a fait descendre jusqu'à terre et leur a fait toucher la poussière; — 6. les pieds les ont foulées, même les pieds et les jambes des pauvres, — 7. (pour en faire) en faveur du juste un chemin droit; ô Dieu de droiture, tu as réglé ainsi la voie des justes. — 8. Et aussi, (guidés) par tes décisions, ô Maître, nous avons espéré en toi; ton nom et ton souvenir forment le désir de nos âmes. — 9. Chacun dira : Mon âme soupire après toi la nuit; et mon souffle dans mon corps te recherche le jour; car tes décisions, telles qu'elles sont sur la terre, les meilleurs habitants du monde ont appris à en reconnaître l'équité. — 10. Quant au méchant, si parfois il est traité avec douceur, il n'apprend pas à reconnaître l'équité (de Dieu); là où ses arrêts sont justes, il les déclare injustes, et il ne voit pas la puissance de Dieu comme il devrait la voir. — 11. O notre Maître, ceux qui ne voient pas ta puissance élevée, regarderont

## XXV

1. La nation dira : Dieu, tu es mon Maître, j'exalterai ton nom et je te remercierai, puisque tu as fait les prodiges et que le décret arrêté par toi longtemps à l'avance est devenu une vérité confirmée, — 2. puisque tu as transformé les villes des infidèles en décombres, les forteresses en ruines; quant à leurs châteaux forts, ils font partie de leurs villes qui ne seront jamais rebâties. — 3. C'est pourquoi des tribus puissantes t'honoreront, et les gens du pays des nations redoutables te craindront. — 4. Car tu as été une force pour le pauvre, un refuge pour le malheureux dans son affliction, comme l'abri contre l'averse, comme l'ombre contre le vent brûlant; tandis que le dessein des méchants ne ressemble qu'à une chute d'eau (qui s'écoule) de la surface d'un mur. — 5. Par contre, comme un vent brûlant dans un désert, ainsi tu chasseras les clameurs des étrangers, et, ainsi qu'une sécheresse à l'ombre d'un nuage, apparaîtra la défaite des oppresseurs.

6. Alors le Maître des armées préparera pour tous les peuples qui s'avanceront vers cette montagne une boisson (composée) d'huiles et de lies, à savoir d'huiles liquéfiées et de lies purifiées, — 7. par lesquelles il détruira sur cette montagne les faces enveloppées, cachées par des voiles à toutes les tribus, ainsi que celles qui se dérobent à tous les peuples. — 8. Il fera disparaître la mort accidentelle d'une manière absolue, et Dieu essuiera ces larmes de tous les visages, et la honte qu'on avait de son peuple, il la fera disparaître de toute la terre, comme Dieu l'a dit.

9. Et le peuple dira en ce jour : Voici que notre Maître, en qui nous avons mis notre espoir, nous a secourus; c'est un maître en qui nous devons espérer encore, afin d'être réjouis et mis en allégresse par son secours. — 10. Lorsque l'ordre de Dieu sera descendu sur cette montagne, les peuples seront broyés sous elle, comme est broyée la paille dans le fumier. — 11. Et il étendra sa

à cause du vin; toute joie a disparu et l'allégresse du pays a été bannie. — 12. Il n'est resté dans la ville que la dévastation, et la désolation en écrase les quartiers. — 13. Il ne reste ainsi que quelques-uns au milieu de cette contrée, parmi ce peuple, comme (ce qui reste) lorsqu'on secoue l'olivier, ou comme des grappillons, lorsque la vendange est terminée. — 14. Ceux-là élèveront alors la voix, ils glorifieront la puissance de Dieu et exulteront du côté des mers. — 15. C'est pourquoi célébrez Dieu au moment où apparaîtra sa lumière! Même ceux qui sont dans les îles de la mer rendront grâce au nom de Dieu, du Dieu d'Israël.

16. Des extrémités de la terre nous avons entendu des glorifications que les justes aiment (à proférer), puis nous avons dit : O misère! ô malheur! Un temps viendra où les traîtres seront trahis, où les trompeurs seront trompés. — 17. Il y aura l'effroi, les fosses et les filets contre les habitants de la terre. — 18. Alors celui qui aura fui au bruit causé par l'effroi tombera dans une fosse; s'il remonte de la fosse, il sera pris dans un filet; car les fenêtres du ciel ont été ouvertes et les fondements de la terre ont été ébranlés. — 19. Elle a été broyée en partie, en partie réduite en poussière, et en partie elle a fléchi. — 20. Et parmi ses habitants il y en a qui ont vacillé comme l'ivrogne ; d'autres ont été secoués comme la hutte du gardien; d'autres portent le poids de leur péché et ne pourront plus se relever. — 21. A ce moment Dieu demandera compte aux armées du ciel dans les hauteurs et aux rois de la terre dans les profondeurs. — 22. Ils seront tous réunis captifs dans la prison; on fermera sur eux les verrous, et après un long temps on se ressouviendra d'eux. — 23. Les adorateurs de la lune seront confus, les adorateurs du soleil seront déçus, lorsqu'apparaîtra la royauté du Maître des armées dans le pays de Sion et de Jérusalem et que la gloire brillera en face de ses docteurs.

des Tyriens et les ramènera à leur commerce; ils approvisionneront tous les royaumes de la terre qui font face à leur région. — 18. Ensuite leur commerce et leurs profits seront consacrés au Maître des armées; ils ne seront ni thésaurisés ni réservés, mais ils appartiendront à ceux qui séjournent devant Dieu, pour qu'ils en mangent et soient rassasiés, et qu'ils se couvrent de beaux vêtements.

## XXIV

1. Certes Dieu livrera à l'ennemi cette contrée et la (lui) ouvrira, en changera la face et en dispersera les habitants. — 2. (Tous) deviendront égaux, l'homme du commun et l'homme distingué, l'esclave et son maître, la servante et sa maîtresse, l'acheteur et le vendeur, l'emprunteur et le prêteur, le créancier et son débiteur, — 3. parce que le pays sera (entièrement) livré et pillé; Dieu a prononcé cette parole. — 4. Ses habitants ont été attristés et abattus, sa population a été mise au ban et avilie, et les chefs de la nation ont été brisés, — 5. parce que leur pays s'était souillé sous eux, qu'ils avaient transgressé les lois, violé les prescriptions et rompu le pacte éternel. — 6. C'est pourquoi l'imprécation a dévoré les plus nobles de ses habitants, au point que ses demeures sont devenues désertes; c'est pourquoi ceux qui y séjournaient ont été enlevés et il n'est resté de leurs hommes qu'un petit nombre. — 7. Les possesseurs du moût se sont attristés, les propriétaires des vignes ont été brisés, et tous ceux qui avaient le cœur heureux ont gémi. — 8. La joie des tambours a cessé, le bruit des mandolines s'est arrêté et la joie de la cithare s'est évanouie. — 9. On ne boira pas de vin en chantant, et la liqueur sera amère pour celui qui la boira. — 10. Les gens de la ville frivole ont été brisés, ses demeures ont été closes, de sorte qu'on n'y entre plus. — 11. On a poussé des cris sur les places publiques

et de ses produits; Tyr était ainsi devenue le marché des nations. — 4. Les gens de Sidon ont été honteux de la mer, la ville maritime la plus puissante a semblé leur dire : Je n'ai pas été dans les maux, je n'ai pas enfanté; je n'ai pas formé parmi vous de jeunes gens, ni élevé de jeunes filles. — 5. Tout comme si la nouvelle était un malheur pour eux, les Égyptiens trembleront en apprenant le sort de Tyr. — 6. Passez sur la mer; lamentez-vous, ô habitants des îles, — 7. en disant : O ville brillante, est-ce par une habitude des temps anciens que vos pieds vous conduisent vers un lieu éloigné pour y habiter? — 8. Et lorsqu'on demandera : Qui a lancé ce décret contre Tyr la victorieuse, dont les commerçants étaient des princes, dont les trafiquants étaient les grands de la terre? — 9. On répondra que le Maître des armées l'a décrété pour avilir la dignité de tous ses chefs et pour abaisser tous ses grands. — 10. Il a dit : Traverse ton pays avec rapidité comme l'eau d'un canal; car, ô communauté maritime, tu n'as plus de ceinture pour t'en revêtir. — 11. Dieu, en étendant la main sur la mer, a fait trembler ses royaumes et a ordonné, au sujet de la terre de Canaan, d'en exterminer les puissants. — 12. Il a dit : Tu ne te réjouiras plus au son des instruments, ô (ville) opprimée, ô communauté de Sidon! Lève-toi, passe vers Chypre, et là encore tu ne trouveras pas le repos. — 13. Et console-toi en pensant que le pays des Chaldéens a été envahi par ce peuple qui n'aurait pas dû exister, par les Assyriens, qui ont transformé la Chaldée en déserts, en ont dressé les forteresses, saccagé les maisons et en ont fait un monceau de ruines. — 14. Gémissez, ô habitants des vaisseaux de la mer, puisqu'a été pillé le pays de votre puissance.

15. Or, quand arrivera ce temps, Tyr sera ruinée pendant soixante-dix ans comme la durée de la vie d'un roi; et après soixante-dix ans, elle jouera du luth comme une courtisane qui a été oubliée. — 16. Elle prendra le luth, fera le tour de la ville, embellira sa mélodie, chantera beaucoup pour se rappeler au souvenir. — 17. Et après soixante-dix ans, Dieu se souviendra

secoue un homme fort, et il t'enveloppera. — 18. Il te fera tourner, comme une balle (qu'on lance) sur un sol d'une vaste étendue. C'est là que tu mourras, et auparavant tes chars d'honneur y deviendront pareils à ce qu'il y a de plus méprisable dans la maison de ton maître. — 19. Je te chasserai de tes fonctions, et je te renverserai de ton poste. — 20. Lorsque ce moment sera arrivé, j'appellerai mon serviteur Elyâḳîm fils de Ḥilḳiyyâh. — 21. Je le revêtirai de ta tunique, je le ceindrai de ta ceinture, je mettrai dans sa main ta puissance; il deviendra dès lors un guide pour les habitants de Jérusalem et pour le reste du peuple de Juda. — 22. Puis je mettrai dans sa main la clef de la maison de David. S'il ouvre, aucun autre ne fermera; s'il ferme, personne excepté lui n'ouvrira. — 23. Il sera comme la cheville enfoncée dans un endroit solide, comme un trône glorieux pour la maison de son père. — 24. A cette (cheville) seront suspendus les ornements les plus considérables de la maison de son père, ceux des petits et ceux des grands, depuis ceux du vulgaire jusqu'à ceux des prêtres, dépositaires des bassins sacrés, et ceux des lévites, qui chantent les louanges de Dieu. — 25. Ceci est un temps, dit le Maître des armées, où la première cheville qui avait été enfoncée dans un endroit solide, cédera, se brisera et tombera, et la charge qu'elle soutenait sera détruite, ainsi que Dieu l'a dit.

## XXIII

1. Prophétie sur Tyr. (Le prophète) dit : Lamentez-vous, ô habitants des vaisseaux de la mer, parce que les demeures (de Tyr) ont été pillées, et vous ne pouvez plus y entrer. C'est de la région de Chypre que la (catastrophe) a fondu sur eux. — 2. Donc, arrêtez-vous, ô habitants de ses îles, ô marchands de Sidon et navigateurs de la mer, qui l'aviez remplie. — 3. Par la grande mer on y apportait les récoltes du Nil, des semences de ses canaux

j'ai dit : Éloignez-vous de moi pour que je pleure amèrement, et n'insistez pas pour me consoler du malheur de la communauté de mon peuple. — 5. Car c'est un jour de tumulte, d'écrasement et de trouble pour Dieu, le Maître des armées, dans (Jérusalem), la Vallée de la révélation. Ses murs se sont ébranlés et on s'appuie sur les montagnes. — 6. Les habitants du Khoûzistân y ont apporté leurs carquois, avec les chevaux de leurs guerriers et de leurs cavaliers ; et sur ses murs ils ont fait paraître leurs boucliers. — 7. Les meilleures de tes demeures sont remplies de chars, et ils mettent des gardes aux portes. — 8. Lorsqu'a été enlevé le voile des gens de Juda, vous vous êtes tournés vers les armes de l'arsenal, — 9. et lorsque vous avez vu combien les brèches de la ville de David sont nombreuses, vous avez réuni l'eau du réservoir inférieur pour les réparer. — 10. Vous avez fait le relevé des maisons de Jérusalem, vous en avez abattu quelques-unes pour fortifier la muraille avec leurs pierres, — 11. et vous avez construit un bassin entre les deux murs avec l'eau de l'ancien réservoir; mais vous n'avez pas fait attention à Celui qui l'a fait et vous n'avez pas vu de loin Celui qui l'a formé. — 12. C'est pourquoi Dieu, le Maître des armées, a appelé en ce jour des gens pour pleurer, pour prendre le deuil, pour s'arracher les cheveux et pour ceindre les cilices. — 13. Or, voici que quelques-uns d'entre eux (se livraient) à la joie et à l'allégresse, immolaient du gros et du menu bétail, mangeaient de la viande et buvaient du vin, en disant : Mangeons et buvons, car nous mourrons demain. — 14. Aussi le Maître des armées m'a-t-il révélé que ce péché ne vous sera pas pardonné jusqu'à votre mort; le Seigneur, le Maître des armées l'a dit.

15. Voici ce qu'a dit le Seigneur, le Maître des armées : Pars, va vers cet intendant, vers Schebnâh qui est préposé au palais du roi, — 16. et dis-lui : Qu'as-tu (à faire) ici, qu'as-tu (à faire) ici pour t'être attaché à cette (maison), comme si tu y avais taillé ton sépulcre, ô toi qui tailles dans les hauteurs ton sépulcre, toi qui traces dans le roc ta demeure? — 17. Dieu te secouera comme

11. Prophétie sur les gens de Doumâh. Ils disent : On demande à notre sujet de la montagne de Sê'ir : O gardien, informe-nous combien il s'est écoulé de la nuit, et combien il en reste encore. — 12. Le gardien a répondu : Votre jour et votre nuit sont terminés tous deux. Quel que soit le projet que vous ayez poursuivi, renoncez-y et venez.

13. Prophétie sur les Arabes : Est-il bon que vous fassiez passer la nuit à vos hôtes dans la forêt, ô fils de Dedan? — 14. Sans que vous veniez avec de l'eau à la rencontre de l'altéré, vous, ô habitants de la région de Teymâ, vous offrez la nourriture au fugitif[1]. — 15. Ne savez-vous pas que c'est devant l'épée qu'il ont fui, devant l'épée aiguisée, l'arc tendu et le poids de la guerre. — 16. Ainsi m'a dit Dieu : Dans une année comptée comme les années du journalier, tous les grands de Kédar périront. — 17. Et il restera un petit nombre de leurs archers et leurs héros diminueront comme a dit le Seigneur, Dieu d'Israël.

## XXII

1. Prophétie sur la Vallée de la révélation[2] : On dit à ses habitants : Qu'avez-vous ici, que vous soyez montés tous sur les toits? — 2. Et comment la ville considérable est-elle devenue comme une ville bruyante remplie de tumulte, tandis que vos morts ne sont pas terrassés par l'épée, ni tués dans la bataille? — 3. Tous tes chefs se sont enfuis ensemble, au point qu'un seul arc a suffi à les faire prisonniers; tous les tiens qui se trouvaient là ont été faits prisonniers et se sont sauvés au loin. — 4. C'est pourquoi

roi pour remplacer celui de Babylone. Sur l'ordre de Dieu, les Israélites ont placé une sentinelle, et celle-ci reçoit d'un prophète la nouvelle apportée par un cavalier que Babylone est tombée.

1) D'après le Midrasch, les Arabes auraient offert aux Israélites fugitifs de la nourriture sans leur donner à boire, afin de les faire mourir par la soif.

2) C'est-a-dire Jérusalem.

## XXI

1. Prophétie du rivage de la mer : Un événement, semblable aux tourbillons qui s'avancent dans la plaine de sable, arrivera du désert, d'une région redoutable. — 2. Ses habitants disent : « Nous avons été informés d'une grave prédiction, à savoir : Le traître sera trahi et le pillard sera pillé. Montez, ô habitants du Khoûzistân, et assiégez, ô Mèdes. Maintenant tous (les cris de) : Gare! je les ai supprimés. — 3. C'est pourquoi le tremblement s'est répandu dans mes reins ; j'ai été saisi par une douleur comme en éprouve la femme qui accouche ; mon ouïe a été troublée et ma vue a été brouillée. — 4. Ma raison s'est égarée et la terreur m'a atteint, puisque l'aurore de mon amour est devenue pour moi une épouvante. — 5. C'est un peuple dont les tables sont dressées, dont les postes sont disposés, pendant qu'ils mangent et boivent, et que leurs chefs se sont levés et ont oint le roi d'entre eux. » — 6. Ainsi a dit Dieu à notre sujet : Allez, placez pour vous une sentinelle qui vous informe de ce qu'elle verra. — 7. Nous l'avons donc placée et elle a vu des chevaux et des couples de cavaliers, tandis que d'autres étaient montés sur des ânes ou sur des chameaux, et elle a prêté l'oreille avec beaucoup d'attention. — 8. Alors le lion l'a interpellée en disant : Au poste de Dieu je me tiens sans cesse toute la durée du jour et dans mon lieu d'observation je me place toute la durée de la nuit. — 9. Or voici qu'un homme à cheval s'est avancé, ayant derrière lui un couple de cavaliers. Il m'a adressé la parole et a dit : Babel est tombée comme elle est tombée et les idoles taillées de ses habitants ont été brisées et jetées à terre. — 10. Elle est devenue comme un blé foulé aux pieds ou comme le grain de l'aire. Ce que j'ai entendu du Maître des armées, du Dieu d'Israël, je vous l'ai annoncé [1].

1) Ce paragraphe traite évidemment de la chute de Babylone (appelée rivage de la mer) sous les coups des Élamites. Les Babyloniens ont été informés de leur arrivée et les voient déjà, sûrs de leur victoire, manger et boire et élire un

23. Et à ce moment il y aura une grande route d'Égypte en Mésopotamie. Ils entreront les uns chez les autres et les Égyptiens obéiront aux Mésopotamiens.

24. Et à ce moment les hommes d'Israël seront en tiers avec les Égyptiens et les Mésopotamiens, et par eux sera la bénédiction sur la terre, — 25. comme les a bénis le Maître des armées en disant : Bénis soient ceux des Égyptiens qui sont mon peuple, ceux des Mésopotamiens qui se reconnaissent comme mes créatures, et mes élus, tous les Israélites.

## XX

1. Dans l'année où Tartân entra à Aschdôd, alors que, envoyé par Sargôn, roi de la Mésopotamie, il l'avait attaquée et conquise, — 2. en ce temps, Dieu parla à Isaïe, fils d'Amôs en ces termes : « Va, délie pour un temps le sac de tes reins et retire ta bottine pour un moment de ton pied. » Il agit ainsi et marcha nu, déchaussé. — 3. Dieu dit : De même que mon serviteur Isaïe a marché un certain temps nu et déchaussé, de même il y aura pendant trois années des signes et des prodiges au sujet des Égyptiens et des Abyssins. — 4. C'est ainsi que le roi de la Mésopotamie emmènera leurs captifs et leurs exilés, jeunes et vieux, nus, déchaussés et ayant découvertes les parties naturelles et honteuses. — 5. Alors seront broyés et déçus ceux qui avaient mis leur espérance dans l'Abyssinie, leur gloire dans les Égyptiens. — 6. Et les gens de cette île[1] diront en ce temps : Voilà donc ce qu'est devenu notre appui vers lequel nous nous étions réfugiés pour être secourus, afin d'échapper à la puissance du roi de la Mésopotamie. Comment donc échapperons-nous nous-mêmes ?

1) C'est-à-dire Israël.

sages, et toi tu es le fils des rois de l'antiquité ? — 12. Où sont tes sages maintenant, pour qu'ils t'informent ? Savent-ils ce qu'a décrété le Maître des armées sur l'Égypte ? — 13. Les chefs de Sô'an ont été des sots, les chefs de Nôf se sont laissés tromper, et les soutiens de leurs tribus ont égaré les Égyptiens. — 14. Dieu a répandu[1] en eux un esprit de trouble, au point qu'ils ont égaré les Égyptiens dans tous leurs actes, comme l'ivrogne s'égare dans son vomissement. — 15. Il n'y aura pas pour eux d'œuvre que puisse accomplir celui qui est comparé à la tête ou à la queue, au cœur (de l'arbre) ou au rameau.

16. Et dans ce jour, les Égyptiens seront comme les femmes ; ils s'effraieront et ils trembleront devant le mouvement de la puissance que le Maître des armées agitera sur eux. — 17. Les régions de Juda donneront aux Égyptiens le vertige, tous ceux à qui elles seront mentionnées trembleront à cause de l'arrêt que le Maître des armées prononcera sur eux.

18. A ce moment, il y aura cinq villes dans le pays d'Égypte qui s'entretiendront dans la langue de Canaan, qui jureront par le nom du Maître des armées et dont l'une s'appellera la ville d'Al-Hars[2].

19. Et à ce moment il y aura un autel pour Dieu au milieu du pays d'Égypte et une stèle sur ses frontières en l'honneur de Dieu. — 20. Ils seront tous deux un signe et un témoignage pour le Maître des armées dans le pays des Égyptiens ; et lorsqu'ils crieront vers Dieu à cause des oppresseurs, il leur enverra un sauveur et un défenseur, et les délivrera. — 21. C'est ainsi que Dieu se fera connaître à eux ; ils le connaîtront donc à ce moment, lui rendront hommage au moyen de sacrifices et d'offrandes, ils feront des vœux à Dieu et les accompliront. — 22. Dieu guérira alors les Égyptiens après les avoir frappés ; puisqu'ils seront revenus à lui, il les prendra en pitié et leur pardonnera.

1) Litt. : « a mélangé », comme on coupe le vin par l'eau.
2) S. a-t-il seulement reproduit le mot du texte hébreu, ou bien faut-il lire *al-hadm* = de la destruction ?

semblables aux fleuves ont pillé la contrée, vers l'endroit du nom du Maître des armées, vers la montagne de Sion.

## XIX

1. Prophétie qui a été révélée au sujet des Égyptiens : Voici que Dieu confie à un nuage rapide son ordre pour qu'il parvienne en Égypte ; les idoles de l'Égypte seront frappées devant lui, et les cœurs des Égyptiens fondront dans leurs corps. — 2. Et j'agiterai les Égyptiens les uns contre les autres, au point que parmi eux l'homme combattra son frère, à plus forte raison son ami, ou les habitants d'une ville ceux d'une autre, un royaume un autre. — 3. Et leurs esprits s'useront dans leurs corps et j'anéantirai leur intelligence ; alors ils consulteront les idoles, les astrologues, les nécromanciens et les devins. — 4. Je livrerai les Égyptiens entre les mains d'un maître dur, et un roi puissant les dominera ; ainsi a dit le Seigneur, le Maître des armées. — 5. L'eau de leur mer sera absorbée et leur fleuve tarira et se desséchera. — 6. Leurs fleuves s'épuiseront, les canaux endigués s'appauvriront et se dessécheront ; les joncs et les roseaux cesseront de pousser ; — 7. de même les écluses qui sont sur le canal et sur son rivage. Toute sa semence se desséchera au point qu'elle sera emportée et deviendra introuvable. — 8. Les pêcheurs seront affligés, tous ceux qui jettent leur hameçon dans le canal s'attristeront et ceux qui tendent leurs filets sur la surface de l'eau seront réduits à chômer. — 9. Et seront déçus ceux qui travaillent le lin et ceux qui le peignent, ainsi que les tisseurs de *kartas*. — 10. Ainsi les marais où il pousse seront appauvris, et tous ceux qui travaillaient aux digues se feront chacun un étang à part. — 11. Puisque les chefs du pays de Sô'an ont été des sots, eux les sages qui avaient donné à Pharaon un conseil absurde, comment lui diriez-vous : Nous sommes les fils des

## XVIII[1]

1. O toi, pays aux régions ombragées, qui es du côté des fleuves de l'Abyssinie, — 2. qui envoies par mer des voyageurs et qui leur fais parcourir la surface de l'eau sur des esquifs de jonc, en disant : Allez, ô messagers rapides, vers le peuple tiraillé et au poil arraché, qui sera redouté à partir de maintenant et désormais, vers le peuple foulé aux pieds, écrasé, dont des gens semblables aux fleuves ont pillé la contrée. — 3. O vous tous qui demeurez dans les régions habitées de toute la terre, comme lorsqu'on élève un étendard sur la montagne, vous le verrez ; comme lorsqu'on sonne de la trompette, vous l'entendrez, — 4. parce que Dieu m'a parlé ainsi : « Moi avec mon peuple, je me reposerai ; je tournerai mon regard vers ma demeure et je la trouverai comme une chaleur pure après une pluie et comme un nuage plein de rosée dans la saison chaude de la moisson ». — 5. Et Lui, avant l'approche de la vendange, avant le résultat de la floraison, avant que les fruits ne soient à l'état de verjus, sans être noués et sans être en fleurs, il coupera[2] les branches avec les serpes, et les sarments il les arrachera d'un seul coup. — 6. L'ensemble en sera abandonné aux oiseaux des montagnes et aux animaux de la terre. Les oiseaux y passeront l'été et les animaux de la terre l'hiver. — 7. En ce temps-là, sera amené en cadeau au Maître des armées le peuple tiraillé et au poil arraché, qui sera redouté à partir de maintenant et désormais, le peuple foulé aux pieds et écrasé, dont des gens

1) D'après *Alamanat*, p. 244, qu'il faut compléter par le commentaire de David Kamchi, cette prophétie se rapporte aux temps messianiques : Les Abyssiniens, comme les autres nations, renverront à Jérusalem avec des cadeaux Israël, le peuple opprimé et torturé dont le pays avait été dévasté par les invasions (v. 1-3, 7). Dieu alors se reposera dans son sanctuaire (v. 4). Gog et Magog, qui attaqueront Israël, seront détruits. Le prophète les compare à une vigne qui sera arrachée avant la maturité du raisin (v. 5-6).

2) Litt. : Il leur coupera, c'est-à-dire à Gog et à Magog.

celui qui espère. — 8. Et il ne se confiera pas aux autels qu'ont fabriqués ses mains, et il ne tournera pas ses regards vers l'œuvre de ses doigts, les bocages et les idoles. — 9. A ce moment, ses villes fortes seront abandonnées, comme l'ont été celles de Ḥôrésch et d'Âmîr que leurs habitants ont quittées à cause des enfants d'Israël et qui sont devenues un désert. — 10. Parce que tu as oublié, ô nation, le dieu de ton salut et que tu ne t'es pas souvenu du soutien de ta force, c'est pourquoi tu plantes des plants de *nu'mân*[1] et tu les fais pousser en ceps étrangers[2]. — 11. Au jour même où tu plantes tu fais germer et le lendemain tu développes la pousse. Mais ce que tu auras développé aboutira au mouvement de la moisson, au jour d'un homme qui se consume, à la douleur d'un homme gravement malade[3].

12. O multitude de peuples nombreux, qui mugissent comme mugissent les mers, et, ô tumulte des nations, qui sont tumultueuses comme le tumulte de la masse d'eau. — 13. Certes, en effet, ils feront du tumulte comme le tumulte de l'eau ; (Dieu) les chassera; ils s'enfuieront au loin et seront poursuivis comme la paille hachée sur les montagnes en face du vent et comme la poussière sortant du tamis devant l'ouragan. — 14. Ils serviront le soir d'exemple de châtiment et avant l'aurore ils auront disparu. Tel est le lot de ceux qui nous traitent avec injustice et le sort de ceux qui nous pillent.

1) C'est le nom arabe d'une sorte de pavot, qui d'après Ibn Ezra, pousse très vite.

2) S. donne de ce verset deux explications : D'après la première, les plants de *nu'man* désignent le roi d'Aram, et les ceps étrangers les autres nations dont Israël a imploré le secours. D'après la seconde, les plants de *nu'man* et les ceps étrangers représentent les mœurs étrangères adoptées par Israël. Peut-être, dans la première exégèse, les plants de *nu'man* rappellent-ils le nom du général du roi d'Aram, Na'aman (II *Rois*, v, 1).

3) D'après le commentaire, le résultat des fautes des Israélites sera un massacre rapide comparé à la moisson, une défaite et un état de santé désespéré.

et on ne crie plus, et que celui qui pressait le vin dans tes cuves ne le foule plus, parce que l'allégresse a cessé. — 11. C'est pourquoi mes entrailles frémissent, comme vibre le luth, sur Moab et de même mes viscères sur les habitants de Qîr Ḥérés. — 12. Et Moab, lorsqu'il se verra impuissant, se réfugiera vers son sanctuaire, voulant y entrer pour prier, mais il ne le pourra pas. — 13. Telle est la parole que Dieu a révélée jadis au sujet de Moab. — 14. Et maintenant Dieu a dit : Dans trois années comptées comme les années du journalier, la puissance de Moab sera allégée de cette grande multitude et ce qui restera sera petit, mince, sans importance.

## XVII

1. Prophétie sur Damas : Damas cessera d'être une ville et sera changée en pays inculte, plein de ruines. — 2. Les villes du pays seront abandonnées comme ʿArôʿèr et seront transformées en parcs pour les troupeaux, qui s'y accroupiront sans que personne les effraye. — 3. Les forteresses disparaîtront chez les gens d'Ephraïm, ainsi que la royauté à Damas. Il en sera de ceux qui restent en Aram comme de la puissance des enfants d'Israël, dit le Maître des armées.

4. Il arrivera dans ce temps que la puissance des gens de Jacob s'affaiblira et que la graisse de son corps s'amaigrira. — 5. Il en sera comme lorsqu'on rassemble les grains des épis sur pied et comme si quelqu'un moissonne les épis avec son bras, et comme lorsque le glaneur ramasse des épis dans la Vallée des héros. — 6. Il y restera à grapiller comme après qu'a été dépouillé l'olivier qui conserve deux ou trois baies au sommet d'une branche, ou bien quatre ou cinq aux rameaux de l'arbre fruitier, dit Dieu, le dieu d'Israël. — 7. A ce moment l'homme se confiera à son créateur et ses yeux regarderont vers le Saint d'Israël comme regarde

## XVI

1. Ils enverront dans la plaine le souverain de leur pays, des montagnes et de la vallée jusqu'au pays de la communauté de Sion; — 2. ils deviendront comme un oiseau qui s'envole ou comme un nid abandonné, et les gens des villages de Moab passeront aussi vers l'Arnôn. — 3. Ils demanderont (aux Israélites): « Donnez-nous un conseil; inventez pour nous une ruse; mettez votre ombre sur nous pour qu'elle nous cache en plein midi comme la nuit; cachez nos exilés, et ne trahissez pas nos fuyards. — 4. Nos exilés les Moabites demeureront parmi vous; soyez-leur une protection contre le pillard. » Car le querelleur n'existe plus et le pillard a disparu, ainsi que celui qui foulait la terre avec violence, — 5. et le trône sera préparé avec bienveillance et sur lui s'asseoira avec justice dans la tente de David un juge qui recherche le bon droit, qui s'applique à l'équité. — 6. Puisque nous avons appris que l'orgueil de Moab est un grand orgueil et que son orgueil, sa superbe et sa fierté n'étaient pas en rapport avec sa valeur, — 7. c'est pour cela que Moab gémit sur lui-même, tout entier, et ceux de Moab qui sont comparés aux vases de vin, les habitants de Ḥaréset, tu les verras murmurer dans leur affliction. — 8. Parce qu'ont été mis au ban ceux de Ḥeschbôn qui ressemblaient aux grappes de raisin et ceux de Sibmâh, qui étaient comparés au raisin de la vigne, et les rois des nations en ont abattu les meilleurs ceps; et tous sont arrivés jusqu'à Yaʿzer, puis ils ont erré dans le désert, et ceux qui se sont échappés se sont répandus et ont passé jusqu'à la mer. — 9. Ils disent tous : C'est pourquoi je pleure, en pleurant Yaʿzer, sur ce qui ressemble à la vigne de Sibmâh et je t'arrose de mes larmes, ô Ḥeschbôn, et toi aussi, ô Elʿâlèh, puisque le (vainqueur) allègre est tombé sur ton peuple, qui te tient lieu de fruits et de semences, — 10. au point qu'ont été bannies la joie et la gaîté de tes montagnes et que dans tes vignes on ne chante plus

## XV

1. Prophétie révélée au sujet de Moab : De même que dans la nuit où a été pillé 'Ar de Moab, il a été réduit en décombres, de même dans la nuit où ont été pillés ses murs, ils ont été réduits en décombres. — 2. Et Moab est monté sur ses temples et sur ses sanctuaires ainsi que les gens de Dîbôn pour pleurer ; ils gémissent sur Nebô et Mèdbâ ; les cheveux de leurs têtes sont arrachés et le poil de leurs barbes enlevés. — 3. Dans les places publiques ils se sont ceints du cilice ; sur les toits et dans les rues chacun gémit, fondant en larmes. — 4. Alors que se sont lamentés les gens de Ḥeschbôn et d'El'âlêh, leur voix a été entendue jusqu'à Yahaṣ; et pour cela les guerriers de Moab crient à cause de l'effroi qu'éprouvent leurs âmes. — 5. Chacun dit : Mon cœur se lamente sur Moab, dont la fuite s'est étendue jusqu'à Ṣô'ar 'Eglat Schelischiyâh ; et sur la côte de Louḥit, on monte en pleurant ; et sur la pente de Ḥôrônayim on est épouvanté par des cris de détresse. — 6. L'eau de Nimrîm est devenue un désert, parce que l'herbe a cessé d'y pousser, que les pâturages ont disparu et qu'il n'y a plus eu aucune verdure. — 7. Et de plus, le reste de ce qui avait poussé et ce qui avait été mis en dépôt chez les (Moabites) dans la vallée de 'Arâbîm, leur ennemi l'a emporté. — 8. Et le cri a fait le tour des frontières de Moab, et leurs gémissements sont parvenus à Eglayim et au puits de 'Elîm. — 9. Et l'eau de Dîmôn a été remplie de leur sang, parce que je ferai dominer sur ses habitants des fléaux et le lion[1] sur les échappés de Moab, ainsi que sur les autres habitants de leur pays.

1) D'après le commentaire, le lion, c'est Nabuchodonosor, ou bien il s'agit réellement de bêtes sauvages.

chants ne sera jamais appelée à commander; — 21. donc préparez pour ses enfants une boucherie parce qu'ils se sont attachés aux péchés de leurs pères, de peur qu'ils ne se lèvent pour hériter du pays et remplir de villes la surface du monde. — 22. Bien plus je me léverai contre eux, dit le Maître des armées, afin de faire périr le nom de Babel et sa survivance, sa descendance et sa postérité, dit Dieu. — 23. Je la transformerai en repaire de hérissons et en marécages d'eau et je la balaierai avec le balai de la destruction, dit le Maître des armées. — 24. Le Maître des armées a juré en disant : Certes, il en sera comme je l'ai décrété, et cela restera fixé comme je l'ai décidé : — 25. Je briserai Aschoûr dans mon pays, je le foulerai aux pieds sur mes montagnes, afin que son joug cesse de peser sur leurs habitants et son fardeau sur leurs épaules. — 26. C'est le destin arrêté pour toute leur région et c'est la main étendue sur toute leur nation. — 27. Puisque le Maître des armées l'a arrêté, qui le ferait échouer? Et sa main étendue, qui la détournerait?

28. Dans l'année où mourut le roi Aḥaz fut révélé ce qui suit : — 29. Ne te réjouis pas, ô Philistée entière, de ce qu'a été brisé le bâton de celui qui te frappait; car il sortira de la souche du serpent un basilic, et ses fruits deviendront un (dragon) brûlant, ailé[1]. — 30. Et avec lui paîtront les fils des indigents comme les premiers nés (des animaux), et les pauvres reposeront en sécurité, et je ferai mourir ta race par la famine et elle tuera tes survivants. — 31. Gémis dans les places publiques, lamente-toi dans la ville. Et la Philistée entière a tressailli, alors que du nord le massacre s'est avancé comme la fumée et personne ne se sépare d'entre ceux qui étaient convoqués[2]. — 32. Et que répondront les messagers des nations? Que Dieu repeuplera Sion et que les malheureux de son peuple s'y mettront à l'abri.

1) Après Achaz viendra Ézéchias.
2) Pour suivre l'armée d'Ezéchias contre les Philistins (v. II *Rois*, XVIII, 8).

sants et avait sévi sur eux avec une colère par laquelle il les persécutait sans ménagement. — 7. Maintenant tous les habitants du pays ont eu du repos et ont fait entendre des chants d'allégresse. — 8. Les cyprès mêmes parmi les cèdres du Liban semblent se réjouir à ton sujet et dire : Depuis que tu es mort, nul n'est monté pour nous abattre. — 9. La tombe même semble s'agiter à cause de toi pour aller à ta rencontre lors de ton arrivée ; elle a excité pour toi les héros parmi les grands de la terre et elle a fait lever de leurs trônes de nombreux rois des peuples. — 18. Et tous s'adresseront à toi et te diront : Toi aussi tu as été renversé comme nous et tu es devenu semblable à nous. — 11. Dans la tombe ont été descendus ton orgueil et le son bruyant de tes luths ; la pourriture est devenue une couche sous toi et la vermine ta couverture. — 12. Comment se fait-il que tu sois comme tombé du ciel, ô toi qui brillais au matin, et que tu sois comme abattu vers le sol, ô toi qui jetais le sort sur les nations? — 13. C'est que tu avais dit en toi-même : « Je monterai au ciel; au-dessus des étoiles du Tout-Puissant j'élèverai, pour ainsi dire, mon trône ; et cela en m'asseyant sur la montagne du rendez-vous, sur les assises du nord. — 14. Je monterai sur les hauteurs des nues, je serai semblable au Très-Haut ». — 15. Puisque tu es précipité vers la tombe et vers les assises de la fosse, — 16. ceux qui te voient t'examinent et réfléchissent en disant : Est-ce là l'homme qui agitait les pays, qui faisait trembler les royaumes, — 17. qui avait transformé le monde en désert, qui en avait détruit les villes et n'en avait pas délivré les prisonniers ? — 18. Maintenant tous les rois des nations, tous, sont couchés avec honneur, chacun d'eux dans sa demeure ; — 19. et toi, tu as été rejeté de ton sépulcre comme un avorton pris en horreur ou comme le vêtement des tués, percés par une épée, ou comme ceux qui descendent vers les pierres du puits, semblables à un cadavre foulé aux pieds. — 20. Tu ne te réuniras pas avec eux dans un sépulcre, puisque tu as dévasté ton pays et que tu as tué ton peuple. Et la race des mé-

violées. — 17. Et voici que moi je vais susciter contre eux les gens de Hamadân qui n'estiment pour rien l'argent et qui ne recherchent pas l'or. — 18. Bien plus leurs arcs lancent les jeunes garçons, ils n'ont pas pitié du fruit des entrailles, et leurs yeux ne s'attendrissent pas sur les enfants. — 19. Il en sera de Babel, l'éclat des royaumes, la gloire de la puissance des Chaldéens, comme de Sodome et de Gomorrhe que Dieu a bouleversées. — 20. Elle ne sera plus jamais habitée et on n'y demeurera plus jusqu'à la fin des générations; aucun Arabe n'y dressera plus sa tente et les bergers n'y camperont plus; — 21. mais le hibou y campera, les maisons seront remplies d'ichneumons; les autruches y séjourneront et les chèvres sauvages y joueront, — 22. les chacals hurleront dans les portiques, les vipères dans les palais de plaisance. Bientôt viendra le temps (de Babel) et sa durée ne sera pas prolongée.

## XIV

1. Et Dieu aura pitié du peuple de Jacob, il choisira de nouveau les gens d'Israël et les rétablira dans leur pays; l'étranger s'attachera à eux et se joindra à la maison de Jacob. — 2. Les peuples les prendront et les raméneront à leurs demeures; les enfants d'Israël les posséderont dans le pays de Dieu comme esclaves et comme servantes; ils feront captifs ceux qui les avaient faits captifs, et ils domineront leurs oppresseurs.

3. Puis, lorsque sera arrivé le jour où Dieu te fera reposer de ta souffrance, de ton agitation et de la peine si dure qu'il t'a infligée, — 4. applique cette allégorie au roi de Babel et dis : Comment les exacteurs ont-ils chômé, comment ont chômé les tributs? — 5. C'est que Dieu a brisé le bâton des méchants et de même la verge de ceux qui s'arrogeaient le pouvoir. — 6. Car il avait frappé ces peuples avec emportement de coups inces-

tend) sur les montagnes comme (celle d')un peuple nombreux, la voix tumultueuse des royaumes de peuples réunis, puisque le Maître des armées a préposé une armée pour la guerre[1]. — 5. Ils s'avancent d'un pays lointain comme si des extrémités du ciel Dieu avait envoyé les instruments de sa colère pour faire périr tout le pays (des Babyloniens), — 6. en disant : Gémissez, car combien est proche le jour de Dieu ; il viendra comme un pillage de la part de Celui qui se suffit. — 7. C'est pourquoi toutes leurs mains se relâchent et tous les cœurs de leurs hommes fondent. — 8. Ils restent stupéfaits, au point qu'ils sont saisis comme par les douleurs des entrailles et les maux de l'enfantement ; et ils souffrent comme la mère au moment d'accoucher ; chaque homme regarde avec terreur son prochain ; leurs visages sont comme enflammés. — 9. Voici que le jour de Dieu leur arrive, un jour cruel avec une fureur et une violente colère, pour transformer leur terre en désert et en exterminer les pécheurs. — 10. Même les astres de leur ciel et leurs constellations ne feront plus briller leur lumière, leur soleil sera obscurci à son lever et leur lune ne répandra pas d'éclat. — 11. Et je demanderai compte aux habitants de leur contrée de leur méchanceté et aux coupables de leurs péchés ; je ferai cesser l'orgueil des impudents ; et l'insolence des tyrans je l'abaisserai. — 12. Je rendrai leurs hommes plus rares que l'or fin, et les humains d'entre eux plus que les chatons d'Ofir. — 13. C'est pourquoi j'ébranlerai le ciel contre eux, et leur terre sera soulevée de la place qu'elle occupait par la fureur du Maître des armées au jour de sa violente colère. — 14. Alors ils seront comme les gazelles pourchassées et comme des brebis que personne n'assemble. Chacun se tournera vers son peuple et chaque fraction fuira vers son pays. — 15. Quiconque aura été rencontré sera transpercé et quiconque se sera joint (aux habitants) tombera sous l'épée. — 16. Leurs enfants seront hachés en leur présence, leurs maisons seront saccagées et leurs femmes

1) Ou bien : il a préposé des chefs à l'armée.

ainsi une route pour le reste de son peuple qui aura survécu en Aschoùr, comme il y en a eu une pour les enfants d'Israël au jour où ils montèrent du pays d'Égypte.

## XII

1. Tu diras dans ce temps : Je te rends grâce, ô mon Maître, de ce que tu as été irrité contre moi, et je te demande que ta colère se retire de moi et que tu me consoles. — 2. Alors je dirai : Le voici le maître de ma délivrance ; j'ai confiance en lui et je ne crains pas, comme l'Éternel Dieu a été ma force et ma gloire, et est devenu pour moi un salut[1]. — 3. Et lorsque vous puiserez de l'eau avec joie aux sources du salut, — 4. vous direz en ce jour : Rendez grâce à Dieu, invoquez son nom, racontez parmi les peuples ses exploits et faites savoir que son nom est l'Inaccessible. — 5. Glorifiez Dieu, puisqu'il a fait des choses puissantes qui sont connues dans le monde entier. — 6. Proclame-le et chante, ô habitante de Sion ; car le Saint d'Israël est puissant au milieu de ton peuple.

## XIII

1. Prophétie sur Babel, qui a été révélée à Isaïe, fils d'Amôs : — 2. Sur la montagne des ténèbres élevez l'étendard, faites retentir votre voix pour eux[2], faites-leur signe de la main, pour qu'ils entrent dans les portes des nobles. — 3. Je l'ai ordonné à mes délégués, et j'y ai convié mes braves dans ma colère, ainsi que les héros de ma puissance. — 4. La voix de leur foule (s'en-

1) La fin du verset paraît faire allusion, pour Saadya, à la sortie d'Égypte et au cantique de Moïse.

2) C'est-à-dire pour les ennemis des Babyloniens, à savoir les Mèdes et les Perses.

— 4. Il jugera avec équité en faveur des faibles et il réprimandera avec droiture au sujet du vulgaire du pays; c'est par l'ordre (de Dieu) qu'il frappera les habitants avec la verge et c'est avec sa permission qu'il tuera le coupable. — 5. La justice lui sera comme la ceinture des reins, et la fidélité comme ce qui serre les flancs. — 6. Le loup habitera avec la brebis, et la panthère sera accroupie à côté du chevreau; on verra réunis le veau, le lion et le buffle, conduits par un petit enfant. — 7. La vache et l'ours paîtront, et leurs petits seront accroupis ensemble, et le lion mangera de la paille comme le bœuf. — 8. Même l'enfant s'amusera avec le trou des yeux du plus fort d'entre les serpents, et dans l'orbite des yeux des vipères même le (nourrisson à peine) sevré étendra sa main. — 9. (Ces animaux) ne causeront ni mal ni dommage dans toute la région de ma sainteté, puisque la terre sera remplie de la connaissance de Dieu et de son obéissance, comme l'eau couvre la mer. — 10. Et à cette époque la souche de Yischay sera debout comme un étendard pour les nations; elles la rechercheront et sa résidence sera honorée. — 11. Et à cette époque aussi Dieu renouvellera pour la seconde fois son ordre pour réunir les restes de son peuple qui aura échappé dans l'Assyrie, l'Égypte, Bîmâ, l'Abyssinie, le Khoûzistân, Schînour, Antioche et les îles de la mer. — 12. Il lèvera un étendard pour les nations, afin de réunir les exilés des gens d'Israël; et les dispersés des gens de Juda, il les rassemblera des quatre coins de la terre. — 13. Alors cessera la jalousie des gens d'Ephraïm, et les ennemis des gens de Juda seront retranchés; les gens d'Ephraïm ne jalouseront plus Juda et les gens de Juda ne seront plus hostiles à Ephraïm. — 14. Et ils marcheront sur les frontières des Philistins à l'occident et ils pilleront tous les habitants de l'orient; ils étendront leurs mains sur Édom et Moab et les enfants d'Ammon leur seront soumis. — 15. Dieu détruira la langue du golfe d'Égypte, il dirigera par son ordre un de ses vents brûlants contre l'Euphrate et le divisera en sept ruisseaux qu'on pourra traverser en sandales. — 16. Il y aura

frappé Midyan au rocher de 'Oréb[1], et comme il a levé son bâton sur la mer; et il le brandira sur lui comme il l'a fait pour l'Égypte. — 27. Et lorsque sera arrivé ce temps, son fardeau s'en ira de ton épaule et son joug de ton cou, et alors sera anéanti son joug imposé par ses nobles. — 28. Lorsqu'il arrive à 'Ayyat, qu'il passe à Migrôn, et qu'il dépose ses armes à Mikmâsch, — 29. que son peuple traverse Ma'bârâh, qu'ils passent la nuit parmi les gens de Guéba', que les gens de Râmâh tremblent devant eux et que les gens de Guib'at-Schâ'oul fuient, — 30. que retentit la voix de la communauté de Gallîm, que les gens de Laisch prêtent l'oreille, que sont affaiblis les habitants de 'Anatôt, — 31. que les gens de Madmênâh s'agitent, que les habitants de Guébîm se mettent en garde, — 32. et qu'il reste encore un jour pour faire halte à Nôb, et qu'il agite sa main en visant la montagne de la communauté de Sion et les collines de Jérusalem, — 33. voici que le Seigneur, le Maître des armées, l'abat comme un plant de vigne dans la terreur qu'il lui inspire; les plus élevés de taille seront mutilés, et les plus altiers seront abaissés; — 34. et il entourera ceux qui sont comparés aux branches des arbres de la forêt avec le fer; et ceux qui sont assimilés au Liban seront coupés par (un instrument) puissant.

## XI

1. Il sortira un rameau du tronc de Yischay et un rejeton poussera de ses racines. — 2. Sur lui descendra l'esprit de Dieu, qui est l'esprit de la sagesse, de l'intelligence, de la prudence, de la force, de la connaissance et de la crainte de Dieu. — 3. Dieu lui inspirera son obéissance, et il ne jugera pas seulement d'après ce que voit son œil, ni d'après ce qu'entend son oreille.

1) V. *Juges*, VII, 25.

est-ce que la scie s'enorgueillit contre celui qui la manie? Il en est de même pour le mouvement de la verge par rapport à celui qui la soulève, et l'élévation du bâton ne provient pas du bâton.

16. C'est pourquoi Dieu le Seigneur, le Maître des armées, enverra parmi ses hommes gras la maigreur et dans sa gloire sera allumé un feu comme l'incendie. — 17. Et la lumière d'Israël sera pour (le roi d'Assyrie) comme le feu et le saint d'Israël comme la flamme ; elle brûlera, puis elle consumera ceux de son peuple qui sont comparés aux ronces et aux épines, en un seul jour ; — 18. et ceux qui sont assimilés aux arbres de la forêt élevée et du verger[1] disparaîtront corps et âmes, et (le roi d'Assyrie) deviendra comme un signe reconnaissable. — 19. Et les survivants, comparés aux arbres de la forêt, pourront être comptés, au point qu'il sera possible à un seul enfant de les inscrire, en raison de leur petit nombre.

20. Or, il arrivera qu'en ce temps les survivants des gens d'Israël et les sauvés des gens de Jacob cesseront de s'appuyer sur leur meurtrier, mais s'appuieront sur Dieu, le saint d'Israël, avec sincérité, — 21. et le reste des survivants d'entre les gens de Jacob retourneront vers le Tout-Puissant, le fort. — 22. Car, si même ton peuple et les enfants d'Israël étaient comme le sable de la mer, il (n')en reviendrait (qu')un restant après une destruction qui, avec justice, retranche et emporte, — 23. puisque destruction et retranchement, Dieu, le Maître des armées, les accomplira dans tout ce pays.

24. Et c'est pourquoi ainsi a parlé Dieu, le Maître des armées : Ne crains pas Aschoûr, ô mon peuple, ô habitant de Sion, quand bien même il te frapperait avec une verge et lèverait son bâton sur toi à la manière des Égyptiens ; — 25. car il reste fort peu de temps pour que mon courroux et ma colère soient à leur comble ; alors je le détruirai et je le ferai disparaître. — 26. Le Maître des armées fera paraître contre Aschoûr un fouet comme il a

1) Le prophète parle d'abord des guerriers ordinaires, puis des chefs de l'armée.

ple, afin de faire des veuves leur proie et de dépouiller les orphelins! — 3. Que ferez-vous au jour du châtiment et en présence d'un orage qui vient de loin? Où fuirez-vous pour trouver un secours, et où laisserez-vous votre honneur? — 4. A moins de s'accroupir parmi les captifs et de tomber parmi les tués. Malgré cela sa colère n'est pas apaisée et sa main est restée étendue contre vous, tant que vous resterez dans l'état de péché.

5. Malheur à Aschour, la verge de ma colère, dans la main duquel est un bâton qui est mon courroux! — 6. Certes je l'envoie au milieu d'un peuple souillé et je lui donne mission contre une nation objet de ma fureur pour les dépouiller et les piller, pour les fouler aux pieds comme la boue des rues. — 7. Et lui, il ne s'imagine rien de semblable, et son cœur n'a rien pensé de pareil, mais il a dans le cœur d'envahir et d'exterminer des peuples sans nombre. — 8. Bien plus il dit : Mes chefs sont tous des rois. — 9. En effet Rakka est comme Circesium, Hamâ est comme Arpad et Sébastiyya est comme Damas. — 10. De même que ma main a atteint les royaumes des idoles, dont les images étaient plus nombreuses que celles de Jérusalem et de Samarie, — 11. certes, comme j'ai agi envers Samarie et ses idoles, j'agirai de même envers Jérusalem et ses statues.

12. Or, il arrivera que, lorsque Dieu aura accompli toute son œuvre sur la montagne de Sion, il dira : Je demanderai compte au roi d'Aschour des fruits de son orgueil et de la gloriole de ses regards hautains, — 13. parce qu'il a dit : « C'est par la force de ma main que je l'ai fait ainsi que par ma sagesse, car j'en ai eu l'intelligence ; j'ai supprimé les frontières des peuples ; leur approvisionnement, je l'ai violemment enlevé et j'ai jeté bas nombre d'endroits habités. — 14. Et ma main a atteint les richesses des peuples comme un nid d'oiseau abandonné ; et, comme on ramasse des œufs délaissés, j'ai ramassé tous les biens de la terre, au point qu'il n'y a plus d'oiseau qui remue ses ailes pour se défendre, ni qui ouvre son bec pour siffler. » — 15. Est-ce que la hache se glorifie contre celui qui s'en sert pour tailler, ou bien

apaisée et sa main est restée étendue contre eux. — 12. Voici que le peuple n'est pas revenu à Celui qui l'a ainsi frappé et il n'a pas recherché le Maître des armées. — 13. Aussi Dieu tranchera-t-il la tête et la queue, le cœur (de l'arbre) et le rameau en un seul jour; — 14. c'est-à-dire (qu'il lui enlèvera) le vieillard et l'homme distingué, (qui) sont comparés à la tête, celui qui lui prophétise et lui enseigne l'erreur, (qui) ressemble à la queue. — 15. Ceux qui auraient dû diriger ce peuple l'ont égaré et ceux qui auraient dû être dirigés sont conduits à leur perte. — 16. C'est pourquoi ses jeunes gens Dieu ne les réjouira pas; ses orphelins et ses veuves il n'en aura pas pitié, puisque tous ils sont souillés, méchants, et que toute bouche profère des paroles insensées. Malgré cela sa colère ne s'est pas apaisée et sa main est restée étendue contre eux. — 17. Parce que leur iniquité a flambé comme le feu, elle consume les ronces et les épines, au point que les branches de la forêt s'embrasent et que la fumée puissante s'épaissit. — 18. Et par l'emportement du Maître des armées, alors que le pays est secoué, le peuple devient comme un tison de feu et personne, chez lui, n'a pitié de son prochain ni de son frère. — 19. Il coupe à droite et est encore affamé; il dévore à gauche et n'est pas rassasié; et chacun d'eux ignore qu'il ne fait que dévorer la chair de son propre bras, — 20. c'est-à-dire que Manassé avec Ephraïm et les gens d'Ephraïm avec les gens de Manassé sont ensemble contre les gens de Juda. Malgré cela sa colère ne s'est pas apaisée et sa main est restée étendue contre eux.

## X

1. Malheur à ceux qui tracent les règles de l'iniquité et qui composent les écrits du mensonge, — 2. pour écarter les pauvres de la justice et pour violenter le droit des malheureux de mon peu-

## IX

1. Le peuple qui marche dans l'obscurité a vu une grande lumière, et sur ceux qui séjournent dans une terre couverte de ténèbres une lumière a brillé. — 2. Et (le Prophète) dit : Tu as multiplié cette nation, et tu as agrandi pour eux la joie ; ils se sont réjouis devant toi, comme on se réjouit lors de la moisson, comme on prend plaisir au partage du butin, — 3. parce que le joug de leur fardeau, le bâton qui chargeait leur épaule et la verge de leur oppresseur, tu as broyé tout cela comme au temps de Midyan[1] ; — 4. que toute mesure (de fautes) est compensée en calamités et tout vêtement souillé par les péchés a été brûlé, a été la proie du feu ; — 5. et qu'un enfant nous est né, et que nous avons été gratifiés d'un fils, sur la tête de qui a été l'autorité ; (Dieu) le Mystérieux, le Sage, le Puissant, le Héros, le Roi de l'éternité, l'a nommé le Maître de la paix ; — 6. car l'autorité sera grande et la paix sans fin sur le trône de David et sur son royaume, afin qu'il le restaure et qu'il lui donne le bonheur par la justice et par l'équité depuis maintenant et à tout jamais. L'assistance du Maître des armées le fera.

7. Et puisque Dieu a envoyé cette parole parmi les gens de Jacob et qu'elle est tombée parmi les gens d'Israël, — 8. qu'ensuite les hommes d'Ephraïm et les habitants de Samarie ont tous manifesté leur orgueil et leur fierté en disant : — 9. « Si les briques tombent, nous bâtirons en pierres de taille, et si le bois de sycomore est coupé, nous le remplacerons par du cèdre », — 10. Dieu donne la victoire aux ennemis de Reṣîn sur lui et excite ses adversaires ; — 11. les Araméens du côté de l'orient et les Philistins du côté de l'occident dévorent les enfants d'Israël pour ainsi dire à pleine bouche ; et malgré cela sa colère ne s'est pas

1) V. *Juges*, VII.

broyés ! Appelez-vous mutuellement au secours et soyez broyés ! — 10. Tramez ensemble un projet, il avortera ; prononcez des discours, ils ne tiendront pas, parce que Dieu est avec nous. — 11. Car ainsi m'a parlé Dieu dans la force de sa puissance et il m'a appris à ne pas marcher dans la voie de ces gens, en disant : — 12. N'appelez pas ligue tout ce que ces peuples considèrent comme une ligue ; ne craignez rien de ce qu'ils craignent et ne vous effrayez pas de ce qui les effraye. — 13. Dieu, le Maître des armées, sanctifiez-le ; c'est lui qui doit vous inspirer la crainte et l'effroi. — 14. Car il sera un sanctuaire pour les habitants de Jérusalem, et comme une pierre d'achoppement, comme un rocher qui fait trébucher pour les deux maisons du roi d'Israël, comme un filet et un piège ; — 15. beaucoup y trébucheront et tomberont ; ils seront brisés, enlacés et saisis. — 16. Garde le témoignage, et scelle les instructions pour les disciples. 17. Et (le Prophète) dit : J'ai le regard dirigé vers Dieu qui a voilé sa miséricorde pour la famille de Jacob et j'espère en lui. — 18. Voici que moi et les enfants dont Dieu m'a gratifié, nous serons des signes et des indices, au milieu des gens d'Israël, de la part du Seigneur des armées, qui réside en la montagne de Sion. — 19. S'ils vous disent : Consultez les nécromanciens, les devins, ceux qui chuchotent et murmurent, répondez-leur : Chaque nation ne consulte-t-elle pas son Dieu ? Comment chercherait-on pour les vivants chez les morts — 20. des instructions ou un témoignage ? Mais s'ils ne prononcent pas une telle parole qui est sans portée, — 21. que tout homme malheureux et affamé passe devant eux ; alors il arrivera qu'étant affamé il s'irritera, maudira son roi et son idole et se tournera vers le ciel. — 22. Il se tournera aussi vers la terre ; il n'y verra que misère, ténèbres, lassitude et angoisse, l'obscurité répandue partout. — 23. Car ceux qui les oppriment ne se lassent pas, ni une première fois quand ils se sont précipités sur le pays de Zebouloun et de Naftali, ni la seconde fois quand on s'est appesanti sur les gens de la voie maritime, sur le bord du Jourdain et sur les rivages des nations.

ce sera avec les flèches et avec les arcs qu'y arrivera le roi de Mauṣoul, tant les ronces et les épines couvriront ce pays entier. — 25. Et toutes les montagnes qui seront labourées avec des bêches, il n'y viendra pas la crainte des ronces et des épines : mais elles seront cultivées, le bétail y étant lâché en liberté et les brebis les foulant de leurs pieds.

## VIII

1. Ensuite Dieu me dit : Prends-toi une grande tablette, sur laquelle tu écriras en écriture populaire : Pour hâter le pillage et pour précipiter le butin. — 2. Et j'y fis mettre le témoignage de deux hommes dignes de foi, Ouriyyâh le prêtre et Zakaryah fils de Yebérekyâh. — 3. Ensuite je m'approchai de la Prophétesse ; elle devint enceinte et mit au monde un fils. Alors Dieu me dit : Nomme-le Hâte du pillage et précipitation du butin, — 4. parce que, avant que l'enfant ne sache dire : Père et mère, le roi des gens de Mauṣoul emportera avec lui les richesses de Damas et le butin de Samarie.

5. Puis Dieu m'adressa encore la parole en ces termes : — 6. Parce que ce peuple a dédaigné l'eau de Siloé, qui coule doucement, et qu'il s'est réjoui avec Reṣîn et le fils de Remalyâ, — 7. c'est pourquoi Dieu fera monter contre eux les eaux puissantes et considérables du Fleuve, c'est-à-dire le Roi des gens de Mauṣoul et tous ses grands, il s'élèvera au-dessus de toutes ses barrières et se répandra sur tous ses rivages. — 8. Il pénétrera parmi les gens de Juda, se répandra et passera après que l'eau aura pour ainsi dire atteint le cou, et l'inclinaison de ses côtés remplira la largeur de ton pays, ô 'Immânou'êl [1].

9. Soyez brisés, ô peuples et soyez broyés ! Faites-y attention, ô habitants des pays lointains ! Ceignez-vous et soyez

1) 'Immânou'êl (Dieu est avec nous) est le fils d'Aḥaz ; v. ci-dessus VII, 14.

lèves en haut. — 12. Aḥaz dit : Je ne demanderai pas et je n'éprouverai pas Dieu. — 13. Le prophète dit : Écoutez, ô gens de David ; est-ce trop peu pour vous d'accuser les hommes d'impuissance que vous accusiez aussi mon Maître d'impuissance ! — 14. Mais Dieu vous donnera de lui-même un signe. Voici que tu as une jeune femme enceinte qui mettra au monde un fils[1] et tu le nommeras 'Immânouêl. — 15. Et il mangera la crême et le miel par sa nature, avant de savoir rejeter ce qui est mauvais et choisir ce qui est bon, — 16. de même que, avant que le jeune homme sache rejeter ce qui est mauvais et choisir ce qui est bon, le pays dont les deux rois te causent de l'angoisse sera délaissé. — 17. Et Dieu amènera le roi de Mauṣoul contre toi, contre ta famille et contre ton peuple dans des jours comme il ne t'en est pas arrivé de semblables depuis le jour où les Ephraïmites se sont détachés des gens de Juda.

18. Et il arrivera à cette époque que Dieu appellera des extrémités des canaux d'Égypte un peuple qui ressemble aux mouches, et de la région de Mauṣoul un peuple semblable aux guêpes. — 19. Ils viendront tous camper dans les vallées incultes et dans les cavernes des rochers, ainsi que là où poussent le *sidr* et le *yanboût*. — 20. Et à ce moment Dieu les enlèvera comme le rasoir aiguisé enlève les cheveux de la tête, ceux du devant et ceux du menton ; ainsi il fera périr les gens de l'autre côté du fleuve et le peuple du roi de Mauṣoul.

21. Et il arrivera dans ce jour que l'on entretiendra une jeune vache et deux têtes de brebis en sûreté ; — 22. et à cause de l'abondance de la production du lait on le mangera en crême ; ainsi ce sera de la crême et du miel que mangeront tous ceux qui seront restés dans ce pays. — 23. A ce moment des endroits nombreux où se trouvaient nombre de vignes valant beaucoup d'argent seront abandonnés aux ronces et aux épines. — 24. Et

1) D'après Saadya, cité par Ibn Ezra, le signe consiste dans la prédiction que la jeune femme aura un fils.

## VII

1. Ce fut dans les jours d'Aḥaz, fils de Yôtâm, fils de 'Ouziyyâ, roi du peuple de Juda, que Reṣîn, roi d'Aram, et Péqaḥ, fils de Remalyâ, roi du peuple d'Israël, montèrent à Jérusalem pour combattre ses habitants, mais ils ne purent pas les combattre. — 2. Puis lorsque les gens de David furent informés et qu'on leur dit : Les Araméens ont campé près des gens d'Ephraïm, le cœur du roi fut agité, ainsi que les cœurs de ses sujets, comme sont agités les arbres de la forêt par les vents.

3. Alors Dieu dit à Isaïe : Sors à la rencontre d'Aḥaz, toi et Sche'ar Yâschoub ton fils, vers l'extrémité du canal du réservoir d'eau supérieur, vers la grande route du champ des foulons. — 4. Et dis-lui : Sois calme et tranquille, n'aie pas peur et que ton cœur ne mollisse pas, à cause de ces deux hommes semblables à deux bouts de tison fumants, c'est-à-dire de la colère violente de Reṣîn, d'Aram et du fils de Remalyâ. — 5. En raison de ce que les gens d'Aram ont préparé contre toi le mal, ainsi qu'Ephraïm et le fils de Remalyâ en disant : — 6. « Montons vers le pays de Juda, attaquons-en les frontières, et soumettons-le-nous, et investissons-y un roi qui sera le fils de Ṭab'èl. » — 7. ainsi a dit Dieu mon maître : Cela ne tiendra pas, cela ne sera pas. — 8. Mais la domination d'Aram est limitée à Damas seulement, de même que le maître de Damas est Reṣîn, et dans soixante-cinq ans, les gens d'Ephraïm seront broyés (et perdront) leur population. — 9. Et la domination d'Ephraïm est limitée à Samarie seulement, de même que le maître de Samarie est le fils de Remalyâh. Si vous ne vous sentez pas en sécurité, c'est que vous ne croyez pas.

10. Et Dieu adressa de nouveau la parole à son Prophète au sujet d'Aḥaz en disant : — 11. Demande-toi un signe de la part de Dieu ton maître, soit que tu abaisses ta demande ou que tu l'é-

avait des anges se tenant dans les hauteurs; ils avaient chacun six ailes, de deux se couvrant la face, de deux se couvrant les pieds, et courant avec les deux autres. — 3. Et ils s'interpellaient l'un l'autre et disaient : Saint, saint, saint est le Maître des armées, et sa majesté remplit le monde entier. — 4. Et les bâtis des linteaux s'ébranlèrent à la voix de celui qui appelait, et la maison se remplit de fumée. — 5. Alors je dis : Malheur à moi, puisque ma vie est menacée, et que je suis un homme impuissant à parler et demeurant au milieu de gens impuissants à parler; car j'ai vu de mes yeux la lumière du Roi, maître des armées. — 6. Alors courut vers moi l'un des anges, ayant à la main un charbon, qu'il avait pris avec des pincettes de dessus l'autel. — 7. Puis il l'approcha de ma bouche et dit : Ce charbon a approché de tes lèvres ; aussi ta faute a-t-elle disparu et ton péché a-t-il été pardonné. — 8. Et j'entendis la voix de Dieu qui disait : Qui enverrai-je par ordre, et qui ira pour nous de son propre mouvement? Je dis : Me voici, envoie-moi. — 9. Il dit : Va, et dis à ce peuple rebelle : Entendez ce que vous ne comprendrez pas, regardez ce que vous ne connaîtrez pas. — 10. Engourdis leurs cœurs, alourdis leurs oreilles, ferme leurs yeux, afin qu'ils ne voient pas de leurs yeux, qu'ils n'entendent pas de leurs oreilles; car autrement leurs cœurs comprendraient, ils reviendraient de leur mauvaise direction dans les affaires de ce monde et ils en seraient corrigés. — 11. Je dis alors : Jusqu'à quand, ô mon Maître? Il me dit : Jusqu'à ce que leurs villes soient vides d'habitants et leurs demeures vides d'hommes, que leurs champs soient déserts et soient devenus incultes. — 12. Et lorsque Dieu aura éloigné ces hommes, l'abandon et la solitude seront répandus sur la terre, — 13. et il y restera environ un dixième (des habitants), au point qu'elle redevienne un pâturage. Comme le térébinthe et le chêne sont à (la porte de) Schalékéth, où ils se dressent, ainsi se dressera la génération sacrée.

deviendront comme une poudre et leurs branches comme de la poussière qui monte, puisqu'ils ont méprisé la Loi du Maître des armées et qu'ils ont rejeté la parole du Saint d'Israël. — 25. C'est pourquoi la colère de Dieu s'est accrue contre une partie de son peuple, et il a étendu sa main contre lui ; aussi l'a-t-il frappé au point que les montagnes se sont ébranlées. Leurs cadavres ont été balayés au milieu des rues. Malgré cela, sa colère ne s'est pas détournée d'eux et sa main est restée étendue contre eux. — 26. En effet il élèvera un signal pour un peuple (venant) de loin et il l'appellera des confins de la terre, et voici qu'il arrivera en hâte, rapidement. — 27. Il n'y a point chez lui d'homme fatigué ni chancelant ; nul ne dort ni ne sommeille ; la ceinture de ses reins n'est pas déliée, et la courroie de ses souliers n'est pas défaite. — 28. Ses flèches sont aiguisées, ses arcs sont tendus, les sabots de ses chevaux sont considérés comme les cailloux, et les roues de ses chariots comme les ouragans. — 29. Il a le rugissement des lions, il rugit comme le lionceau ; il gronde, saisit la proie et la met en sûreté ; il n'y a pas de sauveur. — 30. Il grondera contre eux en ce jour-là, comme la mer qui déborde, et ils tourneront leurs regards vers la terre. Or voici qu'elle sera plongée dans les ténèbres, que la lune et le soleil se seront obscurcis dans leurs régions.

## VI

1. Dans l'année pendant laquelle le roi 'Ouzziyyâ fut atteint de la lèpre [1], je vis la lumière de Dieu assise sur un trône haut et élevé, tandis que ses rayons remplissaient le sanctuaire. — 2. Il

1) Le texte hébreu porte : dans l'année de la mort d'Ouziyya; mais, d'après une tradition rabbinique, cela signifie qu'Ouziyya fut atteint de la lèpre. En effet, la mission d'Isaïe racontée dans ce chapitre a dû avoir lieu du vivant même d'Ouziyya, comme on le voit par Isaïe, I, 1.

11. Malheur à ceux qui se lèvent à l'aurore pour rechercher la
boisson fermentée, qui boivent le coup du soir, et que le vin
poursuit ; — 12. et à ceux qui, avec l'accompagnement de
cithare, de luth, de tambourin et de flûte, boivent le vin, mais
qui ne considèrent pas ce que fait Dieu, ne voient pas l'œuvre
de ses mains. — 13. C'est pourquoi beaucoup d'hommes de mon
peuple ont été exilés dans leur ignorance. Les nobles d'entre eux
sont devenus une troupe affamée, et la masse est épuisée par la
soif. — 14. Et c'est pourquoi la tombe s'est élargie et a ouvert sa
bouche béante, sans limite, au point qu'y sont descendus le
magnifique et l'homme du commun, le bruyant et l'homme grave
d'entre eux. — 15. Et alors que ces gens auront été abaissés,
ces hommes auront été humiliés, et les yeux des orgueilleux
auront été aussi humiliés', — 16. le Maître des armées sera
élevé par la justice, et le Puissant, le Saint sera exalté par
son équité. — 17. Et les plus humbles des hommes feront paître
les agneaux selon leur habitude ; et les pâturages gras, ce seront
les hôtes qui y viennent, qui les mangeront.

18. Malheur à ceux qui attirent les fautes par les cordes du
mensonge, dont les péchés sont gros comme les traits du cha-
riot, — 19. qui disent : Plaise à Dieu qu'il presse et qu'il hâte
ses actes, pour que nous voyions, et que s'approche l'arrêt du
Saint d'Israël et qu'il vienne, pour que nous sachions.

20. Malheur à ceux qui appellent le mal bien et le bien
mal ; qui changent les ténèbres en lumière et la lumière en
ténèbres, qui changent l'amer en doux et le doux en amer !

21. Malheur à ceux qui se montrent sages d'après leur opi-
nion et qui devant eux-mêmes se croient intelligents !

22. Malheur à ceux qui montrent leur vaillance à boire du vin,
qui montrent leur force dans le coupage des boissons fermentées ;
— 23. qui innocentent le coupable à cause des présents corrup-
teurs, et l'innocence du juste, ils la lui enlèvent !

24. C'est pourquoi, comme le chaume est dévoré par la langue
du feu, et la paille consumée par la flamme, ainsi leurs racines

# V

1. Voici que je proférerai une parole pour mon ami, parole que mon bien-aimé a proférée au sujet de sa vigne et je dirai : Mon ami avait une vigne sur un coteau dans un terrain gras. — 2. Il le bêcha après en avoir ôté les pierres, il y planta des ceps exquis et il bâtit au milieu une tour ; il y tailla aussi une cuve, espérant ainsi que la vigne produirait des raisins, mais elle produisit des lambruches. — 3. Et maintenant, ô peuple de Jérusalem et ô peuple de Juda, jugez entre moi et ma vigne. — 4. Que fallait-il y faire encore que je n'y aie fait ; pourquoi ai-je espéré qu'elle produirait des raisins, quand elle a produit des lambruches ? — 5. Et maintenant, je vous ferai connaître ce que je vais y faire ; j'enlèverai l'abri pour qu'elle devienne un pâturage, j'en briserai la haie pour qu'elle soit foulée aux pieds. — 6. J'en ferai une terre inculte ; elle ne sera ni taillée ni émondée, de manière à produire des ronces et des épines, et j'ordonnerai que les nuages n'y versent pas de pluie. — 7. Or, sachez que la vigne du Maître des armées est le peuple d'Israël et que le peuple de Juda est le plant de sa prédilection ; il avait espéré d'eux la justice. et voici qu'il y a de la violence, l'équité et voici qu'il y a un cri de détresse.

8. Malheur à ceux qui adossent maison contre maison, qui rapprochent champ de champ ; lorsque les endroits seront vides (de leurs habitants), vous resterez seuls dans le pays. — 9. Car le Maître des armées a dit à mon oreille : Je le jure, ces maisons nombreuses seront transformées en désert ; les maisons les plus grandes et les plus belles seront sans habitant ; — 10. car dix arpents de vigne produiront une seule mesure[1] ; et la semence d'un *kour* produira seulement un *éfâh*.

1) D'après le manuscrit dont nous avons adopté la leçon, il faudrait ajouter : et plût à Dieu (qu'il en fût ainsi)

la perte des cheveux et à la place des tuniques la pression des cilices; certes la transformation leur convient parfaitement, — 25. alors que leur famille tombera par l'épée, leurs héros dans les guerres, — 26. qu'on sera attristé et affligé dans les demeures des femmes, pendant qu'inactives elles seront assises sur le sol[1];

## IV

1. il arrivera même que de nombreuses femmes s'attacheront à un seul homme dans ce jour, en lui disant : C'est notre nourriture que nous mangerons, c'est avec nos vêtements que nous nous habillerons, pourvu que ton nom nous soit attribué ; éloigne de nous notre opprobre. — 2. Dans ce jour-là, ce que Dieu fera pousser tournera à gloire et à honneur, et les fruits de la terre deviendront un orgueil et une splendeur pour le reste des gens d'Israël. — 3. Et celui qui restera dans Sion et survivra dans Jérusalem sera appelé Saint, quiconque y sera inscrit pour la vie, — 4. lorsque Dieu aura lavé entièrement la souillure des gens de Sion et qu'il aura nettoyé les péchés des gens de Jérusalem du milieu de son peuple, soit par la force du jugement, soit par la force de la destruction. — 5. Et Dieu créera sur toute la montagne de Sion, sa résidence, et sur ce qui est appelé de son nom un nuage pendant le jour, et de la fumée et l'éclat du feu flamboyant pendant la nuit. Dieu enveloppera ainsi toute cette gloire. — 6. Une tente donnera de l'ombre pendant le jour contre le vent brûlant, un abri et un refuge contre des averses et des pluies.

1) Ceci est peut-être une allusion à l'usage qui s'est toujours maintenu, chez les Israélites, de s'asseoir par terre et de s'abstenir de tout travail pendant la première semaine de deuil.

ni vêtements, vous ne ferez donc pas de moi le chef d'un peuple. — 8. C'est que les gens de Jérusalem se sont appauvris et les gens de Juda sont tombés, car, par leur langage et leur conduite à l'égard de Dieu, ils se révoltent contre ce qu'il a voulu dans sa majesté. — 9. Les traits de leurs visages témoignent contre eux, et quant à leurs péchés, comme les gens de Sodome, ils les racontent, ils ne les nient pas. Malheur à eux! Ils se sont eux-mêmes attiré du mal; — 10. car, de même qu'il convient de dire du juste : Combien est-il heureux, puisqu'il mangera les fruits de sa conduite! — 11. de même il convient de dire : Malheur au méchant, au pervers; car il sera rétribué selon l'œuvre de ses mains. — 12. Et puisque mon peuple en est arrivé à avoir pour préposés les adolescents, et que même les femmes le gouvernent; que ceux qui devraient le diriger l'égarent et qu'ils font périr ceux qui suivaient ses voies; — 13. voici que Dieu se place pour engager la lutte avec eux, pour juger ce peuple. — 14. De même que Dieu cite en justice les anciens et les chefs de son peuple, de même il leur dira: C'est vous qui avez brouté la vigne injustement, et la dépouille des pauvres est dans vos maisons. — 15. Pourquoi épuisez-vous mon peuple, pourquoi altérez-vous les visages des pauvres? dit Dieu, Maître des armées.

16. Dieu dit: Parce que les filles de Sion ont été orgueilleuses et se sont mises à marcher avec les gorges déployées, les yeux lançant des éclairs, à se dandiner dans leur démarche et à séduire par leur allure, — 17. Dieu rendra chauves leurs crânes et mettra à nu leurs tempes. — 18. Dans ce temps Dieu fera cesser le luxe des bottines, des chaînettes et des croissants; — 19. des colliers, des riches ceintures et des clochettes; — 20. des couronnes, des bracelets, des chaînes, des lacets serrés et des anneaux du coude; — 21. des cachets et des boucles du nez; — 22. des manteaux, des robes, des longs voiles et des bourses; — 23. des jupes, des mouchoirs, des bordures et des mantelets. — 24. Et il y aura pour elles à la place du parfum la puanteur, à la place des ceintures des haillons, à la place du travail du peigne

en ce jour. — 18. Les idoles, il les fera disparaître entièrement; — 19. et leurs adorateurs entreront dans les cavernes des rochers et dans les trous de la terre devant la terreur de Dieu, son éclat et sa puissance, lorsqu'il se lèvera pour terrifier les habitants de la terre. — 20. En ce jour, l'homme jettera ses idoles d'argent et ses idoles d'or, qui lui ont été fabriquées pour qu'il se prosternât devant elles, aux mangeurs de fruits et aux chauves-souris, — 21. pour entrer, pour ainsi dire, dans les creux des rochers et dans les grottes pierreuses devant la terreur de Dieu, son éclat et sa puissance, lorsqu'il se lèvera pour terrifier le monde. — 22. Éloignez-vous de l'homme dans les narines duquel est le souffle, car pour quoi peut-il être compté?

## III

1. Parce que le Seigneur, Maître des armées, éloigne des gens de Jérusalem et des gens de Juda les hommes et les femmes dans lesquels ils ont mis leur confiance, ceux auxquels ils s'étaient fiés pour la nourriture et ceux auxquels ils s'étaient fiés pour la boisson: — 2. Le héros et l'homme de guerre, le juge et le poète, l'arbitre et l'ancien, chargé d'années; — 3. le chef de son peuple et le notable, le conseiller et le maître des artisans, et celui qui comprend les choses subtiles, — 4. de sorte que je ferai des jeunes gens leurs chefs et les enfants les domineront. — 5. Et les gens seront aux prises, chaque fraction avec l'autre, chaque homme avec son prochain; ils se révolteront, l'adolescent contre le vieillard, le vil contre le noble, — 6. au point que l'homme s'attachera à son frère ou à un membre de sa famille, en disant: Puisque tu as un vêtement, cela nous suffit pour que tu nous serves de chef, et ce peuple misérable sera sous ta main. — 7. Tu le verras leur jurer à ce moment en disant: Je ne veux pas ceindre la couronne; il n'y a dans ma maison ni nourriture

tribus nombreuses s'en iront en disant : « Venez, montons vers la montagne de Dieu et vers la maison du dieu de Jacob; il nous indiquera ceux de ses chemins qui nous feront marcher dans ses voies, parce que la Loi sort de Sion, et la parole de Dieu de Jérusalem. » — 4. Puis il jugera entre les peuples et il avertira de nombreuses tribus, qui briseront leurs épées pour en faire des socs de charrue et leurs lances pour en faire des serpettes; une nation ne portera plus contre l'autre l'épée et on n'apprendra plus jamais la guerre.

5. O peuple de Jacob, venez, marchons dans la lumière de Dieu. — 6. Car tu as abandonné la doctrine de ta race, ô peuple de Jacob, et vos gens ont suivi les voies des temps anciens; ils consultent des présages comme les Philistins et trouvent satisfaction dans les inventions des étrangers. — 7. Leur pays s'est rempli d'argent et d'or, et il n'y a pas de limite à leurs trésors; leur pays s'est rempli de chevaux, et il n'y a pas de limite à leurs chars. — 8. Leur pays s'est rempli d'idoles; aussi se prosternent-ils devant ce qu'ont fait leurs mains, bien plus, devant ce qu'ont fait leurs doigts. — 9. Les humains seront abaissés, les hommes humiliés, et il n'y aura pas pour eux de relèvement. — 10. Ils se diront l'un à l'autre: Entre pour ainsi dire dans les rochers et cache-toi dans la poussière devant la terreur de Dieu, son éclat et sa puissance. — 11. Et lorsque seront humiliés les yeux des plus altiers d'entre les humains et que le plus fier des hommes sera abaissé, Dieu seul sera le vainqueur en ce jour-là.

12. Car, à Dieu, le Maître des armées, est un jour qui fondra sur tout ce qui est puissant et élevé et sur tout ce qui est haut, afin qu'il soit abaissé, — 13. sur tous les cèdres du Liban, hauts et élevés, et sur tous les arbres de la Batanée, — 14. sur toutes les montagnes élevées et les hautes collines, — 15. sur toute forteresse altière et toute muraille fortifiée; — 16. sur tous les vaisseaux de la mer et tous les ornements brillants qu'on désire. — 17. Alors le plus altier des hommes sera abaissé, le plus élevé des humains sera humilié, et Dieu seul sera le vainqueur

maintenant (ses habitants) sont devenus des assassins? — 22. C'est que ton argent a été changé en scories, et ton vin frelaté par de l'eau. — 23. Tes chefs sont des rebelles et des compagnons de voleurs; chacun d'eux aime les présents corrupteurs et poursuit la rémunération. L'orphelin, ils ne lui font pas droit, et la réclamation de la veuve ne parvient pas jusqu'à eux.

24. C'est pourquoi, a dit le Seigneur, le Maître des armées, le glorieux d'Israël : Voici que je tirerai satisfaction de mes ennemis et je me vengerai de ceux qui me haïssent. — 25. Je retournerai ma main sur toi, je fondrai pour les purifier tes scories et je ferai disparaître toute ta monnaie fausse. — 26. Je ramènerai tes juges comme jadis et tes arbitres comme auparavant; après cela tu seras appelée la cité de l'équité, la ville fidèle; — 27. parce que Sion sera rachetée par la justice et ceux qui y retourneront, par l'équité. — 28. Alors viendra la destruction des coupables et des pécheurs tous ensemble, et ceux qui ont abandonné Dieu périront, — 29. comme il leur a été dit: Certes vous aurez honte des térébinthes que vous avez souhaité adorer et vous rougirez des jardins dont vous avez choisi les délices. — 30. Vous deviendrez comme un térébinthe dont les feuilles tombent et comme des jardins sans eau. — 31. Et celui qui est ainsi puissant deviendra comme l'étoupe, et ses œuvres que voilà seront comme les étincelles; ils brûleront tous deux ensemble, sans que personne soit là pour les éteindre.

## II

1. Allocution qui a été révélée à Isaïe, fils d'Amôs, au sujet du peuple de Juda et du peuple de Jérusalem : — 2. Il arrivera à la fin du temps que la montagne de la maison de Dieu sera dressée au sommet des montagnes et sera plus élevée que les collines, et toutes les nations s'y dirigeront. — 3. Et les

melons, comme une ville bâtie en roseaux. — 9. Si Dieu, le Maître des armées, ne nous avait pas laissé un petit reste, nous serions comme les gens de Sodome et nous ressemblerions aux gens de Gomorrhe.

10. Entendez la parole de Dieu, ô vous qui ressemblez aux chefs des gens de Sodome; écoutez la Loi de notre maître, ô vous qui êtes pareils au peuple de Gomorrhe. — 11. Car je ne veux pas le grand nombre de vos sacrifices, dit Dieu; je suis excédé des holocaustes de béliers et des graisses des buffles; et le sang des bœufs, des agneaux et des boucs, je ne l'agrée pas. — 12. Lorsque vous venez pour paraître devant moi, qui a réclamé cela de vous, que vous fouliez mes parvis frivolement? — 13. Ne continuez pas à apporter les présents de mensonge; votre encens, je l'ai en horreur; quant aux néoménies et aux fêtes que vous désignez par des noms, je ne vous permets pas la fraude avec le séjour dans le sanctuaire. — 14. Vos néoménies et vos fêtes, mon âme les a prises en haine, et elles me sont devenues à charge; la Vérité est incapable de les supporter. — 15. Lorsque vous étendez vos mains, je vous voile ma miséricorde; et même si vous multipliez vos prières, je ne les écoute pas, parce que vos mains sont remplies de méfaits. — 16. Lavez-vous, purifiez-vous, éloignez de devant moi la perversité de votre conduite; cessez de mal faire. — 17. Apprenez à faire le bien; recherchez la justice; dirigez celui qui agit étourdiment; faites droit à l'orphelin et plaidez en faveur de la veuve.

18. Ensuite venez pour que nous nous confrontions, dit Dieu; car, si vos péchés sont comme l'écarlate, ils blanchiront comme la neige; s'ils sont rouges comme le cramoisi, ils deviendront comme la laine pour la pureté. — 19. Certes, si vous consentez à écouter et à obéir, vous mangerez ce qu'il y a de meilleur dans le pays. — 20. Si vous vous y refusez et si vous vous révoltez, je vous exterminerai par l'épée, car ainsi a parlé Dieu.

21. Comment est devenue impie la ville fidèle, elle qui était pleine de justice, dans laquelle l'équité était permanente, et

# TRADUCTION D'ISAÏE

*Au nom de Dieu nous agirons et nous réussirons.*

## I

1. Révélation de Dieu à Isaïe, fils d'Amôṣ, qu'il lui a révélée pour ce qui concerne les gens de Juda et les gens de Jérusalem, au temps d'Ouzziyyâh, de Yôtâm, d'Aḥâz, d'Ézéchias, rois des gens de Juda. — 2. Entendez, ô cieux, et écoute, ô terre, ce que Dieu a dit : Des enfants, je les ai élevés et fait grandir, et eux, ils m'ont renié. — 3. Parfois le taureau connaît son possesseur, et l'âne la crèche de son maître, tandis qu'Israël ne sait pas et que mon peuple ne comprend pas. — 4. O nation pécheresse, tribu chargée d'iniquités, race méchante, enfants corrompus! ils ont abandonné le culte de Dieu, ils ont déserté le saint d'Israël et ils se sont rejetés en arrière. — 5. A mesure que vous êtes châtiés, vous augmentez encore votre rébellion; aussi toute tête est malade, tout cœur est souffrant. — 6. Depuis le pied jusqu'à la tête, il n'y a en eux rien de sain, mais on ne trouve que meurtrissure ou blessure ou plaie suppurante, qui n'ont été ni pressées, ni pansées, ni adoucies avec de l'huile. — 7. Votre pays est un désert et vos villes sont consumées par le feu; vos champs ont été les uns dévorés en votre présence par les étrangers, les autres désolés comme par le bouleversement des torrents. — 8. Et la communauté de Sion est restée comme une cabane dans une vigne, comme une hutte dans un champ de

treprise. Le nom, que j'ai l'honneur de porter, m'aura valu une préférence aussi flatteuse. Pour remplir ce devoir filial, j'ai réclamé et obtenu un associé, depuis longtemps initié à la méthode et aux idées du maître. Mon élève et ami, M. Mayer Lambert, qui a signé avec Joseph Derenbourg le volume de Saadia relatif aux Proverbes, était tout désigné pour m'assister et je suis heureux de pouvoir compter sur lui pour pouvoir me soulager d'une partie de la tâche que j'ai assumée. Un autre de mes élèves, M. Broydé, autrefois attaché au secrétariat de mon père, nous a été adjoint et nous sera un très utile auxiliaire.

Une question se posait encore. L'armée des collaborateurs qui s'étaient enrôlés sous la bannière de Joseph Derenbourg, resterait-elle unie autour du drapeau moins brillant que ses successeurs lui offraient comme signe de ralliement? Nous n'avons eu à déplorer aucune défection : Wilhelm Bacher, Moïse Bloch, J. M. Bondi, Siegmund Frænkel, Jacob Guttmann, Albert Harkavy, ont pris envers nous des engagements, dont nous les remercions publiquement et qui nous encouragent à persévérer. Les difficultés matérielles ne nous rebuteront pas, du moment que nous nous sentirons assurés d'appuis moraux aussi solides que réconfortants, de concours scientifiques aussi ardents que désintéressés.

Paris, ce 23 janvier 1896.

HARTWIG DERENBOURG.

des *Études sur l'épigraphie du Yémen*. Job avait été commencé dans les mêmes conditions de travail en commun par le père et le fils, qui, en outre, s'étaient assuré, pour établir le texte arabe, le concours d'un savant qui a plus d'une fois manifesté avec éclat sa compétence en ces matières, M. le professeur Wilhelm Bacher, de Buda-Pesth. Enfin, le *Traité des héritages*, suivi des *Réponses halachiques*, était presque terminé, lorsque M. le docteur Joel Müller, qui s'en était chargé, a été enlevé prématurément à ses amis et à ses admirateurs.

Une commission s'est réunie en novembre dernier à Paris, sous la présidence de M. Zadoc Kahn, Grand Rabbin du Consistoire central, afin d'assurer la mise à point des volumes en cours de publication, afin d'aviser aux moyens de continuer immédiatement, de terminer dans le plus bref délai la publication interrompue par de si douloureuses circonstances. M. le Grand Rabbin lui-même n'avait pas hésité à dire au jour des obsèques : « Déjà, les fondements du monument, qui fera honneur à notre époque, sont posés, et, quoique le chef ait malheureusement disparu, les soldats, j'en suis convaincu, auront à cœur de l'élever jusqu'au faîte, ne serait-ce que par piété pour la mémoire de l'ami que la mort nous a enlevé. Et ainsi le nom de Saadia et celui de Derenbourg resteront indissolublement liés dans le souvenir des générations qui nous suivront. »

J'ai accepté avec déférence, comme le plus noble et le plus lourd des héritages, le mandat que la Commission a bien voulu m'imposer de présider aux destinées de l'en-

# AVANT-PROPOS

Mon illustre et vénéré père s'est éteint à Ems, le 29 juillet 1895, rassasié de jours, mais ayant conservé jusqu'au dernier moment la plénitude de son esprit et de son cœur. Ses dernières pensées furent pour Saadia. Mon père s'endormit pour ne plus se réveiller après une soirée prolongée fort tard, où son ami, le docteur Guttmann, rabbin à Breslau, lui lisait quelques chapitres d'un ouvrage qu'il venait de publier sur la philosophie juive au moyen âge.

L'édition des œuvres de Saadia devait-elle être abandonnée après la mort de celui qui en avait été le promoteur, qui avait donné à l'œuvre non seulement son nom, mais encore son temps, son activité et son intelligence? Deux volumes avaient paru, le Pentateuque et les Proverbes. Des dix autres, trois étaient assez avancés pour qu'on pût les compléter en 1896. En ce qui concerne Isaïe, j'avais pris part à tous les travaux préparatoires, et nous avions renouvelé, mon père et moi, notre collaboration, si précieuse pour le disciple, des *Opuscules* d'Ibn Djanâḥ et

# VERSION ARABE
# D'ISAÏE

DE

## R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE AVEC DES

NOTES HÉBRAÏQUES

ET UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

JOSEPH DERENBOURG
MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

HARTWIG DERENBOURG
PROFESSEUR A L'ÉCOLE SPÉCIALE DES LANGUES ORIENTALES
DIRECTEUR-ADJOINT A L'ÉCOLE PRATIQUE DES HAUTES-ÉTUDES



PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES
28, RUE BONAPARTE, 28

1896

# ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLICATION COMMENCÉE SOUS LA DIRECTION DE

JOSEPH DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

CONTINUÉE SOUS LA DIRECTION DE

MM. HARTWIG DERENBOURG ET MAYER LAMBERT

---

## VOLUME TROISIÈME

## VERSION ARABE D'ISAÏE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1896

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME TROISIÈME

# VERSION ARABE D'ISAÏE

אלגז אלכֹאמס

# מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

## לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אבתדא פי אכראגהא ותצחיחהא צחבה גמאעה מן עלמא

## יוסף דירינבורג

רחמה אללה

תם כלפאה אלפקיראן

אבנה הארטוויג דירינבורג ותלמידהמא מאיר למברט

# ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

התחיל להוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

## נפתלי המכונה יוסף דירינבורג זצ״ל

וקמו תחתיו

בנו הארטוויג דירינבורג ותלמידם מאיר למברט

## הלק חמישי

# תרגום ספר איוב וביאורו

בלשון ערבית

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאו לאור וביארו בהערות עבריות

הק' בנימין זאב באכער

בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ"ט לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר' יצחק איטצקאווסקי בברלין

# תפסיר ספר איוב ושרחה

באלערביה̈

תאליף

## רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכ̈רגה וצחחה ובינה בחואש באלעבראניה̈

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̈ רבה

## בנימין זאב באכער

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה̈ באריס אלמחרוסה̈

סנה̈ א׳ תתצ״ט.

# הקדמת המוציא לאור.

התרגום הערבי על איוב אשר לר׳ סעדיה גאון עם ליקוטים מביאורו כבר נדפס זה עשר שנים[1]) על פי שלשה כתבי יד אשר באחד מהם נמצא ביאור הגאון והקדמתו על ספר איוב. אך המוציא לאור הראשון לא אסף כל מה שמצא בכתב יד זה ולחלק גדול מהביאור וגם להקדמה לא נתן גאולת הדפוס בספרו. גם התרגום הערבי אף כי טרח לתקנו כצרכו וגם קבץ חלופי נוסחאותיו לא עלה בידו לנקותו משגיאות ולהרחיק ממנו טעיות. ולכן כאשר הואלתי להוציא מעשה ר׳ סעדיה גאון על איוב שנית מצאתי מקום להתגדר בו ולהשלים מה שהניח הבא לפני חסר. וברם זכור לטוב איש חמודות אשר בא יומו לפני כלותו מלאכתו הוא ידידי המנוח ר׳ יוסף דירינבורג ז״ל אשר נתן לי חלקי בין העוסקים בהוצאת כל ספרי הגאון וגם עזרני עזר גדול למען אצא ידי חובתי. כי נתן לי את הדפוס הראשון הנזכר מלא על כל גליונותיו בתיקונים הוציאם מתוך שני כתבי יד אשר באוקספורד ר׳ יצחק שלמה פוכס ז״ל (הנקטף אח״כ באבו מתוך גן חכמת ישראל). וגם נתן לי העתק הביאורים וההקדמה אשר נשארו גנוזים בכתב יד והעתיקם בעבורו רי״ש פוכס הנזכר. ועוד נתן לי כ״י קנין כספו הנכתב בתימן ונשלח אליו מירושלים בשנת התרנ״א ויש בו קצת ספר איוב עם התרגום הערבי אשר לגאון כל פסוק ופסוק עם תרגומו אחריו ומלות המקרא מנוקדים נקוד בבלי הפשוט אשר נהגו בו בארץ תימן. ועוד שלח לי ידידי ר׳ אברהם נייבויער נ״י צלמי אור הנעשים במצות ר״י דירינבורג מן עלים נפרדים אשר יצאו מהגניזה במצרים ובאו בשנים האחרונות אל אוצר הספרים אשר באוקספורד. והעלים האלה נשארו מכתבי יד שונים ואני הבדלתים בסימנים כאשר אזכיר למטה. — המוציא לאור הראשון השתמש גם בכ״י אחד הנמצא באוצר הספרים הגדול אשר למלך בברלין. כתב יד זה היה תחת עיני כי פקידי אוצר הספרים הנזכר שלחוהו לי אל מקום מושבי והנני מגיד להם בזה תודתי.

ואלה הם הסימנים אשר רשמתי בהם בהערותי המכילות חילופי נוסחאות לתרגום רס״ג ולביאורו על איוב את כתבי היד הנזכרים עד הנה.

אות O הוא סימן כ״י אוקספורד מספרו בקאטאלוג של ר״א נייבויער 125. והוא הכ״י אשר יש בו גם ביאורי הגאון והקדמתו ונספחו בו אל מעשה הגאון גם התרגום הערבי והביאורים אשר לר׳ משה הכהן בן נקטילה. וכבר השתמש בכ״י זה החכם עוואלד בהוציאו לאור ליקוטים על איוב בשנת 1844. מתוך כ״י זה עשה רי״ש פוכס ז״ל העתק כל הביאורים שהניחם המוציא האור הראשון ולא נתן להם מקום בספרו. ואלה הם הפסוקים אשר נפקד מקום ביאורם בדפוס הראשון (מלבד הפתיחה אשר לגאון אשר היא גם כן יוצאת פה לראשונה לאור): **א** א—ו יז

[1]) וזה שם הספר: כתאב איוב אלמלקב בכתאב אלתעדיל. Das Buch Hiob übersetzt und erklärt vom Gaon Saadia. Herausgegeben und mit Anmerkungen versehen von Dr. John Cohn. Altona 1889.

ב ד ג כג כו ד א ה ו ז ח יז יח ה ה י יט כג ו ב י יח כ כב ז ב ט ח ג ז ח יג יז ט יז יט כב כד כט לב י ב יא טז יט יא ז טו יב ב ג ה כד יג יט יד יב יד יז כב טו כו לה טז ז ט יג יח יז ו ט יד טז יח ד כא יט ג ז יט כב כט כ י יב כד כה כח כא יג יח כו לג כב ג ו כ כג ג י כד כא כה כה ו כו ד יד כז ד כח ח כח לא י מ לג י יא יב טו לא לד ב י יח לג לז לה ד יב טז לו ט יד לז ה ו י יט כד לח ו יא יט כט לב לו לט ד מ טו מא כד כו מב ו ז. ויש ביאורים בדפוס הראשון אשר אינם לר״ס גאון כי אם לר׳ משה הכהן ולא נתתי להם פה מקום הלא הם על הפסוקים האלה: ז יב (בסופו) ט ז טו כה יח יד כ כב כא ב כא לז כט.

אות Q הוא סימן כ״י אשר מספרו בקאטאלוג של ר״א נייבויער: 2484,2. מתוכו אסף המו״ל הראשון חילופי נוסחאות רבים וגם להם עשה רי״ש פוכס ז״ל תיקונים מתוך הכ״י.

אות B הוא סימן כ״י ברלין הנזכר מספרו בקאטאלוג של הרמש״ש Or. fol. 1203. כ״י זה היה תחת עיני ועברתי על כלו ותקנתי שגיאות הדפוס הראשון. והנני מזכיר פה כי בדברים אשר בסוף ספר איוב בכ״י זה ונדפסו במבוא הדפוס הראשון צ״ל ושני נפישתא (ר״ל ושנים רבות) במקום ושני נטישתא. וחסרות שם בסוף הדברים המלות האלה: „יזכה הכותב והנכתב לו — ר״ל האיש אשר לו נכתב הספר — לחזות בנועם י״י ולבקר בהיכלו״.

אות D הוא סימן כ״י הנשלח אל הר״י דירינבורג ז״ל מירושלם והוא נתנה לי כאשר הזכרתי. כ״י זה חסר בראשו ובסופו וגם באמצעו. ואלה הם הפסוקים הנשארים בו מספר איוב עם תרגומם הערבי: א יד—ב ה ה ה—כ יב כא—יג יא יג כו—יח יט יט ד—כב כ כג י—ל י ל כו—לד יח לד לג—מ ד מא יח—מב י.

אות G הוא סימן תשעה עלים באים מהגניזה והם מכתב יד אחד נשארו. בכל דף ודף יש כ״ה או כ״ט שורות. בכ״י זה לא נכתב התרגום הערבי שלם כי אם תרגום פסוקים יחידים או חלקי פסוקים או מלות יחידות. אולם אחרי כל פרשה ופרשה נכתב ביאורו. ונשאר בתשעה העלים: סוף ביאור פרשה יד סוף תרגום מלות פר׳ טו וביאורה פרשיות טז עד כה בשלימותן תרגום מלות פר׳ כו עד פסוק יג.

אות $G^1$ הוא סימן ב׳ עלים נפרדים ובכל דף יש כ״ה שורות. ונמצא בהם חלק גדול מהפתיחה ועוד תרגום חמשה פסוקים הראשונים מפר׳ א עם ביאורם וגם תרגום א ו—י.

אות $G^2$ הוא סימן ב׳ עלים נפרדים ובכל דף יש כ״ב שורות. נמצא בעלים האלה סוף ביאור פר׳ טו ותרגום פ׳ טז עד פסוק ט״ו ועוד תרגום פר׳ כז מפס׳ ו׳ עד סופה עם תרגום פר׳ כח עד פסוק י״ח.

אות $G^3$ הוא סימן ב׳ עלים כתיבתם מטושטשת מאוד ויש כ״ג שורות בכל דף. נמצא בהם סוף הפתיחה וקצת התרגום והביאור לפר׳ א.

אות $G^4$ הוא סי׳ ב׳ עלים ובכל דף יש כ״ו שורות. בהם נמצא סוף ביאור פר׳ כו. ותרגום פר׳ כז וכח עד פסוק י״ח סוף ביאור פר׳ לג עם תרגום פר׳ לד עד פסוק כ״ו.

ועוד נתתי סימן F לשריד הנמצא באוצר הספרים הגדול אשר באוקספורד (מספרו בקאטאלוג 2523,4) והעתיקו לי בחסדו המנוח רי״ש פוכס. נמצא בו קצת הביאור על פר׳ כז וכח.

על פי כתבי יד ושרידי כתבי יד אלה ובעזר הדפוס הראשון תקנתי את התרגום הערבי על איוב אשר לר״ס גאון. בחרתי הנוסחאות הישרות בעיני ונתתים לעיקר בגוף התרגום ואת חילופי הנוסחאות הראויים לזכרם הצגתי יחד בהערות לפי סדר שורות כל דף ודף עם סימן כ״י אשר בו נמצאו. ואין להתפלא כי רבו החילופים בתרגום זה כי ידי רבים שלטו בו ולא יראו הסופרים לשנות המלות וצורתן בשינויים של מה בכך. ויש חילופים אשר מידי הגאון עצמו יצאו כי אפשר ששינה בתרגומו בעשותו מהדורא שנית לספרו על איוב כאשר אבאר למטה בדברי על ביאורו. ובודאי כל כ״י חדש שיבוא לידי מעיין ימצא בו חילופים אחרים. וגם אנכי בהיותי בלונדון באוצר הספרים הגדול אשר בבריטיש מוזיום עיינתי בכ״י שמספרו בהקאטאלוג Or. 2375 ובתוך שאר ספרי הכתובים יש בו גם ספר איוב עם תרגום הגאון והעתקתי ממנו פסוקים מעטים זעיר שם זעיר שם והנה מצאתי בהם חילופי נוסחאות כאלה: ג ד במקום „אלדׄי קיל פיה קד ולד רגל״: אלדׄי קיל קד ולד פיה רגל. ד ג במקום „אלראכׄיתאן״ אלרכׄותאן. ד יב במקום „כלאם״: אלכלאם. ד כא במקום „אן קד רחל בפצׄלהם״: אלא אן רחל באפצׄלהם. ז כא במקום „ומא לא תחתמל״: מא לא תחתמל. יח א במקום „נתכלם״: אתכלם. יח ב במקום „מא באלנא״: ומא באל. מא ד במקום „מצאפה״: מצאפפה.

הפתיחה אשר כתב ר׳ סעדיה גאון לספר איוב והיוצאת פה ראשונה לאור אינה נמצאת בשלמותה רק בכ״י O. אך מקצתה נמצא גם בכ״י $G^1$ ו־$G^3$. ואולם ב־$G^1$ נמצא מאמר ארוך בתוך הפתיחה שאינו בO ונתתיו בגוף הספר דף 7 ודף 8 עד שורה 16 והמאמר קטוע בסופו וגם תוכו לקוי בחסרונות בשריד כ״י הנזכר. ובO יש במקום המאמר הזה קצורו במעט שורות שהצגתין בסוף הפתיחה (דף 8 שורה 17—20). ומההבדל הרב הזה שיש בין O ובין $G^1$ נראה ברור שמפתיחת הגאון לס׳ איוב היו שתי מהדורות ארוכה וקצרה. וכן היו שתי מהדורות מביאורו לס׳ איוב כי על המשה הפסוקים הראשונים נשאר הביאור ב־$G^1$ והוא ארוך ממה שיש בכ״י O כמו שתראה שם בהערותי. אך גם על פסוק ו׳ ופס׳ ז׳ וי״ב וכן על פר׳ ב פס׳ ז׳ הביא רבנו בחיי דברים מביאור ר״ס גאון שאינם לפנינו בO[1]). ועל שהיו מביאור הגאון על איוב שתי מהדורות ראיה ברורה יוצאת מכ״י G שנשאר בו הביאור על שתים עשרה פרשיות והוא נבדל בחילופים אין מספר מהביאור אשר בכ״י O כמו שהראיתי בהערותי עיין לקמן דף 44 עד דף 79. ומה שנשאר מסוף באור פר׳ טו בכ״י $G^2$ הוא מסכים קצת עם G (עי׳ דף 50). והביאור על פר׳ לג שנמצא בכ״י $G^4$ גם כן מובדל ממה שיש בO (עי׳ דף 95). ועי׳ גם החילופים מכ״י F (דף 81 עד 85).

בתחתית עלי הספר הזה בכל דף דף תחת הקו המפסיק ימצא הקורא כל ביאורי הגאון מועתקים ממקורם הערבי כמעט מלה במלה אל לשון הקדש למען יוכל להגות בדברי הגאון גם מי שאינו מכיר לשונו הוא לשון ערב. ומלבד זה גם על כל פסוק ופסוק שאין עליו ביאור אך אמרתי כי יוצא מבין מלות תרגום הגאון פירוש נכבד וראוי לשום עליו עין עשיתי פירוש קצר בלשון הקדש להגיד תוכן התרגום הערבי.

ויחד עם הערותי המפרשות ביאור הגאון ותרגומו העירותי על דברים הנוגעים לפירושי הגאון על פסוקי איוב והם נמצאים בספר אמונות ודעות אשר לגאון ובפירושו

[1]) וזה מקרוב הוציא לאור החכם ר״ש עפענשטיין תחלת פירוש ר׳ יוסף קמחי על ספר איוב החסרה בס׳ תקות אנוש ושם נמצאו דברים מפירוש הגאון על איוב פר׳ א׳ וב׳ שאינם בביאורנו וגם ר׳ בחיי אינו מביאם. עיין Revue des Études Juives, XXXVII, 88.

על ס׳ יצירה ובפירושו על שבעים מלות וגם על דברים הנמצאים בספרי הבאים אחריו ומזכירים פירושיו או נהנים מהם כמו תלמידו דונש בן לברט ור׳ יונה בן גנאח ור׳ אברהם אבן עזרא ור׳ יוסף קמחי וגם ר׳ בחיי והר׳ שמעון בן צמח. וכבר השכיל המוציא לאור הראשון ר׳ יוחנן כהן לקבץ רוב הדברים האלה בהקדמתו אשר כתב לספרו.

ר׳ סעדיה גאון מזכיר ביאורו על איוב בביאורו אשר כתב אחרי כן על ספר משלי. א) על משלי ג׳ י״א וי״ב הוא אומר: כבר ביארנו שני הפסוקים האלה בפתיחתנו לספר איוב (עיין חלק ששי לספרי רבנו סעדיה גאון דף 28). והוא מביא שם מאמר שלם מהפתיחה אבל לא מלה במלה כי אם מעין מה שנמצא לקמן בדפוסנו דף 3 שורה 9 עד דף 4 שורה 11. — ב) בסוף ביאורו על משלי י״ח י״ד (דף 96) הוא אומר: „כמו שביארנו בספר איוב״. ובזה הוא רומז גם כן על הפתיחה ועל עצם המאמר ההוא אשר הזכיר בביאורו על משלי ג׳ י״א וי״ב. — ג) בביאורו על משלי ל׳ ג׳ (דף 184) מזכיר הגאון מה שפירש באיוב פר׳ כ״ח ותוכן הדברים אשר הוא רומז עליהם נמצא לפנינו דף 85. — ועוד הזכיר הגאון את ביאורו על איוב בספרו אשר אך קצהו נגלה אלינו ע״י החכם ר״א הרכבי הוא ספר הגלוי ובהשריד מהספר הזה (דף קפ״ח) אמר הגאון וזה לשונו (כפי שהעתיקו ר״א הרכבי מלשון ערב אל לה״ק): „ועשיתי בדי יציע במקום אל כמו שביארתי באיוב שהמלה הזאת תמצא בח׳ מקומות מן המקרא ואחד מהם בדי שופר״. והוא רומז בזה על ביאורו הארוך על איוב כי בקצר אשר לפנינו לא נמצא פירוש ח׳ מקומות שנמצאת בהם במקרא מלת בדי בטעם אל. ועיין מה שכתבתי בהערתי לביאור הגאון על איוב י״ז ט״ז (לקמן דף 58).

ועוד ראוי לדעת כי בספר תורות הנפש המיוחס לר׳ בחיי הקדמון בעל ספר חובות הלבבות נזכר תרגום הגאון על איוב ה׳ ז׳ (ס׳ תורות הנפש מתורגם לעברי ע״י הח׳ ברוידע דף 87) והוא מזכיר התרגום הערבי על מלות הפסוק „ובני רשף יגביהו עוף״ כמו שהוא לפנינו (דף 22): „ותרא אהל אלנאר יתשאמכון טיראנא״. כן הוא במקור הערבי בכ״י פארים כאשר ענה לי על שאלתי הח׳ ברוידע.

וטרם אסיים דברי אגיד תודתי להחכם היקר ר׳ מאיר למברט אשר הואיל בחסדו לעיין כל עלי הספר הזה לפני בואן אל תחת המכבש ומה שמצא עוד אחרי הגיהי את העלים משגיאות הדפוס הגיד לי וגם האיר עיני בכמה מקומות בהבנת דברי הגאון.

במקום הזה לא אדבר מאומה על דרך הגאון בתרגום ספר איוב ועל דעותיו אשר חוה בביאורו ובפתיחתו. אם לא תהיה תוחלתי נכזבה עוד אפרש רישת חקירתי על כל דרכי הגאון בפירוש המקרא כאשר יצאו לאור כל ספריו עד תמם ואז אשיב אי״ה להתעסק בספר הזה כאשר התעסקתי עתה לתקנו ולבארו.

בודאפעשט, בירח טבת התרנ״ט.

בנימן זאב בן לא״א ה״ר שמעון בכרך ז״ל

המכונה

Wilhelm Bacher.

בשמך רחמן

# הדׄה תרגׄמה כתאב אלתעדיל

## אלמנסוב אלי איוב

### ממא תרגׄמה ראס אלמתיבה מרינו ורבינו סעדיה ראש ישיבה של מחסיה רי״ת.

---

### (צדר אלכתאב)

אבתדא מולפה וקאל תבארך אללה אלאה אסראיל אלקדים קבל אלאבתדאאת ואלבאקי בעד אלנהאיאת אלמבדי אלמכׄתרע אלמעיד אלבאעת̇ אלחקיק באלחמד ואלשכר עלי פצׄלה אלעאם ואחסאנה אלשאמל.

אמא בעד פאן מעני אלגׄוד ואלאחסאן ואן כאן לא ינקסם פי דׄאתה אעני אן קלילה וכת̇ירה חקיקאן במענאה עלי אלאנפראד פאנה יתפאצל פי וגׄוה אלכמיה ואלכיפיה. מן דׄלך אן גׄוד אלמכׄלוקין במקדאר יקתצׄי פנאה בפנאהם כקול ד״י אלגׄלאל פי כתאבה קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה וגׄוד אלקדים גׄל ועז לא נהאיה לקדרה לאנה עליה ולא חד ואקצׄא לגׄודה ואחסאנה. ולמא נאהי ובאלג פי אקצׄא מא יקע עליה חס אלנאטקין קאל כי גבהו

---

## זה תרגום ספר הַצִּדּוּק

### המיוחס לאיוב

ממה שתרגם ריש מתיבתא מרינו ורבינו סעדיה ראש ישיבה של מחסיה רי״ת.

---

### (פתיחת הספר)

החל מחברו ואמר. יתברך האל אלהי ישראל הקדמון לפני התחלות והקיים אחר התכליות הבורא והמוציא מאין המשיב והמחיה הראוי לשבח ולהודאה על חסדו הכולל ועל הטבתו לכל.

ואחר זה אומר כי ענין החסד וההטבה אף על פי שלא יתחלק בעצמו רצוני לומר שהמעט והרב מהחסד כל אחד בפני עצמו ראוי לענינו בכל זאת יש בו הבדל באופני הכמות והאיכות. והבדל כזה הוא שחסד הנבראים הוא בשיעור אשר כלותו יתחייב בכלותם כמאמר האל יתברך בספרו (ישעיה מ׳ ו׳) קול אומר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה והסד הקדמון ית׳ וית׳ אין תכלית לשיעורו בעבור שהוא תלוי בו ולפי זה אין גבול וקצה לחסדו ולהטבתו. ומפני שהפליג להזכיר קצוי מה שיפול עליו חוש המדברים אמר כי גבהו

שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם לאן אלחאסה ואן שאהדת אלסמא ואלארץ כאנהמא ען קרב פי אלעין פאלעקל ידל עלי אן בינהמא אלבעד אלכתיר. פאמא אלממתחנון ואלמעתברון פאנהם זעמוא אן אקרב גז מן אגזא אלפלך מן אלארץ יכון אכתר מן י״ו צעף מן גמלה קטר אלארץ אלדי הו אלכט אלקאטע לדאירתהא בנצפין ואמא אכר אלאגזא ממא תקע עליה אלחאסה מן אלפלך פאנה יגאוז עדד אלאלוף אלכתירה עלי הדא אלמקדאר אלמדכור. פקול אלחכים תבארך ותעאלי אן סבילה פי אלגוד ואלכרם אעלי ואשמך מן פצל אלכלק ואחסאנהם כעלו אלסמאואת פוק אלארץ לא אנה קד אנתהי בבלוגה אלי הדא אלחד בל אנמא מתלה בהדא אד כאנת חאסתהם לא תבלג עלוא אכתר מן דלך. ומתלה איצא קולה תעאלי כי כגבוה שמים על הארץ וגו׳ כרחוק מזרח ממערב וגו׳. וממא יבין ען דלך באוצח אלביאן קול אלנבי כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך אעלמנא אן אחסאן אלבארי וגודה אעלי מן אלסמאואת קדרא וארפע מן אלשואהק במא לא ידרך ולא ילחק. פסבחאן אלקאדר עלי אלכל מן לא מדר לאמרה וגודה ופצלה אשמך מן אלאפלאך ואוסע מן אלעאלם ולא גאיה לה.

וממא וצח אן איגאדה אלכלק בעד מא לם יכן הו אלפצל אלאעטם אד כלק אלעאלם באסרה ואסכנה אלנאטקין לינפעהם ופיה קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם. וכדלך אחיאה להם וסאיר תדבירה אלחסן אלדי בה דברהם וסאר בהם פהו אגמע פצל ואחסאן כמא קאל אלנבי חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי. וכדלך מא אמרהם [בה] ונהאהם ענה באלתחסין פי עקולהם ואלתקביח או ב[אלסמ]ע ואלכבר פכל דלך איצא פצל ואחסאן כקולה אוהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ פהדא מא תשהד בה אלעקול תם קאל חסדך ה׳

15 (וצח) O נצח. | 19 (וכדלך) O ולדלך.

---

שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם (שם נ״ה ט׳) כי אף על פי שהחוש רואה את השמים ואת הארץ כאלו שניהם קרובים זה לזה בכל זאת יורה השכל שיש ביניהם מרחק רב הלא בעלי הנסיון והחשבון אמרו כי החלק מחלקי הגלגל היותר קרוב אל הארץ הוא יותר מאחד על ששה עשר מקוטר הארץ אשר הוא הקו החותך סבובה לשני חצאים אבל האחרון מחלקי הגלגל אשר יפול עליו החוש עובר במספר אלפים רבים על זה השיעור הנזכר. ולפי זה מאמר החכם ית׳ ויתׄ׳ שדרכו בחסד ובנדיבות נעלה וגבוה מחסד בני האדם והטבתם כגובה השמים על הארץ איננו רוצה שחסדו כלה בהגיעו אל הגבול הזה רק דמהו לגבול זה בעבור שחושם אינו מגיע לגובה רב ממנו. וכמוהו גם כן (תהלים ק״ג י״א וי״ב) מאמרו יתברך כי כגבוה שמים על הארץ וגו׳ כרחוק מזרח ממערב וגו׳. וממה שיבאר זה בביאור ברור הוא מאמר הנביא (שם ק״ח ה׳) כי גדול מעל שמים חסדך ועד שחקים אמתך הודיענו שטובת הבורא וחסדו רמים מהשמים בשעור וגבוהים מהשחקים במה שאי אפשר להגיע אליו ולהשיגו. ושבח לאל היכול על כל ואשר אין חקר לדברו ואשר טובו וחסדו גבוהים ורחבים מהגלגלים ורחבים מן העולם ואין להם תכלית.

וממה שנתברר הוא שהמצאתו את הנבראים אחר שלא היו הוא הגדול בחסדיו כי ברא את העולם בכללו והושיב בו את המדברים להועיל להם ובזה אמר הנביא (שם פ״ט ג׳) כי אמרתי עולם חסד יבנה שמים תכין אמונתך בהם. וכן החיותו אותם ושאר הנהגתו הטובה אשר הנהיגם בה ונהל אותם זה כלו חסד והטבה כאשר אמר הנביא חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי (איוב י׳ י״ב). וכן מה שצוה אותם בו והזהירם ממנו באשר נתן בשכלם דעת הטוב והמגונה או בשמע והגדה כל זה גם כן חסד והטבה כמאמרו (תהלים ל״ג ה׳) אהב צדקה ומשפט חסד ה׳ מלאה הארץ זה מה שיעיד עליו השכל ואחר כן אמר (שם קי״ט ס״ד) חסדך ה׳ מלאה הארץ חקיך למדני זה מה שיורע מצד ההגדה הנאמנת ושניהם נקראים

מלאה הארץ חקיך למדני פדלך מא יערף מן באב אלכבר אלצאדק ואלגמיע יסמיאן חסד. חתי אן אלוצול אלי תסביחה ותמגידה וחמדה עלי מא אבתדי ושכרה עלי מא אחסן יסמי אלגמיע חסד לקולה יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ואיגאדה אלאלאם ואלאמראץ ואלמצאר פי אלעאלם איצא גוד ומצלחה ללנאס ליפרקון עקאבה ויתקון נקמתה כקולה והאלהים עשה שייראו מלפניו פאחסהם אללה תעאלי באלאלאם חתי אדא נגאהם מנהא פלה אלגוד ואלפצל ופיה יקול אלנבי כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. וכאלקול פי אלאלאם אלמחסוסה גיר אלואצלה אלי אלגסם כדאך אלקול פי אלואצל אליה לא יפעל אלבארי דלך בעבדה אלא לצלאחה לה ואחסאן והו חיניד ינזל ג' מנאזל. אלמנזלה אלאולי חאל אלתאדיב ואלתפהים פאנהמא ואן כאנא אלמאן ללנאטקין באלתעב ואלזעב ואסתעמאל אלפכר פאן דלך צלאח להם ופי דלך יקול אלכתאב מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו. ואנמא מתל דלך באלאב אלדי יודב ולדה באלזגר ואלצרב וכתיר מן אלאלאם לאסתצלאחה ללטאעה וללחכמה כקולה פי מא בעדה כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. וכדלך יפרג אלשאהד אן אלחכים [יתעב] נפסה באלסהר ואלכד פי קראה אלכתב ובאסתעמאל אלכואטר ואלתמייז פי אלוקוף עלי דלך ולא יכון שי מנה מנכרא וכמא קאל אלנבי מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים. ואלמנזלה אלב' חאל אלעקובה ודלך אדא אגני אלעבד גנאיה יסתחק בהא אלעקובה כאן מן גוד אלרחים עז וגל ונטרה לעבדה אן יסבב לה אלמא מן אלאלאם ידהב בה ענה סיאתה או בעצהא וחיניד יכון דלך אלאלם מסמי תמחיצא והו ועלי אנה עקובה פמענאה מע[ני] אלפצל אד הו יזגר אלעבד מן אלמעאודה ויצרף ענה מא סלף ופיה יקול ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וחסדי לא אסיר מעמו. ואלשאהד

10 (ללנאטקין) O אלנאטקין. | 12 (באלאב) O באלארב. | וכתיר O וכתירא.

---

חסד. ואפילו ההגעה אל שבוחו והלולו ופאורו על מה שגמל עלינו וההודאה לו על מה שהטיב לנו הכל יקרא בשם חסד לאמרו (שם ק"ז ח') יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. והמצאתו את היסורים וההליים וההזקים בעולם גם כן טובה ותקון לבני אדם למען יפחדו מענשו וייראו מנקמתו כמאמרו (קהלת ג' י"ד) והאלהים עשה שייראו מלפניו והאל יתברך עשה שירגישו את היסורים עד שאם יצילם מהם יהיה זה מטובתו וחסדו ובזה אמר הנביא (תהלים פ"ו י"ג) כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה. וכמאמר ביסורים המוחשים ובלתי נוגעים אל הגוף כן המאמר במה שנוגע אל הגוף לא יעשהו הבורא בעבדו כי אם לתקון לו ולהטבה. וההטבה הזאת באה בשלש מעלות. המעלה הראשונה ענין המוסר והלמוד ואף על פי ששניהם יסורים למדברים ביגיעה וטורח ושמוש הרעיון בכל זאת תקון הוא להם ובו יאמר הכתוב (משלי ג' י"א) מוסר ה' בני אל תמאס ואל תקץ בתוכחתו ודמהו לאב אשר ייסר את בנו בגערה והכאה והרבה מן היסורים לתקנו אל היראה והחכמה כאמרו אחר זה כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה. וכן נודע לנו מראות העין שהחכם ייגע את נפשו בנדידת שנה מעיניו ובעמלו לקרוא בספרים ובשמוש העיון והבחינה למען יעמוד על זה ואין דבר שיקוץ בו וכמו שאמר הנביא (ישעיה נ"ג י"א) מעמל נפשו יראה ישבע בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים. והמעלה השנית ענין העונש וזה כאשר חטא העבד חטא שיתחייב בו עונש היה מטובת הרחום יתעלה ויתברך ומהשגחתו על עבדו שיסבב לו דבר מן היסורים אשר בו יסלק ממנו רעתו או מקצתה ואז יהיה היסור הזה נקרא בשם נקוי ואף על פי שהוא עונש אין ענינו אלא ענין החסד כי הוא יגער באדם שלא יחטא שנית ויסיר ממנו מה שעבר ובו אמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם וחסדי לא אסיר מעמו (תהלים פ"ט ל"ג ול"ד). ובעינינו נראה שהאב יגמיא את בנו המשקים המרים וסמי רפואה הנמאסים להסיר ממנו חליו ולתקן איכיות מזגו. ובדמיון הזה הוא אומר

יטהר אן אלאב קד יג'רע ולדה אלשרבאת אלמרה ואלאודיה אלכריהה ליזיל ענה אמראצה ויסתצלחה מן כיפיאת מזאגה. ופי הדא אלתמתיל יקול תעאלי וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וקד יפעל אלחכים מן אלנאס דלך. ואלמנזלה אלג' האל אלבלוי ואלמחנה והו אדא ערף תעאלי מן עבדה אלצאלח אנה יצבר עלי אלם יוצלה אליה ויתבת עלי חאל צלאחה אהלה בה ליתיבה וינעם עליה ען צברה. והדא אלצרב איצא גוד ואחסאן אד יוצל אלעבד אלי נעים דאים כקולה אשרי הגבר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת. והדא אלאלם קד יכון פי אלמאל או פי אלגסם או פי אלנפס. פדון לנא תעאלי כבר בעין אלצאלחין אלדי אמתחנה פצבר עלי אלמחנה פשכר לה ותצמן לה פי אלאכרה אלנעים אלדאים ועגל לה פי אלדניא מא בה איד מא ירגא מנה פי דלך והו איוב אלנבי עליה אלסלאם.

תם לעלמה גל גלאלה אן אלכואטר אלווארדה עלי אבואל אלנאס ענד חלול אלאלאם עלי ד' צרוב עלי טול אלזמאן כמא כטרת חיניד פי עצר איוב אוגב אתבאת דלך לנא לנעתבר בה ונאכד באלראי אלמרצי מנהא ונגעלה ואגבא ונצרף מא סוי דלך. פאתבת לנא כבר מצאיב איוב ומא אמתחנה בה ובלאמה ובלאם אצחאבה ומא אדעאה כל ואחד מנהם ומרד אליהוא עליהם קצד אן יכשף בדלך מא פי קלוב אלנאס ענד קלה אלצבר עלי אלמחנה פאמא [נסב] אלבארי אלי שי מן אלגור פלם ידעי ואחד מן האולא אלה' נפר שיא מנה [פהם] נאפיון ענה תע' גמיע אנואעה פמן קול איוב אמנם ידעתי כי כן ומה יצדק אנוש עם אל וקול אליפז האנוש מאלוה יצדק וקול בלדד האל יעות משפט ואם שדי יעות צדק וקול צופר [כי הוא ידע מתי שוא] וסאיר אלקצה וקול אליהוא לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע וגו'. ולכן כלפהם אנמא וקע פי אלג' אלארא אלאכר פכאן איוב יקול יגוז אן יולם אלחכים

---

יתברך (דברים ח' ה') וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר וגו' ולפעמים יעשה כן החכם מבני אדם. והמעלה השלישית ענין הנסיון והבחינה והוא כאשר ידע יתברך על עבדו הצדיק שהוא יהיה סובל את היסורים אשר יגיעם אליו ועומד על ענין צדקתו אז יביא עליו את היסורים למען יגמול עליו וייטיב לו בעבור סבלו אותם. והמין הזה מן היסורים ג"כ חסד והטבה כי הוא יגיע את העבד אל טובה קיימת כמאמרו אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו' (תהלים צ"ד י"ב וי"ג). והיסורים האלה יהיו או בממון או בגוף או בנפש. והאל יתברך הכתיב לנו נסיון אחד הצדיקים אשר נסה אותו והוא סבל את הנסיון והאל גמל עליו והבטיחו לתת לו בעולם הבא הטובה הקימת ומהר לתת לו בעולם הזה מה שיחזקהו בתקותו ממנו בזה והוא איוב הנביא עליו השלום.

ואחר כן בעבור שידע יתברך שהמחשבות העולות בהמשך הזמנים בלבות בני אדם בבוא היסורים הם על ארבעה מינים כאשר עלו אז בזמן איוב צוה לכתוב לנו זה למען נקח בו מוסר ונחזיק בדעת הנרצית בין המחשבות ההן ונשימנה לחובה עלינו ונסיר מה שזולתה. והכתיב לנו הגדת צרות איוב ומה שבחנו בו האל ודבריו ודברי רעיו ומה שאמר כל אחד מהם ומה שהשיב עליהם אליהוא וכוון לגלות לנו בזה מה שיש בלבות בני אדם אם ימעט סבלם את הנסיון. אבל אין אחד מחמשת האנשים האלה יאמר מאומה שייחס בו אל הבורא דבר מן העולה כי הם מרחיקים ממנו יתעלה כל מיני העולה. איוב אמר אמנם ידעתי כי כן ומה יצדק אנוש עם אל (ט' ב') ואליפז אמר האנוש מאלוה יצדק (ד' י"ז) ובלדד אמר האל יעות משפט (ח' ג') וצופר הנעמתי אמר (י"א י"א) כי הוא ידע מתי שוא ושאר הפרשה ואליהוא אמר חלילה לאל מרשע (ל"ד י'). אולם לא נפלה מחלוקתם כי אם על שלש הדעות האחרות והיה איוב אומר יתכן שייסר החכם את עבדו אף על פי שאין בו עון ויעשה זה כרצונו כי הוא קונהו וזה לא יקרא בשם עולה כאשר אמר זה במאמר ברור

עבדה ועלי אנה לא דנב לה [י]פעל דלך כמא שא אד הו מאלכה ולא יסמי דלך גורא כמא אפצח בדלך פי קולה הן יחתף מי ישיבנו מי יאמר אליו מה תעשה ואלדי דעאה אלי הדא אלקול הו משאהדתה נפסה צאלחא וקד חלת בה תלך אלאלאם. ובעכס הדא כאן יגוז אן ינעם עלי אלעבד אלכאפר ותכון אלעלה פי הדא איצא משיתה כקולה ישליו אהלים לשודדים. וכאן אליפז ובלדד וצופר אגמעין יקולון לא יולם אללה אלא כאפרא והו אלגאחד עבאדתה או פאסקא והו אלמרתכב אלכבאיר אלתי ענה נהי או מדנבא והו פאעל אלצגאיר פמן דלך קול אליפז זכר נא מי הוא נקי אבד וגו׳ כאשר ראיתי חרשי וגו׳ מנשמת אלוה יאבדו וגו׳ וקול בלדד היגאה גמא בלי בצה וגו׳ עודנו באבו לא יקטף וגו׳ כן ארחות כל שוכחי אל וגו׳ וקול צופר ועיני רשעים תכלינה וגו׳. ואמא אן יולם אללה תע׳ עבדא צאלחא פלם יכן ואחד מנהם יגיז דלך עלי וגה [מן] אלוגוה פכאן כלהם יקולון לאיוב לולא אן לך דנובא סלפת לם יחל אללה בך הדה אלמצאיב כמא קאל לה הלא רעתך רבה וגו׳ כי תחבל אחיך חנם וגו׳ לא מים עיף תשקה וגו׳ על כן סביבותיך פחים וגו׳ או חשך לא תראה וגו׳ ואמתאל דלך כתיר. ואלדי חמלהם עלי הדא הו אן עקולהם חכמת באן אלבארי תקדסת אסמאוה ערל לא יגור תם שאהדוא איוב מולמא פקאלוא מא הדא אלא ען אסתחקאק דנב סבק מנה. ופי וקתנא הדא מן יקול בהדה אלמקאלאת וירי בהדה אלמדאהב ולפי ענהם גמיע[א] אלקול אלמרתצא והו אלקול אלתאלת קול אליהוא אן אללה תבארך ותעאלי קד יוצל עבדה אלי נעימה באחד תלאתה אסבאב אלאול כתובה בעד דנב תקדמהא קאל פיה להסיר אדם מעשה וגו׳ יחשך נפשו מני שחת וגו׳ ואלתאני בחסנאת תכון ללעבד ואן קלת קאל פיהא אם יש עליו מלאך מליץ וגו׳ תם קאל פיה פדה נפשו מני שחת וחיתו באור תראה ואלתאלת במחן

1 (יפעל דלך) G³ יפעל בה הדא. | 2 (בדלך פי קולה) G³ פי אקואלה אד קיל. | 14 (דלך) G³ הדא. | 15 (שאהדוא) O ישאהדו. | 16 (דנב) G³ אלדנב. | (אלמקאלאת) G³ אלמקאלה. | (וירי בהדה אלמדהאב) G³ חסר. | 17 (גמיעא) G³ וען איוב.

---

הן יחתף מי ישיבנו מי יאמר אליו מה תעשה (ט׳ י״ב). ומה שהביאו אל מאמר זה הוא ראותו את עצמו צדיק ובכל זאת באו עליו אלה היסורים. ובהפך זה יתכן לפי דעתו שהאל ייטיב לאדם כופר ועלת זה גם כן רצונו כמאמרו (י״ב ו׳) ישליו אוהלים לשודדים. אך אליפז ובלדד וצופר כולם היו אומרים לא ייסר האל אלא הכופר והוא המכחש בעבודתו או הרשע והוא העובר על החמורות אשר נזהר מהם או החוטא והוא העובר עברות קלות ומזה מאמר אליפז זכר נא מי הוא נקי אבד וגו׳ כאשר ראיתי וגו׳ מנשמת אלוה וגו׳ (ד׳ ז׳) ומאמר בלדד היגאה גמא בלי בצה וגו׳ עודנו באבו וגו׳ כן ארחות וגו׳ (ח׳ י״א) ומאמר צופר ועיני רשעים תכלינה וגו׳ (י״א כ׳). אבל לא היה אחד מהם אומר שיתכן על אופן מן האופנים שייסר האל יתברך עבד צדיק והיו כלם אומרים לאיוב לולא שהיו לך עונות שקדמו לא היה האל מביא עליך הצרות האלה כאשר אמר לו אליפז (כ״ב ה׳ - י״א) הלא רעתך רבה וגו׳ כי תחבל וגו׳ על כן סביבותיך פחים וגו׳ או חשך וגו׳ ומה שדומה לזה הרבה. ומה שהביאם לזה הוא שבשכליהם דנו שהבורא יתקדשו שמותיו צדיק ולא יעול ואחר כן ראו איוב ביסורים ואמרו אין זה כי אם בעבור שהוא ראוי לזה מפני עון שעשה קודם זה. ובזמננו זה יש מי שאומרים מאמרים כאלה וחושבים כדעות אלה ונעלם מכלם המאמר הנרצה והוא המאמר השלישי אשר אמר אליהוא שהאל ית׳ ית׳ פעמים יגיע עבדו אל טובתו באחת משלש הסבות. הראשונה בתשובה שעשה אחר עון שקדם לה אמר בה (ל״ג י״ז) להסיר אדם מעשה וגו׳ יחשך נפשו וגו׳ והשנית בזכיות שתהיינה לעבד אף על פי שהן מעטות ובהן אמר (ל״ג כ״ג) אם יש עליו מלאך מליץ וגו׳ אחר כן אמר בו פדה נפשו מני שחת וחיתו באור תראה והשלישית בבחינה ונסיון אשר בחנו בו האל והוא סבל אותו והיא

ובלוי אמתחנה בה פצבר עליה והו אעטמהא תואבא קאל פיה להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. וסאשרח הדה אלמעאני פי וסט אלכתאב שרחא בלינא ואנמא קדמת האהנא דכרהא פקט. והדא מא אוגבה אלפכר אלצחיח ואלדליל אלצריח ולדלך וגב אללה תעאלי איוב בקולה [האף תפר משפטי] ווגב אליפז ובלדד וצופר איצא עלי מא [קאלה בקולה לאליפז חרה אפי] בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב ולם ילם אליהוא בל אכרג כלאמה לאיוב מכרג קולה פכאן דלך תצדיקא לה ואיצא לאן אליהוא קדם פי כלאמה אנה ירד עלי אלקום אגמעין כקולה לאיוב אני אשיבך מלין ואת רעיך עמך פקאל ד׳ מקאלאת ולם ימכן ואחד מנהם אן ירד עלי גואבה פכרג אלקול כמא ארארה.

פכתב אלחכים גל גלאלה לנא אכבארהם וגעלהא [לנא] מתאלאת לנעתבר בהא וננצלח ללטאעה חתי אן אלאלאם ואלמצאיב אדא חלת בנא נעלם אנהא לא תעדו אחדי [אל]מנזלתין אמא עלי דנוב סלפת מנא פתסמי עקובה פינבגי לנא אן נפחץ ענהא ונצלח אעמאלנא ונזיל וגה אלתקציר ענהא וכקולה נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה׳ ואמא אן תכון מחנה מן אלחכים לנצבר עליהא פיתיבנא עלי דלך ולא ננסב פי אלחאלין גמיעא אלכאלק עז וגל אלי שי מן אלגור בל נתחקק מא וצף [בה נפסה] פי כתאבה ה׳ צדיק בקרבה לא יעשה עולה ולדלך לקב הדא אלכתאב בכתאב אלתעדיל.

2 (הדה אלמעאני) $G^3$ הדא אלמעני. | (ואנמא . . . פקט) O חסר. | 3 והדא . . . איוב) $G^1$ פהדא . . . . מן גהאת אלאול והו אלמקים באלואגב לאן אלפכר אלצחיח ידל עלי דלך וסימא . . . אלנאטקין מן אלאבתדא אנמא הו לימתחנון ואיצא אן אללה תבארך ותעאלי וגב איוב. $G^3$ פהדא הו אלקול . . . . אלמקדמה באלואגב לאן אלפכר אלצחיח ידל . . . . ללנאטקין מן אלאבתדא הו לימתחנון ואיצא . . . . וגב איוב. | 7 (ואיצא לאן) O ואלאן. — (כקולה) $G^3$ כמא קאל. | 8 (מנהם) $G^1$ $G^3$ מן אלד׳. | 9 (עלי גואבה) $G^8$ $G^1$ עליה גואבא. | 14 (עלי דלך ולא ננסב) $G^1$ ולדלך אדא [קד] פחצנא ולם נגד שיא ממא יוגב תק . . . בה עלמנא אנה מבתדא בה וסמינאה מחנה וינבהנא עליהא בקול אלכתאב אשרי כל חוכי לו ולא ננסב.

---

הגדולה שבהן בענין גמול אמר בה (ל״ג ל׳) להשיב נפשו מני שחת לאור באור החיים. ועוד אבאר אלה הענינים בתוך הספר ביאור ברור ולא הקדמתי הנה אלא זכרם בלבד. וזה הוא מה שנתחייב מצד המחשבה הנכונה והראיה הברורה ובעבור זה חייב האל ית׳ את איוב באמרו האף תפר משפטי (מ׳ ח׳) וחייב את אליפז ובלדד וצופר גם כן כפי מה שאמר במאמרו לאליפז (מ״ב ז׳) חרה אפי בך ובשני רעיך וגו׳ ולא הוכיח האל את אליהוא אבל הוציא דבריו אל איוב בדרך דברי אליהוא והיה זה להצדיקו. ועוד בעבור שאליהוא תקדים בדבריו שהוא ישיב לאנשים כלם כאמרו לאיוב (ל״ה ד׳) אני אשיבך מלים ואת רעיך עמך ואמר ארבעה מאמרים ואף אחד מהם לא היה יכול להשיב על תשובתו ואם כן יצא הדבר כחפצו.

והחכם יתעלה כתב לנו הגדותם ושם אותם לנו למשל למען נקח מהם מוסר ונתקן עצמנו ליראה עד אשר נדע בבוא עלינו היסורים והצרות שאינם יוצאים משתי המעלות וזה שבאים בעבור עונות שקדמו ממנו ונקראים עונש וצריכים אנחנו לחפש אחריהם ולהיטיב את מעשינו למען נסיר ממנו ההתרפות כאמרו נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה עד ה׳ (איכה ג׳ מ׳) או שהם בחינה מהחכם יתעלה למען נסבול אותם והוא יגמול לנו על זה. ואין אנחנו מיחסים אל הבורא ית׳ בשני הענינים האלה דבר מן העולה אבל נתאמת מה שתאר הוא בעצמו בספרו (צפניה ג׳ ה׳) ה׳ צדיק בקרבה לא יעשה עולה ובעבור זה קראתי שם הספר הזה ספר הצדוק.

קאל אלמתולי לעבארתה אן וגדת כתׄירא מן אלאמׄה ירון הדׄא אלכתאב בעין מסתגלק צעב [עליהם] אלתפסיר ואלעבארה מן וגוה שתי. אלאול מ[עני] קצׄה אלשטן מן הו וקולה וכיף גרי מגׄראה. ואלבׄ׳ אילאם איוב אלנבי מע אלשהאדה לה אנה תם וישר. ואלגׄ׳ כיף גרי אלנטׄר בין איוב ואצחאבה ואליהוא ומא כאן ידעיה כל ואחד מנהם וכיף כאן גואב בעצׄהם לבעץׄ ומעארצׄה בעצׄהם לבעץׄ. ואלד׳ תחציל אלאיאת אעני אלפואסיק אלתי הי גרץׄ כל מקאלה באנׄה קד כׄפית עלי כתׄיר מן אלנ[אס] באכתׄאר אלכלאם ואטנאב[ה] חתי גשי אלכלאם אלמעתרץׄ מן תשביב ותשייע וחשא אלכלאם אלדׄי הו [גרץׄ] אלקצׄה. ואל[ה׳ אלפואיד] אלמנטויה פי דרג כלאם אללה תבארך [ותעאלי] מא הי ומא וצלה(?). קד [חאר בה] אלנאס חתי נסב כתׄיר מנהם אלי פנון כתׄירה מן אלכׄטא וכאד הדׄא אלכתאב מן חיתׄ קצד אלחכים בה אסתצלאח עבאדה אן ינקלב פיציר להם אסתפסאדא. ויענׄ לדׄלך פאלזמת נפסי עבארה הדׄא אלכתאב עלי אלאצול אלגׄ׳ אלתי בהא יעבׄר אלמעבׄרין גׄמיע כתב אללה והו אלמגרוס פי חגׄה אלעקל [ו]אלמסתעמל פי לגׄה אלקום אלדׄין פי מא בינהם [כתב] אלכתאב ואלאסבאב אלתי אתׄאריהם מתצׄמׄנאת ען קדמאיהם ען אנביא אללה גל ועז אלרתב אלאוׄל מנהא אולא ואלתׄאני תׄאניא ואקול אן אלאקדם פי כל תפסיר הו אלמשהור מן אלפאטׄ אלכתאב אלמפסר אללהם אלׄא אן יחאל ענד אלעקל דׄלך אלמשהור או תפסדה אלאתׄאר. פאן אלמרתׄב בעד דׄלך [הו] אלמגאז ואלמסתעמל בין אלאמׄה פינבגי ללמעבר אן יכׄרג אליה בעץׄ אלפאטׄ דׄלך אלמעני אלדׄי אחאל הדׄאן אלאמראן או אחדהמא משהורה ויכון אכׄראגה אלי אלמגאז באנצאף מן חיתׄ יגוׄזה אלקום לא מן חיתׄ ימנעונה וכמא כנת חבית בל שרחת פי צדר תפסיר אלתורה. פעלי הדׄה

7, 1—8, 16 (קאל אלמתולי . . . . מעני אלג׳) חסר O. | 19 (משהורה) $G^1$ משהורא. | (יגוׄזה) $G^1$ ינלה.

אמר המתעסק בבאורו. מצאתי רבים מן האומה רואים את הספר הזה בעין סתומה וקשה עליהם הפירוש והביאור מפנים שונים. האחד ענין ספור השטן מי הוא ומה אמר ואיך היה דרכו. והב׳ שהביא האל יסורים על איוב אף על פי שהעיד עליו שהוא תם וישר. והג׳ איך התוכחו איוב ורעיו ואליהוא ומה היתה דעת כל אחד מהם ואיך היה מענה קצתם לקצתם ותשובת קצתם על קצתם. והד׳ באור ענין האותיות רצוני לומר הפסוקים אשר הם כוונת כל מאמר באשר הם נעלמים מרוב בני אדם ברבוי הדברים והארכתם עד שכסו הדברים הבאים במקרה על ידי יפוי והרחבה ומלוי את הדברים אשר הם כוונת הפרשה. והה׳ מה המה התועלות הנכללות בתוך דברי האל יתברך ויתעלה. וכבר [נבוכו בזה] האנשים עד אשר הגיעו רבים מהם אל מינים הרבה מהשגגות וכמעט נהפך זה הספר אשר כוון החכם לתקן בו עבדיו ויהי להם למשחית. וכאשר נפעמתי לזה חייבתי נפשי לבאר זה הספר כפי שלשה העקרים אשר בהם יבארו המבארים כל ספרי האל והם הנטוע בטענת השכל ושמוש לשון העם אשר ביניהם נכתב הספר והמעתיקים אשר קבלותיהם נתאמתו להם מקדמוניהם בשם נביאי האל ית׳ וית׳ ואבארהו על פי המדרגות האלה ראשון ראשון ושני שני. ואומר שהמדרגה הראשונה בכל פירוש הוא המפורסם ממלות הספר המפורש רק אם יבוטל המפורסם הזה אצל השכל או תכחישהו הקבלה. והמדרגה שאחר זה הוא העברת לשון הנוהגת באומה וצריך המבאר להוציא אליה קצת מלות אותו הענין אשר מפורסמו בטל בשני הדברים הנזכרים (ר״ל השכל והקבלה) או באחד מהם ותהיה הוצאתו אל ההעברה ביושר כפי מה שהוא אפשר בלשון העם לא כפי מה שהוא נמנע אצלם כמו שספרתי זה אף ביארתיו בהקדמת פי׳ התורה. ועל פי ההקדמות האלה אנהג בדברי הספר והוא שאגלה מכל מאמר מדברי איוב וחבריו פסוקים שהם תוספת בפרשה וכסו את הענין אם ביפוי דברים או

אלמקדמאת אג׳רי כלאמה והו [אן] אבדי מן כל מקאלה֗ מן כלאם איוב ואצחאבה פואסיקא אלתי הי חשו פי אל[קצה֗] [ונשי אל]מעני אמ֗א בתשביב ואמ֗א בתשייע. ואבי֗ן כל גואב מן כל ואחד מנהא . . . . . . . צאחבה אלמתקד֗ם חתי יכון איוב אד֗א קאל מקאלה֗ מא ת֗ם סמע גואב אליפז ענהא לא יג֗וז אן תכון דעואה פי אלמקאלה֗ אלב׳ הי דעואה אלאולי אלתי תקד֗מת לה פי אלמקאלה֗ אלאולי בעינהא לאן תלך אלדעוי כאן קאלהא קבל אן יסמע כלאם אליפז והד֗ה אלת֗אניה֗ אלתי קאלהא בעד מא סמע גואב אליפז פינבגי אן תכון זיאדה֗ עלי קול אליפז. ונט֗יר הד֗א איצ֗א לא יג֗וז אן יכון אלמעני אלד֗י יד֗הב אליה בלדד פי כלאמה הו אלמעני אלד֗י ד֗הב אליה אליפז פי כלאמה לאן גואב אליפז כאן חד֗א עלי כלאם איוב אלאו֗ל וגואב בלדד יג֗ב אן יכון מואזיא לכלאם איוב אלב׳ וכד֗לך סאיר אלמקאלאת עלי הד֗א אנסקהא. וכד֗לך אלג׳ מקאלאת אלתי קאלהא איוב [פא]מסכוא ענה אצחאבה צופר והו או֗ל אלמנקטעין אליפז ובלדד ת֗ם קאל אליהוא ד׳ מקאלאת אוג֗בת אן אבדי מן כל מקאלה֗ מן כלאם איוב אלג׳ אלפואסיק הי אלאנראי֗ן ואקאבלהא פסוק או פואסיק מן כלאם אליהוא חתי יכון ד֗לך גואבא תאמ֗א פיכון כלאם אליהוא אלאו֗ל גואבא לכלאם איוב אלאו֗ל וקולה אלב׳ גואבא ללת֗אני וקולה אלג׳ גואבא ללת֗אלת֗ ויציר קולה אלד׳ זיאדה֗ לם ימכן ואחד מן אלד׳ נפר אלרד֗ עליה. וכד֗לך אבי֗ן מעני אלג׳....

וסתרי פי הד֗א אלכתאב חל֗ משכלאת הד֗א אלספר וכשף כלאם כל ואחד מן האולא אלנפר חתי יכון בד֗לך גואבא למן תקדמה וביאן מא יחתאג אלי אסתשהאד מן אללגה֗ במג֗אז מא או מן אלמעקול בחג֗ה֗ מא או מן ני֗ן֗ אכ֗ר מחכם או מן את֗אר אלאנביא אלצאדקה֗ וכל ד֗לך באכ֗תצאר מן חית֗ לא יטול פית֗קל ובאללה אסתעין.

6 (אלת֗אניה֗) $G^1$ אלאת֗נין. | 17—20 (וסתרי . . . אסתעין) מכ״י O והוא קצור המאמר הארוך אשר הקדמתיו מכ״י $G^1$.

בהרחבה. ואבאר כל מענה אשר לכל אחד מהם כפי מענה חברו הקודם לו ולפי זה כאשר אמר איוב מאמר מה ואחר כן שמע מענה אליפז עליו לא יתכן שתהיה טענתו במאמר השני היא טענתו הראשונה הקודמת לו במאמר הראשון בעצמה כי הטענה הזאת היה אומר אותה קודם ששמע דברי אליפז וצריך שתהיה הטענה השנית אשר אמר אחרי ששמע מענה אליפז תוספת על מאמר אליפז. וכמו זה גם כן לא יתכן שיהיה הענין שנטה אליו בלדד הוא הענין שנטה אליו אליפז כי מענה אליפז היה מול פני דברי איוב הראשונים ומענה בלדד צריך שיהיה כנגד דברי איוב השניים וכן שאר המאמרים אערכם על זה הדרך. וכן בשלשה המאמרים אשר אמר איוב ושתקו ממנו רעיו צופר והוא הראשון אשר שבת מלענות ואליפז ובלדד ואחר כן אמר אליהוא ארבעה מאמרים נתחייבתי לגלות מכל מאמר מדברי איוב שלשה הפסוקים אשר הם הכוונה בו ולשית כנגדם פסוק או פסוקים מדברי אליהוא עד אשר יהיה בזה מענה שלם ויהיה אם כן מאמר אליהוא הראשון מענה למאמר איוב הראשון ומאמרו השני מענה לשני ומאמרו השלישי מענה לשלישי ויהיה מאמרו הרביעי תוספת לא יכול אחד מהארבעה אנשים להשיב עליו. וכן אבאר ענין שלשה [מאמרי האל ית׳] . . .

ואתה תראה בספר הזה התרת קושיות זה הספר וגילוי דברי כל אחד מהאנשים האלה עד שיהיה בזה מענה לאשר קדמו וביאור מה שצריך להביא עדות עליו מן הלשון באיזו העברה או מן המושכל באיזו טענה או מן פסוק אחר שהוא ברור בענינו או מקבלת הנביאים הנאמנת וכל זה בקיצור למען לא יכבד (על הקורא) באריכותו. ומהאל אבקש עזר.

# א.

1 כאן רגל פי בלד עוץ אסמה איוב וכאן דלך אלרגל צחיחא מסתקימא מתקי אללה זאילא ען אלשר:

אלחק פי קולה ארץ עוץ אן יכון הדא אלבלד הו בלד עוץ אבן אכי אברהם (בראשית כ״ב כ״א) לוגוה שתי. אלאול מנהא לאן כתירא מן אלסלף ירוון דלך ואיצא אן אלאקרב פי אלממאתלאת הו הדא לאן אליהוא איצא יקיל פיה הבוזי (ל״א ב׳) וקד נגד לנחור אכי אברהם אבנא יקאל לה בוז (בראשית שם) כמא אן לה אבנא יסמי עוץ לקולה פי אלתורה את עוץ בכורו וגו׳. ואיצא בלדד השוחי ינסב אלי שוח בן אברהם לקו׳ ותלד לו את זמרן וגו׳ (שם כ״ה ב׳). ואלאקרב פי אליפז אן יכון אבן תימן אבן אליפז בן עשו לקו׳ ויהיו בני אליפז תימן וגו׳ (שם ל״ו י״א) ולדלך קאלו אליפז התימני. ויכון צופר הנעמתי מן בעץ אלאפראד אלתי לם תשרח. ובעץ אלמפסרין יסמי ארץ עוץ אלגוטה פאן כאן לה עלי הדא דליל ואלא פאתרכהא בחאלהא כלמה עבראניה. [ואמא מן אי אלקבאיל הו פאן אלסלף איצא ירוון] אנה מן אולאד הדא אלרגל אלמצדר בה אעני עוץ בן נחור . . . . . . מעמא אני אעלם אן כתירא מן אלנאס קד כאצו פיה. מנהם מן געלה מן אלאסראיליה ומנהם מן געלה כהן ואקיל אן גמיע מא תבתוה מן דליל אנמא הו מתל שבה אלקרבן (א׳ ה׳)

B 1 רגל כאן | G¹ 2 מתקי מן אללה | O מן אלשר | 3 ביאור פסוק א׳ הוא מכ״י G¹ ובכ״י O נמצא קצור ממנו וזה לשונו: אקרב מא יקאל פי עוץ אן יכון בן אכי אברהים וכדלך ירוון אכתר אלסלף ובעץ אלמפסרין יגעלה בלד אלגוטה. ואמא מן אי אלקבאיל הו פאן אלסלף איצא ורוון אנה מן קבילה הדא אלרגל אלמסמי עוץ וידכרון אלסלף איצא אן עצרה כאן ואבאונא מקימון במצר ומוסי אלרסול הו אלדי דון כתאבה ען רסאלה אללה תע׳ ואכרגה אלי אלאמה. — וסר מרע לם יזל כדלך ומתלה סור מרע ועשה טוב חכם ירא וסר מרע.

1. ביאור: ארץ עוץ היא ארץ עוץ בן אחי אברהם מכמה טעמים. הראשון הוא שרבים מהקדמונים שנו זה ועוד שהיא הדעת היותר קרובה בזה כי גם אליהוא נאמר עליו הבוזי וכבר נמצא לנחור אחי אברהם בן ששמו בוז כמו שיש לו בן ששמו עוץ. וגם בלדד השוחי נתייחס אל שוח בן אברהם מקטורה. והקרוב באליפז שהוא בן תימן בן אליפז בן עשו ולפי זה קראוהו התימני. וצופר הנעמתי היה אחד היחידים אשר לא נתפרשו שמותם. ואחד המפרשים יקרא ארץ עוץ בשם גוטה (היא בקעת דמשק) ואם היה לו ראיה על זה מוטב ואם לא הנח המלה העברית כמו שהיא. ועל משפחת איוב אמרו הקדמונים גם כן שהיה מבני עוץ בן נחור אשר קדם זכרו. אבל יש אנשים הרבה שחקרו בזה יש שאמר שהיה מישראל ויש שאמר שכהן היה ואין לו על זה ראיה אלא דברי ספק כמו העולה שהקריב ומעילו והדומה לזה ואינני צריך

ואלמעיל (א׳ כ׳) וגיר דלך. וליס מנהא קול ידל דלאלה ואצחה פלדלך חופת דכרהא ואסתגני |ען| וצף אלכסר עליה. ואנתהית פיה אלי אלנקל אנה ליס מן ישראל ובדלך אצחאבה עלי מא קד בינה . . . . ואמא אלעצר כאן פיה איוב ואן כאן אלנץ לם ישרחה פאן אלכבר קד בינה אנה כאן פי אלדי כאן אבאונא פיה במצר מקימין ואן משה רבנו דון כתאבה ען רסאלה עז וגל ואכרגה אלי אלאמה והדא מן אלקול אלחק. ומן כאלף עלי הדא קאל אנה כאן בעד דכול אלאבא אלי אלשאם פהו אנמא עול איצא עלי שבה צעאף מתל להם לבדם נתנה הארץ (ט״ו י״ט) רגע ימותון (ל״ד כ׳) ואשבאה דלך ולא חאגה בנא אלי אתבאת כסר אלשבה. וקאל אלכתאב ענה וסר מרע לם ירד בדלך אנה כאן אולא עלי חאל מעציה תם אקלע ענהא בל אראד בה אנה זאל מן אלשר ואלגור פי אלעאלם ולם יפעלה מן אלאצל והדא נטיר קולה הן יראת ה׳ היא חכמה וסור מרע בינה (כ״ח כ״ח) ואיצא חכם ירא וסר מרע (משלי י״ד ט״ז) ואיצא סור מרע ועשה טוב (תהלים ל״ד ט״ו) ומא אשבהה.

2 פולד לה סבעה בנין ותלאת בנאת: 3 וכאנת מאשיתה סבעה אלאף ראס מן אלגנם ותלאתה אלאף מן אלגמאל וכמס מאיה זוג מן אלבקר וכמס מאיה אתאן ועבידא כתירא גדא וכאן דלך אלרגל אגל מן גמיע בני קדם:

ואלאקרב פי תצדירה בעדד אלבנין ואלבנאת ואלמלך אלדי מלך למא עלם במא ערצה מן הלאך מאלה וולדה פתקדם פאעלמנא כתרה דלך.

4 וכאנו בנוה ימצון ויעמלון מגלסא כל יום ענד ואחד מנהם פיבעתון וידעון בתלאת אכואתהם ליאכלן וישרבן מעהם: 5 וכאן אדא אנתהת איאם אלמגאלם יבעת איוב פיטהרהם וידלג באלגדאה יקרב

13 (פולד) $G^1$ ותואלדוא | 14 $G^1$ גמל | (זוג) פדאן | 15 O אכבר אהל אלמשרק | 17—18 מכ״י $G^1$. ובכ״י O: ואלאקרב פי תצדירה . . . . ואלמלך למא עלם . . . . פתקדם באעלאמנא מקדאר דלך | 19 O פי בית רגל מנהם | 20 $G^1$ ויאכלון וישרבון | 21 O איאם אלמגלס | O פיטהרהם או פיעדהם (עיין תרגום רס״ג לישעיה י״ג ג למסתעדי ת׳ למקדשי |

---

לזכור הראיות האלה או התשובות אשר עליהם. והגעתי בו לדברי הקבלה שאיוב וכן חבריו לא היו מישראל. אבל זמנו של איוב איננו מפורש בכתוב אבל בא בקבלה שהיה בזמן שהיו אבותינו במצרים ושמשה רבינו כתב ספרו על ידי נבואה והוציאו אל האומה וזה דבר אמת. ומי שחולק על זה אמר שאיוב היה אחר שנכנסו אבותינו אל ארץ כנען ולא סמך בזה כי אם על ראיות חלשות כמו להם לבדם נתנה הארץ רגע ימותו והדומה לזה ואין לנו צורך להשיב עליו. והכתוב אמר על איוב וסר מרע איננו רוצה בזה שהיה בתחלה ברע וסר ממנו אלא רצונו לומר שלעולם סר מן הרע ומן העול ולא עשהו כל עיקר וזה דומה לאמרו וסור מרע בינה והדומה לזה.

3. תרגם ועבדה בלשון עבדים ובבראשית כ״ו י״ד תרגמו במלת „חשם״ ר״ל אנשי ביתו.

ביאור: הקדים לזכור מספר בניו ובנותיו וכל קנינו בעבור שידע מה שיקרהו מאבדן קנינו ובניו והודיענו בתחלה כמה היו.

4. ר׳ יונה בספר השרשים בש׳ איש תרגם: „ענד כל ואחד פי יומה״.

**צ̇אעד באהצא ג̇מיעהם לאנה כאן יקול לעל̇ קד אכ̇טאו וטענו עלי אללה פי אנפסהם כד̇א כאן יעמל איוב טול אלזמאן:**

וכאן אלקול פי תפסירה אלצאלחה̈ אלואחדה̈ מן ג̇מלה̈ עמל איוב אלצאלח אעני קצה̈ אלקראבין והעלה עולות מספר כולם פנקול אן אלכתאב אנ̇מא אפרדהא ליס לאנ̇הא אפצ̇ל חסנאתה ולא לאנ̇הא לם תכן לה צאלחאת סואהא [בל] אלאליק לעלמה במא סידרך בעד ד̇לך פי אלמציבה̈ לאן אלאולאד כאנו מג̇תמעין כקולה ויהי היום (פסוק י״ג) ובעד ד̇לך ליער̇פנא אן האשיה̈ איוב לם תכן [תצ̇ם] מן יכ̇טי באלפעל אללהם אלא האדם או כ̇אטר יכ̇טר עלי באלה פיסתגפר לה איוב באלקראבין כקו׳ וברכו אלהים. ואמא צלאח איוב פליס יחצי . . . . . פיכון עדד קראבין איוב פי אלסנה̈ ק״ת ראס י׳ רווס פי כל אסבוע . . . .

**6 פלמ̇א כאן יום ג̇אי פיה אוליא אללה פאנתצבו בין ידיה חצ̇ר מעאנד איוב מעהם:**

פסרת בני האלהים אוליא אללה מת̇ל בנים אתם לה׳ אלהיכם (דברים י״ד א׳) בני בכורי ישראל (שמות ד׳ כ״ב) לא בניו מומם (דברים ל״ב ה׳) פכאנו יג̇תמעון ללטאעה̈ ואלעבאדה̈. ופסרת להתיצב פאנתצבו מת̇ל וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה (שמות כ״א י״ד) ומת̇ל ובת איש כהן כי תחל לזנות (ויקרא כ״א ט׳). ואמ̇א אלשטן פאנ̇ה עלי אלחקיקה̈ אנסאן מת̇ל ויקם ה׳ שטן לשלמה את הדד האדומי (מ״א י״א י״ד) וכקולה ען יהושע בן יהוצדק והשטן עומד על ימינו לשטנו (זכריה ג׳ א׳) ואלמעאנד פהו רחום בעל טעם ושמשי ספרא (עזרא ד׳ ה׳) כקולה ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על ישבי יהודה וירושלם (שם ד׳ ו׳). וקד תעל̇ם אן ללנפס ג׳ קוי והי קוי אלפכר ואלג̇צ̇ב ואלשהוה̈. פאמא קוה̈ אלפכר פבהא ימי̇ז אלאנסאן אלצואב מן אלכ̇טא ואלחק̇ מן אלבאטל. ואמא קוה̈ אלג̇צ̇ב פהי אלתי

1 $G^1$ וטענוא עלי רב̇הם | 2 O פי קלובהם או פי אנפסהם | (יעמל) B יצנע | 3—10 מכ״י $G^1$. ובכ״י O בקצור: אלאליק פי ד̇כר הד̇ה אלפצ̇ילה̈ דון סאיר פצ̇איל̇ה ליעל̇מנא אן חאשיה̈ איוב לם תכן תצ̇ם̇ מן יכ̇טי באלפעל אללהם אל̇א חאדם . . . ענה איוב באלקרבאן ת̇ם איצ̇א ליד̇כר אג̇תמאעהם ללכאינה̈ אלתי נאל̇תהם | 11 $G^1$ O גא | 12 $G^1$ אלמעאנד.

5. ביאור: מה שפרט הכתוב מעשה הקרבנות אשר העלה איוב איננו בעבור שזה היה הגדול מכל מעשיו הטובים או שלא היו לו מעשים טובים זולתו אלא בעבור שידע מה שיקרהו בהיות בניו ובנותיו יחדו בבית אחיהם הבכור. ועוד בא ללמדנו כי במסבת איוב לא היה חוטא בפועל כי אם על ידי הרהור או מחשבה שעלו בלב אחד מהם וכפר עליו איוב בקרבן זהו שאמר וברכו אלהים בלבבם. אבל לזכיות איוב אין מספר. ומספר הקרבנות אשר העלה בשנה חמש מאות בהמה עשר בכל שבוע.

6. ביאור: פירשתי בני האלהים חסידי אל כמו בנים אתם לה׳ אלהיכם בני בכורי ישראל לא בניו מומם והיו מתאספים ליראת אל ולעבודתו. ופירשתי להתיצב כאלו אמר ויתיצבו כמו להרגו בערמה כי תחל לזנות (שהוא כספור מעשה לא ספור כוונה). והשטן הוא על דרך האמת בן אדם כמו ויקם ה׳ שטן לשלמה וכאמרו על יהושע בן יהוצדק והשטן עומד על ימינו לשטנו וזה השטן היה רחום בעל טעם ושמשי ספרא כאמרו ובמלכות אחשורש בתחלת מלכותו כתבו שטנה. והנך יודע כי יש לנפש שלשה כחות והם כחות השכל והכעס והתאוה. בכח השכל יכיר האדם בין היושר והשגגה ובין האמת והשקר. ובכח הכעס ישיג בעל החיים האומץ וחזק לב וההתנקמות

ילחק אלחיואן בהא אלאקדאם ואלאנתקאם ואלגראה ואלחקד ואסתיפא אלטואיל. ואמא קוה אלשהוה פבהא ישתאק אלחיואן אלי אלגדא ואלי אלתלקיח וסאיר אלדואעי. ותעלם מן דלך אן צפה עדל אלנאטק אן תכון אלקותאן אעני אלגצב ואלשהוה מדענה ללפכר פאדא גלב עליה אחדאהמא כאן דלך גורא ולטא פאן תגוז אן תפעל אלמלאיכה אלחסד אלדי הו אחד אנואע אלגצב לזמת תגויז וקוע אנואע אלשהואת מן אלמלאיכה מתל אלאכל ואלשרב ואלנכאח וסאיר אלאמור אלוסכ״ה אלרדלה אלתי קד צאן אללה תע׳ מלאיכתה ענהא.

7 פקאל אללה לה מפתתחא מן אין תגי פאגאבה וקאל מן אלטוף פי הדא אלבלד ואלסלוך פיה:

יכון אלכטאב לה כאלכטאב אלי אבימלך פי סבב אברהים (בראשית כ׳ ג׳) ו[אלי] בלעם פי סבב ישראל (במדבר כ״ב ט׳). והדא אליום מגמע ומחצר משהור ענדהם.

8 פקאל לה אגעלת באלך אלי עבדי איוב אד ליס מתלה פי אלבלד רגל צחיח מסתקים מתקי אללה זאיל ען אלשר: 9 פאגאבה וקאל אמגאנא יתקי איוב רבה: 10 אלא אנך קד חגבת ענה וען אלה וען גמיע מא לה והטתה ובארכת לה פי עמל ידה ואיסר פי אלבלד פי

9 O פי הדה אלארץ | $BOG^1$ ואלמסיר (ועיין רס״ג לבראשית ו ט, יז א, כד מ וכו׳) | 13 $G^1$ מתקי מן אללה | 14 $G^1$ וען אהלה | 15 (וחטתה) $G^1$ חסר | B פי גמיע עמל ידה.

---

והשנאה ורדיפת ממון. ובכח התאוה ישתוקק אל המזון ואל המשגל ושאר דברים הצריכים לו. ותדע מזה כי תואר צדקת המדבר הוא שיהיו שני הכחות רצוני לומר הכעס והתאוה משועבדים לשכל ואם גבר עליו אחד מהם יהיה זה עול וחטא. ולפי זה אם תאמר שיתכן שיעשו המלאכים בקנאה שהיא אחד ממיני הכעס מחויב אתה לומר שיתכן היות במלאכים כל מיני התאוות כמו האכילה והשתייה והזווג ושאר דברים המגונים והמכוערים אשר הרחיק מהם האל ית׳ את מלאכיו. (עיין תשובת דונש בן לברט על ר׳ סעדיה סימן ס״ז ופירוש הראב״ע לפסוק זה ופירוש רשב״ץ לאיוב המכונה אוהב משפט. ובספר כד הקמח לר׳ בחיי ערך השגחה מביא פי׳ ר״ס באריכות ובתוך הדברים שהביא ר׳ בחיי נמצאו פרטים שאינם פה בביאור ובתוכם: ומה שהזכיר השטן בפרט מאחר שהיה מכללם וכמותם [שהיו אויבים לאיוב ומקנאים בו] לפי שהאיש ההוא גדול היה מכולם וכולם היו נמשכים אחרי עצתו כדמיון קרח ועדתו. גם ר׳ יונה בשרש בנה תרגם בני האלהים „אוליא אללה״ ר״ל חסידי אל).

7. הוסיף בתרגומו מלת „מפתתחא״ (= „מסתפתחא״) ר״ל ששאלת האל היא להתחלת הדבור ואיננה שאלה לדעת ועיין הוספה כזו בתרגומו לבראשית ג׳ ט׳ וד׳ ט׳ ובמדבר כ״ב ט׳. — ביאור: דבור האל אל השטן היה כדבורו אל אבימלך בגלל אברהם ודבורו אל בלעם בגלל ישראל. והיום ההוא היה יום אסיפה וכניסה ידוע אצלם. (ור׳ בחיי הביא באריכות: ובתוך אותו הקיבוץ ואותו המעמד בא דבור השם לאותו האיש המקטרג הגדול כדי שישמעו השאר וידעו כי איוב היה צדיק גמור ושיתפרסמו זכיותיו בעמים ושיוודע צדקו ביניהם . . . ואע״פ שהאיש המקטרג בעל השנאה והקנאה והכעס לא היה ראוי לדבור השם יתעלה בא אליו לכבוד איוב . . . כבוא הדבור לאבימלך לכבוד אברהם או ללבן לכבוד יעקב או לבלעם לכבוד ישראל ושאלת השם לאיש המשטין הזה מאין תבוא כשאלת השם לקין אי הבל אחיך או לאדם איכה או לבלעם מי האנשים האלה ורבים ככה ופי׳ משוט בארץ משוט בארץ הזאת).

9. עיין מה שכתב ר״ס בספר אמונות ודעות בסוף מאמר ג׳: . . . היו אומרים עליהם הכופרים כי אינם עובדים אלהיהם כי אם לשמירת תאותם וכאשר ידעת שאמרו על איוב.

מאשיתה: 11 לכן מדּ ידך ואדן אלי שי מן מאלה אן לם יסתקבלך פיכפר בך: 12 פקאל אללה לה הודא גמיע מא לה פי מראדך עדא אליה לא תגעל מראדך תם כרג אלמעאנד מן בין ידי אללה:

יד מראד מתֿל היד יואב (שמואל ב׳ י״ד י״ט). ואלנהי ען אלסואל פי נפסה לאנה [לם ירד] אכֿתראמה.

13 פלמּא כאן יום בנוה ובנאתה אכלון טעאמא ושארבון כֿמרא פי מנזל אכֿיהם אלבכר: 14 פאדֿא ברסול קד אקבל אלי איוב פקאל לה באנת אלבקר תחרתֿ ואלאתן ראעיהֿ אלי גאנבהא:

מתֿל על ידו החזיק עזיאל בן חרהיה (נחמיה ג׳ ח׳).

15 פוקע קום מן שבא פאכֿדוהא וקתלו אלגלמאן באלסיף ותכֿלּצת אנא וחדי לאכֿברך: 16 בינאה מכֿאטבה חתי קד אקבל אכֿר פקאל קד וקעת נאר מן אלסמא פאשתעלת פי אלגנם ואלגלמאן פאכלתהם ותכֿלּצת אנא וחדי לאכֿברך: 17 בינאה מכֿאטבה חתי אקבל אכֿר פקאל אלכסדאניין צארו תֿלאתֿ פרק פאגארו עלי אלגמאל פאכֿדוהא וקתלו אלגלמאן באלסיף ותכֿלּצת אנא וחדי לאכֿברך:

שלשה ראשים מתֿל שלשה ראשים הראש אחד יפנה וגו׳ (ש״א י״ג י״ז). ויפשטו וגארו מתֿל כי פשטו פלשתים על הארץ (שם כ״ג כ״ז).

18 בינאה מכֿאטבה חתי אקבל אכֿר פקאל בנוך ובנאתך כאנו אכלין טעאמא ושארבין כֿמרא פי מנזל אכֿיהם אלבכר: 19 פאדֿא בריח עטׄימהֿ אקבלת מן גאנב אלבר פוצלת אלי ארבע זואיא אלבית פוקעת עלי אלצביאן פקתלתהם ותכֿלּצת אני וחדי לאכֿברך: 20 פקאם איוב וכֿרק ממטרה וגזּ מן שער ראסה ווקע עלי אלארץׄ סאגדא: 21 פקאל

1 B אלם יסתקבלך | 3 לא תגעל ידך | 5 בכ״י אכתר אמה בשתי תיבות וחסר „לם ירד״ | 6 D ובנוה | B אכלון פיה | 8 D גאנבהן | 10 BD פאכֿדוהם | 11 BD חתי אקבל | 13 D אדֿ אקבל | 14 B פגארו | 19 O ושארבין שראבא.

---

11. פירש אם לא על פניך יברכך: אם לא יקדם פניך ויכפור בך. עיין פי׳ ר׳ יוסף קמחי: לפניך היה כופר.

12. ביאור: ידך פי׳ רצונך כמו היד יואב אתך בכל זאת ואסר עליו לבקש נפש איוב כי לא חפץ להמיתו. (ור׳ בחיי הביא מפירוש הגאון: והנה העדה הרעה הזאת שנאוהו שנאה גדולה וקנאו אותו על הצלחתו והשם ית׳ השליט עליו האיש שקראו שטן ונמסר בידו להביאו לידי נסיון בממונו ובגופו ולא להמיתו).

14. ביאור: על ידיהם על צדם כמו על ידו החזיק.

15. פי׳ שבאו אנשים משבא.

17. ביאור: שלשה ראשים כמו שלשה הראש אחד יפנה וגו׳. ויפשטו כמו כי פשטו פלשתים על הארץ.

עריאן כ'רג'ת מן בטן אמי ועריאן ארג'ע אלי אלקבר אללה אעטי ואללה אכ'ד' יכון אסם אללה מבארכא:

שמה אלת'רי מת'ל שם פחדו פחד (תהלים י״ד ה׳) ישיר אלי אלאכ'רה ואיצ'א כי עת לכל חפץ ועל כל המעשה שם (קהלת ג׳ י״ג) ישיר בה אלי יום אלקיאמה.

22 בעד ג'מיע הד'ה אלאמור לם יכ'טי איוב ולם יקע פי רבה:

# ב.

1 פלמא כאן יום ג'או פיה אוליא אללה פאנתצבו בין ידיה חצ'ר אלמעאנד מעהם: 2 פקאל אללה לה מן אין תג'י פאג'אבה וקאל מן אלטוף פי הד'א אלבלד ואלסלוך פיה: 3 קאל אללה לה אג'עלת באלך אלי עבדי איוב אן לים מת'לה פי הד'א אלבלד רג'ל צחיח מסתקים מתקי אללה זאיל ען אלשר ועאדה מתמסך בצחתה ואסתאד'נתני בה פי אן אהלכה מג'אנא:

ותסיתני וסאלתני מת'ל ויסיתהו לעלות (דה״ב י״ח ב׳).

4 פאג'אבה וקאל כמא אן עצ'וא דון עצ'ו כד'אך ג'מיע מא ללמר יג'עלה דון נפסה:

כשף אללה ללנאס מא כאן פי קלוב אלמעאנדין במסאלתה להם חתי קאלו עור בעד עור.

5 לכן מד ידך ואדן בשי מן עט'מה או מן לחמה אן לם יסתקבלך פיכפר בך: 6 פקאל אללה לה הודאה פי מראדך אמא ען נפסה פאחתרס:

יעני אן אלמחנה לא תקע אלא ואלנפס מע אלג'סם מוג'ודאן. ויכון שמר מת'ל השמר לאנה יקול שמר לך את אשר אנכי מצוך היום (שמות ל״ד י״א) אלד'י הו

B 5 פי ג'מיע הד'ה אלאמור ; O בעד הד'ה אלאמור ; B יכ'ט | 7 B מוסיף בסוף פסוק א׳: פאנתצב בין ידיה ; B פקאל אללה לה מפתתחא ; BD פאג'אבה וקאל לה | 10 D ואסתאד'נתני פי אהלאכה | 13 OB ג'מיע מאל אלמר | 17 (בשי) B חסר | 19 B אחתרס.

---

21. ביאור: שמה הוא שאול כמו שם פחדו פחד והוא רומז אל העולם הבא ועוד על כל המעשה שם רומז בו אל יום התחיה (עיין פי׳ ראב״ע ורי״ק).

22. פי׳ ולא נתן תפלה לאלהים: ולא חרף אלהיו.

3. ביאור: ותסיתני שאלת ממני כמו ויסיתהו לעלות.

4. פי׳ כמו שיתן האדם אבר תחת אבר כן יתן כל אשר לו תחת נפשו (ועיין פי׳ הראב״ע: ויש אומר כי מנהג האדם להסתיר עינו בידו אם יפחד ממכה בעבור היותה נכבדת. ופי׳ הרי״ק: כאשר יבוא להכות אדם בראשו יגן בעדו בזרועו). — ביאור: גלה האל לבני אדם מה שהיה בלבות השוטנים על איוב עד שאמרו עור בעד עור.

כׄברא (?) תׄם קאל בעדה השמר לך פן תכרות ברית (שם ל״ד י״ב) וקאל רק אתם שמרו מן החרם פן תחרימו (יהושע ו׳ י״ג) מענאה השמרו.

7 פלמא כׄרג אלמעאנד מן בין ידי אללה צׄרב אללה איוב בקרח סׄ מן קדמה אלי האמתה:

אלפעל מנסוב אלי אללה תע׳ אדׄ לא פאעל סואה.

8 ואכׄדׄ לה כׄזפהׄ יחתךּ בהא והו גׄאלס עלי אלרמאד: 9 פקאלת לה זוגׄתה עאדך מתמסךּ בצׄחתך אכפר באללה ומת: 10 פקאל להא אבכׄלאם בעץׄ אלגׄאהלאת תתכלמין אנקבל אלכׄיר מן רבנא ולא נקבל אלשרּ פי גׄמיע הדׄה אלאמור לם יכׄטי איוב ולא בנטקה: 11 ולמא סמע תׄלאתׄהׄ אצחאב איוב בהדׄה אלבליהׄ אלתי חלת בה אקבל כל אמר מן מוצׄעה אליפז אלתׄימני ובלדד אלשוחי וצופר אלנעמתי ותואעדו אגׄמעון אן יגׄיו יתחזׄנון לה ויעאזונה: 12 פלמא שאלו עיונהם מן בעיד פלם יתׄבתוה רפעו אצואתהם ובכו וכׄרק כל אמר ממטרה ורשו אלתראב עלי רוסהם פי אלהוא: 13 וגׄלסו מעה עלי אלארץׄ סבעהׄ איאם וסבע ליאל ולים מן יכלמה בכלמהׄ ממא ראו אן אלוגׄע קד עטׄם גׄדא:

## ג.

1 בעד דׄלך פתח איוב פאה ודׄם דהרהׄ:

אעלם אן אלזמאן נפסה לא ילחקה אללען ואלשתם ולא גׄזא מן אגׄזאיה ואנמא

O 6 פאתכׄדׄ לה חופהׄ | B 8 ככלאם | B 9 יכׄט | B 12 יגׄו Q יגׄון | O 13 אעינהם | Q 14 עלי אלתראב | 18 (אגׄזאיה) כ״י אלגׄזאיהׄ.

---

6. ביאור: רצונו לומר שהנסיון לא יפול אלא בהיות הנפש והגוף נמצאים יחד. ושמור כמו השמר כי כן הוא אומר שמר לך את אשר אנכי מצוך ואחר כן אמר השמר לך פן תכרות ואמר רק אתם שמרו מן החרם טעמו השמרו. (וכן פי׳ הרי״ק: השמר פן תדבר בנפשו ודומהו ורק אתם שמרו מן החרם כמו השמרו).

7. ביאור: פעל ויך שב אל האל ית׳ כי אין פועל זולתו (ועיין פי׳ הרי״ק. — והר׳ בחיי מביא פי׳ הגאון באריכות: ומה שכתב ויך את איוב אינו חוזר אל השטן כי בן אדם אין לו רשות בזה והנה הוא חוזר לשם ית׳ ויצא השטן מאת פני ה׳ ויך ה׳ את איוב . . . ומה שלא ביאר ויך ה׳ לפי שאין דרך הכתוב להזכיר השם על הפורענות כי אם בהצלה כענין (מלכים ב׳ ו׳ י״ח) הך נא את הגוי הזה בסנוורים ולא אמר ה׳ הך נא כמו שאמר בהצלה (שם כ׳) ה׳ פקח נא את עיני אלה ויראו).

8. בפירוש שבעים מלות סימן ע׳ כתב ר״ס: להתגרד בו אין מגרדין לא מנעל חדש (וכן בסה״ש לר׳ יונה ערך גרד אין מגרדין לא מנעל חדש ולא מנעל ישן) והוא בשבת דף קמ״ב ריש ע״ב ושם גרסינן אין מגררין אבל בתוספתא פ׳ ד׳ וכן ברי״ף גרס׳ אין מגרדין.

9. פי׳ ברך אלהים כפור באלהים.

12. פי׳ השמימה באויר (עיין פי׳ ר׳ משה קמחי: למעלה באויר שהוא פני הרקיע).

הו רמי לדהרה למא אבצרה פי נפסה מן אלבלאיא ואלאלאם והדֿא ישבה קול ירמיה פי קולה ארור היום אשר ילדתי בו (ירמיה כ׳ י״ד) ומתֿל מא דֿם אליום כדֿאך דֿםּ אלרגֿל אלדֿי בשר אבאה (שם ט״ו) לאן בשארתה כאן מאלהא אלי מא נאלה מן אלגמום ואלמצאיב פכאן בשארתה בשארהֿ סו ואנמא אראד עוצֿא מן אלבשארהֿ אן ינעיה לה כקולה אשר לא מותתני מרחם (שם י״ז) פמתֿל הדֿא קאל איוב מסתאנפא ואן כאן מגֿאזא ואלמגֿאז אנמא יקאל עלי מא יכון מתֿלה חקיקהֿ. מתֿאל דֿלך קולנא ען אלארץֿ ותגל הארץ (תהלים צ״ו י״א) ותשמע הארץ (דברים ל״ב א׳) וען אלסמא שמעו שמים (ישעיה א׳ ב׳) ולסנא נסתעיר אלעין ללסמע ולא אלאדֿן ללרויא פכאן הדֿא אלדעא מן איוב בעד אן ולד מתוהּמא אסתקבאל אלנהאר פהו יסגֿע פי חלולה. ואמא קו׳ הרה גבר בלפטֿ אלמצֿי למא כאן פי מעני אלשרט ואלשרט יחסן בעדה אלמצֿי ואלאסתקבאל גֿמיעא מתֿל אם ישכבו שנים וגו׳ (קהלת ד׳ י״א).

2 פאבתדא איוב וקאל: 3 יביד יום ולדת פיה מן אלדֿכר בפנאי ואלליל אלדֿי קיל פיה קד ולד רגֿל:

ליס מסאלתה רבה אן יפני אלזמאן אלדֿי ולד פיה לאן דֿלך אליום קד תקצֿי ואנמא סאל רבּה אן ימיתה הו פבמותה יפני דֿכר אליום אלדֿי ולד פיה לאן דֿלך אליום אנּמא ידֿכר בחיאתה. ודעאה הדֿא הו עלי מא ראה עלי נפסה מן שדּהֿ אלאלאם וראי אן אלמות לה אסהל וכקו׳ אלרסול ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות ל״ב ל״ב). ופסּרת הרה גבר ולאדהֿ איצֿא מן קו׳ ען עזרה אלמראהֿ ותהר את מרים ואת שמי (דה״א ד׳ י״ז) אלדֿי הו במעני ותלד ועלי הדֿא יגֿרי מא קאל פי אלנהאר ואלליל.

---

1. ביאור: דע כי הזמן עצמו או חלק מחלקיו לא תשיגהו קללה או גדוף אך הוא ריב עם זמנו על מה שהראהו בעצמו מן הרעות והיסורין וזה דומה למה שאמר ירמיה ארור היום אשר ילדתי בו. וכאשר קלל ירמיה את היום אשר ילד בו כן קלל את האיש אשר בשר את אביו כי סוף הבשורה היה מה שקרה לו מן הצרות והרעות ואם כן היתה בשורת רעה והוא רוצה כי תחת בשורת לדתו היה לו להשמיע את מותו כאמרו אשר לא מותתני מרחם. וכמו זה דבר איוב בלשון עתיד ואף על פי שהוא לשון העברה וההעברה לא תאמר אלא על מה שיש כמוהו באמת. משל על זה אמרנו על הארץ ותגל הארץ ותשמע הארץ ועל השמים שמעו שמים ואיננו משאילים את העין לשמיעה ולא את האזן לראיה ולפי זה כאשר קלל איוב את יום לידתו אחרי שנולד היה מדמה בנפשו כאלו עתיד היום לבוא ובדברי מליצה הוא מדבר על בואו. אבל אמרו הורה גבר בלשון עבר הוא בענין תנאי ואחר תנאי לשון עבר ולשון עתיד ראויים יחדו כמו אם ישכבו שנים וחם להם. (פי׳ הראב״ע: אף על פי שלא ישיג ליום ברכה או קללה וגו׳ ועיין פי׳ רמ״ק).

2. פי׳ ויען לשון התחלת דבור ועיין ר׳ יונה בסה״ש בש׳ ענה וסוף ש׳ זמר ופי׳ הראב״ע.

3. פי׳ יאבד יאבד מן הזכרון באבדי. — ביאור: איננו שואל מהאל שיאביד הזמן אשר נולד בו כי זה היום כבר כלה אבל שאל מהאל שימית אותו ובמיתתו יאבד זכר היום אשר נולד בו כי היום הזה לא יזכר כי אם בחייו. והתפלל על זה בעבור שראה חזקת היסורין עוברת על נפשו וראה שיותר קל לו המות וכמו שאמר שליח האל ואם אין מחני נא מספרך. ופירשתי הרה גבר גם כן בלשון לידה כאמרו על עזרה האשה ותהר את מרים שהוא בטעם ותלד (עיין בפי׳ הראב״ע והרי״ק). ועל זה הדרך הולך כל מה ששואל על היום ועל הלילה.

4 דׄלך אליום יכן טׄלאמא לא ילתמסה אלאלאה מן אלעלו ולא
תטׄהר עליה אלנירה: 5 ויתולאה אלטׄלאם ואלגבס ותסכן עליה גמאמה
ויעתריה מתׄל סמום אלנהאר:

כמרירי יום הו מתׄל וקטב מרירי (דברים ל״ב כ״ד) ורִיאח אלסמום קד תסמי איצׄא בדׄלך.

6 ודׄלך אלליל יאכׄדׄה אלאפל לא יגׄתמע פי איאם אלסנה ופי
אחצא אלשהור לא ידכׄל: 7 כמא כאן דׄלך אלליל מישומא לא
תאתי פיה רנה: 8 יסבונה לאמו דׄהרהם אלמסתעדין לאתׄארה שגוהם:

אשתקאק לויתן מן קולהם פי אלמשנה לא תעורר אשה לויתה במועד (ירושלמי מועד קטן דף פ׳ ע״ד) והו לוא אלהואיני ותשבהן אהואנהן.

9 ותטׄלם כואכב סחרה פירתגׄי פיה אלנור וליס ולא תרא פיה
לוהאת אלפגׄר: 10 פאנה לו אנגלקת מצאריע אלבטן דוני לכאן אלשקא
קד אנחגׄב עני: 11 ליתני מת פי בטן אמי או חין כׄרגׄת מנהא תופית:
12 ומא אלנפע אדׄ תלקתני אלרכבתאן ואדׄ ארצׄעתני אלתׄדיאן: 13 ולו
אלאן מת לקררת ולו תופית לאסתרחת:

הדׄא אלקול גרץׄ אלקצה והו יסאל רבה אלתׄראמה ויקול קד מאת מן הו אכׄיר מני.

14 מע מלוך אלארץׄ ווזראהא אלדׄין עמרו כתׄירא מן כׄראבהא:
15 ומע ריסא כאן להם אלדׄהב ומלאו ביותהם מן אלורק: 16 או כסקט

1 B דׄלך אלנהאר | 2 O ויתואלאה | 9 (במועד) בכ״י בשבת | 10 בכ״י אלחזאני | 11 O פירגׄא | 12 (אלשקא) O אלבלא (ועיין בראשית מא נא ישעיה נג יא) | 14 B ואלאן לו מת | 18 O עמרת | 19 O רוסא.

4. פי׳ נהרה בלשון מאור והוא השמש.

5. פי׳ יגאלהו מלשון גואל ר״ל יקחוהו להם לגואל או לקרוב והוא הפי׳ שזכרוהו רי״ק ורמ״ק, והרשב״ץ הזכיר תרגום הגאון ואמר שתרגמו לשון גואל כלומר יהיו גואליו וקרוביו.— ביאור: כמרירי יום הוא כמו וקטב מרירי ורוחות הזלעפות (סמום) יקראו גם כן בשם זה.

7. פי׳ גלמוד בלשון רע מזל וכן לקמן ט״ו ל״ד ול״ג וכן בישעיה מ״ט כ״א.

8. ביאור: לויתן נגזר מאמרם במשנה לא תעורר אשה לויתה במועד (וכן פי׳ ר״ס בפי׳ שבעים מלות סי׳ נ״ד) והוא פאר המקוננות (ועיין משלי א ט לוא תרגום לוית אבל למלות ותשבהן אהזאנהן לא ידעתי פשר. ור׳ יונה בסה״ש סוף ערך לוה מזכיר פירוש הגאון ומהללו עד מאוד).

9. פי׳ נשפו שחר והוא אחרית הלילה (עיין ראב״ע) וכן פי׳ עדי נשף לקמן ז׳ ד׳. והרשב״ץ הביא פי׳ הגאון: שלסוף הלילה יש כוכבים מאירים בסוף הלילה ובזה יחשבו.

10. פי׳ אלו נסגרו דלתי בטני בעדי היה העמל נסתר מעיני.

13. ביאור: במאמר הזה הוא כוונת הפרשה והוא ישאל מהאל שימיתהו ואומר ככר מתו טובים ממני

מדפון ליתני כנת כצביאן לם ירו אלנור: 17 הנאך אלטאלמון אנתהו מן אלמעאצי והנאך יסתריח אלתעבון: 18 וגׄמיע אלאסארי אטמאנו פלם יסמעו צות גׄלואז: 19 אלצגיר ואלכביר הו הנאך ואלעבד חר מן מולאה: 20 למא דׄא יעטי אלנור ללשאקי ואלחיוה למארי אלנפוס: 21 אלמנתטרי אלמות וליס הו ויחפרון עליה אלמדאפן: 22 אלפרחין פי טרבהם ויסרון אדׄא וגׄדו אלקבר: 23 לרגׄל קד אנחגׄבת אמורה ענה וסיגׄ אלאלאה ענהא דונה:

ואנמא ירגב פי אלחיאה לרגׄל אלדׄי אמורה ואסבאבה מסתורה מן אלבלא וקד סיגׄ אללה עליה וצאנה מן אלבלא מתׄל הנני שך את דרכך בסירים (הושע ב׳ ח׳.)

24 אנה ענד טעאמי יקבל תנהדי וענד שראבי ינפרג זאירי: 25 ואלדׄי פזעת מנה אתאני ואלדׄי חדׄרתה חל בי: 26 וכאני לם אסל ולם אקר ולם אסתרח חין חל אלבלא:

הדׄא נדב נדב נפסה עלי מא חל בה ואכתׄר הדׄא אלספר עלי חדׄא אלמדׄהב. וצלת פי אלכלאם כאני ליואפק אלנין אלמתקדם ממא כאן פיה מן דׄכול אלבלא פי חאל נעמתה. [והדׄא] ומא סוי דׄלך ממא פי אלקצה פהו חשו פי אלכלאם לבעצׄהם.

# ד.

1 פאגׄאב אליפז אלתימני וקאל: 2 הל אדׄא אמתחנת באמר תעגׄז ענה חתי תקול חבס אלכלאם מן דׄא יטיקה:

יעני אנך כנת תעלם מא תפעלה באלנאס מן אלתצביר ואלתסליה ענד מא תלחקהם אלשדאיד ואלאן מא לך אנת חין נאלתך אלמציבה קד כעת ולם תעזי נפסך ותצברהא וצרת תקול מא אטיק אחבס כלאמי הו קו׳ ועצור במלין מי יוכל.

B 1 אי כצביאן | B 2 אלאסרא | O 4 ללשקי | Q 5 ויפתשון | 7 (אמורה) O טריקה | 10 (זאירי) בכל כתבי היד זיארי | 18 בכ״י אלתצבר ואלתסלי.

---

14. פי׳ אשר בנו הרבה מחרבותיה.

17. פי׳ חדלו רגז: כלו מעשות פשעים.

21. פי׳ ויחפרהו ממטמונים: ויחפרו בעבורו הקברים.

23. ביאור: אין תאוה בחיים אלא לאדם אשר דבריו וסבותיו נסתרו מן הרעה וכבר שך האל עליו ושמרו מן הרעה כמו הנני שך את דרכך בסירים. (הראב״ע הזכיר הפי׳ הזה: והגאון ר״ס פי׳ בו להפך ואמר כי ענינו כי אין צורך החיים אלא הגבר אשר דרכו נסתרה).

24. פי׳ כמים: בשתותי מים.

26. ביאור: זה קינה שהוא מקונן על עצמו על מה שבא עליו ורוב זה הספר על זה הדרך, והוספתי בראש הפסוק מלת כאלו למען יהיה מסכים לפסוקים הקודמים לפי מה שיש בהם מהכנס הרעה בתוך שלותו ודבור זה וזולתו ממה שיש בפרשה הם תוספת בדברים (עיין לעיל דף 8 שורה 2. ומלת לבעצׄהם = לקצתם ר״ל לקצת המפרשים אין לה טעם ואולי הוסיפה סופר מאוחר).

2. ביאור: כלומר אתה היית יודע מה לעשות בבני אדם אם באו עליהם הצרות

3 הודֿא קד כנת תודֿב אלכתֿירין ואלידאן אלראכֿיתאן תשדֿדהמא:
4 וכאן כלאמך יקים אלעאתֿר ואלרכבתאן אלגֿאתֿיתאן תוידהמא:
5 ואלאן חין גֿאתך מתֿל תלך אלאמור קד עגֿזת וחין וצלת אליך קד
דהשת:

אלעגֿז פי אלמקאל למא קד תקול כי פחד פחדתי וגו׳ (ג׳ כ״ה).

6 אלא אןּ תקואך הו תכלאנך ורגֿאך צחּה טרקך: 7 פאדֿכר
אלאן מן דֿא ברי באד ואיּ אלמסתקימין אגֿתתדו:

הדֿאן אלפסוקאן אעני הלא יראתך זכר נא המא אלמברזאן מן קול אליפז הדֿא חתי תכון גֿואבא לאיוב למא תקדם מן אדֿעאיה באלטאעה וסואלה לרבּה אן יכֿתרמה פקאל לה אן כנת צאלחא פמחאל אן יכֿתרמך ואלאּ פאדֿכר אלאן מן כאן צאלחא חלּ בה דֿלך. תֿם קאל לה פאן קלת במא דֿא לקּאני אללה תלך אלאסאה קלת לך מן דֿלאתך וכֿטאך לאנּה מן אלמחאל אן תכון אנת אעדל מן רבּך הו קולה האנוש מאלוה יצדק (פ׳ י״ז) לא ולא אלמלאיכה אלמקרּבון כקו׳ הן בעבדיו לא יאמין (פ׳ י״ח) פהדֿא גרץֿ אליפז פי הדֿה אלקצּה.

8 כמא שאהדנא מעתרצֿי אלגֿלּ וזארעי אלדגל יחצדונה:

חרשי און מן הרש רע בכל עת (משלי ו׳ י״ד) אל תחרש על רעך רעה (שם ג׳ כ״ט).

9 מן סכֿט אללה יבידון ומן רוח גֿצֿבה יפנון: 10 או בזאיר אסד
וצות שבל ואסנאן צֿראגֿמה תניּב פיהם:

1 O ואלידאן אלמסתרכֿיתאן (ועיין רס״ג לישעיה לה ג) | 2 O וטאלמא אלרכבתאן | 3 O ואלאן אדֿא | 6 B אלדֿי הו תכלאנך | 7 O אגֿתיחוא (ועיין רס״ג לשמות ט טו) | 10 (אלאן) כ״י לנא | 15 O שאהדת | 17 כל כ״י בזאיר | 18 B אלצֿראגֿמה.

---

לנחמם ולאמר להם שיסבלו ואתה כאשר נגעה הרעה אליך מה לך להיות רך לבב מדוע לא תנחם את נפשך ולא תאמר לה לסבול ולמה תאמר לא אוכל לעצור מלי (הראב״ע בשם יש אומרים: הנסה המנסה וטעם דבר בדבר).

5. ביאור: תלאה בדבור לפי מה שאתה אומר כי פחד פחדתי וגו׳.

6. ר׳ יונה בש׳ לו תרגם הלא יראתך „אלא תקואך" ואמר שזה לאמץ את איוב ולא להרחקה.

7. ביאור: שני הפסוקים האלה ר״ל הלא יראתך זכר נא הם היוצאים גלויים מבין דברי אליפז להיותם תשובה למה שאמר איוב במה שקדם שהוא חשב עצמו ירא ה׳ ושאל מהאל שימיתהו ועל זה אמר לו אליפז אם צדיק אתה אי אפשר שימיתך ואם לא זכר נא מי היה צדיק בא עליו כזה. ואחר כן אמר לו ואם תאמר בעבור מה הביא האל עלי הרעה הזאת אני אומר לך מפני חטאיך ועונותיך כי זה מן השקר הוא שתהיה אתה צדיק מאלהיך הוא אמרו האנוש מאלוה יצדק הלא גם המלאכים הקדושים לא יזכו כאמרו הן בעבדיו לא יאמין וזה כוונת אליפז במאמר הזה.

8. במשלי ג׳ כ״ט תרגם ר״ס לא תחרש רעה „לא תתערצֿן אלישר" וכן שם ו׳ י״ד „מתערץֿ אלישר" והוא בנין אחר משרש ערץֿ בל״ע ואולי צריך לתקן גם כאן מתערצֿי ושני הבנינים הם פעלים עומדים ור״ס השתמש בהם כעוברים בהוראת הכין וזמם. ומלות עמל ואון תרגם תמיד במלות גלּ ודגל עיין לקמן ה׳ ו׳ ותהלים י׳ ז׳ והוראת שתיהן בל״ע שנאה מסתרת או כוונת רעה.

נתעו הו מת̇ל מלתעות כפירים (תהלים נ״ח ז׳)

**11 וליתֿ האלך מן גיר פריסהֿ ובנו לבו תתפרֿק פיהם:**

קולה ליש אבד חתי אשדֿ לבו יקתל[הם] אדֿא כאן גאיעא וכדֿאך ובני לביא יתפרדו אדֿא הי תפרקת פהי תקתל פי מואצֿע שתֿי אכתֿר מנהא פי מוצֿע ואחד.

**12 ואליֿ כלאם קד אועי פקבל סמעי מנה קבסא:**

אלקבס פי לגהֿ אלערב אלשי אלקליל אֶלמאכֿוד מן אלשי אלכתֿיר מתֿל אלעלם ואלנאר וגירהא. וקולה ואלי דבר יגנב [מענאה] יסר אליה באמורהם ויוחי באלחקיקהֿ פי מעאקבתהם.

**13 בטיף מן רויא אלליל פי וקת וקוע אלסבאת עלי אלנאס:**

אלטיף ענד אלערב הו אלשכֿץ אלדֿי ירי פי אלמנאם.

**14 לקיני מנה פזע ורעדהֿ וכתֿרהֿ אעצֿאי קד אצֿעפהא: 15 וריח ימצֿי עלי וגהי יקשער מנה שער בדני: 16 יקף ולא אתֿבת מנטֿרה והו שבה חדֿא עיניֿ אסכת וצותה אסמע: 17 הל יזכו אלאנסאן אכתֿר מן אללֿה או יטהר אלרגל אכתֿר מן צאנעה:**

מעני בשעפים פחד קראני ורוח על פני יחלף הו צפהֿ מן אליפז כיף כאן יאתיה אלוחי כאן ירי שכֿצא פי מנאמה בפזע והול וריאח תקלקלה פלא יגד חילהֿ אלי אן יסכת לה ויסמע כלאמה ינאדי הל יזכו אלאנסאן אכתֿר מן רבה.

B 9 בטאיף | B 11 לקאני.

---

9. תרגם נשמת בלשון חרון.

10. ביאור: נתעו הוא כמו מתלעות כפירים (ולפי זה תרגם „תגיֿב פיהם״ ר״ל שני כפירים ישכו בם. ואת התרגום הזה הזכיר ר׳ יונה בשרש לתע והוא אומר שם פירוש אחר שמלת נתעו תואר לכפירים ר״ל שהם בעלי מלתעות ואינם קטנים וחלשים. והראב״ע חולק על זה בפירושו לאיוב וגם בספר מאזנים שער החסרים והר׳ זרחיה בן יצחק בן שאלתיאל כתב בפירושו: נתעו כמו נלתעו כלומר שהתחילו מלתעותיהם לצאת וגו׳). — הגאון פירש שאגת כאלו אמר בשאגת והוסיף או ר״ל אנשי און ועמל יאבדו בחרון האל או בשאגת אריה וגו׳.

11. ביאור: אמרו ליש אבד מבלי טרף אפילו הליש החזק שבאריות יהרגם בהיותו רעב וכן בני לביא כאשר יתפרדו יהרגו במקומות שונים הרבה ממה שיהרגו במקום אחד (וכן פירש ר׳ יונה בשרש תעה).

12. ביאור: מלת קבס בלשון ערב (אשר תרגם בה שמץ) הוא דבר מועט לקוח מדבר מרובה כמו הדעה והאש וזולתם. ואלי דבר יגנב ר״ל בסתר נגלו אליו עניניהם ובנבואה נודע לו ענשם.

13. ביאור: מלת טיף בלשון ע״ב (אשר ת׳ בה שעפים) הוא תמונת איש נראה בחלום.

14. פי׳ הפחיד כמו החליש.

16, 17. ביאור: טעם בשעפים וגו׳ פחד וגו׳ ורוח וגו׳ הוא סיפור אליפז איך בא אליו הדבר הנגלה לו. היה רואה תמונה בתנומתו בפחד ורעדה ורוחות מפעמות אותו ולא מצא כח בנפשו עד אשר דמם לו ושמע קול דבריו לאמר האנוש מאלוה יצדק וגו׳. (בפסוק י״ז השתמש הגאון בספר או״ד סוף מאמר רביעי).

18 הודא מקרביה לא יותקהם ולא למלאיכתה יציר למעא:

יעני חתי אלמלאיכה פי טאקתהם אן יג׳ורון. ולא יאמין עאמלה פי בקיה אלפסוק מת׳ל ותהלתי לפסילים (ישעיה מ״ב ח׳). ותהלה מן לא יהלו אורם (שם י״ג י׳).

19 פכיף סכאן ביות מן אלטין אלדין פי אלתראב אסאסהם ידכון בחצרה אלנג׳ום:

אסתעמל אלעש עלי סאיר אלנג׳ום מת׳ל קו׳ כי כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה י״ג י׳) מן כסיל (איוב ט׳ ט׳) ויריד כל אלנג׳ום.

20 אלדין מן צבאחהם אלי מסאהם יחטמון ומן גיר צירורה אלי אלג׳איה יבידון:

יעני אנהם לם יטבעו עלי אן יעמרו אלי אלאבד

21 אן קד רחל בפצלהם מעהם וקד ימותון בגיר חכמה אלטבע:

ליס יריד פצל אלאכרה מן בר וצלאח בל פצל אלדניא מן חאל וג׳אה כקול ירמיה (מ״ח ל״ו) על כן יתרת עשה אבדו. וקו׳ בגיר חכמה אלטבע יעני אמא בג׳וע או בגרק או סוי דלך מן אנואע אלאפאת.

# ה.

1 אדע יא הדא הל תג׳ד מג׳יבך אלי קולך ואלי מן מן אלכואין תתג׳ה
פיה: 2 כל אלג׳אהל הו אלדי יקתלה אלאלם ואלמכדוע הו אלדי
ימיתה אלעקאב: 3 ואני לקד ראית ג׳אהלא מענצרא וטרקת מאואה
ג׳פלה: 4 פאדא עאקבתה אן יבעד בנוה מן אלג׳ות וינכפצון פי אלמחאל

4 O מן אלתראב | B יזכון | 11 B אלא רחלו Q אן אלרחיל.

---

18. ביאור: רוצה לומר אף המלאכים יוכלו לעשות עול. ומלת לא משמשת בשאר הפסוק (כאלו אמר לא ישים תהלה) כמו וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים. ותהלה מן לא יהלו אורם (וכן פירש רי״ק: ובמלאכיו ישים תהלה ונוגה ואורה. והוסיף לבאר אבל לא כדרך הגאון: אינם מגיעים להכרת עצמו ולא דעתו כפי אמתו. והרשב״ץ הזכיר פי׳ הגאון: מענין אורה כמו בהלו נרו ויחסר מהפסוק מלה אחת).

19. ביאור: באמרו עש הוא רוצה לומר כל הכוכבים כאמ׳ כי כוכבי השמים וכסיליהם מן כסיל וכימה (עיין פי׳ הראב״ע: ורובי המפרשים פירשו לפני עש [כמו] לפני שמש).

20. ביאור: ר״ל בעבור שלא הושם בטבעם לחיות לנצח (הוא פי׳ מבלי משים).

21. ביאור: באמרו יתרם אינו רוצה לומר יתרון העולם הבא מחסד וצדקה כי אם יתרון העולם הזה ממון וכבוד כמאמר ירמיה על כן יתרת עשה אבדו. ולא בחכמה ר״ל מבלתי חכמת הטבע כלומר או ברעב או בטביעה במים או זולת זה ממיני הפגעים. (והוא פירש נסע מלשון נסיעה כלומר כאשר הסיעו עמהם יתרונם. והראב״ע פירש: והקרוב אלי שהוא כמו יתרה עשה שהוא ממון ועניינו שיאבד מהונם במותם).

2. פי׳ פותה כמו נפתה.

3. שם ענצר בל״ע הוא יסוד או שורש. תרגם ואקב „וטרקת״ ועניינו בל״ע באתי בלילה. ואולי רוצה לומר באתי פתאום ומצאתי נוהו ארור וכן פירש ר׳ יונה בשרש נקב: מצאתיו מקולל ומגודף.

ולא מכ̈לין להם: 5 אלדי יאכל זרעה גאיעא ומן בין אלמסא̈ל יאכ̇דה וקד נש̈ף אלעטש קו̈תה:

קצירו זרעה מת̇ל קציר יאור תבואתה (ישעיה כ״ג ג׳). מצנים מת̇ל ולצננים בצדיכם (במדבר ל״ג נ״ה).

6 לאנ̈ה לא יכ̇רג שי מן אלתראב בג̈ל ולא ינבת מן אלארץ̇ בדגל: 7 לאן אלאדמי̈ ללעמל באלטאעה̈ אנשי ותרי אהל אלנאר יתשאמכ̇ון טיראנא:

יריד אלמתצל̈פון אלמת̈קהון אלמקתדרון כקו׳ לעשו אם תגביה כנשר וגו׳ (עובדיה ד׳) ורשף מן רשפיה רשפי אש (שה״ש ח׳ ו׳).

8 לכ̇נ̈י אלתמס אלטאיק ואלי אללה אצי̈ר מקאלתי: 9 אלעאמל אלכ̇באיר בגיר נהאיה̈ ואעגובאת בגיר אחצא: 10 אלמנזל אלמטר עלי וגה אלארץ̇ ואלבאעת̇ אלמא עלי וגה אלצחארי:

ד̇כר הד̇ה אלאיה̈ מן גמיע איאת אללה לאן תאת̇ירהא פי אלד׳ דואיר יעני אלאסתקסאת ואצלה אלכ̇באר אלכאין מן דוראן אלפלך.

11 יציר בד̇אך אלמתכ̇אפצ̇ין פי רפע ואלצ̇עפי יתג̇בהם בגות̇ה: 12 אלפאסך̇ אפכאר אלכ̇בתא חת̈י לא תנאל אידיהם ולא יתפק̈הון בה:

יעני מא יתפק̈הון פיה בכ̇בת̇הם.

13 אלמעל̈ק אלמתחכ̈מין בכ̇בת̇הם ומשורה̈ אלמנפתלין קד בלדת:

חכמים הנא הו מת̇ל תושיה אלמתקד̈ם ד̇כרה.

1 O אלאמכאל | 5 BD לא יכ̇רג שייא | D ולא ינבת שייא | 11 B בלא נהאיה̈ | Q אלמרסל | 15 BO אלמתספ̈לין | D פי אלרפע | 18 O בלהת.

---

4. הוסיף בתרגומו בראש הפסוק: והנה ענשו ש.

5. ביאור: קצירו ר״ל זרעו כמו קציר יאור תבואתה. מצנים כמו ולצננים בצדיכם (גם שם תרגם הגאון „כמסאל״ והוראת המלה מחט גדולה ואולי נשתמש בה הגאון בטעם קוצים). — פי׳ צמים כמו צמאים.

6. „כי לא יצא דבר מן העפר באון ולא יצמח מן האדמה בעמל.״

7. „כי האדם לעמל בעבודת האל יולד (וכן בתרגום: למלעי באורייתא) ואתה רואה אנשי האש יגביהו עוף.״— ביאור: רוצה לומר המתגאים המעיזים המגדילים כאמרו לעשו אם תגביה כנשר וגו׳. ורשף מן רשפיה רשפי אש.

10. ביאור: זכר האות הזה מכל אותות האל כי מעשהו הוא בארבע העגולות כלומר היסודות (אש אויר מים ארץ) ועיקרו האד ההוה מסבוב הגלגל.

11. פי׳ שגבו ישע ישגבם בישועתו.

12. ביאור [מלת תושיה אשר פירשו ולא יתחכמו בו]: כלומר לא יתחכמו בזה בערמם. (הגאון תרגם מלת תושיה תמיד במ״ע „פקה״).

13. ביאור: טעם חכמים כאן כמו תושיה בפסוק הקודם (ר״ל המתחכמים). — תרגם נמהרה בלדת וכן ת׳ נמהרי לב (ישעיה ל״ה ד׳) אלבלדין. ועיין ר׳ יונה בסה״ש בסוף שרש מהר.

14 פהם יפאג'ון אלט'לאם נהארא ויג'סון כאלליל פי אלט'הירה:
15 פאגאת' אלצ'עפי מן אפואההם אלתי הי כאלסיף ואפלת מן יד
אלשדיד אלמסכין: 16 פצאר ללפקיר רג'א ואהל אלג'ור צמו אפואההם:
17 ועלי הד'ה טובי אנסאן יעט'ה אללה פלא תזהד פי אדב אלכאפי:
18 פאנה יוג'ע ת'ם יג'בר וקד יוהן וידאה תשפי: 19 ופי כת'יר מן
אלשדאיד יכ'לצך ופי אעט'מהא שר לא ידנו בך:

שש ושבע וכת'יר מן אלאעדאד אנמא יראד בהא אלכת'רה לא אלתחקיק מת'ל הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (ש"א א' ח') אם יוליד איש מאה (קהלת ו' ג') אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף (ישעיה ז' כ"ג).

20 פי אלג'וע יפדיך מן אלמות ופי אלחרב מן אלסיף: 21 ופי טוף
מן אלמלל תכ'בא ען ד'לך ולא תכ'אף מן נהב אד'א אקבל:

יעני אד'א חל אלג'לא בקום ואנתקלו מן מוצ'עהם כ'בית אנת ען ד'לך.

22 כל באלנהב ואלג'וע תצ'חך ומן וחש אלארץ' לא תכ'אף:

יריד אן מא כפאך אן תצאן ען אלאפאת חתי תחל באעדאיך פתצ'חך בהם.

23 חתי מע חג'אר אלצחרי יכון עהדך וחיואן אלארץ' יסאלמך:

יעני אן אלחג'ארה קד עאהדת אלא תעת'ר בהא.

24 ואד'א תערפת כ'בר מנזלך כאן סאלמא ואד'א אפתקדת אהל
מאואך לם תכ'טי בואחד מנהם: 25 ותעלם אן נסלך כת'ירון וד'ראריך
כעשב אלארץ': 26 ותדכ'ל אלי אלקבר בהרם כדכ'ול אלכדים פי וקתה:
27 הוד'א הד'ה אמור בלונאהא והי כד'אך פאסמעהא ואנת תעלמה:

1 D ויג'ססון | 2 DQ פאגאת' אלפקיר | O כאלסיוף | 3 D ג'מעוא אפואההם (ועיין ישעיה נב טו) | 5 B ויוהן | 6 O לא ידנו אליך שר | 11 B מן אלנהב | 15 O יציר עהדך | 19 O ותדכ'ל אלקבר | B אלג'דים.

14. גם ר' יונה בש' פגש תרגם יפגשו יג'ססון.

15. „ויושע הקודרים מפיהם אשר הוא כחרב ויצל מיד חזק אביון". והרשב"ץ הביא פירושו כזה: ויושע מחרב ומאי זה חרב מפיהם.

19. ביאור: שש ושבע והרבה מן המספרים אין הרצון בהם אלא הרבוי לא אמתת המספר כמו הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים אם יוליד איש מאה אלף גפן באלף כסף.

21. ביאור: כלומר כאשר באה הגלות על עם אחד ונעתקו ממקומם נחבאת מזה (תרגם שוט במ"ע טוף והוא לשון שטיפה ותרגם לשון במ"ע „אלמלל" כלומר אומות ולשונות כמו כל עממיא אמיא ולישניא, דניאל ג' ז').

22. ביאור: רוצה לומר לא די שתהיה שמור מן הצרות האלה אלא אף על אויביך הן באות ואתה תשחק להם.

23. ביאור: רצונו לומר שהאבנים כרתו ברית עמך שלא תכשל בהן.

24. „ואם תבקש לדעת דברי ביתך בשלום הוא ואם תפקד אנשי נוך לא תחטא באחד מהם" (הראב"ע: תמצאנו כאשר עלה במחשבתך ולא תחטא).

# ו.

1 פאג̇אב איוב וקאל: 2 לו וזן אלמי וזנא ואפתי פי מיזאן וחמלהא ונט̇ירהא ג̇מיעא:

זדת ונט̇ירהא אד̇ כאן אלשי לא יוזן וחדה.

3 לכאן אלאן את̇קל מן רמל אלבחר ולד̇לך כלאמי מנג̇ין: 4 ממא סהאם אלכאפי מעי אלתי חמיתהא תשרב רוחי ואהואל אללה תצאפני: 5 איגהק אלוחש מן וג̇וד אלכלא או יעג̇ אלת̇ור מן עלפה: 6 איאכל אלטעם כ̇אמא בלא מלח או הל מן טעם פי לעאב אלביץ̇:

תפל כ̇אם מת̇ל קול יחזקאל (י״ג י׳) והנה טחים אתו תפל יעני אנהם טינוא אלחאיט בטין כ̇אם בגיר תבן. וחלמות אלביץ̇ מת̇ל קול אלמשנה (ברייתא חולין ס״ד. וע״ז מ.) חלמון מבפנים ויקאל פי אלשאם לצפרה̈ אלביץ̇ חלמון ויעני איוב אנכם תג̇יבון בכלאם לא מעני לה כטעאם לא מלח פיה.

7 כד̇אך קד אבת נפסי אן תדנו מן טעאמי אד̇ המא במקדארה: 8 לית מן יאתיני בסואלי ויעטיני אללה רג̇אי: 9 פאמא אן ימען אללה פי אן יולמני ויטלק אפתי עלי וינפד̇ני: 10 או יכון לי מא בה אתעאזי חתי אסבחה באבתהאל בגיר אשפאק כמא לם אכתם אקואל אלקדוס:

הד̇ה אלג̇׳ פואסיק הי אלתי זארהא איוב עלי אלכלאם אלד̇י סמעה מן אליפז והי אלמברזה̈ מן ג̇מיע הד̇ה אלקצה̈ והי קו׳ מי יתן ויואל ותהי עוד. פקאל אנא אקול אנה יג̇וז אן ימיתני וליס הו ג̇ור לאנה אלכ̇אלק ולה אן יפעל מא ישא ואנת תקול ליס יג̇וז ד̇לך מן פעלה ואנה לא ילקי אלצאלה אלא כ̇ירא פאני אלאן אסאלה אחד אלאמרין אמא אן ימען באטלאק הד̇ה אלאפאת עלי חתי תפניני כמא אקול אנא או ישפיני וינעם עלי ויג̇על לי מא אתעזי בה עלי מא תקול אנת פאנה אן יפעל בי אחד

1 B אלאמי ואפאתי | Q פי מיזאן ואחד | B לכאן יחתמלהא | 4 B כמא סהאם | 5 B תצאפפני | 6 B מן מעלפה | 7 B הל מוג̇וד טעם | 14 B אן יכון | O אתעזא.

2. ביאור: הוספתי (אחר מלת ישאו) והדומה לה כי לא ישקל דבר לבדו.

3. ת׳ לעו במ״ע „מנגין̈״ וטעמה נהפך או נלוז, או טעמה נחלש. ועיין פי׳ הרי״ק: ודברי בלעים ואינם חזקים ודין הוא שיהיו דברי רפין כי חצי שדי עמדי.

5. פי׳ עלי דשא על אשר ימצא הדשא. ועיין פי׳ הרי״ק: כי הבהמות והחיות אין דרכם לצעוק בעת אכילהן.

6. ביאור: תפל הוא מה שאין בו טעם כמו מאמר יחזקאל והנה טחים אותו תפל כלומר שטחו החיץ בטיט תפל שאין בו תבן. וחלמות הוא הביצה כמאמר המשנה חלמון מבפנים ובארץ ישראל יאמרו לירוק הביצה חלמון. ואיוב רוצה לומר אתם עונים בדברים אין להם טעם כמאכל שאין בו מלח (ועיין פי׳ שבעים מלות סי׳ ט״ו ור׳ יונה בסוף שרש חלם).

7. „כן מאנה נפשי לנגוע לחמי כי תמה (התפל וריר חלמות) כשיעורו״. הוא פירש כדוי מלשון כדי רשעתו דברים כ״ה ב׳ (ושם תרגמו הגאון: במקדאר כ̇טיתה).

הד̇ה אלאמרין פקד אתאני בסואלי ומא יסר̇ני. ואמ̇א אן יתרכני מוגעא מולמא במא אכרהה פאסתוית מנה. ויכון ואו ותהי מקאם או מת̇ל וגנב נפש ומכרו (שמות כ״א ט״ז). הד̇א מא זאדה איוב בעד מא סמע ג̇ואב אליפז [פ]אג̇אבה בלדד עלי הד̇ה אלזיאדה̈ פי מקאלתה אלתי בעד הד̇ה [פאשרחהא] פי מוצ̇עהא אן שא אללה תעאלי.

11 פמא קו̇תי חת̇י אצבר וכם אג̇לי חת̇י אטו̇ל רוחי: 12 לו כאנת
קו̇תי בקו̇ה̈ אלחג̇ארה̈ או בדני באלנ̇חאס: 13 אתרֵי לים עוני מן נפסי
אם אלפקה קד זאל עני̇: 14 אלי אלמלאשי מן צ̇אחבה אלפצ̇ל ותקוי
אלכ̇אפי יתרך:

למס מלאשי מת̇ל וחם השמש ונמס (שמות ט״ז כ״א).

15 הם אכ̇ותי אלד̇ין גדרו בי כואד אנחדר וכפי̇ץ̇ אודיה̈ מר̇ת:
16 אלמסו̇דין מן קבל אלג̇ליד אלמג̇יבה̈ מן קבל אלת̇לג̇: 17 אלתי פי
וקת ברודתהא מתכאת̇פה̈ ופי סכ̇ונתהא תנחל̇ מן מוצ̇עהא: 18 פתלתפת
אלי סבל טרקהא ותציר פי אלתיה ותפני:

הד̇ה אלג̇ פואסיק הקדרים בעת יזרבו ילפתו הי צפה̈ אלאודיה̈ אנ̇הא פי וקת ברודתהא תכון ג̇אמדה̈ פאד̇א הי סכ̇נת אנחלת̈ וזאלת מן מוצ̇עהא אלי אלבוארי.

2 בכ״י ואסתנית | Q 6 קלת אתרי | O 11 אלכדרה̈ (ועיין רס״ג לישעיה נ ג סוארא ת׳ קדרות) | O 12 פתנפתל | O 13 אלי אלתיה.

---

10. פי׳ ואסלדה אשבחנו או ארוממנו ואולי פירשו בלשון הגבהה כאשר פי׳ ר׳ האי כפי עדות הראב״ע.

8—10. ביאור: שלשת הפסוקים האלה הם אשר הוסיף איוב על הדברים אשר שמע מאליפז והם היוצאים גלויים מכל הפרשה הזאת. אמר אני אומר שיתכן לו להמיתני ואין זה עולה כי הוא הבורא ובידו לעשות מה שירצה. אבל אתה אומר שלא יתכן לו לעשות זה ושהוא לא יביא על הצדיק אלא טוב. ואני עתה אשאל ממנו אחד משני הדברים או שיואיל להתיר אלה הרעות עלי עד שאכלה כמו שאומר אני או שירפאני וייטיב לי ויעשה לי מה שאתנחם בו כמו שתאמר אתה. כשיביא עלי אחד משני הדברים האלה כבר הביא לי שאלתי ומה שאשמח בו. אבל שיעזבני ביסורים ומכאובים שמאסתים זה דבר רע עלי. ואו ותהי במקום או כמו וגנב נפש (צ״ל איש) ומכרו. זהו מה שהוסיף איוב אחרי שמעו דברי אליפז ועל ההוספה הזו ענהו בלדד.

14. ביאור: למס למאביד או למשבית (את החסד מרעהו) כמו וחם השמש ונמס.

15. אחר מלת נחל הוסיף „אנחדר״ ר״ל ירד והוא תואר לנחל כנגד מלת יעברו בסוף הפסוק אשר הוא תואר לנחלים.

16. פי׳ עלימו יתעלם שלג: הנעלמים מפני השלג כטעם הקדרים מני קרח.

17. פי׳ בעת יזרבו בזמן שיצטננו והוא מלשון רבותינו (יומא ע״ח.) כסא דכספא נמי אסור משום דמזדריב וכן פי׳ ר׳ יונה בשרש זרב (ועיין גם סה״ש להרד״ק ש׳ זרב ופי׳ הרשב״ץ). פי׳ נצמתו מִתְעַבִּים מלשון רבותינו צומת הגידים כאשר פירש הגאון בשבעים מלות סי׳ מ״ב וכן פי׳ ר׳ יונה בשרש צמת בלי הזכיר שם הגאון. והרשב״ץ הביא פירושו כזה: ונצמתו מענין התקשרות מלשונם צומת הגידין ובלשון מקרא צמתו בבור חיי.

16—18 ביאור: שלשת הפסוקים האלה הם תואר הנחלים שהם בעת הצטננם יהיו קרושים וכאשר יחמו נדעכו וסרו ממקומם אל המדברות.

19 כדׄאך אלתפתו האולא אלי טרק תימא ורגׄו מסאלך שבא:

תׄם עאד אלי נעת פעל אצחאבה ודׄמׄהם פקאל הביטו יעני כאנׄהם פי בוארי תימא וכאנׄהם לם ישאהדון אדׄ ליס ירתׄון לי.

20 כׄאבו מׄמא ותׄקו בה וחין בלגו אליה כׄזו בה:

וקאל קד כׄאבו ממא בה כאנו יתׄקון יעני נפסה אנׄהם כאנו יתׄכלון עלי מאלה וגׄאהה וצארו יכׄאפון אלמצאיב בעד מא כאנו מנהא אמנין כקו׳ להם כי עתה וגו׳.

21 אנׄכם אלאן קד צרתם כמא לא תכונו תכׄאפון תדׄערון ותכׄאפון: 22 אתרי קלת לכם אעטוני שיא או ואסוני מן קואכם:

וקלת פי הכי אמרתי אתרי קלת לכם לאנתקאל מעני כי ברכׄול אלהא עליה פיפסׄר בחסב מוצׄעה וכדׄלך נקול פי הכי קרא שמו יעקב (בראשית כ״ז ל״ו) אתראה סמׄי אסמה יעקב למא פעל בי הדׄא אלפעל. ונקול פי הכי אחי אתה (שם כ״ט ט״ו) אמן אגׄל אנׄך קריבי. פיקול הנא אנׄי מא טלבת מנכם מאלא ולא דפע טׄלם ואנׄמא אריד מנכם הדאיתי אלי מא כׄפי מן אמרי.

23 ואפלתוני מן יד אלעדׄו ומן יד אלראהבין תפדוני: 24 פדׄלוני אנׄי קלת לכם דׄלך חתׄי אמסך ען לומכם ומא סהות ענה אפהמוניה: 25 מא אבלג אלאקואל אלמסתקימה ומא בהא יעט ואעט מנכם: 26 אעטה תחסבון כל כלאם וראיא אלאקואל אלמוים מנהא: 27 או עלי יתים תוקעון ותתולׄמון עלי צאחבכם:

1 O כדׄאך האולא אלתפתו | 15 B ופלׄתוני | 18 (וראיא) B וריח Q ורוח | 19 B ועלי יתים | O תקעון.

---

19. ביאור: אחרי כן שב לתאר מעשה רעיו ולהוכיחם ואמר הביטו וגו׳ כלומר כאלו הם במדברות תימא וכאלו אינם נראים כי לא יגודו לי.

20. ביאור: ואמר כבר בושו ממה שהיו בוטחים בו. פוונתו על עצמו שהם בטחו בממונו ובכבודו ונהיו מתיראים מן הרעות אחר שהיו שאננים מהן לאמרו להם כי עתה וגו׳.

21. פי׳ הייתם לא: הייתם כאלו לא תהיו. ופי׳ תיראו מל׳ יראה וחתת כמו תחתו.

22. ביאור: תרגמתי הכי אמרתי כמו התראה שאמרתי כי נעתק טעם מלת כי בהכנס ההא עליו ופירושו לפי מקומו וכן נאמר בהכי קרא שמו יעקב התראהו שנקרא שמו י׳ לפי שעשה בי זה המעשה. וכן הכי אחי אתה הבעבור שאתה קרובי. ואיוב אומר כאן: הנה אני לא בקשתי מכם ממון ולא מניעת עושק ממני ואינני רוצה מכם אלא שתורוני מה שנעלם מעניני.

23. ת׳ עריצים „ראהבין" וכן רגיל הגאון לתרגם מלת עריץ וכן יתרגם פעל ערץ „רהב" והוא לשון יראה ופחד וראהב הוא כאלו אמר רהיב או מרהוב והוא איש אשר בני אדם ייראו ממנו.

24. פי׳ הורוני ואני אחריש: הורוני שאמרתי לכם זאת עד שאחריש מהוכיח אתכם.

25. פי׳ מה נמרצו מה גברו. ועיין מה שכתב ר׳ יונה בשרש מרץ: ענינו ההגעה בדבר עד תכלית („אלמבאלגה") יהיה מה שיהיה טוב או רע. ומזה פירש הראב״ע חזקו והרי״ק פי׳ לשון חזוק. — פי׳ הוכח כאלו אמר מוכיח.

26. פי׳ רוח עצה ודעת ועיין ר׳ יונה בש׳ יאש.

27. ביאור: על יתום ר״ל נפשו אשר היתה כיתום מדוכא. ותכרו רצונו לומר נקבצתם עלי לאכול בשרי ולשום אותי כרה.

יעני נפסה קד צארת מתׄל אליתים אלשקׄי. יעני אנתמעתם עליׄ לתאכלו לחמי ותגׄעלוני ולימהׄ לכם.

28 ואלאן אמענו אתׄגׄהו פי כלאמי פאן אנא כדׄבת בחצׄרתכם:
29 פרדׄו עליׄ מרדׄא לא יכון גׄורא או ארגׄעו אלי קולי אדׄא צדק:
30 הל מוגׄוד פי כלאמי גׄור אם קולי לם יפהם אפאתי:

## ז.

1 אלא אןׄ אלאנסאן עלי אלארץׄ כגׄיש ואקע וכאׄאם אלאגׄיר עמרה:

יעני סרעהׄ רחילה וזואלה ולפטׄהׄ צבא תקתצׄי דולהׄ ומדׄהׄ וחליפה יקתצׄי דׄהאבהא ואלמבאדלהׄ מנהא כמא יקול כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (איוב י״ד י״ד).

2 או כעבד יתשוׄף אלטׄל וכאגׄיר ירגׄו אגׄרתה:

יעני אן אלאגׄיר יפרח במיל אלטׄלׄ ליסתריח מן כדׄה ותעבה כדׄאך חאל אלאנסאן פי אלדניא.

3 כדׄאך אנחלת לי שהור באטל וליאלי שקא וטׄפת לי: 4 אן
אנצׄגׄעת קלת מתי אקום פטאל אלליל פאסתכתׄרת מן אלארק אלי אלסחר:

ושבעתי אסתכתׄאר מתׄל שבע שמחות את פניך (תהלים ט״ז י״א).

5 וקד לבס בדני אלרמׄהׄ ואלתזק אלתראב חתׄי גׄלדי אולם ותמאסׄ:

פסרת רגע אולם לאןׄ [מעני] אלכלמהׄ זגׄר פנקלתהא אלי אלאלם. ואלאלף פי ימאס מתׄל מא הי פי לצנאכם (במדבר ל״ב כ״ד) ואזרעי מקנה תשבר (איוב ל״א כ״ב).

6 ועמרי אכׄףׄ מן רמיהׄ האיך וקד פני בתׄירהא בכׄלוׄ אלרגׄא:
7 אדׄכר אןׄ חיותי באטלהׄ לא תעוד עיני אן תרי כׄירא: 8 לא תלמחני

4 B פרדׄ עליׄ מרדׄ | Q לא יכון פיה | Q אדׄ יצדק | 5 Q פי לסאני | Q או סאיר קולי | 13 Q אנתחלת | B וליאלי אלשהור (אולי צ״ל ולי אלסהור ר״ל לילות שאין בהם שינה) | 20 ולא תעוד.

---

1. ביאור: רצונו לומר שימהר לנסוע (כצבא מלחמה ממהר לקרב) ולכלות (כימי שכיר). ולשון צבא יורה על תור ומדת זמן ולשון חליפה יורה על כלות מדת הזמן ובוא אחרת תחתה כמו שנאמר כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי.

2. ביאור: ר״ל כמו שהשכיר ישמח בנטות הצל למען ינפש מעמלו ויגיעו כן ענין האדם בעולם הזה.

4. ביאור: ושבעתי טעמו רבוי כמו שבע שמחות את פניך. — פי׳ ומדד ערב וארך הלילה. והרשב״ץ הביא פירוש הגאון: שהערב מדד עצמו עד למרחוק שאינו כלה.

5. ביאור: תרגמתי רגע „אולם״ (לשון מכאוב) כי טעם המלה גערה (וכן תרגם בישעיה נ״א ט״ו רוגע הים „זאגׄר אלבחר״ כלומר גוער בים) והעתקתיו אל טעם מכאוב, והאלף בוימאס כמו האלף במלות לצנאכם ואזרעי מקנה תשבר (ר״ל שהאלף נוסף וטעמו וימס). — ופי׳ וגוש עפר ודבק בעפר מלשון נגישׁה כעורים וזהו פי׳ הי״א שהביא הראב״ע.

6. אחרי ויכלו הוסיף: רובם.

8. פי׳ עיניך בי ואינני: ובעוד שיביט בי כבר כליתי.

עין נאט̇רי ומהמאה ינט̇ר אליّ קד פנית: 9 וכמא יפני אלגמאם וימרّ
כד̇אך וארד אלת̇רי לא יצעד:

גרצ̇ה אן יחכי עג̇ז אלאנסאן וצ̇עפה ען אן יחיי נפסה בעד מותה.

10 לא ירג̇ע אבדא אלי מנזלה ולא יתבתה איצ̇א מוצ̇עה: 11 ת̇ם
אנّי לא אצדّ קולי אתכלّם בציק רוחי ואשכו במרארה̈ נפסי: 12 הל
אנא בחר או תנّין חתי צירّת עליّ מחרסא:

יעני אן אלבחר יחתאג̇ אלי חפט̇ה באלרמל לילّא יגרק אלעמארה̈ כקו׳ אשר שמתי חול גבול לים (ירמיה ה׳ כ״ב) וכד̇לך אלתנין יחתאג̇ אלי חפט̇ה ען אלאד̇יה̈ קאל פתראני אנא מת̇ל אחד האולא חתّי אות̇קתני בהד̇ה אלאמראץ̇ לילّא אוד̇י אלנאס.

13 ואן קלת יעאזיני סרירי ויחתמל מן שכואי מצ̇געי: 14 אד̇ערתני
באלאחלאם ומן אלרויאת תהוّלני: 15 חתّי אכ̇תארת נפסי אלכ̇נק
ותמנّית אלמות מן ניّתי: 16 זהדת פמא אריד אן אעיש אלי אלדהר
אנה ענّי פאןّ איّאמי הבא: 17 מא אלאנסאן אד̇ תעטّ̇מה או תרדّ אליה
באלך: 18 פתבלוה פי כלّ גדאה̈ ותמתחנה פי כלّ טרפה̈: 19 כם לא
תכףّ ענّי אלאלאם לא תדעני חתّי אבלע רקّי: 20 ואן אכ̇טאת מא ד̇א
אפעל בך יא חאפט̇ אלאנסאן פלא תצירّני מסתקבלא לך פאציר עלי
נפסי ת̇קלא: 21 ומא לא תחמל ען ג̇רמי ותתג̇אוז ען ד̇נבי פאנّי אלאן
פי אלתראב אנצ̇ג̇ע ואטלב פלא אוג̇ד:

עבّרת ושחרתני ואטלב לאסתחאלה̈ בקאהא עלי האלהא פי מא יכ̇ון אלבארי תע׳.

O 2 לא יטיק אן יצעד מוה | O 4 לא ירג̇ע איצ̇א | O 10 יעזּוני | B 12 פזהדת |
O 13 ואן תרדّ | Q 14 תבתליה | 15 (אלאלאם) O אלמא Q אלאד̇א | B 16 לם צירّתני |
O 17 תחתמל עליّ ג̇רמי Q עלי ד̇נבי.

9. ביאור: כוונתו לספר לאות האדם והולשתו מהחיות נפשו אחר מותו. (ועיין ספר אמונות ודעות מאמר ז׳).

12. ביאור: רצונו לומר שהים צריך לשמרו בחול למען לא ישטוף התבל כאמרו אשר שמתי חול גבול לים וכן התנין צריך לשמרו למען לא יזיק. אמר איוב אתה רואה אותי כאחד מאלה עד שהפקדת עלי החליים האלה כשומרים למען לא אזיק לבני אדם.

14. עיין מה שכתב הגאון בס׳ או״ד בהקדמה בדברו על הדמיונים והחלומות (ד׳ ט״ז).

15. פי׳ מות מעצמותי: והתאויתי את המות מרצון עצמי (כלומר לאבד עצמו לדעת).

16. פי׳ מאסתי וגו׳ מאסתי בחיי ולא ארצה לחיות לעולם.

18. פי׳ ותפקדנו ותנסהו.

19. פי׳ לא תשעה ממני לא תכלא ממני היסורים.

20. פי׳ למפגע פוגע כאויב מתנגד.

21. ביאור: תרגמתי ושחרתני וַאֲבַקֵּשׁ (במקום ובקשתני) כי אי אפשר להניח המלה כמו שהיא במה שיאמר על הבורא יתעלה (כי אי אפשר לומר שהבורא יבקש דבר).

# ח.

1 פאגֿאב בלדד אלשוחי וקאל: 2 אלי כם תתכלֿם בהדֿה אלאמור
ובאטל עטֿים אקואל פיך: 3 הל אלטאיק יעוֿג אלחכם אם אלכאפי
ישוֿש אלעדל:

הדֿא אלפצל גֿמיעה גֿואב ודֿלך אנה למֿא סאל רבֿה אן ימיתה או ישפיה קאל לה בלדד מסלתך הדֿה עלי הדֿא אלאסתתֿנא כֿטא כל הי סאקטה אדֿ גֿעלתהא שרטא לאנֿך לן תכֿל אמֿא צאלחא כמא תקול פמחאל אן יהלכך או מכֿטיא מדֿנבא כמא נקול פמחאל אן ינעם עליך לאנֿה אלעדל.

4 אן כאן בנוך קד אכֿטו לה פקד ארסלהם פי יד גֿרומהם:
5 ואן אנת טלבת אלי אלטאיק ואלי אלכאפי תתחנֿן: 6 אן כנת זכֿיא
מסתקימא פאנֿה אלאן יטֿהר דֿלך עליך ויכאפיך באחסאן צלאחך:
7 ותכון פי אולך צגירא ופי אכֿרתך תכתֿר גֿדֿא:

והדֿה אלג׳ פואסיק קאלהא בלדד לה פי באב אלטאעה.

8 בל סל יא הדֿא עֿן אלאגֿיאל אלאואיל וגֿאיי פי אסתברא
אלכֿבאר אבאהם:

וכונן וגֿאיי מן קולה אבא עד תכונתו (איוב כ״ג ג׳) אלי גֿאיתה. קאל לה אן תוהֿמת פי מא אקולה פסל פיה אלקדמא ואלמשאיך.

9 לאן נחן אמס אנשינא ולים נעלמהא ואן אֿאמנא כאלטֿל עלי
אלארץֿ: 10 אלא אנֿהם ידלֿונך ויקולון לך ומן עקולהם יכֿרגֿון אלכלאם:
11 אישמך אלברדיֿ בלא וחל או יכתֿר קרט בגיר מא:

1 O פאבתדא | 2 O יעוֿג אלעדל | 8 Q פקד אטלקהם | 9 O אן כנת בריא | 17 O נשינא.

2. פי׳ ורוח כביר והבל גדול.

3. ביאור: הפרשה הזאת כולה מענה לאיוב. אחר ששאל איוב מאת האל שימיתהו או ירפאהו אמר לו בלדד שאלתך זאת על זה התנאי הטא היא ולא עוד אלא שהיא בטלה מעצמה מפני ששמת אותה תנאי כי מה נפשך לומר אם צדיק אתה כמו שאתה אומר שקר הוא שיאבדך ואם חוטא בעל עון אתה כמו שאנחנו אומרים שקר הוא שייטיב לך כי הוא הצדיק.

6. פי׳ יעיר עליך יגלה לך זה (וכן תרגם בישעיה נ׳ ד׳ יעיר „יטהר״) ופי׳ ושלם נות צדקך וישלם לך בהטבת צדקך (פי׳ נות מלשון נאה והוסיף בי״ת וזה מה שאמר הראב״ע: או מתשלום ויחסר בי״ת מנות צדקך).

7—5. ביאור: ושלשה הפסוקים האלה אמר לו בלדד בשער יראת ה׳.

8. ביאור: פי׳ וכונן ובוא עד תכלית מן אמרו אבא עד תכונתו כלומר אל תכליתו. אמר לו אם מסופק אתה במה שאומר שאל עליו הראשונים והזקנים.

11. ביאור: רוצה לומר לא יהיה עלול בלא עלה. תרגמתי אחו „קרט״ והוא צמח צומח על שפת יאור מצרים (עיין ר׳ יונה בסוף שרש אחה.)

יעני לא יכון מעלול בלא עלה. פסרת אחו אלקרט והו נבאת ינבת עלי שאטי אלניל.

12 עאדה פי אואנה לם יקטף וקבל גמיע אלחשאיש ייבס:
13 כדאך סביל כל נאסי אלטאיק ורגא אלמראי יביד:

מתל אלכאפר כאלברדי אלדי ישמך תם ינקצף סריעא קבל סאיר אלנבאת.

14 אלדי הבל אלשמס תכלאנה ובית אלענכבות מיתאקה:
15 פאן יסתנד עלי ביתה לא יקף ואן יתמסך בה לא יתבת:

מתל לה פי הדין אלפסוקין אן אלכפאר לא יתבת להם מא יעתמדון עליה מן מאל וגאה פי אלדניא ואן גמיע דלך כחבל אלשמס אלדי אדא מסכה אלאנסאן לם יחצל פי ידה מנה שי.

16 ואלצאלח כגצן הו רטב בחצרה אלשמס ופי גנאנה פראכה תכרג:

מתל אלצאלחין ככרם רטב בחצרה אלשמס ולה פראך ואצול קד תשעבת פי רגם מן חגארה.

17 ועלי אלרגם אצולה תתשעב ואלי דאכל אלחגארה תצל:

יסבכו מן ותצת בסבכי היער (ישעיה ט׳ י״ז) ויבא הפרד תחת שובך האלה (ש״ב י״ח ט׳).

18 אלדי לא יהלכה שי מן מוצעה חתי כאנה יגחדה ויקול לם אראך: 19 הודא הו סאר באמורה ומן אלתראב כלף אכר ינבת לה:
20 כדאך אלטאיק לא יזהד פי אלצאלח ולא ימסך ביד אלאשראר:
21 פאצבר אלי אן ימלי פאך צחכא ושפתיך גלבה: 22 וילבס שאניך כזאא ואכביה אלפסאק תעדם:

B 3 וקבל כל אלחשאיא | 11 (פראכה) O פאכהה (ועיין לקמן יד ז וטו ל) | O 14 ועלי רגם | B 17 פאנה יגחדה | B 21 אלכזא | O ואכביה אלעאציין | O יעדם B יעדמון.

12. פי׳ באבו בפרקו.
13. ביאור: דמה את הכופר אל הגומא אשר יגאה ואח״כ יקטף מהרה לפני שאר הצמחים.
14—15. ביאור: בשני הפסוקים האלה אמר בדרך משל שהכופרים לא יעמוד להם ממון וכבוד שישענו עליו בעולם הזה ושכל זה כחוט השמש אשר בהחזיק בו האדם לא יגיע בידו ממנו מאומה. — (ופי׳ יקוט הביא הראב״ע: פי׳ הגאון בו הבל — צ״ל חבל — השמש והוא רחוק. וכן הביא הרשב״ץ: והגאון ז״ל פי׳ חבל השמש).
16. ביאור: דמה את הצדיק אל גפן רטובה לפני השמש ולה יונקות ושרשים אשר יסתבכו על גל אבנים. — הרשב״ץ הביא פירוש הגאון בדרך בלתי ברור.
17. ביאור: יסבכו מן ותצת בסבכי היער תחת שובך האלה. — פי׳ בית אבנים יחזה ואל תוך האבנים יכנס.
18. פירוש הפסוק: אשר לא יאבדנו דבר ממקומו עד שהוא (יאבד כלה) כאלו יכחש בו ויאמר לא ראיתיך. וזה לשון הרי״ק בפירושו: אם יבלענו ממקומו לגמרי יבלענו.
21. הוסיף בראש הפסוק: ואם כן סבול.

# ט.

1 פאג̇אב איוב וקאל: 2 חקא אנא אעלם אנה כד̇אך ומא יחתג̇
אלאנסאן מע אלטאיק: 3 ומן הו אכ̇תאר מכ̇אצמתה לא יטיק אן יג̇יבה
עלי ואחדה מן אלף: 4 לאנה חכים אלעלם ואיד אלקוה מן ד̇א תצעב
עליה פסלם מנה:

לבב עלם מת̇ל נער חסר לב (משלי ז׳ ז׳) וסבב תסמיתה ד̇לך לאן אלקלב מסכן אלעלם וכמא תסמי אלערב אלנבאת נדי לאנה בה יכון.

5 אלנאקל אהל אלג̇באל ולם יעלמו חתי קלבהם בג̇צ̇בה:
6 אלמרג̇ז אלארץ̇ מן מוצ̇עהא ועמדהא תתקלקל: 7 אלקאיל ללקרץ̇
ולא ישרק ועז אלכואכב יכ̇תם: 8 אלמאד אלסמא וחדה וקאהר קמאקם
אלבחר:

מוטי אלכ̇אלק עלי קמאקם אלים הד̇א אסתעארה ללקהר ואלסלטנה.

9 צאנע בנאת נעש וסהיל ואלת̇ריא ואלכ̇דור אלג̇נוביה:

אסמא מא כאן פי אלג̇הה אלג̇נוביה מן אלנג̇ום חדרי תימן לאסתתארהא ענא במילאננא ען כ̇ט אלאסתוא אלי ג̇הה אלשמאל.

10 צאנע אלכבאיר בלא נהאיה ואלאעג̇ובאת בלא אחצא:
11 הוד̇א ימר עלי תדבירה פלא ארי ג̇מלתה וימצ̇י פלא אפהמה:

2 O ואן הו אראד | Q לם יחתאג̇ | O אן יג̇אובה | 3 O מן ד̇א יעצב (עיין רס״ג לשמות יג טו) | 7 B חתי נקלהם | 15 O בגיר אחצא.

---

2. הרשב״ץ הביא פי׳ הגאון בלשון זה: באמת ידעתי כי כדבריך אשר אמרת כי רוח כביר אמרי פי כן הוא כי מי הוא האדם שיתוכח עם האל ואם ירצה להתוכח עמו איך יצא זכאי ויצדק עם אל בדינו.

4. ביאור: טעם לבב דעה כמו נער חסר לב (חסר דעה) ונקראה הדעה בשם זה בעבור שהלב משכן הדעה ובמו שהערב קוראים הדשא טל (נדי) בעבור שהוא צומח בטל. (עיין מה שכתב ר׳ יונה בשרש ביב). — פסוק זה הביא הגאון על חכמת הכורא באו״ד בהקדמה (דף 12) ובמאמר שני (דף 80).

5. פי׳ הרים אנשי הרים והרשב״ץ הביא פירושו.

7. תרגם חרס במלה הדומה לה בלשון ערב „קרץ“ והוא עיגול השמש.

8. ביאור: הבורא דורך על במתי הים הוא השאלה לגבורה וממשלה.

9. ביאור: שם הכוכבים אשר הם בפאת דרום חדרי תימן בעבור שהם נסתרים ממנו בנטייתנו מקו השוה אל פאת צפון (וכן אמר ר׳ יונה בש׳ חדר כי באמרו חדרי תימן הוא רומז אל הנטיה הדרומית וגם הראב״ע פירש כדברי הגאון). — הגאון הביא פסוק זה לראיה על שחלקי השמים אין להם מספר באו״ד בתחלת מאמר ג׳.

11. פירוש הפסוק: הן תעבר עלי השגחתו ולא אראנה כלל וגו׳.

12 הודא יחתם בשי פמן יראדה ומן יקול לה מא תפעל: 13 הו אללה
לא מרד לגצבה מן דונה אנכפין אעואן אלפתן: 14 פכיף אנא אגיבה
או אכתאר מכאלמתה: 15 אלדי אן זכות לם אלפט בדלך בל להאכמי
אתחנן: 16 ואן דעותה פאגאבני לא אתק באנה קד סמע צותי
באסתחקאק: 17 והו אלדי באלעאצף ישפני וקד כתר אלאמי מגאנא:

יעני אנה פעל בי מא שא עלי אצל כלאמה ליס אנה יטלמני.

18 לא יתרכני ארד נפסי ממא יכתר לי אלמראראת: 19 אן כאן
ללקוה ואלאיד פהודא המא ואן כאן ללחכם פמן יחצרני:

הדא אלקול הו גמלה מדהבה יקול לאצחאבה אן כאן תקולון אנה יפעל מא ישא לאנה קאדר פהודא דלך עיאנא ואן כאן בחכם כמא תקול פמן יחצרני ויבין לי דלך ולכני לא אראדה ולא אחאגה.

20 לאני אן אחתגגת בשי טלמני קולי חתי אדא כנת צחיהא סרע
עלי: 21 ואן כנת צחיחא לא אעלם נפסי כדאך אזהד פי נפסי:

יריד באני אעלם אני צחיח וליס אשאהד נפסי כדאך יעני כמא יגב ללצחיח אן יצאן פאנא מן הדה אזהד פי חיותי.

22 ואקול הי ואחדה לדלך קלת אן אלצאלח ואלטאלח לה אן
יפניהמא:

יעני אן אלאעמאר טוילה וקצירה ואחד אד כאן אלאגמיע יפניאן.

1 B יראדדה | 2 Q אנכפצת | Q אגאובה | 5 לאסתחקאקי | 8 O אלי אלחכם | 13 O ואד אנא צחית | B לם אערף | 16 O ועלי דאך קלת | O אלצחיח ואלטאלם.

---

12. פי׳ יחתף כמו יחתם.
13. פי׳ רהב מהומות או מרידות וכן תרגמו הגאון בכל מקום במלת „פתנה״.
15. הרשב״ץ הביא פי׳ הגאון: ואין לי כח לדבר לפניו דרך ויכוח רק בתחנונים אדבר למשופטי.
16. בסוף הפסוק הוסיף: לזכותי.
17. ביאור: רצוני לומר שהוא עשה בי מה שרצה בעיקר דבריו לא שהוא עושקני. — פי׳ ישופני במלה הדומה לה בלשון ערב וטעמה יצמיתני או יצעירני.
19. ביאור: המאמר הזה הוא כלל דעתו. איוב אומר לחבריו אם הייתם אומרים שהוא יעשה מה שירצה מפני שהוא חזק הנה זה נראה בעינים ואם היה מה שעשה במשפט כמו שאתה אומר מי יועידני ויבאר לי זה אכן אני לא אשיב לו ולא אתוכח עמו.
20. עיין מה שכתב הגאון על לשון הפרושים באו״ד מאמר עשירי (דף 287): ואלו היה האדם משתדל בכל כחו להתחכם תנצחהו אולתו או להנקות ינצחו טנופו או להיות בריא יחלהו מזגו או להלבב יכשילהו לשונו כמ״ש אם אצדק פי ירשיעני תם אני ויעקשני.
21. ביאור: ר״ל אף על פי שידעתי שאני תם לא אראה את נפשי כענין זה כלומר כאשר ראוי לתם שיהיה נשמר ומפני זה אני אקוץ בחיי.
22. ביאור: כלומר שהחיים ארוכים וקצרים אחת היא כי כולם יכלו.

23 אמّא בסוט ימית גפלה̈ פתציר כפאיה̈ אלאבריא פיה הזוא: 24 או בארץ̇ תסלם ביד טאלם יגטי וגה קצ̇אתהא ואן לם יכן בהד̇ה̈ אלאמור פבמא כאן:

אלמ̇ר̇ג מן גמלה̈ הד̇ה אלקצ̈ה̈ אלי אן יציר זיאדה̈ עלי קול בלדד הו קול איוב אחת היא וגו' אם שוט וגו' יקול לה זעמת א נ̈א לא נשאהד צאלחא מולמא לא ולא אלאוّלין ראו ד̇לך כמא קאל כי שאל נא לדור רישון (ח' ח') פהוד̇א אנא קד שאהדתה אבלי צאלחא מע טאלח פלד̇לך קלת אן לה איצ̇א אן יפניהמא הו קו' על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה אמّא באפה̈ אלתי ימיתהם גפלה̈ ולקבהא בשוט פיציר ענד אלנאס חיני̇ מקדאר ת̇ואב אלצאלחין הזוא [ואמّא בארץ̇ . . . .] ויעני אנ̈א קד שאהדנא יא בלדד כ̇לאף מא קלת.

25 ואיّאמי אכ̇ף̈ מן אלמחאצ̇ר וקד תקצ̈ת וכאנّי לם אר פיהא כ̇ירא: 26 ומצ̇ת מע אלספן פי אואניהא או כנסר ינקץ̈ עלי טעאמה: 27 ואן קלת אתנאסי מן שבואי אתרך גצ̇בי ואתרפ̈ה: 28 חד̇רת גמיע משקّאתי ועלמת אנّך לא תבריני: 29 אן אנא כפרת פלמא ד̇א אתעב פי הבא:

הד̇א כלאם מוצול במא קבלה ותקדירה ידעתי כי לא תנקני אם אנכי ארשע ת̇ם קאל מא לי וללכ̇פר והו שי לא ימכנני תלאפיה ולו אגתסלת במא אלת̇לג לגמסני רבי פי עקאבה כקו' למה זה הבל איגע.

2 O פאן כאן ליס כד̇לך פאי̈ שי הו | 13 (מן) O חסר | 14 B משאקי̈ (ועיין תרגום הגאון לישעיה נח ג).

23. פי' למסת נקיים ילעג: ויהיה תשלום הנקיים בשוט הזה ללעג. ואם כן פי' מסת מלשון מסת נדבת ידך (דברים ט"ז י') ועיין הביאור שאחרי זה.

24. ביאור: היוצא מכלל זאת הפרשה עד שיהיה תוספת על מאמר בלדד הוא מאמר איוב אחת היא וגו' אם שוט וגו'. הוא אומר לבלדד כפי דעתך לא נראה צדיק מדוכא ביסורין ואף הקדמונים לא ראו זה כמו שאמר כי שאל נא וגו' והנה אנכי כבר ראיתי שהאל מיסר צדיק עם רשע ועל כן אמרתי כי הוא מאבד גם כן את שניהם זהו אמרו על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. ויעשה זה או בפגע אשר ימיתם פתאום וקרא אותו בשם שוט ועל ידי זה יהיה מדת גמול הצדיקים ללעג אצל בני אדם או בתת הארץ ביד רשע וגו'. רצונו לומר דע בלדד כי כבר ראינו הפך מה שאמרת.— והרשב"ץ קרא בפסוק כ"ד „כארץ" ולא „בארץ" וזה לשונו: ורבינו סעדיה ז"ל פירש ארץ חסר כף הדמיון כלומר והוא כארץ שנתנה ביד רשע. — פי' אם לא אפוא מי הוא: ואם לא היה בדברים האלה (שוט ממית או ארץ נתנה ביד רשע) במה היה.

25. פי' ברחו לא ראו טובה: וכבר כלו וכאלו לא ראיתי בהם טובה.

26. פי' עם אניות אבה: עם האניות בכליהם. ולא ידעתי מה הוא והחכם עוואלד הגיה „פי אואנהא" כלומר בפרקם או בזמנם עיין לעיל ח' י"ב תרגום באבו.

29. ביאור: זה נקשר במה שקודם לו ושיעורו ידעתי כי לא תנקני אם אנכי ארשע ואחר כן אמר מה לי ולרשעה והוא דבר אשר לא אוכל לתקנו ולו התרחצתי במי שלג טבלני האל בענשו וזה אמרו למה זה הבל איגע.

30 חתّי אן ארתחצׄת במא אלתׄלג או זכית כפّי בנקא: 31 לכנת
חיניד̇ פי אלעקאב תגמסני חתّי כאןّ תׄיאבי תכרהני: 32 לאןّ ליס הו
רגׄלא מתׄלי פאגׄאובה או נדכׄל גׄמיעא אלי אלחכם:

גׄמיע הד̇א אלקול ומא יתבעה ינפי ען נפסה אנّה יכׄאצם רבّה בהד̇א אלכלאם.

33 וליס מן אלמוגׄוד אן יכון בינגא ואעט̇ יצׄע ידה עלינא גׄמיעא:
34 פיזיל ענّי קציבה והיבתה לא תהוّלני: 35 פכנת אתכלّם ולא
אכׄאפה אד̇ ליס כד̇אך ענד נפסי.

## י.

1 וקד קנטת נפסי מן היאתי פארדّ עלי נפסי שכואי ואנתّה במרّ
נפסי: 2 ואקול ללّה לא תגׄעלני מן אלט̇אלמין ערّפני עלי מא ד̇א
תכׄאצמני:

אל תרשיעני הו מתׄל והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ״ה א׳)
סאל רבّה אלّא יט̇למה יעני לא יחכם עליה באנّה ט̇אלם לא תט̇למני. [ו]סאלה אן
יערّפה מא ד̇נבה אד̇ כאן לא יט̇לם אחדא.

3 אד̇ כאן מן גׄודך אלّא תגשם ולא תזהד פי צנעתך ולא תט̇הר
עלי משורה אלט̇אלמין בתצויב: 4 והל כרויא אלבשריין רויאך או
כנט̇ר אלנאס תנט̇ר: 5 או כאיّאם אלנאס בקאך או כעמר אלמר
דואמך: 6 אד̇ תטאלבני בד̇נבי עאגׄלא ותלתמסני בכטאי:

סאל איוב רבّה פי הד̇ה אלג׳ פואסיק אן כאן לה ד̇נב קד כׄפי ענה פלא
יעאגׄלה אלעקאב לאן אלמעאגׄלה הי מן סנّה אלנאס לכׄופהם אלפות.

1 (לכנת) O חסר | 7 O אד̇ ליס אנא | 8 O פי חיאתי | 9 Q לם גׄעלתני |
15 Q והל כרויא אלב׳ לך | 17 Q בכטייתי.

---

32. ביאור: בכל הדבור הזה ובמה שבא אחריו מרחיק מנפשו התוכחו עם האל באלה הדברים.

1. תרגם נקטה במלה דומה לה בל״ע וטעמה קצה נפשי או נתיאשה נפשי ועיין ר׳ יונה בש׳ קטט.

2. ביאור: אל תרשיעני הוא כמו והרשיעו את הרשע איוב שאל מאת האל שלא ירשיעו ר״ל שלא יחייבנו כרשע ושאל מאתו עוד שיודיעהו מה עונו כי אין דרכו לעשוק איש. — ועיין מה שכתב הגאון באו״ד מאמר ה׳ (דף 173) וכאשר יהיה האדם נבחן ביסוריו ושאל מאלהיו להודיעו על מה הביאם עליו נהג שלא להודיע כאשר אמר משה רבינו למה הרעות לעבדך ולא באר לו ואמר איוב הודיעני על מה תריבני ולא באר לו.

3. פי׳ הטוב לך כִּי תעשוק: ממובך הוא שלא תעשוק. וכן שאר הפסוק: ולא תמאס פעלך ולא תופיע על עצת הרשעים לאמר כי ישרה בעיניך.

4—6. ביאור: בג׳ פסוקים אלה שאל איוב מאת האל שלא יחיש את ענשו גם אם יש לו עון כי רק דרך בני אדם להחיש מפני יראתם שיעבר הזמן (ועיין פי׳ הרי״ק).

7 מע עלמך אנّי לם אכפר ולים מן ידך מנגא: 8 אפאתך
שאקّתני ודעכתני חאטת בי פאהלכתני:

ויעשוני הו מתֿל ושם עשו דדי בתוליהן (יחזקאל כ״ג ג׳) ועסותם רשעים
(מלאכי ג׳ כ״א).

9 אדֿכר אלאן יא רבّ אנّך כאלטין כֿלקתני ואלי אלתראב תרדّני:
10 אלא אןّ כאללבן תפרגני וכאלגֿבן תגֿמדני: 11 גֿלדא ולחמא
תלבסני ובעטֿאם ואעצאב תטֿללני:

יעני בהדֿה אלגֿ׳ פואסיק תכוןّ אלאנסאן פי אלתֿלתֿ אלאהואל אוّלהא אנשאה
מן אלתראב ואלבֿ׳ תכוין אלתנאסל בתוסّט אלאשכאל ואלתֿאלתֿ אחיא אלמותי.

12 חיוה ופצֿלא צנעת מעי ותדבירך חפטֿ רוחי: 13 והדֿה כֿזנתהא
פי עלמך וקד עלמת אנّהא ענדך: 14 אן אכֿטאת חפטֿת עלי ומן דֿנבי
לא תבריני:

וקו׳ ושמרתני ליס יריד חפטֿ נפסה ואנّמא יריד אנّך תחפטֿ עלי כֿטאיי.

15 פאדֿא כנת אן כפרת פאלויל לי ואן זכות פלא ארפע ראסי
פאנّי כתֿיר אלהואן נאטֿר אלי שקאי: 16 ובקדרה כאלשבל תצידני
פתעוד תנתצף מנّי:

ישתקّ מן ונתן בפלילים (שמות כ״א כ״ב).

10 O עמלת מעי | 14 B פאן אנא כפרת | 15 B תצודני.

---

8. פי׳ הפסוק: נגעיך העציבוני וידכאוני סבבוני ויאבדוני.
ביאור: ויעשוני הוא כמו ושם עשו דדי בתוליה ועסותם רשעים (וכן פירש הראב״ע: והנכון בעיני שפי׳ ידיך כמו יד ה׳ הויה ועצבוני כמשמעו גם ויעשוני כמו הנני עושה את כל מעניך ועשותם רשעים גם ותבלעני כמשמעו. והרשב״ץ כתב: והגאון ז״ל תרגם ידך כמו הנה יד ה׳ הויה וגו׳).

11 - 9. ביאור: בג׳ פסוקים אלה הוא מדבר בהוית האדם על שלשה דרכים הא׳ יצירתו מן העפר הב׳ יצירת הולד דור אחר דור על ידי הצורות והג׳ תחית המתים. — פי׳ זה הביא רי״ק בשם הגאון וזה לשונו: אמר רבינו סעדיה הגאון כי שלש יצירות זכר בג׳ הפסוקים הללו זכר כי כחמר עשיתני יצירת אדם הראשון שנוצר מן האדמה הלא כחלב תתיכני וגו׳ יצירת הולד מטיפת הזרע עור ובשר תלבישני לתחיית המתים כמו שנאמר (יחזקאל ל״ז ו׳) והנה עליהם גידים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה. והר׳ בחיי כתב בלי הזכיר שם הגאון: ג׳ הפסוקים אלו רמז לשלשה הוויות זכר נא כי כחמר עשיתני רמז להויה ראשונה . . . ועל כן מדבר לשעבר הלא כחלב רמז להווייתו מן הזרע הנקפא זהו שאמר וכגבינה תקפיאני והוא לשון הוה שהוא בכל יום עור ובשר תלבישני רמז להוויה שלישית לזמן תחיית המתים והזכיר זה בלשון עתיד.

14. ביאור: ושמרתני איננו רוצה לומר שמירת הנפש כי אם שמירת החטא.

16. ביאור: תתפלא נגזר מן ונתן בפלילים (וטעמו תעשה משפט בי).

17 תגדّד שהודך חדאי ותכתّר אלאמך ענדי מאציה̈ ומנתצבה̈
מעי: 18 ולאי נפע אכרגתני מן אלבטן כנת אתופّי ועין לא תראני:
19 פאכון כאני לם אכן או מן אלבטן אלי אלקבר אודי:

קולה הדא ידלّ עלי אן אלשי פי אלעדם יסמّי שיא.

20 אלא אן איאמי קליל מתנאהיה̈ פכף עני התי אתרפّה קלילא:

וקולה ושית ממני יעני כף עני אלאוגאע לפטה̈ שת אלוצע ואלנצבה̈ [ו]קד יגוז אן תפסّר איצא פי בעץ אלמואצע נקלה̈.

21 קבל אן אמצי פלא ארגע אלי ארץ טלאמה̈ וגבסא: 22 ארץ
האלכה̈ מתל אלאפל גבסא לא צפוף פיהא פתטהר כמא תאפל:

הדא נעת ללמות ולא סדרים הו נטם אלכואכב ורצפהא.

# יא.

1 פאגאב צופר אלנעמתי וקאל: 2 אכתיר אלכלאם לא יגאב או
דו אלנטק יפלג לדלך:

ישתק יצדק מן ומה נצטדק (בראשית מ״ד ט״ז).

3 או ענך תמסך אלארהאט חתّי הזות בהא ולא מכזי לך:
4 פקלת אן בתّי זכי וכנת ענד נפסך נקיّא: 5 ולכן לית יכאטבך אללה
ויפתח אקואלה מעך: 6 פיכברך בגבאיא אלחכמה̈ פאן פקההא

2 B ולמא דא | 5 (קליל) בגליון B נאקץ | 6 בכ״י יעני כף עני אלאוגאע וקולה ושית ממני | 14 Q אלרהאיט | B וליס מכזי | 16 Q ויפתתח | B באקואלה.

---

17. פי׳ חליפות מלשון חלף עבר וצבא מלשון נצב וכן כתב הרשב״ץ: והגאון ז״ל פי׳ צבא מענין התיצבות כלומר חולפות ועומדות. והראב״ע הלך אחרי הגאון בפי׳ הענין אבל לא בפירוש מלת צבא וזה לשונו: חליפות וצבא הולכות ועומדות והענין שהם עתה בזמן הזה וענינו על התלאות. ועי׳ פי׳ הרמ״ק.

19. ביאור: מאמרו זה יורה שהדבר כשאיננו נמצא נקרא דבר.

20. ביאור: ושית ממני רוצה לומר הסר ממני המכאובים. וטעם לשון שת הוא הנחה והצבה ויתכן בקצת מקומות גם כן לפרשו בענין העתקה והסרה (וזהו מה שאמר הרי״ק בפירושו: ושית ממני הפך שיתה ה׳ מורה ענין עקר ועיקור. והרמ״ק כתב: או הוא כטעם הסר. והר׳ יונה בש׳ שות תרגם ושית ממני כמו הגאון „וכף עני״).

22. ביאור: זה תואר המות ולא סדרים הוא סדר הכוכבים ומערכותם (וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ סדר. והראב״ע פי׳: מערכות הכוכבים וכן פי׳ הרי״ק: ולא סדרי ירח וכוכבים). — פי׳ ארץ עפתה: ארץ אובדת.

2. ביאור: יצדק נגזר מלשון ומה נצטדק (תרגמו בלשון נצוח).

3. פי׳ בדיך: ממך. ולפי דעתו הוא מלת הענין כמו בדי שופר (איוב ל״ט כ״ה).

6. פי׳ כפלים לתושיה: ידיעת החכמה כפולה. ובפירושו לספר יצירה פרק א׳ סוף הלכה א׳ (דף 24) כתב הגאון: החכמה שתי חכמות כי כפלים לתושיה חכמת היוצר וחכמת הנוצר. ופי׳ ישה מלשון אשר ישה ברעהו ועל הפירוש הזה אמר הראב״ע שהוא על ענין רחוק. והרי״ק פירש: היה מחייב אותך מעונך ישה כמו כי תשה ברעך.

אצ̇עאף ד̇לך חתّי תעלם אןّ אללה אנמّא ידאינך מן ד̇נבך: 7 אנהאיה̈
עלם אללה תג̇ד או גאיה̈ קדרה̈ אלכאפי תבלג:

אכת̇ר הד̇ה אלמקאלה̈ הו ג̇ואב למא זאדה איוב עלי בלדד פקאל אניّ קד שאהדת צאלחין הלכו מע ט̇אלמין קאל לה אלאן צופר אןّ אולאיך אלד̇ין תוהّמת אנّהם צאלחין ליסהם כד̇אך ולו כאנו כד̇אך לם יהלכהם אללה ואנמא אהלכהם לעלמה בסרّהם לאנّה יעלם מן עבאדה מא לם נעלמה נחן לאןّ עלמה אשמך̇ מן אלסמא ואעמק מן אלת̇רי ואטול מן אלארץ̇ ואוסע מן אלבחר כקו׳ ההקר אלוה תמצא.

8 ומא הו̇ אשמך̇ מן אלסמא מא תפעל פיה ואעמק מן אלת̇רי
מא תערף מנה: 9 ואטול מן אלארץ̇ מסאחתהא ואערץ̇ מן אלבחר:
10 והו אן ימצ̇י ויוקף ויג̇מע פמן ד̇א יראדّה:

פמّא נעלם אנّה כד̇אך פיג̇ב עלינא אן ראינאה אמצ̇י או אוקף או ג̇מע או פרק אלّא נראדّה.

11 לאנّה יערף ארהאט אלזור וירי אהל אלג̇ל גיר מפהומין:
יעני אנّה יעלם בקום שרירין גיר מפהומין ענד כל אלנאס.

12 ואלרג̇ל באלחכמה̈ יתלבّב וד̇לך אןّ אלאנסאן כג̇חש וחש
אד̇א יולד:

יעני אנّה עאלם איצ̇א בסרירה̈ הד̇א אלאנסאן אלד̇י יתט̇אהר באלחכמה̈ והו באלחקיקה̈ כאלג̇חש פי אלבריّה̈ אלד̇י לא יבאלי מא יעמל.

8 O ומא ארפע | 10 B יראדדה 15 O ורג̇לא | O וחשי.

7. פי׳ הפסוק: החקר דעת אלוה תמצא אם עד תכלית גבורת שדי תגיע. — ביאור: רוב זה המאמר הוא מענה על מה שהוסיף איוב על בלדד ואמר הנה אני כבר ראיתי צדיקים שאבדו יחד עם רשעים. אמר לו צופר אלה שחשבת שהם צדיקים אינם כן ואלו היו כן לא היה האל מאבדם ולא איבדם כי אם בעבור דעתו את סתרם שהוא יודע מעבדיו מה שלא נדע אנחנו כי ידיעתו גבוהה משמים ועמקה משאול וארכה מארץ ורחבה מים כאמרו החקר אלוה תמצא וגו׳. — בהקדמתו לפירוש ס׳ יצירה (דף 6) כתב הגאון: והחכמים באסרם החקירה בנסתרות (מ׳ חגיגה ב׳ א׳) לא אסרו אלא מה שאמר הכתוב באמרו החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא רוצה בזה הראשית והתכלית ואומר גבהי שמים וגו׳ רוצה בו מה למעלה ומה למטה ואומר ארכה מארץ וגו׳ רוצה בו המרחקים והשיעורים. ועיין גם או״ד תחלת מאמר ב׳.

10. ביאור: וממה שנדע שהוא כן חייבים אנחנו בראותנו אותו שהוא החליף או הסגיר (פירשו בלשון העמיד) הקהיל או הפריד (הוא הפך ויקהיל) שלא נשיבהו. -- גם הראב״ע פירש יחליף כמו כל בני חלוף.

11. ביאור: ר״ל שהוא יודע האנשים הרעים שאינם ידועים אצל כל בני אדם. — פי׳ און מתי און ופי׳ ולא יתבונן אשר לא יתבוננו אליהם בני אדם. והרשב״ץ כתב: פי׳ ר״ס ז״ל וירא איש און אשר לא יתבונן אבל הוא סכל. ואין זה פירוש הגאון.

12. ביאור: ר״ל שהוא יודע גם כן תעלומות האדם הזה המתפאר בחכמה והוא באמת כעיר פרא במדבר אשר לא ישים לבו על מה שיעשה. — פי׳ ילבב: יתחכם. אך לא נדע מתרגומו איך פירש מלת נבוב ואולי פירשו בחילוף אותיות בטעם לבוב כטעם הפירוש שהזכיר ריי״ק ואיש לבוב ילבב. ופי׳ ועיר פרא אדם יולד וזה שהאדם כעיר פרא כאשר יולד (ביום הולדו).

13 פאן אנת אצלחת קלבך ובסטת אליה כפ̃יך: 14 ואן כאן פי ידך גׄל̃ פאבעדה ולא תסכן פי כׂבאך גׄורא. 15 פאנ̃ך חיניד̃ תרפע וגׄהך מן עיובך ואן כנת מציקא לא תכׂאף:

ואלמעני פי והיית מוצק ואם היית מוצק לאנ̃ה לא יבשרה באלציקה̈.

16 ותציר אנת תׄנסי שקאך ותד̇כרה כמא מר̃ בך: 17 ואכתׄר מן אלט̇הירה̈ יתׄבת עמרך בל̇ תלוח ותציר כאלצבאח:

חׄלד הו אלעמר כקו' דוד וחלדי כאין נגדך (תהלים ל"ט ו') פקאל לה̃ אנ̃ עמרך יתׄבת בנור אקוי מן אלט̇הירה̈ ולכנ̃ה ליס ינקץ̇ כנקצאן הד̇א אלנור בל כלמא מר̃ פהו פי זיאדה̈ וכקו' שלמה (משלי ד' י"ח) וארח צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום.

18 ותתׄק באנ̃ לך רגׄא ואד̇א אבתנית ביתא אנצ̇גׄעת פיה ואתׄקא: 19 ורבצ̇ת פלא מזעגׄ לך ואבתהל אלי̇ וגׄהך אלכׄתׄירון: 20 ועיון אלט̇אלמין תישכׄין ואלמפר̃ קד באד מנהם ורגׄאהם מכׄיב אלנפס:

## יב.

1 פאגׄאב איוב וקאל: 2 חק̃א אנ̃כם לקום ומעכם תציע אלחכמה̈:

תצדירה פי הד̇א אלפצל בהד̇א אלקול מא לם יקלה קבל הד̇א הו לאנ̃ה אשרף עלי מא פי קלב כל̇ ואחד מן אצחאבה אלי אלאן פלמ̃א אגׄתמע אלגׄ' עלי ראי ואחד והו אן אללה תע' לא יולם עבדה אלא באסתחקאק חיניד̇ אסתחק̃ו אן יקאבלהם בהד̇א אלקול לאנ̃ה שאהר נפסה צאלחא וקד אולם בכׄלאף מא קאלוה ואעתקדוה.

1 B כפ̃ך | 3 Q או מן אלמציק לא תכון תכׂאף | 6 O פתכון כאלצבאח | B כאלצבח | 11 B בה ואתׄקא.

13. עיין ספר או"ד בסופו: כל הספר אינו מועיל כי אם עם זכות הלב וכוונת תיקונו כמו שאמר אם אתה הכינות לבך וגו'.

15. ביאור: טעם והיית מוצק ואם היית מוצק כי לא יבשר לו מצוקה. — והרשב"ץ הביא פי' הגאון: שהוא מענין צוקה כלומר ואפילו היית מוצק לא תירא.

17. ביאור: חלד הוא החיים כמאמר דוד וחלדי כאין נגדך. אמר לו צופר חייך יכונו באור חזק מאור הצהרים אולם לא ימעט כאשר ימעט האור הזה כי אם הוא הולך וגדל וכמאמר שלמה ואורח צדיקים וגו'. — פירוש תעופה: תזרח. וכן פי' ר' יונה בשרש עוף. והרי"ק פי': ויותר מצהרים יקום עולמך תעופה תאור כבקר תהיה שהולך וגדול אורו. והרמ"ק הזכיר פי' יש אומרים תעופה תזרח. והרשב"ץ כתב: תעופה פירש הגאון ז"ל תסתכל כמו התעיף עיניך בו ואיננו וזה פירוש הי"א אשר הזכיר הראב"ע אבל הגאון לא פירש כן ואפשר שטעה הרשב"ץ במלת „תלות" בתרגום הגאון כי טעמה גם כן תסתכל בהיותה פועל יוצא.

18. פי' וחפרת: ואם בנית לך בית (אולי פירש כן בעבור שראשית הבנין חפירת היסוד).

19. עיין פירוש הגאון למשלי י"ט ו'.

20. פי' מפח נפש: אבדן תקות הנפש.

2. ביאור: מה שהקדים איוב המאמר הזה בפרשה הזאת ולא אמרו קודם לזה הוא

3 תֿםּ אןּ לי עלמא מתֿלכם ולם יקע ענּי שי ממּא מעכם תֿםּ מע מן ליס מתֿל הדֿה אלאמור:

יעני מן הדֿא אלדֿי ליס מעה מתֿל הדֿא אלעלם באנּה יכון אלצאלח אלדֿי יגֿב אן יכון קורא לאלוה ויענהו יציר צֿחכא ולהוא פי מא ינאל מן אלמצאיב כקו׳ שחוק לרעהו וגו׳.

4 אן יכון צֿחכא לצאחבה מן הו מוהּל אן ידעו אללה פיגֿיבה ואן יציר לעבא אלצאלח אלצחיח: 5 פיכון אלפליל מזדרי ענד כל עבל מודע אדֿא שאהד אלמעדּין לזואל אלקדם בצדּ דֿלך:

יקול אדֿא שאהד אלנאס צדיק תמים צאר שחוק אזרו הם איצֿא חיניֿ באלטאעהֿ אלתי הו כנור אלפליל וקצּרו פיהא. לפיד מן קו׳ ולפידים בתוך הכדים (שופטים ז׳ ט״ז) ועשתות שאנן הם אלנאס אלסמאן אלמודעון עלי חאלהם מן שמנו עשתו (ירמיה ה׳ כ״ח) ומן שאנן מואב מנעוריו (שם מ״ח י״א). ומעדי רגל מן ולא מעדו קרסלי (תהלים י״ח ל״ז).

6 והו אן תסלו אלאכֿביהֿ ללנאהבין ואלמואתֿיק למרגזי אלטאיק ללדּין יגֿיבון מעבודהם פי ידהם:

אלמברז מן הדֿא אלפצל ליכון גֿואבא מן איוב הו הדֿא אלפסוק ודֿלך אן צופר חין קאל לה אןּ אלצאלח אלדֿי קלת אנך שאהדתה מולמא ליס הו עלי אלחקיקהֿ צאלח ואנמא יתטֿאהר באלצלאח. תֿם תרך איוב אלאחתגֿאג במן הדֿא סבילה ואכֿדֿ פי אלאחתגֿאג בנעמהֿ אלטֿאלמין לאנּהם ליס יראיו אלנאס בטֿלמהם וליס דֿלך פי אלעארהֿ. פלדֿלך קאל ישליו אהלים לשודדים ווצף ג׳ אנואע מן אלעצאהֿ שודדים והם אלטֿאלמין פי אלאמואל ומרגיזי אל הם אלפסּאק מרתכבו אלכבאיר ואשר הביא אלוה בידו הם אלכפּאר באללה תע׳ פקאל אנּא נשאהד האולי אלגֿ׳ צנוף מנעם עליהם.

6 O לאצחאבה | 7 B מזרי | O עבל מוצֿע | 8 Q לזול | 9 בכ״י יש לפני „יקול״ וקולה ישליו, וזה טעות הוא | 10 כ״י וקצדו | 15 O במעבודאתהם.

---

בעבור שנתגלה לו עתה מה שהיה בלב כל אחד מחבריו ואחר שנתקבצו שלשתם בדעה אחת והוא שהאל יתב׳ לא ייסר עבדו אלא כשהוא ראוי לזה נהיו ראויים בזה שיקדם פניהם בזה המאמר כי הוא ידע בנפשו שהוא צדיק ובאו עליו יסורים בהפך מה שאמרו והאמינו הם.

3–4. ביאור: ר״ל מי הוא זה שאין עמו ידיעה זאת שהצדיק הראוי להיות קורא לאלוה ויענהו יהיה לשחוק ולבוז במה שיבואו עליו הרעות כמו שאמר שחוק לרעהו וגו׳. — ופי לא נופל אנכי מכם לא יפול ממני דבר ממה שיש עמכם. אבל דונש בתשובותיו על ר״ס סי׳ ע״א הביא פי׳ אחר בשמו: אמר אינני גדול מכם וזה הפירוש בחר לו הרי״ק וזה לשונו: ואיננו גדול מכם ודומהו ואולם הר נופל יבול מענין נפילים שהם גדולים.

5. פירוש הפסוק: ויהיה הלפיד (כלומר יראת ה׳) לבוז אצל כל איש שמן ושאנן כאשר יראה הנכונים למעד רגל בהפך זה. — ביאור: הוא אומר כאשר יראו בני אדם צדיק תמים שהיה לשחוק אז יבזו גם הם את יראת ה׳ ויקצרו בה. לפיד הוא מן אמרו ולפידים בתוך הכדים. ועשתות שאנן הם האנשים השמנים השוקטים על תכונת ענינם מן שמנו עשתו ומן שאנן מואב מנעוריו. ומעדי רגל מן ולא מעדו קרסלי.

6. פי׳ הפסוק: והוא שישליו האהלים לשודדים והמבטחים למרגיזי אל ולאשר יביאו

7 ולו אמכן אן תסאל אלבהאים לדלתך וטאיר אלסמא לאכברך:

הדא תבאלג פי אלכלאם ויעני לו אנטקת אלבהאים לאכברת בדלך והדא מתל קו' אם אסק שמים שם אתה (תהלים קל"ט ח') וכדלך [והיש] אלארץ וסמך אלבחר הו קו' או שיח לארץ וגו'.

8 או תבת לוחש אלארץ לדלך וסמך אלבחר לקץ לך דלך:
9 לאנה מן לם יעלם פיהם אגמעין אן קדרה אללה צנעת הדה
אלאמור: 10 אלדי פי ידה נפס כל חי ורוח בדן כל אנסאן: 11 אלא
אן אלסמע כמא ימתחן אלכלאם וכמא ידוק אלחנך אלטעאם: 12 כדאך
פי אלכהול אלחכמה ופי דוי טול אלעמר אלפהם:

געל איוב אלפסוק אלאול מן הדין אלפסוקין מתאלא ואלתאני ממתולא עליה קאל כמא אן אלנפס נגדהא אדא קצדת אלוקוף עלי אלאלואן ועלי אלאשכאל פזעת אלי אלנטר ואדא קצדת מערפה אלאצואת גמעת קותהא אלי אלסמע ואדא המת בדוק אלטעום פזעת אלי אלחנך כדאך נגדהא אדא אכדת פי תמייז שי צמת קותהא וגמעתהא אלי אלעקל פעלמנא אן ללעקל פעלא צחיחא כפעל אלנטר ואלסמע ואלשם וסאיר אלחואס. פמנהא געלהמא קרינין קאל הלא אזן בישישים חכמה ואכתצר עלי אלישישים דון אלאנשים לעלמה אן אלחכמה תחתאג אלי זמאן פי אכתסאבהא תם קאל פחכמה הי בהדה אלחאל מן אלצחה כצחה עלם אלחואס ואלצרוראת הי אכרגת לנא ושהדת אן אלבארי תע' לה אלחכמה ואלגברוה כקו' עמו וגו'.

Q 1 לתדלך | B 5 או תנת | B 6 כל הדה אלאמור | 17 (כצחה) בכ"י נצחהא.

אלוהם בידם. — ביאור: היוצא מן הפרשה הזאת להיות מענה מאיוב הוא הפסוק הזה. אחרי אשר אמר לו צופר הצדיק אשר אמרת שראיתו ביסורין איננו צדיק באמת רק הוא מראה את עצמו צדיק עזב איוב דרך התוכח בזה והחל להתוכח בטובת בעלי חמס כי הם אינם מראים עצמם בעלי חמס בפני בני אדם כי אין זה מן המורגל. ולזה אמר ישליו אהלים לשודדים. וספר שלשה מיני פושעים: שודדים והם החומסים ממון. ומרגיזי אל והם המזידים העוברים עברות חמורות. ואשר הביא אלוה בידו הם הכופרים באל יתב'. ואמר אנחנו רואים שלשה מינים אלה שטוב להם.

7. ביאור: זה הפלגה בדברים ורוצה לומר אלו נתן הדבור לבהמות הגידו לך זה וזה דומה לאמרו אם אסק שמים שם אתה. וכן חית הארץ ודגי הים זה אמרו או שיח לארץ וגו'.

8. פי' הארץ לחית הארץ.

12—11. ביאור: את הפסוק הראשון משני פסוקים אלה שם איוב למשל ואת השני לנמשל בו. אמר כמו שמצאנו שהנפש ברצותה לעמוד על הגוונים ועל הצורות תנוס אל הראות וברצותה לדעת הקולות תקבץ כחה אל השמע ובהיות כוונתה לטעום הטעמים תנוס אל החך כן נמצא אותה כאשר תחפץ להבין דבר שתקבץ כחה אל השכל. ואם כן נדע שיש לשכל פעולה תמימה כפעולת הראות והשמע והריח ושאר החושים ויש שעשה שניהם מחוברים זה לזה אמר הלא אזן וגו' בישישים וגו'. ואמר הישישים ולא האנשים לדעתו כי החכמה צריכה לעת לקנותה. אחר כן אמר החכמה אשר היא בענין הזה מן התמימות כתמימות ידיעת החושים וצרכיהם היא הוציאה לנו והעידה שהבורא יתב' לו החכמה והגבורה כאמרו עמו חכמה וגו'. (ועיין פי' הרי"ק: בישישים חכמה זאת כי עם הקב"ה עצה וגבורה וגו'. והרשב"ץ הזכיר פי' הגאון: כמו שהאזן מלים תבחן כן וגו'. ועי' מה שכתב הגאון באו"ד מאמר

13 יעלמון אן מעה אלחכמה ואלגברוה ולה אלמשורה ואלפהם:
14 קד יהדם שיא פלא יבני יגלק עלי אמר פלא יפתח לה: 15 וקד יחבס
אלמיאה פתיבס וקד יטלקהא פתקלב אלארץ: 16 מעה אלעז ואלפקה
ולה אלעלם באלסאהי ואלגאלט: 17 אלמסיר באלחכם אלמשירין
מסלובין ואלקצאה יהגו: 18 ורבאטאת אלמלוך חללהא ורבט מיזרא
פי אחקאיהם מבאנהא: 19 אלמסיר אלאימה מסלובין ואלאצעאב
יזיפהם: 20 אלמזיל נטק אלדרבין וראי אלמשאיך יאבד מנהם:

נאמנים הם אלפצחא אלדרבון פי עלם אללגה מ' מימיו נאמנים (ישעי' ל"ג ט"ז).

21 אלסאפך אלאזרא עלי אלנבל ומנאטק אלאצלאב קד חללהא:
22 אלמגלי אמורא הי אעמק מן אלטלאם ומכרג אלי אלנור אלגואבם:
23 אלמזיג אלקבאיל תם יבידהם וסאטח אלאמם תם יסירהם:

ומעני קו' שוטח לגוים וינחם אן אלכלק חיתמא סארוא פצל אללה עליהם ורזקה להם מבסוט.

24 אלמזיל עלם רוסא אהל אלארץ חתי יצלהם פי תיה ליס
בטריק:

מעני דלך הו יקול אן יעלם ען האולי אנהם צאלין לא אן יחכם עליהם בדלך.

25 חתי יצירוא יגסון טלאמא לא נור ויגעלהם צאלין באלסבראן:

יעני אנה יחירהם פי אמור דניאהם לא דינהם ומתלה קו' והיית ממשש בצהרים (דברים כ"ה כ"ט) ה' מסך בקרבה רוח עועים (ישעיה י"ט י"ד) ואשבאה דלך.

3 O פתקלב פי אלארץ | 6 O ואלצעאב | 7 אלאשיאך | 9 O אלצלאב D אלאצעאב | 10 D מן אלגואבם | 11 O אלמכתר | O D יבידהא.

---

ראשון (דף 65): והספרים ככר חברו הידוע בשכל אל המוחש בטבע באמרו הלא אזן וגו' בישישים הכמה וגו').

16. פי' לו שוגג ומשגה: לו הידיעה בשוגג ותועה (וכן פי' הראב"ע הוא ידע שגגתו של אדם).

17. פי' מוליך: מוליך בגזרתו.

20. ביאור: נאמנים הם צחי שפה ואשר בינתם צלולה בחכמת הלשון כמו מימיו נאמנים.

22. פי' עמקות מני חשך: דברים שהם יותר עמוקים מהחשך. — פסוק זה הביא הגאון בפירושו לס' יצירה בתהלת ההקדמה לראיה על שמעשה אנשי המחקר בגלותם עמוקות דומה למעשה הבורא.

23. ביאור: וטעם אמרו שוטח לגוים וינחם שחסד האלהים על בני אדם בכל מקום שהם הולכים וידו להם פתוחה.

24. ביאור: הוא אומר בזה שהאל יודע באלה שהם תועים לא שיגזר עליהם שיתעו.

25. ביאור: ר"ל שהוא יעשם נבוכים בדברי העולם הזה לא בדברי תורה. ודומה לו אמרו והיית ממשש בצהרים ה' מסך בקרבם רוח עועים והדומים לזה. — עיין מה שכתב הגאון באו"ד בסוף המאמר הרביעי (דף 160) על דבר המניעה מתקנות העולם וטובותיו.

# יג.

1 הודא קד ראת עיני דלך אגמע וסמעת אדני ופהמתה:
2 במערפתכם ערפת אנא איצא ולם יקע עני שי ממא מעכם: 3 לכני
אסאל אלכאפי ואריד אסתקבאל אלטאיק: 4 לכנכם מתאולו אלבאטל
ואטבא אלמחאל גמיעכם:

מ׳ טפלו עלי שקר (תהלים קי״ט ס״ט) ותטפל על עוני (איוב י״ד י״ז).

5 ליתכם אמסכתם אמסאכא פכאן דלך לכם חכמה: 6 אסמעו
יא קום עטתי ואנצתו מכאצמתי לכם: 7 הל אלי אלטאיק תנסבון
אלגור או תכלמונה בארב: 8 או הל יחתאג אן תחאבונה או תכצמון
לה: 9 והל תטיב נפוסכם אן יסתבריכם פיגדכם אן כמא יסכר
באלנאס תסכרון בה: 10 או ליובכבכם עלי מא תחאבון אלוגוה פי אלסר:
11 אלא אן המלתה תהולכם ופזעה יקע עליכם: 12 פיציר דכרכם
ממאתלא ללרמאד וטהורכם כטהור אלאטיאן: 13 אמסכו עני חתי
אתכלם אנא ויגוז עלי מא כאן: 14 עלי מא דא אנהש לחמי באסנאני
מן אלאלם ואציר נפסי פי כפי מן אלרעב:

יקול לו כנת טאענא עליה פעלי מא דא כנת אחתמל הדה אלאלאם אלתי תכאדני אן אנהש לחמי מן שדתהא לולא אן אמאנתה פי קלבי ובידה נעם ולו קתלני איצא לצברת לה הו קו׳ הן יקטלני.

15 ולו קתלני לצברת לה ופי חואיגי לאסתקבלתה:

יעני מהמא ערצת לי מן האגה פלים לי סואה עלי סאיר אלאחואל ודרכי

1 D (ראת עיני) ראית פי | O גמיע דלך וסמעתה | 3 D מתאולין | 6 B יא ליתכם | (פכאן) B כאן QD פאן | 7 BD הל ללטאיק | 9 B אנפסכם | (אן) OQ חסר | 10 O או יובכבכם D איובכבכם | 14 B נפסי בכפי | 18 B אסתקבלה.

---

4 ביאור: טפלי שקר כמו טפלו עלי שקר ותטפל על עוני (תרגם מלת טפלי וכן לקמן ותטפל במלת „תאול" אשר הוראתה באר ופתר בכלל ובאר בכוונה רעה בפרט).

8. פי׳ הפסוק: וכי צריך הוא שתשאו פניו או שתריבון בעבורו. בלשון זה הביא הרשב״ץ פי׳ הגאון.

12. פי׳ הפסוק: והיה זכרונכם נמשל לאפר וגביכם כגבי חמר (וכן פי׳ ר׳ יונה בסוף ש׳ משל. והרמ״ק פי׳ גם כן בלשון זה: זכרוניכם יהיו לפני השם נמשלים לאפר כענין כל הגוים יהיו כאין נגדו והפך זה זכר צדיק לברכה).

13. פי׳ ויעבר עלי מה שהיה (ועיין ר׳ יונה ערך מה).

14 ביאור: הוא אומר אלו הייתי רב עמו על מה אשא היסורים האלה אשר מפני חזקתם כמעט אשך בשרי לולא שאמונתו בלבי. ואמנם לו יקטלני בידו גם כן איחל אליו הוא אמרו לו יקטלני וגו׳.

15 ביאור: ר״ל בכל צורך שיקרני אין לי זולתו לבוא לפניו בכל ענין. וטעם דרכי

חואיג׳ מן קו׳ לעשות דרכו (שופטים י״ז ח׳) ו-ן קול גלאם שאול אולי יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה (ש״א ט׳ ו׳) ולם יכונו מפתקרין אלי אלנבי כ֗אצה֗ פי מערפה֗ אלטריק.

16 והו איצ֗א לי מגית֗ לאנ֗ה ליס ידכ֗ל מראי בין ידיה: 17 אסמעו כלאמי סמאעא וכ֗ברי ידכ֗ל פי אד֗אנכם: 18 הוד֗א אלאן לו צפפת פי אלחכם לעלמת אנ֗י אזכו: 19 ולו כאן הו אלד֗י יכ֗אצמני לכנת אלאן אמ֗א אמסך ואתופ֗י.

יעני לו אכ֗תאר אן יחאכמני לכנת אפעל ואחדה֗ מן [את֗נתין] אמ֗א אן אמסך ואתרכה יקתלני לקו׳ כי עתה אחריש ואגוע או אטלב אליה ואתצ֗רע.

20 ואמ֗א אקול כלתאן לא תצנעהמא מעי בהד֗א חינד֗ מן רחמתך לא אנחג֗ב: 21 אפתך אבעד ענ֗י והיבתך לא תהולני: 22 ואדעני אלי אלטאעה֗ אג֗יבך או אדעוך פתג֗יבני:

סאלה שיין אחדהמא אצראף הד֗ה אלאמראץ֗ לקו׳ כפך וגו׳ ואלאכ֗ר יכ֗אטבני אמ֗א באמר ונהי מן ענדה פאנתהי אליה או במסאלה֗ חאג֗ה֗ פיסתג֗יב לי פיהא.

23 וכם לי ד֗נוב וכ֗טאיא ערפני ג֗רמי וכ֗טיתי חת֗י אנתהי: 24 ולא תחג֗ב רחמתך ענ֗י ותחסבני כעדו֗ לך: 25 אתרהב מן הו כורקה֗ מנדפעה֗ או תכלב מן ישבה קש֗א יאבסא:

יעני אלאנסאן אלד֗י ישבה עלה נדף וקש יבש.

26 אד֗ תכתב עלי֗ כ֗לאפי ותעאקבני בד֗נוב צבאי: 27 ותצי֗ר עלי אלמצאד רג֗לי ותחפט֗ ג֗מיע טרקי ועלי כ֗טא רג֗לי֗ תרסם: 28 והו כאלעפן יבלי או כת֗וב אכלה אלעת֗:

5 O לא ידכ֗ל | 11 O אפאתך | B אבעדהמא Q אבעדהא | 12 O אג֗בך . . . פתג֗בני | 16 B לעדו֗ | 19 B ותציר אלמצאר עלי רג֗לי | D תתרס֗ם | D והו כלעפא.

צרכי מן אמרו לעשות דרכו וממה שאמר נער שאול אולי יגיד לנו את דרכנו אשר הלכנו עליה והם לא נצרכו לנביא בדעת דרכם בלבד. (גם ר׳ יונה בש׳ דרך פי׳ לעשות דרכו בשופטים י״ז לעשות צרכו וכן תרגם הגאון ואחריו ר׳ יונה בשרש הנזכר מעשות דרכיך בישעיה נ״ח י״ג „האג֗תך או הואיג֗ך״).

19. ביאור: כלומר לו חפץ לשפטני הייתי עושה אחת משתים או שאחריש ואניחהו להמיתני או שאדרוש אליו ואכנע לו [ואומר אך שתים אל תעש וגו׳].

20. פי׳ מפניך: מרחמיך.

22. ביאור: שאל ממנו שני דברים האחד שיסיר החלאים האלה וזה אמרו כפך מעלי הרחק והשני שידבר אלי או בצווי ואזהרה מאתו ובזה אגיע אליו או אשאל ממנו דבר צורך והוא יענני בו.

25. ביאור: ר״ל האדם הדומה לעלה נדף וקש יבש.

26. פי׳ מרורות מריו ופי׳ ותורישני ותענשני. (וכן פי׳ מלת מרורות ר׳ יונה בספר ההשגה בשרש מרר ובספר השרשים בשרש מרר).

27. הוראת מלת „מצאד״ או „מצאר״ או „מאצר״ שבה תרגם סד אינה ברורה והרשב״ץ

# יד.

1 אלאנסאן מולוד אלנסא אלקציר אלעמר אלכתיר אלרגז:
2 או כנואר טלע תֹם אנקצף או יהרב כאלטל ולא יקף: 3 אלי הדֹא
צרפת ענאיתך או מתלי מן תדכלה אלי אלחכם מעך: 4 פאמא אן
ימות והו יגעל אלטאהר מן אלנגס גיר מנפרד: 5 או יבתר עמרה או
יבלג אחצא שהורה אלדי ענדך קד געלת לה רסומא לא יקדר
יתגאוזהא:

אמא קולה מי יתן טהור מטמא וגו׳ אם חרוצים וגו׳ פאן דלך מן צפאת צֹעף אלאדמי וקלה חילתה וקצר עמרה קאל יא ס״די אתחאכם מן הו בהדא אלחאל אמא אן ימות צגירא והו יטן אן אלטאהר ואלנגס שי ואחד פיה קאל מי יתן טהור וגו׳ והדא כקול יונה ען נינוה אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו (יונה ד׳ י״א) כדאך קאל איוב אשר יתן טהור מטמא לא אחד או ינבתרם פי וסט עמרה והו שאב פיציר מבתורא ופיה יקול אם חרוצים ימיו או יכמל אחצא שהורה וכם הי ומקדארהא ופיה יקול מספר חדשיו אתך פמן הו באחד הדה אלג׳ מנאזל כף ענה אלאמך ואפאתך הו קו׳ שעה מעליו וגו׳.

6 פכף ענה אלי אן יתנאהי ויסתופי באלאגיר יומה: 7 לאן
אלשגרה מוגוד לה רגא וקד תקטע תֹם תכלף ופראכהא לא תנתהי:

יריד אן אלנבאת ועלי אן דרגתה פי אלתרתיב דון דרגה אלנאטקין ודון דרגה אלחיואן איצא פאנה אצלח חאלא מן אלנאס פי באב רגא חיוה אלדניא ודלך אן

2 B כנואר . . . ויהרב . . . | 3 D מן ידכל אלחכם מעך | 4 Q מע אלנגס |
5 B רסמא | (יקדר) O חסר.

45,2—44,18. G פי אלחיאה אלדניאיה ודלך אן אלשגרה קד ינקטע ענהא אלמא מדה וקד

הביא פי׳ הגאון בזה הלשון: ורבינו סעדיה ז״ל פי׳ בסד מענין כבל או עץ שמשימים בו רגל האסורים שקורין ציפו והוא מלשון רז״ל סדן ובערבי קורין לו אלקורמא (ציפו = cippus, אלקורמא = אַלְקֻרְמַה.

1. חיבר פסוק זה עם הקודם לו וחיבר אליהם במלת או גם את הפסוק שאחריו.

3. פי׳ פקחת עיניך: השיבות השגחתך.

5—4. ביאור: אמרו מי יתן טהור וגו׳ אם חרוצים וגו׳ הוא מתארי חלישות האדם ומיעוט יכלתו וקיצור חייו. אמר איוב אדוני התבוא במשפט עם מי שהוא בענין זה והוא או ימות כשהוא קטן ויחשוב שהטהור והטמא אחד הם ובו אמר מי יתן וגו׳ וזה כמאמר יונה בנינוה אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו או שימות בחצי ימיו והוא נער ויהיה נכרת ובו אמר אם חרוצים ימיו או שישלים מספר חדשיו ושיעורם ובו אמר מספר חדשיו אתך ומי שהוא נתון באחד משלשה הענינים האלה מנע ממנו יסוריך ומכותיך הוא אמרו שעה מעליו וגו׳.

7. ביאור: ר״ל שהצומח אף על פי שבמדרגות המעלות מעלתו מתחת למעלת המדברים

אלשגרה̈ קד ינקטע ענהא אלמא וקד תצ̇מר ותכאד אן תגף̈ פאד̇א עאודהא אלמא ואלענאיה̈ כת̇ירא מא תעיש ותכ̇רג ת̇מרא וליס כד̇לך אלאנסאן.

8 אן שאך̇ פי אלארץ̇ ענצרהא וכאד אן ימות פי אלתראב
סנכ̇הא: 9 פהי מן ראיחה̈ אלמא תפרע ותמד̈ ערוקהא מת̇ל גרס ג̇דיד:
10 ואלמר אד̇א מאת פקד אנכ̇דר ואלאנסאן אד̇א תופ̈י אין הו מנהא:
11 וכמא ידהב אלמא מן אלבחר ואלנהר יג̇ף̈ וייבס: 12 כד̇אך אלמר
אד̇א אנצ̇גע פי אלקבר לא יטיק אן יקום ואלי בלי אלסמא לא יקדרון
אן יסתיקט̇ון ולא ינתבהון מן סנתהם:

לם יקצד איוב תעג̇יז אלבארי תע׳ ואנ̈מא קצדה תעג̇יז אלאנסאן וצ̇עפה ען אלנהוש מן צרעתה הו קולה ואיש שכב וגו׳.

13 פליתני פי אלת̇רי כ̇זנת פכאן יסתרני אלי אן ירג̇ע גצ̇בך ענ̈י
פתג̇על לי רסמא ותד̇כרני: 14 ומע תעג̈בי אד̇א מאת אלמר איטיק אן
יעיש פאנא טול אי̈אם נצבתי אצבר אלי אן יאתי מצי̈י:

לם ידע איוב קולה מהמלא אעני אולו מים ואיש שכב בל קד שרח פיה אן̈ אללה עז̈ וג̇ל קאדר עלי אחיא אלמותי וקד ועד באן ידעו בהם ויהי̈הם וינעם עליהם לקו׳ כל ימי צבאי איחל.

3 O אן שאך̇ פי אלתראב | 5 B D אנכדר | 7 O אד̇א אנצרע | Q לא יקדר B אן | יקום מנה | 13 O פאנה̄.

תצ̇מר ותכאד אן תגף̈ פאד̇א עאדהא אלמא תעיש ותכ̇רג ת̇מרא ואמא אלחיואן כל̈ה אד̇ מאת ליס לה חילה̈ יטיק בהא אן יעיש מן ד̇אתה או ישא אללה עז̈ וג̇ל̈ ולד̇לך קאל וגבר ימות וגו׳ ומת̇לה צב̈ אלמא אלג̇ארף̈ מן אלבחר כד̇לך הו כקו׳ אזלו מים מני ים. 9. ולם יקצד איוב בד̇אך תעג̇יז אלבארי מן אחיא אלמותא לאכנ̈ה יקצד תעג̇יז אלאנסאן וצ̇עפה. 14—15. G ומא קיל ד̇לך מהמל[א] בל קד שרח פיה אן אללה עז וג̇ל קאדר עלי אחיא אלמותי ידעו בהם ויחייהם וינעם עליהם לקו׳ כל ימי צבאי איחל.

ומתחת למעלת החי גם כן בכל זאת טוב הוא בתכונתו מבני אדם בשער תקות חיי העולם הזה וזה שהעץ בהכרת ממנו המים יבול וכמעט ייבש וכאשר ישובו אליו המים ישוב העץ להיות ויעשה פרי אבל האדם אינו כן [נ״א אבל כל חי כשמת אין בו כח אשר בו יוכל לחיות מעצמו אם לא שירצה האל ית׳. ולזה אמר וגבר ימות וגו׳. וכמו זה הוא השפך המים השוטפים מן הים כאמרו אזלו מים מני ים].

8. פי׳ ימות: כמעט ימות.

9. פי׳ ועשה קציר כמו נטע: ותשלח׳ שרשיו כנטיעה חדשה.

10. פי׳ ואיו: איה הוא מהדברים ההם (כלומר הנזכרים בעץ).

12. ביאור: אין כוונת איוב לומר שאין זה ביכולת הבורא ית׳ כי אם כוונתו שאינו ביכולת האדם ושהליש הוא מהקיין ממשכבו.

14. פי׳ הפסוק: ועם תמיהתי היוכל גבר לחיות אם ימות אני כל ימי צבאי איחל עד בוא חליפתי (כלומר מיתתי).—ביאור: לא עזב איוב את מאמרו ר״ל אזלו מים ואיש שכב בלי

15 תדעו בי פאג̇יבך תעטי צניעתך מא כאן ישתאק אליה:

קאל איוב מא דמת פי אלדניא אצבר וארג̇ו רבי אלי אן יג̇י אג̇לי ווקת מצ̇יי פתדעו בי אלי אלאכ̇רה̈ פאג̇יבך ותעטי[ני] אלד̇י אנא צניעתך מא כנת משתאקא אליה לאן [פי] קו' למעשה ידיך תכסף̇ לא ינעטף̇ הד̇א אלשוק עלי רב אלעאלמין בל עלי אלצאלחין אלד̇י יעטיהם מנאהם וכקו' הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ' י') וכאלקול פי תכסף̇ כד̇אך אלקול פי ישמח ה' במעשיו (תהלים ק"ד ל"א) אנ̇ה מנקול מן צפתה אלי אלמכ̇לוקין מת̇ל שמחו צדיקים בה' (שם צ"ז י"ב) ישמח צדיק בה' (שם ס"ד י"א) ת̇ם קאל.

16 פכיף̇ אלאן תחצי כ̇טאי ולא תחפט̇ חינא עלי ד̇נבי:

הד̇א אלקול מנה באב תחנן יקול יא רב אד̇א כנת לי עלי הד̇א אלועד ואנת תפי במא תעד פכיף̇ תולמני פי הד̇ה אלדאר וכאנך אנמא תחצי עלי כ̇טאי או כאנך תתאול עלי ד̇נובי הו קולה ותטפל על עוני אלד̇י הי ד̇נוב אלצבא לקו' עונות נעורי (איוב י"ג כ"ו) בל אשפיני וארחמני חתי תכון קד אנעמת עלי פי אלדארין הד̇א אלמעני פי פסוק חתום בצרור פשעי אלד̇י בעד הד̇א.

17 וכאן ג̇רמי פי צרה̈ מכ̇תומה̈ וכאנך תאולת עלי ד̇נבי: 18 ולכן אלג̇בל אלואקע יסקט ואלצואן ינתקל מן מוצ̇עה:

מת̇ל אלאנסאן בג̇בל ואקע יעני ג̇בל ואהי יריד אן יקע.

1 B Q צנעאתך | B D מן כאן.

2—8. G. קאל מא דמת פי אלדניא אצבר וארג̇ו אלי אן יג̇י אג̇לי ווקת מצ̇יי . . . בל עלי אלצאלחין אנ̇ה יעטיהם מנאהם כקו' הנה שכרו אתו. ת̇ם קאל כי אתה צעדי תספור. | 10—14. G. הד̇א מנה באב תחנן קאל יא רב אד̇א ועדתני [ו]אנת תפי פכיף̇ תכאלפני פי הד̇ה אלדאר וכאנך . . . . הו קו' ותטפול אי כאנך תאכ̇ד̇ני בד̇נוב אלתי הי ד̇נוב באלאסם לא באלמעני לקו' ותורישני בל אשפיני . . . . פי אלדארין. | 17 G. וקו' הר נופל יבול מת̇ל

פירוש אבל הוא באר בו שהאל ית' יכול להחיות המתים וכבר יעד שהוא יקרא להם ויחיה אותם וייטיב להם לאמרו כל ימי צבאי איחל (ועיין פי' הרי"ק: ואין זה כפירה בתחיית המתים כי הוא ספר תולדות האיש שאין זה בטבעו אך ביכולת הבורא ית' שמו לא דבר.)

15. ביאור: אמר איוב כל ימי היותי בעולם הזה איחל ואקוה שיבוא קצי וזמן חליפתי ושתקרא אותי אל העולם הבא ואנכי אענך ותתן לי שאני מעשיך מה שאכסוף לו כי באמרו למעשה ידיך תכסוף לא תחובר התשוקה אל אדון העולמים כי אם אל הצדיקים אשר יתן להם האל תאותם כאמרו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו. וכטעם תכסוף כן טעם ישמח ה' במעשיו שהוא נעתק מתואר האל אל הברואים כמו שמחו צדיקים בה' ישמח צדיק בה'. — ועיין זכר פסוק זה בענין תחיית המתים בספר או"ד סוף מאמר ו'.

16. ביאור: זה המאמר דרך תחנונים. אמר איוב אלהי כאשר יעדתני בזה ותעשה מה שיעדת בו איך תכאיבני בעולם הזה כאלו תספור צעדי וכאלו תפתר עונותי בכוונה רעה הוא אמרו ותטפל על עוני והם עונות הנעורים כאמרו והורישני עונות נעורי [נ"א כלומר כאלו תוכיחני על מה שיש עליו שם עון ואינו עון]. ואולם רפאני ורחם עלי עד שתהיה מטיב לי בשני העולמות. זה טעם פסוק חתום וגו' שאחר זה.

18. ביאור: דמה את האדם להר נופל רצונו לומר הר נבקע הרוצה לנפול.

19 חתֿי תסחק אלמיאה חגֿארתה ותגרֿק נבאתה ותראב ארצֿה כדֿאך רגֿא אלאנסאן אבדת:

קאל ספיחיה והו יריד גֿמיע אלנבאת מתֿל כי כוכבי השמים וכסיליהם (ישעיה י״ג י׳) והו יריד גֿמיע אלנגֿום ומתֿלה כי חרבך הנפת עליה (שמות כ׳ כ״ה) והו יריד גֿמיע אלחדיד.

20 במא תנאהיה אלי אלגֿאיה פידֿהב תֿם תגיֿר וגֿהה פתטרדה:
21 פאן כתֿרו בנוה לם יעלם ואן קלֿו לם יפהם: 22 לכֿן בדנה יוגֿעה ונפסה עליה תחזן:

יעני אן אלמיֿת לא יעלם בשי מן דֿלך בל משגול בחסאבה ועדֿאבה ואוגֿאעה ואחזאנה. וגריֿ הדֿה אלמקאלהֿ קד דֿכרנאה פי דרג אלשרח פלא נטיל באעאדתהא.

D 1 תֿם תסחק | 6 O ·ותטרדה.

אלֿאנסאן בגֿבל ואקע יעני גֿבל כאד יקע. ‚ 5—3. G. וקולה ספיחיה יומי אלי גֿמיע אלנבאת דֿכר אלבעץֿ והו יריד אלגֿמלהֿ. 10—9. G. וגרצֿה פי קולה יכבדו בניו אך בשרו אןֿ אלמיֿת ועלי אנֿה בעד מותה לא יעלם מא יכון פי אלדניא ולא מן אמר בניה פאנֿה משגול פי שגל נפסה וחסאבה ועדֿאבה ואוגֿאעה ואחזאנה. ואלמברז מן הדֿא אלפצל ללגֿואב הו קול איוב ישליו אוהלים לשודדים ודֿלך אן צופר חין קאל לה אןֿ אלצאלח אלדֿי קלת אנךֿ שאהדתה מולמא ליס הו עלי אלחקיקהֿ צאלח ואנֿמא יתטאהר באלצלאח קאל פי נפסה הדֿא מדאפעהֿ מתגֿההֿ תמצֿי להם מעי לאןֿ פי אלנאס מן יטֿהר אנֿה צאלח וליס בצאלח ולכנֿי אדע הדֿא אלאחתגֿאג ואחתגֿ בנעמהֿ אלטֿאלמין לאנֿהם חיניד לא ימכנהם אן יקולו לי אלטֿאלמין לא יראיי אלנאס באלטֿלם וליס בטֿאלם עלי אלחקיקהֿ אדֿ ליס מתֿל הדֿה פי אלעאדהֿ פלדֿלך קאל ישליו אוהלים לשודדים ויצף גֿ׳ אנואע מן אלעצאהֿ שודדים והם אלטֿאלמין פי אלאמואל ומרגיזי אל והם אלפסֿאק מרתכבי אלכבֿאיר ואשר הביא אלוה בידו [הם אלכפֿאר באללה תעָ׳] וקאל הולֿא גֿשאהד הדֿה אלגֿ׳ צנוף מנעם עליהם.

19. ביאור: אמר ספיחיה והוא רוצה כל הצמחים כמו כי כוכבי השמים וכסיליהם והוא רוצה כל הכוכבים וכמוהו כי חרבך הנפת עליה והוא רוצה כל ברזל [נ״א מוסיף: זכר מקצת הדבר והוא רוצה כללו]. — ועיין פי׳ הרמ״ק: הצמח בלי זריעה קרוי ספית. — את הדבור הזה אבנים שחקו מים הזכיר הגאון בפירושו לספר יצירה (פרק ב׳ הלכה ה׳ ופרק ג׳ הל׳ ב׳) כמשל ללשון הפוך כי טעמו מים שחקו אבנים ועיין מה שכתב הראב״ע בספר מאזנים בשער היוצאים (דף מה).

20. פי׳ הפסוק: במה שתגיעהו אל התכלית וילך לו אחר כן תשנה פניו ותשלחהו.

21. פי׳ יכבדו ירבו ופי׳ יצערו ימעטו.

22—21. ביאור: וכוונתו באמרו יכבדו בניו אך בשרו וגו׳ שהמת אף על פי שלא ידע אחרי מותו מה שנהיה בעולם הזה ולא ידע מאומה מדברי בניו בכל זאת הוא עסוק בעסקי נפשו ובחשבונו וענשו ומכאוביו ואבלו. [נ״א ר״ל שהמת לא ידע מאומה מזה אבל הוא עסוק בחשבונו וענשו ומכאוביו ואבלו. וכוונת הפרשה הזאת כבר זכרנוה בתוך דברי הביאור ולא נאריך בשנות דברינו]. בס׳ או״ד מאמר ו׳ (דף 206) הזכיר הגאון כי רבותינו ז״ל סמכו על פסוק זה דין קבר או חבוט קבר (עיין שבת דף קנ״ב.)

בכ״י G יש בסוף הפרשה דבור ארוך על כוונת כל הפרשה ומה שיוצא ממנה למענה והדבור הזה נמצא בכ״י O בחילופי פרטים בביאור לפסוק ו׳ מסימן י״ב וכבר בא למעלה במקומו.

# טו.

1 פאגאב אליפז אלתימני וקאל: 2 אחכים יכתדי מערפה והי
באטלה או ימלא קלבה ממא הו כריח אלקבול:

הדה אלהא מתל הא החפין אחפין מות רשע (יחזקאל י״ח כ״ג) והו ינפי אן יכון אלאנסאן בהדה אלצפה ואמא רוח באטלא פמתל קול׳ והנביאים יהיו לרוח (ירמיה ה׳ י״ג) רוח צח שפיים (שם ד׳ י״א) רוח מלא מאלה (שם ד׳ י״ב).

3 או יעט בכלאם לא ירבח פיה ואקואל לא ינתפע בהא: 4 ואנת
איצא תפסך אלתקוי ותנקץ מן אלבת בין ידי אלטאיק:

שיחה הי מתל אשפך לפניו שיחי (תהלים קמ״ב ג׳) ומעני קולה אף אתה תפר יראה יריד אנך יא איוב אדא סמעוך אלנאס תקול יולם אלצאלח וינעם עלי אלטאלח כמא שא זהד כתיר מנהם פי אלתקוי.

5 אד ידל קולך עלי דנבך ותכתאר נטק אלכבתא: 6 פקולך
יטלמך ולא אנא ונטקך ישהד עליך: 7 אאול אלנאס אנשית או קבל
אליפאע בדי בך: 8 אבסראיר אללה תסמע ותנקץ אלחכמה אלי
ענדך: 9 מא תערף ולא נעלם בה או תפהמה ולים הו מענא: 10 בל
דו אלשיב ואלכהל פינא ומן הו אכבר מן אביך סנא: 11 אקליל ענדך
תואעד אלטאיק או הו אמר כפי ענך:

תנחומות תואעד מתל הנה עשו אחיך מתנחם לך (בראשית כ״ז מ״ב).

1 D אלחכים | 2 Q B כריח אלקבל | 6 B צרת אנת תפסך | 7 O D אלנת |
13 G בודי בך | 14 D ולים נעלם | 15 B ואלכהול | ומן הו O חסר.

8. G אף אתה תפר יראה אי ליס הוהא (?) תכשע מנה ותגרע שיחה אלצלוה ואלרגבה. | 17. G תנחומות תואעד לאט כפי.

2. ביאור: ההא אשר במלת החכם הוא כמו הא במלת החפץ אחפץ מות רשע והוא ירחיק שיהיה האדם בזה התואר. וטעם רוח בטל והוא כמו והנביאים יהיו לרוח רוח צח שפיים רוח מלא מאלה.

4. ביאור: שיחה היא כמו׳ אשפך לפניו שיחי. וטעם אמרו אף אתה תפר יראה ר״ל כאשר ישמעו אותך בני אדם אומר שהאל ייסר הצדיק וייטיב לרשע כאשר ירצה רבים מהם ימאסו את היראה.

11. ביאור: תנחומות הוא כמו הנה עשו אחיך מתנחם לך (וטעמו יעוד והתראה ואמירה בלבב לעשות דבר וכן תרגם הגאון בבראשית ו׳ ו׳ וינחם ה׳ „תואעדהם אללה״ ושם ו׳ ז׳ נחמתי „תואעדתהם״ ושם כ״ז מ״ב תרגם מתנחם לך מתואעדך).

12 חתّי מא יאכ̇דך מנה קלבך ומא תולאה עינאך: 13 אד̇ תרד̈
עלי אלטאיק גצ̇בך ותכ̇רג̇ מן פיך כלאמא מנכרא:

פקאל לה מא תכ̇אף אללה ויחך ולא מא תועّד בה מן עקאב חין תרד̈ גצ̇בך עלי רבך בכלאם תקולה הו קו׳ כי תשיב אל אל וגו׳. ורוח גצ̇ב מת̇ל אנה אלך מרוחך (תהלים קל״ט ז׳).

14 מא אלאנסאן חתّי יזכו או יצלח מולוד אמראה̈: 15 הוד̇א
מקדّסיה לא יתّתקהם מת̇לה ואהל אלסמא לא יזכון ענדה: 16 פכיף
אלמכרה אלעאצי אמר שארב אלג̇ור כאלמא: 17 אסתמע פאני
אכ̇ברך ואלד̇י ראיתה אקצّה: 18 אלד̇י אלחכמא יכ̇ברון ולא יכתמון
מא נקלוה מן אבאיהם:

קולה אשר חכמים יגידו בעד קולה וזה חזיתי ואספרה יעני אן̈ אלעלם אלצחיח יכון עלי צ̇רבין אמّא במשאהדה̈ הו קו׳ וזה חזיתי ואספרה ואמא בכ̇בר צאדק הו קו׳ אשר חכמים יגידו וד̇לך בארתפאע אלט̇ן̈ ואלתואטי לקו׳ ולא כחדו מאבותם.

19 להם וחדהם יג̇ב אן יסّלם אלבלד ולא יג̇וז אגנבי̈ פי מא בינהם.

1 D O ולא תולאה | 2 B אלי אלטאיק | 3 (פקאל) בכ״י פקאלוא | 7 B קדّוסיה O קדיסיה | G O לא יותקהם B לם יותקהם | 8 Q אלמכרוה | 14 D אן תסלם אלבלאד O אלארץ̇.

---

4—3. G קאל לה ויחך מא תכ̇אף אללה ולא מא תועّד בה מן אלעקאב חתّי תרד̈ גצ̇בך עלי רבّך בכלאם תקול הו קו׳ כי תשיב אל אל רוחך. | 13—11. G וקאל אשר חכמים יגידו בעד מא קאל קבלה וזה חזיתי ואספרה אעלמנא בד̇לך אן̈ אלעלם אלצחיח באלשי יכון עלי צ̇רבין אמّא במשאהדה̈ כקו׳ וזה חזיתי או בכ̇בר צאדק פי מא קאל אשר חכמים יגידו וקולה ולא כחדו מאבותם יריד בד̇לך אן יכון כ̇בר כל טבקה̈ תנקלהא ען טבקה̈ מת̇להא.

---

12. פי׳ הפסוק: עד שלא יוכיחך לבך ממנו (כלומר מדבר תנחומות אל שהיה נעלם ממך) ולא תשעינה אליו עיניך.

13. ביאור: אמר לו אליפז אוי לך איוב לא תירא האל ולא מה שיעד מן העונש כי תשיב כעסך אל אלהיך בדברים שתדבר. וטעם רוח כעס כמו אנה אלך מרוחך (עי׳ פי׳ ר׳ יונה בש׳ רות ופי׳ הראב״ע: רוחך כעסך כמו כל רוחו יוציא כסיל).

15. פי׳ ושמים: ויושבי שמים. — ועיין או״ר תחלת המאמר החמישי ובמאמר הששי (דף 194).

16. פי׳ נאלח: פושע. וכן פי׳ בתהלים י״ד ג׳ נאלחו פשעו בו.

18. ביאור: אמרו אשר חכמים יגידו אחר שאמר וזה חזיתי ואספרה ר״ל שהידיעה השלמה תהיה על שני דרכים או בהרגשת החושים וזה אמרו וזה חזיתי ואספרה או בהגדה נאמנת זה אמרו אשר חכמים יגידו והוא כאשר ירחיקו מההגדה דמיון שוא והסכמה [נ״א ולא כחדו מאבותם ר״ל שכל כת המגידים תעתיק ההגדה מכת כמות]. — עיין מה שכתב הגאון בהקדמתו לס׳ או״ד (דף 15): ואחר כן אמת לנו המאמרים הצדיקים שהם אמת כאמרו אחוך שמע לי וגו׳ ויש להם תנאים כבר ביארנום בפירוש אלה הפסוקים במקומם.

19. ביאור: אמר שכאשר העתיקו חכמים ונבונים את ההגדה מחויבים יושבי המדינה ועמי הארץ להאמין להם (וכן פי׳ הפסוק: להם לבדם ראוי שיושלם הארץ ולא יעבר זר בתוכם)

אוגֹב אן אלכֿבר אדֿא נקלוה עלמא וחכמא יגֹב עלי אהל אלבלד ואלעואם̈ אלתסלים אליהם.

20 אן אלכאפר טול איֿאמה הו מנצרע ואחצא סני אלראהב
אלדֿי דֿכרת לה: 21 צות אלפזע פי אדֿניה ופי וקת אלסלאמה̈ יאתיה
אלנהב: 22 מא יצדֿק אנֿה קד רגֹע מן אלטֿלאם חתֿי קד טאלעה̈
אלסיף: 23 והו נאיד פי טלב אלטעאם אין הו חתֿי יעלם אן קד הייֿ
פי מבֿאנה יום טֿלאם: 24 יעתריה אלצֿר̈ ואלצֿיקה̈ פתחדק בה כאלפלך
אלעדיד מחיט אלכר̈ה̈:

גֹעלת מלך הנא אלפלך והו מתֿל קולה וכל צבא השמים (מ״א כ״ב י״ט) וכידור מתֿל כדור אל ארץ רחבת ידים (ישעיה כ״ב י״ח) פקאל אליפז כמא אןֿ אלפלך מחיט בכר̈ה̈ אלארץֿ כדֿאך תחיט אלאפאת באלטֿאלם.

G 3 לאן אלכאפר | D מצרוע | B 4 קד דֿכרת | 6 תֿם̈ יעלם | B 7 פיעתריה | G מוחדק בה | G כאלמלך | O 8 אלעתיד B אלאתֿיר

G .1 תֿם קאל להם לבדם אגֹאבוא (sic) אן אלכֿבר אדֿא נקלוה עלמא וחכמא פיגֹב עלי אהל אלבלד ואלעואם̈ אלתסלים אליהם. ולא יקול אלקאיל לא אקבלה או תכון אלעאמ̈ה̈ תערפה הדֿא גיר ואגֹב בל יכונוא אלנאקלין חכמים כקו׳ אשר חכמים יגידו ויכון אלתאבעין להם עואם לקו׳ להם לבדם. וקו׳ ולא עבר זר יעני אן מא כאן גריב מן נאקלי כֿבר פליס יגֹוז לה אן יתוסֿ̈ט פי מא בינהם ויקאל לה אוגֹדני מא נקלתה קיאסא או חס̈א אדֿ כאן אלדֿי ינקלה גֹאיזא אלא תרי אןֿ אלכלאם פי אלאכֿבאר אלדֿי יכוץֿ פיהא אהל זמאננא הדֿא פי מתֿלה כֿאץֿ אלסלף אלאולֿין עלי מה שרחנא. — G .9 ועבֿ̈רת במלך עתיד לכידור כאלפלך אלעדיד ללכורה̈ פאומית באלכורה̈ אלי מרכז אלארץֿ אעני מרכז אלפלך וגֹעלת מלך לקבא ללפלך לוגֹודי אלנגֹום תסמֿ̈י צבא לקו׳ את השמש [ואת הירח] ואת הכוכבים כל צבא השמים (דבריִם ד׳ י״ט) פקלת למ̈א גֹאז אן תכון אלנגֹום צבא גֹאז אן יכון אלפלך מלך. פקאל אליפז כמא אלפלך מחיט בכר̈ה̈ אלארץֿ כדֿאך תחיט אלאפאת באלטֿאלם.

[בנ״א מוסיף הביאור: ולא יאמר האומר לא אקבלנו בלתי אם ידע אותו כל העם. זה איננו ראוי רק יהיו המעתיקים חכמים כאמרו אשר חכמים יגידו ויהיה כל העם הולך אחריהם לאמרו להם לבדם נתנה הארץ. ואמרו ולא עבר זר בתוכם ר״ל לא יתכן שמה שהוא זר ממעתיקי ההגדה יבוא בתוכם ושיאמר למעתיק המציאני בהקש או בהרגשה מה שהעתקתו כאשר יהיה הדבר אשר הוא מעתיק אפשרי. הנך רואה שהדברים בהגדות אשר חקרו בהם אנשי זמננו זה חקרו בם כמו כן הקדמונים כאשר ביארנו]. — והרי״ק פי׳ להם לבדם לבעלי הקבלה לחכמים.

24. ביאור: פירשתי מלך גלגל והוא כאמרו כל צבא השמים (ר״ל כמו שהמאורות נקראו צבא כן הגלגל המושל בם נקרא מלך) וכידור כמו כדור אל ארץ רחבת ידים. ואמר אליפז כמו שהגלגל סובב לכדור הארץ כן הצרות מסובבות את הרשע. [נ״א כדור רומז אל מרכז הארץ כלומר מרכז הגלגל ושמתי מלך כנוי לגלגל בעבור שמצאתי שהכוכבים נקראים צבא ואמרתי כמו שיתכן שיהיו הכוכבים צבא כן יתכן שהיה הגלגל מלך]. — ועיין דברי ר׳ יונה בש׳ כדר. והוא אמר שאפשר לתרגם כמלך עתיד לכידור כמו שתרגמו הגאון בלי הזכיר שמו ואמר על הפירוש הזה שראוי לקבלו עד שנמצא פירוש טוב ממנו. והראב״ע אמר על פירוש זה שהוא רחוק והרי״ק פי׳ גם כן: כמו הגלגל העתיד לסבב תמיד בלי עיכוב כן ירדפוהו צרה ומצוקה.

25 לאנّה מדّ אלי אוליא אלטאיק ידה ועלי אלכאפי יתגׄבّר:
26 יהאצׄר אליה בענק קויّ בגלטׄ טׄהור תראסה: 27 וקד גׄטי וגׄהה
בשׄמחה וצנע עכנהׄ עלי גׄנבה:

ופסّרת פימה עכנהׄ מפרדהׄ ואמّא עלי כסל פהו גׄנב.

28 פלדׄלך יסכן קרי מגׄתאחהׄ ומנאזל לם תעמר לאנّהא אעדّת
אן תכון רגׄומא: 29 והו אמّא לא ייסר או לא יתׄבת מאלה או לא ימיל
אלי אלארץׄ כלאמהם:

קד יפסّמון פי אלסריאני באלנון מלם מנלם הטין חנטין ושעורין וקו' ולא יטה לארץ מנלם אלّא יכון להם גׄאה ולא תקבל להם כלמהׄ.

30 לא יזול מן אלטׄלאם ופראכׄה ייבّסהא אללהיב חתّי יזול
בסרעהׄ בריח פיה:

יעני עציאנה.

31 ותרי אלצׄאלّ לא יומן באלמסתוי בל יציר אלזור תגׄיירא לה:

שו הו אלאסתוא מן קו' ואשת מדינים נשתוה (משלי כ"ז ט"ו) פקאל אן אלצׄאלّ לא יומן באלחקّ ולא אלמסתוי ולכנّה יומן באלזור פיגׄעלה פי מכאן אלחקّ ויקבלה.

1 D ואלי אלכאפי | 3 O ועמל עכנא D Q וצנע עכינא | O עלי גׄנבהׄ כׄצרה | 5 B קרי מגׄתחדהׄ | 7 כלאמה | 10 B O ייבסהם G ייבס | G ויזול | 13 D Q לא יתׄק | (תגׄיירא) G מוגׄורא

4 הוא מכ"י G | 9 G 8 ואלמעני פי ולא ישא (צ"ל יטה) יריד אן לא יכון להם גׄאה ולא תקבל להם כלמהׄ | 14—16 G וקו' אל יאמן בשוא תפסירה אלמסתוי מן פן תשוה לו גם אתה (משלי כ"ו ד') פקאל אן אלטׄאלם (צ"ל אלצׄאלّ) לא יומן באלחק ולא באלמסתוי ולכנّה יומן באלזור פיגׄעלה פי מכאן אלחק פיקבלה ולדׄלך יכתב שָׁו בלא אלף.

.25 פי' אל אל: אל חסידי אל.
.26 פי' בצואר: בצואר חזק.
.27 ביאור: פירשתי פימה „עכנהׄ" והיא מלה יחידה וכסל הוא צד. — ר' יונה בש' פים באר המלה הערבית הזאת הם קמטים שנעשים בבטן האיש השמן והאשה השמנה.
.29 ביאור: מנלם כמו מִלָּם (= מִלְּתָם) כי בארמית יפארו את המלה בנון כמו חטין חנטין ושעורין. ואמרו ולא יטה לארץ מנלם ר"ל שלא יתנו להם כבוד ולא יקובל מהם דבר.
.30 ביאור: ברוח פיו ר"ל רשעו.
.31 ביאור: שו הוא הדבר השוה מאמרו ואשת מדינים נשתוה [בנ"א פן תשוה לו גם אתה] אמר אליפז שהנתעה לא יאמין באמת ולא בדבר השוה והישר כי אם יאמין בשוא וישימהו תמורת האמת ויקבלהו [בנ"א מוסיף: ולזה נכתב שו בלא אלף]. — כן פירש ג"כ ר' יונה בשרש שוה. — ועיין מה שכתב הגאון בתחלת הקדמתו לס' או"ד (דף 4) והוא מחזיק בשוא ומניח השוה ועליו נאמר אל יאמן בשו וגו'.

32 פלדלך פי גיר וקתה ינקצף ולבּה גיר ריּאן:

תמלא הו מתל תמלל וכפתו לבּה מתל כפות תמרים (ויקרא כ״ג מ׳).

33 וינתר כאלגפן חצרמה ויטרח כאלזיתון נוארה:

יחמס ינתר מתל ויחמס כגן שכו (איכה ב׳ ו׳).

34 לאןּ גמיע אהל אלריא מישום ואלנאר תאכל אהל אלרשא:

35 אלדין כאנו יפכרון אלשרּ ויולדון אלגלּ וקלובהם תהיּי אלמכר:

אסתעמל אלחבל מכאן אלפכר לאנהּ מא יולדה אלפכר. —ואלמברז מן הדה אלקצּה חתי יציר גואבא לכלאם איוב קול אליפז כל ימי רשע (כ׳) אלי אכר אלקצּה ודלך אןּ איוב קאל אןּ גמיע אלנאס קד שאהדו כאפרא מנעמא עליה פקאל אליפז הדא מחאל לא תדּעי אנךּ שאהדת מא לם נשאהדה נחן [הו קו׳] מה ידעת (ט׳) וליס נחן וחודנא בל גמיע אלחכמא יקולו אן הדא לא יכון ולדלך קאל אשר חכמים (י״ח) בל אלדי שאהדנאה נחן וסאיר אלחכמא הו בעכס מא קלת[ה] אנת והו אן [אל]כאפר לא יזיל טול דהרה מתבורא מתעוסא מן סכט אללה לקו׳ כל ימי רשע ומצירה אלי אלנאר לקולה [פי] אכר אלקצּה ואש אכלה אהלי שחד (ל״ד).

1 B פי גיר יומה | 5 DGOQ גמיע אלריא | 6 G אלדין יפכרון | Q ובטונהם.

2. G ופסּרת תמלא ינקצף מתל וימל (איוב יד ב) וגעלת אלאלף תפכימא ופסּרת וכפתו לבּה מתל קו׳ כפות תמרים | 4 G ופכּרת יחמס ינתר מן ויחמס כגן | 7. G ופסּרת עמל (צ״ל הרה) פכרא לאסתהאלהּ נסבתה אלי אלחבל | 7—14 הוא מכ״י G ובכ״י O נמצא הביאור הזה אצל פסוק כ׳ בחילופי פרטים וזה לשונו: אלמברז מן הדה אלקצּה . . . גואבא לאיוב הו קול אליפז . . . אלי אכר אלפצל ודלך אן איוב זעם אן גמיע אלנאס קד שאהד כאפרא מנעמא עליה פאכדבה אליפז פי הדא אלקול וקאל הדא מחאל . . . וליס וחדנא בל גמיע אלחכמא יקולון אןּ הדא לא יכון הו קו׳ אשר חכמים יגידו. בל אלדי שאהדנא . . . אלכאפר לא יזאל טול דהרה מתבורא מתעוסא מנצרעא מן סכט אללה לקו׳ כל ימי רשע . . . לקולה ואש אכלה אהלי שחד פי אכר אלקצּה. וחלק מביאור זה נמצא גם כן בכ״י $G^2$ וזה לשונו: לא יכון ולדלך קאל אשר חכמים יגידו בל אלדי שאהדנא נחן וסאיר אלחכמא הו בעכס מא קלתה והו אן אלכאפר לא יזול טול מהרה (sic) מתבורא מתעוסא מנצערא (צ״ל מנצרעא) מן סכט אללה לקו׳ כל ימי רשע הוא מתחולל ומצירה אלי אלנאר לקו׳ פי אכר אלקצּה ואש אכלה אהלי שחד.

32. ביאור: תמלא הוא כמו תמלל [נ״א כמו וימל והושמה האלף לפיאור]. וכפתו כמו כפות תמרים. — וכן פי׳ מלת תמלא ר׳ יונה בש׳ מלל והראב״ע הזכיר הפי׳ בשם רובי המפרשים.

33. ביאור: יחמס יַשִׁיר (יפזר) כמו ויחמס כגן שכו. — וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ חמס. והרמ״ק פי׳ בשם י״א יסיר צ״ל ישיר.

35. ביאור: נשתמש בלשון הריון במקום המחשבה כי על מה שתוליד המחשבה ידבר [נ״א פירשתי הרה יחשבו כי אי אפשר ליחס הדבר אל ההריון]. — ביאור: והיוצא מהפרשה הזאת להיותה מענה על דברי איוב הוא מאמר אליפז כל ימי רשע הוא מתחולל עד סוף הפרשה. וזה שאמר איוב כי כל בני אדם ראו רשע וטוב לו ואמר אליפז זה בטל אל תאמר

# טז.

1 ואגאב איוב וקאל: 2 סמעת כתֿירא מתֿל הדֿה אלאקואל וכלּכם מעאזיון באלדגל: 3 הל ללכלאם אלבאטל אנקצֿא או מא יבלגך מנה חתּי בה תגיב: 4 אנּי יקינא לאתכלּם מתֿלכם ולו כאנת נפוסכם פי הדֿא אלהאל בדל נפסי לכנת אולּף עליכם כלאמא צחיהא ואניע עליכם בראסי תחזינא:

יעניהם אנּה לו אצבתם אנתם במתֿל הדֿה אלמצאיב לכנת לא אקרּעכם ולא אלדֿעכם בכלאם בל אעזּיכם ואצברכם.

5 אאידּכם בקולי חתּי יבאד נטקי אן ינצדּ: 6 וקד צרת אן תכלּמת לם ינקץ וגֿעי ואן אנתקית לם ידֿהב ענּי: 7 ואמּא אלאן פקד אעגֿזני ואוחש גֿמיע צחבתי:

קולה הלאני יומי בה אלי מעאנדיה ובאגֿציה פקאל קד צארו ישהדון עליּ בזור כאנּי גֿחדת או כדֿבת הו קולה ותקמטני וגו׳.

1 G אלאקאויל | 2 $OG^2$ מעזיון | 2-3 G מא דֿא יבלגך | 3 (בה) O מנה | $G^2$ תגֿאוב | 4 O נפסכם | 5 D ואניע ראסי עליכם | 8 $G^2$ ואאיּדכם | (נטקי) BD קולי | $G^2$ ואן צרת | 9 DQ ואנמּא אלאן | 10 O ואוחשּ מני | O צחאבתי $G^2$ צחאבי.

6. G קולה לו יש נפשכם יעניהם לו אצבתם אנתם במתֿל הדֿה אלמצאיב לכנת לא אלדֿעכם בכלאם בל כנת אעזיכם ואצברכם | 11—12. G וקולה אף עתה הלאני [יומי] אלי אלמעאנד אלדֿי פי ענאדה [שהד עליה בזור] לא לאנּה עלם מא גֿרי מן אלכֿטב בין מלך אללה ובין אלנאס אלדֿי עאנדו איוב ולכנּה כאן יעלם אן פי אלבלד לה מבגֿצֿין פמנהא (צ״ל פמנהם) קאל קד צארו ישהדו עליּ באלזור כאנּי גֿחדת או כדֿבת הו קו׳ ויקם בי כחשי.

---

שראית אתה מה שלא ראינו אנחנו הוא אמרו מה ידעת וגו׳ אך לא אנחנו לבדנו כי אם כל החכמים אומרים שזה אינו וזה הוא מה שאמר אשר חכמים יגידו. אבל מה שראינו אנחנו ושאר החכמים הוא בהפך מה שאמרת והוא שהרשע לא יסור כל ימיו להיות נשבר ונדכא מחרון האל לאמרו כל ימי רשע וגו׳ ומהיותו לאש לאכלה לאמרו בסוף הפרשה ואש אכלה וגו׳.

3 פי׳ ימריצך: אל איזה תכלית יגיעוך הדברים הבטלים. וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ מרץ.

4. ביאור: אומר להם אלו באו עליכם כצרות האלה לא הייתי גוער בכם ולא הייתי נושך אתכם בדברים כי אם הייתי מנחם ומיחל אתכם.

5. פי׳ הפסוק: אאמצכם בדברי עד שכמעט יֶחְשַׂךְ דבורי.

7. ביאור: אמרו הלאני ירמוז אל שוטניו ושונאיו ומקנאיו. אמר כבר היו מעידים בי שקר כאלו כחשתי או כזבתי הוא אמרו ותקמטני וגו׳ [נ״א הלאני רומז אל השטן אשר בשטנתו העיד עליו שקר. ולא שהיה יודע איוב מה היה הדבור בין מלאך האל ובין בני אדם אשר שטנו לאיוב אך הוא היו יודע שיש לו שונאים בארץ ועליהם אמר כבר היו מעידים בי בשקר כאלו כחשתי או כזבתי הוא אמרו ויקם בי כחשי וגו׳].

8 ואוהצני כאנה שאהד עליّ וקד קאומני ענד גחודי ישהד פי וגהי: 9 בגצבה אפתרסני ותהדّדני ואצرّ עלי״אסנאנה וצאר עדויّ יחדّ נטרה פיّ:

קאל תראהם יחדّו אבצארהם פיّ ויקולו תרי חקّא אחלّ בה הדׄא אלבלא.

10 וקד פגרו עליّ אפואההם ובעאר צׄרבו כדّיّ וגמיעהם עליّ יגתראון:

יתמלאון מתׄל אשר מלאו לבו (אסתר ז׳ ה׳).

11 אדׄ יסלّמני אלטאיק אלי מני אלגׄאיר ופי מראד אלטאלמין יורّטני:

יקולון אלנאס פלאן פי ורטה אי אנّה פי וסט בליّה.

12 כנת סאליא פפרפרני ואכׄד בקפאי פנפצׄני ואקאמני לה כאלהדף: 13 תסתדיר עליّ נשّאבתה יפלע כלאי ולא ישפק ויספך עלי אלארץׄ מראַרתי:

רביז נשאבתה לקו׳ יפלח כליותי ואלפלוח פהו מנסוב אלי אלסהאם כקו׳ עד יפלח חץ כבדו (משלי ז׳ כ״ג).

14 ויתׄלמני תׄלמה בעד אכׄרי ויהאצׄר אליّ כאלגׄבّאר: 15 חתّי כׄיّטת מסחא עלי גלדי ובחתת פי אלתראב קרני: 16 ואצפר וגהי מן אלבכא ועלי מקלתיّ אלגבס: 17 מע אנّה לא טׄלם פי כפّיّ וצלותי

2 B באסנאנה | OG יחדّ בצרהי | 5 OGQ פערו | 6 G² יתגירון (sic) | 11 D וכנת G² פכנת | 12 B יסתדיר | B נשאבאתה G G² נאשבתה | 18 G מעמא ליס טׄלם.

---

4. G קאל ותראהם יחדّון אבצארהם יקולון תרי הדׄא קד חלّ בה הדׄא אלבלא לקו׳ צרי ילטש וגו׳ | 7. G יתמלאון יתגׄארון מתׄל אשר מלאו לבו אסתגרא | 10. G וקולה יסגירני ליס הו לעלמה אן אלאנסאן אלמעאנד לה קד סאל רבّה אן יסלّם איוב פי מראדה בל קאל איוב קד פעל אללה בי אבתדא. ומעני תורّט אלתוסّט יעני פי וסט בליّה. | 14-15 מכ״י G ובכ״י O נמצא בזה הלשון ואלפילות פהו [מנסוב] אלי אלסהם וכק׳ עד יפלח חץ כבדו.

---

9. ביאור: אמר אתה רואה אותם שילטשו עיניהם בי ויאמרו הנה הביא עליו האל את הצרה הזאת.

10. ביאור: יתמלאון יעזו כמו אשר מלאו לבו.

11. ביאור: יסגירני וגו׳ לא בעבור שידע שהאיש השוטן לו שאל מאל להסגיר את איוב בידו כי אם אמר איוב כבר עשה בי האלהים את זה מעצמו וטעם ירטני יפילני בתוך הרעה, אומרים הערב פלוני בשוחה („פי ורטה״) כלומר בתוך הרעה.

13. ביאור: רביו בעלי חציו כאמרו יפלח כליותי והפלוח מיוחס אל החצים כאמרו עד יפלח חץ כבדו.

15. פי׳ עוללתי: חפרתי או בקשתי.

זכיה̈: 18 פאן כאן ד̇לך פיא ארצ̇י לא תג̇טי מעאצ̇יّ ולא יכון
לצראכ̇י מוצ̇ע:

הד̇א ישבה קול אלקאיל לכלאמך ענדי מוצ̇ע.

19 פכ̇יף אלאן ופי אלסמא שאהדי וחאצ̇רי פי אלארתפאע: 20 יא
ח̇באמי ואצחאבי קד אקמר בצרי מן רג̇א אלאלאה: 21 פכ̇יף יקאבל
אלמר רב̇ה במנאט̇רה̈ כאסתקבאלה לצאחבה במנאט̇רה̈: 22 והי
סנואת ד̇ואת אחצא תאתי וטריק לא ארג̇ע פיה הוד̇א אסלכה:

אימאוה בקולה ויוכח לגבר יעני כ̇יף יתנאט̇רון ואללה ח̇י באקי ואלאנסאן ימ̇ר
פי עמרה ולא ירג̇ע פיה.

## יז.

1 פקד הלכת רוחי תמכ̇צ̇ת א̇יאמי ותמ̇ני לי אלקבור: 2 ממ̇א
קום ד̇ו סכ̇ריה̈ מעי ופי כ̇לאף קולהם הוד̇א אבית:

קצדה בקולה אם לא התלים יעני אצחאבה יקול אנהם יסכ̇רון בי ואנא באית
מעהם פי כ̇לאף ד̇לך ובהמרותם מן תמורה וכ̇ד̇ן אלעין באלנום לאנ̇ה פיה יט̇הר
עלאמה̈ ד̇לך ומת̇ל קולה בביתה לא ישכנו רגליה (משלי ז׳ י״א).

1 B פאן כאן ד̇אך. | 4 O פי אלארפאע | 4-5 O יא חמאי ויא אצחאבי | 5 O קד
קמר | 6 OG אלמר אללה | 6 G כמקאבלה̈ אלאנסאן | O לאצחאבה | G באלמנאט̇רה̈ |
O והו D ופי | 7 B לא אעוד | 11 B ומסכ̇ת OQ תמסכ̇ת || G תמנית לי || 12 B קד
אבית DG אבית.

3. G וקו׳ אל יהי מקום כקול אלקאיל לכלאמך ענדי מוצ̇ע | 8. G ואימאוה ויוכח
לגבר יעני כ̇יף יתנאט̇רא ואללה . . . פיה. | 13—15 G וקצדה בקו׳ אם לא התולים עמדי חתי
אצחאבה קאל אנ̇הם יסכ̇רון בי ואנא . . . תמורה. וקו׳ תלן עיני ליס יריד בה אלעינין וחדהא
תבית בל ג̇מלה̈ אלאנסאן ואנ̇מא ד̇כר אלעין לאן̇ עלאמה̈ אלנום פיהא תתבי̇ן כקו׳ שלמה ען
אלזונה בביתה לא ישכנו רגליה ליס יריד אן אלרג̇לין וחדהא תסכן בל ג̇מיע אלג̇סם ואנ̇מא
קצד אלרג̇לין לאן אלנקלה̈ בהא תכון.

18. הקדים בראש הפסוק: ואם הדבר כן. פי׳ דמי: פשעי. — ביאור: אל יהי מקום
לזעקתי זה דומה למה שיאמר האומר לדבריך יש מקום אצלי. (וכן פי׳ הראב״ע לא תמצא
זעקתי מקום).

20. פי׳ מליצי: שופטי.

21. רמיזתו באמרו ויוכח גבר ר״ל איך יתוכחו זה את זה והאל חי וקיים והאדם עובר
בחייו ולא ישוב עוד.

2—1. פי׳ קברים לי אם לא וגו׳: צריכים לי הקברים בעבור שאנשים בעלי התלים
עמדי ובחילוף דבריהם הנה אלין. — ביאור: כוונתו באמרו התלים כלומר רעיו. הוא אומר
הם יהתלו (יצחקו) בי ואני עמהם בחילוף זה. ובהמרותם מן תמורה. והוא יחד העין בתנומה
כי בה יראה סימן התנומה וכמו זה בביתה לא ישכנו רגליה [נ״א ובאמרו תלן עיני איננו
רוצה בזה העינים בלבד כי אם כלל האדם והזכיר את העין בעבור שסימן התנומה יתבאר

3 ואדא קלת לבעצהם אגעל צמאני מעך פמא מנהם מן יסאפק ידי:

יעני בהדא אלקול אצחאבה אי לו קאל לואחד מנהם אצמנני למ״א פעל.

4 כאנ״ך קד כזנת אלעקל מן קלובהם פבדאך לא תרפע: 5 מן יכבר אצחאבה באלקול אללי״ן ריאא ועיון בניה תשכין:

הדא אלקול פי מן יתכל״ם בכלאף מא פי באטנה מתל קו׳ גבר מחליק על רעהו (משלי כ״ט ה׳).

6 במא וצעני תמתילא ללשעוב ובאלדף צרת ללגהאת:

ופס״רת ותופת ורפ״א אעני אלדף אלדי ילעב בה פקאל איוב מתלה ילעב בי.

7 חת״י דמסת עיני מן אלאלם וצארת מכאליקי כאלטל״ אגמע:
8 יתוח״שון אלצאלחון מן אפעאלהם הדה ואלברי עלי אלמראי יטהר:

יעני בהדא אלקול פעל אצחאבה בה.

2 DQ ידי״ | 4 B פאנ״ך | 5 O ואעין בניה | 8 D יצעני | GD קד צרת | 10 GD אלאלאם | O מכאלקי | 11 O יתוח״ש | O מן אעמאלהם

3. G קאל איוב פלו קלת לואחד מן אצחאבי אצמני״ למ״א סאפק ידי [ו]לא יפעל ודלך אלצמאן לא יכון ענדהם יצח״ אנ״ה צמאן חת״י יסאפק ידה פילזמה אלצמאן כקול שלמה בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך (משלי ו א) הדא בהדא ושונא תוקעים בוטח (שם יא טו). | 6 ומענאה פי לחלק יגיד רעים הו מן יכל״מה צאחבה בכלאם לי״ן וליס דלך מן ני״תה בל ריא ומכר. | 9 מכ״י G. | 12 G וקו׳ ישמו ישרים עלי פעל אצחאבה בה.

בעין. כמו שאמר שלמה על הזונה בביתה לא ישכנו רגליה איננו רוצה שהרגלים לבד ישכנו כי אם כל הגוף וכוונתו באמרו רגלים שהעתק ממקום למקום בהם יהיה]. — ועיין מה שכתב הגאון באו״ד מאמר ו׳ (דף 202): ואפשר שתיחס פעל מן הפעלים לא יהיה כי אם לגוף ולנפש אל אבר אחד כאמרו בביתה לא ישכנו רגליה ותעש בחפץ כפיה ובהמרותם תלן עיני אם חכי לא יבין הוות והדומה לזה. ועוד עיין ביאור הגאון למשלי י״ט כ״ג.

3. ביאור: בדבור זה רומז על חבריו כלומר אילו אמר לאחד מהם ערבני לא עשהו. [נ״א לא היה תוקע לידי ולא עשה מה שבקשתי ממנו. והערבות לא יתברר אצלם שהיא ערבות עד שיתקע הערב ליד ואז מוטלת עליו הערבות כמאמר שלמה בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך זה בזה (ר״ל ערבת באשר תקעת) ושונא תוקעים בוטח]. ועיין פי׳ הגאון למשלי ו׳ א׳ ושם פי׳ בדרך אחר. וגם מלת תקע תרגם שם במ״ע „צאפח״. ומלת „יסאפק״ היא כמו „יצאפק״.

4—5. פי׳ על כן לא וגו׳: ובעבור זה לא תרומם את מי שהוא יגיד חבריו בדברים חלקים על דרך חנופה. — ביאור: הדבור הזה הוא במי שידבר חילוף מה שיש בקרבו כאמרו גבר מחליק על רעהו [נ״א הוא מי שידבר את רעהו בדברים חלקים ואין זה כוונת לבו כי אם חנופה ומרמה]. — ועיין פי׳ הרי״ק: על כן לא תרומם אותם שיגידו וידברו לרעיהם בחלקות.

6. ביאור: ופירשתי ותופת ותוף רצונו לומר התוף אשר ישחקו בו. אמר איוב כמו בתוף ישחקו בי (הוא פי׳ היש אומר שהזכיר הראב״ע והרשב״ץ כתב: פי׳ הגאון הקימני למשל ולשנינה אל העמים וכתוף וחליל אני לפניהם לשחק בי).

8. ביאור: רוצה בזה הדבור מעשה חבריו בו.

9 ויאכ̇ד אלצאלח טריקה ואלטאהר אלידין יזדאד תאידא:

קולה ויאחז צדיק יעני נפסה.

10 ולכ̇נכם ממא רגעתם ואקבלתם ולם אג̇ד פיכם חכימא:
11 פאיאמי קד מרת והמומי אנבתרת חתי ניאט קלבי:

תקול אלערב למעאליק אלקלב ניאט אלקלב וכד̇לך יסמון בה שי מעלקא.

12 ממא יצירון אלליל כאלנהאר באלסהר ואלנור קריב מן אלט̇לאם באלסדר:

עטף בקו' לילה ליום ישימו עלי מורשי לבבי קאל אן קלבי קד צאר לה אלליל כאלנהאר מן אלסהר לאן אלוגע יחמי אלחרארה̈ אלגריזיה̈ אלמנבעת̈ה מן אלקלב פי אלשריאנאת עלי ג̇מיע אקטאר אלבדן פימתנע אלקלב מן אלסכון פי היג̇אנה פלם יתם אלפעל לל̇בכ̇אר אלרטב אלמרתקי אלי אלדמאג אן ינאם וכד̇לך איצ̇א אור קרוב מפני חשך מן אלסדר והו אלדואר אלעארץ̇ מן אלאמראץ̇ אלחארה̈ אד̇א תרקי בכ̇ארא יאבסא אלי אלג̇ז אלמקדם אלד̇י פי אלדמאג אלד̇י פיה יתצור אלכ̇יאל פיצ̇יר אלנור ואלט̇לאם ענד אלעליל קריבין פי אלנט̇ר.

13 ואן רג̇ות וטנא פאלת̇רי ביתי ופי אלט̇לאם קד רפדת פראשי:
14 וקד קלת ללהלאך אנת אבי או ללרמה̈ אנת אמי או אכ̇תי:

1 B וטאהר אלידין | G אידא | 4 DQ פאנא איאמי | BOG והממי | 6 B ממא תציר | 15 (וטנא) B חסר | B פי אלת̇רי | 16 B ואן קלת.

2. G וקו' ויאחז יעני בצלאחה | 5 G פסרת מורשי גיאט מן כלאם אלערב למא יקול גיאט אלקלב וכד̇לך כל שי מעלק תסמיה מנוטא | 8 G ואעטף בקו' לילה ליום עלי מורשי לבבי יקול אן קלבי קד צאר לה פי אלליל כלנהאר מן אלסהר לאן אלוגע יחמי אלחרארה̈ אלגריזיה̈ אלמנבעת̈ה מן אלקלב פי [אל]שריאנאת אלי ג̇מיע אקטאר אלבדן פתמנע אלקלב מן אלסכון ענד היג̇אנה פלא יתם ללבכ̇אר אלמרתקי אלי אלדמאג אן ינאם.

9. ביאור: באמרו ויאחז צדיק רומז איוב על עצמו. — ועי' מה שכתב הגאון בספר או"ד מאמר ה' (דף 172),

10. פי' הפסוק: ואולם אתם (= כלכם) ממה ששבתם ובאתם ולא מצאתי בכם חכם [עשיתם שימי עברו וגו']. — ודונש בתשובותיו סי' 150 הזכיר שהגאון פי' כלם כמו כלכם.

11. ביאור: תרגמתי מורשי „ניאט" ממה שאומרים הערב „ניאט אלקלב" והם הגידים שהלב תלוי עליהם וכן יקראו בשם זה כל דבר תלוי.

12. ביאור: אמרו לילה ליום ישימו נקשר במורשי לבבי. הוא אומר ללבבי היה חלילה כיום מפני נדידת השנה כי המכאוב יחמם החום הטבעי המשתלח מן הלב בגידים אל כל קצוי הגוף ומונע את הלב מנוח בהתעוררו ולא תשלם הפעולה לאד הלח העולה אל מוח הראש לישון. וכזה גם כן ואור קרוב מפני חשך מהבלבול והוא השבץ הקורה מן החלאים התחמים כאשר יעלו אד יבש אל החלק המוקדם אשר במוח הראש הוא אשר בו יצייר הדמיון ואם כן יהיו האור והחשך אצל החולה קרובים במראה. (עי' מה שכתב הרשב"ץ).

קולה לשחת קראתי מן כת֗רה֗ אלדואר אלד֗י ינאלה.

15 ואין האהנא האצ֗ר רג֗אי או רג֗אי מן ילמחה: 16 והו אמ֗א אלי אלת֗רי קד נזל או עלי אלתראב קד אסתקר֗:

קו׳ בדי שאול יעני אן אלד֗י ארג֗וה מעדום מנ֗י פהו אמא אלי אלת֗רי קד נזל או עלי אלתראב קד אסתקר֗ ועלי אלחאלין ג֗מיעא פהו דפעה לא ירתפע. ותפסיר בדי אלי כמא קד֗מת אנהם ח׳ עלי הד֗א אלתפסיר. ואלמברז מן מקאלה֗ איוב הד֗א קולה על לא חמס (ט״ז י״ז) וד֗לך אנ֗ה למ֗א ראהם קד אחאלוה עלי עלם אללה חין אחתג֗ בבלוי אלמומנין ת֗ם כד֗בוה חין אחתג֗ בנעמה֗ אלכאפר קאל פי נפסה אנ֗מא אמכנהם הד֗א חין אחתג֗ בגירי פקאלו הד֗א לא תעלמה֗ פאחתג֗ חיניד֗ בנפסה קאל הוד֗א אנא נקי֗ תקי֗ וקד נאלני מא תשאהדוני פלולא אן ללה אן יפעל כיף שא לם יציבני הד֗א וליס ד֗לך ג֗ור.

## יח.

1 פאג֗אב בלדד אלשוחי וקאל: 2 אלי מתי תג֗עלון אנקצ֗א ללכלאם תפהמון הת֗י נתכל֗ם:

קנצי מת֗ל קצי ואלנון תפכ֗ימא.

3 מא באלנא חסבנא כאלבהאים ואנסדאנא פי עיונכם:

3 OG קד אסתקר֗ אג֗מע. | 13 G אג֗אבה | O אלי אין Q אלי כם | D ללכלאם אנקצ֗א | 14 O תתפ֗המון | 16 Q מא באלכם | O ואנסדדנא

1 G וקו׳ לשחת ללהלאך מן כת֗רה֗ אלדואם (צ״ל אלדואר) | 4 G וקו׳ בדי שאול תרדנה יעני אלד֗י ארג֗וה מעדום מנ֗י פהו אמ֗א אלי אלת֗רי קד נזל או עלי אלתראב קד אסתקר֗ ועלי אלחאלין ג֗מיעא פהו דפעה לא ירתפע. | 6 מכ״י G והוא בכ״י O אצל פסוק י״ז מסימן ט״ז בזה הלשון: ואלמברז מן . . . בבלוי אלמומן . . . אמכנהם הד֗א חית֗ אן אחתג֗ג֗ת בג֗ירי פקאלוא לי . . . אנא תקי֗ נקי֗ וקד נאלני מא תשאהדונה פלולא אן אללה אן יפעל מא ישא וליס ד֗לך ג֗ור לם יציבני הד֗א אלבלא. | 15 G קנצי הו מת֗ל קצי מפכ֗ם בנון.

14. ביאור: אמרו לשחת קראתי מרוב השבץ אשר בא עליו.

16. ביאור: אמרו בדי שאול ר״ל מה שאקוה נעדר ממני כי הוא או ירד אל השאול או נח על העפר ועל שני הענינים יחד נדחה תקותי ולא תרום עוד. ופירוש בדי אל כמו שהקדמתי שהם ח׳ על הפירוש הזה (גם לקמן ל״ט כ״ה תרגם הגאון בדי שופר „אלי אלבוק" ולעיל י״א ג׳ תרגם בדיך ענך, ואולי דבר שם בפירושו הארוך על מלת בדי ועל זה רמז כאן באמרו מה שהקדמתי ומלבד ג׳ מקומות אלה באיוב נמצאו ה׳ מקומות שנאמר בהם בדי ר״ל ירמיה נ״א נ״ח [ב׳ פעמים] חבקוק ב׳ י״ג [ב׳ פעמים] ונחום ב׳ י״ג וסך כולם ח׳).— ביאור: והיוצא ממאמר איוב זה הוא אמרו על לא חמס בכפי וזה שאיוב בראותו אותם שהם השיבוהו אל ידיעת האל כאשר הביא ראיה מיסורי המאמינים והכזיבוהו כאשר הביא ראיה מטובת הכופר אמר בנפשו הם לא יכלו לעשות זה אלא כאשר הבאתי ראיה מזולתי ועל זה אמרו לא ידעת זה על כן הביא ראיה מעצמו אמר הנה אני נקי ותם וכבר בא עלי מה שאתם רואים ולולא שהאל יעשה מה שירצה לא פגעני זה ואין זה עול.

2. ביאור: קנצי כמו קצי והנון לפיאור.

תרג' סתמום פלשתים (בראשית כ"ו ט"ו) טמונין פלשתאי.

4 יא מפתרס נפסה בגצ̇בה הל בסבבך יתרך אלארץ̇ וינתקל אלצ̇ואן מן מוצ̇עה:

הד̇א אלגרץ̇ אלמקצוד לאיוב ויענונה אנה למא קאל אנ̇י אולמת בלא ד̇נב וכאן ענדהם קאיל הד̇א מג̇ורא ללקצ̇א קאלו לה הלמענך לסבבך אנת נתרך אלעאלם כלה ולא אלעאלם באסרה אלא ג̇בל ואחד הל נקדר ננקלה בסבבך פכיף ננקל רב̇ אלעאלמין מן וצפה באלעדל לחאלך פנצפה באלג̇ור בל מא נזל בך הד̇א אלא מן ד̇נובך וכד̇א סביל אלט̇אלמין ותלי עליה [גם אור רשעים ידעך] אלי אכ̇ר אלקצה̇ יומון בג̇מיע אלקול אליה.

5 בל נור אלט̇אלמין יכ̇מד ולא יספר שראר נארה: 6 כמא אן̇ אלנור יט̇לם פי כ̇באיה כד̇אך סראג̇ה עליה יכ̇מד: 7 ותצ̇יק כ̇טאה ען קואה ותטרחה משורתה פי הלאך:

וקו' צעדי אונו יעני באונו הנא אלקו̇ה̇ אלמחר̇כה̇ ללבדן חת̇י תתפצ̇ל בכ̇טואת אלקדם פאצ̇אף אלצעדים אליהא אי לא תכון לה קו̇ה̇ עלי אלנהוץ̇ ואלמעני יצר אונו מצעדים.

8 כאן קד כ̇לת רג̇לאה פי שרך או הו עלי שבכה̇ יסיר: 9 וקד אכ̇ד̇ בעקבה אלפך̇ ואשתד̇ בה נקאבה:

צמים נקאב מן מבעד לצמתך (שה"ש ד' א') ואראד נקאב אלפך̇ ואסתתארה.

10 אלמדפון פי אלארץ̇ חבלה ומעאלקה עלי אלסכ̇ה̇: 11 מן

2 O יתרך אלבלאד | 10 G שראר נורה | 16 B כמא כלאת | 19 QG ומעאליקה |

1 מכ"י G | 4 G קו' טורף נפשו יענון איוב והו אלגרץ̇ אלמקצוד בה וד̇לך אנה̇ למא קאל אולמת בלא ד̇נב . . . הל נקדר ננקלה מן מוצ̇עה בסבבך פכיף . . . מן וצפה אלעדל אלי צפה̇ אלג̇ור לאן̇ מא אנזל בך הד̇א אלא̇ מן ד̇נובך וכד̇א סביל אלט̇אלמין. גם אור רשעים אלי אכ̇ר אלקצ̇ה̇ יומי בג̇מיע אלקול אליה | 18 G ופס̇רת צמים נקאב מן קו' מבעד לצמתך ואראד בד̇לך נקאב אלפך̇ ואסתתארה.

3. ביאור: תרגום סתמום פלשתים טמונון פלשתאי. — ובפי' שבעים מלות סי' כ"ט כתב הגאון: נטמינו בעיניכם היתה לו גומא וטוממה (שבת דף פ"א:).

4. ביאור: הכוונה אשר יכוונו בזה על איוב היא כאשר אמר באו עלי יסורים בלא עון והאומר זה נחשב אצלם למרשיע משפט האל. אמרו לו הלמענך וגו' הבעבורך נעזוב כל העולם כולו ולא העולם בכללו אלא אפילו הר אחד בלבדו הנוכל להעתיקו ממקומו בעבורך ואיך נעתיק אדון העולמים מתואר הצדקה שלו אל תואר העול בעבור ענינך אלא מה שבא עליך לא בא אלא מפני עוניך וכן דרך הרשעים. ובפסוק שאחריו אמר גם אור רשעים ידעך רומז בו וגם בכל המאמר עד סוף הפרשה על איוב. — ועיין מה שכתב הגאון במאמר א' מספר או"ד (דף 67): ואמר הכתוב במי שחשב שהדבר הולך אחר אמונתו ונעתק עם מחשבתו טורף נפשו באפו וגו'. ועיין עוד שם בהקדמה (דף 15): וביטול מה שהוא דוחה המוחש כאמרו טורף נפשו באפו.

7. ביאור: באמרו אונו רוצה כאן הכח המניע את הגוף עד שיתחלק הכח ההוא בצעדי הרגלים. וסמך אליו הצעדים כלומר לא יהיה לו כח לקום והטעם יצר אונו מצעדים.

9. ביאור: תרגמתי צמים „נקאב" מאמרו מבעד לצמתך ורוצה בזה נקבי הפח והתכסותו.

מחיטה תעתריה אלדהשאת חתי תבדדה עלי רגליה: 12 ויכון ולדה
גאיעא ותעס מהיא לצלעה: 13 יאכל פרוע גסדה ויאכל פרועה ענפואן
אלמות:

אלענפואן פי לגה אלערב אול אלשי.

14 וינתצל מן כבאיה מיתאקה ויתכטי בה אלי רייס אלנכאל:
15 תסכן הדה פי כבאיה מן מסתחק רזקה וידרי עלי מאואה אלכברית:

פסרת מבלילו רזקה אד לא יחסן אן יקאל אלעלף פי בני אדם.

16 ומן תחת תיבס אצולה ומן פוק ינקצף זרעה: 17 דכרה יביד
מן אלארץ ולא אסם לה עלי וגה אלאסואק: 18 וידפעונה מן אלנור
אלי אלטלאם ומן אלדניא יבעדונה: 19 לא נסל לה ולא עקב פי קומה
ולא שריד פי מאואה: 20 עלי יומה תוחש אלאכרון ואלאולון אכדהם
אלאקשעאר: 21 יקינא הדא האל מסאכן אלגאירין והדא רסם מן לם
יערף אלטאיק:

פקו׳ אך אלה הדא מן רזק עמלה ותמרתה מתל קו׳ ויאכלו מפרי דרכם
(משלי א׳ ל״א).

## יט.

1 ואגאב איוב וקאל: 2 אלי כם תחסרון נפסי ותוגעוני באלכלאם:
3 הדה עשר מראת תכזוני ולא תסתחיון אן תבאהתוני:

1 O אלדהוש | 2 BG ויאכל פרוע גסדה | 5 Q וינתקל | 6 B מסתחת פי רזקה G מסתרזק ר׳ | (מאואה) Q מוטנה | 9 O ולא דכר לה | 12 G אלאקשעראר | B הדא חאל מסאכין אלגאירין G הדא מסאכן אלגאירין | BG והדא רסם מוצע מן | 13 Q אלקדר | 18 B הודא.

4 G ופסרת בדי עורו פרוע מתל ותצא אש ממטה בדיה (יחזקאל י״ט י״ד) ופסרת בכור ענפואן לאן אלענפואן פי לגה אלערב אול אלשי | 7 G ואלאצל פי קו׳ מבלי לו עלפה מתל בליל חמיץ (ישעיה ל׳ כ״ד) אם יגעה שור על בלילו (איוב ו׳ ה׳) ולמא כאן אלעלף לא יחסן ענד אלנאס אסתערת מכאנה אלרזק | 14 מכ״י G.

12. פי׳ אונו בנו מלשון ראשית אוני וכן פירש הרי״ק.
13. ביאור: תרגמתי בדי עורו ענפים כמו ותצא אש ממטה בדיה ותרגמתי בכור „ענפואן״ כי המלה הזאת בלשון ערב ראשית הדבר. (עיין פי׳ הראב״ע: בדי עורו סעיפי עורו על דרך משל בכור מות חוזק או ראשית).
15. ביאור: תרגמתי מבלי לו „רזקה״ (לחם חקו) כי איננו נאה לאמר בני אדם „עלף״ (מספוא). [נ״א העיקר באמרו מבלי לו „עלפה״ כמו בליל חמיץ על בלילו אבל מפני שמלת „עלף״ איננה נאה אצל בני אדם השאלתי במקומו מלת „רזק״]. — פי׳ תשכן באהלו מבלילו: ישכנו אלה (הבלהות) באהלו ממה שראוי לו ללחם חקו.
17. פי׳ חוץ כמו חוצות (שוקים).
21. ביאור: טעם אך אלה וגו׳ זה הוא פעולת מעשהו ופריו כאמרו ויאכלו מפרי דרכם.
3. ביאור: כבר ידענו שעד הנה לא דברו אליו חבריו אלא חמשה מאמרים אליפז ב׳ בלדד ב׳ וצופר א׳ אם כן נאמר שעשר פעמים הוא מספר מאמריו עם מאמריהם והסבה בזה

קד עלמנא אןّ אלקום אלי אלאן לם יכ֗אטבוה אלّא בה׳ מקאלאת אליפז ב׳ בלדד ב׳ צופר דפעה֗ פנקול אןّ ד֗לך אחצא אקואלה ואקואלהם ואלסבב פי הד֗א אןّ אלמר אד֗א סמע מא יכרה אנתאט֗ מרّה֗ ואד֗א הו אג֗אב עליה אחתדّ ת֗אניה֗ ענד ד֗כרה פתציר בד֗לך אלה׳ עשרה֗.

4 ולו יקינא סהות פאנّמא כאן סהוי מעי וחדי יבית:

יעניהם בהד֗א אלקול אןّ לו אכ֗טאת יקינא לקד כאן ינבגי אלّא תעירّוני לאןّ גלטי עלי וחדי הו קו׳ אתי תלין משוגתי.

5 מא מן אלחקّ אן תכברו עליّ ותובّכוני בעירתי: 6 פאעלמו
אןّ אללה עוّג֗ אמרי ואחדק בי מצאדה: 7 כאנّי אצרך֗ ט֗למא חתّי לא
אג֗אב או אסתגית֗ בגיר חכם:

הן אצעק המס הו מת֗ל הן פראים במדבר (איוב כ״ד ה׳) כאנהם וחוש פי אלברّ ומת֗לה והנה מן היאר עלות וגו׳ (בראשית מ״א ב׳).

8 וקד ג֗דّר טריקי חתّי לא אג֗וז ועלי סבכי קד ציّר ט֗לאמא:
9 וכרמי ענّי קד סלך֗ ונזע תאג֗ ראסי: 10 נקץ֗ חואליّ חתّי ד֗הבת וקלע
כאלעוד רג֗אי: 11 ואשתדّ עליّ ג֗צ֗בה וכאנّה חסבני כאעדאה:
12 אג֗מעון תאתי כראדיסה תכ֗לץ֗ עליّ טרקהא תחיט חואלי כ֗באי:
13 וקד אבעד ענّי אכ֗ואני ועארפיّ ג֗אנבוני: 14 ואנתהו אקרבאי
ומעאריפי נסוני: 15 חתّי ג֗יראני ואמאי כאלאג֗נביّ חסבוני וכאלגריב
צרת ענדהם: 16 לעבדי אדעו פלא יג֗יבני חתّי בפאי אתצ֗רّע לה:

5 G פאןّ סהוי מעי | 8 B תכברון OG תרבון | DGQ ולא תובّכוני | O פאעלמו אלאן | 9 B אמרה | DQ מצאידה | 10 D אגית֗ Q אגאת֗ | 16 D טריקהא | 17 D אבתעדת ענّי אכ֗ותי וערפאי | 18 B ומעארפי O ועארפי | G ג֗יראן ביתי ואמאתי | 19 B אתצ֗רّע אליה.

---

6 G וקו׳ ואף אמנם יעניהם אן אכ֗טאת יקינא . . . משוגתי | 11 G וקו׳ הן אצעק חמס יעני בה הל אנא אסתגית֗ ט֗למא או בלא סבב ולא עלّה֗ ולא וג֗ע חתי צרת ליס אג֗אב ולד֗לך עבّרת הן אצעק כאנّי ולה נט֗איר הן פראים כאנّהם וחוש.

---

שכאשר ישמע האיש דבר שרע עליו יתקצף פעם אחת וכאשר יענה עליו יחרה אפו שנית בזכרו הדבר ולפי זה חמש פעמים תהיינה עשר. (פי׳ זה הזכיר הראב״ע בשם הגאון: בין בדברי חבריו ותשובות איוב הם עתה עשר פעמים. וכן פי׳ הרי״ק עשרה מענים הם עד כה בינו וביניהם). פי׳ לא תבושו תהכרו לי לא תבושו להלשינני.

4. ביאור: הוא אומר להם בזה הדבור אלו באמת חטאתי לא היה ראוי שתחפירוני כי שגגתי עלי לבדי היא. הוא אמרו אתי תלין משוגתי.

7. ביאור: הן אצעק חמס הוא כמו הן פראים במדבר כאלו הם פראים במדבר וכמוהו והנה מן היאור עולות. [נ״א אמרו הן אצעק חמס רוצה בו לומר האני משוע מחמס או בלא סבה ולא עלה ולא מכאוב עד שלא נעניתי ולכן ביארתי הן אצעק כאלו אצעק ויש לו דומים כמו הן פראים כאלו הם פראים].

12. תרגם ויסלו „תכ֗לצ״ וכן בישעיה נ״ז י״ד תרגם סלו אכ֗לצוהא״ וטעם המלה הערבית טהרו נקו ואולי פירשה הגאון מלשון סולת שהוא קמח מנוקה.

17 ורוחי קד גֿאנבת זוגֿתי וחנֿתי לבני בטני: 18 חתֿי אלצביאן זהדו פיֿ ואדֿא פארקתהם תכלֿמו פיֿ: 19 וכרהוני גֿמיע רהט עצבתי ואלֿדֿין אחבבתהם אנקלבו עליֿ:

סודי עצבתי מן ורוזנים נוסדו יחד (תהלים ב׳ ב׳).

20 וקד לזק עטֿמי בגֿלדי חתֿי אסנאני תפאלת מני:

הדֿא כלאם מנקול ומענאה ויתמלט ממני עור שני וקולה בעורי ובבשרי דבקה עצמי לאן אלעור קד יסמֿי בשר כקו׳ פי מוצֿע תֿאן דבקה עצמי לבשרי (תהלים ק״ב ו׳) יצף נחולה וקלֿה לחמה חתֿי אנֿה לא חגֿאב בין גֿלדה ועטֿמה עלי אלאבלאג כקו׳ צפר עורם על עצמם (איכה ד׳ ח׳).

21 פחנֿו עליֿ ורופוני יא אצחאבי פאן אפֿה אללה קד חלֿת בי: 22 לם תכלבוני מתֿל האולא אלקום ולא תשבעון מן לחמי:

ופסֿרת למה תרדפוני כמו אל מתֿל האולא ולם אצֿיפה אלי אלקדים לפסאד אלמעני מתֿל הערים האל (דברים י״ט י״א) הארצות האל (בראשית כ״ו ג׳).

23 לית אלאן תכתב אקואלי ולית פי אלכתאב תרסם: 24 בקלם מן הדיד או רצאץ אלי אלאבד פי אלצֿואן תנחת: 25 חתֿי אעלם אן אוליאי באקיון ואכֿרון בעדהם עלי אלתראב יקומון:

1 G וחנֿתי לבניֿ | B זהדו בי | 2 (תכלמו) O וקעו G יתוקֿעו B וקעו ותכלמו | 5 B אלזק O לצק | DQ בגֿלדי ולחמי | G חתי בלחם אסנאני | O תפלתֿ | 14 G בקלם חדיד | 15 B ורצאץ | 16 B אוליא אללה | G ואכֿר . . . יקום.

4 מכ״י G | 6 G וקו׳ ואתמלטה כלאם מנקול מענאה ויתמלט ממני עור שני | 12 מכ״י G.

19. ביאור: סודי קהלתי מן ורוזנים נוסדו יחד (בפירושו לתהלים ב׳ ב׳ כתב הגאון תרגמתי נוסדו נקהלו כאמרו בהוסדם יחד עלי ואמרו בסודם אל תבוא נפשי).

20. ביאור: ואתמלטה בעור שני דבור נעתק (הפוך) וטעמו ויתמלט ממני עור שני. ואמרו בעורי ובבשרי [כאלו אמר בעורי] כי העור יקרא בשר כאמרו במקום אחר דבקה עצמי לבשרי. הוא מספר רזותו ומיעוט בשרו עד שאין מבדיל בין עורו לעצמו על דרך הפלגה כאמרו צפד עורם על עצמם.

22. ביאור: פירשתי אל כמו אֱלֶה ולא יחסתיהו אל קדמון העולם בעבור השחת הענין והוא כמו הערים האל הארצות האל. — (דונש בתשובותיו על הגאון סי׳ ה׳ הזכיר פירוש זה: ופירש למה תרדפוני כמו אל כמות אלה שהוא לשון חול כמו הערים האל. והשיב עליו. והראב״ע בספר שפת יתר אמר כי פי׳ הגאון נכון ואין להשיב עליו אבל בפירושו על איוב כתב הראב״ע אל הוא הקדוש. גם הרשב״ץ הזכיר פי׳ הגאון).

25. ביאור: גואלי הם אוהבי מן בני אדם. איוב התאוה שימסרו דבריו עד שיהיה לו זכר קיים ושאוהביו מן המאמינים יעתיקו זה לזה הגדותיו הם ומי שיקומו אחריהם מזרעם על העפר כאמרו ואחרון על עפר יקום וכוונתו בזה שידעו בני אדם איך ייסר האל ית׳ את הצדיקים והם סובלים היסורים לזה אמר ואחר עורי וגו׳ [נ״א פירשתי גואלי על בני אדם לא על האל... וחברתי הפסוק הזה אל שקודם לו אשר התאוה בו שימסרון דבריו שיהיה לו זכר שלם וקיים. והיה תכליתו בזה שיראה את בני אדם ויודיעם כח האל ואיך ייסר הצדיקים...]

גואלי הם אוליאי מן אלנאס תמנ̇י אן ירו כלאמה חתי יכון לה ד̇כרא ת̇אבתא ואוליאיה מן אלמומנין יתנאקלון אכ̇בארה הם ומן קאם מן נסלהם עלי אלדניא כקו׳ ואחרון על עפר יקום וגרצ̇ה בד̇לך אן יעלם כיף יבלי אללה תע׳ אלצאלחין והם צאברון לד̇לך קאל ואחר עורי נקפו זאת וגו׳.

26 ובעד בלי ג̇לדי יחאט בקצ̇תי הד̇ה פאכון מן אמראצ̇ ג̇סמי קד דללת עלי אללה:

יעני אוריה ללנאס ופיה כלמה̈ מצ̇מרה̈ ומענאה ואחר בלות עורי חסב כל מצ̇מר.

27 כמא אנא אשאהד נפסי ועיני תנט̇ר לא גירי חת̇י שלצ̇ת אשכ̇אצי אלי חג̇רי:

קו׳ כליותי יעני עיניה לאנ̇המא אלשאכ̇צאת.

28 פאן קלתם מא אלד̇י ינבגי אן נכלבה לך ואי̇ אצל מן אלכלאם וג̇דנאה לך חת̇י נדו̇נה: 29 פאחד̇רו מן קבל אלסיף פאן̇ חמי̇ה̈ אלד̇נוב הי סיף אללה לקבל אן תערפו אן אלחכם חק̇:

5 D בלא | O יחאפר | 6 G אד̇ל̇ | 8 (כמא) B חסר | DQ לא גריב | 12 (וג̇דנאה לך) D חסר | 13 D תערפון Q תעלמון.

1 G וצרפת ואני ידעתי גואלי חי אלי אלנאס לא אלי אללה וקלת חת̇י אעלם אוליא באקיין ואכ̇רון בעדהם פי אלתראב יקומון. ווצלת בקו׳ אלאו̇ל אלד̇י תמנ̇י פיה אן ירוון כלאמה חת̇י יכון לה ד̇כרא תאמ̇א ת̇אבתא ואחרון על עפר יקום. וכאנת גאיתה פי הד̇א אן יבצר אלנאס ויערפהם קדרה̈ אללה וכיף יבלי אלצאלחין ואוליאה מן מואטן (צ״ל אלמומנין) יתנאקלון אכ̇בארה ולד̇לך | 7 G ומבשרי אחזה אלוה יעני אוריה ללנאס והאהנא כלמה̈ מצ̇מרה̈ הי ואחר עורי בלות עורי עלי מא עלמתה מן מג̇אז אלמצ̇מראת | 10 G וקו׳ כלו יומי אלי עיניה מן אלשכ̇ץ.

26. פי׳ הפסוק ואחר בלות עורי יקיפו ספורי זה ולפי כן מן חלאי בשרי הוריתי על האל. — ביאור: אחזה אלוה ר״ל אראנו לבני אדם. ויש בו מלה נסתרת וטעמו ואחר בלות עורי כדרך כל נסתר [נ״א על דרך מה שידעת ממשפט הנסתרות].

27. פי׳ הפסוק כמו שאני אראה את עצמי ועיני תראיני ולא זולתי עד שכלו כלותי אל חיקי. — ביאור: אמרו כליותי ר״ל עיניו אשר תכלינה.

28—29. ביאור: הוא אומר ואם תאמרו מה הוא שראוי לקיים לך משרשי התורה ואיזה דבר בתוך הגדותיך ראוי שיכתבוהו המאמינים [נ״א איזה דבר ראוי שנבקשהו איוב ואיזה שרש משרשי התורה בהגדותיך למען נכתבהו למאמינים] אומר לכם גורו לכם מפני עונש האל ויראו ממנו מפני הדברים האלה [נ״א ואם יאמרו זה אמרתי גורו מפני עונש האל ויראו ממנו על אודותי]. ושיעור הדברים: ומה שרש דבר כי מלת מה משמשת בשני חלקי הפסוק. אבל כנוי הנסתר אשר בלו וכנוי המדבר אשר בבי הכל שב אל הנסתר וזה יתכן בלשון כמו אם תגאל גאל ואם לא יגאל ישוב ירחמנו וגו׳ כל חטאתם [נ״א וכבר התירו העברים לדבר אל הנמצא לפניהם כאלו הוא נסתר כאמרו אם תגאל וגו׳ וכמאמר אבותינו ישוב ירחמנו וגו׳ התירו לדבר על שני דרכים הא׳ ישוב ירחמנו והב׳ חטאתם וכזה אמר איוב כאן מה נרדף לו נמצא בי]. — כוונתו במאמר הזה כאשר ראה חבריו שגלו לו מחשבתם ואמרו לו בגלוי זה היה בעבור חטאיך וכן ראוי לכל רשע החל להסביר להם פנים ולהתחנן אליהם

קאל פאן קלתם מא אלדי יגב אן נתבת לך מן אצול אלדין ומא פי אכבארך חתי ידונהא אלמומנין קלת לכם אחדרו עקאב אללה ואתקוה מן הדא אלכלאם הו קו' גורו לכם ותקדיר אלכלאם ומה שרש דבר לאן מה עאמלה פי גזיין אלפסוק ואמא צמיר אלגאיב אלדי פי לו וצמיר אלמכאטב אלדי פי בי פאלמעניאן ללגאיב ודלך גאיז פי אללגה מתל אם תגאל גאל ואם לא יגאל (רות ד' ד') ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו וגו' כל חטאתם (מיכה ז' י"ט). גרצה פי הדה אלמקאלה למא ראהם קד כאשפוה וקאלו לה גהרא אן הדא בכטאיך וכדא יסתחק כל טאלח אכד פי אן ילטף בהם ויחננהם עלי נפסה ויסאלהם אן לא יסתקבלוה בהדא אלכלאם אלצעב אלדי יזידה עלי וגעה כמא יקול עד אנא תוגיון נפשי וגו' תהכרו לי תם קאל פי אכר אלפצל חנוני וגו'. ואגאבה צופר עלי הדא וקאל[לה] לא יחל לנא אן נחאשיך בל נקאומך ונטהר כטאך כמא סאחכיה פי הדא אלפצל.

## כ.

1 פאגאב צופר אלנעמתי וקאל: 2 לכן כואטרי תגיבני אנה בסבב אמסאכי:

יתצל קולה חושי בי במא בעדה מוסר כלמתי אשמע חתי יציר מענאה אני למא סכת ענך יא איוב אכזיתני הו קו' מוסר כלמתי וגו'.

3 אלדי צרת אסמע אדבא הו כזאי וראיי מן פהמי יגיבני: 4 יקול הדא אלדי תערפה מנד קט מנד ציר אדם עלי אלארץ:

13 G פאגאבה | O תגאובני G יגאובוני | 17 Q אלדי כנת | BOG וראי | 18 B אערפה D יערפני.

1 G תם קאל להם פאן קאלוא אי [שי] יגב אן נטלבה יא איוב ואי שי אצל מן אצול אלדין פי אכבארך חתי נכתבה ללמומנין הו קו' ושרש דבר פאן קאל[ו] דלך [קלת] אחדרו עקאב אללה ואתקוה פי' וקד יגיז אלעבראניון אן יכאטבון אלמסתקבל פי בעץ כלאם כאלגאיב כקו' אם תגאל גאל ואם לא יגאל וקו' אבאינא ישוב ירחמנו אגאזה פי מגאזין אלאול ישוב ותשלך ואלב' חטאתם [כדלך] קאל איוב האהנא מה נרדף לו נמצא בי. | 6 מכ"י G. ובכ"י O על פסוק כ"א: למא ראהם קד כאשפות . . . וכדאך יסתחק כל טאלם אכד . . . . אלדי יזידה המא עלי וגעה . . . חנוני וגו' | G 10 אגאבה צופר . . . נקאומך לנטהר כטאך כמא אני סאחכיה באכראגי לה אלי לגה אלערב. | G 15 יתצל . . . אכזיתני.

בעד נפשו ושאל מהם שלא יקדמו פניו בדברים הקשים האלה המוסיפים על יגונו כמו שאמר עד אנה תוגיון וגו'. אחר כן אמר בסוף הפרשה חנוני וגו'. וצופר ענה אותו על זה ואמר לו אין מותר לנו לחמול עליך כי אם נקום עליך להראות חטאיך כמו שאספרנו בפרשה הזאת [בנ"א מוסיף: בהוציאי אותה אל לשון הערב].

2. ביאור: אמרו חושי בי נקשר במה שאחריו מוסר כלמתי אשמע עד שיהיה טעמו בעבור שחשתי (ר"ל שתקתי) ממך איוב הכלמתני.

3. פי' הפסוק [בעבור חושי] שהייתי שומע דרך מוסר הוא כלמתי ודעתי מבינתי יענני.

4. ביאור: אמרו הזאת הוא לקיום דבר (לא לשאלה) אף על פי שיש הא בראשו וכמוהו הנגלה נגליתי אשר הוא לאמת הדבר (עיין מה שכתב ר' יונה בס' הרקמה דף 43

קו׳ הזאת הו אתֿבאת ועלי אןּ פי אוֹלה הא ומתֿלה הנגלה נגליתי אל בית אביך (שמואל א׳ ב׳ כ״ז) אלדֿי הו תחקיק.

5 אןּ רנין אלפאסקין ען קריב ופרח אלמראיין אלי טרפהֿ: 6 ולו
אמכן אן יצעד אלי אלסמא קדרה וראסה אלי אלסחאב יבלג: 7 לכאן
ענד אנטואה יביד אלי אלגאיהֿ חתֿי יקול נאטֿרה אין הו:

כגללו ישתקּ מן ונגלו כספר השמים (ישעיה ל״ד ה׳) אלדֿי הו אנדראג ואנטוא.

8 וכאלחלם יטיר פלא יגֿדונה ויארק כרויא אלליל: 9 ואן עין
טמחתה פלא תעוד ולא תלמחה איצֿא פי מוצֿעה: 10 וכמא כאנו
בנוה יעסּפון אלפקרא וידאה תגֿלב גלֿה:

וידיו תשבנה גלב מתֿל וישב לו מנחה (מ״ב י״ז ג׳).

11 כדֿאךְ מהמא עטֿאמה מלא קוֹהֿ שבאבה מעה פי אלתראב
תנצֿגע:

אעלמנא אנֿה יכֿתרם פי בעץֿ עמרה.

12 ובמא כאן אדֿא חלא פי פיה שרֿ כתמה תחת לסאנה ליכֿתץֿ בה:

הדֿא מא נשאהד מן אפעאל אלאשראר אנֿהם אדֿא אתֿגה להם צֿרב מן אלטֿלם ואלמעאצי כתמוה ליתפרֿדו הם בה הו קולה יחמול עליה וגו׳.

O 3 [ינפדֿ] ען קריב | D 4 ורפעה | DO אלי גים אלסחאב | OB לכן | G 7 וירק כריא אלליל | O 11 בדֿאך DQ פבדֿאך | O עלי אלתראב | 12 תנצֿגע אדֿ יכֿתרם D ת׳ או יכֿתרם | D 14 ליתכֿלץֿ בה.

G 1 וקולה הזאת מתֿבת | G 6 כגללו מן ונגלו כספר השמים | 10 מכ״י G. | G 13 עלומיו שבאבה משתקּ מן עלם ועלמה פלמֿא קאל אן שבאבה ינצֿגע מעה פי אלתראב אעלמנא אן יכֿתרם פי בעץֿ עמרה | G 15 וקאל אם תמתיק בפיו הו מא ישאהד מן אפעאל אלאשראר אנֿהם אדֿא אתֿגה להם באב מן אלטֿלם או מן אלמעאצי כתמוה ען אלנאס ליתפרֿדו הם בה לדֿלך קאל יכחידנה וימנענה.

---

והוא בס׳ למע דף 85: ותהיה — הה״א — לקיים דבר ולאמתו בכמו הנגלה נגליתי וגו׳ הזאת ידעת מני עד וגו׳. והרי״ק פירש: הזאת ידעת מני עד תמיהה מתקיימת כי באמת ידעת וגו׳).

7. ביאור: כגללו נגזר מן ונגלו כספר שמים אשר טעמו התגוללות כדרך מגלה (וקרוב לזה פי׳ ר׳ יונה בשרש גלל מלשון גלגול ותנועה: לפי תנועתו יאבד לנצח כלומר בעוד שתראה אותו מתנועע והולך והנה הוא אובד. והרי״ק פי׳: כאשר יתגלל לכאן ולכאן לנצח יאבד).

10. ביאור: טעם תשבנה אסיפה והבאת, כמו וישב לו מנחה.— פי׳ הפסוק: וכאשר היו בניו מרוצצים את הדלים וידיו אספו את אונו (מל׳ אָוֶן) כן אף אם עצמותיו מלאו כח נעוריו וגו׳.

11. ביאור: עלומיו נערותו נגזר מן עלם ועלמה וכאשר אמר שנערותו תשכב עמו על עפר הודיעֵנו שימות בחצי ימיו.

12. בסוף הפסוק הוסיף: למען יהיה לו לבדו. — ביאור: הוא מה שנראה ממעשי הרשעים כאשר יצלח להם דרך עשק ופשע יסתירוהו מבני אדם למען יתיחדו בו הם לבדם.

13 וישפק עליה ולא יתרכה וימנע אלנטק פיה תחת חנכה:
14 פלדׄלך טעאמה פי אמעאיה יתקלّב כאןّ מראראת אלחיّאת אלרקש
פי גׄופה: 15 וכמא בלע מאלא חראמא כדׄאך יתקאיאה חתّי יקרצׄה
אללה מן בטנה: 16 כאנّה סםّ אלשׄגׄעא ירצׄע או תקתלה לסאן אלאפעי:
17 ולא ירי אקסאמא ואנהארא ואודיהׄ נעים כעסל וסמן: 18 וכמא כאן
יגׄלב כסב אלחראם כדׄאך לא יבלעה וכסרעתה אלי מאל גירה כדׄאך
לא יתמתّע בה:

צׄממת אלי משיב יגע כסבא חראמא לאןّ אלקצّהׄ אליה תשיר ומעני כחיל תמורתו מאל גירה לאןّ אצל אללפטׄהׄ תגייר וכׄלאף.

19 וכמא עספّהם חתّי תרכהם פקרא כדׄאך אלבית אלדׄי גצבה
לא יבניה:

פי עזב דלים אצׄמאר ותקדירה עזבם דלים ומתׄלה וימלט משחיתותם (תהלים ק״ז כ׳) תקדירה וימלטם.

20 וכמא לא יערפו אלסלו פי בטונהם מנה כדׄאך במנאהם לא
יפלתון: 21 וכמא לם יבק להם שרידא מן טעאמהם עלי דׄלך לא יצבר
לה כׄירה: 22 ואדׄא אמתלא קפיזה יצׄיק בה ועקובהׄ כל שקיّ אשקאה
תאתיה: 23 וכמא כאן קצדה אן ימלא בטנה חראמא כדׄאך יבעתׄ פיה
מן שדّהׄ גצׄבה וכאן ימטר עליה מחארבתה: 24 פאן הרב מן סלאח
אלחדיד אבתדלת עליה אלקוס אלנחאס:

1 D אלנטק בה | 2 B מעאה | O ינקלב | D מרארהׄ | 3 O ובמא... בדׄאך... מן גופה | 4 B פאנّה | O אלשׄגׄעא מן אלחיّאת | 5 Dהי כעסל O הי שביה בעסל | 6 D אלמאל אלחראם | 7 O לא ימתע | 10 (כדׄאך) B וכדׄאלך Q ולדׄאלך | 14 O וכמא כאנו לא יערפו | O במנאה לא ינפלת | 15 D לה | B פי טעאמהם | B לא יצבר לה כׄירא | 16 B קפיצה | Q צׄאק בה | B כל שאקי | DQ (אשקאה) חסר | 17 Q מאלא חראמא | B יבעתׄ מן פיה | 18 G מחארבהׄ | 19 G תבדّלת.

8 אצׄפת אלי משיב יגע כסבא חראמא לאןّ אלקצّהׄ אליה תשיר ומעני כחיל... וכׄלאף | 12 G ופי קולה עזב דלים חרף מצׄמר הו עזבם דלים מתׄל וימלט משחיתותם אלדׄי מענאה וימלטם מש׳.

13. פי׳ ימנענה ימנע הדבור בו.— עיין מה שכתב הגאון בהקדמתו לס׳ או״ד (דף 5): אעפ״י שהכסילים חומלים על סכלותם ואינם מניחים אותה כמו שאמר יחמול עליה ולא יעזבנה.

18. פי׳ משיב בל׳ אסיפה וקביצה ותרגמו במלה הערבית אשר תרגם בה תשבנה בפסוק י׳. — ביאור: חברתי אל משיב מלת איסור כי ענין הפרשה רומז עליו (שהוא מדבר על מה שקנה באיסור) וטעם כחיל תמורתו חיל חילופו כלו׳ חיל זולתו כי עיקר מלת תמורה חילוף ושינוי.

19. ביאור: באמרו עזב דלים הסתרת לשון ושיעורו עזבם דלים וכמוהו וימלט משחיתותם שיעורו וימלטם (וכן פי׳ הרי״ק: ריצץ בני אדם עד עזבם דלים).

22. פי׳ הפסוק: כאשר תמלא סאתו (וכן בתרגום: תתמלי סאתיה) יצר לו ועונש כל עמל אשר עשק אותו יבוא עליו.

23. פי׳ הפסוק: וכאשר היתה כוונתו למלא בטנו בממון אסור כן ישלח בו חרון אפו וימטר עליו מלחמתו.

19—24. ביאור: שמתי אלה הפעלים הנוטים זה אל זה מקצתם שב על מעשה הרשע

נֿעלת הדֿה אלאפעאל אלמצֿלעה̈ בעצֿהא אלי בעץֿ [בעצֿהא] מנסובא אלי פעל אלטֿאלם בנפסה ובעצֿהא מנסוב אלי עקאב אללה תע׳ לה ווצֿעת בעצֿהא וחמלת עליה אלבעץֿ אלאכֿר חתّי צאר גֿז בגֿז ואנתטֿם.

25 וסהם יסّל ויכֿרג מן טהרה וצפאר מן מרארתה ידהב ותקע עליה אלהיבה̈:

וגֿעלת שלף כלמה̈ מצֿמרה̈ הו חיץ.

26 וכמא כאן ינהב כל כנז מטֿלם מדפון לכֿזאינה פלדֿלך תאכלה נאר לא תנפךֿ וכמא כאן יסי אלי אלשריד פי כֿבאיה:

קולה כל חשך טמון יעני [כ]אשר גזל חושך ואלנאר אלתי לא תנפךֿ הי נאר גֿהנّם אלתי קאל פיהא כי ערוך מאתמול תפתה (ישעיה ל׳ ל״ג).

27 לדֿלך יכשפון אהל אלסמא דֿנבה ואהל אלארץֿ יקאומונה:
28 ויתדחרג אדֿא מנזלה כאלמנגֿראת פי יום גצֿבה:

קד כאן צופר יעלם אןّ אהל אלטופאן וגירהם חין אהלכו כאן מאלהם קד תדחרג מעהם והלך פמנהא קאל נגרות ביום אפו כאלמנגֿראת פי יום גצֿבה אלאמואל מע אלטֿאלמין. גֿמיע מא וצף צופר פי הדֿה אלמקאלה̈ יעני בה איוב ולכןّ אלמעוّל עליה מנהא אלדֿי הו גֿואבה הו קולה יגלו שמים עונו יקול לה אן אלטֿאלם יגֿב אן תכשף לה אלמלאיכה̈ בדֿנבה ובֿדֿאך אהל אלארץֿ יקאומונה פלא תסّומנא יא איוב אלי מחאשאתך פאנّהא לא תחלّ לנא.

8 BG לם תנפךֿ.

1 וגֿעלת הדֿה אלאפעאל אלמצֿלעה̈ בעצֿהא מנסובא אלי פעל אלטֿאלם . . . . . ואנתטֿם | 6 מכ״י G. | 9 G קולה כל חשך יעני כאשר [גזל] כל חשך טמון | 13 G וקו׳ יגל יבול בית פסّרתה תדחרגֿא מן ויגל את האבן (בראשית כ״ט י׳). וקד כאן צופר יעלם . . . חין הלכו כאן מעלהם. . . יגֿב אן תכשף אלמלאיכה̈... אלי מחאשאתך פאנّנא לא נסתחלّ דֿלך.

ומקצתם שב על עונש האל ית׳ והנחתי הפעל האחד ושמתי הפעל השני מוסב עליו עד שהיה הכל מסודר חלק לעומת חלק.

25. ביאור: שמתי למלת שלף מלה מוסתרת והוא חץ (ר׳ יונה בש׳ גו ובש׳ שלף פי׳ כי שיעורו שלף נשק ושלף כאן פועל עומד. והראב״ע פי׳: שלף החץ מהאשפה). — פי׳ ברק: המרה האדומה. וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ ברק.

26. פי׳ הפסוק: וכאשר היה שוסה כל אוצר חשך טמון למצפוניו בעבור זה תאכלהו אש לא נפח וכאשר היה מרע לשריד באהלו [בעבור זה יגלו יושבי השמים עונו ויושבי הארץ מתקוממים לו]. — ביאור: אמרו כל חשך ר״ל כאשר גזל כל חשך (ר״ל מטמוני חשך) ואש לא נפח הוא אש הגיהנם אשר נאמר בו ערוך מאתמול תפתה.

28. ביאור: [נ״א פירשתי יגל לשון גלגל מן ויגל את האבן]. צופר היה יודע שאנשי המבול וזולתם כאשר נשמדו נתגלגל ממונם עמהם ואבד ובהם אמר נגרות (כלומר כאשר נגררו) ביום אפו ר״ל הממון עם הרשעים. — כל מה שסיפר צופר בפרשה הזאת רומז בו אל איוב אך מה שסמך עליו ואשר הוא מענהו הוא אמרו יגלו שמים עונו. הוא אומר לאיוב ראוי הרשע שהמלאכים יגלו לו עונו וכן יושבי הארץ מתקוממים לו אם כן אל תבקש ממנו איוב שנחטול עליך כי זה איננו מותר לנו.

29 הדֿא קסם אלאנסאן אלטֿאלם מן אללה ונחלתה אלמקולה
מן אלטאיק:

# כא.

1 פאבתדא איוב וקאל: 2 אסמעו כלאמי סמאעא ויכון דֿלך עזאכם
לי: 3 אחתמלוני חתי אתכלם ובעד דֿלך אהזו בי אן אסתחק:
4 הל שכואי לאנסאן אכֿר מעי פמא באל רוחי לא תצגר: 5 ולו אלי
ותוחשו וצירו אליד עלי אלפם: 6 ומע הדֿא אן דֿכרת אמ־א דהשת
ואכֿד בדני אלתקלקל: 7 מא באל אלטֿאלמין יחיון וקד גֿסמו וכתֿר
מאלהם: 8 ונסלהם תֿאבת בין ידיהם מעהם ודֿראריהם בחצֿרתהם:
9 וביותהם סאלמה מן אלפזע ולא קצֿיב אללה עליהם במריץ: 10 ותֿורה
אן לקח לם יזלק ואן ולדת בקרתה לם תתֿכל:

יסמון פי אלמשנה אלחאמל מעוברת ויקולון ללולאד מילוט ופילוט מתֿל תפלט פרתו והמליטה זכר (ישעיה ס״ו ז׳).

11 ויפלתון צביאנהם כאלגנם ואולאדהם ירקצון: 12 ויחמלון
אלדף ואלעוד ויפרחון בצות אלכֿליאך: 13 ויפנון איאמהם פי טיב עיש
ופי טרפה ירדון אלתֿרי בגיר מריץ:

מקאלה איוב הדֿה הי כלהא מעתמד עליהא ודֿלך אנה למא ראהם יבאהתונה באנה טֿאלם עאצי תרך אלאחתגאג עליהם בנפסה כל עכס עליהם אלמטאלבה פקאל אפתוני אנתם כיף צרנא נרי ללטֿאלמין נעמה וקתא כקו׳ מדוע רשעים יחיו וקדר אנהם לא ינכרונה אן אלטֿאלמין ימהלון פקאל פפי חאל מהלתהם הודֿא יתנעמון פהדֿא כאן קצדה אלי אכֿר אלקצה.

1 D מן אלאלאה ונחלתה ענד אללה | 4 G פאגאבה Q פאגאב | G עזאא לי | 5 G אחמלוני | DQ אפלא תחתמלון כלאמי | G תהזו בי אן אסתחקקת | 6 B פולוא | 7 G ואסתוחשו | B דהשת מנה | 8 O הו מא באל | G ואיצֿא כתֿר מאלהם | 9 D בין אידיהם | DO מעהם פי אלבלאד | 14 OG ויכֿלון צביאנהם | 15 O אלכֿליאק אלקיתאר.

17 G מקאלה איוב הדֿה... אלמטאלבה וקאל פאפתוני אנתם כיף... הודֿא ינעמון פהדֿא... אלקצה. תֿם אבין מא יחתאג מנהא אלי שרח. וברגע שאול יחתו חתי [פי] מותהם ליס תטול עללהם פיתעדֿבון.

29. פי׳ ונחלת אמרו: ונחלתו האמורה.

3. בסוף הפסוק הוסיף: אם ראוי אני לזה.

9. בסוף הפסוק הוסיף: בחלי.

10. ביאור: במשנה קוראים לאשה הרה מעוברת והלידה נקראת מילוט ופילוט כמו תפלט פרתו והמליטה זכר (עיין פירוש שבעים מלות סימן ה׳: עבר אשה מעוברת).

13. בסוף הפסוק הוסיף: בלא חלי. וכן פי׳ הראב״ע בלא עינויים. והרי״ק כתב: וי״א וברגע לפי שעה בלא חליים ארוכים.

6.—13. ביאור: מאמר איוב כלו ראוי לסמוך עליו. וזה כאשר ראה אותם אומרים

14 פקאלו ללטאיק זל ענّא פאןّ מערפה̈ טרקך לא נריד: 15 מא אלכ̇אפי חתّי נעבדה ומא ננתפע אד̇א אסתקבלנאה: 16 והוד̇א אלצאלחין ליס פי ידהם כ̇ירהם ותקדירה עלי אלט̇אלמין קד בעד ענהם: 17 פהם יקולון מתי סראג̇ אלט̇אלמין יכ̇מד ויאתיהם תעסהם ויקסמהם כמא אלחבאל בגצ̇בה: 18 ויצירון כאלתבן בין ידי אלריח וכאלהשים חמלתה אלזובעה̈:

הד̇ה אלג' פואסיק עלי אלכפّאר אוّלהא הן לא בידם לאנّה צדר אוّלא ויאמרו לאל סור ממנו ת̇ם נסק עלי מא צדר בה מה שדי כי נעבדנו יעני אנّה ליס מוג̇וד ויקולון הוד̇א נרי צאלחין לא בידם טובם ת̇ם נרי טאלחין עצת רשעים רחקה מני אי אנّהם לא יומנון באן הד̇א יכון נט̇יר קו' ען קום עצאה̈ יחישה (ישעיה ה' י"ט) וקאל גירהם לא תגיש ותקדים בעדנו הרעה (עמוס ט' י').

19 ואללה יכנז לבניה גלّה ת̇ם יכאפיה חתّי יעלם:

וכאפאהם פשערו אד̇א פעלו מת̇ל אביהם חסב קו' ואף בעונות אבותם אתם ימקו (ויקרא כ"ו ל"ט).

20 ותנט̇ר עינאה ת̇בארה ומן חמיה̈ אלכ̇אפי ישרב: 21 פמא מראדה לביתה בעדה ועדד שהורה קד ג̇זית: 22 והל יעלّם אלאנסאן

1 D ומא אלכאפי | DQ 4 סראג̇ אלפאסקין | D ויקסמה B ויקסמונה | 5 O כמא יקסם אלחבאל B כמא באלחבאל G כמא בחבל | B יכונו כאלתבן | D וכהשים | 6 O אבלתה | 12 D ואללה פהו יכנז | 15 G ת̇ברה | 16 D והל יערّף.

7 G. ומנסוקה̈ הד̇ה אלפואסיק הן לא כמה יהיו כתבן עלי קול אלכפّאר לאנّה צדר אוّלא [ויאמרו לאל] ת̇ם נסק עלי מא צדר מה שדי יענון אנّה ליס מוג̇וד ויקאל הוד̇א נרי צאלחין [לא בידם טובם ת̇ם נרי טאלחין] עצת רשעים פי קולון והם מודיין כמה נר אנّהם ליס יומנון באןّ הד̇א יכון נט̇יר מא קאל קום עצאה̈ ימהר יחישה מעשהו וקאל גירהם לא תגיש ותקדים | 13 G וקו' אלוה יצפון אד̇א הם פעלו מת̇לה חסב ואף בעונות אבותם אתם ימקו.

בפניו שהוא רשע ופושע חדל מהביא ראיה עליהם מנפשו אבל הפך עליהם הדרישה ואמר למדוני אתם איך היה שאנחנו רואים הרשעים בטוב עד זמן מה כאמרו מדוע רשעים יחיו ושיער שהם לא יכזיבוהו באמרו שנותנים הרוחה לרשעים ובעת הרוחה יחיו חיים נעימים וזאת כוונתו עד סוף הפרשה. [בנ"א יש עוד: אחר כן אבאר מה שצריך מן הפרשה לביאור. וברגע שאול יחתו אפילו במותם לא יארכו תהלואיהם ואף בזה לא יענשו].

16—18. ביאור: שלשה פסוקים אלה על הכופרים הם אמורים. כי הקדים בראשונה אמרו ויאמרו לאל סור ממנו ואחר כן מחובר אל מה שקודם לו מה שדי כי נעבדנו רצונם לומר שאינו נמצא והם אומרים הנה נראה הצדיקים לא בידם טובם ואחר כן נראה הרשעים עצת רשעים רחקה מני [נ"א ועוד אומרים כעוזרים לדעת זאת כמה נר רשעים] כלומר שהם לא יאמינו שיהיה זה — שתעשה עצת האל היעוצה על הרשעים — כמו שאמר הנביא על האנשים הפושעים ימהר יחישה מעשהו ונביא אחר אמר כמו כן לא תגיש ותקדים בעדנו הרעה.

19. ביאור: יצפון לבניו אונו וישלם להם והם ידעוה כאשר עשו גם הם מעשה אביהם והוא דומה למה שאמר הכתוב ואף בעונות אבותם אתם ימקו.

רבּ̈ה אלמערפה̈ והו מן אלרפע יחכם: 23 באן ימות הד̇א בעט̇ם צח̈תה כל̈ היותה מודע סאל: 24 ואודאג̇ה מלא לבן ועט̇אמה תתסק̈י מכ̇אכ̇א: 25 והד̇א ימות בנפס מר̈ה̈ ולא אכל שי מן אלכ̇יר: 26 וג̇מיעא עלי אלתראב ינצ̇ג̇עון ואלרמ̈ה̈ תגטיהם:

וכ̇רג̇ אלי באב אלזיאדה̈ מן הד̇א אלפצל מסלה̈ איוב לאצחאבה מא קולכם הד̇א וקד כאן עארצ̇הם בה פי פצל ישליו אוהלים לשודדים (י״ב ו׳) ולכן̈ ליס עלי הד̇א אלטריק לאנ̈ה הנאך אד̈עי דעוי קאל פיהא אן̈ ללה̈ אן ינעם עלי אלכאפר ת̇ם תשע̈ב אלכלאם אלי אן את̈סע ת̇ם למ̈א קאל לה צופר אן אלט̇אלם לא בד̈ מן אן יעאקב פי אלדניא ואן̈ אלנאס לא בד̈ מן אן יבינון לה אסתחקאקה תרך איוב אן יטאלבהם במת̇ל הד̇א וקאל פאתרכו קולי אנא ודל̈וני כיף תכון ללכאפר נעמה̈ סאעה̈ ואחדה̈ מדוע רשעים יחיו ת̇ם נרי צאלחא ימות בנפס מר̈ה̈ וג̇מיעא ימותאן פאן כאן אלת̇ואב ואלעקאב כמא תקולון אנתם פי אלדניא פאין ית̇אבאן או יעאקבאן וקד מאתא מי יגיד (ל״א) והוא לקברות (ל״ב). פען הד̇א אלמסלה̈ אג̇אבה אליפז כמא תרי בעד הד̇א.

27 וכאנ̈י עאלם אפכארכם והממכם אלתי תט̇למוני בהא: 28 והו אן תקולון אין בית אלנביל ואין מסאכן אלט̇אלמין קד סאוית בינהם:

1 G פי אלרפע | 2 G מודע וסאלי | O תתסאקא B תסתקי | 4 O ינצ̇געאן . . . תגטיהמא | D תגטי עליהם | 15 O פלקד עלמת | G באפכארכם | 16 (קד סאוית בינהם) B חסר.

G 5 ומעני זה ימות וזה ימות הו אלמכ̇רג̇ אלי אלגרץ̇ אנ̈ה ג̇ואב איוב. — וכ̇רג̇ אלי באב אלזיאדה̈ מן הד̇ה אלפצל מסלה̈ איוב ען נעמה̈ אלכפ̈ר מא קולכם הד̇א וקד כאן עארצ̇הם בהא מר̈ה̈ אכ̇רי קבל הד̇ה פי פצל ישליו אוהלים ולכן̈ ליס... פי אלדניא ואן אלנאס יג̇ב עליהם אן יבינון לה ... במת̇ל מא תקד̈ם פקאל אתרכו קולי אנא ודל̈וני אנתם כיף תכון ללכפאר נעמה̈ סאעה̈ מדוע ר׳ יחיו ת̇ם נרי צאלחין ימותו בנפש מרה וג̇מיעא ימותון פאן כאן... אנתם הו מא פי אלדניא פאין ית̇אבון ואין יעאקבון... כמא תרי.

23. פי׳ בעצם: בְּעֹצֶם וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ עצם.

24. פי׳ עטיניו: גידי צוארו.

26. ביאור: [נ״א: וטעם זה ימות וזה ימות הוא הדבור היוצא אל הכוונה להיות מענה איוב] ויצא מכלל זאת הפרשה כמין תוספת מה ששאל איוב את חבריו מה יאמרו על טובת הכופרים. וכבר היה משיב עליהם בזה בפרשת ישליו אוהלים לשודדים אבל הוא אינו על זה הדרך כי שם הוציא דעת מלבו ואמר שיש לאל להיטיב לכופרים ואחר כן נתפרדו הדברים עד שהרחיבו. אחר כן כאשר אמר לו צופר כי הרשע לא נמלט מלהיות נענש בעולם הזה ושבני אדם לא נמלטו מלהיות מבינים שהוא ראוי לעונש עזב איוב התוכחו עמם בענין זה ואמר להם הניחו את דברי והורוני לפי דבריכם איך יהיה לכופר חיים נעימים אף שעה אחת מדוע רשעים יחיו.- אחר כן אמר רואים אנחנו צדיק שימות בנפש מרה וצדיק ורשע ימותו יחדו. ואם יש גמול ועונש כמו שאתם אומרים בעולם הזה איה גמולם או עונשם אחר שכבר מתו מי יגיד על פניו דרכו וגו׳ והוא לקברות יובל וגו׳ ועל זאת השאלה השיב לו אליפז כאשר תראה אחרי זה.

28. בסוף הפסוק הוסיף: כבר השוית ביניהם.

29 אלם תסאלו מארה̈ אלטריק ואיאתהם לא תתבתון: 30 אןּ אלי יום
אלתעס יצדּ אלשריר ואלי יום אלקיאמה̈ יודון: 31 פמן יכ̇ברה בחצ̇רתה
אמורה ואלד̇י עמלה מן יסלמה אליה: 32 והו אלי אלקבור יודי ועלי
אבדאסהא יראבט: 33 כאןּ קד חלת לה גבאש אלואדי ווראה כל אלנאס
יג̇רּ ואלד̇ין קבלה לא אחצא להם:

וארא̇ד בקולה מתקו לו אללזום יעני אןּ אלמית לאזם הד̇ה אלגבאש חתּי
כאנּהא קד חלת לה וטאבת.

34 פכיף תעאזוני באלהבא וג̇יאבאתכם מנסובה̈ אלי אלנכת:
אשתקקּת נשאר מן שאר בשרו (ויקרא י״ח ו׳).

# כב.

1 ואג̇אב אליפז אלתימני וקאל: 2 אבאזא אלטאיק ירכן אלמר
חתּי ירכן אליהמא אלעאקל:

קו׳ יסכן גבר יעני הל יצאף̈ אלמר רבּה פי מג̇לס חכם חתּי יסכון עלימו
משכיל יע׳ חתּי ירכן אלקאצ̇י אלעאקל ויסמע כלאמהמא יומי בקו׳ עלימו אלי
אל וגבר ג̇מיעא.

3 והל ללכ̇אפי מראד פי אן תצלח או לה טמע פי אן תצחּח טרקך:

1 B אלא תסאלו | B אלי אן אלתעס D אלי אן יום אלתעס | D 4 ווראה יג̇רּ בכל אלנאס | B 8 אלי אלנכאת | D 11 פאג̇אב G פאג̇אבה | G 12 עאקל.

6 מכ״י G. | G 9 נשאר מן שאר בשרו | G 13 מעני יסכן הל יצאף̈ אלמר רבּה̈ . . . ג̇מיעא.

29. פי׳ תנכרון: תכירון.

30. פי׳ ליום עברות: יום תחית המתים (יום הדין). וכן פי׳ יום עברה (משלי י״א ד׳.) עיין עוד תשובות דונש על הגאון סי׳ ק״ן ושם הביא פסוק זה בין הפסוקים אשר יש בהם יחיד ורבים כלומר פועל בלשון רבים מחובר אל פועל בלשון יחיד (יחשך יובלו).

31 פי׳ ישלם: ישלים.

33. ביאור: רוצה באמרו מתקו לו הדביקה ר״ל שהמת דבק ברגבים האלה עד שנראה כאלו מתקו לו וערבו עליו.

34. פי׳ נשאר מעל: מיוחסת למעל. — ביאור: גזרתי נשאר מן שאר בשרו. (וכן פי׳ הרי״ק: תשובותיכם קרוב ומרע למעל מן שאר בשרו. והר׳ יונה בש׳ שאר הזכיר תרגום הגאון בלי הזכיר שמו).

2. ביאור: אמרו יסכן גבר ר״ל האפשר שיערך גבר משפט את אל במושב בית דין עד שהדיין המשכיל ישב מול שניהם לשמוע דבריהם. רומז באמרו עלימו אל אל וגבר יחדו. — תירגם פעל סכן במלת „רכן״ שמעטה סמך או נשען ולפי זה פי׳ הפסוק: הישען הגבר (ר״ל הישען על כחו היערבנו לבו או התיצב) מול האל עד שישען המשכיל מול שניהם. וכן תרגם בפסוק כ״א הסכן נא עמו: „פארכן אליה״ השען עליו וקרוב לזה פי׳ היש אומרים שהזכיר הראב״ע.

ד̇ל קול אליפז עלי אן̇ אללה תע' לא ידפע מצ̇ר̇ה̇ ולא יג̇לב מנפעה̇ לנפסה באמרה ונהיה.

4 והל יוב̇כ̇ך מן תקואך או בהא יחאכמך: 5 אלא אן̇ שר̇ך כביר ולא אנקצ̇א לד̇נובך: 6 מנהא אן תסתרהן אכ̇אך מג̇אנא ותסלך̇ ת̇יאב קום פיצירון עראה̇:

הד̇א מת̇ל קולה יהב חכמתא לחכימין (דניאל ב' כ"א) ולעות מאזני מרמה (עמוס ח' ה').

7 לא תסקי לגבא מא ותמנע אלג̇איע אלטעאם: 8 וד̇ו אלד̇ראע אלגאלבה̇ תביח לה אלבלד ואלוג̇יה תקימה פיה ט̇למא: 9 וטאלמא כ̇לית אלאראמל פרגא ואד̇רע אלאיתאם תזידה צ̇עפא: 10 לד̇לך חואליך אלפכ̇אך̇ וידהשך אלפזע גפלה̇: 11 או תכון פי ט̇לאם לא תבצר פיה או קטר אלמא יג̇טיך: 12 אלא אן̇ אללה פוק שמך̇ אלסמא פאנט̇ר אלי שאן אלכואכב מא ארפעהא: 13 פכיף̇ תקול מא יעלם אלטאיק ותתעג̇ב כיף̇ יקצ̇י מן לדן אלצ̇באב: 14 ואלג̇יום תסתר ענה פלא ירי וחג̇אב אלסמא יסיר דונה: 15 אמד̇אהב אלדהריין תחפט̇הא אלתי סלכו רהט אלג̇ל̇: 16 אלד̇ין אוהצ̇ו בג̇יר וקתהם וכאלנהר

3 B והל יקאבלך | D לאן̇ שר̇ך | 4 D ומנה אן B אנ̇ך תסתרהן ת̇וב אכ̇יך | O אצחאבך | 5 BG פיצירון עראיא | 10 פראגא | D וד̇ראע אלאיתאם | O 11 חואליך פכ̇אכ̇א | G אן תכון... וקטר אלמא... | 13 G מא יערף | 14 OD ואלגים יסתרה.

1 G. וד̇ל מן קו' החפץ עלי אנ̇ה עז̇ וג̇ל̇ לא ידפע... ונהיה | 6 G. ובגדי ערומים קום יצירון פי אלחאל אלב' וכד̇לך ולעות מאזני מרמה ומא אשבה ד̇לך.

---

3, ביאור: מאמר אליפז יורה שהאל ית' לא ירחיק הזיק מעצמו ולא יקנה תועלת לעצמו בצוויו והזהרתו.

6. פי' ובגדי ערומים תפשיט: ותפשוט בגדי אנשים עד שיהיו ערומים. — ביאור: זה כמו אמרו יהב חכמתא לחכימין ולעות מאזני מרמה (עיין מה שכתב ר' יונה בס' הרקמה דף 194, למע דף 317 ואמר שם שעל דברים כאלה אמרו רבותינו נקרא על שם סופו).

8. פי' הפסוק: ואיש זרוע גוברת תתיר לו הארץ ונשוא פנים תעמיד בה בחמס. (ועיין מה שכתב הגאון בפירושו למשלי ב' כ"ב).

14. תרגם חוג „חג̇אב" כלומר סתר מבדיל ופרגוד וכן תרגם הטלה בישעיה מ' כ"ב ובמשלי ח' כ"ז.

15. פי' ארח עולם: דעות מאמיני קדמות העולם. ומזה פי' הראב"ע: אורח העולם עם האומרים כן היה העולם ואיננו חדש. פירוש זה הביא הגאון בפירושו לספר יצירה בתחלת ההקדמה וגם תרגם שני הפסוקים ט"ו וט"ז ותרגם תשמר „תחרס" ודרכו „וטאה" ואשר קמטו ולא עת „אלד̇ין אכ̇תרמו פי גיר וקת". והוסיף שם פירוש על תרגומו ואמר: קרא הכתוב דעת האנשים האלה בשם אורח עולם בעבור שהם ישימו העולם בלא גבול ולא שיעור והאנשים אשר הלכו בארח זה נקראו מתי און בעבור שהם חיברו לדעתם ראיות בטלות וגו'. — ועיין עוד מה שכתב הגאון בפירושו למשלי ז' כ"ז.

אנצ̈ב אסאסהם: 17 אלקאילון ללטאיק זל ענ̈א ויסתקל̈ון מא יפעל
אלטאיק בהם: 18 והו מלא ביותהם ̇כירא ואבעד מנהם מא קד̈ר עלי
אל̇טאלמין אמהאלא: 19 פירא̇הם אלמסתקימון פיפרחון ואלברי יהזי
בהם: 20 אן לם תכן אנאמהם קד אנכתמת ובאקיהם אכלה אלנאר:

אלמברז מן הד̇ה אלמקאלה̈ הו אם לא נכחד קימנו וד̇לך אן איוב סאלהם וקאל מרוע רשעים יחיו (כ״א ז׳) אג̇אבה אליפז וקאל אנ̈מא ינעם עליהם נעמה̈ אסתדראג̇ חת̈י יכון אלאלם אלחאל̈ בהם בעקב נעמה̈ אצעב וקע ואשד̈ וקאלו לה נראך תתוה̈ם אן̈ הד̇א י̇כפי עלי אל̇כאלק כמא יקול אלדהריון אן עבים סתר לו (י״ד). או לעל̈ך לם תשאהד מא קאל [צ״ל חל̈] בהם אשר קמטו ולא עת (ט״ז). וקולה קימנו יריד קימם וכד̇לך רחקה [מני (י״ח) יעני רחקה] מהם ומת̇לה אם תגאל גאל וגו׳ (רות ד׳ ד׳) והדקותי עמים רבים והחרמתי לה׳ בצעם (מיכה ד׳ י״ג) ישוב ירחמנו (שם ז׳ י״ט) פכאן גר̇ץ אלג̇ואב בסו עאקבתהם כקו׳ ויתרם אכלה אש.

21 פארכ̇ן אליה תסלם ובהד̇ה אלאמור יאתיך אל̇כיר: 22 ואקבל
מן אמורה אלשרע וציר̈ אקואלה פי קלבך: 23 ואן רג̇עת אלי אלכאפי
בנית אד̇ תבעד אלג̇ור מן מנזלך: 24 ואג̇על מע אלתראב אלחצן

2 OG ואבער ענהם DQ ואבעד | O אמהאלא להם | O פיראהם אלצאלחון | G 4 אן לא תכון | G ובקאיאהם | O אכלת אלנאר | Q 13 פארכן אליה בד̇אך | O 14 ולאן רג̇עת Q ולו רגעת | B 15 פי אלתראב G מן אלתראב.

---

G 5 (בסוף הפרשה) ואלמברז . . . ואשד̈ וקאלו לה פד̇אך תתוה̈ם אנ̈א י̇כפי עלי אלכאפי אל̇כאלק כמא יקולו אלדהריון . . . לם תשאהד מא חל̈ בהם אשר קמטו וקולה קימנו יריד קימם וכד̇לך רחקה מני יעני רחקה מהם ואלעבראניון יסתעמלון הד̇א מת̇ל ואם תגאל גאל ואם לא יגאל יכבוש עונותינו וכל חטאתם פכאן גר̇ץ אלג̇ואב סו עקאבהם כקו׳ ויתרם אכלה אש.

---

17. פי׳ ומה יפעל שדי למו: ויזלזלו במה שיפעל בהם שדי.

18. פי׳ ועצת רשעים רחקה מני: והרחיק מהם מה שיעץ על הרשעים להאריך להם.

20. תירגם קימנו „אנאמהם" ר״ל יקומם כי במלת אנאם תרגם יקום בדברים י״א ו׳ ובבראשית ג׳ ד׳ וכ״ג (ובשני פסוקים אלה נדפס בטעות „אלנאס" במקום „אלאנאם"). ועל הפי׳ הזה רמז הראב״ע באמרו: רובי המפרשים אמרו שהוא קימנו בקמץ קטן. וכן פי׳ הרד״ק בשרש קום: והוא כמו קימנו בצרי רוצה לומר יקומנו. — ביאור: היוצא מהמאמר הזה הוא אמרו אם לא נכחד קימנו וזה שאיוב שאל אותם לאמר מדוע רשעים יחיו ואליפז ענה אותו ואמר לא ייטיב האל לרשעים הלוך והיטיב אלא בעבור שיהיה ענין היסורים שבא אחר טובתם יותר קשה וחזק עליהם. ועוד אמר לו הנך חושב שזה נעלם מהבורא כאשר אמרו בעלי קדמות העולם שהעבים סתר לו וגו׳ או אפשר שלא תראה מה שנגזר עליהם אשר קמטו ולא עת. ואמרו וקימנו ר״ל קימם (וזה נזכר בתשובות דונש על ר״ס סימן ק״ן) וכן רחקה מני ר״ל רחקה מהם וכן נאמר אם תגאל גאל ואם לא יגאל וגו׳ ולפי זה כוונת המאמר לספר רוע אחריתם כאמרו ויתרם אכלה אש.

22. עיין פירוש הגאון למשלי א׳ ג׳.

24—25. ביאור: טעם ושית על עפר בצר והיה שדי בצריך הוא שאומרים לו חבריו

ואעדד בצוֹאן אלאודיהֿ דֿהב אופיר: 25 בל יכון אלכאפי חצנך ומאלך
אלטאהר:

מעני ושית על עפר בצר והיה שדי בצריך הו אנ̈הם קאלו לה אן אנת חסבת אלחצון מתֿל אלתראב ואלדֿהב מתֿל אלחגארהֿ ולם תתֿכל עליהא לכנ̈ך תגֿעל אלבארי חצנך ומאלך אנגֿחת אמורך.

26 פאנ̈ך חיניד̇ תתדלֿל בין ידיה ותרפע וגֿהך אליה שאפעא:
27 תשפע ענדה פיסמעך ותסלֿם נדֿורך: 28 ותקטע אמרא פיתֿבת לך
ועלי טרקך יספר אלנור: 29 ותעלם אנ̈הם כאנו אתֿצעו לך וקלת הדֿא
אקתדאר ואלכֿאפץ̇ אלעינין יגיתֿה:

יעני אן̈ אצחאבך אלדֿי למתהם וקלת ענהם גוה ואנ̈הם תעטֿמו עליך אן ליס אלאמר כמא קלת בל תדֿללו לך הו קו׳ כי השפילו וגו׳.

30 ויפלת אלברי̈ פתפלת כדֿאך בנקא כפ̈יך:

# כג.

1 פאגֿאב איוב וקאל: 2 אליום איצֿא שכואי מכֿאלף̇ וקד תֿקלת
צֿרבתי מע תנה̈די:

מרי שיחי אראד בה אנ̈ה שכואה פי כל̈ יום יכֿאלף̇ מא שכאה [פי אמסה].

3 לית אלדֿי אערפה אגֿדה ואצל אלי גֿאיתה:

1 O ואעתדד G ואעד̈ | (ומאלך אלטאהר) G ומלך אלגואהר | 6 O אליה מן אלעיוב | 9 BG ואלכֿפץ | B יגית̇ | 12 B כפ̈ך.

---

3 G ומעני ושית . . . לכנ̈ך תגֿעל אלכאפי [חצנך] ומאלך אנגֿחת אמורך. | 10 G ואראד בקו׳ כי השפילו תעלם אן אצחאבך אלדֿי למתהם וקלת ענהם גֵאוָה (sic) אנ̈הם תעטֿמו עליך ליס אלאמר כמא קלת בל תדֿל̈לו לך כי השפילו. | 15 G מרי שיחי אראד . . . פי אמסה.

---

אם תחשוב המבצרים כעפר והזהב כאבנים ולא תשען עליהם כי אם תשים שדי מבצריך והונך אז תושע. — עיין פי׳ הגאון למשלי י״ח י׳ ושם פירש שני הפסוקים בלשון קצרה: הנה המבצרים על העפר כבוזה אותם ומואסם ושים שדי מבצריך כמאמין בו. ושם בפירושו לפסוק י״א שב והביא תרגום שני הפסוקים. והרשב״ץ כתב: והיה שדי בצריך רבינו סעדיה ז״ל פי׳ קדש ופי׳ בצריך לשון מבצר.

29. ביאור: רוצה לומר שחבריך אשר גניתם ואמרת עליהם גוה שהם התגאו עליך תדע שהדבר אינו כן אך הם השפילו את עצמם לפניך הוא אמרו כי השפילו וגו׳.

2. ביאור: מרי שיחי ר״ל ששיחו בכל יום משונה משיחו של אתמול. (פי׳ מרי מל׳ סורר ומורה. ודומה לזה פי׳ הראב״ע: מורה הוא שיחי כל השיחות כענין עני ישראל מורה מאד ועניגו משונה).

3. ביאור: אמרו מי יתן וגו׳ רומז בו אל האל כי כבר פעמים רבות בקש שיודיענו האל עונו ולא עשה לו זה למען יהיה נסיונו יותר חזק ועל זה אמר אערכה וג׳.

קו׳ מי יתן ידעתי וגו׳ ישיר בה אלי אללה לאנה קד תמני מרארא אן יערפה אללה דנבה ולם יפעל לה דלך לתכון אלמחנה אקוי פמנהא קאל אערכה לפניו משפט וגו׳.

4 פאצאף בחצרתה אלחכם ואמלא פי מקאבלאת: 5 חתי אעלם אי כלאם יגיבני בה ואפהם מא יקול לי: 6 הל בכתרה קוה יכאצמני פלים הו פקט אלדי ילזמני:

מעני הרכב כח [אן אלחכם] ליס במגאלבה וליס ילזמני בקול כצמי פקט בל במא ינתג מן בין קולנא גמיעא ויכון אך פקט מתל וישאר אך נח (בראשית ז׳ כ״ג).

7 והנאך כנת אקאבלה מסתקימא חתי אפלת מן מחאכמי אלי אלגאיה: 8 הודא אדהב שרקא וליס הו וגרבא ולא אפהמה:

יעני אני אתוקע רסלה ומלאיכתה דאימא לתקול לי איש דנבי ענדה פאהרב שרקא ונרבא פלא אגדה.

9 ואן אכד שמאלא פלא אנטרה ואן עטף גנובא פמא אראה: 10 ממא עלם אן טריק אלחכם מעי ואנה קד אמתחנני פכרגת כאלדהב:

יעני אן הדא ממא ידלכם אני נקי כאלדהב.

11 וקד תמסכת רגלי בקדם נביה וחפטת טריקה פמא אמיל מנה:

באשורו קרמה מתל לא תמעד אשוריו (תהלים ל״ז ל״א).

4 B פאצאף | (מקאבלאת) B אועאט | 6 O אלזמני | 10 O פלא אפהמא | 13 BDG פליס אנטרה.

1 G וקו׳ מי יתן ידעתי ישיר בה . . . תמני מן רבה מרארא אן יערפה מא דנבה ולם יפעל . . . פמנהא קאל אדעה מלים | 7 G ומענאה פי הרכב הו אן אלחכם ליס הו במגאלבה . . . בל מן בין קולנא גמיעא . . . אך נח | 11 וקו׳ הן קדם אהלך יעני אני אתוקע . . . לתקול לי אי שי דנבי . . . ולא אגדהא | 16 G והדא ממא ידלכם עלי אני נקי מתל אלדהב כזהב אצא. | 18 G באשורו מתל תמוך אשורי (תהלים י״ז ה׳).

6. ביאור: טעם הרכב כח וגו׳ שהמשפט אינו בכח גובר ולא יחיבני במה שאמר בעל ריבי בלבד אבל במה שיצא מבין דברי שנינו. ואך ענינו בלבד כמו וישאר אך נח.

7. פי׳ הפסוק: שם הייתי מתוכח עמו ביותר עד שאמלט משופטי לנצח.

8. ביאור: כלומר שאצפה תמיד שלוחיו ומלאכיו שיאמרו לי מה עוני אצלו ואנוס למזרח ולמערב ולא אמצאהו.

9. תר׳ עטף במלה הדומה לה בלשון ערב וענינה נטייה וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ עטף.

10. ביאור: ר״ל זה ממה שיורה אתכם שנקי אני כזהב. — עיין מה שכתב הגאון במאמר ו׳ מס׳ או״ד (דף 198) והנפשות הזכות המזוקקות אשר ניצלו תוקרנה ותכובדנה כי ידע דרך עמדי בחנני כזהב אצא.

11. פי׳ באשורו: באשורי נביאו. — ביאור: באשורו צעדו כמו לא תמעד אשוריו.

12 ומן וציה קולה לם אברח ואכתר מן רסומי קד אדכרת
אקואלה: 13 והו פואחד ומן יראדה ומא שאת נפסה עמל: 14 ואנה
ליכמל שרוטי ומתלהא כתיר ענדה: 15 לדלך אדהש מן בין ידיה
וכלמא אתפהם אפזע מנה: 16 ואלטאיק קד ארכי קלבי ואלכאפי
אדהשני: 17 מא לם אנעטב מן קבל אלטלאם ולא מן בין ידי גטי
אלאפל:

# כד.

1 אקול מא באל מן אלכאפי לם יטאלעו אוקאתא ועארפוה לם
ירו איאם ועדה: 2 קום יזיגון אלתכום ויגצבון אלקטוע וירעונהא:

יתצל קו׳ גבולות ישיגו באלפסוק אלדי קבלה פיכון תאליפהמא מדוע משדי לא נצפנו עתים גבולות ישיגו ותציר אלעבארה לם יטאלעו מן אלכאפי אוקאתא ואלנון פי נצפנו ללתפכים.

3 והמאר אלאיתאם יסוקון ויסתרהנון תור אלארמלה: 4 וימילון
אלמסאכין מן אלטריק חתי קד אכתבא מנהם צעפא אלבלאד:
5 כאנהם וחוש פי אלבר כרגו אלי צנעתהם מלתמסון אלפריסה

1 BDG פליס אנטרה | O קד דכרת | 2 B והו ואחד | 3 O שרטי | 5 DO ולא בין ידי | 7 B מא מן אלכאפי | 8 BD וקומא יזיגון | 13 G קד אכתבו | D צעפא אלארץ |

9 G ויתצל קו׳ גבולות ישיגו פי אלפסוק אלדי קבלה פיכון מן איתלאפהמא מדוע משדי לא נצפנו עתים ותציר אלעבארה מא באל אלטאלמין לם יטאלעו מן אלכאפי אוקאתא ונצפנו הו נצפו פאלנון תפכים מתל בצפיתנו צפינו (איכה ד׳ י״ז) וקו׳ עיניו בגוים תצפינה (תהלים ס״ו ז׳).

12. פי׳ מחקי: יותר מחקי. — עיין מה שכתב הגאון באו״ד סוף מאמר ה׳: ואומר במצדיקי בני אדם כי חטאיהם לא ישלמו בהרגל כמו שכתוב באשורו אחזה רגלי וגו׳ צפנתי אמרי פיו.

13. עיין מאמר ב׳ מספר או״ד (דף 88): חפץ הספרים באמרם כי העושה עשה הדברים בדברו בצוויו או במאמרו או בחפצו או ברצונו כלומר שעשה אותם בכוונה ממנו לא על דרך השוא ולא בשגגה ולא בהכרח כאשר אמרו והוא באחד מי ישיבנו ונפשו אותה ויעש. ובפירושו לספר יצירה סוף פרק ג׳ הביא מלת באחד לראיה על אמתת האחדות שאין הבורא נפרד ממנה.

2. ביאור: אמרו גבולות ישיגו יתחבר לפסוק שלפניו ולפי זה יהיה חבורם מדוע משדי לא נצפנו עתים גבולות ישיגו ויהיה פירושו לא יֵרָאוּ משדי (בני אדם אשר גבולות ישיגו) עתים (בעתים מזומנים). והנון בנצפנו לפיאור הלשון, ופירושו נצפו כמו בצפיתנו צפינו בגוים תצפינה.

5. פי׳ ערבה לו לחם לנערים. הערבה חביבה להם כלחם לנערים.

ואלבידא להם אלפה כאלכבז ללצביאן: 6 אלדין יחצדון פי אלחקל עלפהם וכרום אלטאלמין יתתבעון:

ינעטף בשדה בלילו עלי אלוחוש אלדין חכם אללה באן יאכלון כרום אלרשעים כקו׳ ופגשו ציים את איים (ישעיה ל״ד י״ד).

7 פהם יביתון עראיא בלא לבאס ולא כסוה להם פי אלקר: 8 מן סיל אלגבאל ירטבון ומן עדם אלכן קד לאזמו אלצואן: 9 יגצבון אליתים מן עאדתהם אלנהב ועלי אלצעיף וסתרהנון: 10 פימשון עראיא בלא לבאס ויחמלון אחמארהם גיאעא:

וצף אנהם יחמלון אלצעפא [אלבר] ומע דאך יגיעון ויעצרון להם ומע דאך יעטשונהם ויעירונהם [צ״ל וידעונהם] בין אלאסואר לא ידכלונהם אלביות. יצהירו [מן] צהרים.

11 ובין אסוארהם יקילון ויעצרון להם תגארא ומע דלך יעטשון: 12 פדאימא אלרהט מן אלקריה ישהקון ונפוס אלצרעי תגות ואללה לא יציר אלספה: 13 והם ממן כאנו אדא ורד אלנור כאנהם לא יתבתון טרקה ולא יגלסון פי סככה פיחתשמוה:

במורדי אור משתק מן מורד אלדי הו נזול חכי אן אלליל ואלנהאר ענדהם ואחד יקתלון ויסרקון ויפסקון פיהמא גמיעא.

14 בל פי אלנור יקום אלקאתל מנהם יקתל אלצעיף ואלמסכין ויכון באלליל כאלסארק: 15 ועין אלזאני מנהם תרצד אלגלם קאילא לא תלמחני עין ומואראה אלוגוה יציר: 16 ואלסארק מנהם קד נקב פי

1 O ואלבר להם | GDQ אלף. | D כאנו אלדין יחצדון | 2 G יתתאבעון | 6 D סיול אלגבאל | 12 BG ומע דאך | D ומע דא | 13 B ונפס | OG תגית | 15 O ולא יתבתון פי סככה | 18 B פי כל אלנור | O פי אלנהאר | O פיקתל | 20 D עין מחצרי ומואראה אלוגוה יסתר.

3 G וינעטף... כרום אלרשעים. | 9 G ווצף אנהם... ומע דאך יגיעונהם ויעצרון... יעטשונהם וידעונהם פי אלקילולה בין אלאסואר לא . . . צהרים | 16 G וחכי אן אלליל ואלנהאר ענדהם ואחד יקתלון ויפסקון פיהמא גמיעא.

6. ביאור: בשדה בלילו מוסב על הפראים אשר גזר עליהם האל שיאכלו כרם הרשעים כאמרו ופגשו ציים את איים.

9. פי׳ משוד ממה שהם רגילים לשדוד. וכן פי׳ הרמ״ק מרוב שוד. והרשב״ץ הזכיר פי׳ הגאון בלשון זה: משוד לשון השודד שודד.

10--11. ביאור: ספר שהם משיאים העניים את דגנם ועם זה ירעבו והעניים ידרכו להם יין ועם זה יצמאו ויניחו אותם בעת הצהרים בין החומות ולא יביאום אל הבתים. יצהירו מן צהרים.

13. ביאור: במורדי אור נגזר מן מורד שהוא ירידה. סיפר שהיום והלילה אצלם אחד יהרגו ויגנבו ויחטאו בשניהם יחד. (וכן פי׳ הרי״ק בעת שהשמש במורד בעת שקיעתו).

16. בראש הפסוק הוסיף: והגנב מהם.

אלט̇לאם ביותא באנת מכ̇תומה̈ נהארא לא יחתשמון אלנור: 17 והם אג̇מעין אלנהר ענדהם באלג̇בם בד̇אך יערפון אלנכאל ואלג̇בם: 18 פמא אסרעה כאנ̇ה יג̇רי עלי וג̇ה אלמא חין תד̇ם שיעתהם פי אלבלאד ולא יולי בהם טריק אלעמארה̈: 19 אלי מפאזה̈ ד̇את חמי וינפר ענהם פיהא מא אלת̇לג̇ ומא אשקאהם פי אלת̇רי: 20 ותנסאה אלקראבאת וכאן אלרמה̈ אסתחלתה פלא יד̇כר אבדא וינכסר כאלעוד אלג̇ור:

קולה מתקו רמה הו מת̇ל מתקו לו רגבי נחל (איוב כ״א ל״ג) ויריד בהמא ג̇מיעא אללזום ואלדואם כקול אלקום אן̈ הד̇א אלבלד קד חלא לי הו מת̇ל קו׳ אסתחלאני.

21 אלמראעי אלעאקר לא תלד פיט̇למהא ולא יחסן אלי אלארמלה̈:

אומי בקו׳ רועה עקרה אלי אן̈ אלט̇אלם אנ̈מא יקצד אלי כל צ̇עיף פיט̇למה אמ̈א עאקר או ארמלה̈ מא יכ̇פיה שומהן או מא אשבההן.

22 ויג̇אד̇ב אלאג̇לא בקות̈ה יקום ולא יומן בחיאתה: 23 אן̈ אלד̇י יעטיה אלות̇אק חת̈י יתכ̈ל עינאה עלי ג̇מיע טרקהם: 24 פארפעו מן בינגא קולכם ען קליל סיפנון ויתמאהנון וכסאיר אלט̇אלמין ינצ̇מ̈ון

1 (לא יחתשמון) G לם תרי | DQ 2 כד̇אך ערפו | B 4 מפאזה̈ | D 5 אשקאה מן אלת̇רי | 6 (אבדא) DQ חסר | O ואנכסר | G 7 מת̇ל אלעוד | DQ 15 וטול אקאמתה יקום O וטול מא יקום | O 16 חתי יתוכ̈א | 17 (ינצ̇מ̈ון) G ינקצפון.

G 7 מתקו הו מת̇ל מתקו לו ויריד בהא ג̇מיעא אלד̇וב (צ״ל אללזום) ואלדואם | 13 ואומי בקו׳ רועה אלי [אן̈] אלט̇אלם יקצד כל̈ צ̇עיף פי ט̇למה אמ̈א עאקר או ארמלה̈ מא יכ̇פיה שומהם.

18. פי׳ הפסוק: מה קל הוא כאלו ילך על פני המים כאשר תקולל מחלוקתם (סיעתם) בארץ ולא יניחום לפנות דרך ארץ נושבת. — עיין מה שכתב הרי״ק: רבינו סעדיה פירש לשון כרמים וזיתים דרך יישוב כי כאשר יראה אדם כרמים יודע כי מקום יישוב הוא על כן קלל הרשע בארץ שלא יהיה ביישוב עם בני אדם כי אם במדברות.

19. פי׳ הפסוק: אל ציה בעלת חום וירחקו שם מהם מימי שלג ומה רב עינוים בשאול.

20. פי׳ ישכחהו רחם: ישכחוהו הקרובים. — ביאור: אמרו מתקו רמה הוא כמו מתקו לו רגבי נחל ובשניהם רוצה לומר הדביקות וההתמדה כאשר יאמר העם (בלשון ערב) הארץ הזאת מתקה לי הוא כאמרו ערבה עלי.

21. ביאור: רמז באמרו רועה עקרה אל מה שהרשע יתכוון לעשוק כל עני עקרה או אלמנה אשר רוע מזלן לא נעלם מהם או מי שדומה להן.

22—24. פי׳ הפסוקים: וימשוך האבירים בכחו יקום ולא יאמין בחייו שהנותן לו הבטחון למען ישען עיניו על כל דרכיהם. אם כן הרימו מבינינו דבריכם עוד מעט ואינם והמכו וכשאר הרשעים יקפצון . . .

וכ̇ראם אלסנבלה̈ ינקצפון: 25 ואן לם יכן כ̇ד̇אך פמן יכד̇בני ויציר̈
כלאמי ליס כמא קלת:

אלגרץ̇ אלד̇י אברזה מן הד̇ה אלמקאלה̈ [אלזיאדה̈] עלי כלאם אליפז רמו מעט (כ״ד). ואנ̇מא נסק אלכלאם חת̇י אנתהי אלי האהנא פקאל לאליפז אג̇בתני באלעאקבה̈ פקלת ויתרם אכלה אש ואנא לם אסאלך ען ד̇לך ואנ̇מא סאלתך פי אלעאג̇ל אכ̇ברני כיף ינעם עליהם וימהלון והם מהמא אקאמו כ̇ד̇אך יפסדון פי אלבלאד [ויקתלון ואנ̇מא אסאלך] הד̇א עלי מד̇הבך ואמא אלד̇י אקולה אנא אן̈ לה אן יפעל מא ישא וליס ד̇לך במנכר פלא תג̇יבני באלעאקבה̈ ארפע קולך מעט ואיננו והמכו ועלי ד̇לך אג̇אבה בלדד במא סיאתי.

# כה.

1 ואג̇אב בלדד אלשוחי וקאל: 2 אלסלטאן ואלפזע מעה והו
צאנע אלסלאם פי ארפאעה: 3 והל מוג̇וד אחצא לכ̇ראדיסה ועלי מן
לא יתׄבת נורה: 4 ומא יהתג̇ אלאנסאן מע אלטאיק ומא יזכו אלמולוד
מן אמראה̈: 5 הוד̇א חת̇י אלקמר לא ילמע ולא אלכואכב תצפו
בחצ̇רתה: 6 פכיף אלאנסאן אלד̇י הו רמ̇ה ואבן אדם אלד̇י הו דוד:

אלמכ̇רג מן מקאלה̈ בלדד הד̇ה הו קולה ומה יצדק אנוש עם אל וגו׳ וכאן

1 G ומן יציר̈ כלאמי כמא לם אקל | 10 D פאג̇אבה בלדד אלשוחי וקאל ען ד̇לך בקול מכ̇תצר | 11 D דפעה O ארתפאעה.

3 ואלגרץ̇ אלד̇י אברזה אלזיאדה̈ מן איוב עלי כלאם אליפז רומו מעט ואנ̈מא נסק אלכלאם מן אלאו̈ל אלי אלאכ̇ר חתי אנתהי... ואנא לם אסאלך פי אלעאקבה̈ ואנ̈מא סאלתך פי אלעאג̇ל פאכ̇ברני כיף ג̇אז אן ינעם עליהם וימהלהם והם מהמא... אסאלך הד̇א ען מד̇הבך אנת ואמ̈א אנא אלד̇י אקול לה אן יפעל מא שא פליס הד̇א ענדי מנכר פלא תג̇יבני באלעאקבה̈ ארפע מן בינגא מעט ואיננו פאג̇אבה בלדד השוחי עלי ד̇לך בקול מכ̇תצר | 15 ואלמכ̇רג מן מקאלה̈ בלדד הד̇א קאל ומה יצדק וכאן מענאה . . . אלי מת̇ל מקאלתה אלד̇י יחל̈ ג̇מיע מא נשאהדה מן נעמה̈ אלטאלחין ואלם אלצאלחין . . . וקאל לבלדד אנ̈ך לם תאתי בשי הו קול אלכתאב.

25. ביאור: הכוונה היוצאת מן המאמר הזה המוספת על דברי אליפז הוא אמרו רמו מעט. ואיוב סדר דבריו עד שהגיע הנה ואמר לאליפז השיבות לי ברוע אחרית הרשע ואמרת ויתרם אכלה אש ואנכי לא שאלתיך על זאת לא שאלתיך אלא על העולם הזה הגד לי איך הוא ייטיב להם ויאריך להם וכל עוד שהם עומדים כן ישחיתו בארץ ויהרגו ואני שואלך זה כפי דעתך. אבל לפי מה שאני אומר שיש לאל לעשות מה שירצה אין זה קשה ולפי זה אל תענני מעונש העולם הבא הרם דברך עוד מעט ואיננו. ועל זה השיבו בלדד במה שיבא אחרי זה.

6. ביאור: היוצא ממאמר בלדד זה הוא אמרו ומה יצדק אנוש עם אל וגו׳ ועניגו הוא שהמענה על שאלתך אשר שאלת איוב הוא בדבר תלוי בידיעת האל אשר אנחנו לא נעמוד עליו ולא ידענוהו. וכאשר ראה איוב כי כבד נטה מענה חבריו אל מה שדומה לדבריו ושגם הם יאמרו כי מה שנראה מטובת הרשעים ויסורי הצדיקים הכל תלוי בחכמת הבורא ית׳ וידיעתו אמץ לבבו ואמר לבלדד לא הבאת מאומה.

מענאה אן גואב מסלתך יא איוב הו̇ה הו אמר פי עלם אללה לא נקף נחן עליה̄ ולא נעלמה. פלמ̃א ראי איוב אן גואבהם קד אל אלי מת̇ל מקאלתה אלד̇י יחל ג̇מיע מא נשאהדה מן נעם אלטאלחין ואלם אלצאלחין עלי חכמה̈ אלבארי תע' ועלמה ק̃וי קלבה וקאל לבלדר אד̇ לם תאתי בשי.

# כו.

1 פאג̇אב איוב וקאל: 2 לעמרי מא אענת מן לא קו̃ה̈ לה ולא
אג̇ת̇ת ד̇ראעא לא עז̃ להא: 3 מא אשרת למן לא חכמה̈ לה ולא
ע̃למתה אלפקה: 4 ולא אכ̇ברת אחדא בכלאם ולא חכמה̈ אחדי
כ̇רג̇ת מן ענדך:

הו̇ה אלג' פואסיק הי גר̇ץ הו̇ה אלקצ̃ה̈ לתכון ג̇ואב בלדר.

5 והו̇לא אלשג̇עא יצרעון מן ג̇זאיר אלבחר וסאיר אלעמארה̈:

אד̃עי איוב האהנא אן̃ אללה יצרע אלג̇באברה̈ בגתה̈ כמא ישא פאמסך צופר ען ג̇ואבה.

6 מן ענד אלד̇י אלת̇רי ענדה עריאן ולא כסוה̈ ללהלאך:
7 אלמאד̃ אלסמא עלי תיה ואלמעלק אלאר̇ץ לא עלי שי: 8 אלצאר̃
אלמיאה פי ג̇יומה ולא ינשק̃ אלג̇מאם דונה: 9 אלמאסך וג̇ה אלכרסי̃
ורכם עליה ג̇מאמה: 10 רסם חג̇אבה עלי וג̇ה אלמא אלי פנא אלנור

5 (לעמרי) O חסר | DQ 6 מא משורתך למן ליס לה חכמה̈ ולכת̇יר אלמערפה̈ אלפלספה̈ | D 7 באלכלאם | G ולא חכמה̈ אחד | O 13 מן ענד אללה | G עריאנא | DB 14 אלצאר̃ אלמא | DQ 15 ולא ינשק̃ אלאענאן | G ואלממסך.

9 G⁴ ת̇ם אד̃עי איוב האהנא . . . פאמסך צופר ען כלאמה.

3. בפסוק זה יש שני תרגומים: א) מה יעצת לאשר אין לו חכמה ולא הודעתו תושיה. ב) מה עצתך לאשר אין לו חכמה ולרב דעת הפילוסופיה.
4. פי' הפסוק: ולא הגדת לאחד מלים ולא חכמה אחת יצאה ממך.
2—4. ביאור: אלה הג' פסוקים הם כוונת זאת הפרשה להיות מענה לבלדר.
5. פי' הפסוק: הנה הגבורים יחוללו (מלשון חָלָל) מן איי הים ושאר הישוב. — ביאור: איוב טען פה שהאל יפיל פתאם את הגבורים חללים כאשר ירצה ובזה השתיק את צופר מלענות.
6. עיין פי' הגאון למשלי ט"ו י"א.
7. פי' צפון השמים. ופי' על בלימה „לא על דבר" ובפירושו לס' יצירה פ' ד' הלכה ה' ביאר הגאון מדוע לא פי' „על לא-דבר".
9. פי' פרשז צבר.
10. פי' חק חג כאלו נכתב חָק חוג (עיין לעיל כ"ב י"ד). — בס' או"ד מאמר א' (דף 55) כתב הגאון: והודיענו עוד כי יש לאור ולחשך תכלית להיות תשובה על העם הזה באמרו עד תכלית אור עם חשך.

מע אלטלאם: 11 ועמד אלסמא תרפרף ותבהת מן זגרתה: 12 בקוֺתה זגר אלבחר ובפהמה אוהן פתנתה: 13 ובאמרה חסן אלסמאואת וארדעת ידה אלתנין אלמחיט: 14 הולא הדֺא בעץ׳ אוצאפה פאי שי מן אלאמור סמע בה ורעב גברוֺתה מן יפהמה:

פאבי׳ן בעד הדֺא במא דֺא אגאבה אליהוא ען קולה הדֺא׳ אעני הרפאים פלמֺא ראי אן צופר קד אמסך אכֺד מדֺהבה במקאלה׳ תֺאניה׳ הו קולה.

# כז.

1 ועאוד איוב צֺרב מתֺלה פקאל: 2 וחקֺ אלטאיק אלדֺי אזאל חכמי ואלכאפי אלדֺי אמרֺ נפסי: 3 אנֺה מא דאמת נפסי פיֺ ורוח אללה פי אנפי: 4 אן תכלֺמת שפתאי בגור ולסאני לֺא ידרס ארבא:

תצדירה בהדֺה יקול וחק אללה מא דמת באקיא לא קלת גור[א] ומעני הסיר משפטי אןֺ איוב כאן חאכמא פימא בין קומה כמא וצף ואשברה מתלעות עול (כ״ט י״ז) פלמֺא חלת בה הדֺה אלמציבה׳ זאל חכמה.

5 ואעוד בנפסי אן אזכֺיכם ואלי אן אתופֺי לא אזיל צחֺתי מן קולי:

מעני לא אסיר תמתי הו באלקול יעני לא אתרך אן אקול [אנֺי] צחית.

6 וקד תשדֺדת בצלאחי ולֺא ארכֺיה כמא לם יכע קלבי מן עמרי:

יחרף יכיע מפרד.

1 OG תרףֺ | DB ובקוֺתה | 2 O ובקדרתה חסן | 3 BD פאיֺ שיין Q פאי שין | 4 D ורעם | 7 $G^4$ רפע מתֺלתה וקאל | DQ וחקא אן אלמאיק | 8 D אמֺא מא דאמת | 9 O לֺא ידרס אלמכר | $G^4$ אבדא | 15 $G^4$ $G^2$ ולם ארכֺיה | (כמא) DQ ממא $G^2$ חסר | B יכע D יביע.

5 $G^4$ . . . וסאביֺן בעד הדֺא במא דֺא אגאבה אליהוא ען הדֺא אלקול פלמֺא ראי איוב אן צופר קד אמסך אכֺד מדֺהבה במקאלה׳ תֺאניה׳ אדֺ קאל | 10 F תצדירה בקו׳ . . . ואלג׳ פואסיק מתֺצלה׳ חי אל כי כל עוד אם תדברנה ומעני קולה הסיר משפטי . . . | 14 F ומעני לא אסיר... צחית | 16 F ופסֺרת יחרף יכע מפרדא.

11. עיין פי׳ הגאון לפרק ד׳ הלכה ה׳ מספר יצירה.
12. פי׳ רגע: גער.
13. פי׳ נחש בריח: התנין הסובב הוא התלי בחכמת השמים ועיין פי׳ ס״י פ״א הל׳ ד׳.
14. ביאור: אבאר אחרי זה במה ענהו אליהוא על מאמרו זה רצוני לומר הרפאים יחוללו וגו׳. ואחר שראה איוב ששתק צופר החל לחוות דעתו במאמר שני.
2—4. ביאור: הקדים בזה הדבור לומר חי אל בכל עודי לא דברתי עולה. [נ״א והג׳ פסוקים מחוברים זה לזה]. וענין הסיר משפטי שאיוב היה שופט בין בני עמו כאשר סיפר ואשברה מתלעות עול וכאשר באה עליו הצרה הזאת סר משפטו.
5. ביאור: לא אסיר ר״ל בדבור כלומר לא אעזוב מלומר תם אני.
6. ביאור: יחרף יחרד (או יירא) מלה נפרדת (והראב״ע פי׳ יקטן לבי כאדם שיש לו חרפה).

7 פכיף יכון עדוׄי כטאׄלם או מקאומי כגאיר:

קו׳ יהי כרשע אויבי הו אכנא מתׄל כה יעשה אלהים לאויבי דוד (ש״א כ״ה כ״ב).

8 ומא רגׄא אלדׄנס אדׄ יטמע והל יסלי אללה נפסה: 9 או צראכׄה יסמע אלטאיק אדׄא חלׄת בה אלשדׄהׄ: 10 או יתדלׄל עלי אלכאפי או ידעו אללה פי כל וקת: 11 ואנא אדלׄכם עלי קדרהׄ אלטאיק ואלדׄי ענד אלכאפי לא אכתמה: 12 והודׄאכם כלׄכם קד שאהדתם דׄלך פלם דׄא גרורא תגתרׄון: 13 אןׄ הדׄא נציב אלאדמיׄ אלטׄאלם מן ענד אללה ונחלהׄ אלראהבין מן אלכאפי יאכׄדונהא: 14 אן כתׄרו בנוה פאלי אלסיף ודׄראריה לא תשבע טעאמא: 15 ושרידוה באלקתל ידפנון ואראמלה לא יבכין עליהם מן שגלהן במצאיב אכׄר: 16 ואן צברׄ פצׄהׄ באלתראב והיׄא מלאבס כאלטין: 17 פיהיׄי דׄלך ואלצאלח ילבסה ומאלה אלברי יקסמה: 18 ובני ביתה כאלענכבות ועמל כׄצׄא כטׄל אלעריש:

ופסׄרת נוצר כׄןׄ לאנׄהמא בׄ פי אלמקרא הדׄא ואלבׄ כעיר נצורה (ישעיה א׳ ח׳) קריהׄ מכׄצׄצהׄ.

19 ואן אנצׄגׄע והו גניׄ פלים ינצׄםׄ חתׄי יפתח עיניה פאדׄא לים הו:
20 וידרכה אלנכׄאל כאלמא בסרעהׄ וכאן אלזובעהׄ חמלתה לילא:
21 או ריח אלקבול חמלתה גפלהׄ פמצׄי אדׄ נקלה מן מוצׄעה:

וישערהו מתׄל ואסערם על כל הגוים (זכריה ז׳ י״ד) פנקלתהם אלי אלאמם.

3 B והל יסאל אללה מן נפסה $G^2$ יסלו | 4 DQ אלקאדר | 5 $G^2$ ידעו אליה | 6 O אכתמכמוה | 8 $G^4$ מן ענד אלכאפי | $G^4$ כתׄר בנוה $G^2$ כתׄר אולאדה | 9 D ושרידיה Q ושראידה $G^4$ ושרידה | $G^2$ $G^4$ תבכין | 12 $G^4$ יקסמה אלברי | B ביתא | O כאלעתׄ $G^2$ $G^4$ כאלעש | O כאטׄלאל $G^2$ כאלטׄלאל | 13 OB אלערש | 17 $G^2$ ותדרכה | 18 D אדׄא ריח | $G^4$ אן נקלה.

2 F וקולה יהי כרשע אויבי כלאם אכנא כקו׳ כה יעשה אל׳ לאויבי דוד | 14 מכ״י F ובכ״י O: נצר הוא כׄץׄ מתׄל כעיר נצורה | 19 F ויסערהו ונקלה מתׄל ואסערם... אלאמם.

7. ביאור: יהי כרשע אויבי הוא כנוי לשון כמו כה יעשה אלהים לאויבי דוד.
8. פי׳ יבצע: יאוה ממון. ופי׳ וכי ישל אלוה נפשו: היבטיח האל לנפשו (מל׳ שלוה).
15. בסוף הפסוק הוסיף: בעבור שהן טרודות בפגעים אחרים.
18. פי׳ הפסוק: ובנה ביתו כעכביש וכצל סכה עשה סכת גמא. — ביאור: תירגמתי נוצר כׄץׄ כי שנים הם במקרא זה הא׳ והב׳ כעיר נצורה (עי׳ תרגומו לישעיה א׳ ח׳ ומה שהעיר שם עליו המוציא לאור).
19. עיין המאמר העשירי מס׳ או״ד דף 287.
21. ביאור: וישערהו כמו ואסערם על כל הגוים כלומר העברתים אל העמים.

22 ויטרח עליה מן לא ישפק עליה מן ידה יהרב הרובא: 23 ומן יספק עליה כפ̈יה שמאתא ויצפר עליה מן מוצ̇עה תהד̈דא:

קו' עלימו כפימו הו מגאז [מקאם עליו כפיו ומת̇לה ישר יחזו פנימו (תהלים י"א ז')] אלמעני פניו לאנ̈ה פי אללה תעאלי.

# כח.

1 אן̈ מוצ̇עא כאן פיה ללפצ̈ה מכ̇רג ותצפאה̈ ללד̇הב: 2 וחדיד יוכ̇ד̇ מן תראבה ונחאס יצב̈ מן חג̇ארתה: 3 ג̇על אג̇לא אלי חלול אלט̇לאם וכד̇לך לכל̈ פאן הו מסתבר אלי ד̇את אלאפל ואלגבס: 4 ואת̇גר אלואדי מן חית̇ יג̇רי פצאר אלמנסי̈ון מן אלרג̇ל אלג̇ריבה̈ קד צ̇עפו מן אלנאס ואצ̇טרבו: 5 וארץ̇ כאן מנהא יכ̇רג̇ אלטעאם פאנקלבת בדל ג̇מיע ד̇לך פצארת כאלנאר: 6 ומוצ̇ע מן חג̇ארתה אלמהא ומן תראבה אלד̇הב: 7 וסכ̈ה̈ לם יערפהא אלטאיר מת̇לא ולם תלחט̇הא עין אלחדאה̈ תבאלגא:

שופתו תלמחהא מת̇ל ששופתני השמש (שה"ש א' י"ו).

O 1 ומן ידה יהרב הרבא $G^2$ ומן מן ידה יהרב הרבא | DQ ומן סאפק יספק $G^2$ 2 יספק | DQ שאמתא $G^2 G^4$ שמאתה̈ | DQ 5 אד̇ | $DG^4$ מוצ̇ע | D מכ̇רג̇א | B ומצפאה̈ | $G^2$ 6 ינצב̈ | $G^2$ להלול אלט̇לאם פיה | O 7 וכד̇אך DQ ולד̇לך | $DOQG^4$ מסתברי | $G^2$ $G^4$ 8 יגר | $G^4$ פצאר אלי אלמנסיין | B 9 ארץ̇ B 10 ואנקלבת $DG^2$ $G^4$ אנקלבת | D 11 והי סכה̈ | D לא... ולא | $ODG^2$ $G^4$ 12 עין אלחרא Q עין אלגראב.

F 3 וקו' עלימו כפימו הו מג̇אז מקאם . . . לאנ̈ה אלי אללה עז̈ וג̈ל | F 13 ופס' שופתו תלחט̇ה לאנ̈המא ב' הד̇א ואלב' שופתו השמש שה"ש.

23—22. פי' הפסוקים: וישלך עליו מי שלא יחמול עליו ואשר מידו ברוח יברח ומי שיספוק עליו כפיו שמח לאידו וישרק עליו ממקומו להפחידו. ביאור: אמרו עלימו כפימו הוא העברת לשון במקום עליו כפיו וכמוהו ישר יחזו פנימו הענין פניו כי באל ית' הוא מדבר. (נזכר בתשובות דונש על ר"ס סי' ק"ן).

3—1. פי' הפסוקים: כי יש מקום שהיה בו מוצא לכסף וזקיקה לזהב. וברזל יוקח מעפרו ונחשת תוצק מאבניו. שם קץ (זמן קצוב) לבוא החשך וכן כל מה שיש לו תכלית הוא חוקר עד עצם אפל וצלמות. — על פסוק ג' עי' פי' הגאון לס' יצירה פרק ב' הלכה א'.

4. פי' הפסוק: פרץ הנחל ממקום שהוא נגר ויהיו הנשכחים מן הרגל הזרה דלים מאנוש ונתבלבלו. — עי' פי' הראב"ע: גם יפרוץ המקום נחל שהוא גר והענין מוגר כמים המוגרים.

5. פי' תחתיה: תחת (כלומר תמורת) כל זה.

7. הוסיף בשני חלקי הפסוק: על דרך משל, על דרך הפלגה. — ביאור: שזפתו תביט אליה כמו ששזפתני השמש.

8 חתّי בנו אלסבאע לם יטוהא ולא אלשבל מאל אליהא:
לא עדה תרג׳ לא סר אי לא מאל.

9 מדّ ידה אלי צלודהא וקלב גבאלהא מן אצולהא: 10 ושקّק
כלגאנהא מן צואוינהא וכל אמר עזיז קד סבק פי עלמה: 11 ומגייץ
אלאנהאר קד חבסהא וגבאיאהא קד אכרגהא אלי אלנור: 12 ואלחכמה
כדאך מן אין תוגד ואי מוצע פיה הדא אלפהם: 13 ולם יעלם אלאנסאן
קימתהא ולא תוגד פי דאר אלאחיא: 14 ולו אמכן אלגמר אן יסאל
לקאל ליס הי פי וכדלך אלבחר לו גאז אן יקול לקאל ליס הי ענדי:
15 ולא יעטי אלאבריז בדלהא ולא יוזן אלמאל תמנהא: 16 לא תקאס
בפצוץ אופיר ולא באלבלור אלעזיז ואלמהא: 17 ולא יקאומהא אלדהב
פכיף אלזגאג ולא בדלהא סאיר אניה אלפוז: 18 ואלמרגאן
ואלאסתבראק לא ידכראן באזאיהא ומד אלחכמה אעז מן אלגואהר:
19 לא יקאומהא זברגד אלחבשה ובאלפצוץ אלנקיה לא תקאס:
20 ואלחכמה כדאך מן אין תצל אלינא ואי מוצע פיהא אלפהם:
21 וקד כפית מן עין כל חי חתّי מן טאיר אלסמא אנסתרת: 22 וכאן
אהל אלהלאך ואלמות יקולון באדאננא סמענא כברהא: 23 לכן אללה
אלעאלם בטריקהא והו אלעארף במוצעהא: 24 לאנّה אלי אקאצי
אלארץ ילתפת ומא תחת גמיע אלסמא יראה: 25 וקד צנע ללריאח

1 $G^2$ $G^4$ בנו אלסבע | O יטאהא $G^2$ $G^4$ יטוה | $G^2$ $G^4$ ולא אלשחל | BD אליה $G^4$ עליה | 4 $G^2$ $G^4$ כלגאנא | B מן צואנהא | 5 (קד II) $BG^2$ $G^4$ חסר | 8 (לו גאז אן יקול לקאל) | O יקול $G^4$ חסר | 9 $DG^4$ ולא תקאס | 11 $OG^2$ $G^4$ אנא אלפוז | 12 $OG^2$ $G^4$ ואלאסתברק | (באזאיה) $DQG^4$ מעהא | 13 B זמרגד | 14 Q הדא אלפהם DO אלפהם בה | 15 D מן עיון | (חתי מן) B ומן | 17 B בטרקהא | 18 BQ ומן תחת | O וקד יגעל ללריאח מיזאנא וירתב אלמיאה באלמכיאל.

2 F ופס׳ לא עדה לם ימיל לאנّי געלתה תרג׳ לא סר מתל סורו נא אל בית עבדכם.

8. ביאור: לא עדה תרגום לא סר כלומר לא נטה [נ״א כמו סורו נא אל בית עבדכם].

10. פי׳ כל יקר ראתה עינו: וכל דבר יקר כבר הקדים בידיעתו.

11 תרגם מבכי במלה אשר תרגם בה נבכי לקמן ל״ח ט״ז וטעמה מקוה מים או לו מבוע מים.

14. פי׳ הפסוק: ולו היתה יכולת התהום שישאלו ממנו היה אומר לא בי היא וכן הים היה אפשר שידבר היה אומר איננה עמדי.

17. פי׳ וזכוכית: וכל שכן הזכוכית. והפי׳ הזה הביא ר׳ יונה בש׳ זכך בלי הזכיר שם הגאון.

18. פי׳ לא יזכר: לא יזכר כנגדה.

20—23. עיין מה שכתב הגאון על פסוקים אלה בפירושו לס׳ יצירה פרק א׳ הלכה א׳.

22. פי׳ אבדון ומות: אנשי אבדון ומות (פי׳ הראב״ע: הם המתים הקדמונים).

25. ביאור: מלת חזיז אשר תרגמתיה „פקיע״ טעמה הענן הנגזר לגזרים ויקרא גם כן בל״ע „שקאיק״ (= גזרים).

וזנא והיֹא ללמא כילא: 26 ועמל ללמטר רסמא וטרק ללפקיע אצואתא:

חזיז אלדֿי פסֿרתה פקיעא הו אלסחאב אלמתקטֿע וקד יקאל אלשקאיק איצֿא.

27 חינידֿ ראהא וקצֿהא והיֿאהא ואסתבראהא: 28 תֿם קאל
ללאדמיין אןֿ תקוי אללה הי חכמהֿ ואלזואל ען אלשרֿ פהם איצֿא:

מעוֿל איוב פי הדֿא אלמקאלהֿ אןֿ הדֿא עלם לא נגֿדה נחן ולא נצל אליה מן דֿלך קלב אלבלדאן אלדֿי פיהא אלבר ואלטעאם ומעאדן אלדֿהב ואלנחאס ואלחדיד פיצירהא אלמתוקד כמא פעל בסדום הו קו׳ כי יש לכסף מוצא אלי אכֿר אלקצֿהֿ ולא להא אעני אלחכמהֿ תֿמן פנשתריהא כמא דֿכר מן גֿמיע אלאשיא אלעזיזהֿ בל רדֿ גֿמיע דֿלך אלי אללה תע׳ הו קו׳ אלהים הבין דרכה וגֿעלהא מקאם חכמהֿ אלאכֿתראע ואלאבתדאע אלדֿין לא יעלמהאֿ אלא הו תע׳ ושבֿההא איצֿא באלטבאיע אלדֿי לא יערף כיף טבעת עלי דֿאך אלאֿ הו אדֿ קאל כי הוא לקצות הארץ יביט לעשות לרוח משקל וגו׳ דֿכר שמים ורוח וארץ ומים אדֿ הי אלענאצר אלדֿי לא יעלם אלנאס כיף טבעת ולא כיף רסמת בל אנֿמא יסלמון פעלהא ותדבירהא אליה.— תֿםֿ אן איוב למֿא ראי אנֿה קד קאל מקאלהֿ תֿאניהֿ ולם יגֿאובה אליפז אכֿד מדֿהבה במקאלהֿ תֿאלתֿהֿ והו קו׳ ויוסף איוב וגו׳.

B 1 וזואל.

---

F 2 ופס׳ החזיז פקיעא והו אלסחאב אלמתקטֿע וקד יקאל לה שקאיקא איצֿא | F 5 וכאן מעוֿל איוב פי הדֿה אלמקאלהֿ עלי מא קאל והחכמה מאין תמצא ודֿלך אנֿה קד כאן קדֿם דֿכר מא יגֿריה אללה עזֿ וגֿלֿ פי עאלמה אן יקלב אלבלדאן אלדֿי פיהא אלבר ואלטעאם ומעאדן אלדֿהב ואלפצֿהֿ ואלנחאס ואלחדיד פצֿירהא כאלנאר מתוקדהֿ כמא פעל בסדום והו קו׳ כי יש לכסף מוצא אלי אכֿר אלקצֿהֿ פקאל עלי . . . אן הדֿא עלם לא נגֿדה בקו׳ והחכמה מאין תמצא וליס הו איצֿא יצל אלינא לקו׳ מאין תבוא ולא להא תֿמן פנשתריהא וגֿמיע מא נסק מן אלתֿמאן ואלגֿואהר אלעזיזהֿ. תֿםֿ רדֿ דֿלך אגֿמע אלי אללה אלהים הבין דרכה וגֿעלהא מקאם (פה נפסק כ״י F).

---

28. ביאור: עיקר הדברים שסמך עליהם איוב במאמר הזה הוא שזאת חכמה אשר לא נמצאנה אנחנו ולא נגיע אליה וממנה שהפך הארץ אשר בה דגן ולחם ומחצבי הזהב והנחשת והברזל ושמה לתבערת אש כאשר עשה בסדום הוא אמרו כי יש לכסף מוצא עד סוף הפרשה ואין לחכמה מחיר שנקנה אותה כאשר זכר מכל הדברים היקרים אבל השיב הכל אל האל ית׳ הוא אמרו אלהים הבין דרכה ושם אותה במקום חכמת הבריאה והעשיה מאין אשר לא ידע אותן כי אם הוא יתעלה ודמה אותה גם כן בטבעים לא ידע איך הטבעו על זה כי אם הוא כאמרו כי הוא לקצות הארץ יביט וגו׳ הזכיר שמים ורוח וארץ ומים כי הם השרשים אשר לא ידעו בני אדם איך הטבעו ולא איך היה חקם אבל הם ישלימו עשייתם ופקודתם אליו ית׳. [נ״א סמך איוב במאמר זה על מה שאמר והחכמה מאין תמצא והוא שהקדים מה שיעשה האל ית׳ ויתֿ׳ בעולמו שיהפך הארצות אשר יש בהן דגן ולחם ומחצבי הזהב והכסף והנחשת והברזל ושם אותן כמו אש לתבערה כאשר עשה בסדום. ואמר עוד שזאת חכמה לא תמצא לנו ואינה באה אלינו ואין מחיר שנקנה אותה וכל מה שסידר מן המחירים והפנינים היקרים. אחר כן השיב כל זה אל האל אלהים הבין דרכה]. — ענין ד׳ היסודות בפסוק כ״ד וכ״ה הביאו גם הראב״ע והרי״ק והרמ״ק בפירושיהם. ועי׳ מה שהשיב הגאון על דברי הטועים בפרשת

# כט.

1 פעאוד איוב צׄרב מתׄלה פקאל: 2 מן יצנעני באלשהור אלקדימה באיאם כאן אלאלאה יחפטׄני: 3 ובתלמיעה סראגֹה עלי ראסי וכנת עלי נורה אסיר פי אלטׄלאם:

אלמעני בחשך והו מכׄתצר אלבא.

4 וכמא כנת פי איאם נעמתי ועצבה אלאלאה עלי כׄבאי: 5 ומא דאם כאן אלכאפי מעי וגלמאני חואלי: 6 וחין כאן סעיי ירחץ פי אלסמן מתׄלא ואלצואן יצב לי אקסאם אלדהן שבהא:

בחמה הו מ׳ בחמאה מכׄתצר מתׄל וגם כל שרית ישראל (ד״ה א׳ י״ב ל״ט) [מכאן שארית] ותזרני (ש״ב כ״ב מ׳) מכאן ותאזרני.

7 וכנת אכׄרג אלי אלמחאל ענד אלמסקף ופי אלרחאב אהיי מגׄלסי: 8 וראוני אלאחדאתׄ ואכׄתבו ואלכהול וקפו או קאמו: 9 ואלרייסא חבסו אלכלאם וצירו ידהם עלי פמהם: 10 וצות אלמדברין קד אכׄתבו ולסאנהם קד לצק בחנכהם: 11 לאן אדׄאנהם סמעת בי פמדחוני ועיונהם ראתני פשהדו לי: 12 באני אפלת צׄעיפא מגותׄא ויתימא ולא מעין לה: 13 ודעוה אלהאלך תאתיני וקלב אלארמלה ארנן: 14 וקד לבסת אלעדל מתׄלא ולבסני ושמלני אלהכם באלממטר או צניף: 15 וכנת ללאעמי מקאם אלעינין וללאזמן מקאם אלרגׄלין: 16 ומקאם אלאב לליתאמי ואי חכם לם אעלמה אסתבריתה:

1 B מן יצׄעני | 13 B לזק | O באן | 16 D אלחכם ושמלני כממטר | 17 O וללזמן | 18 (לליתאמי) B ללמסכין.

---

והחכמה מאין תמצא בכלל ודברי היסודות הנזכרים בה בפרט במאמר א׳ מס׳ או״ד (דף 45). ועוד האריך בזה בפירושו למשלי ל׳ ג׳. ודבר עוד על זכר ד׳ יסודות בפרשה זאת בפירושו לס׳ יצירה פרק א׳ הלכה א׳. ועל פסוק כ״ח עיין בפירושו לס׳ יצירה במקום הנזכר וס׳ או״ד תחלת מאמר ד׳ (דף 48). — וכאשר ראה איוב שאמר מאמר שני ולא ענהו אליפז הוה דעתו במאמר שלישי והוא אמרו ויוסף איוב וגו׳.

3. ביאור: חשך טעמו בחשך והוא מקוצר בית.

4. פי׳ חרפי: טובי (וכן פי׳ הראב״ע: גדולתי בלי דומה כי אם לפי הענין).

6. בשני חלקי הפסוק הוסיף: על דרך משל, על דרך דמיון. — ביאור: בחמה הוא במקום בחמאה והוא מקוצר כמו וגם כל שרית ישראל במקום שארית ותזרני במקום ותאזרני. (נזכר בתשובות דונש על ר״ס סימן קכ״ב).

7. פי׳ שער: אל מקומות אסיפת העם וכן דרך הגאון לתרגם שער אם אין ענינה שער ממש עיין דברים י״ב י״ז. משלי ל״א כ״ג ול״א. ופי׳ עלי קרת אצל הבנין המקורה.

13. עיין פי׳ הגאון למשלי כ״ד כ״ו.

14. אחר מלת צדק לבשתי הוסיף: על דרך משל. — ועי׳ פי׳ הגאון לישעיה ס״א י׳.

17 וטאלמא כסרת אניאב אלגֿאיר וטרחת מן אסנאנה אלפריסה:
18 פקדّרת אנّי לא אתופّי אלّא מע בלי מנזלי וכאלרמל אטיל אלעמר:
19 ואןّ ענצרי מנפתח אלי אלמא דאימא ואלטלّ יבית פי זרעי סרמדא:
20 ואןّ כרמי גֿדיד מעי וקוסי בידי תתבדّל:

אי יתבדّל שי בעד שי.

21 וכאן אלקום יסמעון לי ויצברון ויסכתון למשורתי: 22 ובעד
כלאמי לא יתֿנון ועליהם ידרّ כלאמי: 23 וירגֿוני באלמטר וכאנّהם
פערו אפואההם לאללקים: 24 ואן צֿחכת מקאבלתהם לא יומנון ונור
וגֿהי לא יוקעון: 25 וכנת אכֿתאר מן טרקהם מא אגֿלס פיה ראסא
ואסכן בינהם כמלך פי כראדיסה והם בין ידיّ כמן יעאזי אלחזנא:

## ל.

1 ואלאן צֿחך מן הו אצגר מנّי פי אלעמר ומן כנת אזהד פי
אבאיהם מן אן אגֿעלהם מע כלאב גנמי:

יעני אן יכונו לי רעאה.

2 תֿם אקול למא דֿא לי קוّה ידיהם וקד צֿאע מעהם אלהרם:

יעני אנّהם קד הרמו בלא מערפה.

3 והם פי עוז וגֿוע ושום כאנّהם פארّין מן מפאזה טלמא כֿאויה
או מכֿואה: 4 וקאטפון מלוחא וורק אלשגֿר ומן אצל אלרתם טעאמהם:

הו נוע מן אלשגֿר.

2 DQ מע מנזלי | 3 (דאימא) DQ חסר | 6 B יסמעון מנّי | D ובעד מא כלאמי | 8 D לא יומנון בי | 9 B טריקהם | O מא כנת אגֿלס | 11 D מן הם אצגר ... פי כלאב | 14 D ידהם . . . צֿאע מנהם | 16 הם פי עוז ופי גוע.

18. פי׳ הפסוק: חשבתי שלא אמות כי אם עם בלות ביתי וכחול (ר״ל חול הים) אאריך ימים.

19. בשני חלקי הפסוק הוסיף: תמיד, לעד.

20 ביאור: יחליף כלומר יתחלף זה אחר זה. (עיין פי׳ הרי״ק: בכל יום ויום היו עושים לי כבוד חדש ולמה כי קשתי בידי תחליף חכמתי ומעשי היו חדשים).

25. פי׳ הפסוק: הייתי בוחר מדרכיהם מה שאשב בו לראש ואשכון ביניהם כמלך בגדודיו והם לפני כמי שמנחם אבלים (עיין פי׳ הרי״ק בסוף פרק ב׳: כמו המלך בגדוד שאין חילו רשאין לדבר עד שיפתח כך הייתי אני ביניהם והם היו לפני כאשר אבלים ינחם כמו אותם הבאים לנחם האבל שאין להם רשות לדבר עד שיפתח האבל).

1. ביאור: לשית עם כלבי צאני כלומר שיהיו לי לרועים.

2. ביאור: כלומר שהם הזקינו בלא דעת.

3. פי׳ גלמוד: וברוע מזל עיין לעיל ג׳ ז׳. ופי׳ הערוקים ציה כאלו הם בורחים מציה.

4. פי׳ עלי שיח עלי העץ מלשון עלי זית (וכן פי׳ הראב״ע: אפילו עלי השיח שהוא האילן). — ביאור: רתמים הוא מין מן העצים.

5 ומן דאכ֗ל אלבלאד יטרדון ויג֗לבון עליהם כאלסארק: 6 פהם פי ארהב אלאודיה֗ יסכנון ופי ת֗קאב אלתראב ואלצכ֗ור:

כפים תרגום סלעים.

7 פישבהון אלד֗ין בין אלשג֗ר ינהקון ותחת אלחרשף יתער֗צון: 8 פהם ד֗וו אלספה ת֗ם ד֗וו לא אסם להם צ֗עפו מן אלבלאד: 9 ואלאן צרת כלהנהם וכנת להם כלאמא: 10 כרהוני ובעדו ענ֗י ומן וג֗הי לם יצד֗ו אלבצאק: 11 ולמ֗א חל֗ רבאטי ועד֗בני ואלרסן מן בין ידי֗ בעת֗ בה:

קו׳ כי יתרי פתח ישיר אלי אללת תע׳ אנ֗ה חל֗ רבאטה.

12 קאמו ען ימיני כאלעכרש וכ֗לו פיה רג֗לי֗ וג֗עלו עלי֗ מחג֗את טרקאת תעסהם:

אלעכרש נוע מן אלשוך.

13 וש֗עת֗ו סכ֗תי מן גיר אן ינתפעון באד֗אי ולא מעין להם: 14 וכאלת֗גרה֗ אלואסעה֗ מן אלמא כד֗אך יאתון או פי מכאן ד֗וי אלאלכ֗ויה֗ יתדחרג֗ון: 15 כד֗אך תקל֗ב עלי֗ אלנכאל וקד אנכל֗ב כאלריח ג֗מיע נבלי וג֗אז כאלג֗ים גיאת֗י: 16 ואלאן פנפסי תתסאפך עלי֗ אד֗ חאזני אי֗אם אלצ֗עף: 17 וכאן עט֗אמי תקלע מנ֗י לילא וערוקי לא תסכן: 18 ובג֗הד מן קוה֗ אתדר֗ע לבאסי ובמקדאר תוניתי יאזרני: 19 וקד רמאני עלי אלטין חית֗י מאת֗לת אלתראב ואלרמאד: 20 ואן אסתג֗ת֗ת אליך לם תג֗בני ואן וקפת ופהמתני: 21 פכאנ֗ך תנקלב עלי֗ חנקא ובעט֗ם ידך תתהד֗דני: 22 פתחמלני ועלי אלריח תרכבני ותמוג֗ני בפקה: 23 הו אנ֗י ערפת אנ֗ך תרד֗ני אלי אלמות הו אלבית אלמעד֗ לכל֗ חי֗: 24 ויקינא אנ֗ה בלקע לא ימד֗ נאצר פיה ידה והו תעם ליס

2 D ארהאב | 4 O יעתרצ֗ון | 5 B ד֗וו ספה | 9 O עלי ימיני | Q כאלעכאריש | 15 B תסתפך | 17 B וכמקדאר | 21 (הו) B חסר.

---

5. פי׳ מן גו: מתוך הארץ.
6. ביאור: כפים תרגום סלעים.
7. פי׳ בין שיחים ינהקו: וידמו לאשר בין העצים ינהקו.
11. ביאור: אמרו כי יתרי פתח רומז אל האל ית׳ שהוא פתח יתרו.
12. ביאור: עכרש (תרגום פרחח) מין מן הקוצים.
13. פי׳ להותי יועילו: מבלי שיש להם תועלת בנזקי.
14. פי׳ הפסוק: וכפרץ רחב מן המים כן יאתיון או במקום שואה התגלגלו.
17. פי׳ ועורקי במלה דומה בל״ע וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ ערק והראב״ע: בל׳ קדר גידי.
18. פי׳ יתחפש: אתעטף.
23. פי׳ בית מועד: הבית המזומן. וכן פי׳ הראב״ע.
24. פי׳ הפסוק: ובאמת הוא עי (ר״ל שממה) לא ישלח בו עוזר ידו והוא איד שאין להם בו מושיע.

להם פיהא מגית: 25 ואתאלי אן לם אכן אבכי למן דהרה צעב ותהתם
נפסי ללמסכין: 26 אד רגות כירא פאתאני שר וצברת ללנור פאתאני
אפל: 27 ואמעאי תגלי ומא תהדא ממא תלקאני איאם אלצעף:
28 ומצית פי סואד מן גיר שמס וקמת פי אלגוק אגות: 29 וכאני צרת
אכא ללערבד וצאחבא ללנעאם: 30 ואסוד גלדי מן פוק לחמי ועטמי
נכר מן אלסמום: 31 וצאר טנבורי חזנא ובדל קיתארי צות בכא:

# לא.

1 וכנת קד עהדת עהדא מע עיני פמא אלתפת אלי בהכנה:

הי אלגאריה אלחסנה.

2 ומא נציב אלאלאה מן אלעלו ונחלה אלכאפי מן אלרפע:

יעני בקולה ומה חלק הלא איד יקול והל יגעל אללה נציבא לאלטאלם אלא מתל מא נאלני מן אלתעס ואלתבאר.

3 אלא אן אלתעס ללגאיר ואלתבאר לפעלה אלגל: 4 אלא אנה
ירי טרקי וגמיע כטאי יחצי: 5 אן מצית מע דוי אלזור או אסרעת רגלי
אלי אלמכר: 6 אסאל אללה אן יזנני פי מיזאן עדל פאנה יעלם בצחתי:
7 אן מאלת קדמי מן אלטריק או מצי קלבי פי תבע עיני או לזק
בכפי שי:

מאום הו מתל מאומה.

8 פאדא זרעת פליאכלה גירי ודראري יסתאצלון: 9 ואן אנכדע
קלבי עלי אמראה או כמנת עלי באב צאחבי בסבבהא: 10 פלתצרף
זוגתי לאכר ויגתו עליהא גירי:

B 1 ואותה לי אלם אכן... ותגתם נפסי | 3 D אלאפל | D ולים תהדא | 5 D ללעראביר B לערביר | 6 חזינא | 7 D עאהדת | O אלבהכנה DQ בהכלה | 13 DO דוי זור | 15 O לצק ; 18 (גירי) DO אכר | 19 DB פלתרצד.

---

25. הוסיף בראש הפסוק: נשבע אני.
30. פי׳ חרב: „סמום" והוא רוח זלעפות.

1. ביאור: „בהכנה" (תרגום בתולה) היא הנערה היפה.
2. ביאור: ר"ל באמרו ומה חלק וגו׳ הלא איד וגו׳ היתן האל חלק לרשע זולת דמיון מה שבא עלי מן האיד והנכר (ר"ל השבר).
5. פי׳ עם שוא: עם אנשי שוא.
7. ביאור: מאום הוא כמו מאומה.
9. בסוף הפסוק הוסיף: בעבורה.
10. פי׳ תטחן לאחר אשתי: תקרא אשתי לאחר. — ביאור: פעל „צרף" (תרגם תטחן) יאמר על האשה כשתקרא לאיש ההולך אחריה (ואולי פירשה על דרך משל מקול הטחנה). — ועיין מה שכתב הגאון במאמר י׳ מס׳ או"ד (על 294).

אלצרף הו אלאגׄאבהֿ מן אלמראהֿ לראעיהא.

11 אנׄהא פאחשהֿ כמא אנׄה הו דׄנב אלספהא: 12 והי נאר תאכל אלי דׄאת אלהלאך וגׄמיע גלׄתי תסתאצל: 13 אן זהדת פי מחאכמהֿ עבדי ואמתי אדׄא כׄאצמאני: 14 ומא אעמל אדׄא קאם אלכׄאפי לחסאבי ואדׄא טאלבני מא ארדׄ עליה: 15 אלים צאנעי פי אלבטן צאנעה והיׄאנא פיה ואחד: 16 ואקסם אן כנת מנעת מן אלמראד אלפקרא או אשכׄצת עיני ארמלהֿ: 17 אן אכלת כסרתי וחדי ולם יאכל יתים מנהא: 18 אדׄ מן צבאי רבתני אלאוגׄאע וכאנׄי מן בטן אמׄי אסאירהא: 19 ואחלף אן כנת ראית האלכא בלא לבאס ולא כסוהֿ ללמסכין: 20 אן לם יבארכני עלי דפא צלבה ומן גׄזׄ כׄרפאני יתדפׄא: 21 ואן כנת חרׄכת עלי יתים ידי עלי אנׄי ארי פי אלמחאלׄ עוני: 22 פלתקע כתפי מן אלמנכב ותנכסר דׄראעי מן אלקצבהֿ: 23 ממׄא יפזעני תעם אלטאיק וחמלתה לא אטיק: 24 ואן כנת צירׄת אלדׄהב תכׄלאני ולא קלת ען אלגׄוהר מיתׄאקי: 25 ואן פרחת אדׄא כתׄר מאלי ואדׄא נאלת ידי מנה כבירא: 26 ואן ראית שמסא ילמע או קמרא והו מארׄ עזיזא: 27 פאנכׄדע קלבי פי אלסתר ובאס פמי ידי אגׄלאלא לה:

אמׄא מא חכי מן קו׳ אם אראה אור ויפת פהו צפהֿ מא יפעל אלצאביון אדׄא הם ראו אלשמס ואלקמר פי נצף אלשהר אלאׄול והו יקר הולך באסו ידהם פעטׄמוה.

28 פלינלני איצׄא עקאב דׄנב אלספהא אן גׄחדת אלאלאה מן עלוׄה: 29 ואחלף אן כנת פרחת בוכס שאניי או טׄהרת עליה אדׄא

2 D פאנׄהא Q לאנׄהא | 3 B כׄאצמוני | 5 (אלים) D אלא אןׄ | (פי אלבטן) D פי אלסמא | 6 (פיה) D פי בטן Q פי רחם | O אלואחד | O ואקסמת | D אן מנעת . . . ואן אשכׄצת | 9 BO אסירהא | B אן ראית | 10 (כסוהֿ) D לבאס | 10 DQ גׄזׄ כׄראפי O גׄז כבאשי | 13 O לא אציׄר אלדׄהב | 14 אן אלגׄוהר | D או פרחת | 16 D כתׄירא | 18 בכ״י אלצביאן (= הנערים ותקנתי לפי הענין) | 20 B פהל ינאלני D פלינאלני | O עקאב בדׄנב.

11. פי׳ עון פלילים: עון הנבלים. וכן פי׳ עון פלילי בפסוק כ״ח.

16. בראש הפסוק הוסיף: נשבע אני. וכן בראש פסוק י״ט ובראש פסוק כ״ט.

18. פי׳ הפסוק: כי מנעורי גדלוני הכאבים וכאלו מבטן אמי אלך עמהם (עיין תשובות דונש על ר״ס סי׳ ד׳: וגם פירש גדלני כאב כמו כְּאֵב שהוא חולי... וזה חרבן לשון).

20. פי׳ אם לא ברכוני חלציו: אם לא ברך אותי על התחמם חלציו.

26. פי׳ אור: שמש. וכן פי׳ הראב״ע.

27. פי׳ ותשק ידי למו פי: וישק פי את ידי לכבדו. — ביאור: מה שסיפר באמרו אם אראה אור ויפת הוא סיפור מה שיעשו הצבאיים (עובדי הכוכבים והמזלות) כשיראו השמש והירח בחצי החדש הראשון והוא יקר הולך הם נושקים ידיהם ובזה יכבדוהו.

28. פי׳ גם הוא עון פלילי: ימצאני גם כן עוגש עון הנבלים.

נאלה שרّ: 30 בל לם אדע לסאני אן יכ̇טי פיסאל אלסב̇ לנפסה: 31 ואן לם יכן רהט כ̇באי וג̇יראני יקולון מן יעטינא מן לחמה נאכלה ולא נשבע: 32 ואנא אקול פי אלסוק לא יבית גריב ומצאריעי אפתחהא ללצ̇יף: 33 ואנ כנת גטית ג̇רמי כסאיר אלנאס או דפנת פי מכ̇אביי ד̇נבי: 34 אן ארהב אלג̇מהור אלכת̇יר ואזרא אלעשאיר ידערני פסכתّ ולא אכ̇רג אלבאב כ̇ופא: 35 פמן יעטיני מן יסמע לי ולית יג̇יבני אלכאפי בחדّי ויכון ד̇ו כ̇צמתי קד כתב כתאבא: 36 אן לם אחמלה עלי̇ מנכבי ואתזיّן בה כאלתיג̇אן: 37 ועדד כ̇טאי אג̇עלה מדבّרא לי וכאחד אלמדבّרין אקרבה:

צרّפת אגידנו מן נגיד.

38 ואן צרכ̇ת ארצ̇י עליּ̇ וג̇מיע אהל אתלאמהא יבכון: 39 אן אכלת קואהא בלא ת̇מן וכ̇יّבת נפס אצחאבהא: 40 פבדל אלחנטה̈ יכ̇רג לי שוך ובדל אלשעיר זואן תםّ כלאם איוב:

ג̇מע איוב פי הד̇א אלפצל עיון אלצאלחאת פחכי אנّה פעלהא ועיון אלכבאיר אלמנכרה̈ וכת̇ירא מן צגארהא וחכי אנّה תרכהא ולם יג̇יבה ען ד̇לך בלדד ולמّא מצ̇י לה ג' מקאלאת ואלקום ממסכון חכם עליהם אלכתאב באלאנקטאע פקאל [תמו דברי איוב].

# לב.

1 ואנקטע האולא ת̇לאת̇ה̈ אלאנאס מן מג̇אובה̈ איוב אד̇ הו

3 B אלגריב | 4 D ללאצ̇יאף | B פי כ̇באיי | 6 D מן יסמעני | 8 (מדבّרא) DQ מכ̇ברא | (לי) B אליّ O חסר | 12 D או כ̇ת̇רת נפס צאחבתהא.

32. הקדים בראש הפסוק: ואני אומר. פי' לאורח: לאֹורֵחַ.

33. פי' כאדם: כשאר בני אדם (הראב"ע: כדרך בני אדם). ופי' בחבו: במחבואי, וכן פי' הראב"ע: כמו חבי כמעט רגע.

34. בסוף הפסוק הוסיף מיראה.

35. פי' הן תוי שדי יענני: ומי יתן ויענני שדי בגבולי. (ודונש בתשובותיו על ר"ס סי' קנ"ב הזכיר פי' זה בזה בלשון הן תוי תאוי. ובלי ספק גזר הגאון מלת תוי מלשון והתאויתם לכם במדבר ל"ד ו' ושם תרגם גם כן בלשון חדّ הוא גבול בל"ע).

37. ביאור: פירשתי אגידנו מן נגיד (אשימנו נגיד).

38. פי' תלמיה אנשי תלמיה.

40. ביאור: אסף איוב בפרק זה עיקרי המעשים הטובים וסיפר שהוא עשה אותם ועיקרי העברות התמורות המאוסות והרבה מן הקלות וסיפר שסר מהם, ולא ענהו בלדד על זה וכאשר עברו לו שלשה מאמרים והאנשים שותקים מלענותו דן עליהם הכתוב בהפסקת דבריהם ואמר תמו דברי איוב.

1—5. ביאור: אחר כן פתח אליהוא לדבר ואמר ג' מאמרים כנגד הג' אשר שבתו מלאמרם אליפז ובלדד וצופר ואחר כן אמר מאמר רביעי להתחיל בו ואמר בו שאיוב לא יוכל להשיב עליו. והדבר היה כן ולא השיבו. ובכל זאת לא נמנע מלדבר בכל אחד מהשלשה

צאלח ענד נפסה: 2 פאשתדّ עליהם נצב אליהוא בן ברכאל אלבוזי מן
עשירה̈ רם אמّא עלי איוב פאשתדّ גצבה עלי מא זכّי נפסה אכתר מן
רבّה: 3 ואמّא עלי תלאתה̈ אצחאבה פאשתדّ גצבה עלי מא לם יגדו
גואבא. ועלי מא טלّמו איוב: 4 ואליהוא אנתטר איוב בכלאם אד הם
אסןّ מנה פי אלעמר: 5 פלמّא ראי אליהוא אנّה ליס גואב מן קול
האולא אלתלאתה̈ אלאנאס פאשתדّ גצבה:

תם אפתתח פקאל ג׳ מקאלאת [באזא] אלג׳ אלתי אנקטע ענהא אליפז ובלדד וצופר תםّ קאל מקאלה̈ ראבעה̈ אבתדא יזעם פיהא אןّ איוב לם ימכנה אלאעתראץ̇ עליה פיה וכאן כדלך ולם יעתרץ̇ ומע דלך פלם תעדם אלג׳ מקאלאת מן אן יצף̇ פי כל ואחדה̈ מנהא אלתעויץ̇ אלדי הו מדהבה ומעתמדה כמא קדّמת פי צדר אלכתאב ועלי מא סנשרח פי מוצעה: אלמקאלה̈ אלאולי.

6 פאבתדא אליהוא בן ברכאל אלבוזי וקאל אניّ צגיר פי אלסןّ
ואנתם כהול לדלך פרקת ותכופّת אן אכברכם בעלמי: 7 קדّרת אןّ
דוי אלאעמאר יתכלّמון ודוי כתרה̈ אלסנין יערפון אלחכמה̈: 8 פאדא
בהא רוח פי אלאנסאן ודאך אן יכון אמר אלאלאה יפהמהם: 9 פליס
כל כתירי אלעמר יתחכّמון ולא כלّ אלשיוך יפהמון אלחכם: 10 לדלך
קלת אסמעו לי חתّי אכבר בפהמי אנא איצא: 11 הודא קד צברת
לכלאמכם ואנצתّ אלי אפהאמכם חתّי נאהיתם אלכלאם: 12 וענדכם
אתפהّם פאדא ליס לאיוב מקאבל ולא מגיבה עלי אקואלה מנכם:
13 אלّא באן תקולון קד וגדנא חכמה̈ בה אלטאיק ידפעה לא אלנאס:
14 והו פלם יצאפّני אלכלאם ופי אקאוילכם לא יגוז אן אגאובה:
15 חתّי אנדקّ אלקום ולם יגיבו זיאדה̈ ואנתקל ענהם אלכלאם:
16 פלמّא צברת אלי אן לם יתכלّמו ואלי אן וקפו פלם יגיבו זיאדה̈:
17 אבתדי אנא איצא בקסמי ואכבר במערפתי: 18 פאניّ ממّא אמתלאת
כלאמא ציّק עליّ ראיי פי בטני: 19 וצאר בטני בה מתלא ככמר לם

4 D ואליהוא מנתטר איוב פי אלכלאם אד הו | 6 (האולא) B חסר | 12 O פאגאב | D צגיר אלסןّ | 14 D פאלא בהם | 16 D כל אלאשיאך | 17 D אסמעוני | 18 D וענכם | 20 DQ אלטאיק בה | 21 BD יצאפפני | 24 D בקסטי B בקצטי | D מן מא אמתלית | 25 DQ פי קלבי.

---

המאמרים על התשלום אשר הוא דעתו והשטה שהוא סומך עליה כאשר הקדמתי בפתיחת הספר וכפי מה שנבאר במקומו. המאמר הראשון.

8—9. פי׳ הפסוק: וכאשר יש בהם (בימים ורוב שנים) רוח באנוש זה הוא בעבור שדבר האל יבינם. לפי זה לא כל רבי השנים יחכמו ולא כל הזקנים יבינו המשפט.

18. פי׳ הפסוק: כי ממה שמלאתי מלים הציקתני דעתי בבטני.

19. פי׳ הנה בטני כיין לא יפתח: והיה בזה בטני על דרך משל כיין אשר לא נפתח להיות לו הרוחה.

יפתח פיתנפס או באקואף גדד תתשקק: 20 פאתכלם חתי אתפרג
ואפתה שפתי ואגאובכם: 21 ולא אחאבי אחדא ולא אכני אדמיא
אגלאלא לה: 22 כמא לם אעתד קט אן אכניה בל ען קליל מן פעלי
הדא יקבלני צאנעי.

# לג.

1 ולכן אסמע יא איוב כלאמי ואנצת לגמיעה: 2 הודא קד פתחת
פמי ותכלם לסאני פי חנכי: 3 ועלי מסתקים קלבי אקואלי ושפתי
במערפה נקיה תכלמת: 4 רוח חכמה אללה צנעתני כדאך אמר
אלכאפי יחייני בה: 5 פאן אסתטעת פרד עלי או צאפפני או אנתצב
בין ידי: 6 הודא אנא עלי קדרך פי אלטאקה אד מן אלטין גבלת אנא
איצא: 7 והודא היבתי לא תהולך וגברי לים יתקל עליך: 8 אמא מא
קלתה בחצרתי וסמעת צות כלאמך בה: 9 מן אני זכי בלא גרם וסאדג
ולא דנב לי: 10 ואנמא יגד עלי אלענת ויחסבני לה באגצא:

קד עלמת אן איוב קאל אולא אנה לא דנב לה כמא שרח פי פצל מי יתנני (כ"ט ב') אלי אכרה וקאל איצא ותורישני עונות נעורי (י"ג כ"ו) פמנהא קאל אליהוא אנך קלת הן תנואות עלי ימצא וקאל איצא למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך (י"ג כ"ד) ואמא ישם בסד וגו' פהו פציח מן קולה (י"ג כ"ז) וכדא קאל לה אליהוא אנת קלת ישם בסד וגו'.

11 ויציר עלי אלמצאד רגלי ויחפט גמיע סבלי:

פאגאבה אליהוא ען הדא וקאל מחאל [אן] יענתך או יטלמך ואלדליל עלי דלך קולה [הן זאת וגו'].

3 BD אעתאד | 7 D כדאך יאמר | 19 D אלמצאר Q אלמאצר.

---

21. בסוף הפסוק הוסיף: לכברו.

22. פי׳ הפסוק: כאשר לא הסכנתי לכנותו אבל כמעט מעשותי זה יקחני עושני. ועיין פי׳ הגאון למשלי י׳ ל״ב (ידעון רצון).

4. פי׳ הפסוק: רוח חכמת האל עשתני כן יחייני דבר שדי.

6. פי׳ לאל: ביכולת (מלשון לאל ידי). ופי׳ קרצתי נגבלתי (כלומר נוצרתי). ובפי׳ השבעים מלות סי׳ ע״ח פי׳ קרץ מצפון (ירמיה מ״ו כ׳) מלשון המשנה (יומא ג׳ ד׳) התמיד נקרץ. אבל מה שנזכר עוד שם מחומר קורצתי היא בלי ספק הוספה מיד אחר ולא מיד הגאון.

7. פי׳ ואכפי: וכפייתי (מלשון כופין אותו עד שיאמר רוצה אני).

10. ביאור: כבר ידעת שאיוב אמר בראשונה שאין לו עון כאשר באר בפרשת מי יתנני עד סופו ואמר עוד ותורישני עונות נעורי ועליהם אמר אליהוא אתה אמרת הן תנואות עלי ימצא. ואמר איוב גם כן למה פניך תסתיר ותחשבני לאויב לך. אבל ישם בסד רגלי הוא ברור בדברי איוב וכן אמר לו אליהוא אתה אמרת ישם בסד וגו׳.

11. ביאור: ואליהוא השיבו על זה ואמר שקר הוא שיתאנה הוא לך או יעשוק אותך והראיה על זה אמרו הן זאת וגו׳.

12 פאנּך לם תצדק פי דֿלך אדֿ קדרהֿ אללה אכבֿר מן אלאנסאן:

פהו לא ירגֿוהם ולא יכֿאפהם וסיקולה לה פי מקאלתה אלתֿאניהֿ (לד.) פי הדֿא אלבאב ז׳ חגֿג נשרחהא פי מוצֿעהא ולכנּה אגֿמלהא האהנא בקו׳ כי ירבה אלוה מאנוש.

13 ומא באלך כֿאצמתה פקלת אנּה לא יגֿיב אלעבד עלי כּלּ כלאמה: 14 אעלם אן אלטאיק אנּמא יתכּלּם ואחדהֿ ולא יחתאגֿ אן יטֿהר אלתֿאניהֿ: 15 פי מנאם או רויא אלליל פי וקוע אלסבאת עלי אלנאס ונומהם עלי מצֿאגֿעהם:

תֿם אגֿאבה אליהוא פי הדֿה אלגֿ פואסיק ען מקאלתה אלאולי אלתי קאל פיהא הרפאים יחוללו (כ״ו ה׳) אנּה יצרע אלשגֿעא ואלגֿבאברהֿ בגֿתהֿ ואצֿאף אלי דֿלך קולה אם יחפץ לריב עמו (ט׳ ג׳) פקאל לה מדוע אליו ריבות אעלם אנּה תע׳ אשרף ואעזּ מן אן יגֿאוב אלאנסאן עלי כלאמה כלמהֿ כלמהֿ בל אנּמא חקּה אן יכֿאטבה ואחדהֿ לא תֿאניהֿ ולו כאנת פי חלם לוגֿב אמתתֿאל מא פיהא כקו׳ בחלום חזיון לילה פכיף [פי] אליקטֿהֿ פדֿלך מא אגֿאבה אליהוא פי הדֿין אלבאבין.

16 חינידֿ יתקדּם אלי קום ויכֿתם עליהם רבאטהם:

פסּרת אז יגלה יתקדּם אליהם עלי מא וגֿדת הדֿה אללפטֿהֿ אין מא כאנת דֿאך כקו׳ וה׳ גלה את אזן שמואל (ש״א ט׳ ט״ו) וקול בועז ואני אמרתי אגלה את אזנך (רות ד׳ ד׳) וקו׳ יהונתן וגליתי את אזנך (ש״א כ׳ י״ב).

17 ליזיל אלאדמיּ מן פעלה אלסו ואקתדאר כל אמר יגטיה: 18 פאן הו פעל דֿלך צדּ נפסה ען אלהלאך וחיותה ען אלמרור פי אלטרד: 19 וקד יעטֿה איצֿא באוגֿאע עלי מצֿגֿעה ופי כתֿרהֿ עטֿאמה

5 D פקלת לה | DOQ עלי כלאמה | 15 B תכֿתם | 20 B פאן יפעל D פהו אן פעל | 21 D פוק מצֿגֿעה | B וכתֿרהֿ עטֿאמה.

---

12 ביאור: ואם כן האל לא יקוה לבני אדם ולא יירא מהם ועוד יאמר לו זה במאמרו השני. בשער הזה יש שבע ראיות נבאר אותן במקומן. ואולם הוא כללם כאן באמרו כי ירבה אלוה מאנוש.

14. פי׳ הפסוק: דע כי האל לא ידבר כי אם אחת ולא יצטרך שיראה פעם שנית.

13—15. ביאור: אחר כן ענה לו אליהוא בג׳ פסוקים אלה על מאמרו הראשון אשר אמר בו הרפאים יחוללו שהוא יפיל חללים פתאום הגבורים וחיבר אל זה אמרו אם יחפץ לריב לא יעננו אחת מני אלף ואמר לו מדוע אליו ריבות דע שהוא ית׳ נעלה ונכבד מאשר יענה לאדם על דבריו מלה במלה אבל אין חקו כי אם לדבר אליו אחת לא שנית ואפילו אם בא לו הדבור בחלום חייב לעשות מה שאמר לו כאמרו בחלום חזיון לילה וכל שכן בהקיץ. וזה הוא מה שענה אליהו בשני שערים אלה. — ועי׳ מה שכתב הגאון בהקדמתו לס׳ או״ד (דף 15).

16. ביאור: פירשתי אז יגלה אזן אנשים יקדים אליהם לפי מה שמצאתי הלשון הזה בכל מקום שנמצא בזה הענין כאמרו וה׳ גלה את אזן שמואל ומה שאמר בועז ואני אמרתי אגלה אזנך ומה שאמר יהונתן וגליתי את אזניך.

17. פי׳ הפסוק: להסיר אדם ממעשהו הרע וגאות כל גבר יכסה.

18. בראש הפסוק הוסיף: ואם הוא עשה זה. פי׳ שלח שְׁלוֹח וכן למטה ל״ו י״ב.

אלצלבה: 20 חתי תסנק נפסה אלטעאם ואלמאכל אלמשתהא:
21 ויפני גל לחמה מן אן ינטר ותנברד עטאמה חתי לא תרי: 22 פאדא
קרבת נפסה מן אלהלאך וחיאתה מן אלאמאתה: 23 ואן כאן לה עמל
צאלח ואחד מן אלף פהו כמלאך יתרגם ענה ויכבר ען אלאדמי
באסתקאמה: 24 פאן אללה ירופה ויקול האכמא צדה ען ורוד אלהלאך
קד וגדת לה דלך דיה: 25 וירכץ בדנה אכתר מן אלצבי כאנה ירגע
אלי איאם שבאבה: 26 וקד ישפע אלי אללה פירצי ענה וינטר אלי
וגהה בחטא מקאם גלבה קום ויכאפי דלך אלאנסאן בצלאחה: 27 והו
יסתקבל אלנאס ויקול קד אכטאת ואלסהל פקד שושתה ומא כאן
ינבגי לי דלך: 28 פאדא פעל דלך פקד פדא נפסה מן אלהלאך וצארת
חיותה תנטר אלנור: 29 והודא אלטאיק יפעל הדה אלכלתין
ותאלתתהמא מע אלמר:

קאל אליהוא פי אלתעויץ ופי הדי אלפצל אן נעמה אללה פי דאר אלאכרה עלי ג׳ אצרב והי אלתי כתם עליהא וקאל פעמים שלש עם גבר אלאול תאיב יתוב אליה בעד זגר מנה לה כקו׳ אז יגלה אזן אנשים להסיר אדם (פ׳ י״ז וי״ח) פאן לם תבק לה חסנה בעד תובתה פאנה ינעם עליה תפצלא כקו׳ יחשך נפשו (י״ט) אד

1 (תסנק) B תעאף | (ואלמאכל) DO חסר | 2 (מן אן ינט־) B חסר | BD 4 כמלך | 5 OD במסתקימה | B צדוה | DQ 6 דיה דמה | (וירכץ) D וירתץ | (בדנה) DQ לחמה O בשרה | D אלצבא ... אלי צבאיה | Q 7 אלי שבאבה | D 11 תנטר אלי אלנור | B 12 ותלאתהמא.

13 G⁴ עלי ג׳ צרוב והי אלתי כתם . . . ינעם עליה תפצלא אד צארת אלתובה נפסהא טאעה בהא קאל יחשך נפשו ולם יחד אן כאן מקאמה אד ליס לה עמל באקי ואנמא יתפצל אללה עליה באלנעמה אד ליס יגוז אן יעריה . . . ישר על אנשים וגו׳ פאן אללה יגאזיה עליה צלאחה כמא קאל פדה נפשו מעבור בשחת ופצח פי הדא אלכתאב באור תראה לאן להדא אלעבד עמל צאלח. ואלתאלת יולמה אללה . . . פעטף עלי הדה אלג׳ בקול׳ להשיב נפשו וגו׳ (30) ופצח פיהא באכתר מן תינך אד קאל לאור באור החיים . . . גמע היים ואור נטיר מא וצף האהנא.

21. פי׳ ושפו ישתחקו ובפי׳ ע׳ מלות סי׳ ס״ט פירש המלה מלשון הברייתא גוי ששפה ע״ז וכן פירשה ר׳ יונה בשרש שפה.

23. פי׳ מלאך מליץ: מעשה טוב והוא כמלאך מליץ עליו.

24. ויאמר: ויאמר במשפטו.

25. פי׳ רטפש: רך. וכן פי׳ הראב״ע.

26. פי׳ וירא פניו בתרועה: ויביטו אל פניו בכבוד במקום תרועת העם.

27. פי׳ ישר על אנשים: יבא לקראת אנשים וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ שור.

28. בראש הפסוק הוסיף: וכאשר עשה זה.

29. ביאור: אמר אליהוא בתשלום ובהישרת החסד שטובת האל בעולם הבא על שלשה דרכים והם שחתם עליהם ואמר פעמים שלש עם גבר. הראשון כשישוב אליו האדם בתשובה אחר שגער בו האל כאמרו אז יגלה אזן אנשים וגו׳ ואף על פי שלא תשאר לו זכות אחרי

ליס יגוז אן יעריה מנהא ומן אלעקאב גמיעא. ואלת̇אני צאלח ישפע אלי אללה פיג̇יבה קאל פיה יעתר אל אלוה (פ' כ"ו) והו ענד נפסה ד̇ליל לא יתעט̇ם בל יקול אנא כ̇אטי מד̇נב כקו' ישר על אנשים וגו' (פ' כ"ז) ופצח בהד̇א אלכתאב (צ"ל אלבאב) בעמל צאלח להד̇א אלעבד לקולה באור תראה (פ' כ"ח). ואלת̇אלת̇ עבד יולמה אללה באמראץ̇ ואוגאע קאל פיה והוכח במכאוב (פ' י"ט) ואתסע פי הד̇א אלבאב וקד̇מה עלי מא הו פי אלתרתיב קבלה לאן אלחאדת̇ה אלתי חדת̇ת ואלסבב אלד̇י הם פיה יכ̇וצ̇ון הו הד̇א פעטף עלי הד̇ה אלג' בקולה להשיב נפשו.

30 ופיהא ירד נפסה מן אלהלאך ויצ̇י לה בנור אלחיוה:

פצח פי הד̇א אלפסוק באכת̇ר מן ד̇ינך אד̇ קאל לאור באור החיים ואכ̇בר פיה באן אללה יעו̇ץ̇ הד̇א אלעבד עלי מא אבלאה ולו לם תוגד לה חסנה מן אלף פכיף אן כאן פעלה אג̇מע צאלחא והד̇א אלאור אלד̇י ד̇כרה פי אלצ̇רבין אלאכ̇רין הו ת̇ואב אלצאלחין אלד̇י קאל פיה אור זרוע לצדיק (תהלים צ"ח י"א) ואיצ̇א כי עמך מקור חיים באורך נראה אור (שם ל"ו י') ג̇מע חיים ואור עלי מא וצף האהנא.

31 פאצג̇ יא איוב ואסמע מני ואמסך חת̇י אתכלם: 32 פאן יכן לך כלאם מוגוד פרד עלי ותכלם בה פאני אריד צלאחך: 33 ואן לא פאסמע מני ואמסך חת̇י אעלמך חכמה:

ת̇ם נאב ען אליפז ומא אנקטע ען גואב איוב ען מקאלתה אלת̇אניה [אד̇ קאל ויען אליהוא וגו'].

15 B ואלא פאסמע D ואן לם פאסמע.

18 $G^4$ ת̇ם נאב ען אליפז . . . ויען אליהוא.

תשובתו בכל זאת ייטיב לו האל בחסדו. כאמור יחשך נפשו וגו' [נ"א כי התשובה בעצמה היתה כעבודת האל וכה אמר יחשך נפשו וגו' אף אם אין לו מעשה טוב נשאר לגמול עליו כי האל בחסדו יתן לו טובתו] כי לא יתכן שיניחהו ערום מן הטובה ומן העונש יחדו. והשני כשיעתר צדיק אל האל ויענהו ואמר בו יעתר אל אלוה וגו' והוא בעיניו נקלה לא יתגאה כי אם אומר אני חוטא ועושה עון כאמרו ישר על אנשים [נ"א והאל ישלם לו צדקתו כאשר אמר פדה נפשו וגו'] ובשער הזה ברר לשונו ואמר כי לעבד זה יש מעשים טובים באמרו באור תראה. והשלישי כשייסרהו האל בחליים ומכאובים אמר בתם והוכח במכאוב והרחיב לדבר בשער הזה והקדימו על השער הקודם לו במדרגה כי המעשה שהיה (מעשה איוב) והסבה אשר בעבורה הם מעמיקים לחקור בזה היו. ואל זה השלישי חיבר אמרו להשיב נפשו מני שחת וגו'.

30. ביאור: בפסוק זה הוא מברר לשונו יותר מבשני השערים האחרים כי אמר לאור באור החיים והגיד בו שהאל יתן לעבד זה תשלומים על מה שנסהו ואפילו לא תמצא לו זכות אחד מני אלף כל שכן אם היה כל מעשהו בצדקה. והאור הזה אשר הזכיר בשני הדרכים הוא גמול הצדיקים אשר אמר בו אור זרוע לצדיק ועוד כי עמך מקור חיים באורך נראה אור קבץ חיים ואור כמו שהוא מבואר שם. — ועיין מה שכתב הגאון בתחלת מאמר ה' מס' אויד (דף 167): ואחר כן התבאר לי כי הזכיות כשירבו לנפש תזך ותאיר כמ"ש וחיתו באור תראה לאור באור החיים.

33. ביאור: אחרי כן דבר תחת אליפז ולא נפסק מלענות לאיוב על מאמרו השני זה אמרו ויען אליהוא וגו'.

# לד.

1 פאגאב אליהוא וקאל: 2 איّהא אלחכמא אסמעו כלאמי ויא עלמא אנצתו לי:

אלאליק באן יכון מעני אליהוא פי מא צדר שמעו חכמים מלי הו אן איוב כאן קד קאל פי מקאלתה אלת̇אניה̈ אן חכמה̈ נעמה̈ אללה עלי עבאדה ואילאמה להם לא ילחקהא אלנאטקון ולא ידרכונהא ואנّמא הו אלמנפרד בהא כקו' והחכמה מאין תבוא (כ״ח כ׳) ת̇ם קאל אלהים הבין דרכה (כ״ח כ״ג) פקאל לה אליהוא הוד̇א אנאדי אלחכמא ואלעלמא חתّי יערّפונך אנّהם קד לחקו הד̇ה אלחכמה̈ ואדרכוהא הו קו' כי אזן וכו'.

3 לאןّ אלסמע ימתחן אלכלאם כמא ידוק אלחנך אלטעאם: 4 נכ̇תאר לנא חכמא נערף בה מא אלאצלח מן כלאמנא: 5 וד̇לך אןّ איוב קאל קד זכות ואלטאיק אזאל חכמי: 6 ומע זואל חכמי אקצّר ען עוץ̇ וסהמי מדנף בלא ד̇נב:

הד̇ה אלפסוקין גואב למא כאן איוב קד צדר פי מקאלתה אלת̇אניה̈ חי אל הסיר משפטי (כ״ז ב׳) ת̇ם לם ינכר אליהוא עלי איוב קולה אן אללה אזאל חכמה אלד̇י כאן פיה אד̇ כאן [פי חקّ] אללה אן יפעל הד̇א ואנّמא אנכר עליה קולה אןّ אללה אזאל חכמה וליס יעוّצה עלי ד̇לך שיא פי אלאכ̇רה̈ בל יקצّר בה פי ד̇לך כקו' על משפטי אכזב ויתצרّף מן וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה נ״ח י״א) אלד̇י הו תקציר ואנّה איצ̇א ליס עלי סיה̈ סלפת מנה לקו' בלי פשע פצאר אלפעל כאלעבת̇ אד̇ הו לא למא מצ̇י ולא למא יאתי ואלחכים מעאד̇ מן אלעבת̇.

9 D אלסמע כמא יתמחן . . . וכמא ידוק | 10 O בין כלאמנא | 12 D פי עוץ̇ | (מדנף) $G^4$ מוצף.

---

2. ביאור: הענין הראוי במה שהקדים אליהוא שמעו חכמים מלי הוא שאיוב אמר במאמרו השני שחכמת הטבת האל לעבדיו ויסורו אותם לא ישיגו אותה המדברים ולא יבינוה והוא מתבודד בה כאמרו והחכמה מאין תבוא ואחרי כן אמר אלהים הבין דרכה ועל זה אמר לו אליהוא הנה אקרא לחכמים וליודעים למען יודיעוך שהם כבר השיגו החכמה הזאת והבינו אותה הוא אמרו כי אזן וגו'.

4. פי' מה טוב: מה היותר טוב מדברינו. — עיין מה שכתב הגאון בהקדמתו לס' או״ד (דף 21): ואמרו החסידים קצתם לקצתם משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב וכאשר יש לחמשת האנשים בזה רוצה לומר איוב וחבריו מאמרים נרחבים.

6. פי' על משפטי אכזב: ועם סור משפטו אחסר תמורתו.

5–6. ביאור: שני הפסוקים האלה הם תשובה על מה שהקדים איוב במאמרו השני חי אל הסיר משפטי ואליהוא אינו מוכיח את איוב על מה שאמר כי האל הסיר משפטו (ר״ל גדולת שופט) שהיה בו כי זה ברשות האל לעשותו אבל הוא מוכיחו על אמרו שהאל הסיר משפטו ולא יתן לו תמורתו מאומה בעולם הבא כי אם יחסירנו אותה כאמרו על משפטי אם אכזב ומלת אכזב היא מן וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו שענינו חסרון. ועוד על מה שאמר איוב

7 פאיּ רגֹל מתֹל איוב ישרב אלהזו מתֹלא כשרב אלמא:
8 ותטרّק ליצחב פעלהٔ אלגֹל וימצׄי מע דֹוי אלטֹלם: 9 אדֹ קאל לא
ירבח אלמר אן יעוّצׄה אללה:

[פסّרת] ברצותו תעויצׄא מתֹל אז תרצה הארץ (ויקרא כ״ו ל״ד) מן אלופא
ואלתעויץׄ.

10 לדֹלך יא דֹוי אלעלם אסמעו מّני אן אלטאיק מעאדֹ מן אלטֹלם
ואלכאפי מן אלגֹור:

יריד בהדֹא מא אראד בקולה שמעו חכמים מלי (ב׳).

11 בל פעל אלאדמיّ יכאפיה בה וכסביל אלמר יוגדה: 12 ומן
אלחקّ איצׄא אןّ אלטאיק לא יטّלם ואלכאפי לא יעוّג אלחכם: 13 ומן
וכלה עלי אלארץׄ ומן בסבבה צירّ אלדניא באסרהא:

יתّצל קו׳ מי פקד עליו במא קבלה והו ושדי לא יעות משפט פוצל בה מא
בעדה וקאל אנّה לא יעוّג חכם מן בסבבה כֹלק אלדניא כלהא ומן לו צרף אליה
באלה להלך.

14 פכיף יצרף אליה באלה והו רוחה ונסמתה אליה יצׄמّהא:
15 פיתוّפי גֹמיע אלבשריין ואלאדמיّ ירגֹע אלי אלתראב: 16 ואן פהמת
פאסמע הדֹה ואנצת צות כלאמי פיהא: 17 כיף יכון שאני אלחכם יגֹבר
אמרה או אלעדל אלכביר תפלג עליה: 18 איקאל ללמלך פאגֹר או
ללסכֹי טֹאלם: 19 אלדֹי לא יחאבי אלרוסא ולא יתֹבת אלסכֹיّ בחצׄרהٔ
אלפקיר אדֹ גֹמיעהם צניעתה:

אורד עליה פי הדֹה אלפואסיק סבע חגֹג פי נפי אלגֹור ג׳ מנהא אצול וד׳
פרוע. פאמّא אלג׳ אצול פהי אלדֹי גֹמעהא פי פסוק ואחד וקאל אשר לא נשא פני

2 B אלי צאחב פאעלהٔ אלגלّ D לאצחאב פ׳ אלגל | 9 (בה) D חסר | B ומע
אלחק | 15 (יצרף) O יצירّ | (יצׄמّהא) B יצמתה | 16 (גֹמיע) $G^4$ חסר | 17 (צות) $G^4$ חסר |
(פיהא) B בה | 19 $G^4$ לם יחאב . . . ולם יתֹבת.

שהחסרון הזה אינו על חובה שקדמה מאתו וזה אמרו בלי פשע, ולפי זה היה המעשה דבר בלי טעם כי איננו לא בעבור מה שעבר ולא בעבור מה שיבוא אבל החכם חלילה לו מדבר בלי טעם.

7. בתרגומו הוסיף: על דרך משל.

9. ביאור: פירשתי ברצותו בלשון תת תמורה כמו אז תרצה הארץ שהוא מענין תשלום ותמורה. — שם תרגם הגאון תרצה „תסתופי״ ר״ל תשלם.

10. ביאור: רצה בזה מה שרצה באמרו שמעו חכמים מלי.

13. ביאור: אמרו מי פקד עליו מתחבר אל מה שלפניו ושדי לא יעות משפט ויחובר עמו מה שאחריו [אם ישים אליו]. אמר אליהוא שדי לא יעות משפט מי שבגללו ברא העולם הזה כלו ומי שיאבד אם ישים אליו לבו.

17—19. ביאור: שם לפניו באלה הפסוקים שבע ראיות על הרחקת העול מאל שלש מהן שרשים וארבע ענפים. והשרשים השלשה הם אשר קבצם בפסוק אחד ואמר אשר לא נשא פני שרים כי מי שנושא פנים לא יעשה זה אלא בעבור שלשה דברים הא׳ מהם היראה

שרים לאןّ אלדׄי יחאבי לא יכון אלא לגׄ׳ אמור והי אלכׄוף ואלהיבהׄ [קאל פני שרים] ואלתׄאני אלרגבהׄ קאל ולא נכר שוע לפני דל ואלגׄ׳ אלגׄהל וינטוי תחת ולא נכר שוע ואלבארי תע׳ פמחאשי ען גׄמיע דׄלך. וכאן קד קדّם קבלה ד׳ חגׄג אכׄר אלאולי האף שונא משפט יחבש יעני אן אלגׄאיר ושאני אלחכם לא תנגׄבר אמורה ולא תתׄבת כקו׳ לא יכון אדם ברשע (משלי י״ב ג׳) ואלתׄאניהׄ ואם צדיק כביר תרשיע יעני אן אמורה תע׳ לא ימכן אן יטען עליה פיה ואלגׄ׳ האמר למלך בליעל מן אלמחאל אן יסתחקّ אלמלך מן הו פאגׄר ואנّמא יכון דׄלך תגלבא פי מא בין אלנאס. ואלד׳ רשע אל נדיבים לאןّ אלנדבה הי אעטא אלשי פוק אלאסתחקאק פלא יקאל ללמעטי שי אנّה מתברّע וקד בקי עליה מן ופא אלחקّ שי פהדׄה אלזׄ׳ וגׄוה אלתי גׄעלהא אליהוא חגׄגא ללתעדיל.

20 פמנהם מן ימות טרפהׄ פי נצף אלליל יהתזّ קום פיגׄוזון ויזילון אלאגׄלّא בגיר קדרהׄ מנהם: 21 ממّא עלמה עלי טריק כל אמר וגׄמיע כׄטאה ינטׄרהא: 22 ולים טׄלאם ולא גׄבם ינסתר הנאך פעלהׄ אלגׄל: 23 כמא אנّה לים שי איצׄא יצׄיّר עלי אמר ימכנה אלמסיר אלי אלטאיק פי אלחכם: 24 ירוע אלאגׄלّא בלא נהאיהׄ ויוקף אכׄרין מכאנהם: 25 לדׄלך ממّא יתׄבת אעמאלהם יקלב זמאנהם פינכׄפצׄון: 26 ופי מכאן אלטׄאלמין קד ספקהם פי מוצׄע אלשאמתין: 27 דׄלך עלי מא זאלו מן טאעתה ולם יעקלו שיא מן סירה: 28 ווצל אליה צראךׄ אלפקיר וסמע צראךׄ אלצׄעפא: 29 והו אדׄא יקרّר קומא מן יגלבהם ואן חגׄב רחמתה ענהם מן יראהא דׄאך באלסוא עלי אדמיّ פראד או אמّהׄ: 30 כׄלאף אלמלךׄ אלאדמיّ אלמראיי ואוהאק אלשעוב: 31 ולה אן

11 $G^4$ ויזאלון | 14 (איצא) B חסר | (ימכנה) $OQG^4$ ימנעה | 15 Q יורע | 16 B וקלב | 17 Q אלשאמתין אלנאטרין | 18 Q ויצל אליה . . . ויסמע | 19 B הולא יקרר | 20 (אדמי) Q חסר | וללה יקול.

---

והאומה על זה אמר פני שרים והשני החמדה על זה אמר ולא נכר שוע לפני דל והשלישי חסרון דעת והוא נכלל באמרו ולא נכר שוע והבורא ית׳ חלילה לו מכל אלה. וכבר הקדים לפני זה ארבע ראיות אחרות. הראשונה האף שונא משפט יחבש ר״ל שהמעול ושונא המשפט לא יחבשו דבריו ולא יתקיימו כאמרו לא יכון אדם ברשע. והשנית ואם צדיק כביר תרשיע ר״ל שדבריו יתעלה אי אפשר להוציא דבה עליו בעבורם. והשלישית האמר למלך בליעל מן השקר הוא שיהיה ראוי למלכות מי שהוא בליעל ולא יהיה זה אלא בהתגברו בין בני אדם. והרביעית רשע אל נדיבים כי הנדבה היא תת דבר למעלה ממה שראוי לתתו ולא יאמר על מי שנותן דבר מתנדב אם נשאר עליו דבר ממה שהוא חייב לתתו. אלה השבעה פנים ששם אותם אליהוא ראיות לצדוק הדין (ועיין מה שכתב הגאון בשער ו׳ מס׳ או״ד דף 197). — פי׳ שוע נדיב לב והפי׳ הזה הביא דונש בתשובותיו סי׳ ע״ת: שוע הוא הנדיב לב כדכתיב ולכילי לא יאמר שוע.

20. פי׳ רגע מותו: יש מהם מי שימות רגע. ופי׳ לא ביד: בלא יכולת מהם.

23. פי׳ הפסוק: כמו שאין דבר עוד שישים על איש אשר בו יוכל להלוך אל אל במשפט.

25. פי׳ הפסוק: לכן ממה שיכיר מעשיהם יהפך זמנם וישפלו.

30. פי׳ ממלך אדם: משונה ממלך בשר ודם.

יקול קד חמלת ׳לקי פלא אהלכתהם: 32 פמן גיר אן אעלם אנת דלני פאן כנת פעלת גורא לא אעאודה: 33 ובעד הל מן ענדך יכמלהא חין תזהד פי שי ותזעם אנך אלדי תכ׳תאר לא אנא פמא ערפתה תכלם בה:

קאל אליהוא הדה אלג׳ פואסיק רד[א] עלי מא כאן איוב יט׳ן אנה לא עוץ׳ עלי אלאלאם אלמחדת׳ה פי אלעבד לא עלי דנב והי כי אל אל האמר בלעדי אחזה המעמך ומענאהמא (צ״ל ומענאהא) אן ללה אן ידבר ׳לקה באי״ה אלמצאלח שא פאדא שא אן ינעם עליהם נעמה תעויץ׳ בעד אילאם פלים להם אן יקולון בל ינעם עלינא אבתדא בלא אלם ופי דלך קאל אליהוא בלעדי אחזה אתה הורני יעני אני קד אקמת נפסי מחתגא ללה פאן יכון ההנא באב קד ׳פי עני פדלני עליה ואן אכון אנא קד אחתגגת בשי הו תגויר לם אעד אלאן אחתג בה. ואלגרץ׳ פי קולה המעמך ישלמנה הו תדביר אלעאלם קאל לה הל אנת אלמכ׳תאר לתדבירה חתי תצרף שיא מא אן כאן ענדך מערפה בדלך פקל. אנשי וגו׳.

34 אנא אעלם אן דוי אלעלם יקולון לי צדק ואלרגל אלחכים יקבל מני: 35 ואמא איוב פלים במערפה יקול דלך וכלאמה פיה לים במעקול: 36 ולו שא מן ישא אן ימתחן איוב אלי אלגאיה פי אלרד עלי דוי אלג׳ל: 37 לכאן יזיד עלי ׳טיתה דנבא חסבך פיה מא הו בינגא ויכתר אקואלה עלי אלטאיק:

מעני קולה אבי יבחן איוב הו אן איוב קד צאק בה דרגא פי קבול מא יחאגה אלמוחדון פכיף לו כאן הו אלמתולי אלמחאגה ללמלחדין ואלרד עליהם אלדין הם אנשי און כאן אלאמר בה אציק ואצעב בל כאן יתכ׳וף עליה אן יוסיף על חטאתו פשע. ת׳ם קאל אליהוא מקאלה ת׳אלת׳ה אג׳אב איוב פיהא ען מקאלתה אלת׳אלת׳ה אלתי הי מי יתנני (כ״ט ב׳) אלתי אנקטע פיהא בלדד פקאל.

15 (דלך) BO חסר | (פיה) B חסר | 16 OB ולו שא מנשיי | 17 Q לכאן אלאן יזיד | OB לכן.

33—31. ביאור: אמר אליהוא הג׳ הפסוקים האלה להשיב על מה שהיה איוב חושב שאין תשלום על היסורים ההוים בעבד מבלי עון. וענינם שברשות האל להנהיג ברואיו באיזה תיקון שירצה ואם ירצה שייטיב להם הטבת תמורה אחר יסרו אותם אין להם לומר נרצה שייטיב לנו תחלה בלי יסורין. ובזה אמר אליהוא בלעדי אחזה אתה הורני ר״ל אנכי כבר השתדלתי להביא ראיות לאל ואם יש פה שער שנעלם ממני הורני עליו ואם הייתי מביא ראיה מדבר שהוא עול לא אשוב עתה להביא ממנו ראיה. והכוונה באמרו המעמך ישלמנה הוא הנהגת העולם אמר לו אליהוא האתה הוא הבוחר הנהגתו עד שתגזור על דבר אם יש לך בו ידיעה דַבֵּר.

34. פי׳ אנשי׳ לבב יאמרו לי: אני ידעתי שאנשי לבב יאמרו לי צדק.

37 - 36. פי׳ הפסוקים: ולו רצה מי שרצה לבחון את איוב עד נצח בהשיב על אנשי און היה מוסיף על חטאתו פשע די לך בו מה שהוא בינינו וירבה אמרים לאל. — ביאור: ענין אמרו אבי יבחן הוא שאיוב כבר בא במצוק בשמעו מה שיביאו עליו ראיה המאמינים וכל שכן שיבא במצוק ושיקשה לו אם היה מוטל עליו להשיב בראיות על הכופרים אשר הם אנשי

# לה.

1 ואבתדא אליהוא וקאל: 2 הל הדׄא קול תחסבה חכמא אנ̈ך
תקול אנא אעדל מן אלטאיק: 3 אן תקול אי̈ רבח לי מן צלאחי ומא
אנתפע מן תרך כׄטיׄתי: 4 אנא ארד̈ עליך כלאמא ועלי אצחאבך מעך:

קאל אליהוא הדׄא אלפסוק גואבא למא כנ̈א קד̈מנאה פי צדר הדׄא אלכתאב מן אלמקאלתין אלתין אחדהמא קול איוב והו אן אללה יסעד וישקי כיף שא לא עלה̈ לדׄלך גיר מראדה ואלאכׄרי אלתי כאן יקולהא אצחאבה והו אן אללה לא יולם עבאדה אלא עלי זלל סלף מנהם וגמיעא כׄטו כדׄלך קו׳ אליהוא לאיוב אני אשיבך מלין.

5 אקול אלתפת אלי אלסמא ואנטׄרהא ואלמח אלשואהק כיף הי
אשמך̇ מנך: 6 פאן אכׄטאת מא תפעל בה ואן כתׄרת דׄנובך מא תצנע
בה: 7 וכדׄלך אן צלחת מא אלדׄי תעטיה או מא יאכׄדׄ מן ידך עלי
כל חאל: 8 אנ̈מא יצׄר̈ טלאחך לאנסאן מתׄלך וינפע צלאחך לאדמי̈
מתׄלך: 9 ואעלם אנ̈ה מן כתׄרה̈ מא יצרך̇ אלמגשומון ויגו̈תׄון מן דׄראע
מן הו אכתׄר מנהם: 10 ולם יקל אין אללה צאנענא אלמלזמנא
תמגידה עלי מר̈ אלליל: 11 אלמעל̈מנא אכתׄר מן בהאים אלארץ̇ מן
טאיר אלסמא יחכ̈מנא: 12 כדׄאך הם יצרכׄון הנאך מן קבל אקתדאר
מן הם אשר̈ מנהם פלא יגיבהם:

Q 1 פאגאב | B הל הודׄי קול חסבתה חכמא אנ̈ך | O 11 יאכׄדׄה | DQ 12 וכדׄלך ינפע | Q לאדמי̈ בשבהך | Q 15 הו אכתׄר מנהם תאיידא | DQ צאנענא מנ̈א | BO 18 מן הו אשר̈.

און ולא עוד אלא שיש לחוש כי יוסיף על חטאתו פשע. אחרי כן אמר אליהוא מאמר שלישי שענה בו לאיוב על מאמרו השלישי אשר הוא מי יתנני והוא אשר שבת בלדד מלענות עליו ואמר.

4. ביאור: אמר אליהוא את הפסוק הזה לתשובה על שני המאמרים שהקדמנום בפתיחת הספר הזה האחד מהם מה שאמר איוב והוא שהאל יצליח ויצער איך שירצה אין סבה לזה זולתי חפצו והאחר מה שאמרו חבריו והוא שהאל לא ייסר עבדיו אלא על פשעים שקדמו מהם וכלם שגגו בדעתם וכן אמר אליהוא לאיוב אני אשיבך מלים וגו׳.

7. הוסיף בסוף הפסוק: על כל פנים והוא נמשך לפסוק שאחריו: (8) לא יזיק רשעך כי אם לאיש כמוך ולא תועיל צדקתך כי אם לבן אדם כמוך.

9. פי׳ הפסוק: ודע שהוא מרב מה שיזעקו העשוקים וישועו מזרוע רבים מהם. ועיין מה שכתב הגאון בסוף מאמר ה׳ מס׳ או״ד: ורוב העשוקים יותר קשה כי עושק אלף איש באלף זוז יותר קשה משיעשק בהם חמש מאות איש כמ״ש מרוב ע׳ יזעיקו.

10. פי׳ נותן זמירות בלילה: המחייבנו לזמר לו על עבור הלילה. ודונש בתשובותיו סי׳ כ״ד הביא פירש הגאון וז״ל: עשה נותן זמירות בלילה שהוא הקב״ה שעשה את הכל והם מזמרין לו.

12. פי׳ הפסוק: כן יצעקו שם מפני גאון רעים מהם ולא יענה אותם.

12—5. ביאור: אמר הבט שמים וגו׳ אם צדקת וגו׳ בעבור מה ששמע מדברי איוב ותארו את עצמו בתכלית הצדקה. אמר לו אין ראוי שתתפאר לפני אלהיך כי צדקתך לא

קו׳ הבט שמים אם חטאת אם צדקת קאל ד׳לך למא סמעה מן כלאם איוב ווצפה נפסה בגאיה׳ אלצלאח פקאל לה ליס ינבגי אן תתעט׳ם בין ידי רב׳ך לאן׳ צלאחך ליס ינפעה הו ואנ׳מא ינפעך אנת וכד׳לך לא יצ׳רה כ׳טאוך בל אנ׳מא יצ׳רך פי נפסך פעאתבה בהד׳א עלי מא הכאה פי מקאלתה אלת׳אלת׳ה׳ מן כי אמלט עני משוע (כ״ט י״ב) אלי אכ׳ר אלפצל ופי קו׳ מי יתן לי (ל״א ל״ה) קאל לה ליס כל מן תמנ׳י אן יסמע מנה סמע מנה לאן׳ האהנא קומא יט׳למון גירהם פאד׳אהם ט׳למו פי אנפסהם לם יסמע אללה מנהם כקו׳ מרוב עשוקים יזעיקו שם יצעקו ולא יענה וכמא כאן האהנא קום לא יסמע מנהם עקאבא להם כאן האהנא קום לא יסמע [מנהם] מחנה׳ להם לאנ׳ה עדל לא ג׳ור ענדה לקו׳ אך שוא וגו׳.

13 אמ׳א אלזור פאן׳ אלטאיק לא יסמעה סמאע תצויב ואלכאפי לא יראה ראי תג׳ויז: 14 פאן קלת אנ׳ך לא תרי ד׳לך פהאכמני בין ידיה ואצבר עלי אלג׳ואב: 15 ואלאן פאנ׳מא איוב ליס ירי ד׳לך לאנ׳ה עד׳ד מצאיבה ולם יעלם אן׳ ראחתהא כת׳ירה׳ ג׳דא:

פצח ען אלעוץ׳ פי הד׳א אלפצל בקו׳ ועתה כי אין יעני איוב אנ׳ה אנ׳מא עד׳ד אלאמה ווג׳עה ואכ׳ד׳ ינדב נפסה ויסתגית׳ ולו עלם אן׳ ראחתה כבירה׳ לצבר עלי מא נאלה.

16 פמנהא צאר איוב יתכ׳לם פאה באלהבא ויכת׳ר כלאמה בגיר מערפה׳:

ת׳ם׳ אבתדא אליהוא במקאלה׳ ראבעה׳ ווזעם אן׳ איוב לא ג׳ואב לה עליהא ולד׳לך אבתדא פיהא ויוסף לאן׳ אלאואיל כאנת [פי] חק׳ ג׳ואב ג׳ מקאלאת איוב והד׳ה זיאדה׳ עליהא.

11 O רויא תג׳ויז | D אן קלת אנת.

---

תועיל לו ואיננה מועילה כי אם לך וכן לא תזיק לו חטאתך כי איננה מזקת כי אם אותך בעצמך והוכיחו בזה על מה שאמר במאמרו השלישי מן כי אמלט עני משוע עד סוף הפרק ובאמרו מי יתן לי שומע לי. אמר לו אליהוא לא כל מי שיאוה שישמעו לו שומעין לו כי יש אנשים העושקים זולתם והנה הם עשקו את עצמם והאל לא ישמע להם כאמרו מרוב עשוקים יזעיקו שם יצעקו ולא יענה. וכאשר יש שם אנשים אשר לא ישמעו להם לענשם כן יש אנשים שלא ישמעו להם לנסותם כי הוא צדיק אין עול אצלו לאמרו אך שוא וגו׳.

13. פי׳ הפסוק: אך השוא לא ישמענו האל שמיעת הישרה (ר״ל כאלו ישר בעיניו) ולא יראנו ראיית התרה (כאלו התירו).

14. פי׳ הפסוק: ואם תאמר שאתה לא תראה זה דין (התוכח) עמי לפניו ותוחיל לתשובתו.

15. פי׳ הפסוק: ועתה אינו רואה זה כי הוא פקד (מנה) יסוריו ולא ידע כי הנפשו מהם רב מאוד. — ביאור: בזאת הפרשה חוה דעתו הברורה בהטבת תמורה באמרו ועתה כי אין וגו׳ רוצה לומר שאיוב מנה יסוריו ומכאוביו והחל לזעוק על עצמו ולשוע ואלו ידע שמנוחתו (בעולם הבא) רבה מאד היה סובל את מה שבא עליו. — פי׳ פש כמו שהביא הראב״ע בשם יש אומרים: מלשון מנוחה והוא חסר נו״ן מן וינפש והענין בשביל שאין לו דעת לאיוב פקד אפו ולא ידע כי מנוחת שכרו הרבה.

16. ביאור: אחרי כן החל אליהוא מאמר רביעי ואמר שאין לאיוב מענה עליו ובעבור זה החל בו ויוסף כי מאמריו הראשונים היו במשפט מענה על שלשה מאמרי איוב אבל זה תוספת עליהם.

# לו.

1 ת͘ם זאד אליהוא וקאל: 2 ארקב לי קלילא חת̇י אכ̇ברך באן
קד בקי ללה עליך כלאם: 3 ארפע ט̇נ̇י אלי בעיד ואעטי צאנעי אלעדל
באלאקראר: 4 ועלי חקיקה̈ אן כלאמי ליס בבאטל ואנ̇י מעך צחיח
אלמערפה̈: 5 אעלם אן̈ אלטאיק כביר ולא יזהד פי כ̇לקה והו כת̇יר
קו̇ה̈ אלעלם: 6 ולא יחיי̈ טאלמא עלי אבאחתה ד̇לך והכם אלצ̇עפא
יעטיהם: 7 ולא ינקץ מן אלצאלח ענאיתה ולא מן אלמלוך פי
אלכראסי̈ בל יג̇לסהם ללאבד פישמכ̇ון: 8 ואן אסתחקו̇ אן יכונו
מאסורין באלאגלאל ויעלקו בחבאל אלעד̇אב: 9 פאנ̇ה יכ̇ברהם
בפעלהם ובד̇נובהם אד̇ יתג̇ב̇רון:

את̇סע פי הד̇ה אלמקאלה̈ פי באב אלתעויץ̇ כת̇ירא וקד̇ם קבל ד̇לך קולה פי אלת̇ואב ואלעקאב ואלאנד̇אר וקבול אלתובה̈ והו קולה לא יגרע באב אלת̇ואב ואם אסורים אלעקאב ויגד להם אלאנד̇אר.

10 ויתקד̇ם אליהם פי אלאדב ויקול להם אן ירג̇עו מן ג̇להם:
11 פאן הם סמעו ואטאעו פאנ̇הם יפנון א̈יאמהם פי כ̇יר וסניהם פי
נעים: 12 ואן לם יסמעו פי אלבעת̇ ימר̇ו ויתופ̇ו בג̇יר שעור בה:
13 ואלד̇נסו אלקלב יצ̇ירון אלג̇צ̇ב ולא יסתג̇ית̇ון ממ̇א אסרהם ד̇לך:
14 ונפוסהם תמות פי חאל אלצ̇בא והיותהם פי חאל אלמג̇אנה̈:

קו' בקדשים יעני סן̈ אלעציאן וקד ישא אללה כת̇ר עמר אלעצאה̈.

15 וממ̇א סבילה אן יכ̇ל̇ץ אלצ̇עיף מן צ̇עפה לד̇לך יתקד̇ם

1 Q פעאוד אליהוא | B פאן בקי | 2 O אלי בעד | 3 B ואנא מעך | 4 (כת̇יר) O כביר | 8 BD פי אלאגלאל | BD ויעלקון | 13 O פי חאל אלאדב | BD ירג̇עון | 15 BD יסמעון . . . ימר̇ון ויתופ̇ון | 17 (תמות) B תסתופי.

---

3. הוסיף בסוף הפסוק: בהודאה.

4. פי' תמים דעות עמך: וכי אני עמך תמים דעה. עיין מה שכתב הגאון בסוף מאמר ב' מס' אר"ד (דף 109).

5. פי' הן אל כביר לא ימאס: דע כי האל כביר ולא ימאס ברואיו.

6. אחר לא יחיה רשע הוסיף: אף על פי שהתיר זה (ר"ל שהתיר האל טובת הרשעים).

8. פי' ואם אסורים: ואם ראויים הם להיות אסורים.

9. ביאור: במאמר הזה הרחיב לדבר הרבה על הטבת התמורה והקדים לדבר על הגמול והעונש והאזהרה והתשובה. פסוק לא יגרע הוא שער התשובה ואם אסורים העונש ויגד להם האזהרה.

14. פי' בנוער: בענין הנעורים. ופי' בקדשים: בענין הזמה. — ביאור: אמרו בקדשים ר"ל שנות הפשע. ופעמים שיחפוץ האל להרבות ימי חיי הפושעים.

15. פי' הפסוק: וממה שדרכו לחלץ עני מעניו לכן יגלה אזנם בלחץ.

אליהם אלצ̇גט: 16 ואנ̇מא אזאחך מן אלצ̇יק אלי אלסעה̈ לא צ̇יק פי מוצ̇עהא וודע כ̇ואנך ממלו̇ דסמא:

קאל לאיוב אן̇ אללה אנ̇מא אלמך קצד אן יזיחך וינקלך מן אלצ̇יק אלי דאר סעה̈ לא צ̇יק פיהא ינעם עליך פיהא ויצ̇יּר מאידתך מלאי דסם. ופס̇רת הסיתך אזאחך מת̇ל קו׳ [פי] יהושפט ויסיתם אלהים ממנו (ד״ה ב׳ י״ח ל״א) ולק̇ב אלת̇ואב בד̇לך מת̇ל קו׳ ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳).

17 ואנת קד אכמלת דין אלט̇אלמין וחכמהם וקצ̇אהם אלד̇י ידעמונהא:

אי קד תאבעת אלכפ̇אר ואלט̇אלמין עלי מד̇הבהם תג̇ו̇ר חכמה ועלי אנ̇ך לם תפצח בה. ת̇ם קאל לה.

18 אנ̇מא אלחמיּה̈ אן יזחך אלי כפאיה̈ לא תמיּלך ענהא כל̇ דיה̈:

קאל לה אנ̇מא אלשקא ואלבלא ואלחמיּה̈ הי עקאב אללה אלד̇י לא יזיחך מנה כל מקדאר ולא כל דיה̈ כקו׳ אח לא פדה יפדה איש (תהלים מ״ט ח׳) ויקר פדיון נפשם (שם מ״ט ט׳) הד̇א הו אלחמיּה̈ ואמ̇א אלם אלדניא אלעוץ̇ עליה ת̇ואב פי אלאכ̇רה̈ פלים הי חמיה̈ ולא מציבה̈ לאנ̇ה ענד אלנעים מקאם אלחלם.

19 איצאפ̇ה סכ̇אך פי וקת אלצ̇ר לא ולא כל תאייד קו̇ה̈: 20 ולא תתשו̇ף עלי מר̇ אלליל אן ידכ̇ל שעבא מכאנך פי אלמך: 21 אחד̇ר לא תו̇ל אלי אלג̇ל פאנ̇ך תכ̇תאר ד̇לך מן עד̇אבך:

קאל לה לא תתמנ̇י אן ידכ̇ל גירך פי הד̇א אלאלם מכאנך פאנ̇ך קד תכ̇תאר ד̇לך ממ̇א אנת פיה מן אלעד̇אב הו קו׳ אל תשאף השמר פלא תפעל פאנ̇ך אנ̇מא תתמנ̇י אן יכונו פי אלנעמה̈ דונך. ופס̇רת הלילה עלי מר̇ אלליל מת̇ל בקר עלי מר̇ אלנהר.

1 B ואמ̇א אזאחתך | O אלי סעה̈ | 2 (וודע) B ווצ̇ע | 11 (יזחך) BD יזיחך | B אלי כפאיך ולא תמילהא ענהא | O תמיל ענך | 16 BD איצאפפה | 17 B פי אלאמר | (תול) B תזיל | 18 O פאנ̇ך לא תכ̇תאר.

16. ביאור: אמר לאיוב: לא יסרך האל אלא למען יסיתך ויעבירך מן הצר אל בית המרחב אשר אין בו מצוקה ולמען ישים שלחנך מלא דשן. ופירשתי הסיתך העבירך כאשר אמר ביהושפט ויסיתם אלהים ממנו. וקרא גמול העולם הבא דשן כאמרו ותתענג בדשן נפשכם.

17. ביאור: כלומר כבר הלכת אחר הכופרים והרשעים ועל פי דעתם תרשיע דינו אע״פ שלא דברת בזה בלשון ברור ואחר כן אמר לו.

18. ביאור: אמר לו הצרה והרעה והחמה אינה כי אם עונש האל אשר לא יעבירך ממנו כל שיעור וכל כפר כאמרו אח לא פדה יפדה איש ויקר פדיון נפשם. והעונש הזה הוא חמה אבל יסורי העולם הזה אשר תמורתם ינתן לו גמול בעולם הבא אינם חמה ולא רעה כי הם אצל הטוב לכל במקום החסד. (עיין פי׳ הגאון למשלי ו׳ ל״ה).

19. פי׳ הפסוק: היערוך אליו שועך (כלומר נדבותך) בעת צר לא וגם לא כל מאמץ כח.

20. פי׳ הפסוק: ואל תשאף אל עבור הלילה אם יביא עם תחתיך ביסוריך.

20—21. ביאור: אמר לו לא תתאוה שיבוא זולתך ביסורים האלה תחתך כי אתה

22 ואעלם אן אלטאיק ימנע בקותה ומן מתלה דאל עלי אלכיר:
23 ומן דא אפתקד עליה אמורה ומן קאל לה אנך פעלת גורא: 24 פאדכר
לנא אן תכתר פעלה כמא וצפה אלנאס: 25 וראה כל אלאדמיין
ואלתפת אליה אלאנסאן מן זמאן בעיד: 26 יעלמון אן אלטאיק כתיר
אלוצף פוק מא נעלם ולים לה סנון פתחצי או תסתברי: 27 ומן איאתה
אנה קד ינקץ נקט אלמא ען קום אלדי יצפי אלמטר בכארה: 28 אלדי
תהטלה אלשואהק ותדר בה עלי אלנאם אלכתיר: 29 ואיצא אן אטהר
בסט אלגים כאן תטלילה כאויא:

קולה תשואות סכתו יריד בה אנה אן אטהר גימא כאן כאויא פארגא לא מטר פיה פאנמא הו כדב כקו׳ נשיאים ורוח ונשם אין (משלי כ״ה י״ד).

30 ואדא בסט עליה סגלה גטי אצול אלבחר מתלא:

מעני ושרשי הים כסה יעני (אן) בה אלגים ואן כאן פיה מטר אמר אלסחאב אלא תפרגה עלי אלבחר וסאחלה אלדי הו לה כאלאצל חית לא ינתפע ואלסגל פהו אלמטר. תם אכבר באן הדא בסבב עמל ידיהם אד קאל.

31 לאנה בהא ידין אלשעוב ויעטיהם טעאמא בכתרה: 32 ועלי
אעמאלהם קד מנע סגלהם ואמר פיהם במפאגי בחרב:

פי קו׳ על כפים אצמאר ומענאה על מעשה כפים מתל קו׳ קבצו פארור (יואל ב׳ ו׳) מענאה קבצו שחור פארור (או דל עלי צמירה באמסאכה גירה גצב שאמך?).

3 (לנא) O חסר | O וצפוה | 4 (אלאנסאן) O כל אנסאן Q אלנאס | D מן זמאן אלבעד | 5 B תחצי | 6 B אנה ינקץ | (אלדי) B חסר | O יצפי יציג אלממר | B אלתי תהטלהא | 8 (כאן) O כיף | 15 O לאנה בה.

---

תבחר בזה ממה שאתה בו מן העונש. לא תעשה כן כי בזה תתאוה שיהיו בנעימים בלתך. ופירשתי הלילה עבור הלילה כמו בקר עבור היום.

22. פי׳ מורה: מורה לטוב.

24. פי׳ אשר שוררו: כאשר ספרוהו.

25. פי׳ מרחוק: מזמן רחוק. ועיין מה שכתב בס׳ או״ד מאמר א׳ (דף 36).

26. פי׳ הפסוק: ידעו שהאל שגיא ספור למעלה ממה שנדע ואין לו שנים שיספרו או יחקרו.

27. הקדים בראש הפסוק: ומאותותיו הוא.

29. פי׳ הפסוק: עוד אם יראה מפרשי עב היתה סכתו ריקה. — ביאור: אמרו תשואות סכתו רוצה בו שבהראותו ענן הוא ריק אין בו מטר ואם כן הוא ענן שקר כאמרו נשיאים ורוח וגשם אין.

30. בסוף הפסוק הוסיף: על דרך משל. — ביאור: ענין שרשי הים כסה רצונו לומר הענן ואף אם יש בו מטר צוה האל לענן שלא יריק אותו על הים ועל חופו שהוא לו כשרש באשר אין לים במטר תועלת. ומלת „סגל“ (שתרגם בה אור) הוא המטר (עיין לקמן בהערות ל״ז י״א) אחרי כן הגיד שזה הוא בגלל מעשה ידיהם.

32. פי׳ הפסוק: ועל מעשיהם כבר מנע את מטרם וצוה בם המפגיע כלומר החרב. —

**33 תכ̇ברהם ענה אצחאבה ומואשיהם מע אלצאעד מן נבאתהם:**

קו׳ יגיד עליו רעו יעני אצחאב אלסיף והו אלג̇וע ואלובא ואלסבאע לקו׳ חרב ורעב וחיה רעה ודבר (יחזקאל י״ד כ״א) ת̇ם קאל וכמא תנאלהם אלד׳ כד̇לך תנאל בהאימהם ונבאתהם פאמ̇א אלבהאים פהו מקנה ואלנבאת פהו עולה והד̇א נט̇יר קו׳ הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה על האדם ועל הבהמה ועל עץ השדה ועל פרי האדמה (ירמיה ז׳ כ׳).

# לז.

**1 חת̇י תזעג̇ קלובהם לד̇לך ובאנ̇ה תנתתר מן מוצ̇עהא:**

אשאר בהד̇א אלקול אלי קלובהם כקו׳ תעה לבבי פלצות בעתתני (ישעיה כ״א ד׳) והו מצרוף אלי אלקום אלמד̇כורין ואשתקקת ויתר מן אתרו עפיה (דניאל ד׳ י״א) אלד̇י הו אנתתרו.

**2 יקול להם אסמעו סמאעא ברג̇ז צותה ודרס מן קולה יכ̇רג̇: 3 ומן תחת ג̇מיע אלסמא יראה ונורה עלי אקטאר אלארץ̇: 4 ובעדה יזאר צות אכ̇ר וירעבהם בצות אקתדארה ולא יות̇ר פיהם אד̇א סמע צותה:**

פס̇רת יעקבם את̇ר מן צאי לך בעקבי הצאן (שה״ש א׳ ח׳) אלד̇י הו את̇ר פפס̇רתה תאת̇ירא.

**5 ויעלמון אנ̇ אלטאיק ירעב בצותה פי אעג̇ובאת אנ̇ה צאנע אלכבאיר פוק מא נעלם:**

1 DB אצחאבהם D אלצואעד | 7 D תנתר B תנבתר | 12 O אקטאב.

---

ביאור: באמרו על כפים יש הסתר ועניני על מעשה כפים כאמרו קבצו פארור עניננו קבצו שחור פארור.

33. ביאור: אמרו יגיד עליו רעו רצונו לומר רעי החרב והם הרעב והדבר והחיה לאמרו חרב רעב והיה רעה ודבר שלחתי. אחר כן אמר וכאשר יבואו הארבעה עליהם כן יבואו על בהמתם ועל צמחם. כי הבהמה הוא מקנה והצמח הוא עולה וזה דומה לאמרו הנה אפי וחמתי נתכת אל המקום הזה וגו׳.

1. פי׳ הפסוק: (והוא דבק אל שלפניו): עד שיחרדו לבותם על זאת וכאלו הם סרים ממקומם. — ביאור: באמרו ויתר ממקומו רמז אל לבותם כאמרו תעה לבבי והוא מושב אל האנשים הנזכרים. וגזרתי ויתר מן אתרו עפיה.

2. בראש הפסוק הקדים: הוא אומר להם. ופי הגה למוד כלומר הגיון לב.

3. פי׳ ישרהו: יראהו, כאלו נאמר ישורהו. — הראב״ע הביא פי׳ הגאון על פסוק זה: והגאון ר׳ סעדיה אמר כי על המקום ידבר.

4. פי׳ הפסוק: ואחריו ישאג קול אחר ויפחידם בקול גאונו ולא יעשה בהם רושם כאשר נשמע קולו. — ביאור: פירשתי יעקבם בלשון עשיית רושם מן צאי לך בעקבי הצאן אשר עניננו רושם רגלי הצאן.

5. פי׳ הפסוק: וידעו שהאל ירעם בקולו בנפלאות שהוא עושה גדולות למעלה ממה שנדע: — ביאור: ספר שני ספורים בדבר המטר האחד במניעתו והשני בהורדתו ואמר בכל

וצף צפתין פי אמר אלמטר אחדהא פי מנעה ואלאכרי פי תנזילה קאל פי כל ואחדה ולא נדע אלאולה הן אל שגיא ולא נדע (ל״ו כ״ו) ואלב׳ עשה גדולות ולא נדע ואקתצר עלי אלמטר מן סאיר אעגובאת אללה תע׳ לתאתירה פי אלד׳ דואיר אלמחיטה כמא קד דכרת פי קול אליפז (ה׳ י׳).

6 ומנהא אן יקול ללתלג צר אלי בלד קום וגית אלמטר אלמרסל תם גיות אמטאר עזה:

קו׳ כי לשלג יאמר וגו׳ הו אול מא יוקע אללה מן תלוגהם וגשם מטר הו אלעאם תם אמטר להם כאצה הו קולה וגשם מטרות עזו והו עז ושרף להם כמא קד יכון פי אוקאת שתי מטר תטהר מעה אעלאם.

7 ויכתם ביד כל אנסאן מנהם פיערף כל אמר עמלה:

פי קו׳ ביד כל אדם יחתום אראד אנה יערפהם אעמאלהם וצלאחהם ויחתום הו מקאם קו׳ ישלם וימלא ויכ[א]פיהם [באן] אמר אלסבאע ואלמוריאת ואלדואער חת׳ תכנס פי מואצעהא כקו׳ ותבא חיה וגו׳.

8 ויאמר פתדכל אלוחוש ענהם פי מכמנהא ותסכן פי מוטנהא:
9 ותאתי אלזואבע מן כדורהא ואלקר מן סיולהא: 10 ויצנע אלגליד מן אמרה ווסע אלמא פי אלמציק:

דכר ההנא גמיע חואיגהם אן יתאבעהם וימדדהם בהא סופה וקרה וקרח ומים ואמא חדר ומזרים פהו מא פי קדרה אללה תע׳ מן אלאחדאת נטיר קו׳ מוצא רוח מאוצרותיו (תהלים קל״ה ז׳) ליס יעני אן תם כזאין יכון פיהא אלריח וגירהא ולא שי פי דלך סוי קדרה אללה תע׳.

11 וינקי איצא תקל אלגים ויבדד אלענן סגלה:

5 D בלאר | 6 (תם) B חסר | 14 O וידכל אלוחוש | 15 B ויצע אלגליד | 16 Q פי אלמצאיק BO פי מצבה | 21 D אנתקאל אלגים ותבדד אלאענאן.

---

אחד מהם ולא נדע הראשון הן אל שגיא ולא נדע והשני עושה גדולות ולא נדע ולא הזכיר מכל נפלאות האל ית׳ כי אם המטר בעבור שהוא עושה רושם בארבע עגולי היסודות הסובבים כאשר כבר זכרתי בדברי אליפז.

6. ביאור: אמרו כי לשלג וגו׳ הוא ראשית מה שיוריד להם האל מאוצרות השלג וגשם מטר הוא המטר בכלל ואחר כן המטיר להם בפרט הוא אמרו וגשם מטרות עזו והוא עז וכבוד להם כאשר יהיה בזמנים שונים מטר אשר יראו עמו אותות. — ופירוש אחר על כי לשלג יאמר הוה ארץ עיין בפי׳ הגאון לס׳ יצירה פרק ד׳ הלכה ו׳.

7. ביאור: באמרו ביד כל אדם יחתם רצה לומר שהוא יודיעם מעשיהם וצדקתם. ויחתום הוא במקום ישלם וימלא כלומר ישלם להם כאשר יצוה לחיה רעה ולדברים המזיקים והמבהילים עד שיכנסו אל מקומותם כאמרו ותבא חיה וגו׳.

10 - 9. ביאור: זכר הנה כל צרכיהם שיספיק להם ויעזרם בהם סופה וקרה וקרח ומים. אבל חדר ומזרים הוא מה שיש ביכולת האל ית׳ לחדש אותם דומה לאמרו מוצא רוח מאוצרותיו אין רצונו לומר שיש שם אוצרות אשר בהם הרוחות וזולתם ואין בזה מאומה בלתי יכולת האל ית׳.

11. פי׳ הפסוק: וינקה גם כן טרח (כובד) העב ויפיץ הענן מטרו. — ביאור: באמרו

אומי בקו' אף ברי אלי נקא אלגו̈ בעד אנקטאע אלמטר פאנ̈ה אסלם ללאג̇סאם ואעדם ללאמראץ̇.

12 והו פי אלמחיט מתקל̈ב בלטפה לפעלה כ̈ל מא יאמרהם עלי וג̇ה אלעמארה̈ מן אלארץ̇: 13 אמ̈א לאדב או לאסתחקאק בלדה או לפצ̇ל יוג̇דהם:

ג̇על אלמטר עלי ג' אקסאם אמ̈א לנקמה̈ קאל פיהא אם לשבט וד̇לך כמא כאן פי עצר שמואל הלא קציר חטים היום (שמואל א' י״ב י״ז) ואמ̈א באסתחקאק קאל פיה אם לארצו מת̇ל ונתתי מטר ארצכם בעתו (דברים י״א י״ד) ואמ̈א לתפצ̇ל קאל פיה לחסד נט̇יר מא פעל פי עצר אחאב ויהי עד כה ועד כה (מלכים א' י״ח מ״ה).

14 פאנצת ד̇לך יא איוב קף ותפהם אעג̇ובאת אלטאיק: 15 אתעלם כיף יצי̈ר אללה ד̇לך עלי קום ויט̇הר להם סג̇ל ענאנה:

אלערב תסמ̈י אלסחאב אלענאן.

16 או תערף תסקיף אלג̇מאם ומעה אעג̇ובאת אלצחיח אלמערפה̈:

קולה אלאו̈ל התדע ינצרף אלי תנזיל אלמטר וקולה אלב' התדע ינצרף אלי מנע אלמטר.

17 כמא תעלם אן ת̇יאבך חאמיה̈ אד̇א קר̈ת אלארץ̇ מן ריח אלג̇נוב: 18 פהל תעלם מעה כיף ג̇לד אלסמא כמראיא מפרג̇ה̈: 19 פער̈פנא מא נקול לה מן חית̇ לא נצאפפה מן קבל אלט̇לאם:

קאל לה אן כאן ענדך חג̈ה̈ ליס מט̇למה̈ קלהא חת̈י נכ̇אטבה בהא הו קו' הודיענו וגו' ת̇ם קאל והל בלג̇ת ג̇מיע אוצאפה.

3 O לפעלה פי כל | 11 (ד̇לך) B עליך | 13 D או תערף כיף | QD תסקים B תקסים | 16 B כמא אן ת̇יאבך | 17 B ג̇לדת אלסמאאת.

---

אף ברי הוא רומז לנקיון האויר אחר הפסק המטר כי הוא יותר שלם לגופות ויותר חסר מהחליים. — ודונש בתשובותיו על הגאון סימן נ״ב כתב ואמר כי יפיץ ענן אורו אינו מלשון אור בלתי הוא לבדו בכל המקרא ואין לו דומה. וכן פירש הגאון מלת אור גם לעיל ל״ו ל' ובישעיה י״ח ד' ועיין ר' יונה בשרש אור ופי' הראב״ע לאיוב ל״ו ל'.

13. ביאור: שם המטר על שלשה חלקים או לנקם ובו אמר אם לשבט וזה כמטר שהיה בזמן שמואל הלא קציר חטים היום וגו'. או במה שראוי ובו אמר אם לארצו כמו ונתתי מטר ארצכם בעתו. או לחסד דומה למה שנעשה בזמן אחאב ויהי עד כה ועד כה וגו'.

15. פי' הפסוק: התדע איך ישים אלוה זאת על האנשים ויראה להם מטר עננו. — ביאור: הערב קורים הענן ענאן.

15—16. ביאור: אמרו התדע הראשון שב על הורדת המטר ואמרו התדע השני שב על מניעת המטר.

17—18. פי' הפסוקים: כמו שתדע אשר בגדיך חמים כאשר שקטה הארץ מרוח הדרום התדע עמו איך הרקיע השמים כמראות מוצקות.

19. ביאור: אמר לו אם יש אצלך ראיה שאינה חשוכה אמור אותה למען נערכנה אליו. אחר כן אמר ההגעת אל כל תאריו.

20 והל ינקצי מא יקץ ענה אדא תכלמת ומן קאל מן אלנאס אן וצפה יפני:

ומן זעם אן תסביחה יפני הו קו׳ כי יבלע פהו מקאם [יכלה?].

21 פהו אלאן כמן לא ירי נורא הו ואצח פי אלשואהק בעד מא מרת אלריאח פאצחתהא.

ותטהרם הו מתל וכעצם השמים לטהר (שמות כ״ד י׳) אלדי הו צחו. תם תכלם פי אלמערפה אנהא אכתסאב יסתכרגה אלעאקל מן עלם אלחואס כמא יסתכרג אלדהב מן אלמעאדן הו קו׳.

22 וכמא יותי באלדהב מן מעאדנה כדאך תסתכרג אלמערפה באן אללה אלמכוף אלבהא: 23 ואלכאפי לא נגד וצף כתרה קדרתה ומע דאך פלא יצעף אלחכם לכתרה עדלה:

קו׳ שדי לא מצאנוהו יעני אן אלנאס לם ילחקו ולם יבלגו כל אוצאפה. תם כתם עלי אן אלעלמא אלדין לם ירו כתירא מן אלנאס פי מרתבהם יקרון לה עז וגל ויכאפונה הו קולה.

24 לדלך יכאפוה אלנאס לא יראה גמיע אלחכמא:

פסמע איוב הדא אלכלאם ואמסך עליה ולם ירד עלי אליהוא בשי פכאן אמסאכה הדא יחתמל וגהין אמא אן יכון אמסאך אמתחאן (....) פלדלך כאטבה אללה עז וגל ליסתדעיה אלאקראר בכלאם אליהוא ואלרגוע ען והמה וטנה אלדין כאנו כטאא גיר אנה לם יפצח בדלך לילא יסתצעפון אלנאס צבר איוב ולקד תאול איוב דלך ואגתהד פי אן יעלמה אללה לם אבלאה פי קולה הודיעני על מה תריבני (י׳ ב׳)

6 D אלריח | 11 D לא יוגד | 16 B ולא יראה.

---

20. פי׳ הפסוק: הקץ למה שיספר עליו כאשר אדבר ומי מן האנשים אמר כי ספורו יכלה. — ביאור: ומי חשב ששבחו יכלה הוא אמרו כי יבלע והוא במקום יכלה או יאבד.

21. פי׳ הפסוק: והוא עתה כמי שלא יראה אור והוא בהיר בשחקים אחר שעברו הרוחות וטהרום. — ביאור: ותטהרם הוא כמו וכעצם השמים לטהר אשר הוא בהירות. ואחר כן דבר בדעת שהיא קנין יוציאהו המשכיל מידיעת החמשה חושים כמו שיוציאו את הזהב מן המחצבים.

22. פי׳ הפסוק: וכמו שיביאו הזהב ממחצביו (מצפוניו) כן יוציאו הדעת שהאל הוא הנורא בהודו.

23. ביאור: אמרו שדי לא מצאנוהו רוצה לומר שבני אדם לא ישיגו ולא ימצאו כל תאריו. אחר כן חתם באמרו שהחכמים אשר לא יראו הרבה אנשים במעלתם יקראו לו ית׳ וית׳ וייראוהו הוא אמרו לכן יראוהו.

24. ביאור: כששמע איוב המאמר הזה שתק ולא השיב על אליהוא במאומה. ושתיקתו זאת סובלת שני טעמים או שהיא שתיקת נסיון.... ובעבור זה דבר אליו האל ית׳ לבקש ממנו שיודה לדברי אליהוא וישוב מן שגגתו ומחשבתו שהיו חטא רק שלא אמר זה בדרך מבואר פן יאמרו בני אדם על איוב שהיה חלש בסבלו. וכבר ביאר איוב זה בהשתדלו לבקש מאל שיודיענו למה יסר אותו באמרו הודיעני על מה תריבני ועוד מי יתן ידעתי ואמצאהו אדעה

ואיצא מי יתן ידעתי (כ״ג ג׳) ארעה מלין יענני (כ״ג ה׳) פלם יערפה. פאדא תצפחנא כתירא מן אכבאר אלאולין וגדנא כל מן אבלאה תע׳ בשי סאל רבה אן לם אחל בה דלך פאן אלאמר יכון מנקסמא חיניד ודלך אן אלמולם אן כאן אולם באסתהקאק בין אללה תע׳ לה דלך וקאל לה הדא בסו עמלך כקו׳ והיה כי תאמרו תחת מה עשה ה׳ אלהינו לנו את כל אלה (ירמיה ה׳ י״ט) ואיצא והיה כי תגיד לעם הזה וגו׳ ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי (שם טז י׳) ואן כאן אלמולם ממתחנא לם יבין לה דלך לילא יצעף ענד אלנאס צברה כמא עלמנא אן משה למא אבלאה בסיאסה ת״ר אלף ואחתמאל גהלהם וכטאהם [פסאל רבה] למה הרעת לעבדך (במדבר י״א י״א) לם יגבה ען דלך בל קאל לה שיא אכר והו אספה לי שבעים איש (שם י״א ט״ז) וכמא סאלה ען אלבלא אלדי אשקי בה ישראל תאניה בטלב אלתבן פי מצר אד קאל פרעון לא תאסיפון לתת תבן לעם (שמות ה׳ ז׳) וכאנת רסאלה אללה הי אלסבב פי דלך אלשקא לקו׳ כי נרפים הם (שם ה׳ ח׳) פקאל משה ה׳ למה הרעות לעם הזה ומאז באתי אל פרעה (שם ה׳ כ״ב) פלם יגבה ען דלך בל קאל לה שיא אכר עתה תראה אשר אעשה לפרעה (שם ו׳ א׳). פכדלך כאן איוב למא סאל רבה אן יערפה סבב מא לחקה אגאבה בשי אכר לים הו אלדי סאלה ענה ודלך מנה תע׳ אחדי צפאת אלחכמה. וקדמת דלך לאנה כתיר מא יתסאול אלנאס ויקולון מא פי הדא אלקול מן אלגואב עלי מא סאל איוב פי מא תקדם פוצעת הדא אצלא יסתרשד בה פי גואבה הדא. תם נבתדי בשרח נץ קול אללה תע׳ ויען וגו׳.

# לח.

[1] תם אגאב אללה איוב מן ריח אלעאצף פקאל לה: [2] מן דא מתלך מטלם אלחכמה בכלאם גיר מערפה: [3] פאן אמכנך אן תשדד חקויך פערפניה אדא סאלתך: [4] ואין כנת חין אססת אלארץ אלבר

20 D פהו אן אמכנך.

מלים יענני אך האל לא הודיעו. וכאשר חפשנו הרבה מהגדות הקדמונים מצאנו שכל מי שיסרו האל בדבר ושאל מאלהיו למה הביא עליו זה אז הדבר מתחלק וזה שאם נתיסר המיוסר במה שראוי לו הודיעו האל ית׳ ואמר לו זה היה ברוע מעשיך כאמרו והיה כי תאמרו תחת מה וגו׳ ועוד והיה כי תגיד לעם הזה וגו׳ ואם נתיסר על דרך נסיון לא הודיעו האל את זאת פן יחלש בעיני בני אדם סבלו. כמו שידענו שכאשר יסר האל את משה בהנהגת שש מאות אלף ובשאת סכלותם וחטאותם ושאל את אלהיו למה הרעות לעבדך לא ענהו על זה אלא אמר לו דבר אחר והוא אספה לי שבעים איש. וכאשר שאל אותו על הרעה אשר ענה בה בני ישראל שנית במצרים כי אמר פרעה לא תאסיפון לתת תבן לעם ושליחות האל אל פרעה היתה סבת הרעה הזאת לאמרו כי נרפים אתם ומשה אמר אדני למה הרעות לעם הזה וגו׳ לא ענהו על זה אלא אמר לו דבר אחר עתה תראה אשר אעשה לפרעה. וכן איוב כאשר שאל את אלהיו שיודיענו סבת יסוריו ענהו בדבר אחר איננו הדבר ששאלו עליו וזה ממנו ית׳ אחד תארי החכמה. והקדמתי זה בעבור שבני אדם ירבו לשאול זה מזה ואומרים מה מענה יש במאמר הזה על מה ששאל איוב במה שקדם ושמתי זה ליסוד למען ידריכך במענהו זה. אחר כן נחל לבאר דברי האל ית׳ ויען וגו׳.

2. אחר מי זה הוסיף מלת כמוך.

3. פי׳ הפסוק: ואם תוכל לאזור חלציך הודיעני כי אשאלך.

בדלך אן ערפתה ופהמתה: 5 מן דא ציר מסאחתהא מתׄלי אן ערפתה
או מן מדّ עליהא אלתרّ שביה בי: 6 ומא לעלّך אן תעלם עלי מא דא
אטבעת קואעדהא או מן אלקי חגׄר זאויתהא:

וגׄרת הדׄה אלגׄ' פואסיק תדׄכר אצלא ואחדא מן גׄ' אצול דׄכרהא פי הדׄה אלקצׄה והי אלכׄלק ואלכׄלק ואלרזק. פאמّא אלכׄלק פהו אלאכׄתראע ואלאחדאתׄ קאל פיהא אוّלא ביסדי ארץ מי שם ממדיה על מה אדניה ומא גׄרי הדׄא אלמגׄרי וסאדׄכר כל ואחד פי מוצׄעה.

7 ומא עסאך אן תעלם ברנין גׄמיעהם ככואכב אלזמאן אדׄא גׄלב
גׄמיע אלמלאיכה: 8 או מן סיّגׄ אלבחר כאנّה במצאריע אדׄא תצדّר
ליכׄרגׄ מן אלחציׄץ: 9 כמא צירת אלגׄמאם לבאסה ואלצׄבאב צׄמאדה:
10 וכסרת עליה שרוטי ואנّי צירّת לה נגׄרא ומצאריע: 11 כמא קלת
לה אלי האהנא תאתי ולא תזיד והאהנא תצׄעף קדרה אמואגׄך:

קד קדّמת וגׄה אלחכמה פי אצראף איוב אלי גיר אלמעני אלדׄי הו גׄואבה עלי אלחקיקה תׄם נקול פי הדׄה אלמעאני אלדׄי תחדّי אללה בהא איוב ליס אלקצד בהא לה וחדה בל גׄמיע אלכׄלק קצדהם בדׄלך והדׄה אלאימאאת לו לם יגׄן עליהא אלכתאב לכאן אלעקל יקצׄי באןّ פאעל הדׄה אלאשיא הו אלקדים תעאלי פכיף ולם יקנעה דׄלך חתّי גׄעלהא נצّא מנצוצא.

12 והל שאהדת פי איّאמך מא אמרת בה אלנור ומא ערّפת
אלסואד מוצׄעה: 13 או תפהם אלקדרה עלי אמסאך אכנאף אלארץׄ
חתّי ינפׄץ מנה אלטׄאלמון: 14 פהי תתקלّב כטין אלכׄאתם והם מנתצבון

B 2 ומא עסאך אן תעלם | O 8 ברנין גׄמיע כואכב אלזמאן | DO 11 שרטי | D נגׄורא B נגׄארא | D 18 עלי איאמך | B 20 אלטׄאלמון מנהא | D פתקלב.

---

5. שתי פעמים הוסיף בפסוק מלת כמוני.

6. בראש הפסוק הוסיף מלות מה אפשר שתדע. — עיין מה שכתב הגאון על מלות אבן פנתה בפירושו לס' יצירה פרק ג' תחלת הלכה ד'. ועל מלת אדניה תחלת הלכה ו'.

6—4. ביאור: מצאתי ג' פסוקים אלה זוכרים שרש אחד מן הג' שרשים אשר זכרם בפרשה הזאת והם הבריאה והטבע והפרנסה. והבריאה היא ההוצאה מאין והחידוש אמר בה בראשונה ביסדי ארץ מי שם ממדיה על מה אדניה ומה שהולך על זה הדרך. ואני עתיד לזכור כל אחד במקומו.

7. פי' הפסוק: ומה אפשר לך שתדע ברננת כלם ככוכבי הזמן כאשר הריעו כל המלאכים. עיין פירוש הגאון לס' יצירה פרק ג' סוף הלכה ה'.

11. פי' ישית בגאון גליך: יחלש גאון ג'. (אולי מלשון נשתה גבורתם).— ביאור: כבר הקדמתי מה היתה כוונת חכמת האל בהפליגו את איוב אל זולת הענין אשר הוא המענה באמת. אחר כן נאמר שאלה הענינים אשר התחרה בהם האל את איוב אין הכוונה בהם לו לבדו כי אם לכל בני אדם ואלה הרמיזות אילו לא נכתבו במקרא היה השכל דן עליהם שהעושה הדברים האלה הוא קדמונו של עולם יתעלה אבל הוא לא הספיק בזה אלא שמו כתוב מבואר.

12. פי' הפסוק: הראית מימיך מה שצויתי בו האור ומה שהודעתי השחר מקומה.

13. פי' לאחוז: או תדע היכולת לאחוז.

14. עיין מה שכתב הגאון בסוף מאמר ו' מס' או"ד: וסברו כי אמרו תתהפך על הנפש

עליהא כאנהם לבאס להא: 15 וכיף ימנע מן אלטאלמין נורהם
ואלדראע אלרפיעה תנכסר: 16 והל דכלת וקתא אלי מגיץ אלבחר או
סרת פי נהאיה אלגמר: 17 או אנכשף לך אבואב אלמות או ראית
אבואב אלגבם: 18 והל תפהמת אוסאע אלארץ פאכבר בדלך אן ערפת
שיא מנה: 19 ופי אי טריק יסכן פיה אלנור תאבתא ואלטלאם אין
מוצעה דאימא:

הדא אלקול פי מואקע אלנור וינבגי אן נשרח דלך ונקול אן אלאשכאל אלהנדסייה אלתי אכרגתהא אלמחן ואלארצאד אטהרת אן דאירה מסיר אלשמס מאילה ען אפאק דאירה אלעמארה ולדלך יוגד להא אבדא פי כל אקלים מיל אלי גהה אלגנוב אלא אנהא לא ישך פי אן דאירתהא תקאבל דואיר אכר מן סטח עמארה. וקד עלמת מע דלך אן אלקטב אלשמאלי אלדי הו אחדי אלנקטתין אלתאבתתין כל מא ארתפע וקרב מן סמת אלראס זאד מקדאר זיארה אלנהאר עלי אלליל פי אלציף ואלליל עלי אלנהאר פי אלשתא פיגב מן דלך אן אלקטב אדא הו בלג צ׳ גזוא אלדי הי במקדאר רבע אלפלך חתי יסאמת אלרווס יציר מדאר אלשמס פי דלך אלאקלים כמדאר אלרחא כלאפא למדארהא פי אקאלים אלעמארה אלתי הו כמדאר אלחנאנה (?) פאדא כאנת אלשמס פי אלבלוג אלשמאלייה כאנת אבדא טאהרה פוק דלך אלאקלים. ואדא כאנת פי אלבלוג אלגנוביה כאנת אבדא כפייה תחת דלך אלאקלים פתציר אלסנה הנאך יומא ואחדא נהארא ו׳ אשהר ולילה ו׳ אשהר פען הדא אלמכאן אעני מקאם אלשמס ו׳ אשהר ואלטלאם ו׳ אשהר קאל איזה הדרך ישכן אור וגו׳.

1 BD לבאסא | B פימנע | 3 B הל אנכשף.

ואמרו זה מורה שהיא מתהפכת באדם ובבהמה תמיד ולא הבינו הפתאים שהוא לא נאמר כי אם על הארץ מפני שהקדים לפניו לאחז בכנפות הארץ ועליה אמר שהיא מתהפכת ברשעים [על יד הרעות] כחמר חותם והם דבקים לה כאלו הם לבושה לא יוכלו להעתק ממנה עד שתשלם גזרת האל בהם.

19. הוסיף שתי פעמים בפסוק מלות נצח ותמיד. — ביאור: במקומות שיפול עליהם האור ידבר וצריך שנבאר זה ונאמר שהצורות ההנדסיות אשר הוציאום הבחינות וההבטות הראו שעיגול מהלך השמש נוטה מאופק עיגול הישוב ובעבור זה תמצא לה לעולם בכל אקלים נטייה אל פני הדרום אלא שבלי ספק שעיגולו מקביל מול עיגולים אחרים משטח הישוב. וכבר ידעת עם זה שהקוטב הצפוני שהוא אחת משתי הנקודות הקיימות כל מה שהוא ינשא ויקרב אל נקודת גובה השמים אשר מעל הראש נוסף שיעור תוספת היום על הלילה בקיץ והלילה על היום בסתיו וראוי מפני זה כאשר הגיע הקוטב לתשעים חלקים שהם כשיעור רובע הגלגל עד שבא בגובה השמים אשר מעל הראש יהיה סבוב השמש באקלים ההוא כסבוב הריחים משונה מסיבובו באקלימי הישוב. וכאשר יהיה השמש בקצה הצפון יהיה לעולם נראה ממעל לאקלים ההוא וכאשר יהיה בקצה הדרום יהיה תמיד נעלם מתחת לאקלים ההוא ואם כן תהיה השנה שם יום אחד ששה חדשים יום וששה חדשים לילה ועל המקום הזה כלומר מקום עמוד אור השמש ששה חדשים והחשך ששה חדשים אמר איזה הדרך ישכן אור וגו׳. (קצור פירוש זה הביא הראב״ע בשם הגאון. והרשב״ץ הביאו בקיצור הלשון אשר מצא בפי׳ הראב״ע: והגאון פי׳ איזה הדרך ישכון אור על מקום שיש בארץ שהוא כלו אור חוץ מיום אחד והפך הדבר ומקום שיהיה שם האור חצי שנה. והחלק הראשון מלשון זה [מקום שיש בארץ . . . והפך הדבר] שאינו נמצא בביאורנו נמצא בפי׳ הגאון לס׳ יצירה פרק א׳ הל׳ ד׳ עיין שם).

20 אן כנת תאכ֗ד֗ה אלי תכ֗מה או תפהם סבך מנאזילה: 21 והל
עלמת באנ֗ך תולד והל עדד א֗יאמך כת֗יר: 22 והל וצלת הינא אלי
כ֗זאין אלת֗לג֗ או ראית כ֗זאין אלבר֗ד: 23 אל֗די צדדתה לוקת שד֗ה֗
ליום חרב ומלחמה֗: 24 ופי א֗י טריק יתקס֗ם אלנור או יתבד֗ד אלאשראק
עלי אלארץ֗:

קולה֗ יחלק אור הו צפה֗ אנבעאת֗ אלנור ונפאד֗ה פי מכ֗רג֗ עמוד אלט֗לאם אל֗די הו ט֗ל֗ אלארץ֗ אלמרתפע עלי אלשכל אלצנובר֗י.

25 ומן ד֗א סואי קסם למגרק קנואת וטרק ללפקיע אצואתא:
26 וקד ימטר עלי ארץ֗ לא אנסאן פיהא וברי֗ה֗ לא אדמי֗ בהא:
27 וישבע אלבאדיה֗ או אלמכ֗ואה֗ וינבת מכ֗רג֗ אלכלא: 28 והל ללמטר
אב או מן ולד נ֗די אלט֗ל֗: 29 ומן בט֗ן מן כ֗רג֗ אלג֗ליד ודמק אלסמא
מן ולדה:

תחד֗אה בהד֗ה אלאמור אל֗די נראהא תחדת֗ לא מן שי ופיהא אבטאל מא יקולה אלמלחדון.

30 וכיף֗ צאר אלמא יתכאת֗ף֗ כאלחג֗ר ווג֗ה אלגמר תתעל֗ק:
31 והל֗ תעקד נעאים אלת֗רי֗א או ג֗ואד֗ב סהיל תחל֗: 32 והל תכ֗רג֗
אלנג֗ום פי אוקאתהא ובנאת אלנעש תסי֗ר אג֗מעין:

יריד בקו׳ התקשר אלבאב אלת֗אני מן אלג׳ אצול אלמתקד֗מה֗ אלתי הי אלכ֗לק ואלט֗לק ואלרזק פאמ֗א אלטבע פאנ֗ה פי אלחיואן יסמ֗י כ֗לק ופי גירה יתרך עאמ֗יתה פמנה טבע אלכואכב ואפעאלהא קאל פיהא התקשר מעדנות כימה ואלחאר֗ מנהא ינצ֗ג֗ אלת֗מר וינמיהא ופיה יקול או מושכות כסיל תפתח. ת֗ם וצף֗ מן אלכואכב אלת֗אבתה֗ ועיש על בניה תנחם פקאל אנ֗הא תסאירהם דאימא וכד֗לך ג֗מיעא תחפט֗ אבעאדהא עלי סנן ואחד.

B 2 והל דכ֗לת אלי | O 9 לא אדמי פיהא | B 10 ואלמכ֗ואה֗ | B 11 או דמק אלסמא | BD 16 תחל֗ל.

---

24. ביאור: אמרו יחלק אור הוא ספור תפוצת האור והכנסו במוצא עמוד החשך אשר הוא צל הארץ המתנשא בצורה אסטרובלית. — פי׳ קדים זריחה.

25—29. ביאור: התחרה אתו בדברים האלה אשר נראה אותם מחודשים לא מדבר ובהם בטול מה שיאמרו הכופרים (מאמיני הקדמות).

31--32. ביאור: רוצה באמרו התקשר השער השני מהשלשה שרשים אשר קדם זכרם אשר הם הבריאה והטבע והפרנסה. והטבע בחי יקרא בשם כ֗לק (בלשון ערב) ובזולתו יעזבוהו בשם הכולל. ויש ממנו טבע הכוכבים ופעולתם אמר בהם התקשר מעדנות כימה. והחם שבהם יבשל הפרות ויצמיחם ובו אמר או מושכות כסיל תפתח. אחר כן ספר מהכוכבים העומדים ועיש על בניה תנחם אמר שהיא הולכת עמם תמיד וכן כולם ישמרו מרחקיהם במשפט אחד. — ודונש בתשובותיו סימן פ״ד כתב: ופתר מזרות כמו מזלות ועיש על בניה עם בניה. ובסי׳ ק״ן הביא בעתו שהוא במקום בעתן לשון רבים.

33 ומא עסאך אן תעלם מן רסום אלסמא או תציר מן אחכאמה פי אלארץ׃ 34 או לעלך תרפע לאלגים צותך חתי קטר אלמא יגטיך׃ 35 והל תבעת באלברוק פידהבון ויקולון לך לביך׃ 36 מן דא גירי געל אלותאק ללחכמה או מן אעטי אלמזכרף אלפהם׃

תחדא אללה איוב באלחכמה כיף טבעת פי אלחיואן וכיף צארת מותוק בהא כקו׳ מי שת בטוחות חכמה וכיף מסכנהא אלקלב ושכוי הו אלמזכרף אעני אלקלב דא אלכואטר.

37 ומן יעד מא פי אלשואהק בחכמה או יסכב מן אלסמא בללא׃ 38 ואין כנת אד אנצב אלתראב אלי אלמרכז ואלגבאש תלתזק׃ 39 והל תציד ללבו פריסה ובטון אלצראגמה תמלא׃ 40 אדא אנכפצו פי אוטאנהם וגלסו פי אלטלאל מכמנא׃ 41 ומן דא יהיי לאלגראב זאדה אד אולאדה כאנהם אלי אלטאיק יגותון ויצלון מן עדם אלטעאם.

הדא אלבאב אלתאלת מן אלג׳ אצול אלמדכורה פי אלרזק יצף פיהא אקוי מא פי אלבהאים אלי אצעף מא פי אלחיואן כקו׳ ליש גבור בבהמה (משלי ל׳ ל׳) וקאל מי יכין לעורב צידו ופוק הדה אלאוצאף אפעאל והי קהר אלטבאע מן דלך אלבחר אלא יגרק כקו׳ ויסך בדלתים ים (ל״ח ח׳).

# לט.

1 ומא עסאך אן תעלם מן ולאד ועול אלצכור או תחפט מן טלק אלאיאל׃ 2 והל תחצי שהורהא פתכמלהא חתי תעלם וקת ולאדהא׃

B 1 או תציר רסומה | B 2 בצותך | O 9 תלתצק | B 10 לאללבו | Q 17 מן וקת ולאד | B תחפט טלק.

---

33. פי׳ הפסוק: ומה אפשר לך לדעת מחקות השמים או לשום ממשפטיו בארץ. — בפי׳ השבעים מלות סי׳ ע״ח כתב הגאון: משטרו המוציא שטר חוב.

36. פי׳ הפסוק: מי בלעדי שת הבטחון לחכמה או מי נתן ללב המצוייר בינה. — ביאור: התחרה האל את איוב בחכמה איך נטבעה בחי ואיך היתה שיבטחו בה ואיך היה משכנה הלב. ושכוי הוא המצוייר (במשלי כ״ה י״א תרגם הגאון מלת משכיות מזכרפאת ר״ל ציורים נאים ועוד עיין תרגומו על ויקרא כ״ו א׳ וישעיה ב׳ ט״ז) רצוני לומר הלב בעל ההגיונות (עיין דברי ר׳ יונה בש׳ שכה ופי׳ הראב״ע לשכוי).

37. פי׳ הפסוק: מי יספר מה שיש בשחקים בחכמה או ישכיב (כלומר ישפוך) מן השמים לחות. (פי׳ ישכב מלשון שכבת הטל וכן פי׳ ר׳ יונה בש׳ שכב).

38. בראש הפסוק הוסיף איפה היית. ופי׳ מוצק „מרכז״ (וכן פי׳ הראב״ע: היא הנקודה).

39—41. ביאור: זה השער השלישי מן השלשה השרשים הנזכרים ר״ל בפרנסה יספר בו החזק שבבהמות עד החלש שבבעלי חיים כאמרו ליש גבור בבהמה ואמר מי יכין לעורב. ולמעלה מהספורים האלה יש פעולות [האל] והם התגברו על הטבע ומהן שהוא מכריח הים שלא ישטוף היבשה כאמרו ויסך בדלתים ים.

3 וכיף תג'תו פתפסך אולאדהא בעד מא תטלק מכ'אצ'הא: 4 וכיף
ינקהון בנוהא ותתרבי פי אלבר ותכ'רג' פלא תעוד אליהא:

מן בעץ' אכ'לאק אלחיואן אן אלאיאיל אלתי אד'א ולדת תכ'אף עלי אולאדהא
אן תתרכהא ותהרב פתפסך בעץ' אעצ'איהם חתי תלג'י אלי אלמקאם פי מוצ'עהא כקו'
תכרענה ילדיהן תפלחנה פאד'א אשפו כ'רג'ו ולם יעודו כקו' יצאו ולא שבו למו.

5 ומן ד'א סואי ארסל אלוחש חרא ואסאראת אלערבד מן
חללהא: 6 כמא צירת אלבידא מנזלה ומסכנה אלסבכ'ה: 7 ויצ'חך
בג'מהור קריה וג'לבאת אלג'לואז לא יסמע: 8 וירום מן אלג'באל מרעאה
ורא כל כ'צ'רה ילתמס: 9 והל ישא אלרים כ'דמתך או יבית עלי
מעלפך: 10 והל תעקדה אלי תלם במקאט או יכרב אלאעמאק וראך:
11 והל תת'ק בה אן קותה כת'ירה ותתרך עליה כסבך: 12 והל תאמנה
פי אן ירד עליך זרעך או יג'מע בידרך: 13 והל תערף כיף כנף
אלמרננין נאהצ'ה בהם או ריש אלחדאה ואלבאזי: 14 ומן אלטאיר מן
תתרך עלי אלארץ' ביצ'הא ותסכ'ן אלתראב ג'הלא: 15 ותנסי אן אלארג'ל
תטאהא וחיואן אלצחרא ידוסהא: 16 ותקסא בניהא כאנהם ליס להא
ולא תפזע אן יציר תעבה אלי אלפרג: 17 וכאן אללה קד אנסאהא
אלחכמה ולם יקסם להא שיא מן אלפהם: 18 ווקת תרתפע פי אלרפע
פהי תצ'חך באלפרס וראכבה: 19 והל תעטי אלפרס אלג'ברוה או
תלבס ענקה אלרעב: 20 והל תת'ירה כאלג'ראד ופי צהילה אלבהא
ואלהיבה: 21 וכאנה יחפר אלאעמאק ויסר בקותה ויכ'רג' תלקא

1 DQO פתפצ' | 2 BD ינהקון | B ויתרבון | 6 B אלערביד D אלעראביד | 7 O חללהא | 8 D וירום אלגבאל | 10 D במיקאט | 11 B תאמן בה | 12 (פי) B חסר | D יג'מע בד'רך B י' בד'ארך | 13 O אלמרנין | B מן יתרך | 14 Q ותסכ'ן ביצ'הא עלי אלתראב | 15 O ותקסו | 16 D אלפראג | 17 D ארתפאע.

---

4. פי' יחלמו „ינקהון" כלומר יעמדו מחלים או ירפאו וכן תרגם בישעיה ל"ח ט"ז ותחלימני ואנקהני.

1—4. ביאור: הזכיר מקצת טבע בעלי חיים והוא שהאילות מיראתן שילדיהן יעזבו אותן ויברחו להם פורקות קצת איברי ילדיהן עד שיעמודו במעונותן ואם נרפאו יצאו ולא ישובו. (ועיין פי' הראב"ע: ותפלחנה ילדיהן כדי שלא יזוזו ממקומם . . . ואחר כך יתרפאו).

8. פי' יתור יבקש. ודונש בתשובותיו סי' ל"ח כתב: ואמר בפתרון יתור הרים מרעהו כגון ויתורו את ארץ כנען.

13. פי' הפסוק: התדע איך כנף המרננים (העופות) מגביהה אותם או אבר הדאה והנץ וגם הראב"ע פי' נעלסה נפרשה. והגאון תרגם חסידה ונוצה כאשר תרגם בויקרא י"א ודברים י"ד שמות העופות דאה (דיה) ונץ.

14 פי' הפסוק: ויש מן העוף שתעזב על הארץ ביציה ותחמם העפר מבלי דעת.

21. פי' יחפר: כאלו הוא חופר. ודונש בתשובותיו סי' ק"ן הביא יחפרו בעמק וישיש בין הפסוקים של יחיד ורבים (רבים במקום יחיד).

אלסלאח: 22 יצחך באלפזע ולא ידער ולא ירגע מן בין ידי אלסיף:
23 ועליה תרנן אלגעבה ולהיב אלטברזין ואלמזראק: 24 ובארתעאש
ורגז יקצד אלארץ ולא יצדק בצות אלבוק פרחא: 25 והו אלי אלבוק
יקול הדא אלתאכי ומן בעיד ישתם אלחרב ורעב אלרוסא וגלבתהם:
26 והל מן פהמך יריש אלבאזי או יבסט אגנחתהא אלי אלגנוב: 27 או
באמרך ישמך אלנסר או ירפע וכרה: 28 פיסכן אלצכר ויסתנד עלי סן
אלצכר וכהפה: 29 ומן תם יכתסב טעאמא ועינאה תלתפת אלי אלבעד:
30 ופראכה תסתרט אלדם טבעא ואין כאנת אלצרעי פהו תם:

דכר סבח[אנה] ההנא מן גמלה אפעאלה בעצא מן רסום אלדואב ואעלמה אן ליס ההנא לא מבתדעא או טאבעא או ראזקא או קאהרא סואה וקאל פהל ימכנך את תגיבני עלי שי מנהא וקולה פי אלאול ואשאלך והודיעני (ל״ח ג׳) לם יען אן איוב ימכנה אן יגיב פיה כמא שא בל יגיב באלתסלים לה ולמא ורד עליה הדא אלכטאב תוהם אן אלאצלח הו אן ימסך ולא ילפט בשי וטן אנה [יפעל] בדאך מן פעל מן הו מסלם אליה פאחתאג אלי כטאב תאני יערפה אן אלכלאם הו אצלח לדלך קאל אלכתאב ויען ה׳ את איוב.

## מ.

1 תם אגאב אללה איוב קאילא: 2 הל אלכצומה מע אלכאפי מן
אלאדב פקד ינבגי ללמסתקבל אללה אן יגיב ענהא:

1 O יצחך מכאן אלפזע B י׳ בגמהור אלקרא (עיין פסוק ז׳) | D ומן קבל אלסיף לא תרגע B ולא יסתכרג מן גלבאת אלמקתצי (פסוק ז׳) | 2 O תרן | D ואלמזאריק | O והו בארתעאש | Q בארתגאז ורעש | 4 B יקול הדא אנת אכי.

---

24. פי׳ יגמא ארץ: יכוון הארץ, מלשון מגמת פניהם קדימה (חבקוק א׳ ט׳) עיין ר׳ יונה בסוף שרש גמא — בסוף הפסוק הוסיף בשמחה.

25. פי׳ בדי שופר יאמר האח: והוא אל השופר יאמר זה האחוה (עיין תרגום הגאון לישעיה מ״ד ט״ז).

28. פי׳ ויתלונן: וישען.

30. אחר יעלעו דם הוסיף: בדרך טבעם. — ביאור: הזכיר ישתבח כאן מכלל פעולותיו קצת משפטי הבהמות והודיע את איוב שאין פה מבלעדי האל בורא או טובע בטבע או מפרנס או מתגבר ואמר לו התוכל לענות לי על דבר מהם. ומה שאמר בתחלה ואשאלך והודיעני לא רצה לומר שאיוב יוכל לענות בזה כמו שירצה כי אם שיענה לו בהשלמת עצמו אליו. וכאשר בא אליו דבור השם חשב איוב בנפשו שהיותר טוב הוא שישתוק ולא יבטא מאומה וסבר שהוא עושה בזה מעשה מי שהוא משלים עצמו לאל. על כן הוצרך אל דבור שני להודיע שיותר טוב הוא לפרש בדברים. ובעבור זה אמר הכתוב ויען ה׳ את איוב.

2 פי׳ הרב עם שדי יסור כמו שהוא בלשון הראב״ע: הדרך מוסר הוא שיריב אדם עם שדי. — ביאור: אמרו יענה רוצה בו אלה השאלות אשר קדם זכרם והודיעו האל שהדבור טוב מהשתיקה וכאשר שמע איוב זה אמר דברים סובלים שני ענינים ואמר.

קו׳ יעננה יריד בה הדה אלמסאיל אלמקדּם דכרהא ועדּפה אןּ אלכלאם אצלח מן אלסכות פלמּא סמע איוב דלך תכלּם כלאמא מחתמלא מעניין וקאל.

3 פאגאב איוב רבּה וקאל: 4 אנּי לאהון מן אן אראדדך פלדלך קד געלת ידי עלי פמי: 5 ומהמא תכלּמת ואחדה פאנּי לא אעאוד תאניה:

למּא אןּ כאן הדא אלכלאם מן איוב כלאמא מחתמלא ללתגויר ואלתעדיל ללּה תע׳ ואנּה מא דאם תאבתא עליהא פהו מקים עלי תגויר אלקצא באיהאם אלסאמעין דלך פקאל אלב׳ ויען ה׳.

6 תםּ אגאב אללה איוב מן ריח עאצף וקאל לה: 7 אן אמכנך אן תשדּד חקויך פערּפני אדא סאלתך שיא:

מעני הדא אלפצל הו מתל אלאוּל ודלך אןּ אללה תע׳ תחדּי איוב בכלקין אחדהמא ברּיּ ואלאכר בחריּ.

8 וביף תפסך חכמי באלאיהאם או תטלמני התּי תזכו: 9 ואן כאן לך סלטאן כאלטאיק או מתלה תרעב בצות: 10 פתזיּן באלקדרה ואלשמך ואלבס אלבהא ואלבהגה: 11 ובדּ עבראת גצבך ואנטר כלּ מקתדר וצעה: 12 ואנטר כלּ מקתדר ואהזמה ודקּ אלטאלמין פי מכאנהם: 13 ואדפנהם פי אלתראב אגמעין ואחבס וגוההם פי אלדפון: 14 ואנא איצא אשכרך אדא אגאתתך ימינך: 15 הודא בעץ אלבהאים אלדי צנעתה מעך יאכל אלחשיש מתל אלבקר:

מן הנא אכד פי וצף אלכלק אלברּיּ.

16 הודא קוּתה פי חקויה ומנאלה פי סרּתה:

מן שררך אגן הסהר (שה״ש ז׳ ג׳).

17 ויקעי דנבה מתל ארזה וערוק אפכאדה תתשעּב: 18 ועטאמה

4 Q עלי פאי | O בואחרה | 9 B מן אלעאצף Q מן ריח אלעאצף | 13 B באלאוהאם תטלמני | 15 Q כל דו מקדרה | 17 B פי אלדפאין | 23 (מתל) B מן.

5. פי׳ הפסוק: ואף על פי שדברתי אחת לא אוסיף שנית. — ביאור: ולפי שהיו הדברים האלה מאיוב סובלים ענין העול וענין הצדוק לאל ית׳ וכל עוד שהוא עומד על דברים אלה הוא מתקיים בדעתו כפי מה שיחשבו השומעים אותם לתת עול למשפט האל לפיכך דבר האלהים שנית אליו.

7. ביאור: ענין הפרשה הזאת הוא כמו הראשונה והוא שהאל ית׳ התחרה את איוב בשתי בריות האחת של יבשה והשנית של ים.

15. ביאור: מכאן החל לספר הבריאה של יבשה. — פי׳ בהמות קצת (אחת) הבהמות.

16. ביאור: בשרירי בטנו מן שררך אגן הסהר.

17. פי׳ יחפץ: יעמיד (וכן פי׳ הראב״ע).

18. פי׳ הפסוק: ועצמיו כקשי הנחשת וכנטל הברזל. פי׳ אפיקי קושי) וכן לקמן מ״א ז׳. ולעיל י״ב כ״א פי׳ אפיקים הקשים.

בֿצלאבה אלנחאס וכרזאנה אלהדיד: 19 הו אוّל מא כֿלק אללה מן
אלבהאים צאנעה הו אלדֿי יקדّם סיפה לא גירה: 20 ודֿאך אן אלגֿבאל
תחמל לה אלאדֿא וגֿמיע חיואן אלצחרא תלעב פיהא: 21 ותחת
אלמטّלّה ינצٔגٔע ופי סתר קצב ווחל: 22 פתטّלّלה אלמטّלٔאת בטّלّה
ותחיט בה גרב אלואדי: 23 והו יטٔטٔלם אלנהר ולא יחפז ויתٔק אדֿא
תצדר אלארדןّ אלי פיהא:

יעשוק כנאיה ען שרבה לה.

24 פמן דֿא בבצרה יאכٔדֿה או באוהאקה יתٔקב אנפה:

והדֿה צפה אלחיואן אלבחריّ.

25 והל תטיק אן תגֿדֿב אלמלתוי בצנّארה או תהוי לסאנה בחבל:
26 או תצیّר פי אנפה אלברדיّ או תתٔקב כٔדّה באלשוך: 27 חתّי כאנّה
יכٔתٔר אליך אלתחנّן או יכّלמך בלין: 28 וכאנّה יעהד מעך עהדא או
תאכֿדֿה עבדא ללדהר: 29 או כאנّך תלעב בה כאלעצפור או פי מקאט
תעקדה לצביאנך:

יעני אנّה כٔדֿאך ענד אללה תע׳ כאלעצפור אלדֿי ילעב בה אלצביאן.

30 חתّי יתולّם עליה אלאצחאב ויקסמונה בין אלתגֿאّר:

מתٔל כנעניה נכבדי ארץ (ישעיה כ״ג ח׳).

31 והל תכٔמל פי אלטٔלאל גֿלדה חתّי יציר ראסה יטٔלל אלסמך:
32 פאנת אן צירّת עליה כפّך לם תעד אן תדֿכר אלחרב בפיך:

1 Q וכראזנה | 2 (צאנעה) BQ חסר | 3 (אלאדא) Q אלגֿדֿא | 4 B אלמטٔאללה |
B אלמטٔאלאת | 5 B ויחיט | O אלאנהאר | 10 (תגֿדֿב) Q תמדّ | 11 (כאנّה)
B חסר | 12 יכٔתٔר אלתחנّן אליך | 13 (או ב׳) B חסר | 19 B צירת אליה.

---

19. פי׳ הפסוק: הוא הראשון ממה שברא האל מן הבהמות עושהו הוא אשר יגיש חרבו לא זולתו. עיין מה שכתב הגאון במאמר א׳ מס׳ או״ד: מלת ראשית דרכו מורה על ענין תחלת הבריאה כי כמוה נאמר בגדול שבבהמות הוא ראשית דרכי אל.

20. פי׳ בול הרים ישאו לו: והוא שההרים ישאו לו היבול (במלת אדא תרגם הגאון בכל מקום מלת יבול עיין ההערה לתרגומו ויקרא כ״ו ד׳), וכן הביא דונש בתשובותיו על הגאון סי׳ קנ״ב כי בול הרים ישאו לו יבול.

21. פי׳ צאלים: צללים (עיין הראב״ע).

23. ביאור: יעשוק כנוי לשתייתו לנהר.

24. בראש הפסוק הוסיף: מי זה — ביאור: וזה (מפסוק כ״ה) סיפור החיה של ים.

29. ביאור: רוצה לומר שהוא אצל האל ית׳ כצפור אשר ישחקו בו הנערים.

30. ביאור: כנענים כמו כנעניה נכבדי ארץ.

31. פי׳ בשכות כאלו נכתב בסכות. פי׳ הפסוק: התשלים בסכות עורו עד שיהיה ראשו מצל (מלשון צל) לדגים.

32. פי׳ הפסוק: ואתה אם שמת עליו כפך לא תוסיף לזכור המלחמה בפיך.

# מא.

1 ולקד אכ̇ד̇בה רג̇אה מן ט̇ן אנ̈ה ירחל אלי חצ̇רתה:
יוטל תרג׳ נסע.

2 פאד̇א כאן לא צ̇ארי יטיק אן ית̇ירה פמן ד̇א אלד̇י ינתצב בין
ידיה: 3 ומן סאבקני פכאפיתה אד̇ ג̇מיע מא תחת אלסמא פהו לי:
4 ולא אמסך ענה ולא ען כלאמה אלכביר ונזול מצאפ̈ה: 5 מן ד̇א
יכשף וג̇הה ען לבאסה או ידכ̇ל פי ט̇י̈ רסנה: 6 ומן ד̇א פתח מצאריע
וג̇הה ואלהיבה̈ חואלי אסנאנה: 7 ולהא קדרה̈ כצלאבה̈ אלתראס ולהא
אנג̇לאק כאלכ̇אתם אלצ̇יק: 8 ואד̇א תקד̈ם בעצ̇הא אלי בעץ̇ לם ידכ̇ל
אלהוא בינהמא מן אנצ̇מאמהמא: 9 ואד̇א אלתזק בעצ̇ה בבעץ̇ תעל̈קת
ולם תתפר̈ק: 10 וכאן עטאסה ילמע מנה אלנור וכאן עינאה כלוחאת
אלפג̇ר: 11 וכאנ̈ מן פיה אלפלאיל תד̇הב וכשעאע אלנאר תתפל̈ת:
12 וכאנ̈ אלדכ̇אן יכ̇רג̇ מן מנכ̇ריה כקדר תגלי או קמקם: 13 וכאנ̈
נפסה ג̇מר תסטע ולהיב יכ̇רג̇ מן פיה: 14 ואלעז̈ ית̇בת פי ענקה ובין
ידיה תהתף אלשג̇אעה̈: 15 ואעכאן ג̇סמה קד תלז̈קת וכאנ̈ה מצבוב
עליה פלם ימיל: 16 וקלבה מצבוב כאלחג̇ר או כאלרחא אלספלי:
17 ומן חמלתה יחד̇ר אלמטיקון ומן מכאסרתה יתכ̇אטון: 18 ואי̈
סיף אדרכה לם יקם בה ולא טברזין וזאנה̈ ודב̈וס: 19 יחסב
אלחדיד כאלתבן ואלנחאס כאלעוד אלנכ̇ר: 20 ולא תהרבה בנו אלקוס

1 (מן ט̇ן) B חסר | 3 (פאד̇א) B חסר | O בין ידי | 4 B מן סבקני כאפיתה
| 5 B ולו אמסך | 6 B ומן פתח מצארע | 7 (קדרה̈) B קו̈ה̈ | 9 O בינהא |
B אנצמאמהא O אנתט̇אמהא | 10 D לוחאת | 12 (אלדכ̇אן) O אלעת̇אן | D מנכ̇רה...
יגלו | 13 (ג̇מר) B נאר | D יסטע | DQ ואלע̈ז יבית | 14 (תהתף) DOQ תת̇בת |
15 B פלא ימיל Q פלן ימיל | 17 B אדרכתה לא יקום | 18 B ולא יהרבה.

1. פי׳ הפסוק: הן הכזיב תוחלתו את החושב שיסע אל מראיו. — ביאור: יוטל תרגום נסע.

2. פי׳ אכזר: כלב מלומד לצודד חיות.

4. פי׳ הפסוק: ולא אחריש מדבר עליו (פי׳ בדיו כמו לעיל ל״ט כ״ה בדי) ולא על דבריו הגדולים וחנות העורך אליו (או מערכותיו).

7. פי׳ הפסוק: ולהם (לשנים) גאוה כקשי המגן (עיין לעיל מ׳ י״ח) ולהם סגירה כחותם הצר.

14. פי׳ תדוץ דאבה: תקרא הגבורה.

והגארה אלמקלאע אנקלבת ענדה באלקש: 21 ושביה בה איצא יחסב
אלנבל ויצחך בארתעאש אלמזאריק: 22 ודונה אלחואד כאלכזף
וירתפד באלדהב מקאם אלטין:

חדודי אלחדיד וכל שי חאד.

23 ויגלי אלקער מתל אלקדר ויציר אלבחר כאלאבזאר: 24 ווראה
תצי אלסכך ויחסב אלגמר כאנה ביאץ:

לקב אלביאץ בשיבה.

25 ולים עלי אלתראב מתל סלטאנה והו מעמול לילא ינדק
בסרעה: 26 והו ינטר אלי כתיר מן אלשאמכין והו כאלמלך עלי גמיע
בני אלסבאע:

יכון אלתחדי לאיוב בהדין אלגסמין אלעטימין ארדאעא לה ולגמיע אלנאס ותעריפהם אנהם אצעף מן כתיר מן אלחיואן. ואלגרץ אלמברז מן קול אללה תע' הדא הו מא קאל לאיוב האף תפר משפט וגו' יעני מהמא אנך אנת מקים עלי הדא אלגואב אלמעלק פאנת תאבת עלי תגוירי ועלי תזכיה נפסך. תכון תמרה הדא אלקול הו אן יקול איוב בין ידי רבה כלאמא פציחא יעלמה מן סמעה אנה אקראר באן אללה עז וגל אלעדל אלדי לא יגור ואן אלתסלים אליה ואגב לאנה מא יעמל בעבאדה אלא אלאצלח. פפעל איוב כדאך וקאל קולא פציחא יפהמה אלסאמעון כמא אמרה אללה תע' וארד מנה פקאל.

## מב.

1 פאגאב איוב רבה וקאל: 2 אנא אעלם אנך תקדר עלי אלכל

1 (ענדה) B לה | O ושביה באלקש | 5 (אלבחר) O אלסדא | QD כאלאבאזיר B כדו אלאבזאר | 6 B מוסיף אחר מלת ביאץ: ויקול יקצר אלגמר פי הדא. | 19 QD אנך קאדר.

---

22. ביאור: חדודי הברזל וכל דבר חד. --בפי' השבעים מלות סי' ע"ו כתב הגאון: חדודי חרש או שהיה בו חדוד והחדוד מכריעו (מ' כלים ד' א').

23. בהערות אשר בגליון כ"י רואן מספר השרשים לר' יונה הערבי נכתב: מרקחה אמר בו ר' סעדיה אלאבאזיר.

24. ביאור: כנה הלובן בשם שיבה.

25—26. פי' הפסוקים: אין על עפר כמו ממשלתו והוא עשוי לבלתי יחת במהרה. והוא יביט אל הרבה מן הגבוהים והוא כמלך על כל בני שחץ. — ביאור: התחרות האל את איוב בשני גופי חיות גדולות אלה הוא להוכיח אותו וכל בני אדם ולהודיעם שהם חלשים מהרבה בעלי חיים. והכוונה היוצאת ממאמר האל ית' הוא מה שאמר לאיוב האף תפר משפט וגו' רוצה לומר כל עוד שאתה מתקיים במענה התלוי הזה אתה מחזיק בתת לי עול ובצדק נפשך. ופרי המאמר הזה יהיה שיאמר איוב לפני אלהיו דברים מבוארים שכל מי ששומעם ידע שהם הודאה בהיות האל ית' צדיק אשר לא יעול ושחייב האדם להשלים עצמו אליו כי הוא איננו עושה בעבדיו אלא היותר טוב להם. ואיוב עשה כן ואמר דבר מבואר יבינוהו השומעים כאשר צוהו האל ית' וכאשר חפץ ממנו.

ולא יפותך תקדיר: 3 ומן דֹא מתֹלי כֹפית ענה אלחכמה בגיר מערפה
לדֹלך אכֹברת במא לם אפהמה ובמא כֹפי עני ולם אעלמה: 4 פאסמע
אלאן חתֹי אכלמך ואנא אלאולי אסאלך פתערפני: 5 וקד כנת אסמע
בקדרתך כֹברא ואלאן פקד ראיתהא נטֹרא: 6 לדֹלך אזהד פימא כנת
אקול ואתעאזי עלי אלתראב ואלרמאד:

גֹמע איוב פי הדֹא אלפצל גֹמיע מא יחתאגֹ אליה מנה ואקר עלי נפסה באלעגֹז וקלה אלמערפה באלוקוף עלי לטף תדביר אלחכים תע׳ ואמורה לאנה נאדם עלי מא מצֹי לקולה על כן אמאס ונחמתי ואנה יסלם אלי אללה ויתעזי עלי נפסה אלדֹי הו עפר ואפר תֹם קאל ויהי אחר הדברים וגו׳.

7 וכאן בעד מא כֹאטב אללה איוב בהדֹא אלכלאם אן אללה
קאל לאליפז אלתימני קד אשתד גצֹבי עליך ועלי אצחאבך אדֹ לם
תקולו בחצֹרתי אלצואב פי עבדי איוב:

הדֹא ירגֹע אלי מא סמע מנהם מן אלתקריע כמא קאלו לה הלא רעתך רבה וגו׳ כי תחבל אחיך חנם לא מים עיף תשקה (כ״ב ה׳) ומא מאתֹל דֹלך.

8 ואלאן פכֹדֹו סבעה תֹיראן וסבעה כבאש ואמצֹו אלי עבדי
איוב חתֹי תקרבונהא קראבין ענכם ותסאלו איוב עבדי יצלי ענכם
פאנה לולא אני אשפעה ללא אחל בכם סאקטה אדֹ לם תקולו
בחצֹרתי אלצואב פי עבדי איוב:

למא כאן כֹטאהם ליס הו אלי אללה עז וגל ואנמא הו עלי איוב גֹעל אללה סבב גפראנהם מסלה איוב ואסתגפארה ולדֹלך קאל ואיוב עבדי יתפלל עליכם פפעל גֹמיעהם כמא אמר תע׳ וקבל עדֹרהם ואשפע להם.

9 פמצֹי אליפז אלתימני ובלדד אלשוחי וצופר אלנעמתי ועמלו

3 B ואנא אלאן אסאלך פערפני | 12 (אלצואב) B צואבא | 22 (ועמלו) B וצנעו.

---

3. פי׳ מי זה מעלים עצה: ומי זה כמוני נעלמה ממנו עצה.

6. פי׳ אמאס: אמאס במה שהייתי אומר.

1—6. ביאור: קבץ איוב בפרשה הזאת כל מה שהיה נצרך אליו והודה על עצמו שהוא אינו יכול ושדעתו חסרה להבין דקות הנהגת החכם ית׳ ודרכיו כי הוא מתחרט על מה שעבר לאמרו על כן אמאס ונחמתי ושהוא׳ ישלים את עצמו לאל ויִנחם על עצמו שהוא עפר ואפר.

7. ביאור: זה שב אל מה ששמע מהם מדברי גערה לאיוב כמו שאמרו לו הלא רעתך רבה כי תחבל אחיך חנם לא מים עיף תשקה ומה שדומה לזה.

8. ביאור: לפי שלא היה חטאם אל האל ית׳ כי אם אל איוב שם האל לסבת כפרתם בקשת איוב ושאלתו ממנו סליחה ולזה אמר ואיוב עבדי יתפלל עליכם. וכלם עשו כאשר צוה ית׳ ואיוב קבל התנצלותם והתפלל בעדם.

9. ביאור: שם האל ית׳ טובה לאיוב ולרעיו בעולם הזה לפני הגמול הנכבד אשר בעולם

כמא אמרהם אללה ואשפע אללה איוב: 10 ואללה רד̈ עלי איוב רד̈ה חין דעי לאצחאבה פזאדה אללה צ̇עף ג̇מיע מאלה:

ג̇על אללה תע׳ נעמה̈ לאיוב ואצחאבה פי אלדניא קבל ג̇זיל אלת̇ואב אלד̇י פי אלאכ̇רה̈ וכתב אכ̇בארהם וג̇עלהא אעתבארא לג̇מיע אלכ̇לק חת̈י יצברו עלי אלאלאם אד̇א חלת בהם ולא יסארעו אלי תג̇ויר אלקצ̇א בל יסל̈מו אלי אללה תע׳ אלתדביר ואלחכמה̈ פסבחאן אלקדים אלחכים תע׳ ותבארך לא אלאה סואה.

11 ואקבל אליה ג̇מיע אקרבאיה וקראבאתה ואצדקאה אלקדמא ואכלו מעה טעאמא פי מנזלה ותוג̈עו לה ועז̈וה עלי ג̇מיע אלבלא אלד̇י אחל̈ה אללה בה ואעטאה כל אמר קשיטה ושנף ד̇הב ד̇כרא: 12 ואללה בארך לאיוב פי אכ̇ר עמרה אכת̇ר מן אול̈ה פצאר לה ארבעה̈ עשר אלף ראס מן אלגנם וסת̈ה̈ אלאף מן אלג̇מאל ואלף פד̈אן מן אלבקר ואלף אתאן: 13 וצאר לה סבעה̈ בנין ות̇לאת̇ בנאת: 14 וסמ̈י אלאולי ימימה ואלת̇אניה̈ קציעה ואלת̇אלת̇ה̈ קרן הפוך: 15 ומא וג̇ד נסא חסאן מת̇ל בנאת איוב פי ג̇מיע אלבלאד ואעטאהן אביהן נחלה̈ פי וסט אכ̇ותהן: 16 ת̇מ̈ עאש איוב בעד ד̇לך מאיה̈ וארבעין סנה̈ חת̈י ראי בניה ובני בניה ארבעה̈ אג̇יאל: 17 ת̇ם מאת איוב שיכ̇א טויל אלעמר:

1 D ת̇ם אשפע B ואשפע אללה איוב פיהם. | B ואללה קבל ת̇ובה̈ איוב בעד מא אקר̈ ותצ̇רע̈ ען אצחאבה פאעאץ̇ אללה איוב עלי ג̇מיע מא כאן לה צ̇עפא | 7 B וג̇או אליה ג̇מיע אכ̇ותה ואקרבאיה וג̇מיע עארפיה אול̈א . . . ותחזנ̈ו לה ועאזוה עלי ג̇מיע אלבליה̈̈ אלתי אחל̈הא אללה בה ודפעו אליה כל אמר כ̇לעה̈ ואחדה̈ ושנף ד̇הב ואחד | 10 B פבארך אללה פי אכ̇רה̈ איוב . . . וכאן לה . . . וסתה̈ אלאף ג̇מל ואלף צ̇מד מן אלבקר . . . | 12 B וכאן לה | 13 B פאסמי אלואחדה̈ | B ולא וג̇ד נסא חסאן פי אלבלד מת̇ל בנאת איוב . . . נחלה̈ מא בין אכ̇ותהן | 15 B ועאש איוב בעד הד̇א . . וראי . . | 16 B ומאת איוב . . . קד שבע מן אלעמר.

---

הבא והכתיב הגדותם ושם אותן מוסר לכל בני אדם עד שיסבלו היסורים כשיבאו עליהם ולא ימהרו לעול הדין אלא ישלימו לאלהים ההנהגה והחכמה. ושבח להקדמון והחכם יתעלה ויתברך אין אלהים זולתו.

# תקון שגיאות וטעיות הדפוס.

## אשר העיר עליהם החו׳ ר׳ מאיר למברט.

| דף | שורה | |
|---|---|---|
| 7 | 6 | במקום באנ̈ה צ״ל פאנ̈הא. |
| 21 | 1 | אחר מלת יותקהם צריך להוסיף: מתלא. |
| 22 | 16 | במקום ולא צ״ל מא. |
| 24 | 1 | במקום וחמלהא צ״ל יחמלהא. |
| 32 | 4 | במקום לא צ״ל לם. |
| — | 12 | במקום סרע צ״ל עסר. |
| 49 | 7 | במקום מתלה צ״ל מתלא. |
| 62 | 5 | אחר מלת חתי צ״ל לחם. |
| 88 | 13 | במקום דוי צ״ל דוי. |
| 91 | 4 | במקום ואנ צ״ל ואן. |
| 109 | 21 | במקום 16 צ״ל 15. |
| — | | בהערות שורה 7 מתחת במקום יקראו צ״ל יודו. |
| 110 | 2 | במקום כתירא צ״ל כתירא. |
| 115 | 16 | במקום תעבה צ״ל תעבהא. |
| 118 | 6 | במקום פיהא צ״ל פיה. |

Aussi ai-je raconté ce que je ne comprenais pas, ce qui m'était caché et que j'ignorais. — 4. Écoute donc maintenant, j'agirai pour le mieux pour que je te parle moi en t'interrogeant, et tu m'instruiras. — 5. J'entendais parler de ta puissance, et maintenant je l'ai vue de mes yeux. — 6. C'est pourquoi je rejette ce que je disais, et je me console de moi-même, qui suis poussière et cendre. — 7. Après que Dieu eut adressé à Job ces discours, Dieu dit à Éliphaz le Témanite : Ma colère s'est enflammée contre toi et contre tes compagnons, parce qu'en ma présence vous n'avez pas dit la vérité sur mon serviteur Job. — 8. Et maintenant, prenez sept taureaux et sept béliers, et allez vers mon serviteur Job, afin de les offrir en sacrifices pour vous, et de demander à Job mon serviteur qu'il prie pour vous; car, si je n'acceptais pas son intercession, je n'absoudrais pas vos propos insoutenables, parce qu'en ma présence vous n'avez pas dit la vérité sur mon serviteur Job. » — 9. Éliphaz le Témanite, Bildad le Schouhite et Sophar le Naamatite allèrent et firent ce que Dieu leur avait ordonné, et Dieu accepta l'intercession de Job. — 10. Et Dieu rendit à Job ce qu'il avait possédé, lorsqu'il pria pour ses compagnons, et Dieu lui ajouta encore le double de toute sa fortune. — 11. Tous ses proches, hommes et femmes, et tous ses anciens amis se rendirent auprès de lui, firent un repas avec lui dans sa maison, s'affligèrent pour lui et lui adressèrent leurs condoléances pour toutes les épreuves que Dieu lui avait envoyées, et lui donnèrent chacun en souvenir une *qesîta* et une boucle d'or. — 12. Et Dieu bénit Job dans la fin de sa vie plus qu'au début; il eut quatorze mille têtes de moutons, six mille chameaux, mille paires de bœufs et mille ânesses. — 13. Il eut sept fils et trois filles. — 14. Il appela la première *Yemîma*, la seconde *Qesia* et la troisième *Qérén happoukh*. — 15. Il ne se trouva pas de femmes aussi belles que les filles de Job dans tous les pays, et leur père leur assigna un héritage au milieu de leurs frères. — 16. Ensuite Job vécut après cela cent quarante ans, en sorte qu'il vit ses enfants et ses petits-enfants pendant quatre générations. — 17. Puis Job mourut vieux et avancé en âge.

unes s'avancent vers les autres, l'air ne pénètre pas entre elles, tant elles sont unies! — 9. Lorsque les unes s'adaptent aux autres, elles se joignent et ne se séparent pas. — 10. Son éternuement semble faire briller la lumière, et l'on dirait que ses yeux ressemblent aux lueurs de l'aurore. — 11. Les torches semblent sortir de sa bouche et s'échapper comme les rayons du feu. — 12. La fumée semble sortir de ses deux narines, comme d'une chaudière bouillante ou d'un flacon. — 13. Son souffle paraît avoir des émanations de charbons ardents, et une flamme sort de sa bouche. — 14. La force réside dans son cou, et la bravoure est proclamée devant lui. — 15. Les plis charnus de son corps se sont attachés; son corps est sur lui comme une masse et ne fléchit pas. — 16. Son cœur est massif comme la pierre ou comme la meule inférieure. — 17. Les puissants ont peur de son attaque et ils évitent d'être brisés par lui. — 18. Tout glaive qui l'atteint, il ne le laisse pas subsister, non plus qu'aucun javelot de poids, qu'aucune massue. — 19. Il considère le fer comme la paille et l'airain comme le bois pourri. — 20. Les fils de l'arc ne le font pas fuir et les pierres de la fronde tournent devant lui comme les fétus. — 21. C'est de la même façon qu'il considère aussi le dard, et il se rit du fracas des lances. — 22. Sous lui, les épées tranchantes sont comme de l'argile, et il s'appuie sur l'or comme sur du limon. — 23. Il fait bouillonner le gouffre comme la chaudière, et il transforme la mer en cassolette. — 24. Derrière lui les sillages brillent et il considère l'abîme comme une masse blanche. — 25. Il n'y a pas de domination sur la terre comme la sienne, créé qu'il est pour ne pas être écrasé rapidement. — 26. Il regarde en face nombre d'êtres élevés, et il semble être comme le roi par rapport à tous les fils des animaux féroces.

## XLII

1. Job répondit à son Maître en disant: — 2. Je sais que tu peux tout, et qu'aucune décision ne t'échappe. — 3. A qui donc la sagesse a-t-elle été cachée comme à moi, qui ne sais rien?

tent leur tribut, tandis qu'y jouent tous les animaux du désert. — 21. Il se couche sous la hutte, dans le secret des roseaux et des bourbiers. — 22. Les huttes lui fournissent de l'ombre, et les saules du torrent l'environnent. — 23. Il fait violence au fleuve et ne s'effraie pas; il a confiance, quand le Jourdain monte vers sa gueule. — 24. Qui donc le prendra par les yeux ou lui percera le nez à l'aide de filets? — 25. Es-tu capable de tirer le monstre replié avec un hameçon, ou abaisseras-tu sa langue avec une corde? — 26. Ou mettras-tu dans son nez le jonc, ou perceras-tu sa joue avec l'épine, — 27. au point qu'il semble t'adresser de nombreuses supplications ou te parler avec douceur, — 28. ou qu'il semble faire un traité avec toi ou que tu le prennes comme esclave pour toujours, — 29. ou que tu sembles jouer avec lui comme avec l'oiseau, ou l'attacher avec des fils pour tes jeunes garçons; — 30. afin que les compagnons en fassent un repas et le partagent entre les marchands? — 31. Est-ce toi qui achèveras sa peau dans les huttes, en sorte que sa tête abrite d'ombre le poisson? — 32. Toi, si tu mets ta main sur lui, tu ne pourras plus de ta bouche mentionner aucune guerre.

## XLI

1. Certes a été déçu dans son espoir quiconque s'est imaginé qu'il se rendrait en sa présence. — 2. Puisque personne n'est assez hardi pour le débusquer, qui donc se posera devant lui? — 3. Celui qui a voulu me devancer, je l'ai rétribué; car tout ce qui est sous les cieux est à moi. — 4. Je ne me tairai ni devant lui, ni devant son langage orgueilleux, ni devant le flot de ses arguments. — 5. Qui donc enlèvera (au monstre) ce qui recouvre sa face ou interviendra pour rouler sa bride? — 6. Qui donc a ouvert les battants de sa face, tandis que la terreur est autour de ses dents? — 7. Elles ont une puissance comme la dureté des boucliers; elles se ferment comme le sceau étroit. — 8. Lorsque les

essor, ou élève son nid dans les hauteurs? — 28. Il habite le rocher, il s'appuie sur la dent du rocher et sur sa caverne. — 29. De là, il gagne pour lui-même une nourriture; ses yeux se portent au loin. — 30. Ses petits sucent le sang par nature. Partout où sont les corps gisants, là il est.

## XL

1. Puis Dieu répondit à Job en disant : — 2. La dispute avec Celui qui se suffit est-elle chose honnête? Il convient parfois à celui qui est en face de Dieu de répondre à ses questions : — 3. Alors Job répondit à son Maître et dit : — 4. Certes, je suis trop humble pour te répliquer. C'est pourquoi je me suis mis la main sur la bouche. — 5. Tout en ayant parlé une fois, je ne recommencerai pas une seconde. — 6. Puis Dieu répondit à Job du vent de la tempête et lui dit : — 7. Si tu peux ceindre tes deux reins, renseigne-moi quand je t'interrogerai sur un point. — 8. Comment annulerais-tu mon jugement par tes insinuations, ou m'accuserais-tu d'injustice pour t'innocenter? — 9. Si tu as une autorité comme celle du Tout-Puissant et si tu as une voix redoutable comme la sienne, — 10. orne-toi de la puissance et de la majesté, revêts-toi de l'éclat et de la magnificence ; — 11. manifeste les accès de ta colère, regarde tout orgueilleux et humilie-le; — 12. regarde tout orgueilleux et dompte-le, écrase les méchants en leur place; — 13. enfouis-les tous dans la poussière, et emprisonne leurs faces dans les tombeaux; — 14. et alors, moi aussi je t'adresserai des actions de grâce, alors que ta droite te secourra. — 15. Voici l'un des animaux que j'ai créés avec toi; il mange l'herbe comme les bœufs. — 16. Voici que sa force est dans ses deux reins et son pouvoir dans son nombril. — 17. Il fléchit sa queue comme un cèdre, et les nerfs de ses cuisses s'entrelacent. — 18. Ses os ont la dureté de l'airain et la solidité du fer. — 19. Il est la première créature de Dieu parmi les animaux ; c'est son auteur et aucun autre qui lui fournit son glaive. — 20. En effet, les montagnes lui appor-

leurs petits, qui grandissent alors dans la plaine, partent et ne reviennent plus vers elles? — 5. Quel autre que moi a lancé la bête sauvage en liberté, et les liens d'un tel animal, qui les a déliés, — 6. de même que j'ai fait du désert sa maison, et de la terre salée sa demeure? — 7. Elle se rit du peuple de toute ville, et n'entend pas les cris du cornac. — 8. Elle cherche son pâturage dans les montagnes et elle y poursuit tout ce qui est vert. — 9. Le buffle veut-il te servir, ou passe-t-il la nuit près de ton râtelier? — 10. L'attaches-tu au sillon par une corde ou herse-t-il les vallées derrière toi? — 11. Te fies-tu à lui, parce que sa force est grande, et lui abandonnes-tu ton profit? — 12. Comptes-tu sur lui pour qu'il te rapporte ton grain, ou recueille le blé de ton aire? — 13. Sais-tu comment l'aile des oiseaux chanteurs les élève, ou les plumes du milan et du faucon? — 14. Il est des oiseaux qui abandonnent sur la terre leurs œufs et qui chauffent le sable par sottise, — 15. oubliant que les pieds les fouleront et que les bêtes du désert les écraseront. — 16. Ils traitent durement leurs petits comme s'ils n'étaient pas à eux, et ne craignent pas que leur peine soit stérile. — 17. Il semble que Dieu leur ait fait oublier la sagesse, et ne leur ait donné aucune part dans l'intelligence, — 18. et que, du moment où ils s'élèvent dans les hauteurs, ils se rient du cheval et de son cavalier. — 19. Est-ce toi qui donnes au cheval la vigueur ou qui revêts son cou de la terreur? — 20. Le fais-tu bondir comme la sauterelle? Dans son hennissement il y a l'éclat et la majesté. — 21. Il semble creuser les vallées; il se réjouit de sa force et sort à la rencontre des armes. — 22. Il se rit de la crainte et ne tremble pas; il ne recule pas devant l'épée. — 23. Sur lui résonnent le carquois, étincellent la hache d'armes et le javelot. — 24. C'est avec frémissement et agitation qu'il frappe la terre, et il ne croit pas au son de la trompette, tant il en est joyeux! — 25. Il dit à la trompette : Fraternisons. De loin il flaire la guerre, la terreur des chefs et leurs cris. — 26. Est-ce par ton intelligence que le faucon se couvre de plumes, ou qu'il étend ses ailes vers le sud? — 27. Ou bien est-ce par ton ordre que l'aigle prend son

nuage d'où sort la foudre? — 26. Parfois il pleut sur une terre sans hommes, dans un désert vide de mortels, — 27. et la solitude ou la terre désolée se sature d'eau, et les herbes du fourrage y poussent. — 28. La pluie a-t-elle un père, ou qui a engendré les gouttes de la rosée? — 29. Du sein de qui la glace est-elle sortie et les rafales du ciel, qui les a engendrées? — 30. Comment l'eau est-elle devenue épaisse comme la pierre et la face de l'abîme coagulée? — 31. Est-ce toi qui attaches les étoiles des Pléiades ou qui délies les chaînes de l'Orion? — 32. Fais-tu sortir les astres dans leurs temps et conduis-tu ensemble les filles de l'Ourse? — 33. Que peux-tu savoir des lois du ciel, peux-tu régler ses influences sur la terre? — 34. Ou élèves-tu peut-être ta voix vers les nuages, pour que les ondées te couvrent? — 35. Envoies-tu les éclairs pour qu'ils partent et qu'ils te disent : A ta disposition? — 36. Quel autre que moi a établi la confiance dans la sagesse ou qui a donné à l'homme frivole l'intelligence? — 37. Qui énumère ce qui est dans les nuages avec justesse ou verse du ciel de l'humidité? — 38. Où étais-tu, quand la poussière a été coulée dans le mortier, les mottes de terre étant agglutinées? — 39. Est-ce toi qui chasses une proie pour le lion et qui remplis les ventres des lions, — 40. quand ils sont couchés dans leurs tanières et accroupis en embuscade dans les taillis? — 41. Et qui donc prépare au corbeau sa pâture, alors que ses petits semblent demander secours au Tout-Puissant et errent faute de nourriture?

## XXXIX

1. Que peux-tu savoir sur l'enfantement des chamois des rochers, ou observer sur la délivrance des biches? — 2. Comptes-tu pour elles les mois, afin qu'elles les accomplissent, en sorte que tu saches le moment où elles mettent bas? — 3. Comment s'agenouillent-elles pour désarticuler leurs petits, après qu'elles ont subi les douleurs de l'enfantement? — 4. Comment guérissent

la terre? Informe-nous-en, si tu le sais et si tu le comprends. — 5. Qui donc en a réglé la mesure comme moi, si tu le sais? ou qui, me ressemblant, a étendu sur elle le cordeau? — 6. Sais-tu peut-être sur quoi ses bases ont été établies, ou qui a jeté sa pierre angulaire? — 7. Es-tu capable, comme les astres du temps, de connaître les voix de tous les anges lorsqu'ils les font retentir? — 8. Ou qui a mis à la mer une barrière, comme des battants de porte, lorsqu'elle s'avance pour sortir de son lit, — 9. de même que je lui ai donné les nuages pour vètements et les brumes pour langes, — 10. que j'ai rompu contre elle mes conditions et que je lui ai imposé des verroux et des battants, — 11. en lui disant : Tu iras jusqu'ici et pas plus loin, et ici s'affaiblira la puissance de tes vagues? — 12. T'es-tu vu, dans la vie, donner un ordre à la lumière et faire connaître à l'obscurité son endroit? — 13. Ou comprends-tu le pouvoir de saisir les coins de la terre, de manière à en secouer les méchants, — 14. alors qu'elle se transforme comme l'argile du sceau, qu'ils s'y dressent comme s'ils lui étaient une parure? — 15. Et comment leur lumière est-elle refusée aux méchants, comment le bras déjà levé est-il brisé? — 16. Es-tu jamais entré jusqu'aux sources de la mer, ou es-tu parvenu à la limite de l'abîme? — 17. Ou bien les portes de la mort se sont-elles découvertes à toi, ou as-tu vu les portes des ténèbres? — 18. As-tu examiné les étendues de la terre? Raconte-le, si tu en sais quelque chose. — 19. Dans quel chemin la lumière réside-t-elle d'une manière stable, et où est l'endroit de l'obscurité continue, — 20. si tu la saisis jusqu'à sa frontière ou si tu comprends les sentiers de ses demeures? — 21. Sais-tu que tu es engendré, et le nombre de tes jours sera-t-il considérable? — 22. Es-tu jamais entré dans les trésors de la neige, ou as-tu vu les trésors de la grêle, — 23. que j'ai réservée pour un temps de malheur, pour un jour de guerre et de lutte? — 24. Dans quel chemin la lumière se divise-t-elle, ou le lever de soleil se répand-il sur la terre? — 25. Qui donc, en dehors de moi, a distribué des rigoles pour l'inondation et a frayé la voie aux grondements du

C'est lui aussi qui allège le poids des nuages, quand les nuées dispersent le trop-plein de leurs seaux, — 12. et que, par sa grâce, elles se meuvent dans tous les sens, afin d'accomplir tous les ordres qu'il leur donne sur la surface habitée de la terre, — 13. soit pour châtier, soit pour accorder à un pays ce qu'il mérite, soit pour favoriser certains hommes. — 14. Écoute cela, ô Job, arrête-toi et tu comprendras les merveilles du Tout-Puissant. — 15. Sais-tu comment Dieu réserve ce bienfait à quelques-uns et leur fait apparaître le seau rempli de son nuage? — 16. Ou sais-tu comment les nuages sont disposés en voûte, connais-tu comme lui les merveilles de Celui qui a la science parfaite, — 17. ainsi que tu sais que tes vêtements sont chauds quand la terre est délivrée du vent du sud? — 18. Sais-tu comme lui comment l'enveloppe du ciel ressemble à des miroirs de métal fondu? — 19. Fais-nous donc savoir ce que nous pourrions lui dire, de telle sorte que nous n'entrions pas en lutte avec lui, étant dans les ténèbres? — 20. Ce qu'on rapporte de Dieu sera-t-il épuisé, quand j'aurai parlé? Celui d'entre les hommes qui dit que sa louange peut prendre fin — 21. ressemble à celui qui ne voit pas une lumière briller dans les nuages, après que les vents ont passé et l'ont éclaircie. — 22. De même que l'on tire l'or des mines, de même on extrait la notion que c'est Dieu qui est redoutable dans sa splendeur. — 23. Celui qui se suffit, nous ne pouvons décrire les effets nombreux de sa puissance; et, de plus, il n'affaiblit pas le droit, tant sa justice est grande! — 24. C'est pourquoi les hommes le craindront, c'est pourquoi aucun des sages ne le verra.

## XXXVIII

1. Ensuite Dieu répondit à Job du vent de la tempête et lui dit : — 2. Qui donc comme toi obscurcit la sagesse par une parole dénuée de savoir? — 3. Si tu peux ceindre tes reins, apprends-nous-le quand je t'interrogerai. — 4. Où étais-tu quand j'ai fondé

vapeur purifie la pluie, — 28. que les nuages élevés versent en torrents et répandent sur les hommes nombreux. — 29. Et aussi, lorsque Dieu fait paraître l'étendue des nuages, il rend leur ombre vide d'eau ; — 30. et, lorsqu'il fait couler largement leur seau plein, il couvre, en quelque sorte, les profondeurs de la mer. — 31. Car c'est par là qu'il juge les nations et qu'il leur fournit de la nourriture en abondance. — 32. C'est à cause de leurs actions qu'il a retenu loin d'eux les seaux pleins et qu'il a commandé contre eux un agresseur qui tire subitement l'épée. — 33. Ceux qui manient les épées leur en donnent des nouvelles, ainsi qu'à leurs bestiaux, ainsi qu'à celles de leurs plantes qui montent.

## XXXVII

1. C'est au point que leurs cœurs en tremblent, comme s'ils étaient tirés violemment hors de leurs places. — 2. Elihou leur dit : Écoutez attentivement le fracas de sa voix, et de sa parole sortira un enseignement. — 3. On le voit sous tout le ciel, et sa lumière brille sur les régions de la terre. — 4. Et ensuite une autre voix gronde, il les effraie par sa voix puissante, mais sans que les méchants soient impressionnés, alors que sa voix se fait entendre. — 5. Ils sauront que le Tout-Puissant fait trembler par sa voix au milieu de merveilles ; il accomplit de grandes œuvres au-dessus de ce que nous savons. — 6. Par exemple, il dit à la neige : Va dans le pays de tel et tel peuple, ainsi que les ondées de la pluie déversée. Puis tombent les ondées de ses pluies bienfaisantes. — 7. Il met le sceau sur la main de chacun d'entre eux ; et chacun reconnaît ses actions. — 8. Il ordonne, et les bêtes sauvages se retirent loin d'eux pour rentrer dans leurs gîtes, et demeurent dans leurs tanières ; — 9. les tourbillons arrivent de leurs séjours et le froid de leurs torrents. — 10. Il produit la glace par sa volonté, l'étendue des eaux étant resserrée. — 11.

l'éternité et ils sont élevés. — 8. Et, s'ils méritent d'être chargés de chaînes et d'être liés avec les cordes du châtiment, — 9. il leur fait connaître leurs actes et les péchés qu'ils ont commis par orgueil; — 10. il leur adresse une réprimande et leur dit de renoncer à leur iniquité. — 11. S'ils écoutent et se soumettent, ils finiront leurs jours dans le bonheur, et leurs années dans les délices. — 12. S'ils n'écoutent pas, ils passeront par l'insomnie et succomberont sans en avoir conscience. — 13. Ceux qui ont le cœur souillé provoquent la colère de Dieu et n'implorent pas son secours contre les chaînes que cette souillure leur a rivées; — 14. leurs âmes meurent au temps de la jeunesse et leur vie se consume dans la frivolité. — 15. Comme il a coutume de délivrer le malheureux de son malheur, c'est pourquoi il vient aux affligés. — 16. Toi aussi, il t'aura retiré de la détresse pour t'amener à l'aisance dans laquelle il n'y a pas place pour la détresse et aura laissé ta table remplie de mets succulents. — 17. Et pourtant, tu avais suivi jusqu'au bout les opinions des méchants, leur jugement et leur décision qui leur servent d'appui. — 18. La colère divine se manifeste en t'entraînant à une rétribution dont aucune rançon ne pourra te libérer. — 19. Est-ce que ta générosité entrera en ligne avec Dieu au moment du malheur? Non, ni aucun déploiement de puissance. — 20. Ne souhaite pas durant la nuit que Dieu fasse entrer une tribu à ta place dans ta douleur. — 21. Prends garde, ne te tourne pas vers la haine, car tu préfères ce châtiment d'autrui au tien. — 22. Sache que le Tout-Puissant est inattaquable dans sa force. Qui, comme lui, enseigne le bien? — 23. Qui a-t-il chargé d'examiner ses actes, et qui lui a dit : Tu as commis une injustice? — 24. Songe donc à nous exalter son œuvre, telle que les hommes l'ont décrite, — 25. telle que tous les humains l'ont vue et que les mortels l'ont observée depuis un temps lointain. — 26. Ils savent que le Tout-Puissant a bien des attributs supérieurs à ce que nous connaissons, et que ses années ne peuvent être comptées, ni scrutées. — 27. Parmi ses miracles, il retire à certaines gens la goutte d'eau, dont la

pèches, qu'est-ce que tu lui fais? Si tes crimes se multiplient, quel dommage lui causes-tu? — 7. Et de même, si tu es juste, qu'est-ce que tu lui donnes, ou bien, en tout cas, que recevra-t-il de ta main? — 8. Ta méchanceté ne peut nuire qu'à un homme comme toi, et ta vertu ne saurait être utile qu'à un mortel comme toi. — 9. Sache que bien souvent les opprimés crient et implorent du secours contre le bras de ceux qui sont plus nombreux qu'eux, — 10. et qu'ils n'ont pas dit : Où est Dieu notre créateur qui nous oblige à chanter ses louanges durant la nuit, — 11. qui nous rend plus instruits que les animaux de la terre et plus sages que les oiseaux du ciel? — 12. Ils crient ainsi là-bas à cause de la tyrannie de ceux qui sont encore plus méchants qu'eux et Dieu ne les exauce pas. — 13. La fausseté, le Tout-Puissant ne l'écoute pas pour l'approuver, et Celui qui se suffit ne la voit pas d'un regard qui l'autorise. — 14. Si tu dis que tu ne vois pas cela, cite-moi devant lui et attends sa réponse. — 15. Et maintenant, si Job ne voit pas cela, c'est qu'il a énuméré ses malheurs, sans savoir que le soulagement en sera très abondant. — 16. Donc, c'est à cause de ses malheurs que la bouche de Job prononçait des paroles vaines, et multipliait ses discours ignorants.

## XXXVI

1. Elihou dit encore : — 2. Patiente encore un peu, pour que je t'informe qu'il est resté à Dieu quelque chose à dire contre toi. — 3. J'élèverai ma pensée au loin et je rendrai justice à mon Créateur par ma déclaration. — 4. En vérité, mes paroles ne sont pas vaines, et je te montrerai une science sûre. — 5. Sache que le Tout-Puissant est grand et ne dédaigne pas ses créatures, et qu'étendue est la force de sa science. — 6. Il ne laisse vivre aucun méchant par tolérance pour sa conduite, il accorde la justice aux faibles. — 7. Il ne diminue pas sa sollicitude pour les justes, ni pour les rois sur leurs trônes; mais il les y asseoit pour

sont abaissés ; — 26. il les frappe à l'endroit où se trouvent les méchants, au lieu où sont les diffamateurs, — 27. parce qu'ils ont cessé de lui obéir et qu'ils n'ont rien compris de ses voies, — 28. et que le cri du pauvre lui est parvenu et qu'il a entendu le cri des malheureux. — 29. Lorsqu'il accorde la tranquillité à des hommes, qui les troublera ? Et lorsqu'il leur cache sa miséricorde, qui la verra ? Ceci pour un homme seul aussi bien que pour une nation, — 30. contrairement à la royauté hypocrite de l'homme, et aux embûches des nations. — 31. Dieu peut dire : J'ai supporté mes créatures et je ne les ai pas fait périr. — 32. Donc, pour ce que j'ignore, dirige-moi toi-même ; si j'ai commis une injustice, je ne la renouvellerai plus. — 33. Ensuite, est-ce d'après ton avis que Dieu en finira, alors que tu dédaignes une chose et que tu prétends que c'est à toi et non pas à moi ? Dis donc ce que tu sais. — 34. Moi, je suis assuré que les hommes sensés diront de moi : Il a dit vrai, et que les gens sages m'écouteront. — 35. Mais Job ne parle pas ainsi en connaissance de cause et ses discours en cela ne sont pas conformes à la raison. — 36. Et, si Celui qui veut voulait éprouver Job jusqu'au fond, en lui imposant de répondre aux pervers, — 37. Job ajouterait à ses péchés une faute — ce qui se passe entre nous ne te suffit-il pas à cet égard ? — et il multiplierait encore ses paroles contre le Tout-Puissant.

## XXXV

1. Elihou prit encore la parole et dit : — 2. Est-ce là une parole que tu considères comme légitime, quand tu dis : Je suis plus juste que le Tout-Puissant ; — 3. et quand tu dis : Quel profit ai-je de ma vertu et à quoi me sert de renoncer à mon péché ? — 4. Moi, je vais te répondre et à tes amis en même temps. — 5. Je dis : Tourne-toi vers le ciel et regarde-le ; contemple les nuées, à quel point elles sont plus hautes que toi. — 6. Si tu

En effet, Job a dit : Je suis innocent, et le Tout-Puissant m'a dénié la justice ; — 6. et, en même temps qu'il m'a dénié la justice, je suis frustré d'une compensation et ma flèche me blesse sans que j'aie péché. — 7. Mais quel est l'homme qui, comme Job, boit en quelque sorte la raillerie, comme on boit l'eau; — 8. qui s'est mis en route pour s'associer aux malfaiteurs et marcher avec les criminels, — 9. puisqu'il a dit : L'homme ne gagne pas de compensation avec Dieu? — 10. Écoutez-moi donc, ô hommes de science ; le Tout-Puissant est un refuge contre l'iniquité, Celui qui se suffit contre l'injustice. — 11. Il rétribue chacun selon ses œuvres, et il donne à l'homme selon la route qu'il a suivie. — 12. Il est également vrai que le Tout-Puissant ne commet point d'injustice et que Celui qui se suffit ne fausse pas le bon droit. — 13. Qui l'a chargé du gouvernement de la terre et qui a été la cause pour laquelle il a fait exister l'univers tout entier? — 14. Comment alors tournerait-il contre l'homme son attention, afin de recueillir son âme et son souffle, — 15. de sorte que tous les êtres de chair mourussent, et que l'être humain retournât à la poussière? — 16. Si tu as de la raison, entends ceci, prête l'oreille au son de ma parole : — 17. Comment un ennemi de la justice pourrait-il faire prévaloir ses ordres, ou bien vaincras-tu le Juste, le Puissant? — 18. Peut-on nommer le roi : scélérat, ou celui qui est généreux : méchant? — 19. Lui, il ne flatte pas les grands, n'affermit pas le riche en présence du pauvre; car eux tous sont son œuvre. — 20. Tel d'entre eux meurt subitement; au milieu de la nuit, des gens s'agitent tumultueusement, puis ils passent; ils font disparaître les nobles, sans que ce soit par leur propre force. — 21. Car Dieu connaît le chemin de tout homme, il observe tous ses pas. — 22. Il n'y a ni obscurité, ni ténèbres où puissent se cacher les malfaiteurs. — 23. De même qu'il n'accorde à l'homme rien qui lui rende possible de se présenter en justice avec le Tout-Puissant, — 24. il inspire une terreur sans fin aux plus considérables et il établit d'autres à leur place. — 25. Ainsi, connaissant bien leurs actions, il bouleverse leur sort et ils

dans l'abandon. — 19. Parfois aussi Dieu avertit l'homme sur sa couche par des souffrances et par l'enflure dans la plupart de ses os, — 20. au point qu'il ne digère plus la nourriture, ni les mets appétissants, — 21. et que la graisse de sa chair disparaît aux regards, que ses os sont limés et cessent d'être visibles. — 22. Mais, lorsqu'il est près de périr et que sa vie est sur le point d'être livrée au trépas, — 23. s'il y a en sa faveur une seule bonne action entre mille, elle est comme un ange qui plaide pour lui et proclame la droiture de l'être humain; — 24. car Dieu le prend en pitié et prononce l'arrêt suivant : Empêche-le de descendre dans la tombe, dans cette action j'ai trouvé sa rançon. — 25. Son corps devient plus souple que celui de l'adolescent, comme s'il revenait aux jours de sa jeunesse. — 26. Quelquefois enfin l'homme implore Dieu, qui lui accorde sa grâce et regarde sa face avec faveur au milieu du tumulte du monde, et le rétribue pour sa vertu. — 27. Cet homme, de son côté, se tourne vers les assistants et dit : J'ai péché et j'ai dérangé ce qui était droit; et c'est ce que je n'aurais pas dû faire. — 28. En parlant ainsi, il a racheté sa personne de la tombe, et sa vie est arrivée à voir la lumière. — 29. Voici les deux manières dont agit le Tout-Puissant, et la troisième dont il se sert également avec l'homme, — 30. pour le ramener de la perdition et l'éclairer de la lumière de la vie. — 31. Sois attentif, Job; écoute-moi, garde le silence afin que je parle. — 32. Si tu trouves des paroles, donne-moi la réplique, prononce-les, car je voudrais te savoir juste; — 33. autrement, écoute-moi, tais-toi pour que je t'enseigne la sagesse.

## XXXIV

1. Elihou reprit et dit : — 2. Sages, écoutez mes paroles; savants, prêtez-moi l'oreille; — 3. car l'oreille discerne les paroles, comme le palais goûte les mets. — 4. Choisissons-nous un tribunal qui nous fera savoir lequel de nos discours est le meilleur. — 5.

— 21. Je ne veux avoir égard à personne, ni flatter qui que ce soit pour lui faire honneur; — 22. car je n'ai jamais eu l'habitude de flatter et, pour peu que je le fasse, mon créateur me ferait comparaître devant lui.

## XXXIII

1. Mais entends, ô Job, mes paroles, et écoute-les toutes. — 2. Voici que j'ai déjà ouvert ma bouche, et que ma langue a parlé dans mon palais. — 3. Mes discours rendent la droiture de mon cœur, mes lèvres expriment une science pure. — 4. Le souffle de la sagesse de Dieu m'a créé, de même Celui qui se suffit me fera vivre par son ordre. — 5. Donc, si tu le peux, réfute-moi ou oppose-moi tes arguments ou dresse-toi devant moi. — 6. Me voici ton égal pour la force, puisque moi aussi j'ai été pétri de l'argile. — 7. La peur de moi ne saurait donc t'effrayer, ni ma puissance peser sur toi. — 8. Quant à ce que tu as dit en ma présence et à tes paroles dont j'ai entendu le son, — 9. à savoir : Je suis pur, exempt de faute, innocent, sans iniquité; — 10. seulement Dieu invente contre moi des péchés et me considère comme son ennemi; — 11. il a mis mes pieds dans les ceps, il observe tous mes pas, — 12. en cela, tu n'as pas eu raison, car la puissance de Dieu est plus grande que celle de l'homme. — 13. Pourquoi es-tu entré en lutte avec lui en disant : Dieu ne répond pas à son serviteur, quoi qu'il dise? — 14. Sache que le Tout-Puissant ne parle qu'une fois, et qu'il n'a pas besoin de se révéler une seconde fois. — 15. Dans un songe ou dans une vision nocturne, lorsqu'un profond sommeil tombe sur les hommes, et qu'ils dorment sur leurs couches, — 16. c'est alors qu'il se présente à certaines personnes et scelle ses liens avec elles, — 17. pour éloigner l'homme des mauvaises actions et pour étouffer l'orgueil chez tous. — 18. Car, en se soumettant ainsi, l'homme sauve son âme de la perdition et épargne à sa vie de se passer

que son Maître; — 3. contre ses trois amis, parce qu'ils n'avaient pas trouvé de réponse et parce qu'ils avaient déclaré Job coupable. — 4. Elihou avait attendu pour parler à Job, les autres étant plus âgés que lui. — 5. Mais, voyant que des paroles de ces trois hommes il n'était pas sorti de réponse, Elihou fut saisi de colère. — 6. Alors Elihou, fils de Barakel, le Bouzite commença et dit : Je suis jeune d'années, et vous êtes dans l'extrême vieillesse; c'est pourquoi j'ai tremblé et j'ai craint de vous exposer ma science. — 7. Je supposais que les hommes âgés parleraient, et que ceux qui ont des années nombreuses feraient connaître la sagesse. — 8. Mais elle est un esprit mis dans l'homme, c'est-à-dire que l'ordre de Dieu lui donne l'intelligence; — 9. donc ce ne sont pas toujours ceux qui ont longtemps vécu qui se montrent sages, ce ne sont pas toujours les vieillards qui comprennent la justice. — 10. C'est pourquoi je dis : Écoutez-moi pour que j'expose ma manière de voir. — 11. Eh bien, j'ai été attentif à vos discours, j'ai prêté l'oreille à vos raisonnements, jusqu'à ce que vous eussiez terminé vos discours. — 12. Auprès de vous je voulais m'instruire, mais nul de vous n'a su combattre Job, nul de vous n'a répondu à ses paroles, — 13. à moins que vous ne disiez : Nous avons trouvé de la sagesse en lui; le Tout-Puissant pourra le repousser, mais non les hommes. — 14. Job ne m'ayant pas adressé de discours, je ne pouvais pas lui répondre tant que vous parliez, — 15. jusqu'à ce que les gens eussent été abattus et n'eussent plus répondu, que la parole leur eût été enlevée. — 16. Comme j'ai patienté jusqu'à ce que personne ne parlât plus, jusqu'à ce qu'on s'arrêtât et qu'on ne fournît plus de nouvelle réponse, — 17. je commencerai, moi aussi, pour ma part; je vais exposer ce que je sais. — 18. Car, étant rempli de ce que j'ai à dire, mon opinion m'oppresse dans mon sein, — 19. et mon sein est ainsi devenu en quelque sorte comme du vin qu'on n'a pas ouvert et qui déborde, ou comme des outres nouvelles qui se fendent. — 20. Je veux donc parler pour me soulager, ouvrir mes lèvres et vous répondre.

châtiment réservé au péché des insensés m'atteigne, puisque j'aurai renié la suprématie de Dieu. — 29. Je le jure; je ne me suis pas réjoui du dommage de mon ennemi, je n'ai pas non plus triomphé de lui lorsqu'un malheur l'a frappé ; — 30. bien plus, je n'ai pas laissé ma langue pécher et demander le blâme contre sa personne. — 31. Certes, les gens de ma tente et mes voisins disaient : Qui nous donnera de sa chair pour que nous la dévorions sans en être rassasiés? — 32. tandis que moi je disais : Aucun étranger ne passera la nuit sur la place publique, et j'ouvrirai à l'hôte les battants de ma porte. — 33. Je n'ai pas, comme les autres hommes, dissimulé mes fautes ni enfoui mes péchés dans mes cachettes. — 34. Je ne m'effrayais pas de la grande foule, je ne redoutais pas le mépris des tribus au point de garder le silence et je ne sortais pas vers la porte par peur. — 35. Mais qui me donnera quelqu'un qui m'entende? Puisse Celui qui se suffit me répondre dans les limites que j'ai tracées, tandis que mon adversaire aura rédigé sa cédule! — 36. (Je jure) que je la porterai sur mes épaules, que je m'en ornerai comme d'une couronne; — 37. que je la prendrai pour diriger le nombre de mes pas, que je l'approcherai de moi, comme l'un de mes chefs. — 38. Si la terre crie contre moi, si tous les gens qui en creusent les sillons pleurent; — 39. si j'en ai mangé les produits sans en payer le prix, et si j'ai frustré le désir de ses possesseurs, — 40. qu'au lieu de froment naissent pour moi des épines, au lieu d'orge, l'ivraie.

Ici finissent les discours de Job.

## XXXII

1. Et ces trois hommes cessèrent de répondre à Job, puisqu'il était juste à ses propres yeux. — 2. Alors la colère d'Elihou, fils de Barakel, le Bouzite, de la tribu de Ram, s'enflamma contre eux : contre Job sa colère s'enflamma, parce qu'il se croyait plus juste

intégrité. — 7. Si mon pied s'est détourné de la bonne voie, si mon cœur a suivi mes yeux, si quelque chose est resté attaché à mes mains, — 8. qu'un autre mange ce que j'ai semé, que mes rejetons soient déracinés! — 9. Si mon cœur s'est laissé séduire par une femme ou bien si à cause d'elle je me suis mis en embuscade à la porte de mon prochain, — 10. que ma femme s'abandonne à un autre et qu'un autre s'accroupisse sur elle! — 11. Car, ce serait une abomination, de même que c'est là le péché des insensés. — 12. Ce serait un feu qui dévorerait jusqu'à l'anéantissement et qui déracinerait tous mes revenus. — 13. Si je dédaigne de me présenter en justice avec mon esclave et ma servante dans leurs contestations avec moi, — 14. que ferai-je, alors que Celui qui se suffit se lèvera pour me demander des comptes et, s'il m'interroge, que lui répondrai-je? — 15. Celui qui m'a fait dans le sein de ma mère n'a-t-il pas fait l'esclave aussi? N'est-ce pas le même qui nous a formés? — 16. Je le jure; si j'ai refusé aux pauvres ce qu'ils désiraient ou si j'ai fait languir les yeux de la veuve; — 17. si j'ai mangé seul mon morceau de pain, sans que l'orphelin en eût sa part, — 18. car, dès ma jeunesse, les souffrances d'autrui ont fait mon éducation, et je les ai pour ainsi dire vécues dès le sein de ma mère; — 19. je le jure; si j'ai vu un malheureux sans vêtement, un pauvre sans couverture, — 20. sans qu'il me bénît pour avoir réchauffé ses reins, sans qu'il se réchauffât par les toisons de mes agneaux; — 21. et si j'ai levé la main contre l'orphelin, en trouvant de l'appui dans les cités, — 22. qu'alors mon épaule tombe de l'omoplate, que mon avant-bras soit arraché de l'humérus. — 23. Car le châtiment de Dieu m'aurait effrayé, et je n'aurais pas pu le supporter. — 24. (Je le jure); si j'ai fait de l'or mon appui, si j'ai appelé les pierres précieuses l'objet de ma confiance; — 25. si je me suis réjoui lorsque mon argent s'est augmenté, et que ma main avait acquis une grande fortune; — 26. si j'ai vu un soleil briller ou une lune passer avec majesté; — 27. si mon cœur s'est laissé séduire en secret et si ma bouche a baisé ma main pour les honorer, — 28. que le

vêtement et il me serre de même que ma tunique. — 19. Dieu m'a lancé dans la boue, au point que je ressemble à la poussière et à la cendre. — 20. Si je te demande du secours, tu ne me réponds pas et, si je reste debout et que tu me comprennes, — 21. c'est comme si tu te tournais contre moi dans une colère violente, comme si tu me menaçais de la puissance de ta main, — 22. que tu me portais et me faisais monter sur le vent et me ballottais par une doctrine — 23. telle que j'ai su que tu me ramènes à la mort, au rendez-vous de tout vivant. — 24. Et certes, ce rendez-vous est une terre inculte où personne n'étend la main pour aider, et c'est un lieu de calamité où personne ne peut secourir. — 25. Je jure que je pleurais sur ceux dont le sort était dur et que mon âme était émue pour le pauvre. — 26. Alors que j'espérais le bien, le malheur m'est échu; j'attendais la lumière, les ténèbres sont venues. — 27. Mes entrailles bouillonnent sans se reposer, parce que les jours de malheur m'ont atteint. — 28. J'ai marché dans une obscurité sans soleil, je me suis levé dans l'assemblée pour demander du secours. — 29. Comme si j'étais devenu un frère de la vipère et un compagnon de l'autruche, — 30. ma peau s'est noircie par dessus ma chair, et mes os se sont cariés par suite du vent brûlant. — 31. Ma guitare s'est changée en deuil, et à la place de mon luth on a entendu des sons de pleurs.

## XXXI

1. J'avais conclu un pacte avec mes yeux : je ne regarderai plus une jeune fille. — 2. Quelle part Dieu donne-t-il d'en haut, et quel sort Celui qui se suffit accorde-t-il du haut du ciel? — 3. La calamité n'est-elle pas pour l'injuste et la ruine pour ceux qui commettent l'iniquité? — 4. Ne regarde-t-il pas mes voies, et ne compte-t-il pas mes pas? — 5. Si j'ai marché avec les menteurs et hâté mes pieds vers la fraude, — 6. je demande à Dieu qu'il me pèse dans une balance juste, et il reconnaîtra mon

## XXX

1. Et maintenant je suis la risée d'hommes plus jeunes que moi, dont je dédaignais de placer les pères avec les chiens de mon troupeau. — 2. Puis je disais : A quoi m'aurait servi la force de leurs mains, puisque chez eux l'extrême vieillesse est inutile ? — 3. Et ils sont dans le besoin, la faim et l'adversité comme s'ils s'étaient échappés d'un désert sombre, vide ou ruiné, — 4. cueillant l'herbe salée et des feuilles d'arbres, se nourrissant de racines de genêt. — 5. Ils sont chassés de l'intérieur des pays, on crie après eux comme après le voleur ; — 6. ils demeurent alors dans les vallées les plus effrayantes, dans les trous du sol et les rochers ; — 7. ils ressemblent aux animaux qui braient entre les arbres et parmi les ronces, avançant d'un pas incertain ; — 8. ils sont des insensés, puis des gens sans nom, trop misérables pour avoir un pays. — 9. Maintenant je suis devenu comme leur chanson et je leur suis un sujet de discours. — 10. Ils m'ont en horreur et s'éloignent de moi, et ils n'épargnent pas les crachats à mon visage. — 11. Lorsque Dieu a dénoué mon lien et m'a châtié, et qu'il a retiré le frein de devant moi, — 12. ils se sont levés à ma droite comme des épines, et ils y ont fait entrer mes pieds ; ils ont tracé contre moi les lignes de leurs chemins de ruine. — 13. Ils ont mis le désordre dans mon sentier, sans que mon dommage leur profitât, leur fût utile. — 14. Comme une large brèche pour l'eau, ainsi ils viennent, ils se précipitent ainsi que l'ouragan des déserts. — 15. C'est ainsi que les châtiments se sont renversés sur moi, et c'est ainsi que toute ma noblesse a été chassée comme par un coup de vent, et que mon salut a passé comme un nuage. — 16. Et maintenant mon âme se répand en plaintes, puisque les jours de malheur m'ont saisi. — 17. Pendant la nuit mes os sont arrachés, et mes nerfs ne trouvent point de repos. — 18. Par un effort suprême, j'endosse mon

d'huile? — 7. Quand je sortais vers les quartiers voisins de la voûte et que je prenais mon siège sur la place publique, — 8. à ma vue, les jeunes gens se dérobaient, les vieillards se tenaient debout ou se levaient ; — 9. les chefs retenaient leurs paroles et posaient leur main sur leur bouche ; — 10. la voix des chefs était éteinte et leur langue attachée à leur palais, — 11. car leurs oreilles m'écoutaient et ils me louaient ; leurs yeux me voyaient et ils rendaient témoignage en ma faveur, — 12. parce que je sauvais tout pauvre qui me suppliait et tout orphelin sans appui ; — 13. que l'appel lancé par celui qui allait périr venait à moi et que je réjouissais le cœur de la veuve ; — 14. que je m'habillais pour ainsi dire de l'équité devenue mon vêtement, et que la justice m'enveloppait comme un manteau ou un turban ; — 15. qu'à l'aveugle je remplaçais les yeux et au perclus les pieds, — 16. que j'étais le père des orphelins, et que j'examinais toute cause que je ne connaissais pas. — 17. Jadis je brisais les canines de l'injuste, et j'arrachais la proie de ses dents. — 18. Je supposais que je n'expirerais que lorsque ma demeure serait usée et que je prolongerais ma vie comme le sable, — 19. que ma racine serait toujours ouverte à l'eau, que la rosée séjournerait éternellement dans ma plantation, — 20. que mon honneur se renouvellerait avec moi et que mon arc se relayerait dans mes mains. — 21. Le peuple m'écoutait et patientait et se taisait dans l'attente de mon conseil. — 22. Lorsque j'avais parlé, il ne répliquait pas et ma parole coulait abondamment sur lui. — 23. Il espérait en moi comme en la pluie, et comme s'il avait la bouche béante dans l'attente de l'averse d'automne, — 24. lorsque je souriais devant eux, ils n'y croyaient pas, et n'en respectaient pas moins la lumière de ma face ; — 25. je choisissais parmi leurs voies celle où je pouvais me mettre en avant, je trônais comme un roi à la tête de ses troupes, et ils étaient devant moi comme devant celui qui console les affligés.

— 15. On ne l'achète pas avec l'or pur, et la richesse n'égale pas son prix; — 16. les chatons d'Ophir ne sauraient lui être comparés, ni le béryl précieux, ni le saphir; — 17. il n'y a pas rivalité entre elle et l'or, à plus forte raison entre elle et le verre ; on ne l'échange point contre tous les vases de vermeil; — 18. on ne mentionne pas à côté d'elle les coraux et le brocart, et l'extension de la sagesse vaut mieux que les perles; — 19. la topaze d'Éthiopie n'a pas sa valeur, on ne la compare pas avec l'or pur. — 20. Une telle sagesse, où en trouve-t-on l'origine? A quel endroit existe cette intelligence? — 21. Elle a été cachée aux yeux de tous les vivants, elle a été dérobée aux oiseaux du ciel. — 22. Les habitants du gouffre et de la mort semblent dire : De nos oreilles, nous en avons entendu parler, — 23. mais c'est Dieu qui en connaît la voie, et c'est lui qui en sait l'endroit; — 24. car il voit jusqu'aux confins de la terre, il aperçoit tout ce qui est sous le le ciel. — 25. Il a fait une balance pour le vent et il a fixé une mesure pour l'eau. — 26. Il a prescrit une règle à la pluie, il a frayé un chemin aux grondements du nuage d'où sort la foudre. — 27. C'est alors qu'il l'a vue et qu'il l'a révélée, qu'il l'a préparée et qu'il l'a scrutée. — 28. Puis il a dit aux hommes : La crainte de Dieu, voilà de la sagesse; fuir le mal est aussi de l'intelligence.

## XXIX

1. Job reprit encore sa parabole et dit : — 2. Qui me rendra tel que j'étais dans les mois anciens, comme aux jours où Dieu veillait sur moi, — 3. où il faisait briller sa lampe sur ma tête, et où, à sa lumière, je marchais dans les ténèbres ; — 4. tel que j'étais aux jours de mon bonheur, lorsque la protection de Dieu planait sur ma tente ; — 5. quand Celui qui se suffit était encore avec moi, et que mes serviteurs m'entouraient; — 6. lorsque mes pas se baignaient pour ainsi dire dans le beurre, et que le rocher semblait faire couler pour moi des ruisseaux

Le châtiment l'atteindra aussi rapidement que l'eau, comme si le tourbillon l'avait emporté pendant la nuit, — 21. ou bien, comme si le vent d'orient l'avait ravi à l'improviste, il disparaît, entraîné hors de sa place. — 22. On lance contre lui (un ennemi) qui ne lui témoigne point de pitié et devant les coups duquel il fuit, — 23. qui, pour l'insulter, frappe des mains contre lui et qui, pour le menacer, le persifle de sa place.

## XXVIII

1. Certes un lieu d'où l'on extrait l'argent et un endroit où l'on épure l'or, — 2. où le fer est pris de son terrain et où l'airain coulait de son minerai — 3. a été mis comme terme pour la pénétration des ténèbres; de même (Dieu) scrute toute chose périssable jusqu'à l'essence de l'obscurité et du brouillard. — 4. Le fleuve a été percé à l'endroit où il doit couler, alors que, négligée par les pieds étrangers, la population était devenue faible et avait émigré. — 5. La terre, dont on tirait jadis la nourriture, a été bouleversée et complètement changée: elle est devenue semblable au feu. — 6. Un endroit, dont les pierres étaient des saphirs et dont le sol fournissait l'or, — 7. un sentier que l'oiseau, en quelque sorte, n'avait pas connu et que jusqu'à l'œil de l'épervier n'avait pas aperçu, — 8. que même les petits des lions n'avaient pas foulé de leurs pieds, et vers lequel le lionceau ne s'était pas dirigé, — 9. (Dieu) a étendu la main vers ce granit, et il a renversé les montagnes de leurs racines, — 10. il a percé des canaux dans ces rochers, et toute chose précieuse, il l'a connue d'avance. — 11. Il a retenu l'écoulement des fleuves et amené à la lumière ce qui y était caché. — 12. Une telle sagesse, où en trouve-t-on l'origine? A quel endroit existe cette intelligence? — . L'homme n'en connaît pas la valeur, et on ne la rencontre pas dans la demeure des vivants. — 14. Si l'on pouvait interroger l'abîme, il répondrait : Elle n'est pas chez moi; de même, si la mer pouvait parler, elle dirait : Je ne la possède pas.

## XXVII

1. Job reprit encore sa parabole et dit : — 2. Par la vérité du Tout-Puissant, qui m'a dénié la justice, et de Celui qui se suffit, qui a rempli mon âme d'amertume, — 3. tant que mon âme restera en moi, et que le souffle de Dieu sera dans mes narines, — 4. mes lèvres ne proféreront point d'injustice, et ma langue ne méditera pas de ruse. — 5. Je me garderai bien de vous innocenter, et, jusqu'à ce que j'expire, je ne cesserai pas d'être sincère dans mes paroles. — 6. J'ai tenu ferme dans ma vertu et je ne l'affaiblirai pas, de même que de ma vie mon cœur n'a jamais chancelé. — 7. Comment donc mon ennemi agit-il en méchant ou mon adversaire en criminel? — 8. Et quel est l'espoir de l'homme souillé lorsqu'il a un désir? Dieu consolera-t-il son âme? — 9. Ou bien ses cris, Dieu les entendra-t-il, quand l'angoisse viendra fondre sur lui? — 10. Ou bien se délectera-t-il dans Celui qui se suffit? Ou invoquera-t-il Dieu en tout temps? — 11. Moi, je vous montrerai la force du Tout-Puissant, et je ne vous cacherai pas le plan de Celui qui se suffit. — 12. Vous avez tous vu ce spectacle; pourquoi vous laisser égarer? — 13. Certes, telle est la part que l'homme méchant reçoit de Dieu, et l'héritage que les pervers obtiennent de Celui qui se suffit. — 14. Si ses fils se multiplient, c'est pour le glaive; ses rejetons ne seront pas rassasiés de nourriture. — 15. Les survivants seront enterrés après avoir été assassinés, et ses veuves ne le pleureront pas, étant occupées par d'autres malheurs. — 16. Amasse-t-il de l'argent comme la poussière, fait-il provision de vêtements comme l'argile, — 17. ce dont il a fait provision, le juste s'en revêtira, et son argent, l'homme intègre le partagera. — 18. Il a bâti sa maison comme l'araignée, et il l'a construite en roseaux comme l'abri d'une cabane. — 19. Et, s'il s'étend sur son lit étant riche, il ne sera pas enlevé avant d'avoir ouvert les yeux, et il ne l'était plus. — 20.

## XXV

1. Alors Bildad le Schouhite prit la parole, et dit: — 2. L'empire et la terreur lui appartiennent, et il fait la paix dans sa hauteur. — 3. Y a-t-il un nombre à ses bataillons, et sur qui sa lumière ne se fixe-t-elle pas? — 4. Quelle lutte l'homme peut-il engager avec Dieu? Comment serait-il pur, lui qui est né d'une femme? — 5. Voici que la lune même ne brille pas, et que les étoiles ne sont pas claires en sa présence; — 6. combien plus l'homme qui est pourriture, le fils de l'homme qui est un ver!

## XXVI

1. Alors Job prit la parole et dit : — 2. Par ma vie, tu n'as pas secouru celui qui n'a pas de force, et tu n'as pas soutenu un bras qui est sans puissance; — 3. tu n'as pas conseillé celui qui manque de sagesse, et tu ne lui as pas enseigné la science; — 4. tu n'as appris à personne à parler, et aucune sagesse n'est sortie de toi. — 5. Voici que les braves sont terrassés dans les îles de la mer et dans le reste du monde habité — 6. par Celui pour qui la tombe est à nu et la mort sans voile; — 7. qui étend le ciel sur un abîme et qui suspend la terre sur le néant; — 8. qui renferme les eaux dans ses nuages, sans que les nues se déchirent sous elles; — 9. qui maintient la face du trône et y assemble sa nuée. — 10. Il a tracé son rideau sur la surface de l'eau jusqu'à la disparition de la lumière ainsi que des ténèbres. — 11. Les colonnes du ciel s'ébranlent et s'étonnent à sa menace. — 12. Par sa puissance il a effrayé la mer, et par sa sagesse il en a affaibli l'agitation. — 13. Par son ordre les cieux se sont embellis et sa main a fait trembler le Dragon circulaire. — 14. Voici quelques-uns de ses attributs. Mais qu'a-t-on entendu de ce qui le concerne et qui comprend la terreur de sa puissance?

més, — 11. passent l'heure de midi entre leurs murs, foulent leurs pressoirs tout en souffrant de la soif. — 12. On entend constamment dans les villes les habitants gémir, et les victimes appeler au secours. Or, Dieu n'amène pas la sottise. — 13. Et ces gens sont de ceux qui, lorsque la lumière (du jour) baisse, ne semblent ni connaître les voies de Dieu, ni se reposer dans ses sentiers pour le respecter ; — 14. mais, pendant le jour, l'assassin se lève et tue le faible et le pauvre et, pendant la nuit, il imite le voleur. — 15. L'œil d'un autre, de l'adultère, épie le crépuscule, disant : Nul œil ne m'apercevra, et il s'arrange pour rester caché aux faces. — 16. Un autre, le voleur pénètre pendant l'obscurité dans des maisons qui étaient scellées dans la journée. Ces gens n'ont pas égard à la lumière — 17. et, pour eux tous, le jour est considéré comme les ténèbres ; ils connaîtront tous la punition avec les ténèbres. — 18. Et combien sera-t-elle rapide ! elle semblera courir sur la surface de l'eau, lorsque leur bande sera réprouvée dans le pays, et qu'aucun chemin dans la terre habitée ne les ramènera, — 19. jusqu'à ce qu'ils arrivent à un désert brûlant, où l'eau de la neige leur fera défaut. Combien seront-ils malheureux dans la tombe ! — 20. Les plus proches parents oublieront (le méchant) et la pourriture semblera lui être douce, jamais on ne se souviendra plus de lui et son iniquité sera brisée comme le bois ! — 21. Car il fraie avec la femme stérile qui ne peut enfanter ; il lui fait tort et ne fait pas de bien à la veuve. — 22. Il lutte de force avec les nobles, il se lève sans être sûr de sa vie. — 23. Certes, Celui qui lui donne la confiance, en sorte qu'il soit assuré, a les yeux ouverts sur toutes leurs voies. — 24. Débarrassez-nous donc de vos discours ! Bientôt ceux-là disparaîtront et seront affaiblis comme les autres méchants, et, ainsi que la tête des épis, ils seront coupés. — 25. S'il n'en est pas ainsi, qui me démentira et répondra à ma parole : Ce que tu dis n'est pas ?

car il sait que la voie de la justice est de mon côté, et que de l'épreuve qu'il m'a fait subir, je suis sorti pur comme l'or. — 11. Mon pied s'est attaché au pas de son prophète; je me suis maintenu dans sa voie sans dévier. — 12. Je ne me suis point écarté de l'ordre qu'il a donné; plus que de mes propres desseins, je me suis souvenu de ses paroles. — 13. Lui, il est unique; qui peut lui résister? Ce que son âme a voulu, il le fait, — 14. et certes, il accomplira ses décisions à mon égard; il en a pris beaucoup de semblables. — 15. C'est pourquoi je suis effrayé devant lui et, toutes les fois que je réfléchis, c'est par lui que je suis saisi de terreur. — 16. Et le Tout-Puissant a amolli mon cœur, et Celui qui se suffit m'a consterné, — 17. alors que je n'ai pas péri devant les ténèbres, et que l'obscurité n'a pas tout effacé devant moi.

## XXIV

1. Je dirai : Pourquoi n'a-t-on pas aperçu les heures assignées par Celui qui se suffit, et pourquoi ceux qui le connaissent n'ont-ils pas vu les jours annoncés — 2. pour les gens qui déplacent les bornes, et font paître le troupeau qu'ils ont enlevé, — 3. qui poussent devant eux l'âne des orphelins, et prennent en gage le bœuf de la veuve, — 4. qui détournent les pauvres de leur chemin, et obligent les faibles du pays à se cacher devant eux, — 5. comme s'ils étaient dans le désert des bêtes sauvages, sorties pour leur œuvre en cherchant une proie et à qui la steppe est aussi familière que le pain aux enfants, — 6. qui moissonnent dans les champs leur fourrage et s'attachent aux vergers des scélérats? — 7. Leurs victimes passent la nuit sans vêtements et sans couverture pendant le froid, — 8. sont trempées par le torrent des montagnes et ont fréquenté le rocher faute d'abri. — 9. Ceux qui sont accoutumés au pillage violentent l'orphelin, et prennent des gages aux pauvres, — 10. qui marchent nus sans vêtements, portent leurs gerbes en restant affa-

et l'innocent se moquera d'eux, — 20. à moins que leurs personnes n'aient disparu, et que le feu n'ait consumé leur postérité. — 21. Donc, appuie-toi sur Dieu, et tu seras sauvé, par là te viendra le bonheur. — 22. Accepte les prescriptions qu'il te fait, et place ses paroles dans ton cœur. — 23. Si tu reviens à Celui qui se suffit, tu seras rétabli, en éloignant l'iniquité de ta demeure. — 24. Mets au niveau du sol la forteresse, et compte comme les cailloux des torrents l'or d'Ophir. — 25. Par contre, que Celui qui se suffit soit ta forteresse et ta fortune visible ; — 26. car alors tu te délecteras en lui et tu lèveras ta face vers lui pour l'implorer. — 27. Tu l'imploreras et il t'exaucera, et tu t'acquitteras de tes vœux. — 28. Tu décideras une chose, et elle te réussira; sur tes chemins brillera la lumière. — 29. Et tu sauras que (tes amis) se sont abaissés devant toi, eux dont tu as dit : Voici de l'orgueil! (Dieu) secourt celui qui a les yeux baissés, — 30. et il sauve l'innocent; toi de même, tu seras sauvé par la pureté de tes mains.

## XXIII

1. Alors Job prit la parole et dit : — 2. Aujourd'hui aussi ma plainte est en révolte et le coup qui me frappe s'est aggravé avec mon gémissement. — 3. Si seulement je pouvais trouver celui que je connais et arriver à son séjour! — 4. Alors j'exposerais devant lui ma cause et je remplirais ma bouche d'arguments, — 5. en sorte que je susse quelle sera sa réponse, et que je comprisse ce qu'il me dira. — 6. Est-ce par la grandeur de sa force qu'il lutte avec moi? Ce n'est pas lui seul qui s'acharne contre moi. — 7. Là, je me poserais devant lui en homme juste, de manière à échapper pour toujours à mon adversaire. — 8. Mais voici que je vais à l'orient et il n'y est point, à l'occident et je ne l'aperçois pas; — 9. s'il occupe le nord, je ne le vois pas, et s'il se tourne vers le sud, je ne le découvre pas; — 10.

## XXII

1. Alors Éliphaz le Témanite prit la parole, et dit : — 2. Est-ce que l'homme peut se tenir en face du Tout-Puissant pour qu'un (juge) intelligent se dresse devant tous deux? — 3. Celui qui se suffit désire-t-il que tu sois juste, ou a-t-il intérêt à ce que tu perfectionnes ta conduite? — 4. Est-ce qu'il te réprimandera pour ta piété ou te citera pour elle en justice? — 5. Certes ta méchanceté était grande et tes méfaits étaient innombrables. — 6. Par exemple, tu demandais sans raison un gage à ton frère et tu dépouillais de leurs vêtements les gens en sorte qu'ils restaient nus. — 7. Tu ne donnais point à boire à l'homme épuisé; à l'affamé tu refusais la nourriture. — 8. A l'homme au bras puissant tu abandonnais la terre, et tu y soutenais par injustice l'homme considérable. — 9. Jadis tu renvoyais les veuves les mains vides, et tu rendais plus faibles les bras des orphelins. — 10. Voilà pourquoi les pièges t'entourent, et des terreurs subites t'épouvantent. — 11. Ou bien tu seras dans l'obscurité sans rien voir, ou bien l'averse d'eau te couvrira. — 12. Dieu n'est-il pas dans les hauteurs du ciel? Regarde la situation des astres, combien elle est élevée! — 13. Comment donc peux-tu dire : Que saura le Tout-Puissant? Comment t'étonnes-tu qu'il juge à travers les ténèbres, — 14. parce que les nuées le couvrent et qu'il ne voit pas, et que le rideau du ciel se meut au-dessous de lui? — 15. Gardes-tu les opinions des partisans de l'éternité (du monde), qu'ont suivies les hommes d'iniquité? — 16. Ils furent emportés avant le temps, et leurs fondements s'écoulèrent comme le torrent. — 17. Ils disaient au Tout-Puissant : Laisse-nous! et dédaignaient les bienfaits de Celui qui se suffit. — 18. C'est cependant lui qui avait rempli leurs maisons de biens et, leur accordant un répit, avait éloigné d'eux le décret lancé contre les méchants. — 19. Les justes les verront et se réjouiront

tes voies. — 15. Qu'est-ce que Celui qui se suffit, pour que nous le servions? Quel profit aurons-nous en nous adressant à lui? — 16. Et voici que les justes n'ont pas leur bonheur entre leurs mains et son décret contre les méchants est éloigné d'eux. — 17. Car ils disent : Quand s'éteindra la lampe des méchants? Quand la ruine les atteindra-t-elle et recevront-ils une part de la colère divine, ainsi qu'on répartit les lots? — 18. Quand deviendront-ils semblables à la paille chassée par le vent, au chaume emporté par le tourbillon? — 19. Dieu réserve-t-il aux enfants du méchant sa vengeance? C'est lui que Dieu doit punir pour qu'il sache, — 20. pour que ses yeux voient sa ruine et qu'il boive la colère de Celui qui se suffit. — 21. Mais que peut-il désirer pour sa maison après lui, alors que le nombre de ses mois lui a été dévolu? — 22. L'homme enseignera-t-il la science à Dieu qui décide d'en haut? — 23. Qu'un tel meure dans la force de sa santé après avoir passé toute sa vie en parfaite tranquillité, — 24. ses baquets étant remplis de lait, et ses membres trempés de moelle; — 25. et que tel autre meure dans l'amertume de son âme, et sans avoir goûté aucun bien; — 26. tous deux sont couchés ensemble dans la poussière, et la pourriture les couvre tous deux. — 27. Il semble que je connaisse vos pensées et les opinions par lesquelles vous m'accablez, — 28. à savoir que vous dites : Où est la maison de l'homme généreux et où sont les demeures des méchants? Tu les as rendues égales entre elles. — 29. N'avez-vous pas interrogé ceux qui passent sur la route et n'avez-vous pas reconnu comme vraies leurs indications? — 30. Certes, jusqu'au jour de la ruine le méchant est épargné, et on le pourvoit jusqu'au jour de la résurrection. — 31. Maintenant, qui lui exposera en face sa conduite, qui le rétribuera pour ce qu'il a fait? — 32. Car lui, il est amené, pourvu de tout, vers les tombeaux et l'on veille sur leurs mausolées, — 33. comme si les mottes de la vallée lui étaient douces; tout le monde est entraîné après lui et ceux qui l'ont précédé sont innombrables. — 34. Comment donc m'offrez-vous des consolations vaines, quand vos réponses sont parentes de la mauvaise foi.

terreur tombera sur lui. — 26. Et, parce qu'il pillait dans l'obscurité tout trésor pour l'enfouir dans ses magasins, c'est pourquoi il sera dévoré par le feu (de la géhenne) que personne n'attise; et, parce qu'il maltraitait l'homme qui se réfugiait dans sa tente, — 27. c'est pourquoi ceux qui habitent les cieux révéleront son péché et les habitants de la terre se lèveront contre lui. — 28. Les produits de sa demeure seront précipités comme (les biens) qui furent entraînés au jour de la colère (divine). — 29. Telle est la part que Dieu réserve à l'homme méchant; c'est là l'héritage qui lui est assigné par le Tout-Puissant.

## XXI

1. Alors Job commença et dit : — 2. Écoutez, écoutez mes paroles, et que cela soit votre manière de me consoler. — 2. Permettez-moi de vous parler et, quand j'aurai parlé, vous vous moquerez de moi, si je le mérite. — 3. Est-ce que ma plainte s'adresse à un autre homme qui soit avec moi? Pourquoi ma patience ne serait-elle pas à bout? — 4. Tournez-vous vers moi et soyez stupéfaits; mettez la main sur votre bouche. — 5. Et avec cela, quand je me rappelle une chose, je m'en effraie, et un tremblement saisit mon corps. — 7. Pourquoi les méchants vivent-ils, deviennent-ils gros et gras et leur richesse augmente-t-elle? — 8. Leur race subsiste devant eux, en même temps qu'eux, et leurs rejetons restent sous leurs yeux. — 9. Leurs maisons sont à l'abri de la crainte, et la verge de Dieu ne leur inflige pas de maladies. — 10. Leur taureau dans la saillie ne glisse pas, leur vache n'avorte pas en vêlant. — 11. Ils laissent aller leurs garçons comme les troupeaux, et bondir leurs enfants. — 12. Ils portent le tambourin et le luth et se réjouissent au son de la flûte. — 13. Ils passent leurs jours dans une vie de plaisirs, en un clin d'œil ils descendent dans la tombe sans maladie. — 14. Pourtant ils ont dit au Tout-Puissant : Laisse-nous! nous ne voulons pas connaître

jours, de sorte que celui qui le regardait dira : Où est-il? — 8. Il s'envole comme le rêve, et on ne le trouve plus, il est agité comme de visions nocturnes. — 9. Et lorsqu'un œil se porte vers lui, il ne le retrouve plus, et ne l'aperçoit plus à son endroit. — 10. De même que ses enfants opprimaient les pauvres, et que ses mains ramassaient ses rapines, — 11. ainsi, pendant que ses membres sont pleins de la force de sa jeunesse, elle sera couchée avec lui dans la poussière. — 12. Et puisque, le mal étant agréable à sa bouche, il le cache sous sa langue pour le posséder exclusivement, — 13. qu'il le ménage et ne l'abandonne pas, qu'il le retient à son palais pour ne pas en parler, — 14. c'est pourquoi cette nourriture se transformera dans ses entrailles, comme si le fiel des serpents tachetés était dans son corps. — 15. Et comme il a avalé du bien défendu, ainsi il le vomira, Dieu même l'arrachera de son ventre, — 16. comme s'il suçait le venin des vipères, ou comme si la langue des aspics le tuait. — 17. Et il ne verra ni courants, ni fleuves, ni ruisseaux de ce qui est agréable comme le miel et le beurre. — 18. Et, comme il amassait le gain défendu, il ne l'avalera pas et, de même qu'il s'empressait à prendre le bien d'autrui, il n'en jouira pas. — 19. De même qu'il a opprimé ses semblables de manière à les laisser pauvres, de même il ne construira pas la maison qu'il a ravie. — 20. Et, de même que les pauvres n'ont pas connu la tranquillité dans leurs seins à cause de lui, de même ils ne se sauveront pas, en dépit de leurs espérances. — 21. Et, parce qu'il ne leur sera pas resté un débris de nourriture, son bien à lui ne durera pas, — 22. et, lorsque sa portion sera remplie, il sera dans la détresse et subira la peine de tous les malheureux qu'il a réduits à la misère. — 23. De même qu'il s'était proposé de se remplir le ventre de choses défendues, de même (Dieu) enverra contre lui la violence de sa colère, comme s'il faisait pleuvoir sur lui son attaque. — 24. S'il s'enfuit devant l'arme de fer, l'arc d'airain à son tour le frappera, — 25. et une flèche sera retirée et sortira de son dos, une matière jaune s'échappera de sa bile, et la

m'ont pris en horreur, et ceux que j'aimais se sont tournés contre moi. — 20. Mes os se sont attachés à ma peau, même la chair de mes dents s'est échappée de moi. — 21. Ayez pitié de moi, soyez miséricordieux, ô mes compagnons! car le malheur envoyé par Dieu m'a envahi. — 22. Pourquoi me poursuivez-vous comme ces gens-là et êtes-vous insatiables de ma chair? — 23. Si dès maintenant mes paroles étaient écrites! Si seulement elles étaient tracées dans le livre! — 24. Si, avec un stylet de fer ou de plomb, elles étaient gravées dans le roc pour toujours, — 25. afin que je sache que mes amis subsisteront, et qu'une génération postérieure apparaîtra après eux sur la terre! — 26. Après que ma peau sera pourrie, mon histoire sera transmise et, par les maladies de mon corps, je montrerai la puissance de Dieu, — 27. comme je me vois moi-même et comme mes yeux me contemplent, non ceux d'un autre, au point que mes regards perçants pénètrent dans mon sein. — 28. Mais si vous dites : Que convient-il de poursuivre pour toi? Quel principe de discours avons-nous trouvé chez toi, pour que nous l'enregistrions? — 29. Prenez garde du glaive, car la colère qu'attirent les péchés, c'est le glaive de Dieu, afin que vous sachiez que le jugement de Dieu est juste.

## XX

1. Alors Sophar le Naamatite répondit en disant : — 2. Certes, mes réflexions m'apprennent que c'est à cause de mon silence — 3. que j'ai dû entendre une remontrance qui est une honte pour moi, et ma raison me fournit un avis — 4. en ces termes : Ce que tu as su de tout temps, depuis que l'homme a été placé sur la terre, — 5. c'est que le cri de joie des scélérats ne va pas loin, et que la gaieté de l'hypocrite ne dure qu'un clin d'œil. — 6. Si même sa puissance peut monter jusqu'au ciel, et sa tête atteindre les nuages, — 7. lorsqu'il disparaîtra, il périra pour tou-

postérité dans son peuple, ni survivant dans sa demeure. — 20. Les générations dernières ont été stupéfaites de son malheur et les premières en ont frémi. — 21. Certes, tel est l'état des demeures des méchants, et telle est la destinée de celui qui n'a pas connu le Tout-Puissant.

## XIX

1. Job répondit en disant : — 2. Jusqu'à quand chagrinerez-vous mon âme, et m'affligerez-vous par vos discours ? — 3. Voici dix fois que vous m'insultez et que vous n'avez pas honte de me calomnier. — 4. Si vraiment j'avais erré, mon erreur demeurerait auprès de moi seul. — 5. De quel droit me traitez-vous avec insolence et me reprochez-vous mon indignité? — 6. Sachez-donc maintenant que Dieu m'a détourné de ma voie, enveloppé dans un de ses filets, — 7. comme si je criais injustement, en sorte qu'on n'eût pas à me répondre, ou comme si je demandais du secours, sans y avoir droit. — 8. (Dieu) m'a barré le chemin pour m'empêcher de passer, il a couvert mes sentiers de ténèbres. — 9. Il m'a dépouillé de mon honneur, et a enlevé la couronne de ma tête. — 10. Il a démoli ce qui m'entourait, jusqu'à ce que je fusse parti, et a arraché comme le bois mon espérance. — 11. Sa colère s'est enflammée contre moi, et il semble m'avoir mis au rang de ses ennemis. — 12. Ses escadrons réunis viennent, déblayent leurs chemins contre moi, et cernent de tous côtés ma tente. — 13. Il a éloigné de moi mes frères; mes connaissances m'ont évité. — 14. Mes proches se sont retirés, et mes compagnons m'ont oublié. — 15. Même mes clients et mes servantes m'ont considéré comme un étranger; j'ai été un inconnu pour eux. — 16. J'appelle mon serviteur, et il ne me répond pas jusqu'à ce que je le supplie de ma bouche. — 17. Ma personne est devenue étrangère à ma femme, et les fils de mes entrailles ne m'ont plus affectionné. — 18. Les jeunes gens mêmes me dédaignent et, lorsque je les quitte, ils parlent de moi. — 19. Tous mes intimes

déjà descendue dans la tombe, ou bien elle est allée se fixer (quelque part) sur la terre.

## XVIII

1. Bildad le Schouhite répondit en disant : — 2. Quand donc mettrez-vous fin aux discours, quand réfléchirez-vous, pour que nous parlions? — 3. Pourquoi avons-nous été considérés comme des bêtes et avons-nous été bouchés à vos yeux? — 4. O toi qui te déchires toi-même dans ta colère, faut-il qu'à cause de toi la terre soit abandonnée et que le rocher soit transporté hors de son endroit? — 5. Oui, la lumière des méchants s'éteindra et les étincelles de son feu ne brilleront plus. — 6. De même que la lumière s'obscurcira dans sa tente, de même sa lampe s'éteindra pour lui. — 7. Ses pas se rétréciront parce que les forces lui manqueront, et ses desseins le pousseront à sa perte, — 8. comme si ses pieds étaient pris dans des rêts ou bien comme s'il marchait sur un filet, — 9. comme si le piège l'avait saisi au talon et l'avait arrêté avec son réseau, — 10. avec ses cordes enfouies dans la terre et ses liens cachés sur la route. — 11. Tout autour de lui les épouvantes lui surviendront, au point qu'elles le feront chanceler sur ses pieds. — 12. Son enfant souffrira la faim. La perdition établie sur son flanc — 13. mangera les membres de son corps et les prodromes de la mort consumeront ses membres. — 14. L'objet de sa confiance sera arraché de sa tente, et on le conduira vers le chef des terreurs. — 15. Celles-ci demeureront dans sa tente en place de la nourriture qui lui est due et le soufre sera répandu sur sa demeure. — 16. En bas, ses racines se dessécheront ; en haut, ses produits seront coupés. — 17. Sa mémoire disparaîtra de la terre, il n'aura plus de nom sur les places publiques. — 18. On le poussera de la lumière aux ténèbres et on le bannira du monde. — 19. Il n'aura ni lignée ni

haut! — 20. O mes juges et mes compagnons, mon œil a été éclairé par l'espoir en Dieu. — 21. Comment l'homme se mettrait-il en face de Dieu pour discuter comme il se met à discuter avec son prochain? — 22. Voici que des années peu nombreuses viendront et que je marcheraisur un chemin où je ne reviendrai pas.

## XVII

1. Ma vie a été détruite, mes jours ont été écrémés, les tombes sont devenues mon désir, — 2. car des gens moqueurs sont avec moi, et je passe ma nuit à réfuter leurs paroles. — 3. Et lorsque je dis à l'un d'eux : Porte-toi garant pour moi, il ne s'en trouve pas un seul qui me frappe dans la main. — 4. C'est comme si tu avais fermé leurs cœurs à la raison; aussi n'élèveras-tu pas — 5. celui qui hypocritement adresse à ses amis des paroles artificieuses, et tu affaibliras les yeux de ses enfants; — 6. car il a fait de moi la fable des nations et je suis devenu pour les différentes contrées comme le tambourin. — 7. Mes yeux mêmes se sont éteints par la douleur et mes membres sont tous devenus comme l'ombre. — 8. Les justes s'indignent des actes que ceux-là commettent et l'innocent attaque l'hypocrite ; — 9. le juste persévère dans sa voie, et celui dont les mains sont pures redouble de vaillance. — 10. Mais, parce que vous êtes allés et venus et que je n'ai pas trouvé parmi vous un sage, — 11. mes jours ont passé ; mes projets se sont brisés, et même les liens de mon cœur, — 12. parce que (mes adversaires) transforment la nuit en jour par l'insomnie et que (chez eux) la lumière se rapproche de l'obscurité par le vertige. — 13. Si j'espère une demeure, la tombe est ma maison, et dans les ténèbres j'ai étendu ma couche. — 14. J'ai dit au néant : Tu es mon père; ou bien à la vermine : Tu es ma mère ou ma sœur. — 15. Où est donc celui qui voit mon espérance ou qui entrevoit mon espérance? — 16. Ou bien elle est

# XVI

1. Job répondit en disant : — 2. J'ai entendu bien des
discours semblables; vous êtes tous de faux consolateurs. — 3.
Ce discours vain aura-t-il une fin? quel résultat en tires-tu
pour qu'il te serve de réponse? — 4. Moi, certes, je pourrais
parler comme vous; mais si vos personnes étaient dans cet état
à ma place, je composerais sur vous des discours vrais, je hoche-
rais la tête sur votre sort en signe de tristesse; — 5. je vous sou-
tiendrais par ma parole jusqu'à ce que mon langage fût presque
épuisé. — 6. J'en suis arrivé au point que, lorsque je parle, ma
douleur ne diminue pas, et si je m'arrête, elle ne me quitte pas.
— 7. Mais maintenant (mon adversaire) m'a épuisé, il a affligé toute
ma société. — 8. Il m'a brisé comme s'il était un témoin à charge
et, quand je niais, il s'est levé contre moi pour témoigner à
ma face. — 9, Dans sa colère, il m'a déchiré et anéanti, il a serré
les dents contre moi; mon ennemi s'est mis à aiguiser son regard
vers moi. — 10. On a ouvert la bouche contre moi, ignomi-
nieusement on m'a frappé les joues, tous me traitent insolemment,
— 11. puisque le Tout-Puissant me livre aux désirs de l'injuste et
me précipite sous la domination des méchants. — 12. Je vivais
en paix et il m'a brisé; il m'a pris par la nuque et m'a mis en
pièces; il s'est servi de moi comme d'une cible. — 13. Ses flèches
m'entourent, il perce mes reins sans pitié, il répand mon fiel à terre.
— 14. Il fait en moi brèche sur brèche, il me court sus comme
un guerrier, — 15. au point que j'ai cousu un cilice sur ma
peau, que j'ai enfoncé dans la poussière ma tête. — 16. Mon visage
a jauni de pleurs et l'obscurité a voilé mes pupilles, — 17. bien qu'il
n'y ait eu aucune iniquité dans mes mains et que ma prière ait
été pure. — 18. Mais, si cela était, ô ma terre, ne couvre pas mes
méfaits et que mon cri de douleur n'arrive nulle part, — 19.
maintenant surtout que j'ai mon témoin au ciel et mon garant là-

Dieu ne se fie pour ainsi dire pas en ses saints et que les habitants du ciel ne sont pas purs devant lui. — 16. A plus forte raison l'être abominable, le révolté, un homme qui boit l'iniquité comme de l'eau! — 17. Écoute-moi, car je veux t'instruire et raconter ce que j'ai vu, — 18. ce que les sages rapportent, ne cachant pas ce que leurs pères leur ont transmis. — 19. A ceux-là seuls doit être remis le pays, et nul étranger ne doit passer parmi eux. — 20. L'impie est abattu durant toute sa vie, et pendant le nombre d'années réservées au tyran — 21. le bruit de la terreur est à ses oreilles et, au moment de la paix, le pillage le surprend. — 22. Il croit à peine avoir échappé aux ténèbres que déjà le glaive se montre à lui. — 23. Il erre pour chercher où est le pain, jusqu'à ce qu'il sache que dans sa demeure des jours sombres lui ont été préparés. — 24. La misère et la détresse l'atteignent, puis l'entourent comme la sphère éthérée entoure le globe. — 25. Car il a étendu la main contre les amis du Tout-Puissant et il s'enorgueillit contre Celui qui se suffit, — 26. en courant contre lui avec un cou puissant, avec les dos épais de ses boucliers. — 27. Il a couvert son visage de sa graisse et son embonpoint a formé des plis sur ses flancs. — 28. C'est pourquoi il habitera des villes détruites, des demeures qui n'ont pas été peuplées, parce qu'elles étaient destinées à devenir des tas de pierres, — 29. Lui, il ne s'enrichira pas, ou bien sa fortune ne durera pas, ou bien sa parole ne descendra pas sur la terre. — 30. Il ne sortira pas des ténèbres et ses rejetons seront desséchés par la flamme, de sorte qu'elle emportera rapidement le souffle de sa bouche. — 31. On voit que l'homme égaré ne se fie pas à ce qui est juste, mais que la fausseté lui en tient lieu. — 32. C'est pourquoi il sera abattu avant son temps, et la branche de son palmier ne sera pas abreuvée. — 33. Pareil à la vigne, il laissera tomber son verjus, et jettera sa fleur comme l'olivier. — 34. Car la bande des hypocrites est maudite, et le feu consume les hommes corrompus, — 35. qui méditaient le mal et engendraient l'iniquité, et dont le cœur préparait la tromperie.

— 18. Mais la montagne branlante s'écroule, et le rocher est transporté hors de sa place, — 19. en sorte que les eaux en broient les pierres, submergent les plantes qui s'y trouvaient et la poussière de son terrain ; ainsi tu détruis l'espérance de l'homme, — 20. parce que tu le fais parvenir au terme et il disparaît, puis tu altères son visage et tu le rejettes. — 21. Si ses enfants sont nombreux, il ne le sait pas, s'ils sont peu nombreux, il ne s'en aperçoit pas ; — 22. seulement son corps le fait souffrir, et c'est sur lui-même que s'attriste son âme.

## XV

1. Eliphaz le Thémanite répondit en disant : — 2. Un sage débite-t-il une science qui est fausse ou remplit-il son cœur de ce qui ressemble au vent de l'est ? — 3. Ou bien réprimande-t-il par un langage qui ne profite pas et par des paroles qui n'ont pas d'utilité ? — 4. Toi aussi, tu détruis la piété et tu diminues l'effusion devant le Tout-Puissant. — 5. Puisque ton langage révèle ton iniquité et que tu choisis le parler des méchants, — 6. c'est ta parole, et non moi, qui te condamne, ton propre langage témoigne contre toi. — 7. Es-tu donc né le premier des hommes ? As-tu été enfanté avant les collines ? — 8. Est-ce que tu perçois les secrets de Dieu ? Et retranches-tu de la sagesse pour la tirer à toi ? — 9. Que sais-tu que nous ne sachions, que comprends-tu que nous ne possédions ? — 10. Nous avons aussi parmi nous des hommes aux cheveux blancs, des vieillards et des gens plus riches en années que ton père. — 11. Fais-tu donc peu de cas de la menace du Tout-Puissant ? ou est-ce une chose qui t'est cachée, — 12. pour que ton cœur ne s'émeuve pas, et que tes yeux ne s'en occupent pas, — 13. alors que tu tournes ta colère contre le Tout-Puissant et que tu fais sortir de ta bouche un discours blâmable. — 14. Qu'est-ce que l'homme pour qu'il soit pur, pour que le fils de la femme soit juste ? — 15. Voici que

## XIV

1. l'homme, né de la femme, qui vit peu et est souvent troublé; — 2. ou il ressemble à une fleur qui est éclose et a été brisée; ou il fuit comme l'ombre et ne s'arrête pas. — 3. Et à un tel être tu as appliqué ton attention ou c'est mon pareil que tu amènes en justice avec toi! — 4. Soit qu'il meure, alors qu'il place le pur à côté de l'impur sans les distinguer, — 5. ou que sa vie soit tranchée, ou bien enfin qu'il termine le nombre des mois que tu lui avais assignés, tu lui as posé des bornes qu'il ne peut pas dépasser. — 6. Détourne-toi de lui pour qu'il arrive à son terme et qu'il finisse, comme le mercenaire, sa journée — 7. Car l'arbre a encore de l'espérance; parfois il est coupé, puis il reverdit et ses rejetons ne s'arrêtent pas. — 8. Si même sa racine a vieilli dans la terre et que sa tige est presque morte dans le sol, — 9. dès qu'il sent l'eau, il repousse, et ses branches s'étendent comme un plant nouveau. — 10. Mais l'homme, lorsqu'il meurt, est engourdi; quand l'homme expire, où en est-il? — 11. De même que l'eau disparaît de la mer et que le fleuve se tarit et se dessèche, — 12. de même l'homme, une fois couché dans la tombe, est hors d'état de se relever, et jusqu'à ce que le ciel soit usé, nul ne pourra se réveiller et sortir de son sommeil. — 13. Oh! si je pouvais être enfermé dans la tombe, pour qu'elle me cachât jusqu'à ce que ta colère se fût retirée de moi, et que tu me fixasses un terme où tu te souviendrais de moi? — 14. Bien que je m'étonne que l'homme après sa mort puisse revivre, moi, pendant la durée des jours de ma faction, je patiente en attendant mon départ. — 15. Lorsque tu m'appelleras, je te répondrai, tu accorderas à celui qui est ton ouvrage ce qu'il désire ardemment. — 16. Pourquoi donc comptes-tu maintenant mes pas et ne réserves-tu pas un moment pour ma faute, — 17. comme si mes péchés étaient scellés dans une bourse et comme si tu t'attachais à rechercher ma faute?

se joue des hommes; — 10. ou qu'il vous blâmât de ce qu'en secret vous montrez de la partialité ? — 11. Est-ce que son attaque ne vous effraiera pas et sa terreur ne tombera-t-elle pas sur vous ? — 12. au point que votre souvenir ressemblera à la cendre et que vos dos seront comme des dos d'argile. — 13. Laissez-moi pour que je parle moi-même ! M'advienne que pourra ! — 14. Pourquoi donc mordrais-je (ainsi) ma chair de mes dents tant je souffre, et mettrais-je de frayeur mon âme dans ma main ? — 15. Quand même il me tuerait, j'espérerais en lui, et en toute affaire, c'est à lui que je m'adresserais, — 16. et il serait encore pour moi un sauveur, puisque l'hypocrite n'est pas admis en sa présence. — 17. Écoutez bien ma parole et que mon discours pénètre dans vos oreilles. — 18. Certes maintenant, si je plaidais devant la justice, je sais que je serais innocenté. — 19. Mais si c'était lui qui me combattait, ou bien alors je me tairais et je mourrais, — 20. ou bien je dirais : Deux choses, ne me les impose pas en cette affaire, afin que je ne sois pas privé de ta miséricorde : — 21. Éloigne de moi tes coups et que tes terreurs ne m'épouvantent plus. — 22. Puis invite-moi à t'obéir, et je te répondrai, ou je t'invoquerai et tu me répondras. — 23. Combien de fautes et de péchés ai-je à mon compte? Fais-moi connaître mon crime et mon péché, pour que je me soumette. — 24. Ne me voile pas ta miséricorde et ne me considère pas comme ton ennemi. — 25. Veux-tu effrayer celui qui est comme une feuille emportée ou poursuivre celui qui ressemble à une paille desséchée, — 25. puisque tu inscris contre moi ma désobéissance, que tu me châties pour les fautes de ma jeunesse, — 27. que tu places mes pieds dans les ceps, que tu observes toutes mes démarches et que tu marques les pas de mes pieds. — 28. Il est semblable à la pourriture qui consume ou à un vêtement qu'a rongé la teigne,

Parfois il arrête les eaux et elles tarissent, parfois il les lâche et elles bouleversent la terre. — 16. Il a la force et la doctrine, il connaît celui qui erre et se trompe. — 17. Par son arrêt, il fait marcher les conseillers dépouillés et se moque des juges. — 18. Il a délié les liens dont se servaient les rois et a attaché en place une corde à leurs reins. — 19. Il fait marcher les prêtres dépouillés et altère (la situation) des puissants. — 20. Il ôte la parole aux plus exercés et enlève la sagesse aux vieillards. — 21. Il déverse le mépris sur les nobles et il a relâché les ceintures des forts. — 22. Il révèle des choses plus profondes que les ténèbres et produit à la lumière les abîmes sombres. — 23. Il grandit les nations et les perd ensuite; il développe les peuples, puis les dirige. — 24. Il ôte la science aux chefs des habitants du pays, au point qu'il les égare dans un désert sans chemin, — 25. et qu'ils tâtonnent dans l'obscurité sans lumière; il les fait errer comme l'homme ivre.

## XIII

1. Eh bien! mon œil a vu tout cela, mon oreille l'a entendu et compris. — 2. Ce que vous savez, moi aussi je le savais, et rien ne m'a manqué de ce que vous possédez. — 3. Mais j'interrogerai Celui qui se suffit, et je veux me mettre en face du Tout-Puissant. — 4. Quant à vous, vous êtes les interprètes du mensonge, vous êtes tous les médecins de l'absurdité. — 5. Que n'avez-vous gardé le silence? Cela eût passé pour de la sagesse de votre part! — 6. Écoutez, ô gens, ma réprimande, et soyez attentifs à la discussion que j'engage contre vous. — 7. Voulez-vous attribuer au Tout-Puissant l'iniquité, ou lui parler avec ruse? — 8. Ou a-t-il besoin que vous le favorisiez ou que vous preniez parti pour lui? — 9. Seriez-vous rassurés s'il vous examinait et qu'il trouvât que vous vous jouez de lui comme on

— 19. Tu t'y reposeras, et nul ne te troublera, bien des personnes
te solliciteront. — 20. Et les yeux des méchants regarderont fixe-
ment, tout refuge étant perdu pour eux, leur espoir étant une dé-
ception de l'âme.

## XII

1. Job répondit en disant : — 2. En vérité vous êtes tout un
peuple, et avec vous se perdra la science. — 3. Cependant,
j'ai autant de savoir que vous, et rien de ce que vous avez ne
m'a fait défaut, et, d'ailleurs, à qui n'arrive-t-il pas aussi bien
— 4. de voir que celui qui mérite d'être exaucé par Dieu lors-
qu'il l'invoque, est tourné en dérision par son prochain, que
l'on se moque de l'homme pieux et intègre, — 5. que la torche (de
la piété) est méprisée par les gens puissants et sûrs d'eux-mêmes,
quand ils voient ceux dont le pied est destiné à glisser dans
une situation inverse. — 6. En effet, les tentes des pillards
sont en sécurité, et il y a des lieux sûrs pour ceux qui excitent
la colère du Tout-Puissant, pour ceux qui apportent leurs idoles
dans leurs mains. — 7. S'il était possible d'interroger les ani-
maux, ils t'instruiraient, et les oiseaux du ciel, ils te renseigne-
raient, — 8. ou bien, si tu pouvais t'entretenir avec les bêtes féroces
de la terre, elles t'instruiraient ; avec les poissons de la mer, ils te
le raconteraient ; — 9. car, parmi eux tous, qui ne sait que la
puissance de Dieu a fait ces choses, — 10. lui dans la main duquel
est l'âme de tout vivant et le souffle du corps de tout homme ? —
11. Certes, comme l'ouïe examine la parole et comme le palais
goûte la nourriture, — 12. ainsi la sagesse se trouve chez les vieil-
lards, et la raison chez ceux dont la vie était longue. — 13. Ils
savent que Dieu a la sagesse et la force, qu'il a la prudence et la
raison. — 14. Parfois il démolit une chose et elle n'est pas
reconstruite, il enferme un homme et on ne lui ouvre pas. — 15.

## XI

1. Sôphar le Naamatite répondit en disant : — 2. Est-ce que celui qui prodigue les paroles restera sans réponse, ou bien l'homme de faconde triomphera-t-il pour cela? — 3. Est-ce que les humains se tairont devant toi, au point que tu te moques d'eux, sans que personne te confonde, — 4. et que tu dises : « Mon discours est pur et pour toi je suis innocent ? » — 5. Mais je voudrais que Dieu te parlât, et commençât à discourir avec toi. — 6. Alors il te communiquerait les secrets de la sagesse ; car la doctrine en est bien des fois supérieure à celle que tu exposes, et alors tu saurais que Dieu ne fait que te demander le compte de ta faute. — 7. Trouveras-tu le fond de la sagesse de Dieu, ou bien atteindras-tu l'extrémité de la puissance de Celui qui se suffit? — 8. Et ce qui est plus haut que le ciel, qu'y feras-tu? Ce qui est plus profond que la tombe, qu'en sais-tu, — 9. ce dont la mesure est plus longue que la terre et plus large que la mer? — 10. Et Lui, s'il fait passer ou s'il arrête, ou s'il rassemble, qui l'en empêchera? — 11. Car il connaît les hommes pervers, et voit les gens iniques, qui ne sont pas soupçonnés. — 12. Tel homme se pare de la sagesse, et ce même homme est semblable à un ânon sauvage, lorsqu'il vient au monde. — 13. Mais, si tu améliores ton cœur et que tu étendes tes mains vers lui, — 14. si tu éloignes de ta main toute iniquité, et que tu ne laisses habiter dans ta tente aucune injustice. — 15. alors tu lèveras une face sans tache et si tu es dans la gêne, tu ne craindras pas ; — 16. tu arriveras à oublier tes souffrances, tu t'en souviendras comme d'une eau qui a passé devant toi. — 17. Ta vie durera plus que la lumière du midi, ou plutôt après avoir lui, tu deviendras comme l'aurore. — 18. Et tu auras confiance, parce qu'il y aura de l'espoir pour toi, et, lorsque tu te construiras une maison, tu y coucheras en sécurité.

de ne pas te montrer comme faisant réussir le dessein des coupables. — 4. Ta vue est-elle donc comme celle des mortels ou bien regardes-tu comme regardent les hommes? — 5. Ou bien ton existence est-elle comme les jours des mortels, ou ta durée est-elle comme la vie de l'homme, — 6. pour que tu recherches ma faute à la hâte et que tu t'enquières de mon péché, — 7. bien que tu saches que je n'ai pas renié ma foi et que personne ne peut être sauvé de ta main? — 8. Tes coups m'ont affligé et pressé, ils m'ont entouré, puis ils m'ont perdu. — 9. Souviens-toi, ô mon maître, que tu m'as façonné comme de l'argile et que tu me ramèneras à la poussière. — 10. Ne me couleras-tu pas comme le lait et ne me coaguleras-tu pas comme le fromage? — 11. Tu me revêtiras de peau et de chair, tu me couvriras d'os et de nerfs. — 12. Tu m'as prodigué la vie et la grâce, et ta providence a conservé mon souffle. — 13. Mais ces choses-là, tu les as réservées dans ta science : et je sais qu'elles sont chez toi. — 14. Si je commets des péchés, tu les gardes contre moi et tu ne m'absous pas de mes fautes. — 15. Malheur à moi, si j'ai été mécréant! et si je suis innocent, je n'oserai pas encore lever la tête, car je suis plein de honte et je contemple ma misère. — 16. Avec puissance, tu me pourchasses comme le lionceau, et tu me demandes encore des comptes. — 17. Tu renouvelles tes témoins en face de moi et tu redoubles mes souffrances passagères ou durables. — 18. Dans quel intérêt m'as-tu fait sortir du sein maternel? Je serais mort et aucun œil ne m'aurait vu. — 19. Je serais comme si je n'eusse jamais été, ou j'aurais été porté du sein au tombeau. — 20. Mes jours ne sont-ils pas peu nombreux et limités? Laisse-moi donc pour que je me réjouisse un peu, — 21. avant que je parte sans retour vers une terre sombre et ténébreuse, — 22. une terre perdue, pareille aux ténèbres, obscure et sans ordre, où le plein jour ressemble à la nuit.

n'en ai pas conscience, tant je suis dégoûté de la vie. — 22. Et je dis : « C'est tout un ! » C'est pourquoi j'ai affirmé : « L'innocent et le méchant, il appartient à Dieu de les faire périr, — 23. soit qu'il amène un fléau qui tue soudain en sorte que la récompense des justes devient une dérision; — 24 ou bien qu'un pays soit livré aux mains d'un tyran qui y couvre la face des juges ; si ce n'est point par ces moyens, par quoi serait-ce? — 25. Mes jours ont été plus rapides qu'un courrier; ils sont terminés, et il semble que je n'y aie jamais vu de bonheur. — 26. Ils ont passé ainsi que les vaisseaux dans leur temps, ou comme l'aigle qui s'abat sur sa nourriture. — 27. Si je dis : Je veux oublier mes plaintes, laisser mon ressentiment et me réjouir, — 28. je crains toutes mes douleurs et je sais que tu ne m'absoudras pas. — 29. Si moi j'ai renié (Dieu), pourquoi donc me fatiguerais-je en vain? — 30. Si même je me lavais avec l'eau de neige ou que je nettoyasse mes mains par une lessive, — 31. alors encore tu me plongerais dans le châtiment, au point que mes vêtements sembleraient me prendre en dégoût. — 32. Car Dieu n'est pas un homme comme moi pour que je lui réponde ou pour que nous comparaissions ensemble en justice. — 33. Il n'existe pas entre nous d'arbitre qui pose sa main à la fois sur nous deux, — 34. pour que Dieu détourne sa verge de moi et que ses terreurs ne m'épouvantent plus. — 35. Alors je parlerais sans le craindre, puisque je ne suis pas tel devant moi-même.

## X

1. Mon âme s'est dégoûtée de la vie ; je vais donc me renouveler ma plainte et l'exhaler dans l'amertume de mon âme. — 2. Et je dirai à Dieu : Ne me place pas parmi les coupables, fais-moi savoir pourquoi tu es mon adversaire, — 3. puisqu'il convient à ta bonté de ne pas opprimer, de ne pas repousser ta créature et

## IX

1. Job répondit en disant : — 2. En vérité, je sais qu'il en est ainsi et quels arguments l'homme peut-il apporter devant le Tout-Puissant? — 3. S'il se décide à lutter contre Dieu, il ne pourra pas lui répondre une fois sur mille. — 4. Car Dieu est sage par la science et puissant par la force; qui donc l'aura bravé et aura été épargné par lui? — 5. C'est lui qui transporte les gens des montagnes à leur insu, en sorte qu'il les bouleverse dans sa colère, — 6. qui fait bondir hors de sa place la terre, dont les colonnes sont ébranlées; — 7. qui donne ordre au disque du soleil, pour qu'il ne se lève pas, qui met un sceau sur les étoiles, — 8. qui, à lui seul, étend le ciel et dompte les vagues de la mer, — 9. qui a créé les constellations de l'Ourse, de l'Orion, des Pléiades et des régions cachées du midi, — 10. qui fait les choses grandes à l'infini, les merveilles sans nombre. — 11. Voici que sa puissance dirigeante passe devant moi et je ne la vois pas entièrement; elle disparaît sans que je la comprenne. — 12. Voici qu'il décide une chose. Qui lui résisterait et qui lui dirait : « Que fais-tu? » — 13. Il est Dieu; rien ne peut repousser sa colère, sous lui se sont courbés les fauteurs de troubles. — 14. Et comment moi, lui répondrais-je, comment me déciderais-je à lui adresser la parole, — 15. moi qui, si j'avais raison, ne le dirais pas, qui, plutôt, implorerais la grâce de mon juge! — 16. Si je l'invoquais et qu'il me répondît, je ne serais pas encore sûr qu'il eût écouté ma voix parce que je le mérite. — 17. C'est lui qui dans l'ouragan me fait souffrir et qui a multiplié mes douleurs gratuitement; — 18, qui ne me laisse pas reprendre haleine, car il multiplie pour moi les amertumes. — 19. S'agit-il de force et de puissance : les voilà! s'agit-il de droit, qui m'assignera? — 20. Car si j'emploie quelque argument, ma parole me condamnera : même si je suis innocent, elle me sera pénible. — 21. Si je suis innocent, je

tes fils ont péché contre lui, il les a livrés aux mains de leurs fautes. — 5. Mais si tu as recours au Tout-Puissant, et que tu supplies Celui qui se suffit; — 6. si tu es pur et intègre, il le proclamera maintenant en ta faveur et te récompensera pour l'excellence de ta vertu; — 7. tu seras petit à ton début et à ta fin tu t'accroîtras beaucoup, — 8. Bien plus, toi, informe-toi des générations premières et examine à fond l'histoire de leurs pères; — 9. car nous sommes nés d'hier, nous ne les connaissons pas et nos jours sont comme l'ombre sur la terre. — 10. Ne sont-ce pas eux qui t'instruiront et te parleront, qui tireront de leurs intelligences les discours? — 11. Le papyrus grandit-il sans bourbier? le poireau croît-il sans eau? — 12. Tant qu'il est dans sa saison, on ne le cueille pas; mais avant toutes les herbes il se dessèche. — 13. Tel est le sort de tous ceux qui oublient le Tout-Puissant et l'espérance de l'hypocrite périra, — 14. lui dont la confiance est une traînée de poussière au soleil et dont l'assurance est une toile d'araignée. — 15. S'il s'appuie sur sa maison, elle ne tient pas; s'il la saisit, elle ne reste pas debout. — 16. Mais l'homme pieux est comme un rameau qui reste frais en face du soleil, et, dans ses jardins, ses rejetons s'étendent. — 17. Sur l'amas de pierres ses racines s'entrelacent et elles pénètrent jusqu'à l'intérieur du roc. — 18. Lui, rien ne le ferait disparaître de sa place, pour qu'elle semblât le renier et lui dire : Je ne t'ai jamais vu. — 19. Lui, il se réjouit de son sort et du sol lui pousse une autre génération. — 20. Ainsi le Tout-Puissant ne rejette pas l'homme pieux et ne soutient pas la main des méchants. — 21. Aie donc patience jusqu'à ce qu'il remplisse ta bouche d'allégresse et tes lèvres de jubilation, — 22. que tes ennemis soient couverts de honte et que les tentes des pervers disparaissent.

rance. — 7. Souviens-toi (ô Dieu!) que ma vie est perdue et que mon œil ne reverra plus de bonheur. — 8. L'œil de celui qui me regardera ne m'apercevra plus et, tandis qu'où il me regardera, j'aurai disparu. — 9. Et comme le nuage disparaît et passe, ainsi celui qui descend dans la tombe ne remonte pas; — 10. Il ne retourne plus à sa maison, sa demeure ne le reconnaît plus. — 11. Pour moi, je ne retiendrai pas ma parole, je parlerai dans l'angoisse de mon esprit et je me plaindrai dans l'amertume de mon âme. — 12. Suis-je une mer ou un monstre marin pour que tu m'imposes une surveillance? — 13. Quand je me dis : Mon lit va me soulager, ma couche me fera supporter ma plainte, — 14. tu m'épouvantes par les songes et tu m'effraies par les visions, — 15. au point que mon âme préfère l'étouffement et que je souhaite la mort de plein gré. — 16. Je suis dégoûté et je ne voudrais pas vivre toujours; finis-en avec moi. Certes mes jours sont comme des atomes de poussière. — 17. Qu'est-ce que l'homme, pour que tu l'honores et que tu portes sur lui ton attention, — 18. pour que tu l'éprouves chaque matin et pour que tu l'examines à chaque moment? — 19. Combien de temps te refuseras-tu à écarter de moi la souffrance et à me laisser le loisir d'avaler ma salive? — 20. Et, si j'ai péché, que te fais-je à toi, ô gardien de l'homme? Ne fais donc pas de moi ta cible; car je me deviendrais un fardeau à moi-même. — 21. Pourquoi ne remets-tu pas mon péché et ne pardonnes-tu pas ma faute? Car maintenant je serais couché dans la terre, on me chercherait et on ne me trouverait pas.

## VIII

1. Bildad le Schouhite répondit en disant : — 2. Jusqu'à quand prononceras-tu ces paroles, et ta bouche proférera-t-elle de graves erreurs? — 3. Est-ce que le Tout-Puissant fausse la justice? ou bien Celui qui se suffit trouble-t-il l'équité? — 4. Si

été déçus dans l'objet de leur confiance et, lorsqu'ils l'ont atteint, ils ont été confondus. — 21. Certes, maintenant vous qui étiez sans crainte vous en êtes venus à trembler et à craindre. — 22. Ai-je semblé vous dire : « Donnez-moi quelque chose, assistez-moi de votre fortune; — 23. sauvez-moi de la main de l'ennemi, rachetez-moi de la main des scélérats ? » — 24. Montrez-moi que je vous l'aie dit, pour que je cesse de vous blâmer; expliquez-moi en quoi j'ai erré. — 25. Combien sont éloquentes les paroles justes ! Mais quel est l'avertissement de ce genre que l'un de vous m'adresse ? — 26. Considérez-vous toute parole comme un avertissement et comme un avis les discours désespérants ? — 27. Ou vous accorderez-vous contre un orphelin et vous repaîtrez-vous de votre ami ? — 28. Maintenant appliquez-vous, examinez mes paroles, et, si j'ai menti en votre présence, — 29. opposez-moi une réfutation qui ne soit pas inique, ou revenez à ma parole, si elle est vraie. — 30. Se trouve-t-il de l'iniquité dans mon langage, ou ma parole n'a-t-elle pas fait comprendre mes malheurs?

## VII

1. L'homme sur la terre n'est-il pas comme une armée en expédition et sa vie n'est-elle pas comme les jours du mercenaire, — 2. ou n'est-il pas comme un esclave qui aspire après l'ombre et comme un mercenaire qui attend son salaire ? — 3. Ainsi me sont échus des mois perdus et des nuits de misère m'ont été assignées. — 4. Quand je suis couché, je dis : « Quand me lèverai-je ? » et la nuit se prolongeant, je suis excédé d'insomnie jusqu'au matin. — 5. Mon corps s'est revêtu de pourriture et une croûte terreuse s'y est attachée au point que ma peau a été endolorie et a fondu. — 6. Mes jours s'en sont allés plus vite que la navette du tisserand, et la plus grande partie en a disparu vide d'espé-

## VI

1. Job répondit en disant : — 2. Si ma douleur était pesée, et que mon malheur fût mis dans une balance qui le porterait avec son équivalent, — 3. le poids serait maintenant plus lourd que les sables de la mer; voilà pourquoi ma parole est déprimée. — 4. Car les flèches de Celui qui se suffit sont sur moi; mon esprit en boit le venin et les terreurs de Dieu sont rangées en bataille contre moi. — 5. Est-ce que l'âne sauvage brait en présence de l'herbe? Est-ce que le bœuf mugit lorsqu'il a du fourrage? — 6. Mange-t-on un mets cru sans sel, ou bien l'albumine des œufs a-t-elle du goût? — 7. Ainsi mon âme s'est refusée à toucher à ma nourriture, car ces deux choses-là valent autant. — 8. Puisse quelqu'un exaucer ma demande et Dieu m'accorder ce que j'espère, — 9. soit que Dieu persiste à me faire souffrir et déchaîne son malheur sur moi pour me transpercer, — 10. ou bien que j'obtienne de quoi me consoler, afin que je le loue en l'invoquant, sans réserve; car je n'ai jamais renié les paroles du Saint. — 11. Quelle est donc ma force pour que je patiente et quel est mon terme pour que je montre de la longanimité, — 12. ma force fût-elle comme la force des pierres ou mon corps comme l'airain? — 13. Penses-tu que je ne trouve pas d'aide en moi et que la doctrine m'ait délaissé — 14. pour aller vers celui qui refuse à son prochain la grâce et abandonne la crainte de Celui qui se suffit? — 15. Ce sont mes frères qui m'ont trahi comme un torrent qui s'est précipité, comme un débordement de fleuves qui ont passé, — 16. noircis par les glaçons, disparaissant sous la neige, — 17. qui au temps où ils se refroidissent se congèlent et lorsqu'ils s'échauffent se déplacent de leur endroit. — 18. Ils se détournent en suivant leurs chemins, entrent dans le désert et se perdent. — 20. C'est ainsi que mes frères se sont détournés vers les routes de Têmân et ont espéré en les chemins de Saba; — 21. ils ont

pour pratiquer la piété. Or, tu vois ceux qui méritent le châtiment du feu élever haut leur vol; — 8. mais moi, j'implorerai le Tout-Puissant et j'adresserai ma parole à Dieu, — 9. qui fait de grandes choses sans fin et des merveilles sans nombre, — 10. qui fait descendre la pluie sur la face de la terre et qui envoie l'eau sur la face des plaines; — 11. qui relève ainsi les abaissés et protège les faibles par son secours; — 12. qui rompt les desseins des perfides, afin que leurs mains n'atteignent pas ce à quoi ils appliquent leur doctrine; — 13. qui enlace dans leur perfidie ceux qui se donnent pour sages, le conseil des astucieux étant devenu insensé. — 14. Alors, pendant le jour, ils rencontrent des ténèbres et ils tâtonnent en plein midi comme dans la nuit. — 15. Dieu a protégé les faibles contre leurs bouches qui ressemblent au glaive et a sauvé le pauvre de la main du puissant. — 16. Alors l'espérance est revenue aux malheureux et les gens d'iniquité ont eu la bouche fermée. — 17. Heureux donc tout homme que Dieu avertit! Aussi ne dédaigne pas la leçon de Celui qui se suffit — 18. Car il blesse et panse la blessure; parfois il frappe et ses mains guérissent. — 19. Dans bien des malheurs, il te délivrera et, dans le plus grave, aucun mal ne te touchera. — 20. Dans la famine, il te sauvera de la mort et dans la guerre, du glaive. — 21. Lorsque les peuples déborderont, tu en seras à l'abri, et tu ne craindras pas le pillage lorsqu'il arrivera; — 22. Bien plus tu riras du pillage et de la famine et tu ne redouteras point les bêtes sauvages de la terre; — 23. tu auras un pacte même avec les pierres de la plaine et les animaux de la terre vivront en paix avec toi. — 24. Lorsque tu t'informeras des nouvelles de ta demeure, elle sera en paix et lorsque tu chercheras les gens de ton habitation, pas un seul ne te manquera. — 25. Tu sauras que ta postérité est nombreuse, que tes rejetons sont comme l'herbe de la terre. — 26. Et tu entreras dans le tombeau usé par l'âge, comme entrent les gerbes en leur temps. — 27. Ce sont là des choses que nous avons éprouvées. Elles sont ainsi : donc écoute-les et tu les sauras.

proie et des petits de la lionne qui se répandent contre eux. — 12. Chez moi une parole a été recueillie, et mon ouïe en a perçu quelque chose, — 13. un fantôme m'étant apparu dans une vision nocturne, au moment où le sommeil profond tombe sur les hommes. — 14. Alors une terreur et un tremblement me saisirent et la plupart de mes os en furent affaiblis. — 15. Un souffle passait sur ma face et faisait dresser le poil de mon corps. — 16. Le fantôme s'arrêtait et je ne reconnaissais pas ses traits; c'était une image devant mes yeux, je gardais le silence et j'entendais sa voix : — 17. « L'homme serait-il plus juste que Dieu? Le mortel serait-il plus pur que son Créateur? » — 18. Certes, Dieu n'accorde pas sa confiance à ceux qu'il approche de lui, et à ses anges il ne donne pas d'éclat. — 19. A plus forte raison les habitants de maisons d'argile, eux qui ont leurs fondations dans la poussière, seront-ils broyés devant les constellations, — 20. eux qui entre leur matin et leur soir sont brisés et qui périssent sans arriver jusqu'au bout. — 21. Leur supériorité a été emportée avec eux et parfois ils meurent autrement que par la sagesse de la nature.

## V

1. O toi! appelle! trouveras-tu quelqu'un qui réponde à ta parole? A quels élus t'adresseras-tu pour cela? — 2. Mais c'est le sot que tue la douleur et c'est l'homme déçu que le châtiment fait mourir. — 3. Et moi j'ai vu un sot pousser des racines, et, soudain, j'ai pénétré dans sa demeure; — 4. et voici que sa destinée était que ses enfants fussent écartés du salut et abaissés dans les cités sans que personne les sauvât. — 5. Quant à lui, il mange son blé, étant affamé, et le prend d'entre les ronces, la soif ayant épuisé sa force. — 6. Car rien ne sort de la terre par iniquité et rien ne germe du sol par tromperie, — 7. parce que l'homme est né

la tranquillité et n'ont plus entendu la voix d'un geôlier. — 19. Le petit et le grand sont là, et l'esclave y est affranchi de son maître. — 20. Pourquoi (Dieu) donne-t-il la lumière aux malheureux et la vie à ceux dont les âmes sont pleines d'amertume, — 21. qui attendent la mort sans qu'elle vienne et qui creusent pour elle des fosses, — 22. qui, dans leur tristesse, se réjouissent et jubilent lorsqu'ils trouvent la tombe? — 23. (Qu'il les donne) à l'homme dont les affaires sont fermées (au malheur) et entourées par Dieu comme d'une haie! — 24. Certes, avant de manger viennent mes soupirs, et lorsque je bois, mon rugissement éclate. — 25. Ce que j'avais redouté m'est arrivé et ce dont je m'étais gardé m'a atteint. — 26. Il me semble n'avoir eu ni consolation, ni repos, ni tranquillité, lorsque le malheur est arrivé.

## IV

1. Alors Eliphaz le Thémanite répondit en disant : — 2. Es-tu impuissant devant l'épreuve au point de dire : « Qui pourrait retenir ses paroles ? » — 3. Voici que tu corrigeais bien des hommes et que tu fortifiais les mains relâchées ; — 4. ta parole relevait celui qui chancelait et tu raffermissais les genoux vacillants ; — 5. et maintenant, lorsque des événements semblables te surviennent, tu faiblis et, lorsqu'ils t'atteignent, tu restes stupéfait. — 6. Ta piété ne fait-elle pas ta confiance? Ton espérance n'est-elle pas dans l'intégrité de ta conduite? — 7. Rappelle-nous donc maintenant si jamais un innocent a péri, si des justes ont été exterminés, — 8. comme nous avons vu ceux qui préparent l'iniquité et qui sèment l'erreur en recueillir la moisson. — 9. Par le courroux de Dieu ils périssent et par le souffle de sa colère ils sont anéantis, — 10. ou bien par le rugissement d'un lion et la voix d'un lionceau, par les dents des lions qui les mordent, — 11. par (l'attaque) d'un lion mourant faute de

et sept nuits, et aucun d'eux ne lui adressa une seule parole, parce qu'ils avaient vu que sa souffrance était très grande.

## III

1. Ensuite Job ouvrit la bouche et maudit sa destinée. — 2. Job commença donc et dit : — 3. Que le jour où je suis né disparaisse du souvenir par mon anéantissement, ainsi que la nuit où il fut dit : Il est né un homme. — 4. Que ce jour soit ténèbres, que Dieu ne le recherche pas d'en haut; que l'astre lumineux ne paraisse pas sur lui! — 5. Que les ténèbres et l'obscurité le revendiquent, qu'un nuage y demeure et qu'une sorte de vent brûlant l'atteigne! — 6. Que cette nuit reste sombre, qu'elle ne soit pas réunie aux jours de l'année et qu'elle n'entre pas dans le compte des mois! — 7. Parce que c'était une nuit sinistre, qu'il n'y arrive aucun chant! — 8. Elle sera insultée par ceux qui maudissent leur destinée, qui sont préparés à exhaler leur tristesse. — 9. Que les étoiles de son matin soient obscurcies, qu'on y espère la lumière sans qu'elle vienne et qu'on n'y voie pas les lueurs de l'aurore! — 10. Car si les battants du sein maternel avaient été fermés sur moi, l'affliction m'aurait été épargnée. — 11. Plût à Dieu que je fusse mort dans le sein de ma mère ou que j'eusse expiré au moment où j'en sortis! — 12. A quoi a servi que les genoux m'aient reçu et que j'aie été allaité par les mamelles? — 13. Si maintenant j'étais mort, je serais tranquille et si j'avais expiré, je serais en repos, — 14. avec les rois et les ministres de la terre qui y ont rebâti bien des ruines, — 15. avec des chefs qui possédaient l'or, et qui ont rempli d'argent leurs maisons; — 16. ou plût à Dieu que j'eusse été comme un avorton enseveli ou comme des enfants qui n'ont pas vu la lumière! — 17. Là, les méchants ont cessé leurs méfaits et là reposent les hommes fatigués. — 18. Là, tous les captifs ont trouvé

II

1. Un jour que les amis de Dieu étaient venus se placer devant lui, l'adversaire se présenta avec eux. — 2. Dieu lui dit alors : « D'où viens-tu? » Il répondit et dit : « De faire une tournée dans ce pays et de m'y promener. » — 3. Et Dieu lui dit : « As-tu porté ton attention sur mon serviteur Job? Car il n'y a pas dans le pays d'homme comme lui, intègre, droit, craignant Dieu et s'éloignant du mal. Il persévère toujours dans sa piété, et tu m'as demandé de consentir à le ruiner sans raison. » — 4. L'adversaire répondit : « De même que pour l'homme un membre vaut un membre, de même il donne tout son bien pour sa propre personne ; — 5. mais étends ta main et touche à une partie de ses os ou de sa chair, (et vois) s'il ne te fera pas de reproches et ne te reniera pas. » — 6. Dieu lui dit : « Le voici livré à ta volonté ; mais quant à sa vie, respecte-la. — 7. Lorsque l'adversaire sortit de devant Dieu, Dieu frappa Job d'une lèpre maligne depuis la plante des pieds jusqu'au sommet de la tête. — 8. Et Job se prit un tesson pour s'en gratter, tandis qu'il était assis sur la cendre. — 9. Alors sa femme lui dit : « Tu persévères dans ta piété! Renie Dieu et meurs! » — 10. Il lui dit : « Eh quoi! tu parles comme une femme sotte. Devons-nous accepter le bien de notre Maître et ne pas accepter le mal? » En toutes ces affaires Job ne pécha point, même en paroles. — 11. Lorsque les trois amis de Job apprirent que cette épreuve l'avait atteint, chacun d'eux partit de l'endroit où il était, Eliphaz le Témanite, Bildad le Schouhite, Sophar le Naamatite, et ils convinrent tous trois de venir s'affliger sur lui et le consoler. — 12. Ayant dirigé les yeux de loin vers lui et ne l'ayant pas reconnu, ils élevèrent la voix et pleurèrent. Chacun déchira son manteau et ils jetèrent la poussière sur leurs têtes, en la lançant en l'air. — 13. Ils s'assirent avec lui par terre pendant sept jours

— 10. Ne l'as-tu pas protégé, lui, sa famille et tout ce qui lui appartient? N'as-tu pas veillé sur lui et ne l'as-tu pas béni dans l'œuvre de ses mains ? Ne s'est-il pas enrichi dans le pays par son bétail ? — 11. Mais étends ta main et touche à l'un de ses biens, (et vois) s'il ne te fera pas de reproches et s'il ne te reniera pas. » — 12. Dieu lui répondit : « Voici tout ce qui lui appartient livré à ta volonté, seulement n'exerce pas ta volonté contre lui-même. Ensuite l'adversaire sortit de devant Dieu. — 13. Or, un jour que ses fils et ses filles mangeaient de la nourriture et buvaient du vin dans la demeure de leur frère aîné, — 14. voici qu'un messager vint trouver Job et lui dit : « Les bœufs étaient occupés à labourer et les ânesses paissaient à côté d'eux, — 15. quand des Sabéens fondirent sur eux, les enlevèrent, tuèrent les gardiens par l'épée. Seul j'ai échappé pour te l'annoncer. » — 16. Il parlait encore, lorsqu'un autre arriva et dit : « Un feu est tombé du ciel, a incendié les troupeaux et les gardiens et les a consumés. Seul j'ai échappé pour te l'annoncer. » — 17. Il parlait encore, qu'un autre arriva et dit : « Les Chaldéens ont formé trois bandes, se sont jetés sur les chameaux et les ont enlevés; ils ont tué les gardiens par l'épée. Seul j'ai échappé pour te l'annoncer. » — 18. Pendant qu'il parlait, un autre arriva et dit : « Tes fils et tes filles prenaient de la nourriture et buvaient du vin chez leur frère aîné; — 19. voilà qu'un grand vent est survenu du côté du désert, il a atteint les quatre coins de la maison, qui s'est écroulée sur les jeunes gens et les a tués. Seul j'ai échappé pour te l'annoncer. » — 20. Job se leva, déchira son manteau, coupa des cheveux de sa tête et se jeta à terre en se prosternant. — 21. Puis il dit : « Nu je suis sorti du sein de ma mère, et nu je retournerai au tombeau. Dieu a donné et Dieu a pris ; que le nom de Dieu soit béni ! » — 22. Après tous ces événements, Job ne pécha point et ne proféra aucun blasphème contre son Maître.

# VERSION FRANÇAISE DE JOB

## I

1. Il y avait dans le pays d'Ous un homme dont le nom était Job. Cet homme était intègre, droit, craignant Dieu, s'éloignant du mal. — 2. Il lui naquit sept fils et trois filles. — 3. Son bétail comprenait sept mille têtes de moutons, trois mille chameaux, cinq cents paires de bœufs, cinq cents ânesses, avec un très grand nombre de serviteurs, et cet homme était plus puissant que tous les fils de l'Orient. — 4. Ses fils allaient et organisaient un festin chaque jour chez l'un d'eux; et ils envoyaient inviter leurs trois sœurs à manger et à boire avec eux. — 5. Chaque fois que les jours des festins étaient terminés, Job envoyait purifier ses fils : il se levait de bon matin et offrait des holocaustes selon leur nombre à tous, car il disait : « Peut-être que mes fils ont péché et ont blasphémé contre Dieu dans leurs âmes. » Ainsi faisait Job de tout temps. — 6. Un jour que les amis de Dieu étaient venus se placer devant lui, l'adversaire de Job se présenta avec eux. — 7. Dieu lui dit alors pour entrer en matière : « D'où viens-tu? » Il répondit et dit : « De faire une tournée dans ce pays et de m'y promener. » — 8. Et Dieu lui dit : « As-tu porté ton attention sur mon serviteur Job, car il n'y a pas dans le pays d'homme comme lui, intègre, droit, craignant Dieu, s'éloignant du mal. » — 9. Il répondit : « Est-ce gratuitement que Job craint son Maître?

formément à la réponse] de l'ami qui l'a précédé. Ainsi, lorsque Job prononce un discours et qu'il entend ensuite la réponse d'Eliphaz, il ne se peut pas que ses allégations dans son second discours soient tout à fait les mêmes qu'il avait formulées dans son premier discours, puisque ces premières allégations il les avait formulées avant d'avoir entendu le discours d'Eliphaz; il convient donc que ces secondes allégations, formulées après qu'il a entendu le discours d'Eliphaz, ajoutent quelque chose à ce qu'a dit Eliphaz. Il est de même impossible que la pensée exprimée par Bildad dans son discours soit la même qui a été exprimée par Eliphaz dans le sien, parce que la réponse d'Eliphaz doit se rapporter au premier discours de Job, tandis que celle de Bildad doit correspondre au second discours de Job. Je coordonnerai les autres discours d'après cette règle. Pareillement pour les trois discours que Job a prononcés et auxquels n'ont pas répliqué ses amis, Sophar, qui s'est arrêté le premier, Eliphaz et Bildad, discours qui ont été suivis des quatre d'Elihou : j'ai été obligé de signaler, dans chaque discours prononcé par Job, les trois versets qui en constituent le but, et de les mettre en face d'un ou de plusieurs versets tirés des paroles d'Elihou, qui forment ainsi une réponse parfaite. De la sorte, le premier discours d'Elihou est une réponse au premier discours de Job, le second (d'Elihou) au second (de Job) et le troisième au troisième. Et le quatrième (discours d'Elihou) reste en plus, sans qu'aucun des quatre personnages ait pu le réfuter. De même j'expliquerai le sens des trois [discours de Dieu]...

Tu verras dans cet ouvrage la solution des obscurités de ce livre, l'éclaircissement du discours de chacun des personnages, en sorte que chacun d'eux réponde à l'orateur précédent, et l'exposé des cas où il faudra avoir recours aux exemples de métaphores dans le langage, ou d'arguments rationnels ou d'autres textes clairs ou de traditions authentiques des prophètes, tout cela brièvement pour qu'il n'y ait pas de longueurs fatigantes, et c'est à Dieu que je demande secours.

mination des versets qui sont le but spécial de chaque discours a échappé à beaucoup de monde, parce que les paroles ont été multipliées et délayées, au point que les phrases accessoires qui doivent embellir le début (d'un morceau), en étendre la fin et en remplir le milieu couvrent les phrases qui forment l'objet même de ce morceau. Cinquièmement : quels sont les enseignements renfermés dans le discours de Dieu — qu'il soit béni et exalté ! — et quel en est l'enchaînement. On a été tellement troublé par ce livre qu'il a entraîné beaucoup de gens à nombre d'erreurs diverses. Ce livre donc, qui avait été destiné par le Sage à améliorer ses serviteurs, a failli les perdre. J'en ai été inquiet, et je me suis imposé d'interpréter ce livre, en suivant les trois principes à l'aide desquels on interprète tous les livres de Dieu, à savoir : les données de l'argumentation rationnelle; l'usage de la langue des gens parmi lesquels le livre a été écrit, et les traditions qui ont été garanties à nos docteurs par leurs anciens, les prophètes de Dieu — qu'il soit exalté! — (Ces principes) doivent être appliqués d'après une gradation fixe et je dirai : Dans toute traduction vient en première ligne le sens courant des mots du livre interprété, à moins que ce sens courant ne soit impossible rationnellement ou qu'il soit repoussé par les traditions. Ce qui vient en second ordre, c'est le sens figuré usité dans la nation. Il convient que l'interprète y ramène certains mots exprimant une idée contraire à la raison ou à la tradition ou à l'une des deux. L'explication métaphorique devra être judicieuse, de sorte qu'on la trouve admissible et qu'on ne la rejette pas, comme je l'ai indiqué et même largement expliqué dans l'Introduction au commentaire de la Thora.

C'est d'après ces prémisses que je traiterai les paroles (du livre) : je ferai ressortir dans chaque discours de Job et de ses amis les versets [essentiels au milieu de ceux] qui ne sont que remplissage dans le morceau et qui enveloppent une thèse, soit pour embellir le début, soit pour en étendre la fin. J'expliquerai toutes les réponses de chacun des interlocuteurs [con-

Job (xlii, 7) ». Mais Dieu n'a pas blâmé Elihou ; au contraire, il a conclu son discours à Job dans le même sens que Elihou, ce qui était donner raison à celui-ci. En outre, Elihou avait commencé son discours en disant qu'il réfuterait tout le monde, comme il avait dit à Job : « Je te répondrai par un discours à toi et à tes amis avec toi (xxxv, 4) » ; puis il a prononcé quatre discours sans que personne pût répliquer. La conclusion fut donc telle qu'il l'avait voulue.

Le Sage, — qu'il soit glorifié ! — nous a écrit l'histoire de Job et de ses amis et nous l'a proposée comme exemple pour nous fournir un enseignement et nous disposer à la piété, en sorte que nous sachions que, lorsque les douleurs et les malheurs nous atteignent, ils rentrent dans l'un des deux cas suivants : ou bien ils ont pour cause des péchés antérieurs, et alors ils sont nommés punition ; dans ce cas il convient que nous recherchions ces péchés, que nous corrigions nos actes et que nous cessions d'être négligents, comme il est dit : « Scrutons nos voies et examinons-les et retournons vers Dieu (*Eccl.*, iii, 40) » ; ou bien les malheurs sont une épreuve que le Sage nous envoie afin que nous la supportions avec résignation et qu'il nous en récompense. Nous ne devons attribuer, dans les deux cas, aucune injustice au Créateur, mais nous devons reconnaître la vérité de l'attribut qu'il s'est appliqué à lui-même dans son livre : « Dieu au milieu de cette ville est juste, Il ne commet pas d'injustice (*Soph.*, iii, 5) ». Pour cette raison ce livre a été nommé « Livre de la Justification ».

L'auteur du commentaire dit : J'ai trouvé beaucoup de gens de la nation qui regardent ce livre d'un œil clos, et qui, en beaucoup de points, éprouvent de la difficulté à le traduire et à l'interpréter. Premièrement : qui était le Satan, que disait-il et comment se conduisait-il ? Deuxièmement : (pourquoi) des souffrances ont-elles été infligées à Job, le prophète, bien qu'il fût attesté qu'il était parfait et droit ? Troisièmement : comment se passa la discussion entre Job, ses amis et Elihou ? que prétendait chacun d'eux, et de quelle manière se répondaient-ils et se répliquaient-ils les uns aux autres ? Quatrièmement : la déter-

de tes frères, etc. Tu ne donnais point à boire à l'homme épuisé, etc. Voilà pourquoi des pièges t'entourent, etc. Ou bien tu seras dans l'obscurité où tu ne verras pas, etc. (xxii, 5-11) », et des passages semblables en grand nombre. Ce qui les porta à cette opinion, c'est que leur intelligence estimait que le Créateur — que ses noms soient sanctifiés! — est équitable et ne fait pas d'injustice. En voyant ensuite Job affligé de douleurs, ils déclarèrent que Job ne l'aurait pas été s'il ne l'avait mérité par un péché antérieur. De notre temps, il y a des hommes qui tiennent de tels discours, qui adoptent ces opinions et qui ignorent l'opinion préférable, la troisième, celle d'Elihou, savoir que Dieu — qu'il soit célébré et exalté! — fait parvenir parfois son serviteur au bonheur par l'un de trois moyens. Le premier, c'est le repentir qui suit un péché commis auparavant, ainsi qu'Elihou a dit : « Pour éloigner l'homme d'une mauvaise action, etc. En faisant cela, il sauve son âme de la perdition, etc. (xxxiii, 17) ». Le second moyen, ce sont les bonnes actions accomplies par le serviteur, fussent-elles même en petit nombre, comme Elihou a dit : « S'il a à son compte une bonne action sur mille, elle est pour lui comme un ange qui plaide pour lui, etc. », et ensuite : « En faisant cela, il sauve déjà son âme de la perdition et sa vie verra la lumière (xxxiii, 23 et 28) ». Le troisième moyen, ce sont les épreuves et les afflictions que Dieu lui a imposées et qu'il a supportées avec résignation, comme Elihou a dit : « Par là il détourne son âme de la perdition et pour l'éclairer par la lumière de la vie (xxxiii, 30) ».

J'expliquerai d'une manière complète ces idées dans ce livre, et je n'ai fait ici que les mentionner par avance. Cette opinion d'Elihou est imposée par la saine raison et par la démonstration juste. C'est pourquoi Dieu a donné tort à Job en disant : « Est-ce que tu voudrais casser mon jugement? (xl, 8) », et à Eliphaz, Bildad et Sophar, en disant à Eliphaz : « Ma colère est enflammée contre toi et tes deux amis, car vous n'avez jamais rien dit de juste sur moi en ce qui concerne mon serviteur

Eliphaz dit : « L'homme sera-t-il plus juste que Dieu ? (iv, 17) »; Bildad dit : « Est-ce que Dieu fausse la justice et le Tout-Puissant fausse-t-il l'équité? (viii, 3) »; Sophar dit : « Car il connaît les hommes pervers (ii, 11) »; enfin Elihou dit : « C'est pourquoi vous, hommes de cœur, écoutez-moi; loin du Tout-Puissant, toute injustice! (xxxiv, 10) ». Mais la discussion entre ces hommes ne porte que sur les trois autres opinions. Job disait : Le Sage peut faire souffrir son serviteur, bien que celui-ci n'ait commis aucun péché, il le fait selon sa volonté puisqu'il est son maître et cela ne peut être nommé une injustice, comme il l'exprime clairement en disant : « Voici qu'il décide une chose. Qui lui résisterait et qui lui dirait : Que fais-tu? (ix, 12) ». Ce qui portait Job à émettre cette opinion, c'est qu'il avait conscience d'être vertueux et que pourtant il avait été affligé de ces souffrances. Il se pourrait à l'inverse que Dieu fît du bien à l'infidèle, et que la cause en fût également dans sa volonté, comme il dit : « Les tentes des pillards sont en sécurité (xii, 6) »; Eliphaz, Bildad et Sophar disaient tous : Dieu ne fait souffrir que l'infidèle, c'est-à-dire celui qui refuse de le servir, ou bien le pervers, c'est-à-dire celui qui commet des péchés graves qui lui ont été défendus, ou bien le pécheur, c'est-à-dire celui qui se rend coupable de péchés légers. Dans ce sens, Eliphaz dit : « Rappelle-nous donc si jamais un innocent a péri, etc., comme j'ai vu périr ceux qui préparent l'iniquité, etc. Ils périssent par le souffle de sa colère, etc. (iv, 7-9) ». Bildad dit : « Le papyrus grandit-il sans bourbier? etc. Pendant qu'il est dans sa saison, on ne le coupe pas, etc. Tel est le sort de tous ceux qui oublient Dieu (viii, 11-13) ». Sophar dit : « Les yeux des méchants regarderont fixement (xi, 20) ». Mais aucun d'eux n'admet de quelque manière que ce soit que Dieu envoie des souffrances à un serviteur pieux et tous disent à Job : S'il n'y avait pas de péchés que tu eusses commis, Dieu ne t'aurait pas frappé de ces malheurs, comme (Eliphaz) lui dit : « Ta méchanceté n'est-elle pas grande, etc. Ainsi tu prenais gratuitement un gage

(*Deut.*, VIII, 5) ». Le sage d'entre les hommes agit parfois de la même manière. Le troisième degré, c'est l'état d'épreuve et d'examen. Lorsque Dieu sait que son serviteur pieux supportera avec résignation la souffrance qu'il lui envoie et persévérera dans sa piété, il la lui impose afin de le récompenser et de le favoriser pour sa résignation. Ce genre est encore de la bonté et de la bienfaisance, puisque Dieu fait obtenir à son serviteur un bonheur durable, comme il est dit : « Heureux l'homme que tu châties, ô Dieu, et que tu instruis par ta loi, afin de le reposer des jours de malheur, jusqu'à ce qu'un abîme se creuse pour le méchant (*Ps.*, XCIV, 12, 13) ».

Cette souffrance peut atteindre la fortune, le corps ou l'âme. Dieu nous a donc retracé l'histoire d'un homme pieux qu'il a mis à l'épreuve, qui a supporté cette épreuve avec résignation et qui a remercié Dieu. Aussi Dieu lui a-t-il promis un bonheur durable dans l'autre monde et s'est-il empressé de lui accorder dans ce monde ce qui devait lui confirmer cette espérance. C'est l'histoire de Job, le prophète, que la paix soit sur lui!

Ensuite, Dieu sachant que les réflexions qui se présentent à l'esprit des hommes, lorsque des souffrances leur arrivent, ont été, dans le cours du temps, de quatre sortes, comme cela eut lieu à l'époque de Job, il a trouvé nécessaire de nous mettre (l'histoire de Job) par écrit, afin que nous en tirions une leçon et que nous choisissions parmi ces réflexions le point de vue préférable, que nous le déclarions obligatoire et que nous écartions tous les autres. Dieu nous a donc fait connaître l'histoire des malheurs et des épreuves de Job, ses discours et les discours de ses amis, les allégations de chacun d'eux et la réfutation que leur opposa Elihou. Il s'est proposé de nous révéler ce qui se passe dans le cœur des hommes, lorsqu'ils sont peu résignés à l'épreuve. Aucune de ces cinq personnes ne prétend imputer une injustice au Créateur, et tous lui dénient tout genre d'injustice. Ainsi Job dit : « Certes, je sais qu'il en est ainsi et comment l'homme pourrait-il avoir raison contre le Tout-Puissant? (IX, 2) »;

trois degrés. Dans le premier on instruit et on exerce la raison, car bien que ces actes soient douloureux pour les êtres intelligents à cause de la peine, de la fatigue et de l'application de la pensée, ce n'en est pas moins un bien pour eux. Là-dessus l'Écriture dit : « Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements (*Proverbes*, III, 11) ». L'Écriture compare Dieu au père qui éduque son fils en le grondant, en le frappant et en lui infligeant beaucoup de souffrances, afin de le former à l'obéissance et à la sagesse, comme il est dit plus loin : « Car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme le père trouve bon d'agir envers son fils (*ibid.*, III, 12) ». De même, l'expérience montre que le sage se fatigue par des veilles, par la peine qu'il se donne de lire des livres et par l'emploi des réflexions et du discernement pour parvenir à les comprendre, sans se laisser rebuter par rien, comme le prophète a dit : « Par suite de ses souffrances il verra (la récompense) et en sera rassasié ; et par son intelligence il proclamera l'innocence du juste. Tel est le rôle de mon prophète à l'égard de la foule (*Isaïe*, LIII, 11) ». Dans le deuxième degré l'homme subit la punition. Lorsque le serviteur a commis une faute pour laquelle il mérite d'être puni, c'est un effet de la bonté du Miséricordieux — qu'il soit glorifié et exalté ! — et de sa sollicitude pour son serviteur de lui causer une douleur quelconque qui efface ses mauvaises actions en entier ou en partie. Alors cette douleur est nommée épuration et, tout en étant une punition, elle doit être considérée comme un bienfait, puisqu'elle détourne le serviteur de la récidive et fait disparaître son passé ; c'est à ce sujet qu'il est dit : « J'ai châtié avec la verge leur péché et par des tourments leurs fautes, mais je ne détournerai pas de lui ma bonté (*Ps.*, LXXXIX, 33, 34) ». L'expérience montre que le père fait parfois absorber à son fils les boissons les plus amères et les remèdes les plus désagréables pour le délivrer de ses maladies et pour améliorer la qualité de son tempérament. Au sujet de cette comparaison, Dieu dit : « Tu sauras dans ton cœur que, de même que l'homme corrige son fils, ainsi l'Éternel ton dieu te corrige

habiter les êtres raisonnables pour leur être utile. A ce sujet le prophète dit : « Car je sais que ta bonté est établie éternellement et que ta fidélité durera aussi longtemps que subsisteront les cieux (*Ps.*, LXXXIX, 3) ». De même, la vie qu'il accorde aux créatures et toute la bonne direction qu'il leur imprime et par laquelle il les conduit sont entièrement une grâce et un bienfait, comme a dit le prophète : « Tu m'as accordé la vie et la grâce ; ta sollicitude a conservé mon souffle (*Job*, X, 12) ». De même, les ordres et les défenses que Dieu a donnés aux hommes, soit en accordant à leur intelligence la faculté d'approuver ou de désapprouver, soit en leur faisant des communications et des révélations, tout cela est grâce et bienfait, comme il est dit : « Il aime l'équité et la justice, et sa bonté embrasse le monde (*Ps.*, XXXIII, 5) », parole qui se rapporte au témoignage de l'intelligence. Puis il est dit : « O Dieu ! comme ta bonté embrasse le monde, enseigne-moi tes prescriptions (*ib.*, XIX, 64) », (parole) qui s'applique à ce qu'on apprend par la révélation véridique. Tout cela est appelé *bonté*. Même arriver à chanter, à glorifier et à louer Dieu de ce qu'il a créé et à le remercier de ses bienfaits, tout cela est nommé *bonté*, comme il est dit : « Ils remercient Dieu de sa bonté et de ses merveilles à l'égard des hommes (*ibid.*, CVII, 8) ». Les douleurs, les maladies et les souffrances que Dieu a fait exister dans le monde sont encore un bienfait et un avantage pour les hommes, (car ils les amènent) à craindre son châtiment et à redouter sa vengeance, comme il est dit : « Et Dieu a agi de manière à ce qu'on le craigne (*Eccl.*, III, 15) ». Donc Dieu — qu'il soit élevé ! — leur a fait ressentir les douleurs pour que, une fois qu'ils en sont délivrés, ils reconnaissent sa bonté et sa grâce, comme le prophète a dit : « Car ta bonté a été grande envers moi, et tu as sauvé mon âme de la tombe qui est en bas (*ibid.*, LXXXVI, 13) ». Ce qui est vrai des douleurs que l'on ressent sans qu'elles affectent le corps, l'est également des douleurs qui le touchent, à savoir que le Créateur n'en afflige son serviteur que pour son amélioration et pour son bien. Celui-ci alors passe par

limite extrême de ce que peuvent atteindre les sens des êtres raisonnables, Dieu dit : « Comme les cieux sont élevés au-dessus de la terre, ainsi mes voies sont élevées au-dessus des vôtres et mes pensées au-dessus de vos pensées (*Is.*, XLV, 9) ». Car, bien que les sens aperçoivent le ciel et la terre comme étant rapprochés l'un de l'autre, la raison prouve qu'il y a entre eux une grande distance. Ceux qui ont examiné et calculé (cette distance) ont assuré que la partie de la sphère la plus rapprochée de la terre est à plus de seize fois la totalité du diamètre de la terre, c'est-à-dire de la ligne qui en coupe la circonférence en deux moitiés; mais la partie extrême de la sphère que le sens peut percevoir (est à une distance qui) dépasse plusieurs milliers de fois la mesure mentionnée. Or, si le Sage — qu'il soit béni et exalté ! — a dit que sa voie, en ce qui concerne la bonté et la grâce, est plus élevée et plus haute que la générosité et la bienfaisance des créatures, autant que les cieux sont élevés au-dessus de la terre, ce n'est pas qu'il soit allé jusqu'au bout en arrivant à cette limite, mais il n'a fait cette comparaison que parce que les sens des hommes ne parviennent pas à saisir une hauteur plus grande que celle-là. Il a dit de la même manière : « Comme les cieux sont élevés au-dessus de la terre, etc., comme l'orient est éloigné de l'occident, etc. » (*Ps.*, CIII, 11-12). Ce qui confirme cette (explication) de la manière la plus claire, c'est la parole du prophète : « Car ta bonté est plus grande en élévation que les cieux et ta grâce l'est plus que les nuées (*Ib.*, CVIII, 5) ». Le prophète nous enseigne que la mesure de la bienfaisance et de la bonté du Créateur est plus élevée que les cieux et plus haute que les nuées, dans une proportion qui ne peut être atteinte ni comprise. Louange donc au Tout-Puissant qui n'a nulles limites à son autorité, dont la bonté et la grâce sont plus élevées que les sphères, plus étendues que le monde et qui est infini !

Ce qui est évident, c'est que le fait d'avoir donné l'existence aux créatures après qu'elles n'avaient pas été constitue la grâce la plus forte, puisque (Dieu) a créé le monde entier et y a fait

# TRADUCTION DU LIVRE DE JOB

En ton nom, ô Miséricordieux! Ceci est la traduction du Livre de la Justification, qui est attribué à Job, tel que l'a traduit le chef de l'Académie, notre guide et maître Saadia, le chef de l'École de Mahasia — que l'esprit de Dieu lui donne le repos!

## INTRODUCTION DU LIVRE

L'auteur commence en disant : Béni soit Dieu, le dieu d'Israël, qui a précédé tous les commencements, qui restera après toutes les fins, qui crée et forme, qui ramène et ressuscite, qui mérite la louange et la reconnaissance pour sa grâce générale et pour sa bienfaisance universelle.

Après cela, je dirai : Bien que l'idée de la bonté et de la bienfaisance ne puisse pas être divisée en elle-même, c'est-à-dire que, rare ou fréquente, la bonté mérite d'être considérée comme telle, d'une manière absolue, elle se divise néanmoins sous les rapports de la quantité et de la qualité. Ainsi, la bonté des créatures a une mesure, qui atteint son terme lorsque les créatures disparaissent, comme Celui à qui appartient la gloire a dit dans son livre : « Une voix dit : Proclame! et je dis : Que dois-je proclamer? Toute la chair est comme de l'herbe, toute sa bonté est comme la fleur des champs (*Is.*, XL, 6) ». Mais la bonté de l'Éternel — qu'il soit glorifié et exalté! — est infinie, puisqu'elle lui est inhérente, et la bonté et la bienfaisance divines n'ont ni limite ni terme. En voulant marquer avec toute la force possible la

tudes le désignent et auquel profiterait maintenant la version hébraïque publiée à Saint-Pétersbourg en 1896-1897, avec des notes érudites d'Albert Harkavy [1].

Enfin, si la « première partie », relative à l'*Histoire de la Palestine*, a seule paru, Joseph Derenbourg avait réuni sur des fiches couvertes d'une écriture microscopique, les résultats géographiques qu'il avait recueillis par une lecture attentive et un dépouillement soigneux des deux Talmuds. Je puis assurer que bien des identifications inédites, bien des faits inconnus solidement établis dorment sur ces cartons, dont la teneur mériterait d'être rendue publique, même après les travaux sur le même sujet de MM. Neubauer [2] et Hildesheimer [3]. Il y a eu un petit nombre de fiches égarées et, je le déplore, parmi les plus développées. Les autres appartiennent maintenant à la Bibliothèque de l'Université de Paris, où elles sont mises à la disposition des travailleurs. Ce serait un des vœux les plus chers au cœur de mon père que réaliserait la mise en œuvre de ces matériaux abandonnés dans une Géographie de la Palestine d'après les Talmuds et les autres sources rabbiniques.

*Paris, ce 29 juillet 1900, 5e anniversaire de la mort de mon père.*

HARTWIG DERENBOURG.

1. Les notes finales XII-XV (p. 475-484) ont été omises, je ne sais pourquoi, dans la version hébraïque.
2. *La Géographie du Talmud*, Paris, 1868.
3. *Beiträge zur Geographie Palästinas*, Berlin, 1886.

usure. Il avait rompu définitivement avec les sciences musulmanes [1], mais, sur le terrain des études juives, il espérait bâtir encore, comme si un avenir lointain lui permettait les projets de longue haleine. La révision et le développement de son article *Talmud* dans l'*Encyclopédie des Sciences religieuses* de Lichtenberger [2] étaient destinés à remplir le tome cinquième de l'*Annuaire de la Société des Études juives*. Le tome n'a jamais paru, mais je me rappelle qu'il y a eu un commencement d'exécution et même d'impression. A la fin de 1892, une reproduction par le procédé anastatique de l'*Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine* (Paris, 1867) avait été résolue, le nouveau tirage devant être accompagné d'additions, de corrections et d'un index réclamé par tous ceux qui ont à consulter ce beau livre. Je possède les travaux préparatoires poussés fort avant [3] et le manuscrit de l'index rédigé par mon collègue et ami, M. Israël Lévi. C'est à lui que je voudrais confier ce travail pour lequel ses apti-

1. Mon père se demandait parfois en quelles mains tomberaient son annotation et son commentaire du Livre des définitions (*Kitâb at-ta'rîfât*), par Al-Djordjânî. L'édition de Flügel (Leipzig, 1845) l'avait fait renoncer à l'édition critique qu'il préparait avec une traduction française, dont les premières pages ont été imprimées (j'ai sous les yeux une épreuve des p. 1-8). Les matériaux considérables que Joseph Derenbourg avait rassemblés ne seront pas perdus, je l'espère, pour nos études et je les offre à qui saura les employer. Sur ces vieilles histoires, voir J. Mohl, *Vingt-sept ans d'histoire des études orientales* (Paris, 1879-1880), I, p. 16-17, 217-218.

2. XII, p. 1007-1036. Je signale à cette occasion un petit manuel bien commode : M. Mielziner, *Introduction to the Talmud* (Cincinnati and Chicago, 1894).

3. Jusqu'à la page 421 sur 486 dont se compose le volume, plus quelques notes marginales dans l'exemplaire de travail que je conserve pieusement.

nous avons mené à bien la tâche que nous nous étions imposée et, si notre tome troisième n'a paru qu'en janvier 1896, quelques mois après que mon père s'était éteint à Ems, le 29 juillet 1895, il ne faut pas imputer ce retard à la rédaction achevée depuis longtemps, mais aux tâtonnements et aux hésitations des survivants.

Non seulement la traduction française d'Isaïe était terminée à cette époque, mais celle de Job, qui devait continuer la même collaboration entre le père et le fils, avait atteint la fin du chapitre xxxi. Je me suis efforcé de la compléter dans l'esprit dans lequel elle avait été conçue. Notre objectif était, comme pour Isaïe, la fidélité à la conception et à la rédaction de Saadia, sans aucune préoccupation de les mettre d'accord avec notre intelligence du texte hébraïque. C'est son interprétation et non la nôtre que nous avons essayé de rendre accessible à ceux qui, sans savoir l'arabe, ne veulent cependant pas ignorer complètement un chapitre important dans l'histoire de l'exégèse juive de l'Ancien Testament.

Si les circonstances permettent de mettre sur le métier d'autres tomes après les volumes I, III, V, VI et IX de la collection, c'est encore la mémoire de Joseph Derenbourg que nous nous efforcerons d'honorer, en nous inspirant de ses intentions, de sa méthode, du plan qu'il avait tracé. En dehors de sa collaboration si féconde et si variée à la *Revue des Études juives*, mon père, dans ses dernières années, avait concentré sur Saadia toute la vigueur de son esprit resté jusqu'au bout sans défaillance et sans

remplir les longues journées de Joseph Derenbourg. Jusqu'en 1889, ses yeux, épuisés par le travail, avaient encore des lueurs. Nous remplissions alors ensemble les intervalles inoccupés de son temps par l'étude en commun des inscriptions himyarites et sabéennes destinées au *Corpus inscriptionum semiticarum*. Pour le premier fascicule tout entier[1], mon père a pu encore relire les épreuves, contrôler les traductions et les commentaires par l'examen personnel des estampages et des photographies, s'associer à tous les travaux préparatoires, grâce auxquels cette vaste publication a pu être inaugurée[2].

Mais, les ténèbres devenant chaque jour plus profondes, il fallut chercher un nouvel emploi pour ces heures de loisir que mon père désirait consacrer avec moi à ce qu'il appelait un délassement studieux. C'est ainsi que nous fûmes amenés à entreprendre la version française du Livre d'Isaïe, non pas d'après le texte hébraïque, mais d'après la paraphrase arabe de Saadia. Quelle déception nous avons souvent éprouvée, lorsque la poésie des plus beaux passages était, de propos délibéré, soumise à la torture par un système d'explications trop logiques et trop raisonnées! L'original a eu bien de la peine à défendre quelques restes de ses couleurs affaiblies ou disparues sous la couche uniformément grise qui lui a été appliquée par Saadia. Tout en unissant nos protestations contre ces prophéties si différentes de celles que nous admirions,

1. Paris, 1889.
2. Le fascicule troisième a paru en janvier 1900.

## III

Le présent volume, consacré au Job de Saadia, est le dernier ouvrage qui émane directement de mon vénéré père, qui porte sa signature comme une garantie dont nous nous prévalons. Sa cécité, de plus en plus implacable à mesure qu'il avançait en âge, l'avait contraint, pour la satisfaction de ses besoins intellectuels, de plus en plus impérieux chez l'octogénaire, à recruter un véritable corps de secrétaires. Le doyen de ces collaborateurs était notre excellent ami Louis Bank qui prêtait à mon père, en s'effaçant derrière lui avec pleine abnégation de soi-même, son concours de talmudiste consommé [1]. Les études judéo-arabes étaient représentées dans cet état-major d'élite par deux jeunes, MM. Mayer Lambert, professeur au Séminaire israélite de Paris, un fervent de Saadia [2], et Isaac Broydé qui consacre son activité scientifique aux œuvres philosophiques de Baḥyâh [3].

Ces trois auxiliaires précieux, renforcés de volontaires zélés et de lecteurs non orientalistes, ne suffisaient pas à

1. La *Revue des Études juives* de 1899 contient de L. Bank, maintenant émancipé, mais vieilli et malade, deux excellents articles : *Rabbi Zeira et Rab Zeira* (XXXVIII, p. 47-63) et *Les gens subtils de Poumbedita* (XXXIX, p. 191-198).

2. Voir plus haut, p. VIII, note 1. M. Lambert partage avec moi la direction de la publication entreprise par mon père. Pour l'achèvement du volume actuel, il m'a puissamment aidé de sa bonne volonté et de sa compétence.

3. *Les réflexions sur l'âme, par Baḥya ben Joseph ibn Pakouda*, traduites de l'arabe en hébreu, précédées d'un résumé et accompagnées de notes par Isaac Broydé. Paris, 1896. Voir aussi l'Introduction à mon édition du *Fakhrî* (Paris, 1895), p. 38.

## XV, 20

אלמברז מן הדה אלקצה התי יציר גיאבא לאיוב הו קיל אליפז כל ימי רשע הוא מתחולל אלי אכר אלפצל. ודלך אן איוב זעם אן גמיע אלנאס קד שאהד כאפרא מנעמא עליה פאכדבה אליפז פי הדא אלקיל וקאל הדא מהאל לא תדעי אנך שאהדת מא לם נשאהדה נחן הו קו' מה ידעת ולא נדע. וליס יהדנא בל גמיע אלחכמא יקולון אן הדא לא יכון הו קולה אשר הכמים יגידו. פאלדי שאהדנא נחן וסאיר אלחכמא הו בעכס מא קלתה אנת והו אן אלכאפר לא יזאל טול דהרה מתכופא מתעיסא מנזרעא מן סכט אללה לקולה כל ימי רשע הוא מתחולל ומצירה אלי אלנאר לקולה אש אכלה אהלי שחד פי אכר אלקצה.

היוצא מהפרשה הזאת עד שתהיה תשובה לאיוב הוא מאמר אליפז כל ימי רשע הוא מתחולל עד סוף הפרק וזה שאיוב חשב שכל אדם ראה כופר וטוב לו והכזיבו אליפז במאמר זה ואמר זה בטל הוא אל תאמר שראית מה שלא ראינו אנחנו הוא אמרו מה ידעת ולא נדע. ולא אנחנו לבדנו כי אם כל ההכמים כולם יאמרו שזה אינו הוא אמרו אשר הכמים יגידו. ואם כן מה שראינו אנחנו ושאר ההכמים הוא בהפך מה שאמרת אתה והוא שהכופר כל ימי חייו לא יחדל מהיות מתירא מצטער ומתחולל מחרון האל כפי מה שאמר כל ימי רשע הוא מתחולל ומבואו לגיהנם כפי מה שאמר אש אכלה אהלי שחד בסוף הפרשה.

## XVI, 17

אלמכרג מן מקאלה איוב הדה הו קולה על לא חמס בכפי ידלך אנה למא ראהם קד אחאליה עלי עלם אללה חין אחתג בבלוי אלמומן תם כדבוה חין אחתג בנעמה אלכאפר קאל פי נפסה אנמא אמכנהם הדא חית אן אחתגגת בגירי פקאלו לי הדא לא תעלמה פאחתג חינד בנפסה קאל הודא אנא תקי נקי וקד נאלני מא תשאהדונה פלולא אן אללה פעל מא שא וליס דלך גור[א] לם יצבני הדא אלבלא.

הוצא ממאמר איוב זה הוא אמרו על לא חמס בכפי וזה שאחרי שראה אותם שהשיבוהו בידיעת האל כאשר הביא ראיה מרעת המאמין ואחרי כן הכזיבוהו כאשר הביא ראיה מטובת הכופר אמר בנפשו זה לא אפשר להם רק לפי שהבאתי ראיה מזולתי ועל כן אמרו לי לא תדע את זה לפיכך הביא ראיה מעצמו אמר הנה אנכי תם ונקי וכבר בא עלי מה שתראו ולולא שהאל יעשה בה שירצה ואין זה עול לא היתה מוצאת אותי הרעה הזאת.

En dehors des trois manuscrits dont John Cohn n'avait peut-être pas tiré parti autant que le réclamait une édition critique, M. W. Bacher a eu à sa disposition un manuscrit copié dans le Yémen, que Joseph Derenbourg avait reçu de Jérusalem par l'entremise de M. Nissìm Béhàr et qui contenait, presque en entier, le texte hébraïque de Job, avec la version arabe de Saadia. De plus, à l'instigation de mon père, M. Ad. Neubauer avait envoyé à son confrère les photographies de neuf feuillets isolés provenant de la *Genîzâh* du Caire et acquis par la Bibliothèque Bodléienne. On peut lire dans l'introduction hébraïque de M. Bacher une description détaillée des feuillets qui lui ont été ainsi communiqués.

Une surprise nous était réservée, non point par ces nouveaux venus dans la mise au point du texte, mais par leur ancêtre, le manuscrit Hunter 511 d'Oxford, celui dont les ressources paraissaient épuisées par les examens successifs d'Ewald, de Cohn, de Bacher. On se rappelle qu'au moins trois commentaires sur Job y sont enchevêtrés et que, dans ce fouillis, il n'est pas toujours facile de rendre à chacun ce qui est à chacun. Or, M. Bacher, alors que son enquête était close, y retrouva, en octobre 1899, deux morceaux inédits du commentaire de Saadia sur Job, morceaux qu'il avait attribués d'abord à Ibn Schiquitilla. Nous les reproduisons ici, avec une version hébraïque due à M. Bacher auquel nous en laissons tout l'honneur :

que nous sachions ce qui précède[1] : לרהבתה איאה פיפעל בית דלך ורבּ אלעאלמין תפבּה ותקדּס פהו אלהכים לא יגיזה שי והו גיר ביחתאג פירגב וגיר מגלוב פירהב בל הו גאלב אלכל וקאהרה והאגה אלכל אליה אגמעין ובעד דלך דון לנא אלך. — L. 10 : ויגּל est remplacé par le plus simple ויגעל. — L. 12 : A אלוארדה en tête du fol. 1 v° est substitué אלבּארה. — L. 14 : L'imprimé porte ונאבד et notre ms. ונחמד. — L. 16 : בין précède כבר ; בכלאבה sans la copule ו. — L. 17 : נכבה corrige נכב ajouté par M. Bacher. Le fol. 1 est terminé par le mot שי, tandis que le fol. 2 r° commence par עלי כתיר (p. 7, l. 6). — L. 7 : le ms. donne les leçons justes ואלאטנאב et à la fin de la ligne ויחשו. — L. 8 : Après הו, on lit dans le ms. : אלקצד אלמקצוד ואלכאבים אלפואיד אלך. — L. 9 : Après ותעאלי, notre nouveau manuscrit vient à notre secours par le passage suivant : לאיוב מא הי ומא אלוצלה בינהא ובין גואב איוב בין ידי רבּה פלבּא ראית אלה (אלכביסה =) צרוב בין אלמעאני אנתאצת עלי כתיר בין אלנאס התי נסב כתיר מנהם איוב אלי מא לא יגיה אלי פנין אלך. Au verso du feuillet 2, je signale par rapport à la page 7, l. 12, והי au lieu de והו ; l. 14, ארתב au lieu de אלרתב ; l. 15, פאקול au lieu de ואקול ; l'insertion de אלאצל entre אן et אלאבדם ; l. 16, celle de ענד אהלה entre אלמפבּר et אלוהב ; après אן la leçon יהול אלעקל דלך אלמשהור ; enfin à la l. 17, אלמתעבל au lieu de ואלמתעבל. Le dernier mot du fragment est אליה à la l. 18. Cette trouvaille permet d'en espérer et d'en présager d'autres. La préface de Saadia paraît avoir été sans cesse remaniée, soit par son auteur, soit par les copistes lettrés qui en prenaient à leur aise avec un texte profane en lui infligeant leurs retouches.

1. Excepté le point sur le ה suffixe dans לרהבתה et dans קאהרה, tous les autres signes ont été ajoutés par moi.

133 (n° 2484 de Neubauer, *Catalogue*), l'autre appartenant à la Bibliothèque Royale de Berlin, où il est coté n° 1203 dans le Catalogue des manuscrits hébreux, par Steinschneider.

Si John Cohn est sévère pour son prédécesseur, celui-ci a été vengé par M. Wilhelm Bacher, auquel mon père avait confié le mandat de rééditer Job. Ai-je besoin de dire combien ce choix était heureux? La présente édition en fournit la démonstration évidente. Un pas décisif en avant a été fait avec des ressources plus abondantes et une science mieux assurée. M. Bacher a eu conscience de sa supériorité et peut-être ne s'est-il pas exprimé avec assez de ménagements sur l'effort loyal précédemment tenté vers le mieux par un savant modeste dans des conditions moins favorables. L'omission voulue de l'Introduction est en tout cas une lacune regrettable dans la publication de John Cohn. Une copie de l'Introduction faite par Salomon Fuchs à Oxford et la comparaison d'un fragment qui en contient la fin ont mis M. Bacher en mesure de combler cette lacune.

Depuis qu'il y a plus d'un an M. Bacher a terminé sa tâche, un troisième fragment de l'Introduction est apparu parmi les débris de la *Genîzâh* du Caire parvenus à Paris et acquis par M. le Baron Edmond de Rothschild. Voici quelques extraits d'après une copie de M. Mayer Lambert, que j'ai collationnée avec lui sur l'original. Avant לכא, dernier mot dans ce volume de la page 4, l. 8, le premier des deux feuillets qui constituent ce fragment porte, sans

## II

La traduction arabe du Livre de Job par Saadia ou, comme celui-ci l'appelle, du « Livre de la Justification, qui est attribué à Job », et le commentaire dont il l'a accompagnée ont été dès 1844 l'objet d'une publication considérable, bien que partielle, d'après le manuscrit d'Oxford Hunter 514 (Neubauer, *Catalogue*, n° 125). Ce fut mon illustre professeur, Heinrich Ewald, qui, après les travaux préparatoires de Salomon Munk, introduisit ce nouvel élément dans l'histoire de l'exégèse biblique. Son essai[1], pour imparfait qu'il soit, représente une étape. Ne disposant que d'un manuscrit, Ewald n'a pas toujours discerné la part qui revenait à chacun des auteurs dont les commentaires y sont entremêlés[2].

Un progrès sérieux a été réalisé par John Cohn qui, pour son édition, complète au moins en ce qui concerne la traduction, a pu disposer de trois manuscrits[3]. Au manuscrit utilisé par Ewald étaient venus s'en ajouter deux autres : l'un également conservé à la Bibliothèque Bodléienne d'Oxford, où il est coté Opp. Add. 4° 154, fol. 95-

1. H. Ewald, *Das Buch Ijob nach Saadia, Ben Geqatilia und einem ungenannten Uebersezer*, dans Ewald und Dukes, *Beiträge zur Geschichte der Aeltesten Auslegung und Spracherklärung des Alten Testaments*, I (1844), p. 75-115.

2. A ce sujet, il faut consulter surtout le remarquable livre de Samuel Poznanski, *Mose B. Samuel Hakkohen Ibn Chiquitilla* (Leipzig, 1895), p. 14-17.

3. Dr John Cohn, *Das Buch Hiob übersetzt und erklärt vom Gaon Saadia*. Altona, 1889.

On peut se demander quels sont ces grammairiens et ces exégètes, précurseurs de Saadia. C'est à eux qu'il fait allusion, lorsqu'il prétend s'appuyer sur la tradition[1]. Elle était alors représentée par l'interprétation des *Targoumîm*, par des embryons de conceptions et de terminologies grammaticales dans la Mischna, dans le Talmud et dans le Midrasch, par la vocalisation, la ponctuation et la critique du texte tel que la Massore l'avait établi d'après des règles grammaticales non énoncées, mais implicitement contenues dans ses notations, par la phonétique du *Sêfér Yeṣîrâh*, par les enseignements du massorète Aaron ben Moschê ben Ascher, un disciple des grammairiens arabes[2]. Saadia, bien que, à ma connaissance, il ne nomme nulle part Khalîl et Sîbawaihi, de deux siècles plus anciens que lui, devait les connaître et avoir étudié à leur école, soit qu'il leur ait emprunté directement, soit qu'il ait pris de seconde main chez leurs continuateurs les matériaux qu'il a mis en œuvre pour réaliser sa réforme, je dirais plus justement, sa création de la grammaire hébraïque[3].

1. Plus haut, p. IX.

2. Voir l'exposition magistrale de M. W. Bacher, *Die Anfänge der hebräischen Grammatik* (Leipzig, 1895), p. 1-38.

3. Grande a été l'influence de la langue et de la littérature arabes sur plusieurs parmi les premiers législateurs de l'hébreu ; cf. Jastrow jr, préface à son édition de Hayyoûdj (Leide, 1897), p. XII et suiv. ; W. Bacher, *Die hebräisch-arabische Sprachvergleichung des Abulwalîd Merwân ibn Ganâḥ* (Wien, 1884) ; Joseph et Hartwig Derenbourg, *Opuscules et traités d'Abou 'l-Walid* (Paris, 1880), *Introduction*, p. LXXVI-LXXIX. Dans un passage d'Ibn Djanâḥ, cité *ibid.*, p. LXXVII, « leur Sîbawaihi » est expressément nommé.

l'Ancien Testament, considéré dans son unité sacrée, et il fournit ainsi une riche contribution à l'étude du vocabulaire hébreu. Plus rarement il appelle à son secours des expressions détachées de la Mischna et du Talmud.

Si la grammaire et la mention ou la discussion des opinions antérieures sont presque absolument bannies des commentaires dont Saadia est l'auteur, c'est qu'il exige de ses lecteurs des études préparatoires en ces matières. Il s'est expliqué à ce sujet dans une sorte d'avertissement placé en tête du Psautier[1] : « Selon moi, il est indispensable à quiconque veut étudier le commentaire renfermé dans ce livre qu'il ait au préalable beaucoup appris de la science de la langue et aussi des règles de la recherche, afin qu'elles lui soient comme le flambeau grâce auquel il soit bien dirigé vers ce que je traduirai et ce que j'interprèterai, puis vers ce que je rectifierai, de sorte que ce flambeau soit allumé de manière à faire jaillir la lumière pour lui sur ce que d'autres se sont proposé pour commenter ce livre, ainsi que sur tout ce que je lui ai présenté de neuf. Et c'est de l'Unique, de l'Éternel que j'implore le secours en vue de tout bien. »

1. Voici le texte arabe complété et restitué jusqu'à un certain point de ce passage emprunté à la première préface (cf. Cohn, *ibid.*, p. 75-76) : אביר מבא לא בד ללנאטר תפסיר הדא אלכתאב אן יכון קד וקף עלי גמלה מן עלם אללגה וגמלה מן אלנטר חתי יכון לה כאלסראג יתהדי בה אלי מא אעבר ואכרג תם (?) מא אצלח לה אן יכון קד אשתעל עלי מא קד אמותה גירי מן תפסיר הדא אלכתאב חתי יורי לה ככל מא קדמת לה ובאלואחד אלקדים אסתעין (?) עלי כל חסנה. Sur cet emploi de la préposition עלי après אסתעאן, voir Saadia, *Pentateuque* (éd. J. Derenbourg), p. 4; cf. plus haut, p. IX. Texte et traduction m'inspirent de bien vives inquiétudes.

souci de l'esthétique. Il déclare une guerre acharnée aux sous-entendus et ajoute impitoyablement des conjonctions et des pronoms relatifs qui alourdissent la marche des phrases. La période avance d'un pas embarrassé, avec les entraves de ses incises et avec ses enchevêtrements là où l'hébreu déroulait ses propositions courtes dans un parallélisme harmonieux. Quant aux mots, lorsque leur signification se dérobe aux trois modes d'investigation adoptés par Saadia, il reproduit le mot hébreu sans changement, non point pour ajouter une goutte d'eau à l'océan du vocabulaire arabe, mais, à mon sens, pour éviter des hypothèses hasardeuses et pour avouer publiquement l'insuccès de ses efforts.

Les traductions de Saadia, sans être ni des paraphrases, ni des commentaires, sont comme un acheminement vers les unes et les autres. Leur probité ne s'accommodait pas d'un calque qui aurait reproduit la lettre de l'original sans en faire saisir l'esprit, sans en montrer l'enchaînement logique. Il fallait donc justifier les dissemblances avec le texte révélé et les additions de l'interprète, qui auraient pu être considérées comme des irrévérences. Saadia est allé au devant de reproches qui auraient pu devenir des armes entre les mains de ses adversaires, et a ajouté aux traductions des commentaires plus ou moins étendus, où il s'est efforcé d'accumuler les citations bibliques, en se montrant très sobre dans le reste de ses explications. Les commentaires des Proverbes et de Job ont bien ce double caractère. L'auteur y multiplie les comparaisons avec

traduction arabe des Écritures. Il aurait pu en ajouter un troisième auquel il a accordé la prééminence sur les autres : sa foi dans l'origine divine de tous les livres, de tous les mots de l'Ancien Testament[1]. Son rationalisme et sa science talmudique s'inclinent en esclaves respectueux devant l'autorité de la parole révélée dont sa mémoire lui fournit sans cesse pour chaque passage l'appoint intégral et le contrôle vigilant. Sa traduction risquait de représenter un compromis entre les suggestions de ses trois conseillers. Celui qui n'est jamais sacrifié, qui résout les conflits, auquel l'auteur soumet son esprit et son érudition, c'est le texte biblique considéré comme un ensemble de même volée, un bloc indivisible, sans contradiction réelle ni de fond ni de forme, reflet de la perfection divine non moins brillant dans l'Ecclésiaste et les Chroniques que dans la Genèse et Isaïe.

Ce n'est point ce côté poétique qui entraîne l'enthousiasme de Saadia : il se préoccupe avant tout d'élucider les obscurités du texte et de resserrer le lien flottant des versets. La clarté, voilà le but auquel il tend, sans nul

1. Seconde préface de Saadia au Psautier, traduite en allemand par John Cohn, *Saadia's Einleitung zu seinem Psalmenkommentar*, dans Berliner und Hoffmann, *Magazin für die Wissenschaft des Judenthums*, VIII (1881), p. 91 (cf. la première préface, *ibid.*, p. 68). Voici le texte arabe, tel qu'il m'a été communiqué d'après le manuscrit arabe 236 de Munich (J. Aumer, *Die arabischen Handschriften*, p. 76), fol. 17 r°, par le Rabbin de cette ville, le D[r] Werner et par mon ami, le Professeur à l'Université de Munich, D[r] Fr. Hommel :
בל יג̇ב אן נעלם אן̈ גמיע ד̇לך מן ענד אללה אג̇ראת (اجراءات =) עלי הד̇ה אלצ̇רוב
בין אלכ̇לאם אלביסתעביל בין כ̇לקה ......אלכל כלאם אללה ליס פיה בין כלאם
אלנאס שי

les auditeurs entendront ainsi les idées exprimées dans la Thora sur les faits, les ordres et les rétributions, relatées brièvement dans leur ordre et dans leur succession, et ils ne seront ni retardés, ni embarrassés dans la recherche d'un récit quelconque par l'immixtion des arguments apportés sur chaque point. Quiconque veut ensuite approfondir la codification des lois intellectuelles, l'application des lois traditionnelles et les moyens de repousser les attaques de tout critique contre les récits contenus dans ce livre, devra chercher de telles informations dans l'autre ouvrage [1], puisque celui-ci, dans sa concision, lui donne de telles aspirations et lui en démontre la nécessité. C'est dans cette pensée que j'ai consacré ce livre exclusivement à un exposé du sens simple [2] du texte de la Thora, en précisant grâce à mes connaissances provenant de l'intelligence et de la tradition. Lorsqu'il m'a été possible d'ajouter au texte un mot ou une lettre afin que le sens et l'idée fussent éclaircis par là à qui se contente de la mise en lumière de l'expression, je l'ai fait. C'est à Dieu que je demande son appui pour tout bien que je rechercherai dans les choses religieuses et mondaines. »

L'intelligence et la tradition, voici les deux auxiliaires dont Saadia réclame le concours pour mener à bien sa

1. L'autre ouvrage est le Commentaire sur le Pentateuque, dont M. Harkavy annonce des fragments considérables pour notre tome deuxième.

2. L'arabe בסיט est ici l'équivalent du néo-hébraïque פְּשָׁט *peschât*, qui désigne l'explication « simple » et naturelle, ainsi que le mot arabe תפסיר qui l'accompagne ici, tandis que l'interprétation allégorique (en arabe תאויל) est appelée en néo-hébraïque דְּרַשׁ *derásch*, « sens recherché ».

avec M. Mayer Lambert que le commentaire sur les Proverbes soit antérieur au commentaire sur le Livre de la création, commentaire daté de 931, où est seulement citée l'interprétation de la Genèse[1]. Il appartient au même état d'âme et d'esprit, dont l'expression la plus manifeste est dans l'*Amânât* destiné à prouver l'accord entre les principes immuables du judaïsme révélé et les conclusions réfléchies de la raison humaine.

Quoi qu'il en soit, une même méthode de traduction a été appliquée par Saadia à la série des livres bibliques qu'il a fait passer de l'hébreu en arabe. Il expose son point de vue dans un passage de son Introduction au Pentateuque, dont je vais essayer de donner une idée[2] : « Je n'ai composé ce livre, dit-il, que pour satisfaire un solliciteur qui m'a demandé de consacrer un ouvrage spécial au texte simple de la Thora, sans que s'y mêlât aucune parole sur la langue, flexions, permutations et inversions de lettres, métaphores ; sans qu'y entrât aucune des questions posées par les hérétiques et des réfutations qui leur sont opposées, non plus que des branches des lois intellectuelles, et des manières d'observer les lois traditionnelles, mais d'y élucider seulement les sens du texte de la Thora. J'ai trouvé dans cette demande des avantages :

1. Mayer Lambert, *Commentaire sur le Séfer Yesira*, partie française, p. VIII, 27 et 76. La note 1 de la page 76, appliquée à la composition de l'*Amânât*, prouve bien qu'il est de 934 ; cf. p. VII, n. 6.

2. *Version arabe du Pentateuque* (éd. J. Derenbourg), p. 4 ; cf. W. Bacher, *Die Jüdische Bibelexegese vom Anfange des zehnten bis zum Ende des fünfzehnten Jahrhunderts* (Trier, 1892), p. 12-13.

Pentateuque. La version d'Isaïe n'est précédée d'aucune préface et ne fournit aucun renseignement sur la date qui peut lui être assignée. Les Psaumes ont pris rang « après l'interprétation de quelques autres livres de Dieu » et avant « ceux, dit-il, que nous espérons compléter[1] ».

En tête de Job, Saadia croit pouvoir se dispenser de répéter ce qu'il a « indiqué et même largement expliqué dans l'introduction au commentaire de la Thora[2] ». La traduction authentique de Daniel, conservée à Oxford, prend le texte au commencement et le conduit jusqu'à la fin sans un mot d'introduction[3]. Si, parmi les traductions de Saadia Gaôn qui me sont connues et dont l'origine n'est pas douteuse, je me suis abstenu de citer les Proverbes ou, comme il les appelle, le Livre de la Sagesse[4], c'est que l'Introduction, une dissertation psychologique sur le contraste entre les tendances naturelles de l'homme et son intelligence[5], me porte à en reculer la composition jusqu'à l'époque où l'auteur, imprégné de la philosophie arabe des *moutakallimoûn*, composait à Bagdâd en 934 son Livre des croyances et des dogmes[6]. Je ne crois pas

1. Saadia, à la fin de sa traduction du Psautier, dans Graetz, *Geschichte der Juden*, V (2e éd.), p. 480.

2. P. 9 de la partie française, dans ce tome cinquième.

3. Ad. Neubauer, *Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library*, p. 880, n° 2484, 4 ; Sam. Poznanski, dans *Hag-gôrén*, éd. Horodetzky, II (Berditschew, 1900), p. 92-103. Ce sera, s'il plaît à Dieu, le tome VII des *Œuvres de Saadia*.

4. Voir notre tome VI.

5. *Ibid.*, texte arabe, p. 1-12; cf. W. Bacher, *Abraham ibn Esra's Einleitung zu seinem Pentateuch-Commentar* (Wien, 1876), p. 24-28.

6. Landauer, dans l'Avant-propos de son édition du texte arabe, p. v, dit 933, que je rectifie d'après Graetz, *lib. laud.*, V, p .484.

progrès du Karaïsme[1], mais, dans sa pensée, elles s'adressaient aussi à l'élite des musulmans en faveur desquels il avait adopté les caractères arabes. Comme, même pour ses ouvrages qui n'ont pas été composés en hébreu, tous les manuscrits qui nous sont parvenus sont en lettres hébraïques, on peut supposer que, même du vivant de l'auteur, il a circulé deux espèces de copies destinées aux deux catégories de lecteurs.

## I

La chronologie des œuvres de Saadia n'est pas encore définitivement fixée. Cependant, il paraît hors de doute que sa traduction de « la plupart des livres sacrés des Hébreux[2] » appartient à la période de sa préparation scientifique, alors que Saadia n'avait pas encore quitté la terre natale. Ses commentaires, plus ou moins développés, sont-ils contemporains de ses traductions ou ont-ils été ajoutés après coup, comme des compléments destinés à les justifier ? Je pose la question sans oser la résoudre. Ce qui semble établi, c'est que le traducteur s'est conformé à l'ordre du canon biblique et qu'il a commencé par le

1. Voir surtout Samuel Poznanski, *The Anti-Karaite Writings of Saadiah Gaon*, dans *The Jewish quarterly Review*, X (1898), p. 238-276.

2. Baḥyâ dans Munk, *Notice sur Rabbi Saadia Gaon* (Paris, 1839), p. 5, n. 1. Salomon Munk (1803-1867) vient d'être l'objet d'une monographie datée de 1900 et conçue dans un excellent esprit. L'auteur, M. Moïse Schwab, ancien secrétaire du maître, a puisé largement dans sa correspondance, en grande partie inédite.

# AVANT-PROPOS

Saadia fut un initiateur en théologie, en exégèse, en philosophie, en grammaire hébraïque. L'unité de sa vie réside dans son étude constante de l'Ancien Testament qu'il savait par cœur, qu'il traduisit et commenta, dont il s'efforça de démontrer l'accord avec les doctrines rationalistes des philosophes arabes, dont il s'essaya un des premiers à codifier la langue. Né à Fayyoûm, l'ancienne Pitôm, dans la Haute-Égypte, en 892 de notre ère, appelé en 928 par « le Chef de la captivité » David ben Zakkai à la dignité spirituelle de Gaôn pour diriger l'académie juive de Sora en Irâk, contraint à résigner ses fonctions au commencement de l'année 933, retiré à Bagdâd pendant les quatre années suivantes, rappelé ensuite à Sora dans la haute situation qu'il y avait occupée et qu'il conserva jusqu'à sa mort en 942, Saadia n'a point cessé d'être en contact avec le monde musulman en Égypte, en Babylonie et jusqu'au siège même du khalifat abbaside. Ses œuvres n'ont pas été composées seulement pour fortifier les convictions des Juifs Rabbanites et pour combattre les

# VERSION ARABE
# DU LIVRE DE JOB

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE AVEC

DES NOTES HÉBRAÏQUES

PAR

**W. BACHER**

*Accompagnée d'une Traduction française d'après l'arabe*

PAR

**J. DERENBOURG et H. DERENBOURG**



PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES
28, RUE BONAPARTE, 28

1899

# ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLICATION COMMENCÉE SOUS LA DIRECTION DE

JOSEPH DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

CONTINUÉE SOUS LA DIRECTION DE

MM. HARTWIG DERENBOURG ET MAYER LAMBERT

---

## VOLUME CINQUIÈME

## VERSION ARABE DU LIVRE DE JOB

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1899

ŒUVRES COMPLETES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME CINQUIÈME

## VERSION ARABE DU LIVRE DE JOB

אלגז אלסאדס

# מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרג̇הא וצחחהא צחבה̈ ג̇מאעה̈ מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה̈ רבה

## יוסף דירינבורג

# ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

## חלק ששי

# תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

## לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ״ד לפ״ק

בדפוס צבי הירש בר׳ יצחק איטצקאווסקי בברלין

# תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

## רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגאה וצחחאה וביֿנאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א' תתצ״ר.

# הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר׳ סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושיו על על איזה ספרים מספרי תנ״ך[1]) וזה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)[2]) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושיו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחכמה והוא ספר דרישת החכמה[3]) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומר החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשילם לדברים המוחשים הגלוים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס׳ משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א׳ עד ט׳) כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י׳ עד פרק כ״ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ״ה עד כ״ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו ענינו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו הז״ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו[4]).

---

[1]) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיין תולדות ר״ס גאון באחד מהחלקים הבאים.

[2]) אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישעיהו נ״ז ג׳ שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס׳ משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

[3]) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס׳ משלי בעצמו קרא ס׳ דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס׳ תהלים ולס׳ איוב ולס׳ יצירה.

[4]) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס׳ משלי להמשה כחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיין בתחלת פרק ל׳ ול״א מביאורו.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ו ט״ז וכ״ו א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הניחו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י ג׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ וג׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ וג׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ וג׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מגיר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים. וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ וג׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ ג׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

---

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי הה׳ איננו דומה לח׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל להחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

נתהלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ו ט״ז י״ז י״ח עד מלות אלאעטׄם פלדׄלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עַמַר עֻמַר ומשתמש בצרי במקום המד״ה שבערבי או במקום האלף כמו לבֵס (= לבאס) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסֶאן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המד״ה כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומד״ה כמו אכני אסתתני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מולי במקום מול ובהפך זה נכתב אלואן במקום אלואני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ול׳ בעתיד הפעלים וכותב אן יתגאיען במקום יתגאועו ליטהראן במקום ליטהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעמם לא כלום ולא ישום אדם והגהנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון התמון אומרים ـُهْ במקום ـُهُ או ـِهِ או ـِهْ כמו נפס צאחבה.

לא נדבר על סגולות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים ג״ב בענין פרע ואל״ב במקום אבה ובאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הנאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה ובאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירנבורג**,

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

# [הדא תפסיר משלי

## לרבנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל

## [והו] כתאב טלב אלחכמה

---

### [צדר אלכתאב]

צדר [אל]עבארה באנה קאל [תבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאס אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . . . . .

. . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

---

### [זה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

### [והוא] ספר דרישת החכמה

---

### [פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויתרוננו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל ·דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישליט האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

אני אעלמך וארלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג̇ אלי לג̇ם וארסאן חלג̇ם בהא לילא תקרב אליך באד̇י. ואלמשעור בה ענד ג̇מיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד̇ הו אקדם באלבניה̈ ואלתרתיב פאד̇א הם שערו בשי מן ד̇לך פינבגי להם אלא יטאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצ̇וה עלי אלעקל פאן קצ̇י אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצ̇י בתרכה תרכוה. ופי הד̇א יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. ת̇ם אן אלעקל אד̇א חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה ד̇לך אלפעל ויאבאה פקד וג̇ב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכד̇לך אד̇א נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי ד̇לך אלפעל וינשט אליה פקד וג̇ב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחב̈ה̈ אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלהאכם אלעדל אלד̇י אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחק̈ ואן סא אלכ̇צום וירפע מא אבאה̈ אלחק ולו סר אלכ̇צום. וקד קאל פי מת̇ל ד̇לך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצ̇אה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי ד̇לך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצ̇וע כאלקטב להד̇ה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לד̈ה̈ עאג̇לה̈ ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צ̇אר̈ה̈ ואלעקל ינפר מן סרור עאג̇ל אד̇א עלם באנה יג̇לב אלמא אג̇לא. וכד̇לך אלטבע ינפר מן אלם עאג̇ל ועלי אן ראחה̈ וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעג̇אל תעב ואלם אד̇א צח לה אן כ̇ירא ומצלחה̈ יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נד̇כר מן כל צ̇רב מנהמא בעצ̇א.

ונקול אן ג̇מיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאג̇לא לאן

---

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישיגו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים. אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נוכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שהטוב וההצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגעהו ויכאיבהו מיד מפני שאחת ממדותיו

פי אללאקה צ׳רבא יקאל לה אלכסל וגמיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סרה ולדה בסרעה לאן פי אללאקה צ׳רבא יקאל לה אלשהוה. פלדלך אחתאג אלאנסאן אלי תדביר התי יכשף לה עאקבה מא סר אלטבע וסא אלעקל ואצ׳רה מא צ׳ר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה במא עאקבתה צאלחה כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת וינזגר עמא דעתה אליה אלשהוה לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הדא אלתדביר לו תרך אלנאס עלי האל אלאכתיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אוגב אלחכים עז וגל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצגר מנהא אלטבע וינשר המדהא ועזהא ושרפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אדא קאום דלך אלגז אלכסל אלדי פיה ויטהר אואכר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שרהא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אדא קאום דלך אלגז אלשהוה אלתי פיה. ומן שרה אלאמרין גמיעא אמא אלדאעיה אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלענאיה באמור אלדניא אלתי תלום אלצ׳רורה אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאדא קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ואלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען דלך כופא ממא ילקאה בסרעה מן אלכד ואלגהאד חתי יקבל אלעקל עליה פידכרה עאקבה דלך אנהא תוצל אלי שבע מן גוע ואלי וקא מן ערי ואלי טלאל מן חרארה לאן אלעקל יעלם בדלך ואלטבע לא יעלם בה. פאדא נבהה אלעקל עלי דלך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלדי מן שאנה אלכסל ופי דלך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצארף זאדה ומאל אלאנסאן אלעזיז הו אלנשאט. וכדלך יכסל ען אלענאיה באלאמור אלדיאניה אלתי הי מערפה אלפראיץ׳ אלעקליה ואלסמעיה אעני באלעקליה אלאמר

---

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אהרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוץ בהם הטבע ולפרסם ההלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמחסה ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו וימנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן הערוה לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקץ בדבר במהרה לא ישיג צידו וההריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

בג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה ד̇לך ואלנהי ען ג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכד̇ב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל ד̇לך ואעני באלסמעיה̈ אלשראיע אלתי ג̇א בהא כ̇בר אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה̈ וקרבאן וסבת ועיד ומא ג̇רי מג̇רי ד̇לך. פאד̇א ראם אלאנסאן אלענאיה̈ באלוקוף עליהא וג̇ד אלטבע יקעדה ענהא לאסתת̇קאלה מא יואקעה מן כת̇רה̈ אלתפכר ואלסהר באלליל ואלכד באלנהאר פי קראה̈ אלכתב ואלתחפט̇ לנכתהא ומסאילה̈ אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הד̇א אשד̇ הרב לאנה לא יעלם מא פי ד̇לך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם ד̇לך מן האל ג̇לאלה̈ אהל אלחכמה̈ פי האל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכ̇רה̈ אעלי מרתבה̈ ואסעד חאל ענד אלכ̇אלק עז וג̇ל כמא קאל כן דעה הכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כד̇לך אעלם אלחכמה̈ פאנהא לנפסך פאד̇א וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי ד̇לך ידאפע אלטבע ויכט̇מה ויחת̇ה חתי יטלב אלחכמה̈.

ואלדאעיה̈ אלת̇אניה̈ פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלגצב ואלסרק ואלכ̇יאנה̈ ומא נחי הד̇א אלנחו ואלסבב פי הד̇א הו אנה יחס̇ מן נפסה בחאג̇ה̈ אלי ג̇ד̇א ומון ומע ד̇לך יכסל ען טלבהא מן ג̇התהא פיסבב לה ד̇לך אלג̇ור ואלתעדי. פאד̇א כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן ד̇לך יקט̇ה אלעקל עלי עאקבה̈ ד̇לך אנה אפה̈ ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעד̇אב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכ̇רה̈. ופיה יקול ערב לאיש להם שקר ואחר ימלא פיהו הצץ ושרחה ילד̇ ללמר אלטעאם אלחראם ובעד ד̇לך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע איצ̇א אלי אלתלקיח באלגשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הד̇ה אלאבואב ואלסבב פי הד̇א הי אלשהוה̈ אלמרכבה̈ פיה לאקאמה̈ אלצורה̈ ומעה מע ד̇לך קלה̈ צבר

---

לומר בשכליות הצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומהטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריזהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנטות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פאד̇א לם ינלהא מן וג̇התהא טלבהא כיף מא כאן פיסבב לה ד̇לך אצ̇ראף שהותה כיף מא אמכנה. פאד̇א כ̇אף אלאנסאן גלבה̈ טבעה עליה פי שי מן ד̇לך פרגע אלי אלעקל וג̇דה ינבהה עלי עאקבה̈ תלך אללד̇ה̈ אנהא ואן כאנת להא חלאוה̈ סריעה̈ פאן להא מרארה̈ אג̇לה̈. ופי ד̇לך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאג̇נביה̈ תקטר שהדא וחנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרה̈ כאלעלקם והאד̇ה̈ כסיף ד̇י פמין. פענד הד̇א אלתיקט̇ יכ̇תאר אלאנסאן תרך אללד̇ה̈ אלעאג̇לה̈ למא פיה מן אלצ̇ר אלאג̇ל.

ת̇ם אן אלעאמה̈ למא כאן עלם אלחואס ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד̇ אלתה מעהם באלבניה̈ אחתאג̇ו אלי אמת̇אל תצ̇רב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנבאת אלעקל מת̇ל ואנבאת אלחס. ושרח ד̇לך אן אלחאסה̈ אד̇א שאהדת נארא הרב מנהא אלחיואן לכ̇ופה מן אלאחתראק וכד̇לך אד̇א סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הד̇ה אשיא מלאקיה̈ להד̇א. פלהד̇ה אלעלה̈ אד̇א ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצ̇ר וכשף ד̇לך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה כ̇אטבה מן חית̇ ישער פקאל לה ויחך פאן הד̇א אלקול אלד̇י אקולה לך הו מת̇ל אלנאר אלד̇י קד ראיתך תהרב ענהא ומת̇ל אלמא אלעמיק אלד̇י מן שאנך אן תחד̇רה. פהד̇א מנפוע אלאמת̇אל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מת̇לה מת̇ל מא תחסה. ולד̇לך אלגאלב עלי לקב הד̇א אלכתאב באנה כתאב אלאמת̇אל למא פיה מן הד̇ה אלפנון אד̇ ימת̇ל אלנצב אלד̇י ט̇הרת אפתה ללעקל בד̇האב אלנפס אלד̇י ט̇הרת אפתה ללטבע בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימת̇ל אלפסק אלד̇י קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלד̇י הו הלאך ט̇אהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימת̇ל מן לא יטיק יחבס ראיה אלד̇י תבין

---

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם ייראֿ אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה׳ ג׳, ד׳). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי ממנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר לו אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח ממנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א׳ י״ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ״ג כ״ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

ללעקל כטאוה בקריה לא סור להא אלתי התכהא טאהר ללחס בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצועא פי צדר אלכתאב וסאשרח מא שאכל כל ואחד מן הדה אלפנון ענד אלאסתיטאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצא אלדין יסתתקלון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאגו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הדא אלאמר אלדי אמרך בה לה נפע כפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה אנפע לך מן דלך אגמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן גמיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכף שי מנהא עלי אלעקל ואמא גמיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יטהר ללטבע. פענד דלך יכון אלעקל הו אלמצדק אד ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא יגוז ללטבע אן ירוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מתלה פאפהם הדא אלקול ואסתעמלה. פאדא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע וגדת ללאול פצילה עלי אלתאני כפצל אלנור עלי אלטלאם אד כאן הדא יעלם מא ענד הדא והדא לא יעלם מא ענד הדא ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון להכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכדב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירגו עאקבתהא אנבארא כטאא. ואנמא מתל דלך כמן לם ישאהד ולדא רבי ינכר

---

שהוא שוגה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבד עליהם ג״כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם את החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרה ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) ויותר מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג׳ ט״ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נעלם מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני שיש לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחשבו שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן זה המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תמצא יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע אינו יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם ימאן להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוה לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא ראה

עלי מרבי ולדה ויקיל מא רגאה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יר זרעא ינכר עלי באדר אלחנטה ויקיל ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדאד בפעל לה עאקבה סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה הלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה. ואלאצל פי הדה אלאמור אנמע קול אללה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצא בעצהם במצאיב בעץ ולדלך כתב לנא רבנא תבדך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכבאר קום מחמודין לנרגב מתלהם פי אלצלאח ואכבאר קום מדמומין לנחדר מא פעלוה מן טלאח. תם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדא אלכתאב בקול הכמה תצע לה אפעאלא מוגוד מתלהא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ מן חאל אלי אכרי חתי כרב מאואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג׳ ואחזה אנכי אשית לבי וג׳. וכדלך פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכרועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן גסמה אד קאל הטתו ברב לקחה וג׳ הולך אחריה פתאם וג׳ עד יפלח חץ כבדו וג׳. וכמא וצף אלחכים באנה יכלץ בלדא מן יד מלך עטים יריד אהלאכה בלטפה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וג׳. פאן הדה אלאהאדית אלתי תצרבהא אלחכמה כאלאמתאל ממא תגעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלחה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול תם אלחפט תם אלנאטר תם אלתמייז וקסמי אלמערפה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

---

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעה מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו רע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרי הכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו והסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו׳ ואחזה אנכי אשית לבי וגו׳ (משלי כ״ד ל׳—ל״ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגו׳ הולך אחריה פתאם וגו׳ עד יפלח חץ כבדו וגו׳ (שם ז׳ כ״א—כ״ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וגו׳ (קהלת ט׳ י״ד, ט״ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם בעיניהם ויכינום לעבודת ה׳ בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה ההבחנה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון וההבנה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

אליהא ופיה יאמר פי הדא אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג' הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. ודלך אן אלעלמא לא יצעון פי כתבהם אלמעאני אלשכציה אלמגרדה אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכר בל אנמא יצעון פי כתבהם אלאצול אלתי אדא וקף עליהא אלמתעלם וגד תחתהא ופי טיהא פנונא אכר כתירה פלדלך אחתיג אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הדא אלספר אם תבקשנה ככסף וג' אז תבין וג'. והדאן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאגאן אלי הדה אלארבע קוי אלמקדם דכרהא אעני קוה אלקבול ואלחפט ואלכאטר ואלתמייז. ושרח הדה אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאה עבראניה שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל גז מנהא ופי כל גז תאן תסמי שמיעה פאדא תם אלתעלם סמית למידה. וקוה אלחפט הי אלתי בהא יחפט אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כתירא פי אלתוראה ושמרתם ופי הדא אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה אלכאטר הי אלתי תגול אדא אהתאגת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם דלך אלתדביר אן כאן להארתה אקסאמא ותפנן דלך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארה כלאם פנונא התי לא יבקא פן ולא צרב ממא יחתמלה דלך אלאמר אלא ואהצרתה והדה תסמי באלעבראניה מזמה אד יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצא מזמות חסב כתרה מא יחצרה אלכאטר כמא יקול לשמר מזמות וג'. וקוה אלתמייז הי אבדא עקיבה אלכאטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצרוב אלתי אחצרהא אלכאטר פ[תצלה מא כאן מנהא גאיזא ו]תפסד

---

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו' (משלי א' ח') הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ"ב י"ז). והקנין (ר"ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם העניניס הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין וגו' (שם ב' ד', ה'). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר"ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל"א י"ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד' כ"א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג' ג'). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב' י"א) ויקרא ג"כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו' (שם ה' ב'). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

מא כאן מנהא מהאלא אן כאן תפכר פי כבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקין ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . . . . . .

. . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . .

אלמסמועאת אט׳הרתהא פט׳הר פשהד אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הדא באקי אלחואס. כדלך פי אלעקל קוה עאלמה פאדא טאלעתהא אלאמור אלמעקולה איקנת בהא וצח ענד אלאנסאן אנהא הי לא מהאלה אלמעקולה. פעלי הדא אלמתאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב גמיעא ליט׳הרא דלך בעד אלאתארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונט׳ראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקט׳ו עלי מא כאן מגפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

וונגדנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצ׳ם את׳ני עשר מעני גלילה מן אבואב אלחכמה. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשבאה דלך וילאימה אלנהי ען אלכטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל ארבא יסהיך ען אקואל אלמערפה וקולה אל תצא לריב מהר וגו׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אכבאר בעאקבה צאלה אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וגו׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאז אלי דלך אכבאר בעאקבה אלטאלה אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תתיה אחרית לרע וג׳. ואלתאלת אקאמה שי טהר ללעקל מקאם שי טהר ללטבע אמא מחמוד בקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ ואמא מדמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה אמר

---

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים: ועל זה הדמיון כל ידיעה מעונתה בשכל והכוונה בלימוד וההבנה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ו). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

ונרה אלחכים והו מוגוד כדֿאך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו׳ וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדֿה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו חכאיה אלוגדאן קאל תרי אלמיאסיר עלי הדֿה אלצפה וכדֿלך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וג׳ צפה אלמוגוד. ואלכֿאמס קול מכֿרגה מכֿרג אלעאם ומענאה כֿאץ הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וג׳ ושרחה כם מן דאע לצאחבה בצות עאל באלגדאה פי דלגה והי לה ענדה פריה מחסובה יעני פי נפסה פיציר הדֿא ואמתֿאלה נטֿיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתֿל יש מפזר וג׳ יש מתעשר וג׳. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל האל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדֿא אכֿרג אלי אלתפסיר קיל לא יגטי אלגרם אלא טאלב מחבה מתֿלה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטֿן באנה כֿבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטֿלם אן אלכרסי יתֿבת בעדל וכדֿי רצון מלכים שפתי צדק ויגב אן ירתצֿי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתֿאמן תמתֿיל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדֿא אגל מן הדֿא הו קולה מגדל עז שם ה׳ וג׳ שרחה אן אסם אללה אגל מן מגדל עז אליה יהאצֿר אלצאלה פינצר. ואלתאסע אצֿאפה שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וג׳ ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכֿור אוכד לפרחה אלקלב מן אחדהמא כדֿאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס והדהא. ואלעאשר קול יטֿן סאמעה אן ליס פיה אסתתֿנא ופיה אסתתֿנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו׳ מענאה אן אסתרכֿית פי יום ציק צֿאק קואך וכדֿלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וג׳ מענאה אדֿהב מן הדֿא אלגאהל ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה. ואלהאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

---

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו׳ (משלי כ״ב ז׳) ואמרו חכם בעיניו איש עשיר (שם כ״ח י״א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציאות ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו׳ (שם י״ח ב׳) הוא סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ (שם כ״ז י״ד) וביאורו כמה יש אדם המברך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים לו כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מפזר וגו׳ (שם י״א כ״ד) יש מתעשר וגו׳ (שם י״ג ז׳) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י״ז ט׳) והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט״ז כ״א) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא אמרו תועבת מלכים עשות רשע (שם י״ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצדקה יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י״ג) חובה על המלכים שירצו בדברי אמת. והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מגדל עז שם ה׳ וגו׳ (שם י״ח י׳) ביאורו שם ה׳ הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתשיעי סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשואה ביניהם וזה אמרו שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ (שם כ״ז ט׳) ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את הלב מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב השומע שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בענינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ״ד י׳) וטעמו אם התרפית וגו׳ וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י״ד ז׳) וטעמו לך מנגד לאיש כסיל ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרדים

אנהמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נהלתה מדהשה פי אולהא ולא יברך לה פי עאקבתהא וכדלך אח נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא פרד להדא אלבאב מקאלה כבירה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה והדה פאדא הו כרג אליהא פגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלה אן יכון פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלח כדאך מן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועולה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע וטבע אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אגמע אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאס אגמעין יעגזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג׳ ולא למדתי חכמה וג׳ מי עלה שמים וירד וג׳ כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרהא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת הינייד אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג׳ אל תסף על דבריו וג׳ וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימהין טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

---

והם מחוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ׳ כ״א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ׳) ותהיה נחלתו מבהלת וגו׳ וכן אמרו אח נפשע מקרית עז (שם י״ח י״ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י״ז י״ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל׳ א׳) עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שיתעסק בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תתעסק בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בהחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו׳ ולא למדתי חכמה וגו׳ מי עלה שמים וירד וגו׳ (שם ל׳ ב׳—ד׳) כמו שאבאר בביאור מפסיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו׳ אל תסף על דבריו (שם ה׳—ו׳) ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י׳) עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י״ד ל״ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

הכמה ולב אין. ואלתֿאני מחבה̈ אלחכמה̈ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אוהב דעת ופי צ̇דה̈ יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלתֿאלתֿ לקא מוקף̇ יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכמים יהכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב ליץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̈ אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכ̇לו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̈ מן אלזמאן יחתאג̇ טאלב אלחכמה̈ אליהא ליצ̇ם פי כל ג̇ז מנהא כלמה̈ מן אלהכמה̈ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̈ וכמאלהא פטובאה פאנה קד וקף̇ אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̈ יג̇ד אלחכמה̈ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא הכמה ואדם יפיק תבונה.

---

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

# [אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

## א

1 אמתאל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלדהן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלגפאל אלנהצה ואלחדת
אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע דלך אלחכים פיזדאד בתא ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמתל ואלפטנה כלאם אלחכמא
ואחאדיתהם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה
ואלאדב פאלגהאל אזרוהמא:

לקב הדא אלכתאב באנה אמתאל עלי מא קדמנא אן אלעקל אדא הו קצד תאדיב אלטבע מתל לה מא הו טאהר ללעקל כפיא ען אלטבע במא הו טאהר להמא גמיעא וקאל לה אן הדא מתל הדא ולדלך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא טהר ללעקל וצח ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלדי יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הדא יכמל באגתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלדי בה יפהם אלצואב מן אלכטא. ואלתאני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצא בדלך אד יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצא קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וגמע פי הדא ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדד ואלמקאבלה ואלגדר פאנהא תעריף באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחגה עאדלה אעני במסתכרג מן מהמול ומוצוע כאלאשכאל אלהנדסיה אלתי מנהא מא יעלם בחגה ומנהא באתנתין ומנהא בתלאת ומא פוק דלך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצי בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולדלך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוגבהא אלעקל ולא ימנעהא כל הי ענדה מסתקימה אן גא אלכבר בפעלהא או בתרכהא

לם יאב דׄלך. ואלת̇אלת̇ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכׄאטר לאן גמיע
מא תחצ̇רה אלכׄואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גאפלא ענה קבל אנתצאבה פי
אלאוהאם פלדׄלך קאל פיה פתאים ולקבהא[1]) בנהצ̇ה̇ לאנהא תנהץ̇[1]) אלפכר
ותחרכה חתי יגול. ופצח פי הדׄא אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאת̇ לם תמר̇
עליהם אלתגאריב אלכת̇ירה̇ פהם יחתאגון אלי פצ̇ל אסתעמאל אלכׄאטר ליקום
דׄלך להם כאלכׄטוב אלמגרבה̇. ואלראבע ישמע חכם ויוסף לקח דׄלך קוה̇ אלחפט̇
ואלדׄכר והי תחתאג אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי
כל וקת מן אלעלם לא ידע מדׄאכרה̇ מא תקדם מן דׄלך ופיהא יקול ויוסף לקח
ואלת̇אניה̇ יחתאג אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא ודׄלך
אלגאמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצ̇עו אלמאסראת ואשבאההא
ואלפלאספה̇ קסמו כלאמהם אקסאמא. ת̇ם וצף עלם אלתקריב אלדׄי בה יקרב
אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעה̇ צ̇רוב משל ומליצה
דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צ̇רב יותם לאהל שכם הלוך הלכו
העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגמיע אלקצה̇ וכמא צ̇רב יואש מלך
ישראל מת̇לא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגמיע
אלקצה̇ והדׄא אצ̇עף אלאקסאם אדׄ כאן טאהרה ליס כונה ממכנא אלבתה̇. ואקוי
מנה מליצה לתאויל אלאמת̇אל אלמצ̇רובה̇ אלתי תחתמל וגוהא כת̇ירה̇ פיקצד
מנהא אלצ̇חיח כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ו)
ודׄאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכׄר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע
שבלים טובות הדׄא ידל עלי כׄצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות
הדׄא ידל עלי גדב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אדׄ יקול והנה צליל לחם
שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל חלם נבוכדנצר אלאול ואלת̇אני. ואקוי
מנה דברי חכמים והי אלאמת̇אל אלתי יצ̇רבהא אללה עז וגל עלי יד אנביאה
כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר
אלקצה̇ ואקתצ̇אה אלהכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידידי
(ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצה̇ ואקתצ̇א אלאמה̇ אלהכם. ואקוי מן דׄלך וחידותם
והי אלאמת̇אל אלתי יצ̇רבהא אללה נסכׄתין אלמת̇ל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן
אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וגו׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳)
ת̇ם פסר דׄלך אדׄ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר
אלתפסיר פעלי הדׄה אלארבעה̇ אשיא יכון אלתמת̇יל ואלתאויל. ואמא קולה יראת י״י
[ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדׄלך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפה̇ לאנה מן
אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפה̇ ולכן מענאהמא פי דׄלך עלי מא רסמנאה̇
אן אלמערפה̇ אול מא תוגבה ואגלתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה גל גלאלה פכמא
תקע ללאנסאן אלמערפה̇ פקד וקע לה וגוב אלטאעה̇ תלאותהא ועקיבתהא סוא.
וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלהתם[3]) יעני בדׄלך לא יזרי

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון בדעתו למלת אלכׄואטר ואפשר שצריך
להיות גם בתחלה אלכׄואטר במקום אלכׄאטר.

[2]) ר״ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרומם ותנשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

באלחכמה ואלאדב אלא גאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד אבאח אלתעדי ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר אלמתעדי פאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה ומא יולמה פהו גהל פאן אלגור ואלתעדי יסראן אלטאלם ויולמאן אלמטלום פקד וגב אן יכונא חכמה וגהל מעא והדא אלקול פי גאיה אלנהל לא יטלקה אלא גאהל פקד תבין גהל מן אנכר אלאדב. ובדלך מן אנכר אלחכמה פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה לא תנפע אד ליס להא חקיקה פקד אקר באן האהנא עלמא קד כשף לה הקיקה מא פיכון פציה קולה אן אלעלם יוגב חקיקה הי אן אלעלם לא יוגב הקיקה והדא מבאלגה פי אלנהל לא יקולהא אלא גאהל[1]). תם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תהד דלאלה אמך: 9 פאנהמא
לוא מן הואדה עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שבצין במעני אנהמא גמיעא מנסובאן אלי כל ואחד. דלך כקול אללה עז וגל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם ינף מא אוגבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אוגבה לישרי לב ען אלצדיק כל אלגמיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנטאם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהנא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נטאם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחה ד׳ 5) והכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג׳ שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף סדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחמס המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות הכמה אחת.

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וג׳ אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפוע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויהקרון אלגהאל ויבסונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שהדו אפכארהם ותהפטו כתבה ועקלו ען[1]) אמרה ונהיה פכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינגא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמין פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סבבהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תהאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכל:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחברה ואלסרף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראין נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארתא כמא קאל נבלעם וג׳ והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יחגון ולא ירתון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארה כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג׳ א׳) וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי׳ צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב׳ י״ג—י״ד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק הנתה ורהמתה פי הנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמתל באלבהאים ולדלך תגדה ימתל פי אלכתאב מתל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

[1]) בכ״י ענה.

[2]) ביאור: אמרו שמע בני וכו׳ טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ״י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו׳ ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מהחכמים ובעולם הבא השם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

[3]) בכ״י ב׳ וגו׳ תשא.

[4]) בכ״י א׳ טמעה.

אלאסד אד׳ יקול עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיה ט״ז ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) ויש׳בההם איצׄא באלנסור אד׳ יקול ישא י״י עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה וידאה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה ד׳לך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי ד׳לך ארבעה̇ פואסיק את̇נאן תנביה ואת̇נאן מת̇ל פאלאול ואלת̇אלת̇ תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וג׳ והם לדמם וג׳ מג̇מועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יט̇נון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלד׳י לא יכ׳לצהם מנה אצׄעאף ד׳לך אלת̇ואב אלד׳י כסבוה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת י״י (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלת̇אני ואלראבע המא אלאמת̇אל קאל פיהמא כי חנם וג׳ כן ארחות וג׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלט̇לם יראה אלעקל אנה מואז׳ לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך̇. וד׳לך אן אלטאיר אלד׳י הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלד׳י פי אלשרך נצב מג̇אנא פינקץ̇ עליה וליס יעלם אנה אנמא ג̇על ליאכ׳ד׳ נפסה כד׳אך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכתסבה מג̇אנא ואנמא בנפסה יכתסב ד׳לך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מת̇ל הד׳א כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וג̇דנא פי מואצׄע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1]) אליהא בל עלי אלד׳י קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני י״י בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז—י״ח) הד׳א נסק אלמכתוב ואמא נט̇אם אלמקצוד פהו עיני י״י אל צדיקים צעקו וי״י שמע פני י״י בעשי רע. וכד׳לך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וג׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תד׳ריה̇ ולמא לם תטלק אללגה̇ אלמכ׳רג̇ אליהא ד׳לך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]). ת̇ם קאל

20 אלחכמה̇ תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רוס אלאזקה̇ תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה̇ תקול
אקאוילהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה̇ ואלדהאה̇ קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלג̇האל ישנון אלמערפה̇: 23 ואן רג̇עתם אלי

[1]) בכ״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח והוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה התנינה והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יטוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה והצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יעגישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו חנם וימהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זריה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

עטֿתי סארוי לכם ראיי ואערּפכם כלאמי: 24 לאגֿל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואגֿדבתם גֿמיע משורתי ועטֿתי
לם תשאו: 26 אנא איצֿא אצֿחך בתעסכם ואהזו במגי מא פזעתמוה:
27 ואדֿא אקבל כאלדוי פזעכם ותעסכם כאלזובעה יאתי וחל בכם
אלצֿר ואלצֿיקה: 28 חינֿד ידעונני ולא אגֿיבהם ויטלבוני ולא יגֿדונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה ותקוי אללה לם יכֿתארו: 30 ולם ישאו
משורתי ורפצֿו גֿמיע עטֿתי: 31 פליאכלו מן תֿמרה מדֿאהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלגפל יקתלהם וזלה אלגֿהאל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואתֿקא ומודעא מן פזע אלשר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלדֿי הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלדֿי הו זלה בלגה אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מדֿאהבהם מתֿל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאהה. גרץֿ הדֿה אלקצֿה אלתי פסרת נצהא פי אלתדביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכֿרהא פאן אלענאיה בדֿלך הי אלסעאדה אלתאמה ואהמאל דֿלך ואגפאלה גאיה אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה צֿרוב כל ואחד מקדם אגֿל ואצלח מן אלמוכֿר בעדה פאלאול תרך אלדכֿול פימא יחתאג אלי חילה ליתכֿלץ מנה. ואלתֿאני אלתמאס אלחילה בעד אלדכֿול פיה קבל ורוד אלאפה. ואלתֿאלתֿ טלב אלחילה מע הדותֿ אלאפה. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצֿעפהא ואכֿסהא וכל ואחד מן הדֿה ארבעה צֿרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבגי אן נצֿע להא מתֿאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתֿאלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאגה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאגדֿיה וקוי אלאדויה וצלאח אלריאצֿה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדתֿ פיה במא יעדל אלמזאג חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה. ומתֿלה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדֿי ירוץֿ נפסה ריאצֿה אלטאעה ויעודהא פעל אלכֿיר חתי יציר להא דֿלך כאלטביעה אלתֿאניה פקד אמן אן יגלב[1]) שרהה או גצֿבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף אלשר ופי מתֿלה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה קבל פמתֿלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאגה חתי שער בגלבה אלדם פלמא שער בדֿלך תכֿוף אן תנצב אלי בעץֿ אלאעדא פתחדתֿ אחמאמא[2]) או מא אשבה דֿלך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומתֿלה מן אלאמור אלדיאניה מתֿל מן לם יטבע נפסה באלעאדה עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצֿר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה דֿלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע כקתל שאול בקולה חי י״י כי אם י״י יגפנו (שמואל א׳ כ״ו י׳) וכמא דפע יוסף טמע סידתה באלהרב אדֿ קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל דֿלך. ואמא חילה מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה קבל

[1]) בכ״י יבלג.

[2]) בכ״י אהאמא.

פאחתאג אלי חילה̈ מע ומת̇לה מן אהמל תדביר גסמה חתי יט̇הר פיה בעין̇ אלאלאם[1]) אלד̇י אן הו תרכה אל אמרה אלי עט̇ב ופסאד פאלוגה פי ד̇לך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוגע פיעאלגה ויסתנט̇ף בלתה או פצ̇לה. ומת̇לה מן אמור אלדין מן אהמל מגאנבה̈ אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתרא פיהא פאלצואב אן ירגע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה̈ ופי מת̇ל ד̇לך יאמר אללה ויקול המלו להי והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאש חמתי (ירמיה ד׳ ד׳). ואלראבע הי חילה̈ בעד והי אלתלאפי אלד̇י יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומת̇אלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרץ̇ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה̈ לה אלא קטע אלעצ̇ו או אלכי̇ או אלבט פאלאצלח אן ימת̇ל ד̇לך ולא יצ̇ר בגמיע גסדה. ומת̇לה מן אלאמור אלדיאניה̈ מן אסרף פי אלמעאצי חתי גמרתה פלא חילה̈ לה אלא אלתובה̈ כל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכ̇טא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והד̇ה אלארבעה̈ צ̇רוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כד̇לך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה̈ אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נהי הד̇א אלנחו. והילה̈ קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכ̇רוג עליה וחילה̈ מע פהו מע כ̇רוגה באלחרוב ואלמלאחם וחילה̈ בעד פהו בעד אלהזימה̈ אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הד̇ה שרוח נכ̇תצר דון שרחהא לילא נטול. וכד̇לך אסתעמאל הד̇ה אלארבעה̈ צ̇רוב פי אמור אלתגארה̈ עלי מא יעמלה אלאסתאד̇ון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל איצ̇א ואלנט̇ר בין ואצ̇ח ויעלמה אלנאט̇רון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט̇ אלמד̇אהב ודון ד̇לך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אד̇א הו ורד ודון אלגמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הד̇ה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתגארה̈ ואלגדל וצ̇נאעה מת̇לא וישבהנא בה חוארת̇ אלדיאנה̈ כאן[2]) גאיזא גיר מסתנכר בל אוצ̇ע אלאבואב מן אמור אלדיאנה̈ אלד̇י הו אלתובה̈ לא[3]) יכון כ̇סיסא נט̇יר הד̇א אלבאב מן גירה בעד אן תכון אלתובה̈ (תובה̈) נצוחא והי אלצ̇מאן אלא יעאוד אלכ̇טא. פלמא כאן ללתדביר הד̇ה אלארבע מנאזל נעל שלמה לט̇הור אלחכמה̈ ומכ̇אטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי.

קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינד̇ר באלשי קבל כונה לד̇לך קאל תרנה וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה̈ קבל אלד̇י אלאמר חינד̇ ואסע באלרחבה̈ אלואסעה̈ ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלד̇י קד צ̇אק אלאמר פיה כצ̇יק אלאזקה̈ ולים פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יהאד̇י תדביר בעד אלד̇י הו אצ̇יק אלגמיע כפתח באב אלמנזל אלד̇י הו אצ̇יק מן אלזקאק ולים פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצ̇ל. ת̇ם ד̇ם אלת̇לאת̇ה̈ תראביר אלמתאכ̇רה̈ באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה גפל ען שי כאן יגב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי לין̇ אד̇ יתדאהא ויתק בראיה ומן

[1]) בכ״י אלאלם.
[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.
[3]) בכ״י אלא.

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד̇ ג̇הל ת̇לת̇ טבקאת וכמא הד̇א אלכ̇לאם פי אמור אלדניא מ̇שאהדא כד̇אך הו פי אמר אלדין מעקולא ולד̇לך ישבה עאקב̈ה̈ תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציב̈ה̈ אלדניאי̈ה̈ כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה ד̇לך כת̇יר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה ד̇לך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצ̇א שם פחדו פחד וגומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה ד̇לך פמן תרך תדביר אלדין חל בה ד̇לך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. וויר תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד̇ שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימת̇ל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצ̇א וגלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכ̇רה̈ אד̇ שבהה בשואה וקאל כבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה̈ אד̇ יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלט̇אלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמת̇אל ד̇לך. פאן אנסאק אלאנסאן מע ג̇הלה חתי יהמל הד̇ה אלארבעה̈ תדאביר כלהא טלב אלחכמה̈ בעד ד̇לך פלם יג̇דהא כמא תקול באלמת̇ל אז יקראנני ולא אענה וגו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלג̇סם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תג̇ארה̈ כ̇סרת ואן כאן פי ג̇דל גלב צאחבה. ואצעב מן ד̇לך אג̇מע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה̈ איצ̇א פיבשר בטול אלעקאב. וג̇על פי הד̇א אלמוצ̇ע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי וגו׳ באצ̇מאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכ̇ר אלקצה̈ מא כ̇לא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצ̇ם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הד̇ה מן אלאלפאט̇ אלעזיזה̈ אלתי ליסת מסתפיצ̇ה̈ אן אלסין אלמואדה̈ פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום יי׳ בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשכאל ד̇לך כת̇יר. וכמא רוע אלחכים וכ̇וף אלג̇אפל ען אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה ג̇פלה̈ כמא קאל כי משובת פתאים וגו׳ כד̇אך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תג̇ארתה או טבה או ג̇דלה ומן כאן חד̇ר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכ̇רה̈[2]).

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד להיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא המכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

# ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה̈ אדנך ומלת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה̈ ובאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חיניד תפהם תקוי אללה ומערפה̈ אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה̈ ומן קולה אלמערפה̈ ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן[1] ללסאלכין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראה
יחרסהא: 9 וחיניד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת[2] אלחכמה̈ פי קלבך ולדת אלמערפה̈ לנפסך:
11 צארת אלהמה̈ תחרסך ואלפהם יחפטך:

גרץ הדא אלפצל הו אן אויל אלעלום אכתסאב ותמאמהא בלאטר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו׳. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו׳ תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה̈ הדין אלאמרין אז תבין יראת יי׳ וגו׳

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא וממותריו ואם המתין עד שגבר החלי באחד מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גופו. ובדברי אמונה ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה כשיכיט המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו התבונות והשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו ממה שהיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת ההנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה׳ על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו תשובון ר״ל אם תשובו וגו׳ וההפחדה באמרו יען קראתי וכו׳ וכיים בהבטחה ושמע לי וכו׳ וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

[1]) כ״י ב׳ כאלתרס.

[2]) כ״י ב׳ וצלת.

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פליס ינפע אלתפכר שיא וכד̇לך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאג̇תמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי יי׳ יתן חכמה הד̇א עטא בסבב והו אלטלב מת̇ל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומת̇ל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) וד̇לך בסבב. ת̇ם אכ̇בר בעד הד̇א באן אלנפס תלתד̇ באלחכמה̈ כמא ילתד̇ אלג̇סם במא יחסה אד̇ קאל ודעת לנפשך ינעם וד̇לך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאד̇הא פאד̇א הי וג̇דת אלסרור ואללד̇ה̈ פי אלחכמה̈ מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונט̇אפתהא פקד כמל להא ג̇מיע מא תריד. ולכן בין לד̇ה̈ אלחכמה̈ ולד̇ה̈ אלחאסה̈ פרק והו אן אלחואס תלתד̇ במא הו להא מן אלעאדה̈ במא יואקעהא ולד̇לך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה̈ פליס ילתד̇ בהא אלאנסאן אלא בעד תאמל ותצפח ולד̇לך ליס ינשט אליהא כל טבע. פלהד̇ה אלעלה̈ כתב אלחכים הד̇א אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה̈ ויקול לה לא תט̇ן אנך מן אול מא תעני בהא תג̇ד נפעהא ותלתד̇ בהא כל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה̈ פאד̇א ענית בהא וצלת בעד ד̇אך אלי ראחה̈ ולד̇ה̈ וסרור דאים. ואנמא מת̇ל אלחאסה̈ ואלחכמה̈ פי סרעה̈ אלאלתד̇אד̇ ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלד̇י יאכ̇ד̇ אלפעלה̈ ואלרוזנאריין פי כל יום אג̇רתהם וינתפעון בהא עלי סרעה̈ ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מדה̈ מן אלזמאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אד̇א תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד̇ ג̇מיע מנאפע אלפעלה̈ קד תקצ̇י. וקאל פי אכ̇ר אלפצל אן אלחכמה̈ אד̇א דכ̇לת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט̇ תחפט̇ה מן אלכ̇טא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפט̇אנך[2]) מן טריק סו ורג̇ל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכין
סבל אלמסתקים ואלד̇אהבין פי אלטרק אלמט̇למה̈: 14 ואלסארין
בעמל אלשר והם יג̇ד̇לון באלתקלב פיה: 15 ואלד̇ין סבלהם עסרה̈
ראיגון פי מסאלכהם: 16 וינג̇יאנך מן אמראה̈ אג̇נביה̈ וגריבה̈ ליִנה̈[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה̈ אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית:
18 וקד כ̇פצ̇ת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכ̇ליהא לא ירג̇עון ולא ידרכון סבל אלחיוה̈: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלג̇יאד וסבל אלצלחין תחפט̇הא:

ג̇עלת פי אול אלקצה̈ יכ̇לצאנך לאני כנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכ̇לצאנך וכד̇לך ינג̇יאנך. פממא בסטה אלחכים

---

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח״כ ידרשנה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעות החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרה וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלה הזאת יכ̇לצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

אנה יכון מן תמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר[1]) רגאלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרגאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרגאל לאנהם דוו אלמדאהב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה מן אפעאלהם אן יסנו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיף אן כתר תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם ויגצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצרר ופי אלבאבין גמיעא יקול אללה ען אלאמם ויגעו עמים בדי ריק (ירמיה נ״א נ״ח) הדא אלנאמוס אלכתיר אלתעב גיר קביח תם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם) הדא אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכלאקהם אלמנכרה אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אדא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תתק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י״ז כ׳). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי דלך. ומן כצאלהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו[2]) לה כאן עליהם אתם ואחד פלמא ענסוה[3]) באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אתמין ולדלך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות ב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא כאן אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה פילפר לסארתין ומא כאן אן ידע מעציה פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב עליה פירבח רבחין פלדלך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת ומאנא טילא פהם כאלמכרהין ווגוההם כטימה פאדא הם עצו פרחו בדלך ונצרת וגוההם ובדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכרי. ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואג הו אנהם אן נאטרוך באחתך ואן עאמלוך כאתלוך ואן תכלמו כלמה געלוהא כאלמעלקה חתי לא יכרג קולהם אלי תחקיק בתה והדה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה ואלסדאגה ואלאסתקאמה אד קאל תועבת י״י עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י״א כ׳). ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אגרי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה אלצורה בתנסט דכור ואנאת לם יגז אן יקול להצילך מאשה מרסלה בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאיל אלי אלמזח ואלקרב תם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתסהלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כדלך בל לם תנס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא געל אלרגל גיר אלמנצף וגנתה תארכא לעהד רבה אלדי שהד בינהמא פאוגב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י״ג י״ד) כדלך געל אלמראה אלכאינה בעלהא פי הדה אלמנזלה. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמנתמעין

---

1) כ״י אלשרה.

2) כ״י יערצא.

3) כ״י ענסאה.

מעהא ירון עאנ̇לא אנהם קד נאלו חיוה̈ וקד עאשת נפוסהם באללהו וד̇לך פי אלעאקבה̈ מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כ̇דאך פי מואצ̇ע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מעגלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי ד̇לך אלאסתרכ̇א ת̇ם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דכ̇להא לם ימכנה אן ירג̇ע הו מן נפסה חתי יאד̇ן אללה לה פיחשרה וקת אלחשר ויחייה. הד̇א אלקול פי אלצאלחין ואמא אלכ̇טאון אלד̇ין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרג̇וע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצ̇א אד̇א אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה̈ בל יכ̇לדהם פי עד̇אב אלים פלד̇לך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית̇ נהי אלחכים מסתמעה ען[1]) מכ̇אלטה̈ רג̇אלהם בהד̇ה אלצורה̈ ונסאהם בהד̇ה אלצפה̈ מן ת̇ם נהי אולאיך אלרג̇אל ואלנסא ען אפתעאל הד̇ה אלאעמאל אלתי שרחנאהא ג̇מיעא. ת̇ם כ̇תם אלקול באלאמר בעכס הד̇ה אלרסום אד̇ קאל למען תלך בדרך טובים וגו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרג̇אל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) ת̇ם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצח̈א יבקון פיהא:
22 ואלט̇אלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא ינדרסון:

קד ינבגי אן תעלם אן אלדאר פי לגה̈ אלערב דאראן אלדניא ואלאכ̇רה̈ וכד̇לך

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמה והתבונה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושומריהן. וחחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעמוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליף את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מחשב בנפשו ההפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול וההפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יהיה שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהובין וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחם אתך ומרמים אותך במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ולא אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשה זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אמרו העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא הֵעד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האיש הבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה לא ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא ועיקר טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מהן כי אם ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. וכהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

ארץ פי לגה̈ אלעבראניין דאראן אלדניא ואלאכ̇רה̈. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכ̇רה̈ פלא ינאלהא אלא אלמת̇קין כקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלד̇לך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הד̇א אלמוצ̇ע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין ג̇מיעא פאד̇א פסר עלי דאר אלדניא פקד וג̇ב אן יכ̇צין ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהד̇א אלת̇באת אלעאקבה̈ לא אואיל אלאמור וד̇לך אן אלמלוך לא ית̇בת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכד̇לך אלוג̇יהון וד̇וו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן ג̇ואדהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלזמאן מבני עלי ד̇לך כמא אן אג̇סאם אלחיואן מבניה̈ עלי עדל מן אלארבעה̈ אלממתזג̇ין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ̇ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חנה̈ אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) וסאשרח ד̇לך שרחא שפיא פי קצה̈ ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלט̇לם ואלג̇ור פאנה לא ית̇בת אד̇ הו מנאפר לבניה̈ אלעאלם. ואד̇א פסר עלי דאר אלאכ̇רה̈ פליודע עמא ולא יכ̇צין אד̇ כאן אולהא ואכ̇רהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלט̇אלמון אג̇מעין כקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז—ל״ח) [1]
ת̇ם קאל

## ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט̇ קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה̈ וסלאמה̈ תזידך: 3 ואלפצ̇ל ואלחק̇ לא יתרכאך בל
אעקדהמא[2] עלי גבבך ואכתבהמא[2] עלי אלואח קלבך: 4 תג̇ד אלחט̇[3]
ואלעקל אלג̇יד ענד אללה ואלנאס:

עאד̇ אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה̈ בצ̇רוב אכ̇ר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים יהד̇א ינצרף אלי אלדארין ג̇מיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה̈ אלדיאנה̈ קד תזיד פי חיותה אולא כמא תדפע ען אלעבד אלמות אלפג̇אה̈ אעני אלמגפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו לפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשוו הקור והחום והארץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחט̇וה̈.

נון וכלב בן יפנה וכדלך אדא הו לם יקתרף מעציה לם יקתלה אלחאכם בשי מן צרוב ד׳ מיתות בית דין ואיצא קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד ימות אלאנסאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מונבאת אלחכמה כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכרה פהי אלחיוה אלטוילה אלתי לא תנקטע אלמעדה ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו׳ (תהלים כ״א ה׳). ואלחכמה אלדניאיה איצא קד תכלץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כלצת אלאמראה אלחכימה אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב׳ כ׳ ט״ז—י״ז) ושרח תלך אלקצה באכתצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן יגב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידוה תם יחקקו עלינא אלטאעה ואלמעציה בעד גואבנא כמא קאלת אלתוראה כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ׳ י׳) וכמא כלצת חכמה אלדי קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלטפר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלדי קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלדי תחסן אנת[1]) ואמתאלהמא כתיר. בל קד תכלץ אלחכמה אלדניאיה אלתי הי דון אלדיאניה מן עקאב אללה איצא כמא עלמת מן אלקאידין אללדין אסיא אלארב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב׳ א׳ י״א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלתאלת אלאדיב בלטפה וגתוה בין ידי אינבי ותחננה אליה תכלץ מן אלחריק. ואמא קולה ען חסד ואמת קשרם על גרגרתיך תם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בדלך אלי אלרגאל ואלנסא גמיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתזין בעקוד מן דר ולולו עלי גבבהן פקאל להן אנכן תפעלן דלך תרדן אלזינה ולא יזינכן דלך דון אלחכמה בל הי אפצל מנהא לאנכן תחטון בהא ענד אללה ואלנאס אגמעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והדה אלעקוד פלא חטוה להא ענד אללה[2]) אלבתה וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגאל אלדי ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפטוהא פי צדורכם[3]). תם קאל

---

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצונו וסלח לאויביך ואיש אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ״י אלגאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי ואמונה תציל ממגפה שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן גם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתהו הדיין באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשה ה׳ בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג״כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרה דבר ידברו וכו׳ וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

5 ת̇ק באללה מכ̇לצא ולא תתוכ̇לן עלי פהמך: 6 ופי ג̇מיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכונן חכימא ענד נפסך את̇ק
אללה וזל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעט̇אמך:

אמר פי הד̇ה אלאיאת באכ̇לאץ אלת̇קה̈ באללה ומעני ד̇לך אלא ימתחן אלעבד רבה באן יקול אג̇רבה הל יקדר עלי כ̇לאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכ̇באר אלממתחנין דאימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחיולין אלד̇ין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והד̇א נט̇יר מא נהי אללה פי אלתוראה̈ פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בד̇לך יפתחון אלבלדאן ויט̇פרון באלמלך נט̇יר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בד̇לך יעאפון מן אלאמראץ̇ ואלאוג̇אע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה ליס יריד[2]) אערפה הו פי ד̇אתה וכד̇לך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכד̇לך וכני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכד̇לך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) ליס יריד אנה לם יערף כ̇ברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה ד̇לך לם יסתבד̇ אכ̇ותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ ת̇ם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצ̇א אן מת̇לי מעך כאלטביב אלחאד̇ק אלד̇י יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפט̇ צחתה פיקול לה כל הד̇א לא הד̇א ואשרב כד̇י לא כד̇י ואנת תעלם אנה תעד אעתראץ̇ אלמעאלג̇ עלי מעאלג̇ה וט̇נה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כד̇לך אלמודב אלמעתרץ̇ עלי מודבה ואלט̇אן אנה אבצר מנה ג̇איר ט̇אלם פלד̇לך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה̈ וחדהא בל אראד ג̇מיע אלאעצ̇א ולד̇לך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלג̇מיע אלי אלסרה̈ אד̇ כאן אלג̇נין בהא מעלק פי האל מכת̇ה פי בטן אמה ומנהא יגתד̇י כאלת̇מרה̈ מן אלשג̇רה̈[3]). ת̇ם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אואיל ג̇מיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כ̇צבא ותפיץ̇ ת̇גארך[4]) עצירא:

החמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

[1]) כ״י אן.

[2]) בכ״י אריד.

[3]) ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביד את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

[4]) כ״י א׳ תגארתך.

מראדה במראשית כל תבואתך כֿאצה לאנהא אעז אלאתֿמאר ענד אלאנסאן אד הי משתהאה מסתטרפה יקול פיהא כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כדֿלך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן דֿלך אלצלואת פי אול אלנהאר אד הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיגה וכדֿלך אעטא אלבר ופא אלנדֿור מן אגוד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכדֿלך מא גא מן אלסמע באקדאם בכור אלנאס ואלבהאים גמיעא[1]).
ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בדֿלך מכתסב אצֿעאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תגארה ארבח מן הדֿה אד תעטי רבך חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצֿגר מן עתֿתה: 12 לאן
אללה יעטֿ מן יחבה יצנע בה[4]) כמא ירצֿא אלאב לאבנה:

הדֿאן אלפסוקאן המא אללדֿאן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדתֿהא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ מא סלף מן אלסיאת ואדֿהאבהא או לתעויץ יתלו אלצבר אלדֿי יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאדֿהאב אמראצֿה בסקי אלאדויה אלמרה אלכריהה ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצֿרב ואלקסר פלדֿלך קאל וכאב את בן ירצה ונטֿיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וגד אלחכמה ופק לה אלפהם: 14 לאן
מתאגרתהא כֿיר מן מתאגרה אלורק וגלתהא כֿיר מן אלקראצֿה: 15 והי
אעז מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאויהא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

[1]) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

[2]) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה עיין תרומות (פי״א מ״ט).

[3]) ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה היותר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

[3]) כ״י א׳ חסר.

[5]) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצ׳חתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

[6]) כ״י א׳ וב׳ ללמסתכנין.

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלבניה ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמכ׳תרע. ולם יזם בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצ׳ל אמתלאכהא עלי אלפצ׳ה ואלד׳הב ואלגואהר ועלי אלמלך אגמע לוגוה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג צאחבה יחפט׳ה ואלחכמה הי תחפט׳ צאחבה כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצ׳א חואיגך אלא באכ׳ראגה ען ידך ואלחכמה תקצ׳י מא תרידה בהא והי ת׳אבתה לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכ׳סר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה ולא ידכ׳לך אלגנה ואלחכמה תפעלהמא גמיעא וקד יכון אלמאל מצ׳רה וקד תכ׳לפה לגירך וקד תגצב עליה ואלחכמה ליסת כד׳לך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ׳ בחכמה והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשואהק תדר׳ אלטל: 21 פיא
בני לא תרג ען עיניך אחפט׳ אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך
וחטוה עלי גבבך:

הד׳א אלפצל הו מא קדמנא ד׳כרה אן אלמכ׳תרע עז וגל כ׳לק עאלמה בחכמה אעני כ׳לקה מחכמא לא נקץ׳ פיה וכד׳לך געל אסאסה אלד׳י עליה ית׳בת אלעדל אלד׳י בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארץ׳ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואהאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפגר אלעיון אלתי תסקי אלארץ׳ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלגית׳ ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וגעל קאעדה אלגמיע ומעתמדה אלחכמה אלאמרה באלעדל פקאל פיהא פאד׳א כאן אלאמר כד׳לך פיא בני אל ילזו וג׳ פהי חיים לנפשך פי אלאכ׳רה וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חינ׳ד תסיר פי טריקך ואת׳קא ולא תצדם רג׳לך בשי: 24 ואן
אנצ׳געת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכ׳ף[3]) מן פזע
אלג׳פלה ומן הי אלט׳אלמין אד׳א אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט׳ קדמך מן אלתעלק:

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרווית לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תגיתהו לאחרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותכון לא תכ׳אף.

למא כאן אלחיואן ענד גיאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכר הו אשד כופא מנה אדא אעתמד עלי וטן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא אעני חאל אליקטה ואלמנאם בקול אז תלך וגו׳ אם תשכב וגו׳ ודלך אדא אסתעמל אלחכמה פהו לא יכאף אפה[1]) סמאויה תחל בה גפלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדאה טלם אלטאלמין מן אלנאס איצא כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא[3]) טאקת ידך עמלה:

יטן אלסאמע הדה אלאיה אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדלך לבטל אלמערוף ואלבר בתה אד לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמנאטר בה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדא ען אלמדאפעה פי קצא חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערצן אלשר לצאחבך סימא והו גאלס מעך ואתקא:

לם יטלק בקולה הדא תערץ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב אלמתערץ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחדר מנה כמא אן טפרה בה אסרע[6]):

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך שרא:

ולם יבח בהדא איצא כצומה מן קד אולאך שרא לכנה געל עקאב מודי מן לם יס אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן
אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאזל
אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתגנא אלי תנביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא כלקא יסמי אלגירה יהיג

---

[1]) בכ״י אנה.

[2]) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנום מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

[3]) כ״י ב׳ סימא אדא.

[4]) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

[5]) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

[6]) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

[7]) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

אדא נטר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלנבי תסכינה בכשף עואקב אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו׳ כי תועבת ה׳ וגו׳ מארת וגו׳ [1]):

34 אנה לידהי אלדהאה ויעטי אלכאשעין אלחטא[2]): 35 ואלחכמא
ינחלון אלכראמה ואלגהאל יעטם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתנזיל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצי טלם פלאנא וזור כתב פלאן וכדב קול פלאן וליס מענאהם פי דלך אן אלחאכם געל פלאנא יטלם ולא אן יזור ולא אן יכדב ואנמא ירידון בגמיע דלך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה אלטאלמין או אלכאדבין או אלצאדקין כדלך פי לגה אבאינא יקולון ען אלקצאה והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ״ה א׳) יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכדלך יקול אללה אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י״ד ט׳) אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה אלמכדועין ומסלה אלאבא למה תתענו ה׳ מדרכיך (ישעיה ס״ג י״ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצאלין ועלי מתל דלך קאל האהנא אם ללצים הוא יליין אנה ירתב אלדהאה פי מרתבתהם וכדלך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אגמעין וליס פי דלך שי מן אלגבר[4]).

## ד

1 יאיהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה אלפהם:
2 פאני קד אעטיתכם בתא גידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצא בנת מתלכם אבנא לאבי רכצא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרס וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה ואלפהם[5])
לא תנס ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפטך: 7 אול[6]) אלחכמה הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכלצהא תרפעך ותכרמך אד תלאזמהא: 9 תצע[8]) עלי
ראסך לואא מן הואדה ובתאג מן פכר תגנך:

הדה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ״י א׳ אלחט.

[3]) עיין אמאנאת ד׳ קס״א–קס״ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליץ רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לומר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ ואשתרי אלפהם.

[6]) כ״י ג׳ אול מא תאמר בה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ מאלך.

[8]) כ״י א׳ תצנע.

הדה אלבלאגה אנמא כנת מתלך פי אויל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) ישפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע דאך לם ישפקו עלי מן אדב בל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו׳. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאדא הו אבתדי בשי יסיר לדא לה חת יותרהמא עלי גמיע אמלאכה לאנה יציר הניד כמן לה ראס מאל יהרין פי אלזיאדה עליה ונטיר הדא ינאל אלעבד פי אלטאעאת אדא עלם אן הסנאת קד חצלת לה אשתאק אלי אלזיאדה עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ״ד מ״ב) ואיצא מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו׳ דכר אללוא ואלתאג יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאגך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה כמא צרב מתלה פי גיר הדא אלמוצע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד׳ י״ג)[4]). פלמא תלי אלאב דלך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצא וכד אקואלי תכתר לך סני אלחיוה:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה:
12 אמא פי סירך לא תציק כטאך ואן האצרת לם תעתר: 13 פתשדד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט אלחכמה אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אללדין יחתאג אלמר אליהמא אחדהמא עאגל ואלאכר אגל בטי פקאל אן אלחכמה תערפכהמא חתי אן ארדת אלסריע לם תעתר פיה פתהגם ותקתחם עלי אלאמור[5]). תם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפסאק לא תדכל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אגדבה[6]) לא תמר פיה חד ענה[7]) וגז: 16 לאנהם לא ינאמון או
יסו וינפר נומהם אן לם יעתרו: 17 למא קד תגדו טעאם אלטלם וכמר
אלמטאלם ישרבון:

באלג פי אלנהי ען מכאלטה אלאשראר בסתה צרוב מן אלקול אלאול אל תבא

---

1) בכ״י אביי.

2) אפשר שצ״ל שאנהם.

3) בכ״י ומנהא.

4) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנעו אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמה וכו׳ ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו׳ כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

5) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישישמע מצותיו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

6) כ״י ב׳ פאתרכה כ״י ג׳ פאהתכה.

7) כ״י ב׳ וג׳ לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וגז מסרעא ועיין בביאורו.

לא תדכ̇ל דכ̇ולא ת̇ם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל ת̇ם פרעהו אצרפה ען באלך ואעתקאדך ת̇ם אל תעבר בו מר אלטריק ת̇ם שטה מעליו תעמד אלחיאד ענה ת̇ם קאל ועבר וג̇ז מסרעא לילא תתדרג̇ מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האיש אשר לא הלך ת̇ם לא עמד ת̇ם לא ישב (תהלים א׳ א׳) פאן הו משי פמצירה אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יג̇לס. ואכ̇בר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא יג̇שאהם דון אן ירתכבונהא נט̇יר אלחיואן אלדאער אלד̇י קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ״ג כ״ד) כד̇לך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס ד̇לך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳ (תהלים קל״ב ד׳—ה׳) וכמא קד צאר אלט̇לם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כד̇לך אלכ̇יר ללצאלחין מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמה̈) פקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳ ה׳)[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור כלמא מר אצ̇י אלי ת̇באת
אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה̈ באלאפל לא יעלמון במאד̇א
יעת̇רון:

מת̇ל אלטאעה̈ ואלצלאח באלנור לוג̇וה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לוג̇ה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יט̇הר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ״ד ו׳) ואלפאסק בעכס ד̇לך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ״ט ט״ו) ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימתת̇להא אלנאס ואלפאסק בעכס ד̇לך יכ̇אף ט̇הור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ״ו ד׳). ואלאכ̇ר [לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל ונט̇אם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלט̇אלמון עמלהם אלג̇זאף ואלג̇טרסה̈ כאלסאיר פי אלליל פהו יעת̇ר ויתכ̇בט. ואסתג̇אד ללצדיקים אלמת̇ל אד̇ מת̇להם באלנור אלמתזיד אלד̇י הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום ת̇ם קטע אלמת̇ל מן הנאלך ותרך אן ימת̇לה באלנור אלד̇י בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ונ̇צצה[3]):

20 יא בני אצג̇ לכלאמי ומ̇יל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען
עיניך אחפט̇הם דאכ̇ל קלבך: 22 פאנהם חיוה̈ לואג̇דיהם ושפא לכל

[1]) נראה שצ״ל בה.

[2]) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

[3]) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמוהם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרס אחפט קלבך לאן מנה תכרג אלחיוה:
24 אזל ענך עסרה אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
היאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: 26 סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
תתבת: 27 לא תמילן ימנה ולא יסרה אזל קדמך מן אלשר:

ואד כאן פעל אלחכמה הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח גמעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כלאף דלך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען דלך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד ענה. וכדלך אלתלתה פואסיק אלאכרי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הדין אלגנסין[1]:

# ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרס אלמהמאת
ונטקך יחפט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכהא
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מרה כאלעלקם והי חאדה כסיף די
פמין: 5 ורגלאהא ינזלאן אלמות[2] וכטאהא תדעם אלתרי: 6 סביל
אלחיוה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פיה אמרא ונהיא חאצר נפעהמא וקאל פי הדא לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמרא חאצר אללדה גאיב אלתהלכה והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פלדלך צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך ליס הו שי יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא יקע עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה אשיא אחדהא יולם אלחאסה והו אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלגסם כקטע בעין אלאעצא (מא יולם אלגסם)[4]) כצרבה סיף ואלתאלת אצעב מנהמא והו אלמות אד יפרק בין אלנפס ואלגסד ואלראבע אצעב מן אלגמיע והו אלתרי אד יבלי אלגסד ויפניה. וכאן קצדה בהדא אלמתל גמיע דואעי אלדניא אלתי תכדע אלאנסאן בלדתהא אלחאצרה אלא אנה ראי הדא אלמתל אחדהא פכאטבנא בה תם קאל ארח חיים וגו׳ יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תטנן אן פיה צרבא יוול אלי

[1]) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי הזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

[2]) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

[3]) בכ״י עאקבתהא.

[4]) שלש מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל בצרבה.

כֿיר או חיוה̈ ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתה לא תצדקנהא פאנהא גיר עארפה̈
בה כמא קאל נעו מעגלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 בילא תעטי
אכֿרין בהאך[2]) וסניך ללצֿראה̈: 10 בילא ישבעו אלאגנביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכֿרתך אדֿא פני לחמך
וגסמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץֿ קלבי אלעטה̈:
13 ולם אסמע קול דאלי ולם אמל סמעי למעלמי: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלגוק ואלגמאעה̈:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למען. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו
זמאן אלשבאב ליסתעמל דֿלך פי טול אלעמר ואיצֿא לאנהם מלתגיון אלי וציתה
כמא אן אלולד מלתגי למונה̈ אביה לה ואיצֿא לאנה ימחצֿהם אלנצח כאלאב לולדה.
ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו' אן חיוה̈ אנסאן תציר אלי אכֿר ולא
בהאוה לכן יכֿופה ויקול בילא תעטי בהאך לאכֿר פיטפיה וסניך לצֿאר יקטעהא
ויבתרהא ולא ישבע אלאגנביון מן קואך כאלגנימה̈ ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב.
וקד תגרי הדֿה אלאפעאל עלי טֿאהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה̈ קתל
אלפסאק ונהבהם ועלי כֿפיהא במא יסלט אללה עליהם מן דֿלך. תֿם וצף נדאמה̈
אלעאצי אלמארד ענד דֿהאב אללדֿאת ובקא אלאוזאר כמא קאל בכלות בשרך
ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה̈ ואמרת איך וגו' ועלי מא קאום אלואעטֿין
לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפצֿיחה̈ וטֿן אנה פי שי לה מעני ראים
כמעט הייתי וגו'. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה̈
ואלשהרה̈ קלילא פי הואה[6]):

---

[1]) ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לתושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעה דברים שכל אחד מהם קשה מן הקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המכלה את הגוף. והביא הזנות למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעה מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ"י א' יסארך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ"י ב' וג' תנהם.

[4]) כ"י א' אלספאהה̈.

[5]) בכ"י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו' אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קנינך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את הנואפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט וכו' ירצה בו הכלימוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריג̇ך: 16 תפיץ̇ עיונך
כ̇ארג̇א ויכון פי אלרהאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך ולים ללאג̇נביין
מעך: 18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוג̇ה̈ צבאך: 19 ואלאילה̈
ד̇את אלמחבה̈ ואלועלה̈ ד̇את אלהואדה̈ ת̇דיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובחבהא תמהג̇[1] דאימא: 20 ולא[2] תמהג̇ יא בני באג̇נביה̈ ותלזם
חג̇ר גריבה̈:

הד̇ה אלפואסיק תעבר אולא עלי ט̇אהרהא פי אלזוג̇ה̈ אלמטהרה̈ אלמקדסה̈ לבעלהא אלתי הי לה כ̇אצה̈ ואד̇א הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וג̇על ולדה מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומת̇לה[א] באלאילה̈ ואלועלה̈ לאן האתין בהימתאן מן אלחלאל ואיצ̇א להסנהמא ואיצ̇א לאסתטראפהמא ואיצ̇א לסרעתהמא פי אלחצ̇אר. וקד יפסר איצ̇א עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמיה אלד̇ין הם מן אלאמה̈ אלמכ̇תארה̈ לאנהם מת̇לו בנביע אלמא ומג̇ראה אד̇ יקול מקור חיים פי צדיק וגו׳ (משלי י׳ י״א) תורת חכם מקור חיים וגו׳ (שם י״ג י״ד) וקאל נחל נובע מקור חכמה (שם י״ח ד׳). פקאל אנך אד̇א שרבת אלעלם אולא מן מעלמיך קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו׳ ותנשי עלומא תנסב אליך כ̇אצה̈ יהיו לך וגו׳ ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכ̇וכ̇תך במא ענית ותכון אלחכמה̈ אלממת̇לה̈ באלאילה̈ ואלועלה̈ לכ̇לאל וצפנאהא תמד̇ך[3] דאימא[4]:

21 אן היאל עיני אללה טרק אלמר וג̇מיע מסאלכה יסקמהא:
22 ולד̇נוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כ̇טיתה ידעם צ̇באטה̈: 23 פהו
ימות בג̇יר אדב ובכת̇רה̈ ג̇הלה יגלט:

הד̇א אשד אלתכ̇ויף אד̇א חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפט̇ עליה ג̇מיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו׳ חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא יקול קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות פ״ב מ״א). וקולה עונותיו נט̇יר מא נאל שמשון מן חית̇ אחב ומא נאל אבימלך מן בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה (יחזקאל כ״ג ט׳) וקאל פי ד̇לך אג̇מע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י״ג ו׳) וכד̇לך אלצאלחון ינאלון כ̇ירא מן אלצלאח אלד̇י אחבוה כמא קאל אהבו את ה׳ (תהלים ל״א כ״ד)[5].

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תסהו (מלשון שגגה). — [2]) בכ״י ב׳ לם.

[3]) בכ״י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה הזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר״ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותהגה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנותך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו ונוכח ר״ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו׳ ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

## ו

1 יא בני אן אנת צׄמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי דׄלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כלהׄ
יא בני ואנג׳[1]) אדׄ קד חצלת פי כף צאחבך אדׄהב תמהׄל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עינך אלסנהׄ ולא מקלתיך אלנום: 5 תכׄלץ כאלטׄבי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צׄףׄ אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאכׄתיאריהׄ אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילומהא נפסה תׄם יצׄגר מנהא פיחאול פסכׄהא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץׄ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא ודׄלך[3]) כאלצׄמאן אלדׄי תצׄמנה לאכׄיך אלמומן באלקול או לם תצׄמנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגׄאר מן אלמצאפחהׄ או דפע כׄאתם או מא אשבה דׄלך לקולה תקעת כפיך פכיףׄ דפע אלנעל אלדׄי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכיףׄ אלקנין[4]) אלדׄי אתׄפק עליה אלמתקדמין מן בעד דׄלך והו אגׄל מן כל לבאס אדׄ הו תדׄכרהׄ אלוצאיא. תׄם באלג פי אלקול ולו לם יכן אלמצׄמון לה מומנא אלא גריבא לם יגׄז לך אלרגוע עמא צׄמנת לה לקולה לזר פכיףׄ מן אנדׄר נדׄרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצׄא ואוכד מנהמא מן הלףׄ אלא יאתי מעציהׄ. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוצׄא אנה פימא בין חאלין צעבתין אדׄא סאלתה אלחכאם הל צׄמנת אם לא אן הו קאל לא כדׄב וגׄחד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכׄדׄ באלתמאס ענה ופיה יקול נלכדת פלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא ינאטׄרה פאנה אן כׄאצמה חצל פי יד כׄצמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפטׄתאן מפרדתאן הדׄה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) ומׄדׄלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדׄי יכון עליה דין לא יגׄוז לה אן ינאם מטמאנא או יקצׄיה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לדׄכה עליה מטאלבהׄ במעאין אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז׳). תׄם נבה אלנאטקין עלי אלתכׄלץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אנג בהא.

[2]) כ״י ב׳ תמאהל כ״י ג׳ תמהל.

[3]) בכ״י כדׄלך.

[4]) נראה שהסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

[5]) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ז׳ ז׳).

[6]) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

[7]) בכ״י מוארדהם.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחד̇ר אבדא אצטיאדה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאס מן לא יחד̇ר אן יפלג̇ עליה נ̇צמה פהו אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג̇ עליה בחילה̈ או בג̇רבזה̈ בל ינצפה ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה חג̇ה̈. ווצל אלחכים בהד̇א אעתבארא אכ̇ר מן הואם אלארץ̇ אלתי הי אדני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ̇ אלי אלנמלה̈ יא כסלאן אנט̇ר אלי טרקהא ותחכ̇ם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט̇
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצ̇גע מתי תסתיקט̇ מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה̈ ואלנום ולזום
אלידין ללאצ̇טג̇אע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרג̇ל ד̇י תרס:

צ̇רב הד̇א אלמת̇ל ללכסלאן אלד̇י יעג̇ז ען אלתכסב וקאל לה הוד̇א אלנמל וכד̇לך אלנחל בטבעהם בג̇יר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה̈. ואעתבאר אכ̇ר אנהם יג̇תמעון בג̇יר ראים פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לד̇לך קאל אשר אין לה וגו׳. וקולה לה עד מתי ינבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקט̇ה̈ פמא עסאך צאנעא ענדהא פי ג̇ראיך ולעלך תתכל עלי מאל לך מג̇מועא אעלם אנך ליס תדמן עלי ד̇לך אלא אפתקרת עלי סרעה̈ ולד̇לך שבה אלפקר באלרג̇ל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכ̇אף אחדא פיתלבת̇ פי ספרה בל יסרע. ואסתנהאץ̇ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין ג̇מיעא מן אמר אלדניא ואמר אלאכ̇רה̈ פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה̈ אלאכ̇רה̈ יעני אלמקצר ען אלטאעה̈ אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תג̇פל מא כנת חתי קד דני אג̇לך כרג̇ל סאיר ומעה סלאח פליס יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד̇ וכמא יקול ומה אעשה כי יקום אל וגו׳ (איוב ל״א י״ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳) ומא שאכל ד̇לך מן תחד̇יר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאג̇ר ד̇ו ג̇ל יסיר פי עסרה̈ אלקול: 13 גאמז
בעיניה ראכל ברג̇ליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתעוץ̇

1) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחובה ואומר: אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים דבריו בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב לנכרי וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו נוקשת ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נלכדת שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע וטעם ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים את נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקות מן הרמשים ואמר

2) ביאור: תעיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יכינו בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו׳ ר״ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר״ל אם תישן הרבה מה תעשה למזונך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו אוש מגן ר״ל ההילך מהר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נופל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

**אלשר פי כל וקת וינשי אלכ̇צאיב: 15 לד̇לך יאתיה תעסה̈ גפלה̈**
**וינכסר בגתה̈ ולא שפא לה:**

הד̇ה אלסבע[1]) כ̇לאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחד̇ר מנהא והי אבואב ודרג̇ ומפאתיח ללסבע אלת̇ואני אלתי תליהא אולהא אלג̇ל והי אלפכרה̈ אלסו כמא קאל און יחשב על משכבו. (תהלים ל"ו ה') ת̇ם עקשות פה והי עסרה̈ אלג̇אבה̈ ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצ̇ע מסתחקהא וכד̇לך לא. ת̇ם קרץ בעיניו הד̇ה אשכ̇אל אלאמור אלסריה̈ כאנת עלי ריבה̈ או מט̇למה̈ יתג̇אמז פיה[א] באלעינין אן אמכן ד̇לך ואלא רכל באלרג̇לין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען ג̇מיע ד̇לך וקרנה באלג̇ור אד̇ קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ"ח ט') לאנה לו כאן לכ̇יר לאעלן. ת̇ם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס ינוי אתמאמהא בל אלתקלב. ת̇ם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. ת̇ם מדינים ישלח ינשי אלכ̇צאיב אמא בכד̇ב או בצדק וקד עלמת מן דואג וגירה אנה מע צדקהם נ̇ול עליהם אלעקאב אד̇ קצדו בד̇לך איקאע אלכ̇צאיב ואלכ̇צאם. ווצף מן ג̇א מן פעל ד̇לך אן תעסה יאתיה בגתה̈ כמא נ̇מ ואשאר וצ̇רב בין אלנאס והם נאפלון אד̇ קאל האהנא פתע ישבר ושרח ד̇לך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל' י"ד) וביאן הד̇א אלמת̇ל כת̇למה̈ מן סור מדינה̈ תקע עלי אני פכ̇אר פכ̇ף יכון האלה והל תבקי לה באקיה̈[2]). ואתבע הד̇ה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכ̇טא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הד̇ה ותעט̇ף אלמארה̈ עליהא והו קולה

**16 סתה̈ ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן**
**רפיעתאן ולסאן מבטלה̈ וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערץ̇ אפכאר**
**אלג̇ל ורג̇לאן מסרעתאן אלחצ̇אר ללשר: 19 ואלתפוה באלכד̇ב הו**
**שהאדה̈ זור ואנשא אלכ̇צב בין אלאצדקא:**

אקול פי קסמתה אלסבעה̈ קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה̈ כלהא והו לשון שקר וד̇לך אן עינים רמות הו אלעג̇ב ואלצלף ולא יתהיא ד̇לך [אלא] באלכד̇ב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יכא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' ט"ו ד') והו כאד̇ב פי ד̇לך וספך אלדם איצ̇א באלכד̇ב

[1]) אם תחשוב שלש הרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און החושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו' שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכדב איצֹא מארדה ללגל ואלכֹיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) תֹם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כדֹב גחזי. והו מארדה ללמסארעה אלמעאצי וכמא כדֹב אמנון וקאל אנה מריץֹ ולם יכן עלילא אדֹ קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו ינבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצֹריב ואנשא אלצֹגֹב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקוֹל עלי עמוס מא לם יקל ליצֹרב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה גמיעא כל לא תלתאם אלא בה[1]:

20 אחפטֹ יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדֹרהמא[2]:
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתֹך פי יקטֹתך: 23 לאן
אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיוה הי עטֹאת אלאדב:

נטֹאם כלאם נצר בני כנטֹאם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ו) פגעלתה זינא[3]). וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תֹלאתֹ אחואל אמא נום או מקאם או טֹעון ואלחכמה פי גמיעהא תחפטֹה יעלם בהא כיף יסיר ואין ינאם וחיתֹ יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכֹרה גמיעא פיכון אימאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרֹף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדֹי יקאל פיהא אבדא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכֹרה יום אלבעתֹ אלדֹי יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא ואראחתה פי קברה מן אלים אלעדֹאב ופי אלאכֹרה אחיתה מע אלצאלחין. תֹם שבה וציה אלאב לולדה בצֹו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעטֹם דֹלך לוגוה מנהא אן אלסראג יטפא עלי סרעה ונור אלשמס לא יפנא אלא מע אלעאלם כדֹלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצֹא פאן אלסראג למן הו פי מנזלה כֹאצה כדֹלך אלאב לולדה כֹאצה ואלנור לגמיע אלכֹלק כדֹלך אלתוראה להם אגמעין ואיצֹא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מדֹראה ולטף כדֹלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה מתֹלה והדֹא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

---

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתגאה מתגאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר וחומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והממהר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ אחפטֹ. . . אביך ולא תדֹר דלאלה אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי ונוי ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

24 יחפטׄך מן אמראה̈ סו ומן לין לסאן אלגריבה̈: 25 לא תתמן̃
חסנהא פי קלבך ולא תאכׄדך במקלתיהא: 26 פאנה יטׄן אלזאני אנה
קד נאל אלאמראה̈[1]) אלזאניה̈ פי זאד[2]) רגיף כׄבז והי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעזיזה̈:

צדרת פקלת יחפטׄך לאן אלמקדמין גׄמאעה̈ מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זוגה̈ אלרגל אלסיה̈ אלתי לא תחפטׄ נפסהא[3]) ולא חיצׄהא ולא דינהא פקד יגׄב אלתחפטׄ מנהא באלתסריח להא. תׄם דׄכר אלגריבה̈ בעד דׄלך מחצנה̈ כאנת אם עאזבה̈ לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפטׄה̈ יפי כׄמסה̈ מעאן אסתחסאן אלצורה̈ ואלקאמה̈ כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאטׄ כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר ענבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה תׄלאתׄה̈ מעאן אלאול אן אלגׄאהל יטׄן אנה נאל אלזאניה̈ באכלה̈ מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעז מא עליה והו נפסה ואלתׄאני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כׄבז ינתׄריה ליסד גועה וליס עליה פיה אתׄם ולא יעלם אן פעלהא בצׄד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלתׄאלתׄ לעלה יחסב אן כפארה̈ פעלה דׄאך ואצלאחה ברגיף מן כׄבז והו גאפל אדׄ ליס קצׄאוה אלא נפסה אלעסרה̈[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חגׄרה ולא תחתרק אתׄואבה:
28 או ימשי עלי אלגׄמר ולא תנכוי רגׄלאה: 29 כדׄאך מן יאתי זוגה̈
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

---

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תודע התורה.

[1]) בכ״י א׳ יטׄן אן זאד אלאמראה̈.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ זואדה̈

[3]) אולי צ״ל נפאסהא.

[4]) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

[5]) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

[6]) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן למטה כ״ה כ״ב ובתרגומו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

וצׄע מתׄלין ורכב עליהמא פעלין. אלמתׄל אלאול ספו אלנאר פי אלתׄוב ולא תצל אלי אלגׄסם פאן אלתׄוב יחתרק לא אלגׄסם כדׄלך כל הנוגע בה דׄלך אלדאני מן אמראה̈ צאחבה בולע לא בגשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלתׄאני אלמשי עלי אלגׄמר אלדׄי יצל בה אלאלם אלי אלגׄסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאתיהא אלדׄי לא כׄלאץ לה מן נאר גהנם[1]) :

30 לא יזר באלסארק אדׄא הו סרק פאנה רבמא[2]) כאן דׄלך לישבע
נפסה מן גׄוע: 31 ואדׄא וגׄד קד יגרם כתׄירא או גׄמיע מאלה יעטיה
פיתכׄליץ[3]): 32 מתׄל נאכח[4]) אמראה̈ אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל דׄלך: 33 אלבלא ואלהואן יגׄדהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כתׄיר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק תׄם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק וימסך בל קאל לא יבוזו לגנב מתׄל נאף אשה יעני אן הדׄה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה̈ אלזאני אצעב מן אלסארק והדׄא כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מתׄל אלזאני. ותפסיר שבעתים כתׄיר וליס הו סבעה̈ ואחדה̈ ולא סבעתין וכדׄלך כתׄיר מן אלאעדאד אלגׄבריה̈ פי אלמקרא מתׄל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הדׄא אלכתאב וצׄםּ אלסבעה̈ אליהא אדׄ הי משהורה̈ פי אכתׄר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה̈ אלסארק פיהמא אכׄףּ מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא כמדאפעה̈ שהוה̈ אלתלקיח ואלאכׄרי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כתׄירא או גׄמיע מאלה באכׄתיארה הו פיתכׄליץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]). ובעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלכׄסה̈ ואלרדׄאלה̈ וצף מא ינאלה פי אלאכׄרה̈ פקאל

34 אן אלעקאב כחמיה̈ אלרגׄל ולא ישפק פי יום אלנקמה̈: 35 לא
ישפע פיה כל דיה̈ ולא ישא אן כתׄר אלרשא:

פוצׄע אלחכים עקאב אלפאסק מתׄאלא לגׄמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכׄליץ

---

[1]) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשיל החומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה גופו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון הוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ו ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

להם מן נאר גהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

## ז

1 יא בני אחרס אקואלי ווצאיאי תדכרהא ענדך: 2 אחפטהא
תחיא בהא ותוראתי כגנין עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלדכאיר אלפאצלה אלארב. ולקד גיד אלמתל פי חפט אלארב ואלעלם אד קאל כאישון עיניך אד לא שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצע מכרג אלרוח אלבאצר וכדלך יעז אללה מן יעזהמא אד קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳) ויבדל מגדביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומתל מראעאתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתדכרה לאסבאב להם פי אצאבעהם תם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלדי יטהר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאכת ואלקראבאת אלדי לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד מע כונה לזמתה אנסאבהם תם באלמערפה ואלצדיק אלדי הו סאכן דאכל אלקלב ולא יזול שפעה פטובא מן געל הדה אלארבעה אשיא ללחכמה פאנה לא ימיל אלי כטא ודאך מן בעץ[3]):

5 יחפטוך[5]) מן אמרה אגנביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אטלע פי כוה מן מנזלי ואתשרף מן אלמשבאה[6]) 7 ראית
מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקץ אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכטו[7]): 9 פי גלם מן עשיה
וענד תגנן אלליל ואלאפל: 10 פאדא באמראה תלקאה פי היה זאניה
כאלבה[8]) אלקלוב: 11 האימה הי וזאילה ופי מנזלהא מא יסכן

[1]) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

[2]) אפשר שצ״ל בל הו.

[3]) אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים

[4]) ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ ינגיאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך

[6]) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

[7]) בכ״י א׳ יכטר.

[8]) בכ״י ב׳ סאלבה.

קדמאהא: 12 פמרّה פי אלסוק ומרّה פי אלרחאב וענד כל זאויّה
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וגׄההא פקאלת לה: 14 ללה
עליّ דׄבאיח סלאמّה ואליום אפי בנדׄורי: 15 עלי מא כׄרגׄת תלקאך
וטלבת וגׄהך פוגׄדתך: 16 וקד נגׄדת סרירי נגׄודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכׄרת מצׄגׄעי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאבّ: 19 אן אלרגׄל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכׄד מעה כיסה פליס
יגׄי אלי יום אלאצׄחי[1]: 21 פמיّלתה מן כתׄרّה בתׄהא ודחת בה בליאנّה
נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתׄור ידכׄל אלי מקצב
וכעאכם[2]) אלי אדב אלגׄהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעّה טיר אלי פךׄ ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצׄע אמתׄאלא ילפטׄ בהא עלי מכׄרגׄ חאדתׄה חדתׄת ואנמא דׄלך שי ראה באלחכמה פעלי הדׄא קאל כי בחלון ביתי. טוי פי דרגׄ הדׄא אלמתׄל מעאניא כתׄירّה מן קבח אלפגׄור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא אמען פי אלקצّה אתי בקול אחדׄ מן אלאכׄר פמן הדׄה אלקבאיח מא אנכרהא עלי אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגׄאל ומנהא עלי אלגׄמיע. קולה כי בחלון ביתי וגו׳ הדׄא אול הואנהם [ה]ו אשראף[3]) אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא בפתאים אבינה וגו׳ טוי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הדׄא פלאן והל הדׄה פלאנّה. וקולה עבר בשוק וגו׳ דרגׄ פיה אלכׄטר ואלתמשי ואלתערׄץ. ופי בנשף בערב וגו׳ קבח הדׄה אלשוון[4]) אדׄ לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלטׄלמאת. ופי דרגׄ והנה אשה וגו׳ סמאגׄה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת המיה היא וגו׳ תדׄכיר[5]) סמאגׄתהא באנה לא ירויהא שי. ופי טׄאהר פעם בחוץ וגו׳ אלתנביה עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצׄח פי והחזיקה בו וגו׳ קביח מא תתכלם באלמנכר עלאניّה בגיר אכני כמא תקול מרّה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל״ט ז׳) מתׄל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו׳ עלי מא יהלף אלמגׄאן באסמא אללה גׄל גׄלאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאציהם ומע דׄלך לא ידׄכרונה פירגׄעון. ופי קולהא על כן וגו׳ תקול אנמא אנא כמלה[6]) לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא לה מעהא ולמא כאנת מלאדׄ אלנאס הי מא וקעת עליהא אלכׄמסה חואס אעני אלבצר אלסמע ואלמשםׄ ואלדׄוק ואללמס גׄמעת כׄמסתהא פי תרגיבהא הדׄא פאמא אלמטעם פאומת אליה באלזבחים ואלנטׄר אשארת אליה ברויא וגׄההא אדׄ קאלת יצאתי

[1]) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ״א ד׳ ואפשר שלפי דעתו כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2]) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הגמל בחבל ולפי הביאור נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3]) בכ״י ואסראף.

[4]) בכ״י אלשיין.

[5]) כ״י תדביר.

[6]) בכ״י כמלא.

לקראתך וחאסה אללמס מן לון אלמהאר ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו׳ וטיב אלאריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דאך הודא יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אגתמע לך[1]) הדה אלכמסה תמם דלך בלדה סאדסה לכה נרוה וג׳ תם תבסט לה אלאמל אד תקול לה עד הבקר ותומן כופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו׳ ותקול לעלך תטן אנה סרור מנקטע קד מצי אלצאחב אלי ספר טויל פהו לא מחאלה תמילה בדלך פאלמגפל ענד סמאעה הדא אלכלאם או אכתר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתור לידבח ולעלה אן יראא בשי מן קת או במסח וגהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלגהאל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פיגתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר יגתר באלהנטה פיקע פי אלפך או במא שאכל דלך ואנמא כצין אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה][2]) פי גמיע אלבדן. פגמע אלחכים הדה אלפואחש אלמנכרה פחדר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אדא לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הדה אלקצה פי גרוראת אלדניא אלממתלה באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא יגתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמגרבין אלדין מצו מן קבלה חתי אחתאג אן יגרבהא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הדה אלדאר אלתי אלגהאל פיהא פי חירה וטלאם וקולה ען אלדניא המיה היא וגו׳ פעם בחוץ וגו׳ יעני בה תקלבהא ואנהא לא תתבת עלי חאל מרה פרח ומרה חזן מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלתמאניה ועשרין קולא (קהלת ג׳ ב׳) וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באלכמסה חואס כדלך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה מן זוגהא כדלך יויסה אלכאטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ״ב י״ג) וכאלדין קאלו לא ייטיב ה׳ ולא ירע (צפניה א׳ י״ב) פלא יזאל אלגריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבין באלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט׳ י״ב) פאנמא אלחדר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה לנא עלי טאהרה ועלי באטנה[3]):

---

[1]) בכ״י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזונות ומשאר הפשעים ומגנה בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו׳ יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו׳ ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו׳ ר״ל שהנער הולך וטפוף. ואמרו בנשף וכו׳ ר״ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו׳ ר״ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו׳ ר״ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו׳ ר״ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו׳ היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו׳ והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו׳ זה חוש המשוש ונפתי וכו׳ זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסה. ובדברים כאלה וביותר מהן

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1]) לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כתֿירין וקתלאהא עטֿימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללתֿרי
מורדהֿ אלי כֿדור אלמות:

אמא עלי אלטֿאהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כתֿירא גיל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד֗ קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריהֿ שכם אגֿמעין הד֗א ממא דו֗ן לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכתֿר ואכתֿר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) האורח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא[4]) ואד֗עו אלרבוביהֿ כיף אורד אללה עליהם עו֗אבא אלימא וגעלהם עברהֿ ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריהֿ אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נד֗כרה ולם נערפה פאכתֿר עדדא[5]):

# ח

1 אלא אן אלחכמהֿ תנאדי וד֗את אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רווס אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבהֿ: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן֗: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תטהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור הממהרת לאכול החטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה ותושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שמנה קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתח הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלה כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

1) בכ״י ג׳ חסר.

2) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

3) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 15.

4) תרגומו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

5) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התדמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

6) בכ״י ב׳ אליפאע.

אלרג̇אל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא ג̇פל אלנהצ̇ה ויא
ג̇האל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי̈ תכרה אלט̇לם: 8 וג̇מיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה̈ לואג̇די אלמערפה̈: 10 כ̇ד̇ו אדבי לא אלורק ואלמערפה̈ כ̇יר מן
אלקראצ̇ה̈: 11 ואלחכמה̈ כ̇יר אלג̇ואהר וכל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים ת̇ם קאל ליד שערים יעני[1]) בד̇לך אן אלחכמה̈ יראהא טאלבהא אולא בעידה̈ ענה כאנהא פי מנאט̇ר רפיעה̈ פאד̇א הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצ̇וע עלי אלארץ̇ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה̈ אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). ולים תתנאקץ̇ אלקולאן לאנהא מן גיר ענאיה̈ כאנהא בעידה̈ פאד̇א עני בהא תבינת אנהא קריבה̈ כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה̈ וכלאמהא[2]) אלמדנ̇ס אלד̇י לא יריד קאילה אן ינ̇תקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה̈ אלתי אנמא גרצ̇הא וגאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רגבה̈ אד̇ יט̇הר ג̇והרה פלד̇לך תנאדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה̈ [אן] כל מעאניהא ט̇אהרה̈ וכ̇יר ורשד וצלאח ופלאח ונג̇אח וסכינה̈ וחט̇ ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצ̇ל ואלג̇לאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראדהא אן תבדל ענאיה̈ תכסב אלמאל באלענאיה̈ בתעלמהא הי ואלוקוף עליהא ועלי מא תאמר בה. פעמ̇דת אלי שיין אלג̇ואהר והי אעז אלמאל ת̇ם אלאמר אלג̇אמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה̈ אסכן אלנהצ̇ה̈ ואלמערפה̈ אג̇ד אלמהמ̇את:
13 ואד̇ תקוי אללה שנאה̈ אלשר פאלהזו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית ד̇לך: 14 לי אלמשורה̈ ואלפקה אנא אלפהם לי
אלג̇ברוה̈: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרום
אלרוסא ואלנבל וג̇מיע קצ̇אה̈ אלארץ̇[4]): 17 אנא מחבי̈ אחאב וטאלבי̈

---

[1]) בכ״י אעני.

[2]) בכ״י כלאמהא.

[3]) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שה׳א רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בהם יכיר את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ ט״ו) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה הונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאד וכל חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלה החכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

[4]) בא׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגסים בנצפה: 19 ותמרי
כיר מן אלקראצה ואלפאיז וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מן
צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגוד וכזאינהם
אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פליס דלך כבת מן גהה אלמנכר לכנה פטנה ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה חתי כלץ דוד (שמואל ב׳ ט״ו, ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳) יעני רב אלעאלמין[1]) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימץ גירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץ תלאמיד ר׳ מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה[2]) תם וקף וקאל לטאלבה מנד וקפת לם ארה[3]) ונטיר האולי כתיר פהדה אלאמור ערמה מחמודה ואלערמה אלתי פי גיר דלך מן אלכטא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג). ומן כאן[4]) פיה ואחדה מן הדה אלארבע כלאל פיגב אן יבגצה אלנאס כמא קאל שנאת רע בל בגצתה עבאדה והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעגאב אלמר בנפסה[5]) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם גיר מחצל ולא תאבת. תם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה אוצאף מתואליה אלאולי אלמשורה אלתי יצטר אליהא גמיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תנפע קוה אלגבארה אלא מע גודה אלראי תם אלמלוך ואשיתהם מן וזרא וכתאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד בהא יסוסון אמורהם וידברונהא. תם אלקצאה ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד מנהא יסתמדון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוג ואלשראיע[6]). תם אן אלמתכסבין וטאלבי אלאמואל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתגרון בעדל ואנצאף אלא מן גהה אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פליס יסמי דלך תגארה בל לצוציה. תם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה כיר מנהא ללוגוה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי כיר לאן אלמסתעאן עלי אלכיר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד כל שי יויד שכלה ויקויה. וכתמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלוגוד לאנה צד אין גמעת פי הדא אלקול כל מוגוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פימא בין גנס ושכץ ונוע ויגמע גמיעהא אלוגוד. פמן כאן קאדרא עלי דאת אלוגוד פהו יפי במא תעד מן מלו אלכזאין כירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכדלך תתם במא תואעדת במלו

---

[1]) לפי דעת הגאון השיב ר׳ אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו דיין אל תשם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

[2]) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האדמה.

[3]) לא מצאנו מקום הספור הזה.

[4]) גראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

[5]) בתרגומו פירש אלהזו והוא הלעג.

[6]) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

ג֗ואין שר֞א ללעצא֗ה כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולהא וקת תפתח קאל פיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה)[1]. ובאלגֻת פי שרפהא אלי אנהא כ֗לקת אול אלכ֗לאיק ומענאהא פי ד֗לך אד֗ לם יכ֗לק שי אלא מחכמא ומן תדביר חכים פהי אד֗ן אול אלמכ֗לוקין:

22 אללה אבתרעני אול כ֗לקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכבת וקדם אלארץ֗ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלג֗באל וקבל אלג֗באע אבתדית:
26 ואד֗ לם יצנע אלארץ֗ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
אצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד֗ רסם חג֗אבא עלי וג֗ה אלגמר:
28 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותציירה
ללבחר רסמה ואלמיאה לא תתג֗אוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ֗:
30 כנת[2]) ענדה ג֗מהורא[3]) וכנת קרה֗ עין יום יום סאר֞ה֗ בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצ֗ה וקרתי לבני אדם:

אד֗ שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר ג֗ל ועז כ֗לק מא כ֗לק בחכמה֗ אעני מחכמא תאמא צח בד֗לך מא קאל אלנבי ען אלחכמה֗ אנהא סבקת ג֗מיע אלכ֗לאיק באלוג֗וב אד֗ אלכל אנמא כ֗לק מן אג֗להא ואנהא כאנת מע אלזמאן באלחדות֗ פי אול אן מנ֗ה אד֗ אלזמאן נפסה בהא כ֗לק אעני מחכמא פעין אלחכמה֗ ועלי אנהא ליסת קאימה֗ בד֗אתהא פאנהא לא תכ֗לו מן וג֗ודהא פי כל כ֗לק ממא כ֗לקה אללה. ווצף האהנא ג֗מיע מעשה בראשית קאל עמ֞א צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי ארץ֗ וען יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חוג על פני תהום וען יקוו המים (שם ט')

---

[1]) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם יבין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי להציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור' מאיר כשהביאו לפניו מרק של בשר הזיר ותלמיד ר' מאיר כשנכנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והיא ההליכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה את עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גזלנים. ו) שקנין החכמה היא טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב ורע לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין לפי שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל יתן לאוהבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל אשר הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

[2]) בכ"י ב' וג' וכנת.

[3]) אמון כמו המון בחילוף ה"א באלף.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פגאת אלחכמה פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד̇ בהא יחדת̇ גמיע מא יחדת̇ה ועליהא יכ̇תרעה ויכ̇רג̇ה ויוג̇דה. והי לא שך עלי טריק אלמת̇ל תסר ביום יום לאן אי שי כ̇לק פי אי יום פהי מעה תחדת̇ ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתג̇דדון לאנהא[1]) פי ד̇את כל ברהה וג̇זו מן אלזמאן ת̇ם פסרת אלמת̇ל וקאלת ואנמא אעני בסרורי ליס אנא לנפסי אד̇ ליס אנא ג̇סם בל אנמא ירג̇ע ד̇לך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה עין ליס ד̇אתי אד̇ לא שכ̇ץ הי לכן מנתחלי ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם והד̇ה אלאקואל מן אלתג̇אוי ואלמבאלגה פי שרף אלחכמא אד̇ צנאעתהם צנאעה אלהיה אנט̇ר במא ד̇א עכס אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה אלרד̇לה פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלד̇ין יחפט̇ון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תג̇ד̇בוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט̇ עצ̇אדאת פתוחי: 35 לאן מן
וג̇דני פקד וג̇ד אלחיוה ווּפּק אלרצ̇א מן ענד אללה: 36 ומן אכ̇טאני
פקד ט̇לּם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול ד̇אל פמן הו בהד̇ה אלאחואל ינבגי אן יקבל קולה ולא יג̇ד̇ב ת̇ם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכ̇רה לא ינאל אלא במואט̇בה ולזום אד̇ קאלת לשקד לשמר ואלד̇י דעאהא אלי הד̇א לאן אלבאני ואלצאיג̇ ואלנג̇אר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מת̇לא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כד̇אך לאנא לו נזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי ג̇ז מנהא יסיר ואלת̇אניה עלי אצ̇עאפה ופי אלת̇אלת̇ה עלי אצ̇עאף אלמצ̇אעף ופי אלראבעה עלי אצ̇עאף [אצ̇עאף] אלמצ̇אעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלד̇לך אחתאג̇ טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכד̇לך אלצלוה[3]) ואלחסאנת תחתאג̇ [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכד̇לך סאיר אלטאעאת ורג̇א אלת̇ואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הד̇ה אלנ̇טוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקּין

---

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבהכרח קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והתחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מחודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

ואלמבטלין מן אצחאב אלמֿאהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה
ואלקול במֿהבה פקאל פי אהל אלחק והם דֿוו אלחכמה

# ט

1 אלחכמה קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כתֿירא[1]: 2 ודֿבחת
דֿבחהא ומזגת כֿמרהא ונצֿדת מאידתהא איצֿא: 3 תֿם בעתֿת בגואריהא
תנאדי עלי טֿהור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 5 הלמֿו[2] אגתדֿו מן טעאמי
ואשרבו מן כֿמר מזגתה: 6 ואתרכו אלגפלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב דאה יתֿכֿד לנפסה אלהואן וואעטֿ
טֿאלם דֿאך עיבה: 8 פלא תעטֿן אלדאהי במא ישנאך בה כל עטֿ
אלחכים פאנה יחבך: 9 ואעט אלחכים מא יתחכם בה איצֿא וערף
אלצאלח מא יזדאד בה בתֿא[3]:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

13 ואלגֿהל כאמראה האימה גאפלה לא תערף מאדֿא: 14 וקד
גֿלסת עלי באב ביתהא עלי כרסי פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה
אלטריק אלמסתקימה טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי ומן
כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלדֿה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלגֿחים מדעויהא:

וינבגי אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה ואלמואזאה. אמא אהל אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במֿאהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא פחררו מא כאן פיהא ממא תוגבה אלעקול וחפטֿו מא חמלתה אלאכֿבאר מנהא ודֿבו ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכֿאלפוהם פיהא וסדֿו אלגדר אלתי יתסלק עליהם מנהא פחיניד אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע נדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה פיה ודֿבח וכֿבז וטבך חתי אלכֿואן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישרים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות הגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

[1]) כ״י א׳ וג׳ סבעה

[2]) כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

[3]) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

אצלחה והיאה ת̇ם דעי א̇לואנה כמא קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה ת̇ם שלחה נערתיה וגו׳ וד̇לך כמא פעל אלמוחדון אד̇ אוצ̇חו דלאיל חדת̇ אלאשיא בעד ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנט̇ר יכשפהא ויוצ̇חהא ת̇ם רדו עלי אלדהריין ת̇ם עלי אצחאב אלאת̇נין ת̇ם עלי אצחאב אלת̇לאת̇ה̈ ת̇ם עלי סאיר צנוף אלמלחדין וכאן ד̇לך בעד אלרד עלי אלמתג̇אהלה̈ באזאלה̈ שבההם חיניד̇ דעו[1]) אלנאס אלי קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון הררו אלכתאב כם סורה̈ הו וכם איה̈ וכלמה̈ וקסמוה אקסאמא וג̇זוה אג̇זאא באלקסט ואחצו כלאמא כת̇ירא כם יקע פיה מנהא ת̇ם חפט̇ו אלאת̇אר אלמחמולה̈ מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמוארית̇ ואלאחכאם ואלחלאל ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכ̇בז אלמכ̇בוז אלמוצ̇וע בין ידי אלג̇איע אלד̇י לם יבק אלא אכלה חיניד̇ דעו אלאמה̈ אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אהל אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמא ולא שראבא ואנמא הו מסתט̇ל עלי באב מנזל והו מע ד̇לך ידעו קומא אלי מא לא יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כד̇לך אמר ג̇מיע אלמלחדין מן עבדה̈ אלאצנאם וג̇ירהם וכמא יקול בעץ̇ אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרום אלהתכם הד̇ה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא כ̇ארג̇א מן אלעאלם אלד̇י כ̇לקה רבנא תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתט̇לו פי מנזל ג̇ירכם פלא יסתקים ד̇לך[2]). וכד̇לך ג̇מיע אלמתג̇אהלין ואלדהריין לא יענון בטלב אלחכמה̈ בתה̈ ואנמא קצדהם יורדון שבהה̈ צ̇עיפה̈ עלי ג̇ריר ג̇בי. וכד̇לך אלמחדת̇ון מן אמתנא מן ג̇מיע אלמכ̇אלפין לם יען ואחד מנהם בחוטה̈ אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואעראבה ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצ̇מנתה אלאת̇אר מן אלטאעאת ואנמא קד ואפו הד̇ה אלאשיא אג̇מעין מחכמה̈ מצלחה̈ פחצלו בעצ̇הא ען ג̇יר תעב ואכ̇ד̇ו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה̈ בשבה צ̇עיפה̈ עלי מת̇אל מא ג̇וד אלחכים אלתמת̇יל להם ת̇ם הם מע ד̇לך יתעט̇מון כמא קאל על כסא ולא ירצ̇ון במא רצ̇י בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאג̇רא ואלאג̇ביא ליזילוהם ען טרקהם אלסהלה̈ כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד אלחכמא מן כאן ג̇אפלא ליסתתיבוה וירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך אלג̇הול כמא קאל עזבו פתאים וחיו וגו׳ כד̇לך ירידון אלמלחדון ואלמכ̇אלפון אבאחתהא כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמת̇ל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם אלמסתור אלג̇שיאן אלחראם פאלמלחדון יטלקון כליהמא ואלמכ̇אלפון אבעאצ̇א מנהמא כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה̈. ואמא קולה יסר לץ וגו׳ פהד̇א קול כ̇אץ̇ לא עאם אד̇ כאן אלשאהד יוג̇דנא מודבא לג̇אהל לא ינאלה עאר ולא באס ולד̇לך זדת פי אלאכ̇ראג̇ כם מן ואנמא הד̇א כ̇אצה̈ פי מן לא יחסן אן יעט̇ פתאול עט̇תה בה ובאלמואעט̇ לה אלי אלמנאזעה̈ ואלמשאג̇רה̈ נעם חתי אלפריה̈ ואלמקאד̇פה̈ וד̇לך יכון אמא מן תחאמלה עליה או מן אצ̇עאפה חנג̇ אלעט̇ה̈ או מן ועט̇ה לה פי מלא מן ג̇מאעה̈ פמנהא קאל לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט̇ פליובכ̇ לץ ורשע וג̇ירהמא מן אג̇נאס אלמכ̇טיין וקד עלמת אן אביה[3]) ובכ̇ אלקום פי אלג̇מאעה̈ פאנקלב ד̇לך עליה כ̇טאא ואן תנני

---

[1]) בכ״י תדעו.

[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.

[3]) לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נביא̇ = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א י״ג.

הראה ועט אסא פי גמאעה פגצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו׳ (דברי הימים ב׳ ט״ז י׳) וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ מן חית ולא תשא עליו חטא (ויקרא י״ט י״ז) ואמא אלצאלח פכית מא עדלתה פגאיז בל יחבך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין וכבה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה׳ אשר דברת וגו׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קדמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתנתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 איל מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור[2]) מא יוגבה
אלפהם מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויזדאד לך סנו
חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קרשים פי הדא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוש מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לגתנא כתיר מתל הדא ליל שמורים (שמות כ״ב מ״ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ״ג כ״ז) גפראן איל מלאים (שמות כ״ט כ״ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה מצמרה והי עון כאנה יקול לבדך תשא עוניך נטיר מא יקול פי עדה מואצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י״ז ט״ז) ואלחגה פיה כגמיע אלמצמראת. ויכון גרץ קולה אם חכמת וגו׳ ימנע אלמתעלם מן אלסטוה עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

---

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר׳ יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האווילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בהפך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו׳ אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינן יודעים להטיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעיס את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וכו׳ שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ״י א׳ ופיר וכ״י ב׳ ופור וכ״י ג׳ ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו ראשית

וכמא קאל אלחכמים ז"ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ"ב מ"ט) ודֿלך ען רבן יוחנן בן זכאי[1]).

## תם אלגֿז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה̈

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו' הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר"ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

## נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

# אלג̇ז אלת̇אני

אמת̇אל ואדאב מפרדה̈ כ̇לאמהא מנת̇ור נת̇רא וד̇לך איה̈ איה̈ מפרדא אלא אליסיר מנה יתצל.

---

י

## 1 ומן אמת̇אל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלג̇אהל חסרה̈ אמה:

תוג̇ת מת̇ל יגון. וקצ̇יה̈ אלאב תג̇ב ללאם וכ̇ד̇לך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מג̇מועאן אחדהמא חת̇ ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אכ̇ברהמא אנה זינהמא ופכ̇רהמא. ואלאכ̇ר חת̇ ללאבן עלי טלב אלחכמה̈ אד̇ כאן יג̇ב עליה בר אבויה ת̇ם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקד לזמה אן יתעלם איצ̇א ליפרחהמא ולא יתג̇אהל לילא יג̇יט̇המא[1]).

## 2 לא תנפע כ̇זאין אלט̇לם ואלנצפה̈ תנג̇י מן אלמות:

הד̇א עלי אלדניא כמא תשאהד ד̇וי אלריב ואלמעאצי רעבין[2]) כ̇איפין ואהל אלצלאח ואלעפה̈ מטמאנין האדיין. ועלי אלאכ̇רה̈ כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונג̇א האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג)[3]).

## 3 לא יג̇יע אללה נפס אלצאלח ואפה̈ אלט̇אלמין ידפע ענה:

וקד יחסן אן נקול ושהוה̈ אלט̇אלמין ידפעהא ענהם בחג̇ה̈ מסתעמל אלאבדאל אד̇ יקום הַיְ מקאם אלף̇ חתי יציר מא פי נצף̇ אלפסוק אלת̇אני צ̇ד מא פי נצפה

---

## החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפוזרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תוגת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שהקדמנו (דף 15). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחה להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י דעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

אלאול. וֿלך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכֿדֿלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ״ג ג׳ י״ג) אגֿמע. ותואעד אלטאלחין גיר אלממהלין לאחד אלסבעהֿ אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה׳ ארך אפים ורב חסד וגו׳ (במדבר י״ד י״ח). והו פי אלאכֿרהֿ איצֿא ממתֿלא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו׳ (ישעיה ס״ה י״ג) וסאיר אלקצהֿ[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף אלמלולהֿ ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

דֿלך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכֿרהֿ במא יתֿאב אלעאמלון באלטאעהֿ וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרגֿאל אלא אן הדֿה בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיטֿ ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף איצֿא אלי אעמאל אלדניא ואלאכֿרהֿ ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחד[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח ווגֿוה[6]) אלטאלמין יגטיהא טֿלמהם:

רגב אלנאס פי אלכֿיר איצֿא למא פיה מן אלתֿנא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחדֿרהם מן אלשר זאידא למא פיהא מן דֿכר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כדֿאך דֿכר אלצאלח ברכהֿ ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני דֿלך אן אלאכֿיאר מחבובון חתי אסמאהם ודֿלך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמתֿאל דֿלך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זונין[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה״א וטעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה׳ ארך אפים ולעולם הבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו׳.

[2]) עיין למטה ביאורו ל״ב כ״ד.

[3]) בכ״י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה הזריזות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הבן הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פּי כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהירו מן הרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע״ז נ״ה א׳ ונראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וג̇אהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהד̇א אלי אלשראיע אלסמעיה̈ אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלג̇אהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד׳ י״ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה̈ יסיר ואת̇קא ואלמעסר טרקה יערף בד̇לך:

וממא יחד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכד̇ב. וג̇ה אכ̇ר פי ד̇לך אלד̇י יטלב אלצחה̈ ואלחק לא יחתאג̇ אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג̇ באלמסתקים ומן טלב ג̇יר אלחק פהו יעסר טרקה ויעוג̇הא ת̇ם יערף ולא ינפעה ד̇לך שיא והד̇א ענד אללה וענד אלנאס כמא עוג̇ת מרה̈ ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא ד̇לך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א׳ י״ד ו׳) וכמא עוג̇ אלסלפתאן[4]) אלמכ̇תצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. וג̇ה ת̇אלת̇ אן מן לזם אלעפה̈ ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנג̇אתה פלים יכ̇אף מחתסבא ומן כאן ד̇א ריבה̈ יערף בוגלה ותפועה[5]):

10 אלג̇אמז בעינה יצנע משקה̈ ואלג̇אהל בנטקה יתלבט איצ̇א:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכד̇לך ג̇מיע אנואע אלריב ואלג̇האל פהם מתלות̇ון בד̇לך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קול אלצאלח ינבוע אלחיוה̈ וקול אלט̇אלמין יג̇טיה ט̇למהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלט̇אלמון ליס כד̇לך בל יקצרון ואן תערצ̇יה מדה̈ מא ואיצ̇א אן אלאכ̇יאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכ̇אפון אן יאמרו בה ממא גמרהם רטאהם ואיצ̇א אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכ̇אלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

1) בכ״י מראדה.

2) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל יטיל ספק עליו ואינו מבין כוונתן.

3) בכ״י קיל.

4) „שתי יבמות״ ועיין ילקוט מלכים א׳ ג׳ ט״ז.

5) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

6) ביאור: אמרו קורץ וכו׳ ר״ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מזוהמים בזה.

7) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

12 אלשנאה תתיר אלצכב ואלמחבה תגטי גמיע אלגרום:

דלך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר גור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד דלך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו' (במדבר ל"ד ח') וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו' (מלכים א' ב' מ"ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכתיר לבני דוד בל לגמיע אלאמה פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה' אלהיו לו ניר וגו' (מלכים א' ט"ו ד') וישלח ה' אלהי אבותיהם אליהם (ד"ה ב' ל"ו ט')[2]).

13 פי נטק אלפהם תוגד אלחכמה ואלקציב לטהר אלנאקץ אלעקל:

הדא אלקול פי מן רזק קריחה דכיה או חרמהא[3]):

14 אלחכמא ידכרון אלמערפה וקול אלגאהל ינדק ען קריב:

15 כמא אן מאל אלגני קריה עזה ואנדקאק אלפקרא רתאתהם:

להתין אלאיתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט עלמה ויצונה כמא יחפט אלגני מאלה לאנה אן לם יחפטה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלתאני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא בל אפצל מן דלך[4]).

16 אגר אלצאלח חיוה וגלה אלפאסק גזא כטיה:

מתל תואב אלצאלחין באלגלה ואלאתמאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג' י') ועקאב אלטאלחין איצא בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו' (ירמיה ו' י"ט)[5]).

17 סביל ללחיוה חפט אלאדב ותארך אלעטה מצל:

יחתמל אן יכון מצל נפסה ומצל גירה[6]).

18 מגטי אלשנאה דו נטק באטל ומכרג שנאעה הו גאהל:

---

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

[1]) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

[2]) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשער האהבה.

[3]) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

[4]) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עוז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

[5]) ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

[6]) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

ד֗לך לאן אלמכ֗נ֗ון אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמט֗אהר וקד עלמת אן אלאסבאט ועלי אנהם קד ד֗מו בבג֗צ֗ה֗ יוסף פקד כאנת האלתהם אד֗ ט֗אהרוה בד֗לך כמא קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז ד׳) אצלה מן חאל אבשלום אלד֗י כתם אמנון בג֗צ֗תה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳ (שמואל ב׳ י״ג כ״ב) וקאל איצ֗א כפיו שלום את רעהו ידבר וגו׳ (ירמיה ט׳ י׳). ואמא תג֗הילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין ג֗מיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא פעל אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדה֗ והו ואחד לכאן מכ֗טיא וללומה הו אלהד֗ (פסחים קי״ג ע״ב) והד֗א אלקול פי מן ישהד עלי אכ֗יה בג֗נאיה֗ מן אלג֗נאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן מן אלמעאמלאת פלים ילומה הד֗ כל יכון לשהאדתה את֗ר אמא וג֗וב ימין או ג֗ירהא ממא הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ׳ ע״א)[1].

## 19 בכת֗רה֗ אלכלאם לא יעדם ג֗רם פאלצאד֗ שפתיה ען ד֗לך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו׳ (בראשית מ׳ י״ד) אכ֗ר[2]) בעד ד֗לך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין זארא שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) לם ידכ֗לא אלבלד לא אן[3]) אלקום לם יכונו מורים בל קד קאל אללה קבל [ד֗לך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י״ז כ״ה) לכן לאיהאמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים[4]).

## 20 לסאן אלצאלח כאלפצ֗ה֗ אלמכ֗תארה֗ וקלב אלטאלחין צג֗יר:

מעני ד֗לך אן אלצאלח קלבה ואת֗ק בכלאמה אנה מחרר כאלפצ֗ה֗ אלמסבוכה֗ וכמא קאל אמרות ה׳ אמרות טהורות וגו׳ (תהלים י״ב ז׳) בל אלמסבוך עלי אלג֗איה֗ לקול צרופה אמרתך מאד וגו׳ (שם קי״ט ק״מ) ואמא אלט֗אלם פקלבה צג֗יר ממא הו יעלם אן אמרה מט֗לם מדלס[5]).

## 21 נטק אלצאלח ידבּר אלכת֗ירין ואלג֗האל בקלה֗ עקולהם ימיתונהם:

נט֗יר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן שטח ונט֗יראיהם ללאמה֗ באלצלאח ובעכס ד֗לך יהלכונהא אלג֗האל מת֗ל ירבעם ובעשא ואחז וצדוק וביתוס וג֗ירהם[6]).

---

[1]) ביאור: המראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון. ואמרו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף לכן עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים הדיינים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ״י וכר.

[3]) בכ״י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא אחר שתי שנים ומשה ואהרון נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי השם עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק במוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו שדבריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל יאבידם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

22 ברכה אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה אלאכרי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה ענד אלגאהל כאלצחך ואלחכמה לדי אלפהם:

הדא מא ישאהד מן אלגהאל אלדין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הדא לעב ומזאח כמא סמת מרה פוטיפר אלזנא לעבא אד קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו' (בראשית ל"ט י"ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' ב' י"ד) וחתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה [אלעגל] ויקמו לצחק (שמות ל"ב ו') לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינטר פי אלעאקבה וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חדר אלטאלם יחל בה ושהוה אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנטר כיף וצף אלצאלחין בתמרה פעלהם אד קד אתו חסנה פאנמא באלהם מצרוף אלי אלתמני וכדלך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו' (מלכים א' ח' י"ח) ווצף אלרשעים בתמרה פעלהם למא אתו אלכטיה קלובהם משגולה באלחדר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו' (ירמיה מ"ב ט"ז) ולדלך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הדא איצא צחיח[4]).

25 כמרור זובעה יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאס אלעאלם:

הדא אולא פי אלדניא כמא הלך ניל אלטופאן ובקי נח ושתת לגה אהל אלצרח ובקי בנו עבר והלך קרח ונגא בנוה ואמתאל האולי ופי אלאכרה איצא יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו' (מלאכי ג' כ"א) ומעני אלהלאך אלעדאב[5]).

26 כאלכל ללאסנאן וכאלדכאן ללעינין כדלך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מתלה במא יודי הדין אלעצוין כאצה לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה אעני אן ינטר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה באלדניא ותארך אלענאיה באלטאעה וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

[1]) בכ"י ב' הי תגני.

[2]) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

[3]) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

[4]) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שייראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

[5]) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור ההפלגה ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר"ל יענשו.

[6]) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

27 **תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:**

ליס הדֿא אלקול חתם אן יכון כל צאלח מזאדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מגפת זמרי וקרח וגירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אגֿריהמא כמלא פי אלאכֿרה וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהנים אנמא כֿדם פיה י״ח כהן ואלתֿאני לפסאדהם כֿדם פיה ש׳ כהן ופצֿל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 **צבר אלצאלחין אלי פרח ורגֿא אלטאלחין יביד:**

הדֿא פי אלאכֿרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה[3]):

29 **טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגל:**

דֿלך אן אלצאלח מן חיתֿ תקול לה אפעל יטיע[4]) ומן חיתֿ תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 **ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטֿאלמון לא יסכנון אלדאר:**

הדֿא איצֿא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה אלמעגֿזה כמא אהלך מנהא טֿלמה בכתֿרה ופי אלאכֿרה בחכם ואגֿב[7]).

31 **פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:**

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלדֿי הו נמו פאלצאלח אדֿ כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודֿו אלבאטל אדֿ כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתֿבת בחצֿרה אלחק[8]).

32 **שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצֿא ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:**

---

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

[1]) בכ״י ב׳ תזיד.

[2]) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו שעשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

[3]) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

[4]) בכ״י יטיק.

[5]) „יסתכל בך כאלו הוא במארב״.

[6]) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עושה הפך מה שתצווה אותו.

[7]) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא בגזר דין.

[8]) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שאין שרש להם לא יקומו לפני האמת.

ידיעה עאדה מתל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד דלך[1]) פממא תעוד אלגמיע דלך קד צאר להם כאלטביעה אלתאניה יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

# יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנגאת אלתאמה רצאה:

הדא אולא עלי טאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלוזן אלבאכס סוא פי דלך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 אדא אתת אלקחה אתי אלהואן ומע אלמתואצעין אלחכמה:

הדא איצא פי אלדניא כמא תגד אלנאס יתתקלון[5]) אלוקאח ויסתכפון בהם ופי אלאכרה קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 צחה אלמסתקימין תסירהם וזיף אלגדארין ינהבהם:

נטיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה[7]) ואלצדקה[8]) תנגי מן אלמות:

סמי יום אלקיאמה כדלך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכלץ אלצדקה מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלגוע מע אליהו ומן עקאב אלאכרה אלמסמי מות כמא כלצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נטירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנהא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלטאלם יקע בטלמה: 6 וצלאח
אלמסתקימין ינגיהם ואלטאלמון[1] יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה̈ כמא קאל ארני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו׳ (שופטים א׳ ז׳)[2].

7 אד̇א מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרג̇א כמא אן רג̇א
אלמג̇לין[3] יביד:

פי הד̇א אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירג̇א לה אן יתוב מהמא הו חי פאד̇א מאת אויס מנה אד̇ לא תובה̈ פי אלאכ̇רה̈[4]) ופי אכ̇ר אלפסוק אן אלרשע אנמא רג̇אה וג̇נתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאד̇א מאת פקד הלך ואנקטע רג̇אה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירג̇וה תאכ̇ר אלרשע ובעד עמ̇א עינה אליה[5].

8 יכ̇לץ אלצאלח מן אלשדה̈ וידכ̇ל אלפאסק מכאנה:
9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה̈ אלצאלחון יתכ̇לצון:

הד̇א באב אלגרור פי אלד̇י לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויג̇יב במא לא יקף עליה פיגר̇ אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]:

10 בכ̇יר אלצאלחין יג̇ב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין
ינבג̇י אן ירננו: 11 בברכה̈ אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול
אלטאלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אד̇א ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכ̇באר אלד̇ין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ״ב ס׳) פאקאמת עשרין סנה̈ עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה׳ וגו׳ (שם כ״ה א׳)[8].

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם ימסך ענה:

הד̇א אלאמסאך אד̇א כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

[1]) „הרשעים” מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י׳ ג׳.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכ׳ ר״ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ״ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו׳ ר״ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו׳ טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בכ״י א׳: שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

אד קאל הניחו לו ויקלל וגו׳ אולי יראה ה׳ וגו׳ (שמואל ב׳ ט״ז י״א—י״ב) ואמא אדא אזרא בה פי אמר אלדין פליגבה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו וגו׳ (שמואל א׳ י״ז מ״ב) תם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו׳ (שם מ״ה)[1].

13 כאשף אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הדא אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה פי אלדיאנה[2].

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגותה בכתרה אלמשורה:

אלחיל צרבאן ואלמשורה נועאן בגמיעהמא תתם אלאמור והמא אלדיאניה ואלדניאייה כמא תתם אלחיוה ואלרזק ומא מאתלהמא בהמא[3].

15 שר ישר למן[4] צמן אגנביא ושאני אלמצאפחין הו ואתק:

כמא וצפנא אולא[5]. וימכן אן נקול רץ ירץ מתל וכפרזלא די מרעע (דניאל ב׳ מ׳) פאלשר מן אלכצם ואלרץ מן אלחאכם[6].

16 תגד דאעמה אליסאר[7] דאת חט ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יוגב אלחכים הדין ואנמא חכי ממא וגד אלנאס עליה מן אן אלאגניא ינאלון חטא וירהבון[8].

17 אלמחסן לאהלה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס[9].

ויתגה אן תקול פאטם נפסה דו אלפצל ופאצח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ״ז ג׳) ואלתאני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ״א ח׳) יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10].

18 אלטאלם יפעל מא אגרתה אלבאטל וזארע אלנצפה אגרתה אלחק[11]:

מעני דלך אן אלרשע אנמא יסתעין שרה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלזנא

---

[1]) ביאור: אמרו יחריש ר״ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

[2]) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי׳ למטה ט״ו כ״ב).

[3]) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אנחנו חיים ומספיקים את צרכינו.

[4]) בכ״י א׳ למא.

[5]) למעלה ו׳ א׳—ה׳ (ושם דיבר על היב שיארע לערב עם בעל החוב).

[6]) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר״ל שהדיין ירוצצהו.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ וקאר.

[8]) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על ההוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

[9]) בכ״י ב׳ וג׳ אלקאסי.

[10]) ביאור: אמרו גומל וכו׳ ר״ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר״ל המעתיק עצמו מן החטאים.

[11]) בכ״י א׳ אלחיוה והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י׳ ט״ז.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכיר עלי אלכיר באלצום עלי תרך אלכטא ובאלצלוה ואלקראה עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד׳ ב׳)[1].

19 כדאך אלצלאח לחיוה וכאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצאוה אצחא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו[2]) אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצא כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו׳ (שמות ל״ד ז׳)[3].

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראה חסנה זאילה אלראי:

אולא הדא עלי טאהרה ולמוצע אנה מתל יגרי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יציעה ויכסה ומא נחי הדא אלנחו פהדא לה מתל[4].

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברה:

הדא פי אלדארין גמיעא[5].

24 כם מן מבדר[6]) יזדאד איצא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקץ:

הדא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט״ו י׳) קאל ואדא צדקת בשי וזנת אלדראהם פוגדתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכרתך מן חית לא יבקי אלי חית יבקי מן חית תחתאג תחפטה אלי חית יחפטך[7].

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הי איצא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכרה במא מתלה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל״ו ט׳)[8].

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שהזנות מביאה לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו׳.

[2]) עיין למטה ט״ז ה׳.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בהן.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א׳ ט״ו ע״ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מהונך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאיננו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה שהמשיל לדשן ורויה באמרו ירויון וגו׳.

אלט֗אהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יבכ֗ל בעלמה ואלאכ֗ר יפיץ֗ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לוי בכ֗ל בה עלי קלתה[1]).

27 טאלב אלכ֗יר יטלב אלרצ֗א ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואת֗ק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפר̈עון כאלורק:

מא ישבה אלתמת֗יל באלורק חתי יג֗על עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא ית֗קון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצ֗עיף וכמא קאל איוב העלה נדף תעריץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2]).

29 אלמנתחל אלג֗הל פאצ֗ח אלה[3]) פיג֗ב אן יכון אלג֗אהל עבדא ללחכים:

אלג֗הל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4]).

30 ת֗מרה֗ אלצאלח שג֗רה֗ אלחיוה֗ ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וג֗וה כלהא מחמודה֗ מנהא אלענאיה֗ באלולד לאקאמה֗ אלצורה֗ כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה֗ אלתלאמיד֗ כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצ֗א באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל ד֗לך[5]).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכ֗אטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או פי אלקראבה֗ או פי אהל אלבלד או מחנה֗ מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל כלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תדביר אלחכים אד֗ אציב בשי והו אהל לה[6]).

## יב

1 אלמח̈ב אלאדב מחב אלמערפה֗ ושאני אלעט֗ה֗ הו ג֗אהל:

2 אלכ֗יר יופק[7]) אלרצ֗א מן ענד אללה וד֗ו אלהמם יפלג֗:

---

[1]) עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

[2]) ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4]) ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5]) ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6]) ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בהכרת יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלכאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה ויגלב כצמה[2]).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:

עלי מא קדמנא[3]):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא ובאלעפן פי עטאמה אלמסיה:

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני חוה[4]).

5 אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:

מעני הדא אן אלצאלח יחרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל נצהא וזיאדתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:

8 עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:

9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאס חקא אצלח מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:

לם ירד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא בל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בכ״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ה).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שחוה היתה החברת הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

אלבהאים והד̇א נט̇יר קול אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו' (בראשית י"ד כ"ג)
ונט̇יר קולה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב (שמות י"א ז')[1].

11 פאלח ארצ̇ה ישבע טעאמא וכ̇אלב אלפראג̇ נאקץ̇ אלעקל:

ט̇אהרה צחית וכ̇אצתה אלמקבל עלי אלעבאדה̈ ואלעלום אלמטהרה̈ ואלכתב
אלמקדסה̈ הו ינאל אלת̇ואב ואלמתשאגל באלכתב אלמהאל וכלאם אלמתקח̇ין
ואלמבטלין הו אלג̇אהל כמא קאל פיהם לעשות חנף ולדבר אל ה' תועה (ישעיה ל"ב ו')[2].

12 יתמני אלפאסק מחג̇ז אלאשראר ואלצאלחון יעטון עלי אצולהם:

מצוד האהנא מת̇ל מצודתי (שמואל ב' כ"ב ב') ואלאצל פיה מצודת ציון
(שם ה' ז') פהד̇א יטלב מג̇מע אצחאבה ואלצאלחון אשבאההם[3].

13 ד̇נב אלמנטק והק סו ואלצאלח יכ̇רג̇ מן שדתה:

לאן אשד מא ירד̈ עלי אלמר אן יקאל לה אנת קלת כד̇א פהו והק סו מן
ג̇האת שתי וכ̇רוג̇ אלצאלח מנה אג̇וד כ̇רוג̇ הו אלא יקולה[4].

14 ומן ת̇מרה̈ קול אלמר ישבע כ̇ירא ואילא ידי אלאנסאן יג̇אזיה
אללה:

15 טריק אלג̇אהל מסתקים ענדה וקאבל אלמשורה̈ חכים:

ליס כל משורה̈ לכן משורה̈ מן ינצח והו ד̈ין עאלם פאמא נצחה לך פתתבינה מן
חסן אסתמאעה ומסאילתה עמא תרכתה[5]) לם תשרחה ואלעלם ואלדין מן אלמשהור[6]).

16 אלג̇אהל פי יום יערף ג̇הלה[7]) וסאתר אלהואן הו נהי̇ן:

הד̇א קול אלממת̇לין אלאחמק עלי עת̇ארתה דליל[8]).

17 אלמתפוה באלאמאנה̈ יכ̇בר באלצדק ואלשאהד אלזור
באלמכר:

הד̇ה דרג̇את קאל אלאמאנה̈ תודי אלי צדק ואלמכר יזול אלי שהאדה̈ זור[9]).

---

[1]) ביאור: אמרו נפש בהמתו ר"ל אפילו נפש בהמתו ואין צריך לומר אנשי ביתו.

[2]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ובענין פרטי הוא מוסב על העוסק בעבודת השם ובידיעות טהורות ובכתבי הקודש שהוא יטול שכרו והעוסק בספרי הבל ובדברי זדים ומכזבים הוא כסיל.

[3]) ביאור: מצוד כמו מצודה והרשע מתאוה לחברת הרשעים והצדיקים לחברת הדומים להם.

[4]) ביאור: הטענה היותר קשה היא שיאמר לאדם אתה אמרת כן וזה מוקש רע מכמה פנים והצדיק ניצול ממנו לפי שהוא זהיר בדבריו.

[5]) בכ"י עמן.

[6]) ביאור: אמרו עצה לא ירצה בו כל עצה אלא עצת איש נאמן וחסיד וחכם ותכיר את נאמנוהו במה שיקשיב לדבריך וישאלך על מה שלא בירות לו אבל החסידות והחכמה דברים מפורסמים.

[7]) כן הוא בכל הנוסחאות אבל קשה להבין למה העתיק כאן כעס בלשון אולת ואפשר שהיה בזכרונו הפסוק כ"ג.

[8]) ביאור: כמו שיאמרו המושלים הכסיל מכירים את כשלונו.

[9]) ביאור: יש בזה מדרגות שהאמונה מביאה את האדם לדבר אמת והמרמה תביאהו להיות עד שקר.

18 כם מן לאפט̇ כבעגאת̇ אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הד̇א פי אמר אלדין כאלמפתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלגאמז וכמא פי כל פן מן ד̇לך פואסיק מג̇רדה̈. ופי אמר אלדניא אלד̇י יזיד פי גיר מוצ̇עה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילזם פי אלחכם ויצ̇מן וידכ̇ל בין אלכ̇צים בגיר מערפה̈ ומא אשבה ד̇לך[2]).

19 מנטק אלחק̇ ית̇בת אלי אלאבד ואלי טרפה̈ אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצ̇י אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:

21 לא יצל אלי אלצ̇אלח שי מן אלג̇ל ואלט̇אלחון יעמ̃הם אלשר:

פי אלדניא באלאיה̈ ופי אלאכ̇רה̈ באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה̈ רצ̇אה:

23 אלאנסאן אלנה̇ץ̇ הו אלמחטוט̇ באלמערפה̈ וקלב אלג̇אהל ידעו אלג̇הל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י"ב ד')[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה̈ תציר ד̇מה̈:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והד̇א פי אלדארין ג̇מיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכ̇פצ̇ה ואלאמר אלג̇יד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב' ב') פאלפאידה̈ תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצ̇אלח אפצ̇ל מן צאחבה וטרק אלט̇אלמין תצ̇להם:

יעני אנה יבקי עליה אן כ̇אצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלט̇פר בה אד̇א אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אד̇א עאמלה כמא אשאר ר' יוחנן עלי תלמיד̇ה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריהנו להרבות הוצאתו או המוכר המונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ"י ב' וג' אלג̇אהל ובכ"י א' חסר סוף הפסוק

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י"ב ד').

[7]) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט:

פי אלדארין גמיעא[1]).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה̈ והי סבה̈ לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה̈ פתלך בעדה[א] אלמות ותׄואב אלצאלחין לא מות בעדה[2]).

## יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגׄרתה:

2 מן תׄמר קול אלרגׄל ינבגי אן יאכל אלכׄיר ותגׄד פי נפס אלגדארין אלטׄלם:

נצף הדׄא אלפסוק אלאול אמר ואלתׄאני וצף ולדׄלך וצלת בה תגׄד[3]).

3 אלחאפטׄ פאה הו חארס נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הדׄאן אלקולאן מכׄצצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4]).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה̈ ולים שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין גמיעא אדׄ קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג)[5]).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכׄגׄל:

כדׄי ישאהד מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א׳ י״ח י״ז) והו עלי אלחקיקה̈ אלדׄי כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י״ח)[6]).

6 אלזכוה̈ תחפטׄ צחיח אלטריק ואלטׄאלח ואלכׄטיה̈ יזיפאן:

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתׄיר:

הדׄא עלי וגׄוה מנהא עלי טריק אלוגׄדאן אנך תרי מן ידׄעי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני ולים לה שי ומנהא כם ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכתׄיר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדׄלך פי

---

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר׳ יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ״ג א׳ אבל שם לא נזכר ר׳ יוחנן).

[1]) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ״ח).

[2]) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

[3]) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבנמצא וכן תרגמתי.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

[5]) ביאור: זה בשני עולמות.

[6]) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

אלטאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו׳ (יחזקאל י״ח כ״ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י״ח)[1].

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זג̇רה̈ אללה:

ה̇דא פי אלנד̇ור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זג̇רה̈ אללה האהנא אן אלמצאיב הי זג̇ראת אללה פמן וכה להא פנד̇ר וקר̈ב וצדק תכ̇לץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו׳ (תהלים נ׳ י״ד—ט״ו)[2].

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג̇ אלטאלחין יכ̇מד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3].

10 ע̇רא אן באלקחה̈ תצנע אלמנאצאה̈ ומע אלמתשאורין אלחכמה̈:

יריד בה̇דא בחת̇ אלמשגבין פי אלנט̇ר ומכאברתהם ומנע מן ד̇לך[4].

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלג̇אמע אלי ידה יכת̇ר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכ̇רה̈[5].

12 אלצבר אלמתמאדי ימרץ̇ אלקלב ושג̇רה̈ אלחיוה̈ אלשהוה̈ אלחאצ̇רה̈:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתט̇ר פי ע̇דאב ולד̇לך צ̇מן אללה עז וג̇ל ללצאברין כ̇ירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל׳ י״ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג׳ ח׳) וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל״ט כ״ג)[6].

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה̈ הו יסלם:

ה̇דא כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכ̇וה̈ יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכ̇וה̈ דוד בה אד̇ קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א׳ י״ז כ״ח) ואלג̇י אלג̇מיע אלי אלג̇מיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט) ואלתג̇ו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י״ג ג׳)[7].

---

[1]) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

[3]) ביאור: טעם ישמח הולך וגדל.

[4]) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

[5]) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

[6]) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

[7]) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וכנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

14 שריעה̈ אלחכים ינבוע אלחיוה̈ ללזואל מן אוהאק אלמות:

15 אלעקל אלג̇יד יעטי אלחט̇וה̈ וטריק אלגאדרין צעב:

יעני יג̇ב אן יסתצעב פלא יסלך פיהא. הד̇ה אלצעובה̈ מת̇ל אלצעובה̈ אלמצ̇אפה̈ אלי אלאודיה̈ חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ"א ד')[1].

16 כל נהיץ̇ יעמל אמרה במערפה̈ ואלג̇אהל יבסט ג̇הלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אבנה̈ וחצ̇רהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א' א' ג') ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו' (אסתר ב' ג')[2].

17 אלרסול אלט̇אלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הד̇א פי תאדיה̈ רסאלה̈ אללה ואלנאס איצ̇א[3].

18 אלפקר ואלהואן למג̇ד̇ב אלאדב וחאפט̇ אלעט̇ה̈ יכרם:

ד̇לך פי אלדארין[4].

19 תרי אלשהוה̈ אלכאינה̈ תלד̇ ללנפס ולד̇לך יכרה אלג̇האל אלזואל ען אלשר:

קד כנא קדמנא אן אלג̇האל אנמא אסתכפו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לד̇תה חאצ̇רה̈ ואסתת̇קלו אלחכמה̈ ומא תאמר בה לבעד לד̇תהא ונעימהא ען באלהם[5].

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלג̇האל ירדו:

ללנפס כ̇לק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יג̇אורה ויעאשרה שיא קלילא כאן אם כת̇ירא[6].

21 אלכ̇טאון יכלבהם שרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכ̇יר:

22 אלכ̇יר ינחל בני בניה איצ̇א וקד יד̇כר ללצאלח את̇את̇ אלכ̇אטי:

כמא ד̇כר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אד̇ קאל ובתים מלאים כל טוב וגו' (דברים ו' י"א) וליס הד̇א שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל ד̇לך[7].

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בג̇יר חכם:

---

1) ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.

2) ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאוה אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י"ב ע"ב).

3) ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

4) ביאור: זה בשני עולמות.

5) ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק וההוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם נמצא מיד והתכמה כבדה בעיניהם מפנו שתענוגו רחוק מאד.

6) ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.

7) ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלהׄ פיכון פיהא[1]) פקרה כאלרגיב בחצ׳רהׄ אלמלוך פי אלדניא או כאלפאעל מעציהׄ פתהלכה פי אלאכ׳רהׄ. ואלד׳י יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערףׄ חכם אללה נט׳יר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצ׳א ויגועו בבלי דעת (איוב ל״ו י״ב). ויתגׄה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעאדהׄ אעני בגרק או חרק או [מא] מאת׳להמא[2]).

24 אלצ׳אד׳ קצ׳יבה שאני ולדה ואלמחבّה יבאכרה באלאדב:

לעלה יט׳ן אן ד׳לך שפקהׄ ואנמא הו קסוהׄ אד׳ יגׄריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצ׳אלח יאכל שבע נפסה ובטון אלט׳אלמין תנקץ׳[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאהׄ[5]) אלד׳ין מן קבלה אד׳ קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

## יד

1 אלחכימהׄ[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגׄאהלהׄ בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כ׳לצת זוגׄהא ונעמתה מן אלתלףׄ כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ה כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אחיך (שם כ״ח) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצהׄ[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיגׄ פי טרקהׄ מזרי בה:

3 פי קול אלגׄאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפט׳הם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בפט׳אט׳הׄ ובשאעהׄ ואלעלמא ברפק ודעהׄ[10]).

4 במא אן מן עדם אלבקר ינדהי׳ן אלבר ובכת׳רהׄ אלגׄלאת בקותהא:

יקול פי הד׳א אלמת׳ל אן אלגׄאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתטרק אליהא מן אלענףׄ ואלכד ואלצעובהׄ מת׳ל פלאחהׄ אלארץ׳ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו הן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 292. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

אלא בתעב ואגתהאד ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו׳ חרשתם רשע וגו׳ (הושע י״א—י״ג) טאל מא תוהמתם דלך פאבדלוה באלבר ואלרפק[1]).

4 אלשאהד אלאמין מן לא יכדב ואלמתפוה באלכדב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחרת באבאטיל[2]) יטן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדאך אד אלסאמעון יחקקונהא[3]).

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אגתמע לה אלכמס[ה] אלאמור[4]).

7 מר[5]) מן קבאלה[6]) אלרגל אלגאהל ואלא פלם[7]) תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל״ט ב׳) ופי הדא אלפסוק כלמה מצמרה הי ואלא[8]).

8 חכמה אלנהיץ תפהם אחואלה וגהל אלגהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גהלהם[9]).

9 יתרגם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא:

דאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתמך ישהד עליך ויתרגם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אגנבי:

יעני הו ינפרד בגמה וסרורה לו שכי או שכר אצעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלאמר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעוך רבמא לם יצדקוך[12]).

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים וגו׳ זרעו לכם וגו׳ חרשתם וגו׳ ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ״י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשה הדברים (עיין בפתיחה 15).

[5]) ובכ״י ב׳ סר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מקאבלה.

[7]) בכ״י א׳ פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת והיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אוילים היא כסילותם.

[10]) בכ״י דאד.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

11 בית אלטאלמין ינפד ובבא אלמסתקימין יפרע:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכרה באלחכם[1].

12 כם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:

דלך מא סר אלטבע וסא אלעקל[2].

13 ואלצחך איצא יוגע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:

הדא כאין פימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח[3].

14 סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד:

דלך כמא יצגר אלגאש מן גשה באלואגב וליס ינבגי ללצאלח אן יצגר מן חסנאתה[4].

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהין יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו׳ (מ״א י״ט ג׳) פותב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ׳ טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו׳ (דברים י״ג ט״ו)[5].

16 אלחכים יתקי ויזול ען אלשר ואלגאהל יתגאוז ויתק:

פאול אלגהאל מן יתכל עלי אלתסהיל ואגהל מנה מן יתכל עלי בעץ חסנאתה ואגהל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואגהל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו׳ (ישעיה ל׳ נ׳) ופי אלתאני הגנוב רצוח ונאוף וגו׳ ובאתם ועמדתם לפני וגו׳ (ירמיה ז׳ ט׳—י׳) ופי אלתאלת ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו׳ (שם צ״ד ז׳) ואלחכים יתקי דלך אגמע[6].

17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכם מן די המם מבגוץ:

יעני כם ממן מעה אנאה ותאיד יבגצה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל[7].

18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתוגון באלמערפה:

---

[1] ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

[2] ביאור: אמרו דרך וכו׳ ר״ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

[3] ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

[4] ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

[5] ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

[6] ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

[7] ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגדאן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאכראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי וימצאו[5]).

23 כתיר מן אלגהד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מראדה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל איאה נאדת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳) וגאהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלגהל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יגהלאן גהלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק יכלץ אלנפוס ואלמתפוה באלכדב דו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מבנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובקלה אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

[1]) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

[2]) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

[3]) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מגונה.

[4]) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שהשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

[5]) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

[6]) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

[7]) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשה מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

[8]) ביאור: שיעורו ההולך ביראת ה׳.

29 אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתיר אלגהל:

לקב אלכתרה האהנא באלארתפאע אד קאל מרים[1]).

30 אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגירה סוס אלעטאם:

הדא משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גהד ובלא ופי אמר אלאכרה מן יחסד אהל אלגצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועדאב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו׳ (משלי ג׳ ל״א) אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (שם כ״ג י״ז)[2]).

31 גאשם אלפקיר קד עיר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:

הדא אלגשם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטרה לאנה צד ומכבדו[3]) ואלאשארה באלואו אלדי פי ומכבדו תומי אלי אללה גל גלאלה[4]).

32 פי שרתה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי נכבתה:

מענאה אן אלרשע אדא חלת בה אפה אזדאד פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה׳ (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו׳ ויתחזק דוד בה׳ אלהיו (ש״א ל׳ ו׳) וכדלך יחזקיהו וגירהם[6]).

33 פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם[7]) גרבתהא[8]):

אלא תרי אן אלעאמי אדא סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצעהא מן אלמגאלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יודיהא עלי מא ינבגי ואן עורץ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 אלזכוה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכטיה:

חסד האהנא מתל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ׳ י״ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ״ה י׳) וקד עלמת אן זכוה אלקיני כלצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אכטאו[10]).

---

[1]) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

[2]) ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

[3]) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכבדו.

[4]) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבה אל השם.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ שרה.

[6]) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ תפהם.

[8]) „תודע זרותה" ר״ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

[9]) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

[10]) ביאור: חסד טעמו כאן חרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א׳ ט״ו ו׳) וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

35 רצׄא אלמלך לעבד עאקל[1] ועברתה תכון עלי אלמסי:
הדׄא פי מלך אלמלוך גׄל תׄנאה ופי מלוך אלנאס איצׄא[2].

# טו

1 אלמרדּ אללין ירדּ אלחמיהׄ ואלכלאם אלשאקּ יצעד אלגצׄב:
כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחזיה אלתׄאלתׄ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיף נאלה כׄלאף אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלדׄין אן שמעיה ועטׄ רחבעם וקומה פרדׄו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיף נאלהם כׄלאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלדׄין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4].

2 לסאן אלחכמא יגׄוּד אלמערפהׄ ופם אלגׄאהל ירוי אלגׄהל:
מענאה אן אלעאלם יגׄוד אלעבארהׄ ויקרב אלאמור אלמסתגלקהׄ אלי אלאפהאם ואלגׄאהל ירוי אלשי עלי אסמגׄ עבארהׄ ואקבח תאויל[5].

3 פי כל מוצׄע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכׄיאר:
מעני דׄלך עלמה[6].

4 צדק אללסאן שגׄרהׄ אלחיוהׄ ואלזיג פיה כסר אלרוח:
לקב אלצדק האהנא באלשפא. דׄלך כאלמפתי אלדׄי יסלה אחד אלכׄצמין פאן הו צדקה אלפתיא קלּל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחקּ מעך אתעבה ועדּבה ואלחק בה אלאתׄם ואלאסם אלסו ולים ינפעה דׄלך מע אלחאכם שיא[7].

5 אלגׄאהל ירפץׄ באדב אביה וחאפטׄ אלעטׄהׄ ינהץׄ:
6 פי בית אלצאלח אלותׄאק אלכתׄיר ופי גׄלהׄ אלפאסק אלפציחהׄ[8]:
פי אלעאגׄל איהׄ מעגׄזהׄ ופי אלאגׄל חכם קאטע[9].

---

1) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.

2) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

3) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.

4) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

5) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים

6) ביאור: ר״ל שהשם יודע.

7) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי דינים עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

8) עיין אצול ע׳ 521 ש׳ 21.

9) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

7 שפתא אלעלמא תדרי אלמערפה וקלב אלג׳האל ליס כדלך:

יעני אן אלעלמא יביחון כתיר מא ענדהם ואלג׳האל ישחון עלי אלנכתה אלתי תקע להם[1]).

8 דבח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקימין רצאה:

מעני דלך אן אלצלוה הי אכף מונה מן אלדבאיח והי מן אלצאלח אפצל מן אלדבח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי כטיה וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש״א ט״ו כ״ב)[2]).

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב כאלב אלזכוה:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3]).

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעטה יהלך:

פי אלדניא במענזה ופי אלאכרה בפצל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלאפאת אלעטימה[4]).

11 אלתרי ואלאבאדה מכשופאן ענד אללה פכיף קלוב בני אדם:

אלתרי הו אלתראב ודאר אלאבאדה הו אלקבר ואנמא צרב אלמתל בהדין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסרוה פי אנפסכם יכפי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הדין נטיר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ״ו ו׳)[5]).

12 תג׳ד אלדאהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעטה כאצה ואלתאני ולא יחצר מג׳לס עאלם פישתרך פי עטתה מע עואם אלנאס[6]).

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוג׳ה ובמשקה אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וג׳והם כלחה והנם זעפים (בראשית מ׳ ו׳) וכדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו׳ (דניאל א׳ י׳)[7]).

---

[1]) ביאור: ר״ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטון שיודע.

[2]) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

[3]) ביאור: אמרו מרדף ר״ל המבקש בכל כוחו.

[4]) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

[5]) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

[6]) ביאור: לא ירצה הלץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

[7]) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

14 קלב̇ אלפהם יטלב אלחכמה̈ וקצד אלג̇האל יראעי אלג̇הל:
הד̇ה איצ̇א חכאיה̈ מא וג̇ד[1]).

15 כל איאם אלצ̇עיף אלראי רדיה̈ וג̇ודה̈ אלקלב הו שרב דאים:
הד̇א אלעני ליס הו פקיר בל צ̇עיף אלעקל ואלג̇יד אלעקל סרורה דאים אפצ̇ל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2]).

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כת̇יר פיה אלאהאמה̈:
אי אלמחק. הד̇אן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכת̇יר וקולה הד̇א פי אכ̇ראג̇ אלעשור וחקוק אללה[3]).

17 ולבאקה̈ מן בקל ומחבה̈ הנאך כ̇יר מן ת̇ור מעלוף מעה שנאה̈:
הד̇א עלי צ̇רבין אמא פי מחבה̈ אלנאס פכמא אכ̇ד̇ דוד כ̇מסה̈ רגפאן מן אחימלך אחב אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה̈ אללה כאן ג̇וע עדו החזה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אערץ̇ עליה פג̇אובה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4]).

18 ד̇ו אלחמיה̈ יחרץ̇ אלצ̇כ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכ̇צומה̈:
19 טריק אלכסלאן כאלמסיג̇ה̈[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כ̇אלצה̈:
אלחדק נוע מן אלשוך ואלמוג̇וד מן אסמאיה פי אלמקרא את̇נאן[6]). והד̇א אלקול יעם כסלאן אלטאעה̈ ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת̇[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלג̇אהל יזרי באמה:
מא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה̈ פהו לג̇מיעהמא כמא צדרנא[8]).

21 אלג̇הל פרחה̈ ללנאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם יסהל מסירה:
22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר ובכת̇רה̈ אלמשירין תת̇בת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.
[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.
[3]) ביאור: אמרו מהומה ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.
[4]) ביאור: הכתוב מדבר הן באהבה שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצה עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.
[5]) בכ״י ג׳ כאלמבסוטה̈.
[6]) ר״ל כאן ומיכה ז׳ ד׳.
[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצל בדבר מצוה או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.
[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.
[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

כתמאן אלאמיר אלתי לא כטא פיהא ליס במנכר אד הו אחד וגוה אלתדביר סימא אן כאנת הנאך תקיה אעני כוף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1]) אמורהם אעני קצה אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2]).

23 ללמר סרור בגואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה הצור אלגואב וסרעתה ליס[3]) מן גיר גהתה לאנה לו כאן כדאך לכאן אלנאס באגמעהם נאטרין מחגאגין לכן מן גהתה[4]):

24 סביל אלחיוה פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלגחים אלספלי:

פי אלדארין גמיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכום אלצעפא:

דכר מן גמלה אלצעפא אלמנה כמא דכר מן גמלה אלחדיד חרב אד קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן גמיע אלאצנאם מולך ושביה הדא מן אלמסתעמל[6]).

26 יכרה אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה טאהרה:

לקב אלחכמה האהנא באלנעמה עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג׳ י״ז)[8]):

27 אלטאמע טמע הו פאצח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מתל מא אכד אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלבדור אלדהב ואלפצה וגחזי אסף עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח יהדס מא בה יגיב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הדא הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא ירדון בה עלי אלמלחדין ואלמכאלפין והודא תרי כצומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה הצור אלגואב וסרעתה מן גיר גהתה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נעצב על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

29 לדלך[1] אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה אלצאלחין יסמע:

30 במא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח ידסם אלעטם:

אלקיאס פי דלך קריב אד המא חאסתאן יוידאן אלעצוין[2]).

31 אלאדן סאמעה עטה אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטה לא יסתמעהא אלא חכים[3]).

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטה למקתן קלבא:

לקב אלחכמה באלקלב אד הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר סמאא לנזולה מן אלסמא[4]).

33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשוע אלכראמה:

קולה יראת ה׳ מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תודב הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה כבוד ואלקולאן ואחד[5]).

## טז

1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]:

אמא לאדם מערכי לב פהו יויד אלקול באלאכתיאר אד נסב פעל קלב אלאנסאן לה ולכן ומה׳ מענה לשון הו יוסם[7]) אלקול באלגבר וליס הקיקתה כדלך לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה אלאצליה אן אללה אעטא אלאנסאן קוה אלנטק נטיר קולה אזן שמעת ועין ראה ה׳ עשה גם שניהם (משלי כ׳ י״ב) פאהב[8]) עלי אלאנסאן וקאל אד הו מכיר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כלקה נאטקא[9]).

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הדא מא וגד אלנאס עליה מן קלה אלאעתראף בכטאיהם כל ירון דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם[10]).

---

[1]) „לכן רחוק וכו׳".

[2]) בכ״י אלי עצוין. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

[3]) ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.

[4]) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו המטר בשמים לפי שיורד מן השמים.

[5]) ביאור: אמרו יראת ה׳ ילמדנו שאין יראת ה׳ כי אם בהכמה. ואמרו ולפני כבוד ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

[6]) עיין אמאנאת 163. — [7]) אפשר שצ״ל יוהם.

[8]) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י״ז.

[9]) ביאור: אמרו לאדם וכו׳ הוא ראיה שיש לאדם בחירה ואמרו ומה׳ וכו׳ אין טעמו שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

[10]) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

3 גֿל אלי אללה אעמאלך תתֿבת אפכארך:

אלתֿגליה לה עלי צֿרבין אן כאן אלעמל אלדֿי קצדתה מן אלמבאח פאסתכֿרה פיה וסלה אלנגאח כמא כאנו אלאולון יפעלון אן חצֿרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ה׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצֿה עלי סמעה ואתֿאר רסולה פמא וגב אפעלה ומא לם יגב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלטֿאלם איצֿא ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללטֿאלם ופי דֿלך צלאח לה לימהין ענה אלכֿטאיא וללעבאד ליעתברו בה והדֿא קול מעכוס ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמך אלקלב בתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגפר אלגֿרם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתֿנין תאיב קד נפר דֿנבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי לם יזל זאילא ען אלשר[5]).

7 אדֿא רצֿי אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר׳ חייא[7]).

8 לקליל בנצפה כֿיר מן גלאת כתֿירה בגיר חכם:

הדֿא פי אלוארתֿ אלאכֿדֿ שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכֿלטא ואלמעאמלין[8]) לדֿלך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

[1]) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

[2]) ביאור: לכל דבר נברא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

[3]) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — [4]) אפשר שצ״ל מא בין.

[5]) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

[6]) בכ״י א׳ סאלם לה אעדאוה.

[7]) עיין מועד קטן ט״ז ב. — ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר׳ חייא.

[8]) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

[9]) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

9 קלב אלמר̇ יפכר פי אמורה ואללה יהיי כ̇טאה:

הד̇א קול כ̇אין̈ פי אמור אלרזק ואלפאידה̈ ואלשפא ואלולד ואלנעמה̈ אלדניאייה̈ אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או יישא רבה פיהא יקול ירמיה̈ (ה׳) ידעתי ה׳ כי [לא] לאדם דרכו וגו׳ (ירמיה י׳ כ״ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלהתם עלי נטק אלמלך ובאלהכם לא ינכת̇ בקולה:

הד̇א איצ̇א כ̇אין אד̇א אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענד אללה פחט̇רה אלמלך או אוג̇בה פלא תכ̇אלפנה פאחרי ואכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אלא תכ̇אלפה וכמא געלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח׳ ב׳)[2].

11 לאן אלתסקים ומיאזין אלעדל ללה ועמלה כמא יזן באלצנג̇את:

הד̇א זיאדה̈ פי אלאעתבאר אד̇א וג̇ב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלהג̇ם ואלג̇זאף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסט[3].

12 יג̇ב אן יכרה אלמלוך עמל אלט̇לם לאן אלכרסי אנמא ית̇בת בעדל: 13 ויג̇ב אן יכון רצ̇אהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחבון:

הד̇אן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלטאבע טבע בניה̈ אלעאלם עלי אלחק ואלכ̇לאתם כ̇תמה בעדל לא ית̇בת בג̇ירה[4].

14 חמיה̈ אלמלך כרסל אלמות ואלרג̇ל אלחכים יזילהא:

ד̇לך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד̇ קאל ויגש אליו יהודה וגו׳ (בראשית מ״ד י״ח) וקיאד מלך ארם באחאב אד̇ קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ״א כ׳ ל״ב) ופי מלך אלמלוך ג̇ל ת̇נאה כמא פעל משה פי הר סיני ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מת̇להם[5].

15 בנור וג̇ה אלמלך אלחיוה̈ ורצ̇אוה כאלג̇ים אללקים:

ד̇לך איצ̇א פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי רב אלעאלמין מעלום ונצף מנה ת̇לאת̇ה̈ מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פרעה̈ (בראשית מ״א מ״ד) וקד ראית אלי מא ד̇א צאר פכיף מן קאל אללה לה אני ה׳ אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח י״ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי וגו׳

---

[1]) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי אם ברצון השם.

[2]) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא ימרה את פיו וכל שכן מצות מלך מלכי המלכים.

[3]) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל שכן במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

[4]) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא הקק צורת העולם על האמת וחתמו בצדקה.

[5]) ביאור: זה בחמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם עם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשיטים.

[6]) בכ״י אחטה.

(מ״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהנים ינסבון אליהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו׳ ו׳) וקד רי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ (ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אגודה מן אלקראצה ואקתנא אלפהם כיר מן אלורק:

ללוגוה אלתי וצפנאהא בלי לאכתר מנהא[3]).

17 מחגה אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיגב אן יכון אלמר[4]) חארס נפסה האפט טרקה:

אלתאהיב פי ךלך לא יר אנה אנמא יחפט טריקא או חאלא ליס אלאמר כךלך בל נפסה אלעזיזה יחפט[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכשוע ועקיב אלכשוע אלכראמה[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאתלהם ואתבע אקואלהם אלדלה[7]) ואלחטיטה[8]).

19 לתואצע אלרוח מע אלכאשעין כיר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה אלאול ופסאד עאקבה אלתאני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) „ולפיכך צריך שיהא האדם וכו׳״ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיגב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה אלאקתדאר אלכסר ועאקבה אלכבר אלחטיטה וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה כופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

20 מן עקל לאמרה אצאב כ̇ירא ואלואת̇ק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא ד̇הנא[1] ואלחלו אלנטק יזדאד בת̇א:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאד מן כלאמה[2].

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה̈ ואדב אלג̇האל ג̇הלהם:

יריד בה מא ראי אלג̇האל עליה אנהם אד̇א ראו אחדהם יטלב אלחכמה̈ ראצ̇וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג̇הלה[3].

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בת̇א:

אחתג̇נא אלי הד̇א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה̈ פי קלוב אלנאס מכ̇פיה̈ בעצ̇הם ען בעץ̇ ואנמא אלמט̇הרהא ואלמעבר ענהא הו̇ אלנטק ואלכלאם אללד̇אן ג̇עלא דלילין עלי מטאוי אלאצ̇מאר טאעה̈ או מעציה̈ חכמה̈ או ג̇הל[4].

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה̈ חלו ללנפס שפא ללג̇סם[5]:

בל אפצ̇ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד̇לך אן אלאכ̇ת̇אר מן אלעסל יצ̇ר ואלאזדיאד מן אלחכמה̈ ינפע ואלעסל יצ̇ר שיא וינפע שיא ואלחכמה̈ תנפע אלכל ואלעסל בת̇מן ולא ידום ואלחכמה̈ בכ̇לאף ד̇לך[6].

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7] אלמר ועקבהא טרק אלמות:

הד̇א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8].

26 נפס אלשקי תשקא אד̇א תנכב ענה מקד̇ארה[9]:

אמא בד̇ל בעד עז או ג̇וע בעד שבע או ספר בעד חצ̇ר פיג̇ב אן תדאפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10].

27 ד̇ו אלפג̇ור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה̈:

יעני אן ד̇לך לא יכ̇פי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלפאג̇ר אלחדה̈ פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג̇ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחדה̈ פאד̇א ראיתה כד̇אך פאחד̇רה[11].

---

[1] עיין בפתיחה 10.

[2] ביאור: לפי שבני אדם מתאוים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

[3] ביאור: ירצה בו ההכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמה.

[4] ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות בלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

[5] בכ״י ב׳ ללעט̇אם.

[6] ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.

[7] בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.

[8] ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.

[9] הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

[10] ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו חרפה אחר הכבוד ורזון אחר השובע והליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

[11] ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

28 דו אלתקלב ינשי אלצבאיב ואלמחרץ יפרק אלאלפא:

חכי מא וגדה והדא פי אמר אלדין ואלדניא[1]).

29 דו אלטלם יכדע צאחבה ויסירה פי טריק לא כיר פיה:

והדא איצא פי אלאמרין גמיעא כמא יטגי אלמלחדון בעץ אלמוחדין ויגר אלמכאלפון בעץ אלגמאעה[2]).

30 וכם מן גאץ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הדא מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ון] באלעיון ואלשפאת[3]).

31 תאג אלפכר אלשיבה תוגד פי טריק אלזכוה:

אראד בה אן אלשיבה תאג ודלך אדא קארנהא אלצלאח ואלא פלא כיר פיה וקד עלמת אן משאיכא הצרו מגלס[4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳)[5]):

32 אלטויל[6]) אלמהל כיר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראיה אצלח מן פאתח בלד:

לאן אלגבאר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים וגירהם עלי סרעה ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי גירה פאן לם ימלך נפסה קבל גירה פמא דא יסאוי[7]).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחגר ומן ענד אללה גמיע חכמה:

אראד בה אן גמיע אלאשיא אלמופקה מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק[8]).

## יז

1 לכסרה גאפה מעה סלו כיר מן בית ממלו דבאיחא בכצומה:

כמא הרב יפתח מן בין אכותה להאל אלכצומה וגלס פי אלקפר ואנמא סמית

---

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

[1]) ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

[2]) ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחדים והמתנגדים עם הכנסיה.

[3]) ביאור: החכם מצייר אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

[4]) בכ״י פגלס.

[5]) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

[6]) אפשר שצ״ל לטויל.

[7]) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

[8]) ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

ארץ טוב (שופטים י״א ג׳) באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקולה ואיש טיב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב׳ י׳ ו׳)[2]).

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמכזי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אלבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן ולך לה[3]).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה:

לאן אלקלוב לפיה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתיך וגו׳ (ישעיה מ״ח י׳) וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו׳ (יחזקאל כ״ב י״ח)[4]).

4 אלמסי יצגי אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כאדב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳)[5]).

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעס לא יברו:

הדא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד בנוהם תאג אגדאדהם ופי אלנצף אלתאני עניה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

[1]) צ״ל שנים עשר אלף.

[2]) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראה כן על שם העם היושב שם.

[3]) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ״ח מ׳ ה׳ ועיין גמרא קל״ג ע״ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

[4]) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

[5]) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמוע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

[6]) ביאור: ריש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

[7]) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ״ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עטרת וכו׳ זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו׳ צווי שישגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

[8]) בב״י ב׳ וג׳ אלנטק באלפאצל.

[9]) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

8 אלרשא ענד צאחבה חג̇ר ד̇ו חט̇ חית̇ [1]) תוג̇ה ינג̇ח:

הכד̇י יט̇ן צאחבה בה והו ענד אללה בצ̇ד ד̇לך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט) [2]).

9 מג̇טי אלד̇נב טאלב מחבה̈ ומעיד [3]) אלכלאם יפרק אלאלפא [4]):

הד̇א פי אמור אלדניא כ̇אצה̈ אן אלצדיק אד̇א לם יעף ען אלה פלא רגבה̈ פיה וכד̇לך אד̇א הו לם יקבל אלעד̇ר כל כלמא אעתד̇רת אליה אעאד אלתוביך̇ עליך [5]).

10 תנג̇ע [6]) אלז̇ג̇רה̈ פי אלפהם אכת̇ר מן צ̇רב אלג̇אהל כת̇ירא:

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלג̇ברי וכקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכת̇ר [7]).

11 אנמא יריד אלמכ̇אלף אלשר ורסול צ̇אר יבעת̇ פיה:

פי אלדניא מן כ̇אלף עלי אלסלטאן בעת̇ עליה רסלא כ̇שנא כמא בעת̇ נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לד̇לך מן כ̇אלף עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט) [8]).

12 ליפאג̇י אלמר̇ אלדב̈ אלמת̇כל ולא אלג̇אהל בג̇הלה:

לאן אלדב יחל קתלה ואלג̇אהל תריד [9]) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יואתיך [10]) אלחכם ואלג̇אהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלג̇אהל יפעל ד̇לך ומת̇ל הד̇א כת̇יר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללג̇אנה [11]).

13 מן כאפא שר̈א בדל כ̇יר לא יברח אלשר מן מנזלה:

אול ד̇לך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה [12]) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלג̇מע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳–י׳). ת̇ם מכאפי אלנאס שרא בדל כ̇יר כמא כאפי אהל מצר אבוה̈ יוסף אלד̇ין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא ג̇אזי אבשלום יואב אלד̇י אסתעטף

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

[2]) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

[3]) בכ״י א׳ מגיר = משנה דיבורו.

[4]) בכ״י א׳ אלאלף.

[5]) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחביריו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.

[6]) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תוג̇ע = תכאיב.

[7]) ביאור: אמרו ומאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

[8]) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו. בו וכל שכן הממרה את פי השם.

[9]) צ״ל הרם.

[10]) בכ״י יג̇אתיך.

[11]) ביאור: לפי שהדוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

[12]) בכ״י אבראיה.

לה קלב דוד חתי רדה מן גשור באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדֿי כֿלצה מן אלקתל וחפטֿ לה אלמלך בקתל ולדה וקד סמעת עואקב גֿמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחקה שר איצֿא לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים מדה תֿם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא אול אלצבב פלדֿלך קבל אלגֿאג דר אלכֿצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה ליס פי טאקתך אן תחתריהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עומת אן תכֿאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדֿי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כתֿירא וכמא אתסעת מנאטֿרה בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואתֿנין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכֿצומה ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכי אלטֿאלם ומטֿלם אלזכי אן אללה יבגֿץ כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתֿמאן הדֿא ונטֿראה[4]):

16 למא דֿא יכון תֿמן מע אלגֿאהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר
עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך ינשא לשדה:

הדֿאן פסוקאן מגֿמועאן קאל פיהמא יטֿן אלגֿאהל אן אלחכמה אלאכתֿאר מן אלאצדקא פישתריהם בתֿמן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצֿרה כצדאקה זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ונטֿראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ אלעקל יצאפח בכפה ויצֿמן צֿמאנא לצאחבה:

יגֿמע הדֿא אלדאכֿל פימא לא יעניה פהו מנקוץ מדֿמום[7]).

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדֿנב ומן שמך באבה פקד טלב אלכסר:

ודֿלך אן אלמנאזעה קד יכֿרג מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צֿרב אלרגֿל אלמצרי כמא צֿרב הו אליהודי פצֿרבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מסבב תהלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות האל וימרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תחתריותמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה חמתם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול לעגל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל החושב שיקנה חכמה אם יקנה רעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנהו.

ארניהו בן חגית מתנשא וגו׳ (מ״א א׳ ה׳) וכמא פעל עזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל וגו׳ (ד״ה כ״ו ט״ז)[1]).

20 אלעסר אלקלב לא יציב כ֗ירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:

אמא אלעסרה֗ פכמא עסר סיחון ועוג אן ישרקי ללאמה֗ ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאזלאת[3]).

21 ואל֗ד אלג֗אהל לה אלחסרה֗ ולא יפרח אבן אלספיה:

22 אלקלב אלפרח יג֗וד אלסחנה֗[4]) ואלרוח אלכאיבה֗ תג֗פף אלעט֗ם:

אמא פי הד֗א[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 אלט֗אלם יאכ֗ד֗ אלרשוה֗ מן אלכם֗ ליזיל סבל אלחכם:

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳ ו׳) [...] אלג֗איר אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 בחצ֗רה֗ אלפהם אלחכמה֗ ועינא אלג֗אהל פי אקאצי אלארץ֗:

מעני ד֗לך אן אלפהם כמא תלות לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלג֗אהל פהו כאנה ליס באלחצ֗רה֗ בל כמן הו פי בעד מסאפה֗ כמא עלמת אן משה אעתזל עןֹ זוג֗תה באלאימא אלד֗י קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד וגו׳ (דברים ה׳ כ״ז—כ״ח)[8]) וגירה השכם ושלוח (ירמיה ז׳ כ״ה) ולם יחך֗ פיהם[9]).

25 אלאבן אלג֗אהל ג֗יט֗ לאביה וממר֗ לואלדתה:

יתנה הד֗א עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאד֗א כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצ֗א אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פיגתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו׳ (ש״א ב׳ כ״ב)[10]).

26 וג֗רם אלזכי איצ֗א לא כ֗יר פיה ולא צ֗רב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):

---

[1]) ביאור: אמרו אוהב מצה וכו׳ כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואמרו מגביה וכו׳ כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזיה מלך יהודה.

[2]) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

[3]) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וגו׳ כמו פרעה ועמו שהפכו את לבם עשר פעמים.

[4]) עיין שרשים לאבן גנאח ע׳ 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית ג֗הה֗ = וגה.

[5]) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ״ל אשאר במקום אמא. ר״ל יעין בזה.

[6]) ביאור: לכן יכיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

[7]) ביאור: היק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

[8]) עיין שבת פ״ז א.

[9]) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר עמו כמו שידעת שמשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירם פעמים רבות.

[10]) ביאור: בין שעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

[11]) בכ״י א׳ מסתקימה.

קולה גם הו מן חרוף אלמצ̇אף דל̈ עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנבארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכד̇לך גרמה איצ̇א [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכד̇לך צ̇רבה וחדה[1]) כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2]).

27 אלצ̇אד̈ אקואלה הו עאלם באלמערפה̈ ואלעזיז אלרוח ד̇ו פהם:

מראדה בהד̇א צד אלכלאם אלמבתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנה̈ אלתי תרי אלרגל להאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזה̈ פלא יהתז̈[3]).

28 חתי אן[4]) אלג̇אהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצ̇אם[5]) שפתיה פהמא:

הד̇א אלקול יוג̇ב חסן אלט̇ן יוציך אד̇א ראית אלמר סאכתא פאעד̇ה בעלם חתי יט̇הר לך ג̇הלה וכד̇לך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולד̇לך יוצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6]).

# יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאג̈ג̇:

יעני בקולה נפרד אלמכ̇אלפין אלמנפרדין ען אלאמה̈ פאכ̇בר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חג̇ה̈ ודל[יל] מחכוך וכאבריך[7]).

2 ויתג̇ד אלג̇אהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לג̇אג̇ קלבה:

אלפסוק אלאול פי ט̇אהרהם והד̇א אלת̇אני פי באטנהם יקול לים יפעלון הד̇א ענד אלמנאט̇רה̈ פקט בל ענד כ̇לותהם איצ̇א לא ירידון אלעלום בל אללג̇אג̇[8]).

3 אד̇א אתי אלפאסק חצ̇ר אלאזרא איצ̇א ומע ד̇י אלהואן אלעאר:

יוג̇ב אן[9]) תרפע לה ראפעה̈ כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10]).

---

[1]) בכ״י ולדה.

[2]) ביאור: מלת גם ממלות החבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לעונשו בממון ובמלקות.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4]) בכ״י ב׳ באן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ ואלצאד = חושך.

[6]) ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7]) ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאוך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 306).

[8]) ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה ויעמדו בדעותם.

[9]) נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10]) ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה כאלואדי אלנאבע:

פעלי ד׳אך יגב אן יסתעמל פכרה וישחד׳ה חתי יכון כלאמה דא׳רא צואבא[1]).

5 ומחאבאה אלט׳אלם לא כ׳יר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כ׳יר פיהא ללחאכם לגוֹרה ולא ללזכי לכ׳סארתה ולא ללט׳אלם למעונתה עלי אלט׳לם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמפעול ד׳לך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2]).

6 נטק אלג׳אהל ידכ׳ל פי אלכ׳צומה ופוה ידעו אלהבג׳את:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3]).

7 ופם אלג׳אהל אנדקאקה[4]) ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמהרג׳ כאלמזאח[5]) וקד וצל אלי כ׳דור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמהרג׳ אנמא ילקי כלאמה פאן אתׄר ש[א] ואלא געלה מזאחא[6]).

9 ואלמסתרכ׳י א[י]צ׳א[7]) פי צנאעתה פהו אך׳ למפסדהא[8]):

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כד׳אך יקע בתרך אלאצלאח ולד׳לך קאל גם[9]).

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יהאג׳ר אלצאלח פינצר:

הד׳א אלקול עלי אלדניא באכ׳תיאר אלצאלח ועלי אלאכ׳רה בג׳זא אללה. ותרכיבה עלי האל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מגדל עז קצד מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה ליס ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תג׳עלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארץ׳ ואלשאמך׳ מן אלגבאל לא יתג׳נב מן עדוך ואנמא יתג׳נבך הצן אצלחתה אנת לנפסך והד׳א נט׳יר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איוב לה ושית על

[1]) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו וישננו אותו עד שיהיה כנחל נובע.

[2]) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חומס ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.

[3]) ביאור: הגיד מה שבנמצא בין בני אדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.

) בכ״י א׳ כאלמאזה.

[6]) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.

[7]) חסר בכ״י א׳ וג׳.

[8]) בכ״י ב׳ וג׳ ללרג׳ל אלמפסדהא.

[9]) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתת בידו.

[10]) בכ״י לא.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד, כ״ה) יקולון דע אלהצון אלי אלתראב הוא[1])
ואזראא ואג̇על אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). ת̇ם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן
עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא
או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי
ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה
ג׳ י״א) ת̇ם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב
ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכ̇ר פי תמת̇ילה ללתכלאן באלחצן לאן אלהצן יחתאג̇
אליה פי אשד̈[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך
העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כד̇לך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה
ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן
אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה
ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית
ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ו). ומעני אכ̇ר לתמת̇ילה באלחצן
לאן מן ד̇כ̇ל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי ד̇לך
אלחצן כד̇לך יג̇ב אן יקטע אלמומן ג̇מיע אלמואת̇יק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה
פקט ולד̇לך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי
הד̇א אלתאויל קאל ישעיהו איצ̇א לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳)
לאן אלאעתמאד עלי אללה ימת̇ל בכל מכאן מן מאוי ומוטן וחצן וכ̇דר וכהף וג̇בל
ומא אשבה ד̇לך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל
פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם
י״י וקאל פי אלכ̇דר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלג̇בל י״י סלעי ומצודתי (ש״ב
כ״ב ב׳) ומא שאכל ד̇לך ועלי אנה עלי הד̇ה אלפנון נקלת אלאמה̈ אן אסמה מקום
ולד̇לך יקולון אד̇א הם דעו המקום ברוך הוא או̇ הד̇א אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה
מע חאל אלאכ̇רה̈ לאן אללה עז וג̇ל ה[ו] אלד̇י אליה יציר אלכל פת̇ואבה ללצאלחין
[חצן] מבני יסכנונה ואת̇קין כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון
(תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלט̇אלמין [כ]קטעה̈ מן חצן תקע עלי אנא כ̇זף
פתטחנה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה
כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הד̇א פי מוצ̇עה[5]):

---

1) בכ״י הדא.

2) הגאון הוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

3) בכ״י אשר.

4) אפשר שצריך להוסיף מן.

5) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה, מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטחונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהחושב להתקרב אל השם בעבירות ענשו יותר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרנו וישמרנו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהנכנס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שנמשל

11 ובמא אן מאל אלגני קריה̈ עזה ובחצן מניע פי זכרפתה:

הד̇א עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה׳ הון עשיר והו איצ̇א יקאל עלי אלדניא באלאיג̇אב אן יכון אלעבאד יג̇עלון מאלהם וכנוזהם טאעה̈ רבהם ועלי תמאם אלפסוקין אללד̇ין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [ד̇הב אופיר] ענדך כצואן אלאודיה̈ [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואג̇על אלכאפי הו מאלך אלט̇אהר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכ̇יראן מתואזנאן. ועלי אלאכ̇רה̈ באלג̇וא באלסעאדה̈ אלדאימה̈ כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) וקאל איצ̇א מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך̇ קלב אלמר אלכסר ותבע אלכ̇שוע אלכרם:

הד̇א אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצ̇א אד̇א עברה אלמעבר עלי נצה אתג̇ה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה אלכסר[2]) ואלכ̇שוע מן ג̇זאה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה̈ אלכסר אלצלף ומקדמה̈ אלכרם אלכ̇שוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כ̇אשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל הנה הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ג) אכ̇תארה אללה וחין תעט̇ם וקאל אלי לארב (שם כ״ב י״ג) ומא אשבה ד̇לך אויל[3]).

13 מן רד ג̇ואב קול[4]) קבל אן יסמע תמאמה פד̇אך ג̇הל מנה וכ̇זי לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מת̇ל ייץ וחק יע וקיב ואנמא הי ענד אלתהציל כאלסכות אלד̇י לא יפיד שיא כאנת איצ̇א אנצאף אלמעאני ואג̇זאיהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען ד̇לך אלמעני וכמא אנה לא ג̇ואב עלי אג̇זא אלכלמאת אד̇ לא ג̇ואב עלי אלסכות כד̇לך לא ג̇ואב עלי אבעאץ̇ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה ג̇מלה̈ אלמעני אלד̇י ענה יסלה כל אג̇אבה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא כ̇ג̇ל או תג̇היל או המא ג̇מיעא לאנה יכון קד אג̇אבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאד̇א סמע תמאמה אנתקץ̇ אלג̇ואב פאן הו תרך אן יג̇[יב]ה [בג̇ואב] ת̇אן כאן ג̇אהלא ופיה קאל אולת ואן הו אג̇אבה לם יכן פי אלהאל אלת̇אניה̈ ג̇אהלא בל כ̇ג̇לא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך חתי יטאלבה סאילה באלג̇ואב לזמאה אלאמראן ג̇מיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

---

הבטחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולחדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום באמרם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ישוב אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה הנופל על חרסית ויטהנה כמו שפירשנו בישעיה.

[1]) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר גם כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב שהמשילו בתחלה הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ההצלחה התמידית.

[2]) בב״י אלכרם.

[3]) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה ואם תפרשם כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

[4]) בב״י ג׳ כלאם ובב״י ב׳ הסר.

קלנא אשה הוא מפרדא כאן כטאא חתי נקול אם בעל אשה היא (שמות כ"א ג') וכדלך אדא קלנא והוא אשה פקט כאן כטאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ"א י"ג) וכדלך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ"ד ו') וכדלך לא אלה פי לגה אלערב חתי תצם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאנאה חתי יחאט באקטאר אלארץ כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה מן יחתמלהא:

להדא מעניאן אחדהמא עלי אלוגדאן יקול וגדת אלאלאם אדא ערצת פי אלגסד אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בגודה אלראי ואלפעל גמיעא חתי תעאלגה ולכן אדא וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילה פיה ומן ידברה או יצלחה ולים פוקה פי אלאנסאן גוהר אכבר אעלי מנה כאלצעף אדא ערץ[2]) פי קוה אלפכר ואלדכר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאג ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלדאיק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעה אלאעצא וכדלך פי אלקוה אלגאדבה ואלמאסכה ואלהאצמה ואלדאפעה פי כל עצו וכדלך אלמולדה ואלמרביה ואלגאדיה פי עמק אלגסד וכדלך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב פהדה אלסת עשר קוה מן אלנפס אדא צעפת לים פוקהא מא תסתמד מנה שיא טביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלדי הו פוק אלכל. ואלאכר עלי גהה אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אדא חלת בה ולא יצגר לאנהא לא תכלו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה עליהא תעוין עלי מא בינא פי כתאב איוב תם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי ישאנה יכון פי הדה אלעבארה אלתאניה קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפה ואדאן אלחכמא תטלבהא:

הדאן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כדא פעל חתי צאר עאלמא

---

[1]) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

[2]) בכ"י ערף.

[3]) אחר מלת אלגאדבה בכ"י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שיבוש בסוף ונראה שצ"ל וכדלך פי אלקוה אלמתחרכה ואלקוה אלחסאסה.

[4]) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באחד מששה עשר כוחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעה איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח ההולדה והגידול והמזון שהם בעומק הגוף וכוחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו וא: על פי שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

וימכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתזיד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלזיאדה פיה אכתׄר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחׄב בה[2]) ובין ידי אלאגׄלא יסיׄרה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך וחאשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואגׄלוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אליהמא. ופי אלאכׄרה פמן אטאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו׳ (ישעיה נ״ג י״ב) מתׄל אברהם יצחק ויעקב וגירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה פי לגה אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יבאד אול אלכׄצמין אן יזכו פי דעואה חתי יגׄי צאחבה פינאהיהא[5]):

טׄאהר הדׄא אלקול תחדיר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכׄצמין דון אלאכׄר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה פאדׄא סמע כלאם אלתׄאני תבין אן אלאול כאן טׄאלמא ולדׄלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו׳ (דברים י״ט י״ז). ולו דׄהבת אן אבסט מן שרח הדׄא כתׄירא לטאל לכני אדׄכר בעצׄא ואקול מן דׄלך כאן אלבינה קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה ליס להא בעל פעלי הדׄא אלטׄאהר אלצׄיעה לה תׄם חצׄר כׄצמה פאקאם אלבינה באן אלצׄיעה הי גׄמיע מלך אלאמראה תׄם תזוגׄת בעד דׄלך [פיגׄב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף] אן הדׄה אלאמ]ראה מזיה שיהא עמן קצרת אן תתזוגׄ בה. ומן דׄלך איצׄא כאן בינה קאמת לרגׄל אן הדׄה אלצׄיעה לאביה ומאת והו מאלכהא תׄם תגלב עליהא רגל אכׄר פעלי אלטׄאהר יגׄב אכׄראגׄהא מן ידה פלמא חצׄר כׄצמה אקאם אלבינה באן אלמתופי כאן דׄכׄלא ואן ולדה הדׄא לם ינסלה עלי אליהודיה פיגׄב אקרארהא פי יד אלרגׄל אלדׄי סבק אליהא אדׄ אלאמה כלהא וארתׄו דׄאך אלמתופי ומתׄל הדׄא כתׄיר. ופי טׄי הדׄא אלקול אן יכון אלמומן אדׄא סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצׄה עלי אלמומנין ובדׄלך אדׄא סמע צאחב אלחק כלאם אלמכׄאלפין פלא ינבגׄי לה אן ידאכׄל קלבה שיא מנה חתי יערצׄה עלי אלמואפקין ולא יגׄב אן יעכס דׄלך כאן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכׄאלפיהם למוצׄע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה להוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ״י ב׳ יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב ווסע בערבי אחד.

[3]) בכ״י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב ויושיבוהו ביניהם.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ פינהאה.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

18 אלסהם יבטל אלצכ̇ב ויפרק בין אלמתשאג̇רין: 19 אכ̇וה̈
באגו[1]) מן קריה̈ עז וצכ̇ב עט̇ים כנג̇ר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכ̇וה̈ או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמה̈ פחמדהא וג̇עלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה̈ [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל״ג נ״ד) פלמא ג̇על הד̇א חקא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוג̇ב עלי אלכ̇צמין אן ירצ̇יא בה ויעטלא אלכ̇צומה̈ אלתי כאנת ואלמשאג̇רה̈ לאן לפט̇ה̈ עצומים משאג̇רה̈ והי תתצרף ממא קאל ישעיהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ״א כ״ב) צאר עצומים מקאם יריבים. ת̇ם נעת אלמתשאג̇רין באן כל ואחד קד בעד ען אכ̇יה באלוחשה̈ מת̇ל קריה̈ עז יעני חצן שאהק ונעת אלצכ̇ב באנה שדיד כשדה̈ מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובה̈ זאד פי נעת אלגורל באלצלאח ואלאנצאף יקול ליס מדינים ואחים קד בלגו פי אלכ̇צומה̈ אלי חאל צ̇עיפה̈ יצלחהם פקט בל לו בלגו פי כ̇צומתהם אלי חאל גליט̇ה̈ צעבה̈ לאצלח בינהמא איצ̇א ואנצפהמא[2]).

20 מן ת̇מר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה̈ נטקה יסתכת̇ר:
21 ולד̇לך צאר אלמות ואלחיוה̈ פי טאקה̈ אללסאן פמן אחב איהמא
אכל ת̇מרה:

חצל אלחכים פי הד̇ה אלאיה̈ אן אלראבטה̈ אלמאסכה̈ ללעאלם הי אלנטק אלד̇י בה יחיי פיה[3]) וכמא הו משאהד אן אלצלוה̈ ללה ואלביעה̈ [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויג̇ ואלטלאק ואלא... פיה[4]) ואלשהאדה̈ ואלחכם כל ד̇לך באלכלאם ואלמסלה̈ ואלג̇ואב ואלמנאט̇רה̈ איצ̇א פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלד̇לך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה̈ פי אלדניא ואלאכ̇רה̈. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכת̇אר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה̈ וסעאדה̈ וכמא הו משאהד מן אן חיוה̈ אלדניא קד תנאל בכלמה̈ כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ״א כ׳ ל״ב) ומות אלדניא בכלמה̈ כמא

---

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

[1]) בשלשה כ״י כאנו ובכ״י ב׳ וג׳ פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

[2]) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר״ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשטמתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

[3]) אולי צ״ל כלה.

[4]) אולי צ״ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל"ח ז') במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכ֗רה̈ קד יכתסב בכלמה̈ כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ"ד ו') וגירה[1]).

22 מן חז֗ק זוג̇ה̈ פקד חז֗י כ֗ירא ונפק אלרצ֗א מן ענד אללה:

אל֗ אלהכים פי הד֗א אלפסוק שׂנצא ואחדא מן גמלה̈ גנס פחכם פיה בשי ליוג̇ב ד֗לך אלחכם לכל אלגנס בחג̇ה̈ עקליה̈ וד֗לך אן אלעקל יוג̇ב אן יכון עלי כל נעמה̈ שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה̈ אן אול נעמה̈ אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הדא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב' י"ח) ג̇עלהא אלחכים האהנא מת̇אלא ופאתחה̈ לג̇מיע אלנעם ואיג̇אב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה̈ וכמא ג̇את אלאת̇אר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ"ט ע"ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעז֗ה̈:

הד֗א מנה חכאיה̈ אלוג̇דאן אלד֗י וג̇דה פי אלעאלם ואמא אלואג̇ב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה̈ גניא כאן אם פקירא וכד֗לך צאחב אלשך יתכלם בצ֗עף וצאחב אלבטל לא יתכלם בתה̈ וכד֗לך אלקול פי אלסאיל ואלמג̇יב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן ד֗י אצחאב ירת̇ז֗ בהם וכם מן צדיק ילאזם אכת̇ר מן אך֗:

פי דרג̇ הד֗א אלכלאם ד֗ם אלאסתכת̇אר מן מכ֗אלטה̈ אלנאס פאן פיהם מן הו כצדיק והו אפה̈ אלא מן אמתחנתה פוג̇דתה כ֗ירא מן אך֗[4]).

## יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כ֗יר ממן הו עסר פי נטקה והו ד֗ו אתכאל:

הד֗א אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח' י"ד) אלד֗י תפסירה

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל וההודאה למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה ותשובה וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיחנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שהוה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו' ואמרו חכמים שהייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

תכלאן ולים הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והדא הו אלואגב ליס עלי מא אלתארה אלעאמה בל יגב אן יפצל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1]).

**2 ואלנפס איצא בלא מערפה לא כיר פיהא ואללאה פי אחואלה יכטיהא:**

ברגלים האהנא נטיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלדי תפסירהמא לחאל. ואורדנא בקולה הדא חתא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלאמור מן מאל וגאה וגיר דלך אדא לם תכן מערפה פלא כיר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכר מצמרה גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. תם קאל ולים תכאד אן תגדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעכף עלי מכאסב אלדניא בל תגדה יכטיהא ויחיד ענהא בכתרה שגל פכרה ובטשה[2]).

**3 גהל אלאנסאן יזיף טרקה ועלי אללה יצגר קלבה:**

קאל הדא ליכף אלאנסאן ען אהאלה מא יעאנתה מן אלגהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[כוה] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן דאך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל האדתה כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולדלך תגד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יהדתה פי עבאדה פלים יכלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה ליעוץ עליה אלאנסאן תואבא וגזאא[5]).

**4 אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כתירין ואלצעיף ינפרד חתי מן אצחאבה:**

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקוט כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בענינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר׳ גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

5 כמא אן[1] שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה[2] באלכדב
לא יפלת:

6 תרי כתירא יבתהלון וגה אלסכי ואכתר אלאצחאב לדי אלעטא:

הדא איצא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון אלכתירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך רבים (איוב י״א י״ט)[3].

7 ותרי כתירא מן אכואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד
בעדו ענה ויטלב מנהם אמורא ליס הי מתואתיה:

הדא איצא מא אלתארה אלנאס עלי נחל ווצפה הו ענהם ואמא אלואגב פהו אן יכון גמיע אכואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) ואן יכון גמיע נדמא אלכדאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה מדבר שקר תרחק (שמות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטאלם אדא טלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא נהי אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4].

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפט אלפהם וגד כירא:

יקע איצא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה פמן באח בהא ולם יכדב פיהא פהו אלדי יסלם וינאל כירא[5].

9 כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדאך אלמתפוה באלכדב יביד:

הדא איצא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתוראה כמא אנהא חכמת באן יחל באלשאהד אלזור מתל מא קצד אחלאלה באלברי כדאך [מן כד]ב עלי אכיה אלמומן פי גיר מגלס אלחכם פלא תהצל ללחאכם מגאזאתה ינתקם אללה מנה אלדי אטלע עליה במתל מא כדב עלי אכיה[6].

10 לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט
עלי אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקצתין הו אן אלנעמה אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן באלעאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים ל״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) לאנה כלמא תנעם צפא דהנה ואעתדל מזאגה וקוי כאטרה וגאד פכרה ותמכנת אלארבע קוי אלתי דכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצא אד הו חכים פליס יסרף פי לדה גסמה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהו לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

[1]) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ ואלמתפוה.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

[4]) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי כזב וימאנו מלתן לחומסים בקשתם.

[5]) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותבונה על המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

[6]) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק וגם אם ענה שקר באחיו באופן שלא יתביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלג̇אהל פאן נעמתה מאדה̈ לג̇הלה פינכבט פי אלאכל ואלשרב ואלג̇שיאן פי ג̇יר וקתה פילטי עלי טבעה ותתג̇אולה אלעלל ואלאמראץ̇ ומן ג̇יר הלה פיסי אלי נפסה כמא יקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יג̇הלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכ̇רה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה̇ אנה̇ יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרוס] פהו ישפק עלי רעיתה וירי להם [לג̇]האת מנהא ליקים ד̇כר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצ̇א ליבקי סננהם ויג̇אזי כל מן כאן וליא ולכ̇אדמא להם ואיצ̇א לאנה ירג̇ו מת̇ל ד̇לך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן ג̇מיע סנן אביה ות̇בתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואד̇א ולי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יג̇יר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמאלה אלי אן ינתהי אלי אהונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) וליס ירג̇ו איצ̇א אן ית̇בת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה̈. ואנמא צאר הד̇א אלבאב אלת̇אני קצה̈ אלעבד אעט̇ם מן אלאויל אלד̇י הו קצה̈ אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאויל כ̇טאוה עלי נפסה פקט והד̇א אלת̇אני כ̇טאוה עלי אמה̈ או ג̇מאעה̈. ואלג̇אהל איצ̇א[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתר̇ין פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצ̇ה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכ̇רה אלתג̇אוז ען אלד̇נב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראתהם ממא כאן יט̇ן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכד̇לך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצ̇א מהלא והלמא לבני ראובן וגד[3]) איצ̇א ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הד̇א מן מחמוד הארך אפו. ומן

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שהלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלוה ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאוה לנבון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם וייטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמוהו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

מחמוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה אלצפח. צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו׳ (בראשית כ׳ י״ז) וכדלך יצחק אסו אליה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר וישבעו איש וגו׳ (שם כ״ו ל״א) ואכ̇וה̈ יוסף אסו אליה באלחסד ואלביע ומא אנצם אליהמא פגפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו׳ (שם נ׳ כ״א) ואנמא כתבת הדה אלקצץ לנעתבר בהא[1]).

12 תרי זבר אלמלך בנהים אלצרגאם ותגד רצאה כטל עלי עשב:

עלי אלטאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסכט אלמלך באלאסד ולרצאיה באלנדי לאן אלנאמי [אנמע נועאן[2])] נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא באלנבאת פשבה אלרצא באלטל אלדי הו מאדה̈ אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן ושבה אלסכט באלאסד אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכד אלחאשיה̈ פי כל פן. ועלי אלבאטן יקול אדא כאן הדא שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך אלמלוך וסיד אלסאדה̈ אחרי אן יכון סכטה כאלאסד וכמא מתל פקאל אריה שאג מי לא יירא וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳) ואן יכון רצאה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל (הושע י״ד ו׳)[3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה̈ עלי אביה כדאך צכאב אלזוגה̈ באלוכף אלמתתאבע:

על פי הדה אלקציה̈ עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י׳ א׳) פקאל אן אלזוגה̈ איצא להא וצלה̈ באלבעל כוצלה̈ אלאבן באלאב פאדא כאנת צכאבה̈ כאן בלאהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר [לאולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק[4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה̈ אלאבא ותופיק אלזוגה̈ אלמנגחה̈ מן ענד אללה:

כאנה[5]) יקול ימכנך[6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה עשירא צאלחא ואל[פאי]ד[ה̈] פי הדא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא לה ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדא[7]) באטן פיקול תקדר אן תורת אבנך

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו ממה שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו׳ כמו ששלח אברהם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו אלה המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ״י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים בטל הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך נסתר כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר״ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן כסיל תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים היא הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא בעל בגירושין.

[5]) בכ״י באנה.

[6]) בכ״י אבנן. — [7]) בכ״י לידהא.

מאלך ולא תקדר אן תורתה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלהא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה פי [הדא אנה] אדא כאן אלאמר כדאך פינבגי ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותגד אלנפס אלמלולה תגוע:

חת בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאוי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכאר אלדי סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן בחרכה אלבטש אדא הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאג פאחדת נומא ינחל בה[3]).

16 מן חפט אלוציה חפט נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן גרצה פי הדא תרך אלאמתנאן מן אלטאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם והפטתמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה] לם ת[גי]טוה ואנמא אגטתם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ אללה ואיאוה יסלמה לה:

הדא איצא חת עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תטנן אן אלדרהם אלדי תצדק בה קד צ̈יעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וגל כל לא כאלודיעה אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס לים עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלדי דרכה וצמאנה עלי אלמקתרץ חתי יופיה איאה כדלך צמן אללה אלגזא ללמתצדקין[5]).

18 אד̈ב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להדא אלקול תלאתה מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד תלמידה ברפק מן חית לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפוס. תם עכס דלך אנה אעטי אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תבטר אלי באלך מותה. ואלתאלת והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אהיהמא באלאדב ולא תדעהמא עלי גהלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה ככר החכמה לאשה ואמר שהאב איני יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותיו על השומר אלא כמלוה שאחריותיו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי
אזדדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדא אלקול [עלי הד]ה אל[עבא]רה יחדרנא בה מן אסתעמאל אלחדה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלאנסאן יתכלץ מן מציבה וידכל פי אכרי. ועלי עבארה אכרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תדע ולדך בלא אדב פתהלכה פיכון גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד רבה בל כלצה מן גמיע דלך ווד פי אדבה והדא אנטם ואטבע[1]). וכמא אמר אלאב אן יודב אמר אלולד איצא בקבול אלאדב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ירגי אלמודב ואלמודב גמיעא ויקול אצבר עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד סיגיך וקת תטלב תתאדב פיה פלא ימכנך לעסיך ען דלך פתאדב מהמא ימכנך אלקבול. ומנהא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול אדבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה פיא לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו אלדי יתבת:

תחת הדא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן אלחואדת אנה יכון. תם ילומה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה מא גלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטהר פקרה כיר מן די כדב:

גרצה אלא יטמע בעץ אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי אן כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה תעדר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) במא לם יפעל כאן אצלח ולו לם יועד אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

---

בנחת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו אותם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתכן שהזהיר האדם מלהיות כעסן שסוף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמה וכו' שהכועס תמיד נגד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו באחריתך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר. ועוד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל המוסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה והשני צריך שיאמין שהוא מוגבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרה.

[4]) בכ"י ב' וג' חסר. — [5]) אפשר שצ"ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכלתו למלא שאלת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא כריב שוו.

23 תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:

לנא לפטה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). וגרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אדאב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאגפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן גצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא יגמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5].

25 כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6] כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת גערה במבין (משלי י״ז י׳)[7].

26 תרי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגזוי מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאחוגה אלי אן יטלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אביה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע ציעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

[2]) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על ההתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

[4]) „גלאה״ ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

[5]) ביאור: הפליג החכם בעצלות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

[6]) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו׳״.

[7]) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

[8]) בכ״י מאלה.

[9]) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לבדו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצווה את האב

27 אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה:

הדא אלמוסר אלדי הו לשגות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני כמא אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול וזעם אנה אדב וראית קולה דאך יסומך אן תזול ען הדה אלמערפה אלתי עלמתך פלא תקבלה פאני קד חצלת גמיע אלקול והדא אצחה[1]) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך (דברים י"ג י"א)[2]).

28 מן יתרגם פי אלחכם פהו בשאהד זור וקול אלטאלמין יסתר אלטלם:

שרח הדא אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ אלנאס יחצרון מגלס אלחכם פיחתגון לאחד אלכצמין ויקולון ימכן אן יכ[ון] לה [מ]כלץ הו כדי וכדי וימכן אן תכון עליה חגה הי כדי פהדא מנהם מקאם שהאדה זור לאן אלכצם נפסה אערף בחאלה פלו כאן שי לאחתג בה וכדלך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע און יסתר מתל קולה ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד' כ') אלדי תפסירה סתרה. וגרץ הדא אלקול אנה לא יסתר עלי אלטאלם אלא טאלם מתלה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו (דברים י"ג ט')[3]).

29 קד היית ללדהאה אלאחכאם ומהאבג לטהור אלגהאל:

הדא מן אלחכים קול תחדיר ינטוי עלי תלאתה אשיא אחדהא אחכאם אלדניא בפעל אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הדא וחרק הדא וגלד הדא לכי יעתבר אלבאקון כמא יקול והנשארים ישמעו ויראו (שם י"ט כ'). ואלתאני אלעקובאת אלתי יהלהא אללה באלעצאה פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה קאל פיהם והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג' י"ד). ואלתאלת אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעדהא ללכפאר ואלעצאה פי דאר אלאכרה קאל פיהא ויצאו וראו [וכ'] והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס"ו כ"ד)[4]).

# כ

1 אן אלכמר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג פיהמא לא יתחכם:

וצף אלח[כים כל ואחד] מן הדין בפעלה אלכמר אלדי עלי אלעאגל יקוי

והאם להביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את הגזלה. והודיע אחרית הדבר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודה מלבו טענות וראיות לבעלי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא יכסה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה ענינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען ילמדו וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי שיפרע השם מהכופרים בעולם הבא.

אלכ̇אטר קאל פיה לין ואלנביד̇ אלד̇י עלי סרעה̈ יויד פי אלאצ̇[טר]א[ב] קאל פיה הומה אלא אנהמא גמיעא אצ̇ראר אלחכמה̈ אלמרסלה̈ מן מצ̇אדתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד ד̇לך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב יג̇פף ואלנביד̇ ירטב פיכ̇רגאן אלעצ̇ו ען אלאעתדאל[1]).

2 והיבה̈ אלמלך איצ̇א כנהים אלצ̇רגאם פמן תג̇אווזהא קד אכ̇טא עלי נפסה:

באלג פי הד̇א אלפסוק אלת̇אני אכת̇ר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכ̇טה בזיראן אלאסד. פכיף היבה̈ אללה עז וג̇ל אלד̇י הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה̈ וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא י״י אלהים וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳)[2]).

3 כראמה̈ אלמר אלג̇לוס ען אלכ̇צומה̈ וכל ג̇אהל יתג̇ פיהא:

הד̇א אקעאד לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו וד̇לך אן אלמנאזע לך לא יכ̇לו מן אן יכון מת̇לך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה̇ ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נט̇ירך פאפצ̇ל עליה ולו אסתעמל אלנאס הד̇ה אל[חדו]ד לם יכ̇תצם את̇נאן מנהם. והד̇ה אלקצ̇יה̈ פי אלמנאזעה̈ אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרו̇ס[3]).

4 אלכסלאן לא יחרת̇ פי אלכ̇ריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יג̇ד:

ט̇אהר הד̇א מעלום ובאטנה פי מן לם יעד̇ חסנאת מן דניאה לאכ̇רתה פהו כמן לם יפלח ארצ̇ה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכ̇בז ויטבך̇ מן יום אלג̇מעה̈ ללסבת וג̇מלה̈ אלחכמה̈ אלנט̇ר פי אלעאקבה̈ כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4]).

5 אלמשורה̈ פי קלב אלמר באלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן ד̇א פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבּה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הד̇א מא כ̇אטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כ̇אטבת

[1]) ביאור: קרא ליין לץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם

[4]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי שלא הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

בה אלאמראה אלתקועית לדוד חתי אלדת מרפועה[1]) כמא הו משרוח פי קצתהא וכדי אלהול מן אלרגאל יכאטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין ומנה בכשונה ומנה עלי סביל אלתכויף ומנה עלי גהה אלתרגיב כל אמר חסב טבעה ובניתה[2]).

**6 תגד אכתר אלנאס יצף כל ואחד פצלה ודו אלאמאנה עלי אלצחה מן יגד:**

הדא מנה איצא אנכאר מא יסתעמלה אלנאס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן נפסה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמדמומה אצעאף מא קאלה מן אלמחמוד ולעל מא קאלה איצא מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצה או לא שי כמא כאן אבשלום יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יבוא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת טויתה בכלאף דלך כמא שהד אללה עליה ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם ירד בקולה ואיש אמונים מי ימצא אנה לא יוגד בתה ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

**7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:**

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יזדאדון סעאדה בצלאח אבאיהם הדא על סביל אלתפצל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ׳ ו׳) ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

**8 וינבגי ללמלך אלגאלס עלי כרסי אלחכם אן ידרי מן חצרתה כל שר:**

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצר בין ידיה שהאדה בזור ולא מעין בטלם ולא מח]תג לגירה בשי ולא מן יסר סרא פי מגלסה פאן הדה אלאפעאל ואמתאלהא שר פי אלחכם מפסדה לה[5]).

**9 מן דא יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כטיתי: 10 ואלצנגתאן אלמכתלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אגמעין:**

אומי בהדא אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יעיר צנגאתה

---

[1]) אפשר שצ״ל מדפונה.

[2]) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר וכן עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ידבר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

[3]) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר שגם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבשלום עם בני ישראל שהתפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

[4]) ביאור: הבטית השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אבל אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

[5]) ביאור: אזהרה לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה רמזים בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ״ ולא ברי מן אלכ֗טא ולד֗לך קאל אללה פי אלתוראה֗ אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלג֗מיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים האהנא אד֗ קאל גם שניהם יעניך אנך לו אכ֗ד֗ת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה[1]).

11 ואלצבי איצ֗א יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הד֗א חת֗ עלי אלאדב יריד בה ארב ולדך חתי יבלג אלי אחדי מנזלתין אמא אן יציר זכיא וד֗לך אלצלאח אלתאם֗ או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין ג֗מיעא [י]כ֗אלף֗ אלשר ולא יג֗תריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאדג֗יה֗ כמא קאל פי כתאבה אלאכ֗ר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט)[2]) פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה֗ מן ת֗נתין אמא ראצ֗הא אלי פעל אלכ֗יר ואמא תרכהא עלי סאדג֗יתה ולם ירצ֗הא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז)[3]).

12 כמא אן אלאד֗ן אלסאמעה֗ ואלעין אלבאצרה֗ אללה כ֗לקהמא:

יעני כד֗אך מרסל טבע אלנפס כ֗יר וצלאח וא[נ]מא אלאנסאן הו אלד֗י ירוצ֗הא וירוץ֗ חואסה֗ כלהא אלי אלשר בסו אלאכ֗תיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצ֗ח לג֗מיע ד֗לך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכד֗ב פיציר לה ד֗אך כאלעאדה֗ אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י״ג כ״ג)[4]).

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחת֗ עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלאכ֗רה֗ ואנמא אחתג֗נא אלי אן יעיד ד֗לך לנא לאנה קד֗ם ד֗כר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה֗ אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תנהץ֗ אליהא ולא תקד֗ר אנך בפכרך וחואסך תקף֗ עליהא[5]).

---

[1]) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שכל זמן שלא תיקן מדותיו כדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא המדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

[2]) עיין אמאנאת דף 194.

[3]) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

[4]) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

[5]) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומניות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

**14 תגד אלמשתרי יקול רדי׳ רדי׳ ואדׂא צאר אליה מדחה:**

הכי אלוגדאן ורבׄ פיה אלמתקלבין אלדׄין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצׄבא כמא ידׄם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגׄארתה הו ואלואגׄב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגׄיד אנה גׄיד כאן ללמר אם לגירה[1].

**15 מוגׄוד אלדׄהב וכתׄרה אלגׄואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפהׄ:**

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגׄואהרא ואתׄאתׄא ועקארא ופי אלאכׄרהׄ אלתׄואב אלממתׄל בגנאן פיה גׄוהר ויאקות ומהא ודׄהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצהׄ[2].

**16 וגׄאיז אן תאכׄד תׄובה אדׄ צׄמן אגׄנביא ורהנה ען אלגריב:**

כאן עאלמא במא חטׄר אללה פי אלתוראהׄ עלי אלמקרץׄ אן יעתקל תׄוב אלמקתרץׄ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצׄאמן ען אלמקתרץׄ יחל אן יוכׄד תׄובה ואדׄא אעתבר הדׄא אלקול אלעאקל וגׄדה כדׄאך לאן אלצׄאמן מן סעהׄ יצׄמן ואלמקתרץׄ מן צׄיק[3].

**17 ותרי אלמאל אלחראם ילדׄ ללמר ובעד דׄלך ימתלי פמה חצמא:**

הדׄא מנה תחדׄיר מן אלנאר ללעאגׄל עלי מא ילתדׄ בה אלטבע יתרך אלעאקבהׄ אלתׄי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אדׄ לדׄ לה אלמאל אלצואפי פאכׄדׄ מנה מאיתין דרהם ולסאן מתׄקאל דׄהב וכסא כׄז פכאן דׄאך הלאכה וכדׄלך אחאב במא אכׄדׄ מן נבות וגׄירהמא[4].

**18 עלי אן גׄמיע אלמחאסב[5] תתׄבת במשורהׄ פאחרי אן יחתאגׄ אלחרב אלי חיל:**

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאגׄ אלי ראי גׄיד מן גׄיר צאחב אלחאדתׄהׄ ימ׳זה [לתהיר] ראי מן חדתׄ עליה האדתׄ וצפא דׄהן גירה אדׄ לם יחדתׄ עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאגׄ אלי תדביר אדׄ ליס הו כׄטר נפס ואחדהׄ כל נפוס שתי כל בלדאן כתׄירהׄ ואיצׄא לאן אלנטׄור כתׄיר אלעדד פכל ואחד מנהם

---

1) ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומגנה המשנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

2) ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

3) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

4) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנום ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אהריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

5) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות ומלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ה׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

ימכן אן ידבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהזאים כתירה מנהא בחילה ומנהא בקוה כמא פעל אמרפל ואצאחבה בברע ובירשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד כמן להא כמונא ופעל גדעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלחילה אכסבת דלך בל אמר אללה[1]).

19 באשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נטקה:

געל מן יכרג אלחדית עלי צרבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה פיסתנטקה אלמסאיל פיחדתה בגמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא[ם] איש עמלקי אלדי וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחדר מן מכאלטה אלגמיע אלמסתכרג פכיף אלמתעמר[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראגה פי גנה אלטלאם: 21 ותכון
נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלסטוה עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאטי עליהמא כמוד אלסראג וקת אלהאגה והדא מתל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאג אלי ראיה יתדבירה יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ה) ואיצא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יגיבה עלי מא ימתל אגאבה אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצא פי תואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלאכרה עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וגמיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתירא מן אלצאלחין ארתגעו ען אלמכאפאה בשר פאגאתהם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לענינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

23 וכמא יכרה אללה אלצנג̇תין אלמכ̇תלפתין כד̇אך מיזאן אלמכר לא כ̇יר פיה:

מאזני מרמה הו ג̇יר אלמעי̈ר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנג̇את ואלאכיאל תעמדא כד̇אך לא יג̇וז אן תדעהא בג̇יר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אד̇א תרכתהא ג̇יר מעירה̈ זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתג̇ייר̇הא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעד̇ר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעד̇ר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענ̇ד אללה אצלאח כ̇טא אלמר ואלאדמי מא ד̇א יפהם מן טריקה:

ט̇י הד̇א אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם̃ לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכ̇לאץ מן אלגרק וכד̇לך פי ספר אלבר מן אלקתל וכד̇לך פי אלזרע מן אלג̇רב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה ד̇לך יג̇תם אלאנסאן אד̇א לם יתם̃ לה אמלה ממא ליס יעלם אימא אלד̇י הו כ̇יר לה ולו עלם לשכר פטאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראטה אלאקדאם ופחצה ען אלנד̇ור:

תחת הד̇א אלקול אפעאל מתעמדה̈ והו אן יאכ̇ד̇ אלאנסאן שיא ממא אח̇ל ללה פיבתלעה ואן יכון איצ̇א יסל ען אלנד̇ור אין הי ליאכ̇ד̇הא אמא עלי סביל אלאמאנה̈ או אלתג̇לב. ותחתה איצ̇א[4]) בתואפי באנה יאכ̇ד̇ שיא ללה פלא יסלמה מג̇רדא בל יוקע פי אמרה מסלה̈ ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכ̇בר נעמא פיפתי באבאחה̈ אלמחט̇ור פיציר והקא ללג̇מיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן ד̇ר̃י אלט̇אלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתד̇ריה̈ הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אג̇תמעו כאנו עצבה̈ ולם יפעלו עלי אלתבדיד מת̇ל ד̇לך. ואדארה̈ אללולב עלי אלצ̇רבין עלי אלט̇אהר אן יטחנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

1) בכ״י ומא.

2) ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטדק במה שאתה חייב לשם.

3) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

4) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

5) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה להכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

6) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

27 עלם אללה סראג̇ נפוס אלנאס יפתש ג̇מיע ד̇דור אלבואטן:

כמא תרי אלבית אלמט̇לם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידכ̇לון אליה סראג̇א פיכשף להם כל מא דאכ̇לה כד̇לך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יג̇ון מת̇לא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יג̇וז אן יעלם ד̇לך גיר אללה כמא לא יג̇וז אן יבצר מא פי אלכ̇דור אלא בצ̇ו אמא סראג̇ או גירה ולד̇לך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חקר לב ובחן כליות וגו׳ (ירמיהו י״ז ט׳). ותמת̇ילה באלסראג̇ מן בין ג̇מיע אלמניראת לג̇האת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי הית̇ יריד אלאנסאן וג̇ודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כד̇לך לכל מצ̇י סואה[1]).

28 יג̇ב אן יחאפט̇ אלמלך אלחק̈ ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:

אכ̇תצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יפעל אד̇ קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה׳ ב׳) ת̇ם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כד̇לך קדם אולא חסד ואמת ת̇ם אכ̇תצר פי אלאעאדה̈[3]).

29 מן פכ̇ר אלשבאב אלקוה̈ ומן בהא אלשיך̇ אלשיבה̈:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלד̇י יצלח כ̇לאף האהנא אפעאל דיאניה̈ תג̇ב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלטבע אלכסל פי אלשאב̇ ואלרגבה̈ פי אלשיך̇ ואלג̇ראה̈ פי אלאמראה̈. וממא יסמג̇ לעלה̈ אלדין אלכ̇יאנה̈ פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיך̇ ואלצלף̇ פי אלמסכין פאצ̇דאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצ̇דאד אלת̇ואני תסמג̇ איצ̇א אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 אלתט̇אהר באלשר ג̇ראחאת ושג̇ג̇ וצ̇רבאת מדאכ̇לה̈:

תמרוק תט̇אהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב׳ י״ב) גמר אלנסא. ומת̇ל אלאט̇האר פי הד̇א אלמוצ̇ע באלג̇מרה̈ אלתי תכון עלי ט̇אהר אלוג̇ה פיקול מן ט̇אהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה̈ אלנאס הי כאלשג̇ה̈ ואלג̇ראחה̈ אלתי מרצ̇הא ט̇אהר ועדאוה̈ אללה הי כאלצ̇רבאת אלבאטנה̈ אלתי לא תט̇הר. וליס אנה אסתחסן האל מן הו שריר וליס יט̇הר שרה בל ראי הד̇א אסי האל אד̇ אהל

---

בחיבורם. ואמרו וישב וכו׳ הן שידושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר״ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

[1]) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

[2]) בכ״י אללאמ̇את.

[3]) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

[4]) ביאור: ר״ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מכוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר״ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

אלסמא ואלארץ̇ יעאדונה אגמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

# כא

1 קלב אלמלך פי טאעה̈ אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא יריד ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה̈ אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית̇ יריד פינבגי אן יפעל אלמלך דׄלך. וליס אלמלך וחדה מכ̇יר ממכן בל כל אלנאס ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה̈ באליד אלעאליה̈ וכת̇רה̈ אלמאל וכת̇רה̈ אלאעואן וגודה̈ אלראי[2].

2 גמיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה̈ ואללה מהיי אלארואח[3]:

3 כאן פעל אלחכם ואלאנצאף מכ̇תאר ענדה מן אלדׄבאיח:

אלפסוקאן מגמועאן יקול וגדת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה̈ בל יט̇למון וקתא ויצדקון אכ̇ר ויעצון חינא ויצומון פי אכ̇ר ויכדׄבון תארה̈ ויצלון אכ̇רי פיקדّרון אן הדׄא קד כ̇רג בהדׄא ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה̈ לא יקום מקאם מעציה̈ ואחדה̈ עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב – כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה̈ טאעה̈ אפצ̇ל מן אכ̇רי כדׄאך פי אלמעאצי שי אשד̇ מן שי עבאדה̈ אלאצנאם אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלדׄי הו זגר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה̈ ואלצדקה̈ תובה̈ פהי תנפע חיניד̇[4].

4 מן סימא אלט̇אלמין פי כ̇טאיהם רפע אלעינין וסעה̈ אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה̈ אלקלב הי אלהכרה̈ ואלרגבה̈ חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

[1]) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים וארם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והחנף והמסתיר את רעתו מגונה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

[2]) עיין אמאנאת 163. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

[3]) בכ״י א׳ יהיי קלבה.

[4]) ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעברות עוון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

נבוכדנצר גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכ֗שוע ואלקנוע צ֗דּא הד֗ין[1]).

### 5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ֗ל ואמא אלצ֗נך פהו לנקץ֗:

אלצ֗נך הו צ֗יק אלצדר והד֗ה אללפט֗ה פי ספר יהושע צ֗יקא אד֗ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקדּר אן יסיר ת֗לת֗ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ֗נך] אן יעמל סתה֗ אנזא פיצנע כ֗מסה֗[2]).

### 6 אצלאח אלכ֗זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני ג֗מע אלמאל מן גיר חלה לא ית֗בת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד֗אך עקובתה פי אלאכ֗רה֗ מהלכה֗ לאן אלמות הלאך כת֗ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט֗אלם יתרך אלשי אלד֗י ט֗למה ויפארקה באלמות וד֗לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה֗ פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה֗ פכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3]).

### 7 ט֗לם אלט֗אלמין יג֗רּהם אד֗ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט֗אלם אד֗א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וג֗ב איצ֗א אד֗א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יט֗ן אלט֗אלמון אנהם נהבו גירהם ואנמא גירהם אלד֗י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט֗לם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4]).

### 8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג֗אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד֗א אלקול אלמתקלבין אלד֗ין יצאדקוך אליום ויעאדוך גדא ויעודון פיצאדקוך בעדה בלא אסבאב תוג֗ב ד֗אך וכד֗לך מן יטיע רבה אליום ויעציה גדא ויעוד פיטיעה בגיר אקלאע ען כלבינה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גדא ת֗ם יעאהדה ויעטיה אלאמאן ת֗ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי האל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6]).

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאוה והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כ֗לאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ ענינו שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישרו.

9 לג̇לוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלה מן ג̇לוס מע אמראה̈ מצאכ̇בה̈ ד̇את נקאר:

לפט̇ה̈ חבר פי הד̇א אלמוצ̇ע מת̇ל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלד̇י תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכד̇לך כל קרין יכ̇אצם או יוד̇י ועלי אן אלהאג̇ה̈ תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדה̈ וחשה̈ והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 ות̇רי אלט̇אלם אד̇א אשתהת נפסה אלט̇לם פלא יחט̇ו ענדה צאחבה:

לו לטף בה ואג̇תהד לם יחך פיה שיא אן כאן ט̇למה מאלא לם ירד̇ה עליה ואן כאן קצד מכרוהה לם ירג̇ע ענה כמא צ̇רע יוסף אלי אכ̇ותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 מן גרם אלדאהי יתחכ̇ם אלג̇אפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפה̈:

קולה הד̇א אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכל ואלמשארב ואלאדויה̈ במא ג̇רבה אלאולון מן קבלה אמא ג̇האלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי ג̇ירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאג̇ הו אלי תג̇רבה̈ אלכ̇טא עלי נפסה פאלמפסד הו ליץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 אד̇א עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיף אלט̇אלמין אלי שר:

שרח ד̇לך אן אלצדיק אד̇א כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי ת̇גר ימכנה אן יחתאל עלי אלט̇אלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצ̇א בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטף באליהו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

1) אפשר שצ״ל ואלוחשה̈ והי כ̇יר.

2) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכן רע.

3) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

4) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

5) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

6) בכ״י ודר.

מאיה ולמסין כראב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע פכונה מעה אפה עליה כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזר ולשנאי י״י תאהב (דברי הימים ב׳ י״ט ב׳)[1].

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגל אלנאס אלדי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלהאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אד כל אלכלאיק מפתקרון אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדא הו לם יקץ האגה מן הו דונה פימא רגב אליה פיה מנעה אללה קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2].

14 אלעטא פי אלסר יכבת אלגצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

טאהר הדא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמין בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]. וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אד ליס יעלם בה אחד ואפצל ענד אללה[4]) אד ליס יפעל אלפאעל ריאא[5].

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלטאלמין מנה[7].

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בכ״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

16 אי אנסאן צל ען טריק אלעקל פדאך פי גוק אלהאלכין יחל:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [או] בלא פהם ולא תמייז יקע פי אלבלא. ופי אלאכרה לא יצל אלי אלסעאדה אד לא וצול אליהא אלא בטאעה ולא סביל אלי טאעה אלא במערפה[1]).

17 מחב אלאפראח דו עוז ומחב אלכמר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הדא מן באב אלסיאסה ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב ואלקצף ואללדאת ואן אמכן דלך לאן אלמר גיר ואתק באלדואם פינבגי לה אן ינאל מן דלך במקדאר יקרב הואמה ואלא פקד וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי אלטלם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד דלך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן סורר פי אלתוראה[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פדא אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעאה בדל חנניה מישאל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ג) ואלקואד פדא דניאל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם פדא ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים וגו׳ מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ד ג׳—ד׳). ופי אלאכרה אלכפאר בדל אלמומנין פי אלנאר כמא בין וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג) והנחתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פדאך מעגז והדא אסתחקאק[3]).

19 לגלוס פי ארץ בריה כיר מן גלוס מע אמראה דאת צכב וביאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה פבאלג האהנא פקאל לא בל אלגלוס פי אלבריה אצלח מן קרין סו וימכן אן יכון אנמא זאד אלבריה למא זאד וכעס והו אלביאד אלדי הו אשר מן אלנקאר כדאך אלבר אשר מן אלעמראן[4]).

20 כזאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלגאהל מן אלנאס יהלכה:

כיפיה אהלאך אלגאהל למכזונה כסו אלתדביר לנפקאתה וכגיר אחכאם לתגארתה ולא מראעאה לסלטאנה ולא אכראג אלחקוק אלתי אוגבהא אללה עליה

[1]) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא ההצלחה התמידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

[2]) ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר מפני שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל ורציחה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

[3]) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר למרדכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר לישראל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

[4]) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר שהוסיף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא יותר רע מהמריבה.

פאיה ואחרה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1]).

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכרג ממא ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יגב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי גהה אלאיה ו[פי אלאכרה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2]).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מתאקהם:

ירידה הד עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ אלמלוך אן ינטר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצהם פאחתאל בכיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי בעץ פתעלק בהא ונזל[3]).

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאתה אלפם באקתצאה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכתרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאלתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלכלאם פקאל מן חפטהמא פקד כלץ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן גנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם ופי אלאכרה מן אלנאר פי גהנם[4]).

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאדתא אלדהא אן יעגב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי מן אטהאר מא ליס פי טויתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכט באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכט יסכט עליה ויריה באנה נאצה לה וכאן גצבה דאך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל דלך[5]).

---

[1]) ביאור: אמרו כסיל וכו׳ ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

[2]) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

[3]) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס. ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צווה להניח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

[4]) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערוה לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערוה שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

[5]) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר וכשאינו בוש

25 תכ̇אד שהוה̈ אלכסלאן אן תקתלה[1]) אד̇ אבת ידאה אן תעמל
שיא: 26 טול[2]) אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה
ולא[3]) יצד̇הא:

חין ג̇על פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלת̇אני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה יג̇מע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין ג̇מיעא. פפי אלשאהד הוד̇א תרי אלכסלאן אלד̇י לא יחתרף כיף ירי אלטרף ואלשהואת ואלת̇יאב אלסריה̈ פיתחסר עליהא כיף קד חרמהא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלג̇זא כמא וצף אללה אן אלרשעים יתהצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכ̇רה̈ אד̇א שאהדו נעמה̈ אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו׳ (תהלים קי״ב י׳) וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו׳ (ישעיה כ״ו י״א) ועלי מא וצף פי קצה̈ הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה̈[5]).

27 קרבאן אלט̇אלמין מכרוה פכיף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה̈:

אלוג̇ה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן גצב וכ̇יאנה̈ ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם ד̇אך חתי צאר לכרהה וג̇ה ת̇אן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנפלא אלא עלי פאחשה̈ יעמלונהא יטמעון אן יג̇סלו שי[א] בשי פליתהם לא יכ̇טיון ולא יקרבון אד̇ הם מע ד̇אך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו׳ (ירמיה ו׳ כ׳) כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו׳ (עמוס ה׳ כ״ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו׳ (ירמיה י״ד י״ב) ומא שאכל ד̇לך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרג̇ל אלסאמע ללג̇איה̈ יתכלם:

יחתמל הד̇א וג̇והא כת̇ירה̈ מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כד̇אך מן הכי מא סמע בלא זיארה̈ ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו׳ (משלי י״ב י״ט). ואיצ̇א אד̇א באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכ̇ברה יג̇ב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו׳ ויראו כל אדם וגו׳ (תהלים ס״ד ט׳—י׳). ואיצ̇א ינבגי אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע ית̇בת אלי אלדהר עלי מא קאל איצ̇א זרע יעבדנו וגו׳ יבאו ויגידו צדקתו וגו׳ (שם כ״ב ל״א—ל״ב)[7]).

מלהראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה הלץ כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו׳ שזד יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזדון.

[1]) „כמעט תמיתנו״.

[2]) בכ״י ב׳ כל תראה טול.

[3]) בכ״י א׳ לילא.

[4]) אולי צ״ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאווה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 314).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

29 אדׄא וקח אלאנסאן אלטׄאלם וגׄהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגׄאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1].

30 לא חכמה ולא תפהם[2]) ולא משורה ענד[3]) אללה:

פי הדׄא וגׄוה אחדהא אן אללה גיר מחתאגׄ אלי אן יתחכם או יתפהם או ישׄאור אדׄ הו מעדן אלחכמה. תׄם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשׄירין קדרא פי אלחכם. תׄם אנה לא תגׄוז עליה חילה אלחכמא ואלפהמא ואלמשׄירין. תׄם אנׄא לו תחכמנא ותפהמנא ותשׄאורנא גׄהדנא לם נלחק חכמתה ולגׄמיע הדׄה ואכׄתׄר מנהא אחתגׄנא[4]) בפואסיק מן כל עצׄו[5]).

31 תהיא אלכׄיל ליום אלמלחמה וללה אלמגותׄה:

יעני יא מהיי אלכׄיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא גׄעלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו׳ שקר הסוס לתשועה וגו׳ (תהלים ל״ג ט״ז—י״ז). וכדׄלך אלתאגׄר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו׳ תתן להם ילקטון וגו׳ (שם ק״ד כ״ז—כ״ח) וכדׄלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגׄאה[7]).

# כב

1 אלאסם יכׄתאר עלי אלגׄנא אלכׄביר ואלחטׄ אלגׄיד עלי אלפצׄה ואלדׄהב:

יוצׄי אלנאטקין אן יכון אדׄא קיל ללמר א־מא אחב אליך מאל עטׄים או אסם גׄיד פליכׄתר אלאסם אלגׄיד ללגׄלאל[8]) אלתי דׄכרהא[9]) פי תפצׄילה פי קצה טוב שם משמן טוב (קהלת ז׳ א׳) ואגׄלהא אן אלמאל ידׄהב ואלאסם אלגׄיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים וייראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. — [2]) בכ״י ב׳ ג׳ פהם.

[3]) כן הוא בכ״י א׳ וזה לפירוש הראשון ובכ״י ב׳ וג׳ חדׄא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ״ל אחתגׄאגׄ וגם מלות מן כל עצׄו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ״י ללאכלאל

[9]) אפשר שצ״ל דׄכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו׳ והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

**2 אדא תפאגא אלגני ואלפקיר יגב אן יעלמא אן אללה כלקהמא[1]:**

פינוד אלגני עלי אלפקיר אד' ידכר אן אללה קאדר אן יגעלה פקירא פכאן יטלב אלפצל פיחב לה כנפסה ולא יחסד אלפקיר אלגני אד' ידכר אן אלכאלק לו כאן געלה הו אלגני לם ירץ לנפסה אן יחסדה אחד פלא יסתחסן דאך פי גירה[2].

**3 אלנהין ירי אלשר פינסתר[3] ענה ואלגפל ימרון פינכבון:**

לנא עונש גראמה' ועונש נכבה'. תחת הדא אלקול מעאן כתירה' מנהא שר ילאקי אלחס מתל אלנאר ואלתלג ואלחגר ואלחדיד וסאיר אלמוריאת אלתי יתוקאהא אלעאקל ויגפל ענהא אלגאהל פתולמה. תם אלאדויה' אלתי קד תקתל אדא לם תחכם עלי מא ינבגי פי אלכיפיה' ואלכמיה' ואלסן ואלזמאן ואלמזאג מתל שרב אלדרבק ואלפרמיין ואלבלאדר וגיר דלך. תם אחואל אלדניא מן רכב אלבחאר ואלמסיר פי אלמפאזאת ולדמה' אלסלאטין ומא שאכל דלך אלתי תהלך מן לא יתחרז מנהא. תם אלאמר ואלנהי אלדי גמלתה תרי"ג שריעה' מנהא עקליה' ומנהא סמעיה' אלתי תהלך מן לא יקים בהא ותנגי מן יקים בהא כמא קאל כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י"ב י')[4].

**4 גזא אלכשוע ומכאפה'[5] אללה אלגנא ואלכראמה' ואלחיוה':**

אלכשוע הו אלתעבד אן יפעל אלאנסאן מא אמר ואלתקוי הי אלכשיה' אן ינתהי עמא נהי וגזא אלגמיע עושר וכבוד וחיים פי דאר אלדניא באלאיה' ופי דאר אלאכרה' באלאסתחקאק[6].

**5 אמסאל[7] ופכאך פי אלטריק[8] אלעסר מן חפט נפסה תבאעד ענהא:**

אלאמסאל תולם לוקתהא ואלפכאך תקתל אלנפס. פי אלטריק אלמשהור קד תכון אלנכך ואלכדי ואלחגארה' וסאיר אלמעאתר והי מחתאגה' אלי עקל יחיד אלאנסאן ענהא. ופי אלטריק אלמעוג עלמא קד תכון חיל אלנאס פי אלמעאמלאת לאכד

---

[1]) בכ"י ב' וג' כאלק אלגמיע רב אלעאלמין.

[2]) ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה צריך לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר לא היה רוצה שיקנא בו זולתו.

[3]) בכ"י פינחגב.

[4]) ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי יפול בהן ובזה ענינים רבים מהן הרעות שהחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל וכיוצא בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומזגו. ומהן עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווי והאזהרה שהן תרי"ג מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

[5]) בכ"י ב' וג' תקוא (וצ"ל ותקוא).

[6]) ביאור: אמרו ענוה ענינו שיכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה' שיירא מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו' בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא כפי זכותו.

[7]) בכ"י ב' וג' מסאל.

[8]) בכ"י ב' וג' מריק

מאל ופי אלגֹנאיאת לאלואם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכֹלין מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כֹברא אתֹאם עקובתהא אלחד ומעאין עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר גהנם ומן עקל תכֹליץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סס אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך לם יזל ען תלך אלסיאסה:

גֹעל אלאדב האהנא אגֹזאא יעטי מנה אלחדתֹ פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וגֹא פי אלאתֹאר[3]) אנה מן כֹמס סנין אלי עשר יראץ פי אלקראן ואלי כֹמס עשרה פי אלפקה ואלי תֹמאני עשרה פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויג ומן תֹם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כדֹאך ינבגי אן יכון אלמקתרץ כאלעבד ללמקרץ:

אלאול הו אלוגדאן קאל ראית אלפקרא יגֹעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אכֹתיארא פכדֹלך יגֹב באלחק אן יכון אלמקתרץ למקרצה כעבד ילטף בה וידאריה אדֹ לה מקאל[6]).

8 מן זרע גֹורא חצד גֹלא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלגֹור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמתֹל קד גֹעל אלפעל כאלזרע ואלגֹזא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם טאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחדתה ללטֹלם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכֹתיארי או בקצור יד יחדתֹ עליה או במא אשבה דֹלך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכֹי הו אלדֹי יבארך לה אדֹא אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכֹרה דֹאת אלגֹזא[9]).

---

[1]) בכ״י חכמא.

[2]) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים ממיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

[3]) עיין אבות ה׳ כ״א. — [4]) נראה שצ״ל אלחרף = האומניות.

[5]) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

[6]) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

[7]) בכ״י ללטֹאלם.

[8]) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

[9]) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

10 אטרד אלדאהי יכׄרג אלצׄכׄב ותעטל אלמחאכמה̈ ואלהואן:

אדׄא כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלחואדת̇ תסיר מסירהא בל יחתאל הו עליהא פמהמא הו מקים פאלצׄכׄב מוגוד לאנה יקדּר אנה אן לם יצאכׄב לם יסמע בשי ויזול אלצׄכׄב אלי אלמחאכמה̈ ופי חאל מנאט̇רתה ימתהן[1]) בכׄצמה ת̇ם יסתכׄף̇ פאדׄא טרדתה יהדא אלגמיע סוא פי דׄלך כאן הדׄא אלעשיר זוגה̈ אם גיר דׄלך מן אלמעאמלין והדׄא משאהד אן אול חילה̈ אלמתעדי איקאע אלשגב חתי יקול אלנאס פאצטלחו פתדכׄל דגל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחבּ נקא אלקלב פלנטקה חט̇א ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אדׄא ערף̇ באלצדק אלדׄי ת̇מרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חט̇א יעני אנהם יקבלון קולה אפצׄל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כׄופא ורהבה̈ וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולדׄלך לם יקל והוא רעה המלך פיגעל אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך גׄעל אלמלך דונה[3]).

12 ענאיה̈ אללה תחפט̇ אהל אלמערפה̈ ויזיף̇ כלאם אלגדארין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה̈ ופי אלאכׄרה̈ עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה̈ גמיעא[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכׄאף̇ אן אקתל:

עלי ט̇אהרה תגׄר אלכסלאן יוקע כל כׄוף̇ וכל בלא יחתגּ בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה̈ לכׄופה אלחרק ולא אלמאויה̈ לכׄופה אלגרק ולא יסאפר לכׄופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתגׄר לילא יכׄסר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץׄ ולא יצדּק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והדׄה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה̈ מן אלתעב[5]).

14 אלהותה̈ אלעמיקה̈ אקואל אלמגׄתנבאת ידםּ אללה מן יקע הנאך:

---

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי״ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתהן בה״א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יהרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: כי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר״ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

זעימה דם מתל קול בלעם מה אזעם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקואל אלמגתנבאת הי אלקדאיף ואלשתימה מן יפעל הדא באלנאס ידמה אללה עלי דלך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1].

15 אלגהל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלאדב:

ליס הדא אלאנעקאד ללגהל פי אלקלב מן אכלאק ענצר אלנפס אלממיזה לאן מחין כלקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הדא אלגהל ינעקד ללאחראת ממא ירונה ויסמעונה פי צגרהם קבל אן יקוי תמייזהם פיבאדרון אן יתמסכו בה חתי יחול אלאדב בינהם ובינה צגרא. ואן קיל הדא איצא עלי קותי אלנפס אלאכירתין אלגצב ואלשהוה[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תדען תחתה ותקבל מנה אסתקאם דלך[3]).

16 ומן יגשם פקירא ליסתכתר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלגמיע לנקץ:

יקול למן יטלם פי חכם יחכם בה או שהאדה או מעונה סוי עליך טלמת פאכדתה לנפסך או צאר אלי גירך פאלגמיע לנקץ מנך יא טאלם לנפסה או טאלם לגירה[4]). ואתבע הדה אלאמתאל אלמנתורה בפצל גמע פיה כמסה אצול אלחכמה והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט ובדא באלמנקול לאנה יגמע אשיא שתי.

17 מיל אדנך ואסמע כלאם אלחכמא ורד באלך אלי מערפתי:
18 אנה ללדיד אן תחפטהא פי צדרך ויתבת גמיעהא פי נטקך: 19 ויבון
באללה מיתאקך ערפתך אליום אנת איצא: 20 אולים קד כתבת לך
מלובא במשוראת ומערפה: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד
אקואל חק עלי ראסליך:

מחין שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלגזו. ומעני שלחיך האהנא מסתפתייך עלי מעני אנהם בעתו בך פי רסאלה מסלה מאדא גואבהא. אבתדי מן אלכמס מעארף בעלם אלנקל אלדי ינקלה אלעלמא טבקה בעד טבקה גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אזנך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מתלה פי נוע אלחכמה ואן כאנת אלכמיה מכתלפה. תם עלם אלהואם אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

1) ביאור: זעימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יזעום אותו.

2) עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

3) ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

4) ביאור: ר״ל שהעושק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

פתנחפט פיה אלי וקת אלחאגה פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בבטנך יכונו יחדו על שפתיך. ות׳ם עלם אלד׳י כ׳צה פי אלמרתבה אלת׳אניה פקאל פיה הט אזנך ושמע. ת׳ם עלם אלתמייז אלד׳י ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה באללה אד׳ ליס ימכן אן יחס בחאסה קאל פיה להיות בה׳ מבטחך. ת׳ם עלם אלמכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. ת׳ם עלם אלתחריר אלד׳י הו מולף מן תלך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחגה פיה תט׳הר ופיה יקע אלאסתנבאט יט׳הר אלמחתג אצלה אלטרק ללכלאם לילא יאכ׳ד׳ טריקא תכ׳רגה אלי אלטען ליס אנה יבדע מד׳הבא בל אנמא יבדע מא יחוט בה אלמד׳הב אלחק. ועלי מא נקדרה קד כאן אלאולי אן ירתב הד׳ה אלכ׳מסה פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד אולא ת׳ם אלמעקול ת׳ם אלמכתוב ת׳ם אלמנקול ת׳ם אלחגה לכן ליעט׳ם ענדנא מא נקלה אלצאדקון רתבה אולא ואיצ׳א לאן אלארבעה יג׳מעהא אלנקל אלצחיח[1]).

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצ׳טהד אלמסכין פי אלמחאל: 23 לאן אללה יכ׳צם כ׳צומהם[2]) ויפית באלכ׳סיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח ט׳לם אלגני ולכן געל ט׳לם אלפקיר אשנע אד׳ הו אחוג וליס אנה יט׳למהם אד׳א הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן ד׳לך אלמאל הו קואם אנפסהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א׳ י״ח)[3]).

24 לא תצאחבן ד׳א גצ׳ב ומע ד׳י אלחמיה לא תדכ׳ל: 25 כילא תתעלם מן מד׳אהבה פתאכ׳ד׳ לנפסך והקא:

עלי אלט׳אהר אן אלמר אד׳א ראפק ד׳א אלחדה ואלנזק יכאד אן יאכ׳ד׳ מן סג׳איאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסכ׳וט עליה מן ענד אללה פלא תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו׳ כי יהיה לך למוקש (שמות כ״ג ל״ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א׳ ז׳)[5]).

---

[1]) ביאור: השלישים הם השרים ועניננו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר יקרים) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחיך עניננו שואליך ששולחים אליך שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה מקורי הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא מה שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה אמרו הט אזנך וגו׳ ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה הזכיר מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי נעים וכו׳. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו להיות בה׳ וגו׳. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו׳. ואחר זה מה שידענו בהבנת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא תביאהו לטעון ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם לסדר החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר בעינינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ כצומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל והשם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגוזל ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך ועל דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצ̇מנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכ̇ד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכ̇ול אלמר פי מא לא יעניה וג̇על אלצ̇מאן אחדהא[1]) ומת̇לא להא והד̇א מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יצ̇יע מא תולאה ולא יחד̇ת̇ מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתת̇קלה ולא יסתעין במן יכ̇ונה פי אלמעונה̈. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצ̇מן לם יאכ̇ד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן ד̇אך אנמא הו רסם אלמסתקרץ̇ נפסה[3]).

28 לא תזג תכ̇ם אלדהר אלד̇י צנעה אבאוך: 29 אד̇א ראית
רג̇לא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכ̇אסב לם תשרע פיהא אלשריעה̈ שיא אלא אנהא רד̇ת ד̇לך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאד̇א וג̇דת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאת̇נין וללולויין אלת̇לת̇א וללצפארין אלארבעא פלא תכ̇אלפן ד̇אך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכד̇לך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן ג̇מיע ד̇לך ג̇איז[א] לא יג̇וז אלתעדי פיה ולד̇לך יצל בה חזית אלי אן יתפקו אתפאקא אכ̇ר ויצטלחון עלי ג̇ירה[3]).

# כג

1 ואד̇א ג̇לסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 וצי̈ר
סכינא פי חלקך אן כנת ד̇א רגבה̈: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגה̈ אלתרגום ובעל נפש [ד̇ו] רגבה̈ מפרד וכזבים מקצר מת̇ל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה ל״ח י״א). וג̇רץ̇ הד̇ה אלקצה̈ אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מת̇לא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכת̇ר מן אלטעאם לילא יאלפה פאד̇א הו קצר ענה טלבה מן ג̇יר ג̇התה וכד̇לך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכת̇ר מן אלטעאם (הם) להד̇ה אלעלה̈ וכד̇לך כל לד̇ה̈ מנקטעה̈ ליס ינבגי אן תתבע ואחרי

---

[1]) מלות אחדהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למס יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

[3]) ביאור: בענין המלאכות ומשא מתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

[4]) ר״ל המלכים.

לדֹלך אמֹור אלדניא ענד אלאכֹרהֹ. הדֹא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דֹלך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הדֹא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יצֹיר לה אגנחהֹ כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אלחרץ עלי אלדניא פאן גֹמיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מתֹלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטֹמהא פמוצֹע אלעטֹם אן אלכֹאזן יאכֹד יסירא יסירא והו ידֹהב גמלהֹ ומוצֹע אלסרעהֹ אנה יאכֹד פי מדד וידֹהב מנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עטֹם אלוזר ואלבליהֹ עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץ מן הדֹא אלפהם זד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תתֹבת פלא תזול בל תתגדד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדֹאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאלֹא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניהֹ:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכֹבר באן אלנפס להא מאכֹד לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניהֹ בל תקלפה בעד דֹלך אלגֹדב ואדֹא ביה אלטעאם מן צדק ניהֹ הנא וכדֹלך אלקול אדֹא הו קיל מן ניהֹ קבלה אלסאמע והדֹה מן כֹצאל אלנפס אלשריפהֹ[3]).

9 בהצֹרהֹ אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצֹרהֹ אלגאהל בתהֹ ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צֹרוב מן אלכלאם תתֹבתה מע אלעקלא בחיתֹ יפהמון ותבסטה מע אלגהאל בחיתֹ יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכֹדֹת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כדֹאך אן אכֹדֹת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

[1]) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי הטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שבטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

10 ולא תזג תכ̇מא מן אלדהר[1]) ופי צ̇יעה̈ יתאמי לא תדכ̇ל:
11 לאן וליהם שדיד והו יכ̇צמך[2]) כ̇צומתהם:

הד̇א אלתכ̇ם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תג̇על ללאקרחה̈ ואלמזארע נבה עלי תגייר שי מנהא לידכ̇ל אמר מן צ̇יעה̈ גירה אלי צ̇יעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) ת̇ם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה̈ ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכ̇צם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכ̇צם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכ̇צם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואד̇נך אלי אקואל אלמערפה̈: 13 ולא
תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצ̇רבה באלקצ̇יב לא ימות מנה: 14 פאנך
תצ̇רבה בקצ̇יב ותכ̇ליץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה̈ אזנך. ולעלמה אן האהנא כ̇לקא יקאל לה אלשפקה̈ וסימא מן אלאב עלי ולדה את̇בת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכ̇אף אן תצ̇רבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן חאפט̇ אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתדפע בהד̇א אלאלם אלד̇י יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצ̇רב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה̈ ויכ̇לדה[5]) פי אלאכ̇רה̈[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצ̇א: 16 וסרת בואטני
אד̇א תכלמת שפתאך מסתקימא:

רג̇ב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצ̇א באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחדהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הוד̇א אקול לך אנה אפצ̇ל סאר̈ פאצ̇ף אלי אלוגוה אלתי להא תענא באלעלם הד̇א אלוגה איצ̇א. ויקול לה מעני אכ̇ר אד̇א כנת אנא אלמברך[7]) כד̇א אסר פכיף אנת יג̇ב אן תפרח אצ̇עאף ד̇לך[8]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תכ̇ם אלדהר.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ יכ̇צם.

[3]) בכ״י אלתחכם.

[4]) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

[5]) נראה שחסר כאן אלגאר או פי אלנאר.

[6]) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא ימות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

[7]) בכ״י מכרך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ה.

[8]) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה מזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

17 לא יגר קלבך עלי אלטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
18 פאנה מוגוד לך עאקבה ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלה אלמכאבד[1]) אפכארה אלכאטם עלי גצבה אלמאנע נפסה שהואתהא אלא הו שאהד מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי יגאר עליה ויכאדה אן ינפסד פצבירה וקאל לא תגטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי לדתהא ויבקי וזרהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה אלתי לא תנקטע כיף ידהב אלתעב ויחצל אלתואב כל אדא ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכד גר עליהם לקולה כי אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלבך:
20 ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
21 לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרה אלנום ילבס אלכלקאן:

עאד אלי אלתחדיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכתיר ואלשרב אלכתיר ואכבר באן עאקבה דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3]) ואלצרב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כיף תראה וקד לבס אלכלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה אלעאלם אנהא לא תחתמל מתל הדא אלכדך ליס עלי אלפראד מן אלנאס אלדי נעמתה ליסת מן כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדא אלפראד אלי מא רסמתה אלחכמה לגמיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלדי אולדך ולא תזרי באמך אדא שאכת:
23 אשתר הקא ולא תבע אלחכמה ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אבו אלצאלח ואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
ואמך ויסר אגדאדך:

למא אכתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. ולנא פי אללגה זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ״ד ב׳) אל מקום זה יסדת להם (שם ק״ד ה׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן אלשאב ועלי אנה אופר דמאג מן אלשיך פיגב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה לאן אלשיך יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה תפעל אכתר ממא תפעל אלחדה. וקול אמת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה בלא

---

[1]) בכ״י אלמכאבר.

[2]) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא את כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישהית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה לפי שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי השם כשאתה רואה אותם עמלים.

[3]) נראה שיש כאן חסרון.

[4]) ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו לידי עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבעולם וגם העשיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה שהחכמה מצווה את כל בני אדם.

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכרה וכדלך אלנאס איצא אנמא יבארכון לה עלי הדא אלמעני[1]).

26 רד יא בני באלך אלי ועינאך תחפט טרקי: 27 פאן אלזאניה
הותה עמיקה ואלגריבה כביר ציקה: 28 והי איצא כאלוסואס[2]) תכמן
ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הדה אלמעציה אולהא אלנטר ואלתאני נפקאן אלקלב קדם אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזיגה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט). ומעני תמתילה ללזאניה כביר והותה לאן אלוקוע פי אלביר סריע כדלך הדא אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצא לאן אלצעוד בעיד כדלך אלכלאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכלץ בתה כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. תם קאל אף היא כחתף והי איצא תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתוירהם כפרא וגדרא לאן אכתר[4]) בגידה פי הדא אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכב ולמן אלהדיאן ולמן
אלשגג מגאנא ולמן סכנה אלעיון: 30 ללמגתבקין עלי אלכמר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג: 31 לא תר אלכמר אד יתחמר ויעטיך
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכרתה[6]) ילסע באלתעבאן
ויסם כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמגתנבאת וקלבך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צרבוני פמא מרצת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט אעוד
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הדיאן לאנה כדאך אדא קארן אלוגע. וליס פי אלמקרא לשון

---

1) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמות הנער גדול ממות הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

2) נראה שהגאון פירש חתף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

3) בכ״י יזוגה.

4) בכ״י אכתרה.

5) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

6) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

7) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

חכלילות אלא אתׄגן חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזוראר והאהנא סכׄנהׄ אלעין[1]) מתׄל נשׄראיה. ואלגבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להדׄא מאחרי כמא יקאל לדׄאך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אדׄ קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפטׄהׄ מן הדׄה אלסתׄהׄ כׄאציהׄ. ווצף אלכׄמר באלתׄלתׄ צפאת אלתי בהא יכׄרע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחהׄ קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיהׄ וחאצל הדׄא אלמתׄל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הדׄא אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען גוהרה ותגיירה ען אכׄלאקה חתי יציר כל מא כאן יגׄאנבה ענדה מסתהסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרהׄ יקול כדׄי ומרהׄ יקול כדׄי אלשי וצׄדה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתׄל אצׄטראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכׄר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצׄרבה אלאמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב ען אלדׄין אסכרוה לקד צׄרבוני צׄרבא מדׄאכׄלא ולם אשעׄר בה ואלאכׄר וצף האלה בעד שרבה יקול צׄרבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שדהׄ אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטׄלבה. כסט מן מדׄמומאת אלסכר הדׄה אלאמור אלצעבהׄ ליקאום בהא מא קדם אולא מן גרוראתה אלתי יגתר אלנאס בהא יקול לא תגרך הדׄה ראיחתה פאנהא תקלבך ען גוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיהול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכׄדעך לונה פאנה ילונך צׄרובא שתי כאכׄתלאף אלאמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידׄיקך מן אנואע אלצׄרב ואלהבג טעומא מכרוההׄ געל עיניך יראו באזא להקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלהׄ יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדׄלך אלעמל[6]) באלכׄואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקטׄת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שיח הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו תמימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן את ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלשצר במשתה היין והכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

# כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן
קלובהם תדרס אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

זהדנא פי אלאגתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצפו[1]) בה אנהם תרכו אלחכמה ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצ̇דאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע ד̇לך ריבה̈ אלנאס ופזע אלסלטאן ואעט̇ם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה̈ תבנא אלביות ובפהם תת̇בת: 4 ובמערפה̈ תמלא
אלד̇דור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלד̇דור פי דאר אלדניא עלי ט̇אהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלגלילה̈ ופי דאר אלאכ̇רה̈ בנא אלביות (אל)מת̇ל ותאוילהא אלחיוה̈ אלדאימה̈ ואלסעאדה̈ אלתאמה̈[3]).

5 יא רג̇ל חכים בעז וד̇ו מערפה̈ מאיד אלקוה̈: 6 אעלם אנך
תצנע אלחרב במדאראה̈[4]) ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אזאל בהד̇א והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה̈ אלגסם ומנאעתה וקאל לא בל הו באללטף ואלחילה̈ עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רג̇לא בחכמה̈ פהו אלעזיז ומן כאן ד̇א מערפה̈ פהו אלמאיד בקוה̈[6]).

תארים אשר יפתה בהן והם מראהו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתייה ולא הרגיש ועל שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרהיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתוך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

[1]) בכ״י יצפו.

[2]) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצווייה ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

[3]) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

[4]) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — [5]) לעיל כ׳ י״ח.

[6]) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עזוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

7 ירי אלגאהל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא יפתח פאה:

פי אחואל כתירה יראהא[1]) מרתפעה אולא פי וקת אלתעלם יקדר אנה לא יצל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלנאטקין כאלאכרס[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה דא אלהמם:

הדא באב פי אלדהאה וליס הו עאם בל כאץ יקול כתיר מן אלנאס יכון קצדהם וטויתהם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן מזמה ומזמות ענדה מחמודה יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה חתי תחצלה אנת[3]).

9 אלגהל פאחשה ולטיה ואלדהאה מכרוהה ללאנסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה ליס הו דאת אלפאחשה ולא דאת אלכטיה אלא אנה [סבבהמא] ומאדתהמא אד כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה אלדהאה אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא ליס פי קלבה פנפסה תנכר דאך עליה ועקלה אשר אנכארא ואלנאס איצא ישנונה ורב אלעאלמין יבגצה[4]).

10 אן אסתרכית פי יום אלשדה צאק קואך: 11 כלץ אלמקדמין ללאמאתה ואלממילון ללקתל ינבגי[5]) אן תצדהם: 12 פאן קלת מא נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם והאפט נפסך הו יעלם פיכאפי אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלדי יצפה ליס הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה פאמרה אלחכים אדא ראית אכאך אלמומן פי שדה פכלצה ואומי אלי אעטם אלשדאיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקרמין מתל ואקחה פת לחם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאכודון הם אלמחרקון או אלמרגמון פי חכם אלתוראה או אלממאתון בגיר הדה אלאנואע פי גיר חכמהא. פאמר בכלאץ מן הו פי כטר אלמות אמא בשהאדה תערפהא לה תשהד בהא פתכלצה מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

[1]) ביאור: האויל הושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הלצון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם שבקרבם הוות וההמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה הם לשבח ואמר החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת אינה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כאלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יגב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

פתכ̇לצה מן אלעקובה̈ או במא סוי ד̇לך מן אנואע אלכ̇לאץ. וקולה אן אסתרכ̇ית צ̇אק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכ̇ית ען כ̇לאץ אכ̇יך טלבת קו̈תך לנפסך לתכ̇לצהא פלם תג̇דהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישיר אלי אלמחתאג̇ אן יכ̇לץ יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכ̇לצה לאני לא אערפה פאן אללה אלד̇י ערפה יג̇אזיך כ̇ירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה̈ אלתי בהא יכ̇לץ יקול לא תקל כיף אחתאל פי כ̇לאצה וליס לה ענדי וג̇ה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלג̇זא יקול לא תקל כיף אצ̇יע מאלי וסעיי פי כ̇לאץ הד̇א וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלת̇ואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כת̇רתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס״ד ג׳)[1]. וצאר בעד הד̇א [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה̈ פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה חלו פי חנכך: 14 כד̇אך אערף אלחכמה̈ פאנהא לנפסך ואן וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה̈ תחס בחלאוה̈ אלעסל צ̇רורה̈ וכאנת שהוה̈ אלג̇ד̇א מע ד̇אך תנשט אליה אפצ̇ל מן סאיר אלטעום לעלה̈ אן אלכבד אלתי שהוה̈ אלטעאם מרכבה̈ פיהא מזאג̇הא חאר רטב וכאנת אלחלאוה̈ משאכלה̈ פי אלמזאג̇ למזאג̇ אלכבד ולד̇לך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכת̇ר מן גירה שב̇ה אלחכים אלחכמה̈ באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס ג̇סמך לד̇ה̈ לחלאוה̈ אלעסל [כד̇לך] אלחכמה̈ [לד̇ה̈ ללנפס] למשאכלתהא להא אד̇ אלנפס סראג̇ אלבדן ואלחכמה̈ סראג̇ אלנפס וכמא תג̇ד אלג̇מיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצ̇ל מן אלעסל ללג̇סם כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלג̇סם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמת̇ל באן חלאוה̈ אלעלם תהלו חלאוה̈ אלעסל ומן שרף אחדי אלחלאותין עלי אלאכ̇רי אן אלעסל ללג̇סם יסתחיל פיציר מעדה̈ ללשחם ואלעט̇ם ואלג̇לד ואללחם וגירהם ואלחכמה̈ מאדה̈ ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולד̇לך קאל לנפשך ואיצ̇א אן אלעסל וסאיר אלאג̇ד̇יה̈ לא תנפע פי אלדאר אלת̇אניה̈ ואלחכמה̈ תנפע פי אלדארין ג̇מיעא ולד̇לך

---

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מטים ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל תאמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

קאל ויש אחרית ואיצֿא אן אלעסל וגמיע אלאגדיה̈ סריעה̈ אלזואל ואלחכמה̈ תֿאבתה̈ אלבקא ולדֿלך קאל לא תכרת[1]).

15 לֿא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתֿירא לקאם ואלטאלמין יעתֿרון פי אלשר:

הדֿא אלכמון אלדֿי נהי ענה הו חילה̈ אלכֿצם אלדֿי יטלב אן יטֿלמה כמא קאל רבצו[2]) בל ינבגי לה אן יקול דעואה וחגֿתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה ישלב אלגלבה̈. וקולה כי שבע אראד בה אלכתֿרה̈ כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגבור ומשהור. וגמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתֿירה̈ תֿם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו׳ (תהלים ק״ו מ״ג) וסאיר אלאמם מתֿל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מנד וקעו לם ירתפעו וכדֿלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועזו מרארא כתֿירה̈ וכמא קאל פי אלפראד איצֿא רבות רעות צדיק וגו׳ (שם ל״ד כ׳) וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תֿם נהי ען אלשמאתה̈ בקולה

17 ואדֿא וקע עדוך לֿא תפרח בה ואדֿא נכב לֿא יסר קלבך:
18 כילא ירי דֿלך אללה פיסו עגדה פירד ענה גצֿבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדֿירה הין חדֿר אלשאמת אנמא חדֿרה מן חלול אלעוקבה̈ אדֿ לם יגֿב אן יחדֿרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתֿרתה פיכון אנמא אמרה חיניד אן יכֿתאר דואם אלעקובה̈ לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן אלשריר לֿא תבקי לה עאקבה̈ וסראג אלטאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תכן מתֿלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשרה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ״ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שהזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל״ז א׳. — [6]) בכ״י ב׳ יכֿמד

גמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואגב רבה וואגב אלנאס ואיאהמא גמיעא עני בקולה אן ליס להמא עאקבה פי אלאכ͏ֿרה באלחכם וסראג͏ֿהם יטפא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה עלי מתֿל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסמין מוצֿועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא[1]).

21 אתֿק אללה יא בני וכ͏ֿליפתה ולא תכ͏ֿאלט אלמשרכין: 22 לאן אלתעס מנהם יקום גפלה ואלנכס מן כליהמא מן דֿא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צֿרבין אמא באללה פיעבדון אתֿנין כאלתֿנויה או יעתקדון טינה קרימה כאצחאב אלהיולי או יגֿזונה תֿלתֿה אגזא כאלנצארי או יג͏ֿעלון אלמדברין סבעה או אתֿנין עשר[2]) ואכתֿר מן דֿלך כאלדהריין ואמא בכ͏ֿליפה אללה כמן יעתקד טאעה ללשראה אלכ͏ֿוארג ומא סוי (דֿלך) אלסלטאן אלטֿאהר אלדולה. פכ͏ֿוף אלגמיע בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כ͏ֿליפתה פיהם אד͏ֿ קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמדֿכורין לאסתחאלה דֿלך פי אלקדוס[3]) ואנמא יעני[4]) אנהא תחל מנהמא פי מכ͏ֿאלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי יי ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יג͏ֿוז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יג͏ֿוז אן יצרף איצֿא מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אלל͏ֿדין המא מעאודה פיקול לא תכ͏ֿאלט אלמעאודין לא תכן אדֿא אדבך רבך וסלטאנך תעאוד דֿנבך. ויג͏ֿוז איצֿא מע אלמחכיין מן ושננתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולון מא לא יפעלון[5]).

23 אהדֿה[6]) איצֿא מן שאן אלחכמא אתֿבאת[7]) אלוג͏ֿוה פי אלחכם לא ג͏ֿיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטֿאלם אנת זכי תהג͏ֿוה אלשעוב ותדמّה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעג͏ֿב עלי סביל הגם אלה ועלי אנה ליס פיה הא מואד פהו מתֿל קול בעץ͏ֿ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעג͏ֿבא בלא הי. ולם

---

[1]) ביאור: אמרו אל תתחר אל תהי כמוהם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין הפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין וגרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הנושאים מוסבים על שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י איני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם החוזרים לטעותם מגזרת ולא שנה לו או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ והדא.

[7]) בכ״י א׳ ואתבאת.

אלמחאבאה בת̇לאת̇ה (אנואע) אבואב אן אללה יד̇מהא והו קולה בל טוב עלי נסבה הטוב בעיני יי׳ (דברים ו׳ י״ח) ת̇ם אלנאס אלמנ̇אר עליהם יד̇מונהא כמא קאל יקבוהו עמים ואצעב מן (הד̇א) ד̇לך אן אלקום אלד̇ין חאבאהם אלחאכם אנפסהם יד̇מונה פי ד̇לך כמא קאל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאג̇רת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות בג̇נאיה יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פג̇רה כמא קאלת והושיבו [שנים] אנשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בד̇לך לאהל אלג̇ור ד̇לא והואנא פאסתפט̇ע אלחכים הד̇ה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים יד̇מהם רבהם ואלכ̇צמאן ג̇מיעא[2]). ת̇ם קאל

25 וללואעט̇ין ינעם ותחל בהם ברכה אלכ̇יר: 26 לאן מן ירד̇ כלאמא צואבא כמן יקב̇ל אלשפתין:

באזא הד̇ה אלת̇לאת̇ה אלאחואל אלמד̇מומה מן אלמחאבי ת̇לאת̇ה משכורה ללצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה ללה כקולה ויהי נעם יי׳ אלהינו עלינו (תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק̇ לאנה ידעו למנצפה ויברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן אלמחכום עליה קאל יג̇ב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצ̇ה כמן יקבל פאה מחבה וליס כמא יתוהם בעץ̇ אלעאמה אן תפסיר שפתים ישק אנה מן קאל אלצואב ינבגי אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו אלד̇י יקבל פא[3]) אלכ̇צם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכ̇לאצה מן אלט̇לם. וקד מת̇ל דויד עט̇ה אלואעט̇ ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל ויוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צ̇רבה ללמועוט̇ הו מנה פצ̇ל ואחסאן כמא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעד̇הא פי אלצ̇יעה לך בעד ד̇לך אבן ביתך:

ט̇אהר הד̇א אלקול אלמשורה עלי מן יקצד תזויג̇[ה] באמראה אלא יבתדי בד̇לך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידל̇ל עליה מן מכסבה מא יקום בהא ובולד או באת̇נין לעלהמא אן יכונא לה. פאד̇א תזוג̇ עלי הד̇ה אלשריטה ולם יבק

---

[1]) בכ״י לישהדון.

[2]) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה ועניננו הגם אלה יאותו לחכמים וגנה הכרת פנים במשפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו וגם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד נגד נבות וקראה להם בני בליעל.

[3]) בכ״י פי

[4]) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים משובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו ברכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על שפתיו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נכוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו מכות המוכיח לגמילות חסד.

[5]) בכ״י בי את̇בת.

אלא דואם מכסבה ותק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי הדה אלעבארה זוגה. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצרוריה קבל אלאכרה אד כאן לא יצל אמור אלאכרה אלא בחאגה אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה ואלמנזל[1]) ואיצא אצלאח אלמזאג ואלחרכה בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלנום פאן הו תרך אלענאיה בהדה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה לם ילתם דלך ולם יתם פיכון בית פי הדה אלעבארה דאר אלאכרה. וכדלך אלעלם לא יתם אלא בכפאיה. ומן סראירה אן ללחכמה אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי דלך אלגז אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד הו יפתתחהא ואליונאניה תסמי אלמדכל אלי כל עלם מן מנטק ונגום והנדסה וטב איסאגוגי. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכל אליה לם יפהמה. וכדלך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצהא דון בעץ ושרח דלך אן אלשראיע אלסמעיה מתל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה אלחק ואלעדל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקה ומא אשבה דלך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד דלך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מגאן לאכיך תכדעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל במא צנע בי אצנע בה ארד אליה בפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצאיל ליסת פיה יכאדעה בדלך. תם אטבק עלי הדא אלקול אלמקארצה ואלופא והו אן יכון אחד אלאתנין ינעת אלאכר ויצפה בגודה[4]) גזאא למא תקדם לה מנה מתל דלך אן אבתדי ליכאפיה הו איצא במתל דלך. ופי טי הדה אלמכאפאה אלממנועה אלתי הי באלכיר מנע מכאפאה אלשר באלשר בל דלך אוכד[5]). תם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כדאך כלאמא געלה כאנה כבר כאן פקאל

---

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשיגה ידו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. ומנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איסגוגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירה.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול השבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

30 למא גֹזת עלי צֹיעהֹ רגֹל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ אלעקל:
31 ואדֹא קד נבת אכתֹרה קריצֹא וגטא וגֹהה אלחרשף וחגֹארהֹ גֹדארה
קד אנהדמת: 32 פאדֹ ראית אנא דֹלך רדדת אליה באלי ואדֹ נטֹרתה
אתֹלֹדֹתה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
ללאצֹטגֹאע: 34 חתי יקבל פקרך כאלסאיר[1]) ועוזך כרגֹל דֹי תרס[2]):

קד קדמת מעני הדֹא אלמתֹל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צֹרורהֹ אן יכון קד מר בצֹיעהֹ כסלאן פאדֹאהא קד אנבתת חרשפא וקריצֹא ולכנה עלם דֹלך בעקלה פוצֹעה מתֹלא כאלכֹבר אדֹ כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחדֹר אלמתכאסל באנה אן ארמן אלכסל צאר פי אהואלה אלי תֹלאתֹ מנאזל כמא אן אלצֹיעהֹ תנקסם תֹלאתֹהֹ אקסאם אדונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני באלגֹז אלאדון מן צֹיעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. תֹם יציר אמרה אלי אלתואני פי אלגֹז אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וגֹה אלצֹיעהֹ אגֹוד. תֹם יאלף אלכסל פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלצֹיעהֹ והי אלחגֹארהֹ אלמבניהֹ פילחקהא וגדר אבניו נהרסה. פעלי הדֹא אלצנאיע ואלתגֹאראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם תֹלאתֹהֹ אקסאם וכל מתואן יבתדי פי ארונהא תֹם אוסטהא תֹם אגֹלהא אול מא יאכֹדֹ[3]) אלכסלאן פי אלאול תֹם פי אלתֹאני תֹם פי אלתֹאלתֹ. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואגֹרתהא ועמלהא. ואקסאם אלתגֹאראת אלארבאח ואלחילולהֹ ורוס אלאמואל. ואקסאם אלעלום אלאסתנבאט ואלתחפטֹ ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם אלדיאנאת אלנואפל ואלסמעיהֹ ואלעקליהֹ אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל אלמחמודהֹ מן צום וצדקהֹ וצלוהֹ תֹם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיהֹ תֹם יציר אמרה אלי אלכבאיר פירע אלעקליהֹ איצֹא. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחדֹיר עלי תֹלאתֹהֹ צֹרוב אצֹעפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הדֹא ויסכת ואקוי מנה אן יקול לה לא תפעל הדֹא לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הדֹא לילא תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הדֹא אלקסם אלאעטֹם מן אלתחדֹיר פקאל על שדה איש עצל עברתי וגו' ואחזה וגו'. ואלקול פי מעט שנות וגו' ובא מתהלך רישך וגו' חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו' י'—י"א)[5]).

## תם אלגֹז אלתֹאני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמהֹ ואבתדי

[1]) כ"י א' כרגֹל סיאר.

[2]) כ"י א' כדֹי מגֹן. — [3]) נראה שצ"ל יואכֹדֹ. — [4]) כ"י אקסס.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחה ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה שראה בשכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם יעמוד בעצלותו תביאהו לשלש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשה חלקים החלק הנקלה והוא נפסד מיד והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם אבני הגדר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה חלקים חלקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן. וחלקי ידיעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות דברי רשות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו האדם. ואמרו ואחזה וגו' יורה שההזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה או לא תעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

# אלג̇ז אלת̇אלת̇ מנה

קאל פי אולה

## כה

1 והד̇א איצ̇א מן אמת̇אל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הד̇א ידלנא עלי אן אכ̇בארא כת̇ירה̈ אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה̈ מן אלזמאן גיר מכתובה̈ ת̇ם אנהא כתבת בעד ד̇לך אד̇ פצח באן הד̇ה אלאמת̇אל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא גיר מדונה̈ חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כ̇רוג̇הם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כד̇אך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כת̇ירה̈ סמעוהא מן משה ולם יכ̇תבוהא אלי וקת כתבה̈ אלמשנה ווקת כתבה̈ אלתלמוד. אבתדו בהד̇ה אלאת̇ני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וג̇לסא אלמלך ומן יחצ̇ר ללחכם ואלמחאכמה̈ בין ידיה פקאלו אולא[1]).

2 כרם אללה מן כ̇פי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה̈ אלאמור:

להד̇א אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה̈ כרמה לא תדרך אד̇ הי מן אלאמור אלכ̇פיה̈ ענא כד̇אך אלמלוך יג̇ב עלינא אלא ננאהי כראמתהם בל נג̇על גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזוז באלבניה̈ ואלרסם ואלת̇אני באלאכ̇תיאר אן נג̇על[2]) אלמלוך פוק ג̇מיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה̈ כיף יכ̇לק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה כ̇פיא ואלמלוך פאנמא תפעל ג̇מיע מא תפעלה ט̇אהרא מן רפע וחט וגנא ופקר פכלמא אט̇הרת כאן נעתהא ליט̇הר עזהא כמא אן אלבארי כלמא



[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

אלפי כאן דלך נעתה ווצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פאדא סאלתה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון אלא אלאמור אלטאהרה דואת אלנהאיאת פאדא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1]).

3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק כדאך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו פוקהא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת אלתראב כדלך ינבגי כל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגוד מנה פאן כאן אלמלך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי יכרג אלתדביר פי אגוד אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2]).

4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא
גיד: 5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן אלעאלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע ואלחרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה וחכמה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר. ואלאעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר לילא תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי אלגש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך לאן אלאול פי נטר אלאמואל ואלתאני פי נטר אלארואח[6]).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
7 פאנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל
במא קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

[1]) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתכונתנו להשיג את כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו. והשני שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר ומוריש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו גבורתם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל לפני המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

[2]) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים בתכלית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג המלך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

[3]) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

[4]) בכ״י אדא.

[5]) נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אנשא אלרסום.

[6]) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד זה בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אללה אד̇ לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אד̇א כאנת אד̇ לא מנה̈ למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פהו אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצ̇ע אלאג̇לא הג̇ומא יורת̇ פי אמור אלדניא אלכ̇ג̇ל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מג̇לסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואד̇ם מנה פי אלעאקבה̈ אלהג̇ום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירד̇הא או בצ̇מאן אג̇אבה̈ דעא לקום ען אללה ולעל אלמג̇יב לא ישא ד̇לך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאג̇אבה̈ כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה̈. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצ̇מון ענה אלאג̇אבה̈ לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה̈ נפסהא קד נצבת לגיר מסתחק אעני צאחב אלמג̇לס נפסה[2]). הד̇ה אלפואסיק פי ג̇לסא אלמלוך ת̇ם קאל פי אלכ̇צום אלד̇ין יקפון ללחכם

8 לא תכ̇רג̇ן אלי כ̇צומה̈ סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה̈ אד̇א אכ̇זאך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא אכ̇רא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרג̇ע:

ט̇אהר הד̇א אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצ̇רה̈ חאכם ינהי כל ואחד מנהמא ען אלכ̇רוג̇ ען חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי אלדעוי ואלג̇ואב אלי חד אלספה ואלשתם. וירד̇עה בת̇לאת̇ה̈ אשיא אלאול לילא יפלג̇ עליה כ̇צמה באשתג̇אל פכרה הו פי אלסב ואלקד̇ף ואעמאל ד̇אך פכרה פי נפס אלמנאט̇רה̈ פקאל בהכלים אתך רעך. ואלת̇אני לילא ינהרה אלחאכם ויסתכ̇ף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרף הד̇א אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א׳ ט״ז). ואלת̇אלת̇ לילא יקאבלה כ̇צמה באקבח ממא קד̇פה בה פלא ימכנה אסתרג̇אע מא קד קיל פיה לד̇לך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נט̇ר פי [אל]דין או גירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכ̇רוג̇ מן חד אלמנאט̇רה̈ אלתי הי טריק לזום אלנט̇ר ומקאבלה̈ שי[3]) במת̇לה ואג̇רא חכם אלעלה̈ פי אלמעלול אלי אחד ת̇לאת̇ מנאזל אמא אן יכ̇רג̇ מן אעתלאל אלי אעתלאל גירה באנה יוג̇ב שי[א] לשי מרה̈ בסבב ומרה̈ בסבב אכ̇ר או[4]) יעטי אלשי לכ̇צמה באלאקראר פאד̇א תבין עאקבה̈ מא

---

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

[1]) בכ״י אלדניא.

[2]) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבהל בהמוניות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

[3]) בכ״י אלי. — [4]) בכ״י אן.

ילזמה מנה עאד עליה בנפי וגחד או יכאבר פי בעץ̇ אלמחסוסאת אלט̇אהרה̇ והד̇ה אלת̇לאת̇ה̇ הי צ̇רוב אלאנקטאע. פר̈עה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה̇ בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכ̈תה נ̇צמה ויקול ליס כד̇א קלת ונ̇ופ̈ה מן גחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלד̇ין חפט̇ עליה קולה וזגרה ען גחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאכ̇ד̇ הד̇ה אלת̇לאת̇ה̇ פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אד̇א לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן ד̇הב פי מזכ̇רפאת מן פצ̇ה̇ אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך̇ ממא יצאג שי[4]) הו אגל מן אלד̇הב ואלפצ̇ה̇ מת̇ל בהמא אלכלאם אלמנט̇ום עלי גהתה וגעל אלד̇הב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצ̇ה̇ אלחאמלה̇ לקולה תפוחי זהב [וגו]. ונט̇אם אלקול עלי גהתה עשרה̇ צ̇רוב מנהא ת̇לאת̇ה̇ פי אלכתאב ות̇לאת̇ה̇ פי אלקול וארבעה̇[5]) פי אלתמייז וגוד אלאשיא פי אנפסהא אלד̇י הו אלצ̇רב אלראבע לא ידכ̇ל פי הד̇ה אלאקסאם אד̇ ליס ד̇אך באכ̇תיאר פיקע עליה חמד או ד̇ם̈ כל אנמא יקעאן עלי אלכ̇ט̈ ואלקול ואלפכר אלד̇י יכ̇תאר אלמר אלענאיה̇ בהא אי אלתרך[6]). ושרח אלת̇לאת̇ה̇ אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה̇ ולא ילזק מא ליס סבילה ד̇אך ואגאד אלעבראניון פי ד̇לך אד̇ ליס שי מן חרופהם ילזק כתה̇ ת̇ם אן אלכלמאת מתפרק בעצ̇הא מן בעץ̇ באכת̇ר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הד̇א איצ̇א אגאד אלעבראניון ת̇ם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה̇ חתי יקף אלקארי עלי רוס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהד̇ה אלת̇לאת̇ פי גהאת אלכתאב פאן כ̇לטת אלפצול פכיף[7]) אן כ̇לטת אלכלמאת [פכיף אן כ̇לטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלת̇לאת̇ גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת][8]) אלתי אן הי את̈צלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצ̇ם כל גמאעה̇ מן

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו׳ ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מהוכחה להוכחה אחרת ויטענו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמנט̇ום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ״י שיא וכן למטה. — [5]) בכ״י וג׳.

[6]) עיין ספר יצירה ד׳ 22 (42).

[7]) בכ״י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון כפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

אלכלאם אלי צ̇מה̈ עלי מא תוגבה אלמעאני פאן צ̇מת עלי כ̇לאף ד̇לך אפסדתהא נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה מ׳ י״ג) פאד̇א צ̇ם אלקאיל אלארבע כלמאת עלי חדה̈ ואלכ̇אמסה̈ עלי חדה̈ צאר מי תכן את רוח מסלה̈ וה׳ גואב[1]) ואן הו צ̇ם כלמתין עלי חדה̈ ואלת̇לאת̇ עלי חדה̈ צארת אלמסלה̈ מי תכן את רוח ה׳ מן כ̇לק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו׳ ב׳) אד̇א צ̇ם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חדה̈ ואלראבעה̈ עלי חדה̈ כאן אלקול אן לה מלאיכה̈ פי אלסמא ואן הו צ̇ם את̇נין עלי חדה̈ ואת̇נין עלי חדה̈ פקאל שרפים עמדים ת̇ם קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ יג̇על אלמלאיכה̈ פוק כ̇אלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע אלאשתבאה ען אלסאמע באג̇הר מא ימכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנה̈ פבעץ̇ אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכ̇ר יתוהמהא עין מא ואכ̇ר יחסבהא סכ̇אא והד̇א אלד̇י תרי פי אלתוריה̈ בעץ̇ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא א׳ ז׳) מוצ̇ע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ״ג ט״ו) מוצ̇ע המועד אנמא צאר ד̇לך חכמה̈ לאנה לם ידפע אלא למן לא תדכ̇ל עליה שבהה̈ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדה̈ ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיה̈ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלפכר פהי גאילה̈ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכ̇תצרה̈ ואלמנתשרה̈ ואלצאעדה̈ ואלהאבטה̈. פאמא אלמכ̇תצרה̈ פהי אלתי תכ̇תצר עלי ד̇את ואחדה̈ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן אג̇זאהא מכ̇תלפה̈ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניה̈ אלי שריעה̈ מועד פסח פישרח פיהא זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצ̇ם אלי ד̇לך אלאואן. ומן גיר אלדיאניה̈ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חג̇ב ו[אל]רטובאת ו[אל]אג̇פאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכ̇תלפה̈ אלא אן ג̇אמעהא אנמא אכ̇תצר עלי צפה̈ אלעין פקט ולד̇לך סמית הד̇ה אלג̇הה̈ אלמכ̇תצרה̈. ואמא אלמנחשרה̈ פהי אלתי תמתד פי אצול כת̇ירה̈ לתצ̇ם מן כל אצל שעבא ישאכה בעצ̇הא בעצ̇א ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנה̈ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא ל״ו פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכ̇תלפה̈ אלא אן אלשעבה̈ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעה̈ פי אלכל. ומן גיר אלדיאניה̈ כמן אראד אן יעד אלחרכאת אנהא סתה̈ פהו יג̇מע ממא הו פי אלג̇והר את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא הרכתא אלרבא ואלאצ̇מחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלה̈ ואלסכון ולא יבאלי אן תכון אלאצול מכ̇תלפה̈ אד̇ יג̇ד אלחרכה̈ מנתשרה̈ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא באלמנתשרה̈ או אלשאיעה̈. ואמא אלצאעדה̈ ואלהאבטה̈ פהמא אצ̇דאד ושרח אלצאעדה̈ אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף חתי ירתפע אלי אלאקוי ואלהאבטה̈ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאג̇ל פאלאג̇ל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל אלצאעדה̈ פי אמור אלטב̇ כמן יבתדי פי וצף אלעלאג̇ מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף פאן אסתגני בה וזאלת אלעלה̈ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג̇ ואלהאבטה̈ פי תעריד אלאמראץ̇ מן אלמרץ̇ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל מנה חתי ינתהי אכ̇ר אלג̇ז או אלכתאב אלי איסר כ̇טר פי ד̇לך אלמרץ̇. ומת̇אל אלצאעדה̈ מן אמור אלג̇דל הו אן

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה׳ וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה׳ או ממעל עם מלת לו יהיה הירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

יבתדי אלמר פי אלאחתגאג לנפסה באסהל אלחגג ענדה בעד אן תכון צחיחה פאדא הי בין גובהא אתבעהא בחגה אקוי מנהא תם אתבעהמא בחגה אקוי מנהמא אלי אן יבלג אלי אקוי חגה לה ולא יאתי באלחגה אליסירה בעד אלקויה פתרי צעיפה וכאנהא באדרה כל ירבי אלחגה תרביה. ואלהאבטה הי אן יבתדי אלמר פי נקץ חגה כצמה באקוי שבהה לה פיזילהא תם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג אלי אצעף שבהה לכצמה פבלמא אודארת שבהה כצמה צעפא אזדאד טענה עליהא וחלה להא קוה ולא יבתדי באלצעיפה פינקצהא באלקול אלקוי תם יאכד פי נקץ אלקויה בקול הו אצעף מנה פיצטרב אלכלאם. ועלי הדא תגרי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצע אלאתבאת מן אלאצעף תם תקול וכל שכן ופי מוצע אלסלב מן אלאקוי תם תקול ואין צריך לומר. פאדא אחכמת הדה אלעשרה פנון כל ואחד עלי גהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצעי אלכתב ולמולפיהא גהאת אכר ארק מן הדה מערפה ואגל כטרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא יטול שרההא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אד הי אנמא הי מבניה עלי גרץ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצחא ען גרצה ואן אמכן אן תקדם גמל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנטם[1]:

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו׳ וכן מי שהוא עוסק בניתות העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו׳. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחד הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים וששה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר וחילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

12 וכשנף מן ד̇הב וחלי מן פצוץ̇ ואעט̇ חכים עלי סמע קאבל:

ג̇על אלעט̇ה̈ קסמין אחדהמא מת̇לה בנזם זהב והו מא יעט̇ אלואעט̇ בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה̈ מנהא או בתרגיב אכ̇רה̈ או ברהבה̈ מנהא או במסלה̈ או בג̇בר או בחיא או במא שאכל ד̇לך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלד̇הב הו מן ד̇הב פקט ליס ישובה גירה והד̇א אלבאב מן אלעט̇ה̈ יקנע אד̇א כאנת אלהארת̇ה̈ אלמועוט̇ להא יסירה̈ ואלרג̇ל לין אלעריכה̈ וקד ובך̇ יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך̇ גלעד באלאכ̇גאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכ̇ויף פקט. ואלאכ̇ר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ̇ כת̇ירה̈ מן אנואע כת̇ירה̈ והו מא יעט̇ בה אלואעט̇ באקואל מג̇תמעה̈ מן סעאדה̈ אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכ̇אלפה ויקול בחיותי ויקול לא בד גומא ויקול אפלא תסתחי̇ ומא נחו הד̇א אלנחו יחתאג̇ אלי ג̇מיע הד̇א אד̇א כאנת אלהארת̇ה̈ אלתי תריד אן תזול עט̇ימה̈ וכאן אלמועוט̇ צעב אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעט̇ונא בפנון כת̇ירה̈ מכ̇תלפה̈[2]):

13 כברודה̈ מן אלת̇לג̇ פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה̈ וכאנה ירד̇ נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאד̇א חס בברודה̈ אלת̇לג̇ רג̇עת נפסה אליה כד̇לך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללג̇ואב פאד̇א הו אג̇אבה במא יצלח כאנה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה̈ לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלג̇ואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלג̇ואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם̇ מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעת̇ה ואללטף במן בעת̇ אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס ג̇ית̇ רג̇ל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צ̇רוב כת̇ירה̈ מן אלכ̇לא ואלפראג̇ כאן לה אן ימת̇ל בהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אג̇לט̇הא פלד̇לך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה̈ ופאה ללה אצעב חסב ג̇לאלה ועזה וקד יכון קלה̈ ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם וחאג̇תהם[4]).

---

[1]) אפשר שחסרה מלת ליפתח.

[2]) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלה או בלשון הכרת או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

[3]) ביאור: ביום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

[4]) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

15 בטול אלמהל יכ̇דע אלמדבר̇ ואללסאן אללין יכ̇סר אלעט̇ם מת̇לא:

אראד כ̇סר אלחד̇ה וג̇על אלעט̇ם מת̇אלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ̇ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אד̇א וג̇דת אלעסל אכ̇לת מנה כפוך לילא תסתכת̇רה פתתקיאה: 17 כד̇אך אעז̇ רג̇לך מן בית צאחבך כילא ימלך̈ פישנאך:

לם ימת̇ל אלסרף פי דכ̇ול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמוד̇י ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען ד̇לך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלג̇ליל לא תטאועה אלי תוסט מנזלה כת̇ירא לאן פי אכ̇לאק אלנפס כ̇לקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה̈ ואלרעאיה̈[4]) וכד̇לך בל אצעב פי מסלתהם אלחואיג̇[5]).

18 וכטברזין וסיף וסהם מסנון כד̇אך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה̈ באטלה̈:

הד̇ה אללפט̇ה̈ פי ת̇לאת̇ה̈ מואצ̇ע מפיץ וחרב מפיץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הד̇א תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכ̇יך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכ̇ד̇ת סהמא או סיפא או טברזינא פצ̇רבתה בה פאן כאנת אלשהאדה̈ פי ג̇לד פהי כאלטברזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכד̇לך הי מנעכסה̈ עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה̈ ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצ̇טרבה̈ וקדם זאילה̈ כד̇אך מית̇אק אלכאפר פי יום שדה̈:

למא כאנת אלשדה̈ עלי צ̇רבין פי אלדניא ואלאכ̇רה̈ מת̇להא בשיין אחדהמא אצעב מן אלאכ̇ר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה̈ אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכ̇לפת פי חאל אלצבא כד̇לך אלכאפר אד̇א

---

[1]) ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על ארוניהם.

[2]) בכ״י אלתוסט.

[3]) בכ״י אלדין.

[4]) בכ״י אלדעאוה̈.

[5]) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

[6]) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

[7]) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה[1]) פי אלדניא לם יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אללה מתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה' (תהלים ל"ז ל"ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה' עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט"ז י"ט)[2]).

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון[3]) כדאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטה מערה נאזע מתל מהעדא מלכין (דניאל ב' כ"א) מן אלתרגום. וצאחב הדא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתיר אלדי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבגתתה פיגד לצותהא כרבא כתירא פדי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ידפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא המוצה ומלוחה מכתלטין. ויכון לב רע איצא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלבסיט אלגהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פכלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תובה בל יזידה גהלא ככל ונטרון יקול אנמא הדא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצא פי אלכפר ולם ירד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלתוב בל קד יזידה כפרא ככל ונטרון וכמא עלמת מן יהויקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלוגה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען האלהם קלילא קלילא פי כל גז מן אלזמאן גז מן אלתהריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תהתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יבאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

[1]) בכ"י הדה.

[2]) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצרות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבהכרת תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרת אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

[3]) בכ"י א' נטר. — [4]) בכ"י פי כלאמך.

[5]) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

[6]) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה כמא אלתיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה ולאך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בגנד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאגין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כדאך אלכלאם אלרפיק ללוגה אלכטים: 24 ולדלך אלגלוס עלי זאויה מן סטח אצלח מן אמראה צכאבה דאת נקאר:

ורדעה אלמטר תסכינה. וגעלת מוצע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכטם והו אלעבסה פי אלוגה. ובאב תאליף הדין אלפסוקין מן אלעבס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כדאך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלגצב ויבסט אלוגה אלמעבס וכמא אן ריח אלגנוב תרקי אלגים ותנזל אלמטר כדאך אלכלאם אלכשן ואלנקאר יעבס אלוגה ויכלחה פלדלך לא תכונן מע זוגה מנאקרה ולא רפיק מנאקר פאן אלגלוס פי זאויה מן סטח מע ציק אלמוצע וכטר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לגבה כדאך כבר צאלח מן בלד בעיד:

תמתילה הדא מתל תמתילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כבר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי טאהר אלגסם לתטאלע מא יכון פתחמי טאהרה פאדא סמעת מן אלכבר מא יסרהא סכנת ותראגעת אלי מוצעהא וזאל דאך אלחמא אלמפרט כמא אן אלגב תעלו אלחראה טאהר גסמה למא עדם מן רטובה אלמא פאדא שרבה גאן מן אלחראה אלגו אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבס ומגרא מנפסד כדאך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אי ליס יגוז הדא פי אלאכרה פהו פי אלדניא עלי צרבין[5]) אמא באלתיאר אלצאלח אן יתדלל ללטאלח פהו כמן (אן) יכבט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

[1]) עיין מגילה ט״ו ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה חותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלות לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בהירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[1]) ביאור: המשל הזה דומה למשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהעיף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שיווייה.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

אלי נפסה. הדא אדא פעל אלצאלח לרגא כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע דאך לכופה מנה פלא גנאח עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פדלך לה אסתדראג[1]) וללצאלח מחנה והי ענד מן יעקל מציבה לא אן יגוּר אלקצא לכן ליתוגע ויחמד עלי דלך[2]).

27 כמא אן אכל אלעסל כתירא לא כיר פיה כדאך לנהאיה אכראמהם אכראם:

לם ימתל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם כואץ פקאל לא תקבל מן כואץ אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אדא אנתהת גמלה מן ברהם טלבו מנך אלמגאזאה עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תגאזהם דמוך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 וכקריה מתגורה בגיר סור כדאך אמר לים מחציל לראיה:

כמא אן אלקריה בלא סיאג מן אראד אן ידכל דכל ומן אראד אן יכרג כרג כדאך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדמום[5]).

# כו

1 כאלתלג פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כדאך מעטי אלגאהל אלכראמה[6]):

שבה אלהכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודאך אן אלמטר ואלתלג לים פי אלציף וקתהמא ולו הדתא פיה לם ינפעאנא אד לים אלאואן ואלנאס מתעלמין לדאך כדאך אלבר ואלכראמה לים אלגאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבהאה ואסתוחש להמא וגעל אלמקדאר מן אלאנבאר מקדארין אחדהמא אעטם

---

[1]) ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

[2]) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובח על זה.

[3]) ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך סופם לתבוע גמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

[4]) אפשר שצ״ל מרה̈ ען מרה̈ = פעם אחר פעם.

[5]) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

[6]) בכ״י ג׳ לא יחסן באלגאהל אלכראמה̈ וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

מן אלאכר כמא אן אלתלג אעטם מן אלמטר כדלך אלכר אלכתיר קביח באלגאהל בל אלקליל איצא סמג בה[1]).

2 ובעצפור יעוד ובדרי[2]) יטיר כדאך אללען אלמגאן לא יציב:

ושבה איצא אללענה אלתי ילען בעץ אלנאס בעצהם בהא בשיין אחדהמא אכתר הרכה מן אלאכר לאן אלטיראן אסרע מן אלנוד כדלך מן ילען צאחבה בגיר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרגע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלדי יבעד מן רגועה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב כנוד אלעצפור אלי מוצעה כמא עלמת מן גלית ולענה דויד בגיר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כדאך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 ובאלסוט ללפרס ואלמקרעה ללחמאר כדאך אלעצא לטהור אלגהאל:

שבה אלגהאל באלבהאים וקאל כמא אן אדב אלדואב עלי גהתין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה ואחדהמא אצעב מן אלאכר כדאך אלגהאל ינבגי אן תגעלהם[4]) עלי צרבין אלואחד ברפק ואלאכר בצעובה עלי קדר גרקהם פי אלגהל. והדא אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאד למן יגהל[5]) אלצנעה ומן אלחכים למן יגהל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יגהל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תגב אלגאהל חסב חמאקתה פימא תלאפי[7]) אן תסאויה אנת איצא: 5 בל אגבה ען חמאקתה פימא תלאפי אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלגואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה ואלאכר פי אמור אלכאצה פאדא עארצך אלגאהל פי אמור דניאך באסמאע או קריפה פלא תגבה עלי דאך במא תסאויה פתדכל פי מתל מא אנכרתה. ואדא עארצך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כאלפך פי אלשראיע אלסמעיה פרד עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחגה ואן קולה חק פמן נין אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצין[8]).

---

1) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

2) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ד ד׳ בכ״י אחד דוריה ובכ״י אחר דריה ועיין דוזי בהוספה שלו.

3) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

4) אפשר שצ״ל תעלגהם. — 5) כ״י יגעל.

6) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

7) בכ״י ב׳ וג׳ יגבר.

8) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

6 בקאץ̇ אלארג̇ל וישארב אלט̇לם מן יבעת̇ ברסאלה̇ ביד אלג̇אהל:

ג̇רץ̇ הד̇ה אלאיה̇ תכליף מא ליס פי אלטאקה̇ יקול מן כלף אלג̇אהל רסאלה̇ יודיהא פקד ג̇אר עליה ועלי נפסה וישבה ג̇ורה עלי אלרסול במן יקץ̇ רג̇לי אנסאן ויקול לה אנהץ̇ וסר וישבה ג̇ורה עלי נפסה הו במן ישרב אלט̇לם פיט̇לם נפסה בד̇לך. וג̇על תכליף אלרסאלה̇ מן לא יטיק תאדיתהא נמודג̇א לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יג̇ור עלי נפסה ומאמורה ג̇מיעא[2]).

7 ובמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כד̇אך ארתפעת אלחכמה̇ מן פואה[3]) אלג̇האל:

הד̇א אלקול איצ̇א פי אלמג̇רקין פי אלג̇הל יקול כמא אן אלמקעד בעד ג̇פאף אעצאבה או אסתרכ̇איהא ג̇יר מטמוע לה במשי כד̇אך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) אלד̇י הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה̇ עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצ̇ו אלד̇י מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחג̇ר ג̇והר פי מרג̇מה̇ כד̇אך מעטי אלג̇אהל אלכראמה̇:

יסמי אלחג̇ר אלצג̇יר באלשאם צרארא ואלמרג̇מה̇ הי מוצ̇ע יכון פיה חג̇ארה̇ מג̇תמעה̇ מת̇ל תל או רג̇ם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חג̇ר ג̇והר פי מא בין חג̇ארה̇ וג̇נאדל פקד צ̇יעה כד̇אך מן אנאל אלכראמה̇ ג̇יר אלעאלמא קד צ̇יעהא. והד̇א נט̇יר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יכ̇טי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כד̇אך מן אכרם ג̇אהלא יכ̇טי עלי אלג̇אהל ועלי אלכראמה̇ נפסהא פכ̇טאוה עלי אלכר אנה צ̇יעה ועלי אלג̇אהל אנה אוהמה אנה יכרם לת̇באתה עלי אלג̇הל פילזמה[5]).

9 ובשוך תעלק פי יד סכראן כד̇אך שי מן אלחכמה̇ פי פואה אלג̇האל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסד̇ונה עמ̃ן יג̇הלה וען אלמארה̇:

ערפנא בהד̇א אלקול אן אלג̇אהל אד̇א וקעת לה כלמה̇ מן אלחכמה̇ תראהא

---

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובה על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ״י מכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך והומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ״י ב׳ פאה ובכ״י ג׳ אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר״ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צראר ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשלוחו.

מנכרה מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינלסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגדה ישה בתלך אלכלמה אליסירה אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והדא משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 כבלב ראגע אלי קיה כדאך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן ידנב לרבה פעאהדה תם נקץ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נפס אלתמתיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמתל בשרב אלכמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלתאניה[3]).

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא אכתר מנה:

הדא שרח מא כנא קדמנאה אן אלגהל גהלאן גהל בסיט וגהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויעלם אנה יגהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויגהל אנה יגהלה פלים ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקיל פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 ובמא יהור אלמצראע עלי צירה כדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ילו גמס אצבעה מתלא פי גצארה לעגז אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע
דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתיר בשבעה ועשרה ואלף פלדלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

---

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבהו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יתחכם לעולם.

צלאחה קאל עלי דלך ואלכסלאן תגדה יסתגהל כל מן יתעב וישקא פילגיה עגבה בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך ואלי מלאומה אלנום אלדי הו כבסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מנה כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמה מן גצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרה עלי מא כנת קדמת פי מתל הדא אלפסוק בל באוכד לקילה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מתתארא תם צאר עאגזא למא אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גמיעא[1]).

17 וכמאסך באדן כלב מאר בדאך אלמחתד פי כצומה ליסת לה:

שבה מן ידכל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן כאן דכולה כדאך פי כצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2]) כסתה אלכסאם חמיתה ומן וסכה תלות ידה ומן כלביתה אלעין [ו]אלנהש ומן נבאחה אלקרע ואלצראע[3]).

18 וכמאזח ירמי במדיאת וסהאם ממיתה: 19 כדאך אנסאן ימאכר
צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדא אלמנאפקון ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו מאזחנאך ואלא בלגו פיה אלמראד וכמא צנע אבגר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית אלתאני מע טיטוס[5]).

20 כמא אנה מן כלו אלחטב תטפא אלנאר כדאך מן כלו אלמחריץ
יסכת אלצכב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר
כדאך דו אלצכאיב לאשעאל נאר אלכצומה: 22 וכלאמה באלמזאח[6])
וקד וצל אלי כדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכצומה בהא ושבה איצא מוארהא במוארהא וגעל למאדה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץ עלי צרבין פמנה

[1]) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא חכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו לטעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

[2]) בכ״י מנה.

[3]) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונושכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

[4]) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

[5]) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

[6]) בכ״י א׳ כאלמאזח וכן למעלה י״ח ח׳.

מא יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטאהר כאלנאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאטרה פי אלחכם כאלנאר פי אלפחם ליס תתעאדאה וללמהארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי מנה אלי גירה. ותצאעף אלמתל באלמוגוד ואלמעדום להאגתנא אליהמא לאן אלנאר [פי] וגודהא תחרק ותפני כדאך אלכצומה והי מוגודה פאדא אנטפאת לם יבק להא אתר כדאך אהל אלשר ואלכצאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם אלמחריץ לא יכפא עליה אנה מנה תחריץ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל פי אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת מרתצפה כמא חרץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה דעוי עואקב סו כמא רפע רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל ודויה או במא אשבה דלך[1]). ואו״ד אלחכים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדא

23 וכפצה זיף או[2]) מטליה עלי כזף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם
ואלקלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר:
25 פאדא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתירא מן אלמכארה פי קלבה:
26 תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטאהר בכלאף מא פי אלחקיקה גירא כאן אם שר[א] כמא קאל אחיה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים איצא מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מתל כי דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ו). ועלי אן האהנא אשיא כתירה טאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק ואלאולי אן ישבה אלעדו אלמטהר צדאקה באלפצה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה דרהם או באלמגשא עלי אלכזף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדה אלגשוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי אלטאהר צד מא פי אלבאטן לנפע יגתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלגאש פי כלאמה עלי צרבין מנהם מן יעוז כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל אלוזן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא כזף מטלי פצה אלתקיל אלוזן. וישפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול ילאאם כסף ועלי אלתצריף אלתאני ילאאם חרש לכתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע הדא אלמתל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

[1]) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני אש האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני אופנים להתחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם שעומדת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות האש והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן עושי הריב. והזר לומר דברי נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם לבו יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש נגד ישראל או מפיל השד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזרובבל וחבריו.

[2]) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

[3]) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנה.

שיא מן ערץ׳ אלדניא קאל פלא תגתר במא תראה מן ט׳אהרה פאן ליס כמקד׳ארה מן אלשר פי קלבה בל באצ׳עאפה לקולה כי שבע ות׳אך כמא אט׳הר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צ׳רבת אלעלמא להד׳א אמת׳אלא אכ׳ר כת׳ירה׳ מנהא באלנאר אלכאמנה׳ פי אלחג׳ר אלצלד אלד׳י כ׳ארג׳ה בארד ודאכ׳לה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל ט׳אהרה חלאוה׳ ובאטנה מהלכה׳ ומא אשבה ד׳לך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכ׳צע לך בינך ובינה פאד׳א חצ׳ר אלמלא כאשפך באלעדאוה׳ פאחד׳רה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו כהד׳ה אלצורה׳ ואלחכים אלד׳י הו מעלמי לם יחד[1]) פיה חד׳א קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה הדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה׳ ואנמא כל מכ׳אטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכ׳פא עליה הד׳א אלאמר לאנה שי יערף בד׳אתה מת׳ל אלשבע ואלג׳וע ואלועד ואלתואעד ואלרצ׳א ואלסכ׳ט אלד׳ין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במת׳לה אלאול אלד׳י צ׳רבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלג׳יד מן אלרדי בג׳ודה׳ אלבצר ואלתאמל כד׳אך יערף אלמנאפק. ואד׳א כאנת הד׳ה אלמד׳מומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה וד׳אך באן ידעוה אלדעא אלכת׳יר בעד מא יוחדה ויסבחה אלתסביח אלג׳ליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלג׳מיע שי או יכון אלבעץ׳ פי ניתה ואלבעץ׳ לא כמא ד׳ם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ ולבם לא נכון עמו (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול ד׳כרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם ת׳ם דעוה ואבתהלו והם עלי אחדי האלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה׳ סיקע פיה ומן דחרג׳ חג׳רא סירג׳ע עליה:

אליו האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמת׳ל מנקסם אלוג׳דאן לאן מן חפר הותה׳

---

[1]) בכ״י יחך. — [2]) בכ״י אכתסאבהא.

[3]) ביאור: המתנכר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר״ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר״ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את החניפה לאש טְמונה בחַלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלה הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאה ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב׳ וההבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם החניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים והמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד̇ כאנת פי אלכולאס[1]) מן אלארץ̇ אעני אלצלבה̇ וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מהאלה̇ אד̇א כאנת פי אלרמל לבער[2]) צעודה מנהא ומן דחרג̇ חג̇רא רבמא רגעת[3]) עליה ורבמא לם תרגע אד̇א כאנת פי בעץ̇ קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירגע עליה אד̇א כאן פוק קוׄתה כד̇אך̇ אלבאגי ואלסאעי רבמא רד̇ אללה כידהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרביא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינין אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכ̇רה̇ פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאגי סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתג̇ה אן יכון ג̇על אלמת̇ל מת̇לין ישחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלג̇ליל ואלוצ̇יע ואלעאמי ואלכ̇אצי[5]).

28 ל̇ו אלקול אלבאטל ישנא חתי צ̇עפאה̇ ואלקול אללין יצנע אלמדהא:

ערפנא אן אלנמ̇אמין ואלכד̇אבין מעהם קסוה̇ לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחדא קויא בל לא צ̇עיפא גריבא בל לא צ̇עיפהם הם אלד̇י יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמראחי ללנאס כלהם בגיר שפקה̇[6]).

# כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת̇ פיה:

יתנאזע הד̇ה אלאיה̇ אמור שתי אחדהא פי אלחדת̇אן והו אקרב אלי אלנין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גדא כד̇י ואצנע כד̇י פאנך לא תעלם הל יחדת̇ מות או לצ̇ומה̇ תמנעך ד̇לך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדת̇ת אלאפה̇ פזאל ד̇לך. ואיצ̇א פי אלחדת̇אן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה̇ כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד ישנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדת̇ת אלאפאת ואזאלת ד̇לך או דעוי בצר בהוה̇ אלפלך ומא יקצ̇י עלי כל חאל מן חרכתה כמא אד̇עו אהל באבל הין וצפהם אים איפה הכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל ד̇לך.

[1]) בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

[2]) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

[3]) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

[4]) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

[5]) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

[6]) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

ואיצׄא פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוהׄ לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדתׄ פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצׄא פי אלאמתראה באלצלאח ולו בלגת סבעין סנהׄ או תׄמאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכׄרהׄ לך פאנך לא תעלם איהׄ מעציהׄ או זלהׄ תחדתׄ מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצׄא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2]).

## 2 ימדחך אלאג̇נבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה דׄאך ומע דׄלך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל גׄעלהא חאלא מתוסטהׄ ליׄלא יטׄן בעצׄנא אן מנע אלמדיח כלה אצלה אדׄ דׄלך באב מן אלכׄשוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכׄר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס גׄמיעא כאנה קאל יהללך זר איצׄא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והדׄא איצׄא קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכׄרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3]).

## 3 אן אלחגר לתׄקיל ואלרמל לרזין וגיטׄ אלגׄאהל אתׄקל מן כליהמא: 4 אדׄ אלחמיהׄ חנק ואלגׄצׄב גׄרק ומן יקף בין ידי אלגׄירהׄ:

אכׄדׄ פי האתין אלאיתין אן יצף אחדי אלקוי מן אלתׄלאתׄ אלתי הי ללנפס. פקסמה תׄלאתׄהׄ אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלתׄלאתׄהׄ צׄרוב מן קוהׄ אלגׄצׄב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדהׄ או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקין מן אגׄזאיהא חמה והו יורתׄ אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדתׄ פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן ליס יבאשר הו באדׄאיה וסמי אלמעתדל אף והו יורתׄ אלגרק אן יבטש אלמר במן הו גׄצׄבאן עליה פיגרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם יגׄעל למא יורתׄה מקדארא בל קאל ומי יעמד אדׄ לא תערף כמיהׄ דׄלך. קאל פאדׄא כאנת הדׄה אלתׄלאתׄ מנאזל מן אלגיטׄ פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלגׄהאל אחרי אן תכון הדׄה אלדרגׄאת פי אכׄלאקהם אתׄקל מן אלרמל ואלחצא. ויגׄוז אן יכון תשביהה בהדׄין אלשיין לאן אלגׄהאל פי אכׄלאקהם עלי צׄרבין מנהם מן יתׄבת עלי כׄלק ואחד פהו

---

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא תיותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצווה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרה שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

כאלחג̇ר ומנהם מן יתפנן פי צ̇רוב מן אלג̇יט̇ פהו כאלרמל. ויתג̇ה אן יכון תצדירה בה̇דה̇ אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכ̇אלטה̈ אלג̇אהל פי מג̇אורה̈ או מעאמלה̈ או מצאהרה̈ או מנאדמה̈ או מנאט̇רה̈[1]).

5 ולעט̇ה̈ מכשופה̈ כ̇יר מן מחבה̈ מסתורה̈:

לה וג̇האן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה̈ הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י״ט י״ז) פאן סאתרתה אכ̇טאת עליה ועלי נפסך איצ̇א. ואלאכ̇ר אן אלעט̇ה̈ ועלי אנהא מולמה̈ פאד̇ הי לטאעה̈ אללה וימכן אט̇הארהא ינבגי אן תכון אס̈ ללמועט̇[2]) מן מחבה̈ ליס לטאעה̈ אללה ולא ימכן ט̇הורהא בל תבקא מכתומה̈[3]).

6 ויש̇ג̇ אלמחב̈ מאמונה̈ וקבל אלשאני מסתסרפה̈[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) ואסרפתם. ממא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא יל̈ד̇ אלא לאפסאד עלי ג̇מיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב ג̇מיעא. וקד עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ״ד ה׳) ועלי אן ד̇לך מן ענד אללה עלי פיה. וכד̇לך אד̇א אעתקדנא אן אלבארי ג̇ל ג̇לאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתג̇ש̈[6]).

7 תרי אלנפס אלשבעי תבישם אלשהד ואלנפס אלג̇איעה̈ כל מר ענדהא כחלו:

פי ט̈ הד̇א אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה̈ עאפת נפסה כל מאל נ̇יל מן אלחראם ומן כאן רגיבא פי ד̇לך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה הלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאה לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או להתוכח עמו.

[2]) בכ״י ללמועט̇.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ מסתפט̇עה̈.

[5]) עיין תענית כ׳ ע״א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שענינו הרביתם יותר מראי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

פי אלמאל כד̇לך פי אלמאכ̇ל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלזג̇ר ואלפאל ואלתבכ̇ית[1]) ומא ג̇רי נחו ד̇לך[2]).

8 וכטאיר נאיד מן וכרה כד̇אך אמר נאיד מן מוצ̇עה:

בסיט הד̇א אלמת̇ל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחשה̈ וכ̇טר ונקץ̇ פי אלחאג̇את וגיר ד̇לך ממא ג̇מלתה תנאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויג̇וז איצ̇א אן יכון אמר באלשפקה̈ עלי אלגריב אד̇ הו בהד̇ה אלחאל ולו כאן מלכא כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כ̇רג הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכ̇ור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמא כד̇אך משורה̈ אלצאחב אחלא מן משורה̈ אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהנא במשאורה̈ בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינ̃א אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בד̇לך אלאמר אלד̇י תריד תשאורה פיה דיאניא כאן אם צנאעיא אם תג̇אריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמפאג̇אה̈ בגיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלד̇י תראה לא ישיר חתי יחיט באקטאר מא פיה תשאורה פמא חרת̇תה מנה אג̇אד אסתמאעה ומא תרכתה טאלבך בשרח ד̇לך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכ̇יך לא תדכ̇ל פי יום נכבתך וג̇ארך אלקריב אנפע מן אכ̇יך אלבעיד:

הד̇א אלפסוק ת̇לת̇ה̈ אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקול ליס מן אלחט̇ לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכ̇לו מן אן יכון עלי אחד ת̇לת̇ה̈ אבואב אמא לאחסאן חדת̇ מנה פקטעה [פתרכך לה] חיניד̇ ג̇ור או לסיה̈ חדת̇ת פינבגי אן תצפחהא אד̇ הו צדיקך או לא לשי חדת̇ פמן פעל לא לעלה̈ כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד̇ גאב צדיקך. ואלת̇אני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תט̇הר אכ̇אך כ̇אצה̈ עלי נכבתך ולד̇לך תפסיראן אחדהמא יכ̇צץ̇ אכ̇אך כ̇אצה̈ כאנה לם ירד אן תגם אכ̇אך בוקופה עלי

[1]) המלה הזאת נגזרת ממלת בכ̇ת שענינה מזל טוב.

[2]) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמח בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

[3]) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שבה יש בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

[4]) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרֵע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה".

[5]) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ"ו כ"ו.

[6]) ביאור: החכם צוונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירות.

[7]) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

[8]) בכ"י אחרץ.

נכבתך ואלאכר יבאלג פי אלאמר יקול חתי אלוך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא תטהרה עלי נכבתך בל כתמאנך לאמרך אצלח לך. ואלתאלת טוב שכן קרוב מאת רחוק ולה מעאן מנהא אן גארך אלחאצר אנפע לך מן אכיך אלגאיב פלא תפאסרן[1]) הדא להדא ומנהא אן גארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכיך אלמנחרף ענך פיכון רחוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכין ומנהא אן גארך אלקריב אלי אללה בברה אצלח מן אכיך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב ורחוק פי הדא אלתכריג אלתאלת פי אלדין[2]).

11 תעלם[3]) יא בני ופרח קלבי וחתי ארד עלי מעירי קולא:

קד כאן רגב תלמידה אולא פי אלתעלם ליסרה אד סרורה אחד אלחקוק אלואגבה עלי אלתלמיד וואדה האהנא תרגיבא אכר פקאל וחתי מן עירני בכלאל מן כלאלך רדדת עליה גואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4]).

12 ותרי אלנהיץ אדא ראי אלשר אחתגב ענה ואלגפל ימרון בה פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5]) כד תובה למא צמן אגנביא וען אלגריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלגה מן אלגדאה והי מחסובה ענדה פריה:

קולה הדא כאלנהאיה פי תוקי אלחכם אי אנה מן שדה חדרה לא ידכל פימא לא יעניה חתי אלצמאן אלדי אנמא עאקבתה אן [יוכד תובה פביף פימא עאקבתה אן] תוכד רוחה פביף פימא עאקבתה אן יכלד פי אלנאר. ולמא דכר אלצמאן קאל ועלי מתל הדה אלהאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצמון ענה ידעו ללצאמן קאציא לדמאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצמנה כאן ענדה אסהל או מתלא במתל פביף אן הו קדם נפסה ללכטר דונה[6]).

---

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו׳ וענינו אל תעזוב את רעך שאם היטיב לך וחדל אחר כך אז הוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלוח לו לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את ענינך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תחכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שחובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו חכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במדה ממדותיך.

[5]) „עד שיגזר עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו׳ ענינו שלפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנה תחת אחר.

15 אלוכף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה אלצכאבה תסאויא: 16 מן דכרהא פקד דכר אלריח וגהד[1] ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכתרה כלאמהא תם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן טן אנה יטיק אן יען או יקצר צכב אלאמראה אלשריר פקד טן אלבעיד בל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה אנמא תלקא גהדא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינהד בחצרה צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראה אלמוגודה בין אלנאס פי אלאבניה[4]) ואלגרוס ואלאלאת ומא אשבה דלך. הדא עלי סביל אלוגראן ונאצה אלמתל פי אלגדל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאף מן מגאלס אלנטר אלמחין ישחד[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכר שחדא בינא ויהצר לה מן כאטרה אבואבא לם תך ענדה קבל דלך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל דלך. ואנמא קלת אלנטר אלמחין לאן כתירא מן אהל זמאננא הדא ליס יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון ליגלבו פלים אלמגלס מחין ללנטר[7]).

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט מולאה יכרם:

אמא אלשגרה אלמתמרה עלי אנהא כתירה וכל מן חפט ואחדה מנהא אנתפע בתמרהא פאנה קצר אלתינה לכאציה פיהא אנהא לא תלקט דפעה ואחדה בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כאצה פמן[8]) אגאז דלך בוקוע אלשמס עליהא או בגירה פסדת כדאך מן יחפט צאחבה וירעא חקה יגב אן ילזמה פי כל וקת הדא אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צרורים בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ"י כאלאבניה.

[5]) אפשר שצ"ל אי.

[6]) בכ"י ישהד וכן שהדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להיטיב לבנות וליטע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ"ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר"ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

אן כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפט̇ו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ ט״ו)[1].

19 כאלמא אלמוג̇ה לוג̇וה כד̇אך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה̈ ענאצר הו אלד̇י יחתמל אן תמי̈לה כיף שית אד̇ כאן אלתראב ת̇קילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל אלקלוב בה. פאן קלת כד̇אך קלוב אלנאס בעצ̇הם לבעץ̇ אן שאו מילוהא ואן שאו אחארוהא כאן אלקול כ̇אצא ואן קלת כד̇אך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא מילה פי טאעה̈ אללה או צנאעה̈ או תג̇ארה̈ או עשרה̈ קום כאן ד̇לך עאמא והו אלאחק̈ אן יכון אלא אנה עלי אלוג̇הין ג̇מיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם מג̇בורון[3]).

20 וכמא אן אלת̇רי ואלאבאדה̈ לא תשבע מת̇לא כד̇אך עינא אלנאס לא תשבע נילא:

נהי בד̇לך אלקול ען את̇באע אלתמני̈ פאנה לא תדרך גאיתה אד̇ כאן אלאנסאן מא וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכ̇רי וקד עלמת אן קין כאן מוה̇לא לנצף אלארץ̇ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה ד̇לך[4]).

21 וכמא אן אלמסבך ללפצ̇ה̈ ואלכור ללד̇הב כד̇אך ינבגי אן יכון אלמר עלי קדר מדיחה:

. ואד̇ פי אלחת̈ עלי טלב אלעלם בבאב אכ̇ר קאל ומן ד̇אע לה אסם פימא בין קומה באנה קד בלג̇ פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקה̈ עלי בעצ̇הא פינבגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית̇ יצפונה וחתי אד̇א אמתחן כ̇רג̇ עלי עיאר מא והל לה כאלד̇הב פי אלכור ואלפצ̇ה̈ פי אלמסבך. ומת̇ל ד̇לך בשיין אחדהמא אעז̈ מן אלאכ̇ר חסב תפאצ̇ל אלעלום פי אג̇נאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כד̇אך פי אלצלאח ואלבר וכד̇אך פי אלמהארה̈ ואלחד̇ק פי אלצנאיע וכל פן מן הד̇ה איצ̇א לה מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין מלקטים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה העת יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם הארון הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי רצונו מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. ואמרו כן וכו׳ אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו אז המאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי העולם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת יבקש אחרת כמו שקין זכה להצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת דומה לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח׳).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא להם שם יותר גדול ממה שראויים לו וחובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה[1] באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא כאלסופסטאייה קאל לו צרבתה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שיא פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלאדב ישבהה בתוך הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסם ולדלך נהי אלנואין אן ינאטרו אלמתגאהלין ואנמא יצרבון ליתאדב גירהם בהם[2].

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדמי גנמך ותרד באלך פי סאיר
קטועהא: 24 אנה ליס ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בעד
גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעת אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעזך:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחיט בגמלה הדה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלפצה לא תתק בדלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדאך קאל האהנא לרב אלמאשיה לא תתק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד[3]) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. וגעלהא קסמין מלתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי[4]) אלמדכורין אכירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נזר אד הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתלתה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק ואלחשיש ויגתדא מנהא תלאתה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלכאלק עז וגל [אלדי] הדה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכרהא[5]).

---

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומניות וכיוצא בהן.

[1]) ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

[2]) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתישהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

[3]) בכ״י אלתפאסיר.

[4]) בכ״י אלי.

[5]) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיארע לצאן שום הזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח במה

# כח

1 יהרב אלטאלמון ולא טאלב להם ואלצאלחון כאלצ׳ראגמה מטמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגוז מן תפריד אלגמע. הדא הלהרב פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ופי אלאכ׳רה פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1].

2 בד׳נב אלבלאד יכת׳רון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כד׳אך תטול מדתהא[2]:

הד׳א מן אלמעקול אן אלתדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלגמאעה לאכ׳תלאפהם לא יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם את׳נאן ואחשדרפניא מאיה ועשרון אלד׳ין כאנו מע דריוש לם יכן ית׳בת להם אמר ובדניאל וחדה כאן ית׳בת כמא קאל ארין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו עקובה מן אללה להם בל אנמא וצף אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כת׳רה אלמעבודאת וכת׳רה אלהיאכל כד׳לך כת׳רה אלרוסא. ולא תשבה הד׳ה אלקצה קצה שרי אלפים ושרי מאות לאנקיאד גמיעהם אלי משה וכד׳לך עלי טול אלזמאן ואנ׳ קד כת׳ר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3].

3 רג׳ל פקיר יג׳שם אלצ׳עפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עד׳ר מן יעתד׳ר באן אלד׳י חמלה עלי אלט׳לם פקרה וקלה גנתה בל תואעדה באן אלקליל אלד׳י לה מן טעאם תמחוה אפה מגרקה כאלמטר או יתעד׳ר באן מן הו אעלי יד מנה כמא ט׳למה כד׳אך יט׳לם הו איצ׳א מן הו דונה בל תואעדה באן אפה סמאויה כאלמטר אלד׳י הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אלאפאת באלמטר נט׳יר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4].

---

שהוא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול בדשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון השלם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המיבחרים שבהם וקרא שאר הכבשים עדרים וכינה אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה באמרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר שהצאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה היתה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ״ ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת שהסרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו בפשע הארץ וכו׳ אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי הארץ שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה לפרשת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו ראשים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את הדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יפחידהו החכם

4 ואן מדח[1]) אלטאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מריח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וטלאב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצדא חתי לא יקפון עלי מא ינב או תעלמוה אלא אנהם לא יגודון אלאסתמאע מן אלכצום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס דלך כלה יתעלמון ויסתמעון ויגודון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמתני אד כאנת אלרגלאן תסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכד ואלעטא ומן אמור אלאכרה אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפט אלתוראה ומן צאחב אלמסרפין יכזי אבאה:

געל אלנטירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אד הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הדא תעבר כל נטירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כתר מאלה מן אלעינה או אלרבא פיגב אן יגמעה לראפה אלצעפי:

הדא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן גיר חלה מתל אלעינה אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדי הו אלמקאבלה פי אלאתמאר פיגב עליה אדא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכרגה פי מצאלח אלצעפי

---

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מאדחי.

[2]) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

[3]) אפשר שצ״ל מא.

[4]) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם למדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

[5]) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

[6]) ביאור: שני חציי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורה יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

וחמלת אלאת׳אר אן יצ׳יפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מכירין יעשה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ״ד ע״ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה̈ צלותה איצ׳א מכרוהה̈:

יקול לא תסל ען דעאיה אלד׳י יתנפל בה פאנה גיר מסתג׳אב לה חתי צלותה איצ׳א אלתי הו אלפריצ׳ה̈ תכון גיר מקבולה̈ והד׳א מן אג׳ל מא יוג׳בה אלמעקול עבד לא יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצ׳ל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא ינאלון כ׳ירא:

טאהר הד׳א אלאצ׳לאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אכ׳יה אלמומן במא יעוד עליה בפסאד סוי פי ד׳לך עאדת תלך אלמשורה̈ עלי אלמשיר בצלאח אם לא. ובאטנה מן יפתי פי אלדין בגיר מא יג׳ב סוי פי ד׳לך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא חמלה עלי ד׳אך אם לא. פאן כליהמא יקעאן פי תלך אלהותה̈ אלתי בהא אצ׳לו אמא פי שי מן ג׳נסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכ׳רה̈. ומן יצחח משורתה אלדניאיה̈ ואלדיאניה̈ ינאל כ׳ירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני ותמימים פי אלמשורה̈ וצאר ינחלו טוב אמא מן ג׳נס מא אשארו בה פי אלדניא או מן ת׳ואבה פי אלאכ׳רה̈[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הד׳א מוג׳וד פי אלנאס מן בלג פיהם מנזלה̈ מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג ג׳מיע אלמנאזל פאן מנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכד׳לך אן כאן בצירא בעלם מן אלעלום תעאטא גירה או כלמא כאן סואה והד׳א כ׳טא כל קד יג׳ד[6]) מן הו אפצ׳ל אקל מנה פימא פצ׳ל הו בה פיסתבריה פי ד׳לך אלפן אלד׳י תעאטאה והו בה קליל אלבצר לכת׳רה̈ מערפה̈ אלמסתברי בה פלא יפי פינ׳גלה כל אלואג׳ב אן ינתחל מא קד פצ׳ל בה וידע אנתחאל גיר מא הו פיה[7]).

---

[1]) בכ״י בור.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב״מ פ״ה מ״א) חייב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

[3]) ביאור: אמרו גם תפלתו ר״ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם תפילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

[4]) בכ״י א׳ הותה.

[5]) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר״ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת היועץ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או לא. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על אחרים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתוריות והטוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

[6]) בכ״י יגוד.

[7]) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול להשיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן החכמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו בדבר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויתקרנו עליהם ויביישהו ולפיכך צריך שיורה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדא אלקול עלי אלוגדאן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולה תגד אלנאס יפתכרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2] מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה אלצאלחין כדאך ינבגי אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעטה[ם] רונהם[3].

13 מגטי דנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלגחוד [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכל ליצחק ואכוה יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה וגפר להם[4]. ואמא עכן ושאול אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5] בל קד גפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלזמא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך וגו׳ (ירמיה ב׳ ל״ה)[6].

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותכליץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש ווקע. ופי אמור אלאכרה כמא פזעו אנשי נינוה וכאפו פתכלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצנאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסבבהמא כרב אלבית אלתאני[7].

15 וכאסד ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצא וזירה באלדב. ותכון

---

[1]) „ולא ימצאו״ ובכ״י ב׳ וג׳ יוגדון.

[2]) בכ״י לאמהם.

[3]) בכ״י דונהם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בחמסו

[4]) בכ״י אנה יגפלהם.

[5]) בכ״י אלאכרה.

[6]) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף וזקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

[7]) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחה ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ״ה ב׳).

אלפאידה̈ מן הד̇א אלמת̇ל אן יסתדפע[1]) איקאע אלערץ̇ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלג̇אירין בסבבה באמתת̇אל טאעה̈ אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען ג̇וארה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כת̇יר אלמג̇אישם פהו נאקץ̇ אלפהם ושאני אלטמע תטול איאמה:

אלקצ̇יתאן ג̇מיעא יג̇באן בחכם אללה אן יסמי אלג̇אשם נאקץ̇ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלג̇נה̈. וינבגי פי חכם אלנאס אן[3]) יזרי אלמלך וינקץ̇ במן כאן מן כ̇לפאיה ט̇אלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי ג̇הה̈ אלאיה̈[4]) יזיל עקול אלג̇אשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) ד̇וי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעדיה הו וזאד פי עמר יחזקיהו אד̇ יקול הנני יוסיף על ימיך וגו׳ (ישעיה ל״ה ה׳)[6]).

17 תרי אנסאן מג̇שום בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הד̇א מן אלחכים אנכאר מא וג̇ד אלג̇אירין עליה מן אנהם אד̇א קצדו אן ינשמו אנסאנא במטאלבה̈ דם אמא אן ידידו קתלה הו פיקד̇פוה[7]) בבעץ̇ אלג̇נאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעד̇בונה וליס לה מן דאעם ולא סנד. והד̇ה אלאיה̈ תנחפט̇[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויג̇ב למן סלך בצחתה אן יג̇את̇ ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנת̇ה̈ אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחאדה̈ פהו אן יוכ̇ד בידה אמא בנצרה̈ ט̇אהרה̈ ללחס[12]) או בתלקינה חג̇ה̈ יתכ̇לץ בהא או במדאראה̈ ענה במאל או בוסילה̈ או במא אשבה ד̇לך.

1) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

2) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

3) בכ״י אד. — 4) בכ״י אלג̇איה.

5) בכ״י אעתמאד.

6) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

7) בכ״י פיקדפה.

8) אפשר שצ״ל יחאבסונה.

9) אפשר שצ״ל תנת̇ט̇ם.

10) ביאור: ההכם מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. ווה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

11) אפשר שצ״ל לסלוכה בצחתה.

12) בכ״י ללחק.

וסרירה̈ ונעקש דרכים הו מא יקולה ד̇וו אלארב̇ מן וקע פי מא בין שיין פליכ̇תר אלכ̇פ̇הֿמא וד̇לך אנה ליס מן ד̇אתה תחרת̇[1]) פיוג̇ד להא וג̇ה מן אלתדביר תכון ג̇מיע ח̇ואשיה צאלחה̈ לא ישובהא ג̇ם̇ בתה̈ בל ולא בד מן גם מא יכון פי ג̇הה̈ מנה אלא אנה יכון באלאכ̇ת̇ר ובאלאקל. ולד̇לך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכ̇תארו מא ליס פיה צ̇רר כת̇יר לילא יודע אלאמר מרסלא פיכ̇תאר גיר אלבציר מא פיה אלצ̇רר אלאעט̇ם. פלד̇לך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח אית̇המא הי פלא שך̇ פי אנה ות̇ק אן אלעלמא בל אלתלאמיד̇ לא יסון בה אלט̇ן פיתוהמון אנה אמר באכ̇תיאר אשר̇המא. ולסעה̈ הד̇א אלבאב אמת̇ל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכ̇סארה̈ פי אלתג̇ארה̈ ליסתדפע אכת̇ר מנהא ופי אלמנאט̇רה̈ יצבר עלי כלמה̈ אסתמעת לילא יסמע אגלט̇ מנהא ובאלתדביר כמא אכ̇תאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכ̇רב מדינה̈ אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכ̇תאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 מן פלח ארצ̇ה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג̇ אסתכת̇ר מן אלפקר:

הד̇א איצ̇א מן אלנט̇ירין גיר אלמתסאויין טוא פי דרג̇המא אלעכסין אן עבד ארץ מלהה לא ישבע לחם אד̇ הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שועים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצ̇איא ג̇מעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך הרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יג̇די עליה נפעא ופי אמור אלאכ̇רה̈ מן יתרך עבאדה̈ אללה ויקבל עלי אלאות̇אן או אלתוחיד פימיל אלי אלאת̇נין או אכת̇ר מן ד̇לך או אסתמאע אלגיב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנג̇מין ואלזג̇ארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי ואלמכ̇אלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ״י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו׳ ר״ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בטענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקוח נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו׳ ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו׳. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחדות להיות מבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האובות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

20 דו אלאמאנה כתיר אלברכאת ואללאח פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יטן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תכסרה[1]) בל הי אלתי תכתר מאלה אד אללה אלמבארך ולא יטן אכד אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד אללה הו אלמאחק והדא מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והנה למעט (חגי א׳ ט׳) ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כיר פי מהאבאה אלוגוה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה מן אלכבז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלתאני ועל פת לחם געל אלאעטם אלמחאבאה פאנכרה בקול לא טוב תם צם אליה אלמיל אלדי ימיל אלנאס בעצהם בעצא פי חאל אלמואכלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצא אן יכון על פת לחם יפשע גבר חכאה באחקר אלאגזא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרגל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הדא אלקול כתירה מן אמור אלדניא ואלאכרה אלסרקה ואלכיאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט [ואכד] אלחראם ואכד אלמסתגני אלזכאה ואלצדקאת ואכד אלמחתאג להא מן אלכפאר ואלגבן ואלרשא ואלרבא וקלה אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלציאע ואלאקרחה ונקין כל ואחד מן הדה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט אנסאנא לטאעתי יגד חטא ענדה אכתר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לפטה אחרי פי הדא אלמוצע טאעה מתל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה׳][7]) (במדבר ל״ב י״ב) יקול אללה תבארך לעל אן יטן אלנאס אן אלמסהל[8])

---

[1]) בכ״י תכסבה.

[2]) בכ״י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ועניגו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט״ו ט׳) ותשח עיני אביך ובכ״י א׳ כל אמר סי אלנטר.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעול ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. וההפסד הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ״י אלמסתל.

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטוא כלאף מן יעטה ויסתבריה וליס אלאמר כדאך בל אלצארק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה׳ אשר דברת (מלכים ב׳ כ׳ י״ט) וכמא קאל בעץ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגוההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פותב פעאנקה וקבלה וקאל פדית מן לם תאכדה פי אללה לומה לאים. ומן גהל דלך פקד יהדת אללה איה לואעטה חתי יגעל לה בהא הוארה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו׳ (שמות י״א ג׳)[1]).

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדא ען כיאנה אלקרבה מתל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתגאפלון לכאינהם דלך מן[2]) יכון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטאלמין ליס יכרג[3]).

25 אלואסע אלבטן יהריש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדא אלצכב ליס הו מע אלנאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז כ׳) כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו׳ (אסתר ה׳ י״ג). ולכן ובוטח על ה׳ ידשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ״ח כ׳)[4])

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדא איצא מן אלנטירין אלגיר מתסאויין ויוגבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא אלמדמומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצעיף לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה בתיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו כהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ״ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו׳ כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר״ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נבון) ושניהם בהמוניות ותוריות.

אתם קובעים וגו' (מלאכי ג' ט') וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י') [וכ֗דלך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלט֗אלמין ינ֗חגב אלנאס ובאבאדתהם יכת֗ר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הד֗א תרגיבא ללמלך פי אן יקל֗ד אעמאלה מן מעונה֗ ואסתכ֗ראג וקצ֗א ללצאלחין מן אלנאס אד֗ בהם יצלח אלבלד לא ללט֗אלמין אד֗ בהם יסתתר אלנאס כ֗ופא[2]).

# כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך[3]) ינכסר בגתה֗ פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה֗ אלרקבה֗ פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מודבה או מן טביבה או אסתאד֗ה או סלטאנה כאן אלכסר מן ד֗לך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכ֗רה֗ פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן ד֗לך אלנוע) באפה֗ מן ענד אללה פי אלדאר אלעאג֗לה֗[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יג֗ב אן יפרח אלקום ובתסלט אלט֗אלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקצ֗יתאן צרפת כרבות מן לגה֗ אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה֗ [עלי] אלסלטאן אלט֗אלם פליגתמו ויתנהדו פאן להם אג֗ר[א] עלי תוגעהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצ֗רה֗ יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] וגו' (יחזקאל ט' ד')[5]).

3 ואמר מחב֗ אלחכמה֗ יפר֗ח אבאה ומצאחב אלזואני יצ֗יע מאלה:

ליס הד֗א פקט הו ממא יד֗ם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס ד֗אך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הד֗א בעץ֗ והד֗א בעץ֗[6]).

4 אלמלך באלקצ֗א יתבת אלבלאד וד֗ו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוט֗איף וטרחהא עלי אלבלד חתי יכ֗רבה וד֗אך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה וד֗א סאסהם בקסט וקצ֗א ת֗בתו פיה בת֗באת אלמאל[8]).

---

[1]) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

[2]) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

[3]) בכ"י ב' וג' ד֗ו אלתוביך.

[4]) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

[5]) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה

[6]) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישובח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

[7]) בכ"י יקול.

[8]) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

5 אמר מלין אלכישן[1] לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלגמיע מבסוט ללכאדע ואלמכדוע גמיעא לאחתמאל עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהגום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכטר פהו טלאח[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדס ותטהיר אלנגס פהי שבכה ללמפתא בדלולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד יעאקבה אללה עלי דלך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה[4]).

6 בדנב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין גמיעא איה פי אלדניא וחאצל פי אלאכרה[6]):

7 יעלם אלצאלה חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה:

עלי מא פסרת פי אלגמאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כדאך אעאד האהנא פי אלפראד יודע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצר אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 דוו אלדהאה יכיבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלגצב ענה:

הדא נטיר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמוע להם אן יזילו אפה ואנמא הם יכיבון אלקום מן כיר ירגונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר מתכוף מנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחס ורד אלגצב ען אלקום אד יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רגאהם[9]).

---

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

[1]) הוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביארו.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכרה = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

[3]) בכ״י צלאח.

[4]) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שהמביא את חברו לידי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

[5]) בכ״י א׳ ווהק.

[6]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

[7]) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

[8]) בכ״י לא ירגונה.

[9]) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

9 תרי אלרג̇ל אלחכים אד̇א הו חאכם אלג̇אהל אן חרד או צ̇חך לם יג̇ד ענדה ראחה̈:

הד̇א פי אלט̇אהר אד̇א הו נאט̇רה או[1]) לטף בה או כ̇אשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כ̇אשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סואא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אט̇פר אללה בה אעדאה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אט̇פרה אללה באעדאה בני אדום פסג̇ד לאות̇אנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תג̇ד ד̇וי אלמעאצי ישנון אלצחיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הד̇א אלמוצ̇ע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אד̇ כל שי יחן̇ אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותג̇ד אלג̇אהל יכ̇רג̇ כל ג̇יט̇ה ואלחכים באלעאקבה̈ יהדי[4]) דלך:

עלי אני קד רסמת פי אלג̇ין תפסיר אחור אלעאקבה̈ פהו[5]) יקע איצ̇א עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור וגו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא מצ̇י פקד צאר כ̇לף אלנאטקין פאלג̇אהל לא ינט̇ר אד̇א הו עאקב פי מא מצ̇י פיעלם כם אלג̇נאיה̈ וכם תסתחק מן אלתקוים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל ג̇זאפא בג̇מיע חרדה. ואלעאקל ינט̇ר פי אלאמרין ג̇מיעא ועלי מא תצ̇מנת אלאת̇אר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחדון אחדא או יקד̄רו כם יחתמל[7]).

12 ואד̇א כאן אלסלטאן יצגי אלי אלקול אלבאטל כאן ג̇מיע כ̇דאמה ט̇אלמין:

אג̇ב עלי כל ר״ס אן יתהדא ויתוקא אלזלל אכת̇ר מן אלעאמ̈ה לאנה בפסאדה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל סוא.

[2]) ביאור: על דרך נגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר הממרה עם השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולהננו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]) עיין תרגומו תהלים ס״ה ח׳ ופ״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פיה.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

תפסד חאשיתה ובפסאד האשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם ד֗לך גמיע אלרעיה֗ וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה֗ כלהם מת֗ל פרעה וסנחריב וגירהם לא אטיל אלשרח פי ד֗לך. וכד֗לך בצלאחה תצלח אלחאשיה֗ ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח גמיע אלרעיה֗ כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כד֗אך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמיד֗ה יג֗ב אן יסתעט֗ם אלזלה֗ אליסירה֗[1]).

## 13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרג֗אל אד֗א תפאג֗יא יג֗ב אן יעל֗מא אן אללה אלמצ֗י עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלד֗י הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי ד֗לך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תג֗ב הד֗ה אלקצ֗יה֗ בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכ֗ל עלי אלצ֗עיף וליס ללמוסר פקט יג֗ב עלי אלצ֗עיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצ֗א[2]).

## 14 מלך יחכם ללצ֗עפא באלחק֗ כרסיה ית֗בת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצ֗א פי אול אלכתאב אן אלארצ֗ין כמא אן מסתקר֗הא בערל ואעתדאל מן אלחרכאת וכד֗לך סאיר אלענאצר כד֗אך גמיע אלאסבאב אנמא תת֗בת בעדל ואעתדאל פאלממלכה֗ אג֗להא. וזאד האהנא קולה כסאו לעד יכון ויש֗יר בד֗לך אלי כ֗לפה אלמסמין כסא אד֗ יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן חסנאת אבאיהם תאי֗דהם[4]).

## 15 אלקצ֗יב ואלעט֗ה֗ יעטיאן אלחכמה֗ ואלגלאם אלמכ֗לא יסי אלי ואלדיה[5]):

געל אלאדב האהנא צ֗רבין מנה באלצ֗רב אד֗א כאן אלולד פי חאל אלטפוליה֗ ומנה באלכלאם אד֗א הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא ארבא באלקתל לכנה ליס הו ארב ללמקתול ואנמא הו ארב אעתבאר ללחאצ֗רין כמא קאל וכל העם

---

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים. וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שחובה גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כ֗לפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו״.

ישמעו וייראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצ̇רב ואלכלאם פהמא ארב ללמצ̇רוב ואלמכלם פאן תעד̇י[1]) אלנלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה̈ אלט̇אלמין תכת̇ר אלד̇נוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה̈ ברבות איצ̇א האהנא מן לגה̈ אלתרגום. אפאדנא פי הד̇א אלפסוק אן אלצאלחין אד̇א לם ימכנהם אן יגירו עלי אלט̇אלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יג̇ב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה̈ ידהם ותגייר דולתהם כאנה אצ̇מר פי קולה במפלתם יראו ישועו לראות במפלתם[5]). ת̇ם עאד אלי אלתרגיב פי אדב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד̇:

אלראחה̈ פי אלדניא מן אלג̇נאיאת ואלכ̇סאראת ואלמטאלבאת מת̇ל מטאלבה̈ אלסלאטין ופי אלאכ̇רה̈ מן מטאלבה̈ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתדפאע אלמצ̇רה̈ יסתבדל מכאנהא נעמה̈ ולד̇ה̈ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלטעאם ואלכסוה̈ ואלכ̇דמה̈ ופי אלאכ̇רה̈ בת̇ואב אללה אלעט̇ים אלואסע עלי חסן ענאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פהאפט̇ אלשריעה̈ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מנרוסה̈ פי עקול אלנאס פלד̇לך יחתאג̇ון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה̈ וליס כמא יקול בעץ̇ אלתארכין אנה לא חאג̇ה̈ לל̇כ̇לק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה̈ ומן יקול בקולהם. ת̇ם קאל פאד̇א כאן הד̇א אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט̇ אלשראיע אלתי אוחי בהא אלי אלאנביא מת̇ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה̈ ואלמוארית̇[9]).

---

1) בכ״י תעדי.

2) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בהם ירע לאביו ולאמו בתוריות והמוניות.

3) בכ״י א׳ אלרייב.

4) בכ״י פאקול.

5) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במפלתם.

6) בכ״י לא.

7) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

8) בכ״י באלכ̇לק.

9) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן הכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

**19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אופהם[1]) מן גיר מנטק:**

הׄדא עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כׄדאך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצׄא מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק ותמייז ועקל. פקד וגׄב אן תתקדם אלשראיע אלעׄבריה̈ אלשראיע אלמנטקיה̈ אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לגירך כנפסך כאלמתׄאל אלדׄי יקאל איצׄא מאי דסני בך[2]) בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי גירך[3]). והו אן נרגׄע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדׄא אגׄתמע אלקסמאן כמלת אלטאעה̈[4]):

**20 ואדׄא ראית רגׄלא ילהׄ פי אמורה אעלם אן ללגׄאהל רגׄא אכתׄר מנה:**

אלקולאן גׄמיעא מכׄצוצאן קולה אץ בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה̈ בל פי אמור מנכרה̈ וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל גׄאהל בל אלגׄאהל אלבסיט אלדׄי יעלם באנה יגׄהל דׄלך אלשי פהו ירגׄא מנה אן יכון אדׄא כשף לה מא פיה רגׄע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כׄטא מא הו עליה והודׄא ילח פיה פבעיד אן ירגׄא לה אלאקלאע ענה וליס ינקטע אלרגׄא מנה ולכן אלאול ארגׄא[5]).

**21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה̈ מתסיטרא עליה:**

עלי אלטׄאהר חדׄר מן אן תגׄעל לולדך פכיף חאשיתך פכיף עבדך ראלה̈ עליך פאנה יתדרגׄ מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כׄלאפהא אלי אן תכׄרגׄך מן חדוד אלדין ואלמרוה̈ גׄמיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתוחל פיהא[6]).

**22 דׄו אלגׄצׄב מהרש אלכׄצומה̈ ודׄו אלחמיה̈ כתׄיר אלדׄנוב:**

מקרון באלחדה̈ אבדא כׄטא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקדׄף ואלכׄצומה̈ ואלחרב

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמתׄל במקום כאלמתׄאל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצווה על דברים שהכרת טובתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצווי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד וענינו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני בית,

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצ̇א ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצ̇א ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצ̇א ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנת̇ או ידע שיא מן דינה אעתיאד קלה̈ אלחרד יזיל הד̇ה̈ אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצ̇ע בה ואלמתואצ̇ע ממן ידעם אלכראמה̈:

כמא אן האהנא אשיא כת̇ירה̈ תצ̇ע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כד̇אך האהנא אשיא כת̇ירה̈ תוגב לה אלכראמה̈ אלכ̇שוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באג̇ץ̇ נפסה וכד̇לך מן יסמע אלחרג ולא יכ̇בר:

שרכה̈ אלסארק[4]) תכון עלי צ̇רוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצ̇ר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק̈ ועלי אן האולי כלהם לם יאכ̇ד̇ו שיא ממא אכ̇ד̇ אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונוה או נאפקוה. וכד̇לך אלשאהד עלי קרצ̇ה̈ או ודיעה̈ ויחרג עליה ולא יוד̈יהא פהו שריך אלגאחד או אלכ̇אין עלי מא קאלת אלתוראה̈ אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואת̇ק באללה יחגב:

יקול לא תנהץ̇ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכ̇ירה̈ בל אערצ̇ה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגדת לה מפתאחא פי ד̇לך פאמתת̇לה ואלא אכ̇לין ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין גמיעא קד ות̇קת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה״ ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן״ ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלפרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם הנהג עצמך כפי

26 כת̇ירון יטלבון וג̇ה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רג̇ל מנהם:

יקול ליס כל מן יצל אלי אלסלטאן אג̇אזה כמא אנה ליס כל מן את̇ג̇ר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמ̇ר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה' משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע"ה ח') פלא תסארען איצ̇א אלי אחד הד̇ה אלמראג̇י אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצ̇א במא יקצ̇יה לך[2]).

27 כמא יכרה אלצאלחון ד̇וי אלג̇ור כד̇לך יכרה אלט̇אלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הד̇א תקדמה̈ כ̇בר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תט̇ן אנך אד̇א אצלחת אחבך אלנאס אג̇מעין כל כמא יחבך אלבעץ̇ ישנאך אלבעץ̇ אלאכ̇ר פעלי הד̇א תקדם וכמא קאל בעץ̇ אלאדבא לולדה יא בני אכת̇ר ממא תתעג̇ב מן נהל אלג̇אהל תעג̇ב אלג̇אהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הד̇א אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כד̇אך מן וצפך אן ישנאך אלג̇אהל ואלטאלח[3]).

## ל[4])

1 כלאם אגור בן יקה פי צ̇רב אלאמת̇אל[5]) קאל אלרג̇ל ען איתיאל איתיאל עלמני ד̇לך[6]):

בסיט אלנץ̇ אלד̇י תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רג̇ל יקאל לה אגור ולה אסתאד̇ יקאל לה איתיאל פנקל הד̇א אלתלמיד̇ ען אסתאד̇ה הד̇ה אלאקואל אלמסתאנפה̈ כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצ̇ת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה̈. וימכן איצ̇א אן יכון מא יקאל אן אגור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה̈ פלקב אגור מצרפא מן אגרה בקציר מאכלה (משלי ו' ח') וכאן

---

מה שציוך השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה בטחונך בו.

[1]) בכ"י עֲמַר עֻמְר.

[2]) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והטובה והרעה באות מאת ה' על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

[3]) ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

[4]) נראה שהשמיט הספר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

[5]) בכ"י ב' וג' אלמת̇ל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

[6]) „איתיאל למדני זה" נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתיאל ואכל ר"ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

דאוד אבוה אלגאמע אלאמה פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל״ה א׳) בסקוט אללמד מתל קולה בחל יזרעאל (מלכים א׳ כ״א כ״ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקוף. והו איצא מעה אלטאקה ללחכמה ואלאסתטאעה פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ״ב כ׳) ואוכל מן יכלת (במדבר י״ד ט״ז). והו איצא אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לדאך למואל עלי אנהא לפטה תתצרף מן מול אלדי הו אזא ונחו ועלי אנה מפכם באלף כתפכים והזניחו וכונה והאזניחו ומא מאתלה אלא אן הדה אלתכאריג ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה בהאלהא ולא אגרי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואכד בבסיט אלנץ פיכון אגור ירוי ען איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת גאהלא מן אלרגל ולא פהם אלנאס לי:

יקול אני אולא כנת אגהל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכאצה הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמה אלדי הו אדון הו קולה אדם ודלך אן אלעאמה כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה לא דקיקהא כדאך תקף עלי טרף מן אלנטר ואלתמייז לא עלי דקיקה ולפיה פיקול אגור אני אולא כנת אגהל אלנטר אלכאצי ואלעאמי גמיעא חתי אבתדי אסתאדי פערפני אלעאמי תם אלכאצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד עלמניה איצא[6]) פלים אעלם כל אלחכמה ולא מערפה אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה תם אלכאציה פקד תבקת הכמה לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכל עלי בהא בל הו איצא לם יכן יערפהא ולים איתיאל וחדה אלדי נפית ענה הדה אלחכמה בל גמיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בוגה בתה פלדלך קאל ולא למדתי חכמה תם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

[1]) בכ״י אגד.

[2]) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל מלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניהו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר · כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ יקול.

[4]) ר״ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

[5]) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר״ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

[6]) „וגם כאשר למדני זה״.

(ויקרא כ״ג כ״ח) גפראן מפרד וליל שמרים (שמות י״ב מ״ב) חפט מפרד ואיל המלאים (שם כ״ט כ״ב) כמאל פראד כדׄאך אלהים אללה פראד ואדנים סיד פראד וקדשים קדוס פראד. פכשף עז הדׄה אלחכמה̈ אלכׄפיה̈ אלתי לא יצל אליהא אחד אנהא חכמה̈ אללה עז וגל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי וטבע כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצׄא דׄכר אן הדׄה אלחכמה̈ לא ילחקהא אחד מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו׳ (איוב כ״ח כ׳) והחכמה מאין תמצא וגו׳ (שם י״ב) עלי מא כנת פסרת הנאך[1]) וכמא שרחת אנה פי אכׄר אלקצה̈ וצף אלענאצר אלארבעה̈ אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן אלחכמה̈ אלתי לא תדרך הי אכׄתראע הדׄה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא בטבע יכׄצה דׄאך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו׳ (שם כ״ד) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (שם כ״ה) דׄכר ארץ ושמים ורוח ומים ווצף ארץ באלתספל בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כדׄאך קול אגור האהנא אן אלחכמה̈ אלתי לא תדרך הי חכמה̈ אלארבעה̈ ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדׄלך אגׄמע אלי אלבארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ״ג) כדׄלך קדם אגור אן אלעלם בדׄלך אגׄמע ללה עז וגל כמא קאל ודעת קדשים ארע. ולכן ליס אלסבב אלדׄי דעי איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלדׄי דעי אגור אלי קול דׄלך בל סבבאהמא מכׄתלפאן לאן איוב אנמא לגאה אלי אלאסתשהאד בהדׄא אלקול אלמנאזעה̈ אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיעין ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח לכׄלאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא עלומ(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אליס תקרון אן חכמה̈ אכׄתראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנה̈ אלמהרתין אן ילחקוהא כדׄאך אקול אנא פי חכמה̈ אלסעאדה̈ ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדׄה אלארכאן אלארבעה̈ ליגעלהא מתׄלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד עליה הנאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[ה̈] פי שי קאלה פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה̈ כיף יטלבהא ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצודה. ודׄלך אן אלנאשי אדׄא אבתדי ליטלב אלחכמה̈ יכׄרג אליהא והו צׄאר חאד פכלמא לאח לה שי אכׄד אן יסל ענה מקדרא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הדׄה אלאמור אלתי לא וקוף] עליהא ואדׄ לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתה̈ אלא באלאסם לא באלמעני פלא תכׄץ פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצׄרב להדׄא מתׄלא ואקול כמן קצד אן יוקף תלמידה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצׄע אלהלאל וינזוי ען מוצׄעה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלתׄלתׄ אלגהאת אלמשרק ואלגנוב ואלשמאל לא תטלבה

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א׳ הלכה א׳.

[פיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצא תֹם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלג׳נוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדֹא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהבֹ אלג׳נוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלג׳נוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדֹא פתח לה הדֹה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה וטפר במטלובה. כדֹאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן בדעה אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדֹין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בג׳מלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין[1]). תֹם שרח אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקֹא אלי אלסמא פנזל או ג׳מע אלריח פי חפניה או צֹר אלמא פי מנדיל או אקאם ג׳מיע אקטאר אלארץ׳ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דֹכר עין אלארבעה ענאצר אדֹ קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד ג׳ מא לם יג׳ז אן יכון עאלמא במא וראה אדֹ לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים ארע עניינו ולא דעת קדושים ארע. ר״ל אחר שלימדני איתיאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור במופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בהידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בהידוש היסודות וטבעם ומלפזור כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י בי׳ וגי׳ נסלה.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה̈ כיׄף אכׄתרע אללה אלענאצר
אלארבעה̈ לא מן שי ותרך איצׄא אן ימנעה ען אלמסלה̈ כיׄף געל טבע אלנאר תעלו
ואלריח לא תצׄבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדׄה אלמסלה̈ דרגה̈ תׄאניה̈
בעד אלאולי. ואכׄד פי אן ימנעה מן דרגה̈ תׄאלתׄה̈ ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא
כׄאנת ראסבה̈ ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכׄאנא ללחיואן ליצעד עליהא
וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתׄיפה̈ כאלתראב
איצׄא חתי יגמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא
לם לא צאר מסתכתׄפא חתי לא יסיר מן אלטׄרוף אלמתכׄלכׄלה̈ מתׄלא אדׄא צב פיהא
כאלתׄיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן
נאהצׄא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ̇
פאן הדׄה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אדׄ ליס הו פי טאקה̈
אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דׄלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה̈
צעדא ואלריח הבׄאבה̈ לטיפה̈ ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב
סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דׄלך כיף כׄלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע
הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכׄתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך
לא תקף עלי שי מן דׄלך אדׄ האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה̈ אלתי ערפתך אן
אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדׄה אלעלה̈
להדׄה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתׄר מן אן יקול כדׄי רסמת וטבעת.
ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טׄן טאן אן קד כאן פי בעץ̇
אלזמאן אלמאצׄי לכתׄרה̈ אלעלמא פיה ובלאגתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף
עלי הדׄה אלמעאני או בעצׄהא כאן דׄלך טׄנא כׄטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא
בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדׄה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן
יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח [1]) מדרך ואיצׄא לו כאן אלאמר
כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתׄר מן אתׄאר דׄלך אלחכים ומן כתבה ואקואלה
ומתעלמון מנה ומא אשבה דׄלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו
ומה שם אביו לאנה קצד אלאתׄ[א]ר אלבאקיה̈ בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען
הדׄה אלארכאן ואלענאצר הו אכתׄר מן אן יקאל כדׄי כׄלקת וכדׄי טבעת כדׄאך אלגואב
איצׄא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה̈] מתׄל אגראם אלכואכב ומקדאר דׄאת כל
ואחד מנהא ומסאחה̈ אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא
מרכזה מרכז אלארץ̇ ומא כאן כׄארג אלמרכז והרכתהא אלמסאויה̈ ואלמכׄאלפה̈ באכתׄר
מן [אן] תקול אלעלמא כדׄי כׄלקת וכדׄי וגדנאהא וכדׄלך אלאותאד אלארצׄיה̈ מן
אלגׄבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדׄלך אלגׄויאת מן צנוף אלחגארה̈ עזיזהא והינהא
ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכׄאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא
אשכׄאצה כל לא באנואעהא אלמחצׄה̈ אלתי תלי אלאשכׄאץ אדׄ ליס אלגואב ען כל
דׄלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה̈ כדׄי הו וכׄדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדׄה
אלאצול כדׄאך אלקול פי אלגׄויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצׄא וכיפיה̈ אלתרכיב
וכמיה̈ אלנואהי̇ ומא גרי פי הדׄא אלמגׄרי פאנה לא תוגד חילה̈ מן באב אלחגה̈ תזיל
סום אלזיאדה̈ פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתׄר מן אן יקאל כדׄי כׄלק ועלי הדׄא

[1]) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

בני כל פי אלעדד ממא לה ג̇דר ומא ליס לה ג̇דר אלאחתג̇אג̇ פי ד̇לך אג̇מע ואחד והו אן יקול אלחכים כ̇די סביל הד̇א אלשי ועלי הד̇א בניתה. ואנמא אלפחץ̇ ואלבחת̇ ווקוע אלמסאיל אלחקיקיה̈ אלתי להא אלאג̇ובה̈ אלצחיחה̈ בעד תסלים הד̇ה אלאצול כלהא באן תג̇על קולא ת̇אבתא לא תטלב עליה עלה̈ לם צאר כ̇די פחינ̇יד̇ ינסאג אלסואל עמא בעד הד̇ה ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הד̇ה אלג̇זויאת לאחקה̈ ללענאצר אלארבעה̈ פי מעני אנה לא יג̇וז אן תטלב עליהא עלה̈ לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצ̇א אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד ד̇לך מן אלמוג̇ודאת אתכאלא עלי אן אלתלמיד̇ אלפהם יקף עלי ד̇לך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללענאצר אלארבעה̈ תרך אלמסלה̈ ענה ואלכ̇וץ̇ פיה ומא ראה אנה בעד ד̇לך ואספל מנה [סאל ענה וכ̇אץ̇] פיה. ואקבל אגור בעד ד̇לך אלי אלשראיע [אלעקליה̈ ו]אלסמעיה̈ [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והד̇ה איצ̇א חכמה̈ תלחק פאטלבהא פאנך תג̇דהא מן אג̇ל אנה כלמא ג̇רס אללה פי עקול אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עליהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן ג̇הה̈ אלכ̇בר פקד וקפו עליה ועלי עלה̈ אלג̇מיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין ג̇מיעא ליערצ̇הם אלי אלת̇ואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה̈ ואחדה̈ מן בעץ̇ אלסמעיאת פי נפסהא כ̇אצה̈ אלא אנהם קד עלמו אן אלג̇מלה̈ אנמא כאנת ליערצ̇הם אללה אלי אלת̇ואב [1]). פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר״ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המחולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השניה והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שהוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

5 גמיע אקואל אללה מסבוכה והו מגן ללמסתכנין אליה: 6 פלא תזד עלי כלאמה שיא לילא יובכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מתל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצא כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וגמע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה גמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסבוך ומעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אדא אגאד אלתפכר וגוד עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלטלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן אלאצלאן ינצם אליהמא אכתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחיט בה הדאן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר באלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוגב קבול דלך אד כאן אלחכים לם יאמר בה עבתא וקד געל עליה אלתואב אלגזיל פקד אגתמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוגב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדכר וחפט קאל אנור יגב אן תסתעמל גמיע דלך. ופי טי קולה אל תסף על דבריו וגוב אלעלם ואלעמל במא קאל כאצה לאנה לא ינהא ען זיאדה עלי שי אלא בעד איגאב אלעלם בה ואלעמל. תם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עטימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וגעל אלתשביה במגן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי טי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וגוב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה חצול מנעהם אלכיר ואלשר גמיעא פלא יכונו חיניד מוגודין. תם אכבר אן לתארך דלך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכך במא[1]) בה ינטוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי אן יובכך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלדי יורב בה פהו עלי וגוה אמא במרץ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלגמאעה כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ו כ״א) או בפרקה [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרה פיקטעה ען זמרה אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה פי מואצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עצם אלדנב. ובעד מא קאל אגור הדא אלקול אלגליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הזך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צונו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

1) נראה שחסר כאן תנקטע.

2) אפשר שצ״ל אלארצי.

8) בכ״י בסבע והוחלף ו׳ בז׳.

4) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו: כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים וההזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא[1] מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן[2] פקרא כתירא[3] או גנאא לא תעטיני כל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתנאן ואלאתנאן אלאכראן המא תמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה אלאכתיאר. ואלאתנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלהכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גנאיה חאל תורתה אלבטר חתי יכפר ויגחד כמא קאל פן אשבע [וגו׳] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אכתלפת אלאלפאט וכאן סבב בטרהם אלנעמה והדא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלכיאנה חתי יכון ויחלף עלי דלך כמא קאל ופן אורש [וג׳] יעני אחלף באסמה כאדבא והדא הו דבר כזב אלדי ינבגי אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט׳ ד׳) אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתאני פי אתבאע אלנאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

---

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו׳ נכלל חיוב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו׳ ר״ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצוות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

[1]) בכ״י א׳ תמנעניהא ובכ״י ג׳ תמנעהא מני.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף יכון.

[3]) „ראש גדול״.

[4]) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו׳.

יגתסל מן גאיטה: 13 גׄיל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 גׄיל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצׄעפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1] יקולאן מתׄלא
האת האת ולהמא תׄאלתׄ פלים ישבע[2] וראבע פלים יקול[3] בס: 16 הם
אלתׄרי וחבס אלרחם וארץׄ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כדׄאך
עין[4]) תהזי באביהא ואמהא ותזרי באגׄמאעהם ינקרהא מתׄלא גראביב[5]
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה מתׄל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בס אלפאט̇ מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הדׄה אלתׄמאניה פואסיק עלי מא הי מנצוצה פאן אלאקרב ענד אלעבארה אן נקדם פיהא בעצׄא עלי בעץׄ ונקול ערפנא אגור אן ללעדם וגׄהין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכׄר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הדׄא אלנאס גׄעל אלתמתׄיל מן אלחיואן ואלנבאת אדׄ לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן וגׄהין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה ואלתׄאני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות דׄאך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצׄא וגׄהאן אחדהמא אלגׄדב ודׄאך באן לא תרוא אלארץׄ מאא פלא תתׄמר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכׄר אלפנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר דׄאך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי דׄלך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלט̇אהרה עלי אלארץׄ צאר אלגׄמיע ארבעה וגׄוה יגׄעל אלחכים אחצאהא תׄלאתׄה צׄרוב אתׄנין בקו׳ שתי בנות ואלתׄאלתׄ בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. ודׄלך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אדׄ כאן אנמא וצפה ליגׄעלה עקאבא לקום כמא יסתחקון פיגׄרה אתׄנין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם תׄם ראי אן האהנא סבבא תׄאלתׄא בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץׄ פגׄעלהא תׄלתׄה תׄם ראי אנה רבמא אנבתת איצׄא וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן דׄלך באן יחרקה בעץׄ אלניראן פגׄעלהא ארבעה. פפצל הדׄא אלבאב אלראבע אעני אש מן אלתׄלתׄה לאנה ליס בבסאטתה אוגׄב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא גׄמיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי דׄאת אלחיואן בל פי גירה וקאל ען אלארבע[6]
הב הב יעני באנהם יקולון[7]) האת האת ובאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה ובאנהם לא יקולון[8]) בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב דׄלך מנעכס מן אלאכׄיר אלי אלאול יקול באנהא לא תקול בס בל מע דׄלך לא תשבע פי נפסהא בל מע דׄאך תקול האת האת מרה בעד אכׄרי. ובדׄי תשאהד הדׄה אלארבע יחמל

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנׄהמא.
[2]) בכ״י א׳ ישבעון.
[3]) בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
[4]) בכ״י א׳ עיונא.
[6]) כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
[6]) בכ״י אלראבע.
[7]) בכ״י כאנהמא יקולאן.
[8]) בכ״י וכאנהמא לא יקולאן.

אלי אלמקאבר אלכת̇יר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכת̇יר מן אלזרע ויבאר
פי אלארץ̇ אלעטשי אלכת̇יר מן אלבזור ותטעם אלנאר אלכת̇יר מן אלחטב
וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצ̇א למן יעטיהא. וקבל אן ישרח
אלחכים הד̇ה אלארבעה̈ אשיא קדם ד̇כר האל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר
לעלוקה מן ג̇הה אלאכ̇באר אלצאדקה̈ וד̇לך אן אלעקל יקצ̇י באן אלכ̇בר אלד̇י יכ̇לין
מן תעמד אלכד̇ב ומן תוהמה ג̇מיעא פהו חק לא מחאלה̈ והאהנא אכ̇באר יאתון בהא יקע
פי אלאנפס אלקאצדה̈ אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכד̇ב ולם יתוהמוה פמן
הד̇הא כאן מעאנדא ואסתחק עקובה̈ מן ענד אללה אד̇ תציר לה בד̇לך ארבעה̈ אחואל
מד̇מומה̈ אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכד̇ב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו
יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכד̇ב פלא
ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. ת̇ם ירא אעתזאל מד̇אהבהם
[אל]טאהרה̈ אד̇ יעתקדהא נג̇סה̈ כמא קאל דור טהור בעיניו וגו׳. ת̇ם ילתג̇י אלי
ראי נפסה ויציר לכ̇אטרה ענדה האל ג̇לילה̈ לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דור
מה רמו עיניו וגו׳. ת̇ם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מד̇הבה ומאלה
פיתג̇אוז אלמעקולאת איצ̇א כמא קאל דור חרבות שניו וגו׳ והד̇א אלתנקל פי אלשר
מן האל אלי אכ̇רי מוג̇וד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכ̇באר. פלמא
וצף הד̇ה אלאפעאל אלסו אכ̇בר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו׳. וקבל אן יצף אלחכים
הד̇ה אלארבעה̈ אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל ד̇לך אלנהי
ען תכד̇יב אלצאדקין אד̇ פי תרתיב אלחכמה̈ יג̇ב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד
כמא קאל אל תלשן וגו׳. ואלעבד פי הד̇א אלפסוק ליס הו עבד דני̈ בל עבד ולי̈
כקולה̇ משה עבדי מת (יהושע א׳ ב׳) ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ״ט ג׳) יקול
אנך לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה
וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב׳ י״ז י״ג) כד̇לך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו
לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה׳ (שמואל א׳ י״ב י״ט) וקאלו לאלישע הנה נא
יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב׳ ב׳ ט״ז) ואלסעאיה̈ בהם אלי מולאהם
פהי אד̇עא אן קולהם מנאקץ̇ לקול אלאנביא בעד אחתמאלה אלמלאאמה̈ לה
ואלאתפאק בינהמא כמא תרי מן כ̇לף אלג̇מאעה̈ יג̇י אלי נין יחתמל אן יפסר
עלי מא נקולה בוג̇וה מן אלתכ̇ריג̇ פיג̇רדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה.
פארדעה אלחכים בארבעה̈ אשיא אלאול ד̇ם אלנאס לה הו קולה פן יקללך
ואלת̇אני ד̇ם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס את̇מא ענד
אללה ואלת̇אלת̇ ד̇ם אלחכים לה והכמה עליה באנה לא יסתנט̇ף מן אבשע אלוסך̇ [הי]
אלעד̇רה̈ בקולה ומצאתו לא רוחץ̇ פצ̇לא עלי אלנג̇סאת אלסמעיה̈ אלתי לא תחס
בהא האסה̈ ואלראבע עקאב אללה וג̇עלה צ̇רבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך
קאל פיה לעלוקה וג̇מיע שרוה אלעדם אן אללה יצ̇רבה אמא באלפקר מת̇ל ארץ̇
לא שבעה מים או באלעקם מת̇ל עצר רחם או באלמות מת̇ל שאול או בנאר ג̇הנם
מת̇ל ואש לא אמרה הון אד̇ הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלת̇לת̇ה̈. ואלמולם קאל

[1]) נראה שחסר כאן יט̇ן כאבאיה.
[2]) בכ״י יסתהל.
[3]) בכ״י מאלם.

פיה עין תלעג לאב וגו׳ פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה ואלממת̇ל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הד̇ה אלארבעה̈ מהאלך אלמלמין חסב מבאלגה̈ ד̇לך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלת̇אלת̇ חד̇ר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצ̇ם] אליהמא קאל

18 הי ת̇לאת̇ה̈ כ̇פית עני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנ̇סר פי אלהוא וטריק אלחיה̈ עלי אלצואן וטריק אלספינה̈ פי לג̇
אלבחר וסביל אלרג̇ל פי אלמראה̈: 20 עלי ד̇אך סביל אלאמראה̈
אלזאניה̈ תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל ג̇לא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן ענינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא ההעדר. והון טעמו די והן מלות יתידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו׳ אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו׳. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעית הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה נזרעת חנם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והממרה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו׳. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם הטהורות וחושבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו׳. ואחר זה יבחרו בדעות שבדאו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו׳. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו׳ וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובענשן הזהיר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להבטחה וההפחדה לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו׳. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו׳ וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשגת אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו׳ ושנים המכאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו׳ והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערהו וכל אלו העונשים כפי גודל כפירת הכופרים.

פסרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה לילא תגתמע תלאתה וארבעה פתציר סבעה וגרת מן מכאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל א׳ א׳) יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳) פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מתל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א׳ כ״ח). וקד ינבגי אן אבין ען הדה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש וגו׳ ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא תלתה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה פהי מעלומה פאתי אגור בהדא אלראבע וקאל ללסאמעין אן הדא אלראבע אלדי יגהלה בעצכם הו מתל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול ללזאני ואלפאסק לא תתוהם אנך אדא שאהדת נפסך תרתכב הדה אלמעאצי ולים תותר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עטים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא ולים תרסם פימא פיה תחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עטים. מן דלך אלטאיר אדא טאר פי אלהוא וקצד אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא כטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מוגודא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מעדומא. ואלחיה אדא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכט פיה כטא למסירהא עלי אנה בעד תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלאול [אלדין כאנו] יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא בדלהם. ואלספינה תסיר פי לג אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אתרת אתרא לוקתה יסירא וראהא ואמא פי אללג פלא בעדהא ולא מעהא תכט פיה כטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאגו אליהא וגהות תגאירא פחאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הואן ומן גלא אלי רכץ ומא אשבה דלך. פעלי הדא איצא לא יגתר אלרגל אדא ראי אנה בדנוה מן חראם לא יותר פיה אתרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה[1]) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדא ראת אנהא חין אסתטאעת ל[א]תיהא חראמא לם תבן פיה עלאמה בל צארת כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק פי פיה אתר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאס מרתבה מן הו אגל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

[1]) בכ״י ועליה

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

21 תג̇ד אלארץ̇ תרג̇ז תחת ת̇לת̇ה̈ ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אד̇א מלך ונ̇כס אד̇א שבע טעאמא:
23 ומבג̇וצ̇ה̈[1]) אד̇א אמלכת ואמה̈ אד̇א ורת̇ת סידתהא:

קולה רגזה ארץ̇ לם יריד בה ד̇את אלארץ̇ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה
ארץ̇ כי תחטא לי (יחזקאל מ״ד ב׳) פקאל תג̇דהם ירג̇פון ויקלקון לעבד מלך מת̇ל
הרודוס ונ̇כס איסר מת̇ל נבל ומבג̇וצ̇ה̈ רוסת מת̇ל עתליה ותג̇ד אלריאסה̈ לא תליק
בהם ותג̇דהם איצ̇א יג̇אורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הג̇מת עלי
ריאסה̈ מא [אנת] להא אהל אנהם ירג̇פון בך ויזעג̇ון לד̇לך ולא תליק בך ולא תחסן
אן תג̇אורהא מת̇ל אמה̈ ורת̇ת סידתהא פאלנאס יתחירון לד̇לך פלא תפעל מא ינכרונה
כל אצבר אלי אן תסתחק ומע ד̇לך אד̇א בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ̇ בחכם
אללה פי ד̇לך ופי כל[2]). ואלפצל אלכ̇אמס פי כ̇ואץ̇ ארבעה̈ מן אלחיואן נבה
אלנאטקין בהם עלי מא יחתאג̇ון אליה מן מת̇ל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה̈ מן[3]) צג̇אר מא פי אלארץ̇ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל ג̇מע ג̇יר עזיז וקד אצלחו פי אלציף̇ טעאמהם: 26 ואלובר
ג̇מע גיר עט̇ים וקד צירו פי אלצכ̇ר ביותהם: 27 ואלג̇ראד לא מלך לה
וקד כ̇רג̇ מלתף̇ כלה: 28 ואלסנוניה̈ תעלק בידיהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה̈ ממא יוצף בה גיר אלנאטקין אוג̇ב אן
יציף̇ אלי קולה הד̇א מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם
אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף̇
יג̇על מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכ̇תאר אג̇בנא וקלנא באלחרי אן
יג̇עלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואג̇ל כמא קדמנא פי אול אלכתאב
פאד̇א כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה̈ פאלד̇י פיה עקל באלאוכד אן
יפעל מצאלחה. ומת̇ל הד̇א אלג̇ואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

---

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבחוף הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עוון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

1) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה̈.

2) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ. ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

4) בכ״י א׳ מבה ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

אשבהה במא רסמנא פי תפסיר ישעיה. פאמא כאציה אלנמל פגעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. וכאציה אלובר[1]) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא גירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. וכאציה אלגראד חת בה עלי גמע שמל אלמומנין בעין אלי בעין ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. וכאציה אלסנוניה חת בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין וגירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאגתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעארה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאגתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה כואין איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים וגעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזו[4])
אלחקוין ואלתיס ובדאך אלמלך לא קואם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת
לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה במא אן מכין אללבן
יכרג זבדא ומכין אלאנף יכרג דמא כדאך מכין אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה וגעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

[1]) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים

[2]) בכ״י פירק פרק.

[3]) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמוהם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וזולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לבנות בהם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים וטובים לדברי העולם הזה.

[4]) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

[5]) בכ״י א׳ מעהם.

[6]) בכ״י א׳ אן. — [7]) בכ״י לין במקום אלד.

אן ישבההּ בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלד̇י דעאה אלי הד̇א אנה ראי בעין̇ אלנאס יזרין באלמלך ואלראיס פיקולון אד̇ הו אנסאן מת̇לנא פכיף נטיעה פקאל להם ינבגי אן תעתברו בהד̇ה אלאשכ̇אץ̇ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד מנהא ריאסה̈ עלי סאיר נועה לא יטרחונהא בל יד̇ענון לה. פאלאול אלאסד פי אלוחש קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלת̇אני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון ארארה לעט̇מה פי גנסה. ואלת̇אלת̇ אלתיס פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מגאז אן ינסק בלפט̇ה̈ או כמא פסרת קול אלתוראה̈[1]) או לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). ת̇ם אטבק באלראבע אלד̇י הו אלמלך עלי הד̇ה אלת̇לת̇ה̈ אלממת̇ל בהא פקאל וכד̇י אנתם יא מעאשר אלנאס יג̇ב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותדענו לה ולא תכבסוה חקה. ווצף אלאסתעמאל מע אלמלך בת̇לת̇ה̈ אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה̈ וקאל אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכ̇רין וג̇על אחדהמא מקדמא עלי אלאכ̇ר והו אלתד̇לל לה פקאל אם נבלת. וג̇על אלת̇אני מוכ̇רא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל ואם זמות יד ואנמא ג̇עלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן ואלתד̇לל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח ד̇לך למעציתה פאתרכה. וכד̇לך רבמא אמכנך אלקרב מנה להסן אכ̇לאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך ד̇לך לזעארתהא ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי ג̇מיע אלחאלאת לא תקאומה. ואתבע הד̇ה אלאקואל באלוציה̈ בתרך אלחדה̈ ואלחרד ושבּה מא יתולד מן ד̇לך במא יתולד מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכ̇ר ואיצ̇א אחדהמא מבאשר ואלאכ̇ר מפארק פאלאקוי הו אלדם ואלאצ̇עף הו אללבן אד̇ כאן אנמא הו מטבוך̇ טבכ̇א ת̇אניא[2]) פקאל כמא אנך אד̇א מכ̇צ̇ת אלאנף אנבעת אלדם כד̇אך אד̇א מכ̇צ̇ת אלגצ̇ב שדידא כ̇רג̇ת אלכ̇צומה̈ וקדם קבלה אנך לו לם תמכ̇צ̇ה שדידא אלא צ̇עיפא נשאת אלכ̇צומה̈[3]). וכד̇לך ינבגי אן תחד̇ר מן שדתהא[4]) בעד כ̇מוד נארהא כמא תחד̇רהא והי משתעלה̈ כמא אן אללבן אלמפארק מבּין̇ מת̇ל אלאנף אלמתצל. פד̇לך סת[ה̈] אקואל פי כל ואחד מנהא ארבעה̈ סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעה̈[5]). והד̇ה

---

[1]) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

[2]) „מבושל בבישול שני" נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

[3]) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אד̇א מכ̇צ̇ת אללבן כ̇רג̇ אלזבד.

[4]) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

[5]) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד אינו רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיוון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס למה שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם וההבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אלאקואל אלאכ̇רה̈ קול למואל ועלי אנה קד נסב ד̇אך אלי אמ̃ה פינבגי אן נעלם אנהא ליסת מרואה̈ ען אמראה̈ פקט בל תכון גמאעה̈ מן אלאמ̃ה̈ צארקה̈ רותהא ואנמא נסבהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה ובאנת אלאמה̈ סבילהא אן יורב אלואלדאן ולדהמא אלמרוס[1]) במת̇ל הד̇א אלקול. אפתתח אולהא[2])

# לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צ̇רב אלמת̇ל מא אדבתה בה אמה:
2 מא ד̇א יא אבני יא אבן בטני יא אבן נד̇ורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצ̇רוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכ̇מר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויג̇יר חכם כל ד̇י צ̇עף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמ̃א
ואלכ̇מר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא יד̇כר איצ̇א
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכ̇רס ולהכם כל ד̇וי אלמצ̇י: 9 ואפתח
פאך אקץ̇ באלעדל והכם אלצ̇עיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה̈ אלתרגום הו מא בני וכד̇לך למחות הו צ̇רב מן לגה̈ אלתרגום איצ̇א וכד̇לך מלכין איצ̇א תרגום עצות וקאל נהמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלואלדין באן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם ד̇הבו פי תצדיר ד̇לך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכת̇ר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא ד̇א יא בני אלד̇י רביתה ת̇ם יא אבן בטני אלד̇י קבל אלתרביה̈ חמלתה ת̇ם יא אבן נד̇ורי אלד̇י קבל אן אחמלה נד̇רת ודעות חתי רזקתה ינבגי לך אן תתפכר פי הד̇ה אלת̇לאת̇ מנאזל אלד̇י תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולדא צאלחא ולא תציע גמיע מא פעלת. ופי הד̇א אעתבאר אכ̇ר אד̇א כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה̈ ואלדיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה̈ רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה̈ ועקל וטאקה̈ ואמר ונהי ווער וועיד. ונהיהמא אל תתן שפקה̈ עליה פי אלדניא ופי אלאכ̇רה̈ פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כת̇רה̈ אלגמאע פלצ̇ררה באלגסם ועלי

אלא ביטול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר מי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שענינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלם הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מלת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכה מלת צ̇רב מענין הכאה לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן בטעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צ̇רוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הד̇א אלמעני איצ̇א ענדי למחות מלכין אי לצ̇רוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה ל׳ מ׳ אי לצ̇רוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה.

אן אלאכתאר מן גמיע אלאסתפראגאת מתל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד ואלנפת מרמום האתך ללאגסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראג באלגמאע אשדהא למא יקדח פי אלתלת אלקוי אלשריפה אלתי פי אלדמאג אלמעטיה ללעצו אלקוה ואלתי פי אלקלב אלמעטיתה אלחרכה ואלתי פי אלכבד אלמעטיתה אלרטובה. ואמא צררה ללאנסאן פי דאר אלאכרה פאנה אולא ישגלה ען אלחכמה באלאקבאל עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכתר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטע ען אלצלוה[1]) פי כתיר מן אלאוקאת. הדה אלאקואל אדא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדא כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכרה. וכדלך סאיר צנוף אלשהואת צארה פי אלדארין גמיעא אדא אסרף פיהא אד תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטיע כלאפהא כמא קאל למחות מלכין אלא אן אלגמאע הו אשדהא ואצרהא ולדלך פרדה וקדמה. ותכרארהם אל למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעטף מרה בעד אכרי וכמא בינא פי תפסיר כי הנה איביך וגו׳ (תהלים צ״ב י׳) אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות י״י (שם צ״ג ג׳) אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכרי כדלך האהנא. וגעל אלמקדם ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכר ללמוכרין בעדהם [ולרזנים אי שכר]. וכשפ לה מן עקאבה מא יפעלה אלכמר ואלנביד אנה יגני גנאיאת לא אצלאח להא ועלי אנה רבמא חסן קבאיחא כתירה אלא אן תלך למא כאנת אלתובה תזילהא תרך אלתרוע בהא ואכד אן ירוע במא לא תצלח אלתובה והי אלאחכאם יקול ללחאכם ראית יא הדא אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלדי הו מחקק פחכמת עלי אנסאן בגיר אלחק ואנצרף אלכצמאן מן חצרתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה חכמת כטאא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צעיפא כמא קאל בני עני פמתי ימכנה אלרגוע אליך או אלתטלם. ואעטם מן דלך אן כאן מא חכמת בה קתל פאדא קתל דלך אלבאיס כיף ימכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהדה אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד אראדו בה דפע מעארצה אלמעארץ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכמר ואלנביד קלנא ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמה עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג אלי שרב אלכמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתוהא פיסמון מרי נפש ויחתאגון אלי שרבה לידהב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב לאוליך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואדא תאמלת הדה אלקציה וגדתהא מן מחין אלחק לאן כתירא מן אלאשיא תצר בעץ אלנאס ותנפע בעצהם כמא הו מעלום אן אלעסל יצר אלמחרורין וינפע אלמבלגמין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיה ויצר באלמעדה אלמרטובה ומא אשבה דלך בל אלמטאעם אלטיבה תנפע אלגאיע ותצר אלשבעאן וכדלך אלסמאים כלהא. ועלי הדא אלסביל אלכמר. פקאלו דעוה יא איהא אלמלוך למן יחתאגה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח רישו או ישרב מנה כתירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם פתח פיך לאלם וגו׳ אראד בפתח אלפם ללאכרס תלקין אלגבי חגתה כמא סמא אללה עור ללעמי ען רשדה אד יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד)

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.
[2]) בכ״י אלהאלך.

וסמי חרש למן כאן נאיבא מן אלמחצ̇ר אד̇ קאל לא תקלל חרש (שם) כד̇לך ההנא אלם אלגבי אלד̇י לא יערף חג̇תה ומסמוע הד̇א אלקול עלי אנה עאם פאן האצ̇לה כ̇אין לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג למן כ̇פית עליה אלחג̇ה̈ פי אחכאם אלדמא לא פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין חכם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכ̇ר לאן אלמאל ימכן רדה ואלדם לא ימכן רדה ואלאכ̇ר לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כ̇אטרה וידהב בחג̇תה פיחתאג אלי מן ילקנה אלחג̇ה̈ ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה ת̇אבת ולא רוע עליה פהו יחתג בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחג̇ה̈. ולתסמיתהא למן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה יג̇ב עלי אלחאכם אן ירי אלכ̇צמין מת̇ל מארה̈ אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצ̇א ינבגי אן ירי אלחכם כאנה פאית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצ̇א אן אלהארת̇ה̈ אד̇א חדת̇ת וערצ̇ת עלי אלחאכם ותנאזעהא אבואב שתי מן אלפקה פיחתאג אלחאכם אלי אן יתאמל כל כ̇אטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו אשבה. ואמרהמא בעד ד̇לך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחיט אלכתאב בג̇מיע פנונה ולכן מהי̇ן אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתת̇נא אן יקול אלחאכם אן כאן כד̇י כאן אלחכם כד̇י ואן כאן גיר ד̇לך כאן אלחכם בעכס ד̇לך בל יג̇ב אן יצבר חתי יסתקר אלכ̇בר ען אלהארת̇ה̈ מקרה ת̇ם יחכם עלי שי צחיח ליס פיה אסתת̇נא פיכון משפט צדק. ואלתרגיב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב בסבבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלת̇ואב להכמהמא אכת̇ר ואפצ̇ל[2]). וג̇על כ̇אתמה̈ אלכתאב מת̇לא צ̇רב פי מראה̈ צאלחה̈ משבה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יג̇על אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפט̇ה אד̇ הם מחתאג̇ון אלי אסתעמאלה בכת̇רה̈. אולה

---

[1]) בכ״י מע.

[2]) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאה בתרגום וכן מלכין תרגום עצות. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין בפרטן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות בדברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חנינתם ויחסו זה לאם לפי שהיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה נשאתיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו אבותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוח ושכל וצווי והזהרה וגמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם חבא בעולם הזה לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מדאי כגון השלשול והקיא והעיטוש וההקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד השלש כוחות הנכבדים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח שבכבד הנותן לו לחלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה יותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר בטיניה וגם כמה פעמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שההפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן. ונכפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

10 אלאמרה̈ אלצאלחה̈ מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אמתלאבהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה̈:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מבאסבא לאל ביתהא וצ̇ראיבא לגואריהא: 16 ואן המ̃ת בציעה̈
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד̇ כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היין שהוא יותר מעולה וברוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו׳ ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט וזהו אמרו מחוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם הענ̇יש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטעון טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא הלחה וכן בכל הסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו׳ ירצה בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה וחרש למי שלא בפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו וההפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני הלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל ההלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ טובא מן ועיין בביאור.

[2]) בכ״י א׳ פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ״י ב׳ וג׳ ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

[3]) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.

[4]) בכ״י א׳ דעמן בכ״י ב׳ דעמא ובכ״י ג׳ דעמו.

אלא גלס מע שיוך אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא
פתעטיהא ללמגהזין: 25 ואד אלעז ואלבהא למאסהא פהי תסר
באלאיאם אלמסתקבלה: 26 ותפתח פאהא בחכמה ושראיע אלבר
פי לסאנהא: 27 מטלעה מדאהב ביתהא ובכז אלכסל לא תאכלה:
28 פיקומן בנוהא יצפונהא[1] ובעלהא ימדחהא: 29 יקולן כתיר מן
אלנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי גמיעהן: 30 פאלחטא באטל
ואלגמאל גרור ואמראה תתקי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא
אלאן מן תמר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הדה אלאתנתאן ועשרין איה מאדח[א] פי אלאמראה אלצאלחה משאהד לאנהא לא תסתחק הדא אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכרתהא גמיעא. ואלממתל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אלדאן אנמא יסתחקאן הדא אלמעני אדא אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא גמיעא ולדלך כל פסוק קאלה אלחכים פי הדה אלאמראה פמתל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הדא אלאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] גסם ונפס פוקה פי אלמרתבה ועקל פוקהמא צארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלגסם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן איצא אלגסם הו אלמשאהד מן בין אלתלאתה ראי אלחכים חין קצד אן יצע נעותא להדה אלתלאתה [אן יצף מצאלח] אלגסם ותכון אלמצלחתאן אלאכרתאן מסתכרגתין מנה מקאסתין עליה. וגעל אלנסבה אלחאמלה למצאלח אלגסם מנסובה אלי אמראה לגלאלה אלרגאל באן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי אלמתל ענד וגוד אלאמראה בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הדא אנהא לא תוגד בתה ולו כאן כדלך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יגדהא כאנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכדלך יעז אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל אשרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכדלך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש אמונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. תם קאל אן וגוד הדה אלאמראה אעז מן וגוד אלגואהר עלי מא תרי אלגואהר עזיזה אלוגוד ואעז מנהא מן ידבר אמר דניאה תאמא. וכדלך אלעאלם אלבאלג כמא קאל יקרה היא מפנינים (שם ג׳ ט״ו) וכדלך אלצאלח אלבאלג כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א) ויתבין אן הדה אלחכמה אלתאניה יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה חכי וגו׳ (שם ז׳). ומא אשבה הלך[2]) פלמא קדם האדין אלקולין פי מדחתהא אבתדי פי אפעאלהא פקאל אמא אלאול בטח בה אן אלמדבר אלמגוד יותק בה ויסכן אלי ראיה. וכדלך אלמאהר פי אלחכמה כמא קאל מי שת בטוחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו) וכדלך אלבאלג פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלתאני ושלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה ליס תפותה גנימה פי כל וקת פהו כיף מא תקלב פירבח. וכדלך אלחכים אנמא קצדה אגתנאם כלמה או חרף יתעלמה ויפרח בה כגנימה כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכדלך אלצאלח יסר אדא

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מדחהא.

[2]) הגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

בלג אלי יסיר מן אלטאעה כסרורה באלמאל אלכתיר [אלדי] יגתנמה כמא קאל איצא בדרך עדותיך ששתי [וגו'] (שם י"ד). ואלתאלת גמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש יגב אן יקצד מא ירבח פיה לא מא יכסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבח וקתא ויכסר אכר וכדלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא גירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצרה גמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו' (עמוס ה' י"ד) וכדלך אלמומן לא יקסם עמלה הסנאת וסיאת פוקת[א] יצלה ווקת[א] יפסד כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט"ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [יגב] אן יתבת עלי צלאח תדבירה טול חיותה[1]) כמא קאל למען תלמד וגו' (דברים י"ד כ"ג) וכדלך אלצדיק יתבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וגו' (שם י"ב א'). ואלכאמס דרשה למא קאל הפין כפיה ואלכפאן למא מראד להמא כאן מענאה אקתצאהמא מא פי טבעהמא ודלך אן כל עצו יקתצי מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקתצי אלעין אלנטר ואלאדן אלסמע כדלך אליד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלבטש מא יקתציאנה מנה. וכדלך אלעאלם קד אנאל עקלה מא יגדה יקתציה איאה מן אלתדאדה באלחכמה ורואה מנהא כמא קאל לב נבון יקנה דעת (משלי י"ח ט"ו). וכדלך אלצדיק אדא אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלראחה [ו]אלוצול אלי נור אלבארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו' ט"ז). ואלסאדס היתה כאניות אלמתעיש פיה[2]) יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מכסבא מן בעד ואלעאלם פי מתל הדה אלנעות יחתאל באלחגה [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלבאטל באלמעארצה מן בעיד ואלצדיק פי מתל הדא אלנעת יגי מן אלמוצע אלבעיד לילא יפותה מצלחה חתי יחצר צלוה או חג[א] או בעין אלפראיין או אלסנן. ואלסאבע ותקם אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה וגלמאנה בצראיב יטרחהא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרכה[3]) ונעת אלעאלם מן מתל הדא באן ירסם לה פי כל יום גז מן אלעלם יהדה וכדלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה ופי כל קטעה מן אלזמאן. ונעת אלצאלח מן מתל הדא אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצריבה מתל אלצלוה פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה דלך. ואלתאמן זממה אלצפה פי אלמתעיש אנה יהם בשרא ציעה פלא יז[א]ל יגמע דרהמא דרהם ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם תמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעזם עלי אלכתאב אלפלאני מן אלפקה או אלנטר או אלהנדסה או אלטב פלא יזאל[4]) גז אלי גז ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה או יעלמה ומתל דלך פי אלצאלח יגמע חסנה אלי חסנה ופריצה אלי אכרי חתי יבלג אלמבאלג אלכאמלה. ואלתאסע חגרה הדא אלנעת פי אל[מ]תכסב במא יתקוי ויתאיד עלי אלאעמאל אלשאקה ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלקה ואלמעאני אלמעתאצה כמא קאל גבר חכם בעוז (משלי כ"ד ה') וכמא קאל דניאל ומשרא קטרין השתכחת וגו' (דניאל ה' י"ב) ופי אלצאלח מכאטרתה בנפסה פי טאעה אללה וצברה ותאידה עלי אלסם[5]) כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל וגו' (תהלים ל"א כ"ה). ואלעאשר טעמה הדא אלנעת ללמתכסב במא ילד לה

---

[1]) חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

[2]) ר"ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

[3]) אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ"ל יעודהם אלחרפה = להרגילם באומנות.

[4]) בכ"י יזיל. — [5]) נראה שצריך להיות אלאם = מכאובים.

מן גׄמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלד לה אלחכמה ותציר לה כאלגׄדא פילזמהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳ י׳) ופי אלצאלח ילד לה אלצום ואלצלוה ואלדעא חתי לא יפארקהא כמא קאל טעמו וראו כי וגו׳ (תהלים ל״ד ט׳). ואלהאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדה אלשרוט ינגח פי אמורה וללעאלם בנגׄאחתה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת י׳ י׳) ואלצאלח יבשר בנגׄח אכׄרתה כמא קאל כי אז תצליח את דרכיך (יהושע א׳ ח׳). ואלתׄאני עשר כפה פרשה דׄלך נעת ללמתכסב במואסאתה אלצׄעפי מן מאלה ואלעאלם יואסי אלגׄאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו׳ לכו לחמו וגו׳ (משלי ט׳ ד׳—ה׳) ואלצאלח ירד אלנאס אלי אלטאעה כמא קאל ורבים השיב מעון (מלאכי ב׳ ו׳). ואלתׄאלתׄ עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכׄאף אלגׄלא ואלגׄדב במא יועי מן טעאמה ואלברד ואלחר במא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא יכׄאף טען אלמלחדין ולא מעארצׄה אלמכׄאלפין במא יעד[1]) להם מן אלגואב כמא קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו׳ (ישעיה נ״ד י״ז) ואלצאלח לא יכׄאף פתון אלדניא ורגאיבהא לאנה קד אעתד אלכׄיר כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש וגו׳ (תהלים מ״ט י״ז). ואלראבע עשר מרבדים אדׄא נאם אלמתכסב פי מנזלה נאם עלי פראשה וטיה ומהאד נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתכׄבה ובראהין ואצׄחה קד וטאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתיך וגו׳ ובלכתך וגו׳ (משלי ד׳ י״א—י״ב) ואלצדיק אדׄא אסתקר פי חיותה או[2]) מותה וגד חסנאתה כאלפראש אלממהד כמא קאל והפרת לבטח תשכב וגו׳ (איוב י״א י״ח). ואלנעת אלכׄאמס עשר נודע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאס באלסתר ואלעפה ואלעאלם מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמה לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י״ט ל״ז) ואלצאלח טׄאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו׳ ראוני נערים ונחבאו וגו׳ שרים עצרו במלים (איוב כ״ט ז׳—ט׳). ואלסאדס עשר סדין עשתה רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא להאגׄתה אלי דׄאתה בל ליכתסב בה כמא וצף פי סדין וחגור ובדׄלך אלעאלם רבמא עני בצׄרב מן כלאם אלעאמה או בחרף מן אללגה או בבאב מן אלצנאיע אלמהניה לא לחאגׄתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב מן עלום אלנטׄר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א׳ י״ז) ואלצאלח תגׄדה יעמל עמלא ליס הו בעינה אלמפרוץ לכנה [הא]גׄה ומצלחה ללמשרוע כמא קאל פי עבדיהו ויקרא אחאב אל עבדיהו וגו׳ (מלכים א׳ י״ח ג׳). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו׳ כמא תגׄד אלמכתסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן][3]) . . . . ואלתׄאמן עשר פיה פתחה אדׄא סיל אלמכתסב כיף וצלת אלי הדׄה אלחאל אגׄאב בחכמה ובדׄלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יזרו דעת ואלצדיק יעלם אלנאס כמא יטיען כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שדידה כמא קאל בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך (דברים ה׳). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבאה יחמדונה ובדׄלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי[4])....

[1]) בכ״י יעיד. — [2]) נראה שצ״ל: פפי.

[3]) אפשר שצ״ל אמנא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל החכם ואל הצדיק חסר בכ״י.

[4]) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמות העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שיקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי הייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לידים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם והחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמוח בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים כערש רבוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו והולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל לימים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך . . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

## XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.
2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit.— 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxxi, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

## XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9) — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beahôr*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, XXII, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

## XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.
2) Litt. : Sera engraissé.
3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

## XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

## XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne,
tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les
voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route,
et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses
gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si
même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat,
il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela
il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dange-
reuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe
son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même
quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le
charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi
est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

## XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question; 2° d'être blâmé par le juge; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

# TROISIÈME PARTIE

## XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes ; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces declineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.

2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.

3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »

4) Tu seras assuré du monde futur.

5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.

6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin)[1].

## XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché[2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, —
14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, —
16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, —
18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. —
20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. —
21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. —
23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. —
24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, —
25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. —
27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. —
28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas ! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? —
30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

## XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit: Mange et bois ; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19) ; 3° l'Ecriture (v. 20) ; 4° la tradition (v. 17) ; 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

## XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance[1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux[2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue[3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants[4].

## XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau[5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable[6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme; et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Ecriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

## XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.
2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.
3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur : la liqueur trouble l'esprit.
4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.
5) Litt. : Disperse.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à-dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent ensemble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps, et (tantôt) du produit de son langage il a de trop; — 21. c'est pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère!

## XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme!

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II. 18).

## XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau ; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux[1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation[2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent ; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre[3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt. : Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

## XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents [2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes [4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise [1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement [2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés [3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu [4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité ; — 13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits, c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec XVIII, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

## XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

## XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï [1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit [2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer [3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse; les sots ne connaissent pas leur sottise.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal[1].

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté[2], et combien de gens sont enlevés sans jugement[3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

## XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres ; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain ; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

## XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.

2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.

3) Commentaire : Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

## XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne ; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.
2) De la part de l'adversaire ; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).
3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »
4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.
5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. xvi, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.
6) Soit des hommes, soit de Dieu.
7) Litt. : engraisse.

## XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru ; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées ; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce! et que les mets pris en cachette sont agréables! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

---

# DEUXIÈME PARTIE

## (PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

### X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam[1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

## IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit : Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache[2]. — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit[3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions [1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe [2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots[1], — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

## VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

## VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. — 21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise[1] et de la langue doucereuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consument? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni[2].

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtiment (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

## VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne [1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi, le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième [2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.
2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée [1]. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe ; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

## V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce[1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

## IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier[1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes[2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront ; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

## III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

## II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.
12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

donne pas la direction donnée par la mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *dâhi*, par lequel S. a traduit *lêṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *dâhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

# TRADUCTION DES PROVERBES

OU

# LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

## PREMIÈRE PARTIE

### I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

# AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

# VERSION ARABE

DES

# PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

## R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE



PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

—

1894

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

---

VOLUME SIXIÈME

## VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

## VERSION ARABE DES PROVERBES

אלגז אלתאסע

# מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

---

אבתדא פי אכראגהא ותצחיחהא צחבה̇ גמאעה̇ מן עלמא

## יוסף דירינבורג

רחמה אללה

תם כלפאה אלפקיראן

אבנה הארטוויג דירינבורג ותלמידהמא מאיר למברט

---

## ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

התחיל להוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

**נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג** זצ״ל

וקמו תחתיו

בנו הארטוויג דירינבורג ותלמידם מאיר למברט

---

חלק תשיעי

# ספר הירושות

## עם יתר המכתבים בדברי ההלכה

בערבית ובעברית ובארמית

## לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור וביארם בהעתקות והערות עבריות

יואל הכהן מיללער זצ"ל

בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ"ז לפ"ק

ברפוס צבי הירש בר' יצחק איטצקאווסקי בברלין

# כתאב אלמוארית

## מע סאיר אלכתב ואלרסאיל אלפקהיה

תאליף

## רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגה וצחחה ובינה בתפאסיר וחואש באלעבראניה

## יואל הכהן מילער
רחמה אללה


יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה בארים אלמחרוסה

סנה א׳ תתצ״ז.

# הקדמה.

בשנת חמשת אלפים והמשים ושתים לבריאת עולם בהגיע תר שנת האלף ליום הולד ר׳ סעדיה בן יוסף אשר ישב בראש בסורא ויהי גאון ישראל ותפארתו העיר ה׳ את רוח החכם הנבון הישיש הר״ר יוסף דערנבורג להציב יד ומזכרת עולם לגאון זה ולהוציא את כל ספריו אשר עודן לא נאספו ולא ראו אור ויקרא חכמים אנשי מדע לעזרה להיות אתו כאהליאב במלאכת מחשבת לקרוא ספרי ר׳ סעדיה ולהבינם למען יהל אורם לבית ישראל.

ואני הצעיר מפרחי כהני התורה דבר שולח אלי לאמור: שים עיניך על דברי ההלכה אשר יסד ראש שבטי ישראל גאון בבל זה, אספם בחפנך לבל יהיו עוד נפוצים על אדמת הבינה, ימלט כל הנמצא כתוב, חתום ספר, ישוטטו רבים ותרבה הדעת. בשמעי קול מדבר נרעדתי, כי קטון אנכי ודל ומי אנכי לתת צמרתי אל בין עבותים, אכן בה׳ אלהי אבותי בטחתי. מיום באתי באנשים עד היום הזה עמד על ימיני, ממחשבים וממצר הוציא נפשי, עליו אשים תוחלתי, יישר דרכי לפני ואל אמוט סלה!

והנה זה יצא ראשונה. הר״ר משה שטיינשניידער בחכמתו בשר כי נמצא בין כתבי יד העתיקים אשר באוצר ספרי אקספארד ס׳ הירושה לר׳ סעדיה גאון, ויקם הר״ר יוסף דערנבורג החרה החזיק וישלח ציר למרחוק הר״ר שלמה פוקס ויצוה עליו לקרוא דלתות ספר הבלוי והמחוק הזה ולכתבו בלשון ערב למען יעמוד ימים רבים. פתשגן הכתב ניתן אל ידי הדלה, ואנכי השיבותיו אל הר״ר חיים שאול הלוי הורוויץ להעתיקו אל לשוננו הקדושה כאשר מאז ומקדם העתיקו גם ספר אמונות ודעות גם תשובות שאלות אשר כתב ר׳ סעדיה מלשון ערב לשפה העבריה, וכאשר כלה האיש אשר החל לעשות שלחתי ההעתקה אל הר״ר יוסף דערנבורג ויקראו לפניו המגלה ופיו צוה לשנות ולהגיה וכאשר שם בפי הסופרים כן עשו בכל מאמר ובכל ענין.

ובבוא אלי זה הספר שנית שמתי עיני עליו להעיר על המקומות אשר הביא ר׳ סעדיה מן הכתוב מן המשנה ומן התלמוד ולבחון אל איזה דרך נטה בביאור הדברים ועם מי מן הגדולים אשר בלהקת הגאונים והחכמים יתאמו שרשיו ענפותיו והמדת פריו בהלכות הקבועות. ואף כי ראיתי כי הר״ר ח״ש הורוויץ העיר על איזה מחשבונות הגאון שמתי גם אני פני אליהן להוסיף על דבריו[1], גם הר״ר דערנבורג הגה ברוחו הקשה כמה מן ההערות.

---

[1]) בתוך ההערות על החשבונות תבוא התיבות „אולי" „ואומר" ומן האותות ההן והלאה הם הדברים אשר הוספתי אני על הערת המעתיק.

והנה ראשון מדברי הלכותיו נתתי לפני בני ישראל מעשה ר׳ סעדיה אשר היה לאות לר׳ האי גאון ולר׳ משה בן מיימון הבאים אחריו לתת סדרים במשפט ובדין ולמנות הגיוני אבירי לב ומחוקקי צדק.

וזאת שנית אספתי בחפני את התרי״ג מצות במדה ובמספר אשר מנאן ר׳ סעדיה וכבר שם ה׳ יהודה ראזענבערג בחבורו קובץ מעשי ידי גאונים את התורה לפני בני ישראל. אולם שם הסרו ב׳ חרוזים. וישבתי וראיתי שרבו חקקי לב הגאון בענין זה, ואף כי בחרט ובמחוגת השיר ותאר ר׳ סעדיה מנינו, נכבדות מדובר בו בשרשי הדת ועמקיה, לכן אזרתי בעז מתני להוסיף עליו הערות.

בשלישה באתי בפי׳ הגאון לי״ג מדות אשר מנה ר׳ ישמעאל ואשר כבר הוציא הר״ר זלמן שעכטר בבית תלמוד לשנת תרמ״ה והמדות האלה אדנים לאהל ה׳ הנה מלאכת דורשי תורת ה׳ במדרש במשנה ובתלמוד. ור׳ סעדיה היה הראשון אשר ידענו בשם כי שם עינו ולבו אליהן לפרשם כשמלה לפני הנבונים לכן אמרתי אל יחסרו הדברים במזג דברי ר׳ סעדיה בהלכה ואוסיף הערות כהנה וכהנה כפי אשר ראה לבי מעט דעת ובינה.

והרביעית חברתי את כל תשובות הגאון הנמצאות בקבוצי תשובות הגאונים ואשר הובאו בספרי הקדמונים והיו אחת להיות להן יתד במקום נאמן ותליתי עליו מעט אמרים אשר הגיתי להתבונן על מה הטבעו דברי המשיב ומה הגיע אליו לחרוץ המשפט בין ריב לריב ובין דין לדין.

ואשוב חמישית ואהיה כמלקט שבלים אחרי הקוצרים, קבצתי את כל האמרים והפירושים וההלכות אשר הביאו הראשונים בשם ר׳ סעדיה; כנפך ויהלם היו לי אלה הדברים אשר נשארו לנו מכל המון הגדולות אשר דבר ויעש ראש הישיבה לעיני תלמידיו בביאור התלמוד ובקבע ההלכה, וגם זה עשיתי למסגרתם ההערות אשר אשים לנגד בני עמי.

אלה חמש היריעות חברתי והיה האהל אחד. ואחמוד לשבת בצלו ואתבונן את אדני הכסף אשר תחתיו ומקום ספיר אבניו ראש פנתו, תוכנו ועינינו לכל מוצאיהן ותהלוכותיהן.

---

# א. ס׳ הירושות.

א) בראש ספר זה שם הגאון הקדמה ארוכה. — הן בספרי קדשנו מצאנו בראש הכתובים מאמר קטן פתח דברים מעיר ממי יצאו הדברים והחזן מי נכתב ובזמן איזה מלך עמד הנביא בפרין או למי נועדו דברי חפין ומוסר החכם; לס׳ בן סירא כתב נכד המחבר הערה קטנה בראשיתה והיא מודעת שהוא תרגם הספר ליונית. — מאז נסתם החזון נסתרו דרכי ההקדמות, ואין דובר דבר בראשית המשנה או התלמוד או התוספות. גם רבנו אחאי בשאלתות אשר לו בשער לא פתח פיו בתחבולות בראש דבריו וכן רבי המדרשים אין מבוא בשעריהם.

הראשון היה בעל הלכות הגדולות אשר כתב לעינינו את ההקדמה על דרך מדרש באספו מאמרים ודרושים קבוצים ערוכים כענקים על צואר והוסיף מנין המצות. ויש שני לו הוא ר״ס אשר כתב הקדמות גדולות וארוכות להעתקת ספרי קדש אשר

כתב בלשון ערב — והקדמות ההן דוברות מתוכן הספרים אשר העתיק ואשר באר. אולם נפלאה מהקדמות ההן ההקדמה לס׳ הירושות שאינה מדברת כלל מענין זה הספר והיא רק אמונת אומן איש צדיק הדבק באלהי׳ בכל נפשו ובכל מאדו ועל דרך זה הסכינו חכמי המושלמין לשים על מצח ספריהם זכר רב אמונתם ושבח הבורא לשם ולתפארת. ובקראנו זאת ההקדמה זכרנו את ההקדמה על דרך זה אשר מצאנו גם לפני ס׳ אמונות ודעות אכן שם קצר הגאון את אמריו. ואולי שחבר ס׳ הירושות טרם שכתב שטתו בדברים האלהיים באמונות ודעות. גם זאת שמרה רוחנו לאמר: הלא ידענו שכאשר נכון היום לנגד עינינו ס׳ הירושות כן כתב הגאון ספרים בענינים אחרים מדיני ההלכה. ואולי שראשית כל חבוריו על דרך זה היה ס׳ הירושות. לכן בא הצדיק אשר שם בה׳ מבטחו ויכן צעדו לספר גדולת ה׳ וכבוד הוד תורתו ובראש אמריו דבר פיו תהלת ה׳.

והנה הקדמה הזאת תופיע לעיני השמש א) ענינים עצמיים המדובקים אל ה׳ כאשר ידבק האזור אל מתני האיש. הוא ההוה. הקדמון. והאחד. אשר אין המדות האלה בענין זה נופלות על אחד מן היצורים (צד 1, 2). ב) הוא הבורא מאין בלי עזר (צד 2, 3). ג) שאר מדות ה׳ תרומות. הגדול האדיר והנורא ויתר התשבחות מפארות הודו (צד 3, 4, 5). וכי תבין נפשנו כל אחת משלשה אותות האלה תערוג אל ה׳ כאיל על אפיקי מים לדעתו ולפארו. ד) תהלות נביע על דרכו אשר הודיע לנו ללכת בה וידענו מדע ונביאיו שלח בבוקר השכם (צד 7). לכן נאמין בו ובתורתו אמונה שלמה ואליו נקרא כי הוא שומע תפלה (צד 8). — והנה בנוגע למדות העצמיות נראה קצת שרמז פה הגאון על „ההיות" „הקדמות" „והאחדות"; ואין זכר למדות הראשיות והעקריות אשר דבר מהן בספר האמונות והדעות (מאמר ד׳) „חי" „חכם" „יכול". אולם זה הדבר אשר דברנו. ההקדמה הזאת נכתבה ימים לפני דרשו והקרו על עניני ס׳ האמונות ואחרי כן סדר שיטתו באלהיות לשומה לפני בת עמו.

והנה כדרכו באמונות ודעות הביא גם בהקדמה זאת פסוקים לאמץ את דבריו. אם שיבאר את המקראות אשר תמכו בידו (צד 3—1). ולפעמים ביארם בדרך משונה ממה שביארם בפירושיו ובתרגומו למקראות. אם שיביאם אך לעזר ולראיה (8—3).

ב) הגאון הוא הראשון אשר הלביש עוז לתת לפני בני ישראל ענינים סדורים שמורים וערוכים בעניני הדת. מעשי ידי רבינו הקדוש המשנה הזאת החלה לאסוף הלכות צבורות כמאלם אלומות בשדה. בכל תקף עוזה לדבר על כל רבי תורת משה ולהביא ולהצהיר בין השירות גם ענינים דומין בטעם במראה ובמספר. שמרה סדר בהגיון לב: אכן מיום נכתבו תוספות המשנה אין איש שם על לב לסדר נכון ולערך בהשכל; בימי חכמי התלמוד חקקו בארץ הקדושה ובבבל את הגיוני לב ראשי הישיבות את אשר דברו החכמים ואשר ענו נושאי דגל ה׳ המה המדברים בראש. ובזמן הסבוראים והגאונים הבאים אחריהם הוציאו דבר משפט ההלכה ואין איש פונה לדרכו לקבץ הנפוצות וכמעט היתה שארית ההלכה בשארית בני ישראל מפוזרת ומפורדת. אחרי כן קמו גאונים ויחוקקו ההלכות הפסוקות באין סדר נכון. על מצוה ומצוה על ענין וענין הרתו קצובות על לוח אבל הפסקים האלה בענין אחר אינם נצבים באיזה סדר ובאיזה ערך. כי לא תמצאם משולבים איש אל אחיו. גם אין באור לסתומות

ועמוקות, אף לא יכילו כל הדינים והדברים אשר נמצאים בילקוט התלמוד. נצב ויקם ר׳ שמעון ויכתוב את ההלכות הגדולות ויאסף כביצים עזובות את הדינים בשמרו דרך התלמוד, ממנו הביא אמרים קצרים ויצב לעומתם גם פסקי ושאלות גדולי הגאונים אשר היו לפניו. — בדרך אחר בחר ר׳ סעדיה נטע ארז ודעת יגדל לתת לפנינו עניני הדת בשרשיהם בקומתם בפארותיהם ובענפיהם ובפרים. כן יהלך לפנינו הירושה לאיזה מחלקות (מה שיירשו הבנים, מה שיירש האב מן הבנים, מה שיירשו האחין, מה שיירשו אחי האב) והכל במספר ותכן, ואם יש לחלק מן הענינים ונמצאו איזה ענפים אזי יספרם גם הם (מה שיירשו הבנים נחלק לב׳ מפלגות למה שיירשו הבנים, ולמה שיירשו בני בנים) וכן יעשה בכל ספרו וגם בשאר ספריו הלך בדרך זה כאשר נראה מן השארית הנשמרת לנו מכל כבוד חבורו על שאר עניני ההלכה, הכל במנין השכיל ודבר היוצא מסוד ההלכה האחת כענף היוצא מן הבד.

ב׳ הדרכים האלה היו לבית ישראל למשמרת התורה; בדרך ר׳ סעדיה הלכו אחריו ר׳ האי ור׳ שמואל בן חפני וגם בספרד דרך הר״י האברצלוני בשעריו זאת המסילה . . . אכן נתיבת בעל הלכות הגדולות בחר ה״ר יצחק בן יעקב האלפסי ויגדל מאד בשמרו הגיון לב התלמוד ויקצר דבריו ויט בכחו לתת לפני התלמידים תלמוד קצר אשר הודחו ממנו הנותרות ההוויות והפירוקים וגם ההלכה קבע בתקפה ע״ד גבורי כח בתלמוד בין הגדולים נמנה אשר כפעם וכפעם התאמין נגד דעת הגאונים. עד כי בא רבינו משה בן מיימון ויתן ה׳ פי שנים ברוחו להגביה למעלה, ויבחר לשון ערומים דברי המשנה ושנה את סוגיות המדרש ולשון המדרש לטוב ויגבר על אשר לפניו בעזבו לשון התלמוד ויטהר מאוד בדבריו גם בספר וסיפור ומנין אף כי לא בחר בתלתלים וענפים אשר שתו ר׳ סעדיה ור׳ האי.

והנה דרך הזה אשר סלה ר׳ סעדיה בו עשה גדולות בהיותו הוא האחד הראישון אשר שם עצות בנפשו לתת משקל ומשורה לדברי המצות, ועוד זאת שכל דבריו ישרים נכוחים למבין והדינים ברורים ומשולבים יחד בתקון הברור. גם עוד נעלה בזאת שלא הזכיר משפט ודין בשם אמרו וידבר כחקי התורה בדרך מחוקק ולא נשא שם[1]) המשנה והתלמוד והתנאים והאמוראים על שפתיו כאשר לא זכר גם פסוק מפסוקי התורה בפ׳ נחלות, ובזה היה לאור ולמיסד דרך הרמב״ם הבא אחריו. — אכן בכל זאת נמצאו בערך זה אבני נגף לקטני התלמידים ולקוראים אשר אינם בקיאים בדינים וזה: כי אי אפשר להביא כל הילוקי הדינים וההלכות במסורת המנין והמספר והשונה יעמל את נפשו לשום הערות בכמה דברים ולשנות ענינים היוצאים מן כלל הדברים השווין למשפט שדובר בו; כן העיר ר׳ סעדיה דף 18 בענין וכן הדין בבנים בנשואין שלא יוכלו לומר הפנויים תנו לנו כמו שנטלתם בחיי האב ודף 19 אם השיא האב בנו בבית קנאו ודף 30 אם יש ספק מי מת תחלה, ודין אנדרוגינוס ודף 32 אם היה אביהן בכור ומת בחיי אביו והיו לו אחין בניו נוטלין פי שנים, ומן חלק הבכורה לא יתנו עשור לבנות; ועוד זאת כי יבוא המסדר לקבוע ההלכות בעשותו מספרים גבוהים על גבוהים תחתיים שניים שלישיים יעשם, הגדר הראישון נחלק למחלקות, והמחלקה הקטנה אשר תחתיה תפרד גם היא ותהי לכמה ראשים, קשה לקורא הדברים לתפוש את החקים ביד ואף כי לשופט

[1]) פעם אחת רמז במאמרו „וקאל״ (ואמר) (דף 28 עיין הערה 9).

לברר אל איזה מן הפנות והנטיות נוטה הדבר הבא לפניו למשפט. — הן אמת שבכמה דברים שיטה זאת ישרה ונכונה להעביר הענין כבני מרון במספר מצמצם הענינים ומקרבם אל הדעת כמו שמצאנו לפנינו דף 12 מספר דחיות בעישור הנכסים לבנות, דף 15 מנין דברים שדוחין הבכורה. אבן כי ישוב המחוקק והמסדר לתת המספר לקו ולמשקולת בכל הדברים והענינים אז ירבו הדברים במחלקותיהם גם לאין צורך. — ראה והבן מה שכתב בדף 21 מירושת הזכרים עם אחי האב, הנקבה עם אחי אביה, הבנים עם אחות אמם, הנקבות עם אחות אמן. גם יאונה לקרוא קצת בלבול וטירוף הדעת בראותו כי נמצאו בתוך הקוים אשר שם לו המסדר לאות ולסימן גם קו וקו אשר לא יכילו כי אם דין אחד וענין אחד ואין שני לו, כן נראה בדף 33 מי שיורש זכות מורישו אבל אין אחרים יורשים מורישו במקומו. ולא נמצא כזה בתורות הירושות כי אם „הבן את אמו". או כי תהיה המחלקה לאין צורך ומובנת מבלי מגיד מתוך הענין. כמו דף 36 חלק ראשון „אם זכה" מחלקה הראשונה אם זכה הוא, מחלקה שניה אם זכה שכנגדו, חלק שני אם שיחלוקו. — גם נתמה על החפין אם נראה שספר הגאון בין הדחיות בעישור לבנות גם הירושה מן האם, ועוד לא זכר עד הנה בספרו ובסידורו שהבנים יורשין את אמם (צד 21). גם דין הבכורה נזכר באותו ענין בטרם שם המסדר זכר למשפט הבכורה (צד 15). ועוד יש להשיב על השיטה הזאת במספריה שעל ידה בא המסדר לכפול כמה דברים הנוטים בענינם אל כמה פנות מחלקיו, כמו שמצאנו בספר זה דף 15 דיני בכור ומהם כתובים גם דף 34 ,33 דיני יבם נקרא בדף 23 והנם לפנינו גם דף 34.

בכל זאת נודה שפעל ועשה הגאון דבר גדול בכתבו ובערכו משפט הירושה בסדר נכון יען כי ענין זה סבוך ונסבך באמרי התלמוד ובהגיוני הישיבות, ובעל הלכות הגדולות הביא בקיצור אך אברי התלמוד. אמנם ר' סעדיה הורה הדרך לצאת ממבוכות ולראות עין בעין הדינים איש על אפנו ואיש על מכונו. והנה אנחנו נותנים פה כלל הענינים המובאים בספר הירושות. הן הרב החכם הישיש ר' יוסף דערענבורג ה"י שלח לנו כללים שהוציא מס' הירושה. אבן ברשימתו מצאנו אך כללים הראשים לכן הוספנו עליהם הענפים והפארות. כל החלוקים אשר חלק הגאון, ויצא לנו זה מוצא הדברים למיניהם.

---

## הענינים הכלולים בס' הירושות ומחלוקותיהם.


א. הקדמה. 1

ב. הירושה. 9

A ירושת אבות (הבנים מן האב)

1. זכרים עם נקבות

א) אם הנכסים מרובין 9

ב) אם אין הנכסים מרובין 10

ג) עשור הנכסים 11

(הערה: דחיות העשור 12
a) אם הירושה מן האב
b) אם כבר השיא האב בנות בחייו 13
c) אם בגרו ונשאו אחר מות אביהן)

2. הזכרים בינן לבין עצמם
א) חולקין 14
ב) דיני בכור 15

(הערה: ה׳ דברים דוחין הבכורה
a) לידת הבנים אחר מיתת אביהן 15
b) אם הירושה מן האם
c) אם הירושה מאבי האב ושאר מורישים
d) אם מחל הבכור את בכורתו
e) [דחיה במקצת] אם מת א׳ מן האחין 16
אחר מיתת האב קודם החלוקה)

3. הבנות בינן לבין עצמן 18
א) אם מקצתן גדולות ומקצתן קטנות 18
ב) אם כבר נשאו מקצתן בחיי האב וקצתן לא נשאו

(הערה α. וכן הדין בבנים בנישואין)
(הערה β. אם השיא האב בנו בבית קנאו אם 19
יש בזה הה׳ תנאים שצריכין להיות)

B I ירושת הבנים (בני בנים: 20

1. בני בנים עם הבנים 21
א) הבנים עם אחי אביהם
a) הזכר עם אחי אביו
b) הנקבה עם אחי אביה
ב) הבנים עם אחיות אמם
a) ירושת הבנים עם אחות אמם
b) ירושת הנקבות עם אחות אמן.
2. ירושת בני הבנים בינם לבין עצמן
א) בני האח האחד עם בני האח השני
ב) בני האחות האחת עם בני האחות השנית 22
3. ירושת בני הבנים אם אחד מהם בכור 22
4. העברת נחלה מן בן לבת 23
II האב מן הבנים: 23
א) העברת נחלה מן הבנים לאב
ב) כשיש יבום נדחה האב
ג) ירושת אבי האב עם האחים (אינו יורש)

III ירושת האחים: 24
א) משפט הקדימה, בן עומד במקום אביו
ב) בזמן שהירושה עוברת לאחות, בנה עומד במקומה
ג) היתרון שיש לאחד מן האחים (היבם) 25
ד) אם מת אחד מן האחין ילדיו במקומו

IV ירושת אחי האב.
א) העברה מן האחים לאחי האב
ב) משפט הקדימה אחי האב קודמין לאחיות האב } 26
ג) אם מת אחד מן אחי האב בניו במקומו
ד) העברת נחלה לילדי אחות האב
ה) אם אבי האב קיים תעבור הירושה לאבי האב ולא לאחי האב 27
(הערה: אם אין קרוב נחקור אחריו)

## ג. כללים.

I הקרובים הבאים לירש חמשה עשר הם 28
1. שבעה מהם יורשים
2. שמנה אינם יורשים

II יש נוחלין ומנחילין וכו׳:
1. נוחלין ומנחילין ששה עשר }
2. נוחלין ואין מנחילין שמנה } 29
3. מנחילין ולא נוחלין תשעה
4. לא נוחלין ולא מנחילין שלשה עשר.

III יורשים מעבירים את הנחלה: 30
1. הבן ירושתו מאמו
2. האיש מאשתו
(הערה .$\alpha$ אם מתו וספק מי מת תחלה)
(הערה .$\beta$ אנדרוגינס היורש)

IV היורשים נחלקין לד׳ מינים:
1. יורש מורישו ויורש זכות מורישו
2. יורש מורישו ואינו יורש זכות מורישו
א) אינו יורש מורישו ואין אחרים יורשין
מורישו במקומו 31—32
a) האיש את אשתו
b) הבנות שיש להן אחין
(הערה: וכמו כן אם היה אביהן בכור ומת בחיי אביו
והיו לו אחין בניו נוטלין פי שנים ומן חלק
הבכורה לא יתנו עישור לבנות)
ב) מי שיורש זכות מורישו אבל אין אחרים יורשים
מורישו במקומו (הבן את אמו) 33

ג) אחרים יורשין מורישיהן במקומן אבל הם אינן
יורשים במקום מורישיהן
a) הבכור 35
b) האח המייבם את אשת אחיו

## ד. מאמר הספקות.

1. ספק הקורבה
2. ספק מי משניהם קרוב יותר
א) אם זה
a) הוא 36
b) או שכנגדו
ב) או יחלוקו

דין א) a) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא 37
b) ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם
c) תביעת הספק לבני שמעון בירושת אחד מהם וכמו כן אם בני הספק טוענין אלו הטענות

דין ב) a) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא 38
b) ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא
c) סבא וספק בנכסי יבם
d) סבא ויבם בנכסי ספק

דין ג) a) ספק ובני יבם בנכסי סבא 38

## ה. דין חלוקה.

I מתו היורשים מוכרחים לחלק.
1.(*) השיעורים ד׳ מינים:
א) חלוקות השדות 41–40
a) חלק פשוט: α) אם מרובע β) או עגול γ) או משולש — b) חלק כפול: α) אם מרובע 42, β) או עגול 43, γ) או משולש 44
ב) חלוקת הגינות
a) חלק פשוט: α) אם מרובע β) או עגול γ) או משולש — b) חלק כפול: α) אם מרובע 45, β) או עגול 46, γ) או משולש 47
ג) כרמים ופרדסים:
a) חלק פשוט: α) אם מרובע β) או עגול γ) או משולש — b) חלק כפול: α) אם מרובע 48, β) או עגול 49, γ) או משולש 50
*)ד) חלוקת שאר הדברים 51

*) לפנינו כתוב המין השלישי וצ״ל המין הרביעי.

II מה שאין כופין לחלוק:
א) או שיאמר א׳ מבעלי החלוקה ליטול חלק א׳ ויחשוב לשותפו חלק הנשאר ביניהם
ב) אחר יכול לומר לחבירו או מכור לי או קח ממני 51
ג) אם שניהם רוצים ליקח מוכרין לאחר וחולקין הדמים
III דברים שאין בהם דין חלוקה אפי׳ שניהם רוצים (ספרים בכרך א׳) מוכרין וחולקין הדמים 52

מתכנית הענינים האלה אשר אספם הגאון בספרו נבין דרכו להביא בספר הירושות רק את אלה הנחלות אשר ינחלו בני ישראל במות מורישיהם ואשר יפלו לפניהם על מוצא פי ה׳ בתורתו מבלי אשר צוה האיש אשר נחל להם לביתו בעודנו חי, כי לא נתן הגאון מקום בחיבורו לדיני צוואת שכיב מרע, אם אמר להוריש לאחד מבניו את כל חילו ורכושו אשר רכש ואם אמר בלשון ירושה או בלשון מתנה וכדומה לאלה הדינים ונראה שהיתה דעת הגאון שיש מקום לאלה המשפטים בספר המתנות. ואולי חשב מחשבות לחבר ספר גם בענין שכיב מרע הלא אמר בראש המאמר אשר לפנינו „הנה הנכסים יוצאים מרשות אדם לחבירו בג׳ דרכים אם בירושה אם במכירה אם במתנה וכו׳ ונתחיל בביאור הירושה אשר הוא כוונתינו בזה״. — בדבר הגאון מן הירושות נתן מקום בראש לאלה הנחלות הנשארות במטה אבותיהן והכתובות בפרשת הנחלות (במדבר כ״ז פסוק ו—י״א) והנה שהאב יוריש את בנו למדו על פי המדה, וכל הנחלות ההן יוצאות בדרך אחד לבנים ולאבות ולאחים ולאחי האב. אולם שהבעל יורש את אשתו לא כלל הגאון בדרך הראשון אף שהוא נלמד מדברי המקרא מפני שהירושה הזאת איננה בקו הישר של המשפחות והשבטים, ודבר הגאון מן הירושה הזאת בכללים אחרים אשר שם לפנינו. והנה זה הענין הראשון כתבו ר״י הנשיא במשנה השנויה בפ׳ השמיני לבבא בתרא. אחרי הפנה הראשונה הזאת שם הגאון פנה שנית לכללים בענין הירושה וישם לפנינו ארבעה כללים. מנה את הקרובים הבאים לירש וזה הענין בא בגמרא ב״ב (דף ק״ט) וידברו בו חכמי לב אחרי כן הביא את מנין הנוחלין ומנחילין נוחלין ואינן מנחילין מנחילין ולא נוחלין, לא נוחלין ולא מנחילין מזה הכלל יצר אף הבין ר״י הנשיא במשנה ראש פ״ח דב״ב. ואחר הכלל הזה סדר את היורשים המעבירים את הנחלה ומענין זה דברו בגמ׳ שם.

ומאסף לכלל הכללים מחלוקת היורשים לענין אם יורשים מורישיהם וזכות מורישיהם הוא מלאכת מחשבת הגאון בתקף הגיונו מרום לבבו. ובתוך הכללים האלה הושמו שאר הדינים ואופני הירושה אשר היו לבאר.

בתום ענין הירושה שם הרב הגאון לפנינו מאמר הספקות, ואולי היה גם פה מקום לבאר ענין הספק למי הירושה אם מת האיש והאשה ולא נדע מי מת ראשונה. וכן ספק ירושת האנדרוגינוס ונראה שהגאון לא רצה לבאר במאמר הספקות כי אם בבן אם יש ספק בן מי הוא זה. לכן הזכיר אלה שאר הספיקות בענין יורשים המעבירים את הנחלה (דף 30).

ובסוף ספרו זכר את הנחלה בחילוקיה בין היורשים והרחיב מאוד בחשבונות. וכבר נדע שכן עשו גם המושלמין אשר בדתיהם יש להם כמה מיני קורבה וירושות

וחשבו במחלקות ובשיעור השיעורין. והנה הגאון בחשבונו בשדות וגנות וכרמים דבר אך על ג׳ משטחים היותר מצויים המרובעים או עגולים או משולשים. ובאמת חשבון שאר השטחים יוכל למצא איש ואיש אם לבו יבין ותדע נפשו היטב חשבון אלה שלשה השטחים ולא באלה החשבונות לבד גבר ר׳ סעדיה להורות הדרך במעשה חכמי דורו חכמי הערביים הלא גם בחשבון העישור לבנות עשה כן כאשר כבר העיר הרב משה שטיינשניידער ברשימת הספרים (ע׳ דף 12 סוף הערה 2). וכן מצאנו גם כדברים שדבר הגאון (דף 31) שבעלי המבחן רצו לראות ממקום מקור שהשתן יוצא אם האנדרוגינוס יהיה נידון כזכר או כנקבה מובא בספר דיני המושלמין[1]). .

ואף גם זאת בכל הסדר הנכון לפי המספרים דבר ודבר על דגלו באותות הלך ר׳ סעדיה בדרכי היוונים אשר העתיקו הערביים ולמדו הדברים מן תרגום הספרים הפלסופיים והתוכניים אשר לאומה החכמה הזאת ומי גוי גדול ועם חכם ונבון כישראל אשר לא לבד תורת אמת בדעת ובמשפט היתה לו למורשה, גם לקח לקח מכל העמים ויבן את חכמתם ובכל הפזרו בין האומות התערבו בגוים וילמדו גם ממעשיהם הטובים!

והנה בדבר הגאון מעניני הירושה לא לבד הראה את חין ערכו בשימו אותות ודבר דבור על אפנו כי אם גבר מאוד בביאור יפה ונהדר למען ירוין קורא בשורות הדינים ולא אין לבוא לענין אחר עד כי יצא כאור נוגה המשפט המדובר. כן ביאר חלק העישור לבנות (צד 12—17) וחלק הבכור ואם מת אחד מן האחין לפני החלוקה (צד 17), העברת הנחלה (צד 26) דין יבם בירושת אחיו (צד 34); גם פירושיו במאמרי החכמים הראשונים מתקו לחיך ואות לזה הפירוש שאמר בענין שחולקין כל דבר שאם יחלק ושמו עליו (צד 39). — גם בפסקיו מאזני צדק בידו. כן הפליא לעשות בפסקו שהמאמר שאם יחלק שמו עליו נאמר גם על בגד וטלית (צד 51 הערה 9), אם שניהם רוצים ליקח הדבר חולקין (צד 52 הערה 3); אמר שהענין המשפט בחלוקת כ״ד ספרי קודש נאמר ג״כ על שאר הדברים הדומין לאלה בדבקותן ובחלוקתן (צד 52); כן גזר אומר גם בב׳ או ג׳ כריכות ספרים, אם א׳ מן היורשים רוצה לחלוק והשני אינו רוצה שמוכרין אותן וחולקין הדמים (עיין צד 53 הערה 1). והנה דבר הגאון שלטון לפסוק במקום שיש מחלוקת בין התנאים או האמוראים. כן אמר כחכמים ולא כאדמון בענין מזונות האחיות (צד 9), כרבי דבכור נוטל פי שנים במלוה (צד 18), שבנות אינן נוטלות עישור מנכסי אביהן שנפלו בירושה (צד 32 הערה 3). והנה רבים מפוסקים בדור אחר הלכו באור הגאון ואחריו נהרו לשפוט כמוהו; ובינה אלה הפסקים אשר אחריו יצאו רבים במזונות בנכסים מרובין (צד 9 הערה 1) לנכסים מרובין יחשבו הנכסים אשר יש בהן לידון הבנים והבנות עד שתבגרנה ואין פרנסת עישור בכלל (צד 10 הערה 4). בכור נוטל פי שנים במלוה (צד 18 הערה 2); אם מתה האם והבן ויש ספק מי מת תחלה יחלוקו יורשי שניהם (צד 30 הערה 3) ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם הספק נדחה מפני הוודאי (צד 36 הערה 3).

[1]) עיין ספר Querry Droit musulman II P 365 § 321 ודברי הספר הזה בעניני החשבונות בדבר הירושות תמצא P 326, 366, 368.

אמנם גם זאת נשים על לב. הגאון היה הראשון אשר פנה הדרך לתת סדרים באלה ויט מנתיבות עולם להביא רק מאמרי הגמרא. לכן יש עוד דינים אשר לא זרח אורו עליהם. אם שלא זכרם אם שלשונו ואמריו נסתמו ואין להכיר לאיזה צד הוא נוטה בספקות אשר נשארו. כן לא נמצא בירור ומשפט חרוץ בדבריו אם אף מטלטלין נכנסין בגדר נכסים מרובין לענין מזון הבנות (צד 10 הערה 1). איך נדון לענין מזונות הבנות אם מועטין היו הנכסים ונתרבו אחר שחרין בית דין המשפט (צד 10 הערה 2 וראה שם הערה 4). פי שנים נוטל הבכור בפירות העומדין ליגמר אם הוא אך בתנאי שלא נשתנו מיום מיתת המת (צד 18 הערה 3); אם כבר חילק הספק עם היבם בנכסי המת ובא עתה לטעון ולסתור החלוקה (צד 36 הערה 3). גם קיצר בענין ספק ובני יבם בנכסי סבא (צד 38 הערה 4).

בכמה מקומות לשוא נעמול למצא דעת הגאון בספקות העולות על רוח דורש התלמוד. ומי יגיד באזנינו דעתו בענין היכא דאמידנא לאב אם ממעט בעישור (עיין צד 12 הערה 2). עד איזה זמן האם נאמנת לומר זה בני בכור ואם האב נאמן לעולם (צד 14 הערה 6); האיך הדין לענין חלוקה אם השביחו אחים גדולים הנכסים מחמת עצמן ונטעו משלהם ולא משל אביהם (צד 20 הערה 3). דין חלוקה בטומטום (צד 30 הערה 4); ד׳ על ד׳ בחצר שלפני הבית לענין חלוקה (צד 50 הערה 2); אם מעלין בדמים בגוד או אגוד (צד 52 הערה 2). אם יש דין חלוקה לזמנים כגון בבית המרחץ (צד 52 הערה 3). — גם בזאת נראה קצת שנלאה הגאון מהרחיב לשון על דברים קטנים נסבכין אל הדינין. כן לא הביא לענין הלוקה אם שמין הבגדים שעל האחין (צד 20 הערה 1).

עוד יפלאו בעינינו מאד חשבונות הגאון שהרחיב בהן ולפנינו אינן מדוייקים ומכוונין היטב כדרך החשבונות האמתות המפיקות נוגה. כי כל טעות בחשבון אף שראשיתה קטנה מאוד אחריתה לבלבל הדעות מפני שעל ידי הצירוף והריבוי האחד היה לאלף והצעיר למספר גדול. לפעמים תכלית חשבון הגאון מכוון ופרטיו הקודמים יש בהם מעוות (צד 11 הערה 2). חשבונו במדת הקרקעות והקבין אינן מתאימים עד תכלית הבירור (צד 40 הערה 2; צד 41 הערה 1 והערה 2); צד 42, 45, 86). גם נמצא שלא ביאר יפה את החשבון. ואף אם נקח בידינו ראש דבריו שיש בהם קצת דופי בחשבון. נראה בבא אחריו בהוספת חשבון זה דבר מעוקל (צד 11 הערה 2; צד 44 הערה 7 והערה 8; צד 46 וצד 47). והנה דעתי שרוב הטעיות נעשו על ידי הכותבים המעתיקים שלא ידעו היטב טעם החשבונות. וזה למופת כי פעם אחת נמצא החשבון מקוצר בעצמו ואינו מבורר כדרך שבירר הגאון תמיד דבריו לעיני כל (צד 50 הערה 1) ועוד שגם במספר היורשים הנוחלין ומנחילין סכום הפרטים הנמנין אינו מתאים עם סכום הכללי (צד 29 הערה 1 ועיין שם הערה 4). גם במספר הדינין יש שגגה וצריך לתקן דף 51 בערבית שורה 7 תחת „ואלנוע אלתׄאלתׄ" צריך להיות „ואלנוע אלראבע" וכן בהעתקה העברית שם שורה 5 צריך להשים „והמין הרביעי" תחת „והמין השלישי" שכתוב. כל זאת נעשתה לפי השערתנו ע״י מעתיקים שונים הכותבים המחליפים ממהרים. גורעים ומשנים.

והנה כבר רמזנו שלדברי הגאון בראש מאמרו נראה שזה ספר הירושה היה ראשית מלאכתו בסידור ההלכות על דרך הגיוני. ואולי חבר אחרי כן ספר על ענין המכירות והמתנות. וגם במאמרנו זה רמז שדעתו לכתוב מאמר על העריות (צד 35

הערה 1), והלא נזכרו בדברי הראשונים ספריו שכתב על הפקדונות ועל השטרות, על מקח וממכר וקידוש החדש.[1])

---

# ב. תרי"ג מצות.

הר"ר יהודה ראזענבערג הוציא בשנת תר"ט, בספרו „קובץ מעשי ידי גאונים" את מנין התרי"ג מצות הזה וישת לו הערות לבדן ובשם הר"ר יחיאל מיכל זאכס נכתבו תקונים בסוף הספר וידברו בענין זה הר"ר שי"ר בצופה להמגיד שנה ז' צד 325 והר"ר שלמה זלמן חיים הלברשטם הי"ו במגיד לשנת תרל"ח דף 142 ויביא החכם הזה חרוזים אשר השמיטום המו"ל וימצאו כתובים בכ"י. ויהי כאשר ספרנו את מנין התרי"ג מצות הזה אל אגודת דברי ר"ס בהלכות, בעבור שהמצות המנויות הן עיקר כל דברי החכמים וסוד אמריהם, הוספנו הערות על כמה ענינים בפירוש דברי הגאון, וזה דבר מנין המצות:

הראשון אשר מנה המצות אחת אחת לפי סכום המנין אשר אמר ר' שמלאי במכות כ"ג: הוא ר' יהודאי גאון[2]) ואחריו מלא ר' שמעון קיירא בעל הה"ג. ואם אמת הדבר שר' יהודאי היה הראשון שמנה המצות יש לומר שמה שהובא ענין מספר זה בקיצור בסוף הבה"ג הם דברי ר' יהודאי שאספם בעל הה"ג בילקוטו כדרכו. וזה המנין הגדול אשר שם הבה"ג בהקדמת ספרו הוא מחשבת הבה"ג לרשום באות כל המצות כתיקונן. והנה אחרי שראינו שאסף הבה"ג הענין פעמים אל ספרו יש לומר שכוונתו הראשונה במנין המצות היתה למען יהיו כל המצות שגורים בלשון קצר ובדברים אחדים בפי דורשי תושיה וחוקרי רזי וסודות התורה ואחרי כן על ברכי הענין הנשגב הזה נולד המנהג לספר כל הדברים גם בחג השבועות ביום זכרון למתן תורה למען דעת כל עם הארץ את ראש פרזי חקי ה' ותורותיו.

והנה האזהרות שנזכרו בכ"י אחד[3]) בשם סידור ר' עמרם לא ידענו מי מסדרן, מי הביאן אל תוך סידור זה ומה היה להן. לכן מאלה הגדולים אשר מעשיהם הגיעו אלינו אחרי ר' יהודאי ור"ש בעל הה"ג רבינו סעדיה הוא הראשון אשר ידענו ששם עינו על מספר מצות לבית ישראל.

והנה ר"ס ערך מנין המצות על שני פנים, מנין המצות זה רצוף ע"פ חקירת הדת, ועוד על דרך פיוט קשה ונשגב. ושם המצות נזכרות בענפים היוצאים משורש י' הדברים אשר דבר ה' ביום הקהל מתוך האש. וגם לאלה האזהרות שם הר"י ראזענבערג מקום בספרו, ונראה שהפתיחה הכתובה שם דף 26 (אלהים אצל יום הלזה) והפיוט אשר אליו תחובר[4]) הפתיחה הזאת (הפיוט „אנכי אש אכלה") דף 39

[1]) ראה מכתב עתי Jewish Quarterly Review לשנת 1893 צד 190.

[2]) ראה דברי ה' משה אבן תבון בכ"י שהביא הר"א נייבויער במכתב עתי Jewish Quarterly Review לשנת תרנ"ד דף 700, ושם בדף 701 הובא שזה המניין עסקו ועמלו בו ר' יהודאי ור' שמעון קיירא.

[3]) שם דף 704

[4]) עיין הר"ר א. לאנדסהוט עמודי העבודה צד 291 וכו'.

הם היו נועדים להאמר ביום אסוף העם להתפלל. אמנם תרי"ג מצות אלה אשר לפנינו יש להשוב שכתבן הגאון אחרי החקירה והדרישה במנין ועיקרי הדת למען יבינו שלמים וכן רבים מנין מצות התורה וכן ראינו בזמן אחרון שקמו גדולי ישראל וישיתו עיקריהם ואותותם במנין המצות אותות. הן אמת שבסוף „מנין" זה אשר לפנינו כתוב אחרית דבר הפיוט שאומרים בחג השבועות „אז שש מאות". אמנם הדברים האלה רשומם ניכר שמידי סופר אחרון הושמו בסוף המנין[1]). והלא תראה בעיניך שבכ"י אחר אחרי „התרי"ג מצות" אלה מר' סעדיה, כתובים הדברים[2]) „מלך רחמן רחם עלינו". — ואין לתמוה על החפץ שכתב ר' סעדיה מנין המצות על שני פנים שונים. כי האחד כתב על דרך מליצה ושם אזנים לו עשרת הדברים. ואולי החרה הראה לאויביו שונאי נפשו הקראים אשר דרכו בדרך זה לספוח כל המצות אל י' הדברים שרוחו תקיפה לעשות כמעשיהם. התגבר להתודע ולהגלות כי עצמה ידו לעשות כמתכונתם. והלא זכר ר"ס מעשה זה אשר עשה לכלול שאר המצות בי' הדברות גם בפירושו לס' יצירה אשר הוציא לאור הר"ר מאיר לאמבערט בפריס ע"ש דף 22 ודף 44, וכבר דבר הגאון לעיני הקהל גם בפי' י' הדברות בס' תפסיר אל עשר אלכלמאת אשר הוציא לאור הר"ר משה אייזנשטעדטר באקעל. אולם מנין „תרי"ג מצות" זה אשר לפנינו כתב הגאון בשיר קל ובאמרים נעימים, ויסדו למבינים אשר יספרו מגדלי ובתי התורה, בעבור שחרוזים יפים ורכים כשמן עומדים כחותם על לב קוראי בהם!

והנה לפי הכתב יד אשר היה לפני הרר"א נייבויער כתב ר'[3]) חפץ בן מצליח שחילק ר' סעדיה את המצות לפי ענינם והובאו שם רוב החלוקים. ויאמר הר"א נייבויער שאולי אלו החילוקים היו ג"ב פתיחה למנין המצות אשר לרבינו סעדיה. והנה באמת החילוקים שהביא ר"ס במנין המצות „את ה' אלהיך" שונים מהמחלוקת שהביא ר' חפץ בכמה פנים. ואם נאמר שכתב הגאון אלה החלוקה בראש מנין תרי"ג עכ"פ נורה שלא כתבה להורות שעל דרך החלוקה הזאת ילך במנין המצות, ואין ענין זאת החלוקה דבוק לפרטי המצות מצד המנין והמספר לדגליהם באותותיהם; אמנם כתב אלה הדברים בחלוקת המצות וגלה רעיוניו ומצפוני לבו על דרכי חלוקות המצות למיניהן אם במאמר בפני עצמו אשר שם לפני איזה מספריו על דבר ההלכה או לפני מנין המצות זה, כדרכו להאריך לפעמים בהקדמתו.

כי נהקורה על הדרך אשר הלכו הראשונים, ר' יהודאי ור"ש קיירא, לספור

[1]) ע' דברי החכם הר"ר שי"ר ורשזח"ה וה"א לאנדסהוט שזכרנו.

[2]) הר"ר נייבויער במקום שזכרנו דף 704 .הערה 12. והנה יש לנו השערה אחת בזה והיא שאולי הנהיגו הקהלות לומר הפתיחה „אלהים אצל יום" (בס' קובץ מעשי ידי גאונים אשר לה"ר ראזענבערג דף 26) עד „צדקו יהדיו" (שם דף 29) ואחרי שהפתיחה מסיימת בחלקיה בסוף ברכות אבות גבורות וקדושת השם, אמרו בברכה רביעית הפיוט „אנכי אש אוכלה" (שם דף 39) וסיימו „והקימותי לך ברית עולם" (דף 54 שורה 8) והלא שם נרמז גם החרוז הישן הנודע „אז שש מאות (סוף דף 53) ושם התמו הברכה הרביעית וכן מצינו שם בדף 44 חתום ברכות עבודה והודאה ושים שלום. ואחרי כן אולי הנהיגו איזה קהלות לשום מקום גם „לתרי"ג מצות" אלה אשר לפניו (את ה' אלהיך תירא) במוסף חג השבועות וכתבו אחריה סיום הברכה הרביעית (אלהינו ואלהי אבותינו מלך רחמן רחם עלינו) והשמיטו מאז חתום ברכה הרביעית בפיוט הגדול המיוסד על י' הדברות (בסוף דף 53) ורק הרמז נשאר.

[3]) במ"ע הנזכר דף 705 וכו'.

המצות. נראה שצעדו על נתיבות המשנה. הלא היא ספירה בסנהדרין ובמס׳ מכות הדבוקה אליה „אלו הן הנחנקין" „אלו הן הנשרפין" „אלו הן הלוקין" ובראש מס׳ כריתות ספרה הכריתות שבתורה, וכן עשו גם ר״י. והבה״ג אחריו מנה בראש החייבי מיתות ב״ד וספח אליהן הכריתות ואח״כ הלאוין ובמנין הלאווין עצמו הלך אחרי סדר שכתובין בתורה ובפרשיותיה. ואך מעט מזער במקום שהענין גורם סר מן הדרך הזה. כן שם הלאו דלא תסור בסוף מנין הלאוין מפני שהמצוה ההיא תסוב על כל מצות שבתורה. אכן במצות עשה אשר מנה הבה״ג אין סדר נכון לפנינו אך נראה שרצה לשמור קצת דרך המשנה ויזכור בראשית אמריו „ק״ש ותפלה, תפילין וציצית" ואח״כ תרומות ומעשרות וכלל עמהן מתנות וידבר בענין גמילות חסדים הנזכר במס׳ פאה וישם פניו אל מצות זמניות אשר נקבעו בסדר מועד אשר להמשנה. ואחרי שהביא הרבה מצות באין סדר הגיוני ברור לערכם, הביא בסוף סדר העשין דברי הקרבנות והטהרות. ויהי יען ראה שנמנו במס׳ סוטה במקומות אחרים במשנה „פרשיות" אשר באמת כלולות בם הרבה צויים בדרך עשייתם ובאופן שמירתם מה שאין כן דרך התורה במצות השייכים לגוף כמו שמירת שבת ומצה ותקע שופר ואיסור מאכלות ודרכי עשיית המצוה ההיא ואופני שמירתה אין להמנות למצות בפני עצמן (כאשר באר הרמב״ם בשורש השביעי מכלליו בראש ספר המצות אשר לו) לכן מנה אלה הפרשיות המסורות לצבור בפני עצמן. — והנה ר׳ סעדיה אף כי לא נטה ממסילת הבה״ג בעיקר הדבר בכל זאת פנה מעט מדרכו. ממצות דרבנן לא זכר כי אם נר חנוכה ומקרא מגילה והלא[1]) העיר שרומזין במקרא, ויפתח את מנינו זה אשר לפנינו בסדר „את ה׳ אלהיך תירא" והתחיל במצות עשה אולי מפני שהם עיקר וראשית כוונת התורה והחוק ללכת איש ואיש בדרכי ה׳ ולהדמות לו, והלא אמרו „עשה דוחה ל״ת" וראינו שגם ר״י הנשיא בסדרו את אסיפתו פתח המשנה במצות עשה ורוב מסכתות המשנה בסדרים שונים נוסדו על מצות עשה וכן ר׳ ישמעאל בד׳ חלוקי כפרה (יומא דף פ׳) הקדים את העשה, ומה שהקדים ר׳ שמלאי (במכות כ״ג:) את הל״ת ושמן בראש אמריו אולי שעשה כן מפני שהן מרובין ממצות עשה. — וזאת שנית הוסיף ר׳ סעדיה וחילק את המצות לפי האנשים המחוייבין בהן ולפי ענינים אחרים. במנין מצות עשה הביא א) מצות הגוף; שנוהגין בכל (דף 59 שורה ב); ב) מצוה שלמה, אם שרעתו בזה ששייכים לענין שילום מוצא פה ונדר אשר דבר איש בשפתו ובתוכם מצות הקרבנות, או על שם שלמים (דף 60 שורה י״ג וע״ש בהערה). ג) מצות טומאה וטהרה (דף 61 שורה ז׳). — במצות לא תעשה מנה א) חובות הגוף (צד 63 שורה י״ב). ב) מצות זמן (צד 64 שורה ד׳). ג) מצות הקרבנות ועוד הוסיף עליהם אלה המצות הנוהגין בכהני העם (צד 64 שורה י״ח ושורה כ״ג). ד) ויחתום רשימתו באלה המצות הנוהגים רק באנשים מיוחדין בעם כמו המלך, הנזיר, עמוני ומואבי, או בגופים פרטיים כמו גואל הדם, אונס ומלשין או בנטעים פרטיים כמו כלאים, עיר מגרש, מעשר למת (דף 65 שורה י״ב) ובאמת דבר החלוקה האחרונה יש לו דמיון קצת להחלוקה הי׳ והי״ב שוכר ר׳ חפץ[2]) בן מצליח בשם ר׳ סעדיה. — אחרי כן מנה ר״ס המומתין שבעים ואחד ובכלל החויק

[1]) דף 58 שורה 4.

[2]) עיין במכתב עתי הנ״ל.

בדעת הבה"ג אף שהוסיף „פגעין[1]) המקנאים". וראינו שאף בזה שמר רבינו סעדיה עקבות הבה"ג לחזור ולספור אלה המומתין אף שבאו כבר בכלל מנין מצות עשה ול"ת. אולם ר"ס העיר על זאת ויבין קושי הדבר (דף 67 שורה ג'). — אחרי אשר תמו מנין העונשין מנה ר"ס את הפרשיות הבאות בתורה ומכילות הרבה פרטי דינין, ועזב בזה קצת דרך הבה"ג שלא לקח בידו מן הפרשיות שספר הבה"ג רק שלשים, והוניח ל"ה מהן ויבחר בשלשים וחמשה פרשיות אחרות. ועוד זאת לא שמר בסידור אלה הפרשיות הארח אשר סלל הבה"ג להביאן כפי הקדמתן ואיחורן בסידור התורה הזאת[2]) אשר כתב משה. והנה הרב שי"ר אמר שלא הביט כוונה ברורה בדברי ר' סעדיה אם אצלו עיקר במנין פרשיות אלה שהם „חוקים ומשפטים" או שהם „מסורים לצבור ולא ליחיד" תחת שהבה"ג שם לו למטרה ב' התיבות „המסורים לצבור". אמנם יש לומר שברור הדבר באמרי ר' סעדיה שמנה בהשכל בין פרשיותיו א) ארבעים מצות שיש לצבור ולב"ד לפקוח עליהן (דף 68 שורה כ'). ב) עשרים וחמש מצות השייכים למקדש ולקרבנותיו (צד 69 שורה י') ואפשר שיש לגרוס שם „חמש ועשרים מצות דבורי"[3]). — ועוד יש להעיר על הידוע שכתב הגאון מנין התרי"ג בחרוזים מקבילים איש אל אחיו, שלשה מהם על פי א"ב ושלשה על פי תשר"ק ובשורות שניות מכל אות מתשר"ק השלישי התם שמו בכפילת האותיות „סעיד (הד' אינו נכפל) בן יוסף (אינו נכפל) „אלוף" (הל' והוי"ו אינן נכפלות). ובראש השורה השנית מתשר"ק כתוב „חזק ואמץ" וכבר העיר הר"ר שי"ר שחתימת הגאון בתאר „אלוף" תודיע שכתב מנין תרי"ג זה בטרם נסמך לגאון.

ויהי כאשר שם ר"ס אך בסוף כל ערך וערך מן המצות המנין אשר ימצא בקרבו, נגשתי הלאה להבין את המנין על עיקרו. ולפי קט שכלי שמתי קו בין מצוה ומצוה להורות כי מתאימות המצות האלה למספרן עם סכום המצות אשר שת הגאון בסוף מחלקותיהן. ויש אשר ספרתין לפי השערתי ואולי ימצא הקורא לשנות בהן, יבינני מדע ועטרות לראשי אענד את דבריו.

והנה **הרמב"ם** אף כי להם בחוקה בשורשיו[4]) בראש ספר המצות נגד דרך זה של הבה"ג (אשר הלך בו גם ר' סעדיה) להביא קצת מצות דרבנן ולרשום עונשי מיתה לבדה, ופרשיות המסורות לצבור בפני עצמן ובתוכן גם מצות שאינן נוהגות להורות בכל זאת בכמה דבריו דומין מחלקותיו וסדורו במנין המצות לערך וסידור ר' סעדיה גאון. גם הרמב"ם יאיר בפתח דבריו במנין מצות **עשה**, והתחיל **במצות האמונה ועבודת ה'**. ובסוף המנין „עשה סימן רמ"ח" דבר בחילוק המצות שיש מהן שהן חובה לכל אדם ויש שהן חובה רק על איש אחד, ומנה ששים מצות הכרחיות. ובאמת המחלוקה הזאת יש לה קצת דמיון להחילוקים שהזכיר ר' חפץ בשם ר' סעדיה. ובין תבין גם בספר מורה נבוכים חלק ג' פל"ה בחלוקת המצות בענין

[1]) עיין דף 65 הערה 14.

[2]) עיין דף 67 הערה 12.

[3]) לפי זה צריך להעמיד שם בשורה הקודמת לזאת „ושמן זך למאור דבורי" כלומר שהנר סימן ואות לדברי ה' שמאירות לעולם, ע"ד במדבר רבה פ"ט. זש"ה ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר אמר לו הקב"ה למשה לא בשבילי וכו' אלא לזכותם. וע' לפנינו בתרי"ג מצות דף 69 הערה 8.

[4]) ע"ש שורש א', ג', ז'.

אחר. ר׳ משה מקוצי זה אשר חבר ספר מצות גדול כתב תחלת ספרו בענין הל״ת, ואח״כ כתב ספר שני במנין ובביאור מצות עשה.

אחרי אשר דברנו מבעלי ההלכה הראשונים אשר מנו המצות נבינה דרך המשוררים אשר שמו למו יד ושם בתיקון האזהרות. ר׳ אליהו הזקן באזהרותיו אף כי שמר דרך הבה״ג ויבא כמה מצות דרבנן, כמעשה ר״ס עשה גם הוא לפתוח פיו[1]) במצות עשה וביראת ה׳. אחרי העשין הביא פרשיות הצבור שרובן מצות עשה וסוף רשימתן „תמו פרשיות חקי צבור דבקיך, יהי לבי תמים בחקיך״[2]). ואחריהן באו דיני מיתת ב״ד וכרת כאשר נמצאו בבה״ג ובסוף שם זכר[3]) ללאוין. — ר׳ יצחק בר ראובן באזהרותיו הלך בעקבות הבה״ג, הן גם הוא שם ראש לדבריו מצות עשה. אכן בשורות ומנין מצות עשה שמר כמעט כל הסדר הנמצא בבה״ג. אחריהן פתח דברו „אדברה וירוח לי״ ויספר גם הוא כר׳ אליהו הזקן אחרי מצות עשה את הששים וחמש פרשיות המסורות לצבור כאשר סדרן הבה״ג ואחריהן כתב[4]) „תמו מצות עשה״. ולאחרונה הביא העונשין, ד׳ מיתות ב״ד וכריתות ואחריהן לפתיחת הלאוין אמר „אחוה[5]) דעי אתכם בהוראת לאוין מאתים וששים״. ר׳ שלמה בן גבירול באזהרותיו כתב גם כן בראשונה המצות עשה וישת להן כעין הקדמה פאר הדברים עשרה אשר צוה ה׳ בחורב וכן עשה גם בראשית הל״ת אך למבוא הלא תעשין הזכיר רק הלאוין שבעשרת הדברות. והנה פה ראינו בראשונה בין המליצים העתיקים אבירי לבב שהפרשיות אינן נמנות לבדנה אף שגם ר׳ שלמה בן גבירול נשא שמותם על שפתיו באזהרותיו[6]). אכן את העונשין והכריתות מנה בפני עצמן אחר מנין הל״ת כסדר שבאו במנין ר׳ סעדיה לפנינו.

עוד יש לפנינו האזהרות הקדמוניות סדר ,,אתה הנחלת׳׳ שלפי דעת המהרש״ל הוא מר׳ **שמעון הגדול**. והנה הפייטן הזה בכלל אף הוא מנה המצות כמשפט הבה״ג אכן לא שם גדר למצות עשה ולמצות לא תעשה בפני עצמן. ונראה שסידר המצות על פי שיווי עניניהן. גם לא זכר הפרשיות למנותן בפ״ע אף לא לענושי ב״ד וכריתות. — והנה חוץ מן הפייטן הזה אשר חבר סדר ,,אתה הנחלת׳׳ ראינו שאר גדולי מליצי הקדמונים פונים לדרך ר״ס, ואולי ידעו והכירו ,,מנין התרי״ג מצות׳׳ זה אשר לו, ויהיו דבריו אלה נצבים בשער היכל ההלכה למנין המצות כיכין וכבעז, ויהיו גם ליסוד מוסד למשוררי עם אשר שוררו מחקי ה׳ למען יהגו בם נער וזקן ביום הזכירם את מעשה הגדול והנורא בהגלות כבוד ה׳ לעיני בחיריו.

[1]) קובץ מעשי ידי גאונים „חלק השירים״ צד 55 שורה 25.

[2]) שם צד 62 שורה 3.

[3]) שם דף 64 בשורות האחרונות.

[4]) אזהרות דפוס ליווארנא תרמ״ה דף 18 ע״א

[5]) שם דף כ׳ ע״ב.

[6]) ע״ש דף מ״ה ע״ב „ופרשת הדיוט ופרשת שוטרים וכל פרשיות״ עיין במנין העשין שם דף ל״ג ע״א „ופרשת הקהל״.

# ג. פי׳ י״ג מדות.

פי׳ י״ג מדות שהתורה נדרשת בהן. הוציאו הר״ר ש״ז שעכטער ע״פ כ״י אקספארד Lnd. Opp. Add. Our. 163 Cat. No. 2469, 135a בבית תלמוד שנה ד׳ צד 237 ואלה הדברים אשר מצא המו״ל כתובים בראש פי׳ הי״ג מדות: „זה הוא פי׳ שפירש מרנא ורבנא ר׳ סעדיה זצ״ל הגאון בלשון ערבי ואתנדבה אני נהום הקטן להפיק אותו מל׳ ערבי אל דברי אלהים חיים ופירשתיו (על הגליון: נ״א והעתקתיו) בלשון קודש למען (ירוין) בו הקורא״.

הנה הביא הרב החי׳ ש״ז שעכטער ראיות שהכ״י הוא מר׳ סעדיה גאון והראיה המוכחת היא שהר״ד אבודרהם בפירושו לי״ג מדות דר״י מביא מנין הי״ג מדות על דרך שמנה ר״ס והמנין כמתכונתו נמצא בפירוש זה אשר לפנינו ועוד מביא שם גירסא בשם רס״ג וגם היא במאמרו אשר נגד עינינו. באמת גם דרך ואופן הפירוש הזה לתמוך הדברים ע״י המושכל ולהראות מקור מהצבתם בדברי התורה קרוב לדרך ר״ס בתשובותיו[1]). וכבר כתב אלי החכם הישיש הר״ר יוסף דערנבורג ז״ל באגדתו שראה פי׳ ר״ס זה בכתובים בלשון ערבית בתוך כ״י הר״ר גינצבורג. ע״פ הדברים האלה נוכל להחזיק דברי הר״ר שעכטער שפי׳ זה נכתב מר׳ סעדיה[2]) והנה מצאנו דבר אחד שהביא ר״ס בפי׳ המדה הי״ג למשל ולדוגמא ב׳ כתובים המכחישים ויבוא הכתוב הג׳ ויכריע גם בספרו אמונות ודעות סוף מאמר השלישי לבטל דברי האנשים אשר ישימו דופי בספרים המקובלים ואלה דבריו שם לפי העתקת ר״י אבן

[1]) יען פי׳ הי״ג מדות וגם רוב התשובות נעתקו מלשון ערבית לכן אין ראיה מכרחת מדמיון הלשונות. אכן בכל זאת נבין שקרוב דרך הגאון בתשו׳ וגם בפי׳ זה. עיין תשו׳ ב׳ „הדין בזה״ ודברים כאלה הלא נמצאו כמה פעמים בפי׳ המדות עי׳ בפי׳ מדה ב׳ ומדה ז׳ —, תשו׳ ג׳ „משפט המשומד״ ובפי׳ מדה ג׳ ומדה ז׳ — תשו׳ ד׳ „הרי נודע״ בפי׳ מדה ג׳ „נבין עתה״ - תשו׳ י״ג ואין לשנות וכו׳. עיין סוף פי׳ המדה הג׳. ועי׳ תשו׳ א׳ שהובא בה אמרה תורה. „ואח״כ דברי חז״ל״ ותשו׳ ד׳ דקדוק בדברי תורה „ואלו אמרה תורה״ תשו׳ ה׳ כמו שהכתוב אומר (נכפל שם) בתשו׳ עשירית הביא ראיות מן המקרא לקיים אלה זו שבועה ועי׳ תשו׳ י״ז. כ״א. כ״ג. [והרמש״ש בספרו על העתקות לעברית עמוד 935 מסתפק אם הפי׳ הזה הוא מרס״ג. ה.]

[2]) יש להוסיף שר״ד אבודרהם לקח גם כמה דגמאותיו למדות מפי׳ ר״ס זה כמו למדה א׳ כי תראה חמור שונאך וכן במדה ב׳ ערות בת בנך: במדה הה׳ (אצל ר״ס סוף מדה ד׳) לא תחמוד אינה נמצאה רק בפי׳ ר״ס ולא בפי׳ רש״י. ועתה האמת כי בפי׳ המדות על הרוב נמשך האבודרהם אחר רש״י אכן הדוגמאות ההן שמביא בסגנון לשון רש״י לא נעדרו בפי׳ ר״ס. — הדוגמאות באבודרהם במדה הי״ב (אצל ר״ס י״א וי״ב) בכהן גדול מן המקדש לא יצא ובהפרת נדרים לא הובאו ברש״י רק בפי׳ ר״ס. והדוגמ׳ מהפרת נדרים איתא גם בכ״י מדרש הגדול שנדבר בו.

תבון „אולי אחד מקצר מהחזיק בו בעבור שחושב שיש בו סתירה באמרו בשמואל ויהי ישראל שמונה מאות אלף איש ובדברי הימים ויהי כל ישראל אלף אלפים ומאה אלף איש ואומר כי קרוב לשליש מאות אלף היו כתובים בספר המלך ארבעה ועשרים אלף לכל חודש כמו שאמר לכל חדשי השנה המחלקת האחת עשרים וארבעה אלף והפילו מן הנבואה האחת הכתובים ונכתבו בהאחרת". והנה ביאר שבדה"י נמנו רק ב' מאות אלף ופ"ח אלף ואמר הכתוב שליש מאות אלף מפני שהם השוטרים והשופטים העומדים סביב הנשיא שנאמר בדה"י א' כ"ז ט"ז ועל שבטי ישראל לראובני[1]) נגיד ורמז על זה שאמור בדה"י א' כ"ג ד' ושוטרים ושופטים ששת[2]) אלף. וצ"ל שמה שהזניח ר"ס בס' אמונות ודעות אותן הי"ב אלף מפני שבמקום הזה לא ירד לדקדק וקיצר באמריו או שחבר הגאון את ספרו אמונות ודעות בטרם כתב פירושו לי"ג מדות דר' ישמעאל.[3])

שני ענינים לפנינו לחקור על שרשם. הראשון מאמר ר' ישמעאל שהעמיד המדות שהתורה נדרשת בהן על י"ג עיקרים. והשני הפירושים למאמר הזה כי גם הפירוש המכיל דוגמאות בראש הספרא לא ירד כרוך עם מאמר ר' ישמעאל אל ראש הספרא כי אם מאמר ר' ישמעאל קדמו ומסדרי התפלות פירשו זה המאמר לפי שאמרוהו בבוקר להגות במקרא במשנה ובגמרא כאמור בסידור ר' עמרם גאון. וגם בעלי אסופות המדרש פירשו מאמר ר' ישמעאל איש לפי דרכו. ואלה האותות על דברינו אלה: בפי' דברי ר' ישמעאל אשר לפנינו בראש הספרא בביאור מדה הי"ג אחר הדוגמא כי מן השמים דברתי וכו' ויט שמים וירד וערפל תחת רגליו הובאה עוד דוגמא אחרת „כתוב אחד אומר ובבא משה אל אהל מועד. ובין השני הדוגמאות ענין אחר היינו מה שדרש הלל ז' מדות. וזה הבלבול לא כדת ומקום דרשתו של הלל הוא אם לפני מאמר ר' ישמעאל או אחריו. האות השני שר"ס ורש"י ועוד כמה מן הראשונים מפרשים מאמר ר"י ואין איש מזכיר את הדוגמאות המובאים בראש הספרא בשם ר"י או בשם הספרא. ובגליון מחזור ויטרי דף נ"ט מביא קיצור פי' זה המובא בריש ת"כ ואין שם רמז שהוא מן הספרא. ולפי דעתנו מאמר ר' ישמעאל הובא בספרא אצל ענין איש כי יקריב מכם קרבן מן הבקר ומן הצאן. כי כן נרמז בילקוט ויקרא סי' תל"ה. ויען שהוא יסוד מוסד לכל הדינין שמוהו בראש הספרא וספחו אליו פי' אחד שסמך לו מסדר המדרש אשר עכ"פ הי לפני הראב"ד. והנה

---

[1]) בסוף מדה הי"ג לפנינו יש טעות סופר וצ"ל „ועל שבטי ישראל לראובני" וכן העיר בצדק הר"ר שעכטער עי' הערתנו שם.

[2]) אולי דעת ר"ס שהיו שוטרים ו' אלף ועי' חשבון אחר בהערתנו בסוף הפי' למדה י"ג.

[3]) אוסיף להפליא על מה שלא דבר ר"ס מאומה מן ההיקש והיה לו לומר שאין מקישין אלא בק"ו או בג"ש והלא בזה פלפלו חכמי הקראים נגדו בעבור שלא רצה ר"ס בהיקש ובאשכול הכופר סי' קס"ח אית' „ופיתומי ר' סעדיה אמר במללו והללו כי אני (צ"ל איני) מקיש בכל דבר . . . שפטו עליו משכלי נ"ע והשיבו לו אי פיתומי אתה אמרת אין היקש בתורה ולמה תקיש . . . ואם היה אב ואת יקדים האח לאב כי לא אמר הכתוב והעברת את נחלתו לאביו ובזה בטלת דברי רבותיך כי אינך מקיש (ע' ספרי פנחס שר"י בר יוסי דורש מק"ו וע' ב"ב ק"ח:) . . . אלא רבותיך הקשו בכל אלו במשפטים ואיך תתגאה ותתנשא ותעבור על דבריהם להתהללה". עכ"ד. והנה הקראים מינו את ההיקש אף שמנו ק"ו וג"ש. וע' הרר"ז שעכטער באמרו שאולי כוון ר"ס בפי' להתנגד לקראים. [והאמת הוא כי התנגדות רס"ג להיקש היתה רק במצות השמעיות אולם לא במצות השכליות. ה.]

העירני הרב ר׳ דוד האפמאן הי״ו שבמדרש הגדול אשר בכתובים בעקד ספרי המלך בברלין נמצאים דברי ר׳ ישמעאל בפ׳ זה וכי הם כתובים שם גם בפ׳ ואלה המשפטים. וראה זה עיקר כל הדברים במקום זה האחרון ושם נאמר בכ״י: ms. or. Fol. 1205 S 84a ואלה המשפטים אשר תשים[1]) לפניהם ר׳ ישמעאל[2]) אלו שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן שנמסרו לו למשה בסיני ואלו הן מקל וחומר. מגזרה שוה. מבנין אב מכתוב אחד. מבנין אב משני כתובים. מכלל ופרט. מכלל ופרט וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט. מכלל שהוא צריך לפרט. ומפרט שהוא צריך לכלל. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד ולא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טעון[3]) אחר שהוא בענינו יצא להקל ולא להחמיר. מדבר שהוא בכלל ויצא מן הכלל לטעון טעון אחר שלא בענינו יצא להקל ולהחמיר. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש ואין אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש. דבר למוד מענינו דבר למוד מסופו שני כתובין המכחישין זה את זה עד שיבוא הכתוב[4]) השלישי ויכריע ביניהן כדמפרשינין בתורת כהנים״. הרבה דברים אנו למדין מנוסחא זאת אשר היא לפנינו על נכון גם בפ׳ ויקרא בכ״י זה ms. or. Fol. 1206 עיקר הנוסחא בראש המדות הוא בלי ספק במ״ם בכל מדה ומדה כמו שהובאה גם בראש הנוסחא שומה לפני פי׳ ר״ש ועיין הערתנו שם ובכ״י בב׳ המקומות לפני כל מדה ומדה לא חסרה המ״ם מק״ו מג״ש וכו׳ סוף המדות המתחילות במ״ם היא „מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר החדש ואין אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש״.— אבן הענינים ״דבר למוד מענינו. דבר למוד מסופו. שני כתובין המכחישין סדורים לפניו בערך אחר ואין בראשם המ״ם. וראיתי לר׳ אהרן אבן חיים בפירושו למדות אלו בס׳ מדות אהרן כתב „אלמלא דמסתפינא השלש אחרונות אינן בכלל מדה״. ולפי נוסחא שבכ״י נראה ג״כ קצת שבמאמר „עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש״ תמו דברי ר״י. ובעל המדרש המפרש מאמר ר׳ ישמעאל כמו שהוסיף בספרא דברי הלל הוסיף ענינים אלו שרגילין ללמוד מהן אבל אינן בכלל מדה ועל אלו ועל פירושיו סיים בפ׳ ואלה המשפטים „כדמפרשינן בתורת כהנים״. ולפי זה יהיה מספר המדות: א) קל וחומר. ב) ג״ש. ג) בנין אב מכתוב אחד. ד) בנין אב מב׳ כתובים. ה) כלל ופרט. ו) פרט וכלל. ז) כלל ופרט וכלל ואי אתה דן וכו׳. ח) כלל שהוא צריך לפרט. ט) פרט שהוא צריך לכלל. י) דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל וכו׳ ללמד על הכלל כולו יצא.

---

[1]) הכ״י העתיק לי הבחור הנחמד ד״ר פאזנאנסקי הי״ו והנני כותב על הספר את שינוי הנוסחה שיש במדרש הגדול בויקרא וזה התחלת הדרש שם. „ד״א מן הבהמה ה״ז כלל מן הבקר ומן הצאן ה״ז פרט כלל ופרט ואין אתה דן אלא כעין הפרט. מכאן צרכנו לשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן כד פתח (כדפתח?) ר׳ ישמעאל בתורת כהנים ר׳ ישמעאל אומר י״ג מדות שהתורה נדרשת בהן נמסרו לו למשה מסיני ואלו הן״.

[2]) חסר תיבת אומר. והנה לפנינו במכילתא פ׳ משפטים ואלה המשפטים ר׳ ישמעאל אומר אלו מוסיפים על העליונים מה עליונים מסיני אף תחתונים מסיני. אולי מוסב מאמר זה של ר׳ ישמעאל גם על מאמרו שפותר „המשפטים״ על י״ג מדות.

[3]) בכ״י טעון אחר שלא כענינו והוא טעות ובכ״י זה פ׳ ויקרא כתוב טעון אחר שהוא כענינו.

[4]) השלישי חסר בכ״י פ׳ משפטים אבן נמצא שם בפ׳ ויקרא.

יא) דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. יב) דבר שהוא בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר. יג) דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לידון בדבר חדש. אכן גם המפרש בספרא ובמדרש הגדול גם ר"ם ורש"י והבאים אחריהם לא מנו זה המנין והכניסו דבר הלמד מענינו ומסופו וב' כתובים המכחישים בתוך מנין הי"ג ובאמת נבוכו בדרך מספר זה רובי המפרשים ובראשם הראב"ד ז"ל (ועיין בכריתות ד').

רמז לדברינו שהפירוש הנספח בראש הספרא למאמר ר' ישמעאל הוא ממסדר אחד שחי קודם זמן הראב"ד שבכ"י מדרש הגדול בפ' ויקרא הובאו בפירוש המדות רוב דברי הפירוש בספרא והדגמאות נערכו בלשון ישרה וברורה (בנין אב מב' כתובים הרי הנרות) ובמדרש הגדול הזה הובאו עוד דוגמאות אחרות שנראה שלוקחו ממקור אחר ומבאר חפרוה שרים התנאים והאמוראים. בתוך הדוגמאות נמצא במדת גז"ש „תנא דבי ר' ישמעאל" והוא כתוב בירושלמי יבמות ראש פ"ח דיבמות בשם תני ר' ישמעאל ובבבלי שם בשם ר' אלעזר. ובמדות מכלל ופרט וכלל אי אתה דן הובאו דברי רבינא בחולין סוף ס"ו ע"א. ובמדות דבר הלמד מענינו כתובה הברייתא שהובאה בחולין ס"ג. והתנשמת זו בואת (בגי' הערוך) שבשרצים וכו' צא ולמד מי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן[1]) ובאמת נמצאו בתוך דוגמאות הכ"י דברים חדשים

[1]) הננו מעתיקים פה מכ"י את הדוגמאות שהובאו שם יותר על הדוגמאות שבספרא ושמנו בתוכן הערות. מאותן הדוגמאות שהם גם בספרא הבאנו רק ראש אומר . . . וכו'.

מקל וחומר כיצד ואביה ירק ירק וכו' ודכותיה וכי יגף שור איש את שור רעהו ומכרו את השור החי וחצו את כספו תנן התם נגח נגח נגף נשך רבץ בעט ברשות הרבים משלם הצי נזק ברשות הניזק ר' טרפון אומר נזק שלם וח' אומרים חצי נזק אמר להן ר' טרפון וכו' אמרו לו דיו לבוא מן הדין תניא חצי נזק בהדי' כתיב אתא קו"ח אייתי נזק שלם אתא דיו אפקיה והוי ליה חצי נזק (משנה ב"ק פ"ב ה"ז; ובש"ס ב"ק כ"ה. בתוך ביאור הש"ס לר"ט דלית ליה דיו במקום דמפריך קו"ח „חצי נזק כתיב ואת' קו"ח ואיית' חצי נזק אחרינא ונעשה נזק שלם אי דרשת דיו אפריך ליה קו"ח" ואולי גם במדרש כוונתו לדברי ר"ט שבמקום הזה לא אמרינן דיו ואחרי שהביא הק"ו ממרים דאמרינן דיו נקט מקומות שלא אמרינן דיו אולם הביא מה שלפנינו בפלפול הש"ס בלשון „תניא") ודכותי' וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל האיך בת יורשת ב' מטות אלא זו שאביה משבט אחד ואמה משבט אחד ומתו וירשתן אין לי אלא בת בן מנין אמרת קו"ח ומה בת שהורע כחה בנכסי האב אינו דין שיפה כחה בנכסי האם בן שיפה כחו בנכסי האם וממקום שבאתה מה להלן בן קודם לבת אף כאן בן קודם לבת ואין אומרים דיו לבא מן הדין להיות כנידון (ע' ב"ב קי"א שנאמר שם שבמקום הזה אין אומרים דיו דאמר קרא ממטות מקיש מטת האם וכו')

ודכוותי' מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו הא שאינה טהורה לא תאכלו ולאו הבא מכלל עשה עשה אין לי אלא בעשה בל"ת מנין ת"ל אך את זה לא תאכלו ממעלת הגרה את הגמל וכו' אין לי אלא גמל שפן וארנבת שהן בל"ת יתר על עשה שאר בהמה טמאה שאין בה סימן כלל אינו דין שיהיה בל"ת יתר על עשה. (בספרי פ' ראה אך הלשון לפנינו פה מתוקן יותר.) מגזירה שוה כיצד תנא דבי ר' ישמעאל מנין לערל שאסור לאכול בתרומה דין תורה נאמר תושב ושכיר בפסח ונאמר תושב

ונפלאים וראוים לשים לב אליהם. גם העתיק המאסף הזה בכ״י מתוך המקור דברים כהווייתן שם כמו במדות ג״ש אל תהי ג״ש קלה בעיניך והוא מן הש״ס כריתות ה׳ ובוא וראה שהרבה מדוגמאות כ״י זה הובאו גם בפי׳ רס״ג (לגז״ש ע״ותך הנה. פגול לבנין אב מכתוב א׳ (וסמך ידו. מקלל אביו ואמו. באשת אביו דמיהם בם וכו׳) בנין

---

ושכיר בתרומה מה תושב ושכיר האמור בפסח ערל אסור בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה ערל אסור בו תושב ושכיר לגזירה שוה (כבר העירונו שאין זה נמצא בירושלמי ובבלי וע׳ מכילת׳ פ׳ בא שגם שם הובאו הדברים בשם ר׳ אלעזר). ודכותי׳ מופנה להקש ולדין ממנו לגזירה שוה נאמר לא יקרחו קרחה בראש׳ לחייב על כל הראש כבין העינים אלא הרי זה מקום מופנה ואינו לצורך מקומו אלא לדין ממנו לגזירה שוה למקום אחר נאמר בין עיניכם ונאמר והיו לטוטפות בין עיניכם מה בין עיניכם האמור כאן מקום שיער בין עיניכם בין עיניכם לגזירה שוה (ענין הגז״ש מהאי דבין עיניכם מקום שיער לא מצאתי אך במנחות ל״ז: נזכר לענין גובה ראש דקרחה דבמקום שער הוזכר ברמז בקידושין לה: והילפותא דקרחה שם לו. ובין תבין שרמז בפי׳ זה גם על שצריך גז״ש מופנה). ודכוות׳ אל תהי גזירה שוה קלה בעיניך שהרי בתו גוף תורה ולא לימדה הכתוב אלא בגזירה שוה אתי׳ הנה הנה אתי׳ זמה זמה כתיב ערות בת בתך או בת בתך לא תגלה כי ערותך הנה וכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה לא תקח לגלות ערוה שארה הנה מה הנה האמור באשה ובתה בתו בכלל אף הנה האמור בערות בת בנך בתו בכלל הנה הנה לגז״ש ומנין שהן בשריפה אתיה זמה זמה כתיב בערות בת בנך הנה וכתיב בערות אשה ובתה שארה הנה וכתיב בה זמה היא וכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אתו ואתהן מה זמה האמור כאן שריפה אף להלן שריפה ואתיה הנה הנה ואתיה זמה זמה (ראינו כאן מפורש יפה מה שנא׳ בתוספת׳ סנהדרין פי״ב והובא שם בש״ס ע״ו. אתיה הנה הנה אתיה זמה זמה וע׳ בת״כ) ודכות אל תהי ג״ש קלה בעינך שהרי פגול גוף תורה ולא למדנו שהוא בכרת אלא בג״ש כתיב ביה בפגול והנפש האוכלת ממנה עונה תשא וכתיב ביה בנותר ואוכליו עונו ישא כי את קד״ש וכו׳ ונכריתה מה עונו האמור כאן כרת אף עונו האמור להלן כרת עונו ע.נו לגז״ש. (בש״ס כריתות ה׳ בשם אדא בר לוי. ור׳ סימאי האומר שם אל תהי גז״ש קלה וכו׳ הוא האומר שם שהג״ש קדש קדש). מבנין אב מכתוב אחד. מבנין אב מב׳ כתובים כיצד נאמר וסמך ידו על ראש החטאת שומע אני שהסמיכה ביד א׳ ת״ל וסמך אהרן את שתי ידו ותנן סמיכה על הראש בב׳ ידיו ה״ז בנין אב כל מקום שנאמר וסמך ידו הרי כאן שתים עד שיפרוט לך הכתוב אחת (לפנינו במשנה מנחות פ״י ה״ח נאמר האי הסמיכה על הראש בב׳ ידיו על סמיכות הקרבנות ושם בש״ס צ״ג: יליף ליה ר״ל מ״ידו״ זה בנה אב). ודכות׳ נאמר במקלל אביו ואמו דמיו בו ונאמר באשת אביו דמיהם בם ונאמר בזכר דמיהם בם ונאמר בהמביאה את הבהמה עליה דמיהם בם ואיני יודע במה מיתתן הרי הוא אומר בבעל אוב וידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם ה״ז בסקילה (בירושלמי סנהדרין פ״ז ה״ז יליף דמיהם בם מדמיהם בם ואולי מפני שאנו למדין כמה ענינים מאוב וידעוני נאמר שהלימוד מטעם בנין אב ולא מטעם שיווי המלות בגז״ש ואולי גם בבבלי סנהדרין נ״ג ובכריתות ה׳ יש לפרש כן). ודכותיה מבנין אב מב׳ כתובים לא

אב מב׳ כתובים (מימי אדם) כלל ופרט (ערות אביך) כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא (על כל דבר פשע על שור). מכלל שצריך לפרט (ואם תקריב מנחת בכורים). דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר כענינו (רוצח בשגגה) דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא כענינו (אמה העבריה. מוכר שדה אחוזה) דבר שהוא

פרשת הנרות כי הרי פרשת שלוח טמאים ולא פרשת שלוח טמאים כי הרי פרשת הנרות זו נאמרה לשעתה ולא נאמרה לדורות וזו נאמרה לדורות ולא נאמרה לשעתה מנין ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה ת״ל צו צו הצד השוה שבהן מיד ולדורות אף כל שהוא בצו יהיה מיד ולדורות (הכוונה שבויקרא כ״ד, ג׳ כתוב לדורותיכם בנרות ובבמדבר ה׳ ד׳ בטמאים כתוב לשעתה וישלחו אותם אל מחוץ למחנה אכן בב׳ הענינים כתוב צו לאות שהמצוה לשעתה ולדורות ומבנין אב זה אנו למדים שבכל מקום שכתוב צו הוא לשעתה ולדורות. הנוסח שלפנינו מיושרה יותר מנוסחת הספרי ומנסחת רס״ג. ובעין זה פי׳ הראב״ד ועיין בירושלמי ב״ק פ״א ה״א ובמה שכתב הרב ר׳ ישראל לעווי בפי׳ לפרק זה בהודעת השנתי בביהמ״ד בברעסלוי לשנת תרנ״ה. והנה הנוסחא שלפנינו מתאמת עם מאמר הספרי ריש פ׳ נשא). ודכותי׳ נאמר בפ׳ מומי אדם או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת ונא׳ בפ׳ מומי בהמה עורת או שבור או חרוץ או יבלת לא פרשת מומי אדם כי הרי פ׳ מומי בהמה ולא פ׳ מומי בהמה כי הרי פרשת מומי אדם הצד השוה שבהן מום מום נאמר בפ׳ מומי אדם כי כל איש אשר בו מום לא יקרב ונאמר בפ׳ מומי בהמה כל מום לא יהיה בו מנין ליתן את האמור של זה בזה ת״ל מום מום ילפת ילפת נאמר במומי אדם שבר רגל או שבר יד או גבן או דק או תבלל מה שאין כן במומי בהמה ונאמר במומי בהמה עורת או שבור או חרוץ או יבלת ומעוך וכתות מה שאין כן במומי אדם הצד השוה שבהן כל שהוא מום בין קבוע בין עובר כולן פוסלין באדם ובבהמה (כבר העירונו שלפ״ד כל מקום שהגו״ש מוסב על כמה דברים ולא על ענין ופסוק אחד אז נקרא הדרש במדרש זה וכן בפי׳ רס״ג בנין אב). מכלל ופרט מפרט וכלל נאמר אדם כי יקריב וכו׳. ודכות׳ איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו ה״ז כלל ערות אביך וערות אמך ערות (צ״ל וכו׳) ערות (צ״ל וכו׳) ה״ז פרט אין בכלל אלא מה שבפרט (ת״כ פ׳ אחרי). ודכותי׳ מפרט וכלל כי יתן איש אל רעהו חמור או שור וכו׳ ודכותי׳ לא ישאירו ממנו עד בקר ועצם לא ישברו בו ה״ז פרט ככל חקת הפסח יעשו אותו ה״ז כלל ריבה בו חקות שבגופו של פסח (ע׳ ספרי בהעלתך ופסחים צ״ה: ועיין ירושלמי פסחים פ״ט ה״ז וכר׳ ישמעאל דאמר כלל ופרט וכו׳). מכלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט כיצד ונתת הכסף בכל אשר תשאלך נפשך וכו׳ ודכותי׳ על כל דבר פשע כלל על שור ועל חמור על שה על שלמה פרט על כל אבדה כלל ופרט וכלל ואין אתה דן אלא כעין הפרט לומר מה פרט מפורש דבר המטלטל וגופו ממון אף כל דבר המטלטל וגופו ממון (מכילת׳ פ׳ משפטים) ודכות׳ אמר רבינה אמרי במערבא כל מקום שאתה מוצא שתי כללות הסמוכין זה לזה הטיל פרט ביניהם ודינן בכלל ופרט במקום כלל בימים ובנחלים פרט במים כלל כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט מה פרט מפורש מים הנובעין מאי רבי הריצין ונעיצין לאסורא ומאי מעיט בורות שיחין ומערות להתירה (הולין ס״ז.). ודכותיה ולקחת כלל מרצע פרט ונתת

בכלל ויצא לידון בדבר החדש (וכי יגח שור) דבר הלמד מסופו (הפרת נדרים) וגם זאת מצאנו פי׳ הכ״י ופי׳ ר״ס יביאו את הדרשות בסגנון אחד כמו בענין מומין אשר הובא בפי׳ הכ״י ובפי׳ ר״ס בערך בנין אב מב׳ כתובים ובת״כ ובבכורות מ״ג. הדרשה נקראת גז״ש. — ועוד זאת שבפי׳ זה שבכ״י נראה שמונה המדות על דרך שמנאן

באזנו ובדלת חזר וכלל כלל ופרט וכלל ואי אתה דן אלא כעין הפרט מה הפרט מפורש של מתכת אף כל של מתכת מאי רבי רבי שאר מיני מתכת מאי ממעט סול וסירה (קדושין כ״א: ושם נאמר הדרש בכלל ופרט וכלל בשם רבי). מכלל שהוא צריך לפרט ומפרט שהוא צריך לכלל כיצד קדש לי כל בכור וגו׳ ודכותיה ואם תקריב מנחת בכורים שיכול במשמע יכול אפילו יחיד יכול להקריב מנחת העומר ת״ל והבאתם את עומר ראשית קצירכם לימד שהצבור מקריבין מנחת העומר או צבור יכול אם רצה יחיד להקריב אחריהן מקריב ת״ל מנחת בכורים הא כיצד מנחת בכורים היא קריבה ואינה קריבה לאחר מכאן כל עיקר לא בצבור ולא ביחיד (נ״ל שצריך לגרוס „מנחת בכורים היא קריבה ואינה קריבה מנחת העומר לאחר מכאן כל עיקר״. והנה שיטה זאת שבפ׳ ויקרא מדבר בבכורי נדבה מתאימה לדברי ר״ע בספרא „בכוריך בכורי כל יחיד ויחיד לומר שאינה באה משל צבור ד״ר עקיבא״. כצ״ל וכ״א בילקוט סי׳ תנ״ז. והראב״ע פי׳ פרשה זאת בנדבת יחיד ובאמת שאר התנאים בספרי ושאר המפרשים פי׳ הפרשה על בכורי העומר) ודכות׳ וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת יכול אין לי אלא איש אשה קטן קטנה מנין ת״ל כי ימצא איש גונב נפש או כי ימצא איש גנב נפש יכול אפילו אב שגנב את בנו או מלמד תנוקות שגנב אחד מן התינוקות או אפוטרופס של יתומים שגנב אחד מן היתומים ומכרו יהיו חייבין ת״ל ונמצא בידו פרט לאלו שהן מצויין בידם או ומכרו יכול אפילו מוכרו לקרוב יהא חייב ת״ל מאחיו עד שיפרידנו מאחיו או ומכרו יכול אפילו לא נשתמש בו ת״ל והתעמר בו ומכרו עד שישתמש בו ואח״כ ימכרנו (משנה וגמרא בסנהדרין פ״ה: ופ״ו:) ועי׳ במכילתא משפטים. והנה מה שהובא פה בלשון דרש „יכול אפילו אב שגנב את בנו או מלמד תנוקות״ אב שגנב את בנו איתא במשנה ושם אכן מלמד תנוקות אלו דברי „רבא״ בש״ס. מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד וכו׳ אלא ללמד על הכלל כולו יצא כיצד והנפש אשר תאכל בשר וכו׳ ודכות׳ זובח לאלהים יחרם זביחה בכלל היתה ויצאת ללמד מה זביחה מיוחדת שביוצא בה עובדין לשמים והייבין עליה בין שהוא עובדו בין שאינו עובדו אף כל כיוצא בו עובדין לשמים חייבין עליו בין שהוא עובדו בין שאינו עובדו (צ״ל שאינו עובדה בכך וכ״א במכילתא פ׳ משפטים). ודכותיה מנין האומר הרי עלי תודה לא יביא אלא מן החולין ת״ל וזבחת פסח לה׳ צאן ובקר והלא אין הפסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים א״כ למה נאמר צאן ובקר אלא להקיש כל הבא מן הצאן ומן הבקר לפסח מה הפסח שהוא בא חובה ואינו בא אלא מן החולין אף כל שהוא בא חובה אינו בא אלא מן החולין ופסח גופיה מנ״ל דמן החולין הוא בא דכתיב ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה מקיש שיהא כל עבודות של חדש זה כזה מה פסח האמור במצרים לא בא אלא מן החולין אף פסח האמור לדורות לא יהא אלא מן החולין (ת״כ פ׳ צו וקצת ממנה בספרי ראה) ודכות׳ לא תבערו אש והלא הבערה בכלל מלאכה היתה ולמה יצאת להקיש אליה מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה מארבעים אב מלאכות חסר אחת

ר״ס (כלל בפי׳ הכ״י בנין אב מכתוב א׳ ובנין אב מב׳ כתובים במדה אחת. — וכן כלל בפי׳ כלל ופרט ופרט וכלל למדה אחת אבן המדה כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל היא באה בכ״י אחר כלל ופרט וכלל ובפי׳ ר״ס היא המדה התשיעית). —

---

וחייבין עליה בפני עצמה בין עשאה לצורך בין שלא לצורך כך שאר אבות מלאכות חייבין על כל אחת ואחת בפני עצמה בין לצורך בין שלא לצורך מכאן אמרו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה (ענין הלוק מלאכות מה הבערה מיוחדת הוא במכילת׳ ויקהל ובשבת דף ע׳ אבן מה שאמור בין לצורך ראה זה דבר חדש ובאמת בשבת ק״ז. בענין אי מקלקל חייב במבעיר משמע שהוא תלוי בפלוגת׳ דר״י ור״ש במלאכה שאינה צריכה לגופה וכן פי׳ שם רש״י. אבל הדרש לד״ר יהודה שחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה ילפינן ממבעיר לא מצאנו במדרש ובש״ס). מדבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר כיצד ובשר כי יהיה בו בעורו שחין וכו׳ ודכותי׳ כל מכה נפש לפי עדים ירצח את הרוצח הרי ההורג בשגגה בכלל שופכי דמים היה כשהוא אומר ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום הרי יצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר להקל עליו לידונו בגלות ולא להחמיר עליו שאם הרגו גואל הדם בגבול עיר מקלטו נהרג עליו אע״פ שלא מצינו לו מקרא ולא נמצינו למידין לדונו מן המקרא הזה ואם יצא יצא הרוצח את גבול עיר מקלטו ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם הא לפנים יש לו דם (סוף הילפות׳ תמוה מאד*) והרמב״ם בפ״ה מה׳ רוצח היא כתב בפשיטות שאם הרגו בגבול עיר מקלטו. גואל הדם נהרג וכן נראה מן התוספתא מכות פ״ב). מדבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא בענינו יצא להקל ולהחמיר כיצד ואיש וכו׳ כי יהיה בו נגע וכו׳ ודכותי׳ כי ימכר איש את בתו לאמה והלא מכירת האמה בכלל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה וכשיוצאת לטעון טעון אחר שלא כענינו יצאת להקל ולהחמיר להקל עליה שהיא יוצאת בסימנין ולהחמיר עליה שאם רצה האדון ליעדה ויעדה ואין לה קידושין אמה עבריה נמכרת קטנה עבד עברי נמכר גדול (עיקרי הדינין אלו בספרי פ׳ ראה ובקידושין י״ח:). ודכותי׳ נאמר בדין מוכר שדה אחוזה במספר שני תבואות ימכר לך אינו פודה אלא לאחר שתי שנים ונפדית בגרעון כסף ואינו לוה וגואל ואינו מוכר ברחוק לגאול בקרוב ולא ברע לביפה ואם לא נפדית יוצאה ביובל דכתיב בשנת היובל ישוב השדה (צ״ל עד שנת היובל ויצא ביובל) אלו שתק הכת׳ מדין הבתים היינו אומר׳ בתי ערי חומה כדין שדה אחוזה וכשיצא לטעון טעון אחר שלא בענינו יצא להקל ולהחמיר להקל שאם רצה לגאול ביום מכירתו גואל וגואל כל שנתו ולווה וגואל ומוכר ברחוק וגואל בקרוב ולהחמיר שאם לא נגאל כל שנתו ישוב אינו נגאל לעולם ואינו חוזר ביובל שנא׳ ואם לא יגאל עד מלאת לו שנה תמימה וקם הבית אשר בעיר אשר לו חומה לצמיתות (הדינין אמורים במשנה ערכין כ״ט ה׳ א׳—ג׳ ועיין בש״ס עירכין דף כ״ט ול״א ובת״כ פ׳ בהר אבן המדרש במילואו לא מצאתי שם). מדבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר חדש ואין אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב בפירוש כיצד ושחט את הכבש וכו׳ ודכותיה נא׳

---

*) לא אבין במה הוא תמוה. ה.

המראה הבהירה הזאת שנזכרו הרבה מדוגמאות פי׳ הב״י בפי׳ ר״ס וגם בשאר דברים מתאימים הפירושים האלו העירה את רוחנו להשוב מחשבות שאולי היו דברי הפירוש הזה הנזכר בכ״י ואשר אולי לוקח ממנו גם הפירוש בראש הספרא למראה עיני ר׳ סעדיה ולקח מן הדוגמאות במדרש זה מלא חפניו וביארן ברוחו הקשה גם הוסיף עליה כמה דוגמאות ובפרט מענין ספורי התורה והנביאים.

---

בשור שהמית את האדם השור יסקל וגם בעליו יומת ויצא לידון בדבר חדש בדין עבד ואמה שיתן את הקנס הקצוב כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו יכול ואין השור בסקילה החזירו הכת׳ לכלל בפירוש והשור יסקל (במכילתא פ׳ משפטים נדרש במדה זאת). דבר למד מענינו כיצד ואיש כי ימרט וכו׳ ודכותי׳ אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה יכול נקי מן המיתה ומן התשלומין ת״ל רק שבתו יתן ורפא ירפא נתקו מן המיתה לתשלומין (במכילתא פ׳ משפטים ונקה המכה יכול מן ושבתו ומן הריפוי ת״ל רק שבתו יתן). ודכותי׳ ואת התנשמת ואת הקאת ואת הרחם ת״ר תנשמת זו בואת שבעופות אתה אומר בואת שבעופות או אינו אלא בואת שבשרצים אמרת צא ולמד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מענינו במה הכתוב מדבר בעופות אף כאן בעופות ותניא אידך החמט והתנשמת זו בואת שבשרצים אתה אומר בואת שבשרצים או אינו אלא בואת שבעופות אמרת צא ולמד מי״ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למוד מענינו במה הכתוב מדבר בשרצים אף כאן בשרצים (חולין ס״ג. והג׳ שלפנינו בואת היא ג״כ גי׳ הערוך שם). דבר למד מסופו כיצד ונתתי נגע צרעת בבית ארץ וכו׳ ודכותי׳ דבר אל אהרן ואל יבוא בכל עת אל הקודש בזאת יבא אהרן אל הקדש יכול אימתי שירצה יבוא כסדר הזה ויבוא דבר למד מסופו והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חט׳ אחת בשנה אחת בשנה הוא נכנס ואינו נכנס כל זמן שירצה (ת״כ פ׳ אחרי ואל יבוא בכל עת זה יוה״כ וכו׳ לרבות שאר ימות השנה אר״א והלא דין הוא על יום שנצטוה לבא נצטוה שלא לבוא על יום שלא נצטוה לבא אינו דין שנצטוה שלא לבא. ועי׳ בשבועות ח׳. ובויקרא רב׳ כ״א אית׳ בכל עת וכו׳ אלא בכל שעה שהוא רוצה ליכנס יכנס רק שיכנס כסדר הזה ועיין במפרשים). ודכותי׳ ואם ביום שמוע אישה יניא אותה והפר את נדרה אשר עליה ואת מבטא שפתיה יכול כל נדרים ושבועות הבעל מיפר דבר למוד מסופו כל נדר וכל שבועת אסר לענות נפש אישה יקימנה ואישה יפר׳ ולהלן הוא אומר בין איש לאשתו דבר הלמד מסופו שאין הבעל מיפר אלא או דברים שיש בהם עינוי נפש או דברים שבינו לבינה בלבד. (הדרש נמצא בספרי פ׳ מטות). שני כתובים המכחישין זה את זה עד שיבוא הכתוב הג׳ ויכריע ביניהן כיצד כת׳ אחד אומר כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאן הזכר תקדיש וכתוב אחד אומר אך בכור אשר יבכר ליי׳ בבהמה לא יקדיש איש אתו אי אפשר לומר תקדיש שכבר נאמר לא יקדיש וא״א לומר לא יקדיש שכבר נאמר תקדיש הא כאיזה צד מקדישו אתה לבכורה ואין אתה מקדישו לקרבן אחר מכאן שאין משנין את הקדשים מקדושה לקדושה (עי׳ משנה וגמ׳ ערכין סוף פ״ח והדברים שלפנינו לפי דעת חכמים אשר שם שבכור מצוה להקדישו בפה לבכורה. ומה שאמר שאין משנים הוא בספרי וע׳ בת״כ סוף בחוקותי) ודכות׳ ובנבלתם לא תגעו וכת׳ ולאלה תטמאו יכול אם נגע אדם בנבילה סופג את הארבעים ת״ל ולאלה תטמאו או יכול אם מצא נבלה ילך

דברינו אלה מוסבים על הדוגמאות לבד אכן בעיקר פירוש ר"ם הלא נפלא הוא מכל פירושי הי"ג מדות אשר נמצאו בספרא ובמדרש הגדול וגם מפירושי רוב הראשונים. כי במקום אשר הביאו המדרישים דוגמאות מתוך הדרשות הישנות בלשון „כיצד" נטה ר"ם קו לבאר תוכן המדה ולומר „מה ענין קל וחומר או גזירה שוה". והנה אף שסלה בזה דרך חדש הלא נודה שהרבה מדברי הגאון סתומים. שבמדת גזירת שוה לא ביאר בפירוש שצריך השוואת המאמרים בב' המצות אף שרמז כן בסוף מאמרו (שנאמר למעלה כי את קדש ה' חלל). גם בפירוש בנין אב מב' כתובים לא ביאר שהלימוד היוצא מבין ב' הכתובים מלמד על ענינים ומצות אחרות. והנה ממשל הראשון שהביא נראה כן אבל במשל השני מנרות השמיט „אף כל דבר שנאמר צו מיד ולדורות". ההבדל בין מדה השביעית למדה השמינית „כל דבר שהוא בכלל ויצא לטעון טעון אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר" לא נתפרש בביאור זך. ופירושו צריך פירוש שבמדה השביעית נפרד ענין מענין שדומה לו ממש בכל ענינים ורק באחד מן המקרים באותו מעשה או ענין נשתנה (ואולי זה פי' דברי הגאון „שיפריד אדם מכלל שהיה להשפט בו") ובמדה השמינית יפרד גוף הענין מענין הכולל ואף כי שווין הענינים בשמותיהן הלא נפרדו באיכותיהן (אולי זה פי' „שיפריד דרש מכלל שהיה לו"). גם המדה העשירית „כל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אי אתה רשאי להחזירו לכללו עד שיחזירהו הכתוב לכלל בפירוש" אינה מבוארת כל צרכה והיה למפרש לומר שמה שיפרד ענין זה מהכלל הוא דבר

---

ויטמא לה ת"ל ובנבלתם לא תג' הא כיצד רשות וזה שנא' ובנבלתם לא תגעו ברגל בלבד שכל ישראל חברים ברגל שנא' בבוא כל ישראל כולן ראויין לביאה (הענין אית' בת"כ ובר"ה ט"ז: וע' מה שאמר ר"י בן לוי בחגיגה כ"ו מן המקרא דכל ישראל חברים שנאמ' וכו' אולם הדרש בבוא כל ישראל שהוזכר פה הוא דבר חדש לא מצאתיו במדרש הכתובים וע' במשנה למלך לר"מ סוף ה' טומאות אוכלין) ודכותי' בפרטן של לויים אתה מוצא עשרים ושנים אלף אותן שלש מאות להיכן הלכו אותן שלש מאות בכורים היו ואין בכור פודה בכור (בכורות ה' שאל קונטרוקוס השר את ר"י בן זכאי כזאת). ודכות' כל חרם בישראל לך יהיה וכתוב כל חרם קדש קדשים הוא לי"י אי אפשר לומר לי"י שכבר נאמר לכהנים ואי אפשר לומר לכהנים שכבר נא' לי"י אמור מעתה סתמן לכהנים ופירושן לבדק הבית (כמאמר ר' יהודה בן בבא בספרי פ' קרח ובמשנה ערכין ח' ה"ה וה"א). ודכות' וירד ה' על הר סיני וכו' ודכות' ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמשים וכת' ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות אי אפשר לומר חמשים שהרי נא' שש מאות ואי אפשר לומר שש מאות שהרי נאמר חמשים אמור מעתה שנטל דוד חמשים מכל שבט ושבט וחמשים משלו*) הרי הכל שש מאות (זבחים קט"ז:) וכן הוא אומר באחד שבטיך ואומר בכל שבטיכם (בספרי פרשת ראה זה שר' יהודה אומר כסף בכל שבטיכם בית הבחירה משבט אחד) כדכתבינן במקומו.

---

*) [המלות „וחמשים משלו" ליתא בזבחים שם, ואם זאת היא הנוסחא הנכונה פה צריך לסיים: הרי הכל שש מאות וחמשים. ה.]

מתנגד למשפט שהושב על הכלל ובזה תבדל המדה הזאת מן המדה השמינית „כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעון אחר שלא כענינו״. — ויש להעיר עוד שהגאון בפירשו ענין המדה אינו שם לב לסעיפים ופארות היוצאים מן המדה. כן לא הביא „דיו לבוא מן הדין להיות כנידון״ במדה הראשונה ובספרא ובכ״י הובא ענין זה. — וזאת שנית ישר״ס הוסיף להביא משלים ודוגמאות גם מדברי אגדה. והנה בפי׳ המדות שבראש הספרא ושבכ״י לא נאמרו דוגמאות מסיפורי התורה אלא במדה הי״ג „ב׳ כתובים המכחישים זא״ז״ ומה שהובא שם הק״ו מצרעת מרים במדה הא׳ אולי מפני שלמדו משם ענין „דיו לבוא מן הדין להיות כנדון״. אכן ר״ס הביא דוגמאות מסיפורי התורה במדה העשירית „ועלית אתה ואהרן״ והוסיף כמה דוגמאות באות האחרון. וכבר ביאר בדברים רבים בפי׳ מדה א׳ ומדה ב׳ שיש לפרש מקראות בסיפורי התורה והנביאים ע״ד אלה המדות ויאמר במדה ב׳ שכן עשו בס׳ משלי שלמה[1]). וכבר העירונו על זה.

ועוד בו שלישיה שמכל דברי הגאון נראו שנתנו אלו המדות לחכמים ולדרשנים לעשות בהם כרצונם ולפרש על אפנן את המצות ואת התורה ואמר במדה השניה „ואזכור מהם ראשי דברים מבוא לאחרים להרמות זו לזו״ ואין כן דעת הרבה מגדולי המפרשים כאשר נודע לכל באי שערי המדות האלה. והגאון הולך בזה ברוח הפשי ועל פי דבריו אין גדר לפירושים ולהשוואות ע״פ המדות. וע׳ דברי ר׳ ישעי׳ הלוי בס׳ הליכות עולם בזה.

על הדרך שספר ר״ס המדות בקר דבר הרר״ז שעכטער. ואין לנו אלא להעיר על כמה דברים האמורים בפי׳ המדות. במדה הב׳ הביא הגז״ש לאסור בתו של איש עליו ולא הביא הג״ש "הנה מהנה״ כמו שמבוארת בכ״י ובתלמוד. במדה הג׳ אמרו המפרשים דהדרא מחדא מיקרי „מה מצינו״ בסוף פי׳ מדה הו׳ כ׳ שאחר שהביאו הקהל העומר היחיד מביא אך קלוי באש. זה הפי׳ כדברי הראב״ע וע׳ בכ״י מדרש הגדול. במדה הו׳ בביאור גלות הרוצח שלא בצדייה פי׳ הקולא ולא פי׳ מאי „ולא להחמיר״ אכן בכ״י הנ״ל מבואר. וכן בפי׳ דוגמאות המדה הח׳ נשתנו דבריו קצת מדברי הכ״י הלז.

---

[1]) ת׳ ירוחם פישל הירש הראני כ״י ישן נושן איזה עלים פי׳ לראש הספרא ולא נזכר בתוך הפי׳ אלא הראב״ד והרמב״ן ובראש הפי׳ לי״ג מדות דר׳ ישמעאל מר׳ טודרוס הלוי והוא הולך וסודר הדוגמאות כפי׳ הספרא רק במדת ק״ו כתוב „ר״ל דילפינן קל וחומר לאקוליה עליה וחמור מקל לאחמורי׳ עליו. במדת גז״ש כתוב מג״ש כיצד ויאמר ה׳ אל משה היום אחל גדלך וכתוב ביהושע אחל גדלך בעיני כל ישראל במה גדלו שהעמיד לו חמה ולבנה מנין אף למשה אתי׳ אחל אחל לג״ש מה אחל שנא׳ לו ליהושע העמיד לו חמה ולבנה אף אחל שנאמר למשה העמיד לו חמה ולבנה (דברי ר׳ אלעזר בתענית כ׳:). במדה מבנין אב מביא „כיצד ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה ויאמר משה משה ויאמר הנני א״ר הרי זה בנה אב לכולן על כל דבור ודבור היה הקב״ה קורא משה משה והוא אומר הנני״ (איתי׳ בל״ב מדות ובילקוט שמות סי׳ ק״ע). ובפי׳ בנין אב מב׳ כתובים הביא הדוגמ׳ דנרות ושלוח טמאים כזה הלשון „כיצד לא הרי פ׳ נרות כהרי פ׳ שלות טמאים דאלו בפ׳ שלות טמאים כתוב בהו צואה מיד דכתיב צו את בני ישראל וישלחו מן המחנה וכתיב בתריה ויעשו כן בני ישראל מיד אבל לא כתוב בהו צואה מיד ולדורות מיד דכת׳ ויעש כן אהרן אל מול וכו׳ ולדורות דכתיב חקת עולם ותרויהו צריכי כדאי׳ התם״ וע׳ מה שכתבנו בהערה לפי׳ הכ״י במדרש הגדול.

# ד. תשובות — ה. לקוטים.

[הנה המו״ל נ״ע נסע למנוחות בטרם השלים את הקדמתו לחלקי התשובות והלקוטים, אולם נוכל להשלים את דבריו בחלק גדול מתוכן מאמרו אדות רס״ג בספר מפתח לתשובות הגאונים (ברלין תרנ״א, מעמוד 158—168), בעזיבת ההערות הארוכות ובהוספת הערות קצרות ממני. ושם במפתח חשב המו״ל קכ״ה סימנים מתשובות רס״ג ועם הלקוטים השונים עלה מספרם קל״ז סימנים; אולם פה הביא בחלק ד׳ רק את התשובות השלמות (מעמוד 87—142, נ׳ סימנים), ולמאמרים המובאים בשם הגאון בתשובות גאונים אחרים ובפוסקים ושאר ספרים שם המו״ל מדור בפני עצמו בחלק ה׳ הוא חלק הלקוטים (מעמוד 145—173, קל״ז סימנים). ומזה נראה איך טרח ויגע המו״ל להביא את עבודתו למטרת השלמות, כי במשך זמן קצר נתוספו לו חמשים סימנים חדשים. וכל מוקירי דברי הגאון חייבים תודה רבה להמו״ל המנוח אשר לא חשך עמל ויגיעה רבה לאסוף ולקבץ את דברי רס״ג המפוזרים בקובצי התשובות וספרים שונים, יהי זכרו ברוך! אולם בכל זאת לא נשלה נפשנו לחשוב בשגגה כי הגיעה העבודה הזאת למרום קצה ולתכלית שלמותה, כי מצד אחד לא כל מה שמייחס המו״ל אל הגאון הוא בלי ספק ממנו (כאשר יראה הקורא למטה), ומצד השני עוד נמצאו דברים רבים בהלכות מרס״ג בספרים נדפסים וכ״י שלא הביאם המו״ל; ואמנם המלאכה הזאת ארוכה היא, ולא לאיש אחד אף אם הוא הרוץ ורב פעלים כהמו״ל ז״ל להחילה ולהשלימה בזמן קצר בערך. ולמטה אביא לזה דוגמאות מספרי דפוס וכ״י. אמנם בראשונה נביא את דברי המו״ל ממפתחו הנזכר, ואלה דבריו שם אדות הגאון רב סעדיה:]

לתורה שבעל פה סדרים מידו ערוכות ושמורות, גם תשובותיו אשר השיב הן יקרות מאד. קרנים מידו הוא הסדר הנאה והערך הישר. כי שם משטר וחק בכל אשר כתב. הפנה הראשונה בדרכו הוא המספר אשר ישית בכל ענין לצדדיו ותהפוכותיו, והוא גם כן מדרך ר׳ יהודה הנשיא שעשה ספורות בסדר המשנה. ואחרת מצינו לרב סעדיה שבתשובותיו עינו משוטטת בכל מקור הדינים וההלכות והולך ומלקט ראיותיו מעומק המקרא ואחר כך סובב אל המשנה והתלמוד ובא עד גובה משפט השכל[1]. בהרצו המשפט בעיקר הדינים ראינוהו גם שם זך הרעיון ושוקל במאזני צדק על דרך גדולי הגאונים שקדמוהו. במקום שמביא סעד מדברי החכמים הוא יורד עד תכלית אמריהם, וכן כשדורש דבר מן המקרא לפי בינת נפשו דבריו כמסמרות נטועים.

---

[1]) [ראה ההערה למטה כי גם לרב האי גאון ולגאונים אחרים מצאנו שיתחילו להציע תשובותיהם מן הכתובים ומהם יבואו אל התלמוד].

ויותר מהמה ר״ס כותב ביאור אחר ביאור ללמד בני יהודה דעת ותבונה בפרשו הדברים כשמלה.

הלכות קבועות בתשובות לא מצאנו לו בבירור, כי אלה שתי ההלכות הידועות ממנו באיסור והיתר [בריאה הסמוכה לדופן ובחגבים מתים] לא ידענו אם נתנו תשובה לשואל[2]), וכן הספק[3]) בענין שמות שאינן נמחקין. ואלה דבריו בעניני תפלה ומועדים רק מעט מזער באו בלשון תשובות והנשארים לא ידענו אם בתשובות כתבם או שנמצא כן בסידורו[4]). פירושים מידו לנו גם במשנה גם בגמרא לבאר הענין להישיר מעקשי סתירות ולפתור המלות הקשות[5]). רוב התשובות אשר שם ר״ס על מצחן הן מענות על שאלות בדיני ממונות ונשים, ובאיזה מהן נאמר שבאו ממקום קרוב מבבל[6]), אחת השיב לרב יוסף ראש ישיבה[7]), ועוד נשארו לנו פסקים כאשר יצאו מבית דינו[8]). רוב תשובותיו אלה היו כתובות בלשון ערבית ונעתקו לעברית, אכן יש מהן החרותות ארמית בלשון עמוק על דרך פירושי רב שרירא, וכן גם הפסקים האלה אשר נגד עינינו. אכן גם תשובות עבריות על לשון הגאונים שקדמוהו בסורא ראינו בין מענותיו, ואין מגיד בבירור אם כן נמצאו, או איזה מהן הועתקו גם כן[9]), גם נוסחאות מצאנו בתשובותיו. את דרכיו נכיר מתשובותיו, מצאנו שנשפט עם חוני בבל שראה שהנהיגו מנהג שלא כשורה, דקדק שלא להערים לעבור על מצוה, תקן נוסחת כל נדרי[10]).

---

[2]) [הדין הראשון מתשובות זכרון לראשונים ד׳ סימן של״א לא הובא מהמו״ל בחבור זה, והשני הובא למטה בלקוטים סימן י״ט; ונוכל להוכיח כי הוא לקוח מתשובה כי בזכרון לראשונים שם סימן ר״ז ור״ח הן שתי שאלות ששאל ר׳ יהודה בן יוסף מקירואן מרב האיי גאון אדות דברי רס״ג, והראשונה שרק תחלתה העתיק הסופר כתובה שם כזה: וגדנא לסידנא ראס אלמתיבה ז״ל מסלתאן פי גראד (כצ״ל) סליק אלגוים (מצאנו לאדוננו ראש הישיבה אלפיומי — ז״ל אדות החגבים) וכו׳; וראה למטה שם עמוד 395 למטה, ובנ״ג בהקדמת רסאלה יהודה קריש עמוד XVII, ורמש״ש ביידישע צייטשריפט I, 313].

[3]) [נראה דצ״ל הפסק; ראה למטה בתשובות סימן מ״ח].

[4]) [דבריו בענין המועדים אולי הכיל ספרו כתאב אלאעיאד (ס׳ המועדים) הנזכר מהגאון בס׳ הגלוי, זכרון לראשונים ה׳ עמוד קנ״ג וקפ״א, אף כי רוב הספר הזה בעניני העבור והיה ערוך נגד בן מאיר].

[5]) [המו״ל יציין לפי׳ המלות פילוסין ואספרגוס בתשובות זכרון לראשונים, ובספרו זה הביא את המלה הראשונה (לקוטים סימן י״א) והשנייה (שם סימן ו׳); ועוד נוכל להוסיף המלה המר (לקוטים סימן ק״י) מס׳ הערוך, והמלה טשטקי (נדה ס״ח ע״א) מסמ״ג לאוין ק״א ובראש״ש מקואות סי׳ ל״ז שכבר הביאה רשי״ר בתולדות הגאון (הערה 19) והמו״ל לא הביאה. ולגודל ידיעת הגאון בזה יסכים ספור ר׳ משה ן׳ עזרא בכתאב אלמחאצרה שפעם אחת נתקשה רב האיי גאון בבאור מלה ארמית עד אשר ראה בחלומו את רס״ג שפירש לו המלה הזאת בבאור נכון; ובכגון זה בודאי לא נאמר דברי חלומות לא מעלין וכו׳].

[6]) [ולפי עדות הראב״ד בס׳ הקבלה כתב הגאון תשובות גם לקהלות רחוקות בספרד: קרטבה אלבירה אליסאנה בגאנה קלסאנה ואשביליה ומארדה].

[7]) [ראה הערתי למטה עמוד 149 סימן י״ח שזהו מוטל בספק].

[8]) [ובהם התשובה היקרה שבה נמצא קיום פסק דין של הריש גלותא דוד בן זכאי, למטה עמוד 119 סימן ל״ב].

[9]) [ולי נראה כי אדות התשובות העבריות מרס״ג שנדפסו בזכרון לראשונים מחברת ד׳ אין מקום לספק אולי נעתקו מערבית, כי נמצאו בהן סימנים מובהקים מסגנון לשון הגאון].

[10]) [מלשון הר״י ן׳ גיאות המובא למטה (לקוטים סימן מ״ג) וכן מסדור רב עמרם גאון (דף מ״ז ע״א) ומשערי תשובה סימן קמ״ג ומהרא״ש סוף יומא נראה ברור כי הנוסח כל

בנידון אחד שהקילו בחומר אשת איש אמר שהאנשים שהיו שם בשעת שידוכין חייבין נדוי, ויהי הצדק אזור מתניו והחמיר בנכיתא. אמר שגוי אנס הוא לא נאמר בענין קרקעות[11]). וחייב אדם להקדים פרנסתו לכל דבר, וקודם שתגיע לו אינו צריך לתת צדקה. בבית דינו היו כותבין פסק הגט לאשה ששפטו שצריכה לקבל ספר כריתות. מזכיר פיוטים באלפא ביתא בהושענא רבה[12]). הביא ראיה מן התרגום[13]). מצינו לו חקירה בסדור המשנה בגדר ההתנגדות[14]).

הסבן הסבין ר"ס לכתוב בראש תשובותיו: „אם כן היה המעשה כפי מה שכתוב בשאלה זו"; גם מורגל בפיו לאמר: „כך ראינו, שכך שנינו, וכן הלכה, כך הוא הדין, ואין לשנות ואין לזוז". ושאר לשונותיו הן: „הלכך מן הלין טעמי, וזאת תשובתך, והשבנו אותם, שאלה זו יצאתה לפנינו, ולפי אלה הדברים שהקדמנו, ושנו רבותינו"[15]). בפרשו דברי הש"ס בבאור יפה אומר: „אנו מקשין עליה, אנו גומרין בה". והנה רוב אלה הדברים העתיקו מלשון ערבית[16]). לפעמים מביא בסוף התשובה דברי זירוז ופסוקים מן המקרא[17]).

הבאים אחריו הוקירו דבריו ותשובותיו ורב שרירא אמר על דברי ר"ס שהביאו לפניו ולא ישרו בעיניו: „הדברים מזוייפים כי חכם גדול היה [רס"ג] ואין משנה שלמה אובדת ממנו". ואף כי תשובתו בענין יו"ט שני היתה לאבן נגף שפלפלו עליה הקראים, רצה רב האיי לחפות עליו ואמר שבקנה דחה את האפיקורוס[18]). אכן

---

נדרי היה קדמון וכבר ידעו ממנו רב נטרונאי רב עמרם ורב האיי בר נחשון שהיו קודם רס"ג, וכולם הביאוהו כמנהג שנהגו באיזה מקומות, וכן עשה רס"ג והביאו בסדורו כמנהג איזה מקומות כאשר כן עשה גם רב עמרם; ובהא"ש שם כתוב בפירוש בשם רס"ג: יש עושין כך, ואמנם אצל ן' גיאת המלות האלה הובאו בשם רב נטרונאי. ועל כל פנים לא רס"ג תקן נוסח כל נדרי].

[11]) [לענין מה ששאלתי בהערותי לתשובות זכרון לראשונים ד' (עמוד 386 לסימן תק"ל) כי זהו נגד דברי הגמרא בסוכה, נראה לי עתה כי הגאון הרשה לעצמו לנטות מדין התלמוד מפאת ההפרש שהיה בנידון זה בין ממשלת פרס בימי חכמי התלמוד וממשלת הערבים בימי רס"ג].

[12]) [הר"א קאהוט ז"ל הדפיס את האלפא ביתין מהושענות דרס"ג במונאטסשריפט לשנת 1893 ובמחברת מיוחדת].

[13]) [וכבר מתרגומו הערבי לתורה ידענו איך הוקיר הגאון את באורי אונקלוס בתרגומו].

[14]) [נודע כעת כי רס"ג חבר מבוא התלמוד ובו היו נכללין כללי המשנה והגמרא].

[15]) [צריך להעיר כי כמה מן המבטאים שציין המו"ל אינם מיוחדים רק לרס"ג, כי גם גאונים אחרים מן הקודמים והמאוחרים לו השתמשו בהם; כן למשל: כך ראינו (או בארמית הכין חזינא) מצאנו גם כן אצל רב חנינאי, רב יהודאי, רב כהן צדק מסורא, רב פלטאי, רב שר שלום, רב נטרונאי, רב עמרם, רב אהרן, רש"ג ורה"ג; הלשון כן הלכה או כך הוא הדין נמצא גם אצל רב יהודאי, רב משה, רב שר שלום, רב נטרונאי, רב עמרם, רב אהרן, רש"ג ורה"ג וגם הרי"ף; וכן שאר הלשונות].

[16]) [נידון ההעתקה ראה למעלה הערה 9].

[17]) [גם אלה נמצאו בתשובות גאונים אחרים שהגיעו לידנו בשלמותן].

[18]) [ראוי להעיר כי דברי רס"ג אדות חשבון העבור היו כתובים באריכות בחבוריו כתאב אלעבור, כתאב אלתמייז, כתאב אלאעיאד, בבאורו על התורה ובמחברותיו נגד ענן וקראים אחרים, והספרים האלה לא בלבד שלא הגיעו אלינו, כי אם גם בימי רה"ג היו כבר יקרים במציאות, וידענו בברור כי כמה מהם לא ראה בעיניו. ובימינו נמצאו רק חלקים קטנים מבאורו לתורה ולקוטים מדבריו בספרי הקראים (אשר אמנם נוכל להשתמש בדבריהם

לפעמים השיב רב האיי על דברי ר"ס[19]), גם הרי"ץ [ן' גיאת] מפלפל על דבריו, ופעם אחת כותב על תשובתו: „ולא דייקא", ובהע"ט כתב על איזה מתשובותיו: „ולאו דסמכא אינון".

[עד הנה דברי המו"ל ז"ל הנאמרים בדעת והשכל, לבד פרטים אחדים שבהם דעתי שונה מדעתו והעירותי עליהן. ועתה אביא גרגרים אחדים מכ"י ומספרים נדפסים להוסיף על הלקוטים שהביא המו"ל מדברי הגאון בהלכות, כפי אשר אוכל לאסוף במשך הזמן הקצר הנקצב לי.

א) מכתבי יד.

1. באוצר ספרי הממשלה בפטרבורג נמצא חלק מס' הלכות שחיטה בקצרה בשני כ"י, האחד יכיל ד' דפים, והשני ב' דפים והוא יקצר בסגנונו רב יתר מכ"י א'. ואתן פה דוגמא משתי הנוסחאות מראש הספר[20]).

על כ"י א' רשום: הלכות שחיטה מכ֗תצר תאליף רבינו סעדיה גאון אלפיומי ביר יוסף זצ"ל. ויתחיל כזה: אלקול פי תצפית [כן] לחם אלחיואן לאן בתצפיתה יחל אכלה וד֗לך אנהא כ֗מסה צפאת. אלצפה֗ אלאולה֗ מערפה֗ אלטאהר פי גנסה מן אלטמי פי ג֗נסה. ואלצפה֗ אלת֗אניה֗ תחריר צנאעה֗ אלד֗באחה֗. ואלת֗אלת֗ה֗ אלוקוף עלי אלעלל אלקאתלה֗. ואלראבעה֗ תנקיה֗ אלערוק ואלשחום אלמטבקה֗ עלי אלצפאתאת. ואלכ֗אמסה֗ תחליל אלדם אלג֗ארי פי [כן] גמלה֗ אללחם כאמלה [כן] ואלגסיל. פאד֗א כמלת הד֗ה אלכ֗מסה֗ כ֗צאל חל אכל ד֗לך אללחם. ואן כ֗לת מנהם ואחדה֗ פלן יחל. נבתדי פי אלקסם אלאול ונקול אמא פצל אלטאהר פי גנסה מן אלטמי פי ג֗נסה וכו'.

ועל כ"י ב' רשום: הלכות שחיטה לר' סעדיה גאון ז"ל, וראשיתו כזה צפה֗ לחם אלחיואן חתי יחל אכלה בכ֗מסה֗. אלאולי מערפה֗ צנעה֗ אלד֗ביחה֗. ואלת֗אניה מערפה֗ אלטאהר פי נפסה וקיל פי גנסה ואלטמי פי גנסה. ואלת֗אלת֗ה֗ אלוקוף עלי אלעלל אלקאתלה֗. ואלראבעה֗ נקאה֗ אלערוק ואלשחום אלמטבקה֗ עלי אלצפאתאת. ואלכ֗אמסה֗ תחליל אלדם אלג֗ארי מן גמלה֗ אללחם באלגסל ואלתמליח. פאד֗א כמלת אלכ֗מסה֗ כ֗צאל חל אכל ד֗לך אללחם. ואללחם [כן] וא..ה מנהן לן יחל. פנקול אן מערפה֗ אלטאהר פי גנסה וכו'.

2. באוצר הנ"ל ימצא כ"י מס' תשובות רב מבשר על רס"ג, והפרק הד' מס' זה נקוב בשם: אלפצל אלראבע פי אלסהו אלמוג֗וד לה פי אלהלכות (ע"ד השגיאות הנמצאות אצל הגאון בהלכות). רוב השגותיו בפרק זה הן על פירוש התורה לרס"ג, אולם שתי השגות הן על כתאב אלות֗איק (ס' השטרות); ואלה הם דברי הגאון המובאים שם:

וממא וג֗ד לה רצ֗י אללה ענה פי כתאב אלות֗איק קולה ויג֗ב אן יפרק בין קול אלקאיל יועטא פלאן כד֗י וכד֗י ובין קולה לא יועטא אלא כד֗י וכד֗י אד֗ בינהם פי אלחכם פרק בקולהם האומר תנו שקל לבני בשבת וראויים לתת להם סלע נותנין

רק בזהירות יתרה), ועד אשר יתפרסם כל הנמצא מדברי הגאון בלשונו בלתי אפשר להוציא משפט חרוץ בנידון זה].

[19]) [וקודם לו השיבו על רס"ג בדברי הלכה רב מבשר ורב שמואל ן' חפני].

[20]) [התרגום העברי עם הערות יבוא בזכרון רס"ג].

להם סלע ואם אמר אל תתנו להם אילא שקל אין נותנין להם אילא שקל. קאל מבשר לים אלאמר כמא ד֗כרה וכו׳.

וממא וג֗ד לה פי הד֗א אלכתאב איצ֗א קולה ויג֗ב אן יפתקד אלחרוף אלתי תות֗ר את֗רא פי אלחכם מת֗לא ברג֗ל יוצי לאבנתה אלף דרהם פאן הו קאל לכתובתה פהי אלף תאמה֗ ואן הו קאל פי כתובתהא פהי עלי רסם כל בלד ואצלהא נאקץ מן אלף דרהם בקולהם או (אי) אמר לכתובתה ארבע מאה דאינון תמני מאה זוזי ואו אמר בכתובתה ארבע מאה דאינון מאתן. פאלפצל בין למד ובי. קאל מבשר לים אלאמר כמא ד֗כרה וכו׳.

3. רב שמואל בן חפני בספרו הנקרא כתאב אלנפקאת (ס׳ ההוצאות) ובשאר חבוריו יביא כמה פעמים את דברי רס״ג וישיג עליהם, ומקום אחד בענין מספר האנשים שאסור להם ליטול לקט שכחה ופאה הבאתי בזכרון לראשונים מחברת ג׳ (הערה 90, עמוד 34; ושם תחת וזכרם כולם צ״ל והבטיח לזכרם, וועד בלכדהם; ותחת לכן יעלה מספרם ליותר צ״ל ואולי יעלה וכו׳). ובספרו הנקרא כתאב אלשרוט (ס׳ התנאים) שמצאתי זה לא כביר יאמר: וקד קיל אן ראס אלמתיבה֗ אלפיומי זצ״ל אנה קאל לנחתאג֗ אלי תנאי כפול אלא פי גיטין וקידושין פקט וכו׳. וברצות ה׳ אדבר מזה בפרטות במהדורא ב׳ מזכרון ר״ש ן׳ חפני.

4. אודות החלקים מסדור הגאון והדינים הנמצאים בהם אדבר אי״ה ביחוד בחלקים הבאים בזכרון רב סעדיה גאון.

ב) מספרים נדפסים.

1. מאור זרוע לר׳ יצחק מווינא: בהלכות גיטין (חלק א׳ עמוד 197 סימן תרצ״ח) „נהגו העולם לשרטט הגט י״ב שיטין וכו׳. ורב סעדיה גאון פי׳ בשם רב היי גאון [צ״ל בהפך או הכונה לרב האיי בן דוד או בן נחשון] משום דכתיב ספר כריתות ואמרינן פ״ק דב״ב בין ספר לספר ד׳ שיטין הרי בין ד׳ ספרים הראשונים ג׳ פעמים ד׳ שיטין והם י״ב שיטין. אבל בין וידבר למשנה תורה לא קא חשיב שאינו אלא חוזר ושונה התורה. לכך נהגו לעשות כמנין כריתות שיש בין ד׳ ספרים״. ובתוספות ריש גיטין הנוסח: ור״י שמע בשם רב האיי גאון ובשם רבינו סעדיה, וברא״ש שם נאמר סתם: ומשום רה״ג ורב סעדיה אמרו, ובמנהיג דף ק״ה הביא רק את רה״ג מפני הקצור. — ושם באור זרוע חלק ב׳ (עמוד 161 סימן שפ״ט או ש״ין): „יום ח׳ (דפסח) דהוא שבתא קרינן עשר תעשר בהדי כל הבכור כי הא דאתקין רב סעדיה פיומי זצ״ל״.

2. מהרשב״א: בחדושיו לקדושין (לדף נ״א ע״ב) בדין אם קידש אחת מכמה אחיות: „ומעשה היה בימי רב סעדיה והצריך גט לכולן״. ובחבורו תורת הבית (בית ו׳ שער ז׳, ד׳ ויניציאה דף קפ״ז ע״ב): „וכדרבא דאמר לידה אינה סותרת ועולה [לז׳ נקיים] וכן הסכימו הגאונים ז״ל רב סעדיא בתשובותיו וכן בה״ג דרב יהודאי גאון ובשאילתות דרב אחא״. ואולי התשובה הזאת העתיק בעל המנהיג מלשון ערבית (המנהיג ד׳ ברלין דף צ״ה. למטה בלקוטים סימן ע״ג), והרא״ש (לנדה פרק ד׳ סימן א׳) הביא סתם: וכן כתב רב סעדיה.

3. מהאשרי לש״ס: (פרק ח׳ סימן כ״ד): „ואמר רב סעדיה בעליתו מלטבול מברך על הטבילה״. — ושם (סימן כ״ח): „אבל משום רב סעדיה ז״ל אומרי׳ צריך לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית בין ביחיד בין בציבור. ואמר רב האיי ז״ל נוהגין אנו כמו רב סעדיה גאון ז״ל״. והמו״ל הביא (לקוטים סימן ע׳) ממנהיג ששם לא באו דברי רה״ג כהויתן. — ולבבא מציעא (פרק ז׳ סימן ו׳) כתב: „מכאן פסק רב סעדיה גאון ז״ל דאסור לאדם שיאמר לנכרי ערב שבת הילך מעות וקנה בשבת כך וכך דהא קא חזינן הכא דאע״ג דאינו דש מיד כי אם אחר החסימה היה אסור אם היה איסור סקילה״. — ולסנהדרין (פרק ג׳ סימן כ״ה): ושמעתי בשם רס״ג ז״ל שצריך לישבע וכו׳ (ראה לקוטים סימן ק״ח בשם המרדכי) תמצא הגהה: „וכן כתב רבינו סעדיה דבין על הילך בין על הקרקע נשבע שבועת היסת״. — ולשבועות (פרק ד׳ סימן ב׳): „וכן כתב רב אלפס ז״ל בתשובה שאין נתבע רשאי למנות שליח וכן נמצא בתשובה לרב סעדיה גאון״. — ומה שנמצא אצלו לחולין (פרק ז׳ סימן ל״ה): „ונשאל גאון על עכבר שנפל לשמן של בית הכנסת״ וכו׳. כמדומה לי שקראתי זה בשם רס״ג ואינני זוכר עתה המקום.

4. רבנו יעקב תם בתשובתו לר׳ משולם (כפי שהובא בעין זוכר לרחיד״א ד׳ לבוב דף כ״ט סימן ל״ז): „וכמה ברכות מצאנו בסדר רב סעדיה ברוך המרבה שמחות ובהלכות רב יהודאי אשר צג וכיוצא בהן הרבה אעפ״י שאינן כתובות [בתלמוד]״ וכו׳. (ואולי עפ״ז יש לתקן דברי בעה״ט המובאים בלקוטים סימן כ״ג).

5. ר׳ אברהם בן נתן הירחי בס׳ המנהיג: (ד׳ ברלין דף נ״ט סימן נ״ד) „וכתבו רבי׳ סעדיא ז״ל ורבי׳ האיי ז״ל דבין יחיד בין צבור חייבין לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית [יום כפור]״. ועפ״ז נוכל לתקן שגיאת הדפוס גלויה הנמצא בהלכות ר״י ן׳ גיאת (ומובא בלי תקון לקוטים סימן מ״ב): ומשום רבינו סעדיה אמרו וצריך לברך שהחיינו וכו׳ כמו שאמר מר רב סעדיה, כי תחת סעדיה הראשון צ״ל האיי. — ושם בהלכות סוכות (דף ע׳ סימן מ״ז): „ורב סעדיה אמר ישראל שלישי קורא [ביום הושענא רבה] וביום הששי ישראל רביעי וביום השביעי״. — ושם בדיני שמחת תורה (דף ע״ב סימן ס״א): „ואלפא ביתא זו [אשר בגלל אבות בנים גדל] יש שמסיימים אותה אך רבי׳ סעדיה אמר שאין נכון לגומרה שיש בה תוספת דברים שאינן ראוים לאומרם ולא יתכן לומר ברכה ולא הזכרת השם ומלכות שלא הוזכרה זו בתלמוד ואין לקבוע ברכה (זו) אלא מה שקבעו הם״. (וראה לקוטים סימן ס״ה).

6. ר׳ דוד אבודרהם בסדר תפלת שחרית של חול: „וכתב רבינו סעדיה כשאומר שליח צבור יתגדל ויתקדש שמיה רבא עונין הקהל אמן. בעגלא ובזמן קריב עונין אמן יהא שמיה רבא. שמיה דקודשא בריך הוא עונין אמן. דאמירן בעלמא ואמרו אמן עונין אמן. וכן כתב הר״מ במז״ל״. — ושם להלן: „וכתב רבינו סעדיה ורבינו שרירא שבתפלת המנחה אין אומר שליח צבור רצה מפני שאין הכהנים נושאין את כפיהם בשעת המנחה משום שכרות שכבר סעדו כל העם ושמא שתו הכהנים יין ושכור אסור בנשיאת כפים. אלא מתחיל ואשי ישראל. אבל במנחה של תענית כתבו שאומרים אותו. וביום הכפורים במנחה לבד אע״פ שאין נושאין כפיהם נהגו לומר רצה״. (וראה לקוטים סימן ס״ז). — ושם עוד: „ובסדר רב עמרם ורבינו סעדיה כתוב ושמו את שמי [בברכת כהנים]. ועליהם סמכו באלו הארצות לאמרו״. — ולמטה

שם: „והמון העם קוראים קדיש לעלם ולעלמי עלמיא. וטעות הוא והנכון לומר בעלם עלמיא. וכך הוא בסדר רב עמרם ורבינו סעדיה". — ושם בדיני ברכות התורה: „והר' יהודה בר ברזילי ברצילוני כתב בשם רבינו סעדיה אע"פ שאמר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך להחזיר עצמו לכלל לגמרי ולאמר ברוך ה' המבורך מידי דהוה אברכת המזון שאע"פ שאמר נברך ולא הוציא עצמו מן הכלל צריך לחזור למקום שפסק ולומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ואח"כ מברך". — ושם בסדר מעריב של שבת: „וברכתו מכל הימים וקדשתו וכו'. וכתב רבינו סעדיה כי ברכת השבת וקדושו הוא על שומרי השבת שיהיו מבורכים ומקודשים". — ושם בסדר תפלת חנוכה: „ויש שאומרים אותו [על הנסים] בכי מעולם קוינו לך. וכן הוא בסדר רב עמרם ורבינו סעדיה וכו'; והמון העם אינם אומרים ואחר כך באו בניך וכו' ונכון לאמרו כי הוא עיקר הנס. וגם רב עמרם ורבינו סעדיה כתבוהו וכו'; כתב הר"מ מרוטנבורג שאין ראוי לומר בשם שעשית עמהם פלא וכו'. וי"מ כיון שהוא צורך רבים יכולין לאמרו וכו' וגם רב עמרם ורבינו סעדיה והר"מ במז"ל כתבוהו ונהגו לאמרו". — ושם בתפלת פורים: „ויש אומרים אותו [על הנסים] בכי מעולם קוינו לך. וכן הוא בסדר רב עמרם ורבינו סעדיה". — ושם בסדר הגדה של פסח: „שיגיע דמם על קיר מזבחך לרצון כך כתבוהו רב עמרם ורבינו סעדיה והרמב"ם ז"ל". — ושם בדיני ספירת העומר: „כתב בה"ג מאן דלא מאני עומר לילה קמא לא מאני בשאר לילות וכו'. וכן כתב רבינו סעדיה". (וראה לקוטים סימן ס"ג). — ובסדר תפלת יוה"כ: „ובסדר רב עמרם ורבינו סעדיה כתוב סקילה שריפה סמוך עם מה שלפניו בלא פירוד וכו'; והנכון שלא לומר וחטאנו על כולם אלא הכל גלוי וצפוי וכו' וגם רב עמרם ורבינו סעדיה לא כתבוהו".

אחשוב כי בדוגמאות אלה די להראות כי עוד רבה עבודת הדרישה והחפוש בפוסקים ומפרשי הש"ס עד אשר תצלח בידינו לאסוף את כל אשר השאיר הגאון אחריו ברכה בהלכות ודינים. ועל כל פנים אם לא עשה המו"ל המנוח את המלאכה כולה הלא עשה רובה ככולה. ולא למותר יהיו להעריך פה איזה הערות לדברי המו"ל נ"ע, גם אציגה בזה את התקונים לשגיאות הדפוס והקלמוס אשר הרגשתי בעת קריאת העלים לפי סדר הדפוס.

עמוד XVIII שורה 2 — ועוד נודעו עתה ספרי הגאון: על טומאה וטהרה, על הלכות נדה, על הלכות שחיטה ועל המועדים. — שם שורה 7 מלמטה — צריך להעיר כי הגאונים הקדמונים לרס"ג כבר ידעו ממנהג האזהרות, כמו שנראה ברור מתשובת רב נטרונאי בהלכות פסוקות (מהדורת המו"ל סימן ק"צ עמוד 91). ובאמת ידבר רס"ג בבאורו לשמות (ל"ד כ"ז) מאזהרות כמדבר הנודע ומפורסם, כי אלה דבריו שם: קו' כתב לך את הדברים האלה וג̇מע י"ח שי מד̇כור פיהא כתיבה אלך̇. ואלה' מא אמר יש' אן יכתבוה עלי אלח̇גארה̈ והו ג̇מיע עיון אלתוריה̈ כ"ק וכתבת על האבנים את כל דברי וג'. וימכן אן תכון עיונהא עלי צנעה̈ אזהרות וכמא סנשרה ד̇לך פי מוצ̇עה (אמרו כתב לך וכ' נקבצו י"ח דברים שנזכרה בהם כתיבה וכו'. והחמישי מה שנצטוו בני ישראל שיכתבו על האבנים והוא קובץ כל שרשי התורה כמו שכתוב [דברים כ"ז ח'] וכתבת על האבנים את כל דברי וג'.

ויתכן שכונתו לשרשי המצות על דרך חבור האזהרות, וכמו שנבאר זה במקומו, בס' דברים). והביאו זה בשם הגאון הראב"ע לדברים כ"ז ג' והרד"ק ליהושע ח' ל"ב, וראה הערתי במאסף נדחים (I, 33).

עמוד XIX שורה 10 — עד עתה לא נודע מהקראים הקדמונים מרס"ג שספחו את כל המצות אל עשרת הדברים, וכפי הנראה לקח המו"ל את דבריו אצל פינסקער (לקוטי קדמוניות, נספחים עמוד 1) הכותב על נסי בן נח: „ומתאמץ להכניס כל המצות תוך עשרת הדברים וקידם בזה את הרס"ג"; אולם כבר הוכיחו כי פירוש עשרת הדברים המיוחס לנסי הוא מאוחר בזמן ונמצאו בו המלות שחדשו המעתיקים מבני משפחת אבן תבון (סוג כולל, סוג שפל; ל"ק שם עמוד 7). — שם שורה 15 — החבור תפסיר אלעשר כלאמאת שהדפיס אייזענשטעדטער אינו מרס"ג, ראה הערת הר"י דערנבורג ז"ל ביידישע צייטשריפט לגייגער (לשנת 1868, עמוד 314), וראה גם במונטסשריפט לפראנקעל (שנה הנ"ל, עמוד 462).

עמוד XXI שורה 18 — המלה אלוף בראשי החרוזים (סעיד בן יוסף אלוף) שייכת לדעתי אל אבי הגאון, כי מעולם לא חתמו הגאונים והרבנים בימים ההם עם תארי הכבוד שלהם, ורק סופרי הישיבות שכתבו והעתיקו תשובותיהם הם המה המכנים את בעלי התשובות בכנויי הכבוד; וראה הערתי במאסף נדחים (I, 35).

עמוד XXX בהערה * — כונתי כי הילפותא היא לפי הנראה מכפל השרש יצא כדרך דרשת חז"ל תמיד במקור הבא לפני הפעלים.

עמוד 2 שורה 5 מלמטה — צ"ל בגוף הערבי ונצבה תחת ונצבהא.

עמוד 3 שורה 1 — צ"ל אזליתהא תחת אזליתה. — שם בסוף הערה 4 — צ"ל העתיק תמיד ויאמר במלת שא = רצה.

עמוד 8 שורה 7 — צ"ל ותוראתה תחת ותארותה. — שם שורה 2 מלמטה — צ"ל וניאתֹה (ועוד לא הספיקה השעה בידי לקרא את גוף ס' הירושות).

עמוד 57 בסוגר חרוז אות ה' השני — והוכיח לכשרון. ר"ל הוכח תוכיח את עמיתך למען ילך בדרך הישר והכשר. — שם הערה 2 צ"ל צריך אתה.

עמוד 58 סוגר חרוז אות י' — ונר ימי חנוכה עד כלות. כפי הנראה כונת הגאון היא כי מצות הדלקת נר חנוכה היא עד שתכלה רגל מן השוק (שבת דף כ"א ע"ב).

עמוד 62 בחרוז אות כ' — לא יענון יתום ואלמנה פן אחרה. ר"ל פן יחר אפי (ע"ד הכתוב שמות כ"ב כ"א—כ"ג: כל אלמנה ויתום לא תענון וכו' וחרה אפי וכו').

עמוד 64 שורה אחרונה — המלך אל ישיב עם. הכונה למצרים (ע"ד הכתוב דברים י"ז ט"ז).

עמוד 68 הערה 14 — אולי הכונה במלות גאולת הכר גאולת השדה הניתן בחכירה, ולא נצטרך להגיה.

עמוד 69 בסוגר חרוז אות ו׳ — זכר המזנבים בעדרי. לפי דעתי זה מוסב על המלה לכתוב, והכונה על מצות ה׳ (שמות י״ז כ״ד): כתוב זאת זכרון בספר כי מחה אמחה את זכר עמלק, ועל עמלק נאמר (דברים כ״ה י״ח): ויזנב בך את הנחשלים, ובעדרי הוא כנוי לעם ישראל שהוא עדר ה׳; וזהו שלא כפירוש המו״ל בהערה 7.

עמוד 73 — בענין י״ג מדות דר׳ ישמעאל ורס״ג מצאתי בחלק מס׳ מצות לקראי (והוא כפה״נ לסהל או לישועה בן יהודה) בוכוחו עם הגאון יאמר בתוך שאר הדברים: ויקול אן סדר עולם אלדי פיה קאל רבי יוסי בעשרים ובחמשה באלול נברא העולם הדה אגדה ואין סומכין על דברי אגדה אלך. ואסקט אלקיאס פי אלשרע ותרך מא קאלוה פי צדר תורת כהנים מן שלש עשרה מדות התורה נדרשת. ולפטה נדרשת פהי תדל עלי אלאסתכראג ואלקיאס לאנהם לם יקולו נמצאת פכאן יקול קאיל אנהא מוגודה פי אלנקל (ואמר רס״ג אודות סדר עולם שבו נמצא מאמר ר׳ יוסי בכ״ה באלול נברא העולם: זהו אגדה ואין סומכין על דברי אגדה וכו׳. ובטל ההיקש בעניני המצות ועזב את מאמרם במבוא לתורת כהנים מן שלש עשרה מדות התורה נדרשת. והמלה נדרשת תוכיח על החרוש מן השכל וההיקש, כי לא אמרו נמצאת שיוכל המשיב להשיב שהיא נמצאת בקבלה). ובחלק מפי׳ שמות שאולי הוא מהקראי יפת מצאתי את המאמר הזה: פנקול אן אלדי לם יקל באלאסתכראג מן אמתנא קום סואה יסירין מנהם אלפיומי אנה מנע אלקיאס פי אלשרע ואתבת קול אצחאב אלמשנה ואלתלמוד אלדין נצבו מדאהבהם מן אלאסתכראג כמא קאלו משלש עשרה מדות התורה נדרשת פמנזלתה פי מא יקולה פי הדא אלבאב במנזלה מן יקול אן אלכבר אלפלאני מחאל לכני אצדקה מן חית אן פלאן קאל בה. תם מע דלך וגדנא לה פי תפסיר ואלה שמות פי ושמתי לך מקום יקול אן מחנה הלוים כאן מקאם ערי מקלט ופצה באן לו לם יאת בה אלנקל לקד כאן אלקיאס מוגבה (ונאמר כי המאמינים בהוכחת השכל מאומתנו מעטים הם. ומהם אלפיומי המבטל את ההיקש במצות ומקיים את דברי בעלי המשנה והתלמוד שהעמידו את דעתם על הראיות שהן מן השכל. כמו שאמרו מי״ג מדות התורה נדרשת. ומצב פיומי בזה הענין הוא כמצב האיש האומר שספור פלוני הוא הבל אולם אני אחשבהו אמתי מפני שפלוני הוא המספרו. ובכל זאת נמצא בפירושו לשמות לפסוק ושמתי לך מקום שיאמר כי מחנה הלוים היה מקום ערי מקלט והוכיח שאף אם לא באה הקבלה על זה היה השכל מחייבו). וברשימת הפרקים לס׳ כתאב אלאנואר מהקראי יעקב קרקסאני נמצא כי מפרק ט׳ עד פרק כ״א ממאמר ד׳ ידבר אדות י״ג מדות דר׳ ישמעאל.

עמוד 78 שורה 6 — מה שיפרש בפרטות מה הם גדולי הארץ זהו אולי ערוך נגד דעת ענן שחשב גם את המתכיות בכלל דברי הכתוב מעשר הארץ מזרע הארץ (ויקרא כ״ז ל׳), והשיבו עליו רב שמואל ן׳ חפני והקראי יעקב קרקסאני; ראה זכרון לראשונים מחברת ג׳ (עמוד 44 הערה 119).

עמוד 89 הערה 4 ועמוד 91 הערה 9 — מהבאת הפסוקים בתשובות אין ראיה מוכחת שהן לרס״ג, כי גם גאונים אחרים יעשו כזאת; ראה לדוגמא תשובות רב האיי בשערי צדק (דף מ״ח ע״ב סי׳ כ״ז): „כך ראינו כי הקב״ה צוה לתת לבכור וכו׳ כמו שכתוב כי את הבכור בן השנואה יכיר״; ושם למטה (דף ס״ו ע״א סי׳ נ״ג): „היו יודעים כי תורת משה וכו׳ שנאמר ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר״. ולעומת זה רובא דרובא מתשובות שהן בלי ספק לרס״ג אינן מתחילות מפסוקי התורה.

עמוד 98 הערה 5 צ״ל לקמן סי׳ ט״ו תחת ט״ז.

עמוד 109 בשורה אחרונה למטה — צ״ל וג̇הב̇ד̇ה̇ (ואעיר כאן בדרך כלל כי רוב הנקודות המבדילות בערבית חסר בכמה תשובות והמבין יתקנן מדעתו).

עמוד 114 שורה 7 צ״ל וליכא לשמותיה; לא אסר (או לא אסיר ככתוב בש״צ). — שם שורה 8 — צ״ל ותנן לוין מהן. — שם הערה 5 — צ״ל ש״ך שם סימן ז׳.

עמוד 115 שורה 6 — בענין סתם עכו״ם אנס הוא ראה למעלה הערה 11 לדברי המו״ל.

עמוד 116 שורה 2 מלמטה — צ״ל ואלתעכב (כאשר תקנתי בתשו׳ זכרון לראשונים ד׳ עמוד 340 הערה ג׳).

עמוד 118 הערה 5 — צ״ל בהערת דערנבורג: א״א (אשה אחרת).

עמוד 119 שורה 3 — בבאור המלה בתאי שנתקשיתי בה בתשו׳ זכרון לראשונים (עמוד 275 הערה 6) גם דברי המו״ל בהערה 1 לא יספיקו; אולם מצאתי אח״כ בס׳ המצות לענן: „וכל אינש נמי דנסיב מכניף בי עשרה מן בתייא דאתרא ואמר להון״ וכו׳; ולמטה שם: „כי היכי דלא ניפק דין ישראל במובות [צ״ל במלכות] ובתייא וסבי״ וכו׳. וברי״ח לפסחים (לדף מ״ח ע״ב) „הני נשי דידן: כלומר בני בתאי״. ובמה״ע ישורון לקאבאק (שנה ה׳ עמוד קל״ז) בתשובות רש״ג ורה״ג כתוב: „לכל רבנן ותלמידיהון ובתאי וציבורי דמותביהון בפאס״. ומכל המקומות האלה יוצא כי הוראת המלה היא בעלי בתים (כמו גינאי = בעלי גנות). וכבר העירותי זאת בקצרה בהוספה לחלק ה׳ מספרו של גרעטץ (מהדורא ג׳ עמוד 427), אך שם נשתבשו הדברים בדפוס. — שם שורה 4 — צ״ל ואמר תחת ואמו. — שם הערה 1 בראשה — צ״ל נהרואן; והשערת המו״ל בבאור המלה מרותא אין לה כל יסוד, כי אין ספק שהוראתה אדנות ונשיאות, ובהוראה זאת תמצא המלה מרות מרותא כמה פעמים ברדז״ל; ראה ערוך השלם (חלק ה׳ עמוד 234).

עמוד 122 הערה 1 — צ״ל למטה עמוד 125 הערה 7 (ולא 6).

עמוד 129 שורה 6 — תחת המלה ורצעום הכתובה פה (וגם בגמו״מ) נראה דצ״ל ורעצום (מן תרעץ אויב, שמות ט״ו ו׳) או ורצצום (מן וירצצו, שופטים י׳ ח׳) או גם ורצום (מן רצותי, שמואל א׳ י״ב ג׳).

עמוד 138 הערה 4 — בגמו״מ שם באר המו״ל ראשי התבות ח״כ = חיים כתב, אולם אחר זה פירש חסר כאן (ראה למעלה עמוד 134 הערה 7) וכן צ״ל כאן.

עמוד 140 סימן מ״ז שורה 3 — נראה דצריך להוסיף המלה הפרה אחרי המלות יש בה. — שם הערה 1 — צ״ל ברבוותא או ברבואתא.

עמוד 141 שורה 1 תחת ויוצר נראה דצ״ל ונוצר (חסר לאלפים). — שם שורה 3 צ״ל השם הנכתב. — שם שורה 11 — נראה דצ״ל שהם חושבים אותו [מקובל] ביניהם, ור״ל איך תוכל להיות מחלוקת בדבר המקובל ממשה רבנו? — שם שורה 6 מלמטה — תחת ק״ל שנה לפני חרבן בית שני צ״ל ק״נ שנה לאחר ה׳ ב׳ ש׳; ראה יוחסין ד׳ לונדון (עמוד 83) וזכרון לראשונים מחברת ג׳ (הערה 65, 68).

עמוד 146 לקט ז׳ הערה 2 — צ״ל מקצ״ב (מן קצ״ב) חלקים תחת תקצ״ב.

עמוד 148 לקט י״ג — אודות שירת אברהם דברתי אח״כ במ״ע איזר׳ מונטסשריפט, ואח״ז דבר מזה הר״א עפשטיין במה״ע ממזרח וממערב ור״ב ראטנער בהמליץ; וזה לא כביר מצאתי דפים אחדים מפי׳ דברים (ואולי הם מהפי׳ המיוחס לר׳ דוד נכד הרמב״ם), ובראש פ׳ האזינו כתוב: ודֿאלך קאלו זכרם לברכה אן האדֿה אלשירה מן גֿומלהֿ אלשירות שנאמרו בעולם להקדוש ברוך הוא. אלשירה אלאולא קאל אדם הראשון וקת טרד מן גן עדן ועבר עליה השבת וגֿד הזה מנוחה אפתתח וקאל מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה׳. ואלשירה אלתֿאנייא קאלהא אלסייד אברהם אבינו עליו השלום חין סלם אלחק תעאלי בידה אלמלכים וקאל הרימותי ידי אל ה׳ ואפתתח וקאל משכיל לאיתן האזרחי חסדי ה׳ עולם אשירה. איתן האזרחי זה אברהם אבינו עליו השלום אלך (וזהו אמרם ז״ל כי השירה הזאת היא מכלל השירות שנאמרו בעולם להקב״ה. שירה א׳ אמר אדם הראשון בעת שנטרד מגן עדן ועבר עליו השבת ומצא לפניו מנוחה ופתח ואמר מזמור שיר ליום השבת וכו׳. ושירה ב׳ אמרה אברהם אבינו ע״ה בשעה שמסר ה׳ ית׳ בידו את המלכים ואמר הרימותי ידי אל ה׳ ופתח ואמר משכיל לאיתן האזרחי וכו׳. איתן האזרחי זה אברהם אבינו ע״ה וכו׳). — שם לקט י״ד — אודות מנהג קריאת הצבור הי״ג מדות ראה תשובת הרמב״ם לאנשי אלכסנדריא (קובץ תשובת הרמב״ם דפוס לייפציג דף י״ח סי׳ פ״ז).

עד כה הגיעו הערותי המעטות אשר כתבתי בנחיצה רבה, ועם הקוראים הנכבדים הסליחה על אשר נתתי מעט במקום שהיה ראוי להרבות, כי אין הזמן להמדפיס; ומה גם כי אינני כאיש העושה בתוך שלו כי אם כנכנס לגבול חברו. ומובטחני כי גם נפש המו״ל ז״ל לא תשת עלי חטא ועון על אשר ספחתי איזה תקונים לדבריו, כי ידעתי את ידידי המנוח נ״ע על פי מכתביו אלי כי עניו ואוהב אמת היה, ולא אחת ושתים הציע לפני שאלותיו ובקש עצתי; תהי נפשו צרורה בצרור החיים!

סט. פטרסבורג, סוף חדש מרחשון התרנ״ז.

**אברהם אליהו הרכבי.**

# כתאב אלמואריתֿ

מודא . מקאלהֿ הט . אלי . אסראיל . ען [אל]אנביא אל . מן אלמקדס . רב לאג̇ל מא אעת[ד] . כאן גריץ̇ מולף הד̇א אלכ[תאב] . סעדיה אלפיומי אלאבאנהֿ [ען אחכאם] אל [מואריתֿ] אצולהא ופרועהא ושרח[הא] . [וג̇מי]ע מא ילזם פיהא . אבתדי [בעון אללה] פקאל. תבארך אללה אלאה א[סראיל אל]כאין ולא כינונהֿ לה וצף [ואול] אלאואיל לה נעת[1]) לקולה פי ספר יש[עיה אני] ראשון אנא אלרב אול לכל אול וא[ול] אלאזלי אלד̇י לם יזל ולם ישתרך מעה [פי] אלאשיא[2]) לקולה פי ישעיה בטחו ב[יי עדי עד] אלאבד אנה אלאזלי אלד̇י לם יזל ולא

[1]) ראה הערה 2 להעתקה העברית.

[2]) ראה הערה 3 להעתקה העברית.

## ספר הירושות

. . . . . . . . . . . . . . . . . . .[1])

היתה כוונת מחבר הספר הזה סעדיה הפיתומי באור [דיני הירושות] שרשיהם וענפיהם ופירושם וכל מה שיחוייב בהן. התחיל [בעזר אלוה] ואמר:

יתברך אלהים אלהי ישראל ההוה ואין ההיות תאר לו [ראשון לראשונים ואין הראשית תאר לו][2]) כאמרו בספר ישעיה[3]) אני ראשון אני האל ראשון לכל ראשון וא[חרון לכל אחרון] הקדמון אשר לא חדל מהיות ואין שותף לו בהנמצאים[4]) כאמרו בישעיה בטחו[5]) ב[יי עדי עד] הנצחי הוא הקדמון אשר לא חלף ולא [יחלוף] האחד והמיוחד

[1]) בראש הספר חסרון לא יוכל להמנות והמלות הנפרדות אין להם שום קשור על כן לא הועתק ותוכן הענין נראה שאמר המחבר כי משה כתב הדברים שנאמרו לו מפי הגבורה והתורה היתה מורשה מדור לדור. ואומר: גם המחברים הראשונים מכותבי ההלכות תפשו להם דרך זה לדבר איזה דברים אם מעט אם הרבה בראש חבוריהם מהשתלשלות התורה וכדרך זה מצינו הקדמה לבה״ג.

[2]) הועתק ע״פ ההשערה שצריך להיות אוּל אלאואיל ולא אלאוליהֿ לה נעת.

[3]) נראה שכיון לישעיה מ״ח י״ב אני הוא אני ראשון, וצריך להשלים מה שהוא מקוטע בכ״י יש[עיה אני] ראשון וכו׳ ופי׳ הדברים שבראש המאמר אמר הנביא בשם ה׳ „אני הוא״ כלומר אני האל ואח״כ אמר „אני ראשון אף אני אחרון״.

[4]) גם כאן נראה נוסחת הכ״י משובשת ואפשר שצ״ל פי׳ כּלק אלאשיא: ולא היה לו שותף בבריאת הדברים.

[5]) בתיבה זאת מתחיל הפסוק ישעיה כ״ו ד׳ ואין „בטחו״ אחר בס׳ ישעיה. וזה פירוש הגאון בפסוק זה בטחו בה׳ עדי עד כלומר בה׳ הקדמון שהוא יסוד העולמים.

יז[ול] אלואחד אלאחד אלמנפרד באלוחדאניה̈ [ולא וא]חד עלי אלחקיקה̈ סואה לקול מוסי עליה אלסלאם [פי אלתורה] אתה הראית לדעת וגו׳. ינבגי לכם אן תעתרפ[ו אן אלרב[1]) ג̇ל ועז] הו אלאה לא שי אכ̇ר סואה. מבתדי כל א[בתדא ולא] אבתדא לה הו בקדרתה ועט̇מתה קבל כל שי לקול ד[ויד] פי אל[זבור [1b] בטרם הרים יולדו ותחולל וגו׳ קבל אן אנתשא אלג̇]באל ותבדי [אלעמארה̈ מע סאיר אלארץ̇ ואנת אלטאיק] קבל אלעאלם ובעד אלעאלם. [ואלכ̇אלק] כל כ̇לק [כ]קולה איצ̇א פי אלזבור [לפנים הארץ יסדת וגו׳ ואתה הוא וגו׳] תרג̇מתה אססת אלארץ̇ קדימא ואלסמא עמל קדרתך הם אלבאידון אנת אל[באקי וכלהם כבלא אלת̇וב ת]בדלהם כמא יבדל אל[לבאס. כ̇לק] אלעאלם לא מן מאיה̈[2]) ואתקנה[3]) בלא כיפיה̈ ונ[צבהא] עלי אלתיה כקול איוב עליה אלסלאם נוטה צפון וגו׳ אלמאד [אלסמא עלי אלתיה ואלמעלק] אלארץ̇ לא עלי שי. כ̇לק אלכ̇לק ג̇וד[א] מנה [ופצ̇לא מנה ליערף] פצ̇לה וכרמה לקול ישעיה כל הנקרא בשמי וגו׳ [תרג̇מתה] אלכל מדעי באסמי מנסוב לי אנה כ̇לקי [וליערף כרמי] בראתה וכ̇לקתה.

[1]) בכ״י באלרב (בכתב בלתי ברור).

[2]) כן הוא בכ״י ונראה שצ״ל מאהיה̈ אשר פתרונו מהות.

[3]) בכ״י ואתקנהם.

---

הנפרד באחדותו [ואין] יחוד אמיתי זולתו כמאמר משה ע״ה בתורה[1]) אתה הראית לדעת וג׳ ראוי לכם להודות כי הבורא יתברך ויתעלה הוא אלהים ואין עוד מלבדו. הוא מתחיל כל תחלה ואין תחלה לו הוא ביכלתו ובגבורתו קודם כל דבר כמו שאמר דוד בתהלים[2]) בטרם הרים יולדו וגו׳ ר״ל בטרם יולדו ההרים ותחל תבל עם כל הארץ אתה האל לפני העולם ואחר העולם. [הבורא] כל בריות כמו שאמר ג״כ בתהלים[3]) לפנים הארץ יסדת וגו׳ ואתה הוא וגו׳ ר״ל אתה יסדת הארץ לפנים והשמים מעשה גבורתך הם יאבדו ואתה תעמוד וכולם כאשר יבלה הבגד תחליפם כמו שמחלפים הלבוש. ברא העולם לא מעצם ותקנו בלי איכות והעמידו על תהו כמאמר איוב ע״ה[4]) נוטה צפון וגו׳ נטה השמים על תהו ותלה הארץ על בלימה. ברא כל היצורים בטובו ובחסדו למען ידעו חסדו וכבודו כמאמר ישעיה[5]) כל הנקרא בשמי וגו׳ ר״ל הכל נקרא בשמי מיוחס אלי כי בראתיו ולמען יכיר כבודי יצרתיו ועשיתיו, והיצורים מכירים קדמותו מידיעתם כי הם עצמם

[1]) דברים ד׳ ל״ה ופי׳ אתה הראת „לדעת״ חובה עליך להכיר זאת כי ה׳ הוא האלהים לבדו [וכן הוא בתרגומו על התורה].

[2]) תהלים צ׳ ב׳.

[3]) שם ק״ב כ״ו.

[4]) איוב כ״ו ז׳ ופי׳ הגאון „צפון״ „השמים״.

[5]) ישעיה מ״ג ז׳ זה התרגום משונה מתרגומו בישעיה עיין שם.

ערפת אלכ̇לאיק אזליתה אד̇ ערפת נפסהא [באלח]דת̇ לקול איוב כל אדם חזו בו אנוש יביט מרחוק, יעני בעד אלזמאן פאעלמו אנה אלטאיק אלכביר [אלעט̇ים] ולא נערף̇ לה אולא ולא לה סנין פתחצא ולא מאיה̇[1]) [פתע]לם. ושהדת אלכ̇לאיק בחדת̇ אנפסהא אנה אלטאיק אלקאדר [קב]ל כל קבל ובעד כל בעד לקול ישעיה אתם עדי נאם ה׳ ועבדי וגו׳. אלקאדר קבל כל מכ̇לוק אלכאין קבל כל כאין לם יחתג̇ פי מא כ̇לק אלי עון ולא מעאון ולא אלה̈ [מ]סתעין בהא עלי פעלה. אנפד̇ פעלה באלקצד ואלאמר פקט לקול דוד בדבר ה׳ שמים נעשו. כ̇לק כל ד̇לך תבארך ותעאלי מן ג̇יר אכתסאב ראי ולא אסתג̇לאב [2] עזם ולא אסתפהאם משורה̈ [עאלם אלג̇יב ק]בל [כ̇לק] וכיף̇ לא יעלם במא הו [משונה. מקאם אלא. פתכון קדרה וכיף̇] יכ̇אלפה מן לם [יכן בד אן יכון תחת אלקדרה̈ לקול ישעיה מגיד מר]אשית אחרית וגו׳. אד̇א קאל [קאמת] משורתה ואד̇א [אר]אד עמל ואנפד̇ [אלכביר אלמתעאלי אלמתק]א בקולה פי אלזבור כי אלהים עליון נורא וגו׳ [אן אלרב] אלעאלי אלמתקא אלכביר [אלמלך עלי כל אלעאלם]

[1]) צ״ל מאהיה̈.

---

מחודשים כמאמר איוב [1]) כל אדם חזו בו אנוש יביט מרחוק כוונתו רחוק הזמן ובזה ידעו כי הוא האל הגדול הגבור והאדיר ולא נדע לו ראשית ואין לו שנים אשר יספרו ולא מהות אשר תחקר. והיצורים מעידים בהיותם בעצמם מחודשים כי הוא אל יכול ראשון לכל ראשון ואחרון לכל אחרון כמו שאמר ישעיה[2]) אתם עדי נאום ד׳ ועבדי וגו׳ היכול קודם כל נברא ההוה קודם כל הוה ולא הוצרך בכל מה שברא לעוזר ותומך ולא לכלי שיעזרהו במלאכתו הוציא פעלו ברצונו ובמאמרו בלבד כמאמר דוד[3]) בדבר ה׳ שמים נעשו. ברא כל אלה יתברך ויתעלה מבלי שצריך לקנות דעה ולבקש רעיון ולדרוש עצה יודע הצפונות טרם יוצרו ואיך לא ידע במה שרצונו הוא במקום האמירה עד שיהיה הכרחי[4]) ואיך יכחישהו מי שאי אפשר להיות בלי גזרתו כמאמר ישעיה[5]) מגיד מראשית אחרית וג׳ אם יאמר תקום עצתו ואם יחפוץ עושה ומוציא לפועל. הגדול והאדיר והנורא כמאמרו בתהלים[6]) כי אלהים עליון נורא וגו׳ הנה אלהים הוא עליון נורא ואדיר מלך כל העולם לו המשרה והגדולה

[1]) איוב ל״ו כ״ה.
[2]) ישעיה מ״ג י׳.
[3]) תהלים ל״ג ו׳.
[4]) גם בכאן הכ״י נלקה בחסר ויתר והועתק לפי כוונת הדברים ובמקום משונה מקאם אלא אפשר שצ״ל משיתה מקאם אלאמר ועיין בראשית א׳ אשר שם העתיק תמיד במלת שא = וירצה ויאמר.
[5]) ישעיה מ״ו י׳.
[6]) תהלים מ״ז ג׳.

לה אלמלך ואלשרף ואלתסאני[1]) וגאיר[2]) [אלמגד וגמיע אלאוצאף אל] אלאהיה לקול דויד לך ה׳ הגדולה [וגו׳. סבחאנה גל גלאלה ו]תעאלי עלוא ותקדסת אסמאוה לקול דוד תהלת ה׳ ידבר פי וגו׳. סבחאן מן לא תחויה [אלסמא] אלעלוי ולא אלארץ אלספלי לקול סלימאן כי האמנם ישב אלהים את [האדם על הארץ] הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך [וגו׳. סבחאן מן לא תסיק[3]) אלמלאיכה תמגידה ולא תדרך חד תסביחה [בקולה] כי מי בשחק יערך לה׳. סבחאן מן לא ירי ולא יצף ולא [יחד] בקול משה קול דברים אתם שומעים תעאלי עז וגל ותסאני מן אן תכון[4]) לה צפה או שבה או חד או נטירא או מתאל או קרין בקולה ואל מי תדמיון אל. אלדי לא [יכלו מנה מכאן ולא ישגלה שאן עַן שאן פי אסרע וקת ינטר לכל כלק פי שאן[5]) בקול ישעיה פנו אלי והושעו כל אפסי [ארץ]. אלדי לא יחולה אלאוקאת ולא תגירה אלדהור פאן תגירת אלאשיא גדדהא. אלחמיד אלמגיד קריב למן דעי אסמה אלמגיד [2b] [אלכיר] אלאכיר אלגאפר אלמחסן אלמתפצל אלמתיב אלרחמן אלרחים אלמחיל[6])

1) נראה שצ״ל ואלתתאני וכן לקמן.
2) צ״ל וסאיר. — 3) צ״ל תטיק.
4) בכ״י כתוב „תכן״.
5) נראה שצ״ל שאנהם.
6) אולי צ״ל אלמהיל.

---

והתפארת כל התשבחות וכל המדות האלוהיות כמאמר דוד[1]) לך ה׳ הגדולה וגו׳ יתברך ויתעלה למעלה ויתקדש שמו כמאמר דוד[2]) תהלת ד׳ ידבר פי וגו׳. יתברך מי שלא יכילוהו [השמים] העליונים ולא הארץ מתחת כמאמר שלמה[3]) כי האמנם ישב אלהים את האדם על הארץ הנה השמים[4]) ושמי השמים לא יכלכלוך וגו׳ יתברך מי שלא יוכלו המלאכים לרוממו ולא יגיעו עד תכלית שבחו כאמרו כי מי בשחק יערך להי׳ יתברך הנעלם מעיני כל ולא יתואר ולא יוגדר במאמר משה[5]) קול דברים אתם שומעים. יתעלה ויתנשא מהיות לו תואר או דמיון או ערך או דמות או שותף כאמרו[6]) ואל מי תדמיון אל. אשר אין מקום רק ממנו ואשר לא יעכבהו דבר מלעשות דבר אחר בזמן היותר קצר משגיח לכל הנבראים בעניניהם כמאמר ישעי׳[7]) פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ. לא ישנוהו הזמנים ולא יחליפוהו העתים אף כי הנמצאים משנים דרכיהם המהולל והמפואר קרוב לקורא שמו החנון הטוב והמטיב נושא עון ומרבה להיטיב ומשלם גמול הרחמן המרחם וארך אפים ומפליא חסדיו ומסתיר פניו באור

1) ד״ה א׳ כ״ט י״א.
2) תהלים קמ״ה כ״א.
3) ד״ה ב׳, ו׳ י״ח ובמלכים א׳, ח׳ כ״ז כתוב „כי האמנם ישב אלהים על הארץ״.
4) כאן תפס לשון הפסוק במלכים „השמים״ ובדה״י כתוב „שמים״.
5) דברים ד׳ י״ב.
6) ישעיה מ׳ י״ח.
7) ישעיה מ״ה כ״ב.

אלעט̇ים אלאחסאן אלד̇י אחתג̇ב באלנור פלא עין תראה כקול דוד משתמל באלנור כאלבזס[1]) מאד] אלסמאואת [כאלשקאק אלד̇י מחתג̇ב באלחג̇ב אלמניעה̈ ועלא] באלמנאט̇ר אל[רפיעה̈. ד̇ו אלחק ואלאמאנה̈ פעלה אלצחה̈] ואלאסתקאמה̈ שדיד [אלעקאב למן עצאה לא יטיקון אלקיאם] בין ידיה כקולה לפני זעמו מי [יעמוד. אלד̇י ליס מן] אמרה אחתראס ולא מן עקאבה [אחתג̇אז. ולא יחג̇ב ענה] ט̇למאת אלליל ולא ילבס עליה [מנאדם[2]) אלאפל כקולה גם] חשך לא יחשיך ממך. סבחאנה [לא תכ̇פי עליה כ̇אפיה̈] ממא פי מהאוי אלארץ̇ ופי עמקאת אלבחאר [ומא תחת אלת̇רי] עאלם באלצ̇מאיר קבל אן תצ̇מר ובאלאלפאט̇ [קבל אן תל]פט̇ ד̇לך קולה כי אין מלה וגו׳ אן [קבל תסיר אלכלמה̈ פי לס]אני אנת יא אללה עארף בג̇מיעהא. אלד̇י [לא ידרכה כל ולא נצ]ב[3]) ולא נעת ולא תאכ̇ד̇ה סנה̈ ולא נום ולא חרכה̈ ולא סכון כקולה הנה לא ינום ולא יישן. ג̇על ללכ̇לאיק חדא לא תתג̇אוזה וקהרהא תחת עזה וסלטאנה. חכים אלחכמא עאלם אלעלמא גיר מעלם ולא מחכם וכיף יחכ̇ם והו נצב אלחכמה̈ וכיף יעל̇ם והו אג̇רא אלעלם כקול סלימן אלרב מעטי

1) נראה שצ״ל כאללבאס.

2) אולי צ״ל מנאדיל וכן העתקנו.

3) המלות אינן ברורות.

---

ועין לא תראהו כמאמר דוד[1]) עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה שם סתר סביביו ועלה לגבהי מרומים[2]) בעל האמת והצדק פעולתו האמת והישר אשר ענשו קשה למורדים בו לא יוכלו לעמוד לפניו כאמרו[3]) לפני זעמו מי יעמוד. אשר אין מנוס ממשפטו ואין מפלט מעונשו אשר לא יסתיר מפניו חשך לילה ולא יכסה ממנו מעיל האופל כאמרו[4]) גם חושך לא יחשיך ממך. יתברך אין כל דבר סתר נכחד ממנו ממה שהוא בתחתיות הארץ ובמעמקי הימים ובשאול מתחת. יודע המחשבות טרם יעלו על לב והמלות בטרם תבטא אותן הלשון כאמרו[5]) כי אין מלה בלשוני ר״ל בטרם יבואו אמרי על לשוני אתה יודע כולם. אשר לא ישיגהו כל דבר לא מצב ולא תואר ולא תאחזהו לא שינה ולא תנומה ולא תנועה ולא מנוחה כאמרו[6]) הנה לא ינום ולא יישן. שם גבול להנבראים לא יעברוהו והכניעם תחת עזו וממשלתו. חכם החכמים ונבון הנבונים ואין חכמתו קנויה לו ולא המדע ואיך יקנה החכמה והוא ברא החכמה ואיך יקנה המדע והוא המציא המדע כמאמר שלמה[7]) כי

1) תהלים ק״ד ב׳.

2) זה ענין הפסוק השם עבים רכובו.

3) נחום א׳ ו׳.

4) תהלים קל״ט י״ב.

5) תהלים קל״ט ד׳.

6) שם קכ״א ד׳.

7) משלי ב׳ ו׳

אלחכמה̈ ואלעלם מן אמרה. אלגני לא מן פואיד אלמלי לא מן פואיז פכיף יפתאד מא הו מפתידה[1]) אם כיף יפתאז מא הו מפיזה כקולה העושר והכבוד מלפניך. ערפת אללאיק קדרתה ובראהינה חאצרה̈ מענא לם נעדמהא [3] ערפתהא [אנפסנא וציר גמיע אללך מצטרא אליה כקולה עיני כל אליך ישברו וגו'. תברך ותעאלי אלמבאן אלמנעם אלמתפצל אלמגיב דעוה̈ מן דעאה כקולה קרוב ה'] לכל קוראיו. [משרק אלשמס מניר אלקמר נאשר אלכואכב בקדרתה] כקולה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך וגו'. מברק אלברק מרעד אלרעד מגים [אלגים מהב אלריאח כקולה] מעלה נשיאים מקצה הארץ וגו'. מנמי אלנואמי מנבת אלטעאם כאלק אלגדא לגמיע כלקה מן אנסאן ובהימה̈ ווחש ודביב וטאיר וסואעי וגיר דלך כקולה מצמיח חציר לבהמה. מקסם אלארזאק לכל אללך בפצלה כקול דאוד [פי אלזבור] נותן לחם לכל בשר. הו אלמחיי והו אלממית קאבץ אלנפוס ואליה אלמציר כקול איוב אשר בידו נפש כל חי. מגדד בעד אסתחאלהא רבנת אליה אלנפוס ואסתנדת אליה אלעקול תחן אלנפוס אלי אלדעא

[1]) צ"ל מפידה.

---

ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה העשיר ולא ממה שהרויח והקנה ולא על ידי קנינים ואיך יועילהו מה שהוא עשה לתועלת הנבראים ואיך יקנה מה שהוא מקנה לזולתו כאמרו[1]) והעושר והכבוד מלפניך. מכירים הנבראים יכלתו ומופתיו בתוכנו לא נעדרו ויודעות אותן נפשותינו. ושם כל הנבראים שיצטרכו אליו כאמרו[2]) עיני כל אליך ישברו וגו' יתברך ויתעלה המקום עושה הטוב והחסד עונה תפלת הקוראים אליו כאמרו[3]) קרוב ה' לכל קוראיו. מוציא השמש ממקומה ומאיר ללבנה מפיץ הכוכבים בכוחו כמאמרו[4]) כי אראה שמיך מעשי אצבעותיך וגו' שולח הברקים ומרעים ברעם מכסה שמים בעבים ומשיב הרוחות כמאמרו[5]) מעלה נשיאים מקצה הארץ וגו' מצמיח הצמחים מכין המזונות נותן טרף לכל הנבראים מאדם עד בהמה וחיות ורמש ועוף ובהמות שדי וזולתם כאמרו[6]) מצמיח חציר לבהמה. מחלק המזונות לכל בריאותיו בחסדו כמאמר דוד במזמוריו[7]) נותן לחם לכל בשר מחיה וממית והנפשות בידו מסורות ואליו הן חוזרות כמאמר איוב[8]) אשר בידו נפש כל חי. מחדשם אחרי בלותם נשענות עליו הנפשות והרוחות עליו נסמכות נכספות הנפשות

[1]) ד"ה א' כ"ט י"ב.
[2]) תהלים קל"ד ט"ו.
[3]) שם י"ח.
[4]) תהלים ח' ד'.
[5]) שם קל"ה ז'.
[6]) שם ק"ד י"ד.
[7]) שם קל"ו כ"ה.
[8]) איוב י"ב י'.

אליה [ותשתאק אלארואח אלי ד̇כרה] ד̇אך קול ישעיה נפשי אויתיך בלילה. עז וג̇ל מן לא יצף אלואצפין קדרתה ולא ירצף אלראצפון תסביחה ולא יתכלם אלמתכלמין בבעץ̇ ג̇ברותה כקולה מי ימלל גבורות ה׳. כלאמה אלחק וחכמה אלעדל רצ̇אה אלצדק ומחבתה אלאסתקאמה̈ ד̇ו אלבהא ואלבהג̇ עדלה ת̇אבת מא קאמת אלדניא כל טראיקה חק וכל סבלה נור וכל רצפה פצ̇איל. תברך אסמה ותמג̇ד עז וג̇ל אלד̇י לא יצ̇יע אג̇ר אלמחסנין חאפט̇ אלעהד ופאעל אלאחסאן למחבי טעאתה והאפט̇י [3b] [[וצאיאה] אלי אלאף̇ מן אלאג̇יאל. אפהמהם טרק אלחק אעלמהם אלניאת אלמחאכם[1] מנבההם אלי אטלאב אלפהם תקדם אלי כ̇לקה באלהדי ואלרשד] ליזילהם ען אלשר ויכפהם ען אלד̇נוב [ויזיח אלסהו פיהם] אעאטאהם כתאב קדסה אלמקדם [אלאצ̇וא אלאספר] אלנור אלמשרק ליתדברו בה פי אלדניא [ויכ̇תרפו[2] בה פי] אלמציר ויתאבו בה פי אלאכ̇רה̈ לקולה [בהתהלכך] תנחה אותך בשכבך תשמור עליך וגו׳. וארסל בד̇לך עלי [יד] אנביאה אלמקדסין ד̇אך קול הושע [ודברתי אל הנביאים וגו׳] וכ̇אטבת אלאנביא ואכ̇ת̇רת אלר[סל] ברסאלה̈ אנביאי קצדתכם. עלי ד̇לך יג̇ב אן [יסבחוה] ג̇מיע אהל אלארץ̇

[1]) צ״ל אלמחכמה̈.

[2]) במקום ויכתרפו צ״ל ויחתרסו.

---

לקרוא אליו והרוחות משתוקקות לזכרו כמאמר ישעיה[1]) נפשי אויתיך בלילה. יתברך ויתרומם מי שלא יצירו המצירים יכלתו ולא יערכו העורכים שבחו ולא יביעו המדברים מקצת גבורותיו כאמרו[2]) מי ימלל גבורות ה׳. אמרו אמת ומשפטו צדק חפ̇ץ צדק ואוהב מישרים הוד והדר לפניו צדקתו כל עוד העולם עומד קיימת כל דרכיו אמת וכל נתיבותיו אור וכל אורחותיו חסד. יתברך שמו ויתפאר ויתעלה אשר אינו מאבד שכר הטובים שומר הברית ועושה החסד לאוהבי עבודתו ושומרי מצוותיו לאלף דור הבינם דרכי האמת מלמדם הכונות הנכונות ומעוררם לרדוף אחרי הדעת מורה בריאותיו ללכת בדרך הטוב והישר להרחיקם מן הרע ולשמרם מן החטאים ויסיר השגגות מהם נתן להם תורת קדשו המאירה והמבהיקה האור המזהיר להתהלך בו בעולם הזה ולהשמר בו במותם ולקבל שכר בעולם הבא כאמרו[3]) בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך ושלחה על ידי נביאיו הקדושים כמאמר הושע[4]) [ודברתי על] הנביאים ר״ל ודברתי עם הנביאים והרבתי שלוחים ובשליחות נביאי הייתם מגמתי על כן כל בני אדם צריכים לשבחו לפי שהאיר להם באורו יתברך שמו ויתרומם

[1]) ישעיה כ״ו ט׳.

[2]) תהלים ק״ו ב׳.

[3]) משלי ו׳ כ״ב ועיין פירושו שם.

[4]) הושע י״ב י״א. על הגליון נרשמת בכ״י המלה נביאים וגו׳ והוא בלי ספק מפסוק זה אשר העתיקו אח״כ המחבר לערבית.

לאנה אטֿא¹) להם בנורה גֿל אסמה ותמגֿד ותסבח אבדא סרמדא אלדֿי עלמנא פצֿלה ושמלנא מננה ופֿאלטנא רחמתה הו כֿאלקנא ונחן עבידה הו צאנענא ונחן צנעתה. אמננא בה אימאנא יקינא וצדקנא בתוחידה תצדיקא צחיחא צח דֿלך פי צֿמאיר קלובנא ופטרה עקולנא לא אלאה אלא הו פי אלסמא אלעאלי ואלארץׄ אלספלי וחדה לא שריך לה. אלתצדיק אלדֿי צדקת בה אבאונא חין אמנת באלרב ובמוסי עבדה. תֿבתת עלינא פראיצֿה ותארותה אלדֿי נזל עלי אבאינא ואלעהד אלדֿי קטע מע אברהם ואלקסם אלדֿי קסם ליצחק ואוקפה ליעקב ושרט דֿלך לאהל אסראיל עהדא ללאבד אנאר בין ידינא הדאה ואוצֿח לנא דלאילה פאתֿצֿחת לנא אלסבל ובאנת לנא אלכֿפיאת וכֿלצת לנא אלשבה. פנסאלה [4] תמאם אלאחסאן ואגֿאבה [אלדעא ואלסעאדה] פי [אלאמור] ואלקרב מן רחמתה [וגיאתה ואלאסתצֿא בנורה פאנה דֿו] אלפצֿל ואלמנן ואלאגֿאבה.

¹) צ״ל אצֿא.

---

לעד ולנצח אשר הודיענו חסדו וחנן אותנו בטובותיו והשפיע עלינו רחמיו הוא בוראנו ואנחנו עבדיו הוא יוצרנו ואנחנו מעשי ידיו נתן לנו אמונה ברורה ואמת לנו יחודו באמת שלמה דבר זה התברר במחשבות לבנו ובטבע שכלינו כי אין אלוה זולתו בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד מלבדו ואין שותף לו. נאמין בו באמונה אשר האמינו בו אבותינו כאשר האמינו בו ובמשה עבדו קיימים עלינו כל פקודיו ותורותיו אשר מסר לאבותינו והברית אשר כרת את אברהם והשבועה אשר נשבע ליצחק ויעמידה ליעקב והתנה בזה לישראל לברית עולם השכין אור תורתו בתוכנו וברר לנו ראיותיו והתבררו לפנינו הדרכים ונגלו לפנינו הנסתרות ונסתלקו מעלינו הספקות. ונבקש ממנו שיגמור עלינו טובותיו וישמע תפלתינו ויהיה בעזרנו ונהיה קרובים אל רחמיו ויגן בעדנו ויאר לנו באורו כי הוא בעל החסד והטובות ושומע תפלה.

אבתדי אלקול פי אלמוארית̇. אפתתח מולף הד̇א אלכתאב
פקאל אן אנתקאל אלקניה̈ מן קום אלי קום תכון עלי ג׳ וג̇וה אמא
מיראת̇ ואמא ביע ואמא הבה̈[1]) ולכל ואחד מן הד̇ה אלת̇לת̇ה̈ [אצול]
ופרוע. פנבתדי בשרח אלמיראת̇ אלד̇י̇הו גרצ̇נא פי הד̇א ומא יתפרע
מנה. אלמוארית̇ תנקסם ארבעה̈ אקסאם באזא אלורת̇א תלקא אלבנוה̈[2])
ואלאבוה̈ ואלאכ̇וה̈ ואלעמומה̈ ולנשרח כל קסם מן הד̇ה אלארבעה̈
אקסאם. אלקסם אלאול קסם אלבנוה̈ והו ינקסם ת̇לת̇ה̈
אקסאם אלאול מיראת̇ אלד̇כראן מע אלאנאת̇. ואלת̇אני מיראת̇
אלד̇כראן בעצ̇הם מע בעץ̇ ואלת̇אלת̇ מיראת̇ אלאנאת̇ בעצ̇הן
מע בעץ̇. הד̇ה אלת̇לת̇ה̈ אקסאם הי קסמה̈ אלמיראת̇ עלי אלאולאד.
פנבדא בתג̇ייע אלאול וג̇מיע מא יג̇ב לה. פאמא אן תכון אלאולאד
ד̇כראנא ואנאת̇א פלד̇לך קסמאן. והמא אן ננט̇ר אלי נעמה̈ אלמי̇ת[3]) פאן
כאנת ואסעה̈ כאן אלד̇כראן אהל אלמיראת̇ וינפקון עלי אכ̇ואתהם
אלי וקת אדראכהן או תזויג̇הן. ואן לם תכן אלנעמה̈ ואסעה̈ ואלבנאת

1) כן צ״ל במקום „היבה̈״.

2) כן צ״ל במקום „אלבניה̈״.

3) בכ״י: אלמיית, וכן כתוב תמיד במשך הספר.

---

אתחיל המאמר בדיני ירושות. פתח מחבר הספר הזה ואמר הנה הנכסים
יוצאים מרשות אדם לחברו בשלשה דרכים אם בירושה או במכירה או במתנה
ולכל אחד מאלו השלשה שרשים וענפים. ונתחיל בביאור הירושה אשר הוא כוונתנו
בזה ובמה שמסתעף ממנה. הירושות נחלקות לארבעה חלקים כפי היורשים והם
הבאים בזכות בנים ובזכות אבות ובזכות אחים ובזכות אחי האב ונבאר כל חלק מן
אלו הארבעה חלקים. החלק הראשון בירושת הבאים בזכות בנים נחלק לשלשה
חלקים. הראשון ירושת הזכרים עם הנקבות והשני ירושת הזכרים בינם לבין
עצמם והשלישי ירושת הנקבות בינן לבין עצמן. אלו השלשה חלקים הם חלוקת
הירושה בין הילדים. ונתחיל בבאור חלק הראשון וכל מה שנכלל בו. הנה אם
היו הבנים זכרים ונקבות בזה שני חלקים והם כי אנו רואים בנכסי המת אם
הם מרובין הזכרים הם היורשים ויזונו אחיותיהם עד זמן שתבגרנה או שתנשאנה
לאיש[1]) ואם לא היו הנכסים מרובין והבנות קטנות אז הדין שמוציאין מהנכסים

1) פסק כחכמים במשנה ב״ב פ״ט ה״א ולא כאדמון וכ״ם כל הגאונים ודלא כהרשב״ם
שפסק כאדמון ועיין ברא״ש בב״ב שם.

צגארא פאלואגב אן תגרי מנהא ארזאק עלי אלבנאת אלי וקת אדראכהן פאן בקי[1] שי פללבנין ואלא פלא. ואלחד אלמוצוע למערפה אלנעמה אלכבירה [4b] [[כם הי] הו אן יכון פיהא גראיה אלבנין ואלבנאת אלי וקת אדראכהם פאן כאן פיהא כדלך דפעת ללבנין ויגרון אלנפקה עלי אלבנאת] ואן קצרת ען דלך [עזל מנהא ללבנאת נפקה אלי] וקת אלבלוג ודפע אלבאקי ללבנין. ואן כאן אלמאל פי וקת אלופאה פי אלחד אלאכבר תם בעד דלך חאל פנקץ פקד וגב ללבנין. וכדלך איצא אן כאן פי אלחד אלאצגר תם חאל בעד דלך פזאד פהו ללבנין אלחט להם פי אלוגהין גמיעא. והו אלחד אלמוצוע ליכון פאצלא בין אלמאל אלכתיר ואלקליל סוא קצא אלדיון ואלמהור וארזאק אלאראמל וגמיע מא שא[2] כל דלך ממא הו עלי אלמית קצא. פאן כאן קבל אן תקצי הדה פי אלחד אלאכבר פאדא קצית אנחט ען דלך פליהכם פיה בחכם אלקליל. ואדא כאן פי אלחד אלכביר פליגב איצא אן ידפע לכל אבנה עשר אלמאל תתגהז בה וקת דכולהא עלי זוגהא. וכל אבנה תתזוג

[1]) בקא כתוב פעמים רבות תחת „בקי".
[2]) נראה שצ"ל: מא אשבה.

---

מזונות הבנות עד זמן שתבגרנה[1]) ואם ישאר דבר הוא לבנים ואם לא לא. והשעור שנתנו לדעת כמה הם נכסים מרובין הוא שיהא בהם מזונות הבנים והבנות עד שתבגרנה הבנות ואם היו כך נותנים הנכסים לבנים והם מוציאים המזונות לבנות ואם היו פחות מזה מוציאים מהם הנצרך למזונות לבנות עד שתבגרנה והמותר נותנים לבנים. ואם היה הממון בשעת המיתה בשעור המרובה ולאחר[2]) כך נשתנה ונתמעט כבר זכו בו הבנים וכמו כן אם היה בשעור המועט ולאחר כך נשתנה ונתרבה כבר זכו הבנים כי היתרון להם בשני הפנים. וזה השעור הקצוב המבדיל בין ממון המרובה והמועט חוץ ממה שמוציאין לפרעון החובות והנדוניות ומזונות האלמנות[3]) וכל הדומה לזה ממה שהוא חוב על המת. ואם היה קודם הפרעון הזה בשעור המרובה ולאחר כך פחות מזה אז נידון כדין המועט. ואם[4]) היה בשעור המרובה אז צריך להוציא גם כן לכל

[1]) לא נתבררה דעת הגאון אם סובר דאף במטלטלין הדין כן כפסק ר' האי או כדעת גאון אחר שהובא בבהע"ט ובריו"ף בב"ב דאמר שבמטלטלין אף על גב דמועטין ניזונות מהן.

[2]) באופן הזה נראה מדברי הגאון שאף אם נשתנה הדבר קודם שבאו לב"ד, ורק בשעת מיתה היו מרובין ואח"כ נתמעטו זכו בהן וכן פי' הרמב"ן בהידושיו אכן באופן השני היכי דמועטים היו ונתרבו אם מוציאין ונותנין לבנים אף שכבר נתנום הב"ד להתפרנס מהן הבנות, או אם דנין כן רק כשלא עשה הב"ד מעשה לא מצאנו בירור בדברי הגאון ועי' בנ"י לב"ב ובהרא"ש.

[3]) כאן פסק הגאון כדברי הירושלמי בב"ב דאף פרנסה ממעטת בנכסים, ובגמ' דידן האיבע' דאלמנה וב"ת סלקא בתיקו ועיין ברמב"ן ובנ"י מה שהביא בשם הר"ש שרק מלוה בשטר ממעטת. והנה הרי"ף והרמב"ם לא פסקו כפסק הגאון.

[4]) מכאן נראה שיש לנכסים דין מרובין אם יש בהן ליזון הבנים והבנות עד שתבגרנה ואין פרנסת עישור בכלל, וכן פירשו רוב הראשונים דלא כרשב"ם שפי' נכסים מרובין אם יש

קבל אכ̇תהא תאכ̇ד̇ אלעשר קבל כלהא פיכון עשרהא אופר מן עשר טרידתהא ולד̇לך הכמאן. אן המא תזוג̇ן¹) פקד פאזת כל ואחדה̈ במא אכ̇ד̇ת. ואן את̇פק תזויג̇הן פי וקת ואחד קסם להן עלי הד̇ה אלקסמה̈ אלתי אחכי ת̇ם אכ̇לט וקסם בינהמא באלסוא.

ושרח ד̇לך כאן אלמאל מאיה̈ דינאר. ללמתזוג̇ה̈ אלאולי עשרה̈. בקי תסעין דינארא. וללת̇אניה̈ תסעה̈ דנאניר בקי ואחד ות̇מאנין. וללת̇אלת̇ה̈ ח׳ דנאניר ועשר בקי ע״ג [ē] גיר עשר. וללראבעה̈ ז׳ ותסעה̈ ות̇לת̇ין ג̇זוא מן מאיה̈ בקי ס״ה דינארא ונצף ועשר אלעשר. וללכ̇אמסה̈

¹) נראה שצ״ל: והמא אן תזוגן אלואחדה̈ קבל אלאכ̇רי.

---

בת עישור הנכסים לנדוניא בשעה שתנשא לאיש. וכל¹) בת שנשאת קודם אחותה נוטלת העישור קודם לכלן ויהיה עישורה גדול מעישור חברתה ובזה שני דינים אם נישאת אחת קודם לחברתה כבר זכתה כל אחת במה שנטלה ואם היו נשואיהן בזמן אחד הולקים להן על דרך החלוקה אשר אבאר ולאחר כך מערבים וחולקים ביניהן בשוה. ובאור זה אם היה הממון מאה דינרין נותנים לאותה שנשאת ראשונה עשרה נשארו תשעים דינרין ולהשנייה תשעה דינרין נשארו שמונים ואחד ולהשלישית ח׳ דינרין ועשירית נשארו ע״ג דינרין פחות עשירית ולהרביעית ז׳ ותשעה ושלשים²) חלקים ממאה נשארו ס״ה דינרין וחצי וחלק אחד ממאה

בהן כדי לזון וכדי לפרנס וע׳ בנמוקי יוסף שם. ומ״ש שאם היו נכסים מרובין אז נותנים האחים גם עישור כשתנשאנה אחיותיהן לאנשים הוא מתאים עם מאמר ר״ש בן אלעזר בברייתי׳ כתובות נ״א. ועם דברי רבי דבת הניזונת מן האחין נוטלת עישור שם נ״ח: ועיין בדא״ש פ״ט דב״ב סי׳ ב׳ דמשמע דאף בנכסים מועטים יש להן עישור מן אותן הנכסים וכ״כ בהדיא בבה״ג ה׳ כתובות דפוס ווינן דף נ״ד ע״ג ואית לה עישור נכסי מן קמי דבגרה בין מנכסים מרובין בין מנכסים מועטים.

¹) יוצא ממאמר רבי בכתובות ס״ח ע״א וע״ב וכמו שמפורש שם בש״ס.

²) בהשקפה ראשונה נראה שטעה הגאון ותחת „ל״ט״ חלקים ממאה צ״ל „כ״ט״ ועל ידי זה באו גם שאר החשבונות פה שלא בדיוק. ואומר נראה ברור שלא לבד בשיטה זו נפל טעות אלא בכל החשבון זעיר שם זעיר שם וקרוב לומר שיד המוריקים מכלי אל כלי גרמו הבלבול. בהשבון הנשאר אחר הבת הרביעית היה צריך להיות שתפול עוד להתחלק לפני בת החמישית עשירית מן 51 . 65 (לפי חשבון זה שלא בדיוק אשר חשב תשעה ושלשים חלקים תחת תשעה ועשרים חלקים) 551 . 6 ואם נקח סכום האחרון מן הראשון ישאר עוד לפני הששית 959 . 58 דינרין ולפנינו כתוב 099 . 58. — וכן כתוב שנשאר לפני הששית 099 . 58 ואם תנכה מזה העשירית (8090 . 5) תמצא שנשאר 2891 . 52 ולפנינו כתב נ״ג דינרין ועוד. — וכן בהשבון הבת השביעית (לפי חשבונו הרשום) 0181 . 53, העשירית ממנו 30181 . 5 (לפנינו רשום 318 . 5) א״כ נשאר אחרי שקבלה הבת השביעית העישור שלה 71629 . 47 (לפי השבונו (7163 . 47) והוא כתוב מספר מ״ח ועוד. — אולם בכל זאת אם נחשוב את כל המספרים השלמים אשר כתב (הן ביושר הן בטעות) נמצא שנתחלקו ביניהם ששים וחמשה דינרין הוא מכוון לפי חשבון הישר והברי. אכן מה שרשום לפנינו קודם זה שנשארו אחרי החלוקה העשירית „ל״ה דינרין וחלק (?) ושליש ממאה״ (אולי 331 . 35) אינו מכוון. כי אם נחשוב אך את כל המספרים השלמים והעשירים (בלי החלקים הדקים) אשר הציב לחלק כל בת ובת נמצאו 44 . 65 וא״כ אין נשאר אחר שנתן העישור לעשירית אלא 56 . 34 ואיך אמר

ו׳ דנאניר ונצף עשר וג̇זו מן אלף. בקי נ״ח דינארא ותסעה̈ ותסעין ג̇זוא מן אלף. וללסאדסה̈ ה׳ ות̇מן עשר וואחד [ותסעין ג̇זוא מן אלף גיר עשר בקי נ״ג דינארא ות̇מניה̈ עשר ג̇זוא מן אלף ועשר. וללסאבעה̈ ה׳ ות̇לת̇ה̈ אעשאר] וג̇זואן גיר כ̇מס מן אלף. בקי מ״ח וסתה̈ עשר ג̇זוא מן אלף גיר עשר. וללת̇אמנה̈ ד׳ דנאניר ות̇מניה̈ אעשאר וג̇זו וג׳ אכ̇מאס מן אלף. בקי מ״ג דינארא וואחד ועשרין ג̇זוא ורבע וכ̇מס מן מאיה̈. וללתאסעה̈ ד׳ דנאניר ות̇לת̇ה̈ אעשאר וג̇זואן וסבע מן מאיה̈. בקי סבעה̈ ות̇לת̇ין דינארא ותסעה̈ ות̇מנין ג̇זוא ות̇לת̇ מן מאיה̈. וללעאשרה̈ ת̇לת̇ה̈ דנאניר ותסעה̈ ות̇מאנין ג̇זוא מן מאיה̈ בקי כ̇מסה̈ ות̇לאת̇ין דינארא וג̇זו מן ת̇לת̇ מאיה̈. פאן תזוג̇ת אלואחדה̈ קבל אלאכ̇רי באן הקהן במא שרחנא. ואן אתפק תזויג̇הן כלהן וקתא ואחדא תצ̇ם הד̇ה אלעשור כלהא והי כ̇מסה̈ וסתין דינארא פתנקסם בינהן באלסוא לכל בנת סתה̈ דנאניר ונצף ויבקא ללבנין כ̇מסה̈ ות̇לאת̇ין דינארא וד̇לך ואג̇ב.

ולהד̇א אלעשר ת̇לת̇ דואפע לא יג̇ב אן תכון פי אחדאהן. אלאולי אן יכון אלמיראת̇ ען אלאם פאנה ואן כאן כד̇לך וכ̇לפת בנין ובנאת פאלכל

---

ולהחמישית ו׳ דינרין וחצי וחלק אחד מעשרים וחלק אחד מאלף נשארו נ״ח דינרין וצ״ט חלקים מאלף ולהששית ה׳ דינרין ושמונה עשיריות וצ״א חלקים מאלף פחות עשירית נשארו נ״ג דינרין וי״ח חלקים מאלף ועשירית ולהשביעית ה׳ דינרין וג׳ עשיריות ושני חלקים פחות חומש מאלף נשארו מ״ח וט״ז חלקים מאלף פחות עשירית ולהשמינית ד׳ דינרין וח׳ עשיריות וחלק וג׳ חומשים מאלף נשארו מ״ג דינרין וכ״א חלקים ורובע וחומש ממאה ולהתשיעית ד׳ דינרין וג׳ עשיריות וג׳ חלקים ושביעית ממאה נשארו ל״ז דינ׳ ופ״ט חלקים ושליש ממאה ולהעשירית ג׳ דינרין ופ״ט חלקים ממאה נשארו ל״ה דינרין וחלק ושלשה ממאה. ואם נישאת האחת קודם להברתה דינן כמו שביארנו[1]) ואם נשאו כולן בזמן אחד נוטלין כל אלו העישורים יחד והם ששים וחמשה דינרין וחולקים ביניהן בשוה וכל בת ששה דינרין וחצי ונשאר לבנים חמשה ושלשים דינר וכן הדין.

ולזה העישור שלש דחיות שצריך שלא יהיו באחת מהן[2]). האחת אם היתה הירושה מן

---

„ל״ה דינרין וחלק ושליש ממאה״? — מזה ראינו שרק סוף דבר הוא האמת ובגוף החשבון עָלו קמשונים. והחשבון האמיתי והברור מסכים עם סוף החשבון, היינו שנתחלק העישור לעשרת הבנות 13215599 . 65 ונשארו עוד 86784401 . 34 דינרין. — והנה כבר אמר הר״ר משה שטיינשניידר שכותבי המושלמים הורגלו לעשות חשבונות כאלה בעניני הירושות ועיין רש״י כתובות ס״ח ע״ב שנקט ראש החשבון הזה.

[1]) כן איתא בכתובות ס״ח:

[2]) מדלא חשיב הגאון היכי דאמידניה לאב דקא ממעט מעישור כדאיתא בכתובות שם משמע שפי׳ הגאון מה שאמרו שם הא דאמידנא הא דלא אמידנא היינו רק אם רוצין להוסיף על העישור אבל לא למעט בתקנת חכמים וכן אמרו בעלי התוס׳ שהובאו בחי׳ הרשב״א לגיטין דף נ״א. וכ״מ גם משיטת הש״ס בכתובות שם שאחר שתירצו הא דאמידנא וכו׳ הביאה שיטת

ללבנין ליסת ללבנאת מן שיהא לא עשר ולא ארזאק. [5b] [ואלדאפעה̈[1]
אלת̇אניה̈ אן יכון אלאב קד זוג̇ אלבנאת פי חיאתה פאן כאן כד̇לך ליס
להן עשר. ואלת̇אלת̇ה̈ אן יכון קד אדרכן ותזוג̇ן בעד מות אלאב ולם
תטאלב אכ̇ותהן בשי פאן ד̇לך איצ̇א ידפע אלעשר.] ואמא אן כאן
אדראך ולא תזויג̇ בעד פליג̇ב אן ינט̇ר אן כאן קד קטע אלאכ̇וה̈ ען
אכ̇ואתהם ג̇ראיה̈ אלארזאק ולם תטאלבהם פקד פרטת וליס להא עשר.
פאן כאן לם יקטעוא ענהא פיג̇ב אן תאכ̇ד̇ אלעשר ועלי אנהא קד
אקאמת זמאנא בעד אלאדראך. ואן כאן אלאכ̇וה̈ זוג̇והא בעד מות
אביהם והי חינד̇ צגירה̈ לם תדרך ואעטית אקל מן אלעשר פאד̇א
אדרכת וטאלבתהם יג̇ב אן יתממוה להא וליס הד̇א ממא ידפע חקהא.
ואלאכ̇וה̈ מכ̇ירון אן שאו מאלא עינא דפעו אלי אכ̇תהם ואן שאו

[1] בכ״י: ואלדאפיה̈.

---

האם כי אם היה כך והניחה בנים ובנות הכל לבנים אין להבנות כלום בנכסיה לא עישור ולא מזונות[1]). והדחיה השנית אם כבר השיא האב בחייו הבנות בזה אין להן עישור[2]) והשלישית אם כבר בגרו ונישאו לאחר מיתת האב ולא תבעו מאחיהן כלום זה גם כן דוחה את העישור אבל אם בגרו ולא נישאו עוד אז צריכים לראות אם כבר פסקו האחים מלתת לאחיותיהן מזונות ולא תבעו מהם כבר מחלו ואין להן עישור ואם לא פסקו עדין[3]) הדין הוא שנוטלין העישור אף על פי ששהו זמן לאחר הבגרות. ואם השיאו אותן האחים לאחר מיתת אביהן והיו אז קטנות ועדין לא בגרו ונטלו פחות מהעישור ותבעו מהם לאחר שבגרו צריכים[4]) להשלים להן ואין זה דוחה זכותן. ולאחים הברירה אם רצו

---

רבי גופא ופלפלו עליה ולא זכרו עוד האומדנא משמע שעכ״פ אין למעט מעישור וגם בבה״ג הביא השיטה הראשונה בש״ס ואח״כ סתם „יתומ׳ זוטרתי ואית לה אחא מחייבין וכו׳ ואית לה עישור נכסי וכו׳ ומחייבי אחי למיתן לאחואתהון עישור נכסי דשבק אבוהון דתני׳ רבי אומר וכו׳״ ועיין השיטות שהביא הרי״ף והר״ן שם.

[1]) המזונות לבנות מתנאי כתובה כדאית׳ בכתובות מ״ט. ומה שקצבו פרנסה אמר רבי בת הניזונות מן האחין יש לה עישור, היינו מנכסי האב, אבל במות האם והניחה ירושה ליוצאי חלציה הבנים יורשים ואין תקנת מזונות ופרנסה לבנות ועיין בדברי בה״ג שהבאנו.

[2]) יוצא מן המשנה כתובות פ״ו ה״ו יתומה שהשיאתה אמה ומהאי דרבי דבת ניזונת מן האחין נוטלת עישור נכסים.

[3]) הנה הרי״ף כתב היכ׳ דבגרן או אינסיבן אי מיתזנן מנייהו אית להו פרנסה ואע״ג דלא מחי ואי לא מיתזונן מנייהו צריכין לאמחויי משמע שמפרש דברי הש״ס הא דקא מיתזונן וכו׳ לתרי אנפי היכי דבגרה או נישאת ובכולן רק היכ׳ דלא איתזנן צריכ׳ מחאה, ועי׳ בפי׳ רש״י שפי׳ חילוק זה על נישאת והיינו בנערות (מדקמקשי ליה מהאי ברייתו׳ דיתומי׳ שהשיאתה) אולם הר״מ ה׳ אישות פ״כ הי״ג הביא האי חילוק רק בבוגרת דאם עודנה ניזונת בבית אחיה א״צ המחאה והעיר שם ה״ה שחילוק זה דנשאת בנערות ולא בגרה ונזונת לאחר נשואיה מן האחין אינו מבואר בדברי הר״מ ואולי יש לו בזה דעת אחרת, וראינו שחילוק זה אינו מבואר בבה״ג וגם פה בדברי ר״ס אינו ואולי סברו דפלפול הש״ס קאי רק על בוגרת ולא על נישאת (ועל מה שדייק לעיל בברייתו׳ דיתומה שהשיאתה וכו׳ אבל גדולה לא כלומר אף שלא נישאת ועל זה מוסבה שיטת הש״ס הא איתביה רבא לר״נ יתומה ושני ליה וכו׳).

[4]) זה יוצא מן הברייתו׳ דקטנה שהשיאתה. שם.

ג̇זוא מן אלעקאר אלד̇י כ̇לפה אבוהם. ואן מאת אלאך̇ קבל דפע אלעשר אלי אכ̇תה וכ̇לף ולדא פלא תקבץ̇ אלעשר מן אלולד אלא בימין כחכם כל מסתופי יחלף קבל אלאסתיפא. וכד̇לך אן כאנו עדה̈ אכ̇וה̈ ומאת ואחד מנהם וכ̇לף ולדא פתאכ̇ד̇ אלעשר מן חצה̈ כל אך̇ בלא ימין ומן חצה̈ אלמית בימין. פד̇לך כמאל שרח אלקסם אלאול אלד̇י הו מיראת̇ אלד̇כראן מע אלאנאת̇.

אלקסם אלת̇אני. מיראת̇ אלד̇כראן בעצ̇הם מע בעץ̇. פאנה יג̇ב אן יקסם אלמאל בינהם באלסוא מא לם יכן[1] [6] בינהם בכרא פאן אלבכר יאכ̇ד̇ סהמין. והד̇ה חדוד אלבכר אן יכון לם יולד לאביה קבלה שי ועלי אן אמה קד ולדת עדה̈ אולאד לרג̇אל כת̇יר לם יבאל[2]. וכד̇לך איצ̇א אן כאן לאביה חבל קבלה ת̇ם סקט לם יצ̇רה שי בל הו בכר. ואן ולד ד̇כראן פי וקת ואחד פאלתצדיק ללקאבלה̈ אן תערף איהמא אלבכר והו אלד̇י תט̇הר ג̇בהתה אלי נסים אלעאלם קבל אכ̇יה פאן כאן כד̇לך והו אלבכר. פאן ג̇אז ד̇לך אלוקת לם נצדק אלקאבלה̈ וצאר אלתצדיק ללאם. פאן מיזא[3] פי ד̇לך אלוקת ת̇ם אכ̇תלטא

1) בכ״י: יכון וכן כתוב פעמים רבות אחר „לם״.
2) בכ״י: יבאלי. — 3) בכ״י: מייזא.

---

נותנים מעות[1]) לאחיותיהן ואם רצו מן הקרקעות אשר הניח אביהן. ואם מת האח קודם שנתן העישור לאחותו והניח בן אינה נוטלת העישור מן הבן אלא בשבועה[2]) כדין כל בעל חוב [מן היתומים] שנשבע קודם שיגבה חובו וכמו כן אם היו כמה אחים ומת אחד מהם והניח בן נוטלת העישור מחלק כל אח בלא שבועה ומחלק המת בשבועה[3]) ובזה נשלם באור חלק הראשון בירושת הזכרים עם הנקבות.

החלק השני בירושת הזכרים בינם לבין עצמם. הבנים צריכים לחלוק הממון ביניהם בשוה כל זמן שאין ביניהם בכור כי הבכור נוטל פי שנים. ואלו דיני הבכור אם היה בכור לאביו[4]) אע״פ שהיו לאמו כמה ילדים מן אנשים רבים אין משגיחין על זה. וכמו כן אם היתה אשת אביו מעוברת קודם לו והפילה[5]) אין זה מפסידו אלא הוא הבכור. ואם נולדו שני זכרים בזמן אחד הנאמנות[6]) לחיה להכיר איזה מהן הבכור והבכור הוא מי שיצא פרחתו[7]) לאויר העולם קודם אחיו ואם היה כך הוא הבכור. ואם עבר זה הזמן לא נאמין עוד להחיה וחזרה הנאמנות להאם ואם

1) יוצא מן הש״ס שם ס״ט. דאי בעי לסלוקי בזוזי מסלק לה. — 2) שם בגמ׳.
3) יוצא מן הש״ס שם בהאי דגבי׳ ממר בריה דר׳ אשי (בבה״ג מבריה דר׳ אשי) בלא שבועה ומבריה דר׳ סמי (ברי״ף ר׳ חמא) בריה דר׳ אשי בשבועה.
4) משנה בכורות פ״ח ה״א ועיין ב״ב קי״א:
5) שם במשנה וע״ש בגמ׳ דף מ״ו.
6) בקידושין ע״ד. אולם שם אית׳ דהחיה נאמנת לאלתר (לזה מתאים פסק הגאון במה שאמר „ואם עבר זה הזמן״) אולם במה שאמר וחזרה הנאמנות לאם לא פירש שהנאמנות תעמוד בידה ז׳ ימים והאב נאמן לעולם וכ״א בגמ׳.
7) בש״ס בכורות מ״ו:

כיף חילתהמא חתי יאכ׳דו חט׳ אלבכורה׳ ואמא אן ג׳א כל ואחד מנהמא יטאלב בנפסה פאלאכ׳וה׳ ידפעונה יקולון לה ת׳בת אנך בכר וכ׳ד[1]. ולכן אלוג׳ה פי ד׳לך אן יוכ׳ל ואחד מנהמא צאחבה עלי אסתיפא חט׳ בכורתה פאד׳א טאלבהם אלמתוכל יקול להם לא יכ׳לו אן יכון אלבכר אמא אנא ואמא אכ׳י פאן כנת אנא הו פאדפעו אלי̄ חט׳ אלבכורה׳ ואן כאן אכ׳י פקד וכלני פאד׳א פעל ד׳לך לם ימכנהם מדאפעתה פאד׳א קבץ׳ חט׳ אלבכורה׳ אקתסמאהא בינהמא הו ואכ׳וה. וללבכורה׳ איצ׳א דואפע תדפע חט׳ אלבכורה׳ והי כ׳מסה׳ ארבע מנהא תדפע כליה׳ אלשי ואלכ׳אמסה׳ תדפע אלבעץ׳. פלנשרח אלדואפע אלארבעה׳ אלתי תדפע אלכל ונקול אן אלסבב אלאול הו אן תכון ולאדה׳ אלבנין בעד מות אביהם פאן כאן ד׳לך פלא פצ׳ל [6b] [ללבכר בשי עלי אכ׳ותה] ושרח ד׳לך אן יכון רג׳ל קד תופי ותרך ג׳ [זוג׳את] חבאלי פולדת אחדאהן[2] פי שהר ניסן ואלאכ׳רי [פי שהר איר] ואלאכ׳רי פי שהר סיון או כל ואחדה׳ קבל [אלאכ׳רי ביום] פאן כאן כד׳לך פלא יפצ׳ל אלבכר עלי [אכ׳ותה] הד׳ה אלדאפעה׳ אלאולי. ואלת׳אניה׳ אן יכון אלמיראת׳ [ען

[1]) בכ״י: וכו̇ד̇. — [2]) בכ״י: אחדהן.

---

הוכרו באותו הזמן ולאחר כך נתערבו איזה תחבולה יש להם לגבות חלק הבכורה כי אם יבוא כל אחד בפני עצמו ויתבע האחים ידחו אותו ויאמרו הבא ראיה כי אתה הבכור וטול לפיכך הדרך בזה שאחד מהם יתן הרשאה[1]) לחברו לגבות חלק בכורתו וכשיתבע מאחיו הבא בהרשאה יאמר להם אי אפשר שלא יהיה הבכור או אני או אחי אם אני הבכור תנו לי חלק בכורתי ואם אחי הבכור כבר נתן לי הרשאה וכשיעשה כך אי אפשר להם לדחותו ולאחר שקבל חלק הבכורה חולקין ביניהם הוא ואחיו. ולבכורה נ״כ דברים שדוחין את משפט הבכורה והם חמשה ארבעה מהם דוחין אותה מכל וכל והדבר החמישי דוחה אותה במקצת. ונבאר אלו הארבעה דברים שדוחין אותה מכל וכל ונאמר הענין הראשון הוא אם היתה לידת הבנים לאחר מיתת אביהם ואם היה כך אין יתרון להבכור מאומה על אחיו[2]) ובאור זה אם מת אחד והניח שלוש נשים מעוברות וילדה הראשונה בחודש ניסן והשניה בחודש אייר והשלישית בחודש סיון או כל אחת מהן קדמה לחברתה ביום אחד אם היה כן אין יתרון להבכור על אחיו זה התנאי הראשון שדוחה את משפט הבכורה. והשני אם תהיה הירושה מן האם[3]) אין להבכור בה יתרון ואם מתה האשה

---

[1]) מימר׳ דר׳ ינאי ב״ב קכ״ז. וע׳ רש״י בכורות מ״ז שביאר הדבר ממש כדבר הגאון.

[2]) בב״ב קמ״ב בכור שנולד לאחר מיתת אביו אינו נוטל פי שנים. וכן פירש הרשב״ם ונקט נמי גווני אחריני כגון שילדה אשתו האחת תאומים.

[3]) משנה ב״ב פ״ח ה״ד ועיין שם בש״ס קי״א: אשר ימצא לו ולא לה וכן פסק הג׳ ר׳ משה בתשו׳ בש״ץ ד׳, ג׳ י״ת.

אלאם] פאן אלבכר איצׄא לא יפצׄל פיה פאן [מאתת] אלאמרה̈ וכׄלפת אולאדא ואחד מנהם בכר לא יאכׄד סהמין. ואלתׄאלתׄה̈ אן יכון אלמיראתׄ ען אלגׄד או סאיר מורתׄי אלאב פאן אלבכר איצׄא לא יפצׄל פי דׄלך. ושרח דׄלך אן יכון תופי אלאב פי חיאה̈ אלגׄד פמאת אלגׄד בעדה פוקעת אלוראתׄה̈ לבני אבנה ופיהם בכר פיקתסמון באלסוא. וכדׄלך אן מאת אלעם או אלעמה̈ [או אלכׄאל] או אלכׄאלה̈ או סאיר אלקראבאת אלתי תגׄב ללאב אן ירתׄהם פמאתו בעד מות אלאב פירתׄהם אולאדה באלסוא לא יפצׄל פי כל הדׄא אלבכר. ואלד'[1] אן כאן קד פרט ואכׄד סהמא ואחדא פי שי מן מאל אביה פאן הו פעל דׄלך ולם יטאלב ולם יקל אני אנמא סאהלתכם פי הדׄא פקד[2] דפע חטׄ אלבכורה̈ ען נפסה מן אלמאל כלה ולא יפצׄל פי דׄלך בשי הדׄא שרח אלדואפע אלארבעה̈. ואדׄא מאת אחד אלאכׄוה̈ בעד מות אלאב קבל אלקסמה̈ ואלדׄו פי קסמה̈ מאל אלבכר וכל מן בקי פי אלאכׄוה̈ יגׄב אן יעזלו חצה̈ אכׄיהם אלמית ויקסמון אלבאקי [7] ויעטון אלבכר סהמין [תׄם ירגׄעון

[1]) בכ"י: „ואלג'".

[2]) נראה שצ"ל במקום „פקד" „פקט" או שצ"ל „פי הדׄא פקט פקד" וכו'.

---

והניחה בנים ואחד מהם בכור אינו נוטל פי שנים. והשלישי אם היתה הירושה מן אבי האב או משאר[1]) מורישי האב ג"כ אין הבכור נוטל פי שנים. ובאור זה אם מת האב בחיי אביו ומת אביו אחריו ונפלה הירושה לבני בניו וביניהם בכור חולקין בשוה. וכמו כן אם מתו אחי אבי האב או אחות אבי האב או אחי אם האב[2]) או אחות אם האב או שאר הקרובים אשר האב היה ראוי ליורשם ומתו לאחר מיתת האב, הבנים יורשים אותם בשוה אין בכל זה יתרון להבכור. והרביעי אם כבר מחל להם ונטל חלק אחד באיזה דבר מממון אביו ואם עשה כך ולא תבע[3]) ולא אמר אני מוותר לכם רק בדבר הזה כבר דחה מעצמו משפט הבכורה מכל הממון ואין לו יתרון בו כלל זה באור הארבע דחיות. ואם מת[4]) אחד מן האחין לאחר מיתת האב קודם החלוקה ובאו הבכור והנשארים מן האחים לחלוק את הממון צריכין להוציא חלק אחיהם המת ויחלוקו הנשאר ויתנו להבכור שני חלקים ולאחר

---

[1]) משנה בכורות פ"ח ה"ט ולא בראוי כבמוחזק ופי' בגמ' שם נ"ב. לאתויי נכסי דאבי אבא, והיינו אם אבי בכור זה לא היה בכור כי אם פשוט כמבואר לקמן דבני הבכור שמת קודם אביו נוטלים בנכסי אבי אביהם פי שנים.

[2]) אלכׄאלה כוונתו אחות אם האב ועפ"י זה יש לבאר שחשב ג"כ באמרו אלעם או אלעמה̈ או אלכׄאל והוא אחי אם האב.

[3]) מימר' דר' אסי בב"ב קכ"ו. בכור שנטל הלק כפשוט ויתר וכדר' פפי משמיה דרבא ויתר בכל הנכסים כלם.

[4]) יוצא מן הא שאמרו בב"ב קמ"ב א' ב' תינוק בן יום אחד נוחל וכו' לומר שממעט בחלק בכורה וכו' בן שנולד לאחר מיתת אביו אינו ממעט והרשב"ם שם פי' כביאור הגאון וכ"כ ר' נטרונאי בתשו' בש"ץ ד', ג' כ"ב.

ויקסמון [הצה]] אליהם אלמית בינהם באלסוא [ולא יפצל אלבכר פיהא בשי]. ושרח דלך אן יתופי ויכלף תלתה אולאד פבעד מותה יתופי אחדהמא פאלא [יקסמא אלמיראת בינהמא] לא יעטא אלבכר מנה אלתלתין ואלאכר אלתלת ילבן יגב אן יקסם אלמאל עלי ארבעה פיאכד אלבכר סהמין [והי] אלנצף ואלאכר סהמא והו אלרבע ואלרבע אלאכר אלדי הו חק אלמית יקסמונה בינהמא באלסוא פיציר ללבכר נצף ותמן וללאכר תלת ורבע סדס נקין מן אלקסמה אלאולי רבע סדס לאן לא יאכד אלבכר סהמין אלא מן אביה פקט לא מן מאל אכיה ולו לם יעש¹) דלך אלולד בעד ופאה אביה אלא יומא ולו לם יכן איצא אלא אבן יום ואחד או ולד סאעה ואחדה בעד ופאה אביה. ואמא אן לם יולד קבל ופאה אביה וולד בעד מותה ומאת איצא בעד מותה פלים יצר דלך באלבכר ולא ינקצה שי מן גזוה בל יקסם אלמאל בינהם ויאכד סהמין. ובדלך איצא עלי אן עאש הדא אלאך אלתאלת אלמולוד בעד מות אביה לא ינקין²) אכוה אלבכר מן סהמה שיא בל יגב אן יאכד סהמה אלדי וגב בעד ופאה אביה קבל ולאדה אכיה אלתאלת ויקסם אלבאקי עלי ג' אגזא. ושרח דלך אן יכון יקסם אלמאל ג' אגזא יאכד אלבכר אלתלת חט אלבכורה ואלתלתאן אלבאקיאן מן אלמאל בקסמין עלי ג' [7b] אגזא ואכד אלבכר תסעין איצא ואכוה אלתאני תסעין ואכוה

¹) בכ"י: יעיש. — ²) בכ"י: „ינקס".

כך יחזרו ויחלוקו חלק אחיהם המת ביניהם בשוה ובזה אין יתרון להבכור. ובאור זה אם מת האב והניח שלשה ילדים ולאחר מותו מת אחד מהם כשחולקין הירושה ביניהם. לא יטול הבכור ממנה שני שלישים והאחר שליש אלא צריכין לחלוק הנכסים לארבעה חלקים ונוטל הבכור שני חלקים והוא החצי והשני נוטל חלק אחד והוא רביע. והרביע האחר אשר הוא חלק המת חולקין בינהם בשוה ויגיע להבכור חצי ושמינית ולהשני שליש והלק א' מכ"ד [ויתמעט בזה מחלק הבכור] חלק מארבעה ועשרים ממה שהיה מגיע לו פחות מהחלוקה לפי החלוקה הראשונה¹) כי הבכור אינו נוטל פי שנים אלא מן אביו לא מממון אחיו ואפילו לא חי הילד הזה אחר מיתת אביו אלא יום אחד ואפילו לא היה אלא בן יום אחד או נולד שעה אחת קודם מיתת אביו. אבל אם לא נולד קודם מיתת אביו ונולד אחר מותו ומת ג"כ אחר מותו אין זה מפסיד את הבכור ואינו ממעט ג"כ מן חלקו אלא חולקין המעות ביניהם ויטול פי שנים וכמו כן אפילו אם חי אותו האח השלישי הנולד לאחר מיתת אביו אינו ממעט מחלק אחיו הבכור כלום אלא נוטל חלקו הראוי לו לאחר מיתת אביו קודם לידת אחיו השלישי והמותר חולקים לשלשה חלקים. ובאור זה כי חולקין הממון לשלשה חלקים ונוטל הבכור שליש חלק בכורתו ושני שלישים הנשארים מן הממון יחלוקו לשלשה חלקים ונוטל הבכור שתי תשיעות ואחיו השני ב' תשיעות

¹) כאן הועתק כפי ההשערה שנפלו איזה מלות מן הכ"י.

אלתֿאלתֿ תסעין צאר ללבכר אלאן נצף ותֿלתֿ סדס [ולו] קסמתה עלי אלקסמהֿ אלאולי אלמדֿכורהֿ לם יצר[1] לה אלא אלנצף פאלואגֿב אן [יעטו]ה חטֿ בכורתה אלתֿלתֿ סוא חצתה ולא ננקצה. פאן חצֿרת קסמהֿ אלאולאד וואחד מנהם בכר פחצנא [חיניד] אן וגֿדנא אחד אלד' אסבאב אנדפע אן חטֿ אלבכורהֿ ואלא דפענא אליה סהמין. והדֿאן אלסהמאן מן אלעקאר ואלמאל אלעין ואלדיון ואלתֿמאר וגֿמיע מא לם יכן באמלא איצֿא פי חיאהֿ אלאב פכמל בעד מותה ולא יקאל אן הדֿא חאדתֿ. כמל שרח אלקסם אלתֿאני מן אלבנוהֿ אלדֿי הו מיראתֿ אלבנין בעצֿהם מע בעץֿ.

אלקסם אלתֿאלתֿ מיראתֿ אלבנאת בעצֿהן מע בעץֿ. ואלדֿי יגֿב אן נשרח פיה אמראן. אחדהמא אדֿא כאן בעץֿ אלבנאת צגארא ובעצֿהן כבארא אן תקול אלצגאר אגֿרין עלינא ארזאקא דונכן ועלי אן אלחכם פי אלבנאת אלצגאר מע אלבנין אן תגֿרי עליהן אלארזאק פאן כאן אלכל בנאת לם תזול[2] הדֿה אלקצֿיהֿ אלא אן יקתסמוה באלסוא. ואלתֿאני אן יכון קד תזוגֿ אלבנאת פי חיאהֿ אלאב ובקי בעצֿהן

[1]) בכ"י „יציר".

[2]) אולי צ"ל: תגֿוז

---

ואחיו השלישי ב' תשיעיות יגיע להבכור עתה חצי וחלק א' מי"ח ואלו חלקת הירושה על דרך החלוקה הראשונה[1]) לא היה מגיע להבכור אלא חצי והדין הוא שיטול חלק בכורתו השליש חוץ מחלקו לא פחות. ואם באנו לחלוק הירושה לפני הבנים ואחד מהם בכור אז אנו רואין אם אנו מוצאים אחד מן הד' דברים נדחה משפט הבכורה ואם לא נותנין לו ב' חלקים. שני החלקים האלה הן מן הקרקעות וממעות ומן החובות[2]) ומן הפירות וכל מה שלא נגמר[3]) קודם מיתת האב ונגמר אחר מותו ולא נאמר כי זה ראוי. נשלם באור פרק השני מדין ירושת הבנים אשר כולל ירושת הבנים בינן לבין עצמן.

החלק השלישי בירושת הבנות בינן לבין עצמן. ואשר צריך שנבאר בו הם שני דברים. האחד אם מקצת הבנות היו קטנות ומקצתן גדולות. אם יאמרו הקטנות תנו לנו מזונות ונניח לכן הירושה אע"פ שהדין בבנות קטנות עם הבנים שהם חייבין לזונן אם היו כולן בנות לא יצדק זה הדין אלא חולקות[4]) בשוה. והשני אם כבר נשאו הבנות בחיי האב

[1]) לארבעה חלקים והבכור נוטל פי שנים.

[2]) פסק כרבי דבכור נוטל פי שנים במלוה ב"ב קכ"ד ע"א וע"ב ודחה דברי ר' פפא שם דף קכ"ה. וכבר הביא הרי"ף שיטה זאת „חזינן מאן דפסיק הלכת' כרבי דאמר בכור נוטל פי שנים במלוה ואיית' ראיה וכו'" ובאמת לשיטת ר' פפא צריכין אנו לכמה דקדוקים וחלוקים שלענין בעל וכתובת אשה מלוה אינה חשובה ראוי ועיין שם בפי' הר"י מיגש והרמב"ן.

[3]) לא ביאר הגאון אם היינו רק היכא דלא אשתנו וחכמים מודים או שגם בזה פסק כרבי ועיין דברי ר' פפא שם קכ"ד. בשיבלי שלופפי והוי תמרא.

[4]) יוצא מן המשנה ב"ב פ"ח ה"ה הניח בנות גדולות וקטנות וכו'.

פלא יג̇וז אן תקול אלאכ̇באר אעזלן לנא מא נתג̇אהז בה ת̇ם נקסם אלבאקי בינגא אלא יקתסמן[1]) אלכל באלסוא. והד̇א אלקול אד̇א כאן אבוהן אלד̇י זוג̇הן [8] ואמא [אן.. תג.. ו]תזוג̇ן[2]) בעד ופאה̈ אביהן פיג̇ב [אן תסתכ̇רג̇ אלאכ̇באר חקוקהן מנהן. וכד̇לך אלקול] איצ̇א [פי אלבנין] אן זוג̇ אלאב בעצ̇הם ותרך [בעצ̇הם לא יג̇וז אן יקול אלעזאב ללמתזוג̇ין אעזלו לנא כל . . . . וננפק ונערס בה קבל אלקסמה̈ ונקסם אלבאקי אלא יקתסמן אלכל באלסוא לאן תלך עטיה̈ מן אללה אעטאהם עלי יד אביהם. ואמא אן מד ידה בעצ̇הם אלי אלמאל בעד ופאה̈ אביהם ותזוג̇ אמראה̈ פיחאסב בה או יזוג̇ אכ̇אה. וכד̇לך איצ̇א[3]) אן ערס לאבנה אלכביר פי בית מן דארה וג̇ב לה ד̇לך אלבית כ̇אצה̈ דון אכ̇ותה ולד̇לך ה׳ שרוט תוג̇בה פאן אנעכסת דפעתה. אן יכון אלמתזוג̇ הו אכבר אלאולאד ואן תכון אלמראה̈ עאתקה̈ ואן יכון לם יתזוג̇ קבל ד̇לך אלוקת ואן יכון אול מן תזוג̇ מן אלבנין הו ואלא יכון ללאב פי ד̇לך אלבית שי לא ודיעה̈ ולא מתאע ולא רפע ולא שי מן אלאשיא. פאן כ̇אלף אחד הד̇ה אלה׳ שרוט אן יכון ת̇ם אך̇ אכבר מנה

[1]) בכ״י: יקתסמאן.

[2]) כן הוא בכ״י וצ״ל: תזוג̇ן.

[3]) בכ״י: איצ̇י״.

---

וקצתן עדיין לא נשאו אין יכולות הפנויות לומר הניחו לנו מה שננשא בו ואח״כ נחלוק בשוה אלא[1]) חולקות כולן בשוה. וזה הדין אם השיא אותן אביהן אבל אם נשאו לאחר מיתת אביהן יכולות הפנויות להוציא מהן חלקן וכזה הדין בבנים[2]) אם השיא האב מקצתן והניח מקצתן אין הפנויים יכולין לומר להנשואים קודם החלוקה תנו לנו כל מה [שנטלתם][3]) לצורך הנשואים ואנחנו נלך ונתארס בו ונחלוק השאר אלא חולקין הכל בשוה כי זה מתנה שנתן להם השם על ידי אביהם. אבל אם אחד מהם שלח ידו בנכסים לאחר מיתת אביהם ונשא אשה מחשבין לו כנגדו או ישיא ג״כ את אחיו. וכמו כן אם עשה האב נשואין לבנו הגדול בבית אחד מדירתו אותו הבית לו לבדו ואין להאחים חלק בו ובזה ה׳ תנאים ואם היה בהפך מהם אין דין זה נוהג צריך שיהיה[4]) הנשוי הגדול שבבנים וצריך שישא בתולה ושלא יהא נשוי אשה קודם לכן ושיהיה הראשון הנישא אשה מן הבנים ושלא יהיה לאב באותו הבית כלום לא פקדון ולא כלים ולא אוצר[5]) ולא דבר מן הדברים[6]) ואם היה

[1]) יוצא ממה שאמר ר׳ יהודה בב״ב קל״ט. מה שנתן להם אביהם נתן.

[2]) שם במשנה ובגמ׳.

[3]) בכ״י פה חסרון והשלמתי לפי תוכן הענין.

[4]) מימרי דר׳ הנינא בב״ב קמ״ד.

[5]) בכ״י רפע ואפשר שצ״ל דפין ושכוונת המחבר בזאת המלה אוצר או מקום להצניע.

[6]) שם בש״ס מימרי דר׳ ירמי׳ וכו׳.

או תכון אמראתה ת׳יבא או יכון תזוג אמראה׳ קבל הד׳ה או יכון קד תזוג אך׳ אכ׳ר קבלה או יכון ללאב פי ד׳לך אלבית שי פלא יג׳ב אלבית ללאבן. וכד׳לך איצ׳א ג׳מיע מא פצ׳ל בה אלאולאד בעצ׳הם עלי בעץ׳ פי חיאה׳ אביהם מן כסא וחלי לנסאיהם ובניהם ובנאתהם לאנפסהם פי וקת אלקסמה׳ לאן כל ואחד מא [8b] [פיץ׳ אבוה עלי עיאלה פוץ׳] ואמא כסותהם הם פי אנפסהם פיג׳ב אן תקסם פי וקת אלקסמה׳. ואן כאן כ׳לף אלאב עקארא וגרס פיה בעץ׳ אלאכ׳וה׳ גרוסא [ונצבו] פיה בסאתין [או] כ׳לף מאלא ואתג׳ר בה בעץ׳ אלאכ׳וה׳ פרבחו פיה פאלרבח ואלגרוס וג׳מיע מא אשבה ד׳לך יקסם פי אל[וסט דון] אן יכון ישרטון קבל אלפעל פי[1]) מא אלמחצ׳ר ויקולון אן כל מא רבחנא לאנפסנא פאן פעלו ד׳לך פאלרבח להם כ׳אצה׳. פהד׳א שרח ג׳ אנואע קסמה׳ אלמיראת׳ עלי אלאולאד אלד׳י הו אלקסם אלאול מן אלבנוה׳. ואלקסם אלת׳אני מן אלבנוה׳ הו קסמה׳ אלמיראת׳ עלי אולאד אלאולאד. ואבואב אלואג׳באת

[1]) בכ״י מא.

---

בהפך מאחד מאלו החמשה תנאים אם היה אח גדול ממנו או נשא בעולה או נשא אשה לפניה או שנשא כבר אח אחר לפניו או שהיה לאב באותה הבית דבר אין הבית להבן וכמו כן כל מה שנתן האב בחייו לאיזה מן הבנים יותר על אחיהם במלבושים ותכשיטין לנשיהם ובניהם ובנותיהם הוא לעצמם[1]) בזמן החלוקה לפי שכל אחד מה שנתן לו אביו לבני ביתו נתן. אבל המלבושים אשר עליהם צריכין לחלוק בשעת החלוקה. ואם הניח האב קרקע ונטעו בה מקצת מן האחים נטעים ועשו בה גנות או פרדסים או שהניח מעות ועשו בו מקצת האחין סחורה והרויחו הריוח והנטעים והשבח וכל הדומה לזה חולקין בשוה חוץ אם התנו קודם המעשה בפני ב״ד ואמרו כל[2]) מה שנרויח לעצמנו שאם כך עשו הריוח[3]) להם לבד. וזה באור שלשה מיני החלוקה בירושת הילדים אשר הוא החלק הראשון במה שיש בירושת האב והבנים. והחלק השני בירושת הבנים הוא חלוקת הירושה בין בני

---

[1]) ב״ק י״א: ולא הביא מה שאמר ר׳ פפא „פעמים אף מה שעליהם אין שמין משכחת לה בגדול אחי״ מפני שאינו מעיקר הדין ואם מיחו גם זה חולקין וע״ש ברא״ש.

[2]) מתוך דברי הגאון משמע שלא לבד אם השביחו בחלקם אלא אף מה שהרויחו בכל הנכסים הוא להם אם התנו וזה כדבר היש אומרים שהביא הרמב״ן בחידושיו למשנה ב״ב פ״ט ה״ג והובא במ״מ לר״מ ה׳ נחלות פ״ט ה״ב.

[3]) מדברי הגאון „אם כך עשו הריוח להם לבד״ משמע שבאופן אחר השבח תמיד לאמצע, והנה לא אמר האיך הדין אם השביחו הנכסים מחמת עצמן (לפי׳ הרשב״ם שחפרו ונטעו משלהם ולא משל אביהם) אם א״צ להתנות והשבח לעצמן כמאמר ר׳ חביבי משמיה דרבא בש״ס ב״ב קמ״ג ע״ב וכן כתב הר״מ בפי׳ המשנה. — והגאון לא כתב אלא סתם דברי המשנה ועיין ר״מ הלכות נחלות שם שכתב שאם השביחו הגדולים מחמת הוצאתן והתנו הריוח שלהם אבל אם לא התנו או ששבחו הנכסים מחמת עצמן (מגופן ולא מחמת הוצאת האחין) תמיד הריוח לאמצע ועיין מ״מ שם.

אלתי יג̇ב אן תעלם פי הד̇א אלקסם הי ארבעה̈. אלאול הו מיראת̇ בני אלבנין מע אלבנין והו יכון צ̇רבין אחדהמא מיראת̇ אלבנין מע אלעם והו יכון איצ̇א עלי צ̇רבין אלואחד מיראת̇ אלרג̇ל מע אלעם ומת̇אלה מן אלאסמא אלמוג̇ודה̈ אן יכון ימות ראובן פי חיאה̈ יעקב אביה ויכ̇לף אולאדא ושמעון אכ̇וה באקי פאד̇א מאת יעקב קסם אלמיראת̇ בין שמעון ואולאד ראובן באלסוא. ואלאכ̇ר מיראת̇ אלמראה̈ מע עמהא והד̇א אלמת̇אל תרך ראובן בנאת פיקסם בין שמעון ובין בנאת ראובן באלסוא. ואלצ̇רב אלת̇אני מיראת̇ אלבנין מע אלכ̇אלאת והו יכון עלי צ̇רבין. אחדהמא [9] מיראת̇ אלבנין מע אלכ̇אלה̈ וד̇לך אן יכון ליעקוב אבנתין מחלה ונועה פתמות מחלה פי חיאתה פתכ̇לף בנין פאד̇א מאת יעקוב קסם אלמיראת̇ בין בני מחלה וכ̇אלתהם באלסוא. ואלאכ̇ר מיראת̇ אלמראה̈ מע כ̇אלתהא והו הד̇א אלמת̇אל. כ̇לפת מחלה [בנאת פיקסם] בין בנאת מחלה וכ̇אלתהן באלסוא. פהד̇א שרח [אלבאב] אלאול. ואלבאב אלת̇אני מיראת̇ בני אלבנין מע [בעצ̇הם] בעצ̇א[1]) וד̇לך עלי צ̇רבין. אחדהמא מיראת̇ בני אלעם מע בני עמהם. פאן ד̇לך יקסם עלי מקדאר אלעמומה̈ לא עלי מקדאר בני אלעם. ומת̇אל ד̇לך מן אלאסמא אלמוג̇ודה̈ ראובן ושמעון אלאכ̇ואן מאתא פי חיאה̈ יעקב אביהמא וכ̇לפא אולאדא ת̇ם מאת יעקוב פאד̇א קסמו

[1]) נוסחת הכ״י משובשת וצ״ל: בעצ̇הם מע בעץ̇.

---

הבנים ובזה החלק ארבעה שערים צריך שתדע אותם. הראשון הוא בירושת בני הבנים עם הבנים וזה יהיה בשני אופנים. האחד מהם ירושת הבנים עם אחי אביהם וזה יהיה ג״כ על שני דרכים. האחד ירושת הזכר עם אחי אביו והמשל בזה בשמות הנמצאים אם מת ראובן בחיי יעקב אביו והניח בנים ושמעון אחיו חי אם מת יעקב הולקין[1]) הירושה בין שמעון ובני ראובן בשוה. והדרך השני ירושת הנקבה עם[2]) אחי אביה. וזה המשל הניח ראובן בנות הולקין בין שמעון ובין בנות ראובן בשוה והאופן השני הוא ירושת הבנים עם אחיות אמם וזה ג״כ על שני דרכים. אחד מהם ירושת הבנים עם אחות אמם וזה אם היו ליעקב שתי בנות מחלה ונועה ומתה מחלה בחייו והניחה בנים אם מת יעקב הולקין הירושה בין בני מחלה ואחות אמם בשוה. . והדרך השני ירושת הנקבות עם אחות אמם והוא זה המשל הניחה מחלה בנות חולקין הירושה בין בנות מחלה ואחות אמם בשוה וזה באור השער הראשון. והשער השני הוא בירושת בני הבנים בינם לבין עצמם וזה על שני אופנים אחד מהם ירושת בני האח האחד עם בני האח השני. והנה החלוקה בזה היא לפי מספר אחי המת לא לפי מספר בני האחים. והמשל בזה מן שמות הנמצאים ראובן ושמעון שני אחין מתו בחיי יעקב אביהם והניחו ילדים ולאחר כך מת יעקב בשחולקין הירושה אין חולקין

[1]) יוצא מן המשנה ב״ב פ״ח ה״ב ומן הש״ס קט״ו. שם.

[2]) יוצא מן המשנה ומן הגמ׳ שם ומדף קי״ז שם.

מיראתֿה לא יקסם חצצא עלי עדהֿ אלאולאד אלא יקסם עלי גֿזוין אחד לבני ראובן ואכֿר לבני שמעון קלו אם כתֿרו כאנו דֿכראנא אם אנאתֿא פאן כאן לראובן אבן ואחד ולשמעון תֿלתֿהֿ נציבה מתֿל נציב אלג׳.
ואלצֿרב אלתֿאני מיראתֿ בני אלכֿאלהֿ מע בני כֿאלתהם פאן דֿלך יקסם עלי קדר אלכֿאלאת. ומתֿאל דֿלך מחלה ונועה אלאכֿתאן מאתתא פי חיאהֿ יעקוב אביהמא וכֿלפתא אולאדא. ואדֿא מאת יעקוב יקסם מיראתֿה קסמין. ידפע לאולאד כל ואחדהֿ קסם כאן אולאדהא קלילא אם כתֿירא כאנו דֿכראנא אם אנאתֿא. ולא יקסם [9b] [עלי קסם עדדהם. פאן כאן למחלה אבן ואחד או אבנהֿ ואחדהֿ פחצתה מתֿל חצהֿ בני נועה קלו אם [כתֿרו] ובדֿלך כל מיראתֿ ירתֿוה קום מקאם אב לא [ינטֿר אלי עדדהם ואנמא יאכֿדון סהמא] ואחדא קלו [לא ינקצו] כתֿרו לא [יזאדו]. ואלבאב אלג׳ אלדֿי יגֿב אן תעלם פי מיראתֿ בני אלבנין הו אדֿא כאן לרגֿל עדהֿ אולאד וואחד מנהם בכר ומאת אלבכר וכֿלף אולאדא ומאת אלאב קבלה או בעדה פיגֿב אן יאכֿד אולאדה סהמין אלדֿין המא חק אביהם לאנהם מקאמה. ואן כאנו בנאת פאלהכם להם בדֿלך. ובדֿלך איצֿא אן מאת סאיר אלאולאד ובקו אולאדהם יפצֿלון בני אלבכר. עלי סאיר בני עמהם בחטֿ אלבכורהֿ איצֿא כמא שרחנא.

---

אותה לפי מספר[1]) הילדים אלא חולקין לשני חלקים חלק האחד לבני ראובן וחלק השני לבני שמעון מעטים יהיו או מרובים, זכרים או נקבות ואם היו לראובן בן אחד ולשמעון שלשה בנים חלקו שוה לחלק השלשה. ואופן השני ירושת בני האחות האחת עם בני האחות השנית וחולקין בזה לפי מספר האחיות והמשל בזה מחלה ונועה שתי אחיות מתו בחיי יעקב אביהן והניחו ילדים אם מת יעקב חולקין הירושה לשני חלקים ונותנים לבני כל אחת ואחת חלק אחד יהיו ילדיה מעטים או מרובים זכרים או נקבות ואין חולקין כפי מספרם ואם היה למחלה בן אחד או בת אחת חלקה שוה לחלק ילדי נועה מרובים יהיו או מעטים וכזה כל ירושת היורשים במקום האב אין רואין על מספרם אלא נוטלין חלק אחד בלבד אם היו מעטים אין פוחתין להם ואם היו מרובין אין מוסיפין להם. והשער השלישי מה שצריך לידע בירושת בני הבנים אם לאיש כמה בנים ואחד מהם בכור ומת הבכור והניח ילדים ומת האב לפניו או אחריו הדין שיטלו ילדי הבכור שני חלקים אשר הם ראויים לאביהם לפי שהם במקומו[2]) וזה הדין הוא ג״כ אם היו בנות. וכמו כן אם מתו ג״כ שאר הבנים ונשארו מהם ילדים לבני הבכור היתרון על שאר בני אחי אביהם בחלק הבכורה ג״כ כמו

---

[1]) חילוקי האופנים האלה פשוטים ויוצאים מסוגי׳ דיש נוחלין.

[2]) אף שירושת שאר מורישים לבני הבכור שמת נקראת ראוי ואינן נוטלין פי שנים בירושת אבי אביהם אם היה אביהם בכור נוטלים חלקו פי שנים כן פסק ר׳ יהודאי בתשו׳ בש״ץ ד׳ ג׳ ל״ד וכ״א בבה״ג וכן פי׳ רשב״ם במשנה ב״ב דף קטז: וכן פסק הטור בחו״מ סי׳ רע״ז.

ואלבאב אלראבע מערפה̈ אנתקאל אלמיראת̇ מן אלאבן ללאבנה̈. פאלשרט פי ד̇לך אן מא דאם אסם אלאבן קאים אעני בה אן יכון לה אבן או אבנה̈ אבן פאן אלמיראת̇ לא ינתקל אלי אלאבנה̈ אלא אן לא יבקא לאלאבן ד̇כר ולא אנת̇י ולא מן ינחוא בה. פד̇לך כמאל אלקול עלי אלקסם אלאול אלד̇י הו מיראת̇ אלבנוה̈.

אלקסם אלת̇אני, אלד̇י הו מיראת̇ אלבנוה̈[1]) אלד̇י יג̇ב

אן יפחץ פי הד̇א אלבאב ג׳ אמור.

אלאול אנתקאל אלמיראת̇ מן אלבנין אלי אלאב.

פאנה לא יג̇ב ד̇לך חתי לא יבקא להם נסל לא ללאבן ולא [10] ללאבנה̈ [לא ד̇כר ולא אנת̇י פאן בקי להם אבן אבן או] בנת בנת [או שי מן נסל] לם ירת̇ אלאב שיא [פאן לם יכן] ואחד מן נסל אלבניה̈ פאלאב [וארת̇ ועלי אן ת̇ם אכ̇וה̈ ירת̇ון] אלאכ̇וה̈ פאלאב ירת̇. ואלאמר אלת̇אני [הו אן יכון קד] ידפע מיראת̇ אלאב פי בעץ̇ [אלאוקאת ויציר אלי אלאכ̇וה̈] ונחן נבין מא אלד̇י ידפעהא ונקול אן ד̇לך [יכון] פי וקת אן ימות אחד אלאולאד לא יכ̇לף ולדא פיתזוג̇ אחד אלאכ̇וה̈ אמראה̈ אכ̇יה אלמית וידכ̇ל פי מוצ̇עה פינדפע אלמיראת̇ ען אלאב ולא ירת̇ שיא ויציר ד̇לך אלי אלאך̇ אלד̇י יזוג̇ אמראה̈ אכ̇יה

1) אולי שבמקום „אלבניה" בכ"י צ"ל „אלאכ̇וה".

---

שבארנו. והשער הרביעי בדין העברת הנחלה מן הבן להבת והתנאי בזה: כל זמן ששם הבן קיים ר"ל אם היה[1]) לו בן או בת הבן הנחלה אינה עוברת אל הבת חוץ בזמן שלא נשאר להבן לא זכר ולא נקבה ולא מי שמתיחס אחריו ובזה נשלם המאמר מן חלק הראשון בירושת הילדים מן האב. החלק השני בירושת האב מן הבנים וצריך שיתבררו בזה השער ג׳ דברים. הדבר הראשון העברת הנחלה מן הבנים לאב. והנה זה לא יהיה אלא אם לא ישאר להם שום זרע לא להבן ולא להבת לא זכר ולא נקבה כי אם נשאר להם בן הבן או בת הבת או זרע אחר לא ירש האב כלום ואם אין שום זרע מן הבנים אז[2]) האב יורש ואע"פ[3]) שיש שם אחים היורשים זה את זה בכל[4]) זאת האב יורש. והדבר השני הוא כי פעמים נדחה האב מירושת בנו ותהיה להאחים ואנחנו נבאר מה זה שדוחה אותה ונאמר כי זה יהיה בזמן שמת אחד מן הבנים ולא הניח ילדים ויבם[5]) אחר מן האחים אשת אחיו המת הוא עומד תחתיו ונדחה הירושה מן האב ואינו יורש כלום ויהיה הכל להאח

1) שם בש"ס קט"ו.

2) שם ודף ק"ח:

3) אולי רמז בזה על מה שאמרו שם ק"ח: מלמד שהאב קודם לאחין.

4) בכ"י ועלי אן תם אכ̇וה̈ ירת̇ון אלאכ̇וה̈ ואפשר כי לאחר אכ̇וה̈ הראשון נפלה מלה אחרת וצ"ל ואלאכ̇וה̈ ירת̇ון אלאכ̇וה̈.

5) משנה פ"ד דיבמות ה"ו כת"ק ודלא כר׳ יהודה וילפינן שם דף מ. מקראי.

אלמית. ואלקסם אלת̇אלת̇ הו מיראת̇ אלג̇ד מע אלאכ̇וה̈ או דונהם ד̇לך אן ימות רג̇ל ויכ̇לף אכ̇וה̈ וג̇דא פאן אלמיראת̇ ללאכ̇וה̈ לא ללג̇ד[1] ולא יג̇וז אן יקאם באלאב ויקאל כמא אן אלאב יסבק אלאכ̇וה̈ כד̇לך אלג̇ד יסבקהם לא יג̇וז ד̇לך פאלמיראת̇ ללאכ̇וה̈ ולא ירת̇ אלג̇ד מעהם שיא. וכמא אן אלאבן סאבק ללבנאת פי מיראת̇ה ען אביה כד̇לך איצ̇א יסתבקהן פי מיראת̇ה ען אמה ובד̇לך ג̇מיע נסלה יסבקהן ולא ירת̇ן מעהם שיא. פד̇לך כמאל אלקול עלי קסם אלאכ̇וה̈ אלד̇י הו אלקסם אלת̇אני. אלקסם אלת̇אלת̇ מיראת̇ אלאכ̇וה̈. אלוג̇באת אלתי יחתאג̇ אלי איצ̇אחה[2] פיה ארבע[3]. אלאולי מערפה̈ אלסבאק אלי אלמיראת̇ פאנה יג̇ב אן יסבק אלאכ̇וה̈ אלאכ̇ואת וכל מן [10b] [יקים אסם אלאך̇ ונסלה] סבק אל[אכ̇ת. ושרח ד̇לך אלאך̇ יסבק אלאכ̇ת ואבן] אלאך̇ יסבק אלאכ̇ת] ו(אל)בנאת אלאך̇ תסבק אלאכ̇ת. וכד̇לך איצ̇א אבן אלאך̇ יסבק אבן אלאכ̇ת [ובנת אלאבן] תסבק אבן אלאכ̇ת ועלי אנה [רג̇ל והי] אמראה̈ [וכד̇לך סאיר] אלנסל חתי לא יבקי אחד מן נסל אלאך̇ [לאקרב] אלאכ̇ת. ואלת̇אניה̈ אד̇א [אנ]תקל אלמיראת̇ אלי אלאכ̇ת

1) בכ״י ללג̇דא.

2) בכ״י איטאח. — 3) בכ״י ארבעה.

---

אשר נשא אשת אחיו המת. והדבר השלישי הוא בירושת אבי האב עם האחים או בלא האחים. וזה יהיה אם מת אחד והניח אחים ואבי אביו בחיים הירושה להאחים ואין הדין שיקום במקום האב ויאמר כמו שהאב קודם להאחים כמו כן אבי האב קודם להם אין הדין כן והירושה[1]) להאחים ואין אבי האב יורש עמהם כלום וכמו שהבן קודם להבנות בירושתו מן האב כמו כן הוא קודם להן בירושתו מן האם[2]) וכמו כן כל זרעו קודם להן ואינן יורשות עמהם כלום. ובזה נשלם המאמר מן החלק הכולל ירושת האב אשר הוא חלק שני. החלק השלישי ירושת האחים. הענינים אשר צריך לבאר בו ארבעה. הראשון ידיעת משפט הקדימה בהירושה. והנה צריכין האחין להיות קודמין להאחיות וכל מי שמקים שם האח[3]) וזרעו קודם לאחות[4]) ובאור זה האח קודם לאחות ובן האח קודם לאחות ובנות האח קודמות להאחות וכן בן האח קודם לבן האחות ובת האח[5]) קודמת לבן האחות ואף על פי שהוא זכר והיא נקבה וכמו זה בשאר הזרע עד שלא ישאר אחד מן זרע האח אז האחות יותר קרובה. והשני בזמן שהירושה עוברת להאחות אם היא קיימת יורשת ואם מתה והניחה ילדים

1) בעיא דאיפשטא בש״ס ב״ב קט״ז: וכן פסק הרי״ף והרשב״ם.

2) בש״ס שם קט״ו. מתניתין דלא כר׳ זכריה בן הקצב שאמר אחד הבן ואחד הבת שוין בנכסי האם.

3) פה נמחק בכ״י ואולי היה כתוב „יכון יקים״.

4) ב״ב שם קי״ג: מקיש ירושה שניה לירושה ראשונה שבן קודם לבת ועי׳ ברשב״ם שם ובמשנה דף קט״ו.

5) בכ״י ובנת אלאבן צ״ל ובנת אלאך̇.

פאן כאנת הי באקיה ורתת ואן מאתת וכלפת אולאדא ורת אולאדהא מקאמהא ויגב אן נעלם אן פי הדא איצא אלבנון אסבק ללבנאת לאנה אן כאן ללאכת אבן ואבנה ורת אבן אלאכת כאלה ולא תרת אלאבנה מעה שיא. ואלתאלתה מערפה אלתפציל בין אלאכוה פאן דלך ליס יכון אלא פי וקת אן יתזוג אלאך אמראה אכיה אלמית אדא לם יכלף ולדא. וישרח דלך אן ימות ואחד מן אלאכוה בגיר ולד ויכלף אמראה פתזוגהא אחד אלאכוה פקד וגב לה גמיע מא כאן לאכיה אלמתופא מן מאל ועקאר דון אכותה ולא ירת מעה אכותה שיא. והדא אלקול אן הו תזוג אמראה אכיה אלמית ואמא אן אבי מן תזויגהא פחטה מתל חט ואחד מנהם. ואלראבעה אדא מאת אחד אלאכוה וכלף אולאדא פאלואגב אן ירת אולאדה חצתה מע עמומתהם כאנוא דכראן אם אנאת. וכדלך אן מאת אלאכוה כלהם וכלפוא אולאדא [11] פאלואגב אן ירת [אולאדה חצתה ויקתסם אולאדהם... לכל בית גזו קלוא אם כתרוא [לא ינקצון ולא יזאדון] דכראן] אם אנאת ירתון לאן [אלבנאת תרת מע עמהא פי מאל אביה] וכדלך תרת מע בני עמהא [אך . . . ]
פהדא שרח אלקסם] אלתאלת אלדי הו קסם אלאכוה. אלקסם אלראבע מיראת אלעמומה אלואגבאת אלתי יגב אן נשרחהא פיה

ילדיה יורשים במקומה וצריך שנדע כי בזה ג״כ הבנים קודמין להבנות לפי שאם היו לאחות בן ובת יורש בן האחות אחי אמו ולא תירש הבת עמו כלום. והשלישי ידיעת היתרון שיש לאחד מן האחים[1]) וזה לא יהיה אלא בזמן שנשא האח אשת אחיו המת אם לא הניח זרע. ובאור זה אם מת אחד מן האחים בלא בנים והניח אשה ונשא אותה אחד מן האחין כבר זכה בכל מה שהיה לאחיו המת בממון ובקרקעות מבלעדי אחיו ואחיו אין יורשים עמו כלום וזה הדין אם נשא אשת אחיו המת אבל אם לא אבה ליבמה או חלקו כחלק אחד מהם[2]). והרביעי אם מת אחד מן האחים והניח ילדים הדין שיירשו ילדיו חלקו עם אחי אביהם בין שיהיו זכרים או נקבות וכמו כן אם מתו כל האחים והניחו בנים הדין שיירשו הילדים [של כל אחד ואחד] חלק אביהם ויחלוקו ביניהם[3]) לכל בית חלק בין שיהיו מעטים או מרובים אין[4]) פוחתין להם ואין מוסיפין להם בין שיהיו זכרים או נקבות כי הבנות[5]) יורשות עם אחי אביהן בממון אחיו וכמו כן יורשות עם בני אחי אביהן[6]). וזה באור החלק השלישי אשר הוא חלק ירושת האחים. החלק הרביעי בירושת אחי האב הענינים אשר צריכין אנו לבאר

[1]) משנה פ״ד דיבמות ה״ז.

[2]) שם במשנה.

[3]) כאן חסר קצת בכ״י ואולי צ״ל אלמירת.

[4]) המלות האלה אינן נראות בכ״י במקום הזה אך כבר באו במקום אחר בספר הזה ונראה שהיו ג״כ כאן במקום המטושטש.

[5]) ב״ב קט״ו. במשנה ובגמ׳ אין לו עיין עליו וכו׳.

[6]) אולי היה כתוב כאן במקום החסר בכ״י „אך אביהא״.

כמס. אלאולי מערפה אנתקאל אלמיראת מן אלאכוה אלי אלעמומה. פנקול פי דלך אנה לא ינתקל אלמיראת אלי אלעמומה חתי לא יבקא אסם אלאכוה לא אך ולא ואחד מן נסלה ולא אכת ולא ואחד מן נסלהא. ואלתאניה מערפה אלסבאק. פאנה יגב אן יסבק אלעמומה ללעמאת וכמא יסתבקונהם הם כדלך אולאדהם. ושרח דלך אלעם יסבק אלעמה ואבן אלעם יסבק אלעמה. וכדלך איצא אבן אלעם יסבק אבן אלעמה ויסבק בנת אלעמה[1]) וכדלך איצא בנת אלעם תסבק בנת אלעמה ותסבק איצא אבן אלעמה ועלי אנהא אמראה והו רגל וכדלך סאיר אלנסל. ולא ינתקל אלמיראת אלי אלעמה אלא אן לא יבקא מן נסל אלעם ואחד אלבתה פאדא אנקטע יגב להא אלמיראת חיניד. ואלתאלתה הי אדא מאת אחד אלעמומה וכלף אולאדא פאלואגב אן ירת אולאדה חצתהם מע עמומתהם דכראן כאנוא אם אנאת. וכדלך אן מאת אחד אלעמומה... [11b] [בעץ באקו אולאד אלדין מאתו].. [אבאי]הם.

וכדלך אן מאת אלעמומה [כלהם וכלפו אולאדא] אקתסם [אולא]דהם אגזא לכל בית [אן קלוא אם כתרוא] לא יזאדון ולא ינקצון כאנו דכראן [אם] אנאת ירתון [לאן אלבנת תרת] מע עמהא מאל אבן עמהא אלאכר. וכדלך תרת מע בני עמהא. ואלראבעה אדא אנתקל

[1]) בכ״י: איצי ויסבק.

---

אותם בו חמשה. הראשון ידיעת העברת הנחלה מן האחים לאחי האב ונאמר בזה לא תעבור הנחלה לאחי האב אלא אם לא נשאר שם האחים לא אח ולא אחד מזרעו ולא אחות ולא אחד מן זרעה[1]) והשני ידיעת משפט הקדימה וצריך שאחי האב קודמין לאחיות האב וכמו שהם קודמין להן כמו כן ילדיהם. ובאור זה אחי האב קודם לאחות האב ובן אחי האב קודם לאחות האב וכמו כן בן אחי האב קודם לבן אחות האב ובת אחות האב וכמו כן בת אחי האב קודמת לבת אחות האב וקודמת ג״כ לבן אחות האב ואע״פ שהוא זכר והיא נקבה וכמו כן שאר הזרע. ולא תעבור הנחלה לאחות האב אלא אם לא נשאר מן זרע אחי האב אחד כל עקר ואם נפסק אז הירושה לה. והשלישי אם מת אחד מן אחי האב והניח בנים הדין שירשו בניו חלקם עם אחי אביהם בין שיהיו זכרים או נקבות וכמו כן[2]) אם מת אחד מן אחי האב והניח[3]) רק בני בנים נוטלין ג״כ חלק אביהם וכמו כן אם מתו כל אחי האב והניחו בנים חולקים בינהם חלקים אשר לכל בית אם מעטים או מרובים אין נוטלים לא יותר ולא פחות בין שיהיו זכרים או נקבות לפי שהבת יורשת עם אחי אביה נכסי בן אחי אביה האחר וכן היא יורשת עם בני אחי אביה. והרביעי בהעברת הנחלה לילדי אחות

[1]) שם במשנה.

[2]) יוצא מן הסוגיא ב״ב קט״ו וע׳ שם ע״ב בפי׳ הרשב״ם שהביא ג״כ שלשלת היורשין.

[3]) המלות כתובות מפוזרות בכ״י והיו נקראות אחר טורח הרבה והשאר נמחק. ותרגמנו לפי השערתנו.

אלמיראת אלי אולאד אלעמה פאלואגב פי דלך אן יסבק אלדכראן מנהם אלאנאת קיאסא עלי אלאכת אלדי דכרנא אנפא. פאן אבן אלעמה יסבק אבנתהא. וכדלך אבן אבן אלעמה יסבק. ובנת[1]) אבן אלעמה וסאיר אלנסל לא תרת בנת אלעמה חתי לא יבקי נסל לאביהא. ואלכאמסה אן כאן אלגד באקיא וקד אנתקל אלמיראת מן נסל אלאבוה[2]) אלי אלעמומה פאלואגב אן ידפע אלי אלגד לא אלי אלעמומה לאנה אולא מן אלעם. ואנמא[3]) ידפע אלגד מן אן ירת מע אלאבוה לאנה לו כאן אבנה באקיא לכאן אלמיראת לה פאד הו כדלך פאולאדה מקאמה ואמא ההנא פלים הדה אלחגה פאלמיראת ללגד לא ללעמומה. פהדא שרח אלקסם אלראבע. פאן לם יכן ללמית אחד אלאנסאב אלמדכורה פיגב אן נפחץ לאן לא בד מן אן יכון לה וארת מן אלאסראיליה מן אבוה[4]) אלגד ובניהם ובני בניהם או מא ארתפע אלי פוק דלך או הבט אלי מא הו דון דלך. גמלה אצול אלמוארית אלמשתרכה [12] כמסה [עשר. סבעה מנהא ירתון ותמאניה לא ירתון.

[1]) צ״ל אבן בנת אלעמה.

[2]) צ״ל לאביהא.

[3]) בכ״י ואמא.

[4]) בכ״י אבוא.

---

[1]) והנה ענינה זכרנו אשר האחות על בהקש לנקבות קודמים הזכרים כי בזה והדין האב בן אחות האב קודם לבתה וכמו זה בן בן אחות[2]) האב קודם לבן בת אחות האב ושאר הזרע לא תירש בת אחות האב אא״כ לא נשאר זרע לאחיה. והחמישי אם אבי האב קיים וכבר נעתקה[3]) הירושה מזרע האחים לאחי האב הדין שתעבור לאבי האב ולא לאחי האב כי הוא קודם לאחי האב ולא נדחה אבי האב מלירש עם האחים אלא מפני שאלו היה בנו[4]) קיים היתה הירושה לו על כן בניו במקומו אבל כאן אין מקום לטעם הזה והירושה לאבי האב לא לאחי האב וזה באור חלק הרביעי. ואם לא היה להמת אחד מאלו הקרובים הנזכרים צריך שנחקור לפי שאי אפשר שלא יהיה[5]) לו יורש מישראל מן אחי אבי האב ובניהם ובני בניהם או קרוב בדור למעלה מזה או בדור למטה מזה. והקרובים הבאים לירש בשותפות בכללן הם חמשה עשר. שבעה מהם יורשים ושמונה מהם אינם יורשים[6]). השבעה היורשים הם: האיש

[1]) אפשר שר״ל כמו שהאת קודם לאחותו בירושת האב.

[2]) יוצא מדברי הש״ס ב״ב קי״ג: ומן המשנה והש״ס קט״ו. שהבאנו.

[3]) הכוונה „וצריך להעתק הירושה לאחי האב כגון שאין זרע לאחים אז אבי האב קודם לירש ולא אחי האב כמו שהאב קודם לירש לאחי המת". וכל זה יוצא ממאמר מקיש ירושה שניה וכו׳ ב״ב קי״ג: ועי״ש ברשב״ם שם קט״ו.

[4]) שהוא אבי המת.

[5]) ב״ב קט״ו: נחלה ממשמשת והולכת וכו׳.

[6]) אחרי שביאר הדינין מונה הגאון את כל האפשרות היכא שיורשין בשותפות כמו שהוא יוצא מן הדינין הנזכרין.

אנואע אלסבעה̈ אלד̇ין ירת̇ון. אלרג̇ל ירת̇ מע עמה פי] מאל עמה ועמתה [וג̇דה וג̇דתה ועם אביה ועמה̈ אביה] ואלמראה̈ תרת̇ [מע עמהא פי מאל עמהא ועמתהא] וג̇דהא וג̇דתהא ועם [אביהא] ועמה̈ אביהא. בני [אלאך̇] מע בני אלאך̇ ירת̇ון. בנאת אלאך̇ מע בנאת אלאך̇ [ירת̇ן]. בני אלאכ̇ת מע בני אלאכ̇ת ירת̇ון. בנאת אלאכ̇ת מע בנאת אלאכ̇ת ירת̇ן][1]. [ובני אלאך̇ מע בנאת אלאך̇] ואלת̇מאניה̈ אלד̇ין לא ירת̇ון אלמראה̈ מע אכ̇יהא לא תרת̇ פי מאל אביהא ולא פי מאל אמהא ולא ג̇דהא ולא ג̇דתהא ולא עמהא ולא עמתהא ולא כ̇אלהא ולא כ̇אלתהא. אלרג̇ל מע כ̇אלה לא ירת̇. אלמראה̈ מע כ̇אלתהא לא תרת̇[2]. בנאת אלאכ̇ת מע בני אלאכ̇ת לא ירת̇ן[3]. אבן אלאכ̇ת מע בנאת אלאך̇ לא ירת̇. אבן אלעמה̈ לא ירת̇ מע בנת אלעם. אלמראה̈ לא תרת̇ מע בנת אכ̇יהא. אלמראה̈ לא תרת̇ מע בני אכ̇יהא. פד̇לך כמאל אלט"ו אלקראבה̈ אלמשתרכה̈. וקאל אלקראבאת עלי ארבע צ̇רוב. מנהא וארת̇ מורת̇ ומנהא וארת̇ לא מורת̇ ומנהא מורת̇ לא וארת̇ ומנהא לא וארת̇ ולא מורת̇. פאמא אלמורת̇ון ואלוארת̇ון אלאב לאבנה ואלאבן לאביה ואלאכ̇וה̈ מן אלאב בעצ̇הם לבעץ̇ ואלג̇ד לבני בניה ובנו אלבנין

[1] נראה שצ"ל בכ"י בני אלאך̇ מע בנאת אלאך̇.

[2] בכ"י: מע כ̇אלתהא טעות סופר וצ"ל כ̇אלהא.

[3] בכ"י: מע בני אלאכ̇ת וט"ס וצ"ל אלאך̇.

---

יורש עם אחי אביו בממון אחי אביו ואחות אביו ובממון אבי אביו ואם אביו ואחי אבי אביו ואחות אבי אביו. והאשה יורשת עם אחי אביה בממון אחי אביה ואחות אביה ובממון אבי אביה ואם אביה ואחי אבי אביה ואחות אבי אביה. בני האח יורשים עם בני האח בנות האח עם בנות האח יורשות בני האחות עם בני אחות יורשים בנות האחות עם בנות האחות יורשות [בני האח עם בנות האח]. והשמונה שאינם יורשים האשה עם אחיה לא תירש בממון אביה ולא בממון אמה ולא בממון אבי אביה ואם אביה ולא בממון אחי אביה ואחות אביה ולא בממון אחי אמה ואחות אמה. האיש עם אחי אמו אינו יורש האשה עם אחי אמה אינה יורשת בנות האחות עם בני האח אינן יורשות בן האחות עם בנות האח אינו יורש בן אחות האב לא יירש עם בנות אחי האב האשה אינה יורשת עם בת אחיה האשה אינה יורשת עם בני אחיה ובזה נשלם מספר החמשה עשרה קרובים הבאים לירש. ואמר[1] הקרובים הם על ארבעה אופנים יש[2] מהם נוחלין ומנחילין ויש שנוחלין ואינם מנחילין ויש שמנחילין ואינם נוחלין ויש שאינם נוחלין ולא מנחילין. והנוחלין ומנחילין האב לבנו והבן לאביו והאחים מן האב זה לזה ואבי האב לבני בניו ובני הבנים לאבי אביהם ואחי האב לבני אחיו

[1] ואמר ר"ל בעל המשנה ב"ב פ"ח ה"א.

[2] אחרי שביאר הדינין ופרטי היורשין כלל הכל במאמרו ע"ד המשנה ב"ב פ"ד ה"א והוסיף עליה בפרטים כפי שלשלת הירושה אשר שם לפנינו וע"ש בתו' ב"ב ק"ח ע"א ד"ה ואחין.

לגדהם ואלעם לבני אכיה ובנו אלאך לעמהם ועם אלאב לבני אבן אכיה ובנו [12b] אבן אלאך לעם אביהם [האולי במסה עשר] קרובא וארתון מורתין. ואלוארתון לא מורתון תמניה. אלרגל לאמה ואלרגל לאמראתה בנו אלאכת לכאלתהם ובנו אבן אלאכת לכאל אביהם ובנו אבן אלאכת לכאל אמהם ובנו בנת אלאכת לכאל אמהם ובנו אלבנת לגדתהם ובנו אלבנת לגדהם. האולי אלתמניה וארתון לא מורתון. אלמורתון לא וארתון תסעה תעכס תלך אלמראה לאבנהא ואלמראה לרגלהא ואלכאל לבני אכתהא ואלכאלה לבני אכתהא וכאל אלאם לבני בנת אכתה ואלגד לבני בנאתה ואלגדה לבני בנאתהא. הדה אלתסעה מורתון לא וארתון. ואלדין הם לא וארתון ולא מורתון י״ג. אלאכוה מן אלאם ואלעם מן אלאם ואלעמה מן אלאם ואלכאל מן אלאם ואלכאלה מן אלאם ועם אלאב מן אלאם ועמה אלאב מן אלאם וכאל אלאב מן אלאם וכאלה אלאב מן אלאם. פדלך י״ג קראבה לא

---

ובני האח לאחי אביהם ואחי אבי האב לבני בן אחיו ובני בן האח לאחי אבי אביהם. אלו החמשה עשרה[1]) קרובים נוחלין ומנחילין. והנוחלין ואינם מנחילין שמונה. האיש את אמו[2]) והאיש את אשתו בני האחות את אחות אמם ובני בן האחות את אחי אם אביהם ובני בת האחות את אחי אם אמם[3]) ובני הבת לאם אמם ובני הבת לאבי אמם. אלו השמונה נוחלין ולא מנחילין. והמנחילין ואינן נוחלין תשעה אם תהפוך את הסדר האשה את בנה והאשה את בעלה ואחי האם את בני אחותו ואחות האם את בני אחותה ואחי אם האם לבני בת אחותו [ואחי אם האם לבני בן אחותו][4]) ואבי הבנות לבני בנותיו ואם הבנות לבני בנותיה. אלו התשעה מנחילין ולא נוחלין. ואשר לא נוחלין ולא מנחילין י״ג. האחים מן האם ואחי האב מן האם ואחות האב מן האם ואחי האם מן האם ואחות האם מן האם ואחי אבי האב מן האם ואחות אבי האב מן האם ואחי אם האב מן האם ואחות אם האב מן האם. ואלה השלשה עשר

---

[1]) הגאון לא מנה רק תשעה ולא זכר כל מה שנוגע לירושת הנשים. ובודאי יש כאן חסרון בכ״י.

[2]) אפשר שיש להשלים כאן אלאבנה לאמא (הבת את אמה) ועי׳ לפנינו בהערות.

[3]) בכ״י ובני אבן אלאכת וצ״ל ובני בנת אלאכת ושורה שלמטה ובני בנת אלאכת לכאל אמהם ונכפל בטעות אך לפ״ז לא יעלה המספר לשמונה ואולי לפני ובני אלאכת לכאלתהם צריך להוסיף ובני אלאכת לכאלהם = בני האחות לאחי אמם והגהה זו מוכרחת ממה שמונה המחבר באלו מנחילין ולא נוחלין ואלכאל לבני אכתה וא״כ הרב מונה כאן דבר והפוכו.

[4]) כן צריך להשלים ונראה כי בכ״י נפלו המלות וכאל אלאב לבני אבן אכתה. אבל גם בהוספה הזאת הקרובים המנויים כאן אינם אלא שמונה ובע״כ ט״ס יש כאן וצ״ל בשני מקומות לעיל וכאן שמונה או בשניהם תשעה ואם אנו רוצים לקיים הגירסא תשעה צריך להוסיף כאן כאלה אלאם לבני בנת אכתהא וזה אחות אם האם לבני בת אחותה או וכאלה אלאב לבני אבן אכתהא: ואחות אם האב לבני בן אחותה ובהיפך זה למעלה.

וארת̇ון ולא̈ מורת̇ון. ואלוארת̇ון אלד̇ין ינתקלון אלמואריתֿ את̇נין. אלאבן מן אמה אלרג̇ל מן אמראתה. ובד̇לך אבנהֿ אד̇א מאת אלאבן פי חיאהֿ אמה או אלרג̇ל פי חיאהֿ אמראתה רג̇ע אלמיראתֿ אלי בית אביהא ואן סבק מותהא למותה ולו סאעהֿ ואחדהֿ נקל אלמיראתֿ מן בית אביהא ודפעהא אלי בניה או אלי אבֿותה או עמומתה או אג̇ראדה לאבויה [13] פאן מאתא פי וקת ואחד ולם יוקף עלי איהמא סבק אלמות אליה באנהמא גרקא פי [בחר] או וקע עליהמא[1]) או חריק או מא אשבה ד̇לך פאן חדת̇ מע הד̇א שיא[2]) ולם יעלם מן אלד̇י מאת מנהא קבל פיג̇ב אן יקסם אלמיראתֿ ידפע [נצפה] אלי בית אלמראהֿ אלד̇ין הם וארת̇והא ואלנצף אלת̇אני אלי וארת̇ אלזוג̇ ואלאבן. ואלכ̇נת̇י חכם באלד̇ין לה אד̇א כאן לה אבֿוהֿ ואבֿואת ואלמאל כת̇יר פיקאם מקאם אבנהֿ ויג̇רי

[1]) נראה שחסרה מלת כ̇ראב.

[2]) יש כאן שבושים בערבי והגהנו קצתם אבל ענין ההלכה ברור.

---

קרובים לא נוחלין ולא מנחילין[1]). והיורשים המעבירים את הנחלה שנים. הבן ירושתו מאמו והאיש מאשתו. וכמו כן הבת אם מת הבן בחיי אמו או האיש בחיי אשתו חזרה הירושה לבית אביה ואם קדמה מיתתה למותו אפילו שעה אחת הירושה עוברת מבית אביה לבניו[2]) או לאחיו או לאחי אביו או למשפחת אבי האב ובניהם. ואם מתו בזמן אחד ואינו ידוע מי מת קודם כמו אם טבעו בים או נפלה עליהם חורבה או דליקה וכיוצא בזה הנה נולד בזה דבר ולא נודע מי מהם מת קודם והדין שיחלוקו[3]) הירושה ונותנין מחצה לבית האשה אשר הם יורשיה והחצי השני ליורשי האיש והבן. ואנדרוגינוס[4]) ידו על התחתונה ואם היו לו אחים ואחיות והנכסים מרובים דינו

[1]) בפרטם אי אתה מוצא אלא תשעה ונראה שצריך להוסיף ועם אלאם מן אלאם ועמהֿ אלאם מן אלאם וכ̇אל אלאם מן אלאם וכ̇אלהֿ אלאם מן אלאם = ואחי אב האם מן האם ואחות את האב מן האם ואחי אם האם מן האם ואחות אם האם מן האם.

[2]) כן דבר המשפט: אם ימות האיש לפני האשה אז תחזור ירושתה לבית אביה, אבל אם תמות האשה קודם הבעל אז ירושתה לבניו. ולזה יכונו דברי הגאון. אכן בענין הבן עם האם אף אם מת הבן קודם לאם ויש לו בנים אז יירשו הבנים מה שיפול לאביהם בקבר ואמרו בתלמוד ב״ב קי״ד: אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב ובה״ג וכל הפוסקים אמרו שבניו יורשים.

[3]) פסק כחכמים במשנה ב״ב פ״ט ה״ו ולא כר״ע דאין הלכה כמותו מחבריו ואף דפרשו בש״ס שם קנ״ח: דברי ר״ע, והנה ר׳ זרחיה הלוי בבתע״מ פסק כדבר הגאון והרמב״ן העיד במלחמות שגם בנוסחא הראשונה של הרי״ף היה כתוב כן ואח״כ חזר בו הרי״ף.

[4]) נראה מתוכן הענין שהכוונה בזאת המלה „אנדרוגינוס“. אף שהוראת התיבה בערבית אנדרוגינוס וגם טומטום נראה מתוכן הדברים הבאים שכוונת הגאון על אנדרוגינוס וע׳ דברי רבא ב״ב ק״מ ע״ב בפירוש המשנה שם הניח בנים ובנות וטומטום. ותימה למה לא הביא גם טומטום שהוזכר כבר במשנה בב״ב. ואפשר משום דלא פסיק׳ ליה מילת׳ דכבר כתב הרא״ש בביאור הדברים במשנה ב״ב פ״ט ה״ב ובגמ׳ שם קל״ט דאם הניח טומטום ובת הטומטום נוטל ג׳ חלקים והבת רביע, והנה הגאון שם כללים יחידים במשפט הירושה ונקט רק דברים ברורים. ומדברי הגאון שאמר שאנדרוגינוס דנכסים מרובין יטול כמו הבת נתבטלו דברי הרמ״ע מפאנו שכתב

עליה ארזאק ולא ירת. ואן כאן אלמאל קלילא ליס פיה ארזאק אלבנאת פיקאם אבן[1] ולא יגרי עליה ארזאק. וקאל אצחאב אלתמייז יגב אן ננטר אלמבול מאיה[2] פאן כאן יבול מן אלדכר חכמנא לה חכם אלדכר ואן כאן יבול מן מבול אלאנתי חכמנא לה חכם אלאנתי, ולם נתבדי[3] בה ולא הו ראי. ואלוארתון איצא[4] ינקסם קסמין אחדהמא וארת ירת מורתה וירת איצא מקאם מורתה. ואלאכר וארת ירת מורתה ולא ירת מקאם מורתה. פאמא אלוארת אלדי ירת מורתה וירת איצא מקאם מורתה, פאלאב ללבנין ואלבנין ללאב ואלאכוה ואלעמומה וסאיר אלקראבאת והו מא תבקא בעד האולי אלכמסה אלדי נדכרהם.

ואמא אלוארת אלדי ירת מורתה ולא ירת מקאם מורתה פהם ג׳ והו ינקסם ג׳ אקסאם, אלקסם אלאול לא ירת מקאם מורתה ולא ירת אכרין מורתה מקאמה [13b] ואלתאני לא ירת אכרין מורתה מקאמה לכן ירת מקאם מורתה. ואלג׳ לא ירת מקאם מורתה ולכן ירת מקאם אכרין מורתה מקאמה. ללאול נועין וללתאני נוע ואחד וללתאלת נועין פדלך כמסה. פאמא נוע אלקסם אלאול אלדי הו לא ירת מקאם מורתה ולא ירת אכרין מורתה מקאמה פאחדהמא אלרגל לאמראתה ושרח דלך אנה לא ירת מקאם מורתה לאנה אן מאת אבו אמראתה פי חיאתהא

[1]) צ״ל פיקום מכאן אבן. — [2]) צ״ל מן איה̃.

[3]) צ״ל ולם נתבת.

[4]) בכ״י איצי וכן בסמוך.

---

כדין הבת וגותנין לו מזונות ואינו יורש ואם היו הנכסים מעוטים ואין בהם כדי מזונות הבנות דינו כדין הבן ואין נותנין לו מזונות. ואמרו בעלי המבחן צריך לראות מאיזה מקום השתן יוצא אם מן הזכרות נידון אותו כזכר ואם מוציא השתן מן הנקבות נידון אותו כנקבה. אבל אין אנו סומכין על זה ואין זה ראיה. והיורשים ג״כ יחלקו לשני מינים האחד מהם יורש שיורש מורישו ויורש ג״כ זכות מורישו. והשני שיורש מורישו ואינו יורש זכות מורישו. והיורש אשר יורש את מורישו ויורש ג״כ זכות מורישו הוא האב את הבנים והבנים את האב והאחים ואחי האב של מת ושאר הקרובים אשר אינם בכלל אלה החמשה שנזכיר. והיורשים שיורשים מורישיהם ואינם יורשים זכות מורישיהם הם שלשה וכוה שלשה חלקים. החלק הראשון במי שאינו יורש זכות מורישו ואין אחרים יורשים מורישו במקומו. והשני האחרים אינם יורשים מורישו במקומו אבל הוא יורש מקום מורישו והשלישי איננו יורש זכות מורישו אבל הוא יורש זכות האחרים בחלק הראשון שני מינים ובהשני מין אחד ובהשלישי שני מינים בכללן חמשה. והשני המינים של חלק הראשון במי שאינו יורש מקום מורישו ואין אחרים יורשים מורישו במקומו האחד מהם האיש את אשתו ובאור זה שהוא אינו יורש מקום מורישו לפי שאם מת אבי אשתו בחייה ומתה אחרי אביה יורש

בתשו׳ סי׳ ק״ל שגם באנדרוגינוס הדין כמו בטומטום ויטול ג׳ רביעיות והועמדו דברי הטור בתו״ט סי׳ ר״ם שהילק בזה.

ומאתת בעד אביהא ורת̇ אלזוג̇ ג̇מיע מא כאן לאביהא. ואמא אן מאתת אלאמראה̈ פי חיאה̈ אביהא ת̇ם מאת אבוהא בעדהא לא ירת̇ אלזוג̇ המאה פי מוצ̇ע אמראתה. וכד̇לך איצ̇א לא ירת̇ אכ̇רון מורת̇ה מקאמה. ושרח ד̇לך אן מאתת אמראתה קבלה וורת̇הא ולה אולאד מן אמראה̈ אכ̇רי פאד̇א מאת הו נקל אלמיראת̇ אליהם ואמא אן מאת הו קבל ת̇ם מאתת אמראתה בעדה לא ירת̇ אולאדה אלד̇ין מן אלמראה̈ אלאכ̇רי מקאם אביהם. ואלנוע אלת̇אני אלבנאת אלואתי להן אכ̇וה̈ לא ירת̇ן מקאם מורת̇הן ולא ירת̇ אכ̇רון מורת̇הן מקאמהן. ושרח ד̇לך אד̇א מאת אלאב וכאנת אלנעמה̈ ואסעה̈ אכ̇ד̇ן אלעשר. וכד̇לך אן מאת ג̇דהן פי חיאה̈ אביהן אכ̇ד̇ן אלעשר מן נעמתהמא ג̇מיעא. ואמא אן מאת אלאב קבל אלג̇ד ומאת בעדה אלג̇ד אלבנון יקומון מקאם אלאב וירת̇ון. [14] ואמא אלבנאת פלא יאכ̇ד̇ן אלא[1]) אלעשר מן מאל אלג̇ד ומן[2]) מאל אלאב פקט. וכד̇לך איצ̇א אן כאן אבוהן בכרא[3]) ומאת פי חיאה̈ אלג̇ד ולה אכ̇וה̈ אולאדה יאכ̇ד̇ון סהמין כמא שרחנא. פאד̇א אכ̇ד̇וא

1) ע״פ ההעתקה העברית צריך למחק פה מ׳ת „אלא״.

2) בכ״י ומן צ״ל אלא מן.

3) בכ״י „בכרן״.

---

הבעל כל מה שהיה לאביה אבל אם מתה האשה בחיי אביה ואח״כ מת אביה אחריה[1]) הבעל אינו יורש המיו במקום אשתו וכמו כן אין אחרים יורשים מורישו במקומו ובאור זה אם מתה האשה קודם לו ויורשה והיו לו בנים מאשה אחרת אם מת הוא אח״כ הירושה עוברת אליהם אבל אם מת הוא[2]) קודם ואח״כ מתה האשה אין יורשים הבנים שהיו לו מאשה אחרת זכות אביהם. והמין השני הבנות שיש להן אחין אינן יורשות זכות מורישיהן ואין אחרים יורשים ג״כ מורישיהן במקומן ובאור זה אם מת האב והיו הנכסים מרובים הבנות נוטלות העשור וכמו כן אם מת אבי אביהן בחיי אביהן נוטלות העשור מן הנכסים של שניהם יחד. אבל אם מת האב קודם אביו ומת אחריו אבי האב הבנים עומדים במקום האב ויורשים אבל הבנות אינן נוטלות העשור מן נכסי אבי אביהן אלא מן נכסי האב בלבד[3]) וכמו כן אם היה אביהן בכור ומת בחיי אביו והיו לו אחים נוטלים בניו פי שנים כמו שבארנו

1) כענין זה פי׳ הרשב״ם הא דאמרי בב״ב קי״ד: אין הבעל יורש את אשתו בקבר.

2) כן פי׳ הר״י מיגש את הענין אין הבעל וכו׳ ועיין בתוס׳ שם ד״ה מה אשה ובחידושי הרמב״ן.

3) צ״ל שכוונת הגאון שהבנות נוטלות רק עישור ממה שנופל אל חלק אביהן אבל אינן נוטלות עישור מכל נכסי אבי אביהן וזה כדברי הטור באהע״ז סי׳ קי״ג וכן משמע לקמן שכתב ר׳ סעדיה שאם היה אביהן בכור ולאחר מותו מת אביו, בניו נוטלין פי שנים ורק מחלק הפשוט יתנו עשור לאחיותיהם אבל לא מחלק הבכורה. אכן שאר הפוסקים חלקו על זה ור׳ האי פסק דאם מת האב ואח״כ אביו הבנות אינן נוטלות שום עישור מנכסי אבי האב. ודבריו הובאו במשנה למלך ה׳ אישות פ״כ ה״ו. ועיין ברא״ש כתובות פ״ז סי׳ י״ח.

אלסהמין קסמיהא בנצפין אלנצף אלואחד יעטון מנה אלעשר ללבנאת ואלקסם אלתאני אלדי הו חט אלבכורה יגוזה אלבנון בינהם וליס ללבנאת פיה אלעשר. לדלך קלנא אן לא ירתן מקאם מורתהן יעני אלעשר פקט. ובדלך לם י[ו]רתן איצא אלעשר לאחד לאנה אן כאן להן זוג או בנת פאנהן אלעשר כמא שרחנא ואן לם יכן להן פאכותהן אלוארתון. הדא שרח אלמעני אלמגעכס. ונוע אלקסם אלתאני והו אלדי ירת מקאם מורתה ולא ירת אכרון מורתה מקאמה. פהו אלאבן אלדי ירת אמה ומקאמהא ולא יורת שיהא לאחד מקאמה. ושרח דלך רגל ולה אכוה מן אב לא מן אם ומאתת אמה פי חיאתה צאר שיהא לה. פאדא מאת הו נקל אלמיראת וצירהא לאחד אכותה אלדי מן אביה מן אמראה אכרי. ואמא אן מאת הו פי חיאה אמה תם מאתת אמה בעדה לא יגוז אן יכון אכותה אלדין מן אביה יקולון נרת מקאם אכינא. ואמא אן ירת מקאם אמה פאנה ירת פי כל חקוק יגב להא. ונועא אלקסם אלתאלת אלדין אכרון[1] מורתהם מקאמהם ולא ירתון מקאם מורתהם. אחדהמא אלבכר [14b] אנה יורת חט [אלבכורה] לאולאדה אן מאת הו

[1]) וצ״ל אלדין יריתון אכרון.

---

ולאחר שנטלו פי שנים חולקים אותו לשני חלקים החלק האחד נותנים ממנו העשור להבנות והחלק השני אשר הוא חלק הבכורה חולקים הבנים ביניהם ואין להבנות בו העשור לכן אמרנו כי אינן יורשות במקום מורישיהן רצוני לומר העשור בלבד [1]). וכמו כן אינן מורישין ג״כ העשור לאחר [במקומן] מפני שאם יש להן בעל או בת אין להן עשור כמו שבארנו[2]) ואם אין להן האחים הם היורשים[3]). זה באור המאמר המתהפך לשני צדדים. ומין חלק השני והוא מי שיורש זכות מורישו אבל אין אחרים יורשים מורישו במקומו הוא הבן אשר יורש אמו וזכותה אבל אינו מוריש נכסיה לאחר במקומו ובאור זה איש שיש לו אחים מן האב אבל לא מן האם ומתה אמו בחייו נכסיה שלו. ואם מת הוא עוברת הירושה לאחד מן האחים מאביו ומאשה אחרת אבל אם מת הוא בחיי אמו ואח״כ מתה היא אין יכולים אחיו מן האב לומר נירש מקום אחינו[4]). אבל הוא אם יורש במקום אמו הוא יורש כל זכויותיה הראוין לה והשני מינים מחלק השלישי במה אשר אחרים יורשים מורישיהן במקומן אבל הם אינם יורשים מקום מורישיהם האחד הבכור הוא מוריש חלק הבכורה לבניו אם מת הוא הבנים

[1]) עיין הערה שלפני זאת ובשערי צדק ד׳ ג׳ ל״ד ובבה״ג ד׳ ברלין דף תל״ה ששם כתוב ממש כדברי הגאון ובס׳ בית מאיר על אהע״ז סי׳ קי״ג.

[2]) אם נקיים גירסא זאת צ״ל שמיירי שלא מיחו הבנות כהנשאם ועי׳ כתובות סה: וב״ב קל״ט. דאם מיחו ודאי הבעל יורש.

[3]) נראה שהנוסחא הערבית משובשת וצ״ל פליס להן אלעשר במקום פאנהן אלעשר וכן העתקנו. וכבר בארנו למעלה דף י״ג שאין לבנות עשור אם נשאו בחיי אביהן.

[4]) ב״ב קי״ד אין הבן יורש את אמו בקבר להנהיל לאחין מן האב וע״ש.

קאם אולאדה מקאמה ואכ׳דוא חט׳ אלבכורה כמא שרחנא פי אלכתאב ואמא אן ירת׳ חט׳ אלבכורה מקאם מורת׳ה אעני אבאה פלא. ושרח ד׳לך אן יכון ימות אלאב פי חיאה אלג׳ד ולה אבן בכר פאן מאת אלג׳ד פאולאד אבנה יקומון מקאם אביהם ללמוארית׳ ולא יקום אלבכר מקאם אביה ליאכ׳ד סהמין מן מאל ג׳דה ולא יאכ׳ד מן מאל ג׳דה אלא סהמא ואחדא. והד׳א אלקול אן לם יכן אבוה איצ׳א בכרא פאמא אן כאן אבוה איצ׳א בכרא פיאכ׳ד איצ׳א מן מאל ג׳דה סהמין כמא יאכ׳ד מן מאל אביה. ואלנוע אלת׳אני אלד׳י יורת׳ מיראת׳ה לאכ׳רין מקאמה ולא ירת׳ מקאם מורת׳ה הו אלאך׳ אלד׳י תזוג׳ אמראה אכ׳יה אלמית אלד׳י לם יכ׳לף ולדא פשרחנא פי אול אלכתאב אן מן צאר אלי הד׳ה אלחאל הו אלחאיז ג׳מיע תרכה אכ׳יה אלמית אלד׳י לם יכ׳לף ולדא פאן וקע בעד ד׳לך מיראת׳ לאכ׳יה פלא יג׳וז אן יאכ׳דה דון אכ׳ותה בל יקסם אלכל באלסוא. ושרח ד׳לך אן יכון לראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי פימות חנוך בלא ולד ויכ׳לף אמראה פיזוג׳הא פלוא פיג׳ב אן יחוז כל חק הו לחנוך דון חצרון וכרמי לאנה מקאם חנוך פאד׳א מאת ראובן לא יקול פלוא אקסמוא אלכל עלי ארבעה ואעטוני חצה חנוך אכ׳י סוא חצתי בל יקסם עלי ת׳לת׳ה [15] באלסוא. ואמא אן יורת׳ ד׳לך לאכ׳רין פהו יורת׳ לאן לו אנה אד׳ תזוג׳הא מאת קבל אכ׳יה לוג׳ב דפעהא אלי ולדה. פד׳לך שרח נועי אלקסם אלת׳אלת׳ וד׳לך כמאל מא אחתג׳נא שרחה פי הד׳א אלבאב.

---

עומדים במקומו ונוטלים חלק הבכורה כמו שבארנו בספר אבל אם הוא בא לירש חלק הבכורה במקום מורישו ר״ל אביו אז אינו יורש. ובאור זה אם מת האב בחיי אבי האב והיה לו בן בכור אם מת אבי האב בני בנו עומדים במקום אביהם לענין הירושה אבל הבכור אינו עומד במקום אביו ליטל פי שנים מממון אבי אביו ואינו נוטל מממון אבי אביו אלא חלק אחד. וזה הדין אם לא היה אביו ג״כ בכור אבל אם היה אביו ג״כ בכור נוטל ג״כ מממון אבי אביו פי שנים כמו שנוטל מממון אביו. והמין השני מי שמוריש ירושתו לאחרים במקומו ואינו יורש זכות מורישו הוא האח שמייבם אשת אחיו המת שלא הניח בנים ובארנו בתחילת הספר כי מי שהוא בענין הזה הוא נוטל כל נחלת אחיו המת שלא הניח בנים אבל אם נפלה לאח״ז ירושה לאחיו אין הדין שיטלנה בלא אחיו אלא חולקין הכל בשוה ובאור זה אם היה לראובן חנוך ופלוא חצרון וכרמי ומת חנוך בלא בנים והניח אשה ונשא אותה פלוא הדין שנוטל כל מה שהוא לחנוך מבלי שיהיה לחצרון וכרמי חלק לפי שהוא במקום חנוך ואם מת ראובן אין יכול פלוא לומר חלקו הכל לארבעה חלקים ותנו לי חלק חנוך אחי חוץ מחלקי אלא חולקים לשלשה חלקים בשוה. אבל לענין שיוריש לאחרים הדין שמוריש לפי שאם היה מת לאחר שייבם את יבמתו קודם שמת אביו אז הדין כי תנתן הירושה[1]) לבנו וזה באור שני המינים מן החלק השלישי ובזה נשלם מה שהוצרכנו לבאר בזה השער.

---

[1]) היינו חלקו השלישי שלקח (הוא פלוא וחצרון וכרמי).

## אלקול פי אלשכוך.

אלשך אלדי יקע פי אלמוארית עלי צרבין אחדהמא שך אלקראבאת ואלאכר שך אחדי אלקראבתין. והדאן לא יכונאן אלא עלי סביל אלתעדי אן תכון אמראה תעדת פתזוגת בעד תופי זוגהא קבל אסתיפא ג׳ אשהר פתזוגת פי שהרין פולדת פי נחו סבעה אשהר מן וקת דכולהא עלי אלרגל פלא יערף [הל] הו אבן אלאול אלמתופי והי אבן תסעה אשהר או הו אבן אלרגל אלתאני והו אבן סבעה אשהר פצאר דלך אלולד שכא. אמא פי תחרים אלקראבאת פנשדד עליה ונחרם עליה קראבאתה מן אלרגל אלאול ואלתאני. וסנשרח דלך פי מוצעה מא יגב.

ואנמא אצטרנא ההנא אלי דכרה לקצה אלמוארית אלתי לא תתהיא באלתשדיד פנבין כיף יכון דלך נקול פי דלך אנמא כאנא הדאן אלרגלאן אלמתוהם אלולד לאחדהמא ולים הו מערופא גיר אכוין ומאת אחדהמא וגא הדא אלשבי ליטלב שיא מן וראתתה פלים לה אן יאכד שיא. ואן מאת הו וגא אלרגלאן אלמתוהם [15 b] [עליהמא אנה] אבן אחדהמא יטלבאן וראתתהמא אקתסמא מאלה בינהמא באלסוא. ואמא

---

## מאמר הספקות.

הספק הנופל בירושות הוא על שני אופנים אחד מהם הוא ספק הקורבה והשני ספק מי משנים קרוב יותר. ושני הספקות האלו לא יהיו אלא על דרך איסור והוא אם נשאת האשה באיסור לאחר מיתת בעלה קודם שכלו לה ג׳ חדשים ונשאת בתוך שני חדשים וילדה קרוב לשבעה חדשים מזמן שנבעלה לאיש הנה לא נודע אם הולד הוא בן הראשון המת והוא בן תשעה חדשים או הוא בן הבעל השני והוא בן שבעה חדשים זה הולד ספק. והנה לענין איסור הקרובות אנו מחמירים עליו ואוסרים עליו הקרובות מן הבעל הראשון ומן השני ועתידין אנו לבאר זה כראוי במקומו[1]. אבל כאן הוצרכנו להזכירו לענין הירושות ובזה לא יצדק לומר כי אנו מחמירים עליו ונבאר כיצד יהיה זה ונאמר אם לא היו אלו השני האנשים אשר נולד בהם הספק למי מהם הולד אלא שני אחים ומת אחד מהם ובא זה הספק לטול ירושתו אינו נוטל כלום[2]) ואם מת הוא ובאו השנים אשר נולד בהם הספק לאיזה מהם הולד ותובעים הירושה שניהם חולקים ביניהם בשוה. אבל אם היו אלה השנים אחים

[1]) כיוון בזה לס׳ העריות אשר חבר.

[2]) משנה יבמות פי״א ה״ז ומ״ש שאם מת הבן השנים יחלוקו היינו כשלא השאיר הבן זרע כ״כ הרמב״ם בפירושו והוא פשוט ובפ״ה מה׳ נחלות ה״ג לא הזכיר זה התנאי ומיירי כשאין לו בנים ועי״ש בלחם משנה לה״ד.

אן כאנוא אכׄוהׄ פתחתאגׄ פי דׄלך אלי שרח ודׄלך לא יכון אלא אן יכון ראובן ושמעון אכׄוין פמאת ראובן מן גיר ולד פקאם שמעון ותעדא ותזוגׄ אמראתה קבל ופא אלעדהׄ אלתי הי ג׳ אשהר פבעד סבעהׄ אשהר לדכׄולהא עליה ולדת ולדא הו שך ימכן אן יכון אבן אלאול לתסעהׄ אשהר ואבן אלתׄאני לסבעהׄ אשהר פאדׄא כאן כדׄלך ואצׄטרנא ללמיראתׄ פלה תׄמניהׄ אחכאם. אלחכם פי דׄלך עלי ג׳ אוגׄה. אדׄא תקאבל דעאויהם פי אלמיראתׄ ורגׄח דעוי אלמר לה אפלגׄ. ואן רגׄח עליה סלם. ואדׄא תואזן אלדעויאן וגׄב קסמהׄ אלשי באלסוא. ואמא אלקסם אלאול פמטאלבהׄ אלשכי לשמעון פי מיראתׄ יעקוב פידעי אלשכי ויקול אני אבן ראובן אכׄיך נצף מאל יעקוב לי ונצפה לך פיקול לה שמעון אנת ולדי וליס לך שי אנא אלוארתׄ קבלך פאן אפלאגׄ אלחגׄהׄ פי הדׄא אלבאב לשמעון אדׄ שמעון איקן ודׄאך הו אלשך ידפע אלשך לליקין ולא יאכׄדׄ אלשכי שיא. ואלבאב אלתׄאני מטאלבהׄ אלשכי לשי שמעון עלי וראתׄהׄ שמעון פידעי אני אבן שמעון ויקול אעטיני נציבא מעכם פיקולון לה הם אנת אבן ראובן וליס לך מענא שי פאלאפלאגׄ איצׄא פי הדׄא אלבאב לבני שמעון אדׄ הם אהל [16] אליקין ידפע אלשך ולא יאכׄדׄ שיא. ואלבאב אלתׄאלתׄ מטאלבהׄ אלשכי

---

זה צריך באור והנה זה לא יהיה אלא אם היה ראובן ושמעון אחים ומת ראובן בלא בנים ועמד שמעון ונשא האשה באיסור קודם שנשלם המספר של ג׳ חדשים ולאחר שבעה חדשים מזמן שבא עליה ילדה ולד שהוא ספק אפשר שהוא בן הראשון לתשעה חדשים ואפשר שהוא בן השני לשבעה חדשים ואם היה כן ואנו צריכים לדין על הירושה בזה שמונה דינים והדין בזה על שלשה פנים אם טענותיהם מתנגדות זו לזו בירושה וטענת האחד מכריע טענת חברו זכה ואם טענת האחר מכרעת עליו יתננה לו[1]). ואם טענותיהם שקולות הדין שיחלוקו בשוה. השער הראשון בתביעת הספק לשמעון בירושת יעקב וטוען הספק ואומר אני בן ראובן אחיך חצי הממון של יעקב לי וחצי השני לך ושמעון אומר לו אתה בני ואין לך כלום אני היורש קודם לך הטענה היותר מכרעת בזה השער לשמעון לפי ששמעון ודאי[2]) וזה ספק נדחה הספק מפני הודאי ואין הספק נוטל כלום. והשער השני הוא בתביעת הספק בירושת שמעון בממון שמעון וטוען אני בן שמעון ואומר תנו לי חלק עמכם והם אומרים לו אתה בן ראובן ואין לך עמנו כלום הטענה היותר מכרעת[3]) בזה השער ג״כ לבני שמעון לפי שהם ודאי נדחה הספק ואינו נוטל כלום. והשער השלישי הוא בתביעת הספק

---

[1]) בכ״י הנוסחא משובשת אבל תוכן הענין נראה שכן הוא.

[2]) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי סבא יבמות ל״ח. וע״ש בתו׳ ד״ה הוי יבם.

[3]) ספק ובני יבם שבאו לחלוק בנכסי יבם שם ל״ו: אמרינן דהתם אמרי ליה אייתא ראייה דאחונא את ושקול״ והנה לא חילק הגאון בין אם כבר חילק הספק עם היבם בנכסי המת וטוען עתה״ ממה נפשך. ונראה שפוסק כר׳ אבא שם דקם דינא וכן פסק הרי״ף.

לאולאד שמעון עלי מיראת ואחד מנהם אד ימות פיקול אנא אכוכם אעטוני גזוא מעכם ויקולון הם לה אנת אבן ראובן וליס לך מענא שי פי הדא אלבאב איצא אלאפלאג להם אד הם אליקין והו אלשך ואליקין ידפע אלשך ולא יאכד שיא מעהם. וכדלך איצא אדא טאלבוא אולאד אלשך אחדי הדה אלג׳ מטאלבאת לם יצח להם שי. כמל שרח אלקסם אלאול. אלקסם אלתאני הו אדא אלתקי אלנטיראן ואלשביאן פיגב חיניד קסמה אלמאל ולה ד׳ אנואע. אלנוע אלאול מטאלבה אלשכי לשמעון עלי וראתה ראובן אלשך יקול אנא אבנה וכל שי לי ושמעון יקול אנת אבני וליס לך שי תואזן אלכלאם גמיעא שכיאן כלאהמא יקתסמאן אלמאל באלסוא. ואלנוע אלתאני מטאלבה אלשכי לבני שמעון עלי וראתה ראובן פידעי אנה אבן ראובן ואלמאל לה כלה והם יקולון לה אנת אכונא ולך גזו מענא גמיעא שכיאן וגמיעא יקתסמאן אלמאל אלנצף לה ואלנצף להם. ואלנוע אלתאלת מטאלבה אלשכי ליעקב עלי וראתה שמעון אן לם יכן לשמעון ולד פיקול אנא אבנה ואלכל לי פיקול לה יעקב אנת ולד ראובן אבני וליס לך שי גמיעא מתואזנאן

---

לבני שמעון בירושת אחד מהם[1]) אם מת ואומר אני אחיכם ותנו לי חלק עמכם והם אומרים אתה בן ראובן ואין לך כלום עמנו בזה השער ג״כ טענותם מכרעת לפי שהם באים מכח ודאי והוא ספק, והודאי דוחה את הספק ואינו נוטל עמהם כלום. וכמו כן אם בני הספק טוענים אחת מאלו השלש טענות אין להם כלום. נשלם באור חלק הראשון. החלק השני אם באו לדון שנים אשר טענותיהם שוות ושניהם ספק אז יחלוקו הממון ובזה ארבעה אופנים. האופן הראשון בתביעת הספק לשמעון בירושת ראובן הספק אומר אני בנו[2]) והכל שלי ושמעון אומר אתה בני ואין לך כלום טענות שניהם שקולות ושניהם באים מכח ספק וחולקין הממון בשוה. והאופן השני בתביעת הספק לבני שמעון[3]) בירושת ראובן וטוען כי הוא בן ראובן וכל הממון שלו והם אומרים לו אתה אחינו ולך חלק עמנו שניהם באים מכח ספק וחולקין הממון החצי לו והחצי להם. והאופן השלישי בתביעת הספק ליעקב[4]) בירושת שמעון אם לא היה לשמעון בן ואומר אני בנו והכל שלי ויעקב אומר לו אתה בן ראובן בני ואין לך כלום טענותיהם שקולות ושניהם באים מכח ספק הדין

---

[1]) דין זה והבא אחריו אם בני הספק טוענין אלו הטענות יוצא ממה שאמר למעלה בטענת היבם עם הספק וכבר כתב הרי״ף ונקוט האי כללא בידך כל היכא דאיכ׳ חד ודאי בירושה וחד ספק מוקמינן לנכסי בחזקת הודאי וכו׳ רמז שיש עוד דוגמאות בזה.

[2]) ספק ויבם שבאו לחלוק בנכסי מיתנא שם בגמ׳ ל״ז: והנה הרא״ש כתב שם דמיירי שהסבא קיים והיבם אינו בא לירש מחמת קורבה שהוא אחיו אלא בתורת יבם לבד. והגאון לא הזכיר זה וגם הרי״ף והרמב״ם סתמו.

[3]) ספק ובני יבם שבאו לחלוק בניכסי מיתנא וכמאמר ר׳ משרשיה שם בגמ׳ והנה רש״י פי׳ דמנתיה דקא מודי ליה שקיל ואידך הוי ממון המוטל בספק חולקין והגאון לא כתב כן וכן הרי״ף והר״מ לא הזכירו זה אלא כתבו חולקין סתם ועי׳ בנ״י.

[4]) סבא וספק בנכסי יבם שם בגמ׳ ל״ח.

והמא שביאן אלואגב פי דלך קסמה֗ אלמאל בינהמא באלסוא. ואלנוע [16b] אלראבע מטאלבה֗ אלגד יעקב לשמעון עלי ורתֹה֗ אלשבי פיקול יעקב הו אבן ראובן אבני ואנת עמה ואנא גדה ואלגד ירתֹ קבל אלעם ושמעון יקול אנא אבוה ואנת גדה ואלאב ירתֹ קבל אלגד אלקולאן גמיעא מתסאויאן והמא שביאן וגב אלקסמה֗ בינהמא באלסוא. פדלך שרח אלארבעה֗ אבואב מן אלקסם אלתֹאני. אלקסם אלתֹאלתֹ הי מטאלבה֗ אלתי יתקארון בבעצ֗הא ואלבעץ֗ ינתברון פנחכם באלאקראר ונקסם אלאנכאר. שרח דלך. אדֹא טאלב אלשבי בני שמעון פי מאל גדה יעקב פיקול אלשבי אני אבן ראובן ולי אלנצף ויקולון לה בנו שמעון אנת אכונא ואמא לך אלתֹלתֹ[1]) פאלואגב אן ידפע אליהם אלנצף אלדי קד אקר להם בה ויקסמון אלסדס אלבאקי בינהמא באלסוא. פדלך במאל אלשרח פי אלתֹמניה֗ אקסאם אלשך עלי סביל אלאיצ֗אח. פאדֹא וגב אלקסמה֗ ללמוארית ווקע פי אלקסמה֗ מזארע וחקול ודור וביות ותֹיאב וכתב וגיר דלך פאחתאג פי דלך אלי אלקסמה֗ פאלחכם פי דלך עלי ג׳ צ֗רוב. אלאול איגאב אלקסמה֗ ואלתֹאני אלמנע מנהא דון אן ירצ֗יא ואלתֹאלתֹ אלמנע מנהא ואן רצ֗יא. שרח דלך אלצ֗רב אלאול

[1]) צ״ל ואנמא לך אלא אלתֹלתֹ.

---

בזה שחולקין הממון ביניהם בשוה. והאופן הרביעי בתביעת אבי האב יעקב[1]) לשמעון בירושת הספק. יעקב אומר הוא בן ראובן בני אתה אחי אביו ואני אביו[2]) ואבי האב קודם לאחי האב ושמעון אומר אני אביו ואתה אבי אביו והאב קודם לאבי האב שתי הטענות שוות והם שניהם ספק וצריך לחלוק ביניהם בשוה וזה באור ארבעה השערים של חלק שני. החלק השלישי הוא בתביעה אשר מודים במקצתה וכופרין במקצתה אז הדין שנותנין כפי ההודאה ואותו חלק שיש בו הכחשה חולקין. באור זה אם הספק תובע[3]) את בני שמעון בממון אבי אביו יעקב ואומר הספק אני בן ראובן והחצי שלי ובני שמעון אומרים אתה אחינו ואין לך אלא שליש הדין בזה כי נותנין להם החצי אשר מודה להם[4]) וחולקין השתות הנותר בשוה ובזה נשלם באור שמונה החלקים בדין הספק בדרך ברורה. ואם צריכין לחלוק הירושה ונפלו בחלוקה שדות וקרקעות וחצרות ובתים ומלבושים וספרים וכיוצא בזה וצריכים לחלוק בהם הדין בזה על שלשה אופנים. הראשון מתי היורשים מוכרחים לחלוק. והשני מתי לא יחלוקו כי אם מדעת כולם. והשלישי מתי אין חולקין אפילו אם רוצים. באור זה האופן הראשון אם נפלה ירושה לפני שנים ואחד מהם רוצה בחלוקה

[1]) שם סבא ויבם בנכסי ספק.
[2]) כלומר אביו של אביו.
[3]) ספק ובני יבם בנכסי סבא שם.
[4]) שם בגמ׳ פלגא דקמודו להו שקלו תילתי דקא מודה ליה שקל פש להו דנקא הוי ממון המוטל בספק חולקין, ונראה שהגאון קיצר וסמך עצמו על מוצא המשפט בגמ׳ והיה לו לומר והשליש דקא מודי ליה שקל וחולקין שתות הנותר בשוה.

אדֿא וקע מיראתֿ בין אתֿנין ואראד אחדהמא אלקסמה̇ וכאן דֿלך אלשי בדמתה[1]) ינתפע בה פאדֿא קסם בטלת [17] מנפעתה פתעלם אנה לא יגֿב אן יקסם דון אן יכון ינתפע בה מתֿל נפעה אלמצנוע לה ואלמקצוד איאה בתהייתה פאן כאן כדֿלך וגֿב אן יקסם ואלא פלא יקסם. ואלחדוד אלמצנועה̇ לתקאס[2]) אלאשיא ג׳ אנוע. אלנוע אלאול תקסים אלחקול. פנקול אנה אדֿא [וקע] להם חקל פי מיראתֿ יכונון אתֿנין או תֿלתֿה̇ או אכתֿר פקאל בעצֿהם נקסמהא וקאל בעצֿהם נביעהא ונקסם תֿמנהא פיגֿב אן ינטֿר אן כאן אדֿא מא קסמת מזרעה̇ צאר פי חצה̇ כל ואחד מוצֿע תסעה̇ אקבאב ואלקב כיל מערוף פיגֿב אן יקסמוהא ולא תבאע אלא מן אראד מנהם אלביע פיביע בעד אלקסמה̇ ואן כאן אדֿא הי קסמת לם יחצל לכל ואחד מוצֿע ט׳ אקבאב פלא יגֿוז אן תקסם בל תבאע ויקסם תֿמנהא. ואן כאן גֿנאנא יגֿב אן ינטֿר אן כאן אדֿא קסם[3]) חצל לכל ואחד מסאחה̇ בדאר נצף קב פיגֿב אן תקסם ולא תבאע ואלדֿין יטלבון אלביע יביעון בעד אלקסמה̇ שיהם. ואן כאן לא יחצל לכל ואחד מוצֿע בדאר נצף קב פיגֿב אן תבאע ויקסם תֿמנה. ואן כאן בסתאנא או כרמא פיגֿב אן ינטֿר אן כאנת תחת חצה̇ כל ואחד מנהם

1) נראה שצ״ל בתמאמה.
2) צ״ל: לתקסם.
3) צ״ל קסמת.

---

והיה דבר שיש בו הנאה כשהוא בשלמותו ולאחר החלוקה תבטל הנאתו דע כי אין כופין על החלוקה אלא אם בזאת הנאת הדבר איננה כהנאתו המיוחדת ומזומנת אליו מתחילתו אם היה כך יש בו דין חלוקה ואם לא לא[1]). והשעורים שנתנו לחלוקת הדברים הם מג׳ מינים המין הראשון הוא חלוקות השדות ונאמר אם נפלה לפניהם שדה בירושה והיו שנים או שלשה או יותר וקצתן אומרים נחלוק וקצתן אומרים נמכור ונחלוק בדמיה צריך לראות אם לאחר חלוקת השדה יגיע בחלקו של כל אחד מקום של תשעת קבין[2]) (והקב הוא מדה ידועה) אז הדין לחלוק ואינה נמכרת ומי מהם שרוצה במכירה ימכור לאחר החלוקה ואם לא יגיע לאחר החלוקה לכל אחד מקום של תשעת קבים אין חולקין אלא מוכרים אותה וחולקים בדמיה. ובגינות צריך לראות אם יגיע לכל אחד לאחר החלוקה שעור כדי זריעת חצי קב הדין לחלוק ואינה נמכרת ואלו שרוצים במכירה ימכרו לאחר החלוקה חלקם ואם לא יגיע לכל אחד מקום כדי זריעת חצי קב אז צריכין למכור ויחלוקו בדמיה. ואם היה פרדס[3]) או כרם צריך לראות אם חלק של כל אחד מהם יהיה כשעור זריעת ג׳ קבים אז הדין לחלוק ולא למכור ואם לאחר

1) במשנה ב״ב פ״א ה״ו ובגמ׳ שם י״ג: כל שאלו יחלק ושמו עליו חולקין ומה יפו דברי הגאון בפי׳ זה המאמר והר״מ פ״א שכנים ה״ד נקט לשון המשנה והברית׳.
2) משנה ב״ב פ״א ה״ו.
3) כמאמר אבוה דשמואל ב״ב י״ב.

מוצע בדאר ג׳ אקבאב פיגב אן תקסם ולא תבאע ואן כאן אדא קסם לם יחצל לכל ואחד מוצע בדאר ג׳ אקבאב פיבאע ויקסם תמנה. והדה אלשרוט פי אלשאם [17b] ואמא פי אלעראק עלי עמל יום יום ואן כאנת ארץ דאת חראת פחראת יום. [ו]יגב אלאן אן נשרח בעד [מסאחה] אלחקול ואלבסאתין ואלאגנה ונקול אן [קסמה] אלמזרעה תכון עלי צרבין. אמא חצה בסיטה ואמא חצה מצעפה. ואלבסיטה תחתאג אלי תלתה מעארף. וכדלך אלמצעפה תחתאג אלי מעארף ג׳. פאמא ג׳ מעארף אלבסיטה הי אן אלמזרעה יגב אן יחצל פי אלקסמה לכל ואחד בדאר ט׳ אקבאב. פנחתאג אן נדכר מסאחה דלך אן כאן מרבעא או מדורא או מתלתא. פנקול אן כאן אלחקל מרבעא פאלמסאחה אלתי תגב אן תחצל לכל ואחד הי בדאר תסעה אקבאב תכון מסאחתהא מן כל וגה מן אלארבע גהאת ואחד וסתין דראעא ותלת ותסע פי מתלה פיכון פי אלתכסיר ג׳ אלאף דראע וסבע מאיה דראע ולמס וסבעין דראעא. שרח דלך לאן ואחדא וסתין פי עשרה סת מאיה ועשרה פי עשרין תכון אלפא ומאיתין ועשרין. ופי ארבעין תכון אלפין וארבע מאיה וארבעין. ופי סתין תכון תלתה אלאף וסת מאיה וסתין.

---

החלוקה לא יגיע לכל אחד מקום זריעת ג׳ קבים ימכר ויחלוקו בדמיהם. ואלו התנאים בארץ ישראל אבל בבבל[1]) כדי עבודת יום. ואם היתה שדה חרישה צריך שיהיה בו כדי הרישת יום. וצריכין אנחנו לבאר עתה אורך המדה של שדות ופרדיסים גינות ונאמר כי חלוקת השדה תהיה על שני אופנים או חלק פשוט או חלק כפול. צריכין אנו לידיעת שלשה ענינים בחלק הפשוט וכמו כן לידיעת שלשה ענינים בחלק הכפול ולענין שלשה הפרטים בחלק פשוט הנה צריך שיגיע לאחר החלוקה לכל אחד כדי זריעת ט׳ קבים מן השדה וצריך שנזכיר מדת זה אם היה השדה מרובע או עגול או משולש ונאמר אם היה השדה מרובע אז המדה אשר צריך שיגיע לכל אחד הוא כדי זריעת ט׳ קבים ויהיה מדתו לכל צד מן הארבעה הצדדים אחת וששים אמה ושליש ותשיעית כפול בדומה לו ויהיה בתשבורת ג׳ אלפים ושבע מאות ושבעים וחמש אמות[2]). באור זה ששים ואחד כפול בעשר הם שש מאות ועשרה, כפול בעשרים הם אלף ומאתים ועשרים, בארבעים אלפים וארבע מאות וארבעים, בששים שלשת אלפים ושש מאות וששים, וששים ואחד על ששים ואחד הם שלשת אלפים

---

[1]) בגמ׳ שם אמרו כן ר׳ יוסף ורבא בר קיסנא.

[2]) מדת סאה שהיא ו׳ קבין היא חמשים אמה על חמשים אמה 2500 נוסף שלשה קבין 1250 הסכום 3750 וכן כתב הרמב״ם בפי׳ למשנה ב״ב פ״א ה״ו וע״ש בתוי״ט. והנה הגאון נקט לשורש המספר $61\,{}^{4}/_{9}$ ועלו לו ג׳ אלפים ושבע מאות ושבעים וחמשה, ובאשר לא אדע דרך הג׳ מרוע נקט 3775 (במקום 3750) אומר השערה והיא: שאלו נקט המספר 3750 והעלה לשרש (אשר רצונו להעלות ע״פ דרכו) אחת וששים ועשירית (61,1) אז עלו לו 3733 שלמים וא״כ יחסר מן השטח האמתי ולא רצה להעמיד הענין בזה. גם לא רצה לתת שורש $61\,{}^{3}/_{6}$ שאלו כן עלו לו 3761 שלמים ואינו מספר הרגיל להיות מוחזק בזכרון כמו חמשה ושבעים שהם ג׳ שלישים מן המאה לכן נקט מספר 3775 ושרשו $61\,{}^{4}/_{9}$.

ואיצא ואחד וסתין פי ואחד וסתין צאר תלתה אלאף וסבע מאיה וואחד ועשרין. ותלת ואחד וסתין תכון עשרין ותלת. ותסעהא צארת סתה ועשרין ותלתין. אצעפהא לאנהא פי מתלהא צארת תלתה וכמסין ותלת. אגמעהא [18] מע תלתה אלאף וסבע מאיה וואחד ועשרין. פדלך תלתה אלאף וסבע מאיה וארבעה וסבעין ותלת ותחתאג תלתי דראע מן אלכסור צאר תלתה אלאף וסבע מאיה וכמס וסבעין סוא. הדא אלקול פי אלמרבע. פאן כאן מדורא פתכון מסאחה הדה אלתסעה אקבאב פיה אלא מא קסם בקסמין תחתאג אלי [זיאדה] אלתלת עליה פיזאד עלי הדה אלחצה תלתהא. פתכון פי אלתכסיר אלתי כאנת תלתה אלאף וסבע מאיה וכמס וסבעין כמסה אלאף. פאדא אלתמסת מסאחתהא באלאסתדארה צרבת סבעין ותלתין ונצף עשר פי מתלה וגדרת חקיקה מחסובך. ושרח דלך סבעה פי סבעה תסעה וארבעין. סבעה פי סבעין תכון ארבע מאיה ותסעין. וסבעין פי סבעין תכון ארבעה אלאף

ושבע מאות ועשרים ואחד, ושליש מששים ואחד הוא עשרים ושליש [ונוסף] ע״ז תשיעית מששים ואחד עולה[1]) עשרים וששה ושני שלישים כפלם לפי שהם כפולין ברומה להם יעלה המספר לחמשים ושלשה ושליש וכשתחברם עם שלשה אלפים ושבע מאות ועשרים ואחד עולה מספרם שלשה אלפים ושבע מאות ושבעים וארבעה ושליש וצריך עוד שני שלישים מן התשבורת ויעלו לשלשה אלפים ו׳בע מאות ושבעים וחמשה בשוה. זה המאמר במרובע ואם היה עגול ותהיה הכל חלק מן השני הלקים מדת אלו התשעה קבים אז צריך להוסיף שליש עליו ויוסיפו על זה המספר שלישיתו ויהיה בתשבורת אשר הוא שלשה אלפים ושבע מאות ושבעים וחמשה, חמשה אלפים[2]) וכשתרצה לעמוד על מדתם בהעגול צריך אתה לכפול שבעים ושני שלישים וחלק מעשרים בעצמם ותמצא אמתת השבונך ובאור זה שבעה על שבעה ארבעים ותשעה, שבע כפול כשבעים ארבע מאות ותשעים, שבעים בשבעים ד׳

[1]) המחבר לא דק בחשבונו לפי חשבונו צריך להיות שליש מששים ואחד הוא עשרים ושליש ונוסף ע״ז תשיעית מששים ואחד הוא ששה ושבעה תשיעיות נמצא מכוון עולה השליש והתשיעית מששים ואחד עשרים ושבע, כפלם המישים וארבעה וכשתחברם עם ג׳ אלפים וז׳ מאות ועשרים ואחד יעלו ג׳ אלפים וז׳ מאות וחמשה ושבעים. אכן מה שכתב לקחת כפל זה השליש מששים ואחד נראה שאינו מכוון כי זה השליש עומד בראש תור מצד זה וג״כ שליש בראש תור מצד זה ואין אנו יכולין לצרפן למספר ברוחב ובאורך פעמים. וא״כ חסרים ב׳ שלישים והנה המספר המכוון בזה $69\,^4/_9$ . $69\,^4/_9$ = יעלו לסך... 753 . 3774.

[2]) גם זה החשבון אינו מדוקדק ושטח המרובע על העיגול הוא רק ב׳ אלפים וח׳ מאות בקירוב כי המרובע אינו יותר על העגול שליש עיין אהלות פרק י״ב משנה ו׳ שהמרובע יתר על העגול רביע, וסוכה ח׳. ולפי זה אורך העיגול משפתו אל שפתו ס״ט וב׳ עשיריות בקירוב. אכן יש לומר שכוונת הגאון „אם היה כל השטח שיש לב׳ חלקים אשר כל אחד מהם זרע ט׳ קבים עגול ונחשוב מרובע סביב למעלה העיגול אז צריך להוסיף שליש לשטח שיש בעיגול עצמו, והוא המרובע גדול מן העיגול בשטחו רביע כמבואר בתוס׳ עירובין דף נ״ו: ד״ה כמה, א״כ ששה מרובע שוה לשטח עיגול אם תוסיף על זה רביע, וזה הרביע הוא השליש ממה שהיה

ותסעין[1]. בקי תׄלתׄאן ונצף עשר. תׄלתׄא[2] סבעין סתה וארבעין ותׄלתׄאן ונצף עשרהא תכון ג׳ ונצף. צארת כׄמסין וסדס אצׄעפהא לאנהא פי מתׄלהא צארת מאיה ותׄלתׄ. יג̇רי תׄלתׄ ללכסור בקי מאיה. אצׄפהא אלי תלך צארת כׄמסה אלאף ואפך אלחסאב הדׄא אלקול פי אלמדור. ואן כאן מתׄלתׄא. תכון מסאחה הדׄה אלאקבאב מנה צׄעף מא הי פי אלתרביע. ודׄלך אן אלמתׄלתׄ אדׄא כאן מתסאוי אלאצׄלאע פארדנא אן נצירה מרבעא פתכון תלך אלתׄלתׄה אלאף ואלסבע מאיה ואלכׄמסה ואלסבעין אלתי הי פי אלתרביע [18b] בסיטה תציר פי אלמתׄלתׄ מצׄעפה פתכון סבעה אלאף וכׄמס מאיה תכון מסאחתהא מן כל תׄלתׄ מא לו כאנת ארבעה סתה ותׄמנין ונצפא וכׄמסא פי מתׄלה תקטע הדׄה אלחצה פי מתׄלהא. שרה דׄלך סתה ותׄמאנין פי עשרה תכון תׄמאן מאיה וסתין. ופי עשרין

[1]) וצ״ל „ותסע מאיה״.

[2]) צריך להוסיף מלת פי.

---

אלפים ותשע מאות. נשארו שני שלישים וחלק מעשרים שני שלישים כפולים בשבעים ארבעים וששה ושני שלישים. חלק מעשרים כפול בשבעים הוא ג׳ וחצי סך הכל חמשים וששית כפלם לפי שהם כפולים בעצמם יעלה בידנו מאה ושליש. הוצא שליש[1]) לתשבורת נשארו מאה וכשתצרפם אל המספר שלמעלה יעלו חמשה אלפים מסכים עם החשבון. כן המאמר בעגול. ואם היה משולש יהיה מדת אלו הקבים בו כפל ממה שהוא מרובע וזה לפי שהמשולש אם היה שוה בצלעותיו ונרצה לעשותו מרובע יהיו אלו שלשה אלפים ושבע מאות ושבעים וחמשה שהם פשוטים במרובע כפולים במשולש ויהיו שבעה אלפים וחמש מאות ותהיה מרתם מכל שלשה הצדדים כמו אלו היה מרובע פ״ו וחצי וחמישית כפול בעצמם ותחסר זה המספר כפול בעצמו[2]) באור זה שמונים ושש כפולים בעשרה הם שמונה מאות

---

בשטח קודם שהוספת עליו רביע [המרובע א, והעיגול ב = הוספה א״כ א = ב. $\frac{1}{4}$; א = $\frac{4}{4}$; ב = $\frac{3}{4}$; א = ב . $\frac{1}{4}$. א״כ אותו $\frac{1}{4}$ שהוספת הוא השליש ממה שהיה העיגול מעיקרא $\frac{3}{4}$] ואם תרצה לקחת מרובע מן זה העיגול $\frac{3}{4}$ שהיה שטחו ג׳ אלפים שבע מאות ושבעים וחמשה צריך להוסיף שליש. ועיין בתשו׳ חות יאיר סי׳ קע״ב.

[1]) עיין למעלה על מה שהוציא לפי חשבונו כפול השלישים. והחשבון האמתי הוא שבעים ושני שלישים ואחד מעשרים היינו = שבעים שלמים ושלשה וארבעים חלקים מששים על שבעים שלמים ושלשה וארבעים חלקים מששים הם. . . 5000, 555.

[2]) נראה שר״ל כי אם תחסר זה המספר כפול בעצמו מה׳ אלפים לא ישאר כלום. וגם כאן יש שגיון בדברי המחבר בלקחו למדה כי המשולש חצי המרובע וזה אינו והחשבון המרודקק:

$$3775 = \frac{s^2}{4}\sqrt{3} = 0.433\, s^2$$

$$\frac{3775}{0.433} = s^2$$

$$s = \sqrt{\frac{3775}{0.433}} = \sqrt{8718} = 93$$

ואולי שכוונת הגאון שמשלש שוה בצלעותיו אם תשלים אל אלכסונו משלש אחר שוה ממש

אלף וסבע מאיה ועשרין ופי ארבעין תכון תלתה אלאף וארבע מאיה וארבעין. ופי תמאנין תכון סתה אלאף ותמאן מאיה ותמאנין. ואיצא סתה פי סתה ותמאנין תכון כמס מאיה וסת עשר. פדלך סבעה אלאף ותלאת מאיה וסתה ותסעין. ונצף סתה ותמאנין תכון תלתה וארבעין עשר סתה ותמאנין תכון תמאניה ונצף ועשר[1]. צארת ואחד וכמסין ונצף ועשר. אצעפהא צארת מאיה ותלתה וכמס. ותכרג ארבעה אכמאס מן אלעשר[2] צארת מאיה וארבעה. אצפהא אלי תלך אלסבעה אלאף ואלג' מאיה ואלסתה ואלתסעין צאר אלגמיע סבעה אלאף[3] וכמס מאיה סוא בגיר זיאדה ולא נקצאן. צחה הדה אלקסמה פי אלתרביע ואלתדויר ואלתתלית ואנקצאת[4] תלאת מעארף אלבסיטה ותלאת מעארף אלמצאעפה איצא כדלך לאן הדה אלחצה אלדי הי תסעה אקבאב אן כאנת לבבר פיגב אן יעטא בדאר תמאניה עשר קבא פיציר פי אלתרביע צעף מא דכרנא ופי אלתדויר צעפא [19] ופי אלתתלית צעפא. ואמא צעפא פי אלתרביע פאנה אדא כאן מרבעא כאנת באלתכסיר סבעה אלאף וכמס מאיה דראעא פיציר פי באב אלגדר סתה [ותמאנין]

[1]) בכ"י ונצף עשר בטעות וכן לקמן.
[2]) בכ"י מן אלעשר ואולי צ"ל מן אלכסור.
[3]) בכ"י חסר אלאף.
[4]) בכ"י „ואנקצאת" תחת „אנקצאא".

---

וששים. בעשרים הם אלף ושבע מאות ועשרים, בארבעים הם שלשה אלפים וארבע מאות וארבעים, בשמונים הם ששה אלפים ושמונה מאות ושמונים וששה כפול בשמונים וששה חמש מאות וששה עשר, ביחד הם שבעה אלפים ושלש מאות ותשעים וששה, והצי של שמונים וששה הוא ארבעים ושלשה, ועשירית של שמונים וששה הוא שמונה והצי ועשירית ביחד חמשים ואחד וחצי ועשירית כפלם יהיו מאה ושלשה והמישית ותוציא ד' חומשין מן התשבורת יהיו מאה וארבעה בצרוף אל אלו השבעה אלפים וג' מאות ותשעים וששה סך הכל שבעה אלפים והמש מאות בשוה לא יותר ולא פחות זה בירור החלוקה במרובע ובעגול ובמשולש. ונשלם באור של ג' הענינים בחלק פשוט. וג' הענינים בחלק כפול הם כמו זה לפי שזה המספר של תשעת קבים אם היה בבור צריך שיתנו לו כדי זריעת י"ח קבים ויהיה ברבוע כפל ממה שזכרנו ובעגול כפל ובמשולש כפל. ולענין הכפל במרובע הנה יחזיק התשבורת במרובע[1]) שבעה אלפים וחמש מאות אמות ויהיה שרש המספר שמונים ושש והצי והמישית מרובע בעצמו כמו שזכרנו ובארנו במשולש הפשוט אשר הוא

למשלש ראשון עד שיהיה מרובע יתכן בלי שום ספק ששטח מרובע הזה יהיה בו כפלים ממה שהיה במשולש שהוא מחצית זה המרובע, וא"כ אם הט' קבין במשלש ואתה רוצה לעשות ממנו מרובע יהיה בשטחו כפלים ממה שהיה במשלש. והנה בגוף החשבון שנקט הגאון יש להעיר שבחשבון המכוון פ"ו והצי וחמישית על פ"ו והצי וחמישית הם 7516 (86,7 . 86 . 7 = 7516, 89).

[1]) ע' לעיל בהערה על זה החשבון.

ונצף ולמס פי מתלה כמא דכרנא ושרחנא פי תתלית אלבסיטה אלדי יציר צעף אלתרביע סוא לא יזיד ולא ינקץ הדא אלקול פי אלמרבע. ואן כאן מדורא יזאד עליה תלתה פיציר אלסבעה אלאלאף ואלכמס מאיה פי הדא עשרה אלאף והי רבוה פיכון תדוירהא מן אלטרף אלי טרף מאיה פי מאיה פיציר מצרוב מאיה פי מאיה עשרה אלאף כמא דכרנא. פאן כאן מתלתא פיזיד אחד אלנצפין עלי אלאכר פיחתאג אלי אן יצעף פיציר פי אלתכסיר כמסה עשר סוא פיכון מסאחתה מן כל גהה מן אלתלאת גהאת מאיה ותלתה ועשרין וסבעאן פי מתלה סוא. ושרח דלך מאיה ותלתה ועשרון פי עשרין תכון אלפין ומאיתין וסתין. אצפהא אלי תלך צארת ארבעה עשר אלפא ולמסה מאיה וסתין. ואיצא מאיה ותלתה ועשרון פי תלתה צארת תלת מאיה ותסעה וסתין אצפהא אליהא איצא פדלך ארבעה עשר אלפא וסבע מאיה ותסעה ועשרון. וסבע מאיה ותלתה ועשרין למסה ותלתין אצעפהא לאנהא פי מתלהא צארת סבעין. אצפהא אלי תלך צארת למסה עשר אלפא גיר ואחד.

כפל המרובע בשוה לא יותר ולא פחות[1]) כן הוא במרובע ואם היה עגול מוסיפין שליש[2]) ויהיו השבעה אלפים והמש מאות עשרה אלפים והוא ריבוא ותהיה מדת היקפו מן הקצה אל הקצה מאה על מאה ומאה כפול על מאה עשרה אלפים כמו שזכרנו. ואם היה משולש מוסיפין החצי האחד על השני וצריך להכפיל[3]) אותם ויהיה בתשבורת ט״ו אלפים בשוה ותהיה מדת כל צד מן השלשה צדדים מאה ועשרים ושלשה ושני חלקים משבעה כפול ברומה לו בשוה ובאור זה מאה ועשרים ושלשה[4]) כפול במאה הם י״ב אלפים ושלש מאות כפול בעשרים שני אלפים ומאתים[5]) וששים בצרוף עם מספר הראשון והיה סך הכל[6]) י״ד אלפים והמש מאות וששים ועוד מאה ועשרים ושלשה כפול בשלשה יעלו שלש מאות וששים ותשעה. נוסף ג״כ אל המספר שלמעלה יהיה סך הכל י״ד אלפים ושבע[7]) מאות ועשרים ותשעה ושתי שביעיות ממאה ועשרים ושלשה שלשים והמשה[8]) וכשתכפלם לפי שהם כפולים בעצמם יהיו שבעים נוסף אל המספר שלמעלה יהיה סך הכל ט״ו אלפים פחות

[1]) כלומר אם המשולש יהיה ט׳ קבין וכמתכונתו תוסיף עליו משולש יהיה זה המרובע (מב׳ משולשים) הכפל ממנו וע׳ לעיל בהערה.

[2]) כלומר שליש ממה שבו והיינו רביע שבמרובע וזה הדבר שאמרנו למעלה בביאור חשבון הגאון.

[3]) נ״ל הפי׳ בזה שהמשולש יהיה כפול כמדתו הראשונה ויחזיק י״ח קבין וא״כ תכפיל גם המרובע שהוא כפל המשולש.

[4]) בכ״י חסר כאן שורה שלמה כפל של מאה ועשרים ושלשה במאה.

[5]) כאן טעה המחבר וצ״ל ד׳ מאות במקום מאתים.

[6]) נמשך לפי הטעות שכתוב למעלה וחסרו ב׳ מאות בכל החשבון וצ״ל ושבע מאות.

[7]) גם לפי חשבונו (מלבד הטעות שלמעלה) יש כאן טעות וצ״ל „י״ד אלפים וט׳ מאות וכ״ט״. וכן צריך להיות כי לקמן אמר שבהשלים שבעים יהיה ט״ו אלף חסר אחד, וא״כ ברור שיד המעתיק עשתה אלה.

[8]) גם זה טעות וצריך להיות ששה ושלשים וב׳ שביעיות.

ותכרג מן אלכסור ואחד תמאם כמסה עשר [19b] אלפא כמא דכרנא. פדלך שרח אלמתלת צחה הדה אלקסמה איצא פי אלתרביע ואלתתלית ואלתדויר.

## כמל אלקול פי אלמזארע.

אלקול פי אלאגנה. קד שרחנא אן חדהא אן יחצל כל ואחד פיהא מתל בדאר נצף קב. שרח תלתה אנואע אלמפרדה אלאול אלתרביע ומקדארה באלתכסיר מאיתין דראע ועשרה אדרע ותלת. פיכון גדרה פי אלתרביע ארבעה עשר ונצף פי מתלה. אבאנה דלך. ארבעה עשר פי עשרה תכון מאיה וארבעין. ארבעה עשר פי ארבעה תכון סתה וכמסין. פדלך מאיה וסתה ותסעין. ונצף ארבעה עשר סבעה. אצעפהא לאנהא פי מתלהא צארת ארבעה עשר. זדהא עלי תלך צארת מאיתין ועשרה סוא. ויכרג מן אלכסור תלת פדלך שרט אלתרביע. וישרט אלתדויר אן יכון מקדאר הדא אלנצף קב אלמדכור אלדי הו בתכסיר אלתרביע מאיתין ועשרה ותלת. יזאד עליה תלתה כמא דכרנא פיציר אלתכסיר פי אלתדויר מאיתין ותסעה ותמאנין ותלתא ותסעא פיכון

---

מאחד וכשתוציא האחד מן התשבורת נשלם המספר של חמשה עשרה אלף[1]) כמו שזכרנו. וזה באור המשולש נתבררה החלוקה הזאת ג"כ במרובע ובמשולש ובעגול.

## נשלם המאמר בחלוקת השדות.

המאמר בגינות. כבר בארנו כי גדרם אשר צריך שיגיע בהן לכל אחד כדי זריעת חצי קב. באור שלשה מינים שונים הראשון המרובע ושעורו בתשבורת מאתים ועשר אמות ושליש[2]) ויהיה שרשו במרובע ארבעה עשר וחצי כפול בעצמו באור זה ארבעה עשר כפול בעשרה מאה וארבעים ארבעה עשר כפול בארבעה חמשים וששה ביחד מאה ותשעים וששה וחצי של ארבעה עשר שבעה כפלם לפי שהם כפולים בעצמם הם ארבעה עשר נוסף אל המספר שלמעלה סך הכל מאתים ועשרה בשוה והוציא השליש מן התשבורת[3]) וזה תנאי המרובע. ותנאי העגול שיהיה שעור החצי הקב הזה הנזכר אשר הוא בתשבורת המרובע מאתים ועשרה ושליש מוסיפין עליו שלישיתו כמו שזכרנו ויהיה התשבורת בהעגול מאתים ושמונים ותשעה ושני שלישים ושני חלקים מתשעה ויהיה שרשו שבעה[4]) עשר

[1]) החשבון המכוון של מאה ועשרים ושלש שתי שביעיות על מאה ועשרים ושלש ושתי שביעיות הוא . . $15199,36 = 123\,^2/_7\ .\ 123\,^2/_7$.

[2]) לפי החשבון שחשב למעלה בשדות ט' קבין אמות 3775 יהיה לחצי קב 209,2 אמה.

[3]) המספר המכוון עם התשבורת .210,25.

[4]) אינו מכוון וצ"ל מאתים ושמנים וארבעה תשיעיות.

ג̇דרה סבעה̈ עשר ג̇יר נצף עשר פי מת̇לה. שרח ד̇לך סבעה̈ עשר פי עשרה̈ יכון מאיה̈ וסבעין. סבעה̈ עשר פי סבעה̈ מאיה̈ ותסעה̈ עשר. ואלכל מאיתין ותסעה̈ ות̇מאנין. [20] ידהב למכאן כיף אלעשר סבעה̈ אתסאע תכון מנעפה ואחדא ואחדא כ̇מסה̈ אסבאע. אלבאקי מאיתין וסבעה̈ ות̇מאנין סוא. פד̇לך שרט אלתדויר ומסאחה̈ אלתת̇לית̇ אן יכון מקדאר הד̇א אלנצף אלקב אלמד̇כור ההנא אלת̇י בתכסיר אלתרביע מאיתין ועשרה̈ ות̇לת̇ ארבע מאיה̈ וסתה̈ עשר ות̇לת̇י ד̇ראע ישאבה בד̇אר קב פי אלתרביע. וד̇לך אן יקסם בנצפין ויטרח אלואחד עלי אלאכ̇ר פיכון ג̇דרה עשרין ד̇ראעא ורבע וסדס פי מת̇לה. שרח ד̇לך. עשרין פי עשרין ארבע מאיה̈. רבע עשרין כ̇מסה̈. סדס עשרין ת̇לת̇ה̈ ות̇לת̇. צארת ת̇מניה̈ ות̇לת̇. אצ̇עפהא צארת סתה̈ עשר ות̇לת̇ין סוא. פד̇לך ארבע מאיה̈ וסתה̈ עשר ד̇ראעא ות̇לת̇י ד̇ראעא עלי אלחסאב אלואצ̇ח. הד̇ה שרוט אלמפרדה̈. ומסאחה̈ נצף אלקב פי אלמצ̇עף אעני

---

פחות חלק אחד מעשרים כפול בעצמו[1]). באור זה שבעה עשר כפול בעשרה מאה ושבעים שבעה עשר כפול בשבעה מאה ותשעה עשר סך הכל מאתים ושמונים ותשעה יוצאים לחשבון של חלק א׳ מעשרים שבע תשיעיות ויהיה הסכום אחד חמש שביעיות[2]). הנשאר מאתים ושמונים ושבעה בשוה וזה תנאי העגול ומדת המשולש שיהיה שעור החצי הקב הזה הנזכר אשר הוא בתשבורת המרובע מאתים ועשרה ושליש ארבע מאות וששה עשר אמות ושני שלישים[3]) והוא כדי זריעת קב במרובע וזה כי אנו חולקים אותו לשני חלקים ונותנים החלק האחד על חברו ויהיה שרשו עשרים אמה ורביעית ושתות כפול בעצמו באור זה עשרים בעשרים ארבע מאות רביעית מעשרים חמשה שתות מעשרים שלשה ושליש ביחד שמונה ושליש כפלם עולים לששה עשר ושני שלישים בשוה סך הכל ארבע מאות וששה עשר ושני שליש אמה בחשבון מדוקדק. אלו התנאים הנפרדים.

ומדת חצי הקב בחלק הכפול ר״ל במה שנותנים להבכור צריך לכפול חלקו

---

[1]) לפי חשבונו למעלה יהיה החשבון מכוון שבעה עשר פחות אחד מעשרים על שבעה עשר פחות א׳ מעשרים יעלה 287,3. וזה שהזכיר למטה סכום זה.

[2]) בכ״י ידהב למכאן כיף אלעשר ויתכן שצ״ל במקום כיף נצף ותוכן הענין נראה שהמחבר רצונו לומר כי יען אשר השורש י״ז פחות חלק א׳ מעשרים לא יעלה בידך המספר שלם של מאתים וצ״ט. וקשה להבין דעתו של המחבר באלה השבע תשיעיות ואולי רצה המחבר לומר שיחסרו בחשבון ${}^{1}/_{20}{}^{2}$ — כמו ${}^{7}/_{10}$ וצ״ל בכ״י „אעשאר" במקום „אתסאע". ואמר ליקח אלה השבע התשיעיות כפול, הלא הנה ארבעה עשר תשיעיות, היינו „אחד וחמש תשיעיות" וכן צריך להיות ובכ״י צריך לתקן. במקום „כמסה" אסבאד צ״ל „כמסה אתסאד".

[3]) באמת הוא ארבע מאות ועשרים וחצי שלישים כי זה השליש אשר נזכר בתשבורת המרובע מאתים ועשרה ושליש נכפל כאשר נתן אליו עוד שליש דומה לו ממש והיה למרובע כמבואר למעלה אכן ברצות הגאון לתת שורש למספריו נקט מספר ד׳ מאות וששה עשר אמות וב׳ שלישים ששרשו עשרים אמה ורביעית ושתות ($20\,{}^{10}/_{24}$) שאלו נקט לשורש 20.5 היה המספר 420,25 וזהו שטח יותר גדול, לכן נקט זה השרש, והשטח $416\frac{2}{3}$.

מא יעטא ללבכר פיג̇ב אן יצ̇עף̇ סהמה כמא ד̇כרנא פיציר מוצ̇ע נצף̇ אלקב פי אלתרביע מוצ̇ע קב והו ארבע מאיה̇ וסתה̇ עשר ות̇לת̇אן באלתכסיר והו פי באב אלג̇דר עשרין ד̇ראעא ורבע וסדס פי מת̇לה. ושרחה כמא שרחנא. וד̇לך חק אלמרבע. פאן כאן מדורא זדנא עליה ת̇לת̇א כמא יג̇ב לכל תדויר. פהו ארבע מאיה̇ וסתה̇ עשר ות̇לת̇אן. אד̇א זדנא עליה מאיה̇ וכ̇מס ות̇לת̇ין ונצף̇ ותסע צארת אלג̇מלה̇ [20] כ̇מסה̇ מאיה̇ ות̇מאנין וכ̇מסין ות̇לת̇. תכון ג̇דורהא ללתדויר ת̇לת̇ה̇ ועשרין ד̇ראעא ונצף̇ פי מת̇להא איצ̇אח ד̇לך ת̇לת̇ה̇ ועשרין פי עשרה̇ תכון מאיתין ות̇לת̇ין ופי עשרין תכון ארבע מאיה̇ וסתין ות̇לת̇ה̇ ת̇לת̇ה̇ ועשרין תסעה̇ וסתין. אלג̇מלה̇ כ̇מס מאיה̇ ותסעה̇ ועשרין. ונצף̇ ת̇לת̇ה̇ ועשרין אחדי עשר ונצף̇. אצ̇עפה לאנה פי מת̇לה צאר ת̇לת̇ה̇ ועשרין. זד עליה כ̇מס מאיה̇ ותסעה̇ ועשרין יציר כ̇מס מאיה̇ ות̇מאנין וכ̇מסין. ותכ̇רג̇ ת̇לת̇ ד̇ראע מן אלכסור לאן נצפא פי נצף̇ רבע ובקי נצף̇ סדס. פד̇לך שרחה ללתדויר. ואן כאן מת̇לת̇א מתסאויא אחתג̇נא אלי אן יכון מוצ̇ע אלף̇ מצ̇עפא פיציר מוצ̇ע קבין. ותנצ̇עף̇ מסאחתה פי אלתרביע. וד̇לך אן תרביעה באלתכסיר ארבע מאיה̇ וסתה̇ עשר ות̇לת̇אן. פאד̇א אצ̇עפתהא צארת ת̇מאן מאיה̇ ות̇לת̇ה̇ ות̇לת̇ין ות̇לת̇. יכון ג̇דרה חניד̇ עלי מא

---

כמו שזכרנו ויהיה במקום הצי קב במרובע מקום של קב וזה ארבע מאות וששה עשר ושני שליש בתשבורת והשרש עשרים אמה ורביעית וששות כפול בעצמו. ובאורו כמו שבארנו. וזה משפט המרובע. ואם היה עגול מוסיפין עליו שליש כמו שצריך בכל עגול. וכשאנו מוסיפין על ארבע מאות וששה עשר ושני שלישים מאה ושלשים וחמשה והצי ותשיעית[1]) יהיה סך הכל חמש מאות וחמשים ושנים ושליש ויהיה שרש העגול עשרים[2]) ושלשה אמות והצי כפול בעצמו באור זה עשרים ושלשה בעשרה מאתים ושלשים בעשרים ארבע מאות וששים שלשה בעשרים ושלשה ששים ותשעה סך הכל חמש מאות ועשרים ותשעה והחצי מעשרים ושלשה אחד עשר והצי כפלם לפי שהם כפולים בעצמם יעלה המספר של עשרים ושלשה הוסף עליהם חמש מאות ועשרים ותשעה עולה חמש מאות והמשים ושנים ותוציא מן התשבורת שליש אמה לפי שהצי כפול בחצי רביעית[3]) נשאר הצי מששית. וזה באורו להעגול. ואם היה משולש שוה בצלעותיו אנו צריכין לכפול המקום של הקב ויהיה מקום של שני קבין וצריך לכפול מדתו בריבוע וזה כי רבועו בתשבורת ארבע מאות וששה עשר ושתי שלישיות ולאחר שנכפל הוא שמונה מאות ושלשים ושלשה ושליש

---

[1]) אינו מכוון, דהשליש מן ארבע מאות וששה עשר ושני שלישים הוא מאה ושלשים ושמונה וחמשה תשיעיות נוסף על $416\frac{2}{3}$ יעלו לסך $555\frac{2}{9}$ ונראה שנקט מספר $552\frac{1}{3}$ בעבור שרצה ליקח שורש.

[2]) החשבון המכוון עשרים ושלש אמות וחצי על עשרים ושלש אמות וחצי הוא 552,25.

[3]) כוונת הגאון שהוא נקט שליש ובאמת הוא רק רביעית א״כ חסר מחשבונו חלק אחד משנים עשר = חצי ששית. שמספר זה יש בין שלישית ורביעית.

קטע תסעה̈ ועשרין גיר עשר פי מתֿלהא. אבאנה̈ דֿלך תסעה̈ ועשרין פי עשרה̈ תכון מאיתין ותסעין תסעה̈ ועשרין פי עשרין בֿמס מאיה̈ ותֿמנין ואיצֿא תסעה̈ ועשרין פי תסעה̈ תכון מאיתין וואחד וסתין. צאר גֿמלה̈ דֿלך תֿמאן מאיה̈ וואחד וארבעין. ובקי תסעה̈. אלתסעה̈ ואלעשרין ופי אלתֿמאניה̈ וסבעא דֿראע אלבאקי [21] תֿמאן מאיה̈ ותֿלתֿה̈ ותֿלתֿין ותֿלתֿ סבעא [.. אצֿפהא אליהא] פי אלכסור צאר תתל״ג. פדֿלך שרח ג׳ אק[באב סאם] אלמצֿעף.

## אלקול פי אלכרום ואלבסאתין.

אן אשרטנא אנהא לא תקסם או יכון אלקסם ג׳ אקבאב פאנהא תחתאגֿ איצֿא אלי שרח תֿלתֿה̈ מעאני אן באנת בסיטה̈ ותֿלתֿה̈ מעאני איצֿא אן באנת מצֿעפה̈. פאמא שרח ג׳ מעאני אלבסיטה̈ פאלאול אן באנת מרבעה̈ פחצה̈ דֿלך יכון באלתכסיר אלף דֿראע ומאיתין וכֿמסין. אלגֿדר פי דֿלך ללתרביע ל״ה ונצף פי מתֿלה. ואבאנה̈ דֿלך אן תצֿרב לה׳ פי ל׳ פתציר אלפא וכֿמסין. ואיצֿא ל״ה פי ה׳ תכון קע״ה וסבע כֿמסה̈ ותֿלתֿין עשרה̈ ונצף צאר דֿלך י״ב ונצפא. אצֿעפה לאנה יגֿב אן תצֿרב פי מתֿלהא פתציר כ״ה. זד עליהא קע״ה צארת ר. וזהא עלי

---

ויהיה שרשו אז לאחר שנקטע עשרים ותשעה פחות עשירית כפול בעצמו באור זה עשרים ותשעה בעשרה מאתים ותשעים עשרים ותשעה בעשרים חמש מאות ושמונים ועוד עשרים ותשעה בתשעה מאתים וששים ואחד סך הכל שמונה מאות וארבעים ואחד ונשארו תשעה[1]) התשעה ועשרים ובשמנה אמות ושתי שביעיות האמה הנשאר שמנה מאות ושלשה ושלשים ושליש השתי שביעיות.. הוסף עליהן בתשבורת יהיו תתל״ג. וזה באור שלשה השערים בחלק הכבור.

## המאמר בכרמים ופרדיסים.

הנה התנאי בהם כי אין בהם דין הלוקה אלא אם יהיה חלק כל אחד ג׳ קבים ובהם ג״כ צריך לבאר שלשה ענינים בחלק פשוט ושלשה ענינים בחלק כפול. ובבאור שלשה הענינים בחלק פשוט הענין הראשון אם היה מרובע יהיה המספר בתשבורת אלף ומאתים וחמשים אמה השרש בזה להמרובע ל״ה וחצי[2]) כפול בעצמו ובאור זה אם תכפול ל״ה בל׳ יעלה בידך אלף והמשים ועוד ל״ה כפול בחמשה מאה ושבעים וחמשה החצי כפול בשלשים והמשה[3]) י״ב וחצי כפלם לפי שאתה צריך להכפיל אותם בעצמם יעלו עשרים והמשה נוסף עליהם קע״ה אתה מוצא מאתים

---

1) לפי חשבונו שמנה מאות ושלשים ושלשה ושליש צריך להיות כאן שנשאר יותר שהעלה חשבון שרשיו ממה שצריך לפי המדה $7\frac{2}{3}$ ויתכן שצ״ל שבעה ושני שלישים. והנה החשבון המכוון בתשעה ועשרים חסר פחות עשיריית כפול בעצמו הוא 835,21.

2) השרש המכוון יותר 35,3. ; כי באמת ל״ה וחצי על ל״ה וחצי עולה לסך 1260,025.

3) גם כאן חשבונו בלתי מכוון, כי החצי כפול בשלשים וחמשה יעלה לסך $17\frac{1}{2}$.

אלף ו̇כמסין צאר אלג̇מלה̈ אלף ומאיתין ו̇כמסין סוא בתצחיח אלחסאב. ואן כאן תדוירא זד עליהא ת̇לת̇א פי אלתקציר[1]) וד̇לך אן תקציר תרביעה̈ אלף ומאיתין ו̇כמסין פתכון ת̇לת̇הא ארבע מאיה̈ וסתה̈ עשר ות̇לת̇י ד̇ראעא. פאד̇א אצ̇פתה אליה כאן אלג̇מלה̈ אלף תרס״ו סוא בגיר נקצאן. פד̇לך תצחיחה פי אלמדור. ואמא פי אלמת̇לת̇ [21b] פאנה כמא שרחנא תחתאג̇ אן תנט̇ר כם תרביעה פתצ̇עף תכסירה פי אלמת̇לת̇. ושרח ד̇לך אנה פי אלתדביע מבסוטא אלף ר״נ. פתחתאג̇ אד̇א מא אצ̇עף אן תציר אלפין ת״ק. פאד̇א אלתמסת אלג̇דר לד̇לך כאן ג̇דרה חיניד̇ ̇כמסין פי ̇כמסין פהו אלפין ת״ק. לאן ̇כמסה̈ פי ̇כמסה̈, ̇כמסה̈ ועשרין, ̇כמסין פי ̇כמסין תכון אלפין ת״ק. כמלת שרח אנואע אלבסיטה̈. ואלמצ̇עף אעני חט̇ אלבבר פתכון ג̇דרה פי אלמרבע מת̇ל ג̇דרה פי אלמרבע[2]) פתציר פי מוצ̇ע[3]) סת אלאף פתכון כמא שרחנא ̇כמסין פי ̇כמסין פי אלג̇דר פתכון אלפין ת״ק פי אלתקציר. ואלשרח כמא שרחנא פי הד̇א אלבאב אלמתקדם̇. ואן כאן מדורא, יג̇ב אן יזאד עליה אלת̇לת̇ ואן יעטא מקדאר ח׳ אקבאב. פנקול אן מוצ̇ע ח׳ אקבאב יכון פי אלתקציר ת̇לת̇ה̈ אלאף של״ג ות̇לת̇. יכון אלג̇דר להא ללתדויר עלי מא יקטע אלחט̇ מן כל ג̇הה̈ נ״ה פי מת̇לה פאד̇א אכ̇ד̇נא אלאיצ̇אח לד̇לך

1) בכ״י אלתקציר וצ״ל אלתכסיר.

2) בכ״י פי אמרבע וצ״ל פי אלמת̇לת̇.

3) בכ״י הנוסחא משובשת וצ״ל פי מוצ̇ע ג׳ אקבאב סת אקבאב.

---

ובצרוף אל האלף והמישים יהיה סך הכל אלף ומאתים והמשים בשוה בחשבון מדוקדק. ואם היה עגול תוסיף עליו שליש בתשבורת ואם התשבורת של המרובע אלף ומאתים והמישים תהיה שלישיתו ארבע מאות וששה עשר ושני שליש אמה וכשתצרפם יהיה סך הכל אלף ותרס״ו בשוה בלי חסרון[1]) וזה באורו בעגול. ואם היה משולש כבר בארנו כי צריך שתראה כמה רבועו ותכפול התשבורת בהמשולש ובאור זה במרובע הפשוט אלף ר״נ וצריך שיהיה לאחר הכפלתו אלפים ות״ק וכשתבקש השורש יהיה שרשו המשים על המשים וזה אלפים ות״ק כי חמשה על חמשה עשרים והמשה והמשים על המשים אלפים ות״ק. נשלם באור המינים בפשוט. ובכפול ר״ל בהלק בכור יהיה השרש במרובע כמו השרש במשולש ויהיה במקום ג׳ קבים ששה קבים וזה כמו שבארנו חמשים על חמשים בשרש ויהיה בתשבורת אלפים ות״ק והבאור כמו שבארנו בזה השער הקדום. ואם היה עגול צריך שתוסיף עליו שליש שיתנו לו שעור ח׳ קבים ונאמר כי המקום של ח׳ קבים יהיה בתשבורת שלשה אלפים של״ג ושליש והנה השורש להעיגול לאחר שתקטע הזויות מכל צד נ״ה כפול בעצמו וכשנרצה לברר זה נכפול נ״ה

1) היתר ⅔ השמים.

צ̇רבנא נ״ח פי י׳ תכון תק״פ ופי כ׳ תכון אלף̇ ק״ס ופי מ׳ תכון אלפין ש״כ. ואיצ̇א נ״ח פי י׳ תכון תק״פ, זדהא עלי תלך תכון אלפין תת״ק סוא. ואיצ̇א נ״ח פי ח׳ תכון תס״ד. אנקטע מנהא רבע נ״ח והו י״ד ונצף̇ ואצ̇עפה לאנה פי מת̇לה תכון כ״ט. אנקצהא מן תלך יבקא [22] תל״ה. יד̇הב ללכסור ואחד ות̇לת̇ין יבקא תל״ג ות̇לת̇ אצ̇פהא אלי אלאואיל יחצל פי ג̇מלה̈ ד̇לך ת̇לת̇ה̈ אלאף̇ של״ג ות̇לת̇ כמא ד̇כרנא והצלנא. ואן כאן מת̇לת̇א מתסאוי אלאצ̇לאע פאחתג̇נא אלי אן נצ̇עפה כמא הו פי אלמרבע מת̇ל אלחסאבאת אלתי צחת לנא, פיציר אלאלפין ואלכ̇מס מאיה̈ אד̇א אצ̇עפת כ̇מסה̈ אלאף̇. פיכון ג̇דרהא חיניד̇ פי מד אלתר̈ בסוא סבעין ד̇ראעא ות̇לת̇ין ונצף̇ עשר פי מת̇לה והו מצ̇עף̇ בזאיד י״ב קבא. פהד̇א שרח אלקסם אלאול אלד̇י הו קסם אלחקול ומא ג̇אנסהא.

ואלקסם אלת̇אני פי אלביות. פנקול אן קסמה̈ אלביות עלי צ̇רבין. אמא אן וקע בית מפרד פי אלמיראת̇ בין את̇נין או ג׳ פקאל בעצ̇הם נביע וקאל בעצ̇הם נקסם פאן כאן כל ד̇לך אלבית אד̇א קסם יציר לכל ואחד מנהם ד׳ אד̇רע פי ד׳ ג̇איז אן יקסם ולא יבאע. ואן כאן ללבית סאחה̈ בין ידיה פליג̇ב אן ננט̇ר אן כאן פיהא לכל ואחד אד̇א קסמת

---

בי׳ עולה תק״פ וכשנכפול נ״ח בכ׳ יעלה אלף וק״ס נ״ח במ׳ אלפים ש״כ ועוד נ״ח בי׳ תק״פ נוסף להמספר שלמעלה נמצא אלפים ותת״ק בשוה ועוד נ״ח כפול בח׳ יהיה תס״ד כשתטול מהם חלק רביעי של נ״ח והוא י״ד וחצי ותכפול אותם לפי שהם כפולים בעצמם עולה כ״ט כשתחסר אותם מן המספר שלמעלה נשאר תל״ה ועוד אחד ושני שלישים יוצאים לחשבון התשבורת נשאר תל״ג ושליש וכשתצרפם להמספרים הראשונים יהיה סך הכל שלשה אלפים של״ג ושליש כמו שזכרנו ובארנו. ואם היה משולש שוה בצלעותיו צריך שנכפול אותו כמה הוא במרובע כפי החשבונות אשר נתברר לנו ויהיו האלפים וחמש מאות לאחר הכפלתם חמשה אלפים ויהיה השרש שלהם אז במדת הקו בשוה שבעים אמה ושני שלישים והחלק מעשרים כפול בעצמו[1]). ויהיה בהכפלתו י״ב קבים וזה באור החלק הראשון אשר הוא חלק השדות והדומה להם.

והחלק השני בענין הבתים ונאמר כי חלוקת הבתים על שני פנים. אם נפלה בית אחד בירושה לפני שנים או שלשה ואומר האחד למכור והשני אומר לחלוק אם לאחר חלוקת הבית יגיע לכל אחד ארבע אמות על ארבע[2]) הדין שחולקין ולא ימכר ואם היה חצר לפני בית אז צריך לראות אם היה בו לאחר החלוקה לכל אחד ח׳ אמות

---

[1]) כאן קיצר המחבר ולא פירט חשבונו והחשבון המכוון $70\,{}^{46}/_{60}$ כפול הוא 5000,8.

[2]) ברייתא סוכה ג׳: ושם בגמ׳ למדו עוד מתוכן הברייתא בנידון אם יש להם דין חלוקה בחצר שלפני הבית עד שיש גם בחצר דין חלוקה וע״ש.

ח׳ אד̇רע טולא פי ד׳ ערצ̇א קדר מא יעמל מנה̈ אסטואן ד׳ פי ד׳ ודהליז ד׳ פי ד׳ פג̇איז אן תקסם. ואלצ̇רב אלת̇אני אן כאנת ביות כת̇ירה̈ מן דאר סאחה̈ אלדאר נפסהא לא תקסם חתי יכון פיהא ח׳ אד̇רע טולא פי ד׳ לכל ואחד. וכל ד̇ראע מן הד̇ה אלקסמה̈ [22b] סתה̈ קבצ̇את פי אלד̇ראע מקדאר כל קבצ̇ה̈ והדהא אמא ארבע בערץ̇ אלבהם או סתה̈ בערץ̇ אלכ̇נצר או כ̇מסה̈ ות̇לת̇ בערץ̇ אלסבאבה̈. והד̇ה אלג׳ מתסאויה̈. ואלנוע אלת̇אלת̇ קסמה̈ סאיר אלבקאיאת ממא הו סוא אלמנאזל ואלביות מת̇ל אלחמאמאת ואלביות ואלברג̇ ומא אשבה ד̇לך. פאן אלחד אלמוצ̇וע להד̇ה אלקסמה̈ אן יכון אד̇א מא קסמת תהיא אן יעמל פי כל קסם מנהא ד̇לך אלאמר אלד̇י היית לה. וכד̇לך אן וקע פי אלמיראת̇ שקאק. או אכסיה̈ ונט̇יר ד̇לך אן כאן אד̇א קסמת איצ̇א יצלח אן יקאל להא רדא אלציף או כסא אלציף יקסם ואלא פלא יקסם פאן כאנת הד̇ה אלתקאסם כלהא עלי מא ד̇כרנא פג̇איז אן יקסם פהד̇א שרח אלקסם אלאול. ואלקסם אלת̇אני אלד̇י

---

באורך על ד׳ אמות ברוחב[1]) שעור שיכולין לעשות ממנו סטיו ד׳ על ד׳ ופרוזדור ד׳ על ד׳ אז הדין לחלוק והאופן השני אם היו הרבה בתים[2]) במדור החצר עצמו אין חולקים אותו אא״כ היו בו ח׳ אמות אורך על ד׳ אמות לכל אחד וכל אמה[3]) בזה החלוקה ששה טפחים באמה ושעור כל טפח[4]) או ארבע ברוחב אגודל או שש ברוחב הזרת[5]) או ה׳ ושליש ברוחב האצבע[6]) ואלו הג׳ שעורים שוים. והמין השלישי חלוקת שאר הנחלות חוץ מן הדירות[7]) והבתים כמו המרחצאות והבתים[8]) והבורגנין והדומה להם והשעור שנתנו להלוקה הזאת שיהא יכולין לאחר החלוקה להשתמש בכל חלק לאותו תשמיש המיוחד לו[9]) וכמו כן אם נפלה בירושה יריעות או בגדים וכיוצא בזה אם לאחר החלוקה יקרא שמו עליו סודר של ימות הקיץ או כסות הקיץ חולקין ואם לא אין חולקים[10]) ואם היו כל אלה החלקים על הדרך שזכרנו הדין שחולקים וזה באור חלק הראשון. וחלק השני במה שאין כופין לחלוק והוא שאם היה כל אחד

---

[1]) הדין דצריך להיות ד׳ ברוחב וח׳ באורך בחצר כ״כ הר״י מיגש הביאו המ״מ בפ״ב מה׳ שכנים הלכה א׳ והם למדו כן מדברי אביי בב״ב י״א. וכבר כתב שם הרמב״ן בחידושיו דכל הפלפול בגמ׳ לענין אי חצר כנגד הפתחים מתחלק אינו ענין ליורשים או לשותפין שקנו הבית עם פתחיו והצריו, וגם הגאון לא הזכיר מזה דבר.

[2]) משנה ב״ב פ״א ה״ו.

[3]) עירובין ג׳:

[4]) מאמר ר׳ פפא עירובין מ״א:

[5]) כן נקראת גם בגמ׳ אצבע הקטנה מנחות י״א: זו זרת זו קמיצה וכו׳.

[6]) צ״ל או חמש ברוחב האצבע וכן בכ״י צ״ל „או כ̇מסה̈״ „במקום „או כ̇מסה̈ ות̇לת̇״.

[7]) ר״ל השדות והגנות והפרדסים.

[8]) נראה שנפלה כאן מלה אחת ואפשר שצ״ל בית הבד כמו במשנה בבא בתרא.

[9]) משנה ב״ב פ״י ה״ז ושם בגמ׳ דף י״ג ע״ב וכבר דברנו על ענין זה למעלה.

[10]) כיון שנקט במשנה טלית ועליו אמר כל שאם יחלק שמו עליו משמע שקאי גם על טלית.

הו אמתנאע אלקסמׄה והו אן קצר כל ואחד מן הדׄה אלתקאסם מן אלחדוד אלמדׄכורה פיה אלמוצׄועה לה ולם יכן פיה לכל קסם כדׄלך פלא יגׄוז אן יקסם חינׄיד. וכדׄלך איצׄא סאיר אלאניׄה מן חדיד ונחאס וגׄיר דׄלך פאן קאל בעץׄ אלקום לא נקסם כל ואחד מנהא פלא תקסם ואדׄא אמתנעת אלקסמׄה וגׄב ואחד מן תׄלתׄה אשיא. אמא אן רצׄי אחד אלקאסמין אן יאכׄד הו אלגׄזו אלאול [23] ויחאסב שריכה באלאפצׄל אלדׄי בינהמא פיפעל. או יקול אחד אלקאסמין לצאחבה אמא אן תביע מני או תשתרי מני פיגׄב אן יביע מנה או ישתרי מנה ועלי אן אלאכׄר יקול נקסם. ואלתׄאלתׄ אן יקול כל ואחד מנהמא אנא נשתרי פאן קאלא כדׄלך לא יבאע לא להדׄא ולא להדׄא בל יבאע ויקסם תׄמנה. פדׄלך כמאל שרח אלצׄרב אלתׄאני אלדׄי הו אן תראצׄיא אקתס[א]מהא. ואלקסם אלתׄאלת. הו(א) אלדׄי לא יקסם ואן תראצׄיא. דׄלך אלכתב אלמקדסׄה והי ארבעׄה ועשרין ספרא ומא אשבה דׄלך. פאן רצׄיא אן יקתסמאהא לם תגׄו(י)דהמא. והדׄה אלקול אן כאן דסתא ואחדא ואלא תקסם. ואמא אן כאנת דסותא ורצׄיא באן יאכׄד כל ואחד מנהם דסתא פגׄאיז להמא. ואן כאנת מעמולׄה דסתין או תׄלתׄה ורצׄי אלואחד מנהמא

---

מאלה הדברים שאנו דנים עליהם לענין החלוקה פחות מהשעורים הנזכרים שנתנו להם ולא יהיה בכל חלק כזה (השעור) אז אין כופין על החלוקה. וכמו כן בשאר חפצים בכלי ברזל ונחושת וזולתם ואם אומרים מקצתם לא נחלק כל אחד מהם אין חולקין ואם אינן רוצין לחלוק אז על כרחך יהיה אחד משלשה הדברים אם רוצה אחד מבעלי החלוקה ליטול חלק הראשון ויחשוב לשותפו חלק הנשאר ביניהם[1]) יכול לעשות זה או אחד מבעלי החלוקה יכול לומר לחברו[2]) או מכור לי או קח ממני אז צריך למכור לו או ליקח ממנו ואע״פ שהאחר אומר נחלוק. והאופן השלישי אם כל אחד משניהם אומר אני אקחהו אם אומרים כך אין מוכרים לא לזה ולא לזה אלא מוכרים וחולקים הדמים ביניהן[3]) ובזה נשלם באור אופן השני בדברים שחולקים אם שניהם רוצים. והחלק השלישי בדברים אשר אין בהם דין חלוקה אפילו שניהם רוצים וזה בכתבי הקודש והם ארבעה ועשרים ספרים והדומה לזה[4]) אפילו רוצים לחלוק אין הרשות בידם וזה הדין אם היו בכרך אחד אבל אם היו בכרכים הרבה ורוצים שיטול כל אחד מהם כרך אחד הרשות בידם ואם היו בשני כריכות או

[1]) יוצא ממה שאמרו שם י״ג: על בב׳ כריכות תרגמא ר׳ שלמן בבשניהם רוצים.

[2]) היינו דינא דגוד או אגוד ולא ביאר הגאון אי מעלין בדמים וי״ל שדעתו כדעת הגאונים שהובאו ברמב״ן בחי׳ שם ששמין אותן בב״ד ואין מעלין אהדדי בדמים.

[3]) הן אם שניהם אומרים לא נקח בזה מצינו בפוסקים שמוכרין וכן פסק הר״י מיגש והרמב״ם בפ״א מה׳ שכנים ה״ב ע״ש במ״מ אולם אם שניהם רוצים ליקח בזה אמרו שאר הפוסקים דאין מוכרין אלא משכירין וכן משמע מדברי המשנה ב״ב פ״י ה״ז ומן הגמ׳ שם ד׳ י״ג ולהגאון לפנינו דרך אחרת בזה גם לא הביא דין חלוקה לזמנים שכתבו הר״י מיגש והר״מ שם ויש להם סמך בגמ׳ שם.

[4]) מסברת הגאון וע׳ רש״י במשנה שב.

אן יקסמהא ולם ירצ̇י אלאכ̇ר פיג̇ב אן יבאע במא הו עלי אנה ג̇זואן או ת̇לת̇ה̇ פאנה לא יג̇וז אן תקסם אלאג̇זא אלא ברצ̇אהמא. וד̇לך תמאם אלאיצ̇אח לתקאסם אלמוארת̇ והו גבאיה̇[1] כמאל אלקול עלי אלמוארית̇.

כמל כתאב אלמוארית̇ בעון אללה ממא עני בתאליפה

רבינו סעדיה בן יוסף נוחם עדן.

[1]) בכ״י נבאיה̈ וצ״ל נהאיה̈ והכוונה גמר וסוף.

---

בשלשה ואחד משניהם רוצה לחלוק והשני אינו רוצה אז צריך למוכרם[1]) כמו שהם אע״פ שהם שני חלקים או שלשה לפי שאין הדין לחלוק אלא ברצון שניהם ובזה נשלם הבאור בחלוקת הירושות והוא תכלית וסוף המאמר בירושות.

נשלם ספר הירושות בעזר אלוה ממה שייגע לחברו רבינו סעדיה בן יוסף נ״ע:

[1]) לא מצאתי ראיה לפסק זה ולפי הפוסקים יחלוקו בזמנים ואם הם ענין אחד יש בהם דין דגוד או אגוד ע׳ טוח״מ סי׳ קס״ג.

# תרי"ג מצות.

# תרי״ג מצות.

את ה׳ אלהיך תירא, ואותו תעבוד בתפלה,
ערב ובקר יחדוהו, באות, וטטפת לתהלה.
בכנפיך ציצית נצח[1], ובפתחיך מזוזה סלה,
כבד הוריך, ירא מהם, כלאל נתן[2] למו גדולה.
גדולה לזקני, והדרתם, ומורא למקדיש[3] תקים,
ללמוד[4], וללמד דת, והמלך יקראנה להם בלהקים[5].
דחה האלילים[6], ונתצתם, ורעך[7] כמוך תחשקם,
הביאה[8] כפר, וצדק תרדוף, ומשקלותיך לצדק הקם.
הקם תקים, ועזוב תעזוב, והעבט תעביט די חסרון,
השב תשיב אבדה, והענק תעניק, והוכיח לכשרון.
וחי אחיך עמך[9], וברכת בשבעך ברון,
המול ימול יליד ביתך, ומקנת כספך לברית זכרון.
זכר שמור השבת[10], אתה, ובניך, ועבדיך, ובהמתך ישבתו,
ראשון, ושביעי[11] בניסן עצרת, ותרועה קרש לנקבו[12].
הקת הכפורים קדשהו, והחג, והשמיני בו,
שלש רגלים תחוג[13], ומתנת יד כברכת טובו.

[1]) אולי רמז בזה שציצית חובת טלית.

[2]) לפ״ד מקור במקום צווי כלומר צריך אתת לתת להם גדולה כאשר אתה נותן לה׳ וכן תן גדולה לזקנים. והר״ר יחיאל מ׳ זכס בהערותיו פי׳ השוה המקום כבודם לכבודו.

[3]) צ״ל למקדש (אשר) תקים.

[4]) נראה שמנה פה מצות ת״ת בפני עצמה.

[5]) מפני החרוז אמר הריבוי בלשון זכר, וביחיד בסמוך „להקת״.

[6]) גם בבה״ג איתא „לשרף ולגדע ע״ז.

[7]) אולי צ״ל וריעיך.

[8]) רמז למצות שקלים.

[9]) גם בבה״ג אית׳ והחיאת אח וכצ״ל.

[10]) זכר ושמור מנה למצוה אחת כי בדיבור א׳ נאמרה, ושביתה מנה למצוה אחרת לאיש, וכן מצוה לבנים ולעבדים ולבהמה לכל אחד בפ״ע.

[11]) קרא לשביעי של פסח עצרת וככתוב בפ׳ ראה וכ״א במס׳ סופרים פי״ט ה״ג וע״ש בהערות.

[12]) לקראו.

[13]) נראה שרמז על החגיגה.

טובו בפסח, מצה, ומרור[1]), לבער חמץ ולכלות,
שבועות[2]), וסוכה, ולולב, תקיעה, וענוי ממאכלות.
ירחי[3]) עיבור, ופסח שני, ושמחת החגים[4]) למלאות,
בתוב זאת[5]) רמז מגלה, ונר ימי הנוכה עד כלות.
כלות שש שנים הארץ, ובם תחפיש עבד עברי הנלקח.
שנת החמשים ונטשת, וגם הרצוע בה יפקח.
לתת תרומה, וראשית עריסך, והלולי קדש מרקח[6]),
אך תשוב חבול לצריכיו ותבורך בכל מקח.
מקח כסף ושטר וביאה בם באשה תריד[7]),
שארה, כסותה, ועונתה בעודנה, וכריתות בצאתה להפריד.
נכספת ליפת תאר ניירנה, ותבחון השוטה מהמריד[8]),
יבמתך הלוץ, או יבם אולי יקום שריד.
שריד מהפיל שים מעקה, ופדה פטר רחם בהפתח,
ושגר בהמה יקדשון, ויפדה הרכש[9]), או ינותח.
עת המקושרות תבכרנה הקדישם[10]) מאין רתח,
נירי צדק כאזרה, והנבילה לתושבי פתח.
פתח הבכורים אם פתהו הביאם, ותקרא במקדשים[11]),
מעשר בהמה, ומעשר ראשון, ומעשר אביונים מדושים[12]).
צעור בשני[13]) לבחירה, או תפדהו ודמיו מקדשים,
והתודית בקימיך[14]) כל אלה בערתי כל מעשרות קדשים.
קדש ראשית גוך, ומתנות זבחיך ארבע[15]),
הלכות שחיטה תחקור כדת, ולכסות דם הנובע.

---

[1]) כל אחת מנה למצוה בפ"ע.

[2]) רמז על מספר שבעה שבעות.

[3]) רמז על קביעות ראשי חדשים וכ"א בבה"ג.

[4]) נראה שרמז על שלמי שמחה או על השמחה בכלל.

[5]) לא מנה הגאון את חנוכה ומגלה אלא לפי שנרמזים במקרא, ובאמרו רמז מגלה נראה שהרגיש במה שיש להשיב על הבה"ג במה שמנה כמה מצות דרבנן כמבואר בס' המצות להרמב"ם שורש א'. ע' הערות הר"ר זכס.

[6]) ערלה בשנה הרביעית קודש הלולים הפירות אשר כבר נתבשלו וטובות הנה ומלאות רקח.

[7]) זאת הגירסה נכונה ע"פ הערת הר"ר זכס; וה"ר ראזענבערג קרא „תדיד" כלומר תהיה לך אוהבת. ממלת דודים.

[8]) פי' הר"ר סוטה (לבלי תמריד).

[9]) פי' הר"ר ואם לא תפדה פטר חמור וערפתו.

[10]) נראה דעת הגאון שמצוה להקדיש הבכורות בפה ועיין משנה ערכין פ"ה ה"ז ורמב"ם ה' בכורות פ"א ה"ד. מאין רתח פי' הר"ר אל ירע בעיניך.

[11]) במקום המקודש תקרא פ' ביכורים.

[12]) פי' הר"ר נדכאים.

[13]) פי' הר"ר במעשר שני.

[14]) אם קִיַּמְתָ כל אלה שאם לא קיים אינו מתודה עיין משנה מעשר שני פ"ה הי"א.

[15]) נראה שמנה הגאון המתנות ארבע מצות.

רחב גבולך והתאוית[1]) תרשנה טובי ותשבע,
תט אחרי רבים במדרשי פנים[2]) שבע.
שבע ותשעים מצות עשה אלה תמיד תגמור,
כי מצות הגוף[3]) המה ומעדניהם תזמור.
תבואתך טובה אשר צפנתי פעלתי לחוסים לאמר,
אם תלך בדרכי ומשפטי תשמור.

תשמור מוצא שפתיך כי תדור, ותפליא להזיר לרצון,
תקריב אם תטמא בפתע, ועל תורת נזירך לעלצון[4]).
שאננה[5]) בנדריה ואסריה לאביה, ואישה המלצון[6]),
אל המקום אשר אבחרה בו תביאו קרבני רצון.
רצון מיום השמיני עולת בקר וצאן ועוף לרציון[7]),
גם שלמי בקר וצאן, וארבעים לחמי תודת צפיון[8]).
קרבן חלבים להניף, חזה, ושוק למשרתי חביון[9]),
לשרוף נותר לבקר, עור העולה לכהני צביון.[10])
צביון[11]) מנחת סלת, מחבת, ומרחשת, חלות, ורקיקיה להערך,
ברית מלה, ומכלת[12]) קדשים, ומחלקות מנחות תדרך[13]).

---

[1]) מנה גם מצוה זו כמו שמנאה הרמב״ן בהשגותיו לספר המצות לרמב״ם מצות עשה ד׳ עיין שם.

[2]) נראה שכיוון הג׳ לדברי הירושלמי סנהדרין פ״ד ה״ב. רבש״ע האיך היא ההלכה א״ל אחרי רבים להטות וכו׳ כדי שתהא התורה נדרשת מ״ט פנים טהור וכו׳ ועי׳ מס׳ סופרים פט״ז ה״ה וה״ו ובשה״ש רבה ובפסיקתא רבתי פ׳ כ״א, ובמקום מ״ט אמר הגאון בקיצור „שבע״ כלומר שבע על שבע; והר״ר פי׳ שכיוון למשנה סנהדרין כ״א ב׳ רשב״ג אומר בג׳ מתחילין בה׳ נושאין ונותנין ונומרין בז׳ והר״ר זכס פי׳ שכיוון למשנה שם פ״ה ה״א שהיו בודקין בז׳ חקירות.

[3]) נראה שחידש הגאון והוסיף על חלוקת הבה״ג חלוק המצות למצות הגוף ולמצות קרבנות וששייכות לטהרות כי הבה״ג במנין לא שמר חלוק הזה, וגם לא מנה העשין כפי אשר באו בסידור התורה אף שמנה הל״ת בענין זה האחרון. והבאים אחריו באזהרות תפסו דרך ר״ס, והנה בהקדמה לבה״ג הוצאת הרר״ע הילדסהיימר נמצאו בתוך מנין המצות התיבות „מצות הגוף״ שלא במקומן: ואולי אחרונים קבעו זאת ועיין שם הערה כ״ה ובדברי הר״ר שוח״ה במגיד לשנת תרל״ח.

[4]) רמז על הקרבן אם נטמא הנזיר פתאום וכן אם השלים נזירתו בשמחה כ״פ הר״ר והר׳ זכס.

[5]) האשה.

[6]) עליהם לקיים או להפר, מלצון פי׳ מליץ והר״ר פי׳ מלשון שררות.

[7]) להיות לרצון לפני ה׳.

[8]) אולי תודה לה׳ הצופה הכל וכל העתיד וכן נקראת המדה בלשונות העמים. והר״ר זכס פי׳ קרבן תודה על שבאה צפיתכם שצפיתם והר״ר פי׳ תודה שתצפו שתהא לרצונכם.

[9]) ביהמ״ק חביון עוזו כ״פ הר״ר.

[10]) מלשון צבי היא לכל הארצות והר״ר פי׳ לשון רצון ובחירה.

[11]) לפי דעתנו הטוב המורם לאזכרה.

[12]) פי׳ הר״ז מלשון מכולת לביתו ורמז על מצוה אכילת קדשים. ופי׳ הר״ר מלשון ממכלה צאן אינו עולה יפה.

[13]) ל׳ הפעיל וכן בחרוז שלמעלה „להערך״ כמו להעריך.

פתי ההבתים, והלק כחלק, וממכר[1]) משמר המברך,
רחיצת מים, ותרומת דשן, ובער עצי אשה ערך.
ערך נפש האדם כפי שניו, ובהמה שלא תבא אולם[2]),
ערכי בתים, וחומש בעליהן, שדי אחזה, ומקנה לגאלם[3]).
שעירי[4]) עבודת נכר לעם, וליחיד להובילם,
שדה חרמים, וגוזל הגר, וחטאת על כל נעלם.
נעלם מקהל, ומשיח יביא פר, והנשיא בשעיר יתכפר,
עם הארץ בשה, וגוזלים, ובעשירית האיפה להשפר.
מועל, וגוזל ישיב קרן, וחומש, ובאשם שגגתו יפר,
ואשם תלוי, ולנחרפת, והקדש בחמישיתו לכפר.
לכפר מגע חטאת, ודמה[5]) בכל כלי, כחקת תמימה[6]),
הלוים ירימו ממעשרותם למשרתי המלך פנימה.
בה תברכו, וזה הקכם חמשים ושמנה מצוה שלימה[7]),
וקדש מכהן מן הנפש, כי אם לשארו יטמא.
יטמא מן נבלת בהמת[8]) טוהר הנוגע, והנושא, והאוכל כחוק,
ונוגע בטומאה[9]), ונושאה, ונוגע בשרץ ברחוק[10]).
טומאת כלים, ושבר הרש, אוכל, ומשקה, וזרוע במחוק[11]),
תנור, וכירים יתיץ, במעין, ובור ללמוד חוק.
חוק שכבת זרע, לרואה, ויצועו, ולשכבת חיקו[12]) מהמרות[13]),
דתי זב, וטהרתו, וקרבנו, ונדה, ובועלה נזהרות.
זבה לספר, ולהקריב, שבוע ושבועים ליולדת ספורות,
שלשים ושלשה וכפלם, ולהביא קרבן, ולהורות[14]),

---

[1]) לשון לבד ממכריו על האבות ועיין סוכה נ"ו. וברמ"מ ה' כלי המקדש פ"ד ה"ה וכבר העיר הר"ז שמשמר היוצא מברך את משמר הנכנס.

[2]) כגון המקדיש בהמה טמאה שאינה ראויה לקרבן ע' פי' הר"ז.

[3]) ושדה מקנה לענין גאולתם.

[4]) שעירי חטאת בעובדי ע"ז לצבור וליחיד.

[5]) כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר יזה מדמה וכו'.

[6]) פרה אדומה אשר אין בה מום.

[7]) אלה מצות הקרבנות וקראן „שלמה" על שם שאמר בתנחומא צו והובא בילקוט תהלים פ"ת „הקרבנות אינן אלא שלום וכו' זבח השלמים שעשה שלום לכל".

[8]) נבלת בהמה טהורה.

[9]) נבלת בהמה טמאה.

[10]) נראה שכיון שהשיעור צריך להיות כאחת אבל שני חצאי שיעור שתלאן בקיסם אינו טמא במגע שאין חיבור אדם חיבור וכן פסק הר"מ בפ"א מה' אבות הטומאה הי"ב ועיין חולין קכ"ד: והר"ז פי' בדחוק בקרוב עד שיטמאנו והר"ר פי' בנמאס.

[11]) לשון המשנה מכשירין פ"א ה"ה הממחק את הכרישין, כלומר שדוחקן עד שיצא מהן טל להכשיר הזרועין ובש"ס כריתות ט"ו: גורס „המוחק" את הכרישין והר"ז פי' בתלוש והר"ר פי' כמו בחוק.

[12]) וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע וכו' ואשה אשר ישכב איש אותה ש"ז ירחצו במים.

[18]) שלא לעשות במרי ולעבור על זה.

[14]) והזהרתם את בני ישראל, ולהורת את בני ישראל.

ולהורות מראה עור הבשר הבהרת, והמחיה[1]) רתוקים[2]),
אם פרוח[3]), והצרעת, קרחת ורעותה[4]), והנתקים.
הבוהק לטהר, והבגד לעשיר המטהר, ולעניו חקים,
חקי הבית וטהרתיו ואז יירשו[5]) במו דבקים.
דבקים במת יתחטאון בשלישי, ובשביעי ככתבם,
מזי מי הנדה יכבס, וכן יטמא הנוגע בם.
גמר ארבעים וחמש מצות[6]) פרישת טמאות מלקרבם
הוכללו מאה ושלש מצות[7]) כהנה בהתערבו בם
בם כנכללו הראשונות נמצאו מאתים[8]) נגוהים
אלה הם מצות עשה דברי הכמות ראמות גבוהים
אונך הט ושמע ועשה שמור מצותי וחיה מבלהים
אין חקר לשכר עושיהם ואראנו בישע אלהים.

אלהים אחרים לא יהיה לך, לא תעשם, ותעבדם, ותשתחוה להם.
ולא תביא תועבה, וצפויה[9]), ולא ישמע על פיך זכרוניהם.
בל תקים אשרה, ומצבה, ואבן משכית למעניהם,
אל תאכלו מזבחם, ולא תלכו בחקות גויהם.
גויהם מכרות למו ברית, ומהתחתן בם הוזהרו,
אובות, וידעונים לא תלמדו, ומשאול בפחוותם הוסרו.
דחו נחשים, ועוננים, וקסם, מכשף, וחבר, ודורשי מת תוזרו[10]),
מקרח, והקיף, והשחת, משרט, וכתובת הנזרו.
הנזרו פן תשבעו לשוא, ולשקר, ולא תחללו שם ארון,
לא תענה שוא, ותשא שמעו[11]), ותשת ידך לחנף, ורבי מרון[12]).

---

[1]) אולי כיון למכות אש שנאמר והיתה מחית המכוה.

[2]) נסגרים מל׳ רתקו בזיקים.

[3]) אולי כיון במנינו „אם פרוח״ לשאת ולשחין שכתוב בהם „פרח״ ואח״כ מנה והצרעת.

[4]) גבחת.

[5]) רמז על מה שאמרו וי״ר והובא בילקוט מצורע תני רשב״י כיון ששמעו כנענים שישראל באו לארצם עמדו והטמינו כל ממונם בכתלים וכו׳ אמר הקב״ה לא הבטחתי לאבותיהן שאני מכניס את בניהם וכו׳ לארץ מלאה כל טוב וכו׳ מה הקב״ה עושה מגרה בתוך ביתו נגעים והוא סותרו ומוצא בו סימא. ואולי צ״ל חקי הבית וטהרתו ואז יירשו.

[6]) מצות טומאה וטהרה.

[7]) עם מצות הקדשים.

[8]) כשיטת הבה״ג שמנה בסוף ספרו ר׳ מצות עשה וכן בהקדמת הבה״ג הוצאת ר״ע הילדסהיימר ומה שנדפס בבה״ג הישן רמ״ח אולי המעתיקים אשר ראו דברי ר׳ שמלאי הוסיפו אלה המ״ח.

[9]) צפוי נעבד אסור כן הביא הר״ם בלשון הספרי בספר המצות ל״ת כ״ב ומנאה בפני עצמה וע׳ משנה ע״ז פ״ג ה״ה ועיין ש״ס שם מ״ה.

[10]) פי׳ הר״ר מלשון זרה הלאה.

[11]) לא תשא שמע שוא.

[12]) לפ״ד הכוונה לא תהיה אחרי רבים לרעת.

ועל ריב לנטות, וגם משפט[1]), והכר פנים, וקחת שחד לאברון,
עול משפט[2]), ושאת פני דל, והדור[3]), פן תכחשון זדון[4]).
זדון לא הזידון[5]), לאור נשיא, לקלל שופט, ולהקשות ערף[6]),
לעשק, ולגזול, וללין פעולה, לנקום, ולנטור, ולהכשיל מטרף[7]),
חדלו לכם מכל אלה ושאת חטא[8]), וחרש לחרף,
משנוא, ומרצוה, ורכיל, ומעמוד על דם טרף[9]).
טרף אבר מן החי, וגיד הנשה, נבלה, וטרפה, חלב, ודם,
על הדם לא תאכלו, ובשר בחלב, אותו ואת בנו בהתיחדם.
יוצא[10]) חוץ, מסימני דג, והחיה, והעוף, והחגב בנודם[11]),
ורמשי ארץ בל יאכלו עמי, אל ישקצו ויטמאו בם כבודם.
כבודם הלוי לא יעזובנהו, לא יענון יתום, ואלמנה פן אחרה,
בל יונו גר, וילחצוהו, ויקחו כופר לרוצח מתגרה,
לא יונו[12]) רע, ויאמצו לבב[13]), המדה, והמשקל, והמשורה להמרה[14]),
לא תחמד, ולא תגנב, ולא תנאף זה כלל מערה.
מערה אם, ואשת אב, והכלה, והנדה, ואשת איש בם קנאתי,
שלשה[15]) דורות מזרעך, ובהם מחמותך[16]) גניתי.
נות[17]) אח, ודוד, ואחות, אחיות אב, ואם פניתי[18]),
אל תטמאו בכל אלה, כי את כל אלה אשר שנאתי
שנאתי אשה אל אחותה, קדש, וקדשה, ויבמה החוצה,
וגרושה אחרי הטמאה, ואל תחלל בתך לנאצה.

---

1) לא תטה משפט.

2) לא תעשו עול במשפט.

3) לא תהדר פני גדול.

4) ולא תכחשו.

5) נראה שכיון ללא תסור שנאמר והאיש אשר יעשה בזדון וכו׳ ולא יזידון עוד.

6) על מה שנא׳ דברים ב׳ י״ו וערפכם לא תקשו עוד. וכבר השיב הרמב״ם בס״ה שורש ד׳ על מניין זאת המצוה אכן הרמב״ן בהשגותיו שם מנאה.

7) נראה שכיוון ללפני עור לא תתן מכשול ורמז על מה שאמרו בת״כ על זה אל תאמר לו מכור את שדך וקח לך חמור ואת עוקף עליו ונוטלה הימנו והר״ר פי׳ לא תסיג גבול והנה זאת הל״ת כבר מנה הגאון להלן באות ב׳ בסוף הלאוין.

8) ולא תשא עליו חטא.

9) לא תעמוד על דם רעך.

10) בשר שיצא חוץ למחיצתו כדדרשינן בחולין ריש פ״ד.

11) אשר תעופנה.

12) ולא תונו איש את עמיתו.

13) לא תאמץ את לבבך.

14) במרדכם בי והר״ר פי׳ להמיר.

15) על בתו ובת בנו ובת בתו וכן נמנו בבה״ג אצל הנשרפין. והר״ר פי׳ אמו ואם אמו ואם אביו.

16) חמותו ואם חמותו ואם חמיו כפי׳ הר״ר.

17) פי׳ הר״ר אשת.

18) פי׳ הר״ר הסרתי.

עגבות זכר, וזרמת בהמה, וכל תרביענה אשה לשמצה,
ומהעביר למולך זרע, ומלסרם[1]) כל חיה פרוצה.
פרוצה תלבושת שעטנז, וכל תתעלם מאבדה, ונפל[2]),
לא תשיכו[3]), ולא תשימנהו[4]), ותהי כנושה, ותמשכן השפל[5])
צור לא תנסו ותתנו מוראו[6]), ולא תשמע אל נביא שקר טפל,
לא יחבול רחים, ורכב, ובגד אלמנה אליה קפל[7]).
קפל כלי גבר מאשה, והחלף[8]), וכל תסגר לארץ מרתים[9]),
זר לא יאכל קדש, לא תתעשת בנגע[10]) למראה עינים.
רק לא תקח האם, וערלה, ולא ידבק חרם בידים,
נקי בדין מענוש[11]), מבית ומכים מדות שתים[12]).
שתים וארבעים ומאה מצות לא תעשה הרע,
אלה הם חובות הגוף[13]) ושתים הקיצונות[14]) מהשתרע
תגור כי אני דיין להפרע ולא ינורני רע
לא תוסיף עליו, וממנו לא תגרע.

תגרע זרע, וקציר בשביעית, ובשניהם ביובל מדרשון[15]),
אל תחשבו בליעל, ותנשו[16]), לא תפאר, ותעולל נטשון[17]).
שכחה, פאה, פרט, ולקט, ולא יצבא הנקי ברגשון[18]),
לא תעשה כל מלאכה בשבת נתתיו זכר ליום ראשון.
ראשון, ושביעי בפסח, ששה בסיון, והכסא חויתיך,
העשור, והחג, ועצרת וממלאכת עבודה הזהרתיך.

---

[1]) ובארצכם לא תעשו ויקרא כ״ב כ״ד אזהרה לסירוס ובבה״ג מנאה בלשון המקרא.
[2]) לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים וכו׳ והתעלמת.
[3]) לא תשיך.
[4]) לא תשימון עליו נשך.
[5]) נראה שכיוון אל „לא תבא אל ביתו לעבט עבטו״.
[6]) אולי כיון לסוף פרשת לא תנסו דברים ו׳ י״ט להדף את כל איביך מפניך.
[7]) הניחהו מקופל לשמרו להחזירו.
[8]) ולא ילבש גבר שמלת אשה.
[9]) מל׳ מרת רוח ליצחק ובעבד שברה מח״ל לארץ. וקרא ארץ העמים מרתים, ור״ר פי׳ ל׳ מרידה.
[10]) השמר בנגע הצרעת וכו׳ ככל אשר יורו אתכם הכהנים.
[11]) ונקי וצדיק אל תהרג.
[12]) לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן וכו׳ לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה.
[13]) הבה״ג במנין המצות ל״ת מנאן לפי סדר כתבן בתורה והגאון שמר גם בל״ת החילוק בין חובת הגוף לשאר ענינים, ועוד אמר הבה״ג „לאוין שבמלקות״ וכונתו שראוי עליהם מלקות לולא ענין מונע כגון אין בהם מעשה. והגאון אמר סתם מצות ל״ת.
[14]) הכתובות בחרוז הבא.
[15]) לבלי דרוש אחריהן ולבקש לעשותן.
[16]) לא תגש.
[17]) כי תחבט זיתך לא תפאר וכו׳ כי תקצור כרמך לא תעולל.
[18]) אשר יהיה נקי לביתו כי יחם עוד לבבו יען לא עברה שנה מיום נשא אשה, ור״ר פי׳ ברגשון מלחמה.

קציר חדש, ומחמצת, לא יראה, ולא ימצא פקדתיך,
נא, ובשל, ושבר עצם, מהותיר, והוציא, וזבח על חמץ צויתיך.
צויתיך בל תפסח בשעריך, נכר, וערל, ותושב לא יכרו עליו,
בל תבער, ותצא גבול בשבת, שלשים ושבע מצות זמן נקוו אליו
פטום שמן, וקטרת, ולא יסך, וזר בל יקרב היכליו,
לא תעלו על מזבח הקטרת, ונסך לא תסכו עליו,
עליו אין מעלות, ונפת חרב[1]), ותכבה אש החיצון לרגוע[2]),
מאכל חטאת[3]) פנימה, ומנחת כהן[4]), מומם[5]), וטמא מלנגוע
שומת שמן זכה במנחת חב[6]), והבדלת מלוק בפגוע,
אל תקטירו שאור, ודבש, וטמא להקריב[7]) לבלתי נגוע.
נגוע אין ליולדת, ולא תבוא, וטמא לא יאכל קרש,
מומי בהמה משחוט, ומהקריב, ושרוע לנדר בל תקדש,
מהותיר תודה, ומלחמיץ מנחה, ולא ילין חלב חוץ הקודש,
פן תעלה בכל מקום, אתנן, ומחיר מהביא לקודש,
לקודש אם נטמא לא יאכל, ומבן נכר לא יאתיו,
לויי לא יגעו, ויראו כבלע, ויעברו מחמשים[8]), ובחלבו ישויו.
כהני לא יחללו קדשי, ובל יאכלו בגבולין[9]) וישתיו[10]),
הן אלה מצות לקרבניהם עם לא ימיר, ארבעים יהיו.
יהיו קדושים מטמאת מת, מגרושה, וחללה, זונה לנקותם,
גדולם[11]) לא יפרע, ויפרום, ויצא[12]), ורחק אלמנה, וקרוביו במותם.
טרפם אשת זר לא תאכל, בל יפדו הרם, ויקדישו בכור תם,
לא יסגירו חלוט, וישברו, ובל ינחלו[13]) זולתי חקותם.
חקותם נוספות חמש עשרה כלם תשעים ושתים נכונים
המלך אל ישיב עם, ואל ירבה סוסים, ונשים, וממונים.

---

[1]) כי חרבך הנפת.

[2]) לשבות.

[3]) חטאת אשר יובא מדמה וכו׳ לכפר בקדש לא תאכל.

[4]) וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל.

[5]) כל איש אשר בו מום לא יגש להקריב.

[6]) מנחת חובה שמביא הבעל על אשתו ספק סוטה.

[7]) ולא יטמאו את מחניהם.

[8]) ושרת את אחיו וכו׳ ועבדה לא יעבד.

[9]) לא תוכל לאכול בשעריך וכו׳ ותרומת ידיך וכן מנאה הר״מ וע׳ מכות י״ז. ור״מ פי״א ממעשה הקרבנות ה״ד.

[10]) נראה שלא מנה הרב שתית נסכים חוץ לחומה בפ״ע אולם הר״מ מנה במעשר שני אכילת דגן בפ״ע ושתית תירש בפ״ע בס׳ המצות ל״ת קמ״א קמ״ב.

[11]) והכהן הגדול מאחיו.

[12]) ומן המקדש לא יצא.

[13]) בארצם לא תנחל.

זומם[1], נדר לא יחל, בל יאחרהו, ומלאת זרענים[2],
אל יגלח הנזיר, וישת דם ענב, וגפנים[3].
וגפנים פן תקדש[4], וכלאי זרע, ורבעי בהמות[5] מונחות,
לא תתעמר, ותשחית עץ, ויוסיף המלקה עלי נכוחות.
המגרש לא ימכר, והמעשר למת, ולטמא, ולאנחות[6],
ומקנה הנמכרת בל יגאול, עבודה, וגזה מקדשים דחות.
דחות מן קהל פצוע, וכרות, ממזר, עמוני, ומואבי,
לא תדרשו שלומם לעד, מצרי, ואדומי עד שלשה מהביא.
גרזן לא תניף, ותתן אל כלי, ותחרש בכלאים כתעבי,
לא יעבד[7] בנחל, ולא תבנה עיר[8] בנדה בי.
בי השבעתיך לא תסוג[9], ותחסום, ואחיך בפרך לא תכלה,
פן ירדוף גואל הדם, ועברית לעם נכרית לא תסלה[10].
אונס, והמלשין[11] בל ישלחו, מאה ושלשים וחמש מצות למלא,
הכל מאתים ושבעה וששה [ושבעה][12] לא תעשה אחת ממצות אלה.

אלה שבעים ואחד המומתים מצותם שנית לבית דין[13] החורתי,
בשבע[14] דרכים להשמיד תמותת זדים פזרתי.
ברשף[15], ורגם, ורצח, ומות מבלי רושם[16] הזהרתי,
כרת, ואבד מאתי, ופגעון המקנאים גזרתי.
גזרתי עשרים ושלשה[17] לכרת מושך ערלת בשרו מחוץ,
לא פסח, ולא התענה, ובכפורים במלאכתו נחוץ.

---

[1] נראה שכיוון לעדים זוממין שלוקין מן התורה כדאית׳ במכות ב׳.

[2] אולי מנה הגאון בל תאחר בלקט שכחה ופאה בפני עצמו כדדרשינן בר״ה ה׳: כי דרש ידרשנו וכו׳ מעמך זה לקט שכחה ופאה.

[3] וענבים לחים ויבשים לא יאכל.

[4] כלאי כרם.

[5] כלאי הבהמה.

[6] לא אכלתי באני ממנו.

[7] אשר ערפו שם העגלה.

[8] עיר הנדחת.

[9] לא תסיג גבול.

[10] תמסר ותמכר מלשון סלית שוגים מתורתך.

[11] מוציא שם רע.

[12] כצ״ל כי לעיל מנה קמ״ב נוסיף קל״ה סך הכל רע״ז וכן המספר בבה״ג.

[13] כאשר שמר הגאון את דרך הבה״ג כן מנה המומתים בפ״ע אף כי מנאם בתוך הלאוין, בעבור שהעונש ניתן לב״ד וב״ד מחוייב לתת בראש המזיד כפעלו, ובזה נתן טעם למנין הבה״ג ועי׳ רמב״ם ס׳ המצות שורש י״ד ופי׳ הר״ר.

[14] הבה״ג מנה „שבעה" עונשין שבתורה ומנה שש במיתה ואחת במלקות וכאשר הלך הגאון בדרך הבה״ג השאיר מספר „שבעה" אך הביא מספר שבעה מיתות ובתוכן אחת שלא מנאה הבה״ג „פגעון המקנאים".

[15] שריפה. כפי׳ הר״ר.

[16] חנק.

[17] כ״כ בסוף בה״ג ובבה״ג הוצאת הרע״ה גם בהקדמה. אולם בבה״ג ד׳ וויען בהקדמה כתוב בטעות כ״ב לפי שהיה חסר לפני המסדר אחות אחיו כמו שהעיר הרשז״ה.

דם, וחלב האוכלמו, וטמא, באכלו קדש לחוץ,
והבא ביתי וטמאתו עליו, השוחט ומעלה החוץ.
החוץ רקח שמני, וקטרתי, והסך משחתי במרמה,
לועטי נותר, ופגול, וחמץ בפסח ללחמה.
וגם אלה יספרו שנית כי מצותי להכריתם יזמה,
אף המערה מקור נדה כי היא זמה.
זמה מבוא האחות, ואשר אחיות הוריו[1]) צועה.
דודתו, ואחות אשתו, ואשת אחיו לבלי חוק[2]) ממתעה.
הרוג תהרגו[3]) מכלנה פן אכרית כפריץ נבעה,
ואחריהם סקול שמנה עשר[4]) בתחלה מסות[5]) טועה.
טועה ומדיח רעהו, ומתלהלה באובו, וידעוני,
מגדף, ועובד אל נכר, אף המעביר לו את בנו.
ילד סורר ומורה, והמקלל הוריו במענו[6]),
מכשף, ובא אלי אם כי עמד על...[7]) כנו.
בנו בררת ערי כלתו, ואשת אביו יעודה,
על תבלית[8]), משכבי בהמה, ותועבות זכור צמודה.
לפי כבוד השבת מחלליה, ובאי מאורשה חמודה,
לרגבים ונל עפר יוקמו מדדתים מדה[9]) נגד מדה.
מדה[10]) שנית אשוב זכר אלה להודיע כי המה הנשרפים,
שלשה מיוצאי ירכו[11]), וכהנה מעזורתו רצופים.
נשים שלש למעלה ממנו[12]), ובת כהן תוקד לרשפים,
עשר[13]) עבירות אלה בנפשותם לבדנה שרופים.
שרופים במספרם עשרה[14]) אחרים ימותו בידי שמים
האוכל טבל, ותרומה, וכהן בטמאו קדשי שמים.

---

1) פי׳ הר״ר: אחות אביו ואחות אמו.

2) שלא במקום מצות יבום.

3) תיראו מכל העבירות אלה פן תקיא אתכם הארץ ורמז על מאמרם בת״כ ושמרתם את משמרתי להזהיר ב״ד על כך.

4) בנדפס בטעות „שמנה אשר״.

5) נביא שקר שעשה מסות ומופתים.

6) בדברו.

7) כתב הר״ר „חסר״ בכ״י ועי׳ דניאל י״א ז׳.

8) אשה העומדת לפני בהמה לרבעה.

9) הכוונה על האי שאמרו במשנה סוטה פ״א ה״ז במדה שאדם מודד מודדין לו וע״ש בגמ׳ ח׳. והרר״ז פי׳ על מה שאמרו בית הסקילה היה חוץ לב״ד ועי׳ בר״ם פ״ב מה׳ סנהדרין שהיה רחוק כמו ו׳ מילין כמו שהיה בין ב״ד של משה רבינו לפני פתח אהל מועד ובין מחנה ישראל.

10) עיין דף שלפני זה הערה 13.

11) על בתו ובת בתו ובת בנו ועל בת אשתו ועל בת בנה ועל בת בתה.

12) על חמותו ואם חמותו ועל אם חמיו.

13) בבה״ג כתוב תשעה וכבר הגיהו שם „עשרה״ ועי׳ בהערה להקדמת הבה״ג להרע״ה.

14) בבה״ג מנה י״א ועי׳ בהערות הנ״ל. והנה השמיט הגאון מחוסר בגדים ששמש

עורך שי בטמאה, ושכור, וזב, וטבול עֹרבים[1],
חסר כפור, ופרוע, מבלי רחוץ ידים ופעמים[2].
פעמים[3] אזכור שמונת אלה לעונש חנקה צבתים[4]
גונב נפש, וממרה חכמי[5] ומכה אב ואב העצבתים[6],
צופה עם[7] אלקו לאליל, והמשקרים באמרי פי[8] חצבתים,
הבא אל אשת רעהו, זוממי כהנת, וזוניה קצבתים.
קצבתים שני אלה האחרונים[9] והם בטפל ידועים
תחתם אביא גונבי קסוות[10], ובועל ארמית מקנאיהם פוגעים,
רוצח, ואנשי עיר הנדחת שניהם לפי חרב גועים,
פרט שבעת מיני מות כלל אחת ושבעים.
שבעים ואחד סנהדרי ישפטום עשרים ושלשה בקטנה
יכרתו רשעים מארץ ובוגדים יסחו ממנה
תמימים יותרו בה ולחכמים לבדה נתנה
אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

תבונה אם יש את נפשכם כל האמים עושו ובאו,
שֹכל[11] חכמת בני ובינתם תראו חתת ותיראו.
ששים וחמש פרשיות חקים ומשפטים[12] להם נקראו
שֹיחו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול וכבודם ראו.

---

שהביא הבה״ג וע׳ רמב״ם בס׳ המצות שורש י״ד שהביא בשם ספר המצות שהשיג עליו „ט״ מיתה בידי שמים וע׳ הערות הר״ר שזח״ה בהמגיד שהבאנו.

[1]) טבול יום.

[2]) ורגלים.

[3]) כלומר אף שכבר הוזכרו במספר הלאוין חזר ומנאן כאמור למעלה. ומנה ח׳ ובבה״ג בהקדמה ט׳ אולם בסוף מנה ח׳ ובהקדמת בה״ג הוצאת הר״ע „שבעה״ ע״ש בהערה.

[4]) כמו ע״י צבת מלשון צבת בצבת עשויה.

[5]) זקן ממרה.

[6]) הנכאבים ע״י זה.

[7]) מתנבא בשם ע״ז.

[8]) כלומר הנביא השקר המשקר בתוך להקת הנבאים אשר עליהם נאמר באמרי פי חצבתים.

[9]) פי׳ הר״ר הגאון חוזר ומסיר אלה השנים כי הם נכללים ונטפלים על איסור הבא על אשת איש ועדים זוממין שנעשה להם כאשר עשו.

[10]) תחת אלה השנים אשר מחק הביא מיתת קנאים פוגעים. — גונבי קסוות היינו כלי שרת מן המקדש שלמדו מהא שלא יבואו לראות בסנהדרין פ״א: ועיין ס׳ המצות להר״ם שורש ג׳.

[11]) בבית השני מכל חרוז חותם הג׳ שמו בכפילת איזה אותיות „ססעעייד בן יוסף אאללופף חזק ואמין״ ועי׳ בהערת הר״ר שי״ר בהצופה להמגיד ש״ו דף שכ״ה.

[12]) כבר עמד הר״ר שי״ר על זה והקשה הלא הבה״ג קחשיב פרשיות מסורות לצבור מפני שעל הצבור לפקח עליהם, ומה שאמר הוקים ומשפטים (בנדפס בהקדמה „וחקים ומשפטים״) הוא כעין פי׳ לדבריו „פרשיות. המסורים לצבור״ וגם בחובות הלבבות שער אהבת ה׳ פ״ז אמר „מצות שחייבין בהם בצבור ואין היחיד חייב בהן״ ונראה שדעת הגאון שגם הדינין והמשפטים כמו אותן הכתובין כפ׳ ואלה המשפטים הן חיוב לצבור לפקח על גזל ועושק שרואין במדינה והן מסורין לצבור; וכן כל מה שהביא יש להם שייכות לסדר שלום והשקט ואחוה במדינה, והנה בשתים סר ר״ס ממנין הבה״ג, ראשונה שלא מנה מפרשיות שסדר הבה״ג (ס״ה) כי אם

ראו שפטיהם ושוטריהם מה נהדרו במראם
על פי שני עדים, ויחקרו היטב במלאם.
קמי[1]) סרה כאשר זממו, ומן הלשכה[2]) ילמדו פליאם,
עורכי מלחמתי מה יפה, בהשיבם המחנכים[3]) מן צבאם.
צבאם בסוד קדושים רבה מחניהם מקדשים[4]) ומכבדים,
יצודו אשימה עלי מלך, ויערפו לכפר דם[5]) נודדים,
פרשת מלקות ייסרון, והם בתרועת מלך נועדים[6]),
יקראו לשלום בקרב והמשלימים יהיו למו עבדים,
עבדים העברי, ועבריה משפטם חקם לגלות,
דין החובל בחבירו, ובהרה, ומשחית עין, ומכה בשבט בכלות
סדר נוגח, ונוגף, וגומץ[7]), המבעה, וההבער לתגמולות,
בשומו[8]) חנם, ושכר, והשוכר, והשואל, ופרשת נחלות,
נחלות וכל בת יורשת, והבכור פי שנים יכיל,
נותני מום ומשפטיהם, והאונס, והמפתה בהנכיל[9]),
מוציא דבה[10]) לענוש, ומחזקת מבושים להשכיל[11]),
יקברו נבלת התלוי, תשלומי כפל וכפלים[12]) להשכיל,
להשכיל על מציאת שדה כי תנקה מהוהפר[13]),
וקדשתם שנת הדרור בהעברת שופר,
כל מושבי הארץ פרשתי בגאולת חכר נשפר[14]),
סכום ארבעים מצות ונמכר לגוי בפדיון יכופר[15]),
יכפר לכם בשבתכם בחטאת הכפורים על הסדר,
פרשת תמידין, גם מוספין, ופרה למשמרת בתדר[16]),

---

שלישים ומנה ל"ה אחרות, שנית. שהבה"ג מנה הפרשיות כסדרן לפי כתיבתן בתורה, והגאון עזב דרך זה.

1) אשר קמו לענות בו סרה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו.

2) כי יפלא ממך דבר וכו' וקמת ועלית.

3) אשר בנה בית ולא חנכו וכו'.

4) והיה מחניך קדוש.

5) וערפו שם וכו' ונכפר להם הדם.

6) עשה לך חצצרות.

7) וכי יפתח איש בר וכו' ונפל שמה.

8) השם בידו לשמור בחנם. ואולי צ"ל בשומר חנם.

9) פי' הר"ר מלשון ויתנכלו.

10) מוציא שם רע.

11) שאתה יחייב להציל כמו שדרשו בספרי והר"ר פי' לענוש כפי המבייש והמתבייש.

12) כפל וד' וה'.

13) שמצוה להחזיק שדות בא"י ושלא להניחה ביד עובד אליל, אשר יבוש בעבדו ללא אלוה. ועיין ספר המצות לר"מ ל"ת נ"א והשגת הרמב"ן למצוה רכ"ז שם בסוף הענין. והר"ר פי' מהוהפר מאחיך האביון הנדכה.

14) אולי צ"ל חבר נשפר כלומר גואל אשר יש לו עושר ונכסים.

15) אחרי נמכר גאולה תהיה לו.

16) פרה אדומה.

טנא העומר, והבכורים, ושלוח טמאים ממּחנה הדר[1]),
אֹהרן, ובניו למלואיהם, וטהרת[2]), בני לוי לבוא חדר,
חדר המשכן מה נכבד אשרי עין ראתהו במחנה,
אֹרון הברית, והשלחן, ואור המנורה לא ישונה,
זהב מזוקק לקטורת, ונחושת נבוב[3]) לדשנה,
לֹכרות בברכות וקללות בריתות[4]) ארבעים ושמונה,
ושמנה[5]) וארבעים מגרשי לוי, שש מהן למקלט[6]) בגדרי,
לֹכתוב תורתי על אבנים זכר המזנבים[7]) בעדרי,
השמונה בגדים לתפארת, ושמן זך למאור דבורי[8]),
וֹשמן רוקח, והממולח, עשרים וחמש מצות דברי,
דבר הגדתי ליעקב אותו מכל גוי באשרי,
פֿנות שמים וארץ לא יכילוהו אל תפירהו אתה בחרי[9]),
גוי אחד בארץ נטעתיך העטיתיך כליל הוא בהדרי,
פֿארי בך אתפאר כמלאכי עבדי יעקב וישראל בחירי,
בחירי הנה אלה מצותי שש מאות ושלש עשרה מספרם,
חֹזק וֹאֹמֹץ ועשה כי בעזרך אל רם,
אנא י״י זכור למקבליהם ואם דל ממעש דורם,
כאשר זכינו להזכירם זכנו לעשותם ולשמרם.

(אז[10]) שש מאות ושלש עשרה וכו׳ כמו בנדפס בסוף מוסף).

---

[1]) ממחנה ה׳.

[2]) וכה תעשה להם לטהרם וכבר העיר הר״ר שמנה הגאון מצות שאינן נוהגין לדורות ועי׳ הר״ם בס׳ המצות שורש ג׳.

[3]) ועשית את המזבח וכו׳ ועשית סירתיו לדשנו וכו׳ נבוב לחת תעשה אתו.

[4]) אלה יעמדו לברך את העם, ורמז על האי דירושלמי סוטה פ״ז ה״ד אין לך דבר ודבר מן התורה שאין כרות עליו מ״ח פעמים.

[5]) חרוז זה שהם ב׳ שורות חסר בנדפס והעתיקם ההר״א נייבויער הי״ו להר״ר שזח״ה ככתוב בהמגיד הנ״ל.

[6]) שש ערי מקלט תהיינה לכם.

[7]) לזכרון לנחשלים בתורת ה׳.

[8]) נ״ל שצריך להיות „דבירי״ ואם גורסין דבורי צ״ל שהוא מלשון כעדר בתוך הדברו.

[9]) כתב הר״ר שבכ״י נקוד בְחָֽרְיו (אף) וכתב שאולי צ״ל בחירי, אולם כן כתוב בחרוז שאחר זה.

[10]) אולי אמרו סדר זה במקהלות, ונראה שהוסיף אותו איזה מעתיק, כמו שנראה שהוסיף המעתיק הר״ר התיבות „כמו בנדפס בסוף מוסף״.

# פירוש י״ג מדות.

# פירוש שלש עשרה מדות.

פי׳ שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם[1].

ר׳ ישמעאל אומר בשלש עשרה מדות התורה נדרשת. מקל וחומר. ומגזירה שוה. ומבנין אב מכתוב אחד ומבנין אב ושני כתובים. מכלל ופרט. מפרט וכלל. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. ומכלל שהוא צריך לפרט. ומפרט שהוא צריך לכלל. וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש. ודבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו. ושני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם[2].

---

[1]) לפני זה הפי׳ כתובה בכ״י הברייתא דר׳ ישמעאל כמו שהיא בתורת כהנים וכבר העיר הר״ר ש״ז שעכטער בבית תלמוד שנת ד׳ צד רל״ב שלפי עדות הר״ד אבודרהם בפי׳ לי״ג מדות היתה נסחת הגאון כמו שהיא במדרש השכם „ר׳ ישמעאל אומר משלש עשרה מדות התורה נדרשת״ ובכ״י לפנינו כתוב בברייתא דר״י בשלש עשרת מדות. והנה ראה זה מצאתי בס׳ „אשכול הכופר״ סי׳ קנ״ה הביא „בת״כ נאמר משלש עשרה מדות התורה נדרשת מק״ו וכו׳״ אולם שם סי׳ קע״ד איתא „הורו ואמרו בי״ג מדות התורה נדרשת ואע״פ שר׳ ישמעאל אמרו הכל הודו לו.״ — אמנם גם סידור המדות למספרן הוא משונה בפי׳ ר׳ סעדיה מברייתא דת״כ אשר לפנינו, דבברייתא מדת „דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא״ כתובה קודם המדות „כל דבר שהיה בכלל ויצא למעון טעם אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר״ „וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר״. ונהפוך הוא בפי׳ הכ״י אשר לפנינו שאחר השתי מדות האלה תבוא המדה „דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא.״

[2]) הפי׳ אשר כתוב בת״כ אחר דברי ר״י הביא דוגמאות למדות אך מן ההלכה, רק במדת ק״ו הביא „ואביה ירק ירק״ אולי מפני שזה נודע מן הדרש כשספרו את הקל וחומר בתורה (עיין ספרי פ׳ בהעלותך, ב״ק כ״ב. וב״ר פ׳ צ״ב). וגם בסוף הדוגמאות בב׳ כתובים המכחישים זא״ז הביא לדוגמא „וירד ה׳ על הר סיני מלמד שהרכין״ שהובא במכילתא פ׳ יתרו וסיים „וכן אמר דוד בס׳ תהלים ויט שמים״ וכדומה לזה כתוב במדרש תהלים י״ח סי׳ י״ג (הוצאת הר״ר בובער) „כתוב אחד אומר וכו׳ ובא השלישי והכריע ביניהם״ ובשם כ״י נאמרו שם הדברים.

המדה הראשונה. מקל וחומר. כיצד הוא קל וחומר. יש מהם שיתפרש ממנו ענין מצוה. ומהם ענין דבר בלי מצוה. צוה הקב"ה לאדם שנשא שתי נשים שחייב בשלשה תנאים הכתובים בתורה והם: שאר כסות ועונה שנ׳[1]) אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע זה נאמר בשביל שתי נשים ולא פירש לנו משפט האשה אחת זה יש לנו ללמוד מקל וחומר מה שתי נשים שהדבר עליו יותר כבד סיפוק שתים מסיפוק אחת ק"ו לאשתו היחידה שהוא קל עליו יותר שחייב באלו התנאים המפורשים למעלה. והדומה לו כי תראה[2]) שור איבך או חמורו תועה השב תשיבנו לו לא אמר לנו הכתוב אלא של איב. זה יש לנו ללמוד ומה של איב הקפידה תורה עליו וחייב להשיב אבידתו ק"ו לאוהבו. וכמו בן כי[3]) תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו ק"ו של אוהב והדומה לו מצות הקב"ה לאיש שלקח שתי נשים כדכתיב כי תהיינה לאיש שתי נשים וגו׳ וילדו לו בנים האהובה והשנואה והיה בן[4]) הבכור לשנואה לא יוכל לבכר את בן האהובה וגו׳ ואינו רשאי לתת חלק הבכורה שהוא לבכור בן השנואה לבנו בן האהובה בשביל כבוד אשתו האהובה ואם ילדה האהובה בכור מה יהיה משפטו יבכר בן השנואה שאינו בכור על בן האהובה שהוא בכור ק"ו ומה בנו הבכור שהוא בן השנואה אמרה תורה לא יוכל לבכרו[5]) על בן האהובה שאינו בכור ק"ו בן אהובה כשהוא בכור. והדומה לו כי[6]) יזיד איש על רעהו להרגו בערמה מעם מזבחי תקחנו למות אפי׳ יהיה כהן עובד עבודתו לא תשאו פנים לעבודתו ועוד שאפי׳ בא להאחז בקרנות מזבחי משם תקחנו זה נאמר בשביל כהן. ק"ו ישראל אם בא להאחז בקרנות המזבח שתקחנו משם. ומהם הרבה כמו אלו למוד מצוה ואחרים הרבה למוד ענין דבר.

המדה השנית. מגזירה שוה. יש מצות פרושות ופרוטות הענינים ויש מהם

---

מלבד אלה כל הדוגמאות הפי׳ בת"כ לדברי ר"י הם מן ההלכה. אולם ר"ס הביא דוגמאות גם מענינים ספוריים ומליצות בנביאים ובכתובים. ועיין שם באשכול הכופר שם שהביא בתוך עשר ק"ו שמנה ר׳ ישמעאל גם „ואף כי לוא אכל אכל היום העם (שמואל א׳ י"ד, ל׳) ואף כי היום יקדש בכלי (שם כ"א ו׳) אף כי לנדיב שפת שקר (משלי י"ז ז׳) אף כי אש אכלתהו (יחזקאל ט"ו, ה׳). והנה הר"ס במקומות שהביא דוגמאות מענינים ספוריים הביאם בסוף פירושו למדה ובקיצור רמז על זה בראש פירושו למדה הראשונה ושם בסוף אמר „ומהם הרבה כמו אלו למוד מצוה ואחרים הרבה למוד ענין דבר".

[1]) שמות כ"א י׳. עיין דברי ר׳ יאשיה במכילתא, כמשפט הבנות וכו׳ ה"ז בא ללמד ונמצא למד מה זו שארה וכו׳ לא יגרע אף בת ישראל שארה וכו׳ לא יגרע.

[2]) צ"ל כי תפגע. (שמות כ"ג ד׳) ע׳ בפי׳ ר"י אברבנאל שכתב וכ"ש מאוהביך תועה בשדה והר"ד אבודרהם הביא דוגמא הכתובה בת"כ והוסיף באבודרהם שממנו למדין גם לענין דיו לבא מן הדין להיות כנדון. אולם בס׳ בחיי על התורה פ׳ בהעלתך חסר הענין דיו לבא מן הדין ואין שם רק לענין מדת קו"ח כדבר ר"ס. והנה נראה שרש"י ואחריו האבודרהם והבחיי שאבו ממקור ר"ס וע׳ הערות הר"י קאבאק לפי׳ רש"י „בישורון" שנה ו׳ צד 38.

[3]) שם ה׳.

[4]) צ"ל הבן הבכור לשניאה (דברים י"ט ו׳) והר"י אברבנאל כתב שם „בהיות המשפט שוה ככל בכור עם אחיו עם היותם בני אשה אחת אבל דבר הכתוב בהוה כי לא יפול הספק בזה כי אם בהיות שם בנים מב׳ נשים וע"ש.

[5]) ואולי צ"ל אמרה תורה לא יוכל לבכר עליו בן האהובה.

[6]) צ"ל וכי (שמות כ"א י"ד) ואולי כוונת הגאון פי׳ „מעם מזבחי" היינו שהוא כהן שהוא תמיד אצל מזבחי וכן פי׳ ר׳ עקיבה מעם מזבחי ולא מעל מזבחי ביומא פ"ד. ורש"י פי׳ שם „שבא לעבוד עבודה" וע׳ מכות י"ב. בטעות שטעה יואב.

מצוה שפירש מקצתה והסתיר מקצתה. ויש לנו להשות מקצת הנסתר למקצת הגלוי. ואזכור מהם ראשי דברים מבוא לאחרים להדמות זה לזה. כתוב בתורה ערות אשה ובתה לא תגלה את בת בנה ואת בת בתה וגו' זהו ענין מפורש מקצתו ומפני מה הוא מפורש מקצתו ולא כולו שהרי באיש שהוא בנינו[1]) נסתר ואומר באיש ערות בת בנך או בת בתך ולא אמר ערות בתך ואחר כך בת בנך או בת בתך ולא פירש בכאן בגלוי בתו ממש וזהו מקצתו נסתר ויש לנו להשות מה שנאמר באיש למה שנאמר באשה לאסור בתה של איש כבתה של אשה זו היא גזירה שוה. ועוד אמר בפגול ואוכליו עונו ישא כי את קודש ה' חלל ונכרתה הנפש ההיא מעמה[2]) זהו ענין מפורש מקצתו בכרת ונאמר בנותר ביום ההוא יאכל לא תותירו ממנו עד בקר אני ה' ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי[3]). זהו ענין סתום מקצתו מפני שלא פירש עונש אוכל נותר כמו שפירש עונש אוכל פגול שהוא בכרת ויש לנו להשות דבר לדבר שנ' למעלה כי את קודש ה' חלל ונכרתה ונאמר כאן ולא תחללו מה למעלה במי שחלל שהוא בכרת ענש כאן בלא תחללו שאם תחללו תהיו בכרת כזה האחר שחלל. ויש מהם[4]) דברים ללמוד דבר להשות דבר לדבר כמו משלי שלמה בן דוד שהוא כולו דומה זה לזה.

המדה השלישית. מבנין אב וכתוב אחד. הוא עיקר ידוע מפסוק אחד והוא אב לכל מצוה או לכל דבר שהוא מענינו להתלמד ממנו. כמו שאמר בסמיכות וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי[5]) מצאנו כל הסמיכות וסמך את ידו ידו אחת ולא שתים יש לומר מאחר שמצאנו פעם אחת פירוש הסמיכה בשתי ידיו הדין הוא שנלמוד ממנו לכל הסמיכות שהן בשתי ידיו ויהיה להם זה הפסוק אב לכלל הסמיכות והוא פסוק אחד בלבד. וכן הוא אומר בענין סקילה איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דמיו בו ואומר ואיש אשר ישכב את זכר משכבי אשה תועבה עשו שניהם מות יומתו דמיהם בם[6]) ולא ידענו ענין זו

---

[1]) אולי צ"ל בנינו, כלומר שבתו ובת בתו הם ממנו יצאו וממקבת בורו חוצבו, עיין (ויקרא י"ח י'). והנה כבר העיר הר"ר שעכטר שאולי דבר ר"ס מבתו מאנוסתו, וכן נראה שצריך הגז"ש לאסור בתו מכל מקום, ועוד אפשר לומר דבפסוק י"ז אסר אשה ובתה שאינו בתו. וא"כ היה לו כאן לפרש בתו ממש ועיין יבמות ט"ז: ובחי' הרשב"א שם ב': שכתב בסוף דבריו „ומיהא לכשתמצא לומר דבבתו מן הנשואין קאמר לא תקשי לך דמבת אשתו דתניא במתני' בתר הכי נפקא משום דאורחא דתנא הוא בהכי דתני בתו שהיא בת אשתו ובת אשתו שלא בתו". והנה דוגמא זו הובאה גם בס' האבודרהם. ובבחיי יש טעות וכתוב „לא אסר אלא הבת" וצ"ל לא אסר הבת" וברש"י כתוב בפי' ולא אסר הבת עצמה.

[2]) צ"ל מעמיה (ויקרא י"ט ח').

[3]) שם כ"ב, ל"א, ל"ב. והנה כבר העיר הר"ר שעכטר להגות בת"כ ובכריתות ה'. והנה בת"כ פ' קדושים איתא ואכליו עונו ישא זה בנין אב כל שהוא קדש חייבין עליו כרת. ונראה שדעת הגאון כר' סימאי בכריתות דבפ' קדושים בפגול מיירי ולמדו ממנו נותר אלא שר' סימאי הביא הפסוק דנותר משמות כ"ט ל"ד.

[4]) אחר שאמר בראשית המדה השניה שיש מצוה שיש להשות מקצת הנסתר למקצת הגלוי אמר שיש גם דברים ללמוד מהם מוסר ולהשוות דבר לדבר ועי' באשכול הכופר בפרשו ההיקש הביא כמה פסוקים ממשלי לראיה (עיר פרוצה אין חומה, דלף טורד).

[5]) ויקרא ט"ז כ"א וגו' ח' ובת"כ אחרי, „זה בנין אב לכל הסמיכות שיהיו בב' ידים". ובמנחות צ"ג: אמר ר"ל כן.

[6]) ויקרא כ', ט' וי"ג הדוגמאות ממיתת סקילה, מהתרת אוכל נפש ומומי אדם ובהמה הביא גם ר"ד אבודרהם.

המיתה איזה מיתה היא אם היא סקילה או הריגה או חנק או שריפה. אבל מצאנו[1]) איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם בם יש לנו לומר מאחר שמצאנו פעם אחת בענין זה הדבר ירגמו אותם דמיהם בם בדין הוא שנלמוד ממנו לכל דבר שנאמר בו דמיו בו או דמיהם בם שהוא חיוב סקילה. ויהיה להם זה הפסוק אב לכל דבר שנאמר בו דמיהם בם. וכן תמצא בענין פסח שיאמר[2]) כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ובכל המועדים כולם נאמר[3]) כל מלאכה לא יעשה וכל מלאכה לא תעשו. נבין עתה מזה שבפסח יעשה צורך אכילה שנאמר בו אך אשר יאכל לכל נפש והקלו אותו ובכל המועדים לא נאמר אך ולא התיר לנו במפורש ונחמור אותם יש לנו ללמוד כיון שמצאנו בפסח שהתיר לנו צורך אכילה בדין הוא שנלמוד ממנו לכל המועדים שנעשה בהן צורך אכילה במועד. ויהיה זה הפסוק אב לכל המועדים ללמוד ממנו עשיית צורך אכילה במועד. ועוד כתיב לא תחבול רחים ורכב כי נפש הוא חובל[4]). מאחר שאמר כי נפש הוא חובל יש לנו ללמוד שכל דבר שהוא צורך נפש להתפרנס בו כגון כלי סעודה או כיוצא בו או אומן כלי אומנתו הכל עובר בו משום כי נפש הוא חובל והיה לו רחים ורכב בנין אב לכל מחית צורך נפש. ועוד צוה הכתוב בענין יום הכפורים מערב עד ערב תשבתו שבתכם אם תאמר זה הוא יותר חמור מיום שבת שצוה בו שנקה מעט מיום שלפניו ומעט מיום שלאחריו מה שאין כן בשבת מכאן יש לך ללמד שהוא אב ללמוד ממנו כל שביתות שנצטוינו וכן גרסינן בגמ׳ יומא בפרקא בתרא[5]) מנין שמוסיפין מחול על הקודש שנאמר מערב עד ערב אין לי אלא ביום הכפורים בשבת מנין שנ׳ תשבתו אין לי אלא שבת מועדים מנין שנ׳ שבתכם שהן שבתות הרבה וזה אב לכל המועדים. ובזאת המדה שפירשתי מבנין אב וכתוב אחד יש בה אחרת שהיא משני כתובים ולא היא מדה בפני עצמה אלא תלויה בחברתה: בנין אב משני כתובים ופי׳ עיקר ידוע משני כתובים פסוקים. דע שצוה הקב״ה במצוה דבר אחד ובמצוה אחרת מענינה דבר אחר. ואחר כך יבוא הדבר ללמד שמה שחייב בכאן חייב בכאן ויהיה לה העיקר ידוע משני פסוקים וזהו אחד מהן. ספר הכתוב מומי בני אדם ואמר בהם[6]) או גרב או תבלול בעיניו וגו׳

---

[1]) שם כ״ז וצ״ל ואיש או אשה. וכ״א בת״כ סוף קדושים דמיהם בם זה בנין אב. וע׳ במכילתא משפטים ומקלל אביו וכו׳ וכבר העיר הר״ר שעכטר שבכריתות ה׳. אמר רב אשי שהיא גז״ש ועי׳ סנהדרין נ״ד. וס״ו.

[2]) שמות י״ב ט״ז.

[3]) צ״ל „כל מלאכת עבודה לא תעשו (ויקרא כ״ג). והנה ביוה״כ כתיב כל מלאכה לא תעשו, שם כ״ח ול״א ונשנה שם ל״ז כ״ט ובמדבר כ״ט ז׳, ובפסח לבד כתיב, כל מלאכה לא יעשה. והנה במכילתא בא אמרו סתם שמותר מלאכת אוכל נפש ביו״ט, והר״ר שעכטר הראה מקום לספרי פנחס כלומר נאמר כאן מקרא קדש ונאמר להלן מקרא קדש. והנה בפרש״י כתב זה בנה אב לכל המועדים לפי שהוא ראשון לכולן. ודברים אלו חסרים בבחיי ובאבודרהם.

[4]) דברים כ״ד ו׳ וע׳ משנה ב״מ פ״ט הי״ג ובספרי.

[5]) כאן הביא ראיה מן הגמרא, יומא פ״ב: והיא כמעט כגי׳ הרי״ף והרא״ש, רק שבסוף כתוב שם „כל שבת שאתה שובת״ והגאון אמר שהן שבתות הרבה. והנה בבה״ג הביא להיפך שיו״ט ילפינן מתשבתו, ושבת ילפינן משבתכם. וכבר הראה הר״ר שעכטר על הנוסחא שנרמזה בדקדוקי סופרים.

[6]) ויקרא כ״א כ׳. וצ״ל או גבן או רק או תבלל בעינו.

ובמומי הבהמה אמר[1]) עורת או שבור או חרוץ או יבלת ולא נאמר במומי בן אדם ועתה יש לנו ללמוד שמה שחייב במומי האדם חייב במומי הבהמה ומה שחייב במומי הבהמה חייב במומי האדם זהו בנין אב משני כתובים ללמוד ממנו לכל המומין שמומי אדם ומומי בהמה שוים. ודומה לו בנרות בית המקדש שנאמר[2]) חקת עולם לדורתם. ולא אמר בו מיום פלוני עד יום פלוני ובשלוח המצורעים אמר[3]) מזכר עד נקבה תשלחו אל מחוץ למחנה תשלחום ולא יטמאו את מחניהם לא אמר לדורות ובנרות אמר לדורותיכם ויש לנו לומר מה שצוה בנרות שהוא לדורותיכם שיהא מיום צווי כמו מה שצוה במצורעים שהוא מיום צווי יש לנו ללמוד שהוא לדורותיכם כמו שצוה בנרות לדורותיכם.

המדה הרביעית[4]). כלל ופרט. פרט וכלל. זה הוא על שני פנים. יש מהם שיתחיל בכלל ויסיים בפרט ויש מהם שיתחיל בפרט ויסיים בכלל פי׳ כלל שבולל הכל ופרט כמו שאמר חוץ מזה. כיצד אמר הפסוק[5]) וכל אשר יפול עליו מהם במותם יטמא זהו כלל מכל כלי עץ או בגד או עור או שק זהו פרט ולא יטמא אלא מה שבכלים. וכמו כן[6]) איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה זהו כלל ואמר ערות אביך פרט ולא יאסר עליו אלא מה שפרט. עוד[7]) לא תלבש שעטנז זהו כלל כלומר כל דבר שהוא משעטנז ואחר כך צמר ופשתים יחדיו פרט ונחזור לפרט זהו כלל ואחר כך פרט ותחזיר לפרט. אבל פרט וכלל פרט[8]) ואחר תחזור כלל לכלל כמו שנאמר לענין שבת שורך וחמורך וכל בהמתך[9]) שורך וחמורך פרט וכל בהמתך כלל תחזור לכלל. ולענין חימוד[10]) עבדו ואמתו ושורו וחמורו פרט וכל אשר לרעך כלל. וכמו כן[11]) בכל תבואתך פרט ובכל מעשי ידיך כלל.

המדה החמישית. כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט. פי׳

---

[1]) ויקרא כ״ב כ״ב. ובתו״כ ובבכורות מ״ג. דרשו בג״ש כמו שהעיר ה׳ קאבאק בישורון ח׳ צד ל״ח.

[2]) שמות כ״ז, כ״א. ואולי צ״ל וכתיב לדורותיכם והוא בויקרא כ״ד ג׳.

[3]) במדבר ה׳ ג׳ ודוגמא זאת הובאה בת״כ וע׳ בספרי ריש נשא ר׳ ישמעאל אומר הואיל ונאמרו צוואות בתורה סתם ופרט באחת מהן שאינה אלא מיד ולדורות אף פורטני כל צואות שבתורה וע׳ בס׳ הכריתות.

[4]) כבר העיר ר״ד אבודרהם שר״ס מנה כלל ופרט, ופרט וכלל למדה אחת ורש״י הפרידם.

[5]) ויקרא י״א ל״ב, והנה אף שלא מצינו דרש בזה מ״מ יש רמז במה שנאמר בת״כ בפסוק זה מניין לעשות שאר כלים כבגדים ת״ל טמא [צ״ל וטמא] וע״ש פסוק כ״ז ובב״ק כ״ה: תנא מפץ בשרץ מייתי וברש״י ובשבת ס״ד. גמר כלי כלי מהתם.

[6]) ויקרא י״ח ו׳ וז׳. ובפי׳ המיוחס לרש״י ובאבודרהם ובבחיי הובא זה במדת דבר הלמד מסופו וע׳ אדר״נ פ״ב.

[7]) דברים כ״ב י״א. והדוגמא מובאת באבודרה׳ וע׳ פ״ט דכלאים ה״א ובפי׳ הר״ע ובשבת כ״ו.

[8]) צ״ל ואח״כ, כלומר הכלל שבא אח״כ תחזיר הכתוב לכלל.

[9]) צ״ל ושורך דברים ה׳ י״ד והן אמת שר׳ יוסי בשם ר׳ ישמעאל דריש ליה בב״ק נ״ד: בכלל ופרט וכלל מפני שבדברות הראשונות נאמר כלל, אולם הדוגמא שהביא אמת שבדברות האחרונות הוא פרט וכלל וע״ש בתו׳.

[10]) צ״ל ועבדו (שמות כ׳ י״ז) ומובא באבודרהם והוא השתמש בפי׳ ר״ס שהראיה אינה ברש״י ובבחיי והוא הביאה. והנה גם באשכול הכופר הובאה (במדה ז׳) ושם מביא הפסוק מדברות אחרונות דברים ה׳ י״ח. והנה במכילתא יתרו דרשינן ליה בכלל ופרט וכלל (בית רעך כלל).

[11]) דברים ט״ז ט״ו ועיין ספרי יכול בו במין ת״ל ובכל תבואתך.

כלל ופרט וכלל פרט בין שני כללות אחד קודם ואחד לאחר ידין בדין הפרט וזולתה לא לכל מה שכלל בשתי כללות אלא למה שידמה זה הפרט לזולתה עמה לא לכל כללה כמו שאמר במעשר שני[1]) ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך זהו כלל בבקר ובצאן וביין ובשכר זהו פרט ובכל אשר תשאלך נפשך כלל פרט בזה הענין שיקנה בכסף מעשר דברים הוין משל פרט ואינן מן הכללות אלא מענין הפרט ומה הם גדולי הארץ שהם מענין יין ושכר וחיות שהם מענין בבקר ובצאן. וכמו כן למי שהתפקד אצלו פקדון וכחש בו שישלם כפלים כמו שאמר[2]) על כל דבר פשע זהו כלל על שור על חמור על שה על שלמה זהו פרט על כל אבדה זהו כלל יש לנו להבין מזה הדבר שיש בפרט דבר אחד סתום שאינו משני הכללות וזהו מענין הפרט. ומה הן[3]) העבדים שהוקשו בקרקעות שלא ישלם בשבילם כפלים. והשטרות שאין גופן ממון.

המדה הששית. כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל. פי׳ דבר שהוא כלל שלא יתכן מבלי פרט ופרט שלא יתכן מבלי כלל כיצד[4]) קדש לי כל בכור זה הוא כלל ולולי שאמר כל זכר שהוא פרט היינו אומרים הבת כשתולד קודם שנקדשה לבכורה ת״ל כל זכר זהו כלל שצריך לפרט ופרט שצריך לכלל אלו אמר קדש לי כל זכר היינו אומרים אפילו מי שאינו בכור ת״ל כל בכור זהו פרט שצריך לכלל. ובמנחות הדומה לו[5]) ואם תקריב מנחת בכורים לה׳ ואלו שתק בכאן היה רשות לכל אחד ואחד להקריב כמו של עדה קודם שיקריבו הם כי זהו כלל בכורים כל בכורים בשביל זה אמר והבאתם את עומר הכל ביחד לא כל אחד בפני עצמו זהו כלל שצריך לפרט ואם לא היה אומר מנחת בכורים היה רשות ליחיד להביא עומר מאחר שהביאו הקהל בשביל [כך] כתב בכורים בשני המקומות וכתב ראשית קצירכם ללמד שראשית הקציר אינו ליחיד. והבכורים מאחר שהביאו הקהל יביא הוא קלוי באש.

המדה השביעית[6]). כל דבר שהוא בכלל ויצא לטעון טעם אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. פי׳ תמצא שיפריד אדם מכלל שהיה

---

[1]) דברים י״ד כ״ה. ואמר ר״ס שכלל גדולי קרקע שהן מענין יין ושכר וחיות שהן מענין בבקר ובצאן וע׳ עירובין כ״ז. ונראה שפי׳ כן אליבא דמ״ד פרי מפרי וגידולי ארץ היינו פרי בעלי חיים שפרין ורבין וגם צמחים מן הארץ וכ״פ בשל״ה ואם לא כיון לזה אולי שפי׳ כן אליבא דמ״ד בברייתא מה הפרט מפורש ולד וולדות הארץ (כלומר ולד חי נולד וגם ולדות הארץ היינו צמחים וכן הגירסא בילקוט אכן בגמ׳ לפנינו וולד ולדות הארץ) וע״ש מה שאמרו האמוראים בנדון הברייתא. — והנה ראיה זו איתא בפי׳ המדות בת״כ וברש״י ובאבודרהם

[2]) שמות כ״ב ה׳. והראיה איתא גם ברש״י ובאבודרהם אלא ששם נקט הדרש לענין שבועה והר״ס נקטו לענין תשלומין ובבחיי כתוב סתם שהדרש לענין שנז׳ וע׳ ב״מ נ״ז: ובתו׳ שם, והנה בריש ת״כ נקיט האי דוגמא לענין פרט וכלל.

[3]) אולי צ״ל כאן „הקרקעות שאינן מטלטלין והעבדים וכו׳״.

[4]) שמות י״ג א׳. והפרט אולי צ״ל הזכר (במקום כל זכר) והוא בדברים ט״ו י״ט וכן נדרשה המדה במכילתא גם הובא שם הפסוק וכל מקנך תזכר פטר שור ושה בשמות ל״ד י״ט. והנה שם י״ג ט״ו קראנו ע״כ אני זובח לה׳ כל פטר רחם הזכרים וע׳ בראש ת״כ שהובאה מדה זו, וברש״י ובאבודרהם הובא הפסוק במדבר ג׳ מ׳ פקוד כל בכור זכר.

[5]) ויקרא ב׳ י״ד וכ״ג י׳. ודרש ר״ס ע״פ שיטת ר׳ עקיבה שאמר בת״כ ויקרא בכוריך בכורי כל יחיד ויחיד לומר שאינה באה משל צבור (כן הגירסא בילקוט סי׳ תנ״ז).

[6]) הנה בהגיון לב סדר ר״ס בתחלה המדה דכל דבר שהוא בכלל ויצא לטעון

להשפט בו ולעונשו והוציאו מכלל ללמד עליו טענה אחרת שהיא כענינו ולהקל עליו. ביצד כשנמצא אדם שהרג את הנפש בשגגה ולא היה שונאו מתמול שלשום אלא שאנה השם לידו מה יהיה משפטו משפטו יהיה כהורג בזדון שהרי כלל הפסוק [1]) ומכה אדם יומת כל אדם בין בזדון בין בשגגה זהו כלל הוציאהו מכלל המזידים ודונהו לקולא שנ׳ [2]) ואשר לא צדה והאלהים אנה לידו ושמתי לך מקום וגו׳ חייבו גלות ולא חייבו מיתה זהו דבר שהיה בכלל הממיתים והוציאו הכתוב מכללן לפי שהיה שוגג וטען עליו טענה אחרת מענינו מה היא הטענה ואשר לא צדה זהו יצא להקל ולא להחמיר. ודומה לו שמצאנו מי שנשבע על דבר שלא יעשה אותו ושכח ועשה בשגגה יביא קרבנו אם היה דל יביא שתי תורים או שני בני יונה שנ׳ [3]) או נפש כי תשבע לבטא וגו׳ ואם לא תגיע ידו וגו׳ והמחלל את השבת בשגגה חייב חטאת קבועה אע״פ שהיה דל צריך נקיבה מן הצאן כשבה לא פחות שלא תמצא בו ואם דל ואם לא תמצא ואם לא תגיע תדע שאמר למעלה [4]) אם נפש אחת תחטא בשגגה ואומר אחת מכל מצות ה׳ זהו כלל כל המצות ואחר כך יצא זה שנשבע וכו׳ מכללו ודנו עליו לקולא בינה שמעה זאת מתוק מדבש. ומי שאמר יצא לטעון טעם אחד אינו אלא טועה [5]).

המדה השמינית [6]). וכל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר. פי׳ תמצא שיפריד דבר מכלל שהיה לו

טעם אחר שהוא כענינו (אולי צ״ל „כענינו״ שבפירושו מביא כן) ואח״כ כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר, (שזה מוסיף במשפט על הכלל הראשון) ואח״כ כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא (שהוא מוסיף על הענינים שנלמד דינם). אכן בראש ת״כ הם בסידור כאשר הם ברש״י ובאבודרהם מדה ח) כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על הכלל כולו יצא. ט) כל דבר .. לטעון טעם אחר כענינו יצא להקל. י) כל דבר .. לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר. – והבחיי סדרם ט) כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טעם אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר ואח״כ י) כל דבר... ויצא לטעון טען אחר שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר. והנה הוראת „כענינו״ פי׳ הגאון „מכלל שהיה להשפט בו ולעונשו״. — וברש״י פי׳ בכלל רוצח שנא׳ ומכה נפש יומת וזהו כדבר ר״ס, ובאבודרהם ובכ״י הוסיפו „שזה המית וזה המית״. והנה ר״ס גרס לטעון טעם אחר ולהלן בפי׳ מדה ח בסוף כתב „טען״ ובפירושו אמר „לטעון עליו טענה אחרת״, ובאבודרהם טעון אחר, ברש״י ובת״כ טען אחר, ובבחיי לסי׳ ט) גורס טעם וסי׳ י) טען אחר. וענין המדה שאם יצא ע״י הכתוב דבר אחד מכללו, יצא רק להקל, וכה אמר ר״ס „וטען עליו טענה אחרת״ ובבחיי „ללמד על עצמו שנצל זהו ולא להחמיר.״

[1]) ויקרא כ״ד כ״א. והנה דוגמא זאת איתא ברש״י ובאבודרהם ובבחיי.

[2]) שמות כ״א י״ג. והנה במכילתא בפסוק וכי יזיד דרשו למה נאמר פרשה זו לפי שהוא אומר ואיש כי יכה כל נפש אדם יכול המזיד והשוגג (כצ״ל ולפנינו אף המזיד והשוגג) ת״ל וכי יזיד.

[3]) ויקרא ה׳ ד׳ וז׳.

[4]) שם ד׳ כ״ז, ודרשו בת״כ בחטאת קבועה ואם נפש אחת וגו׳ אחת ממצות ה׳ ולא כל מצות ה׳ פרט לשמיעת קול ולביטוי שפתים ולטומאת מקדש וקדשיו

[5]) כ״כ באשכול הכופר סי׳ קס״ב, כן העיר ה״ז שעכטר.

[6]) ענין המדה הז׳ (דבר בכלל ויצא לטעון טעם אחר שהוא כענינו) היינו שגוף הענין בכלל והפרט אחד ושוה בכל וכ״כ ר״ס לעיל „שיפריד אדם מכלל שהיה להשפט בו, כגון הרוצח או החוטא המביא חטאת. וענין המדה הח׳, שמשונה ענין זה היוצא מן הכלל ששוה לו בשמו אבל יש הפרש בענינו ואמר ר״ס „שיפריד דבר מכלל שהיה לו וזה קרוב לפי בעל

מלהכלל בה ושופטין עליו לקולא יותר מן בעלי הכלל וחומר מן בעלי הכלל וזה יהיה כשיפרד מן הכלל כיצד צוה הקב"ה[1]) למי שנשאר עליו תבואה[2]) לפדותה ביובל ודן אותו שאם ירצה לפדות אותה בפחות משנה אין לו רשות ובתי עיר חומה באות בכלל אבל יצאו מן הכלל ושם להם דין קל יותר מן השדות ומה הוא הדין שאם ירצה לפדותה קודם מלאת שנה תמימה הרשות בידו מה שאין כן בבתי החצרים זהו יצא להקל ואי זהו להחמיר שהוא יותר חמור מדין בתי החצרים שאם לא יגאל אותה עד שנה תמימה לא תגאל עוד. הבין בית מושב היתה בכלל בתי החצרים ויצאה מכללן לטעון עליו טעם שלא כענינו ויצא להקל דינו מדין בתי החצרים שאם ירצה לפדותה קודם תמימות השנה יגאל ומה שאין בחצרים שלא יגאל עד שימלא מספרן שניו שחשב שנ'[3]) לפי רוב השנים ולהחמיר יותר מן החצרים שאם לא יגאל עד שנה תמימה לא יגאל עוד מה שאין כן בחצרים שיגאל עד שנת היובל. בינה זה הענין ואל תאמר דבר אחד שהוא טעות. וכמו כן דין עבד עברי להשתחרר בשנה השביעית והאמה[4]) בכלל עבד אבל יצאה מן הכלל לטעון טען אחר ויצאה להקל ולהחמיר. האיך להקל שאם תהיה בוגרת קודם שבע שנים תצא מה שאין כן באיש ולהחמיר שאם לא תיטב בעיני רבונה[5]) ימכור אותה אפי' קטנה שתמכר קטנה ולא גדולה מה שאין כן בעבד שלא ימכר קטן אלא גדול.

המדה התשיעית. וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא. פי'[6]) שיפריד ויפרוט הכתוב

---

קרבן אהרן שפי' במדה אשר לפנינו „כל דבר שהיה כלול עם הכלל בשם אבל לא במהות" וע' בשל"ה תשבע"פ כלל מדות.

[1]) נראה דעת הגאון שחובה לגאול ממכר אחיו כדעת ר"א בקידושין כ"א.

[2]) היינו תבואת שנה אחת ובת"כ בהר איתי' שני תבואות לא שנת שידפון ולא שנת ירקון ולא שביעית עולה מן המנין. ובמשנה ערכין פ"ט ה"א ושם איתא נרה או הובירה עולה לו מן המנין, ודברי ר"ס צ"ע ואולי כיון לזה שעכ"פ צריך תבואת שנה אחת אם נרה או הובירה בשנה השניה וכ"א בתוספתא עירכין נרה שנה אכלה שנה עולה מן המנין (וצ"ל שם הובירה שנה אכלה שנה וע' ר"מ פי"א משמיטה הי"א).

[3]) ויקרא כ"ה ט"ז. ודברי ר"ס קשה להעמידם שהרי שנינו במשנה עירכין פ"ט ה"ז ונגאלין מיד וכן בת"כ ואולי כוונת הגאון שבבתי החצרים צריך לתת גרעון כסף וזה אינו פחות ממחיר שנה ואיתא במשנה יוצא בגרעון כסף כשדות, ואולי צ"ל לפנינו „שלא יגאל עד שימלא מספר שנ' שחשב שנא' לפי רוב השנים". אולם בכל זאת דברי ר"ס צ"ע שנראה שדמה שדי תבואות לבתי החצרים ולפי ההלכה במשנה ובגמ' זה אינו שבשדי תבואות אינו גואל פחות מב' שנים ובבתי החצרות מיד (ונותן כסף שנה תמימה) וע' בתוספתא שם.

[4]) דוגמא זו איתא ברש"י ובאבודרהם ושם איתא הקולא שיוצאת בסימנין ובמיתת האדון והחומר שהאדון מקדשה בע"כ, ור"ס נקט הקולא שיוצאת כשהיא בוגרת (ואולי שגה המעתיק והיה דעת הגאון כשהיא גדולה) והחומר שימכרנה.

[5]) נ"ל שגם פה שגה המעתיק בהעתיקו וכוונת הגאון שאביה יוכל למכור אותה שהאדון אינו מוכרה בשום פנים לפי ההלכה וע' קידושין פ"א. ומה שאמר שהבן אינו נמכר אלא גדול כלומר כשמוכר עצמו או ע"פ ב"ד שאין מוכרים קטן וכ"א במכילתא וכי ימכור איש האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו וע"ש.

[6]) ר"ס פי' ענין המדה (משונה ממדה ז' ששם נאמר הענין בכלל וע"י זה היה ראוי להשפט עליו בדומה לו) שהדין שהיה להכתב בכלל הוציאו התורה וכתבו רק בפרט לבד או עונש בפרט זה לבד.

דבר מכללו וידון עליו בדין שראו לדון בו הכלל כולו. כיצד אמר הכתוב [1]) והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה׳ וגו׳ וזה הדין אינו לשלמים בלבד אלא לכל קרבנות ההקדש כמו שהוא מפורש בכמה מקומות היינו אומר זה הדין לשלמים בלבד. וכמו כן אשר יתן מזרעו למולך מות יומת ומולך שם אליל ועובדין אותו בני עמון שנ׳ ולמולך שקוץ בני עמון ואמר בדברי קבלה [2]) כל אדם שיתן מזרעו לשום אלוה לכמוש או לעשתרות או לכיוצא בהם ולולי שאמר כן היינו אומר׳ למולך הוא שחייב מיתה בלבד וזה יצא מכלל האלילים כולן ויצא ללמד עליהם ועל עצמו.

המדה העשירית. וכל דבר שהיה בכלל ויצא לידון בדבר החדש אי אתה רשאי להחזירו לכללו עד שיחזירהו הכתוב לכלל בפירוש. פי׳ יהיה דבר אחד בכלל דברים ויפרד מהם. ודנין אותו בדין זולתו אינך רשאי להחזירו בענין שהיה בו עד שיפרשנו הכתוב. כיצד אמר בשביל הכהן [3]) ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו אלו לא אמר לנו יותר בזה הענין היתה בתו הנשואה לישראל תאכל בלחמו כי בתו בכלל ילידי ביתו היא וכיון שאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר וגו׳ הוציאה מן הכלל ולא תוכל להחזירה שתאכל בבית אביה עד שיתפרש לך כיצד ובת כהן כי תהיה אלמנה וגרושה וזרע אין לה ושבה וגו׳ למדנו בפי׳ הפסוק שאם לא יהיה לה בן תשוב לקדמותה לאכול. וכמו כן נאמר בשור וכי יגח שור את איש או אשה [4]) ומת יסקל השור ולאיש [5]) על בעליו דבר כל שור שיגח שאין לבעליו דמים כיון שאמר אם [6]) עבד יגח שור או אמה הוציאו מן הכלל וחייב בעליו שלשים שקלים והיינו חושבים השור לא יסקל חזר ואמר השור יסקל הוציאו מכללו בשביל בעליו שישלם והחזירו לכללו שיסקל בכללו. וכמו כן אמר הקב״ה למשה רבינו ע״ה בעליית הר סיני [7]) רד העד בעם ומשה ואהרן בכלל כיון שאמר ועלית אתה ואהרן עמך הוציאן מן הכלל חזר ואמר והכהנים והעם אל יהרסו וגו׳ חזר לכללו שהיה בו.

המדה האחת עשרה. ודבר הלמד מענינו. פי׳ [8]) דבר שהוא מכלל ודנין

---

[1]) ויקרא ז׳ כ׳. ובת״כ איתא „והלא שלמים בכל הקדשים״ מניין לרבות כל הקדשים, והדוגמא איתא בריש ת״כ.

[2]) ע׳ ירושלמי סנהדרין והמדה שדרשו שם וברש״י אמר „והלא הוא בכלל שאר התועבות״ ובאבודרהם ובבחיי „התיעובין״ ונראה שכוונו למה שכתב ר״ס ע״ז אחרות.

[3]) ויקרא כ״ב י״א וי״ג. כלומר אם שבה אל ביתו מבית בעלה עכ״פ תדון שתאכל כי שבה אל בית אביה ע״ז אמר שרק במקום שאמרה תורה שתאכל ובת״כ דרשו שמעוברת ושומרת יבם לא תאכל וכן איתא במשנה יבמות פ״ז ה״ה והנה בפי׳ רש״י סיים וכל התורה נדרשת בכך. (באבודרהם ובבחיי חסרים הדברים האלה) שבאמת זהו עיון וביאור שדרך זה דרך התורה ואינה כ״כ מדה שנתנה לדרוש וע׳ בראש ת״כ.

[4]) שמות כ״א כ״ח. וצ״ל „או את אשה״ ועיין במכילתא שנדרש על מדה זו.

[5]) כבר העיר הר״ר שעכטר שחסרון יש כאן וצ״ל ולאיש על בעליו אין דבר שנאמר ובעל השור נקי.

[6]) שם ל״ב.

[7]) שמות י״ט כ״א וכ״ד. ואם שלא נדרש כן במכילתא הלא חקרו בזה ואמרו יכול אף הכהנים (כנראה אהרן בכלל וע׳ שם למעלה מזה ר״י בן ק׳ אומר נדב ואביהו) יעלו עמך ת״ל ועלית אתה וע׳ בפירש״י.

[8]) החילוק בין מדה זה לשאחריה שאין דבר הנדרש מפורש ברור אלא מתוך עיקר הענין נלמד. ודבר הלמד מסופו היינו שבסוף הענין מגלה קרא בפירוש על מה שלפניו. והנה ברש״י ובבחיי לא נמצאת הדוגמא הזאת ורק דוגמא דאל יצא איש ממקומו ובאבודרהם הביא גם דוגמת ר״ס.

אותו במקומו בדינו כמו שצוה הקב"ה לכהן גדול [1]) ומן המקדש לא יצא וגו' אינו ר"ל שלא יצא מן המקדש על כל פנים אבל הענין ההוא נאמר בשביל טומאת מת וכשתחזור לא יצא לענין הנזכר היה הענין שלא יצא מן המקדש אחרי הגויה זה תלמד מענינו ולולי שאמר בשביל זה היינו מחייבין שלא יצא מן המקדש כל ימיו. וכמו זה [2]) ואיש כי ימרט ראשו וגו' אין הענין בו טהור מכל טומאה אבל אם היה זב או מצורע ראוי היה להיות טמא אבל זו הטהרה נאמרה על הענין ולא נאמר טהור אלא מנתק שלא תעלה על לבו ויאמר בשביל שימרט ראשו מנתק הוא אלא טהור הוא. וכמו כן חתן לא יצא בצבא ולא יעבור עליו וגו' [3]) לא תעלה על לבך שפטור הוא מכל מצות האמורות בתורה אלא פטור מכל ענין מלחמה אפי' מלהוליך מזון לאנשי המלחמה ולתקן כלי מלחמה וזה הוא פטור.

המדה השתים עשרה. ודבר הלמד מסופו. אדם שיהיה לו בן קטן או אשה ונדרו[4]) נדר עליה ואמר[5]) אישה יפרנו ואל תאמר כל נדר חייב האב או הבעל להפר אלא כל נדר שבו רעבון או עמל ויגיעה זהו שיפר שכן תמצא בסוף הענין שאמר[6]) כל נדר וכל שבועות איסר לענות נפש וגו'. וכמו כן ביוסף שמכרו אותו אחיו לא מצאנו שהתחנן לפניהם ומצאנו בכאן שאמר[7]) אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו וגו'. וכמו כן לא מצאנו שאמרו ישראל[8]) חדל ממנו ונעבדה ולא נרצה ללכת עמך אבל מצאנוהו בסוף הענין הלא זה הדבר אשר דברנו אליך.

המדה השלש עשרה. ושני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם. פי' שתראה שני פסוקים שמכחישין זה את זה ותביא אות שלישי ויפריד ביניהם כנאמר[9]) וכל המנחה אשר תקריבו לה' לא תאפה חמץ וגו' ובמקום אחר אומר[10]) ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים סלת תהיינה חמץ תאפינה בכורים לה' כיון שבא האות השלישי נסתלקה מחלוקת ואמר[11]) קרבן ראשית תקריבו אותם לה' אבל אל המזבח לא יעלו לריח ניחוח. וכמו כן תמצא כשקנה דוד הגורן מאת ארונה אמר שנתן לו חמישים שקלים בשבילה

---

[1]) ויקרא כ"א י"ב תפס דברי ר' מאיר במשנה סנהדרין פ"ב ה"א וע' בת"כ והובאה באבודרהם.

[2]) ויקרא י"ג מ'. הדוגמא איתא בריש ת"כ.

[3]) דברים כ"ד ה'. ומה שאמר שפטור מלהוליך מזון וכו' כן דרשו בספרי ובסוטה מ"ד. אולם מה שאינו פטור משאר מצות זה אינו לפנינו במדרש.

[4]) נראה שטעה המעתיק וצ"ל בת קטנה או אשה ונדרה.

[5]) אין הכוונה על פסוק מיוחד שכתוב בו ואישה יפרנו שזה הפסוק הביא אח"כ באמרו „שכן תמצא בסוף הענין", אך כוונתו „שאמרה תורה בבמדבר ל' ט' וי"ג שהבעל מפיר" וכן הוא באבודרהם.

[6]) שם י"ד.` וצ"ל וכל שבעת איסר, ומה שנאמר לפנינו „חייב הבעל להפר" נראה ששגגת המעתיק הוא, וצ"ל יכול הבעל להפר וכ"א באבודרהם וע' בספרי.

[7]) בראשית מ"ב כ"א. (וע' ב"ר פ' תצא) וע' בפי' הרמב"ן שם שדרך הכתובים לקצר במקום א' ומאריכין בו במקום אחר.

[8]) שמות י"ד י"ב. ובמכילתא וכי מה אמרו ישראל למשה במצרים.

[9]) ויקרא ב' י"א. וצ"ל כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ.

[10]) שם כ"ג י"ז.

[11]) שם ב י"ב. וכן פירש"י ורשב"ם והראב"ע כתרגום המיוחס יונתן.

שנא׳[1]) ויקן דוד את הגורן ואת הבקר בכסף שקלים חמישים. ומצאנו בדברי הימים שקנה אותם בשש מאות שקלים שנ׳[2]) ויתן דוד לארונה במקום שש מאות יכחיש זה לזה אבל תמצא שיאמר[3]) ויאמר דוד זה בית ה׳ ולאלהים וזה מזבח לעולה לישראל כיון שהיה המזבח לכל ישראל יש לומר כי השש מאות היו לקוחים מכל ישראל וחלק אותם לי״ב חלקים תמצא כל חלק וחלק נ׳ שקלים הואיל וכך הנ׳ הנזכרים נתנם דוד בשביל שבט יהודה ובדברי הימים חשבם סך הכל שש מאות. וכמו כן תמצא בשמואל שהיה מספר ישראל שמנה מאות אלף שנ׳[4]) ותהי ישראל שמנה מאות אלף איש חיל ובדברי הימים אלף אלפים ומאה אלף. השלישי הפריד ביניהם שנ׳[5]) ובני ישראל למספרם ראשי האבות למספרם וגו׳ זה שאומר כ״ד אלף לכל חדש שהיו עם דוד שתעלה מדתם תמצא מאתים אלף ופ״ח אלף. ועוד י״ב אלף לכל נשיא שנא׳ ועל שבטי ישראל לראות סך הכל ש׳ אלף כשתבין זה תמצא מספרם שמונה מאות אלף כשתוציא הש׳ אלף והמספר אשר אלף אלפים ומאה אלף הוא כשתחלק המספר תמצא אותו כך והפסוק השלישי יוכיח ונגמר.

---

[1]) שמואל ב׳ כ״ד כ״ד.

[2]) דה״י א׳ כ״א כ״ה. וצ״ל ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות.

[3]) שם כ״ב א׳ וכ״א בספרי פ׳ נשא ופ׳ וזאת הברכה ובזבחים קט״ז: ובל״ב מדות דר״נ.

[4]) ש״ב כ״ד ט׳. ודה״י א׳ כ״א ה׳ וכ״ז א׳. ואיתא במדה ט״ו בל״ב מדות דר״א והובאה ברד״ק.

[5] אולי צ״ל ובני ישראל וכו׳ ושוטריהם (ד״ה כ״ז א׳) והר״ר שעכטר הראה מקום על פסוק ט״ז שם. ונראה כוונת הדרש שבדה״י א׳ כ״ג ד׳ כתוב שוטרים ושופטים ששת אלפים. ושם כ״ז א׳ קראנו לכל דבר המחלקות הבאה והיוצאת חדש בחדש, א״כ השוטרים הבאים והיוצאים היו י״ב אלף, ואלה י״ב אלף השוטרים עם אנשי המלחמה ב׳ מאות אלף ופ״ח אלף הם ש׳ אלף החסרים במלכים במספר העם ונחשבין לבדם.

# תשובות

# תשובות.

א. וששאלתם[1]) החולץ ליבמתו קטנה ובא להמלך ליבם אותה המותרת אם לאו ואם בא עליה מדעתו היעבור בלאו אם לאו כך ראינו שכיון שחלץ לה אסרה עליו ליבום שכך שנינו[2]) נתן לה גט הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרוביו ופסולה[3]) מן הכהונה[4]) וכן אם חלץ לקטנה נאסרה על חייבי כריתות ועל חייבי לאוין כי החליצה נגד הגט היא עומדת וכן הלכה.

ב. וששאלתם[5]) רו״ש ולוי ויהודה אחים ורו״ש ולוי היו נשואין ויהודה אינו נשוי ונפטר ראובן ולא הניח זרע למי ראוי ליבם את אשתו וראובן כתב לה בכתובתה זוזים ידועים והפצים וכלים והודיע שמקצת הזוזים הביאה אותם מבית אביה ומקצתם כתב לה בעלה משלו ומקצת זה היה מוקדם ומקצתו מאוחר היאך יהיה דינם בכל זה אם היבמה והאה הפצים ליבם או אם שניהם חפצים לחלוץ או אם האח חפץ ליבם והיבמה חפצה לחלוץ או אם היבמה חפצה להתיבם והיבם חפץ לחלוץ כך ראינו לפי מה שכתב בשאלה זו שגדול האחים ראוי ליבם כמו שנאמר[6]) והיה הבכור אשר תלד כו׳ אמרה תורה בכור על גדול האחים ושנינו[7]) מצוה בגדול ליבם ואם האח הגדול אינו חפץ ליבם אומרין לקטן ממנו ליבם ואם אינו חפץ אומרין לאחר שהוא קטן ממנו והרוצה ליבם ייבם ואם אין אחד מהם רוצה ליבם חוזרין לגדול ואומרין לו אם אינך רוצה ליבם הלוץ כמו שאמרו לא רצו חוזרין אצל הגדול ואומרין לו עליך מצוה או הלוץ או יבם ואין ראוי להמתין למי שהוא במדינה אחרת עד שיבוא ולא

---

[1]) שערי צדק חלק ג׳ שער א׳ סי׳ י״ב.

[2]) משנה יבמות פי״ג ה״ד ושם איירי בקטנה.

[3]) מפסק הב׳ דהחליצה כשרה בדיעבד לפסלה עליו מוכח שגם הגאון גרס במשנה שם פי״ב ה״ד קטנה שחלצה תחליץ כשתגדיל ואם לא חלצה חליצתה כשירה כגי׳ הירושלמי ולא כגי׳ הבבלי וע׳ תוס׳ בכורות י״ט ע״ב ד״ה איש וכן גרס הרי״ף וכפסק ר״ס איתא בתשו׳ גאו׳ קדמונים סי׳ קמ״ג וע׳ ה״ה לר״ם הלכות יבום פ״א הי״ז.

[4]) זה כתוב בכ״י תשו׳ הג׳ אשר היה לרשזח״ה ואחר התיבות „וכן הלכה״ נמצא שם „והכי אמר ר׳ עמרם המייבם את אשתו אחיו זוכה בנכסי אחיו המת כולן אבל החולץ ליבמתו לא זכה בנכסי אחיו ואין לו בהן אלא חלקו כאחד מאחיו וכן הלכה״. א״כ הפסק האחרון הכתוב בש״ץ שלפנינו בסוף תשובה זאת הוא מר׳ עמרם.

[5]) ש״ץ שם סי׳ כ״ג וכתוב לפניה „שאלה זו הועתקה מלשון ערב.״

[6]) כדרכו הביא בראש דבריו ראיה מן המקרא לפי׳ שפירשו החכמים בו וע׳ יבמות כ״ד. ובירושלמי שם פ״ב ה״ו ובספרי כי תצא.

[7]) שוב הביא ראיה מן המשנה יבמות פ״ד ה״ה וכדרך הגאונים מכנים ביאורו בתוך דברי המשנה.

לקטן עד שיגדיל וייבם אבל מצוין את האחים הגדולים שהם מצויין בעיר לייבם ואם רצה אחד מהם ליבם יכתוב לה שנים עשר זוזים וחצי ואם להוסיף מוסיף ויכתוב לה על עצמו כמו שהיה כתוב על אחיו ואם רצה להוסיף מוסיף ולא יפחות לה אלא ברצונה ואם הניח המת קרקע תהיה אותה קרקע משועבדת לה ואם לאו הרי נכסי זה האח החי משועבדים לה שכך אמרו[1]) כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר ובלבד שתהא כתובתה על נכסי בעלה הראשון ואי לית לה מראשון תקינו[2]) לה רבנן משני כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה ואם שניהם רוצים לחלוץ או האח רוצה לחלוץ אע״פ שהיא רוצה להתיבם הדין בשני דברים הללו אחד הוא והוא שתגבה כל כתובתה ומה שהביאה מבית אביה ומה שכותב לה בעלה מוקדם ומאוחר לאחר שתקבל גזירה שלא נפרעה ולא תפשה מכל מה שהיא תובעת ולא מדמיו שום דבר כמו שאמרו[3]) אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה ואם האח רוצה ליבם והיא רוצה לחלוץ הדין בזה שכל מה שהביאה מבית אביה והוא מצוי בעצמו נותנין אותה לה ואם אינו מצוי נותנין לה דמיו לאחר שתקבל גזירה כמו שאמרנו ומה שכתב לה בעלה והיא תחת ידה וברשותה אין מוציאין אותו ממנה ומה שאינו תחת ידה וכמו כן מה שאבד לגמרי וכמו בן המאוחר כולו אין נותנין לה ממנו כלום ואפי׳ בגזירה כמו שמצאנו בדינין[4]) ואי אמרה יבמה לא ניחא לי ביבום כל דאתיא מבית נשא שקלא ליה ומאי דכתב לה בעלה דאיכא בידה לא שקלינן מינה ודליכא בידה לא יהבינן לה כאלו הדינין יש לעשות בכל הדרכים ואין לשנות.

ג. וששאלתם[5]) אשת איש שהלך בעלה למ״ה ובא ישראל משומד וכנסה כמנהג[6]) גוים והולידה בן ואח״כ בא בעלה ונתן לה גט ואותו משומד מחלל שבתות בפרהסיא עכשיו אותו בן כשר הוא כי אביו נחשב כגוים וגוי ועבד הבא על בת ישראל הוולד כשר או דילמא כיון שאם חזר בו ישראל ישראל גמור הוא והוולד ממזר כך ראינו שהולד ממזר לא מטעם שאם חזר בו משומד הרי הוא כישראל לכל דבריו אלא מפני שהיתה הורתו ולידתו בקדושה ואין הולכין בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר חילולה לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומד ושתי בחינות יש להן מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להן מן המצות בחינתו בכל אלה לראות השומר הוא את השבת או מחללה כדתניא[7]) ישראל משומד המשמר שבת בשוק הרי הוא כישראל לכל דבריו שמבטל רשות ושאינו משמר שבת

---

[1]) משנה שם ה״ד.

[2]) כתובות פ״ב: וכותב לה מנה וכ״א לעיל „י״ב וחצי״ וכ״א בר״מ הל׳ אישות פכ״ב הי״ד.

[3]) משנה גיטין פ״ד ה״ג.

[4]) נראה שהביא ר״ס כאן דינין קצובין בשער הישיבה בסורא כעין הלכות פסוקות ואולי שצ״ל „בהלכות״ במקום „בדינין״ ואי אמרה היבמה לא ניחא לי וכו׳ והובא בבהע״ט אות גט חליצה דבמתא מהסיא משוון לה כמורדת על בעלה, ואולי כיון לתשו׳ בענין זה שנפסקה כה ההלכה כדין הזה׳ והובאה בתשו׳ גאונים קדמונים סי׳ צ״א ובתשו׳ אחרת (מאי דתפיסא) לא מהנפיקונין ודלא תפיסא לא יהבינן.

[5]) ש״ץ שם סי׳ נ״ד.

[6]) אולי שמנהג גוים היה כיון שהלך הבעל למקום רחוק ולא בא להשיא את אשתו לאחר או הכוונה שהנישואין היו כמנהג גוים.

[7]) בחולין ו׳. בע״ז ס״ד: ובעירובין ס״ט: ובתוספת׳ שם פ״ה הנוסח׳ משונה, ולפני ר״ס היו הדברים החסרים שם „ה״ה כישראל לכל דבריו״ „ה״ה כגוי״.

בשוק הרי הוא כנוי ואינו מבטל רשות ומקום שני לענין קדושין וגיטין חליצה ומאונין וממזרות וכדומה להן מכל המצות בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולידתו בקדושה קידושיו קידושין וגיטו גט וחליצתו חליצה ובניו מחייבי כריתות ממזרין כמו ששנינו לענין גרים[1]) היתה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראל לכל דבריהם כללו של דבר במצות הלך אחר שמירת שבת בעריות הלך אחר הריון ולידה אף כאן כיון שנתייהד ונולד בקדושה ובא על אשת איש הולד ממזר גמור ואין בדבר זה ספק וכך הוא הדין ואין לשנות.

ד. וששאלתם[2]) ראובן היה נשוי והיה דר עם אשתו בבית אביה ופעמים היה בעיר ופעמים היה הולך לעיר אחרת והיה אדם אחד נוהג לבא מבבל והיה נכנס לבית אבי האשה הזאת וכשהיה ראובן שומע היה כועס וחושד ולאחר זמן בא ראובן עם אשתו לב״ד ואמרה האשה אי אפשי בבעלי זה ענה בעלה ואמר יפרע מפלוני שהפסיד עלי אשתי כשהיה בא ויוצא מבית אביה והיא רוצה להנשא לו והרבו דברים על זה וסוף דבר קרא האיש[3]) פסק הגט והוא אומר אינו מניח זה האיש לישא אותה שהוא גרם לה להתגרש ממני והוא אומר לה שישאנה ולא נכתב הגט באותו יום ולמחר בא האיש הנטען ובא אבי האשה ואמה ובקשו מבית דין לכתוב לה כתובה ולהשיאה לאיש הנטען ולא רצה בית דין לשמוע להם ולפי שראו שהוא רוצה לישא אותה נתנו הגט לשני אנשים מזקני הקהל ואמרו להם כשילך זה האיש מן העיר תנו לה הגט ואותו האיש נשאר בעיר ולא הלך ולא נמסר לה הגט ואחר ימים באו אנשים והשיאו אותה האשה לאותו האיש הנטען ושדכו שידוכין ועמד עמה מאז ועד הנה יליף מרנא לעבדוהי תשובת שאילתא דא. כך ראינו אם כך היה המעשה כמו שכתב בשאלה זו הרי אשה זו אשת איש בלא ספק וחייב לגרשה וחייבין בית דין להוציאה ממנו מכמה פנים והראיה שהיא אשת איש משני פנים גדולים האחד מפני שלא קבלה גט וכל זמן שהאשה לא קבלה גטה הרי היא אשת איש כמו[4]) שכתב בתורה וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ואלו אמרה תורה וכתב לה ספר כריתות ושלחה מביתו היתה גרושה ממנו משעת כתיבת הגט אבל כשהוסיפה ונתן בידה הודיעתנו שהיא אשתו כל זמן שלא הגיע הגט לידה וכמו כן מצינו במשנה שכל זמן שלא הגיע הגט ליד האשה יוכל האיש לבטלו כמו ששנינו[5]) השולח גט לאשתו והגיע בשליח או ששלח אחריו שליח ואמר לו גט שנתתי לך בטל הוא הרי זה בטל ומשהגיע הגט לידה אינו יכול לבטלו ואלו היה הבעל כהן וכתב גט לאשתו ולא הגיע הגט לידה או הגיע הגט לידה על תנאי ולא נתקיים התנאי הרי היא אשתו ואין אנו אומרין שההזירה מאחר שנגירשה לפי שאין בזה ריח הגט כמו ששנינו[6])

[1]) יבמות צ״ז:

[2]) ש״ץ חלק ג׳ שער ב׳ סי׳ ט׳. ולפניה כתוב „הועתקה שאלה זו מל״ע״.

[3]) קודם הגט קרא הבעל פסק הגט בב״ד ומינה בזה השליח לכתב הגט. אולם אמר שדעתו לסדר הגט ע״ד „חוץ מפלוני״ ואולי הכוונה „פסוק וסידור הגט בכל תיבותיו״ שבו יראה הסופר השמות וכו׳ וכן יכתוב. ופסק הגט הובא גם בתש׳ שאחרי זאת.

[4]) כדרכו הביא ראיה מן המקרא וחוקר ודורש הקרא ומודיע שהדין נובע מן הכתוב.

[5]) משנה גיטין פ״ד ה״א. בבבלי ובמשניות כתוב „אם משהגיע גט לידה שוב״. אכן במשנה שבירושלמי וכן ברי״ף חסרה תיבת שוב שנחסר גם אצל ר״ס שהביא תחלת המשנה וסופה, ונראה שגרס „משהגיע הגט״ ובמשנתינו כתוב „אם משהגיע״.

[6]) שם פ״ח ה״ח.

כתב לגרש את אשתו ונמלך בית שמאי אומ׳ פסלה מן הכהונה וב״ה אומרין אע״פ שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי לא פסלה מן הכהונה הרי נודע כי האשה שלא קבלה הגט הרי היא אשת איש לכל דבר והפן השני שאילו כתב לה גט שלם ומסרו לה והיה מתנה עליה שלא תנשא לפלוני הרי הגירושין בטלים ועדיין היא אשתו כמו ששנינו[1]) המגרש את אשתו ואמר לה הרי את מותרת לכל אדם אלא לפ׳ רבי אליעזר מתיר וחכמים אוסרין ואין הלכה כרבי אליעזר הרי נודע בידיעה ברורה שזו האשה אשת איש גמורה משני הפנים הללו האחד מפני שלא קבלה הגט והשני מפני שאמר לה הוין מפלוני ואילו נתן לה הגט בידה והיה אומר לה הוין מפ׳ הרי היא א״א כשהיתה מקודם ואילו לא אמר לה הוין מפ׳ אבל לא הגיע הגט לידה הרי היא א״א כשהיתה מקודם כ״ש ששני הפנים הללו יש בה והדבר הראשון שאנו אוסרים בו אשה זו על זה האיש הוא הדבר הגדול שאנו יודעים שהיא אשת איש משני פנים ועוד מפני שהוא חשוד עליה ואלו היה בעלה מגרשה גירושין גמורים היתה אסורה לזה החשוד עליה קודם הגירושין וכל אדם שנחשד על א״א קודם שישאנה אסור לישא אותה ואנו חייבין למנעו מפני החשד הקל אבל הדבר שצריכין להתיישב בו אם נשאה בכתובה וקידושין לאחר שגירשה בעלה גירושין גמורין כמו ששנינו[2]) הנטען מאשת איש והוציאוה מתחת ידו אע״פ שכנס יוצא ונאמר בתלמוד אמר רב ובעדים[3]) ואמר ר׳ ובדבר מכוער וביאור דבר מכוער היאך יהיה כגון רוכל יוצא ואשה הוגרת בסינר רוק למעלה מן הכילה מנעלין הפוכין תחת המטה ובתלמוד ארץ ישראל[4]) שניהן יוצאין מתחת אפלה מעלין זה את זה מן הבור טופחת על ירכה מבהוין ופסקו ואמרו הילכתא כר׳ קשיא הילכתא אהילכתא ל״ק הא בקלא דפסיק הא בקלא דלא פסיק וכללו של דבר אין כופין את הנטען להוציא אלא בקלא דלא פסיק ובדבר מכוער או בקלא דפסיק ושני עדים ושני דברים הללו בשכבר נשאה הנטען כמו שהוא מפורש במשנה אע״פ שכנס יוציא אבל קודם שישאנה אפי׳ בחשד קל ובקלא דפסיק מונעין אותו מלישא אותה כמו ששנינו[5]) המביא גט ממ״ה ואמר בפני נכתב ובפני נחתם הרי זה לא ישא את אשתו ועוד אמרו החכם שאסר את האשה בנדר על בעלה הרי זה לא ישאנה הרי נתבאר שהחשד הקל מונע הנישואין קודם היותם אבל אחר הנישואין בכתובה וקידושין אין מחייבין אותו להוציא אלא בחשד גדול והוא קלא דלא פסיק ודבר מכוער או בקלא דפסיק ועדים כמו שביארנו וכל שכן עם אלו החשדות החזקות שנתפרשו בשאלה זו שזה האיש היה נכנס לבית האשה הזאת והיה יושב שם ועוד שלא היה בעלה בעיר וזה הוא ייחוד גמור כמו

---

1) שם פ״ט ה״א.

2) משנה יבמות פ״ב ה״ח. הגאון גורס הנטען מאשת איש וכ״א בבה״ג ה׳ מיאון לפי עדות הרשב״א בחידושיו ליבמות כ״ד ע״ב ולפנינו בבה״ג איתא „לאשת איש״ ובמשניות ובש״ס שלנו „על אשת איש״.

3) מדברי הגאון משמע שסבר דרבי פי׳ האי משנה ישנה דהנטען מאשת איש דמיירי שהיה אותו הנטען יוצא ואשה חוגרת בסינר ומכוער הדבר תצא, ולמשל נקט הרוכל, והני מתניתין דמביא ביבמות כ״ד: שם תניי׳ לפי פי׳ זה, ורב פי׳ בעדי זנות, והנה בנידון דבר רבי על הנטען שנשאה גם הר״ת גם הרי״ף פירשו כדבריו ועיין שם בתוס׳ ד״ה אמר רבי וברא״ש.

4) כתובות פ״ז ה״ו ושם אית׳ שניהם טופחין על ירכה במרחץ.

5) משנה יבמות פ״ב ה״ט וי׳.

שאמרו[1]) אמר רבה בעלה בעיר אין בה משום ייחוד ואין ראוי[2]) לישא את הקרובות מפני שנודעה עמידתו עמה ועוד שהבעל היה[3]) כועס על זה וגדול שבאלו הדברים שבשידע הנטען שהבעל היה מגרש קודם[4]) ועשה שידוכין לפי מה שהוזכר בשאלה זו והיא עדיין א״א וכ״ש שנתייחד עמה אחר אלו השידוכין הארורים ואלו היה בזה המעשה מאלו הדרכים היה ראוי למנוע איש זה מלישא אשה זו על אחת כמה וכמה שכולם היו הילכך מחייבין על כל פנים את האיש להפריש ממנה ומזהירין אותם שלא יתחברו בדרך נישואין קל וחומר בדרך אחר וחוזרין לבעל ונוטלין ממנו גט שלם מכל תנאי ונותנין לאשה ותהיה בו מותרת לישראל לאחר שלשה חדשים מיום כתיבת הגט השלם ואוסרין אותה על הנטען ולא יקרב לה בשום פנים ולאלתר משמתין את שניהן עד שיצא מביתה וכמו כן האנשים שהיו שם בעת שידוכי אשת איש והתירו דבר זה כולם חייבי נידוי ואפי׳ היו חכמים כמו ר׳ שילא כמו שלמדונו החכמים בתלמוד[5]) ההוא גברא דטבע באגמא דסמקי אנסבת ר׳ שילא לדביתהו א״ל רב לשמואל[6]) ליתי מר לישמתיה אמר ליה נשלח ליה ברישא שלחו ליה מים שאין להם סוף אשתו מותרת או אסורה שלח להו אשתו אסורה[7]) הדר שלחו ליה אגמא דסמקי מים שיש להם סוף או מים שאין להם סוף שלח להו מים שאין להם סוף[8]) ואלא מר מאי טעמא עבד הכי מטעא טעינא אמרי כיון דקוו וקיימי כמים שיש להם סוף דמי ולא היא כיון דאיכא גלי אימר גלי אשפלוה קארי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און קארי רב עליה דשמואל ותשועה ברב יועץ.

ה. וששאלתם[9]) ראובן יש לו אשה וכבר ידעו בית דין מה שהוא חייב לה שהודה בדבר ידוע וקנו ממנה שאינו חייב לה יותר ורצה ראובן לגרשה ואינה רוצה לקבל גט וטוענת שהוא נשבע לה שלא יגרשנה לעולם ונמנעה מלבוא לבית דין ורצה הבעל להביא לבית דין כל מה שהוא חייב לה כפי מה שהן יודעין ולקרות[10]) פסק הגט כדי שיכתבו אותו ויהא מזומן לאשתו וכשתרצה לקבלו עם הזוזים תקבלו ותעשה כראוי לה היפטר ראובן מן המזונות כשיעשה כך אם לאו ועוד אם נמצאת מעוברת וטוענת כי מבעלה נתעברה והיא מתחבאה ממנו ואינה באה לבית דין והיאך יהיה הדין על טענתה שטוענת שבעלה נשבע שלא יגרשנה יודיענו גאון אדוננו. אם

---

[1]) קידושין פ״א.

[2]) פסק ר״ס דלא ישא קרובות כיון שעמדה אצלו וקצת אנשים חשבו שהיתה נשואה וע׳ יבמות כ״ו. הנטען מן האשה אסור באמה וכו׳ כשם שאסורה לו כך אסורה לאחין.

[3]) הכוונה שהיה חושב לאמת שונה עמה.

[4]) אולי צ״ל „קידם ועשה שידוכין" כלומר שבענין זה האיסור ברור שבאלו הדברים והדינים שנאמרו היה צריך להוציאה על אחת כמה וכמה בענין שלפנינו שעשה שידוכין והיא א״א ונוסף עוד שנתייחד עמה אחרי כן.

[5]) יבמות קב״א.

[6]) לפנינו „תא נשמתיה".

[7]) לפנינו חסר „הדר שלחו ליה".

[8]) לפנינו רק „ומר מ״ט עביד הכי".

[9]) ש״ין שם סי׳ י׳ ולפניה כתוב „גם זו הועתקה" ונראה מלשונה ומדרך שמביא פסוקי התורה לראיה שהיא לר׳ סעדיה ומדובר בה „מקריאת פסק הגט" שהזכיר ר׳ סעדי׳ בסי׳ שלפני זאת התשובה.

[10]) ע׳ סי׳ ד׳ הערה ג׳.

הדבר כך כמו שנכתב בשאלה זו אם ראובן רוצה לגרש את אשתו והיא אינה רוצה להתגרש אם הוא נותן לה כל הראוי לה יכול לגרשה בין ברצונה בין בעל כרחה כמו שאמרו[1]) האשה יוצאה לרצונה ושלא לרצונה והאיש אינו מוציא אלא לרצונו וזה שאמרנו שהוא יכול להוציאה בעל כרחה אינו שלא לדעת אלא לדעתה והדרך בזה ששולחין לה בית דין ומצוין אותה לבא לב״ד עם בעלה וכשתבוא מצוין אותו לפרוע לה וכשהן רואין שהוא פורע כראוי מקרין אותו פסק הגט וכותבין אותו וכשנותנין אותו בידה בעל כרחה הרי היא מגורשת ועל כל פנים צריכין להניחו בידה כמו שכתוב אחר וכתב לה ונתן בידה ואם זרקו לה או קרוב לה אין הגירושין גמורין עד שיהיה בידה אע״פ ששנינו[2]) היתה עומדת ברשות הרבים וזרקו לה קרוב לה מגורשת קרוב לו אינה מגורשת כבר פסקו בתלמוד א״ל שמואל לרב יהודה[3]) שיננא כדי שתשוח ותטלנו ואת לא תעביד עובדא עד דמטי גיטה לידה ואם נסתרה מבית דין משמרין לה שלוחי ב״ד עד שיראו אותה ומצוין אותה לבוא ואם לא באה לאחר שצוו אותה ראוי לכתוב כתב פתיחא עליה כי האיש ממתינין לו עד שלשה מושבות מפני רוב עסקיו אבל האשה די לה בשליחות אחת כמו שמצאנו בתלמוד[4]) רב אשי איקלע לבי רב כהנא חזא ההיא איתתא דאזמנוהא לדינא מצפרא וקא כתבין עליה פתיחא לפניא אמר ליה לא סבר ליה מר להא דאמר רב חסדא קובעין זמן שני וחמישי ושני א״ל הני מילי בגברא דאנים אבל איתתא דשכיחא במתא ולא אתיא מעיקרא[5]) מורדת היא ואם באה לב״ד וחייבוה לקבל הגט ולא קבלתו ולא היה להם יכולת להניחו בידה יהא הגט מונח בב״ד עם כל הממון הראוי לה לקבלו ויהא חשוב לה כאלו קבלה הממון בלבד לפטור ראובן מן המזונות כמו שמצאנו במשנה על מי שיש לו לקבל ממון ונחבא כדי שלא יקבלנו שמניחין הממון בב״ד ויחשב לו כאילו קבלו[6]) בראשונה היה נטמן יום שנים עשר חדש שתהא חלוטה לו והתקין הלל הזקן שיהא חולש את מעותיו בלשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי[7]) שירצה יבא ויטול את מעותיו וכשראובן נותן את הראוי לאשתו ומה שהוא חייב לה עם הגט הרי הוא פטור מליתן לה מזונות אבל אם נמצאת מעוברת אינו יכול לדחותה כל זמן שלא קבלה הגט לפי שהיא ברשותו ותחת אישה אנו קוראין בו ואפי׳ היה בעלה במ״ה ונתעברה ואמרה שמבעלה נתעברה נאמנת כמו שהוא מפורש בענייני ממזרות[8]) אין חוששין לה כגון דהוה איתיה לאבוה במ״ה ואיעברה אימיה דאמרינן דילמ׳ אתא בצנעא לביתיה ושמש וכמובן אין מצילין ירושתה מראובן והוא יורשה כל זמן שלא

---

[1]) גיטין מ״ט:

[2]) משנה שם פ״ח ה״ב.

[3]) גיטין ע״ח:

[4]) ב״ק קי״ג לפנינו בש״ס איתי דאזמנה לדינא בפניא ובצפרא כתיב עלה פתיחה, אולם הרי״ף גרס כגי׳ ר״ם.

[5]) תיבת מעיקר׳ חסרה בש״ס לפנינו אולם איתי ברי״ף.

[6]) משנה ערכין פ״ט ה״ד וכגי׳ ר״ם איתי במשנה שבמשניות „שיהא חלוט לו״ (במשנה בגמ׳ ובגמ׳ גיטין ע״ד: „כדי שיהא חלוט לו״) הלל הזקן (במשנה בגמ׳ הלל אולם בגיטין כגי׳ ר״ם) בלשכה (בגמ׳ ללשכה).

[7]) במשנה במשניות ובגיטין אימתי שירצה הלז, ובמשנה שבגמ׳ „שירצה הלז״ ור״ס גרס „אימתי שירצה יבוא״.

[8]) כיון לבה״ג סוף ה׳ גיטין שכתובין שם כדברים האלו.

קבלה הגט לפי שהיא תחת אישה ואם מתה הוא יורשה בירושת התורה לפי שכל זמן שלא קיבלה הגט לא נגמר ושלחה מביתו. ומה שטוענת האשה שראובן נשבע לה שלא יגרש אותה לעולם עליה להביא ראיה ואם הביאה עדים שנשבע לה חייבין ב"ד למנעו מלגרש אותה כדי לקיים שבועתו כמו שאמרה תורה לא יחל דברו ככל היוצא מפיו יעשה ואם אין לה ראיה והיא רוצה להחרים על מי שנשבע לה שלא יגרשנה וא״נו מודה הרשות בידה להחרים סתם על זה הענין לאחר שמאיימין על ראובן ומזהירין אותו ליראה את השם שהוא עד בין איש לאשתו כמו שנאמר כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך אולי יירא מהאל ויפחד ויודה במה שהיה ביניהם ויחזרו למוטב ולשלום וכך הדין[1]).

ו. וישאלת[2]) מעשה שהיה במקומנו ראובן היה לו שתי בנות ושידך שמעון לאחת מהם ונתרצת לו וכך המנהג במקומנו בשעה שהוא רוצה לקדש את הנערה אם בוגרת היא מרשת את אביה לקבל קדושיה ואם קטנה היא מקבל קידושיה מדעתו כמנהג חכמים ובאין הקהל לבית הכנסת שמתפלל שמה אבי הנערה ומקבל קידושי בתו בבית הכנסת וראובן זה היה תלמיד וזקן ובאו התלמידים והקהל לבית המדרש ועמד שמעון ממקומו ונתן קידושין לראובן והיו התלמידים בני רב נתן[3]) ז"ל יושבין בצדן פתח שמעון ואמר תהא בתך מקודשת לי בטבעת זו ואמרו לו בלשון הקדש פרש פרש כמו ארבעה וחמשה פעמים ולא שם לבו לדבריהם שנבהל בעמדו לפני התלמידים ולפני הקהל לאחר שישב במקומו אמרו לו התלמידים שיושבין בצדו טול ממנו שני גיטין לשתי בנותיך ששתיהן נאסרו עליו לפי שלא פירש איזו מהן קידש והשיב ראובן ואמר פלונית בתי קידש ואע"פ שלא פירש עכשיו לפניכם הרי עדים שלא שידך אלא לפלונית ועמדו העדים והעידו שלא שידך אלא לפלונית ואף שמעון ענה ואמר לא קדשתי אלא פלונית ומרוב שנבהלתי לפניכם לא פירשתי שמה השיבו התלמידים ואמרו אף על פי שהעדים מעידין ששידכת פלונית ועל דעת כך קדשתיה כיון שלא פירשתה שמה אלא אמרת בתך מקודשת לי בסתם כבר נזקקו לך שתיהן ושתיהן נאסרו עליך וצריך אתה לשני גיטין ולא עוד אלא שאילמלא הייתה רוצה להזור בך מן פלונית זו יכול אתה לטעון ולומר לא קידשתי אלא פלונית ואע"פ שבראשונה שדכתי בפלונית הזרתי בי והוראה לדבר שלא פירשתי שמה הילכך שתיהן נאסרו עליך ועמדו התלמידים בשטתן של תלמידים אלו בני רב נתן ז"ל חוץ מן חמשה או ששה תלמידים שעמדו עם ראובן שהיו קרובין ועמדו אלו כנגד אלו הללו אוסרין והללו מתירין ילמדנו ארוננו הלכה כדברי מי מהן. וכאשר נקראה שאלה זו לפנינו תמהנו מתלמידי חכמים שחלקו אחד על אחד ואילו היתה חלוקתן היצרכו שני גיטין או לא יצרכו כל עיקר היינו אומרים זו חלוקת אביי ורבא[4]) שהיה אביי אומר קדושין שלא נמסרו לביאה הוו קידושין וצריכות שני גיטין ורבא אמר קידושין שלא נמסרו לביאה לא הוו קידושין כלל ואין צריכות גט כל עיקר ואפילו היתה חלוקתן כך לא היה נכון הלכה רווחת היא שהלכה כאביי וצריכות שני גיטין כי היא אחת מן

---

[1]) בראש התשובה שאחרי זאת בש"ין סי׳ י"א כתוב בכ"י אשר היה לפנים להר"ר שוח"ה „לר"יבן אביתור".

[2]) ש"ין חלק ג׳ שער ג׳ סי׳ י"ב.

[3]) אולי היו בני ר׳ נתן גאון.

[4]) קידושין נ"א.

הששה[1]) וכ״ש כי לא נחלקו אביי ורבא כמעשה הזה יען כי סתם הוא כי בפירוש אמרנו כי היתה חלוקת אביי ורבא באומר לחבירו אחת משתי בנותיך מקודשת לי ובאשר אנו מחזירין את התירוץ ואומר המקדש אשה ובתה או אשה ואחותה באחת אינן יוצאין הא אחת מאשה ובתה או אחת מאשה ואחותה מקודשת ולדברי רבא אפילו אחת מאשה ואחותה אינן מקודשת ואילו שמעון זה אמר לראובן אחת מבנותיך מקודשת לי בטבעת זו בודאי היתה חלוקת אביי ורבא אבל המעשה הזה רחוק הוא ואפילו מדברי רבא בעבור כי סתם אמר שמעון לראובן בתך מקודשת לי ולא אמר לו אחת מבנותיך ואיפשר לומר שאפי׳ רבא שהיה מתיר בהאומר אחת משתי בנותיך אף הוא[2]) היה אוסר בהאומר בתך סתם כי באמרו אחת משתי בנותיך הסמיך על ברירה ראשונה שקדמה או על ברירה שהיא נבררת לאחר מיכן ובאמרו בתך סתם תפשי קידושין בשתיהן והוזקקו לו שתיהן ונאסרו עליו שתיהן כאביי ואין מניחים לברר להבא ואין סומכין על ברירה לשעבר קל והומר אם אמר בתך סתם ולא אמר אחת מהן שאין נשענין על בחינתו שעברה ולא על ברירתו הבאה הלכך לא נמצא מקום לתלמידים לטעות ולהתיר לא כדברי אביי שהוא אוסר בין בסתם בין באחת ולא כדברי רבא שהרי התיר באחת ולא התיר בסתם ולא נמצא שלישי בכל התלמוד כולו שהוא מתיר בסתם שיתלו בו התלמידים ההם הרי נתברר כי מכל מקום א״ב היה מעשה הרי נאסרו שתי בנות ראובן על שמעון וצריכות ממנו שני גיטין ואין משגיחין לשידוכי שמעון הראשונים ואין צריכין לתת טעם שאילו בקש לחזור בו משידוכין היה יכול ואף לא יועיל לשמעון מה שצוה ואמר כי פלו׳ קידשתי ואפי׳ היה בתוך כ״ד כי בארבעה לא יועיל כדי דיבור מגדף ועובד ע״ז ומגרש ומקדש[3]) וכל שכן שאם שהה יותר מכדי דיבור כמה כפלים כי הוזקקו ונאסרו וצריכות שני גיטין ואין חשש בדבר זה[4]).

ז. וששאלתם[5]) ראובן משכן לשמעון משכונות על קפ״ח דינרין שלוה ממנו ופרע לו מקצתם ואח״כ משכן לו אבן בדולח על עשרה דינרין ופרע אותם לו ועכשיו ראובן תובע את שמעון ליתן לו משכנותיו והוא רוצה לפרוע לו הנשאר מחובו ושמעון אומר כבר אבדו כל המשכונות הראשונות ואבן הבדולח כשתפשו המלך ובזז כל אשר לו ועוד אומר שמעון שהמשכונות לא היו שוים יותר ממאה דינרין וראובן אמר שהיו שוים מאתים דינרין ואומר שמעון שהאבן לא היתה שוה יותר מארבעה דינרין וראובן אומר שהיתה שוה עשרה דינרין[6]) יש מן הדין לעיין בתחילה בטענת שמעון

---

1) יע״ל קג״ם ע״ש ג״ב.

2) הן אמת שבש״ס שם הקשו על רבא מהא דהמקדש את בתו סתם וכו׳ אכן כבר פי׳ שם הר״ן דפי׳ האי בתו סתם „כלומר האומר אחת מבנותיך מקודשת לי אם יש בוגרות הרבה אין אחת מהן מקודשת״ וע״ש שהביא דברי ר״ס אלו בתשובה וגם הרשב״א בפ׳ האומר בהאי דלא שביק אינש מצוה דרמיה עליה מביא המעשה שבאה לפני ר״ס. והנה זה הפלפול הנמצא בגליון ש״ץ ח״ג שער ג׳ סוף סי׳ י״א (דף י״ח ע״א תחלתו „והר״ן״) הוא מוקדם ושייך לסי׳ י״ב זה.

3) נדרים פ״ז.

4) בראש התשובה שאחרי זאת בש״ץ סי׳ י״ג איתא בכ״י תשו׳ הג׳ אשר היה לפנים לר׳ שזח״ה „ר׳ הילאי״.

5) ש״ץ חלק ד׳ שער ב׳ סי׳ ה׳.

6) נראה שהשמיט המעתיק השאלה בענין ערבות של לוי. וכבר העיר ר׳ חיים מודעי שרק בסוף התשו׳ נזכר ענין זה.

שהוא אומר שהמשכונות והאבן נגזלו לו ובזוז עם שאר מה שאבד לו ואח״כ יש לעיין בדבר שיש בו ביניהן מחלוקת בשיעור דמי המשכונות ואח״כ יש לעיין במה שהתנדב לוי ונכנס בערבות בשביל ראובן. העיון הראשון כששמעון טוען כי המשכונות של ראובן אבדו עם שאר מה שאבד לו כשתפשו המלך צריכין לעיין[1]) אם היתה כונת התופש שתפשו בשביל עצמו וממונו ועשרו או שמעו הרי שמעון חייב לראובן ואין ראובן מפסיד וכשיתברר כי כונת התופשים לשמעון בשביל עצמו אין ראובן מפסיד כלום יש לעיין אח״כ בטענת שמעון שהוא אומר שהמשכונות ואבן אבדו ואם ראובן מודה לו מוטב ואם לאו ישבע שמעון בגזירה כי הכל אבד כמ״ש[2]) אמר רב הונא ומשביעין אותו שבועה שאינה ברשותו שמא עיניו נתן בה ולא יפטר שמעון משבועה זו אלא אם יש לו[3]) שהמשכונות של ראובן עצמם נגזלו וכשיודע הדבר הרי נשלם העיון בשער הראשון ויש לעיין בשער השני שטוען ראובן שהמשכונות היו שוים מאתים דינרין והאבן עשרה דינרין ושמעון אומר שהמשכונות היו שוין מאה דינרין והאבן ארבעה דינרין ואלו לא היה שמעון נותן שיעור בדמי המשכונות היה ראובן נאמן בשבועה בגזירה על שיעור דמיהן לפי שהוא בעל המשכונות והוא בקי יותר בשויים והיה מחשב עם שמעון ואם דמי המשכונות כדמי הדינרין שלוה ממנו והיה זה כנגד זה ואם חסר היה לו להשלים ואם העדיף דמי יש לדחות[4]) שיעור העודף לפי ששמעון נותן שיעור בדמי המשכונות ואומר כי שיעור דמיהם מאה דינרין וראובן אומר מאתים לפיכך ישבע ראובן בגזירה שנתן לשמעון משכונות כנגד החוב שעליו ויפטר מאותה תביעה ולא ישבע כי היו שוים יותר ויטול שכלל גדול בדין כל הנשבעין שבתורה נשבעין ולא משלמין ומצאנו במשנה שמי שתובעין אותו בעודף בדמי המשכון שהוא חייב שבועה כשהוא מודה במקצת כמו ששנינו[5]) המלוה את חבירו על המשכון ואבד המשכון ואמר לו סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו וסלע היה שוה פטור וזה נאמר על הלוה כשאינו מודה במקצת החוב שעדיין נשאר עליו סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו ושלשה דינרין היה שוה חייב וזה נאמר על הלוה כשמודה במקצת החוב שעדיין נשאר עליו סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וסלע היה שוה פטור וזה נאמר על המלוה כשאינו מודה במקצת דמי המשכונות שנשאר עליו סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וחמשה דינרין היה שוה חייב וגם זה נאמר על המלוה כשמודה במקצת דמי המשכון שנשאר עליו. עכשיו ראובן ושמעון כל אחד טוען שנשאר לו אצל חבירו יותר על הראוי לו והשבועה היא על ראובן שדינרי ההלואה עליו וישבע שנתן לשמעון משכונות ששוים כנגד החוב שעליו ויפטר ולא ישבע שהיו שוים יותר מפני שאין בדין[6]) שיטול יותר שגם שמעון נותן

[1]) עיין ב״ק קי״ו וקי״ז.

[2]) לפנינו ב״מ ל״ד: משביעין אותו (וכן שם ה׳:) וכו׳ מ״ט חיישינן שמא וכו׳.

[3]) צ״ל ראיה וכ״א בבעל העיטור תחלת אות מלוה על המשכון.

[4]) כ״כ הרא״ש סוף פ״ו דשבועות והובא בטור חו״מ ע״ב שהמלוה אינו משלם אם המשכון שוה יותר ונאבד באונס.

[5]) משנה שבועות פ״ו ה״ז.

[6]) נראה שזה אמר על דרך היתרון כענין אם היה טוען אבדתו בפשיעה. כיון שגם

שיעור לדמי המשכונות אבל מגלגלין בשבועת שמעון שלא קבל מראובן דבר ששוה יתר על החוב שיש לו עליו על ידי גלגול שבועה ותחלת השבועה היא שישבע שמעון שהמשכונות נגזלו ממנו ומוסיף ושאותם המשכונות לא היו שוים יותר מן החוב שהיה ראובן חייב לו כמו שנאמר בתלמוד שם[1]) רב אשי אמר זה נשבע וזה נשבע זה נשבע שאינה ברשותו וזה נשבע כמה היה שוה והכי קאמר מי נשבע תחלה מי שהפקדון אצלו שמא ישבע זה ויוציא הלה את הפקדון וכשישלמו שני השערים האלו שאמרנו יש לעיין בערבות[2]) שערב לוי בעד שמעון שאם ערב לוי בעד שמעון במצות שמעון הרי שמעון חייב לפי שבמצותו ערבו וכ״ש אם קנו מידו אבל כשנתפרש בשאלה שלוי התנדב אין שמעון חייב כלום.

ח. והלכתא[3]) מלוה ישראל מעותיו של נכרי מדעת הנכרי אבל לא מדעת ישראל כיצד ישראל שלוה מעות מן הגוי ברבית ובקש להחזירן לו מצאו ישראל אחד ואמר לו תנם לי ואני אעלה לך בדרך שאתה מעלה לו אסור ואם העמידו אצל גוי מותר וכן גוי שלוה מעות ישראל ברבית ובקש להחזירן לו מצאו ישראל אחד ואמר לו תנם לי[4]) ואני מעלה לך כדרך שאתה מעלה לו מותר ואם העמידו אצל ישראל אסור.

ט. וששאלתם[5]) ראובן תבע את שמעון ואמר יש לי אצלו משכון והלויני עליו כך וכך זוזים והמשכון שוה יותר ואני תובע אותו שיחזיר לי העודף אמר שמעון היה לו אצלי משכון כמו שאמר והיה שוה יותר והסכמנו שנינו וקניתיו ממנו ונתתי לו העודף והרי המשכון ואין לו עלי כלום יורינו אדוננו מה הדין. כך ראינו אם כך היה המעשה כמו שנכתב בשאלה זו שראובן משכן אצל שמעון משכון שהיה שוה יותר מהמעות שלוה ממנו וכשתבעו ראובן להחזיר לו העודף טען כי כבר נתנו לו וקנה ממנו המשכון הרי שמעון נאמן בשבועת היסת כמו שנתבאר כי המחלוקת שבין המלוה והלוה כשהמלוה אומר שנתן ללוה זוזים כנגד דמי המשכון או פחות או יותר יש בה ד׳ דינין. הדין הא׳ אם המלוה אומר נתתי זוזים יותר מדמי המשכון בכפל והלוה אומר לא נתת אלא כמה שוה המשכון ולא יתר ישבע הלוה שבועת היסת ויפטר כמו ששנינו[6]) סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא

---

שמעון נותן שיעור כמה היה שוה אין על ראובן שבועה אלא על שמעון שבועת היסת שבנידון דידן שנאבד באונס אף אם היה שמעון אומר שאינו יודע כמה היה שוה המשכון לא היה משלם היתר כאשר נאמר לעיל דף 95 הערה 4. והכא שנשבע שמעון שאינה ברשותו מגלגלין עליו השבועה שלא היה שוה יותר על החוב. ועיין בבהע״ט מלוה על המשכון ובס׳ התרומות שער מ״ט א׳ ובטוח״מ סי׳ ע״ב.

[1]) כלשון הזה נאמר בב״מ ל״ה. בשבועות מ״ג: בשינוי מעט.

[2]) נצרך לזה בענין אם לא ירצה שמעון לישבע.

[3]) ש״ץ שם סי׳ י״ו ומצינו פה הלכה שלמה כמו שכתבוה ראשוני הגאונים ונראה כששאלו השואלים שאינן בקיאין בהלכה על איזה ענין והדין פשוט מתוך הגמ׳ אז השיבו הגאונים אותה הברייתא או המימרא וכתבו רק בראשה „והלכת״ כלומר שכן ההלכה.

[4]) בגמ׳ לפנינו כמו בפן הראשון ואני אעלה לך. אכן הבה״ג והרי״ף כתבו כגי׳ ר״ס בסיפא „ואני מעלה״.

[5]) ש״ץ שם סי׳ י״ז וכתוב לפניה „שאלה זו הועתקה מל״ע״ ונראה מדרך חילוקי הדינין אשר בה שהיא מר״ס וגם הראב״ד הזכיר שיטת ר״ס בן יוסף שלא חילק בין מלוה לפקדון שנאמן לטעון עד כדי דמיו והובא בסה״ת שער מ״ט ד׳.

[6]) משנה שבועות פ״ו ה״ז.

סלע הלויתני עליו וסלע היה שוה פטור. והדין הב׳ אם המלוה אומר נתתי זוזים יותר מדמי המשכון בכפל והלוה אומר לא נתת לי אלא כמה ששוה המשכון וכחצי דמיו ישבע הלוה בגזירה וישלם החצי הנשאר כמ״ש סלע הלויתיך עליו ושקל היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתני עליו וג׳ דינרין היה שוה חייב. והדין הג׳ אם הלוה אומר שהמשכון שוה משנה המעות שלויתי ואמר המלוה לא היה שוה אלא כנגד המעות שנתתי ולא יותר ישבע המלוה שבועת היסת ויפטר כמ״ש סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וסלע היה שוה פטור. והדין הד׳ אם הלוה אומר שהמשכון היה שוה משנה המעות שלוה ואמר המלוה שהיה שוה כנגד המעות ועוד יותר ישבע המלוה בגזירה וישלם היתר כמו שאמרו סלע הלויתני עליו ושתים היה שוה והלה אומר לא כי אלא סלע הלויתיך עליו וחמשה דינרין היה שוה חייב. נמצא עכשיו כי בשער השני ובשער הד׳ שנאמר בהן חייב יש חיוב שבועה בגזירה לפי שהוא מודה מקצת טענה והשער הראשון והשער הג׳ שנאמר בהן פטור הרי הוא פטור מגזירה אבל משבועת היסת אינו נפטר מפני שביניהן דררא דממונא כמ״ש בתלמוד[1]) א״ר נחמן ומשביעין אותו שבועת היסת ולפי אלו העיקרין ישבע שמעון שבועת היסת שכבר פרע לראובן כל דמי המשכון שלו וכך הדין.

י. ושאלת[2]) ראובן נתן לשמעון ולוי שותפיו ממון להתעסק בו כדי שיטול ריוח ונתן להם כמו כן ממון ונתנו שמעון ולוי לראובן הראוי לו מן הריוח על יד ואחר כך רצה ראובן ליטול הקרן שלו והחזירוהו לו שמעון ולוי ונפרע מן הכל ואחר כך תפס המלך כל ממונם של שמעון ולוי עם ממונו של יהודה שהיה לו ביד שמעון ולוי עמד יהודה ותבע את ראובן ואמר לו אתה שותף של שמעון ולוי תן לי ממוני כי חייב אתה לתתו לי אמר ראובן אני לא הייתי בשותפותם אבל היה לי בידם עיסקא וכבר נפרעתי ולא נשאר ביני וביניהם שום דבר מהיום כמה ימים ושמעון ולוי מודים ואעפ״כ עשו אנשים ביניהם פשרה ונשבע ראובן ליהודה בגזירה שאין לשמעון ולוי בידו ממון ושאין ביניהם שותפות ונתרצה יהודה בזה ואחר כך חזר ותבע את ראובן ואמר השבע לי בתורה כי שמעתי עליך שאינך חושב הגזירה שבועה יורינו ארוננו אם יתחייב ראובן אם לאו. אם כך היה המעשה בין ראובן ושמעון ולוי ויהודה כמו שנכתב בשאלה זו אין ליהודה תביעה על ראובן מהמת שמעון ולוי לפי ששני השותפין שהממון בידם הם שמעון ולוי אבל ראובן ויהודה הם שנתנו העסק ואינם נסרכים זה בזה מחמת דבר זה כמו שאין ראוי לראובן לתבוע ליהודה בחוב שיש לו על שמעון ולוי כי הדין יורה שראובן ויהודה כל אחד מהם אינו אלא כמלוה וכמפקיד ואינו שותף כמו שאמרו בתלמוד[3]) אמרי נהרדעי האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון עביד רבנן מילתא דניחא ליה למלוה וניחא ליה ללוה ומאחר שנודע שממון העסק חציו כדין מלוה וחציו כדין פקדון לפי שני החלקים האלו הרי בעל הממון פטור מתביעות מי שיש לו חוב על שהממון בידו כי המפקיד ממון ביד אדם אין ראוי לחייבו לשלם חוב שעל מי שהפקדון אצלו והמלוה את אדם אין ראוי לחייבו לשלם חוב הלוה ולפי אלו הכללות אין ראוי לראובן לתבוע את יהודה בדבר ששמעון ולוי

[1]) שבועות מ׳: וע׳ בטוח״מ סי׳ ע״ב וסי׳ קל״ג.
[2]) ש״ץ שם סי׳ ל״ח.
[3]) ב״מ ק״ד: ושם אית׳ מילת׳ דניחא ליה ללוה וניחא ליה למלוה וכ״א ברי״ף.

חייבין בו וגם יהודה אין ראוי לו לתבוע את ראובן בדבר ששמעון ולוי חייבין בו ואיפשר שיתבעו[1]) שמעון ולוי את שניהם כבר נודע שיהודה שלא כדין עשה בתבעו את ראובן בדבר ששמעון ולוי חייבין בו ועוד שלא היה ראוי לאותם שעשו הפשרה לחתוך ביניהם אחר שידעו שלא היו בעלי דינין כמו שכתוב בתורה שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק כלומר שישמעו מבעלי דינין בעצמן ולא מאחרים ונאמר משפט נבחרה לנו נדעה בינינו מה טוב ועוד לא היה די להם ששמעו דבריהם אלא שחייבו את ראובן גזירה לא באמת ולא בצדקה ואם יעלה על לב אדם שכשם שראוי לעשות פשרה על ממון כך ראוי לעשות פשרה על שבועה שאינו חייב בה הרי הסובר כך שוגג שאין ספק שבועה כספק ממון ועוד להזכיר שם שמים בדבר שאינו צריך כמו שאמרו רבותינו ז"ל[2]) אמר רב שישא בריה דרב אידי פרשי אינשי מספק שבועה ולא פרשו מספק ממונא מאי טעמא ממון[3]) איפשר בחזרה שבועה לא איפשר בחזרה.

תשובה.[4]) ויהודה שחזר לתבוע את ראובן אחר שקבל גזירה שלא היה מחייב בה והוא אמר השבע לי בתורה כי שמעתי שאינך חושב הגזירה שבועה יש בדבריו פירכות הרבה אחת שכבר קבל ממנו יתר על הראוי לו מן הדין שלא היה ראוי לו אלא להחרים סתם על מי שבינו ובין שמעון ולוי שותפות ואינו מודה והוא השביע בגזירה והשנית שהוא רוצה להשביע בתורה ולא שם לבו כי הגזרה היתה[5]) בספר והשלישית שעלה על לבו שאין הגזרה חלה אלא על מי שחושב אותה שבועה והוא בודאי חלה על כל משקר בין שחושב אותה שבועה בין שאין חושב אותה שבועה והוא כמו האש שהיא שורפת מי שסובר שהיא שורפת ובמי שסובר שאינה שורפת וכמו הברזל שהוא חותך במי שסובר שהוא חותך ומי שסובר שאינו חותך כמו שכתב הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע ועל כל פנים כל בר ישראל שמקבל גזירה הרי היא עליו שבועה בלא ספק כי הגזירה היא האלה כמו שכתוב בגזירת עירין פתגמא ובמקומות הרבה נקראת האלה שבועה כמו שכת' והשביע הכהן את האשה בשבועת האלה ונא' וישבע יהושע בעת ההיא לאמר ארור האיש לפני ה' על בנין יריחו ונאמר לאחר כן בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו ועוד נאמר ויואל שאול את העם ונאמר ויהונתן לא שמע בהשביע אביו את העם הרי נתפרש כי הכתוב קורא את האלה שבועה לפיכך כל מי שמודה שהוא יהודי[6]) חייב באלה ותחול עליו כשהוא מקבלו או כשגוזרין אותה עליו כמו שהשבועה חלה עליו כשהוא נשבע בה או כשמשביעין אותו וזו היא תשובת השאלה.

יא. וששאלתם[7]) ראובן נפטר לבית עולמו והניח בן מאשה שהיתה לו קודם

---

[1]) צ"ל שניהם את שמעון ולוי. — [2]) לפנינו בב"מ ו'. איתא ר' ששת בריה דר' אידא.

[3]) בש"ס איתא בחזרה שבועה לית' בחזרה, וכגי' ר"ס איתא' ברי"ף.

[4]) אולי המעתיק שם תיבת תשובה בראש המאמר הזה כיון שבמה שקדום דבר הגאון בתשו' רק על מה שנעשה ע"י הפשרה ועכשיו משיב על עיקר השאלה.

[5]) נראה ברור שדעת ר"ס שגם הגזירה בנקיטת חפץ, אולם משמע שדעתו שבהיסת אין נקיטת חפץ רק מניחין ס"ת על כסא וכן כתוב לקמן סי' ט"ז והנה ידוע שבדורות הראשונים מחומר השבועה לא היו משביעין רק גוזרין בחרם ועי' ש"ץ ח"ד ש"ה סי' כ"ב דף ע"ו ע"א וברש"י שבועות ל"ח: ומשמע מדברי רש"י שלשון „גזירה" מפני ששמין וגוזרין עליו החרם ואינו מלשון ארץ גזרה. ועי' בהע"ט אות מלוה ע"פ ובתו' גיטין ל"ה. ד"ה לא שנא ובטור חו"מ סי' פ"ז.

[6]) אם לא יאבה להיות בין החשודים על השבועה שדינם מבואר במשנה שבועות פ"ז ה"ד.

[7]) ש"צ ח"ד שער ג' סי' ו'.

ומתה בחייו והניח אשה שנשא אחר הראשונה וילדה בת לאחר מותו והבן והאשה תובעין הראוי להן מעזבונו ועוד תובעין שינתן לבת הראוי לה יורנו רבינו מה הראוי ליטול כל אחד מאלו ויבאר לנו דיני כתובת האלמנה כשהכניסה לו ובשכתב לה במתנה ובתוספות. אם כך היה הדבר כמו שכתוב בשאלה זו שראובן נפטר והניח בן ובת קטנה ואשתו כך הדין שתפרע האלמנה מכל הכתוב לה בכתובתה שהוא כמו חוב על בעלה שמת וזו היא הדרך כל מה שימצא מכל מה שהביאה מבית אביה או מכל מה שכתב לה משלו בכתובתה הרי היא נוטלת אותו בלא שבועה ובלא חרם כמו שאמרו קדמונינו[1]) מטלטלי ואיתנהו בעיניהו שקלא להון בלא שבועה וכל שאינו מצוי מאותו שהכניסה לו ומאותו שכתב לה והיא מבקשת ליטול דמיו אינה נפרעת ממנו אלא בגזירה שמקבלת שלא נפרעה ממנו ולא נטלה חילופי כמו שאמרו[2]) הנפרעת מנכסי יתומים לא תפרע אלא בשבועה וכשהיא נשבעת על מה שאינו מצוי מגלגלין בשבועתה שלא גולה כלום מכל ממון היתומים כמו שאמרו רבי שמעון אומר בזמן שתובעת כתובתה יורשין משביעין אותה אבל התוספת דינה לפי מנהג המקום אם מנהגם ליטול הכל ממי שיש לו קרקע ושלא ליטול ממי שאין לו קרקע אין לשנות מן המנהג ואם מנהגם ליטול מחצה ממי שיש לו קרקע ושלא ליטול ממי שאין לו קרקע יעשו כמנהג כי הדין בכתובות כמנהג המדינה שעל אותו המנהג נשאת לו[3]) ואחר פריעת האלמנה מן הראוי לה בכתובתה צריכין להפריש[4]) לבת שיעור מזונותיה עד שתבגר אע״פ שכל הנכסים אין בהם יותר על שיעור מזונותיה וזמן בגרות הוא עד שיהא לה שתים עשרה שנה ומחצה ויום אחד ואחר כך מפרישין לה עישור כל הנכסים הנשארים להנשא בם לבעל כמו שמצאנו[5]) תניא רבי אומר בת הנזונות מן האחין נוטלת עישור נכסים והנשאר לאחר כך מכל הנכסים מקרקעי ומטלטלי הרי הוא של בן בדין ירושה כמו שאמרו[6]) אמר רבי אבא מוציאין לבנות עד שיבגורו והשאר לבנים ואם מתה הבת כל הנותר מאותו שהפרישו למזונותיה ולפרנסת הבת הרי הוא חוזר לאח.

יב. וששאלתם[7]) ראובן כתב כתובה לאשה וקדשה ולא נכנסה לחופה והיא נתנה לו מקודם אלפים זוזים כדי שיקנה לה בהם חפיצים לנשואיה ומתה לאחר ימים ועדיין לא נכנסה לחופה מי ראוי ליורשה אם קרוביה לבית אביה כדין הירושה או זה האיש שקדשה וכתב לה כתובה ולא נשאה ואם הוא חייב להחזיר האלפים זוזים לאבי האשה אם לאו. אם כך היה הדבר כמו שיש בשאלה זו שראובן כתב כתובה לאשה וקדשה ולא נשאה ומתה בדין תורה אינו ראוי ליורשה כי הדבר שבו זוכה

[1]) לפנינו בכתובות נ״ה. חסר „שקלה להון״.

[2]) משנה כתובות פ״ט ה״ח ופסק כר שמעון וכן פסק ר״ח ע׳ בתו׳ כתובות ק״ח: ד״ה לאפוקי וברא״ש שם.

[3]) מנהגים שונים מצינו בענין כתובה, מתוך תשובת הגאונים הוצאת הר״א הרכבי סי׳ ר״י ידענו שבאפריקי כולה היו כותבין תוספת שוה לכל הנשים, ומנהג זה לגבות מבעל הקרקע חצי התוספות וממי שאין לו קרקע אין גובין הוזכר גם בשאלה לר׳ חנניה בש״ץ ד׳ ד׳ ט״ז.

[4]) כל זה במקום שהנכסים מועטים דבנכסים מרובין ינתנו לאחין והן יזונו את הבנות כדאיתא במשנה ב״ב פ״ט ה״א וכ״ה ר״ס בראש ס׳ הירושות דף ט׳ וכ״פ הר״מ פי״ט מאישות הי״ז.

[5]) כתובות ס״ח:

[6]) לפנינו ב״ב ק״ט. אלא אמר רבא מוציאין להם לבנות עד שיבגרו והשאר לבנים.

[7]) ש״ץ שם סי׳ י״ז. ולפניה כתוב בש״ץ „שאלה זו הועתקה מלשון ערב״.

האיש לירש את אשתו שקידשה הוא הנישואין ואותם קורין חופה ואין זוכה בקידושין ובכתיבת כתובה הילכך כל אשה שנכנסה לחופה עם בעלה לאחר כתובה וקידושין הרי היא אשתו כדין הנישואין ואם מתה יירשנה אע״פ שלא בעל אותה שאין סומכין אלא על הנישואין כמו שאמרו קדמונינו[1]) א״ר נחמן בר יצחק אף אנן תנינא הבא על אשת איש כיון שנכנסה לרשות הבעל לנישואין אע״פ שלא נבעלה הרי זה בחנק נכנסה לרשות הבעל בעלמא שמע מיניה וכל זמן שלא נכנסה לחופה הרי היא ברשות אביה כמ״ש[2]) לעולם היא ברשות אביה עד שתכנס לחופה אע״פ שנכתבה כתובה וקדשו אינה נקראת נשואה ולא יירשנה והרי היא כדין ארוסה כמ״ש[3]) תאני רבי חייא אשתו ארוסה לא אונן ולא מיטמא לה וכך היא לא אוננת ולא מיטמאת לו מתה אינו יורשה מת הוא גובה כתובתה מנכסיו והוא דכתב לה כתובה הרי נתברר כי קדמונינו סוברים שאיפשר שתכתוב כתובה ותתקדש האשה ותמות ולא יירשנה בעלה מפני שלא נכנסה לרשותו ופרשו בתלמוד כי אילו היה מתיחד עמה בבית אחד ולא היה לשום נישואין בני בית אביה יורשין אותה ועוד פרשו שכל דבר שתפש הבעל מנדוניתה ומבגדיה חייב להחזיר אע״פ שנתייחדו שלא לשום נישואין כמ״ש[4]) הלך האב עם שלוחי הבעל או שהיתה לי[5]) חצר בדרך ונכנסה עמו ללון אע״פ שכתובתה בבית בעלה אביה יורשה אבל אם נשאה או הביא אותה לביתו או נמסרה לשלוחו או נתייחדו במקום לשום נישואין כבר זכה לירש אותה אע״פ שנדוניתה בבית אביה כמו שפירשו ואמרו מסר האב לשלוחי הבעל או שמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל או שהיתה לו חצר בדרך ונכנסה עמו לנישואין אע״פ שכתובתה בבית אביה ומתה בעלה יורשה עכשיו כשראובן כתב כתובה וקדש ולא נשאה אין לו זכות בכל מה שהניחה והוא חייב להחזיר האלפים זוזים שקבל לאנשי בית אביה כחק הדין הראוי.

יג. וששאלתם[6]) ראובן נשא אשה והכניסה לו בנדוניתה תכשיטין ובגדים וחפיצים וכתבה לו שדה שיעורה כבית סאתים והוא כתב לה בכתובתה ממון להיות חוב עליו וממון אחר להיות תוספת ואחר שנשאה הוסיף לה בתכשיטין שלה כפל והלבישה בגדים משלו וקנה חצר ונכתב השטר בשמה ואח״כ הלך הוא ואשתו לעיר אחרת והניחו כל ממונם בביתם ועמדו שנים רבות בעיר אחרת עד שמת הבעל ועמדה האשה בחיים שנה אחת והיתה שומרת יבם כי היה לבעל שני אחים ולא היה לו זרע ואחר כך מתה האשה וקפצו אחי הבעל ולקחו כל מה שהיה להם בעיר ונפלה

---

[1]) לפנינו בכתובות מ״ט. אף אנן נמי תנינא.

[2]) משנה שם פ״ד ה״ה וגירסת ר״ס „עד שתכנס לחופה״ כגי׳ הרי״ף ונראה שגם בירושלמי הוי גרסי כן דשם אמרינן בביאור המשנה „לא סוף דבר לחופה״.

[3]) לפנינו כתובות נ״ג. „אמר להו ר׳ חייא תניגא״. גם חסר בש״ס תיבת „מנכסיו״ ומה שכתב עוד בתשו׳ לפנינו „והוא דכתב לה כתובה נראה שהוסיף בה הגאון בביאור ע״פ המשנה ר״פ ד׳ דכתובות.

[4]) השמיט הגאון מתוך דברי התוספ׳ כתובות פ״ד והובאה בש״ס שם מ״ח: הא „או שהלכו שלוחי הבעל עם שלוחי האב״ ברישא לפי שאין חידוש בו רק החידוש בסיפא כשמסרו שלוחי האב לשלוחי הבעל שהבעל יורשה.

[5]) צ״ל לה וכ״א בתוספתא ובש״ס שם.

[6]) ש״צ ח״ד ש״ד סי׳ ל״ה. ולפניה כתוב „גם זה הועתקה מלשון ערב״.

מחלוקת בין אחי הבעל ואחי האשה על הכתובה ועל הנדוניא ועל מה שנתן לה ומה שכתב לה בחוק חוב ובחוק תוספת ועל מה שהוסיף לה בתכשיטין ומלבושין לאחר כך ועל החצר שכתב בשמה למי ראוי לכל דבר ודבר מאלו יורינו גאון ואם כפרו האחים מה שנטלו מן החפיצים מה יתחייבו ואם טענו שכבר בלו מה יתחייבו ואחי האשה תובעין תבואת השדה של אותה שנה שבין מיתת הבעל ומיתת האשה והיציאה רבה שהם אומרים שהוציאו על אחותם בחלי קשה שהיה לה באותה שנה אם ראוי להם בכל אלו השערים שום דבר אם לאו עד הנה.

שאלה זו יצאתה לפנינו ואם כן הוא כאשר נכתב כי ראובן נאסף והניח אשה שומרת יבם ומתה ובאו אחיה ואחיו להשפט על אודות מה שכתוב בכתובתה כך הוא הדין כי כל אשר הביאה לו מבית אביה כסף וזהב בגדים ותשמישי בית ינתנו כולן לאחיה היורשים אותה ואף השדה אשר שיעורה כבית סאתים זרע הרי היא לאחיה וכל אשר כתב לה בעלה משלו בין כסף ובין זהב ובין בגדים ינתנו כולן לאחיה בירושתם אותה כי על כן הורינו נשיאי בני ישראל מימי אבותינו כאשר למדונו רבותינו[1]) שומרת יבם שנפלו לה נכסים מודים בית שמאי ובית הלל שמוכרת ונותנת וקיים מתה מה יעשה בכתובתה ונכסים הנכנסים והיוצאין עמה בית שמאי אומרים יחלוקו יורשי הבעל עם יורשי האב ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן כתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב אבל מה שכתב לה בתורת שטר חוב ומה שכתב לה בתורת תוספת אין ליורשיה להזכירם כלל הואיל ואשר המשיך לה בשעת כתובה הרי הוא שב ליורשיו קל וחומר מי שלא המשיך להכי לא יוקח מהם. ולענין החצר שקנה וכתב בשמה הרי היא כנכסי מלוג שאין כותבין בכתובה וחוזרת ליורשיה שהרי אם פחתו פחתו לה ואם הותירו הותירו לה וכן כל אשר הלביש אותה וכסה אותה אחרי נישואיה ואינו כתוב בשטר כתובה הרי הוא כנכסי מלוג וינתן ליורשיה וכן כל ירושה אשר נפלה לה מאחרים וכל מתנה אשר נתנו לה אחרים הרי הן כולן ליורשיה שהרי אין כותבין בכתובתה וכולן נכסי מלוג הן ולענין מה שהוסיף לה בעלה[2]) כלי כסף וזהב הכתובין בשטר כתובה אשר הביאה לו וכן לענין מה שבלו מבגדיה הולכין אחר מנהג בני העיר ואם נהגו בה כי כל כלי אשר הוא לה ישוב לאשה בשומתו אם הוסיף ואם פיחת יעשו כן ואם לא נהגו בכך יעשו כמשפטן ויוסיפו על שומת זו ויפחתו מן שומת זה כי לכך פירשו דמיהן בכתובה כאשר שנינו[3]) אלו הן עבדי צאן ברזל אם מתו מתו לו ואם הותירו הותירו לו. ולענין מה שלא נמצא מן הכלים אשר הביאה מבית אביה אילו היתה קיימת היתה נשבעת בנוירה כי לא לקחה חליפין ונוטלת דמיו עכשיו שמתה ולא נשבעה לא יוכלו יורשיה להשבע לאחי בעלה שאין אדם מוריש שבועה לבניו לגבות בה אבל מה יעשו בה רואין אם נהגו בני העיר כרב נחמן משלמין להם חצי דמיהם ואם לא נהגו אין משלמים להם כלום[4]) ומנין אנו אומרין כי המשפט כן כי מצאנו החכמים הראשונים השוו משפט שני יורשין שאין זה יכול להשבע ולקחת ואין זה יכול להשבע ולהפסיד כמשפט שני בעלי דינין שהן חשודין שאין הטוען יכול להשבע

---

[1]) משנה יבמות פ"ד ה"ג.

[2]) כלומר בשומתן.

[3]) משנה שם פ"ז ה"א.

[4]) בכ"י רשזח"ה מסיימת כאן התשובה אכן בכ"י וויען נמצאת כולה. כמו בש"ץ.

ולקחת אף לא הנטען יכול להשבע ולהפסיד כי כן שנינו[1]) היו שניהן חשודין חזרה שבועה למקומה דברי רבי מאיר רבי יוסי אומר יחלוקו ואמרינן[2]) אמר רבי יוסי בר מניומי עבד רב נחמן עובדא כרבי יוסי דאמר יחלוקו ומנין שאין עושין כרב נחמן אלא במקום שנהגו כך אמרו בסוף השמועה אמר רב פפא הילכך האי שטרא דיתמי דעל יתמי אחרינא[3]) לא קרעינן ליה ולא אגבויי מגבינן ליה מקרע לא קרעינן ליה דילמא[4]) סברי לה כרבי אלעזר אגבויי נמי לא מגבינן ביה דילמא סברי לה כרב ושמואל מכאן למדנו שאין חולקין ביניהן אלא במקום שנהגו ולענין תבואת השדה בשנה שבינתים הלכה רווחת היא שאין היבם אוכל פירות שדה יבמתו כי כן שנינו[5]) היבם אינו אוכל פירות כי תקנו חכמים פירות תחת פרקונה אע״פ כן פירות שנעקרו מן השדה לפני מות ראובן הרי הן שלו והורישן לאחיו וכל אשר היה מחובר בארץ בשעת מיתת ראובן הרי היא של אלמנה וליורשיה אחריה כי כן שנינו[6]) רבי שמעון אומר מקום שיפה כחו בכניסתה הורע כחו ביציאתה מקום שהורע כחו בכניסתה יפה כחו ביציאתה פירות המחוברין בקרקע בכניסתה שלו וביציאתה שלה והתלושין מן הקרקע בכניסתה שלה וביציאתה שלו. ולענין הוצאות שאמרו יורשי האלמנה כי הוציאו על רפואתה אין יורשי הבעל חייבים לשלם להם מאומה מהן לפי שאין היבמין חייבין לא לרפאת את שומרת יבם אם חלתה ולא לפדותה אם נשבית ולא לקוברה אם מתה כי כן שנינו[7]) תנו רבנן נישבת לאחר מיתת בעלה אין היתומים חייבים לפדותה ולא עוד אלא אפי׳ נישבת בחיי בעלה ואחר כך מת בעלה אין היורשים חייבים לפדותה שאין אני קורא בה ואותיבניך לי לאנתו והרי הדברים קל וחומר ומה שבויה שאם בא בעלה לגרשה אינו יכול עד שיפדנה אין היבמין חייבין בו רפואה שאם בא בעלה לגרשה עד שלא ירפאנה הרי הוא יכול על אחת כמה וכמה שלא יהו היבמין חייבים בה כי כן שנינו[8]) נשבית חייב לפדותה אמר הרי גיטה והרי כתובתה תפדה את עצמה אינו רשאי לקתה חייב לרפאותה אמר הרי גיטה והרי כתובתה תרפא את עצמה רשאי. ולענין קבורתה קא אמרינן[9]) איבעיא להו שומרת

---

[1]) משנה שבועות פ״ז ה״ד וגרס ר״ס „ר׳ יוסי אומר יחלוקו״ כמו שהעמידוה בש״ס שם מ״ז.

[2]) בש״ס שם „אמר ר׳ יוסף בר מניומי עבד ר׳ נחמן עובדא יחלוקו.״

[3]) „דעל יתמי אחרינא״ ליתא בש״ס ובבה״ג, ואולי הכניס ר״ס לבאר הענין תיבות אלו.

[4]) צ״ל סברי לן.

[5]) לא נמצא בגמ׳ לפנינו בפירוש אולם משמע כן מן המשנה כתובות פ״ח ח״ז. ואולי כיוון ר״ס לבה״ג שנמצא שם פסק זה בה׳ יבום ועיין ביבמות ל״ט. ליפלגו בחייה ולפירות ובכתובות נ״ג: בעי ר״ל בת יבמה ובר״ן שם פ״ח שהביא שיטת הרשב״א והשיב עליה, והנה הרמב״ם פכ״ב מאישות ה״י כתב „שאין ליבם פירות אפי׳ בנכסי צ״ב״.

[6]) משנה כתובות פ״ח ה״ד.

[7]) לפנינו בכתובות נ״ב „דתניא״.

[8]) משנה כתובות פ״ד ה״ט וגי׳ ר״ס בשינוי מעט שלפנינו כתוב „אמר הרי גיטה וכתובתה״ ובפן הראשון בדין כתוב גם במשנה בירושלמי „אמר הרי גיטה״ ובמשנה שבמשניות בבבלי אית׳ „ואם אמר״. ור׳ חיים מודעי העיר בדין אם יכול הבעל לגרשה קודם רפואתה לעיין בספרי כי תצא ובה״ה פי״ד מה׳ אישות ובר״ן פ׳ נערה ובתמת ישרים סי׳ קצ״ט ובטור אהע״ז סי׳ ע״ט ונראה שר׳ סעדיה נקיט עיקר הדין.

[9]) כתובות פ׳: והנה בריש האיבעיא אולי קיצר ר״ס מה שביאר שם בגמ׳ שני צדדי האיבעיא. אכן בסוף הענין שהביא אביי אפשר שהיה כתוב לפני ר״ס בגמ׳ האי „דכתובה בחזקת יורשי הבעל ונכסים היוצאים עמה בחזקת יורשי האב״ ואפשר שהוסיף הביאור מדעתו.

יבם שמתה מי קוברה אמר רב עמרם תא שמע דתניא שומרת יבם שמתה יורשי כתובתה חייבים בקבורתה אמר אביי אף אנן נמי תנינא אלמנה ניזונת מנכסי יתומים ומעשי ידיה שלהן ואין חייבין בקבורתה יורשיה יורשים כתובתה חייבין בקבורתה ואי זו היא אלמנה שיש לה שני יורשים הוי אומר זו שומרת יבם כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב. ולענין מה שכתוב בשאלה זו כי היבמין אומרין על מקצת הכתובה כי בלו או אבדו אם מודים הם במקצתן חייבין שבועה שהיא גזירה על השאר שאינם ברשותם כי זה כלל גדול בדין מודה מקצת טענה ישבע הילכך כל אשר ידו בו מאשר פירשנו כי הוא ליורשי האלמנה ישלמוהו להם וישבעו על הנותר ואין לשנות מן העניינין האלו פתגם.

יד. וששאלתם[1]) מי שהיה נשוי שלש נשים כתובתה של זו מנה ושל זו מאתים ושל זו שלש מאות[2]) כו׳ אע״פ שיודעין אנו שהלכה כרבי ולא כר׳ נתן ואע״פ ששמואל מעמידה בכתובת זו לזו ולפצותה מדין ודברים וכי רב יעקב משמיה דרבינא מעמידה בשתי תפישות אע״פ כן מקום הניחו לנו גם אנו ויכולנו להעמידה[3]) בתנאי ב״ד על הממון הנמצא למת כל אשה שהוא פחות מכתובתה לא תעדיף על שלפניה ושהוא יתר על כתובתה תטול באשר היא עד כדי כתובתה בשוה והנשאר לפי חשבון לפי׳ בהיות שם מנה שהוא פחות[4]) מכתובת השנית והשלישית לא יעדפו על כתובת הראשונה ולכן יחלקו שלשתן בשוה ובהיות שם מאתים הראשונה נוטלת חמשים לפי שהוא יתר על כתובתה נוטלת שלשים ושלשה ושליש שהוא בשוה מן המנה האחד ומן המנה השנית ששה עשר ושני שלישים שהיא שתותו לפי חשבון ושלישית לא תעדיף על השני אלא תטול כל אחת שבעים וחמשה ובהיות שם שלש מאות הרי אין פחות מהגדולה שבכתובות ולפיכך יטלו לפי חשבון ראשונה חמשים ושניה מאה ושלישית מאה וחמישים.

טו. וששאלתם[5]) ראובן ושמעון שותפין ומת ראובן בבית שמעון והניח אצלו ממון הרבה והפיצים ואחר מיתת ראובן בא בנו ותבע את שמעון ליתן לו ממון אביו בין מהשותפות בין מה שהניח בביתו מממון ומהפיצים ושמעון כופר ואומר כי לא הניח אצלו מידי ואינו מודה לו בשותפות יורינו גאון מה יתחייב שמעון בתביעת בן ראובן מן השותפות ומן הממון שהניח. אם נתקיים בב״ד ששותפים היו ראובן ושמעון בין בעדות עדים בין בהודאת שמעון יתחייב שמעון ליתן לבן ראובן כל מה שיודה בו וכל מה שיעידו בו עליו עדים ומקבל על עצמו גזירה בספר תורה על מה שאינו מודה בו ואין עדים שמעידין בו ואע״פ שבן ראובן אינו נותן שיעור לממון שהניח

---

[1]) ש״ץ שם סי׳ נ״ב.

[2]) משנה כתובות פ״י ה״ד וע׳ בגמ׳ שם צ״ג.

[3]) כבר העיר הר״ר זכריה פראנקל במחברתו על התשובות, תרל״ה שהגאון מפרש המשנה באופן אחר ממה שפי׳ בבבלי, וגם בירושלמי מפורשת בענין אחר ומדברי הגאון „בתנאי ב״ד על הממון הנמצא למת״ נראה שכוונתו שדעת השונה במשנתינו בשיטת ר״נ היא שזה הוא תנאי ב״ד בכל נישואי האנשים ולא שאיש הלזה התנה כך עם נשיו, והוא תנאי ב״ד שכך ישלמו הכתובות אם ימות הבעל, ודעת רבי שהלכה כמותו שאין זה תנאי ב״ד אלא יחלקו בשוה ובזה יבא על נכון פי׳ הברייתא דרבי חולק על ר׳ נתן וע׳ בתוי״ט.

[4]) כלומר שאותו ממון שנמצא למת הוא פחות מכתובת השנית וכו׳.

[5]) ש״ץ ח״ד ש״ה סי׳ י״ב והיא הועתקה.

אביו ביד שמעון מן השותפות אבל אומר לו רצוני שתשבע לי שאין לאבי בידך כלום ולא גזלתני הרי הוא חייב להשבע בגזירה שזה הוא דין כל שותף כמו שאמרו קדמונינו[1]) ואלו נשבעין שלא בטענה השותפין והאריסין וכשיתחייב שמעון בגזירה מצד השותפות ראוי הוא לבן ראובן[2]) לגלגל עליו ולומר ולא הניח אצלך ממון אחר שלא מצד השותפות לא דינרין ולא זוזים ולא מטלטלין ולא חפיצים אפי' שוה פרוטה וזה הענין קורין לו גלגול שבועה ופירושו סיבוב ואם לא נתקיימה השותפות בהודאת שמעון ולא בעדים אבל בן ראובן היא טוען כך וגם טוען שהניח אצלו ממון אם יש לבן ראובן עדים שמעידין כי ראו את ראובן שהכנים בבית שמעון בעת שהיה בביתו אנבוקראות או ממון או שקים או מצעות או חפיצים אחרים ושמעון אומר החזרתים לו או מכרם והוציא דמיהם וכיוצא בזה יתחייב שמעון שבועת היסת שכך הדין[3]) שכל מי שמעידין עליו עדים בחוב או בפקדון והוא טוען שהחזיר שישבע שבועת היסת וצורת שבועה זו שמניחין ספר תורה על כסא ואומר שליח צבור כי בן ראובן תובע את שמעון דודו ואומר שהיתה שותפות בינו ובין אביו והניח אביו בביתו הפצים ושמעון כופר בעיקר והשותפות ואומר כל מה שהכנים לביתו לא נשאר לי ממנו אצלי כלום וכל מי שיש אצלו משותפות ראובן או יש אצלו מעזובונו ואינו מודה יהא ויהא ואם אין לבן ראובן עדות שראובן הכנים שום דבר לבית שמעון לא יתחייב שום דבר אבל שליח צבור מחרים סתם בפני שמעון על כל מי שיש בינו ובין ראובן שותפות והניח אצלו ממון ואינו מודה לו בו ואלו שלשה דינין שבארנו כל אחד מהן ראוי לדון בו במקומו ובענינו ואין לשנות.

טז. וששאלתם[4]) ראובן נפטר מן העולם והניח יורשיו הוציאו פנקסם וחשבונות והראום לפני סוחרים ויהודים נאמנים ונמצאו במתוקנים לפי מה שנראה ונמצא בהם חשבונות משא ומתן שהיה בינו ובין שמעון לחייב את שמעון באו היורשים ותבעו את שמעון במה שמצאו עליו בפנקסי מורישם ובחשבונותיו ובקשו ממנו להוציא פנקס לחשב בו כנגד חשבונות ראובן ולהוציא הנכון לאמיתו כמנהגי הסוחרים בפני תגרים ולא רצה שמעון ואמר אין לי פנקס ואיני יודע חשבון אבל אין לכם בידי כלום אמרו לו היורשים האתה מודה שהיה בינך ובין מורישנו שנים רבות משא ומתן וחובות הרבה וסחורות רבות אמר הן אבל לא נשאר לכם אצלי שום דבר אמרו לו היאך אתה יודע זה בלא פנקס ובלא חשבון והיאך תוכל להשבע והנך אומר שאין לך פנקס ולא חשבון ולא הוסיף שמעון על דבריו אבל כך אמר איני חייב לכם כלום יודיענו גאון מה הדין. אם כך היה הדבר כמו שכתוב בשאלה זו שראובן נפטר ומצאו יורשיו על שמעון בפנקסיו ובחשבונותיו ממון ותבעו אותו להראות גם הוא חשבונותיו לחשב בהם כנגד אלו והוא מודה במשא ומתן שהיה ביניהם שנים רבות יש מן הדין לחייב את שמעון להוציא פנקסיו וחשבונותיו כדי שיראו יורשי ראובן מה היה שמעון מתחייב למורישם בחייו כדי שיתן לו שמעון כפי הראוי וכמו שהיו

1) משנה שבועות פ"ז ה"ח.

2) הורה הגאון דאף היורש משביע שבועת השותפין בטענת שמא וזה כיש מי שהורו שמביא הר"מ בפ"ט משכנים ושותפין ה"ג וכן הובא בשם ר' כהן צדק במרדכי דכתובות עי' ד"מ לטור חו"מ צ"ג.

3) ע"ם הש"ס שבועות מ':

4) ש"ץ שם סי' י"ג הועתקה ונראה שגם היא מר"ס.

תנאיהן שיש דינין הרבה[1]) שהן נמצאין במשנה וחשבונות נמצאו בתורה שכך מצינו שחייבה תורה לחשב עם המוכר שדהו לישראל שנאמר וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף ועוד חייבה לחשב עם הגוי שקנה ישראל שנ׳ וחשב עם קונהו ולהשיב לו הנשאר בין בתוספת בין בגרעון שנ׳ אם עוד רבות בשנים ואם מעט נשאר בשנים ומאחר שאלו החיובים ואלו ההזהרות אנו מוזהרין לעשות עם הגוי קל וחומר לישראל עם ישראל ועכשיו כיון ששמעון אומר אין לי פנקס ולא חשבון ולא נשאר לו בידי כלום יש בזה שלשה דברים איפשר יש בידו פנקס וחשבון והוא מחביאו לפי שיודע שיתחייב בו ואיפשר שאין לו פנקס ולא חשבון מפני ששרפו או קרעו או האבידו כדי שלא יתחייב ואיפשר שאבד פנקסו במאורעות שאירעו שלא ברצונו ואיפשר שהוא אומר אמת באמרו כי לא נשאר לראובן בידו כלום ובעבור אלו הספיקות יתחייב שבועה כפי מה שאנו אומרין ישבע[2]) שאינו יודע שיש לו פנקס ולא חשבון בינו ובין ראובן ואינו יודע איפה הוא ולא גרם לאבדו ולא נשאר לראובן אצלו כלום מכל צד ומכל פנים ושבועה זו שהוא מתחייב בה היא שבועת היסת כפי הידוע מן הדין הגלוי שבועת היסת דאמר פרעית לך כל מה דהוה לך גבאי וצורת שבועה זו שמניחין ספר תורה על כסא ועומד שליח בית דין ואומר בני ראובן תובעין את שמעון בממון וחשבון שהיה לאביהם ושמעון אומר שאינו חייב להם לא ממון ולא חשבון כל מי שהוא חייב להם שום דבר ואינו מודה בו או יש אצלו פנקס וחשבון שיש להם בו זכות ואינו מוציאו או יודע איפוא הוא או גרם לאבדו יהא ויהא ומשלים והקדוש ב״ה נפרע מן הרשע כמו שנ׳ את אשר יחטא איש לרעהו ונשא בו אלה להאלותו ואתה תשמע השמים ועשית כו׳.

יז. ראובן[3]) היה בינו ובין שמעון שהוא דר במדינת הים משא ומתן וקצת שותפות והיה לראובן חבר ושמו לוי ולקח לוי כתב מאת ראובן להביאו לשמעון שיקח לו מאת גד אלף זוז וקודם שהגיע לוי לעיר ששמעון וגד דרים בה מת ראובן ואח״כ בא לוי ועמד בבית שמעון וכבדו וישב עמו ימים וכשנתן לו כתב ראובן בשם גד באלף זוז אמר לו שמעון ומאחר שמת ראובן מנין אטול זוזים אלו אמר לו לוי מה אתה ערב לגד אמר לו שמעון אין לו בידי שום דבר ולא אערוב לו כלום הלך שמעון והעדים וכתב שטר כי שמעון ערב אלף זוז לגד והעיד הוא ובן דודו של גד והעידו אחרים על כתבם ונתקיים השטר וכששמע שמעון הלך לאנשים ששמעו וידעו שהיה לוי מתרעם על שמעון ומבקש ממנו לקבל כתב ראובן וליתן הזוזים ולא רצה והעידו במה ששמעו משניהם ולוי היה אומר הזוזים שלו הם אבל שם גד הזכרנו באמנה והעידו על התימת העדים עדים אחרים יוריענו גאון מה יתחייב שמעון והוא לא ערב הזוזים וגם לא קיבל הכתב אבל העיד לוי ובן דודו של גד. אם כך היה הדבר בין שמעון ולוי כמו שכתב בשאלה זו הרי נתקיימה עדות עד אחד על שמעון שערב הזוזים כי אלו הזוזים אי אפשר שלא יהיו של לוי או של גד ואם היו בודאי של לוי הרי עדותן בטלה שאין ראוי להעיד לעצמו אבל עדות בן דודו של גד קיימת מפני שאין קריבות בינו לבין לוי ואם היו הזוזים של גד בודאי הרי עדות בן דודו בטלה מפני שהוא מן הקרובים הפסולים להעיד לו אבל עדות לוי קיימת שאין ביניהם

---

[1]) כדבר הזה שעכ״פ צריך אדם לבאר חשבונותיו פסק גאון בתשו׳ גאוני מזרח ומערב סי׳ ה׳.

[2]) גם כאן פסק דהיורש משביע שבועת השותפין בטענת שמא.

[3]) ש״ץ שם ח״ד ש״ו סי׳ ח׳ ולפניה כתוב: הועתקה מלשון ערב.

קייבות ומאחר שיש שם עדות עד אחד יש לראות ענין ערבות של שמעון אם ענינו שאילו היה שני עדים מעידין כך יהיה שמעון מתחייב לשלם הרי הוא מתחייב שבועה בגוירה בלי ספק בעדות העד כמו שמצאנו[1]) כל מקום ששניהם מחייבים אותו ממון אחד מחייבו שבועה ואם היה הענין שאילו היה שני עדים מעידין כך לא יהיה שמעון מתחייב לשלם הרי בלי ספק שאינו מתחייב גזירה בעדות עד אחד וכשאנו מעיינים מה שנזכר שמעון ערבו אנו מוצאים שאילו היו מעידין כך שני עדים לא היה מתחייב לשלם הממון וכל שכן שלא קבל הכתב ולא קנו מידו וכשאין שני העדים מחייבין אותו ממון לא יחייבו האחד גזירה ומאין יתברר לנו ששני עדים אילו היו מעידים ששמעון ערב ממון זה לא היה מתחייב בו לשלמו שכל מה שסוחרים התגרים אין מקבלין בו דיוקנאות בעיקר הדין אבל התגרים הקלו בדבר כדי שיתקן משאם ומתנם כמו שמצאנו בתלמוד[2]) אמר רב יהודה אמר שמואל אין משלחין מעות בדיוקני ואפי' עדים התומין ומצאנו הדיבורים שהמוצאים בין שני בני אדם במשאם ומתנם על שלש מעלות הראשונה דיבור ממש ואין שם מתן שום סיבה ולא קבלת החפין והשנית דיבור ומתן סיבה בלא קבלת החפין והשלישית דיבור ומתן סיבה וקבלת החפין וכשמתחברין השלשה בשעת מקח וממכר ואמר ראובן לשמעון הרי מכרתי לך זו הסחורה במאה זוזים ונתן מאת הזהובים שהם הסיבה ונטל הסחורה שהוא החפין ועוד אילו היה נוטל הסחורה ולא היה נותן הדמים הרי המקח קיים ולא נשאר מקום לאחד מהם לחזור בו כמו ששנינו[3]) משך ממנו פירות ולא נתן לו מעות אינו יכול לחזור בו וכל שכן אם נתן לו מעות ואם אמר לו הרי מכרתי לך הסחורה במאה זוזים ונתן הזוזים שהם הסיבה ולא קבלת הסחורה שהיא החפין ורצה אחד מהם לחזור בו אינו חייב בדיני אדם אבל הוא חייב בדיני שמים מפני שלא עמד בדיבורו עם הסיבה כמו ששנינו נתן לו מעות ולא משך ממנו פירות יכול לחזור בו אבל אמרו מי שפרע מאנשי דור המבול הוא עתיד ליפרע ממי שאינו עומד בדיבורו ואם אמר לו הרי מכרתי לך סחורה זו במאה זוזים ולא קיבל הסחורה שהיא החפין ולא נתן לו הזוזים שהם הסיבה אין הדיין מחייב אותו שום דבר וגם אינו חייב בדיני שמים כלום ואין בזה אלא שהצדיקים אין רוצין לחזור בהן כמו שמצאנו בתוספתא הנושא והנותן בדברים לא קנה והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו ונאמר בתלמוד[4]) אמר רבא אין לנו עליו אלא אין רוח חכמים נ"ה הרי נתברר כי נתינת הסיבה עם הדיבור מחייבת עונש בידי שמים למי שחוזר בו ואם אין שם נתינת הסיבה עם הדיבור אבל היה הדיבור בלבד אין שם חיוב כמו שאמרו בתלמוד[5]) דברים ומעות קאי באבל אמרו דברים בלא מעות לא קאי באבל אמרו והגיע הדבר

---

[1]) כן הגירסא בכתובות פ"ז: ובשבועות מ'. איתא כל מקום וכו' עד אחד מחייבו שבועה.

[2]) ב"ק ק"ד. ונראה שפי' הגאון שא"ן הדיוקנא כשליחות ממון שיחוייב בו מקבל הדיוקנא בשום ענין ובעין זה פי' בבהע"מ שם ועיין במלחמות הרמב"ן שרבים הסכימו לפי' זה.

[3]) משנה ב"מ פ"ד ה"ב. והנה התיבות „ומדור הפלגה" חסרים בנוסח הגאון במשנה והם אינן ג"כ בנוס' המשנה שבירושלמי ובריי"ף. וגם אינן בתוספתא פ"ג בדברי ר"ש אכן בבבלי מ"ח. הובאו בדברי ר"ש.

[4]) כן הגי' בבה"ג ובריי"ף. ובש"ס שלפנינו שם דף מ"ח. אנו אין לנו.

[5]) שם. כן הגי' בבה"ג דברים ומעות קאי באבל אמרו דברים כדי לא קאי באבל אמרו. דומה לגי' זו בריי"ף, ובש"ס איתא דברים ואיכא בהדייהו מעות קאי באבל דברים וליכא בהדייהו מעות לא קאי באבל.

שכל מי שהוא ותיק[1]) ואינו רוצה לקבל עונש בידי שמים כשהוא מקבל חצי דמי הסחורה הוא חפץ בותיקותו ליתן חצי הסחורה ולהניח החצי. ולפי זה הדין יש בדין שמעון ולוי אילו היה שמעון ערב והיה מקבל הכתב ונותן הממון לא היה יכול לחזור בו מפני שהיו שם שלשת הדרכים הדיבור והסיבה והחפץ וגם אילו היה ערב והיה מקבל הכתב ולא היה נותן הממון היה עליו עונש בדיני שמים כשחוזר בו לפי שהיו שם שני הדרכים ואילו לא היה נותן הממון ולא קיבל הכתב אילו נתקיים שערב בלא קנין בהודאתו או בשני עדים והיה חוזר בו ולא היה מתחייב בדיני שמים ולא בדיני אדם ומאחר שנתברר כי אילו מן העדים היו מעידין על שמעון שערב הממון וחזר בו לא היה מתחייב מקל וחומר שלא יתחייב כלום בעדות עד אחד לפי מה שביארנו ועם כל זה אם היה הממון של לוי בוראי והיה שם גר אמוד באמונה והעיד לוי שהממון של גר הרי חטא הטאה גדולה שהסיע עצמו מענין בעל דין לענין עד אע״פ שעדותו אינו מועלת לו כמו שפירשו קדמונים בספרי ובתוספת'[2]) מנין לשלשה שנושין באחד מנה שלא יהא אחד בעל דין ושנים עדים ויוציאו ממנו ויחלוקו תלמוד לומר מדבר שקר תרחק ופירשו בתלמוד היכי דאמי אי לימא דמפקין תלתא מנה עדות שקר מעלייתא הוא אלא דמפקין חד מנה וזה פירושו ראובן ושמעון ולוי נושה כל אחד מהן ביהודה מאה זוזים בלא עדים והם עושים הערמה וכסבורין שהיא מותרת שנותן במתנה ראובן ללוי אותה מאת הזוזים שנתן ליהודה וגם שמעון נתן לו מאת הזוזים שנתן ליהודה ומעיד ראובן שיהודה חיב ללוי מאה זוזים ואין כונתו למאת הזוזים שלוי אומר שיש לו ביד יהודה מפני שראובן לא היה עד עליו אבל כונתו לאותם מאת הזוזים שנתן הוא ליהודה וכבר נתנם במתנה ללוי וכמו כן מעיד שמעון וכונתו לאותם מאת הזוזים שנתן הוא ליהודה וכשמוציאים מיהודה אע״פ שכל אחד מהן מעיד בדבר שהוא יודע הרי הוא חוטא ונענש לפי שהסיע לעצמו מענין בעל דין לענין עד הרי ביארנו כל מה שאנו צריכין לו בענין שאלה ואין אדם מתחייב בדין בערבות סתם בלא קנין ובלא משיכת דבר חוץ ממה שאדם ערב לנישואי בנו או בתו לאדם ידוע כמו שאמרו קדמונים[3]) אמ' רב גידל אמר רב כמה אתה נותן לבנך כך וכך וכמה אתה נותן לבתך כך וכך עמדו וקדשו קנו הן הן דברים הנקנין באמירה ומפני זה אמרו הן הן דברים הנקנין באמירה שאין אדם מתחייב בערבות סתם בדבר אחר.

יח. ולענין[4]) שלשה שישבו לקיים השטר[5]) אנו מקשין עליה ראוהו שלשה

---

[1]) נראה שדעת הגאון שאם נתן מקצת הדמים שאינו קונה אלא מקצת ובשאר אינו כמי שפרע אולם בש״ס שם מ״ח: ר' חייא בר יוסף ורב סברי כן אולם ר' יוחנן אמר כנגד כולו הוא קונה ופי' רש״י במטלטלין נמי לענין מי שפרע וכן פסקו הרי״ף והר״ם.

[2]) לא מצאנוהו שם רק בש״ס שבועות ל״א. והגירסא כדי שיוציאו מנה ויחלוקו, ומה שהביא בשם התלמוד ה״ד וכו' אלא דמפקין חד מנה אינו לפנינו בש״ס כמו שהעיר ר״ח מודעי. ונראה שהיה כתוב בעיקר הברייתא כגי' ר״ס „ושנים עדים ויוציאו ממנו ויחלוקו" וזה שנוסף לפנינו בש״ס „מנה" הוא קיצר מן הפירוש. והנה בבה״ג הגי' כגי' הש״ס „ויוציאו ממנו מנה" כ״א בילקוט פ' משפטים ועיין ברי״ף שהגיהו כן.

[3]) כתובות ק״ב. ונראה מתוך לשון הגאון שפי' כפשוטו דבכל ענין כשאדם ערב בנישואי בנו או בתו משועבד ולא כפי' ר״ת ורשב״ם הובא בתו' קידושין ט״ז ד״ה הן.

[4]) ש״ין ח״ד ש״ז סי' מ״ז. בכי״ה חסר שם ר״ס אולם מתוך דברי התשו' „כי שלשה פנים יש בכך" נראה סיוע שהיא ממנו.

[5]) כתובות כ״א: ור״ה כ״ו. ועל זה הביא היוצא מסוגי' הש״ס בר״ה.

והם ב״ד כו׳ לומר שאין עד נעשה דיין ובמקומה אנו גומרים בה לומר שעד נעשה דיין והשבנו אותם כי שלשה פנים יש בכך לענין קיום שטרות העדים נעשין דיינים בידיעתן בלבד ואין צריכין להגיד ולענין עדות החדש[1]) אע״פ שיודעים צריכין להגיד ואם הגידו ידונו ואם לאו אל ידונו ולענין דיני נפשות אפי׳ מעידין אין נעשין דיינים מפני שכולן לחובה.

יט. וששאלתם[2]) ראובן ושמעון ולוי נשתתפו ולקחו מקח ועירבו ממונם ביחד והוליכו סחורתם לבבל ומצאו שהיו סחורות כסחורתם בזול ונשמו על מקחם ובאו לבתיהם ואחר כך נזדמן להם שלקחו ראובן ושמעון מקח אחד ולא היה שם לוי עמהם והניחוהו בספינה ואחר שהניחוהו בספינה נפל פחד בעיר וכמעט אבד ממונם ופגשו ראובן ושמעון את לוי ואמרו לו זה המקח שקנינו ולא היית אתה עמנו אנו חפצים שיהיה לאמצע ושיהא עם המקח האחר שיש לנו בבבל ליפות לנו המקחו הראשון אמר להן לוי בכמה יעמוד המקח זה עם הראשון חשבו החשבון ומצאוהו פחות ששה עשר דינרין ביבשה כשיתערב הכל אמר להן לוי בטחו בשם וקיימו השותפות על זה אמר ראובן ושמעון ללוי זה המקח האחרון הוא כתוב על שמינו ביד המוכר בוא אתה ויכתב שמך ביד המוכר אמר להן הן ירד שמעון באותו מקח וישב בספינה וכשהגיע המקח שלם לבבל מצא שכבר נמכר המקח הראשון ונמצא הפסד בראשון וריוח באחרון אמרו ראובן ושמעון ללוי לא נתן לך מן הריוח שבמקח האחרון כי לא היית עמנו כשקנינו ולא נכתב שמך בעת שקנינו ואתה חייב לשלם חלקך מן הפסד הראשון יורנו גאון אם ראוי ליטול מן הריוח כמו שהוא מתחייב ליתן מן ההפסד. אם כן היה המעשה כמו שנכתב בשאלה שראובן ושמעון ולוי היו שותפים במקח[3]) ואחר כך לקח ראובן ושמעון מקח אחר ואמרו ללוי יהא לאמצע ונטלו ממנו הראוי לו ליתן משכר המלחים והעובדים וכיוצא בהם הראוי הרי המקח האחרון לאמצע בלא ספק לראובן ושמעון ולוי שלשתם לפי התנאי שהיה להם במקח הראשון ואין לומר שאין ללוי בו חלק מפני שלא היה עמהן בשעה שקנו כי ראובן ושמעון זכו לו כאילו קנה עמהן מפני שנתן שכר המלחים והעובדים ואותו המקח במקומו שכור ללוי ובכיוצא בזה שנינו[4]) אם היה פקח שוכר את מקומו ועוד ממקום שהיה מתחייב לו לשלם חלקו אילו אבד המקח באותו הפסד משוכה בחלקו ועכשיו שניצל המקח והרויחו בו זכה בחלקו מן הריוח כמו ששנינו[5]) כל הנעשה דמים באחר כיון שזכה זה נתחייב זה בחליפיו ואין לומר שהמקח הראשון כיון שנמכר

---

[1]) ע״פ הסוגי׳ בגמ׳ צריכין אנו לפרש דברי ר״ס שבקיום שטרות יקיימו אם ידעו ודי. ובקידוש החודש אע״פ שיודעין כולן צריכין להעיד לפניהם. היינו ששנים מהם עומדין ומעידים והשאר יהיו דיינים ואם ראו רק ג׳ יצרפו שנים אחרים עם האחד הנשאר היושב ויודע גם הוא העדות והנהו דיין, ובדיני נפשות אפי׳ מעידין לפניהם כיון שב״ד היושב גם הם יודעין העדות אין נעשים דיינים, ואפשר שהתשו׳ נעתקה מערבית ונשחת לשונה קצת.

[2]) ש״ץ ח״ד ש״ת סי׳ י״א.

[3]) נראה דעת הגאון כיון שנתן דבר מה בשילום המלחים והעובדים וכו׳ הראו שהוא שותף גם לענין מקח האחרון כשותפות במקח הראשון ואין צריך נתינת מעות ולא קנין וזהו כדברי מהרי״ק שהובא בב״י לטור חו״מ ר״ס קע״ו שהיכא שכבר היו שותפין ואח״כ באו להתנות התנאי קיים בלי קנין.

[4]) משנה ב״ב פ״ה מ״ז וצ״ל שוכר את מקומן וכ״א שם.

[5]) משנה קידושין פ״א ה״ו.

קודם שיגיע המקח השני ולא נגמר מה שהסכימו עליו לערב שניהן מפני זה בטלה שותפות לוי לפי שזה אינו ראוי אלא אילו היו מתנין כן על לוי ואומרים לו אם יגמר לנו לערב שני המקחות הרי יש לך חלק בשני ואחריותו עליך ואם לא עמד לערב אין לך בו חלק ואחריותו עלינו כמו ששנינו[1]) ר׳ מאיר אומר כל תנאי שאינו כתנאי בני ראובן ובני גד אינו תנאי שנא׳ ויאמר משה אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן כו׳ ואם לא יעברו כו׳ אבל עכשיו מאחר שלא התנו בפירוש על שני הפנים האלו והגיע המקח באחריות לוי עמהם אין קדימת מכירת המקח הראשון מבטלת הראוי ללוי מן השני ואין לומר כיון שלא גומר לכתוב שם לוי עם רו״ש אין לו חלק במקח כי אין זה מן הדין אלא אילו היה לוי ממאן לכתוב שמו כי אז היה עובר על מה שהתנו עליו שותפיו אבל כשהיה לוי שומע לכתוב שמו כל זמן ששותפיו מבקשים ממנו כמו שנתפרש בשאלה זו אין לרו״ש לטעון שלא נגמר התנאי וזה ראוי בדין ואין לשנות.

כ. ושאלת[2]) ראובן נשתתף עם שמעון ונכתב להם שטר וזה נוסחו קנינו מן שמעון ביום פלוני במתא פלוני שיש לראובן בידו שלשת אלפים זהובים על תנאי שיוסיף שמעון עליהן אלפים זהובים[3]) ומא יתהיא לה פוך דלך כלו׳ ומה שיזדמן לו יותר על זה ויתעסק בהם בענין שמתעסקים שולחנים ובסחורות אחרות ומה שמסייעין מן השמים יטול ממנו ראובן[4]) שתי שתותים ומחצה מכל זוז ושמעון חצי זוז וחצי שתות ובענין זה יתן כל אחד מהם מן ההפסד אם יארע וכתב שמעון כתב ידו וקנו ממנו העדים בחיזוק גמור וחתמו ונתעסק שמעון במלאכות הרבה מתחלת השותפות ועד עכשיו כעשר שנים והרויח הרבה ועכשיו תבעו ראובן ואמר לו תן לי חלקי מכל מה שהרווחת ומכל מה שקנית מנכסים מקרקעי ומטלטלי אחר השותפות ועשה עמי חשבון על מה שנטלת מזהובים ומה שנטלתי אני והשלם לי הראוי לי לפי מה שהתנינו אמר לו שמעון אין ראוי לך אלא חלקך מריוח חמשת אלפים זהובים בלבד ושאר מה שהתעסקתי בו בממוני ובממון אחרים והרוחתי בו אין לך בו חלק אמר לו ראובן והיאך יהא זה והכל יהא לאמצע וכל מה שעשית בממון זה במעשים ומלאכות הרי היא בכלל התנאי שהתנינו בשטר[5]) צרף ונהכרה ותגראת וגיר דלך כלומר

---

[1]) שם פ״ג ה״ד ומה שכתוב במשנה שבמשניות ובבלי „וכתיב״ צ״ל „וכו׳״ כמו שהוא כאן וכ״א במשנה בירושלמי וברי״ף״ וגו׳״.

[2]) ש״ץ שם סי׳ י״ב והנה נראה שהתשו׳ זאת היא תשו׳ בפני עצמה ואינה חלק מאותה תשובה שנכתבה בג״ה סי׳ תקנ״ב ובתשו׳ גאוני מזרח סי׳ צ״ב כי לפנינו נאמר בתשובה שהבעלי דינים נחלקין על ה׳ דברים ושם נאמרו דברים אחרים, גם סכום המעות והמנין הוא משונה.

[3]) צ״ל „ומא יתהיא לך פוק ד׳לך כלומר „ומה שיזדמן לו יותר״ והנה ה׳ חיים מודעי קרא „ומה יתהוי אלה פוק דילך״ ופי׳ „מה שיזדמן לו הקב״ה יותר על זה״ אכן השואל בעצמו פי׳ דבריו לפנינו במלות „ומה שיזדמן לו יותר על זה״ אכן לקמן בתשו׳ כתב הגאון „כל מה שיזמן לו הקב״ה״ פי׳ המלות לפי הענין וע׳ דף 110 הערה 4.

[4]) החשבון הישר לפי הממון היה לראובן $^{3}/_{5}$ ולשמעון $^{2}/_{5}$; אכן אולי שעסק שמעון יותר בסחורה לקח חלק אחת מששים יותר דהיינו $^{25}/_{60}$ ולראובן יגיעו אך $^{35}/_{60}$ או לפי שהיו המטבעות ע״פ חשבון הששיות נקט שיעור זה לפי מה שיגיע לכל אחד.

[5]) צרף וגהבד׳ה וגיר ד׳לך וצ״ל תגאראת ולקמן בתשו׳ מביא מן אלתגראת וכבר העיר הר״ר א״א הרכבי בתשו׳ הגאונים אשר הוציא דף 340 בהערה שצ״ל „מלאכת שולחנים ותחבולות ושאר סחורות״ ונראה שאלה הדברים המפרשים את המלות הערביות לא כתב השואל

מלאכת שולחנים וכיוצא בה ושאר סחורות וזולת זה ובאמרו וזולת זה הרי כל מה שעשית לאמצע והריוח בינינו לפי מה שהתנינו ועוד שאיני מניח אותך ליתן מן הממון שבידך אלא למי שיש לו ראיה שאתה חייב כדי שלא תבריח ממני ממון השותפות ותתן אותו לקרוביך יורנו ראש הישיבה היאך הדין אם יהיה שמעון נאמן בדברו אם לאו אם יתחייב הבא ליפרע מן שמעון שבועה כי מה שהוא נוטל בדין הוא נוטל ואינו מערים. שאלה זו יצאה לפנינו ואם כן הוא כאשר נכתב בה המעשה כאשר היה על מכונו כך נראה לנו הדבר כי ראובן ושמעון אלו נשפטין זה עם זה על חמשה דברים הדבר הראשון בעבור מה שקיבל עליו שמעון להוסיף על אלפים זהובים[1]) מא יתהיא לה פוק דלך ראובן טוען כי דבר זה משמיע שכל ממון שיש לשמעון חייב לערבו בשותפות זו ושמעון אומר איני חייב להוסיף על שלשת אלפים זהובים של ראובן אלא אלפים זהובים בלבד והמשפט בדבר זה לא כדברי ראובן ולא כדברי שמעון אלא כל דינרי כסף וזהב הנמצאים לשמעון חייב להטילם עם האלפים זהובים ויהיו כולן קרן שלו בשותפות זו אבל אם היו לו בתים שדות וכרמים אינו חייב למוכרם ולהטיל בשותפות זו להיותם קרן[2]). והדבר השני על אודות שנשתכר שמעון במלאכות רבות והרויח ממון גדול וקנה ממנו קרקעות מתחלת זמן השותפות ועד שעת תביעה כעשר שנים וראובן אומר לו חלוק בינינו את הכל בין ממקרקעי בין מטלטלי כפי התנאים שהתנינו בינותינו ושמעון אומר לו אין לך חלק אלא משכר חמשת אלפים דינרי כסף בלבד ואף גם זאת המשפט לא כדברי ראובן ולא כדברי שמעון לא כדברי ראובן שהוא מבקש לשום כל ממון שנשתכר שמעון שכר לאמצע ולקחת ממנו שני שתותים ומחצה ולא כדברי שמעון שהוא חפץ לקחת את כולו לעצמו אלא כל שכר שעלה מחמשת אלפים הזהובים האלו בין מן המלאכות המפורשות בכתב שותפות שהן צרף ונהבדה ובין ממלאכות אחרות אשר לא נתפרשו בודאי כולו שכר והרי הוא לאמצע שכבר נאמר בכלל[3]) וניר דלך מן אל תגראת וחולקי' אותו בחק השותפות אבל כל שכר שעלה לשמעון בממון של אחרים שסחר בו ונשתכר אינו חייב לשומו שכר באמצע אלא כך הוא חייב להטילו לאמצע להיותו קרן כאשר קבל עליו ומא[4]) יתהיא לה פוק דלך ופירשנוהו כל מה שיזמן לו הקב״ה והרויח הזה שהגיע לשמעון בממון אחרים והיה עיקרו לשמעון וכל שכר שיעלה בו יהיה בינו ובין ראובן כחוקי השותפות ואין צריך לומר כי כל אשר ישתכר שמעון בממון אחר כולו אם נשתיירו לו מבלעדי האלפים הזהובים שהשכר לאמצע וכל מה שנשתכר שמעון בממון אחרים יחשב קרן ויהיה לו לבדו עומד בתוך השותפות משועבד להיות כל ריוח שעליו בינו ובין ראובן כאשר קיבל עליו וכיון שאין מן

---

אלא מעתיק התשו' מערבית לעברית כתב לביאור בהעתקה ולא הבין יפה המלה הערבית כדבר רא״א הרכבי.

[1]) ע' דף 109 הערה 3.

[2]) נראה שבתשו' זו לא ביאר הטעם מצד הלשון כמו שביאר בתשו' גאוני מזרח הנ״ל אלא הודיע הדבר בקיצור.

[3]) אותן הדברים היו ג״כ כתובין בשטר המפורש בתה״ג הוצאת רא״א הרכבי סי' תקנ״ב ונראה שנוסח אחד דומה בעיקר הענינים היה להם בשטרי שותפות, ובמקום האחרון כתוב „מן סאיר אלתגאראת״.

[4]) הגאון הביא „יתהויא לה וכו'״ „מזה מוכח שמה שפי' מה שיזמן לו הקב״ה הוא רק לשון ביאור ולא שקרא אללה. וע' דף 109 הערה 3.

הדין לראובן בקרן זה מאומה אלא כולו לשמעון אין לתמוה מחמת שאילו הפסיד בו הפסד היה לו לבדו. והדבר הג׳ מוקדם הוא לפני הדבר השני אע״פ שלא נתפרש בשאלה הרי הוא מובלע בתוך דבריה ואי אפשר מלגלותו ולבארו היטב ולשאול אם מותר לשמעון אחרי קחתו ממון מן ראובן לשותפות לקחת ממון אחר מן סוחר לשותפות אחרת או אסור ולהשיב[1]) כי שלש מדות בענין הזה מדה ראשונה שותפים שפרשו בכתב שותפות כי יש למשתכר רשות להשתתף אף עם אחרים או שאין לו רשות לעשות כן כה יהיה משפטם לעשות כאשר התנו ביניהם כאשר אנו אומרין בכמה מקומות[2]) רשאין הספנין להתנות ביניהן רשאין החמרין להתנות ביניהן וכיוצא בהם. מדה שנית שותפין שלא הזכירו ביניהן שותפות שלישי אבל המשתכר הוא יושב בחנות שכל משאו ומתנו בה כענין הזה אין לו רשות להשתתף עם אחר אף לא להתעסק במלאכה אחרת כאשר שנינו[3]) המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו לפי שאין עיניו על החנות בשעה שעוסק באומנותו ואם היה שותף עמו בחנות מותר המושיב את חבירו בחנות למחצית שכר לא יהא לוקח ומוכר דברים אחרים ואם לקח ומכר השכר לאמצע. מדה ג׳ שותפים שלא הזכירו ביניהן שותפות שלישי והמשתכר אין כל משאו ומתנו בחנות אלא לוקח ומוכר במקומות רבות בענין הזה יש לו רשות להתעסק במלאכות אחרות בין מן ממון שלו ובין מן ממון אחרים והשכר לעצמו כי כן שנו רבותינו[4]) הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר רשאי הלוקח ליקח לו מאותו המין וכשהוא מוכר אל ימכור שתיהן כאחת אלא אלו בפני עצמן ואלו בפני עצמן ועוד שנינו[5]) הנותן מעות לחבירו ליקח בהן פירות למחצית שכר לא יהא לוקח בשלו חטים ובשל חבירו שעורים אלא או בכולן חטים או בכולן שעורים כדי שיהיו שניהן שוין בחבילה ואף שמעון זה כיון שנתפרש בשאלה שהוא משתכר בכמה מלאכות ולא במקום אחד הוא יושב מותר לו להשתתף עם כל מי שירצה ועיקר השכר לעצמו לבדו אבל יטילוהו קרן עם השותפות כאשר קיבל על עצמו והדבר הד׳ בעבור עשות חשבון שאמר ראובן לשמעון תעשה לי חשבון כמה נטלת לעצמך מן האמצע וכמה נתת לי בדבר זה הדין עם ראובן כי כל שותף וקונה ומוכר חייב להעלות לחבירו הקפותיו ולא הקפותיו בלבד אלא כל מה שקנה ומכר ושנשכר בו דבר מפורש וחייב להעלות לו חשבון שנה בשנה מה קנה ומה מכר ומה נשתכר ומה הפסיד ומה יש עליהן ואם לא עשה כן לא יצא ידי הובתו לשותפו והדבר החמישי מה שאמר ראובן לשמעון איני מניחך לתת לאיש מכל ממון שנמצא בידך מאומה אלא בראיה כי חושש אני פן תבריחהו ממני ותתנהו לקרוביך והגלוים עליך בזאת אין הדין עם ראובן וכי כל הנושא ונותן ומוכר וקונה בראיה ובעדות דרכו לעשות כי יבקש מן שמעון ראיה והלא רוב בני אדם סוחרים ומשתכרים בלא עדות ובלא ראיה לפיכך אין על שמעון זה להביא ראיה כי יש לפלוני עליו כך ולפל׳ עליו כך אלא יתיירא שמעון מן

---

[1]) אולי צ״ל: על זה נשיב.

[2]) תוספת׳ ב״מ פי״א והביאה בקיצור ועיין ב״ק קט״ז:

[3]) תוספתא שם פ״ד.

[4]) שם ולפנינו בתוספתא טעות „אין מוכר אלו בפני עצמן" וצ״ל כדגרים ר״ס „אלא אלו בפ״ע".

[5]) שם ולפנינו בתוספת „שיהא מעות שניהן ישוות בחבילה" וגי׳ הגאון נכונה.

השמים וכל אשר יודע באמת כי ישנו לאחרים בממון השותפות יתנהו להם בדבר שפתיו בלבד ואחרי אשר נתנו להם אם יאמינהו ראובן מוטב ואם לא ישבע בגזרתינו שלא גזל ממנו מאומה כי כן המשפט כאשר שנו לנו רבותינו[1]) ואלו נשבעין שלא בטענה ותחלתן השותפים. ולענין האנשים הבאים ותובעים ממנו מן האמצע ושמעון מודה כי כך הוא הדין שהן פטורין מן השבועה ואין השבועה אלא על שמעון יתן להם אשר הוא מודה בו ונשבע עליו לראובן שותפו והן פטורין ולא מצאנו הבא ליפרע חוב שהוא חייב לישבע אלא בחמשה מקומות[2]) הפוגם את שטרו והבא ליפרע מן היתומים והבא ליפרע מנכסים משועבדים והבא ליפרע מנכסי מי שהלך למ״ה ובמקום שיש עד אחד מעיד בו שכבר פרע כל אחת מחמש ההלכות האלה מפורשת במקומה אבל התובע חוב על פה להפרע אותו ובעל דינו קיים ומודה לו נותן כל אשר הודה לו ונשבע לשותפו על הכל הלכך כל דינרי כסף וזהב הנמצאים לשמעון חייב לערבן עם האלפים הזהובים ולשום הקרן בשותפות זו ולהיות שכרו לאמצע וכן כל ריוח אשר ישנהו מכל בני אדם אחרים אשר יסחור בממונן גם זה חייב לערבהו בשותפות להיות קרן לנפשו ושכרו לאמצע וחייב להעלות חשבון לראובן עת בעת וכל אשר יטעון כי הוא לפלוני בתוך השותפות יתנהו לו וישבע עליו בגזרתא ופלוני ההוא אינו חייב שבועה וכך הדין ואין לנטות ממנו ימין ושמאל.

כא. וששאלתם[3]) היו לו חפצים ביד שמעון שהיה סרסור ונשארו בידו ימים רבים עד שבא ראובן ותבעו והיו אותן החפצים בשקים ספורים ידועים וכשמנו השקים חסר מהם אחד אמר ראובן לשמעון איה השק שחסר אחר שהיה במקום פלוני שמשימים בו סוחרים סחורתם ואותו המקום לא תפשו המלך ולא לסטים מזויין ולא נמצא בו מחתרת וראובן תובע את שמעון באותו השק או בדמיו שדרך הסרסורים ליטול שכר על מה שהן מתעסקים בו לסוחרים בחוקות ידועות יורינו גאון אם יתחייב שמעון לשלם לראובן דמי אותו השק שאבד אם לא. אם כך היה המעשה כמו שכתוב בשאלה זו ששמעון הוא סרסור לסוחרים ודרכו להתעסק במכירת סחורתם והיה בידו שקים של ראובן ואבד מהן שק אחד הרי שמעון חייב לשלם בלא ספק מפני שהוא שומר שכר ודין שומר שכר לשלם כל מה שנגנב וכל מה שאבד לבעלים כמו שכתוב בתורה[4]) אם גנב יגנב מעמו ישלם לבעליו ומצאנו בתלמוד[5]) שהדבר יותר יתחייב בו השומר מן הדבר הגנוב מפני שהוא קרוב לפשיעה יותר מן הגנוב אבל אילו היה מלך או לסטים מזויין תופס אותו המקום לא היה שמעון חייב שהתורה פטרתו ולא חייבתו דבר אלא הבאת ראיה או שבועה כמו שאמ׳[6]) איסי בן יהודה אומר אין רואה שבועת ה׳ תהיה בין שניהם הא יש רואה יביא ראיה ויפטר וההפרש בין גנוב ובין שבוי הוא שהגנוב נלקח בלא חרב והשבוי בחרב שנא׳[7]) כשביות חרב

---

[1]) משנה שבועות פ״ז ה״ח.

[2]) שם ה״ז.

[3]) ש״ץ שם סִי׳ כ״א, והיא הועתקה מל״ע.

[4]) שמות כ״ב י״א.

[5]) יוצא מן הש״ס ב״מ צ״ד: ושם נאמר ק״ו „ומה גניבה שקרובה לאונס משלם אבידה שקרובה לפשיעה לא כ״ש״ ונראה שיש לגרוס כאן בדברי ר״ס „ומצאנו בתלמוד שהדבר האבוד יותר יתחייב בו השומר מן הדבר הגנוב מפני שהוא קרוב לפשיעה יותר מן הגנוב״.

[6]) ב״מ פ״ג.

[7]) בראשית ל״א כ״ו. מלכים ב׳ ו׳ כ״ב.

ונאמר אשר שבית בחרבך ובקשתך ומפני זה מצאנו במשנה[1]) שהשומרים ארבעה ויש להם שלשה דינין כי שנים להם משפט אחד להם כמו ששנינו ארבעה שומרין הן ש״ח נשבע על הכל והשואל משלם את הכל נושא שכר והשוכר נשבעין על השבר ועל השבוי ועל המיתה ומשלמין את האבידה ואת הגניבה ובארו בתלמוד[2]) שהדבר שדנין בו אם גנוב יגנב מעמו ישלם לבעליו הוא דין שומר שכר ולפי אלו הדברים שהקדמנו אילו היה יודע שלסטים תפשו אותו מקום לא היה שמעון מתחייב אלא שבועה שהשק של ראובן נלקח בכלל מה שנלקח משם ועוד אילו היה נראה שם מקום מחתרת או דלת שבורה וכיוצא בזה והיה שמעון הולך למושלי העיר וצועק לפניהם והיו מבקשים ודורשים וחוקרים אע״פ שלא היה נפטר בזה מלשלם איפשר שהיה ראובן מיקל מעליו ופוטרו ממקצת שאבד בראותו שהוא משתדל לבקש אבל כששמעון אינו יודע כיצד אבד השק זה יורה על מיעוט שמירתו ועל פשיעתו אילו היה עושה כן ש״ח היה חייב לשלם שהדין ידוע שש״ח בפשיעה ישלם וכ״ש שומר שכר. ואין לומר כי אין שמעון נוטל שכר על שמירה אבל הוא נוטלה על מקח וממכר שהמשפט נותן שכל הנהנה בדבר שתחת ידו הרי הוא שומר שכר כמו שהצובע שומר שכר אע״פ שאין שכרו בשביל שמירה אלא בשביל שהוא צובע וכמו כן הכובס והחייט כמו ששנינו[3]) כל האומנין שומרי שכר וכמו כן משפט המלוה על המשכון שהוא שומר שכר מפני שהוא נהנה בהפרעו חובו אע״פ שאינו מרויח כמו ששנינו[4]) הלוהו על המשכון שומר שכר לפי שהוא מקבל שכר מאת הקב״ה ונא' בתלמוד[5]) שומר אבדה רבה אומר כשומר חנם ורב יוסף אמר כשומר שכר והלכתא כרב יוסף וכ״ש הסרסור שנמצא בהדיא במשנה שאם נתעסק בין שנים והפסיד שהוא חייב כמו שאמרו[6]) ואם היה סרסור ביניהם נשברה חבית נשברה לסרסור וע״פ אלו הביאורים יתחייב שמעון לשלם דמי השק שאבד לראובן ואם דמיו ידועים להם מוטב ואם לאו ישבע בגזירה כמה היה שוה ויפרע משמעון כראוי.

כב. וששאלתם[7]) ראובן הנפק שטרא על שמעון דהוה כתיב ביה עשרה דינרי א״ל שמעון לא שקלית מינך אלא שבעה והנך תלתא רבית הוא ואמרי שהדי דהנך שבעה קמן דילן יהב לך ובהנך תלתא קנינא[8]) מנך וידיעה[9]) מלתא דרבית הוא אבל שהדי לא אסהידו אלא כדכתיב[10]) אתי על פה ומרע שיטרא או לא. הכין חזינא דעדים לא מרעי ליה לשטרא דזמנין דכתבו אינשי שיטרא בעשרה ושקלין מינהון

---

1) משנה שבועות פ״ח ה״א.
2) ב״מ צ״ד:
3) משנה ב״מ פ״ו ה״ו.
4) שם ה״ז.
5) ב״מ פ״ב.
6) משנה ב״ב פ״ה ה״ח.
7) שערי צדק חלק ד' שער ב' סי' ו ויש ספק בדבר אם תשובה זאת ושבאה אחריה זן מר' סעדיה. (ולכן הצגנון אחרונות בתשו' מר״ס הבאות בשערי צדק) אמת שבאו בש״ץ אחר ז' ה' ששם ר״ס כתוב לפניו. אכן הלא נדע שבש״ץ וככמה אסיפות תשובות הגאונים נספחו תשובת גאון אחד תשובות אשר המסדר לא ידע מיד מי יצאו ואולי היא מר' שרירא.
8) נתחייבת עצמך עליהן לתת לו אבל העדים לא העידו שהן רבית ועיין ב״ב מ'.
9) נודע ממקום אחר ומפורסם הדבר.
10) כאשר נכתב למעלה.

האידנא ומנהון לקמיה וזמנין דסמיך ליה על הימנותא דמלוה[1]) ולא אתי על פה ומרע ליה לשטרא אלא מאי דכתיב[2]) וידיעא מילתא דרביתא היא אי מינכרא מילתא דרביתא אינון מתבעי[3]) למקנסיה דת״ר[4]) שטר שכתוב בו רבית קונסין אותו ואינו גובה לא את הקרן ולא את הרבית דברי ר״מ וחכ״א גובה את הקרן ואינו גובה את הרבית והלכתא כחכמים.

כג. וששאלתם[5]) בר ישראל דיהב ברביתא לגוי שרי או אסור אית רשותא לשמותיה או לא. הכין חזינא דרבית דגוי קילא יליכא לשמותיה דרחמנא לא אסור באורייתא למיתן ברבית לגוי דכתיב לא תשיך לאחיך וכתיב לנכרי תשיך והנן[6]) לוין מהן ומלוין אותן ברבית מיהו מאן דמדקדק במיליה לא לוזיף לגוי ברבית דכתיב מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו ותני רב יוסף[7]) אם כסף תלוה את עמי את העני עמי[8]) וגוי עמי קודם עני ועשיר עני כו׳ עמי וגוי עמי קודם פשיטא[9]) דכד אתו ישראל וגוי למיזף מינך אוזיף ישראל ואח״כ גוי א״ר נחמן אמר לי הונא לא נצרכה אלא[10]) לגוי ברבית ולישראל בחנם ותניא ר״ש בן יוחאי אומר כל שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך ופרשו חכמים כספו לא נתן בנשך דאפילו רבית[11]) לגוי לא יהב.

כד. לר׳[12]) סעדיה גאון ז״ל. ועוד שאלת הא דאמ׳ רב יהודה אמ׳ שמואל[13]) הבא מחמת גוי הרי הוא כגוי מה גוי אין לו חזקה אלא בשטר אף הבא מחמת גוי אין לו חזקה אלא בשטר והקשית ואמרת היכי דאמי שטר זה[14]) אשר יבוקש מישראל להניח בידו את השדה אם שטר שכתבו בעל השדה לגוי ההוא שמכר לישראל הזה והלא יכול בעל השטר לומר סתם גוי אנס הוא לא יועיל לך שטר שכתבתי לו לפי

---

[1]) כדאיתא ב״ב מ״ט. והנה שם כתב הנ״י דמעשים בכל יום שעושין קנין ומאמינו מן המעות אע״פ ששיעבד נפשיה וע״ש.

[2]) עתה משיב הגאון על מאי דכתיב בשאלה דידיעא לנו מילתא דרביתא היא.

[3]) ראוי לקונסו על שכתב הריבית בשטר והקנס אם שמכין אותו או בממון, אבל כבר אמר להלן שהלכה כחכמים שאין קונסין אותו לפסוד הקרן.

[4]) ב״מ ע״ב. והנה הגאון לא פירש כשיטת התוס׳ שם ד״ה שטר שהיכא שכלל הרבית עם הקרן שאף החכמים מודים שאינו גובה את הקרן לפי שיש לחוש שיגבה גם הריבית, אלא הג׳ פי׳ הברייתא כדברי הרמב״ן כשכלל הריבית עם הקרן והלכה כחכמים.

[5]) ש״ץ שם. מסופקת אם היא מר׳ סעדיה וע׳ הערה 7 בתשו׳ שלפני זאת.

[6]) משנה ב״מ פ״ה ה״ו.

[7]) ב״מ ע׳: וע״א.

[8]) בש״ס את העני עמך עמי וגוי וכו׳.

[9]) הפירוש היא הוספת הגאון.

[10]) בש״ס דאפי׳ לעכו״ם ברבית וכו׳.

[11]) זה פי׳ הגאון.

[12]) תשו׳ הגאונים הוצאת הררא״א הרכבי סי׳ תק״ל והנה מראש התשו׳ ועוד שאלת משמע שגם לפני ר״ס באו אגודות שאלות ותשובה זו היו לפניה כתובות תשובות אחרות.

[13]) ב״ב ל״ה. ולפנינו איתא א׳ ר׳ יהודה אמר רב ישראל הביא מחמת וכו׳ אף ישראל הבא וכו׳.

[14]) נראה דעת השואלים והמשיב שישראל הקונה צריך להראות השטר אולם בעיטור אות מחאה הביא בשם ר״ח אי טעין ואמר יהיב לי האי שטרא דזביני דזבנא מינך ואיזדהרי ביה תלת שנין ואירכס ממני מהימן והובא בהגמי׳׳ פי״ד מטוען.

שאין עדים שיעידו כי בפניהם מנה לו את הכסף ואם שטר זה שזוכה בו ישראל הלוקח מן הגוי הוא שטר שני שכתבו בעל השדה לסלק עצמו מן השדה ובשביל שטר זה שני זכה בה ישראל זה אם כן במה יזכה בה גוי לעצמו ואין בידו אלא שטר ראשון והיאך אמרנו שהגוי יש לו חזקה בשטר. וזאת תשובתך כי אם הכנסנו במחשבתנו כי סתם גוי אנס הוא אף בקרקעות בודאי יש להקשות כאשר הקשית ואף קושיות אחרות אלא כך הוא הדבר כי סתם גוי אנס הוא לא נאמר אלא בעבור המטלטלין ובעלי חיים ואף גם זאת לא לענין להעמידן[1]) ברשות הבעלים הראשונים נאמרה אלא להעמידן ברשות הבעלים השניים נאמרו כאשר אנו שונין כדת[2]) נטלו המוכסין חמורו וליסטין כסותו ואף לענין[3]) מאן דזבין חמארא לחבריה ואתא גוי קא אנים ליה מיניה. אבל בקרקעות אין אומרין סתם גוי אנס הוא ואין מוציאין קרקעות מרשות הבעלים הראשונים בהכנס הגוי ידו בלבד בה ואף לא בהחזקו בה כמה שנים לפי שלא ניתנה[4]) חוקות החזקה אלא לישראל אבל גוים אין מעמידין שדה בידיהם אלא בשטר מכר וכיון שכתב לגוי שטר מכר זכה בשדה במה דברים אמורים בסתם גוי שזוכה בשטר אבל בגוי שנתברר שהוא אנס או סיקריקון אין זוכה בשטר לבדו ואפילו היה ישראל אנס אין זוכה בשטר לבדו עד שיאמרו העדים בפנינו מנה לו או שקל לו ושאר הפרטות השנויות להלן[5]). על כן שיש בידו שדה ראובן ויש בידו שטר מכר עליה ולא נתברר שהוא אנס הרי היא שלו ואם מכרה לישראל ומסר לו השטר ההוא הרי היא שלו שליש[6]) השני ואם אין ביד הגוי שטר אף על פי שאכל פירות השדה כמה שנים לא קנה אותה ואם מכר אותה לישראל ואף ישראל זה החזיק בה כמה שנים אף ישראל זה לא קנה אותה כי בטענת הגוי בא ואפילו[7]) לא היה הגוי באמצע כיון שהחזיק ישראל זה שלש שנים קנה את השדה בלא שטר. הרי נתברר כי אם היטלתה באמצע סתם גוי אנס הוא נקשו הקושיות אשר הקשית ועוד קושיות אחרות כי טעם זה נאמר להוציא את החפץ מרשות בעלים הראשונים ואתה סובר להעמידו בטעם זה בחזקת בעליו הראשונים וכשאתה מסיר מן האמצע סתם גוי אנס הוא נתפרקו כל הקושיות כאשר פירשנו.

## כה. מאי[8]) אפיק כורא ועייל.

---

[1]) כלומר ענין זה שהגוי אנס אף במטלטלין אינו חזקה גמורה לדחות חזקת ממון ולהוציאן מזה וליתנם לבעלים הראשונים. אלא זה שאמרינן גוי אנס יתן תקף לחזקת ממון בעלים אשר אלה המטלטלין בידם כמו לענין מי שנתנו לו מוכסין מה שלקחו באלמות מן האחר, הלא אנו אומרים הראשון נתייאש ותקיים הדבר אצל השני.

[2]) משנה ב״ק פ״י ה״ב נטלו מוכסין את חמורו גזלו ליסטים את כסותו.

[3]) ב״ב מ״ה. דאמרינן נמי לפי דעת אמימר החמור של השני ובחזקתו וממנו גוזל הנכרי שסתם גוי אנס הוא ואין על המוכר לפצותו.

[4]) הר״מ פ״א מזכיה הי״ז כתב עכו״ם הקרקע אינו קונה אותו מישראל אלא בשטר שאין דעתו סומכת אלא על שטר ועי׳ שם פ״א ממכירה הט״ז ובפ״ד מטוען הלכה ה׳. והנה הרשב״ם וגם הנימוקי יוסף כתבו הטעם מפני שמתייראו למחות לכן אין חזקת הגוי חזקה. ועוד כתב שם הנ״י דאם החזיק הגוי בידו מ׳ שנים קנה כמנהג פרסאי הנורע מש״ס ב״ב נ״ה. דאריסותא דפרסאי עד מ׳ שנין, ומדברי הגאון לא משמע כן ואולי אך בימי פרסאי בזמן התלמוד היה זה הדין.

[5]) ב״ב מ״ז:— [6]) אולי צ״ל „בשהשליש השנים״ כשאכלה ג׳ שנים או „של ישראל השני״.

[7]) צ״ל „ואם לא היה״.

[8]) בתשו׳ הוצאת הר״ר הרכבי סי׳ תקל״א והיה כתוב כאן פי׳ מאי חזקה דאפיק כורא ועייל כורא ב״ב ל״ז.

כו. לרבינו סעדיה ז"ל[1]). המרזב[2]) אין לו חזקה מרוח אחת ויש למקומו חזקה משתי רוחות. פירושו ראובן יש לו מרזב בגגו ברוח מזרחית ושופך מים לחצר שמעון ואורך רוח מזרחית עשר אמות והמרזב באמה שלישית ממנה קבוע אם בא שמעון ואמר רצוני שתרחיקהו ותעמידהו באמה חמישית או באמה ששית כיון שברוח אחת היא אומר לו יעשה ראובן חפצו ואינו יכול לומר לו דבר[3]) החזקתו באמה שלישית ואין אני משנהו לאמה חמישית לפי שכולן ברוח אחת . . . . .

כז. לרבינו סעדיה ז"ל[4]). רגל תופי ולם יכלף אבן ולא אבנה בל לם יתזוג בתה וכלף אך לה וואלדה לה פאלאך יקול תרכתה כלהא לי ואלאם תקול לי חק פי תרכתה פיערפנא ראס אלמתיבה הל ללואלדה מע אך אלמית חק פימא כלפה אם לא. שאלה זו וגו׳. ועלי אן גואבהא הו חכם משהור פימא בין אלאמה ראינא אן נתׄבתה ליזול טמע מן לעלה אן יטמע פי אן יתׄלם או פי אן יעוק ונקול אן אלתרכה כלהא ללאך ולים ללאם מנהא כתׄיר ולא קליל והדׄא אלחכם מצדר בה פי נץ אלמשנה אן אלואלדה תורתׄ ולדהא שייהא ולא תרתׄ הי מן שייה שיא. כמא נצת אלמשנה[5]) יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין לא נוחלין ולא מנחילין וגו׳ כל אלהלכה ולא יקול קאיל כמא ונב אן ירתׄהא כדׄאך ינב אן תרתׄה אדׄ הדׄא מן עכום אלשראיע. וקד וגדנא שראיע כתׄירה עלי מתׄל הדׄא אלתרתיב ולא תעכם. יש[6]) טעונות שמן ולבונה שמן ולא לבונה לבונה ולא שמן לא שמן ולא לבונה ואיצׄא יש[7]) טעונות הגשה טעונות תנופה תנופה והגשה תנופה

[1]) בתש׳ הגי׳ הוצאת הררא"א הרכבי סי׳ תקל"ד.

[2]) ב"ב נ"ח: גם הר"ח אשר הובא שם בתוי׳ ד"ה מרזב פי׳ כפי׳ הגאון וקרוב לזה פי׳ הר"מ בפי׳ המשנה אולם עיין ר"מ שכנים פ"ח ה"ה ובמ"מ.

[3]) כלומר שאינו יכול לומר לו כדברים האלה והמו"ל הגיה „כבר".

[4]) בתשו׳ הגי׳ הוצאות ר׳ א"א הרכבי תק"מ ותרגמיה בל׳ עברית בזה הלשון „ . . . אדם שמת ולא הניח אחריו לא בן ולא בת גם לא נשא אשה כלל אלא הניח אח ואם והאח יאמר כל מה שהניח לי הוא והאם תאמר שגם לה זכות במה שהניח. ויודיענו ראש הישיבה אם יש לאמו זכות עם אחי המת במה שהניח אחריו או לא . שאלה זו וגו׳ ואף כי תשובתה הוא דין מפורסם בין האומה ראינו לבררה כדי להסיר החמדה ממי שדרכו לחמוד עד שיעשה נגד הדין או יכביד בחנם בשאלותיו (נראה שצריך להעתיק „או יעקל") וגאמר כי הירושה כולה להאח ואין לאמו בה לא מעט ולא הרבה וזה הדין מקורו מגוף דברי המשנה שהאם תנחיל נכסיה לבנה אבל היא לא תנחל כלום מנכסיו כמו שכתבה המשנה יש נוחלין ומנחילין נוחלין ולא מנחילין מנחילין ולא נוחלין לא נוחלין ולא מנחילין וגו׳ כל ההלכה ולא יאמר האומר כמו שהדין הוא שהוא [הבן] יורש אותה כן צריכה היא לירשו כי זהו מהדינים המתנגדים וכבר מצאנו דינים רבים על פי זה הסדר וההתנגדות יש טעונות שמן ולבונה שמן ולא לבונה לבונה ולא שמן לא שמן ולא לבונה וכמו כן יש טעונות הגשה ולא טעונות תנופה תנופה והגשה תנופה ולא הגשה לא תנופה ולא הגשה. וכמו כן יש מעלין את המקוה ופוסלין מעלין ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא פוסלין ולא מעלין ודומה לאלה ההיקשות והחלוקים בשלש וארבע מדרגות נמצא הרבה במשנה ותוספה וכבר התבאר בזה שהאם לא תירש כלום מנחלת בנה עם אחיו כמו שבארנו ופרשנו וכך הוא הדין.

[5]) כגי׳ הגאון איתא בירושלמי ובריי"ף ולפנינו במשנה „ויש נוחלין ולא מנחילין.

[6]) משנה מנחות פ"ה ה"ג.

[7]) שם ה"ה. ולפנינו במשניות הגי׳ ושטעונות הגשה ואינן טעונות תנופה ובמשנה בש"ס „ואין טעונות „אולם במה שגרס ר"ס במדרה השנייה תנופה והגשה כן הוא גם במשנה בש"ס ואחריה „תנופה ולא הגשה. ובמשנה במשניות הסדר „תנופה ולא הגשה, הגשה ותנופה".

ולא הגשה לא תנופה ולא הגשה. ואיצׂא יש[1]) מעלין את המקוה ופוסלין מעלין ולא פוסלין פוסלין ולא מעלין לא פוסלין ולא מעלין. ואשבאה הד׳ה אלמקאים[2]) ואלתקאסים אלמרבעה ואלמתׂלתׂה כתׂיר פי אלמשנה ואלתוספה. פקד תביין אן אלאם לא תרתׂ שיא מן תרכה אבנהא מע אכׂיה עלי מא ביננא ושרחנא והד׳א הו אלחכם.

כח. ולה איצׂא ז״ל[3]). אשה בת ישראל שנשתמד אביה יורשתו אותו ואפילו אביה גוי גמור כמה ששנינו[4]) גר וגוי שירשו את אביהם גוי רשאי ישראל שיאמר לגוי טול אתה עבודה זרה ואני מעות אתה יין ואני פירות ואם משבאו ברשות ישראל אסור וכיצד באו לרשות ישראל כגון שחלקו תחלה ואחר כך החליפו מיכן למדנו שאפילו גוי גמור שמת הרי בנו הגר יורש אותו ואין צורך לומר גוי שהוא יורש את אביו גוי אלא אפילו גוי גמור שמת אביו הרי בנו יורש אותו ירושת תורה שכן שנו רבותינו[5]) וחשב עם קונהו ולא עם יורשי קונהו מיכן למדנו שיש לגוי יורשים לפי שפרשה זו בישראל הנמכר לגוי נאמרה וכיון שהוצרך הכתוב למעט יורשי קונהו מיכן שמן הכתוב הגוי יורש את אביו.

כט. ולה איצׂא ז״ל[6]). שנו לנו רבותינו ז״ל בחוקי הצואות כיון שנתערב לשון מתנה עם לשון ירושה באחת משלשה דרכים דנין את הכל כמשפט המתנה ומה הן שלשה דרכים. דרך ראשונה כי תנתן שתי שדות אחת בירושה ואחת במתנה לאדם אחד כיון שאדם אחד הרי מערב אותו ודרך שני כי תנתן שדה אחת חציה לראובן בירושה וחציה לשמעון במתנה אף בזאת כיון ששדה אחת היא הרי היא מעורבת ביניהם ודרך שלישית כי ינתנו שתי שדות לשני בני אדם אחת לראובן בירושה ואחת לשמעון במתנה אף על פי שהשדות חלוקות והאנשים חלוקין דיבור החולה מערב ביניהם כי כן אמרו במשנה[7]) כתב בין באמצע בין בתחלה בין בסוף לשום מתנה דבריו קיימין. וסיימו בתלמוד[8]) אמ׳ רב המנונא לא שנו אלא באדם אחד ושדה אחת אבל שתי שדות ושני בני אדם לא ורב ששת אמ׳ אפילו שתי שדות ושני בני אדם ובא רב

---

[1]) והנה גי׳ הגאון בראשית המשנה מקואות פ״ז ה״א יש מעלין את המקוה ופוסלין חסר לפנינו במשנה גם לא ידענו משל לזה. ובסידור המשנה אח״כ אין רמז לזה. ואולי טעות לפנינו בגי׳ התשו׳ שלקמן כתב הגאון שהחילוקים בג׳ וד׳ מדרגות נמצאים הרבה במשנה ולפי גירסתו במשנה זאת כל הדוגמאות שתביא בת ד׳ הן.

[2]) המו״ל שער לגרוס „אלמקאים״.

[3]) בתה״ג הוצ׳ הררא״א הרכבי סי׳ תקמ״א ותרגום ראש התשובה „ולו אחרת״.

[4]) משנה דמאי פ״ו ה״י ושם איתא „יכול הוא לומר״ ובש״ס ע״ז ס״ר. ובקידושין י״ז: „יכול הגר לומר״ ובתוספתא פ״ה דדמאי „רשאי הוא לומר לו״. וכן איתא לפנינו במשנה „ואם משבא לרשות הגר״.

[5]) דברי רבא בקידושין י״ז והטעים אותם ר״ס כדרך הגאונים.

[6]) שם סי׳ תקמ״ב ותרגום ראשיתה „ולו אחרת״.

[7]) משנה ב״ב פ״ח ה״ה והנה לפנינו „בין בתחלת בין באמצע בין בסוף״ ואולי גרס הגאון בראשית הדבר בין באמצע, ועלה קאי ר״ל באמרו באיזה אופן שתתקיים מתנתו והנה שיטת הר״י מיגש בפירושו שאם ערב ואמר הלשונות תוך כדי דבור אף שאמר מתנה בתחלה או בסוף דבריו קיימין ואולי הגאון נקט סירכא דלישנא מתנה באמצע לפי שדבר בראש התשו׳ על המתנה (אולם לפנינו בראש הסוגיא היכא דמי מתנה בתחילת היכי דמי באמצע ה״ד בסוף) ועי׳ ר״ם פ״ו מנחלות ה״ז.

[8]) ב״ב קכ״ט.

אשי שהוא אחרון וסייע את רב ששת כאשר אמרנו אמ׳ רב אשי תא שמע[1]) נכסי לך ואחריך לפלוני ואחריך יירש פלוני מת ראשון קנה שני מת שני קנה שלישי והא דאיכא שתי שדות ושני בני אדם דאמי וקתני דקני ועמדו דברי רב אשי אבל תירצנום בשניתערב[2]) בדיבור החולה[3]).

ל. איש שמתה אשתו והניחה[4]) בן וחמותו אומרת יהא גדל אצלי ואביו אומר יהא גדל אצלי והבן כבן שש שנים והאב נשא אשת אחיו[5]) הדין עם מי. הדין עם האב שאין צורך לומר שמתה אמו והרי אם אמו מבקשת לגדלו שהאב ראוי לגדלו אלא אפילו היתה אמו קיימת והיא אומרת אני אגדלנו כיון שהגיע לשש שנים נותנין אותו לאב שיגדלנו לפי שאין הבן גרור אחר אמו אלא עד שש שנים דאמ׳ רב חיסדא[6]) קטן בן שש יוצא בעירוב אמו וכיון שהגיע לו שנים[7]) נותנים אותו לאב שיגדלנו דאמ׳ ר׳ יצחק[8]) באושא התקינו שיהא אדם מגלגל עם בנו עד י״ג שנה מיכן ואילך יורד עמו לחייו. והקשינו[9]) וכל שכן אחרי מות אמו שאין נותנין אותו לאם אימו אלא לאביו שמלמדו תורה ומלמדו אומנות כמו ששנו רבותינו[10]) הבן אביו חייב בו מצות למולו לפדותו ללמדו תורה ללמדו אומנות ולהשיאו אשה. אילו המצות האב עושה אותם בבנו לא האם קל וחומר לאם האם. כי מה ידעו הנשים בתלמוד תורה ובלימוד אומנות שילמדו את בני בנותיהן אלא האב הוא שהוא עומר בכל הדברים הללו. הילך הבן הזה שהגיע לו שנים מן הדין שיהא גדל אצל אביו כדי שיקיים בו כל מצות הללו ואין לחוש לאשת אביו שעיקר הבית של איש היא ולא של אשה ואין מן הדין להיות גדל אצל אם אמו בעוד אביו חי וכך הדין ואין לזוז ממנו.

לא. שאילתא[11]) דא נפקת וגו׳. ופקידנא וקרו יתה קדמנא וקמנא על כל מה דכת׳ בה ופקידנא ואהדרו תיובתא בראובן ושמעון ולוי כי אורחא דשאילאתא[12]).

---

[1]) לפנינו ת״ר נכסי לך ואחריך יירש פלוני ואחרי אחריך יירש פלוני, ועי׳ ב״ב קל״ו: שהנוסחא משונה.

[2]) היינו שאמרינן שם בתוך כדי דבור וצ״ל „ועמדו דברי ר׳ אשי ומה שהקשו והא הכי דכשתי שדות תרצנום״.

[3]) אחרי התשו׳ הזאת סי׳ תקמ״ג בלשון ערבית כתוב ותרגומה „לאחד מהם ז״ל. כי הממזר לא יירש אביו רצינו לומר בזה אם היה לשמעון אשה וזנתה אם אנו יודעין זה שזנה עמה כגון שהוא ראובן אין אנו נוריש אותו ממונו של ראובן״ ואולי התשו׳ מר״ס.

[4]) שם סי׳ תקנ״ג. — [5]) יפה שיער ההר״י דערנבורג שצ״ל א״ח (אשה אחרת).

[6]) עירובין פ״ב: ושם איתא ר׳ אסי. — [7]) וכיון שהגיע לו׳ שנים כצ״ל.

[8]) כתובות נ׳. ולפנינו עד י״ב שנה.

[9]) אולי חסר פה מה שהקשו שם בגמ׳ על זה. והמו״ל השכיל לפרש שר״ס אמר „שלמדנו מזה ע״ד ההקש״.

[10]) קידושין כ״ט. והגאון רשם הברייתא קרוב ללשון התוספתא דקידושין פ״א איזו היא מצות האב על הבן וכן שם הנוסחא ללמדו אומנות ולהשיאו אשה (ובגמ׳ קודמת „להשיאו אשה״).

[11]) שם סי׳ תקנ״ד ונראה שהתשובה מר״ס כי התשובות הבאות סי׳ תקנ״ה וסי׳ תקנ״ו כתוב עליהן שם ר״ס וכל הפסוקים שהביא לראיה שצריך לברר החשבון הביא ר״ס בתשובה לפנינו סי׳ ט״ז והיא בש״ץ ח״ד ש״ה סי׳ י״ג וגם בתשו׳ גאוני מזרח סי׳ ה׳ והתשובה אשר לפנינו היא מענה על שהובא לפניו משפט שכבר שפטו עליו במקום אחר.

[12]) יפה פי׳ המו״ל כי לא יקרא בתשובתו בשמות בעלי הדין כאשר הן רק יכנה אותם בראובן ושמעון, ונראה שאמר כן לפי שבשאלה ובפסק דין הב״ד הראשון היו לפניו שמות הבעלי דינין בעצם.

אם כן הוא דראובן ושמע' הוה אית ליה ללוי עליהון שבע מאה וכ' זוזי בשותפות עיסקא ושקל מנהון מאי דשקל. ולבסוף אשתאר ליה לות ראובן ק' ז' זוזי ופסקו בתאי[1]) ביניהון דלסוף נ' יומי מיתי ראובן חושבאניה ושהידו עליה בהכין ולבסוף איתי לבי דינא זוזי בכאנר[2]) ותרמלי דחיני וחבלי ואמר דעייני לי בחושבנאי ומאי דפיש ליה ללוי גבאי הדין הוא ושקלינין לוי לאילין מידאנו ואמרו ליה בתאי לראובן דלא סגיא אילא דמיתית חושבאנך כי היכין דאשהידתינן על נפשך. הכין חזינא דאית מן דינא על ראובן דנן לאיתויי חושבאניה. דהא כבר מפרש בשאילתא דקביל קמי בתאי דמיתי ליה להושבאניה אילו אפילו לא אשהידו עליה בתאי בהכין אילא לוי שותאפיה מנפשיה קא תבע ליה בהכין הוה מחייב לוי לברורי חושבאניה מאי שקל ומאי יהב והיכי אסגיה לשותפותיה עד דקאיים לוי ושותפיה על כל מילי דהדרא שותפותא. דמאוריתא אזהר רחמנא לחשובי חושבאנא איניש עם חבריה דכת' וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף וגו'[3]). ואפילו עם הגוי דכת' בפרשת ישראל הנמכר לגוי[4]) וחשב עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היובל ותנו רבנן אמר ר' שמעון[5]) מנין שנזל הגוי גזל תלמ' לומ' אחרי נמכר גאולה תהיה לו יכול מושכו ויוצא תלמ' לומ' אחד מאחיו יגאלנו יכול יגלום עליו תלמ' לומ' וחשב עם קנהו ידקדק עמו וכל שכן ישראל לישראל דמיחייב לחשובי ולדקדוקי אפילו לא אשהידו עליה בתאי אלא בתביעות בעל דיניה לחודה וכל שכן הכא דהא מפרש בשאילתא דקביל עליה ראובן לאפוקי חושבאניה. ואיתמר נמי[6]) אמ' רב אדא בר אהבה אמ' רב אמ' רבי האומר לחבירו פרעתיך בפני פל' ופל' יבואו פל' ופל' ויעידו. ואף רבי לא אמ' אלא לברר והילכך מן כל אילין טעמי מיחייב ראובן להנפוקי חושבאניה לבית דין ומוקים ליה לשותאפיה על כל מילי ומתדנין בקושטא ובהימנותא ודינא הכין הוא ולית לשנויי שום מידי.

לב. כתב[7]) פסק דינא דאיתפסיק בבאבא דמרותא דוד ראש גלותא וגו'

---

[1]) המו"ל כתב „אולי דייני המקום בתא בקרבת נהריאן". והנה יש לנו השערה בענין זה, הלא מצינו שבזמן שהיה ר"ס נחבא מפני מחלוקותו עם הר"ג הקים את ר' יוסף לראש ישיבה ואחר שנתבטלה המהלוקת ישב לו אותו ר' יוסף ראש ישיבה בביתו וא"כ אולי יש לצדד שישיבה זו וב"ד זה של ר' יוסף נקראת „בתאי" כלומר „בחדרים, בבית יחיד" כמו שמצינו „בבא דמרותא" היינו ב"ד הנשיא לבדו בתשובות הג' הוצאת הרא"א הרכבי סימן תקנ"ה (ונראה לי שמרותא הוא לשון ארנות דהיינו בשער האדנות וכן הוא ענין מרנא ורבנא = מורינו ורבינו וטעות הוא ביד הסופרים לכתוב מורינו בוי"ו אחר המ"ם שאין המלה מלשון הוראה.— הגהת הר"י דערנבורג) ואולי פי' בבא דמרותא מקום שמורין בו הוראה עיין ערוך ערך מוריא 2.

[2]) נ"ל שטעה הסופר וצ"ל בחאגר כלומר שהביא מעות בחגורה ובשק קטון שנושאים בחיק וזה תרמלי דחיני והיה מקושר בחבלים. וע' הערות המו"ל.

[3]) ויקרא כ"ה כ"ז. — [4]) שם נ'.

[5]) ת"כ בהר פ' ואם לא יגאל באלה בנוס' הגאון משונה זאת הנוס' מגוסח' שהובאה בש"ס ב"ק קי"ג. ועיין לעיל סי' ט"ז.

[6]) ב"ב ק"ע. ולפנינו בש"ס חסר „אמר רבי" אלא בשם רב נאמרה השמועה.

[7]) שם סי' תקנ"ה כאשר הביא הגאון בסי' הקדום לפני ומשפט ב"ד דבתאי כן הביאו לפניו לקיים פסק דין מב"ד הנשיא וע' בהערות המו"ל שאומר שמוכח שתשו' זאת נכתבה קודם המהלוקת בין הרב והגאון וכן התשו' שאחריה (סי' ל"ג ובתשוה"ג הוצאת הרא"א הרכבי סי' תקנ"ו), שבה כתוב שהשיב בשנת ר"ב ומה שאמר „היט ומלפף ביה" היינו שקשור הפסק דין עם השאלה.

דכתבא דנן חיט ומלפף ביה נפק לקדמנא לבאבא דמתיבתא לבית דינא דמרנו ורבנו סעדיה ראש מתיבתא דמתא מחסיה ותבעו מן קדמנא לפקודי ועיוני ביה וקיומיה ומיפסק מאי דאית מן דינא בתר קיומיה. ועיינא ביה וקמנא על כל מאי דכתב בגויה ודו[1]) תורפיה דקרובים דבהבוד בר נאטר קורבוהי לדינא לחסן בר בריכאן וטענו עליה דאית בידיה תולתא דדרתא דבהבוד מיתנא בלא זכות ולא ראיה וקא בעי למיגזליה ליתום דבהבוד הדין תולתא. ושילוהי לחסן דנן ואמ׳ דמיזבן זביניה ניהלי בהבוד בר נאטר בנ׳ דינרי ואיתי תרין שהדי ואשהידו דאודי קדמיהון בהבוד מיתנא דשקל מן חסן חמשין דינרי וזבין ליה בהון תולתא מן דרתא דאית ליה וקנו מיניה בהכין. ופסק ראש גלותא נטריה רחמנא דינא מן הילכאתא נבאראתא וטעמי ברירי דקם ליה הדין תולתא בידיה דחסן דנן בר בריכאן בתורת זביני ולית לערעורי עליה. ומסיים פסוק דינא כהילכתיה וחתימין עליה מ׳ פ׳ ב׳ פ׳ ופ׳ ב׳ פ׳ דחתימין בכתב ידיהון פ׳ ב׳ פ׳ ופ׳ ב׳ פ׳ בסימניהון[2]) ומן דמחזקא קדמנא בבאבא דמתיבתא חתמות ידיהון דמ׳ פ׳ ב׳ פ׳ דהוא פ׳ ב׳ פ׳ ודפ׳ ב׳ פ׳ דאילין בסימניהון אשרנוהו וקיימנוהו כדחזי ולענין מאי דפסיק ביה מן דינא חזינא כדין וכאמת אתפסיק דאף על גב דשהדי דאשהידו על אודיתא דבהבוד לא כתבו שטרא לחסן בר בריכאן מחיים דבהבוד כיון דקנו מיניה יכלין למיכתב כל אימת דניחא להון דכי אמור רבנן[3]) הודאה בפני שנים וצריך לומר כתבו הני מילי היכא דלא קנו מיניה משום דלא ניחא ליה דליפוק שטרא עליה דליתזלו ניכסיה אבל היכא דקנו מיניה כתבין כל אימת דבעו דאמור רבנן[4]) סתם קנין לכתיבה עומד וכיון דיכלין למיכתב כל אימת דניחא להון כמאן דכתוב שטרא דאמי. ואשכחנן דכח שטר אלים בכמה אנפי מן כח כסף דאילו מאן דמזבין ארעא כתיב שטרא לא יכול למיהדר ביה ומאן דמזבין ארעא ושקל דמה או נהיגי בני ההוא אתרא למיכתב שטרא כל כמה דלא כתיב שטרא מצי למיהדר ביה וכי דרב אדי בר אבין[5]) דאמ׳ ובמקום שכותבין שטר לא קנה עד שיכתוב את השטר. וכל שכן דאיכא בה חזקה בהדי חליפין דהא כבר מפרש ביה דאיתברר דחסן דנן בר בריכאן דיר בה בהדא דרתא. ואי משום דלא פרישו שהדי הידא דרתא היא הא כבר כתיב בפסוק דינא דבדקו להו בית דינא דנשיא ולא אישתכח דאית ליה לבהבוד דרתא בבגדאד לבר מהא דְדַיַר בה חסן בר בריכאן. הילכך מן כל אילין טעמא אף אנחנא נמי אחזיקניה לתלתא דהדא דרתא בידיה דחסן ופקידנא וכתבו ליה מאי דאית מן דינא וחתמו ויהיבו ליה דליהוי בידיה לראיה.

לג. מה דהוה קדמנא[6]) בבאבא דמתיבתא וגו׳ לבית דינא דמרנו ורבנו סעדיה ראש מתיבתא דמתא מחסיה דראובן ושמעון קריבו לקדמנא לדינא וטען ראובן דיהיב ליה לשמע׳ בשותפות כשיעור אלפא דדינרי דדהבא חסר יתיר ועבדו תגרותא

---

[1]) במקום ודא.

[2]) זה אשר אמרנו במקום אחר שמלבד חתימת שמם היה המנהג לחתום סימן.

[3]) ב״ב מ׳.

[4]) שם. ומדברי ר״ס מוכח דאף אם מת המקנה יכולין לכתוב השטר כיון דהוי קנין וכ״כ בס׳ התר׳ שער כ״ה א׳ בשם שאלתות.

[5]) בקידושין כ״ו. לפנינו בשם רב ומסיים שם כי הא דר׳ אידי בר אבין, אולם מה שגורס ר״ס לא קנה עד שיכתוב את השטר כן הגי׳ ברי״ף ובש״ס לפנינו הגי׳ מקוצרה.

[6]) שם סי׳ תקנ״ו.

דאברישום[1]) ורוח ליה עיסקא וכד אהדריה לדיליה אשכחיה לקרנא דבצר ליה כשיעור תלת מאה דינרי וטען עליה דהדין חוסרנא איתיה לואתיה ולא קא מהנפיק ליה. ועוד טען דחשב עליה אשראי על בני ארם מאי דלא קא מודו ביה ותבעיה למיזל בהדיה לואתהון עד דממטי ליה גביהון ושאילינּיה לשמע׳ דנן על אילין מילי ואהדר לעינין ריש כיסא דהוא כשיעור אלפא דדינרי כי דאמור רבנן. ואוי[2]) נמי דרוחו ביה וכד בעא לאהדוריה אשתכח דבצר ליה מן קרנא וטען דהות ידא דראובן דנן שיכא עימיה בשותפותא וטען דהדין חוסראנא איתיה לותיה ולא קא מהנפיק ליה ואהדר נמי לעינין אשראי דכבר אול עימיה לות בני אדם דאית להון אשראי עליהון ואמהיוה[3]) גביהון ואמרנא ליה לשמעון דנן אית לך שהדי דהוא שיכא ידא דראובן בהדא שותפותא עמך ואמ׳ אין. ואיתי תרין שהדי ואשהידו קדמנא דחזיוהי לראובן דנן דהוה מיפרע דמי דזיבנא דהוה מיזבן בחנותא דהדא שותפתא ומנין סגיאין ושקיל להון. וכיון דאשהידו קדמנא בהכין אמרנא לראובן ושמע׳ תרויהון דתרויכון בהדא שותפתא בתשומת יד בהדא ופסקנא עליהון דינא לעינין הוסראנא דהאוי כשיעור תלת מאה דינרי ושמע׳ קאמר דאיתיה לות ראובן וראובן קאמר דאיתיה לות שמע׳ דמישתבע שמע׳ בגזירתא דלא כסי ליה מן שותפתא מן ממונא דהדא שותפתא ולא מן רואחיה מידי. וכן ראובן נמי משתבעי בגזירתא דלא כסי ליה מן שותפתיה מן ממונא דהדא שותפות שום מידי הואיל ואיתברר דידיהון דתרויהון שיכן במיצעתא. ולא מיבעיא בכי הדא טענתא דקיצא מיקין דמישתבעין עלה שותפין אילא אפילו בחשאשא בעלמא משתבעין שותפין. כי דתנן[4]) ואילו נשבעין שלא בטענה השותפין והאפטרופין והעריסין והאשה נושאת ונותנת בתוך הבית ובן הבית אמ׳ לו מה אתה טוענני רצוני שתשבע לי חייב. ופסקנא דינא ביניהון נמי לעינין אשראי דאי מיתי שמע׳ דנן שהדי דאזיל בהדי משה[5]) ואמרו ליה גבי כל בני אדם דיהיב להון אשראי מן ידיה מוטב ואם לאו מייתי שהדי בהכין אית עליה מן דינא למיזל ואמהייה גבי כלהון ומאי דמודו ביה ולא משלמין ליה ואויד[6]) דינא הוא דמשלים שמע׳ מיניה חד חולקא מן תלתא חולאקי לראובן דנן. והנך תרין חולאקי דארי להון ראובן דנן על נפשיה משום דאודי להון דשמעון לית ליה שום מידי בריש כיסא. ואמור רבנן[7]) אמ׳ רבא האי עיסקא אי מלוה שאקיל פלגא באגר דארי תרין תולתי בהפסד ואי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר. ואודי ראובן דנן דהוה רואחא בינתהון פלגא ופלגא הילכך חייבניה למיהרא תרין תולתי מן כל דמיתברר מן אשראי אי דאויד ותבע ראובן דנן דמוסיף שמעון בעינני דמישתבע עליהון

[1]) סחורת משי [ראה אשכול הכפר (ע׳ קנ״ב) התולע אשר יוצא ממנו שש איבורסום. ה.]

[2]) צ״ל ואו או ואי, ואולי צ״ל והאוי נמי דרוחו ביה, כלומר דהוי נמי רויח לפעמים.

[3]) המחוהו, כלומר להגיד להם שנתחייבו מעתה חובם לראובן.

[4]) משנה שבועות פ״ז ה״ח ושם איתא „השותפין והאריסין והאפוטרופסין, ובאמת האשה נותנת ונושאת בתוך הבית הבאה אחריה דומה יותר בעניניה לאפוטרופס ובתשו׳ סי׳ ל״ט והיא בתה״ג הוצאת הרא״א הרכבי סי׳ תק״ן גי׳ הגאון כגי׳ המשנה לפנינו.

[5]) או צ״ל שותפיה, או נראה שטעה כאן הכותב ורשם את שם האמיתי שהיה משה תחת „ראובן״.

[6]) צ״ל ואביד. המו״ל.

[7]) ב״מ ס״ח: והנה גי׳ הגאון כגי׳ הרי״ף אי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר והכל קאי על המלוה וזה כגי׳ השניה המובאה שם בתו׳ ד״ה אי.

בגזירתא דלא חשב בנסיא[1]) מאי דלית ליה בונכא ולא שקל מיניה שום מידיה לנפשיה. והייבניה לשמעון לאוסופי במימריה כד דארי גזירתא הכין ולא תבע מידי אהרינא וכיון דלא תבע לא הוה אפשר למיטען ליה לבית דינא דהא אמור רבנן[2]) ואם לא טען אין טוענין לו. ומאי דאיתפסיק מן דינא עליהון תבעי מן קדמנא ופקידנא וכתבו תרי נוסחי כב׳ בשבת דהוא כ״א בסיון שנת[3]) ר״מ בקטיעא וגו׳.

לד.[4]) מהודעיננא[5]) דאתי אינשי מן אתריכון לבבא דמתיבתא והכין אמרו דהוה במדינתכון חד גברא דשמיה יצחק בר אברהם ונפק ליה לכזר[6]).

לה. שאילתא לפני ארונינו סעדיה ראש מתיבתא[7]). איש ואשתו שנפל עליהן הבית ומתו ואין ידוע איזה מהן מת ראשון ואחרי מותם באו יורשים לריב אילו עם אילו יורשי הבעל אומרים האשה מתה תהלה וכבר זכה בעלה בירושתה בעודנו הי ויורשי האשה אומרין הבעל מת בתהילה וכבר יצאו נכסי אשתו לעצמה בעודה בהיים ולא עוד אלא שאנו מבקשין כתיבתה. כך ראינו שתביעת יורשי הבעל ויורשי האשה הללו נהלקו בה ב״ש וב״ה ומתוך שהלכה רווחת כב״ה נחלקו שני חכמי הוראה בפירוש דבריהן כמה ששנו רבותינו[8]) נפל הבית עליו ועל אשתו יורשי הבעל אומרין האשה מתה תהילה ואח״כ מת הבעל ויורשי האשה אומרין הבעל מת ראשון ואח״כ מתה האשה ב״ש אומרין יהלוקו וב״ה אומ׳ נכסים בחזקתן[9]) ובאו לפרש דברי בית הלל

---

[1]) בנסיא. סמך על נסיא והן ספק גדול, כלומר הוב שאין לו שורש ומקור. בתשו׳ סי׳ ל״ט פי׳ הגאון באשראי דהיא נסיא, ואולי הפי׳ שהתגר מנסה למכור באשראי במקום שיש ספק אם ישולם החוב. וע׳ בערוך. [ראה הערתי למטה ע׳ 125 הערה 6. ה.]

[2]) אולי כיון למה שנאמר בב״ב כ״ח: השתא איהו לא טעין אנן לטעון ליה. ובכ״י איתא (במקום ואם) ואף.

[3]) ר״ל ר״מ לפ״ק אלף ור״מ לשטרות 929.

[4]) תשו׳ הגאונים הוצאת רא״א הרכבי סי׳ תקנ״ז אשר לפניה תשו׳ ר׳ סעדיה.

[5]) המו״ל העיר דנראה שהמעתיק לקח חלק מתשו׳ אחרת, או שסי׳ זה צריך להיות נספח אל הבא לפניו, ולשון ראשין נראה לנו כי זה דרך הגאונים לשום הלכות בעניניס בסוף תשובותיהם, ואולי היו סופחים גם הודעות שהיו להם להודיע, ומה שכתוב לפנינו הוא כאחת מהן.

[6]) הן נתקצרה ההודעה, ושמענו מתוכה שבאו אנשים ממקום רחוק אל שער הישיבה וספרו שאיש אחד כאותו מקום הלך ונסע אל ארץ כזרי, ומלשון „דהוה״ משמע שסיפרו מענין שהיו בימים אשר עברו משכבר. ויכול להיות שסיפרו המאורע שאיש אחד נודע ושמו ר׳ יצחק בר אברהם הלך אל עם „הכזר״ שמקום זה העם היה רחוק מאוד מישיבות סורא. ומי יוכל לשער אם זה ר״י הוא ר״י סנגרי שע״י נתגייר מלך עם הכוזר. [אך זה אי אפשר מכמה טעמים. ה.]

[7]) מתשו׳ הגאונים הוצאת רא״א הרכבי סי׳ תקנ״ח. — אולי נתקצרה פתיחת התשו׳ שבמקום אחר מצינו (סי׳ ל״ב) מרנא ורבנא סעדיה וכו׳.

[8]) ב״ב קנ״ח.

[9]) נראה שלא היתה לפני ר״ס רק תחלת המשנה וסיימה בדברי „ב״ה אומרים נכסים בחזקתן״, כי ר״ס לא דבר מאומה מאותו החילוק שנחלק לפנינו עתה בסוף המשנה בדברי „כתובה בחזקת יורשי הבעל נכסים הנכנסים והיוצאים עמה בחזקת יורשי האב״ וכן לא חילק ר״ס בסיום תשובתו ואמר שכל נכסי האשה בחזקת בעלה הם. ואפשר שסבר הגאון שפליגי הכא על כל הנכסים מפני שהוא ספק מי היורש וכן באמת פליג ב״ש גם בכתובה ואמר יחלוקו ועיין דברי ר״ת בתו׳ ד״ה נכסים. ואולי שסוף המשנה שלפנינו אינה מעיקר משנתינו ונשנית כאן על דברי ב״ש וב״ה לפי שמובאים דבריהם במשנה יבמות פ״ד ה״ג וכתובות פ״ח ה״ו. והנה מדברי ר׳ האי בתשו׳ הג׳ הוצאת רא״א הרכבי סי׳ ע״ט משמע שהיתה לפני רה״ג המשנה כמו שהיא לפנינו שכבר זכר על דברת „נכסים בחזקתן״ כללא ופרטוהי להדין כללא.

בתלמוד ואמרו[1]) בחזקת מי ר' אלעזר אומר בחזקת יורשי הבעל ר' יוחנן אמ' בחזקת יורשי האשה ואע"פ שלא נפסק הדבר אם כר' יוחנן אם כר' אלעזר כיון שר' אלעזר[2]) [תלמיד] לר' יוחנן היה הלכה כדברי הרב כמו שאנו [אומ]רין ל[מעלה אם] יכפור[3]) ר' יוחנן בר' אלעזר תלמידו יכפור בר' ינאי רבו[4]) לפיכך [הלכה] כר' יוחנן ואע"פ שאנו אומרים אחרי כן ר' שמעון [בן] לקיש אמ' משום בר קפרא[5]) יחלוקו אין הלכה כך לפי שהמשפט הזה כדברי בית שמאי[6]) וקימא לן בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה חוץ מן עשרה דברים שמקצתן מפורשין במשנה ומקצתן בתלמוד ואין זאת בכללן. הילכך כל נכסי האשה שמתה יהיו בחזקת בעלה וביד יורשיו אחריו ואין ליורשיה בהן כלום עד שיביאו ראיה שהבעל מת תחלה. וכן המשפט.

לו. כותל[7]) שבין ראובן ושמע' בשותפות ויש לכל אחד מהן עליו קורות אבל ראובן יש לו עליה על גבי ביתו ושמע' אין לו והכותל בנוי עד קרקע העליה בנין וכנגד קומת העליה בקנים ועכשיו בא שמע' לישנות את הקנים ולעשותם בנין למען ישים עליהן תקרה הדשה מה שלא היתה וראובן מונע אותו מלעשות כן. ילמדנו אדוננו הדין עם מי: אם כן הוא הדבר באשר נחקק בשאלה זו כי ראובן ושמע' שותפין בכותל בין שתי הצרותיהן ומן הארץ ועד בנין העליה של ראובן הכותל בנוי בבנין וכנגד העליה ולמעלה הצוין הקנים. כך הוא הדין שאין שמעון יכול לשנות את הקנים ולעשותן בנין אילא מדעת ראובן שיפיסהו . . . . שהן לפי שבל בנין שהוא בין שני אנשים אין אחד מהן יכול להדש דבר אלא לרצון חבירו בלתי דבר מועיל לו. כי כן שנינו לענין הבית והעליה של שנים אמ'[8]) רב חייה בר אמי משמא דעולא תהתון שבא לשנות בגויל שומעין לו בגזית אין שומעין לו לסכך[9])

---

[1]) ר' האי פי' שדבר הגמ' מוסב על אלה הנכסים שלא ידעינן אי מן כתובה אי מן נכסים היוצאים עמה אינון והרי"ף פי' שבעיית הש"ס בחזקת מי על נכסי צאן ברזל, אכן דעת ר"ס שמוסבת על כל הנכסים.

[2]) כן הגיה הרא"א הרכבי.

[3]) מהגהות המו"ל בתיקון המאמרים.

[4]) אולי כצ"ל, והרא"א הרכבי מלא החסרון בכ"י בתיבת „ופסקינן" [כי רק כזה אפשר לפי הכ"י. ה.].

[5]) גם דברי הש"ס פי' ר' סעדיה באופן אחר, שכל הראשונים פירשו שגם בר קפרא בא לפרש בעיית הגמרא „בחזקת מי" ור"ס פירש דבר קפרא פסק ההלכה כב"ש. ובין גי' ר"ס „ר' שמעון בן לקיש משום בר קפרא" הוא מאמר וענין חדש לפסוק הלכה כב"ש. ובגמ' לפנינו איתא „ור"ש בן לקיש" משמע שמוסב על פלוגתת ר' יוחנן ור"א.

[6]) בסידור עמרם ד' ווארשוי דף ח' הובא שבששה דברים הלכה כב"ש והובא בא"ז ח"א סי' רי"א ות"ב סי' רפ"ב ובבעל העיטור אות ציצית. בא וראה שר"ס רשם בי' דברים הלכה כב"ש.

[7]) שם סי' תקנ"ט.

[8]) לפנינו ב"מ קי"ז: ר' אחא בר אדא משמיה דעולא ובדקדוקי סופר' הובא גי' ר' יהודה בר אדא.

[9]) בש"ס לפנינו „בכפיסין שומעין לו בלבינים אין שומעין לו וכן בענין עליון שבא לשנות נשממה דוגמא זו בגי' ר"ס. והנה הגאון פי' שדין זה גם בשותפין ולא לבד בענין שלאחד הבית והעליה לאחר, וזה שלא כפי' כמה מן הראשונים וכן הובא בעיטור ד' לבוב דף נ"ב ע"ד. אולם בהג"מ הביא שיטת ר"י כדעת ר"ס וכל השיטות הובאו בב"י ובבדק הבית לטור חו"מ סי' קס"ד.

בארזים שומעין לו בשיקמים אין שומעין לו למעט בהלונות שומעין לו לרבות בחלונות אין שומעין לו. והילוף המעשים האלה בעליון עליון שבא לשנות בגזית שומעין לו בגויל אין שומעין לו לסכך בשקמים שומעין לו בארזים אין שומעין לו לרבות בחלונות שומעין לו למעט אין שומעין לו. ומפני מה בכך שומעין לו ובכך אין שומעין לו מפני שינוי אבני גויל להיות אבני גזית להכביד הוא אין העליון יכול לחדשו מפני שהוא מכביד על התחתון וגורם להרוס את הכותל בלא זמנו אבל התחתון יכול לחדשו מפני שהוא מחזק את היסוד ומאמצהו יתיר ממה שהיה ושינוי גזית לגויל להקל הוא לפיכך העליון יכול לחדשו מפני שהוא מיקל על הכותל וגורם לו לעמד יתיר ממה שהיה...

לז. . . . גדול[1]) מזה ואין צריכין למימסר מודעה כשאר אונסין אחריני ויש להן חזרה עכשו ליטול את שלקח מהן ואף על פי שביטלו מודעין. חדא[2]) דאונסא דמוכח שאני ועוד[3]) מתנות עצמן לא קיבלו ליתנם לו אלא על תנאי שיכנס לחופה ולא יפרש בים. הילכך שאני דינא דחיונא דא משאר דיני דעלמא שזו יש בדינה דברים הרבה ששינה בה חבליה בנה שנוי אחר שנוי. ושטוענין יורשין של חבליה על חיונה ופטריק בחצר שכתבו לחבליה ובמה שקיבלו עליהן לישיבות כל זמן שיחזרו בהן. כך ראינו שאין בדבריהן כלום שלענין הצר שלמתנה כיון שבאונס כתבוה לחבליה אין ליורשין שלו בה כלום. ולענין מה שנדרו לישיבות נמי כיון שברור אונסם אין עליהן כלום בעבור נדר זה. ושהיקשתם מודעין של גיטין למודעין שלממון אינן דומין זה לזה שהלכה רווחת היא[4]) גט מעושה בישראל כשר ובגוים פסול ובגוים חובטין אותו ואומרין לו עשה מה שישראל אומרין לך. ואי[5]) מסר מודעא כיפינן ליה עד דמבטיל ליה למודעיה מפני תיקון העולם ומפני עגונות ומפני פסולות ומשום שלא ירבו ממזרין בישראל. דתנן[6]) וכן אתה אומ׳ בגיטי נשים כופין

---

[1]) בתשו׳ הג׳ הוצא׳ הר״ר הרכבי סי׳ תקל״ה והנה התשו׳ הכתובה לפניה מר״ס ונראה שגם היא ממנו.

[2]) אולי היה כתוב כאן באר היטב ענין האונס „ואין לך אונס גדול מזה״ ומוכח בתשו׳ שאנסום ע״י גוים „והנה לולא שכתוב בתוך התשו״ דשאני חיונא דא שיש בדינה דברים הרבה ששינה בה חכליה בנה שמשמע שחיונא היא אם חבליה ובנה זה אנס אמו חיונא ופטריק ע״י גוים היינו אומרים שתשו׳ זאת היא חלק מן התשו׳ הכתובה בגמו״מ סי׳ כ״ב שגם שם כתוב שאנס איש את בנות אחיו ואת בעליהן ע״י גוים לכתוב לו שטרות וכו׳ (אמת שכאן כתוב חיונא באלף. ולהלן בתשו׳ כתוב ב׳ פעמים חיונה בה״א) וגם שם פסק דבאונסא דמוכח אין צריך מודעא.

[3]) דבר המשפט סובב על ג׳ דברים הראשון המתנות שנתנו לחכליה בתנאים ולא קיים התנאי והם תובעים שיחזירו יורשיו המתנות. השני שכתבו לו החצר ויורשיו תובעין אותו. הג׳ שנדרו ממון לישיבות אם יחזרו מדבריהם בענין החצר.

[4]) משנה גיטין פ״ט ה״ח.

[5]) אלה דברי הגאון לפרש הגמ׳ בערכין שראשית התקנה היתה דהאי שעשוהו לתת גט דמסר מודעה שכופין אותו לבטל המודעא, ואחרי כן כתב הגאון סתם דבכל מקום שכופין לתת גט כופין גם לבטל המודעי שאולי מסר מודעה ונקט הטעם משום תיקון העולם ומשום עגונות ומשום עירב בפסולות (עיסה). ונראה קצת שבימי הגאון היכא שאדם מסר גט ברצונו לאשתו לא היה עדיין המנהג לבטל מודעות ובבהע״ט בטול מודע׳ הביא בשם הר״י האברצלוני לבטל מודעות בכל גיטין וע׳ ר״מ פ״ו מגיטין ה״כ. [עתה נודע שגם בבבל היו מבטלין מודעות בכל גיטין. ה.]

[6]) משנה ע״כין פ״ה ה״ו.

אותו עד שיאמר רוצה אני ואמרינן עלה[1]) אמ׳ אביי שמע מינה האיי מאן דמסר מודעא על גיטא מודעיה מודעא ממאי מדקתאני וכן אתה אומ׳ בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ואמרינן פשיטא לא צריכא[2]) דרצויה ויהב לה גיטא מהו דתימא בטולי בטליה למודעיה קא משמע לן. ואימא הכי נמי אם כן נתני כופין אותו עד שיתן גט או עד שיאמר רוצה אני הכי קתאני כופין אותו עד דאמ׳ רוצה אני ומבטיל ליה למודעיה קמא. ואל תקשה מודעין דגיטין למודעין דעלמא דבגיטין כופין עד שיתן גט ומבטיל ליה למודעיה מפני תיקון העולם ומפני עגונות ומפני עיסוי לפסולות. שאם תאמר אין כופין ירבו פסולין וממזרין ופרוצין ועגונות בישראל והוי מינה הורבה. אבל לענין ממון לא מצינו שכופין למחילה ולא לבטל מודעין ולא לפשרה אלא העושה מעצמו לענין ממון בלבד. הילכך אל תקשה מודעין שלגיטין למודעין שלממון ומודעין שלאונס גוים ואונסא דמוכח לרבים לאונסא דלא מיגלי לרבים ולא לשהדי דמודעא בעלמא שיש בין זה לזה דברים הרבה. ואונסא דחיונה ופטריק אלו כיון שידוע לרבים שאנסם הכליה ביד גוים לא הוה צריך למימסר מודעא אבל כל אונסא בעלמא צריך מודעא ואי לא מאסר מודעא לא שוי מידי והיכא דמאסר מודעא נמי ואנסין[3]) . . מ . . ארא דפייס להון ליתבעון לון יורשין.

לה. ושאילו[4]) מקמיה. עבדא בהדא דוכתא כמקרקעי דאמי ונפקא מינה דמאן דקדים שטריה גאבי מיניה או כמטלטלי דאמי. ואמ׳[5]) עבדא כמקרקעי דאמי וכמטלטלי דאמי ואף על גב דמטלטלי אקשינהו רבנן למקרקעי דתנן[6]) עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה דכת׳ והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה מה אחוזה נקנה בכסף ובשטר ובחזקה אף עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה.

לט. . . . אבל[7]) דבר אחר ראינו לפרשו שהוא סתום בשאלה שאם ביד

---

[1]) ערכין כ״א: לפנינו א״ר ששת. והנה נראה שהגאון הכניס פירושו בתוך הגמ׳ כדרך הגאונים. שלפנינו לא נכתבו האמרים „שמע מיניה״. „ממאי מדקתני״ „וכן אתה אומר וכו׳״.

[2]) לפנינו עשאוהו ואירצי. ואותן תיבות „ויהב לה גיטא״ „ואימא הכי נמי״ וכו׳ הן הוספות לפירוש הגמ׳.

[3]) כאן חסר קצת ואולי צ״ל „והיכי דמאסר מודעא נמי ואנסין ומפייס בטל׳ מודע׳ והכי נמי אי אייתי ראיה אשארא דפייס להון ליתבעון לון יורשין״ והמו״ל העיר שלא ידע בבירור אם התיבות האחרונות שייכות לזאת התשו׳.

[4]) בתשו׳ הג׳ הוצאת רא״א הרכבי סי׳ תקל״ו וקצת מוזר בעינינו תהילתה „ושאילו מקמיה״ שאין זה מדרך ראשי תשובות הנכתבות על שם זה הגאון. ונראה שהיא לאחד מן הקדמונים ומהם מצינו תשו׳ כזאת ואמר עבדי כמקרקעי דמי וכמטלטלי דמי כדרך ר׳ יהודאי.

[5]) יבמות צ״ט.

[6]) קידושין כ״ב: וכגי׳ הגאון מה אחוזה כתוב גם בת״כ בהר ובש״ס לפנינו מה שדה אחוזה.

[7]) שם סי׳ תק״ן. והנה כבר העיר המו״ל שמסגנון לשון התשו׳ נראה שהם מר׳ סעדיה והנה יש לנו עוד ראיות לזה. א) מצינו בסוף ענין „וכך הוא הדין ואין לשנות מאומה״ וזה דרך ר׳ סעדיה בהתימו תשובותיו. ב) גרס „אמר רבא האי עיסקא אי מלוה שקיל פלגא וכו׳ ואי מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תילתא בשכר״ וגירס׳ זו היתה לפני ר״ס לפי סי׳ ל״ג אשר שם ר״ס עליה, הן אמת שרי׳ האי פסק ג״כ כזה אבל אמר שאין זה בנוסחת הגמרא רק שלמדו כן מהא שנמצא בני ר׳ עליש עיין ש״ן ד׳ ח׳ ו׳. ג) הלשון מאן דזבין בנסיא כלומר בחריפות שע״ד גם יבוא התשלומין נמצא גם בסי׳ ל״ג ולקמן מ״ב דבנסיא היינו באשראי. [באמת נסיא = נשיון ר״ל הוב ומלוה. ה.] ד) ראש כיס היינו כסף אשר נתן איש בראשית השותפות לעשות

שמעון ליטול את שאר הנישיון לעצמו אינו[1]) רשאי שכבר פטר אותו ראובן אחיו מכל נכסיו בחמשה כספים ולא עוד אילא שדקדק בדבר ועמד[2]) ואם לא בא ממנו מאומה יקח כלי בחלקו ובזה פטרו. לפיכך מן הדין שיטול ה׳ כספים או כלי ויצא מכל נכסי אחיו ומה שנשתייר מן הנישיון אם יש צד שהוא ראוי לתת לו בדין מאומה ממה שהניח ראובן כגון תוספת כתובה או כיוצא בו ינתן השאר לצד ההוא כדין. ואם אין צד מן הדין יתנהו שמעון למקום[3]) שיש בו קיבול שכר כטוב בעיניו אבל לעצמו לא שכבר הופטר. וכך הוא הדין ואין לשנות ממנו מאומה. ואם[4]) כן הוא כי דכתיב ומפרש בשאילתא דראובן יהב ליה לשמעון דינרי למיתב בחנותא ולמעבד צירפותא[5]) ואתני בהדיה דיהיב ליה פלגא ברוחא ולא פריש כמה מסיביל בחוסראנא. הכין דינא דאית עליה דראובן למידרא[6]) מן הוסראנא תרין תולתאני משום דהלכה רווחת היא דלא שארי למארי דינרי למישקל ממן דטרח בהון בתגרותא פלגא כי דתנן אין מושיבין[7]) חנוני למחצית שכר ואפילו לא בחנותא יתיב אלא שדריה למיזבן ליה וזביניה לשעתיה אסיר ליה למארי זוזי למשקל מן מאן דזבן ומזבין פלגא רואהא דתנן ולא יתן לו מעות ליקח בהן פירות למהצית שכר עד דטפי ליה מארי זוזא לההוא דטרח בהון פורתא דתנן אילא אם כן נתן לו שכרו וכמה טפו ליה שיעור דנקא או דיהיב ליה מן רואהא תרין תולתאני או דמטררי ליה מן פסידא חד תולתא דאמ׳ רבא[8]) האי עיסקא או מלוה שקיל פלגא באגר דארי תרין תולתאני בהפסד ואו מלוה דארי פלגא בהפסד שקיל תולתא באגר וקיימא לן הילכתא כרבא. ואילין שותפאני כיון דראובן הוא דאית ליה זוזי ושמעון לית ליה ופירשו דשקיל ראובן פלגא ברואהא דינא הוא דדארי ראובן תרין תולתאני בהפסד ושמעון תולתא. ולענין[9]) מאי דטען שמעון דהוה יתיב בחנותיה ואתא טרארא[10]) ושקל מן קמיה צררא דדינרי מן ממוניה דראובן מחיב שמעון לשלומיה ליה לראובן אילין דינארי כולהון דאיגניבו מן קמיה משום דפשע בהון ודינא קאמ׳ ליה ראובן דאם תמצא לומר כדבריך מיפשע דפשעת בהון ואילו נטרת כראוי לא הוה מיגניב מנך מידי והדא מילתא דעבד ליה שמע׳ פשיעותא רבתא היא דאסח דעתיה מלעיוני בדינרי ונטוראנון עד דאיגניבו. ובבי האי גונא לא מיבעיא שמעון דנן דחיב משום

---

בו סחורה ונקרא כן גם בפי ר״ס בסי׳ ל״ג. והנה דברי התשו׳ מלוקטים מכמה תשובות והדינים נאמרו בקיצור.

[1]) פסק דכיון שפטר ראובן את אחיו שמעון מן הנחלה אין לו לשמעון לעכב את החוב שנתחייב לאחיו המת לעצמו אלא יתנו לתוספת כתובת אשה וכדומה ואם אין צורך לזה יתנהו כטוב בעיניו, וכבר העיר המו״ל שנשיון הוא חוב ונמצא בפיוט גשם לר״א הקליר.

[2]) כלומר ועמד על דעה זו ואולי צ״ל ועמד ברעתו.

[3]) היינו לדבר צדקה.

[4]) ענין חדש בהאי שותפתא בחילוף מעות של חנוני.

[5]) ע׳ משנה מעשר שני פ״ד ה״ב.

[6]) צ״ל למדרא היינו לשאת וכן איתא לקמן בתשו׳ זאת.

[7]) משנה ב״מ פ״ה ה״ד והגאון בפירושו למשנה הכנים מ״ש בב״מ ס״ח: על הא דלא יתן לו מעות ליקח וצריכא וע״ש.

[8]) שם והגי׳ הובאת גם בסי׳ ל״ג.

[9]) ענין חדש בדין שלא שמר כראוי.

[10]) אולי עובר ושב מלשון טרי. [אולם איך נפרש לפו״ז למעלה את המלה דמטררי ? ה.]

דשומר שכר הוא דהא אית ליה פלגא ברואחא אילא אפילו שומר חנם בעלמא על כי הדין מעשה דהא לא נטר דתנן המפקיד[1]) מעות אצל חבירו צררן והפשילן לאחריו מסרן לבנו ולבתו הקטנים ונעל בפניהם שלא כראוי חייב שלא שמר כדרך השומרים ועיקר השמירה בראיית העין היא דתנן לעינין הנחבל[2]) רואין אותו כאלו הוא יושב ושומר קישואין. וכנגדה עיקר הפשיעות העלמת העין הילכך חייב שמע' לשלומי לראובן מאי דגנב טרארא מן קמיה[3]). ולענין מאי דקא טעין ראובן דאתני על שמע' ברוקעא[4]) דכל מאי דמזבין בנסיא מאי דאויד מיניה דארי ליה איהו להודי אי מודי בהכין. אי נמי דאתו עדים ומשהדין בהכין דינא הוא לשלומי שמעון לראובן כל מאי דאוד ליה מחמת אשראי דהיא נסייא דאמור רבנן הכל לפי תנאו. וכל שכן במעשה דאשראי דאמור רבנן[5]) ספיק אתי ספק לא אתי ואי לא מודי שמע' וליכא עליה שהדי בהכין מיחייב שבועת היסית על הדא טענתא דראובן והכין דאית למעבד מפקין ספר תורה ומותבין ליה בכורסיא ואמ' שליח בית דין ראובן קא טעין דאתני על שמע' דכל מאי דמזבין בנסיא מאי דאזיל מיניה מסיביל ליה שמע' וקאמ' ליה שמע' דלא הוו דברים מעולם אילא מאן דקביל עליה הדין תנאה ולא קא מודי להוי בשמותא. והאי דלא מיחייב גזירתא משום דלא טענת גזילה קא טעין ליה כי דתנן אמר[6]) לו מה אתה טוענני רצוני שתשבע לי חייב. אלא טענת בארי קא טעין ליה הילכך משתבע שבועת היסת ומיפטר ודינא הכין הוא. ואם כן הוא כי דכת' בשאילתא[7]) דראובן ראש כיסיה אלפא זוזי ושמע' לית ליה קרנא חדא פרוטא ואתני ביניהון דשקיל ראובן פלגא מן רואחא ושמע' פלגא אית מן דינא לקומי הדין תנאה על מנת דמקבל עליה ראובן דכל חוסראנא דארי הוא תרין תולתאני ושמע' תולתא. דאמ' רבא[8]) האי עיסקא אי מלוה שקיל פלגא באגר דארי תרין תולתי בהפסד ואי מלוה דארי פלגא בהפסד ישקיל תולתא באגר משום דאורחי דינא דמן דלית ליה קרנא צריך למיהוה חולקיה מן רואחא טפי מן מאי דמסיביל מן זיאנא[9]). ולעינין תרין אלפי[10]) זוזי דאייתי שמע' מן אינאשי לות ראובן ותפסינון ראובן ובדיל להנפוקאנון מן תחות ידיה כתב ליה שמע' כתבא דאיתיה מהימן כיון דמפריש בסופיה

[1]) משנה ב"מ פ"ג ה"ה ושם אית' והפשילן לאחוריו.

[2]) משנה ב"ק פ"ח ה"א.

[3]) ענין אחר על מה שטען שאמר מה שיזבן באשראי מסופקת שיבוא הסרון ע"י זה ישא הוא לבדו.

[4]) אולי צ"ל בדוקעי כלומר בדיוק, או ברוקעא מן רקע כלומר בברור נכון.

[5]) פסחים קי"ג.

[6]) משנה שבועות פ"ז ה"ח ומבאר הגאון למה נשבע רק היסת ולא שבועת המשנה של שותפין ואומר שאינו טוען גזלת ממני כמו שטוען השותף אלא תובע וודאי שכן התנינו בינינו והלה כופר הכל ונשבע היסת ולא קטעין „טענת גזילה" אלא בענין עיקר התנאי אם היה כן או לא וע' ר"מ פ"י שותפין ה"א וה"ג.

[7]) ענין כזה כבר נזכר למעלה ונראה שזו שאלה אחרת שנשאלה לפני הגאון אבל שפט בה כמשפט הראשון.

[8]) עיין לעיל ע' 126 הערה 7.

[9]) הפסד ועיין מנחות ע"ז.

[10]) זהו ענין חדש ראובן תפש הב' אלפים זוז שהביא שמעון (שותפו) ולא רצה להוציאם ששמעון כתב לראובן שטר נאמנות, ובסוף התשו' כתוב שהוציא הזהובים והחזיר כתב הנאמנות אבל לא פורש אם נקרע אותו כתב, איתפשח מלשון ויפשחני.

דמעשה דהנפוקינון לזוזי ודאישתקיל ההוא כתבא מן ראובן אף על גב דלא מפרש אי איתפשח או לא. הכין דינא אי איתפשח הא אזל ליה ובטל עיקר ובטל טפילה. ואי איתיה בעיניה וכתיבא מואצפה[1]) עימיה וקא מודו בה ראובן ושמעון בודאי לא איתכתיבא הדא מואצפה עימיה אלא למיתבר עליה ואזלינן בתר מילי דמואצפה. ואי משתכחא על ראובן ריעותא תבע ליה שמע׳ בכלדאית ליה ובטילא לה נאמנות דהימניה ואילא משתכחא עליה ריעותא נאמנות דידיה בדוכתה. ולעינין ניכלא[2]) דכתיב דאישתכח על ראובן או בעדים אשתכח או במילתא ברירתא דהוה טאפי בדמי דזבינא דיניה דלא להימניה בשבועה דהורו[3]) ליה השור על הממון. ואי לאו בעדות עדים ולאו במילתא ברירתא אישתכח אילא שמע׳ הוא דקא אמ׳ דאישתכחית ניכלא על ראובן לאו כל כמיניה לזיופיה וכד מתחייב לאשבועי מצי משתבע כשאר שותאפי דהעמד על חזקתו[4]). ולעינין רואחא דקא טעין שמעון דאיתיה ק״מ דינרי ואיתנון ביד ראובן או מודי ראובן או דאיכא עליה עדים מהנפיק להון ופלגין להון בשוי כי הכין דאתנו ואילא מיחייב ראובן למידרא גזירתא דלא מטו לידיה אילין ק״מ דינארי רואחא. ואפילו בלא טענתא דקיצא אילא אפילו בחשאשא הוה מתחייב לאשבועי. דתנן[5]) ואילו נשבעין שלא בטענה השותפין והעריסין והאפטרופין. ולעינין[6]) מאי דאמ׳ שמעון דשדריה ראובן בשליחותא ולות תגארי ואיתי ליה מנהון זיבנא ושקליה ואחדה לבאביה וראובן קאמ׳ דלא מיתי ליה שמע׳ לדיליה מידי בהדא מילתא נמי אי מוקים שמעון שהדי דמשהדין על ראובן דמטא לידיה ההוא זיבנא דאתייה שמע׳ מן תגארי מיחייב לשלומי דמיה לתגארי. ואי לא מוקים שהדי משתבע ראובן נמי בגזירתא דלא מטא לידיה מן הדין זיבנא דקאמ׳ שמע׳ דשקליה מן תגארי שום מידי דהאֿ טענת בארי היא וכיון דבטענת שמא מיחייבין שותפאני לאשתבועי כל שכן בטענת בארי. כי דקא מתרצינן[7]) ואילו נשבעין שלא בטענה בשפטאני עסיקינן הכי קאמ׳ ואילו נ׳שבעין שלא בטענת בארי לחודיה אילא אפילו בטענת שמא. הילכך כל מילי דקא טעין ליה שמעון לראובן בהדא שותפתא בין דאית ליה בידיה ברוחא בין דשקיל ליה מן אינאשי זיבנא בין דטפי ליה בדמי תגרותא בין בשאר מילי גזירתא חדא זימנא על כולהון ומיפטר היכא דלא קמו ביה

---

[1]) בערבית מכירה וקנין. והנה אם כתב נאמנות לפנינו קיים אי לא משתכח ריעותא בראובן.

[2]) נראה ששאלה זאת בטענה בין השותפין אשר בענין שלפניה ואמר שמעון על ראובן שהוא נוכל וערום ופסק אין לפסלו משבועה כיון שאין לו ראיה.

[3]) צ״ל דהוי ליה.

[4]) ענין ששייך בו שבועת השותפין. וסובר הגאון דגם על טענה ברורה נשבע שבועת השותפין, ולא לבד בחשש. והנה בענין שאם טוען טענת בריא בענין השותפין עצמו אם החנה כך או לא והדא תובע והאחר כופר בכל כתב הגאון לעיל שאינו נשבע שבועת המשנה ע׳ 127 הע׳ 5 ובריו״ף כל הנשבעין וברמ״מ כ״ט משותפין ובר״ן על הרי״ף שם וע׳ לקמן הערה 7.

[5]) משנה שבועות פ״ז ה״ח.

[6]) בענין זה שאמר שמעון ששדריה ראובן אל התגרים והביא לו חפצים לביתו וראובן אומר שלא הביא שמעון מידי.

[7]) שבועות מ״ח: והנה גם כאן פסק שנשבעין שבועת השותפין גם על טענת בריא ופי׳ הגמר׳ דנשבעין שלא בטענת וודאי אלא אף על טענת שמא ופי׳ זה נראה גם מדברי הר״י מיגאש בחידושיו לשבועות.

תרין שהדי דגנב או דגזל וכן שמעון נמי אי טעין ליה ראובן מידי בהדא שותפתא מישתבע ליה נמי בגזירתא כי היכין דפרשינן ודינא הכין הוא.

מ. כל[1]) אחד ואחד טובל בערב יום הכפורים ובעלייתו מלטבול מברך על הטבילה[2]).

מא. הכין אמר רב סעדיה[3]) וששאלתם שמעון בא בטרוניא ובגוים קשים על בנות[4]) אחיו ועל בעליהן ואנסום ורצעום עד שלקחו מהם מקצת הראוי בירושתן[5]) וכתבו לו שטר אביזרייה[6]) בישראל ובגוים. כך הוא הדין כי בהתברר האונס הזה בטלו כל השטרות ההמה[7]) אשר נכתבו על בנות אחיו ועל בעליהן ויש להם לחזור ולתבוע את שמעון אחי אביהם באמת ובצדקה כי מן התורה ומן הנביאים ומן המשנה ומן התלמוד מצאנו ראיות והלכות כי כל העושה דבר באונס פטור הוא ממנו. כיצד מן התורה כתוב בפרשת נערה המאורסה[8]) ולנערה לא תעשה דבר. כיצד מן הנביאים כתיב בפרשת ירמיהו שקפין[9]) עליו הדבור ואמר לו שלא יבואו העם מצרים באותה שעה כיון שאנסוהו הגבורים לשוב שם עמד והלך עמהם אנוס וכפוף כדכתיב[10]) ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החיילים את כל שארית העם ואת ירמיהו הנביא ואת ברוך בן נריה ויבא ארץ מצרים. כיצד מן הכתובים כתוב בימי בריחת דוד כשאנסו אותו אכיש מלך גת לבא עמו להלחם בישראל כדכתיב וממנשה[11]) נפלו על דוד בבאו עם פלשתים על שאול למלחמה ולא עזרם כי בעצה שלחוהו

[1]) שערי תשובה סי׳ ר״ב והובאה בהלכות רי״צ ה׳ יוה״כ דף נ״ט והרי״ץ משיב על זה ואומר שאינו מברך והנה בש״ת סי׳ קע״ד איתא בכ״י „הכי אמר ר׳ סעדיה ג׳ וששאלתם הרואה קרי ביוה״כ חייב לטבול דת״ר הרואה קרי ביוה״כ יורד וטובל ומבערב ישפשף וכן בשער ימות השנה יטבול משום נקיות ע״כ ולפנינו שם סי׳ קע״ד הוספה. והנה הדין שיברך בעיוה״כ על הטבילה הובא גם באבודרהם בשם ר״ס.

[2]) בריצ״ג בסוף יום של עיוה״כ.

[3]) בתשו׳ גמו״מ סי׳ כ״ב כתוב עליה שם ר״ס בח״א ובח״ב מכי״ה וא״כ היתה התשו׳ נמצאת בכמה אסיפות תשובות.

[4]) בח״א „על בנות ישראל״.

[5]) בח״ב איתא „ברשותן״.

[6]) כלומר כל השייך אליו ועי׳ במפתח לתשו׳ הגאונים פי״ב הערה ז׳. ואולי צ״ל „וכל אביזרייהו״, ומזה נשתבש „אביזריין״ שכתוב בח״א מכ״י. [עתה נודע כי שטר אביזאריה הוראתו שטר מחילה. ה.]

[7]) בטעות נכתבו בח״א מכ״י גם כאן תיבות „באמת ובצדקה״ הבאות להלן.

[8]) דברים כ״ב כ״ו ומפסוק זה למדו דין אונס בנדרים כ״ז.

[9]) בכ״י ח״א אית׳ „שקבלן עליו הדבור ואמר לו שלא ישובו העם מצרים״ ונוסחת כ״י בח״ב „שקפין עליו הדבר ולא ישובו העם מצרים״ ונראה נוסחת ח״א עיקרית רק במקום „שקבלן״ צ״ל „שקפין״ כמו בח״ב. והכוונה על מאמר ה׳ שאמר לירמיהו שלא ישובו העם מצרים והוא עיקר הנבואה המוזכרת בירמיה מ״ב י״ט ומ״ג ב׳.

[10]) ירמיה מ״ג ה׳ ו׳ הביא את הפסוק בקיצור ובמעט שינוי כי שם כתוב „את כל שארית יהודה. . . ואת ירמיה הנביא ואת ברוך בן נריה ויבואו ארץ מצרים״. והנה בפי׳ מצודת ציון הזכיר שבאונס הלך ירמיה, ועי׳ בירושלמי סוכה פ״ה ה״א ובראש מדרש אסתר, שג׳ פעמים ירדו למצרים ונענשו.

[11]) ד״ה א׳ י״ב כ׳. והנה בפסוק לא נאמר שהיה אנוס אולם מתוך הענין נראה כן ועי׳ בפי׳ הרלב״ג לשמואל כ״ט. [וראה תהלים נ״ו באחז אותו פלשתים בגת. ה.]

סרני פלשתים לאמר בראשנו יפול אל אדוניו שאול וכתיב בהתחלת הישועה[1]) וגם יהודה תלחם בירושלים ותרגמו לנו אבותינו ואף דבית יהודה ייתנון עממיא עם אניסין לאגחא קרבא בירושלם. כיצד מן המשנה אע״פ שהגטין דבר חמור הוא וכל הנעשה מהן באונס בגוים פסול הוא כמו ששנינו[2]) גט המעושה בישראל כשר ובגוים פסול. כיצד מן התלמוד . . כל הקירושין הנעשים באונס בטילים הם ואע״פ שאמרנו בתהלה אמר אמימר[3]) תלוה וקדיש קדושיו קדושין הרי אמרנו אחרי כן ר׳ אשי[4]) אמר קדושיו לאו קדושין הוא עשה שלא כהוגן לפיכך יעשו לו שלא כהוגן וכיון שנתברר הדבר כי כל מעשה הנעשה באונס בטל אף העדאות והשטרות הנזכרים בשאלה שנכתבו על בנות ראובן ועל בעליהן באונס גוים פסולין הם ובטלין ואין עושין מהם דין וחשבון כדוריש[5]) ואין משגיחין על מה שכתוב בהם אם[6]) נכתב שלא באונס ושלא בטעות ועל כל היזוק ובטולי מודע׳ שאף אלו כולן באונס נעשו וכיון שבטלו השטרות ההן והעדיות ההנה יש לבנות ראובן ולבעליהן לתבוע את שמעון דודם בכל אמת וזכות שיש להם ולהשתלם אותם ממנו עד גמירא. ולענין מה שנשאל כי יש עדים או עדי השטרות שהן נמנעין להעיד לבנות ראובן כי באונס היו פן יפסלום ב״ד ויאמרו מדוע חתמתם על שטרי אונס. אל ימנעו מלהעיד בכך שהרי מפורש בשאלה האיך העדים היו אנוסים מחמת נפשות ואם כן הוא הדבר אין צריך לומר שאין חייבין כלום על עדות שהיה לה עיקר באונס אלא אפילו חתמו על שטר שאין לו עיקר כלל אין פוסלין אותן אבל מקבלין עדותן כאשר אנו אומרים מודה רמי בר חמא[7]) ל״ש אלא שאמרו עדים אנוסים היינו מחמת נפשות וכו׳. ואם טוענות בנות ראובן שיש לנו עדי אונס ואינן באין ומעידין ותובעות פתקא דלטותא על כך יש מן הדין לכתוב להן כמו שכתוב בתורה[8]) ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה וכו׳ ושנו רבותינו[9]) ד׳ דברים העושה פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ואחד מהן היודע בעדות חברו ואינו מעיד לו אולי יגידו עדותן ויצא הדין לאמתו.

מב. יוסף[10]) ויעקב אשתרכא וכתבא בינהמא כתאבא פי הדֿה אלשרוט. אקנינא מן יוסף יום כדֿי אן ליעקב ענדה ופי ידה דראהמא מעלומה דפעהא אליה

---

[1]) זכריה י״ד י״ד וצ״ל ויתנון עממיא כד אניסין וכ״ה לפנינו בתרגום יונתן.

[2]) משנה גיטין פ״ט ה״ה.

[3]) ב״ב מ״ח:

[4]) גי׳ הגאון כגי׳ הרי״ף והרא״ש „קידושיו לאו קידושין״ אך ברא״ש כתוב „וודאי״ ובש״ס לפנינו בטעות מר בר רב אשי ושם אח״כ א״ל רבינא לר׳ אשי.

[5]) היינו כאשר בקש השואל.

[6]) הכוונה שכתוב בהן שנכתב שלא באונס.

[7]) כתובות י״ח.

[8]) ויקרא ה׳ א׳.

[9]) הביא הנוסחא שהיא בב״ק נ״ה: בשם ר׳ יהושע, והזניח נו׳ התוספתא דשבועות פ״ג ועיין שם בב״ק נ״ו. והנה אף שהעמידו שם דברי התורה בשבועת הביא הגאון ראיה גם מדברי התורה שעיקר כוונתה שצריך להעיד כל מי שיודע עדות. ועל דבר הלטותא להעיד ע׳ טוח״מ סי׳ כ״ה.

[10]) בתשו׳ הגאונים הוצאת הר״ר א״א הרכבי סי׳ תקנ״ב ועניגה ע״פ תרגום הרב: „יוסף ויעקב נשתתפו וכתבו ביניהם כתב באלה התנאים. אקנינא מיוסף ביום פלוני שיש ליעקב אצלו ובידו סך ידוע שנתן לו בתנאי שיוסיף עליו עיד דבר [סכום] ידוע ומה שיזדמן לו יותר מסכום זה ויתעסק בזה בחלוף מטבעות בתחבולות ובשאר עניני סחורות וכמה שיהא ריוח יטול

עלי אן יציף אליהא שיא מעלומא ומא יתהיא לה פוק דׄלך ויעמל בה פי אלצרף ואלגׄהבׄדׄה וגיר דׄלך מן סאיר אלתגׄאראת במא הוקא[1]) מן פצׄל פליעקב מן דרהם כדׄי וכדׄי וליוסף כדׄי וכדׄי. וכדלך ילזם כל ואחד מנהמא מן וצׄיעה אן וקעת ואנה מתי גרת עלי יוסף חילה מן רגל בעיניה סמי פי אלאתפאק פי מאל יאכׄדׄה מנה עלי גהה קרץׄ או חילה או גטרסה פליס ילזם יעקב מנה שי בתה והו לאזם ליוסף קל אם כתׄר. ויעקב כדׄי מן דׄלך לא ילזמה מנה שי ולא סבב. וליעקב ענד יוסף סוי אלמאל אלמקדם דׄכרה ודיעה אסתופאהא מאלא גירא ידפעהא אליה מתי טלבהא מנה ליל או נהאר לא ידאפע בהא ולא יחתג פיהא בחגה או כתב עליה בהא או בבעצׄה ספתגה דפע דׄלך מן וקתה וסאעתה. ואן אחריות אלודיעה עלי יוסף עלי מא תׄבת מן קבלהמא ואבטל כל מודע. יעלמנא סידנא ראס אלמתיבה אעזה אללה אי

יעקב מכל דרהם כך וכך ויוסף כך וכך וכן אם יקרה הפסד שניהם יטלו חלק ממנו ואם יזדמן ליוסף שיפסיד על ידי הערמה מאיש [„ששמו נקרא לדוגמא בכתב התנאים" אלו התיבות העתיק המעתיק בספק]. בממון שיקח ממנו בדרך הלואה או הערמה או עזות [שיחטוף ממנו] אין ליעקב חלק בהפסד זה כלל והוא כולו ליוסף אם יהא מעט ואם הרבה וכן אין ליעקב מזה דבר ולא גרמא וחוץ מהממון הנזכר יש ליעקב עוד אצל יוסף פקדון שנתן לו בממון אחר [על מנת] שיחזירנו לו בכל שעה שיתבעהו ממנו ביום או בלילה לא ידחנו לזמן אחר ולא ידרוש ממנו ראיה או כתב לו בזה הסך או בחלק ממנו דיוקני ונתן לו תיכף ואחריות הפקדון על יוסף כמו שהתנו ביניהם ובטלו כל מודעות יודיענו אדוננו ראש הישיבה ירוממהו ה׳ איך הוא הדין במה שקבלו שניהם על עצמם בתנאים אלו". והנה כבר שפט המעתיק שהתשו׳ אחת היא עם אותה הכתובה בתשו׳ גאוני מזרח ומערב סי׳ צ׳. אלא ששם השמיט המעתיק הענין הרביעי בנידון הפקדון לכן שינה גם בראש התשובה וכתב „כי שלשה ענינות יש בה" ואת ענין השני והשלישי לפנינו שם שם בסי׳ צ׳ בראש התשובה לענין ראשון ושני וענין ראשון שלפנינו בעבור שהוא ארוך בראיותיו מן הפסוקים שם שם בסי׳ צ׳ לענין שלישי וסיים בה „ואשר צוינו ופסקנו אין לזוז ממנה" כדרך שסיים ר״ס תשובותיו. ונראה שהמעתיק הזה שם בתשובה השמות ראובן ושמעון לפי שדרכו לרשום אלו השמות בכל התשו׳ גם ככום מאתים וק״ן שם המעתיק להקל על הקורא ע׳ ש״ץ ה״ד ש״ת סי׳ י״א. ולפנינו בתשה״ג הוצאת הררא״א הרכבי סי׳ תקנ״ב אותה המענה הארוכה הכתובה בפירוק הענין הראשון קצרה המעתיק בכל ראיותיה וכתב רק ראשית הדברים ורשם כמה פעמים וג׳. . . וג׳. . . והיא נמצאת באריכות בתשובות גאוני מזרח סי׳ צ׳. והנה זה לשון השאלה והתשובה עד זה הענין הנכתב באריכות בתשובת גאוני מזרח ומערב סי׳ צ׳: לר׳ סעדיה גאון זצ״ל. ראובן ושמעון נשתתפו והטיל ראובן לכיס מאתים דינר כדי שיוסיף עליהם שמעון מאה וחמשים דינרין ומה [צ״ל ומא] יתהיא לך [צ״ל לה] פוק דׄלך ויהסר בהם והריוות יהיה השליש לראובן ושני שלישים לשמעון וכן מן ההפסד כמו שהתנו על הריוות והתנה ראובן על שמעון כי אם יערים יהודה עליך בשום ערמה ויטול ממך ממון שאהיה פטור מן הפסדו ועכשיו טוען ראובן לשמעון כי אני שותפך בכל ממונך ושמעון אמר לא כי לא נשתתפתי עמך אלא על הקרן הידוע ולא יכולתי להוסיף על הקרן שלך אלא מאה וחמשים דינרין ילמדנו רבינו האיך הדין. הנה זאת אשר הבננו אם כאשר כתוב בשאלה זו כי שלשה ענינות יש בה שני ענינות מהן לא שאל השואל עליהן כי לבעבור כי שני משפטיהם ברורים וגלוים הענין הראשון הילוק השכר אשר ירויחו בממון לראובן שליש ולשמעון ב׳ שלישים וכן בהפסד יען כי המשפט ברור להיות התנאי שהתנו ביניהם קיים לא שאלתם עליו. והענין השני אשר התנה ראובן על שמעון שאם בא יהודה ולקח ממון בתחבולות פטור אני ממנו וגם זה בגלל כי משפטו ברור לקיים תנאו לא שאל עליו אבל דבר אשר היתה כוונתו של שואל לשאול עליו בייחוד הוא הענין השלישי אשר התנה ראובן על שמעון להוסיף וכו׳".

[1]) המעתיק העיר שצ״ל „רזקא"?

שי ילזמהמא מן אלחכם פי הדֹה אלשרוט: שאלה זו מכתובה[1]) בלשון הגרית יצא[2]) לפנינו וכו' ואם כאשר כתוב בשאלה זו כן היה הדבר נכון זאת הבננו כי יש בה ענין ראשון[3]) אשר התנה ראובן על שמעון להוסיף על מאתים זוז של ראובן מאה וחמשים זוז של שמעון ומה יתהיא לך פוק דלך. ועל זאת ראובן ושמעון חולקים ועכשיו ראובן אומר אני שותפך בכל קניינך ושמעון אומר לא כי נשתתפתי עמך בממון ידוע ולא יתהיא לי דבר להוסיף על שותפותך הוין ממאה וחמשים זוז בזאת שאלתם להודיע אתכם הדין עם מי. כך ראינו שאין המשפט לא כדברי זה ולא כדברי זה לא כדברי ראובן שאמר לשמעון אני שותפך בכל ממונך כמו שמפורש ולא כדברי שמעון שאמר נשתתפתי עמו בממון ידוע אבל המשפט בהציע דברי השותפות שאמור בהן כי יטיל שמעון לאמצע ק"נ ומה שתהיא לך פוק דלך ומשמע דבר זה כי כל דינרי כסף וזהב אשר תמצא ידו יתר על ק"נ אז יטילם לאמצע ואע"פ שנאמרו דברים הללו בלשון ישמעאל ומה[4]) יתהיא לך פוק דלך. תוכן המשפט לראות כיוצא בהן בלשון הקדש מהו משמיע ולדון כמוהו[5]) כי כי כן מצינו רבותינו הראשו' ז"ל בראותם את בני אדם בלשון ארמית היו מסיעי' אותם בלשון הקדש לכיוצא בהן וחוקרים במקרא על אודותם ושופטי' כפיהם שכן למדונו רבותינו[6]) ההוא דאמר להו נכסיי לבניי הוה ליה חד ברא וברתא מי קראי אנשי לברא חד בנאי אמר ר' אשי[7]) ת"ש ובני דן הושים א"ל רבא כדתנא דבי חזקיה[8]) מלמד שהיו בניו מרובין כחושים של קנה אלא אמר רבא מהכא ובני פלוא אליאב ר' יוסף אמר מהכא ובני איתן עזריה וזה פירושו של מעשה זה. איש צוה בשעת מיתתו תנו

---

[1]) צ"ל שכתובה. [אין צורך להגיה כי היא מלה ערבית והוראתה כתובה או נכתבה. ה.]

[2]) צ"ל יצאה.

[3]) מכאן ואילך העתקנו התשו' בענין זה מתשו' גאוני מזרח סי' צ'. וזה הענין כתוב בתה"ג הוצאת הרהא"א הרכבי סי' תקנ"ב בזה הלשון: „מה שקיבל יוסף על נפשו להוסיף משלו ממון מפורש עם ממון יעקב המפורש וגם להוסיף מא יתהיא לך פוק דלך. ואם כן היה הדבר כך הוא הדין כל כסף וזהב אשר תמצא יד יוסף יתר על המפורש יטילהו לאמצע ואע"פ שנאמרו [?] וג' שכך לימדנו רבותינו במעשה ההוא דאמר להו נכסאי לבנאי כי הקרו בלשון הקדש ונמצאו שהבן האחד קרוי בנים בענין של ובני פלוא אליאב ובני אתן עזריה. וכיון שמצאו חתכו משפט כפיהו וגם אנחנו וגו' עד מי יכין לעורב צידו וגו'". ולשון זה ממש „חתכו משפט" וגם אנחנו בא בתשובה שלפנינו בתשו' ג' מזרח סי' צ'.

[4]) צ"ל ומא יתהיא לה פוק דלך. [ההגה בערבית לה במקום לך (נסתר במקום נוכח) אינה נצרכת. ה.]

[5]) הן אמת שבשטרות הולכין אחר לשון בני אדם אבן בענין כזה אין לחקור אחרי משמעות תיבה אחת רק אחרי כיוון דיבור בני אדם באותו ענין האיך כוונת המדברים אם ידברו דברים אלו מסייעין הדברים ללה"ק המהורה ומזוקקת, ולכן הסיעו גם בתלמוד ענין זה אם קורין בני בנים בנים לדרך המקרא. זה נ"ל כוונת הגאון. וע' בתשו' הריב"ש סי' ר"ז דפסק דהיכא דאין לשון ב"א ברורה הולכין אחר לשון תורה לשוות אותה עם לשון ב"א. וע' שם סי' ש"ד.

[6]) ב"ב קמ"ג: ושם אית' רק „ברא וברתא" וכ"א ברי"ף, וגי' הג' מפורשת „חד ברא".

[7]) צ"ל אביי כאשר הוא בש"ס והלא השיב עליו רבא.

[8]) לפנינו בש"ס „דילמא כדתני דבי חזקיה" והנה שם בש"ס חסרה גם בדברי רבא גם בדברי ר' יוסף תיבת „מהכא" שגרס הגאון.

נכסיי לבניי ולא היה לו אלא בן אחד ובת והקרו רבותינו לאמר אם תאמר[1]) אינו קרוי בנים הועילה צואתו לפטור את בתו בעישור נכסים ולתת את כולם לבנו ואע״פ שצווי המת בלשון ארמית נאמר לא למדו רבותינו פירושו מלשון ארמית אלא העתיקוהו ללשון קדש ולמדוהו ממנו וכיון שמצאו בלשון הקדש הבן אחד קרוי בנים כמו שנאמר[2]) ובני פלוא אליאב ובני[3]) איתן עזריה ובני[4]) עתניאל חתת התכו המשפט כי נפטרה הבת בעישור נכסים ועמדו כולם בחזקת הבן. וגם אנחנו כך ראוי לנו לעשות כאן שיש בלשון ישמעאל ומה[5]) יתהיא לך פוק דלך אנו מעתיקים אותו אל כיוצא בו בלשון הקדש ואשר הוא משמיע מדברי המקרא שופטין כפיהו. וכאשר הסענוהו אל כיוצא בו בלשון הקדש נמצא הדבר ואשר יובן[6]) למעלה מיכן והדבר הזה משמיע כי כל כסף אשר תשיג ידו יהא זקוק לשותפות זו להיות שכרו לאמצע לפי כי בלשון הקדש אלו המילין בהשמע אחד הן אשר ימצא לו ואשר יוכן לו ואשר תשיג ידו[7]) ואשר תגיע ידו וכולן משמיעות עושר והילופיהן עוני ואלו הן לא תגיע ידו כדכתיב ואם לא תגיע ידו די שה ולא תשיג ידו כדכתיב ואם לא תשיג ידו לשתי תורים ולא מצאה ידו כדכתיב ואם לא מצאה ידו ולא נכון ושלחו מנות לאין נכון לו. על כן שמעון זה אם לא הוסיף על מאה והמשים זוז שאין נכון לו מפני העוני כאשר פרשתי אין לראובן עליו כלום ואע״פ שיש לו בתים ושדות וכרמים וכלי חמודות אין מחייבין אותו למכור מהם מאומה ולהוסיף בשותפו אלא כל כסף וזהב הנמצא לו חייב להטילהו עם מה של ראובן לתוך השותפות ואשר אין מצוי לו כסף וזהב אינו חייב וכאשר שנו רבותינו להלן[8]) אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו. ואם נמצא לו כסף וזהב אבל נפשו לא חפצה ולכך לא רצה להטילו לאמצע ואמר זהו פירוש ומה[9]) יתהיא לה לסתטב נפסה בדלך אין שומעין לו כי פירוש אשר יוכן לו כל דבר המצוי אשר תשיגהו ידו כדכתיב בנדבת בית המקדש[10]) ויאמר דוד שלמה בני נער ורך וגו׳ ויכן דוד לרוב לפני מותו וכן הוא אומר[11]) והנה בעניי הכינותי לבית אלהי זהב ככרים מאה אלף וכן כל האומר אשר

[1]) צ״ל בן קרוי בנים והנה מדברי הגאון נראה שעכ״פ תטול בתו עשור נכסים כמשפט שכיב מרע שאמר נכסי לבניי (היינו לבני) אמר כן כדרך אורח׳ דמילת׳ דאמרי אינשי הכי וכן פי׳ בנמוקי יוסף וכ״מ גם בתו׳ ד״ה ת״ש שכתבו שאמר כן להודיע שאם ימצאו דייתקי או מתנה שלא יהיה בה כלום ועי׳ בחי׳ הרמב״ן וזה שלא כדברי הגליון בש״ס שכתב „ולסלוקי לברתא מעישור קאתי״ ואולי צ״ל „ולסלוקי לברתא בעישור קאתי״ ועיין במהרש״ל.

[2]) במדבר כ״ו ח׳.

[3]) דה״י א׳ ב׳ ח׳.

[4]) הוסיף הגאון עוד ראיה מפסוק אחר שלא הביאו בש״ס והוא בדה״א ב׳ י״ג.

[5]) צ״ל ומא.

[6]) [יוכן. ה.]

[7]) ללשונות האלה בהן לא הביא ראיה שלא נמצאו כולם כן בפסוק אלא שמלאו גוציא ההן וללאו הביא ראיה מלשון המקרא ויקרא ה׳ ז׳ וי״א ונחמיה ח׳ י׳.

[8]) משנה פאה פ״ח ה״ח.

[9]) צ״ל „ומא יתהיא לך לתסתטיב נפסה בדלך״ כלומר שזה פי׳ אלה הדברים האמורים בשטר „ומא יתהיא לך״ שכוונתם מה שתחפוץ נפשו.

[10]) דה״י א׳ כ״ב ד׳.

[11]) שם י״ד וצ״ל לבית ה׳.

יותן לו פירושו אשר יתן לו הקב״ה ולא עלה על לבו ככתוב[1]) תבין דגנם כי כן וכו׳ ואומר[2]) וי״י יכין צעדו ואומר[3]) מי יכין לעורב צידו. הלכך כל דינרי כסף וזהב אשר תשיג יד שמעון זהו המצוי לו חייב לעכבהו עם ממון השותפות כי זה פירוש ומא יתהיא לך פוק דלך כאשר בארנו ואם לא נמצא לו כסף וזהב אשר תשיג יד שמעון זה והמצוי לו אינו חייב למכור את ביתו שדהו עבדו ואמתו שורו וחמורו כאשר אותו ראובן טוען כי אני שותפך בכל קנינך כי פטור הוא מזאת[4]) והענין השני מה שהתנו ביניהן כי כל שכר אשר יהיה בשותפות זו ליוסף ממנו דבר קצוב וכן בהפסד כמידת השכר. וכן המשפט להיות התנאין שהתנו ביניהן בריוח ובהפסד שרירין וקיימין כאשר שנו רבותינו[5]) כל דבר שבממון תנאו קיים. ואין אנו צריכין לפרש לפנינו כמה יטול יוסף וכמה יטול יעקב מאחר שיש קרן לשניהן בשותפות זו. בין שהתנו להלוק בשוה בין שהתנו להיות בעל רוב הממון נוטל רוב השכר ובעל מעוט הממון נוטל מעוטו ובין שהתנו להיות בעל רוב הממון נוטל מעוט השכר ובעל מעוט הממון נוטל רובו. על הכל תנאיהן קיימין ואין צורך להקור מה התנו ביניהן אלא בזמן שאחד מהם אין לו קרן כל עיקר. והענין השלישי שקיבל עליו יוסף שאם יבא פל׳ אלמני ויקח ממנו ממון בטרוניא או בתחבולות להחשב כלו על נפשו ולא להחשב על יעקב ממנו מאומה אף גם זאת תנאו קיים הוא ואין יכול לשנותו. והענין הרביעי אשר נכתב כי יש ליעקב אצל יוסף פיקדון מבלעדי ממון השותפות וקיבל עליו יוסף אחריותו אף גם זה תנאו קיים ואפילו לא קנה מידו וכל שכן שהרי נתפרש שקנו מידו שכך אנו שונין תאנא ומתנין[6]) על שומר חנם להיות כשואל והקשינו לומר בדיבורא בעלמא ופירק שמואל ואמ׳ בשקנו מידו ור׳ יוהנן אמר אפילו תימא לא קנו מידו בההוא הנאה דקא מהימנין ליה אממוניה גמר ומשעבד נפשיה. והלכה כר׳ יוחנן הלכך חייב לתת לו את הפיקדון אימתי שתבעו לתת לו כאשר קיבל עליו. ובעיסקי השותפות כאשר חתכנו משפט להטיל כל דינרי כסף וזהב אשר לו לאימצע ולהלוק בשכר ובהפסד כפי תנאיהן. ואין לשנות מזאת מאומה.

מג. ואם כן[7]) הוא כאשר הוחזק בשאלה זו שראובן[8]) נשא בת שמעון

[1]) תהלים ס״ה י׳.

[2]) משלי ט״ז ט׳.

[3]) איוב ל״ח מ״א.

[4]) מכאן ואילך התשו׳ ערוכה פה כאשר היא בתה״ג הוצאת הר״רא הרכבי.

[5]) בלשון דומה לזה הובאה בכתובות נ״ו. ובכמה מקומות בש״ס ועיקרה בתוספ׳ קדושין פ״ג.

[6]) כ״א בתוספתי׳ ב״מ פ״ז „מתנה ש״ח להיות כשואל וכו׳ והיה כתוב כן לפני ר״ס בגמ׳ ב״מ צד. וכן גי׳ הרי״ף והרא״ש. וכדרך הגאונים מביא גם ר״ס דיני הש״ס בשום להם טעם ובמעט שינוי ולפנינו אית׳ „בההוא הנאה; דקא נפיק עליה קול דאינש מהימנא הוא״.

[7]) תשו׳ גמו״מ סי׳ צ״א. התשו׳ שם סי׳ צ׳ שהיא מר״ס היא בכ״י לפני זאת, והתשו׳ שאחרי תשו׳ זאת לפנינו בכ״י היא אחת מן התשו׳ הכתובות בש״צ ע״ש ר״ס לכן יש לשפוט שגם התשו׳ שלפנינו ממנו היא וכן מוכח מתוך לשונה. והנה בגליון הכ״י כתוב „ח״כ״ (חסרה כאן) השאלה והיא כתובה בערבית ולא כת׳ (כתבתיה).

[8]) ענין השאלה: ראובן נשא את בת שמעון וכל מה שנתן לה ראובן מתכשיטין וכו׳ וכן מה שנתן לה אביה שמעון הכל היה בבית שמעון אשר כתב שטר על זה וראובן דר בבית שמעון ועכשיו רצה להעתיק משם ובקש ששמעון יתן לו את כל אשר בידו מן הכתוב בכתובת

וכנסה להיפה בבית אביה והעיד עליו עדים כי כל אשר נכתב בשטר הכתובה ישנו בביתו ובעת אשר יהפוך להעתיק את אשתו יקהנה עמו ולאחר זמן בקש ראובן להסיעו ולא אבה אביה שמעון אף לא לתתו ע״י שליש אף לא לקנות בו קרקע. כך הוא הדין אם בת שמעון זה גדולה היא שואלין את פיה ורואים מה דעתה ואם רצתה לצאת אל בעלה ולהוציא את הנדוניא אין אביה יכול לעכב כמו שאמרו רבותינו[1]) משהשיאה אין לאביה רשות בה ואין אביה זקוק לריב ולהשפט עם בעלה אלא א״כ הרשת אותו[2]) כי אז יבוא וידין עמו בכח ההרשאה כאשר אילו אחד מן הרחוקים הרשה לדון עם בעלה היתה רשאה. על כן אם באה היא או בא אביה או איש רחוק ברשותה ודנו עם בעלה בעבורה ריאים אם אין[3]) לה חפץ לשבת עם בעלה שוברת כתובתה ויוצאה. ואם אמת היה הדבר כי העיד ראובן על שמעון כי כל הכתוב בכתובה בביתו הוא יותן לבתו ממנה את אשר כתב לה האב ויחזור לראובן את אשר כתב לה ויפרדו זה מזה . . . ואם[4]) יש לה חפץ לשבת עם בעלה אם היא מאמנת אותו להיות כל הכתוב בכתובה תחת ידו דין הוא שיתן לה אביה את הכל כאשר העיד על עצמו כמו שמפורש בשאלה. . . . ואם[5]) טוענת כי התנית עליו לבלתי תת לו מן הנדוניא כלום תביא ראיה כי כן היה התנאי כי כל התנאים אין מתקיימין אלא או בעדים או בהודאת בעל דין כאשר שנינו[6]) האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאין לך עלי שאר כסות ועונה הרי זו מקודשת ותנאו בטל דברי ר׳ מאיר ר׳ יהודה אומר כל דבר שבממון תנאו קיים ואם כן מתברר שאמר לה כך אלא או בהודאתו או בעדים אף כאן או בעדים או בהודאתו ואם לא בירדה אין שומעין לה ואם אינה מאמינתו יניחו את הכל ע״י שליש עד שיתפייסו או עד שיקנו בו

---

בתו ומן הנדוניא. ושפט הגאון שאם היא גדולה שואלין את פיה אם רוצה לצאת עם בעלה ולהוציא את הכתוב והנדוניא מרשות אביה לרשות בעלה אין כח ביד אביה למחות בזה.

[1]) משנה כתובות פ״ד ה״ב.

[2]) אולי צ״ל הורשה. [ההגהה היא למותר, כי הרשת הוא קצור מן הרשתה. ה.] אין אביה נשפט עם בעלה בב״ד בשביל בתו אלא אם הרשה אותו הבת כדרך שיכולה להרשות את אחר לטעון. ונראה שהיה דרכם להרשות אנשים בכל ענין לטעון טענות והרחיבו המנהג הזה בזמן הגאונים כידוע וע׳ בס׳ התרומות שער נ׳ סי׳ ד׳.

[3]) אם אינה רוצה לשבת עם בעלה ללכת עמו הלא אין לה כתובה ממנו ומ״ש שוברת כתובתה הכוונה בזה שתקבל מה שהביאה מבית אביה ותכתוב שובר שאין לה עליו כלום. [בתוספתא וירושלמי יבמות וכתובות נמצא הלשון שוברת כתובתה בהוראת מבטלת ומפסדת כתובתה. ה.]

[4]) בתחלת התשו׳ אמר שאם רוצה לשבת עם בעלה יתן לה אביה את הכתובה ועתה ביאר בפן הזה כ׳ שערים הראשון אם תאבה שתהא הכתובה ביד בעלה, אביה נותן על ידו.

[5]) והשער השני אם התנה לבלתי תת לו מן הנדוניא יקוים התנאי וע׳ כתובות ס״ט:

[6]) כתובות נ״ו. וע׳ תוספת׳ קידושין פ״ג והנה בבבלי בכל המקומות שהובאה הברייתא הלשון „ה״ז מקודשת ותנאו בטל״.

[חבל על דאבדין! כי עלתה נשמת המו״ל השמימה בטרם השלימו את מלאכת ציון ההערות לתשובה זו. ואנכי אשר נקרוא נקראתי להתימה יראתי לכנוס בגוף הענינים פן אכניס דברים זרים לרוח המו״ל ושטתו; לכן הסתפקתי במועט והבאתי רק את קצור הערות המו״ל בגמרים, רק תקנתי אותן במקצת לפי דעתו האחרונה אם מצאתי רשומיה. ואבקש הסליחה אם שגיתי בזה באיזה דבר, גם אקוה כי נפש ידידי המו״ל תצב״ה לא תשא עלי עון בזה כי לטובה כונתי. ה.]

קרקע ויהיה העיקר של האשה והשטר כתוב בשמה ומונה ע״י השליש והבעל אוכל פירות בעבור כי[1]) הוא למזונותיה וכל צרכיה . . . . ולענין[2]) מה שכתב לה בעלה בשטר וחמיו טוען כי לא נתן לו כל תכשיטין אשר כתב אם מביא שמעון ראיה כי לא נתן ראובן כל אשר כתב שיתן אותו חייב ראובן להשלים הואיל וכבר נכתב כי נתן . . . . ואם לא הביא ראיה בכך מניחין תביעות אלו עד עת צאתה מתחת יד בעלה הואיל ואינו מודה. ואם במיתה תצא נשבעת על כל דבר שהוא ברור לה ונוטלתו ואם בגירושין תצא המוציא מחבירו עליו הראיה. אבל כשהיא יושבת תחתיו אין לה לתבוע תשלום מה שכתב לה משלו שהרי אחריותו עליו . . . ולענין מה שהיא טוענת כי אמר׳ בעלה תעיד לי כי לא הגיע הנדוניא . . . ותפטור אם יש עדים בכך בקנין תעיד לו ותפטר ואם אין עדים אע״פ שהעידה לו לא נפטרה . . . ולענין מה שנכתב בשאלה כי נתנה את הנדוניא לאביה במתנה כך הוא הדין אם מעכשיו נתנה אותה לו מתנתה בטלה ואין צורך לומר נכסי צאן ברזל הכתובים בכתובה בשומא אלא אפי׳ בנכסי מלוג שאין כתובים בכתובה ולא נשומים ואפי׳ נפלו אחר כניסתה אל בעלה כאשר שנינו[3]) נפלה לה משנישאת אילו ואילו מודים שאם מכרה ונתנה שיוציא הבעל מיד הלקוחות וכאשר אמרנו להלן אמר אביי[4]) נשואה ידו כידה רבא אמר ידו עדיפא מידה . . . ואם לאחר גירושין או לאחר מיתת בעלה נתנה לאביה והיה הדבר תלוי אם מתה תחת בעלה יירשנה בעלה ואם מת הוא או גירשה יבוא אביה ויטול את הכל כאשר כתבה לו ואפי׳ כתבה לאיש רחוק כך או מכרה היית׳ כתבה קיים כאשר שנינו[5]) אומרים כמה אדם רוצה ליתן בכתובתה של זו אם נתארמלה או נתגרשה אבל אם מתה יירשנה בעלה ואפי׳ שנחלק ר׳ יוחנן ור״ש בן לקיש לענין מכר הבן בנכסי האב בחיי האב ונפסקה הלכה[6]) כר״ל כי קנה הלוקח הואיל וקנין פירות המחובר המשוייר לאב אינו דומה לקנין הגוף אבל אם מת האב תחלה לא נחלק אדם בכך כי קנה הלוקח שהרי המוכר קיים אבל אם נתגרשה הבת או מת בעלה תעמוד המתנה אשר נתנה לאביה או לאיש אחר אבל כשהיא תחת בעלה אין כאן מתנה ולא מכירה עד שישוו שניהם יחדיו . . ולענין[7]) מה שטען שמעון כי הוציא הוצאות על ראובן ועל אשתו שלש שנים וגם פרע את חובו וגם נתן לו קרן לסחורה בג׳ דברים אלה אם הודה ראובן או הביא שני עדים כי בבקשת ראובן פרנס אותו ואת אשתו ופרע את חוב ראובן וקבל עליו ראובן להשיב לו תחת מה שפרנס ומה שפרע חייב ראובן לשלם לו . . . וכן לענין ראש הכיס אם יש עדים או הודאה כי נתן לו השב ישיבנו ואם אין גוזרין בפני ראובן סתם על כל אלה ופטור ואם הביא שמעון עדים כי פרע חוב ראובן ופרנס אותו ואת אשתו משלו ויאמר כי

---

[1]) צ״ל כי הוא משועבד למזונותיה.

[2]) השער השלישי. אם טוען שמעון שראובן לא נתן לאשתו את התכשיטין שאמר לתת לה; ופסק כשיש ראיה יתנם וישלימם לה, ושם אין ראיה תשבע היא ותטול לאחר מיתתו.

[3]) משנה כתובות פ״ח ה״א.

[4]) שם בגמרא פ״ג.

[5]) משנה מכות פ״א ה״ב, גמרא ב״ק פ״ט.

[6]) ב״ב קל״ו. וזהו השער הרביעי שאם טוענת שנתנה הנדוניא לאביה במתנה.

[7]) השער החמישי. לענין הוצאות שהוציא שמעון על ראובן ובתו שהיא אשתו ושאר תביעות שיש לו עליו.

קבל ראובן לפורעו תחתיהן וראובן אומר לא קבלתי גזורי' בפניו שבועת היסת כי לא קבל ופטור שהרי[1]) מי שהלך למדינת הים ועמד אחד ופרנס את אשתו והשוו חנן ואדמון ור"י בן זכאי כי הניח מעותיו על קרן הצבי וכ"ש אב אצל בתו שהרי[2]) המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו ופורע את חובו ומחזיר לו אבדתו[3]) וזן את אשתו ובניו ואע"פ שהוא חייב במזונותיה וכ"ש שאינו מודר הנאה אבל מה שאומר שמעון[4]) כי בעת נשואין היה ראובן עשיר ועכשיו העני אין בדבריו ממש משפט העני והעשיר בדבר זה שוה כאשר פירשנו הלכך אם דעתה לעמוד עם בעלה תשא עמו[5]) כל אשר לה נכתב בכתובתה אל ביתו או יהא מונח ע"י שליש או יקנו בו קרקע והשטר בשוה והבעל אוכל פירות בהתברר כי אביה העיד על נפשו כי ישנן אצלו... והתנאי אשר היא טוענת כי היה מתחלה או כי אמר בעלה בסוף תעיד לי עדים[6]) ותפטר תביא ראיה בזו ובזו וכן החוב והמזונות והקרן צריך ראיה לכל אחד ואחד ומה שכתבה לאביה במתנה אין בה ממש כשהיא יושבת תחת בעלה אבל אם גרשה ומתה[7]) או מת תתקיים המתנה ביד האב וכן הדין.

מד. ראובן[8]) ושמעון שהניח להם אביהם קרקע ונשא ראובן אשה וילדה לו בת ומת הוא וכשבאתה אשתו של ראובן לגבות כתובת' מן חלקו בקרקע בא קרובו והוציא שטרות בישראל ומן גוים שהיו נתונים ע"י שליש שמכר לו חלקו וזמן השטר שנים רבות לפני מותו וכשנשאל ואמרו לו למה אין השטרות תחת ידך השיב ואמר כי יגור המוכר פן אוציא הקרקע מתחת ידו לפיכך אמר לשליש אל תתנם לו אלא לאחר מיתה ואין למת נכסים הוין מהן. משלשה דברים נראה לנו לא גמר ומכר לקרובו מכירה גמורה בחייו אלא לאחר מותו[9]). ראשון מאשר הושלשו השטרות על יד שליש הישלשו לתתם לקרובו זה אחר מיתת ראובן ואילו מכירה גמורה מעכשיו היתה לא היו השטרות נשלשין. ושני מתוך שהיה הקרקע ביד ראובן שנים רבות אחר כתיבת שטר מכירה זה ונפטר והוא מוחזק בידו וכי מי הוא זה שלוהו על דעת קרקע שהיא חזקה בידו הלוהו וכח חזקה עצום מאד והיורשים[10]) אין צריכים עמהם טענה. והשלישי מתוך הודאה שהודה קרוב זה כי בדרשו מן ראובן להמשיכו השטרות אמר

---

[1]) משנה כתובות פי"ג ה"ב.

[2]) משנה נדרים פ"ד ה"ג, ושם איתא א ת אבדתו, וכן בגמו"מ.

[3]) במשנה שם פ"ד ה"ה.

[4]) השער הששי. שאם טוען ראובן שחתנו שמעון העני ובשביל זה אינו נותן לו הנדוניא טענותיו בטלין.

[5]) בגמו"מ עמה, אולם בכ"י המו"ל ז"ל עמו שאולי ט"ס היא.

[6]) בגמו"מ העיר המו"ל כי המלה עדים צריכה להמחק, ואמת הוא כי למעלה בתשובה זו כתוב תעיד סתם; אולם בכל זה אין צורך לתקן פה את הנמצא בכ"י, כי נמצא כמה פעמים תעיד עדים במובן תביא עדים.

[7]) המו"ל העיר בגמו"מ כי המלה ומתה היא מיותרת.

[8]) תשו' גמו"מ סי' צ"ד ובכ"י התשובה אחרי תשובה אשר שם ר' סעדיה כתוב עליה בש"ן. גם לשון „והוציא שטרות ומן גוים" מורה שהיו נוהגים לכתוב השטרות אצל דייני ישראל ואצל דייני גוים. וענין זה בא גם בתשו' ר"ס בגאוני מזרח סי' כ"ב גם מלשון התשובה במספר הטעמים וסופה „וכך ראוי לעשות ואין לשנות" נראה שממנו הוא.

[9]) ואין שטר לאחר מיתה עיין ב"ב קנ"ב.

[10]) רמז על המשנה ב"ב פ"ג ה"ג.

לו ירא אנכי פן תוציא הקרקעות מתחת ידו ואם אמת הוא כי מכירה גמורה מעכשיו היתה היה משיבו ואומ׳ לו אני כסף נתתי לך אוציאם ואוציאם כדאמור רבנן מעשה בבני ברק דאמרי לקוחות אנן זוזי יהבינן ליטול[1]) וליטול ומאשר לא השיבו כך למדנו כי לא מעתה הקנה לו ועל אחת משתים היה הדבר או מכירה ודאי היתה ולאחר מיתה היתה או מתנה היתה ונכתבה בלשון מכירה כדברי ר׳ ינאי שאמר[2]) במתנה בקש ליתן לו ולמה כתב לו לשון מכר כדי לייפות כחו לפיכך כיון שנתברר מן שלשה דברים אלו כי ההקנאה לא היתה אלא לאחר מיתה דין הוא שכל שטר ומכירה שנכתבו על ראובן לפני מותו יהיו קודמין למכירה זו על כן ראוי להתחיל בראשונה בשטרות ובכתובות אשר על ראובן כי כולן נגמרו מחיים ואחרי כולן[3]) יגבו מה שכת׳ בשטר מכירה זו כפי הכסף הכתוב בו כי נתברר כי ההוא לאחר מיתה ואם לא נותר אחר פרעון כל כתובה ושטר מאומה אין לו לקרוב זה כלום כי הורע כחו ובעבור שהקנה לו לאחר מיתה וכך ראוי לעשות ואין לשנות.

מה. לרב סעדיה.[4]) וא״כ הוא כאשר צמח טוען כי מאת הזהובים אשר אמרו חיים ושלום בבית דין כי נותרו עליו לראובן ושמעון לא מנותרות חשבון המה אלא מן טענה שאין לה עקר שטענו עליו ראובן ושמעון ואנסוהו בשופט של גוים עד שהעיד להם בכך. אם נתברר אלו דברי צמח באמת טעות גדולה טעו חיים ושלום. ואף הרע הרעו לו בזאת כי היה להם לומר בבית דין כי מצעו את החשבון ביניהם ונותר לצמח כך וכך זוזים בודאי כך וכך זוזים בספק ואח״כ היו אומרים ועוד העיד אותנו צמח על עצמו באונס שופט בגוים כי יש לראובן ושמעון עליו ק׳ דינרי כדי שיעמידו עליו דבר דבור על מתכונתו ולא היו מערבין החשבון בטענה המיוחדת באונס כי כשהאמין אותו צמח לענין חשוב חשבון האמינו ולא לדברים אחרים אלא במאי שהעיד העידו במה שלא העיד לא העיד כאשר שנו לנו רבותינו במשנה[5]) נדר ושבועה אין לי עליך אינו יכול להשביעו אבל משביע הוא את יורשיה ואת הבאים ברשות׳ וכן כל המאמין את חברו בדבר המיוחד משפטו שלא לערב עמו דברים אחרים אלא במה שאמרנו שהאמינו האמינו ובמה שלא האמינו לא האמינו כי כן למדונו בתלמוד[6]) ההוא גברא דא״ל לחבריה מהימנת לי כל אימת דאמרת לא פרענא אזל פרעיה באפיה סהדיה לסוף[7]) א״ל לא היו דברים מעולם סבר אביי למימר הא הימניה א״ל רבא נהי דהימני׳ טפי משני סהדי מי מהימניה. וגדולה מן הטעות אשר טעו חיים ושלום טעו ב״ד ואף הרעו לצמח שקבלו עדותן שלא בפניו שאילו שמעו

---

[1]) ב״ב קנ״ד: לינוול ולינוול וכצ״ל.

[2]) לפנינו ב״ב נ״א. ר׳ אשי.

[3]) מאשר אין ספק שהלוקח נתן מעות עבור הקרקע בהבטל המכירה אחרי השתלם הכתובה והשטרות הקודמים יחזירו לו כפי מעותיו.

[4]) תשו׳ גמו״מ סי׳ צ״ו. בגליון הכ״י כתב הסופר „ח״כ״ (חיים כתב) השאלה כתובה ערבית ולא כתבתיה, וחרץ בתשובה זאת משפט על מה שעשה ב״ד אחר.

[5]) משנה כתובות פ״ט ה״ה ומה שאמר המעיד לחבירו כוונת הגאון המבטיחו ומאמינו.

[6]) שבועות מ״ב. לפנינו ההוא דאמר ליה כו׳ כל אימת דאמרת לי (ובהרא״ש חסר תיבת „לי״).

[7]) לפנינו חסר זה „לסוף א״ל להד״ם״ וכתוב שם אביי ורבא דאמרי תרויהו הא הימניה מתקיף לה ר׳ פפא נהי דהימניה טפי מנפשיה מסהדי מי מהימניה ולעיל מניה פלוגתא דאביי ורבא בענין אחר.

דבריהם בפניו היה לו לברר כי מאת הזהובים מחמת האונס ולא מחמת החשבון. ואולם בקבלם עדים שלא בפני בעל דין נתערבב הדבר ומצינו שאין עושים כן אלא מפני ארבעה דברים בלבד כאשר אנו אומרים א״ר יוסי[1]) א״ר שבתאי מקבלים עדים שלא בפני בעל דין תהי בה ר׳ יוחנן וכי מקבלין עדים שלא בפני בעל דין קבלה מיניה ר׳ יוסי ב״ר חנינ׳ כגון שהיה חולה או שהיו עדיו חולים או שהיו מבקשים לילך למדינת הים ושלחו לו ולא בא. אחר אשר בארנו כי אלו טעו ואלו טעו מה לעשות לשיורי החשבון אשר צמח טוען כי נשתיירו לו וברר כי נשתיירו לו שכל דבר שהוא במספר אין טעות מבטלת אותו ואפי׳ טעות ב״ד כאשר אמרנו לעניין שום הדיינים והני מילי היכי דטעו בשומא אבל במניינא לא דאמר רבא[2]) כל דבר שבמדה ושבמשקל ושבמניין אפילו בפחות מכדי אונאה חוזר. ומה לעשות למאת הזהובים אשר נכתבו על צמח יברר כי באונס נכתבו עליו כי כל דבר הנעשה באונס בטל הוא ואפי׳ קידושין כאשר אנו אומרים[3]) א״ר אשי תלוה וקדיש קדוש׳ לאו קדושי׳ הוא עשה שלא כהוגן לפיכך יעשו בו שלא כהוגן ואפקעינהו רבנן לקדושי מיניה ואם יכול צמח לברר כי באונס העיד על עצמו במאת הזהובים ישלם וישתלם שאר החשבון במספר ובדקדוק[4]). ואם טוען כי פרע הזהובים מה שבעלי דינו מודים לו אז נמצא בכתב יחשבו לו והשאר ישבע עליו שמעון בגזירה שלא נשתלם ממנו מאומה וישבעו עליו בני ראובן שבועת יורשים שלא פקדנו אבא שלא אמר לנו אבינו ולא מצינו שטר בין שטרותיו של אבא ששטר זה פרוע או מקצתו ויפרעו גם המה וכן הדין אין לשנות ממנו פתגם.

מז. ראובן ושמעון[5]) שכנים ודרתא דשמעון סמיכ׳ לדרת׳ דראובן מהאי גיס׳ דשארע[6]) דהוא רשות הרבים ודראתא אהרינייתא דגוים וישראלי׳ להדיהון מהאי גיסא דרשות הרבים ונפק האי שארע לכמה אנפי ועיילין ונפקין מיניה לכמה מבואות ואתא שמעון ואפיק זיזא ורושן[6]) מן כותלא דדרתיה לההוא שארע ואתא ראובן וקא מעכב עליה וא״ל שמעון אנא לאו לדרתא אנפקי ולא למבואה[7]) דלא מפלש ביני ובינך

1) לפנינו בב״ק קי״ב: א״ר אשי א״ר שבתאי וזה א״א דא״כ האיך תהי ר׳ יוחנן וגי׳ הגאון מיושבת.

2) הזכיר התוכן אמנם הגי׳ בקידושין מ״ב: לפנינו „ובמקרקעי לא אמרן אלא דפליג בעלויא אבל פליג במשחתא לא דאמר רבה כל דבר שבמדה כו׳״.

3) לפנינו ב״ב מ״ח: ואמר אמימר תליוהו וזבין קדושיו קדושין מר בר רב אשי אמר באשה וודאי קידושין לא הוי הוא עשה וכו׳ לפיכך עשו עמו וכו׳.

4) ממה שנתברר למעלה נראה שיש מן הממון כך וכך זוזים בוודאי וכך וכך בספק ועל אלו פסק הגאון שעל מה שאינו מבורר אולם יש שטר והלה אומר פרעתי חייבין התובעין שבועה כמאמר הש״ס בשבועות מ״א.

5) תשו׳ גמו״מ סי׳ צ״ה. התשובה כתובה בכ״י בין תשו׳ דר׳ סעדיה, והנה מצינו ממנו מענות כתובות בלשון סורי אכן בכל זאת מסופקים אנחנו אם היא ממנו.

6) [בכ״י המו״ל ז״ל נצטינה פה הערה אך לא נכתבה מאתו, והיא בבאור המלה דשארע. ונראה שהיא מערבית והוראתה דרך הרבים (דאר שארעה = בית הסמוך לדרך הרבים); גם אולי המלה לקוחה מן שרעתא דנהרא (קמא כ״ט.) לפי פי׳ הערוך שפת הנהר, אך רש״י יפרש שגדל הנהר. וגם למטה בתשו׳ זו תמצא מלה ערבית והיא רושן שהוראתה חלון הגג. ה.]

7) שאין פלוש ואין מבוא בינו ובינו.

אלא לרשות הרבים הוא מאי אית לך ברשות הרבים ואמר ליה ראובן אנא חד מן בני רשות הרבים וכל שכן דשכן דילך אנא ולא שביקנא לך ילמדנו גאון הדין עם מי . . . הדין עם ראובן דליכא דיכול להנפוקי לא זיזא ולא רושן לרשות הרבים והיכא דעבד והנפק מחייבין ליה בי דינא למיעקר דהא אשכחן ברבר דאתא[1]) קמאי דדיינינן להו הכי דקאמרינן[2]) ר׳ אמי הוי ליה ההוא זיזא דהוי נפיק למבואה הוה איכא נמי ההוא גברא דנפיק ליה זיזא לרשות הרבים אתו וקא מעכבי עליה אתא לקמיה דר׳ אמי א״ל זיל קוץ א״ל ומר נמי אית ליה א״ל דידי למבואה מיפק וקא מחלי בני מבואה גבאי דידך לרשות הרבים מיפק מאן מחיל גבך שמעינן מההוא דינא דר׳ אמי תלת חדא דמאן דעבר ואפיק זיזא או רושן לרשות הרבים מחייב ליה למעקריה מדקאמר ליה זיל קוץ ושמעינן נמי דכל חד מבני רשות הרבים לעכובי מדקאמר אתו וקא מעכבי עליה ושמעינן נמי דמאן דמהנפיק זיזא למבואה אית ליה תקנתא לקיומיה[3]) כל עקר ואפי׳ מפיים להו לשיבבי לא שוי מידי מדקאמר לר׳ אמי דידך לרשות הרבים מיפק מאן מחיל גבך וכיון דהכין הוא לא מיבעי׳ היכא דהדין ראובן מעכב על שמעון ברושן דמחייב שמעון למעקריה אלא אפי׳ מתרצי ליה ראובן וכל השכנים דשמעון ואתא איניש אחרינא מדוכת׳ אחריתא וקמנע לא שוויא פייסא דראובן דפיים לשיבבי מידי ומחייב שמעון לאקנייה וכ״ש בבה״ג דהא ראובן לא קא מפיים ולא קא מידע ומחייב למעקר דההוא רושן ולסלוקי.

מז. לרבינו סעדיה[4]) גאון ז״ל וששאלתם מי שנטל ספר תחנונים ושל תפלות[5]) ונשבע[6]) בהן אותה שבועה תהא[7]) כשבועת התורה וכיון שמתהרט[8]) יש בה או לא כך ראינו[9]) ששבועתו כשבועת ספר תורה מה ספר תורה יש בה שמות של הקב״ה אף ספר[10]) של תחנונים ושל תפלות יש בהן מקראות ושמות של הקב״ה ואין לשבועתו הפרה.

מח. רבינו[11]) סעדיה ז״ל המוחק אות אחת מן השם עובר בלא תעשה אבל דיו[12]) שנפל על הכתב מותר למחקו שלא נתכוון זה אלא לתקן ושמותיו של הקב״ה

---

[1]) [ברבר דאתא. כן בגמו״מ וכן בכ״י המו״ל, אך אין לו מובן; ונראה דצ״ל ברבואתא או ברבאתא במלה אחת. ה.]

[2]) ב״ב ס׳. ולפנינו בשם ר׳ אמי הוי ליה זיזין דהוי נפיק וגרס „וקא מעכבי עליה״.

[3]) צ״ל „וברה״ר לית ליה לקיומיה כל עיקר ואפי׳ מפייס להו וכו׳״.

[4]) תורתן של ראשונים חלק א׳ סי׳ י״ח ובתשו׳ הרשב״א סי׳ תתנ״ד הובאה ע״ש ר׳ האי ועיין ברמב״ן פ״ג דנדרים.

[5]) ברשב״א „או ספר תפלות וסליחות ושאר כתבי הקדש.״

[6]) ברשב״א: ונשבע שבועה באותו ספר.

[7]) שם: אותה שבועה כשבועה בספר תורה.

[8]) שם: שמתחרט ורוצה לחזור בו יש לו התר או לא.

[9]) שם: „כך הראונו מן השמים ששבועה זו כשבועת״ וכו׳.

[10]) שם: „אף ספר תפלות יש בה שמות של הב״ה ויש בהן פסוקים של מקרא ולא עוד אלא כיון שיש כתוב בו כל אלף בית הרי א״כ מצטרפין כל אותיות שיש בו לכמה שמות ולכמה גופי תורה ואין לשבועה זו היתר״. והנה אם עיקר נוסחת התשובה כאשר כתובה ברשב״א נראה באמת שהיא אינה לר״ס.

[11]) שערי תשובה סי׳ שכ״ט ואשכול ח״ב דף נ״ד.

[12]) יש לספק אם גם דין זה מר׳ סעדיה אחרי שבאשכול הובא בלי הזכיר שמו רק

הנעתקין ממדותיו כגון בורא ויוצר ואדון רחום וחנון[1]) ונוקם וכיוצא בהם אם טעה וכתבן שלא במקומן נמחקין ושמותיו העיקרים אם טעה וכתבן שלא במקומן אין נמחקין והם ששה ה׳ הנכתב[2]) ביוד הא יה אל אלים[3]) ושדי אהיה אשר אהיה[4]).

מט. כתב[5]) רבנו סעדיה גאון ז״ל שלשים מצות הן שהאנשים חייבין והנשים פטורות.

נ. אחד[6]) מן המינים טען עלינו בהלכה זו והיא תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא א״כ היתה התקופה חסרה רובו של חדש וכמה רובו של חדש י״ו יום, ר׳ יהודא אומר שתי ידות בחדש, ר׳ יוסי אומר מחשבין[7]) י״ו לפני החג מעברין, אחרים אומרים מיעוטו וכמה מיעוטו י״ד. ואמר המין הזה אתה מוצא אם כן מן ההלכה הזאת ארבעה שעורים י״ד י״ו כ׳ כ״א׳ מה המחלוקת הזה אשר היה בין החכמים ואיך היו נחלקים בדבר שהם חושבים אותו ביניהם. השיבו ר׳ סעדיה ז״ל ואמר אין זה מחלוקת ביניהם אבל כל השיעורים האלה היה לו זמן ידוע שיהו חושבים עליו בראשונה ביצאו ממצרים היתה תקופת תשרי בי״ד בתשרי והוא השיעור הראשון ועליו היו חושבים עד בנין בית ראשון שעלה המותר משעה ותפ״ה בכל מחזור עד שני ימים, חזרו למנות מבית ראשון לי״ו מן החדש והוא השיעור השני ועליו היו מונים עד שנכתבה המשנה בכדי ק״ל שנה לפני חרבן בית שני והגיע מותר שעה ותפ״ה עד עשרים בחדש והוא השיעור השלישי, והוסיפו לנו שיעור רביעי עד כ״ב בחדש אשר הוא סוף ימי החג ולא הוצרכו להוסיף שיעור חמישי, כי בטוחים אנו בצורנו שהוא יחיש את גאולתנו ויקבץ גלותנו קודם שלא תעבור התקופה על ימי החג. אלו הם עניני דבריו ז״ל, והם לפי תשובת המינים ולדחותם נהג מנהג התשו׳ שאדם רשאי להשיב להם בכל התשובה שיראה לו שהוא שובר את דבריהם אבל המעיין בדבר

---

אחרי הדין הזה כתוב „א״ר סעדיה גאון שמותיו של הקב״ה הנעתקין״ וכו׳ והנה דין זה הראשון איתא במסכת סופרים פ״ה ה״ז.

[1]) תיבות והנון ונוקם חסרו באשכול.

[2]) באשכול הויה.

[3]) באשכול אלהים.

[4]) והנה ר׳ האי בתשובה נזכרת בשערי תשו׳ ומבוארת בארוכה באשכול השיב עליו וחשב תשעה שמות. והנה על „צבאות״ דלא קחשיב א״ר האי דפסק ר״ס כר׳ יוסי דחול הוא. ואולי סובר ר׳ סעדיה דשם אדני אינו מן השמות שאינם נמחקין מפני שהברייתא בשבועות ל״ה. הזכירה אלו שמות שאין נמחקים כגון אל אלהיך אלהים אלהיכם (היינו עיקר השמות א ל ואלהים) אהיה אשר אהיה אלף דלת ויוד הא (יה) שדי צבאות. והנה כאן חסר השם של ד׳ אותיות וצ״ל שמה שכתוב כאן אלף דלת היינו קיצור אדני ונקיט אדני במקום שם של ארבע אותיות מפני שהמנהג לומר אדני במקומו אבל אדני אינו מן השמות שאינן נמחקין ולפי זה צריך להיות בברייתא זו אל אלהים אלהיכם אהיה, יוד הא ויו הא, יוד הא, שדי צבאות, אכן עיין שם בש״ס ל״ה: ובירושלמי מגלה פ״ה ה״ט ובכסף משנה לימודי התורה פ״ז ה״ב.

[5]) תשו׳ הגאונים ד׳ ליק סי׳ ק״כ והרב ר׳ יצחק בן גיאת כתב פירושן.

[6]) בס׳ העבור לר׳ אברהם בר חייא הנשיא מאמר ב׳ סוף שער ה׳ דף צ״ד.

[7]) תוספתא פ״ב דסנהדרין והובא בש״ס שם י״ג. ופה הוזכרה בלשון התלמוד בקיצור כי בש״ס איתא ר׳ יוסי אומר מחשבין ששה עשר לפני הפסח מעברין י״ו לפני החג אין מעברין.

ידע שהתקופה היתה נופלת בימי ר' סעדיה בכ"ה בתשרי ובכ"ו ואיך יאמר לא תעבור התקופה על ימי החג אלא שהיה רצונו לדחות את דברי הרשע מעליו ולא אבה לגלות לו את דעתו וזהו סוד העיבור[1].

---

[1]) לפי תקופת שמואל. ולא רצה ר"ס לגלות לו שאנו חושבין לחשבון ר' אדא ועיין בס' העבור שם.

# לקוטים.

# לקוטים.

א. מצינו[1]) בס׳ שטרות שתקן ר׳ סעדיה גאון זצ״ל בן תשע שנים ויום אחד שקדש אשה ונטה למות קודם שיגיע לשלש עשרה שנה ויום אחד ובקש להוציא את אשתו בגט שמא ימות ותתיבם לאחיו אין גיטו גט וקידושיו[2]) קדושין וזקוקה ליבם ואין לה התרה אלא בחליצה או ביבום[3]).

ב. ומנהג[1]) קיצותא כמנהג נכיתא . .[2]) ר׳ אשי דלא אכיל בנכיתא עבד עובדא דאפי׳ אכל טפי מזוזיה לא מפקינן מניה ואפי׳ ביתומים קטנים ואפילו אכל שיעור זוזיה לא מסלקינן ליה בלא זוזי . . אבל היתומים נמנעים מלעשות כן וראש הישיבה רב סעדיה נוחו עדן החמיר בזה ומנעו ויפה עשה.

ג. ומצאנו[1]) בספרי ארוננו רב סעדיה גאון זצוק״ל שאומר לשליח הוי לן שליחא ואמטי לן הדין גיטא לפלוני בת פלונית ואית לך רשותא לשוויי שליחא ושליחא דשליחא נגד[2]) כמה שליחי עד דמטי גיטא שלימא לידה דתשתרי ביה לכל גבר במאי קא אמר[3]).

ד. ואמר[1]) רב סעדיה גאון ז״ל בספר שטרות שחיבר שאין המקימין צריכין

---

א. [1]) ש״ץ ח״ג שער ג׳ סי׳ י״א בתשובת ר׳ שרירא.

[2]) הנה אמרו ביבמות קי״ב: דלא תקינו רבנן קידושין לקטן ואולי סובר הג׳ דאביו יוכל לקדש לו אשה וכן סביר ר׳ יצחק בר׳ משה לר׳ נתן בר מכיר והיא בסוף הראב״ן והובאה בפרדס סי׳ רצ״ט וסי׳ ש׳.

[3]) ור׳ שריר׳ השיב על השאלה ששאלו שמשפט זה נגד דעת בה״ג והלכות דר׳ יהודאי אלה הדברים „הכין גמרנא כדמפרש בהלכות דמר ר׳ יהודאי גאון ז״ל והא דפרישתון משמא דר׳ סעדי׳ גאון לא שמיע לנו ולא סבירא לנא דתנן״ . . . ואנו רואין כי הדברים הללו מזוייפים על מר ר׳ סעדיה גאון ז״ל כי חכם גדול היה ואין משנה שלימה ממשנתינו אובדת אותו.

ב. [1]) ש״ץ ח״ד ש״ב סוף סי׳ י״ב בתוך התשובה מקאמרינן בענין הלוה ומכירת הקרקע למלוה להחזירה שהוא דרך ריבית והתשו׳ אולי היא מר׳ חנניה גאון.

[2]) עיין ב״מ ס״ז.

ג. [1]) ש״ץ ח״ג ש״ב סי׳ ל׳ בתוך תשו׳ ר׳ שרירא ואולי היה כתוב כן בס׳ שטרות. [וראה בהערותי לתשו׳ זכרון ראשונים עמוד 363 לעמוד 108. ה.]

[2]) [כן בש״ץ ונראה שזהו מה״ד וצ״ל ע״ד. ה.]

[3]) ר״ש מחזיק דעת ר״ס שתקנו לומר כן לרווחא דמילת׳ אף בב״ד ולסלוקי מספיקא.

ד. [1]) תשו׳ הג׳ הוצאת הר״א הרכבי סי׳ רל״א בתשו׳ ר׳ שריר׳ אשר קיים זה המשפט גם בזמנו והדין נזכר בעיטור אות קיום בשם רבוותא ומה שנאמר שם שהשטר על חזקתו גם זה נאמר בתשו׳ ר״ש זאת. והנה בעטור מביא ראיה לדין זה מהירושלמי גיטין פ״ט ה״ח דהדיינין חותמין אע״פ שלא קראוהו. ובאמת זה הלשון הובא בבבלי כתובות ק״ט: אבל בירושלמי לפנינו כתוב: הדיינין חותמין אע״פ שאין יודעין לקרות.

לקרות את השטר אלא כיון ששנים מן העדים מהוו להו חתמות ידיהם או שנים מעידין על חתמת ידי שניהן מקימין את השטר וכדאתי למיגבא גאבו בלא ראיה. ואיתי ראיה מיהא דאמור רבנן עדים החתומים על השטר נעשו כמי שנחקרה עדותן בבית דין.

ה. הכין[1]) חזינא דהא מילתא דאמרתון ריאה הסמוכה לדופן דילמא דסמיכא ולא סריכא לא שמיע לנא מאי דכתבתון דמר סעדיה גאון ז״ל.

ו. אספרגס[1]) ואמר מר רב סעדיה גאון ז״ל כי נקרא אצפראג ודע כי יש בכרוב דבר עגול כבדור והוא הנקרא אספרגוס שאמ׳ גאון כי הוא בלשון ישמעאל אצפראג.

ז. ופירש[1]) מר רב סעדיה זצ״ל על זה העינין שזה האיסר אחד מעשרים וארבעה ממשקל זהב שלישמעאלים. וכפשטו את החשבון אמר כלשון הזה[2]) אן אלפרוטה גז פצ̇ה מן קצ״ב גזא מן מת̇קאל דינר אלערב.

ח. ראית לרבינו סעדיה גאון ז״ל פי׳ תאליפה למכ̇תצר אלודיעה[1]) כלאמא לא ינתסק לי עלי אלאצול פתוהמת אנה טעות סופר תם אני איצא תוקעת אני לאגוד אלנט̇ר פיה פראית איקאף רבינו שמ׳ צו׳ עליה ליזיל עני אלשך. ודלך אנה קאל אלצ̇רב אלאול אן יכון אלמדעא עליה ינכר אצל אלודיעה אלבתה ויקול לם תודעני הד̇א אלשי פאד̇א כאן כד̇לך פאלחכם פיה בחכם סאיר אלדעואת ואלמעאמלאת ולא יכלו מן אחד ג׳ אמור. אמא אן יכון ללמדעי שהוד באלודיעה פתלזמה אלימין באלספר. או יכון שהוד באלמעאמלה בינהמא פי גיר אלודיעה פילזמה סמאת באסמה משרוח. או לא יכון לה שהוד בשי ממא ד̇כרנאה פלים יגב שי אלא אלסמאת

---

ה. [1]) תשו׳ הג׳ הוצאת הר״א הרכבי סי׳ של״א ופלפל ר״ש על ר״ס וכתב שם „ומר ר׳ סעדיה כתב הסמוכה לדופן ממש והעלתה צמחים סירכ׳ ולאו הכין היא מילתא. והנה בעיטור י׳ הדברות דופן הובאה הפלוגת׳ ביני רבוות׳ איכא מ״ד ריאה הסמוכה בדופן ממש כשרה העלתה צמחין שהן סירכ׳ וכו׳ ועיין בבעל המאור פ׳ אלו טריפות.

ו. [1]) תשו׳ הג׳ הוצ׳ הרכבי סי׳ שע״ט כבר העיר המו״ל שחפשו הגאונים אשר לא ידעו לשון יונית לבאר המלה ἀσπάραγος מקרב לשון ישמעאל.

ז. [1]) תשו׳ הג׳ הוצ׳ הר״א הרכבי סי׳ שפ״ה. ור׳ האי תפשו יאמר שא״כ הקיל ר״ס בקידושין ע״ש וכבר כתב הרב בעל כפתור ופרח בספרו פ״א דבריו והוכיח שהרי״ף החזיק בדברי ר״ס גאון אלו.

[2]) תרגם המו״ל „הנה הפרוטה היא חלק כסף תקצ״ב חלקים משקל הדינר הערבי.

ח. [1]) שם סי׳ תנ״ד תשוב׳ הרי״ף ומר יוסף בן יושת וכן תרגמה המו״ל: ראיתי לר״ס גאון ז״ל בחבורו קצור הפקדון דבר שלא יסכים לדעתי עם עקרי הדינים וחשבתי שהוא טעות סופר אחרי כן יראתי אולי לא העמקתי בטוב בענין זה ואבקש מרבינו שמרו צורו שיעמוד עליו להסר ממני הספק וזהו כי הוא [רס״ג] אמר האופן הראשון שהנפקד יכחיש עיקר הפקדון מכל וכל ויאמר לא הפקדת אצלי זה הדבר. ואם הוא כן הדין בזה כדין כל הטענות ודין ודברים שלא ימלט משלשה אופנים . . או שהמפקיד יש לו עדים בפקדונו ועל זה חייב הנפקד שבועה בספר או שיש עדים בטענה שביניהם בלא פקדון ובזה חייב [הנפקד] חרם על שמו מפורש או שאין לו עדים כלל ובזה אינו חייב אלא חרם סתם שמחרימין לפניו בלא הזכרת שמו. . .

[2]) דאמר גם כן שאם המפקיד הפקיד בכתב אינו נפטר עד שיחזיר בכתב או בעדים והוכיח זה ממאמר החכמים המפקיד אצל חבירו בשטר צריך להחזיר לו בשטר . . .״

[3]) והשואל הרבה להקשות על אמרי ר״ס והרי״ף השיב שקרא את ארבעת [שלשת] האופנים שהביא השואל מן ספר הפקדון ואין אחד מהם נכון. אולם על השאלה מן המאמר צריך להחזיר לו בשטר לא השיב הרי״ף ואולי זה האופן הרביעי שהזכיר הרי״ף בתשובה ואין צריך להגיה כאשר הגיה המו״ל.

בחצ̇רתה סתם גיר משרוח אסמה . . . . וקאל איצ̇א אן כאן אלמסתודע אודעה בכתאב פלא יבריה אלא אלרד בכתאב או בשהוד. ואסתשהד בקול אלחכמ׳ המפקיד אצל חבירו בשטר צריך להחזיר לו בשטר.

ט. . . . למיסמך[1]) אשיתא לאשיתיה דראובן עד דמרחק ארבע אמות מן כותליה וכן אמר רב מתתיה גאון שאין יכול שמעון לבנות תחת זיזין שקרקע שתחת זיזין ואוירא בחזקת ראובן שכך שנינו הזיז עד טפח יש לו חזקה ויכול למחות. ולא מיבעיא היכא דחצר זו הות לשמעון ירושה או זבנה מעלמא דיכול ראובן לעכב על שמעון דלא ליבני אלא הות לראובן וזבנה לשמעון יכול לעכב לשמעון ולומר חצר כולה זביני לך שתחת הזיזין לא זביני לך דהא לא סילק את הזיזין מחצר זו שמכר לשמעון ונשתיירו במקומן ברשות ראובן ואוירן וקרקע שתחת הזיזין ויכול למחות בשמעון. וכך הדין.

י. שטר[1]) שובר זה המקויים יצא לפנינו לשער ישיבה שלימין לבית דינו וגו׳ וראינוהו כי כתיב בהו בלשון ישמעאלים על הקי המשפט ועל עינייני המשנה והתלמוד והתומים עליו עדים ומקויים בשער ישיבה וחתומין על קיומו פל׳ ופל׳ וחתום בחייליה[2]) שלארונינו סעדיה רגיל לחתום בה. ונדרש מלפנינו לצוות ולפסוק עליו פסק דין וצוינו ויעשו כן. ותחלת הדברים אשר צורך להזכירן כי השטרות הנכתבים בלשון ההגריאים כשרין הן. כי כן שנו לנו רבותינו משנין את השטרות מעברית ליונית וכן לכל הלשונות. ומצאנו גופי הלכות שטרי שוברות כלולות בו. כי מפורש בו שאמר ראובן לעדים היו עלי עדים כאשר אמרו רבותינו אמ׳ רב יהודה אמ׳ רב וצריך שיאמר אתם עדי. ואחר כך כתוב וקנו מיני בכל לשון שלזכות. ואף על פי שלא היה צריך לומר וכתבו והתמו ותנו לשמע׳ ואחיו הקיים ויורשי אחיו הנפטר כי כן לימדונו רבותינו הודאה בפני עדים וצריך לומר כתובו קינין בפני עדים ואין צריך לומר כתובו. אבל עשה חזוק לדבר ואחר כך כתוב בו כי הודה ראובן זה שנטל וקבל מידיהם כל אשר היה לו ולאביו עליהן מכל טענה ותביעה אחרי אשר חישב עמהן ודיקדק בחשבון. וכל השוברות הנכתבות כסדר הזה אין בעל דין יכול לטעון אחרי כן שום טענה בעולם ואפילו טענות חשבון כמעשה בעלי הגנות שטעה אחד מהם בחשבון וחזר בו. כאשר לימדונו עוד הנהו גינאיי דעבדו חושבאנא בהדי הדדי פש חמש אסתירי גבי חד מיניהו אמרו ליה שהבינהו למארי ארעא בטסקא קמי מארי ארעא וקנו מיניה לסוף עבד חושבאנא בין דיליה לנפשיה לא פש גביה מידי והוה קא מהדר ביה אתו לקמיה דרב נחמן אמ׳ ליה מאי אעביד לך חדא דהא אמ׳ רב הונא אמר רב מנה לי בידך תנהו לפל׳ במעמד שלשתן קנה ועוד הא קנו מינך א״ל

---

ט. [1]) תשו׳ הג׳ הוצאת הר״א הרכבי סי׳ תקל״ב, ואולי הפסק הראשון שצריך למרחק בנינו ד׳ אמות מכותלו של שכנו הוא מר״ס שתשו׳ סי׳ תק״ל שם כתובה על שמו.

י. [1]) תשו׳ הג׳ הוצאת הר״א הרכבי סי׳ תקנ״א וכבר שערנו שאולי התשו׳ מר׳ אהרן סרגדו, ונלמוד מתוכן התשו׳ האיך פקדו לכתוב שובר בימי ר״ס וכבר אמר המשיב שאף שהשטר כתוב בלשון הגרי גופי הלכות שטרי שוברות כלולות בו.

[2]) הרב המו״ל כתב שם דף שפ״ת שאולי צ״ל חומרתיה כלומר חתימתו, ואולי קראו לטבעת שחקוק עליה השם חייליה מלשון חל וחומה כלומר נקבע בו שמו, כמו שקראו טבעת מלשון טבע. [זהו דחוק ורחוק. אך ראה אצלי שם למטה עמוד 399 שאין כל הכרח להוציא המלה בחייליה ממובנה הרגיל בכתו ורשותו. ה]

רבא מי קא הדר ביה ליכא גבאיי קאמר ליה אמר ליה אם כן הוה קנין בטעות וחוזר. וכיון שהודה כי חשב היטב ולא נשאר לו אצלם כלום אין יכול לטעון טענת טעות בחשבון וכל שכן שהקדים מתחילה ואמ' בלא אונס ובלא טעות. ולפי מה שאמר שאין לו וליורשין ולא לבאין מכוחו עליהם ועל יורשיהם ועל הבאים מכוחן לא טענה ולא תביעה ולא אחת מכל מיני משא ומתן ודין ודברים שבין בני אדם אף לא טענה ולא גזירה דין הוא שלא יוכל הוא ולא כל הבא מכוחו לטעון עליהן.

**יא.** פילוסין[1]) וגאון מר' סעדיה ז"ל פתרו דביקי.

**יב.** וכי[1]) אמר מר ר' סעדיה גאון לדבריכם האוי קרקע דמן חלק ארין ישראל באורכאתא הוא דאמר ולאו באקניתא גמירתא.

**יג.** מצינו[1]) בפירושי אדוננו מר ר' סעדיה גאון נ"ע שהזכיר עשר שירות שירת אברהם ושירת הים ושירת הבאר וגו'.

**יד.** דכר[1]) סידנא ראס אלמתיבתה אלפיומי ז"ל פי אלסדור אלדי אלפה. פי אלתורה כ"א פסוק לים תתרגם וערדהא ב' פי בראשית ויהי בשכן יש': פחז: ויג' פי ואלה שמות ויהי כאשר קרב: ויקח: ויאמר משה: ויאמר אהרן: ויאמרו לי: וירא משה: ויאמר אליהם כה: ויעשו: ויא' מלאו: ויהי ממחרת: וישב משה: ועתה הניחה לי: ויאמר ה' אל משה: ועתה לך נחה: ויגוף: ופי וידבר ג' יברכך וגו' והכדי וגדנא פי אלנסך אלמוגודה ענדנא בלא זאיד ולא נאקץ. ואמא[2]) אלפואסיק אלתי ינארא

---

**יא.** [1]) תשו' הג' הוצ' הר"א הרכבי סי' רצ"א וע' מ"ש שם דף שס"ו שכוונתו למלת דיבאג בערבית שהוראתה אריגת משי מצבעונים שונים. [ראה אצלי התקון שם למטה עמוד 398, כי דביקי הוא שם בגד הנקרא על שם מקום עשייתו הוא הכפר דבקא במצרים; וראה גם אצול לן' גנאה למלת חור 217, פי' ישעיה לן' בלעם י"ט ט', ופי' המשניות להרמב"ם כ"פ. ה.]

**יב.** [1]) תשו' הג' הוצאת הר"א הרכבי סוף סי' ר' והנה ר' האי לא ראה משפט זה של ר"ס כתוב רק השואלים הזכירוהו וכבר העיר המו"ל שם דף שנ"ט שהשאלה נתקצרה ולפנינו לא נזכר בה שם ר"ס רק הגאון המשיב השיב על מה שכתבו לו בשם ר' סעדיה ותמיהא מילת' על מה שלא השיב ר' האי כלל על האי שהביאו משם תשו' ר' הלאי ולא הזכיר כלל בתשובתו שם זה הגאון, ואולי או בשאלה או בתשו' יש טעות סופר וצריך להיות בשתיהן אם „ר' הילאי" או „ר' סעדיה".

**יג.** [1]) שם סי' ס"ו. עיין הערת המו"ל דף שנ"ב.

**יד.** [1]) שם סי' ר"ח וזה תרגום המו"ל כתב אדוננו ראש הישיבה אלפיומי ז"ל בסדור שחבר שבתורה כ"א פסוקים שלא מתרגמין וחשב אותם ב' בבראשית: ויהי בשכן ישראל: פחז: וי"ג בואלה שמות: ויהי כאשר קרב: ויקח. ויאמר משה. ויאמר אהרן. ויאמרו לי. וירא משה. ויאמר אליהם כה. ויעשו. ויאמר מלאו. ויהי ממחרת. וישב משה. ועתה הניחה לי. ויאמר יי אל משה. ועתה לך נחה. ויגף. ובוידבר ג': יברכך. כן מצאנו בנוסחאות [הסדור] הנמצאות אצלנו בלא תוספות וגרעון. והנה השואלים לא מצאו מנין הרשום כ"א כ"א פסוקים וישיב שטעו ובמקום (ועתה הניחה לי) צריך להיות: ואתה אם תשא חטאתם, גם כתוב בכל נוסחאות סידור הגאון פסוק „ויאמר להם למי", גם חקר שבהרבה מנוסחאות סידור הגאון כתוב י"ו בואלה שמות.

[2]) שם. והתרגום: „והפסוקים שיקרא גם הצבור בעת קריאתם העשרה שזכרן מר ר' סעדיה ז"ל בתורה כלם המנהג אצלנו בקריאת הצבור ולתרגמם: ה' ילחם, ויאמינו בה'. ה' איש מי כמוך. מקדש. ה' ימלוך. כי מחה. שוב. יי יי אל רחום. תכהה את: והשנים בכתובים: ליהודים. כי מרדכי: והג' בנביאים: ברוך. לא ימושו". העניין זה הובא גם באורחות

אלגמאעה פי קראתה פאלעשרה אלתי ד׳כרהא גאון מר׳ סעדיה ז״ל פי אלתורה כלהא אלרסים ענדנא אלנדא בהא אלציבור לקראה ויתרגמונהא: יי׳ ילחם. ויאמינו ביי׳. יי׳ איש. מי כמ׳. מקדש. יי׳ ימלוך. כי מחה. שוב. יי׳ יי׳ אל רחום. תמחה את ואלשנים פי אלכתו׳ ליהודים. כי מרדכי. ואלג׳ פי אלנבי׳ קדוש. ברוך. לא ימושו.

טו. ומצאנו[1]) הגאון ר״ס זכר המחלוקת הזה בחבורו הנקרא ספר ההכרה ואמר בלשון ערבי דברים אשר יהיה פרושן אל הענין הזה: השנה הזאת אשר אנחנו עומדים בה היא שנת אלף רל״ח למלכות אלכסנדרוס והיא שנת ד׳ תרפ״ז לבריאת עולם לחשבוננו. ויש אחרים שהושבים היום לבריאת עולם תרפ״ז ואל יעלה על לבך כי החשבון הזה נכון הוא כי קדמונינו נתנו לנו מסורת בתלמוד[2]) שיש בסדר עולם ובין מלכות אלכסנדרוס באחרים שני שנים ונתנו סימן להם כי זה שנתים הרעב ואתה מוצא בין השנים אשר הן האחרים באלף רל״ח למלכות אלכסנדר ובין שש שנים אשר הן האחדים בד׳ תרפ״ז לבריאת עולם להשבוננו שתי שנים כדברי קדמונינו ואין ביניהם להשבון האחרים כי אם שנה אחת שלא כדברי רבותינו. ואלו האחרים כיון שראו השבונם פחות שנה אחת אמרו על השנה הזאת שנת המבול הוא והראשונים פחתוה ממספר השנים בסדר עולם. אלו הן דברים של ר׳ סעדיה ז״ל.

טז. ורבינו[1]) סעדיה כתב שטר טירפא ללקוחות וקירע שטר שביד הלקוחות.

יז. בדין מרומה פי׳ רבי׳ סעדיה שנראה לדיין שהוא מרומה כגון שהעדים שהעידו בשקר שצריך לחקור.

יח. כן השיב רבינו סעדיא[1]) לרב יוסף[2]) ראש ישיבה תובע דאי בעי יהיב לחבריה משוי אפטרופס נתבע לא.

יט. דגים[1]) וחגבים בין מתים בין חיין מותרין. ודלא כר׳ סעדיה דאמר חיים אסורין ור״ה השיב עליו ור״ן אייתי סייעת׳.

---

חיים בשם ר״ס. ועיין באבודרהם פורים ס״ג ב׳ כתב שר״ס לא כתב שהציבור עונין בפסוקי דמגלת אסתר אלא אלו השנים: ליהודים. כי מרדכי.

טו. [1]) בס׳ העבור מאמר ב׳ ראש השער השביעי דף צ״ו.

[2]) ע״ז ט׳: וכגי׳ ר״ח שפירשה ר״ת שם בתוס׳ ד״ה האי. וקאי על מנין מלכות יונים ע״ש. אולם עיין בתשו׳ ר׳ האיי בתה״ג הוצאת הר״א הרכבי סי׳ מ״ה סוף התשו׳.

טז. [1]) בעה״ט שומא ושטר פתיחא. וכתב עליו „וליתא״. ואולי סבר הגאון דאף כשטורף הב״ת מן הלקוחות קרעינן שטר שיש ביד הלוקח מפני החשש שימסור הלוקח שטר מכר שיש לו ליד אחר בקנין ואז צריך הב״ת לחזור ולטעון. ועי׳ תו׳ ב״ב קס״ט. סוף ד״ה אבל.

יז. [1]) בעה״ט פסק דין. נראה כוונת הג׳ שנראה לו שהעדים העידו בשקר שאז צריך לחקור ואולי אם נראה לב״ד רק שהתובע הוא רמאי וכדומה לזה אבל אין להם חשש על העדים אז אין צריך לחקור העדים. ורש״י סנהדרין ל״ב: פי׳ שאף אם יחושו שהתובע רמאי צריך להקור העדים. והא דשבועות ל׳: שדרשו מדבר שקר תרחק מיירי שיודע בבירור שהעדים שקרו כגון שהיה הדיין עמהם אז אין לו להזקק כלל לדין זה. ועיין בנ״י סנהדרין שם ובחי׳ הר״ן ובתוס׳ ד״ה כאן.

יח. [1]) בעה״ט הרשאה. והנה גם הרא״ש פ״ד דשבועות סי׳ ב׳ הביא שנמצא כן בתשו׳ ר״ס ועי׳ בתשו׳ הרי״ף סי׳ רמ״ט.

[2]) נראה שהשיב כן לר׳ יוסף בר סטיו. [ויוכל להיות כי צ״ל רב סעדיא ברב יוסף תחת לרב. ה.]

יט. [1]) הבעה״ט י׳ הדברות בדין נשחטין בלשונו חיים אסורין. הובא בב״י לטור יו״ד סי׳ י״ג ושם יישב דברי הגאון דאסור לאכלן חיים משום בל תשקצו.

**כ.** באחת[1]) מתשובות רבי׳ סעדי׳ תמצ׳ קדש ושמע החיצונים רואין את האויר ולאו דסמכא נינהו.

**כא.** שתי[2]) כתי עדים המכחישין זו את זו וקי״ל כר׳ הונא דאמר זו באה בפ״ע ומעידה וזו באה בפ״ע ומעידה . . . ודלא כר׳ סעדיה.

**כב.** ואיפשטה[1]) דלית לה כתובה מיבם אלא אי לית ליה נכסיה כדי כתובה מראשון תקינו רבנן משני מסתמ׳ כיון דשני כתיב לה כתובה מראשון[2]) קא תקינו דינא לכתובת אלמנה וגרושה כותב לה ק׳ זוזי וכ״כ ר׳ סעדיה גאון בספר שטרות ויהיב לה שנים עשר זוזי ופלגא.

**כג.** לרבינו[1]) שריר׳ שמח תשמח במאי חתימי . . וכ״כ מר . . ומנהגא דילן דחתימתו שמח תשמח עמו ובונה ירושלים איכא נמי סוגי׳ גבן דחתמי הכי ומר ר׳ סעדיא הכי כ׳ בסידרא הלכך מאן דאמר הכי לא תהדריניה.

**כד.** ועל הברכה[1]) אמרי רבוותא קמאי כגון ר׳ שר שלום ור׳ עמרם ור׳ סעדיה ור׳ נסים דחיישינן לדר׳ אמי כיון דאגביה נפק ביה וכי מייתי לולב לבי כנישתא וכל היכא[2]) דקאי שלא בשעת מצוה אי אית ליה לינוקא מייתי ליה אי לא מהפך ביה אי לא נקיט ליה שלא כדרך גדילתו.

**כה.** ואמר[1]) ר׳ סעדיה לאחר שמפטירין אומרין תהלה לדוד ועומד שליח צבור ולולבו בידו והצבור סביבות התיבה ואומר הושיעה נא והן (אומרים) הושיעה נא[2]) ואח״כ אומר אנא והוא הושיעה נא ועונין כן ומחזיר ס״ת למקומו ואומר קדיש ומתפללין תפלת המוספין ובכל יום מקיפין פעם אחת וביום הז׳ .שבע פעמים פעם ראשונה מקיפין דרך ימין כלפי תיבה ואומר הושענא ושניה הן מקיפין דרך שמאל

**כ.** [1]) בעה״ט י׳ הדברות תפילין דין הנחתן בבתים. והנה במרדכי ה׳ תפילין הביא דגם ר׳ שריר׳ ור׳ האי ס״ל כהאי שיטת ר״ת.

**כא.** [1]) בעה״ט שטרות היוצאין והנה אמר הבעה״ט שגם הרי״ף כתב כן (ור׳ האי פסק כן בסוף ימיו) ובאמת נמצא כן בראש סוף שבועות. אולם יש לעיין בתשו׳ הרי״ף כתובה בתשו׳ הג׳ הוצאת הר״א הרכבי סי׳ קמ״ד שכתוב שם שאין חילוק בין הכחשת שני כתי עדים והכחשת ב׳ עדים ושניהם בטלים וצ״ל דמיירי שכתובים על שטר אחד או ב׳ כתי עדים מעידין על ענין אחד אז בטלה העדות.

**כב.** [1]) בעה״ט כתובת יבמין וכ״פ גם הרמב״ם פכ״ב מאישות הי״ד ובטור אהע״ז סי׳ קס״ח. והנה בשיטה מקובצת לכתובות פ״ב: כתב כן גם בשם הריטב״א. והביא „ויש מי שכתב דמשני נמי יש לה מאתים דכל מה שיש לה מראשון תקינו לה משני״.

[2]) כלומר מתחלה התקינו כן.

**כג.** [1]) בעה״ט י׳ הדברות שבע ברכות.

**כד.** [1]) בעה״ט י׳ הדברות עץ עבות. והובא בשבה״ל הוצאת הר״ש בובער סי׳ שס״ו.

[2]) אם חוץ לבית הכנסת הוא נוטלו ואינו רוצה לצאת בו צריך להביא ע״י תינוק או להפכו או לקחת אותו שלא כדרך גדילתו.

**כה.** [1]) רי״ץ גיאת ה׳ לולב דף קט״ז. הובא במנהיג ה׳ סוכה ובטור או״ח סי׳ תר״ס והנה בעיטור י׳ הדברות ערבה להלכה מביא דברי ר׳ האי הכתובים גם בריצ״ג סוף דף קי״ג ואח״כ כתוב „ומנהג ר׳ סעדיה כמנהגנו אלא שאומר פעם ראשונה שלא להקיף בשבת אבל לומר מענין שבת ועונין צבור הושענא „וצ״ל״ ומנהג ר׳ סעדיה כמנהגנו פעם ראשונה וכו׳ [כלומר מקיפין דרך ימין וכו׳ ושניה וכו׳] אלא שאומר שלא להקיף בשבת. ובענין אמירת הושענא בשבת עיין בריצ״ג שם דף קי״ד תשו׳ ר׳ שריר׳.

[2]) במנהיג איתי׳ „והתורה על התבה ומקיפין אותה ומחזירין וכו׳״.

ואומר אנא הושיעה נא והן עונין הושענא והושיעה נא ואומר הצליחה נא והן עונין הושענא והצליחה נא אומר דברי שבח מענינו של כל יום ויום והן עונין תבנה ציון ברנה והעלינו לתוכה בשמחה וביום ז׳ ג׳ אלפא ביתא ואומרים נהדרך בד׳ מצות ונמליכך ביום ערבה.

כו. ואמר[1]) ר׳ עמרם ור׳ סעדיה לאחר תפלת מוסף מנהג בב׳ ישיבות להריע תרועה א׳ גדולה לערבב השטן.

כז. מי[2]) שבירך על ביעור אין להפסיק עד שיבטל ואם שח בין ברכה לביטול חוזר ומברך.

כח. ואמר[1]) מר רב עמרם נוטל ידיו לא יקדש על היין אלא על הפת מ״ט אינו צריך נטילת ידים כשלא נגע בבה״כ דאמר כל הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח ופת הוא דטעונה נט״י וכיון שנטל ידיו עקר דעתו מן היין ושם דעתו על הפת וכן אמר מר סעדיה מי שקפיץ ונטל ידיו לא יקדש.

כט. ואמר[1]) ר׳ סעדיה המברך על היין או על המים צריך לטעום מלא לוגמיו.

ל. ואמר[1]) מר ר׳ סעדיה וצריך שיאכל בלילי שבת אחר קידוש ואפילו כזית ואם לאו לא יצא.

[3]) בפיוטין וע׳ בדבר אלה הפיוטים במכתב חדשי לגראץ שנה ל״ז (1893) מה שכתב שם הרב ה׳ קאהוט.

כו. [1]) בעה״ט י׳ הדברות מצות שופר והובא בריצ״ג סוף ה׳ ר״ה דף מ״ב בזה״ל „וכן אמר ר׳ סעדיה לאחר תפלת המוסף מריעין תרועה וכן המנהג בב׳ ישיבות „ועיין בבעל המאור סוף ר״ה.

כז. [1]) בעה״ט י׳ הדברות בדיקת חמץ וכן איתא אות באות בשבה״ל הוצאת הר״ש בובער סי׳ ר״ו. והנה הדברים האלה הובאו בתשו׳ הגאונים שערי תשו׳ סי׳ פ״ז לפי דעת בעל איי הים [אולי היא מר״י הברצלוני] בלשון זה „כך כתב ר׳ סעדיה ז״ל וזהו לשון דבריו: מאן דבריך ובדיק חמץ לא לשתעי עד דכלי כל בדיקותיה ומבטל ואמר כל חמירא וכו׳ ואפי׳ אמר לו בכל לשון יצא ואם סח בין ברכה לביטול חוזר ומברך״ והובאו שם דברי ר׳ דוסא שפירש מאמר אביו בזה״ל „ושאמר אדונינו (גאון) אבינו גאון ז״ל דלא לישתעי עד דכליא בדיקותיה כי הבודק צריך כוונה למצוה ולהיות אימת המצוה עליו וליתן דעתו עליה מכי יתחיל עד שיגמור דמצוה כן המובחר דלא לשתעי עד משלם בדיקותיה. וע״ש וסיים שם הרב המשיב שלמדין מדבריו שהסח בין ברכה לבדיקה חוזר ומברך ואם התחיל לבדוק ושח אינו צריך לחזור ולברך אבל מצוה מן המובחר אית׳. — והנה מדברי ר״ס בעיטור ובשבה״ל נראה ברור שאף אם סח קודם לביטול יחזור ויברך. והנה הדברים ככתבן בשערי תשו׳ נמצאים באורחות חיים לר״א מלוניל חמץ ומצה סי׳ י״ב בשם ר״ס.

כח. [1]) בהריצ״ג קידוש דף ו׳ והנה סברת ר״ע בתשובתו הובאה בשבה״ל סי׳ ס״ט והמנהיג ד׳ ברלין צד כ״ו וכבר אידח׳ לה סברת ר״ע שהיא גם שיטת ר׳ סעדיה מהלכה ולאו בנט״י אלא בחביבותא תליא מילת׳ וגם פי׳ האי דרב דנטל ידיו אל יקדש בענין אחר ע׳ רש״י ותוס׳ פסחים ק״ו. וע׳ בטור או״ח רע״א.

[2]) כן אית׳ גם במנהיג ואין להגיה.

כט. [1]) שם דף ז׳ והשיב עליו הריצ״ג דרק בקידוש צריך לטעום כשיעור אבל לא לברכה. והנה בכלבו סי׳ כ״ד הביא בשם ר׳ אחא דעל פחות מכשיעור א״צ לברך אפי׳ שהכל. ופסק זה נדחה מהלכה ע׳ טאו״ח סי׳ ר״י.

ל. [1]) שם דף י״א. עי׳ פסחים ק״א. ובארחות חיים ה׳ קדוש היום ובברכי יוסף ח״א שיורי ברכה לאו״ח סי׳ רע״ג הובא בשם ס׳ הבתים כ״י משם הגדולים שכתב מי שאין דעתו לאכול בלילי שבת מקדש על היין ואע״פ שאין שם סעודה שאין מבטלין הקדוש מפני הסעודה ויש מי שכתב שאין מקדש אא״כ יטעום כזית וזה נראה עיקר.

לא. ואמר[1]) מר רב סעדיה מי ששכח ולא הבדיל בתפלה יבדיל על היין ואם לא הבדיל על היין שאין לו יין חוזר ומתפלל.

לב. ומר[1]) ר׳ סעדיה אמר שכח ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת לא יחזיר.

לג. ושותה[1]) מלא לוגמיו ומטעים את בניו ואת בני ביתו ר׳ סעדיה אמר אין צריכין לטעום מכוס של ברכה.

לד. ואמר[1]) מ״ר סעדיה ופושט המברך וכל היושבין ידיהן וניאותין לאור הנר שבירך עליה.

לה. והכי[1]) כתוב בהלכות מי שלא הבדיל במוצאי שבת מבדיל והולך כל היום כולו והוא דלא טעם כלל ואע״ג דאמר מר טעם מבדיל הני מילי היכא דקא מבדיל מאורתא אבל היכא דקא מבדיל למחר אי לא טעים מידי מבדיל ואי טעים מידי לא מבדיל מדאמר ש״מ תלת וכן אמר מר רב סעדיה ומר רב נטרונאי.

לו. ואמר[1]) מר רב סעדיה יש שמוסיפין בבונה ירושלים רחם ד׳ אלהינו מי שאומר כך אינו מפטיר ומנהג לאמרה בבונה ירושלים דמעין עבודה[2]) היא ואמר אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין עבודה[3]) אומר.

לז. ורב[1]) סעדיה אמר כל תפלה שאינו מתפלל אותה עד שלשים יום צריך לסדרה ואח״כ יתפלל.

---

לא. [1]) שם ה׳ הבדלה דף י״ג. הובא בחידושי הרשב״א לברכות דף ל״ג בלשון זה „וכ׳ רס״ג ז״ל שאם אין לו כוס חוזר ומתפלל״.

לב. [1]) שם דף י״ד וכתב עליו הריצ״ג אלמא הנזכר בתפלה חוזר ואין מחזירין דקאמר בנזכר לאחר תפלה ור׳ שמואל הלוי הכי נמי סובר דהבדלה באמצעות (כצ״ל) היא . . . ואין אנו רואין את דבריו; הרשב״א שם מביא את דברי ר״ס ור״ש הנגיד ומשיב עליהם.

לג. [1]) שם דף ט״ו הריצ״ג סיים ורשוותא כוותיה סבור. ובטור או״ח הביא דברי ר״ס בשמו ובשבה״ל סי׳ ע״ד איתא דאין רגילין להשקות מכוס של הבדלה את בני הבית.

לד. [1]) שם דף ט״ז עיקר הדין במשנה ברכות פ״ח ה״ו ובירושלמי שם. ובטור או״ח סי׳ רצ״ח מביא כן בשם ר״ע „אמר ר׳ נטרונאי״.

לה. [1]) שם דף י״ח. הראיה מהאי עובדא דאמימר בפסחים ק״ז. דבת טות וקאמר ש״מ תלת וכו׳ אסור לו לאדם שיאכל קודם שיבדיל ולעיל מניה אמר רבה הלכתא טעם מבדיל, ומשוי האי חילוקא הא דמבדיל במ״ש ע׳ בבה״ג. והנה הריצ״ג השיג על דין זה וכתב „אין להם מן התלמוד על מה שיסמוכו והאי דאמימר שלמדו ממנה וכו׳ אינה ראיה דלכתחלה היה . . ולדברי הכל אסור לטעום לכתחילה״. והנה גם הרי״ף ה׳ ע״פ הרבה דברים בזה וכ׳ מהא שמעינן דאי לא אבדיל אכסא בלילה אע״ג דטעים מצי לאבדולי למחר וכו׳ שנראה כוונתו לסתור דברי הבה״ג וסייעתו.

לו. [1]) שם ה׳ ת״ב דף כ״ד. באבודרהם ה׳ ת״ב ובמנהיג דף נ׳: מביא בשם ר׳ עמרם שאומר נחם ערבית שחרית ומנחה ור״ס כתב במנחה לבד.

[2]) צ״ל הברכה.

[3]) אולי צ״ל מעין הברכה, אולם י״ל שדין השני של ר״ס דיוכל אדם להוסיף בברכות התפלה קאי גם על שלש אחרונות. והנה בשבה״ל סי׳ כ״ח במדובר שם להוסיף פיוטים בג׳ ראשונות והשכיבנו וכו׳ מובא בתשו׳ ר״ת „וגם ר״ס שמפיו אנו חיים שמסר לנו סוד העיבור פי׳ שמצוה ומותר״. ולענין לחדש דבר בתפלתו עיין באשכול ח״א דף כ״א ובאבודרהם תפלות של חול (הוצאה פראג) דף ג׳ ע״ג.

לז. [1]) שם ה׳ ר״ח דף כ״ז וכתב הריצ״ג „למדה מהתיא דאמרינן שאני ר׳ יהודה כיון דמתלתין יומין לתלתין יומין קא מצלי כפרקים דמי ליה הדין הובא בשבה״ל סי׳ רצ״א.

לח. ואמר[1]) רב סעדיה ברכות של רה״ש במקום שיש שליח ציבור הוא מוציא ידי חובת העומדין אחריו ואינן צריכין להתפלל הואיל ויוצאין בתפלת שליח צבור ובלבד שיתכוון לשמוע מתחלה ועד סוף.

לט. והכי[1]) אמר רב סעדיה אין לו רשות לתוקע לשוח עד שמסיים את כל התפלה.

מ. אמר[1]) רבינו סעדיה שכח ולא אמר המלך הקדוש בזמנו חוזר לראש טעה ולא הזכיר המלך המשפט חוזר מקבוין גליות ואילך.

מא. ואמר[1]) רבינו סעדיה מי שחותם אחר ודויו האל הסלחן טועה הוא.

מב. ומשום[1]) רבינו סעדיה אמרו וצריך לברך שהחיינו לאחר תפלת ערבית כמו שאמר מר רב סעדיה.

מג. ואמר[1]) מר רב נטרונאי יש שעושין כן שעומד ש״ץ בלילי יו״הכ ואומר כך כל נדרים ואסורים וכו׳ שנדרנו ושאסרנו וכו׳ מיום צום הכפורים שעבר עד יום צום הכפורים הזה הבא עלינו בכלם חזרנו ובאנו לפני אבינו שבשמים אם נדר נדרנו אין כאן נדר אם איסור אסרנו אין כאן איסור וכו׳ בטל הנדר מעקרו וכו׳ אין כאן לא נדר וכו׳ אבל יש כאן מחילה וסליחה וכפרה לפני אבינו שבשמים ככתוב בתורתך ונסלח לכל עדת וכו׳ וכן אמר רבינו סעדיה נמי אלא שאמר בסוף דברים וכי תקון רבנן לומר כל נדרים לעדה ששגגה ואסרה אסר על נפשה[2]) בבה״כ וכגון נדרי אונסים ושגגת צבור כדכתיב ואם כל עדת ישראל ישגו ונעלם דבר אבל מי שנשבע כל השנה כולה[3]) להתיר שבועתו[4]) ולבטל לא.

מד. ואמר[1]) מר רב סעדיה יש שמוסיפין לאחר זכר ליציאת מצרים אבל אנחנו ואין בכך הפסד.

מה. ואמר[1]) מר רב סעדיה ומי שאומר ומבלעדיך אין לנו מוהל וסולח אלא אתה טועה הוא שמוסיף אלא אתה אחר מבלעדיך.

---

לח. [1]) שם וכבר כתב בעל אורחות חיים מוסף ר״ה ועתה פשט המנהג ברוב שאין שום אדם בקי רוצה לפטור עצמו בש״ץ ואפי׳ בר״ה ויוה״כ וע׳ בשבה״ל שם ובטור או״ח סי׳ תרצ״א.

לט. [1]) שם דף מ״ב. והנה דעת הגאון שלא לברך שנית אם סח אלא שלכתחלה אין לשוח. ועיין בתשו׳ שהביא הרי״ף בפ״ג דר״ה וברמב״ן במלחמות שם עיין במנהיג ר״ה סי׳ כ״ב שהביא ענין זה בלשון „וכ״כ ר״ס ז״ל דאין רשות לתוקע ולשומעים לשוח עד שישלימו כל התפלה״.

מ. [1]) שם ה׳ תשובה דף מ״ה. והריצ״ג פסק כן ועיין ברי״ף סוף פ״ק דברכות ובטור או״ח סי׳ תקפ״ב.

מא. [1]) שם ה׳ יוה״כ דף נ״ט. במנהיג סי׳ נ״ג דף נ״ט הובא בקיצור „ר״ס כתב שכל מי שחותם בוידוי טועה הוא״.

מב. [1]) שם דף ס׳ „לשון תלמידיו קנקיט לסיימו״ כמו שאמר ר״ס. והענין הובא במנהיג יוה״כ סי׳ נ״ה דף נ״ט ושר׳ האי סביר כן.

מג. [1]) שם דף ס׳ והובא בא״ח ה׳ יוה״כ ובמנהיג סי׳ נ״ה דף נ״ט ובטור או״ח תרי״ט וע״ש ובספר איי הים שערי תשובה סי׳ ל״ח וקמ״ג.

[2]) במנהיג בשבועה.

[3]) חסר בא״ח ובמנהיג ובטור.

[4]) כ״א בא״ח בתשו׳ כ״י הובאה בס׳ איי הים דף נ״ה „אבל מי שנשבע כל השנה שבועה לבטלה לא״.

מד. [1]) שם דף ס״א הובא במנהיג שם סי׳ ס׳.

מה. [1]) שם דף ס״ב הובא באו״ח סדר יוה״כ ומוסיף שם כי הלשון מיותר הוא אלא יאמר ומלבעדיך אין לנו מלך מוחל וסולח בא״י או יאמר אין לנו מלך מוחל וסולח אלא אתה.

מז. כיצד[1]) היה מתודה אנא השם עויתי פשעתי וחטאתי לפניך דברי ר׳ מאיר . . . . . ור׳ חפין ומר רב סעדיה פסק כר׳ מאיר.

מז. ואמר[1]) מר רב סעדיה וראוי לאמר לפני ה׳ תטהרו כמו שאומר אנא ה׳.

מח. וכן[1]) אמר רב סעדיה שאין אומרים במנחה סליחות ותחנונים אבל בשחרית ובנעילה אם רצה לומר רשאי.

מט. ואמר[1]) מר רבינו סעדיה ז״ל שצריכה סוכה להיות סתומה מג׳ רוחותיה ולא יהא שם מקום פתוח אלא מקום הפתח בלבד.

נ. ואמר[1]) רבינו סעדיה אין צריך לברך בשעת עשיה והרגיל לברך שתים בשעת נטילה דיו ולא תסגי ליה בזמן דמאורתא ודומיה דתקיעות שופר דמברכינן בשעת תקיעה ולא סגי ליה בדמאורתא.

נא. ואמר[1]) רב נטרונאי הדס של לולב אם יכול לעשות כולו מן העבות מצוה מן המובחר ואם אינו מוצא אלא [ג׳] הדסים עבות ממלא אותן בהדס שוטה ושפיר דמי אלמא סבר דהדס שוטה פסול ללולב וכן אמר רב סעדיה.

נב. ואמר[1]) מר רב סעדיה ואי איכא תלתא קיני ברישיה סגי ליה בהבי.

נג. ואמר[1]) ר׳ סעדיה כשהיחיד גומר את ההלל וחותם אומר הושיעה נא והושיעני רחם עלינו ה׳ אלהינו למען שמך הגדול הגבור והנורא שיתגדל ויתקדש שמך הגדול כדבר שנאמר והתגדלתי והתקדשתי הושיעה את עמך.

נד. ואמר[1]) רב סעדיה ז׳ ימי האבל מברך לעצמו במקום הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת ואם בירכו לפניו אנשים כך הם מברכין במקום[2]) דילמא [צ״ל דלימא? ה.]

---

מז. [1]) שם דף ס״ג הובא במנהיג דף ס״א והוסיף מהאי דנחת קמי דרב ועבד כר״מ ושביק ליה רב [כצ״ל] דאלמא רב דפסק כחכמים הדר ביה. א״כ גרס ביומא ל״ו דנחית קמי דרב, ולפנינו בש״ס רבה ובריצ״ג רבא וע׳ ביצחק ירנן הערה קע״ב.

מז. [1]) שם בקיצור ובארוכה בטור א״ח סי׳ תרכ״א וכתב עליו הריצ״ג ואם אמר לפני ה׳ אין בכך כלום דקרא הוא דקרינן וע׳ ביצחק ירנן הערה קע״ז.

מח. [1]) שם. וכיוצא בזה כתוב שם בשם ר״ע.

מט. [1]) שם הלכות סוכה דף ע״ג והריצ״ג דחה שיטה זאת שאין הלכה כר״ש דאמר ג׳ כהלכתן ורביעית אפי׳ טפח.

נ. [1]) שם הלכות לולב דף צ״ט. ועיין בא״ח לולב סי׳ כ״ה שהביא בשם גאונים שעיקר הברכה בשעת עשייה ומנהגנו לברך בשעת נטילה וע׳ רא״ש פ״ד דסוכה סי׳ כ״ה.

נא. [1]) שם ה׳ לולב דף ק״ג וכבר העיר ביצחק ירנן שבעל מגדל עוז בר״מ פ״ז מה׳ לולב הזכיר דברי ר״ס, וכן הובא במנהיג ה׳ לולב סי׳ י״ח.

נב. [1]) שם. הריצ״ג והמנהיג שם סי׳ י״ח פי׳ דברי ר׳ סעדי׳ שצריך שיהיו ג׳ בדין לחין והקשה עליו במנהיג וכבר העיר בעל יצחק ירנן דאולי כוונת ר״ס תלתא קנא הם שלשה סדרים של ג׳ עלים סביב לכל אחת מהדסים ועי׳ בב״י או״ח תרמ״ו מה שהביא בשם ר״א המזרחי בפי׳ מלת בדין וקנין.

נג. [1]) שם דף קי״ב. והנה אם שדעת ר״ס שהיחיד אומר נוסח׳ זאת או שכוונתו שכשסיימו יחידים את ההלל אומר הש״ץ תפלה זאת. והראשון נראה והנה בסידור ר״ע כתובה נוסחה קרובה לזו ולפניה אומר ש״ץ הושענא ועונין צבור אחריו אומר ש״צ [אולי צריך למחוק ב׳ תיבות אלו] הושענא ורחם עלינו וע׳ לעיל ליקוטים סי׳ כ״ה.

נד. [1]) הלכות ריצ״ג ח״ב הלכות אבל דף ס״ו והובא ברמב״ן תה״א ובטור יו״ד שע״ט והוא מש״ס ברכות מ״ו.

[2]) ע״כ ברמב״ן וצ״ל במקום דילמא „והיינו פירוש הרי״צ בדברי ר״ס שזהו שאמר ר״ס „במקום״ אין כוונתו להחליף ולעקור טוב ומטיב ולומר תחתיו אל אמת אלא הכוונה שבאותו

הטוב והמטיב אל אמת וכו׳ דהא אמר אימא הטוב והמטיב ועוד אמר יש מי שאומר בבית האבל בונה ירושלים נחם ה׳ אלהינו את אבילי עמך ישראל ואין בכך הפסד ובשבת אין אומר דיין אמת אבל מוסיפין דבור המלך החי הטוב והמטיב וכו׳.

נה. ואמר[1]) רב סעדיה בשבת שמת בתוכה חכם מפטירין גלה כבוד מישראל.

נו. ומר[1]) רב סעדיה אמר דאפילו עירובו בכרת.

נז. אמר[1]) רב סעדיה שעור עסה בפסח עד כדי עומר לגלגלת דהיינו ז׳ מאות וכ׳ ווז בזוזים שלהם ואין מוסיפין שמא בא לידי חמיץ ומחמיין אבל[2]) פוחתין ויפטר לה מחלה.

נח. סברו[1]) מקצת ראשונים כגון מר ר׳ סעדיה וזולתו כי דברו חכמים בבצק אחד וכן כל עיסה ועיסה צריכה שלשה להתעסק בה אחת לשה ואחת נותנת המים של קיטוף ואחת אופה.

נט. ואמר[1]) מר רב סעדיה אין נותנין מים לתוך הקמח ללוש אלא לאחר שמסיקין את התנור כשעור חצי הסיק.

ס. אשכחנן[1]) למרנא סעדיה דאמר ומי שרוצה לשתות כוס ה׳ ולומר עליו ההלל הגדול מניה יהללוך ואומרו לאחריו ואסור לו אחר כך לאכול ולשתות אלא מים לצמאו כך נהגנו מימי אבותינו.

סא. ואסיר[1]) למיכל מידי בתר מצה ולא למשתא לבר מן כסא דברכתא וכסא דהלילא ואי בעי למשתא מיא שתי וכן אמר מר רב סעדיה וכולהו רבוותא.

---

מקום מבהמ״ז שאומר טוב ומטיב שם מוסיף אל אמת וכן אמר שם בגמרא ואלא אימא אף הטוב והמטיב ואחרי זה מוסיף הרי״צ וכותב „ועוד אמר (ר״ס) יש מי שאומר״ וכו׳, מאמר זה נזכר גם באבודרהם דף קט״ז ע״ב.

נה. [1]) שם דף ס״ה הובא בתה״א לרמב״ן בלשון „בתשובות אמר ר׳ סעדיה״ וכו׳ ואיתא גם באבודרהם בסדר ההפטרות והנה בס׳ שארית ישראל פ׳ י״ד נמצא שכשמת הרמב״ם הפטירו בכל המקומות פרשת וארון אלהים נלקחה אכן באבודרהם איתא שהפטירו משה עבדי מת.

נו. [1]) שם ה׳ פסח דף פ״א ונראה שר״ס מיירי בשיש בתערובת חמץ בכדי אכילת פרס וזה כשיטת הרמב״ן בהשגותיו לספר המצות לר״מ ל״ת קצ״ד, אכן הריצ״ג השיג ואמר „ולא דייק״ וסביר׳ ליה כהרמב״ם וע׳ בר״מ ובמפרשיו בה׳ חמץ ומצה פ״א ה״ו.

נז. [1]) שם דף צ״ד. והנה בשבה״ל סי׳ רי״ב איתא ובעל הדברות כתב בשם רבוותא „דשיעור הלה הוא משקל תש״ג זוז״, ואולי צ״ל תש״כ, ומספר זה הוא גם בכפתור ופרח בענין עומר פי״ו דף מ״ח.

[2]) ענין זה הובא בארחות חיים ה׳ חמץ סי׳ ק׳: ואין פוחתין.

נח. [1]) שם דף צ״ה. נראה שר״ס וסיעתו פירשו דהמשנה דשלש נשים בבצק אחד הלקו אהאי ברייתי דמייתי בפסחים מ״ח: לשה היא מקטפת והאי ברייתי תחלוק על החכמים דמתניתין ונראה כן מדברי ר׳ נטרונאי שהביא שם הר״ן אע״פ ששנו חכמים לשה היא מקטפת וכו׳ אינו ומנהג ומעשה שאנו עושים בג׳ ישיבות כחכמים דמתניתין. אכן כבר הביא הריצ״ג שם דברי ר׳ האי שסותר פי׳ זה.

נט. [1]) שם דכתב הריצ״ג ולא מפי הלכה. ואולי שפי׳ ר״ס כן בברייתי השניה בירושלמי פ״ג ה״ד תני גומרה זו לישתה וגמרה זו קיטופה וגמר׳ זו היסיקה הראשונה שיהא כדי היסיקה. ועיין בטור או״ח סי׳ תס״א שהביא בשם ר׳ עמרם כל שמסיקין תחתיו או גביו ואח״כ מדבקין בו הפת אינו בא לידי חומין.

ס. [1]) שם דף ק׳ בתשו׳ ר׳ האי והובאה בטור או״ח תפ״א והגה בעטור י׳ הדברות דף נ״ד ע״ב הובא בענין כוס ה׳ „וחוזר ואומר יהללוך וכן שדרו ממתיבתא״.

סא. [1]) שם סוף דף ק״ג זה הדין בלי הזכיר שם אמרו במנהיג ה׳ פסח דף פ״ה

סב. ואמר[1]) מר רב סעדיה ראיתי מקצת חוני בבל מקילין בחולו של מועד ומוציאין ספר תורה אחר וטעות הוא בידם.

סג. ואמר[1]) מר רב סעדיה שכח ולא בירך על ספירת העומר בכל לילות שבין פסח לעצרת מברך בלילה שלאחריו הוין ממי שלא בירך לילה הראשון שאין מברך בשאר לילות כלל דבעינן (תמימות) וליכא.

סד. אמר אדוננו[1]) סעדיה אסור לומר ואור חדש על ציון תכין בברכה זו ומ״ט לפי שאין אנו מברכין על אור העתיד להיות לימות המשיח אלא על האור שאנו רואין בכל בקר ובקר כענין שאנו מברכין בערב המעריב ערבים אבל אם בא לומר מוציא שם שמים לבטלה והכי[2]) נמי אמר שאסור לומר קדושה בפחות מעשרה כדקיימא לן כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה ואי[3]) אפשר לו נמי לפתוח בבורא קדושים שכיון[4]) שהתחיל אסור לגמור[5]). .

סה. ואלפא ביתא זו יש שמסיימין אותה אך רבינו סעדיה אמר שאין נכון לאומרה[1]) שיש בה תוספת דברים שאין ראוי לאומרן ולא יתכן לומר ברכה כזו בהזכרת השם ומלכות שלא הוזכרה בתלמוד ואין לקבוע ברכה אלא מה שקבעו הם.

סו. וכן אמר רב סעדיה[1]) גאון שצריכין אנו להפטיר דרשו בשבת שבין ר״ה לי״ה.

סז. ראיתי[1]) בטולטילה וכל סביבותיה שאין אומרים רצה כי אם במנחת תענית וכו׳ וי״ל הטעם כי בשעה שאין הכהנים נושאין כפיהן אין לומר רצה וכו׳ ומנחה שבכל יום אין בה נשיאות כפים משום דשכיחא שכרות זולתי במנחתא דתעניתא דמצלו בה סמוך לשקיעת החמה ובתפלת נעילה היא ויש בה נשיאות כפים. וכן כתב רב סעדיה ז״ל כמנהג ספרד אך מה שכתב כי אם במנחת תענית ובמנחת י״ה אע״פ שאין בה נשיאות כפים אין נוהגין בזה בספרד כמהו.

---

סוף סי׳ צ״א וכבר אמר ר׳ האי המובא בא״ח לילי הפסח סי׳ ל״ה דאסור וודאי מיכל מדאמרינן אין מפטירין וכו׳ אבל משתיא מנהגא הוא ירושת בנים מאבות ועיין טור או״ח תפ״א.

סב. [1]) שם דף ק״ו. ע׳ בסדר רב עמרם ובתוס׳ מגלה ל׳: ד״ה ושאר וברא״ש שם תשו׳ גאון.

סג. [1]) שם ה׳ חדש וספירת עומר דף ק״ח. הובא בטור או״ח סי׳ תפ״ט בשם ר״ס.

סד. [1]) בסדר עמרם ומידי אחרונים הועתק שם אלה דברי ר״ס המובאים בא״ח דין ברכו סי׳ א׳ ובמנהיג תפלה סי׳ ל״א ובטור סי׳ נ״ט.

[2]) בדין זה פלפלו הפוסקים ע״ש ולא הביאוהו בשם ר״ס ואפשר שכתוב בסידורו.

[3]) אולי צ״ל „אי אפשר״.

[4]) אולי צ״ל אע״פ שהתחיל אסור לגמור.

[5]) בס״ע מסיים אלא מברך כך בא״י יוצר אור וכו׳ המאיר לארץ וכו׳ בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור לעושה אורים גדולים כל״ח בא״י יוצר המאורות, ולא ידעתי אם זו נוסח׳ ר״ע או שייכים לדברי ר״ס כי נוסח לאל ברוך לצבור שהובא בס״ע אינו מסכים עם נוסח שהובא בשם ר׳ סעדי׳ במנהיג ושם סיום הברכה ותקן מאורות לשמח עולם בא״י יוצר וכו׳.

סה. [1]) בא״ח קריאת ס״ת סי׳ נ״ח והובא בסדר רב עמרם בסדר ש״ע וקאי על הפיוט אשר בגלל אבות בנים גדל וכו׳ ברוך נותן התורה ועל זה אמר ר״ס שאין מסיימין הברכה בברוך.

[2]) לסיימה כצ״ל כדאיתא בס״ע.

סו. [1]) א״ח שם סימן ס״ב, המנהג הובא באבודרהם ובכלבו ובפוסקים אחרים בלי הזכיר שם הג׳.

סז. [1]) מנהיג ה׳ תפלה סי׳ נ״ט. הובא באבודרהם ל״ג ע״ד וכתב המנהיג שאין

סח. י״ג[1]) מדות רבי סעדיה והגאונים אומרי׳ שהשם הראשון אינו מן המנין שהטעם מפסיקו ומונין מן השני.

סט. נחם[1]) ור׳ סעדיה אומר במנחה בלבד קורין אותו.

ע. הלכתא[1]) אומר זמן בר״ה ויה״כ וזמן אומרו אפילו בשוק וכן כתב רב נטרונאי שש״צ אומר זמן להוציא את מי שלא בירך וכתבו רבי סעדיה ז״ל ור׳ האיי ז״ל דבין יחיד בין צבור חייבין לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית.

עא. ואמרו[1]) רבינו סעדיה ורב נטרונאי ורבי׳ האיי ז״ל במנחה של יום הכפורים ובנעילה אין אומר ש״צ אתה כוננת סדר עבודה ולא בשחרית אלא במוסף בלבד שמזכיר סדר עבודה והזאות והידויין כמו שהיה מזכיר כהן גדול וכיון שהזכיר במוסף למה יחזיר ויזכיר במנחה ובנעילה.

עב. ואמר[1]) רבי סעדיה ז״ל כי המנהג להתכוין[2]) להעלותו למעלה בשעת הזכרת השם בהודו לי״י ובאנא י״י הושיעה נא ומנענעו[3]) בהודו לי״י תחלה וסוף.

עג. ר׳ סעדיה לא כתב כך בדין תורה כתב[1]) כדכתיב לעיל שתטבול לסוף

אומרים רצה ביוה״כ אלא בשחרית ומוסף ונעילה, וגם בטור או״ה סי׳ ק״ך הביא דברי ר״ס והשיב עליו, ושם נמצא במאמר ר״ס „ומי שאומרו תמיד לא יפה הוא עושה״.

סח. [1]) ה׳ תענית סי׳ י״ד, ולא ידעתי אם מה שמוסיף שם „וא״ת דאמרינן בר״ה י״י י״י אני הוא קודם שיחטא אדם ואני הוא לאחר שיחטא אדם ויעשה תשובה דבשלמא לאחר שיחטא וקבלנו בתשו׳ וזהו מדת רחמנות אבל קודם שיחטא אין לשומו מדת רחמנות אלא ר״ל הוא ראשון והוא אחרון אלא יש לומר נוצר חסד לאלפים הן ב׳ מדות דאלו נוצר חסד לי׳ דורות הרי מדה טובה יתירה על מדת פורענות. עשר לד׳ דורות ולאלפים אחת לחמש מאות״ הן דברי ר״ס. ושם מסיים „וכן כתב ר׳ האיי״ והנה בתו׳ ר״ה י״ז: ד״ה שלש עשרה ובראש לשונם הובאו דברים קרובים לאלו ממגלת סתרים לר׳ נסים. [וראה בתרגום רס״ג לשמוה ל״ד ו׳ והערה 12 לר״י דערנבורג ז״ל. ה.]

סט. [1]) שם ה׳ ט׳ באב סי׳ כ״ו. והנה בריש הסי׳ אית׳ „וכתב ר״ע בערבית שחרית ומנחה אומר רחם״ ואחרי דברי ר״ס מסיים וכן עמא דבר כר״ע. אכן באבודרהם אית׳ „וכתב ר״ע שאומר נחם ערבית שחרית ומנחה ור״ס כתב במנחה בלבד״ וע׳ ב״י לטור או״ח סי׳ תקנ״ז.

ע. [1]) שם הל׳ צום כפור סי׳ נ״ד והדברים הובאו בטור או״ח סי׳ תרי״ט.

עא. [1]) שם סי׳ ס״ג הובא בטור או״ח סי׳ תרכ״א בשם ר׳ נטרונאי.

עב. [1]) במנהיג ה׳ סוכה ל״ה ובריו״ץ גיאת הלכות לולב ד׳ קי״א.

[2]) תיבת „להתכוין״ אינה במנהיג.

[3]) זה כתוב במנהיג ובהלכות הרי״ץ חסר ענין זה ומסיים כמו שמסיים גם במנהיג „ובמקום שכופלין מנענעים באנא ה׳ הושיעה נא ב׳ פעמים וכן בהודו לה׳ שבסוף ב׳ פעמים נמצא שהנענוע ו׳ (אולי צ״ל ז׳ פעמים) עם נענוע שבברכת נטילתו. ובמקום שאין כופלין ד׳ ובמקום שכופלים אנא ה׳ הושיעה נא ופושטים הודו לה׳ שבסוף נמצא ה׳״ ויש ספק אם הדברים האלה מפי ר״ס נאמרו או שהם מאמר הריצ״ג והעתיקם המנהיג וע׳ ביצחק ירנן.

עג. [5]) מנהיג ה׳ נדה ווולדת סי׳ ק״כ וקצת מן הדינין בא״ז ח״א סי׳ של״ט ד׳ מ״ה ע״א והוזכרו באשכול ח״א ד׳ צ׳. והנה נוסחאות שונות יש לפנינו מיסוד ר״ס בדינין אלו. ראשונה נוסחת המנהיג שהעתיק מלשון ערבית והיא תכיל דינין הרבה שלא באו בהנוסחה האחרת ואפשר שנחסר בנוסחה זה של המנהיג ענין אחד עיקרי והוא „שגם בתוך ז׳ לזכר וי״ד לנקבה אם הפסיקה לראות דם אותן הימים נחשבים ונספרים במניין ז׳ נקיים״, ואולי שהשמיטו המעתיק הכי נמצא בא״ז והוזכר באשכול. והנה אף שהביא במנהיג הרבה החסיר ראש המאמר וז״ל בא״ז: „וכן פי׳ ר׳ סעדיה גאון זצ״ל בספרו שעשה שמתחיל אספנרית וז״ל: וכשאמרו הכמים אשה מותרת אחר שבעה לזכר וי״ד לנקבה דברים הללו בשנים הראשונים בימי אבותינו הקדמונים והנבונים שאף נשיהם ואמותיהם היו בקיאים בכל דקדוקי התורה

ימי טומאה לזכר ולנקבה בלא ספירת ז׳ נקיים וכתב אבל היום הזה אין לנו דין זה וחכמים עשו חווק לדבריהם להחמיר מדר׳ זירא דאמר בנות ישראל וכו׳ הילכך לכשתשלים לזכר ז׳ ימי טומאה ולנקבה שבועיים ותפסוק שבעה נקיים ותטבול אז תהיה מותרת לבעלה עד סוף מ׳ לזכר ועד סוף פ׳ לנקבה אפי׳ תראה בכל יום ויום כל הדמים טהורים ותשמש עם בעלה[2]) ובהשלמת ימי טוהר לזכר ולנקבה אם[3]) תראה טפת דם כחרדל טמאה היא ולא תשמש עד שתפסוק הדם ותספור היא ז׳ נקיים ותטבול ותהא מותרת לבעלה ואם[4]) תלד זכר ונקבה יש לה ימי טומאה וימי טהרה לנקבה כדאמר[5]) ואם הפילה ולא ידעה מה הפילה יש לה ימי טומאת נקבה וימי

---

וחוקיה אבל בזמן הזה אין האשה טהורה לבעלה בימי טהר עד שתשב ז׳ ימים וחוששין שמא ילדה בזוב וטועה היא לפיכך האשה בזמה״ז לאחר ז׳ ימי טומאתה וי״ד לנקבה אם פסקה ז׳ נקיים מותרת לבעלה שאר הימים עד מלאת מ׳ לזכר ופ׳ לנקבה ואע״פ שרואה דם הכתוב קראו דם טוהר וכן נמי אם פסקה ז׳ נקיים והן הן ימי טומאתה ז׳ של זכר וי״ד של נקבה ולא ראתה בהם דם טהורה היא לבעלה כל ימי טוהר של זכר שהם ל״ג וכל ימי טוהר של נקבה שהם ס״ו שכך שנו חכמים ימי לידה שאינה רואה בהם עולין לה לספירת זיבה וכן נמי אם פסקה מן הדם שני ימים או שלשה מסוף ז׳ של זכר או י״ד של נקבה מוספת עליהם שאר הימים הנקיים והיא מותרת לבעלה שאר הימים וכן הלכה למעשה בימינו שאין לסור ממנה ימין ושמאל״ וגם בזאת משונה נוסח׳ זאת שהביא בדין זה ראיה ממאמר החכמים וסיים הענין „שאין לסור״ וכו׳ כמו שסיים בתשובות שלו. והנה שם בא״ז ע״ב אית׳ „והביא (ר״ת) ראיה מהלכות נדה דר״ס גאון הכתובות אחרי סידור ברכות דר״ס גאון המתחיל אספנרית שכתב „יולדת צריכה ז׳ נקיים שאם פסק הדם לאחר שבוע של זכר ושבועים של נקבה. צריכה ז׳ נקיים וצריכה ליבון וחפיפה״ ורצה הר״ת להוכיח מזה דאם פסקה מלראות תוך ז׳ לזכר וי״ד לנקבה אותן הימים הנשארים נקיים לא נחשבו בכלל ז׳ נקיים. והשיב עליו הא״ז „ומיהו באותו ספר עצמו בחיבור הטומאה והטהרה שחיבר ר״ס כתב דלא כדברי ר״ת. [ולפי דעתנו היה כתוב בסידור דר״ס אחרי סידור ברכות קיצור פסקים שכתב בחיבורו הגדול יותר על טומאה וטהרה, וגם זה הקיצור התחיל במלת „אספנרית״ כמו שהיתה התחלת ספרו הגדול. אולם דינים אלו שהביא המנהיג אולי גם אלה מספר זה לוקחו והעתיק ראשיתם בהשמטות, ובאחריתם כתב הרבה דינים מה׳ נדה]. והנה בעיקר דין זה ראה זה שגם במנהיג שם סוף סי׳ ק״ך הביא בשם הרמב״ם שימי לידה וימי נדה שאינה רואה בהן עולין לספירת שבעה ואמר „אבל האלפסי ז״ל ור״ם מ״כ פסקו כרבא ואפילו בלידה יבשתא מצריכי ז׳ נקיים כיולדת בזוב אחר ז׳ לזכר ושבועיים לנקבה״ וזהו כדעת ר״ת שהבאנו למעלה ודעת ר״ת זאת הביא גם הר״ן בפ״ב דשבועות אבל בדברי הא״ז וכנוסחתו בספר ר״ס כתוב ההיפך מזה. וכדברי א״ז זה הובאו דברי ר״ס גם באשכול שם ד׳ צ׳ בשם ר״ס, ועיין נדה ל״ז. תו׳ ד״ה אביי. [אודות המלה הסתומה אספנרית ששאלתי עליה בזכרון לראשונים חלק ד׳ עמוד 399 נאמרו איזה השערות אשר לא תנוח דעתי בהן, כן השערת ברילל ביאהרביכער שלו והשערת ה׳ איזראעלזאהן (R. E. J. XXIII, 295) ויה״ש בחלוץ יפטפט כדרכו מיונית בלי דעת. ה.]

[2]) כלומר שגם ר״ס הזכיר דין תורה ואח״כ כתב הדין שנוהג בזה״ז.

[3]) כאן כתוב בנוסחת הא״ז זה הענין דימי לידה בז׳ או י״ד אם לא ראתה עולין לז׳ נקיים שהזכרנו.

[4]) נראה כוונת הגאון שתקנת ר״ז לישב על טפת דם כחרדל ז׳ נקיים לא לבד נאמרה לנדה אלא אף ליולדת בסוף ימי טהר שלה אם שופעת מימי טהרה לימים שאחריהם ואינה צריכה ראיית ג׳ כזיבה דאורייתא׳ וע׳ השטה שהביא בעל האשכול שם ד׳ צ״א דיש אומרים דאחר לידה וז׳ וי״ד טבלו בלי ספור ז׳ נקיים אם לא ראו ג׳ ראיות ובעל האשכול דחה האומרים כן.

[5]) כדין המשנה נדה ריש פ״ג וע״ש ברש״י.

טהרה לזכר דמטילין אותה לחומרא ובהשלמת[6]) ימי טוהר לזכר ולנקבה צריך להתרחק ממנה[7]) עונה או יום או לילה ואם היתה עונתה שהיא רגילה עמו אחר היום מתרחק ממנה מתחלת היום וטובלת בלילה כדתנא[8]) חייבי טבילות טבילתן ביום נדה ויולדת טבילתן בלילה ואף משמיני ואילך לא תטבול אלא בלילה משום סרך בתה אבל משום גנבי או משום צינה[9]) או משום אריותא או משום פחרא תטבול מח׳ ואילך שתטבול[10]) צריכה לחוף ולטבול שלא יהא דבר חוצץ בינה ובין המים ולתקן שער[11]) ראשה במסרק שלא יהו השערות קשורות קודם טבילה ואם תטבול[12]) בליל שבת לא תוכל לתקן ראשה במסרק כל כך סמוך לטבילתה מפני איסור השרת שיער בשבת תעשה ערב שבת מבעוד יום גדול שהרי אשה חופפת בע״ש וטובלת למוצאי שבת ובעת[13]) הטבילה תברך על הטבילה ובכל לשון ובזמן הבית היו מברכין[14]) אותה ברכה מי שהיה נוגע בטומאת נבילה או מן התשמיש ותטבול בנהר[15]) או במים במקוה או במים נגררין דרך הקרקע. עד הנה דברי ר״ס שהעתקנו מלשון הערב אל לשון הקדש.

עד. . . .[1]) וכמניקה את בנה . . . ומדלא אמר אם לאו . . בדיעבד עלתה לה ור״ח והגרי״צ וה״ג ורב סעדיה בס׳ טומאה וטהרה גרסי הכי ולית הלכתא ככל הני שמעתתא ופירשו דכי אתמר הני לטהרות אתמר אבל לבעלה לא כי הא דאמר ר״ל אשה לא תטבול אלא דרך גדילתה.

עה. הרואה[1]) דם מחמת תשמיש . . רישא רשב״ג היא דבתלתא זימני הוי חזקה . . . מיהו אנן קיי״ל כרשב״ג דאמר בהבא על יבמתו דהלכה כמותו באסתיר׳ וכן משמע לישן ר׳ סעדיה גאון זצ״ל והאי דאינה בודקת את עצמה בביאה שלישית של בעל ראשון אלא אמרינן תתגרש ותנשא לאחר ואינה בודקת נמי בביאה ראשונה של בעל שני עד שנשא לשלישי משום שאין כל הבעילות שוות. עכ״ל משמע להדיא שבא לפסוק כרשב״ג דעד תלתא גברי לא הוי חזקה ומשמע נמי מלשונו דאסורה לבעל ראשון ושני אפילו בבדיקה.

---

[6]) אפשר שהביא כאן אחת מהמשניות בפ״ג דנדה ועיין שם בש״ס ד׳ ל׳.

[7]) כמאמר רב בפסחים קי״ז וכן פי׳ בבה״ג ובעל האשכול פלפל על זה בדף מ״ב.

[8]) פסחים צ׳:.

[9]) צ״ל צנה וכ״א בנדה ס״ו:.

[10]) מקור ההלכות בנדה ס״ו:

[11]) שם ס״ז.

[12]) כדין הגמרא שם סח. ולא ביאר הגאון אם היינו כשחל ליל טבילה בשבת ע״ש תוס׳ ד״ה כך.

[13]) ע׳ פסחים ז׳.

[14]) אבל עתה כולם טמאי מת ואין מזה.

[15]) כבר אמרנו שאולי כל זה קיצור וביאר הגאון שיכולה לטבול בנהר ומיירי במקום שאין להוש שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין ועיין שבת ס״ה.

**עד.** [1]) אשכול ח״א ד׳ קנ״ה והובא בא״ז ח״א הלכות נדה סי׳ שס״ג אות א׳ ובתו׳ נדה ס״ז. ד״ה פתחה (ובהלכות נדה שפירש ר׳ סעדיה).

**עה.** [1]) א״ז ח״א ה׳ נדה סי׳ שנ״ו, וענין השני שלא הותרה לראשון ושני ע״י בדיקה הוזכר באשכול ח״א ד׳ קי״ד.

עו. ועונין[1]) ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד ואמר רב סעדיה שאף הוא עונה עמהם ואח״כ מברך על התורה.

עז. בפורים[1]) קורין ויבא עמלק עד ס״ס ואע״ג דט׳ פסוקי נינהו לא ליקרי טפי הכי אמר ר׳ יהודאי ואמר רב סעדיה מפני שענינה אין בו יותר מט׳ פסוקי.

עח. ומצאתי[1]) בשם רבינו סעדיה גאון זצ״ל שמשבעה עשר בתמוז עד תשעה באב הן הימים האמורים בדניאל שהתענה שלשה שבועים ויש נוהרין בהן שלא לאכל בשר ושלא לשתות יין כדכתיב ובשר ויין לא בא אל פי וסוך לא סכתי.

עט. ורבינו[1]) סעדיה גאון זצ״ל כתב בפי׳ ספר עזרא שפירש וביאש השנה אסור להתענות בין מדברי תורה ובין מדברי קבלה בין מן הברייתא בין מן התלמוד. מדברי תורה מניין ששוה[2]) לכל המועדות שנאמר בו מקרא קדש כמו שנאמר בכולם. וקרוי חג ככל החגים שנאמר תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו איזה חג שהחודש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה וקרי ליה חג וכתיב ביה בחג ושמחת. ועוד אמר ר׳ יונה[3]) הוקשו כל המועדות זה לזה הא למדת ששוה ראש השנה לכל ימים טובים. מדברי קבלה מניין שכך כתיב בעזרא ויאמר להם התרשתא לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו וגו׳ וענין זה ביו״ט של ראש

---

עו. [1]) באשכול ח״ב ד׳ נ״ח והובא בארוכה ברא״ש פ״ז דברכות סי׳ כ״ו וז״ל הר״ר יהודה הברצלוני כתב בשם ר״ס גאון שהעולה לס״ת אחר שאמר ברכו והשומעים עונין ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד וגם הוא יש לו לחזור ולומר ברוך ה׳ המבורך דכי היכי דאמרינן לעיל דהמברך ברכת המזון חוזר למקום שפסק ואומר ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו כמו שאמרוה אחרים ה״נ חוזר אומר מה שאמרו האחרים ואע״פ שאומר המבורך לא הוציא עצמו מן הכלל ואפילו הכי חוזר ואומר ברוך שאכלנו משלו. והובא בר׳ יונה לרי״ף שם.

עז. [1]) באשכול שם סוף ס״ז וע״ש בנחל אשכול.

עח. [1]) בשבלי הלקט סי׳ רס״ג. והנה בהג׳ מיימוני׳ לתענית פ״ד נמצאו אך הדברים „ומה שנהגו בני אדם שלא לאכול בשר מי״ז בתמוז עד ט״ב נמצא בשם ר״ס גאון כי רמוזים הם בדניאל״. [ראה בתולדות רס״ג לרשי״ר הערה 39 שזה לקוח מרוקח סי׳ שי״א ולקוטי פרדס דף י״ז וי״ח, ושם הכריע שהכונה לר׳ סעדיה צרפתי. ה.]

עט. [1]) שבה״ל סי׳ רפ״ד. הנה ממה שהובא הענין ורשום באיזה מקום מפירושי ר״ס נמצא נראה שהמעתיק ראהו שם, והנה התשו׳ נמצאת גם במרדכי ר״ה סי׳ תש״ח אולם שם נרשם עליה שם ר׳ נחשון. ונראה שהתשו׳ במרדכי מקובצה ואולי עיקר הדין גם ר׳ נחשון אמר שלא להתענות והמאסף אגר שם דברים אשר נמצאו במקומות אחרים בענין זה והלא תראה ששם במרדכי באמצע התשו׳ כתוב וכן פי׳ רש״י פ׳ אמור. גם בסוף התשו׳ איתא שם ועוד מב׳ טעמים אסור להתענות חדא שלא נקרא י׳ ימי תענית אלא י׳ ימי תשובה וכו״ וטעם זה אינו בתשו׳ שלפנינו אולם איתא בתשו׳ רב האי גאון המובאת בהלכות הריצ״ג ה״א הלכות תשובה ד׳ מ״ד וע׳ ברא״ש בר״ה ובשו״ת הגאונים שערי תשו׳ סי׳ ס״ד ובמנהיג ריש ה׳ ר״ה ד׳ נ״א ע״ב. והנה הדברים הכתובים לפנינו „בין מדברי תורה בין מדברי קבלה בין מן הברייתא ובין מן התלמוד״ באמת נמצאים בפי׳ ר׳ סעדיה בתשובתו סימן מ״א. אכן קראנו קצת מדברים כאלו גם בתשו׳ רב האיי בענין זה כאשר הובאה במנהיג שם ד׳ נ״ב ע״א וגם בתשו׳ המאוספת המובאת בסוף הלכות ר׳ יהודאי במאמרנו בהודעת בית מדרשנו שנה ח׳ ד׳ י״א סי׳ כ״א נמצאים כדברים האלה. ויש עוד להעיר כי הרבה דברים מלבד ההוספה מפירש״י וההוספה בסוף נשתנו במרדכי מאשר הם לפנינו פה.

[2]) במרדכי שהוא כלול עם שאר המועדות וכתוב ביה מקרא הקודש (מפה עד „ועוד דר״ה איקרי חג״ במרדכי היא ההוספה מזמן אחרון).

[3]) ר״ה ד׳ ד׳: ובמרדכי כ׳ בטעות ר׳ יוחנן.

השנה כתיב.[4]). מן הברייתא מניין דתניא וכל[5]) סביבותיה מתענות ולא מתריעות שכן מצינו ביום הכפורים מתענין ולא מתריעין ר׳ עקיבה אומר מתריעות ולא מתענות שכן מצינו בראש השנה מתריעין ולא מתענין. מן התלמוד מניין דהכי גרסינן בתלמוד ארץ ישראל אמר רב סימון כתיב מי גוי גדול[6]) ר׳ חנינה ר׳ יהושע חד אמר אי זו אומה כאומה זו בנוהג שבעולם אדם שיודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואינו הותך צפרניו לפי שאינו יודע האיך דינו יוצא אבל ישראל אינו כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחים זקנם ומחתכין[7]) צפורניהם ואוכלים ושותין ושמחים בראש השנה[8]) לפי שיודעים שהקב״ה עושה להם נסים ומוציא[9]) דינם לכף זכות וקורע להם את גזר דינם הרי[10]) מכמה ראיות שאסור להתענות בראש השנה וכן מצאתי בספר רב האיי גאון זצ״ל.

פ. ומצאתי[1]) בשם רבינו סעדיה גאון זצ״ל סי׳ הוי״ו ל״ך ה׳ כנגד ה׳ שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בחול ז׳ כנגד ז׳ שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בשבת י׳ כנגד עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים ו׳ כנגד ששה שקורין בתורה ביום הכפורים[2]) ל׳ כנגד ל׳ תקיעות שתוקעין בראש השנה ך׳ כנגד...[3]).

---

[4]) במרדכי יש כאן אריכות דברים „דכתיב בחדש השביעי באחד לחדש ותלי טעמא בקדושת היום ושונה ומשלש ולא בשמחת בנין ביהמ״ק ועוד שחנוכת הבית עשו כבר באדר בשנת שתים למלכות דריוש ומשמע נמי דה״ק לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים הובה קאמר ולא רשות דומי׳ דאל תעצבו ואל תבכו דתלי טעמא נמי בקידוש היום דכתיב כי חדות ה׳ היא מעוזכם אלמא מיחא בידם ה״ה אכילה ושתיה חובה קאמר להו ואסר להם להתענות״ ואולי כל זאת הוספה.

[5]) האי ברייתא פי׳ המשנה תענית כ״ג ה״ד הובאת שם בירושלמי, ובמרדכי בקיצור ונשמטו שם דברי ת״ק בעיר שיש בה דבר או מפולת מתענות ולא מתריעות שכן מצאנו ביה״כ וכו׳.

[6]) לפנינו בירושלמי ר״ה פ״א ה״ג אית׳ ר׳ חמא בי ר׳ חנינא ור׳ הושעיה, ובמרדכי ר׳ חמא בר חנינא ור׳ אבין בר אושעיה אכן בילקוט דברים סי׳ תתכ״ה כנוסחתנו ר׳ „חנינא ור׳ אושעיה״.

[7]) „ואינו הותך צפרניו״ חסר בירושלמי ובמרדכי ואית׳ בילקוט.

[8]) שם חסרו ג״כ ב׳ תיבות אלו וישנם בילקוט.

[9]) בר״ה חסר בירושלמי ובמר׳ ואית׳ בילקוט.

[9]) מכאן ואילך חסר בירושלמי ובמרדכי ואית׳ בילקוט.

[10]) נראה שמכאן ולהלן הם דברי בעל שה״ל שכתב בסוף: „וכן מצאתי בס׳ ר׳ האיי גאון״.

פ. [1]) שבלי הלקט סי׳ ש״ו. דברי הגאון אינם ענין לרשימת הפסוקים שבהם מתחילין פרשיות הקרואין שהם נקובים בגמ׳ ר״ה ל״א. שכמו שהיו הלוקין בשירת הלוים כך חלוקין בבית הכנסת וא״ש ובשבה״ל. אולם הגאון אמר דאלה האותיות סימנין הן למנהגים בספר הקרואים ושאר עניני ביהכ״נ וע׳ באבודרהם ס׳ הפרשיות שכתב „והטעם שנתנו חכמים סימן הפסקת פרשה זו יותר משאר פרשיות התורה כדי שלא יתקוטט עם ש״ץ העולין לקרות בעבורם מפני שהם הפסקות רעות.

[2]) ואם חל בשבת נוהג אותו סי׳ שהושם לר״ה שחל בשבת „ז״.

[3]) כי ישלים החסרון בכ״י? . . אולם נוכל לשום סי׳ כנגד י׳ פעמים שהיה הכה״ג מזכיר את השם בווידוי וכנגדן אנו מתודים ביוה״כ י׳ פעמים ככתוב בטור או״ח סי׳ תר״ך והיינו „עשרים״. [כעת נוכל להשלים החסר עפ״י מחזור ויטרי עמוד 388: „כ׳ כנגד ימים שמתענים בהם היהודים. י׳ לפני ראש השנה. וי׳ בין ראש השנה ליום הכפורים״. ה.]

פא. כתב[1]) בעל הלכות גדולות מי שקרא ק״ש ובא לבית הכנסת ומצאן שקורין קורא פסוק ראשון עמהם ומביא ראיה מדאמרינן בברכות פ׳ מי שמתו גבי בעל קרי מהרהר בלבו ואמרינן עליה בגמ׳ למה מהרהר כדי שלא יהיו כל העולם עסוקין והוא יושב ובטל וכן כתב רבינו סעדיה.

פב. כתב[1]) רב נחשון שיש בקדיש ארבעה כריעות של חובה ואחת של רשות יתגדל ויתקדש כורע בעגלא ובזמן קריב כורע, יתברך וישתבח כורע שמיה דקודשא בריך הוא כורע אבל בעושה שלום כריעה של רשות היא וכן כתב רבינו סעדיה.

פג. וכתב[1]) רבינו סעדיה כי יש בקריאת התורה בצבור חמשה חלוקים הראשון הימים שקורין בהם שלשה אנשים אין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם והם יום שני ויום חמישי. ובמנחת השבתות ושמונת ימי חנוכה ויום פורים. והשני הימים שקורין בהם ארבעה אין פוחתין מהם ואין מוסיפין עליהן והם ראשי חדשים וימי חולו של מועד. והשלשה הימים שקורין בהם חמשה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם והם המועדים הנקראים מקרא קדש כלומר פסח ושבועות וראש השנה וסוכות ושמיני חג עצרת. והרביעי הוא יום הכפורים לבדו שקורין בו ששה אין פוחתין מהן אבל מוסיפין עליהם והחמישי יום שבת שקורין בו שבעה אין פוחתין מהם אבל מוסיפין עליהם וכל יום שיכולים להוסיף על המנין הנזכר בו קורין בו ההפטרה. וכל יום שאין יכולים להוסיף על המנין הנזכר בו אין קורין הפטרה חוץ ממנחת תשעה באב.

פד. וכתב[1]) רבינו סעדיה שאחר שקראו כהן ולוי וישראל יכולין לעלות כהנים ולוים אחריהם.

פה. וכתב[1]) רבינו סעדיה שאם הם צריכים לזה האיש שאינו יודע לקרות שיעלה לפי שהוא כהן או לוי ואין שם אחר זולתו יראה שליח צבור אם כשיקרא לו מלה במלה יודע לאמרה יכול לקרות ואם לאו לא יעלה.

פו. כתב[1]) ה״ר יהודה ב״ר ברזילי ברצלוני בשם רבי׳ סעדיה אע״פ שכבר בירך על התורה בבקר קודם פרשת התמיד חוזר ומברך אשר בחר כשקורא בתורה ולא הוי ברכה לבטלה דמשום כבוד התורה נתקנה כשקורא בצבור.

פז. וכתב[1]) רבי׳ סעדיה שאין לקורא לומר ברכו עד שיראה הפסוק שמתחיל בו וצריך לברך ברכה ראשונה וספר תורה פתוח לא סתום וברכה אחרונה לא יברך אותה עד שיגלול הספר לא כשיהיה פתוח.

פא. [1]) באבודרהם הובא בשם הבה״ג ברא״ש פ׳ מי שמתו וע׳ טור או״ח סי׳ ס״ה.

פב. [1]) שם והובא בטור סי׳ נ״ו וע״ש בב״י במנין הכריעות.

פג. [1]) שם גם הרמב״ם פי״ב ה׳ תפלה הי״ו סובר שבי״ט ויוה״כ מוסיפין כמו בשבת וכן פי׳ המשנה במגילה ריש פ״ג לא כדעת הר״ן שסובר שהאי מוסיפין קאי על שבת לחודיה ועיין טור או״ח וב״י סי׳ רפ״ב.

פד. [1]) שם שחרית של חול דף ל״ט ע״ד כ״נ שם גם בשם ר׳ עמרם וע׳ בב״י לטור או״ח סי׳ קל״ח.

פה. [1]) שם מ׳ ע״א הביאו הב״י לטור או״ח ריש סי׳ קל״ט ובטור סי׳ קמ״א הובא כעין זה בשם הרא״ש בתשו׳ כלל ג׳.

פו. [1]) שם דף מ׳ ע״ב הובא בטור שם סי׳ קל״ט.

פז. [1]) שם ד׳ מ׳ ע״ג הובא שם בב״י סי׳ קל״ט.

פח. והטעם[1]) שאומר אלו שני הפסוקים שהם של קרבן מוסף שבת בתפלת שחרית ובי"ט ובר"ח אין אומר הפסוקים של קרבן מוסף י"ט ור"ח לפי שבשבת אין מוציאין ס"ת שני למוסף ובי"ט ובר"ח מוציאין ורבי' סעדיה כתב שאין לאמרם לפי שאין לומר של מוסף בתפלת שחרית.

פט. וכתב[1]) רבי' סעדיה כי בימים טובים אין אומרים מזמור שיר ליום השבת אלא מתחיל מן טוב להודות לי"י חוץ מיום הכפורים שאומרים אותו ואע"פ שאינו שבת.

צ. וכתב[1]) רב עמרם ורבי' סעדיה והרמב"ם ז"ל לטבול המצה בחרוסת.

צא. וכ'[1]) ר' סעדיה שצריך בשעת נטילה שיהיה פני הלולב שהוא האדום כנגד פני המתפלל וצד הירוק שבו השדרה כלפי חוצה.

צב. וכתב[1]) רב' סעדיה בשם חכמי הנסיון כי מקום דירת הולד בחדש השביעי הוא רחב ובחדש שמיני הוא צר ובחדש הט' הוא יותר רחב מכלן לפיכך הוא חי מן שבעה ותשעה ולא בן שמונה ואינו רחוק שיהיה מקום הכנסתו ויציאתו רחבים ואמצעי ביניהם צר ולפיכך אינו נימול בן שמנה בשבת.

צג. והמון[1]) העם אינם אומרים אדון כל הנשמות והם טועים כי צריך לאומרו כדי לומר מעין חתימה סמוך לחתימה וגם ר"ע ור' סעדיה והרמב"ם ז"ל כתבוהו.

צד. יהי[1]) רצון מלפניך ה' אלהי.. וא"ת ברכה זו למה אין פותחת בברוך.. וי"ש לומר שהיא סיומה של ברכת המעביר שינה וכן היא כתובה בגמרא בנוסחאות מדוייקות סמוכה לה בלא פירוד וכן מצאתיה בסדר ר"ע ור' סעדיה.

צה. ואני[1]) קבלתי מרבותי שאין לענות אלא אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בלבד וכן נראה מדברי ר' סעדיה.

צו. ובספרד[1]) נהגו לומר לעילא מכל ברכתא וכו' בלשון הקדש ולא יתכן כי למה מפסקינן באמצע לומר בלשון הקודש וגם ר"ע ור' סעדיה והרמב"ם כתבוהו בלשון תרגום.

צז. ונוהגין[1]) בכל המקומות שאומר הקהל בלחש ישתבח ויתפאר וכו' בשעה שש"ץ אומר ברכו ויש שאינם רוצים לאמרו כדי שיאזינו... וגם ר"ע ור' סעדיה והרמב"ם לא כתבוהו.

צה. כתב[1]) הר' יוסף קמחי שאין לומר כהנים עם קדושי' כי אינם כהני

---

פח. [1]) שם מעריב של שבת ד' מ"ט. וע"ש שבספרד אומרים הפסוקים, ובאשכנז אף בר"ח ע' בטור א"ה סי' מ"ח וסי' תכ"א.

פט. [1]) בכלבו והובא בב"י לטור או"ח סי' תר"ך הובא שיש שנמנעים לומר המזמור שיר ליום השבת אף ביוה"כ כשחל בחול ויש אומרים אותו בכל יום טוב דאף הם שבתון איקרי ועיין באבודרהם.

צ. [1]) שם ד' ע"א ג' כן הביא גם המנהיג בשם ר"ע והשיגו עליהם וע' טאו"ח סי' תס"ח.

צא. [1]) שם ד' צ"ב א' הובא בדרכי משה לטור א"ח סי' תרנ"א.

צב. [1]) אבודרהם ס' שחרית דף י"ב ע"ג ועיין יבמות פ:

צג. [1]) שם י"ג ע"ג.

צד. [1]) שם י"ד א' ועיין תו' ברכות מ"ו ע"א ד"ה כל.

צה. [1]) שם כ"ב א'. ועיין ב"י לטור או"ח סי' נ"ו.

צו. [1]) שם ב' צ"ל „ובספרד נהגו לומר למעלה מן כל ברכת" וכ"א בטור שם.

צז. [1]) שם ג' ע"ש בטור סי' נ"ז.

צח. [1]) שם דף ל"ה ע"ג עיין בטור שם סי' קכ"ח.

ישראל אלא כהני ה׳ וגם אין לומר כהנים עם קדושיך כי אינם נקראים עם והעד והכהנים והעם. ונראה לו שיוכל לומר כהנים עם קדושיך כדאמרינן בווידוי יוה״כ ובני אהרן עם קדושיך וכן הוא כתוב בסדרי ר״ע ור״ס.

צט. ואם[1]) היה מתפלל ושמע שהצבור אומר קדושה או אמן ישׁ״ר או ברכו כתב רש״י בסוכה בפרק לולב הגזול בשם ה״ג ששותק ומכוין למה שהצבור אומרים והוי כעונה וכן כתב ר״ס ור״ח.

ק. ונקראת[1]) הגדה על שם והגדת לבנך . . ויש מפרשים הגדה שהוא לשון הודאה ושבח להקב״ה על שהוציאנו מארץ מצרים כמו שמתרגם בירושלמי הגדתי היום לה׳ אלהיך שבחית יומא דין וכן תרגמו ר׳ סעדיה בערב.

קא. ונוהגין[1]) בכל המקומות לקרוא בשני י״ט של חג שבועות אזהרות . . . ורוב שלוחי צבור אומרים אותם כשחוזרים תפלת מוסף כשמגיעין עד על ידי משה עבדך וכן כתוב בס׳ ר״ע ורבינו סעדיה.

קב. ולא[1]) הזכיר . . . בברכת המזון . . . של ר״ח אומר בא״י אמ״ה אשר נתן ראשי חדשים . . עוד נסתפקו בה בגמ׳ אי התים בה או לא רבינו סעדיה והרי״ף והרמב״ם ז״ל כתבו שאין לחתום בה.

קג. ברכת[1]) אירוסין מברך תחלה על הכוס בפה״ג וכתב ר׳ סעדיה שמברך ג״כ בורא עצי בשמים.

קד. נוסחאות מסדור ר׳ סעדיה: תפלת[1]) מוסף אומר ג׳ ראשונות ואח״כ למשה צוית על הר סיני על שם ועל הר סיני ירדת ור״ע ור׳ סעדיה התחילו תפלה זו תכנת שבת רצית קרבנותיה. מנהג[2]) צרפת ופרובינציא לאומרם על סדר הכתובים . . בתחלה נרמית שגדלת כהררי אל ועוד גדלת עד מרום ולעולם צדקתו ותורתו אמתיים. וכך הם מסודרים בסדר ר״ע ור״ס. אלו[3]) עשר מכות אינו תחלת דבר רק הוא דבק עם ובמופתים שתים ור״ל כי אלו השתים שדריש הם עשר המכות וההתחלה היא מואלו הן דם וכו׳ שהוא מתחיל ומסדרם אחר כן וכן הוא בסדר ר״ע ור״ס. ולא[4]) גרסינן יגיענו מועדים אלא הגיענו למועדים שכל הענין עד למטה מדבר לנכח שכן הוא אומר שמחים בבנין עירך וכו׳ וכן הוא בסדר רבינו סעדיה. והר״ר[5]) חיים כהן לא היה חותם בסוף ההלל בברכה כי די בחתימה של ישתבח ולמה יחתום ב׳ פעמים בענין אחד וכן כתוב בסדר ר׳ סעדיה. מלך[6]) עוזר ומושיע וכו׳ והמזן עם אומרים

---

צט. [1]) שם ל״ו ע״ג עיין רש״י סוכה נ״ח: ובטור שם סי׳ ק״ד.

ק. [1]) שם דף ס״ז ע״ג עיין פסחים ל״ו ע״א לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה. [והכונה לתרגום רס״ג דברים כ״ו ג׳: שכרת, הודיתי. ה.]

קא. [1]) שם סדר עומר ושבועות דף ע״ו ג׳. ועיין בהלכות פסוקות מן הגאונים קריאת ס״ת ומגלה סי׳ קפ״ח שנראה שנתקנו לעם וע׳ טור א״ח סי׳ תצ״ד.

קב. [1]) שם ברכת המזון ד׳ ק״ג ע״ב ועיין שם ברכות מ״ט.

קג. [1]) שם ברכות ד׳ קי״ג ע״ב המנהג הובא בטור אהע״ז סי׳ ס״ב.

קד. [1]) אבודרהם נ״ג א׳.

[2]) שם נ״ד ע״ד.

[3]) שם ס״ט ד׳.

[4]) שם ע״א ב׳.

[5]) שם ע״ב ג׳.

[6]) שם פ״א ב׳.

אל חי ומגן ואין אומרים מלך עוזר ומושיע והם טועים . . . ועוד כי בסדר ר״ע ור״ס ישנו. אין[7]) לומר במוסף ואין יכולין לעלות ולראות ולהשתחוות לפניך אלא ואין אנו יכולין להקריב לפניך קרבן וכן כתוב בסדר רבינו סעדיה אבל ר׳ יצחק בן ר׳ יהודה הלוי הנהיג במגנצא לאמרו בר״ה וביוה״כ בשם ר״א הגדול. ובסדר[8]) ר״ע ור״ס כתוב ועל המדינות בו יאמר סמוך עם מה שלפניו בלי פירוד. ולבסוף[9]) בורא נפשות רבות ובתלמודא דידן אינו מזכיר בה חתימה אבל בירושלמי חותם בה ברוך אתה ה׳ חי העולמים וכן חותם בה בסדר ר׳ סעדיה. אלהינו[10]) ואלהי אבותינו קיים את הילד הזה תשתלח אסותא דחיי ודרחמי מן קדם מארי שמיא . . . ובסדר ר״ע ורבינו סעדיה כתוב נוסח בקשה זו. ובסדר[11]) ר׳ סעדיה מצאתי כתוב במקום אשר קדש עובר „אשר יצא עובר״. והותם[12]) בא״י מקדש ישראל ע״י חופה וקידושין וכן הוא בסדר ר״ע וי״א שאין לומר כאן ע״י חופה וקידושין אלא מקדש ישראל בלבד כמו בזמנים שאומר בא״י מקדש ישראל בלבד וכן הוא בסדר רבי׳ סעדיה. בסדר[13]) היום לקרות עם החתן בס״ת בואברהם זקן עד ולקחת אשה לבני משם וגם לאחר שמפטירין מענין הפרשה מפטירין ג״כ בישעיה שוש אשיש בה׳ עד ישיש אלהיך וכ״כ בסדר ר״ס. ובברכה[14]) רביעית . . . ובשבת אין לומר אל אמת דיין אמת אלא המלך החי הטוב והמטיב בלבד מפני שאין לומר צדוק הדין על מת בשבת וכ״כ רבינו סעדיה.

קה. המפריש[1]) חלה מברך ברוך א״י אמ״ה אקב״ו להפריש הלה וכ״כ ר׳ סעדיה.

קו. כתב[1]) רבינו סעדיה מה שצונו הבורא ית׳ לתקוע בשופר בר״ה יש בזה

---

[7]) שם פ״ב א׳.

[8]) שם.

[9]) שם ק״ד ע״ב.

[10]) שם קי״א ד׳.

[11]) שם פדיון בכור דף קי״ג א׳.

[12]) שם ד׳.

[13]) שם קט״ז א׳.

[14]) שם ב׳.

קה. [1]) דברי הסמ״ג והמנהיג בנוסח ברכה זו הובאו בב״י לטור י״ד סי׳ שכ״ה.

קו. [1]) אבודרהם בפי׳ תפלת ראש השנה. והנה רוב ענינים האלה כתובים במדרש ומתוכם הוציאם הר״ס. הענין הא׳ בריש פיסקא כ״ג (בפסיקת׳ דר״כ הוצאת הרר״ש בובער); הטעם הב׳ נרמז שם במאמר תקעו בחדש שופר חדשו מעשיכם שפרו מעשיכם ... אימתי בחדש השביעי. וע׳ פסיקת׳ רבתי מ׳ פסוק ועשיתם עולה לה׳ (הוצאת הר״ר מאיר איש שלום); הענין הג׳ שם פסקא מ״א תקעו שופר בציון זש״ה מי יתן מציון ישועות ישראל וכו׳ לפי שכשעמדו ישראל בסיני; הענין הד׳ פסיקת׳ דר״כ שובה, וה׳ נתן קולו לפני חילו; הענין הה׳ פסיקת׳ רבתי פסוק תקעו שופר פתח כי הנה רחקיך יאבדו וכו׳; הענין הו׳ פסיקת׳ דר״כ בחדש השביעי ר׳ ברכיה הוי קרי ליה ירחא דשבועתא שבו נשבע הקב״ה לאברהם; הענין הז׳ בפסקתא דר״כ שובה וכו׳ אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו וע״ש מאמר ר׳ ברכיה הנזכר; ענין הח׳ נרמז שם בפסיקתא רבתי בחדש השביעי. זש״ה אך הבל בני אדם; ענין הט׳ בפסיקתא רבתי סוף פסקא מ׳ וריש פסקא מ״א; ענין הי׳ ע׳ בפסיקתא רבתי סוף פ׳ מ״א. והנה רוב הדברים נמצאים בויקרא רבה פ׳ כ״ט בחדש השביעי, ועיין במדרש תהלים ק׳ פ״א. והנה המדרש הא׳ שהביא ר״ס שהחמה מעידה יקר ביפיו במליצה. והדרש השני שבכסה בגי׳ לבנה אות שגם לדרשות כאלה שם הגאון פניו. ומדרש השלישי בשם ר׳ ברכיה אית׳ במעט שינוי בפסיקת׳ רבתי בחדש השביעי. [אולם לדעתי מן ואומר במדרש כל השנה עד הסוף אינו מדברי רס״ג כי אם הוספת האבודרהם. ה.]

עשרה ענינים. הענין הראשון. מפני שהיום תחלת הבריאה שבו ברא הקב"ה העולם ומלך וכן עושים המלכים שתוקעין לפניהם בחצוצרות ובקרנות להודיע ולהשמיע בכל מקום תחלת מלכותו וכן אנו ממליכין עלינו את הבורא יתברך ביום זה וכך אמר דוד בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי: הענין השני. כי יום ר"ה הוא ראשון לעשרת ימי תשובה ותוקעים בו בשופר להכריז על ראשונו כמו שמזהיר ואומר כל הרוצה לשוב ישוב ואם לאו אל יקרא תגר על עצמו וכן עושים המלכים מזהירין את העולם תחלה בגזרותם וכל העובר אחר האזהרה אין שומעין לו טענה: הענין השלישי. להזכירנו מעמד הר סיני שנאמר בו וקול שופר חזק מאד ונקבל על עצמנו מה שקבלו אבותינו על עצמם נעשה ונשמע: הענין הרביעי להזכירנו דברי הנביאים שנמשלו בתקיעת שופר שנאמר ושמע השומע את קול השופר ולא נזהר ותבא חרב ותקחהו דמו בראשו יהיה והוא נזהר את נפשו מלט: הענין החמישי. להזכירנו חורבן בית המקדש וקול תרועת מלחמות האויבים כמו שנאמר כי קול שופר שמעה נפשי תרועת מלחמה וכשאנו שומעים קול השופר נבקש מאת השם על בנין בית המקדש: הענין הששי. להזכירנו עקדת יצחק שמסר נפשו לשמים. וכן אנחנו נמסור נפשינו על קדושת שמו ויעלה זכרוננו לפניו לטובה: הענין השביעי. שכשנשמע תקיעת שופר נירא ונחרד ונשבר עצמינו לפני הבורא כי כך הוא טבע השופר מרעיד ומחריד כמ"ש אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו: הענין השמיני. להזכיר יום הדין הגדול ולירא ממנו שנאמר כי קרוב יום ה' הגדול קרוב ומהר מאד יום שופר ותרועה: הענין התשיעי. להזכירנו קבוץ נדחי ישראל ולהתאוות אליו שנאמר בו והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור וגו': הענין העשירי. להזכירנו תחיית המתים ולהאמין בה שנאמר כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נס הרים תראו וכתקוע שופר תשמעו. ואומר במדרש כל השנה השטן מקטרג על ישראל לפני הקב"ה והקב"ה דוחה אותו לר"ה וליום הדין. בר"ה בא השטן לקטרג ומביא החמה להעיד על עונותיהם של ישראל. והחמה מעידה והקב"ה אומר לה עד אחד את ואין עד אחד נאמן. הביא עד אחר עמך והוא הולך להביא את הלבנה ואינו מוצא אותה שהיא ניכסת שנאמר תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגינו. יום שהלבנה מתבקשת ואינה נמצאת שהיא מכוסה ועוד תמצא בכסה בגי' לבנה לרמוז שהיא מתכסה בו. ואמרי' בפסיקתא רבי ברכיה פתח תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו. וכל החדשים אינם נכסים אלא ליום חגינו והלא ניסן חדש ונכסה ויש לו חג בפני עצמו. אלא חודש יש לו חג וחגו בן יומו ואיזה זה תשרי. תשרי כתיב על שם תשרי ותשבוק על חוביהם אימתי בחדש השביעי.

קז. אסור[1]) לומר לגוי מע"ש הילך מעות וקנה לי כך וכך בשבת כך כתב ר' סעדיה גאון ודקדקה במציעא מההיא דמהו שיאמר לגוי חסום פרה ודוש בה וכו'.

קח. וכתב[1]) הגאון רב סעדיה שרצועה צריכה שתהיה מעור של בקר ולזה אמרה תורה בקרת תהיה שר"ל מולקה תהיה ויהיה בקרת מלשון בקר ע"כ.

קט. ורבינו[1]) סעדיה גאון פירש כטופסי דשטרות ונסח' נכתבים בלשון שבו יד

---

קז. [1]) ס' אוחו"ה נתיב י"ב חלק י"ב.

קח. [1]) שם נתיב י"ח חלק ג'.

קט. [1]) תרומות מ"ג א'.

בעל השטר על התהתונה לפיכך כותבין ליפות כחו שלא יהא טופס זה כשאר טופסין אלא בכל לשון מסופק תהא ידו על העליונה ולפי זה אין צריך במקנה מטלטל אגב קרקע לשון זה אלא שהורגלו לכתוב דלא כטופסי דשטרי כאדם שמתחיל בדבר ומסיימו ע״כ.

קי. המר[1]) פי׳ תשובת רב סעדיה יש גורסין חומר ומפרשין להחמיר עליו אבל אנו גורסין הומר בה״א ופי׳ כמין מעשה שכן קורין המעשה בל׳ ארמית איהמרא וכי יפגשו זה את זה אומר להבירו מאי אהמרך כלומר מאי אגהרך ומאי טיבך ומה מעשיך, וכן מפורש לענין סוטה כשם שמעשיה מעשה בהמה וכן מפורש לענין נרצע בין בעבור אזנו בין בעבור דלת ומזוזה וכן כיוצא בהן על שם המעשה שלהן שהוא המר והיא המרא. פ״א חומר והיא מרגלית.

קיא. ענה[1]) בפרק יש נוחלין בנמ׳ סדר נחלות מלמד שבא צבעון על אמו והוליד ממנו ענה פי׳ לפי שאמר לו הצדוקי ומה בת בנו הבאה מכח כחו תירשנו בתו הבאה מכחו לא כל שכן והיו הצדוקין בשטותן אומרים כי הממזר אינו יורש את אביו וביקש ר׳ יוחנן בן זכאי להשיבו מתוך דבריו ולא רצה להתמשל בראובן ושמעון ונתמשל בצבעון וענה וכך אמר לו מה אתה מוצא בצבעון שמת והניח ענה שהוא בנו והוא ממזר והניה איה שהוא בן בנו והוא כשר הלא נמצא בן איה שהוא מכח כחו יורש אותו, וענה עצמו שהוא בא מכחו אינו יורש אותו, מתוך שהותרה אגודה זו בצד זה נתפרדה החבילה זו בצד זה. זה פי׳ רב סעדיה גאון ז״ל.

קיב. ורבוותא[1]) קמאי כגון רבינו סעדיה ורבינו שמואל הנגיד בשם מר רב עמרם גאון ז״ל הכין פסקו באשה כשמואל (אפי׳ אמר מה שתרצי עשי לא קנה יתהון בעל).

קיג. ור״ס[1]) כתב דאיפשטא בעיין מדר׳ נתן (דאפי׳ בבריא אם אמר פלוני ירש וראוי ליורשו דבריו קיימין).

קיד. ויש[1]) לפרש דרב ורבה בר אבוה בשם רב אסמכתא לא קניא ומניומי הוי בהורה ור׳ נחמן לא הוי בהורה לפי׳ הדר ביה כדאיתא במציעא ודיקא נמי מדאמר ר׳ נחמן השתא דאמור רבנן אסמכת׳ לא קניא ושמעת מינה דמעיקרא לאו הכי סבירא להו לרבותיה דאינון רבה בר אבוה וכך פי׳ ר׳ סעדיה גאון ז״ל ופירש אסמכת׳ כל דאי אינום לא קני אפילו היה בידו מתחלה לקיים תנאו כדאמרינן התם בידו.

קטו. כתב[1]) ה״ר סעדיה חייב אדם להקדים פרנסתו לכל אדם ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו שנא׳ והי אחיך עמך חייך קודמין לחיי אחיך וכן אמר׳ הצרפית לאליהו ועשיתי לי ולבני תחלה לי ואח״כ לבני והודה לה אליהו ואמר לה לך ולבנך תעשי באחרונה.

---

קי. [1]) ערוך מהדורת קאהוט חלק ג׳ עמוד רי״ח.

קיא. [1]) ערוך שם חלק ו׳ עמוד רכ״ג.

קיב. [1]) רמב״ן סוף פ״ד דנדרים.

קיג. [1]) חי׳ רמב״ן ב״ב דף קל״א.

קיד. [1]) חי׳ הנ״ל דף קמ״ח לב״ב.

קטו. [1]) טור או״ח תרכ״א.

קטז. מר׳[1]) סעדיה גאון המשמשת נדה לבעלה גורמת אפי׳ לב׳ הורות שבניה לוקין בצרעת לא מפנה מים מן הכד ושותה אלא יהיה לה כלי לנדותה ולא תקצ׳ן צפרניה פן ידרסו עליהן בעלה או אחרים וילקו בשחין.

קיז. ור׳[1]) סעדיה כתב וכן שאר גאונים שם האיש והאשה אם נמחק אע״פ שמקויים פסול ושאר מחקים דיעבד כשר לא לכתחילה.

קיח. וכיוצא[1]) בזה פסק ר׳ סעדיה גאון פ׳ זה בורר גבי מנה לי בידך אמר לו הן למחר אמר משטה אני בך פטור וכ׳ רבינו סעדיה גאון שצריך לישבע שנתכוון להשטות בעלמא ויפטר.

קיט. כתב[1]) ר״ס גאון בכלליו כ״י וקראם דרכי התלמוד וחברם בלשון ערב . . . וז״ל צריך אתה לדעת שבין אומרם תנן לאומרם תנן התם הפריש רב והוא כשאומרים תנן מבלי שיצטרפו מלת התם הם רומזים אל הלכה שבאותו פרק או מסכתא וכו׳. וכשאומרים תנן התם אין כוונתם על הלכה שבאותו פרק או מסכתא וכו׳. ולשון התלמוד יאמת זה אם ניצולו הנסחאות מהטעות ואמנם אומרם תנן שהוא נאמר על אותו הפרק הוא ממה שאמרו בתלמוד פ׳ השותפין תנן המקיף את חבירו מג׳ רוחותיו וזהו באותו הפרק עצמו רצוני לומר פ׳ השותפין וממה שהוא נמצא באותה מסכתא עצמה בזולת אותו פ׳ הוא בתלמוד פ׳ ד׳ מיתות תנן אלו הן הנהרגין וזאת ההלכה היא בפ׳ ואלו הן הנשרפין ממסכתא זו ר״ל מסכת סנהדרין ואמנם אומרם תנן התם שהוא נאמר על מסכת׳ אחרת מאותו הסדר עצמו הוא אמרם בתחלת מס׳ סוכה תנן התם מבוי שגבוה וזה המאמר הוא במס׳ עירובין מס׳ מועד עצמו וכן אמרו במס׳ עירובין תנן התם סוכה שגבוה ואמנם אמרם תנן התם על מה שהוא במסכ׳ אחרת מסדר אחר הוא אומרם בתלמוד פ׳ השותפין תנן התם אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום וזה בפאה מסדר זרעים.

קכ. כתב[1]) ר׳ סעדיה ג׳ צריך אתה לדעת שבקצת מקומות שאמרו תנא דבי ר׳ ישמעאל רמזו בזה אל תורת כהנים ורובם מזולתה ואם תדקדק זה בתלמוד תמצאם לקוחים מתורת כהנים ומזולתה כפי מה שאמרנו.

קכא. כתב[1]) ר״ס בדרכי התלמוד שחבר בל׳ ערב כ״י כל היכ׳ דאמרינן ופליגא דפ׳ בין בתנאים בין באמוראים על הרוב יצא הנאמר עליו זה רצוני לומר הנפלג עליו מהיותו כהלכה כמ״ש בפ׳ השואל א״ר הונא השואל קורדם וכו׳ ופליגא דר׳

---

קטז. [1]) Catalogue Neubauer, Oxford 1101 fol. 209a הובא במכתב עתי The Jewish Quarterly Review לשנת 891. אולם ברוקח סי׳ שי״ח הובא זה סתם בלי הזכיר שם ר׳ סעדיה.

קיז. [1]) מרדכי הגהות גיטין תס״ז.

קיח. [1]) שם ב״מ רפ״ד.

קיט. [1]) הרב חיד״א בספרו „יעיר אוזן" אות תנן וז״ל „והעתק משם ר׳ בצלאל בכללים שלו כ״י". והנה העיר הרב חיד״א שבס׳ הליכות עולם ומרן בכללי הגמ׳ הביאו איזה מקומות נגד הכלל הלזה ואפשר שנוסחאותינו אינן מדוייקות ומדברי הריטב״א שהביא מרן בכללי הגמ׳ נראה שהוא מקיים יכלל זה וע׳ ס׳ באר יעקב ד׳ קמ״ג ע״ב.

קכ. [1]) שם. גם זה העתיק רב״א בכלליו כ״י.

קכא. [1]) שם אות ופליגא. ועיין מכתב חדשי לפראנקעל חלק כ׳ דף תקמ״ח.

אלעזר דא״ר אלעזר כדרך שתקנו וכו׳ ותדע[2]) בזה כי אין הלכה כר׳ הונא וכמ״ש בשילהי גט פשוט א״ר יהודה אמר שמואל חנוק וקנו מידו משתעבד ופליגא דר׳ נחמן ויצאו בזה דברי ר׳ יהודה אמר שמואל מהיותם הלכה עכ״ל רבינו בצלאל בכלליו כ״י.

קכב. ראיתי[1]) בס׳ גופי הלכות כלל קמ״ה שכתב בשם ר״ם דהלכה כשמואל לגבי ר׳ נחמן משום דרבו הוא ועוד דהלכה כשמואל בדיני לגבי כ״ע.

קכג. ומצאתי[1]) בשם ר׳ סעדיה גאון ז״ל שאסור לו לאדם להתפלל בלא מכנסים אלא אם כן יש לו אבנט חגור על מתניו כדי שיפריד בין לבו ובין הערוה.

קכד. רב[1]) סעדיה גאון ור׳ שמואל הנגיד ז״ל אמרו דדוקא בשלא נזכר עד שסיים בתפלתו (ששכח חונן הדעת אין מחזירין) אבל נזכר בתפלתו חוזר לראש.

קכה. מצאתי[1]) בסידורים קדמונים שנכתבו על שם מר ר׳ סעדי׳ גאון ז״ל שמסיימין בתפלת נעילה במה אנו ומה חיינו וחותמין בא״י האל הסולח.

קכו. הקורא[1]) בתורה לא ישען לכותל ולא לעמוד וכן המתרגם.

קכז. אין[1]) חוזרין בדילוג וקורין פסוק לכל התורה כלה אלא פ׳ ר״ח בלבד.

קכח. יש[1]) אומר במגן זכרנו לחיים מעין זכרונות וכדומה להן ויש שאין אומר בר״ה והנחילנו בשמחה ואומר במקומו והנחילנו במשפטי צדקך ואינו מטבע שטבעו חכמים ומי שאומר אין מחזירין אותו.

קכט. פי׳[1]) ר״ם בענין ערוגה.

קל. ב׳[1]) י״ט של גליות אין ספק מעיקרו אלא הקב״ה צוה בארץ יהיה להם יום א׳ ובחוצה לארץ ב׳ ימים.

קלא. מחילה[1]) א״צ קנין כשאומר אני מוחל לך דבר זה או נותן לך במתנה אבל איני רוצה ליטול משלך אין זו מחילה.

קלב. המדיר[1]) . . ונתן לאשתו ע״מ שאין לבעליך רשות בו לא קנה הבעל.

קלג. אשכחן[1]) תיובת׳ לר׳ האיי ואמר דהאי מימר׳ דכתיבנא בספר מקח וממכר דאין אונאה [לקרקעות] גם לא ביטול מקח אשכחנא יתיה לר׳ סעדיה ז״ל וכשעיינו בה חזינא דההוא בענין דבר מצרוה איתמר.

---

[2]) נראה שמכאן ואילך הם דברי ר׳ בצלאל א׳.

קכב. [1]) יד מלאכי סי׳ קס״א.

קכג. [1]) תניא סי׳ ד׳.

קכד. [1]) רשב״א חידושים לברכות דף ל״ג.

קכה. [1]) בעל המאור סוף יומא וכתב שם „ונראה בעיני הענין הזה כהלכה וכו׳.

קכו. [1]) כ״י העתים.

קכז. [1]) שם.

קכח. [1]) פרדס סי׳ קע״ו.

קכט. [1]) פי׳ ר״ח שבת פ״ה.

קל. [1]) בתוך תשו׳ ר״ה ג״ל סי׳ א׳.

קלא. [1]) מישרים נט״ו ח״ג.

קלב. [1]) רמב״ן נדרים פ״ד.

קלג. [1]) תשו׳ הרמב״ם ד׳ לייפציג סי׳ ר״א. [והיא בין תשובות הרי״ף (ר׳ יצחק אלקלעי) שם. ה.]

קלד. בביאור לפסוק צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו[1]) מביא ר"ס שני דוגמאות: הא' ראובן מת ולו בן ונכסים. ויבא איש אחר ויחזק[2]) בקרקע אחת מנכסי המת ויבא בנו אל השופט בשער. אכן האיש ההוא הביא ראיה כי נתגייר ראובן אחרי אשר נולד לו הבן ההוא וא"כ נכסי ראובן הפקר וכל הקודם בהן זכה. השנית: אשה אחת אשר אך שדה אחת בידה ומבלי שדה זאת אין לה כל מאום ובטרם נשאה לאיש נתנה את השדה למתנה לאיש נכרי ואח"כ נישאת לאיש. ויבא בעלה ויקח את המתנה הזאת מיד האיש[3]) [וזה לשון הגאון][4]) ... ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' (דברים י"ט י"ז). ולו דהבת אן אבסט מן שרח הדא כתירא לטאל לכני אדכר בעצא ואקול מן דלך כאן אלבינה קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה ליס להא בעל פעלי הדא אלטאהר אלציעה לה תם חצר כצמה פאקאם אלבינה באן אלציעה הי מלך אלאמראה[5]) תם תזוגת בעד דלך [פיגב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הדה אלאמ]ראה מזויה שיהא עמן קצדת אן תזוג בה. ומן דלך איצא כאן בינה קאמת לרגל אן הדה אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא תם תגלב עליהא רגל אכר פעלי אלטאהר יגב אכראגהא מן ידה פלמא חצר כצמה אקאם אלבינה באן אלמתופי כאן דכילא ואן ולדה הדא לם ינסלה עלי אליהודיה[6]) פיגב אקרארהא פי יד אלרגל אלדי סבק אליהא אד אלאמה כלהא וארתו דאך אלמתופי ומתל הדא כתיר.

קלה. וקו' לא תבערו אש וגו'[1]) ותפרד הדה אלכלמה מן גמלה אלמלאכות

---

קלד. [1]) משלי י"ח י"ז.

[2]) ע"ד חזקה שהיא מועלת בענין זה וע' ר"מ פ"א ממכירה הט"ו ופ"ב מה' זכיה ה"ב.

[3]) יוצא מן הש"ס כתובות ע"ט. ונראה מדברי רבינו שסובר כדעת הרשב"א הביאן המ"מ לפ"ו מה' זכיה ומתנה הי"ב שיכולה האשה המברחת לחזור בה אפילו אם היא עוד תחת בעלה.

[4]) הר"ר יוסף דערנבורג תרגם את הפי' הכת' בפי' משלי לרס"ג י"ח, י"ז באלה הדברים: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראיתו. ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר.

[5]) דעת הגאון כיון שנתנה האשה את כל אשר לה ולא מקצת לבד ההלכה כמאמר ר' זירא בכתובות ע"ט. וכבר הביא הרב המגיד לר"מ ה' זכיה ומתנה פ"ו הי"ב דאף אם לא נתגרשה או נתארמלה ועודנה תחת בעלה יכולה לחזור בה והקרקע שלה.

[6]) מתאים עם סוגית הגמרא בקידושין י"ז: ומקיצור דברי הגאון משמע דרק אם לידותו בגירות אז אינו יורש בת אביו אבל אם הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה רוח חכמים נוחה לתת לו את הנחלה כפי' רש"י שם ולא כפי' ר"י שם בתו' ד"ה כאן.

קלה. [1]) הר"ר שלמה העתיק הדברים הכתובים פה מכ"י בל' ערבית מס' מטה עוז וגם תרגמם ללשון עברית: ודברו לא תבערו אש וגו' ונפרד הדבור הזה מכל המלאכות וכו' וכבר זכר רב' סעדיה ז"ל בזה שני ענינים, אוסיפם על זה, לאמר: אפשר כי הבערה יצאה מן הכלל יען כי ראשית מעשה המשכן היתה ההתכה והצריפה באש, כי ראשית התרומה היתה זהב וכסף ונחשת ולכן אמר להם: לא תבערו אש וגו' לבל יתקנו דבר מזה בשבת. ויוכל היות

ליפיד וכו׳ וכו׳ וקד ד׳כר רב׳ סעדיה ז״ל פי ד׳לך מעאניא — אצ׳אפהא אלי הד׳ה — פק׳ ומכאן אן יכון מעני אלתפריד לאן אול מעשה משכן אלסבך ואלציאגה׳ באלנאר אד׳ אואיל אלתרומה זהב וכסף ונחשת פמן אגל ד׳לך קיל להם לא[2]) תבערו אש וגו׳ לולא יצלחו שיא מן ד׳לך פי אלסבת וימכן אן יכון מעני אלתפריד לאנה כאן ישרע פי אלמשכן אישעאל אלנאר ללקרבן בקו׳ וזה אשר תעשה על המזבח וגו׳ ואישעאל אלנאר ללסרג בקו׳ להעלות נר תמיד וסבילה אד׳א חט׳ר גמלה׳ ת׳ם אטלק בעצ׳הא או אמר בה עאד אלי אלבאקי בחט׳ר ת׳אלת׳ ומנהא אן יכון לא תבערו אש כ׳ין בה אלסראג באלבסט כ׳אצה׳ וד׳לך אנה אמרהם בתקדמה׳ אלכ׳בז ואלטבך ללסבת בקו׳ את אשר[3]) תאפו אפו ואת וגו׳ ובקי אלסראג לם ישרח אנה אמרהם באעדאדה וללסבת פשרחה ההנא בקו׳ לא תבערו אש וגו׳ לכן את אשר תבערו הבעירו ואנמא לם יתממה הנאך לאן גרצ׳ה כאן צנאעה׳ אלמן וליס ללמן פי אלסראג מדכ׳ל פתרכה אלי אן אסתופאה ההנא והד׳ה מעאן מחתמלה׳ ומא שרחנאה מן ראי אלחכמ׳ הבערה לחלק[4]) יצאה פי ד׳לך הו אלחק ולא נטיל בפסאד מה יקולה אלקראיין מכ׳אלפי אלנקל פי ד׳לך אד׳ הו משרוח פי אמכנתה ילתמס מנהא.

קלו. שער[1]) אחר שנויות[2]). חוב לפרוש העריות האסורות אשר העתיקים הראשונים מאשר אתם נכתבים ונאמר כי היא אם האב ואם האם למעלה למעלה ואשת אבי האב מן האב למעלה למעלה ואשת אבי האם[3]) לאם לבדה וכלת הבן למטה למטה וכלת הבן[4]) לבדה ואשת אחי האם[5]) אשר היא מן אם

---

כי ענין היציאה מן הכלל הוא מפני אשר צוה במשכן הבערת האש לקרבן באמרו: וזה אשר תעשה על המזבח וגו׳ והבערת האש לנרות באמרו: להעלות נר תמיד. ודרכו בצותו על הכלל והוציאו אח״כ פרט ממנו וצוה עליו כי ישוב על הנשאר באסור שלישי, ומזה שאפשר כי כון ב„לא תבערו אש״ על הנר בכונה מיוחדת (mit besonderem Nachdruck) וזה באשר צום על הכנת הלחם והתבשיל לשבת, באמרו את אשר תאפו אפו ואת וגו׳ ונשאר הנר אשר לא פורש כי צום על הכנתו לשבת ולכן פרשהו פה באמרו: לא תבערו אש וגו׳ אולם את אשר תבערו הבעירו, אך לא השלים את הדבר שם באשר כי מגמתו היתה להכשרת המן ואין להמן כל יחס לנר ולכן הניחו עד אשר השלימו פה, וזאת היא כונה אפשרית. ומה שבארנו בזה דעת החכמים (הבערה לחלק יצאה) הוא הנכון ולא נאריך בבטול דברי הקראים המתנגדים בזה להקבלה, כי זה מבואר במקומותיו יבוקש בהם״. ועיין מ״ש הר״ר משה שטיינשניידער על דברי הספר מטה עוז בס׳ הדרשות אשר להר״ם קייזערלינג.

[2]) כן אמרו בפסחים ה׳: ובכמה מקומות בש״ס.

[3]) עיין בחזקוני שכתב ענין דומה לזה בפ׳ ויקהל.

[4]) כעין זה כתב בפי׳ הרמב״ן בריש ויקהל.

קלו. [1]) הובא בספר מגד ירחים ח״ג דף 174 והיא העתקה מסוף ס׳ העריות לר׳ ישועה בן יהודה וכן נראה מועתק מל׳ ערבי ע״י ר׳ יעקב בן שמעון, וראשי הדברים מובאים גם בקאטאלאג הגדול מספרי אקספארד אשר להר״ר משה שטיינשניידער הי״ו צד 2163.

[2]) נראה שכוונתו אלו ששנו החכמים והן העריות האסורות מדברי חכמים, אולם הן הנקראות בתלמוד שניות לעריות שעריות האסורות מד״ת הן הראשונות. והנה בה״ג (ד׳ וויען דף מ״א ע״ג) מנה בערבוביא העריות והשניות וגם המדרגה השלישית אכן בכל אחת נתן אות שזאת אסורה מד״ת והאחרת מד״ס. אכן ר״ס רצה לספור אותן כאחת ואולי מפני טענות בעלי המקרא הזק בזה בריתי דיני הרבנים. ואמר לפנינו „וחוב למנות אותם יחד הכתובים והנעתק״.

[3]) ואשת אבי האם לבדה וכ״א ברמב״ם פ״א מאישות ה״ז.

[4]) צ״ל וכלת הבת לבדה וכ״א ברמב״ם שם.

[5]) אולי צ״ל ואשת אחי האב מן האב או מן האם וכ״א ברמב״ם שם.

האם -- הכל שבעה ואם נחשבה אם — האם לאם לבדה[6]) יהיו שמונה אלו העריות אסורות בראית ההעתקה לא בראית הטעם וההקשה[7]) ויהיה כלל העריות האסורות על בני ישראל מן השאר שמונה ועשרים וחוב למנות אותם יחד הכתובים והנעתק ונאמר הראשון מהם האם ואחריה אם האב ואם האם למעלה ותהיה המעלה הראשונה על שני חלקים אם האב ואם האם וכן תהיה המעלה השנית על ד׳ חלקים אם האב ואם[8]) אביו ואם האם ואם אביה וכן תהיה המעלה השלישית על ח׳ חלקים ובמעלה הרביעית ותעלה אח״כ למעלה ואחריה אם[9]) אשת האב ואשת אבי האב ותהיה המעלה השנית על שני חלקים — אשת אבי האב ואשת אבי אם האב ואחר תהיה במעלה השלישית על ד׳ חלקים[10]) אשת אבי אבי אבי האב ואשת אבי אבי אם האב ואהר תהיה במעלה הרביעית על ה׳ חלקים ותתנשא אחר כן למעלה למעלה ואחרי כן אשת אבי[11]) אבי האם לבדה ואחריה הכלה ובת הבן[12]) למטה למטה ותהיה במעלה הראשונה על שני חלקים בת הבן ובת בתו ובת בן הבת ובת[13]) בתה ובמעלה השלישית על ח׳ חלקים בת בן בן הבן ובת בן בת הבן ובת בת הבן ובת בת בן הבת ובמעלה הרביעית ששה עשר וירדו למטה למטה[14]). והיא במעלה הראשונה אשת בן הבן והיא תהיה במעלה השנית על ישני חלקים כלת בן בן הבן וכלת בת בן הבן ותהיה במעלה[15]) השלישית על ג׳ חלקים כלת בן בן הבן וכלת בת בן הבן ותהיה במעלה הרביעית על ד׳ חלקים ותרד למטה למטה וכלת הבת היא אשת בן הבת לבדה עשרה[16]) ואחרי כן הדודה אשר[17]) היא בת אם האם ואבי האב ואשר היא בת אם האם בלבד ואחרי כן[18]) אחות האם אשר היא בת אבי האב ואם האם ואחריה אשת הדוד[19]) ואשת אחי האם[20]) אשר היא בן אבי האב ובן אם האם

[6]) אולי צ״ל אם אם אשתו לבדה יהיו שמונה.

[7]) כן הגיה הר״ר משה שטיינשניידער במקום שכתוב „וזה קשה״.

[8]) משמע שאם אבי אביו עולה למעלה וכן אם אם אבי אשתו וברמב״ם הן לבדנה ואינן עולות למעלה.

[9]) נ״ל שהתיבות „אם אשת האב״ צריכות להמחק כי ר״ס לא מנה לפנינו בנידון המעלות רק „אשת אבי האב״ הכתוב ג״כ לפנינו. ואיפשר שחסר תיבת „לבדה״ וצ״ל: „אם אשת האב לבדה ואשת אבי האב״ (ועל האחרונה נאמר שהיא במעלות).

[10]) צ״ל אשת אבי האב ואשת אבי אבי האם ואשת אבי אם האב ואשת אבי אבי אם האב.

[11]) צ״ל ואחרי כן אשת אבי האם לבדה וכן הוא ברמב״ם.

[12]) צריך להוסיף „ובת בתו״.

[13]) נ״ל שצריך להוסיף „ובת בת בתו״.

[14]) כאן חסר קצת וצ״ל „כלת הבן״.

[15]) כאן מעורבבין הדברים וצ״ל ותהיה במעלה השלישית על ד׳ חלקים „ותרד למטה״ וכלת הבת וכו׳ והשאר ימחק.

[16]) חשבון העשרה הוא: האב, אם האב, אם האם, אשת אבי האב, אשת אבי האם, הכלה, בת הבן, בת הבת, כלת הבן, כלת הבת והכל לפי תיקוננו.

[17]) צ״ל הדודה אשר היא בת אם האם ואבי האם ואשר היא בת אם האם או בת אבי האם לבד.

[18]) צ״ל ואחרי כן אחות האב אשר היא בת אבי האב ואם האם או בת אבי האב לבד או בת אם האב לבד.

[19]) צ״ל ואשת הדוד והיא אשת אחי האב מן האב ואם או מן האב לבד או מן האם לבד.

[20]) צ״ל לדעתנו „ואשת אחי האב אשר הוא בן אבי האב ואם האב או בן אבי האב לבד ואשר הוא בן האם לבד הכל י״ב.

ואשר היא בן אם האם בלבד הכל[21]) י״ב ואחריה בת אשת האדם[22]) ובני בניה למטה למטה ואמה ואמות אביה ואמה למעלה ואחריה אחות אשתו ואשת אחיו על תנאין אחות האשה על מנת חיי אשתו בעודה ואשת האח על מנת הייה והייבין לה עת אחר פטירתה כלל הכל בשמנה[23]) ועשרים מהן שהוא כתוב ומהן שהוא נשמע מן השליח וראיית ההגדה אשר היא הכל בשוה בחיוב וזה הוא דרכנו בעריות אשר העתיקו אותן אבותינו אלינו הדוברים אמת ואשר הוא לבד מזה מן השאר והבעלים והחתנים והבנים כולן מותרין אין פוגה[24]) בהם ולא נקיש מקצתם על קצתם אבל סמיכתנו על שני העקרים האלה הכתב וההעתקה.

---

[21]) אלה הי״ב למספרן לפי תקוננו. בת אם האם ואבי האם; בת אם האם לבד; בת אבי האם לבד; אחות האב בת אבי האב ואם האב; בת אבי האב לבד; בת אם האב לבד; אשת אחי האם מן האב ומן האם; אשת אחי האם מן האב לבד; אשת אחי האם מן האם לבד; אשת אחי האם אשר הוא בן אבי האב ובן אם האב; אשת אחי האם שהוא בן אבי האב לבד; אשת אחי האם אשר הוא בן האב לבד.

[22]) בת אשתו.

[23]) צ״ל שמנה ועשרים, וכבר נמנו לעיל (עיין הערה 16) עשרה, וי״ב (הערה 21) והן עשרים ושתים ועוד נמנו כאן ששה והן, בת אשתו ובני בניה; אם אשתו; אחות אביה; אם אם אשתו; אחות אשתו; אשת אחיו.

[24]) [תחת פוגה אולי צ״ל פונה, כי הקראים ישתמשו במלה זו בהוראת ספק; ראה בקרת לתולדות הקראים לגאטטלאבער עמוד 217. ושוב מצאתי בס׳ המצות לדניאל אלקמוסי כי ישתמש גם במלה פוגות בהוראת ספקות, וכפה״נ הוא מן ויפג לבו. ה.]

indigent. On remarque que Saadia cite des *pioutim*, s'appuie sur le Targoum, et étudie le style de la Mischna à propos des règles de réciprocité (M. Harkavy fait observer que Saadia a composé une méthodologie talmudique). Il emploie volontiers certaines formules, telles que : « Si le fait s'est passé comme on l'a rapporté », « Voici notre avis », etc. (Quelques-unes de ces formules sont usitées aussi par les autres Gueônim.) Il termine souvent ses consultations par des paroles d'exhortation et par des citations bibliques.

« Ses Consultations ont été très appréciées par les successeurs de Saadia, comme on le voit par les témoignages de Scherira et de Haï. Cependant Haï et Isaac ibn Giat combattent parfois ses opinions. »

M. Harkavy a bien voulu noter une série de corrections et d'additions se rapportant au volume entier. Nous le remercions de ce nouveau service rendu à la science juive et à l'édition de l'œuvre de Saadia.

Paris, ce 18 janvier 1897.

volume, il a séparé les deux catégories, la première comprenant 50 numéros et la seconde 137. Le nombre des citations de Saadia a donc été considérablement augmenté. Toutefois la matière est loin d'être épuisée. M. Harkavy a ajouté plusieurs fragments tirés, soit de manuscrits appartenant à la Bibliothèque impériale publique de Saint-Pétersbourg, soit d'ouvrages imprimés, mais il croit qu'on pourrait encore en découvrir d'autres dans la littérature juive.

Voici, en résumé, comment Joël Müller caractérise la méthode de Saadia dans ses Consultations : « Ainsi que dans ses autres écrits, Saadia aime à déterminer le nombre des cas que peuvent présenter les sujets qu'il étudie. Il tire ses preuves d'abord de l'Écriture, puis du Talmud, puis de la raison. Ses arguments sont toujours approfondis; ses conclusions procèdent d'un jugement sain et d'un esprit mesuré.

« Il est difficile de dire si les décisions de Saadia au sujet des choses permises ou défendues se trouvaient dans des consultations ou dans des ouvrages spéciaux. (Voir les notes de M. Harkavy.) La plupart de ses consultations se rapportent aux questions d'argent et de mariage. Elles sont écrites en arabe, en araméen et en hébreu, mais celles que nous possédons en cette dernière langue ont été peut-être traduites de l'arabe. Elles sont conformes au tempérament de Saadia, ennemi de toute dissimulation en matière religieuse et sévère pour ceux qui participent à tout acte coupable. On y voit aussi que le Gaôn ne veut pas qu'on fasse la charité à autrui quand on est soi-même

Saadia, comme l'auteur du commentaire du *Sifra*, ait puisé des exemples dans le commentaire mentionné par le *Midrasch haggadôl*, tout en ajoutant lui-même quelques autres exemples.

Saadia ne se borne pas, comme les autres commentateurs, à donner des exemples; il explique les règles elles-mêmes. Seulement les explications qu'il donne sont parfois obscures. C'est ainsi qu'on aperçoit difficilement la différence entre la septième et la huitième règle. Le Gaôn laisse aussi de côté les détails des *Middôt*. Il est à noter que Saadia tire des exemples de la Haggada et applique les règles d'interprétation aux récits de la Bible. Enfin, d'après Saadia, tout le monde est en droit de faire de nouvelles applications des treize règles. Cette liberté est loin d'être admise par les autres commentateurs.

Sur la méthode que Saadia a suivie dans son commentaire, on lira avec fruit l'étude de M. Schechter.

IV et V. — *Les Consultations et les Fragments talmudiques.*

Comme nous l'avons dit plus haut, Joël Müller n'avait pas eu le temps d'écrire l'introduction à ces deux parties des œuvres talmudiques de Saadia. M. Harkavy a bien voulu combler cette lacune, en rappelant ce que notre regretté collaborateur avait dit des Consultations de Saadia dans son savant ouvrage intitulé : « Introduction aux consultations des Gueônim ». Dans ce livre, Joël Müller énumérait 137 consultations et fragments. Dans le présent

en sort pour être soumis à une autre loi que celle de la généralité et à une loi d'un genre différent, ce peut être pour adoucir ou pour aggraver la loi. 10° Si un objet faisait partie d'une généralité et en sort pour être soumis à une nouvelle loi, il ne peut rentrer dans la généralité qu'en vertu d'un texte explicite. 11° Une prescription peut être expliquée par le contexte. 12° Une prescription peut être expliquée par la fin du paragraphe où elle se trouve. 13° Si deux versets se contredisent, la solution est donnée par un troisième verset, comme cela est expliqué dans la *Torat cohanim.* »

Il est à remarquer que, dans le manuscrit, toutes les règles commencent par la préposition *min,* sauf les trois dernières. Il semble donc, comme l'a supposé Ahron ben Hayyim, que ces trois dernières règles n'appartiennent pas à R. Ismaël, et ont été ajoutées aussi bien que les règles de Hillel. Les règles 3, 4 et 6 doivent être comptées chacune pour deux. Néanmoins l'auteur du commentaire du *Sifra*, Saadia et Raschi avaient déjà les dernières règles dans leur texte.

Un autre indice que le commentaire du *Sifra* est d'un auteur postérieur, c'est que le *Midrasch haggadôl* cite beaucoup d'exemples qui se retrouvent dans le commentaire, mais en prend aussi d'autres dans la Mischna et dans la Guemara et intercale même des sentences talmudiques. L'énumération dans le manuscrit du Midrasch est conforme à celle de Saadia, sauf que la neuvième règle est transposée et occupe le cinquième rang. Il se peut que

le *Sifra*. Il est probable que primitivement les règles d'interprétation se trouvaient dans le *Sifra* à l'occasion du verset du Lévitique, I, 2 (c'est là qu'elles sont citées dans le *Yalqout*, § 435). On les aura mises en tête du *Sifra*, parce qu'elles sont la base de l'interprétation midraschique, et on y aura joint un commentaire antérieur à l'époque de R. Abraham ibn Daoud. D'après une communication de M. D. Hoffmann, les *Middôt* se trouvent au même verset Lév., I, 2 dans le *Midrasch haggadôl* qui est à la Bibliothèque de Berlin (ms. or. in-f°, n° 2051), ainsi qu'au verset Ex., XXI, 1. Ce dernier passage est ainsi conçu : « (Il est dit :) *Voici les statuts que tu mettras devant eux*. D'après R. Ismaël, il s'agit des treize règles d'interprétation de la Bible qui ont été révélées à Moïse sur le Sinaï, à savoir : 1° l'*a fortiori*; 2° l'existence d'un même mot dans deux passages; 3° *a*) l'induction tirée d'un seul verset; *b*) l'induction tirée de deux versets; 4° *a*) la généralité et le particulier; *b*) la généralité, le particulier, et la généralité, auquel cas on se règle sur le particulier; 5° le particulier et la généralité; 6° *a*) la généralité qui a besoin d'être expliquée par le particulier; *b*) le particulier qui a besoin d'être expliqué par la généralité. 7° Si un objet était compris dans la généralité et est mentionné à part pour une prescription, cette prescription s'applique à la généralité. 8° Si un objet faisait partie d'une généralité et en sort pour être soumis à une autre loi que celle de la généralité, mais de même nature, ce ne peut être que pour adoucir la loi et non pour l'aggraver. 9° Si un objet faisait partie d'une généralité et

### III. — *Le commentaire des treize Middôt.*

Au début du *Sifra*, commentaire halachique sur le Lévitique, se trouvent treize règles d'interprétation de la Bible ou *Middôt*, énumérées par R. Ismaël. Saadia a écrit sur ces règles un commentaire en arabe que Joseph Derenbourg, dans une lettre adressée à Joël Müller, dit avoir vu dans un manuscrit de la bibliothèque Günzbourg et dont la version hébraïque a été imprimée par M. Schechter (*Bêt Talmud*, IV, p. 237), d'après un manuscrit d'Oxford (Cat. Neubauer, n° 2496). Comme l'indique une note placée en tête du manuscrit, cette version a été faite par un certain Nahoum haq-qatôn. M. Schechter a prouvé que le commentaire est bien du Gaôn, en s'appuyant sur les citations qu'Abou Darâhim, dans son propre commentaire sur les treize *Middôt*, apporte au nom de Saadia. D'autre part, Saadia, en tirant ses arguments de la raison et de l'Écriture, use de la même méthode dans ses Consultations. Qui plus est, un des exemples que Saadia donne pour la treizième règle se retrouve dans l'*Amânât*.

Dans nos textes du *Sifra*, les règles de R. Ismaël sont suivies d'un commentaire plus moderne, composé probablement par les auteurs du rituel. On remarque, en effet, qu'entre deux exemples de la treizième règle, on a intercalé les sept règles exégétiques de Hillel. De plus, Saadia, Raschi et d'autres expliquent les treize *Middôt* sans dire que les exemples avaient été donnés par R. Ismaël ou par

Les 613 *Misvôt* sont distinguées, dans la présente édition, par des virgules.

Maïmonide, qui reproche aux *Halakhôt guedôlôt* d'avoir introduit dans leur énumération les préceptes rabbiniques et d'avoir compté à part les lois et les pénalités, a adopté en partie l'ordre suivi par Saadia. Il commence aussi par les commandements et mentionne en premier lieu la foi en Dieu et le culte. Il distingue les préceptes obligatoires pour tous de ceux qui obligent les particuliers. Au contraire, Moïse de Coucy, l'auteur du grand Livre des préceptes, a consacré la première partie de son livre aux défenses et la seconde aux commandements. Parmi les auteurs d'*Azharôt*, Élie haz-zaqén a admis les préceptes rabbiniques, mais, comme Saadia, il donne d'abord les préceptes positifs. Ensuite il énumère les préceptes s'appliquant à la communauté, dont la plupart sont positifs, puis les règles des pénalités capitales, et à la fin les interdictions. Isaac ben Rouben a adopté le même ordre. Salomon Ibn Gabirol met d'abord le Décalogue comme une sorte d'introduction, puis les préceptes positifs, les préceptes négatifs, et ensuite les pénalités, comme Saadia l'a fait.

Il existe d'autres *Azharôt* anciennes ; un de ces *pioutim* serait, au dire de Salomon Loria, de Simon hag-gadôl. Dans celui-là, les commandements et les défenses ne sont pas séparés ; les préceptes semblent avoir été répartis selon leur connexité. Les autres *païtanim* semblent dans leurs *Azharôt* s'être inspirés de l'œuvre de Saadia.

dements plus importants que les défenses, tandis que R. Simlaï a d'abord parlé de celles-ci, parce qu'elles sont les plus nombreuses. Saadia énumère : 1° les préceptes concernant le corps ; 2° les lois ordonnant un paiement ; 3° les lois de pureté et d'impureté. Les défenses sont divisées en : 1° préceptes concernant le corps ; 2° préceptes s'appliquant à certains temps ; 3° lois relatives aux sacrifices, avec les lois sacerdotales ; 4° préceptes applicables à certains individus, comme le roi, le nazir, etc., ou à certains objets, comme les mélanges, les villes lévitiques, etc. Ensuite viennent les lois entraînant la peine capitale, bien que ces lois se trouvent déjà citées parmi les préceptes positifs ou négatifs.

En dernier lieu, Saadia mentionne les paragraphes comprenant beaucoup de détails : ces paragraphes sont dans les *Halakhôt guedôlôt* au nombre de 65. Le Gaôn en a adopté trente, mais il en a remplacé trente-cinq par d'autres. Les 65 préceptes en comprennent 40, dont l'exécution incombe à la communauté ou au tribunal, et 25 qui se rapportent au temple et aux sacrifices.

Le Gaôn a fait rentrer les 613 *Misvôt* en six morceaux composés de vingt-deux distiques rimant deux par deux. Chaque quatrain commence par le mot qui termine le quatrain précédent. Les distiques des morceaux un, trois et cinq donnent en acrostiche l'alphabet, et les distiques des trois autres, l'alphabet renversé. En outre les seconds vers des distiques, dans le dernier morceau, donnent en double acrostiche le nom du Gaôn.

être destiné aux offices publics, tandis que le premier devait servir à l'enseignement de l'école.

On peut supposer que Saadia, en rattachant les 613 Préceptes au Décalogue, tenait à ne pas rester en arrière des Caraïtes. Saadia a également donné cette répartition des 613 Préceptes dans le commentaire sur le *Séfer Yesira* (édit. Lambert, p. 22 et 44), ainsi que dans le commentaire en arabe des dix commandements, publié par Eisenstædter.

D'après Héfes ben Masliah, Saadia se serait conformé dans son énumération à certains principes dont on ne retrouve pas l'application dans les *Azharôt* présentes. On peut admettre, avec M. Neubauer, que ces principes étaient exposés dans une introduction, mais que Saadia ne s'en est pas servi dans sa liste des *Miswôt*.

Yehoudaï Gaôn et les *Halakhôt guedôlôt* ont commencé par les préceptes négatifs qu'ils divisent d'après les pénalités qui y sont attachées. Pour les préceptes positifs, ils suivent en partie l'ordre de la Mischna, en donnant d'abord les préceptes relatifs à la prière, puis les lois concernant les prélèvements, les fêtes et en dernier lieu les sacrifices.

Saadia, contrairement aux *Halakhôt guedôlôt*, ne mentionne d'autres préceptes rabbiniques que les lumières de Hanoukka et la lecture de la Meguilla, pour lesquelles, du reste, il trouve des allusions dans la *Tora*. Il commence par les lois positives, dont la première est : Tu craindras l'Éternel ton Dieu. Peut-être a-t-il trouvé les comman-

dia en vers hébraïques, en l'accompagnant de notes et en donnant à la fin les corrections proposées par Michael Sachs. Rapport, dans le supplément au journal *Hammaguîd* (t. VII, p. 325) et Halberstamm, dans ce même journal (année 5638, p. 142), ont ajouté quelques vers d'après des manuscrits.

On sait que R. Simlaï (Makkôt, 22 *b*) a dit qu'il y a 365 préceptes négatifs, selon le nombre des jours de l'année, et 248 préceptes positifs, selon le nombre des parties du corps. Le premier qui ait essayé d'énumérer les préceptes conformément à ces chiffres est R. Yehoudaï Gaôn. Son exemple a été suivi par Simon Kayyara, l'auteur des *Halakhôt guedôlôt*. Il est possible que la seconde et courte énumération des préceptes qu'on trouve à la fin des *Halakhôt guedôlôt* soit empruntée à R. Yehoudaï. L'usage s'établit aussi de donner la liste des préceptes dans les *pioutim* récités le jour de la Pentecôte à l'occasion de l'anniversaire de la Révélation; ces *pioutim* sont appelés *azharôt*. Il existe des *azharôt* qui, d'après la notice d'un manuscrit, proviendraient du Siddour de Rab Amram, mais on ignore qui les a composées. Saadia est le premier auteur connu d'*azharôt*.

Outre l'ouvrage qui est reproduit ici et où Saadia énumère les lois d'après l'ordre des matières dans le Talmud. Saadia a composé en hébreu un petit morceau poétique, où les 613 Préceptes sont répartis entre les dix lois du Décalogue, et qui a été également publié par M. Rosenberg dans le recueil cité plus haut. Ce dernier poème était peut-

part qui leur revient. Ou bien il peut dire à son cohéritier : Vends-moi ta part ou achète-moi la mienne. Si les deux veulent acheter les meubles, on les vend et on en partage la valeur. Enfin il est des objets qu'on ne partage pas, même si les héritiers y consentent, comme la Bible, à moins qu'elle ne soit en plusieurs volumes, et alors il faut le consentement de tous.

Comme on le voit, le Traité des Successions ne se rapporte qu'aux héritages *ab intestat* et laisse de côté les successions testamentaires. Peut-être Saadia avait-il l'intention d'écrire un ouvrage spécial sur les donations. Il est à remarquer que la succession des époux n'est pas mise dans un chapitre particulier, mais est mentionnée dans les règles ajoutées par Saadia. Les cas de doute sont traités très brièvement ; par contre, le Gaôn s'est étendu longuement sur les calculs des champs, jardins, etc., cela à l'imitation des musulmans. Les questions étudiées sont développées avec précision et détail, comme la dîme accordée aux filles, les règles de la succession pour l'aîné, le beau-frère. D'autres points sont omis. Les calculs mêmes ne sont pas toujours exacts, mais on doit peut-être en attribuer la faute aux copistes. On ne doit pas oublier, non plus, que le *Kitâb al-mawârîth* est un des premiers ouvrages de Saadia.

## II. — *Les* 613 *Miswôt.*

M. Rosenberg a publié en 1849, dans son recueil intitulé *Qobés maasé yedé hagguëônim*, cet opuscule de Saa-

l'enfant réclame tout l'héritage du défunt contre le second mari, ils partagent. Il en est de même pour l'enfant douteux avec les enfants du second mari ou avec le grand-père au sujet des biens du second mari, ou pour le grand-père avec le second mari pour les biens de l'enfant douteux. — 8. Si l'enfant douteux réclame la moitié des biens de son grand-père et que les autres enfants ne lui en reconnaissent que le tiers, on partage le sixième contesté.

VIII. *Règles pour le partage des biens immeubles ou des meubles difficiles à partager.* — Tantôt le partage est obligatoire, tantôt le partage n'a lieu que du consentement de tous ; tantôt le partage est interdit même si les héritiers y consentent. En effet, si l'objet qui constitue l'héritage peut être partagé de manière à servir comme par le passé, on le partage ; sinon, non. Si l'héritage consiste en champs, vergers, vignes, etc., et que les parcelles qui reviennent à chaque héritier aient une grandeur suffisante, on partage ; sinon, on vend le champ et on en partage la valeur. La grandeur nécessaire varie suivant la forme de l'immeuble, et est déterminée par le calcul dans les différents cas. La surface doit être double pour l'aîné. Il en est de même pour les maisons, cours, bains, etc. Si l'un des héritiers réclame le partage, et que chacun puisse avoir une part suffisante, le partage doit avoir lieu. Sinon, on vendra l'immeuble. Pour les biens meubles, si un héritier s'oppose au partage, on s'arrangera de trois façons : Un héritier peut prendre ce qui lui convient et estimer la valeur du reste, dont il donnera aux cohéritiers la

égard (par exemple, le fils représente sa mère, mais n'est pas représenté vis-à-vis d'elle par ses frères consanguins); 4° d'autres transmettent leurs droits à leurs héritiers, mais ne les exercent pas quand ils représentent ceux dont ils héritent : le fils aîné transmet son droit d'aînesse à ses enfants, mais ne reçoit pas de droit spécial sur la succession de son grand-père au cas où son père meurt avant d'avoir reçu lui-même la succession. Celui qui épouse sa belle-sœur hérite entièrement de son frère, mais n'a pas double droit pour les héritages postérieurs.

VII. *Questions relatives à l'enfant dont la filiation est douteuse.* — Si une femme épouse successivement deux personnes non parentes et qu'elle ait un enfant dont le père peut être l'un ou l'autre mari, et que l'un des deux meure, l'enfant n'hérite pas. Si l'enfant meurt, les deux maris partagent ses biens. Si le second mari était le beau-frère de la femme (le premier étant mort sans enfants) et qu'il naisse un enfant pouvant être le fils de l'un ou de l'autre, huit cas peuvent se présenter qu'on rattachera aux trois principes suivants : Si les prétentions d'un héritier sont plus étendues que celles de son adversaire, les premières l'emportent complètement; si elles sont moins étendues, elles sont rejetées entièrement; si les prétentions sont égales, on partage. Les huit cas sont : 1-3. Si l'enfant douteux demande la moitié des biens de son grand-père, et que le second mari réclame le tout, l'enfant n'a rien. Il en est de même, si l'enfant réclame une part des biens du second mari, ou des biens d'un enfant du second mari. — 4-7. Si

personnes parentes entre elles peuvent venir en concours pour la succession (par exemple, deux frères concourent l'un avec l'autre), et huit cas où l'une exclut l'autre (par exemple, un frère et une sœur ne peuvent concourir ensemble). Il y a seize cas où une personne peut hériter de son parent et lui transmettre son héritage (par exemple, le père hérite de son fils et l'a pour héritier). Huit où elle hérite de son parent et ne l'a pas pour héritier (par exemple, le fils à l'égard de sa mère). Neuf où elle a son parent pour héritier, mais n'hérite pas de lui (par exemple, la mère à l'égard de son fils). Treize où elle n'hérite pas de son parent ni ne l'a pour héritier (par exemple, les frères utérins entre eux). Deux personnes font passer l'héritage d'une famille à l'autre : le fils héritant de sa mère, et le mari héritant de sa femme s'il n'y a pas d'enfants ou que les enfants meurent avant la mère. Lorsqu'il y a doute sur le point de savoir si le mari est mort avant sa femme, leurs héritiers partagent. L'androgyne en face d'autres enfants a toujours le désavantage.

Les héritiers se divisent en quatre groupes au point de vue de la représentation : 1° les uns héritent de certaines personnes et les représentent (par exemple, le fils à l'égard de son père) ; 2° d'autres ne représentent pas ceux dont ils héritent et ne sont pas représentés à leur égard (par exemple, le mari à l'égard de sa femme, les filles en face de leurs frères) ; 3° d'autres représentent ceux dont ils héritent, mais ne sont pas représentés à leur

les unes seront majeures et les autres mineures, que les unes seront mariées et les autres célibataires (des différences de ce genre se produisent aussi pour les fils).

II. *Succession laissée par le père et grand-père.* — 1° Les héritiers peuvent comprendre des enfants et des petits-enfants. Ceux-ci peuvent être des fils ou des filles qui ont à hériter avec leurs oncles ou leurs tantes. 2° Les héritiers sont exclusivement des petits-enfants. Le partage diffère suivant que les enfants étaient des fils ou des filles. Les enfants du fils aîné ont droit à une part double. — L'héritage ne passe aux filles du défunt que s'il n'y a pas de fils ou d'héritiers de fils.

III. *Succession laissée par le fils.* — Si le défunt n'a pas de descendants, c'est le père qui hérite, à moins qu'un frère du défunt n'ait épousé sa femme en vertu du lévirat. Par contre, les frères du défunt passent avant leur grand-père.

IV. *Succession laissée par un frère.* — Les frères ou leurs descendants passent avant les sœurs. S'il n'y a pas de frère, les sœurs héritent. Si un frère a épousé la veuve du défunt, il hérite de tout. Les enfants d'un frère héritent à sa place.

V. *Succession laissée par un neveu.* — La succession du défunt échoit aux oncles quand il ne laisse ni héritiers en ligne directe, ni frères et sœurs. Les oncles ou leurs descendants passent avant les tantes. Le grand-père passe avant les oncles et tantes.

VI. *Différentes énumérations.* — Il y a sept cas où des

multiplicité des subdivisions entraîne souvent à des répétitions fastidieuses. Il est à noter que Saadia cherche toujours à justifier les lois religieuses ; mais il ne cite pas les textes sur lesquels il se fonde.

Les sujets traités par Saadia sont les suivants :

I. *Succession laissée par le père ou la mère.* — La succession du père est à partager entre les enfants. 1° Ceux-ci peuvent être : des fils et des filles. L'héritage sera réparti différemment suivant que les biens laissés sont considérables ou médiocres. Si les biens laissés sont considérables (c'est-à-dire s'ils suffisent à l'entretien de tous les enfants jusqu'à leur majorité), la succession échoit aux fils, qui entretiendront leurs sœurs jusqu'à ce qu'elles soient majeures ou qu'elles se marient. Si la fortune laissée est faible, on commence par retirer la part nécessaire à l'entretien des filles, et le reste est donné aux fils. Quand l'une des filles se marie, si la succession est considérable, elle reçoit le dixième des biens existants; elle ne le reçoit pas, si l'héritage vient de la mère (les filles n'ayant aucun droit sur la succession de leur mère), si elle s'est mariée du vivant de son père, ou si elle se marie sans faire valoir ses droits. 2° Les enfants peuvent être des fils seulement. On donne double part à l'aîné, excepté si les enfants sont posthumes, si l'héritage vient de la mère, du grand-père ou d'autres parents paternels, ou si l'aîné renonce à son droit ; le droit d'aînesse ne porte pas sur la part d'un frère mort avant le partage. 3° Si les filles sont seules, le partage sera différent suivant que

M. Horowitz avait mis quelques notes ; Joël Müller en ajouta d'autres et cita les passages talmudiques sur lesquels Saadia s'était appuyé.

Voici l'analyse du traité des Successions, d'après l'introduction de Joël Müller :

Saadia commence par un avant-propos qui, contrairement aux autres préfaces du Gaôn, ne se rapporte pas au contenu du livre, mais est exclusivement consacré à la louange de Dieu. Saadia énumère les attributs du Créateur, Éternel et Un, qui ne peut être comparé aux créatures, qui voit et sait tout, mais ne peut être perçu, qui mérite les louanges des créatures à cause de la science qu'il leur accorde et des révélations qu'il leur a faites par l'intermédiaire de Moïse et des prophètes.

Saadia est le premier qui ait songé à réunir dans un ordre systématique les lois religieuses. Dans la Mischna, en effet, l'ordre des matières des différents traités n'est pas rigoureux, et les Guemarôt se sont bornées à reproduire les débats qui ont eu lieu à l'occasion des Mischnaïôt. Les *Halakhôt pesouqôt* et *guedôlôt* ne sont pas mieux ordonnées que ne l'est la Mischna. Chez Saadia, au contraire, les règles se succèdent suivant un arrangement logique. Elles sont réparties en groupes, divisions, subdivisions, etc., comme le tronc d'un arbre, selon une image familière à la langue arabe, se divise en branches et en rameaux. De plus, Saadia compte les différents cas qui peuvent se produire. Cette méthode, suivie surtout par Maïmonide, a des avantages, mais aussi des inconvénients ; car la

*Kitâb al-mawârîth*, aux 613 *Miswôt*, et aux treize Règles d'interprétation. Il manquait les introductions aux Consultations et aux Fragments talmudiques. En outre, un certain nombre de notes avaient été égarées. Enfin, les feuilles non tirées avaient besoin d'une dernière révision. Nous nous sommes adressés à un savant dont la compétence est reconnue en cette branche d'études, et qui, par ses travaux antérieurs, avait fourni des matériaux à Joël Müller. Nous voulons parler de M. A. Harkavy, qui a bien voulu revoir les épreuves, remplacer les notes disparues et compléter l'introduction. Nous lui exprimons ici toute notre reconnaissance, en lui appliquant la parole de Noémi (*Ruth*, II, 20) : « Qu'il soit béni, celui qui a pratiqué la charité envers les vivants et les morts ! »

Joël Müller a divisé les écrits talmudiques de Saadia en cinq parties : 1° le Traité des Successions ; 2° les 613 Préceptes ; 3° les treize Règles d'interprétation ; 4° les Consultations ; 5° les Fragments.

## I. — *Traité des Successions.*

Le texte arabe du Traité des Successions se trouve en manuscrit à Oxford (n° 543 du catalogue Neubauer). Salomon Fuchs fut chargé par Joseph Derenbourg d'aller le copier en vue de la publication des Œuvres de Saadia. La copie fut envoyée à Joël Müller, qui la fit traduire en hébreu par M. Horowitz. Cette traduction fut ensuite reprise et corrigée par Joseph Derenbourg lui-même.

# AVANT-PROPOS

C'est un devoir pour nous de rappeler, en tête du présent volume, le souvenir de ceux qui, à des titres divers, y ont collaboré et que la mort a enlevés, avant qu'il fût terminé : Joseph Derenbourg, Joël Müller, Salomon Fuchs. Celui-ci avait copié à Oxford le manuscrit du *Kitâb al-mawârîth*. Joël Müller avait été chargé de réunir et de faire paraître les écrits talmudiques de Saadia ; enfin Joseph Derenbourg avait sous sa haute direction la publication des Œuvres complètes de Saadia. Tous trois ont quitté cette terre prématurément, l'un encore tout jeune, l'autre dans l'âge mûr, Joseph Derenbourg dans une verte vieillesse qui semblait défier les ans. Qu'il nous soit permis de grouper ici les noms de ces trois hommes, qu'ont séparés leurs destinées, mais qui vécurent animés d'une même ardeur pour la science juive !

Joël Müller avait complètement écrit ce volume, et les huit premières feuilles étaient tirées, quand la mort est venue le surprendre. Il avait rédigé en hébreu, outre l'introduction générale, les introductions spéciales au

# TRAITÉ
# DES SUCCESSIONS

SUIVI DES

OPUSCULES ET CONSULTATIONS HALACHIQUES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉS AVEC

DES NOTES HÉBRAÏQUES

ET

UNE INTRODUCTION

PAR

JOËL MULLER



PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES
28, RUE BONAPARTE, 28
1897

# ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLICATION COMMENCÉE SOUS LA DIRECTION DE

JOSEPH DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

CONTINUÉE SOUS LA DIRECTION DE

MM. HARTWIG DERENBOURG ET MAYER LAMBERT

---

## VOLUME NEUVIÈME

# TRAITÉ DES SUCCESSIONS

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1897

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

# R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME NEUVIÈME

## TRAITÉ DES SUCCESSIONS